

VERVOLG
VAN 'T
VERWERD
EUROPA,

VAN DE HEER
PETRUS VALKENIER.

VERVOLG
VAN 'T
VERWERD EUROPA,
OF

Politijke en Historische Beschryving van alle gedenkwaardigste Staats- en Krygs-Voorvallen zoo binnen, als buyten

't CHRISTEN-RYK,

Voornamentlijk in en omtrent

Hoog- en *Neder-Duytsland*, en derzelver aangrenzende *Rijken* en *Staaten*, zedert den Jaare 1672. tot 1675. door de Fransche Wapenen veroorzaakt.

Waar in werd verhandelt,

I. d'OORLOGS-Preparatien; Sollicitatien aan alle Potentaaten Hoven door geheel EUROPA; Alliantien; bevordering der Finantien; Aanleyding en Uytvoering der Krijgs-Actien van alle Strijdende Partyen, zoo te Water als te Lande.

II. Hoe wonderlijk de *Fransen* zijn genoodzaakt geworden, alle hunne CONQUESTEN in den *Vereenigde Nederlanden*, te quiteeren.

III. Vertoog van de Onvrugtbaare Algemeene; en zeer Vrugtbaare Byzondere VREEDE-HANDEL haarer *Hoog Mog.* met de *Kroon Engeland*, *Keurv:* van *Keulen*, en *Bisschop* van *Munster*. En.

IV. De voordeelige VREEDENS-VRUGTEN, daar uyt gesprooten.

Met bygevoegde Authentijke Stukken.

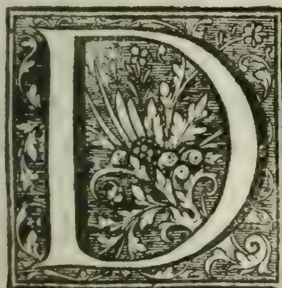

t'AMSTERDAM,
By ABRAHAM van SOMEREN, in de Kalverstraat.
MDCLXXXVIII.

AAN DEN

Curieuze, en beſcheydelijk oordeelende

LEEZER.

E natuurlyke zugt tot d'algemeene Welſtand mijnes *Vaderlands*; de opmerkende Geheuchenis, van de zeldzaame Verwonderlykheid der Voorvallen daar omtrent gepaſſeert; en d'overweeging, dat zoo zeer aan merkens-waardige Geſchiedeniſſen, ten hoogſte meriteerden, zoo wel tot Onzer nog leevende, als onzer Nakomelingen aandagtige Erinnering, op 't naaukeurigſt te werden aangeteykent; Hebben my bewoogen, zulks, naar mijne capaciteyt, op 't Ordentelijkſt te onderneemen. Maar, in conſideratie, dat verſcheyde Hiſtori-ſchrijvers daar van in de Nederlandſche Taal, d'een min, d'ander meer, reeds Begin hadden gemaakt, doch byna niemand, het zy door ontijdig afſterven, of eenige andere importante Verhinderniſſen, het Werk, in vervolg van tijd ten eynde gebragt; heb, na dat ik veele Memorien en Annotatien, tot voldoening myner eygene Curieus-

heyd vergaadert hadde ; in overweeging getrokken, of ik iemand van de Nieuw-aangevangene Schrijvers, voorder wilde vervolgen, dan of het Werk van den Beginne, aan 't Eyndigen van den overledenen onzes STAATS *Histori-Schryver*, *L. van* AITZEMA, zoude hervatten. Dan deze twijffeling wierd my opgelost, zoo haast ik, onder anderen, de Beschrijving van de Heer PETRUS VALKENIER quame te doorbladeren; als hebbende *Sijn* E: dezelve, hoewel met regt, ten aanzien van de confuze en *verwerde*, zoo Staats- als Krijgs-Troubelen, door geheel EUROPA voorgevallen, met den Naam van VERWERD EUROPA, geintituleert, egter zoo Ontwerd en Ordentelijk, als Geleerdelijk opgestelt, dat ik geen van alle d'andere, ten dien regarde, daar by in vergelijking heb konnen trekken, veel min willen onderstaan, sijn wel-geschikte Aanvang tot voorder *Vervolg* op voorn: *Aitzema*, of ongeagt voorby te gaan, of verwaandelijk te verbeeteren; maar veel liever 't zelve voor alle Andere gepreferereert, om op dat goede Fundament, naar mijn Vermooge, voorder te bouwen. Te meer, alzoo het zelve, in *drie Deelen* verdeelt, door *Sijn E:* nu tegenwoordig *Extraordinair* ENVOYE, *van Haar* HOOG MOG: *Mijne Heeren de* STAATEN GENERAAL *der* VEREENIGDE NEDERLANDEN, *aan d'Algemeene Rijks Vergadering tot Regensburg, en specialijk mede aan alle en een ygelijk van de Heeren Keurvorsten, Vorsten,*

en

en Rijks-Stenden; in de *Nederlandsche Taal*, en in een *Volumen* aan 't Licht gegeeven, by de Geleerde en Curieuze Weereld zoodanigen Approbatie heeft gevonden, dat men tot deszelfs gerijf en genoegen, het zelve Werk Twee-maal in 't *Hoogduyts*, en nu voor de Derde-maal in 't *Nederlands*, onder de Pers heeft moeten brengen; En dat ook voornoemde *Heer*, daar in aan 't Gemeen had belooft, sijn begonnen Arbeyd verder te zullen continuëeren, maar zeedert genoodzaakt is geworden, zijn goet Voorneemen te staaken, ter oorzaake dat *Haar Hoog Mogende*, sijn Talent tot haaren Dienst dienstig vindende, hem in 't midden van 't *Duytsche Rijk* met een aanzienlyke Caracter hebben gelieven te employëeren. Tot welke *functie* wel waar te nemen, *Sijn E:* zig inutil en onbequaam zoude gemaakt hebben, by-aldien hy met dezelve vrye en onbeschroomde *Penne*, sijn aangevange Beschryving hadde gecontinuëert, gelyk hy voorheen zoo loffelijk hadde begonnen. Derhalven heb dan, om aan des Weerelds Curieusheyd ten minsten eenig smaakelyke *Prœuve*, van 't VERVOLG van zoo gerenommeerden *Boek*; en te gelyk met een Sinceer en Onpartydig Verhaal van Zaaken, aan alle *Vaderlands* Weet-geerige Liefhebberen, eenige Voldoening toe te voegen, my onderstaan, hier in de overreedende Aanraading mijner goede Vrienden, Liefhebbers van Historische Verhaalen, te volgen. Zoo ik vertrouwe, met niet min gelijke geloof-waardige, en voor-

al

al, zeer Onpartydige Beschrijvingen van gepasseerde Waarheden, naar Tijds- en Zaaks-agtervolgende Onderscheydentheden, als voorgen: *Heer* AUTHEUR der drie Eerste *Deelen* van 't VERWERD EUROPA heeft gedaan.

Dies hebbe het gantsche Begrijp mijner ordentelijke Aanteykeningen van allerhande voorgevallene Geschiedenissen, zeedert den Jaare 1672. daar meergem: *Heer Valkenier* eyndigt, tot Anno 1675. zoo over-al binnen, als elders buyten *Europa*, voor 't Oog en Oordeel van yder bescheydentlijk oordeelende *Leezer*, inmediate hier agter deze VOOR-REEDEN, in een *Ontlédigde Aan een-Schaakeling*, Ordentelijk en kortelyk ten toon willen stellen.

Met deze gedagten en voornemens, om, by-aldien wy vermerken, Dat dit tegenwoordige VERVOLGS-WERK, is 't niet by allen, ten minste by alle Onpartydige en discretelijk Oordeelende, eenig genoeglijke Approbatie, of aangenaame Receptie koomt te vinden; daar in, (indien d'*Almoogende Opper-Magt* ons wyders Bequaamheyd verleent) volgens verder verloop van Tyd, van Jaar tot Jaar te continuëeren. Ondertusschen my noemende, der

Curieuze en Discréte Leezeren

Dienstwilligster Dienaar,

N. N.

ANA-

ANALYSIS,
OF
Beknopte Ontknooping
EN
Bondige AAN-EEN-SCHAAKELING des
VERVOLGS
VAN 't
VERWERD EUROPA.

Waar in zoo klaar en onderſcheydentlyk, als kort en bondig, den curieuze Leezeren, den geheelen Inhoud dezes Werks, voor 't Oog en Oordeel, werd ten Toon geſtelt.

In 't *Eerſte*, of volgens *Vervolg*, 't *Vierde* DEEL, werd

I. In 't ALGEMEEN, vertoont, aller ſtrijdende Partyens
- 1. *Oorlogs-Toeruſtingen*: en derzelver
- 2. *Sollicitatien* by aller *Princen* en *Potentaaten* Hooven, door geheel EUROPA.

Ten welken eynde eerſt werd aangemerkt,
- 1. 't Algemeene Nood-Lot der VERANDERINGEN, ten aanzien van
  - 1. de *Weereld*, met al haar in-hebbende *Creaturen*: Zoo ook
  - 2. alle *Rijken*, *Staaten*, en *Landen*, van Pag: 1 tot 3.
- 2. de Byzondere Voorvallen in deze *Rijks-* en *Staats-Verwiſſelingen*: Beweezen, met
  - 1. Oude, en
  - 2. Nieuwe Exempelen; tuſſchen
    - 1. *Vrankryk*, en
    - 2. de *Vereenigde Nederlanden*, tot Pag: 6.

II. In 't BYZONDER, werd verhaalt,

** I. der

I. der FRANSEN

1. *vigilante Krygs-Heldigheid*; die men vergelijkt, by

- 1. de Waakzaamheid en Strijdbaarheyd vanden HAAN; en
- 2. de Arbeydzaamheyd der MIEREN, (tot Pag:8.)

In hun

- 1. Vroege Veld-togten,
- 2. Retrencheering haarer Leegeren,
- 3. Gelijk-maaking der ongelijke Wegen,
- 4. Approcheeren en mineeren der beleegerde Plaatzen,
- 5. Fortificeeren der Frontieren, en 't demoiljeeren der overtollige Vestingen, En in
- 6. d'Oprigting van wonder groote MAGAZYNEN: Voorzien met
  - 1. allerhande Krijgs-Instrumenten, en heerlyke Artillerye;
  - 2. Leevens-Middelen, Kleeding, Medicamenten; en
  - 3. Geestelyke of Kerkelyke Perzoonen, tot Pag: 14.

2. Hun *Krygs-Rustingen*, zoo

- 1. te Lande, (pag: 15.) als
- 2. te Water, pag: 24.

3. *Voortzetting* der FINANTIEN, tot hun Krijgs-rustingen noodzaaklijk; Zoo

- 1. binnen haar Koningrijk, waar over algemeen groot Misnoegen ontstaat: als
- 2. daar buyten, (pag: 31.)
  - 1. in Neutrale Landen en Conquesten, voornamentlyk
  - 2. in, en om *Uytrecht*, en *Gelderland*, met strenge Executien, pag: 33.

4. *Sollicitatien*, tot bevordering haarer *Interessen*, door geheel *Christenrijk* (pag:42.) By

- 1. den *Keyzer*, en *Rijks-Vergadering*; en
- 2. de *Keur-Vorsten*, en *Rijks-Princen*, (52.) Vergezelschapt met

5. Ho-

4. de Betragting haares INTEREST, en SECURITEYT des *Staats*, by uytheemsche Potentaaten, (160.) Als,
   1. den Gouverneur der *Spaansche Nederlanden*,
   2. de Noorder Koningen *Deenmarken* en *Zweeden*, 161.
   3. de *Keyzer*, *Spanjen*, en de *Lotharinger*, (163) Waar tegen
   * de *Fransen* en *Engelzen* met alle Vlijd arbeyden, (pag: 164.) Daar op met
   4. het *Huys Oostenrijk* een *Alliantie* werd getroffen, (pag: 170.) Waar nog by volgt,
5. 't Rigoureus Straffen, aller Ontrouwen en Lafhertigen, 172. En
6. 't Genereus Beloonen, aller Getrouwe Helden des *Vaderlands*, 181. Daar-en-boven
7. 't zoo Godvrugtig Strijden met Geestelyke Wapenen, als sy hen met allerley Krijgs-Middelen Verdeedigen, (184.) 't Welk GODT zoo behaaglijk, als 't by den *Menschen* behoorlyk zijnde, werden Sy
8. niet min Verwonderings- als Aanmerkings-waardig, van den HEEMEL geholpen en gezeegent, (185.) Als blijkt, by volgende Exempelen;
   1. de Wonderlijk gelukkige Verovering van d'alder-sterkste *Vesting Coeverden*, 186.
   2. het Driemaal Slaan der Twee magtigste *Koninglijke Krijgs-Vlooten*, 187.
   3. 't Miraculeus verhinderen van der *Engelzen Landing*, *ibid.*
   4. 't Onmenschelyk Ontzet, van 't hoogst beangstigde *Coeverden*, 188. En meer
   5. Andere remarcable Voorvallen, 189.

VI. Verscheyde ANDERE CHRISTEN-POTENTAATENS Krijgs-Preparatien; als door der Anderen Ontroeringen ontwaakt, naamentl:

1. de

II. Hoe

VIII. der

1. Verscheyde Voorvallen,
2. 't Beleg en Verovering van *Bon*, en
3. de Tegenweer der *Franssen*, tot 618. Waar op volgen
   1. Veelerhande particulariteyten, tot 625.
   2. Voornamentl: in *Portugaal*, daar men groote Verandering te gemoed ziet, om drie-derley Oorzaaken; als,
      1. der *Fransen* en *Engelzen* Sollicitatien;
      2. een Conspiratie tegens den PRINS; En
      3. de Presentatie der *Jooden*, die zeer wreedelyk werden gehandelt; tot pag: 634.

2. CONSTERNATIE der *Franssen*, over voormelde *Optogt*: zulks dat haar
   1. Allerhande Overmagt in *Nederland* ontgaat, 635. En niet alleen
   2. Genoodzaakt werden, al hunne aldaar veroverde *Conquesten* te quiteeren, (tot pag: 659.) Maar ook
   3. Gedwongen, na hun eygen *Rijk* op te trekken, om dat tegen alle In- en Over-val te beschermen, Pag: 660. Dus volgt

3. d'OPTOGT van *Duc de Luxemburg*, uyt *Nederland* na *Vrankrijk*. Waar by men aanmerkt,
   1. Sijne daar in ontmoetende Ongevallen en Hinderpaalen,
   2. Hoe sijn *Koning* hem met alle Magt tragt t'assisteeren, tot 665.
   3. een Kort Begryp der geheele Veld-togt van Anno 1673. verzelt met,
   4. verscheyde Politijke Bedenkingen, tot 667. En
   5. veele Gedenk-waardige Particulariteyten, tot pag: 672. Daar op volgt een

4. VERTOOG van de *Vruchtelooze Keulsche* VREEDE-HANDELING, 673. Waar onder in accoord van Tydsgelegentheyd, tusschen-in-vloeyt;
   1. de *Staat* van *Engeland*; en desselfs Bestier tot Oorlog en Vreede, 694. Waar na in vervolg van de Keulsche *Vreede-Handel* voorder volgt, de

2. *Pro-*

2. de PROPOSITIE der Zweedsche *Mediateuren*: (710.) Vervat, in
- 1. een deftige *Harangue*; en
- 2. een kragtig *Besluyt*, tot 713.

3. de PRETENTIEN der Fransche *Plenipotentiarissen*: Voorgestelt, in
- 1. een Verhaal van hun groote Weldaaden den *Nederlanderen* van tijd tot tijd bewezen.
- 2. een Vertoog, hoe sy die Ondankbaarlyk ten Quaade hebben vergolden.
- 3. een Bewijs, hoe *Nederland* zig ten allen tyden meer op *Spanjen*, dan op *Vrankrijk* betrouwende, heeft
- 4. een Oorzaak aan *d'Alder-Christelijkste* KROON gefourneert, om die te doen, de Waapenen tegens Haar aangrijpen. Egter
- 5. een Besluyt maakende, met *Prezentatie* tot VREEDE, tot pag: 720. Waar op

4. de REEDEN en *Oorzaaken* dezes Oorlogs, werden, door de Nederlandsche *Gezanten*, by die van *Vrankrijk* verzogt.

5. de PRETENTIEN van den *Keurvorst* van *Keulen*, 722.

6. Byzondere *Conferentien* werden tusschen de *Fransche*, *Engelsche*, en *Zweedsche* AMBASSADEURS gehouden. En komen meer andere *Afgezandten* binnen *Keulen*, pag: 723.

7. ANTWOORD en *Prezentatie* der *Plenipotentiarissen* van den *Vereenigden Staat*. Voor-gestelt, in
- 1. een wel-reedeneerend Vertoog, hoe *Vrankrijk* geheel EUROPA tegens *Nederland* heeft gealarmeert.
- 2. een klaar Bewijs, dat 'er geen *Reeden* zyn, waarom *Nederland* zig meer op *Spanjen*, dan op *Vrankrijk* zoude betrouwen.
- 3. een Aanwijzing, hoe LOUIS de XIV. het Exempel van HENDRIK de IV. heeft

getragt naar te volgen. En dan

4. Een minnelijke *Presentatie* tot *Vreede*, door de *Heeren Generaale Staaten*, (tot pag: 727.) Eyndelijk volgt,

8. de BEMIDDELINGS *Verklaaring* der Zweedsche *Mediateurs*, 728.

9. Gelijk *Vrankrijk* had gezocht, met *Nederland* apart te Handelen; tragt ook *Nederland*, met *Vrankrijks Geallieerden* apart te tracteeren, pag: 728. Voorts volgen,

1. verscheyde Politijke *Consideratien*: en
2. de weder zijds *Pretexten*, tot declineering dezer algemeene *Vreede-Handel*, tot pag: 746.

Dus gaat men, van de Melding dezer *Ontvrugtbaare Handel* over, tot het

5. VERTOOG van de zeer *Vrugtbaare* VREEDENS-HANDEL,

1. tusschen *Haare Hoog-Mogende* de *Heeren* STAATEN GENERAAL, en
2. derzelver volgende *Tegen-partyen*, als;

1. de KONING van *Engelland*, pag: 747.
2. de BISSCHOP van *Munster*, en
3. de KEURVORST van *Keulen*.

* In welkers *Vreede Handelings* Verhaal, doorgaans tusschen-invloeyt,

1. hoe *Vrankrijk* dit Heylzaam Werk heeft getragt, te beletten.
2. de ernstige Yver, die ter contrarie de *Vereenigde Staat* aanwend, om de Zaak ten effecte te brengen. Zoo
   1. door Wisseling van *Missiven* met *Sijn Konink: Majest*: als
   2. door den Spaanschen *Ambassadeur Sijn Excell: del Fresno*.
3. de daar aan dependeerende Voorvallen in *Enland*, tusschen

1. *Syn Koninkl: Majesteyt*, en
2. des *Ryks Parlement.* Daar op

4. den VREDE met *Engeland* getroffen, (780.) volgt, haar weder-zijds VREUGDE-Betuygingen, (tot pag: 785.)
En dan
5. de gepretexeerde Oorzaaken van d'Afbreeking der algemeene Keulse *Vreede-Handel*; als,
   1. de Gevangen-neeming van *Prins Will. van Furstenberg*: en
   2. de Aanhaaling van eenige Vaten met *Frans Geld*: beyde binnen *Keulen* voorgevallen. Al het welke
   3. *Syn Keyserlyke Majesteyt* verantwoordende; volgt,
      1. het *Vreedens-Verdrag* met den Munsterschen *Bisschop*, 798. En
      2. Insgelyks met den *K. van Keulen*, pag: 804.

Van waar men over-gaat, tot de

VERHANDELING VAN 'T VYFDE DEEL, VAN 't VERWERD EUROPA.

Daar in men toont; hoe, uyt de voor-verhaalde *Drie-derleye* VREEDENS-TRACTAATEN, verder voort-vloeyen, *Driederleye voordeelige* VREEDENS-VRUGTEN.

Ten welken eynde voor-heen werd aangemerkt,

I. In 't ALGEMEEN, de zoo zeldzaame, als verwonderings-waardige VERANDERINGEN. Ter oorzaake, dat
   1. de *Weereld* een gestaadige *Ongestaadigheyd* is; en
   2. d'*Oorlog* de grootste *Veranderingen* baard, 807. Zoo dat

1. de KONING *van Vrankrijk* een zeer magtig POTENTAAT zijnde, egter
2. in sijn grootste Magt, door 't kleyn *Vereenigd Nederland*, kragtig werd wederstaan, 808. Ook
   1. in sijn opperste Voorneemens kortelijk gestuyt; Zoodanig,
   2. dat zig genood-drukt vind, alle sijne nog in *Nederland* resteerende CONQUESTEN te quiteeren, (tot pag: 810.) Dies men hier

II. In 't BYZONDER aanwijst, de zoo aangenaame, als zeer voordeelige *Drie-derleye* VREEDENS-VRUGTEN; Bestaande, in

I. de Wonderbare VERLAATING aller Steden, Landen, en Plaatzen, door de *Franssen*
   1. Onlangs voor-heen met groote Magt en Geweld verovert; en nog
   2. Nieuwlijks te haarer Defensie merkelyk versterkt, pag: 811. Dies een
   3. Aanmerkelijke Consideratie daar op volgt, tot pag: 821.

II. de Aangenaame STAATS-HERSTELLING: te wege gebragt, door
   1. de *Weder-Vereeniging* van den jammerlyk *Ont-eenigden* STAAT: en
   2. de *Herstelling* van de geheel *Ontstelde Regeering* der Overheert gewezene *Provincien*, als;
      1. 't *Sticht* en de Stad *Uytregt*,
      2. *Gelderland*, en
      3. *Over-Yssel*, tot pag: 836.

III. de BEVESTIGING van *Sijn Hoogheyd* den *Heer* PRINCE van ORANGE, in
   1. het *Erf-Stadhouderschap*, en
   2. de voordere *Digniteyten*, tot pag. 842. Daar dan, in vervolg van Tijds-ordre voorder werd bygevoegt,
      1. de *Koninklijke Verkiezing*, en ook
      2. de *Rijks Krooning*, van *Sijn Poolsche Majesteyt*, pag: 843.

Waar

* Waar omtrent veele aarmerkelyke Voorvallen in dat *Koninkryk* gebeuren; ten aanzien van
1. de Neerstige Betragtingen aller *Candidaaten*, tot erlanging dezer KROON. En byzonderlyk
2. de Tegenweer die de *Franssen* aanwenden, om een van haare Gunstelingen op dien THROON te dringen, tot pag: 854.

XI. NIEUWE OORLOGS-PREPARATIEN, tusschen
1. *Vrankryk*, (pag: 855.) en
2. *Spanjen*, pag: 858. Daar op volgen

XII. de KRYGS-RUSTINGEN van 't *Vereenigd Nederland*,
1. te Water, en
2. te Lande, tot pag: 863.

XIII. VERSCHEYDE nog andere *Christen-Potentaaten*, haar *Oorlogs-Bereydingen*; als,
1. de *Ryks-Steuden* in *Duytsland*, pag: 864.
2. de *Keyzer* in *Oostenryk*, pag: 866. En
3. de *Kroon Deenmarken*. Pag. 868. Waar over verscheyde Speculatien vallen.

* Hier op volgen,

I. de KRYGS-ACTIEN aller *Strydende Partyen*,

I. te LANDE,
bestaande in
1. verscheyde *Veld-togten*; en
2. veelerley *Belegeeringen* en *Veroveringen* van Steden en Plaatzen.

* Tot welkers Ordentelijke Verhandeling werd beschreeven
1. hoe, de KONING *van Vrankryk*, voor-aleer iemand te Velde verschijnt, 11000. Man op 't *Franche Comté* doet invallen, 870.

1. ſijn *Legers*, by 300000. Man ſterk, te Velde doet marcheeren, 874. en
3. ook Perzoonlyk in *Burgundien* trekt. Zo dat hy binnen twee Maanden tijd, dit geheele *Graafſchap* vermeeſtert, tot pag: 884.

2. d'*Aftogt* van *Prins Condé* na de *Nederlanden*, (886) Daar onder
  1. *Bellefonds* met het Garniſoen uyt de Nederlandſche *Conqueſten* optrekt: en
  2. den *Spanjaarden* op 't Lyf valt, tot pag: 889.

3. den *Marſch* der *Keyzerſen* onder *Bournonville*; en die der *Franſen* onder *Turenne*, (891.) Waar uyt ſpruyten
  1. verſcheyde Schermutzelen; en een
  2. forméle Veld-Slag, tot pag: 901.

4. d'*Optrekking* der *Spaanſen* in 't Graafſchap *Rouſsillion*, tot pag: 907.

5. de *Veld-togt* der *Keyzerſche*, *Spaanſche*, en *Staatſche*, tegens de *Franſche* Krygs-Magten in NEDERLAND. Dan, al-voorens ſy tot een Treffen koomen, werden
  1. verſcheyde gedenk-waardige Voorvallen, en
  2. veele politijke Betragtingen gemeld, tot pag: 921. Alzoo volgt nu

II. te WATER

1. de Zee-Courſſen: en
2. de Krijgs-Reſolutien, van *Nederlands* OORLOGS-VLOOT. Die men verdeelt, onder deze beyde *Admiraalen*,

1. de RUYTER, en
2. de Heer TROMP. (pag. 921.)

* Door alle welke
1. *Krijgs-Preparatien* van Land- en Zee-Armaden; en der zelver
2. *Resolutien*, in al haare
3. Veld-Togten en Water-Coursen,

II. Geheel EUROPA, als in een Oorlogs-Tragedie, voor al de Weereld, op 't *Krijgs-Toonneel* ten Toon staat, (pag. 922.)

Dies men vervolgt, wel kortelyk, maar klaarlijk te beschrijven, de daar uytspruytende,
1. Krijgs-Onderneemingen; en allerhande
2. Oorlogs-Uytvallen,

I. te LANDE,
bestaande in
1. een Aanmerkelijk *Gevegt* op zeeker Eyland in de *Maas*, 924.
2. de Vyandelijkheden tusschen de *Keyzersen* en *Franssen* in de PALTZ, 930.
3. de *Batailje* tusschen de *Geallieerden*, en *Duc de Turenne*, 951.
4. de bloedige *Veld-Slag* by SILNEF; tusschen
   1. de *Keysersche*,
   2. de *Spaansche*, en
   3. de *Staatsche* Heyrs-Magten: tegen
   4. de *Fransche* Magt, onder *Prins Condé*, pag: 969.
5. 't Beleg, en 't Herneemen van de Stad GRAAVE; vervat, in
   1. een Pertinente Beschrijving derzelver Gelegenheyd en Sterkte, pag: 984.
   2. alle Krijgs Voorvallen, zo binnen als buyten in 't Beleg gepasseert, tot pag: 1011. En dan
   3. de Verovering, met alle daar aan dependeerende Geschiedenissen, tot pag: 1019.

6. de

6. de Laatste *Veld-togt*, tot Besluyt van de CAMPAGNE, tusschen de *Bondgenooten*, en nog te Velde zijnde *Fransche Magt*, tot pag: 1023.

Waar op nu voorder volgt,

II. te WATER,

1. de Landings Desseinen;
2. derzelver Uytkoomsten; en
3. andere Rencontres ter ZEE, door
   1. den *Admir: de* RUYTER in *Martinique*, (pag: 1024.) En
   2. den *Admir:* TROMP, langs de *Fransche Kust*, pag: 1029. tot 1043. Daar na

* 't EYNDIGINGS-BESLUYT, vervattende, een beknopt Verhaal, van

1. Schrikkelijke Aard-Beevingen en Berg-Brandingen in verscheyde Gewesten, pag: 1044.
2. Schroomelijke Tempeesten over geheel HOLLAND, en op veel voornaame Plaatzen in EUROPA, 1048. En eyndelyk, veele
3. Zeldzaame Ruïneeringen en Verwoestingen in OOST-INDIEN.

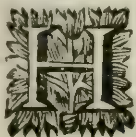
VER-

VERVOLG
Van 't
VERWERD EUROPA,
Of
Politijke en Historische Beschrijving van alle de voornaamste Geschiedenissen en gedenkwaardigste Voorvallen in den Jare 1673. 74 en 75. door geheel EUROPA gepasseert, voornamentlijk in en omtrent de NEDERLANDEN, DUYTSLAND, en desselfs aangrensende Rijken, Vorstendommen en Heerschappyen

---

VIERDE DEEL,
Waar in

I. *d'Oorlogs Toerustingen aller strijdende Partyen; en de Sollicitatien, die sy wederzijds by alle Hoven en Staaten door gants* Christenrijk, *aangewend hebben.*
II. *d'Algemeene Krijgs-handel, en bysondere Oorlogs-actien aller strijdende Partyen, soo te Water als te Lande, binnen en buyten* EUROPA, *door de* Fransche Wapenen *veroorzaakt.*
III. *Hoe Wonderlijk de* Franssen *zijn genootsaakt geworden, hare in den* Vereenigde Nederlanden *verooverde Steden, te verlaaten.*
IV. *Vertoog van de Vruchteloose Ceulsche Vrede-handeling.*
V. *De nuttelijke Vruchtbare Vredens-handel harer Hoog Mog: met de Kroon* Engeland, *den Ceurvorst van* Ceulen, *en Bisschop van* Munster.

Et GEHEEL-AL; dat wonder groote Konst-Gebouw van dese sichtbare Weereld, heeft zedert sijn aanvang en schepping, altoos d'onveranderlijke Wet der gestadige Verandering moeten onderworpen zijn. De natuur uyt vier geduurig-werkende

Niet alleen de geheele weereld met al haar inhebbende Creaturen;

Strijdigheden bestaande, kan niet anders dan geduuriglijk allerhande Veranderingen baaren, naar maate dat d'eene strijdigheid d'andere in meerder extremiteyt komt te overtreffen. Het *Vuur*, hoewel altijt sijns selfs gelijk, woelt en werkt, door sijn innerlijke geduurig-krioelende beweeging, buyten sich in alle de andere Elementen soo leevendig en krachtig, dat sy alle d'een tegen d'ander een Gestaadige Ongestaadigheid, en Onophoudelijke Verandering veroorzaken. 't Is overal hitte tegen koude, en 't weeke tegen 't vaste, of de dunne doorluchtigheid tegens de harde geslootenheyd. De lichte *Lucht*, door hare geduurig heen-en-weer-slingerende dwarl-winden ontroert, maakt de swaare *Zee* in hare stilte met storm en tempeest ontstelt. De koude, den hitte ontmoetende, baaren donder, blixem, en hagel-buyen. De vaste *Aarde*, hoewel in haar selven onbeweeglijk, heeft zedert haar aanvang, in al hare deelen en Creaturen, geen minder omdraajende verandering beweezen, dan het woelende *Water* in sijn onophoudelijke vloeden. Door alle dese oneyndelijke Veranderingen de *Lucht* gestaadig getempereert werdende, doet ons, geduurig Adem-haalende, in haar leeven. Na den regen komt sonne-schijn; op den dag volgt de nacht. By na niets veranderlijker dan de wind. Het eene deel des Hemels opgaande, moet het andere weder ondergaan.

Op al het welke de wijse SENECA aandachtelijk merkende, seyde: *Contrariis rerum æternitas constat*; Dat is: *Uyt Tegen-strijdigheden bestaat de Eeuwig-duursaamheyd der Dingen.*

Maar ook alle Rijken en Landen zijn d'omkeerende verandering onderworpen.

Schoon de geheele Natuur, en voornamentlijk de Wind, soo seer veranderlijk zijn; echter vind men nergens meerder Verandering, noch minder Gestaadigheyd dan in 's Menschen geest. Waar uyt men soo groote Veranderingen in Koninkrijken, Staaten, Steden, en Landen komt te bespeuren, als'er Ongestaadigheyd in den Geest harer Inwoonderen heerscht.

De Welvaard van 't eene Land, aan d'Ondergang van 't andere dependerende, werden door een gestadige omdraying des Rads ongestadiglijk op en neer gedreeven; waar door alle Staaten tot het opperste punt harer Heerschappys-hoogheyd soo lang werden opgetrokken, tot'er tijt sy haar bestemde Omloop hebben voleyndigt.

Niet alleen het Leven der Menschen en Dieren; maar ook den Cours aller Staaten en Landen, ja den Omloop der gantsche Weereld, hebben een Ongelijkheyd met het Gesternte des Hemels;

't welk ſich altoos gelijke wijd en even breet, in een volmaakte Ordre, aan 's Hemels Firmament, in ſijn *Sphæra activitatis*, geſchiktelijk omdraayt. Maar gelijk yder *Planeet* een geheel byſondere omloop maakt, ſoo dat d'een veel ſnelder dan d'ander ſijn omkrings cours voltrekt; alſoo ook gaat d'eene Rijks-en Staatsheerſchappy veel ſpoediger onder, dan d'andere. Weshalven LIPSIUS, in ſijn boek der *Beſtandigheyd*, aldus uytroept: *O mira & nunquam comprehenſa neceſſitatis lex!* Dat is: *O wonderlijke en nooyt doorgegronde wet der noodzaaklijkheyd.* En SENECA maakt na al ſijn geëyndigde reedenen van de noodwendige Verandering, dit beſluyt: *Nihil ſibi quiſquam ſpondere poteſt firmum & ſtabile*; Dat is: *Niemand kan ſich ſelven iets vaſt en beſtendig belooven.*

Hier van geven ons, de ſoo oude als nieuwe Geſchiedeniſſen, veelvoudige exempelen. Als de *Perſianen* EUROPA meenden te veroveren, ſoo verloren ſy ASIA; 't welk ALEXANDER DE GROOTE, door ſijn affterven, niet ſoo haaſt voor ſijn Nakomelingen had ingeruymt, of het wierde tot een Roof voor de *Barbaren*: Want de *Parthers*, *Bactrianen*, en *Indianen*, verdreven de *Seleuciders*: naderhand moeſten de *Parthers* weder voor de *Perſianen* wijken, en de *Saracenen* voor de *Turcken*; de *Turcken* wederom voor de *Tartaren*; deſe wederom voor de *Ubekeren*; en de *Ubekeren* daar en tegen moeſten weder voor de Macht der *Ottomannen* de vlucht nemen; even gelijk in d'onſtuyme Zee, d'eene baar of golf voor 't aandringent geweld van d'andere moet wijken en neerbuygen. Gelijk ſoo wel uyt de oude Geſchiedeniſſen,

Wanneer nu ASIA ſoodanig in Onruſt heen en weer ſwurf, ſoo vloeyden EUROPA in geſtadige Verwoeſtingen en Omkeringen, tot omtrent het eynde des jaars 1670. Te welker tijd gants *Europa*, naar 't exempel eener van lang-duurigen Kamp vermoeyden Vechter, in den jare 1671. weder eeniger maate adem ſchepte, en nieuwe krachten gewon; doch, niet om ſlaaperig in ruſt te blijven; maar om den Strijd in 't volgende jaar weder dies te heeviger met meerder wakkerheyd te hervatten; en alſoo de *Tragœdie* van een vreeſchelijk Oorlogs-tempeeſt, den Inwoonderen der Aarde, voor te ſtellen. 't Welk voornamentlijk door de ongeſtadige Gemoeds-bewegingen van 't Franſche Hof ſijn oorſprong nam. Een natie, welkers Geeſtes levendige woeling, en geduurig omdraayende Verandering, byna geens gelijke onder de *Son* heeft. Deſe levendige werking hares Geeſt, en ſchrandere ſcherpzinnigheyd van Begrijp baaren- als by de nieuwe Voorvallen is te ſien.

rende, maakt, dat ſy gemeenlijk meer door Liſt, dan met Geweld, tot de uytvoering harer Bevattingen komen; als hebbende meer licht-ſinnige ſubtijlheyd des Verſtands, dan ſtandvaſtige ſterkte des Ligchaams.

Dus hebben ſy met looſe liſt, meer dan door waapens kracht, in ſoo korten tijd, drie geheele *Provincien* van de VEREENIGDE NEDERLANDEN weeten te vermeeſteren; in diervoegen dat hun ſoo machtig *Monarchale Koning*, ſoo wel als eertijts JULIUS CÆSAR Roomſche Keyſer en laatſte der vier *Monarchen* onder den *Romeynen*, oorzaak hadde, te ſeggen: VENI, VIDI, VICI; *Ik ben gekomen, ik heb geſien, en ik heb overwonnen*; En dat deſe drie gemelde *Provincien* met recht mochten bekennen, 't geen *Hiero*, Koning *van Syracuſa*, ter tijd als hy door de *Romeynen* ſoo ſnellijk wierd overweldigt, van hem ſelven ſprak, namentlijk; dat hy eerder was overwonnen, dan hy een Vyand had geſien.

Voornamentlijk door d'overheerſchende Macht der *Franſſen*.

Alſoo ook heeft de *Alder-Chriſtelijkſte Koning van Vrankrijk* binnen weynig tijds, door ſijn machtige Legers, de Landen *Luyck, Cleve, Gulick, Berg*, de *Mark, Ravensberg, Minden, Ceulen, Tweebrugge, Naſſau, Waldeck, Gerau, Wetterau, Hanau, Francken, Wertheym, Wurtenberg, Trier*, de *Neder-Palts*, de *Elſas*, en *Burgundien* doen innemen en verwoeſten. Waar uit veele politijke geeſten beſlooten, als of dit gekroonde Hooft, door allen deſen, geen ander oogmerk had ſoeken te bereyken, dan, om alle vrye Rijks-Steeden, Republijken, en Vorſtendommen in *Hoog* en *Neder-Duytsland*, onder 't beſwier van ſijn *Scepter* te buygen; en alſoo tot ſijn lang geſochte *Monarchale* Heerſchappy te geraken, naar het exempel der vijftig Griekſche Republijken en Vorſtendommen; dewelke aanvankelijk door de *Macedoniers*, en naderhand door de *Romeynen*, tot een MONARCHIE wierden gebracht: En gelijk de Hertogen van *Burgundien*, KAREL de Stoute, en PHILIP de Tweede, de XVII. *Nederlandſche Provincien*, in een Koninkrijk, onder de naam van LION wilden t'ſamen-ſmelten. Dan, ſchoon hoog-gem. KAREL, de Scepter, de Kroon, 't overige Cieraad, en 't Teyken der Majeſteyd reeds veerdig hadde, ſoo wierd hy doch, wegens de ſtrijdigheyd der zeden, ſpraak, vryheden en privilegien deſer *Provincien* en *Staaten*; als ook door de ſonderlinge liſt en krachtige tegenweer der *Franſen*, genoodzaakt, ſijn Oogmerk te ſtaaken. Maar, gelijk dan de Uytkomſten van d'Ondernemingen der GROOTEN, ſeer verſcheydentlijk, ja ook meenigmaal direct

tegens

tegens hun meening ſtrijdig, komen uyt te vallen; alſoo ook konnen de inſichten harer Deſſeynen, ſeer verſchillig, en wel recht ſtrijdig, tegens de begrijping van d'alder-ver-inſienſte Verſtanden, by hun ſelfs beſlooten zijn; als dependerende ſomtijts het gantſche Beſtier van een geheel Koninkrijk, voornamentlijk dat van *Vrankrijk*, aan de verborgene beweeging van EEN EENIG vijf-ſinnige *Verſtanden.* Derhalven willen wy hare voornemens, yder in ſijn waarde laten beruſten, tot'er tijt d'uytkomſt derſelver ondernemingen, ons een klaarder licht van zekerheyd verſchaffe.

Nooyt grooter Ongeſtadigheden, en meerder Veranderingen, dan in 's menſchen Sinnen; waar van de blijken ſoo veel te kraggtiger te voorſchijn komen, als de Perſonen, door wien ſy werden bewogen, in een top van grooter macht en hooger heerſchappy zijn opgeklommen; en d'Omkeeringen werden ſoo veel te ſwaarder, als den drift harer begeerte tot grooter heerſch-zugt, van heeter furie werd aangedreeven. Welk Leevens-vuur, ſijn werking, of door liſt, of door geweld uytvoerende, baart altoos Twiſt en Oorlog; en daar uyt komen de grootſte Veranderingen voort. Waar van men in dit Werk van 't VERWERD EUROPA, een ſoo leevendig Voorbeeld zal vinden, dat men in veele Eeuwen herwaards nooyt dies gelijks heeft geſien noch gehoord.

Een wonderbaarlijke Verandering maakte de Koning van *Vrankrijk* in den Jare 1672. en 73. hier in deſe *Vereenigde Nederlanden*; wanneer hy niet alleen meeſt alle de Leden van *den Vereenigde Staat*, ſoo door verſtelde ontroering als anderſins, onteenigde; maar ook drie gehcele *Provincien* van 't vaſte Ligchaam deſes Lands, welkers macht en ſterkte voor-heen als onbeweeglijk, en geheel onoverwinbaar ſcheen, ſoo ſchielijk afſcheurden, dat men deſe *Deelen* alſoo haaſt quijtgeraakten, als 't *Geheel* daar van 't gevoelen kreeg: maar d'overige vier ſich door een nieuw Verbond met vaſter trouwe t'ſaamen hechtende, boden ſoo dappere Wederſtand, dat ſy, als met herhaalde krachten, (ſelfs in 't midden van den Kamp) met behulp van de CONTRE-BALANCE des *Burgundiſchen Huys*, namentlijk, des Keyſers en des Konings van *Spanjen*, ſoo vaſt beſtandig bleven, dat beyde hare machtigſte Vyanden, de hooge Kroonen *Vrankrijk* en *Engeland*, in al hunne aanſlagen ſoodanig wierden verrukt, dat noch voor 't eynde van dit ſelfde jaar 1673. meeſt alle de by hun ingenomene Steden

Die hare in Nederland veroverde Plaatſen alſo ſpoedig verlaten, als ſy die hadden ingenomen.

en verooverde Plaatzen, by na alsoo spoedig wierden verlaten, als sy die hadden ingekreegen; werdende den *Fransen* genoodzaakt weder na hun eygen Land te vlieden, om daar selfs met macht hun eygen Grens-paalen van den overval harer Vyanden te beschermen.

Echter zijn de Fransen wakkere Krijgs-helden.

Echter mag men de *Fransen* in hunne vierige Waakzaamheyd, in hare loose Krijgs-listen, en in hare wel-geoëffende manieren van Oorlog, niet gering achten: Want gelijk sy in den geest de snelheyd van begrijp doorgaans meer dan eenige andere Natie hebben, soo bezitten sy ook een ongemeene veerdigheyd des ligchaams. Derhalven vergelijken sommige hare furieuse aanvallen, by de felheyd eenes *Tygers*, en hare t'saamgevoegde machten by de sterkte eenes *Leeuws*; hare subtile arglistigheyd, by de loose valsheyd van een *Vos*: maar voor al zijn sy in hare waakzaame Strijdbaarheyd, den natuurlijken aard van den HAAN seer gelijk.

Want, gelijk den *Haan* waakzaam,

Plinius benoemt den HAAN met de naam van *Nacht-Waaker*, nademaal de natuur hem daar toe soodanig geschapen heeft, op dat hy den onbehoorlijke slaap der Menschen verbreken, en hun tot haren arbeyd opwekken soude: Want, hy segt; de *Haan* heeft een zekere en bestandige beweging, door den loop der Sterren, en hy onderscheyd dag en nacht. Om welker oorzaaks wille, de leuye en wellustige *Stracusen*, geen Hanen, noch Smeden, noch Timmerlieden in hare Stad begeeren, noch deselve aldaar willen laten wonen, op dat sy in hare rust niet souden versteurt werden.

En strijdbaar is;

Van de besondere Strijdbaarheit des *Haans*, hebben soo wel de oude *Grieken* en *Romeynen*, als de huidensdaagsche *Engelanders* en *Hollanders* verscheide Kamp-plaatsen geordonneert, om aldaar hun lust in den Hanen-strijd te scheppen; stellende somtijts een groote prijs en wedding in, om, welk van beyde de overwinning zal behouden. De *Romeynen* hadden eertijts een gewoonte, dat sy hare Vyanden den Oorlog aankundigden, door het overwerpen van een *Spies* in hare Frontieren; maar naderhand hebben sy daar toe een *Haan* gebruykt, wegens sijn Strijdbaarheyd.

Niet alleen de Waakzaamheid en Strijdbaarheid van den *Haan*, maar ook sijn Latijnse Naam, GALLUS, is den *Fransen* seer eygen, soo dat men ten aansien van des *Haans* gestalte, met recht en reden van hun mag seggen: *Nomen & Omen habent*; Dat is: *Sy hebben de Naam met de Daad, (of Daads-beduyding.)* Want,

Voor

Voor soo veel hare Waakzaamheyd belangt, soo moet men roemlijk van hun seggen, dat sy hier in den grootsten Lof boven alle andere Volckeren verdienen; soo dat den gene, die door verzaagtheid of traagheid, in de geringste ontmoeting, versuymig of nalaatig sou zijn, aanstonds in des Konings Ongenade sou vallen, en van yder een veracht worden; nademaal alles wat maar de geringste gemeenschap met de slaaperigheid heeft, by den *Fransen* voor een grouwel werd gehouden; om dat sy van nature seer veerdig, en in hare verrichtingen seer yverig zijn.

Alsoo zijn ook de *Fransen* Waakzaam.

Hier van konnen soo veele Landen en Steden getuigenis geven, als'er oyt door de *Fransen* zijn ingenomen en verovert geworden; dewelke al t'saamen eendrachtig bekennen, dat sy soo wel tot bescherming van haar eigen Persoon, als tot belediging harer Vyanden, uitermaten Waakzaam zijn; dat sy op het geringste gerucht of quaat vermoeden in de Wapens komen, en ter tijt des Allarms, sich sonder eenige vertraging aanstonds op d'Allarm-plaats laten vinden; alwaar sy hare Troupen en hun Leger seer spoedig in goede Ordere weten te rangeeren; dat sy hun Vyand by dag en by nacht opsoeken, en overvallen, wanneer hy minst daar op gedachtig is, en dat sy hem een voordeel affien, voor al eer hy daar acht op slaat. Dewijl de Magistraats Personen in de Steden, en de Krijgs-oversten te Velde, door haare waakzamheit (volgens het seggen van PLATO) hare vyanden een gestadige schrik en bevreestheid aanbrengen, daarom zijn de *Franse* Generalen ook met groote voorsichtigheid op haar hoede; soo dat men van hun wel mag seggen, 't geen van den *Leeuw* werd geschreven, als of hy altoos met opene oogen sliep: of het gene de Historien van *Hannibal* melden, dat hy in sijn Leger nooyt anders dan gewaapend heeft geslapen; 't welk de *Fransen* ook op hun Koning appliceeren, wanneer sy hem door HERCULES afbeelden, die met de Knodse in de hand slaapt.

Tot Strijdbaarheyd zijn de *Fransen* van nature soo seer geneygt en begeerig, dat sy, ter tijt als'er noch geen *Duëllen* onder hun in swang gingen, bereyds den naam van *Martialisten* of strijdbare Vechters verdienden; en de kinderen, naar den Krijgs-God MARS wierden genaamt: want sy hooren van haar eerste kindsheyd aan, liever het geluyt der Trommelen, dan den klank van een heerlijk Musijk; sy voeren den Degen liever dan de

en Strijdbaar.

de Pen; ſy waken liever met groot gevaar in 't veld, dan dat ſy t'huys geruſtelijk ſouden ſlapen; ſy ſwermen liever in reukeloosheyd met allerley ongemakken overal heen, dan dat ſy een ſtil en geruſtelijk leven ſouden voeren; ja ſy beminnen den rampzaligen *Oorlog* meer, dan de gulde *Vrede*, ſoo dat FLORIS van hun ſegt: *Gens naturâ ferox, moribus incondita, adeoque omni genere terriculis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, Urbium ſtragem videretur*; Dat is: *Sy zijn van nature een rouw Volck, ſtoutmoedig in haren omgang, en op alle manieren ſoo onverzaagt, dat ſy geheel en al tot Verwoeſting der Steden, en Vernieling der Volckeren ſchijnen geboren te zijn.*

De hedendaagſche *Franſen*, wanneer ſy een Oorlog vermoeden, beelden ſich in, dat haar geluk geboren, en hun welvaart verſchenen is; wanneer ſy den Degen omhangen, gelooven ſy, dat haar heyl open ſtaat; wanneer ſy te velde trekken, ſoo denken ſy, beſtendig genoeg te weſen, om alles te konnen volhardendlijk uitſtaan; wanneer ſy in den Krijg leven, zijn ſy voor het toekomende gants onbekommert; en als ſy Vrede verkrijgen, ſoo verlangen ſy aanſtonds weder na een andere Oorlog.

De Franſen zijn Arbeydzaam. Nevens de Waakzaamheyd en Strijdbaarheyd, 't welk den *Franſſen* natuurlijk is, werden ſy in hare Krijgs-concepten beſonderlijk geſecondeert, door hun Arbeydſaamheyd, waar in ſy andere Volkeren ſoo ſeer overtreffen, als de *Mieren* andere Dieren doen: want gelijk de *Mieren*, tot een iders verwondering, die het aanſiet, en tot beſchaamdmaking der Leuyen, dagh en nacht geſamentlijk in der aarde woelen, om daar in niet alleen haar Woonplaats op te richten, maar beſonderlijk ook, om ſich met allerhande nooddrufts Onderhoud tegens d'aanſtaande Winter te verſorgen; alſoo ook zijn de Franſſe Soldaten wonderlijk arbeydzaam in hare Oorlogs-toeruſtingen, in Veldhutten te maken, en de *Retrenchementen* hares Legers te verveerdigen; in 't vereffenen der oneffene weegen; in 't approcheeren en mineeren der belegerde Steden; in het beveſtigen harer Frontieren; in 't nederwerpen en ſlechten der overtollige Veſtingen, en in het oprichten van ongemeen groote, ja verwonderens-waardige Magazijnen.

In het te velde trekken met hun krijgs magt, Van d'Arbeydzaamheid der *Franſſen* in hare Krijgs-ruſtingen, is in het TWEEDE DEEL, ter behoorlijker plaatſe, gehandelt geworden; waar by dit noch aan te merken ſtaat, dat ſy door hare

re neerstige Waakzaamheyd en vlijtigen Arbeyd, alle jaren vroeger dan hare Vyanden in 't Veld komen; 't welk hen tot sulken aanmerkelijken Voordeel strekt, dat sy Steden en Provincien veroveren, voor al eer hare Vyanden met hunne Legers te Velde trekken; waar van getuigenissen en Proeven genoeg voorhanden zijn; te weeten, als sy in 't Jaar 1674. *Burgundien*, in 't jaar 1675. het *Land van Luyk*, nevens het *Hertogdom Limburg*, en in 't jaar 1676. *Condé* en *Bouchain*, door hunne vroege Veldtochten veroverd hadden; 't welk met *Xenophontis* Reden geheel overeen komt, als hy segt: *Celeritas quippe in præoccupando imparato hoste & præveniendo, maxima ut plurimum, Victoria Causa est*; dat is: *Wanneer men sijn Vyand, voor al eer hy veerdig is, overijld en te vooren komt, als dan zal men gemeenlijk d'Overwinnings Roem daar van draagen.*

In 't verveerdigen en retrencheren hares Legers.

Geen minder Arbeydzaamheyd bewijsen de *Franssen* in het verveerdigen en retrencheeren hares Legers; dewijl men meenigmaal gesien heeft, dat sy in eene Nacht seer swaare Legers met een verwonderens-waardige Ordere gecampeert, met Straaten en Wegen afgedeelt, en met ontallijke Tenten, Bagagie-en Artillery-Wagens beset, en by alle Toegangen geretrencheert hebben; soo dat men des morgens, in plaats van een vlak effen Veldt, een groote Krijgs-Stadt gewaar werd. Waar over sy geen geringeren Lof verdienen, dan de *Turkken* en *Persianen*, die door hare goede Krijgs-*Discipline*, en prijswaardige Ordere, de gantsche Weereld in Verwondering brengen, wegens de Toebereydingen en Volvoeringen harer onvergelijkelijke Heyr-Legers, waar mede sy in weynig uuren, groote Krijgs-Steden oprichten, en die met allerhande Nooddruftigheid behoorlijk versorgen.

in gelijkmaking der oneffene wegen.

Wat de Gelijkmaking der oneffene Wegen betreft, daar in is aanmerkens-waardig, dat de *Franssen* in 't jaar 1672. binnen en omtrent den Lande van *Luyck*, en in 't jaar 1673. in der *Mark*, *Berg* en *Trier*, in 't jaar 1674 en 1675. in der *Elsas*, door hun onverdrietelijken Arbeyd, sich soo loffelijk hebben gedraagen, dat men wel twijffelen mag, of de *Franssen*, wegens de gelijk-en bequaam-maaking der onbegankelijke Passages, en snelle Verveerdiging der breede Landwegen, niet grooter Admiratie en meerder Roem verdienen, dan de oude *Romeynen*, met de Effen-maaking harer *Appiaansche* Straaten, die van *Roomen* over *Capua*, tot aan *Brundusium* toe, en met hare Vlaminiaansche

Wegen, die van *Roomen* over *Retimo*, ſich tot aan *Aquileja* uitſtrekken, verdient hebben; nadien ſy daar in meer jaren, dan de *Franſſen* in hare voornoemde Werken, dagen toegebracht hebben: Want de *Franſſen* reſolveerden niet ſoo haaſt, door eenige onbruykbare Wegen te marcheeren, of lieten aanſtonds eenige Duiſent Schans-graavers de handen aan 't Werk Slaan, en eyndigden hun Arbeyd met even ſoodanige frismoedigheyd en luſt, gelijk ſy die hadden aangevangen.

In 't approcheren en mineren der belegerde Steden,

Even ſoo verwonderens-waardig is der *Franſſen* Arbeydzaamheyd, in 't *approcheeren* en *mineeren* der belegerde Steden; nadien ſy niet meer naar ouder gewoonte, op een Stadt, van wijd af *approcheeren*, en deſelve gelijk als met kromme Complimenten begroeten; maar in d'eerſte of tweede nacht van de Belegéring, (by aldien ſy geen hopen hebben, om de Stadt ſonder eenige forméle Belegering te bemachtigen) hare Soldaten in dubbelde Ryen ſtellen, en deſelve met Schuppen en Spaden, tot aan de Stadt, in ſoodanigen Linie vervoegen, gelijk als men *d'Approches* altoos plagt t'ordonneeren; waar door ſy in weynig ſtonden voorder avanceeren, als ſy, of andere Soldaten ooyt voorheen in meerder dagen deden: 't welk de voornaamſte oorzaak is, dat ſy ſich in deſe algemeene gedachten, en in ſoodanig Gerucht gebracht hebben, als of'er geen Steden meer voor hun onwinbaar waren; maar dat deſelve ſich al te maal aan hare Macht moeten onderbuygen. Waar van men ook de waarheid zal konnen beſpeuren, wanneer men maar eenmaal het groot getal der Steden aanmerkt, die de *Franſſen* het laatſte jaar hebben ingenomen; waar onder niet een eenige is te vinden, ſy zy ſoo ſterk als ſe wil, die meer dan 14. dagen lang, d'oneyndelijke, *Force* harer groote Macht heeft konnen wederſtaan.

Het gaat boven alle oude en ervarene Soldaten haar gelooven, ja buiten alle Exempelen, dat de *Franſſen* in de Belegering voor *Nimwegen*, op ſoodanigen wijſe, binnen den tijt van drie uuren, op een ſomerſche Nacht, hare *Approches* tot op 250. Schreden verveerdigt hebben; ja het is nooyt gehoort, ſoo als de *Franſſen* in Beſcherming der Stad *Grave*, tegen de hevige Aanvallen ſijner Hoogheyd den Prins van *Oranjen*, in 't jaar 1674 al de buiten-werken geſamentlijk onderminden, in het ſtormen d'een Mijn over d'ander lieten ſpringen, en in die ſelfde gelegendheden aanſtonds weder nieuwe Mijnen verveerdigden; ſoo dat op verſcheyde plaatſen, een en de ſelfde Mijnen, wel 8. of

10 maal.

10. maal opſprongen, en altoos door den bloedigen Arbeyd der *Franſſen*, weder zijn vernieuwd geworden.

In 't beveſtigen der Frontieren, en 't Slechten der overtollige Veſtingen.

Wat het fortificeeren der Frontier-Steden, en het Slechten der overtollige Veſtingen belangt, daar in is ſeer aanmerkenswaardig, dat het een oud gebruyk is, en van de voornaamſte Overwinnaren altoos is gepractiſeert geworden, dat ſy haar grootſte Gebied, uitwendig met een *Communicatie-Linie* omcingelden, dewelke in eenige weinige voorname Veſtingen beſtond, die ſy in vergrooting harer Land-paalen, door het veroveren van nieuwe Fortreſſen, als dan weder te gronde wierpen en ſlecht maakten, en hare nieuwe Frontieren, met diergelijke nieuwe *Communicatie-Linien* weder verſorgden; gelijk wy leeſen, dat de *Romeynen* de Frontieren harer groote *Monarchie* alleen met een Veſtings-Linie hadden omtrokken; dat ſy hare Soldaten na de Frontieren commandeerden, en aldaar verdeelden; dat ſy alle inwendig gelegene Fortreſſen te gronde wierpen, en maar alleen tot dwang des Volks, en wegens de *Correſpondentie* met Vuur-Lichten, op de hoogten eenige Kaſteelen bouwden, die ſy met weynig Volk bewaarden; en nochtans daar door het groote Ligchaam harer geheele MONARCHIE (waar in *Italien*, *Spanjen*, *Vrankrijk*, een groot gedeeelte van *Duytſlandt*, *Ongaryen*, *Epirus*, *Grieckenland*, *Macedonien*, *Thracien*, *Klein-Aſia*, *Armenien*, *Sirien*, *Arabien*, *Egypten*, *Africa*, *Numidien*, *Barbarien* en *Mauritanien*, dat is, alles wat tuſſchen den *Donau*, tot aan *Lybien*, en aan de *Garamantes*; als ook van den *Euphrates* en *Araxis* af, tot aan het Italiaanſche Meer gelegen is, begrepen was) ſoo wel innerlijk als uiterlijk verzekerden, en hare Onderdanen van de Beſwaarnis der Soldaten bevryden: welker gewoonte de *Muſcoviten* en *Turken* hedensdaags navolgen, en deſgelijks ook van de *Franſen* werd geobſerveert; nademaal ſy het gantſche Lichaam hares Rijks innerlijk van ſijn Veſtingen ontblooten, en met weynig *Citadellen* of Kaſteelen bezet hebben, tot verhoeding en bedwinging aller Oproer en Meutery; hebbende maar alleenlijk de Frontieren met de *Linie* van *Fortreſſen* omtrokken; dewelke ſy ſoo wijd uitbreyden als ſy hare nieuwe Grenſen en nieuw-veroverde Veſtingen *extendeeren*. Waar door wy in deſe onſe Tijd, Wonderheden hebben geſien, die onſe Nakomelingen ſwaarlijk zullen konnen geloven, wanneer ſy in opmerking nemen, de Veelheyd der Steden en Plaatſen die door

der *Fransen* onverdroten Arbeyd, in de Vier laatste jaren, (soo aan de Frontieren van hare *Conquesten* gefortificeert, als de Nederwerping van andere Frontieren) gesamentlijk ten minsten op het getal van 120. uitloopen, dewelke men alhier wel alle soude konnen specificeeren, indien niet de veelvoudige Namen, den Leser een Afkeer souden veroorzaken. Soo dat men van hen alsoo wel als van den ouden *Romeynen*, tot een Besluyt, mag seggen: Dat sy Bergen versetten, en Dalen opvullen.

En in d'oprechting van groote en wonderlijke Magazijnen; Dus verre gehandelt van de dappere Strijdbaarheyd, onvergelijkelijke Arbeyd, en vierige Waakzaamheyd der *Franssen*; Alsoo resteert nu noch van hare onverdrootene Vlijtigheyd in 't oprechten harer verwonderens-waardige Magazijnen en Proviand-huisen, en in de t'samenvoering allerhande Krijgs-behoeften, die maar eenigsins tot harer Vyanden Afbreuk, en tot harer eigen *Defentie* te bedenken zijn; als ook die tot Besorging en kleeding harer Ligchamen, niet weyniger tot redding en genesing der Krancken en Gequetsten, en tot Dienst harer Religie en Kerks-plichten vereyscht worden.

Wat eerstelijk de Krijgs-Instrumenten aangaat, daar van is in 't Tweede Deel gehandelt; waar dit noch behoord bygevoegt te worden, dat de *franssen* altoos een heerlijke Artillery van vuer-Mortieren en schoon Geschut by sich voeren, dewelke gesamentlijk naar de Fransse *Calibre* geproportioneerd zijn, en gemeenlijke 36. pont schieten, waar van 'er veele op d' Ordere des *Cardinaals Richelieu*, met dit opschrift gegoten zijn: *Ratio ultima Regum*; *Het geschut is de laatste Rede der Koningen.* Dit gesamentlijke Geschut werd van de daar toe verordineerde Constapels met hare Jongens gevolgt, nevens de Cardouisen met Kruyt en Kogels, naar hunne besondere *Calibre*, met alle voordere Behoeften, in een seer heerlijke Ordere.

De Ruyters en Soldaten zijn niet met ondeugend, maar met seer kostelijk Geweer versien, en sy verderven dat niet door rukeloosheyd; maar onderhouden 't seer sorgvuldig, en bewijsen daarmede hare ongemeene Veerdigheyd. Tot verbetering van het beschadigde en gebrekkige Geweer, voeren sy altoos een zeeker getal Roer-Makers, Swaard-Veegers, Piecke-Makers, en diergelijke Meesters met al hun noodig Gereetschap in hare Legers mede.

Boven dien zijn sy seer sorgvuldig in d' Aanvulling harer Maga-

gazijnen met overvloedig Geweer, tot Monteering der ontwaapende, en tot uytrusting van nieuwe Soldaten, en wat voorder tot *Offentie* en *Defentie*, als ook tot Overvoering te Water en te Lande werd vereyscht, of soude konnen vereyscht worden. Sulks siet men by Opbreking van hare Legers, in sulken ongemeenen overvloed, dat sich d'ervarenste Soldaten daar over verwonderen, en bekennen moeten, dat sy nooyt diergelijke gesien hebben.

Niet weyniger Loff-waardig is de goede Voorsorge der *Franssen*, in het rijkelijk versien van hare Magazijnen met overvloedige Levens-Middelen, voornamentlijk met Koren en Meel; 't welk sy in zekere Maat-Sakken met groote meenigten, in alle hare binnen de Frontieren staande Magazijnen brengen; desgelijks ook een ongemeen groot getal Hoeden, Rokken, Koussen, Schoenen etz. tot Besorging en Noots-behoefte der Garnisoenen en Legers, die ontrent deselve Frontieren iets verrichten zullen. En werden alle Frontier-Steden doorgaans soo wel geproviandeert, dat sy sich in een Belegering ten weinigste een half-jaar konnen onderhouden. Met levens Middelen,

Boven alle voordere Nootdruft van allerhande Levens-Middelen en Magazijnen, siet men een groot getal Bakkers met Hand-Meulens en Kopere Bak-ovens volgen; en tot Onderhouding van dit alles, werden allomme groote Sommen Gelds mede gevoert; soo dat men niet weet, dat sy in de laatste Vijf jaren ergens aan hare wijd-uitstrekkende Frontieren, selfs midden in harer Vyands Landen, eenig gebrek hebben geleden; 't welk men ter contrary meenigmaal aan hare Wederpartyen heeft vermerkt. Met Kleeding,

Tot Genesing der Krancken en Heeling der Gequetsten, swermen allom in hare Legers seer veel *Chirurgijns* en *Doctoren*, dewelke tot haar gebruyk eenige welbestelde *Apotheken*, meenigte groote Baalen met oud Linwaat, eenige Vaten vol Affraatzel tot Suivering der Wonden, als ook vele Wagens of Scheepjes vol houte Beenen, Stelten en Krukken, nevens soo meenigvuldigen Nooddruft overall mede voeren, als of sy gants EUROPA op een tijt gelijk wilden innemen en vermeesteren. En met Medicamenten.

Tot Dienst van hare Religie en Kerk-plichten, slepen sy een groote *Suite* Priesters en Monneken mede, die hare Siecken vertroosten, en soo in 't Veld, als ook binnen de Nieuw verover- Sy voeren veel Geestelijke met hen.

de Steden der Onroomsche, den Godts-Dienst waarnemen; tot welkers Inwijng, de *Cardinaal de Bouillon*, den Koning in 't Jaar 1672. tot in de *Vereenigde Nederlanden* convoyeerde, met een besonderen Brief van de PAUS, waar door hy tot d'Inwijng en tot Verrichting aller andere Kerk-plichten, in faveur van den Roomschen Stoel geauthoriseerd wierd. Dus verre van der *Franssen* dappere Strijdbaarheyd en yverige Werkzaamheyd in 't algemeen.

Om nu voorder, soo tot harer, als aller andere Strijdige Partyen, onlangs voorgevallene Krijgs-Actien in 't bysonder te treden; en deselve, hoewel met recht een EUROOPSCHE VERWERRING genaamt, echter in een Ontwerde Geschicktheyd, soo veel ons doenlijk is, den Leser Ordentelijk voor Oogen te stellen, soo hebben wy voorgenomen, de Materie deser Geschiedenissen, als in verscheyderley Aard bestaande, ook in verscheyde Soorten te verdeelen; en zal dienvolgens dit VIERDE DEEL behelsen, een Verhandeling van de volgende Puncten:

d'Algemeene Afdeling des des 4. deels, bestaande in 5. bysondere Verhandelings Puncten.

I. *d'Oorlogs-Toerustingen aller Strijdende Partyen, voornamentlyk door de twee Machtige Koningen van* Vrankrijk *en* Engeland, *als mede de beyde Bisschoppen van* Ceulen *en* Munster, *tegens den* Vereenigden Staat; *soo ook harer Hoog Mog: Toerustingen soo te Water als te Lande, tot hare Verdeediging, en Bescherming der* Vereenigde Nederlanden, *in den Jare* 1673. *Benevens de Wederzijds* Sollicitatien *by alle Hoven en Staaten door gants* EUROPA.

II. *d'Algemeene Krijgs-handel, en bysondere Oorlogs-Actien aller Strijdende Partyen, soo te Water als te Lande, en soo wel buyten als binnen* EUROPA, *voor soo veel de Fransche Waapenen hebben veroorzaakt.*

III. *Hoe wonderlijk de* Franssen, *door hun eygen Bedrijven zijn genoodzaakt geworden, hare in den* Vereenigde Nederlanden *verooverde Steden, te moeten verlaaten, en sich weder na hun eygen Land te begeeven.*

IV. *Een*

IV. *Een Vertoog van de Vruchteloose Ceulsche Vrede-handeling.*

V. *De Nuttelijke Vruchtbare Vredens-handel harer Hoog Mog: de Heeren* Staaten Generaal, *met sijn Koninklijke Majesteyt van* Engeland, *den Ceurvorst van* Ceulen, *en Bisschop van* Munster.

Zullende dan in dese Ordre onse Historische Beschrijving van Staats- en Oorlogs-Zaaken ordentelijk vervolgen, soo keeren wy ons tot de Verhandeling van 't

EERSTE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Behelsende d'Oorlogs-Toerustingen aller Strijdende Partyen; en hare weder-zijds Sollicitatien by alle Potentaten en Vorsten door geheel Europa.

I. *Van de* Franssen.

De Koning van *Vrankrijk* in sijnen Raad beslooten hebbende, d'aangevangen Oorlog met grooten Ernst, Macht, en Yver te continuëren, soo waren d'Oorlogs-Preparatien en Krijgs-rustingen der *Franssen*, dit jaar voor al niet minder dan voor heen, toen die eerst tegen den *Vereenigden Staat* begin namen, als wanneer deselve alleenlijk beoogden de erlanging van hare lang gesochte *Monarchie*, door het *Ontroeren* van geheel Europa, als pretenderende het meeste gedeelte derselve (indien niet geheel en al) onder hare geweldige Heerschappy te brengen; alwaar nu dit tegenwoordige jaar, hare Oorlogs-Toerustingen en Krijgs Desseynen tweederley Insichten hadden; als eerstelijk, om hare bereyds geconquesteerde Plaatsen en ingenomene Steden soodanig te verzekeren en te versterken, dat deselve tegens d'aanval-

Fransche Krijgs-rusting te *Lande*,

Om hare Progressen voort te setten, en hare Conquesten te beschermen,

vallen harer Vyanden, en het weder hernemender gener, van wien ſy die eerſt afgenomen en ontweldigt hadden, geheel redoutabel mogten zijn: Ten tweeden, tot het Manhaftig voortzetten harer Progreſſen, om, indien het mogelijk waar, of ſy noch tot het bereyk van den opperſte Top harer hooge gedachten mogten geraken: Waar toe het ſcheen, dat ſy voornamentlijk, door het vermeeſteren en overweldigen der *Vereenigde Nederlanden* eerſt Begin wilde maken; Tot welkers veroverde Stedens behoudenis en beſcherming, de *Koning van Vrankrijk* ſodanige Middelen deed gebruyken, die hare verzekering ſeer faciliteerden, gelijk in 't DERDE DEEL genoegſaam aangeweſen, doch echter dit volgende noch ſou konnen by gevoegt werden.

Door het fortificeeren van *Aarnhem*,

Eerſtelijk, dat de *Franſſen*, de voornaamſte Steden van hare Conqueſten, die voordeeligſt by de Paſſagies lagen, met nieuwe Bolwerken fortificeerden, en alle oude en vervallene gebreken der Veſtingen ſuficantelijk verbeterden; gelijk men geſien heeft, hoe ſy door de vierige werkſaamheit harer Soldaten, en den gedwongen arbeyd harer gepreſte Boeren en Burgeren uit alle omleggende plaatſen, de Stad *Aarnhem* aan de *Veluwſche* Zyde, met drie ſeer heerlijke hoog verhevene Batteryen hebben verſterkt, om daar door den naaſt-gelegen Berg te commandeeren, van dewelke men anders de Stadt lichtelijk beſchieten en ſeer beſchadigen konde.

Als ook de de Stad *Nimwegen*,

Deſgelijks ſach men ook de Stad *Nimwegen*, door den ſuuren arbeyd van een groote meenigte Menſchen, met ſulke ſware Batteryen en treffelijke Buyten-werken fortificeeren; in ſulken byna ongelooflijken wijdte, rondſom alle verhevene hoogten ter neder werpen, en alle diepe daalen opvullen, tot ſoo groote nuttigheit en beſcherming van de Stadt, dat onſe Nakomelingen ten eeuwigen tijde ſich daar over ten hoogſte zullen verwonderen: Sy deden ook aan de hooge kant van de Stadt, een *Citadelle* maken, die niet konde ondermijnd werden.

Schencke-Schans,

De wijd-beroemde *Schencke-Schans*, die door geen andere toegang, als langs een ſmalle weg over den Dijk, van des Tolhuis-Dijk, kan aangegrepen werden, die ſochten ſy onoverwinnelijk te maken, door het opbouwen van 2. ſteene Batteryen en *Frauchebrayen*, nevens een ſteene *Retrenchement* tegens de gemelte toegang; waar toe hun *Ingenieur* het beſtek en d'Af-

d'Afteykening verveerdigt, d'Arbeyds-lieden aangenomen, de Steen-bakkers besteld, en al eenige pistoletten op de hand gegeven hadde; en sou ook dit Werk ontwijffelijk sijnen voortgang gekregen hebben, indien het Nederlands Fortuyn, conform der *Franssen* seer variabelen aard, niet had beginnen te wankelen en om te draayen, waar door hun soodanige vrees wierd op het lijf gejaagt, dat in beduchting quamen, of niet weder al hare Conquesten souden moeten quiteeren, en eindelijk genoodzaakt werden al 't Genomene wederom te geven; gelijk dan ook wonderlijker wijse is geschied, en hier na omstandiger zal gemeld werden.

De Stad *Naarden*, d'uiterste Frontier-plaats der *Franssen* tegens *Holland*, wierd binnen korte tijd, door hare vlijtige betrachting, tot een soo schoone en aansienlijke Vesting gemaakt, dat naderhand al de wereld sich met verwondering daar van ontzette, soo haast men vernam, dat sijn Hoogheit den Heere *Prince van Orange*, deselve door het machtig geweld sijner Wapenen, binnen den tijd van 6. dagen, had overwonnen. *Naarden*,

De Stad *Uitrecht*, die d'Oorlogs-Zetel der *Franssen*, midden onder al hare Conquesten was, doch naar d'antijksche wijse, alleenlijk met een bloote Muur en Gracht omcingelt, en soo wegens hare groote Circumferentie, als vierhoekige en langwerpige gelegendheit, niet wel anders konde gefortificeert werden, of ten zy met ongemeen excessive Onkosten, seer grooten Arbeyd, en langdurigheit des tijds, deselve wierd door een nieuw Concept der *Franssen*, met 4. *Citadellen* ontrent de Poorten aangevangen te fortificeeren, om van deselve op de 4. voornaamste *Advenuës*, d'aannaderende Vyanden te beschieten, en inwendig alle Tumult en Geweld der Ingesetenen tijdelijk af te weren en te bedwingen. Dan het schijnt, dat de Fransche Natie menigmaal soo lichtsinnig en veranderlijk in de uitvoering, als in de formeering harer Concepten zijn; want hoewel sy bereyds de plaatsen tot dese *Citadellen* afgestoken, de Steenhouwers daar toe aangenomen, andere Werklieden geprest, de noodige Materialen als Steen, Kalk en Sant bereyds aangevoert, en den Inwoonders, tot vergoeding van d'Onkosten deses Werks, een nieuwe Schatting aangekundigt hadden, soo veranderde sy doch in hare soo vast genomene Resolutie, en beslooten, alleenlijk het Kasteel *Uitrecht*,

Vredensburg maar met dikke muuren weder op te bouwen; waar toe de Hertog *van Luxemburg* den 15. April 1673. den eerste Steen leydde, na des Konings Wapen wel çierlijk daar op was gehouwen. Maar naaulijks was dit Kasteel tot sijn behoorlijk Fundament geavanceert, of het Werk bleef dus onvolmaakt steken, en wierd alleen maar ordre gegeven, dat men op *Vredensburg*, op het *Nieuwe*, en op *St. Jans* Kerkhof, drie Hooft-wachts-Huysen van steen soude opbouwen, met soodanige suffisantie, dat deselve bequaam mochten zijn, om, in val des Noods, het tumult en wederspannigheid der Burgeren te dempen.

En veel andere Steden en Plaatsen.

Ongelooflijk is den arbeyd en moeyte, die de *Franssen* in het fortificeeren van veel andere Steden en Plaatsen, soo aan haar eigen Frontieren, als op den Nederlandschen Bodem te deser tijt aangewend hebben; namentlijk in *Rhijnberk*, *Wesel*, *Rees*, *Schenckenschans*, *Zutphen*, *Campen*, *de Graaf*, *Tiel*, *Bommel*, in de *Schans St. Andries*, en binnen *Woerden*. *Swartsluys* deed d'Overste *Vonk*, aldaar commanderende, seer versterken, doende de Kaay met een hooge Muur ophalen, en het *Swarte-water* met sware Balken afpalen, pressende daar toe de Burgers van *Geelmuyen* aan de *Hey*, om de palen in te heyen; en noch meer andere Plaatsen die sy seer versterkten. Als ook op haar eigen Frontieren, te weten, tot *St. Quintin*, *Dion*, *Autin*, *langres*, *Ossune*, *Chalons*, *Mets*, *Tulon*, *Verdun*, en op veel andere Plaatsen meer; waar door sy vermeenden, hare CONQUESTEN niet alleen te beter te zullen beschermen, maar ook door hare voordere Progressen, noch groot getal andere daar aan te hechten.

Veel Fortressen werden door de Franssen geslecht.

Ten Tweeden, soo resolveerden de *Franssen*, verscheide Fortressen op de Frontieren van *Vlaanderen*, *Lottharingen*, *Luxemburg* en *Bourgundien*, als ook eenige op den *Hollandschen* Bodem, neder te werpen en te slechten, op dat sy tegens d'aanstaande Campagne met dies te swaarder Leger te Velde konden trekken; ten welken einde *Monsr. d'Aspremont* Ingenieur en Capt. van de Guarde, nevens noch een ander Ingenieur, Ordre van den Koning hadden ontfangen, dat sy de Vestingen *Merville*, *Bapaume*, *Masiers*, *Donchery*, *Jamets*, *Damvillers*, *Rocroy*, *la Chapelle*, *Chastelet*, *Monthulin*, *Ancres*, *St. Jean de l'Aune*, *Mouson*, *Bellegarde*, en noch verscheyde andere Plaatsen souden neder werpen en slechten; doch

na

na dit werk op verſcheide Plaatſen aangevangen, en een goet deel gevordert was, bleef de reſt wederom door contrary ordre over-einde ſtaan. En in de nieuwe Hollandſche Conqueſten, wierd *Doesburg*, *Wijk te Duurſtede*, *Crevecœur*, de *Voorn-Schans*, en *d'Engel-Schans* geſlecht, nevens noch verſcheide andere Fortreſſen, die men al in 't voorgaande jaar 1672. neder gereten hadde, als *Orſou*, *Burich*, *Emrick*, het Huys *Gennep*, *Raveſtein* en *Deutecum*.

Tot meerder voortzetting harer *Progreſſen*, en om de overige Steden des *Vereenigden Nederlands* ook t'overweldigen, bedienden ſich de *Franſſen* van ſoodanige Middelen, ſonder dewelke by der hand te nemen, d'erlanging hares Oogmerks, t'eenemaal onmogelijk was; aangeſien ſy niet weyniger al hare krachten inſpanden, om een aanſienlijke Oorlogs-Vloot ter Zee uit te ruſten, als groote waakſaamheyd en ongemeene vlijd gebruykten, om te Lande een extraordinare groote Krijg-Macht op de been te brengen. Tot welke beyderley Krijg-Machten, ſoo te Water als te Lande, ſy een groote meenigte Volk benoodigt zijnde, ſtelden alle bedenkelijke Middelen in 't werk, om hare *Recrutes* en Wervingen op 't ſpoedigſte en krachtigſte voort te zetten, eensdeels om hare oude Regimenten weder vol en compleet te hebben; en ten anderen, om noch een nieuwe Macht apart te formeeren. **Hare Recruten en Wervingen,**

Tot de *Recrutes* liet de Koning, door *Monſr. de Louvois*, aan de Officieren voor yder Soldaat, een Piſtolet, nevens een Rock, en alle benoodigde Wapen-ruſting geven, met dit bygevoegde faveur, dat yder ſoo veel Volks aannemen mogt als maar krijgen konde. Tot de nieuwe Werving, deed de Koning *Patenten* uitdeelen voor 30. Regimenten te Paart en 50. te Voet, met expres bevel, dat de ſelve tegens den 15. *April* 1673. moeſten compleet zijn, om als-dan gemonſtert te werden: ondertuſſchen wierden deſe *Recrutes* en Wervingen, ſoo wel binnen als buiten het Franſche Rijk aangeſteld, namentlijk, tot *Parma*, *Genua*, *Savoyen*, *Piemont*, *Pignorol*, en in een gedeelte van *Switzerland*; inſgelijks ook in *Lotharingen*, *Ceulen*, *Gulik*, *Berge*, *Cleef*, *Luyk*, en in de Spaanſche en Nederlandſche *Conqueſten*, als ook in *Engeland*, *Schotland* en *Yrland*; doch was in alle deſe Plaatſen de toeloop ſoo groot niet, als in 't voorgaande jaar; eenſdeels ter oorzaa- **Maar hebben ſoo grooten toeloop niet, als 't voorlede jaar;**

 ke

ke van 't slechte Tractement dat de Soldaten in Franschen Dienst hadden genooten, en ten anderen, wegens den afkeer die de menschen hadden opgevat, van in 't water, tegens d'overstroomde *Nederlanden* gebruykt te worden.

Waarom de wervingen door nieuwe Middelen gefaciliteerd werden.

Selfs was in *Vrankrijk* de toeloop soo slecht, dat men het Volk ten deele moest pressen, en ten deele een favorabele presentatie aan d'Ambachts- en Handwerks-Luyden doen, werdende door een Koninklijk Placcaat gepubliceert, dat allerhande Werk-luydens Knechts, die den Koning in d'aanstaande *Campagne* souden gedient hebben, naderhand, sonder eenige Onkosten te doen, tot Meesters en Baasen in hare respective Ambachten en Handwerken gemaakt souden werden, het zy in wat voor Stad of *Provincie* van 't Rijk sy haar souden willen nederslaan, wanneer maar een getuygenis, wegens haar goet comportement, konden te voorschijn brengen. En ten einde men den Toeloop noch dies te meerder faciliteeren, en een yder te beter annimeeren soude, liet men niet alleen op de Fransche Grensen, maar ook in alle Conquesten, een Acte afkundigen en aanplakken, waar by alle Overloopers een *Amnestie* en volkomen *Pardon* wierd aangeboden, soo wanneer sich voor den 1. *Marty* by hare Regimenten, of onder de *Recruten* lieten vinden; maar ter contrary wierd hen een Straffe opgeleyd, dat by aldien sulks niet pareerden, en naderhand onder handen van 't Politijke of Militaire Gericht quamen te vervallen, niet allen al hare goederen souden geconfisqueert zijn, maar sy selfs daar-en-boven ook met de Dood souden gestraft werden. Tot meerder aanmoediging aller Officieren en Soldaten, die in des Konings Dienst gequetst of verminkt mochten werden, deed sijn Majesteyt een Gerichts-Kamer oprechten, die in verscheide *Staats-Raden* en *Request-Meesters* bestond, waar van *Monsr. Louvois*, Generaal *Staat-houder*, en den Raats-Heer *Chavorin*, Generaal *Procureur* souden zijn, om een naaukeurige ondersoecking te doen, naar alle de soodanige die eenige goederen bezaaten, dewelke van d'Order des *Monte-Carmels*, en van *St. Lazarus* dependeerden, om daar uit een Geld-somme van ettelijke Milioenen jaarlijksche Inkomsten te lichten, waar mede men dese gemelte Officieren en Soldaten soude konnen recompenseeren, en verscheyde Commandereyen oprichten, yder van 25000. ponden, voor de Rid-

Ridders van de geseyde Orders; die daar voor ter Zee souden equipeeren, en de zekerheid der Kusten besorgen. Ook gebruykte men tot *Paris* dese voorsigtigheyd, dat men door expresse Ordre des Konings een Verbod liet uytgaan, dat geenige Koetsen van groote Heeren, die in den Krijg ter neder gevelt en gedoot wierden, met Rouw souden mogen werden bekleed, ten einde niemand sou konnen na-rekenen, hoe meenigten in den Oorlog wierden vernielt.

Door alle soodanige en meer andere diergelijke Middelen begonden de Wervingen meer en meer voortgang te krijgen, en den toeloop van 't Volk merkelijk toe te nemen; boven dien wierd het getal der Fransche Militie ook geweldig vermeerdert en gestijft, door *d'Auxiliaire* Volkeren, die daagelijks, door den Hertoog van *Mommouth*, uit *Engeland* aanquamen, en bysonderlijk door de Volkeren, die by den Hertoog van *Savoyen*, en de Republijk van *Genua*, na eindiging hares Strijds wierden afgedankt; dewijl de Koning van *Vrankrijk* alle dese Volkeren in sijn Dienst over nam; te weten, van *Savoyen* een getal van 4000. en van *Genua* een getal van 2000. Koppen, die alle by geheele Compagnien en Regimenten onder sijn andere *Militie* wierden in-gestoken. En naderhand ook seer toenemen.

Dese geheele Krijgs-macht, in 3. bysondere Heyrlegers afgedeelt; sou de KONING in eigen Persoon daar van het eerste commandeeren; het tweede, *Prins* CONDE, en het derde, *Monsieur de* TURENNE. d'Eerste Armée onder den Koning, wierd in dese Veld-tocht na *Vlaanderen* gevoert, om ontrent het *Sas van Gend*, *Sluys*, en *Aardenburg* t'ageeren, ten einde van daar een Weg na *Zeeland* te baanen, tot meerder voortsetting van d'Engelsche Desseinen op dese Provintie, op dat de Koning van *Vrankrijk*, aan de Kroon van *Engeland* satisfactie mochte geven, volgens haar beyder onderling opgerichte Tractaat, waar in door hunne, al te voorbarige *Repartitie*, aan *Engeland*, de Provintie *Zeeland* in handen te stellen, was versproken. Afdeeling der Fransche Krijgs-Macht,

Dese eerste Armée kreeg tot Luitenanten-Generaal, *les Ducs de la Feuillade*, *de Rochefort*, en *de Lorge*; en tot Veld-Marschallen, *les Chevailliers de Lorraine*, *de Vaubrun*, en *de Montal.* Onder deftige Hooge Officieren;

De tweede Armée kreeg ordre, onder *Prins Condé* tegens *Holland* t'ageeren, en indien mogelijk, deselve *Provintie* t'overweldigen; zullende *Duc de Luxemburg* als Lt. Generaal daar

over commandeeren, en de *Messrs. Magalotti* en *Choiseul* als Veld-Marschallen.

De derde Armée sou onder *Monsr. de Turenne*, des Konings Ordre in *Duytsland* observeeren, en gestadig op de bewegingen der Keyserlijke en Duytsche Volckeren waaken. De Gener. Lut. over dese Armée, waren, de Graven *de Soissons*, en *de Guiche*; nevens de *Messrs. Le Grand Maistre*, *de Sainct Abré*, en *Faucaut*; en tot Veldmarschal was, *le Chevaillier du Pessis*. Boven dien wierd aan *Monsr. de Bissy* ordre gegeven, een gedetacheerd Leger in *Lotharingen* onder *Duc de Navailles* te commandeeren; en insgelijks *Monsr. de Gadagne*, in 't Landt van *Aunis*, om aldaar aan de Zee-kusten, de Landing en den Inval der *Hollanderen* en *Zeelanderen* af te weeren.

't geen al t'samen dappere Krijgs-Helden waren,

De meeste onder dese Fransche Generalen, meriteerden den selven Roem en Naam, die *Æmilius Probus*, den seer beroemden ALCIBIADES, *Athenischen* Veld-Overste en Admiraal, „ toeschreef, te weten; dat de Natuur een soodanig Meesterstuk „ aan hem gewrocht en te wege gebracht hadde, dat hem niemand „ in Voortreffelijkheid, noch in Deugt, noch in Ondeugt over- „ trof; Hy was geboren in een seer heerlijke en groote Stad; voort- „ gesprooten uit een Hoog-Adelijk en seer aansienlijk Geslacht; „ bequaam tot alle Aanslagen, en vol van goeden raad: Hy was „ den voornaamsten Generaal, en soo wel bespraakt, dat niemand „ hem door redenering konde overwinnen: Wanneer 't de tijt en „ gelegendheid vereyschte, soo was hy arbeydsaam, geduldig, „ mildadig, prachtig, gespraaksaam, en seer lieftallig, wetende „ sich wonderlijk van d'occasie en den tijd te bedienen. Maar wan- „ neer de noodwendigheyd der Saken hem niet dwong, als dan „ was hy soo onkuysch, soo wellustig, soo ergerlijk en overdaa- „ dig, dat een yder sich daar over moest verwonderen, hoe dat in „ een en de selve Persoon, een soo groote ongelijkheit, en dus „ strijdige werkingen konden werden gevonden.

De Aard en Qualiteyten van desen Krijgs-Overste, waren het meesten deel der Fransche Generaals Persoonen niet seer ongelijk; want sy comporteerden sich naaukeurig naar den tijd en gelegendheyd der zaken, en schenen professie van een soo inëgale Conduite te maken, als of sy besonderlijk in Deugden en Ondeugden beyde te gelijk hadden willen uitmunten.

Die een groote Macht dirigeerden.

Het getal deser gesamentlijke Krijgs-Machten, wierd selfs door de *Franssen*, op een getal van 140000. Man te voet, en 40000. te paard

te paard begroot, behalven noch al de Militie, die ſy rondſom op hare Frontieren, en langs de Zee-kuſten, tot beſcherming van haar eigen Rijk gebruykten. Met welke over-groote en by na ongelooflijke Macht, voor een Chriſten Potentaat, ſy echter dit jaar 1673. in verre na ſoo veel Voordeel niet uitvoerden, als wel voorheen hadden gedaan; gemerkt ſy aan 't eynde derſelven genoodzaakt wierden, meeſt alle hare Conqueſten te moeten quiteeren, die ſy in 't voorgaande jaar 1672. ſoo ſpoedig, of geweldiger hand, of door velerley looſe greepen ingenomen en veroverd hadden; waar van hier na breeder.

Tot dienſt, onderhoud, en beſcherming deſer groote Oorlogs-Machten, ſach men de *Franſſen* met uitſtekende vlijd en ongemeene arbeyd, aan alle kanten op de Frontieren, waar ſy geſind waren t'ageeren, uitnemend groote *Magazijnen* oprechten, en de oude met alle bedenkelijke Nood-druft overvloedig verſorgen. Eenige Medicijn-*Doctoren*, en een groot getal *Chirurgins* wierden op zekeren dach en plaats geappointeerd te verſchijnen, om aldaar des Konings Ordre t'ontfangen, tot oprechting eeniger Hoſpitalen of Siecken-huyſen, en verſcheyde Apotheken, tot dienſt en conſervatie der Heyrlegeren, en geneſing aller gequetſte en ſiecke Soldaten. De Franſſen richten groote Magaziinen, tot conſervatie harer Militie, op;

Dewijl *Prins Condé*, des Konings voornemen tegens *Holland*, als meeſtendeel met Zee-Water overſtroomt, naar wenſch niet uitvoeren konde, liet hy tot *Duynkerken*, *Cortrijk*, *Metz* en *Aken*, een groote meenigte plat-boomde Schuiten verveerdigen, en tot *Utrecht* veele platte Bootjes van Teen te ſamen vlechten, van binnen met lichte dunne planken bekleed, en van buyten met geteerd Zeyldoek overtrekken; insgelijks deed men daar noch andere nieuw gepractiſeerde Inſtrumenten prepareeren, om daar mede de Steden van HOLLAND, over het onderwater-liggende Land, en boven over het ſtroomende Water heen, met alle kracht en geweld aan te taſten. Doch de van Teene te ſamen gevlochtene Bootjes, konden, naar alle aangewende arbeyd en moeyte, niet gebruyckt werden, als veel te licht zijnde, om de beſtemde Manſchap daar mede te konnen overvoeren; dewijl deſelve te gronde gingen voor al eer 't geördonneerde getal daar ten vollen in quam. Waarom men dan geſien heeft, dat ſy naderhand platte dunne kopere Schuitjes practiſeerden, en daar van een groot getal deden verveerdigen. Soo dat ſy geen moeyte, arbeyd, noch waakzaamheyd ſpaarden, En gebruyken veel nieuwe Inventien, om hare Deſſeynen uit te voeren.

om

om haar voorgenomen Desseyn te mogen in 't werk stellen, en 't gewenst einde van hare soo trotsmoedige als hoogdravende Gedachten bereyken. Men sond ook 12. seer schoone Paarden aan den Koning van *Sweden*, waar onder een 't geen wel op 10000. Rijxd. wierd geschat, en d'andere al te samen met de Montering op 100000. Rijxd. ge-estimeert.

Fransche Krijgs-rustingen te *Water*.

Weshalven sy ook niet min hare Krijgs-rustingen te Water, als te Lande, behertigden; want, dewijl sy, conform den inhoud van 't gemaakte Verbond met *Engeland*, sich verobligeert hadden, een Zee-Macht van 30. Capitale Oorlogs Schepen, van 50. tot 104. stukken Geschut, 3. lichte Fregatten, 9. Branders, 6. Fluyten en 6. Barcken ter bestemder tijt in Zee te brengen, en met d'Engelsche Vloot te conjungeeren, soo hadden sy nu alsoo veel moeyten, en gebruykten alsoo strenge middelen om het Volk daar toe te pressen, als in 't voorgaande jaar; gelijk in 't TWEEDE DEEL gemeld: dies te meer, dewijl dese Vloot meer Volk, en grooter getal Geschut vereyschte, dan die van 't voorlede jaar; aangesien sy nu een Macht van 12155. Man, en 2184. Stukken Geschut benoodigt waren, als bestaande dese Oorlogs-Vloot uyt een getal van 54. Zeylen, dewelke door directie van d'Heer *Colbert*, Generaal *Directeur* over alle Fransche Zee-saken, en Voormonder over den Graaf *van Vermandois*, des Konings natuurlijke Soon, en desselfs Admiraal, in Zee wierd gebracht. En dewijl men in *Engeland* besorgt was, dat men dese Krijgs-Vloot niet ter behoorlijker tijt sou konnen veerdig krijgen, sond sijn Majesteyt van *Groot Brittanje*, den Engelschen Admiraal *Sprag*, als Extraordinaris *Envoyé* derwaards, dewelke, noch boven de bevordering der Fransche Equipage, dagelijks met den Heer *Colbert*, en den Franschen Vice-Admiraal Graaf *d'Estrée*, wegens d'ontbreking der Toerusting, over de Conjunctie der beyde Koninklijke Vlooten, over 't Beleyt en d'Uitvoering der Entreprisen, en wegens d'observantie van 't Commandement, binnen *Paris* confereerden; voor welke aangewende vlijd en moeyte, de Koning hem voor sijn vertrek, in een *Audientie*, met een vol Dyamanten besette Kleinoot, 't geen men 12. duysent Kroonen waardig estimeerde, seer gunstiglijk vereerde.

En de voortsetting harer Financien,

d'Onkosten tot al dese Toerustingen en Oorlogs-preparatien, soo te Water als te Lande, en de behoeftigheden tot voortsetting van desen Krijg, liepen soo excessijf hoog, dat sy des Konings

nings

nings *Revenues* wijt overtroffen; waarom men ook op Extraordinare Geld-Middelen moest bedacht zijn. Hier toe deed de Koning niet alleen d'Ingezetenen door sijn geheel Koninkrijk, en alle onder sijn geweld gebrachte Steden en Landschappen, met swaare Schattingen beleggen, maar socht noch boven dien, door velerhande Practijken, sijn Geld-Middelen te vermeerderen, ten einde daar door de 24. Millioenen te verkrijgen, dien hy ten behoeve van d'Oorlogs-Staat tot d'aanstaande Campagne verordineerd hadde, behalven noch de Subsidie-Gelden, die ook een seer notable Somme uitmaakten; te meer, dewijl sijn Majesteyt absolut geresolveerd hadde, sijn aangevangen Oorlog met noch meerder Ernst en grooter Kracht te continueeren, dan hy die eerst had begonnen: Waarom ook aan *Monsr. Colbert*, nevens 4. andere Raads-Heeren, expresselijk ordonneerde, dagelijks over nieuwe Geld-Middelen te delibereeren; waar van middelerwijl verscheyde voornemingen onder d'Inwoonderen te *Paris* bekent werdende, verwekten soo grooten misnoegen in 't algemeen, dat men weder voor een nieuw Oproer begon te vreesen, weshalven *Monsr. Colbert* den Burgeren binnen *Paris* verzekerden, dat by aldien sy nu een aansienlijke en redelijke Somme, tot Onderhouding van 's Konings Armeen, begeerden in te willigen, sijn Majesteyt als dan aanstonds van *Versailles* binnen *Paris* soude komen blijven resideeren. Binnen des Konings Rijk.

Waar op de Koning den 23. *January* 1673. binnen *Paris* gekomen, en terstond sijn Gerichts-Zetel in 't *Parlement* genomen hebbende, aldaar 22. *Edicten* en *Mandementen* produceerden, die hy alsoo voort liet billijken en bekrachtigen, bestaande sommige derselven, in verkiesing van verscheyde Ampten tot Gerichts Saken, en in de Beraming der nieuwe Renten, die op het Raadhuys souden gebracht, en tot de herstelling veler Bedieningen gebruykt werden, dewelke de Koning afschaften; als onder anderen, de Scribenten, die met groote meenigte in sijn Koningrijk sich bevonden; om weder andere in de plaats te stellen, welkers Ampten de Koning voor zekere Sommen soude verkoopen. Waar op de Raad van stonden aan, door een opendlijk Placcaat, al de gene die eenige Schijvers-Dienst bekleeden, deed aanseggen, dat sy binnen den tijt van 3. Maanden, hun Titel, aan den daar toe bestemden *Commissarius*, souden nleveren, om ge-examineerd te werden; zullende alleenlijk hier van ge-exemteerd zijn, den Hof-Schrij- Door velerhande Nieuwe *Edicten*.

 ver

ver van 't *Parlement*, dewijl ſijne finantie in 1200. ponden beſtont.

Tot extreme Beſwaarnis ſijner Onderdanen,

Een groot deel der Preſidenten en Raadsheeren van 't *Parlement* tot *Paris* tranſporteerden hare Goederen den Crediteuren, om daar door de hooge Schattingen en groote Beſwaarniſſen, die men op hare Goederen en Ampts-bedieningen wilde ſtellen, te mogen ontgaan; gelijk dan ook door den Hertog van *Briſac*, *Monſr. d'Autrive*, en *Monſr. Laurentz*, ſulks wierde geeffectueert, gevende de laatſte niet alleen ſijne Goederen, maar ook ſijn Bediening over, ondertuſſchen dat hy ſich by de Geeſtelijke van *St. Victor* vervoegde. Van ſoodanig voornemen waren ook de Heere *de Novion*, *Galla*, *d'Ambreval*, Opper-*Preſident* tot *Metz*, en veele andere meer.

Onder andere *Edicten*, van de gene die ſijn Majeſteyt in 't *Parlement* te voorſchijn bracht, was een, wegens d'inſtelling van noch 100. Secretaryen, dewelke geſamentlijk, voor d'Inkomſt harer Bediening, een zekere Tax van Schatting ſouden opbrengen. Een ander *Edict* wegens d'affchaffing van 113. Koninklijke *Notariſſen*, volgens het getal der genen die binnen *Paris* waren; zullende die gene die deſe Dienſten weder aannamen, een Schatting van 4000. Ponden moeten opbrengen. Noch een ander, wegens de Weder-inſtelling van verſcheide andere Bedieningen: Een wegens beſwaaring op de Karoſſen: Een, ſoo men wilde ſeggen, wegens de Vryheyd der Hoer-huyſen in alle *Provincien*, waar van yder Huis 100. Kroonen ſoude geven. Een tot vernieuwing van de Koninklijke *Declaratie*, die nu bereyds een jaar oud was, volgens dewelke men van yder Mark Silver, dat verarbeyd wierd, een Gulde, en voor yder loot Gout, anderhalve Gulde ten profijte des Konings moeſt betalen. Een ander tot beſwaaring der Meulens: Een ten laſten van 't gezegelde Papier, 't welk tot allerley Gerechts-handel gebruykt ſoude werden, wanneer men deſe of gene *Acte* wilde doen ſchrijven, op pœne van dat alle ſoodanige nul en van geender waarde zijn ſouden, die niet bevonden wierden op gezegelt Papier geſchreven te zijn; En alhoewel het voornaamſte oogwit deſes *Edicts* was, om daar door een aanſienlijke Somme penningen door het gantſche Rijk, en binnen *Paris* alleen, 5000. pond dagelijks te mogen lichten, (ſchoon dit laatſte naderhand niet boven 1200. pond uitmaakte) Soo wiſt men deſe ſaak met een ſchoon-ſchijnende Dekmantel te bekleeden, als of 't maar al-

alleenlijk daar op aangesien was, dat men door dit middel de meenigvuldige formulen vermijden soude, waar uit somwijlen groote Processen ontstonden: Doch dese schoone schijn kon weinig ingang noch geloove by de Luyden vinden, als konnende niet wel begrijpen, hoe sy nu een Riem Papier tegen 100. pond souden betalen, die sy voorheen voor 3. gulden hadden konnen koopen, alleen met dese verandering, dat nu een Zegel daar op gedrukt stond, 't geen niet anders dan tot voordeel van den Koning strekte.

Soo wel Geestelijke als Wereldlijke.

Boven dien wierden alle *Provincien* aanbevolen, dat yder een pertinent Regifter van hare respective Kerken souden inleveren, om deselve te belasten met d'Onderhouding der Koninklijke Arméen, gedurende zekeren tijt; zullende yder vier Parochien, een gemonteerden Ruyter; en vijf andere, 3. Soldaten te voet onderhouden. Ook formeerde men zeker nieuw Concept, om ten ander-malen van de Geestelijkheyd een aansienlijke Somme te heffen; werdende ondertusschen alle Inwoonderen met soo veele Ongelden, en op soo meenigerley wijse beswaart, dat het meestendeel der genen, die besondere Koophandel dreven, by den Koning ootmoedelijk quamen suppliceeren, ten einde sy doch eeniger maten van sulke ondraaglijke Lasten mogten gesoulageert of verschoont werden; dewijl anders alle Handel en Wandel, die nu gedurende desen Oorlogs tijd bereyds merkelijk afgenomen hadde, naar alle apparentie, geheel te gronde soude gaan. Waar op sy, in den name des Konings, door den Opper-President geen ander bescheyt kregen, dan dat sijn Koninklijke Majesteyt, uit kracht van sijn aangeboren Genade, geresolveert hadde, alle sijn Onderdanen, van een groot gedeelte der gemeene beswaarnissen te bevrijden, soo haast hy sijne Vyanden soude gedwongen hebben, den Vrede te willen aanveerden, op soodanige Conditien, die voor sijn Majesteyt eerlijk, en voor de geheele *Natie* nuttelijk waren.

Tot *Montargis* beval men de Burgers, den Achsten Penning te geven, die sy voorheen noch noyt betaalt hadden; waar over dan soodanige Tumult en Oproer ontstont, dat de Pachters die over den Ontfang deser gelden waren gestelt, door d'Inwoonders verwoedelijk wierden doot geslagen. Doch niet lang daar na wierden sy door de Krijgs-Executie soodanig getemt en bedwongen, dat sy des Konings *Declaratie*, wegens de Betaling des Achsten Pennings, gehoorsaamlijk moesten accepteren, onder-

dertusschen dat de voornaamste Oproerders aangetast, en in hechtenis gestelt wierden.

Te deser tijt socht men in *Vrankrijk* ook veel te profiteeren, door het middel van *Menage* in veelerhande gewoonlijke Consumtien, en door de besnoejing van d'ordinarie Onderhoudingen en Jaar-gelden, ja selfs van die gene dewelke in des Konings en der Koninginnen Hoff-houding waren: gelijk dan door de Directie van den Heer *Colbert*, het Tractement van *Madame de Mareschalle de la Motte*, Hof-Meesterin der Koninklijke Kinderen, van 40000. op 18000. en het Jaar-geld van der Koninginnen Kamer-Vrouwen, van 500. kroonen op 500. pond of florinen wierd gereduceerd. Ja selfs de Koning gaf sijn Broeder, eens voor al, een Toelegging tot sijn Koninklijk Onderhoud of een *Prælegaat* van 53. duysent ponden, 't welk in het Graafschap *Dourdan*, in 't Hertogdom *Romorantin*, en in 't Markgraafschap *Coucy* bestond, waar van de bekrachtiging *in la Court des Aydes* geschiede.

Dese Gelden, die men door gemelte *Edicten*, en door dese voornoemde *Menagie* vermeenden op te brengen, socht men noch met eenige Millioenen t'augmentéren, door het verhandelen deser Gelden *a de posito*, op 's Konings Credit, tegen 6. *pro Cento* 's jaars. Ook begeerde men op deselve wijse van den Groot-Hertog van *Toscanen* een Capitaal van seven Millioenen; 't geen Hoflijk en met civiliteyt wierd afgeslagen.

Waar over een algemeen groot Misnoegen ontstaat,

Over alle dese voornoemde en meer andere nieuwe Belastingen ontstont door geheel *Vrankrijk* een algemeen Misnoegen onder d'Ingezetenen en Onderdanen; en soo haast dit gerucht aan 't Hoff wierd bekent, resolveerde men, d'Imposten met alle rigeur en scherpte ter executie te stellen; gelijk men dan ook daar in aanvang maakte in 't *Parlement* van *Rennes* in *Bretagne*, tot *Aix* in *Provence*, en tot *Rouan* in *Normandie*.

Binnen *Rennes*,

Soo haast d'Inwoonders van *Rennes* hadden vernomen, den Inhoud der gemelte 22. *Edicten*, door *Sr. de Chamilliard*, Gerichts-*Intendant*, in de Naam des Konings, het *Parlement* overgelevert, ten einde deselve mogten bewilligt werden, soo verwekten sy een groote Alarm, en liepen met sulken oproerige ongestuimigheid, onder meenigvuldige Dreygingen, na dese Vergadering, dat den geseyden *Intendant* sich uit het Palais moest salveren, en de Presidenten en Raads-heeren genoodzaakt wierden, een Acte te vervatten, waar in sy eenmoedig verklaarden,

dat

dat ſy deſe *Edicten*, om eenige oorzaken, niet konden bekrachtigen. Wanneer nu ſulks ter ooren des Konings geraakte, deed hy d'Opper-preſident deſes *Parlements*, die als doen even in *Paris* was, en op het uitkomende gerucht des Tumults, na *Rennes* wilde reyſen, terſtont gevangen nemen; willende ook den *Preſident au Mortir*, die met 12. Gedeputeerden uit de voornaamſte Steden van *Bretagne*, binnen *Paris* was gekomen, geen Audientie verleenen, ter ontſchuldiging van d'Actie des *Parlements*, waar toe het ſelve, door 't Gepeupel was geconſtringeert geworden; Dies te min wilde de Koning haer aanhooren, dewijl ſy boven dien noch quamen, om eenige Moderatie in de geſeyde *Edicten* te verſoeken; maar ter contrary banden hy 5. der voornaamſte Heeren, na *la Fleche*, na *Limoges*, na *Brive la Gaillarde*, en na *Clermont* in *Auvergne*, onder pretext als of ſich met haren aanhang, tegens de *Verificatie* deſer *Edicten* oppoſeerden, en getracht hadden het gemeen Gepeupel tegens den *Intendant* op te hitſen, ja ſond aanſtonds, door den Deurwaarder *dela Chaine*, den bovengem. *Sr. Chamilliard*, ſoodanige Ordre toe, dat hy '*t Parlement* weder ſou doen te ſamen roepen, en door het ſelve de gemelte *Edicten* bekrachtigen en regiſtreeren laten, ſonder eenige voordering der Stemmen van de Leden des *Parlements*; en nevens dien terſtond uit het *Parlements* Regiſter uitſcheuren, die Acte, waar by men ſich tegens de *Verificatie* en *Regiſtratie* der *Edicten* geoppoſeerd hadde, doende deſelve, door den tegenwoordigen Deurwaarder, aan ſtukken rijten.

Het *Parlement* tot *Aix* in *Provence*, ſtelde de *Verificatie* der 22. *Edicten* ſoo lang uit, tot 'er tijt ſy daar over by den Koning hare beſwaarniſſen hadden doen inbrengen; 't geen ſoo ongenaadig by ſijn Majeſteyt wierd opgenomen, dat hy den *Preſident Ragouſe*, nevens den Raadsheer *Gordon*, relegueerde, en d'overige, ſijnen Wille in plaats van een Wet voorſchreef, ſeggende, dat dit *Parlement* geen ſodanige Vryheit, als het *Pariſche*, meer hadde, aan 't welke hy in 't voorgaande jaar had doen aanſeggen, dat ſijn Majeſteyt begeerde, men alle *Edicten* met d'eerſte occaſie bekrachtigen, en dan daar na hare klagten inbrengen ſouden. Tot *Aix*.

Na dat *Monſr. Pelot*, Opper-preſident in '*t Parlement* tot *Rouan* in *Normandien*, de Verificatie der Koninklijke *Edicten*, den Preſidenten en Raadsheeren deſes Plaats, had voorgedragen, oppoſeerden deſelve al t' ſamen eendrachtig daar tegen: En tot *Rouan*.

 waar

waar op gemelte *Pelot* in hevige furie van ſijn plaats opſtond, en met luyder Stemme vraagde: Wie onder u, derft duſdanige Koenheyd betoonen, van ſich hier tegen te kanten? Bevelende daar op aanſtonds den *Secretarius*, des Konings *Edicten* op ſijn woord te regiſtreeren. Wanneer nu deſen handel van Oppoſitie, den Koning ter ooren quam, deed hy den eene Preſident na *Chartres*, en den andere na *Montarges* relegueeren, om dat ſy de voornaamſte oorzaken deſer wederſtreeving waren.

De *Parlementen* in Vrankrijk hebben nu geen Authoriteyt meer.

Hier uit kan men afmeeten, hoedanig de *Parlementen* van *Vrankrijk*, die eertijts met ſulken Authoriteyt, als Souvereyne Heeren regeerden, en geenſins des Konings dwang waren onderworpen, nu van al haar Aanſien zijn berooft, en niets meer dan een bloote ſchaduwe hebben over behouden; aangeſien ſy nu op het bevel en commande des Konings, alle *Edicten* voorheen eerſt moeten inwilligen en bekrachtigen, voor al eer ſy hare *Gravamina* daar tegens mogen inbrengen. Of nu ſulks niet uit d'Eerzucht en Geweld-daadigheid der voorgaande Koningen is ontſprooten, kan lichtelijk geſien werden, wanneer men maar eenmaal aanmerkt, het gene *Philippus Comineus* Lib. 9. *Comm.* daar van ſchrijft: d'Eerſte onder alle „ Koningen, ſegt hy, die de *Finantien* naar ſijn eigen welge- „ vallen, ſonder de toeſtemming des Volks heeft voortgeſet, „ was *Lodevic* de IX. dewelke, op dat hy uit het Gebied der „ Vorſten van *Vrankrijk*, Schattingen naar ſijn behaagen mocht „ ontfangen, deſelve jaarlijks groote Penſioenen beloofden; waar „ door hy het Rijk met een ongeneeſlijke Wonde geſlaagen, „ en ſijn eygen, nevens ſijner Navolgeren Welvaart uitermaa- „ ten vermeerdert heeft: En niemand heeft, als een tweede *Ti*- „ *berius*, het Franſche Rijk, door verkeerde greepen, ſoo ſeer „ verdorven, als hy.

Boven dien is ſeer aanmerkens-waardig, 't geen deſen *Comineus* noch op een ander plaats ſegt: Buyten twijffel is de „ Macht der *Parlementen* ſeer vermindert, gedurende den Oor- „ log tegens d'*Engelſchen*, als wanneer de voornaamſte *Familien*, „ in die groote Veld- en Zee-ſlagen verdelgt en geruïneerd wier- „ den, en byna geen meer overig bleven, dan alleen de Prin- „ cen van 't Koninklijk Bloedt; van dewelke, dewijl hen het „ Recht der *Succeſſie* van 't Rijk aangebooren was, niet konde „ gepreſumeert werden, dat ſy ergens na geſtreeft, of ietwes

ſou-

souden gebillijkt hebben, 't geen de Koninklijke Macht en „ Authoriteyt eenigsins had konnen verminderen. „

In plaats dat de *Parlementen* van *Vrankrijk*, eertijts *Politijke Collegien* waren, dewelke over de hoogste Staats-Saken delibereerden en resolveerden; daar zijn sy nu door de listigheden der Koningen, in *Juristen-Collegien* verandert, dewelke niet meer van 't Volk, gelijk eertijts geschiede, maar van de Koningen, onder een zeker Jaar-tijd, tot Richters over de besondere Strijdigheden werden verkooren.

De Fransche Geestelijkheden trachten ook door geestelijke Wapenen van 40. stonds-Gebeden, de Krijgs-Wapenen hares Konings te seconderen.

Wanneer nu de Koning van *Vrankrijk*, met sijn Politijke Raads-heeren en Krijgs-Oversten, tot d'aanstaande *Campagne*, alle bedenkelijke Krijgs-rusting en Oorlogs-preparatien aangesteld hadde, hield het d'Aards-bisschop van *Paris* daar voor, dat het nu sijn schuldige Plicht was, d'Aanslagen en Krijgs-wapenen sijnes Konings, met sijn Geestelijke Wapenen te secondeeren, en deselve in te wijen, door de geestelijke Benedictie, dien hy Godt van den Hemel meenden af te bidden, door d'aan-ordening der 40. Stondige Gebeden; beveelende alle Geestelijken, dat sy deselve den geheele Somer door, met aller Devotie souden onderhouden.

De *Franssen* setten hare Finantien ook in hare Conquesten en Neutrale Landen voort.

Terwijl nu het Hoff van *Vrankrijk* dus besig was, om door allerhande Practijken en nieuwe Vonden, hare *Finantien* in en door 't geheele Rijk, naar uiterste vermogen voort te setten, soo waren desselfs Instrumenten geensins minder in vierige besigheit, om hare Geld-Middelen buytens Rijks, soo in haar *Conquesten*, als in de Landen der *Neutrale Princen* en Vorsten, naar strengste rigeur te doen augmenteeren, voornamentlijk door het opleggen van seer swaare Schattingen en groote Contributien, die men d'overwonnene en onderdrukte Lieden, door allerhande straffe Middelen afpersten.

Men arresteerden in *Rijssel*, en op eenige andere Plaatsen, door een Koninklijk Placcaat, alle Hollandsche Gelden, Wisselbrieven en Koopmanschappen, die men de Burgers allesins door strikte Executien afdwong, schoon deselve noch niet vervallen, of de Rekeningen noch onvereffend waren.

Als in 't Land van *Luyk*.

Het *Land van Luyk*, 't geen by sich selven geheel *Neutraal*, en desselfs Vorst met de *Franssen* geallieert was, moest hen echter groote Sommen Gelds opbrengen, en noch Onderhoud voor hare Heyr-legers verschaffen; waar toe niet alleen het opene Land, maar ook de Steden, als *Hoye*, *St. Truyen*, *Hasselt*,

ſelt, *Tongeren*, *Bilſen*, en meer andere Plaatſen, door Militaire Executien wierden gedwongen, ſoodanig en in dier voegen, dan de *Franſſen*, by mangel deſer Betaling, veele Dorpen en meenigte Huyſen ten platten Lande uitplonderden, in brand ſtaaken, d'Inwoonderen als openbare Vyanden tracteerden, en hare Goederen ontweldigden. En ſchoon de Ceurvorſt *van Ceulen*, als Vorſt *van Luyk*, door een Brief aan 't Franſche Hoff, en by den Gouverneur van *Charleroy*, ſijn Klagten voorſtelde, en nevens dien ook remonſtreerde, dat dit Mishandelen ſijner Onderdanen, en d'ondraaglijke Contributien ſijner Landen, regelrecht tegens het *Jus Confœderationis*, en tegens hun weder-zijds Tractaten ſtrijdig was; ſoo wierden doch deſe Klagten ſoo weinig geacht, dat men ſelfs de Dorpen, die van 't Domcapittel tot *Luyk* dependeerden, ſonder eenig verſuym executeerden, en *Wimmertingen* geheel in d'Aſſche leyde, om dat desſelfs Inwoonderen ſich tegens de Geweld-daadigheden hadden willen beſchermen.

In 't Sticht *Ceulen*,

De Vyandelijke Proceduren en Overlaſtingen der *Franſſen*, in 't Ceurvorſtendom van *Ceulen*, gaven genoegſame merkteykenen, dat ſy geſind waren, haar Leger onder *Duc de Turenne*, meer op d'Onkoſten van eenen Geällieerden *Prins*, t'onderhouden, dan den ſelve, tot beſcherming voor ſijn Vyanden, onder d'armen te grijpen.

In de Landſchappen van *Maintz*, *Trier*, en de *Paltz*,

De Contributien en Brandſchattingen, die de *Franſſen* op het ſcherpſt, d'Onderdanen der Neutrale Vorſten van *Trier*, *Mentz*, en de *Paltz*, afdrongen, betaamden *Vrankrijks* Soldaten, wiens Koning ſich den Naam eenes *Alder-Chriſtelijkſten* beroemt, ſoo weinig, als allerhande Strooperijen, Roverijen, Plunderingen, Brand-ſtichtingen, Schending der heilige Plaatſen, der Vrouwen en Maagden, Moorderijen, en alle bedenkelijke Schand-daadigheden, waar mede ſy het Landt vervulden.

In 't Land van *Gulick* en *Berg*,

De goede Toeneyging en Affectie, die de Hertog van *Nieuburg*, den *Franſſen* t'allen tijden heeft toegedragen, was niet krachtig genoeg, om hen te bewegen of t'overtuygen, dat ſy deſe Hertogdommen *Gulik* en *Berg*, met Contributien en Brandſchattingen, als ook met veelvoudige Doortochten harer Heyrlegeren, ſouden verſchoont hebben.

In de Spaanſche Nederlanden,

De *Spaanſche Nederlanden* moeſten al mede aan dien Dans, niet tegenſtaande deſelve Neutraal waren, en ook ten allen tijden hare *Neutraliteyts-Recht*, voor ſoo veel aan hen was, volkomentlijk hadden onderhouden.

Het *Cleeffche Land* wierd na de geslooten Vrede tusschen den Koning van *Vrankrijk* en den Ceurvorst van *Brandenburg*, soo door scherpe Executien wegens d'achterstallige Contributien, en weder nieuw gepractiseerde Beswaringen, als door het doen opbrengen van Voeragie of Servis-gelden, Doortochten en meer andere diergelijke Belastingen, t'eenemaal uitgemergelt. 't Cleeffche Land,

't Is naaulijks te gelooven, wat voor Overlast, Geweld, Schaade en Nadeel, het *Sticht Uitrecht* heeft moeten lijden, ten regarde van de Contributien en Brandschattingen, die de Fransche *Intendant*, op Rekening voor sijn Koning, ontfangen en effectivelijk genooten heeft; want zedert de *Franssen* hare strenge Heerschappy aldaar genomen, tot sy het geheele *Sticht* weder verlaten hebben, heeft men berekent, dat sy een Somme van 1668929. Guldens, den Inwoonderen afgeknevelt hebben; gelijk hier na omstandiger zal gemeld werden. En besonderlijk in 't Sticht *Uitrecht.*

Onnaspeurlijk zijn de wegen, middelen, en loose greepen, waar door de *Franssen*, den Inwoonderen van *Gelderland*, *Uitrecht*, *Over-yssel*, en in 't *Cleeffche Land*, hare Middelen afperssten, en deselve als tot de beenen toe doorknaagden. Boven dit alles deden sy op alle Plaatsen een Koninklijk *Mandaat* publiceeren, waar by sy alle Inwoonderen, die hare Landeryen, Haave, en Goederen verlaaten, en sich uit vreese voor de Fransche Tyranny, na *Holland* en na andere Plaatsen, persoonlijk gesalveerd hadden, weder te rug riepen, om sich tegens een bestemde tijt, yder in hare respective Woonsteden te laten vinden, by pœne van 50. Guldens voor yder dach, die sy na bleven, tot Onderhouding van 's Konings Soldaten; en dat by nalaating of versuym van betaling deses, hare Huysen en Hoven souden nedergereten, hare Tuynen en Boomgaarden verwoest, en alles tot de grond toe geruïneerd werden. *Franssen* roepen alle gevluchte Persoonen weder te rug, by swa-re Straffe,

Tot derselver *Executie* hadden de **Commandanten** over de Koninklijke Volkeren, en den *Intendant Louïs Robbert*, uitdrukkelijk Bevel en Commissie hares Konings, uit welkers kracht en authoriteyt sy ook soo scherp en ongenaadig executeerden, dat sy de geblevene en de tegenwoordige Vrienden der gevluchtene, met kracht en geweld dwongen, de Geld-boetens voor d'Absenten te betalen. Die seer scherp ter Executie word gesteld.

Op dusdanigen wijse condemneerde *d'Intendant*, zeker Persoon, *Freres* genaamt, en binnen *Aarnhem* woonachtig, op 50. guldens Boete, voor yder dach, die *d'Intendant* seyde, dat sijn Gelijk tot *Aarnhem* geschiede,

Broeder en Suster, door hun afwesendheid waren schuldig geworden; En niet tegenstaande men hem remonstreerde, hoe dese tegenwoordige Persoonen noyt in *Gelderland*, maar ter contrary, d'eerste in *Holland*, en de laatste langen tijt in *Vriesland* gewoont hadden, en dat hun Vader voor sijn overlijden, de Goederen, die hy in 3. bysondere *Provintien* had leggen, onder sijn 3. Kinderen verdeelt, en yder sijn behoorlijk Deel toegevoegt hadde; echter dreygden hem *d'Intendant*, sijn Huys te zullen doen onder de voeten haalen, by aldien hy niet betaalde; willende geensins aanmerken, dat dit Huis aan een *Advocaat* toebehoorde, die tot *Nimwegen* onder 's Konings Jurisdictie woonde, seggende tot desen *Advocaat*; het sijn Ongeluk waar, dat sijn Huis van soodanig Man wierd bewoond, dewelke versuymde te betalen 't gene hy schuldig was.

Als ook tot *Uitrecht* aan d'Heer *Heust*.

Deselve *Intendant* condemneerde ook, den Heer *Johan Heust* sijn Soon tot *Uitrecht*, in een Boete van 25000. guldens, om dat sijn Vader sich eenige dagen voor 't overgaan van de Stad, na *Holland* had geretireerd; en hoewel de Soon te verstaan gaf, dat hy selfs, tot bewaaring van sijn eygen Woonhuis, 't geen hy uit sijn Moederlijke Erf-goederen, tot sijn Kinds-gedeelte had verkregen, in *Uitrecht* was blijven wonen; dat hy de Soon van 't Huys was, en geen geld by sich had; dat hy geensins gevlucht was; en dienvolgens in allen geval, naar Recht noch Reden, niet schuldig was, voor sijn Vader te betalen; dat sijn Broeder in *Vrankrijk* woonde, en dat boven dien, sijn Vader aldaar voor de Poort van *Paris*, by *Senlis*, een treffelijk Stuk Lands had leggen, waar uit de Koning genoegsaam de Schatting kon doen lichten, by aldien hy oordeelde, dat deselve hem competeerde, en sy die schuldig waren. Doch *d'Intendant* al dese Redenen in de wind slaande, gaf desen jongen Heer geen ander bescheyd, als; dat niet gesind was, met hem te disputeeren, maar de gepretendeerde Somme wilde betaalt hebben, al sou hy die ook met geweld komen haalen: Waar op men hem kort daar na 10. Soldaten in 't Huys leyde, die desen jongen Heer soo grousaam plaagden, dat hy den *Intendant* om verlof bad, van te mogen uit het huis gaan, en op een ander plaats sijn Nachtrust nemen, op conditie dat hy 't Huis ten gebruike voor d'executerende of geinquartierde Soldaten wilde laaten, en hen aldaar overvloedig eten en drincken verschaffen; 't geen hem *d'Intendant* eindelijk wel consenteerde, doch niet sonder Convoy van 6. Soldaten, die sich by hem

hem aan Tafel zetteden, daar hy spijsde, en sich voor sijn Bedde leyden, waar hy soude rusten, brengende aldaar byna geheele nachten met dobbelen, spelen, en tabak-drinken door; waar mede sy desen Heer soo moede en mat maakten, dat gedwongen wierd, een somme van 15000. guldens te belooven; ten welken einde hy een Wissel op *Paris* trok; maar dewijl d'acceptatie des Wissels soo lang vertraagde tot'er tijt den *Acceptant* speciale Ordre daar toe had bekomen, soo eyschte *d'Intendant* voor deses korten tijts versuym, schoon gemelte *Heust* sich niet eer dan na een wijl tijt verplicht hadde te betalen, noch 100. Fransche Kroonen, die hy hem door scherpe Executie en met Gevankenis, die ten minsten ook noch op 1000. Kroonen Onkosten liep, met geweld afpersten, doende desen jongen Heer *Heust* soo lang in 't Tuchthuis sluyten, tot'er tijt men voor hem in 't Gasthuis een donker kot had gemaakt, waar in men hem aan een Pilaar deed vast binden, en met Broot en Water wilde spijsigen.

Niet veel beter waren de Proceduren van *d'Intendant*, tegens den Domheer *Hoenst*, dien hy een Somme van 24000. guldens afeyschte, wegens versuymde absentie sijnes Heer Vaders en 3. Susters; doende hem ter invordering van dien, eenige Soldaten in 't Huis leggen. **'t Geen ook den Heer *Hoenst*, aldaar.**

Den Heer van *Heukelom*, in *Gelderland*, taxeerde *d'Intendant*, voor yder dach op 500. guldens, om dat hy met sijn Huisvrouw, en haar Susters Kinderen, niet weder in *Gelderland* quam, alwaar hy nochtans veele jaren voor desen Oorlog, als Gedeputeerde van de Heeren *Staten Generaal*, in den *Haag* hadde gewoont. **En den Heer van *Heukelom* in Gelderl. wedervoer.**

Binnen *Zutphen* deed de Fransse *Commissaris* nevens sijn Substitut, alle onbeweeglijke Goederen, als Huisen, Landeryen en Hoven der gevluchte Inwoonderen, verhueren en verpachten, en souden deselve ook verkocht hebben, indien Kooplieden daar toe hadden konnen bekomen: de beweeglijke Goederen lieten sy in hare Huisen brengen, en opendlijk afkundigen, dat allen Inwoonderen, de Goederen, die haar van de Vluchtelingen in bewaring waren gestelt, souden aangeeven, by straffe van Nalaatigheid, vier dubbelt de waarde van dien te betalen. Boven dien ondersnuffelden sy seer naaukeurig, soo hier, als op andere plaatsen, naar wie en wie dat weg gevlooden en absent waren, ondersoekende op het scherpst, by wien sy eenige Obligatien, Inschulden of andere eygendommen berustende hadden; **Tot *Zutphen*.**

dewel-

dewelke sy als dan van de *Debiteuren*, soo wel met den Interest als het geheele Capitaal, door 't middel van een seer strenge Executie, invorderden, sonder het minste regard te nemen, van of de Gelden al vervallen of niet vervallen, of de Questien ongeliquideert, of dat deselve door *Reconventie* weder moesten goet gedaan werden, of niet.

En in 't Landt van *Cleef.*

Byna in alle Cleefsche Steden, en allesins in de veroverde *Nederlanden*, sach men veele aansienlijke Staats-Lieden, wegens hare gevluchte Vrienden, op hooge Geld-Sommen taxeeren, en deselven met alle Geweld Executeeren, schoon sy gants geen schuld noch part of deel aan de Vluchting harer geretireerde Vrienden hadden; Ja, selfs sou men verscheyde, met omstandige betuygenis konnen aanwijsen, die men om dese oorzaak in Gevankenis liet sterven, en seer ellendig deed omkomen. 't Geen noch tot ergerlijker extremiteyten uytberste, was, dat op sommige plaatsen de Wees-, Gast- en Arme-Siecken-Huysen wierden gedwongen, voor andere particulieren te betalen, die hen noch iets schuldig, en wiens Huysen aan hen ten Onderpand gegeven waren, om Rente van de Penningen te lichten, die sy hen uitgeleent hadden.

Waar tegens de *Staaten Generaal* Repressalien uitdeelen;

Wanneer nu alle dese verdrietige Exempelen, en soo strenge Handelingen, den Heeren *Staaten Generaal* ter ooren quamen, wierden tegens soodanige Arme Luyden soo seer met Mededoogentheid bewoogen, dat sy een wijl tijd beraadslaagden, om sulke Middelen uit te vinden, waar door sy dese wreede Proceduren der *Franssen* eenigsins konden verzachten en verminderen; vermeenende sulks uit te voeren, door het instellen van *Repressalien*, dewelke men op dese wijse publiceerden; Dat sy ten dienste des Lands hadden goet gevonden, te ordonneeren en te statueeren, dat alle Persoonen, die onder 't Gebied en Jurisdictie van desen *Staat*, eenige Heerlijkheden, Huysen, Woningen, Landeryen, of eenige andere Goederen besaten, en sich echter onder den *Koning van Vrankrijk*, of in eenige sijner veroverde Steden en Plaatsen ophielden, sich tegens den laatsten *April*, of ten uiterste tegen half *May* 1673. weder in 't Gebied van desen *Staat* souden begeven; by Straffe van Contraryen val, dat hare Goederen souden opgeschreven en ge-inventariseert werden, en sy selfs, soo lang absent bleven, yder dach 50. guldens aan 't Landt souden betalen; en in gebreke van dien, souden hare Huysen neder getrokken, alle Hoven en Boomgaar-

gaarden geruïneerd, en de Landen nevens andere Goederen prijs gemaakt werden. Maar,

In plaats dat men door dese Dreygementen, de onmenschelijke Proceduren der *Franssen* sou vermindert of eenigsins versacht hebben, soo was 't dus wijt gefeylt, dat sy ter contrary deselve niet alleen erger, maar wel dubbelt soo swaar maakten, en met dit voornoemde Placcaat van de Heeren *Staten Generaal* de Spot dreeven, geensins daarom nalatende de arme elendige Lieden op het scherpst te executeeren, die nochtans veel eer hertelijk Mede-lijden, dan dusdanige wreede Tracteeringen verdienden. Maar konden daar door de Fransche Tyranny niet verminderen.

Boven alle dese Pressuren hebben de *Franssen* noch door een ander Placcaat aan alle kanten doen publiceeren, dat al de genen die eenige Goederen, toebehoorende aan de Nederlandsche Officieren, by sich in bewaaring hadden, deselve terstond aangeven souden, by een hooge Boete, en Wille-keurige Lijf-straffe; ja men publiceerde den 27. *January* 1673. binnen *Uitrecht*, en volgens dien ook in alle andere *Conquesten*, dit navolgende *Placcaat*: Ter contrary doen sy boven dien, alle Goederen der Nederlandsche Officieren aangeven,

Werd hier mede allen in 't gemeen, en yder in 't besonder aanbevoolen, dewelke het bewust is, wat voor Huysen, Landen, en alle onbeweeglijke en beweeglijke Goederen het zijn, die soodanige Lieden toebehooren, dewelke tegenwoordig in Holland, *of elders onder het* Staaten *Gebied, en dienvolgens alle derselver Goederen Confiscabel zijn, dat sy daar van aanstonds den Commissaris* du Morceau, *naricht zullen geven. Gelijk ook een yder uitdrukkelijk werd verboden, hy zy ook wie hy wil, by sich of by iemand anders te verbergen eenige confiscable Goederen, by Straffe van derselver waarde Vierdubbelt te betalen, van alle soodanige Goedderen dien hy soude mogen verborgen houden; en zal dan noch boven dien in hechtenis gesteld werden: Verklarende en beloovende ook allen en yder, die den gemelten Commissaris* Morceau *soodanige Goederen, die verborgen gehouden zijn, komt aan te wijsen en bekent te maken, dat hy sich bevlijtigen zal, om den Aanbrenger van dien, het Vijfde gedeelte daar van te zullen doen genieten.* Gelijk ook die van alle Particulieren, op Pœne van groote straffen.

d'Executie deser beyde Placcaten was noch veel harder, dan de scherpte der Straffen, die men daar by dreygden; gelijk dan dit volgende Exempel tot een getuigenis dient. En noch strenger ter Executie stellen,

De Heer van *Wulven*, een der voornaamste Edellieden van 't *Sticht Uitrecht*, en uit den Huyse *Tuyl van Seroskerke*, had een van sijn Huysen verhuurt aan sijn *Cosijn*, *van Ameliswaart*, Ma-

Tot *Uitrecht* aan Heer van *Wulven*:

joor en Capiteyn in *Staaten* Dienſt: Wanneer nu de Franſche *Intendant* ſulks vernam, taxeerde hy den ſelve op een Somme van 6000. Guldens, onder pretext, dat (volgens ſeggen van *d'Intendant*) tegens Verbod, de Goederen des Konings verſwegen hadde; en hoewel de Heer *van Wulven* niet alleen bewees, dat ſijn Vriend en Huurder onder de *Franſſen* gevangen ſat, ſijn Huys geſlooten ſtond, en ſelfs door den *Intendant* verzegelt was; maar dat ook daar en boven deſe Saak had gedemonſtreerd aan den Heer *Morceau*, dewelke te deſer tijt den Franſchen *Intendant* de behulpelijke Hand bood; ſoo kon hy echter naaulijks ſoo veel te wege brengen, dat *d'Intendant* deſe Actie, die ten ergſte genomen, in allen geval alleenlijk maar den Huurder, als een *Staats* Officier, ſou konnen ten laſte geduyt werden, op den Heer *van Wulven* niet ter executie ſtelden. Echter *d'Intendant* door ſijn onverzaadelijke Gierigheid en Begeer-zucht naderhand weder nieuwe querelle tegens gemelten Heer moveerende, vernieuwde daar door weder de vorige Actie, ſeggende, dat evenwel de Heer *Amelisſwaart* hem de 6000. Guldens ſchuldig was, en dewijl de ſelve ſich abſenteerde, ſoo wilde hy die penningen van hem Heer *van Wulven* betaalt hebben, of ſou die door ſoodanige Middelen ſien te krijgen, die hem niet aangenaam ſouden zijn. Het zy wat voor Reden en krachtig overtuigende Argumenten deſen Heer tot ſijn Ontſchulding voortbracht, om te betoonen, dat deſe Penningen op geenderley wijſe van hem konden gepretendeert werden, ſoo wierd hem doch aanſtonds daar na een getal van 10. Soldaten in 't Huys geſonden, dewelken niet ſoo haaſt binnen de deur gekomen, of eyſchten de Sleutels van de Kelder en Proviand-Kamer, haalden Vlees en Wildbraat by des Huysheers Paſteybakker, op ſijn rekening, ſoo veel als ſy begeerden; waar van ſy toen alle andere voorbygaande Soldaten overdaadig mede-deelden, en het lijf vol te ſuypen gaven, mishandelende ſelfs den Heer *van Wulven* en ſijn Familie, onaangeſien die alles verſchafte wat ſy maar begeerden: ſoo dat ſich ten hoogſte genoodzaakt vond, daar over ſijn klagten by den *Intendant* in te brengen, met hertelijke bede, hem doch van ſoodanig Geweld en Overlaſt te willen bevrijden; maar kreeg geen andere trooſt noch antwoord, dan dat den Soldaten bevolen was, alle bedenkelijke middelen aan te wenden, om te maken dat het begeerde Geld wierd verſchaft: en dewijl deſe Soldaten niet liſtig genoeg waren, om ſulx te wege te brengen,

Door het Middel van 10. en naderhand 20. Soldaten in 't Huis te leggen,

ſoo

ſoo wilde hy het getal verdubbelen, tot'er tijt hy ſijn Betaling ſou verkregen hebben; waar op hem dan ook alſoo voort noch 10. andere Soldaten in 't Huys leyde, die als doen den elend en moedwil noch meer dan het getal vermeerderden; werpende de drinkglaſen, ſchootels, potten en pannen op de vloer aan brijſſelen; ſmeten deuren, vengſters en glaſen aan ſtukken; en verdorven, ruïneerden en vernielden alles wat in huys was: door welke onlijdelijke Moedwillen en onverdraaglijk Geweld, ſy hem eindelijk dwongen, de 6000. guldens te betalen. Maar,

Naaulijks 2. dagen gepaſſeert, of *d'Intendant* vernomen hebbende, dat Heer *van Wulven* eenige Tapijten, nevens noch eenig ander Huysraad, in een beſonder Huys had verborgen, ſoo ſloeg hy de handen daar aan, willende die als Vyandelijke Goederen confiſqueeren: En of de Heer *van Wulven* daar ſoo veel tegen proteſteerde als hy begeerde, ſeggende, dat de Tapijten niemand anders dan hem toebehoorden, en dat men ook ſijn eigen Waapen daar op ſou vinden, als ook datſe naar ſijn Kamers geformeerd waren, kon echter deſelve niet eer bemachtigt worden, voor dat eerſt een ſomme van 4500. Guldens tot Rantſoen had uitgereykt. **En ſijn eigen Meubelen te doen rantſoeneeren.**

't Is onmoogelijk al de Middelen, looſe grepen, en ſnoode practijken te particulariſeeren, waar door de Franſche *Intendanten*, den *Nederlanderen* hare Goederen ontblooteden, en 't Geld uit hun buydel klopten; waar toe ſy dagelijks allerley nieuwe en ſchoonſchijnende Pretexten verſierden, ſeggende, dat deſelve al t'ſamen niet anders be-oogden, dan des Konings *Finantien* te bevorderen.

De Heeren *Staaten der Vereenigde Nederlanden* lieten de rechtmatige Erfgenamen, die in *Vrankrijk*, of elders woonachtig waren, de Erffeniſſen, die haar door het verſterven, uit kracht van eenig Teſtament, Codicille, of *ab inteſtato* op hun vervallen waren, genieten: Maar de Franſche *Intendanten* daar en tegen, grepen alle Erffeniſſen, waar iemand van de Nederlandſche Onderdanen toe gerechtigt was, na ſich; in dier voegen dat ſy daar door meenigmaal veel arme Weduwen en Weeſen maakten, deſelve hare Vaderlijke en Moederlijke Erffeniſſen beroofden, die de Natuur en de Wetten haar gunden; en duſdoende deſe Elendige Lieden haar Hertſeer en Droefheid verdubbelden.

De Stad van *Vitrecht*, als een Exempel der Extremiteyten van **Vitrecht ſteld den**

Intendant, seer klaaglijk haar Onvermogen te vooren,

van allerley elendige Quellingen, en wreed-daadige Pressuren der *Franssen*, boven veel andere Steden en Plaatsen uitmuntende, soo gebeurden 't, dat deselve door hare Gedeputeerden, den Hertog van *Luxemburg*, nevens den *Intendant Robbert*, hare hoogdringende Nood en seer bedroefde Gelegentheid, waar toe sy nu waren vervallen, deed remonstreeren; aangesien *d'Intendant* weder op nieuw een Schatting van de Stad *Uitrecht* eysch-te, dewelke sy onmogelijk niet konden opbrengen, als zijnde veele hondert, ja eenige duysent Menschen op 30 à 40. en meer guldens gestelt, dewelke ondertusschen, om Brood voor hen en hare kinderen te koopen, niets anders hadden dan het gene hen dagelijks tot een Aalmoes wierd gegeven; dat veele eerlijke Lieden, die in groote Bediening stonden, van hare Vrienden en goede Bekenden moesten Geld leenen, op dat sy levens-Onderhoud mochten genieten; dat ook veele onder de voornaamste, ja selfs onder de Regenten der Stad, niet soo veel aan contante Penningen hadden, als hare *Quota* in d'opgeleyde Schatting bedroeg; en dewijl boven dien ongemeen groote Geld-Sommen van d'omleggende Dorpen wierden afgevordert, daar deselven bereyds al verdorven en geruïneerd waren; waarom sy niet mogelijk, eenige voordere Schatting konden opbrengen; En dewijl al de gene die hun aangestelde *Contingent*, binnen den tijt van 24. stonden niet inbrachten, dat die noch met swaare Executien wierden gedreygt; en daar over, als ook over alle andere elenden en uiterste Armoeden, het kermen en klaagen aan alle kanten soo toenam, dat men alleenlijk door d'enkele aanhooring van dien, tot de grootste Deernis en Medelijden had moeten bewogen werden, etz. Soo versochten sy in aller ernst met groote ootmoedigheid, dat doch in hare soo extreme Beswaarnissen wat mochten verlicht werden.

Waar op hy sonder eenig medelijden antwoord,

Op al het welke *d'Intendant* een soo geringe erberming liet blijken, dat hy antwoorde; die van *Uitrecht* te willen toonen, hoe sy noch niet soo tot d'uiterste Nood waren gebracht, als sy wel meenden; seggende, dat tot nu toe noch niets anders dan Silver had gesien; dat sy buiten twijffel ook Gout moesten hebben; en geloofde, dat sy 't na *Holland* gesonden, of elders onder d'aarde begraaven hadden; Maar hy sou sulx wel doen te voorschijn brengen, ja al waar 't ook in 't middelpunct der aarden, of selfs in der Hellen begraven. Waar op dan voorder tot de Gedeputeerden seyde, dat hy de Waarheit van haar seggen en voorgeven

ven wilde naarvorssen, en ondersoecken of d'Armoede der Lieden soo groot, en het onvermoogen des Lands soodanig was, als sy hem voorgewend hadden, om niet te konnen het Onderhoud van 's Konings Soldaten opbrengen; en by aldien bevond, dat sulks alles soodanig geschapen was, gelijk sy geklaagt hadden, soo wilde hy de Stad van vier hoecken doen in brand steeken, en in haar eigen Assche laten begraaven, dewijl deselve den Koning niets meer nuttelijk, maar ter contrary alleen beswaarlijk soude zijn.

Om nu t'ondersoecken, of'er ook noch Geld was te vinden, 't geen de Gedeputeerden ontkent hadden, soo deed hy het Schoorsteen-geld van 15. Stuivers en 9. Penningen op 7. Gulden en 15. Stuivers voor yder Schoorsteen setten; 't geen gesamentlijk meer dan 200. duisent Croonen uitmaakten, waar op ook terstond met d'Executie deed voortvaren, gaande een *Commissaris* van huis tot huis met een grooten Troup Soldaten, en voorderden dese Ongelden in; en al de gene die hy versuimig of weigerig tot Betaling vond, liet hy 2, 3, 4, tot 10 à 12. van dese ruwe Gasten in 't Huis leggen, werdende des anderen daags het Getal van yder verdubbelt, dewelke volle Macht hadden, naar hun eigen begeeren en Discretie met de goede Lieden om te springen, 't geen sy soodanig in 't werk stelden, dat niets nalieten van 't geene maar konden bedenken, dat tot vermeerdering van Hertzeer en verdrietige Quelling deser elendige Lieden strekten.

En het Schoorsteen-geld van 15. Suivers op 7. Guldens en 15 Stuivers steld.

Tot *Uitrecht*, *Zutphen* en noch eenige andere plaatsen dwong men de Metselaars en anderen met een swaare Gevankenis, om t'openbaren aan welke plaatsen sy eenige goederen der Ingezetenen ingemetselt of andersins verborgen en vergraven hadden; en wanneer sy eenige aanbrachten, dan moesten sy die ook selfs voor den dag brengen, en wierden daar op weder gevangen geset, om noch meer verborgen Schatten te openbaren.

Men dwong de Metselaars de verborgene Schatten t'openbaren.

Het opene Land stelden de Fransche *Financiers* allesins onder Contributie, met al 't gene wat daar op vonden, waar van sy eenig nut of voordeel konden trekken.

En steld het open-land onder Contributie.

Doch de Heeren *Staaten Generaal*, lieten daar tegen haare Onderdanen expresselijk aankundigen en verbieden, eenige Contributien aan den Vyand te betalen; 't geen de *Franssen* bewoog hare wreede Executien aan de Huysen der Hollandsche Regenten en voornaamste Inwoonderen, eerstelijk werkstellig te maken;

Die sy door 't vuur en uiterste Ruïne executeren.

ken; waar van ſy'er dan bereyds een groot getal in de aanvang des jaars met ſwaare Taxatie beleyden, en weinig tijt daar na, door verſuym van Betaling, door den brand des Vuurs ruïneerden en in d'Aſſche leyden, gelijk hier na in d'Oorlogs Actien particulierder zal werden aangeweſen.

Selfs werden de Geeſtelijke Goederen, tegens Parole getaxeert.

Selfs behielden de Geeſtelijke Goederen der vijf *Dom-capittelen* tot *Uitrecht*, geen meerder Vryheid, dan de Goederen der particuliere Ingezetenen, niet tegenſtaande *Monſr. de Louvois*, ter tijt als de Stad Franſch wierd, expreſſelijk in de Naam ſijnes Konings beloofde, dat hy deſelve in ſoodanigen Stant ſoude laten, als hy die had gevonden.

Dus en ſoodanig was 't dat de *Franſſen* hare FINANTIEN ſochten voort te zetten, om daar mede hun aangevangen Oorlog ſoo te Water als te Lande te continuëren, ten einde, indien mogelijk, ſy doch eens hun lang gepretendeerde *Oogmerk* mochten bereyken.

Waar toe ſy dan ook voor al geen minder Vlijd, Koſten, en Moeyten by alle Chriſten Potentaten en Rijks-Standen, door gants EUROPA beſteedigden, op dat ſy deſelven, tot bevordering hares Konings *Intereſten*, mochten diſponeeren; daar toe by hen allerhande bedenkelijke Middelen wierden in 't werk geſtelt.

Hoe groote Vlijtigheden de FRANSSEN en ENGELSEN, door hunne Sollicitatien by alle Hoven en Staaten door gants Chriſtenrijk, tot Bevordering harer *Intereſten*, aangewend hebben.

Om het *Succes* van dien t'ervaren, ſtaat byſonderlijk aan te mercken; Dat de *Franſſen*, om haar Oogmerk tot een volkomen Form te brengen, ſeer zijn geſecondeert geworden, na dat ſy in de twee voorgaande jaren, de *Diſpoſitie* naar wenſch en begeeren ter Materie hadden gebragt; Dit is, dat ſy haar Doelwit beyderley, ſoo ten aanſien van *d'Alliantie*, als *Neutraliteyd*, met andere Potentaten bereykten; door dien ſy eenige met een naauwe *Alliantie* aan hun verbonden, en anderen tot een vaſte *Neutraliteyd* diſponeerden; om alſoo met meerder onbeſchroomtheyd dies te heeviger den *Vereenigde Nederlanden* aan te vallen, en indien

indien moogelijk, geheelijk t'overweldigen, daar ſy nu byna van alle Hulp ontbloot zijnde, door hun eygen ſeer verſwakte Krachten, al het bloedig Onweer en Krijgs-Tempeeſt van 't Geweld ſoo veeler machtige Vyanden, moeſten uytſtaan en afweeren.

Dit Oogmerk der *Franſſen* en *Engelſen* wierd ſeer gefaciliteert, door den ſlechten Toeſtand der Politijke Regeering aan de meeſte *Duytſche Hoven*, daar men opentlijk ſach, dat de Staats-Bedienders en Favoriten, een hooger Geſach en Vermogen, dan hun eygen Princen en Vorſten voerden, en derſelver Goedheyd ſomtijts ſoo wijd, door veelerhande Argliſtigheden, misbruykten, dat het tot groot Verderf van den *Staat*, ja tot Ruïne van de geheele *Republijk* begon te ſtrekken; meer ter herten trekkende hun eygen particulier Voordeel, dan het *Intereſt* harer Heeren en Meeſters.

Het Oogmerk der Franſſen werd ſeer gefaciliteert door den ſlechte Toeſtand der Politijke Regeering aan veeler Vorſten Hoven.

't Is al de Weereld genoeg bekent, hoe de *Franſſen* zedert een ruymen tijd herwaards, meer door den Glans van 't Gout, dan door de Scherpte van 't Staal geöorlogt, en derhalven veel meer door Liſt, dan met Geweld geſtreeden hebben. Waarom men hen van alle kanten met deſen Laſter heeft beſwaard, dat ſy Verſtoorders van d'Algemeene Rust, en Miſgunners van eens yders *Voordeel* zijn, dat men in tijd van Vrede met volle genoegen ſoude konnen genieten. Dan, wanneer men ſonder Vooroordeel eens recht onderzoekt de Oorzaaken, die de *Franſſen* tot haar Ontſchulding inbrengen, ſoo ſtaat te twijffelen, of niet ſoodanige Potentaten, en ſulke Geld-zuchtige Bedienders meer te beſchuldigen zijn dan de *Franſſen* ſelfs; dewelke ſeggen, het hen even-veel te zijn, op wat Manier ſy hare Voornemens uytwerken, *Dolo an virtute, quis in hoſte requirat*; en dat het veel Chriſtelijker is, ſonder Bloed-vergieting, door Gout- en Geld-Middelen ſulks te verwerven; 't geen men anders door Ombrenging van veel Duyſenden Menſchen ſou moeten uytvoeren. Ja, ſeggen, dat, dewijl haar Koning den Eer-Titul van Alder-Christelykste voert, Hy derhalven ook een Grouwel van ſoo groote Bloed-vergieting heeft, te meer, om dat hy vermerkt, het Geld ſulks alles kan voorkomen: Vragende; Waarom ſich dan niet van de Sachtſte en Chriſtelijkſte Middelen ſoude mogen bedienen?

Of de *Franſſen* door hare Geld-verblindingen, of de genen die ſulks aannamen, meer te beſchuldigen zijn.

Hierom beklaagen ſy ſich ten hoogſten, dat van haar Vyanden geſchonden en gebrandmerkt werden, als of ſy niets door

Dapperheyd en Redelijkheyd wisten te verrichten; maar alleen haar Vyanden, door 't middel van Geld, tot Ontrouwigheyd vervoerden. Alwaar ter contrary sy haar Vyanden met een veel grooter Ontrouwigheyd beschuldigen, seggende, dat sy sulke schandelijke Verraaderyen en Trouwloosheden, tot groot nadeel van hun eygen Staat en Landen, uytvoeren, alleenlijk om dat met aanbieding van Geld-gaaven, daar toe versocht werden. Daarom sy ook, al vraagende, tot hun Tegenpartyen seggen: *Vaarom zijt gy Gout- en Geld-zuchtige Menschen soo zeer begeerig na onse* LOÜIS D'OR? Waarom laat gy u moedwillens soo verblinden en vervoeren, door de glinsterende glans van 't Gout en Silver, dat gy niet alleen uw eygen Vaderland, maar ook uw eygen Vader en Moeder, ja uw eygen Lijf en Ziel wild verraaden? Waarom laat gy den afgoodischen Geld-God MAMMON soodanig onder u lieden heerschen, dat soo wel de Regenten en Overheden, als Gemeene Lieden en Onderdaanen hem op geboogen knien aanbidden, en al hun Vermoogen aan Hem opofferen? Hoe konnen dan de soodanige sich noch met de Naam van Redelijkheyd en Trouwe, over andere Volckeren beroemen, daar sy doch al hun Getrouwheyd en eygen Behoudenis voor Geld gaan verkoopen? Hoe kund gy dan ons *Franssen* alleen daar van de Schuld te laste leggen, daar 't, naar de Meening van den wijsen wel-spreekenden CICERO, de Wijsheyd eenes Vorsten is, wanneer hy eenige sijner Vyanden met Geld weet om te koopen.

Fransche Sollicitatien by den Keyser en Rijks-Vergaadering:

Onder alle Potentaten was geen, waar voor de *Franssen* meerder vreesden, dan sijn *Keyserlijke Majesteyt*, Opper-Hooft van 't *Duytsche Rijk*; die door Oprichting van Nieuwe ALLIANTIEN, soo met de *Duytsche Vorsten*, als met *Spanjen*, alleen suffisant was, om de Paden der *Fransse* Progressen af te snijden, en hare Hoogmoedige Aanslagen te verzetten: Om welkers oorzaak sijn Keyserlijke Majesteyt ook de voornaamste was, op wien de *Franssen* met al hare loose Grepen en Arglistigheden aanleyden, op dat sy hem van sijn Voornemen souden afvoeren, en tot een enkele Toesiender harer *Tragœdie* maken, die sy voor hadden op het Rijks *Theatrum* te speelen.

Door nadenkelijke beweeg-redenen,

De Beweeg-reden en Middelen, waar mede sich de *Franssen*, door haren *Envoyé Gremonville*, aan 't Keyserlijke Hoff tot *Weenen*, en door *l'Abbé de Gravel*, *Envoyé* na de Regensburgsche Rijks-Dach bedienden, waren duidelijke getuigenissen van hare groo-

te

te ſtoutmoedigheid en onbepaalde Roem-zucht; nadien ſy, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en andere Souveraine Vorſten, beſondere Wetten wilden voorſchrijven, van niet op den Rijksbodem, en in haar eigen Landen dat gene te doen, 't welk ſy ſelfs als Vreemdelingen daar deden; ja riepen 't voor een Vredens-Breuk uit, dat rechtmaatige Regenten op haar eigen Grenſen en Gebied, ſoodanigen Macht en Vermogen gebruykten, als hen van God en de Natuur gegeven is; en dat ſy haar eigen *Intereſſe* tegens de ſoodanigen obſerveerden, die ſich opendlijk bemoeyden, over de gantſche Wereld alleen te willen heerſchen.

Tot bekrachtiging van 't gene alhier geſegt is, moet men voorheen weten; **Tegens den Inhoud des Weſtphaalſchen Vredes.**

1. Dat de *Franſſen* tot betere Bevordering harer Oorlogs *Succeſſen* tegens de *Vereenigde Nederlanden*, met hen in een *Offenſive* Oorlog, ſonder weten en bewilliging van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en der Rijks-Standen, den *Ceurvorſt van Ceulen* en den *Biſſchop van Munſter*, ingewikkelt hadden, 't welk directelijk ſtrijd tegens den Inhoud der Weſtphaalſche Vreden, volgens dewelke geenige Rijks-Standen, ja ſelfs ſijn Keyſerlijke Majeſteyt niet toegelaten zy, een *Offenſiven* Oorlog tegens eenige Geconfedereerde Vorſten of Standen aan te vangen, ſonder de voorgemelte Bewilliging. Soo dat dit Verbreken der *Franſſen* dies te grooter is, dewijl ſy ook den Biſſchop *van Munſter* aanvoerden, directelijk te handelen tegens het Vredens-Tractaat, in den jare 1666. tuſſchen hem en de Heeren *Staaten Generaal* geſlooten; volgens het welke hem ook gants niet onge-oorloft was, tegens de gemelde *Staaten Generaal*, ſonder bewilliging des Rijks, *offenſive* t'ageeren. **En tegens het Cleefſche Tractaat,**

2. Dat de *Franſſen*, niet tegenſtaande ſy belooft hadden, de gemelde Cleefſche Vrede te *guaranderen*, nochtans den Hooggemelden Ceur-Biſſchop, tot voortzetting deſes Oorlogs, met Geld, Volk, en andere noodige Oorlogs-Materialen geſecondeert hebben; en hier door ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, nevens verſcheide Duytſche Vorſten, die ſich ook insgelijks de *Guarantie* der ſelver Vreden verplicht hadden, oorzaak gegeven, dat deſelve tegens alle Verbond-Brekers hebben moeten verdedigen. **Als ook tegens haar eigen Guarantie,**

3. Dat de *Franſſen*, wanneer ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, en den Ceurvorſt *van Brandenburg*, den Ceurvorſt *van Ceulen* en den Biſ- **Met Beledigiging van ſijn Keyſer-**

lijcke Majesteyt, en Ceurv. van Brandenburg.

ſchop *van Munſter* hebben willen aendringen, tot onderhouding der gedachte Cleefſche en Weſtphaalſche Vredens-*Tractaten*, hen met alle Macht, onder *Duc de Turenne* hebben bygeſtaan, en dus niet alleen het heylzaam Voornemen van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en den Ceurvorſt van Brandenburg, met Geweld verhindert, maar boven dien ook in de Brandenburgſche Landen, die tot het Roomſche Rijk behooren, en aan den *Rijn*, de *Roer*, *Lype*, *Weſer*, en aan *d'Elf* leggen, alle bedenkelijke Vyands Actien gepleegt hebben.

En met allerhande verboden Handel op den Rijks-bodem.

4. Dat de *Franſſen*, ſoo wel tegens den Inhoud der Rijks *Conſtitutien*, als ook des Weſtphaalſchen Vredens, die met Toeſtemming des Konings van *Vrankrijk* gemaakt en geſloten was, niet alleen verſcheyde Wervingen hebben aangeſtelt, Monſterplaatſen gehouden, en diverſſe Magazijnen op den Rijks-bodem opgerecht, maar ook ſonder bewilliging en goetvinden des Keyſers en der Rijks-Standen, daar in voort gevaren; en verſcheyde onder het Roomſche Rijk behoorende Steden, met de Waapenen aangetaſt, verovert, en met hare Garniſoenen bezet, eenige derſelven te gronde geworpen, verſcheide andere gefortificeert, en hier en daar Leger-tochten naar hun eigen welgevallen gehouden hebben; doende ondertuſſchen ook verſcheide Rijks-Standen, en derſelver Onderdanen met *Contributien*, Brandſchattingen en *Extorſien* beſwaaren, de Wegen en Gangen des Rijks allerſins beſetten, de Rijnbrugge by *Straatsburg* afgebrandt, den Handel en Wandel verdorven, der Kooplieden Goederen aangehouden en met geweld weg genomen, en in 't korte geſegt, op een Neutrale en Vriendens Bodem, allerhande Vyandelijke bedrijven ſoodanig gepleegt, als een openbaren Vyand ſou konnen te weeg brengen.

Onder verſcheide opgeſochte Pretexten.

Niet tegenſtaande alle deſe en diergelijke Geweld-gebruykingen die men niet van ſoodanige verwachten ſoude, dewelke derven voorgeven, dat ſy niets anders dan Edelmoedigheid en Gerechtigheyd beoogen, ſoo waren ſteeds deſe beyde *Miniſters Gremonville* en *Gravelle* aan 't Keyſerlijke Hoff en tot *Regensburg*, alwaar ſy onvoorſichtig ſulks alles in verſcheyde Memorialen, die ſy overleverden, met veel ſchoonſchijnende en verkeerde Redenen ontſchuldigden, ſeggende, dat het door d'oprechte goede genegendheid hares Konings was geſchied, tot Onderhouding der Weſtphaalſche Vrede, en tot Wederoprechting der verſtoorde Ruſt des Roomſchen Rijks; dat *La*

Raiſon

Raison de Guerre, ſulks alles vereyſchten, en dat haar Koning niets anders wenſchte, dan met het Roomſche Rijk in een Eeuwige VREDE te leven, waar toe hy alles wilde contribuëren, wat men van ſijne kant ſoude konnen wenſchen, by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, ſijn Soldaten, die hy op den Rijksbodem hadde, wilde *contramandéren*, en na ſijn eigen Erf-landen laten heen marcheeren.

Waarlijk een yder die niet naar 't Exempel van deſe *Miniſters* gepaſſioneert is, en niet moedwillens wil Blind zijn, zal moeten bekennen, dat ſulks op geenderley wijſe met d'oprechte *Intentie* van een Chriſtelijken Koning over een komt; De Weſtphaalſche Vreden te gaan verbreken, ten eynde deſelve ſoude mogen onderhouden worden; en de Ruſt des Roomſchen Rijks te verſtooren, op dat die ſoude mogen opgericht zijn! Gelijk dan ook niemand anders de gemelte Vreden verbroken, en het Duytſche Rijk ontruſtigt heeft, dan alleen de *Franſſen*, doch onder ſoodanig pretext, dat maar alleen by hen is verdicht geworden, en voorheen by niemand anders bekent geweeſt, te weten, LA RAISON DE GUERRE, door welken nieuwen Politijken Regel, ſy alle onrechtmatige Proceduren verrichten, willende boven dien, deſelve noch met een ſchijn van Billijkheit bedekken. En op dat d'Oprechtigheyt hares Konings te meer geloof by de *Duytſchen* mocht vinden, ſoo proteſteerden ſy uitdrukkelijk, dat de Koning niets anders wenſchte, dan met het Roomſche Rijk in een beſtandige Vreden te leeven. Door welk Voorgeven, deſe *Miniſters* betuigden, dat in der daat een van drien moeſt waar zijn, te weten; dat ſy de rechte Intentie en Proceduren hares Konings niet wiſten; of by aldien ſy die wiſten, dat ſy als dan deſelve voorbedachtelijk ontſchuldigden; of wel, dat ſy de Duytſche Vorſten, door hare ſchoon-ſchijnende en wrevelmoedige *Propoſitien* ſochten te verblinden, hun inbeeldende, dat ſy als blinde Menſchen, dat gene niet ſouden ſien, 't welk voor alle Mans Oogen open leyt.

Maar als nu deſe Franſſe Miniſters, door hare Liſtigheit, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en de Duytſche Standen, van hun Voornemen niet konden aftrekken, maar ter contrary ſagen, dat al hare Aanſlagen en Inſtantien hoe langer hoe vruchtelooſer wierden, door de meenigvuldige Klagten die verſcheyde Rijks-Leden, over de Franſche Moedwilligheden en Vyandelijke Bedrijven, tot *Weenen*, en *Regensburg* inbragten; ſoo ontſagen

Franſſe Miniſters dreygen den Keyſer.

ſagen

ſagen ſy niet, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, in hare, op den 1. *May* 1673. overgeleverde *Memorialen* opendlijk te dreygen, dat ſoo wanneer hy van ſijn Voornemen niet wilde afſtaan, maar ſijn Troupen voorby *Eger* (dat d'uiterſte Boheemſche Frontier-Stadt is) laten marcheeren, hun Koning als dan met 30000. Man, op ſijn Erflanden ſoude invallen, en dat den Marſchalk *de Turenne* bereyds in Optocht begrepen was; gelijk ſulks ook ſcheen waar te zijn, wanneer hy na het gemaakte *Accoord* met ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid van *Brandenburg*, met ſijn Leger uit de *Mark*, door het Bergſche Land, over de *Weſter-Woud*, in 't Graafſchap *Naſſau* en *Waldeck* gemarcheerd was; daar de Maarſchalk *de Turenne* in *Corbach*, de Graaf Koningsmark in *Ernſdorff*, en d'Overſte *Bodenſee* in *Herborn* hare Hooft-Quartieren namen, en alle omleggende Landen onder ſwaare *Contributien* ſtelden, ſoo dat alleen de Stad *Siegen* binnen 3. Maanden tijd, over de 26000. Rijksdaalders aan contante Penningen, boven de Voerage der Paarden en Onderhouding der Soldaten, moeſte contribuëren. In den beginne van *Juny* 1673. trok dit Leger uit deſe Quartieren na *Wetſelaar* aan de *Laan*, door *Frankenland* tot aan *Wurtsburg*, alwaar ſy de afkomende Keyſerlijke Volkeren verwachtte; daar van hier na omſtandiger zal geſproken werden.

En ſoecken hare Vyandelijke Actien te rechtveerdigen.

Alhoewel de *Franſſen* in deſen Veld-tocht, op den Duytſchen Bodem, niet als Keyſers Vrienden, gelijk ſy ſich noemden, maar als ſijn openbare Vyanden ſoo furieuſlijk ageerden, dat het mogelijk noch by menſchen Leven ſoodanig niet geſien is; Soo wilden nochtans deſe Franſche Miniſters ſulks tot *Weenen* en *Regensburg* verbloemen, en duſdanigen Handel van *Duc de Turenne* rechtveerdigen, ſeggende, dat hem de Koning wel expreſſelijk Bevel gegeven hadde, op den Duytſchen Bodem, geen Geweld noch Moedwil toe te laten; en dat hy buiten alle twijffel het Koninklijk Gebod precijs ſou ſoecken naar te komen, ſoo dat al de voorgenoemde Klagten, met voordacht verſiert waren, om de Gemoederen der Rijks-Standen tegens ſijn Koninklijke Majeſteyt aan te hitzen, ten einde tegens hem een ſoodanige *Reſolutie* ſoude mogen opgevat worden, die een oorzaak des gantſchen Rijks Verderf mocht zijn.

De Rijks-Standen daar en tegen vermanen den

Wanneer nu ſijn Keyſerlijke Majeſteyts Rijks-Raden, en het aanſienlijk Collegie tot *Regensburg* vermerkten, dat ſy met vele krachtige en verſtandige beweeg-redenen, by de *Franſſen*,

we-

wegens hare opiniatriteyt, niets vermochten; maar dat ter contrary hoe langer hoe harder begonden te ſpreken, 't welk niet ſonder de grootſte Belediging en ergernis, by de Nakomelingen der Oude Redelijke *Duytſchen* konde aangehoort worden; ſoo gaven ſy eindelijk een Cathegoris Antwoord; Dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt in aller manieren den Eed, die hy over ſijn *Capitulatie*, ter Verkieſing tot ſijn Keyſerlijke Waardigheid gedaan, behoorlijk wilde naarkomen, te weten; Dat hy 't Rijk, „'t welk hem van Godt en de Rijks-ſtanden eendragtiglijk was „toevertrouwd, met aller Macht wilde beſchutten, en volgens het 13. Artijkel deſer *Capitulatie*, geenſins gedoogen, dat „een vreemd Krijgs-Volk, buiten weten en kennis der Ceurvorſten en Standen, op den Duytſchen Bodem ſoude geinquartierd werden; en wanneer ſulks door een of meer Standen des „Rijks, of ook door vreemde Regenten iets diergelijks wierd „ondernomen, en aldus een vreemd Krijgsvolk, het zy wie „dat ook toebehoorden, onder wat ſchijn of voorgeven het ook „mocht zijn, in of door het Rijk voerden, dat hy 't ſelve met „ernſt wilde afſchaffen, Geweld met Geweld verdrijven, en den „Beledigden ſijn Keyſerlijke Hulpe, Handbieding en Reddings „Middelen krachtiglijk laten toekomen, en volgens den In„houd der Rijks-Wetten en Executions-Ordre gedijen laaten.

Keyſer, tot obſervantie der Rijks-Capitulatien.

De *Franſche* Miniſters hadden niet ſoo haaſt deſe Reſolutie aan hun Koning overgeſonden, of den Abt *Gravelle* Franſchen *Envoyé* tot *Regensburg* ontfing, door een expreſſe Courier, een Memoriaal van ſijn Koning, den 18. *Juny* 1673. in 't Leger voor *Maſtricht* gedateert, 't welk hy voor de laatſte maal aan 't Rijks *Collegie* ſoude overgeven, als hier achter by de Autentijke Stukken, onder Num. I. is te zien.

De Koning ſend een Memoriaal na Regensburg.

„In den beginne van dit *Memoriaal* wierd by den *Franſſen* al„dus geſegt: Dit is dan het Voornemen, 't welk de Koning door „ſijn Miniſter, het Rijks-Collegie tot *Regensburg* heeft bekent „gemaakt, dat hy niets meer begeert als des Keyſers *Parole*, van „dat deſelve den *Nederlanden* geen Hulpe ſou toeſenden, noch „ſijn Koninklijke Majeſteyt, en desſelfs geconfedereerden, wil„len attaqueren etz.

Alwaar men ſlecht-heen, ſijn Keyſerlijke Majeſteyts *Parole* vordert, ſonder melding van of 't ſelve ſchriftelijk ſou opgeſteld werden of niet, gelijk men den 11. *Juny* 1673. de Keyſerlijke *Parole*, in het doemalige *Memoriaal* ſchriftelijk eyſchte, en

daar tegen niets wederom presenteerde, dan alleen de Koninklijke *Parole* sijner Majesteyt; even als of de Persoon en het Woord des *Keysers* van geringer kracht, als des *Konings* was. Het schijnt als of *de Franssen* daar mede in den sin gehad hadden, om door sodanig geschreven *Parole*, sijn Keyserlijke Majesteyt ten allen tijden tot desselfs uitvoering aan te dringen; alwaar in tegendeel den Koning door geen schriftelijk *Woord* konde overtuigt werden, ter tijt als de *Franssen* daar tegen handelden. De voordere Discoursen, die sommige Politijke Geesten over den Inhoud van dit Fransche *Memoriaal*, soo schriftelijk als mondeling voerden, zullen wy daar laten, en alleen het eerste Versoek der *Franssen* een weynig examinéren, te weten; Dat sijn *Keyserlijke Majesteyt*, den *Hollanders* geen Hulp noch Bystand sou doen.

Dat de Keyser den Hollanders niet sou Bystaan.

't Is onbegrijpelijk, op wat wijse het sijn Keyserlijke Majesteyt sou konnen hebben verboden werden, de *Vereenigde Provincien* by te staan; daar de Koning van *Vrankrijk* deselve in 't Jaar 1666. bystond, tegens den Bisschop *van Munster*; en daar het Westphaalsche Vredens-Besluyt, waar in tusschen de *Duytschen* en *Franssen* is bedongen, dat d'een des anders Vyanden niet soude te hulp komen; niet anders kan werden verstaan, dan van soodanigen Vyand, die den eersten Aanvanger is; 't gene van de *Staaten Generaal* geensins kan gesegt werden; anders sou daar uit een seer ongerijmde *Consequentie* volgen, te weten; Dat wanneer de *Franssen*, door haar *Raison de Guerre*, *Polen*, den *Sweytser*, of andere Standen, die met den Keyser geconfedereert zijn, quamen aan te tasten, (gelijk sy op soodanige manier den *Vereenigden* STAAT aangrepen) het als dan, seg ik, noch den *Keyser*, noch eenige andere Vorsten soude vry-staan, deselve te secondéren, onder het pretext, *de mutuis hostibus non juvandis*, dat is; *De Wederzijds Vyanden geen Bystand te doen:* In dier voegen, dat als dan de *Franssen*, het zy met Recht of Onrecht een Oorlog souden mogen aanvangen, en een ander, wien sy begeerden, mogen onderdrukken; en echter sou het, noch den *Keyser*, noch den *Ceur-* en *Rijks-Vorsten* niet vry staan, de soodanige te hulp te komen, op dat de anderen, die sy vrywillig verlieten, (volgens soodanigen Regel) sich aan een algemeene Onderdrukking moesten onderwerpen. 't Is een groote Ongerijmtheyd, en ten kan in de *Franssen* geensins ontschuldigt noch verschoont werden, wanneer sy pretendéren, dat sijn Keyserlijke Majesteyt en de Rijks-Vorsten, hare verkeerde Uitleggingen der Tractaten, tot hun

eigen

eigen Ruïne, meerder respectéren souden, dan hare oprechte Staats-*Interesse*, en soodanig Recht, 't welk het gesond Vernuft selfs dicteert.

Wat het tweede Punct belangt, namentlijk; Dat de *Keyser*, sijn Koninklijke Majesteyt van *Vrankrijk* niet soude aantasten; daar op wierd geantwoord; Dat by aldien de *Franssen* door hare Invallen in 't Roomsche Rijk, sijn Keyserlijke Majesteyt niet hadden aangeperst tot een naauwe observantie sijner *Interesse*, die sy listelijk najaagden, en onder de voet te treden, gesind waren, dat sijn Hoogstgemelde Keyserlijke Majesteyt als dan, tot Bescherming sijner *Interesse*, de Waapenen niet sou by der hand genomen hebben: Nademaal het de gantsche Wereld genoegsaam bekent was, wat voor groote moeyte sijn Keyserlijke Majesteyt had aangewend, om de Wortelen van dit boos Onkruyt uit te roeijen, waar door het Zaat der goede Vriendschap is verstikt en verdorven geworden. Noch ook de Franssen niet attaqueren.

't Is genoeg bekent, hoe sijn Keyserlijke Majesteyt, door sijn *Ambassadeurs*, den Oorlogs Brant, in sijn eerste beginsel heeft soeken uit te blussen, gelijk sulks gelesen kan werden in een Frans *Tractaat*, geintituleert; *Denouëment des Intrigues du Temps.* Hier boven is ook aangevoert geworden, de Woorden des Eeds, waar door sijn Keyserlijke Majesteyt sich tot de Bescherming des Roomschen Rijks had verbonden. Uit welkers Woorden-kracht, van den Keyser, in dit Geval, niet kan gesegt werden, dat hy *den Franssen* geattaqueert, maar alleenlijk een rechtmatige Middel gebruykt heeft tot Verdediging in sijn Rijk; 't welk hy bereyds sach aantasten, verwerren en verwoesten, door een soodanige *Natie*, die aldaar niet het geringste had te seggen, en die al de soodanigen als Vyanden handelt, dewelke maar alleenlijk dat gene doen, wat sy volgens haar schuldige Plicht moeten doen. Men kan met waarheid niet seggen, dat sijn Keyserlijke Majesteyt, door de geseyde *Defencie*, iets meer deed, dan waar toe hem sijn *Capitulatie*, de Natuur, en het aangenomene Volcker-Recht vermaanen; en indien sulks naliet, sou sich het Verwijt onderwerpen, van niet gewaakt te hebben, tot Beschutting der Rijks-Leden, uit wien het geheele Rijks-Lighaam te samen-gevoegt is.

Hoe weinig sou het met de Majesteyt des Keysers overeen komen, wanneer hy de Versmaading, die hem door *de Franssen*, in sijn eigen Palleys wierd aangedaan, soo ongemerkt liet heen

gaan, en daar-en-boven noch ook de Roede ging kussen, waar mede hy soo onbehoorlijk is geslaagen geworden; en dat sich gewilliglijk aan allerhande Mysterien en Elendigheden onderwierp, sonder daar van eenige gevoelijkheit te kennen te geven? Kortelijk: de *Franssen* hadden niets anders in den sin, dan sijn Keyserlijke Majesteyt, de Ceur- en Rijks-Vorsten, Wetten voor te schrijven, schoon sy voorgeven, niets anders dan de algemeene RUST te soeken, ondertusschen sy alles deden wat sy begeerden, en den Naam van *Beschermers* wilden draagen, daar sy waarlijk *Bestormers* waren, die den Oorlog voorheen aanvingen, eer sy deselve hadden doen afkundigen: door welk Bedrijf, soodanige Aanvangers des Oorlogs, niet anders konnen aangemerkt worden, dan voor *Verstoorders van d'algemeene* RUST.

Noch ook sijn Geallieerden niet.

Nevens al dese Ongerijmtheden, begeerden de *Franssen* ook, dat sijn Keyserlijke Majesteyt, sijn eigen Geconfedereerden niet sou mogen aantasten; alwaar nochtans sijn Keyserlijke Majesteyt, volgens sijnen Eed, over sijn eigen *Capitulatie* gedaan, en uit kracht der Rijks-*Constitutie*, gehouden is, sich in der daad soodanige Rijks-Vorsten te wederzetten, die sonder Voorweten van sijn Keyserlijke Majesteyt, en van 't Rijks-Collegie tot *Regensburg*, vreemde Soldaten op den Rijks-bodem voerden, en aldaar inquartierden, gelijk de Ceurvorst van *Ceulen*, en de Bisschop van *Munster* gedaan hebben; en daar noch boven dien het Recht des Oorlogs geen onderscheyd tusschen een Vyandt, en desselfs beledigde Geconfœdereerde maakt; dewijl, dat wanneer het Hooft, den Oorlog aangekundigt werd, sulks ook van desselfs Leden moet verstaan werden, buiten wien, de *Franssen* desen Oorlog niet wel hadden konnen aanvangen, gelijk als *Baldus* in L. 2. *de Serv.* segt: *Diffidato Principe, diffidantur omnes ejus adhœrentes*: dat is: *Als men den Prins mistrouwd, soo mistrouwd men ook al sijn Aanhangers.*

Wat voor Rijks Fursten de Koning begeert, sich tegens den Keyser souden aankanten;

De Ceur-Vorsten en Rijks-Heeren, waar van in 't voornoemde Fransse *Memoriaal* (onder *Num.* 1.) werd gemeld, dat sich tegens de *Keyser* souden aankanten, wanneer hy voort voer met sijn Leger aan de zijde van 't Koninkrijk *Bohemen* t'avancéren; of tegens den *Koning van Vrankrijk* en sijn Geallieerden, of tot voordeel van de *Staaten Generaal* te laten agéren, etz. zijn, nevens de Koning van *Sweden*, de Ceurfursten van *Mayns*, *Ceulen*, *Beyeren*, en *Brandenburg*, de Hertog van *Hanover*, de Bisschop van *Munster* en

de

de Hertog van *Nieuburg*. Dese wierden van de *Franssen*, *Welgenegene Vrienden*, en *Geconfœdereerden* genoemt; nadien deselve te deser tijt (uitgenomen den Ceurfurst van *Mayns*) sich soo naau en vast hadden verbonden, dat het ongelooflijk scheen, sy iets anders souden be-oogen, dan 't gene tot *Vrankrijks* Voordeel, en dienvolgens tot hun eigen Nadeel had konnen strekken; gelijk ons sulks alle Geschiedenissen, en des geheelen Werelds Handel genoegzaam leeren, dat het seer onwijslijk en schaadelijk is gedaan, wanneer men Potentaten van grooter Macht tot sijn hulp roept, en Verbintenissen met soodanige maakt, die de Minderen selfs Wetten konnen voorschrijven, voornamentlijk wanneer men sijn Woord zal geven tot een *Guarantie*, die men op sulken manier als 't de *Franssen* toen begeerden, niet houden noch naarkomen kon: Want het zy op wat wijse men 't selve sou willen betrachten, sou doch altoos groot perijkel daar in zijn, om beschuldigt te worden, van hen in de *Guarantie* geen genoegsame Hulp ter hand gesteld te hebben. Van dese boven aangeroerde Vorsten zal men hier na ordentelijk, en van yder in 't besonder handelen, betrachtende nu maar alleen, hoe de *Franssen* aan 't Eynde van dit gemelde *Memoriaal*, sich op het Verdrag van den *Ceurfurst van Brandenburg* beriepen; gelijk of daar door al het quaat Vermoeden, het Misvertrouwen, en den Oorlog was weggenomen; alwaar nochtans doemaals dit Verdrach noch niet volkomentlijk sijn effect had bekomen; en schoon 't selve soude uitgevoerd werden, soo is doch een eenig goet Werk of Verhandeling, niet machtig, soo veele ongerijmde Daaden goet te maaken: Boven dien is dit Verdrag van der *Franssen* zijde niet door een enkele oprechte goede genegendheit tot het Roomsche Rijk, gelijk sy seggen, geschied, maar alleen om Oorzaaken tot hun *Interest* dienende.

Waar onder de Ceurvorst van Brandenburg ook een is.

Dit eenige Stuk is hier noch overig, 't welk de *Franssen* aan „'t einde hares *Memoriaals* noch byvoegen: Dat, indien sijn Keyserlijke Majesteyt de hier voor-gemelde gemeene *Parole* niet geven wilde, hy als-dan maar een *Stilstand der Wapenen*, ten aansien van 't Roomsche Rijk, wilde presentéren, om sijn Troupen, gedurende een jaar tijd, niet uit sijn Erflanden te laten marchéren, etz.

Franssen begeeren een Stilstant der Wapenen van den Keyser.

Door welke Woorden sy hare vreesachtige Bekommernis genoeg te verstaan gaven, van dat sijn Keyserlijke Majesteyt hunne Aanslagen, door sijn Wapenen mocht komen versteuren;

 ge-

gelijk ook de Koning van *Vrankrijk*, by *Viset* aan de Tafel in 't Veld, selfs sou gesegt hebben; zedert welke tijt den Franssen Minister *Gremonville* sich niet genoeg heeft konnen verootmoedigen, door d'Aanbieding van verscheide Conditien in sijns Konings Naam, en met belooving van goude Bergen, by aldien sijn Keyserlijke Majesteyt, den Marsch sijner Troupen wilde stuyten: naar alle apparentie, ten einde men maar tijt mocht gewinnen, om sijn *Messures*, tot erlanging van 't Oogmerk, te beter te nemen, en alle hindernissen uit de Weg te ruymen.

En spreeken meenigmaal tegens hen selven in hare Solicitatien.

Als men den Mengelmoes aller Fransse Protestatien, Dreygementen, Beloften en Presentatien eenmaal wilden te samen voegen, en nevens dien ondersoecken, hoedanig deselve met malkander accordeeren; ik geloof, dat men daar in niets anders dan *Contradictien* en Verwerringen soude vinden. Want het is bekent, dat soo haast als *Monsr. Gravel*, de Vriendschap en oprechte Intentie sijnes Konings, tot aan den Hemel verheven hadde, hy ter selver tijt ook met Dreygementen voortquam, wanneer hy protesteerde dat men de Troupen van 's Keysers Bodem afvoeren soude. Hy segt in sijn *Memoriaal* onder dato 1. *May* 1673. dat de Koning is genootzaakt geworden, sijn Soldaten op den Rijksbodem te laten blijven, en dat daar mede het Rijk wilde beswaaren en verderven; en met het andere woort excuseert hy wederom, dat sy daar eenige Schaade toevoegden; waar op naderhand weder segt, het ommogelijk zy, dat de Schaade kan verhoed werden. Hy vermaand een igelijk tot de Bescherming der VREDE, en wil ter selver tijd, dat al de Rijks-Leden deselve souden verlaten, en sich tegens haar Opper-hooft aankanten. Hy roept, dat de *Tractaten* verbieden, d'een Vyand tegen d'ander te helpen; en dat deselve den Rijks-Vorsten Vryheit geven, om *Alliantien* te maken; en nochtans wil hy niet gedoogen, dat sy hen met den Keyser verbinden; maar die soodanig doen, daar mede handelt hy als Vyanden. Hy maakt een gerucht, dat hy met niemand anders te doen heeft, dan met de Keyser; en ondertusschen ruïneert hy andere onschuldige Vorsten en Onderdanen. Hy wil den Keyser en de Rijks-Leden, de *Passages* en Hulps-Bystand onder malkander strijdig maken; en ondertusschen nemen de *Franssen* haar Quartier midden in 't Rijk, perssende den Onderdanen Voerage, Onderhouding, en Brandschatting af.

Veel

Veel diergelijke tegens malkander-ſtrijdende Saken en ſeldzame *Proceduren* gaven ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſoo veel Merkteykens van der *Franſſen frivoleuſe Intentie*, en van hare Verſtooring der Algemeene Ruſt, dat daar door te meer wierd opgewekt, om de Waapenen aan te grijpen, en 't onſtuymig Tempeeſt af te weeren, dat hy uit *Vrankrijk* te gemoet ſag komen; nademaal hy niet alleen op den Rijks-dag tot *Regensburg*, door den Graaf *van Windisgras*, de Tien Rijks-Kreytzen, *d'Armature* tegens de *Franſſen*, als hun algemeene Vyanden, ten hoogſten recommandeerden; maar boven dien ook door den Biſchop van *Aichſtadt*, Keyſerlijke *Commiſſarius*, op den Rijks-dag tot *Regensburg*, Kreyts-brieven aan alle Ceurvorſten en Rijks-Heeren deed verveerdigen, waar in haar den hoogdringenden Nood, die hun geſamentlijk boven 't Hooft ſweefden, krachtig te gemoed voerden, op dat ſy hare Waapenen ſouden conjungeeren, tot Beſchutting harer duurgekochte Vryheid, welke anders onder een dienſtbaar Jock ſoude gebracht werden.

Des Keyſers Voorſorge op den Rijks-dag tot Regensburg.

Al het welke een ſoo goet effect genoot, dat de meeſte Rijks-Kreytzen de *Reſolutie* namen, een ider ſijn *Contingent* aan Volk en andere Krijgs-behoeften te contribuëren; en by *Neurenberg*, op d'algemeene *Rendevous*, een aanſienlijk Leger te formeeren, waar over de Vorſt *van Baden-Durlach*, als Generaal Veldmarſchalk ſou commandeeren; en dienvolgens ſou ook den Franckſchen Kreyts, nevens noch eenige anderen, haar *Contingent* op de beſtemde Plaats en Tijt daar by voegen.

Boven dien vernieuwde ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, den 25. *Aug.* 1673. ſijn oude *Tractaten* met de Koning van *Spanjen*, tot *Eger* in *Bohemen*, en verſterkte deſelve met deſe Conditien, dat *Spanjen* alle Maanden, aan ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, ſoo lang ſy geſamentlijk tegens haar Vyanden de Waapenen voerden, 50. duiſent Rijxdaalders betalen ſoude; waar voor de *Keyſer* t'allen tijden een Leger wilde onderhouden, ten minſten van 20000. Man te voet, en 10000. te paard.

Hoe hy d'Alliantie met *Spanjen*,

Desgelijks ſloot ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, met den Ceurvorſt *van Saxſen*, een naauwe *Alliantie*, en deed de Vergadering der *Switſers* te *Baden* een Voorſtelling, dat de *Cantons* of *Eed-genoten* het Opper-Ooſtenrijk, volgens d'Erf-verbintenis, als ook de Vier Wald-Steden, namentlijk *Waldeshut*, *Seckinga*, *Lauffenberg* en *Rijnsfelden*, in haar Beſchutting wilden nemen, met verzekering, dat Hooftgemelde ſijn Keyſerlijke

En den Ceurvorſt van Sackſen vernieuwt.

ke Majesteyt hen in tijd des Noods weder helpen en bystaan soude.

En den *Paus* om Assistentie versoeckt.

Hy liet door den *Cardinaal Pio*, den *Paus*, de slechte Toestand des Roomschen Rijks voordragen; ten deelen wegens de groote Krijgs-Rusting des *Konings van Vrankrijk*, en ten anderen, wegens de geheyme Correspondentie, die de *Franssen* met d'Ongersche Rebellen hielden; en liet ook den *Paus*, in val des Noods, om hulp versoecken; waar op ook een provisioneel Antwoord tot sijn voordeel kreeg.

Hy sond den Graaf *van Harach* na *Spanjen*; den Vice-Cantzelier van *Bohemen* na *Sweden*; den Graaf *van Konings-Eck* na *Beyeren*, en andere Staats-Bedienders na andere Hoven, om des Rijks *Interessè* te bevorderen; en liet d'Engelsche Afgezand van *Weenen* onverrichter Sake weder weg trekken. Daar-en-boven liet sijn Keyserlijke Majesteyt niet alleen de Fransche Manufacturen door al sijn Erflanden verbieden; maar dit Verbod wierd ook seer scherp ter executie gesteld, door zekere Commissarissen, die tot *Weenen* tweemaal ter week te samen quamen, om over de Straffen der Contrahenten te disponéren.

Een seldzame Propositie des Franschen Afgesants tot Regensburg.

Wanneer nu de Fransche Afgesand *Gravelle* tot *Regensburg* vernam, dat sijn Keyserlijke Majesteyt geensins door sijn Beloften en vleijerijen vervoert, noch door sijn Dreygementen afgeschrikt konde werden van sijn voorgenomen Resolutie, wegens de Bescherming des Roomschen Rijks; soo was hy dus vrymoedig, dat op den Rijks-dag tot *Regensburg* een soodanige *Propositie* dede, die het geheele Rijk der Duytsche *Natie* beschimpelijk was: want hy begeerde van hen gesamentlijk, en van ider in 't besonder een *Cathegoris* Antwoord; Of sy sijn Keyserlijke Majesteyt en andere gepretendeerde Vyanden van *Vrankrijk*, voor het tegenwoordige en in 't toekomende, de *Passages* en Inquartiering in hare *respective* Landen wilden vergunnen of niet; en indien ja, dat als dan sijn Koning, al de soodanige Vorsten en Standen des Rijks, voor openbare Vyanden soude houden, en tegens de selve met alle rigeur ageeren.

Waar heeft men ooyt ongerijmder Dreyging gehoort; en was het *Respect* des aansienlijken Rijks-*College* ooyt meer beledigt geworden, dan door dese Roem-zuchtige Woorden der *Franssen*? In tegendeel heeft men sich ook nimmer op eenige Rijks-dagen heviger tegens de *Franssen* betoont, en een Kloekmoediger *Resolutie*, ter algemeene Rijks-*Defentie* genomen, dan te deser tijt.

Maar

Maar Ach! gave Godt, dat men dese *Resolutie* eendrachtig ter Executie had gebracht, het gemeene Welvaart beter behertigd als sijn eigen, en de *Franssen* weiniger gehoor gegeven, en dat een yder het hoogst Roem-waardig Exempel sijner Keyserlijke Majesteyt nagevolgt hadde, soo sou men dese verteerende Krijgs-Vlamme midden in 't Roomsche Rijk wel haast uitgebluft, en volkomen verhindert hebben, dat een soo schaadelijk Alvernielend Vuur uit *Vrankrijk*, van waar het eerst was ontstaan, niet voorder had overgevloogen.

Sijn Keyserlijke Majesteyts Exempel waar mede hy alle Ceurvorsten en Rijks-Heeren voorging, bestond hier in, dat hy tot *Marien-Cell*, na het ge-ëindigde Avondmaal des HEEREN, met een in de hand-houdende *Crucifix*, dit volgende Gebed dede:

De Keyser protesteert met een Gebedt, dat hy tot den Oorlog is gedwongen geworden.

„HEERE GODT, *Mijn Verlosser, wiens Afbeeldsel en* „*Beduyding ik tegenwoordig in de hand houde; Ik protesteer alhier* „*voor uw Aangesicht, en 't is u niet onbewust, dat ik uit geen* „*Roem-zucht, om meer Landen en Menschen te gewinnen, een* „*Leger te Velde zende: Gy weet, dat ik te vreden ben met het Mij-* „*nige, dat gy my hebt gegeven: Ik hoope, dat mijn rechtmaatig* „*en goet Voornemen u aangenaam zal zijn; en dat gy daarom uwes* „*Knechts Waapenen zult zegenen. Ik betuyge, dat ik tot desen Oor-* „*log gedwongen ben, en daarom, Mijn Godt! zult gy ten Dage* „*des grooten Oordeels, het Bloed dat mogelijk vergoten zal werden,* „*niet van mijne Handen eyschen. Op u, Mijn Genaadigste Godt,* „*verlaat ik my.*

Hier na lied hy den 30. *Aug.* 1673. in de Rijks-vergadering tot *Regensburg*, een *Manifest*, of de Beweeg-Redenen vertoonen, waar door hy gedwongen wierd, de Wapenen tegens de *Franssen* by der hand te vatten, en sijn Soldaten te laten af-trekken. Welkers Copie onder *Num.* II. te sien is, als ook van 't Placcaat, waar door sijn Keyserlijke Majesteyt by de hoogste Straffe en Ongenade, alle *Duytschen*, die sich in des Konings van *Vrankrijks* Dienst mochten bevinden, te huis roept.

Waar van hy d'Orzaak doet publiceeren.

En alle Duytschen uit Vrankrijks Dienst te huis roept.

Ondertusschen nu dat de *Franssen* aldus aan 't Keyserlijke Hoff te *Weenen*, en op den Rijks-Dach te *Regensburg* woelden, lieten sy ook niet na, door hun *Ministers* aan allen Duytsche Vorsten

Hoven, hare Banden, soo veel hen mogelijk was, vast te maaken. Waar over men hier, als een wel aanmerkens-waarde Saak, eenige voornaamste Voorvallen in Ordre zal verhalen; om te betoonen, hoe wonderlijk vigilant en arglistig de *Franssen* in het betrachten hares Rijks *Interesten*, en in 't maintineeren van de Glorie hares Konings zijn; en met eenen aan te wijsen, hoe noch eenige Leden wierden gevonden, die uyt Nood, hun eygen Welvaren aan eens anders Discretie vertrouwden, tot groot Nadeel van d'algemeene Duytsche *Natie*, en ten Besten van hun eygen Vyanden.

Des Ceurvorst van Maynts Voorsichtigheyd tegens de Fransche Aanslaagen.

Van sijn *Ceurvorstelijke Genade van* MAYNTS, als onder de Ceur-Vorsten d'Eerste in Rang zijnde, zullen wy hier den Aanvang maaken. Dese Ceurvorst, genaamt *Johan Philip van Schonborn*, Bisschop tot *Wurtzburg*, was naar alle apparentie den *Franssen* niet ongeneygt; maar als een voorsichtig Vorst veranderde naderhand sijn Meening, wanneer hy, door d'aannaderende groote Fransche Macht, het Uiterste Gevaar voor 't geheele Duytsche Rijck vermerkte; waar in het selve buiten alle twijffel, by der *Franssen* gelukkigen Oorlogs-Voorspoet soude gevallen zijn. Soo dat hy de *Neutraliteyt* verkoos, doch in dier voegen, dat onder de hand, de Keyserlijke en de Rijks-Partye favorizeerden; tot welken einde hy dan eenige Vorsten en Rijks-Creytsen aanmoedigden, dewijl hy vreesde, sulks selfs opendlijk te verrichten, ter oorzake van of *de Franssen*, met het Leger van *Duc de Turenne*, en met sterke Troupen uit *Philipsburg* hem mochten overvallen, en als een Vyand mishandelen.

Hy sterft:

Dese hoog-gemelte Ceurfurst, na vijf dagen krank geweest te hebben, stierf binnen *Wurtzburg*, den 12 *Feb.* 1673. hebbende 30. jaar als Hertog in *Francken*, en 25. jaar als Ceurfurst tot *Maynts* geregeert, zijnde 70. jaren oud, en liet den *Baron Mitternich*, Bisschop tot *Spier*, als *Coadjutor* na; die hem ook in de Ceurfurstelijke *Digniteyt* succedeerde, en op de volgende wijse wierd ingestelt: te weten; hy voer den 22. *Feb.* in een Koets van *Spier*, vergeselschapt door den *Coadjutor* van *Trier*, nevens 15. andere Koetsen, sijn Lijf-guarde van 50. te Paard, en sijn gantsche Hofhouding al t' samen in den Rouw gekleed; werdende aldus onder het losbranden van 't Kanon, midden door de gewapende Borgeren heen, met een Stads Compagny te paard, en drie Burgermeesters, tot aan 't uiterste der *Spiersche*

In wiens Plaats, de Baron van Mitternich als Ceurfurst succedeert;

Gren-

Grenſen geconvoyeert: Den volgenden dach wierd hy onder het losbranden van 60. ſtukken Geſchut, en onder de *Salve* der Burgeren en Soldaten binnen *Maynts* verwellekomt, ook door de geſamentlijke Geeſtelijkheit na de Capittel-Saal gevoert; en na aldaar ſijn *Capitulatie* beſworen te hebben, bracht men hem na het hooge Choor in den Dom, alwaar hy, volgens het gemeen gebruyk, door twee der voornaamſte *Prælaten*, op den Authaar wierd geſteld, en van alle Domheeren de handen gekuſt, tot een Teyken van Gelukwenſching. Van daar wierd hy na het Hoff, zijnde ſijn Reſidentie-Plaats, ſeer Staatelijk geleydt, rijdende voor hem heen een voornaam Prieſter met het hoog ſilver Kruys, en de *Baron van Dolberg* met het Ceurvorſtelijke Sweerd. Voor de Hof-poort ſtonden de Burgers in de Wapenen, nevens de Rhijngouers, die naar ouder gewoonte, ter tijt des *Interregni*, het Hoff bewaren. Alhier ontfing hy den Sleutel, en beloofde de Rhijngouers, dat hy haar in hunne voorgaande Vryheid ſoude behouden. Ten ſelven dage wierd den Heer *Herman van Rooſendaal*, geweſene Dom-Deken en Stadhouder des Dom-capittels tot *Wurtsburg*, in plaats van den tegenwoordigen Ceurvorſt, tot Biſſchop en Hertog van *Francken* verkoren. Soo haaſt als Hoog-gemelte Ceurvorſt, op den Throon ſijner *Anteceſſeur* was geſteld, heeft hy aanſtonds al ſijn Orderes en Inſtructien, wegens alle *Miniſters* en Gevolmachtigden, doen vernieuwen en ratificéren.

Op deſe Verandering hielden de *Franſſen* geſtaadig een waakſaam Oog, en wenden alle middelen aan, om ſich door een nieuwe *Alliantie*, van deſen Nieuwen Ceurfurſt beter als van den overledenen, te verzékeren. Weshalven ſy den Markgraaf *d'Angeau* uit *Vrankrijk*, den Reſident *Gravelle* van *Regensburg*, en Prins *Wilhelm van Furſtenberg* uit *Bonn*, alle na *Maynts* zonden, om met den aldaar reſiderenden Franſchen *Miniſter* geſamentlijk in deſe Saak te arbeyden: waar toe haar dan eerſtelijk by ſoodanige Hovelingen en Bedienders van den Ceurfurſt vervoegden, die ſy wiſten, dat eenig Franſch Bloed by ſich hadden; trachtende door de ſelve, ſich by den Ceurvorſt t'inſinuëren, op hope van door hare flattéring en ſchoon-ſchijnende woorden, ſoo veel by hem te verkrijgen als ſy wenſchten en begeerden: Maar wanneer ſy vermerkten, dat van hem geen volkomen Verklaring ſijner Meening verwerven konden, ſtelden hem aan d'eene kant voor oogen, de ſchrikkelij-

Den welken de Franſſen op allerley wijſe met haren Koning ſoecken te verbinden.

 ke

ke Verwoesting en Plundering der Stad *Trier*, en de Ruïne der overige Landen, die de *Keyserlijke Party* hadden gekosen, of wel die gene, die de *Neutraliteyt* hadden aangenomen; en aan d'andere kant vertoonden sy hem, de groote Macht hares Konings, dewelke, om sijn goede Inclinatie te vergelden, den Ceurfurst van *Heydelberg* daar toe dwingen konde, dat hy ten allen tijden met hem in goede Vriendschap, en als een getrouwen Nabuer moest leven; en dat hy in contrarien val, den gemelten Ceurfurst, noch met minder moeyte ook wel konde aangrijpen, om sijn Strijdigheden tegens de Bischdommen *Spier* en *Worms* wederom te vernieuwen. In somma sy leyden sijn Ceurfurstelijke Genade, Honing en Galle, Bitter en Soet, Welvaart en Verderf te vooren, om hem daar door Begeerte en Vreese aan te jaagen.

Maar t'eenemaal te vergeefs,

Mogelijk was de Ceurfurst wel indachtig, dat het Exempel van den Aards-Cantzelier van *Vrankrijk*, (te weten, de Ceurfurst van *Trier*) hem leeren moest, hoedanig een Aards-Cantzelier van 't Duytsche Rijck, gelijk hy selfs was, sich in dusdanige gelegendheid gedragen soude; te meer, wanneer hy gedacht, hoe sijn *Antecesseur* met groot Herts-leed gestorven was, ter oorzake dat noch niet ten vollen hadde versetten konnen, het gene hem was overkomen, om lang voorheen de *Franssen* ten Beste geinclineert geweest te zijn. Boven dien lagen hem ook noch d'Exempelen sijner Voorsaten *Suicard* en *Anselmi*, voor Oogen, dewelke sich tot haren laatsten Adem geroemt hadden, dat door hen, *d'Interesse* van 't Huys *Oostenrijk* soo naaukeurig was geobserveert, en soo vlijtig behertigt geworden; ja mogelijk heeft dese Ceurfurst ook wel weten t'overwegen, hoe hy sich door een Ongelukkige Verhaasting, seer lichtelijk in een onverhelpelijk Verderf, en in een slechten *Vasallen* Toestand, soude hebben konnen nederstorten, gelijk eertijts sijn Voor-Ouderen gedaan hadden.

Na dat nu de *Franssen* aldus allerley vruchteloose Arglistigheden aangewend hadden, soo trachtede sy, sijn gemelte Ceurfurstelijke Genade, by sijn Keyserlijke Majesteyt selfs, verdachtig te maken; nochtans bewerkten sy daar door geen grooter Voordeel, dan voorheen met hare Geld-bestéking gedaan hadden.

Schoon *Turenne* sich met sijn Volkeren, in sijn Landen inquartierde,

De Veld-Marschalk *Turenne*, verzekerden eindelijk sijn Ceurfurstelijke Genaade ten vollen, dat hy alle sijn Landen

en

en Onderdanen ſoude verſchoonen; daar ondertuſſchen hy ter ſelver tijt, *Aſchaffenburg* en desſelfs Slot innam en veroverde, de Ceurfurſtelijke Bedienders uitdreef, en hem ſelfs alles toe-eygende. Even desgelijks handelde hy ook tot *Selgerſtadt*, en in 't gantſche Quartier van 't Aards-Stifft. En hoewel de Ceurfurſt ſich daar over, door een *Envoyé*, by den Koning ten hoogſten beklaagde, kreeg echter niet de geringſte *Satisfactie*; dewijl der Franſchen *Raiſon de Guerre*, en *Ratio ultima Regis* ſcheen daar tegen te ſtrijden. Niet tegenſtaande alle deſe quade agitatien en wreveligen Handel der *Franſſen*, bleef nochtans ſijn Ceurfurſtelijke Genade, het Roomſche Rijck getrouw; willende ſich geenſins noch door de Franſche Flattéring, noch door hare looſe Argliſtigheden laten bewegen, om de Keyſerlijke Troupen, die van boven wierden verwacht, de Paſſage te verhinderen, of ten weynigſte, den Keyſer ſulks te weygeren; aangeſien hy het eenigſte Middel, dat tot weder-oprechting der Duytſche Vryheid noch overig was, daar door t'eenemaal krachteloos ſoude gemaakt hebben.

Prins W. v. Furſtenberg niet willende op 's Keyſers Gezondheyt drinken, veroorzaakt groote Moeyten.

Gedurende deſe *Solicitatien* van Prins *Wilhelm van Furſtenberg* tot *Maynts*, gebeurden 't, dat hy nevens den Ceurvorſt, als ook met de Franſche *Miniſters*, en verſcheide Dom-Heeren, by de *Cathuyſers* Monneken ter Maaltijd was, alwaar men de Geſondheid des Keyſers dronk, en ſulks ter beurte ook aan hem komende, hy, in plaats van de Wijn uit te drincken, deſelve weg-goot; waar over eenige Dom-Heeren ſeer hevig begonden te morren, en de Graaf van *Hartſeld* hem uit-eyſchte; doch alles wierd door des Ceurfurſten Voorſichtigheit weder bygeleyt: Maar als naderhand des Konings van Vrankrijks Geſondheit wierd gedronken, ſoo nam gemelte Graaf, den Romer met Wijn, en ſtiet deſelve, den Prins *van Furſtenberg* in 't Aangeſicht; waar door alles in grooten Allarm geraakten.

Den Ceurfurſt van Trier, werd door de Franſſen ſeer hard aangetaſt;

De *Ceurfurſt van Trier*, hoewel ſeer onſchuldig, moeſt nochtans de Franſche *Furie*, tot Ruïne van ſijn geheel Aards-Stift, erbermelijk uitſtaan; waar van in het *Derde Deel* ſoo wijt is verhandelt geworden, als daar van in *'t jaar* 1672. is voorgevallen; en daar nevens belooft, alhier ter plaatſe voordere Melding te doen van der Franſſen booſe Wreevel, en ſtrenge Proceduren, die ſy tegens deſen geeſtelijken *Prælaat* in *'t jaar* 1673. geöeffend hebben.

De Koning van *Vrankrijk* genegen zijnde, ſijne in 't 1672. jaar veroverde Steden te vermeerderen, liet in 't voorjaer 1673. veele Troupen en Oorlogs Behoeften, door het Aards-Bisdom, te Water en te Lande, na beneden marcheeren, ſonder de geringſte verhindering of eenig vyandelijk geweld te plégen: en hoewel de Ceurfurſt van *Trier*, in faveur der *Franſſen*, meer dede dan de Rijks-Conſtitutien en de Weſtphaalſche Vrede toelieten, vernoegden ſich echter de *Franſſen* daar mede ſoo weynig, dat ſy abſolutelijk van hem begeerden, hy ſijn Keyſerl. Majeſteyt (dien hy voor ſijn Opperheer had aangenomen, en voor een Hooft des Roomſchen Rijks erkende, wijl hy ſelfs een der voornaamſte mede-Leden daar van was) verlaten, en hare Party verkieſen ſoude, waar toe ſy den *Agent Hees*, en den Markgraaf *d'Anjeau* gebruykten, doch echter door al hun looſe Rancken en argliſtige Grepen niet wiſten te wege te brengen, dat den Ceurfurſt een ſoodanige Ontrouwigheid, aan de Redelijkheid en Trouwe, dien hy het Roomſche Rijck ſchuldig was, begaan ſoude, ſchoon hy den *Franſſen* de Paſſage, gelijk geſegt is, op geenerley wijſe verhinderde.

Selfs ook met ſwaare Dreygementen;

Maar ſoo haaſt de Koning van *Vrankrijk*, den 1. *July* 1673. de Stad *Maſtricht* ingenomen en veroverd hadde, hoorde men in 't Franſche Leger met vollen Monde ſeggen, dat ſijn Majeſteyt gants geen *Neutraliteyt* in 't Roomſche Rijk meer gedoogen wilde; maar dat alle Rijks-Vorſten een gewiſſe Party moeſten verkieſen, en de Ceurvorſt van *Trier* ſich alder eerſt verklaren: waar op dan aanſtonds eenige Troupen na het gemelde Aards-Stifft marcheerden, dewelke ſich beroemden, ſoodanige Ordre te hebben, dat ſy in allen deelen, des Konings Wille moeſten uytvoeren.

Waar tegens de Ceurfurſt ſich in tijts te weer ſtelt;

De Ceurfurſt, om ſich daar tegen te wapenen, nam op ſijn eigen koſten, en onder ſijn Eed, eenige Keyſerlijke Compagnien aan, waar van hy klagender wijſe d'Oorzaak aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* bekent maakte. Deſe Verdedigings Preparatie, kreten de *Franſſen* als een groote, ja onverdraaglijke Misdaad uit, die ſy niet ongeſtraft moeſten laten voorby gaan; maar deſelve rigoureuslijk kaſtijden, tot een ſchrik en vreeſe der andere Duytſche Vorſten: waar op dan aanſtonds ſonder vertoeving eenige Troupen, onder 't Beleyt der hooge Officieren, *Rochefort*, *Fourille*, *Sourdis*, en *la Trouſſe*, na het gemelde Aards-Stift marcheerden; dewelke, ſchoon men haar te gemoet quam, en

't Welk de Franſſen ſoo qualijk opnemen,

Dat ſy het Aards-Stift met een Leger overvallen,

en alle Middelen van Vriendschap aanbood, nochtans ten Antwoord gaven, dat sy van alles moesten Meester zijn; waar toe dan ook den 30. *July* een aanvang maakten, door d'Ordonnantie, die sy aan den Schout, Burgermeesters en Inwoonderen „der Stad *Schweich* affsonden, met uitdrukkelijk Bevel; Dat sy „iemand tegens den 1. *Aug.* na *Erang* souden senden, alwaar de „Commandant der Troupen was, om daar voor een Uitdeeling „der Quartieren te maken, alsoo deselve in dat Schoutens Gebied „souden geinquartierd worden: en by aldien daar in versuymig „wierden bevonden, sou men hen door allerhande scherpe Krijgs-„middelen, en Vyandelijk Geweld, als door berooven, plunde-„ren, branden, slaagen en ruïnéren, daar toe dwingen.

Schoon de *Franssen*, byna op al haar begeeren, *Satisfactie* bequamen, bedreven echter, soo wel ten platten Lande, als in de Steden, die sy met geweld veroverden, seer grooten Moedwil, en sulke wreede Hostiliteyten, dat 'er niets goets meer overig bleef; soo dat veele Inwoonderen sich in de voornaamste Steden retireerden, alwaar die korts daar na, boven haar Vermogen, dat bereyds al meer als half, indien niet geheel, vernietigt was, gedwongen wierden, een Schatting van 120000. Rijksdaalders op te brengen, die de *Franssen* aanstonds in contante Penningen begeerden, en waar van sy d'Uitdeeling al bereyds gemaakt hadden, willende, dat de drie Ampten *Munster*, *Meijen*, en *Bergfleg*, 11. duisent Rijksd. souden opbrengen; maar dewijl sulks den Inwoonderen onmogelijk was, vlooden sy in het Stedeken *Meijen*, alwaar sich naar alle vermogen verdeedigden, en den Markgraaf *de la Trousse*, die hen met 1500. Ruyters, en 3. Regimenten Voetvolk aangreep, krachtelijk wederstonden. Soo dat de Belegerden sich met sulken dapperen Courage en goede Ordre defendeerden, dat de Markgraaf, na hy met meerder Troupen versterkt was, sich genootzaakt vond, dese kleyne en seer vaste Stad, forméelijk te belégeren: waar door nochtans de Belegerden niet verzaagt noch moedeloos wierden; maar ter contrary hun Ceurfurst verzekerden, dat sy de Stad kloekmoedig souden beschermen, by aldien maar eenige Manschap te hulp sond; gelijk dan ook op den 12. *Aug.* geschiede, als wanneer 200. Soldaten en 400. Boeren in den Morgenstond, uit *Coblents* komende, met een wederzijds gering verlies, door de *Franssen* heen sloegen, en aldus het *Guarnisoen*, 't welk onder den Oversten *Kop*, niet meer dan 130. Man effectivelijk, nevens eenige

Erbermelijk verwoesten,

En de Stade Meijen belegeren:

eenige Burgers en Boeren, sterk was, treffelijk wierd versterkt, en den Belegerden sulken moed en courage gaf, dat met gedurige Uitvallen, den Vyand soodanig allarmeerden, en den Markgraaf *de la Trousse* soo seer vertoornden, dat hy de Stad liet opëyschen, met bygevoegde Dreyging; dat indien het Guarnisoen sich halsterrig quam te gedragen, hy hen al t' samen tot den grond toe soude vernielen. Dan dit straffe Dreygement deed soodanig contrary operatie, dat in plaats van de Belegerden daar door kleynmoedig te werden, sy noch dies te héviger en kloekmoediger wierden. Maar dewijl de Ceurfurst bevreest was, of de *Franssen* dese Stad met haar gantsche Leger mochten komen aantasten, en deselve nevens allen Inwoonderen totaliter ruïneren, soo liet hy de Belegerden door een *Spion* aanseggen, dat sy met de *Franssen*, over de Belegerings Aflating, en wegens der selver Amtens-Contributie van 11000. Rijksdaalders, accorderen souden.

Dewijl de Markgraaf niet ongenegen was, dese Gelden t'ontfangen, doch op conditie van daar voor geen Quitantie te geven, mogelijk uyt vreese of den Ceurfurst deselve aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* mogt doen vertoonen; soo wierd eindelijk het *Accoord* getroffen, en den Markgraaf, door de dappere Kloekmoedigheid der Belegerden gedwongen, dese tien-daagsche Belegering vruchteloos op te schorten; 't welk den *Franssen* soo seer verdroot, dat door spijt-wraak eenige Dorpen in de Assche leyden, en de Boeren onbarmhertig plaagden: waar over gemelte Ceurfurst, een Edelman aan den Koning zond, om hem bekent te maken, desen onrechtmatigen Handel, waar mede de Markgraaf sijn Landt en Luyden seer erbermelijk ruïneerden. Dan kreeg daar op geen ander Antwoord noch troost, als dat de Generalen somtijts wat tegen Ordre deden, en ook somwijlen de Boosheid der Soldaten niet temmen of bedwingen konden, met byvoeging, dat hy sijn Troupen uit het Aards-Stift wilde doen marcheeren, wanneer de Ceurfurst, de Keyserlijke Volckeren uit sijn Gebied wilde wegschaffen, die in *Coblents* en *Ehrenbretstein* in Garnisoen lagen.

Die hy onverrichter zake, weder opschorten moet; en daarom door spijt eenige Dorpen verbrand,

Door dit Antwoord gaf sijn Majesteyt niet weyniger te verstaan, dat hy van Meening was, dit voornoemde Aards--Stift geheelijk t'overmeesteren; desgelijks ook door d'Ordre die aan sijn Veld-marschalken en andere Officieren had gegeven; te weten, dat sich van alle Triersche Plaatsen souden Meester maken,

ken, soo veel als sy 'er maar konden veroveren; gelijk ook niet alleen de Steden *Saarbrugge* en *Pfasel*, nevens het Ceurfurstelijke Lusthuys *Witlich*, en veel andere Plaatsen innamen, en de Ampten *Schooneck*, *Schoonberg*, *Hondstein*, *Baldenau* en *Bern-cassel* verwoesteden; maar lieten sich ook met eenige duysent Ruyters en Voetknechten, tot *Igel*, een uur gaans boven de Hooft-Stad *Trier* gewaar worden, bezettende den *Moesel-Stroom* aan beyde sijden van *Trier* tot aan *Coblents*, en doorstroopten het gantsche Land tot aan den *Eyffel*, houdende de Stad *Trier* soo naau beslooten, dat 'er niets in, noch uit konde gebracht worden.

En verscheide Steden met geweld inneemt, en verwoest.

Wanneer nu de Marschalk *de Rochefort* verstont, dat ontrent *Luxenburg* eenige Spaansche Soldaten vergaderden, om de Stad *Trier* t' ontsetten, soo gaf hy Ordre, dat *Monsr. Fourille* dese Stad met de tegenwoordig zijnde Ruytery, berennen, en alle Passen seer naau besetten soude: 't welk ook met soo snelle veerdigheit geschiede, dat alles binne den tijd van 24. stonden was verricht, eer de Spaansche Troupen aanquamen, en daarom onverrichter sake weder moesten wegtrekken. Hier op brachten de *Franssen* van alle kanten veel Voet-volk, nevens eenige Stukken Geschut te samen, en belegerden den 28. *Aug.* 1673. de Stad *Trier*, waar in de dappere Krijgs-Overste *Grondeur*, die in den Hertog van Lottharingens Dienst, en *Commandant* in *Homburg* geweest was, het *Commando* voerde. Het geheele Garnisoen bestont uyt 300. Soldaten, 2000. Boeren, en 1600. Burgers, die sich in den beginne seer dapper weerden. Den 30. dito hadden de *Franssen* hare Batterijen veerdig, en begosten de Stad seer hevig met Geschut te beschieten, dringende met gedurige *Approches* soo seer op de Stad aan, dat binnen korten tijt tot aan de Wallen avanceerde, niet tegenstaande sy continuëel door een seer steenachtige gront hare *Approches* moesten verveerdigen. 't Welk dan den Belegerden soodanig beangstigden, dat genootzaakt wierden, den 8. *September* met de *Franssen* te Capituléren; volgens 't welke de Soldaten met witte Stokskens na *Coblents* uit trokken; maar de Burgers en Boeren wierden gedwongen, den Koning om Genade te bidden, en de Stad met eenige nieuwe Fortificatien te helpen verstercken.

De Franssen belegeren TRIER.

En veroveren deselve Stad.

De *Ceurfurst van Ceulen*, die tegens sijn natuur, en contrary sijn eigen aangeboren Genegendheid tot Rust en Vrede,

De Ceurfurst van Ceulen favoriseert de Fransen te-

gens sijn eigen Interesse.

door de Listigheid *der Franssen*, en door de loose Omleyding sijner eigene Bedienders, tot Krijg en Onrust was vervoerd, (gelijk sulks in *'t Tweede Deel* met meerder omstandigheit is aangewesen) liet sich door deselve noch soo jammerlijk verblinden, dat hy der Franssen *Interesse*, regel-recht tegens sijn eigen Welvaren favoriseerde, schoon sijn geheel Aards-Stift, soodanig aan der *Franssen* Geweld-dadigheid was overgegeven, dat veele Duysenden sijner eigen Onderdanen in de grootste Armoede, ja in een vertwijffelden Toestand geraakten; en het Bloed van söo veel onschuldige Zielen, het suchten en kermen van soo meenigte verdrukte Weduwen, en de smertelijke Traanen van soo groot getal ellendige Weesen, gedurig over dese onrechtmatige Pressuren, tot den Hemel klaaglijk zuchteden; en niet tegenstaande het gantsche Luyker-Land berooft, uitgeplundert, en soodanig in d'uiterste Elend ter neder gestort lag, dat, wanneer onse Nakomelingen, de Merkteykenen der Verwoeste Steden en verstoorde Dorpen zullen aanschouwen, en desselfs Geschiedenissen lesen, sy sich daar over met verbaastheid moeten ontzetten.

Prins W. v. Furstenberg is den Franssen seer toegedaan:

Het voornaamste Instrument, waar door de *Franssen*, sijn Ceurfurstelijke Genade soo beklaaglijk verblind hebben, was Prins *Wilhelm van Furstenberg*, die hem, buiten de Bestiering sijner Staats-saken, soodanig wist om den Tuyn te leyden, dat de Ceurfurst eindelijk handen en voeten los liet, en sich gantschelijk aan de Geleyding van dese sijnen *Minister* over gaf, uitgenomen alleen, dat hy een Fransche *Lijf-Guarde* van 150. Man weigerde aan te nemen, die hem door sijn eigen *Minister*, en door de *Franssen*, uit hares Konings *Lijf-Guarde*, tot Bescherming sijner Persoon, na *Bonn* wierd gesonden. Voor dese dappere Daad wierd *Prins Wilhelm van Furstenberg* van de *Franssen* met een *Abdy* van *St. Germain des Prez*, en met een besondere Eertijtul van *Cher Amy*, of *Lieve Vriend*, veréërt.

En bekomt een groote Vereering.

Ceurvorst van Beijeren blijft de Franssen toegedaan,

Hoe den *Ceurfurst van* BEYEREN, door de *Furstenbergers*, en door sijn Gemalins Biechtvader, *Pater Privigniani*, in 't jaar 1671. en 1672. van 't Huys *Oostenrijk* afgetrokken, en op der *Franssen* zijde wierd gebracht, kan omstandig in *'t Tweede Deel* gesien werden. In dit *Engagement* hebben de *Franssen* in 't jaar 1673. door hun *Envoyé*, *Duc de Vitry*, den Ceur-Vorst soodanig weten t'onderhouden, dat hy door den Baron *van Kleyst*, sijn Generaal in *d'Opper-Palts*, en door een besonderen Brief, sijn Key-

En soekt den Keyser tot Verandering sijner Resolutie te bewegen;

Keyſerlijke Majeſteyt heeft ſoecken te bewegen, om ſijn R-ſolutie te verlaten; dien hy vaſt geſteld had, tot het affenden eener Armée van 30000. Man, ter Beſcherming van 't Duytſche Rijk, tegens den Geweldigen Overlaſt *der Franſſen*, ſeggende; dat, wijl hy door een Ceurfurſtelijk Brandenburgs Schrijven vernomen hadde, dat 'er geen hope voor handen was, om een beſtendige Vreden in 't Roomſche Rijck te brengen en te behouden, hy ſich ten hoogſten verwonderde, hoe ſijn Keyſerlijke Majeſteyt echter geſind bleef, een Leger van 30000. Man op den Rijks-Bodem te zenden, waar door den Koning van *Vrankrijk* wierd aangehitſt, den Marſchalk *de Turenne* te bevelen, met ſijn Armée midden in 't Rijck te dringen; 't welk ook door ſijn Afgeſanten *Gremonville* en *Granvelle*, ſoo wel aan 't Keyſerlijke Hof te *Weenen*, als aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* had doen bekent maken, met bygevoegde Belofte, dat ſijn Leger van den Rijcks-bodem af, en na de Suyder-kant des Rijns ſou doen marchéren, by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt wilde verklaren, hy ſich met de *Hollanders*, tegens den *Koning* en ſijn *Geallieerden*, niet ſoude verbinden: niet tegenſtaande ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ten allen tijde had betuygt, dat ſijn Krijgs-Ruſting nergens anders toe ſtrekte, dan om den Ceurfurſt *van Brandenburg*, als een Mede-lidt des Rijks, van den *Franſſen* behoorlijke *Satisfactie* te doen erlangen; 't welk nu door de laatſte Vrede-making tuſſchen deſe beyde Potentaten ten vollen was geſchied: Soo dat de Ceurfurſt *van Beijeren* onderdanigſt begeerde, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt genadiglijk gedoogen en verhoeden wilde, dat doch wegens der *Hollanderen* Hoogmoed, de Ruſt en Vrede des lieven Vaderlands niet verſtoort, noch ook geen bloediger Oorlog, ſonder eenige nootwendigheid, midden in 't Roomſche Rijk, ja ſelfs in de Keyſerlijke Erf-landen, mocht veroorzaakt werden.

Hier op liet ſijn Keyſerlijke Majeſteyt niet na, te antwoorden, ſich ernſtelijk beroepende op ſijn Vrede-lievend Gemoed, en Vreden-rijke Regeering, ſeggende; Dat ſijn Rijck, 't welk hem Godt, door 't Middel van de Verkieſing der Seven Ceurfurſten, en uit kracht van de rechtmatige *Succeſſie*, gegeven en toevertroud hadde, noyt had getracht, door 't Swaard te vermeerderen; maar dat de algemeene Vrede der Chriſtenheit veel hooger achtede; gelijk hy den voorleden 8. dach *van April* 1673. in de Rijks-Vergadering *tot Regensburg* ſulks wel ſoo

Waar op de Keyſer antwoort.

duydelijk had doen remonstreeren dat men daar uit seer lichtelijk konde bespeuren, uit wat oorzaak hy 't voorleden jaar sijn Waapenen, met die des Ceurfurst *van Brandenburg* conjungeerden; niet alleen op dat hoog-gemelte Ceurfurst mocht beschermt werden, maar ook ten eynde de Westphaalsche, Cleefsche, en Aaksche Vredens-Tractaten, tegens het onbillijk Gewelt der *Franssen*, mochten gemeyntineert, en in stant gehouden werden; te meer, alsoo de *Franssen* ter selver tijt als de Keyserlijke Waapenen met de Brandenburgsche geconjungeert waren, door hare *Ministers* aan alle plaatsen bekent maakten, dat haar Leger onder den Marschalk *de Turenne*, den Rijks-bodem soude quitéren, soo haast sijn Keyserlijke Majesteyt, en sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg, hare respective Legers, in hun Erflanden souden te rug ontboden hebben. Maar schoon sulks in der daad was geschied, sou men echter ervaren hebben, dat in plaats de *Franssen* den Rijks-bodem souden verlaten, sy noch dieper souden ingedrongen zijn; alwaar sy dan, naar hun eigen welgevallen, hun Winterquartieren souden gemaakt, Contributien afgeperst, Rijks-Steden en Sloten ingenomen, en opendlijk uitgeroepen hebben, dat sy, sijn Keyserlijke Majesteyts, en sijner *Geallieerdens* Legers, wanneer deselve op den Rijks-bodem mochten komen, met alle geweld souden aantasten.

Wat de Heeren *Generaale Staaten* belangt, soude iemand, wien de rechte geschapenheid der Sake onbewust is, het voor een onrechtmaatig werk konnen houden, dat de Keyserlijke Troupen, buyten het Roomsche Rijck, de hoog-gemelte Heeren *Staaten Generaal*, tot hulpe tegens de *Franssen*, wierden toegesonden; 't welk doch niet geschied is, noch ook zijn daar over geen Tractaten gesloten geworden, waar door sijn Keyserlijke Majesteyt tot sulks te doen, sou verplicht zijn, gelijk uit sijn voorgemelde Antwoord, omstandig kan gesien worden.

Echter blijft de Ceurvorst by sijn voorige Meening.

Doch niet tegenstaande dit antwoord, bleef de Ceurfurst *van Beyeren*, door het gedurig aanhouden van den Franschen *Envoyé Duc de Vitry*, soo vast by sijn voorgaande Meening, dat hy niet alleen sijn Keyserl. Majesteyt op desen Brief weder antwoorde, ('t welk sijn Keyserl. Majest. desgelijks daar na ook wederom dede, gelijk onder *Num.* 3 te sien is) maar boven dien ook den *Baron van Metternich* seer onbehoorlijk bejegende, ter tijd deselve, hem in name des Ceurfursts van *Maynts*, tot aanneming der.

der Keyserl. Party, wilde vermanen; en dat naaulijks door verscheyde *Instantien* van den Graaf *van Koningseck* soo verre konde bewogen werden, dat hy de Keyserlijke Troupen, door sijn Frontieren, in d'*Opper-Palts* liet marchéren; waar van hier na met meerder omstande zal werden gesproken, wanneer wy den Optocht van 's Keysers Leger melden.

Van sijn *Ceurfurstel. Doorl. tot Heydelberg*, zal ik maar dit weinige seggen: Na de *Franssen* den selve, gelijk het scheen, op haar zijde gebracht hadden, en heen en weder door sijn Landen passeerden, en uit deselve, hun Legers met allerhande Nooddruftigheden versorgden, hebben sy tegens hunne gewoonlijke Politijke *Maximen*, sich ten hoogsten vergrepen, wanneer in 't jaar 1673. door hun Vyandelijke bedrijven, sijn Ceurfurstel. Doorl. tot Vyand maakten; gelijk hier na omstandiger sal blijken. Ceur-Heydelberg schijnt Vrankrijk gunstig te zijn.

Sijn *Ceurvorstel. Doorl. van Sachsen*, schoon hy in 't jaar 1672. den *Franssen* genoegsaam bewesen hadde, dat absolut gesind was, onveranderlijk by het Roomsche Rijk te verblijven, en het *Instrumentum Pacis* getrouwelijk t'onderhouden, waar op sich ook in de Wederzijds *Defensive Alliantie*, tusschen den Koning *van Deenmarken*, den Ceurfurst *van Brandenburg*, den Hertog *van Braunswijk* en *Lunenburg*, en de Vrouw Land-graafinne en Regentinne tot *Hessen-Cassel*, begeven hadde; (waar van de Copye onder *Num.* 9. in 't EERSTE DEEL is aangevoert geworden) Soo kon nochtans sijn Hoog-gemelte Ceurfurstelijke Doorluchtigheyt van het driftig aanhouden der Fransche en Sweedsche Afgezanten in 't jaar 1673. niet bevrijd blijven, soo haast sy vermerkten, hoe sijn Ceurfurstelijke Doorluchtigheyt den 18. *Feb.* des selven jaars, sich tot *Weenen* met sijn Keyserlijke Majesteyt in een *Alliancie* begeven, en absolut belooft hadde, eenige duysent Man, tot algemeene Beschutting des Roomschen Rijks, met de Keyserlijke Volckeren te conjungeeren: Want sy sochten hem, door velerley beweeg-redenen, van sijn Voornemen af te wenden; onder anderen hem voorhoudende; Dat het Krijgs-Geluck seer onbestandig is; dat de Macht des *Konings van Vrankrijk* seer groot was; dat de selve door vele Duytsche Vorsten dagelijks wierd versterkt, en hoe door een ontwijffelbaar goet *Succes* der Fransche Wapenen, alle Swaarigheden en Miserien over sijn Hooft souden uitgestort worden; al het welke hy nu gesamentlijk soude konnen vermijden, by aldien maar de Key- Ceur-Sachsen werd sterk door de Franssen aangevochten;

ſerlijke Party wilde verlaten, en ſich met hen in d'Algemeene *Intereſſe* verbinden, of ten minſten *Neutraal* blijven.

Maar geheel te vergeefs.

Maar alle deſe beweeg-redenen en dreygementen konden het oprecht Duyts Gemoed van deſen Ceurfurſt niet verzetten, noch hem eenigſins doen afvallig werden; maar wierd ter contrary daar door dies te meer tot trouwhertige betrachting van *d'Intereſſe* des Duytſchen Rijks ſoodanig aangemoedigt, dat hy niet alleen de gemelte franſche en Sweedſche Afgezandten een *Cathagoriſch* Antwoord gaf, hoe hy gereſolveerd was, ſijn laatſte Penning, en uiterſte druppel Bloeds, tot Beſcherming der Rijks-*Conſtitutien*, en tot Verdediging der onſchatbare Vryheid des Roomſchen Rijks, te ſpendéren; Maar boven dien ook ſijn *Reſident* aan 't Sweedſche Hoff deed bekent maken, dat hy deſe genomene Reſolutie naar alle vermogen wilde uitvoeren, wanneer de *Sweden*, door hare Troupen aan ſijn Keyſerlijke Majeſteyts Voornemen, de geringſte verhindering ſouden veroorzaken.

De Furſtel. Lunenburgſche Familie.

Wat de *Vorſten van* LUNENBURG belangt, der ſelver Geſlacht is in twee Linien verdeelt, dewelke byna een gelijke Vermogen,en even groot Aanſien hebben. Een ider deſer *Linien* begrijpt in ſich drie Vorſten,waar van ider ſijn beſondere *Intereſſe*, uit hun algemeene *Intereſſe* genieten kan; dewelke in de Vrede en Ruſt des Roomſchen Rijks is gelegen. d'Een deſer *Linien* beſtaat uit de Hertogen *van Zell*, *Hannover*, en *Osnabrug*; welke drie Broederen het Vermogen hebben, ſoo wel door hun wijſe Beſtiering, als door hun Macht, om grootelijks tot de algemeene Welſtand des Duytſchen Rijks te contribuëren. Tot de Tweede *Linie* behooren de Hertogen *van Braunswijk*, *Lunenburg* en *Wolfenbuttel*, dewelke geen geringer gewicht aan des Rijks *Intereſſe* toebrengen, dan hare hoog-gemelte Swageren; nademaal ſy niet alleen door de Verovering der Steden *Bruynswijk* en *Lunenburg* haar Vermogen ſeer vermeerdert, maar boven dien ook haar Aanſien en Credit veel heerlijker gemaakt hebben, ſoo door hun machtige Wapenen, en haar allerzijds goede Trouwhertigheid, als ook door hun vaſte *Alliantien* met de voornaamſte Vorſten en Staaten van geheel EUROPA.

Den Hertog van *Hannover* werd op der Franſſen zijde getrokken.

Sulks is d'oorzaak, waarom *de Franſſen* in 't jaar 1672. al haar krachten inſpanden, om deſe Doorluchtige Vorſten met hen in een ſelve *Interes* in te wikkelen; 't welk echter geen voortgang heeft willen nemen, dan maar alleen ten aanſien

van

van den Hertog *van Hannover*, waar mede ſy, door 't middel van ſijn eigen Gemalin, die een Franſche Dame is, en door de veelvoudige *Solicitatien* van hun *Envoyé*, *Monſr. Padwits*, een geheym Tractaat hebben geſloten, 't welk doch noyt te voorſchijn is gekomen, ſchoon hy uit krachte van dien, ſijn Leger met over de 16000. Man heeft verſterkt, waar van hy in 't jaar 1673. het grootſte gedeelte den *Franſſen* wilde te hulp zenden; gelijk hy ſulks den Nederſachſche Kreyts-Leden, die in *July* 1673. binnen *Braunswijk* vergadert waren, deed bekent maken. 't Welk ook dus ſijn voortgang ſoude genomen hebben, indien hy niet door den Keyſerlijken *Ambaſſadeur*, Graaf *van Windisgrats*, door ſijn Heer Swager, den Hertog *van Braunswijk*, en door andere tegenwoordige Vorſten meer, uit kracht van vele hoogwichtige Beweeg-redenen en vaſte Argumenten, daar in was verhindert geworden; ſoo dat eindelijk, door een Expreſſe, den *Franſſen* moeſt doen te kennen geven, hoe hy nu voor ditmaal, hen, als Rijks-Vyanden, geen Hulpe konde, noch derfde toezenden.

d'Overige vijf Vorſten hadden een Afkeer van de *Franſſen*.

De vijf overige Vorſten van dit Doorluchtige Huys, hadden ſulken Afkeer tegens de *Franſſen*, dat de beyde Hertogen tot *Braunswijk* en *Lunenburg*, ſich met ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, met den Koning *van Deenmarken*, en met de Vrouw Land-Graafin tot *Heſſen-Caſſel*, in een allerzijds *Defenſive Alliantie* inlieten, tot Onderhouding der *Oſenbrugſche* en *Munſterſche* Vreden, en tot Meyntenue der Rijks-*Conſtitutien*, dewelke bereyds door *de Franſſen* opendlijk waren gebroken; gelijk in *'t Tweede Deel* kan werden geleſen; en dat de Vorſten tot *Zell*, *Oſenbrug*, en *Wolfenbuttel*, in 't jaar 1673. al het woelen en de heymelijke beſtekingen der *Franſſen* aan haar Hoven ſoodanig te ſchande gemaakt en vernietigt hebben, dat de Franſche *Miniſter Monſr. Verjus*, naderhand ten hoogſten heeft beklaagt, hoe al ſijn arbeyd en moeyte by deſe Vorſten aangewend, vruchteloos waren uitgevallen, inſonderheid by den Hertog *van Wolfenbuttel*; den welken hy met veel argliſtige *Inſtantien*, in het Franſche Wergare ſocht te verſtrikken, en hem van ſijn eigen *Intereſſe* af te voeren, door een Brief, in dato den 10. *Aug.* 1673. tot *Helmſtad* geſchreven; welkers Inhoud wy ditmaal onnoodig achten hier aan te halen.

Hoe Monſr. Verjus, den Hertog van Wolfenbuttel ſockt te verwinnen.

Hoe de *Franſſen* in 't Noorden woelen;

Desgelijks ſochten de *Franſſen* in dit jaar 1673. een Nieuw Oorlogs-Vuur onder de Noordſche Koningen en Vorſten aan

te

te ſtoken, ter occaſie van het Affterven des Graafs *van Oldenburg*, waar door tuſſchen den Hertog van *Holſteyn Pleun*, en den Hertog van *Holſteyn Gottorp*, groote ſtrijdigheden waren ontſtaan, over de *Succeſſie* van 't Graafſchap *Oldenburg* en *Delmenhorſt*, die nu door het Keyſerlijke Hoff waren te neder gelegt, in faveur van den Hertog van *Holſtein Pleun*, wiens Recht, de Koning van *Deenmarken*, door zeker *Accoord* aan ſijn zijde heeft gebracht, en dieshalven eenige Troupen derwaards zond, die des Hertog van *Holſteyn Gottorps* Soldaten deden afwijken, en de beyde genoemde Graafſchappen in Beſitting namen. Schoon nu de *Franſſen* Houts genoeg bybrachten, om door *Sweden* en *Hannover*, deſe Vuur-ſprenkelen in een groote Vlamme te doen opbranden, ſoo wierd nochtans dit booſe Krijgs-Vuur ſoodanig van ſelfs uitgebluſt, dat het onder d'Aſſche wierd begraven, waar van nochtans de voncken in het toekomende ſeer lichtelijk konden aangeblaaſen, en tot een groote Brand ontſtéken werden, om daar door de beyde voornoemde Graafſchappen, en d'omleggende Landen tot den gront te verwoeſten.

Als ook in eenige Rijks-Steden,

Niet alleen alle Hoog-gemelte, en ook veel andere Rijks-Furſten, maar boven dien ook eenige Rijks-Steden konden naaulijks genoegſame Middelen uitvinden, om wegens de looſe liſten, en het hevig aandringen der *Franſche Miniſters*, ſich behoorlijk te uiten, en tegens hare liſtige Aanſlagen te wapenen, die ſy door heymelijke Geld-beſtekingen en ſchoonſchijnende Beloften, ſoo yverig wiſten voort te zetten, dat ſelfs ook de kloekmoedigſte Herten, en de getrouwſte Patriotten meenigmaal in gevaar ſtonden, om hen ſelfs, en haar eigen Vaderland te benaadeeligen.

Namentlijk in Straatsburg,

De ſtad *Straatsburg*, wegens hare goede gelegendheid, en den overvloed harer Krijgs-Materialen en Levens-Middelen, moeſt als een Steen des Aanſtoots, het Gewelt der Franſche Staats-Bedienders uitſtaan, dewelke aan d'eene kant, door Beloften van goude Bergen, en aan d'ander kant, door Dreygementen des uiterſten Verderfs, deſelve wilden dwingen tot Afvall van den Keyſer en het Rijk, om hun Koninklijke Legers en Magazijnen met alle Noddruft te verſorgen, de Poorten voor hare Soldaten ſteets open te houden, en een Paſſage over den Rijn-Brug te conſenteeren; het welk in eenige, doch ſeer weinige Raats-Heeren ſoo krachtig werkte, dat deſe Heerlijke

ke plaats haar eigen Vryheid ſoude verlooren hebben, en van een Duytſche, tot een Franſche Stad geworden zijn, by aldien derſelver meeſte Regenten ten deelen door haar eigen Voorſichtigheit, en ten deelen door het yverig aanhouden van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en het Roomſche Rijk, niet onophoudelijk voor hun eigen Welvaard en Behoudenis gewaakt hadden. En hoewel in den vollen Raad vaſtelijk was gereſolveert, haar *Neutraliteyt* naaukeurig te willen onderhouden, ſoo liet nogtans de Stad, door de ſterke *Inſtantien* en harde Dreygementen der *Franſſen* ſich tot hun *Contemplatie* ſoodanig bewegen, dat haar Rijn-brugge tuſſchen den 4 en 5. *May* 1673. wierd afgebroken, na dat die den 16. *Novemb.* 1672. door de *Franſſen* was afgebrand, en nu noch naaulijks, door ongemeen groote Onkoſten der Stad, was in ſtaat gebracht geworden. Alle welke ſchaaden, de *Franſſen* meenigmaal belooft hadden, weder te vergoeden; doch zullen moogelijk daar over wel eeuwiglijk Schuldenaars blyven. Niet tegenſtaande nu deſe Stad, den *Franſſen* meer had ingewilligt, als de *Neutraliteyt* toeliet, ſoo moeſt ſy echter, tegens hun Moedwil en Overlaſt, door een goet getal Soldaten, en door haar gantſche Burgery, ſich ſeer kommerlijk beſchermen, verſoeckende door een expreſſen Afgezand, by de Switſerſche Bond-genoten, *Zurich* en *Bern*, dat ſy hen, uit kracht van d'oude en nieuwe Tractaten, doch ſouden willen behulpelijk zijn; Waar op dan ook goede Toeſegging bequamen, in geval de Nood zulks quam te vereyſchen.

De Stad *Frankfoort*, dewelke ſich in den Duytſchen Oorlog door hare *Neutraliteyt*, en goede Manhaftige Wakkerheid, altoos geconſerveerd had, liep in 't voorjaar 1673. groot gevaar, om door den *Marſchalk de Turenne* belegert te werden, nademaal hy deſelve aan ſijnen Koning ten hoogſten recommandeerde, en deswegen ook expreſſe Ordre had verſocht, om door de Verovering deſer Stad, de Keyſerlijke Armeé, die van boven afquam, te mogen tegenhouden. En by aldien de Koning niet gevreeſt hadde, alle de noch ſlaapende Rijks-Leden op te wekken, ſou ſich deſe Rijks-Stad bemachtigt, en daar in *Sedem Belli* gemaakt hebben. Hoewel de Stad *Frankfoort*, als een vrije Rijks-Stad, ſich meenigmaal tegens den *Franſſen*, in deſen Oorlog *Neutraalt* heeft willen houden, nochtans waren de *Franſſen* ſoo vermeten, dat ſy

En Frankfoort.

door haren *Agent*, in een *Memoriaal*, den Magiſtraat onder anderen, 2. Punćten proponeerden; als eerſtelijk: Dat deſelve den Hertog van *Lottharingen*, die ſich in de Stad ophield, bevelen ſoude, van daar te vertrekken; en ten tweeden, het Leger van *Turenne*, met Geſchut en allerley *Ammunitie*, en behoorlijke Levens-Middelen te verſorgen. Maar als de Magiſtraat ſulks met Hoflijke en beleefde woorden afſloeg, ter oorzake men daar door de *Neutraliteyt* ſoude verbreken, en in d'Ongenade des Keyſers en des geheelen Rijks vervallen; alsdoen begon der *Franſſen* Wrevelmoedigheit tegen *Frankfoort* ſoodanig te vermeerderen, dat de Magiſtraat ſich ten hoogſten gedwongen vond, haar *Soldateſca* met eenige nieuwe Compagnijen te verſtercken, en dat ſich de Burgery op Trommelſlag moeſt veerdig houden, tot groote Oncoſten en ongemeene Schade der Stad en der ſelver Burgeren.

D'Abt van St. *Romain* reyſt na de Switſerſche Cantons,

De loffelijke Switſerſche *Cantons* leden, wegens hare meenigvuldige en dappere *Soldateſca*, meerder Aanſtoot van de *Franſſen*, dan eenig ander Rijk-furſt; waarom ook de *Franſſen* niets meer behertigden, dan hoe ſy de *Cantons* by hare voorige Verbintenis mochten behouden; weshalven ſy den *Abt* van *St. Romein* derwaards ſonden, dewelke in 't begin van 't jaar 1673. tot *Soloturn* aanquam, en alle *Cantons* deed bekent maken, dat hen al t'ſamen in 't beſonder wilde komen beſoecken; Maar wijl de *Cantons* beſorgt waren, of deſe gemelte Gezant, alle bedenkelijke looſe Grepen mocht praćtiſéren, om hen onder malkander Oneenig te maken, en een Scheuring onder de Catholijkſchen en Gereformeerden te veroorzaken, ſoo lieten ſy hem antwoorden, dat doch van ſijn Voornemen ſoude afſtaan, nadien de geſamentlijke Cantons geſind waren, hare reſpećtive Gedeputeerden na *Soloturn* te ſenden, tot een algemeene Vergadering, alwaar hy ſijne *Propoſitie* ſoude konnen doen, die hem van ſijn Koning mocht aanbevolen zijn.

De *Cantous Zurich* en *Bern* vermoedende, dat de Franſche Afgezand noch wederom *Inſtantien* mocht aanwenden tot een Nieuwe Werving, reſolveerden voorheen, door hare tot *Arau* zijnde Gedeputeerden, te doen proponéren, dat gereſolveert waren, hare Troupen uit Franſchen Dienſt na Huys te doen roepen, en geen Nieuwe Werving noch *Recreutes* te bewilligen: Welke *Reſolutie*, *Baſel* en *Schaaphuiſen* desgelijks ook toeſtem-

ſtemden, voor al eer haare Gedeputeerden ſich in d'algemeene Vergadering bevonden.

En doet ſijn Propoſitie in d'algemeene Vergadering.

Na dat nu gemelte *Envoyé* in deſe Vergadering den 18. *Jan.* 1673. d'oprechte Meening, en beſonderlijke *Affectie* ſijnes Konings, tegens de geſamentlijke Cantons had betuigd, en hen daar nevens gerecommandeert, dat ſy insgelijks in hare goede genegentheid tot ſijnen Koning wilden blijven volherden, ſoo ſtelde daar op 4. Puncten voor:

1. Dat ſy, in faveur ſijnes Konings, een Werving van eenige Nieuwe Regimenten, en *Recrutes* voor d'oude, wilden gedoogen.

2. Dat ſy doch met haar gewoonlijke Krijgs-Oeffeningen, die hare Inwoonders ſoo wel in de Steden als ten platten Lande alle weken exerceerden, wilde ophouden, om ſijnen Koning daar door geen Ombrage te geven, gedurende den tijt dat in *Duytſland*, en in de *Nederlanden* moeſt Oorlog voeren.

3. Dat ſy doch den Heer *Abraham Malapert*, den Nederlandſchen Reſident tot *Frankfoort*, en Extraordinary Gedeputeerde aan de loffelijke *Cantons*, de Stad *Baſel* ſouden doen verbieden, dewijl hy een Vyand ſijnes Konings was.

4. Dat ſy ſich doch met den *Keyſer* niet ſouden engagéren, tot Beſcherming van 't Huys *Ooſtenrijk*, en de vier Wald-Steden. Ook overleverde hy de beſondere *Cantons* ſijnen Brief; dewijl hy met hen niet apart kon te ſpreken komen.

Waar op hem ſeer wel geantwoord werd;

Het Antwoord, dat hy hier op bequam, beſtond in de volgende Woorden:

Dat niet alleen de Roomſche, maar ook de Gereformeerde *Cantons* ten hoogſte reſenteerden het ſlechte Tractement dat hare Soldaten genoten, en dat deſelve, tegens den Inhoud van het beyder-zijds *Accoord*, niet tot Beſcherming der Frontieren van 't Franſche Rijk, maar tot Verwoeſting harer Geconfœdereerdens Landen, ſoo wel op *Duytſchen Bodem*, als in de *Nederlanden* waren misbruykt geworden; dat daarom de vier Euangeliſche *Cantons* vaſt beſloten hadden, voor dit maal den Koning geen nieuwe Wervingen noch *Recrutes* in te willigen; en de andere *Cantons*, ſoo voor als na, noch geen *Reſolutie* getrokken hadden, maar ſich reeds daar over ten hoogſte begonden te beklaagen. En voor ſoo veel de 3. laatſte puncten aanging, bevonden ſich de *Cantons* grootelijks belédigt; nademaal men hen, die maar alleen aan Godt, en aan geen aardſche Menſchen waren onderworpen,

Wetten wilden te voren ſchrijven, waar naar ſy hen ſouden moeten reguleeren; dat dieshalven ſulks, als een nooyt-gehoorde ſaak, geen andere werking ſoude konnen te wege brengen, dan een geheele Afſnijding en Vervreemding tuſſchen hen, en ſijnen Koning, etc.

En den gemelten Abt weder repliceert;

Welk Antwoord, de Franſche Afgeſand, door een *Replijk* meende op te loiſſen, ſeggende; Dat de Switſerſche en Franſche Soldaten op gelijke manier wierden getracteerd; dat hun Soldaten, ſijns wetens, niet tegens den Inhoud van 't Tractaat waren gebruykt geworden; en in geval daar iets tegens dit Punct mocht gehandelt zijn, ſoo had de Noodwendigheyd, en *la Raiſon de Guerre* ſulks vereyſcht; en dewijl nu het ſelve niet anders konde verandert werden, dan door d'oprechte *Intentie* ſijnes Konings, die nooyt van ſijne kant iets ſoude laten ontbréken, om de geſamentlijke *Cantons* alle mogelijke Offertes te doen, mits die tegens d'eygen *Intereſſe* ſijnes Konings niet ſtrijdig mochten zijn; ſoo verſocht dan, dat d'Euangeliſche *Cantons* hare genomene *Reſolutie* doch ſouden veranderen; en d'overige, niet te weygeren, dit ſijn Verſoek, den Koning in te willigen. Aangaande de 3. andere Puncten, daar over proteſteerde hy op het kragtigſte, het ſijnes Konings Intentie nooyt geweeſt was, d'abſolute Macht der vrye *Cantons* eeniger wijſe nadeelig te zijn; wel wijt van hen Wetten voor te ſchrijven; maar dat ſijn geheele Propoſitie alleenlijk in een vriendelijk Verſoek beſtond, waar van de Koning het vertrouwen hadde, hem ſulks ſoo gunſtiglijk ſoude ingewilligt worden, als hy 't oprechtelijk verſocht hadde.

Maar geheel te vergeefs:

Maar alle deſe en diergelijke *Proteſtatien* brachten ditmaal niet de geringſte werking, tot voordeel van den Franſchen Koning voort; 't welk hem ook van gemelte *Abt*, door een *Expreſſe*, wierd bekent gemaakt; en ſond daar op aanſtonds een *Courier* met verſcheyde Brieven weder te rug, waar onder een aan d'Euangeliſche *Cantons* was geſchreven, daar door men deſelve met ſeer beleefde Woorden ſocht te bewégen, dat doch hare Ordere, wegens d'Op-ontbieding harer Soldaten uit ſijnen Dienſt ſouden willen herroepen; en dat ſich voorder met ſijne *Intereſſen* wilden vereenigen, gelijk voortijts gedaan hadden; hen daar nevens verzekerende, dat hy den Oorlog tegens de *Hollanders* niet voerde, noch voeren wilde, om hare geſamentlijke Landen in te nemen, en hare *Religie* uit te roeyen; maar dat alleen-

Waar op de Koning een Brief aan d'Euangeliſche *Cantons* ſend:

lijk

lijk van Voornemen was, haren Hoogmoed te dempen, en hen over hare Misdaden te ſtraffen, die ſy hadden begaan, met ſijn *Intentie* aan alle *Europſche* Hoven verdagtig te maken; en nieuwe *Ligues* tegens hem, onder zekere Pretexten, te ſmeeden.

Ondertuſſchen had gemelte Heer *Malapert*, by d'Euangeliſche *Cantons*, ſich onophoudelijk bevlijtigt, om deſelve ten beſten, en tot voordeel ſijner Principaalen ſoodanig te *Diſponéren*, dat ſy den *Franſſen* niet alleen alle Wervingen in 't toekomende ſouden weygeren; maar boven dien ook hare Troupen uit Franſchen Dienſt te rug ontbieden: 't welk hem alles ſoo heerlijk geluktc, dat deſelve *Cantons*, hem, hare genomene *Reſolutie* ſchriftelijk bekent maakten, met beſondere Uitdrukkingen van haar gunſtige Toegenegentheyd tot de Hollandſche *Natie*, en van haar medelijdende Medoogendheid over haar Ongeluck, belovende, in het toekomende geenſins te verſuymen, harer beide algemeene *Intereſſe*, door een goede *Intelligence* te bevorderen, en dat hare genomene *Reſolutie*, met allen ernſt wilden in 't werk ſtellen; aangeſien de *Franſſen* hare Troupen, tegens haar wil en intentie hadden gebruykt.

Waar tegens de Heer *Malepert* Nederl. Afgezand ſeer yverig arbeyd.

Hier op beſloten de loffelijke geſamentlijke *Cantons* vaſtelijk, in 't begin van *April* 1673. een generale Vergadereng te houden, over zekere beſchrijvings Puncten; waar tegens de Franſche Afgezand naar uiterſte vermogen ſeer yverig arbeyde, om den voortgang deſer Vergadering te verhinderen; ſich ondertuſſchen met allerhande beweeg-redenen bedienende, om d'Euangeliſche *Cantons* diets te maken, dat Hare Soldaten niet meer tegens de *Hollanders* ſouden gebruykt worden, en dat boven dien de Saak binnen korten tijd in ſoo goeden ſtande ſtond te geraken, dat men niets voorders te wenſchen hadde.

De *Cantons* houden een generale vergadering.

Ondertuſſchen dat de Franſche Afgezand op ſoodanigen wijſe proteſteerde, en alle goede Vriendſchap beloofde, dwongen ſommige Franſche Officiers, verſcheyde Baſelſche en Bernſche Inwoonders, onder hen Dienſt te nemen; 't welk van d'overige Inwoonders ſoo krachtig wierd tegen geſtaan, dat ſy den *Franſſen* elendig ſouden mishandelt hebben, indien deſelve ſich niet in der ſtilte heymelijk geretireerd, en die bereyds door hen aangenomen waren, te rug gelaten hadden.

Na dat nu de Gedeputeerden ſich op d'algemeene Vergadering tot *Baden*, geſamentlijk bevonden, deden de *Keyſerlijke*, de *Spaan*

sche, en de *Nederlandsche* Afgezandten hare *Propositien*; welke de Fransche *Ambassadeur* al t'samen socht vruchteloos te maken.

Des Keyserlijke Afgezands *Propositie*.

Belangende de *Propositie* van den Keyserlijken Afgezand, daar van moet men voorheen weten, dat de *Switsers*, na sich, door hare groote *Victorien*, by alle Volkeren seer beroemt gemaakt te hebben, sich met den Huyse *Oostenrijk* vereenigt, en in de jare 1474. en 1477. met den Hertog *Sigismundus*, en desselfs Erfgenamen, een Erf-*Alliancie* opgericht, en bedongen hebben, dat de Vier Wald-Steden, *Waldeshut*, *Seckingen*, *Lauffenburg* en *Rhijnvelden*, als vier opene Poorten tot de passages na de *Sweyts* souden blyven; en dat de *Switsers* deselve, als ook *Costnits* en *Briege*, tegens alle Vyanden beschermen, en het Opper-Huys *Oostenrijk* met een zeker getal Soldaten secondéren souden; en in val des Noods sou men hen weder desgelijks beschermen. Maar wanneer dese beyde Geallieerden, in 't jaar 1599. door zeker toeval, in een Oorlog wierden ingewikkelt, die doch maar een jaar duurde, soo wierd in 't jaar 1600. dese Erf-*Confœderatie* weder vernieuwd, maar de wederzijds *Assistentie* vry bedongen, soo dat geen van beyden den anderen beloofden te helpen, dan maar alleen voor soo wijt sulx een yders *Interesse* soude vereyschen. Op desen grond versocht de Keyserlijke Afgezand, die een Domheer van *Costnits* was, dat de *Cantons*, de vier Waldsteden, als ook de Steden *Costnits* en *Briege*, in hun Bescherming nemen, het Huys *Oostenrijk* secondéren, en haar Troupen uit Franschen Dienst te rug roepen souden.

Waar tegen de Franschen Afgezand sich hevig aankant.

Tegens welk versoek, de Fransche Afgezand in sijn *Propositie* seer roemsuchtig praalde, wegens d'oprechte Intentie sijnes Konings tegens de *Cantons*, soo dat men dies aangaande niets quaats te vreesen hadde, en sy dienvolgens ook niet verobligeert waren, de gemelte Steden te beschutten, noch het Huys *Oostenrijk* te helpen, te meer, wijl de *Keyser*, door verscheyde nieuwe *Alliantien*, sich tegens sijn Koning had verbonden, en een Oorlog aangevangen, die sijn Heer en Koning op allerley wijse had getracht voor te komen. Waar door hy soo veel te wege bracht, dat de *Cantons*, de Saak uitstelden, tot een nieuwe Conferentie, die ontrent *St. Jan* soude gehouden werden.

Propositie van de Spaansche Afgezandten.

De Graaf *Calati*, en *Maistre de Camp Beretta*, beyde Spaansche Afgezandten uit het Melaansche Gebied, proponeerden in

dese

dese Vergadering der *Cantons* tot *Baden*, de besorgelijke Swaarigheden der *Repture* tusschen hun *Koning* en de Kroon *Vrankrijk*, en het daar op volgende Gevaar der *Cantons*, by aldien *Vrankrijk* den Milaanschen Staat, en het Graafschap *Burgundien*, of het *Franche Comté* wilde aangrijpen, dewelke in geen genoegsame Defentie stonden; weshalven sy, volgens d'Erf-*Ligue* tusschen de loffelijke *Cantons*, en den Milaanschen Staat, een Werving van 2000. Man voor den gemelten Staat, als ook eenige *Assistenty*-Troupen voor Burgundien, en niet weiniger de Passage voor eenige Milaansche Troupen, die derwaards souden gesonden werden, seer ernstelijk versochten.

Al het welke hen, naar wisseling eeniger Discoursen, van de gesamentlijcke *Cantons* wierd ingewilligt: 't gene de Fransche Afgezand niet soo haast vernomen hadde, of gaf een schriftelijk *Memoriaal* aan de Vergadering over, waar in hy klaagde, dat de *Cantons* meer ingewilligt hadden, dan sy met Recht en billijkheid vermochten te doen, voornamentlijk, wijl de *Spanjaarden* hare Soldaten na *'t Franche Comté* sochten te brengen, alleenlijk om oorzaak dat gesind waren, *Vrankrijk* aan die kant Vyandelijk aan te tasten; daar by voegende, dat sijn Koning niets meer behertigde, dan die met de Loffelijke *Cantons* gemaakte Tractaten in allen deelen naaukeurig t'onderhouden, en met deselve naar ouder gewoonte, in oprechte Vriendschap te leven; en by aldien daar eenige misnoegens over dese of gene Saken, by hen mochten zijn, soo kon men malkander confereeren, om alle Misverstand weg te nemen; waar toe hy *Commissarissen* begeerden. Maar by aldien men hem hier in niet wilde te gemoet komen, sou het sijne, en hare Koning voor een Verbond-breking houden, en sich daar over wel weten te wreeken.

Waar tegen de Franschen Afgezand sich aankant:

Om dese en meer andere diergelijke harde, en voor een *Vrye Republijk* gants onverdraaglijke woorden, gaven de Gereformeerde *Cantons* aanstonds Ordre, tot d'Uitvoering van hare genomene *Resolutie*, waar by ook standvastig bleven volharden, niet tegenstaande de *Franssen* aan de Stad *Zurich* haar resterende Gelden betaalden, een volkomen Vernoeging, wegens *d'Accisen* beloofden, en de Stad *Bern* een aansienlijke Somme Gelds presenteerden, bloot alleen voor de verloopene Accisen, by aldien men hem maar noch 2. Regimenten wilde laten volgen. De Catholijke *Cantons* wierden desgelijks soo ontroerd, dat

't Welk van de *Cantons* seer qualijk werd opgenomen.

dat sy het Exempel der Gereformeerde *Cantons* ook souden gevolgt hebben, by aldien de Fransche Afgezand sijn harde Redenen niet versacht, en *Commissarissen* bekomen hadde, om daar mede in der minne te confereeren; 't welk dan ook geschiede, doch met soo gering voordeel, dat hy seer heymelijk in der stilte een spoedige Voyage na *Paris* dede, om sijnen Koning te berichten, het gene aldaar gepasseert was, en weder nieuwe Instructien te halen, volgens dewelke hy na sijn Wederkomst, een Werving van 4000. Man, van de Catholijke *Cantons* verkreeg, doch onder zeker Beding, dat die buiten de Fransche Grensen niet souden gebruykt werden, en hen voorheen d'achterstellige Gelden moesten betaalt zijn, die sy van de *Kroon Vrankrijk* noch te voorderen hadden. Dese Werving nam, om tweederley oorzaken, een langsame en beswaarlijke Voortgang; eerstelijk: wijl die gene, die bereyts in Franschen Dienst geweest waren, sich besonderlijk over het slechte Tractement, en over het gedurig Gevaar en de swaare moeyten beklaagden; nademaal sy in alle Schermutselen en Belegeringen, de Eersten hadden moeten zijn, en voor de *Franssen* het Spits afbijten; door welke Klagten sy in hare Lands-Lieden veel meer een Tegenheid, als een goede Affectie tegens den *Franssen* verwekten: en ten tweeden; wijl de Regenten van de plaats, daar de Werving geschiede, sich daarmede niet wilden bemoeijen; soo dat de geworvene Soldaten sich alleenlijk naar Discretie harer Officieren moesten richten.

De Franssen verkrijgen van de Catholijke Cantons, een Werving op zekere Conditie.

Propositie van den Nederlandschen Afgezand *Malapert.*

In deselve Vergadering tot *Baden*, deed meergemelte Heer *Malapert* een lange *Propositie* in de Latijnsche Taal, met seer beleefde Woorden en aangename Verklaringen, die voornamentlijk hier in bestonden; Dat de loffelijke *Cantons* in hare laatste Vergadering, met een hoogsten Yver, de weder-oprechting van d'algemeene Rust en Vrede der Christenheid behertigt hadden, en sommige, tot meerder bevoordering deses geresolveert waren, hare in Franschen Dienst staande Soldaten, weder te rug te roepen; dat de Heeren *Staaten Generaal*, voor dese Weldaad, waar aan de gantsche Christenheid seer veel gelegen was, sich ten hoogsten verplicht vonden, niet twijffelende, of de voorname Vergadering sou hare *Resolutie* wel haast in 't werk stellen, wijl de selve niet alleen hoog loffelijk en seer redelijk was, maar ook haar eigen, en harer Geallieerdens Welvaart en waarde Vryheid seer heylsaan soude

zijn;

zijn; nademaal hier in, het voornaamste stuk deser Vryheid bestaat, dat de Tractaten en Alliantien onverbrekelijk zijn, by hare Kracht verblijven, en niet tot nadeel van andere mogen verdraayt en verklaart werden, van een soodanige *Natie*, die nergens anders op bedacht was dan door een seer schaadelijke en bloedige Oorlog, al haar onschuldige Nabueren te verderven, en dat puur alleen door eigen Hoogmoed en ydele Glory; 't welk de vrye en souvereyne *Cantons* onverdraaglijk sou vallen, als dewelke de heylige Gerechtigheid ten allen tijden meer bemind hebben dan haar eigen voordeel; en die hier namaals, ter tijd des Vredens, van de *Franssen* selfs zullen gepresen werden, wegens hare onveranderlijke Standvastigheyd, etc. daar byvoegende: Dat de *Staaten Generaal* nooyt gesind waren geweest, de Roemlijke *Cantons* mede in te wikken in d'ellendige Rampen, waar in haren STAAT nu een geruymen tijt overstroomt gelegen hadde; maar dat vastelijk vertrouwden, het der *Cantons* Meening niet was, door hare Soldaten, de *Nederlanden* te helpen onderdrukken, en hen, hare soo duur-gekochte Vryheid te doen berooven; alwaar het haar schuldige Plicht meer vereyschte, deselve te verdeedigen, en hen het Hooft te helpen boven water houden; Dat ook de *Staaten Generaal* verwachteden, dat de *Cantons*, die dit goede Voornemen noch niet vast gesteld hadden, het Exempel van de reeds geresolveerden, wel haast souden volgen; dewijl daar gants geen oorzaak voor handen was, waar door de loffelijke *Cantons*, van hare genomene Resolutie, wegens de te rug-roeping harer Onderdanen, soude konnen afgehouden werden, etc.

Over dese *Propositie* formaliseerde sig d'Abt van *St. Romain*, Franschen *Envoyé* niet weiniger, als over de *Propositie* der Keyserlijke en Spaansche *Ambassadeurs*, en nam de vrymoedigheid, om by de *Cantons* te solliciteren, dat sy den Nederlandschen Afgesand, sonder Antwoord souden laten wegreysen; waar toe hy sulke ongerijmde Argumenten gebruykte, die hem by de Switsersche *Cantons* veel haatiger maakten, dan den Heer *Malapert* selfs; 't welk seer duydelijke kenteykens waren, vander *Franssen* onbepaalde Eer-zucht: Soo dat eindelijk de *Switsers* tot conservatie van haar absolute Macht, wierden gedwongen, sulks tegen te gaan, als hebbende, noch van d'alder-Christelijkste Koning, noch van iemand anders sulke ongerijmde Afvorderingen ooyt verwacht, die nergens anders toe konden dienen, dan tot groot

Waar over sich den Franschen Afgezand formaliseerd.

Tot groot misnoegen der Switsers

 na-

nadeel van hare *independente Souverayniteyt*, en tot ſchending van harer Volckeren Recht; en dat voortaan niet meer ſoodanige Voorſtellingen wilden verwachten, of moeſten op Middelen bedacht zijn, waar door ſy hen ſelfs konden verzekeren, tegens d'Aanſlaagen der gener, die haar meenden Wetten voor te ſchrijven.

Hier op riepen de gereformeerde Cantons hare Soldaten te huys.

Hier op ſtelden de gereformeerde *Cantons* aanſtonds haar genomene *Reſolutie* in 't werk, ende riepen hun Troupen uit Franſchen Dienſt te rug, door een *Edictale Citatie*, die ſy aan de Naaſtgelegene Franſche Frontieren lieten aanſlaan, en door beſondere Brieven, die ſy aan alle voorname Officieren ſonden. Dan, wijl eenige deſer Officieren vrywillig, en andere door der *Franſſen* verleyding of bepraating in hun Dienſt verbleeven, tegens het uitdrukkelijk Bevel en expreſſe Meening harer Overigheyd; ſoo wierd 'er een *Reſolutie* tegens hen uitgegeven, waar in men haar dreygde, dat by aldien ſy op de voornoemde Indaaging, den Franſchen Dienſt, na het verloop van eenigen tijt, niet verlieten, niet alleen alle hare Goederen geconfisqueert, maar ſy ook ont-Adelt, en haar Waapenen geruineert ſouden werden.

De Catholijke *Cantons*, ſchoon ſy, wegens de te rug-roeping harer Soldaten uit Franſchen Dienſt, noch niet eenig konden werden, toonden echter ſoo groote gevoelijkheid over de hoogmoedige *Propoſitien* van den Franſchen *Miniſter*, dat ſy den Gereformeerde *Cantons* verſochten, en ook beweegden, tot het aanſtellen van een extraordinarie Vergadering tot *Baden*, in de Maand *July*. 1673. voornamentlijk wegens haar eygen, en harer Geconſœdereerdens Zekerheid, en tot de verſchaffing van een aanſienlijk Getal Soldaten; gelijk dan den 16. *July* aldaar vergaderden, waarby ſich alle voornoemde *Miniſters* lieten vinden, en een yder uiterſte Vlijd aanwende, om ſijn Oogmerk te bereyken.

Een extraordinary Vergadering werd tot Baden aangeſteld.

Wanneer nu de Franſche *Miniſter* vermerkte, dat door ſijn ſtraffe Redenen, de *Switſers* meer en meer verbelgden, vond hy raadſaamſt, deſelve nu door vleyery, en met ſmeychel-woorden te verſoecken; hen weder op nieuw d'oprechte *Intentie* ſijnes Konings voordraagende, ſeyde, dat die geen Pretentie op het Roomſche Rijk maakte, en deſwegen ook niet geſind was, ſijn Waapenen op den Duytſchen Bodem te voeren, dan maar alleen om het Voornemen van den *Keyſer* t'obſerveeren, als dewelke ſich prepareerde, om *Offenſivelijk* tegens de *Franſſen* t'agéren; 't welk niet

Alwaar de Franſche Afgezand nu veel ſachter Woorden gebruykt.

niet konden doen, sonder verbreking der Westphaalsche Vrede; op welk gevall de *Cantons* verplicht waren, den Konink sijnen Heer by te staan; die, op dat hy de *Cantons* geen oorzaak der Belediging mocht geven, bevolen hadde, dat niet een eenige Switsersche Soldaat sich in het Leger van *Duc de Turenne*, op of omtrent den Duytschen Bodem soude vervoegen.

Ondertusschen was de *Koning van Vrankrijk*, na de Verovering der Stad *Mastricht*, en het Aards-Bischdom *Trier*, Persoonlijk tot *Brisac* aangekomen, om dese Vesting te besichtigen, en te beraadslagen over d'Inneming der tien *Elsassche* Vry-steden, alwaar hem eenige *Cantons*, door hare Gedeputeerden, lieten Complimenteren; waar over d'andere seer misnoegt wierden, voornamentlijk de *Canton Zurich*, die ook daarom een brief van den Koning, vol Fransche Complimenten en vriendelijke Woor-„den ontfing, waar in onder anderen was begrepen; de *Condui-„te* des *Keysers*, tegens *d'Interesse* van sijn Rijk, nevens desselfs „*Secours* aan de *Hollanders*, tegens den Inhoud der Westphaal-„sche Tractaten; als ook de Keyserlijke *Alliantie* met den Her-„tog *van Lottharingen*, dewelke gesind was, hem onder den „Generaal *Caplieres* aan te grijpen. Eindelijk begeerde hy, dat „doch geen Doortocht aan sijn gedeclareerde Vyanden sou ver-„gunnen, als namentlijk de *Hollanders*, de Ceurfurst van *Trier*, „en de Hertog van *Lottharingen*, nevens al de gene dien hy bil-„lijker wijse voor sijn Vyanden mocht houden; waar tegens „sich tot alle Vriendschap, en onderhouding der *Alliantie* met „de *Cantons* presenteerde, en veel goude Bergen beloofden, „etz.

De Koning van Vrankrijk schrijft aan den *Canton Zurich*.

Soo dat sich lied aansien, als of dese Koninklijke Brief, en de gedachte Vlijtigheden van den Fransche *Menister*, als ook het Vuur van Oneenigheid, 't welk door de verkeerde Fransche Grepen, onder de *Cantons*, met allerley listigheit was aangesteken, oorzaak hadden gegeven, dat dese Vergadering, tegens alle Instantien van de Keyserlijke, Spaansche, en Nederlandsche *Ambassadeurs*, vruchteloos afliep, en geprolongeerd wierd tot in de volgende Maand *October*, als wanneer de 13. *Cantons* sich weder vergaderden, de Zekerheit van den Switserschen Kreytz te voorschijn brachten, en beraadslaagden hoe men sich bequaamst tot d'algemeene Bescherming gedraagen soude.

Waarop wederom een Nieuwe Vergadering tot *Baden* werd gehouden;

Schoon geen van de meergemelte Afgezandten was versocht geworden, om sich tegens den bestemden tijd tot *Baden* te la-

ten vinden, verschenen echter aldaar, om hare respective Begeertens op 't nieuw te proponeeren; en den Franschen *Minyster* verklaarde onder anderen, voornamentlijk daar gekomen te zijn, om te betuygen, dat sijn *Alder-Christelijkste Majesteyt* een groot genoegen had geschept, uit de Voorsorge, die de gesamentlijke *Cantons* aangewend hadden, tot harer aller Bescherming; die hem soo wel, als hen al t'samen, ter herten ging; en om hen in sulken loffelijken Voornemen te secondéren.

Welkers eindelijke Resolutie wierd vast gesteld

De gantsche *Conclusie* deser Veradering bestond in een *Resolutie*, die in den jare 1668. tot d'algemeene Bescherming der gesamentlijke *Cantons*, en harer Geallieerden was genomen; te weten, dat sy voortaan altoos een Leger van 20000. Man, nevens eenige noodige *Artillerie*, en voordere Toebehoor, wilden vaardig houden, ten einde deselve op d'eerste Ordere konde voort-marcheeren; waar toe een yder *Canton* sijn *Quota* steeds gereet soude houden. Welk Leger, in val des Noods, door twee andere, yder van 30000. Man sterk, soude gesecondeert werden; en soo haast het Eerste, op de daar toe bestemde *Rendevous* was verschenen, sou het selve in soodanigen Stant zijn, dat het sonder eenige voordere Confereering, aanstonds marcheren konde.

De Verrichting van den Franschen *Minister* aldaar.

By dese *Resolutie* der *Cantons*, had niemand van de vreemde Afgezandten een beter *Succes* in sijn Verrichting, dan den Franschen *Minister*; want hy niet alleen by de Catholijke *Cantons* en Graaupunteren, een Werving van eenige nieuwe Regimenten, en de Recrutering der oude verkreeg; maar bewerkte ook, dat de Keyserlijke *Minister* gants niets obtineerde, wegens de *Protexie* der 4. Wald-Steden, noch tot Hulpe van 't Huys *Oostenrijk*, noch ook niet, wegens de te rug-roeping der Soldaten van de Catholijke *Cantons* en Graaupunters, uit den Franschen Dienst; Dat de Spaansche Afgezandten geen *Satisfactie* op haar Versoek ontfingen, te weten, van dat het Graafschap van *Burgundien* mocht werden in Protexie der *Switsers* opgenomen; schoon deselve reeds voor-heen beraadslaagt hadden, de *Neutraliteyt* voor dit Graafschap uit te wercken, ingeval daar een Oorlog tusschen *Vrankrijk* en *Spanjen* ontstond; En eyndelijk, dat den Nederlandschen Minister by de Catholijke *Cantons* niets konde verwerven, wegens de te rug-roeping harer Manschap, uyt Franschen Dienst, of ten weinigste uyt de Fransche Conquesten op den Nederlandschen Bodem; noch ook niet obtineeren, dat

dat den *Franſſen*, de Nieuwe Werving en Recrutes mocht afgeſlaagen werden.

De ſterke Sollicitatien en hevige Aanhoudingen, die de *Franſſen*, nevens *d'Engelſche* Gezandten aan 't *Spaanſche Hoff* dit jaar deden, vind men hier na onder 't Verhaal van de vigelante Beſorging der Heeren *Staaten Generaal*, tot Welſtand en Behoudeniſſe hares Lands, by uytheemſche Potentaaten, beſchreeven. Sollicitatien der Franſſen en Engelſen aan 't Spaanſe Hoff.

Belangende nu de Sollicitaten der *Franſſen* en *Engelſen* aan 't Portugaalſche Hoff, deſelve dreeven ſy dit jaar op gelijke Voet, als in 't voorleden jaar 1672. by hen was aangevangen; waar van door de Heer *P. Valkenier* in '*t Tweede Deel* is gehandelt geworden. Want ſy niet alleen heymelijk onder de Hand, by de voornaamſte *Miniſters*, met allerley Preſentatien en Beloften, ſich op 't yverigſt bemoeyden; maar ook onderſtonden, verſcheyde *Memorialen* aan de *Staats-Vergaadering* over te leeveren, en 10000. Man tot Secours aan te bieden, ten eynde ſy dit Rijk tot een *Ruptur* met *Spanjen* mochten ophitzen. Waar toe dan ook veel GROOTEN, wegens hun eygen byſonder Voordeel, ſich ſeer geinclineert betoonden: en ſouden ſy deſen haren Aanſlag ook lichtelijk uytgevoert hebben, indien niet de Tegen-Reden der Geeſtelijken, en de Weederſtand des gemeenen Volks, ſulks in tijds had verhindert en voor-gekomen, als hebbende ſulken grooten Afkeer van de *Franſſen*, dat ſy alle Heeren verdacht hielden, en al de ſoodanigen, die den *Franſſen* betoonden geneegen te zijn, en tot den Oorlog inclineerden, ſeer hert dreygden. Sollicitatien der *Franſſen* en *Engelſen* aan 't Portugaalſe Hoff.

Nu zal 't tijt werden, ook eenmaal te ſpreken van de Franſche *Solicitatien* aan 't Sweedſche Hoff, tot voltrekking harer wederzijts *Defenſivive*-ALLIANCIE, den 14. *April* 1672. binnen *Stokholm*, op tien jaren tijd geſloten, en, daar in bedongen was, dat by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt of iemand anders onder de Ceur-Vorſten en Rijks-Heeren, een van hen beyde Geconfœdereerden mocht komen aan te taſten, ſy beyde Geällieerden den ſelven als dan op 't Lijf vallen, en ſoo lang vervolgen ſouden, tot hen alle beyde dies aangaande genoegſame *Satisfactie* ſoude gegeven zi n. En wanneer ſich iemand in 't Duytſche Rijk, ten beſte van de *Vereenigde Nederlanden*, tegens *Vrankrijk* mocht komen te verheffen, en ſich tot desſelfs Vyand verklaaren, dat als dan de *Kroon Sweden*, den ſelve eerſtelijk door minnelijke *Interpoſitie* daar van ſou de trachten af te houden; maar by onwilli- Franſſe *Solicitatien* aan 't Sweedſche Hoff, tot voltrekking harer *Alliancie*;

ging deses, denselve met Gewelt van Waapenen tegen gaan. Weshalven de *Kroon Sweden* uit hare ordentelijke Garnisoenen in *Pomeren* en in 't Stift *Breemen* een Leger van 10000. Man te voet, en 6000. te paard gereet soude houden, om met het selve over drie maanden, na dat *Vrankrijk*, *Sweden* daar toe mocht versocht hebben, op den Rijks-bodem tegens de soodanige t'agéren, die de *Vereenigde Nederlanden* souden willen bystaan, gelijk sulks in d'Eerste *Volume* van d'Heer Valkenier, onder Num. 8. geproduceerd werd.

't Welk maar op schijn-goed gebouwd was:

Dese geheele ALLIANCIE was niet anders dan op een schijngront van seer loffelijke oorzaken gebouwd; te weten, op de *Defentie* van harer beyde Koninkrijken en Landen; op de Zekerheid van d'Oost-en Noord-Zee; op d'Onderhouding van den Vrede in 't Duytsche Rijk, en op de Bescherming der Westphaalsche Vredens-*Tractaten*; alwaar nochtans men voor-heen wel wist, dat 'er niet een eenige Rijks-Vorst gesind was, noch in soodanigen stant bevonden wierd, om hen Geconfœdereerden een van beyden in hare Landen te be-öorlogen; veel minder om de Noord-of Oost-Zee onzeker te maken, en dienvolgens door een Oorlog in 't Duytsche Rijk, de Westphaalsche Vredens-Tractaten te konnen verbreeken.

Dewijl dese Saak geheel anders geschapen stont.

Als nu de *Franssen* voorheen genoegsaam vermerkten, dat sy hun Voornemen tegens de *Vereenigde Nederlanden*, niet naar begeeren konden uitvoeren, of ten ware dat sy als een vreemde *Natie*, door het Passéren over den Rijks-Bodem, de Rijks-Capitulatie krenckten, en de Rijks-Leden daar aan schuldig maakten, die hun den vrijen Doortocht door hare Landen vergunnen souden: Dat sy desgelijks ook een geringen Voortgang in hare Desseynen souden hebben, of ten ware sy de Cleefsche Steden en Landen, die door Nederlandsche Soldaten beset waren, met gewelt aangrepen, en door dit alles, niet alleen sijn Ceurfurstel. Doorl. *van Brandenburg*, maar boven dien ook sijn *Keyserlijke Majesteyt* en yder van de Rijks-Leden, billijke Oorzaken souden geven, sulks naar uiterste vermogen, tot harer eigen Behoudenis en Zekerheid, te verhinderen; Soo hebben dan de *Franssen* dieshalven, voor den Oorlog tegens de *Nederlanden*, de gemelte *Alliancie* met Sweden seer gevordert en aangeprest, om daar door soodanig Middel uit te vinden, onder welkers Pretext sy het Roomsche Rijk en desselfs Leden meenden af te schrikken, van de Hulpe die deselve eenigsins den

Ver-

Vereenigde Provincien mochten willen toevoegen; om als dan een eerlijke Dekmantel te hebben, waar onder ſy op den Rijks-bodem met Geweld ſouden mogen beletten, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en de Rijks-furſten, haar eigen *Intereſſe*, waar aan al haar Heyl en Welvaren gelegen zy, niet ſoude konnen bevorderen. Alwaar nochtans nog ſijn Keyſerl. Majeſt. nog iemand anders in 't Duytſche Rijk, ſich ooyt verbonden hadde, om iemand buiten 't Rijk niet te helpen, die van de *Franſſen* mochten aangetaſt werden; en het is ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en een yder, van 't Natuurlijk *Defenſie*-Recht, toegelaten, met de ſoodanige een *Deffenſive Alliancie* op te richten, en den ſelven uit den Nood te redden, aan wiens Verderf, haar eygen Ondergang en Ruïne gelegen zy.

Echter wilden de *Sweden*, den *Franſſen*, wegens hare Vriendſchap en andere Gunſt-betooningen liever geheelijk te wille zijn, dan te weygeren, Uitvoerders van hare Aanſlaagen te weſen, die de *Franſſen* op ſoo een onbehoorlijke wijſe, tegens de *Capitulatie* en de Rechten des Roomſchen Rijks en des ſelfs Leden gingen ſmeden. Want ſoo haaſt de *Franſſen* vermerkten, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyd en ſommige Rijks-furſten, in 't jaar 1673. haar eigen *Interſſe* en Welvarens Behoudenis niet ſouden willen, noch konnen verſuymen, en dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt bereyds ſeer ſterk begon t'Arméren, en op Nieuwe ALLIANCIEN met *Spanjen*, en den *Vereenigde Nederlanden* te practiſéren, alsdoen begeerden ſy van de *Sweden*, dat die uit kracht van de gemelte *Alliantie*, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſouden helpen door minnelijke Middelen bewegen tot Afſtant van ſijne tegens den *Franſſen* beſlotene *Intentie*. Volgens 't welke Graaf *Magnus de la Gaurde*, Rijks-Cantzelier, en *Reinholdus Blum*, Rijks-Raad, beyde Sweedſche Koninklijke *Miniſters* Commiſſie ontfingen, om hen na de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* te vervoegen, alwaar met den Franſchen *Envoyé Gravel*, gedurig *Conferentie* hielden, om ſich te vergelijken, over 't gene aldaar te verrichten hadden, formérende met beyderzijts bewilliging een *Memoriaal*, 't welk Hooggemelte Sweedſche *Ambaſſadeurs*, den 14. feb. 1673. aan de Rijks-Vergadering overleverden, en voornamentlijk in drie volgende Puncten beſtont; waar van 't eerſte in ſich behelsde, een oprechte *Intentie* hares Konings, wegens d'algemeene Ruſt der Chriſtenheid, waar toe hy nu ſijn *Mediatie* aanbood: het tweede Punct vervatte de Genegendheit der Franſche en Engelſche Ko-

Sweden bemoeyt ſich om den *Keyſer* van ſijn Voornemen tegens *Vrankrijk* weder af te trekken.

Door een Memoriaal, in drie beſondere Puncten beſtaande.

Koningen, wegens d'oprichting eener VREDE, waar toe ſy den Handel-plaats, en een Stilſtant der Wapenen, aan de Heeren *Staaten Generaal* gepreſenteerd hadden, dewelke echter ſulks niet hadden willen accepteeren: En het derde Punct beſtond in een ernſtige Vermaaning, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en alle Rijks-Leden doch deſe Voorſichtigheyd ſouden willen gebruyken, om ſich van den aangevangenen Oorlog af te houden, en de Weſtphaalſche Vredens-*Tractaten* naaukeurig t'obſerveeren.

Waar op de Rijks-Vergadering antwoort.

Het Antwoort dat in de Naam van de Rijks-Vergadering hier op wierd gegeven, beſtont voornamentlijk in een trouwhertige Waarſchouwing, dat ſijn Koninklijke Majeſteyt van *Sweden*, als Hertog van *Pomeren*, en Biſſchop van *Bremen* en *Verden*, die ook een Rijks-Lidt was, ſich ſelfs aan d'algemeene Ruſt des Rijks, ſoude laten gelegen zijn, en geenderleye *Alliantien* tot des ſelfs Nadeel maken, maar die reeds opgericht waren, geheelijk annulléren, en wederroepen; te meer, wijl niemand volgens eenige Rechten bevoegt of gepermiteert zy, eerſt Party te kieſen, en dan ook ter ſelver tijd ſijn *Mediatie* aan te bieden, gelijk men in deſen val dede, etc.

Een Keyſerlijke Afgeſant, doet in Sweden ſijn Propoſitie.

Kort hier-na reysden de Heeren Sweedſche Ambaſſadeurs weder na *Stokholm*, ſonder eenige Begroeting aan ſijn Keyſerlijke Majeſteyt tot *Weenen* te doen, gelijk nochtans voorgegeven hadden; weshalven ſijn Keyſerlijke Majeſteyt den Graaf van *Sterrenberg* na *Sweden* ſond, die in ſijn *Audientie* den *Koning van Sweden* proponeerde; dat, (dewijl ſijn Koninklijke Majeſteyt een Ryksfurſt, en een Mede-Lidt des Roomſchen Rijks was, 't welk nu een geruymen tijd herwaards door den verderflijken Oorlog eeniger Rijks-Vyanden was aangetaſt, overvallen, en verdorven geworden, waar door het te bevreeſen ſtont, dit Oorlogs-Vuur ſich noch verder uitbreyden, en een totale Ruïne veroorzaken ſoude,) dienvolgens ſijn Koninklijke Majeſteyt dit groote Onheyl in tijds helpen ſtutten, de Rijks-Vyanden dempen, en ſijn Keyſerlijke Majeſteyt nevens het geheele Roomſche Rijk effectivelijk byſtaan ſoude.

Waar op hem met goede Beloften geantwoord word;

De Koning van *Sweden* deed hier op, door ſijn *Secretarius* de Heer van *Oernſtadt*, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt met ſeer beleefde Woorden bedancken, voor dat deſelve ſich ſoo ſeer aan de Ruſt en Vrede des Rijks lied gelegen zijn; en voor 't gene ſijn Keyſerlijke Majeſteyt bereyds tot Welſtant en Beſcherming des Rijks, effectivelijk, tegen desſelfs Vyanden uitgewerkt hadde; daar

noch

noch byvoegende, dat ſijn Koninklijke Majeſteyt op de begeerde *Aſſiſtentie* ſich gewillig verklaren ſoude, en ondertuſſchen alle bedenkelijke Middelen aanwenden, op dat de waarde Duytſche Vrede weder opgericht, en het Roomſche Rijk tot ſijn voorgaande Ruſt en Genoegen mocht gebracht werden.

Doch 't is ten hoogſten te beklaagen, dat deſe ſchoone Woorden niet alleen vruchteloos zijn gebleven; maar ook een ſoo contrarie werking hebben gedaan, dat in plaats van 't Roomſche Rijk, tegen desſelfs Vyanden te helpen, de *Sweden* naderhand desſelfs opendlijke Vyanden wierden, tot ongemeen voordeel der Rijks-Vyanden, en tot groote Schade des Duyſchen Rijks, niet tegenſtaande alle ernſtige en trouwhertige Vermaningen, die hen door verſcheyde Ceurfurſten en Rijks-Heeren overvloedig waren toegevoegt; weshalven de Groot-furſt van *Muſcovien* ſelfs, een *Miniſter* na *Stokholm* had geſonden; die aldaar de Vrede der Chriſtenheid op 't hoogſte recommandeerde, met verſoek, dat de *Kroon Sweden*, ſich doch met *Vrankrijk*, tot ontroering der Chriſtenheid, niet ſoude verbinden, ten einde men daar door, den *Turcken* en *Tarteren* geen Occaſie mocht geven, om *Polen*, als een Voormuur der Chriſtenheid, te verwoeſten, tot een allergrootſte Nadeel des Chriſtelijken Geloofs, en d'algemeene Vryheid ſoo veeler ontelbare Menſchen.

Die doch vruchteloos en ſonder effect blijven.

Niet tegenſtaande alle trouhertige Vermaningen.

Het grootſte Deel des Werelds verfoeyden deſe Sweedſche Proceduren, en men wiſt byna geen ander Oorzaak daar van te bedenken, als de Eer-en Geld-zucht van ſommige Heeren, die wegens de Jonkheid hares Konings, de Staats-Saken beſtierden, en van de *Franſſen* een grooter Genot genoten, dan men hier behoeft te melden; waar nevens de jonge Koning, ook eenige ſchoone Paarden van *Vrankrijk* ontfing, dewelke met hare Montéring en Verçierſelen, op meer dan hondert-duyſent Rijksdaalders wierden geſchat.

Even ſoo vruchteloos was ook al de Verrichting van den Spaanſchen *Ambaſſadeur* de Graaf *Nunes*, aan 't Sweedſche Hoff, daar hy den Rijks-Raad een *Memoriaal* overleverde, dat van den volgenden Inhoud was: Sijn Koning en Heer wilde niet twijffelen, of de *Kroon Sweden* eenigſins ſoude difficultéren, het *Secours* veerdig te houden, dat men in de *Triple Alliantie*, tot voordeel van de *Spaanſche Nederlanden* hadde belooft, die nu een jaar herwaards, Vyandelijk genoeg waren aangetaſt, en ſich eerſt-daags tot een opendlijke *Ruptur* verklaaren ſouden; en dat men aan de Spaanſche

Een Spaanſche Afgezand doet in Sweden ſijn Propoſitie;

M zijde

zijde ook gereed stond, met de beloofde *Subsidie*-Gelden, die men sonder eenig versuym wilde betalen.

Waar op hem een goede, doch vruchteloose Antwoord werd gegeven.

Het Antwoord dat de Graf *Nunes* hier op ontfing, bestond in gemeene beleefde Termen, waar uit genoegzaam te bespeuren was, hoe ongaarne de *Sweden*, de *Fransche Interessen* verlaten, en *Spanjen* helpen wouden: Want sy seyden; niet te gelooven, dat de *Koning van Vrankrijk*, den Oorlog tegen *Spanjen*, eerst soude declareeren, en dat sy in sulk geval, tot de begeerde Hulpe niet verplicht waren; schoon de *Franssen* bereyds een geheel jaar lang allerley Vyandelijke Actien op den Spaanschen Bodem hadden gepleegt, en dat naar alle apparentie, d'Oorlogs-*Declaratie* tegen *Spanjen*, maar alleen daarom wierd vertraagt, dat *Sweden* eenig oorzaak mocht hebben, het beloofde *Secours* aan *Spanjen* te weygeren, by aldien dese Kroon eerstelijk den Oorlog tegens *Vrankrijk* declareerde; waar toe de *Franssen*, door hare *Hostiliteyten* en Geweltdaadigheden, den *Spanjaarden* genoegsaam dwongen.

Van de *Sweden* zullen wy ons tot de *Deenen* vervoegen, en vertoonen wat voor Deel dit Hoff, in den jare 1673. aan den *Europschen* Handel hadde, alwaar de *Fransche*, *Engelsche*, *Sweedsche*, *Keyserscbe*, en *Nederlandsche* Afgesandten sich bevonden.

Fransche *Solicitatien* aan 't Deensche Hoff, over 3. Puncten.

De Fransche Afgezand, met Namen *Treslon*, wende sijn gewoonlijken Yver aan, voornamentlijk om 3. Puncten:

1. Om *Deenmarken* niet alleen met *Sweden* in goede *Intelligentie* te houden; maar ook dese Kroonen tot een Vernieuwing en Afwijking harer beyderzijds Vredens-Tractaat te bewegen, dat sy op den 27. *May* 1660. binnen *Coppenhagen* hadden gesloten.

2. Om den *Koning van Deenmarken* soo verre te krijgen, dat het *Tractaat*, 't welk den 22. *Semb.* 1672. tot *Braunswijk* tusschen den *Keyser*, *Ceurbrandenburg* de Hertogen van *Braunswijk*, en *Lunenburg*, en de Vrouw Land-Graafinne tot *Hessen-Cassel* was opgericht, en onder *Num.* 9. in d'Eerste *Volume* te lesen zy, sijn Vortgang niet mocht hebben, noch in executie gestelt werden.

3. Om te verhinderen, dat de wederzijts *Defensive Alliancien*, tusschen den *Koning van Deenmarken*, en de Heeren *Staaten Generaal*, mochten vruchteloos zijn.

Het eerste Punct,

Wat het Eerste Punct belangt, soo moet men voorheen weten, dat de *Sweden* seer difficulteerden, om het *Tractaat* (onder *Num.* 8. in d'Eerste *Volume*) met de *Franssen* op te richten, doch maar alleen ten aansien van de *Deenen*, waar van sy vreesden, te sullen aangetast

tast worden, op een en de selve tijt wanneer sy met hare Waapenen, volgens den Inhoud van 't selve *Tractaat*, op den Duytschen Bodem, tegens sijn Keyserlijke Majesteyt en de Rijks-Fursten mochten besig zijn, dewelke, schoon sy sterk vermaant, en hevig afgeraaden wierden, echter niet wilden nalaaten, hare Hulpe den *Vereenigde Nederlanden*, tegens den *Franssen*, by te zetten; weshalven sy het gemelte Tractaat niet eerder wilden sluyten, voor-al-eer sy *Deenmarken* beter mochten verzekert hebben. 't Welk een oorzaak was, dat de *Koning van Vrankrijk*, niet alleen volgens sijn Koninklijk Woord, maar ook uit kracht van het 12, 13, en 't 14. Artijkel van 't selve Tractaat, *Sweden* moest *Cautie* en Verzekering beloven, wegens d'Onderhouding van 't gene in 't gemelte Coppenhaagsche Tractaat was bedongen, en ook de *Guarantie* van 't selve *Tractaat* vernieuwen, met uitdrukkelijke Belofte, dat by-aldien de *Koning van Deenmarken*, buyten alle Vermoeden, tegens den *Koning van Sweden*, of sijn Rijk, iets vyandelijks quam t'ondernemen, dat als-dan de *Koning van Vrankrijk*, na voorheen aangewende minnelijke *Interventie*, den *Koning van Sweden* met alle Macht aanstonds secondéren soude, en d'Observantie harer beyderzijts *Tractaten* helpen bevorderen, volgens derselver eigentlijken Inhoud, gelijk de gemelte *Guarantie* is bekrachtigt geworden.

Doch de *Franssen* hebben dese, aan *Sweden* gegevene Verzékering, op een blote Hope gebouwd, om *Deenmarken*, of door kracht van Geld, of door schoone Beloften, of wel door straffe Dreygementen tot haar Wille te brengen; of mogelijk is 't hen genoeg geweest, dat sy *Sweden*, door dit Tractaat konden verblinden, schoon de Beloften naderhand niet konden volbrengen, wanneer sy *Sweden* in desen Oorlog souden ingewikkelt hebben. Ondertusschen sach men *Monsr. Treston* aan 't Deensche Hoff wonderlijk woelen, en allerhande Practijken en subtile Arglistigheden gebruyken, om door een geheyme *Negotiatie* met eenige Deensche *Ministers*, hun Koning tot een getrouw Vriend sijnes Heer en Konings te maaken. Maar dit had sulken geringen voortgang, dat sijn Majesteyt *van Deenmarken* alles op een zijde stelde, wat maar eenigsins een Fransche Reuk of Smaak had.

Waar ender Sweden ook arbeyden.

De *Sweden*, om van hare kant alles mede te contribuëren, wat tot hare Zekerheid tegens *Deenmarken* dienen konde, recommandeerde niet alleen de Saak ten hoogste aan den Deen-

ſchen *Envoyé*, *Heer Jouël*, die te deſer tijd tot *Stokholm*, d'Affairen ſijnes Konings obſerveerden; maar lieten ook door haar Afgeſandten, ſijn Koninklijke Majeſteyt *van Deenmarken* een Huwelijk, tuſſchen den *Koning van Sweden*, en de Koninklijke *Deenſche Princeſſe* ULRIANA, des Konings Suſter, aanbieden. Welk Huwelijk in *Deenmarken* wel in den beginne by ydereen aangenaam ſcheen te zijn, en tot een gelukkig einde gewenſcht wierd; doch echter tot nu toe geen beter voortgang heeft gehad, dan alle d'andere Sweedſche *Solicitatien* aan 't Deenſche Hoff, dewelke eyndelijk tot een opendlijke *Ruptur* tuſſchen deſe beyde Koningen uitgebreyd zijn, met opſchuyving des gemelten Huwelijks, waar van men by gelegendheit breeder zal handelen.

Het Tweede Punct. Het tweede Punct aangaande, te weten, d'allerzijds *Defenſive-Alliantie* tuſſchen den *Keyſer*, *Deenmarken*, *Brandenburg*, *Braunswijk*, *Lunenburg* en *Heſſen-Caſſel*, daar van ſtaat aan te merken, dat deſelve is opgericht geworden, maar alleen ten aanſien van de Groote Krijgs-Ruſting en voorname Progreſſen der *Franſſen*, die ſy bereyds al gedaan hadden, en de wijd-uitſtekende Aanſlaagen, waarmede ſy de gantſche Wereld, en voornamentlijk het *Duytſche Rijk*, noch een groote Ombrage maakten, dewelke ſy onmogelijk niet konden uitvoeren, ſonder belediging der meeſte Rijks-Vorſten, en met onbillijke Verwoeſting der ſelver Landen en Steden. En op dat de *Franſſen* alle hinderniſſen mochten voorkomen, die uit dit Tractaat, tegens haar Voornemen mochten komen t'ontſtaan, ſoo bevlijtigden ſich ſeer, door haren *Miniſter Treslon*, by den *Koning van Deenmarken*, om het gemelte Tractaat te annulléren, en hem aan de Vernietiging der *Alliancie* ſchuldig te maken, die ſoo rechtmatig aangevangen, en bereyts door Mede-werking van den Keyſerlijken Ambaſſadeur, den Graaf van *Windiſchgrats*, heiliglijk voltrokken was. 't Welk een alſoo ſchandelijke Onderneeming was, als deſelve een vruchteloos effect bereykte.

Het Derde Punct. Wat het Derde Punct belangt, teweten, Dat de Wederzijds *Defenſive-Alliancie*, die tuſſchen den *Koning van Deenmarken*, en de Heeren *Staaten Generaal* geprojecteerd was, geen voortgang ſoude mogen bekomen, daar over bemoeyde ſich den Franſchen *Miniſter Treſlon* naar uyterſte vermogen; en hy had ſoo groote Hope, tot een gewenſcht Gevolg van ſijn *Sollicitatien*, dat niet anders meende, en ook opendlijk derfde voorgeven, hem alles naar ſijns

ſijns Konings begeeren ſoude gelukken; Maar hoe verkeerdelijk ſulks is uytgevallen, vind men hier na onder de vlijtige Intereſt-Betrachting des *Nederlands Vereenigden Staats.*

In dit 1673. jaar ſach men, hoe de *Franſſen* EUROPA niet alleen in *'t Noorden*, maar ook in *'t Suyden*, voornamentlijk in *Italien* ſeer verwerden; alwaar ſy het Oorlogs-Vuur, dat tuſſchen ſijn Koningl. Hoogheyt den *Hertog van Savoyen*, en de Doorluchtige *Republijk van Genua*, onlangs was uitgebluſt, weder ſochten op te blaaſen, door deſen ſelfden Hertog, door d' Engelanders, en door hen ſelfs. De Franſche Solicitatien by den Hertog van Savoyen,

De Hertog van *Savoyen*, die ſich van de Franſche *Intereſſen* nu gantſchelijk dependent gemaakt hadde, of door de *Franſſen* genoegſaem gedwongen was, ſocht om harent wille, den Oorlog tegens *Genua* weder aan te vangen, dien hy voor-heen ſoo ongelukkig gevoert, en bereyts aan een zijde geſet hadde, gelijk in het *Derde Deel* is verhandelt geworden.

Het Voorwendzel waar op de Hertog ſijn Misnoegen en Pretentie tegens de Republijk fondeerde, beſtond in Drie Puncten, die hy als *Attentaten* na de gemaakte Vrede wilde verbetert hebben. Eerſtelijk ſeyde, dat de *Republijk* een *Gazette*, naar de manier van een *Manifeſt*, hadde in 't Licht gebracht, en daar in vaſtgeſtelt, dat de Vertraaging der Goetkeuring, wegens d'onvereffende puncten van de Grents-Strijding, en diergelijke geringe Oneenigheden, door ſijn Koninklijke Hoogheid den Hertog, waren veroorzaakt geworden. Ten Tweeden, dat eenige Corſen uit het *Porto-Mauritiaanſche* Garniſoen, twee overloopende Soldaten, ſijn Koninklijke Hoogheids Bodem, tot aan *Oneglia* vervolgt, en alſoo ſijn Jurisdictie gevioleerd hadden. Ten derden, dat eenige ſijner Onderdanen, die tot *Milſano* woonden, en van een Markt onder 't Genueeſche Gebied, alwaar ſy hare Landvruchten verkocht, en weder andere Waaren in de plaats gekocht hadden, terug komende, van eenige Genueëſen overvallen, al het harige berooft, en eenige daar van doot geſchoten wierden. Over dit alles Pretendeerde hy volkomen *Satisfactie*, voor-al-eer d'openſtaande Differentien wilde vereffenen; weshalven ſijn Gedeputeerden, de Heeren *Moreſi en Ferero*, *Contre-Ordre* gaf, dat met de gemelte *Approbatie* of Goetkeuring, tot nader Ordre ſouden inhouden. Dewelke nieuwe Pretentien tegens *Genua* maakte, om driederleye Oorzaken:

Schoon de Republijk ten Hoogſte proteſteerde, dat van de rechte waarheid deſer drie *Gravaminaas*, niet genoegſaam overtuygt Waar op de Republijk antwoord.

tuygt was; en genomen, deselve al soodanig, en *in confesso* mochten zijn, sy echter daar aan onschuldig waren; dat derhalven sulks tegens haar weten en bevel was geschied; dat sy de Misdadigers wilden straffen, wanneer die souden konnen betrappen en schuldig bevinden; dat sy de Banditen, die de Burgers van *Milsano* met hare Mede-Geselien souden aangerand hebben, aan den Hertog wel wilden overleveren, wanneer deselve maar in tijts konden bemachtigt werden, geloovende, hier mede te zullen *Satisfactie* geven, en volgens Rechten, geensins schuldig zijn, de Misdaad harer Onderdanen te moeten draagen.

Doch niet ten Genoege van den Hertog.

Niet tegenstaande dit alles, begeerde nochtans de Hertog hier op een effective *Satisfactie*, en gaf de geinteresseerden van *Milsano* vryheid, in maniere van *Represalien*, hare geledene Schaaden weder te haalen: waar op deselven ook met gewaapenderhand, de Genuësche Land-Lieden, wel omtrent 2000. Stuks Vee ontweldigden, en na hare Grensen dreven. Op welke Geweltdaadigheit, buyten alle twijffel een groot Ongeluk, en een nieuwen Oorlog soude gevolgt hebben, by aldien de *Republijk* hare *Interesse*, die in Vrede en Koophandel bestaat, niet beter behertigt hadde, als haar bevoegd Recht, dat sy liever wilde laten varen, ten einde sy maar den Hertog, door allerhande Middelen, alle oorzaken mocht benemen, waar op hy eenen nieuwen Oorlog soude konnen aanvangen.

Een Engelsche Afgesand, stelt de Republijk Genua eenige Pretentien te vooren;

Te deser tijt, wanneer de Republijk, door de gemelte Pretentien van de Hertog *van Savoijen*, en door de Vyandelijke Actien der *Franssen* (waar van men hier na onder de Oorlogs Bedrijven zal melden) geombrageert wierd, soo quam ook een Engelsche *Envoyé* tot *Genua*, dewelke in den Naam, en van wegen sijnen Koning, de Magistraat een *Memoriaal* behandigde, waar in hy eerstelijk begeerde; Dat de Genuësche Onderdanen, d'Engelsche *Natie*, sonder eenig versuym d'achterstallige Schulden souden betalen; ten tweeden, sou de Magistraat zekere Genuësche Kooplieden condemnéren, en ook om Betaling van drie Duysent Kroonen aanhouden, wegens een *Assurantie*, die sommige Engelsche Kooplieden, van over veel jaren noch te pretendéren hadden; met bygevoegde Dreygement, dat men andersins tegens de *Republijk*, Brieven van *Represalien* soude laten uitgaan: Ten derden, sou men alle Engelsche Schepen, die in de Genuësche Haven aanquamen, met een *Salvo* begroeten; En ten vierden, sou men een besonderen Richter verkiesen, wegens d'Ontschey-

ſcheyding of Vergelijking der Strijdigheden, die d'Engelſche *Natie* betreften, ſoodanig dat men van desſelfs Uitſpraak niet ſoude konnen appelléren.

Waar op de *Republijk*, die de Vriendſchap des *Konings van Engeland*, by deſe Verwerde Tijden, ſeer hoog eſtimeerde, op deſe drie eerſte Punƈten, een proviſionele Vernoeging gaf, nevens Bewilliging van noch meer andere Conditien, voor d'Engelſche Kooplieden; en maakte maar enkelijk alleen over het Vierde Punƈt, eenige difficulteyt, dewijl het ſelve wat Nieuws en Ongewoons in ſich behelsde, 't welk de Hoogheid deſer *Republijk* eeniger maate beledigen ſoude. Waar op hy groote Vernoeging ontfangt.

Ondertuſſchen gebeurden 't, dat een Engels Schip, 't welk door een Hollandſche Zee-Roover genomen, en tot *Genua* opgebracht was, aldaar aan een Koopman wierd verkocht; 't welk d'Engelſche *Envoyé*, voor een ongehoorde Saak opnam, en dienvolgens ſuſtineerde, dat de *Republijk* deſe Schaade ook weder moeſt vergoeden: dewelke ſich noch aan de goede Vriendſchap met *Engeland*, ſoo veel liet gelegen zijn, dat ſy deſe bedongene Koop-gelden, een ſomme van vijftien-duyſent Ponden, gewillig reſtitueerde, en het Schip aan den *Envoyé* vereerde; ſoo dat niet eens van d'Overlaſten of Wrevelmoedigheden ſpraken, die by niemand anders zullen plaats grijpen, dan by de gene die een Dekmantel ſoecken, waar onder ſy andere willen beledigen.

Wat de Franſche Strijdigheyd tegens de *Republijk van Genua* betreft, het ſcheen als of die Twiſtgeerige Natie voorbedachtelijk geſocht hadde, eenig Oorzaak tot Strijdigheyd en Twiſt te ſmeden, onder welkers Pretext ſy de Republijk ſouden in Allarm houden, en beoorlogen konnen; waar toe ſy niet ſuffiſant genoeg oordeelden hare oude verſletene Pretentien, die ſy, volgens de Saliſche Wetten, noch van de Republijk te eyſchen hadden; wijl deſelve in 't jaar 1390. wegens d'innerlijke Oproer van *Guelfi* en *Gibellini*, ſich in de Beſchutting van Koning *Karel* de Vierde hadde begeven; en alſoo Koning *Ludovicus* de Twaalfde, en *Franciſcus* d'Eerſte, *Genua* hadden overwonnen. Want niet ſoo haaſt was de Vrede tuſſchen den *Hertog* van *Savoyen*, en de *Republijk* van *Genua* gepubliceert, of men ſach de *Franſſen*, tegens de *Genueſen*, Strijt en Twiſt op de baan brengen, over een Saak, dewelke hier in beſtont; dat een Hollandſche Kaper, den *Delphin* genaamt, die 80. Man op hebbende, met de Turkſche Roovers in een Gevecht was geweeſt, en daar door ſeer beſchaadigt zijnde, De Franſſen ſoecken Twiſtigheden by de Republijk van Genua te verwekken, Wegens een Hollandſche Zee-Roover:

ſich

ſich genootzaakt gevonden hadde, in de Genuësche Haaven in te loopen, om ſijn Schaade aldaar te doen repareeren, en dan weder Zee te kieſen. Waar op de Franſche en Engelſche *Conſulen*, by de Regeering aanhielden, dat men denſelve niet weder ſoude uyt laaten, uyt vreeſe of hy eenige van hare Schepen mocht weg nemen of beſchaadigen. De wederzijds Misnoegingen en Vyandelijkheden, die voorder hier uyt ontſtonden, vind men hier na onder d'Oorlogs-Actien gemeld.

d'Italiaanſche Vorſten werden den Franſſen haatig;

Na dat nu deſe Vyandlijke Oneenigheden tot grooter Verwijdering quamen uyt te berſten, apprehendeerde alle d'Italiaanſche Vorſten, de Proceduren der *Franſſen*, tegens de *Republijk* GENUA, ſoo hoog, dat ſy alle Bereydwilligheyd betoonden, om, tot deſer Republijks Zeekerheyd en Beſcherming, gezaamentlijk een LIGUE tegens de *Franſſen* te maaken. Doch die ſulks niet ſoo haaſt vermerkende, of reſolveerden aanſtonds, de Republijk *Genua* alle behoorlijke Satisfactie te geven, al hare afgenomene Schepen en Galleyen te teſtituëren, en weder in voorige Vryheyd te herſtellen; laatende ook zedert dien tijd al hunne Oude Pretentien ſtil-ſwijgens in de loop blijven, ſonder eenige Nieuwe weder op 't Tapijt te brengen.

't Welk ſy door hun Miniſters ſoecken te remedieeren.

Op dat nu de *Franſſen* voorder allen Haat en Tegenwil der Italiaanſche Vorſten geheel mochten uyt den weg ruymen; en daaren-booven ook de Saak ſoodanig dirigeeren, dat 'er geen algemeene Italiaanſche ALLIANTIE mocht getroffen werden; Maar ter contrary ſich gezaamentlijk tegens het Huys *Ooſtenrijk* en *Caſtilien*, en tegens den *Vereenigde Nederlanden* mochten verbinden, daar toe deden ſy door hunne Miniſters alle bedenkelijke Middelen, en alle moogelijke Vlijd aanwenden, gebruykende een groote Vigilantie, en een niet minder ſonderlinge Liberaalheyd by alle Italiaanſche Hoven. Aan 't *Roomſche Hoff* verſcheen d'Aards-Biſſchop van *Marſeille* als Extraordinaris Ambaſſadeur, ten deelen, om ſijn eigen Perſoon by ſijn Pauſſelijke Heyligheyt t'inſinuëren wegens een *Cardinaals Hoed*, waar toe hem ſijn Koninklijke Majeſteyt bereyds gerecommandeerd hadde; en ten anderen, om den *Roomſchen* STOEL, met ſijnen Heer en Koning, in een ſelve Intereſt, tegens de *Staaten Generaal*, en derſelver Geällieerden, in te wikkelen.

Tot *Romen*, door den Aards-Biſſchop van Marſeille, die den Paus een ſchoon-ſchijnende Propoſitie dede.

In d'eerſte Audientie, die deſen Aards-Biſſchop, by den PAUS verkreeg, daar roemde hy het heylig en godvruchtig Voornemen ſijnes Konings ſeer hoog, ſeggende: Dat ſich niet ſchuw-

de

de, sijn eigen Kroon in d'uyterste Waag-schaal te stellen tot uitroejing der *Ketteren*, dewelke haar grootste lust schepten, in de verachting der Pauselijke Authoriteyt, en indien 't moogelijk waar, deselve ter neder te storten; en dat die gene sich ook aan soodanige Zonden schuldig maakten, dewelke de *Ketters* eenige Bystand deden, en het heylsame Werk sijnes Konings, met alle geweld sochten te vernietigen; gelijk men nu aan den *Keyser*, aan de *Kroon Spanjen*, en aan veel Duytsche Catholijke *Vorsten* bespeurde; dewelke certijts met vervolging en uitroejing der *Ketteren*, den STOEL *St. Petri.* onderstutteden, maar nu deselve schenen te willen geheel omverre smijten, alleen tot voordeel van hare wereldlijke Be-oogingen; versoekende derhalven, het sijn *Pauselijke Heyligheyd* believen mocht, dit besorgelijk Onheyl, niet alleen door scherpe vermaningen, maar ook met alle geestelijke en wereldlijke Waapenen te verhoeden en tegen te gaan; zijnde dit de oorzaak en reden waarom hy, in den name sijnes Konings en Heer, ernstig aanhield, dat doch sijn Pauselijke Heyligheyd alle Vyanden van sijn Stoel, met den Kerken-ban beleggen, en excommunicéren wilde; en by aldien sy echter noch by haar voornemen bleeven volherden, hen den Oorlog te declareeren, door hulpe van al de gene die professie maken, van dat sy getrouwe Ledemaaten der *Heylige Kerk* zijn; nevens dien versoekende, dat sijnen Koning, de Suspensie van alle *d'Intraden*, dewelke die van d'Ordere des Heyligen Geestes toebehooren, en de Penningen der twee onderdrukte Geestelijke tot *Paris*, tot behulp en voortsetting des Oorlogs tegens de *Ketteren*, soude mogen genieten.

De PAUS, als genoegsaam verzekert zijnde, dat der *Franssen* Intentie geheel contrary haar voorgeven was, antwoorde desen Aards-bisschop: Dat het oprecht Voornemen, en de sincere Intentie sijnes Konings, nevens desselfs Liefde tot den Roomschen Stoel, genoegsaam gebléken hadde, ter tijd als de Koning, den Cardinalen, ten einde sy hem in sijn groot en schaadelijk Voornemen niet hinderlijk souden zijn, van sijn laatste Parlements-Vergadering uitsloot, onder dese schoon-schijnende Dekmantel, van dat hare *Eminentien*, d'opper-hand boven de *Ducs* en *Pairs*, soo Geestelijke als Wereldlijke pretendeerden: als ook, door de geweld-daadige Aantasting, en ruïnerende Onderdrukking des Ceurvorst van *Triers*, dien ouden en getrouwen Vriend der *H. Kerk*: al het welke gants geen teykenen waren, van dat de Fransche Waapenen alleenlijk haar Oogmerk tot d'Uitroeyng

Waar op de *Paus* behoorlijk antwoord,

der *Ketteren*, en vernieling der Vyanden des Catholijken Geloofs, souden hebben.

Niet weyniger kon men ook, door de hooge Pretentien en vyandelijke Proceduren tegens de *Genueësche Republijk*, de Fransche Aanslaagen overvloedig ontdekken, in het naderen tot den Roomschen Stoel, en klaarlijk bespeuren, dat sy geensins voor hadden, de selve te beschermen noch t'onderstutten, maar veel eer die ter neder te stooten; en dat dieshalven sijn *Heyligheyd* meer op Middelen ter Defensie, tegens d'Intentien der *Franssen*, als op hare Hulpe, moest bedacht zijn.

Een eenige Ordre ter Defensie steld;

Waar op dan ook sijn *Pauselijke Heyligheyd* eenige Patenten liet uitdeelen, met uitdrukkelijk bevel, van geen *Franssen* aan te nemen; doende boven dien verscheyde Galeyen uitrusten, om sijne Kusten tegens alle de soodanigen te beschermen, die daar aan eenig geweld souden willen gebruyken. Waar over de *Franssen* tot *Romen* soo grooten misnoegen opvatten, dat absolutelijk beslooten, sulks ten allen tijden te zullen wreeken; gelijk sy dan ook deden. Want by alle voorvallende occasien hielden sy altoos de *Contre-Partye* tegens de *Sbirri*; en speelden hare Personnagie recht Meesterlijk.

Waar over de Franssen sich soo misnoegden, dat sy de Roomsche alle Spijd en leed aandeden,

Wanneer de *Cardinaal Patron*, Gouverneur der Stad *Roomen*, vermerkte, hoe door het onbedachtsaam rennen en jaagen der meenigvuldige Karossen, veel Onheyl in de Stad geschiede, soo hield hy voor raadsaam, door een Placcaat te ordonneeren, dat voortaan geen Karossen meer binnen *Roomen* souden rijden, of ten ware iemand besonderlijk de voorste Paarden bestierde; en wijl hy sulks gaarne naaukeurig wilde geobserveert hebben, selfs van de soodanigen die niet onder sijn Gebied stonden, sond sijn *Secretarius* aan de Koninginne *Christina*, en aan alle *Ambassadeurs*, om deselve vriendelijk te versoecken, dat sulks door hare Lieden souden willen laten naarkomen; gelijk ook geschiede, uitgenomen door de *Franssen*; want men sach sedert dien tijt, de Karossen van d'Ordinarie Fransche *Ambassadeurs* dagelijks in volle courier over de straaten door de Stad jaagen, ja selfs tot aan 't Palais van den Gouverneur, hebbende tot meerder bravaade daar boven op doen setten: *Noli me tangere*; *Raakt my niet*. Boven dien, sach men de *Franssen* een Afbeeldsel uitgeven, waar in den Cardinaal *Patron* afgeteykent sad, met een Slaapmuts op het hooft, waar op sijn naam stond geschreven, en voor wiens voeten veel Paarden nederknielden, die hem

Tegens het rijden van Karossen binnen Roomen,

be-

bedankten, voor dat hy haar van soo veel Loopens had verlost.

Ontrent dese tijt had de Fransche Extraordinaris Ambassadeur, tegens den Heer *d'Abati Pamphili*, een hevige strijd, wegens zeker Juffrouw verwekt, waar op volgde, dat dese Ambassadeur, den geseyden Heer *Pamphili*, by lichten dage, daar hy in sijn Karos door de Stad reed, van sijn Koetsier en andere Dienaren, uit de Karos liet rukken, en soodanig op 't lijf slaan, dat daar door de geheele Stad in oproer geraakte: Want de Heer *Pamphili* bracht al sijn Vrienden en Bekenden te samen, om dese groote beschimping, als een soo schandelijk Affront te wreeken; waar tegens d'Ambassadeur sich ook versterkte, in dier voegen dat dese saak lichtelijk soo quaden uitslag had konnen nemen, als die tusschen *Corsi* en *Crequi*, by aldien niet de Cardinaal *Patron* deselve met besondere voorsichtigheit gemortificeert en gedempt hadde. Wegens Strijdigheid om zeker Juffrouw,

Maar de voornaamste beschimping die de *Franssen*, den PAUS toevoegden, was, dat de Cavaillier *de Motte*, met 2. Oorlogs-Schepen en een Tartane, in de Have van *Civita Vecchia* zeylde, sonder een Pauselijke Vlagge, noch gewoonelijk *Salvo* schieten; dewijl hy begeerde, eerst gegroet te werden: En alsoo de *Cavaillier Menicone*, Gouverneur op 't Kasteel deser Stad, hem met 2. scherp-geladene schooten, tot sijn schuldige plicht vermaande, vertoornde den Franssen Cavaillier sich soodanig, dat sulks als een ondraaglijk Affront voor den Koning, en de geheele Fransche *Natie* opnemende, het selve aan den Fransche Ambassadeur te *Roomen* klaagde; die ook dit Feyt terstond by den *Cardinaal Patron* seer hoog aanbragt, begeerende, datmen, by aldien sulks buiten Ordre van sijn *Pauselijke Heyligheid* was geschied, den gemelten Gouverneur, als ook de Constapels, die dese schooten gedaan hadden, sonder eenige Genaade soude straffen: weshalven Hoog-gemelte Cardenaal, tot verhoeding aller voordere Onheylen, den gedachten Gouverneur en de beyde Constapels, provisionelijk van hare Bediening afzette, en ondertusschen den Koning, de rechte beschapenheid der Sake bekent maakte; waar op sijn Majesteyt, een wijl tijt daar na, *Pardon* voor den Gouverneur na *Roomen* sond, met bewilliging, dat den selve weder in sijn voorige Bediening mocht hersteld werden. En wegens het Begroeten van inkomende Schepen.

De Groot-Hertog van *Toscanen*, hield sich, ter oorzaak van sijn Vrede-lievend Gemoed, van d'*Europsche* VERWERRINGEN, Fransche Solicitatien aan 't *Toscaansche*

Hoff, zijn geheel vruchteloos.

GEN, soo wel buyten schoots, dat d'Aards-bisschop van *Marseille*, als Ambassadeur van *Vrankrijk*, naar alle sijne instantien en aangewende vlijd, onverrichter sake moest weg reysen; gelijk *Monsr. Gaumont* in't voorleden jaar gedaan hadde; alsoo hy vermerkte, dat de Groot-Hertog meer tot een algemeene *Defensive-Alliancie* der Italiaansche Vorsten en Republijken, tegens de *Franssen*, geneygt was, dan tot een *Engagement* met deselven; waar toe dan ook de voornoemde Vorsten en Republijken soodanig inclineerden, dat een yder in 't besonder afsloeg, en van sich weerde, alles wat maar eenige Fransche reuk of smaak hadde: 't welk oorsaak was, dat de *Franssen* hare *Solicitatien* aan alle dese Hoven seer weinig voortzetteden, uit vreese van of sy met hare geintentioneerde *Alliancie* mogten voortvaren, te meer, wijl sy te deser tijt, daar de *Engelsen* over het *Imperium Maris* op den *Oceaan*, met den *Hollanders* streden, aan alle kanten in de Middellandsche Zee, hare Eerzuchtige Intentie, tot erlanging van *'t Imperium Maris*, duydelijk genoeg te verstaan gaven, door hare Overlastingen en Vyandelijke Bedrijven; een Werk, waar over de Republijken van ROOMEN en CARTHAGO, soo lang en meenigmaal Oorlog hebben gevoerd, tot eindelijk de laatste geheel verdelgt, en t'eenemaal uitgeroeyt wierd.

De Franssen soecken het *Imperium Maris* in de Middellandsche Zee.

In dit voornemen gebruykten de *Franssen* dese Voorsichtigheid, dat sy niet de geringste Melding van eenige Heerschappy in de Middelandsche Zee deden; wijl sulks al te seer verhaatelijk was, en dat hetselve allen, die aan de Middellandsche Zee grensenden Vorsten en Republijken, d'Oogen soude geöpent, en soodanige Gedachten in 't Hooft gebracht hebben, dat een yder om 't meest, op hun aller Zee-bescherming en Lands-Bevrijding souden besorgt geweest zijn. Doch waren derhalven de *Franssen* alleenlijk daar op uyt, dat sy haar Intentie, sonder groot Gerucht te maken, in der stilte effectivelijk mochten uytgevoert hebben; gelijk klaar genoeg is af te meten, door verscheyde van hare Vyandelijke Exempelen, die hier onder volgen.

Want men vernam, dat daarom de *Franssen* alle Schepen visiteerden, dewelke die aan de Middellandsche Zee leggende Steden toebehoorden; en onder dit pretext van visiteering, alle de Scheeps-luyden daar uit namen, die sy begeerden, en sich daar van in 't roeijen op de Galeijen bedienden.

Fransche Gewelddadigheden voor *Livorne*,

Wanneer *Monsieur Martel*, Vice-Admiraal van *Vrankrijk*, met eenige Schepen uit de Middellandsche Zee, tot *Livorne* aanquam, bracht

bracht daar alles in Alarm; want hy gebood, alle de Fransche en Engelsche Schepen, de Haave te ruymen; wijl hy gesind was, alle de daar leggende Hollandsche Schepen te verbranden, onder pretext, dat sy Vyanden sijnes Konings waren, en dat een Hallands Schip, de *Lange Wagen* genaamt, uit dese Haave zeylende, een Frans Schip had genomen; en alsoo hy Ordre hadde, alle Hollandsche Schepen, aan wat plaatsen die ook mogt vinden, te verdelgen, niet tegenstaande de *Livornsche Have* Neutraal en vry was, en ook voor soodanig, door besondere Tractaten tusschen sijn Majesteyt van *Vrankryk* en den Groot-Hertog, expresselijk was erkent geworden; echter wilde hy van dit voornemen swaarlijk afstaan, hoe seer hem ook de Groot-Hertog, soo door veel goede woorden, als harde dreygementen, daar in socht te verhinderen; in dier voegen de Hertog, tot beschutting sijner Haven, in der yl alles deed uitrusten, en de Stad *Livorne* met genoegsaam Guarnisoen bezetten, ondertusschen hy een expresse Courier aan den Koning afveerdigde, om denselve alles voor te draagen. Waar op dan *Monsieur Martel* eindelijk doorging, en noch een tijt lang vergeefs voor de Have, al braaveerende, heen en weder kruyste, en alle Schepen visiteerden. En wanneer naderhand een gerucht liep, dat noch wederom in deselve Haave eenige Hollandsche Schepen waren ingeloopen, soo quamen wel 10. Fransche Galleijen daar op aanzetten, in meening om de selve aan te tasten, of ten minsten te ruïnéren; waar door den Groot-Hertog wierd bewogen, deselve voorheen te waarschouwen, dat sich van alle Geweld-daadigheden souden onthouden, en doch in sijn Have niets Vyandelijks ondernemen, of dat anders genootzaakt soude zijn, sijn goet Recht, door kracht van Waapenen, te verdédigen; maar by aldien sich als goede Vrienden wilden comporteeren, sou men haar ook als goede Vrienden in-en aan-nemen. Waar op de Galleijen, sonder gewoonlijke Eerschooten, in-zeylden, verwachtende eerst voorheen van des Hertogs Galleijen, en van de Vesting gegroet te werden; 't geen wel van de Vesting, maar niet eer van de Galleijen geschiede, voor-al-eer de *Franssen*, des Hertogs Vlagge op de Livornsche Galleijen, met haar Geschut gerespecteerd hadden. Niet tegenstaande dese Fransche Galleijen uit ge-infecteerde Plaatsen quamen, waar over des Hertogs Galleijen selfs de *Quarantaine* moesten houden, gaf echter de Hertog, tot verhoeding alles Onheyls, de vryheid

om ter eerster instantie te mogen inkomen, selfs niet verhinderende, dat de *Franssen* uit hare Schepen aan Land quamen, en sich met allerhande Nooddruft provideerden. Maar uit vreese van of de *Franssen* namaals noch meer diergelijke ongerijmdheden mogten komen t'onderwinden, deed de Hertog op 't aller spoedigste, een Battery, *Nieuw Venetien* genaamt, tusschen den Muur en d'oude Vesting verveerdigen; gevende nevens dien ook Ordre, tot het opbouwen van een Royale Vesting aan de Spits van de *Moulje*, tot meerder bescherming voor de Haaven, tegens alle Vyandelijke Geweld en moedwillige Aanvallen.

In de Bocht voor *Cadix* arriveerde den gemelten *Monsieur Mortel*, in de maand *January* des Jaar 1673. met 6. Oorlog-schepen, en een Brander, voerende tegens alle gewoonheid, de groote Vlag van de boovenste Steng, dewelke hy niet wilde laten strijken; 't geen de Spaansche Gouverneur, om Vredens halve, ongemerkt liet door gaan, gevende ondertusschen het Spaansche Hoff daar van bericht; van waar weder een Courier na *Cadix* wierd gesonden, met expresse Ordre, dat men hem met geweld tot sijn schuldige Plicht sou dwingen, by aldien noch weigerig bleef, sijn Vlag te strijken; doch hy was voor d'aankomst van dese Courier al vertrokken, na, boven dese Onbehoorlijkheid, noch gepretendeert te hebben, dat alle aankomende Spaansche Coopvaardy-schepen, voor hem de Vlag souden strijken.

Fransche Insolentien voor *Cadix*.

Naderhand nam de Fransche Admiraal *d'Estrée*, die doemaals voor *Cadix* lag, een Hamburger Schip weg, om dat het in 't voorby zeylen de Koninklijke Vlag niet had willen groeten; en sou ook dit Schip Prijs gemaakt geworden zijn, by-aldien de Gouverneur van *Cadix*, onder het losbranden van 7. Scherp-geladene Stukken, den Fransen Admiraal niet had doen aanseggen, dat men den Eranschen *Consul* tot *Cadix* aanstonds sou doen ophangen, in geval hy 't gemelde Schip niet wilde relaxëren.

Op even soodanige wijse sach men dit Jaar de Fransche Galleyen ook te *Malta* binnen loopen, sonder de minste Eerbieding voor den *Groot-Meester* en de Doorluchtigste Ordre, te betoonen; maar wilden selfs eerst voor-heen gegroet zijn, gelijk hier booven gemeld, dat ook van den PAUS, tot *Civita Vecchia*, en insgelijks van de Republijk *Genua* pretendeerden: 't Geen niet anders dan voor Geweld-plegingen kon werden opgenomen; nademaal de *Franssen* selfs nooyt voorheen sulks gepretendeerd, veel

Insgelijks voor *Malta*.

veel minder getragt hebben, het selve met Geweld in te voeren.

Byna in alle der *Franssen* Aanslaagen, en voornaamentlijk tot Onderdrukking en Vernieling der VEREENIGDE NEDERLANDEN, waren de *Engelsen*, (wie weet door wat verkeerde Drift, en hen selfs ten hoogste schaadelijke Insicht) naar uyterste Vermoogen behulpelijk. Waar toe sy ook niet minder als de *Franssen*, seer groote Oorlogs-Preparatien, en ongemeene Krijgs-rustingen aanwenden, doch voornamentlijk te Water, als zijnde daar in, nevens het *Vereenigde Nederland*, in Macht en Capaciteyt, uitmuntende en overtreffende boven alle Volkeren en *Natien* des geheelen Aardbodems.

II.
Oorlogs-toerusting der ENGELSEN.

Hoewel de KROON van *Engeland*, met die van *Vrankrijk*, schijnbaarlijker wijse, in de voorgeslagene Vrede, te willen bevorderen, overeen stemden, soo liet doch d'een soo wel als d'ander niet na, hun bereyds lang genoeg gevoerden Oorlog, met noch meer ernst en vlijt, tegen het *Vereenigde Nederland*, continueerlijk voort te drijven; om, naar alle apparentie, het selve van alle kanten gelijkelijk, d'een te Water, en d'ander te Lande t'overvallen, te vermeesteren, en geheel in te slocken binnen den Boesem van hun onverzadelijke Begeerten; of het selve door ydelen roem, en grootsmoedige Eer-zucht, t'eenemaal te ruïneeren, en derselver Lands-gedachtenis (volgens het eygen voorgeven des Engelschen Cantzeliers, in 't *Parlement* tot *Londen* den 15. *Febr.* deses jaars 1673. vergadert) te stellen als een CARTHAGO. *Engelsche Toerusting naar der Franscen begeeren,*

Ten welken einde dan, de Koning van *Engeland* ter selver tijt groote Preparatien deed maken, om een seer considerable weluytgeruste Oorlogs-Vloot tegens 't aanstaande Saysoen in Zee te brengen; doende een getal van 70. swaare Schepen van Oorlog gereet maken; en dit met soo sterke aandrijving, dat men sich vastelijk inbeelde, sy deselve veel eer dan de *Hollanders* souden in Zee krijgen. Maar wijl dese swaare Schepen, yder volgens sijn *Calibre*, met een goet getal Stucken Geschut waren gemonteerd, soo was ook volgens dien een groote meenigte Zee-varend Volk en Boots-gesellen van nooden; waarom dan het onmenschelijk Menschen-pressen weder aanvang nam, doch het Boots-volk sulks niet soo haast vermerkende, of begaven hen op de vlucht, *Te Water;* *Door het pressen van Zee-volk,*

ver-

verbergende ſich d'een hier en d'ander daar, met even ſoodanige verbaaſtheyd als of ſy de Doot ontliepen, en ſich van levens gevaar wilden ſalveeren, ja ſelfs vlooden meenigte te Lande-waard in de Boſſchagien; ſoo dat ſijn Majeſteyt ſich genootzaakt vond, om hen uit hare holen en verborgen plaatſen weder te voorſchijn te doen komen, ten einde ſijn Vloot met behoorlijke Manſchap, indien niet in ſuffiçante bequaamheyt, ten minſten in getal, mogt verſien zijn, door Placcaten, een generaal *Pardon*, voor al de weder-komende, opentlijk te doen afkundigen. Weynig tijts daar na wierd een Proclamatie gepubliceert, tot Encouragement van 't Boots-Volk, dat ſich vrywillig in Dienſt ſoude begeven, op Schepen van de eerſte, tweede, en derde Rang, werdende hen een Maand of 6. weken Soldye op de Hand belooft; dat ſy namaals niet op andere Schepen ſouden gelegt werden, als op die waar op ſy dienſt genomen hadden; en dat al de gene die in 's Konings Dienſt mogten doot geſchooten werden, men alsdan hare nablijvende Weduwen, met een jaarlijks Onderhoud ſoude verſorgen.

Equipeeren van een ſwaare Oorlogs Vloot.

Deſe machtige Oorlogs-Vloot wierd verdeeld in twee Esquadres, waar van de Roode Vlag gevoert ſoude werden by *Prins Robbert*, als Admiraal en CHEF; *Johan Herman*, Vice-Adm. en *Johan Chichely*, Schout by Nacht; *Robbert Helmes* en Capit. *Negge*, als *Seconden* van *Prins Robbert*. De Blaauwe Vlag, by *Edward Sprag*, *Johan Kempthorne*, en Capiteyn *Norbuy* als Admiraal, Vice-Admiraal en Schout by Nacht, werdende de Witte Vlag gelaten voor het Esquadre der *Franſſen*. *Prins Robbert* deed d'Equipagie ſoo veel te ſterker voort ſetten, om dat men in *Engeland* een vaſt geimagineerd vertrouwen hadde, dat de *Nederlanders* in 't voorlede jaar, door de *Franſſen* ſoo hevig aangevallen, en bereyds in Macht en Aanſien ſwaarlijk onderdrukt, te Water niet ſoodanig ſouden konnen uitruſten, dat een Oorlogs-Vloot mogten in Zee brengen; te meer, wijl ſy *Engelſen* ſuſtineerden, dat de *Hollanders* ook groot gebrek aan Zee-Volk moeſten hebben, als zijnde daar van reeds ſoo groot getal op de Caap-vaart ge-employeert. Maar ſulks heeft hier na geheel anders gebléken.

Stellen een Generaliſſimus.

Duc de York, hoewel ſeer geinclineerd om 't Zee te gaan, en de geheele Vloot *en* CHEF te commandeeren, quam doen in dit Jaar niet tot effect; wijl ſijn Majeſteyd (ſoo men voor gaf) ſulks expreſſelijk op ſijn eenig Broeder begeerd hadde, als hem ſoo

ſoo na en lief, en dit Werk ſoo dangereus zijnde; ſoo dat *Duc de York* dan eindelijk reſolveerde, t'huys te blijven; ſchoon men naderhand verſtond, dat, als de Vloot voor de Derde maal deſe Somer, tegens de Nederlandſche Zee-Macht ſoude ageeren, de Koning doen ſelfs ſijn Heer Broeder verſocht, te willen in Qualiteyt van CHEF het *Commando* ter Zee aanveerden, wijl het Boots-volk meer genegentheyd betoonde, onder *Duc de York*, dan onder *Prins Robbert* te dienen: Dan wijl men hem voorheen niet alleen het in Zee gaan ſeer afgeraden, maar ook om geheel andere reden, het *Commando* te Lande gerefuſeerd hadde, wilde hy als-doen het ſelve te Water ook niet accepteeren. Dus bleef het *Prins Robbert* niet alleen den geheele Somer bevolen; maar wierd ook van ſijn Majeſteyt tot GENERALISSIMUS, ſoo wel over alle Krijgs-Macht te lande, als die te Water, geſtelt.

De Gemeente en Kooplieden in *Engeland*, dagelijks door de groote Caperyen der *Zeeuwen* en *Hollanders*, niet dan groote Schaade by deſen OORLOG tegen de *Vereenigde Nederlanden*, lijdende, deden door de Leden van 't Lager-Huys meer en meer tot den VREDE aandringen, waar toe de Kroon *Sweden* doenmaals hare *Mediatie* by allen Strijdende Partyen liet aanbieden; weshalven dan een wijl tijts d'Equipagie ter Zee maar weynig of geen voortgang had genomen. Dan, de Koning niet anders tot Vrede willende reſolveeren, als op ſoodanige Conditien, die niet alleen voor ſijn Rijk ſeer voordeelig, maar ook voor Hem ſeer roemachtig, en voor de Kroon ſeer Glorieus ſouden zijn. Dies deed men d'Oorlogs-Toeruſtingen met alle Macht weder ſterker dan ooyt voortſetten, en de Krijgs-Vloot in volle poſtuur brengen; doch wijl, niet tegenſtaande het Koninklijk *Pardon*, en desſelfs *Placcaat* van den 2. *January*, het Varends-Volk noch ſeer verliep, en ſich aller wegen den Dienſt des Konings ſocht t'ontrekken, ſoo wierd wederom, in desſelfs Naam, de volgende *Proclamatie* gepubliceert:

Doch de Gemeente houd aan om Vrede.

Maar het Hoff zet den Oorlog voort

Alſoo ſijn Majeſteyts Vloot nu vaardig is omme t'Zee te gaan, en dat verſcheyde Zee-luyden, Boots-geſellen, en anderen, zijnde aangeteekent in Dienſt van deſelve Vloot, verſuymen te verſchijnen: Soo heeft ſijn Majeſteyt met Advijs van den Secreten Raad, goet gevonden, by deſe Koninklijke Declaratie ſtriktelijk te beveelen, ende te begeeren, dat alle Zee-luyden, Boots-geſellen, en anderen, welken opgeteykent zijn in Dienſt van ſijn Majeſteyts Schepen, of die Pres-geld hebben ontfangen, of anderſins, hoe't ook ſoude mogen weſen, onder ſijn Majeſteyts Betaling ter Zee; dat

ſy aanſtonds, en inmediatelijk na de publicatie deſes zullen hebben weder te keeren tot hare reſpective Schepen: En indien eenige na de Publicatie van ſijn Majeſteyts Proclamatie in gebreke mochten blijven, van hen volgens dien te gedragen, soo zal tegens de ſoodanige geprocedeert werden met alle Exemplare Strengigheyd, als tegen Deſerteurs uyt ſijn Majeſteyts Dienſt.

Weinig dagen daar na gebeurden 't, dat 'er in eene week op de Rivier de *Teems* Drie Coopvaardy-Vlooten arriveerden; beſtaande de *Canariſche* in 22. de *Bordeauxſche* in 130. en de *Nieucaſteelſche* in 300. Zeylen, waar van de Pres-Meeſter wel 1500. Matrooſen op d'Oorlogs-Vloot preſte, als werdende bequaam genoeg ge-oordeelt, om den Vyand behoorlijke Afbreuk te doen.

Toeruſting der *Engelſche* te Lande.

De Toeruſting der *Engelſen* te Lande, beſtond voornamentlijk hier in, dat ſy veel Troupen Volks aan *Vrankrijk* tot Secours ſonden; en ten anderen, dat ſy een groote Macht Land-Militie t'ſamen rukten, om deſelve op Schepen over Zee, tot hun Landings-Deſſeinen, op de Kuſten van *Holland* of *Zeeland* te gebruyken: Tot voortſetting van de Land-Militie, om *Vrankrijk* te ſecondéren, wierd den Hertog *van Mommouth*, natuurlijke Soon des Konings *van Engeland*, derwaards geſonden, om met de Kroon *Vrankrijk*, over hunne onderlinge Deſſeinen, tegens het *Vereenigde Nederland*, te conferereren; gelijk dan aanſtonds op ſijn wederkomſt tot *Withal*, waar men ſeer yverig ten behaage van *Vrankrijk* beſoigneerde, een party Land-Volkeren na die geweſten uit *Engeland* wierd over geſonden, doende de Koning verſcheyde Troupen gecontracteerde Engelſche Ruyters aan den Oever van *Doevres* inſcheepen, van waar deſelve na *Diepe* in *Normandien* wierden gevoert; Insgelijks wierden Partye *Engelſe* Voet-knechten na *Ryſſel* in *Vlaanderen* geſonden, tot verſterking van *Duc de Mommouths* Regiment aldaar. Met deſe Engelſche Volkeren, na deſelve met verſcheyde Franſche Troupen geconjungeert te hebben, wierd naar alle apparentie geſuſtineert, dat de Franſche Majeſteyt, ſijn Deſſeynen ſoude voortſetten op *Vlaanderen*, *Cadzant*, of op de *Provincie* van *Zeeland* etz. In voegen, dat *Vrankrijk* aan *Engeland* een Plaiſir ſcheen te willen doen, om *Walcheren* aan *Withal* te hechten; doch de Stroom en Wind daar wat contrary, gelijk hier na t'ſijner tijt wel zal blijken, is deſen Aanſlag heel miſlukt.

Met communicatie van *Vrankrijk*.

Waar heen men veel Volk over ſend.

Onder-

Ondertusschen wierden meest al de Land-Volkeren uit alle Deelen des Rijks vergadert, en omtrent *Londen* t'samen gevoegt; veel nieuwe Regimenten wierden gelicht, en die van *Bukkingham* en *Power*, nevens 6. Compagnijen van des Konings Guarde, wierden afgesonden, om op des Konings Vloot ge-ëmbarqueert te werden; waar van 2. Compagnijen de Rivier de *Teems* afvarende, is de Boot verongelukt, en veel van de Soldaten verdronken; gelijk ook een Schip met Militie na *Vrankrijk* gaande, met het meeste Volk verging.

Den 12. *Mey* 1673. geraakte de geheele Koninklijke Engelsche Vloot, onder 't Beleyd van haar Generaal, *Prins Robbert*, uit de Baay van *Guntflied* in Zee, alwaar sy door een hevige Storm overvallen, het den 14. dito op de Mildel-gronden ten Anker zettede, en naderhand in *'t Canaal* quam, om sich aldaar te conjungeeren met de Fransche Zee-Macht, die den 13 deses van *Brest* uitgeloopen, en 30. groote Schepen, nevens 13. Branders, sonder d'andere Fregatten, sterk was, hebbende den Graaf *d'Estrée* tot Admiraal, die een Schip met 104. Stukken voerde; den Vice-Admiraal, en Schout by Nacht, ider een Schip met 84. Stukken; het kleynste 50. en d'overige door malkander 70. Stukken voerende; en wierd hen noch 300. Matroosen en 100. Soldaten van achteren nagezonden. De *Franssen* hadden hare Schepen sulke seldsame en vreesselijke Naamen gegeven, dat een kleynmoedig Mensch daar voor zidderde, ja de *Franssen* zelfs voor haar eygen Macht schenen vervaard te zijn, alsoo sy hare Schepen seer ontsachlijk hadden toegericht; zeylende aldus na *Portsmuyden*, en staken aanstonds na *Dungenesse* over, daar sy *d'Engelsen* in 't gesicht kregen, en haar Anker lieten vallen.

d'Engelsche Vloot steekt in Zee.

Fransche Krijgs-Macht te Water.

Soo haast de *Koning van Engelland* sulx vernam, begaf sich met den Hertog van *Jorck* na *Reye*, daar hy ten dage der *Conjunctie*, van den Fransche Admiraal heerlijk wierd getracteerd: waar na de Koning sich weder na *Londen* begaf; en dese t'samen-gevoegde Zee-Armade, van 84. swaare Oorlogs-Schepen, behalven al de Branders en Fregatten, uit het *Canaal* na de Hollandsche Kust zeylde. Ondertusschen strooyde men in *Engelland* uit, dat alles in *Holland* soo confuis en oneenig was, dat d'Engelsche Vloot maar behoefde aan te komen, om alles sonder eenige hin..er t'overrompelen en weg te nemen; doch heeft ons de volgende tijd (door Gods besondere Voorhoede) de Saak geheel anders doen vertoonen. Middeler-wijl deed de *Koning van Engelland*

Koning van Engelland besichtigt de Vloot.

land noch veel Volck tot *Blakhead* te samen komen, om daar mede op *Holland* of *Zeeland* een Inval te doen; waar over den Hertog van *Yorck* als GENERALISSIMUS, Prins *Robbert* als *Generaal*, en den Hertog van *Buckingam* tot *Generaal Lieutenant* wierden gesteld.

d'Engelsche prepareren sich, om aan de Hollandsche of Zeeusche Kust te landen.

Wanneer nu den 14. *Juny* bereyds de tweede *Battaillie* geschiede, en dat in d'eerste *d'Engelschen* de Neder-laag, en de *Hollanders* glorieuslijk de *Victorie* bevochten, soo maakten sy echter nu weder groote Preparatien en Toerustingen, om hare Landings Desseynen, het zy op de Hollandsche of Zeeusche Kust, in 't werk te stellen, op hope, dat het haar nu voor de tweede maal beter mocht gelukken; waar toe sy dan tegens den tijd deser tweede Zee-Slach, een groote meenigte Land-Militie t'samen rukten, om, soo haast sy quamen te vernemen, dat de *Nederlanders* souden geslagen zijn, terstond hunne Voornemens uit te voeren, in dier voegen dat het d'*Engelsen* nu eerst recht ernst scheen te worden, hebbende de Koning voor *'t Parlement* verklaart, dat niet als een Mirakel van Storm-winden, en te weinig Land-Volk, hem verhindert hadde, een *Descente* te doen, en op *Nederland* te landen; soo dat, om nu dit-maal genoeg van Volk voorsien te zijn, men van rondsom, en uit alle hoecken des Rijks, alles te samen rukte, om een Macht van 24000. Man by een te hebben. De *Rendevous* was te *Blakheath*, daar de Koning sich dagelijks heen begaf, om dit Volk te sien exerceeren. En of misschien in *Engeland* geen bequaam Officier daar toe was te vinden, soo quam de Graaf *van Schomberg* uyt Fransche Dienst derwaards, om dese Troupen *en Chef* te commandeeren; doch waarschijnlijkst, om dat *Vrankrijk* sulken Leger, onder een Engels Generaal, in *Nederland* niet betrouwde, uit vreese van nu te varen als by *Duynkerken* eertijts geschiede. Altoos, dit Volk was paraad, en hare Vloot had tijts genoeg gehad, om insgelijks gereed te zijn; waar toe veel hielp, dat kort voor het uitloopen, een Coopvaardy-vloot van tusschen de 30 en 40. Zeylen binnen quam, daar van het Boots-volk, nevens 4000. Land-Soldaten, op d'Oorlogs-Vloot wierd verdeeld; en om 't overige Gros te transporteeren, hadden *d'Engelsen* een groote meenigte allerhande kleyn Vaartuig in overvloed, en al over lang, een Generaal *Embarge* op alle Schepen gelegt, tot de Vloot sich weder in Zee sou begeven.

Naderhand heeft de Koning van *Vrankrijk*, tot versterking

van ſijne, en dienvolgens ook de Engelſche Vloot, als geſamentlijk geconjungeert, den Marquis *de Martel*, met 5. Oorlogs-Schepen en eenige Branders uit *Breſt*, na de Rivier van *Londen* geſonden; waar hy in 't midden van *July* arriveerde. Boven dien ſond Hoog-gemelde Koninklijke Majeſteyt ook Ordre, om een *Detachement* van 15. Man uit yder Compagny, uit ſijn Vlaamſche *Conqueſten* te maaken, ten einde een *Corps* van 6000. Voetknechten te formeeren, en daar mede den Engelſchen Koning in ſijn voorgenomene Deſſeynen, van Hollandſche of Zeeuſche Landing t'aſſiſteeren; zullende tot meerder faciliteering van dien, noch een Macht van 8000. Ruyters daar by voegen: Dan, noch deſe t'Samen-voeging, noch al hare Landings-deſſeynen, hebben gants geen effect willen ſorteeren; 't zy ter oorzaak dat deſe beyde Koninklijke *Potentaten* d'een d'ander te groote jalouſie toedroegen, en dienvolgens met malkander, om 't genoeglijk deelen deſer Beuyt, eer ſy die verkregen hadden, niet wel accorderen konden; of wel, dat het Verlies der DERDE *Battaillie* ter Zee, voor haar in deſe Voornemens is hinderlijk geweeſt, bleef onzeker; wijl hen, 't een en 't ander, dat maal miſlukten.

Voortzetting der Finantien, De *Koning van Engeland* niet ſoo abſolut Souvereyn, als die van *Vrankrijk* regeerende, had ook ſoo veel *pouvoir* niet, om ſijn *finantien* ſoo rigoureus voort te zetten; weshalven men ook niet ſach, dat door 't middel van ſoo ſtrenge Executien ſijn Geld-Middelen deed augmenteeren, alhoewel 'er een groote Somme Penningen benoodigt was, tot voortzetting van ſoo ſwaare Oorlogs-Toeruſtingen, ſoo te Water als te Lande; en noch meerder tot uytvoering en Continuatie van dusdanigen Oorlog; waar toe ſijn Majeſteyt niet alleen de Gunſt des *Parlements*, maar ook de conſenterende bewilliging van de Gemeente, die de Penningen moeten verſchaffen, ten hoogſten benoodigt is. Dies deed de Koning, ſoo haaſt hy geſind was, den Oorlog met nieuwen yver tegens *Holland* te continueeren, de beyde Huyſen des *Parlements* ter *Seſſie* beroepen, en aan hare Vergadering, ſoo wel ſelfs in Perſoon, als door den Opper-Cantzelier, ſijn Meening en Intentie voordragen; gevende te verſtaan, als of de *Nederlanders* hem groote oorzaak tot deſen Oorlog gaven, ja hem genoegſaam daar toe perſuadeerden, gelijk in verſcheyde Oratien en Aanſpraken des Cantzeliers aan het *Parlement* genoegſaam te ſien is, en beſonderlijk uit die van den 15. *February* 1673. Alwaar de Cantzelier, de Redenen des Konings, na dat die ſelfs ſijn Aanſpraak tot het *Parlement*

Door bemiddeling van 't Parlement en toeſtemming der Gemeente.

Waar toe de Cantzelier veel afschuwelijke redenen van *Nederland* voorstelt.

lement had gedaan, wijd en omstandig in groote flattery en Roemzucht voor den Koning, uitbreyt, deduceerende de Noodzakelijkheyd van den Oorlog, uyt vele Insolentien, die de *Nederlandsche Vereenigde* STAAT soude gepleegt hebben, tegens alle Kroonen in 't gemeen, trachtende te geraken tot een *Universeel Keyserdom*, soo groot als dat van *Roomen*, en besonderlijk tegens het *Interest* van *Engeland*; waar uit selfs dat *Parlement* ge-oordeelt hadde, het koste wat het wil, DELENDA EST CARTHAGO; waarom de Koning het met regt, seyde hy, wel noemen mocht, *den Oorlog van 't Parlement*, en verwachte dienvolgens een genoegsame *Subsidie*; ten welken einde hy noch wijt en breed deduceerde, als of de *Staaten Generaal* onder haar Volk uitstrooyden, dat sy verzekert waren, het *Parlement*, in desen Oorlog, den Koning niet soude assisteeren, en dat, indien sy 't maar tot de *Sessie* des *Parlements* konden uithouden, sy het Werk dan te boven waren; daar byvoegende: dat de Koning het *Parlement* beter kende, en genoegsaam van 't selve het tegendeel verzekert was; soo dat den STAATEN (seyde hy) nu dese hope ontvallende, een effectuële *Assistentie*, hen maken zal, nimmer meer formidabel tegens Koningen, noch dangereus voor *Engeland* te zijn: En by aldien sy haar na desen ooyt weder lieten opkomen, moesten altoos indachtig wesen, dat de *Staaten van Holland*, d'eeuwige Vyanden van *Engeland* zijn, beyde in *Interest*, en in *Inclinatie*.

Daar na recommandeerde hy aan hare bescheydene Sorgvuldigheyd, het betalen van des Kroons Schulden; en excuseerde het sluyten van de *Thresaurie* voor de *Banquiers*: En eyndelijk verklaarde hy 't een gekkelijke jalousie te wesen, die sommige hadden opgevat, van des Konings groote Krijgs-Macht, dien hy noch te swak bevond, en geresolveerd was, met noch 7 à 8. Regimenten te vergrooten; besluytende voorder met een Danksegging tot Godt, voor soodanigen Koning, die haren Herstelder in Kerk en Staat is, ja een Herstelder van hare wegen, om gerustelijk daar in te wonen, selfs in 't midden van Oorlog en Miserie, dewelke in naburige Landen geregeert werdende, ondertusschen hare Schuren vol zijn, en geen klagten op de Straaten werden gehoort, ja dat niemand naaulijks weten kon, dat 'er een Oorlog was: Een Koning die de herten besit van sijn Volk, en bysonder van dit *Parlement*, etz. met ontelbare flatteryen meer.

Die ten deele wederleyd werden.

Alle dese meest absurde en abusive redenen des *Cantzeliers*, wel-

kers

kers Oratie, hier achter na de Verhandeling van VREDE, geheelijk ingevoegt, hadden geen ander but noch oogmerk, dan om den *Staat van Nederland* afſchuwelijk by *'t Parlement* en de Gemeente te maken; om hen daar door te doen hare gedachten van VREDE, waar toe ſy ('t gene geen wonder was) ſeer inclineerden, te verlaaten; en in gevolge van dien, te reſolveeren, den Koning met een goede ſomme Peningen onderſtand te doen, ten einde hy ſijn aangevangen Oorlog, naar ſijn welgevallen, tot ſijn Roem en Glory ſou mogen voortzetten.

t' Is wel waar, dat vele Lieden in *Nederland* gedachten, en groote hope hadden, (gelijk gants niet vreemd noch eenigſins onredelijk was) dat het *Parlement*, den Koning met ſubſidien niet ſoude ſtijven, in ſoo een Oorlog, die de *Nederlanders* niet alleen ſuſtineerden, haar ſeer onrechtmaatig aangedaan, en ten hoogſten ruïneus voor haar geheele Land en alle Ingezetenen te zijn, maar ſelfs ook ſeer ſchaadelijk voor gants *Engeland*: Doch het kan door een redelijk en onpartijdig Oordeel, ſwaarlijk voor waarheid werden opgevat, dat volgens het voorgeven van deſe Oratie, de STAATEN GENERAAL al hun vertrouwen daar op ſouden geſteld, en ſich als verzeekert hebben, dat het *Parlement* van *Engeland*, haar Koning geen Onderſtand ſoude doen; 't is ſeer wel te gelooven, dat ſy in ſulk geval, niet ſoo groote Oorlogs-Preparatien ſouden gemaakt, en een ſoo ſwaare Vloot geequipeerd hebben, gelijk ſy echter, niet alleen Machtiger dan ooyt voor deſen, maar ſelfs ook met ſulken yver, en ſoo vroeg midden in 't hert des Winters, in 't werk ſtelden, dat weinig tijts daar na, *d'Engelſen* ſelfs bevreeſt wierden, eerder dan ſy te zullen gereet, en in Zee zijn; gelijk dan ook effectivelijk geſchiede, komende den Heer Adm. Gener. *Lt. de Ruyter*, met ſijn geheele Eſquadre voor de Rivier van *Londen*, ter tijd als al hare Schepen, noch hoog op deſelve, onder de Stad lagen. Alle blijken, van dat den *Vereenigde* STAAT, eerſtelijk, volgens het ſeggen van den Vyand ſelfs, beſonder wel tot Ruſt en Vrede inclineerde; en dat ſy ook met eene van d'ander kant door haar eigen bedrijven betoonde, ſeer vigilant en waakſaam geweeſt te zijn, om, ſoo veel moogelijk, haar aanſtaande Onheyl, en uiterſt gedreygde Ruïne in tijds af te weeren; 't geen geenſins vertelijk, maar ſeer lof en prijs-baar is.

Dat de Spreker ſegt, men geen geklag op de Straaten van *Engeland* hoorde: buyten alle twijffel heeft men dat ſoo veel te meer

op

op de Beurs en andere beslooten plaatsen, onder de Kooplieden en Ingezetenen gehoord, soo meenigmaal als sy dachten, aan de groote Schaade, en het ruïneus Nadeel, 't geen haar desen Oorlog aandeed, voornamentlijk als 'er dagelijks soo veelvoudige Lamentatien aan 't Hoff te *Withal* wierden ingebracht, over d'extreme Schaaden, die men meer en meer door de *Hollandsche* en *Zeeusche* Capers gewaar wierd, die selfs hare Kusten soodanig ontveyligden, dat den Koning sich genoodzaakt vond, met meerder Macht daar in te moeten voorsien. En hoewel echter door lange instantien en meenigerley persuasien, het *Parlement* noch resolveerde, den Koning een Supplement van 70. Duysent Ponden sterl. yder maand, 18. Maanden lang, te consenteeren, soo heeft doch het selve, en veel min d'Ingezetenen, ooyt eenig genoegen in desen Oorlog betoont, noch hen deselve als eygen aangemaatigt; maar ter contrary toonde het *Parlement* seer groote Misnoeging over de groote Macht van *Militie*, die sijn Majesteyt omtrent *Londen* had doen te samen voeren. En na dat dese gemelte *Subsidie* al geconsenteerd was, soo viel daar noch veel te haspelen, en passeerden noch langen tijt een meenigte wederzijds debatten en geschillen, voor al eer derselver expeditie geëffectueert wierd; selfs deed men een gerucht uytstrooyen, dat de *Hollanders* ongemeen sterk, soo te Water als te Lande, ten Oorlog rusteden; en dit met soo exorbitante voorgevingen, dat sy selfs een Lijst van Schepen, wegens het Amsterdamsche Esquadre, en een getal van allerley Land-Militie formeerden, en dat veel hooger en grooter dan het in der daad was, ten einde het *Parlement* dies te eerder tot d'Expeditie der *Subsidien* te doen resolveeren; Doch het selve als doen ook d'occasie waarnemende, socht voorheen eerst alles te bedingen, 't geen men tot des gemeene Lands nut en welstand oordeelde: Tot eindelijk sijn Majesteyt soo hard op de Geld-Middelen, en het fourniren van dien, aandrong, dat hy een absolut effect van saake begeerde, met dreyging, van in contraryen val, het *Parlement* te zullen doen scheyden, na dat sijn Majesteyt voorheen meest al desselfs begeeren ingewilligt hadde.

Het beloofde Geld-Secours, tot Onderhoud des Oorlogs dan eindelijk vast gesteld, soo wierd dagelijks gedelibereerd, waar uit men 't selve soude vinden; d'eene wilde, dat tot last van de Contreyen en 't gemeene Land hebben; d'andere daar en tegen, begeerden 't op d'inkomende Fransche Goederen. En om

de

de *Finantien* dies te meer te faciliteeren, bood men tot *Londen* aan, de Vreemdelingen te naturaliſeeren.

Dus verre van d'Oorlogs-Toeruſting der *Franſche* en *Engelſche* KONINGEN, nu zullen examineeren, wat de beyde Biſſchoppen van *Ceulen* en *Munſter*, tot Toeruſting en Voortſetting harer Hulp-Krijg, te weeg gebracht hebben.

III.

Oorlogs-ruſting van CEUR-CEULEN.

De *Ceurvorſt van Ceulen*, ſachtmoedig van Inborſt, en Vrede-lievend van Aard, zijnde alleen met ſiniſterlijke Franſche ſtreeken, door het Middel van *Prins Wilhem van Furſtenberg*, *le Cher Amy de France*, tot de *Societeyt* van deſen Oorlog vervoert, heeft ſelfs van aan-beginne geen groote Preparatie noch ſonderlinge Krijgs-Ruſting gemaakt; te meer, alſoo *Vrankrijk*, dat ſich aan ſijn Gunſt, en den Vryen Doortocht ſijner Landen, veel liet gelegen leggen, hem ſelfs genoeg met Land-Militie verſorgde, ſoo, om met ſijn kleyn Guarniſoen te conjungeeren, om nevens den *Biſſchop van Munſter*, tegens de Vyanden van *Onſe* MOEDER *de* KERK, in *Nederland* te oorlogen; als ook om ſijn eygen Steden rijkelijk met Franſche Beſetting te voorſien, ja veel meer dan hem lief was, gelijk kort daar na genoegſaam te kennen gaf, wanneer de Koning van *Vrankrijk*, bereyds in den jaare 1672. met ſijn Krijgs-Heyr door ſijn Landen over den Spaanſchen Bodem, na de Nederlandſche Geweſten trok, en ſijn Majeſteyt hem in paſſant aanſprekende, ſoo kon de goede Ceurvorſt ſich van weenen niet onthouden; buyten twijffel om de groote Elenden en Ruïne dien hy als doen, ſoo voor ſijn eygen, als meer andere Nabuerige Landen, te gemoet begon te ſien, waar toe hy ſelfs, doch door looſe verleyding, oorzaak gegeven hadde; gelijk ook naderhand genoeg gebleken heeft, beſonderlijk als ſijn Hoogheyd den *Prince van Oranje*, geconjungeert met de Keyſerlijke Armée, onder den Graaf *Montecuculi*, niet alleen in korten tijt ſijn Reſidentie Stad *Bon* veroverde, maar al d'omleggende Steden en ſijn geheele Land ſoodanig benaauden, dat hy ſelfs geen zekerheyd noch verblijf daar in vindende, ſich genoodzaakt vond, in de Stad *Ceulen* te vluchten, na voorheen deſe Onheylen, met de Traanen op de Wangen, aan den *Biſſchop*

Toeruſting van den Ceurvorſt van Ceulen.

van

van Straatsburg, ſcherpelijk verweten te hebben, als nevens *Prins Furſtenberg*, d'eenigſte oorzake daar van zijnde, door hare omvoeringen en verleydingen, ten gevalle van *Vrankrijk* gedaan; waar van hier na voorder.

In diervoegen dat deſe *Ceurvorſt* dit Jaar 1673. ſich meer genoodzaakt vond, al ſijn vlijd aan te wenden, tot beſorging van ſijn eigen Plaatſen, en het fortificeeren ſijner Reſidentie Stad *Bon* (hoewel t'eenemaal te vergeefs) om het ſijne wel te beſchermen en te defendeeren; in plaats van naar ſijn meening, en gelijk men hem geperſuadeert had te gelooven, offenſivelijk de *Vereenigde Nederlanden* te helpen attaqueeren; ten welken einde hy echter veel van ſijne Volkeren, ſoo Cavallery als Infantery na *Munſterland* ſond, om met desſelfs Biſſchoppelijke, en meer Franſche Volkeren geconjungeert zijnde, van daar een Inval op *Vriesland* te doen; gelijk ſy dan, na een Verdrag tuſſchen *Vrankrijk* en *Brandenburg* getroffen, en deſen Ceurvorſt met ſijn Volkeren geweken was, daar omtrent, en door geheel *Weſtphalen* ſeer de Meeſter ſpeelden.

IV.

Oorlogs-Ruſting van de Biſſchop van MUNSTER.

En Biſ-ſchop van Munſter, De *Biſſchop van Munſter*, een veel wreeder Krijgs-Mans Hert beſittende, en naar het ſchijnt, al ſijn Heyl en Avancement by den Oorlog, met Plunderen, Rooven en Stroopen, als anderſins ſoeckende, quam, wegens ſijn Krijgs-ruſting en Preparatien ter Vyandelijke Attaque, meer in conſideratie, dan den *Biſſchop van Ceulen*, hoewel beyde gelijkelijk ten dienſte en behaage van *Vrankrijk*, als Ontroerder van gants EUROPA; van wien deſe Biſſchop van Munſter dagelijks vele Volkeren voorby *Ceulen* den *Rhijn* af ontfing, om daar mede het *Intereſt* ſijns Meeſters, ten verderve van het *Vereenigd Nederland*, te betrachten; ten welken einde hy ſich eerſt geweldiger Hand van het Huys te *Gramsbergen*, niet wijt van *Coeverden* gelegen, verzekert hebbende, Ontrent Coeverden, bracht daar veel Volks te ſamen, nevens een groot getal Kruywagens, Schoppen, Spaden, Houwélen, en meer andere diergelijke gereedſchappen, om ſich daar vaſtelijk te verſchanſen, en een redoutabele Poſt te Formeeren; brengende daar ook een groote Quantiteyt Bomben, Granaden, Kogels en Geſchut, met allen ſchijn, om de Stad *Coeverden* ſeer Furieuſelijk

aan

aan te taſten: en om dit Deſſeyn te faciliteeren, deed hy door groote Macht van Volk, en met ſeer exceſſive Onkoſten, een ſwaaren Dam door de *Vecht* leggen, die wel meer dan derdehalf uur gaans lang, onder 30. en boven meer dan 8. ſchreden breet was, om daar door, het Water geheel opſtouwende, die in de Stad te doen verdrinken, of door angſtige benaaudheid, tot overgave te dwingen: hy deed ook verſcheyde Redouten en Sterkten langs deſen nieuw gepractiſeerden Dijk opwerpen, en ſuſſiçant met Canon beplanten, om op die manier deſe Stad ingelijks te Forſceeren; doende dagelijks met eenige duyſent Man, in uitnemende vlijtigheid arbeyden aan dit Werk, 't welk hy ſoo ſeer ter herten nam, dat hy 't meenigmaal in eigen Perſoon quam beſichtigen, als ſtellende een groote Hope op dit Deſſeyn; waar in ook voor hadde, langs deſen Dam, door de Moeraſſen in de *Drenthe* te geraken, en aldaar een open Pas te houden, om hare ravage en ſtrooperijen te beter voort te zetten.

In 't Land van *Over-yſſel* deed hy ook eenige geconqueſteerde Plaatſen fortificeeren, en met meerder Guarniſoen beleggen; naderhand alles t'ſamen voerendende wat uit ſijn andere Plaatſen eenigſins lichten konde, ſoo wel de Ceulſche als Munſterſche Troupen, dien hy met 45. Cornetten Franſche Ruytery, uit *Nimwegen*, *Aarnhem*, *Vitrecht*, en *Zutphen* getrokken, verſterkende, maakten geſamentlijk een Macht van 7 à 8000. Man uit, en verſien met eenige Veld-ſtukken, Schoppen, Spaden, en ander gereedſchap, waar mede ſich door de *Drenthe* in aantocht begaf, om op *Vriesland* in te vallen, trachtende de Poſt op *'t Heere-veen* te Forceeren. Hy deed ook een meenigte platte houte kiſten maken, zijnde vier voet in 't vierkant, en de holte van binnen met rijswerk of andere lichte dingen gevult, hebbende aan alle hoecken yeſere ſchaakels, waar mede deſe houte kiſten aan malkander gehecht, in korten tijt een notabel breed Water of wijde Rivier konden beleggen, om ſeer ſpoedig een geheel Leger te konnen doen paſſeeren. Boven dien had hy ook wel omtrent een getal van 400. platboomde Schuyten doen verveerdigen, bequaam om een Macht van over de 3000. Man te gelijk over te voeren, en een groote meenigte Horden van Mandenwerk in ſijn Land doen maken; waar mede hy ook voor hdde, de Veſting *Coeverden* te beſpringen; Maar hoe deſe en meer andere ſijner Aanſlaagen hem deerlijk hebben mislukt, heeft de tijt genoeg geleert.

En In *Over-yſſel.*

De Biſſchop van *Munſter* begaf ſich ook perſoonlijk binnen *Zwol*, om aldaar voor eenigen tijd ſijn Reſidentie te houden, waar op terſtond ging beſichtigen de Steden *Haſſel* en *Swartſluys*, daar hy noch ſterk aan de Fortificatien deed arbeyden, en insgelijks ook aan de Vlot-ſchuiten vol Canon, die door de Nederlanders in de gront waren geboort, om dat ſy die niet hadden konnen mede voeren; en wierden nu door de Schippers voor 100. Rijxd. weder op-gewonden, en 't Geſchut binnen *Haſſelt* en *Swartſluys* gebracht; ondertuſſchen ging de Biſſchop ſijne Troupen, die tuſſchen *Zwol* en *Haſſelt* verzamelden, dikwils beſichtigen, om daar mede op *Holland* of *Vriesland* aan te vallen.

Des Biſ-ſchops Finantien.

Aangaande ſijn FINANTIEN, die beſtonden wel meeſt uit de breede Beurs en goude *Louiſen* van Louïs van *Vrankrijk*, tot wiens plaiſir, en ſijn eigen baat-ſoecking, hy deſen ſoo ſeer onrechtmatigen Oorlog had ondernomen, direct ſtrijdig tegens alle Eer en Redelijkheid, als verbrekende ſijn eigen-handig geteykent Verbond, ſoo ſolemneelijk onder hoogen Eede, met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* eertijts opgericht. Voorders ſocht hy ſijn Geld-Middelen, niet alleen tot voortſetting van ſijn ongerechtige Bloed-krijg, maar ook tot opvulling van ſijn ongrondelijke Roof-kiſten, naar uiterſte vermogen te vermeerderen, door alleſins, waar maar kon, het platte Land onder ſwaare Contributien, Taxen en Brandſchattingen te zetten, en den armen Boer en geringe Land-Man het ſijnige met geweld en overlaſt af te knévelen.

Na dat nu de Biſſchop, gedurende ſijn Reſidentie tot *Zwol*, alles verzamelt hadde wat gelicht konde werden uit de Guarniſoenen, ſoo wel Ceulſe als Munſterſe Troupen, en de ſelve verſterkt met 45. Cornetten Franſſe Ruytery, dreygde op *Vriesland* in te vallen, en *Prins Maurits* uit ſijn Quartier op te ſlaan, werdende gecommandeerd door den Generaal *Morna*.

Siet daar hebben wy d'Ellendige Beginſelen van dit Fatale Jaar 1673. in 't welke, hoewel men ſelfs van 't eerſte begin aan, al van verſcheyde kanten, het aangenaam Baſuyn van *Vreedens geruchten* begon te blaaſen, echter ons ſeer weinig apparentie daar toe vertoont, door het ſterk armeeren en ſeer ſwaar toeruſten van allerhande Oorlogs-bereydſelen, ſoo te Water als te Lande, beyderley met grooter en machtiger Scheeps-vlooten, en formidabelder Krijgs-Heiren, dan ooyt voorheen.

Ge-

Gelijk wy dan eerst gesien hebben, dat besonderlijk de Koning *van Vrankrijk*, als den voornaamste Aanvoerder en eerste Beginner van al dit Werk, gedaan heeft: ten tweeden de Koning *van Engeland*; ten derden de Ceurvorst *van Ceulen*; en ten vierden de Bisschop *van Munster*, alle gelijkelijk al hun krachten ingespannen, om het hoog beangstigde en laag bedrukte *Nederland* t'overvallen, en indien mogelijk, t'eenemaal te ruïneeren.

V.

Oorlogs-toerusting des VEREENIGDEN NEDERLANDS.

Kort Begrijp van de uytmuntent vigilante Toerusting en wonder dappere Resistentie van *'t Vereenigd Nederland.*

Om sulk aanstaande Onheyl te verhoeden, en dese streng gedreygde Rampen met alle vlijt in tijts af te weeren, hebben hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL, en sijn Hoogheid den Heere PRINCE *van* ORANGE, sedert al dien tijd ook niet stil gezeten, maar zekerlijk alle bedenkelijke Middelen in 't werk gestelt, en met een wonderlijke Waakzaamheid gevigileert, om haar waarde VADERLAND te mogen beschermen, en hunne duur-gekochte VRYHEID, voor soo veel sy noch daar van besaaten, met kracht te mogen staande houden; hebbende niet dan al te veel, met schaade en seer groot naadeel nu geleert, de droevige Rampen en beklaaglijke Onheylen, die haar door d'enkele Naalaatigheid en slofachtige Versuymenis, in het behoorlijk Fortificeeren harer Frontieren, en het waakzaamig Besorgen harer Grensen, zijn overkomen, als hebbende in min dan eene Maand, 3. geheele *Provincien* verlooren, ja in min dan 50. dagen, meer dan in den tijd van 80. jaren lang, door het Swaard hebben veroveren konnen.

Sy waren dan nu niet alleen yverig in het Fortificeeren harer Frontieren, met d'oude Fortificatien te versterken en nieuwe weder op te rechten; seer vigilant in het allomme visiteeren harer Grensen; en alle de noodige Posten, met Genoegsaam Guarnisoen te voorsien, Oorlogs Materialen, Proviand en allerley Voorraad in hare Magazijnen te verschaffen; hare *Recrutes* en nieuwe Wervingen soo sterk voort te zetten, dat sijn Hoogheid den Heere *Prince van Orange*, al vroeg in 't voor-

 jaar,

jaar, met een seer Formidabel Heyr-leger konde te Velde trekken, en boven dien alle Frontieren en noodige Posten met genoegsaam Guarnisoen bezet te laaten; en van alle kanten soo waakzaam en dapper resisterende, dat voortaan de Vyand, hoe machtig en geweldig hy ook quam aanzetten, nergens tot het inbreeken, noch voorder progresseeren, op hare noch overige *Provintien* heeft konnen geraaken:

Maar boven dien soo straften sy ook rigoureus en rechtmaatig alle den genen die hun voortijts soo laf-hertig en trouwlooslijk hadden, en noch somtijts quamen te gedraagen; ook geensins nalaatende de bysonder vigilante, en kloekmoedige dappere Helden, yder naar merite te beloonen.

Nevens dien allen waren sy ongemeen neerstig in het equiperen en toerusten te Water, doende een Oorlogs-Vloot verveerdigen, die soo Formidabel en Machtig was, dat nooyt swaarder en suffisanter in Zee gebracht hebben; en dit alles onder het Hoog wijs Beleyd, en uitmuntend deftig Bestier van sijn Hoog-gemelde Hoogheid.

Sy waren besonder sorgvuldig in het voortzetten harer *Finantien*, hoewel niet sonder last en beswaaring harer Ingezetenen en Onderdanen; doch door wel veel sachter, meer redelijker, en ongelijk betamelijker Middelen, dan meest al hare Tegenpartyen. Weshalven men dan ook door de baarblijkelijke Uytwerkingen en volgende Effecten, opendlijk heeft bespeurt, dat sy niet alleen nooyt meer tot soodanig Verlies zijn geraakt, (uitgenomen alleen de schoone en wijd beroemde Stad *Mastricht*, doch niet sonder soo rigoureuse Resistentie, dat de Bestierders van dien, ten hoogsten roembaar gepresen, en rijkelijk beloont zijn) maar selfs geprogresseert, en uytmuntend Mannelijk gevictoriseerd hebben; ja soodanig, dat niet alleen het Rad der Fortuyn t'eenemaal by hen begon om te draayen; maar ook al de Wereld handtastelijk kon sien, dat in veelen deelen, den HEMEL selfs met hen was, en haar wonderlijk te hulp quam; te meer, alsoo sy ten allen tijden sich ook waakzaam in den Gebede tot Godt, en niet meer nalaatig betoonden sijn Almachtige Majesteyt, den eenigen Bestierder alles Goets, te danken, te loven en te prijsen, soo haast sy eenige Verovering gekregen, of notable *Victorie* behaalt hadden; als zijnde door hare Schaade niet alleen Wijser, en door hun Naadeel Voorsichtiger; maar ook door het Lijden en d'Onderdrukking, Ootmoediger en Geboogsamer voor Godt en Men-

schen

ſchen geworden. Waar op het ſijn Heylige Almachtigheyd dan ook ſoodanig heeft gelieven te dirigeeren, dat hare grootſte en meeſt vreeſlijkſte Vyanden ſelfs, uyt eigen beweging, ja uyt vreeſe en benaauwdheyd ſich genoodzaakt vonden, hare *Conqueſten* en veroverde Steden, wonderbaarlijker wijſe te verlaaten, en ſich naar hunne eygene Grenſen te retireeren. Al het welke men hier vervolgens, ſelfs noch binnen dit eenige ſeldſaame jaar 1673. beſpeuren zal, door het pertinent verhaal der gepaſſeerde Voorvallen. Maar,

Voor al eer wy daar toe, en tot d'Oorlogs-*Actien* der Wederzijds ſtrijdende Partyen treden, zullen, om onſe gekoſene Rang, en aangevangene Order te volgen, hier vervolgens ook een weynig van de vooren-gementioneerde Krijgs-ruſtingen en Oorlogs-preparatien ſpecificeeren, die hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL *der Vereenigde Nederlanden*, en ſijn Koninklijke Hoogheyd den Heere *Prince van Oranje*, tot Wederſtand der Vyanden, beſcherming des Vaderlands, en Welvaart harer Onderdanen, aangewend en uitgewerkt hebben.

Nederlandſche Toeruſting te LANDE.

De groote Oorlogs-Toeruſtingen der *Franſſen*, verwekten den STAAT *des Vereenigde Nederlands*, om al hare Frontier-Steden, waar aan iets ontbrak, dies te beter te verſterken, en ſoo wel te Water, als te Lande alleſins vlijtig op haar Hoede te zijn: Want ſoo haaſt de *Franſſen* omtrent *Aath*, *Duynkerken*, en by hare Conqueſten groote Krijgs-Legers begonden te vergaderen, dacht het hare Hoog Mogende goet en van nooden te zijn, dat men de Frontieren der *Vereenigde Nederlanden* met Krijgs-Volk, Oorlogs-Middelen, Levens-Behoeften, en andere Noodwendigheden behoorlijk verſorgden, om tegen alle Vyandelijken Overval te konnen het Hooft bieden en beſtandig zijn. Te Lande,

De *Munſterſchen* dan voor hebbende, om *Vrieſland* in te vallen, ſoo wierden verſcheyde Compagnyen te Paard derwaards geſonden, die korts daar aan noch van meer andere wierden gevolgt. De Heer Coll. *Rabenhaupt* begaf ſich met een goet getal na *Coeverden*, om aldus het woeden en braveeren der *Munſterſchen* voor te komen; gelijk ook ten dien eynde een party Krijgs-Volk na de *Boertang* wierd geſonden. Hier tegen had men den tiende Man Land-Volk op-ontboden, om alle Plaatſen waar Volk uyt In Vrieſland,

geno-

genomen was, weder behoorlijk te bezetten; waar van yder Man des weeks drie Hollandsche guldens ontfing: desgelijks wierden alle Vestingen en Schansen met meer Geschut en Ammunitie voorsien.

Binnen Coewerden,

Coeverden wierd niet alleen door den Heer Coll. *Rabenhaupt* met suffisant Garnisoen, Ammunitie, en allerhande benoodigde Provisie genoegsaam versorgt, soo haast men vernam, dat de *Munsterschen* het Huys te *Gramsbergen* attaqueerden; maar wierd ook de Burgerschap aan bevolen, hun voor 6. Maanden tijt met alle behoorlijke Levens-Middelen te versorgen, doende boven dien al het noodige aan de Fortificatie verbeteren, en sich in volkomen Postuur stellen, om den Vyand couragieuselijk af te wachten, alsoo de *Bisschop van Munster* met sijn Troupen, belaaden met Kruywagens, Schuppen en Spaden, meenigte Teenhorden en andere Storm-gereedschappen in Aantocht was.

Tot Leeuwaarden,

De Heere *Staaten van Vriesland*, tot *Leeuwaarden* op een uytgeschreven Land-dach vergadert zijnde, beraadslaagden, op wat wijse men het Land, indien de Nood sulks vereyschte, bequaamst onder Water sou stellen: desgelijks om een weerbare redoutabele Schans op 't *Heere-Veen* te doen oprechten, ten einde men het Landschap *Vriesland*, dat in groot gevaar van den Invall der Bisschoppelijke Volkeren stond, daar door te beter bevrijden, en men de gedreygde Onheylen afweeren mogt.

En zend sijn Hoogt. Prins *Maurits* na *Vriesland*,

Als men nu van alle kanten Bericht ontfing, hoe *Duc de* TURENNE met een groote Macht quam afzakken, en dat noch eenige Duysenden *Keulsche* en *Munstersche* Volckeren sich daar by souden vervoegen, om op *Vriesland* in te breken, heeft sijn *Hoogheyd*, sijn Vorstelijke Genade *Prins Maurits van Nassau* als Eerste *Veld-Marschalk*, geordonneert en geauthorizeert, om in beyde de Provincien van *Vriesland* en *Stad en Landen*, als Hooft over de Militie aldaar, te commandeeren. Luydende sijn Commissie aldus:

Met Schriftel. Bevel om daar 't Opper-Commando te voeren.

Syne HOOGHEYD *heeft gestelt en gecommitteert, stelt en committeert mits desen, den Heer* Prins Maurits van Nassau, *Eerste Veld-Marschalk, om te hebben het Opperste Commandement over 's Lands Militie, tegenwoordig zijnde in de Provintie van Vriesland, en die van Stad en Landen, en die gene dewelke als noch derwaards zal mogen werden gezonden, met volle Macht en Last om het voornoemde Commandement te exerceeren, met het selve Gesach en Authoriteyt, als sijne* Hoogheyd *soude mogen doen, sich aldaar in Persoon bevindende.*

La-

Lastende alle Officieren en Soldaten, zijnde in dienst van den Lande, en onder sijn Gehoorzaamheyd, sich naar den Inhoude deses preçijselijk te reguleeren, en sijne Beveelen in alles naar te komen. Gedaan in 's Gravenhage, den 28. *April*, 1673.

(L.S.) G. PRINCE d'ORANGE.

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyd.

HUYGENS.

Sijn Vorstelijke Genade, vergezelschapt van den Marquis *de Mompouillian* in Qualiteyt van Generaal *Commissarius* over de Ruytery, tot *Harlingen* in *Vriesland* arriveerende, wierd aldaar te sijner Eere het Kanon op de Wallen gelost; soo ook tot *Leeuwaarden*, daar de Heer Stadhouder *Prins Hendrik Casimir van Nassau*, sijn Vorstelijke Genade met een groot Gevolg Edelen, en het Guarnisoen in de Waapen, quam inhaalen; en wierd van haar Hoogheyd de Vorstinne *van Nassau* seer minnelijk onthaalt, op 't Hoff gelogeert, en deftig getracteert. Sijn Vorstelijke Genade eenige dagen tot *Leeuwaarden* verblijvende, quam Tijding, dat de Bisschop van *Munster* met sijn Troupen in Aantocht was, om *Koeverden* te beleegeren; waar om sijn Vorstelijke Genade, sonder sich daar langer op te houden, alleen haar Ed: Mog: de Heeren Gedeputeerden sijn Commissie toonende, sich aanstonds na *Groeningen* begaf, om Ordre te stellen op al het gene tot bevrijding van *Koeverden* mocht noodig zijn. Werd deftig Verwellekomt.

Tot *Groeningen* aangekomen, en daar wederom met groote Eer ontfangen, begaf sich alsoo voort in de Vergaadering van haar Ed. Mog: de Heeren Gedeputeerden, in tegenwoordigheyd van den Heer Gen. Lt. *Rabenhaupt*; alwaar met sonderling genoegen vernam, dat by de voorsz. Heeren reeds goede Ordre gesteldt, en behoorlijke Sorge gedraagen was, om de Vesting *Koeverden*, soo veel de tijd en gelegentheyd had toegelaten, met noodige Behoeften te voorsien; met vast besluyt, om daar in te volharden tot soo lang die Plaats van alles behoorlijk soude besorgt zijn. 't Welk soo goet effect sorteerde, dat de Vyand sich genoodzaakt vond, sijn voorgenomene Resolutie te veranderen, en in plaats van *Koeverden vive Force* aan te tasten, die Plaats alleen te blocqueeren: Maar geen kans ziende, om de Belegerden door 't geweld der Waapenen te vermeesteren, heeft Steld, benevens d'andere Heeren Gedeput: deftige Ordre tegen des Vyands Aanvallen.

getracht, hen door Opstouwing des Waters te doen verdrinken; dan is daar in, als een grouwelijk Voorneemen, soo wel by God t als Menschen, door wonderlijke Bestiering van den Hemel selfs, schandelijk verhindert geworden; gelijk hier na te sijner tijd breeder werd verhaalt.

Doet alle Avenuës en Passen behoorlijk versterken,

Onderwijl ging sijn Vorstelijke Genade, benevens den Heer Gen. Lt. *Baron van Rabenhaupt*, verzelt met eenige Heeren Gedeputeerden van die Provintie, alle Forten, Passen, Sluysen en Zijlen besichtigen. Na nu gezaamentlijk op alles goede Ordre gestelt te hebben, deden sy veel Landeryen onder Water zetten. En alsoo weynig of geen Wercken van *Defensie* der *Avenuës* in *Vriesland* waren gemaakt, soo hebben de Heeren Gedeputeerden uyt de Provintie van *Vriesland* seer instandig begeert, dat sijn Vorstelijke Genade doch weder in aller spoed na *Vriesland* mocht keeren, om op soodanige Versterkingen Ordre te stellen. Tot *Leeuwaarden* gekomen, en haar Ed. Mog: der Heeren Gedeputeerden Intentie vernomen hebbende, begaf sich aanstonds in 't Hooft-Quartier op 't *Heere-Veen*, alwaar naar behooren met alle respect, het lossen van 't Kanon, en 't Volk in de Waapenen, wierd ontfangen; waar op hy alle Toegangen, waar langs de Vyand mocht konnen inbreeken, selfs besach, en op 't spoedigst deed versorgen; gelijk ook de Schans de *Swartendijk*, *Breebergen*, *Gardijk*, de *Bunster-schans*, de *Schooter-Brugge* of *Bruglaan*, *Borkaf*, *Blesbrugge*, *Oude Verlaat*, *Oude Veer*, *Slijkenburg*, en de *Kuynder*, alle dese Plaatsen wierden behoorlijk voorsien en volkomen versterkt. Daar-en-boven wierd ook een swaare DAM, tot het stoppen van de Stroom de *Linde*, gelegt; waar door al de laage Landen onder Water gezet, en geheel *Vriesland*, sonder noch de Zee-sluysen te openen, tegen alle Aanvallen des Vyands, seer versterkt wierd.

Al het hooge Land om *Groeningen* tot aan *Helpen* wierd geslecht, wijl men sulks seer noodzaaklijk tot Defensie en Versterking van die Stad oordeelde. Het Regiment van den Colonel *Bamfield* vertrok van der *Goude* na *Vriesland*, en eenige andere Compagnyen na de *Klundert*: van waar wederom 2. Comp. Marines na *Hellevoet-Sluys* vertrokken; aan welke Stad noch 3. *Hoorn-Wercken*, en een formidable Schans, recht tegen-over de Stad op den *Yssel-kant*, wierden aanbesteed te maken.

En is een Middel dat alle Geschillen werden by-geleyd.

Voor sijn Vorstelijke Genadens komst, had de Heer Lt. Generaal, *Baron d'Aylua* het Commando in de Provintie van *Vriesland*, en de Lt. Gen. *Baron van Rabenhaupt* in de Provintie van *Stad en*

Lan-

Landen. Dan na het Arrivement van ſijn Vorſtelijke Genade in *Vrieſland*, op expreſſe Ordre en Bevel van Sijn Hoogheyd, wierden daar alle Geſchillen en Oneenigheden, wegens het Commandement en 't Opper-Bevel, tot weder-zijds genoegen geſliſt; ſoo dat de Heer *Rabenhaupt* als Commandant in *Groeningen*, en de Heer *Aylua*, by 't Krijgs-volk in *Vrieſland* bleef; beyde commandeerende als Lt. *Generaal.*

Doch voor al eer wy nu verder tot het fortificeeren, en ter Defenſie verſorging der andere Provincien overſtappen, achte niet ongerijmt te zijn, hier by in te voegen, het behertigen der beſliſſing en ter nederſtelling van de Factieuſe Queſtien, die inſonderheid in deſe Provincie, gelijk eertijts in meeſt al de Hollandſche en Zeeuſche Steden, was ontſtaan, als zijnde eerſt en voor-al ten hoogſten Noodig, dat den ſmeulenden Brand van binnen werd geleſt, voor al eer die tot een hevige Vlamme begind uit te berſten, en niet alleen haar eigen plaats en Inwoonderen ten uiterſte Ruïne doet verteeren, maar ook door hare uytflikkerende hittigheden van Tumulten, en hoog opſpringende vuurſprankels van Mutinatien en Rebelligheden, al d'omſtaanders en aanſchouwers ſeer ergerlijk doet aanſteken en verderven; gelijk men dan (Godt betert) nu noch onlangs in den voorleden Jare, maar al te veel heeft ervaren; (en by den Heer *P. Valkenier*, in 't DERDE DEEL, ſeer naaukeurig is verhaald) Soo dat de *Staaten des Lands*, om ſoodanige verdervende Rampen nu beter voor te komen, al vroeg in tijts daar in voorſagen, en alle bedenkelijke Middelen aanwendeden, om dat verſlindende Vuur in ſijn geboorte te verſmooren. Want, Factieuſe Queſtien in Vrieſland;

Onder de gemeene Commotien hier te Lande gereeſen, op de ſubite *Invaſie* der *Franſſen*, heeft de *Provintie* van *Vrieſland* haar groot aanpart gehad, 't welk deſelve ſedert in ſoo groote Verwerring heeft gebracht, dat haar als de Handen zijn gebonden geweeſt, om iets tot Behoudenis van 't Land uyt te rechten, en alles in gevaar van d'uiterſte Ruïne wierd gebracht; Want in plaats van den Vyand tegen te gaan, die in hevige verwoedheyd, met een groote Macht van verſcheyde kanten quam aannaaderen; de vervallene Saken te herſtellen, die tot Conſervatie des Lands en Welvaard der Ingeſetenen moeſten dienen; Soo abandonneerden de *Regenten*, door mutuële en onderlinge *Diſſentien*, voor ſoo veel hun belangde, het Beſtier van de *Hooge Regeering* en *Defenſie* van 't lieve Vaderland; diſtraherende ſich in ſoodanige Waar uyt die ontſtaan zijn,

 Factien,

Factien, dat ſy tot het houden van twee ſeparate *Staats-Vergaderingen* zijn uytgebarſten, waar onder ſommige, liever, als een ſtip van haar eigen *Intereſt* te wijken, deſe ſchoone *Provincie*, ten proye aan den Vyand ſouden hebben willen overgeven; waar op niet anders dan een *totale Subverſie* van den *Staat* kon volgen. 't Is genoeg bekent, dat deſe geheele Ontſteltenisse alleenlijk geſprooten is, uit een *Diffidentie* der Onderzaaten, tegens d'Overigheid; en zal aan dit Werk van *Vrieſland* blijken, hoe ſeer deſen *Staat* verplicht is, hare Behoudeniſſe, naaſt Godt, dank te weten, aan de ſeer wijſe en vlijtige *Voorſichtigheyd* van haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, en de Hoog-wijſe *Directie* van ſijn Hoogheyd *Prince van Orange*.

En wat groot gevaar daar in ſtak:

In *Holland* nam deſe ſchandelijke Ontroering eerſt haren Oorſprong, en verbreyde ſich aanſtonds ſoo wijd uit, dat naaulijks eenig deel daar van bevrijd bleef; indiervoegen ſoo dit verderflijk Vuur niet in tijts, door de voorſichtige Diſpoſitie van *ſijn Hoogheid* omtrent de *Magiſtrature*, ware geſtuyt en uitgebluſcht geworden, deſe *Provintie* onvermijdelijk gevallen ſoude zijn in een volkomen *Anarchie*, en de anderen met haar in een uiterſte Verderf; of ten minſten in ſoodanige Verwerring, als waar in men *Vriesland* doemaals ſach. Want de Regeering geſuſpecteerd, kon deſe *Breuke* niet heelen; en de Gemeente vol Tumult en Oproer, kon daar alſoo min nuts by doen.

Daar was in *Vriesland* wel een Stadhouder, en de Vorſtinne ſijn Vrouw-Moeder, doch troffen het geluk niet, de Oneenigheden tot ſulken genoege te konnen beſlechten: waar uit dan gevolgt is, dat d'Oude en Nieuwe Regeering yder apart is gehandhaaſt geworden, beyde de *Souverainiteyt* der *Provincie* repreſenterende, d'eene tot *Leeuwaarden*, en d'andere tot *Sneek* vergadert, nemende tegens-malkander ſtrijdende *Reſolutien*, ſonder in eenigen deele d'een d'ander te konnen verſtaan. Al het welke niet alleen ſeer ſchaadelijk voor de *Provintie*, maar ook ten hoogſten ergerlijk voor al d'andere Plaatſen, en nadeelig voor den geheelen STAAT in 't algemeen zijnde; Soo hebben hare Hoog Mog: en ſijn Hoogheid, den 11. *January* deſes jaars, eenige Heeren daar heen gedeputeerd, omme nevens den Heer *Stadhouder van Vriesland*, als *Mediateurs*, de Sake by te leggen, en de ſtrijdige Partijen te vereenigen: die dan ook na ſeer veel moeyten en verdrietigen arbeyd, het ſoo wijt gebragt hebben, dat op expreſſe Beſchrijving, den 19. *Febr.* een Staatſche Vergade-

gadering binnen *Leeuwaarden* is gehouden, om alleen en in 't geheel de *Souvereyniteyt* der *Provintie* te repreſenteeren, en voorder alle openſtaande differenten te compoſeren, en d'ingeſlopen Abuyſen te remediëren, waar toe by de Heeren *Mediateuren*, den 22. *Febr.* in de Vergadering is ingelevert, hun Concept en Reglement *Reformatoir*, om *Staats-gewijſe* ge-arreſteert te werden. Doch werd geremedieert.

Deſe Nieuwe aangeſtelde Vergaadering, tot Herſtelling aller voorgaande Onheylen, wierd binnen *Leeuwaarden* met groote Magnificentie geintroduceert; vervoegende ſich de Stadhouder en de geſamentlijke Gecommitteerden, na voorgedane publijke Gebeden, na het *Landſchaps-Huys*, gevolgt van eenige Compagnijen Guardes, Hellebardiers, etz. Alwaar de Gevolmachtigden uit de 4. Kameren, in die van *Ooſtergo* getreden zijnde, de Heer *Moleſchot* een deftige Aanſpraak deed, beſonderlijk ſpecterende op den toeſtant des tegenwoordigen tijts; waar op door *D. Laſtdrager* een yverig Gebed tot Godt wierd uitgeſtort, om ſijne Goddelijke Zegening over hare Beſoignes te mogen bekomen. Dus hare Deliberatien en Raadplegingen ge-eindigt, zijn gemelte Heeren wederom afgereden na 't Hoff van den Heer Stadhouder: en hebben eindelijk deſe gemelte Heeren Gecommitteerden, door hun ongemeene vlijd, en het aanwenden van alle bedenkelijke Middelen ter verbetering, ſoo veel te wege gebracht, dat al deſe geſchillen ten genoegen van een yder, zijn bygeleyt: Benevens een vaſt-genomen *Reſolutie*, om *Vrieſland* tegens d'Aanvallen der Vyanden, Formidabel te maaken; gelijk ook aanſtonds daar op geſchiede, ſoo als hier voor bereyds ten deelen verhaalt hebbe.

Naderhand liet *Prins Mauris* niets ontbreken van al wat ten dienſte en tot Welſtand voor *Vrieſland* noodig was, doende op het *Heere-veen* alle Krijgs-Volkeren Monſteren, en bracht het eindelijk door ſijn wijs Beleyd en goede Ordre ſoo wijd, dat met behulp van een voordeelige Wind, en d'opening der Sluyſen, de geheele Landſtreek *Groeningen*, en alle desſelfs *Ommelanden* ſoodanig met Water overſtroomt waren, dat men aldaar, naaſt Goddelijke Hulpe, den Aanval der Vyanden niet hadde te vreeſen. Want ſijn Vorſtelijke Genade ſich geenderleye moeyten noch verdrietelijken Arbeyd ontſiende, ſtelde alle bedenkelijke Middelen, tot verbetering en Zecuriteyt des Lands, in 't werk; gelijk ſich ook van daar na de *Swarte Dijkſter-Schans* Voordere Toeruſting op het Heere-veen.

 begaf,

begaf, om aldaar van alles inſpectie te nemen, en op al het vereyſchte, goede Ordre te ſtellen. En ſoo haaſt de Vyand met een Macht van veel Franſche, Ceulſche, en Munſterſche Troupen weder quam afſakken, om 't een of 't ander Deſſein t'ondernemen, ſoo lied men terſtond aan alle kanten een ſeer ſtrikte Omſchrijving publiceeren, ten eynde een iegelijk van ſtonden aan, ſonder het minſte verſuym, de hier voorgem. Op-bod der Land-Volkeren ſoude preſteeren, en werkelijk obedieren.

Toeruſting in de Provintie van Holland. Soo haaſt ſijn Hoogheid *Prince van Orange*, van de *Campagne* des voorleden jaars binnen *'s Gravenhage* was gearriveerd, hield ſich ſtaadig in Conferentien met de Generaals-Perſoonen en Hooge Officieren van 't Leger, de Veldmarſchalken *Wurtz* en *Waldek*, de Graven *van Hoorn*, *Naſſau*, *Koningsmark*, en andere; zijnde ook veele Collonellen ontboden, om hare Ordres te komen ontfangen. Daar wierd ſterk aan d'Artillery gearbeyd, en veel Geſchut afgeſonden; een meenigte Ys-ſleden met Stukjes daar op, gereed gemaakt, en groot getal Leger-Wagens tot den Op-tocht verveerdigt; de *Patenten* tot den Opbod van Burgers en Boeren door gants *Holland*, wierden gedepeſcheert; dewijl men ter occaſie van een harde Vorſt voor hadde, eenig Deſſeyn op den Vyand, na de kant van *Utrecht*, of daar omtrent, t'ondernemen.

Door den Op-bod der Burgeren en Boeren. Waarom ſijn Hoogheyd ſich den 4. *February* uyt *'s Gravenhage* na 't Leger begaf, en alle Bevelhebberen yder na hun Poſten vertrokken. Daar op volgden ook de Burgers uyt de *Zuyd-Hollandſche* Steden, als 3. Compagnyen yder van 150. Man uyt den *Haag*; 4. uyt *Delft*, yder van 120. Man; voorts van *Rotterdam*, *Dordrecht*, *Leyden*, *Haarlem*, etz. yder naar advenand. Die uyt *Noord-Holland* trokken binnen *Amſterdam*; en die van *Amſterdam* wederom na *Muyden* en *Weſup*. De Boeren wierden rondsom op de Dorpen geleyt; alles op verwachting, dewijl 't nu weder begon te vrieſen, dat 'er ſich geleegendheyd, tot d'uytvoering van d'een of d'ander Aanſlag op den Vyand, ſou preſenteeren: Maar alſoo de Vorſt niet aanhield, verydelde al deſen Toeleg, ſoo wel als die der *Franſſen*, dewelke van gelijken voor-hadden, een Kans over 't Ys op Hollands Boodem te waagen.

Door het Fortificeeren der Frontieren. De *Provincie van Holland*, die wel het voornaamſte en 't machtigſte gedeelte van geheel *Nederland* is, wierd ook beſonder ſorgvuldig tegens alle Aſſaultes des Vyands voorſien; want ſoo haaſt

begon

begon het Weêr niet t'ontlaaten, waar door den boven genoemden Aanslag gestuyt, en t'eenemaal verhindert wierd, of men ging binnen de Stad *Gouda* de Fortificatien voort-zetten, en alle het noodige ter hand stellen, moetende daar toe de Huyslieden van 't platte Land mede helpen arbeyden. Ondertusschen wierd aan de *Gouverwellen-Sluys* weder nieuwe Militie geleyt; en den Heer Veld-Marschalk *Wurtz*, met volle last van den STAAT derwaards gesonden, deed deselve soodanig naar behooren Fortificeeren en bevestigen, dat voor een formidable Sterkte mocht gerekent werden; zijnde gelegen tusschen *Oudewater* en ter *Goude*, aan den *Yssel* en de *Dubbelde Wierik*, rontsom met vele Wateren en lage Landen beset, die men lichtelijk kan doen onderloopen, en dus voor Inbreuk der Vyanden onmoogelijk, wanneer slechts met gemeene Besetting werd bewaard.

Als in en om Gouda.

De Gouverwellen Sluys,

Tot *Alphen*, en aan de *Goudsche-Sluys*, wende voormelte Marschalk ook alle bedenkelijke Vlijd aan, om deselve plaatsen, en daar omtrent, in volle staat van Defensie te doen stellen: Want na dat het Doorbréken der *Franssen*, voorlede jaar over 't Ys, onse Benden uit de Post van *Bodegrave* en *Swammerdam* geheelijk hadden verdreven, deselve Dorpen erger dan met menschelijke Wreedheid verwoestende; soo had desen *Staat*, om een veel vaster voet te zetten, nu weder aan de *Goudsche Sluys* doen Post vatten, en aldaar een seer vaste Schans laten opwerpen, dewelke nu in goeden Stant gebracht, en op den *Rijn* en de *Gouwe* gelegen, kon die beyde Rivieren volkomentlijk beheerschen, zijnde met seer hooge en swaare Wallen, vol geweldigmachtige Batterijen, en schoon Geschut rijkelijk voorsien. Tot *Alphen* en daar omtrent zijn noch meer andere Sterkten; waar door dese Post soodanig verzeekert was, dat rontsom in laage Landen, en aan wijde Wateren gelegen, boven dien met 2 à 3000. Man bewaart, genoegsaam een Leger van hondertduisent Man sou konnen afwijsen, en doen buiten blijven; konnende met al hun machtig Geweld niet anders te weeg brengen, dan deerlijk het Hooft stooten, tegen 't harde nedervallen, en jammerlijk omkomen; gelijk men ook in 't Gevolg wel zal sien, dat de *Franssen* met al haar hevige Furie, aan dese kant seer weinig Voordeel voor hen hebben konnen te wege brengen.

Goudsche Sluys,

De *Schans te Nieuwerbrugge*, die de voorgaande Winter door de *Franssen* meerendeels wierd geruïneerd, was nu ook door den Graaf

De Schans te Nieuwerbrugge,

Graaf *van Waldek* weder opgerecht, én met Geschut en andere behoeften, behoorlijk voorsien. Tot het bevestigen deser Plaats, en tot verzeekering van alle desselfs Arbeyders en Werklieden, wierden verscheyde Uytleggers met Geschut en Soldaten buyten op de Stroom geleyt, om deselve tegen alle overval des Vyands te beschutten.

En veel andere plaatsen.

Tot *Gorcum* wierden verscheyde nieuwe Werken aangeleyd. *Worcum*, *Schoonhoven* en *Oudewater* wierden in volle Stant gebracht. De Sluys in de *Vecht* aan den *Hinderdam* gelegen, wierd weg genomen, de Fortificatien verbetert, en tot *Muyden* de Vecht afgelaten, om de Sluysen op nieuw te verbouwen. Ook wierd vastgestelt, de Stad *Wesup* tot een formidable Vesting te maken; gelijk geschiede.

Sijn Hoogheyd gaat alle Frontieren van Nederland besigtigen.

Sijn Hoogheyd ging in 't begin van *May*, alle Frontier-plaatsen van desen STAAT besichtigen, of deselve in goed postuur van Defensie, en met alle vereyschte Oorlogs Behoeften voorsien waren; alsoo *Prins de Condé*, nevens *Duc de Luxemburg* en *d'Anguin*, groote preparatien maakten, d'een of d'ander Post te forceeren, en daar door op *Holland* in te breeken; en het sich liet aansien als of sy 't meest op *Muyden* of *Wesup* gemunt hadden, te meer, om dat sich dagelijks daar omtrent veel Fransche Partyen lieten sien, ja selfs quam *Condé* met *Duc d'Anguin*, nevens veel Fransche Officieren en Soldaten by den *Hinderdam*, de mine makende als of daar iets op wilden attenteeren; doch vertrokken weder aanstonds.

De Vyand dreygende, een Inval te doen, laat den *Staat* daar tegen behoorlijke Ordre stellen,

Weshalven desen STAAT, de Fortificatien aan alle Posten dapper deden verbeeteren, en alle Frontieren met genoegsaam Guarnisoen versien; werdende den 13. *Mey* tot *Wesup* verscheide Graafwerken aanbesteed; als, eerstelijk *Het verbeteren van de Fortificatie Wercken der Stad* WESUP: ten 2. aan *d'Uytermeersche Sluys*: ten 3. aan den *Hinderdam*, en het uythalen van de Sluys aldaar. En waarlijk dese Werken wierden geweldig verbeetert; want behalven dat de Landen daar allesins onder Water stonden, en dienvolgens al dese Plaatsen voor den Vyand ontoegankelijk gemaakt, soo wierden boven dien de Steden seer versterkt; en *Wesup* zal na desen een van de voornaamste Fortressen van *Holland* konnen zijn, door de swaare Wallen, diepe Grachten, en de schoone Contrescarpen die doemaals daar aan wierden gemaakt; nevens Seven rooyale Bolwercken: waar in over de 3000. Krijgslieden, behalven de Burgeren van *Amsterdam*, *Enckhuysen* etz. wierden gelegt.

Fortificatien om Holland seer te verbeteren,

Voornamentlijk te *Wesup*,

Muy-

Muyden niet verre van daar gelegen, was ook volkomentlijk gefortificeert en versterkt, zijnde de Wallen rondsom met goet Paal-werk voorsien, en allesins vol schoon en swaar Geschut geplant; aan de Gracht beneden de Wal, zijn ook twee Bateryen gemaakt, om tegen allen Aanval, Water-pas te konnen schieten, en geheel het Water te bestrijken, daar anders niet dan een lage Weg, en een hoogen Dijk is om aan te komen. En behalven dat de Stad tegen dien hoogen Dijk, met swaare Buyten-werkken beschanst en verdeedigt werd, soo ligt noch op dien selven Dijk, een goedt-ende-weegs buiten de Stad, een groote en swaare Batterie, waar van de Brand-wacht, die des Vyands, met een Musquet konde beschieten: welkers Batterie daar tegen opgericht, soo swak was, dat die uyt de Stad, deselve gedurig ruïneerden; waarom de *Franssen* daar niet veel konden uitrechten. En te *Muyden*.

Om nu al dese Plaatsen, nevens alle andere Posten, die maar eenigsins Nood mogten konnen lijden, dies te beter te beschermen, sond sijn Hoogheyd *Patenten* voor de Burgers en Land-Luyden af, om hen na hare gedestineerde *Rendevous* te begeeven: Insgelijks ordonneerde Sijn Hoogheyd den Coll. *Stokheym*, aan *Nieuwersluys* Post te vatten, dewijl men presumeerde, als of de *Franssen* selfs gesind waren, aldaar een Sterkte op te werpen, om te beter aan *Amsterdam* of *Wesup* te konnen geraken: Immers gedachte Coll. *Stokheym* begaf sich den 13. deser met 1600. Soldaten en 1000. Land-volkeren derwaards; als ook eenige Boodsgesellen met Jolken, Sloupen, Jachten, en een groot getal Roeyschuyten met allerley graaf-gereedschap van *Wesup* en andere Plaatsen: Waar op aanstonds de Spade in d'aarde wierd gesteken, en het Werk met sulken yver voortgeset, dat dien selfden middag het Volk al begraven lag, en de geheele Fortificatie binnen den tijd van 2 à 3. dagen in soodanige postuur van defensie was, dat suffisant waren tegens een expresse Attaque, en ook genoeg verschanst, om een considerabele Macht af te keeren; en ging dit Werk soo veel te dapperder, en met meerder yver voort, om dat sijn Hoogheid selfs daar present quam, zijnde tot meerder zecuriteyt der Werklieden verscheyde Vlotschuyten en Uytleggers met Geschut en gewaapend Volk daar rondsom op het Water gelegt, om d'aanvallenden Vyand af te keeren, wanneer die mocht willen onderstaan, dit Post-vatten te verhinderen. Sijn Hoogheyd stelt goede Ordre ter diffentie, doende *Nieuwersluys* posteeren.

Ondertusschen maakten de *Franssen* tot *Vytrecht* noch al preparatie, tot hare geconcipieerde Desseynen, vergaderende sich Waar op de *Franssen* eenige Atta-

ques dreygen t'ondernemen, ſterk omtrent de Hollandſche Poſten aan de *Vecht*, vertoonende ſich ook aan den *Muyderberg*, en verſamelden veel Volks in *'s Graveland*, hebbende ſelfs al 150. Soldaten na *Nieuwerſluys* geſonden, om ſich daar te Poſteeren, willende aldaar een Sterkte opwerpen, ondertuſſchen dat *les Ducs d'Anguin* en *Luxemburg* met een ſterk Convoy na *Woerden* waren, die van daar ook na *Nieuwerſluys* wilden komen, om alsdan van alle kanten op de Hollandſche Poſten met *force* aan te vallen, en die gelijker-hand t'attaqueeren; Maar ſijn Hoogheid in tijds van dit Vyandelijk Voornemen verwittigt, heeft terſtond daar in voorſien, en den Vyand te gemoed gegaan; 't welk de *Franſſen*, die ſich daar meenden te verſchanſſen, niet ſoo haaſt vernomen hebbende, als werdende door den Molenaar daar naby, met het ophaalen van een ſijner Molen-Zeylen gewaarſchouwd, zijn aanſtonds door-gegaan, en ſich na *Breukelen* geretireert: van waar des anderen daags heel vroeg een Frans Officier met 16. Soldaten af quam ſakken, om de Werken der *Hollanders* te recognoſſéren; doch wat te na komende, wierd een van hen onder de voet geſchooten; waar op de reſt weder na *Breukelen* retireerde. Weshalven Capiteyn *Toutlemonde*, met 150. Man ſich van *Nieuwerſluys* derwaards begaf, alwaar wel 300. *Franſſen* verſaameld vond, die ſich echter op ſijn aankomſt retireerden tot aan 't Huys *Grundeſteyn*, lokkende het Staadſche Volk tot onder het bereyk van hare Haacken, die ſy op dat Huys hadden leggen; en deſelve met Schroot geladen, ſchooten daar mede dapper op de *Nederlanders* los, ſoo dat in d'eerſte Chargie 4. doot bleeven; weshalven de reſt, als daar geen voordeel voor hen uyt te richten vindende, ſich genoodzaakt vonden te retireeren; 't welk, op dat het dies te veyliger mogt toegaan, Capiteyn *Toutlemonde* ſich al defendeerende aan de Brug bleef houden, daar de ſijne moeſten paſſeeren, tot ſoo lang den laatſten Man over was, als wanneer hy de planken, die daar los lagen, trachtende af te werpen, van achteren in de rug wierd geſchooten, en alſoo van ſijn Sergeant opgenomen, om niet in 's Vyands handen te vervallen; werdende als doen nevens noch meer andere gequetſten na *Amſterdam* geſonden, om gecureerd te werden.

En met de Hollanders in eenige Schermutſelen geraaken,

Waar Capt. *Toutlemonde* blijft.

Dit Poſt-grijpen aan de *Nieuwerſluys*, bracht ſoodanige Conſternatie onder den *Franſſen*, dat niet wiſten hoe ſich daar in ſouden gedraagen; te meer, wijl hare Hooge Bevelhebberen abſent, en alle tot *Woerden* waren, daar ſy deſe Nouvelles ontfangende, ſich ook niet weynig altereerden; en uyt vreeſe van of de Hollandſche

De *Franſſen* zijn ontſtelt over de vlijtige Voorſorgen en ſterke Preparatien der *Hollanders*.

ſche Volkeren noch verder mochten komen doordringen, ſoo deden die gene, die ſich by *Maarſen* en *Breukelen* onthielden, door de Boeren, de Steene-Muur van *Nieuenroode* omver haalen, om ſich uit die plaats te beter te konnen defendeeren. Hoewel de *Franſſen* door dit ſchielijk Poſt-vatten der *Hollanders* ſeer gealarmeert waren, echter om te toonen, dat ſy daarom de Moed noch niet verlooren gaven, quamen kort daar aan, *Prins Condé* en *Duc de Luxemburg* met 3. à 4000. Man ſelfs tot *Breukelen*; doch daar omtrent alles ſoo wel door de *Hollanders* bezet, en als met een Muur van Vaſtigheit omſchanſt vindende, dorſten niets op hare Poſten onderneemen; ſoo dat reſolveerden, hen ſelfs daar omtrent, in tegen-force, mede te verſchanſſen, om den verderen Intocht der *Hollanderen* te beletten: Waar op de voornoemde Opper-bevelhebberen eenige Batterijen en verſchanſſingen geordonneert hebbende, weder na *Uitrecht* zijn vertrokken, latende hun meeſte Volk tot *Breukelen*, *Nieuenroode*, *Maarſen* en daar omtrent, gedurig nacht en dach tot hare Zecuriteyt en Verſterking arbeydende; maar wierden meenigmaal door de *Staadſchen*, met ſchermutſelen, in hun Arbeyd verſteurt, en veel van hun werklieden neder gemaakt.

Deſe bovenſtaande Actien ſoo verre hier in-gevoegt, om te meer te betoonen de ſeer vigilante Waakzaamheid die d'overige *Vereenigde Nederlanden* doen ter tijd gebruykten, om voortaan haar Vaderland met wel meerder vlijd en trouwe te beſchermen, dan het jaar te vooren op d'eerſte Aankomſt der Vyandelijke Macht geſchiede; 't welk door ſommige ſoo ſchandelijk lafhertig en verfoeyelijk trouwloos toeging, dat het afſchouwelijk voor alle redelijke Helden en Liefhebberen des Vaderlands is, daar aan te gedenken: en zijn ook Sommige naderhand naar merite daar over geſtraft geworden; gelijk hier na, by de rijkelijke Belooning der trouwmoedige en deftig dappere Mannen, zullen melden.

Hoe defftig de Provintie van Holland verſterkt en gepoſteert was,

De *Provintie van* HOLLAND nu byſonderlijk nevens d'andere vigileerende, arbeyde nacht en dach onophoudelijk tot hare zecuriteyt en Verdeediging, ſelfs onder gedurige alarmeeringen en aanvallen des Vyands, voor welkers Deſſeynen, deſe Poſteringen, niet alleen ſeer hinderlijk waren, maar ook byſonder voordeelig aan deſen STAAT, zijnde als een hecht *Bolwerk* voor alle Fortificatien omtrent de *Vecht*, en een Schans-Muur voor veele omleggende Dorpen, die tot noch toe, uit vreeſe des Vyands, onder watergeſtaan hebbende, nu droog en veylig konden zijn, be-

ſonderlijk na dat ſijn Hoogheid kort daaar aan den Heer Coll. *Palm* met 2 à 300. Man, van den *Uthooren* af, tot aan *Willis* en *d'Emmerik*, had doen Poſt vatten, en ſich ſterkelijk laten begraaven; waar door de ronde *Venen* van allen overlaſt en geweld beſchermt, en de *Franſſen* volkomen verhindert bleeven, van door *Bilevelt*, of langs de Emmerikſche *Zuwe* in te trekken, om langs de *Geuſe-ſloot*, de *Nieuwerſluis* van achteren, of eenige daar omtrent leggende binnen-Dorpen, t'overvallen.

Zijnde rondſom van alle kanten als met een *Circumvallatie-Linie*, door ſterke Poſteeringen omtrokken.

In diervoegen dat door deſe Poſt-vatting en in Poſtuur-ſtelling, de *Circumvallatie-Linie* om gants HOLLAND was toegeſlooten, zijnde deſe *Provintie* als met een redoutable Muur van Fortificatien, van de *Zuyder-Zee* af, tot over de *Waal* heen, ſoodanig omringt, dat nergens den Vyand eenige Opening was gelaaten, om te konnen inkomen; zijnde Poſt gevat tot *Muyden*, *Wieſup*, aan *d'Uitermeerſche Sluys*, *Hinderdam*, *Croonenburg*, *Nieuwerſluys*, *Willis*, *Uithoorn*, *Woertſe Verlaat*, *Nieuwerbrugge*, *Oudewater*, *Goude*, *Schoonhoven*, *Niepoort*, *Gorcum*, *Louveſteyn*, en *Worcum*; werdende ondertuſſchen dagelijks noch ſeer ſterk aan deſe Poſten ge-arbeyd, beſonderlijk aan die van *Niewerſluys*, alwaar de Sluys rontſom omgraven, en een *Trenchement* over de *Vecht-brugge* opgeworpen wierd. De Wegen aan weder-zijden langs de *Vecht*, tot half-wegen *Breukelen*, daar d'uyterſte Wacht van *'t Staaten* Volck lag, waren met verſcheyde Traverſſen, Afgraavingen, Wolfs-kuylen, Voet-angel-Putten, Vrieſche Ruyters, en andere Middelen tot afbreuk en weerhouding des Vyands ſeer ſorgvuldig verſorgt; en daar-en-booven noch met een ſeer conſiderable Batterie, in forme van een *Redoute*, die met een volkomen Contreſcarp was omringt, tot meerder verdeediging verſterkt. Aan d'een zijde deſer ſoo wel beſchanſte Wegen ſach men niet dan Water, en aan d'ander zijde had men niet dan Maraſſig en onbruykbaar Land. Soo dat deſe Poſt, ten aanſien van natuurlijke Situatie, en kunſtige Verſterking, volkomen Ondwingbaar, en geheel *Holland* Ontoegankelijk wierd gemaakt, mits met een behoorlijk Guarniſoen getrouwelijk bezet blijvende; tot welkers onderhoud bereyds den 17. *May* aldaar Vry-Leger wierd verklaart, en onder behoorlijke Paspoorten aan een yder toegeſtaan, allerley Leef-tocht daar heen te voeren, en opentlijk te verkoopen.

Sijn Hooght. doet ook veel Binnelandſe Plaat-

't En was niet alleen op deſe Plaats, en om en binnen alle de Frontieren van *Holland*, daar ſoo byſonder goede Ordre wierd aan-

ge-

gestelt: maar sijn Hoogheyd begaf sich ook persoonlijk in meer andere innewaards-leggende binnen-landsche Steden en Plaatsen, om die te besichtigen, en van al het noodige te doen versorgen; als eerstelijk, tot *Rotterdam*, alwaar, onder de Admiralen *Aart* en *Jan van Nes*, nevens Schout by Nacht *de Liefde*, een getal van 1600. Boots-gezellen wierden aangenomen, om die meest alle by 't Geschut aan dese Stad te gebruyken; Ondertusschen dat uyt *Amsterdam* een groot getal Soldaaten en Boots-gezellen te scheep na 't Leger in *Braband* wierd gezonden, om 's Vyands beweegingen en onderneemingen, van buyten te observeeren. sen versorgen.

Van *Rotterdam* begaf sijn Hoog-gem. Hoogheyd sich na *Schoonhoven*; 't welk met swaare Wercken en hoog-verheeven Batteryen soodanig was sversterkt, dat met recht onder de voornaamste Vestingen in de *Vereenigde Nederlanden* mag gerekent werden. Hier van daan trok sijn Hoogheyd na *Louvesteyn*, dat een swaar, seer defensijf, en byna ontoegankelijk Kasteel is, leggende booven *Gorcum* en *Worcum*, op d'uyterste hoek van de *Bommeler-Waart* tusschen de *Maas* en *Waal*. Welke Fortresse de beyde Steden *Gorcum* en *Worcum*, hoewel die Plaatsen uyt haar selven seer sterk, noch kragtiger helpt beschermen.

Den *Haag* wierd, selfs in 't midden des Winters, rondsom met Palissaden voorsien; waar toe men veel Boomen afkapten, en de Koe-kamp heel kaal maakten: onderwijl dat onder Coll. *Pieterson* een Compagny Burgers wierd opgerecht, om, nevens de *Advocaten*, het Hoff te dienen; daar de Suppoost, des Nood zijnde, mede de Hand aan moest slaan, alsoo men met de harde Vorst, voor een heevigen Aanval der Vyanden over 't Ys was beducht.

Die van *Amsterdam* niet min op de Behoudenis harer Stad en Plaats, en tot meerder Bescherming van 't Gemeene Land bedacht, stelden alle moogelijke voor-sorge, om in val van Nood, t'aller oogenblick een notable Manschap van binnen in Waapenen paraad te hebben. En gelijk die Plaats, door haar uytmuntende groote Koophandel soo te Water als te Lande, byna een kleyne Weereld gelijk, seer Volck-rijk, en van eygen Ingezetenen als opgepropt vervult is, soo wierden daar ook soo veele trouwhertige Liefhebbers des Vaderlands gevonden, dat na d'Opschrijving tot de Wacht, de aangeboodene Weerbare Manschap sich wel Sesmaal soo veel in getal vertoonde, dan men voorheen gemeent of bereekent had. Om die dan in tijden van *Amsterdam* steld sich ook bysonderlijk wel in Postuur,

Nood des te eerder en te gereeder te konnen gebruyken, deden Mijne Heeren van den Gerechte, in consideratie nemende den tegenwoordige bekommerlijke Toestant van Tijden, en hoe deselve vereyschten, dat tegens alle bedachte en onbedachte Machinatien des Vyauds, op 't sorgvuldigste mogt werden voorsien, na ingenomen Advijs van den Krijgs-Raad, benevens hun eygen goetvinden, den 29. *December* 1672. statuëeren en ordonneeren by geschrifte wel Twaalf Articulen van vlijtige Voor-sorge en seer dienstelijke Bereydschap tegens alle voorvallende Alarmen, als onder No. IV. breeder te sien.

Zijnde met een Macht van over de 60000. Man voorsien.

Aanstonds na afkundiging deses wierd door de Hop-lieden en andere Bevelhebberen, in alle des Stads Wijken Om-schrijving gedaan, alle de Knechts, benevens de Handwerks-Lieden en Varende Maats aangetekent, en yder by sijn Capiteyn ontboden, daar sy den Eed van Getrouwigheyd afleydden. Dese opgeschrevene Manschap, by de oude Burger-Schuttery gevoegt, maakten gezaamentlijk een Macht van over de Sestig-Duysent weerbare Mannen uyt: met dewelke men by tijden van Overval niet meer dan Twee-en-Twintig Bolwerken, en soo veel Gordinen, benevens vijf groote en twee kleyne Stads-Poorten, (behalven de Waterkant) had te beschermen. Alle die sich onder dese nieuwe Schuttery bevonden, en de bequame gelegendheid hadden, stond het vry, hen selven van Waapenen en Geweer behoorlijk te voorsien; maar de anderen, die de Macht niet hadden om sulks te bekostigen, sou men daar van, soo haast het de Nood vereyschte, en sich voor hun Vaandrigs Deuren quamen vertoonen, genoegsaam versorgen; waar toe reeds in yder Wijk door de geheele Stad *Capiteyns des Armes* wierden bestelt; om dat de Achtbare Overheyd niet raadzaam vond, al dit geringe Vlock, dat uyt allerley soort van uytlandige Landaard bestond, het Geweer in handen te geven voor en aleer het daar op aan mocht komen; maar wel hen allen, soo wel d'een als d'ander onder den Eed van Getrouwigheyd te houden.

De Heeren Magistraat der selver Stad, deden ook tot conservatie en bescherming der Stads Wallen en Vestingen by *Notificatie* bekent maken; Dat niemand sich op eenige Ravelinen, Borstweringen, of andere Wercken soo binnen als buyten de Stad, mocht begeeven, op de verbeurte van sijn Opper-Kleed, of ses gulden in de Plaats te betalen, aan den genen, die de Misdoenden op de daad quamen te betrappen.

En

En alsoo 't dese Winter somtijts sterk vroor, hield men niet alleen naar ouder gewoonte des Stads Buyten-Grachten geduurig met Ys-bijten open; Maar wierd ook op het *Ye* van buyten om de Schepen en Paalen heen, een Nieuwe manier gebruykt; soo dat de Bijten aldaar niet gelijk eertijts linie-recht wierden getrokken, maar met verscheyde uyt- en in-gaande hoecken gemaakt; en op alle de binnen-gaande Hoecken na de Stad wierden Vlotschuyten of Uytleggers met Geschut beplant; geordonneert, om daar mede, sonder d'een d'ander te beschaadigen, de Bijten langs te konnen bestrijken, en alsoo alle overkomende Vyanden, tot deerlijke Wellekomst, met Schroot van de Stad te keeren.

Men versorgt dese voorname Koop en Hooft-stad van *Nederl.* soo wel van binnen als buyten tegen alle Overval.

Binnen de Stad was men van allerley Krijgs-waapenen, Oorlogs-Voorraad, en noodzaakelijke Leevens-Behoeften genoeg-zaam voorsien. De Buyskruyt-Molens buyten de Stad leeverden alle weken aan de Stad al het Kruyt dat sy konden malen: en wat het Graan of Koorn voor Bier en Brood belangt, daar van vond men wel voor 2 à 3. Jaren Voorraad daar binnen.

De *Mennonisten*, die sich anders *Weerloose Christenen* noemen, siende, dat het nu lichtelijk op het Verliesen van een yders al het Sijnige soude aankomen, greepen wel niet selfs de Weerbare Waapenen by der hand, maar versorgden seer geneegentlijk ten Gemeene Beste des Lands, de Strijdbare Krijgs-lieden met eenige Duysenden warm-gevoerde Rokken, op dat sy geduurende den koude Winter, dies te standvastiger, tot Welstand van hun Woonstad en Goederen, den Vyand mochten afweeren.

Waar toe de Mennonisten ook de Behulpelijke Hand bieden.

Behalven noch alle dese wel besorgde Onderstand, die men soo buyten om-heen als binnen over-all door de Stad reeds gereed hadde, vond men noch een groote stut en steunsel aan de Landzaaten van *Waterland*, dewelke als, wel weetende, dat hun Behoudenis en Welstand, van de Welvaart van *Amsterdam* afhangende was, volkomentlijk gereed waren om hun Goed en Bloed, ja Lijf en Leeven getrouwelijk daar by op te zetten.

Terwijl men in *Holland*, en de andere noch overig-behoudene *Provincien* dus vlijtig ter Verdeediging en Behoudenisse des Lands besorgt was, ontstont 'er in *Zeeland* verscheyde Strijdigheden en een gevaarlijke Oneenigheyd, die ter contrary den ruineerende Ondergang scheenen te bevorderen: dies men, tot beslissing van dien, de Presentie van den Stadhouder aldaar, ten hoogsten noodig oordeelde. Hierom begaf sijn Hoogheyd, na in den *Haag* van

In *Zeeland* veel strijdigheden ontstaande, begaf sijn Hoogt. sich derwaards,

van de Heeren Sweedsche *Ambassadeurs*, de Generaals-Persoonen, en veel andere Grooten, Afscheyd genomen te hebben, sich den 12. *April* derwaards, en quam alsoo over *Bergen-op-Soom* tot *Middelburg*, alwaar aanstonds door den Heer Raad-Pensionaris *de Hubert*, als van sijn Aankomst verwittigt, seer vriendelijk wierd verwellekomt; desgelijks ook door de Gecommitteerde Raaden, en door de Gedeputeerden uyt yder Stad minnelijk begroet. Waar op een Staats-Vergaadering wierd aangestelt, daar sijn Hoogheyd den 14. dito verschijnende, nochmalen wierd gecomplimenteert, met betuyging van 't Vernoegen, en de bysondere Vreugden die yder had, van sijn Hoogheyd daar te sien; voorts met een eloquente Arangue, opening van den Toestant der Saken doende, in het voorstellen der Besoignes, die in de Vergadering te verhandelen waren; waar op sijn Hoogheyd met een singuliere minnelijkheyd tot algemeen Vernoegen antwoorde; en yder in 't bysonder met een seer sivile bejegening voldeed.

Daar Hy met eenen d'Oorlogs-toerusting, en Zecuriteit des Lands behertigt:

Den volgenden Dach wierd besteet in serieuse besoignes, tot redres der Saken, en Securiteyt der *Provincie*, werdende verscheyde Saken gearresteert, soo ten aansien der *Finantien* als *Militie*, bysonderlijk wegens d'Equipage van d'Oorlogs-Vloot, om die gelijkerhand met alle kracht voort te zetten. Den 16. dito zijnde Rust-dach, heeft Sijn Hoogheyd voor en na de Middag, de publijke Gods-dienst by-gewoont; des Maandaags den tijt in 't besichtigen van *Walcherens* Fortificatie, en het Oost-Indisch Huys van *Middelburg*, besteet, alwaar met eenige Uytheemsche Rariteyten wierd geregaleert. Des Dingsdags den 18.

En door sijn tegenwoordigheyd alles in goede Stand werd herstelt.

een gewenscht Besluyt der wichtigste *Staat-Saken* gemaakt hebbende, is eyndelijk en ten laatsten gearristeert geworden een generale *Amnestie*, op soodanigen Voet als voorheen in *Holland* was geschied. Waar op sijn Hoogheyd terstond van hier na *Vlissingen* vertrekkende, daar van de Burgery in de Waapenen met groote Vreugden wierd ingehaalt; doch onder het *Salvo* schieten geraakten den Heer van *Brederode*, het jonge Graafje van *Nassau*, en Joncker *Voorst*, Edelman van Sijn Hoogheyd eenigsins gequetst.

Na dat nu alle noodige Affairen waren verricht, voer sijn Hoogheyd met het grootste Gejuych der Ingezeetenen van

Hy werd tot *Aardenburg* Heerlijk verwelkomt.

Vlissingen na *Sluys in Vlaanderen*, en besach alle Fortificatien soo spoedig, dat het ten hoogsten te verwonderen was. Den 19. deser quam Hy tot *Aardenburg*, verzelt met een grooten Treyn;

en

en wierd aldaar door de Heeren Magiſtraat, als mede door den Heer *Spidler*, hun Gouverneur, verwellekomt; de Maagden der Stadt, met Kranſſen geçiert, quamen hem de Sleutels in een Silvere Schotel aanbieden; die hy ook met alle Beleeftheid in dank aanveerde: de Straaten der Stad, alwaar ſijn Hoogheid moeſt paſſeeren, waren met çierlijke Kranſſen behangen, waar van ſommige Oranje-Appelen droegen, en de Gront dik met Palm lag beſtrooyt. De Borgers ſtonden op de Markt in de Wapenen, daar Sijn Hoogheid door-paſſeerende, alleſins met groot gejuych geroepen wierd; *Vive Orange.* De Wallen en Fortificatien beſichtigt hebbende, vertrok na *Yſendijk*, als wanneer met het Canon en Musquetten driemaal *Salvo* wierd geſchooten, gelijk ook op alle plaatſen waar ſijn Hoogheid aanquam: Dewelke van daar over *Bergen op Zoom*, en *Breda*, de Fortificatien rondsom beſichtigt hebbende, den 22. deſer door *Heusden*, binnen *'s Hertogenboſch* aanquam, en dien ſelven avond van daar weder vertrekkende, wierden t'ſijner Eere verſcheide Stukken los gebrandt, 't welk onkundig gehoord zijnde, by de Chaloupen, die op *'t Boſſeveld* kruyſten, meenden dat het Sein-ſchoten waren; en aldus de Chaloupen daar ſijn Hoogheid in was, ontmoetende, gaven Vuer daar op; ſoo dat ſy lichtelijk, eer de Saak hen recht bekent was, eenige ſouden ter neder gemaakt hebben; dan liep met weinig ſchade noch wel af, en dus vervoorderde ſijn Hoogheid de Reyſe over *Gorcum* na *Rotterdam*, en ſoo voorts na den *Haag*, alwaar den 23. des avonds ten half twaalven weder gelukkig arriveerde; hebbende wel een ſeer moeyelijke, doch een van Godt gezegende Reyſe gehad, en alleſins door gants *Vlaanderen* en *Braband* ſeer ſorgvuldige Inſpectie genomen van den Toeſtand aller Fortificatien, alle bedenkelijke Ordre geſteld, en heylſame voorſorge gedragen, tot groot contentement van een ygelijk.

De Stadt *Oosburg*, een van de Vlaamſche Frontieren, was nu volkomen geſlecht, gelijk ook daar toe aan de *Catalyne Schants* aanvang wierd gemaakt; en men ſprak van dat noch meer andere Plaatſen ſouden volgen. De Polder, *d' Oude-Man* genaamt, wierd doorgeſtoken; waarmede alles onder water wierd gezet.

Als nu ſijn Hoogheid in *'s Gravenhage* weder was aangekomen, heeft den 26 en 27. met de Generaals Perſoonen, Veldmaarſchalken en Officieren ſoo te Water als te Lande een Confe- *Sijn Hoogheid houd met veele Grooten, in den Hag.*

S rentie

een Confe-rentie.

rentie gehouden, alwaar over den Toeſtand des Lands, deſſelfs Zekerheid, Verdediging, en voordere Krijgs-Verrichtingen wierd gedelibereerd; aangeſien de Vyanden des *Vereenigden Staats*, ſich allomme met groote Macht begonden te bewegen en in Poſtuur te voegen.

Te Lande wierd over de Krijgs-Macht, onder het Opper-Commando van ſijn Hoogheid, drie Heeren Veld-Maarſchalken, Prins *Maurits*, Graaf *van Waldeck*, en *Wurts* geſtelt. Ook had men etlijke dagen te vooren 100. Binne-Lands-Vaarders beſlaagen, en een groot getal Krijgs-Volck ingeſcheept, die na Antwerpen gevoerd, en alleſins door Braband weder uitgeloſt wierden, om aldaar tot Bezetting der Frontieren te dienen.

En werd behoorlijke ordre tot een Vliegend Leger geſtelt,

Binnen de Stad *Gendt* wierd aan d'eene zijde over de 3000. Man in de Burgers Huiſen gelegt. Langs-heen aan de Vaart, tuſſchen *Brugge* en *Gendt* lagen ook etlijke Duyſent Man ſchoon uitgeleſen Volck, op dat men in aller ſpoet een Vliegend Leger ſou konnen te ſamen rukken.

Naar alle vermoeden kon men ſich niet anders inbeelden, als dat het door den Vyand, op de Steden en Veſtingen in *Vlaanderen*, en op de *Provincie* van *Zeeland* was gemunt; om het eerſte Quartier door den *Koning van Vrankrijk* te Lande, en het Tweede, door d'Engelſche Zee-Macht te Water aan te taſten; en het ſtond te vreeſen, dat, om den Schrik en Onſteltenis der *Vereenigde Nederlanden* dies te grooter te maken, ſy deſe beyde Landſtreecken te gelijk ſouden trachten t'overvallen.

Generaal Wurts na Flaanderen afgeveerdigt,

Hierop wierd den Heer Veld-Maarſchalk *Wurts* na *Vlaanderen* afgeveerdigt, om aldaar als Hooft te commandeeren, en het Lijdende Deel met aller Macht te ſecondeeren; waar toe hem noch meer Troupen te voet en te paard wierden toegeſonden, ten einde hy in val des Noods, het Eyland *Walcheren* ook ſou konnen beſchutten. Al het welke binnen ſeer korten tijt tot een gewenſchte Stand wierd gebracht. Ondertuſſchen liet men verſcheide Schantſen nederwerpen, andere verbeteren en verſteercken, en ſommige Polders onder Water zetten; ſoo dat het den Vyand onmogelijk wierd, om aldaar met kouſſen en ſchoenen, gelijk wel gemeend hadde, in te vallen; zijnde boven dien ook alle Poſten met goede Commandanten verſien.

Tot

Tot *Sluys* was de Heer *van der Lecq* Gouverneur: tot *Aardenburg* in abſentie van den Overſten *Spindler*, de Vice-*Comte d'Are*, die naderhand tot *Walcheren* voor Commandant wierd geſteld: tot Philippine, *Trinckelman* in de plaats van *Scott*, die wegens ſijn Indispoſitie, *Dimiſſie* verkreeg: op het Sas van Gendt, *Marignault* in de Plaats van *Maiſon Neufve*, die gecaſſeerd wierd: tot Yſendijk, *de Lionne*; tot Liefkenshoek, *de Waſſi*; in de Maagden Schants, *Zaal*; en dus voort tot *Axel*, *Ter Neuſe*, *Moerſpery* en *Biervlied*, alle Lieden van goeder Trouwe en Dapperheyt.

In de Brabandſche Steden, ſorteerende onder den *Vereenigde Staat*, als *Bergen op Zoom*, 's *Hertogenboſch* en *Breda*, aldaar ſtelde Sijn Hoogheyd, gelijk hier voor in ſijn door-reyſe gemeld, alle mogelijke Ordre, en behoorlijke Voorſorge in 't werk, ſoo wel tot verſterking der Beſetting, en 't Guarniſoen aan alle Poſten, als alle andere Nood-vereyſchende Krijgs-behoeften en ander Voorraad, doende allesins de vervallene Werken repareeren, de ſwakke Fortificatien verſterken, en 't geen ergens tot noodige Defenſie ontbrak, van nieuws opmaken. Middeler tijd begaf ſich de Heer *Rhijngraaf* met ſijn byhebbende Treyn, binnen *Breda*, om aldaar ſijn Gouvernement in acht te nemen. Het Wurtſche Regiment marcheerde van *Gurcum* na de Schans *Philippine*, komende de twee andere Regimenten van *Jorman* en *Degenveld* in desſelfs plaats tot bezetting. Voorſorge in de Brabandſche Steden;

d'Overige Brabandſche Grenſen, nevens de Hollandſche Veſtingen, ſou den Veld-Marſchalk Graaf *Waldek*, onder 't Bevel van ſijn Hoogheyd in acht nemen, door wiens beſonderlijken Yver, de Beveſtiging der Poſten ſeer verbetert waren, voornamentlijk het Werk aan de *Nieuwerbrug*, dat geheelijk in vollen Stant herſtelt, en het daar zijnde Krijgs-Volk ſeer wel ge-exerceert was. Waar over de Graaf *Waldek*, onder 't opper-Commando van Sijn Hoogh werd geſtelt,

Het *Commando* van *Oudewater*, door den Graaf van *Hooren* open geſteld, wierd aan ſijn Heer Broeder gegeven. Tot *Muyden* wierd de Graaf van *Styrum* geplaatſt, ſoo haaſt *Prins Mauris* ſich van daar na *Vrieſland* begaf. En op dat 'er niets ontbreken mocht, wierden allesins d'Ordres vernieuwd; en tot d'Op-ontbieding van den Uytſchot der Burgers en Land-ſaten, *Patenten* verveerdigt en uytgedeelt. De Graaf van *Hoorn* tot *Oudewater*, En Graaf *Styrum* tot *Muyden*.

Die van 's *Hertogenboſch* trokken met een goet deel Volks uit; en ſtaken de *Maas-dam* tot *Lidt*, vier uren van daar, geheel door; waar langs het waſſende Water met ſoo grooten

Alle lage Landen om Holland werden onder water gezet;

meenigte invloeyden, dat de geheele Land-ſtreek tot aan *Nolland* en *Geffen*, geheelijk als een Vloet overſtroomden. Hoewel de Huyslieden ten platten Lande, dit ſoo hoog-noodig Voornemen met aller Macht ſochten te verhinderen, ſoo was doch al haar Moeyten vergeefs, wijl den gevaarlijken tijt, en ſwaaren Oorlog, ſulks ditmaal als in een uiterſte Extremiteyt vereyſchten: Waarom ook, na dat de Werken en Fortificatien waren opgemaakt, allesins rontſom het geheele Land, alle Polders wierden door-geſteken, en de Laage Landen, ſoo diep men kon, onder Water gezet. Soo dat geheel *Holland*, nu in een gants ander Poſtuur van Macht en Defenſie, als 't voorgaande jaar, abſolut ontoegankelijk, ja onoverwinbaar binnen korten tijt wierd gemaakt, alleen door de Bevrediging der Gemeente, de getrouwe Vereeniging van den *Staat*, en de vigilante Beſorging der Bevelhebberen, en voorts den Toevlucht tot de Hulpe van d'Opperſte Almogendheyd. Waarom men dan ook zedert niet heeft geſien, dat de Vyand, hoewel nu immers alſoo machtig als voortijts, ergens tot vollen Imbreuk heeft konnen geraken, noch wijdere Progreſſen op *Holland* doen: uitgenomen alleen, gelijk hier voor gemeld, d'uiterſte Frontier-plaats van NEDERLAND, de Stad MASTRICHT, hoewel 't deſelve ook geenſins aan behoorlijke Toevoorſicht en alle bedenkelijke Beſorging ontbrak, hebbende tot Gebieder en generale Beſtierder, den ſeer dappere Gouverneur de Heer *Fariaux*, geſuccedeert in de plaats van d'overleden Heer *Rhijn-graaf*: Hy liet verſcheyde Buyten-werken om de Stad veranderen, ten einde men deſe Plaats te bequamer, en met minder getal Krijgs-Volk, wanneer 't daar op aan quam, mogt defendeeren. Aanſtonds als deſe Nieuwe Gouverneur, die door hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, uit den Dienſt van de Kroon *Spanjen*, in haren Dienſt was overgegaan, in ſijn Gouvernement binnen deſe Stad, poſſeſſie had genomen, ging alle Werken, Veſtingen en Fortificatien, op 't Bevel van ſijn Hoogheyd viſiteeren; liet deſelve repareeren, en in ſoodanigen poſtuur ſtellen, dat men niet anders dan deſe Plaats geheel redoutabel oordeelen konde. Hy ſtelde ook een Reglement op de Levens-Middelen, waar door deſelve vry beter koop wierden; middelerwijl die van *Luyker-Land* ook veel Nooddruft en Levens-behoefte voor Menſchen en Vêe dagelijks daar binnen brachten, en ſoo wel de Borgers als Soldaten

En geheel *Holland* voor den Vyand ontoegankelijk gemaakt.

Verſterking van *Maſtricht*.

ten van alles fourneerden. De Huyslieden alomme van 't platte Land, wegens de groote ravagien en ſtrooperyen der *Franſſen*, binnen *Maſtricht* gevlucht, wierden bevolen, ſich weder uyt de Stad in hare Huyſen te begeven: Boven dien deed de Gouverneur Heer *Fariaux*, alle Boomen, Heggen, en Struyken een groot ende-weegs rontſom de Stad afhouwen, en het Hout binnen brengen; om in cas van Belegering, geen ſchuyl-hoecken voor den Vyand te laaten.

Aangaande nu de *Recrutes* en Nieuwe Wervingen, die den *Staat der Vereenigde Nederlanden* aanſtelde, om niet alleen alle hare Frontieren en Poſten, als ook hare Oorlogs-Vloot, met behoorlijke Land-Militie te beſorgen; maar boven dien ook tegens d'aanſtaande *Campagne* een Formidabel Leger te Velde te brengen, om tegens ſoo machtige Vyanden t'ageeren; daar toe wierd voor al ook geen minder vlijd aangewend, en alle vereyſchte Middelen in 't werk geſtelt, op dat men ſoo wel van buyten als van binnen beſtant mocht zijn. De Wervingen en Recrutes in Nederland.

De *Prins van Courland* in 't laatſt van *Decemb.* 1672. binnen *'s Gravenhage* komende, had ſijn beſtemde Volkeren mede gebracht, dien hy in Dienſt van deſen *Staat*, in ſijn Land geworven hadde, beſtaande in 3. Regimenten, yder van 18. Staandaarden, ſoo Ruytery als Dragonders, alle ſeer ſchoon Volk, waar onder veel Courlandſche Edel-lieden; maar ter oorſaake van de Vorſt, niet konnende in *Holland* komen, moeſten haar tot bequamer tijt in *Vrieſland* ophouden: dus wierd by de Heeren *Staaten van Holland* gereſolveert, noch 6. Regimenten te Voet buytens Lands te doen werven; waar op de Heeren *Commiſſariſſen* van hare Hoog Mog: capituleerden, met de Heeren *Prince van Courland* voor 2. den *Hertog van Holſtein Pleun*, *Baron Spar*, *Eulenberg* en de Heer *Prodde*, yder voor een Regiment Infantery van 12. Compagnien, en yder Comp: tot 89. Koppen, met expreſſe Conditie van tegen half *April* deſelve hier in 't Land gereet en compleet te hebben; waar op dan ſoo voort d'Aanrits-gelden wierden uitgetelt. Ondertuſſchen wende men dagelijks alle mogelijke vlijd aan, tot het recruteeren der deficiërende Compagnien; en wierd boven de voornoemde 6. Regimenten uitlandſche Volkeren, noch 4. Nieuwe Regimenten geworven, waar toe dagelijks groot getal Soldaten van *Hamburg* en uyt *Oldenburger-land* te water aanquamen.

Land-Macht van den Vereenigde ſtaat.

Daar wierd berekent, dat ſoo haaſt de *Recruten* en nieuwe Wervingen compleet ſouden zijn, deſen STAAT, dit jaar 1673. een Macht van 76000. Voet-knechten, 13942. Ruyteren en 2000. Dragonderen in Dienſt ſoude hebben. En wijl men beſlooten hadde, midden in de Maand *April* een generale Monſtering te houden, wierd allen Land-Officieren aanbevolen, hare Regimenten en Compagnien, op ſtraffe van Reductie, tegens die tijt compleet te ſchaffen.

Sijn Hoogheid Heere *Prince van Oranjen*, den 26. en 27. *April* deſes jaars, met de Heeren Generaals Perſoonen en alle Hooge Officiers, binnen *'s Gravenhage* in Conferentie zijnde, en na ſijn Hoog-gem. Hoogheid aldaar een ſorgvuldige Informatie van den Toeſtand des Lands genomen hadde, wierd onderling ſeer ernſtig gedelibereert, wat voortaan tot meeſte *Zecuriteyt* van den STAAT, en volkomene *Defenſie* van 't LAND, dienen ſoude; aangeſien de Vyanden van verſcheyde kanten reeds aan 't bewegen waren, en buyten alle twijffel ergens ſouden trachten in te breeken.

De Zee-Macht, (waar van hier na zal melden) wierd aan den Heer *de Ruyter*, en d'Onderhoorige Lutenants Admiralen toevertrouwt, om daarmede het Land, tegens alle Invaſien van die kant te beſchermen, en den Vyand alle moogelijke afbreuk ter Zee te doen.

De Land-Militie wierd, onder het Opper-*Commando* van ſijn Hoogheid, beſteld onder drie Heeren Veld-marſchalken, om yder derſelven op ſijn gedeſigneerde Poſt, tot den meeſten Dienſt van den STAAT te emploijeeren; zijnde de Hooge Chargien, door de Doot van ſommigen, en d'Ontrouwheid van anderen, vacant gevallen, wederom met bequame Mannen van Dapperheid vervult.

Concept, om alleen uit de Provintie Holland, 100000. Man op de been te brengen.

Den 10. *January* quamen 2. Burgers van *Amſterdam*, binnen *'s Gravenhage*, om aan den *Staat* en ſijn *Hoogheid* te preſenteeren zeker *Concept*, van in korten tijt, een Macht van meer dan 100000. gewaapende Mannen, alleen uit de *Provincie* van *Holland*, in 't Veld te brengen, ſonder dat d'andere *Provincien* daar mede beſwaard wierden: waar in ſy niet alleen hun prijſelijken en volveerden Yver voor 't gemeene Beſt betoont, maar ook veel merkwaardige Bedenkingen voortgebracht hebben, en in ſich ſelfs een *Concept* van ſchijnbare apparentie: gelijk hier na breeder zal gemeld werden.

Graaf

Graaf *van Waldeck* met noch eenige andere Heeren, tot de Monſtering beſtelt, quamen tot *Oudewater*, en lieten het Volk 60. in yder Gelid voorby marcheeren, om dies te naauwer Regard daar op te nemen; waar door men dan aan verſcheide plaatſen veel valſche Monſtering ontdekte, voornamentlijk binnen *Delft*, daar men veel Betiel-bakkers Knechts, en andere Handwerks-Lieden gewaar wierd, dewelke tot haar verdiende Straf, vier jaren lang in 's Lands Dienſt verblijven moeſten: verſcheyde Officieren wierden gedeporteert, en ſommige binnen *'s Gravenhage* op de Gevangen-Poort geſtelt. Dan, wijl men dusdoende noch veel ſwakke Compagnien in de Monſtering bevond, wierd desſelfs Compleet-maaking en uiterſte Monſtering tot in de Maant *May* uitgeſteld; en abſolut beſlooten, dat alle Officieren, die hare Compagnien als-dan niet compleet ſouden hebben, van hare Chargien te zullen berooft zijn: ten welken einde by Placcaat, een yder die het aangaan mocht, publijkelijk wierd gewaarſchouwd; *Dat Niemand ſich ſou onderſtaan, eenige Morte-Payers in Dienſt, als Militaire, aan te nemen, noch te laten aannemen, op Pœne van de doot; of die hen bereyds daar toe hadden laten aanemen, arbitralijk aan den Lijve, en ſelfs ook met de doot, naar gelegendheid der Sake, buyten forme van Proces, aanſtonds op Ordre van de Heeren Gecommitteerden tot de Monſtering, geſtraft te werden.*

Krijgsvolkeren gemonſtert.

En werden veel Morte-payen gevonden.

De Heer Veld-Marſchalk *Wurts*, tot *Hulſt* en elders daar omtrent, de Fortificatien en Magazijnen beſichtigt hebbende, en alle het noch manqueerende doen ſuppleeren, ſtelde alleſins goede Ordre tot het Formeeren van een notable Armée, waar toe 8000. Man van deſen *Staat*, en 1000. *Spaanſchen* ſouden komen. Ondertusſchen waren alleſins de Landerijen onder Water geſet; ſoo dat het aan die kant, als ook aan alle andere kleyne Poſterijen, voor de *Franſſen* onmogelijk was, ergens aan te komen, ſchoon ſy den *Spaanſchen* Bodem mochten paſſeeren, die de *Franſſen* dreygden met Geweld in te nemen, by aldien Graaf *de Montery* haar ſulx quam te weigeren. Middelerwijl begaf ſich de Heer *van Beuningen*, uit den Naam en met Laſt van hare Hoog Mog: na *Bruſſel*, om aldaar met ſijn Exellentie *de Montery*, over eenige wichtige Saken, ten Beſte van 't Land, en ter algemeene Zeecuriteyt, te handelen.

Hollanders werden van de Spaanſe geaſſiſteert.

Waar op weinig tijt daar na ſijn Exellentie *de Montery* ook Patenten uitdeelde, voor de Regimenten Infantery van *Prins Vaudemont*, en den Coll. *Farieaux*, met de Trierſche Paarden

van

van den Baron *de Boulers*, *Sr. Caraffa*, en *de Feu*, om ten dienste van desen *Staat* te komen. Weynig dagen daar na vertrok sijn Hoogheit uit den *Haag*, naar 't Leger te *Raamsdonk*: en alle voordere Officieren yder naar hunne respective Posten.

Hare Hoog Mog: doen, tot beter Reglement van de Militie, verscheyde Placcaten publiceeren.

Gedurende men dus yverig arbeyde, in het Fortificeeren der Werken aan alle Frontieren van den Lande, in het bevestigen der Posten, versorgen van Guarnisoenen op alle benoodigde plaatsen, en het werven van nieuwe Volkeren, tot het Formeeren van een Swaar Heyr-Leger, soo liet de Overigheid en de *Generaale Staat des Lands* niet na, door het Middel van publijke Afkondiging en aanslaaging van verscheyde *Placcaten*, op alles goede Ordre en nuttelijke Reglementen te stellen, soo wel voor Burgerlijke, als Militaire Persoonen en de Lieden ten platten Lande; namentlijk:

De Heeren *Staaten van Holland* deden op den 11. *Jan.* een Placcaat publiceeren, waar in geordineert wierd, *Dat een iegelijk van hare Onderdanen, die by Patenten of Ordre gelast souden werden, op te trekken, het selve souden hebben naar te komen, of by indispositie ofte andersints, een bequaam Man, behoorlijk gewapend, in haar plaats te senden, op pœne dat tegens de gene die niet quamen te verschijnen, by Ban en Confiscatie van Goederen geprocedeert soude werden, sonder eenige conniventie of dissimulatie.*

Wierd noch gepubliceert, *Dat een yegelijk, soo wel Vreemden als Ingezetenen, van wat Qualiteyt of Conditie die ook souden mogen zijn, het zy Militairen of anderen, komende door dit Land te reysen of te passeeren, het opgestelde Veergeld zouden gehouden zijn te betalen; doch dat de Officiers en Soldaten, die by en met hare Compagnien, op Patent, na d'eene of andere Plaatsen trekken, maar geen andere, daar van zullen ge-eximeert zijn.*

Noch een ander, waar by verboden wierd, *het Uitvoeren van Paarden buytens Lands, op hooge Straffe, ten einde men dies te beter met Last-trekkende, en Ry-Paarden mocht versien zijn.*

Alsoo men naderhand in *Holland* bevond, dat by de Militie, die op de Zee-Stranden en andere Plaatsen waren geleyt, in 't doorpasseeren en logeeren, hier en daar eenige Overlast wierd gepleegd, soo in 't berooven der Ingezetenen Vee, Gras, Hoy, Haver, en Land-gewassen, als andersins; *Soo wierd daar tegens by de Heeren Gecommitteerde Raden, een strikte Resolutie genomen, waar by vast gesteld is, dat de Schade en Overlast, die d'Ingezetenen door de Militie souden komen te lijden, op hare begrooting,*

uit

uit de Gagie der Ritmeesters en Capiteyns , soude gekort en gerestitueert werden.

Ook was by hare Edele Groot Mog: met Placcaat geordonneert, *Dat de Militie alle Heere-Maanden, door de Heeren Gecommitteerden, daar toe gestelt, souden gemonsterd werden; als mede van yder Coll. en dat yder Compagnie t'sessens, volgens het Placcaat van de Monstering, in de Maant Aug. 1623. gemaakt;* met uytdrukkelijk Bevel, *Dat yder Compagnie te voet soude moeten wesen 70. Man, en voor 89. goet gedaan werden, d'Officiers mede daar onder begrepen. Yder Compagnie te Paard moest bestaan in 57. effective Ruyters, en voor 80. als boven, gerekent werden;* gelijk breeder in 't *Placcaat* uitgedrukt, en onder Num. V. te sien is.

De 2. Regimenten van *Jorman* en *Degevelt*, ter tijt van de Monstering niet Compleet werdende bevonden, wierden d'een onder d'ander gesteken, de beyde voorsz. Collonels gecasseert, en dit gecompleteerde Regiment, aan den *Paltzgraaf van Birkenveld* gegeven. Tweede Monstering.

Den 10. van *October*, wierd door Hare Hoog Mog: een Placcaat gepubliceert, om d'Ongebondendheyd en rukeloosheden der Militie soo te voet als te paard in te toomen. Daar wierden noch veel meer andere Placcaten en Ordonnantien gepubliceert, tot goet Reglement onder de Militie, en tot Welstand van den Lande en der selver Ingezetenen; waar by onder anderen noch dit volgende: De Heeren Gecommitteerde Raaden der *Staaten van Holland*, resolveerden den 17. deser, op 't Hoogwijs Advijs van sijn Hoogheyd *Prince van Orange*, dat noch voor dese Maal, sonder dat het selve ooyt of ooyt in consequentie soude mogen getrokken werden, van den 21. *October* af tot den 25. *Marty* 1674. voor de Militie, Ordonnantien van complete Compagnien souden geslagen werden, om daar door ten overvloet de Capiteins te bequamer hare Compagnien volkomentlijk te completeeren, en met behoorlijk Geweer en Waapenen te voorsien, tegens den eersten *April* toekomende, om voor den 15. derselver gemonsterd te werden, sonder dat sy eenige *Franssen* of *Waalen*, Deserteurs zijnde, van nieuws souden mogen aannemen, maar alsulke onder hare Compagnie hebbende, moeten licentiëren. Dat mede alle Buytens Lands geworvene Regimenten geobligeert souden zijn, hare *Recrutes* te doen met soodanige Manschap, als waar toe sy verbonden waren; zullende in de Monstering geen *Franssen* of *Waalen*, Deserteurs, of in

de buyten 's Lands geworvene Regimenten Persoonen, die niet ter plaatse aangenomen zijn, als hare Capitulatien mede brengen, eenigsins geleden werden; en dat alle Capiteins, die ten tijde van de voorsz. Monstering hare Compagnien niet ten vollen gerecruteerd souden hebben, sonder eenige conniventie, *de Facto* met Infamie souden werden gecasseert, en daar-en-boven te restituëeren de Penningen, die sy ten respecte van de voorschreve *Recrutes* uyt de compléte Ordonnantien souden hebben geprofiteert: en in gevalle de voorsz. Capiteins onmachtig waren om 't selve te doen, souden sy andere ten Exempel, soodanig gestraft werden, als men bevinden soude te behooren, etz. Noch meer andere Ordonnantien, Beveelen, Edicten, of Mandementen, soo by haar Hoog Mog. de Heeren *Staaten Generaal*, als by haar Edele *Groot Mog*: de Heeren *Staaten van Holland en West-Vriesland*, en by sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Orange*, tot beetere Discipline, en Wel-gereguleerde Ordre van 's Lands Militie, gepubliceert, zijn te vinden hier achter by de Autenthyque Stukken onder Num. VI.

Nederlandsche Toerusting te WATER.

Nederlandsche Toerusting te Water.

Terwijl men nu aldus in de *Vereenigde Nederlanden*, met d'Oorlogs-Toerusting te Lande besig was, wierd ook niet minder ontrent de Krijgs-Macht te Water gearbeyd, werdende d'Equipagie der Oorlog-Schepen seer behertigt, ten einde ten spoedigste een seer considerabele Vloot in Zee te brengen; waartoe bereyds in de Maant *February*, absolute Ordre was gegeven, en zedert dien tijt, continuëlijk met grooten yver daar aan gearbeyd, te meer, alsoo men klaarlijk bespeurde, en boven dien ook gewisse naricht hadde, dat de Vyanden van desen *Staat* van intentie waren, om de *Vereenigde Nederlanden*, waar van door den Land-Oorlog al 3. geheele *Provincien*, gelijk meermalen gesegt, onder de Macht en 't Geweld der Vyanden waren, van alle kanten, soo te Water als te Lande gelijkelijk t'overrompelen.

Van Gends overleden zijnde,

De Heeren Gecommitteerden uit het respective *College* ter *Admiraliteyt*, na verscheyde malen met sijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, en de Heeren Gedeputeerden beraatslaagt te hebben, besloten eindelijk, 's Lands Oorlogs-Vloot machtiger en sterker te maaken, dan ooyt voor desen; 't welk aldus door alle *Zee-Colleges* met een overzaadelijken yver wierd

voort-

voortgezet. En wijl 'er by het Amsterdamsche Esquadre, een *Lieutenant Admiraal* benoodigt was, als wesende dese Plaats ge-opend door den Heer *van Gendt*, die op het Bedde van Eere, in 't jaar 1672. tot 's Lands Dienst, glorieuslijk sijn leven had gelaten; Soo wierd den Manhaften en Onversaagden Zee-Held, de Heer *Cornelis* TROMP, door sijn Hoogheyd den Prince van *Oranjen*, als wesende een oprecht Vriend aller Edele en Manhafte Krijgs-Helden des Vaderlands, ernstelijk aangemoedigt en geraaden, sijn verlatene Dienst, in dese hoogst-dringende Nood weder aan te veerden; gelijk dan ook daar toe, met vriendelijke Toestemming, en ernstig goetvinden van den Heer *Lieutenant Admiraal Generaaal Michiel de* RUYTER volkomentlijk resolveerde: waar door alle voorgaande Strijdigheden op een sijde gesteld, en geheelijk vergeten wierden. 't Is byna ongelooflijk wat groote Vreugde en genoeglijke Vernoeging de Herstelling deses Manhaften Helds, niet alleen onder het Zee-Volck, maar ook allesins onder d'Ingezetenen en gantsche Gemeente veroorzaakte: Waar op den Heer Admiraal Lieutenant *Tromp*, het Schip de *Gulde Leeuw*, in sulker Qualiteyt te commandeeren wierd gegeven, en boven dien, tot een Eerlijk Tractement voor sijn Tafel, des Maands een gewisse Somme Gelds toegeleyd.

Werd *Tromp* versocht, om sijn Adm. plaats weder te bekleden.

En bevredigt sich met den Heer de Ruyter.

Dese Zee-Macht wierd toegerust, om een getal van 50. Capitale Oorlogs-Schepen, 20. Fregatten, 25. Branders en Sinckers, 12. Advijs-Jachten en vijf Galjooten etz. uit te leveren. Soo dat het allomme scheen, als of aller Mannen herten, door de brandende Fakkel des raasenden Krijgs-God MARS wierden aangestéken, om niet alleen met aller Macht op de *Fransche*, maar besonderlijk ook op de *Engelsche* woedende Vyanden los te branden, wiens Cantzelier in het laatste Parlement, soo onchristelijk als wreedelijk tegens het *Vereenigde Nederland*, met dese Woorden; DELENDA EST CARTHAGO, had uytgevaren; geevende soo veel te kennen, als: *Het Vereenigde Nederlandt moet uitgroeyt worden.*

Hollandsche Zee-Macht.

Daar en tegen riep men door dit geheele Land, tot Loff van sijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, Dat de Herstelling van den Heer *Tromp*, by allen Inwoonderen van over lang hertelijk gewenscht, een volkome onvervalste Proef sijner suyvere aangeboorne Liefde tot het Vaderland was.

Nooyt was in *Nederland* een soodanige Oorlogs-Vloot uitgerust

Soodanig als noch

ooyt voordesen is gesien.

rust en in Zee geloopen, die soo heerlijk en machtig met Geschut, soo rijkelijk met allerley Krijgs-Middelen, en met sulke dappere Zee-Helden is voorsien geweest, als dese. De Toeloop van Krijgs-Volk en Matroosen was soo overvloedig, dat naaulijks van nooden scheen, den Trommel tot Werving van meerder Getal te roeren; soo dat 'er meenigte, die men insuffisant oordeelde, weder te rug wierden gesonden. Ook behaagden 't sijn Hoogheid doemaals, verscheide Capiteyns, die bereyds al Schepen van den Zee-Raad toegesegt waren, voor d'aanstaande Zee-Tocht t'excuseeren, en andere in hun plaats te verkiesen.

En doen Hare Hoog Mog: nevens sijn Hoogheid tot beter voortzetting en reglement van dien, verscheyde Placcaten publiceeren.

Ten eynde nu dese geweldige Zee-Macht, soo wel als de Land-Militie, (gelijk hier voor aangewesen) in Goede Ordre en wel-gereguleerde Discipline mocht gevoert en den Vyand met Moed en Couragie aangevallen werden, soo deed sijn Hoog-gemelde Hoogheid, als Opper-Capiteyn en Admiraal der *Vereenigde Provintien*, by opendlijke *Placcaten*, verscheyde Ordonnantien en Reglementen afkundigen, en onder anderen ook verscheyde Ouden, by hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, voortijts gedaan publiceeren, weder vernieuwen; waar onder een van voorlede jaar, uit desselfs eigen Naam, noch 2. Articulen wierden bygevoegt, als dienende derselver Inhoud tot beter Waarneming, en wel-gereguleerde Ordre op 's Lands Vloot; gelijk tot meerder contentement des Lesers, hier achter onder Num. VII. te sien.

Onder anderen een *Placcaat*, waar door yder van d'Officieren wierd verbonden aan sijn behoorlijke Plicht, soo in 't gehoorsamen van Hooger Bevelen, als het behoorlijk oeffenen van sijn Ampt, onder hooge Straffe van Nalaatigheid.

Ten selven dagen quam noch een andere Ordere van sijn Hoogheid uit, om alle Misverstanden te mijden in 't Poinct van *Rang*, *Respect* en *Exercitie* van *Jurisdictie*, tusschen d'ordinaris Zee- en Land-Officieren op 's Lands Vloot: als, *Dat een Lt. Admiraal*, *Vice-Admiraal*, *Schout by Nacht*, *en een gemeen Scheeps-Capiteyn*, *in het Schip hem toevertrout*, *geconsidereert sou worden*, *als een Gouverneur of Commandeur in een Stad of Fortresse*; *mits hy wederom van sijn Sijde*, *aan een Capitein*, *Lieutenant of Vendrig*, *commanderende eenige Soldaten op sijn onderhebbende Schip*, *late wedervaren gelijke Eere en Respect*, *als soodanig Officier*, *een Compagnye in Guarnisoen Commandeerende*, *toekomt*. Met veel meer andere Artijkelen, te wijdloopig hier by te voegen.

Waar

Waar nevens noch een Publicatie geschiede, tot Soulagement van de Verminkten en Gequetsten, wegens 't gene sy daar voor souden genieten:

Gunstig Soulagement, voor de Verminkten en Gequetsten ter Zee.

I. *Voor het Verlies van beyde de Oogen* - - - - 1500. *Gulden.*
Voor het Verlies van een Oog - - - - - 350
En voor andere Accidenten of verminktheden aan deselve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie van de Collegien ter Admiraliteyt daar onder ider ressorteert.

II. *Voor het Verlies van beyde de Armen* - - - - 1500. *Gulden.*
Voor 't verlies van den rechter Arm - - - - 450.
Voor 't verlies van den slinker Arm - - - - 350.
En voor andere Accidenten of verminktheden aan de selve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie als vooren.

III. *Voor het verlies van beyde de Handen* - - - - 1200. *Gulden.*
Voor 't verlies van de rechter hand - - - - - 350.
Voor 't Verlies van de slinker hand - - - - - 300.
En voor mindere Accidenten en verminktheden aan deselve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie als vooren.

IV. *Voor het Verlies van beyde de Beenen* - - - - 700. *Gulden.*
Voor het Verlies van een Been - - - - - - - 350.
En voor mindere Accidenten, als beneden de voorschreven respective Sommen, ter discretie als vooren.

V. *Voor het Verlies van beyde de Voeten* - - - - 450. *Gulden.*
Voor het Verlies van een voet - - - - - - - 200.
En voor andere Accidenten of verminktheden aan deselve, beneden de voorschreve Somme, ter discretie als vooren.

Ofte dat aan allen die genen, dewelke in 's Lands Dienst als boven, soodanig sullen komen verminkt te worden, dat deselve daar door onbequaam zullen zijn geworden, om haar te konnen geneeren, of iets te contribuëeren tot haar eigen Onderhoud en Alimentatie, een silvere Ducaton ter Week, tot haarder begeerte, hun leven lang gedurende, toegevoegt zal werden. Ende dat voorders alle andere Verminktheden van geringere Conditie, naar advenant zullen werden betaalt.

By een ander Placcaat van sijn Hoogheid waren ook Prœmien ge-

gesteld, voor de gene die met Chaloupen van de Schepen in 's Lands Vloot komen af te keeren, en te ruïnéren eenige Vyands Branders in Postuur zijnde om eenige van 's Lands Schepen te verbranden; mitsgaders voor ander klein Vaartuig een Chaloup van een Vyands Brander ruïnerende, of in de gront schietende, of wel een Brander selfs ruïnerende.

Een ander, van de Prœmie voor die 's Vyands Schepen souden komen te verbranden, of in de gront te booren; met Verbod van Prijsen of veroverde Schepen, sonder expresse Ordre van den Admiraal, op te brengen. Een, tot Belooning van die 's Vyands Vlaggen en Wimpels van hare Stengen quamen af te halen. En noch meer andere, als onder Num. VIII.

En op dat de Toerusting van 's Lands Vloot, door den aanwas van 't getal goede Zee-Lieden, dies te bequamer sijn voortgang mocht bekomen, en de selve in tijts met de vereyschte Manschap soude voorsien zijn, deden hare Hoog Mog: by Placcaat verbieden, de geheele Scheep-vaart en Walvis-vangst op en omtrent *Groenland*; als ook eenige Schepen of eenige Behoeften daar toe dienstig, ergens uit het Land te voeren. Mitsgaders ook de kleyne en groote Vissery, alsoo dat niemand van d'Inwoonderen sich ergens daar toe mochten laten gebruyken.

Alle Scheepvaart op *Oost*, *West* of *Noord* absolut verboden; vermogende sich ook niemand in vreemden Dienst begeven; en de gene die sulks al mogten gedaan hebben, wierd striktelijk belast, aanstonds hare diensten te quiteeren, en sich naar hun Vaderland te begeven.

Alle Commissie-vaarders, op Lijf-straffen en de verbeurte van Schip en Goet, wederom t'huis geroepen.

Ook wierd verboden en ingetrokken, de Vryheid van het heen en weder varen der Pacquet-booten op *Engeland* en andere Plaatsen.

Ingelijks alle Invoering van Fransche Brande-wijnen en Koelewijnen: Mitsgaders den Uytvoer van Brandewijnen en allerley gedistileerde Wateren; En meer andere tot Reglement en goede Ordre in den *Staat* van Oorlog en *Politie*.

Boven dien, Hare Hoog Mog: bevindende, dat de Vyanden van desen STAAT, met allerley Waren van Contrabande wierden versorgt, soo door Ingezetenen van desen *Staat* selve, als andere Neutrale Koningen, Princen en Staaten; hebben daar in by *Placcate*, soo veel mogelijk is, willen voorsien:

ver-

verklarende voor verbeurt, en goeden Prijs, alle soodanige Waren en Schepen, die, van wie het ook zy, den Vyanden toegevoert, en achterhaalt konden werden, 't zy door 's Lands Oorlog Schepen, of particuliere Commissie-vaarders, regulerende met eenen door verscheyde Articulen, de *Visite* en Judicature van soodanige achterhaalde Schepen, om alle rechtveerdige Klagten van *Neutrale Princen*, als ook de Fraude van de Schippers voor te komen.

Ondertusschen wierd'er seer sterk en yverig aan de Toerusting der Oorlogs-Schepen gearbeyd, en de verveerdigde dagelijks na de Zee-Havens gezonden; te welker tijt een groote Sloep met Zee-Volck na 't Scheeps-boort willende varen, en hare Vrouwen en Kinderen (die somtijts door ydele Nieuwsgierigheid, alles tot den eynde toe willen afsien) by hen hebbende, wierden onverhoeds door een ander Schip op de *Maas* overzeyld, soo dat de Sloep na de gront rakende, het meeste Volk haar Leven dus jammerlijk moest verliesen. Een goet getal Schepen voor den *Briel*, *Hellevoetsluys*, en in *Texel* versamelt zijnde, begon men by Trommelslag om te roepen, dat een yder sich op sijn Schip vervoegen soude. Veel Vrouw-volk en Kinderen komen jammerlijk om.

De Heer Admiraal de RUYTER, na in den *Haag* by sijn Hoogheyd Afscheyd genomen te hebben, arriveerde tot *Rotterdam*, om d'Oorlogs-Vloot in goeden Stant en tot perfectie te brengen; wijl men uyt *Engeland* naricht bequam, dat men aldaar alle mogelijke vlijd aanwende, hare Vloot in Zee te krijgen. Maar het schraale we'er, en ondiep Water, verhinderde de swaarste Schepen van 't Collegie tot *Amsterdam*, in de Suyder-Zee over 't *Pampes* te geraken; doch den yverige Held Heer TROMP, liet sich ten hoogsten daar aan gelegen zijn, om sijn Schip over gemelte Droogte te krijgen; waar toe dan veel swaare Balken over dwers, langs de schietgaten, door het Schip heen gevoerd wierden, welke aan wederzijden uytstekende, wierden aldus aan beyde kanten op Lichters gelegt, en wederom met andere swaare Balken soodanig onderstut, dat het Schip sich een goet deel in de hoogte begevende, aldus met groote moeyten daar over geraakten. Maar het Schip van den Vice-Admiraal *Sweers*, d'*Olyphant* genaamt, met noch eenige anderen, moesten voor dees tijt blijven leggen, gerakende doch eenige dagen daar na, ook ter behoorlijker plaats. Heer de RUYTER begeeft sich na *Rotterdam*.

Ondertusschen begaf sich de Lieutenant Admiraal Generaal Steekt met sijn byheb-

de

bende Vloet in Zee.

de Ruyter, met ſijn *Esquader* van *Rotterdam* uit de Maas in Zee, werdende van al d'andere Schepen, ſoo uit *Texel* als elders, die gereet waren, geconvooyeert; ſoo dat des anderen daags den 10. *May* de Vloot ſich op *Schooneveld*, 42. Schepen, 18. Branders en 16. Sinckers ſterk bevond, blijvende noch 9. van 's Lands grooſte Schepen voor Pampes leggen, dewelke ſwaarlijk daar over geraken konde, dewijl het ſoo ſeer veel moeytén en arbeyd koſten.

Om een voorgenomen Aanſlag in 't werk te ſtellen.

Den Heer Admiraal *de Ruyter* had een merkelijke Aaanſlag in den Sin, dien hy met ſijn byhebbende Sinckers meenden uit te voeren; tot welken einde hy den 11. *May* 1673. de Wind favorabel hebbende, ſich met ſijn Vloot van voor *Schooneveld*, na de Revier van *Londen* begaf, alwaar hy den 12. deſes, ſich achter de Bardeyſe-Sanden ten Anker ſtelden, ſendende van daar eenige lichte Schepen, de Rivier de Teems op, om te vernemen in wat Stant den Vyand ſich aldaar bevond. Dewelke korts daar na weder te rug komende, berichten dat ſy 45. Engelſche Oorlog-Schepen aldaar hadden ſien leggen, waar van ſy niets anders oordeelen konde, als dat deſelve gereet waren, op de *Hollanders* af te komen. Welke Tijding, de voorgaande van d'Engelſche Vloot geheel ſtrijdig zijnde, ſoo wierd daar door het Voornemen met de Sinckers geſtuyt.

Keerd weder te rug na Schooneveld.

Den Heer de *Ruyter* ſiende, dat hy niets nuttelijks verrichten konde, keerde met al ſijn Schepen weder na *Schooneveld*, alwaar de *Rendevous* der Nederlandſche Oorlogs-Vloot beſtemt was; ſoo dat daar dagelijks meer getal Schepen uyt *Zeelandt* en andere Plaatſen by quamen; en den 28. *May* de Heer Lieutenant Admiraal *Tromp*, met de ſwaarſte Schepen van *Amſterdam*, uyt *Texel*, ſich ook aldaar liet vinden; maar den Vice-Admiraal *Sweers*, moeſt met ſijn groote *Olyphant*, door gebrek van hoog water en andere ongelegendheden te rug blijven; ſoo dat hy gedurende d'eerſte Zee-Battailje, niet by de Vloot geraken konde.

Sijn Hoogheyd ſchrijft aan den Admiraal de Ruyter.

Sijn Hoogheid, door gebrek van tijt, geen bequame gelegentheyd konnende uitvinden, om de Zee-Macht deſer groote Oorlogs-Vloot Perſoonlijk te gaan beſichtigen, ſchreef tot aanmoediging van al 't Zee-Volk, aan den Heer Admiraal de *Ruyter*, deſe volgende Brief:

EDELE, GESTRENGE, VROOME,
LIEVE, BESONDERE,

Wy hadden gewenscht, dat des Lands Saken, ons de Faculteyt souden gelaten hebben, om ons na 's Lands Vloot te vervoegen, en 't vernoegen te hebben van aldaar soo veel eerlijke Patriotten te sien, die cordaatelijk de hand aan 't Werk slaan, om 't Vaderland tegens Vyandelijk Geweld te helpen beschutten; d'aansienlijke Zee-Macht, die ten dien einde t'samen werd gevoegd, is een van de Noodige en considerabele Middelen, die tot Behoudenis van den STAAT *werden aangewend; en staat dienvolgens te hopen, dat dusdanige Aanmerking, een nieuwe Vigeur zal geven aan de Courage van die gene die de Eer genieten, van dat deselve aan hun werd toevertrouwd.*

d'Oogen en Herten aller Ingezetenen deses Lands, ja van de geheele Christen Wereld, zijn daar heen gewend, om met groote Reflexie t'observeeren, 't geen met deselve Voorsichtelijk en Kloekmoedelijk, of andersins zal ondernomen en uytgevoert werden. En ware het dienvolgens van d'uyterste Infamie, dat iemand aan sijn Plicht soude ontbreken op soo een doorluchtig Toneel. Wy verwachten sulx niet, maar in tegendeel, dat door het Voorsichtig en Kloekmoedig Beleyd van uwe, en dan die gene die by hem zijn, in dese gevaarlijke conjuncturen, een Nieuwe Luyster aan de Eer by onse Natie ter Zee bevochten, onder Gods Zegen, zal werden toegebracht, en dat sy ook zullen hebben om haar te verblijden, en wy met haar, van gezegende Instrumenten te zijn geweest, tot het bewerken van een goede Uytkomst in onse goede Saak.

Wy zullen betrachten, dat die gene die haar Loffelijk zullen hebben gequeeten, Dankelijk zullen beloont en gevordert werden, en dat geene extraordinaire goede Actien, blijven sonder extraordinaire Vergelding.

Monsr. gelieve alle die onder de Vlagge zijn, van de Meeste tot de Minste sulks te verzeekeren, en te gelijk een yder in te scherpen, dat geen hope van Ongestraftheyd overig zal zijn aan die gene die buyten Verwachting, hun aan eenige Wandevoiren souden mogen schuldig maken; zijnde de serieuse Intentie van de Heeren Staaten *en de Mijne, dat tegens soodanige verdiende Straffe, volgens Rigeur van den Artijkel-Brief en andere Ordres van 't Landt, sonder eenige de minste conniventie, exactelijk en promtelijk te werden ge-executeert; soo dat aan die gene die sich lafhertig, en anders als een braaf Zoldaat en Zee-Man, voor den Vyand zal draagen, niets soo gevaarlijk zal zijn als de Havenen van den* Staat, *daar hy niet zal konnen ontgaan, noch de straffe hand van de Justitie, noch den Vloek en den Haat van sijn Mede-Burgers, die op hem zal vallen en blijven.*

Wy beloven ons, dat niemand zal willen vallen in soodanig Verderf; maar dat een iegelijk met loffelijken Yver en eerlijk Gemoed, in dese importante Tijden, sich extraordinaris zal evertuëren; en dat Godt uit den Hemel 't selve zal zegenen ten beste van 't Vaderland, en tot onsterflijke Eere aan die gene, die 't selve trouwhertig gedient zullen hebben. Ik bidde Godt, U, en alle die by hem zijn, te houden in sijn Heylige Protexie. Onderstont,

UE. Goetw. Vriend,

In 's Gravenhage den 2. May 1673.

En was geteikent,

G. PRINCE d'ORANGE.

De Vloot werd in Drie Esquaders verdeelt,

Ondertusschen wierden de Schepen van 's Lands Vloot, door den Heer Admiraal DE RUYTER, met sijn byhebbende Officieren in Drie *Esquaders* verdeelt, schoon de Heer Lieutenant Admiraal *Tromp* noch niet present was, de welke nochtans niet naliet, alle mogelijke Vlijd aan te wenden, om sijn Schip de *Gulde Leeuw* in goede Stand te brengen, laatende sijn Volk spijssen ter tijt als daar toe bequame gelegendheit presenteerde, op dat soo wel by Nacht als by Dach geen tijt mocht verlooren gaan, ja soodanig, dat ook sijn Capiteyns, Lieutenants en andere Officieren des Nachts de Wacht hielden, en het arbeyds Volck onderwijl een weynig ruste genoot. Soo dat dese dappere Held, den 27. *May* met den Vice-Admiraal *Schram* van 't Noorder-Quartier, en de Hooft-Lieden *Midlant*, *Swart*, *Bont*, *Nassau* en *Cuylenburg* uit Texel liepen, en des anderen daags, gelijk hier vooren gesegt, op *Schooneveld* by d'algemeene Lands Vloot arriveerden, die aldaar in goede Slach-Ordere, op de volgende wijse wierd verdeeld:

Lyste

Lyste van de Namen der Officiers en Oorlogs-Schepen, nevens het getal der Fregatten, Branders, Adviis-Jachten en Galjooten, waar uit de machtige Krijgs-Vloot der VEREENIGDE NEDERLANDEN *bestont, en voor* SCHOONEVELD, *in den Jare* 1673. *in de Maant May in drie Esquaders aldus verdeeld lag:*

Onder 't Esquadre van den L. Admiraal de *Ruyter*, voerende alle de Wimpel van de groote Steng.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
Lt. Admiraal de Ruyter,	De 7. Provincien. - -	80.
L. Admiraal van Nes,	d'Eendracht. - - - -	72.
Vice-Admiraal de Liefde,	De Vryheid. - - - -	80.
S. N. van Nes,	De Maagt van Dort. -	68.
Com. van Meeuwen,	De Spiegel. - - - -	70.
Cap. C. de Liefde,	Gelderlandt. - - - -	63.
J. V. Brakel,	de Voorsichtigheit. -	84.
Engel de Ruiter,	Waasdorp. - - - - -	68
Van Gelder,	Steendorp- - - - -	68.
Jan Bont,	Stadt Uitrecht. - - -	50.
Symon V. Panhuisen,	het Lam. - - - - - - -	50.
J. Krook,	het Wapen v. Alkmaar.	63.
C ylenborgh,	Deventer. - - - - -	60.
Swerius,	Beschermer. - - - -	50.
Frans van Nideck,	Dordrecht. - - - -	44.
De Munnik,	Essen. - - - - - - -	50.
Claas Valdekker,	de Prins. - - - - - - -	64.
Claas Wijnberg,	de Cabel. - - - - - -	56.
H. Visser,	't Wapen v. Medenblik.	44.

4. *Fregatten*, 8. *Branders*, 4. *Advijs-Jachten*, en 3. *Galjoots*.

Onder 't Esquadre van den Lt. Admiraal *Tromp*, voerende alle de Wimpel van de Kruys-stengh.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
L. Admiraal Tromp,	de Goude Leeuw. -	82.
Vice-Ad. Sweers,	den Olyphant. - -	82.
Vice-Ad. Schram.	de Pacificatie. - -	76.

S. by N. de Haan,	Hollandia.	80.
Cap. Volkert Swart,	Calans-Oog.	68.
Philip Almonde,	Delft.	62.
Adriaan Port,	Schielant.	58.
Corn. v. der Saan,	Amsterdam.	60.
Tyloos,	't Geloof.	56.
Naſſau,	Provincie van Uitrecht.	60.
Van Bergen,	Prins te Paart.	55.
Dekker,	de Wakende Kraan.	44.
Elſevier,	Zeelandia - - - -	44.
De Sitter,	d'Agata - - - -	50.
Uiterwijk,	't Suyder-Huys.	45.
C. de Boek,	't Wapen van Holland.	44.
Pieter Bakker,	de Jupiter - - - -	42.

5. *Fregatten*, 8. *Branders*, 4. *Advijs-Jachten*, 1. *Galjoot* en 1. *Water-ſchip*.

Onder 't Esquadre van Lut. Admiraal *Banckert*, voerende alle de Wimpel van de Voor-ſtengh.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
L. Adm. Banckert,	Walcheren - - - -	70.
Vice-Adm. Evertſz,	Zirickzee - - - - -	60.
Vice-Adm. Starre,	Groeningen - - -	70.
S. by N. Vlug,	't Wapen van Enkhuiſen.	72.
Cap. Jan Heck.	Weſtvrieſland - -	78.
Jan Dirck,	Eenhoorn - - - - -	68.
Jacob Berkhout,	Akerboom. - - -	62.
Middellant,	Comeet - - - -	68.
Elant du Bois,	Ridderſchap. - - - -	64.
Jan Muys,	Juſtina van Naſſau. - -	66.
Jacob Roos,	't Noorder-Quartier.	60.
Marten de Boer,	Gelderland - - -	45.
Barent Hals,	de Gideon - - -	50.
Jan van Lier,	de Leeuwin - - -	50.
P. Karſeboom,	't Wapen van Naſſau.	58.
Gillis Sokeyn,	Tijtverdrijf - - -	56.
Carel van Putten,	Domburg - - -	60.
Dirk Kiela,	Veere - - - - -	50.

5. *Fregatten*, 8. *Branders*, 5. *Advijs-jachten* en 1. *Galjoot*.

Deſe

Dese Oorlogs-Toerustingen van den *Vereenigden* STAAT, soo te Water als te Lande, extraordinair groot zijnde, waren ook extraordinaire Geld-Middelen daar toe benoodigt, om 't verval deser excessive Krijgs-kosten, tot welvaren en ten besten des Lands, goet te maken: Ten desen einde hadden hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten van den Lande*, bereyds in de Maand *December* des voorleden jaars, een *Fonds* van 20. Milioenen Florinen gemaakt, tot onderhoud van de *Militie*, precijs alle Maanden te betalen. En ten einde dese Betaling te bequamer mogt geschieden, soo wierden uit een groot getal Soliciteurs, die tot noch toe de Betaling geadministreerd hadden, 10. *Pagadors* of *Thesauriers* van de *Militie* gekosen, die volgens zekere Instructie en Reglement, daar van den 17. *Maart* opgericht, op zeker Tractement gehouden zullen zijn, yder de Militie, staande op sijn Repartitie, alle Maanden promt te betalen, en daar toe de Penningen van den Comtoiren t'ontfangen; 't welk, op dat het te zekerder mocht gaan, wierd by *Placcaat* van den 10. *January*, door de Heeren *Staaten van Holland* gearresteert zijnde, geresolveert, by forme van Capitale Leening te lichten, den 200.sten Penning van alle Obligatien, Los- en Lijf-rente-Brieven, Actien in de Oost-Indische Compagnie, Huysen, Heerlijkheden, Landen, Tienden, Visscheryen en alle andere Goederen in de Verponding gequotizeert, te betalen voor den eersten *April*. Voortzetting der Finantien,

Boven dien heeft sijn Hoogheyd, in dese hoogdringende Nood van 't Landt, als een Genereus *Prins* en Edelmoedig Liefhebber van 't Vader-Land, ten dienste van den *Staat* aangeboden en opgedraagen, sijn Tractement, en voorts al het gene hem volgens *Placcaat* van hare Hoog Mog: als *Admiraal Generaal* competeerde uyt de Prijsen, die by de Capers ter Zee wierden verovert, gelijk dagelijks daar van een groot getal, waar onder verscheyde seer rijk geladen, soo in *Holland* als Zeeland wierden opgebracht, en noch den 20. *January* tot *Vlissingen* binnen quam, een rijk geladen Engels Schip, gedestineerd na *Smirnen* en *Alexandrien*, groot 300. Last, voerende 26. Stukken, en verovert door den Capiteyn Avonturier *Jan Springer*, met 14. Stukken; bestaande desselfs Lading in 200. balen Peper, 700. blokken Loot, 150. Vatjes Tin, 200. Pakken Lakens, Karsaayen, Baayen, Kousen, en veel andere Waren, die alle tot goeden Prijs wierden verkocht. Waar toe Sijn Hoogheyt als een Edelmoedig Prins, groote presentatien van sijn eygen Inkomsten doet.

Den Staat resolveert een 200ste penning te lichten,

Weynig tijts daar na wierd weder by den *Staat*, tot bevordering harer *Finantien*, geresolveert, by forme van Capitale Leening, voor de tweede maal te lichten, den 200sten Penning, in maniere als vooren, siende bysonderlijk op de groote Last, van de aangevangene Zee-equipagie, zijnde daar omtrent, na verscheyde deliberatien geresolveert, op het spoedigste, soo haast doenlijk, een soo considerabele Vloot te equipeeren, gelijk hier voor bereyds gemeld, die in getal en Monture, die van 't voorgaande jaar in geenen deelen wijkt.

Retorsie, tegens de strenge executien der *Franssen*, te gebruyken,

By de *Franssen* in hare overheerde *Provincien*, en voornamentlijk tot *Uytrecht*, wierden de *Placcaten*, waar by sy alle Uytgewekenen in-riepen, op Pœne van Demolitie en Ruïneering harer Goederen, wederom vernieuwd, en met het neersmijten van eenige voorname Huysen ge-executeert: waar tegens haar Hoog Mog: den eersten *April*, in maniere van *Retorsie*, ook weder vernieuwden het *Placcaat* van den 27. *September*. 1672. waar by wierd ge-ordonneerd, *dat alle Persoonen, eenige Goederen onder het district van desen* STAAT *bezittende, die sich by den Vyand bevinden, haar binnen een Maand souden hebben te begeven onder het Gebied van den Staat, op Pœne van Demolitie, waarschouwende voorder een yder in de verheerde Provincien, geene Materialen van sulke gedemolieerde Goederen te koopen, op Pœne dat in cas van redres der saken, sy sulx Viervoudig zullen moeten betalen.*

Het Ceulse land te doen onder Contributie zetten,

Op den 5. *April* trokken 500. Mannen te voet, onder den Colonel *Ringenberg*, gevolgt van 200. Ruyters, onder den Col. *van Wel*, hebbende noch 100. Man achter op, uyt MASTRICHT na 't *Sticht Keulen*, om het selve onder Contributie te zetten: van waar sy weynig daagen daar na, met goede Verrichting weder te rug quamen.

Tot *Leeuwaarden* in *Vriesland*, waren de Heeren *Staaten* bereyds in 't begin van *Maart* op een uytgeschreven Land-dach vergadert, alwaar niet alleen, gelijk hier voor op Fol. 123. gemeld, wegens Redres der *Staats-Saken*, en tot de Zeecuriteyt des Lands yverig gebesoigneert en geresolveerd wierd; maar besonderlijk ook tot voortsetting harer *Finantie*, en een absolut besluyt gemaakt tot het her-by schaffen van haar *Quota*, in 't dragen van d'Algemeene Lands Lasten in desen beswaarlijken tijt; soo dat met eenen ook beraamden, waar uyt en hoedanig men de Geldmiddelen bequaamst soude augmenteeren.

En tot het lichten van een 300ste penning consenteren.

En hebben hare Edele Groot Mog: de Heeren *Staaten van Hol-*

Holland en *West-Vriesland*, den 15. *Juny* weder een 100ste Penning, geconsenteert, dewelke soo veel als eertijts tweemaal den 200 penning opbragt: doch daar wierd geen Intrest belooft; maar die 't Geld eenmaal gegeven hadde, moest dat voor altijt ontbeeren. 't Welk de Beurs der Machtigste en Rijkste Lieden geweldig aantastede, en een groote Somme Gelds te samen bracht, die naderhand ten Dienste des Vader-Lands, en tot Welvaren der selver Inwoonderen wierd aangewend. Dan, hoewel dese en diergelijke Beswaarnissen, den Ingezetenen wat lastig vielen, was doch echter sulks tot Verdediging, Redding, en Herstelling van het soo seer bedrukte en hoog-beangstigde *Nederland* ten hoogsten noodzaakelijk; dewijl dese Geld-Middelen, een der voornaamste Krachten waren, om den Oorlog tot Bescherming des Lands, tot Tegen-weer der Vyanden, en Voorkoming onser algemeene Ruïne, te konnen voortzetten. Want schoon vele wel genegen waren, *Holland* by te staan en te helpen, soo wilden sy echter sulks niet in 't werk stellen, sonder voorheen eerst van haar Geld en Goed te genieten.

Die ten dienst en welvaren des Lands aangelegt werden,

't Is ten hoogste verwonderens-waardig, hoe dit kleyne *Vereenigde Nederland*, gedurende een soo geruymen tijt, sulke byna ongelooflijke Schatten heeft konnen te voorschijn brengen. 't Is al de Wereld bekent, en dienvolgens onloochendlijk, dat dit Land sedert eenige jaren herwaards soo groote Onkosten en sulke swaare Lasten op den Hals heeft gedragen, soo wel tot onderhoud van Uitlandsche Potentaten, als ook tot Voortsetting van hun eigen Krijgs-Macht en andersins, dat geen Heer, hoe groot en machtig hy ook zy, sulks gedurende de helft des tijts soude konnen uitharden.

Als zijnde daar toe ten hoogsten van nooden.

De Heeren van *Amsterdam*, om meerder gereed Geld te versamelen, hadden eertijts Lijf-renten doen verkoopen; en lieten te deser tijt een *Notificatie* uitgaan, om daar in noch te continuëren. Waar op dan in den tijt van drie dagen, een soo groote meenigte Lieden sich presenteerden, om op soodanigen wijse te negotieren, dat de Heeren geen Geld meer begeerende, veele met hare Gelden genoodzaakt waaren, onverrichter saake, weder na huis te keeren.

In 't begin van 't Voorjaar quam zeker *Patriot* des Vaderlands aan den dach geven, een *Project* van FINANTIE; strekkende tot vernietiging van alle Imposten des Lands; en om uit vier van de Seven *Nederlandsche Provincien*, ten dienste van 't Vaderland

Een bisonder project van Finantie.

land, t'onderhouden een Macht van 130000. Man, ſoo te Water als te Lande; zullende beſtaan uit 100000. Koppen *Infantery*, 16000. Cavallery, en 14000. Zee-Matrooſen; Hy ſtelde; Dat tot de promte betaling der Soldye, voor ſoo een Formidable Heyrs-Macht, ten minſten vereyſcht wierd, een ſomme van 22. Millioenen guldens; bewijſende voorder heel byſonderlijk, hoe men ſulks uit de tegenwoordige Inkomſten van de Verpachting der gemeene Lands-Middelen bequaamelijk ſou konnen vinden, gelijk hier na t'ſijner tijt omſtandig gemeld werd.

En de contributie der Mennoniſten.

De *Mennoniſten*, die, volgens de Confeſſie harer Religie, ſelfs nooyt mede ten ſtrijde gaan, wierden die van *Saenerdam* en d'omleggende Dorpen, by particuliere aanſchrijving van den *Staat*, opgeleyt eenige Rokken voor de Soldaten te maken; waar op ſy terſtond ten ſpoedigſte reſolveerden, 5000. Rokken, nevens ſoo veel paar Kouſſen en Schoenen te vervaardigen, en een goede Somme Gelds daar nevens te verſchaffen.

De Nederlanders hebben hare Finantien, op veel redel. en betamel, manier bevoordert, dan hare Tegen-partijen.

Daar hebt gy, waarde LESER, in 't korte, de maniere van 't voortſetten der *Finantien*, by den *Vereenigde Staat des Nederlands*, tot het toeruſten en onderhouden harer Oorlog, die ſy by uiterſt-dringende Nood ſich verplicht vonden defenſivelijk, tot behoudenis van haar *Staat* en *Land*, te voeren, tegen verſcheyde ſoo machtige Vyanden. Doch deſe Manier van *Finantie*-betrachting, hoewel niet ſonder wat hart-drukkende beſwaaring der Ingezetenen, is echter op een veel betaamlijker en rechtmaatiger wijſe toegegaan, dan men ſiet, dat hare Tegen-partyen hebben gedaan, beſonderlijk in haar wreedelijk, ja onmenſchelijk Menſchen preſſen, en het grouwelijk executeeren harer opgeleyde Contributien, Taxatien en Schattingen, ſelfs in haar eigen *Conqueſten*.

Sy wenden ook alle moogelijke vlijd aan, om ſoo wel buyten als binnens Lands haar *Staat* by uytheemſe Potentaten Zecuur te maken; als:

Gelijk dan de Leden des *Nederlands Vereenigde* STAATS binnen hare Land-paalen alle mogelijke Vlijd en alle bedenkelijke Middelen, tot Behoudeniſſe hares Lands, en Afweering des Vyands, in 't werk ſtelden, ſoo waren ſy ondertuſſchen niet min beſorgt, om ook haren STAAT, met alle Neerſtigheyd en vigilantie, buytens Lands by uytheemſche Princen en Potentaten, Zecuur te maaken. Ten deſen eynde begaf ſich de Heer van *Beuningen* in de maand *May* na *Antwerpen*, om aldaar met ſijn Exellentie den Grave *de Monterey*, over Saaken van gewicht te handelen.

By den Graaf de *Montery*,

Hoewel de *Franſſen* middelerwijl groote Vlijd aanwendden, om de

de Kroon *Sweden* t'eenemaal op haar zijde te krijgen, kon doch echter al hun Moeyten niet helpen, als siende dat Hoff meer Eer en Roem te erlangen, met door haar Bemiddeling, den algemeene VREDE voor geheel EUROPA te verwerven, en den Koophandel onder den Christenen in haar voorgaande Fleur te herstellen, als sich in sulke onnoodige Verwarringen te verwikkelen.

Hier tegens de Heer *Beaumont*, als Ordinaris *Envoyé* wegens den *Vereenigde Staat*, te *Coppenhagen* gearriveert, was daar verscheyde malen, benevens den Heer van *Werckendam*, Extraordinaris Ambassadeur, met sijn Majesteyt van *Deenmarken*, in Conferentie, om het opgestelde TRACTAAT tusschen die *Kroon*, en desen *Staat*, te sluyten; niet tegenstaande de Fransche Gezand *Monsr. Treston* alle mogelijke neerstigheyd gebruykte, om den Voortgang van dien te verhinderen; en wil men, dat hy schimps-wijse in een opentlijk Discours sou hebben laten invloeyen; Dat by-aldien de Heeren van *Werkendam* en *Beaumont* daar niet met een aansienlijke Somme Gelds aan 't Hoff verscheenen, als-dan voor hen daar niet veel te verrichten sou vallen. Doch dit werk viel soo verkeert uyt, dat *Monsr. Treston* onverrichter Zaake van daar moest vertrekken; en dat, niet tegenstaande al sijn aangewende vlijtigheden en moeyten, de aangevangene Tractaten tusschen Hoogstgem: sijn Koninklijke Majesteyt van *Deenmarken*, en haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, op den 20. *May* 1673. wierden geslooten en onderteykent, als hier achter onder No. IX. te zien. **By de Kroon *Deenmarken*.**

Aan 't *Sweedsche Hoff* kon de Hollandsche Ambassadeur de Heer *Wilhelm Hairen* soo goet Geluck niet aantreffen, hoe groote vlijd hy ook daar toe aanwende, alsoo de Fransche Moogendheyd by dese Kroon meerder Pouvoir hadde; soo dat gem. Heer *Hairen*, na al sijn Aanbiedingen, onverrichter Zaake weder moest van daar reysen, bestaande sijn verkregen Antwoord, byna in die selfde Woorden, waarmede de Sweedsche Resident in den *Haag*, de *Staaten Generaal* genoegzaam meende te verzekeren, dat de Sweedsche Regeering geensins gezind was, de *Vereenigde Nederlanden* te laaten verlooren gaan. Ondertusschen namen de *Sweden* het *Interest* der *Franssen* soo seer ter herten, dat soo haast als sy vernamen, de Keyserlijke Armee van *Egra* in *Bohemen* langs den *Rhijn* neerwaards marcheerde, waar door het de *Franssen*, onder *Duc de Turenne*, by *Aschaffenberg* te hard viel, en sy in groot **By de Kroon *Sweden*.**

 Ge-

Gevaar geraakten van geheel in Route geslaagen te worden; Sy als-doen door hun Resident te *Weenen*, de Heer *Esaïas Puffendorp*, sijn *Keyserlijke Majesteyt* door een *Memorial* (onder Num. X.) instantelijk om een *Stilstand van Waapenen* deden versoecken, en dat doch sijn nederwaards marcheerende Volckeren wilde contramandeeren; daar-en-booven deden sy aan alle kanten een gerucht uytstrooyen, als of sy *Sweden*, door een aansienlijk Leger, sijn Keyserlijke Majesteyt van sijn Voornemen wilden diverteeren, en soo in *Silesien*, als op de overige Keyserlijke *Erflanden* invallen. Maar wijl sijn Keyserlijke Majesteyt oordeelde, dat sich niet in sijn heylzaam Voornemen moest laten ophouden, liet de *Kroon Sweden* een schriftelijk Antwoord toekomen, als onder Num. X. te zien.

En by meer andere Christen Potentaten: Het den HOLLANDEREN aan 't Sweedsche Hoff soo quaalijk gelukkende, en haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* ondertusschen geen Middel konnende insien, hoe sy den ondraaglijke Last van het swaar-drukkende Krijgs-Jock der *Franssen*, der *Engelssen*, des Ceurvorsts *van Ceulen*, en des Bisschops *van Munster*, soo lang-duurigen tijd alleen souden draagen, ja, noch booven dien haar gedrukte, en byna geheel verdrukte STAAT, weder herstellen, en de Drie reeds afgescheurde Provintien weder met hen vereenigen souden; Soo hebben sy alle mogelijke Vlijd aangewend, om niet alleen de *Kroon Spanjen*, en meer andere *Christen Potentaten* op haar zijde te krijgen; maar bysonderlijk ook, om met sijn *Keyserlijke Majesteyt*, waar 't moogelijk, in naader ALLIANTIE te treden. Tot het een en 't ander gaf een goede Aanleyding, het Verbond dat met den Hertog *van Lottharingen* wierd opgericht, na dat den selve soo erbarmelijk van de *Franssen* was uyt het Bezit van sijn Hertogdom gestooten.

De *Spanjaarden* van aanbeginne gesien hebbende, dat de *Communicatie-Linie*, die tusschen *Milanen* en *Burgundien*, met *Vlaanderen* is, door de Verovering des Hertogs van *Lottharingen*, was gebroken, en dat dit Hertogdom als geblocqueert lag, drongen seer yverig aan, om desselfs *Restitutie* te bekomen, waar toe sy verscheide Middelen en Wegen aanboden, die al te samen vruchteloos bleven, onder een enkel Pretext der *Franssen*, van dat sy *Lottharingen* selfs van nooden hadden, soo lang desen Oorlog duurde. En, wijl men vermerkte, dat de *Franssen*, in plaats van een goede Vereffening deser Sake, deselve meer en meer

meer quamen te vervreemden, door een nieuwe Ordonnantie, die ſy door geheel *Lottharingen* deden publiceeren, alle Lotthaingers bevelende, dat geen Dienſt onder hun geweſenen Hertog en Heer ſouden nemen, by ſtraffe der *Confiſcatie* harer Goederen; en dat die gene die geen Middelen hadden, op de Galleyen ſouden werden gebannen.

Als doen bevonden ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* en de *Kroon Spanjen*, ter oorzake van de hooge Nootwendigheyd deſes Bedrijfs, en d'opendlijke Trouwe die ſy *Lottharingen* ſchuldig waren, ſich ſeer genoodzaakt, om haar, nevens de Heeren *Staaten Generaal*, met den *Hertog van Lottharingen* in een ALLIANCIE te begeven, dewelke binnen 's *Gravenhage* op den 1. *July* 1673. wierd geſlooten, zijnde van deſen Inhoud:

Soo dat een *Alliantie* tuſſchen den Keyſer, Spanjen, de Staaten Gener. en den Hertog van Lottharingen werd getroffen.

Dat tuſſchen hen *Geconfœdereerden*, een vaſte ALLIANCIE voor 10. jaren ſoude blijven; en by aldien 'er ondertuſſchen geen Vrede mocht gemaakt werden, ſou men deſe 10. jaren prolongeeren, ſoo als men dan volgens het gemeene goetvinden ſoude konnen accordeeren: Dat de *Hertog van Lottharingen* met een Leger van 10000. Man te voet, en 8000. te paard ſoude ageeren tegens de tegenwoordige Vyanden der *Vereenigde Nederlanden*, en tegens al die gene dewelke ſich als Vyanden van 't *Duytſche Rijk*, en de *Kroon Spanjen* mochten gedraagen; Dat de *Hertog* uyt ſijn eygen Onkoſten, tot Onderhoud van dit Leger, 5000. te paard, en 3000. te voet; De *Keyſer* 1000. te paard, en 3000. te voet; *Spanjen* 1000. te paard, en 4000. te voet; en *Staaten Generaal*, 1000. te Paard ſouden contribuëeren; Dat de Bondgenooten geſamentlijk, een yder voor een volkomen Derde-deel, den hoog-gemelden Hertog, tot Onderhouding van dit Leger, alle Maanden 9000. Rijksdaalders ſoude betalen; Dat d'eene ſonder weten en kenniſſe van d'andere, van geen *Stilſtand* noch *Vrede* ſoude handelen, noch dat geen van beyde ſoude mogen geſlooten werden, ſonder Inſluyting des Hertogs, en ſonder *Reſtitutie* ſijner Landen, Plaatſen en Heerlijkheden, nevens het gebruyk der Rechten, der Vryheden en Voordeelen, die hy voor den laatſten Invall der *Franſſen* in ſijn Hertogdom gehad en bezeten heeft, gelijk ſulks omſtandiger in d'*Alliancie* ſelfs, onder Num. XI. te ſien is.

Hier tegen gebruykten ſoo de *Engelſche* als *Franſche* Ambaſſadeurs aan 't *Spaanſche* Hoff alle bedenkelijke Middelen, om indien moogelijk, dat Rijk naar hun wil te diſponceeren, het zy met

Waar tegens de Franſſen en Engelſen aan 't Spaanſche Hoff

met alle Vlijt arbeyden, om die Kroon naar hun wil te diſponeeren;

met Goedheyd of Quaadheyd, met Beloften of Dreygementen; ſoo dat dit Hoff nu in 't Jaar 1673. alſoo veel overlaſt van 't Aandringen der voorn. Miniſters moeſt lijden, als 't in den voorleden Jare 1672. had uytgeſtaan; vermengende nu hare Propoſitien met noch ſwaarder Dreygementen, by-aldien hen geen *Satisfactie* wierd gegeven, wegens *d'Aß*[illegible]*e*, die de Graaf van *Monterey*, Gouverneur in de Spaanſche Nederlanden, met eenige Troupen in *December*. 1672. den *Hollanderen* by *Charleroy* had toegeſonden; en ſprak de Markgraaf *de Villars*, Franſchen *Ambaſſadeur*, in de Naam ſijnes Konings en Heer, dat men niet vermoed hadde, de *Kroon Spanjen* ſich by verſcheyde Gelegendheden ſoude ſchuldig gemaakt hebben, aan de Verbréking der *Vrede*, die tot *Aken* noch onlangs met ſoo groote *Solemniteyten* tot d'algemeene Ruſt der Chriſtenheyd was geſloten geworden; Dat ſijn Koning daar over *Satisfactie* pretendeerde, of ten weynigſte een Cathagoriſch Antwoord op de volgende Punćten; te weten:

Waar toe ſy verſcheide Pretentien opſtellen:

1. Wegens de *Dependentie* in *Vlaanderen*.

2. Wegens de Stroopery van de Spaanſche Troupen, die in Hollandſchen Dienſt waren.

3. Wegens eenige onverhoopte *Attacquen*, dewelke ſommige Spaanſche Compagnyen, die tot *Calcar*, in 't Cleefſche Land in *Guarniſoen* lagen, op eenige Franſche Volckeren, in 't Stedeken *Udem* leggende, gedaan hadden; waar van ſy 'er veel nedergeſchoten, veel gevangen genomen, en hen al het harige berooft hadden:

4. Als ook wegens de Bezetting van eenige Hollandſche Steden met Spaanſche Troupen; en dienvolgens,

5. Wegens derſelver Verlaating;

6. Wegens een Frans Schip, dat in de Bocht voor *Cadix*, door de Spanjaarden was in de gront geſchooten; en dan beſonderlijk,

7. Wegens de voorgemelte *Aſſiſtentie* voor *Charleroy*: En by aldien men deſe begeerde *Satisfactie* weygerde, ſou ſijn Heer en Koning geſind zijn, deſelve met de Waapenen te haalen.

Daar op de Koningin van Spanjen antwoord.

Als nu de Koninklijke *Regentinne* van *Spanjen*, uyt de Franſche Proceduren, een effectivelijke Vyandſchap tuſſchen beyde KROONEN te gemoed ſach, hielt ſy voor raatſaamſt, haar enig *Prins*, die nu meer dan twaalf jaren out was, in den Staats-Raad te laten gaan, om ſich in de Rijks-Saaken te oeffenen, ten eynde hy met 'er tijt den *Scepter* mocht aanvaarden, en ſijn

Rijk

Rijk en Landen verstandelijk regeeren; ja, sy liet den Franschen *Ambassadeur*, door een van hare Staat-Bedienders antwoorden, en klaarlijk vertoonen, dat sy op geenderley wijse tegens het Pyreneesche, noch Aaksche Vredens-Besluyt gehandelt hadde; maar dat in tegendeel, al het gene waar over sijnen Koning en Heer tegenwoordig klaagde, met de gemelte Tractaten t'eenemaal over-een quam; aangesien haar in deselve niet verboden was, met iemand anders een *Mutuële Defensive-Alliancie* te maken, gelijk sy met de Heeren *Staaten Generaal*, op den 17. *December.* 1671, had gedaan; 't welk noch voor den tijd des Oorlogs tusschen *Vrankrijk* en gemelte *Staaten Generaal* was geschied; soo dat sy vermeende, haar ten hoogste tegens dese geseyde *Alliancie* te zullen vergrijpen, wanneer sy de Heeren *Staaten Generaal* niet volgens derselver Inhoud te hulp quam; waarom dan ook gesind was, by dit haar Besluyt en Voornemen te verblijven; daar noch byvoegende, Dat, naar het oordeel aller redelijke Volckeren, en volgens den vasten politijken Regul, d'Oorlog maar alleen kan stant grijpen, tusschen soodanige, dewelke van wederzijden oorzaak tot den Oorlog hebben; en dat d'*Assistentie*, uyt krachte des Verbonds, voor een Getrouwigheyd, en niet voor een Vyandschap en Verbond-breeking moet gerekent worden„ Al het welke ook de Koninklijke Vrou *Regentinne*, in een Brief, door een expresse Courier, den Koning van *Vrankrijk* met ernstige Woorden bekent maakte, en daar nevens ook den Graaf *Montery* een schriftelijke *Approbatie*, wegens al het gene hy tot heden toe verricht hadde, liet toekomen, met uitdrukkelijk Bevel, dat hy den Koning van *Vrankrijk*, aan alle Plaatsen, waar den Nederlandschen Bodem Persoonlijk mocht passeeren, alle bedenkelijke Eer en Respect bewijsen, en alle gelegendheden tot de geringste belediging vermijden soude.

Niet tegenstaande allen desen liet de Koning van *Vrankrijk* de Goederen van al de Spaansche Officieren confisquêren, die in der *Marck*, en by *Charleroy* wierden gevonden, hoewel de Koninklijke Regentin, den Franschen *Ambassadeur* tot *Madrit* deed verzékeren, dat by aldien de Koning sijn Heer, hare Majesteyt geen spoedige en behoorlijke *Satisfactie* wilde laten toekomen, door het vrystellen der gemelte Goederen, sy alsdan van hare kant soude genootzaakt werden, dese Schaaden te herhaalen. De Franssen confisquéren de Goederen der Spaansche Officieren;

De *Franssen* echter met d'aangevangene Confiscatie voortvarende,

rende, deed de Koninklijke Regentinne, door een opendlijk *Mandaat* bekent maken, hoe Sy, door d'onbillijke en ſtraffe Proceduren der *Franſſen*, en de *Confiſcatie* der Goederen harer Onderdanen, die den *Hollanderen* in der *Marck* na *Charleroy* te Hulp gekomen waren, ten hoogſten was genootzaakt geworden, desgelijks alle Goederen der Franſche Onderdanen te confisquéren; 't welk ſy door haar *Secretarius Don Diego de la Torre* aan alle vreemde *Miniſters* geſamentlijk deed weten, op dat ſulks aan hare Principalen ſouden doen bekent maken; ter welker oorzake ook een Expreſſe na den *Keyſer* geſonden, en deſe *Reſolutie* bewilligt wierd, tot verſtercking van 't Leger in *Catalonien* op een getal van 30000. Man.

De Franſſen hitſen d'Engelſen tegen Spanjen op; 't En was noch niet genoeg, dat *Vrankrijk*, alleen op ſoodanigen wijſe de Kroon *Spanjen* beledigde; maar bewoog ook den Koning van *Engeland* door een Brief ſoodanig, dat hy door ſijn *Ambaſſadeur* den Ridder *Godolſijn*, aan 't Spaanſche Hoff liet klaagen, over het Verbond-breken van 't *Aakſche Tractaat*, by den Graaf *Montery*, door de voornoemde *Aſſiſtentie* geſchied; daar byvoegende, dat by aldien men daar op geen behoorlijke *Satisfactie* gaf, ſijn Heer en Koning als-dan gedwongen ſoude zijn, den Koning *van Vrankrijk*, als ſijn *Geconfœdereerde*, met ſijn geſamentlijke Macht by te ſtaan. Maar te vergeefs. Doch *Godolſijn* ſchepte vernoegen in het Antwoord van de Koninklijke *Regentin*, wijl hy wel ſach, dat gemelte *Aſſiſtentie* niet tegens de wederzijds Tractaten was geſchied; waar mede nochtans de *Franſſen* niet vernoegt waren; aangeſien ſy daar tegen proteſteerden, en een groote *Ombrage* maakten, die allesins met harde Dreygementen was vervult. Waar op ſy eenige Conditien preſenteren: Dan, wanneer ſy vermerkten, dat de *Spanjaarden* ſich daar aan niet veel lieten gelegen zijn; en ter contrary, hare Inclinatie tot de *Hollanders* meer en meer toenam, ſoo ſtelden ſy naar ouder gewoonte, de rechtmatige *Intentie* hares Konings te vooren, ende brachten een Nieuw Ontwerp van een nader *Tractaat* op de baan, 't welk van deſen Inhoud was; Dat aan de *Kroon Spanjen*, alle Plaatſen, die de *Koning van Vrankrijk* in 't jaar 1667. in de *Spaanſche Nederlanden* had ingenomen, ſouden gereſtitueert werden; nevens noch meer andere Voordeelen: Dies ſou *Spanjen*, de Tractaten met de *Staaten Generaal*, den 17. *December* 1671. opgericht, weder varen laaten, en deſelve aan de Diſcretie der beyde Koningen *van Vrankrijk* en *Engeland* overgeven.

Over

Over welke *Propositien* de Koninklijke Vrouw *Regentinne* sich soodanig formaliseerde, dat sy seyde; Niet te weten, op wat wijse sy van sijn Majesteyt *van Vrankrijk* voor een soo lichtsinnige en boosaardige Persoon wierd aangesien, dat, om sijnent wille, een *Alliantie* soude verbreken, die sy soo heyliglijk had beswooren; en dat sy, tot eens anders Voordeel, geheel contrary soude beleven dat gene, waar van nochtans hares Rijks *Interesse* en Welvaaren dependeerden; en dat dieshalven dese ongerijmde *Propositie*, een oorzaak soude zijn, om hare Banden, tot haar eigen Behoudenis, dies te vaster te maken.

Daar over de Koninklijke Vrouw Regentinne sich seer formaliseert;

Gelijk dan ook niet alleen met den Huyse *Oostenrijk*, hare oude Tractaten op den 25. *Aug.* 1973. tot *Egra* vernieuwden; maar deselve noch met dese vermeerderden; te weten: Dat de *Keyser*, gedurende desen Nieuwen Oorlog, een Leger van 20000. Man te Voet, en 10000. te Paart, op de been soude brengen, waar toe hy des Maands 50000. Rijxd. van de *Kroon Spanjen* genieten soude: En boven dien ook met de *Staaten Generaal*, (buiten noch de besondere Tractaten, om *Engeland* tot VREDE met de *Vereenigde Nederlanden* te bewegen; waar van hier na in de *Vredens-Handel* omstandiger zal gesproken werden) op den 30. *Aug.* 1673. in *'s Gravenhage* een nader *Alliancie* van Twintig jaren ging oprichten, waar in de Oude Tractaten niet alleen vernieuwd, maar ook expresselijk bedongen wierd, dat by aldien iemand van hen beyden Vyandelijk mocht aangegrepen of ontrustigt werden, soo wel binnen als buyten EUROPA, het zy op wat wijse het ook mocht zijn, in de Genieting en Besitting van hun Staat, Steden, Plaatsen, Landen, Rechten en Vryheden der Scheepvaart en Koophandel, of eeniger andere Rechten en Gerechtigheden, soo wel te Water als te Lande, dat als dan hare *Majesteyt*, nevens de *Staaten Generaal*, na de *Notificatie* en beyderzijds voorheen gedane Ondersoecking, alle mogelijke Middelen souden aanwenden, om soodanige Onrust en Vyandschappen uit den wege te ruymen: En by aldien gemelten Aanvall des openbaren Oorlogs mocht achtervolgen, soo sou d'ander Bond-genoot, die niet aangegrepen wierd, den Oorlog tegens den Aanvanger declareeren, over drie Maanden, na dat de Beledigde of Aangegrepene sulks had begeert; ondertusschen alle Middelen tot een Wederzijds Verdrag aanwendende; in dier voegen dat geen van beyde, sonder voorweten en bewilliging van d'ander, een *Vrede* of *Stilstant van Waapenen* soude mogen aangaan; en sy beyde gesamentlijk souden soecken

En een Nieuwe Alliancie met het Huys *Oostenrijk* maakt;

Desgelijks met de Staaten Generaal, op zekere Manier.

soecken te wege te brengen, dat sijn *Keyserlijke Majesteyt*, als ook de *Koningen*, *Vorsten* en *Staaten*, die men volgens gemeene Toestemming dienstig soude achten, tot dese *Alliancie* mochten bewogen, en de TRIPLE-ALLIANCIE weder in hare voorgaande Stant gebracht werden. En by soo verre de Vredens-Handeling, die tot *Ceulen* tusschen den Koning *van Vrankrijk* met sijn *Geconfœdereerden* ter eene, en de *Staaten Generaal* ter andere zijde, aangevangen was, haar gewenscht Eynde niet mocht bereykt hebben, wanneer dese *Alliancie* soude mogen gesloten zijn, dat als-dan van wederzijden, hare Keyserlijke en Catholijke Majesteyten de Waapenen tegens den *Koning van Vrankrijk* ter hande souden grijpen, soo haast de *Staaten Generaal* sulks souden begeeren; en deselve ook niet eerder neder leggen, tot Hoog-gemelte Heeren *Staaten Generaal* alle hare Steden en Plaatsen, die sy bereyts by desen Oorlog hadden verlooren, of in het toekomende noch mochten komen te verliesen; desgelijks ook, dat de *Kroon Spanjen* al hare Steden en Plaatsen, die sy sedert het, in den jare 1660. gesloten Pyreneesche *Tractaat*, verlooren hadde, van de *Kroon Vrankrijk* weder mocht verovert hebben; boven dien souden Hooggemelte Heeren *Staaten*, aan de *Kroon Spanjen*, de Stadt *Mastricht* nevens het Graafschap *Voorenhove*, *d'Overmaasssche Landen*, en alle de daar aan voorder hebbende *Pretentien* inruymen en cedéren, gelijk sulks door deselve *Alliancie*, onder *Num.* XII. werd geproduceert.

Dit bracht den *Hollanderen* weder een nieuwe Moed en frissche Couragie aan; te meer, om dat ook ten selven daage een naader ALLIANTIE tusschen sijn *Keyserlijke Majesteyt* en de *Staaten Generaal* wierd getroffen. Want haar Hoog Mog: om de meeste Welstand van haar *Staat* en *Lande* met alle bedenkelijke Vlijd te behertigen, sonden den Heer *Coenrad van Heemskercken*, *Pensionaris* der Stad *Amsterdam*, als Extraordinaris ENVOYE na *Weenen* in *Oostenrijk*; dewelke aldaar in den Name en van wegen de Heeren *Staaten Generaal*, en den Heere Prince van *Orange*, sijn *Keyserlijke Majesteyt* seer besonderlijk en onderdanigst, voor sijne in den voorledenen jare beweesene Hulpe bedankte, en hare van den 10 en 11. *Aug.* 1673. gedateerde Brieven den selve overleverden; daar op hem den Generaal *Montecuculi*, en den Hofmeester *Johannes Paulus Hocher*, als Commissarissen wierden toegevoegt; waar mede hy ook verscheyde Conferentien over drie besondere Puncten hield, dewelke Hoogstgemelde Heeren *Staaten*,

De Staaten Generaal senden den Heer *Heemskercke* na Weenen;

Staaten en ſijn Hoogheid Prince van *Orange*, in haare reſpective Brieven, van ſijn Keyſerl. Majeſteyt verſochten, als,

„Eerſtelijk: Dat het ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* genadigſt believen wilde, ſijne in den *Hage* weſende *Miniſters*, den Heer *Baron d'Iſola*, en den Heer *J. Crampricht*, nieuwe en volkomene „*Commiſſien* te zenden, om met de Heeren *Staaten Generaal* een nadere ALLIANCIE te ſluyten, of, d'Oude Tractaten te vernieuwen, ten eynde daar door de Algemeene Ruſt weder in „haar voorgaande Stand mocht werden gebracht.

„Ten tweeden, dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* met de Hoog-gedachte Heeren *Staaten Generaal*, ſich in d'Oorlogs-*Alliancie* tegens de *Franſſen*, als tegens Verſtoorders der algemeene Vrede, „wilde begeven.

„En ten derden, dat het ſijn Keyſerlijke Majeſteyt mochte „believen, op 't ſpoedigſte een Armeé van 24. à 30. duyſent Man „na den *Rijn* te zenden, met aanbieding, dat de Heeren *Staaten* „*Generaal*, ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* met Geld en Volck ſoodanig „ſouden te hulp komen, dat deſelve in alles een volkomen Vernoegen ſoude genieten.

„Op welke Puncten, den gemelden Heer *Heemskercke*, niet „alleen een mondeling, maar ook een ſchriftelijk Antwoord „aan de Heeren *Staaten Generaal*, en aan den Prince van *Orange*, bequam, 't welk van deſen Inhoud was: die op ſijn Propoſitie Antwoort bekomt.

„Dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* gereſolveert waar, alle mogelijke Middelen, tot Onderhouding der Weſtphaalſche, Cleefſche, en Aakſche Vredens-*Tractaten*, ter hand te ſchaffen, „wanneer maar de *Kroon Spanjen*, en de Heeren *Staaten Generaal*, „geſamentlijk ſijne Krijgs-Macht wilde ſecondeeren, in geval „ſijn heylſaam Voornemen, door de *Turcken* mocht werden verhindert.

Weshalven ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, tot uitvoering ſijner nuttelijke Reſolutie, bereyds voorheen het eerſte en tweede Verſoeck der Heeren *Staaten Generaal* had voldaan, door de volle *Commiſſie*, dien hy door expreſſe Couriers aan de welgemelte *Miniſters* in 's *Gravenhage* had afgeſonden, om met de Heeren STAATEN GENERAAL *omni meliori modo* te tracteeren. En op het Derde Verſoek, antwoorde ſijn Keyſerlijke Majeſteyt: Dat reeds by ſich ſelven een ſoo nootwendige en godvrugtige Meening had vaſtgeſteld, om tot onderhouding der gemelte Vredens-Tractaten op het ſpoedigſte een Armée van 30000.

Y Man,

Man, op den *Rijks-bodem*, en na den *Rijn-kant* te zenden; waar toe de Patenten al had laten uytdeelen, om het meestendeel sijner Regimenten, uyt sijn eygen Erf-Landen, na *Egra* in *Bohemen*, ter *Rendevous-Plaats*, op het spoedigste te doen marcheeren, soodanig en in diervoegen dat deselve aldaar, tegen den laatsten *July*, gesamentlijk onder hare Vaandels souden konnen gemonstert werden: doch deselve souden daar van daan niet eerder af marchéren, dan voor-al-eer de Heeren *Staaten Generaal*, van hare kant, sijn *Keyserlijke Majesteyt* op de twee volgende Puncten souden hebben *satisfactie* gegeven: als,

Eerstelijk; dat dewijl sijn Keyserlijke Majesteyt sich te swak bevond, om alleen, sonder Hulpe sijner *Geallieerden*, den swaaren Last van desen Oorlog te draagen, de Heeren *Staaten Generaal* dieshalven voor eerst souden beloven, de *Subsidie*-Gelden, waar over sijn *Ministers*, met de *Staaten Generaal* in den *Haag* souden accordeeren, rechtmatig te betalen.

Ten tweeden; Dat men met eenen ook bedingen soude, dat sijn *Keyserlijke Majesteyt*, in val des Noods, 12 à 15 duysent *Auxiliare* Volckeren in de *Spaansche Nederlanden* soude mogen senden. Ten eynde sulks alles dies te beter mocht uytgevoert werden, sou men vlijtig besorgen, dat die met den Ceurfurst *van Trier*, en met den Hertog *van Lottharingen* aangevangene *Tractaten*, op het spoedigste wierden voltrokken, en dat den Koning van *Deenmarken*, de Heeren Hertogen *van Braunswijk*, *Zell* en *Wolfenbuttel*, nevens den Ceurfurst *van Sachsen*, insgelijks tot Mede-Leden deser *Confœderatie* mochten bygevoegt werden.

Waar op een Alliantie tusschen den Keyser, en Staaten Generaal werd geslooten:

Dit alles nam soo goeden Voortgang, dat binnen 's *Gravenhage*, tusschen sijn *Keyserlijke Majesteyt* en de Heeren *Staaten Generaal*, op den 30. *Augusty* 1673. over het *Tractaat*, tusschen beide Partyen op den 25. *July* 1672. binnen den *Haag* geslooten, (gelijk in 't *Derde Deel* onder *Num.* 78. te sien) noch een nadere *Alliantie* op Tien jaren wierde gemaakt; waar in sijn Keyserlijke Majesteyt beloofde, een Armée van 10000. Man te Paard, en 20000. te Voet, nevens allen noodigen Voorraat in 't Veld te brengen, en tot harer beyden Dienst te laten agéren: waar toe de Heeren *Staaten Generaal*, des Maands 45000. Rijksdaalders contribuëren souden; gelijk sulks omstandig onder *Num.* XIII. kan gesien werden.

't Welk een groote Alteratie aan 't

't Is naauwlijks uyt te spreeken, wat voor groote alteratie, dese Nieuwe ALLIANCIE tusschen den *Keyser* en de *Staaten*

Gene-

Generaal, aan 't Fransche Hoff veroorzaakte, te meer, alsoo sijn Keyserlijke Majesteyt even ten selven dage, als dese voornoemde *Alliantie* binnen 's *Gravenhage* wierd getroffen, sijn Oorlogs-*Declaratie* tegens de *Franssen*, binnen *Regensburg* deed publiceeren. Waar door het te beduchten stond, als of wel eenige Fransche *Favoriten* en besondere Vrienden, hare Party veranderen, en het Tegendeel verkiesen mochten; gelijk ook naderhand geschiede, niet tegenstaande tot alle mogelijke voorkoming deses, de Fransche *Resident* tot *Weenen*, eenige Articulen te voorschijn bracht, om daar door de Vrede met sijn Keyserlijke Majesteyt te bevorderen. Fransche Hoff vergoorzaakt.

't Welk doch even soo vruchteloos afliep, als de geheyme *Sollicitatien* der Fransche *Ambassadeurs*, by den *Paus*, en de Republijk van *Venetien*, dewelke daar toe strekten, dat sy doch souden willen aanveerden de *Mediatie*, tot bevrediging der Oneenigheden tusschen de Kroon *Vrankrijk* en het Huys *Oostenrijk*: waar toe sy ook selfs sijn *Pauselijke Heyligheyd* den *Cardinaal Bassadona*, en de Republijk van *Venetien*, den *Procurater Nani* recommandeerden.

Eyndelijk liepen de Proceduren van den Franschen Minister *Gremonville* aan 't Keyserlijke Hoff soo hoog, dat sijn Keyserlijke Majesteyt daar door bewogen wierd, hem niet alleen de Stad *Weenen*, maar ook al sijn Erf-Landen te verbieden; waar op sich na *Nutdorff*, een mijl weegs van *Weenen* gelegen, retireerde, en aldaar drie dagen lang sijn Bagage bleef afwachten, ondertusschen dat hy by sijn Keyserlijke Majesteyt noch om een *Audientie* deed versoeken; maar geheel vergeefs, werdende door een Corporaal en 6. Musquettiers, 12 Mijl weegs van *Weenen* geconvoyeert. Boven dien allen gaf sijn Keyserlijke Majesteyt Ordre, dat het Leger van 30000. Man, 't welk men tot *Egra* in *Bohemen* formeerde, naar beneden soude marcheeren; waar van hier na by d'Oorlogs-Handel omstandiger. Den Keyser doet *Gremonville* de Stad Weenen verbieden.

De ernstige Sollicitatien en vlijtige Betrachtingen des *Interest* en Welstand des Lands, die de *Staaten Generaal* door haar *Resident* tot *Frankfoort* de Heer *Abraham* MALAPERT, als Extraordinaris Gedeputeerde aan de Loffelijke Switserse CANTONS tot *Basel*, deden aanwenden, vind men hier voor op Pag. 77. onder de Sollicitatien der *Fransen* en *Engelsen*, omstandig gemeld.

Nu resteert ons noch aan te merken, hoe vigilant en Waakzaam desen STAAT ook noch is geweest, in het rigoureuslijk,

 doch

Sy straffen rigoureus, doch rechtmatig, alle Ontrouwe en Lashertige.

doch rechtmaatiglijk straffen en kastijden aan alle den genen die sich lashertig en trouloosljk in haar Dienst en schuldige plicht quamen te gedraagen; als ook weder in tegendeel, de gunstige en rijkelijke Belooning die sy alle den genen toevoegden, die sich ongemeen Dapper en Trouwhertig in de Noot-vereyschende Occasien betoonden. En dan ten laatsten, hoe sy niet alleen met dese Militaire Armature sich Mannelijk sochten te verdeedigen; maar daar en boven ook Christelijker wijse, met geestelijke Wapenen van Gebeden en Dankleggingen tot Godt, na gelegentheyd des Tijds en vereysch van Saaken. Waar op wy dan met het Verhaal der Zee- en Veld-tochten, mitsgaders de gepasseerde Krijgs-Actien aller Strijdende Partyen zullen voortvaren, op hope of wy eyndelijk den lang-gewenschte en seer heylsame VREDE mochten aantreffen.

Als by exempel, aan Major *Copes*,

Den Major *Copes* onlangs door den Krijgs-Raad, wegens d'overgaaf der Stad *Wesel*, uytgebannen zijnde, en nu weder gekomen, wierd gevat, in hechtenis gesteld, en naar merite gestraft.

Het *Placcaat* van *Retorsie*, volgens 't welke men alhier in-riep, alle die binnen dese *Provincie* eenige Goederen hadden, en sich by den Vyand op-hielden, op Pœne van gelijke Confiscatie, als onder de *Franssen* wierd geobserveert, en wreedelijk ter executie gestelt; wierd by desen *Staat* niet voorder ge-executeert, als tot het inventariseeren van soodanige Goederen; doch in 't bysonder tegens sommige van *Over-Yssel*, die geinsimuleerd wierden van Verraad, en een trouwloos verkoopen van hare Steden; waar op dan by sijn Hoogheyd een *Mandement* wierd verleent, als onder Num. XIV. En wierden in conformiteyt van dien, de voornoemde Goederen den 22. *December* by den Hove geconfisqueert.

Aan sommige Regenten van *Over-Yssel*,

Eenige Officiers en Ruyters van de Post *Ameyden*,

Eenige Ruytery aan de Post van *Ameyden*, in een rencontre tegens de *Franssen*, sich soo trouwlooslijk dragende, dat verscheide Dappere Mannen daar door het Leven jammerlijk quamen te verliesen, als den Heer Ritmeester *Turk*, en de Soon van den Heer *van Maasdam*, dewijl sy deselve schandelijk hadden verlaaten; waar over naderhand twee Officiers wierden geharquebuseert, en 3. Ruyters by loting opgehangen.

Pain & Vin werd om 't schandelijk ver-

Den Colonel *Moyses Pain & Vin*, Quartier-Meester Generaal ten Dienste des Lands, om het schandelijk verlaten van sijn Post tot *Nieuwerbrugge*, in Hechtenis gesteld, had de hooge Krijgs-

Raad

Raad der *Vereenigde Nederlanden*, op den 10. *Jan.* deses Jaars 1673. Sententie geformeerd; waar by hy Gevangen verklaard wierd, vervallen te zijn van alle sijne Charges, en voorts gecondemneert om in eeuwige Gevankenisse bewaart, en geconfineerd te blijven; confisqueerende daar-en-boven alle sijne Goederen ten behoeve van den *Staat*. Naderhand op sijne Exceptien en Ontschuldingen nader verhoort en ge-examineert; en alles door de meergemelte Krijgs-Raad voorder wel overwogen zijnde; *Soo heeft deselve eerstelijk by de voorsz. Sententie gepersisteerd, en den voornoemden Gevangen daar en boven noch gecondemneert, gelijk hy gecondemneert wierd by desen, om door den Provoost van 't Leger gebracht te werden ter Plaatse daar men gewoon is Criminele Justitie te doen, en dat aldaar door den Scherp-Rechter het Swaard over sijn Gevangens hooft zal worden geslaagen. Aldus gedaan, geresumeert en gesententieert in 't voorsz. Quartier tot Alphen* etz. Was geteekent

laten van sijn Post, onthooft,

JOH. MOLENGRAAF.

Sijn Hoogheid dese voorstaande of nadere *Sententie* naaukeuriger ge-exanineert, en daar op deselve weder geheel op nieuw, na voorgaande Deliberatie, door des Lands Advocaat, tegens den Gevangen gerivideert, weder op nieuw bepleyt en naaukeurig ge-examineert, in Presentie van Hoogst-gemelte sijn Hoogheid, en ten overstaan van verscheyde andere Heeren Gecommitteerden, is hy Gevangenen voor de derde en laatste maal gecondemneert geworden; *Dat niet alleen ter plaatse waar men gewoon is Criminele Justitie te doen, soude gebracht, en met het Swaard over 't Hooft geslaagen werden; maar het selve aldaar soodanig van 't Lijf af te slaan, dat 'er de Doot navolgde.* Gelijk dan dese laatste Sententie op den 23. dito tot *Alphen* wierd gepronuncieert, en ten selven dage ook effectivelijk ge-executeert, werdende het Hooft eerst den derden Slag afgeslaagen.

Den 2. *Febr.* wierd *Aarnout van der Minne* gewesene Antijcq-Draaijer en Burger der Stad Delft, binnen den *Haag* onthooft, volgens *Sententie* aldaar ten dien dage gepronuncieert, wegens sijn schandelijk veroorzaakten Oproer, het aanrichten van verraderlijke Tumulten, en andere grousame Lasteringen en Scheldingen, dien hy binnen *Delft*, tegens de Magistraat en Overheden had uitgeworpen, selfs met dreygingen van Massacrade en ander Moord-daadig Gewelt; ja selfs soo verre, dat hy seyde, sijn handen in des Overigheids Bloed te zullen wassen.

A. van der Minne om sijn Oproer en Land-verraad gerecht,

Insgelijks *Pieter Teunissen* Smidt tot Ysselmonde,

Gelijk ook *Pieter Teunisse*, *Smidt* tot *Ysselmonde*, volgens *Sententie* mede ten voorsz. dage gepronuncieert, aldaar met Roeden wierd gegeesselt, en uit den Lande gebannen; dewijl hy die van den Gerechte aldaar had gescholden voor Schelmen, en Schelmachtig te Handelen, daar sy anderen, waar onder ook de Predikant, in het Uittrekken meer verschoonden; als: dat sy het Vrywillige Geld diefachtig in hare sakken souden gestoken hebben; en veel meer andere diergelijke Insolentien in hare Tegenwoordigheid, en selfs in de Richt-Kamer uitbraakende. 't Welk den Opbod der Land-Lieden illusoir maakt, seditieus is, en strijdig tegens het Placcaat van *Amnestie*, en daarom soodanig strafbaar, ten eynde niemand sich meer daar in soude vergrijpen.

Johan Fraser, om verraderlijke Brand-stichting geraabraakt,

Den 18. deser wierd tot *Amsterdam* ter Executie gesteld, een Sententie tot lasten van zeker *Johan Fraser*, out 30. Jaren, geboren tot *Immernes* in *Schotland*, na buiten Pijn en Banden vrywillig bekend en beleden te hebben, dat hy, uit *Engeland* in *Amsterdam* gekomen zijnde, volgens sijn eygen Handschrift, andere Personen omgekocht hadde, om het Oost-Indisch Huys alhier ter Stede, of eenige van 's Lands Oorlog-Schepen in Brand te steeken; tot het welk te doen uitvoeren, hy in *Engeland* expres gehuurt en bekocht was; alwaar hy ook bereyds de Brand-Instrumenten hadde geprobeert, en meer andere Verraderlijke Actien etz. SOO IST, *dat mijne Heeren van den Gerechte gehoort hebbende den Eysch en Conclusie van den Heer* CORNELIS BAKKER, *presiderende Schepen*, *als Stedehouder van den Heer* GERRIT HASSELAAR, *Hooft-Officier deser Stede*, *en de Confessie van den Gevangen*, *den selven gecondemneert hebben*, *gelijk sy hem condemneeren by desen*, *op 't Schavot voor den Raad-Huyse deser Stede opgerecht*, *gebracht*, *en aldaar door den Scherprechter op een Kruys gebonden*, *van onderen op Levendig gerabraakt*, *gewurgt*, *met een Bos stroo in sijn Aansicht geblaakt*, *'t Lichaam aan de Volewijk op een Rad gelegt*, *om aldaar door de Lucht en 't Gevogelt verteerd te werden*; *daar by een Pot*, *denoterende de Brand-sticht*, *gehangen*, *en confisqueeren wijders sijn Goederen*, *soo hy eenige heeft*. Aldus gearresteert den 15. *Feb.* 1673.

Hy was eerst stout op sijn *Commissie*, en dacht geen Leed te zullen ontmoeten, zijnde seer voorsichtig in de Sententie verswegen, wie hy sijne Committenten, Leermeesters, Belovers, en Behulpers tot *Harwich* had genoemt, als ook de Opschriften der Brieven by hem gevonden. Hy trad met een kloekmoedig Hert ter Executie.

't Is

'tIs aanmerkelijk, dat binnen *Londen*, ter selver tijt als de Brand hier in *Amsterdam* sou gesticht werden, een Brand in het *Admiraliteyts* Huys ontstond, waar door het selve geheelijk geruïneerd, en nevens noch wel 50. Huysen in d'Assche geleyt wierd.

In den beginne deses Jaars wierden tot *Schoonhoven* twee Persoonen geharquebuseert, die van Meening geweest waren, deselve Stad in Brand te steken; en tot *Coeverden* wierd een in Apprehensie genomen, op præsumptie van diergelijke Desseyn; waar over hy ook naderhand onthalst en gevierendeeld wierd.

Brand-stichters gestraft.

Den 20. February zijn tot *Groeningen* getermineert de Proceduren tegen Joncker *Osebrand Johan Rengers*, die nevens eenen *Piccart* kort na de Belegering van *Groeningen* in apprehensie was genomen, op præsumptie van gehouden Correspondentie met den *Bisschop van Munster*, waar van, schoon hy niets beleden heeft, maar soo buyten als onder de Torture hardnekkelijk, by de Negative is blijven persisteeren, soo is echter uit de ge-exsteerde blijkken, gerechtelijke Attestatien, Eedelijke Verklaaringen, en prægnante indicien, komen te consteeren, dat hy getracht heeft *Jufvrouw Sophia van der Camp* te persuadeeren, om te trekken na *Munster*, en door 't middel harer Vrienden, van den *Bisschop* te koopen, al was 't voor 50000. gulden de Heerlijkheid *Wedde*, etz. doch 't selve niet eer geteykent sou werden, voor sy Kennisse had bekomen, dat *Groeningen* over was; dat hy door gedachte Juffrouw, by den Bisschop heeft getracht te bewerken de Conservatie van sijn Huys en Goederen tot *Slogteren*; dat hy tegens haar gesegt had, dat Correspondentie met den *Koning van Vrankrijk* had gehouden, 't welk, indien 't openbaar had geworden, hem sijn Hals sou gekost hebben: dat hy, gedurende de Belegering, altoos goede Kundschap uit het Leger bequam; dat onder sijn Papieren verscheyde Seditieuse Brieven van *Schuylenburg* wierden gevonden; dat sijn Rechters heeft getracht te corrumpeeren, en sich onrechtvaardiglijk aan verscheyde van 's Lands Penningen verrijkt had: Waar over gecondemneert is in eeuwige Gevangenisse, Misen van Justitie, sijn eigen Onderhoud en Restitutie van alle het gefraudeerde. *Piccart* onschuldig bevonden zijnde, is gerelaxeert.

O. Johan Rengers gecondemneerd over verradery.

Den 23. dito is tot *Munster* ontdekt een Prætext *Desseyn*, 't welk den Ritmeester *Kettens* Soon, Secretaris van den Grave *van Harrach* soude gesmeed hebben, tegens den Persoon van den

Verraad tot Munster ontdekt.

den *Bisschop van Munster*, om hem nevens ook de Stad *Munster* self, te leveren in handen van de Keyserschen; waar toe hy bereyds verscheyde Personen gedisponeerd hadde: op welk voorgeven hy gevangen, en in Hechtenis gesteld wierd. Maar de Fransche Partye, ter selver Occasie van dit Voorval, speelden een belagchelijke Potse, door het senden van een fabuleuse Brief, als per Expresse aan den *Marquis de Grana*, Keyserlijke Resident en Colonel van 't Keyserlijke Regiment binnen *Ceulen*: om wijdloopigheyd te mijden, hier uyt gelaten.

2. Om valsche Werving ingedaagt.

In de Maand *Maart*, wierden zeker *Fabiaan Willem Roose* en den Baron *van Ludenhuysen* in-gedaagt, hebbende den eersten, party Geld ontfangen, om een Regiment binnen *Dantzig* te werven, en den anderen, voor 2. Compagnien.

Te dees tijd wierd tot *Vlaardingen* een Soldaat, die sijn eygen Waardinne *Maartje Leenders*, een Vrouw van 84. jaren Oud, seer schandelijk had vermoort, volgens gepronuntieerde Sententie van den 24. *February*, op volgende wijse gerecht: Eerst wierd sijn slincker hand door den Scherprechter afgekapt; voorts Leevendig van onderen op geraabraakt, de Kop afgehouwen, en toen deselve op een Pen gesteecken, en 't Ligchaam op een Rad gelegt, met de Knuppel, waar mede hy de Moord had begaan, daar boven gehangen.

Boekhouder van de Wisselbank tot Amsterdam onthooft,

Tot *Amsterdam* wierd een Boek-houder van de Wissel-bank, over daar in gepleegde Ontrouwigheyd, door den Scherprichter het Hooft afgeslagen.

Verraad ontdekt, en verscheyde Complicen gevangen.

In 't laast van *Juny* deed de Graaf *van Hoorn* binnen *Gorcum* een Vrouw gevangen setten, die geaccuseert wierd, Brieven uyt *Bommel* na den *Bosch*, en van daar wederom te brengen: dese Vrouw gepijnigt zijnde, beschuldigde veel andere van Verraad, soo dat binnen korten een groot Schelmstuk sou in 't werk gesteld geworden zijn. Waar op sijn Excilentie noch dien selven dag met 2 à 300. Ruyters persoonlijk na den *Bosch* reed, en van daar wederom na *Gorcum*, zeker Convoy-meester, een Apoteker, en noch een Borger gevankelijk binnen bracht die seer strengelijk bewaard wierden; ondertusschen dat daags daar aan een Boer van *Lakerveld* wierd gevierendeeld, om dat vele schelmachtige stukken tegens dese Stad had bedreven; als de Diepten der Grachten wesen Peylen, en meer andere Verraderlijke Verspiedingen, om de Vyanden daar binnen te helpen.

Seer hoose Moord van 4. Matroosen;

Ter selver tijt wilden 4. Matroosen by der *Goude*, een Boerin-

rinne, die op 't uyterſte ſwaar was, haar Schuyt, daar ſy mede uyt ſou varen, met geweld afdwingen; en ſy haar onwillig toonende, om die te laten volgen, hebben deſe Gaſten haar doot geſchooten: De Huysman op dit gerucht uytkomende, en ſijn Vrouw doot ſiende, heeft terſtond met ſijn Vorck deſe Maats nageſet, en 2. daar van doot geſtoken; d'andere twee ontvluchtende, wierden ter *Goude* in apprehenſie genomen: De twee doode lichamen op een Horde geleyt, en door de Stad na het Galge-veld geſleept, werdende den eene die de ſchoot gedaan hadde, met de voeten om hoog aan de Galg gehangen, met een piſtool aan de beenen; en den andere in de Galge Put geworpen.

Tot laſte van den geweſenen Oud-Burger-Meeſter der Stad *Hoorn*, *Jacob Syms*, wierd te deſer tijd by den Hoogen Raade, *Sententie* gepronuncieert, waar door hy van ſijn Bewindhebberſchap der Ooſt-Indiſche Compagny, wegens ſijne meenigvuldig daar in begane Ontrouwigheden, wierd gedeporteerd, inhabil verklaart, en in een Amende van 10000. Gulden, nevens alle Koſten en Miſen van *Juſtitie* gecondemneerd.

Jacob Syms Burger-meeſter van *Hoorn*, wegens Ontrou gecondemneert.

Den 25. *July* wierd binnen 's *Gravenhage*, de Sententie tot laſten van *Jan Barton de Mombas*, geweſene Commiſſarius Generaal der Ruytery deſer Landen, op den 28. *November* 1672. gepronuncieert, op de volgende wijſe ter Executie geſteld: Sijn *Effigie* wierd op een Paneel geſchildert, uytgeſneden, en publijk van de gevangen-poort, door een Diefleyder op 't Schavot of groene Sootje gedraagen, alwaar een Galg opgerecht was; de Scherprechter den Hoed afleggende, deed de ſtrop om den hals van 't *Effigie*, en trok het ſelve alſoo langs de Ladder om-hoog; 't welk aldus opgehangen, wierd weynig tijts daar na door de Jongens ſoo lang met Steenen gechargeert, dat dit geſchildert Poſtuur geheel aan flarden geraakte, en ſy daar van de ſtukken onder malkander voor geld verkochten.

't Effigie van B. de *Mombas*, werd aan de Galg gehangen.

Den 5. *October*, wierd ook ge-ëyndigt het Proces des Overſten *Bamphields*, wegens de Verlaating van de Poſt tot *Ameyden*, waar over hy tot nu toe in Hechtenis was geſteld; doch nu, met goetvinden en bewilliging van ſijn Hoogheyd, by den hoogen Krijgs-Raad, niet alleen vry verklaard, maar ook koſten ſchadeloos, den 16. deſer gerelaxeert wierd.

Bamphield, om 't verlaten van ſijn Poſt gevangen, werd vry gelaten.

Insgelijks wierd den Collonel *Caſſiopein*, op 't bevel van ſijn Hoogheyd, in ſijn voorgaande *Commande* tot *Heusden* herſteld, tot groot vernoeging der Ingezetenen.

En Coll. *Caſſiopein* in ſijn Commando herſtelt:

Z Hier

Maar *du Til*, van sijn Chargie afgezet, en *Rollenberg* in gedaagt.

Hier tegens wierd den Ritmeester *du Til*, van Sijn Chargie afgezet, en tot een *Amende* van 16000. guldens gecondemneerd.

Capiteyn *Rollenberg*, die uit sijn Arrest ge-eschappeerd was, wierd door publijke Trommelslag in-gedaagt.

Baron de *Grispere* wegens Morte-payers onthalst,

Baron de Grispere, Collonel van een Regiment te voet, in Dienste des Lands, vele Delicten begaan hebbende, als 't houden van *Morte-payen* onder sijn Regiment, en andersins, direct strijdig tegens de Krijgs-Discipline, wierd daar over in Hechtenis gesteld, en na gehouden Proces, volgens Sententie gepronuncieert, met den Swaarde soodanig gejusticieert, dat 'er de Doot navolgde.

En Coll. *Brodde* gevangen geset.

Korts daar op wierd den Collonel *Brodde* mede gevangen geset, om dat sijn Regiment niet compleet had gehouden.

De la Lande, om Vyandelijke Correspondentie gecondemneerd,

Zeker *Carel de la Lande*, hebbende in de tijd dat de *Franssen* binnen *Naarden* waren, gedurig met hen gecorrespondeert, tot groot nadeel van d'Inwoonders en den STAAT, wierd daar over gecondemneert in een Amende van 60000. Guldens, binnen 4. weken te betalen, mitsgaders de Kosten en Misen van *Justitie*, en boven dien, voort uyt den Lande gebannen. Welke Sententie, de Grave *van Waldek*, in absentie van sijn Hoogheyd, doenmaals het Bestier der Saaken in den *Haag* behertigende, wel heeft geapprobeert, uytgesondert, dat d'Amende binnen 14. dagen, in plaats van over 4. weken moest betaalt werden.

En 2. Ruyters om dievery gedoot.

Men bracht in den *Haag* op de Voorpoort gevangen, 2. Ruyters, Gebroeders, die des Nachts in een Weyde waren betrapt, met het dooden van een Koe; welke *Insolentien* te deser tijt meermalen gepleegt, soo wierden dese hand-daadigen daar over beyde, eerst binnen den *Haag*, en daar na aan de buyten-Galg op-gehangen.

Maar d'Admiraliteyt van Zeeland, willende insgelijks de Quaatwillige straffen,

d'Admiraliteyt tot *Middelburg* in *Zeeland*, van voornemen om eenige moedwillige Matroosen, die haar Capiteyn gedwongen hadden, met sijn onderhebbend Schip, uyt Zee te wijken, naar merite te straffen, onstont daar over den 17. *November* een groot Tumult; want een groote meenigte Boods-gesellen en ander Varends-Volk, van buyten in de Stad komende, en aldaar aan 't hollen rakende, wierden terstont van een geheel Leger Wijven en ander Canaillie geholpen; waar op sy na de

Ontstaat een grooten oproer.

Richtplaats loopende, smeten het Schavot onder de voet, en staaken de brand daar in: Waarom dan de Heeren Regenten

en

en Overigheid, de Burgery deden op de been, en in 't Geweer komen; daar door het woeden en dit oproerig geweld niet alleen gestilt, maar ook van stonden aan een nieuw Schavot opgericht wierd, op het midden van de Groenmarkt, alwaar de Misdaadige Gevangens ten 2 uren 's Namiddags wierden gebracht, drie van hen gegeesselt, een gebrand-merkt, en al t'samen in 't Tucht-Huis gebannen. Voorders wierden ook sommige van de voornaamste Muytmakers by de kop gevat; een Vrouw die seer leelijk tegen 't Gericht en d'Overheid had gescholden, wierd vast gezet, en den Balju Ordre gelaaten, om al de voordere Tumult- en Oproer-makers op te soecken, en naar verdienste te doen straffen. Middeler-wijl hadden de Burgers, in dese optrekking, sich soo vigilant en trouwhertig gedraagen, dat daar voor van d'Overheid en Regenten der Stadt beleefdelijk wierden bedankt.

Doch echter werden de Misdadige gestraft

Dus verre verhaalt hebbende, van de rechtmaatig verdiende Straffen der Misdaadigen en Ontrouwen in den Dienst deses *Vereenigden Staats*, zullen over-gaan tot de Gunstig wel-verdiende Belooning der getrouwe en Dappere Helden des *Vaderlands*, door hare Hoog Mog: en sijn Hoogheid, mildaadiglijk vereert; als eerstelijk:

Beloning der Getrouwe en Dappere Helden des Vaderlands,

De seer glorifiçante en wonderlijk victorieuse Overwinning der sterke Vesting *Coeverden*, door het wijslijk Beleyd, en de dappere Manhaftigheit, van den Heer Coll. *Rabenhaupt*, en den Overste *Lieutenant Eybergen*, in 't laatst van 't Jaar, tot een Finalijk Besluyt der doemalige *Campagne*, soo lof-waardig uitgevoerd, (als in 't einde des DERDEN DEELS, door de Heer P. VALKENIER, omstandig gemeld,) soo hebben hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, op 't loffelijk Advijs van sijn Hoogheid, den welgem. Heer *Rabenhaupt*, met het *Casteleynschap* van *Coeverden*, en het *Drost-Ampt* van *Drenthen*, gunstiglijk vereerd: En den wel-gem. Heer *Eybergen*, met het *Gouvernement* van deselve Fortresse *Coeverden*, begiftigt; tot vergelding voor hare getrouwe Helden-daaden.

als Coll. *Rabenhaupt* en Overste Lt. Eybergen.

De seer roemwaardigen Heer *Fariaux*, Gouverneur der sterke Stadt *Mastricht*, hoewel, door d'overgroote Macht, en extraordinarie Forceering des Vyands, doch voornamentlijk, door d'innerlijke Mutinatie en Rebelligheid der eigen Inwoonderen, tegens wil en dank gedwongen, dese Heerlijke Stad in 't Geweld der Vyanden, by eerlijke Capitulatie, te Transporteeren; wierd

Fariaux, Gouverneur van Mastricht:

echter van hare Hoog Mog: en ſijn Hoogheid, wegens ſijne aldaar beweſene Dapperheid, en ongemeen getrouwe Vigilantie, om waar 't mogelijk, voor ſoo veel hem aanging, dit Puyk-juweel en Hooft-Veſting van *Nederland*, ten uiterſte te defendeeren en te behouden, niet alleen ſeer geroemt en hertelijk bedankt, maar tot een meerder Erkentenis van 't genoegen dat hare Hoog Mog: en ſijn Hoogheid, in desſelfs Getrouwheit voor den Lande, ſchepten, wierd van haar met het Generaal Majoorſchap over 't gantſche Leger, begunſtigt; voor welkers Acceptatie, hy kort daar aan, den behoorlijken Eed, ter *Generaliteyt* afleyde.

En verſocht ſijn Hoogheid, boven dien, een Lijſte of Specificatie van hem, tot naricht, van alle andere Officieren en Bevelhebberen, die ſich insgelijks extraordinary dapper mochten gedragen hebben; om als-dan ook yder naar Merite, met een gunſtige Belooning te vereeren, het zy door de verhooging van Honorabelder Chargies, of anderſins; gelijk dan ook geſchiede.

En verſcheyde andere Officieren aldaar.

Sijn Excell. *de Montery*, Gouverneur van de *Spaanſche Nederlanden*, verwittigt en bewuſt zijnde, hoe vigilant en dapper ſich de Heer *Don Mario d'Orilla*, in 't ſelve Beleg van *Maſtricht*, als daar in een Regiment *Italianen*, tot aſſiſtentie van deſen *Staat*, commanderende, gecomporteerd hadde, begiftigde den ſelve, met een Somme van 1000. Rijxd. tot Belooning ſijner goede Devoiren.

Den Admiraal *de Ruyter*, nevens al d'andere Admiraals.

De Heer *Admiraal de Ruyter*, nevens alle de Reſpective Admiraals Perſonen, na eyndiging der Derde Zee-Bataillie, in den *Haag* gearriveerd, wierden daar niet alleenlijk van den *Staat*, van ſijn Hoogheid, en van alle andere voorname Heeren, ſeer hertelijk verwellekomt, en alleſins beſonder gunſtig onthaalt, wegens hare uytſtekende Dapperheid, en hoog roemwaardige trouwe Dienſten, in 't reſolut haſardeeren van Lijf en Leven, ten beſte des Vaderlands, ſoo wel in *d'Eerſte* en *Tweede*, als byſonderlijk ook in de *Derde Zee-Slag*, tegens de twee ſoo machtige Koninklijke Vlooten, van *Engeland* en *Vrankrijk*, beweſen; Maar wierden daar en boven ook van de Heeren *Staaten van Holland*, tot Belooning van ſoo goede Dienſten, yder met een *Obligatie* vereert; te weten, den Heer *Admiraal de Ruyter*, met een van 8000. Gl. de Heeren *Tromp* en *van Nes*, yder met een van 6000. Gl. en al d'andere Opperhoofden yder naar ad-

advenant, tot een Gedachtenis; zijnde boven dien, in dese Obligatien hooglijk ge-expresseert, dat dit maar een seer geringe Vergelding was, voor hare ongemeene groote Diensten, nu aan den Lande bewesen; en dat deselve loswaardige Diensten, wegens d'ongelegentheid des Lands, nu niet naar Verdienste konden gerecompenseert werden, etz.

Een Sergeant en 2. Soldaten uit *Vitrecht*, na deselve plaats weder onder de Macht van den *Vereenigden Staat* was geraakt, bedreven een Daad van wonderlijke Stoutmoedigheid omtrent *Aarnhem*, met het van daar haalen, midden onder den Vyand, eenes grooten Buyts, bestaande in een Schip, met swaar Canon en andere Oorlogs-Ammunitie beladen, 't geen wel op 150000. Gl. wierd geschat, gelijk hier na breeder. Over welke braave Actie, sijn Hoogheid yder met een Somme van 8000. Gl. vereerde, en boven dien, den eene met een Mark-schuyt van *Vitrecht* op *Amsterdam*, en den andere, met een op *Leyden*, begunstigde. Een Sergeant en 2. Soldaten van *Vitrecht.*

Op dusdanige en meer andere wijse was 't dat de *Staat des Lands*, en sijn Koninklijke Hoogheid alle getrouwe en extraordinarie Diensten, altoos met mildaadige extraordinarie Vergeldingen, gunstiglijk beloonden. Gelijk dan ook, hare Hoog Mog: den Heere *Prince van Oranjen* selfs, na hem soo prijswaardig, in alle *Eminentien* en *Digniteyten* van sijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, en tot *Capiteyn-* en *Admiraal-Generaal* over de *Militie*, soo te *Water* als te *Lande*, gesteld te hebben, noch daar en boven, door den Spaanschen Heer *Don Bernardo de Salines*, d'ORDRE *van 't* GULDE VLIES, benevens den Tijtel van *sijn Koninklijke Hoogheid*, en den *Staat* van GENERALISSIMUS, over de Spaansche geconjungeerde Troupen, hem Eerbiediglijk deden opdraagen, als daagelijks meer en meer bevindende, sijn uitstekende Getrouwigheden voor den *Staat deses Lands*, en sijne ongemeene vigilante Dapperheden, in soo sware Ontmoetingen meenigmaal bewesen. Waar op selfs ook sijn Keyserlijke Majesteyt reflecteerende, den selve met d'Eer-naam van CHEF, of HOOFT *over d'Auxiliare Benden*, begunstigde. En ook Sijn Koninklijke Hoogheid selfs.

Booven allen dese, gedurende dat de STAAT soo yverig geschefftig was, met hare Oorlogs-Toerustingen te Water en te Lande, gelijk hier voor gemeld, om hare machtige Vyanden, kloekmoediglijk het Hooft te bieden, en der selfder gedreygde Rampen ten uiterste Ruïne, door de Macht en 't geweld van De *Vereenigde* STAAT, verdeedigt sich tegens haar Vyanden, niet alleen door allerley

 Krijgs-

Krijgsmiddelen; maar bisonderlijk ook, door geestel. Wapenen, volgens Christtel. plicht.

Krijgs-Wapenen, voor soo veel hen mogelijk was, af te weeren en te verhoeden; 't gene niet dan seer rechtmaatig en reedelijk is; Soo hebben Hare Hoog Mog: ook met bysonderlijken yver besorgt geweest, dat hare Onderdanen en Ingezetenen, nevens hen, door Goddelijke Toevlucht, de geestelijke Waapenen der Gebeden en Dankseggingen tot den Alderhoogste souden gebruyken: gelijk dan haar Hoog Mog: ten dien einde niet alleen door hare geheele Jurisdictie, in den Jare 1672. een Algemeene Boet- Vast- en Bede-dach, deden uitschrijven tegens den 4. *May*, met expres bevel, van desen Dach, (tot nader Ordre) t'elkens met een heyligen yver, op den eerste Woensdach van yder Maand daar aan volgende, als ordinaris te vernieuwen; waar by in vele Steden selfs alle avonden ten dien einde Bede-stonden wierden gehouden; Maar boven dien deden sy noch expresse Algemeene Dank- en Bede-dagen weder op nieuw door 't geheele Land uitschrijven, soo meenigmaal als hare Krijgs-Macht, soo te Water als te Lande, eenige notable Advantagies of *Victorien* op den Vyand bevochten, of selfs ook wanneer sy andere particuliere Favorable Toevallen quamen t'ontmoeten.

Als by verscheyde Exempelen is te sien.

Gelijk dan hare Hoog Mog: aanstonds na de wonderlijk victorieuse Overwinning der sterke Vesting *Coeverden*, tegens den 1. *Febr.* deses Jaars 1673. een Algemeene Dank-dach deden uitschrijven, om *Godt Almachtig van gantscher herten te danken, te looven en te prijsen*; en *nevens dien ook vieriglijk te bidden, dat sijn Goddelijke Majesteyt de Waapenen van desen* STAAT, *tegens den Vyand en hare Adherenten, die 't gemeene Vaderland, buyten alle recht en reden hadden geagresseert, noch verder geliefde te zegenen, etz.*

Op den 22. *Juny* kort na de twee glorieuse *Victorien*, die de *Nederlandsche* Zee-Macht, in deselve Maand, tegens twee soo swaare geconjungeerde Koninklijke Oorlegs-Vlooten, als die van *Engeland* en *Vrankrijk*, hadde bevochten, deden Hare Hoog Mog: insgelijks, tegens den 5. *July* aanstaande, een Algemeene Dank- Vast- en Bede-dach publiceeren, om den Goedertierenen Godt, voor soo een by hen onverwacht Heyl en Geluck te looven en te danken; en Hem nevens dien verder om sijn Genaadige Hulp, goedertierene Bystand, en verdere Zegen hertelijk te bidden.

Gelijk het dan sijn Almogende Goetheid voorder soodanig geliefde te derigeeren, of toe te laaten, dat d'Oorlegs-Vloot

van

van desen STAAT wederom voor de derde-Maal ter Zee, op den 21. *Augustus* tegens hare soo machtige Vyanden triumpheerde, deselve op de vlucht dreef, en geheel uyt Zee jaagde: waarom ook hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, tot erkentenis van soo grooten Heyl en dus meenigvuldige Genaaden van Godt, wederom als boven, een Algemeene Dank- Vast- en Bede-dach, tegens den 6. *September* door 't geheele Land deden afkundigen.

Sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Oranjen* na 6. dagen met sijn Heyr-Leger voor de Stad *Naarden* gelegen, en deselve furieuselijk aangetast te hebben, is den 13. *September*, volkomentlijk Meester daar van geworden, heeft de Vyanden seer kloekmoedelijk daar uytgedreeven, en dese Plaats weder aan den *Vereenigden* STAAT toegevoegt; waar over deselve insgelijks weder een expresse Danck-Dach heeft doen instellen en observeeren door al hare Onderdanen en Ingezetenen van *Holland* en *Westvriesland*, na dat sijn Hoogheyd op den 16. deses binnen deselve veroverde Plaats een particuliere *Danck-predikatie* had laaten doen, door sijn ordinary Hoff-Prediker D°. *Henricus de* ROY, dewelke daar toe sijn Text uyt *Psalm* 66. *vers* 13 en 14 verkoor; alwaar de Woorden aldus luyden: *Ik hebbe U Godt gelooft, dat ik u dancken wil. Want gy hebt mijn Ziele van den Dood verlost, en mijne Voeten van slibberen, dat ik wandelen mag voor Godt, in 't Licht der Leevendigen*: deselve seer heerlijk expliceerende, en niet min deftig appliceerende in presentie van sijn Hoog-gemelde Hoogheyd en alle de Generaals Persoonen van 't Leger, tot een algemeene Stichting, en groot genoegen van alle Toehoorderen.

Naderhand is noch weder een Danck-Dach in-gesteld en gehouden geworden, over de Verovering van de Stad BON, door d'Opper *Directie* van sijn Hoogheyd, nevens de geconjungeerde Machten van sijn Keyserlijke Majesteyt onder den Overste *Montecuculi*, en van de *Kroon Spanjen*, onder sijn Exellentie den Graaf *de Montery*, Gouverneur van de *Spaansche Nederlanden*.

Alle welke Devotien, Gebeden en Dankseggingen tot Godt, in oprechtigheyd des Herten, en met serieuse Attentie gepleegt, een seer Christelijk Werk is, en 't kan niet dan seer aangenaam en behaachelijk, by sijn Goddelijke Majesteyt, d'Opperste Almachtigheyd, op en aangenomen werden; gelijk men dan ook vervolgens al dien tijt soo klaarlijk, ja hand-tastelijk sijn genaadige Hulp, bysonderlijke Bystand, en wonderbaarlijke Zeegen over

't Welk niet alleen by den Mensche recht en reedelijk, maar ook by God besonderlijk goet en aangenaam zijnde,

over desen STAAT en Landen heeft bespeurt; doende sijn Almachtige Goetheyd deselve voorspoedig, en van meenigte harer voorgaande gedreygde uyterste Ruïnen verlost en bevrijd worden, niet alleen door het Middel van natuurlijke Macht en Menschelijke Vigilantie; Maar daar-en-boven ook door seer wonderlijke, ja selfs over-natuurlijke, en booven 's Menschen vermoogen Middelen en Wegen; als by Exempel:

Zegent en helpt den Staat, selfs door seer wonderlijke en overnatuurlijke Middelen: Als by Exempel aan de Verovering van Coeverden,

Meest alle de bovengemelde Veroveringen en Gelukkige Voorspoeden, zijn, menschelijker wijse te spreken, door menschelijke kracht, en met gewoonlijke manieren te wege-gebracht geworden, hoewel d'eerst-aanvangende, als het Veroveren van *Coevorden*, niet sonder merkelijke Hulp en Bystand van den Hemel is geschied; want als wy serieuselijk aanmerken, hoe aanstonds na dit Desseyn, met seer voosichtig Beleyd en ongemeene Couragie, tot seer na by de Plaats, was ondernomen, een soo dikken Mistdamp schielijk van den Hemel nederstorte, die de Attaquanten soodanig bedekte, en 't Gesicht der Geattaqueerden soo bedwelmde, dat sy geen pieck lengte konden van haar sien; onder welk faveur d'Ondernemers vry en onbeschroomt tot dicht onder de Fortresse avanceerden, als wanneer hare Entreprise weder wonderlijk wierd gefaciliteert, door het selfde Element des Luchts, 't welk door sijn Hemels-kracht, met een strenge koude, het water en 't aardrijk voor-heen soo vast had doen bevriesen, dat sy daar door bequamelijk over de Moerassen en andere voorheen onpasseerlijke plaatsen passeerden, nu wederom in een soo sachte Ontlaating veranderde, dat de Wallen, die voor-heen door de Scherpe Koude des Luchts soo hard en glat waren geworden, dat byna onmogelijk te passeeren waren, der selver aarde soo sacht en passabel maakte, dat d'Attaquanten seer gemakkelijk daar tegens opklommen, en deselve gelijker-hand in volle furie soodanig passeerden, dat sy binnen den tijd van een half uur, Meester van dese heerlijke Vesting waren; die niet alleen redoutabel in hare Fortificatien, en seer rijkelijk van alle Voor-raads-Middelen versien was; maar ook een dapper Guarnisoen, byna soo sterk als d'Attaquanten selfs, in hadde.

En wierd het Succes van dese Onderneeming noch ook wonderlijk gefaciliteert, door een seer aardige *Stratagema*, by zeker Officier gebruykt, wanneer hy een weynig ter zijden van dese Attaquen, een Tamboer, die noch een kleyne jonge was, over

de Hegge hielp, en hem ſijn Trom toereykte, met beloſte van 100. Rijksdaalders te geven by aldien hy de Wal opklom, en binnen de Fortreſſe des *Princen Marſch* quam-te ſlaan; 't geen ſoo wel gelukte, dat deſen jonge, onder 't Faveur van dien dikke Miſt, niet alleen over de Wal, maar onbemerkt tot geheel binnen in de Stad geraakte, alwaar hy midden op de Markt, door 't ſlaan van 's *Princen Marſch*, ſulken conſternatie onder 't Guarniſoen verwekte, dat ſich alles in groote confuſie en vol verbaaſtheyd ontſtelde, meenende een iegelijk, dat het *Staaten* Volk al binnen, en de Plaats reeds ten vollen overweldigt was; gelijk kort daar na geſchiede.

Dit ſcheen als een eerſte Vrucht, van byſondere Hemelſche Byſtand te zijn, na dat men door 't geheele Land ſoo vierige Gebeden en Smeekingen tot Godt had uytgeſtort, en noch dagelijks continueerde, door d'algemeene Extraordinarie ingeſtelde Maandelijke Boet- Vaſt- en Bede-daagen, en andere particuliere Godvruchtigheden, die yder in ſijn huys mocht oeffenen. **Het Driemaal ſlaan van de twee machtige Koninkl: Zee-Vlooten.**

't Was ook niet alleen t'eenemaal buyten verwachting, en direct tegens het vertrouwen aller Vyanden van deſen STAAT, maar ſelfs ook booven vermoede en tot hoogſte admiratie van de geheele Wereld en alle bekende *Potentaten*, dat het kleyn *Vereenigde Nederland*, met haar eenig eygen Scheeps-Macht te Water, in deſe Somer, tot drie verſcheydemalen, de twee ſoo machtige Oorlogs-Vlooten, van de beyde alder-grootſte Koningen in geheel Chriſten-rijk, als *Vrankrijk* en *Engeland*, dus dapper reſiſteerde, ſeer manhaftiglijk attacqueerde, en victorieuſelijk op de vlucht dreef, ja eyndelijk geheel roem-ruchtig uyt de groote Wijdte, van den onbepaalden *Oceaan*, binnen de enge Paalen van hare Zee-Havens joeg: Soo dat al hare voorgenomene Deſſeynen, die ſy tot een totale Ruïneering van deſen STAAT, vaſtelijk beſlooten hadden, geheelijk miſlukten, en in Rook van ydelen Roem en vergeeffe Eer-zucht verdweenen, willende echter, hoewel al de wereld het contrarie bekent, hen eeniger mate de *Victorie* ter Zee toe-ëygenen.

't Was een ſeer wonderlijke, en abſolut boven-natuurlijke Hulpe des Hemels, wanneer d'*Engelſen* met hare ſoo machtige geconjungeerde Oorlogs-Vloot, voor hadden, in de Havens van *Nederland* in te loopen, door 't middel van haar kleyn Vaartuyg, dat ſy, tot uytvoering harer Landings Deſſeynen, met macht van Land-Militie vol gepropt, en noch een goet **Het miraculeus Verhinderen van der Engelſen Landing.**

getal op hare Zee-kuſten vaardig hadden; ſoo dat ter ſelver tijd als ſy meenden in te breeken, daar ter plaatſe niet alleen ſeer ſubijt een ſwaare Miſt-damp van den Hemel quam neder ſtorten, waar door de geheele Lucht ſoodanig wierd verduyſtert, dat men naauwlijks drie Schepen lengte van ſich konde ſien; Maar daar-en-boven ook beliefden 't God Almachtig ſelfs wonderlijker wijſe den gemeenen loop der Natuur te verzetten, doende even ter ſelver inſtantie de *Ebbe*, volgens getuygenis van alle Zee-luyden daar omtrent, (als met ſonderlinge admiratie daar op expres regard genomen hebbende) eenige uren langer afloopen, dan den gewoonlijken Cours van dit *Element* mede-brengt; door welke twee wonderlijke remercabele Voorvallen, de Vyanden in d'uytvoering van hare vyandelijke Voornemens, t'eenemaal wierden verhindert.

Het ſeer wonderlijk Ontzet van *Coeverden*;

Niet min was de Verloſſing en 't Ontſet van COEVORDEN, in 't laatſt van deſe Somer, een geheel wonderlijke Beſtiering des Hemels, werdende dit Werk eenig alleen, door d'Almogende Hand Gods te wege gebracht, ſonder eenige menſchelijke hulp noch tuſſchen-koming, niet tegenſtaande het *Staatſche* Volk, op 't Bevel en met byſonder goetvinden van ſijn Hoogheyt bereyds met een notable Macht in aantocht was begrepen, ter oorzake dat deſe voornoemde Stad eertijts, gelijk gemeld, op ſulken verwonderens-waardigen wijſe, weder onder 't Gebied van den *Vereenigde Staat* gebracht, nu door het middel van den Munſterſen gepractiſeerden Dijck, ſoodanig van d'Opſtouwing des Waters beangſtigt was, dat deſelve waarlijk in uyterſte extremiteyt van Nood ſtond, om ſich te moeten tot haar Verderf, aan 't ruïnerend Geweld harer wreede Vyanden op-offeren, of deerlijk voor oogen ſien, dat ſy op ſoo een ſchroomelijke wijſe, door den overſtortenden Vloet deſes al-vernielenden *Elements*, met al hare Burgeren en Soldaten, Vrouwen en Kinderen, ja alle levendige Zielen, jammerlijk ſouden om den hals gekomen, en een yder ſijn Leven met een yſſelijk getier, in moedeloose deſperaadheyd ge-eyndigt hebben: Waar op het dan gebeurde, dat dit ſelfde Water, (anders in ſich ſelven geheel verſtandeloos en ſtil) 't welk de Biſſchoppelijke Vyanden, ſoo hoog door het middel van hun gemelden Dam hadden opgedrongen, door d'aandrijving van een Ooſtelijke Storm-wind, ſulken onſtuymig geweld, met haar bruyſchende Baaren op deſen Dam bewerkte, dat deſelve binnen korten tijt op drie plaat-

ſen

ſen leck werdende, niet tegenſtaande alle remedien en onderſtuttingen des Vyands, binnen weynig uren doorſpoelden, en een ſoo ſwaare Breuke veroorzakte, dat al de Schaaden en 't Onheyl, 't geen de Biſſchopſe, door het t'ſaamen-ſtouwen deſes Waters, aan d'Inwoonderen van *Coeverden* ſochten toe te voegen, hen ſelfs op den Kop draaijden; aangeſien men voor vaſt houd, dat op deſe haar eygen gepractiſeerden Dam, een getal van wel omtrent de 1400. levendige Zielen, van hun eygen Volck, deerlijk omquamen, behalven hare daar op gerechte Schanſen of Redouten, Geſchut, Ammunitie en meer andere Krijgs- en Storm-gereedſchappen.

Door alle welke en meer andere diergelijke Exempelen, handtaſtelijk blijkt, dat d'Opper-Macht des Hemels, wonderbaarlijker wijſe dit *Vereenigd Nederland* gunſtiglijk te Hulpe quam, zedert dien tijd dat desſelfs *Staat* ſich in getrouwheid vereenigde; in goede Beſorging over hare Grenſen en Frontieren waakte; hare Onderdanen en Ingezetenen bevredigde; een yder ſijn Getrouwigheid voor 't algemeene Beſt vigilantelijk betoonde, en ſy boven dien al t'ſamen in oprechtigheid hun Toevlucht tot den Almoogende God namen; die haar dan ook even op ſoodanigen wijſe wederom ſijn Hulp en Byſtant liet toekomen; te weten, dat ſoo als de Regenten en Onderdanen ſich rechtmaatiglijk met natuurlijke en geeſtelijke Middelen hare Schuldige Plicht voor Godt en Menſchen ſochten te betrachten; ſijn Almachtige Majeſteyt hen ook menſchelijker wijſe, door gewoonlijke Middelen, en door boven-natuurlijke, ja ſeer verwonderens-waardige Wegen, deed voorſpoedig en *Victorieus* worden: Gelijk dan d'Aanmerking van 't volgende Verhaal der gepaſſeerde Voorvallen, ſulks klaar genoeg in ſich ſelfs zal vertoonen; en waar toe wy ons nu willen begeven.

En meer andere Voorvallen, waar door handtaſtelijk blijkt, dat Godt deſen Staat en 't Land wonderlijk te Hulp quam.

Als hebbende tot een *Eerſte Hooft-ſtuck onſer Algemeene Afdeeling*, eerſtelijk gemeld, de Krijgs-Toeruſting en Oorlogs-preparatien van *ſijn Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk*, ſoo te Water als te Lande: ten tweeden, insgelijks van den *Koning van Groot Brittanjen*; en ten derden alle de Krijgs-bereydſelen, en hevig gedreygde Aanvallen van den *Ceurvorſt van Ceulen*, en *Biſſchop van Munſter*, al t'ſamen met groote Macht in volle Furie, om dit bedrukte en byna geheel Onderdrukte *Nederland* t'overvallen: En dan ten laatſten de vigoureuſe Bereydſelen en dappere Toeruſtingen van den *Staat* deſes *Vereenigde Nederlands*, ter

Overgang tot de Tweede Afdeeling.

redelijke en nood-vereyschende Defensie, tot hare Bescherming tegens soo meenigvuldige Vyanden van groote Macht.

Na voorheen noch eenige Toerusting sommiger andere Potentaten gemeld te hebben.

Doch eer wy tot derselver weder-zijds uitvoerende Bedrijven overstappen, dienen eerstelijk noch in 't korte aan te merken, eenige verscheyde Krijgs-Toebereydingen, die kort daar na van andere omstaande Christen-*Potentaten* ook wierden ondernomen, als door de voorgemelde groote ONTROERINGEN wakker gemaakt, ook eenigsins aan 't bewegen geraakt, en naderhand al mede tot dese EUROOPSCHE VERWERRINGEN ingewikkelt geworden zijnde.

VI.

Oorlogs-Rustingen van noch verscheyde andere CHRISTEN-POTENTATEN.

Als; De Keyser.

De Ceurvorsten en Princen des Duytschen Rijks siende, dat de Vlam van dit verteerende Oorlogs-Vuur, allenken hen ook quam naaderen, begonden op te waaken, en sich selven in postuur te stellen. Sijn *Keyserlijke Majesteyt* deed al vroeg in 't voorjaar veel Volk werven, en liet tot *Egra* in *Bohemen*, gelijk hier voor gemelt, een Leger van 30000. Man vergaderen, om het selve op het spoedigste over den Rijks-bodem na den *Rhijn* te zenden, en soo haast met de *Staaten Generaal* mocht eenig zijn, tegens de *Franssen* te doen ageeren.

De Vorsten van Lunenburg.

De *Vorsten van Lunenburg* gingen sterk werven, om yder eenig Krijgs-volk op de been te hebben.

De Ceurv. van Beyeren.

De *Ceurvorst van Beyeren*, sijne Troupen eertijts aan den *Hertog van Savoyen*, in sijn Twist-geschil met de *Genuësen*, over gedaan hebbende, nam die nu weder tot hem, en deelde noch Commissien tot nieuwe Wervingen uit.

De Ceurv. van Saxen.

Ceur-Saxen gaf Ordre, tot het lichten van verscheyde Regimenten, stellende tot Generaal van sijn Krijgs-Macht, den *Graaf van Eberstеyn*; tot Generaal Wacht-Meester van d'Infantery, den *Baron van Wallenrode*; en den Graaf *van der Nat* over de Cavallery. Alles onder pretext van de Bescherming harer eigene Landen en Staaten; doch ongetwijffelt, om ter gelegener tijt, in 't een of 't ander haar Interest, of dat van 't algemeene Rijk te trachten voort te zetten.

De Kroon Sweden.

De Kroon *Sweden*, die door hare aangebodene, en van de Par-

Partijen ge-accepteerde *Mediatie*, den Vrede-handel soo sterk scheen voort te zetten, prepareerde sich insgelijks niet min ten Oorlog, door het geduurig oversenden van gewurven Militie, na *Pomeren*; het effectueel werven in *Duytsland*, en het vergaderen van een Krijgs-Macht in 't Stift *Bremen*.

Spanjen. *Spanjen* zittende onder een seer dubieuse Vrede, socht ook op haar hoede te zijn, en prepareerde sich ten Oorlog, wervende veel Krijgs-volk, doch niet in soodanige proportie, als of sich opendlijk tegens *Vrankrijk* wilde verklaaren; aangesien men daar de Wervingen maar langsamelijk voortzette. Het gewurvene Volk wierd ten deelen na de kant van *Catalonien*, en ten deelen na *Nederland* gesonden, waar den Grave *de Montery*, met groote vigilantie voor 't Interest van de *Spaansche Kroon*, door sijn Personele presentie, het dragen der Consenten in alle *Provintien* van sijn Gouvernement, seer faciliteerde: en siende de *Franssen* soo veel Volks tot *Charleroy*, en in alle geconquesteerde Steden, als ook in 't *Land van Luyck*, vergaderen, ging allesins de voornaamste Fortressen van sijn Gebied besichtigen, en deed soodanige Wervingen aanstellen, dat met de verwachte Secoursen uit *Spanjen*, niet alleen tegens allen Aanval bestand mocht zijn, maar selfs ook, om in geval van Vrede-breuk, met *Vrankrijk* offensivelijk den Oorlog te voeren.

De Gouverneur der Spa: Nederlanden. Ten welken einde sijn Exell. *de Montery*, dan ook de Fortificeering en voordere Zecuriteyt der Frontieren van de *Spaansche Nederlanden* meer en meer begon ter herten te nemen, ondertusschen dat de nieuwe Wervingen continuëlijk wierden voortgeset; om een Leger van 30000. Man te konnen in 't Veld brengen; dewijl het scheen daar heen te loopen, als of de smeulende Differenten tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk* lichtelijk tot een openbare *Ruptuur* mochten uitbersten, soo dat de Krijgs-preparatien in *Spanjen* ook met ernst en yver begonden voort gezet te werden; waar toe niet weinig te hulp quam, het Retour van hare *Silver-Vloot*, die den 18. *Maart* gelukkig tot *Cadix* en *St. Lucar* met een rijke Lading arriveerde, zijnde geconduiseert van de *Spaansche Armade*, en 7. *Hollandsche* Oorlogs-schepen, tot in de *Bay* van *Cadix*.

De Staaten van Luyk. De *Staaten van Luyk*, bevindende, hoe sy onder den Titul van *Neutraliteyt*, genoegsaam waren opge-offert aan de welbehagens van *Vrankrijk*, die sich met geweld van veel Plaatsen had Meester gemaakt, en welkers Insolentien en strooperijen ten platten

ten Lande noch dagelijks toenamen, hebben eindelijk hare Wervingen ook beginnen voort te zetten, om dien geweld-daadigen Overlaſt, ſoo veel doenlijk was, te mogen afweeren; en deden, tot meerder verzeekering, verſcheyde Plaatſen met ſwaarder Guarniſoen beleggen.

De Repu- van *Genua*, den *Franſſen* aanbiedende alle mooge- lijke Satis- ſactie te geven,

De Republijk GENUA, die ſich in den Oorlog van *Vrankrijk* en *Engeland*, tegens de *Staaten Generaal* der *Vereenigde Nederlanden*, tot noch toe *Neutraal* gehouden hadde, behertigde ſeer, dat het *Neutraliteyts-Recht* aan beyde zijden egalijk mocht onderhouden werden; en het dienvolgens ſoo wel den *Nelanders*, als den *Franſſen* en *Engelſen* moeſt vry ſtaan, om in haar Haven, als *Neutraal* zijnde, hun Schepen te doen repareeren en proviandeeren: weshalven ſy de gemelte *Conſulen* antwoorde; Dat niet konde inſien, met wat voor Recht ſy zeker Hollands Kaaper, den *Delphin* genaamt, die met de Turkſche Roovers in Gevecht geraakt, en daar door beſchaadigt zijnde, in haar Haaven was geloopen, om ſijn Schaade te repareeren, het Uitloopen ſoude konnen verbieden, by-aldien ſy het Neutraliteyts-Recht, ten aanſien van de *Staaten Generaal* niet ſoude verbreken; bewijſende, dat een Hollandſche Kaaper in haar Haaven te laten inloopen, geen vergelijking hadde met het gene tot *Toulon* geſchiede, alwaar men de Turkſche *Corſairen* gedoogden, die een Genuëſche Barke gerooft hadden: Maar ten eynde ſy mochte bewijſen, dat ten dienſte harer beyde Koningen, alles ſochte te wege te brengen, waar door ſy hun Voordeel konde bevorderlijk zijn, ſoo wilde ſy den Kaaper voor ſijn Vertrek bevelen, dat hy Burge ſou ſtellen; gelijk dan ook voor twee duyſent goude Kroonen *Cautie* ſtelde, dat onder de Jurisdictie van deſe Republijk, noch tegens de *Franſche*, noch tegens *d'Engelſche* Schepen, de geringſte Vyandſchap ſoude gebruyken.

Was echter de Koning van Vrankrijk daar mede niet Vernoegt,

Schoon gemelte *Conſuls* ſich hier mede hadden behooren te vergenoegen, riepen echter ſulks als een nooytgehoorde Saak uyt; en de Franſche *Conſul*, bracht dit by ſijn Koning ſoo hoog aan, dat die door een *Courier*, aan de Republijk *Genua*, en aan ſijn *Envoyé Monſr. Gaumond* aldaar, verſcheyde Brieven ſond, die ten deelen met ſcherpe Klagten, over dees voornoemde Actie gevuld waren, als of daar door het Reſpect ſijner Koninklijke Majeſteyt was beledigt, en d'Obligatie, die de Republijk, aan den Koning, wegens ſijn veelvoudige Weldaaden,

ten

ten hoogsten verplicht waar, was verbroken geworden: En ten deelen ook met straffe Dreygementen, van dat sijn Majesteyt, sich door Waapenen aan hen wreeken soude, in geval dese voornoemde Kaaper, aan sijn Onderdanen eenige Schaade quam toe te voegen. Waar over de Republijk *Genua* geheel ontsteld, deed aanstonds, of schoon op Sondag, en tegens haar gewoonte, den Raad te samen komen; dewelke resolveerde, den Heer *Gio Farnese Brignola* na *Paris* te senden, om den Koning alle moogelijke Vernoeging te geven; 't welk nochtans weynig vruchten baarde: want als de Koning vernam, dat sy een Fransch Schip tot *Porto Ferraro* in zekerheyd hadden opgebracht, 't welk van de Scheeps-luyden verlaten zijnde, sy uyt vreese voor de *Turcken*, sich met de Boot na *Livorno* gesalveert hadden; soo gaf hy 10. Galleyen Ordere, om weder een Schip van de *Republijk* te nemen; gelijk ook geschiede. Want als de Heer Generaal *Restori*, op Ordere van de Republijk, met de Galleye *St. Georgio* in Zee was geloopen, om de Reformatie in 't werk te stellen, die de *Franssen* begeerden gedaan te hebben, soo bejegende hy den 29. *April*, dese 10. Galleyen, en na hy deselve alle Eer bewesen hadde, omcingelden en overweldigden sy hem, in plaats van Dankbaarheyd, voor sijn Eerbiedigheyd te betoonen; en hem sijnen Degen afnemende, sonden hem als Krijgs-Gevangen na *Vrankrijk*.

En beveelt de Republijk een Schip t'ontnemen;

Korts daar na hoorde men, dat de *Franssen* alle in hare Havenen leggende Genuësche Schepen en Barken arresteerden, eenige met hevige Furie in Zee wegnamen, en sommige andere verbranden, die maar de minste Wederstand wilden doen. Al het welke de Republijk met een verstandige Voorsichtigheyd *dissimuleerde*, hopende dat de Koning, wanneer hy de rechtmaatige gront-redenen der Republijk gehoort hadde, niet alleen d'afgenomene Schepen soude doen restituëren, en de *Repressalien* wederroepen, waar toe *Monsr. Gaumont* meenigmaal aanhield; maar boven dien ook de Republijk, voor het groote *Respect*, dat sy hem in alle voorvallende Occasien had bewesen, grootelijks soude bedancken; als ook voor de Werving van een Regiment van 1200. Man, dat door sijn Majesteyt in *Genua* was geworven geworden.

En alle Genuësche Schepen in sijn Havenen t'arrestéren, en in zee weg te neemen.

Maar in plaats van Dankbaarheyd te betoonen, quamen de gemelte 10. Galleyen den 13. *Juny* voor de Stad GENUA, alwaar sy naaukeurig ondersochten, of de Heer *Gaumont*, haren *En-*

De Fransche Galleyen nemen de Schepen voor Genua weg.

Envoyé, noch daar was; en soo haast sy vernamen, dat na *Turin* in *Savoyen* was gereyst, namen sy vijf Barcken voor de Stad *Genua* weg, en overweldigden noch een ander, die onder de Batterye van *Cerignano*, tusschen de Klippen verborgen lag.

Tot groot ongedult en Misnoeging der Genuësen.

Wegens dese onverdraaglijke Overlast, begonnen de Genuësche Inwoonderen seer hevig te murmureeren, en soo grootelijks misnoegt te worden, dat als raasend van Ongedult, de Regenten vreesden, voor een algemeene Oproer, en dat alle *Franssen*, en alle *Frans*-Gesinden in de Stad mochten vernield werden; weshalven sy toelieten, dat men dese Galleyen van de Batterye *Cerignano*, en van de Nacht-Wakers, met Geschut beschoot; 't welk de Galleyen niet soo haast vermerkten, of namen aanstonds de vlucht, doch sonder eenige Schaade.

De Republijk beraadslaagt over Middelen van Verbetering,

Dusdanige *Proceduren* gaven de *Republijk* de loose Intentie der *Franssen* genoegsaam te kennen; waar over de Raad ernstelijk delibereerde, en 2. Puncten bewilgde: Eerstelijk, dat men de *Franssen* alle bedenkelijke *Satisfactie* soude geven, mits deselve niet tot prejuditie van de gemelte Republijk soude strekken; En ten tweeden, sou men ondertusschen, soo wel door Wapenen, als door *Alliancien*, sich versterken tegens het Geweld, dat hen de *Franssen* noch t'eeniger tijt mochten willen aandoen.

En soecken de Franssen den Maat vol te meten,

Tot Uytvoering van 't Eerste Punct wierden verscheyde Persoonen gevangen genomen, die eenig quaat van den Koning en de Fransche Natie hadden gesproken; men Faciliteerde de Fransche Wervingen in *Genua*, soo wel door d'Afdanking aller *Franssen*, die in Genuëschen Dienst waren, als door een Verbod, van geen vreemde Wervers in de Stad of in desselfs Gebied meer te gedoogen, uytgenomen alleen de Spaanschen; en aanstonds na men tijding kreeg, dat op de Rivier van *Ponente*, eenige Fransche Schepen waren overvallen, wierd seer scherpe Ordre derwaards gesonden, om desselfs Aanvangers te doen opsoecken: maar wijl men deselve niet attrappeeren konde, wierden die genen, die op den Oever de wacht gehouden hadden, gevangen gezet, om daar van Reden en Antwoord te geven: men liet het Schip, *Delphin* genaamt, te weten, den Hollandschen Kaaper, die d'eerste Oorzaak van d'Oneenigheyd tusschen de *Franssen* en *Genuësen* was geweest, opkoopen, en van *Porto Ercole* na *Genua* brengen, om daar door den Scheeplieden van 't gemelte *Delphin*, alle occasien te benemen, dat sy den *Franssen* voortaan geen Schaade meer souden toevoegen, en ten eynde men

men ook dienvolgens den *Koning van Vrankrijk* tot Wederroeping ſijner *Repreſſalien* mochte bewegen; ja, men reſolveerde, de Franſche Galleijen, wanneer de ſelve, ſonder *Salvo* te ſchieten weder in hare Zee-havenen quamen, gelijk noch korts te vooren was geſchied, door *Conniventie* te laten paſſeeren; Dat men uit ider Compagnie 10. Man nemen, daar uit een Regiment Formeeren, en op koſten van de *Republijk*, na *Marſeiljen* overſenden ſoude; en eyndelijk, Dat men den Heer *Gio Luca Durazzo*, als Ambaſſadeur, na den Koning ſoude zenden, en hem doen remonſtreeren, dat het ſchieten op de Franſche Galleijen maar alleen was geſchied, om een vernoeging te geven, aan het gemeene Gepeupel, dat anderſins, ter oorzaake deſelve Galleijen een Barke voor de Stad weg genomen hadden, tot een ſeer gevaarlijken Oproer geneygt was, waar door alle *Franſſen*, die ter ſelver tijd in de Stad waren, hun Leven niet zeker ſouden geweeſt zijn; ſoo dat men door het gemelte Schieten niet dan alle beſorgelijke Onheylen en oogenſchijnlijke Gevaaren had ſoecken voor te komen.

Tot voldoening van het Tweede Punct, maakte men, ſoo veel moogelijk, allerhande Oorlogs-Toeruſtingen, ſoo te Water als te Lande, tegens alle beduchtelijk Gewelt der *Franſſen.* Tot beſorging van 't Landt, deelde men Patenten uit, om te voet en te paard te werven, en d'oude Soldaten door *Recruten* te verſterken. Men riep door een algemeene *Amneſtie*, alle Overloopers, by Straffe van Goed en Bloed, weder te rug. Men deed aanſtonds een groote meenigte Proviſie van Materialen, Hout, en andere Nootdruftigheden inkoopen. Men liet alle Bornputten en Regen-bakken reynigen, om deſelve met Water te vullen, ten einde men geen gebrek van een ſoo Nootwendig Element mocht lijden, wanneer de Water-buyſen, waar door de Stad van buyten met Water werd voorſien, eenigſins mochten verwoeſt werden. Men ſond allerley Nootdruft van Artillerie, Ammunitie en Levens-Middelen na de Frontier-Steden: Men verdubbelde de Soldateſca in de Garniſoenen; Men verbeterde alle gebreken aan de Veſtingen; Men bezette alle paſſen met genoegſaam Volck, en daar wierd niets verſuymt noch nagelaaten, van alles wat tot des Lands volkome Zekerheid noodig wierd ge-oordeelt.

Maakt alle Oorlogs-Toeruſting ſoo wel te Water als te Lande.

Tot de Beſorging te Water wierd een Beſchrijving aller Bootsgeſellen gemaakt, die men in 't Gebied van de Republijk, en

op het Eyland *Corsica*, tot een Somme van festien duysent telden, waar uit men een zeker Getal aannam tot Bezetting van sommige Schepen en Galleijen; d'overige wierden ge-ordonneert, hen geduurig veerdig te houden. De Haven wierd met eenige Oorlogs-Schepen en Galleijen bezet; Men maakte den Heer *Francisco Maria Sauli*, tot Generaal over d'Altillerie, laatende de selve, nevens d'Overste *Croce*, by de Nachtluyden gedurig Post houden: Aan verscheyde Plaatsen van de Zee-kant wierden Stukken Geschut geplant, waar by de Constapels gedurig moesten tegenwoordig zijn: Des Nachts verdubbelde men de Schildwachten langs de Havenen, om wel acht te geven, dat 'er nergens geen Schepen mochten in brant gestéken werden; waarom men ook op de Nieuwe *Moulie*, een Galley met twee andere Schepen ordonneerde, om daar door alle Vyandelijke Aanslaagen en Onheylen voor te komen. Men sond na *Vincimiglia* en *Porto Mauritio* eenige Galleijen met *Ammunitie*, Levens Middelen, en ontrent 1000. Man Voetvolk, onder het *Commando* van een Veld-Marschalk de Graaf van *Bolognesi*: Men gaf de Heeren *Centutione* en *Grimaldi* Ordre, sich met eenige Offiçieren en Ingenieuren na *Savona* te begeven, tot Versterking van 't Kasteel, met eenige nieuwe Bolwerken aan de Zee-sijde, en desgelijks tot Opbouwing van een Royaal Werk aan de Land-sijde: Men besorgde, dat *Ceva*, als een voornaame Plaats, door eenige verstandige Ingenieuren, tot een aansienlijke Vesting wierd gemaakt. d'Inwoonders op 't Eyland *Corsica*, presenteerden, tot Dienst van de Republijk, vijftien uitgeruste Schepen, om de Roovery der Fransche Galleijen te verhinderen; en den Aards-Bisschop van *Genua* ordonneerde, d'Oprechting des *Sacraments*, met opendlijke Gebeden.

Men is op Geld-Middelen bedacht,

Tot opbrenging deser Oorlogs-Lasten, resolveerde men een extraordinarie Belasting van Ses Miljoenen aan te stellen, en een Werk der Barmhertigheid, tegens 5. *Pro Cento* op te richten, waar van d'overblijvende Renteniers, een gedeelte, en de *Republijk* het overige der Winst, genieten souden van den genen die eerst quamen te sterven.

En werden eenige Couriers aan andere Hoven gesonden.

Booven dien sond men eenige Couriers aan alle *Italiaansche Vorsten*, aan sijn *Keyserlijke Majesteyt*, aan de *Kroon Spanjen*, aan den Gouverneur van *Milaan*, en aan alle overige geinteresseerde Potentaten, om deselve van dese Fransche Geweltdaadigheden

den

den Naricht te geven, en hen tot een *Mutuële Aliancie*, en tijdige *Assistentie* krachtiglijk aan te porren, tot Voorkoming van het algemeen Verderf, dat hen gesaamentlijk van de *Franssen* wierd gedreygt.

De Franssen varen met hare Geweltdadigheden voort.

Ondertusschen voeren de *Franssen* met hare *Hostiliteyten* en Geweltdaadigheden tegens de Genuëssen voort, roofden alles weg wat hen voor quam, en verwoesteden alles wat niet konden mede-slepen. Alle welke Vyandigheden sy noch sochten t'ontschuldigen, door dit ydele Pretext, der voorgenoemde *Repressalien*, om dat de Genuësen op haar Galleyen hadden Vuur gegeven. Maar wijl de *Franssen* selfs geen kans sagen, om hoe sy hun voorgenomen Oorlog tegens de *Republijk*, door sulke wrevelhaftige Oorzaken van *Repressalien*, voor de Neutrale Wereld souden rechtveerdigen, raapten eenige schoonschijnende Pretexten te samen, die sy door een Courier aan *Monsr. Gaumont*, haren *Envoyé*, in *Mandatis* gaven, op dat hy deselve in form van een *Memoriaal* aan de Republijk proponeeren soude, als voornamentlijk hier in bestaande: Dat men de Constapels, die de voornoemde Galleyen hadden beschooten, na *Marsilien* soude oversenden, om op Koninklijke Ordere gestraft te werden: dat in geval van Oorlog met *Spanjen*, de Republijk sich voor *Vrankrijk* moest verklaaren; of dat men anders in tegendeel moest gedenken, de Nakomelingen noch wel eenmaal konden komen weder haalen den Degen, en de Handschoen, die Koning *Franciscus* d'Eerste, by zeker Voorval, tot *Genua* had gelaaten: dat men de *Franssen* soude vergunnen, een Esquadre Galleyen in de Genuësche Haven te houden, soo wel als de Spanjaards deden: dat de Genuësche Vestingen, alle Fransche Galleyen en Schepen, die voortaan met Koninklijke Vlagge aldaar mochten aankomen, eerstelijk door het Geschut souden verwellekommen: dat men *Piemontois*, die een Mede-Lidt in de Verradery van den bekenden Bandijt *Raphaël de la Torre* (waar van in 't DERDE DEEL gehandelt,) geweest was, en gevangen zat, soude los laaten: dat men het Proces der geintereseerde *Franssen*, in het Fransche Bolwerk, sou ten eynde brengen: dat men de *Kroon Vrankrijk* vijf hondert-duysent Pistoletten tegens den twee-en-twintigsten penning à *deposito* soude geven: dat men een Werving van 2000. *Corsen*, ten Dienste des Konings bewilligen soude: dat men de Fransche Kooplieden, hare Schaaden, die sy wegens het lichte Geld van de Genuësche

En stellen hun pretentien op, met bygevoegde Dreygementen.

Kooplieden in de *Levant* geleden hadden, met hondert-duysent Kroonen weder vergoeden soude. Boven dit alles proponeerde *Monsr. Gaumont* noch verscheyde Saken mondelijk, die hy niet schriftelijk had willen inleveren; aangesien deselve al t'samen soo ongerijmt waren, dat de Republijk, sonder krenking van hare *Souverainiteyt* en Vryheyd, deselve onmoogelijk niet konde inwilligen; ja men had nooyt te vooren gedacht, dat de *Franssen* sulks souden hebben derven pretendeeren.

Soo veelvoudige Pretentien als de *Franssen* hier maakten, soo meenigte Merkteykenen gaven sy ook van haar voorbedachte Intentie, om op een voeglijke wijse, den Voet in *Italien* te zetten, en het selve als dan in Vuur en Vlamme te storten; waar toe sich ook een groote Hope prepareerde; dewijl de Regeering van *Genua* een gevaarlijke FACTIE voor *Spanjen* en *Vrankrijk* onder sich hadde; en waar uyt, in de Raads-Vergadering, over verscheyde Punčten groote Oneenigheden ontstonden. Maar wijl de Republijk, in dese gevaaarlijke Toestand, het Geluk hadde van een Nieuwen Hertog te verkiesen, die als Vorst van *Coriglano*, in 't Rijck *Napels*, een Leen-Goed onder *Spanjen* bezat, en den *Spanjaarden* meer als den *Franssen* was toegedaan; soo namen de Staats-Saken een geheel andere Coers, dan de *Franssen* gemeent hadden. Want als *Vrankrijk* in de eerste Raads-pleeging, wegens het meestendeel der gemelte *Pretentien* ontrent 80. favorabele Stemmen verkreeg, betoonde nu dees Nieuwen Hertog met veel krachtige Redenen, het Naadeel en 't Onheyl, dat sich de Republijk daar door op den Hals soude haalen, en het onvermijdelijk was, of men sou met soo te handelen, sich tot Vrankrijks *Vasallen* maaken; aangesien men sonder prejuditie van de waarde Vryheyd, en d'algemeene Rust, noch sonder vermindering van sijn eygen Eer, geen derselver Punčten konde bewilligen.

Na dese ernstige Vermaaning, seyde de Hertog tegens de Frans-gesinden, dat doch eenmaal aan de Vergaadering souden proponeeren, d'Oorzaak en 't Bewijs, waarom sy 't met de *Franssen* hielden; waar toe niemand derfde resolveeren, dan maar alleen de gewesene Hertog *Alexander Grimaldi*, den welke, om dat hy eenige Pretentien der *Franssen* wilde rechtveerdigen, daar over een soodanig Antwoord ontfing, dat geheel onvernoegt na *Savona* reysde. Waar door de Favorabele Stemmen voor *Vrankrijk* seer afnamen, soo dat men een vast besluyt nam, den Ko-

Koning, door een extraordinaris Afgesand, te doen aankundigen, dat sijn *Propositien* geen genoegsame Stemmen in den Raad konden bekomen; en men ook voor goet had bevonden, de voordere Wervingen tot sijnen Dienst, te suspendeeren.

De Genueësen beginnen de Franssen hoe langer hoe meer te haten,

Ondertusschen nam den Haat van 't Genueësche Volk, tegens de *Franssen* en der selver Favoriten, seer hevig toe; en ten einde men de laatste dies te beter mocht afschilderen, liet men alle Schilders voor zekere Comissarissen te samen komen, alwaar deselve gevraagt en ge-examineert wierden, hoe veel Conterfeytsels van den *Koning van Vrankrijk* sy gemaakt hadden, en aan wien deselve gelevert waren; waar uit men als-doen presumeerde, dat niemand een soodanig Contrefeytsel in sijn Huys soude hebben, die den *Koning van Vrankrijk* niet was toegedaan.

En de Republijk accordeert met den Spanjaarden.

Men confereerde dagelijks met den Spaanschen *Minister*, en accordeerde gesamentlijk soo wijt, dat de Gouverneur van *Milaan* met alle Macht te Lande; en de *Vice-Roy* van *Napels*, als ook *Duc de Tursist*, met hare beyde *Esquadrons* Galleyen te Water mannelijk de Republijk souden bystaan, wanneer de *Franssen* haar een Openbaare Oorlog quamen aan te kundigen: waar tegens de Republijk, de pretentie op het Koninklijke Sout, voor 26. Jaren aan de Kroon *Spanjen* soude overlaaten, en noch eenige voordere puncten dies aangaande inwilligen.

TWEEDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Aangaande alle de ſoo particuliere als generaale Oorlogs-Actien, van alle ſtrijdende Partijen, te Water en te Lande, ſoo buiten, als binnen EUROPA, voor ſoo veel de Franſche Wapenen veroorzaakt, en mede part en deel daar in gehad hebben.

SijnHoogheid belegert Charleroy:

NAaulijks had men binnen PARIS tijding bekomen, dat ſijn Hoogheid Heere *Prince van Oranjen* in Optocht na *Charleroy* was; of ſijn *Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk* reſolveerde, aanſtonds ſelfs in perſoon te Velde te gaan, niet tegenſtaande het ter ſelver tijd ſeer kout, en ſterk vrieſend we'er was: Doch voor al eer ſulks in 't werk wierd geſtelt, bequam de Koning, door *Duc de Montals* Schrijven, waar in het Pogchen en Roemen geenſins wierd verſchoond, zekere naricht, dat *Charleroy* weder van de Belegering bevrijd was; weshalven d'aanſtaande Veld-tocht, tot den eerſten *May*, wierd uitgeſtelt. Het voorgemelte Schrijven van *Montal*, was niet dan vol argumenten en diſcourſſen, om den Koning te doen verſtaan, als of door ſijn Dapperheid en groote Wederſtant, den Vyand genoodzaakt was geworden, de Belegering op te breken: waarom dan van ſijn Majeſteyt, met Schenkagien rijkelijk wierd beloond. Alwaar doch in tegendeel, gelijk al de weereld genoegſaam bekent is, Sijn Hoogheid niet anders dan door de groote bittere Koude, in desſelfs voort-varing, is verhindert geworden.

Doch werd door de bittere koude genootzaakt weder op te breken.

Deſe verlaating van *Charleroy*, in *Vrankrijk* groote Vreugde barende, veroorzaakte ter ſelver tijd ſoo veel Misnoeging in *Nederland*, alwaar vele, niet alleen onder de quaat-willenden, maar ſelfs by ſommige der wel-geaffectioneerden, over dit Werk ſeer morden, ter oorzake dat veel meer reflectie, op desſelfs qualijk-

Waar over de Nederl. groot misnoegen betoonen;

ge-

gelukte Uitkomst, dan op de wel-gemeende Intentie en 't wésen der Sake selfs maakten; sonder te bedenken, dat een Saak, door menschen gedirigeert, schoon in sich selfs noch soo goet en volmaakt, echter altoos dit perijkel staat onderworpen, van door bysondere toevallen van elders, die, of door Hooger Macht van anderen, of door tusschen-koming van boven-menschelijk Vermoogen ontstaan, kan omgeset en soodanig verandert werden, dat desselfs einde en Uitkomst geheel anders, ja direct tegens d'Intentie van den Onderneemer loopt, schoon hy die selfde saak, naar menschelijke Capaciteyt, met het alder-voorsichtigste Beleyd mocht aangevangen, met de wijste Directie voort-gezet, en met den besten yver soekken te vol-eynden hebben; ter oorzaake dat geen Menschelijk Creatuur onder de Sonne, hy zy in soo hoogen Aansien verheven, en met soo groote Macht en Bequaamheid begaaft als hy wil, ooyt verder dan over het tegenwoordige kan disponeeren, en dat selfs noch t'aller-oogenblick in een geduurige dependentie van een Opperste Almoogendheid, die alles naar sijn wil kan dirigeeren, en het Compas van alle menschelijke Bestier ter Wereld in een moment geheel omdraayen. Buyten dat, soo zijn alle menschelijke Insichten van toekomende Gevallen, niet anders dan raadsels en gissingen, die in hare uitkomst al te maal konnen missen.

Maar ten onrecht, Om dat sy de Saak niet recht insien;

Hierom zullen al die gene, die met een menschelijke Ziel, en met een redelijk Verstand zijn begaaft, nooyt de Deugd of het Wésen der Sake toetsen, aan desselfs goet of quaat Succes, als konnende het selve, gelijk gesegt, t'aller oogenblick, door andere intervallen van buyten, verandert en omgekeert werden; 't geen de *Heydenen* eertijts de naam van FORTUYN hebhebben toegevoegt, zijnde een betekenis van de Toevallen en Uitkomsten die boven 's Menschen vermoogen gaan: Dies zullen alle gesonde Oordeelen overwegen, de *Principien* en Redenen, waar op d'Onderneming van een Saak gegront zy; en naar 't gewicht van dien, het Desseyn prijsen of verwerpen.

Als blijkt uit de volgende Redenen.

Nu, de gene die naaukeurig al de Fondamentele omstandigheden van desen Toeleg, door sijn Hoogheid, in 't belegeren van *Charleroy*, ondernomen, examineerd, zal bevinden, daar in niets te manqueeren, 't geen sou konnen vereyscht werden, om eenig *Entreprise* voorspoedig, en den Uitvoerder glorieus te maaken. Want,

1. Zal een Desseyn prijslijk wesen, het moet voor al moogelijk

1. Zal een

Desseyn prijslijk wesen, het moet mogelijk zijn, lijk zijn; en met hoe minder gevaar vermengt, hoe 't beter is. Waar kon meerder mogelijkheid, in een saak van diergelijke natuur zijn, dan in, dat een Vesting met soo swakke Bezetting voorsien, door soo machtigen Leger sou overweldigt werden? In der daad veel apparenter als den Toeleg op *Coeverden* vol gevaar, die nochtans soo wonder wel succedeerde: alwaar ter contrary dese Onderneming, sonder het minste gevaar was, als zijnde het Leger in sich selfs redoutabel genoeg tegens allen overval; en in 't mislukken selfs geen perijkel.

2. En soo gewichtig, dat het sijn Onkosten rijkelijk kan opbrengen. 2. Noodzakelijk moet een Desseyn gewichtig zijn, en soodanig, dat het alle gevaar en kosten, door sijn successen, ruym vergoeden kan. Wat konder van grooter gewicht zijn, voor den STAAT *des Vereenigde Nederlands*, als dit; aangesien d'Overwinning van dese Stad, soo important, als de helft van 't Verlies deses Lands herwonnen, sou geweest zijn? 't Wierd ook wel soo veel, en noch meer by den *Koning van Vrankrijk* geapprehendeert, wanneer hy op d'eerste tijding van dien, terstond sijn *Primier Minister Monsieur de Louvois* na *Vlaanderen* sond, en selfs Persoonlijk met het geheele Hoff tot aan *Compegnie* volgde, om ten allen tijden by der hand te zijn; 't geen sijn Majesteyt niet gedaan soude hebben, indien de saak niet van groot belang was geweest, doende de *Duytsen* seer hart dreygen, daarom te willen sijn Krijgs-macht laten in *Lottharingen* vallen.

Een Aanslach die voorwaar den Optocht van 't *Staaten* Leger, na die Quartieren, wel waardig was; want indien deselve wel had mogen gelukken, met soo wel te eyndigen, als wierd aangevangen, sou d'Onkosten, die daar aan gewend wierden, wel tien dubbelt hebben konnen opbrengen, en dat sonder eenig gevaar.

Wanneer *Prins Maurits* eens in diergelijke traverse tijden, (van velen ook seer verwijtelijk beknibbelt, van dat niets uytrechte) resolveerde het Leger van den *Staat* op de *Vlaamsche* Stranden te brengen, om aldaar een Veld-slag te wagen; soo was sulks een dappere genereuse *Resolutie* tot behoudenisse des Lands, doch niet sonder uytsteekend gevaar. Ter contrary in dese *Entreprise* van sijn Hoogheyd, was soo veel Heyl, en gants geen perijcul in te verwachten.

3. Het Desseyn moet volkomen gesecreteerd werden; 3. Tot eenig Oorlogs-desseyn werd volkomen Secretesse vereyscht; en soo important als dit Voorneemen was, soo secreet wierd dat ook gehouden: zeekerlijk iets seldzaams en onge-

gemeens in dese *Natie*: Want zedert de *Resolutie* genomen, en d'Uytvoering aangevangen wierd, was een geruymen tijd daar tusschen beyde verloopen; zijnde het Voornemen ten vollen vast gestelt, voor-al-eer eenig Volk uyt het Land trock. Men had hier geen *Tongeren*, noch *Maseyk*, noch *Valkenburg* van nooden, zijnde *Mastricht* een genoegsame Vastigheid voor dit Land; en schoon dese voornoemde Plaatsen al onder 't Gebied van desen *Staat* waren geraakt, men had echter daar mede des Vyands Marsch, door het *Land van Luyk*, of over de *Maas*, by *Visé*, of elders niet konnen verhinderen: *Charleroy* alleen, kon voor hem, den Slagboom geweest zijn; en was sulks ook het eenigste en 't voornaamste Oogmerk van desen Optocht, wijl men bewust was, dat 'er een kleyn Guarnisoen sich binnen dese Plaats onthield, en groot apparentie van door eenige uytlokkingen, verder te konnen ontbloot werden; sonder dat van dit alles iets aan den Vyand was ter ooren gekomen; 't geen seer remercabel is.

4. Boven dien allen, is desen Aanslag met soo wijsen Directie aangevoert geworden, als men ooyt eenig Desseyn beleggen sach. Al de wereld kon oordeelen, dat, wanneer soo een considerabel Leger omtrent *Mastricht* wierd vergadert, daar eenig Desseyn van importantie moest op handen zijn; echter bleef dit Voornemen soo secreet, en als geheel opgesloote in 't Cabinet van sijn Hoogheyd, dat ook de hoogste Officieren daar van onkundig waren, smedende yder eenig Desseyn in sijn begrijp, naar hy 't in sijn meening bequaamst, of naar d'uyterlijke ombragie zekerst oordeelde, sonder dat iemand de waarheyd van dien konde aan te treffen bekomen, voor en al eer men direct op *Charleroy* in aantocht, en effectivelijk met d'uytvoering van d'Intentie begrepen was. Want ten dien eynde besondere feinte wierd gemaakt, als of men niet anders voor hadde, dan sich van 't *Land van Luyk* te verzekeren; en wierd daarom met de Stad *Luyk* getracteert, *Tongeren* berend, *Duras* achtervolgt, *Valkenburg* ingenomen, en den Vyand t'eenemaal suspens gehouden, of het *Tongeren* of *Maseyk* soude gelden.

4. Het moet wijslijk en met groote voorsichtigheyd ondernomen,

En byzondere Strategemas, of favorable maximen daar toe gebruykt werden.

Wanneer nu sijn Hoogheyd, door dat gefeingeerde Middel, den Gouverneur uit *Charleroy*, met sijn byhebbende Cavallery, binnen *Tongeren* had gelockt, en *Duras* verre genoeg van de hand gedreven, heeft terstond sijn Cours gezet na *Charleroy*, daar niet boven de 700. Man tot Guarnisoen binnen, en in 24. uren

tijts de Plaats met 24000. Man omzet was; zijnde het Werk met ſoo groote Voorſichtigheyd beſtelt, dat ter ſelver tijd van alle kanten uyt de Spaanſche Steden, allerley toevoer en verſterking aan dit Heyr geſchiede; in dier voegen dat 'er niets, tot wijslijk ondernemen van dit Deſſeyn, ontbrak.

Al het welke ſijn Hoogheyd in deſe onderneming ſeer wel gedaan hebbende,

Wie ter wereld ſou nu gedacht hebben, dat een Aanſlag ſoo wel beleyd, van een goeden Uytſlag ſou gefruſtreert geworden zijn? gelijk het ſelve eensdeels door de vigilantie van den Gouverneur de *Montal* geſchiede, die op ſonderlinge wijſe, door een aardige *Stratagema*, met ſijn Cavallery weder binnen *Charleroy* was geraakt; en ten anderen, voornamentlijk door een byſonder toeval van den Hemel, die door een felle Koude, alle de hier toe benoodigde aanwendingen en verrichtingen geheelijk verhinderde. Ondertuſſchen was tot dus verre den Aanſlag van ſulken apparenten voortgang, en met ſoo voorſichtige Directie geweeſt, dat weynig diergelijke werd gevonden; en ſtaat te beduchten of wel ooyt, geduurende deſen Oorlog, ſoodanige Occaſie ſich weder vertoonen zal. Schoon het *Succes* van deſe *Entrepriſe*, geen correſpondentie met de verwachting, die men daar van beſat, gehad heeft, zal echter het Wéſen en de goede Intentie van de Saake ſelfs, by alle goede Verſtanden, een eeuwige Getuygenis voor ſijn Hoogheyd blijven, van ſijn onberiſpelijke Getrouwigheyd, hoog-wijſlijk Beleyd, en onvermoeyde Dapperheyd, hoe ſeer ook ſommige benijders en qualijk ge-intentioneerden tegens deſen Optocht willen ſchrollen, of die beknibbelen, deſelve onverſtandiglijk uytkrijtende, als of 't een Onderneming ſoo ſchaadelijk als ſchandelijk, ten aanſien van 't ſucces, voor deſen Lande ſoude geweeſt zijn.

Soo valt daar op niets te ſeggen,

Maar de ſoodanigen, die de Saken altoos volgens derſelver Uitkomſten willen waardeeren, konnen ge-oordeelt werden, weynig meer dan menſchelijke gedaante te hebben, en een groot gedeelte van de Redelijkheyd te miſſen: te meer, wijl men niet meer in 't eynde dan in 't begin van dit wijslijk gedirigeert Deſſeyn, iets tot disreſpect of vermindering van Sijn Hoogheyts Achtbaarheyd kan vinden: Aangeſien het alſoo onmooglijk is, dat alle Oorlogs-deſſeynen, die doch wel de variabelſte van alle Voorvallen zijn, altoos wel ſouden gelukken; als dat d'Uytkomſt van dien, in 's Menſchen vermogen ſoude ſtaan, of dat alle de machten der geheele weereld, alle tuſſchen-komende verhinderingen ſouden konnen beletten.

Nie-

Niemand kan 't Saysoen des tijds tot sijn voordeel bestieren; noch d'onbepaalde Macht des Hemels, met eenig Menschelijk Vernuft af-meeten; en alsoo min met al d'aardsche Machten te saamen, eenige bepaaling naar hun wil toevoegen.

De Hemel quam subitelijk den Lucht met soo een vehemente Koude omvangen, dat sy niet alleen d'aarde soo vast toesloot, dat geen menschelijke Macht, door 't middel van 't strengste Metaal, deselve openen, en tot hun noodig gebruyk bequamen konde; maar ook menschen en beesten door dese bittere Vorst in uiterste nood, en van 't Leven ontbloot geraakten. Echter vond men noch Menschen soo onbedachtsaam van geest, dat sy opendlijk en rond-uyt derfden seggen, dat men 't Volk uyt het Land ging voeren, om 't selve, of verraderlijker wijse aan den Vyand over te leveren, of hem d'occasie te laten, om de Posten van desen Lande met gemak te konnen Forceeren, niet tegenstaande sijn Hoogheid deselve soo wel voorsien had gelaten, dat die genoegsaam redoutabel, en als buyten perijkel waren; dat ook de finale Uitkomst, schoon de Saak ten principale, tegens alle redelijk Verstand en schijnbare apparentie, mislukt, geheel het contrarie deed blijken, en ook alle Onderneemingen en Verrichtingen, die Sijn Hoogheid sedert tot noch toe, ten dienste deses Lands heeft gedaan, uit alle volgende Voorvallen een geheel andere Getuygenis zullen vertoonen.

Of schoon het Succes geheel contrary alle verwachting is uitgevallen.

Ondertusschen deed de Koning niet alleen de Goederen der Nederlandsche Heeren, die onder de Spaansche mede voor *Charleroy* waren geweest, intrekken en *confisquéren*; maar schreef ook aan den *Koning van Engelland*, om sich gelijker-hand by de *Koningin van Hispanjen*, over het verbréken van 't Aaksche Vredens-Besluyt des Graafs *de Montery*, te beklaagen. Doch wanneer de Koningin, de Klachten deser Hooggemelte Koning aangehoort, en ook daar na het Antwoord hares Stadhouders in de Spaansche Nederlanden den Graaf *de Montery*, bekomen hadde, bevond in der daad, dat de *Franssen* geen ander Oogmerk hadden, als den gedachten Graaf, die hen te loos was, uit de *Nederlanden* weg te schuiven.

Midlerwijl schreef de *Koning van Vrankrijk* aan alle Duytsche Vorsten, dat, schoon hy de *Hollanders* beöorloogde, het doch geensins sijn Meening was, het *Roomsche Rijck* in Onrust te stellen; maar sich alleenlijk te wreeken aan den Hoogmoed van een

Vrankrijk tracht alle Duytsche Vorsten te doen geloo-ven, dat hy 't Duytsche

Rijk niet sou ontrustigen. een *Republijk*, die sich selfs tot sijn Vyand had gemaakt, na dat haar meenigmaal tegens al hare Vyanden had beschermt. Tot meerder bevestiging deser waarheid, stond hy allen Potentaten in de Christenheid, nevens het *Huys Oostenrijk* toe, te treden in het *Traactaat*, waar in de *Nederlanders*, den Koning van *Sweden*, doch sonder bewilliging van een Stilstand der Wapenen, tot *Middelaar* aangenomen hadden.

Koning bereyd sich tot de Veldtocht. Hierop liet Hoogstgedachte Koning alles tot d'aanstaande Veldtocht verveerdigen, en sulks met soo grooten Yver, dat men sich daar over ten hoogste moest verwonderen. Den Markschalk *de Turenne*, die sich ter selver tijd in Westphalen bevond, wierd tot betaling sijner Volckeren, en noch voordere Werving, 25. Karren met Geldt toegesonden. De Koning besloot, selfs een Armée te commandeeren: ten welken eynde alle Volckeren, die onder hem souden dienen, na *Ryssel* moesten marcheeren, daar de *Rendevous* soude gehouden werden. Den Hertog van *Orleans*, des Konings Broeders, wierd tot *Generaal* van sijn Leger gekosen.

Sijn Groote Macht te Lande. Dit Fransche Heyr-Leger, dat sich omtrent *Ryssel* versamelde, wierd van dag tot dag machtiger; en de *Koning van Vrankrijk* wierd aldaar in de maand *April* selfs Persoonlijk verwacht. De *Franssen* sneden geweldig op, van hare groote Macht en swaare Toerusting, seggende, dat hun Koning dit Jaar een Leger van 150000. Man te voet, en 50000 te paard, te Velde soude brengen.

Ondertusschen hielden de *Franssen* in *Luykerland* schandelijk Huys, plunderende en leggende verscheyde Dorpen in de Assche, om dat die niet aanstonds hare Schattingen opbrachten. Selfs quamen sy in de Spaanse Dorpen, als, *Lains*, *Villers*, *Crecheim*, *Merdorp*, *Jandram*, *Janderoul* en andere by *Sasse* haar Quartier nemen; alwaar sy 't niet een hair beter dan in Vyands Landen maakten. Met dese en noch meer bykomende Volckeren, wierden hare Steden volgepropt, die sy in 't Land van *Luyck*, aan den *Rijn*, tot *Charleroy*, en in *Vlaanderen* in bezit hadden genomen. 6000. Man, door den Hertog van *Savoyen*, en de *Republijck* van *Genua*, na eyndiging hares Strijds, aan *Vrankrijk* overgelaaten, wierden na *Catalonien* gesonden, om aldaar een waaksam Oog over de *Spaansen* te houden. Voor des Konings afreysen, wierden alle *Hollanders* aan bevolen, sich uit sijn Rijck te begeven. De Graaf *Tot*, Engelsche Ambassadeur tot

Paris

Paris by den Koning Affcheyd nemende, wierd aldaar gedivulgeerd, dat gedachte Graaf in fijn laatfte Audientie tegens den Koning fou gefegt hebben, Dat *Holland* noyt fou verftaan om *Maftricht* te cedeeren, wijl tuffchen dien *Staat* en *Spanjen* een Secreet *Tractaat* lag; waar op de Koning fou ge-antwoord hebben, *Wy zullen wel maken dat Maftricht* binnen 6. Weken in onfe handen zal zijn.

De KONING feer forgvuldig in fijne Voornemens, liet alles verfchaffen wat tot een Forméle Belegering konde vereyfcht werden. Men deed een groote meenigte kleine koopere Schuyten ververdigen, om, indien mogelijk, daar mede over Water in *Hollandt* te komen. Sijn Majefteyt maakte den Hertog van *Mommouth*, tot *Lieutenant Generaal* over fijn Armée; en den 25. *April* wierd alle Toeftel tot des Konings Reyfe na *Rijffel* gereet gemaakt. De Hertog van *Duras* begaf fich uit *Luykerland* na *Paris*, om fijn Majefteyt, als *Capiteyn* onder de Lijf-*Guarde*, te dienen; in wiens Afwefen, de Gouverneur van *Charleroy* het *Commando* voerde.

Soo dat het fich lied aanfien, als of *Holland* geheel in de gront fou vernield, en gants uitgeroeyt worden; gelijk dan Prins *Condé*, fich daar toe ter Reyfe veerdig maakte, en van *Paris* na *Charleroy* vertrock, nevens fijn Soon, de Hertog van *Anguin*, vergefelfchapt met 300. Ruyters, dewelke gefamentlijk den 30. *April* tot *Bommel* arriveerden, om fich voorder na *Vitrecht* te begeven. Ondertuffchen dat Prins *Condé*, gedurende fijn Voyage, alle Veftingen en Schantfen naaukeurig in opmerking nam, om te mogen weten, of defelve bequaam genoeg waren, hen felven te befchermen, en den Vyand af te houden.

Afreyfe van Prins *Condé* na de Nederlanden.

Niet min met groote Verwondering als verbaasde Ontfteltenis kreeg men te defer tijd in *Holland* Bericht, dat fijn Ceurv. Doorl. *van Brandenburg* een Tractaat van VREDE met *Vrankrijk* apart had gefllooten; doch wanneer de Saak wel grondig onderfocht, en naar Tijds en Gelegendheyds Gefteltenifle rijpelijk overwogen wierd, kon men daar in, aan *Brandenburgs* zijde, foo veel Ongerijmtheyd niet vinden, als 't Gemeen Gevoelen fich voor-heen wel had ingebeeld. Om nu fulks dies te klaarder en onderfcheydentlijker te toonen, zullen hier de Byfonderheden van dien, foo veel ons bewuft is, den Curieufe Lezer voor-ftellen.

Beweeg-Redenen en Oorzaaken, waarom Ceur-Brandenburg een VREDE *met Vrankrijk aanging.*

De Beweeg-redenen der Franssen, om Ceur-br. tot Vreden aan te dringen.

DE Beweeg-redenen, die de *Franssen*, aan sijn Ceurvorstelijke Doorl. van *Brandenburg* sedert den Jare 1671. onophoudelijk, tot een *Alliancie*, of ten minsten tot een *Neutraliteyt* (waar van in 't *Tweede Deel* ter behoorlijker plaatse gehandelt is) geproponeert hebben, zijn noch even de selfde, waar door sy nu ook aangeprikkelt wierden, sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid tot een Vredens-Handel te bewegen, uitgenomen dat hier noch by komt, de Werckingen, die de *Franssen* nu noch dagelijks gevoelden, wegens de *Diversien*, waar door sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid, haar grootste Macht, onder *Duc de Turenne*, van den Nederlandschen Bodem te rug trock, hare voordere *Progressen* aldaar stuytten, hare wichtige Aanslagen vernietigden, en vreese moesten dat by gelukkig vervolg, de Brandenburgsche Waapenen, de harige souden verswakken; dat de Ceurvorst *van Ceulen* en Bisschop *van Munster* weder met sijn Keyserlijke Majesteyt versoent werden, en sich aldus door verscheidener Duytsche Vorstens ALLIANCIEN en Waapenen versterken souden.

Ceurbrandenburgsche Motiven.

De oorzaken, die sijn Ceurvorstel. Doorluchtigheyd *van Brandenburg*, tot dese Vredens-Handel bewogen, waren ten deelen op eenige ongelukkige Schermutselen, en het Verlies van sommige Steden, gegront, dewelke hy door dit Vredens-Besluyt meende weder te bekomen; en ten deelen op het ooogschijnlijk gevaar, waar in sijn Vorstendom *Cleve* sweefde, om wel haast te zullen verwoest, en in de Assche gelegt te worden; als ook op de te-rugblijving der Hulpe, die hy soo wel van sijn Keyserlijke Majesteyt, als van den *Vereenigde Staat* te verwachten hadde.

Wat de ongelukkige Schermutselen, en het Verlies sommiger Steden belangt, daar van is in het DERDE DEEL, aan 't eynde der Veldtocht van 't jaar 1672. melding gedaan; waar toe noch bygevoegt dient, dat de Brandenburgsche Soldaten in den Aanvang tegens de *Franschen*, *Ceulschen* en *Munsterschen*, in en omtrent *Westphalen*, wel eenig Geluk hadden, 't welk hier in bestond:

Ceur-Brandenburg had

1. Dat sy in der haast acht Stedekens, namentlijk, *Becken*, *Alen*,

Alen, *Werne*, *Stromberg*, *Ullichen*, *Damberg*, *Walbeck*, en noch een ander veroverden.

eenige Gelukkige Successen.

2. Dat sy midden in *January* 1673. twee Ceulse Regimenten te Paarde, onder de Collonellen *Westerhout* en *Halberstad*, wanneer by *Unna* eenige Stroopery deden, geheelijk versloegen, twee Ketel-Trommen en de meeste Standaarden hen afnamen, 200. gevankelijk mede brachten, veel Paarden en Bagage tot Buyt maakten, en d'overige doot sloegen, soo dat 'er maar weynige met den Overste *Westerhout*, ter naauwer Nood sich binnen *Arensberg* salveerden.

3. Dat de generaal *Spaan* met 500. Man, een groote Party *Munsterschen*, door een behendige Krijgs-List overviel en versloeg, makende een Bravade, om hen uyt te lokken; waar op sich als doen over een Brug retireerde, achter een nieuw opgeworpene Battery, die met 5. Stukken Geschut was versien, waarmede hy hen soo onbarmhertig verwellekomde, dat met Verlies van veele, de Vlucht moesten nemen: het welk, nevens noch verscheyde andere diergelijke *Attaquen*, den Munstersche Landlieden een groote Vrees aanjaagden, en den Bisschop van *Munster* tot dese Resolutie bracht, dat den vierde Man uit de Boeren, op Levens Straffe, onder d'Overstens *Enschade* en *Houtijn*, te Velde moesten trekken, om den voorderen Invall der Brandenburgsche Soldaten te weeren; ten welken eynde de Bisschop van Munster, *Duc de Turenne* ook te hulp riep, die daarop een Plaats, *Haringshuysen* genaamt, innam; dewelke naderhand van de *Brandenburgschen* weder aangegrepen, verowerd, en daar in 150. *Franssen* nedergemaakt wierden. Waar op de Ceurvorst *van Brandenburg*, met den Keyserlijken Generaal Hertog *van Bournonville*, binnen der *Lipstad* den 3. *February* in een Krijgs-Raad gesamentlijk besloten, den *Franssen* het Hooft te bieden, en indien mogelijk, een Slach te leveren.

Waar op hy resolveerd, den Franssen een Slach te leveren;

Dan, *Duc de* TURENNE was niet genegen sijn Leger te wagen, aan een ongewis Krijgs-Geluk; maar begon met groote Voorsichtigheyd t'ageeren, en stelde sijn Oogmerk soo vast in, dat men van hem wel seggen mogt, 't gene *Cornelius Nepos* van „*Iphicrates*, den Atheenschen Veld-Overste segt: Dat hy sich „niet soo seer door stoutmoedige Krijgs-Handel, als wel door „goede Krijgs-Ordere beroemt maakte; want hy bewees sich, „een soo Staatlijk Krijgs-Overste te wesen, dat niet alleen met „de beste Ouden vergeleken, maar boven dien ook soo beroemt „wierd,

't Welk Turenne voorsigtiglijk verhoed.

„wierd; dat geen Oude Krijgs-Overste hem ooyt overtroffen „had. Hy was seer ervaren in den Oorlog; had meenigmaal ge- „heele Legers gecommandeert, zijnde nooyt t'eeniger tijd door „sijn gebrek of schuld de Saak mislukt; maar sijnen Raad altoos „de beste bevonden, als wesende daar in soo Heerlijk en be- „quaam, dat hy in Oorlogs Saaken veel Nieuwigheden uytge- „vonden, en veel oude Dingen verbeterd hadde.

Want, hier in bewees TURENNE, dat Kunst en List, machtiger zijn dan Geweld; dat de Krijgs *Successen* meer van 't goet *Commando*, dan van Yver en Force dependeeren; en dat kleyne *Attaquen* meenigmaal meer Nut aanbrengen, dan gemeene Veld-Slaagen: want in plaats dat *Turenne* den Ceurvorst *van Brandenburg* soude te gemoet getrokken, en sich met hem in een Hooft-Treffen geingageert hebben, ging hy de *Mark* doorstroopen, en eenige Plaatsen als *Kestern*, *kleyn-Dortmond*, *Bukom*, en *Grimbergen* uytplunderen, rukkende den 3. *February* seer spoedig met sijn gantsche Armade voor de Stad *Unna*, dewelke, schoon maar met drie hondert Brandenburgsche Dragonders, en hondert Ruyters, nevens noch eenige Boeren, onder het *Commando* van den Overste *Bomsdorff* bezet, met een enkele Muur omringt, en met eenige Stukken Geschut voorsien was, nochtans het Geweld der *Franssen* dapperlijk wederstont, op hope van 't Brandenburgsche *Secours*; nadien d'Overste *Bomsdorff* van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd was bericht geworden, dat hy de Stad maar noch twee dagen defendeeren, en ondertusschen *Secours* bekomen soude; 't welk de *Franssen* gewaar werdende, de Stad met uyterste Geweld aangrepen, en daar op veroverden, voor-al-eer het *Secours* daar by quam: want openden hare *Approches*, brachten hare Mijnen tot onder de Stads-Muren, en schooten ondertusschen met het Geschut en de Mortieren soo schrikkelijk op de Stad, dat deselve, alsoo veele Huysen met Stroo bedekt waren, den 5. *February* 1673. in sulken hevigen Brand geraakte, dat 'er meenigte van menschen, wegens de groote hitte, over de Stads Muur sprongen, en maar alleen de Kerk met eenige Huysen behouden bleven: waar op d'Overste *Bomsdorff* genootzaakt wierd, sich op *Discretie* over te geven. Maar wijl de *Franssen*, door den hevige Wederstand der Belegerden, tot het uyterste Geweld waren aangehitst geworden, en verscheyde Officieren, nevens vele Soldaten verlooren hadden, was hare *Discretie* soo getergt, dat sy het

Turenne plundert eenige Stedekens uit, en belegert de Stadt Unna,

Dewelke in de Vlamme gerakende, verbrand,

Gar-

Garniſoen geweldig mishandelden, den *Commandant* tot op ſijn onderkleeren uyt-trokken, en den ſelve ſeer beſchimpten.

Ceurbrandenburg laat Turenne een Bataille aanbieden, die ſulx weygert.

Sijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyd *van Brandenburg* was met *Duc de Bournonville*, den 5. *February*. by *Soeſt*, in volle Marſch na *Unna* begrepen, om deſelve Stad t'ontzetten; maar wanneer hy hoorde, dat ſy reeds al veroverd was, ſtelde ſijn Leger in Slach-Order, en liet *Turenne* een *Bataille* aanbieden; waar toe hy weynig luſt ſcheen te hebben, nademaal in tegendeel aan een ſoo voordeelige Plaats Poſt greep, dat de Ceurvorſt niet anders dan met groot Gevaar hem aldaar bykomen konde. Waar op *Turenne*, ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyt door een Trompetter liet verſoecken, of met de *Bataille* noch eenige weynig dagen wilde vertoeven, als wanneer dan daar toe reſolveeren ſoude. Ondertuſſchen wende de Heer *Wangeling*, Sweedſche Afgeſand, en de Biſſchoppen van *Munſter*, *Paterborn* en *Osnabrug*, als ook de Nieuwburgſche *Miniſters*, alle mogelijke Vlijd aan, om deſe *Bataille* te verhinderen, werdende de Franſche Macht onder *Turenne* wel tweemaal grooter gemaakt, dan ſy in der daad was; 't welk met ſoo veel omſtandigheden en valſche diſcoursjes wierd bewimpeld, dat ook ſelfs veele der voornaamſte Brandenburgſche Officieren, daar door wierden bedrogen: waar toe noch bykomt, dat de Keyſerlijke Troupen, deſe *Bataille*, waar door anders veel goets had konnen geſchieden, ſeer declineerden, onder deſe Voorgeving, dat men tot nu toe aan 't Keyſerlijke Hof noch niet raadzaam had gevonden, ſich al te diep met de *Franſſen* in den Oorlog in te wikkelen, voor al eer men ſich met *Spanjen* vaſter verbonden, en ſich der Rijks-Vorſten Hulpe beter verzekert hadde.

Ceurbrandenburg verwijt Turenne ſijne gedane Geweld-dadigheyd.

Als nu ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyd ondertuſſchen vernam, dat *Turenne* alle Wegen en Paaden bezette, alle kleyne omleggende Steden, als *Kammen*, *Iſerloon*, en meer andere innam, deſelve ſwaarlijk brandſchatteden, het opene Land aan alle kanten ſoodanig verwoeſtede, dat 'er eer een Haas, dan een Boer was te vinden, en dat hy ondertuſſchen een aanſienlijk *Secours* Voet-Volck van Prins *Condé*, uyt de *Nederlanden*, en eenige *Bataillons* Ruyters van *Duc de Duras*, uyt het Land van *Luyk* bequam; ſoo antwoorde de Ceurvorſt *van Brandenburg*, door den gedachte Trompetter, dat hy *Turenne*, grooter Eere en Roem, door Manhaftige Krijgs-daaden, ſoude verdienen, dan door het branden, rooven, en den Armen Huysman het

En verbied by Levens ſtraffe, eenig Geweld in de Munſterſcheen Ceulſche Landen te gebruiken.

Brood uit den Mond te nemen: waar op ſijn Ceurvorſtelijke Doorl. met opendlijke Trommel-ſlag en Trompetten-geklank door ſijn Leger een *Edict* deed publiceeren, waar in hy by Levens ſtraffe verbood, dat niemand der *Franſſen* Exempelen navolgen ſoude, in het mishandelen van eenige geſtelijke en wereldlijke Perſonen, ſoo wel in het Biſſchopdom *Munſter*, als in *'t Ceulſche* Gebied; preſenterende ook al de gene die het begeerde, *Sauvegarde* te geven, leggende ſijne Soldaten in den *Ham*, *Soest*, en in der *Lipſtadt*, waar uit ſy de *Franſſen*, door verſcheide partijen, in gedurigen Allarm hielden, en daar van ſoo vele gevangen kregen dat 'er in weinig dagen meer als Duiſent binnen *Lipſtad* wierden gevonden.

Turenne daar-en-tegen verovert verſcheyde plaatzen.

TURENNE, die, als geſegt, met eenig Voet-volck van Prins *Condé*, en Ruytery van *Duras* verſterkt, als ook met Ceulſche en Munſterſche Volckeren voorſien was, beſloot, ſijn Marſch voort te zetten tot aan den *Ham*, alwaar 2000. Brandenburgſchen tot Bezetting lagen; doende voorheen, door den *Marquis de Bourlemont*, het Slodt *Heringen* of *Birckenboom*, met ſijn voor-troupen innemen en ſterck bezetten. De Brandenburgſchen meenden het ſelve weder te veroveren, maar wierden met Verlies afgeſlaagen: Waar door de Bezettingen in den *Ham* en *Soeſt*, hare Steden verlieten, en al het Geſchut, *Ammunitie* en *Bagage* met ſich voerden. Op deſe Tijding ſond *Turenne* aanſtonds ſijn Troupen in den *Ham*, met expres Bevel, dat ſy geen Ceulſche noch Munſterſche Volckeren ſouden innemen.

Die van *Soeſt* ſchickten twee Geſandten aan *Turenne*, om van hem *Sauvegarde* of Beſcherming te verſoecken. Des namiddags quamen uit *Werle* 300. Soldaten en 50. Dragonders, met twee Overſte Luitenanten, die met geweld in de Stad begeerden te zijn. d'Inwoonders lieten hen weten, dat *Turenne* hen hooglijk bevolen hadde, geen Soldaten in te laten: waar op ſy de Poorten meenden op te breken, doch te vergeefs; nadien de Burgers op het Klocken-geluyd ſich vergaderden, de Wapens ter hand grepen, en met achterlating van verſcheide Gevangenen, de Soldaten te rug dreven. Des morgens quamen de Afgeſandten met 300. *Franſche* Ruyters tot een *Sauvegarde* in de Stad. De *Biſſchop van Munſter* had gaarne den *Ham* met ſijn Volck bezet, gelijk ſulks ook aan *Turenne* verſocht; maar tot Antwoord bequam, dat, wijl de Stad ſich vrywillig aan den Koning

ning van *Vrankrijk* had over gegeven, hy hem daar in geen *Satisfactie* konde laten toekomen, voor al eer des Konings Antwoord ſulks bewilligde.

De *Ceurvorſt van Brandenburg*, die met ſijn Leger by *Lipſtad* ſtont, begaf ſich na *Bileveld*, en bezette deſe Stad, nevens de Veſting *Sparenberg*, met goede Soldaten, wendende ſich na *Minden*, en ſpoedigde alſoo ſijn Reyſe op *Berlin*. De *Keyſerſchen* begaven ſich desgelijks na het *Stift Hildesheim*, alwaar het Regement van den Brandenburgſche Generaal *Sprock* by *Sendtveld*, 300. Paarden van des *Konings van Vrankrijks* Lijf-Garde, nevens 100. Dragonders, ſoodanig toerichtede, dat 'er naaulijks drie Man daar van den *Franſſen* konde tijding brengen.

Ceurvorſt van Brandenburg begeeft ſich na *Berlin*.

't Regem. van Generaal Sprock, ſlaat 300. Ruyters en 100. Drag: van 's Konings Lijf-Garde.

Door deſe voornoemde Aftocht geraakte het gantſche Graafſchap *Marck*, voor de *Franſſen* en *Biſſchopſen* open, die daar op het meeſten deel van dien onder Contributie ſtelden: Ook bleef maar alleen in *Lipſtad*, *Bileveld*, en *Sparenberg* van de Brandenburgſche Bezetting; ſoo dat de Vyand alle kleyne Stedekens in nam. Dewelke ook dreygde, *Lipſtad* te belegeren; maar derfde ſijn Woorden met geen Daden vervullen; aangeſien daar 2000. Paarden en 4000. Voetknechten binnen lagen.

Wegens deſe ſpoedige Aftocht der *Keyſerſchen* en *Brandenburgſchen*, waren velerhande gedachten, waar onder het ſommige daar voor hielden, dat ſulks uit gebrek van Voerage en Levens Middelen geſchiede. 't Gene ons d'Ervaring in het toekomende klaarlijk zal vertoonen. Ondertuſſchen quamer noch veel Krijgs-Volck langs den *Rijn* voorby *Ceulen* af, tot verſtercking van 't *Turenniſche* Leger, dat als noch by *Soeſt* lag, terwijl de Bezetting uit *Lipſtad* verſcheydemaal in *Munſterland* viel, aldaar goede Buyt maakte, en veel paliſſaden tot verſtercking en beveſtiging harer Stad weg haalden.

De Ceulſche en Munſterſche Volkeren daar-en-tegen by *Alphen*, een aanſienlijk Leger verſaamelende, daar ſich de Munſterſche *Commandant* uyt *Grol*, met eenige Stukken Geſchut by vervoegde, rukten alſoo gezamentlijk voor *Lunen*; welk Stedeken maar 300. Brandenburgſche Soldaten in bezetting hebbende, ſy in 't korte met 5. Vuur-Mortieren tot een Accoord dwongen.

Munſterſchen veroveren *Lunen*:

Na deſen rukte de *Biſſchop van Munſter* met 6000. Ruyters en 5000. Voetknechten voor het Huys *Ravensberg*, 't welk hy in een dach veroverde, en ſich als-doen na *Herfford* begaf. *Turenne*

En ook het Huys *Ravensberg*.

renne ſond eenige Troupen na *Hexter*, aan de *Weſer*; welke plaats ſy in 't korte overmeeſterden. Waar door *Turenne* een vrije Pas over de *Weſer* bequam, en deswegen met ſijn Armeé herwaards naderde, om deſe Plaats voor alle Vyands Aanvel te beſchermen.

De Keyſerſche en Brandenburgſche Volckeren begaven ſich in Ruſt, marcheerende de eerſte, door *Thuringen* na *Bohemen*, en de laatſte na *Halberſtad* en *Maagdenburg*.

Met meer andere plaatſen.

Ondertuſſchen namen de *Munſterſchen Herffort* in, ſtelden daar 800. ſoo Ruyters als Soldaten tot Beſetting, en hielden ſeer ſlecht huys: Quamen de Stad *Minden* ook hoe langer hoe nader; maar wijl de ſelve met goede Bezetting was voorſien, derfden ſy niet aanbijten, keerende derhalven te rug na *Bilefeld*, alwaar ſy met 12000. Man, veel Canon en Vuermortieren voor quamen, en aanſtonds met geweldiger hand daar op aanvielen, werpende op eenen dach wel 84. Bomben in de Stadt; waar door den Belegerden ſoodanige ſchrik wierd aangejaagt, dat ſy de Belegering voor een Somme Gelds afkochten. Doch aan *Sparenberg* wouden de Munſterſchen ſich niet vergrijpen, aangeſien ſy wel wiſten, dat aldaar een dapper Held binnen was, die ſijn graauwe Huyt voor de Veſting wilde waagen: dies braken ſy van daar op, over al ten platten Lande de Lieden ſeer qualijk tracterende, en namen omtrent *Lipſtad* verſcheyde Huiſen in, waarmede ſy die Plaats dachten te benaauwen.

Middelerwijl bleef *Turenne* met ſijn Troupen noch in de *Marck* ſtille, ſonder iets te verrichten; waar over verſcheyde van deſe Meening wierden, als of de Vrede tuſſchen *Vrankrijk* en *Brandenburg* reeds was getroffen; 't welk des gedachten Maarſchalks Ordre noch meer bekrachtigde, waar door den Munſterſchen als ook den *Franſſen* ſelfs, wierd aanbevolen, de Brandenburſche Plaatſen (hoewel ſeer ongaarne) weder te quiteeren. Middelerwijl quamen dagelijks noch veel Schepen met Franſche Volckeren den *Rijn* nederwaards voorby *Ceulen*, trekkende veel Ruytery door *Munſterland*, om ſich aldaar met de Biſſchoppelijke Volckeren te conjungeren, en dan op *Vrieſland* in te vallen.

Keyſerlijk Advocatoria.

De Hertog van *Bournonville*, die in abſentie van den Graaf *Montecuculi*, de Keyſerlijke Volckeren commandeerde, en Ordere had bekomen, om het Keyſerlijk *Mandaat*, dat den 31. *Jan.* verveerdigt was, ter Executie te brengen, liet het ſelve den 10. *Febr.* 1673. in den *Ham* publiceeren, en den Ceurvorſt *van Ceulen*,

als

als ook den Bisschop *van Munster*, een opendlijk Geschrift insinuëren, waar in alle hooge en lage Ceulsche en Munstersche Officieren, te voet en te paard, en bysonderlijk die gene dewelke sijner Keyserlijke Majesteyts en des Rijks Vasallen waren, ernstelijk vermaand wierden, dat sy de Ceur-Ceulsche en Munstersche Krijgs-Dienst verlaaten, en sich by de Keyserlijke Armée vervoegen souden, waar onder sy in al hare Eer-Ampten en *Charges*, die sy nu bekleeden, by d'eerste gelegendheyd souden bevordert, en ondertusschen met Geld, Quartier en voordere Nooddruft versorgt werden, by verbeurte van soodanige Straffe dat alle Wederstreevigen, in sijn Keyserlijke Majesteyts Ongenade vervallen, hare Goederen berooft, en naar gelegendheyd der Sake, aan Lijf en Leven gestraft souden worden.

De *Bisschop van Munster* hier op bevreest, of sijn Officieren, die meest alle *Duytsen* waren, het Keysers Bevel mochten gehoorsamen, en dienvolgens veel Soldaten na het Keyserlijke en Brandenburgsche Leger mede nemen, liet aanstonds sijn Soldaten, door een Tegen-Bevel, bekent maken, en ook in alle Kercken aflesen, dat het gemelde *Patent* maar alleen door *Duc de Bournonville* verdicht, en buyten sijn Keyserlijke Majesteyts weten gepubliceert was; aangesien sijn Soldaten ten Dienst des *Keysers*, en voor de Vryheyd van 't H. *Roomsche Rijk* willig en bereyd stonden, nochtans sonder de geringste Intentie, als of sy tegens eenig Vredens-*Tractaat* of Rijks-*Capitulatie* souden gebruykt werden: Weshalven hy hen al te samen en yder in 't besonder, uyt krachte deses, alle Schaade wilde vergoeden, die sy ter oorzake van het boven gemelte *Patent* mochten komen te lijden.

Waar tegens de Bisschop van Munster *Contra patenten* laat uytgaan.

Een soodanig *Mandaat* liet ook de *Ceurvorst van Ceulen* publiceeren, waar door het Keyserlijke Placcaat seer vruchteloos wierd gemaakt, soo dat 'er seer weynig of byna gen Ceulsche of Munstersche Officieren noch Soldaten haar Dienst verlieten.

Desgelijks ook de Ceur-Vorst van Ceulen.

Middelerwijl de Legers tegens malkander te Velde lagen, viel een anmerkens-waardige Saak voor, te weten, een Fransche *Volontaire* met namen *Villeneuve*, begaf sich by een Ceurvorstelijke Brandenburgsche *Minister*, hem sijnen Dienst presentérende, om den Marschalk *de Turenne* of door Vergif, of door een ander Middel het Leven te benemen; welke Presentatie, dese Minister, als een hoogwichtige Saak, tot een Conferentie verwees; waar op gedachte *Villeneuve*, uyt vreese van gevangen

Een fransche Volentaire, aanbiet Turenne te vermoorden,

 te

En daar na den Ceurvorst van Brandenburg.

te worden, sich na het Fransche Leger retireerde, aanbiedende aldaar den *Hertog van Turenne* sijnen Dienst, om den *Ceurvorst van Brandenburg* heymelijk van kant te helpen: maar wijl sulks ook tot een beter gelegendheyd wierd uytgesteld, liep dese Booswigt weg, soo dat men naderhand niet heeft konnen te weten bekomen, waar hy gebleeven was. Hier op liet de *Ceur-Vorst*, door een expresse Bode, den Marschalk *de Turenne* waarschouwen, dat sich voor eenen *Villeneuve*, dien hy naar het Leven afschilderde, mochte hoeden; ondertusschen dat de Marschalk *de Turenne*, even voor d'aankomst van desen Courier, ook een Expresse, wegens de selve oorzaak, aan den *Ceurvorst van Brandenburg* had afgesonden: zéker, een seer overtuygend Bewijs, dat sy beyde, d'een soo wel als d'ander, meer door loffelijke Krijgs-Daaden, dan door Bedrog of verraadersche stréken, hun Vyand sochten t'overwinnen. Waar over sy alsoo grooten Lof verdienden, als eertijds den Romeynschen Raad, wanneer deselve den Koning *Pyrrho* openbaarde, hoe sijn *Medicus Cyneas* aangeboden hadde, hem, voor een somme Gelds, onder de Genees-middelen, te vermoorden.

De Successen der Franssen, veroorzaken by hen groote Vreugde.

De voorgemelde *Successen* der *Fransche*, der *Ceulsche* en *Munstersche* Volckeren verwekten aan d'eene zijde groote Vreugde, en men vierde daar over in *Vrankrijk*, in 't *Ceulsche* en *Munstersche* Gebied door verscheyde Vreugde-Teykens; en sou dese Blijdschap in 't Ceulsche Land noch veel grooter geweest zijn, indien niet ter selver tijd aldaar door de geheele Contreye een schroomelijke Aardbéving was geweest, dewelke twee uuren lang durende, dat geheele Land tot Seven maal toe deed schudden en beeven, soo dat den grooten Altaar in de groote Kerck tot *Bonn*, nederstortte; 't welk van veele, voor een quaat Beduydsel wierd gehouden, insonderheyd als sy naderhand het Krijgs-geluk in diervoegen sagen veranderen en omkeeren, dat de *Ceurvorst van Ceulen* sijn Residentie-Stad moest verlaaten, en gedulden, dat deselve door het Geweld der Keyserlijke en Nederlandsche Waapenen wierd ingenomen. Aan d'ander zijde gaven de gemelde *Successen*, den genen die sich soo seer bemoeyden, om den *Ceurvorst van Brandenburg* tot VREDE te bewegen (waar van hier voor gemeld,) groote Aanleyding, om sich daar van te bedienen tot voortzetting harer Voornemens, dewelke seer gesecondeert wierden door de scherpe Proceduren der *Franssen* in 't Cleefsche Land, alwaar *Monsr. Germain*

Aardbeving in 't Ceulsche Land.

main Michaël Camus de Beaulieu, des Konings van Vrankrijks *Executeur*, in die aan den Rijn veroverde Plaatsen, in de Naam des Konings, in alle Cleefsche Steden een *Placcaat* deed publiceeren, waar in hy zekere Inwoonders tot *Commissarissen* benoemde en authoriseerde, om alle Krijgs-Officiers hare Goederen soo beweeglijke als onbeweeglijke op te soecken, niet alleen dier gene die sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid *van Brandenburg* selfs, maar ook die sijn Hoogheid den *Prince van Orange*, of den *Staaten Generaal* dienden; desgelijks ook de Goederen van soodanige, die sich maar eenigsins in des *Ceurvorsten*, of der *Generaal Staaten* Gebied ophielden; met uitdrukkelijk Bevel en Macht, om alle onbeweeglijke Goederen met desselfs gesamentlijke Dependentien te confisqueeren, en hare blote Huisen op 10, 20 à 30. Duysend Guldens te schatten, die sy binnen weinig dagen opbrengen, of verwachten moesten, dat deselve souden te neder getrokken of verbrand werden.

Der Franschen scherpe proceduren in 't Cleefsche Land.

Desgelijks sou men ook van alle beweeglijke Goederen een Inventaris maken, en deselve tot Geld brengen; boven dien ook alle Bosschen en Bomen afhouwen, d'Obligatien afkundigen, en de Capitalen, nevens alle verschene Huurgelden en Renten ontfangen; ook alle Burgers en Kooplieden dwingen tot Betaling van 't gene sy de Hollandsche Kooplieden of Inwoonderen, of iemand van 's Konings Vyanden schuldig waren; werdende alle Gouverneurs, Commandanten, Officieren, Richters en Overheden uitdrukkelijk aanbevolen, de geseyde *Executie* yverig voort te zetten, en te doen Effect sorteeren, niet tegenstaande de *Neutraliteyt*, die in *Febr.* 1673. noch tot in de derde Maand, ten behoeve van 't Cleefsche Land, geprolongeert was.

Met de Strengheid van dit *Placcaat* voeren de *Franssen* door alle Geweld-daadigheid op het hevigste voort, tot onverdraaglijke uitputting en groot Verdriet der Inwoonderen van 't Cleefsche Land, zettende soo wel de Roomsgesinden, als alle anderen, sonder eenig onderscheyt, door allerley nieuw opgesochte Geldmiddelen, op swaarder Contributien dan sy konden opbrengen, voornamentlijk in de Steden *Cleef*, *Goch* en *Santen*, dewelke sy, onder dekmantel van dat in *Calcar*, den 4. *Maart* 6. Compagnien Spaansche Ruyters, 200. Man sterk waren gekomen, soodanig met Garnisoen en Inquartiering beswaarden, dat men de Burgers en andere voorname Lieden, die niet ge-

vlucht

vlucht waren, naar proportie van hare Huyſen, 10, 15, 18, tot 20. Soldaten in 't Huys leydden, dewelke naar hunne gewoonte ſeer moetwillig levende, boven de Spijs en alle Onderhoud, noch dagelijks Randſoen-geld afvorderden. Sy ſochten de beſte protocollen en Regiſters op, om daar uit t'ervaren, hoe het met de Gelegendheid der Landerijen, Huiſen, Schulden en Inkomſten geſchaapen ſtond; waar uit ſy een grooten Schat te ſamen raapten. Selfs ontnamen ſy de voornaamſte Lieden hare Degens, die op het Cleeſche Hof brengende, daar voor, en voor de Vryheid, om die te mogen dragen, acht Rijxdaalders Rantzoen eyſchten.

d'Oorzaaken waarom Ceur-Brandenburg Vrede maakt.

Door deſe en diergelijke ſcherpe *Executien*, en door de voorgemelte *Succeſſen* der *Franſſen*, *Ceulſchen* en *Munſterſchen*, wierden niet alleen alle Landen des Ceurvorſt *van Brandenburg*, die aan den *Rijn*, *Roer*, *Lip*, *Eems*, en aan de *Weſer* gelegen zijn, ſeer verdorven en onder ſwaare Brandſchatting gebracht; maar boven dien ook van den Vyand ingenomen en overweldigt, uitgenomen alleen de Stad *Dortmond*, om dat die een Rijks-Stad is, ſoo dat 'er van 't Brandenburgſche Garniſoen geen andere bezet bleven, dan alleen de Steden *Calcar*, *Lipſtad*, *Bileveld*, *Herfoort* en *Minden*: waar door ſijn Hoogſtgemelde *Ceurvorſt* wierd bewogen, op een Heylſame VREDE te dencken; gelijk ſulks al lang voorheen het Oogmerk ſijner Krijgs-*Actien* en Staats-Handel was geweeſt, te meer, om dat, volgens ſijn ſeggen, niet ſoo præcijs als wel gehoopt hadde, van de *Keyſerſchen* en *Staaten Generaal* wierd geſecondeerd. Van welke beyde Stukken alhier wat nader Aanmerking dient genomen te werden.

Ten deele uit gebreke der Keyſerlijke Auxiliare Volkkeren.

Wat eerſtelijk de veraccordeerde Keyſerlijke Hulp belangt, daar in moet voorheen aangemerkt werden, dat in het *Tractaat* tuſſchen ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* en den *Ceurvorſt van Brandenburg*, den 25. *Juny* 1672. tot *Berlin* geſloten, (waar van ſoo wel de generale als ſecrete Artijkelen in *'t Derde Deel*, onder Num. 77. zijn aangeweſen geworden) in het Eerſte der ſecrete, en in het Eerſte en ſevende der Generale Artijkel uitdrukkelijk bedongen ſtaat, „Dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, ſoo wel als ſijn *Ceurvorſtelijke* „*Doorluchtigheid*, yder een Leger van twaalf Duyſent Man te „voed en te Paard in 't Veld brengen en onderhouden, als ook „deelve met alle noodige *Ammunitie*, en behoorlijke *Artillerye* „verſien ſoude, op dat daarmede d'een d'anders Voordeel betrachten,

„ten, sijns Schaade verhoeden, en harer beyden Best en Heyl „bevoorderen mochten: waar toe sy hare wederzijds Raad en „Waapenen wilden conjungeeren, om allen Invall, Geweld, „en Moedwil af te weeren, en hier in niet op te houden voor „al eer hen aan wederzijden behoorlijke *Satisfactie* soude gegeven „zijn.

Dese Conditie wierd aan de zijde des Keyserlijken Generaals soo weynig naargekomen, dat in *February*. 1673. wanneer de Marschalk *de Turenne*, nevens de Ceulsche en Munstersche Volckeren, op den Markschen Bodem *offensive* ageerden, in plaats van 12000. naaulijks 6000. Keyserlijke Soldaten wierden gevonden, die sich meenigmaal beswaarden, van hen met het Brandenburgsche Leger te conjungeeren, dat omtrent 20000. Man sterk, en met alle behoorlijke Krijgs-Materialen overvloedig voorsien was: waar door dan de Vyand gelegendheyd bequam, met wijde stappen groote Progressen in het Ceur-Brandenburgsche Land te doen.

Ten Tweeden, soo vermeende sijn *Keurvorstelijke Doorluchtigheyd* oorzaak te hebben, sich over de Keyserlijke Volckeren te beklaagen, als of hare schuldige Plicht niet in acht genomen, noch ook, volgens den Inhoud van 't derde en vijfde der Generale Artijkelen, de *respective* soo wel *Osnabrugsche*, als *Pyrenésche*, *Cleefsche* en *Aaksche* Vredens-*Tractaten* geen voldoening gedaan hadden, om de Wederspannigen, gelijk alhier de *Fransche*, *Ceulsche*, en *Munstersche* Volkeren waren, door de Waapenen met alle kracht en vermogen, tot behoorlijke *Satisfactie* te dwingen. Want,

Na dat Sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd van *Brandenburg* met soo een formidable Krijgs-Macht, nevens de Keyserlijke Volckeren, onder den Graaf *Montecuculi*, tot aan den *Rhijn* geavanceerd was, met intentie en voornemen, om gesamentlijk niets anders dan het gemeene Best te betrachten, en den Vyanden van 't Duytsche Rijk, 't welk de *Franssen* waren, met aller macht tegen te gaan, en deselve in al hare Desseynen te traverseeren; Soo waren de *Franssen* over desen Op-tocht niet weynig onsteld, weshalven *Duc de Turenne* met sijn Armée niets anders wilde ondernemen, dan alleenlijk de bewegingen deser Duytsche Machten observeeren. Doch de Brandenburgschen sulks vermerkende, gebruykten aan hare kant, veel meer dan de Keyserschen, allerley listen en laagen, om den *Franssen*, door het

veelvoudig heen en weder marcheeren, en het langwijlig verduuren, soodanig af te slooven, dat eyndelijk hare Macht genoechsaam van selfs sou moeten verdwijnen; ten welken eynde de Ceurvorst van *Brandenburg* geduurig de mine maakte, als of dan dese, dan gene Onderneming wilde in 't werk stellen, veynsende op verscheyde plaatsen te willen den *Rhijn* passéren; en dan weder eenige Aanvallen op der Franschen Bondgenoten aan d'over-zijde des *Rhijns* doende: Waar door eyndelijk het Fransche Leger onder *Turenne*, soodanig afgematteerd, vermindert en geruïneerd wierd, dat, ten uyterste genomen, niet anders dan diffensivelijk tegens de Duytsche en Brandenburgsche Magten sou hebben konnen ageeren. Want behalven alle gedetacheerde Partyen der *Franssen*, die gedurig seer deerlijk door de *Brandenburgschen* overvallen, en meesten-deel gecapotteert wierden, maakten 'er de Boeren selfs ook meenigte hier en daar heymelijk ter neder.

Als mede ter oorzaak van de misverstandige Oneenigheyt die men seer listelijk tusschen hem en *Montecuculi* had weten te brouwen.

In diervoegen, dat by aldien de *Brandenburgschen*, getrouwelijk door de *Keyserschen* waren gesecondeert geworden, sy buyten alle twijffel de *Franssen* totaliter souden geslaagen, en t'eenemaal geruïneerd hebben. Al het welke *Ceur-Brandenburg* genoegsaam bewust, deed sulks op het krachtigste, en met de meeste beweeg-redenen aan 't Keyserlijke Hoff te *Weenen* voorstellen: 't welk wel eenige operatie dede; maar niet van genoegsaam effect wierd gevolgt. Want sijn Keyserlijke Majesteyt liet hier op wel aanstonds expresse Ordre aan den Grave *Montecuculi* afveerdigen, waar door hem uitdrukkelijk wierd aanbevolen, sich op het spoedigste nevens al sijn onder-hebbende Krijgs-volkeren, met den Ceurvorst *van Brandenburg* te conjungéren, om gesamentlijker-hand, sonder eenig tijt-verlies, *Duc de Turenne* Slag te leveren; het welk alleen, indien het getrouwelijk was ondernomen geworden, bequaam sou geweest zijn, om alle Desseynen en Entreprisen, die *Vrankrijk* had willen ondernemen, soodanig te traverséren, dat die geheelijk buyten postuur souden gesteld, en het geheele *Duytsche Rijk*, nevens de *Vereenigde Nederlanden*, uyt alle verdrukkingen en benauwdheden gered geweest zijn. Maar,

Dit goede Werk, al te naadeelig aan de Desseynen der Paters *Jesuïten*, en die van de Fransche *Natie*, hebben het succes van dien, door hare sinisterlijke streeken, soo wel weten voor te komen, dat de Keyserlijke Generaal *Montecuculi*, in plaats van

van volgens d'intentie ſijner *Keyſerlijke Majeſteyt*, een expreſſe Ordre t'ontfangen, om ſich met het Brandenburgſche Leger te conjungeeren, en de Franſche Macht onder *Duc de Turenne* op 't lijf te vallen; bequam, geheel ter contrary, een ſtrickt Bevel, waar by men hem, met verſcheyde ſchoon-ſchijnende bygevoegde Redenen, het een en 't ander uitdrukkelijk verbood. En wijl het deſe voornoemde Eerwaardige Ordre niet meer aan ſubtile Uitvindingen, als ruymheid van Conſcientie ontbrak, ſoo was haar eerſte werk, om dit haar Voornemen wel te doen ſucccederen, van met groote vlijtigheid, alle bedenkelijke middelen in 't werk te ſtellen, om ſijn Keyſerlijke Majeſteyts oprechte Intentie, by den Ceurvorſt *van Brandenburg* verdacht te maken.

Welke valſche Aanſlach noch dies te meer wierd gefaciliteerd, door Brieven, die men *Ceur-Brandenburg* uit het Keyſerlijke Hoff te *Weenen* liet ter hande komen, waar in hy bericht ontfing, van d'oprechte Ordre die de *Keyſer* ſelfs aan den Generaal *Montecuculi* had laten toekomen, om ſich aanſtonds met *Ceur-Brandenburg* te conjungeeren; daar ondertuſſchen ſoo haaſt hy den voornoemde Keyſerlijke Generaal, tot d'uitvoering en in 't werkſtelling ſijner Schuldigheid aan-maande, deſelve ſich daar in ſeer weygerig hield, als gantſch geen kenniſſe van d'oprechte Ordre des *Keyſers* hebbende, waar van men nochtans *Ceur-brandenburg* had verwittigt, als of die waarlijk aan *Montecuculi* toegeſonden en behandigt was; maar wel van een geheel contrary Bevel, 't welk men hem ſeer valſchelijk in de Naam en onder het Cachet van den Keyſer had weten ter handen te ſtellen, even als of ſulks waarlijk des Keyſers Ordre en expres begeeren was; ondertuſſchen, dat wederom ter contrary *Ceur-Brandenburg* gants niets van deſe valſche en recht ſtrijdige Ordre aan *Montecuculi*, wiſt. Soo dat ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid noch dies te meer, door deſe weigering van *Montecuculi*, in ſijn achterdocht van des Keyſers ſincere Conduite, wierd beveſtigt. En

Ter contrary arbeyde deſe valſche Raad-gevers ook alſoo ſeer aan de zijde van den Keyſerlijke Generaal *Montecuculi*, om insgelijks by hem, d'intentie en alle proceduren van *Ceur-Brandenburg* verdacht te maken. In diervoegen het ons niet vreemd behoeft voor te komen, al had ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid ſich laten perſuadéren, (gelijk deſe ſiniſtre Voorgevers, hem door een derde perſoon, hadden weten in te boeſemen) dat het Huys van *Ooſten-rijk*, onder de hand met *Vrankrijk*, wegens

gens

gens een bysondere VREDE tracteerde. 't Welk den Ceurvorst van *Brandenburg* soo veel te waarschijnlijker voor quam, dewijl hy van dach tot dach bericht kreeg, dat den elendigen toestant van de Fransche Krijgs-Macht onder *Duc de Turenne* hoe langs hoe meer toenam, ondertusschen dat ter selver tijd insgelijks de hardnekkigheid van *Montecuculi* ook aangroeyde, om sich niet te willen met hem vervoegen, noch de *Franssen* tot het aangaan van een Veld-slag, het hooft bieden.

Dan, wijl dit onderling Verschil, alleen uit valsche voorgevingen, en in een verleydent Misverstand bestont, 't welk de tijd, door ontdekking der waarheid, seer lichtelijk had konnen doen verdwijnen; soo was 't dat dese sinistre Adviseerders alle mogelijke vlijd aanwenden, om noch een derde middel, tot meerder voortzetting harer verkeerde Voornemens, uit te vinden: 't welk hier in bestont, det sy den Ceurvorst *van Brandenburg*, na denselve van hare valsche berichtingen vervult, en al des Keysers Conduite by hem verdacht gemaakt te hebben, door den Hertog *van Nieuburg*, met alle bedenkelijke beweeg-redenen, tot het aangaan van een bysonder Vredens-Verdrag met *Vrankrijk*, sochten te bewegen.

Doch, wijl sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid soo uit genereusheyt, als om sijn eigen Eer, en Reputaties halven, niet wilde, dat Sijn Keyserlijke Majesteyt soude onbewust zijn, van het rechtveerdig gevoelen, dat hy over het doen van *Montecuculi* droeg, soo was dese Generaal, wanneer hy weder te *Weenen* voor den Keyser quam, ten hoogsten verwondert, soo haast Sijn Majesteyt hem op een seer straffe wijse, Rekenschap van al sijn Bestiering en bedrijven afvorderde, willende wel expresselijk de reden en oorzaak weten, waarom sich niet by het Brandenburgsche Leger vervoegt, en *Turenne* geen Slach gelevert hadde; aangesien men hem daar toe een uitdrukkelijk Bevel had laten toekomen. Maar niet weiniger als den Grave *Montecuculi* sich met Verbaastheid over dese onverwachte Vraag ontzette, wierd ook Sijn *Keyserlijke Majesteyt* met hoogste verwondering ontsteld, soo haast hy voor oogen sach, dat dese Dappere en voorsichtige Krijgs-Overste, tot sijn volkomen Ontlasting, een uitdrukkelijk Bevel vertoonde, 't welk in behoorlijke Forme hem seer duydelijk verbood, sich met *Brandenburg* te conjongeeren, en *Turenne* te slaan. En waarlijk dese Generaal had in dusdanige Ontmoeting een volmaakte rechtveerdiging van sijn geheele

heele Saak en alle bedrijven ten hoogste van nooden, niet tegenstaande sijn Heer en Meester de *Keyser*, door langduurige Ervarendheid genoegsame kennisse van sijn oprechte Getrouwheid hadde; ten einde hy sich met goet fatzoen uit desen valschen Strick, ongehindert mocht ontwinden.

Ten derden, seyden de Brandenburgschen, dat aan Keyserlijke zijde niet genoeg gewaakt, noch ook niet gevigileert was, om volgens den Inhoud van 't negende generaal Artijkel des gemelten *Tractaats*, de Ceurvorsten en Standen des Rijks, waarmede sijn Keyserlijke Majesteyt een provisionéle *Defensivè Alliancie* had opgericht, te bewegen, dat sich ook in dit *Tractaat* souden ingelaten hebben.

Het tweede Stuk, aangaande de beloofde Geld-Hulpe der Vereenigde Provincien, daar in staat aan te merken, dat sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid *van Brandenburg*, in het beyder-zijds *Defensive Tractaat*, 't welk tusschen hem en de *Staaten Generaal* den 6. *May* 1672. tot *Ceulen* aan de *Spree* is gesloten geworden, (gelijk in 't *Tweede Deel* onder Num. 12. is te lezen) voornamentlijk op de *Defencie* sijner Westphaalsche Landen heeft gesien; welke anders den Vyand tot een Roof souden geworden zijn: en dat hare *Hoog-Mogenden* in 't 5, 6. en 12. Artijkel des selven *Tractaats* hadden belooft, sijn *Ceurvorstelijke Doorluchtigheid* in den beginne van ider Maand præcis, binnen *Hamburg* of *Breemen*, een gewisse groote Somme contante penningen te doen betalen, niet alleen tot Onderhouding van de helft sijns Legers, 't welk de Ceurvorst 20000. Man sterk te Velde brengen soude; maar boven dien ook tot d'Artillery-Bedienders en de Paarden, als ook de dagelijksche Onkosten tot d'Ammunitie, Schans-Gereedschap, Geweer, en meer andere diergelijke Behoeftigheden.

En ten deelen uit ontbreking der Nederlandsche Geld-Hulpe,

Na dat nu sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid met geseyde Leger te Velde was getrokken, konden deselve *Subsidien*, op den beloofden tijd soo niet volgen, ter oorzake van den byna geheel verwoesten STAAT der *Vereenigde Provincien*; maar wierden soo langsaam betaalt, dat daar van in de Maand *Maart* 1673. noch een groote Somme ontbrak: waar door den Hoogstgemelten Ceurvorst, sich als doen, met een soo swaar Leger, en desselfs daaglijksche Onderhouding, seer beswaard vond, om den Oorlog dus langer met sijn eigen gereede Penningen te continuëren; te meer, alsoo sijn eigen Westphaalsche Landen, door

den Vyand (gelijk hier voor geseyt) verwoest en onbequaam gemaakt waaren van daar uyt eenige Gelden tot Voortzetting van den Oorlog te konnen trekken: waar door dan dies te meer genootzaakt wierd, met de *Franssen* een VREDE te sluyten, schoon geheel tegens sijn Wil en Meening.

Ten anderen, was in 't 27. Artijkel van 't selve *Tractaat*, by de Heeren *Staaten Generaal* aangenomen, dat sy ook andere Koningen en Potentaten, soo veel mogelijk, tot Aanneeming deser *Alliantie* souden trachten te bewégen, voornamentlijk de Heeren Hertogen van *Braunswijk*, ten minste sijn Vorstelijke Doorluchtigheyd *Georg Wilhelm*, als ook sijn Vorstelijke Doorluchtigheyd *Rudolph Augustus*, beyde Hertogen van *Braunswijk*, *Zell* en *Wolffenbuttel.* Doch ter selver tijd als sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd van *Brandenburg* in *Maart* 1673. sich in 't geseyde Gevaar bevindende, genoodzaakt wierd, met de *Franssen* een VREDE aan te gaan, was daar noch met sijn Koninklijke Majesteyt van *Deenmarken*, noch met *Braunswijk* geenig *Tractaat* gesloten, niet tegenstaande de Heeren *Staaten Generaal* daar toe alle mogelijke Vlijd hadden aangewend.

Al het welke d'oorzaken zijn, waar door sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd *van Brandenburg* is bewogen geworden, met de Fransche *Commissarissen* een VREDE te maken, volgens den Inhoud van d'onderstaande Artijkelen, ten eynde sijn Westphaalsche Landen uyt het baarblijkelijk Gevaar en gewis Verderf te redden:

Vredens-Artijkelen tusschen Ceur-Brandenburg en Vrankrijk.

I. *Alle de Krijgs-Volckeren van den Koning van Vrankrijk zullen uyt alle de Landen van Cleef en Marck, toebehoorende sijn Ceur-vorstel. Doorl. van Brandenburg, te vertrekken hebben.*

II. *Zullen aan sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd alle de Plaatsen, by de Franssen geoccupeert, met alle Munitie en Geschut gerestituëert werden, behalven* WESEL *en* REES, *welke gedurende den Oorlog met de Heeren Staaten, in Besetting van Vrankrijk zullen blijven; of zal in plaats van* REES, SCHENKE-SCHANS *gerestituëert werden.*

III. *Zal sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd in volle Possessie en Genot van sijn Domainen, Tollen en andere Leen-goederen moeten hersteld, en in geenderleye maniere daar in geperturbeert werden.*

IV. *Zullen van nu af alle Exorbitantien, Contributien of Schattingen, 't zy datse belooft zijn te geven of niet, en onder wat Pretext sulks soude mogen geschieden, zullen van geender kracht zijn.*

V. *Zul-*

V. *Zullen alle voordere Confiscatien, die, of door den Intendant selfs, of door Commissarissen ge-ëyscht werden, ophouden.*

VI. *Zullen aan alle particuliere Ondersaten van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd haar Goederen gerestitueert werden, sonder eenige verdere Taxatie.*

VII. *Sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyds Ondersaten zullen in hare oude Privilegie, Regeering en Administratie van haar Rechten der Landen Cloef en Marck blijven, en zullen de Inwoonderen der Steden* Wesel *en* Rees *aan het Guarnisoen, buyten de Slaap-plaats, niets hebben te geven.*

VIII. *Sonder consent van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd zullen geen Passagie, Door-tocht, of Inquartiering door sijn Landen genomen, of aan de Ondersaten van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd eenige overlast gedaan werden.*

IX. *Alle dese Artijkelen zullen by sijn Koninklijke Majesteyt en Geallieerden strictelijk geobserveerd werden.*

Over dese onverwachte VREDE verwonderde sich de gantsche Wereld, en men begon in *Nederland* tegens sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd geweldig te morren, hem opendlijk beschuldigende;

Als dat, volgens den Inhoud van 't 10. en 15. Artijkel des voorseyden Tractaats, na verloop der 2. Maanden, en d'ontfangene Werfgelden, sijn Leger van 20000. Man, niet volkomentlijk in sijn Westphaalsche Landen gelevert hadde, veel weyniger het selve aan die Plaats Vyandelijk doen agéren; daar nochtans sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd, de Heeren *Generaale Staaten*, en desselfs Extraordinary Gedeputeerde de Heer *Godert* Baron *van Rede*, Heer tot *Ameronjen*, daar over verscheide malen soo schriftelijke als mondelijke Oorzaken te vooren gelegt hadde, waar tegens noch de Heer van *Ameronjen*, noch iemand anders iets wist te seggen, gelijk sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd naderhand, door een Brief aan de Heeren *Staaten Generaal* geschreven, tot sijn Ontschuldiging sulks bybrengt. Waar over veel Speculatien vallen.

Hier by komt noch, dat de Heeren *Staaten Generaal*, door den Hooggemelden Heer *van Ameronjen*, sijn Ceurv. Doorl. hadden doen beloven, dat, soo haast als met sijn Leger in de Westphaalsche Landen soude aangekomen zijn, sy hem alsdan uit hare Fortressen, die sy doemaals noch by den *Rijn*, *Yssel*, en andere plaatsen hadden, met Levens-middelen, Ammunitie, en

voor-

voordere Nooddruft souden voorsien; en boven dien noch uit haar Leger, 24000. Man nevens de sijne laten agéren. Welk Voordeel sijn Ceurv. Doorl. ook gelijkelijk is berooft geworden; wijl deselve Steden nevens noch drie geheele Provincien, door de Fransche, Ceulsche en Munstersche Soldaten waren ingenomen, voor al eer dit *Tractaat* door de Heeren *Staaten Generaal* geratificeert was. Waar door deselve in soodanigen Stand zijn gebracht geworden, dat hen onmogelijk waar, de beloofde 24000. Man, nevens de Levens-Middelen, Ammunitie, en andere Noods-behoeften, uit gemelte Quartieren, na het Ceur-Vorstelijke Leger te zenden.

Ja, boven dien is noch bekent, dat, wanneer sijn Ceurv. Doorl. volgens het Letterlijk verstand van dit Tractaat, met sijn Leger te dier tijd in *Westphalen* getrokken was, en tegens de Triumpheerende Vyanden geägeert hadde, by den *Vereenigde* STAAT niet het geringste Nut heeft konnen verschaffen, noch den Vyanden, als veel sterker dan sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid, gants geen Schaade aan hare Vestingen, noch Afbreuk aan hare Manschap heeft konnen doen, noch eenige andere Voordeelen aan Hoog-gem. Heeren *Staaten* toevoegen; maar dat veel eer, naar alle apparentie, sijn geheel Leger daar door soude geruïneert, en sijn gesamentlijke Manschap in 't uisterste Gevaar gebracht geworden zijn. Waar over sijn Ceurv. Doorluchtigheid noodwendig een andere Marsch, en geheel andere Resolutie heeft moeten aanvaarden, waar van soo wel sijn Hoogheid, als ook den Heer *van Ameronjen* aanstonds Bericht is gedaan, en heeft deselve Marsch dese Wercking te weeg gebracht, dat den Marschalk *van Turenne*, met de grootste en aansienlijkste Fransche Macht, tot sijn groot Nadeel, eerst in *Westphalen*, daar na by den *Rijn*, en aan *d'Opper-Moesel* by *Trier*, den Nederlandschen Bodem heeft moeten verlaaten, en wegtrekken: waar door het Nederlandsche Leger groote gelegendheid wierd gegeven, om soo wel binnen als buitens Lands offensivelijk tegens hare Vyanden t'agéren.

't Is seer aanmerkens-waardig, dat sijn Ceurv. Doorl. *van Brandenburg*, by d'oprechting deser VREDE, met een besondere Voorsichtigheid, in de secrete Artijkelen heeft bedongen, dat de *Koning van Vrankrijk*, des Roomschen Rijks Bodem op geenderley wijse ontrusten soude, of dat anders aan de gemaakte VREDE niet wilde verbonden zijn, maar de Vryheid behouden,

den, om tot Bescherming van 't Roomsche Rijk t'ageren, wanneer hem sulks luste.

Hier toe hebben hem alle gepasseerde Omstandigheden en 't overweegent Verstand bewogen; waar uyt voorheen genoegsaam aanmerkte, dat de *Franssen* niet souden nalaten, de Rust des Rijks meer en meer t'ontrustigen, daar door hy dan overvloedige gelegendheid soude vinden, om de goede Saak naar uiterste Vermogen voorder te helpen seconderen. Om welkers oorzaak hy ook sijn geheele Armée (schoon uit sijn eigen Beurs) heeft onderhouden, en niet een eenig Man daar van afgedankt noch gereduceert, noch ook geen derde Party heeft willen kiesen, (gelijk de *Kroon Sweden*, en sommige Vorsten des Rijks hem recommandeerden) op dat sijn handen daar door niet souden gebonden werden; niet tegenstaande hem een groot Voordeel, soo wel aan Geld als andersins wierd aangeboden.

Alsoo de *Franssen* het hier boven gemelde niet be-oogden, wierden sy door dese *Vrede* soo Hoogmoedig, dat d'Opper-Officieren, beroemder wijse, rond-uit seyden; de *Hollanders* haar nu wel om *Vrede* souden bidden, en bekennen, dat hun *Koning* hen groote Genaade had bewesen, ter tijd als hy den *Hollanderen* dese Conditien wilde gestendig zijn, waar toe in de Maand *July* 1672. sich tegens den Heer *de Groot* soo mildiglijk had aangeboden; en dat sy nu ten minsten, den *Koning* al hare Plaatsen en Vestingen, in *Braband* en *Vlaanderen*, *als Breda*, *'s Hertogenbosch*, *Mastricht*, *Bergen-op-Soom*, *Hulst*, *Sluys*, het *Sas van Gendt* etz. nevens *Schencke-Schans*, en eenige vrije passages over den *Rijn*, souden afstaan, als ook tien Millioenen voor d'Oorlogs Onkosten verschaffen, en den Vrijen Handel na *Oost-* en *West-Indiën* vergunnen; Waar tegens als-dan de *Koning* haar de Drie veroverde Provincien soude weder-geven. Ja, twijffelden ook niet, of *d'Engellanders* souden ook eenig Voordeel in *Oost-Indiën*, het Vlagge-Recht, en een jaarlijksche *Recognitie* voor den Haaringvangst bedingen; en dat de Ceurvorst van *Ceulen*, de Stad *Rijnberg*, nevens het Graafschap *Meurs*; en de Bisschop *van Munster*, de Heerlijkheid *Berkeloo*, met noch eenige andere Plaatsen, en boven al, noch een notabele Geld-somme, begeeren souden.

De Franssen werden Hoogmoedig door den gemaakte Vrede met Ceur-Brandenburg.

Maar al dese Fransche Inbeeldingen zijn soodanig te niet gegaan, dat binnen een jaar tijds alle veroverde Steden en Landen selfs hebben moeten verlaaten, en haar eigen Frontieren voor den Invall der Vyanden beschermen, hebbende van alles

Ff niets

niets meer over behouden, dan d'eenige Stad *Maſtricht*, die ſy met ſoo dueren Bloed hadden gewonnen, en met ſoo groote Onkoſten moeſten onderhouden.

De Keyſer vergadert een Leger van 30000. Man in 't Bohemer Land.

Hier boven is gemeld, hoe een gedeelte Keyſerlijke Volckeren, door *Turingen* na *Bohemen* marcheerde, alwaar een Leger van 30000. Man wierd opgerecht, om na den *Rijn* te trekken, alſoo de *Keyſer* geen VREDE met *Vrankryk* te gemoed ſach. Dies hy een Brief met ſeer beleefde Termen aan den *Vereenigde* STAAT ſchreef, verklarende, dat hem de te-rug-tocht der Auxiliare Volckeren van herten leed was, niet te min, wilde hare Hoog Mog: verzekert houden, dat hen ſtandvaſtig, en met een oprecht Gemoed ſoude helpen en byſtaan, en *Vrankrijks* Aanſlaagen, tot nadeel van 't *Vereenigde Nederland*, op het krachtigſte tegen gaan. Dan,

Den *Franſſen* het niet genoeg zijnde, dat ſy *Brandenburg* van de Geallieerde Volckeren hadden afgetrokken, ſochten ſulcks ook by den *Keyſer* te weeg te brengen, en ſelfs in den beginne met vele Beloften en ſchoone Toeleggingen. Doch deſen aanſlag naar hun begeerte niet gelukkende, begonden door harde dreygementen, van te willen een Leger in des Keyſers Erflanden ſenden; niet te min konden al deſe liſtige practijken geen effect ſortéren, gelijk men in 't vervolg genoegſaam kan ſien.

Sweden preſenteert Vrankrijk, Engeland en den Vereenigde Staat, hare Mediatie tot VREDE aan.

De *Kroon Sweden*, niet tegenſtaande deſelve dagelijks veel Volks na *Pomeren* en in 't Stift *Bremen* ſond, onder pretext van daar mede alleenlijk te willen de bewégingen harer Naburige Vorſten obſervéren, ondertuſſchen groote Inclinatie tot een algemeene Vrede toonende, had haar Ambaſſadeurs, om ten dien eynde hare *Mediatie* by ſijn Majeſteyt van *Groot Brittanien* aan te bieden, expres naar *Engeland* geſonden; van waar deſelve *Miniſters*, *Baron Spar* en *Ehrenſteyn*, met een Konings Jacht den 6. *December* 1672. tot *Rotterdam*, en den 9. dito binnen den *Haag* arriveerden, om insgelijks de *Mediatie* van hun Koning, aan deſen *Staat* te komen aanbieden, tot beſliſſing en uytdemping van de ſwevende Ontroeringen deſes verderflijken Oorlogs; gelijk ook ten dien eynde twee *Sweedſche Miniſters* in *Vrankrijk* waren, om, waar 't mogelijk, den VREDE te herſtellen, en de RUST in 't Chriſten-rijk te doen herleven.

De publijke Intrede en Audientie van deſe Heeren *Mediateurs* wierd ter oorzake van ſijn Hoogheyds abſentie, en den gemelten Heer *Ehrenſteyns* Indiſpoſitie, tot beter occaſie uytgeſtelt;

en

en eyndelijk op den 5. *Jan.* 1673. met alle behoorlijke Ceremonien ge-effectueert: Ondertusschen dat wy derselver Uytwerkingen en voordere Agitatien, tot het Verhaal van den *Ceulschen Vrede-Handel*, zullen laten berusten; dienende dit hier alleenlijk, om te doen sien, hoe men selfs gedurende alle de volgende wreede Krijgs-Actien, en weder-zijds furieuse voortzettingen des Oorlogs, echter ten allen tijden het aangenaam geluyd van 't Vredens-Basuyn tusschen-beyde quam te hooren, terwijl den Krijg-Marsch en 't Alarms-Trompet des Bloedigen Oorlogs, gestaadig met sijn effroyable Klanck, door geheel EUROPA schalmden.

Franssen handelen soo slecht in Gulikkerland, dat men hen dreygd van daar te drijven.

Sr. Louvois, een Fransche Overste, die met 1800. Paarden na den Marschal de *Turenne* marcheerde, gebruykte groot gewelt aan d'Inwoonders van 't *Gulicker Land*; waarom de Hertog *van Nieuwburg* hem deed aanseggen, dat sich aanstonds weg maken, en dat Landschap verlaten soude; indien niet, dat men hem als-dan daar toe soude dwingen, met expresse byvoeging, dat wanneer hy over den *Rhijn* trok, sich uyt het *Bergsche Land* moest houden. Waar op sich wel terstond voort maakte, maar geensins de Bergsche Landen verschoonde; in dier voegen, de Hertog *van Nieuwburg* eenige Troupen derwaards sond; maar hy liet hen den rug sien, en maakte sich door.

De Keyser wil sig geensins naar Vrankrijks begeeren schikken.

Hoewel tusschen de *Kroon Vrankrijk*, en den *Ceurvorst van Brandenburg* een Verdrag van VREDE was getroffen, bleef echter *Duc de Turenne* in der *Mark*; buyten twijffel om een waaksaam oog op de Keyserlijke Toerusting te houden, aangesien de *Franssen* van die kant niets goets vermoedden, om dat, noch door al hare listige aanslaagen, noch door schoone beloften, noch met harde dreygementen sijn Keyserlijke Majesteyt, naar hun wil hadden konnen disponéren, willende liever sijn eygen, en des algemeenen Duytschen Rijks *Interest*, als een trouw Opperhooft, van alle desselfs aanhoorige Ledematen, met al sijn macht behertigen, dan het voordeel der *Franssen*, tot sijn eygen nadeel, te betrachten. Want,

Schoon hy groote Aanbieding doet.

Vrankrijk voor hebbende, met de Geallieerden van desen STAAT apart te handelen, had reeds te *Weenen* Aanbieding laaten doen, om den *Keyser* het Hertogdom *Lottharingen* weder in te ruymen; en te maaken, dat de beyde Bisschoppen van *Ceulen* en *Munster*, als by maniere van Afbidding, hun Handel souden goet maaken; mits sijn *Keyserlijke Majesteyt* met *Vrank-*

rijk apart wilde sluyten. Maar die wel Wijser, en met meerder Oprechtigheyd willende Handelen, heeft sulks Genereuslijk afgeslagen.

Dus begaf sich *Duc de Turenne* eindelijk na *Soest*, alwaar met sijn onderhebbende Volkeren, (daar van bereyds vele weg geloopen, en als met de sneeuw gesmolten waren) den Inwoonderen des Lands seer slechtelijk, naar den gunst der ongunstige Soldaten, tracteerden.

Franssen huysen seer grousaam in 't Land van *Luyck*.

Geheel *Kleyn Braband* wierd vol Dragonders gepropt; ondertusschen de *Franssen* onder *Duc de Duras* gants *Luyker-Land* bedorven, waar door d'Inwoonderen groote armoede, veel elend en jammerlijk gebrek leden, werdende verscheyde van hare Dorpen t'eenemaal uit-geplondert, selfs tot onder 't Spaansche Gebied; andere Dorpen moesten 2000. Maaten Haver, en voorts alles naar advenant aan de Franssen verschaffen, of wierden anders, by gebreke van dien, al mede ledig gerooft en uyt-geplondert, en de Schout met de Meyers weg gehaalt. Waar op dan eindelijk de Staten van *Luyck* resolveerden, 3 à 4000. Man tot defensie van 't Land te werven.

Meenen St. *Truyen* t'overrompelen, maar sy komen met schande daar van.

Middelerwijl socht *Duc de Duras* ook de Stad *St. Truyen* t'overrompelen; weshalven hy een Trompetter voor af sond, die van sommige Ruyters, en een Macht van 900 a 1000. Man Infantery wierd gevolgt: de Trompetter genaadert tot aan de Voorwacht, die niet al te sterk was, versocht den Burgemeester te spreken; waar op de wacht antwoorde, sulks selfs te zullen doen: Ondertusschen dat de Trompetter eenige haspeling maakte, en de sijne met blaasen de leus gaf. De grootste Troup aan de Wacht quaat achterdenken krijgende, de Poorten toe slooten, en een Alarm maakten, soo dat een yder in 't harnas, en op de Vesten quam; en aanstonds los-brandden op de gene die reeds tot in de Voorstad waren genaadert; in diervoegen dat de Ruyters, die binnen geraakt, en by de Burgermeesters gebracht waren, om genaade baaden, seggende, dat de Trompetter dese Folie onwetende had gedaan, en dat sy tot sijn verdiende straf, hem selfs wel wilden harquebuseeren. Dus kregen sy haar PARDON, met dit expres bevel, om aan *Duc de Duras* te seggen, *Dat hy geen* MASEYCK, *noch* TONGEREN *voor de hand hadde, en dat sy geresolveert waren, hen tot den laasten Man te defendeeren.*

SijnHoogheid op alles

Sijn Hoogheid *Prince van Orange*, met sijn Leger uit *Braband* keerende, en tot *Breda* zeeker Bericht van eenige Vyands Aanslaa-

ſlaagen bekomen, was op den 30. *Decemb.* tot *Alphen* gearriveert, daar hy door ſijn Wijs Beleyd, op alles goede Ordre braght. En ſiende, dat de Land-Lieden, door den Inval der Vyanden, en groote Moedwil der Krijgs-lieden veel hare Dorpen en Wooningen hadden verlaaten, heeft hy, om de Saken weder op een goede voet te herſtellen, en de Gevluchten weder in hare Huiſen te doen keeren, een ſterk Placcaat doen publiceeren, waar by alle d'Onderdanen en Ingezetenen des Lands, vriendelijk ingedaagt, ſeer ſtriktelijk, ja op Pœne des Doods, allen Militairen aanbevolen en gewaarſchouwd wierd, deſelve aan hare Perſoonen noch Goederen niet het geringſte Moleſt te doen, noch eenige Schade toe te voegen; maar een yder vry en geruſt het ſijne te laten genieten, hun Koophandel en Neeringen te drijven, en hare Bedieningen en Ampten vrediglijk, als voortijts, te handhaven; nemende hare Perſoonen, Huyſen en Goederen in ſijn ſonderlinge *Protexie* en *Sauvegarde*. Ook deed ſijn Hoogheyd in 't Leger verſcheyde Soldaten, over gepleegde Inſolentie, ophangen; des-gelijks eenige over valſche Munt; en den Collonel *Pain* & *Vin*, over ſijn gepleegde Wandevoiren, gevangen nemen.

goede Ordre ſtellende.

Roept door Placcaat, alle Gevluchte ten Platten Lande, weder in hare plaatſen,

In aanvang des Jaars quamen de Generaals perſoonen en Officieren, als ook de Heer *Beverning* Gedeputeerde te Velde, die op ſijn verſoek, van deſe Bediening niet lang daar na, gedimitteerd, en bedankt wierd, weder binnen 's Lands, werdende van d'opgetogen Militie gevolgt, dewelke van het veelvoudig heen en weer marchéren, en door een harde Winter-tocht, met na, en van *Charleroy* te trekken, daar ſy alleen door de bittere Koude van daan gedreven, ſeer afgematteert zijnde, in verſcheyde Steden ter Winter-quartier wierden gelegt, om ſich te refreſchéren; waar tegens weder veel gewurvene Bootsgeſellen na 't Gros van 't Leger trokken, tot verzékering tegen verderen Inbreuk der Vyanden. Waar op de *Franſſen*, den 4. *Jan.* de Poſt van *Nieuwerbrugge*, ſonder geforceert te werden, uit eigen motijf quiteerden, na dat voorheen, (gelijk in 't DERDE DEEL gemeld) daar omtrent alles afgebrand, tot den gront geruïneerd, en den Inwoonderen ſeer onmenſchelijk getyranniſeert hadden, ſoo als de beſondere Hiſtorie van *Bodegrave* en *Swammerdam*, genoeg doet ſien; mede-voerende van de voornoemde Poſt, 12. Stukken Geſchut, en voorts al 't gene hen aanſtond en dienſtig was.

De Franſſen quitéren de Poſt te Nieuwerbrugge;

Kort daar aan wierd deſe Poſt, hoewel der ſelver Fortifica-

En de Staatschen nemen die weder in bezetting.

tie ten deelen door de *Franssen* gedemoillieert, weder met *Staaten* Volk bezet, en tot meerder zecuriteyt, verscheyde Uitleggers met Geschut daar omtrent gelegt; doch dit Volk heeft daar niet lang konnen verblijven, ter oorzake van 't Hooge Water, waarmede niet alleen geheel *Zuyd-Holland*, maar selfs de *Franssen* tot *Uitrecht* seer ge-incommodeert wierden, door dien men, tot betere verzékering des Lands, de *Yssel-sluysen* binnen der *Goude* hadde ge-opent, en boven dien ook een groot Gat in de *Leck-dijk* was gespoelt, waar door gestadig veel Water invloeyden, en dus het gat noch gedurig grooter wierd.

De Fransen op Holland soekende in te breken, stelt men sich daar dapper in postuur.

De *Franssen* dikwils nieuwe Desseynen smedende, en somtijts ook onderstaande deselve te willen uytvoeren, om alsoo d'een of d'ander Post attaqueerende, ergens op de *Provintie* van *Holland* in te bréken; was men ondertusschen hier te Lande niet alleen seer op sijn hoede, om de voornaamste Posten wel te beschermen, en yverig bedacht, om alles soo zecuur te maken, dat d'uyterste Grensen en Frontieren, (gelijk hier voor in d'Oorlogs-toerusting omstandig aangewesen) in een geheel redoutabel Postuur mochten zijn; maar men leyde 't ook daar op toe, om met eerste bequaamheyd van Vorst, den Vyand selfs van buyten te gaan afbreuk aandoen, en de Posten harer *Conquesten* te forcéren: ten welken eynde, als ook om de voordere Welstand des Lands, sijn Hoogheyd dagelijks met de Generalen en Hooge Officieren, binnen den *Haag* in Conferentie was, om alles op 't bequaamst t'overleggen, en de goede Desseynen op 't zekerst in 't werk te stellen. Waar op dan een meenigte Geschut deed verveerdigen, en een groot getal Ys-sleden liet toestellen, yder met 3. stukjes Canon beset, om over 't Ys te gebruyken, nevens een meenigte Leger-Waagens, en groot getal ys-sporen, alles tot een volkomen Op-tocht, werdende de Patenten verveerdigt tot den Opbod van den Vierde Man, soo Burgers als Boeren door geheel *Holland*, om deselve nevens een goede Party Soldaten af te senden, soo dra de gelegentheyd sich toedragen soude iets t'ondernemen, zullende gesamentlijk een Leger van over de 10000. Man uytmaken: En tot voorkoming van alle weder-willigheyd, wierd in den *Haag*, en vervolgens door gants *Holland*, een Waarschouwing gepubliceert, als onder Num. VI. te sien.

Waarom Sijn Hoogheyd met de Generaals Officieren confereert,

En alles doet prepareren, om den Vyand selfs afbreuk te doen,

Weynig tijds daar na trok sijn Hoogheyd weder na 't Leger, en alle voordere Officieren yder naar hunne respective Posten: de

de Borgers uyt de Steden van Zuyd-*Holland* begaven ſich ook na 't Gros van de Land-Macht, en wierd voorder alle Toeſtel en preparatie gemaakt, op hoope en verwachting, dat wijl het nu aan 't vrieſen ſloeg, bequame gelegendheyd ſou voorkomen tot eenig Exploict t'ondernemen, waar toe alles gereed en vaardig ſtont, en een groote meenigte Volk by der hand was gebracht; maar wijl de Vorſt niet ſterk genoeg aanhield, en het ys door de harde ſtroom van 't water, tot ſijn behoorlijke dikte niet konde toenemen; wierd dat onbequaam gevonden, om ſich met ſulken ſwaarte, en ſoo groote macht daar op te haſardeeren. Dienvolgens heeft alle deſen Toeſtel alleenlijk deſe vrucht gebaart, dat men ſich zecuur en redoutabel voor den Vyand hield.

En daar na weder naar 't Leger trekt.

Ondertuſſchen ſcheen 't als of de *Franſſen* ook weder eenig Deſſeyn over 't ys voor hadden, door 't bereyden en toeſtellen van eenige Stukjes op Sleden, en een meenigte Ys-ſleden noch apart by een te verſamelen; doch hare Intentie veropenbaarde ſich alderbeſt, wanneer ſy kort daar aan 12. van de ſwaarſte ſtukken Kanon uyt het Arſenaal haalden, en deſelve, om te probeeren, ſoodanig hadden overlaaden, dat 3 à 4. daar van, hen om d'ooren ſprongen, en de reſt op twee na, al te maal aan ſtukken berſteden; al het welke meerder blijken ſchenen, van ſorgelijke Toebereyding om diffenſivelijk op haar hoede te zijn dan te willen onderſtaan, offenſivelijk tegens de wel-bezette Poſten van *Holland* t'ageeren, en een expeditie over 't ys, volgens hun braverend voorgéven, t'ondernemen; waar toe men wel ſelden gewoon is, ſoo ſwaar Geſchut te gebruyken, voornamentlijk als het ys ſoo ſwak blijft, dat naaulijks de Menſchen alleen ſich daar op derven betrouwen.

De Franſſen maken de mine als of ſy eenig Deſſeyn over 't ys wilden ondernemen.

Maar d'uitkomſt doet haaſt ſien, dat ſy meer beſorgt waren, om haar ſelfs te beſchermen.

Na 't aflaten van de Vorſt, is het *Staaten* Leger weder geſcheyden, yder deel in desſelfs reſpective Quartieren gegaan, en de opgetrokken Burgers en Boeren, yder naar hun huys gekeert, na reeds een wijl tijds in hun Marſch begrepen geweeſt te zijn: want yder, op wien het lot viel, of die vrywillig daar toe genegen was, als anders door deſe gedurige Troubelen van Oorlog niet veel te verſuymen hebbende, begaven ſich derwaards, om hunne dienſt en getrouwigheyd voor 't gemeene Vaderland, in deſe hoogdringende Noodval, dapperlijk te betoonen. Tot welkers Vergelding, die ſy, of dagelijks, of des weeks ſouden genieten, als ook hoe veel yder naar ſijn Qualiteyt, ſoo wel d'Officieren

Wegens den Opbod der Burgeren en Boeren.

cieren als gemeene Man, voor hun trouwe Dienften fouden ontfangen, wierd een expreffe Ordonnantie van den *Staat* gepubliceert.

Franffen overweldigen veel plaatfen in 't Land van *Luyck*.

Ondertuffchen graffeerden de *Franffen* dagelijks in 't *Land van Luyk* feer geweld-daadig, nemende *Faffe*, *Conigne*, *Chaftelet*, en meer andere Plaatsjes geweldiger hand in; en meenende insgelijks *Thuyn* t'overrompelen, wierden daar ten platten Lande door de Huislieden gerepoufeert; onderwijl fy alles, 't geen hare gepretendeerde Contributie niet ter beftemder tijt opbracht, in brand ftaken, en in d'uiterfte Ruïne ftelden, fich dus genoegfaam met geweld van 't geheele *Luyker-land* Meefter makende; buiten twijffel om tegen 't voorjaar een Leger daar in te logeeren, en dies te bequamer de Stad *Maftricht* te benaauwen.

Twee van hareOfficiers binnen Paris gedisgratieert.

Den *Marquis de Genlis*, en den Commandant van *Woerden*, *Comte le Marcq*, door de klachte van *Duc de Luxemburg* op-ontboden, en te defer tijd binnen *Paris* gekomen, wierden daar beyde gedisgratieert, en van 't Hoff gerelegueert; d'eerfte om dat niet fpoedig genoeg den Hertog *van Luxemburg* in het Ontfet van *Woerden*, met het Gros van 't Leger was gevolgt; en d'andere, om dat niet volgens ordre, de Pannebakkery van *Woerden* had doen verbranden.

Deffein der Nederlanders op Harderwijk,

In *Holland* had men weder een nieuw Deffeyn voor, ten welken einden binnen *Amfterdam* den 20. *Maart*, in ontrent 50. Schepen, eenige gedetacheerde Volkeren, by de 2000. fterk, wierden ge-embarqueert, met voornemen om een Exploict op *Harderwijk* te wagen, onder het Commando van Collonel *Palm*, zijnde alle fchoon uitgelefen Volck, feer wel gemonteert, en met allerhande Noodzakelijkheden genoegfaam voorfien: den Coers, om niet verfpied te werden, wierd t'Zee-waard in-gezet, met een donkere lucht, en goede voorwind, recht op *Harderwijk*; komende aldus den 21. dito des nachts ten 3. uren dicht onder de Wal; doch door verfuym van de Schippers, een groot ftuk beneden de Stad, want moeften hun cours veel hooger aangeleyt hebben; waar over veel difpuit onder de Lootfen ontftond, en waar, of hoedanig men noch dien felven nacht aan de Stad fou konnen komen; onderwijl de wind desavantagieus geworden, wierd gerefolveert, den Aanflag in de naaftkomende nacht te hervatten, en middelertijd weder in Zee te fteken; maar door al defe ombragies genoegfaam van den Vyand ontdekt, quam terftond alle Franfche Militie daar omtrent, bin-

Door den Vyand ontdekt zijnde, miflukt.

nen

nen *Harderwijk*, om dese Plaats te beschermen, en alle voordere Aanval af te weeren; in dier voege dat als de Staatsche Volkeren den volgende nacht daar weder aanquamen, om hun voornemen in 't werk te stellen, sy alles in Alarm vonden, en gewisse naricht kregen, dat 'er seer veel Volk binnen de Plaats was; weshalven sy, sonder iets voorder t'attentéren, weder te rug trokken. Het Desseyn, soo in sich selfs, als ook door den goeden aanleg, de vereysche noodwendigheden, en goede Kundschap van binnen, deed niet anders dan een goet *Succes* belooven; maar het scheen als of sedert een wijl herwaards, de bysondere Incidenten dikwijls de voornaamste volvoering van d'Exploicten der *Nederlanders* hadden verhindert.

Den 7. *April Prins van Condé*, met *de Hertogen van Anguien* en *Vendosme*, de Graven *de Guiche*, *Soissons* en andere van 't Hoff uit *Vrankrijk* na *Nederland* vertrekkende, en 's anderendaags van Graaf *de Lude*, met de kleyne Artillery gevolgt, arriveerde sijn Hoogheid den 10. dito te *Charleroy*: door welke spoedige Aftocht, en het casuëel open blijven van een Poort aan de Stad *Namen*, gespargeerd wierd, als of de *Franssen* een Desseyn op die Plaats souden gehad hebben, te meer, wijl *Sr. de Montal* met een groot getal Ruytery daar omtrent lag; doch de Saak is sonder verder blijk van effect gebleven.

Van *Charleroy* vertrock *Prins Condé* met sijn Gevolg, en 400 Ruyteren, den 13. dito na *Tongeren*, daar dien avond aanquam en den volgende morgen van daar na *Maseyck*, alwaar eenige dagen verblijf gehouden, is na *Nimwegen* verreyst, daar dees *Prins*, den 20. dito arriveerde, en de Visites van vele Grooten ontfing, waar onder Marquis *de Bethaune*, Gouverneur van *Cleef*, dewelke sijn Gevolg tot *Cranenburg* gelaaten, alleen met twee Heeren verzelt, gerescontreert wierd van 12. Man, onder den Lieut. van *Nimwegen*; en schoon sich wel dapper defendeerde, hem doch eindelijk moest gevangen geven; maar rantzoeneerde sich des anderen daags voor 150. en die by hem waren, yder voor 30. Pistoletten.

Prins Condé komt in *Nederland*.

Marquis *de Bethaune* werd gevangen.

Hier tegens trof Graaf *d'Estrades* beter geluck, wanneer van een gelijke Party besprongen, sich soo manhaftig redde, dat selfs eenige van de Bespringers gevankelijk binnen *Wesel* bracht.

Prins Condé onderwijl sijn Reys meer na beneden voortzettende, ging de Fortificatien van *Tiel*, *Bommel*, *Crevecœur*, *de Graaf*, en *Aarnhem* besichtigen; en allesins de Guarnisoenen gemonstert

 heb-

hebbende, arriveerde den 30. dito tot *Cuylenburg*, om van daar op *Uitrecht* te trekken.

Middelerwijl waren dagelijks verscheyde Schermutselen tusschen de weder-zijds Partijen voorgevallen, waar van hier eenige der voornaamste volgen; als:

Veel Franssen werden by *Nieuwerbrug* neder gemaakt.

Op den 22. *January* 's Morgens waren de *Franssen*, onder 't faveur van een swaare Mist, tot onder d'Uitleggers aan *Nieuwerbrugge* gekomen; doch soo haast die van binnen sulks vernamen, brandden daar op los; 't welk de Steden *Goude*, *Oudewater* en *Alphen* deed alarmeeren; en de laatsten d'Uitleggers te Hulp gekomen, boden den Vyand soo goede Tegenweer, dat hem tot onder *Woerden* op de Vlucht dreeven, en met soodanig *Succes* overvielen, dat van 600 *Franssen*, wel 400. in de loop bleeven; want ontrent de Middag een subijte verlichting des Nevels komende, en de Franssen als-doen recht voor d'Uitleggers staande, wierden soodanig uit het Geschut met Schroot begroet, dat 'er in eene chargie, over de 50. *Franssen* het hooft in 't voetsant leydden. Men oordeelde, dat sy van meening geweest waren, een Brugge over de *Wierikke* te slaan; maar dit Dessein gelukte voor hen seer slecht.

Verscheyde Party-loopingen, waar d'een Buyt, en d'ander slagen krijgt.

De Graaf van *Hoorn* kundschap bekomende, hoe ontrent 120. Fransche Soldaten, onder een Colonel en vele mindere Officieren, preparatie maakten, om sich met Schuytjes van *Woerden* na *Uitrecht* te begeeven, deed daar op ook eenige Schuiten met platte-bodems gereed maken, en 70. Soldaten daar in embarqueeren, onder den Heer Cap. *Sanderson*, met twee Lieutenants, drie Vaandragers, en vijf Sergeanten, die vervolgens na *Haarlem* vertrokken, om den *Franssen*, wanneer daar souden passeeren, mannelijk t'attaqueeren: 't welk soo goeden *Succes* bereykte, dat de *Hollanders*, na d'eerste Chargeering uytgestaan, meenigte *Franssen* deden sneuvelen, (waar onder ook den gemelten Collonel) den Vyand enterden, en meest alle dootsloegen, uitgenomen 40. Soldaten en eenige Officiers, die op haar versoek Quartier bequamen, en soo tot *Oudewater* wierden binnen gebracht. Aan de zijde der *Hollanderen* was den Vaandrig *Byvoort*, van des Graaf *van Hoorns* Regiment gebleven; den Cap. *Sanderson*, nevens 2. Sergeanten, en eenige weinige Soldaten waren gequetst. Waar tegens sy noch een goet getal Soldaten, met een treffelijke Buyt bequamen.

Noch een Party van 86. *Franssen* gekomen om het Dorp van

Cockenge

Cockenge te plunderen, wierd daar op den Vaandrig *Remminger*, uyt het Regiment van *Baron de Gryspere*, dat in de *Vinckebuurt* ter Garnisoen lag, met 30. Man gecommandeert, om den *Franssen* de Pas te gaan afsnijden: waar op dese Vaandrig met 4. Sloepen, omtrent het Woerder Verlaat, in zeker Huys *Jostendam* genoemt, ging Post vatten; alwaar de *Franssen* passeerende, soodanig gechargeert en met kogels begroet wierden, dat, niet tegenstaande hen dapper defendeerden, eyndelijk genoodzaakt waren, te retireeren, achterlatende 30. dooden en 20. gequetsten. Aan de Sijde der *Hollanders* waren 4. dooden en 3. gequetsten, waar onder een, na dat met een Musquet-Kogel in het dik van sijn Been was gequetst, noch meer dan 10. schooten op den Vyand deed. Zedert zijn de *Franssen*, na dat hun Vyand in 't Quartier was getrokken, ter selver plaatse gekomen, en hebben het selve Huys, uyt bittere Wraakzucht, in de Vlamme gezet.

12. *Franssen* van *Vytrecht* tot *Vreeland* komende, in meening de Klokken van daar te halen, gelijk op verscheyde Dorpen hadden gedaan, wierd sulks door een Boer aan den *Hinderdam* bekent gemaakt; waar op Cap. *Holtbarent* met 16. vrywillige Musquettiers in een schuyt haar te gemoet trokken: en tot *Vreeland* komende, vonden de *Franssen* besig met de Klokken scheep te doen; dus een charge op haar lossende, meenden met de vlucht t'ontkomen; maar wierden soo kort op de hielen gevolgt, dat 6. van hen achter lieten, die nevens de Klokken binnen *Wesup* wierden gebracht.

300. gecommandeerde *Franssen* uyt *Steenwijk*, voor de Post aan 't Huys te *Echteren* gekomen, en tot aan 't Contrescharp ge-avanceerd, hadden die van 't Garnisoen op 't gemelde Huis, de Poorten open gezet, even als of sy den Vyand wilden laten inkomen; die dan met groote furie daar op aanvallende, soodanig met 3. Stukken geladen Schroot verwellekomt en begroet wierden, dat 'er een groote meenigte het wederom-komen vergaten, eenige gevangen bleven, en de rest na een goet heen-komen sochten.

In 't begin van *February* trokken eenige Soldaten uyt *Vriesland* en *Coeverden*, nemende in Besetting het Huys te *Schuylenburg*, en het Huys te *Rechteren*, zijnde twee oude Kasteelen, met swaare dikke Muuren, en breede Grachten voorsien, leggende beyde op de Schuyten-vaart na *Swol* en *Rechteren*, by de *Om-*

merschans, maar 2. uren van *Swol*; waar door den Vyand daar allomme in gedurige Allarm wierd gehouden.

Staaten Volck plonderen *Otmarschen*.

Het Stedeken *Otmarsen*, door den Bisschopschen Overste *Rantsdorp*, die eenigen tijd met 2. Regimenten daar gelegen hadde, seer wel gefortificeert, en hy naderhand daar uyt na *Swol* getrokken zijnde, heeft d'Overste Lieutenant van de Nederlandsche Dragonders het selve ingenomen, geheel uytgeplondert, en niemand daar in verschoont, nemende 2. Burgermeesters, een Sacretaris, nevens de Weerd in de Kroon, met sijn Soon, gevangen. Dees Plondering was vry groot, wijl eenige dagen te vooren gesommeert waren, hare Contributie te betalen. Doch kort daar na is de Overste *Rantsdorp* wederom daar binnen getrokken, komende met 400. Man tot dicht onder *Coeverden* stroopen; en om Revensie te hebben, gingen *Velenkamp* uytplunderen; doch een Party uyt *Coeverden* dreef hen weder weg.

400. Borgers op Schaatsen, attrapperen 500. Franssen,

Ter selver tijd waren twee Borgers van *Dordrecht*, met een uyt den *Haag* tot onder de Tuynen van *Woerden* geweest, nemende aldaar 8. *Franssen*, die 10. Schaapen by sich hadden, gevangen, en brachten deselve gesamentlijk binnen *Oudewater*; alwaar eenige dagen daar na sijn Excellentie de Graaf van *Hoorn* tijding kreeg, hoe 500. *Franssen* na de kant van *Linschooten*, *Oudewaterbroek*, en *Papekop* in aantocht waren, om dees Dorpen daar allesins uyt te plonderen, en alle Voerage weg te halen, hebbende wel omtrent 300. Sleden by hen: waar op aanstonds wel 400. Vrywillige, soo Haagsche als Dordrechtsche Borgers den geseyden Heer Graaf om Verlof quamen versoeken, van te mogen daar op uytgaan. 't Welk hy eyndelijk op hun hard aandringen consenteerde, willende selfs met den Overste *Jorman*, nevens noch 5 à 600. Soldaten, hen vergeselschappen: maar de Borgers alle op Schaatsen, met Snaphanen gewaapend, den Vyand snel en onverwacht op den hals komende, en op den selve los-brandende, schooten eenige onder de voet, en quetsten veele, soo dat de anderen sich op de Vlucht begaven, en al hun Sleden met den Roof achter lieten, altoos voorder loopende tot dat tusschen *Oudewatersbroek* en *Papekop* achter eenige Hooybergen quamen, daar sy hen in Postuur stelden, om sich te defendeeren; maar het Nederlands Krijgs-Volck ondertusschen ook aannaderende, begonden insgelijks op de *Franssen* Vuur te geven; waar door hen genoodzaakt vonden, seer confuselijk het

En bekomen veel Buyt.

Haase-

Haase-pad te kiesen ; en echter noch van de voornoemde Burgers, tot voor de Poorten van *Woerden* en *Montfoort*, daar dese Troupen uytgekomen waren, vervolgt wierden. In welke Rencontre, de *Franssen*, voor soo veel men vernemen kon, 45. Dooden, 40. Gevangenen, waar onder een Ritmeester, nevens al hare verkregene Buyt, en veel van hun Geweer hadden moeten achterlaaten. Het Getal der Gequetsten kon men niet te weten krijgen. Van de *Hollanders* was niemand doot gebleven, en maar 3. gequetst geworden.

Gelijk het dan niet min vreugde als verwondering had veroorzaakt, dese Burger-Bende soo vrywillig en wel gemoed uyt *Oudewater* te sien trekken; alsoo sach men hen nu ook met noch grooter Blijdschap, gelukkig en victorieus weder binnen komen, zijnde meest alle de Sleden vol Hooy en Huysraat geladen, die gemelte *Franssen* d'arme Huyslieden met geweld hadden af-genomen, en hen nu weder soo aardiglijk wierden ontjaagt. Alle Sleden met Hooy, die door swaarte in 't Ys sakten, wierden door de *Hollanders* in brand gestéken.

Een Party van 15. Man van *Wesup* uytgaande, had omtrent den *Tol-akker* 26. Fransche Ruyters aangetroffen, 5 à 6. daar van doot geschooten, en 14. Gevangens, nevens verscheyde Paarden, met de Monteering van de Dootgeblevene, binnen gebracht. Partyen van Fransche en Staatsche Volkeren.

Noch een ander Party van 9. Man uytgaande, troffen omtrent *Naarden* een Boer met 6. Paarden aan, met wien sy over het Randsoen van Man en Paarden accordeerden, dat binnen *Naarden* moest gaan Geld halen, terwijl dese Maats met de Paarden aan 't Ys hem wachteden. De *Franssen* sulks hoorende, meenden daar op uyt te trekken; maar de Boer bad seer hertelijk om Neen, vreesende als-dan sijn Paarden te zullen dootgeschoten werden, en dat de *Hollanders*, op Schaatsen zijnde, sich met de Vlucht wel souden salveeren. Dus moesten sy tot haar spijt aansien, dat de Boer sijn Paarden ging randsoeneeren. Doch hier tegens kregen de *Franssen* een Barbier van *Jormans* Regiment bezet, die of schoon op Schaatsen, echter rontom besloten zijnde, om Quartier moest bidden: waar op sy hem aangreepen, geheel naakt uytkleedden, en dus leevendig in een gat onder 't Ys staken. *Franssen* stéken de Gevangens onder 't ys.

Noch een Party van 12. Man uit *Wesup*, op Schaatsen tot onder *Utrecht* gekomen, en door de *Franssen* ontdekt zijnde, com-

mandeerden een meerder Party daar tegen; ſoo dat de *Hollanders* raadſaam vonden, te retireeren; echter het Ongeluk treffende, dat een van de hare door de *Franſſen* met een ſchoot wierd gequetſt, ſagen naderhand, dat ſy hem onder 't Ys ſtaken. Dan onderweeg quamen by een Huys, daar 10. *Franſſen* in waren, waar van ſy drie doot ſchooten, en 7. gevangen binnen brachten.

In den Haag werden op Mey-avond, Mey-boomen met ſeer aardige Sin-ſpreuken geplant.

Om onder alle deſe verdrietige Ontmoetingen, en droevige Leevens Gevaaren, den Geeſt een weynig te verheugen, gingen d'Inwoonders van *'s Gravenhage*, naar ouder Gewoonte, op *May-Avond*, ter Glorieuſer Geheucheniſſe van de noch in Leven zijnde Dapperſte Helden, en Roem-waardige Overheden, weder *May-Boomen* planten, op volgende Ordre en wijſe; als:

Een voor ſijn HOOGHEID, met dit Advijs: *Tu Princeps Belgis, Belgæ te Principe digni*; dat is: *Gy zijt een Prins, waardig om de Nederlanden te regeeren; en de Nederlanders ook niet onwaardig ſoodanigen Prins.*

Voor de STAATEN GENERAAL, een met dit Advijs: *Cauſæ confidite & armis*; dat is: *Betrouwd u op de goede Saak en Waapenen.*

Voor de STAATEN *van* HOLLAND, een met dit Advijs: *Quid mirum, ſi regna labor mortalia vexat*; dat is: *Is't Wonder, Soo Tijdelijke Regeeringen veel moeyten onderworpen zijn.*

Voor Mevrouwe de Princeſſe DOUAGIERE, een met dit Advijs: *Omnis in unam contulit Laudes Deus*; dat is: *Al wat een Vrouw begaaft, en prijswaardig maakt, heeft Godt alleen in u gevoegt.*

Voor d'Heer Prins *Maurits van Naſſau*, een met dit Advijs: *Magnorum haud unquam indignus avorum*; dat is: *Niet minder als mijn groote Voor-Ouders.*

Voor den Heer Grave *van Waldek*, een met dit Advijs: *Virtutis eſt domare quos cuncti pavent*; dat is: *Rechte Dapperheid, die gene t'overwinnen, daar alle andere voor ſchricken.*

Voor den Coll. *Pieterſons*, een met dit Advijs: *Amor civium optima mercis*; dat is: *De Liefde van de Borgers is de beſte Vergelding.*

Prins *Condé* doet ſijn Intrede binnen *Uitrecht*,

Na dat men binnen *Uitrecht* langen tijd groote Toeſtel had gemaakt, om Prins *van Condé* in die Stad t'ontfangen, is den 1. *Mey* ontrent de Middag met het Staate Jacht van de Vaart daar geko-

gekomen, onder het losbranden van 30. Stukken Canon, het geluyd en gespeel der Klokken; zijnde dito *Prins*, gedurende sijn Intrede, aan de rechter hand verzeld met sijn Soon de *Hertog van Enguien*, en den *Hertog van Luxemburg*, met den Graaf van *Saeux* tegen over hem. De Sleutels van de Stad wierden hem door den Gouverneur *Stouppa* in een Silvere Schootel gepresenteerd; die sijn Hoogheid aannam, en terstond aan den Gouverneur weder over gaf; zijnde alle Soldatesque van des Morgens ten 6. uren in de Waapenen, de *Franssen* ter rechter-, en de *Switsers* ter slincker-hand gerangeert, en trokken aldus door de Stad voorby het Huis van Burgermeester *Nellestein*, daar het Logement voor sijn Hoogheid was bereyd.

Waar over de Roomsen sich seer verheugen.

d'Overkomst van dese Fransche PRINS uyt *Vrankrijk* in *Nederland*, baarde in den Nederlandsche *Rooms-gesinden* soo groote Blijdschap en Vreugde, als onlangs onder den *Jooden* over d'Opkomst van hun ingebeelden Joodschen MESSIAS *Sabetha Sevi*, die sich omtrent *Smirna*, en naderhand in *Turkyen* onthield. Maar gelijk de laatste, door mislukking sijner Propheetsche Voorseggingen, al sijne Aanhangeren, en naderhand ook hem selven, in groote Verlegenheyd bragt; alsoo ook d'eerste, door de contrarie uytvalling sijner al te voorbarig wel-gemeende Ondernemingen, al sijn Navolgers in uyterste Gevaar stelde, niet tegenstaande de *Franssen* sich nu genoegsaam alle Successen van hunne geconcipieerde Desseynen verzeekerden; te meer, alsoo nu alle groote Preparatien, ten dien eynde tot *Uytrecht* aangewend, ten vollen voltrokken, en veele Volkeren uyt *Gelderland* genaadert waren. Dus,

En de *Franssen* verscheide Aanslagen op *Holland* maken, die vruchteloos afloopen.

Alle Oorlogs-Toerustingen der *Franssen* alsnu volveerdigt zijnde, liet het sich niet anders aansien, als of HOLLAND met alle uyterste Geweld sou aangetast en overrompeld werden. Waar toe men met het stoppen van de *Lek-Dijk* seer besig was, wijl de *Franssen* het Land gaarne droog wilden hebben, om dies te meer Voerage te bekomen, en op hope, dat de Moerassige Plaatsen daar door te eerder souden opdroogen, ten eynde hare Aanslagen en Voornemens dies te beter te konnen uytvoeren. Waar toe sy ook veel nieuwe Schuytjes hadden gepractiseert, daar in yder, ten hoogsten 4. Man konde sitten; om daar mede over 't verdronken Land te passeeren; en boven dien noch veel andere Instrumenten tot den Aanval verveerdigt. Doch hebben met al desen slechten Toestel weynig notabels konnen

aan-

aanvangen, en noch minder nuttelijks weten uit te voeren; gelijk het volgende Verhaal van hunne Bedrijven genoegſaam uytwijſt.

De Stad *Uitrecht*, waar heen veel Voerage en allerley andere Proviſie wierd gebracht, was nu niet alleen vol Krijgs-Volk gepropt, alſoo der ſelver Bezetting in meer dan 8000. Man beſtond, maar het lag daar ook allelins rontſom vol Volck; desgelijks 4. Regimenten Voetvolk tot *Amerongen*, 2. Regimenten tot *Amersfoort*, 2. Regimenten tot *Nieuwkerk*, een Regiment in de *Betuwe*, en 1000. Ruyters waren na *Hoeflaken* by *Amersfoort* gekomen; In *Gravelandt* waren veel Troupen vergadert; over de Rivier de *Leck* twee Schip-bruggen geſlaagen, een tot *Cuylenburg*, en d'ander aan de *Wijk*, om dies te bequamer en te ſpoediger een *Communicatie* te houden, en de Volckeren in voorvallende gelegendheden aanſtonds t'ſamen te rukken.

Condé vind allefins de Hollandſe Poſten ſoo wel verſien en bezet, dat daar op geen Voordeel kan doen,

Prins *Condé* liet ſtraks door een ſterk Convoy den Gouverneur van *Woerden* tot hem halen, om Naricht te hebben, hoe 't met *Holland* geſchaapen ſtond. Waar op deſe Gouverneur te kennen gaf, hoe 't onmogelijk was, iets van die kant met voordeel op *Holland* t'ondernemen: ſoo dat men een groote Krijgs-Raad aanſtelde, alwaar beſlooten wierd, de Gelegendheyd ontrent *Naarden* te gaan beſichtigen; wijl men verzekert was, dat alle andere Hollandſche Poſten, ſoo wel door het onderzetten van Water, in 't dorſtéken van Dammen, Dijken en Wegen, als door het oprechten en verſterken der Schantſen, Veſtingen, Fortreſſen, en Beſetting der Volckeren, verſien en beſorgt waren, dat men aldaar geen Voordeel voor hen uytwerken konde.

Dienvolgens ſtond doemaals alles rondſom *Holland*, door d'*Overheden* goet Beſtier, en der *Staaten* wijs Beleyd, ſoodanig geſchaapen, dat ſijn Hoogheyd *Prins van Condé* nergens kans ſag, om aan dien aangename, en ſoo lang gewenſchte Schat naar begeeren te konnen geraken; welke hem anders tot een goet Begin, van 't Bereyk ſijnes Konings lang geſochte Oogmerk, had konnen verſtrekken. Maar de gronden heel ongelijk, het Water hier en daar in groote leegten en kuylen ſeer diep, en op andere plaatſen vlak en ondiep zijnde, was deſen Weg en Toegang gants on-behaaglijk voor den Marſch der driftig loopende *Franſſen* gebaant.

Waar op hy ſich na

Soo dat Prins *Condé*, met ſijn byhebbende Officieren, en een goet Convoy, ſich den 25. *May* na *Naarden* begaf, alwaar

met

met 12. Canon-schoten verwellekomt, over al de Fortificatie besach, en van verre de schoone Stad *Amsterdam*, als een wel-geçierde Bruyd, seer behaaglijk sach blincken; als zijnde den geheelen Dans deser *Franssen* Krijg meest daarom toegericht, en het voornaamst Oogwit hares Bloed-dorstigen Oorlogs; om deselve met al haar kostelijk Cieraat, aan de hooge Grootsmoedigheyd hares Konings op te òfferen. Maar hare Vastigheyd al te vast, hoewel haar Schoonheyd den *Franssen* noch soo schoon in d'Oogen blonk, lag hen noch wel drie mijlen weegs te wijd van de Hand, en daar tusschen de nu soo wel gefortificeerde Steden *Wesup* en *Muyden*, met desselfs Slot, boven dien, het gantsche Land van de *Naarder* Poort af, tot aan dese soo seer vermaarde Stad, allesins met den Vloed des Waters overdekt; soo dat de Heer *Prince van Condé* wel sach, dat sy ontoegankelijk, en dienvolgens voor hem als onmogelijk om te verkrijgen, en genoegsaam voor allen Aanval en Belegering bevrijd was, schoon men schreef, dat sijn Hoog-gemelte Hoogheyd soude geswooren hebben, het zy van d'een of d'ander kant, *coute, qui coute*, te willen en te zullen op *Holland* inbréken.

En onmogelijk geen kans siet, om aan Amsterdam, en noch min daar binnen te geraken.

Om *Amsterdam* te blocqueeren, of rondom te benaauwen, sach Prins *Condé* ook weynig gelegendheyd, als hy, noch boven de bovengemelde Ongelegentheyd, aan d'ander zijde soo grooten Water-plas, de *Suyder-Zee* en het *Ye* vermerkte, waar langs allerhande soort Schepen heen en weer, af en na de Stad, vry en ongehindert konden passeeren; om 't welk te beletten, hy geen suffisant Middel konde uytvinden; aangesien een weynig Uytleggers met Krijgs-Volk en behoorlijke Toerusting voorsien, dit Water en dese Kusten voor *Amsterdam* en Holland, zeeker genoeg houden konden. Al het welke Prins *Condé* overwogen hebbende, is te rug gewéken, en des avonds weder tot *Uytrecht* aangekomen.

Ondertusschen woelden 't en krioelden 't om en in dese Stad niet weynig; het scheen als of men alle dag eenige nieuwe Desseinen tegen *Holland* soude uytwerken. Middelerwijl wierd Prins *Condé* van sijn oude Plaag *Podegra*, dat hem binnen *Uytrecht* soo wel als in *Vrankrijk* vinden konde, soodanig aangetast, dat eenige dagen sijn Kamer moest bewaren, en sich verborgen houden; gedurende welke tijd sijn Soon de Hertog *van Anguin*, en de Hertog *van Luxemburg*, nevens veel andere Grooten verscheyde malen uyt-réden, dan na *Woerden*, of *Gravelandt*, en dan weder na den *Hinderdam*, en aan de *Vecht*, daar het Holland-

Prins Condé werd met sijn oude Plaag besocht.

sche

ſche Krijgs-Volck by *Nieuwerſluys* en *Lunen* verſchanſt lag, en den *Franſſen* met al hare Krijgs-Troupen geenig voordeel over gelaten wierd; weshalven ſy de handen aan 't Werk ſloegen, en tot *Breukelen* een Schans opwierpen. Hadden ook een Sterkte omtrent de *Lek-dijk* willen opwerpen; maar wierden door de *Hollanders* van daar gedreeven. Vele Franſche Officiers buiten geweeſt zijnde, om al haar Volk by een te verſamelen, wilden met gelijker-hand *Nieuwer-ſluis* aantaſten, waar toe *Condé*, die noch indispooſt aan 't *Podegra* lag, abſolute Order had gegeven; maar quam tot geen effect.

Droevige Ongevallen binnen *Uytrecht.*

Als in den beginne van *Mey* het Regiment van d' Heer *Chaſtelnau*, met vele Goederen en Muyl-Eezels binnen *Uitrecht* quam, gebruykten de *Franſſen* ter ſelver tijd niet weinig Moedwil; ſoo dat een Vrouw over ſtraat gaande, doot wierd geſchooten; doch men ſeyde, het onvoorſiens was geſchied; ondertuſſchen dat een andere Vrouw, door een droncke Soldaat, berooft, en ſoodanig mishandeld wierd, dat daar over een geheelen Oproer ontſtond; en de Vrouw met veel harde ſcheld-woorden van den Soldaat gedreygt, altereerde ſoo ſeer, dat haar ſelven met een Mes ombracht.

Bevind dat ſijn Aanſlagen op Holland ſoo niet gelukken als hy ſich had ingebeeld.

Dagelijks ſag men noch meer Krijgs-Volk van boven af na *Uitrecht* komen, waar toe men te *Zeyſt*, daar de Koning voorlede Jaar 1672. met ſijn Leger had geſtaan, een Plaats liet afſteken, brengende 12. Halve Cartouwen op St. *Joannes* Kerkhof, en men hield weder Krijgs-Raad; ſoo dat alles tot een gewichtigen Aanſlag ſcheen aangeleyd te werden: want *Duc d'Anguin*, en *Duc de Luxemburg* trokken met een groote Treyn na *Graveland*, alwaar ſy veel Troupen vergaderden; maar deſe Furie verdween ſoodanig, dat 'er ook niets van viel.

Te deſer tijd begon de Heer Prince *van Condé* van 't Bedde in de Kleederen te komen, en ſich ſomwijlen ſichtbaar en ſpraakſaam te maken: doch ſommige Spotters uit *Holland* ſeyden, dat ſijn Sieckte niet uyt gemeene Toevallen, maar uyt een ongemeene *Melancholie* was ontſtaan, als wel gewaar werdende, dat het in *Holland* ſoo niet te doen ſtond, als men hem tot *Paris* had diets gemaakt.

Te deſer tijd binnen *Uitrecht*, ter oorzake van de groote Verandering, ſoo in Politijke en Militaire Regeering, als in Kerkelijke Staat en Uyterlijke Gods-dienſt, een ſoo remercable Saak voorvallende, dat die daar in meenigte Jaren herwaards niet

niet was geschied, en mogelijk van veele Duysenden Inwoonderen deses Lands nooyt is gesien geweest, ook mogelijk, nooyt weder te zien zal komen, zullen wy 't de moeyte waardig achten, de voornaamste Bysonderheden van dien, den Curieuse Lezeren ten genoegen, hier op 't Papier te stellen.

NA dat de Bisschop op Sondag den $\frac{18}{28}$ *May* Anno 1673. tot *Uitrecht* in de Domkerk, van de Predikstoel had laten afkundigen, dat op den naastvolgenden Donderdag, zijnde der *Roomsgesinden* H. Sacraments-dach, een Solemnéle PROCESSIE soude gehouden werden, soo is sulks op navolgende Manier geschied: *Processie der* Roomsgesinden binnen Uitrecht.

Alle huysen bleven den 1. *Juny* N. st. gesloten, en wierden de *Gereformeerden*, die hare Winckels of Vengsters open hadden, gedwongen deselve toe te sluiten, met dreyging, van anders geplundert te worden; gelijk dan ook hier en daar veel Moedwil en groote Boevery wierd gepleegt. En des voor-middags ontrent de Klock 10. uren, na dat de Hooft-Misse in den Dom ge-ëindigt was, is 'er een groote Meenigte Kinderen, soo Jongens als Meisjes, uit de noorder zijde van den Dom gekomen, gaande door de Domsteeg en korte St. Jans-straat, rontsom deselve Kerck, en van daar door de Buur-straat achter St. Pieter, over St. Martens Dam, door de oude Munsters Trans, en over 't oude Munsters Kerkhof, weder in den Dom, met dese Statie:

1. Een groot vergult Kruys.
2. Een rood Vaandel, waar in een Bisschop geborduurt stont.
3. Een rood Vaandel, waar in *Maria* met *Christus* op den arm verbeeld stont.
4. Veel kleine Jongens gaande by paren, en met witte Hemden overkleed, als Papen of Priesters.
5. Een seer lange Rey van jonge Kinderen en Vrou-volk, hebbende een igelijk wasse-Kaarssen en groene Takken in haar handen.
6. Verscheide Kinderen seer kostelijk toegemaakt, voor dewelke een kleine Jongen ging, die als een graauwe barvoeter-Monnik was gekleed: daar na volgde een groote Juffrouw, met een Kroon op haar hooft, hebbende een Kindeken op haar arm, wierd van Engelen geleydt, en van drie gevolgt, die haar Slip ophielden: onder dese Kinderen vertoonden de meeste En-

gelen, hebbende d'eene een Swaard, d'andere een Pijl, de derde een Kelck in de hand, etz.

7. Verscheyde Kloppen en Nonnen, die geduurig songen.

8. Veel Vrou-volk met wasse Kaarsen.

9. Een wit Vaandel, waar in de Maget *Maria* wierd vertoont.

10. De Geestelijkheid van Kloppen, Nonnen en Baginen, bestaande wel over de 500. op haar hooft een swarte Sluijer hebbende, waar onder vele songen.

11. Een groote meenigte Juffrouwen.

12. Veel Mans-personen, waar onder de laatste songen.

13. Eenige Monnikken van verscheide Orderen.

14. De Priesters met witte Hemden gekleedt.

15. Veel Lakeijen van *Prins Condé*.

16. De Bisschop Heer *Neercassel*, gaande onder een rood Pavilloen, dat van vier voorname Fransche Officieren gedragen, en van twee andere seer kostelijk gekleede Priesters gevolgt wierd, hebbende het H. Sacrament ('t welk niet anders dan een wit geconsacreert Ouweltje, in een goude kast gesloten, is) in de hand, waar voor ider, die het selve passeerde, neder knielen moest. Soo dikmaals hy een Autaar rencontreerde, waar van 'er drie op den Weg gesteld waren, ging met het Sacrament voor het Autaar uit het Pavilloen, doende aldaar Dienst, en heften het Sacrament eens om hoog, met veel meer andere Ceremonien: daar na ging wederom met sijn twee Priesters onder het Pavilloen, en passeerde voort.

17 De Gouverneur *Stoupa*, gevolgt van seer groote meenigte allerhande Volck. *Duc de Luxembourg*, *Duc d'Enguin*, en *Prins Condé*, waren hier niet present, alsoo de laatste krank, en d'andere twee na *Muyden* waren, doch dien avond noch t'Huis quamen.

De geheele Weg, langs dewelke het *Sacrament* passeerde, was aan beyde zijden met Soldaten gerangeert, apparentelijk om alle disordere voor te komen. Alle de Huisen der *Roomsgesinden* waren seer opgeschikt met Groente, Schilderyen, Festonnen, Engelen, Kruyssen, etz.

De geheele korte St. Jans-straat was met zeylen overdekt, en gemaakt als een groene Hemel: aan 't eynde voor het Huys van den Fransche Kramer *van Riemen* stont een Autaar seer kostelijk met een geheel Silver Servies verçiert.

Op

Op het eynde van de Dom-ſteeg, voor het Huys van den Apoteeker *Mus*, was een groene Poort, boven de welke ſtond een Teecken I. H. S. met goude Letteren, waar onder ook drie vergulde Lelijen, met deſe volgende woorden:

A La Gloire de Dieu, *Et à l'Honneur du Roy.*	Dat is:	*Ter Eeren van Godt,* *En tot Lof van den Koning.*

Voor het Huys van den Wijnkooper *van Aalſt*, by 't St. Jans Kerkhof, was het Waapen van VRANKRYK, gehouden van vergulde *Engelen*, met dit Op-ſchrift:

Io LVDoVICVs trIVMphat.	Dat is:	*Juucht,* *Lodewijk* *Zegepraalt.*

Voor het Huys van Joncker *Meyſter*, was mede een Autaar met een groene Poort, als mede voor het Huys van den *Advocaat Zutphen*, over de oude Munſter Trans.

Op de Brug voor de Heere-ſtraat, ſtond mede een Poort aan beyde zijden met het Waapen van *Vrankrijk*, en in 't midden met goude Letteren:

Vive le Roy. *Lang leef de Koning.*

In de Lijn-merkt, voor 't Huys van de Walviſch, dat ſeer koſtelijk was verçiert, ſtont recht boven de Deur een CHRISTUS, hangende aan het Kruys, met dit Opſchrift:

I*n* M*yſter*I*o* I*nſang*VI*neo ſangu*VI*nea ho*DI*e re*C*o*LI*t*U*r* P*ass*I*o.*

Dat is:

In deſe bloedelooſe Verborgendheyd, werd heden gedacht aan de bloedige Paſſie.

Boven het Kruys ſtond het Waapen van *Vrankrijk*, met dit Opſchrift:

O Salutaris Hoſtia
In qua confidit Francia
Spes unica Fidelium
Da Robur, ſerva Lilium.

Aan de Noord-zijde van het Huys ſtont dit Op-ſchrift:

V*ot*IV*a ſo*L*e*M*n*I*tas* I*n*VIDI*a obſt*I*natos frang*I*t hæret*IC*os.*

Aan de Zuyd-zijde van 't Huys ſtond dit Op-ſchrift:

InVItI pLaUDIte nUMInI haretICI.

Veel diergelijke dingen ſtonden door de geheele Stad, welke, indien men alle had willen opteykenen, men een geheel Boekje ſou benoodigt zijn.

Onder den Ommegang deſer *Proceſſie* moeſten de Klokken luſtig brommen, terwijl het Geſchut van de Wallen en Veſtingen kragtig donderden. Soo dat deſe fijne aandachtige *Roomsgeſinden* ſich op deſe wijſe in hare *Devotie* verluſtigden, ſpeelende aldus een Rol, die men hier op het Tooneel van *Holland* ſeer ſelden, en nooyt by Menſchen gedencke ſoodanig had geſien, en mogelijk nooyt weder zal geſien worden. Sommige Spotters, die ſich gemeenlijk by alle Speelen laten vinden, ſeyden, dat deſe *Proceſſie*, anders een *Ommegang* genaamt, waarlijk wel een Ommegang buyten den rechten Weg ter Zaligheyd was, en dat de ſelve ſoo ſeer buyten 't rechte Spoor ſcheen om te gaan, dat men door al die doodelijke Af-beeldingen nooyt tot de gewenſchte Haven des Levens konde geraken.

Doch deſen Ommegang der Franſche Geeſtelijkheyd daar latende, zullen ons weder tot hare Krijgs- Op- en Neder-gang begeven, en beſien wat voor meerder Nuttigheyd ſy daarmede voor hen, of hares Naaſten Lighamen te wege brengen, dan ſy door de bovengemelde Ommegang hunne Zielen groot Heyl toevoegen. Al het welke ſoo wel van d'een als d'ander kant recht tot in den gront onderſocht, en naar rechte waarheyd overwogen zijnde, mogelijk erger dan niets, uytmaken ſoude.

Condé rukt ſijn Troupen te ſamen.

Prins Condé en *Duc de Luxemburg* ontzettede ſich niet weynig, over de Verſterking van de Veſting *Nieuwerſluys*, 't welk ſy alſoo niet ſouden gedroomt hebben: middelerwijl rukten ſy byna al hun Krijgs-Macht by *Uytrecht* te ſamen; waar toe die bovengemelde Bruggen tot *Duurſtede* over de *Leck*, en tot *Tiel* over de *Waal* verveerdigt waren. By *Breukelen* quamen wel 3000. *Franſſen* by-een, dewelke allerley Krijgs-Ruſtingen, onder 't *Commando* van den Graaf *Doucam*, met ſich voerden; en trokken langs de Weg van *St. Maartens Dam* wel 80. Karren met Levens-Middelen en andere Noodwendigheden na *Weſtbroek*. Een gedeelte hares Legers wierd na *Hilverſum* met 8 à 10 ſtukken Geſchut,

Geſchut, veel Wagens en Karren met Pulver, Lont, Loot, Stormleeren, Schuppen, Spaden, Bijlen en diergelijke Krijgs-Inſtrumenten verſonden, onder 't *Commando* van *Duc de Luxemburg* en *d'Anguin.* Noch een derde Hoop Franſche Volckeren wierden na de Vaart, tegen over de Stad *Vianen* gecommandeert; op welke weg by het Dorp *Jutfaas* een rooyale Schans wierd geleyt. Tot *Uytrecht* en by *Amerongen* ſtonden 30. Stukken Geſchut met al haar Toebehoorte gereet, waar by 2000. Man te voet, en ook ſoo veel te Paard ſich paraat hielden.

Ondertuſſchen voeren de *Hollanders* met hare Beveſtiging tot *Nieuwer-ſluis* dapper voort; 't welk de *Franſſen* met al haar te ſamen-getrokken Macht, tegen wil en dank moeſten aanſien; want ſy nooyt effectivelijk onderſtonden, ſulks te verhinderen.

Nederlanders ruïneren den *Franſſen* een van hare Schanſen.

Het Nederlandſche Krijgs-volk had reeds door klein Vaartuig, en andere Schuyten met kleine Veldſtukken geplant, een Tocht gewaagt, en die by *Breukelen* opgeworpene Schans, onbruykbaar geſchooten, hen naderhand te Lande begeven, en aldaar eenige Franſche Wercken vernield, doch niet ſonder ſchaade hares Volks, waar van verſcheyde gewond na *Amſterdam* wierden geſonden: ook bleef een Conſtapel door het ſpringen van 't Geſchut. Korts hier na zijn ontrent 100. Man in Chalouppen en Rocyſchuiten van *Nieuwerſluis* afgevaren, nemende hun weg achter *Breukelen* en *Weſtbroek*, alwaar de *Franſſen* verſcheide Borſtweringen hadden opgeworpen; en de *Hollanders* een ſlapende Schildwacht aantroffen, denwelke aan een kant makende, ſonder eenig gerucht of Alarm, ontrent 90. Man van den Vyand overvielen, die ſy ook meeſt alle in 't Gras deden bijten, en ſich met goede Buyt en Plundering weder na *Nieuwerſluis* begaven, nalatende vijf dooden en 2. gequetſten. Ondertuſſchen ſchoot men ſeer heftig van *Nieuwerſluis* op *Breukelen*; en de *Franſſen* bleven met haar Geſchut ook niet ſchuldig, ſoo dat 'er veel Volks aan weder zijden in 't voetſant geraakte, en allomme ſoo ſlecht wierd toegericht, dat ſy 't eindelijk ſoo wel van d'een als d'ander Zijde moede wierden, en voortaan hare Poſten met vlijd bewaarden. Echter baarden 't geen kleine Alteratie onder den *Franſſen*, wanneer ſy des Nachts van deſe kant ſoo veel doode en gequetſte Officieren ſagen inbrengen, behalven de gemeene Soldaten, die wat ſwaar gequetſt zijnde, aanſtonds in eenige putten wierden gedolven. Haar Verlies wierd wel op 600. Man gerekent, waar onder veel van 't Picardiſch

Verſcheyde Schermutſels tuſſchen *Breukelen* en *Nieuwerſluis.*

Regi-

Regiment, zijnde het schoonste Volk dat de Koning in dese Provintie had; 't welk dusdoende meest geruïneerd wierd. Boven de 30. gequetste Officiers op de voorgaande dagen, waren nu daar noch 15. doot ingebracht, waar onder 2. Opperhoofden van Regimenten, d'een door 't Canon midden door, en d'ander het Hooft afgeschooten. In diervoege dat *Holland* aan dese kant, nevens een goet gedeelte van 't Stift *Uitrecht*, aldus van den grimmigen Toorn der *Franssen* wierd bevrijd.

Nieuwen Aanslag der *Franssen*, om het Water in de Suyder-Zee af te tappen.

Wanneer nu de Fransche Opperhoofden en opperste Bevelhebbers tot *Uytrecht* sagen, dat met al hun loose List en groot Geweld op *Holland* niets voordeeligs voor hen te verrichten was, begonden sy t'overweegen, of 't niet mogelijk sou zijn, het Water aan d'Oostzijde van de *Vecht*, op 't Land staande, en hare Desseynen, voornamentlijk op *Muyden*, waar na sy meest het oog richteden, seer hinderlijk zijnde, in de Zuyder-Zee af te tappen. 't Welk sy meenden (mogelijk door quaat bericht) dat wel een goede voortgang konde hebben; lieten dienvolgens de Zee-dijk doorstéken, en een Sluys daar in leggen, om het wassend Zee-water te konnen uythouden, en by laage Ebbe, het Land-water, met opening deser Sluys, in de Zuyder-Zee af te tappen, niet denkende, dat men door d'*Uyttermeerse* Sluys, of met doorstéken des *Vecht-dams*, uyt de Vechtstroom, die doemaals met de Zee gemeen was, soo veel Water wederom konde intappen, als sy van d'ander kant met hun gemaakte Sluys aftapten. Nochtans deden sy tot meerder voortgang van dit haar schoon Desseyn, tot *Uytrecht* en daar omtrent, alle Sluysen toehouden, de *Vecht*, de Trekvaarten, en andere Wateren toestoppen en afdammen; eensdeels, om soo veel weyniger Water af te laten, en hun Aanslag dies te lichter te maken; en ten anderen, om die van *Holland* het versse Water t'onthouden. Soo als nu dit eerste Oogmerk geheel vruchtloos afliep, wijl het gestadig weder-inkomende Zee-water, hen eeuwig werk sonder eynde kon verschaffen; alsoo konden sy het ander Insicht ook niet bereyken; aangesien het versse Water noodwendig van boven na beneden sijn doortocht moest hebben, en daar toe geen ander passage dan door *Holland* konde uitgevonden werden, te meer, alsoo de *Lek-dam* doorgestéken was, waar langs overvloedig Water tot hen afquam. In tegendeel begon men tot *Uytrecht* den vileynen Stank des stilstaanden Waters niet weynig gewaar te worden.

Onder 't Bevel van *Duc d'Anguin* en *Luxemburg* wierden etlijke duysend Fransche Krijgs-volkeren, met veel Tenten, Geschut en andere Krijgs-behoeften, over *Hilversum* na *Muyderberg* gesonden, op een Hoogte aan de Suyder-Zee-kant, tusschen *Muyden* en *Naarden* gelegen. Dese begaven sich korts daar na noch een quartier-uur gaans nader aan de Stad *Muyden* op den Zee-dam, alwaar hen begroeven, Post greepen, en een Battery opwierpen; quamen ook aan de diepe Weg, en aan de Vaart, verbrandende by *Hackelaars-Brugge* eenige Saagmolens, en bevorderden haar Werk met grooten yver, ongeächt van d'Uytleggers op de Suyder-Zee, van de Vlotschuyten in de Vaart, en op 't *Naarder-Meer*, ja ook uyt de Stad *Muyden* selfs, seer dapper Vuur op hen wierd gegeven. Sy gebruykten meest *Gooyse* Boeren tot haar Arbeyd, die sy met slaan en ander Geweld daar toe dwongen. Hielden haar Hooft-quartier tot *Muyderberg*, alwaar veel aardige Tenten hadden opgericht, en alle Huysen rontom, tot 8 à 10. voet hoog, met een dikke Wal verschanst, om voor het groot Canon-geschiet bevrijd te zijn.

De Franssen richten by Muyderberg verscheyde Batteryen op

Alhier was de plaats, waar omtrent sy haar Nieuw-gemaakte Sluys in de Zee-dijk gelegt hadden, en waren de Stad, door diepe Loop-graven, wel 200. Roeden nader gekomen, daar sy een tweede Doorsnijding, nevens een Batterye tot Bescherming maakten; soo dat buyten twijffel noch veel nader souden gekomen hebben, indien hen sulks niet was verhindert geworden; 't welk op dese volgende manier geschiede:

Steken den hoogen-Dijk door, in meening het Water in Zee te tappen,

Men bracht van *Amsterdam* veel swaar Geschut, ja geheele Cartouwen na *Muyden*, om de Wercken der *Franssen* te beschieten; gelijk ook den 11. *Juny* soo wel van de Stad *Muyden*, uyt de Suyder-Zee, als langs de laage Weg, en van 't kleyne *Naarder-Meer*, seer dapper Vuur in en op de Fransche Wercken wierd gegeven; en om sulks noch te beter te doen effect sortéren, wierpen de *Hollanders* verscheyde Batteryen langs de hooge en laage Weg op: doch, wijl de Batteryen der *Franssen* niet meer dan een Musquet-scheut van daar lagen, zijn sy op de *Hollanders* komen invallen; maar moesten, na eenige Schermutsel gehouden te hebben, met achterlating etlijker Dooden, te rug wijken, en hare Posten verlaaten.

En meenen de Stad Muyden te vermeesteren;

Het donderen van 't Geschut had dagelijks sijn voortgang, en kon met Suydelijke Wind, door d'Inwoonders der Stad *Amsterdam*, op hare Straaten gehoord werden: ook quamen de Holland-

landſche Wercken, door geſtadig en vlijtig arbeyden, binnen korten tijd in ſoo goede ſtant, dat men den 16. deſes het Geſchut bequaamlijk daar op gebruyken konde, ſoo dat dien ſelven dach noch verſcheyde Scheuten op den Vyand wierden gedaan; waar door hare uiterſte Batterijen, waar mede ſy den *Nederlanderen* veel ſchaden hadden toegevoegt, geheel omverre wierden geblaaſen: ondertuſſchen verveerdigde men ook een aanſienlijke Schans by den *Hinderdam*, boven de gene die voortijds daar gelegen had.

Alhier en aan de *Vecht* continueerden het canonneeren dach en nacht, ſoo veel als 't Geſchut verdragen kon, vliegende geſtaadig de kogels op *Breukelen* en *Muyderberg*, en van deſe plaatſen op *Nieuwerſluis* en *Muyden*, onophoudelijk heen en weer, niet anders dan of 't Kaats-ballen hadden geweeſt; 't welk meenig hard hooft, aan weder-zijden, met het Leven moeſt betalen; en de Gooyſche Boeren wierden door dit Donder-rumoer ook ſoodanig ontruſtigt, dat 'er meenigte by Nacht en ontijden ſich door-maakten, en alles wat ſy niet dragen konden, ſtaan lieten, op dat ſy van 't Geweltdaadig en ondraaglijk Jock der *Franſſen* mochten bevrijd zijn; want dit ſwaar Geſchut van *Amſterdam*, op d'uiterſte Batterijen geplant, vernielde des daags ſoodanig de Wercken der *Franſſen*, dat die arme Boeren des Nachts genoeg te ſtellen hadden, om deſelve weder in eſſe te brengen, ondertuſſchen ſy ook van de Hollandſche Kogels niet bevrijd waren.

Dit alles niet tegenſtaande, bleven doch de *Franſſen* hare Wercken behouden, herſtellende gedurig des Nachts, 't geen de *Hollanders* des daags omver-ſchooten, tot 'er tijd dat eindelijk dit onaangenaam vermaak moede wierden, wel inſiende, dat geen avans op de Stad *Muyden* konden doen, te meer, alſoo het Land alleſins blank ſtond, en ſy door hun voorgenomen Aanſlagen, het Water geen ander weg wiſten te wijſen, als weſende meeſten tijd het Zee-water van buiten noch hooger dan het Land-water van binnen was. Door macht van Geweld, ſagen ſy ook niets voordeeligs uit te richten; nademaal de Hooge Battery, door de *Hollanders* op den hoogen Dijk geſteld, eindelijk met desſelfs Affnéde ſoo ſeer verſterkt was, dat ontoegankelijk ſcheen; en d'Uitleggers van alle kanten, hare Batterijen op 't Water formérende, deden ſoodanig dien ſwarten hagel van rontſom op de *Attaquanten* neder ſtorten,
dat

dat eindelijk door dese langdurige swaare Storm, gedwongen wierden, hen in meerder verzékering te begeven; soo dat sy hun Post, en hun voorgenomen Dessein op de Stad *Muyden*, geheelijk quiteerden, vreesende anders voor dit heete Kanons Vuer, allenskens hun geheele Legers-Macht te versmelten, ter oorzaake van 't groot getal Dooden en gequetsten, die sy dagelijks soo van *Muyderberg*, als van *Breukelen*, in plaats van Levendigen en Gesonden na *Uitrecht*, *Naarden* en andersints opsonden, alwaar eenmaal van *Breukelen*, drie Schuiten te gelijk met sulken vol geladen *Cargasoen* arriveerden.

Maar moesten hare posten verlaten.

Boven dien quamen de *Franssen* met geheele troupen dagelijks tot de *Nederlanders* overloopen, niet alleen van 10. à 12, maar 40 à 50 Man t'effens, ja eens quam een gantsche Compagny met Vendel, Trommel en alles te gelijk overloopen; desgelijks ook tot *Nieuwersluis*, de geheele Brandwacht der *Franssen*, en des anderen daags noch 30. Man deden; 't welk van *Muyderberg* en *Breukelen* seer licht en sonder perijkel geschieden konde, door dien de Batterijen en Posten wederzijds soo na by malkander lagen.

Veel Franschen loopen tot de Nederlanders over.

Omtrent ter halver Maand *Juny* quam een Party *Franssen* overloopen, waar van, eer men hun meening wist, al drie à vier van *Nieuwersluis* ter neder wierden geschooten. Dese Overloopers, gelijk ook meest alle voorgaande, klaagden seer, dat dagelijks in 't uiterste gevaar hares Levens, voor de Hollandsche Canon-scheuten moesten bloot staan; weshalven de *Switsers* en *Franssen*, die van *Uitrecht* na *Breukelen* wierden gecommandeert, sonder Lot-werping niet meer wouden pareeren. Voorder seyden sy, niet meer dan een Hollandsche stuiver daags tot Onderhoud te krijgen, waar van onmogelijk konden leeven; en dat de gene die meer begeerden, sulks by de Boeren moesten halen, dewelke selfs al kaal berooyt, en meest weg gevlucht, moesten sy eindelijk van gebrek en ongemak vergaan, of genoodzaakt zijn, tot den *Hollanders* over te loopen: met welke Ontschuldiging hen alle wisten te behelpen, biddende het meestendeel, dat men hen uit *Holland* na *Flaanderen* en *Braband*, en voorts na *Vrankrijk* wilde laten trekken; de rest begeerden onder sijn Hoogheid *Prince van Orange* Dienst te nemen; derhalven wierd'er een geheel Regiment van dese Overgeloopenen opgericht, en daar over den *Baron de Cornuvalle* tot Overste, en den Heer *Wrangel* tot Overste Lieutenant gestelt. Haar *Rendevous* of Versame-

Men richt een Regiment van overgeloopen Franssen op.

ſameling-plaats wierd op het Eyland *Flakké*, tuſſchen *Holland* en *Zeeland* ge-ordonneert, werwaards ſy met koppels wierden heen gevoerd.

Eindelijk wierden de *Franſſen*, door den hevigen klank van dit *Amſterdams* Metaal, van *Muyderberg* ſoo veerdig afgedreeven, dat hen met ſak en pak na *Vitrecht* retireerden; doch bleven ontrent 5 à 6000. Man ſich noch eenigen tijd in *Graveland* ophouden, als of noch eenig ander Voornemen in den ſin hadden; maar ſonder eenige verrichting eindelijk het gevaar ontwéken. Doch voor al eer ſy *Muyderberg* verlieten, maakten dat met vuyle ſtank hun Afſcheyd namen, wijl ſy verſcheyde Huiſen in d'Aſſche leydden. Waar op aanſtonds de *Nederlanders* al het gemaakte Werk, en d'opgeworpene Batterien der *Franſſen* weder vernietigden, en het Land, ſoo veel mogelijk, in voorgaande Poſtuur brachten.

Franſſen hebben weder een Aanſlag voor; maar vinden de Hollandſe Poſten te wel bezet.

Na dat nu deſe Onderneming der *Franſſen* hier ſoo was miſlukt, ſchenen ſy omtrent *Vianen* noch een nieuwen Aanſlag te willen ondernemen, waar toe daar verſcheyde Troupen te ſamen rukten; maar na alles wel doorſocht, en de gelegendheden afgeſpeculeert te hebben, vonden de Hollandſche poſten alomme ſoo wel met Volk bezet, en de Landen met Water overtogen, dat niet dorſten onderſtaan, een tweede Tocht te waagen; te meer, wanneer ſy indachtig wierden, op d'eerſte ſoo ſlecht verwellekomt geweeſt te zijn. Maar de Schans, die ſy by de Vaart hadden gemaakt, wierd van hen met allerley Krijgs-ruſting verſorgt, beſonderlijk veel Granaten, Stinkpotten, en Wellen met Peck, Teer en Smeer beſtréken. Op de Steene Wind-Molen brachten ſy veel groote en ſwaare Steenen, om deſelve, in val des Noods, van boven af, aan den Stormers beneden te vereeren.

Te deſer tijd trok een Party Hollandſche Soldaten uit *Muyden*, en quamen naby *Naarden*, daar ſy een Heere Knecht met roode Levery, en in 't *Graveland* twee Wagens met Paarden en vier Soldaten, die om palliſaden gingen, mede namen, en binnen *Muyden* brachten, werwaards dien ſelven dag ook drie *Franſche* Trommelſlagers quamen overloopen.

Wat hier omtrent voorder is voorgevallen, zullen ditmaal laten beruſten, en ons weder na *Vrankrijk* begeven, om te vernemen wat Uitwerking de groote Oorlogs-Ruſting aan die kant heeft te wege-gebracht.

Even

Even ten selven dage als Prins *Condé* sijn Intrede binnen de Stad *Vytrecht* verrichtte, begaf sijn Koninklijke Majesteyt sich van *St. Germain* na sijn Heyr-Leger, dat selfs wilde commandeeren; zijnde in dese sijne Optocht met het geheele Hoff van *Vrankrijk* verzeld, uytgenomen den *Dauphijn*, en *Duc d'Orleans*, die soo lang op 's Konings Ordre, tot *St. Cloud* souden verblijven, tot 'er tijd sijn Gemalinne in 't Kinder-bedde was gekomen. Gedurende des Konings absentie, beval hy de *Guarde des Seaux* of den Segel-bewaarder, de *Directie* over alle voorvallende Saken des Rijks; en wierd *Monsr. Colbert*, hem tot Mede-hulper in alle Verrichtingen bygevoegt. Doch voor al eer sijn Koninklijke Majesteyt afreysde, onfing deselve, met uytnemende Eerbiedigheyd en groot gejuych van Gelukwensching tot alle sijne Voornemens, het ADIEU van alle Hoven, groote Heeren, en alle tegenwoordige Ministers: gelijk ook voorheen, al verscheyde Dagen met d'afzending der Artillery was doorgebracht.

d'Optocht des Konings van Vrankrijk na sijn Leger,

Werd met groote Pragt en Pomp gehouden.

't Is naauwlijks te beschrijven, met hoe groote Magnificentie en heerlijke Luyster, dese Koninklijke Optocht van sijn *Alder-Christelijkste* MAJESTEYT, uyt de Koninklijke Hooft-Stad *Paris*, na sijn *Armee* geschiede; want de Meenigte der Goederen, de Grootheyd der Rijkdommen, en de Kostelijkheyd der Equipagie, verzelt met groot getal Karossen, en ontallijke Hand-Paarden, Wagens en Karren, gaf zulken groot Aansien, als of een Kleyne Weereld vol Pracht en Kostelijkheyd sich bewoog; te meer, als men in 't Midden van dien, het Monarchale gekroonde Hooft des Konings LUDOVICUS *de* XIV. in eygen Persoon daar by sach verschijnen, vergeselschapt van *Vrankrijks* geheele Hoff-staat, alle desselfs voornaamste Hovelingen, Edelen, en Grooten, byna sonder getal; gevolgt van veel Krijgs-Benden soo te Voet als te Paard, en yder op 't Heerlijkst en 't Kostelijkst gemonteert; selfs de Opper-Officieren en Bevelhebberen niet als Krijgs-Lieden tot den Strijd uytgerust, maar als geperfumeerde Hoff-Jonckeren, ter Complaisanse van *Dames* en *Juffers* opgepronkt.

In dese aansienlijke Uyt-tocht bequam sijn Koninklijke Majesteyt Bericht, dat d'Afgezandten van den *Muscovischen Czaar* tot *Calis* waren aangekomen. Dies sijn Majestyt een Edelman van sijnen Huyse, met namen *Sr. de la Gibertie*, derwaards zond, met Bevel, om de hoog-gemelde Heeren Gezandten na *Armen-*

tiers te geleyden, om aldaar in ſijn Majeſteyts *Armée*, Audientie by ſijn Koninklijke Perſoon t'erlangen; en, (buyten twijffel) om met eenen des Konings van *Vrankrijks* Groot Vermoogen, en Aanſienlijke Krijgs-Macht te beſchouwen; Om Hem namaals ſoo wel by andere Uytheemſche Potentaten en vreemde Volckeren, een ſoo grooten Roem en Ontſach, als by ſijn eygen Ingezetenen en Onderdaanen, te verwerven.

Na dat ſijn Koninklijke Majeſteyt den 2. *Mey*, het Middagmaal tot *Senlis* had gehouden, quam te *Pont St. Maxence*; den 3. te *Monchy*; den 4. te *Roye*; den 5. te *Peronne*; den 7. te *Bapaume*; den 8. te *Arras*, daar hy op 't Palleys van den Biſſchop introk, en ſeer wel wierd ontfangen, ondertuſſchen dat aldaar veel Karren met Geld van *Paris*; en langs de Rivier de *Sambre* en de *Maas* veel Volckeren tot Verſterking van 't Leger aanquamen. Den 11. deſes, de Koning en Koninginne de Gods-Dienſt bygewoont hebbende, deed ſijn Majeſteyt een *Reven* van 't *Garniſoen*; daar hy een ſeer groote *Diamant* van ſijn Hoed verloor. Den 12. quam ſijn Majeſteyt te *la Baſſee*, na het Middagmaal tot *Lens* gehouden te hebben; van waar hy een *Courier* na *Paris* affond, om door een Brief aan *Duc d'Orleans* te verſoecken, aanſtonds na ſijn Leger te komen: de ſelve *Courier* bracht ook een Brief aan *Madame*, waar by de Koning haar beloofde, dat, indien ſy van een *Prins* quam te geleggen, hy Doop-Vader ſou zijn, en ſulks aangenaam aan 't gantſche Hof ſou weſen; maar by aldien een Dochter kreeg, dat als-dan de Ceurvorſt *Palatijn* 't ſelve mocht doen.

Te *la Baſſée* ontfing ſijn Majeſteyt twee Couriers, d'eene met advijs, dat de Marquis *de Grana* uyt *Ceulen* was vertrokken, en ſijn Regiment den Eed aan de Stad ſou doen; en d'ander met de *Ratificatie* van 't TRACTAAT met *Ceur-Brandenburg*. Waar op de Koning aanſtonds een Courier na *Weenen*, aan ſijn *Reſident de Gremonville* affchikte, met Ordre, om den Keyſer te klaagen, dat hy in prejuditie van ſijn *Woord*, ('t geen hy aan den Koning had gegeven, om geen deel in den Oorlog met de *Hollanders* te nemen, ter tijd als ſijn Koninklijke Majeſteyt hem ſijn Reſolutie, om de *Hollanders* te be-oorlogen, te kennen gaf;) een Armée na den *Rijn* had geſonden, om daar mede den *Hollanders* te ſecondeeren; 't welk een *Diverſie* ſijner Troupen had veroorzaakt, en de voordere *Conqueſten* belet. Zijnde den ſelven *Reſident* ook geordonneert, ter ſelver tijd te verklaaren; Dat indien ſijn Keyſer-

De Koning dreygt den Keyſer een Leger in ſijn Erflanden te ſenden.

ſerlijke Majeſteyt van Voornemen was, dit jaar, om de ſelve oorſaak, weder een Armée na den *Rijn* te laten afgaan; de Koning ſijn Meeſter, in des Keyſers Erflanden desgelijks een Leger ſoude ſenden, ten einde, om Geweld met Geweld tegen te gaan.

Een ander Courier ging wegens *Vrankrijk* aan den Marquis *de Villars*, Franſche *Ambaſſadeur* tot *Madrid*, om aan de Koninginne van *Spanjen* te begeeren, dat hare Troupen uit de Hollandſche Plaatſen ſou doen retireeren, en deſelve geheelijk abandonneeren, latende hen geenig Secours *direct* noch *indirect* toekomen: Waar op de Koning gereſolveert was, de VREDE t'onderhouden; maar in contrary vall, haar den Oorlog aan te doen. Gedachte Ambaſſadeur had ook laſt, dat indien geen Favorabel Antwoord bequam, ſich van 't Spaanſche Hof te retireeren.

Den 13. de Koning van *la Baſſée* vertrekkende, ſpijsde te *Hoogbourdin*, en quam den ſelven dach te *Rijſſel*, alwaar, onder 't losbranden van 't Canon, door den Marſchalk *d'Humieres* ſeer prachtig wierd ontfangen; gaande den ſelven avond noch al de Fortificatien, en het Nieuwe Kaſteel beſichtigen, 't welk met dit Roemzuchtig Opſchrift was bezet: *Gentes laudabunt te, & Reges terræ gloriam tuam*; dat is: *De Volckeren zullen u, en de Koningen der Aarden, uwen Loff verheffen:* en noch een ander Spreuk aldus: *In Sole Poſui tabernaculum meum*; Soo veel te ſeggen, als: *In de Sonne heb ik mijn Tabernakel opgericht.* En zet ſijn Reys na *Nederland* voort.

Den 14. deed de Koning een *reveu* van 't Regiment *de Navarre*, en een ander van de Cavaillery. Den 15. vertrok ſijn Majeſteyt van *Rijſſel* na *Cortrijk*, daar dien dag arriveerde, werdende van d'Inwoonders ſeer treffelijk ontfangen. Den 17. quam *Duc de Monmouth* in 't Leger, en de Koning ging 't ſelve beſichtigen. *Duc d'Orleans* den 18. van *St. Cloud* getrokken, quam den 20. in 't Leger, alwaar van ſijn Majeſteyt blijdelijk wierd ontfangen. Den ſelven dag quam *Don Geronimo d'Agoſto* Lt. Generaal der Spaanſche Cavallery, de *Franſche Majeſteyt*, wegens den Graaf *de Montery* complimentéren; van den welke hy favorabel ontfangen werdende, ook met een Boot van Diamanten wierd vereert, en met gelijke civiliteyt beantwoort. Werd in ſijn Leger van veel Grooten beſocht, Den 22. gaf de Koning Audientie aan den *Moſcoviſchen Ambaſſadeur Vinius*, als mede aan den *Nuncius* van den PAUS; werdende door ſijn Majeſteyt, in 't Geſicht van de Koninginne en vreemde *Ambaſſadeurs*, het gantſche Leger in Battaille geſteld. *Du* En de geheele Armee voor hen in Battaille geſtelt.

de la

de la Feuilliade was met 2000. Ruyters voor af gedetacheert, om sich na de *Brugsche Vaart* te begeven. Den 23. geleyde de Koning de Koninginne na *Doornijk*, om aldaar gedurende de *Campagne* te verblijven; van waar sijn Majesteyt weder na *Deynse* by sijn Armée trok, waar aan de Koning ordonneerde, dat gedurende sijn Verblijf in 't Veld, yder Soldaat daags soude hebben anderhalve stuyver, en een Amunitie-brood, een Capiteyn 10. Schellingen, en brood; een Lieutenant 6. Schellingen, en brood; en soo yder naar advenant. Den 24. quam sijn Majesteyt te *Landegem*, een uur van *Gendt*. Den 25. sloegen sy 3 Bruggen over de *Brugsche Vaart*, waar over *Duc d'Orleans* den 26. met 9. à 10000. Man trok, detachérende den *Chevalier de Hautefuellie* met 200. Ruyters, benevens den *Chevalier de Coassin* met 150. voor-uyt.

De Fransfen meenen door Verradery het *Sas van Gendt* t'overweldigen,

Te deser tijd meenden de *Franssen*, door Verradery, het *Sas van Gend* t'overmeesteren, en onder hun Geweld te brengen; 't welk op volgende Manier toeging: *Capiteyn Launay*, die met den Heer *de Groot* Afgesand, in Holland was gekomen, en sich nu in Hollandsche Dienst had begeven, wierd door den *Marquis de Louvois* gebruykt, om den Heer *Robbert de Cerceau*, Heer van *Renochamp*, die Capiteyn Commandant op 't Fort *St. Anthoni* was, aan de sijde der *Franssen* te gewinnen; 't welk door d'inneming eeniger *Recruten*, op 't *Sas van Gendt* soude geschieden. Dese souden sich voor weggeloopene *Franssen* aangeven; ter bequamer gelegendheyd, met hare onderhebbende Officieren, het Slot of de Fortresse bemachtigen; en als-dan het Geschut na de Stad omwenden, om die te dwingen; ondertusschen sou de Koning, die met sijn Leger t'*Arras* stond, op den 28. deser nader by-rukken.

Maar werden in hare Meening seer bedroogen.

Dese Heer *Cerceau* had door sijn Kloekmoedigheyd, wijs Beleyd en goede *Resolutie*, na sijn Hoogheyd Prince van *Orange*, van alles bericht gedaan te hebben, sich gedraagen, als of met dese Cap. *Launay* Correspondentie wilde houden, en in de Verradery bewilligen. Tot meerder aanmoediging deses, wierd aan Heer *Cerceau* een groot *Avancement*, en boven dien noch een Somme van 33000. Gulden aangeboden, waar van hem aanstonds 11000. Gulden in contante Penningen te vooren wierd geleyd. Echter heeft dese trouwe Heer *Cerceau*, dit goude Lockaas wel weten te verwerpen, als brengende velerley argumenten en redenen tot Verschooning sijner Weygering voort, met geen ander

ander Insicht, dan om sijn oprecht Gemoed te quyten, en het Land getrouwelijk, sonder eenige onrechtmatige belooning, te dienen; om voor al de Wereld te toonen, dat een eerlijk oprecht Hert, de Deugd, om haar eygen-selfs bemind. En waarlijk, indien de Koninklijke Armée, door de *Stratagema* en het wijs Bestier van desen Heer *Cerceau*, soo geruymen tijd niet was opgehouden, het SAS had sich buyten alle twijffel moeten overgeven; wijl het onmachtig was, om behoorlijke Wederstand te doen; en het niet alleen hier, maar ook op vele andere plaatsen aan Soldaten ontbrak. Soo dat door het Verlies van dese Vesting, geheel *Zeeland* in gevaar sou gekomen zijn, van sich aan het ondraaglijk Fransche Jock te moeten onderwerpen. Al het welke sijn Hoogheyd soo wel overwoog, dat nevens veel andere groote Heeren, daar over besondere Dankbaarheyd bewees, en de Heer *Cerceau* goede Hope van grooter *Avancement* gaf.

Gedurende dese Verhandeling wierd het *Sas van Gendt* in soo goede Stand gebracht, dat bequaam was, om genoegsame Tegenweer te bieden, werdende het selve met allerhande nooddruftige Levens-middelen en behoorlijke Krijgs-rusting voorsien; boven dien, met nieuwe Bezetting seer versterkt, en het Land voor allen Invall verzékert. Het *Sas van Gendt* werd met groote List, behoorlijk versterkt.

Na dat nu de Koning van *Vrankrijk* gewaar wierd, dat dese met hem corresponderende *Cerceau*, het Vaderland willende getrouw blijven, sijn Armée, door List, wel drie weken had opgehouden, resolveerde op te breeken; wijl hy, na het doorstéken van den Dijk, geen gelegendheyd konde bespeuren, om het *Sas van Gendt*, door Geweld, onder sijn Heerschappy te brengen.

Maar wijl dit een soo considerabele, als gedenkwaardige Saak is, en een bysonder Exempel, om aan d'een zijde den valschen Aard, en 't Verraders Gemoed van veele Ontrouwen, klaarlijk te doen kennen; en aan d'ander kant ook te doen sien, hoe heerlijk en Lofbaar het is, wanneer men met een oprecht Gemoed sich trouhertig in d'aflokkende Occasien komt te gedragen; ('t welk een Beproeving der Deugd en oprechte Redelijkheyd zy,) soo zullen wy dese Historie alhier besonderlijk met al sijn omstande verhalen.

Gelderland, *Over-Yssel*, en het *Sticht Uytrecht*, was in de Macht der *Franssen*; waarom sy voor 't noodigst oordeelden, *Holland* Eygentlijke Beschrijving, van den Verra-

Kk van

derschen Aanslag op het SAS.

van *Zeeland* af te snijden, en *Vlaanderen* met geweldigerhand aan te tasten; 't welk niet gevoeglijker dan door bezetting en verovering van *'t Gendsche Sas* konde geschieden. Maar de *Fransen* wel wetende, dat het *Sas*, door omzetting des Waters, ontoeganckelijk konde gemaakt, en ook van Belegering bevrijd werden; soo hebben sy op Middelen van Verradery gepractiseert, en daar toe een Geboren Fransman *Launay*, die in Staaten Dienst was, gebruykt: dewelke sich, onder den schijn veler geloofwaardige Redenen, na *Vlaanderen* begaf, en sich voornamentlijk tot *Gendt* socht op te houden, als zijnde daar de bequaamste gelegendheid, om tot sijn quaat Voornemen te geraken, en daar door een besondere Gunst sijns Meesters te verwerven; waar toe dan ook al sijn Onderhebbende Bevel-hebbers, dat al te samen gereformeerde Officieren waren, soodanig had gedisponeerd, dat hen tot desen verraderschen Aanslag paraat hielden; en was beslooten, dat sy haar verkleeden, en ider met een Musquet en Pistool voorsien souden; boven dien sou sich noch een Party Soldaten, als of 't Overloopers waren, daar by-voegen, om dit Voornemen dies te beter in 't werk te stellen. Dese Overloopers souden sich met de Nieuw-geworvene Volckeren op de Schans *St. Anthoni* begeven, en ter selver tijd souden Brieven van *Launay* binnen 't *Sas* komen; ook souden dese voornoemde *Franssen* sich hier en daar verbergen, by troupen in de Wapens houden, en sommige by de Brugge van 't Slot sich nederzetten, als of wat rusten, of iets anders doen wouden: ondertusschen sou men in de Herberg binnen *'t Sas* eenig Krakkeel en Vechtery aanrichten, ten eynde eenige van de Kasteels Wacht, daar by tot Hulp geroepen, de Bezetting soodanig verswakt mocht zijn, dat dese aan de Brugge sittende *Franssen* die lichtelijk hadden konnen vermeesteeren en te neder maken: Waar na sich op het Slot souden begeven, de Val-Brugge opgetrokken, en al 't Geschut na de Stad omgekeert hebben. Tegen welke tijd de Koning met een getal van 15000. der aller-best-geöeffenste Soldaten sich derwaards sou begeven, om het Slot te secondeeren, en de Stad t'overmeesteren. Al het welke seer lichtelijk had konnen te weeg gebracht werden, nademaal het geheele SAS in geen bequame Stand was, om eenige tegenweer te konnen doen, zijnde met geen behoorlijke Wallen, noch goede Grachten voorsien; daar ontbrak veel Ammunitie en Bezetting, de Commandant

was

was ſiek, en tot vechten geheel onbequaam; boven dien ſach, noch hoorde men daar van geen Nederlands Krijgs-Volck, die in val des Noods, deſe Plaats hadden konnen te hulp komen; kortelijk, het ſtond daar ſeer ſlecht geſchaapen. Nochtans is aan deſe Plaats veel gelégen, als konnende *Vlaanderen* en *Zeeland* ſeer bedwingen, en ſterk in Toom houden. Ondertuſſchen lag de Koning niet wijd van daar, met een Krijgs-Macht van omtrent 40000. wel ge-oeffende Soldaten, waar mede hy ſeer lichtelijk ſoodanige Plaats had konnen overweldigen.

Deſe meergenoemde *Launay* begaf ſich by den Heer *Robbert Cerceau*, Heer van *Renochamp*, etz. *Commandant* van *St. Anthoni* Schans, wonende binnen 't *Sas van Gendt*, zijnde van geboorte een Fransman, maar Deugdſaam en Redelijk van Gemoed, en met een ſchrander Verſtand begaaft, ſoo dat, indien ſijn bequaamheid, ſoo wel tot Ontrouw, als Manhafte Getrouwheid voor 't Land en d'Overheid, dien hy bediende, had willen gebruyken, deſe Verraadery ook lichtelijk met weinig moeyte had konnen uitvoeren. De Fransman Launay, tracht ſich met Cerceau bekent te maken.

Als nu *Launay* tot hem quam, beklaagde ſich over d'Onbeſcheydenheid en het ſeldzaam manier van Leven der *Hollanderen*, ſeggende; dat, wijl hy een *Fransman* was, ſoodanige Perſoonen moeſt opſoeken, met dewelke een verſtandig Diſcours konde voeren, en een redelijk Woort wiſſelen; weshalven met *Cerceau* ſocht bekent te worden, en in Vriendſchap te leven; ja, wat meer is, verſocht op ſijn Kamer te mogen ſlaapen; al het welke een Eerlijk Man van Qualiteyt niet wel te weygeren ſtont. Na verloop van eenige dagen verſocht *Launay*, den Commandant *Cerceau*, met hem te willen na *Gendt* gaan: 't welk dankbaarlijk excuſérende, ſeyde: dat ſchoon hy al genegen was, om *Launay* derwaards te convoyëren, nochtans geen Verlof, om van *'t Sas* te gaan, ſou konnen erlangen; en dat boven dien ſijn Beurs tot reyſen niet wel geſpekt was. Waar op *Launay*, hem 100. Piſtoletten t'ſijnen Dienſt preſenteerde: welke onverwachte Gunſt, byna een al te booven-matige Beleeftheid, aanſtonds in *Cerceau* eenig Achterdocht verwekte, en de Gendſche Reys ditmaal deed nablijven.

Launay ſiende, dat deſen Aanſlag niet wilde gelukken, verſocht hem des anderen daags ter Middagmaal op het Dorp *Zelſaac*, maar een half uur van 't *Sas* gelegen, te willen komen; 't welk *Cerceau* bewilgde. Des anderen daags over Maitijd zijnde, be- d'Ontrouwigheid en 't vals Beleyd

der Franssen werd openbaar.

gon *Launay* al lagchende en liefkoosende sich aan *Cerceau* te uyten, seggende, dat hem voor den alder Gelukkigste Mensch der geheele Wereld kende, en het in sijn Macht stond, om sijn Majesteyt van *Vrankrijk* een uitnemende groote Dienst te bewijsen. Waar over Heer *Cerceau* sich ten hoogste verwonderende, aldus uit brak: *Hoe! aan sijn Majesteyt van Vrankrijk; daar wy immers in der Heeren* GENERAALE STAATEN *van Holland haar Dienst zijn?* Hier op sprak *Launay*; dat hy Heer *Cerceau* voor een Verstandiger Man hield, als op soodanige beuselingen te staan, en hy, als een geboren *Fransman*, meerder Dienst aan sulken groot-machtigen KONING, die soodanigen Saak geensins onbeloont sou laaten, bewijsen konde, dan aan een *Republijq*, waar by, door d'uitstorting sijns Bloeds, geen groote Glory te verwachten had: boven dien was het gemeene Volck of *Canailje* soo onverstandig, dat geen Mensch van Qualiteyt estimeerde; en het dienvolgens jammer was, dat soo danig geschikt en treffelijk Man langer onder sulk *Rapailje* soude verblijven: *en fin*; Dat de Koning beloofde, by aldien dit Werk sijn Voortgang kreeg, hem aanstonds een somme van 33000. Guldens in contante Penningen te vereeren, hem tot *Lieutenant du Roy* van *'t Sas* te maaken, en met het *Ridderschap* van *St. Lazaro*, nevens de daar toe behoorende Inkomsten te begunstigen: doch wanneer de Saak niet wel naar wensch gelukte, sou hy, boven d'ontfangene Gelden, een Compagny verkiesen uit welk Regiment hy begeerde; en diergelijke schoone Aanloksselen meer, etz.

Tot meerder bevestiging deses, toonde een Briefke van *Marquis de Louvois* aan *Cerceau* geschreven, 't welk onder anderen dese woorden behelsde: *Wat den Eed van geswoorene Getrouwigheid belangt, daar moet een eerlijk Man maar mede gekken.* Over welke onverwachte Voorslag, de Heer *Cerceau* sich ten hoogste verwonderde, en nochtans deselve voor ditmaal niet bottelijk afslaan, noch absolutelijk inwilligen wilde; maar overwegende, hoe by dese Occasie, sijn eigen Heeren en Meesters de beste Dienst bewijsen soude, versocht 2 à 3 dagen beraadings tijd. Waar in eenstemmig geworden zijnde, begaf *Cerceau* sich na *'t Sas*; en *Launay* na *Gendt*, met afspraak, om dese Plaats altoos tot haar t'Samenkomst te houden, tot 'er tijd hun voorgenomen Dessein geheelijk sou uitgevoert zijn. Ondertusschen had *Cerceau* aan *Launay* goede Hope gelaten, van dese Saak te willen

len effectuëren: Maar ſoo haaſt hy op *'t Sas* was gekomen, ſchikte aanſtonds een Expreſſe aan ſijn Hoogheid den Heere Prince van *Orange*, aan den Graaf van *Montery*, den Marſchalk *Wurts*, en den Heer *vander Leck* Gouverneur van *Sluis* in *Vlaanderen*, met vriendelijk Verſoek, hem haren goede Raad mede te deelen, en te berichten, wat in dusdanige Gelegendheid, tot Nut van 't Vaderland, noodigſt wierd geächt. Waar op, ſoo wel van ſijn Hoogheid ſelfs, als ook van d'andere Heeren, tot Antwoord ontfing, dat ſich ſoodanig gelaaten ſoude, als of tot de Verraadery bewilligde, ten einde om tijd te gewinnen, het *Sas* in goede Stand te brengen, en 't ſelve met Bezetting en andere Behoeften wel te voorſien: met een woort; hem wierd bevolen, de Saak naar uiterſte vermogen, tot Voordeel van 't Land, ſoodanig uit te voeren, als hy Trouwhertig geſind was, ſijn Leven voor 't Vaderland te waagen: Want een yder moet weeten, dat dusdanige Correſpondentien met den Vyand ſeer gevaarlijk zijn; nochtans heeft *Cerceau* een goede Moed geſchept, en alle Middelen (gelijk gebleken is) ſoodanig aangewend, dat het Land groote Dienſt daar door heeft genooten. Want indien *Cerceau* deſe Saak aanſtonds aan den Commandant van *'t Sas*, *Maiſon Neuve* had geöpenbaart, gedurende dat *Launay* daar was, had uit dit Werk ſoo veel Voordeel niet konnen ſpruyten; maar wijl de Vyand ſoo lang op goede hoop bleef leeven, wierd ondertuſſchen het *Sas* ſoodanig toegericht, en met alle behoorlijke Noodwendigheden voorſien, dat het bequame Tegenweer kon bieden. En indien *Cerceau* alles aan *Launay* hadde afgeſlaagen, en ſich niet getoont als of den Voorſlag des Vyands inwilgde, had buyten alle twijffel de Koning met ſijn gantſche Armee, als tot *Arras* niet verre van daar zijnde, ſich daar voor gemaakt, en het *Sas* belegert; dat onmoogelijk in ſulken ſlechten Toeſtand, deſe groote Krijgs-Macht van ontrent 40000. Man, had konnen wederſtaan. Soo dat zeekerlijk, de ruyme uitſtel des tijds, en de ſchijn van Bewilliging tot het Vyandelijk Verraad, een oorzaak deſes Plaats Behoudenis zy geweeſt.

Tot dit Werck wierd te ſelver tijd, veeler vals Trouwlooſe, een oprecht Trouwhertig Man; en veeler kleinmoedig Lafhertige, een ſtandvaſtig Kloekmoedig Held gebruykt, ja een ſoodanig Man, die ſijn Leeven niets achtte, om het Land getrouw te dienen. Dus hier uit ook klaarlijk is te ſien; dat

Wijslijk Bestier, en verstandig Overleg, meerder kracht heeft, dan het groot Geweld van veele Waapenen. Want, om soo te spreeken, hier overwon de Deugd en Wijsheyd eenes Mans, het Machtig Geweld eenes Heyrlegers van veel Duysent gewaapenden; gelijk dan uyt het volgende *Relaas* noch blijken zal, hoe dees gekroonde Koning met al sijn groote Krijgs-Macht, geheel onverrichter Saake weg-trok, als siende geen kans om iets voordeeligs aan desen Hoek uyt te richten. Want, gedurende den tijd dat *Cerceau* op 't *Sas* bleef, en *Launay* aan sijn Principaal de Hope gaf, dat hun voorgenomen Desseyn, een goeden Uytslag sou gewinnen, soo vervoegde sich de Heer Marschalk *Wurts* met meerder Bezetting op het *Sas*; en alle moogelijke Vlijd tot Tegenweer en Behoudenis deser Plaats wierd aangewend.. En schoon dees Geheymenis al aan veele begon bekent te worden, nochtans waagde *Cerceau*, na *Gendt* tot den Verraaders te gaan, en aldaar weder nieuwe ontschuldingen en verschooningen, wegens sijn lange Vertoeving, voor te wenden, alleenlijk op dat het *Sas* dies te beter tot *Defentie* mocht werden voorsien. En wijl *Cerceau* door sijn wijs Beleyd, de Verraders met velerley verbloemde Discoursen by den Neus wist om te leyden, geraakte by hen in groote Gunst en Aansien, ontfangende veele Beloften en Toeleggingen van groote Vergelding; wijl sy sich vastelijk imagineerden, dat alles naar hun begeerte wel sou uytvallen, soo dat sy hem alles toevertrouwden. Ondertusschen liet de Koning aan *Cerceau* weten, dat met sijn Heyr, tot den 12. *Mey* t'*Arras* soude vertoeven, vreesende of den Aaanslag mocht mislukken, wanneer soo machtige Krijgs-Macht sich vroeger vertoonde, eer de Weg gebaant was: al het welke hoe langer hoe meer tot voordeel van 't *Sas* verstrekte.

Den 12. *Mey* quam *Launay* weder in 't Dorp *Zelsaac*, werwaards *Cerceau* ter Maaltijd wierd gebeden, gelijk reeds veelmalen met verscheyde Officieren tot *Gendt*, met den *Lieutenant du Roy de Turne*, en meer andere had gedaan. Gedurende dese Maaltijds Vrolijkheyd, quam onder andere kostelijke Spijsen, een gulde Reegen op Tafel storten, bestaande in een somme van 11000. Gulden aan goude Spetie. 't Was een wonder om hooren, met hoe velerhande Redenen men desen *Cerceau* socht te beweegen, om dit *Goude Lok-Aas* aan te veerden; en noch veel wonderlijker, doch boven al prijs- en Lof-waardiger, de beleefde Redenen en zediglijke Bescheydenheyd, waar door dese Heer *Cerceau* sich

excu-

excuſeerde, van dit mildaadig aangeboden Voordeel t'accepteeren, ja hy moeſt ſich ernſtig bevlijtigen, om genoegſame Redenen tot behoorlijke Verſchooning uyt te vinden, ſeggende;

1. Dat hy vergeten hadde, ſijn Soldaten de Leening te geven, 't welk noodwendig noch dien ſelven dag moeſt geſchieden.

Oorzaken waarom Cerceau een preſentatie van 11000. gl. weygert t'accepteeren.

2. Dat men hem verdacht ſou houden, wijl een ygelijk het Oog op hem had gewend.

3. Dat hy ook met ſoo grooten Somme Gelds niet op het *Sas* dorſt komen; want, indien men ſoo veel Geld by hem vond, het zékerlijk te vreeſen was, de geheele Saak ontdekt ſou worden, alles verlooren zijn, en hy in Hechtenis geraaken.

Dit alles om tijd te gewinnen; want hoe langer ſoo grooten Leger wierd opgehouden, hoe meer het tot Behoudenis van deſe Plaats verſtrekte. Ook ſocht *Cerceau* alles aan den Marſchalk *Wurts* bekent te maaken, ten eynde hy hem met raad en daad mocht byſtaan. Soo dat ſijn Afſcheyd van *Launay* nam, doch met belofte, van over twee ſtonden hem weder by te komen, en als-dan te ſien, of hy 't Geld ſou konnen mede nemen. Ondertuſſchen ſocht hy den Marſchalk *Wurts* te beweegen, om deſen Verraader te doen by den kop vatten: 't welk de Marſchalk niet wilde conſenteeren, moogelijk uyt vreeſe, of de Koning alsdan *per vive Force*, met al ſijn Macht daar op mocht komen indringen, en dees, of eenig ander Plaats overweldigen. Want dit Werk mislukte onder den ſchijn, niet als of *Cerceau* de Saake ſelfs ontdekt hadde, maar als of ſijn Perſoon verdachtig was geworden, en dat men ſulks uyt eenige bedrijven en voorſlaagen ſou vermerkt hebben: waarom ook ſijn Compagny, tot een teyken des Verdachts, uyt de Schans *St. Anthoni*, na een andere plaats wierd verlegt.

Den 16. *Mey* was den beſtemden dach, wanneer het *Sas van Gendt* ſou overgelevert, en 't Verraad uytgevoert werden: ondertuſſchen keerde *Cerceau* nooyt weder, om het Geld te haalen.

't Is ſeer aanmerkens en verwonderens-waardig, dat een Perſoon, ter tijd des algemeenen Noods, Geld behoeftig zijnde, nochtans het ſelve ſoo kloekhertig en Edelmoedig heeft verworpen en verſmaad, daar 't hem ſoo mildaadig van machtiger Hand wierd aangeboden; liever willende in Eere met Oprechtigheyd ſijn eyge Heeren en Meeſters getrouw dienen, en ſulk onrecht-

maatig

maatig Genot laten vaaren, dan met Ontrouw en Schande het Vaderland ſoo grootelijks naadeelig te zijn. Waarlijk een goede Saak voor Godt en al de Weereld; want ſchoon het naar Krijgsgebruyk, niet onbetaamlijk en wel ge-öorloft was, ſoodanig Voordeel van ſijn eygen openbaaren Vyand aangeboden, te genieten, ſonder daarom desſelfs Verraaderſche Begeerte te volbrengen, ſoo is 't nochtans veel genereuſer en Edelmoediger gehandelt, ſich van ſulk quaat Beleyd geheel onbeſmet te houden, ſonder daar uyt ſoodanig vuyl Gewin te trekken; 't welk ook buyten twijffel, den Vyand ſelfs een veel meerder Beſchaamtheyd heeft aangebracht, en ook eenigſins hem de Moed doen ontvallen, om ſich daar over te willen wreeken; gelijk met Reden meer oorzaak daar toe ſou gehad hebben, indien het Geld by de Party was aangenomen geweeſt, ſonder ſijn Begeerte te willen volbrengen.

Sijn Hoogheyd Heere Prince van *Orange*, nevens veel Groote en Aanſienlijke Heeren, hebben den Heer CERCEAU, door Brieven, over dit Edelmoedig en Manhaftig Feyt, ſeer beleefdelijk bedankt, met Aanmoediging door Beloften van grooter *Avancement*; nademaal hy ſulks ten hoogſte tot Voordeel van 't Land uytgevoert, en ſich daar in beſonder Trouwhertig gedraagen had. Een vry raare Saak, in ons verdorven Eeuw.

De gantſche Armée des Konings was hier over drie Weken lang opgehouden geworden; en wijl deſen Aanſlag geheel verſmolt en te niet ging, wierd *Launay*, als eerſte Aanvanger van dit vals Verraad, tot *Cortrijk* in hechtenis geſtelt.

Een gedeelte van 't Franſche Leger breekt op.

De Koning begon ſijn Leger op te breeken, latende des anderen daags verſcheyde Troupen, in 5000. Man beſtaande, onder den Marſchalk *d'Humieres*, hier en daar in *Vlaanderen* marcheeren, om aldaar iets anders t'ondernemen. Sy campeerden den 26. deſes by *Rymes*, een Dorp niet wijd van 't *Sas*, van waar door *Aſſenede* na *St. Joannis-Steen* trokken, in meening den Overſte *Cajaffa*, die met 200. Ruyters by *Hulſt* lag, onvoorſiens t'overvallen: gelijk ook lichtelijk had konnen geſchieden, indien niet d'Overſte, door ſijn uytgeſtelde Schildwacht, in tijds daar van Naricht bekomen, en ſich in *Hulſt* begeven had; echter attrappeerden de *Franſſen* noch 17. van ſijn Ruyters, waar onder 2. wierden doot-geſchooten, en d'overige gevankelijk weggevoert. Naderhand plunderden ſy het Dorp *St. Joannis-Steen* gants

gants uit; maar ſiende het Land allesins onder Water gezet, plunderden noch twee andere Dorpen, en begaven ſich den 27. *Mey* over hun gemaakte Brugge weder na 't Gros van 't Leger.

Dien ſelven dag paſſeerde de Koning met ſijn Volkeren over de brug te *Deurle*, tuſſchen *Deynſe* en de Stad *Gendt*, nemende ſijn Weg na de *Schelde*; werwaards *Duc d'Orleans*, met de Troupen die over de Brugſche *Vaart* waren getrokken, ſich ook vervoegde. Tot *Oudenaarde* ſtonden wel 80. Stukken Geſchut veerdig, die de Koning met ſich voerde. Den 29. wierd het Leger tot *Gavre* opgeſlaagen. Den 30. *Mey* vernachte ſijn Majeſteyt te *Buſtebrek*, en paſſeerde naderhand voorby *Bruſſel*. Den 1. *Juny* quam Hy ſelfs in Perſoon na *Liedekercke*, verſpreijende ſijn Troupen rondſom BRUSSEL op de Dorpen, die aldaar met d'Inwoonders, gelijk meeſt overal was geſchied, als openbare Vyanden leefden, en deſelve naar hun eigen welgevallen tracteerden. Den 2. *Juny* brak de Koning met ſijn gantſche Leger op, en trok door *Klein Brabrand*; alwaar nevens verſcheide Afgeſanten, ook Prins *Wilhelm van Furſtenberg* arriveerde, die men ſegt, d'eerſte Aanvoerder en voornaamſte Ophitſer van dees Bloet-dorſtigen Oorlog by ſijn *Majeſteyt van Vrankrijk* is geweeſt, en ſich ook tot *Ceulen* by een Vereenigde Nederlands *Afgezand* beroemde, dat Vijftien geheele jaren lang gearbeyd hadde, om het VEREENIGDE NEDERLAND in ſoodanige elendige Toeſtand te brengen. **Het geheele Franſche Leger breekt op.**

De *Koning van Vrankrijk* al voorheen door den Graaf *de Lorge*, met drie Duyſent Man, en den Graaf *de Montal*, met ſijn Volckeren uit *Luyker-land*, in gelijke getal beſtaande, de Stad MASTRICHT hebbende doen berennen en blocqueeren, bevond ſich den 7. *Juny* met ſijn Volckeren te *Nethene* en *Boswijk*; den 8. te *Meldelt* en *Hogarde*; den 9. te *Straaten*; den 10. op 't Kaſteel van den *Baron van Buckhold*, en den 11. Perſoonlijk voor *Maſtricht*, alwaar men aanſtonds de *Leger-Linie* begon af te ſtéken. **Maſtricht werd berend.**

Hier aldus de Franſche Marſch kortelijk beſchreeven; doch den Brabandſche en Vlaamſche Inwoonderen lang enſuur genoeg gevallen; aangeſien de *Franſſen* aldaar met rooven, plunderen, Vrouwen en Maagden-ſchenden, moorden, en meer andere geweld-daadige Moedwil, niet anders Huis hielden, als of *openbare Vyanden* hadden geweeſt; daar ſy nochtans de Naam

van *trouwe Vrienden* wilden dragen: 't welk dese Arme Lieden geen kleyne smerten, maar een bitter Verdriet en groot Weeklaagen heeft aangebracht. En schoon de *Baron van Schoutenburg*, Gedeputeerde der *Staaten van Braband*, en de Heer *vander Noordt*, over dusdanig Geweld by den *Koning van Vrankrijk* gingen klaagen, soo heeft doch sulks niet geholpen. Alle de Land-lieden waren in de Steden gevlucht, soo dat sy de Dorpen sonder menschen of Eetwaren ledig vonden. De *Franssen* liepen tot voor de Poorten van *Mechelen*, doch de Borgers wilden haar niet in hebben: echter aanbiedende alles voor de poorten te brengen voor haar Geld. Tot *Brussel* geraakten alles in grooten Alarm, houdende allesins dapper Wacht, hebbende het Voet-Volk 's Nachts in de Buyten-werken gelegen, en de Borgers aan de Poorten, ondertusschen dat de Gildens vergaadert, en de Magistraat op het Stadhuis waren.

Graaf *de Monterey* sond verscheide Troupen na *Dendermonde*, *Gendt* en *Brugge*; eensdeels, om dese Steden in val des Noods te beschermen, en ten anderen, om een Vliegend Leger te konnen t'saamen brengen, nademaal het Credit der *Franssen*, by den *Spaanssen* geheel verdwenen was. Na *Brussel* wierd veel Volck gesonden, en sijn Excell. *de Monterey* begaf sich na *Antwerpen*, om op alles te beter Ordre te stellen, en des Vyands Voornemen t'observeeren.

De Spaansen beginnen sich ook tegens de Franssen te weer te stellen.

In de Maand *Marty*, zijn de *Spaansen*, die een wijl tijd binnen *Kalkar* hadden gelegen, weder daar uit getrokken; zijnde dit d'eenigste Plaats, die *Ceurbrandenburg* noch in 't Hertogdom van *Cleef* toequam, leggende aan den Rijn-kant, in sich selfs van weinig Vastigheid, doch met een tamelijk Kasteel versterkt; en wijl maar een swak Garnisoen daar binnen lag, is het selve merkelijk verbeterd geworden, door eenige Spaansche Auxiliare Troupen te voet, onder den Heer *Mensagne*, en te paard onder den Graaf *van Merode*, die sich door het geheele Cleefsche Land verspreyende, dagelijks op de *Franssen* uitgingen, veel Beuyt maakten, en eens twee geheele Compagnien *Franssen* tot *Udem* gevangen kregen; waar door deselve seer verbittert, veel Volks t'saamen trokken, om sich daar over te wreeken. Maar de *Spaansen* van dit Dessieyn gewaarschouwd, en sich niet sterk genoeg, om de voornoemde Plaats behoorlijk te defendeeren, bevindende, zijn met groote Avantage door de *Franssen* heen geslaagen, en de Graaf *van Merode* met sijn Cavallerie

lerie te *Venlo*, als ook de Heer van *Menſagne* met d'Infantery tot *Stevenſwaard* gelukkig aangekomen.

De *Franſſen* daar-en-tegen ſpeelden in *Luykerland* dapper de Meeſter, loopende allesins het platte Land door ſtroopen, rooven en plunderen; onderwijl nam de Gouverneur van *Charleroy* te deſer tijd verſcheyde Plaatſen geweldiger hand in, en onder anderen het Stedeken *Couvenes*, doende de Beſetting, die meeſt in Boeren beſtont, met witte ſtokjes daar uit trekken, onder expreſſe bedreyging, dat indien hen weder in eenige vaſte plaatſen vond, hy hen ſoude doen ophangen: Willende boven dien, voor 20. Soldaten, ſoo door hare reſiſtentie voor de Plaats waren gebleven, van yder 17. Piſtolen hebben. Van hier rukte hy na *Thuyn*, en Berende terſtond de Plaats; dan ſchoon hy den Belegeraars maar 24. uren reſpijt, om ſich te bedenken, gaf, wierd echter door hare Mannelijke Wederſtand genoodzaakt, af te wijken, en ſich te retireeren.

Aardig Voorval tusſchen een Pater en 3. Franſche Soldaten.

Te deſer tijd drie Franſche Soldaten in *Luyker-land* op Beuyt uytgaande, quamen een *Pater Procurator* uyt het Luyks Klooſter te gemoed, dien ſy om Drinkgeld verſochten: De *Pater* ſwoer heyliglijk, dat, wegens de korte Reys, dien hy dacht te doen, geen Geld had mede-genomen; dan de Soldaaten ſich het tegendeel inbeeldende, bevolen hem, van 't Paard te ſtijgen, en nevens hen op de Knyen te vallen, om God te bidden, dat hy hen arme Soldaaten doch eenige goede Beuyt wilde laten te vooren komen. Niet ſoo haaſt was dit vals bedriechelijk Gebed geëyndigt, of deſe Bidders onderſochten in des *Paters* Vellies, achter op ſijn Paard gebonden, of hun Gebed ook wel mocht verhoort zijn; dus een goede Somme Gelds daar in vindende, verdeelden die onder malkander in diervoegen, dat ſy drie Deelen behielden, en de *Pater* een Vierde-part genoot; ſeggende, Dat ſy deſe Verdeeling alſoo maakten, om dat de *Pater* valſchelijk geſwooren hadde, geen Geld by hem te vinden was: welke Dekmantel hen ook eenige dagen daar na ſeer wel te pas quam, ter tijd als die ſelfde *Pater* binnen de Stad *Luyk* hen te gemoed komende, dreygde, hen voor Struykroovers te willen aanklagen. Dan, gaven hem hier op tot antwoord; Dat hy, als een geeſtelijke Vader, met ſijn valſchelijk ſweeren, meerder Quaad had gedaan, dan ſy arme Krijgslieden met Beuyt te maken; en by-aldien hy hen verklaagde, ſy hem by den Richter voor een Min-eedige ſouden uytmaaken. Waar over deſe *Pa-*

ter liever het Intereſt ſijnes Kloosters ditmaal willende verſuymen, dan hem ſelven voor een Valſaaris te doen kennen, liet ſijn Beſchuldigers, dien hy dacht te beſchuldigen, in vrede weg gaan.

De *Franſſen* omtrent *Aeth* en *Duynkerken*, in hare Conqueſten eenige Notabele Krijgs-machten verſamelende, wierd van *Zeeland* Ordre geſteld, om alle Sterkten van deſen STAAT in *Vlaanderen*, met Volk en andere Krijgs-behoeften te voorſien, om tegen alle Verraſſingen te konnen beſtant zijn. Ondertuſſchen hadden de *Franſſen* omtrent *Maſtricht* getracht, *Stokheim* t'overvallen, hebbende reeds al een Poort vermeeſtert; maar de Burgers dreeven haar echter weder te rug, en wierden gedwongen, onder den blaauwen Hemel te logeeren; want deſe Gaſten nergens ſeer wellekom waren.

Verſcheide Schermutſelen aan de quartieren van *Vlaanderen*.

Een Party uyt *Sluys in Vlaanderen*, des avonds in een Herberg dicht by *Maldegem* logérende, had een Schildwacht tot voorſorge uytgeſteld; maar des avonds ten 10. uren een Party van ontrent 100. *Franſſen* te voet en te paard uyt verſcheyde Guarniſoenen gecommandeert, (tot wat eynde was onbekent) daar voorby marcheerende, ſalveerde ſich de Schildwacht met de Vlucht; waar op de *Franſſen* preſumeerende, dat 'er meer Krijgs-volk in 't Huys moeſt zijn, met force daar in ſchooten; de Waardin over de Wieg vallende, om haar Kind te beſchermen, wierd door haar beyde Borſten, en 't Kind door het hooft geſchooten, dat de herſſenen langs de vloer vloogen; nemende voorts de ſes reſterende *Sluyſenaars* gevangen. Doch naderhand heeft een Party van 12. Man, onder 't Commando van *Pieter van der Wild*, hier over revenge genomen, wanneer tuſſchen *Kortrijk* en *Meenen* twee Wagens met ſeer koſtelijke Stuk-goederen rencontreerde, waar op een Doctor van groot aanſien gezeten, met 13. Franſche Soldaten verſeld was. De *Hollanders* meer ſin tot de Goederen, dan tot de Soldaten hebbende, wilden dees Doctor, die met de Wagens een weynig voor uyt was, van alles ontlaſten; waar over ſijn Krijgs-Lieden tot hulp roepende, liepen daar drie van weg, en d'overige 10. aannaderende, wierden noch drie daar van te neer geſchooten, 't welk de reſt om Quartier deed roepen; 't geene hen vergunt zijnde, wierden met hun Franſche Doctor gevankelijk binnen gebracht: doch gedurende het Gevecht waren hen de Wagens met Beuyt ontreden.

Nader-

Naderhand noch een Party, onder 't selve Commando, van *Aardenberg* uyt geweest, brachten 12. seer schoone Paarden binnen, dat gespannen van verscheyde kostelijke Wagens waren, die wel op 50000. guldens wierden geschad, en ook souden mede gevoert hebben, ten ware sy bericht hadden bekomen, dat wel 200. *Franssen* op hen afquamen.

De *Franssen* van de Vereenigde Frontieren afgewéken, waren in 't Land van *Aalst* gekomen, alwaar sy onder de Land-lieden seer slecht huisden; soo dat d'Inwoonders der Stad *Gendt* als raasende van Ongedult wierden, dat men de *Franssen* met geen meerder Macht op 't lijf viel. Alle Fransen, die in hun Stad Spijse en andere Levens-middelen quamen koopen, wierden in 't uytgaan der Poorten daar van weder berooft, latende hen ledig weg loopen.

Tyranny en groote Moedwil der *Franssen* in Braband.

De *Franssen*, die de Brandwacht hielden, hadden voor de laatste maal *St. Kruis* geheelijk uitgeplundert, tot selfs de Kerk incluys, waar in de Land-lieden al haar beste Goederen hadden gevlucht. De commandeur *Spindler* binnen *Aardenburg*, deed hen wel aanstonds, soo haast daar van kundschap kreeg, met 150. Man opsoecken; maar waren voor de komst al weg. Een Party van 14. Man, onder 't commando van des Commandeurs Sergeant, uytgegaan, vonden omtrent *Lovendeghem* 33. Fransche Voet-knechten, waar van sy met d'eerste charge 9. doot schooten en 11. quetsten, de rest wierden alle door de Boeren omgebracht, vermits het de selfde waren, die hare Huysen soo deerlijk hadden geplundert. Na dese Rencontre trokken al d'andere Roovers en Plunderaars van dees quartieren weg. Maar allesins waar het Konings Leger campeerde, wierd het Land t'eenemaal geruïneerd en verdorven. In de *Mannekens-Straat* namen sy veel Granen, Verkens, Runders, Koeijen, Schaapen en Hoenders weg, makende alle Kelders ledig, en de rest, dat niet mede konden nemen, smeten aan stukken, vernielende alles wat sy konden: Gelijk sulks omtrent *Lobbeken* ook geschiede, tot seer groote Schaade en elendig Verdriet der Inwoonderen.

Voorts plunderden en roofden allesins waar maar door passeerden, selfs verschoonden sy de Kerken niet, violeerden de Vrouwen, ont-éerden de Maagden en jonge Dochters, en om sommige niet te verkrachten, dwongen d'Ouders, met moetwil en geweld, sommen Gelds af. En schoon verscheyde, ja ook Per-

Persoonen van Qualiteyt, over sulk Moord-daadig Geweld by sijn Koninklijke Majesteyt *van Vrankrijk* gingen klaagen, biddende om beter Ordre te willen stellen, en dat sy, die geen Vyandige Ingesetenen waren, behoorlijke *Satisfactie* voor hun geledene Schaaden mochten erlangen, viel doch seer weynig of niets daar van; dan de Koning antwoorde, van sulk Quaad niet te weten, maar dat Recherche daar over sou laten doen. Vijftien Boeren omtrent 50. schoone vette Ossen, met eenige Wagens Wijn den *Franssen* afhandig makende, in meening daar mede over de Rivier de *Schelde* te trekken; rencontreerden een sterker Party van die Natie, die hen desen Beuyt weder ontweldigde, twee van de Boeren attrapeerde, en aanstonds aan een Boom ophingen.

Verscheyde Personen by den Koning om Bescherming en *Sauvegarde* versoeckende, nam hy sulks seer quaalijk, seggende, met een toornig gelaat: *Daar Ik ben, is geen Sauvegarde van nooden.* Ondertusschen heeft sulks niet verhindert, dat sijn Soldaten allesins de Arme Huyslieden ten platte Lande seer veel Schaaden toevoegden, Kracht en Geweld aandeden, en voorts allerhande Moedwil bedreven soo veel sy konden. Verscheyde Boeren, om dat sich tegens de Soldaten geopposeert hadden, wierden door 's Konings Bevel opgehangen; desgelijks ook vier Soldaten, om Kerk-schendery; en 7. *Engelsen*, om eenig feyt tegen het *Sacrament des Autaars* bedreven te hebben, wierden leevendig verbrant.

De Marsch van 's Konings Leger had nu al eenige dagen hier te Lande geduurt, bestaande in een Macht van over de 30000. Mannen van Oorlog; het getal van Jongens en Knechts wel soo veel; hebbende wel 900. Karren met Meel, en veel andere Levens-middelen by sich.

Alleenlijk om dat eenige Soldaten gedoot waren door de Boeren, die hun moedwillige Wreedheden niet konden sien; liet de Koning wel 5. à 6000. Vee-Beesten weg nemen, die in 't Bosch van *Inningen* waren gevlucht; doende daar na 7. à 8 Boeren, sonder eenige forme van Proces, aan de Boomen ophangen, en selfs verscheyde seer onnoosel in het feyt, van eenig Leed aan de *Franssen* gedaan te hebben. Al het welke groote schrik, en jammerlijke bevreestheyd onder dese Huyslieden hier te Lande veroorzaakte; die doch weder aan d'andere kant, door den grooten Moedwil en 't Boosaardig Bedrijf der Solda-

ten

ten, ſomtijds ſoo verbittert wierden, dat meenig *Fransman* heimelijk aan kant maakten, en wel ſorg droegen, dat geen leet meer aan hun Nabueren konden doen.

Gelijk men dan ook Bericht uit *Leuven* kreeg, dat den Moedwil, die de *Franſſen*, gedurende haar Verblijf tot *Voſſem*, by ter *Vuren* hadden bedreven, niet was uit te ſpreken, hebbende noch Kerkken, noch Klooſters, noch Vée, noch Menſchen, noch iets verſchoont, ſonder eenig aanſien van Jaren, of Geſlacht, of Conditie; waar over de Boeren, als desperaat, om dat alles quijt waren, nu en dan ſommige *Franſſen*, die haar eenig Overlaſt wilden aandoen, onder de voet ſchooten. Die van *Berchem* en *Leefdaal* hadden ſich wel gedefendeert, doch wierden gedreygt, hare Dorpen in Brand te ſteeken, ten ware ſy 400. Piſtoletten opbrachten; maar hen ſulks onmogelijk, hebben echter 600 guldens moeten geven.

De Marſch van 's Konings Leger was na *Leuven* en *Tienen*; doch de Rechter Vleugel ſtrekte ſich na *Waveren*; en de Slincker Vleugel hield ſich nader aan 'tGros. De Marquis *de Rochefort*, die *d'Avantguarde* voerde, was met 6000. Paarden gedetacheert, marcheerende aldus voort na *Netonen* en *Boſſuyck*, van waar aanſtonds weder optrekkende, ſpoedigde ſich met aller vlijd, om voor MASTRICHT te komen. Doch.

Voor-al-eer met de Belegering van MASTRICHT voortvaren, zullen eenig Verhaal doen, van de Notabelſte Schermutſelen en Party-loopingen, die by deſelve Stad, in Luykerland, en daar omtrent, ſedert den beginne deſes Jaars, gepaſſeert zijn.

Duc de Duras ſich weder in *Luyker-land* verzaamelt hebbende, na dat *Prins Condé* van daar was vertrokken, verkoos ſijn Hooftquartier tot *Warrem*, drie uren boven *Tongeren*, waar door alle omleggende Dorpen tot den grond geruïneerd wierden; wijl de *Franſſen* alle Levens-middelen en Voerage ſoodanig conſumeerden, dat 'er niets voor d'Arme Land-lieden te vinden was, waar mede hen ſelven of hare Paarden en ander Vêe konden geneeren, daar ſy die noch wel ontrent vier Maanden lang binnens Huis moeſten onderhouden, eer het bequaam Somerſayſoen op handen was.

Velerhande Schermutſelen en Party-loopingen by *Maſtricht* en d'omleggende plaatſen.

Ter ſelver tijd ging van *Maſtricht* een Party uit, waar onder ſich ook eenige *Spaanſen* uit het Regiment des Princen *van Salms*, als Gijdſen vervoegden, vallende onverwacht in het Landeken

Staa-

Staveloo, onder den Bisschop van *Straatsburg* sorterende; welke Inwoonders, ter oorzaake eenes verbods van gemelde Bisschop, sich niet willende onder de Contributie stellen, heeft dit voornoemde Krijgs-volk het Dorp *Pannus* overrompelt, het Huis van den Schout in brand gestéken, en geheel geruïneert, nemende veel Hoorn-beesten en Paarden mede, om dat haar in defentie stelden, en een van de Krijgslieden quetsten. Sy meenden noch een ander Dorp t'overvallen; maar de Boeren quamen in de Waapenen, en maakten een generaal Alarm.

De *Rijngraaf*, Gouverneur van *Mastricht*, sterft.

Den 25. *January* overleed binnen de Stad *Mastricht* haar *Gouverneur* den ouden Heer *Rijngraaf*, een vroom, ervaren, en dapper Krijgsman, die desen STAAT langen tijd seer trouw en loffelijk had gedient; soo dat sijn Overlijden een groote Droefheid by veelen verwekte, en besonder by 't Guarnisoen deser Stad, waar over hy sich als een Vader had betoont; weshalven men dan ter tijd sijner Begraaffenis veel Teykenen van Droefheid betuygden.

Soo ook sijn Successeur *Asquin* weinig tijds daar na.

Het *Commando* bleef aan den Heer *Asquin*, die mede na eenige dagen Siekte, op den 10. Maart uit dit Leven scheydde.

In wiens Plaats weder als *Commandant*, de Colonel *Wee* succedeerde.

Insgelijks Coll. *Wee*.

Na desen volgt den dapperen *Fariaux*.

Na wiens Doot, de Collenel *Fariaux* het Gouvernement bequam, zijnde een verstandig en deftig Heer, die uit Spaanschen Dienst, in den Dienst van onsen STAAT was overgegaan. Hy wierd ook *Generaal Majoor* over dese Nederlandsche Militie, en quaam den 5. *April* in sijn Gouvernement, alwaar tot groot Genoegen van een ygelijk op alles seer goede Ordre stelde: en heeft sich ook naderhand in de swaare Belegering deser Stad soo heerlijk en Manhaftig gequéten, (gelijk ons Verhaal te sijner tijd wel zal uitwijsen) dat de *Koning van Vrankrijk*, die selfs gedurende dit Beleg voor de Stad present was, hem, wegens sijn bewesene Dapperheid, ten hoogsten estimeerde.

De Ritmeester *Wrangel* met 12 à 13. Man op party uit *Mastricht* gegaan, kregen omtrent *Duisborg* een Fransche Collonel, den Graaf *de Cauche*, met den Major van sijn Regiment, en den Marquis *de Derquieres* gevangen, hebbende seer kostelijke Paarden, en wel 35000. Rijxd. aan Pistoletten by sich. De *Franssen* hier af verwittigt, sonden aanstonds een Tamboer binnen *Mastricht*, en presenteerden 6000. Rijxd. Rantsoen voor gemelde Graaf. Kort daar na wierd den Rentmeester Generaal van 't Stift

't Stift *Ceulen* daar binnen gebracht; en noch een ander Party quam met groote Beüyt in.

Den 14. deses quam tot *Mastricht* een Party binnen, die allerhande Beuyt mede bracht uit het *Ceuls-land*; alwaar de *Nederlanders* overvloedige Revengie hadden konnen nemen, over het barbarisch verwoesten, verbranden, en ruineeren van *Bodegrave* en *Swammerdam*; maar hadden meerder beweeging over 't gekerm der arme Vrouwen en Kinderen, (die sulks vreesende, seer jammerlijk om Verschooning baaden) dan de *Franssen* op de voorschreve plaatsen hadden betoont. Vele deser Inwoonderen beloofden, binnen *Mastricht* te zullen komen over de Contributie accordéren; 't welk d'onse wilden afwachten. Ondertusschen wierd hier dagelijks veel Beuyt, en groot getal Gevangenen van alle quartieren binnen gebracht. In de Maant *April* quam een Fransche Trompetter in de Stad, om verscheyde gevangens te lossen; 't welk hem geweygert werdende, swoer daar over, dat men binnen den Tijd van drie weken, des Konings Tent op *St. Pieters* Berg sou sien neerslaan. Ondertusschen brachten de Party-loopers noch een Fransche *Baron* daar binnen.

Een Party van 11. Man te paard uit *Mastricht* trekkende, rencontreerde omtrent *Roermonde* een Lieutenant en Cornet met 10. *Franssen*, die seer Furieus op d'onse los quamen; maar na eenig schermutsel uitgestaan te hebben, bleef 2. daar van doot, en d'overige wierden gevangen binnen *Mastricht* gebracht; waar by een Brief van *Prins Condé* wierd gevonden, met advijs, dat sijn Troupen hem beneden op de Heyde verwachteden.

Verscheyde hooge Officieren van de Franssen gevangen.

De Ritmeester *Wrangel* had weder deftige Beuyt gemaakt, alsoo hy omtrent *Speyer* van de *Switsers*, den Collonel *Stoupa*, den Capitein *des Guardes* Monsr. *de Rohan*, den Capiteyn *Ridliz*, nevens noch twee andere Hooge Officiers, en verscheide Handpaarden met groote swaare Valysen beladen, gevangen had bekomen.

De Spaansche Cavallery uit des Princen *van Salms* Regiment, binnen *Mastricht* Garnisoen houdende, had een Fransche Party van gelijke Getal gerencontreert, 2 à 3. van deselve doot-geschooten, en de rest binnen gebracht, doende hare Paarden verkoopen.

Een andere Party in *Ceuls-land* geweest, was met 4. Gevangens, nevens een Karre met Stuk-goederen geladen, en op 7000. Guldens geschat, weder binnen gekomen.

Verscheide Fransche Troupen uit *Tongeren* gecommandeert, om de Dorpen, van het Luyks Dom-Capittel dependerende, tot het opbrengen van Vourage te dwingen, wierden t'elkens van de Boeren weder te rug gedreeven. Des avonds op den 20. deser Maand *April* wel 300. Man soo te voet als te paard ten selven einde uitgetrokken, quamen in een klein Dorpken, *Wimmertingen* genaamt, daar sy van d'Inwoonders dapper wierden afgekeert: de *Franssen* dese Attaque voor de tweedemaal hervattende, dreeven de Boeren te rug, en schoten 6 à 7. daar van onder de voet; maar dese Boeren ondertusschen van noch andere versterkt, grepen moed om weder op den Vyand los te gaan; 't welk haar soodanig gelukte, dat de *Franssen* genootzaakt wierden, met verlies van verscheide dooden te retireeren; doch 4. van de Boeren, waar onder 2. gequetst, brachten sy binnen *Tongeren* gevangen, met dewelke buiten twijffel seer slecht wierd gehandelt.

Spions in Mastricht ontdekt en gevangen.

Den 25. deser verstond men uit *Mastricht*, hoe aldaar zeker Soldaat, onder gedaante van een Boer, de Stad had komen spionneeren, onder pretext van Hooy te komen verkoopen; maar bekent geworden, wierd daar over by de kop gevat: gelijk het ook weinig tijds te vooren met een der Gevangenen gebeurt was, die den Lieutenant *la Faille* had ingebracht: dewelke, na geransoeneert te zijn, de Wercken der Stad wilde besichtigen, wierd daar over vast gestelt.

Duel van 11. Spanjaarden tegen 11. Franssen.

Te deser tijd hadden 11. Spaansche Ruiters van *Mastricht*, 11. Franssen van *Tongeren* uitge-eyscht; en dese tusschen *Tongeren en Mastricht* malkander ontmoetende, schooten de *Spaanschen* aanstonds 4. *Franssen* doot, en twee gequetst, de rest binnen *Mastricht* gevangen brengende, sonder eenige van de hare verlooren te hebben. Ondertusschen was een Party wel van 500. Man na Ceuls-land, om de Contributie op te haalen.

Den 28. deses ontstond binnen *Mastricht* een grooten Alarm, ter oorzaake dat omtrent 1000. *Franssen* sich daar quamen vertoonen tot aan de Pallissaten der Stad, waar aan de Burgers werkten; die op haar aankomst binnen wéken: maar aanstonds met Canon op de *Franssen* gelost, keerden wel haast te rug. En alsoo men uit den generalen Toestel der Vyanden wel konde bemerken, dat 'er niets anders dan een Forméle Belegering voor dese Stad te gemoed was te sien, deed de Gouverneur met d'alder grooste diligentie, de voordere Fortificatie aan de Wercken

vol-

voltrekken, om alles tot perfectie te krijgen, wat tot Verzekéring geprojecteert was. Waar in de Heer *Fariaux* seer besonderlijk sijn groote Ervarendheid deed blijken.

De *Franssen* hier omtrent, dreygden alle Plaatsen, die niet promt contribueerden, door den Brand te vernielen; gelijk dan ook daar mede al hadden begonnen in de Heerlijkheid van *Burgharen*, alwaar sy den Tooren, de Kerck en verscheide Huisen hadden aangestéken; desgelijks ook tot *Haren*, een half uur van *Mastricht*, om de Contributie, negen Huisen in Vlamme zetteden. Daar tegens hadden d'onsen meest al de Molens om *Tongeren* afgebrand; en betrapten voor de Poort van *Maseyk* een Spion, tusschen de grasende Paarden gaande.

De Graaf *Tilly* met 25. Paarden uitgetrokken, rencontreerde een Fransche Party van 17. Man, met dewelke in Gevecht gerakende, gaven sich de *Franssen*, na weinig tegenstant, gesamentlijk over, schoon maar een Man hadden verlooren: zijnde onder de Gevangenen een Lieutenant, en een Quartier-Meester.

De Gouverneur *Fariaux* tot *Mastricht*, op *Wijcker-Velde*, de Ruytery monsterende, lieten sich verscheide Troupen Fransche Ruyters, onder *Sr. de Montal*, op *St. Pieters Berg* sien; waar over de geheele Besetting der Stad op de been quam, en de Wallen bezette: maar eenige Ruytery uitgesonden, om den Vyand op te soecken, waren te rug geweken.

Korts na desen, gingen 30. Nederlandsche Soldaten na het Dorp *Kokenge*, alwaar gewaar geworden, dat de *Franssen* Brandwacht hielden, vielen op de Schildwacht aan, die op hare aankomst vuer gaf, en toen in huys vliedende, volgden de *Nederlanders* hem op de hielen, schooten 8. Man in 't huys doot, en namen 11. gevangen, soo dat noch 3. *Franssen* sich met de vlucht salveerden, en de *Nederlanders* met goede Beuyt te rug trokken.

Capitein Merode doet een Helden-daat.

Zeker *Major le Grand*, had 31. Man voor den Bisschop *van Munster*, in de Stad *Aken* geworven, waar toe noch 13. van Capiteyn *Merode*, die sijn Volck daar toe Aanleyding en verlof had gegeven, in Dienst wilde over nemen; gelijk ook voor die tijd geschiede: Maar soo haast dese Majoor met sijn Volck op weg was, begaf sich *Merode* te Paarde, en achter-volgde hem tot op 2. uren van de Stad *Nuyts*; wanneer nu dees 13. Man, hun Capiteyn sagen aankomen, wendden aanstonds hun Geweer

op den Majoor, en troffen hem doodelijk; dus moesten die 31 Nieuw-geworvene, hoewel seer ongaarne, sich gevankelijk na *Mastricht* laten voeren. 't Welk een groote Daad van Capiteyn *Merode* was, te meer, alsoo geen half uur gaans van daar, wel 1500. *Franssen* lagen.

Accoord wegens de Lossing en Verwisseling der Weder-zijds gevangenen.

Met al dese Schermutselen, Strooperijen, en Party-loopingen wierd nu en dan, soo wel aan d'een als d'ander kant, veel Volks gevangen, waar over men meenigmaal, in sonderheyd de Officiers, wegens het Los-geld niet accordeeren konde; soo dat de Hertog *van Luxemburg*, als daar toe gemachtigt van sijn *Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk*; en de Heer Graaf *van Hornes*, van gelijke geauthoriseert zijnde van hare Hoog Mog: de Heere *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, en sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranjen*, gesamentlijk resolveerden, een generaal *Accoord* over het Verwisselen en Lossen der Gevangenen te sluyten, gelijk het selve in al sijn Puncten, hier achter onder *Num* XV. is te sien.

Men had zedert het goede we'er, rondsom *Mastricht*, de Buyten-werken circulairlijk noch meer beginnen t'ondermijnen, in dier voegen, dat in cas van Attacque, de Vyand wel Vier Mijnen soude moeten passeeren, en in de laatste, buyten twijffel, met groote meenigte cabrioleeren, voor-al-eer op de Stads Grachten soude komen te loogeeren: dus men geen ander vermoeden hadde, dan dat, naar alle apparentie, het daar soo een furieuse Belégering soude geven, als gedurende onse Eeuw binnen EUROPA niet was geschied.

Hier voor hebbe melding van de Berenning en Blocquade der Stad *Mastricht* beginnen te doen, en sijn Koninklijke Majesteyt van *Vrankrijk*, met desselfs Krijgs-Macht, persoonlijk daar heen geconvoyeert; nu zullen naaukeurig in Ordre, met de Belegering en Verovering der selve voort varen.

MASTRICHT, *door den Koning van Vrankrijk in 't jaar 1673. Belegert en Ingenoomen.*

Eigentlijke Beschrijving der Belegering van MASTRICHT.

NAdemaal het den *Franssen* een rechten ernst was, de Stad MASTRICHT te willen overmeesteren, hielden sy deselve eerst een wijl voorheen soo vast bezet, dat 'er naaulijks een Mensch uit of in konde geraken, tot eindelijk het geheele Fransche

ſche Leger, met den Koning ſelfs, daar voor quam. Nochtans heeft ſulks niet verhindert, dat noch des nachts tuſſchen den 23. en 24. *Mey* een Regiment *Italianen* van *'t Limburgſche* Spaanſche Guarniſoen, tot ſecours van de Stad, daar binnen quam, ſchoon het ſelve niet meer dan 282. Man ſterk was. De Ruytery, om dit Volck in te halen, reed des avonds ten 6. uren uit *Maſtricht*: waar van den Graaf *Montal* bericht, begaf ſich des avonds te vooren met 600. Ruyters, en ſoo veel Voet-Knechten na *Weſet* over de *Maas*, in meening deſe *Italianen* t'overvallen; maar quam een weinig te laat, echter attrappeerde noch 5 à 6. achter geblevene Karren met Bagagie, die tot *Tongeren* wierden ingebracht.

Men konde tweederley oorzaken beſpeuren, waarom dit Regiment des Nachts wierd in de Stad gevoert: eerſtelijk, om den Franſchen *Montal*, die op haar loerde, dies te beter t'ontſnappen; ten tweeden, op dat men niet ſou mogen gewaar werden, het getal ſoo klein te zijn.

Als nu den 6. *Juny* 1673. gelijk hier voor geſegt, de Stad *Maſtricht* volkomentlijk van alle kanten was bezet; quam *Monſr. Deloy* met 4500. gedetacheerde Volckeren uit het Leger van *Turenne* daar noch by; die den 8. dito door *Monſr. dela Fuellie* met 2000. Paarden wierd gevolgt. Den 11. quam de Koning ſelfs in Perſoon voor de Stad; den 12. en 13. al het Voet-Volk en d'Artillery, zijnde als-doen de gantſche *Armée* ontrent de 40000. Man effective ſterk, en alle wel gemonteert; nemende ſijn Koninklijke Majeſteyt Quartier tot *Lichtenberg*; *Duc d'Orleans* met 6000. Ruyters en 9000. Voetknechten aan de zijde van de *Wijk*, en *Monſr. de Montal* aan *St. Pieters Berg*.

De Gouverneur van binnen, al eenige dagen voorheen gewaarſchouwd, dat des Konings *van Vrankrijks* Deſſein op deſe Stad was gericht, had aanſtonds goede Ordre geſteld, en de Fortificatien doen voltrekken.

De Gouverneur in Maſtricht, doet alles in goede Staet brengen:

Den 30. Paſſato was de Prins *van Salms* uit *Antwerpen* noch met groote Voorſichtigheid daar binnen gekomen; desgelijks ook den 2. deſer, de Marquis *van Moerbeek*, met ſijn Regiment, beſtaande in 5. Compagnien en 250. Paarden. Den ſelven avond arriveerde *Sr. de Bois Bernard*, Lt. Gouverneur van *Limburg* noch in de Stad, om over de 20. Gereformeerde Officieren van des Princen *van Vaudemonts* Compagny Musquettairen te commandeeren, dewelke des anderen daags ten 10. uren

voor de middag aanquamen. En ſoo haaſt als die van binnen, de Franſche Cavallery van buiten gewaar wierden, ſonden aanſtonds eenige Troupen Ruytery, nevens deſe Gereformeerde Officiers derwaards; dewelke met de Franſche geavanceerde *Guarde* in een ruwe Schermutſel geraakende, waar in den *Baron de Vervix*, Soon van den Graaf *de Brovay*, gequetſt, en van de *Franſſen* gevangen wierd, begaven ſich deſe Uitgetrokkene weder binnen.

Houd Krijgs-Raad, en vermaant een Ider tot ſijn Schuldige Plicht.

Den 7. deſer hield de Gouverneur Krijgs-raad, waar by alle Officieren voorſtelde, dat, dewijl de Stad nu berent was, deſelve naar alle apparentie ook ſoude belegert werden; en men dienvolgens wel bedacht moeſt zijn, om door het vigoreus defendeeren deſer Plaats, Eer en Glorie te behaalen; al het welke lichtelijk te wege was te brengen, wanneer maar ider ſijn behoorlijke Vlijd aanwende, en d'Officiers met de Soldaten in goede Intelligentie leefden: ten welken einde gereſolveerd wierd, dat de Commandeur, de *Wijk* ſou defendeeren, en van daar geduurig advijs aan den *Gouverneur* geven, van al 't gene by hem mocht komen te paſſeeren: desgelijks wierd beſloten; Dat de Plaatſen der abſente Officieren, door die gene ſouden ge-exerceert werden, die de naaſte en bequaamſte daar toe waren; en dat al de gene die bevonden wierden, ongehoorſaam, oproerig, en laauhertig te zijn, of hare Poſten te verlaten, met de Dood ſouden geſtraft werden. Aan welk Beſluyt, alle de Leden der Krijgs-Raad, en naderhand de geheele Beſetting ſich onderwierpen: Voorts wierden noch veel meer andere noodzakelijke Reglementen ingeſtelt. Naderhand deed de Gouverneur een algemeene Vermaaning aan den geheelen Raad, met expres Begeeren, en ernſtig bidden, dat indien ſy een van ſoodanige Fauten aan hem bevonden, ook desgelijks met hem vervaren ſouden; 't welk ſy alle beloofden. Als-doen deed hy de Magiſtraat der Stad by hem komen, wien hy, na een ſeer goede Vermaaning, beleefdelijk voorſtelde, hoedanig ſy hen, gedurende de Belegering, om alle confuſie en Verwerring voor te komen, gedraagen ſouden.

De Belegerden doen een Uitval,

Den 8. *Juny* trokken 400. Ruyters uit de Stad op den Vyand los, na dat voorheen 600. Man te voet in 't koren hadden doen verbergen. De *Franſſen* geloovende, ongelijk ſterker te zijn, en dienvolgens dappere Eer te behalen, vielen Furieuslijk op de Ruyters aan; maar ſoo haaſt tot voorby het Voetvolk waren gena-

genadert, wierden van 't ſelve op het onvoorſienſt overvallen, geheel omringt, en van alle kanten ſoodanig begroet, dat binnen korten tijd, volgens ſeggen der Franſche Gevangenen ſelfs, by 600. Man op de plaats doot bleven. De Prins *van Salms* liet in de dagelijkſche Uitvallen beſondere Dapperheid van ſich blijken; waarom ook een Schrik der Vyanden wierd. Den ſelven dach vielen noch verſcheyde kleine Schermutſelen voor, en Graaf van *Warroux* quam vermond binnen.

Waar door veel *Frauſſen* ſneuvelen.

Den 9. dito des namiddags ten 2. uren trokken de twee Regimenten van Prins *van Salms* en Marquis *de Moerbeek* uit, zijnde voorheen 300. Voetknechten tuſſchen het koren in embuſcade geleyt, om de *Franſſen* binnen te lokken; doch, hoewel die veel ſterker waren, wilden echter niet afkomen, ſoo dat het ſcheen, ſy daar van kennis hadden; weshalven deſe twee Regimenten, na 30. à 40. *Franſſen* te neder gemaakt te hebben, weder binnen quamen.

Den 10. deſer deed de Marquis van *Moerbeek*, met verſcheide andere Spaanſche Heeren weder een Uitval, waar in ſich al te wijd onder de *Franſſen* begaf, doch echter noch weder binnen geraakte. Den ſelfden dach deed *Prins van Salms* een hevigen Uitval, op 't Quartier van *Duc d'Orleans*, aan de *Wijker* kant, ter ſelver tijd als 1500. *Spanjaarden*, die na de Stad wilden, van achteren aanvielen; ſoo dat ſy de *Franſſen* tuſſchenbeyde kregen, ruym 600. daar van doot ſloegen, en 400. gevankelijk binnen brachten, na dat ook *Duc d'Orleans* ſijn Hooft-ſtandaart met noch 4 à 5 andere bekomen hadden.

De Belegerden doen weder een hevige en gelukkige Uitval.

Den 11. dito. quam de Koning, gelijk hier voor-geſegt, in eigen Perſoon voor MASTRICHT, omtrent een uur gaans van de Stad, by het Dorp *Kam*: ten ſelven dage verdeelde de Gouverneur alle Poſten van binnen, voegende by ider *Corps d'Infantery* eenige Granadiers; ondertuſſchen liep ter ſelver tijd een Lieutenant, onder 't Regiment van *Carry*, een geboren *Fransman*, met ſijn Soon, tot hun Lands-luiden over. Des avonds quam een Trompetter, die in 't Franſche Leger was geweeſt, om den *Baron de Vervix* wederom te eyſchen, binnen de Stad, rapporterende aan den Gouverneur; *Dat de Koning had bevolen, hem aan te kundigen, dat ſich bereyden ſoude, de Stad Wel te defendeeren, alſoo hy voorgenomen hadde, die wel te attaqueeren.* Waar op de Trompetter ſou geantwoord hebben; *Hy ſijn Majeſteyt wel dorſt verzékeren, dat de Gouverneur deſe Eer met Paſſie wenſchte.*

De Koning van *Vrankrijk* komt Perſoonlijk voor *Maſtricht*.

On-

De Gouverneur betoont, op d'Aankomst des Konings, veel vreugde Teykenen.

Ondertusschen stelde deselve, met de Magistraat, in geval daar Brand mocht ontstaan, allesins goede Ordre: Des anderen-daags vermaande hy nochmalen den Magistraat, hare Burgers en Ingesetenen ernstelijk aan te moedigen, dat doch, gedurende dees Belegering, een ider sijn schuldige Plicht trouwhertig soude waarnemen. Na dat nu de Gouverneur Heer *Fariaux* had verstaan, dat de KONING selfs in Persoon tot op een half uur voor de Stad was genadert, liet met al het Canon en Musquetten op de Wal deftig *Salvo* schieten, met de Herpauken, Trompetten en Trommelen verscheyde Deuntjes Speelen; en daar na de Bloedvlag van de Wal waaijen.

De Koning begeerde van de *Staaten* van *Luyk*, dat sy hem 20000. Boeren, met schoppen, Spaden, en houweelen souden verschaffen, om aan de *Linien* te komen arbeyden, met noch 400. Man uit de Stad selfs; 't welk niet aanstonds volbracht werdende, deed de Koning sijn Begeerte weder op nieuw bekent maken, op dat sy dies te spoediger met de Trencheen mochten voortvaren: maar de Boeren wilde liever Land en Huis verlaten, dan den *Franssen* te gaan dienen: doch eindelijk eenige gekomen zijnde, heeft de Koning haar weder te rug gesonden, doende alle Dorpen, in plaats van den Arbeyd, een gewisse Somme Gelds opbrengen en betalen.

Het Koninklijke Hooft-Quartier wierd rontsom seer wijd afgestéken; desgelijks ook het Quartier van *Duc d'Orleans* aan de *Wijker* zijde. Ondertusschen quamen den 12. deser noch verscheyde Officieren met hare Volckeren in de Stad, dewelke op dese wijse daar binnen geraakten: Die van de Schans *Navangie*, gaven aan die zijde der Stad de Leuse met twee Canon-schooten; waar op die van *Mastricht* insgelijks antwoorden, aan de *Wijcker* kant uitvielen, en tegens de *Franssen* schermutseerden, ondertusschen dat d'andere binnen marcheerden.

Graaf van Dhona komt op een wonderlijke Manier in de Stad.

De Stad nu aan alle kanten soo naau bezet en vast beslooten, dat 'er naaulijks een levendige Ziel uit of in konde komen, gebeurden 't echter dat de de Graaf van *Dhona*, op een wonderlijke manier, noch gelukkig daar binnen geraakte: Want hebbende sijnen Weg dicht voorby *Tongeren* genomen, informeerde sich daar by een Borger van die Stad, wegens de Gelegendheid en Toestant des Franschen Legers; en verstaan hebbende, waar omtrent de Koning sich verhield, en wat voor groote Heeren hy by sich hadde, noteerde sulks pertinent, en reed klockmoedig

moedig op d'eerste Post der *Franssen* in, even of hy van 's Konings Volck was, hebbende een Witte *Escarp* om 't lijf, en geheel op sijn Frans gekleed, desgelijks ook sijn drie Knechts, en alle te paard. De Fransche Wacht vraagde, waar hy heen wilde, en gaf tot antwoord, een der Heeren van de *Cavallery*, (die hem de voornoemde Burger bekent gemaakt had) te willen spreken: Waar op hem lieten passeeren; desgelijks ook de tweede Post, soo dat hy de Koning selfs persoonlijk in 't Leger met veel groote Heeren quam te sien; en by de laatste Post of Brandwacht komende, maakte eenige Bravaden met sijn Paard, als of hy 't selve had willen dresseeren, of iets omtrent de Stad gaan besien: dus gepasseert zijnde, begonden de *Franssen* achterdocht te krijgen, als of hen een Haas was ontsnapt, deden derhalven wel 50. schooten op hem, en sonden 12. Ruiters van achteren na; doch hy in volle Courrier na de Stad rijdende, stak een Neusdoek op sijn Hoed, en swaayde met deselve, tot een Teyken, dat als Vriend quam; waar op aanstonds wierd binnen gelaten. Maar sijn Dienaars hem niet konnende volgen, reden het een Quartier der *Franssen* in, en het ander uit; waar door die alle in Alarm rakende, wisten echter niet beter of het waren eenige harer Heeren Knechts, die ondertusschen op sulken manier ontkomende, weder binnen *'s Gravenhagen* arriveerden.

Den 13. deser begaf sich *Prins van Salms* weder uit de Stad, om de *Guarde* der Cavallery te gaan besichtigen; en zijnde een weinig geavanceert, om t'ontdekken wat de Vyand dede, brachten hem 4. sijner Cavalliers, 2. Fransche Lieutenants gevangen, als een van 't Regiment *Du Roy*, en een van de *Marine*. Ter selver dage ordonneerde de Gouverneur aan de *Magistraat*, noch een andere Ketting over de *Maas* te spannen, wat wijder van de Stad dan de eerste, met een Guarde van 25. Soldaten op een Schip, om alle Verrassingen van die kant te beletten.

Een Party te Paarde quam tot aan de Voorwacht der Stad naderen; maar de beweging van 't Geschut deed hen wel haast te rug deynsen. Den Dam aan *St. Pieters* Poort brak desen dach ook door; die gesteld was om 't Water in de Rivier den *Ecker* te houden, en daar door het Land aan die kant blank te zetten: doch de Breuk wierd aanstonds weder gestopt.

Middelerwijl liet de Koning aan de *Linien*, *Trencheen*, en *Circumvallatien* seer vlijtig arbeyden; deed veel provisie in de Stad

DeKoning laat aan de Batterijen en Linien yverig arbeyden.

Luyck koopen, en allesins veel *Fachines*, of groote Takkebossen van 13. voeten lang gereet stellen, om de Grachten van de Stad te vullen, wanneer sy bressen souden geschooten hebben. Desgelijks was ook een goet getal Metselaars aangenomen, tot Ovens te maken, om de Kogels te doen gloeijen. Sy hadden noch weinig Geschut in 't Leger, maar wierd dagelijks, nevens eenige Duysent Man van *Turenne* en van den Ceurvorst van *Ceulen* verwacht.

In de Stad *Viset*, alwaar men 230. Dragonders had gelegt, wierden drie hondert Voetknechten in de plaats gesonden, die sich daar met 3. stukken Geschut op een Eylandeken souden stellen, om de *Maas-Stroom* te bevrijden. Ondertusschen wierd in 't Leger gepubliceert, dat een ider vry en liber met allerhande Waren en Provisie in 't Leger mogt komen, om te verkoopen; en op den hals verboden, iemand te molesteeren. Het Marckt-Schip, dat voorheen eenmaal ter week van *Luyk* op *Mastricht* pleeg te varen, voer nu alle dagen op en af tot aan de Fransche Brug, die onder *St. Pieters* Berg lag; gelijk sy ook een beneden de Stad *Maseyk* hadden.

En doet een groote Krijgs-Raad houden.

Daar wierd in 't Leger een groote Krijgs-Raad gehouden; waar in men voor gaf, besloten te zijn, dat d'eerste Aanval of Attaque, door den Hertog *van Monmouths* Volckeren, de tweede door die van *Monsieur*, de derde door *la Feuillade*, en de vierde door den Graaf *de Lorge* soude geschieden. Daar wierden dien selven dach veel *Franssen* en *Switsers* door die van binnen doot geschoten. In 't Leger wierd een *Spion* opgehangen, die met Brieven na de Graaf *Montery* wilde gaan; desgelijks ook een Vrous-persoon, die tot desen einde de Brieven in 't Hair had verborgen. En drie Soldaten, die in 't Marcheeren na *Mastricht*, eenige geestelijke Vrouws-personen hadden gevioleert, wierden levendig verbrand.

Na de Gouverneur gewaar wierd, dat de *Franssen* reeds Fachinen begonden aan te brengen, en een Logement in twee bedekte wegen by de Brusselsche en Tongersche Poort te prepareeren, commandeerde hy Capitein *de Fontaine* met 11. Gereformeerde Officiers van *Vaudemont*, en een gelijke getal Cavalliers te voet, van 't Regiment van *Moerbeek*, om te vernemen wat sy deden, en op hen los te branden; 't geen sy kloekmoedig volbrachten, en daar na weder retireerden; doch niet sonder Begroeting van een dikken Hagel Musquet-Kogels, die

haar

haar door de Beſchermers der Werklieden wierden toegeſonden.

Den ſelven dag quam de groote Cancelier van *Luyk*, en de Gouverneur van de *Citadelle*, den Koning in 't Leger ſaluëren, werdende door Sr. *de Bonnevil* ter *Audientie* opgehaalt: hen Verſoek was, *Dat ſijn Majeſteyt het Land doch wilde conſerveeren*: Maar die antwoorde, *Dat ſy in 't reguard van den Ceur-vorſt van Ceulen, genoeg waren gerecommandeert, door de groote Vereeniging die 'er tuſſchen hem en den gedachten Ceur-vorſt was; maar dat hy ſich niet geobligeert vond, het ſelve Reguard voor 't Land van Luyk te hebben, als hebbende reden genoeg, om te klaagen over hare manier van handel, die ſy in 't paſſéren ſijner Troupen geobſerveert hadden, en dat niet naar behooren defereerden aan d'Ordere van haar Souverain, die insgelijks goede Reden had, om over hare Conduite niet wel te vreden te zijn.* Ter ſelver tijd lieten ſich ook by ſijn Koninklijke Majeſteyt in 't Leger vinden, de Ceur-Brandenburgſche, Ceulſche, Munſterſche, Nieuburgſche en andere Geſanten meer.

Veler Potentaten Afgeſanten komen by den Koning in 't Leger.

De Belegerden binnen *Maſtricht* Tijding bekomende van onſe VICTORIE, glorieuſlijk ter Zee bevochten, wierd daar over den 14. deſer groote Vreugde-Spel in de Stad gehoort, ſoo van Herpauken, Trommels en Trompetten, Fioelen en Schalmeijen etz. en hunne groote Courage wierd daar door noch meerder opgewekt, terwijl met geſtadige Uitvallen, vele voorname Heeren en Edelmoedige Hoofden ſich daar dagelijks diverteerden, als komende meeſt altoos met roem en glorie weder binnen; hebbende bereyds al Elf Uitvallen op de Vyanden gedaan, en geen ſonder volkomen gewenſcht *Succes*, tot groote Lof van hare Uitvoerders.

Belegerden betoonen groote Vreugde over Nederlands Victorie ter Zee.

Door een Kanon-ſcheut uyt de Stad, wierd in 't Leger een van des Konings van *Engelands* Guarde, met twee *Gens d'Armes*, in een Tent daar ſy aten, doot geſchoten, en die ſelfde Kogel nam ook een Capitein ſijn beyde Dijen gelijk weg, quetſende noch een Voerman, met 2. paarden. Soo dat het Geſchut van de Stads Wallen, den Belegeraars in 't Leger, vooral-eer genoegſaem begraven lagen, groote Schaaden toevoegde.

Het Geſchut van de Stad doet den *Franſſen* groote Schaade.

Terſelver tijd liet de Koning een Capiteyn by hem komen, die wel in CANDIA had gedient, hem vragende, wat van de Sterkte deſer Stad dacht? Waar op de Capitein antwoorde; *Dat hy die wel ſoo ſterck als* CANDIA *oordeelde. Soo ſal't dan*, ſeyde de Koning, *te meerder Eere zijn, die te winnen.*

Desen dach wierden veel Boeren en Voerlieden doot geschoten; desgelijks een Fransche *Ingenieur*, en niet weinig van sijn Lands-Lieden, waar van dagelijks ook vele weg liepen, en andere, door de Boeren, die sy apart vonden, om den hals gebracht, alsoo die den *Franssen*, wegens hun groote Moedwil, seer kleine affectie toedroegen: soo dat het Leger dagelijks begon te verswakken.

En werd door een Vendrich soo wel gediri-geert, dat de Koning sijn Quartier moet veranderen.

Een Gereformeerde *Vendrich* onder het Regiment van Prins *Vaudemont*, die het Beleg der Stad CANDIA had by gewoont, presenteerde sijn Wetenschap, ontrent het stellen van 't Geschut, te betoonen; 't welk hem ook soo Meesterlijk gelukte, dat daar door in korten tijd het Quartier des Konings van plaats moest verandert werden. Ondertusschen arbeyden de *Franssen* Dach en Nacht om hare *Linien* en *Batterien* in volle Stand te brengen: Maar de Boeren vermerkende, dat haar getal, door 't geblaas van 't Canon, seer wierd vermindert, hadden weynig lust tot dien Dans, maar sochten dien Hagel-buy t'ontloopen.

De Belegerden kregen door een Gevangene Naricht, dat de *Franssen* de volgende Nacht, met den Degen in de Vuyst, een Aanvall souden doen; om het welke voor te komen, de Gouverneur alle mogelijke Vlijd aanwende, om al de Posten wel te bewaren; ten welken einde de Marquis *van Moerbeek*, de Graaf *Dhona*, en Prins *Vaudemont* dien selven Nacht de Ronde deden, en allesins goede Ordre en Bereydschap stelden, om den Vyand te verwellekommen.

Vijf Ruyters werden in 't Fransche Leger verbrand.

Desen dag wierden in 't Fransche Leger 5. Ruyters, die een Kerk gespoeljeert, en d'Ornamenten weg genomen hadden, op Ordere des Konings, verbrant. Ondertusschen verveerdigde de Vyand noch een tweede Brug over de *Maas*, nader by de Stad, om dies te bequamer met d'andere Troupen Communicatie te houden.

300. Granadiers schermutseren met de *Franssen*.

Den 15. deser moesten 300. Granadiers, op 't Bevel des Gouverneurs, met de *Franssen* schermutseeren; 't welk in sijn Tegenwoordigheid geschiede: waar door soo seer wierden aangemoedigt, dat eindelijk sulken vermaak in 't werpen der Granaten schepten, dat sy 't Spel noch eenmaal op nieuw begeerden te hervatten. Soo dat hen voor hare Kloekmoedigheyt, en tot meerder Courage in het toekomende, ider twee Rijxdaalders wierd ver-eert; en boven dien noch belooft, dat al degene die sich namaals extraordinary boven andere quamen te

quij-

quijten, een goede Belooning, en bevoordering tot hooger Qualiteyt souden genieten. Alhier staat te notéren, dat men voorlede jaar geen Granadiers konde bekomen, schoon de *Rijn-Graaf* 10. Pistoletten voor ider wilde geven. De Heer *Fariaux* wel wetende, dat tot dese Handeling een besondere List en Wetenschap van nooden was, vervoegde sich voor alle Regimenten, maakten alle toestel om een Granaad te werpen, en onderwees alsoo de Soldaten, hoe sulks op het Lichtst en bequaamst kon uytgevoert werden; waar over soo veel Volcks daar toe bequam, als selfs begeerde.

Des Vyands Linien nu meest alle veerdig, en de Batterien byna in volle Postuur gebragt, begon de Vyand des avonds seer hevig met Canon op de Stad te donderen; waar op, naar alle apparentie, een algemeene Storm te verwachten stond. De Fransche Battery op *St. Pieters Berg* was ook ten naasten-by in volle stant. Dien selven avond begaf sich de Gouverneur met veel voorname Officieren, die hare deftige Dapperheyd en besondere Kloekmoedigheyd wilden betoonen, in de Contrescarpen: de Gouverneur besach al het Volck dat daar buyten lag, sprak de selven een goeden Moed in, en ordonneerde alles seer wijslijk. Na dat hy nu dus rontsom de Stad allesins de *Visite* gedaan, en op alles goede Ordere gesteld had, ging des Nachts ten 11. Uren weder binnen, om desgelijks aldaar een goet Reglement t'ordonneeren. Na verloop van twee stonden begaf sich weder in de Buytenwercken, en verbleef daar tot des morgens de klock vier uren. Ondertusschen had de Vyand seer weynig uytgerecht, dan alleen wierd men een kleyne Borstweering gewaar, door welkers middel sy de Contrescarpen konden beschieten, en haar Arbeyders, die twee nieuwe Batterijen oprichteden, voor alle gevaar bevrijen. Ter selver tijd wierd den *Marquis de Rochefort*, die in 's Konings Dienst 4000. Man te paard commandeerde, door een Kanon-schoot uyt de Stad, sijn Been weg genomen.

De Franssen beginnen voor d'eerste maal de Stad met Canon te beschieten.

De *Koning van Vrankrijk* liet door een Trompetter den Gouverneur Heer *Fariau* vermanen, de Stad over te geven: waar op hy antwoorde. *Het voor de grootste Eer te achten, dien hy ooyt genieten mocht, dus belegert te zijn door een van d'alder grootste Koningen der Wereld, die selfs als Hooft van soo een Machtig Leger was; soo dat het hem meer Glorie sou zijn, te sterven in het Vailliant defendeeren der Stad, dan sich met Schaamte over*

De Koning doet de Gouverneur vermanen, de Stad over te geven.

Maar verkrijgt een contrary Antwoord.

te geven; en dat, indien hy diergelijke Lafhertigheyd beging, sijn Majesteyt selfs geen Estime voor sijn Persoon soude hebben. Welk Antwoord den Koning soo wel geviel, dat hy in Tegenwoordigheyd sijner GROOTEN seyde: *Dat moet een braaf Soldaat zijn.*

Ondertusschen begonden de Fransche Troupen verlegen te worden, en als Tandpijn van sulken Werk te krijgen; wijl sy noch nooyt soodanige *Resistentie* in al hunne Aanslagen en Ondernemingen hadden gevonden; siende dat sijn Majesteyt, de beste Kern van sijn Volck, hier op de Slachtbank begon te leveren, ja in grooter getal dan het geheele voorgaande jaar, gedurende alle de Veld-Tochten, was geschied. Sy bemoeyden sich nu seer yverig met hare Loopgraven voort te zetten, de Batterien, wel 16. in getal, tot volkomen Perfectie te brengen, en sich van buyten meerder te versterken; maar door het gedurig Canonneeren uyt de Stad, wierden hare Wercken t'elke-maal weder geruïneert, en door de dagelijksche Uytvallen, veel van hare Volckeren te schanden gebracht. Soo dat de Koning, een Schans, die sijn Quartier groot hinder deed, door een Regiment Dragonders liet attacquéren; waar op sy 't selve ook vermeesterden, maar wierden door die van de Stad, weder uytgeslaagen; doch naderhand by hen weder overweldigt.

De Franssen lijden groote Schade, door het gedurig Canonneren en Uytvallen van de Stad.

Weshalven sy een Schans bestormen.

Den 16. waren de *Franssen* noch seer besig om de Batterien op te richten, Fascinen en andere Toestellingen aan te voeren; ondertusschen wierden veele, die wat te na onder de Stad quamen, door het geblaas van 't Canon, omver gesmeten, sonder dat lust hadden ooyt weder op te staan.

Den Vyant Mislukt een Aanslag op de Stadt.

Des Morgens vroeg sach men des Vyands *Trencheen* met Geschut voorsien. En sy deten Dach met velerley Preparatien en toestellingen doorbrengende, wierd men ontrent den avond gewaar, dat sy voor-hadden, een nieuwen Aanslag op de Stad te waagen, en sulks ter oorzaak van een swaren Regen, waar door sich inbeelden, dat die van de Stad uyt hare Posten souden geweken zijn; maar aan 't Quartier der *Italianen* naderende, wierden daar soodanig verwellekomt, dat veel spoediger wederom keerden, dan gekomen waren. Ter selver nacht vond de Fransche Ingenieur *Vauban* een bedekte Weg tusschen de *Brusselse* en *Tongerse Poort*, waar in hy 2000. Ruyters deed gaan, en een Logement liet vervaardigen, om deselve te bewaaken.

De Trencheen werden ge-opend.

Den 17. dito, des morgens ten 8. uren na eyndiging der Misse

ſe wierden, op 't Bevel des Konings, de *Trencheen* geöpent, by *Duc dela Fuelliade*, Lieutenant Generaal; de Marquis *de Vaubrun*, Veldmarſchalk, en *Sr. Rubantel*, Brigadier van *d'Infantery*: de *Guarde* van de Rechter, en die van *Piccardijen* van de Slinker ſijde begonden voor af; d'eerſte beſtaande in 2. Bataljons van de Franſche *Guarde*, en een van de *Switſers*; de tweede in een Bataljon van *Piccardyen*, en 2 van 't Regiment *Royal*: alle onderſteunt door 8. Esquadrons van de *Guarde du Corps*, de *Gens d'Armes*, en van de *Lichte Paarden*, gecommandeert door den Ridder *de Hauteſuellie*, Brigadier van de Cavallery.

Des namiddags quam *Coll. Savorni* in Boere Kleederen, nevens een Dienaar in de Stad, om mede ſijn Dienſt aldaar te verrichten; gelijk ſich dan ook tot den einde toe ſeer dapper en loffelijk heeft gedragen. Ondertuſſchen gaf men door het ſwaar Geſchut van de Stad op den Vyand geſtadig Vuur, waar door hare Batterien ſeer beſchadigt, en veel Menſchen en Paarden vernield wierden.

Des Nachts waren 3. van des Vyands Batterien volkomen veerdig, zijnde de Koninklijke van 12. ſtukken, opgerecht aan de lincker zijde van de Bruſſelſche Poort; en d'andere yder van 8. ſtukken, d'eene op het Hoorn-werk aan de Tongerſe Poort, en d'andere op *St. Pieters Berg*, al t'ſamen 24. ponders ſchietende, dwers tegen de *Retrenchementen* van de Stad. Met het *Lumieren* van den dach begonden de *Franſſen* hier mede continuëel op de Stad te ſpeelen, waar door de Batterijen van binnen uitermaten wierden beſchadigt, gedurende den geheelen dach tot des avonds ten 9. uren; in welke tijd ſy wel 3400. Canon-ſchooten deden. Na Ophouding deſes, liet de Gouverneur het gebrokene weder vermaken, en alles in goede ſtant brengen; hebbende ſich op dien dach, om overal goede Ordre te ſtellen, in veel gevaarlijke Plaatſen begeven, wanneer ſijn Officiers hem verſochten, *dat ſich doch wilde retireeren*; maar hy antwoorde; *Dat gaarne ſijn Leven, voor de Behoudenis der Plaats, wilde op-offeren.* Korts daar na wierd hem bericht, dat de *Franſſen* 25. Vaandels aan den Ingang van de *Trenchée* hadden geplant; waar op hy d'Officiers aanmaanden, dat doch haar uiterſte Beſt ſouden doen, om den Vyand kloekmoedig tegen te gaan, ſeggende; *dat ſy hier door te meerder Eere ſouden verkrijgen.* Twee Vendrigs, die hun Poſt hadden verlaten, wierden om haar jonkheid verſchoont, en gecondemneert, om gedurende de Belegering altoos aan de

De Batterijen volveerdigt,

Loſſen wel 3400. ſcheuten op eenen dach.

Ton-

Bestormen de Franssen een Huis,

Tongerse Poort te blijven. Middelerwijl attacqueerden de *Franssen* een Huys op den Oever van de *Maas*, by de Poort van *Nostre Dame*, daar een Lieut. met 25 Soldaten van *Carrys* Regiment in lag; 't welk sy emporteerden.

En beginnen de Stad heftig te beschieten.

Den 18. dito, De Vyand sijn Batterijen meest veerdig hebbende, begon de Koning met Drie derselve, waar op 26. stukken stonden, de Stad seer hevig te beschieten; 't welk continuëlijk dach en nacht duurde; waar door eenige Bressen tusschen de Brusselse en Tongerse Poort, en een groote Opening onder de Muur geraakten. De Loopgraven wierden verder geopend, en de *Franssen* avanceerden soo seer als sy konden: doch die van de Stad betoonden, daar niet veel na te vragen; dewijl sy een nieuwe Battery van 3. stukken Canon hadden gemaakt, die van achteren met een Kat was voorsien; waar door sy den *Franssen* noch meer schaaden dan ooyt te vooren toevoegden. De Battery van *Duc de Montal*, staande in 't hangen van *St. Pieters Berg*, Flancqueerde langs de palissaden van de Tongerse en Brusselse Poort. Van de tweede Battery, die de Koninklijke was, schooten sy veel gaten in in de Gordijnen tusschen de twee voornoemde Poorten, en den Arm van d'eerste wierd af gesmeten. Van de derde deden sy groote schaaden aan de Brusselse Poort, schietende onder anderen een merkelijke Opening in de Muur van een groote Toorn; en waren nu met hare *Loopgraven* tot op 600. passen van de Wercken der Stad genadert, waar op die van binnen gedurig haar Canon losten, en des daags weder omverre schooten, 't gene de *Franssen* des nachts opmaakten.

De Trencheen afgelost.

Des nachts tusschen den 18. en 19. deser wierden de *Trencheen* afgelost, door een *Bataljon* van *Navarre*, een van 't Regiment des Konings, en een van *Artois* aan de Rechter; 2. *Bataljons* van *Piemont*, en 2. van des *Dauphyns* Regiment aan de Slinker sijde, zijnde aldaar dien dach *Monsr. Rochefort* Lieutenant Generaal, den Ridder *de Loraine* Veldmarschalk, en *Sr. d'Erlach* Brygadier van 't Voetvolk; de *Guarde* van de Ruyterry, bestaande in 8. Esquadrons, wierd gecommandeert door den *Marquis de Chaseron*, Brigadier van de *Gens d'Armes*.

Op 's Konings Battery springt een groot Geschut, en doet veel schade.

Ter selver tijd sprong op des Konings Battery een groot Kanon-Stuk, waar van de vonken in eenige kruyd-tonnen vliegende, daar door 9. wierden doot geslagen, en 14 gequetst, die ook korts daar na het leven verlooren. Die van binnen begonden sterk

aan

aan 't Hoorn-werk by de Tongerſe Poort te arbeyden, om 't ſelve voor 't Kanon te bevrijden, waar in een Gereformeert Officier van *Vaudemont* doot bleef; ook wierden de Ruyters geordonneert, te voet te dienen, wijl de Bruggen waren afgebroken.

Den geheelen nacht en volgenden dach had men gearbeyd om twee bedeckte Uytgangen te maaken, alſoo d'andere recht in 't geſicht van 't Canon der *Franſſen* lagen. De Burgery wende alle mogelijke Vlijd aan, om in cas van Brand, goede Ordre te ſtellen. Deſen dach ging de Gouverneur de Buyten-wercken beſichtigen, makende allesins goede Bereydſchap ter *Defentie*, en ordonneerde alle omver-geſchotene Paliſſaden weder op te richten; waar door hy op verſcheyde plaatſen in duyſentderleye periculen geraakte, ja ſoodanig dat eenmaal een Soldaat, door des Vyands Geſchut, recht voor hem weg genomen, en een ander aan ſijn zijde ſwaarlijk gequetſt wierd, ſoo dat hy door de kracht des Kogels geheel met aarden overdekt lag. Naderhand begaf ſich op 't Stads-Huys, alwaar hem ter ooren quam, dat de Vyand met 25. Compagnien een Verſoek op de Stad wilde doen; waar op hy d'Officiers nevens hare Soldaten ſeer aanmoedigde, en een Hert in 't lijf ſprack, ſeggende: *Sa, Kinderen uw Roem en Eer zal dies te grooter zijn, wanneer gy grooter Macht en meerder Geweld des Vyands komt af te weeren.* Dien ſelven dach deed de Vyand meer als 2500. Canon-ſchooten op de Stad, waar door des ſelfs Huyſen en Buyten-werken ſeer beſchadigt wierden.

De *Franſſen* willende een Aanval doen, ſpreekt de Gouverneur ſijn Volk een hert in 't Lijf;

Den 19. hadden de *Franſſen* hunne Wercken ſoodanig gevordert, dat met haar Loop-graven de Stad ſeer begonden te naderen, niet tegenſtaande ſy door ſeer harde ſtortreegen den voorigen dach in de Loopgraven tot aan de knien in 't Water hadden geſtaan. De Koning reed geduurig rontſom door het Leger, om alles voort te zetten, en quam ordinaris des namiddags omtrent vier uren op de Batterijen, van waar dan ſoo grouſaam op de Stad wierd geſchooten, als of 't Kogels haagelden. Den ſelven dach quamen de Burgermeeſters van *Luyk*, den Koning in 't Leger begroeten.

Sy naderen met hare Loopgraven.

De Belegerden arbeydden ſeer ſterk aan een Nieuwe Battery van vier Cartauen aan de zijde van de Tongerſe Poort; waar door des Vyands Battery ſoodanig wierd getroffen, dat deſelve met ſtukken en brokken geheel overhoop viel; ook ſpeelden ſy met deſe Cartauen dwers door des Konings Quartier heen;

De Belegerden doen den *Franſſen* groote Schade met haar Kanon.

't welk aldaar veel Paarden en Menſchen vernielde, ſoo dat den Vyand door deſe Nieuwe Battery veel Schaaden wierd toegevoegt; om 't welk te verhoeden ſy geenig Middel wiſten uyt te vinden, tot eyndelijk in 't laatſte der Belegering, een Cartau, die 48. Pont ſchoot, door een Kogel van buyten, geheel onbruykbaar wierd gemaakt.

De Koning, om ſijn Volk tot een Beſtorming aan te moedigen, doet haar Wijn drinken.

De Koning hebbende voorgenomen, zeker Buyten-werk te laten beſtormen, vond by ſijn Officieren en Soldaten daar toe weynig genegendheyd; weshalven hy, om haar aan te moedigen, Wijn deed brengen, en beval hen, op ſijn Majeſteyts Geſondheyd te drincken: dus eenige yverig werdende, riepen: *Vive le Roy*, en reſolveerden deſen Storm te waagen. Daar op dan 2000. Man voort marcheerden, doch niet met gelijke Courage. D'*Attaque* aangevangen, vonden geen kleyne Wederſtand, ja ſoodanig dat wel 1500. op de plaats doot bleven, en de reſt moeſt afwijken. Waar van zeker Capiteyn voor den Koning verſchijnende, ſeyde: *Sijn Majeſteyt kan hier de Reſt van mijn Compagny ſien*, zijnde 7. Man. Een Switſers Colonel bracht alleen 20. van ſijn geheel Regiment wederom; wijl d'andere al t'ſamen den Weg hadden vergeten. Dien ſelven dach arbeyde de Vyand aan twee Nieuwe Batterien, waar van een na de Bruſſelſche Poort, met ſeven, en d'ander op *St. Pieters Berg* met 11. Stucken Geſchuts beplant; daar door de Belegerden aan de Tongerſe Poort, die aldaar ſochten te retrencheeren, ſeer wierden afgedreven. Deſe Poort lag ſeer verwoeſt en omver geſchooten, ſoo dat men die, noch ook de Brugge, dewelke geheel te gronde lag, niet meer gebruyken konde, dan maar alleen door het Behulp van een groote Ladder, met plankken bedekt; welk behulp men ſelfs over dach niet dorſt laten leggen, indien men 't onbeſchaadigt wilde houden; want de Vyand mikte met ſijn Geſchut ſoo net, dat het raar om zien was.

Maar werden aan de Stad ſoo verwellekomt, dat 1500. op de Plaats blijven.

Des Graaf *de Montals* Battery werd door 't Canon der Stad geruïneert.

Door het onophoudelijk Canonneeren uyt de Stad, wierd de Graaf *de Montals* Battery ſoodanig begroet, dat geheel te gronde zeeg, en geruïneerd wierd; echter naaderde de Vyand, door 't Behulp van een ſterken Regen, tot op 200. Schreden van de *Contreſcarpen*, en gaven den Belegerden Werks genoeg, om d'Aannaadering en verderen Inbreuk te verhinderen; dewelke ook, hoewel ſeer vermoeyt en afgemartert, niet nalieten den gantſchen nacht dapper Vuer te geven. Des avonds hielden

den de Burgers Wacht op 't Stad-Huis, ten eynde ſy in val des Noods, alle Onheyl mochten voorkomen, en d'ontſtane Brand aanſtonds uit-bluſſen. Men moet hen roemlijk nageven, dat ſy den Arbeyd onvermoeydelijk, en de Schaade harer Huiſen en Goederen ſeer geduldiglijk uitſtonden, den Gouverneur alles toevertrouwende; gelijk die dan ook, tot Welvaard en Behoudenis harer Stad en Rechten, ſijn Leven nooyt ſpaarde, maar ter contrary menigmaal betuigde, dat hy van Herten gaarne ſijn Lijf en Leven voor de Stad en hare Burgerſchap wilde opofferen, by aldien hy deſelve daar door van 't Geweld der Vyanden konde bevrijden.

De Prins *van Salms* begaf ſich met eenige Ruytery buiten de *Wijk*; maar bevond de Pas door drie *Esquadrons*, en twee *Battaljoenen* Franſche Volckeren ſoo wel bezet, dat aldaar voor hem niets te haalen, aanſtonds weder binnewaards keerde. Ondertuſſchen wierd in de Stad voor 't Raadhuis een Wacht van 20. Paarden gehouden, om den Soldaten alle noodige Middelen ter hand te ſtellen.

Den 20. des Morgens vroeg wierd den Gouverneur aangekundigt, dat verſcheyde Troupen des Vyands ſich tot eenig Deſſein prepareerden; waar op hy, vermoedende of de Vyand een Aanſlag op de Stad mogt ondernemen, ſich na de Bruſſelſe Poort begaf, en daar goede Ordere tot Tegenweer ſtelde. Maar wijl des Vyands Voornemen niet werkſtellig wierd gemaakt, liet de Gouverneur met d'aangevangen Batterijen dapper voortvaren. Hy bewees ſich ſeer goethertig omtrent de Arbeyders en de Gequetſten, vermanende dagelijks de Conſtapels, dat ſy doch beſonder hare plicht wel ſouden in acht nemen, recht mikken en wis ſchieten: 't welk wederzijds den gantſchen dach met groot Geweld ſoo wel wierd ge-obſerveert, dat d'een d'ander geen kleine Schaaden aanbragt. Onderwijl deden de Belegerden aan de *Wijkſe* zijde een hevigen Uitval, waar door ſy 't Elſaſſche en Switſerſche Regiment, nevens noch een ander, ſeer beſchaadigden, en daar van een groote meenigte neder maakten. De Franſche Officiers, ter oorzaak van 't heete we'er, hare Soldaten commanderende uit de Loopgraven te gaan, en ſich na 't Gros des Legers te vervoegen, wierden nochmalen ſoodanig begroet, dat 'er een groot getal in 't voetzant geraakte. Waar over verſcheyde Officieren hare Klagten aan den Koning deden, van dus op een Vlees-bank gebracht te werden;

 doch

doch ſijn Koninklijke Majeſteyt beval aanſtonds, de ſoodanige in Arreſt te nemen. De Gouverneur van *Maſeyk*, in een reſcontre voor *Maſtricht* gequetſt, quam heden t'overlijden.

Krijgs-Raad in Maſtricht.

Des Namiddags hield de Gouverneur *Fariaux* Krijgs-Raad, alwaar men voorſtelde, of 'er niet een Uitvall met de Ruytery konde gedaan werden? Maar ſulks wierd voor onmogelijk, ja ook ten hoogſte ſchaadelijk gehouden; wijl de Vyand nu te ſterk begraven lag; echter ſchermutſeerde de Ruyter-wacht aan de Boſche en Duytſche Poort gedurig tegen de ſelve. De Regen bleef langen tijd tot voordeel der Vyanden continuëren, ſoo dat daar door tot op 100. ſchreden aan des Stads Contreſcarpen naderde, hoewel niet ſonder groot Verlies van Volk; nademaal de Muskettiers onophoudelijk uit de Contreſcarpen op de nakomende Vyanden losbranden; desgelijks Flankeerden ſy ook met hun Canon-Kogels langs des Stads paliſſaden ſoo ſterk, dat vele uit haar plaats, en de Spaanders daar van in de lucht ſtooven; echter wierd met den invallenden Avond en des Nachts, ſoo veel mogelijk, alles weder gerepareerd. Maar de Kogels begonden uit het Leger ſoo meenigvuldig in en door de Stad te vliegen, dat men de Straaten naaulijks konde gebruyken, ja de Voerluyden dorſten ſonder geleyding der Ruyters, die daar in doch minder als niets konden helpen, niet door de Stad rijden. Deſen nacht nam een Vyands Kogel, den Vryheer *van Gendt* ſijn lincker Been weg, en het overige deel wierd door de *Chirurgins* tot boven de knie afgezet: Waar over deſen Heer van veel Lieden ſeer wierd beklaagd, en beſonderlijk van de Gouverneur, die hem, wegens ſijn deftige Dapperheid, ſeer genegen was. Des Nachts wierden de *Trencheen* weder afgeloſt.

Franſſen beſchieten de Stad ſoo heftig, dat de Straaten naaulijks te gebruyken zijn.

Belegerden weeren ſich dapper.

Den 21. ſchoten de Belegerden twee Batterijen van den Vyand te gronde; weshalven die ook ſijn uiterſte vlijt aanwendde, om de Stad en hare Wercken te verwoeſten; waar in de Gouverneur eenige voortgang vermerkende, ordonneerde, deſe Volckeren af te loſſen, die door het onophoudelijk ſchieten te ſeer afgemartert en vermoeyt waren, doende het Volck alle dach Brandewijn, Brood, Bier, en Kaas verſchaffen; en aan alle andere goede Ordre en behoorlijke Toeſtel, om den Vyand Afbreuk te doen, liet hy niets ontbreeken, vermanende geſtaadig een yder tot ernſtige Waakzaamheid en kloekmoedige Dapperheid, belovende al die gene die ſich wel quamen te quijten,

ten, ſeer goet Avancement te geven. Ondertuſſchen woedde het Geſchut des Vyands op de Wercken en Paliſſaden der Stad ſonder ruſt; de Muren op haar ſwakſte plaatſen moeſten ook geweldig voorhouden, en de Vyand begon hoe langer hoe meer te naderen; waar over die van de Stad ook niet nalaatig, hen gedurig met haar Geſchut te begroeten, ja ſoodanig dat 'er meenigten het hooren en ſien verging, en hunne Wercken ſoo verwoeſt, dat veel derſelven onbruykbaar wierden.

Heden quam *Marquis de Richebourg*, uyt laſt van *Graaf de Montery* in 's Konings Leger, hem klaaglijk voorſtellende, hoe ſijn Troupen van twee Spaanſche Dorpen, de Contributie hadden gevordert, het welk, indien 't niet wierd nagelaten, lichtelijk Oneenigheyd tuſſchen beyde de Kroonen ſoude verwekken. Waar op de *Koning van Vrankrijk* tot Antwoord gaf; *Dat dit ſulks niet veroorzaken konde; maar dat 'er wel andere Saken waren, die dat ſouden konnen doen.* Ondertuſſchen arbeyde de Belegerden ſeer yverig aan hare Fortificatien, ten welken einde de Gouverneur hen allerhande Ververſſingen van Spijs en Drank liet toebrengen; maar de Vyand kanonneerde ſoo dapper daar onder, dat 'er meenigten hun arbeyd en eten vergaten.

Graaf *Montery* doet den Koning over 't Geweld en Moedwil ſijner Volkeren klaagen.

Den 22. in 't Lumieren van den dach begaf ſich de Gouverneur in de Buytenwerken, om de Ramparden en Borſtweeringen te beſichtigen; alwaar hy vermerkte, dat de Vyand ſeer genaadert was, niet tegenſtaande het geduurig ſchieten der Musketten hun groote afbreuk deed. Waar uit men preſumeerde, dat ſy des Stads Mijnen ſochten t'ontdekken, te meer, alſoo tot nu toe geen beſondere *Attaquen* hadden ondernomen. Deſen dach wierd weder met ſeer hévig Canonneeren van beyder zijden toegebracht; die van de Stad hadden haar Geſchut op de Veſten geplant, alwaar 't door de Vyand niet konde verhindert werden; ſoo dat tuſſchen dach en nacht over de 3000. Kanon-ſchooten wierden geteld. Men hield ook weder Krijgs-Raad in de Stad, alwaar men beſloot, den volgenden dach een Uitvall te doen, by aldien de Paliſſaden des nachts niet omver wierden geſchoten, of de Vyand geen *Attacque* deed: en ſou deſen Uitvall door 600. Voetknechten, en 300. Ruyters geſchieden, onder 't Commando van den Baron de *Hardoncq*, Lieut. Coll. van 't Regiment des *Marquis de Moerbeeks*, onderſteunt van al de Cavallery, gecommandeert door *Prins van Salms*, zullende de Boſch-poort uitrijden. *Don Marcio d'Orilla*, de Graaf *van Dhona*,

Weder Krijgs-raad in de Stad en een Uitvall gereſolveert.

na, en de Lieut. Coll. *van Tienes*, presenteerden mede onder d'Uitvallers te zijn; welkers Goetwilligheyd de Gouverneur dankbaarlijk opnam, maar ondertusschen den *Commandant* ordonneerde, dat het by d'eerste Resolutie verblijven soude. Middelerwijl voegden die 11. Stukken Geschuts, van de Battery aan de Tongerse Poort, des Vyands Leger en sijne Wercken groote Schaade toe; en de Granadiers droegen soo groot verlangen om in Actie te geraken, dat de Gouverneur haar een Somme van 600. Rijksd. vereerde.

Desselven daags vervorderde de *Franssen* hare Wercken tot op 60. Schreden aan 't Contrescarp; 't welk aan twee zijde der Stad gelijk geschiede, als een aan de Tongerse Poort, en d'ander na de Halve-Maan voor 't Hoorn-werk, tusschen de Tongerse en Brusselse Poort. *Monsr.* des Konings Broeder, besichtigde dien nacht de *Trencheen*, alwaar hy de Soldaten eenig Geld vereerde, op dat sy dies te yveriger souden voortwerken. Ondertusschen hielden de Belegerden een Waakzaam Oog op den Vyand, en maakten alles tot afweering van een aanvallende Storm veerdig, naademaal een Gevangene van 's Konings *Guarde* hen verzekerde, dat 'er op den 24. deses soude gestormt werden. Waar op de Gouverneur weder deed Krijgs-Raad houden, daar in besloten wierd, dat men alle Officiers en Soldaten, die maar van het minste Wandevoir konden beschuldigt werden, met de Dood sou straffen. Desgelijks vermaande ook de Heer *Fariaux* den Magistraat, te willen Standvastig blijven, en goede Ordere stellen, in cas den Vyand met Granaten en andere Vuerkogels in de Stad begon te werpen; waarom dan alle Steenen van de Straat opgenomen en weg gevoerd wierden.

Belegerden resolveren alle Lafhertigen met de Dood te straffen.

Den 23. waren de Belegerden seer verwondert, niet wetende wat sy dencken souden, alsoo naar hunne meening, des Nachts niet geattacqueerd waren; Maar de Gouverneur bevond korts daar na, dat sy van buyten ondertusschen hare *Trencheen* bedekt, en hunne Wercken soo versterkt hadden, dat men sonder groot gevaar en merkelijke Schaade, geen Uytval op haar konde doen; weshalven sulks nableef: Midlerwijl ging het schieten van weder-zijden dach en nacht onophoudelijk voort. Heden liet de Koning *van Engeland* by den Koning *van Vrankrijk* versoecken, om den Graaf *van Schomberg*, als Generaal Lieut. over sijn Troupen, in sijn Dienst te hebben; 't welk geconsenteerd wierd. Ook vertrok de Marschalk *de Bellefonds*, onder een Geleyde van 50. Paarden uyt het Leger na *Doornijk*.

Koning van Engelant doet Vrankrijk versoecken, den Graaf *Schomberg* in sijn Dienst te hebben.

Den

Den 24. Des avonds tusschen 10. en 11. uren nam de Koning *Resolutie*, een hevigen Storm te waagen, niet hebbende goet gevonden, de *Trencheen* tot op 't poinct van 't Contrescarp te doen avanceeren, ten eynde men de Belegerden geen oorzaak mocht geven, sich van hare Mijnen te bedienen; ook was geresolveert, een valsche Attaque aan de kant van *Wijck* te doen. Soo wierd dan, tot Seyn van den Aanvang, al 't Geschut van de Battery op *St. Pieters Berg* gelost: *Duc de Monmouth* had het Commando over de Troupen, die 't Contrescarp bestormden, en Graaf de *Montal* over die gene, die de halve Maan attaqueerden; waar in *d'Italianen*, onder *Don Marico d'Orilla* haar Post hadden. Het Regiment van den *Dauphijn*, gecommandeert door den Marquis *van Beringen*, en veel groote Fransche Heeren, ondersteunt van meer andere *Battaljons*, deden d'Aanvall met een groote furie. Waar tegen sich de Dapperheyd der *Italianen*, in 't kloekmoedig afweeren der *Franssen*, soo door het behendig werpen van Granaten als andersins, genoegsaam deed blijken; doch die van buyten gedurig met vers Volck versterkt, deden 't eyndelijk d'*Italianen* te quaat krijgen; weshalven sy noodzakelijk van de twee naaste Posten moesten gesecondeert werden, alwaar de gecommandeerde Volckeren van *Prins Maurits* en *Beaumont* lagen, gesamentlijk 400. Man sterk, waar by de Graaf *Van Salms* noch met een Party Volcks quam; dewelke doen nevens d'*Italianen* gesamendlijker-hand met soodanigen Force, den *Franssen* repouseerden, dat die gedwongen wierden, met soo groot Verlies van Volck en Gevangenen te rug te wijken, dat byna het geheele Regiment van den *Dauphijn* in de loop bleef, en sy niet een voet aarde aan die kant behielden. Na dat nu de *Franssen* hier dus waren afgeslaagen, deed de dappere Prins *van Salms*, een Lieutenant, *de Vos* genaamt, met 30. Soldaten, die niet wijd van daar de Wacht hadden, aanstonds al de Schanskorven en Fascinen weghalen, die de *Franssen*, om over te komen, in de Gracht en op 't Contrescarp hadden gebracht, waar by noch drie *Franssen* gevangen kregen. Welke kloekmoedige Daad, den Gouverneur soo wel behaagde, dat hy den Lieutenant *Vos* aanstonds een Compagny gaf, en al d'andere, die sich wel gequeten hadden, insgelijks met Geld, en toekomende *Avancementen* beloonde.

De Storm vangt aan,

Op het Contrescarp, daar d'Italianen haar post hebben,

Die van andere gesecondeert, de *Franssen* te rug drijven.

Gouverneure Beloont alle Klockmoedige Strijders.

Ondertusschen attaqueerde *Duc de Monmouth* het Contrescarp aan den *Eker*, met des Konings van Engelands *Guarde*; en de

Col-

Aan d'ander sijde der Stadgeschied noch een heviger aanval.

Collonel *Cerry* had hier met 200. Man sijn Post: De Graaf *Monbrun* met 300. Granadiers, en eenige Battaljons van 't Regiment *Guardes*, viel met een ongemeene Furie aan, wanneer de selve Coll. hem als een Braaf Soldaat defenderende, doot bleef; de *Franssen* verder indringende, overweldigden het Contrescarp daar sy aanstonds een Logement verveerdigden. Het welk de Lieut. Col. *Commerstein* op de naaste Post vermerkende, aanstonds den Verliesenden tot Secours quam; waar door wederom een soo hart Gevegt van wederzijden ontstond, dat men naaulijks wist, wie d'Overhand soude behouden, tot eindelijk desen Lieutenant Coll. als een seer eerlijk Soldaat, door een Musket-kogel wierd te neder gelegt, desgelijks ook al de Capiteins van 't selve Regiment, uitgenomen alleen Capt. *Breugel*. Den Major *Osterwee*, commanderende als Lieutenant Coll. wierd mede door een Kanonkogel sijn been afgeschooten, waar van eenige dagen daar na quam t'overlijden. Op dese Post was noch tot Secours gekomen Capt. *Embise*, commandeerende als Lut. Coll. dan bleef selfs, met meest al de sijnige doot. Door welk ongelukkig Verlies der brave Officieren, de *Franssen* gelegendheid kregen, Post op 't Contrescarp te houden, en verder t'avanceeren: Want *Duc de Monmouth*, door dit scherp Gevecht, tot Behoudenis van 't Contrescarp, wel denkende, dat de sijne Hulp van nooden hadden, sond hen onder *Sr. d'Artagnan* een sterck Secours toe, dat hy korts te vooren van den Koning had bekomen. De *Franssen* aldus door dese Hulp een nieuwe Moed grijpende, begonden de naast-gelegen Halve-Maan met een over groote Furie aan te tasten, klimmende *Sr. d'Artagnan* benevens veel Edelen en Officiers, met den blooten Degen in de Vuyst, selfs op; alwaar doen seer dapper wierd gevochten, wijl *Marquis de Moerbeek* met een Party Volcks van binnen tot *Secours* quam, desgelijks ook *Sr. de Bois Bernard*.

Waar in veel brave Officiers van de Stad sneuvelen.

En de Franssen daar op verder indringen.

Waar over sulk Afgrijsselijk Gevecht ontstaat, dat het een Hel op Aarden gelijkt;

Onderwijl hoorde men van alle kanten een vervaarlijk Gehuyl en Ysselijk Gekerm van de Gequetste en vechtende Soldaaten; 't geen noch t'afgrijsselijker was aan te sien, door 't gedurig werpen der Granaden en Vuurballen; soo dat het sich in de naare Nacht niet anders vertoonde, als of de Hell daar haar Mond opende, om alles te verslinden. De Koning, die dit van een Hoogte aan 't begin der Loopgraven aan-sach, geleek selfs verbaast te zijn, en soude ook geseyt hebben; (*Cela resemble un Enfer en Terre*) *Dat sulks wel een Hell op Aarden scheen*, soo vreeslijk

lijk flikkerden en vlamden het Vuur der Granaden en Pek-kranſſen, onder het geduurig los-branden van een ontallijke meenigten Vuur-Roers en Musketten: Want naar het ſeggen der alderoudſte Officieren van 't Leger, is nooyt Strijds-Spektakel geſien, dat ſoo ſchrikkelijk en grouſaam was. Eindelijk vielen de *Franſſen* met ſulken raaſende Hevigheid aan, dat die van binnen na de naaſt-gelegene Poſt moeſten retireeren, alwaar ſich doen retrencheerden; zijnde den *Majoor Geis* gedoot, den *Baron de Spranghb* en den Graaf de *Warroux* gequetſt, die naderhand ook ſtierven, en *Sr. de Bois Bernard* wierd gevangen. Den Commandeur, den Graaf *Dhona*, en den Lt. Coll. *Mario* waren in d'andere attaquen mede gequetſt: Dan de *Franſſen* gingen hier ook niet mis, want verlooren *Sr. d'Artagnan*, den Engelſen Coll. *Jones*, en veel andere groote Edelen en Officieren, benevens wel ontrent de 2000. Soldaten. *Duc de Monmouth* quam in deſe *Attaque* al ſeer dicht by; doch men ſeyde, dat een ſchoot-vry Harnas onder ſijn Caſak aan hadde; maar dat hy dees gelukkige *Rencontre* trof, veroorzaakte by d'andere Lieut. Generaals al vry wat jalouſye.

Alwaar de Franſſen ſeer veel Officieren en by 200. Soldaten verlieſen.

Korts daar na liet de Koning, met een goet getal Volks, noch een ander Buyten-werk beſtormen, daar de Belegerden ſich wel dapper weerden; maar wijl het raaſend Woeden des Vyands onophoudelijk voortging, en ſy gedurig van buiten met fris Volck verſterkt, moeſten die van binnen allenkc te rug deynſen, en eyndelijk deſe Poſt verlaaten; alwaar in tegendeel de Vyand ſich alle oogenblick verſchanſte, en dusdoende altoos verder indrong. Hier op liet de Gouverneur *Fariaux*, die door ſijn wijs Beleyd en goede Voorſichtigheid, daar omtrent een Troup van 300. Paarden, en een goet getal Voetvolk paraat hield, een Mijne ſpringen, dewelke ſoo gelukkig ſijn Uitwerking deed, dat daar door meer dan 900. *Franſſen* in de Lucht vlogen, en onder d'overige ſoodanigen ſchrik veroorzaakte, dat al te ſamen in groote confuſie de Vlucht namen; waar door de Belegerden wat Ruymte kregen, een goet Party van hare Vyanden neder maakten, en eenige in de Stad gevangen brachten. Onder deſe Dooden waren ook de Graaf *Mombaiſon*, de Graaf *Colombiere*, en veel andere Grooten meer.

De Koning laat noch een ander Buyten-werk beſtormen.

Belegerden doen een Mijne ſpringen, waar door over 900. *Franſſen* in de Lucht vliegen.

De *Franſſen* hadden den Belegerden wel een van hare verhevenſte Batterijen onbruykbaar gemaakt; maar daar tegen had de Gouverneur weder een ſeer hooge Kat doen opwerpen,

waar door het Koninklijke Quartier geweldig wierd beſchaadigt. Desgelijks hadden ſy in de Stad een hoog Huis met aarden gevult, en een Battery daar boven op gemaakt; waar door ſy over de Bruſſelſe Poort, de Koninklijke Battery geduurig groot hinder deden. De Vyand trok dagelijks met 5000. Man te voet op de Wacht: en alſoo *d'Infantery* niet boven 15000. Man ſterk was, wierden deſe Troupen geweldig afgemattert. Soo dat de *Koning van Vrankrijk* niet te wel vernoegt was over de quade *Succeſſen*, niet alleen om dat tegen vermoede ſoo groote Wederſtand voor *Maſtricht* vond; maar om dat boven dien ook verſtond, de *Nederlanders* ſoo glorieuslijk d'Overhand te Water behielden.

De Franſſen veroveren, met groot verlies hares Volks, een Halve-Maan.

Onder het Beleyd van den Hertog *van Monmouth*, met *Engelſchen*, *Schotten*, en *Yren*, verzeld met 4. Compagnien Granadiers, hebben de *Franſſen* noch een Halve-Maan buiten de Paliſſaden, omtrent de Tongerſche Poort, geattacqueert, waar een vlamment Vuur van Vuur-roers, Pek-kranſſen en Granaden wierd geſien, 't welk continuëel meer dan een uur met ſeer groot geweld duurde; waar in de Vyand ſomtijds voorderde, en ſomtijdts verachterde. Alles was 'er vermengt met yſſelijk geſchreeuw en vervaarlijk Gehuyl: want d'Aanvallers riepen en tierden als uytſinnig, om malkander dies te meer tot den Strijd aan te moeden; waar tegens die van binnen, om te kloekmoediger het Hooft tot Wederſtand te bieden, niet min hun opwekkent geluyd en aanmoedigent geſchreeuw lieten hooren, onderwijl dat nevens het Geweer- en Swaarden-geklank, het Musquetten-gebulder, en des Granaden en Vuurwerks geſchaater, als ook het naar gekerm en 't ellendig Wee-klaagen der ſwaarlijk Gequetſten en ter dood Verwondeden ſich met een effroyabele Galm, als van onſinnig Gedeſpereerden, daar tuſſchen vermengden.

De *Franſſen* hadden wel tweemaal de Halve-Maan ingenomen; maar wierden door die van de Stad t'elke-maal weder dapper daar uit geſlaagen; en de derde reyſe met den Degen in de Vuyſt aanvallende, zijn eindelijk, met verlies van veel Volck, Meeſter gebleeven. Maar twee uren daar na, als men meende, dat de Belegerden waren gaan ruſten, zijn die van de Stad weder uitgevallen, en ſloegen de *Franſſen* voor de derde-maal weder uit de Halve-Maan; doch die als doen, door 200. *Dauphijns* en een Regiment *Duytſen*, weder onderſtut, begoſten 't die van

de

de Stad te quaat te krijgen, en lieten derhalven een Mijne ſpringen, door welkers effect, die voornoemde 200. *Dauphijns* al t'ſamen op een na, onder d'aarde wierden bedekt, en het weder opſtaan vergaten. Van de 4. Compagnien *Granadiers*, ider van 45. Man geweeſt, bleven maar 51. over; en van 't Regiment *Duytſen* waren 50. Officiers verſlagen, waar onder verſcheyde Collonels, Majoors, en in de 20. Capiteyns. De *Granadiers* uit de Stad hadden ſich kloekmoediger gedragen dan men vermeende, werpende meer Granaden, en met veel beter effect dan de Vyand, ſchoon die in grooter getal waren.

Dewijl de Belegerden weder een Mijne doen ſpringen na de *Franſſen* drie maal uit geſlagen te hebben.

De valſche *Attacque*, die *Duc d'Orleans* ter ſelver tijd onder den Graaf de *Lorge* aan d'ander zijde der *Wijk* liet doen, om de Belegerden dies te meer t'ontſtellen, had al tamelijk *Succes*, wijl die van binnen daar niet op verdacht waren, als zijnde aan die kant geen *Trencheen* ge-opend. Men vocht hier genoegſaam met Vuyſten, durende dit Gevecht byna tot in den Morgenſtond, en den overſte Lieut. *Paſſenrode* wierd met een Pick doorſtoken, gelijk ook veel andere Officiers ten deele gequetſt, en ten deele gedood wierden. Van des Vyands ſijde ſach men een Lijſt van 218. Officieren en 48. Sergeanten, dewelke deſe Nacht haar Leven hadden moeten opgeven.

Doen onderwijl een valſche Attaque aan d'ander zijde van de Stad.

Na de Koning van *St. Pieters* Berg al deſen Bloed-Handel, en dit Grouſaam Spectakel had aangeſien, als konnende van daar ſeer wel onderſcheyden, wie d'overhand behield, en het meeſt avanceerde, beſonderlijk als ſijn Volck met een hevig getier ſchreeuden: *Vive le Roy*; ſoo begaf ſich ter Ruſt, en ſliep tot op den hooge Middag.

Den 25. des Sondags, wanneer het grouſaam ſchieten een weinig te neder was geleyt, beval de Gouverneur, de noodige Afſcheydingen te maken, om den Vyand dies te meer ſijn verdere Voortgang te verhinderen; en onderſtont een Proef te doen, om de verloorene Wercken weder te veroveren. Waar toe hy den Overſte Mijneerder, na den Schildwacht ſond, die ſich in de Mijne van de verlorene Halve-Maan ophield, om by hem te vernemen, of de Vyand noch ſocht de Mijne t'ontdekken; en ook om deſelve in ſoodanigen Stand te ſtellen, dat men die aanſtonds op 't Bevel des Noods konde doen ſpringen. Na ſulks verricht was, deed hy de Rol van 't Krijgs-Volk na-ſien, om te vernemen hoe ſterk van getal het Garniſoen noch was; 't welk men op 3300. Man bevond. Korts daar na quam een Mij-

Des Gouverneurs Aanleg, om den *Franſſen* in hun genomen Werk, door 't ſpringen van een Mijn te doen uyt-danſſen;

 neer-

neerder berichten, dat de Vyand zekerlijk *contramijneerde*, en men ſpoeden moeſt, indien men ſich van de Mijne wilde bedienen. De Gouverneur ſand den Mijneerder weder te rug, om de Mijne gereet te houden, en noch eens naauwkeurig des Vyands doen te verſpieden, op dat men dies te zekerder mocht gaan: Waar op hy beſloot, deſelve tegens Middag te laten ſpringen. En vertrouwende dat 'er Volck genoeg by der hand was, om den Vyand van de veroverde Wercken weder uyt te drijven, liet een Granadier tot hem roepen, die de gantſche nacht by hem geſtaan, en meer dan 100. Granaden geworpen hadde, vereerende den ſelve tot voordere aanmoediging en courage, ſes Piſtoletten, en beval hem, dat hy 10. van ſijn Cameraden, dien hy voor de beſte hield, te hulp nemen, en hen gereed houden ſouden, om den Vyand aan te vallen ſoo ras de Mijne ſprong. Na het verloop van een half uur, quam de Mijneerder wederom, ſeggende, dat men tot den Middag niet ſoude konnen wachten, wijl buyten alle twijffel de Vyand voor die tijd de Mijne ſoude gevonden hebben. Welke Tijding den Gouverneur dwong, vroeger te beginnen, en d'Officiers te bevelen, hen paraat te houden, om ſoo haaſt als de Twee Mijnen waren geſprongen, op den Vyand in te vallen; 't welk omtrent ten 11. uren voormiddag ſonder groote moeyte geſchiede, alſoo de Aarde ſeer hol, en op veel plaatſen ge-opend was; nochtans deden de Mijnen geen vergeeffe wercking; want na dat daar door verſcheyde *Franſſen* ſeer onverwacht in de lucht vloogen, wierden al d'andere ſoo verſchrikt en verſlaagen, dat ſy alle gelijkelijk op een hoek des Halven-Maans t'ſamen-vlooden.

't Welk ſoo wel gelukt dat de Belegerden de verlorene Halve-Maan en 't Contreſcarp wederom verovezen.

Werwaards als-doen de 10. Granadiers met hun Voorganger, de gelegendheyd, volgens des Gouverneurs Ordre, waar namen, en moeſten het andere Krijgs-volck ſich in de *Trencheen* daar by voegen. De Gouverneur vermerkende, dat ſy een overſte Aanvoerder van nooden hadden, ſtelde ſich ſelfs met den Degen in de vuyſt voor aan, doende van twee kanten gelijk op den Vyand aanvallen, dewelke aan een ſijde uytwijkende, trok de Gouverneur ſelfs met een party Volks daar op aan, en dreef hen op de Vlucht. Als-doen begaf ſich weder na de Halve-maan, daar d'overige *Franſſen*, dat meeſtendeel Officiers waren, ſich met Piecken en Afſcheydingen beſchermden; nochtans moeſten ſy, na een hevig en hardnekkig Gevecht, daar weder uyt danſſen, en bleven eyndelijk de Belegerden, ſoo wel van 't Contreſcarp als

als Halve-Maan, weder Meester. Waar op de Gouverneur alle des Vyands aangebrachte Schans-korven en Fascinen wilde doen weg halen; maar sulks wierd onmogelijk bevonden, om dat het Volck soo seer verhit op het plunderen der dooden was, waar by sy goede Beuyt vindende, daar van niet konden afgehouden werden, schoon de Gouverneur, om hen dies te beter aan te moedigen, selfs het Contrescarp opklam.

Na dat nu de Belegerden omtrent een uur lang dese eerst verloorene Wercken, weder in haar geweld hadden, quam de Vyand op nieuw met een grooter Macht aanvallen, en dreef hen geheel daar uyt, soo dat de Belegerden sich meerendeels op het Hoorn-werck, daar achter gelegen, retireerden, en sich daar soo vast verschansten, dat de Vyand niet konde aan komen. Dese *Attaque* duurde over 2. uren lang, en wierd daar door veel braave Officiers, en een groot getal Volks aan weder zijden vernield: De Hertog van *Monmouth*, die selfs in Persoon by dit Gevecht was, wierd soodanig met een Musket-kogel op sijn Borst getroffen, dat zekerlijk het opstaan sou vergeten hebben, indien niet sijn scheut-vry Waapen sulks verhoed hadde; doch naderhand wierd hy, nevens *Monsr. Verbenac*, swaarlijk in den arm gequetst. d'Ontsteltenis in 't Leger was seer groot, selfs ook by den Koning, aangesien veele van sijn *Guarde* omquamen, en het *Dauphijns* Regiment, 't welk 3000. Man, waar onder 600. Edellieden, had konnen uytleveren, niet boven 300. Man sterk wierd bevonden, behalven noch het groot verlies van veele Opperhoofden en dappere Helden, die alleen, behalven de gemeene Soldaten, tot een getal van 226. wierden getelt. Soo dat dese Winst den Vyand duur genoeg quam te kosten, door 't groot Verlies van Volk dat hy daar moest lijden; gelijk zeker Frans Heer met eigen hand, daar over een Brief uyt het Leger, aan de Heeren Fransche *Plenipotentiarissen*, op de Vrede-handel tot Ceulen, schreef: dan wijl deselve meest van den selven Inhoud, en dienvolgens maar onnoodige Wijdloopigheyd soude geven, heb raadsaamst geacht, die over te slaan.

Maar werden naderhand, door een grooter Macht des Vyands, weder afgedreven.

Het Dauphijns Regiment komt seer kaal daar van.

Als de Koning liet stormen, soo moest de Ruytery, het Voet-Volk van achteren aandrijven en najaagen. Na eyndiging van 't Gevecht, schoot de Vyand van sijn Battery op *St. Pieters Berg* gedurig op de Poort, die de Belegerden weder vermeestert hadden; waar door hen groote Schaade wierd aangedaan.

De Gouverneur, na allesins, soo veel hem doemaals moge-

lijk was, goede Ordere gesteld te hebben, begaf sich weder in de Stad, zijnde seer afgemattert, alsoo den gantschen dach en nacht gedurig in actie was geweest. Hy liet de Tongerse Poort met Mist opvullen, en van binnen een Affnijding maken. Ondertusschen bleef de Vyand niet rusten, maar arbeyde geduurig tot verbeetering sijner Batterijen, en aan de gereed-making aller Toebehoorten tot een nieuwen Storm. De Gouverneur met groot verdriet, den Halve-Maan, door den Vyand veroverd, aansiende, liet den selve weder op nieuw ondermijnen, en des nachts opspringen; soo dat al de gene, die sich daar in verhielden, al teffens in de lucht vloogen: waar over de Belegerden wederom dapper Moed grepen, en het niet noodig achteden, sich voorder met dese Halve-Maan te bekommeren, wijl deselve door al het springen der Mijnen seer verwoest, en als geheel omgekeert lag; soo dat de Vyand, om aldaar eenige zekerheid te bekomen, sich weder op nieuw moest verschantsen.

De *Franssen* woeden soo vreeslijk met haar Geschut op de Stad, dat meest alle hooge Gebouwen omver schieten.

Den 26. Canonneerden de Belegeraars soo hevig op de Stad, dat meest alle hooge Gebouwen omverr schooten; desgelijks antwoorden die van binnen met haar Geschut soo promt, dat 'er meenigte in 't Leger haar Verstand en vijf sinnen verlooren. Ondertusschen schooten die van buyten twee Constapels in de Stad ter neder; en wijl 'er niet meer als 13. voor handen was, moesten de Soldaten aan 't Geschut staan. Middelerwijl maakten de *Franssen* een Logement voor haar behouden Contrescarp, om hen voor 't schieten van 't byleggende Hoorn-werk te bevrijden. De Gouverneur desen dach by de Tongersche Poort gaande, quam daar een Vyands Kogel op de Muur vliegen, waar van d'affspringende steenen, hem aan sijn Been, en den Prins *van Salms* een weinig aan 't Oog quetsten. De *Franssen* schooten, gedurende dese Belegering, soo wel des nachts als des daags soo net en gewis, dat de Belegerden sich niet genoeg daar over konden verwonderen. Heden schreef de Gouverneur *Fariaux* aan sijn Hoogheid den Heere *Prince van Oranjen*, en aan den Graaf *de Monterey*, berichtende den Toestand des Vyands, en de Gelegendheid der Stad.

De Gouverneur schrijft aan sijn Hoogheid, en aan Graaf de *Monterey*.

Den 27. deden de *Franssen* weder een Aanvall op de Halve-Maan, daar *d'Italianen* in lagen, met vast vertrouwen, deselve te veroveren, en dan daar door het naast-gelegen Hoorn-werk ook te vermeesteren; maar moesten met groot Verlies weder afwijken: Soo dat de Koning met sijn byhebbende Ministers

en

en Opper-hoofden resolveerden, het Leger te sluyten, op dat niemand, sonder kennis en voorweten van de Wacht, daar uit of in soude passeeren; en mocht dienvolgens alle noodwendige Krijgs- en Levens-Middelen niet voorder als aan d'Opening der *Circumvallatie* gebracht werden, alwaar de Weerden en Marketenters deselve quamen afhalen. Dit alles geschiede, naar alle apparentie alleenlijk, op dat den Vyand niet soude ter Ooren komen, hoe groot getal Volcks dagelijks omquam, wegliep, en andere Tegenspoeden meer, waar door het Leger van dach tot dach seer afnam en verswakte; weshalven men een wijl tijd van de Belegering niets sach noch hoorde, schoon in 't Leger soo grooten meenigte wierd gevonden, die voor den Roem en Glorie des Konings haar Leven aan soo een Slacht-bank wilden op-offeren. Ondertusschen wierd dese gantsche Nacht met schermutséren doorgebracht; en wijl de Vyand met sijn *Trencheen* niet voorder geavanceerd had, beelden sich de Belegerden in, als of hy voor hadde, hare Mijnen en Fourneillen t'ontdekken. Met de Wercken soo wel buyten als binnen ging men yverig voort, selfs moesten de Burgers aan een Affnijding in de Stad arbeyden; maar wijl de Fransche Kogels van *St. Pieters Berg*, de Werklieden seer ongemakkelijk quamen besoeken, kon men deselve door geenerley Middel tot den Arbeyd krijgen, schoon anderen in haar plaats, een Rijxd. daags wierd aangeboden.

Dit onophoudelijk schieten des Vyands had de Palissaden en Hoorn-werken der Stad soodanig geruïneert, en beschaadigt, dat de Belegerden niets anders dan een Nieuwen Storm verwachteden; gelijk dan ook geschiede: want omtrent den avond ten tien uren hoorde men de Leuse, tot den Aanvall, uit een Geschut; waar op van alle kanten met noch grooter Macht en hevigheid meer dan ooyt wierd aangevallen, doende de Attaquanten een Mijne springen, waar door de Belegerden in sulken Confusie en verslaagendheid geraakten, dat die van buyten, daar in hun Voordeel waarnemende, met noch grooter geweld aanvielen, eyndelijk het Hoorn-werk beklommen, en geheel overmeesterden, soo dat de Belegerden wierden gedwongen na de Stads Grachten, en op de Halve-Maan by de Tongerse Poort, te wijken; daar sy dachten, ook noch niet genoeg verzékert te zijn, ja wel geheel in de Stad souden gevloden hebben, indien niet de Gouverneur, nevens de Prins *van Salms*, en Marquis *de Moerbeek*, met halve Piecken in de hand, en door ophaling eener Brugge,

De Fransen doen weder een Storm.

Laten een Mijne springen,

En veroveren een Hoorn-werk:

ge, deſelve hadden te rug gedreeven. Deſe Onſteltenis en Confuſie was ſoo groot, dat ook 100. Man van 't Regiment des gemelden *Moerbeeks*, onder 't Commando van ſijn Overſte Lieutenant, niet konden verhinderen, dat de Vluchtende met 30. gelijk, door eene oopening, die de Vyand met ſijn Geſchut in de Walle geboort hadde, ter Stad invloden.

Waar door de Belegerden groote ſchade lijden,

Soo haaſt nu de *Franſſen* het Hoorn-werk geheel tot hun wil kregen, ſonden den Belegerden een groote meenigte van Granaden in hare Afſnijding toe; waar op die van binnen geenſins ſchuldig bleven, hen een goet getal wederom te vereeren, 't welk tot in den morgenſtond duurde; waar door eindelijk de Belegerden om een goet heen-komen ſochten, en ſich na een kleine Uitgang aan de Bruſſelſe Poort tetireerden: Invoege die van binnen, door deſen Aanvall, een merkelijke Schaade leden, ſoo van Officieren als Soldaten, waar van veele omgekomen, en een groot getal gequetſt waren. Boven dien hadden ſy alle Wercken buiten de Stad verlooren, uitgenomen de Halve-Maan, die de Tongerſe Poort, en het Buiten-werk, dat de Bruſſelſe Poort, bedekte: aan welke eerſte Poort ſy ook een Petard hadden aangeſchroefd, maar deſelve bleef ſonder Wercking of kracht.

En de Belegeraards ook niet weinig.

Aan des Vyands zijde koſten 't ook niet weynig Zielen; want haar Schade en Verlies by deſe laatſte Aanvall, volgens haar eigen ſeggen, noch grooter dan by d'eerſte was. Tot *Stokheym* hadden ſy een Hoſpitaal gemaakt, waar in alleen 1500. gequetſte Soldaten lagen, behalven de gene die na andere plaatſen wierden gevoerd.

In de volgende Nacht doet de Vyand noch een Aanvall.

Den 28. des Nachts wederhaalden de Vyand ſijn krachten, en viel weder met een raaſende Fury aan. De Koning had gaarne geſien, dat ſijn Lijf-Regiment deſen aanvaal gedaan, en d'Eere der Overwinning genoten hadde; 't welk doch ditmaal niet konde geſchieden, alſoo het ſelve door den voorgaanden Storm te ſeer was afgemartert. Des avonds alles tot den Aanval gereed, gaf men den Koning ſulks te kennen; waar op aanſtonds ordonneerde, den Storm aan te vangen. *Monſr. de Fourilles* moeſt de Halve-Maan, waar in *d'Italianen* lagen, met het Regiment van *Picardyen*, onder 't behulp van noch verſcheide andere Troupen, aan de ſlincker ſijde *attacqueeren*; en de Graaf *de Lorge* met 2. Franſche en 2. Switſerſche Battaljoenen aan de rechter zijde: waar toe de Koning noch een goet getal tot Secours by ſond.

Na

Na gegevene Seyn, door het losbranden van twee Stukken Kanon, en het opſpringen eener Mijne, vielen de *Franſſen* met een verwoedende Hevigheid aan, en kapten al de Paliſſaden af. Hoewel die in de Halve-Maan leggende Volckeren, door het ſpringen der Mijne, in eenige wan-order geraakten, vochten niet te min ſeer hardnekkig, ſoo wel door het werpen der Granaden, flanckeeren der Musquetten, en 't gebruyk van andere Krijgs-Inſtrumenten en Wapenen; echter moeſten ſy, door den gedurig vehementen aandruk der Vyanden, te rug wijken; 't welk ten laatſten in ſoo grooten disordere en confuſie geſchiede, dat ſy over hals over kop na het byleggende Hoornwerk vloden; alwaar korts daar na, door den Vyand, die de Halve-maan had overweldigt, op de hielen wierden nagevolgt, met ſoo groot getal en hevige Furie, dat machtig genoeg waren, hen daar ook uit te drijven. Het Regiment van den Heer Gouverneur *Fariaux*, in dit Hoorn-werk leggende, en den Vyand van vooren verwachtende, wijl ſy in den duyſteren Nacht niet ſien konden, wat van achteren geſchiede, wierden onvoorſiens van die kant overvallen, en met een meenigte Hand-granaden ſoodanig begroet, dat 'er veele, door groote verbaaſtheid, rugwaards over de Werkken vielen, en ſeer confuſelijk na de Stad vloden, te meer, wijl ſy niet wiſten, of Vriend, of Vyand voor hadden. De noch geblevene verweerden ſich wel een tijd lang ſeer dapper, maar eindelijk te ſwak werdende, alſoo die van buyten gedurig met fris Volck wierden verſterkt, moeſten de plaats opgeven en verlaaten. Alhier bleef den Overſte Lieut. *Sanderlandt*, Heer *van der Weer*, Capt. *Bitter*, *Bodeck* met noch andere Onder-Officiers en Soldaten. Den *Major* van den Overſte *Manio*, met noch een Italiaanſche Officier, wierden gequetſt en gevangen.

En veroveren, na ſeer harde Wederſtand; een halve-Maan en Hoorn-werk.

De Koning, door het flikkerende Vuur, van 't gedurig losbranden der Musketten, wel konnende den gelukkigen voortgang der ſijnigen afmeeten, oordeelde genoegſaam, dat ſy verſterking, en meerder Secours van nooden hadden, om altoos te mogen voorder avanceeren, en de veroverde plaatſen blijven inhouden: Soo dat hy des Nachts ten een ure noch 2. Battaljoenen van ſijn eigen Regiment, en twee van de *Marijnen* aan den Graaf *de Lorge* te hulp ſond, latende met den aanbrekenden dach noch 8000. Man derwaards trekken, die de Koning de Benedictie had laten geven, door den *Cardinaal de Bouillon*,

Weshalven de Koning altoos meerder Secours aan de ſijne toezend.

met hun nieuw-gekregene Hellebaarden, en zeker ſoort van Wagens op twee Wielen, voerende eenige opſtaande Plancken voor-uyt, waar mede de Soldaten voor het ſchieten der Musketten bevrijd bleven; en als-doen wierd vreeſlijk gevochten, ſoo wel om de noch reſteerende Wercken t'overweldigen, als om de nieuw-veroverde dies te beter in te houden, dewelke doch niet ſonder groot verlies van veele Officieren en meenigte Soldaten waren verkregen, ſchoon de *Franſſen* van ſoo groote Schaade niet weten noch hooren wilden.

Die van binnen ondertuſſchen hadden, met omtrent 1000. Man ſchielijk uytvallende, de *Franſſen* aan een Battery overrompelt; waar ſy wel over de 600. dootſloegen, eer de *Franſſen* hen in ordre konden reſiſteeren; demoljérende deſelve Batterie, en het Geſchut vernagelende, retireerden weder in hare Wercken, achterlatende 7. Gevangens en eenige Dooden. Daar waren noch verſcheyde ſtukken grof Kanon en 5. Mortieren in 't Leger gekomen; en de Preparatie was daar ſeer groot, om de Stad door een nieuwe Batterie, met Granaden, Vuerballen en anderſins noch furieuſer aan te taſten, om d'Inwoonders dies te meer te beangſtigen.

Een dapper Held, welke eertijds in de ſwaare Belegering voor CANDIA was geweeſt, verklaarde ſeer ernſtelijk, dat nooyt in eenig Aanvall, de *Turkken* met ſoo hevige verbittering had ſien vechten, als gedurende deſe Belegering van weder-zijden geſchiede. Die by den laatſten Storm gevangene *Franſſen* ſeyden, dat indien ſy by deſen Storm niets veroverden, alsdan kort daar op noch een veel ſwaarder volgen ſoude. Men had aan beyde zijden al meer als 30000. Granaden geconſumeert, en wierd nu vorders dach en nacht, onder het geſtaadig losbranden van 't Kanon, geduurig aan d'een of d'ander kant geſtormt; waar in dan de Belegeraars, en dan de Belegerden d'overhand kregen; 't welk ſchrikkelijk veel Volck vernielde. De Belegerden hadden, gedurende deſen Storm, wel vijf Mijnen laten ſpringen, waar van een, over de 400. Man verſlond, maar de reſt van weynig effect. De Vyand weder op nieuw ſtormende, wierden die van binnen genootzaakt, noch 3. andere Mijnen aan te ſtéken, waar onder een ſoodanig trof, dat wel 10. à 1100. Man daar door te ſchande gebracht en geheel vernield wierd. Tot nu toe had de Koning veel Granaden en groote Vuurwerken in de Stad laten werpen, maar alſoo daar door verſcheyde Huyſen

De Vyand dach en nacht ſtormende, behouden ſomtijds de Belegerden, en ſomtijds de Belegeraards d'overhand.

De Belegerden laten 8. Mijnen ſpringen, welkers een, by 1100. *Franſſen* vernielt

ſen in d'Aſſche geraakten, heeft ſijn Majeſteyt ſulks verboden, ſeggende, dat hy de Stad niet wilde verderven.

Die van binnen deden den Vyand noch groote Wederſtand, behielden goeden Moed, en weerden ſich met Granaden en andere Vuerwerkken uytermaten wel, ſoo dat den Vyand groote Schaade wierd toegevoegt. Eyndelijk deed de Koning met grooter Grimmigheyd en heviger Verbittering op de Stad aanzetten, ſoodanig dat men de dapperſte Helden moedwillens voor hun Koning in den Doot ſach loopen; want aan de Stads Wallen en daar omtrent naderende, wierden ſoo erbermelijk verwellekomt en gegroet, dat in groote meenigte ter aarden vielen, ja den geheele Weg met doode Lighamen bedekt en opgehoopt lag; waar onder noch veel Gewonden, Gequetſten en half Stervenden een afgrijſſelijk gekerm en ſchroomelijk gehuyl van ſich lieten hooren, die dan noch ſomtijds door de Levende en ſtrijdende voorts vertrapt en vertreden wierden, waar by het vervaarlijk geroep en geſchreeuw der vechtende Krijgs-lieden, d'Afgrijſlijkheden noch verdubbelden, ſoo dat yders hayren moeſten te bergen rijſen, en een ſteene Hert ſich daar over had moeten erbermen! Het was in dien Nacht daar omtrent ſoo helder licht, van het geduurig los-branden der ontallijke Musketten, de veelheyd der opvliegende Granaden en Vuerwerken, als of het helder middag had geweeſt, ja men kon van verre genoegſaam bekennen, wie d'overhand behield. Nooyt hebben menſchen wreeder op malkander geloopen, om d'een d'ander met ſoo hevige Bitterheyd te vernielen; ſoo dat dit gevecht ſelfs d'onmenſchelijke Wreedheden der Turkſche en Barbaarſche Oorlogen quam t'overtreffen. Op de Wallen en in de Breſſen wierd veeltijds man tegen man, en met den Degen in de vuyſt gevochten. De Koning was ſelfs ſomtijds met den blooten Dégen achter ſijn Volck, om den vertzaagden en kleinhertigen een moed te geven.

De *Franſſen* loopen voor hun Koning met groote meenigte in den Doot.

Het Gevecht voor *Maſtricht* is vehementer dan men ooit de *Turcken* of *Barbaren* heeft ſien Strijden.

Naderhand begonden de Belegeraars ſeer heftig de Wallen te beſchieten, boorden een groote oopening daar in, en aan de kant van de Tongerſe Poort hadden de *Franſſen* een Breſſe gemaakt, wel van 10. Roeden breet, zijnde daar alles tot ſtoff plat geſchooten, en naaulijks een huys door het ſchieten onbeſchaadigt gebleven; want dit laatſte Stormen had wel 18. uren aan malkander geduurt, met een onophoudelijk Canonneeren van alle de Batterijen; 't welk nacht en dach durende, niet an-

ders dan een gestaadig geluyd van Donderen, een gedurige brand van Blixemen, en een onophoudelijken hagel van Kogels was, die van alle kanten in de Stad, in en door de huysen vliegende, sulken geschaater en geraas veroorzaakten, als of somtijds alles van boven-neder stortte, wat'er om-hoog verheven was; soo dat waarlijk, d'afgrijsselijke Grousaamheydt deser Belegering niet eygentlijk kan beschreven noch uytgedrukt werden.

De Burgers bidden den Gouverneur, dat doch aan hare Behoudenis wil gedenken.

Als nu de Burgers het deerlijk Omkomen van soo meenigte Soldaten, het groot Verlies harer Buyten-werken, en de Ruïne harer Huysen van binnen aansagen, wierden bevreest, of eyndelijk stormender-hand mochten over-rompeld werden, weshalven sich vergaderden, en den Gouverneur ernstig baden, dat doch tot harer Behoudenis wilde bedacht zijn! Waar op hy haar liet weten, dat een ider vrijelijk sijns weegs sou gaan, met verzekering, van niet te zullen nalaten, hun meeste Heyl te betrachten: Maar hen met dese woorden niet willende laaten paaijen, begaven sich tot d'Overheyd en Geestelijken, hen biddende, doch den Gouverneur te willen beweegen, een Verdrag te maken, en de Saak niet op 't uyterste te laten aankomen; waar sy noch byvoegden, dat d'aanstaande Dach van *St. Petrus* en *Paulus* voor hen seer fataal en ongelukkig was, als zijnde eertijds op denselve, door den *Hertog van Parma*, stormender hand overvallen geworden; waarom nu seer bevreest waren of hen sulks weder mocht overkomen.

't Welk de Magistraat, op haar versoek, noch voorder, door een Brief, aan den Gouverneur doet.

Na dat nu de Magistraat had verstaan de Begeerte harer Borgeren, die sich tot nu toe in alle Gehoorsaamheyd en Onderdanigheyd hadden gedraagen, voldeed hun Versoeck, en schreef aan den Gouverneur een Brief van desen Inhoud; Dat hy „doch den Toestand en Gelegendheyd der arme Burgeren, als „ook de bereyds geledene Schaaden der Gebouwen en Goederen, en 't Verlies aan Volck en Buyten-werken, wilde behertigen; desgelijks ook voorder het groot Geweld en Macht des „Vyands aansien; met bygevoegde Verklaaring, dat liever al „t'samen haar Lijf en Leven wilden waagen, wanneer maar „wisten, dat iemand hen te Hulp komen, en bevrijden konde; „maar by ontbreking deses, was haar biddentlijk Versoek, *dat* „*hy doch sou willen met den Vyand een Verdrag ingaan.*

Maar konnen noch geen Vernoeging bekomen;

Waar op de Gouverneur weder tot Antwoord gaf; Dat de by haar Gevondene Trouwigheyd en kloekmoedigen Yver, hem verplichte, sijn Leven by hunne Behoudenis en Welvaren op

te

te zetten, ſoo dat ook geenſins ſijn Bloed noch arbeyd wilde ſparen, om ſulks in der daad te betoonen; zettende haar ondertuſſchen ſijn Woord en Eere te pand, en mochten de Gemeente vrymoedig verklaaren, dat de Saak noch in ſoo gevaarlijken Staat niet was gekomen.

Korts daar na quamen de Geeſtelijken ook de ſelfde Redenen aan den Gouverneur voor-draagen; waar op mede het ſelfde Antwoord kregen. Doch om voordere diſordre en Confuſie voor te komen, liet de Gouverneur de Wijkſche Poort ſluyten, en het Getal van de Wacht aan andere Poorten verſterken, op dat niemand tot den Vyand ſou overloopen, en den ſlechten Toeſtand der Stad bekent maken. De Ruytery wierd vergroot, en men arbeyde ſeer yverig aan d'Afſnijding, recht tegen-over daar de *Franſſen* een Breſſe hadden geſchooten, daar wel 30. perſonen in de breedte konden door-gaan. Maar al deſe Voorſorge kon doch den Burgeren niet tot Ruſt brengen, beweegende den Geeſtelijken, dat ſy een tweede Verſoek-ſchrift aan den Gouverneur af-veerdigden, om hem tot een Verdrag te bewégen; doch verkregen niets anders, dan dat hy den volgenden Dach ſou Krijgs-raad houden, en aldaar de Sake voor-dragen. Al is 't de Geeſtelijke ook haar Verſoek inbrengen.

Ondertuſſchen ging des Nachts het Gevecht weder aan, en het Geſchut brande en donderde onophoudelijk op de Stad, om de Breſſen en gemaakte Oopeningen te vergrooten; des-gelijks wierpen de Granadiers uyt de Stad, een groote meenigte Granaden op de Mijneerders van buyten, om hen te verhinderen in 't Rampart te komen.

Schoon de Gouverneur geſind was, het uyterſte Gevaar af te wachten, konde hy doch daar toe niet geraaken, wijl de Krijgs-Raad beſlooten hadde, een *Accoord* in te gaan. Dan, *Perſionaris Peſſer* was ook van deſe Meening, dat men als noch tot geen *Capitulatie* ſoude verſtaan; maar ſoo haaſt als 't gemeen Gepeupel ſulx ter ooren quam, kreeg ſoo veel Schildwachten voor ſijn Deur, dat het hem wel haaſt het Leven ſou gekoſt hebben, indien niet de Gouverneur hem met 50. Ruyters was te hulp gekomen. Ondertuſſchen na verſcheyde Raads-plegingen, veele Debatten en Strijdigheden over en weder, nam altoos d'innerlijke Oproer noch meer d'overhand, als willende de Borgers met geweld, en eyndelijk ook de Magiſtraat en Geeſtelijkheyt tot een *Accord* tréden, te meer, alſoo de Koning ſelfs door een Trompetter had laten aanſeggen, dat wel een eerlijke *Capitulatie* De Krijgs-raad beſluyt, t'accorderen ſchoon de Gouverneur geſind, het Uyterſte af te wachten; Waar over den Oproer van binnen meer en meer toenemende,

wilde toestaan, om dat hen van binnen soo dapper geweerd, en soo kloekmoedig als eerlijke Krijgs-lieden gequéten hadden.

Den 29. zijnde den dach van *St. Petrus en Paulus*, waar voor de Borgers soo seer gevreest hadden, beval de Gouverneur des morgens heel vroeg, dat men d'Afsnijding tegen-over de Bresse geheel voltrekken soude, en de Mijnen en Contra-mijnen in volle stand brengen; daar na posteerde hy 't Regiment der *Italianen* daar voor, 't welk noch maar 120. Man sterk was; en beval, dat men een goet getal Kruyt-tonnen voor d'Openingen soude stellen, om daar door d'aanvallende *Franssen* te laten in de Lucht springen: hier op begaf sich na den Krijgs-Raad, dewelke, gelijk noch meer gesegt, ook geresolveert was, een *Capitulatie* in te gaan, by aldien men honorabele Conditien konde bedingen; te meer, als men considereerde;

Eindelijk de *Chamade* geslagen, en tot de *Capitulatie* geresolveerd werd.

1. Dat die van binnen, de Muur, die, wegens het gedurig schieten, uytermate seer beschadigt was, onmogelijk niet konden repareeren.

2. Hoe de Stad aan veele plaatsen seer open lag, en geen Ontzet was te verwachten.

3. Zijnde boven dien de Bezetting seer verswakt, meer dan een derde geconsumeert, veel treffelijke Hoofden en braave Helden gebleeven; en

4. Dat 'er voort'aan niets anders dan d'een Storm over d'ander te verwachten was;

Soo wierd dan eindelijk den 30. deser de *Chamade* geslaagen, de Conditien op 't Papier gesteld, en door den Overste Lieutenant *van Thienen*, nevens een Trommelslager, na sijn Koninklijke Majesteyt gesonden; om 't welk noch meer te verhaasten sterk wierd aangedrongen door de gevaarlijken Oproer en 't vyandelijk Geweld van binnen, waar onder het gemeene Gepeupel en de geringe Wijven wel de voornaamste Aanhitzers waren; want alsoo de Gouverneur en eenige Heeren van de Relige niet wilden resolveeren, met *Accord* over te geven, sou daar lichtelijk, door het onredelijk Canailje, een wonderlijk Spel geschied zijn.

Soo haast nu de Heer van *Thienen* in 't Leger quam, wierd hem, sonder eenige vrage na sijn begeerte, aanstonds gesegt; Dat sy hen aan den Koning op DISCRETIE, dat is, op *Genaade* of *Ongenaade* moesten overgeven: maar verstaande, dat de Gouverneur als-dan geresolveert was, sich ten uiterste te defendeeren, en als eyndelijk al in *Mastricht* niet langer konde verblij-

blijven, ſich na *Wijk* te retireeren; ſoo heeft de Koning hem nader bedacht, en *Monſr. de Louvoy* met eenige Heeren na de Stad geſonden, om by den Gouverneur te vernemen, of hy, door 's Konings Bevel veranderde Punćten wilde inwilligen. Ondertuſſchen was de Gouverneur de Ronde doen, loſſende het Volck af, en ſtellende weder allesins nieuwe Ordere tot Tegenweer, by aldien de Koning geen Honorabele Conditien wilde toeſtaen: dus wierd hy by de Tongerſe Poort gewaar, dat de Vyanden daar een Mijne hadden verveerdigt, om tegens d'aanſtaande nacht te laten ſpringen; en dat ſy een nieuwe Battery met 9. Stukken Geſchut op het Contreſcarp hadden opgeworpen, om daar mede recht door de Poort te ſchieten; ſoo datmen daar onmogelijk geen Affnijding konde maken.

De Heeren *Peſteren* en *Hoogendorp* ſochten 't Verdrag noch op te houden, alleen om wat meer Voordeel voor die van de *Gereformeerde Relige* te bedingen; maar effećtueerden niets: dus wierd gereſolveerd, de *Capitulatie* voort te zetten, en *Marquis de Moerbeek*, nevens 3. andere Collonels gingen na buiten in 's Konings Leger, alwaar in de Koninklijke Tent wel wierden ontfangen en minnelijk onthaalt. Daar eenigen tijd met *Monſr. de Louvois* in geſprek zijnde, maakten eenige Difficulteit, om *Wijck* over te geven; doch op de Dreygementen van *Monſr. de Louvois*, dat aanſtonds Ordre ſou geven, om het Stormen te hervatten, keerden weder te rug, en ſtonden alles toe. Waar op dan noch dien ſelfden Namiddag ten 3. uren, de *Marquis de Rochefort* met ſijn Lijf-Regiment aan de Bruſſelſe Poort, en Graaf *de Lorge* aan de *Wijck*, Poſt namen, ondertuſſchen dat op 's Konings Bevel, twee Gedeputeerden uit de Regeering der Stad, twee Geeſtelijken, twee Gereformeerden, en twee andere Burgers by ſijn Majeſteyt gekomen, ſoo heerlijke Conditien van hem verkregen, als eenig overwonnen Stad ſou konnen pretendeeren: Waar van d'Articulen hier achter onder *Num.* XVI. te ſien zijn.

De *Koning van Vrankrijk* ſtont den Belegerden alles toe, wat ſy opgezet hadden, uitgenomen het mede-voeren van 't Geſchut en d'Ammunitie, ſeggende, dat ſulks tot Verdédiging der Stad ſelfs noodig hadde.

Soo haaſt nu het *Accoord* getevkent, en verzegelt was, ſond de Koning den Graaf *de Grammont* na de Koningin, en een ander Officier na den *Dauphijn*, om hen de Tijding, van 't Overgaan

De Koning beloont diegene met groote Geschencken, die sich in d'Attaque wel gequeten hebben.

gaan der Stad MASTRICHT, te boodschappen. En ten einde den Dach, waar in sijn Koninklijke Majesteyt dese vermaarde Stad onder sijn Geweld had gekregen, soo veel te heerlijker mocht zijn, deed hy Rijke Vergelding aan den genen, die sich gedurende d'Attacque wel gequéten en kloekmoedig gedragen hadden; schenckende Geld en Bedieningen, soo wel aan de gemeene Soldaten en Gequetsten, als aan d'Officiers, gelijk onder anderen een *Ingenieur*, die het Opsicht en 't bestier over de *Trencheen* gehad hadde, 4000. Pistoletten tot Belooning deed hebben.

Desgelijks doet ook de Koningin van Spanjen aan haar Officiers.

Desgelijks deed ook de Koningin van *Spanjen*, vereerende aan *Don Marico d'Orilla* 1000. Kroonen, nevens het Habit van *St. Jacob*, en ook aan sijn Majoor 1000. Kroonen, met schriftelijke Belofte, van d'eerst voorvallende Commandantschap te zullen genieten, al waar 't dat deselve 3000. Kroonen jaarlijks opbracht; om dat sich soo Dapper in de Belegering van *Mastricht* had gequéten.

Den 1. *July* maakte de Bezetting sich gereet, om den volgenden dach uit te trekken; de Gouverneur aan d'Officieren bevelende, het Volck by malkander te houden, en daar op wel acht te geven: gaf hen ook een Schriftelijke Ordre, om sich in 't uit-trekken naar te reguleeren.

De Bezetting van *Mastricht* trekt uit.

De Bezetting der Stad, gezaamentlijk 3300. Man sterk, trok den 2. *July*, in Tegenwoordigheid des Konings, in volgende Ordere uyt:

Eerstelijk marcheerden 3. *Esquadrons*, gecommandeert door den *Baron van Swartsenburg*: Daar na volgden 2. Stukken *Canon*, en een Mortier, met d'Officiers van *d'Artillerye*, de Bagage, en 2. Compagnien van d'Infantery op de Vleugels: Het Regiment van *Wel* in 2 Esquadrons volgden de Bagagie; waar na d'*Infanterye* by Regimenten quam, van 't welk d'eerste was, Dat van *Prins Mauritz*, en vervolgens dat van den Gouverneur, van *Kirpatrick*, van *Heeswijck*, van *Hofwegen*, van *Beaumont*, van *Carry*; voor 't laatst quam het Italiaans Regiment van *Don Marcio d'Orilla*, makende *d'Arrierguarde* van d'Infantery. Doen volgde de Gouverneur, met den Graaf *de Monbrun*, die hem tot Ostagier diende. De *Marquis de Moerbeek* marcheerde daar na met sijn Regiment in 2. Esquadrons, gelijk ook de Prins *van Salms*.

Aan 't Hooft van 't Guarnisoen marcheerde de Graaf *de Lusignan*, Lt. van de Schotse Wapen-luyden, commandeerende het ge-

geheele Geley, bestaande in 50. Man van sijn Comp. en 50. andere van *Anjou*, gecommandeert door den Marquis *de Cominges:* Aan 't Einde was de Marquis *de Bordange*, met 100. lichte paarden van 't Regim. van *Avergne,* makende de Rest van 't Geley.

De Gouverneur tot op 40. Schreden den Koning genaadert, deed een seer Eerbiedige Reverentie, steeg van sijn Paard, en boog sich tot de aarde; waar op de Koning met groote Gunstbetuiging, hem weder eerbiedelijke Eere bewees: dus begaf hy sich met de Bezetting na *'s Hertogenbosch*, daar sy den 6. *July* aanquamen. En komen in 's Hertogenbosch.

Ten selven dage liet sijn Majesteyt aan alle Gouverneurs, Aards-Bisschoppen en Bisschoppen sijns Rijks, Brieven afgaan, met uitdrukkelijk Bevel, dat men allesins, wegens d'Overwinning deser Stad, het TE DEUM LAUDAMUS in de Kercken soude singen; en besonderlijk deed hy een Brief na den Heer *du Rancher*, Gouverneur tot *Quesnoy* zenden, die aldus luydde:

Monsieur RANCHER.

NA dat de Nederlanders *de geheele voorgaande Winter het aannemen der Vredens Propositien hebben verworpen, schoon sich in den beginne daar toe genégen betoonden; soo hebben wy noodig geacht, Drie Armeen te Forméren, waar van twee tot Onderhouding en Bescherming mijner Conquesten en veroverde Plaatsen, aan de sijde van Holland zullen dienen, als ook tot Verdédiging onser Bond-genoten; en onse Persoon selfs tot Hooft over de Derde Armée stellen, latende deselve al t'samen agéren, om te versoecken, of onse Vyanden tot redelijke Conditien mochten te brengen zijn.* De Koning schrijft, wegens het Oergaan van *Mastricht* aan de Gouverneur tot *Quesnoy.*

Na dat Ik de gemelde Krijgs-Macht op den Vlaamschen Bodem te samen had getrokken, liet deselve voor Mastricht *rukken, en die Stad belégeren. Hoewel nu dese plaats, een der voortreffelijkste van geheel* Nederland *is, eensdeels wegens haar goede Gelegenheid, en ten andere wegens de schoone Bevesting, en dat wel 6000. weerbare Manschap daar binnen lag, 't welk een goede Krijgs-Macht was, en meest uit den besten Kern van des Catholijken Konings Krijgs-Volckeren in Nederlandschen Dienst, bestaande; en dat ook de Belegerden sich met een Dappere Wederstand verdedigden, onder het Commando van den Heer* Fariaux, *zijnde een van d'Ervarenste Oversten, die in Spaanschen Dienst werden gevonden; soo dat wy niet gemeent hadden, dese Plaats, die sich eertijds tegens ander Geweld soo lang heeft beschermt, in soo korten tijd t'overmeesteren: Nochtans heeft de Dapperheid der Officieren en Soldaaten van onse voornoemde Krijgs-macht, deselve binnen den*

tijd van 13. dagen, na d'Opening der Trencheen *, tot Overgave gedwongen.*

Gelijk wy nu dese Saak in sich selfs van groot gewicht oordeelen, en voor een merkkelijke Voorspoed des Zégens houden, die Godt onophoudelijk op onse Persoon heeft gelieven uyt te storten, ja ook voor een Vrucht des Yverigen Gebeds van onse Onderdanen, aannemen, als dat Godt onse Waapenen wil zégenen; Alsoo hebben wy goet geacht, opendlijk te betuygen, hoe sulks alleen Gods Goedheyd moet werden toegeschreven. Deshalven bevelen wy alle Aards-Bisschoppen onses Rijks, dat sy in hare Dom-kercken, en andere in hare Bisdommen, het Te Deum Laudamus *laten singen. Sulks schrijven wy u, om u daar door te doen weten, hoe onse Meening zy, dat soodanige Gods-dienst in de voornaamste Kerck tot* Quesnoy *, in uwe tegenwoordigheyd geschiede, en gy daar in besorgt zijt, dat ook de Gericht-Bedienders en anderen, sulks mogen bywoonen; gy ook het Geschut op de Stads Wallen doet lossen, en de Schout en Schepenen beveelt, dat sy Vreugde-Vueren daar over aanstéken, en desgelijks alle Teykenen der Vrolijkheyd laten blijken, gelijk men altoos in soodanige Occasien pleegt te doen. Dewijl dese tegenwoordige, tot geen ander eynde dient, soo bidde ik Godt, hy wil u,* Monsieur Rancher *, in sijn heylige Bescherming nemen. In 't Leger voor* MASTRICHT *den* 2. July *Anno* 1673. LOUIS.

Alle weder-zijds Gevangenen wierden volgens het *Accoord* overgelevert, waar van het getal der Belegerden 80. was. Wat de Lijsten der wederzijds Dooden en Gequetsten in 't besonder belangt, hebben wy, om groote wijdloopigheyd voor te komen, hier uytgelaten, te meer, alsoo deselve al over veel jaren omstandig genoeg aan 't Licht geweest zijn, en dierhalven maar Papier vergeefs sou beslaan; daarom zullen hier onder alleen het Getal der selven van weder-zijden in eene Massa melden.

De Koning van *Vrankrijk* komt binnen *Mastricht*.

Den 3. July quam sijn Koninklijke Majesteyt, door de *Bos-Poort*, sonder eenige ceremonien, persoonlijk in de Stad; besag al de Buyten-wercken; stelde den Graaf *d'Estrades* tot Gouverneur, *Sr. de Roy* tot Lt. en Sr. *de Boutillon* tot Major; *Sr. de Marliere* tot Lt. in de *Wijk*, en *S. Estienne* tot Major; de plaats van *Sr. d'Artagnan* kreeg den Ridder *de Fourbin*, en in diens plaats quam *Sr. de Brissac*.

Dus geraakte dese Stad onder het Geweld der *Franssen*, om welk te krijgen, sy alle moeyten van de wereld hadden aangewend; wijl hen dese Plaats tot een groot Beletzel voor hare andere

andere geconquesteerde Steden strekte; doch wonnen die niet, sonder Verlies van veel Volcks; en hoewel sy maar seggen, van 900. dooden en 1435. Gequetsten, soo is sulks niet te gelooven; want het voor vast gehouden werd, dat sy in d'eerste *Attaque*, die *Monmouth* en *Montal* op het Contrescharp, Redout, en Halve-Maan deden, wel by de 2000. dooden hebben gehad; ja veele seggen, dat de *Franssen* hier wel 10000. Man van hare best-geöeffenste Krijgs-Volckeren hebben laten zitten; doch andere, die 't zékerst meenen te weten, en hen inbeelden, Man voor Man geteld te hebben, seggen van 6000. dooden, en 3000. soodanig gequetst, dat geen dienst meer konden doen, behalven al de minder gequetsten; 't welk soo ongelooflijk niet schijnt, als dat sy maar 900. Man voor dese Stad souden verlooren hebben, aangemerkt al 't grouwelijk Stormen dat sy met soo een verbittert geweld deden, om de Eer en Glorye hares Konings te betrachten, dat men 'er meenigte als moedwillens en voorbedachtelijk sach in den Doot loopen; ja al hadden 't maar *Turcken*, *Heydenen* of *Barbaren* geweest, soo had men deselve niet minder konnen spaaren. Doch sy hebben voorsichtelijk hun groot Verlies van Volck bedekt, om dat men niet oordeelen sou, sy dit Conquest duurder gewonnen hebben, dan het waardig was. Men heeft wel Lijsten van haar gebléven Officieren in 't Stormen van den 24, 25, 27, en 28. gesien; maar 't is wel te presuméren, dat sy 'er een goet deel, van die selfs niet spréken konden, verswégen hebben.

Het Getal der *Franssen* voor *Mastricht* gebleven.

Na Verovering der Stad vonden de *Franssen* noch in 't Magazijn 264. Tonnen Kruyt, 92000. Granaden, 60. Stukken Canon, veel Koren, Haver en andere Provisie naar advenant; een gewis teyken, dat de Stad niet uyt gebrek van Vivres en Ammunitie is overgegaan; maar door louter Geweld; hebbende de *Franssen*, volgens het seggen van hun Generaal over d'Artillery, wel 18000. Kanon-schooten op de Stad gedaan.

Voorraad die sy binnen de Stad vonden.

Vele waren van dese Meening, dat indien de *Koning van Vrankrijk*, de Stad *Mastricht* in 't voorlede jaar 1672. had aangetast, hy noch een veel beter Tegenstand sou hebben gevonden, aangesien de Bezetting doemaals wel tweemaal soo sterk was: Maar nu had men de Soldaten in andere Steden verdeelt, daar sy ook ten hoogste van nooden waren. Ook lag dese Plaats te wijd van d'andere Frontieren en Vestingen af, om haar in soo korten tijd te konnen secondéren; boven dien was de Stad *Mastricht*

voor den *Vereenigde Staat* een seer kostelijk Paard, dat jaarlijks een byna ongelooflijke Somme Gelds van Onderhoud quam te kosten.

Reden van d'Overgave, Daar waren veel menschen in *Nederland*, dewelke geloofden', onmogelijk te zijn, dat de *Koning van Vrankrijk* dese Stad onder sijn Geweld sou konnen brengen; wijl hen deselve uytermaten sterk, ja geheel onwinbaar scheen; maar bedachten niet, dat een Plaats, hoe vast en sterk die ook mag zijn, wel kan gedwongen werden, wanneer men deselve soodanig kan besluyten, dat 'er niets in noch uyt mag, noch ook geen Hulp, om deselve van de Belegering te bevrijden, voor handen zy. Gewisselijk kon *Mastricht* beslooten werden, ik swijge noch meer andere Verhindernissen. Sy had sich geenerley Hulp te troosten, noch eenige Belegerings Ontzetting te hopen, al waar 't dat sy noch twee Maanden lang had wederstaan: echter zijn dit alles d'oorzaken niet, waarom sy haar heeft moeten overgéven. Het groot Geweld der Vyanden van buyten, en den gevaarlijken Oproer der Inwoonderen van binnen, heeft haar soo seer beangstigt, dat sy daar toe is gedwongen geworden, schoon haar selven seer dapper geweerd, en den Vyanden groote Afbreuk en Schaade toegevoegt heeft.

En Korte Beschrijving der selve. Wat de Stad en hare Vesting belangt, sy is maar met een slechte Muur van anderhalf voet dick omringt, sonder eenige Toorens of Fortressen; doch met treffelijke groote Buytenwercken seer wel versien, bestaande in verscheyde Ravelijnen, Halve-Manen, en ses Hoorn-wercken; doch derselver Grachten zijn al te maal droog. Na-by de Stad ligt *St. Pieters-Berg*, die meer den Vyanden, dan d'Inwoonderen dienstig zy.

De Stad MASTRICHT werd door de Maas van *Wijck* afgesneden, en men gaat over een groote Brugge van d'een plaats tot d'ander. Het omleggende Land is tamelijk vruchtbaar; ook werd 'er goede Koop-handel in de Stad gedreeven.

Indien nu iemand sich mocht verwonderen, van dat dese Stad soo haast in des *Konings van Vrankrijks* handen is vervallen, daar verscheide andere Potentaten, met een aansienlijke Krijgs-Macht soo lang hebben moeten daar voor leggen; soo moet men weten, dat als sijn Hoogheyd *Frederick Henderick Prince van Oranje* Hoogstloffel. Geheugenis dese Plaats den 10. *Juny* 1632. had berend, deselve eerst over 10. Wéken op den 22. *Aug.* veroverde, hy als-doen sijn Leger veel sterker voor de Vyanden van buy-

buyten, dan voor de Belegerden binnen de Stad moest versorgen; want had twee Vyandelijke Legers tegens hem aan, die soo sterk waren als hy selfs, te weten, een Leger van den *Keyser*, dat doemaals in Dienst van den Spaanschen Koning, onder 't Commando van *Papenheym* was; het ander was het Spaansche Leger selfs, onder 't Beleyd van den *Marquis de Sancta Cruz*, 't welk al verscheide Aanvallen op de Linien en Circumvallatie had gedaan, echter altoos weder wierd afgeslagen.

Alwaar nu ter contrary de *Koning van Vrankrijk* gants geen Krijgs-macht van buiten had te vreesen; aangesien maar alleen de Bezetting van *'s Hertogenbosch* en *Breda*, die wel 9 à 10. Mijlen weegs van daar gelegen, somwijlen met kleyne Partijen hier en daar gingen stroopen. Ook voerde meergemelde *Prins van Orange* sijn Oorlog meer door gepractiseerde List, om sijn Volck te spaaren, dan door overdaadig Geweld. Maar de *Koning van Vrankrijk* viel met soo hevigen Furie en grousaam Geweld aan, dat gants geen Volck verschoonde; soo dat selfs in het stormen, de Soldaten van achteren door de Ruytery soodanig met Geweld wierden aangedreeven, dat hen onmoogelijk was, den Dans t'ontspringen; moetende noodzaaklijk, of alles dood slaan wat hen voorquam, of selfs altemaal dood geslagen werden. Waar door men het groot Onderscheyd van dese en gene Belegering afmeten kan. En boven allen dien, is de voornaamste oorzaak van Overgave geweest, de groote Muytinatie van binnen, willende de Burgers en Ingezetenen selfs met kracht en geweld de Stad overgeven, indien de Gouverneur niet tot de Capitulatie wilde treden; hebbende andersins de Gouverneur Heer *Fariaux* in 't besonder, en het geheele Guarnisoen in 't algemeen, naar de gelegentheid des tijds, en d'ongemeen Furieuse Attaque, die sy uitstonden, sich soo dapper en Manhaftig gequéten, dat alle redelijke Verstanden het selve ten hoogsten admireeren moeten; gelijk dan ook het groot getal der weder-zijds Dooden en Gequetsten, en het veelvoudig sneuvelen der braafste Officieren genoegsaam uitwijst, dat sy niet slaaperig stil gezeten, noch sonder ongemeen-dappere Wederstand, op de Machtige en Vehemente Aanvallen, geageert hebben.

Na dat nu de *Koning van Vrankrijk* dese Stad in sijn Geweld hadde, bezette hy deselve met 6000. Man te voet, en 1200. te Paard, latende alle daar voor zijnde Wercken des Legers slechten, en de Buyten-wercken der Stad aanstonds weder ver- Fransche Bezetting binnen Mastricht

beteren en geheel herſtellen; maar de Laſt van de Reparatie des Muurs wou men den Burgeren opleggen.

Monſieur de Louvoy, Opper Bevel-hebber over *d'Artillery*, eyſchte tot Losgeld voor de Stads Klokken, en voor al het Koper, Tin, en Loot van de Burgers, 100000. Rijkdaalders, willende alle Kanon-ſchooten, gedurende dees Belegering op de Stad gedaan, betaalt hebben. Al het welke den Burgers ſeer vreemd en zeldſaam voorquam, als hebbende gemeent, dat hen door deſe Nieuwe Regeering veel Laſten ſouden afgenomen werden; alwaar nu in tegendeel, daar door nieuwe Beſwaaringen gevoelden, en d'een laſt over d'ander moeſten draagen.

Een *Canonik* van de Lieve-vrouw Kerck, *Verhyen* genaamt, willende de *Franſſen*, die ſijn Huys omtrokken, ſulks verhinderen, wierd ſoodanig door 't Lijf geſchooten, dat aanſtonds ter aarden viel.

De Gouverneur van dien komt in den Haag,

De Nederlandſche Gouverneur Heer *Fariaux* trok na *'s Gravenhage*, om aldaar aan ſijn Hoogheid Heere Prince *van Orange*, en desgelijks aan hare Hoog-Mog. de Heeren *Staaten Generaal*, Bericht van ſijn Beſtiering in *Maſtricht* te doen: waar over hy van Hoog-gem: Hoogheid ſeer gunſtig wierd verwellekomt, alſoo deſelve een groot genoegen ſchepte, over ſijn goede Ordere, en Manhaftige Verweering, tegens den hevigen Aanvall van ſulken machtigen Vyand, begeerende ſijn Hoogheid een *Memoriaal* van den Gouverneur, wegens alle Officieren, die ſich gedurende deſe Belegering wel gequéten, en kloekmoedig gedragen hadden, ten einde hy deſelve, tot Belooning voor hare Dapperheid, met hooger Bedieningen begunſtigen ſoude.

Alwaar hy van ſijn Hoogheid,

En naderhand van hare Hoog Mog gunſtig verwelkomt.

Den volgende Sondag wierd hy, by de Heeren *Staaten Generaal*, hier toe expres vergadert, ter *Audientie* gelaten; alwaar tot groot Contentement der ſelver Hoog-Mog: Heeren, den geheelen Verloop van de Belegering, Verdediging, en Verovering verklaarde; waar over ſy hem ook, wegens ſijne vigilante Verdediging ſeer bedankten, hem over ſijn Kloekmoedige Dapperheid beroemden, en tot Vergelding deſes, korts daar na, met het *Generaal Majorſchap* begunſtigden.

Op-

Optocht van Sijn Majesteyt van Vrankrijk, *uit* MASTRICHT.

DEn 4. *July* gaf de *Koning van Vrankrijk* Audientie aan den Sweedschen Afgesand *Tot*, die een Stilstand der Wapenen tusschen de strijdende Partijen versocht; maar niets verkreeg: van welkers omstanden en besonderheden, den Leser een meerder Bericht hier na in de *Ceulsche Vredens-Handeling* vinden zal. En met het Generaal *Majorschap* begiftigt werd.

Den 5. deses wierd de *Jesuite* Kerck binnen *Mastricht* door den Cardinaal *de Bouillon* ingewijd. Den 8. trok sijn *Majesteyt van Vrankrijk* na *Tongeren*, alwaar, na besichtiging der Wallen en Schanssen, deselve beval, door het Middel van 30. Mijnen, te doen springen en slechten, ten einde dese Stad, in 't Land van *Luyck* gelegen, en dienvolgens onder 't Gebied van den Ceurvorst van *Ceulen*, van haar sterkte mocht berooft zijn, niet tegenstaande de *Franssen* die selfs daar aan gemaakt hadden. De Koning *te Tongeren* doet de Wallen door Mijnen slechten.

Den 9. dito marcheerden drie Brigaden van *St. Clar*, *de Monbrun*, en *de Santieu* na de *Nederlanden*, tot versterking van *Prins Condé*; maar d'andere Koninklijke Troupen bleven noch eenige tijd aan beyde zijden van de *Maas*, en by *Viset* leggen, om sich aldaar wat te verquikken en uit te rusten, alsoo sy, gedurende de Belegering voor *Mastricht*, veel Kommer en Ongemak hadden moeten uitstaan.

By de Verwoesting en Versprenging der Wercken tot *Tongeren*, nam de Bredasche Bezetting, haar gelegendheid, om goede Beuyt te maken, wel in acht; want sy 40. voetknechten en 10. Dragonders op Kundschap uit-zendende, troffen tusschen *Tonningen* en *Charleroy* een sterke Party *Franssen* aan; dan eer sy de selve op het lijf vielen, lieten een Trompetter en Trommelslager in een bygelegen Bosch besijden afgaan, bevelende de selve, lustig te blaasen en te slaan, gelijk als of daar noch een groote Party Volks voor-handen was; en dus vielen sy met hevigheid op de *Franssen* in, dewelke door het gehoor van 't afwelig slaan en blaasen, bevreest, als of daar noch een groote Achterhoede was, gaven sich aanstonds op, na dat door den eersten Aanval eenige van hen waren onder de voet geschoten. Dus kregen de *Nederlanders* 36. *Franssen* te paard, en 28. te voet gevangen, Nederlandsche Party uit *Breda*. maakt seer goede Beuyt.

gen, waar by sy veel Geld, en meer andere Beuyt vonden, die op twee Bagage-Wagens seer swaar geladen was, nevens 2. Proviand Paarden, en 2. Muyl-Ezels, gesamentlijk meer dan 100000. Rijksdaalders waardig; 't welk een groote Courage onder de Nederlandsche Soldaten veroorzaakte. Onder de Gevangenen waren, de Graaf *de Vivant*, 3. andere Cavalliers, en 2. Capiteins van 's Konings *Guarde*.

De Koning verdeeld sijn Leger.

Den 12. verliet de Koning *Viset*, en verdeylde sijn Leger, sendende een gedeelte na den Marschalk *de Turenne*, en 2000. Paarden na *Doornick*, om de Koninginne van daar na *Nancy* te geleyden. Een kleyn Leger verdeelde sijn Majesteyt, onder het Commando van den Marschalk *d'Humieres*, op sijn Spaansche Nederlandsche Conquesten, om een waakzaam Oog te houden op de Desseinen der *Spaansen*, die hy niet veel toevertrouwde. Het grootste gedeelte sond hy, onder 't Commando van den Marquis de *Rochefort*, na de Triersche Landen, om aldaar, volgens het seggen der *Franssen*, den *Ceurvorst*, die het met den *Keyser* hield, en van sijn Bezetting ingenomen had, te kastijden, en wat Overlast aan te doen; waar van d'Inwoonders aldaar het meeste gevoelen droegen: want sy door de *Franssen* geheel geruïneerd wierden.

Begeeft sich met eenige Troupen na Lotharingen.

De Koning brak ter selver tijd ook met sijn overige Ruytery op, sliep dien nacht tot *Waren*; en den 13 deser tot *Peruve* avanceerende, ontstond daar sulken schrikkelijken Onwe'er met Donder en Blixem vermengt, dat 'er wel 8 à 9. Persoonen van den Blixem verslagen, en verscheyde anderen gequetst wierden, omtrent maar 12. à 15. passen achter den Koning, zittende in de Karos. Daar waren ook eenige Paarden en Muyl-Esels geraakt, soo dat sijn Majesteyt in groote onsteltenis sich uyt de Karos te Paard begaf, hoewel een seer swaaren Regen viel. Onder de Verslagenen waren ook drie Knechts van den Graaf *de Nogent*.

Den 14. *July* trok sijn Majesteyt voorby *Charleroy*, en sliep tot *Chastelet*, daar de *Hertog van Orleans* en *Duc de Monmouth* van den Koning afscheyd namen, gaande d'eerste na *Paris*, en van daar na *Sanct Cloud*, by sijn Gemalinne, die gedurende dese Veldtocht een jonge Prins ter Wereld had gebracht; de laatsten begaf sich over Water na *Londen*, alwaar van den Koning met groote Estime seer vriendelijk wierd ontfangen.

Den 15. bevand sich sijn Majesteyt tot *Recroy*, en den 16. tot

Re-

Rethel, daar hy de Koningin met 3000. Ruyters, onder 't Geleyde van den Marquis *de Bellefonds* aantrof. Den 19. quam deselve nevens desselfs Gemallinne tot *Grand Pré*, den 22. tot *Verdun* en *Theonville*, alwaar sy tot den 30. *July* verbleeven, en sich als-doen des morgens ten 10. uren weder op de Reyse begevende, dien selven dach tot *Metz* aanquamen. Den 2. *Aug.* nam sijn Koninklijke Majesteyt met desselfs Gemalinne tot *Nancy* hare Intrede, begevende hen op het Palleys des Hertogs *Carls van Lottharingen*, en de Koning ging de Wallen en Schansen der Stad besichtigen.

En komt met de Koningin tot Nancy.

Monsieur de Rochefort, na dat met het Gros des Legers, bestaande in 10000. Man te voet, en 4000. te Paard, by *Viset* over de *Maas* was getrokken, begaf sich den 13. *July* met korte dag-reysens door het *Limburgsche* Gebied. Den 18. lag hy tusschen *Stavelo* en *Almedy*, en den 24 dito in 't *Luxemburgsche* Land, alwaar sijn Troupen alles verwoesteden. In 't laatst van *July* quam hy op de *Moesel* na *Greve-macheren*, en sond den Veld-Marschalk *Fourilles*, met een gedeelte sijns Volcks, den *Moesel* neerwaards tot onder de Stad *Trier*. De Marquis de *Vaubun* over de *Moesel*, legerde sich met sijn Troupen by *Fenestrango* op de *Saar*; soo dat, in val des Noods, al dese Volckeren in korten tijd weder konden t'samen gerukt werden.

Hoewel de *Franssen* binnen *Uytrecht* en daar omtrent groote Vreugde en Vrolijkheyd, wegens de Verovering van *Mastricht* bedreven, was echter *Prins Condé* niet weynig verslaagen, alsoo nu wel vermerkte, dat 'er voor hem op *Holland* niet meer te verrichten was; waarom ook den 15. *July* des morgens vroeg, nevens sijn Soon de *Hertog van Anguin*, en veel groote Heeren, sich van *Uytrecht* na *Aarnhem*, en den volgenden dag na de Stad *Grave* begaf. En, gelijk de Franssen, *Muyderberg* hadden moeten verlaten, alsoo ook quamen sy van *Vyanen* en *Ameyden* weder tot *Uytrecht* te rug, zijnde wegens het hooge Water, gedwongen, te vertrekken, en selfs soo spoedig en onbequaam, dat noch eenig Geschut moesten in de pekel laten zitten; onderwijl plaagden sy de Land-lieden dapper, en staken by *Nieuwer-sluys* het Huys te *Ruwel* in brant.

Prins Condé begeeft sich van *Uytrecht* na *Aarnhem*.

Dus *Prins Condé* aan de Hollandsche kant geen Voordeel vindende te doen, resolveerde aan de Brabandsche sijde sijn Desseinen te voltrekken, na dat omtrent de *Graaf* een Leger van 12 à 14000. Man had by malkander versameld, soo uyt de geconque-

Dewijl op Holland geen voordeel sag uyt te richten,

questeerde Plaatsen, als met het Volk dat de Koning uyt sijn Leger voor *Mastricht* hem had toegesonden: waarmede sich tusschen de *Graaf* en 's *Hertogenbosch* campeerde, in allen schijn of dese Stad wilde belegeren, hebbende daar toe reeds veel vervaardigde *Fascinen* op Berders of Plancken met ysere Ketens aan-een geschaakeld, in sijn Leger doen brengen; doch het hooge Water verhinderde desen Aanslag. Echter quamen verscheyde Fransche Partijen tot dicht onder de Stad; maar wierden daar soodanig verwellekomt, dat wel haast te rug wéken, gaande ondertusschen ten platten Lande de arme Boeren wat plaagen, berooven en ruïneeren. Alhier anders geen Heyl voor hen te haalen, niet meer dan sy tot *Uytrecht* en daar omtrent konden doen, begaf sich *Condé* met verscheyde Troupen eyndelijk geheel uyt het gesicht der *Vereenigde Nederlanden*, na de Stad *Rijssel*.

Tracht derhalven in Braband wat uyt te voeren,

Gelijk dan d'Aankomst en Ingang der *Franssen* binnen desen Lande, meer door het verraaderlijk Middel van GELD-*spendeering*, dan met rechtschaapene Kracht der Krijgs-waapenen was te wege gebragt geworden; Alsoo ook sach men hare Uyttocht en Weg-trekken met onmenschelijk wreede GELD-*afpersingen* verzelt. Want de *Franssen* in het Geconquesteerde *Nederland* weynig gelegendheyd meer vindende, om met de Waapenen iets voordeeligs op hunne Vyanden uyt te rechten, scheenen nu hun meeste werk te maken, van overall soo wel ten platten Lande, als binnen alle veroverde Steden, Contributien, Taxen en Schattingen met alle Rigeur in te vorderen; alles tot den grond ruïneerende, wat hen niet tot volle genoegen betaalde.

Maar keert eyndelijk onverrichter Sake na *Rijssel*.

De *Hertog van Luxemburg*, Gebieder in *Uytrecht*, deed dagelijks d'Ingesetenen aldaar seer hoog schatten, ja selfs t'eenemaal boven Vermoogen, weshalven sy in aller ernst ootmoedelijk baden, om met de Helft te mogen volstaan, of anders met Vrouw en Kinderen te mogen vertrekken: Maar kregen niet dan slecht bescheyd; mogende noch vertrekken, noch eenig afslag van Schatting genieten. Hy bragt soo wel de Geestelijken als Wereldlijken tot een egale Tax, sonder eenig aansien van Religie noch Persoonen, dan alleen naar vermogen; soo dat zeker Inwoonder van daar schreef, dat de *Roomsch-Gesinden* meest hier over klaagden. Zeker Opper-priester seer instantelijk den Gouverneur het Onvermogen der Gemeente hebbende getoont, was tot 3. reysen af gewesen, en kreeg eyndelijk tot antwoord: *Dat, gelijk*

Uytrecht en andere omleggende plaatsen werden van de *Franssen* seer geplaagt,

lijk sy t'samen aten en droncken, sy ook gelijkelijk moesten betalen, het gene waar op sy getaxeert waren. Als nu dito Priester in den Dom sulks verhaalde, en dat 'er geen gehoor by den Gouverneur was, maar sich sulx moesten getroosten, soo liepen vele gestoort ter Dom-kerk uyt, en besloten, den *Koning van Vrankrijk* selfs hare hoogdringende Nood-klagten te gaan voordragen; gelijk sy dan hun nieuwen Bisschop daar toe employeerden.

Selfs ging de spraak, dat 'er onder de *Franssen* wierd geraadpleegt, om *Uytrecht* uyt te plonderen en te verbranden; gelijk men dan nader-hand ter tijd harer Uyt-tocht gesien heeft, dat uyt des Konings Naam, sulks absolut dreygden: Maar men bevond, dat al dese hevige Furien, en Fransche Coleeren, met Silver-en Gout-Munt waren te stillen. De Commandant *Stoupa* tot *Uytrecht*, hield wel de fraayste Ordre; waarom ook by d'Ingezetenen meest wierd bemind.

Niet alleen hadden nu de *Franssen* alle Ingezetenen harer Conquesten in 't gemeen met ondraaglijke Taxen, en onopbrengelijke Schattingen beswaard, en deselve, benevens swaare Inquartiering, en Ontrooving van alles wat in de Huysen mogt zijn, door Soldaaten seer strengelijk doen Executeeren; maar boven dien ook seer scherp tegens alle Uytwijkenden procedeerende. Wegens die gene die nu reeds buyten waren, en echter noch eenige Effecten daar binnen hadden, begon men het Placcaat van *Confiscatie* en *Demolitie* t'executeeren, en de Huysen van soodanigen, die sich in *Holland*, of *Zeeland*, of *Vriesland* onthielden, onder de voet te werpen en te ruïneeren; wijl sy op de Verbeurte van 50. Guldens daags waren ingeroepen: executeerende de Ouders voor de Kinderen, de Kinderen voor d'Ouders, en den eene Vriend voor den andere. Door wreede Executien,

De Fransche *Intendant* van d'Inwoonderen binnen *Uytrecht*, een Schatting van 125000. Gulden voor de Maanden *Jan.* en *Febr.* afge-ëyscht; en sy dese Penningen niet soo haast met groote moeyten en kommerlijke Hartseer opgebragt hebbende, of pretendeerde weder op nieuw een Somme van 150000. Guldens; van de Stad *Amersfoort* 30000. en van alle andere Steden yder naar proportie. De Heer *Advocaat de Wijs* sijn Huys binnen *Uytrecht*, op meer dan 16000. Guldens geschat, wierd onder de voet getrokken, met sterke Bedreyging, sulks noch aan meer dan Seventig andere Huysen te doen, by-aldien derselver Eygenaars niet binnen den bestemden tijd, d'opgeleyde Schattingen quamen betalen. Van onopbrengelijke Schattingen,

Daar-en-boven hadden de *Franssen* geresolveert, dese Stad met vier Kasteelen of Citadellen te versterken, en aan yder Poort een te stellen; waar toe eenige Honderden van der Inwoonderen Huysen wierden onder de voet gesméten: 't welk den Burgeren uytermaaten hart en schaadelijk vallende, ontstond daar over een groot gekerm en geklaag, betoonende yder sijn smertelijk gevoele over sijn Verlies; ondertusschen *Duc de Luxemburg* soodanig behaagen in dit Werk schepte, dat hy 't voor groote Eere reekende, aan 't eerste deser Citadels Gebouwen den *Eerste Steen* te leggen, na dat voorheen sijnes Konings Waapen daar op had doen houwen.

Onbillijke Taxeeringen.

De Fransche *Intendant* van *Uytrecht* na *Aarnhem* vertrokken, had last gelaten, om eenige nieuwe Geldmiddelen uyt te vinden: waar op dan onverwacht een *Sauvegarde* van den Koning, verseld met 3. Fransche Soldaten, en den Inmaander van 't Huysgelt, de geheele Stad waren doorgegaan, en alle Huysen naar hun welgevallen taxeerden, met strikt Bevel, van 's anderendaags 's Middags ten 12. uren, yder sijn getaxeerde Penningen te moeten opbrengen, op pœne van anders op het vigoureuste geëxecuteert te werden. Daar wierden geen Huysen tot het alder minste verschoont, selfs niet, die by Armen en Noodruftigen, uyt Aalmoessen wierden bewoont, soo van de Diaconije als andersins. 't Welk seer groote verslaagendheyd veroorzaakte, te meer, alsoo daar op noch volgen moest, een Eysch van Nieuwe-jaars Gift, voor des Konings Officiers, en dan noch 12. Maal te gelijk den Tweehonderste Penning: Ja de Militairen seyden ront-uyt, dat by-aldien daar noch langer moesten blijven, van hun Koning soodanige Permissie souden bekomen, om met den Inwoonderen en hare Goederen, naar hun eygen welgevallen te mogen leven. 't Welk veele niet souden hebben willen afwachten. Doch naderhand is 'er eenige Moderatie over dese soo swaare, ja wreed-dadige Schatting gekomen. Maar daar tegen eyschten sy noch weder kort voor hunne Uyt-tocht, een Somme van Vijfmaal Hondert-duysent Guldens voor opgeleyde Brand-schatting.

Het Stedeken *Kuylenburg* wierd door de *Franssen* soo arm en kaal gemaakt, dat de Ingezetenen meest verliepen: andere storven van stank en ongemak soo haastig, dat 'er 3 à 4. gelijk op eene Baar wierden gedragen en begraven. Noch moesten d'Overgeblevenen wel 1800. Kamisolen aan de Soldaaten verschaffen,

fen, en dan voorts alle Maanden noch Duysent Rokken voor hen gereed ſtellen.

Binnen *Aarnhem*, en andere overheerde Steden, begoſten de Franſche *Intendanten* de Handen aan der Overledenen Goederen te ſlaan, wanneer ſy Erfgenaamen binnen de *geunieërde Provincien* hadden. De Franſche Commandant binnen *Harderwijk* eyſchte van derſelver Ingezétenen een ſomme van 5000. Guldens, begeerende, dat ſy die al teffens op eenen dach ſouden opbrengen, of dreygde anders, alles in Brant te ſteeken. Waar op een Collecte wierd gedaan, daar door men omtrent 3000. Guldens ontfing; die betalende, accordeerde, de reſteerende 2000. Guldens over drie Maanden op te brengen. Van *Tiel* eyſchten ſy 7000. Guldens tot Contributie; en van *Buren* 3000. Guldens op Pœne van alles door den Brant te vernielen.

Ondraaglijke Contributien,

Zeker Perſoon ſich alleen eenige dagen uyt de Stad *Vytrecht* geabſenteert hebbende, wierd daarom op 6000. Guldens gecondemneerd. Anderen, wiens Kinderen van *Vytrecht* waren vertrokken, wierden gedwongen, deſelve weder te rug te doen komen, op verbeurte van 25. Guldens alle dagen voor yder Kind, ſoo lang als abſent bleeven. De Gouverneur deed twee voorname Heeren gevangen zetten, alleenlijk om dat ſy hunne Vrouwen en Kinderen hadden van daar gezonden: En hoewel een derſelve al 13000. Guldens had gegeven, wilden echter de *Franſſen* ſich daar mede niet laten vernoegen; maar begeerden noch eens ſoo veel.

En andere Wreeddaadige Geld-afperſſingen:

Voorts namen de droevige Elenden, en deerlijke Wreedheden ſoo binnen de Stad, als rondſom door het geheele Sticht van *Vytrecht* dagelijks meer en meer toe, werdende d'Inwoonderen door grouwelijke Moorderijen, yſſelijke Brand-ſtichtingen, en allerhande moedwillige Gewelddaadigheden onophoudelijk geplaagt; Ja ſelfs dorſten de Luyden binnen *Vytrecht*, met geen goet Kleed langs de Straat gaan, of wierden uytgeplundert. Soo dat veele alles lieten ſtaan, en ſich in onbekende Kleederen retireerden, niet tegenſtaande het ſtrickt Verbod der *Franſſen*. Dewelke ſommige deſer Weggevlodenen achterhaalende, deſelve tot op 't bloote Ligchaam uyt-trokken, ſeer wreedelijk geeſſelden, en ſoo moeder-naakt door de Stad joegen, of anderſins deerlijk mishandelden, als zijnde den woeſte Soldaaten ten prooye gegeven. O! Grouſame en nooyt-gehoorde Wreedheden!

Ja, ook door Moorderyen en Brandſtichtingen.

Binnen de Stad hadden de Soldaten een Borger den Hals afge-

snéden, voorts het Hooft afgehouwen, hem naakt uytgetrokken, een deel Steenen aan 't Lijf gebonden, en alsoo in de Gragt gesméten. Dagelijks wierden verscheyde andere Inwoonderen, door Moedwil der Soldaaten, deerlijk gequetst, en sommige doot-gestooken, of kreupel en lam geslaagen; soo dat, d'Ongebondendheyd en boosaardige Moedwil der *Franssen* hoe langer hoe meer toenam.

Soo dat selfs de *Switsers* in hun eygen Dienst sich tegens der *Franssen* Wreedheden oppozeeren.

Selfs tracteerde sy hun eygen Soldaaten, die van de Switserse *Cantons* in hunne Dienst waren overgegaan, seer quaalijk; want sy binnen *Vytrecht* drie derselven, om dat, volgens den Opbod der *Cantons*, te rug na hun Vaderland wilden keeren, aan een Galg ophingen. Waar over alle d'andere van die *Natie* sich in Waapenen begaven, begeerende van hun Dienst ontslaagen te zijn: dan wierden door den Collonel *Stoupa* met schoone Beloften en goede Woorden gestilt. Ses-en-dertig andere met hunne Waapenen alle uyt de Stad gevlooden, wierden, op 't Bevel van *Duc de Luxemburg*, sterk na-gezet: indien deselve waren achterhaalt geworden, souden, buyten twijffel, hun drie voorgaande Makkers, langs dien ongemakkelijken Weg, op gelijke voet moeten volgen hebben.

300. Dragonders en eenige ligte Paarden, onder den *Marquis* de *Bousler* van *Vytrecht* uytgetrokken, om Contributie in te vorderen, en dus tot *Vytrecht* gekomen, waren 150. Soldaten van den *Hinderdam* hen tegen-gegaan, die in de Rencontre te kort schoten; soo dat verscheyde daar van neder-gemaakt, sommige op de Vlucht gedreeven, en 55. binnen *Vytrecht* gevangen gebragt wierden; die de *Franssen* alle naakt uytgeschut, en bloots voets over het Ys, en door de Sneeuw weg-gejaagt hebben; 't welk meestendeel niet lang konnende uytstaan, zijn onderweeg verstijft, en dood gebleeven. Ondertusschen wierd het Dorp *Nichtevecht* van de *Franssen* uytgeplondert, en daar na geheel, met Kerk en all, in Brant gesteeken. Daar-en-boven sach men des anderen daags ook een groote Brant in 's *Graveland* opgaan, en de schoone Woning, het Huys te *Amerongen* in sijn eygen Assche begraven liggen.

Nichtevecht geplundert en verbrand.

Gelijk veel meer andere plaatsen.

Boven *Vytrecht* wierden verscheyde heerlijke Huysen, en kostelijke Gebouwen, benevens ook de magnifijke Wooning van den Roem-ruchtigen Held, Heer *Admiraal* TROMP, in lichten Vlamme gezet; en ook ter selver tijd omtrent *Maarseveen* de beyde Huysen te *Daalwijk*, mitsgaders *Sjoncke-vecht*, *Koningsveld*, en

En seer heerlijke Gebouwen.

en *Sluys-oort* in Brant gesteecken; met dreygent aanseggen, van in weynige dagen noch Twaalf andere te zullen komen door het Vuur vernielen, by-aldien deselve niet tijdelijk wierden gerandsoeneert: zijnde dese gedreygde Huysen; *Elsenburg*, *Swaneveld*, *Neerbeek*, *Messenvecht*, *Marienhof*, *Peters-hagen*, *Bruynenberg*, de *Koning David*, met noch vier andere.

Binnen *Westbroek* hadden sy eenige Militie te voet en te paard geleyt, dewelke, boven het Bier, Brood, en Vleesch, dat de Boeren hen moesten verschaffen, zedert begonden te plunderen; selfs beroofden sy de Kerk, smeeten het Orgel onder de voet, staken de Stoelen en Bancken in brant, namen Bybel en Psalmboecken weg, braken de Dyaken-kamer en Arm-kist oopen, en alles wat hen daar in aanstont sleepten sy mede. Daaren-boven braken sy verscheyde Huysen aff, en handelden d'Inwoonders seer quaalijk: alles wat op het Veld stont maayden sy aff, of lieten 't door hunne Paarden vertreeden. Daar na begonden sy verscheyde Wercken en Batteryen op de Plaats op te werpen, waar aan de Boeren selfs moesten arbeyden, of dreygden anders, hun geheele Dorp in Brant te steeken.

Selfs de Kerken noch Godshuysen niet verschonende.

Onder al dit boosaardig Geweld der *Franssen*, rechten sommige ook arglistige Potzen uyt, om looslijk hunne onverzaadelijke Begeerte te voeden; als onder anderen een *Fransman*, na zeker Heers *Muresse* binnen *uytrecht*, langen tijd tot By-slaapen versocht te hebben, haar eyndelijk door 't Middel van 50. Guldens soodanig tot sijn wil bracht, dat hy een Nacht by haar, in haar Slaap-kamer logeerde; en dese *Fransman* in 't slapen gemerkt hebbende, dat de *Matresse* een Parel-snoer, van ses à seven duysent gulden waardig, om den hals hadde, en deselve op Tafel leydde, stond in der nacht op, slockte de Paarlen in, en ging weder by haar neder liggen. Wanneer nu dees Dame des morgens hare Paarlen niet vond, begon jammerlijk te weenen, en haar Byslaper met Dievery te beschuldigen, roepende aanstonds twee Manspersoonen tot haar hulp, om den Fransman te visitéren; 't gene met soodanige vlijd geschiede, dat niet de geringste plaats sijns Lighaams en kleederen daar van bevrijd bleef; doch wanneer men geen Paarlen by hem konde vinden, moest dees *Dame* haar schaadelijke By-slaap laten weggaan met haar verborgen Schat, die na omtrent 24. stonden weder te voorschijn quam, en by hem, voor sijn vijftig gulden, tot een Winst wierd gerekend.

Loose Potsen der *Franssen* om arglistelijk aan Geld te komen

Een Fransche Soldaat binnen *Rynberg*, ontstal een Engels Capiteyn, met groote behendigheyd, sijn Sak-Oorloge, dat hy aan sijn Medgesel, die ook een Fransman was, met 'er haast over-reykte: wanneer nu d'Engelsman dus onder handen sijn Oorloge quijt-geraakte, en niemand dan dese twee Soldaten by sich hadde, wilde by hen na-soecking doen; 't welk sy geensins wilden toestaan, seggende, Dat sy als redelijke Soldaten by hun Eed moesten geloost, en niet als Dieven gehandeld werden. Waar op d'eerste swoer, dat hy 't Oorloge niet hadde, noch ook niemand anders wist, die 't gestolen hadde: d'andere swoer, dat hy 't niet had gestolen, noch ook niemand anders kende, die 't hadde. Alsoo liet dese goede *Engelsman*, sich van die snoode *Franssen* bedriegen.

In d'*Over-Yssellse Provincie* had een Fransche Officier, sijn Hospis een koper-vergulde Ketting te bewaaren gegeven, waar door soo veel Credit by hem verwurf, dat hy den *Fransman* naderhand hondert Rijxdaalders leenden, waarmede deselve wegreysende, sijn *Hospis* alleenlijk de Ketting naliet, die geen hondert Stuyvers waardig was.

Zeker Waardinne had van een *Switser* en *Fransman*, een Beurs met Geld op soodanige conditie ontfangen, dat sy de selve niet weder soude over geven, ten ware sy beyde te gelijk het Geld quamen afvorderen. Eenige dagen daar na, dese beyde op Party uytgeweest hebbende, quam de Fransman weder tot de Waardinne, die hy in tegenwoordigheyd van noch twee andere *Franssen* betuygde, dat sijn Kameraad den *Switser* in een Gevecht was doot gebleven; eyschende aldus de Beurs met Geld; die de Waardinne hem op goet geloof weder gaf. Twee dagen daarna quam de *Switser* gesond en wel te pas in sijn Logement; waar over de Vrouw haar seer ontstelde, uyt vreese van door den *Switser*, om 't Gelds halven, in onrust en overlast te geraken; soo dat sy daarom in d'achter-Kamer by een Fransche Officier ging, die ook daar sijn Quartier hadde, en maakte hem hare Droefheyd bekent, biddende, haar doch met raad en daad te willen helpen. Waar op de Fransche Officier haar te raad gaf, sy doch niet aan den *Switser* soude bekent maken, dat sy aan den *Fransman* de Beurs met Geld had weder gegeven; maar wanneer sy daar over van den *Switser* wierd aangesproken, sou sy haar, tot wedergeving van 't geld, willig en bereyd toonen, mits hy den *Fransman* met sich bracht, die nevens hem dat selve

Geld

Geld aan haar op ſoodanige Conditie in bewaring had gegeven. Dus wierd deſe Vrouw van den Eyſch des *Switſers* vry erkent, door den raad van dees Franſche Officier, voor wien de Vrouw naderhand wierd aangeklaagt.

Wat Ongemak, Verdriet, en Overlaſt de Stad *Uytrecht*, en desſelfs omheen-leggende *Sticht*, benevens de noch twee andere overheerde *Provincien Gelderland* en *Overyſſel*, geduurende ſy onder 't ondraaglijke Jock der wreeddaadige *Franſſen* moeſten ſuchten, hebben moeten uytſtaan, is naaulijks met Pennen te beſchrijven.

De ſnel-gevleugelde Tijd wenkt ons, om, het Land verlatende, de Zee te kieſen, ten eynde nu daar eens te beſchouwen, wat Treur-ſpels Roll de dol-woende Bloed-God MARS aldaar, gedurende onſe Land-voyage, mag geſpeelt hebben.

Overgang van 't Land te Water.

Voor de Franſche Veld-tocht, hebben wy de toegeruſte en volveerdige Krijgs-Vlooten van *Engeland* en *Vrankrijk*, nevens d'Oorlogs-Macht der *Vereenigde Nederlanden* te Water, in volle Zee gebragt, en deſelve tijd gegeven, om ſich yder om 't meeſt ten Treffen te bereyden. Nu zullen ter Zee voortvaren met het Verhaal harer Verrichtingen; en wat 'er voorts meer te Water zy gepaſſeert.

Voorvallen ter Zee, wegens d'EERSTE *en* TWEEDE *Slach.*

De *Franſſen* en *Engelſen* waren niet min met alle bittere Hevigheyd te Water, als te Lande, woedende, om den *Vereenigde Staat*, ſoo veel hen moogelijk was, totaliter te ruïneeren, en geheel uyt te roeyen. Ten welken eynde ſy, gelijk reeds ten deele getoont hebbe, eerſt een wreedelijke Slacht-bank aan de *Overyſſelſche*, *Gelderſche*, *Vrieſche*, *Brabandſche*, en *Uytrechtſche* Grenſen en Frontieren opgericht; en naderhand een niet min Bloeddorſtig Bloed-bad voor de *Zeeuſche* en *Vlaamſche* Kuſten toebereyd hadden.

Alwaar niet minder dan te Lande werd gevochten.

Den 7. *Juny* deſes jaars 1673. Na dat de groote Zee-Vlooten der magtigſte Koningen van *Engeland* en *Vrankrijk*, met die der *Vereenigde Nederlanden*, eenige dagen niet wijd van den anderen gelegen hadden, en het onſtuyme Weer en harde Wind nu ſachjes bedaard was, de wind 's Morgens Noord-weſt zijnde, wierden de *Nederlanders*, leggende op *Schooneveld*, omtrent twee mij-

len weegs in Zee buyten *West-kappel*, gewaar, hoe hunne Vyanden d'*Engelsen* en *Franssen*, niet meer dan een kleyne Mijl van hen afgelegen, sich begonden te bewégen, en t'een schip na't ander onder 't Seyl te brengen; Gelijk dan ook den eersten deses in Macht en Moed met volle Seylen op ons afquamen; doch zetten het drie Mijlen Westwaards van ons af. Den 2. dito met een veranderlijke Wind en stilte tegens den Middag quamen sy weder afzetten, tot op twee Mijlen van ons. Den 3. dito wierden de Vlooten, door harde Storm, wederzijds verhindert, op malkander los te gaan; de Vyand leggende als vooren, de Wind uyt den Zuyden. 's Daags daar aan was weer en wind als voren. Den 5. dito de Wind West, wierd het tegen de Middag goet weer: maar de Vyanden te Loefwaard, en boven de Wind quamen niet op ons af. Den 6. dito liep de Wind avantagieus voor ons na het Zuyden, doch des Middags schielijk weder na het Westen; en de Vyanden quamen met hare Schepen meest alle onder Zeyl, tot op een kleyne Mijl van ons het weder ten Anker zettende. Als-doen konden wy haar 140. Zeylen tellen, waar onder omtrent 100. groote Schepen en Fregatten. Des Woensdachs den 7. *Juny*, de Wind Westelijk, was het schoon weer, doch vry wat heet: de Vyand nu en dan met een Schip onder Zeyl komende, begonden sich wat te rangeeren.

Het naderen der Machtige Zee vlooten van *Engeland*, Vrankrijk en der *Vereenigde Nederlanden.*

Onse Vloot dit bewégen des Vyands siende, riep d'Edele, Gestrenge, Manhafte, en Dappere Heer *Lieutenant Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden Michiel Adriaanse de* RUYTER, *Ridder van St. Michiels Ordre*, op het ordinaris Zeyn, den geheelen Krijgs-Raad aan Boort; hen vertoonende, volgens d'Ordere, hem door den *Prins van Orange* toegesonden; hoe, *de Oogen en Herten aller Ingezetenen des Landts, ja der geheele Christenheyd, daar-heen waren gewend, om met groote Reflexie t'observeeren, 't gene van hen voorsichtelijk en Kloekmoedelijk, of anders, soude ondernomen en uytgevoert werden.* Sy wierden nu genoodigt, *om Nieuwe Luyster, aan d'Eere, veeltijds by onse Natie ter Zee bevochten, toe te brengen. Al de gene die sich daar in Loffelijk souden quyten, wierd belooft, dat danckbaarlijk beloont, en wel gevordert souden werden, en dat geen extraordinare Actien, sonder extraordinare Vergeldingen souden blijven; met verzekering, dat voor de gene die buyten verwachting, aan eenige Wandevoiren sich souden schuldig maken, geen hoope van ongestraftheyd sou overig wesen; maar dat tegens soodanige de verdiende Straffe, volgens rigeur van den Artykel-Brief, en andere Ordren des Lands, Souden ge-executeert werden.*

Admiraal de RUYTER houd Krijgs-Raad.

Beveeld een ygelijk op 't aller ernst, sijn plicht wel te betrachten.

Voor

Voornamentlijk recommandeerde hy, wel ernſtelijk in acht te nemen, d'Ordonnantie dien aangaande op den 24. *April* deſes jaars, by ſijn Hoogheyd uytgegeven, volgens welke ſy hare Plichten alleſins wel ſouden konnen volvoeren. Deſe Ordonnantie een gewiſſe Regul van alle ſeer goede Beſtiering ter Zee zijnde, hebbe die tot meerder genoegen voor den Naaukeurigen Leſer, hier achter onder *Num.* VII. bygevoegt.

Waar op dan alle deſe Zee-Hoofden, met betuyging van dappere Moed en friſſche Courage, vaſtelijk beloofden, tot den laatſten druppel Bloeds, in den goeden yver voor 't Vaderland niet te zullen beſwijken, maar de krachtige Byſtand des Genadigen Godts verwachtende, ſich als Helden te zullen gedraagen. Dus voer yder weder na ſijn eygen Schip. En de *Heer Lieutenant Admiraal Cornelis* TROMP, op het ſijne gekomen, dat by den Heer *Schout by Nacht de* HAAN wierd gevoerd, heeft aldaar in de Cajuyt ſijn Volk aldus aangeſproken:

't Welk alle Zee-Hoofden beloven, trouwelijk naar te komen.

Manhaftige Officieren, Matroſen en Soldaten, De Redenen waarom ik U L. al t'Samen hier ontboden heb, zijn niet, dat ik eenigſins twijffel ſlae, als of by U. *niet ſoude zijn die al-oude Dapperheyd, ſoo in voorige tijden aan onſe Voor-Ouderen is beſpeurt; maar om u ſlechs een korte Vermaning te doen. Want buyten twijffel is niemand onder u allen onbewuſt, in wat groote Extremiteyt onſe Naburige Steden, door machtig Geweld der woedende Vyanden gebracht zijn; werdende beyde van Goed en Bloet, en 't geen noch het voornaamſte is, van de duur-gecochte* VRYHEYD, *en ſuyvere Gereformeerde Chriſtelijke* RELIGE *berooft. En op dat Wy; onſe Waarde Vrouwen, en Lieve Kinderen, van ſoodanige Rampen en deerlijke Ellenden, door Gods Zegen, mochten gereddet worden, ſoo werd nu niet ſlechs een* Simpele Plicht, *maar een* extraordinary Devoir *vereyſcht; en wy moeten voor al, ons voor den Heer onſen Godt ver-ootmoedigen, hem biddende, dat hy onſen ſwakken Arm wil ſterken, en ons uyt den hoogen Hemel Byſtant zenden, tegen de gene die ons ſonder Reden, hoovaardiglijk ſoekken te vernielen: Hy is een Gever van alle goede Uytkomſten; hy zal met ſijn Genaade ons bywoonen, en d'Overwinning geven. Ik wil u voorgaan, in kloeckelijk te Strijden. Gy weet, dat ik dit niet om eenig Voordeel behoef te doen; maar de Liefde tot mijn bedrukt Vaderlandt, nu in ſwaare Tegenheden vervallen, heeft my weder doen 't Scheep Stappen, om desſelfs Eer te helpen beſchermen en Staande houden; liever hebbende daar voor te Sterven, als onſe Vryheyd, in Slaverny te ſien veranderen. Wy hebben een Rechtveerdig Godt, en ook een rechtveerdige*

Tromp vermaand ſijn Volck ſeer Ernſthertig, en geeft hen goede Moed.

 Saak;

Saak; laten wy ons daar op verlaten. Ik twijffel niet, indien gy uliedden al t'samen draagt, als Eerlijke Lieden, of het zal wel gaan.

Waar op met eenparige Stemmen wierd geantwoord: *Ten dienste van 't lieve Vaderland, tot den laatsten druppel Bloets, haar Opperhooft niet te zullen verlaten:* zulx met uytbarstende Traanen betuygende.

Men doet het Gebedt ter Voorbereyding.

Als-doen wierden over de geheele Vloot op al onse Schepen yverige Gebeden tot Godt gestort, om sijn Volk en 't gemeene Vaderland te bewaaren, en met sijn Genaade by te blijven. Al d'Ankers waren seer naau ingekort, soo dat de touwen maar recht op en neder stonden, om die vaardig te konnen inlichten, wanneer de Vyanden op hun afquamen; en dan met de Ebbe tegens hen aan te leggen.

Afdeelings Forme der wederzijds Vlooten.

De Vyanden begonnen met al hun Drie Esquaders, in forme van een Halve-Maan op ons t'avanceeren; waar over sijn Hoogheyd *Prins Robbert*, als CHEF commandeerde, voerende het Esquader van de roode Vlag. De Graaf d'*Estrée, Admiraal* wegens den *Koning van Vrankrijk*, voerde het Esquader van de Witte Vlag; en *Sr. Eduward Sprag*, dat der blaauwe Vlag. De *Franssen* niet te min waren in al d'Esquaders onder d'*Engelsen* gerangeert, formeerende in yder van deselve een Esquadron, of Smaldeel apart, als de Schout by Nacht *Monsr. d'Assandan*, onder dat van den Heer *Prins Robbert*; en de Heer Markgraaf *Grançe la Cornette*, zijnde een gesplete Witte Vlag op de Kruys-steng, onder dat van *Sr. Eduard Sprag*; gelijk als of sy malkander niet veel vertrouwden.

Onse Vloot was mede in drie besondere Esquaders verdeelt, waar van d'*Admiraal de Ruyter* de Battaille of het *Corpus* voerde; de *Lt. Admiraal Tromp* de rechter Vleugel of *Avantgarde*; en de *Lt. Admiraal Banckert* de Slinker Vleugel of *Arrier-Garde*, hebbende yder noch hunne Smaldeeling onder haar; als, de *Lt. Admiraal Aart van Nes*, en de *Vice-Admiraal de Liefde* onder de RUYTER; de *Vice-Admiraal Schram*, en de *Schout by Nacht de Haan* onder TROMP; en de *Vice-Admiraal Cornelis Evertsen* met de andere Zeeuwen onder BANCKERT. Sy waren t'samen sterk 62. kloecke Oorlog-schepen, behalven de Branders, Advijs-jachten, Galliooten, en ander kleyn Vaartuyg; soo dat wy naaulijx twee tegen drie hadden.

De Vyand hard beginnende te naaderen, en d'Onsen haar stout en trots Voornemen siende, quamen mede onder Zeyl.

Toen

Toen ſprak *Tromp* weder tot ſijn Scheeps-Volck aldus: *Mannen, de Vyand is nu ſeer naby, elk drage ſich dan als een dapper Keerel, en voldoe het gene waar toe hy ſcheep gekomen is; en die ſoo doen, zal ik ſorgen, beloont te worden, dat beloof ik u.* En tot beſluyt wederom; *Het zal wel gaan.* Hier op dreunde het Schip door 't Gejuych van 't gemeene Boots-Volck, roepende: *Vive Tromp, elk zal zijn beſt doen.*

Tromp ſpreekt de ſijne nochmalen een Hert in 't Lijf.

De twee Koninklijke Zee-Machten dan, de Loef van Ons hebbende, quamen recht op Ons af; en het Treffen nu beginnende, begon de Eerſte Schoot omtrent 's Namiddags ten een uur. De Vice-Admiraal *Schram*, met ſijn Smaldeeling, onder den Heer Lieutenant *Admiraal Tromp* de Voortocht hebbende, geraakte eerſt in 't Gevecht, tegen het Esquadre van de Witte Vlag, onder den Graaf *d'Eſtrée*, *Admiraal van Vrankrijk*, dat het Noordelijkſte was; Hier op volgde dat ſelve geheele Esquader geſlooten, door den Heer Schout by Nacht *de Haan*, met ſijn Smaldeeling. De Vyanden vielen met ſulken hevigheyd aan, als of ſy de Onſen met eene ſprong al t'ſamen geheelijk hadden willen vernielen; maar wierden ſoo dapper ontfangen, dat ſy wel haaſt ſoodanige gedachten moeſten aan een kant ſtellen en geheelijk vergéten. De *Seconde* van Graaf *d'Eſtrée* wierd door *Tromp* ſeer plotſelijk in de gront geboort; die over *Ebbe* ſcherp by de Wind houdende allesins met ſijn Kanon ſoo ſchrikkelijk donderde, dat byna niemand voor hem dorſt ſtandt houden, ondertuſſchen hy met ſijn Esquader dwers door de Vyanden heen ſloeg.

De Zee-Slag vangt aan.

Omtrent ten 2. uren na de Middag waren geheel de Vloten aan malkander geraakt, wanneer de onſe het Noord-Ooſt-waart heen gehouden hebbende, d'Admiraal *de Ruyter* oordéelde, de tijd en gelegendheyd daar te zijn, om Suydwaards over te wenden; waar toe het Zeyn gedaan, en den Lieutenant Admiraal *Tromp* daar van geadverteerd wierd. Dus gewend, quam de Heer *de Ruyter* met ſijn Esquader mede in Actie tegen het Hooft-Esquader des Vyands, voerende een Engelſche Konings Vlag van boven, en kort daar na een Roode Vlag van de Voor-ſteng, zijnde by haar het Teeken, om op ons in te bréken, onder den Admiraal Generaal van de Vloot, *Prins Robbert*, die het Schip van onſen Admiraal de *Seven Provincien* ſiende, daar beſondere Eer aan bewees, en daar tegen een weynig tijd ſtand hield. Ondertuſſchen was de *L. Admiraal Banckert*, met ſijn onderhebbende

Alle drie de Vloten geraken aan malkander.

bende Esquadre, ook in een furieus gevecht geraakt, tegen dat van de Roode Vlag, gecommandeert door den Engelſche Vice-Admiraal *Sr. Eduward Sprag.* Soo dat 'er aan alle kanten een yſſelijk Blixemen en vervaarlijk Donderen ontſtont, wanneer het ſwanger Metaal dus ontallijk het Moord-geweer quam uyt te braaken. Men hoorde niet als kraaken en barſten; en de veelvoudige dikke Rookdampen veroorzaakten, dat men deſe twee Eelementen, als Lucht en Water naaulijks van malkander onderſcheyden kon. Daar verhief ſich alleſints een afgrijſſelijk geſchreeuw, deerlijk gehuyl, en naar gekerm van de ſwaarlijk gequetſte, hard gekneusde, en half gepletterde Menſchen, waar van groote meenigten elendig hare bebloede Zielen moeſten heenzenden. Op en Binnen de Schepen vloogen erbarmelijk de hoofden, armen, en beenen: hier ſag men ellendiglijk iemands Herſſenen met vel, vleeſch en bloet tegen Scheeps Boort aangeſlagen; daar ſlingerden Ingewanden, met drek, en darmen langs den Overloop heen; en van ſommige Vyands Schepen quam het Bloet ter Spiegaten uyt-vlieten, ſoo dat daar door de Zee wierd geverwt, die daar-en-boven ook vol Menſchen dreef, dewelke met groot getal uyt de geſonkene en brandende Schepen ſpringende, op duyſenderleye wijſe ſeer droevig met de Doot moeſten worſtelen. Men vernam nergens iets anders dan Vervaarlijkheden, Afſchrikkingen en Grouwelen; ondertuſſchen dat de Onſen dwers door hare Vyanden heen drongen, waar door den franſchen Admiraal Graaf d'*Eſtrée* wierd gedwongen, met ſijn Schip te krengen, en af te wijken. Een van onſe Branders meenden het Schip van *Prins Robbert* aan boort te leggen, gelijk ook geſchiede, doch echter weder daar van af raakten, na dat den geſeyden Admiraal, van ons Geſchut wonderlijk door boort was, en veele menſchen, door vreeſe van verbrand te worden, daar uyt over-boort ſprongen; waar van ſommige by d'onſen opgeviſcht, een Gerucht brachten, als of den gemelden *Prins Robbert*, al in den beginne van 't Gevecht ſou gebléven zijn.

Waar op een Afgrijſſelijk Gevegt geſchied;

Soo dat de Franſche Admiraal d'*Eſtrée* de vlucht kieſt.

Lt. Admiraal Banckert met ſijne by ſich hebbende *Zeeuwen*, als recht verwoede Zee-Leeuwen vechtende, boorden ook ſeer fel door de Vyanden heen, hebbende al in den eerſten aanvang ſijn Voor-ſteng verloren; nochtans niet nalatende, dapperlijk onder het Engelſche Blaauw Esquader te donderen; desgelijks de Vice-Admiraal *Evertſen*, nevens hem ſich machtig quijtende,

ook

ook uytnemend vocht: te welker tijd een groot Schip van de voorseyde blaauwe Vlag opsprong, en twee andere te gronde gingen.

De dapperste Heer Lt. Admiraal *Tromp*, een rechte Soon van MARS, wist niet anders dan allesints onder den Vyand, Dood en Verschrikking te brengen; onderwijl hy ook den Engelsen Admiraal *Prins Robbert* ontmoetende, met den selve in een seer hévig Gevecht geraakte; 't welk hem soo heet viel, dat binnen de tijd van weynig uren, al het staande en loopende Wand op sijn Schip niet meer konde gebruykt werden; want de groote Raa met schier al het Ronthout was aan-stukken, en voorts het geheele Schip seer gedevaliseert: waarom sijn Ed. resolveerde op een ander Schip over te gaan, tredende met een sijner Capiteynen Lieutenants *van den Heuvel*, nevens een ander Lieutenant, en den Heer *J. Berg*, een sijner Volontairen, in de Sloep, varende na 't Schip het *Wapen van Wassenaar*, Capiteyn *Rees*; doch denselve te weynig Volck op hebbende, vertrok de Heer Admiraal weder van daar, en voer na het Schip, de *Prins te paard*, Capiteyn *van Bergen*, die doemaals daar al doot geschoten was. Hy hier wederom de Vlag van boven latende waaijen nieuwelijks weder in een seer schrikkelijk Gevecht geraakte, waar op korts daar na sijn groote Mast met Zeyl en Treyl van boven neder quam, en alles soodanig reddeloos wierd, dat het Schip na *Zeeland* moest opgesonden, en sijn Ed. weder na een ander Schip toe-geroeyt worden; 't welk het *Wapen van Amsterdam*, *Cornelis vander Zaan* zijnde, liet de wel gemelde Heer *Tromp* aldaar wederom sijn Vlag van boven waaijen, vechtende op een nieuw tegen den Admiraal van de Blaauwe Vlag, en verscheyde andere groote Witte fransche Vlaggen; waar in de Heer *Geelvinck* sich ook als een dapper Held gedroeg, hebbende noch by hen, den Heer Schout by Nacht *de Haan*, die mede van sijn geheel reddeloos Schip op een ander overgegaan was; nevens noch drie andere van onse Oorlog-Scheepen, dewelke sich al t'samen seer kloeklijk te weer stelden. Aan d'ander zijde van dat Esquader was de Heer *Banckert*, ook op een tweede Schip over-gegaan, met de sijne lustig doende. De Heer Admiraal Generaal *de Ruyter* hebbende 7 à 8. Vyandelijke Schepen, die noodzakelijk in sijn handen, of tegen de Wal op de Bancken hadden moeten vervallen; maar siende, dat *Tromp* soo heet onder den Vyand lag, die meer dan twee tegen een op hem aanvielen,

Tromp gaat op een ander Schip over,

En vind sich genootzaakt tot op het derde over te gaan.

De Ruyter drijft 8 vyands Schepen op de vlucht.

vielen, oordeelde noodiger te zijn, hem te gaan ontzetten; gelijk sulks ook gelukkig volbracht, doende de Vyanden van alle kanten soodanig afwijken, dat aldaar een Frans, en ook een Engels Schip te gronden gingen, waar van men noch eenigen tijd de Vleugels boven 't Water sag uytstéken; ondertusschen dat de Zee, als in een heevig brandend Vuur veranderde, door verscheyde Branders, van d'Onse in brand geschooten, en allesints door de Vloot heen drijvende; in diervoegen dat dese twee, soo seer tegen den ander strijdende Elementen, sich onder malkander scheenen te vermengen; want over-al sach men 't Vuur op 't Water gespreyd.

Een Hollants Capiteyn houd sich uytermaten dapper,

Gedurende dit Gevecht raakte een groot Frans Schip met 70. Stukken, het Schip *Deventer*, een Fregat met 40. Stukken aanboort, mogelijk tegen haar beyder sin; werdende hand tegen hand seer hevig gevochten, wijl de *Franssen* al ge-entert hadden, en Capiteyn *Willem van Cuylenburg*, het voorschreve Schip *Deventer* voerende, en wel van 34. Mannen geabandonneert, als zijnde in de Sloep gevallen om een Brander af te keeren, deed nochtans de *Franssen* soo krachtigen Wederstant, dat 'er verscheyde te neder gemaakt, vier à vijf door sijn eygen handen op het half Verdek vernield, en de rest genootzaakt wierden, sijn Schip te quiteeren, hun Ancker te laten vallen, en soo van malkander af te schavielen. Dit Schip *Deventer* soo geweldig ontramponeert, wierd hem Capiteyn geordonneert, in de *Wieling* na 't *Vlakke* op te zeylen; doch door quade Toesicht van den Lootsman, het selve tegens de punt van de Zuyd-Ooster Rassen aanvallende, stiet daar door in Stukken, soo dat van 106. gesonden, en 65. gequetsten, naaulijks 60. Man gebergt wierd, waar onder beyde de Lieutenants behouden; maar den Capiteyn met de Lootsman mede verdronken waren.

Komt echter met sijn Schip voor 't Land te verongelukken.

Van Meeuwen neemt buyten de Vloot, een rijk geladen Engelsche Kits.

Het Slaan was lang aangevangen, wanneer de Commandeur *van Meeuwen* eerst by de Vloot quam, hebbende buyten deselve een Engelsche Kits genomen, die van *Londen* quam, geladen met verscheyde Ververssingen en andere Kostelijkheden voor den Franschen Admiraal Graaf d'*Estrée*, tot Vereering gezonden, te weten, een kostelijk *Servijs* van Silver, een heerlijk geborduurt Kleed met Ridderlijke Ordre etz. Nevens hem was noch een Fregat uyt *Vrieslandt* daar by gekomen met 30. Stukken en 132. Man, onder Capiteyn *Jan Vinckeboom*.

Ondertusschen ging de Slag al even hard voort; de Heer Vice-

Vice-Admiraal *Schram*, en de Schout by Nacht *Vlugh*, dapperlijk vechtende, waren beyde doot gebléven, hebbende in des Vaderlandts trouwe Dienſt, en harer dappere Overwinning, glorieuſelijk het Leven opgeoffert; en Capiteyn *Naſſau* was ſwaarlijk gequetſt.

De Heer *Admiraal de* RUYTER had ſich ſeer dapper gequéten tegens ſes groote Engelſche Oorlog-ſchepen, waar tuſſchen hy een geruymen tijd had gelegen; en de Heer TROMP met de *Franſſen* in actie, had deſelve kort na drie uren al aan 't wijken gebracht. Hy, op het Schip de *Waakende Kraan* overgekomen, geraakte met *de Haan* tuſſchen den Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag, en d'Engelſche *Generaal*, alwaar beyde een ſeer heeten Torn uytſtonden, leggende Heer *de Ruyter* op d'ander zijde tegens hen aan.

Tromp brengt de Franſche Vloot aan 't wijken.

De Heer Vice-Admiraal *Jan de Liefde*, had met ſijn byhebbende Schepen driemaal dwers door de Vyanden, met weynig Schade, heen geſlagen: en de Heer Lt. Admiraal *van Nes* tegens *Prins Robbert* ageerende, had hem de geheele Campagne afgeſchoten, en ſoo fel begroet, dat gedrongen wierd, te wijken, en naderhand wel een Quartier-uurs bleef leggen, ſonder een Schoot te ſchieten; desgelijks ook de Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag.

Het Gevecht duurde den geheelen Dach even heevig, en *Banckert* was geweldig op het Blaauw Esquader verbéten, dat hy eyndelijk mede aan 't wijken kreeg.

Het Gevecht bleef den geheelen dag even heftig duren.

In diervoegen men ſegt, dat ſoo lang *Holland*, *Holland* zy geweeſt, nooyt Furieuſer, noch victorieuſer voor deſen STAAT is gevochten geworden. Al onſe Helden ſtréden kloekmoedig onder Gods Standaart, geſamentlijk als met een Hert, voor hunne Vryheyd, Relige, Vrouw en Kinderen. Niemand wierd beſchuldigt, in ſijn Devoir te kort gebleven te zijn; Ja het kleynſte Fregat week niet voor het grootſte Schip. Alle de Capiteynen droegen ſich als Overwinnende Helden. Sommige van d'Onſen een weynig tijds afgehouden om eenige Lekken te ſtoppen, of iets noodigs te herſtellen, quamen terſtont weder onder den Vyand, met noch heviger hittigheyd tot het vechten aanvallende. De Capiteynen *Brakel*, *vander Zaan*, en *Swart* waren ſoo hevig op de Vyanden verbittert, dat niets anders dachten, dan om deſelve te vernielen; ondertuſſchen dat *Capiteyn Elſevier* als een Blixem daar dwers door-heen ſloeg. Waar

 na

De beyde Koninklijke Vlooten beginnen voor de Nederlandse Zee-Macht te wijken.

na men bevond, dat d'*Engelsen* en *Franssen* niet anders sochten, dan maar allenxkens af te deynsen, vermijdende, soo veel hen mogelijk was, niet meer onder onse Schepen verwerd te worden. Maar wy vervolgden haar gestadig met schrikkelijk Geweld, altoos geduurig vechtende tot in den avond omtrent tien uren, wanneer des Nachts Donckerheyd hen deed van malkander scheyden; onse Vloot ten Anker komende, in meening, dat het 's morgens weder aan-gaan soude. Doch de Vyand liet het 's nachts over-staan; waar door sy des morgens soo wijt van ons afgedeynst waren, dat men hen naaulijks met het Gesicht bereyken konde.

Dit alles maakte de Heer Lieutenant Admiraal Generaal *de Ruyter* terstond met een Brief aan sijn Hoogheyd Heere *Prince van Orange* aldus bekent:

Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst, ende Heer,

De Ruyter schrijft aan sijn Hoogheyd Prince van *Orange*, wegens het Treffen.

MYne onderdanige laatste is geweest den 6. deser loopende Maand, omtrent de Middag. Dien achtermiddag begon 't wat op te klaaren, soo dat wy tegens den Avond de Vyanden weder sagen; des Nachts bedaarden 't Weer t'eenemaal.

Den 7. 's morgens was de Wint Noord-west, en moy handsaam weer, dies hen de Vyanden begonden te bewégen, en ik beriep op 't ordinaris Seyn, den Krijgs-Raad aanboort, en bespraken met malkander, dat ons Bot souden inkorten, soo wijt dat d'Anckers maar op en neder stonden, om soo haast wy den Vyand sagen aankomen, deselve dies te veerdiger in te lichten, en met d'Ebbe daar tegens aan te leggen.

De Leden waren noch niet alle van mijn Boort gescheyden, of de Vyanden begonden op Ons t'avanceren, met al hun 3. Esquaders, in Forme van een halve Maan, en 't Esquadre van de Witte Vlagge, dat het Noordelijkste was, begon sich eerst ten een ure t'engageeren, met dat van den Heer Lt. Adm. Tromp *gerangeert, en die leyden 't gesamentlijk om den Noord-Oosten. Wy, en den Lt. Adm.* Banckert *met onse respective Esquadres, konden soo dra van de Vyanden niet geattaqueert werden; en om ons ondertusschen niet van malkander te laten separeeren, hielden wy het al mede Noord-oostwaard heen, tot omtrent 's namiddags ten 2. uren, als-doen oordeelende, de tijd en gelegendheyd voorhanden te zijn, om Zuyd-waards over te wenden, liet ik daar toe Zeyn doen; en de Heer Lt. Adm.* Tromp, *ook daar van door een Advijs-jacht adverteeren. Dus gewend zijnde, raakten wy mede in Actie tegens het Hoofs-Esquadre; en de Heer Lt. Adm.* Banckert *tegens*

gens

gens dat van de Blauwe Vlagge. Wy boorden dwers door malkander heen; maar ik met wat meerder Geluk, als de Heer Lt. Adm. Banckert, *die ik sach, dat sijn Voor-steng was afgeschooten, en daar op wat achting nam, sulks dat toen wy deselve gepasseert waren, en daar van al diverse Vyandelijke Schepen hadden afgesneden, daar van wy boven 's Winds waren, niet dienstig konden vinden, deselve te vervolgen, maar weder gesamentlijk Noord-waards over te leggen, en den Heer L. Adm.* Tromp *t'ontmoeten; gelijk wy ook tegens den Avond hebben gedaan; en toen gesamentlijk met de Vyanden Zuyd-heen geleyt, vechtende tot de donckere Nacht Ons quam scheyden, en wy ten Ancker quamen W. N. West omtrent 2. Mijlen van* West-Cappel.

Van alle particulariteyten, die gedurende het voorsz. Gevecht zijn voorgevallen, is 't ons onmogelijk een pertinent Relaas te doen, wijl ons daar op noch niet hebben konnen informeeren; maar oordeelen absolut, dat dus verre de VICTORIE *(Gode zy lof) aan de zijde van desen* STAAT, *en uwe* HOOGHEYD *is. Om derselver Volkomendheyd, zal noch met een goe Resolutie en Animositeyt van dese zijde werden gedisputeert, hoopende, en vertrouwende wijders op des Alderhoogstens Zeegen.*

Daar is wederzijds furieuslijk gevochten; maar van onse zijde by d'een meer als d'ander, door dien d'een meer avantage van Wind als d'ander daar toe gehad heeft; en het selfde oordeelden wy ook van de Vyanden.

Daar zijn van beyde Vlooten veel beschaadigde Schepen, en Officieren van onse zijde; den Vice-Adm. Schram, *en Schout by Nacht* Vlugh, *desgelijks Capt.* van Bergen; *en Capiteyn* Nassauw *swaar gequetst.*

De Branders van wederzijden hebben weynig effect gedaan, nochtans zijnder vele vernield en verbrant geworden. De Vyanden hadden ook seer gaarne eenige daar van aan ons besteed. Schout by Nacht de Haan, *hebben wy geauthoriseert, de plaats van den Vice-Adm.* Schram, *onder 't Esquadre van den Heer Lt. Adm.* Tromp, *waar te nemen, en weder de plaats van Schout by Nacht doen Suppleeren, door den Commandant en Capt.* van Meeuwen, *die gisteren, gedurende het Gevecht, in de Vloot is gekomen; en verhaalt, een Engelsche Kits genomen te hebben, die van* Londen *komende met eenige kostelijke Kleederen en Deliatessen voor den Graaf* d'Estrée. *Van gelijken is noch gearriveert een Fregat* uyt Vriesland *met 30. Stukken, en 132. Man, Cap.* Jan Vinkeboom.

Om de minste Verandering in Transpoort van de Vlagge te maken, heb den Cap. van de Schout by Nacht Vlugh *geauthoriseert, deselve tot nader Ordre te laten waayen.*

 Een

Een gebergde Commandeur van een Fransche Brander, relateert, dat d'Engelsen *sterck zijn geweest* 60. *Schepen van Oorlog, en tusschen de* 24 *en* 30. *Branders; en de* Fransse 30. *Schepen van Oorlog, ten minste van* 50. *stukken Canon, en* 10 *a* 11. *Branders, gezamentlijk met d'Advijs-jachten* 140. *Zeylen sterck.*

Dat de Heer Prince Robbert *de Vloot als* CHEF *commandeerde; de Graaf* d'Estrée, *het Esquadre van de Witte Vlagge; en* Sr. Eduward Spragh *dat van de Blauwe Vlagge: echter waren* d'Engelsen *en* Fransen *door malkander gerangeert, etz.*

Waarmede Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst ende Heer, etz. In 't Schip de Seven Provintien *ten Ancker liggende op Schooneveld, den* 8. *Juny* 1673. *voormiddagh.*

Was getekent, MICHIEL AD. DE RUYTER.

De Heer *Lt. Admiraal* TROMP schreef ook aan hare Hoog Mogenden de Heeren STAATEN GENERAAL *der* VEREENIGDE NEDERLANDEN, dusdanig:

Tromp schrijft aan de *Staaten Generaal.*

HOOG MOGENDE HEEREN.

N*A dat wy gisteren omtrent ten* 2. *uren aan de Battaillie waren geraakt, durende tot den donckeren Avond, soo was ons onderhebbende 's Landts Schip de* Goude Leeuw, *in het passéren van den Vyand, soo gehavend, dat genootzaakt waren, te gaan op het Schip de Prins te Paart, daar wy Capt.* van Bergen *doot vonden; doch echter de Vlagge daar op settende, ende wederom ons in het Gevecht begevende, vochten daarmede tot omtrent seven uren, wanneer de groote Mast buiten boort wierd geschooten. Waar van daan wy ons transporteerden op 't Schip* Amsterdam, *gecommandeert by Capt.* van der Saan, *waar mede wy den Dans vol-eyndeden tot in den Nacht, die ons scheyden. Des Vyands voorste Schepen, daar wy omtrent waren, quamen aan 't vluchten, met Brand-zeylen by. Nu zijn wy op de* Comeet-Ster, *gecommandeert by Capt.* Middeland, *ende hopen, dat Godt Almachtig ons verder zal gelieven te zégenen met* Victorie *voor ons lieve Vaderland; in wiens Heylige Bescherminge ik u Hoog Mogende, na mijne Ootmoedige en Onderdanige Dienst geoffereert hebbende, blijve*

HOOG MOGENDE HEEREN, Uwe Hoog Mog.

Ootmoedigen, Onderdanigen en getrouwen Dienaar,

Was getekent

C. TROMP.

In 't Schip de Comeet-Ster, *den* 8 *Juny 's Morgens met Sons opgang.* 1673.

Eenige

Eenige dagen daar na schreef de Heer Lt. Adm. Generaal *de Ruyter* noch dese volgende Brief, aan sijn Hoogheid Heere *Prince van Orange.*

Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst ende Heer,

MYn onderdanige laatste is geweest, den 8. *deser loopende Maand, omtrent de Middag. Dien selven dag verhief sich de Wint uit den Zuyd-Westen seer sterck, en nademaal wy 's avonds te vooren in den doncker ten Ancker waren gekomen, malkander vry na geZet lagen, en nu Bot moesten vieren, soo hadden wy genoeg waar te nemen, om malkander te mijden, en d'een d'ander geen schade te doen. De Wint den* 9. *even sterk continuërende, voer echter een yder voort met Splissen, Knoopen, Zeylen te repareeren, Rondhout te wangen, Lecken te stoppen, en Cardoesen te vullen, lieten ook de Vyanden recognosceeren, en bemerkten, dat die van gelijke deden; want uit alle informatien consteert, dat Zy wel getroffen zijn, en veel schade geleden hebben. Wy hebben hier drie Fransche Matroosen aan boort gehad, die door ons Volk waren gebergt, uit een Frans Fregat, genaamt* la Fripone *bemant met* 200. *Koppen, en gemonteert met* 36. *Stukken, gecommandeert door den Ridder* de Sourdis, *dat gesoncken is. Deselve verklaaren, dat ook noch gesoncken is een Frans Schip, genaamt* le Foudroyant, *bemant met tusschen de* 5 *à* 600. *Man, en gemonteert met* 70. *Stukken, gecommandeert door Cap.* Jean Gabaret. *Dat daar-en-boven noch wel* 2 *à* 3. *andere Schepen van hun Vloot hadden sien sincken, die sy niet wisten te noemen, noch hadden konnen sien, of het* Engelsen *of* Fransen *waren; 't welk ook van andere werd geconfirmeert; en met de Branders spreken wel van* 13 *à* 14 *Stux. Sekere Officieren van kleine Vaartuigen, die 't buiten onse Vloot hebben gehouden, verklaaren affirmatijf, dat* 3. *Vyandelijke Schepen hebben sien springen, 't welk geen Branders waren; daar-en-tegen vermissen wy niet een eenig Schip, als 't gene hier na werd gemeld, en* 3 *Branders.*

De Ruyter weder aan sijn Hoogheid.

Een van onse Galliots-schippers, heeft ook een Chaloup met Volck van een Fransche Brander gebergt, by de welke gevonden zijn, Zekere Verdeelingen, Ordres en Zeynen voor de Fransche Schepen of het Esquadre van de Witte Vlagge, die ik dienstig geächt hebbe, tot Speculatie, Copie hier nevens over te Zenden.

Aan de sijde van 's Lands Vloot, is doorgaans gelukkig gevochten, en weinig Dooden en Gequetsten bekomen, onaangesien het Furieus geschiet van de Vyanden, met Canon en Musquetten, dat wy naast Godts

bysondere Zégen, imputeeren aan der Vyanden onervaren Volck. Den 7. gedurende het Gevecht, doen wy tusschen het Roode en Blaauwe Esquadre doorboorden, geraakte een groot Frans Schip, 't Schip Deventer van Amsterdam, *gevoert door Cap.* Willem van Cuylenburg, *dat onder mijn Esquadre en Smaldeel gerekent was, aan boort, mijns oordeels, tegens beyde haar wil; en daar wierd hand-tegen hand gevochten; maar d'Uitkomst konde wy doen niet sien, door de vaart van ons Schip, en de rook, die daar tusschen beyde quam.*

Den 8. *na dat ik den voorsz. mijnen laatste hadde gedepecheert, quam my den voorn. Cap.* Cuylenburg *van sijn wedervaren Rapport doen, seggende, dat hem de* Franssen *ge-entert hadden, en dat hy wel door* 34. *sijner Luyden, met de Chaloup geabandonneert zijnde, nochtans de* Franssen *soodanig resisteerde, dat genootzaakt waren, sijn Schip te quiteeren, etz.*

Heden is den Vice-Admiraal Sweers *met het Schip den* Olyphant, *by de Vloot gearriveert, wel gemant en gemonteert. Cap.* Brakel *verwachten wy desen dag mede, en zullen dan met het ontmannen van 't Fregat* Rotterdam, *gevoert door Cap.* Swart, *als andersins, soo veel ons mogelyk is, sijn Scheeps-Volck versterken. Cap.* la Sage, *met een Capitaal Schip, en noch eenige lichte Fregatten van particuliere Liefhebbers, die met het Collegie ter Admiraliteyt in* Zeeland *overeen zijn gekomen, desgelijks sommige Branders, sien wy mede, volgens de Hope, die ons daar toe is gegeven, alle uren uit de* Wielinge *te gemoet, gelijk de Fregatten* Delft *en* Goes, *daar het Volck was afgenomen voor den Heer Lt. Adm.* Banckert, *weder met ander Volck, door de Capiteynen* Lonque *en* Willem Hendrikse *zijn uitgebracht. Haar* ED: MOG: *aldaar, hadden ons gaarne* 200. *Fransche Gevangens, die haar dienst vrywillig presenteerden, toegesonden, om die over de Hollandsche Schepen te verdeelen, en daar voor weder Matroosen in de plaats op hare Schepen te krijgen;* maar ik hebbe die Voorslag niet konnen *applecteeren, ten Respecte van zekere hare Hoog Mog: Resolutie van den* 5. *Juny* 1672. *op dat Subject genomen, en mijn geringe Consideratien daar en boven geallegeert; en alsoo de Saak tot d'expresse Ordere van den* Staat, *en uwe* Hoogheid *gerenvoyeert. De lang versochte Adviis-Gallioten, daar van beginnen nu eindelijk eenige te voorschijn te komen, die wy heden met Gequetsten na Zee-land zenden, om in de Gasthuisen verholpen te werden, terwijl het dese Noord-ooste Wind niet toelaat, sy sonder ongemak in de Maas konnen komen. Het sneuvelen van Capiteyn* Bakker, *in onsen laatsten gemeld, bevinden wy abuis te wesen, maar 't is den Commandeur* Mattheus Megang, *voerende*

een

een Fregat van Amsterdam, *genaamt* Damiaten. *Waarmede, Doorluchtige Hoog-gebooren Furst en Heere, etz. Actum in 't Schip* de 7. Provincien, *ten Ancker leggende op* Schooneveld, *den* 11. *Juny* 1673.

Was getekent

Michiel Ad: *de* RUYTER.

P. S. Desen avond is Capiteyn *van Brakel* by ons behouden gearriveert.

Dese volgende Brief schreef den *Lt. Admiraal Tromp* voor de Tweede maal aan hare Hoog Mog: Heeren *Staaten Generaal.*

Desgelijks *Tromp* weder aan de *Staaten Generaal.*

HOOG MOGENDE HEEREN,

MYne Heeren, Wy hebben ons nader geinformeert op de Constitutie van de Battallie, eergisteren tegens d' ENGELSEN *en* FRANSSEN *voorgevallen; wy vertrouwen, dat sy hebben verlooren* 11 *à* 12. *Schepen, soo gesoncken, gesprongen, als verbrant, nevens verscheyde Branders, die door onse Schepen, soo in de grondt, als in de brant geschoten zijn, waar van* 3. *Schepen, hier onder onse Vloot noch met de Stengen boven Water stéken.*

Wy hebben (Gode zy lof) geen Schepen verlooren, alleenlijk eenige Branders, geloove 5 *à* 6; *en is 's Lands Vloot noch in goet Postuur. Hadden wy den harden Wint niet gekregen, waren Heer* de Ruyter *ende Wy van sentiment, om den Vyand weder onder Oogen te gaan sien; doch wijl het Godt de* HEERE, *door continuële harde Wint, niet gelieft, zijn wy met alle vigeur doende, om de Scheepen wederom klaar, en in Postuur te brengen. Ik ben wederom op 't Schip de Goude Leeuw gekomen, die alleen manqueerde een groote Rhae, waar over wy Cito na* Zeeland *hebben geschreven, vertrouwe anders van dage te zullen klaar zijn.*

Wy hebben op dit Schip omtrent 100. *Dooden en Gequetsten bevonden; maar zullen ons van andere Schepen sien te redderen. Schout by Nacht* de Haan, *is mede weder op sijn Schip gekomen, dat insgelijks redelijk wel in postuer is, en is by het overlijden van den Vice-Ad.* Schram, *by Provisie als Vice-Adm. van ons Esquadre gestelt, en den Commandeur* van Meeuwen *als Schout by Nacht, in plaatse van dito* Schout by *Nacht* de Haan.

Waarmede Hoog Mog: Heeren, etz.

Actum in den Gouden Leeuw, op Schoonevelt, *den* 9. *Juny* 1673.

Getekent,

C. TROMP.

De

De *Nederlanders* hadden doorgaans al vry gelukkig gevochten, met verlies van seer weinig Volck, wijl al onse Hoofden waren gesond gebleven, behalven de twee voorschreve Heeren *Schram* en *Vlugh*, met Cap. *van Bergen*, en den gequetsten Capit. *Nassau*. Niet een van onse Schepen is 'er vermist geworden, uitgesondert alleen, het verongelukt *Deventer*, nevens sijn Manhaften Capiteyn verdronken.

Prins Robbert schrijft wegens de Zee-Slach, aan *Graaf Arlington*.

Sijn Hoogheid *Prins Robbert* had, na dit slaan, ook een Brief afgesonden aan den *Graaf van Arlington*, des Konings van Engelands principaal *Secretaris van Staat*, uit het Schip de *Royale Charles*, van d'Ooster-bankken, den 8. *Juny* 1673. ten Anker liggende 7. Mijlen van *Oost-Cappel*, ten 1. uur na de Middag, de Wind Z. Z. W. van desen Inhoud:

By dese geef ik u een Relaas van d' Actie, gisteren voorgevallen, zijnde den 7. deser, soodanig als die tegenwoordig kan opgesteld werden, niet hebbende de tijd gehad, om mijn selven van des Vyands Schaade te informeeren. Het quade weder te vooren, gaf ons gelegendheid, om alle de Sanden t'ondersoecken. Na dat wy op dit Schip, met al de Vlag-Officieren, Krijg-raad hadden gehouden, was geresolveerd, den Vyand aan te doen, ten Ancker liggende in een rechte Linie omtrent Schooneveld. *In conformité van onse Resolutie, wierd'er een Esquadron Schepen ge-ordonneert van verscheyde Rangen uit de Vloot, waar van d'Oudste Capiteyn het Commando had, bestaande in 25. Fregatten, 13. Branders, behalven kleyn Vaartuyg, die voor-uit gingen. Gistere morgen omtrent ten 8. uren, zeylden dese met haar Esquadre voor-af na den Vyand, de Wind Z. Z. West, en waren tegens 12. uren ge-engageert met* Tromp, *hebbende d' Avantguarde. Wy waren gedwongen, vroeger te engageeren, als gemeynt hadde, om den Vyand te verhinderen, de Loef van ons te krijgen. Het Esquadre gecommandeert by* Tromp, *wierd by d'onse soo hart gepresseert, dat sy weg moesten deynsen, en retireeren, soo verre als de Sanden haar toelieten. Het Esquadre door de Ruyter gecommandeert, engageerde met de* Graaf d'Estrée, *en de* Franssen; *welke haar treffelijk quéten. Sr.* Eduward Sprag *maintineerde insgelijks 't Gevecht aan sijn Zijde, met soo grooten Couragie en Resolutie, dat hun gantsche Vloot allenskens moest retireeren, dat, had het niet geweest uit Vrees voor de Bancken, wy haddense alle in hare Havenen gejaagt; dan hadden wy sijn Majesteyt een beter Relaas konnen geven: De Saak dus staande, met het aannaderen van de Nacht, oordeelde ik het best, wat af te houden, en hier te anckeren, waar ik nu lig.*

De Vyand heeft een considerabel Verlies gehad, welk sy niet lichtelijk

lijk zullen recouvreeren: veel van haar Volck doot, veel Schepen gedevaliseert, en eenige geruïneert: De Ruyter *en* Tromp *liepen groot perijkel, om verbrand te worden, door eenige van onse Branders, indien sich naar behooren gequéten hadden. Ons Verlies is seer inconsiderabel, twee van onse Schepen alleenlijk ontreddert, te weten de* Cambridge, *en de* Resolutie, *welk ik op meen te zenden om te repareeren, de rest van ons werck zullen wy hier lichtelijk konnen doen. Als noch heb ik maar dese Lijst van de volgende Officieren doot, Cap.* Fowles, *Cap.* Woerden, *Cap.* Finch *en Coll.* Hamilton *was sijn been afgeschooten. De particulariteyten zal zenden, als beter Informatie hebbe. Alle d'Officieren en gemeene Maats quéten haar wonder wel.*

In mijn Esquadre quéten haar specialijk Capiteyn Leg, Sir Johan Holmes, *Cap.* Wettingwang, *Cap.* Story, Sir Roger Strikland, *en* Sir William Reeves, *de eerste nam een Schip van den Vyand, en de laatste bracht een Brander te lywaard van* Tromp; *en indien de Capiteyn van de Brander sijn Plicht had geobserveert,* Tromp *had zekerlijk verbrand; niet te min* Story *en* Wettingwang *be-yverden het soo wel, dat* Reeves *hem self ontsloeg van 't gedrang der Vyanden. Ik verhoop Sijne Majesteyt satisfactie zal hebben, considereerende de plaats, daar wy engageerden, en de Banken, soo wierd'er soo veel verricht, als men had konnen verwachten: en dus verblijf ik het aan sijn Majesteyts favorable Sentiment, aan wien ik wensch, veel gelukkige Jaren in het toekomende, dit zijnde zijn Geboorte-dach.*

Dit Schrijven van *Prins Robbert*, soekt de Voorvallen in de gepasseerde Zee-slach, te verduysteren, en sijn Verlies te bedekken; aangesien hy sich alleenlijk beklaagt, over de hooge Sanden, Ondiepten, en gevaarlijke Gronden, waar heen de *Nederlanders* geweken, en daar in men haar gejaagt hadde; schoon sy ter contrary *d'Engelsen* en *Franssen* tot tien uren in de Nacht nazeylden, en daarom ook des anderen daags meer als een Mijl weegs dieper in Zee ten Ancker lagen; dienvolgens maar twee Mijl weegs van hen af zijnde, konden malkander seer gemakkelijk sien. De *Nederlanders* benedens Wind leggende, hadden hare Vyanden gelegendheid, om t'aller uren te konnen op hun afkomen; maar sy ylden daar toe niet seer.

D'*Engelsen* hebben 't voor een oude gewoonte, altoos hare Schaade te verbloemen, ja soodanig dat sy ook selfs met het grootst Verlies, sich van *Victory* en Overwinning derven beroemen; en of het gewonnen of verlooren zy, nochtans hebben sy altoos d'Overhand behouden. 't Welk ook genoeg uit de bovenstaande Brief, en al haar voor-geven te bespeuren is, daar sy sich

d'Engelsen Roemen altoos, schoon met groote Schade de Nederlaag mochten gehad hebben.

niet ſchuwen, te ſeggen, de Nederlandſche Vloot ſoodanig aangegrepen te hebben, dat deſelve aanſtonds in den beginne voor hun ſoude gewéken zijn; en by aldien by lichten dage, ſonder gevaar van te ſtranden, tuſſchen hare Zanden hadden konnen komen, ſy ſulks geenſins ſouden nagelaten hebben; ja indien den Dach wat langer ſijn Licht gegeven, en ſy *Engelſen* een ruyme Zee gehad hadden, dat als dan de Nederlandſche Vloot wel beter ſou moeten hebben inboeten. Dan, dat ſy te rug gebleven waren, was alleen uit oorzaake, dat ſy te weinig Ruymte hadden, en al op vijf Vadems Water vervallen zijnde, vreeſden noch ondieper te komen; echter hadden ſy van de *Nederlanders* twee harer grootſte Schepen verovert, als een van 58. en het ander van 70. Stukken Geſchut, doch deſelve waren ſoodanig doorboort en geruïneert geweeſt, dat beyde in de Nacht moeſten ſincken; desgelijks hadden de *Franſſen* ook een Schip van de *Hollanders* genomen, en een groot getal Nederlandſche Schepen waren gedurende dit Gevecht geſoncken, geruïneert en geſneuvelt. Daar en tegens hunne Schaade had ſeer weinig of niets te beduyden, alſoo ſy niet een Engels noch Frans Schip verloren hadden; ja, dat *Prins Robbert* omtrent den avond, d'*Admiraal Tromp*, met noch een ander Vlagge-Schip, wel ſoude verovert en weg genomen hebben, indien niet de Beſorging, van ſijn Vloot voor de Zanden te beſchermen, hem ſulks verhindert hadde; met veel meer andere ongefondeerde Redenen en ydele Voorgevingen, waar mede ſy malkander, ſoo wel door geſchrift als mondeling ſochten te paaijen.

Schoon *Prins Robbert* nu ſchreef, als of wy de Nederlaag gehad hadden; dat onſe Vloot ſeer qualijk geſteld, en in de Zanden gewéken was, kon doch ſulks by Onpartijdigen geen geloof vinden; maar ter contrary, ſchreven onſe Vloot volkomen de VICTORIE toe; niet alleen, om dat 'er veel Vyands Schepen waren gebleven; maar ook om dat uit alle Omſtanden bleek, dat de Vyanden ſelfs wel twee Mijlen verder waren te rug geweken; 't welk particuliere Lieden, die 't Gevecht aanſchouwden, getuygden. Wat voor apparentie kon'er dan zijn, dat onſe Vloot voor den Vyand ſou gewéken hebben; aangemerkt ſy na de Slagh wel een Mijl verder in Zee lag, dan voorheen had gedaan; en ten zy de Donkerheid van de Nacht was tuſſchen gekomen, ſouden de Vyanden veel meer het Hooft geſtooten hebben: doch ſulx wierd nu daar door verhindert; en ſy kregen

gen goede gelegendheid, om hun Verlies te konnen bedekken, en onder de hare, veel Verdichtſelen van een ge-ïmagineerde *Victorie* uit te ſtrooyen. Maar de Maſten en Stengen van d'Engelſche en Franſche geblevene Schepen, die ter plaatſe van de *Battaillie* eenigen tijd boven water bleven uitſtéken, desgelijks ook de Wrakken en ſtukken van Schepen, die aan de Hollandſche en Zeeuſche Kuſten quamen aandrijven, getuygden genoegſaam haar Verlies en Nederlaag.

Dat Schip, waar van *Prins Robbert* ſchreef, als of Cap. *Legg* het ſelve genomen had, was waar, doch in deſer voegen: Cap. *Bakker* voerende het Fregat de *Jupiter*, was van 's Lands Vloot afgeſneeden, waar op hem een Brander quam aan-ſetten, ſoo dat hy ſijn Volk ordonneerde, in de Boot te vallen, om deſelve af te keeren; waar in hem ſoo vele gehoorſaamden, dat niet de helft binnen boort bleef; waar door d'*Engelſchen* dit Schip doen lichtelijk overmeeſterden, en omtrent 4. glaſen behielden: Dan deſe Capiteyn onſe Vloot naderhand *Victorieus* ſiende, en den Vyand aan 't wijken rakende, overweldigde weder d'*Engelſen* binnens boort, en quam dus by onſe Vloot. Soo dat wy niet een Schip vermiſten, dan alleen het Schip *Deventer*, daar van hier voor geſegt, dat het verongelukt is. Waar uit dan klaarlijk blijkt, dat al het roemen en praalen der *Engelſchen* gants ter wereld geen Fondament heeft; en by aldien ſy wat veel dusdanige *Victorien* verkrégen, apparentlijk hun Verlies wel haaſt gewaar ſouden werden. Gelijk dan verſtandige Lieden in *Engeland* wel wiſten, wat van de Saak was; en dat deſe Voorgevingen maar dienden, om 't gemeene Volk in ſlaap te wiegen.

Maar 't geen de *Franſſen* hier van ſeyden, had noch veel minder gront; als, dat hare Schepen, de *Hollanders* doen wijken, en daar van een Schip genomen hadden; al waar ter contrary ſeer zeker is, dat 'er verſcheyde van hare Schepen geruineerd en gebleeven zijn, en dat ſy ſelfs, nevens d'*Engelſen*, voor de Hollandſche Vloot moeſten wijken. 't Was waar, dat ſy wel gevochten, doch ook dapper het Hooft geſtooten hadden.

Dan, ſoo als d'*Engelſen* hun Schaade ſochten te verbloemen, en ydereen in te prenten, dat ſy de *Victorie* hadden; ſoo deden niet minder de *Franſſen*, die al de Eer van dit Zee-gevecht aan hare *Natie* toeſchréven: Want in 't Verhaal, dat ſy daar van uitgaven, verheften ſy ſeer hoog de Courage van hun Volk; wijl ſy verhaalden, dat in elk *Eſquadre* der *Engelſen*, hun Schepen

Relaas der *Franssen* wegens het Zee-Gevecht, waar in sy seer roemen, schoon weinig Eer behaalden.

de Voortocht hebbende, Wonderen deden. Welk Verhaal dusdanig was: *'t Gevecht begon door 't Roode Esquadre van* PRINS ROBBERT, *in welkers hooft* 4. *Fransche Schepen waren, te weten*, de Conquerant, *gecommandeert door Cap.* Tivas, *die Wonder dede*; *maar wierd door een Canon-schoot geraakt*; d'Esguillon, *gecommandeert van* Monsr. Louis Gabaret, d'Invincible, *van* Monsr. d'Estival, *en* d'Oriflame; *de* Ridders de Bethune *en* de Tourville *betoonden genoegsaam hun Couragie*: De Ruyter *willende de* Linie *van den Franschen Vice-Admiraal doorbréken, wierd van den* Tonnant, *gecommandeert van* Monsr. de Previlly, *gevolgt, die een Schip, dat by hem lag, enterde, een party Volks oversmeet, en inkreeg, zijnde* Sr. de la Chaboissiere *en den* Ridder de Tery, *d'eerste met den Dégen in de Handt daar ingekomen, welke laatste de Lt. doodende, was in groot gevaar, ten zy een Volontaire* du Rivaux, *de Capiteyn hadde gedoot.* Monsr. Gabaret *had ook een Schip van den Vyand in gekregen, maar na dat eenige Gevangens had meê genomen, verliet het selve weder, om dat* de Ruyter *daar by gekomen, hy sich niet wilde ontblooten, ook was 't geseyde Schip beneden Wind. De* Marquis l'Hominez *op de* Sage, *en* Sr. des Ardens *deden alles wat men van hun groote Couragie kon verwachten.* Prins Robbert *beleet selfs, dat de* Franssen *hun wel gequéten hadden, verklaarende dat de* Hollanders *nooyt soodanige Onversaagtheid en Ervarendheid hadden betoont, dan in dese Rencontre. In 't Esquadre van de* Franssen *waren gebleven* le Sr. Tivas, *en een braven Vendrig* Poitté; *den* Ridder de Flaccour *door een Splinter aan sijn kin gequetst*; *een Vendrig* Sicaud *beyde de kaken weg*; Chaboissiere *Lt. met een Pistool-schoot in de zijde gewond*; du Rivaux, *Volontair, gequetst*; Monsr. le Marquis de Grance, *die met de Schepen van sijn Verdeeling, de Vyanden geheelijk hadde verdreven, was ook gequetst*; *den* Ridder de Roncerolles *een schouder weg genomen*; le Sr. de St. Michel, *en* 2. *Capiteyns van Branders*, Bidault *en* Roquillon, *doot. En ten ware de* Hollanders *in hare Bancken hadden gewéken, sou 'er een schrikkelijke Executie in hare Vloot gemaakt zijn.* Dus verre het Fransch verhaal.

De eerste Zee-Slach werd door de Donkerheid des Nachts geeindigt.

De Vlooten dan door den donkere Nacht gescheyden, en de *Nederlanders* dicht by malkander ten Anker gekomen, hadden de Vyanden noch langen tijd de Seylen by gehouden; waar door men hen des Morgens meer dan twee Mijlen weegs afwésig sag, leggende N. W. ten Westen, even boven *Oostende*; en de *Franssen* na de zijde van *Duynkerken* gewéken, waayden een harde Koelte uit den W. Z. W. soo dat weder de Loef van de *Neder-*

Nederlanders hebbende, deselve niet bequamelijk konden by haar komen; weshalven hen weder op hun oude Post voor *Schooneveld* gingen zetten, leggende op 15. vadem Water voor *Westkappel*, yder sich lustig besig houdende, met sijn Schaaden te repareeren, en alles weder in goeden Stand te herstellen. Gelijk dan buyten alle twijffel, de Vyanden mede Werks genoeg hadden, wijl sy gedurig seer wel getroffen, en veel Schaaden toegevoegt waren. Soo dat de Heer *Lt. Adm. van Nes* schreef, dat *de Vyand soodanig getracteert was, dat geen noot hadde, daar van Liedekens te gaan dichten.* En men vertrouwde vastelijk, dat indien wy des voorleden daags noch drie à vier uren dach hadden mogen hebben, de beyde Vyandelijke Zee-Machten te gelijk soude hebben konnen geruïneert geworden zijn. Want de Vice-Adm. *de Liefde* schreef in deser voegen: *In 't Schip de Vryheid, den 7. Juny* 1673. *'s Nachts ten* 12. *uren ten Anker leggende, dat sy van meening en voornemen waren, het Werck den volgenden dach, onder Godes Zégen, geheel ten eynde te brengen.* En sijn Soon, Capiteyn by den Heer *Adm. de Ruyter*, schreef des Nachts ten een ure: *D'Actie is beter afgeloopen als verwacht hadde: wy zullen den volgenden dach daar weder aan moeten; en hopen als-dan den Haring voorts af te kaken.*

Den dach aanbrékende, sach men allesins de Zee vol stukken van Schepen en verscheyde Wrakken drijven, en het Water met ontallijke Lighamen van doode Menschen bedekt: soo dat eenige Passagiers met het Pakket-boot uit *Engeland* in den *Briel* aangekomen, niet genoeg wisten te spreken, van alle de stukken van Schepen, Houten, Masten, en Menschen, daar sy een geruymen tijd hadden door gevaren. Aan de Zeeuwsche en Vlaamsche Stranden quamen dagelijks veel doode Menschen, stukken Hout, en Wrakken van Schepen aandrijven; dat seer afgrijsselijk te sien was. Allesins ontmoete men in Zee een groote meenigte gebrande stukken Hout en Masten, die overal op onse Kusten aanspoelden. In de *Maas* quamen drie Sloepen tot omtrent *Schiedam* drijven, waar van het eene voor een Frans Maaksel bekent was. Ter *Veere*, en in *Goerée* bracht men verscheyde klein Vaartuig vol Land-Militie op, die aldaar gevangen wierden gezet.

Soo haast als men in *Zeeland* vernam, dat de Vlooten aan malkander waren geraakt, wierd uit dese Provintie aanstonds noch veel *Assistentie* van allerhande Oorlogs-*Munitie* met klein Vaartuig

Uit Zeeland werd groote Assistentie na de Vloot gesonden.

tuig derwaards gevoert. Ook wierd door Trommelslag meer Volk aangenomen, en voorts na de Vloot gesonden, voor een gagie van 24. guldens 's Maands, met absolute Beloften, aan alle die schadelijk gequetst of verminkt mogten werden, dat sy hun geheel Leven lang noch 30. Guldens 's Maands souden genieten, ontfangende yder een Ducaton op de hand tot Vereering; waar door al het gemeene Volck met sulken meenigte 't Scheep wilden loopen, dat'er naaulijks kleyn Vaartuyg genoeg was, om hen te konnen afvoeren.

Voor *Vlissingen* drie Masteloose Schepen arriverende, wierd aanstonds met den grootsten yver tot derselver Herstelling gearbeyd. En van daar, als ook uit alle andere Zee-havens, wierden weder op nieuws versche Schepen tot Versterking aan onse Vloot toegesonden; als uit de *Wieling* twee Oorlogs-Fregatten, *Delft* en *Goes*, waar van het Volk door den *Lt. Adm. Banckert* was afgenomen, en nu weder met ander Volk uitgebracht, door de Capiteynen *Longue*, en *Willem Hendriksz.* die des avonds van noch een Derde wierden gevolgt; en naderhand van noch verscheyde andere considerable Schepen, als hier voor gemelt.

Het getal der Gequetsten, schoon de Vyand seer hévig met grof Geschut en Musquetten schoot, echter seer weinig zijnde, oordeelde de Heer *Adm. de Ruyter*, dat sulks, naast Godes sonderlinge Zégen, ter oorzaake van des Vyands onervaren Volk was toegekomen.

d'Oorzaak van der Engelsen on-ervaren Zee-Volk.

De Reden waarom d'*Engelsen* geen ge-öeffent Zee-Volk hadden, was, dat hun Koning, om de Kooplieden en Inwoonders des Lands niet te lastig te vallen, de Scheep- en Koop-vaart vry gelaten, en het beste Zee-Volk sich op de Koopmans Schepen begeven hadde, willende liever daar, dan op d'Oorlogs-Schepen dienen; waar door d'Engelsche Vloot genootzaakt wierd, sich met geprest, onwillig, en on-ervaren Volk te bemannen. Soo dat eenige Schepen op Kundschap uitgesonden, om de Vyanden t'observeeren, en derselver voornemens t'ontdekken, tijding brachten, dat d'Engelsche Vloot een goet deel kleynder geworden, en 't Volk tamelijk vermindert was. Waar tegens men in de Nederlandsche Vloot noch een ongemeene Dapperheyd bespeurde, en men swaarlijk gelooven kon, dat al hare Schepen soo weinig Dooden en Gequetsten hadden bekomen; weshalven men sulk Geluk ook eenig alleen de behulpelijke hand Gods moest toeschrijven. Uit *Middelburg* wierd bericht, dat des Woensdags, wanneer de Vlooten aan malkander waren, de

Heer

Heer Veld-Marschalk *Wurtz* als een vliegent Hert door *Walcheren* heen en weder had geloopen, om soodanig op alles goede Ordre te stellen, dat het een wonder om sien was. d'Engelsche Gevangens aldaar, seyden: *In den Kromwelschen Oorlog voerden wy een Schrobber of Besem op verscheyde Schepen; maar nu hebben de Hollanders recht en reden, om op ider Oorlog-Schip een Besem in hun Vlag te stellen: Want nooyt soo lang de Wereld gestaan heeft, is diergelijke geschied, dat Vier kleyne Provintien, de Scheeps-Vlooten van twee soo machtige Koningen hebben derven aantasten, en die soo Victorieus uit de Zee geslaagen.* Twaalf Compagnien Borgers trokken uit, om hare Plaatsen en Zee-stranden wel te bewaren, en wierden noch door 1000. Boeren en 400. Soldaten versterkt; wijl de Vyand van voornemen was, met het Land-volk, dat sy voor *Duynkerken* in plat-boomde Schepen ingescheept hadden, op dese Kusten te landen; gelijk sulks omtrent *Schevelingen* mede gemeend hadden te doen; maar dit Desseyn was hun nu geheel mislukt door desen Uit-val der Zee-Slach, die geheel contrary hare gissing en meining was geloopen.

Die selfs de Dapperheyd der Nederlanders beroemen.

't Is seer aanmerkens-waardig, dat vele *Pronosticatien* in verscheyde Almanakken, op het eerste Quartier den 7. deser Maand, desen gelukkigen Zee-slag ons hebben willen voorseggen; als die van *G. J. Zaagman*, 1673. tot *Amsterdam* in quarto gedrukt, en door *D. R. van Nierop* gemaakt; daar hy in 't eerste van *Juny* segt: *Laatste Quartier, Woensdag den 7. namiddags ten 3. uren, 26. Min. Venus en Luna in het △ Aspect, maakt goet Somer-weer, maar veel siecke Luyden. Daar werd een groote Battailje te Water en te Lande geslagen, dat by veelen groote Courage maakt.* HOLLAND *bevecht* VICTORY.

Pronosticatie van dat de Hollanders de Slag souden winnen.

Alhier volgt de Tweede Zee-Slag der Fransche *en* Engelsche *Oorlogs-Vlooten, tegens de Zee-Macht der* Vereenigde Nederlanden, *den 14. Juny 1673. voorgevallen.*

GEduurende dat 's Lands Vloot op *Schooneveld* lag, deed de Heer *de Ruyter*, door de Brandwacht, geduurig des Vyands Vloot recognosceeren, desgelijks ook de *Engelsen*, den Nederlandsche Vloot. Waar op den 12. deser de Lt. Adm. *de Ruyter* Krijgs-Raad houdende, beraadslaagt wierd, alsoo nu alle Schepen weder gerepareerd en hersteld waren, wat met 's Lands Vloot best

De Nederlandsche Krijgs-Raad ter Zee.

besluyt, den Vyand weder aan te tasten.

best te doen stond; en alles wel overwogen zijnde, wierd geconsidereert, dat geen Schepen meer uit het Vaderland te verwachten hadden; en ter contrary den Vyand, met d'eerste Westelijke Wind, buyten twijffel stond versterkt te worden; dus wierd eendrachtig goet-gevonden, by aldien geen contrary Ordere van de Regeering quam, den Vyand op den 14. deser, onder Gods genadige Zégen, aan te tasten, van onse Kusten af te drijven, en deselve (was 't doenlijk) geheelijk te ruïneeren. Den 14. deser 's morgens de Ed. Heeren Gedeputeerden van hare Hoog Mogenden aan Boort van den *Lt. Admiraal* komende, te weten, de Heeren *Bosvelt*, *vander Meyden*, *Maregnault*, en *van Viersen*, conformeerden sich de welgemelte Heeren, met de genomene Resolutie van den Krijgs-Raad. Waar op de Heer *de Ruyter* ten half negen uren, de Blaauwe Vlag met een Wimpeltje liet waaijen, zijnde een Zeyn, om 't Gebed te doen; 't welk solemnélijk gedaan, en Godt om sijn zégen gebeden zijnde, is de Vloot ten 11. uren, na dat gemelte Heeren Gedeputeerden van Boort vertrokken, onder Zeyl, recht op den Vyand aangegaan, zijnde in drie *Esquadrons* verdeelt, waar van d'Adm. *Tromp*, *d'Avantguarde*; d'Adm. *de Ruyter*, de *Battailje*; en d'Adm. *Banckert*, *d'Arrierguarde* voerden.

d'Engelsche en Fransche Vloten zijn door het eerste Slaan, seer gemindert.

Dus met een Voor-wind afkomende op den Vyand, die nu van 140. Zeylen tot 118. vermindert was, scheenen ons eerst te willen in-wachten; doch wat meer tot hen genadert, hielden geen stant; maar kosen soo wel de *Franssen* als d'*Engelsen* de Vlucht, stellende hun Cours, met alle macht van Zeylen, Noord-Noord-West aan, by de Wind op, om, soo veel hen mogelijk was, de Nederlandsche Zee-Macht t'ontwijken.

De tweede Zee Slag begint,

De Heer *Tromp* seer verdrietig, van den Vyand dus lang t'achtervolgen, sonder deselve te konnen in *Battailje* krijgen, schoot omtrent ten 5. uren na-middag eenige Schoten met Canon; waar op des Vyands Blaauw *Esquadre*, 't welk *d'Avantguarde* was, den Heer *Tromp* tijd gaf, hen in te halen; soo dat het Gevecht een Aanvang nam. De Heer *de Ruyter* attaqueerde 't Esquadre van *Prins Robbert*, die al wijkende vocht; en de Heer *Banckert* raakte aan 't Fransche Esquadre. D'*Engelsen* en *Franssen* waren weder onder malkander gerangeert. De Heer *Tromp* leyde den *Admiraal* van de Blaauwe Vlag aan Boort, en was hem genoegsaam Meester, doch wierd gesecondeert van den Schout by Nacht, dat een seer groot Schip was, waar tegens hy hem

hem echter soodanig weerde, dat het selve wel haast genootzaakt wierd, te moeten afwijken, als zijnde soodanig doorboort, dat het naaulijks boven Water konde gehouden worden. Alhier wierd, in 't heetste van 't Gevecht, den Heer *Joan Bergh*, soo als nevens den Heer *Tromp* op den Overloop stont, de rechter Voet voor 't meest-gedeelte afgeschooten; voorwaar een Ongeluk voor dien Heer, die sich selven soo vrywillig, benevens anderen, uit Liefde tot het Vaderland, op de Vloot had begeven. De Heer *Sweers* was seer hévig tegens veel Vyands Schepen doende, doch raakte in 't korte soo schadeloos, dat het Schip naaulijks langer kon bedwongen worden. Soo dat nu het geheele Gros wederzijds in een seer hard Gevecht was, 't welk soo Furieus is geweest, dat gesegt werd, het selve by 't eerste van over acht dagen, geen gelijk hadde.

De Heer *Tromp* kreeg den Admiraal van de Blaauwe Vlag op zijde, en deed hem stant houden, soodanig dat hy den selve meende te Enteren, waar toe alles van Pistolen, Houwers, en Bijlen gereed lag; maar sulks gewaar werdende, deed sijn uitterste best, om den Dans t'ontspringen. Daar na ontmoete hy den Schout by Nacht van de Witte Vlag, maar hield geen stant. Naderhand quam de Vice-Admiraal van de Roode Vlag, die sich deftig weerde, soo dat met hem dapper wierd gevochten; maar ging eindelijk voort. Als-doen quam het Admiraals Schip, met des Konings Vlag, daar *Prins Robbert* op was; maar hield ook geen stant, en deed seer weinig defentie; Want de Vyand meest altoos maar afdeynsende vocht; zeylende gedurig West-waart aan, na hare Kusten, op dat sy na *Soltsbaay* mochten inloopen: ondertusschen dat het Gevecht seer furieuslijk continueerde, alsoo het de *Nederlanders* leed was, dat sy hare Vyanden dus moesten laten ontsnappen, wenschende, hen wel t'effens te mogen ruïneeren: en deselve aldus tot omtrent ten elf uren in de Nacht nagejaagt hebbende, moesten hen eyndelijk, ter oorzaak van de Donkerheid, laten loopen; 't welk sy soo confuselijk in aller verbaastheid tot op de Revier-van *Londen* deden, dat het schandelijk om sien was.

d'Engelsen met de *Franssen* nemen de Vlucht,

Geduurende het Gevecht wierd een van onse Branders aan een Oorlogs Schip van den Vyand met 80. stukken seer wel besteed alsoomen het selve, door de Vloot heen-drijvende, sag branden; en boven dien waren noch 5 à 6. van des Vyands Capitale Schepen geruineert, verbrand, gesprongen, of gesonkken. Wy

En lijden groote Schade.

 konden

konden niet naar begeeren op den Vyand inbréken, wijl sy gedurig van ons afwéken; doch echter wierden sy in d'occasie niet veel gespaart, soo haast hen maar met het geblaas van ons Canon konden bereyken; waar door vele soodanig begroet en verwellekomt waren, dat genoeg te doen hadden, om hare te Huys Weg wel te vinden.

Alwaar de *Hollanders* niet een Schip verliesen.

In tegendeel wierd wederom niet een van onse Schepen gemist, schoon dit Gevecht noch veel furieuser, dan het eerste was geweest. Al onse Hoofden waren noch gesond gebleven, uytgenomen alleen de Vice-Admiraal *de Liefde*, die met een Splinter boven 't rechter Oog wat gequetst was: Ook was 'er weynig van 't gemeene Volck gebléven. De Nederlandsche Vloot dan geen Voordeel meer op hare Vyanden te doen siende, alsoo d'*Engelsen* en *Franssen* gesamentlijk gewéken, en de Vlucht gekossen hadden, deed de Heer Admiraal *de Ruyter* wenden, en 't Zuyd-Oost over-leggen, latende de Vyand sijn oude vluchtende Cours houden. Dus quamen wy weder op *Schooneveld*, met splissen, knoopen en repareeren yverig besig zijnde, lichtelijk om den Vyand weder in 't korte te gaan attaqueeren.

Hier over schreef d'Ed. Heer *Lt. Adm. Generaal* de RUYTER, 's daags daar aan den volgende Brief:

Bericht van de *Ruyter*, wegens de Tweede Zee-Slag.

WY zijn gisteren ten Elf uren 't Zeyl gegaan, om den Vyand aan te tasten, en van onse Kusten te doen afwijken. Soo haast sy dit sagen, gingen mede onder Zeyl; en doe wy op hen afquamen, hielden hun Cours licht af na d'Engelsche Kust. 's Avonds ten vijf uren quamen wy eerst met hen in 't Gevecht, te weten, d'Admiraal Tromp *met de Blauwe, wy met de Roode; en Adm.* Banckert *met de Witte Vlag: Welk Gevecht seer hévig tot 's avonds ten Tien Uren duurde; maar de Vyand ons altoos ontwijkende, konden naar onse Sin niet by hen inbréken. De weynige tijd die wy overig hadden, hebben malkander niet gespaart, maar vry wat gegeven. Het Gevecht soo lang gecontinueert, wendden wy het doemaals, en leyden 't Zuyd-Oost over; en de Vyand bleef den ouden Coers, Noordwest na de Rivier van Londen houden. Voor soo veel my bekent is, hebben wy niet een van onse Schepen verlooren. Van den Vyand hebbe een sien verbranden; doch of het een Brander of Fregat zy geweest, is my onbekent; en of sy naderhand eenige verlooren hebben, weet niet zeker; maar wel, dat sy groote Schaade gehad hebben; 't gene men in 't toekomende wel nader mocht verstaan.*

Uyt 's Lands Schip de *Seven Provincien*, den 15. Juny 1673.

MICHIEL AD. de RUYTER.

En

En dese *Missive*, van den Heer Lt. Admiraal *Tromp*, was aan de Heeren *Staaten Generaal* gesonden. Desgelijks van *Tromp* aan hare Hoog Mog:

HOOG MOGENDE HEEREN,

MYne Heeren, Na dat wy op gisteren omtrent elf uren ons Anckers hebben gelicht, met een Oostelijke Wind, en ons met 's Lands Vloot na den Vyand begeven, heeft deselve mede Anckers gelicht, en met alle de Zeylen by, soo veel doenlijk, van ons af-geloopen; soo dat wy met ons Esquader d'Avant-Guarde, *des Vyands Avant-guarde de Blaauwe Vlag, omtrent de Klokke vier uren des namiddags hebben beginnen t'attaqueeren, ende hebben tot 's avonds in 't doncker, hevig met hen gevochten. Onderwijle quam de Lt. Adm. Generaal* de Ruyter, *als ook de Lt. Adm.* Banckert *mede sterk in 't Gevecht. Dus hebben wy den Vyand tot omtrent vijf mijlen van* Soultzbay *geconvoyeert; wanneer het doncker zijnde, wy weder na onse Rendevous-plaats op* Schoonevelt *hebben gewend. Ons Volck in de Vloot heeft noch uytnemende Couragie. Wy hebben een groot Engels Schip sien branden; en ook eenige Schadeloos. Hoe het met de andere Esquaders gegaan is, zullen U* Hoog Mogenden *wel verstaan; waar aan my refereere. Ik kan mijns wetens niet vernemen, datter van ons eenig Schip verongelukt is.*

Waarmede,

Hoog Mogende HEEREN, *zullen Godt Almachtig bidden, Uwe Hoog Mog. Persoonen ende loffelijke Regeeringe meer ende meer te willen zegenen,*

Ende verblijve

Uwer Hoog Mog. Ootmoedige, gehoorsame en getrouwe Dienaar,

Was geteeckent,

C. TROMP.

Actum in den Goude Leeuw, op Schooneveld den 15. Juny 1673.

Alhier volgt een *Extract* uyt het *Journal* of Dach-Register van den Heer Lt. Adm. *Tromp*, geschreven op het Schip de *Goude-Leeuw*.

Extract uyt het Journaal van de Heer *Tromp* sijn Schip de *Goude-Leeuw*.

DEn 14. *Juny* 1673. *des Woensdags morgens de Wind noch Oostelijk, en met goet Weer vermengt, begon sich deselve omtrent de Middag na het Suyd-Oosten te wenden; waar op de Heeren Admiraal Generaal* de Ruyter, *een Krijgs-Raads Zeyn gaf, daar de Heer* Butzelaar *en* Reygers *present waren; en beslooten wierd, wijl wy een favorabelen Wind*

 op

op den Vyand hadden, den selve met onse gantsche Macht tégen te gaan, en, indien mogelijk, totaliter te ruïneeren. Waar op de Heer de Ruyter *Zeyn gaf, onse Cours derwaards aan te zetten. Wy aanstonds ons Ancker lichtende, geraakten met de Suyder Son onder Zeyl. Soo haast de Vyanden sulks gewaar wierden, lichten ook Ancker, en gingen door; houdende hen soo scherp by de Wind, als mogelijk was: 't Welk ons deed vermoeden, sy de Wind van Ons sochten t'erlangen; doch wy zeylden ook soo snédig by Wind, met ons Esquader, 't welk* d'Avant-Guarde *hadde, dat wy de Blaauwe Vlag, die insgelijks de Voortocht van den Vyand had, altoos boven Wind konde blijven. De Vyand had sich ditmaal anders in Slach-Order gestelt, dan over acht dagen; soo dat nu de Franssen, of het Witte Esquadre,* d'Arrier-Guarde *hadden.*

Wy zeylden gesamentlijk om de Noord; maar de Vyanden wéken meer en meer na de Kusten van Engeland, *weshalven wy eenige Schooten met scherp na hen deden, om te kennen te geven, dat sy souden stant houden. Waar door sy van ons aangehitst en bewogen zijnde, occasie gaven, dat wy met ons Esquader, tusschen vier en vijf uren tegens de Blaauwe Vlag in een seer hévig Gevecht geraakten, 't welk voornamentlijk den Admiraal trof, wiens Mars-Zeyl wy geheel aan flarden maakten, en een naby-leggende Fregat sijn Steng af schooten.*

Wy namen voor, den gemelten Admiraal Signeur Eduward Sprag *aan Boort te klampen, en te veroveren; maar alsoo wy niet wijt van hem, twee Branders vernamen, weynig van d'onsen by ons hadden, en de Vyand sich vast aan malkander gesloten hield, moesten wy sulx nalaten, en voorby strijken. Ons Voor-Mars-Zeyl wierd weg-geschooten; waarom wy aanstonds een ander verveerdigden, en het selve weder aansloegen: maar d'Admiraal* Sprag *kon sijn groot Mars-Zeyl niet weder in stant brengen. Op dese wijse geraakten wy met onse byhebbende Schepen, niet weynig tegens de Vyandelijke in Gevecht, zijnde Cap.* Johan de Jong *met het Schip de* Provintie van Uytrecht *vóor-uyt, tegens de voorste Engelsche Schepen geweldig in actie. Hy wende sich verscheydemalen, om te sien, of onse Vice-Admiraal* Sweers *(onder wiens Smaldeeling hy gesteld was) met de andere volgde; maar de Vice-Adm. geheel in tegendeel, bleef een goet stuk weegs te Loefwaard met sijn byhebbende Schepen van ons af leggen, houdende sijn groot Zeyl in den band, schoon sijn groot Mars-Zeyl seer beschadigt was: Boven dien smeet hy sijn Voor-Mars-Zeyl op de Steng, en bleef in soodanige Postuur met verscheyde Schepen van sijn Smaldeeling alsoo leggen; alwaar hy anders, naar onse Meening, seer lichtelijk op den Vyand, en voor ons Smaldeel had konnen geraken, ja, wat meer is, daar wel konnen drijven. Wat*

oorzaak

oorzaak hy daar toe mocht gehad hebben, konnen wy niet gewaar werden. Hy mag ſulks, ſoo veel hy kan, ſelfs verantwoorden.

Op onſe zijde hadden ſoo veel te doen, als vermochten; wijl ons Volck jammerlijk hun Leven moeſt laten, en al het loopende en ſtaande Wand verplettert en aan flarden geſchooten wierd; waar toe onſe groote Brand-ſteng ook van boven neder geraakte, nevens d'Admiraals Vlag, die wy in korten tijd weder oprichte. Ondertuſſchen bleef gemelte Vice-Admiraal Sweers *noch van ons afleggen; maar ſijn byhebbende Schepen, die, ſoo 't ſcheen, Eerlyke Luyden wilden zijn, quamen ons als-doen te hulp; waar mede wy, nevens d'overige Schepen van ons Eſquadre, die achter ons lagen, den Vyand ſoo veel te doen gaven, dat gedwongen wierd, licht af te houden, en ons den rug te keeren. Doch, op dat hy niet alleen mocht weg trekken, ſoo convoyeerden wy hem al vechtender-hand, tot op* 10 *à* 11. *uren in den donckere Nacht, wanneer wy hem lieten heen-loopen en ons weder na onſe gewoonlijke Rendevous-plaats op* Schooneveld *keerden; Seer verheugt zijnde, dat wy, tot Roem, Eer, en Welvaard van 't Vaderland, onſen Vyand tot op* 4 *à* 5. *Mijl weegs na* Soultsbay *gedréven en verjaagt hadden; maar het verdroot ons ſeer, dat wy haar niet tot een vaſten ſtant brengen, en grooter Schaaden toevoegen konden, etz.*

In dit Tweede Gevecht was by de *Nederlanders* weder ſeer wel gevochten; en by d'*Engelſen* en *Franſſen* maar al wijkende en te rug-deynſende: ſelfs was de Lt. Adm. Generaal *de Ruyter* ten hoogſten verwondert, van te ſien, dat *Prins Robbert*, die in d'Eerſte Bataillie recht op hem aanzette, gants geen mijne maakte van hem t'attaqueeren; en dat deſelve *Prins*, na een *Salvo* met 12. Stukken van 24 pont, uit den Heer *de Ruyters* Schip ontfangen te hebben, alleen met 4 à 5. ſcheuten antwoorde. Desgelijks ook in deſe Tweede *Actie*, alwaar deſe Prins ſeer koel ſijn Afſcheyd nam. Hoewel nu den Vyand dus victorieuslijk binnen ſijn Havens was gejaagt geworden, echter hadden d'*Engelſen*, volgens haar ſeggen, al wederom de VICTORIE bevochten, en de *Hollanders* in de Zandbancken gedreven; ſeggende, dat hare Vloot maar na Huys was gekeert, wanneer geen kans meer ſagen, om de *Hollanders* te konnen achterhalen; met veel meer andere Valsheden, die men tot *Londen* daar van uitſtrooyden. De *Franſſen* hadden 't ook weder met hun Schepen uitgewerkt, den *Hollanders* op de Vlucht gedreven, en hen veel Schaaden toegevoegt: Maar ſy beneden Wind zijnde, hadden naar hun wil niet konnen abordeeren; ſouden anders noch veel

Prins Robbert toont *de Ruyter* ſeer ſlechte Defencie, en kieſt de vlucht:

 meer

meer gedaan hebben; met veel meer andere Verdichtſelen tot hun voordeel. En *Prins Robbert* ſchreef van deſe *Actie* aan den Graaf *Arlington*, van 't Boort de *Souverain*, den 15. Juny 's morgens ten 9. uren, ſeven Mijlen van *Laſtof*, de Wind O. N. O. zijnde, ook deſen volgende Brief:

En ſchrijft aan Arlington, wegens het Tweede Gevecht.

G*Y hebt uit mijn laatſte verſtaan, dat de Vyand op ſijn oude Poſt van* Schooneveld *lag, en dat wy 7. Mijlen van* Ooſtkappel *ten Ancker bleven, zynde Z. O. van ons. Nu moet ik u ſeggen, van een Tweede Gevecht met hem, op den 14. Juny. De Retraitte van den Vyand na ſijn kuſt, had hem gelegendheid gegeven, ſich te herſtellen, en te voorſien van al wat hem mankeerde: en wel wetende, dat ſoo als de Wind eenige dagen geweeſt was, wy ſulks niet te wege konden brengen, waren dieshalven geëncourageert, op ons uit te komen; gelijk des namiddags met een goede N. O. Wint geſchiede. 't Gene wy wel haaſt gewaar wordende, raakten aanſtonds onder Zeyl, de Wind N. N.W. hebbende alle Takelen gerepareert, en houdende ſoo na by de Wind als wy konden, om hen te beter af te wachten. Omtrent ten 4. uren na middag quam* Tromp *met het Amſterdams Esquadre na Ons, en begon 't Gevecht met het Blaauw Esquadre, ſchietende, na hare gewoonte, van verre. Ontrent ten 5. Uren engageerde de* Ruyter *ſich met mijn Esquadre; en dat van* Zeeland *met het Witte. In 't aankomen veynsde* de Ruyter, *of my dicht op Zy wilde leggen; maar tot op een Muſquet-ſchoot genaadert, wende ſich, houdende ſoo na by de Wind als immers doenlijk was, en retireerde in een ommeſien: dat ons deed gelooven, hy eenige conſiderable Schaade aan ſijn Schip had, of dat ſelfs gequetſt was. Hun geheele Vloot geduurig op ons ſchietende tot in den Nacht, hoewel verre van hun aflagen; onſe Schepen haar gront houdende, onaangeſien 's Vyands Branders. Omtrent Middernacht keerde een party van de Hollandſche Vloot na het Z. O. die in 't korte van de Reſt wierd gevolgt, gelijk wy konden ſien door een groote Diſtantie en met een gebroken geſicht. Ten twee uren 's Morgens keerden wy ook, en vervolgde hen tot 6. uren. Siende hen dan niet by te komen, voor dat in hare Zanden waren, geloofde wy het onnoodig, hen langer te vervolgen. Dus keerde wy weder te rug na onſe eigen Kuſt. Al wat wy meer van den Vyand konnen ſeggen, is, dat ſy in groote Diſordere retireerende, ons onkundig laten van de Schaade, die ſy geleden hebben. Aan onſe zijde hebben wy niet een Schip, en weynig Volk verlooren. Van onſe Commandeurs, Cap.* White, *op de* Warſpite; *en Cap.* Sadlington, *op de* Kroon, *zijn doot: van de Land-Officiers Cap.* Henshauw, *en Lt.* Fitsgerald *doot; Lt.* Tufton *gequetſt.*

Dit

Dit Schrijven geheel buyten Waarheid, wierd by Onpartijdigen ook ſoo opgenomen: Want daar *Prins Robbert* in ſijn eerſte Brief adviſeerde, d'Onſen ſoodanige Schaade toegevoegt te hebben, die niet licht te repareeren was; en dat de Sijnen ſeer weinig geleden hebbende, die lichtelijk ſouden herſtellen; ſoo ſchreef hy nu recht contrary. Waar uit dan noodzakelijk moeſt werden beſloten, dat hy ſijn Schaade van d'Eerſte Slag verbloemd heeft; 't welk van deſe Tweede mede ſeer wel te gelooven ſtaat: Want neutrale Schepen, door d'Engelſche Vloot in 's Konings Diep (daar ſy na dees Tweede Slag in gevlucht waren) heen-paſſeerende, getuygden, na de gantſche Vloot geteld te hebben, dat deſelve in 70. Razeylen beſtond, waar onder 23. Franſche waren: Een zeker bewijs, dat 'er 20. van hunne Oorlogſchepen en wel omtrent de 40. Zeylen van Branders en ander klein Vaartuig in deſe Twee Zee-Slagen gebleven zijn. Want *d'Engelſen* ſchreven ſelfs, dat hun Vloot uitloopende, in 60. en de Franſche Macht in 30. Oorlog-ſchepen, behalven de Branders en klein Vaartuig, beſtont.

Wederlegging van den Roem die *d'Engelſen* ſich wilden toe-eigenen.

Wat *Prins Robbert* voorder ſegt, d'Onſen ingewacht te hebben, is niet waarſchijnlijk; want deſe Laatſte Slag ſou als-dan wel dicht by de plaats van d'Eerſte *Batailie* geſchied zijn; alwaar nu deſelve ſoo diep in Zee, ja tot onder de Engelſche Kuſt is voorgevallen. En dat de Heer *de Ruyter* gedurig ſoude afgewéken hebben, heeft noch veel minder ſchijn; en 't is klaarblijkelijk genoeg uit alle Getuigeniſſen, dat deſe *Prins* op d'Aankomſt van gedachte Heer *de Ruyter*, t'elkens ſelfs afdeynsde, poogende aldus ſijn eigen Flaaumoedigheid op ſoo een Dapperen Held te werpen, wiens Vroomheid, hy en veel andere Engelſche Admiraals, dikwils beproeft hebben, en van hem zijn overwonnen geworden.

Haar Verlies van Schepen:

Dat de *Hollanders* ſouden te rug gewéken, en ſy op hun gront beſtandig gebléven zijn, is alſoo ſeer buiten apparentie, als de Reſt; wijl het zéker genoeg is, d'*Engelſen* en *Franſſen* geſamentlijk met ſulken Confuſie de Vlucht namen, dat indien de Donkerheid des Nachts ſulks niet had verhindert, ſy een veel grooter Schaade ſouden geleden hebben. Sy waren niet alleen de Rivier van *Londen* ingeloopen, maar hadden ſich al hooger op na *Quinbury*, of de Baay van 't Noorden, en tot *Chattam* begeven, ſonder eenig ſchoot te ſchieten. Daar was ook veel van 't Boots-Volk over boort geſprongen, om van de Schepen weg te loopen, getuygende, dat de *Hollanders* wonderlijk, en als deſperaat gevochten hadden.

Da

De Nederlandſche Vloot keerde niet eerder op *Schooneveld*, voor dat d'*Engelſen* en *Franſſen* geheel uit het geſicht waren geweken; ook was het wel des anderen daags avond: in diervoegen het gants ydel, en geheel mal apropo is, dat *Prins Robbert*, volgens ſijn ſchrijven, de Hollandſche Vloot, den 15. 's Morgens ſou vervolgt hebben.

Dat hy ſegt, ons ſoo veel Dooden en Gequetſten veroorzaakt te hebben, is gants onwaar: want op het geheele Amſterdams Esquadre zijn niet meer dan 216. dooden, en 285. Gequetſten in deſe Twee *Bâtaillien* bevonden; en desgelijks op d'andere Esquaders naar advenant. Waar tegens van d'Eerſte Slag, uit des Vyands Vlooten 2400. Gequetſten tot *Duynkerken*, veel tot *Calis*, en een groot getal binnen *Engeland* waren gebracht. Naderhand voerden ſy noch wel 400. gequetſten na *Harwits*; en hoe veel ſy noch onder-weeg op verſcheyde Plaatſen, en op de naaſtgelegen Dorpen brachten, om geen Alteratie in de Stad *Londen* te veroorzaken, echter waren ſy noch genootzaakt, een goet getal daar binnen te brengen; 't welk ſy by partyen en op verſcheyde dagen deden, om te minder Onſteltenis te maaken: doch het Getal wierd als ontelbaar bevonden. Sulks dat men rekent, ſy in deſe Twee Gevechten wel meer dan 3000. Dooden, en 6000. Gequetſten gehad hebben.

En haar groot Verlies van Volk.

Men vond 3. van hun overige Oorlog-ſchepen ſonder Stengen, twee ſonder Boegſprieds, 3 à 4. die geen Galjoenen hadden, en veele ſoo geweldig doorſchooten, dat men niet genoeg kon te kennen geven, hoe deerlijk deſelve toegeſtelt, en hoe ſeer ſy gedevaliſeert waren; ſoo dat in langen tijd niet konde ſuffiſant werden, om weder in Zee te komen. De Vyanden ſelfs beleden in deſe *Twee Battaillies*, over de Drie Duyſent Dooden en Gequetſten gehad te hebben, behalven al die ſy verſweegen, van de gene die ſelfs niet konden ſpreeken. Tot *Duynkerken*, *Boulogne*, en *Cales* zijn van beyde de Slagen, wel omtrent de 4000. Franſche Gequetſten aan Land gezet, en daar onder veel Officieren; ſoo dat 'er meenigte op de Straaten moeſten blijven leggen, vermits men geen plaatſen genoeg voor hen in Huyſen wiſt te vinden. Binnen *Duynkerken* voornoemd, wierd op Lijfſtraf verboden, van de Zee-Gevechten iets meer te ſpreeken. Want over dit verlies een groot Misnoegen en 't weedracht tuſſchen *d'Engelſen* en *Franſſen* ontſtond; d'een de Schuld op d'ander leggende: En de *Hertog van York* ſcheen het COMMANDO nu

ſelfs

ſelfs te willen aannemen, dreygende, ſeer haaſtig wederom dapper te zullen doen repareeren, en de Vlooten te verſterken met eenige Oorlogſchepen en Volk, van *Tanger* onlangs aldaar gearriveert.

Ondertuſſchen wierd in *Engeland* en *Vrankrijk* wonderlijke Leugenen van het Verlies der *Nederlanders* uitgeſtrooyt; als dat onſe Vloot byna gantſchelijk geruïneerd ſou zijn; en dat wy ettelijke Duyſent Matrooſen hadden verlooren, met veel meer andere Fabuleuſe Verdichtſelen. Om nu volkomentlijk hun ingebeelde *Victorie* te wederleggen, zullen een *Miſſive* van zeker Engels Heer hier byvoegen, den 15. *Juny* uit d'Engelſche Vloot geſchreven, zijnde als doen 7. Engelſche Mijlen van 's *Konings Diep:*

Myn Heer, Ik kan niet nalaten, U E. deelachtig te maken, van een Tweede Gevecht, tuſſchen Ons *en de* Hollanders, *voorgevallen op den 14. deſer; wanneer men des Morgens ten 6. uren in 't Schip van* Prins Robbert *Krijgs-Raad hield, en reſolveerde, met den N. O. Wind, doemaals waayende, na de Kuſt van* Engeland *te wenden; alſoo de Proviſie ten einde was, veel Gequetſten noch van 't Eerſte Gevecht aan boort waren; en veel Soldaten, beſonderlijk in de Franſche Schepen, ſeer vuyl zijnde, ſiek wierden. Op welke Reſolutie omtrent 10. uren, d'Ankers wierden gelicht; doch een uur daar na ſag men te voorſchijn komen de Hollandſche Vloot, waar op men een Tweede Krijgs-Raad hield, en beſloot, den Vyand aan te taſten; maar eerſt de Wind te winnen; doch ſulks gelukte niet. Tegens 5. uren geraakte men in 't Gevecht, en men moeſt doen de waarheid bekennen, dat de* Hollanders *uit hun Bancken dorſten komen, en ons Offenſivelijk den Oorlog aan doen, hoewel veel onſterker als wy. Men vocht ſoo laat als men kon ſien. Op den 15. 's Morgens hield men weder Krijgs-Raad:* Prins Robbert *wilde vechten, maar vond niemand van ſijn Opinie, ſeggende, dat men de gantſche Vloot in Perijkel ſoude ſtellen; derhalven ſulks niet te konnen doen. Wy hebben veel Dooden en Gequetſten, waar onder vry veel van Qualiteyt, en 3. Capiteyns, ook vele Schepen reddeloos. Twee Franſche Schepen blijven noch van Ons, en vreeſt men, dat verlooren zijn.*

Brief van een Engelſche Heer, aan een ſijner goede Vrienden.

Ook hoorde men, dat een groot Frans Heer (men meende Graaf *d'Eſtreé*) aan *Colbert* had geſchreven, van de groote *Actie* by den Adm. *de Ruyter* uitgewerkt, wenſchende, ſoodanige Eer had

De Vyanden ſelfs roemen de Daaden der *Nederlanders.*

had mogen bevechten, al ſou dan aanſtonds geſtorven zijn. Sulks men vernam, dat de Vyanden ſelfs, d'Uitwerkingen van onſe *Admiraals* preeſen; en dat al hare *Victorie*-Roem, alleenlijk maar geſchiede, om het gemeene Volk in ſlaap te wiegen. De Poëten nu weder ſtoffe hebbende, om te dichten, maakten daar op dit volgende Vers:

Dum, Batavi terrâ cedunt, Mare deſerit Anglus,
Cumque maris Domino Gallus & ipſe fugit,
Hic pelago afflictis reparatur gloria Belgis;
Sed Galli terrâ promptius arma gerunt:
Scilicet unde aliquid ſperent ſucceſſibus iſtis
Belgæ et Gallus habent, Anglia ſola nihil.

Of anders:

'tWijl d'*Hollander* 't Veld, en d'*Engelsman* Zee verlaat;
Voor deſen Heer der Zee, de *Frans* ook vlieden gaat:
Des werd d'Eer herſtelt, van *Ne'erlands* verdrukte Lieden:
Doch *Vrankrijk* eer ree, hen te Land het Hooft te bieden.
Waar van *Holland*, met *Vrankrijk* beter Spoed verwacht;
Maar *Engelands* Geluk, werd daar in niet gedacht.

De Nederl. Brandwacht, raakt met twee Engelſche Fregatten in Gevecht.

d'Engelſche en Franſche Vloot, ſchoon nu geheel in de Baay van 't Noorden geloopen, ſonden echter 2. Fregatten, de *Kroon* en *Nachtegaal*, na onſe Vloot, om die te recognoſceeren; doch op den 18. deſer onſe Brand-wacht ontmoetende, raakten daar mede in Gevecht; maar wierden wel haaſt op de Rivier van *Chattam* gedreven, na dat dapper in de Beere-bijt hadden geweeſt. Waar op Schout by Nacht *de Haan*, den 21. deſer met 12. Fregatten en 4. Branders na d'Engelſche Kuſt is gedetacheert, om d'Engelſen te recognoſceeren; maar deſelve geheel hoog den Rivier opgeloopen, is gedachte Schout by Nacht den 27. deſer weder by het Gros van 's Lands Vloot gekomen.

Een beëdigt bericht der 12. Fregatten, om den Vyand op d'Engelſche Kuſt te recognoſceeren.

Alhier volgt het be-ëdigde Bericht, wegens de voornoemde 12. Fregatten, die na d'Engelſche Kuſt hadden geweeſt, om den Vyand te recognoſceeren; gedaan den 26. *Juny* 1673.

ARnold *Leuniſſe*, Capiteyn op het Fregat de *Jonge Maria*, waar van ſich de Heer Adm. *de Ruyter* bediende, betuygt en verklaart, dat hy heden over 8. dagen des Maandags, op het Bevel van gemelte Heer *de Ruyter*, nevens 18. Schepen, te weten, 12. Oor-

Oorlog-schepen, de rest Branders en Advijs-jachten, onder het *Commando* van den Schout by Nacht *de Haan*, gesamendlijk na de Rivier van *Londen* zijn gezeylt, alwaar sy des Donderdaags eerstelijk arriveerden voor *Soltsbay*, daar geen Schepen waren te vinden. Wyder na het *Konings Diep* geavanceerd, vonden daar twee Engelsche Kitsen van de Blaauwe Vlag, met noch een Koninklijk Schip; Dat hy *Leunisse* na de twee Fregatten toe-zettende, sy om Hulp na het Konings Schip schooten, en derwaards aan liepen; waar op het selve sijn Ancker lichtende, gesamentlijk na hem toequamen; soo dat sich genoodzaakt vond, weder na sijn Vloot te keeren, die voor 's *Konings Diep* lag, alwaar hy onder-weeg een Pakket-Boot genomen, en by den Schout by Nacht *de Haan* gebracht hadde; Dat de Schipper van 't selve Pakket-boot, met waarheyd bekrachtigde, dat alle Engelsche en Fransche Schepen, gesamentlijk omtrent 70. Zeylen sterk, tusschen *Gravesande* en *Quinburry* lagen; en dat'er dagelijks soo veel Dooden en Gequetsten aan Land wierden gebracht, dat deselve by-na een ontelbaar Getal uytmaakten: Dat men daar ook voor-gaf, als of de Hollandsche Vloot tot op 17. Schepen vernield en geruïneerd was; Dat de Heer *de Ruyter* aldaar gevangen zijnde, dagelijks met den Koning binnen *Londen* in de Karos reed; dat *Tromp*, en Schout by Nacht *de Haan* doot, en hun Schepen in de gront geschooten waren; Dat d'*Engelsen* Dertig Duysent Man wilden inschepen, en op *Zeeland* aanzetten. En als hem wierd gevraagt, of hy, en die met hem waren geweest, geen Vyandelijke Schepen omtrent *Harwits*, of by den *Wortel-gront* hadden vernomen, soo antwoorde hy, geen andere dan de twee gemelte Kitsen, het Konings Schip, en 2. Pakket-booten gesien te hebben, waar van een na den *Briel* gaande,. het selve sijnen Weg had laaten vorderen; maar het andere na *Harwits* willende, weg genomen hadde; en dat de 2. Kitsen met het Konings Schip sich na 't Gros van hun Vloot begaven. Voorder berichte Capiteyn *Leunisse*, dat hy met sijn Fregat wel 6. mijlen weegs de Rivier van *Londen* opgezeyld hadde, en doch geen andere Schepen meer, dan hier voor gemeld, vernomen; echter had van verre, boven op sijn Steng, omtrent 4. Mijlen van hem af, des Vyands Vloot konnen bekennen. En dat eyndelijk de Schout by Nacht *de Haan*, met sijn Esquadre op voorgaande Saterdag weder na 's Lands Vloot was gezeylt, en gisteren namiddag op *Schooneveld* gearriveert. Al het welke meergemelte

Capiteyn, met eenen Eed voor den *President* en Raad der Admiraliteyt in *Zeeland*, bevestigde.

Was onderteykent,

Middelburg den 26. Juny 1673. *Joh. Steenkracht.*

De Nederlandse Vloot begeeft sich voor de Rivier van *Londen*.

Naderhand quam een gedeelte van onse Vloot, die weder volkomen gerepareert, van alles wel voorsien, en met verscheyde versse Oorlogschepen versterkt was, selfs machtiger dan in de voorige Slagen, voor de Rivier van *Londen* kruyssen, werdende ten laatsten van de Rest der Vloot gevolgt; soo dat de Hollandsche Zee-Armade, dese Rivier geheel beslooten hield. Maar na eenige van des Vyands Schepen weder wat begonden af te zakken, wilde onse Zee-Voogt sich midden in Zee zetten, recht tusschen dese *Rivier* en *Schooneveld*; om, of sy noch eens wilden uytkomen, hen dies te bequamer te konnen ontfangen en verwellekommen; latende ondertusschen noch eenige Schepen voor 's *Konings Diep* blijven kruyssen.

De Nederlanders leggen, door dese 2. Zee-Slagen, groote Eer en Roem in:

Dese Twee Zee-Slagen, waar in de *Nederlanders* VICTORIE bevochten, en d'Overhand behielden, brachten den ouden Roem en Manhafte Dapperheyd der *Nederlandsche* NATIE weder een nieuwe Luyster aan; en maakten de gantsche Weereld kundig, dat de opgehitste en hard-getergde Leeuw, geen twee soo machtige Koninklijke Vlooten te gelijk vreesde; maar veel eer deselve met een onverzaagt Hert, en strijdbare Klaauwen dorst onder Oogen treden, om niet alleen sich seer dapper *diffensivelijk* te verweeren; maar ook seer kloekmoedig sijn Vyanden *Offensivelijk* aan te grijpen, deselve rigoureuslijk op de Vlucht te drijven, en Roem-waardiglijk uyt de Ruymte der Zee, tot binnen de Engte van hare Havens, weg te jaagen.

Als nu de Engelsche en Fransche Oorlogs-Schepen dus vliedende, de Rivier van *Londen* quamen oploopen, was de *Koning van Engeland* seer nieuwsgierig, deselve te besichtigen, om te mogen vernemen, op wat wijse dese Groote Zee-Machten, van de Kleyn Vereenigde *Nederlanders* waren verwellekomt geworden. Weshalven sijn *Koninklijke Majesteyt* met den *Hertog van York* sich derwaards begaven, om t'ordonnéren, dat al het gebrokene gemaakt, en al het beschaadigde, soo haast mogelijk, weder hersteld mocht werden; ten eynde sy hare voorgenomene Desseynen, ergens in de Nederlandsche Provintien mochten

ten te werk ſtellen: waar aan het Verlies van deſe beyde Zee-Slagen, een groote Verhindering was geweeſt. Want, het ſeer zéker is, dat indien de Nederlandſche Vloot aan leeger Wal, of in d'Onderlaag was geraakt geworden, en dat haar Vyanden eenigſins gevictoriſeert hadden, ſy hun gereed-hebbende Land-Soldaten ſouden ingeſcheept, en deſelve volgens hunne Voornemens, aan d'een of d'ander Nederlandſche Kuſten doen Landen hebben; waar toe reeds een Macht van 14. à 15000. Man tot *Blakhead* te ſamen gekomen was. Doch deſen Aanſlag wierd uitgeſteld, tot 'er tijd hare Vlooten weder in beter ſtant ſouden gebracht zijn.

Waar door ook de Landings-Deſſeynen harer Vyanden geſtuyt.

Na bovengem: gegeven Ordre, vertoefde ſijn Majeſteyt niet lang; maar begaf ſich aanſtonds met ſijn Heer Broeder weder na *Londen*, werdende kort daar op van *Prins Robbert*, en de voornaamſte Officiers gevolgt, om geſamendlijk de Sake wel t'overwégen, en alle noodige Veréyſching tot de voor-hebbende Zee- en Land-Tocht werkſtellig te maken, ſchoon het Compas, door dit gants onvermoedelijk Voorval, ten uiterſte was verzet geworden.

Ten einde dan de *Nederlanders*, dit Engels Voornemen, om hen ſoo ſtoute Gaſten te willen ter Herberg zenden, met al hun Macht mochten verhinderen, en deſe Ongenoodigden, met ſlaagen en geweld van hun Zee-kuſten af te houden, wierd *Generaal Wurts*, Veld-Marſchalk, met een goet Getal Ruyters en Soldaten uit *Vlaanderen*, in hondert Smakken ingeſcheept, en na het Eyland *Walcheren* overgebracht, om het ſelve, nevens alle Kuſten van *Zeeland*, voor alle Vyandelijke Overvall te beſchermen; aangeſien men alleſins het gerucht hoorde, als dat de *Engelſen* en *Franſſen* geſind waren, onder den Dekmantel der Beſcherming harer Scheeps-Vloot, voornamentlijk wanneer deſelve mocht d'Overhand bekomen, hun gewapend Krijgs-Volk, op de Zeeuwſche Kuſten aan Land te ſmijten, en dat Landſchap alſoo t'overweldigen.

En alle Tegenweer tot Verhindering gemaakt werd.

Aanſtonds na d'Overkomſt van den Veld-Marſchalk Heer *Wurts*, wierd alleſins goede Ordre tot Tegenweer geſteld, en de Troupen alomme langs de Zee-ſtranden, en daar omtrent gepoſteert. Desgelijks lieten de Burgers en Inwoonders des Lands, ſich ook, op d'aannadering des Vyands, in de Wapenen vinden. Doch d'Overwinning der *Engelſen* en *Franſſen* wierd ſoo groot niet bevonden, dat ſy Moed konden hebben, om hun

voorgenomene Land-Tocht over Zee te derven in 't werk ſtellen; maar lieten eindelijk alles na-blijven.

In Nederl. werd een ſolemnéle Dank-dag gehouden, over de *Victorie* ter Zee.

Voor alle deſe en diergelijke Weldaaden, die Godt Almachtig, den VEREENIGDE NEDERLANDEN in haar laag-bedrukte, en byna geheel onderdrukte droevige Toeſtand ſoo genaadiglijk verleent hadde, wierd by hare Hooge Mogende de Heeren STAATEN GENERAAL, als een hoogſt-ſchuldige Plicht der Loff en Dankbaarheid, deſe navolgende Dankſegging door haar geheele Land in alle Steden en Plaatſen geordonneert:

Nademaal het GODT *de* HEERE *Almachtig heeft belieft, uit ſijn Goddel. Majeſteyts Oneyndelijke Goedertierendheid en Vaderlijke Barmhertigheden, den* STAAT *deſer Landen, in deſe tegenwoordige bekommerlijke en dangereuſe Conjuncturen van Tijden en Saken, tegens d'Opinie en gedachten van al onſe Vyanden, te begnaadigen met baarblijkelijke Hulpe en ſonderlinge Advantages, in beyde de jongſt voorgevallene Rencontres en Zee-Slagen, tegens de geconjungeerde Vlooten van de Machtige Koningen van* Vrankrijk *en* Groot Brittanien: *Soo is ter Vergaderinge van de Heeren* Staaten Generaal, *met onſe Toeſtemming in den Naam van de Heeren Staaten van* Holland *en* Weſt-Vriesland, *na rijpe en ſerieuſe Deliberatie hoognoodig ge-oordeeld, dat in plaatſe van d'Ordinaris Bede-dach, die gehouden ſoude werden op den 5. July toekomende, Nieuwe Stijl, ten ſelven daghe gehouden zal werden een Algemeene Danck- Vaſt- en Bede-dach, om Godt den Heere Almachtig ten ſelven Dage van gantſcher Herten te dancken, te looven en te prijſen, over de voorſz. baarblijkelijke Hulpe en ſonderlinge Advantages, ſoo wonderbaarlijk aan ons gegeeven en beweeſen; ook vieriglijk te bidden, en te ſmeeken, dat ſijn Goddelijke Majeſteyt by alle voorvallen ſijnen Zégen over 's Lands Vloot genadiglijk gelieve te continuceren, en daar benevens de Wapenen van den* Staat, *te Lande ook voorſpoedelijk en Victorieuſlijk te maken, tot Reſtauratie van de vervallene Saken; ende tot dien einde ſijne Hoogheid den Heere* Prince van Orange *voor alle Gevaar en Onheyl te beſchutten, te beſchermen ende te bewaren; ook hem by Continuatie te begaven met den Geeſt van Wijsheid, Voorſichtigheid, Dapperheid en Kloekmoedigheid, in alle het gene ſijn* Hoogheid, *ten Dienſte van ons gemeen lieve Vaderland, en tot Reſtauratie als vooren albereyts heeft aangevangen, of noch verder zal komen te ondernemen. En eindelijk dat ſijn Goddelijke Majeſteyt de Herten van de Hoogſtgemelte Koningen van* Vrankrijk *en* Groot Brittanien, *en hare Geallieerden, die met haar tegelijk Vyandelijk tegens deſen* Staat *ageeren*

ren, tot gedachten van Vreden *willen disponeeren, ende ons alsoo wederom Zegenen met een eerlijke, bestendige, vaste en verzekeerde* VREDEN; *alles tot Grootmaking van sijnen Heyligen Naam, Voortplanting van de ware Christelijke Gereformeerde Religie, herstelling van deselve, daar die door de tegenwoordige droevige Land en Luyden verdervende Oorlog verstoort is; Conservatie van onse duur-gekochte* Vryheid, *en onser alle Zielen Zaligheid. Amen.*

Geschreven in den Hage den 22. *Juny* 1673.

Van de Drie nootwendige Hulp-middelen, als; BIDDEN, VECHTEN, en GEVEN, die tot den Oorlog behooren, en veel eer in Oorlogs Tijden, wanneer men van sijn Vyanden werd overvallen, noodzakelijk dienen in 't werk gesteld te worden, waren de Twee eerste wel uitgevallen, en met het Derde ook een goeden Aanvang gemaakt. Want,

De Nederlanders hebben de Drie Hulp-Middelen des Oorlogs wel in 't werk gesteld,

Eerstelijk sach men allesins in de *Vereenigde Nederlanden* de Luyden soo wel op d'extraordinary Vast- en Bede-dagen, als op de ordinary Sondaagsche en dagelijksche Predik-tijden, een yder sijn Devotie en Gods-dienst veel vlijtiger betrachten, dan sy gemeenlijk op andere tijden plegen te doen. Ook wierd den Almachtigen en Oneyndelijk Goedertierenen Godt op den voorgenoemden Dank-Vast- en Bede-dach met een ongemeenen yver voor sijn Genadige Gunst en Barmhertige Zégening, ootmoedelijk gedankt; en met hert-grondelijke Gebeden voorder gesmeekt, dat hy doch de Wapenen des bedrukten *Nederlands* voorder met sijnen Zégen sou willen begnaadigen, op dat het selve in een Geruste en Vredige Stant mocht geraken, en van der Vyanden Tyrannige Wreedheid bevrijd werden.

Als Bidden,

Wat het Tweede Hulpmiddel van VECHTEN belangt, was in de Twee jongst voorgevallene Zee-Slagen, seer wel en Victorieuslijk in 't werk gestelt en uytgevoert geworden, hebbende de *Nederlanders* gesamentlijk seer loffelijk en dapper gevochten; want schoon sy de beyde soo machtige Koninklijke Vlooten niet hadden op de Vlucht gedreeven, gelijk sy nochtans in der daad gedaan hebben, was doch echter sulks een groote Overwinning geweest, dat sy dees beyde soo machtige Vyanden hunne Voornemens verhindert, en hun Krijgs-Volck van 't Land afgehouden hebben; aangesien de *Nederlanders* in desen tijd, maar alleen defensivelijk streeden, om hun Vaderland voor den Inval der Verwoesting te bevrijden. Alwaar ter contrary de *Franssen* en *Engelsen* offensivelijk vochten, om den STAAT der Vereenigde

Vechten.

Provin-

Provincien t'onderdrukken, en hare Landen in den gront te vernielen.

En Geeven.

Het Derde Hulpmiddel, van GEVEN, was ook al tamelijk wel by der hand genomen, zijnde reeds in den beginne des jaars 1673. een goeden Aanvang gemaakt, door het Tweemaal betalen van den 200ste. Penning, in forme van een Capitale Leening; en dat van alle Landerijen en Huysen, Los- en Lijf-rente-Brieven, Handschriften, Acten, etz. Want het Geld is de Zenuw en Kracht van den Oorlog, die gedurig sonder ophouden door *Finantien* en Geld-Middelen moet gevoed en versterkt worden; want anders deselve, als een Lighaam sonder spijse, aanstonds verswakt, vervalt, en eyndelijk geheel weg-sterft.

Dewijl het Geld de Zenuws-kracht van den Oorlog is:

Om dan sulks, tot Bescherming van 't Land, en tot Welvaart der Inwoonderen voor te komen, deed de STAAT en OVERIGHEYD der *Vereenigde Nederlanden* verscheyde Placcaten van een 100sten Penning en meer andere, te voorschijn komen, die soo veel als eertijds tweemaal den 200sten Penning konden opbrengen: doch daar wierd geen Interest belooft; maar die het Geld eenmaal gegeven hadden, moesten dat voor altoos ontbeeren. De Heeren van *Amsterdam*, om meerder gereed geld te versamelen, hadden voormaals Lijf-renten doen verkoopen; en lieten daar op, den 18. January een *Notificatie* uytgaan, om daar in noch te continuëren, op den selfden voet als voor desen, te weten:

Weshalven in Holland verscheyde Geld-Middelen werden bedacht,

Van 1 tot 20 Jaren	Exclusive van	1000 guld.	100. Gulden Jaaarlijksche Renten.
20 — 30		950 guld.	
30 — 40		900 guld.	
40 — 45		850 guld.	
45 — 50		800 guld.	

Waar op in den tijd van drie dagen soo groote meenigte Lieden sich presenteerden, om op dese wijse te negotieeren, dat de Heeren niet meer begeerende, veele onverrichter saken, met hunne Gelden genootzaakt waren, weder na huys te keeren.

Een Concept om binnen 14. dagen, meer dan 100000. Man te Velde te brengen.

Omtrent dese tijd quamen twee Borgers van *Amsterdam*, met namen, *van Dale* en *Dussart*, binnen 's *Gravenhage*, om aan den STAAT en sijn HOOGHEYD te presenteeren zéker *Concept*, van binnen 14. dagen alleen uyt *Holland* te Velde te brengen, een Macht van meer dan Hondert-duysent Mannen, sonder de *Provincien* in 't gemeen te beswaaren.

Daar

Daar toe stelden sy; *Dat'er in Holland* 65500. *Capitalisten, in der Staaten Quohieren geschat waren op* 2000, 4, 6, 10, 20 *en* 80000. *Guldens. Van dese souden de* 3. *eerste, een met haar vieren; die van* 10000. *yder een; die van* 20000. *yder twee Mannen, en soo voorts tot* 8. *in getal voor den tijd van drie Maanden onderhouden, betalende voor yder Man in deselve drie Maanden* 90. *Gulden; maar yder van haar sou alleen* 25. *Guldens ter Maand ontfangen; het overige sou zijn voor Geweer, Souldie der Bevelhebberen, en andere Onkosten. Daar souden Lieden gesteld werden over de Betaling, om die in te vorderen, en uyt te deelen. Tot Hoofden over deselve, moest sijn* Hoogheyd *ervarene Krijgslieden verkiesen. En gelijk dese Benden souden bestaan uyt goede Borgeren, Matroosen en Landlieden, soo souden sy, dagelijks ge-öeffend, in korten tijd alsoo bequaam werden, als de beste Nieuwgeworvene Soldaten; behalve dat den Yver tot het Behoud hares Vaderlands, hen noch ongemeen Dapper en Onvertsaagt soude maken. Men moest daar onder kleyne Compagnien, en vele Officieren hebben, om dat sy te beter bestierd mochten werden. De Rijkken souden gaarne den hondertsten Penning van hare Middelen, al was het selfs meer, willen uytschieten, om al het Overige in Verzekertheyd te mogen blijven bezitten, en tot hooger Waardie te brengen; daar anders de Vryheyd, de Gods-dienst, het Leven en de Kuysheyd der Vrouwen, Dochters, Kinderen, en Bloedverwanten, met doodelijke Schipbreuk wierden gedreygt. De genegendheyd en Yver der voornaamste en meest Gegoede Burgerie was daar toe ondersocht, en bereydwillig gevonden. Voorts wierd raadsaam ge-oordeelt, dusdanige Heir-kracht in vijf Legers te verdeelen, yder van deselve met een bequaam en wel ervaren Hooft versien; en die na diverse Passen te versenden, volgens het goetdunken van den* Generaal, *om van alle kanten gelijkelijk t'ageeren. Als, eenige duysent Mannen aan de Strand van de Zuyder-Zee te doen landen, om sich op de* Veluwe *met de Boeren te conjungeeren. De Vriesche Macht met soodanigen Leger te versterken, om groote* Progressen *in* Over-yssel *en* Westphalen *te doen. Een derdendeel van dit Krijgs-Heyr meer of min, kon men leggen op de Hollandsche Posten, als* Wesup, *den* Uythoorn, Bodegrave, Goude, Oudewater, Goverwaller-Sluys *en* Schoonhoven. *Tot* Gorichem *en daar omtrent moest men een sterk Leger formeeren, om van die kant in de* Betuwe *te dringen, en de Sterkten daar langs heen, weder te bemeesteren. Sijn* Hoogheyd *kon aan de kant van* Braband *met een redoutabel Leger ageeren; en soo kon men in korten tijd onse Vyanden op verscheyde Plaatsen aan-*

vallen, bemachtigen, en overwinnen: en dus konden wy door heel de Wereld seer groote Glory, allesins uytnemend Ontsag, en in ons Vaderland ongemeene Voordeelen bekomen.

Dese *Autheuren* dan, betoonende hier in hun prijselijken Yver voor 't gemeene Best, voortbrengende noch vele aanmerkenswaardige Bedenkingen, nevens hun goet *Concept* van schijnbare Apparentie, wierden by sijn *Hoogheyd*, den *Raad van Staaten* en de *Staaten van Holland* niet afgewésen; maar namen daar over verscheide Conferentien en Deliberatien: doch, wegens noch eenige swaarigheden, die in desselfs Uytvoering te beduchten stonden, wierd sulks tot noch toe niet in 't werk gestelt; en sommige oordeelden ook, dat het Ruïneus voor de *Militie* van den *Staat* sou geweest zijn. Niet te min wierd by be Regeering vast gestelt, alles aan te wenden 't gene tot Voorstant van 't gemeene Vaderland sou mogen dienen. Waar toe geseyt wierd, dat sijn *Hoogheyd* ook selfs veel van sijn eygen Inkomsten sou aangeboden hebben.

Een Project van Finantie tot jaarlijks Onderhoud van 130000. Man Krijgs-Volck.

Eenige tijd daar na quam een Patriot des Vaderlands aan den dach geven, een *Proiect van* FINANTIE; om alle Imposten des Lands te vernietigen, en uyt *Vier* van onse *Seven Provincien*, ten Dienste van 't Vaderland, t'onderhouden 130000. Man soo te Water als te Lande; die bestaan souden uyt 100000. Koppen Infanterie, 16000. Koppen Cavaljerie, en 14000. Zee-Matroosen. Hy stelde, dat tot de promte Betaling der Soldijen, voor soo een ontsachelijke Krijgs-Macht, met de Servitie-gelden daar toe behoorende, jaarlijks ten minsten vereyscht soude werden, een somme van 22. Millioenen Guldens, en dat uyt de jegenwoordige Inkomsten van de Verpachting der gemeene Lands-Middelen, te weten van alle soorten van Impositien, van Consumtien en Accijsen, over de voorschreve *Vereenigde Provintien*, naar oordeel, in verre na soo veel niet kan werden geprofiteert.

Of dierhalven voor d'Ingezetenen deser Landen, soo om alle vexatien en onlijdelijke schadens, die deselve door de Pachters en hare Deurwaarders moesten bekostigen, weg te nemen, als ook de voorsz. gerequireerde 22. Millioenen Guldens jaarlijks met de minste vexatie egaal, en sonder fraude uyt d'Ingesetenen, yder na hun vermogen te konnen fourneeren, en te doen contribueeren; niet heylsamer, geruster, ja verdraaglijker sou zijn, dat den *Staat* geliefde goet te vinden en te verstaan, om de Verpach-

pachting van alle ſoorten van Impoſitien, Conſumptien, en Accijſen, voortaan achter te laten en te mortificeeren; en in plaats van dien, op een correcte en egale Lijſt of Quohier, in alle Steden, Vryheden en Dorpen, daar van te Formeeren, wekelijk of maandelijk eenen ophef van penningen van d'Ingezetenen deſer Landen, na de Meſures hier aan volgende, eeniger wijſe opgeſteld, te doen inſamelen, en ten Comptoire daar toe geſchikt, precijs te doen ontfangen.

De Onderdanen wilde hy geſchat hebben yder naar hun vermogen; als by Exempel, onder de Land-ſaten, Predikanten, Schouten, Secretariſſen en andere geconditioneerde Perſoonen en Ingezetenen ten platten Lande woonende, t'ſamen genomen op een Getal van 15000.

van de ſelve	3000.	yder tot 100. Gulden jaarlijks	—	F. 3000000.
	3000.	—— 80.	- - - - -	2400000.
	3000.	—— 60.	- - - - -	1800000.
	3000.	—— 40.	- - - - -	1200000.
	3000.	—— 20.	- - - - -	600000.

Dus bekomt hy uit deſe 150000. een ſomme van 9000000. Guldens, en op de ſelve voet trekkende van Infantery, Cavallery, Boots-Volk op Oorlogſchepen, Boots-volk ſoo op Coopvaardy als Viſſchery, Schippers ſoo op Koopvaardy als Viſch-Schepen, Binnelandſche Schippers ſoo in als buyten Gildens zijnde, Arbeyders, Boeren, en Land-zaten, Herbergiers, Ambachts-Borgers, Winkeliers, Groſſiers, etz. Advocaten, etz. Regeerders, etz. t'ſamen 472000. Mannen, de Somme van 33196500. Gulden jaarlijks.

Tot den wekelijken of Maandelijken Op-hef deſes jaarlijkſchen Taxt van 33196500. ſteld hy, dat in vier Provincien wel vereyſcht werden 100. Ontfangers, 60. Commiſen tot desſelfs Comptoir, 13. Commiſſariſſen, 1. Secretaris, 1. Kamer-bewaarder, 1. Boute-Feu, 10. Boden, 4. Klerken, welkers jaarlijkſche Tractementen, yder volgens hun Staat, hy rekent geſamendlijk te zullen bedragen 440000. Gulden.

Alle d'Ontfangers wilde hy, dat van drie tot drie Maanden hare Rekening, nevens een pertinente Staat en Lijſt van de Verandering onder de Ingezetenen van yders diſtrict, binnen dien tijd voorgevallen, ſouden gehouden zijn precijſe voor de Generaliteyts Commiſſariſen van den Ophef der Penningen van de ge-

meene Ingezetenen, tot Betaling van des Lands Militie, met het gene daar aan dependeert, aangesteld, te komen over brengen, en te sluyten; het Slot van dien aanstonds en promt te suyveren, om vervolgens ten Comptoire van den Ontfanger Generaal, daar toe in den *Haag* te resideeren, over te leveren en te voldoen.

Inleyding tot den Oorlog te Lande, aan de Vriesche Kust.

Wy werden door het Trommel-geluyt en Trompetten-geklank in dese Materie verstoort, en weder uit de *Zee* na de vaste Kust van *Vriesland* te rug geroepen, om aldaar aan te merken, wat de woedende Krijgs-God MARS, aan de Ceulsche en Munstersche zijde te weeg gebracht heeft; en wat voor Tegenweer de *Vereenigde Nederlanden* van hare kant aldaar geboden hebben.

Hier voor hebben wy in de Nederlandsche Tegenrusting te Lande, verhaalt, op wat wijse het Landschap *Vriesland*, sich prepareerde, om sijn aannaderende Vyand te verwachten, en alle behoorlijke Wederstand te doen. Nu zullen voorder aanmerken, 't gene naderhand gedenkwaardig in desselfs Uitvoering, wederzijds is voorgevallen, ten eynde wy alle dese Troubelen, soo te Water, als te Lande, soo wel in dese, als gene plaatsen door geheel Christenrijk, met recht een VERWERD EUROPA genaamt, soo veel mogelijk zy, echter in een on-verwerde en wel-gereguleerde Ordere, d'een Voorval na d'ander t'samen voegen, mits in alle desselfs Omstanden soo veel d'oprechte Waarheid, en t'Onpartijdig Verhaal te betrachten als ons eenigsins doenlijk zal zijn.

De Munstersche het Brandenb. Gebied verlatende.

Na dat *Ceurbrandenburg*, gelijk hier voor gemeld, sich met *Vrankrijk* verdragen hadde, moesten de Bisschoppelijke Volkeren, de Westphaalsche en andere Plaatsen in het Brandenburgsche Gebied, weder quiteeren, en sich elders heen begeeven. Waar op dan, om den *Vereenigde Nederlanden* met hare Bondgenooten een meerder Afbreuk aan te doen, onder 't Beleyd van hun Bisschop, die nu met verscheyde Fransche Volkeren versterkt was, absolutelijk resolveerden, met aller Macht op *Vriesland* aan te vallen, om het selve geheelijk t'overweldigen, en onder hare Heerschappye te brengen. Ten dien einde dan, quam op 15. *May* de Munstersche Generaal *Ransdorf*, die een geruymen tijd in 't *Otmarser Land* huis gehouden hadde, met 900. Man te voet, en 11. Cornetten Paarden, voor het Huys *Gramsbergen*, alwaar de Bezetting van de Vesting *Coeverden*, die, maar

Willen op *Vriesland* invallen,

twee

twee uren van daar gelegen, een Vendrich met 36. Man gesteld hadde, tot Zekerheid van hare Party-loopers in *Over-Yssel*, en tot een Toevlucht voor haar passerende Volkeren. De Bisschopse, om *Coeverden* dit Voordeel te benemen, en de Stad dies te naauwer te konnen beschieten, besloten, dit voornoemde Huys te veroveren, en sich aldaar met een goede Schans te versterken. Ten welken eynde sy veel Geschut, Bommen, Granaden, Kruywagens, Schuppen, Spaden en andere diergelijke Krijgs-behoeften met sich voerden.

En maken een Aanvang voor 't Hui *Gramsb.*

Aanstonds na hun aankomst, wierd dit Huys of Slot, door hun Dragonders bestormt: dan, van de Belegerden soodanig gedefendeert, dat hen twee Stormen, met achterlating veler Dooden, dapper wierd afgeslaagen. Maar die van binnen wel insiende, dat sy, wegens de meenigvuldige Meenigten, en groote Macht harer Vyanden, dese plaats niet lang souden konnen inhouden, zijn met den Vyand tot een Accord geresolveert, en bedongen, met hun volle Geweer en vliegende Vaandel uit te trekken. Maar de Vyand gewaar werdende, dat hy van sulken kleine en swakke Bezetting, soo veel Afbreuk had geleden, heeft uit groote verbittering en spijt, tegens gemaakt Accord, en gegeven Parole, (waar op de Munsterschen in verscheyde Voorvallen, seer weinig acht sloegen,) dese Bezetting gevangen gehouden.

Dat sy met Accord innemen,

En de Bezetting tegens gegeven parole gevangen houden.

Die van *Coeverden*, wegens desen Aanval verwittigt, sonden het Huis *Gramsbergen* eenig Volk te Hulp; maar quamen te laat: en hun Vyand aldaar te machtig vindende, stelden sich met een Achterhoede op zeker Pas, om den selve in sijn terugkomst te begroeten. 't Welk soo wel gelukte, dat, als de Bisschopsche Oversten *Pisach* en *Hultain* met hun Volk weder aftrokken, en sich na *Otmarsen* keerden, dese *Coeversche* Volkeren, hun achter-troupen ylings overvielen, daar van een goet gedeelte te neder maakten, en 70. Man binnen *Coeverden* gevangen brachten. d'Overste *Ransdorf*, op het Huys *Gramsbergen* het Commando blijvende voeren, deed het selve seer versterken, en in volkomen Stant ter *Defentie* brengen.

Verscheyde Munstersche geslagen, en een party binnen *Coeverden* gevangen gebracht.

d'Overste *Hultain* met 18. Standaarden te Paard, en 1500. Man te Voet, niet wijt van de Post *Sonnega*, op de Vriesche Grensen, aangekomen, deed deselve opëyschen; maar hem wierd niets anders dan Kruyd en Loot gepresenteert. Hier op tarten hy 1500. Man uit, om op de Heyde met hem in een Gevecht te komen. Doch niemand hem willende waardigen, te antwoor-

woorden, trok ſonder eenige Verrichting weder weg. Naderhand quam deſe *Hultain* omtrent de *Bleſſer-Brug* dikwils alarm maken; maar effectueerde niets.

De Munſterſche werden by *Bleſ-Brugge* te rug geſlagen.

Tuſſchen *Steenwijk* en *Bles* vertoonde ſich insgelijks 2000. Paarden, en ettelijke Hondert Voetknechten Biſſchoppelijke Volkeren, waar van een groot gedeelte te Paard, met een Musquetier achter op, tot aan de *Bleſſer-Brugge* naderden; doch wierden door de *Vrieſen* afgeweſen en te rug gedreeven; aangeſien deſe Brugge wel getrencheerd, en met een *Redout* verſien was. De Heer *Marquis de Mompouillan* alhier ſijn Quartier hebbende, liet ſoodanig op d'aannaderende Vyand Vuur geven, dat wel haaſt, met achterlating veler Dooden, moeſt te rug deynſen. Boven dien, de Staatſche Ruytery van *Berkop* en *Wolvega*, daar toe naderende, in meening om de Biſſchopſen van *Steenwijk* af te ſnijden; en desgelijks de geheele Armée, of het gantſche Gros van 't *Heereveen*, onder 't Commando van Prins *Mauris*, en d'andere Generaals Perſoonen, ſich ook derwaards vervoegende, wierd men nergens daar omtrent Vyand meer gewaar. Waar op ſijn Vorſtelijke Genade *Prins Mauris*, Ordre gaf, dat een Party uit het *Mompouilliaanſche* Quartier, den Vyand ſoude vervolgen. 't Welk, ſoo veel doenlijk, geſchied zijnde, brachten voor ſijn Vorſtelijke Genade drie Gevangenen mede te rug, dewelke aldaar beleden, dat wel 200. te paard, en 1000. te voet waren ſterk geweeſt, en dat ſy 500. Musquetiers, als een *Avantguarde* voor-uit geſonden, en 500. op de Heyde in een Boſſchage verſteken hadden; dewelke noch dien ſelven avond geſamentlijk na *Steenwijk* getrokken, en den volgenden dach van malkander geſcheyden waren, ſich naderhand na *Meppelen*, *Haſſelt*, *Swol* en *Kampen* begevende.

Verſcheyde Hollandſche Troupen gaan op Party.

Middeler-tijd ging een Party Nederlandſche Soldaten, uit *Sluis* en *Aardenburg*, meer als 400. ſterk, onder het Beleyd van hunne Ritmeeſters *Ruys* en *Vander Linde*, om het Ambacht van *Veurne* uit te plunderen; waar by het wonderlijk en ſeldſaam toeging: Want na al hun Voornemens wel uitgewerkt te hebhebben, campeerden ſich by de Mole, tegen-over *Schombak* gelegen, in dier voegen, dat Graaf *Gronsfeld*, die d'Aardenburgers commandeerde, d'*Avantguarde* hebbende, echter noch met Plunderen beſig was. Waar van de *Franſſen* bericht bekomende, aanſtonds in der yl 400. Ruyters, uit verſcheide Quartieren by-een getrokken, onder den Graaf *Bourlie*, derwaards ſonden;

den; dewelke met de voornoemde Party-loopers in een heevig Gevecht gerakende, wel 40. *Franssen*, nevens verscheyde Officiers van 't Paard wierden geschooten; waar op d'overige met noch heeter Furie weder aandringende, wierden de Staatsche Volkeren, genootzaakt, met omtrent gelijke Verlies, na hun Guarnisoenen te retireeren. Hier tegens een andere Party Nederlandsche Soldaten beter Geluk trof, wanneer *Cap. Ijselmuyden*, naricht bekomende, dat 18. *Franssen* by *Jostendam* lagen, den Vendrig Brouwer met 30. Man derwaards zond; die deselven ten deele neder maakten, de rest gevankelijk wegvoerden, en met een schoone Buyt weder te huys quamen.

Een Party van 150. Man van *Nieuwerbrug* met een Uytlegger onder *Woerden* komende, wierd daar op 300. *Franssen* van binnen uyt gecommandeert; doch deselve mannelijk te rug gedreeven, quamen noch soo veel daar by aanzetten, wanneer een hévig Gevecht ontstond, en d'Uytlegger soo sterk op den Vyand Vuur gaf, dat wel 50. *Franssen* sneuvelden; waar na d'Onsen met kleyn verlies te rug weeken.

Een party van 600. Man uyt *Heusden* en *Hemert* in de Bommelerwaard gekomen, kregen daar 150. Paarden, waar van sy de Bewaarders dootsloegen: 't welk die van *Bommel* 3. Partijen deed uytzenden, om hen te bezetten; doch 2. partyen wierden in de pan gehakt, en de derde seer confuselijk weg gedreeven.

Den 20. *Juny* in 't Vriessche Hooft-quartier op 't Heere-veen Kundschap komende, dat de Vyand met 21. Standaarden uyt *Steenwijk* in de *Drenthe* tot *Dieverden* quam logeeren, gingen aanstonds 4. Collonels by den *Marquis de Mompouillian*, versoekende, dat met hunne Regimenten op deselve mochten los gaan, om hen alle mogelijke Afbreuk te doen. 't Welk voorts aan *Prins Mauris* versocht, en daar op Krijgs-Raad gehouden zijnde, vertrokken de meeste Officieren noch dien selven nacht na *Wolvega* en die Quartieren daar omtrent, gevolgt van Partie Militie, waar by ook noch de meeste Ruytery, nevens d'Overste *Brant* met sijn Dragonders van *Oldeberkoop* sich vervoegende, trokken soo gesamentlijk na *Dieverden*; 't welk sy rontsom bezettende, meenden den Vyand daar te vinden, maar quamen 4. Uren te laat, wijl hy al weder na *Steenwijk* was geweeken, tot groot Hertseer van alle de Militie, die soo goede hoop gehad hadden, den Vyand op te doen, om te mogen sien, wie van beyde de Slaagen, of den Beuyt sou te beurt gevallen zijn. 's Anderen daags

De Munstersche legeren sich in de Drenth:

Maar op 't aankomen van de Hollanders, wijken haast te rug.

daags quam *Prins Mauris* met alle d'Officieren weder op 't *Heere-Veen*. Ondertusschen wierd daar alles, soo door 't opwerpen van Schanssen, als in-laten van 't Water, in soodanige Postuur gebracht, dat den Vyand gants niet te vreesen was.

Een Party uyt Coeverden, werden door de Bisschopsen geslagen.

Niet tegenstaande de Bisschop voor *Coeverden*, de *Leck* had laten opstoppen, gingen die van binnen noch dagelijks op Party uyt; gelijk op den 8. deser, 6. Ruyters in volle Monteering wierden binnen gebracht. Den 12. deser een Vaandrig met 40. Man uyt *Coeverden*, op 't Kerkhof te *Schoonebeek* post vattende, wierden daags daar aan van de Bisschopsen overvallen, den Vendrig met 16. Man op 't Huys te *Gramsbergen* gevangen gebracht, en de Rest eschappeerden met de Vlucht. Waar op die van *Coeverden*, 200. Man onder *Cap. Wiebe*, nevens een Compagny Paarden onder Ritmeester *Sichterman* uytsonden; doch quamen te laat; weshalven sy maar met 6. Gevangens weder keerden. Den 19. dito meenden 200. Bisschopsen van *Gramsbergen*, eenig Vêe onder *Coeverden* weg te halen; maar eenig Volck daar tegens uyt gecommandeert, dreeven de Bisschopsen met verlies van 30. Dooden te rug, na dat voorheen een Huys met Turfschuur in brant hadden gestéken.

Den Bisschop van Munster doet de Kercken gewapender hand innemen,

Over *Swol* kreeg men met Passagiers van *Munster* tijding, hoe hun Bisschop, overal waar hy Meester was, de Kercken aan de Priesters over gaf, en Autaren daar in liet stellen; gelijk selfs ook had laten doen in de Vrije Stad en het Graafschap *Borgsteinford*, alwaar op den 7. der voorlede Maand, 2. Regimenten Bisschopsche Soldaten quamen, die aanstonds de Kerck bezettende, daar gewapender hand een Autaar en Priester inbrachten, die alsoo voort de *Misse* begon. De Graafin hier over ontsteld, quam beneden om sulks te beletten; waar op twee gewapende Soldaten toetraden, dan wierd noch door de Borgers bewaard, van dewelke sommige wierden gequetst, ondertusschen dat de Misse voortging. Echter gaf de Graafinne een Psalm op, die gesongen wierd, onaangesien de Paap besig was. Tot *Benthem* was het niet beter gegaan, en de Kerk met gelijke Geweld ingenomen: ondertusschen vreesde men, hoe het tot *Nieuhuis* afloopen soude, alsoo de *Bisschop van Munster*, en de *Graaf van Benthem*, met een Commissaris van *Ceur-Ceulen*, dese Verandering selfs wilden bywonen.

Laat het Huys Gramsbergen seer versterken.

De Bisschop, gelijk hier voor gemeld, het Huys *Gramsbergen* ingenomen hebbende, deed het selve, als ook de *Vecht*, door

den

den arbeyd van eenige duisent Mannen sterk Fortificeeren; ten welken eynde hy 3. Regimenten in 't *Laarwolt* deed liggen, op dat dese Werken onverhindert tot effect mochten gebracht werden. De Bisschop selfs in persoon dese Werken komende besichtigen, liet op het goetvinden van een sijner Jonkeren, *Ringelenkamp*, met ongemeen groote Kosten, aldaar een Dijk door de *Vecht* maken, om alsoo het Water opstouwende, die in de Stad *Coeverden* te doen verdrincken, of eer het soo wijt quam, de Stad onder sijn Geweld te krijgen; maar desen Arbeyd was meest vergeefs, schoon sy van Voornemen waren, om dese plaats, aan de sijde van *Drenth* te komen bezetten. Dees Dam nam sijnen Aanvang boven het Huys *Laar*; en eindigde by het veelgemelde Huis *Gramsbergen*, meer als derde-half uur gaans lang; onder 30. en boven meer dan 8. Schreden breet, zijnde met verscheyde kleine Schansen en Redouten versterkt, met 60. Stukken Geschut voorsien, en wierd gestaadig aan alle kanten met goet Krijgs-Volk, tegens alle Vyandelijke Aanval bewaart. Op dit groote Werck had de Bisschop hoope gesteld, dat hem sijn voorgenomen Aanslag besonder wel gelukken soude; sulks dat meenigmaal in Persoon dit Werk quam besichtigen, om de Arbeyders aan te moedigen, ten einde hun Arbeyd dies te spoediger voortgang mocht nemen: Maar d'elendige Uitkomst zal hier na volgen.

En een Dijk door de Vecht maken;

Waar door hy een seer goede Uitkomst sijner Voornemens verhoopt.

Die van *Groeningen* sonden een Convoy met alle nootwendige Behoeften na *Coeverden*; en het Krijgs-volk in hun te rug-komst sloegen een Party Bisschopsen, waar van sy 'er 40. binnen *Groeningen* gevangen brachten. De Commandant had op 18. uren in 't ronde, alles onder Contributie gebracht; ondertusschen quam dagelijks noch veel Militie binnen de Vesting *Coeverden* tot versterking.

Te deser tijd wierden ook verscheyde Troupen Munstersche Volkeren onder den overste *Nagel* geslagen, en ettelijke daar van, door *Prins Mauris* soodanig verwellekomt, dat 2. Capiteins, *de la Fouquette*, en *Staveren* doot bleeven, en meer als 70. Gequetsten binnen *Deventer* wierden gebracht. Middelerwijl ontstond tot *Swol* tusschen de Fransche en Ceulsche Bezetting een groote Twist en Oneenigheid, die, schoon deselve door goede Bemiddeling der Magistraat en Inwoonderen scheen te neder geleyd te zijn, echter in der daad tusschen beyde Partijen een Laatdragende wortel schoot; soo dat de Borgers bevreest

Verscheyde Munstersche Volkeren door P. Mauris geslagen.

Tot Swol ontstaat groote Oneenigheid.

waren, of sulks eindelijk op hun kap mocht uitdraayen, en seer schadelijk gewroken werden.

Prins Mauris legt in Vriesland door sijn wijs Beleyt, groote Eer in.

Midlertijd liet *Prins Mauris* niets ontbréken van 't gene tot Dienst en Welvaart voor *Vriesland* noodig was, doende op 't *Heere-Veen* alle Krijgs-volkeren monsteren, en bracht het eindelijk door sijn Wijs Beleyd en goede Ordre soo wijd, dat met Goddelijke Hulpe, den Aanval der Vyanden niet te vreesen hadde, na alle het platte Land onder Water gezet te hebben. Weshalven ook sijn Vorstelijke Genadens onverdroten Arbeyd, en aangewende Moeyte niet genoeg kan geloost en gepréfen werden; aangesien hy sich geenerley swarigheid noch tegenheden liet verdrieten.

3. Geheele Compagnien Munstersche loopen tot de Hollanders over.

Drie geheele Compagnien Munstersche Volkeren, quamen nevens hun Officieren, tot den *Nederlanders* over loopen, voorgevende, dat de Bisschop, een Quartiermeester, die om Geld aanhield, had doen harquebuseeren. Hooggemelde *Prins* begaf sich ook naar *Slijkenburg* by de *Kuynder*, latende aldaar een Schans afstéken, ten einde het Landschap *Vriesland* allomme niet alleen door het Water beschermt, maar ook met weerbare Schanssen en suffisante Fortressen volkomen verzékert mocht zijn.

De *Bisschop van Munster*, alsoo *Vrankrijk* hem geen voordere Hulp toestond, genoeg te schaffen hebbende, met sijn veroverde Plaatsen te bewaren, hield ondertusschen sijn Exell. Heer *Rabenhaupt*, den *Nieuwe-Schans* seer naau geblocqueert. Van welkers Belegering en Inneming, hier na zal gehandelt werden.

Aanslag op de Munstersche Troupen, door de *Vriesen*,

Ter selver tijd had de Generaal Lieut. *Aylua* een sonderlinge Aanslag bedacht, om 4. Munstersche Regimenten, en een Regiment Dragonders, die tot *Staphorst* en *Rouveen* haar Quartier hadden, heymelijk t'overvallen, en indien mogelijk, t'eenemaal te ruïneeren. Waar op *Prins Mauris van Nassau* aanstonds sonder vertoeving, aan den Majoor *Appeldoorn*, die in *Blockzijl* commandeerde, Ordre gaf, dat sich ter bestemder tijd met 800. Man uit *Blockzyl*, tusschen *Steenwijk* en *Swarte-Sluys* aan 't einde van *Rooveen*, op den *Hasselsen* Weg sou begeven, aldaar Post vatten, en sich met afgehouwen boomen soodanig versterken, dat hem geen Ruytery kon beschaadigen. 't Welk seer licht te doen stond; aangesien daar maar een kleyne Dijk, en smalle Weg lag, die des Vyands Ruytery nootwendig passeeren moest, indien sich met de Vlucht, na *Hasselt* of *Swol* wilden begeven. Sijn Furstelijke Genade nam sijn gantsche *Cavallery*, die de *Marquis de Monpouillian*, als Gene-

neraal Commissarius van de Ruytery commandeerde, ook derwaards, stellende 400. Musquettiers op Wagenen, nevens 4. Stukken Geschut, die yder 12. pont yser schooten. Dese Ruytery bestond in de navolgende Regimenten: Het Regiment van den *Marquis de Monpouillian*, dat van Heer *Prins Fredrick van Nassau*, Gouverneur van *Bergen op Soom*, gecommandeert door den *Major Wengen*; de Regimenten van d'Overste *Haren* en *Langeraks*; het Regiment van d'Heer *Obdam*, wierd door den Graaf *Christiaan van Witgenstein* gecommandeert, en het Regiment van den Overste *Kingsma*, door den Vryheer van *Palsterkamp*; het Regiment Dragonders wierd door den Overste *Brand* gevoert. Generaal Lieutenant *Aylua* had de Voortogt met het Regiment Dragonders, en de helft van de Ruytery, zijnde geordonneert, aan de slinker zijde door de *Wijk* te marcheeren. Prins *Mauris* selfs voerde d'overige Ruytery, waarnevens de Heer *Grietman Schellingta*, een Gedeputeerde uit den *Raad van Staaten*, sich ook liet vinden, om sijn Vorstelijke Genade, met sijn Wetenschap en Kennisse van de gesteltenisse des Lands by te woonen, en van alles goet Bericht mede te deelen. Ook behield sijn Vorstelijke Genade de 400. Musquettiers, en de vier stukken Geschut by sich, om daar mede de kleine Schans by de Brugge, waar langs men in 's Vyands Quartier moest komen, t'overmeesteren.

Na dat nu alles tot dese Krijgs-tocht veerdig was, begaf sich *Prins Mauris* den 1. *July* des morgens ten 4. uren op weg, marcheerende den volgenden dach door veel quaade wegen en verscheyde diepten aan des Vyands Quartier tot *Staphorst*, alwaar met het aanbreken van den dach arriveerde, en door den Hofprediker *D. Nappium* het Gebed liet doen. Want eer de Wagens met het Voet-volk en Geschut, ter oorzaak van de quade wegen, konde aankomen, was het al licht dag geworden. De Munstersche Gener. *Majoor Post*, die daar het Cammando voerde, en maar des avonds te vooren hier van verwittigt, stelde aanstonds drie Regimenten Ruytery, en een Regiment Dragonders in Slacht-Ordere, om goede achting op d'aankomende Vyand te geven. Waar op de Nederlandsche Overste *Brand*; de Cap. Lieutenant van sijn Compagny met 30. Dragonders door het Water liet voor-uit rijden, werdende van het geheele Regiment en den Generaal Lieut. *Aylua* gevolgt, nevens verscheyde *Volontairen*, als de Hertog *van Holstein Pleun*, en Prins *Wilhelm Mauris van Nassau*. Ondertusschen marcheerde gemelte *Cap.* Die sich in Aantocht begeven,

De Munsterschen aantreffen, *Lt.* recht na den Vyand, dewelke sich inbeeldende, dat dese weinige Manschap quam overloopen, begon te vragen, of sy quamen om Quartier te bidden? Waar op tot Antwoord wierd gegeven: *Dat zult gy haast gewaar werden.* Dies hy aanstonds deed Vuur geven; en wijl het geheele Regiment van d'Overste *Brand* hem op de hielen volgde, ontstond daar een soo heevige Schermutsel, dat de *Bisschopsen*, na hun Geweer eenmaal gelost te hebben, in groote Confusie geraakten. Geduurende het Gevecht quam de *Marquis de Monpouillian* met de tweede Brigade, door den Overste *Haran* gecommandeert, om de Dragonders over de Vaart t'onderstutten; ondertusschen dat *Prins Mauris* met d'eerste Brigade en het Geschut sich soo veel spoede als mogelijk was, om de Pas te openen, en by te naaderen; doch had niet van noden de Schans te beschieten noch te bestormen; aangesien de *Munsterschen* selfs daar uit liepen, en dese Plaats ten beste gaven.

En na hart Gevecht, op de Vlucht drijven. De Vyand nu, sich van de Nederlandsche Troupen soodanig overvallen en aangetast siende, begaf sich op de Vlucht; maar den Generaal *Majoor Post*, een Kogel door 't hooft gevlogen zijnde, moest sich op de plaats stil houden, midlerwijl dat d'Overste *Brand*, d'andere 3. Munstersche Esquadrons ook soodanig aangreep, dat in groote Verwerring het Hase-pad kosen, werdende van het geheele Vriesche Gros, dat doemaals even het Water gepasseert was, met alle Macht achtervolgt, door *Staphorst* en het *Rooveen*, tot aan 't *Roode Huys*, alwaar de Munsterschen de Brug afwierpen, en daar door tijd gewonnen, om sich na *Hasselt* en *Swol* te begeven. De *Generaal Majoor Post* nevens d'andere Officiers, die op de plaats waren gebléven, wierden door de Vriesche Volkeren uitgeplundert en opgenomen, brengende den Voornoemde *Post* selfs by sijn Furstelijke Genade *Prins Mauris*, dien hy hooglijk versocht, dat sijn Furstel. Genade, hem, wegens sijn swaare Wonde, doch op Krijgs-*Parole* na *Hasselt* wilde laten voeren. Welke Bede hy hem aanstonds consenteerde, en sijn Guarde beval, hem na de voornoemde Plaats te geleyden. Dese Munstersche *Generaal Post* kon sich niet genoegsaam over den goeden Toestant der Vriesche Troupen verwonderen, seggende, nooyt te zullen gedroomt hebben, dat men hem op sulken wijse soude hebben komen overvallen.

Ter plaatse waar men had geslaagen, wierd 52. Dooden op Munstersche sijde getelt, waar onder een Majoor, en 2. Cornet-

netten van de Dragonders; behalven welke, noch veel andere in 't Koren, en op de wegen, soo gequetst als doot wierden gevonden; boven dien kregen de Vriesche Soldaten noch 20. Gevangens, waar onder een Cornet en 7 à 8 gequetste Officieren, die insgelijks op gegevene *Parole* wierden losgelaten.

Op de zijde der *Nederlanders* waren twee Dragonders, nevens 3. Ruyters door misverstand gequetst geworden; want het Regiment van d'Heer *Obdam*, onder *Majoor Appeldoorn*, volgens sijn excuse, seer veel slooten en poelen hebbende moeten passeeren, en dienvolgens ter bestemder plaatse te laat gekomen, trof onderweeg het Regiment van den Heer *Obdam* aan, en meenende, dat het Vyandelijke Volkeren waren, gaven aanstonds Vuur daar op, waar door dese drie voornoemde Ruyters wierden gequetst, en ook sijn Vorstelijke Genade selfs in groot Gevaar geraakte, wijl sy meest schooten op sijn Lijf-Compagny, die sy niet kenden, alsoo deselve voor 't eerstemaal nieuwe roode Rocken had aangetrokken, met witte Kruyssen bezet, dat een teyken van sijn Hoog Vorstel: Genadens Ridderlijke *Ordere van Maltha* was; waar door *Appeldoorns* Volk sich inbeelde, dat het des Bisschop van Munsters Lijf-guarde was, soo dat een Ruyter, niet wijt van sijn Vorstel: Genade, door het hooft wierd geschooten. Dit Misverstandig Onheyl duurde soo lang, tot 'er tijd door den Generaal *Adjutant*, de Heer *Wilhelm Elphingston*, het Krijgs-Woord, GODT MET ONS, hen van verre wierd toegeroepen; waar door alles in stilstand geraakte. Korts daar na quam *Prins Mauris* weder op 't *Heere-Veen*, en het Krijgs-volk wierd in hun oude Quartieren geleyt.

Ongelukkige Schermutsel der Nederl. uyt Misverstand;

Waar door eenige gequetst, en *Prins Mauris* selfs in Levens-gevaar geraakt.

Den geheele voorlede Winter had de Lieutenant Generaal *Rabenhaupt*, den *Nieuwe-* of *Lange-Akker-Schans*, met sijn Volk beslooten gehouden, en daar door het *Oude-Ampt* en d'*Ommelanden* van alle Munstersche Invallen en Strooperijen bevrijd; waar op sijn Excellentie den 10. *Juny*, na dat korts te vooren, met verlies van 30. sijner Soldaten, de *Booner-Schans* had verovert, alles verveerdigde om de voorgemelte Schans *viva Force* aan te tasten; ten welken eynde sich met veel Krijgs-volk, Geschut en Ammunitie aan d'over-zijde van den *Dollaart* begaf, en sich soodanig op den *Bonder-dyck* posteerde, dat langs drie wegen tot de meer gemelte Schans konde komen. Maar de Bisschop, aan dese Post ten hooghste gelegen, socht de selve met alle Macht t'ontzetten, weshalven hy onder den Overste *Meindershagen*, een

Rabenhaupt resolveert, de Nieuwe Schans *Viva Force* aan te tasten:

't Welk de Bisschop te vergeefs soekt te verhinderen.

Keuls Edelman, 600. Dragonders, en 400. Voetknechten affond, om dese Schans van de Belegering te bevrijden; maar wierden soo vriendelijk verwellekomt, dat met Verlies van 't grootste getal, seer confuselijk na een goet heen-komen sochten. Waar op sijn Exellentie *Rabenhaupt*, de Belegering soo veel te sterker deed voortzetten, soo door t'approcheeren langs den Dijk, als met de Uytleggers, die de Schans van de Water-zijde heftig beschooten. Wanneer sy nu met hun Loopgraven al tamelijk naby waren, wou de Bisschop niet gaarne sien, dat de Schans aldus, sonder nader Proeve van Ontzet, soude overgaan, heeft daarom omtrent 3500. Man, onder den Graaf van *St. Paul*, den Overste *Nagel*, *Wedde*, *Vont*, en andere by-een versamelt, en daarmede tusschen den 29 en 30. noch eens onderstaan, de Schans t'ontzetten, zijnde van een Gidse door 't *Moer* geleyd, om 't Regiment van *Aquila* van achteren t'overvallen, en van 't Gros af te snijden: doch de Heer *Rabenhaupt*, in tijds hier van verwittigt, sond den Majoor *Dhem* met 9. Compagnien tot Assistentie na de *Bonder-dyk*, daar sy de Bisschopsen soodanig ontfingen, niet tegenstaande die furieuslijk aanvielen, 2. stukken van 12. pont, en 6. Veld-stukken by hen hadden, dat niet alleen in hun Voornemen geheel verhindert, maar ook soodanig op de Vlucht geslagen wierden, dat meer dan 300. op de plaats bleven leggen, verscheyde gevangen genomen, en allerhande Geweer achter lieten, werdende veel hooge en lage Officieren onder de Dooden en Gequetsten gevonden.

Naderhand begaven sich de Munstersche Troupen op de Grensen van *Oost-Vriesland*, desgelijks na *Bruwal*, *Brouw* en *Keen*; ook quam de Bisschop selfs na *Stapelmur*, alwaar sich lang beraatslaagde, om noch een nader Aanval tot Ontzetting te wagen; doch is nooyt daar toe gekomen. Sulks dat de Nederlandsche Volkeren, sonder gevaar des Vyands, hun Loopgraven tot op een Musquet-scheut aan de Schans brachten, en deselve van alle kanten benaauden.

De Nieuwe Schans werd opge eyscht,

In dier voegen dat Gen. *Lt. Rabenhaupt*, den 18. *July* de *Nieuwe-Schans* op-eyschte; doch van den daar in leggende *Commandant* tot Antwoord ontfing; *Dat aldaar den volgende Winter noch geen* RAVEN *soude nestelen.* Waar op sijn Excellentie, den Overste Lt. *Tamminga*, die op den *Stokkerhorn-dyk* lag, ordonneerde, dat hy de Redout tot op 200. schreden naderen, en tusschen den 21 en 22. deses deselve met aller macht aangrijpen soude, als zijnde

daar

daar toe den voorgaande dach van de *Boner-schans* seer hévig beschooten geworden. Des nachts ten een ure wierd de Storm aangevangen, en vervolgens soo gelukkig voleyndigt, dat na een uur tegenstant, en wederzijds werping met Granaden, de *Redout* wierd verovert. Waar op de Munstersche met groote alteratie en verschrikking, nevens de Contrescharp in de Schans vlooden: Waar heen de Bestormers hen ook navolgden, en gelijkelijk met de Munsterschen in de Schans geraakten, schoon sy maar weynig in getal waren, en alleenlijk op den Dijk, door vijf verscheyde Affnijdingen van Pallisaden, Man voor Man konden voortkomen. Dan, sy troffen dit Geluk, dat de Vyand, door dit onverwacht Voorval, meende, dat de geheele Macht der *Nederlanders* al binnen de Schans was, soo dat daar op hun Geweer neder leyden, en om Quartier baden.

En na eene Storm, wonderlijk verovert.

De Heer *Rabenhaupt* selfs soo victorieuse Voortgang niet verwachtende, schoot noch onophoudelijk op de Schans, na dat deselve door sijn Volck al was veroverd; en dit soo voorspoedig, dat gedurende den geheelen Storm, niet boven twee Man aan de Staatsche sijde was gebléven; desgelijks ook seer weynig van den Vyand, alsoo hen haast door de vlucht salveerden, en voorts om Quartier baden. Wat de Beuyt belangt, die de *Nederlanders* in dese Verovering aantroffen, deselve was seer groot, als zijnde van den Vyand, door geduurig plunderen en rooven, van tijd tot tijd aldaar vergadert geworden; soo dat de Vriesche Soldaten, om deselve op te soecken, en weder onder hen, van malkander te verdeelen, soo besig waren, dat een van dese Landsmannen meer dan 2000. Guldens aan gemunt Gout bequam. D'Officiers met hun Vrouwen wierden niet verschoont, ja selfs moest de Huysvrouw en Dochter van d'Overste *Nitzau*, gewesene *Commandant*, ook lijden, van al haar Verçiersel berooft, en tot op 't uyterste toe uytgeplondert te worden. Wat voor Gevangenen sy in dese veroverde, of liever, stormender hand ingenomene Schans, tot Beuyt bequamen, is uyt volgende *Specificatie* te sien, te weten: Den Commandant *Nitzau*, 2. Overste Lieutenanten *Elberfelt* en *Plettenburg*, 5. Hooftlieden, als *Holting*, *Spohr*, *Heinsbein*, *Ehlinger*, en *Kruyter*, die gequetst was; 7. Lieuten. 2. Gereformeerde Lt. 6. Vaandragers, nevens den *Adjutant Hulans* met 400. gemeene Soldaten en onder-Officieren. Ook wierd een groote meenigte Ammunitie en Proviand daar binnen gevonden, als 9. Metale en 11. Ysere Stukken Geschut, 4. Mortieren,

Ja voorspoediger dan d'Attaquanten selfs gedagt hadden.

En vinden groote Beuit daar binnen.

tieren, daar onder een van Metaal, die 100. pont Steen konde werpen; waar nevens 600. pont Kruyt, en den Vaandrig van d'Artillery nevens 9. Constapels tot Krijgs-Gevangens gemaakt. In 't Magazijn binnen *de Nieuwe-Schans*, is op Bevel van sijn Exellentie *Rabenhaupt*, door den Stuk-jonker *Pieter van Koelenburg*, die het selve besichtigde, gevonden, over de 1700. Kogels van verscheyde calibre, 58. Tonnen met Kruyt, 15. Tonnen met Snaphaan- en Musquet-Kogels, 56. bundels Schroot, 7. Tonnen vol, en noch over 1000. in getal Hand-granaten, 27. Bomben, veel Lont, Salpéter, Swavel, veelerhande Gereedschap etz. en een goede party Proviand.

Nederlanders zijn op de *Munstersen* seer verbitterd.

Te deser tijd waren de Nederlandsche Krijgs-Officiers in *Vriesland* en *Groeningerland* dapper op de Munstersche Krijgs-volkeren gebéten, gelijk men uit voorgaande, als ook noch uit volgende Voorvallen kan bespeuren. Doch alle Voornemens gelukken niet even-eens, noch alle Ondernemingen hebben niet eenerley Uitkomst: want als sy onderstonden, hun Aanslag op *Swarte-Sluys* den 20. *July* uit te voeren, liep hen daar in het Geluk heel contrary.

Hun Aanslag op de Vesting *Swarte-Sluys*;

De Heer Generaal Lieutenant, Vryheer *van Aylua*, en d'Overste *Haren*, seer goede kennisse van den Toestant en Gelegendheid van *Swarte-Sluys* hebbende, sijn nevens sijn Vorstelijke Genade, de Heer *Prins Johan Mauris van Nassau*, d'Eerste Voorstelders van den Aanslag op *Swarte-Sluys* geweest. Alle desselfs Toestant wel geconsideert, en besonderlijk ook aangemerkt zijnde, dat voor de Poort na *Hasselt* een Huys stond, waar op de Munstersche en 20. Man hadden leggen; na welkers verovering sich niemand op de wallen van *Swarte Sluys* dorst vertoonen, door dien dit voornoemde Huys seer hoog was gebouwd, waar van men de Wallen en de Plaats allesins konde beschieten; soo wierd eindelijk den 20. July geresolveert, de Vesting *Swarte-Sluys* met vijf Aanvallen gelijkelijk te bestormen: doch het gevolg heeft maar een slechte uitkomst gehad. Waar van sijn Vorstelijke Doorl. *Prins Mauris* een Verhaal door den Druk hebbende doen gemeen maken, zullen het selve hier by voegen:

Door *Prins Mauris* doen beschrijven;

Op verscheyde inkomende Kundschappen en Advijsen, heeft *Prins Mauris van Nassau*, met goetvinden van de Hooft Officieren, een Desseyn op *Swarte-Sluys* geformeert; 't welk met Godes Hulpe ook soude gelukt hebben; maar wijl onse Troupen soo te Water als te Lande, gesamentlijk tot *Blokzyl* moesten gebracht

bracht werden, en ſulks niet bedektelijk geſchieden konde, ſoo wierd door de meenigte der Schepen, die daar toe van nooden waren, en door andere Verraders, den Vyand gewaarſchouwd; Sulks dat die van *Swarte-Sluys* 's nachts omtrent ten 12. uren op den Tooren verſcheyde Vuur-teekenen maakten, waar op die van *Haſſelt* aanſtonds van gelijke deden, en ſoo voorts op *Swol* en *Campen*. Onſe Troupen quamen aan alle gedeſtineerde Plaatſen op hun behoorlijke tijd, met het Lumieren van den dach, volgens haar *Inſtructie*, te weten:

De Heer Overſte *Grim* op den *Haſſelſen* Dijck, aan de Klooſter-zijl, alwaar hy Ordre had, ſich te retrencheeren, gelijk ook geſchiede, om het *Secours*, van *Haſſelt* komende, te beletten en te ſtuyten. En op dat ſijn Vorſtel: Genade *Prins Mauris* verzékert ſoude zijn, van ſijn Arrivement aldaar, ſtak een Huys in de Brant. Den *Majoor Maurick* was ge-ordonneert, het groote Steene Huys, ſtaande voor *Swart-Sluys* aan de *Haſſelſe* Poort, aan te taſten, en vervolgens te trachten de voorſz. Poort t'overweldigen. De Heer *Collonel Ammama* had ſijn Poſt by de Kalk-ovens voor de Water-poort, op de weg na *Meppel*, om deſelve over Biesbruggen t'attaqueeren, vermits aldaar een breede diepe Gracht was. Sijn Vorſtel: Genade, en de Heer Generaal Lt. *Baron d'Aylua* lagen voor de *Vollenhooffſche* Poort, om deſelve te beſtormen. Ter ſelver tijd ſtond onſe geheele Cavallery en Dragonders, onder het Commando van den Heer *Marquis de Monpouillian*, Generaal Commiſſaris, en den Heer Collonel *Haren*, by hen hebbende twee Stukken, voor *Steenwijk*, om te beletten, dat van die kant ons niets mochte overkomen, hebbende verſcheydemalen met des Vyands Cavallery op de Heyde geſchermutſeert. D'*Admiraal* van de Zuyder-Zee, Heer *Lobs*, was in Perſoon met ſijn onderhebbende Uitleggers of Tjalken in het *Swarte-water*, aanbrengende twee Batterijen op Vlot-ſchuyten, dicht onder het Kanon van de Schans, waar op de Vyand ſeer Furieuslijk canonneerde, ondertuſſchen ſy den ſelve niet ſchuldig bleeven.

Na dat nu alles wel overlegt, en gerecognoſceert was, bevond men de Sake, en Sterkte, heel anders, dan de Kundſchappers hadden aangebracht, zijnde in plaats van een ry Palliſaden, drie rijen ſeer ſwaar van hout. Ook moeſt men blijven wachten na de Petarden, Bylen, Ladders en andere Gereedſchappen, welke van de Wagens, die ſeer wijd afſtonden, moeſten

Hoe den Overste Grim van den Vyand werd overvallen,

gehaalt werden, dat seer veel tijds consumeerde. Ondertusschen sagen wy van verre, dat de Post van den Heer Overste *Grim* tusschen 4 en 5 uren des morgens, door den Vyand seer Furieuslijk wierd aangetast; dien hy met groote couragie tot drie reysen toe, mannelijk afsloeg. Midlerwijl brachten de Vyanden twee Stukken van 12. pont, en 4. Veldstukken, waarmede seer hévig door hun nieuw opgeworpen Retrenchement schooten: echter defendeerde noch seer kloekmoedelijk sijn Post. Ten laatste bracht de Vyand een Mortier, waar mede hy groote Granaden in *Grims* Werk smeet, daar door sijn Soldaten in groote Verwerring en disordre geraakten, alsoo sy derselver Slag moesten mijden. Soo dat de Vyand, met 2 à 3000. Man versterkt, daar op met alle Macht, en meenigte van Hand-granaden seer hévig aanviel; waar door onse Soldaten sich geheel overmand siende, gedwongen wierden, de Vlucht te kiesen; maar de Collonel en alle Officieren met een genereuse Dapperheid blijvende staan, wierden gedoot of gevangen genomen.

Waar door de Vesting ontzet, en den Aanslag mislukt:

Aan de Post van sijn *Vorstel. Genade*, en by den Heer Generaal Lieuten. *Baron d'Aylua* sulks bespeurt werdende, en dat daar door de *Swarte-Sluys* genoegsaam ontzet was, en desgelijks het Ontzet met witte Vaandels, zijnde het Regimet van *Chamilly*, na de *Swarte-Sluys* saagen aankomen, soo wierd aan den Collonel *Ammama*, en den Majoor *Maurick*, geordonneert, hen ordentelijk te retireeren, en weder scheep te begeeven; gelijk geschiede, gaande ook veel Gevluchten van des Colonel *Grims* Regiment met hem te Scheep, gelijk mede een goet getal over Land, door andere wegen herwaarts aan-quamen.

Alsoo den Vyand Frans Secours bekomt:

't Is te remarqueeren, dat eenen dach te vooren, eer desen Tocht wierd by der hand genomen, ettelijke Duysent *Franssen* te *Campen* en te *Swol* aanquamen, als mede een Regiment Beyerschen, en eenige Regimenten van den Hertog *van Hanover*, waar van sijn Vorstel: Genade doemaals noch de minste kennisse niet hadde, vermits hier en daar, dan te Water, en dan te Lande na *Blockzijl* en andere Plaatsen moest gaan, daar de Spions hem niet konden volgen; soude anders dese gevaarlijke *Entreprise* niet hebben by der hand genomen; want voor d'ordinaris Garnisoenen binnen *Hasselt* en *Swol* niet had te vreesen. By-aldien niet in tijds met voorsichtigheid was geretireerd, stont de Saak soodanig geschapen, dat als-dan de Vyand alle onse Posten, die verre van malkander gesepareerd waren, soude opgeslagen, en

totali-

totaliter geruïneert hebben. 't Welk hem ſoo veel te facilder ſoude geweeſt zijn, indien wy, gelijk gereſolveert was, de *Swarte-Sluys* van alle kanten hadden aangevallen: Maar ſiende, dat een *Secours*, geheel buyten vermoede, ſeer ſterk, en ſoo vroeg aanquam, te weten tuſſchen vier en vijf uren des morgens, ſoo dorſten, om de boven gemelde Reden, geen Aanval laten doen; en ſond derhalven ſijn Vorſtel: Genade, aan den *Collonel Grim*, ſchriftelijke Ordre, dat ſich met goet Fatſoen ſoude ſoecken te rerirceren. Maar door dien de Brief-drager den geheelen tijd door 't Water, en door drie à 4. Canalen had moeten ſwemmen en baden, quam de voorſz. Ordre te laat, en had de Vyand, den Colonel *Grim* al geforceert. Tot de voorſz. Retraite gaf mede oorzaak, dat door vier verſcheyde Brieven en Spions, die als geſegt, niet eerder hadden konnen aankomen, wy verzékert wierden, dat de Vyand ſulken merkelijken *Secours* gekregen hadde. De Regimenten, die den Collonel *Grim* ſoo furieuſlijk aantaſten, zijn geweeſt drie Franſche Regimenten, te weten, *Chamilly*, de *Comte de Seaus*, het Regiment *de Bourgonje*, en verſcheyde Eſqadrons te Paard; de Beyerſche en Hanoverſche Regimenten waren in 't marcheeren, om langs den wegh over *Meppel*, den Collonel *Ammama*, en den Majoor *Maurich* van achteren in te vallen. Door de *Swarte-Sluys* ſoude ſijn Vorſtel: Genade, en den Gener. Lt. *d'Aylua* aangetaſt en overvallen geworden zijn, ten welken einde, gelijk men ſach, de Valbrug, om het Volk uit te laten, al wierd neder geleyt; Maar deden deſelve met goet Fatſoen en Voorſichtigheid de Retraite, latende afwerpen alle de achter hen gelatene Bruggen. Niet te min quam de Vyand met eenige troupen Paarden d'Onſen vervolgen; maar ſoo als de Onſen ſich wenden, en op hen afquamen, namen de Vlucht. De meeſte van onſe Troupen quamen noch dien ſelven avond weder binnen *Blockzijl*; ſoo dat ons Godt Almachtig van meerder Swaarigheid noch genaadelijk heeft bewaart.

Weshalven de *Nederlanders* ſich retireeren,

De perfecte Lijſt van onſe Dooden, gevangene Officieren en Soldaten, waarom ſijn Vorſtel: Genade een Trompetter heeft afgeveerdigt, is noch niet gekomen. Den Collonel *Grim*, en des ſelfs Lieutenant Colonel, nevens verſcheyde Capiteynen zijn gevangen; Cap. *Asquin* en eenige Lts. zijn doot; van onſe Soldaten, ſoo men ſegt, zijn 150. gevangen en gedoot. De Boeren rapporteeren, dat de Vyand over 600. Dooden, behalven de

Gequetsten heeft gehad; 't gene wel te gelooven staat, vermits het Gevecht ettelijke uren heeft geduurt, en de Vyand seer dicht en gesloten op d'Onsen aanquam. Dit boven verhaalde is alsoo waarachtig gepasseert. *Actum Blockzijl den* 21. *July St. Novo*, 1673.

Was geteekent,

Maurice Prince de NASSAU.

Na een groot getal Munstersche nedergemaakt te hebben,

Daar-en-boven vernam men noch, dat in de twee eerste Attaques, door den Vyand op 't Regiment van den Collonel *Grim*, die van 't selve Regiment, den Vyand soo hadden weten te treffen, dat de dooden soo dik op den Weg lagen, dat sy daarmede den opgegraven Dijck, die voor het *Trenchee* van 't opgemelte Regiment lag, geheelijk toegestopt hadden, en daar over voor de derdemaal waren aangevallen, zijnde 2000. Man te voet, 1000. Dragonders, en 1200. Paarden sterk, wanneer sy met haar Geschut en Granaden de *Nederlanders* in disordre brachten. Het was te wenschen geweest, dat de Staatsche Volkeren mede Geschut by sich gehad hadden; souden als-dan, naar menschen oordeel, dese Post soo lichtelijk niet geforceert hebben; maar wegens de groote nattigheyd en diepe wegen, was 't onmogelijk het selve daar-heen te brengen: 't Geen de *Bisschopsen* wel wetende, deed hen soo veel te stouter aanloopen, te meer, alsoo yder een dikke Plank voor 't lijf hadde.

En veele van hen doot en gevangen gelaten.

Wanneer sy nu waren doorgebroken, de Nederlandsche Soldaten hadden op de Vlucht gedreven, en Collonel *Grim* alleen was gelaten, hield hy echter stand, en begeerde geen Quartier, maar doode noch wel 4. Soldaten met eygen handen; waar na sy hem tegen wil en dank mede namen. Drie Caps. als *Sandelant*, *Asquin* en noch een ander, nevens 3. Lts. en een Vendrig van dit Regiment bleven doot; d'andere wierden meest al gevangen, waar van den Collonel korts daar aan, door het toedoen van den Overste *Post*, op *Parole* wierd los gelaten; Desgelijks ook d'*Ingenieur Top* sonder Rantsoen, om dat van *Prins Mauris* Domestijken was. Op het afslaan van de twee eerste attaques, wierd in *Prins Mauris* Quartier, alles tot den Storm geprepareet; maar het Ontzet binnen gekomen, quamen aanstonds 300. te voet en 60. Ruyters op dese Post aan; doch wierden door den *Baron d'Aylua* weer te rug gejaagt, zijnde gesecon-

condeert van den Majoor *Maurick*, die met 400. Man tot *Secours* van den Collonel *Grim* was gegaan; doch te laat gekomen, viel nu van d'ander kant op den Vyand aan.

Uyt *Steenwijk* was d'Overste *Hautijn* met 1000. Ruyters gemarcheert, meenende d'Onsen van d'ander kant te bezetten, maar wierd door den *Marquis de Mompouillian* by de Slachtboom voor *Vollenhove* gestuyt.

De Munstersche Troupen eenigen tijd omtrent *Dalen* gelegen, om de Stad *Coeverden* te benaauwen, en de *Nieuwe-schans*, indien mogelijk, t'ontzetten, waren eyndelijk van daar opgebroken, en hadden al hun Hutten in brand gestéken, nemende hun Marsch na *Munsterland*; wijl sy 't daar nu niet langer dorsten houden, te meer, om dat het Nederlandsche Leger, van voor de *Nieuwe-schans* aan 't opbréken was, om den Bisschop te gaan vernestelen. Dese Munstersche Aftocht geschiede niet sonder groote schade van d'Ingezetenen in *Drenth*; want sy het schoone Dorp *Dalen*, nevens verscheyde andere Huysen tot *Wachtem*, door den Brant geheelijk ruïneerden, en in diverse andere Dorpen groote Moedwil bedreeven. Ondertusschen begaven sich meest al de Munsterschen, die in de *Nieuwe-schans* tot Krijgsgevangenen waren gemaakt, in Dienst van sijn Exellentie *Rabenhaupt*; en wierden alle onder gestéken. De Nederlandsche Krijgs-volkeren marcheerden ook over de *Groeve* recht in *Drenth*, om den Vyand t'achtervolgen, en uyt het Land te jaagen. De *Munsterschen* begeven sich na Huis.

Wy keeren ons weder na HOLLAND, alwaar te deser tijd in *'s Gravenhage*, tusschen sijn *Keyserl: Majest:*, den *Koning van Spanjen*, en de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* ter eener; en den *Hertog van Lottharingen* ter andere zijde, een *Alliancie-Tractaat* wierd opgericht, om met alle Vermogen, de Fransche Macht tegen te gaan; aangesien deselve niet alleen langen tijd in de *Nederlanden* seer gewoed, en groote Ontroering veroorzaakt hadde; maar begost ook *Duytsland* t'overheeren en te verwoesten. Om 't welk te verhoeden en te wederstaan, geresolveert wierd, een goet Heyrleger op de been te brengen, om den Vyand alle af-breuk aan te doen. Van dese *Alliancie* vind men hier voor in de Politijke Verhandeling op Pag. 163. breeder gemeld, en onder Num. XI. Actueel geproduceert, en daarom onnoodig, deselve hier wederom te repetéren. Alliancie tusschen den *Keyser*, *Spanjen*, de *StaatenGeneraal*, en den *Lottharinger*.

De STAAT deses *Vereenigde Nederlands*, na 't Overgaan van *Mastricht*, onzéker, waar heen sich de Fransche Wapenen souden

wenden, doch in allen ſchijn of 't d'een of d'ander Frontier-Stad in *Braband*, als den *Boſch*, *Heusden*, *Breda*, of *Bergen op Zoom* ſou gelden, ſoo is, om deſelve by alle noodval met een gelijke bequaam Guarniſoen te ſecundeeren, met groote vlijd en ernſtige beſorging een Leger te *Raamsdonk* in de *Lang-ſtraat* verſamelt, tuſſchen *Geertruydenberg* en *Heusden*, van waar men gemakkelijk yder derſelver Steden kon byſpringen. Dit Leger beſtont in 18000. Man, waar by ſich noch 5 à 6000. Spaanſchen ſouden vervoegen, ten eynde daar mede alle Geweld af te keeren. En ſoo haaſt was *Prins Condé* den 15 *July* niet van *Uytrecht* na de *Grave* vertrokken, of *Prins d'Orange* begaf ſich uyt *'s Gravenhage* na *Raamsdonk*, om dit Leger te commandeeren, als naricht hebbende bekomen, dat der Franſchen Deſſeyn lag, om den *Boſch* of *Breda* t'attaqueeren: ſtellende op alles ſeer goede Ordre, en deed, om alle Moedwil, Geweld-dadigheyd, en alle godlooſe Rukelooſheden voor te komen, twee ſterke Placcaten publiceeren. Midlerwijl bleef ſijn Hoog-gemelde Hoogheyd *Prince d'Orange* ſoo naau regard op alle bewegingen der *Franſſen* houden, dat niets ter wereld derfden ondernemen; hebbende ſich ook niet eerder van daar begéven, dan wanneer de Dienſt van 't Land, en 't gemeene Alarm langs de Zee-kuſten, op het aannaderen der Vyandelijke Vlooten, hem weder te rug riepen.

By Geertruydenberg werd een Leger van de Staaten Generaal geformeert:

Alwaar ſijn Hoogheyd ſich begevende, op alles goede Ordre ſtelt.

Alſoo ook, om een genoeglijke Verandering, en tot meerder curieusheyds Voldoening, willen wy Ons nu weder van 't vaſte Land, ter woeſte Zee, in d'ongeſtuymigheyd der hol op en neder gaande Krijgs-golven vervoegen, met ernſtige Aanmerking, wat daar voorder gedenkwaardigs zy gepaſſeert.

Overgang van de Land-actien, tot de Zee voorvallen.

Al vorens wy Ons tot de Hooft-actie van het wonderlijk Slaan der Derde Zee-Slag begeeven, zullen eerſt in paſſant de particuliere Voorvallen te Water, melden; en dus met de Commiſſie-Vaarders en Zee-kaapers beginnen.

De Hollandſche en Zeeuſche Kapers hadden deſen Somer groot Avantage ter Zee. d'Eerſt-genoemde namen by *Cadix* twee Franſche Schepen, met Spaanſche Vruchten geladen, en begaven ſich voorder na de *Canariſche Eylanden*. Capiteyn de *Jong*, met 's Lands Fregat, *Oud-Caſpel* genaamt, ſich voor de Zeeuſche Kuſt houdende, her-nam een Boeijer van *Amſterdam*, *St. Maria* genaamt, waar Schipper *Jacob Kobes* op zijnde, en twee dagen te vooren door een Franſche Kaper genomen was.

De Nederlandſche Kapers maken groote Beuyt ter Zee,

In *Zeeland* wierden verſcheyde Prijſen opgezonden, een van

Malle-

Mallega, een van de *Barbados*, een derde van *Lissabon*, geladen met Oly en Suyker. Een ander Avonturier quam met Vier Prijsen gelijk aanzetten. Uit de *Caronjes* quam tijding, dat aldaar door *Caputeyn Gelein Brant* een Schip was opgebracht, dat van *Guardeloup* quam, en met Suyker, Taback, en Indigo was geladen. Door andere Avonturiers, een Schip na de *Barbados* willende, daar eenige Engelsche Vrouwspersonen op waren: Ook noch twee andere, een van *Nieuw-Nederland* komende, en 't ander derwaards gaande.

Tot *Middelburg* zonden de Kapers 2. Schepen met Haring geladen, binnen, waar van het een met 12. Stukken Geschut was voorsien. Vier Cabeljaauw-vangers op *Doggers-Sand* visschende, wierden daar een Schotse Kaper gewaar, die hen meenden t'attaqueeren; maar een van dese 4. alle Zeylen byzettende, resolveerde, op hem aan te leggen; 't welk soo wel gelukte, dat hy den Kaper in de gront Zeylde, en sy daar door al t'samen vry en behouden bleeven.

In 't laast van de Maand *Febr.* wierden tot *Middelburg* en *Vlissingen*, door Ses Avonturiers, wel 31. Prijsen, meest Engelsche en Fransche Straats- en Spaans-vaarders opgebracht, waar van sommige seer Rijk geladen, en onder anderen een, die wel 150000. Guldens aan Waaren in had. Dese ses Avonturiers gesamentlijk *en Compagny* in de Mond van 't Canaal kruyssende, kregen 't Geluk van d'Engelsche Mallegasche Vloot, verzeld met noch eenige van hare Straats-vaarders te rencontreeren, onder 't geley van een Convoyer met over de 40. Stukken, t'samen zijnde 19. Zeylen. Twee van de kloekste Capers leyden den Convoyer aan boort, doch hy geraakte korts daar aan door sijn eygen Kruyd in brand; waar op al d'Avonturiers dapper haar devoir deden, en van 18. Coopvaarders, 15. veroverden; de drie overige, ofschoon hart wierden vervolgt, eschappeerden echter met de vlucht, ondertusschen dat al dien rijkveroverden Beuyt in *Zeeland* behouden binnen quam. Nemen veel Schepen,

Van *Bilbao* quam Bericht, dat een Zeeusche Kaper aldaar twee Prijsen had opgebracht, 't welk Mallegaas-vaarders waren; en dat in de *Caronjes* wel 280. prijsen lagen, die aldaar van tijd tot tijd door de Zeeusche en Hollandsche Kapers waren opgebracht. Schipper *Jan Janse de Vos*, op sijn Schip *de Vos* genaamt, en met 12. Stukken Geschut gemonteert, van *Lissabon* binnen *Amsterdam* gelukkig arriverende, deed Bericht, hoe in gesel- En brengen in de Caronjes en elders groot getal Prijsen op.

ſchap van noch 2. andere Schepen, op de hoogte van 45. Graden, 2. Franſche Schepen ontmoettede, waar van het eene met 16. en het andere met 14. Stukken gemonteert, dewelke ſich met hem in Gevecht begaven, doch ſoo haaſt als ſijn 2. Makkers vermerkten, dat 'er ſlaagen ſouden regenen, zijn ſy ſchandelijk door-gegaan, latende hem alleen in de pékel zitten; maar ſich als een vroom Soldaat, ſeer kloekmoedig verweerende, heeft na een hard Gevecht, den *Franſſen* alle beyde gedwongen, hem te quiteeren, en de vlucht te kieſen, ſonder dat hy merkelijke Schaade hadde geleden, zijnde alleenlijk maar twee Mannen ſwaarlijk gequetſt. Naderhand trof deſe Schipper *de Vos* 2. Schotſe Capers aan, dien hy hévig aanrandende, ſich op de Vlucht begaven, ſoo haaſt hy maar driemaal Vuur op hen had gegeven.

Een Schip *Maria* genaamt, door de *Franſſen* genomen, wierd hen door het Schip de *Verſtoorde Leeuw* weder ontweldigt; 't welk naderhand noch 3. andere Schepen tot Beuyt, mede na *Curaſſòu* voerde. Voorts wierden dagelijks, ſoo in *Holland* en *Zeeland*, als elders, gedurende deſen geheelen Somer veel Franſche en Engelſche Prijſen opgeſonden en binnen gebracht. Gelijk dan noch een Avonturier, ſonder Commiſſie van den *Staat* uitgeloopen, meer als 15. ſoo groote als kleyne prijſen genomen hadde, dien hy door Verſoek aan den *Commandant Doncker* tot *Curaſſòu*, op desſelfs Bewilliging, aldaar alle behouden binnen bracht.

Vreemde voorvallen ter Zee,

In d'*Archipelles*,

In den beginne deſes jaars deden de *Corſaren* in d'*Archipelles* veel quaads, weg-roovende alle Schepen ſonder aanſien van *Turken*, *Armeniers* of *Joden*. Daar was eenen *Marquis Flori*, een *Savoyaard*, voerende een Roof-Schip met 60. Stukken Geſchut, deſe nam al de Zijde, en Fijne Goederen uit het Venetiaans Schip den *Groote Alexander*, *Cap. Simon*: dan deſe Roover kort daar na door een vehementen Strom aan-getaſt, verging aan 't Eyland *Paros*, maar het Volk wiſt ſig egter noch te ſalveeren, en wierpen daar aan Land een Sterkten op, alwaar ſy 't Kanon van 't gebleeven Schip op-bragten: Maar ſoo haaſt *Cap. Simon* hier van was verwittigt, ruſte hy drie Venetiaanſche Oorlog-ſchepen uit, om ſijn Revenſie te halen. Te *Paros* komende, beſtormde hy de ged. Fortificatie, en nam den *Marquis* met al ſijn Volk gevangen, voerende hem, nevens al de Goederen na *Venetien*, om met hem als tegens *Piraaten* te proceederen.

Tot

Tot *Goletta*, een ſterk Kaſteel voor *Tunis*, hadden de Barbariſche Roovers een rijk Venetiaans Schip genomen en opgebragt. Een Armateur van *Livorno* dit hoorende, loſte ſijn Vragt te *Porte Farina*, en zeylde na *Goletta*, alwaar gekomen, ſtak een Turkſche Vlag op, en om minder verdagt te zijn, zette ſich ſtoudmoedig onder 't Kaſteel, deed de gewoonlijke Saluatie, en wierd ook ſoodanig be-antwoord; ſich daar op na de genomene Prijs naderende, kapt die de Kabels en Ankers af, en nam hem ſoo couragieus mede, onaangeſien al het grouſaam ſchieten van *Goletta* op hem; die nu te laat ſagen, waarom deſe gekomen was. Op deſe Prijs waren wel 150. *Turken*, die na *Alexanderyen* en *Egypten* heen wilden, om 't Graf van MAHOMET tot *Meccha* te gaan beſoecken: van dewelke ſich noch een party met ſwemmen ſalveerden, maar de reſt, waar onder de Capiteyn, ſijn Huysvrouw, en 32. *Turken*, wierden na *Livorne* geſonden. Tot *Goletta*,

Op de *Napelſche Zee* ontmoeten eenige Turkſche *Corſaren* een Schip van *Civita Vechia*, 't geen met Soldaten na *Genua* wilde: Sy reſolveerden ſich naar uyterſte vermogen te defendeeren, zijnde daar toe dapper aangemoedigt door zekere *Dame*, en haar *Dochter*, nevens eenige andere *Dames*. De *Turken* quamen ſtout aan boort, en vielen hévig aan; doch hoewel den Capiteyn van dit Schip wierd doot geſchooten, quéten ſich echter de Matrooſen en Soldaten ſoo mannelijk, dat de Roovers wierden gedwongen, af te wijken; ſoo dat de *Chriſtenen* gelukkelijk te *Genua* behouden aanquamen; alwaar de Boots-gezellen verklaarden, nooyt in ſoo hevigen Gevecht geweeſt te hebben. Op de *Napelſche Zee*, Helddaadige Aanmoedi-ging van Juffers en Dames ten Strijde.

In d'*Archipelles* en daar omtrent bléven de *Maltezer* Schepen, en andere *Chriſten Corſairen*, op de *Turken* nog dapper kruysſen; van dewelke een *Maltezer* Schip, daar een Frans Ridder, *Meneville* genaamt, Capt. op was, en die naaſt eenige jaren groote Schaade den *Turken* had gedaan, wierd door een ſterk Tempeeſt, aan de Kuſt van *Alexandryen* geworpen, en dus door de *Turken* gevangen genomen, die hem na den PRIMO VISIER voerden, dewelke hem weder aan den *Turkſen* KEYSER vereerde. Wijl hy nu onder anderen een Schip, den Grooten Viſier behoorende, genomen en na *Maltha* gezonden had, liet hem de *Turkſe* KEYSER door een Taalman ſeggen: Dat, hoewel hy, gelijk alle *Maltezers*, nu ettelijke jaren een Zee-Roover was geweeſt, echter ſijn Jonkheyd wilde verſchoonen, hem 't Leven ſchenken, en ettelijke Turkſche Galleijen laten comman- En Onder de *Maltezers*. De *Grooten Turk* belooft vryheyd en groot faveur aan een *Maltezer* Zee-Roover, mits ſich te laten beſnijden.

deeren, mits hy *Turks* wilde worden, en sich opendlijk laten besnijden. Waar op dees *Ridder* antwoorde; Dat hy niets anders had gedaan, als 't geen sijn Ordre mede bracht; maar wanneer de *Turkse Keyser* hem weder na *Malta* wilde laten trekken, soude hy hem 200. gevangene *Turken* daar voor beschikken, of 30000. Daalders in de plaats voor sijn Rantsoen geven. Maar de *Keyser* liet hem weder seggen; Dat hy noch geen *Maltezer* om Geld had los gelaten: De *Turken* tot *Malta* van hare Gevankenis te bevrijden, stond in sijn macht; hy soude sig binnen den tijd van 8. dagen verklaaren, of een *Turk* wilde worden, of de *Doot* sterven.

't Gene niet willende doen, werd aanstonds de Kop af-geslagen.

Hier op knielde hy neder, en antwoorde, dat geen 8. dagen van nooden hadde, om sich te bedenken; maar verlangde, als een *Christen*, te mogen sterven; en soo hy langer leefde, niets anders te begeeren, dan volgens den Regel sijns Ordens, de *Turken* soo veel mogelijk te vervolgen. Daar op riep hy den Naame JESU aan, en wierd aanstonds het Hooft af-geslagen; 't welk 6. dagen op een pen gesteld, en 't Lighaam den Honden voor-geworpen wierd, waar na op den 7. dag de Beul het hooft af nam, in een sak stak, en in 't water wierp.

Midlerwijl deden de *Christen-Corsairen*, den *Turken* seer groote schaden aan; want namen hen veel Schepen af, soo dat genoodzaakt waren, met een groot Convoy, hun eygen Eylanden te proviandeeren, om van hen bevrijd te zijn. Ook namen de Barbarische Roovers veel Schepen in de Middelandsche Zee, waar onder een rijk Frans Schip, waardig 400000. Ponden, 't welk sy tot *Tripoli* op-brachten.

Engelsche *Consul* tot Algiers aan stukken gekapt, om dat sijn Schuldenaar, in presentie van den Richter doorschoot.

D'*Engelsche Consul* tot ALGIERS veel aan een *Jode* schuldig, wierd daar over van den selve, voor de *Douane* of het Gericht geroepen, om sijn Schuld van hem in te vorderen; en na de Saak verhoord was, wierd door den *Dey*, dees *Consul* aldaar ter Betaling gecondemneert; die sich daar over soo seer vertoornde, dat hy den *Jode*, in presentie van den *Dey*, met een Pistool ter neder schoot; 't geen soo qualijk by desen Richter wierd opgenomen, dat hy den *Consul* op staande voet deed aanstukken houwen, en de Leden in een put liet werpen. Hoewel *Engeland* hier in gants geen genoegen schepte, sonden egter korts daar aan een nieuwen *Consul* na die Plaats.

De Turksche Roovers deden desen Somer de Venetiaansche Schepen in de *Golfo* seer veel quaads, weshalven de Veneedsche Gene-

Generaal van de *Golfo*, *Emo* genaamt, deſelve gedurig nazettede; en 't gelukten hem ſoodanig, dat hy een Turkſche Zee-roover *Fortunig Ramandan* genaamt, aan-trof, en weg nam; ook denſelve, nevens 78. *Turken* gevangen kreeg, dewelke al t'ſamen na den *Grooten Heer* wierden te rug geſonden, om geſtraft te worden. Maar de *Renegaden* daar op, wierden onthooft, en de *Christen-Slaven* in Vryheyd geſteld. Het Schip, zijnde een Fuſte, vereerde de Venetiaanſche *Republijk* aan den ged. Generaal, welke de Wapenen, nevens nog verſcheyde Vereeringen van ſijn eygen Geld, aan den Soldaten gaf, om die te encourageren in ſoodanige gelegendheden hun devoiren te doen.

De *Ridder de Harcourt*, met de Galleijen van *Malta* uytgegaan, ontmoete by *Rodes* de Turkſche CARAVANE na *Egipten*, die hy hévig aantaſtede, en 4. Schepen daar van weg nam, waar onder een Galjoen van 70. Stukken, nevens een ſeer rijk Turks Heer, *Saras Mustapha* genaamt; werdende deſen Beuyt wel op 400000. Kroonen ge-eſtimeerd, die tot *Malta* behouden wierd in-gebracht. Waar over tot *Constantinopolen* geen kleyne Ontſteltenis ontſtond.

Ter tijd als de *Corſaren*, op de raadgeving van *Tripoli de Barbaria*, opbrachten het Venetiaans Schip, de *Gekroonde Arend*, ſeer rijk geladen, en na *Cadix* gedeſtineert, zetten ſich d'*Italianen* dapperlijk daar tégen, ſtrijdende naar uyterſte vermogen; doch moeſten ſich echter, met hun Schip en Goed, nevens noch 37. geſonde Mannen, die ſy na een hévig gevecht maar over behouden hadden, eyndelijk aan de *Barbaren* over geven. Deſe Prijs was naaulijks opgebracht, of 't Volck van *Tripoli* murmureerden, ſeggende, dat wanneer men den Beuyt in 't Magazijn bragt, men hun portie van Beuyt-geld had onthouden: en ſoo haaſt ſy noch daar-en-boven te wéten krégen, dat 'er ſoo veele Juweelen en Koſtelijkheden van de *Joden* in dit Schip geweeſt waren, wierd dit Canaillie noch veel te meer oploopende van Furie; in diervoegen dat noch de *Baſſa* noch ſijn *Miniſters* hen niet ſiende te konnen ſtillen, ſich ter vlucht op het Kaſteel begaven. Waar op deſe rebellige *Moren* ſich in twee Partijen verdeelden, waar van d'eene ſich voor 't gedachte Kaſteel legerden, om te beletten dat den ſelve noch ſijn Conſorten, van daar niet ſouden konnen eſchappeeren: den anderen Hoop Rebellen omzetten het Huys van den *Bey*; dewelke ſich dus belegert, en het groot Vermogen van dit ſwarte Veelhoofdige Beeſt des Op-

Schrikkelijk Oproer binnen *Tripoli*, over het nemen van een Venetiaans Schip.

roerigen Gepeupels siende, belooft hen *Satisfactie*, op haar pretentie te geven: Waar op sy hen voor een wijl in rust hielden, en sich retireerden. Maar naderhand vermerkende, dat dit maar een Feinte des Oversten was, om tijd te gewinnen, en dat 'er gants geen Effecten op de Beloften volgden, rotteden sy andermaal te samen voor 't Huys van den *Bey*, vielen met een hevige verwoedheid daar op aan, braken met rasende Furie daar binnen, grepen den *Bey*, en sloegen hem den Kop af; doorsabelden ook een *Chiaus*, een *Renegade*, sijn Broeder, en een Ziel-verkooper, die op de arme Zee-lieden schachgerde. Dese *Moren* namen het *Cadaver* of de Romp van gedachten *Bey*, droegen dat voor 't Kasteel, en vertoonden 't aan den *Bassa*, maar sijn Hooft wierd buyten in 't Veld op een stock gedragen, tot den *Moren*, die hen tot Secours waren gekomen. Doch dese *Moren* konden niet gelooven, dat dit het rechte hooft van den *Bey* was, en deden 't weder na de Stad brengen.

Terwijl nu den *Bassa* dus in 't Casteel belegert was, meende hy, gelijk ook vele *Moren*, die uit het Veld en 't Leger, hem haar dienst presenteerden, dat hy van elders achter af sou konnen eschappeeren, of de Rebellige Belegeraards overweldigen, soo hy dese van buyten maar tot hem in-nam. Dan, sach daar in sijn uiterste Ruïne te gemoet. Eindelijk na 10. dagen Belegs, en een continuëlen Oproer, vonden de Dienaars van den *Bassa*, hem doot leggen; 't welk over-luyt van 't Kasteel ruchtbaar gemaakt zijnde, opende men de Poort, het Volck quam daar binnen, den *Bassa* wierd begraven, en een ander in sijn plaats verkoren. Aan de *Famillien* van den dooden *Bassa* en den *Bey*, wierden yder een Huys met een Tuyn, tot eens iegelijks Onderhoud gegeven. De meenigte van 't Geld, Kostelijkheden, rijken Roof, etz. zijn ontallijk en onwaardeerlijk geweest. En als de *Moren* verzékert-waren, dat den *Bassa* doot was, vertrokken sy uit *Tripoly* yder soort weder na hun Gewesten te Landewaard in; waar mede alles in stilte geraakte.

Zeeusche Kapers doen d'Engelsche groote Schaden.

De *Zeeusche Kapers* deden d'*Engelsen* allesins groote schaden; doch somtijds wierden sy wel van Engelsche Oorlog-schepen ontmoed en aangerand, die veel eer Slaagen dan Beuyt daar van bragten; gelijk dees tijd het Engels Fregat de *Constantin-Warwick*, door een Zeeusche Caper soodanig wierd getroffen, dat 3. schooten onder water kreeg, en gants reddeloos geraakte; waar over hy tot *Kingsaal* in *Yrland* moest in-loopen, om sich te calefateren.

'*t Wapen van Hoorn* uit *Holland* na *Batavia* gedestineert, en tot aan de *Caap de Finisterre* gezeylt, had met groote Lekken soo veel stribbelingen, dat resolveerde, weder te keeren; komende dus voor *Wicht*, na dat reeds al 40. Man in dese korte Reys had verlooren, en ergens op een droogte stootende, welde heel in de gront; had niets dan wat Leer, Provisie, en Buskruyd in.

Ter selver tijd was tot *Middelburg* een Engels Schip op-gebragt, waar in een seer kostelijke Karosse voor den *Hertog van Toscanen*, dewelke op-geveylt werdende, 1500. Guldens in den Afslag mogt gelden; maar wierd opgehouden, en soo men seyde, aan sijn *Hoogheid* gesonden, om alsoo dies te beter weder na *Livorno* te geraken. In dese Engelsche Prijs wierden nog vermist 2. Cofferkens met Juweelen, op drie Tonnen Gouds geschat.

In *Zeeland* was te deser tijd de Spaansche Wijn soo goede koop, dat men een kan voor 15 à 16. stuivers kon koopen, en de Fransche Wijn naar advenand, door de Veelheid van Prijsen, die daar wierden op-gebragt. Tegens alle natuurlijke gewoonte heeft te deser tijd de *Teems*, in een Gety 3. maal ge-ebt en gevloeyd, rijsende soo hoog, datse veel lage landen innundeerde. De *Schelde* swalpte mede soo hoog over, dat tot *Antwerpen* de Kelders vol liepen; en een Schip op dese Rivier verging. Tot *Ceulen*, *Gulick*, *Mark*, en *Cleve* heeft men dees tijd soodanigen Tempeest en Onweeder gevoeld, dat verscheyde Huysen instortten, en meenigte Boomen omwaayden.

Spaanse Wijn in *Zeeland* extraordinary goede koop.

Hooge Water-vloeden.

Verhaal van de DERDE ZEE-SLAG *des jaars* 1673.

D'Engelsche en Fransche Zee-Machten, door de Vloot van den *Vereenigde* STAAT, gelijk hier voor gemeld, op den 14. *July* laatst-leden uit Zee gejaagt, quamen den 1. *Augustus*, de Nederlandsche Vloot, op *Schooneveld* leggende, weder in 't gesicht, na dat wel ses wéken werk gevonden hadden, om hunne Schepen te repareeren, en sich op nieuw uit te rusten. Want sy voor de Nederlandsche Zee-Macht gewéken, en de *Rivier van Londen* opgeloopen, deed de *Koning van Engeland* daar gedurig aan arbeyden, om de Schaade, die sy in de twee voorgaande Slagen hadden bekomen, weder geheelijk te herstellen; en sijn Glory, die hier door vry wat verkleynt mogt zijn, in het toekomende

mende weder te doen opſteygeren. En zijnde nevens ſijne Mede-hulperen van abſolut voornemen, om *Nederlands* VEREENIGDE STAAT geheelijk te ruïneeren, en derſelver Geheuchenis ſoodanig te vernietigen, als de *Romeynen* voormaals CARTHAGO gehandelt hebben, heeft alle Middelen by der hand genomen, om daar in een gewenſcht eynde te bereyken; weshalven hy dan alle Vredens-voorſlagen, die hem verſcheydemalen gedaan zijn, verworpen heeft: doende weder op nieuw ſoo vele Oorlogs-Schepen tot de eerſten toeruſten, als hy met al ſijn vermogen konde bybrengen, latende deſelve met Wapenen, Voor-raad, en Manſchap ſoodanig verſorgen, als daar toe wierd vereyſcht. Desgelijks ſtelde men ook 5 à 6000. Land-Soldaten, ſoo oude als nieuwe Benden daar op; en boven dien wierd noch 13 à 14000. andere, gelijk voorheen gemeld, paraad gehouden, om op de Nederlandſche Kuſten, en voornamentlijk aan de kant van *Zeeland* te landen, ondertuſſchen de Vlooten met malkander in Gevecht ſouden zijn.

D'*Engelſen* en Franſſen verſterken hare Vloten geweldig,

En leggen d'*Engelſen* veel Landvolkeren daar op,

Alle deſe groote Toeſtellingen volbragt zijnde, wierd d'Engelſche Zee-Macht meer dan 150. Zeylen ſterk bevonden, het Franſche Eſquadre daar onder getelt; 't welk mede verſterkt was, door de Schepen van den *Marquis de Martelle*, die met ſijn Eſquadre, eenige Franſche Koopvaarders van *Cadix* en *Portugal* na *Vrankrijk* hebbende geconvoyeert, van ſijn Koninklijke Majeſteit Ordre ontfing, om ſich aanſtonds met ſijn onderhebbende Schepen, na d'Engelſche Vloot te begeeven. Waar op in de Maand *July* met 6. Oorlogs-ſchepen en verſcheyde Branders ſich uit de Haven van *Breſt*, na de *Rivier van Londen* begaf, alwaar na 14. dagen aanquam; en de Plaats vervulde van de Schepen, by hen in de twee voorgaande Zee-ſlagen verlooren.

Gelijk ook de Franſſen tot uitvoering van hare Landings-Deſſeinen.

Hoogſtgem: *Koning van Vrankrijk* liet een Bevel uitgaan, dat van ider Compagny in ſijn Vlaamſche *Conqueſten*, 15. Man ſou werden afgenomen, ten eynde daar uit een Leger van 6000. Voetknechten te Formeeren, om den *Koning van Engeland* in ſijn voorgenomen Deſſeyn, van aan de Zeeuſche Kuſten te landen, behulpelijk te zijn: waar by ſich dan noch ten dien eynde 8000. Franſche Ruyters ſouden vervoegen. Doch uit al deſe Aanſlagen is niets gevolgt; nademaal d'*Engelſen*, na deſe laatſte by hen verlorene Zee-Slag, gants geen Landing, noch op de Hollandſche, noch op de Zeeuſche Kuſten ondernomen hebben.

Wat

Wat oorzaak hen daar toe heeft bewogen, kan door alle gesond Oordeel lichtelijk werden afgemeten. Want vele wel wilden, indien sy konden.

Te deser tijd, zijnde den 13. *July*, ontstond binnen de Stad *Londen* in *Engeland*, aan een plaats, *Wappingh*, genaamt, een seer hevige Brand, waar door omtrent 150. Huysen, nevens 2. Schepen, tot Assche wierden geruïneert.

Tot *Londen* ontstaat een groote Brand.

Monsieur, DUC *d'*ORLEANS, des Konings van Vrankrijks Heer Broeder, nevens d'Engelsche *Hertog van Monmouth*, na de Verovering der Stad *Mastricht*, uit des Konings Leger gescheyden, quam den 19. *July* binnen *Paris*, alwaar van de GROOTEN grootelijks wierd verwellekomt. Waar op men aldaar, wegens de Verovering van *Mastricht*, veel Vreugde-teykenen bewees, en verscheyde Commedien, Balletten, en Banketten aanstelden. Desgelijks arriveerde ook voormelde *Hertog van Monmouth* den 22. deses aan 't *Hoff te Withal* binnen *Engeland*, alwaar ook van sijn *Konink: Majesteyt*, en de geheele Hof-houding seer hoffelijk verwellekomt en ontfangen wierd. Korts te vooren was de *Graaf van Schomberg* uit het Fransche Leger ook daar aangekomen, zijnde d'Eerste Edelman van des Konings Kamer, die naderhand wierd gestelt tot Lieutenant Generaal over d'Engelsche Troupen, die op de Hollandsche of Zeeusche Kusten souden aan Land gezet werden; ten welken eynde sijnen Koning hem ook derwaards had gesonden.

In *Vrankrijk*, wegens Verovering van *Mastricht*, veel Vreugden-spélen aangericht.

Midlerwijl ging sijn *Koninklijke Majesteyt van Engeland*, nevens sijn Heer Broeder de *Hertog van Yorck*, de Vloot dikwils besichtigen, om met eenen ook met *Prins Robbert*, nevens d'andere Officieren, t'overleggen, op wat wijse men bequaamst het Krijgsvolck sou aan Land brengen, en dus *Zeeland* of *Holland* overrompelen. Maar wijl de Zee-luyden meer affectie hadden, om den *Hertog van Jorck*, dan *Prins Robbert* te dienen, versocht hem de Koning, of doch het *Admiraalschap* wilde aanveerden, al soud maar voor drie Maanden zijn. 't Welk echter door den *Hertog van Yorck* wierd gerefuseert, aangesien men hem eertijds het *Commando* te Lande niet had willen toestaan, of ten ware hy voorheen eerst den Eed, door het *Parlament* geordonneert, had afgeleyt; met verdere voorgeeving, dat sonder den Eed, in des Konings Raad was aangenomen geworden.

De *Koning van Engeland* besichtigt sijn Vloot,

Wil *Due de Yorck* het Commando opdragen,

Dus bleef *Prins Robbert* het *Opper-Commando* niet alleen den gantsche Somer over d'Engelsche Vloot behouden; maar ontfing

Maar *Prins Robbert* werd daar in geconfirmeert:

fing boven dien noch een omstandiger *Commissie* van den Koning, waar by tot GENERALISSIMUS over alle Krijgs-Macht, soo wel Ruytery als Voet-volk, die tegens de *Vereenigde Nederlanden* souden gebruykt worden, wierd gesteld, met soodanig absolute Volmacht, om alles naar sijn eigen goetdunken uit te voeren, te besluyten, Ridders te maken, en selfs te handelen, of Contracten in te gaan.

Wiens Vloot met Volck werd versien;

Ter selver tijd arriveerde aldaar een Vloot van 30 à 40. Coopvaardy-schepen, waar van aanstonds het Volk op d'Oorlogs-schepen moest overgaan, en over de Vloot verdeeld werden. Tot meerder Voortzetting harer Desseynen, en versterking der Zee-Macht, scheepten sy noch 2000. Man, uyt de Troupen tot *Blakhead*; waar door d'Engelsche Vloot soodanig in volle postuur wierd gebracht, dat deselve in Tegenwoordigheyd des *Konings*, en des *Hertog van Yorks*, nevens vele Hovelingen, den 27. *July* onder Zeyl ging, en in Zee stak, zijnde met het Fransche Esquadre 150. Zeylen sterck. Waar by ook de geheele Krijgs-Macht van *Blakhead* wierd ingescheept: maar wijl *Prins Robbert* het niet raadsaam achtte, dese Volkeren met sich te voeren, wijl sy hem meer tot last, dan tot voordeel in sijn Schepen konden dienen, soo liet hy deselve weder ontscheepen, en aan Land zetten, seggende, dat de Krijgs-volkeren, in val van goet *Succes*, of by vereyschte Occasie, lichtelijk weder konden ingescheept, en by de Vloot gevoert werden. Dus bleef dese Krijgs-Macht, die, soo men oordeelde, in omtrent 12000. Man bestond, tot *Jarmuyen* aan Land; dewelke daar van tijd tot tijd seer versmolt.

En wel toegerust in Zee loopt.

Na dat nu dese soo Machtige Oorlogs-vloot was in Zee geloopen, keerde sijn *Koninkl: Majest:* en de *Hertog van Yorck*, nevens de geheele Hoff-staat, weder na 't Hoff te *Londen*, alwaar het Arrest, van dat geen Koopvaardy-schepen mogten uytloopen, wierd afgedaan. De *Hertog van Albemarle*, met den *Lord Vaugam* waren als Volontairen op het Schip van *Prins Robbert* gegaan. De *Koning* had met vele Redenen alle sijne Zee-hoofden krachtig aangemoedigt, doende groote Beloften aan al de gene die sich kloekkelijk en Manhaftig souden komen te gedragen, met bygevoegde Dreygementen van swaare Straffen, aan al de geene, die laf hertig in hun Plicht souden te kort blijven.

Sprag belooft den Koning,

Men segt, dat de *Ridder Sprag*, van sijn Majesteyt afscheyd nemende, by Hand-tasting soude belooft hebben, alle sijne krachten

ten te zullen inspannen, om den Hollandschen *Admiraal* TROMP, of levendig of doot, in *Engeland* op te brengen, of anders dat hy selfs niet soude weder keeren: maar tot bitter Leedwezen des *Konings*, en groot Nadeel des *Ridders*, is hem het Laatste, volgens sijn eygen seggen, ten deel gevallen; gelijk wy voorder uyt de volgende ACTIE zullen verstaan.

TROMP levendig of doot te leveren, of selfs nooyt weder te keeren.

De Nederlandsche Krijgs-Vloot sich eenigen tijd voor d'Engelsche Kusten, en selfs de *Rivier van Londen* gesloten hebbende gehouden, had sich naderhand weder op haar gewoonlijke Post voor *Schooneveld* geposteert, daar dese Nederlands moedige Zee-Helden met ongedult het Uytkomen der Engelsche en Fransche Vyanden bleeven af-wachten; en dus, na lang gewacht te hebben, eyndelijk den 1. *Aug.* des Morgens met het lumieren van den dach, deselve in 't gesicht krégen, leggende 3 à 4 Mijlen van de Nederlandsche Vloot, die sich doemaals omtrent halver Zee van *Schooneveld* had gerengeert. Hier op liet de Heer *Admiraal de Ruyter* de Blaauwe Vlag waaijen; en na gehoudene Krijgs-Raad quam de geheele Zee-Macht aanstonds onder Zeyl, en staken noch verder in Zee; om den Vyanden, die van hen de Loef hadden, in 't ruyme sop bequamer gelegendheid te gunnen tot Slag te léveren. Waar op d'*Engelsen* en *Franssen* met een hevige furie op de *Nederlanders* af quamen; doch naderhand siende, dat het de selve Ernst was, en van hen standvastig wierden ingewacht, soo hebben d'Engelsen en Franssen sich gewend, en zijn met alle Zeylen by, in groote confusie van de *Nederlanders* afgewéken, die hen met alle macht nazetten: en schoon sy wel 40. Schepen in Getal minder waren, deden echter haar uyterste best, om met de Vyanden Slaags te geraaken, soekende daar toe van hen den Wind te winnen; 't welk omtrent den middag noch wel sou gelukt hebben; maar de Vyanden hielden 't al Zeewaard in, sonder ooyt de *Nederlanders* binnen schoots te laten komen; die hen echter tot 4 à 5 uren des namiddags vervolgden, zijnde ontrent 8 à 9. Mijlen in Zee, alwaar weder een Mist-damp ontstaande, de *Nederlanders* geraden vonden, weder na hun Post te wenden. Want de Heer *de Ruyter* ondertusschen den Krijgs-Raad aanboort hebbende doen komen, wierd daar overwogen, dat schoon d'*Engelse* nu soo confuselijk schenen te vluchten, sulks mogelijk wel een *Stratagema* of Krijgs-List mogt zijn; om dus (wijl doemaals in *Zeeland* noch geen genoegsame Magt was, om dese Plaatsen voor 's Vyands Aanval te bevrijden,) 's Lands

De Nederl: Vloot op *Schooneveld* krijgt d'*Engelsen* en *Franssen* in 't Gesicht,

Die confuselijk voor de Nederlanders vluchten.

Waar over de Ruyter Krijgs-Raad houd.

En met fijn Vloot na Schooneveld keert.

Vloot van haar Poſt af te lokken, op dat ondertuſſchen de *Graaf van Schomberg*, die tot *Jarmouth* met een groote Oorlogs-macht in Kool-ſchepen lag, gelegendheyd tot Landen mocht hebben. Waar over beſloten wierd, den Vyand niet verder in dusdanige ongewisheyd te vervolgen; maar weder na *Schooneveld* te keeren; gelijk ook dien ſelven avond aldaar wel arriveerden.

Midlerwijl de Heeren *Staaten Generaal*, door Middel van ſijn *Hoogheyd*, *Heere Prince d'Orange*, uyt *Londen*, kondſchap van het uytloopen der Vyanden, en harer Landings Deſſeynen, bekomende, ſonden den Heer *de* RUYTER deſe volgende *Miſſive*, ſtrekkende om ſoo wel de Matrooſen en Soldaten, als alle Bevelhebberen, tot hun uyterſte Plicht en beſte Vlijt op te wekken, nevens een Bericht der Toeſtand van 's Lands Militie te Lande, onder d'Opper-directie van Hoog-gem: *Hoogheyd*.

De Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Edele, Geſtrenge, Vroome, Lieve, Getrouwe.

Brief van hare Hoog-Mog: aan de Ruyter.

SYn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien, heeft Ons by Miſſive gedateert in 't Leger tot Raamſdonck, den 29. deſer Maent, ghedaen adverteren, dat Sijne Hoogheyt by Miſſive, geſchreven tot Londen den 24. der ſelver Maant, was geinformeert, dat den Koning van Groot-Brittangien, van meeninge ende gereſolveert was Sijne Majeſteyts ende des Konincks van Vrankrijkx Vlote wederom zee te doen nemen, ende het gevecht tegens onſe Vloot te hervatten, dat voorſz. ſijne Majeſteyt een groot getal Lant-Militie in a parte, ende byſondere Schepen hadde doen embarqueren: Om daar mede het ſy gedurende het Gevecht, met onſe Vloot, of ook afſonderlijck een Landinge te ondernemen, ende alles te roven, plunderen, branden, ende alſo een Generale Conſternatie, onder de goede Ingeſetenen van den Staat te verwecken, ende dat dit zijn laatſte en krachtighſte Efford op Ons ſoude weſen, waar na Wy ſekerlijck of een gewenſchte ende avantagieuſe Vrede, of ſeer ſware ongemacken, en onverdraeglijke conditien van handelingen te verwachten ſouden hebben: Hoog-gemelte Sijne Hoogheyt heeft voor ſoo veel het Lant aengaet, ſoo veel ordre geſtelt, als menſchelijcker wijſe tot nodige defenſie ende tegenweer is gerequireert, ende moeten wy den grooten Godt daer voor dancken; dat Sijne Goddelijcke Majeſteyt de ſaecken te Lande tot noch toe ſodanigh heeft geſchickt, dat wy ſoo door de conſtitutien van het Landt, de Militie by Ons op de been gebracht, de afkomende hulpe van ons Geallieerden, Ons onder ſijnen Vaderlijcken zegen, ſchijnen te konnen beloven, niet alleen gelegentheyt, om hem alle verdere Entrepriſes te beletten, maar oock yets notabels op den ſelven Vyant te konnen entrepeneren: Godt den Heere Almachtig ſal onſe Getuyge zijn; dat wy by alle wegen en middelen hebben getracht het hert van den hoogſt-gedachten Koning van Groot-Brittangien tot Vrede te bewegen,

gen, en voor te komen het bloed-vergieten van luyden die een proffessie van Religie doen: Hy weet oock met hoe groote onrechtvaerdigheyt den hoogst-ged. Koninck Ons de jegenwoordigen Oorlog heeft aangedaan, ende daer mede noch vervolgt: Ende hopen ende vertrouwen wy dierhalven, dat die Heere der Heyrscharen in den dage des Strijts als een rechtvaardige Richter tusschen haar en ons sal aensien, het groot onghelijck en ghewelt dat sy ons aen-doen. Ende dat sijne Goddelijcke Majesteyt sal volvoeren het werck, dat hy tot tweemaal toe, soo genadelijk en Heerlijck tot eeuwigen prijse van Sijnen Heyligen Name begonnen heeft: Wy hebben seer groote redenen om u te bedancken voor de goede conduite, beleydt, en mannelijcke dapperheyt in de voorgaande Battaillien by U E. gebruyckt, en by d'andere Hoofden, mitsgaders Officieren, en gemeene Soldaten, en Matrosen, met een onverschrickt gemoet gevolgt: Ende by onse Vyanden selfs hooglijck geroemt. Wy twijffelen oock niet of Gy, mitsgaders de andere Hoofden en Officieren van de voorsz. onse Vloote, sullen seer wel considereren, dat aan een goet succes, 't welck tegens de voorsz. vyantlijcke Vlooten soude mogen werden geobtineert, het welvaren van desen Staat, menschelijcker wijse, dependeert: En dat dit laetste enfort uytgestaen en afgewesen zijnde, menschelijcker wijse, een goet en geluckig eynde als voor de deure staat: Ende zijn daeromme wel versekert, dat niet alleen Gy, maar oock de voorsz. andere Hoofden, Officieren, mitsgaders Soldaten en Matrosen, sullen alles aanwenden, wat onder Godes Zegen tot het verkrijgen van een eerlijcke overwinninge gedaen kan werden, dat de selve wel in achtinge sullen nemen, dat aan de eene zijde door een soodanige overwinninge de Eere Godts, de Vrye Oeffeninge van sijn Heylige Woort, niet alleen in dese, maar misschien oock in de nabuurighe Landen, vermeerdert ende vast gestelt, Ons algemeene lieve Vaderlant, tot het bekomen van een Eerlijcke Vrede gheholpen, ende van Ons diergekochte Vryheid gestabileert sal werden, daar aan de andere zijde door een nederlage, wy ende onse heele posteriteyt; Ja misschien het geheele Gereformeerde Christendom perijckel soude loopen, van haer onder de Geestelijcke slaverny van den Paus van Romen, soo seer by onse Voor-Ouderen verfoeyt, ende gehaat: Mitsgaders onder eene ondragelijcke Heerschappye, van vreemde, ende sulcks in een seer ongeluckigen staat, beyde na Lichaam ende Ziele gestort te zien: Wy moeten derhalven geloven, dat onder de voorschreve Vloot niet een ziele gevonden sal worden, die niet liever met een mannelijcke dapperheyt soude willen betrachten, het eerste selfs met verlies van lijf en leven, voor sijn Vaderlant, sich selven, zijn Vrouw ende kinderen, tot zijn onsterffelijcke prijs en roem ende een eeuwige benedictie te verwerven, als door een flauwe lafhertigheyt Godts Kercke ende den Staat, tot zijn eeuwige schande, ende vermaledydinge te brengen: Ende kunnen u ende de andere Hoofden, ende Officieren, mitsgaders gemeene Soldaten ende Matrosen, wel verseeckeren, dat wy aen de eene zijde die gene, die haar in dese vromelijck gequeten en gedragen sullen hebben, als behouders naest Godt van ons lieve Vaderlant sullen aensien, en hare verdiensten erkennen; ende dat wy die gene, die haar in desen lafhertelijck, ende niet na behoren komen te comporteren, voor Verraders van haar Vaderland sullen houden: Ende als sodanige de uytterste straffe, soo

eerlose menschen, rechtveerdelijk competerende, doen gevoelen, en dat dienvolgende, de eerste Ons als liefhebbende Vaders, en de andere als strenge Rechters hebben te verwachten: Godt den Heere Almachtigh selfs, die geene die in desen strijt slappelijck of flauwelijck tegens den Vyandt gevoert hebben, of mede ten strijde ghekomen zijn, met een geduurige vloeck gevloekt hebbende. Wy begeeren daarom dat Gy, dese onse ernstige meeninge, die Wy weten de wille en intentie van Sijn Hoogheid conform te wesen, aen de andere Hoofden en Officieren, mitsgaders Soldaten en Matrosen, sult voorhouden, en doen voorhouden, en haer notificeeren, dat yder na zijn verdiensten, of een eerlijcke vergelding, of een schandelijcke straffe, sekerlijck te verwachten sal hebben: Wy weten wel dat een goede uytkomste, in soo swaren toestant van saecken van den Goddelijcken Zegen dependeert, maer Wy weten oock dat Godt den Heere Almachtigh, door middel sijn zegen uytwercken wil, en gelijck Wy dit laetste U goede conduite, beleyt, ende mannelijcke dapperheyt, mitsgaders de onversproken moet, couragie, goede wille, ende genegentheyt der andere Hoofden en Officieren, mitsgaders Soldaten ende Matroosen, om U daer in te seconderen, aenbevoolen laten, soo sullen wy niet na-laten Godt de Heere Almachtigh vierighlijck te bidden, en is albereyts besorgt, dat de Dienaren des Heeren Woorts, in hare Predicatien en Bedestonden sullen bidden, ende de Gemeente opwecken, om den selven Godt te smeken, dat sijn Goddel. Maj. U, de andere Hoofden van 's Lants Vloote, ende Officieren, mitsgaders Soldaten ende Matroosen, vaderlijck ende genadelijck wil bystaen, in leven ende gesontheyt sparen, met mannelijcke dapperheyt ende sijnen goeden Geest aendoen, tegens de machten der Vyanden laten bestaan, ende eene eerlijcke Victorie ende overwinninge laten wegh dragen, tot grootmakinge van sijnen heyligen Naem, ende welvaren van ons lieve Vaderland: Ende ons hier toe verlatende, sullen wy U, benevens de andere Hoofden ende Officieren, mitsgaders Soldaten en Matroosen, beveelen in Godts Heylige bescherminge. Actum in 's Gravenhage, den 30. Julij, 1673. Was getekent, *Joh. Eeck*. Onder stont, *Ter Ordonnantie van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael.* Was getekent, *H. Fagel.*

Het Opschrift was, *Edele, Gestrenge Vrome, onse lieve getrouwe, Michiel Adriaensz. de Ruyter, Lt. Admiraal van Hollant ende Westvrieslant, commanderende 's Lants Vlote en Chef.*

Engelsen komen voor *de Maas*; Des anderen daags tegens den avond wierden de Vyanden met eenige Schepen voor de *Maas* gesien, hebbende omtrent ten 4 à 5. uren 's namiddags verscheyde Seyn-schoten gedaan, om *Lootsen* aan boort te krijgen; waar op ook eenige derwaards aan liepen; maar nader gekomen, bevonden dese Schepen geen Hollands Maaksel, schoon sy, om haar te bedriegen, Prince Vlaggen op hadden: weshalven de *Lootsen* sich weder met de Vlucht salveerden. Doch,

Is boven al te verwonderen, hoe Godt Almachtig, d'Opper-Bestierder alles Goeds selve, als door een wonderlijk Wonderwerk, het naadeeliglijk Naaderen der woedende Vyanden heeft wederstaan; soo door het schielijk doen oprijsen van een donckerdampige Mist, die langs onse Zee-Kusten den geheelen Oever soo dick bedekten, dat men naaulijks (schoon in 't Hert des schoonen Somer-Zaysoens) drie Schepen lengte kon van sich sien; Als ook door dien het stomme Element des Waters sich in sijn ordinary Coers, geheel booven-natuurlijker wijse ging verstellen, werdende als door een onbegrijpelijke Opper-Macht des Hemels, in sijn EBBE-loop, buyten gewoonlijke 's Weerelds-Loop meer dan twee Uren langer afgedreeven. Waar door al dese quaalijk geintentioneerde Vyanden, in hunne quaade Intentien en moorddaadige Voornemens wierden verhindert voort te varen, en binnen onse Zee-gaten op te komen: waar by noch tot meerder Faciliteering deses, een Zuydelijke Wind, seer gedienstig, tegens hun wil en dank, het meeste Gros van hun groote Krijgs-Vloot, tot laag voorby de *Maas* af-dreef. En werden in hun quaad Desseyn wonderlijk verhindert.

Dit maakte de gantsche *Hollandsche Kust* in Alarm; waarom men dien selve Nacht eenige Duysent Man Krijgs-Volkeren, nevens groot getal Stukken Kanon langs het Strand plaatsten, en *Graaf Waldeck* sich terstond na den *Briel* begaf, om aldaar alle noodige Ordres te stellen.

Den 3. dito sach men des Vyands Oorlog-schepen van de *Maas* tot voor *Schevelingen* gerangeert: en een van hun Kitzen dicht onder de Wal naderende, schoot eenige Kogels op 't Strand en tegen 't Duyn, sonder schaade te doen. Maar ons Kanon daar op geplant, boorden hem dwers door de Boeg, Want, en Zeylen, soo dat sich gedwongen vond, verder af te houden. Andere liepen voor de wind af na *Katwijk op Zee*, en insgelijks daar eenige schooten doende. Onderwijl quamen de Vyandelijke Vlooten afsakken, maar staken tusschen 4 à 5. uren dieper in Zee, zettende hun Coers na *Texel*. 's Nachts daar aan lagen sy omtrent *Egmond* en *Sandvoort*, en hun Brand-wachten noch in 't gesicht van *Schevelingen*. Naderhand zetten sy 't voor de *Helder*, en eindelijk voor het *Vlie*, der *Schelling*, *Ameland*, en tot aan de *Wester-Eems*. Vertoonen sich weder voor de Hollandse Kust.

Ondertusschen sijn *Hoogheid*, met het Leger tot *Raamsdonck* in de *Lang-straat*, hier van verwittigt, quam terstond met eenige Ruyters in *Holland*, doende gedurig noch meerder Troupen Voorsorge tegen het Landen der Vyanden,

 vol-

volgen, die alle langs en ontrent de Strand wierden gerangeert. Na de *Helder* waren twee Nieuw-geworvene Compagnien Voetvolk gesonden; desgelijks ook eenige Compagnien Ruytery van de Posten hier in *Holland*.

Den 4. dito quamen ook de Heeren *Graven van Waldeck*, en *Rijn-Graaf* in den *Haag*; desgelijks noch 6. Compagnien Paarden van sijn *Hoogheids* Lijf-Guarde, en 2. Comp. Dragonders, nevens een Compagny Holsteynsche te voet, waar van terstond eenige na *Schevelingen* vertrokken, om langs de Strand wacht te houden. Des anderen daags vertrok sijn *Hoogheid*, na verscheyde Conferentien met eenige Heeren van den *Staat* gehouden te hebben, met sijn Lijf-Guarde te paard, na den hoek van *Texel*, door *Graaf van Waldek* en andere Heeren gevolgt, om op de Vyandlijke Vlooten, die sich daar omtrent onthielden, een waakend Oog te houden; stellende alle noodige Ordres tegens de boose Voornemens, die de Vyanden sich mogten komen t'onderwinden: Waar na sijn Hoog-gemelde *Hoogheid* sich weder na den *Haag* begaf.

De Borgers en Land-lieden, die in 't eerst met 20. Vaandels des nachts de *Strand* bewaakten, wierden door twee Heeren, van wegen den *Staat*, en sijn *Hoogheid*, solemnélijk bedankt, voor hun grooten Yver en besondere Getrouwigheid, die sy tot Weering der Vyanden soo promptelijk hadden aangewend. Waar op hun Officieren betuygden, dat dit alles hun schuldige plicht was.

En een Bede dag aangesteld.

Boven noch alle dese naatuurlijke Hulpmiddelen, en stoffelijke Krijgs-Waapenen, nam men ook seer Yveriglijk het Behulp van 't Geestelijk Geweer der Boete-Vaste- en Bede-dagen by der hand, beveelende allen Leeraaren en Predikanten, Godt Almachtig vieriglijk te bidden, het sijn Goddelijke Majesteyt doch genaadiglijk gelieven mochte, noch voorder de quaade Desseynen der machtige Vyanden, die met groot Geweld op Ons af-quamen, te doen vruchteloos werden; dewijl men zeker bericht had, dat met de Engelsche en Fransche Vlooten wel 7. Regimenten Land-Militie was ingescheept, en dat 'er noch meer dan 12000. in *Engeland* gereet lagen, wachtende, om by eerste occasie Ons al teffens op 't Lijf te vallen. Selfs kreeg men schrijvens uyt *Engeland*, tot waarschouwing der goede Ingezetenen deser *Provincien*; dat 'er alle uren een swaaren Aanslag stond t'ondernemen, dewelke alleenlijk strekten, om Ons *Vereenigde*

Neder-

Nederlanders ten uyterfte te vernielen: Dat wy dieshalven moeften forgen, voor onfe Achter-deuren; waarmede *Noord-Holland* wierd gemeent, dat een vet Land is; waar in den Vyand een voet konnende krijgen, fou het feer flecht met defen Landen gefchapen ftaan, etz.

Op geruchten, dat d'*Engelfen* en *Franffen* in *Texel* en op de *Helder* fochten te landen, en aldaar Poft te grijpen, is fijn *Vorftel. Genade* Heer *Prins Mauris van Naffau*, door fijn *Hoogheyd* be-ordert, fich op het fpoedigfte te willen derwaards vervoegen, de noodige infpectien te nemen, en ook behoorlijke Ordre te ftellen tot het opmaken van eenige Werken, waar door des Vyands Deffeynen mogten belet werden. In gevolge van dien, fijn *Vorftel. Genade* ook aanftonds daar op van den *Haag* naar *Amfterdam*, en dus voort met desfelfs Jacht na *Texel* verreysde, vergefelfchapt met den Heer BOREEL van *Amfterdam*, en eenige Heeren Gecommitteerde Raden van 't *Noorder-quartier*. Dus wierden de Kuften en Stranden allefins met Land-Militie voorfien, en in de Provincie van *Zeeland* waren, onder het beleyd van den Heer Veldmarfchalk *Wurts*, wel 5000. Krijgs-lieden gelegt: de Hollandfche Strand wierd van meer dan 10000. Soldaten bewaard, behalven noch ook d'Ingezetenen feer naau op hun hoede waren, om op den minfte Alarm fneedig op te paffen, en terftond in Wapenen te komen. Omtrent verfcheyde Dorpen was Kanon op de Strand geplant, waar by de Conftapels paraat ftonden, om felfs der Vyanden Bravaden, dat eenig kleyn Vaartuyg te na aan 't Land foude komen, niet te gedoogen.

Prins Mauris begeeft fich na de Zee-Kuften,

En men fteld fich daaromme dapper in poftuur.

Onderwijl nu door fijn *Vorftel. Genade*, en de voorn. Heeren Gecommitteerde Raden, alles in oogenfchijn genomen, goede Ordre gefteld, en eenige Werken ter Defenfie geordonneerd waren, om aan de Schans op *Texel* aan te treden, en het Dorp de *Burg* te fortificeeren, zijnde een bequame plaats, om een *Magazijn* te maken, en d'Oorlogfchepen daar uyt te verfien; was fijn *Hoogheyd* na *Zeeland* verreyft, met Ordre aan Heer *Prins Maurits van Naffauw*, hem derwaards te volgen, en van alles rapport te doen; gelijk ook tot *Middelburg* gefchiede, van waar fy gefamentlijk weder na den *Haag* vertrokken.

Onfe Hollandfche en Zeeuiche Kuften dus in goede Voorforge ter Defenfie gefteld, keeren weder Zee-waard in, om de vordere Bedrijven der wederzijds Oorlogs-vlooten aan te merken. D'afgewékene Engelandfche en Vrankrijkfche Zee-Armaden,

d'Engelfchen fchoon contrary, willen fich weder de *Victorie* aanmaatigen.

den, gelijk hier voor gemeld, hadden in der Nacht goede gelegendheyd, ſich weder in goede Ordre te herſtellen; zendende Brieven na *Engeland*, met dusdanige Inhoud, als dat ſy den *Nederlanders* wel tot twee-malen, een Slag met hun te leveren, ſouden aangeboden hebben; maar ſy ſulks weygerende, en weder na hunne Banken wijkende, hadden ſy *Engelſchen* ſich naar het *Noorden* gewend, om d'Ooſt-Indiſche Retour-Schepen t'attrappeeren. Soo dat men dus in *Engeland* de Gemeente ſocht diets te maken, als of de Nederlandſche Vloot, om een Slag te wagen, niet had derven uytkomen; alwaar nochtans al de wereld bekent is, dat de Nederlandſche Zee-macht, hare Vyanden tot op 6 à 7. Mijlen weegs Zee-waard in heeft vervolgt.

De *Ruyter* bekomt Ordre, om de vyandelijke Vlooten op te ſoecken.

Midlerwijl de Heer *Admiraal de* RUYTER van den STAAT Ordre ontfangende, ſich van *Schooneveld* en *Zeeland* af te begeven, na de Vyanden toe te zetten, en de ſelve op te ſoecken; heeft daar toe den 7. deſer Zeyl gemaakt; na dat korts te vooren eenige Spaanſche Heeren, als *Duc de Villa Hermoſa*, *Prins van Vaudemont*, *Duc de Montalte*, en de *Marquis de Mortare* de Vloot hadden weſen beſigtigen, en met alle Eer waren ontfangen. Den 9. quam 's Lands Vloot omtrent *Schevelingen*; doch kon door de Noord-weſtelijke Winden ſeer weynig na de Vyanden avanceeren; dewelke niet ſoo haaſt de Nederlandſche Vloot vernemen, of weken noch verder Noord-waards aan, daar ſy anders ſeer bequamelijk t'aller uren op den *Nederlanders* hadden konnen afkomen. Maar hebben buyten twijffel iets anders be-oogt: gelijk ſy dan reeds, volgens 't Relaas van een Commandeur, op een Engelſche Brander, aan boort van den Heer *de Ruyter* gevangen gebracht, een Voorlooper, die van d'andere Ooſt-Indiſche Retour-ſchepen afgedwaald was, verovert hadden.

Terwijl de Hollandſche Vloot voor haar Kuſten lag, zijn eenige Gedeputeerden van den STAAT, als de Heeren *Hop*, en *Penſionaris Moleſchot* nevens de *Vorſt van Holſtein*, aan boort van den *Adm. de Ruyter* geweeſt; en op haar te rug-komſt, Rapport gedaan hebbende, is daar over des nachts een Vergadering van de Heeren *Staaten* gehouden.

Sijn *Hoogheyd* komt in de Vloot,

Den 9. 's morgens ten 4. uren voeren de Heeren *Raad-Penſionaris Fagel*, nevens den *Griffier* ſijn Broeder, en den Heer *Lodeſteyn* weder met eenige noodige Ordres derwaards: gelijk dan ook ſijn *Koninkl. Hoogheyd* op den 12. deſes ſich in de Vloot liet voeren, alwaar hy van Hoogen en Laagen met alle mogelijke Eer-

biedig-

biedigheyd wierd ontfangen. Waar na den Krijgs-Raad hebbende doen t'samen komen, heeft alle Officieren krachtig tot schuldige Dapperheyd vermaant; waar by ook sijn Hoogwaardige Tegenwoordigheyd, de Couragie van alle de Zee-Helden geweldig vermeerderde. Dus het Middagmaal aan Boort van den Heer *de Ruyter* gehouden, is, met twee Oorlog-schepen verzeld, door geheel de Vloot heen gezeylt, als wanneer allesins tot verscheydemalen het Kanon wierd gelost, met geduurige juuching des Volks, en het uytroepen der Matroosen, *Lang Leeve de Prins*: Waar na sijn Hoog-gemelde *Hoogheyd*, met de selve Uytroeping, door die selfde twee Oorlog-schepen, tot heel dicht aan de Wal, en voorts van twee Sloepen geroeyd, met Vlaggens achter op, spoedig tot *Schevelingen* aan Land wierd gebracht; komende alsoo des avonds ten 8. uren weder in den *Haag*.

En werd met groote Vreugde onthaalt.

De STAAT nu wel insiende, dat het sonder een hévig Treffen der wederzijds Zee-Machten niet stond af te loopen; dat haar aan het goet *Succes* van dien, ten hoogsten was gelegen, en dat de *Victorie* alleen van Godes Almachtige Dispositie dependeerde, soo is alommè in de Steden van *Holland*, op het aanschrijven van d'Edele Groot-Mogende Heeren *Staaten van Holland*, en *West-vriesland*, dagelijks tegens den avond in de publijke Kerken, Godt Almachtig daarom gebéden; en soo haast men door 't naar Gedonder van 't moord-Kanon, kennis van den Aanvang des Slags soude krijgen, moest men een generaale Bede-dag houden; gelijk dan sulks ook te rechter tijd geschiedde.

Bede-stonden werden aangesteld.

's Lands Vloot dan haar uyterste Ordre hebbende ontfangen, heeft sich op den 13. onder Zeyl begeeven, en haar Cours recht naar *Texel* aangestelt, alwaar d'Engelsche en Fransche Vlooten, voor-heen tot het *Vlie*, der *Schelling*, *Ameland*, en de *Wester-Eems* afgesakt, sich nu weder vertoonden. Ondertusschen wierd de Nederlandsche Zee-Macht, door contrary Wind, eenige dagen verhindert, iets op den Vyand te konnen aanvangen; doch kregen echter den 19. de hoogte van *Texel*, zijnde midlerwijl verscheyde Engelsche Vaartuygen onder hun handen vervallen.

Het Naderen der wederzijds Vlooten.

De Vyanden, doemaals daar ontrent, vermerkende, dat de *Staatschen* nu alle moeijelijkheden hadden overwonnen, om de *Haaks*, of *Keysers-plaat*, zijnde een groote Sand-bank voor *Texel*, te boven te komen, waar door tot noch toe verhindert waren,

op hen aan te zetten; zakten een weynig na het *Vlie* en *Ameland* af, als schijnende het Gevecht te schuwen. Maar siende, sulks met Eere niet te konnen ontgaan, en de wind nu Oostelijk geloopen, naderden sy op den 20. des avonds den *Nederlandsche Vloot*.

Den 21. met het lumieren van den dag wierden sy noch in Lye van Ons gevonden, zijnde de wind O. Z. O. met een mooye koelte, en goet We'er. 's Lands Vloot omtrent een mijl buyten het Land van *Petten*, leyden 't eenparig om de *Noord*: dan de Vyanden wende noch om de *Zuyd*, niet seer soekende op Ons af te komen, schoon Wind en Stroom daar toe tot hun voordeel hadden. De *Staatschen* leyden 't ook met hen over dien Boeg. Naderhand de Wind gekeert, Zuyd en Z. West geworden, en het Getye verloopen, kregen de *Hollanders* de Loef; soo dat sy 't ruym-schoots op hun Vyanden konden aanzetten; dewelke siende, het Slaan nu niet langer te konnen ontwijken, wilden de *Hollanders* inwachten, hebbende sich in verdeeling van drie Esquaders, Halve-maans gewijse gerangeert. De *Graaf d'Estrée*, met sijn Fransche Esquader, onder de Witte Vlag, maakte den Hoorn ten zuyden; *Prins Robbert*, onder de Roode, had de *Battailje*; en de *Ridder Eduward Sprag*, Adm. van de Blaauwe Vlag, maakte den Hoorn ten Noorden.

d'Engelsen halve-Maans gewijse,

De Heer *Adm. de Ruyter* in sijn Vloot Ordre gevende, om aan te vallen, had sijn Schepen op een gants ongemeene wijse, in Forme van een Ovaal geschikt, en begaf sich soodanig binnen de rondte van die Vyands Halve-Maan, daar deselve als een brandende Vuur-kloot, aan alle kanten met een ysselijk gedruys, haar vreeschelijke Vuur-Vlammen uytbraakte, en een seer krachtige operatie dede. Zijnde insgelijks met drie Esquaders verdeeld, het eerste onder den beroemden *Adm. de Ruyter*, het andere onder den Zeeuschen *Adm. Banckert*, en het derde onder den Manhaften *Heer Tromp*.

En de *Hollanders* in Forme eens Ovaals gerangeert.

Soo haast de wederzijds Vlooten onder 't bereyk van 't Geschut waren genadert, ontstond 'er een groote stilte, zijnde des morgens ten half achten. De *Vice-Adm. Sweerts*, in het Esquadre van den Heer *Tromp*, geraakte eerst aan den Vyand, hebbende al vier-maal de Laag gegeven, eer al d'andere recht in 't Gevecht quamen, hoewel de Brand-wachten al eenigen tijd voorheen met malkander waren doende geweest. Ontrent 8. uren wierd het Treffen soo geweldig Furieus, dat Hemel en Aarde scheen te beeven, en niet anders dan een onophoudelijk gedonder.

Aanvang van de Derde Zee-slag.

der.

der van kanonneeren wierd gehoord; wijl men wederzijds malkander meeſt met geheele Laagen bejegende; 't welk een ſoo ſchroomelijk bulderen, allesins met afgrijſſelijk gekerm en naar geſchreeuw vermengt, veroorzaakte, dat het niet anders ſcheen, als of ſich de Mond der Hellen, met al haar diſperaat Geſpuys daar had geformeerd. Dus, na een uur tijds Gevecht, op de wreedſte wijſe die men ooyt ſag, vond het Eſquadre van de witte Vlagge ſich genootzaakt, voor dat van den Heer *Banckert* te wijken; dewelke, in geſelſchap van den *Adm. van Nes*, den Vyanden dapper op de hielen zat, ſonder hen te willen verlaaten: ſoo dat de *Franſſen* nog eenigen tijd tegen wil en dank, hoewel alleen verweerens gewijſe, moeſten vechten. Maar eindelijk uit den Drang geraakt, hielden 't ſedert altoos buyten den Kamp, blijvende te Loefwaard van de Vlooten af-leggen. Waar over een gemeen Matroos, den Admiraal, in 't vechten, geweldig deed lagchen, wanneer hy van ſijn Makker gevraagt, waarom de *Franſſen* niet aan den Dans wilden komen? Hem antwoorde: *Om dat ſy de Engelſen gehuurt hebben, om voor haar te vechten, en dus ſien ſy alleenlijk toe, of de Huurlingen haar Geld wel verdienen.*

De *Franſſen* beginnen af te wijken.

De *Heer de* RUYTER ondertuſſchen met het Eſquadre van de Roode Vlag, in ſeer hart Gevecht gerakende, hield *Prins Robbert* ſich geweldig bedekt, hebbende gedurig verſcheyde groote Branders van 30 à 70. Stukken rontom hem heen; want ſy ſommige van hun grootſte Schepen tot Branders hadden gemaakt, om d'Onſen te bedriegen: doch die naderhand door onſe *Chaloupen* meeſt geruïneerd en genomen, moeſten ſijne *Seconden* hem weder beſchutten, tot hy eindelijk aan 't wijken geraakte. Waar op de Heer *de Ruyter* ordonneerde, alles wat men kon, by te zetten, en dus op d'*Engelſſen* in te vallen; onderwijl den Vice-Admiraal van *Prins Robbert* geheel reddeloos wierd geſchooten. Maar des namiddags omtrent 4. uren, hebben ſy al t'ſamen ſeer confuſelijk de *Vlucht* genomen; en dus noch eenigen tijd nagejaagt, verloor men hen alle uit het geſicht van onſe Stranden.

d'Engelſen de Vlucht te kieſen,

De *Heer* TROMP was ondertuſſchen ſeer Furieuſlijk ſlaags geraakt, met het Eſquadre van de Blaauwe Vlag, gecommandeert door den Admiraal *Sprag*, een der braafſte Zee-Helden, die *Engeland* ooyt heeft gehad. Deſe verwachte ſijn Vyand, als een dapper Soldaat, met de Zeylen op de Maſt; en van den ſelve wakker begroet werdende, maakte hem voor

En *Tromp* met *Spragh* blijven 7. glaſen in ſeer Furieus gevegt.

 eerſt

eerst niet schuldig te blijven. Dese twee *Admiralen*, als seer dappere Krijgs-helden, bléven in een onophoudelijk Gevecht, malkander 7. glasen op zy leggen, sonder eenige Zeylen te reppen; en het gene te verwonderen is, sy hadden wel 3. glasen gevochten, eer *Tromp* een eenige doode of gequetste hadde. Naderhand wierd des Vyands Admiraal, door sijne *Secondes* geweldig gedefendeert, als ook van eenige andere, die hem al t'samen seer getrouwelijk bystonden, om den selve uit de Klaauwen van desen Vuur-Briesschende Zee-leeuw te redden, wijl sijn Schip van al het rond-hout was berooft; doch sijne Helpers maakten gesamentlijk, het Schip de *Goude Leeuw*, daar de Heer *Tromp* op was, soodanig te treffen, dat het aan Zeylen, staande, en loopende Wand, mede geheel reddeloos wierd, zijnde ook de groote Steng quijt: soo dat de Heer *Tromp* des namiddags ten 2. uren resolveerde, op het Schip de *Comeet-Ster* over te gaan, alwaar hy aanstonds d'Admiraals Vlag weder liet afwaaijen. Hy had een Brander na 't afdeynsende Admiraals Schip van *Sprag* gesonden; maar wijl daar geen Masten meer op stonden, vond die niets daar sich aan vast konde hechten; en het wierd ook van d'*Engelsen* soodanig beschermt, dat de Brander ook een schoot onder water krijgende, moest afhouwen, om het Lek te stoppen; terwijl hadden 4. Fregatten gelegendheid, het Schip van *Sprag* uit het Gevecht te slépen.

Sprag was ook op een ander Schip overgegaan; en dese beyde Helden wederzijds even seer verbittert, van soo veel Wederstand te vinden, hervatteden noch een tweede Gevecht, noch héviger dan het eerste. Maar d'Engelsche Adm. *Sprag* op het Schip de *St. Joris*, vond het selve in 't korte weder soodanig gedevaliseert, dat hy in een Boot stapte, om noch op een Derde, de *Royale Charles* over te gaan; dan, was naaulijks tien boots lengte voort-geroeyt, of een Kogel, komende door de *St. Joris* heen, stiet de boot wel half te pletteren; waarom sy weder, soo veel mogelijk, na 't boort roeyden; maar eer half weg waren, sonk de Boot, en *Sir: Eduward* SPRAG verdronk; Dus smoorde hier in 't Water, een Vuur, dat alle Geweld te magtig was. Sijn Lighaam opgevischt, waren sijn Handen soo vast aan de Boot bestorven, dat men die naaulijks, sonder met een Bijl uyt het hout te kappen, daar van konde krijgen.

Sprag verdrenkt;

De Vice-Adm. *Sweers*, bleef d'Engelsche Vice-Adm. gedurig op zy hangen, en wierd schrikkelijk van hem gehaavend, door dien

Een Engelsche Vice-Adm. in de gront geboort,

dien sich seer Furieus verweerde, tot eindelijk te gronde ging. *Tromp* wierd ook van de sijne kloekmoedig by-gestaan, voornamentlijk van de Capiteynen *Swart*, *à la Monde*, en andere. De *Haan* was ook al op sijn tweede Schip; want het Gevecht hier seer wreed en hardnekkig was. By de *Nederlanders* hoorde en sag men gedurig groot gejuig en couragie, schietende gestaadig met hun Kanon, als of het Musquetten waren geweest; en tot verwondering van een iegelijk, wel 2 of 3. maal, tegens den Vyand eens; daar men niet weinig Verbaastheid onder bespeurde, ja schooten meenigmaal sonder treffen.

Dit soo verwoedend Gevecht duurde tot 's avonds ten 8. uren, wanneer de Vyanden alle afwijkende, door des Nacht Donkerheid niet langer konden vervolgt werden; doch daar waren al veele van hen gesneuveld, 5 à 6. Oorlog-schepen, soo verbrand als gesoncken, en de Rest soo reddeloos gemaakt, dat beswaarlijk weder na hun Havens konden geraken. Vijf van hun Branders wierden door de *Hollanders* genomen, met meer ander kleyn Vaartuyg; en noch wel 15. Branders geruïneerd. Het Volk daar van op onse Schepen overgebragt, seyden aanstonds, den *Prins van Orange* wel te willen dienen, doch alleenlijk tegens de *Franssen*, daar sy seer op verbittert waren. En al d'Engelsen nemen de Vlucht;

De *Nederlanders* hadden niet een Schip verlooren, zijnde alleenlijk 5. Branders quijt geraakt, en verscheyde Schepen ook wakker gedevaliseert, tot een teyken, dat hen niet buyten 't Spel hadden gehouden. In dier voegen dat sy soo baarblijkelijk, als Hoog Losbaar de VICTORIE bevochten, als hebbende niet alleen twee soo machtige Koninklijke Oorlogs-Vlooten geresisteerd, maar door Godes sonderlinge Bestiering, hen ook gedwongen, de Nederlandsche Kusten en Zee-gaten te quiteeren, en tegen hun voorgenomen Landings Desseyn een volle Zee in te ruymen. De *Nederlanders* weinig schade aan Schepen en Volk;

Doch zijn verscheyde *Staatsche* HELDEN, seer loffelijk strijdende, glorieuslijk in d'Overwinning gebleeven; als, de Heeren Vice-Admiralen *de Liefde*, en *Sweerts*, die al stervende, sijn Volk nog tot kloekmoedig te Vechten heeft aangewakkert, op dat het *Vaderland* toch met *Overwinnig* mogt gekroont werden; seggende, dat aan hem niets was gelégen, wijl hy van dit Tijdelijk Leven afscheydende, sich verzékerde, in de Gunst van een Genaadigen Godt te zullen overgaan. Capiteyn *van Gelder*, Schoon-Soon van den Adm. Generaal *de Ruyter*, Ridderlijk strijdende, Doch verscheyde brave Helden verlooren.

heeft daar mede zijn Leven ten Dienst van 't Vaderland loffelijk opge-öffert. Capiteyn *David Swerius* wierd ook doot geschooten. Capiteyn *de Jonge* swaar gequetst, was met sijn Schip de *Provincie van Uytrecht* voor *Texel* gesleept, wijl het al sijn Wandt, Rond-hout en Rinkel-werk had verlooren. Den Manhaften Capiteyn *Thomas Tobiasz.* wierd ook met sijn geheel reddeloos Schip, *de Goude Leeuw*, waar mede TROMP de Battailje had begonnen, voor *Texel* uyt Zee gesleept; desgelijks Capt. *Brakel* met sijn Schip de *Wakende Kraan.* Doch hun Schade was meest alleen aan Masten en Touwen, zijnde het Hol soo niet ontranponeert, of konden in weynig tijds weder klaar gemaakt zijn.

Men houd voor waarheyd, dat van der *Staaten* zijde, in alles geen 300. Man gebléven zijn: maar wat dies aangaande onder de Vyanden was gepasseert, wierd by hen niet luyd geroepen. Soo dat het seer baarblijkelijk te bespeuren is, dat Godt Almachtig aan het bedrukte *Nederland*, hier in sijn sonderlinge Hulp en Bystand heeft bewésen. Tot meerder Bevestiging deses, en al het boven-verhaalde, achte voor den Naaukeurigen LESER niet ondienstig, d'autentijke Brieven der Zee-voogden hier by te voegen.

De Heer *Lt. Adm. Generaal de* RUYTER, schreef den 22. *Aug.* 's morgens vroeg, in 't Schip de *Seven Provincien*, aan hare *Hooge-Mogenden* aldus:

HOOG MOGENDE HEEREN,

IN mijnen laatsten van den 20. *deser loopende Maant, omtrent den avont, hebbe ick aen U Ho: Mo: geschreven, dat wy ten selven dage der Vyanden Vlooten in 't gesicht hadden gekregen, en dat zy het te loefwaart van ons heen hadden geleyt. Wy zeylden dien nacht nevens malkanderen, om den O. Z. O. en doen wy oordeelden, dat wy na genoeg aan de Holl. Kust waren overgeloopen, wenden wy het des nachts in de Honde wacht, W. N. W. over, en daar op de Wint Oostelijck loopende, soo bevonden wy ons gisteren morgen, met den dag, in 't gesicht van de Kust van Holland, en te loefwaart van de Vyanden; dies wy Zeyn deden, om ons te rengeeren, ende de Vyanden te attacqueeren, en de selve wachteden ons ook met kleyn zeyl in, soo dat wy omtrent half achten met malkanderen in 't Gevecht geraakten. Wy tegens den Heer Prince Robbert; de Heer Bankert tegens den Heer Grave van Estrée, en den Heer Tromp tegens Sr. Eduward Sprag; slogen soo door malkanderen heen ende weer, dan den eenen, en dan den anderen de loef hebbende; De Vyanden sochten*

een

een groot effort met Branders te doen, daar van zy 28. *hadden, en wel* 8 *a* 10 *hebben verlooren, daar onder eenige, die wy haar met Chaloupen hebben afgenomen, ofte geconstringeert den brant daar in te steken: Wy zijn mede van d'onse wel* 4 *a* 5 *quijt. Een Commandeur van een Engelse Brander, hier aan boort gevangen, relateert, dat de Vyanden voor een dag* 5 *a* 6, *een Voorlooper van d'Oost-Indische Retour-schepen, die van de anderen was afgedwaalt, hadden verovert. Het Gevecht heeft geduurt tot 's avonts na Sons ondergang, als wanneer het de Vyanden van ons na hun Kust hebben over gewent, en ons verlaten, zijnde seer gedevaliseert aan Ronthout; ende Sr. Eduward Sprag Masteloos, dat door verscheyde Fregatten weg gesleept wierde. Een groot Schip weten wy dat van haar gesoncken is; daar en tegens hebben wy geen Oorlogschepen verlooren: Maar van onse Officieren zijn loffelijk gebleven den Heer Vice-adm. de Liefde, den Heer Vice-adm. Sweers; mijn Schoon-soon de Cap. van Gelder, mitsgaders den Cap. David Sweerius, en andere gequetst, gelijk mede den Secretaris Andringa in sijn Been, die daar omme het schrijven wat moeylijker valt: Hoopende U Ho: Mo. hier na wat omstandiger te schrijven. Wy dancken den Almachtigen Godt, dat ons occasie heeft gelieven te geven, van Zee te konnen behouden, en onse Zee-gaten, voor de verwacht werdende Schepen vry en open te stellen. Waar mede eyndigende, blijve met haast en alle respect, Ho: Mo: Heeren, &c.*

Actum in 't Schip de 7 *Provintien zeylende dwars in 't gesicht van Texel den* 22. *Augustij* 1673. *'s morgens.*

Was geteekent

MICHIEL AD: DE RUYTER.

Hoog Mogende Heeren, Mijne Heeren.

N*a dat de Koninglijke Vlooten van Engeland ende Vrankrijk van den twintigsten deses 's avonds de Loef noch van ons hadden, so bevonden wy den een-en-twintigsten deses met het lumieren van den dag de selve in Ly van ons, zijnde de Wint Oost-Zuyd-Oost met een moye koelte ende goet Weer, waren met 's Lands Vloote omtrent een mijle buyten 't Lant van Petten, en leyden met malkanderen om de Noord: Dan de Vyanden wenden ten acht uuren om de Zuyd, ende wy met haar heen, wesende hun Vloote sterk in de hondert en vijftig Zeylen soo groot als kleyn, hebbende de Heer Lieutenant Admiraal Banckert, met zijn Esquadre de Avantgarde tegens de Franssen, ofte het Esquadre van de Witte Vlagge; De Heer Admiraal de Ruyter, de Battaille tegens het Esquadre van den Prince Robbert, ende wy d'Arrieregarde met d'Admiraal Sprag, de Blaauwe Vlagge; Omtrent Suyd-Ooster-Son*

ster-Son geraackten onse voorste Schepen Schutgevaar, ende allengskens het geheele Gros van de Vloot, kours Zuyd ten Westen, en Z. Zuyd West. Voornoemde Admiraal Sprag op zijde bekomende, soo hielden wy hem gedurig met Kanonneeren gaande, tot dat eyndelijk zijn groote en de Bezaans Masten af-schooten, wanneer wy hem doen meenden t'abordeeren, ofte door een van onse Branders te ruïneeren, maar vonden soo harden tegenstant van sijne Secondes, ende andere Schepen van desselfs Esquadre, dat wy daar door geheel reddeloos raakten, soo aan Zeylen, staande ende lopende Wand als anders, ende de groote Stenge af, in voegen resolveerden over te gaan op het Schip de Commeet-Sterre, alwaar d'Admiraals Vlagge liet waayen, wesende twee uren na den namiddag; middelerwijl had de Vyand de Loef van ons gekregen, daar deden onse Schepen niet te min hun uytterste devoir, soo dat geen vijf Schepen van haar Esquadre uytgezondert, ofte zijn alle meest soodanig gehaavent, dat haar desen dag noch wel lange in geheugenis sal wesen, ende hebben met het voornoemde Esquadre gevochten tot ten seven uren in den avond, wanneer wy haar op de vlucht dreeven: Ende vermits het Overlijden van den Vice-Admiraal Sweerts, so meene op huyden op het Schip d'Olyphant over te gaan. Wy hebben mijns wetens niet een eenig Schip verlooren. Wat dat gepasseert is onder de respective Esquadres van den Heer Admiraal de Ruyter, en de Lieutenant-Admiraal Banckert, referere my aan hare Missiven, ende na mijnen ootmoedigen Dienst geoffereert te hebben. Waar mede Ho: Mo: Heeren, &c. Actum in't Schip de Commeet-sterre, zeylende het West-eynde van't Vlie Z. O. ten O. een mijle van ons, den 22. Augustij 1673.

Was getekent

C. TROMP.

Ter selver tijd schreef ook Capiteyn *Thomas Tobias* in 's Lands Schip de *Goude Leeuw*, voor *Texel*, aan de selfde *Admiraliteyts* HEEREN, desen volgende Brief:

GOdt zy Loff voor sijn Genade, dat de VICTORIE t'eenemaal aan onse kant is gebleeven, na dat 'er soo heevig is gevochten, als ik ooyt in mijn leeven heb bygewoont. De *Blaauwe Vlag* zeylde, en wachte Ons braaf in; bleeven malkander Seven Glasen op Zy leggen, sonder dat Hy, ofte Wy een Zeyl repte; doch ten laatsten moest Hy de Vlucht nemen; kort daar aan viel sijn groote Mast over-boort. De *Admiraal* TROMP wilde hem niet verlaten, schooten, al volgende, hem sijn Zeyl en Ront-hout van booven-neer. Daar warender 15 à 16. van sijn Esquadre, die hem soo trouwelijk by-stonden, dat wy daar door soodanig verwert, in, en om den *Vyand* lagen, en dus met alle Man op Ons treften, dat ons Schip soo reddeloos wierd, dat de Heer

Adm:

Adm: Tromp op de *Comeet-ster* over ging, en dit mijn onderhebbende Schip uyt de Vloot moest wijken, want onse Masten over-boort wilden vallen. Daar zijn van 's Vyands Schepen veele om een Luchjen, ook den *Admiraal* van de *Blauwe Vlag*, nevens den *Seconde* van de *Vice-Admiraal*, ja het geheele Esquadre van de *Blauwe Vlag* is te schande geslaagen. *Prins Robbert* en sijn Gezellen liepen van Mijn *Heer de* RUYTER af. Wat daar omtrent verder is voorgevallen, is my onbekent. 't Is my van Herten leed, dat ik met soo een Capabel Schip uyt de Vloot moet gaan; wenschte, moogelijk was, 't selve te repareeren, om by 's Lands Vloot te konnen blijven. Het heeft desen dach meenigmaal aan een Sijden Draat gehangen, en dat door de meenigvuldige Branders, die op Ons af quamen. Verblijve, &c.

Dit volgende Schrijven van den 22. *Augusti*, quam Ons uyt het Schip de *Elf-steden*, onder 't Zeeusche Esquadre van den Heer BANCKERT, mede ter hande:

NA dat Wy gister morgen met de Vyandelijke Vlooten een Uur hadden geslaagen, wierden ons omtrent 9. uren beyde de Pompen weg geschooten, en kregen 2. Gequetsten, d'eene sijn Been, en d' ander sijn Arm af. Ten 10. uren sagen wy een Kitz, ten 11. uren een Schip in Ly van Ons, ten 12. uren een Brander te Loefwaard, nevens 2. Scheepjes, in Ly van ons, branden. Omtrent ten een Uur verbrande noch een Brander van den Vyand, die Capiteyn *Karseboom* meende aan Boort te komen. Ten 2. uren sagen wy noch een Engelsche Brander, gelijk ten 3. uren een Schip met een Blauwe Vlag in den Brand. Tusschen 5 en 6. uren ging de *Battaillie* weder aan, wanneer wy een Groot Schip sagen, voerende een Blauwe Vlag, dat alle sijn Masten had verlooren, en door anderen wierd weg gesleept; 't Welk wy d'*Admiraal* SPRAG presumeerden te zijn, alsoo wel 5 à 6. Secondes by hem had. Ter selver tijd quamen wy met onse Schepen by den *Heer Tromp*, die in Ly van den *Vyand* lag, wanneer het Gevecht weder met groote Furie aanging; en hoe wy meer opzeylden, hoe d'*Engelsen* meer afzakten: Maar de *Franssen*, die booven de Wind van achteren Ons aanquamen, dorsten niet eens onder Schoot komen, en bleeven booven den Wind liggen blaffen. Tegen den Avond begon het stil te werden, loopende de Wind Zuyd-west. Toen lagen wy in Ly van de Vyanden, en de Helft van onse Schepen konden niet by komen, door dien wy seer in malkander verwerd lagen. Omtrent ten 7. uren verbrande 2. Engelse Fregatjes, waar van een aan Stuur- en 't ander aan Bak-boord voor-by Ons quamen drijven, beyde van de Roode Vlag, &c.

De HEEREN GEDEPUTEERDEN in *Texel*, schreven insgelijks wegens de voorgevallene *Zee-Battalje* en den Toestand van 's Lands Vloot, dit volgende:

EEDELE HEEREN,

WY zijn desen dag in 's Lands Vloot en by den Heer Admiraal de Ruyter geweest: Wy hebben de Vloot in een goed Postuur gevon-

den, mitsgaders in staat om weder tegen den Vyand aan te gaan: Die de Heer Adm. de Ruyter houd sodanig gehaavent te wesen, dat deselve wel genootsaakt sal zijn na huys te keeren; gelijk sijn Ed. houd, sy derwaards aan zijn. Sijn Ed. heeft ons verhaalt, de wonderlijke directie en bestiering van God Almachtig in dese Battailhe: Met hoedanige Couragie deselve is aangevangen: Hoe mannelijk dat 'er is gevochten: En hoe weynig verlies van Volk aan onse kant is: En hoe de Vyand ter contrarie is gehavent. Met ons Canon heeft men geschooten als met Musquetten, driemaal tegens de Vyand eens. De Franssen hebben 't seer schandelijk gemaakt. Na de Battaillie zijnse weder by d' Engelssen gekomen; doch hebben 't te Loefwaard van deselve gehouden. By d' Engelssen is mede geensins gevochten, gelijk men wel van haar hadde verwacht. Men heeft klaarlijk bespeurt, dat 'er schrik in was, het welk een werk van boven is. Een Schip van den Vyand, doch een van de Grootste, weet men maar van haar gesonken te zijn. Van hare Branders, en andere kleyne Schepen, hebben wy by de 20. stuks genomen: Doch daar van zijn eenige, om dat menfe niet wel konde bewaren, in de brand gesteken. Onse Vloot leyd geposteert voor 't West-eynde van 't Vlieland. Het Schip, daar de Heer Tromp op is geweest, is hier binnen gesleept. In 't Spanjaards-Gat omtrent den Avond-stond, den 23. Augustij 1673.

Klaar Bewijs hoe de *Nederl:* in de 3. Zee-Battaillie *Victorie* bevochten.

Door al dese Schriftelijke Getuygenissen der voornaamste Opperhoofden, die selfs in Actie zijn geweest, is klaarblijkelijk genoeg te bespeuren, dat aan der NEDERLANDEREN zijde de VICTORIE is bevochten en gebleeven; want, behalven dat sy niet een eenig Oorlog-Schip hebben verlooren, bleeven ook de Zee behouden; daar ter contrary de Vyand soo groot getal Schepen en Branders quijt-geraakte, en al d'andere soo reddeloos en beschaadigt wierden, dat sich genoodzaakt vonden, na hun Kusten te retireeren. Echter dit alles niet tegenstaande wilden *d'Engelsen*, naar ouder gewoonte, sich al weder de *Victorie* toe-ëygenen. Waarom dan uyt hooger Last tot *Londen*, dese volgende Verhaalen van hun drie Esquadres, door den Druk, onder het Volk, wierden uytgegeven:

Verhaal van het Roode Esquadre.

SYn Hoogheyt Prins *Robbert*, zijnde den 20. Augusti op de middag met zijn *Majests. Vloot*, 7 mijl van *Tessel*, na 't Zuyden, namen wy een van de *Hollantsche Oost-Indische Retour-schepen*, genaamt *Papenburgh*, die door hazart in onse handen viel, 't welck dees *Prince* aanstonts na *Engeland* sond, onder conduite van den Ridder *Charles Litleton*: Sijn *Hoogheyt* zijnde korts daer aen door zijn *Spions* verkondschapt, dat de *Vyanden* sich zeylvaardigh maackten, omtrent 4 mijl van de *Camperduyn*, waar eenigen

gen tijt op *Ancker* gelegen hadden, 7 mijl van d'onse, dede datelijck na 't Z. O. overwenden, om de wint te winnen. Ten twee uren na de middagh saegen wy des Vyands *Vloote* na 't Noorden, en zijn *Hoogheyt* won haer de wint af, ten 4 uren waren wy by haer Avantgarde, 't welk veroorsaeckte dat den *Vyant* wederom wende, om dat sijn Avantgarde heel contrarie van d'onse was, en smeet al de zeylen buytenwaerts: Den *Prince* en wierp zijn zeylen niet uyt, dan om de *Vloot* hem te doen volgen, maer 't was al te laet op den dagh, waerom zijn *Hoogheyt* oordeelde, dat het niet oorbaerlijck was, daer omtrent *Bataillie* te leveren, houdende het derhalven de ganse nacht maer onder *Zeyl*. Den 21. sagen wy met den dagh des Vyants *Vloote* sterck 90. *Schepen* van Oorlog twee mijl van ons, avancerende van 't S. S. O. op d'onse, die 5 mijl ten N. N. O. van *Tessel* was. Tusschen 4 en 5 uren keerden de *Vloot* wederom, en bleef ten N. tot 8 uren, waer na sy weder wenden, om ten *Zuyden* te blijven, om dat de *Vyanden* gedurig 't oog op ons hadden, en wy zeylden tot halt achten, wanneer sy recht op ons aensetten: *Tromp* op 't *Blauw Esquadre*, dat d'Arriergarde hadde, *de Ruyter* met 't gros van de *Vloot* op het *Roode*, en *Banckert* met de rest op de *Witte*. Tusschen 9. en 10. regenden 't in abondantie, en de *Windt* liep na 't Z. W. Ten 11. uren klaarden 't weder op, en wy sagen dat 't *Witte Esquadre* de *Wint* tusschen beyde *Vlooten* had gewonnen. Den *Vyand* had als doen de *Wint* boven een groot *Esquadre*, gecomposeert uyt de verdeelingen van den *Prince*, en den Ridder *Johan Harman*; *de Ruyter* was in de verdeeling van den *Prins*, 't welck hy seer perste, en twee van haer Vice-admiraels, en een Schout by Nacht waren niet verder als een *Canon-schoot* beneden *Wint*. De verdeeling van den Ridder *Jan Chicheley* was oock beneden wint, en 't *Blaeuw Esquadre* vocht seer furieus tegens *Tromp*, in ly van alle. De *Prince* hielt sich vast op een Windt tot de middagh, en daer na arriveerde sijn *Hoogheydt* eerst by den Ridder *Jan Chicheley*, en van daer aen *'t Blaeuw Esquadre*, waer hy *'t Schip de Royale Charles* van den Ridder *Sprag* vond, dryvende uyt den *Strijt*, sonder een *Mast*, en gedefendeert werdende door den *Graef d'Offery*, op de *St. Michiel*, als oock eenige *Schepen* van 't selve *Esquadre*. Ten 6 uren begon sijn *Hoogheyt* 't Gevegt weder, dat met seer groote hitte tot 8 uren *continueerde*, settende doe sijn *Brant-wachten* uyt; 't welk de *Vyant* insgelijkx dede, en ging na zijn *Kusten*. Wy hebben veel *Schepen* onbequaem om dienst te doen, maer niet een verlooren: Het *Jacht* de *Henriette*, dat den *Graef d'Offery* volgde, is aen zijn zyde te gront gegaen, maer wy hebben den *Capiteyn* en al de *Bagagie* gesalveerd: Den *Ridder Spragh* zijnde ongeluckigh *verdroncken* in 't veranderen van zijn *Schip*, door een *Canon-schoot* van den *Vyand*, die zijn *Chaloup* om sloegh: Den *Kap. Neve* is oock doot: De *Ridder Ian Kempthorn*, *Vice-Admirael* van het *Blaeuw Esquadre*, de Kapiteyns *Courtney* en *Haward*, en de *Ridders Willem Reves* en *Willem Jennings* zijn *gequetst*: De *Kapit. Merriwather*, van 't *Regiment* van *Buckingam*, met *Monsr. May*, *Volontair*, zijn oock gebleven: Zijnde al de *dooden* en *gequetsten* van *Officiers* die tot onse kennisse zijn gekomen. Wy konnen niet seggen, wat schade den *Vyand* heeft geleden, 2 van haar grootste *Oorlog-schepen* van 70 en 60 st. hebbense in ons gesicht *verlooren*; 't een zijnde in de *grondt* geboort door den *Ridder Jan Kempthorn*, en 't ander *verbrant* door *Kap. Wasburn*: En men seght datse 4 à 5 hebben *verlooren*: Daar zijn oock veel *beschadigde Schepen* uyt haar *Vloot* gesien drijven. Den 22. waren d'onse besig met *repareren*. En den 23. waren wy onder *Zeyl* na den *Vyand*, die uyt ons gesicht was *geretireert* de *Nacht* te vooren, en (soo men geloofde) was gegaan na haar *Kust*.

Verhaal van het Witte Esquadre.

DE *Wint* zijnde Z. O. en *favorabel* voor den *Vyant*, die langs haar *Kust* was *gerangeert*, so verdeelden sy haar *Esquadres*, om tegens yder van d'onse aan te vallen,

 len,

len, 't welck sy op de selve tijt oock uyt-voerden: *Tromp* met zijn *Esquadre attacqueerde* de *Blaauwe Vlag*, de *Ruyter* met zijn *Vice-Admiraal 't Esquadre* van *Prins Robbert*, en den *Admir*: *Banckert* de *Witte Vlagh*, die de *Avantguarde* hadde, en meer voorwaarts liep, om de *Wind* van den *Vyand* te winnen: Hier door quam het dat den *Schout* by *Nacht Martel* op *'t Schip* de *Therese Royale*, wende na den *Vyant*, doch hy kon sijn *desseyn* niet uyt-voeren, maar bleef seer dicht by haar beneden wint leggen, *canonneerende* gedurigh: Eenige tijt daar na wende de *Ridder de Tourville*, *Commandeur* van de *Sanspareil*, zijnde het tweede *Schip* van de *Avantguarde*, oock na de *Vyanden*, gevolgt van de *Srs. Pannetier*, en *Louis Gabaret*, die op de *Schepen* de *Precieux* en *l'Aquillon commandeerden*, maar sy konden de *Wind* niet winnen. Den *Graaf d'Estre* siende dat de *verdeelingh* van de *Schout* by *Nacht*, zijnde de voorste, geene *advantagie* op den *Vyant* had konnen krijgen, *resolveerde* daar door te breken, om so de *Wint* te winnen, en te gaan *secoureeren* den *Prince Robbert*: In *effect* brack hy haar *Linie* omtrent *half twaalven* door, en stelde sich boven *Wint* van al haar *Schepen*, uytgenomen van den *Alm*: *Banckert*, die by de *Wint* op een *pistool-schoot passeerde*, en d'andre op sekere *distantie* beneden *windt*. De *Branders* van den gesevden *Admiraal* deden al watse konden om 't Schip *la Reyne* van den *Graaf d'Estré* te verbranden. Hy had 'er selfs een die onder al zijn *Masten* het *voor-zeyl* verbrande, en een ander die by zijn *Canon* te gronde ging; tot eyndelijck dat hy het *Vuur* van den *Vyandt* hebbende uyt-gebluft van twee zijden, en gedurig van beyde zijn *boorden* gecanonneert met al 't vuur van de *Musquetten*, oock verlies van 36 *man*, zijn *Schip* seer gedevaliseert, daar uyt kreeg, en de *Wint* won, terwijl de *Srs. de Preuilly* en *Gabaret*, en eenige andere *Capiteyns* haar best deden, om des Vyants *Schepen* te *abordeeren*, die sy voor haar hadden, dewelcke dit niet wilden verwachten. Van de andere kant quam den *Admiraal Banckert* met zijn verdeeling op de *Srs. d'Estival*, *Ridder Dailly*, en *de Sepuilly*, commandeerende de *Schepen d'Invincible*, *le Fier*, en *d'Aymable*: d'eersten verwachten *Banckert*, die niet dorst *abordeeren*. Maar na dat hy alle de betuygingen van zijn *couragie* en *stantvastigheyt* had gegeven, wiert hy gedoot van een *Canon schoot* gedurende dit ruwe *Gevecht*. Na 't welck 't *Witte Esquadre* sich weder wende, en vervolgde den *Vyandt* achter *Wint*, en alle *zeylen* buyten tot half achten 's avonts, als zy 50 *Schepen* van den *Vyandt* vonden die sich weder hadden versamelt, en niet dorsten op 't *Roode Esquadre* aan setten, om dat het *Witte* de *wint* hadde, en 't welck niet anders wachte als op de ordre van de *Prince*, om uyt te voeren al 't geen hy noodigh oordeelde: Den *Graaf d'Estré* geloovende, dat hy *d'advantagie* van de *wint* most bewaren, om *'t Gevegt* 's anderendaags weder te beginnen: Zijnde als doen te laet om sonder *expresse ordre* van zijn *Hoogheydt* sich weder in *'t Gevegt* te *engageeren*.

Verhaal van het Blaauwe Esquadre.

MAandag 's morgens den 21 *Augusti*, de *Wint Z. O.* leverden wy aen den *Vyant* de *Batallie*, by *Tessel*, sy ons hebbende de *Wint* af genomen, en de 2 *Vlooten*, zijnde voor de *Kust*, ten 7 *Uren* 's morgens. Den *Prins Robbert* zijnde seer na by *Lant*, wende af, en gaf de *Wint* so ruym aan den *Vyant* als hy konde wenschen, het *Blaauw Esquadre*, hebbende *d'Arrierguarde*, het *Roode* de *Middel*, ende het *Witte* de *Avantguarde*. *Tromp* met zijn *Verdeelinge attacqueerde 't Blaauwe*, de *Ruyter* het *Roode*, ende *Banckert* het *Witte*. Den *Ridder Jan Kempthorn* was de eerste in ons *Esquadre* die de *Batallie* begon ten *half achten* 's morgens: Een weynig daar na quamen *Tromp* en den *Ridder Eduard Sprag* aan den anderen; *Spragh* gingh *Tromp* op zyde leggen, 't welck oock een *groote party* van

zijn

zijn *verdeeling* deeden, en sy *vochten* op dese manier 3 *uren*. De *Prins Robbert* en de *Witte Vlag* van ons *gesepareert* zijnde, gelijck oock de gene die met haar te doen hadden, welck wy niet voor 4 *uren* sagen, en alsdoen quamen *gelijckelijck* by ons tot *secours*. Den *Ridder Sprag vocht* lang tegens 8 à 9. *Hollanders*, de *meeste partye* van zijn *verdeelinge* so in *ly* zijnde, datse hem niet konden *assisteeren*, 't welck quam om dat den *Ridder Jan Kemtshorn* soo zijnde *gepresseert*, wy alle waren *gedrongen* uyt onse *plaatsen*, veel *lager* als onsen *Admir*. Op de *middag* bemerckende, dat den *Ridder Sprag* by de *wint* keerde, besloten wy, of dat hy *dood* was, of zijn *Schip* seer *beschadigt*; En zijnde aan zijn *boort* gegaan, vond zijn *Schip* seer *ontramponeert*: En wy waren oock nauwlijckx in de *Chaloup* geklommen, of de *groote Mast* viel buyten *boort*, een *roede* van ons af: En na dat wy hadden *gesalveert* ettelijcke *Persoonen*, keerden wy na een ander *Schip*, om ettelijcke *swemmers* te krijgen, wanneer een ander van zijn *Masten* viel by onse *Chaloup*, 't welck veroorsaeckte dat den *Ridder Sprag* aan *boort* van de *St. George* quam, daar hy zijn *Vlag* op stelde, zijnde seer na by zijn *Schip*, om dat te *defendeeren*, 't welck hy seer hittiglijk dede. De *Ridder Kempthorn* met zijn *verdeeling* dit siende, wenden na den *Vyant*, die *hertneckig vocht*, om dit *Schip* de *Prins*, 't zy hem te *nemen* of te *verbranden*: En '*t Blaauw Esquadre* hielt sich doen soo wel, dat den *Vyandt* het daar wat te *warm* vindende, sich vergenoegde met te *canonneeren* van alle zijden. Doch ten 2 *uren* na de *middag* de *St. George* sich oock seer *beschadig* vindende, ging den *Ridder Eduard Sprag* in zijn *Chaloup*, om aan *boort* van de *Royale Charles* te gaan, maar had geen 10 *Chaloups* langte *geroeyt*, of een *Kogel* passeerende dwars van de *Sint George*, brak de *boot* aan stucken, 't welck hem dwong seer haast weder te keeren, maar de *Chaloup sonck* omtrent de langde van een *Tou*, eerser waren, en door een *extreem malheur verdronck* den *Admiraal*, werdende *doot* uyt '*t water* getrocken, zijnde zijn *Hooft*, *Schouderen* en *Hayr* soo vast aan de *Chaloup*, dat men alle *moeyte* ter *wereld* had om hem daar van los te maken: *Mr. Litleton*, *Mr. Smith* en zijn *Pagie* zijn met hem verdronken, ende *Chaloup* van de *St. George*, zijnde de naaste, was die zijn *Lichaam* kreeg, en zijn *Lieutenant*, half *dood*, *vischte*. Hier na was '*t Gevegt* seer *heftig* voor de *conservatie* van de *Royale Prins*, en ten 4 *uren* na de *middag arriveerde* zijn *Hooght. Prins Robbert* by ons: Waar door de *Hollanders*, die de *verovering* van dit *Schip favoriseerden*, van 2 à 3 zijden van de onse wierden *bevochten*, 't welck haar evenwel niet belette boven maten verhit te wesen: Durende het *Gevecht* vorders tot 8 *uren* '*s avondts*.

Dit volgende gaven de Fransen van dese Bataillie in 't licht:

Verhaal van 't Gevegt op den 21. *Augusti*, *door de Franse geschreven van 't Schip* de la Reyne, *daar op Commandeert de Franse Vice-Adm. den* 24 *Augusti.*

DEn 20 onder zeyl zijnde, 4 mijl van *Texel*, sagen wy de *Vyanden* mede onder zeyl, maar om datse gedurigh na '*t Lant* hielden, wilden wy ons niet in '*t Gevegt* engageeren, voor de *Wint* hadden. Den 21. liep de *Wint* in haar faveur, en sy quamen op ons af in goede ordre, met een favorable *Wint*. Van onse Zee *Magt* had '*t Esquadre* van de *Fransse*, onder den *Graaf d'Estré* d'Avantguarde, *Prins Robbert* de Battaillie en *Eduard Sprag* d'Arrierguarde: De verdeeling van *Monsr. de Martel*, dede op ordre van *Monsr. d'Estré* sijn best om van den *Vyand* de *Wint* te winnen, terwijl onse Verdeelinge sich prepareerde om door haar Avantguarde te breken, wanneer men

't noodigh soude oordeelen, oock dede hy 't omtrent den middag door *'t Esquadre* van den *Vice Alm*: van *Zeelant Cornelis Evertsz.* En 't was in dese gelegentheyt dat *Mr.* den *Graaf d'Estré* met meer luyster en succes de selve actie uyt-werckte, welck de *Ruyter* in 't leste *Gevecht* van den 14 *Juny* hadde willen doen. Als doen canoneerden men 3 uren seer laug tegens malkanderen, wanneer de *Zeeuwen* haar begonden te bewegen om sich by de *Ruyter* te gaan voegen, die *Prins Robbert* extreem presseerde, welcke als een *Leeu* vocht, met 3 kleyne *Schepen* van sijn *Esquadre*: wy hadden de *Wint* achterwaarts om *Prins Robbert* te ondersteunen, 't geen wy echter met sodanigen succes deden, dat de *Ruyter* siende d'onse daar by gekomen, niet dorst ondernemen sich met hem te vermengen, om te verbranden, als sijn desseyn was. Ondertusschen vocht het *Blaau Esquadre* vigoureus met *Tromp*, maar den *Ridder Sprag* geobligeert zijnde driemaal van *Schip* te veranderen, en gaande ten laatsten in sijn *Chaloup*, wierd die geraackt van een canon-schoot, dat hem dede te gront schieten, met *Srs. Litleton, Smit* en sijn *Pagie.* Den *Vyant* hielt gedurig met de *Wint* achterwaarts na *Texel*, waarse sich retireerden, en wy volgden haar de rest van den dag, gedurig sonder op-houden canoneerende. Wy hebben in dit *Gevecht* niet een *Schip* verloren, maar eenige *Branders*: De *Cap. Guillotin*, hebbende de sijne met couragie verbrant, wiert gesalveert: *Mr. d'Estival*, *Cap.* op *d'Invincible* is doot, met *Mr. Scosia*, *Vendrig* op de *Fier*; de *Ridder Montbron* en *Cap. Jacob d'Oleron* gequetst. De *Engelsen* hebben oock niet een *Schip* verlooren, maar ettelijcke *Branders* en *Officiers*, (waar van hier voor in *'t Engels Verhaal* staat.) De *Hollanders* hebben in 't tegendeel 4 à 5 *Schepen* verloren. Wy weten wel dat sy (volgens haar ordinaire politique) weder van victorie sullen schrijven; maar sy hebben niet veel reden om haar die toe te eygenen. Twee dagen voor de *Slag* viel een *Hollants Oost-Indis Retour-Schip* in de *Vloot*, 't geen *Monsr. de la Vigere* nam, en 't selve is na *Herwits* opgesonden, om aldaar geinventariseert en onder de respective *Esquadres* verdeelt te werden. Wy zijn tegenwoordig met onse *Schepen* 4 mijl van *Zee* en *Texel*, om de *Vyanden* te verwachten, indien sy in stant zijn om sich te presenteren; 't welck men niet gelooft, om dat de helft wel van haar *Schepen* beschadigt zijn. Die sich onder ons *Esquadre* 't meeste hebben gequeeten, zijn *Monsr. de Grancey*, *de Tourville*, *de Langeron*, *Prouilly*, *Seville*, *Dailly*, &c.

Doch alhoewel in dese bovenstaande Verhalen, de *Fransen* werden gestelt, als of haar in dese Bataillie dapper hadden gequéten, soo was 't nochtans anders; want zy haar eerst hadden geretireert, en daar naar boven Wint waren blijven leggen: 't Geen d'*Engelsen* selfs seer op haar dede verbitteren, en over hun klaagen: Waar van men korts daar na in *Engeland* sagh uyt-komen dit volgende Verhaal; 't geen men vertrouwt door hooger hant is uyt-gegeven geweest:

Een volkomen Verhaal van de verscheyde Engagementen en Actien van sijn Majs. Vloot, onder 't commando van sijn **Hoogheid** *Prins Robbert: En van al de omstandigheden, aangaande de expeditie van dese Somer, Anno* 1673. *Geschreven door een Persoon, commandeerende in de Vloot.*

ZEdert mijn komste uyt der Zee heb ick gelesen verscheyde dingen, welck in druk uyt-gegeven zijn geweest, en hebbe alsoo in de dagelijckse verkeeringe in de Stad ge-

geobserveert de verscheydene raporten en opinien der Menschen, yegelijck discourerende na sijn genegentheyt, rakende de conduite en het beleyt van de verscheyde Esquadres sijnes Majs. Vloot ter Zee, geduurende dese Expeditie: Ick sag dat door de hitte der Menschen, en meenigvuldige tegenseggingen, soo in 't Hof als de Stadt, de History van de geheele saek alleenlijck wiert verhaald, als dese en d'andere factie ofte sucht 't selve wilde hebben. By welcke middelen de waarheydt der saken is verborgen geworden voor sijn Maj. en schijnt oock alsoo te sullen zijn voor 't Parlement en Volck van Engelant, ten zy dat een oprecht Verhaalder 't selve voor-komt. Daar om in alle getrouwigheyd tot mijn Koning, en met een seer uytnemende genegentheyd tot sijn dienst, op dat hy en sijn Parlament waarlijck mogen verstaan, waar de faut leyd, dat zy (na soo grooten consumeering van Bloed ende Schatten) geen meerder vrucht hebben geschept van soo grooten onderneeming: Soo versta ik dit mijn schuldige plicht te zijn, hebbende de gelegentheyt gehad een Oog-getuyge te wesen van yder beweginge en daat, van 't eerst tot het laatst, en zijnde geensints geobligeert tot faveur of dis faveur van eenige partye, hier in concerneerende, de pen in de hant te nemen, en dit klaar Verhaal der saken uyt te geven. Maar eer ick tot de materie van de daat kom, sou het wel passen, U eenige particulariteyten bekent te maken, waar van de kennisse absolut nootsakelijck is, om te krijgen een rechte wetenschap van 't subject hier verhaalt. Na dat de continuatie van den Oorlog dees laatste Somer met de Geun: Provintien by sijn Maj. was geresolveert geweest, oordeelde men de naaste saack te wesen het stellen van een Commandeur in Chef over de Vloot, die uyt-gesonden soude werden; ende belangende de Persoon, alhoewel yder oordeelde, dat het Employ van 't een en 't ander behoorde te continueeren in de handen van sijn Konink. Hoogheyt den Hertogh van Jorck, als Lord Hoog-Admiraal van Engelant, nochtans om wichtige redenen van Staat wierd het ten laatsten best gedacht voor de nuttigheyt deses Koninkrijcks, 't welck hooglijck gelegen is aan de behoudenis van die de naaste is tot de Kroon, dat voor 't tegenwoordige sijn Koninckl. Hoogheyt soude geëxcuseert werden van te loopen eenig verder hazard van sijn Persoon, in so dangereusen dienst, hebbende hem alreede al te veel maal ter Zee met hooge couragie en resolutie gepericliteert: En derhalven sijn Hoogheyt Prins Robbert zijnde genomineert, als de naast bequaamste Persoon, om dit commando te aanvaarden, soo liefden 't sijn Maj. daar toe te resolveeren: En met dit sijn Majests. voornemen volgde daar terstont een wonderlijcke over-een kominge des Volks genegentheden, in de Stad en 't Land, (over 't geheele Koninkrijk) soo wel in 't reguard van de Konink. afkomst, waar van sijn Hoogheyt is gesprooten, als mede van sijn dappere couragie, beleyt, en lange experientie in de militaire zaken, ter zee en Land, by dese en meenigte andere Natien; en noch meer ten respecte van sijn beproefde stantvastigheyt en yver voor de Gereformeerde Protestantse Belijdenis en Religie, en al de intresten van dien, voor welcke sake hy en sijn Koninckl Familie lang hadden geleden de uytterste extremiteyt: Waarom het gevoelen dat was, 't geen voornamentlijk de herten des Volks dede verblijden in sijn Majests. assignatie van desen seer Doorl. Prince; het zijnde in sulken tijt, als 't Parlament kennisse had genomen van de confidentie en insolentie van de Paapse partye; van de welke een meenigte zijnde in gedrongen in plaatsen van vertrouwen en gebied, het selve een generale jalousye aan 't Koninkrijk gaf; in dier voegen dat sijn Maj. en 't Parlement het nootsakelijck sagen, om haar stercke ende vertrouwen te breken, een generaal Gebod te stellen, op al de gene die eenig publijk Officie ofte Employ ter zee of land hadden, met ordre, om alsulcke uyt te setten, als die haar dat selve niet onderwierpen, ende Paaps gesind bevonden wierden: Dan niet tegenstaande dese generale approbatie en toe-juychinge van den Commandeur in Chef, soo was 'er een ander geslacht van Menschen van andere sin, welcke hebbende bevonden dat alle hare konsten en debvoiren, om sijn Maj. van dese keur te diverteeren, vergeefs waren, het hebben

op-

op-gevat omtrent de oude konst van Staat ende overleg, hoe zy onder de hand mochten weg nemen de Wagen-wielen van des Princen Expeditie, en een onversettelijck gewicht werpen, om hem op te houden, en soo de sake te handelen, omtrent alle soorten van Schreeps en Zee-officiers, dat ten deele gebreck van behoorlijcke Preparatien, Furnissementen en Supplimenten hem mochten onbequaam maken; ten deele de quade tijd-neminge van 't geene vereyst wiert, en eyndeling de versterking van Intresten, misverstanden ende kleyn vertrouwen in de Vloot, dat de geheele Expeditie tot geen meer effect mocht komen, als zy selfs begeerden, en indien het mogelijck was den Prince te rugge keeren met niet meerder Victorie, als 't gene haar ende haren aanhang mochte behagen. Ingevolge van dien is 't waart onderwijl te considereeren, hoe quaat de saken gelegen en uyt-gevallen zijn, want onse preparatien wierden so gedilayeert, dat de Duytsen haar Vloot voor ons uytkregen; en na dat wy ten deele gereet waren, was 't tegens 't eynde van April, eer den Prince sijn Commissie konde krijgen, en Instructie om te ageeren; soo dat de Duytsen, hebbende desseyn Sinckers te doen sincken, tusschen de Middel-gronden, om te beletten het uyt ende in gaan van onse Schepen in de Revier, seer na 't selve souden geeffectueert hebben; en souden 't selve oock gedaan hebben, maar sijn Hoogheyt dit vermoedende, kreeg met groote vlijtigheyt soo veel Schepen van de 4 à 5. Rang, als hy kon, by malkander, benevens eenige Branders, met de welcke hy aanstonts uyt ging, ende belette 't ongemack, dat zy daar mede voor hadden. De saken dus by de Vrienden t'huys slepende gehouden, scheen deselve Geest onse Geconfedereerden aan de Kust van Vranckrijck oock beseten te hebben, soo dat 'er te meer urgerende nootwendigheyt voor ons was, om onse naarstigheyd te verdubbelen, en alle bedenckelijcke haast te maken; also wy seker advijs hadden, dat de Fransе Vloot (zijnde doe tot Brest) van haar eygen Kust niet wilde vertrecken, tot zy zouden gehoort hebben, dat d'onse in 't Canaal was gekomen; so datter doen ter tijt een quaat Omen in onse gedachten ontstont, dat zy in tijdt van Actie niet soo wacker souden zijn als sulcken grooten onderneming wel vereyste: Specialijck gemerkt, dat wy ter selver tijt intelligentie hadden, dat de Duytsen nacht en dag arbeyden om hare Vloot te vermeerderen, en van dag tot dag stercker souden aan-groeyen: En daarom, het noot-sakelijck zijnde, dat wy met de Fransen in alle spoet souden conjungeren: SijnHoogt. daar toe resolverende, gaf een groote proef van sijn couragie in alle ondernemingen, om te passeeren in spijt van den Vyand (doen kruyssende dicht aan de Gunfleet) en van sijn voorsichtigheyt, in 't wel passeeren tegens de Wint, door een passagie van soo grooten hazard als die engte. Voor welck hazard (tot periclitering van sijn Majs. gantse Vloot) de Natie veel heeft tegens de Beleyders van dese dilayen, welke de Duytsen gelegentheyt gaven, sijn Hoogheyt te brengen tot de nootsakelijckheyd van soo een passagie, indien hy middelerwijl met de Fransen wilde conjungeeren. Welke brave daat soo een vrees in den Vyant ontstack, dat hy niet dorst blijven, maer nam de weg na sijn eygen Kust, om daar veylig te leggen binnen de Sanden van Schoonevelt. Welke fraeye Actie soo veel te grooter achtinge verdiende, gemerckt nimmermeer Prince den Oorlog voort-zette voor 't gemeene best, en eer van eenige Natie, met grooter discourageeringen: Dan sommige Personen van hoog bewint onder sijn Maj hadden sulken invloeying op de affaires, dat als zy niet langer konden verhinderen het depecheeren van sijn Hoogheids commissie, zy sorge namen, die so te stellen, dat zy hem geen macht lieten, so veel als een Officier in de gantse Vloot te maken, alleenlijk dat hy by Request kon obtineeren 't faveur om 't selve te doen; soo dat 'er Persoonen by hem waren gesteldt voor Zee-Officiers, van wien (voor de meeste part) gelijck hy niet kon hebben een particuliere versekering van genegentheyt tot hemwaarts, soo waren zy hem oock al te samen onbekent, of zy meer trouwe en stantvastigheyt voor sijn Majest. en 't Konincks dienste hadden, of voor de intrigues en dienst van haar eygen particuliere beschermers. Tot desen propooste

dient,

dient, dat wanneer den Prince had uyt-gekosen Sr. Robbert Holmes om onder hem te employëren, als een Man van beproefde dapperheyt, getrouwigheyt en ondervindinge in Zee-gevechten, en een daar sijn Hoogheyt hem sonder pericul op konde vertrouwen, zijnde van sijn Jeugt onder sijn Hoogheyts Familie op-gevoed, soo wiert het soodanig gedirigeert, dat hy by geen middelen tot eenig commando mocht geadmitteert werden; en ter oorsake van eenige animositeyt tusschen hem en Sr. Eduard Sprag, wiert dit eene poinct daar toe gebruykt, als een pretensie, om hem ter zijde te stellen, niet tegenstaande de ernstige devoiren van den Prince, om sijn oude Dienaar by hem te krijgen; zijnde een op wie hy zekerlijk mocht steunen; Ende tot dien eynde had sijn Hoogheyt sulke wegen en middelen voor-gestelt, soo om de saak te vereenigen, als om haar beyde tot den publijken intrest te konnen gebruyken, en om te voldoen de reden van al de geintresseerde tegenwerpers, indien zy zin hadden voldaan te wesen. Maar 't scheen uyt het gene naderhand volgde, dat zy ander werk voor Sr. Eduard Sprag hadden, als omme ter zee te vechten, en derhalven de sacrificeering van Sr. Robbert Holmes tot private saken, om hem ter zijde te stellen, van de gelegentheyt, om te konnen verspieden het beleyt van de Zee-affairen, was een ding, die zy ten verscheyde opsichten seer nootwendig voor hun oogwit oordeelden: En zy hadden beslooten (als bleek) Sr. Eduard Sprag, doe Vice-adm. van de blaauwe Vlagge, in een speciale Lantreyse te senden, om te negotiéren in 't Hof van Vrankrijk (zijnde sekerlijk d'eerste Vice-adm. die oyt uyt Engeland in Vrankrijk is gekomen, om te leeren, hoe men ter zee moet vechten) alwaar hy gunstelijk wiert ontfangen, hooglijk gecaresseert, en toen Eedel gedimitteert, sommigé seggen met een Juweel, &c. en dat wiert soo bestelt, dat het was sonder communicatie van Prins Robbert, die wel licht tot dit oogenblick toe, soo weynig kennis heeft, als sijn Maj:, wat affaires hy daar verhandelt heeft. En dit was 't niet al, om seker werk te maken, soo wiert listelijk voorsien, dat sijn Hoogheyt met niet al te veel saken mocht belemmert werden: want als sijn Maj., na sijn Koninkl. wijsheyt hadde goet gevonden hem Commissie te geven, tot het lichten van een Zee-Regiment, dat betaalt soude werden uyt de opstellinge van Yrlandt, by Mylord Ranclag, soo deden zy voort haar beste, om dese Ordre van den Koning te frustreeren, en daar op offerden zy soo specieuse redenen van 't selve aan sijn Koninkl. Hooght. den Hertog van Jork, dat hy daar door geinduceert wiert, sijn Maj. van dat voornemen te diverteeren; soo dat die Commissie daar mede ten eynde was. Ende wegens de Hooft-Officiers van sijn Hooghts. eygen Esquadre, moet werden geremarqueert, hoe hy was geaccomodeert, (te weten) met Sr. John Harman, als sijn Vice-adm. 't welk geensints wert gementioneert als of eenige fout in S. John Harman lag, als of hy doen niet was dien Sr. John Harman, die hy eenmaal was geweest, (dat is te seggen) de selve dappere Man en fraaye Commandeur; maar helaas! hy was sieck doen hy aan boort quam, en daar by in sijn Hut aan sijn Beenen gebonden met de Gicht, niet bequaam om hant of voet te verroeren. De gestelde Schout by Nacht van 't blaau Esquadre was Cap. Narboroug, welke doen zijnde absent in de Straat, niet eer te voorschijn quam, als na de twee eerste Engagementen, 't welk anders mocht hebben gecauseert eenige onlust tusschen de Officiers van de Vloot, over die plaats; om dat 'er, hoewel hy een goet See-man was, nochtans veel andere in de Vloot waren van beter merite en langer dienst; dan de offentie, die hy aan de andere soude gegeven hebben, indien het hadde bekleet, wiert genomen, door 't stellen van een Persoon van soo grooten qualiteyt als Milord d'Ossory, in die plaatse. Sijn Hooghts. eygen Schout by Nacht was Sr. John Chicheley, een Persoon van eer en qualiteyt, nochtans maar een jong See-man, 't welk niet geseyt is, met intentie van vermindering, maar om te geven een klaar bescheyd der saken: Want alhoewel een Man mag wesen van noch soo groote verdiensten in andere qualificatien, nochtans indien hy werd gestelt in eenig Officie

of Employ, te minder experientie hy daar in heeft, te minder advantagie sal hy in den dienst toe-brengen. Uyt dese dingen blijkt het, hoe de gemeene Wielen waren geblockt, en hoe siek de Officiers, ende hoe gesont de Herten van de geheele Vloot noodsakelijk mosten wesen, om te observeeren, hoe zy waren gestelt tot soo een importante gelegentheyt, als een Oorlog voor d'intrest en de eer van de Koning en 't Koninkrijck, specialijk als zy zagen, dat het soo wel aan werk-luy als aan Instrumenten ontbrak (dat is te seggen) Zee-luy en Supplimenten: Als voor de Zee-luy is het te noteeren, dat alhoewel den Prince sijn affairen maakte, om de uytzetting by tijts voort te drijven, nochtans niet tegenstaande al sijn sollicitatien, kon de ordre van 't pressen van 't Zee-volk niet verkregen werden, of 't was vry laat, soo dat het al in de Maand van Maart was, eer men begon te pressen, hoewel men in 't voorgaande Jaar vroeger als November aanving. Maar echter het was dit Jaar soo laat als Maart, en de saken wierden soo bestiert, dat het onmogelijk voor sijn Hooght. was, genoegsaam Volk te krijgen, siende dat de pressingen van kleyn effect waren, zijnde tegen gehouden by protectie, welke te vooren aan duysent Zee-luy, Visters en Waterluy was vergunt geweest, daar van 't beste Zee-volk most komen. Des niet te min sijn Hoogheyt niet verminderende in sijn affectie en yver voor sijn Majs. en dese Natjens dienst, resolveerde door alle discouragementen te breken; en soo qualijk geaccommodeert als hy was, siende de Duytse Vloot uytgekomen, braveerende op onse Kust, deed met alle expeditie haasten om ter zee te gaan, zijnde ten laatsten gevoet en voort gezet met sommige leedige beloften, dat de Zee-luy en nootsakelijkheden hem na gezonden souden werden, 't welk eyndelijk bewees een miserable verachting, geworpen tegens soo een hoogen Commandeur; en alle andere dingen ellendig gestelt, doen het daar na quam tot het poinct van de Actie; als blijken sal in 't volgende deel van dese Relatie. Den 27. May, 't welk was den dag voor de eerste Batailje met den Vyant, als sijn Hooght. vernam, dat zy geen Gevecht in de ruyme Zee wilden wagen, maar tot haar voordeel namen binnen de Banken van Schoone-velt te blijven, soo dede hy den Krijgsraad beroepen (sijn Maj. tegenwoordig) ende gelijk een grootmoedig Prince, resolveerden hy, haar in die plaatse te bevechten, liever als haar toe te staan de Somer met langer delayen te verslijten, 't geen zy alleenlijk scheenen te soeken: Sijnde dit het hoogste bewijs van couragie, als diergelijke Actie op die plaats noyt hebbende ondernomen geweest. Dus al de Sanden eenige dagen van te vooren zijnde laten sondeeren, en beslooten wesende in de Krijgs-raat, gehouden aan boort van de Royale Charles, den Vyant, daar ten Anker rijdende, te attacqueren in een Linie, tusschen de Rand en Steen-bank; commandeerde sijn Hooght. den 28 's morgens ten 9 uren een stuck Geschut af te schieten, op welk wy onse Voor-topzeyls los maakten, overleiden en trekken om hoog de Eendrachts Vlag op de Mison-peck, 't welk het teyken was, om na den Vyand te zeylen; Dit wiert vervolgens by een Esquadre na gekomen, 't geen uyt de verscheyde Verdeelingen van de Vloot geordonneert was bestaande in alles van 35 Fregatten en 13 Branders, welke met kleyn zeyl gingen, de Wint S. S. W. Ondertusschen 't Esquadre van de Fransen (alle, uytgenomen eenige, welcke by geval in onse Verdeeling quamen, en voorwaar seer braaf hielden) maakte weynig of geen zeyl, maar bleven in 't achterste van ons, hoewel zy zagen dat de Hollanders na 't Noorden wenden. Doe stelde den Prins de roode Vlag op de Voor-topmast, soo dat al onse Commandeurs daar na toekeerden, en ten 12 uren engageerden des Vyants Avantguarde, gecommandeert by Tromp: De Prins hem selfs alsoo 2 uren voor de Fransen engagerende; in welke tijt wy Tromp soo presseerden, dat hy gedrongen was ons ruymte te geven, soo verre als de Sanden hem wilden toe-laten. Toen ten laatsten engageerden hem den Graaf d'Estree met 't Frans Esquadre met de Ruyter, het welke niet soo wel gelukte, om dat zy hem niet hart aan-tasten, en liever verlieten; ende de Ruyter niet onbeleefder met hem zijnde, quiteerde hem ook, en quam na sijn Hoogheyt,

heyt, welckx Esquadron zijnde seer na aan de Strant, was om die reden genootsaackt aan d'andere zijde te komen, tot soo verre, dat had het niet uyt vrees van de Bancken geweest, wy souden haar gedreven hebben in haar Havens, en sijn Maj. ter selver tijt een betere Relatie van haar gegeven hebben, niet tegenstaande de quade accomodatien, die onder ons waren, particulierlijk in de Royale Charles, sijn Hooghts. eygen Schip, 't welk was aan de zijden soo swack, en kreeg soo veel water in sijn Poorten, dat men de benedenste Laag niet konde gebruyken; doch het was een seer sachte wint, die wy gedurende het Gevecht hadden; waar af de uytval was, dat de Vyant veel Volckx doot, veel schepen beschadigt, en eenige gedistrueert hadde; ja de Ruyter en Tromp hadden by onse Branders moeten verbrant werden, hadden zy haar devoir gedaan: Wy sagen 2 Schepen sinken: De Fransen zeyden, dats 'er een sagen branden, 2 onbequaam, en 3 op strant loopen. De schade aan onse zijde was seer inconsiderabel, 2 van onse Schepen alleenlijk zijnde beschadigt, te weten de Cambridge en Resolutie; seer weynig Volck verlooren, en alleen dese Officiers, Cap. Foulis, Cap. Werden, en Cap. Finch; Coll. Hamilton was sijn Been af-geschooten, van 't welke hy t'huys komende, te London is gestorven. Al de rest die geengageert waren, quamen daar seer wel af. Nu was 'er van de tijt van dees Actie tot den 4. Junij weynig gepasseert, als de reparatie van de defecten, en verbetering van Takels, van de welke wy alsoo qualijk waren voorsien, als van de andere nootsakelijkheden, niet hebbende Naalden en Garen genoeg om te wercken, 't geene geseyt wert tot groote lof van onse Versorgers: En alhoewel sijn Hoogheyt nacht en dach besig was, om de beloofde Supplimenten en Zee-luy aan boort te krijgen, en eenige onderwonden hadden dit te doen, soo quam 't echter tot geen effect. Den 3. Junij, 't welk was den dag voor ons tweede Engagement, sijn Hooght. vertrouwende dat de Vyant, ten Ancker leggende op haar eygen Kust, hem mocht toetakelen, en met alle ding voorsien, welk beneficie hy wist, (als de wint soo stont) wy niet konden hebben, en daar mede geencourageert, op ons uyt-komen, stelde alles boven maten in postuur om hem te ontfangen; ende sich voor de tweede maal niet verstoutende te vertrouwen in de Royale Charles, quiteerde die den selven dag, en hebbende gelegentheyt van weder, ging aan boort van de Royale Souverayn, waar hy sich in-beeldende, dat den Vyant ons 's nachts mocht attacqueeren, niet te bedde ging, maar wachten tot den morgen, den 4. Junij, wanneer omtrent 9 uren onse Brantwachten teyken gaven, dat den Vyant was voorsien met frisse Zee-luy en provisie, om haar advantagie op ons te nemen, gelijk zy ook waarlijk hadden; En doen wiert 'er een seer vreemde saak gedaan by Sr. Eduward Sprag, die, alhoewel hem was geseyt van den Vyant, en hy haar selfs sag, nochtans wilde soo veel tijts verliesen als om 6 mijl in sijn boot te komen, en sijn Schout by Nacht Mylord d'Ossory alleen met hem aan boort van de Souverain te brengen, onder een pretensie van besoignes; de consequentie hier af was, dat den Vyant, komende met een stijve stooker van wint uyt het Noord-oosten, het blaau Esquadre, gecommandeert by Sr. Eduward Sprag, ter oorsaake van sijn absentie, niet dicht by de wint hielt naar 't Noorden, als hy geordonneert was te doen, niet tegenstaande sijn Hooght. met alle mogelijke spoet sich haaste om hem te onderstutten; welke eyndelijk na verlies van veeltijts zijnde aan boort gekomen, zeyl maakten na 't Noorden: Dese passagie van Sr. Eduward Sprag zijnde by den Graaf d'Estree bemerkt, nam daar gelegentheyt uyt, by te leggen, en de tijt te verlengen: van welk comportement wy niet wisten wat daar van te dencken, zijnde de rechte tijt van Actie, om dat de Duytsen op ons waren uyt-gekomen: En nu gevoelden wy meer dan oyt 't gebreck van See-luyden, niet hebbende genoeg om onse Anckers op te winden; soo dat om grooter ongeluk te voor-komen, sijn Hooght. was gedrongen te ordineeren sijn eygen Cabel af te houwen, op dat wy met den Vyant mogten vaardig wesen. Ter deser tijt engageerde Tromp met d'Avantgaarde, sich met

Sprag, en de Ruyter met sijn Hoogheyt, die gelaat maakte, als of seer na by ons wilde komen, maar eer dat hy binnen een Musquet-schoot quam, keerde sich om, en liep soo dicht by de wint als kon, retirerende in een ommesien; en doen sich voegende met Tromp, haar geheele Vloot zijnde braaf te rug gedreven, bleven zy looslijk op een groote distantie op ons schieten, op dat zy by gelegentheyt soo veel te nader tot haar reserve binnen de Bancken van Schoonevelt souden konnen komen. Het was omtrent 5 uren na middags dat het Gevecht begon, en wanneer zy tot schieten waren gebracht, soo duerden 't tot omtrent 11 of 12 uren 's nachts, wy onderwijl onse gront houdende, niet tegenstaande hare Branders. Na 't welke zy na 't Oost zuyderlijk keerden. Omtrent 2 uren 's morgens keerden wy ook, en vervolgden haar, maar siende haar niet te achterhalen, voor datse hare Sanden konden krijgen, dachten wy 't niet betamelijk haar langer te vervolgen, en dus keerden wy weder te rug na onse eygen Kust. Wat schade zy hebben geleden, konnen wy door haar retirade in soo een confusie niet seggen: Aan onse zijde hebben wy seer weynig Volck verlooren, en van onse Commandeurs alleenlijk Cap. White, van de Warspigt, en Cap. Sadlington van de Kroon waren doot, van de Lant Officiers Cap. Henshaw en Lt. Fitsgerald; en Lt. Tifton was gequetst. Maar wat onse Schepen belangt, gelijk in het eerste Engagement wy daar af quamen, na dat wy genoegsaam de Vyant hadden geslagen, sonder verlies van een Oorlog-schip, of een eenig Schip dat te gronde was gegaan, toch dat Gevecht was in een dangereuse plaetse: Soo ook in dit tweede Engagement, waar in den Vyant quam met de advantagie van de wint, vers Volck en Provisien, &c. tegens ons, verlooren wy niet een Schip, en maar weynig Volck: Voor 't welk sijn Maj. en de Natie (naast Godt) veel aan sijn Hooght. schuldig is, die op soo een tijt, wanneer geen Supplimenten ende gebreck van Volk yder een soude versuft hebben, sulcken blijckelijk teyken gaf, van sijn couragie, naarstigheyt en voorsichtigheyt in 't beleyt van de Vloot, dat het wonderlijk is te bedenken, onder soo grooten discouragement en disordre, daar wy in waren, ter oorsake van de onordentelijke comportementen en dilayen van eenige andere. De naesten dag, zijnde den 5. Juny, geen Vyant in 't gesicht hebbende, hadden wy tijt, om onse conditie te overwegen; en doen quamen 'er van de gehele Vloot ellendige klagten aan sijn Hooght. wegens 't gebreck van Zee-volk, en van alle dingen in yder schip, hoewel om al dese saaken soo dikwils was geschreven, en belooft dat zy ons die na souden zenden: De Commandeurs klaagden hoe zy gestelt waren, als geen bequame Supplimenten hebbende, maar gebrek van Poeder, Kogels, Water, Bier, en weynig Voor-raat, Visch, en wat al niet: Waar op het onmogelijk zijnde, om te vermijden t' huys te komen, om ons selven terstont te revictualieren en te herstellen, zeylden wy na de Gunfleet, ende 's nachts ten 9 uren quamen wy daar ten Ancker, van waar wy het den volgenden dag na Nordbay setten, daar wy den 8. Juny ten Ancker lagen: En den 14. ging sijn Hooght. na Londen, om aan sijn Maj. een Verhaal te geven, hoe de dingen stonden, en voort te setten een spoedige verwachtinge van alle nootsakelijkheden, om de Vloot weder t'zee te doen gaen. Den 21. keerde sijn Hoogheyt weder in de Vloot, waar hy met een onvermoeyelijke neerstigheyt, alle dingen voort-setten, en maakten sulken wackeren voortgang, dat had 'er niet een delay tusschen gekomen, omtrent een desseyn van Soldaten te senden, om by ons in Hollant te landen, wy hadden veel vroeger t'zee geweest: Maar den 16. Julij sijn Hooght. uytgaande, en sijn Maj. ook in sijn Jacht, hebbende een sterken stoocker uyt den S. W. quam aan de Middel-gronden, waar hy ootmoedelijk sijn afscheyt van sijn Maj. genomen hebbende de Vloot gelwindelijk door de Engte dede passeeren: En den 19. Julij setten 't met kleyn zeyl na de Kust van Seelant; de naasten dag ontdeckten wy des Vyands Vloot ten Ancker op Schoonevelt, leggende S. O. van ons. Den 22. 's morgens staken wy in zee, de Vyant bemerkte dit niet soo dra, of volgden ons, en de wint na 't S. W. loopende, maakte de Wint van ons te krijgen, soo

dat

dat geene van onse Schepen by hun konden komen: Ende om tot een Engagement te komen, wanneer zy zagen, dat wy ons daar toe in ordre stelden, soo setten zy 't weder na haar eygen Kust, en wy volgden onse Resolutie, van langs haar Kust te loopen, 't welk wy den 24. deden, komende voor 't Vlie ten Ancker, in 't gesicht van Texel. So dat wy den 9. van Augustij de gelegentheyt hadden van een Duyts Oost-indisch Schip te nemen, genaamt de Papen-burg, gaande thuyswaards. Op den 10. kregen wy de Holl. Vloot weder in 't gesicht, en setten 't na haar toe; doen commandeerde sijn Hoogheyt aan de Fransen particulierlijk Jacht op haar te maken, zijnde den Vyant doe gegekomen 3 mijlen te lywaart van ons: Maar hier beliefden 't de Fransen ons een vroege smaak van haar gestalte te geven: Want haar Vloot lag die nacht tweemaal by, en maakte soo weynig zeyl, dat den Vyant gelegentheyt hadde sich te leggen boven wint van ons. De eerste tijt dat de Fransen dus futselden, was omtrent 11 uren 's nachts, 't welck sijn Hooght. seer verwonderde, als contrarie de ordre, onse geheele Vloot was gedrongen by te leggen, terwijl een Bode wiert gesonden aan den Graaf d'Estree, om de reden te weten, en hem te ordineeren, weder zeyl te maken: Des niet te min, naar dat hy een weynig meerder zeyl gemaakt hadde, ley hy omtrent 4. uren sijn zeylen op de Mast, 't welk een tweede beletsel aan onse Vloot gaf, terwijl sijn Hooght. hem een bootschap by een tweede Bode tot het selve eynde sond: En by dese gelegentheyt de Duytsen alle Zeylen by-settende, die zy konden, en de Wint ten O. en Z. O. draeyende, kregen zy de advantagie van de Wint van ons, zijnde dicht by de Strant onder Camper-duyn. Omtrent 't aankomen van den dag sagen wy haar omtrent anderhalf mijl te windewaarts van ons; de Wint zijnde doe O. Z. O. schoon weder; ter welcker tijt beyde onse ende hare Vloot na het N. staken: Hier op hielt het sijn Hoogheyt tot 6. uren 's morgens dragende. De Duytsen zijnde doen te windewaart, begonnen op hem af te komen: Waar op sijn Hooght. goet docht te wenden, geen ruymte ten O. hebbende om te vechten: By welcke wendig de Vloot in een seer goede ordre en linie wiert gebracht. De wint nu in 't Z. O. prepareerde sijn Hoogheyt alle saken voor een volle endeciderende Bataillie, gevende aan alle het teycken om onse Vloot zuydwaarts te wenden, 't welk zy deden. Hy had de Fransen in de Avantguarde gestelt, hem selfs in 't midden, en Sr. Eduard Sprag in de Arrierguarde. Onse Vloot zijnde uytgespreyt langer dan die van den Vyant, en de wint komende ten Z. lagen de Fransen schoon, om de windt van haar te krijgen: Des niet te min viel den Vyant aan, en engageerden met ons. De Ruyter taste sijn Hooght. aan, Tromp beriep Sr. Eduard Sprag met sijn blaau Esquadre, die sijn Top-zeyl op de Mast leyde, om hem te verwachten, contrary sijn Hooght. expresse ordre, en sijn eygen schuldige plicht; wijl de Ruyter en Banckert, Vice-adm. van Zeelant, alle beyde met al haar Oorlog-schepen ende Branders, doen op sijn Hoogheyts roode Esquadre aan-quamen, uytgenomen 8 Oorlog-schepen van 't Zeeus Esquadre, welcke Banckert gesonden had met 3 Branders, om op de Achter-hoede van 't Frans Esquadre te vallen, waar Monsr. de Martel, de Franse Vice-admir. zijnde een Canon-schoot nader aan de gecommandeerde partye van Zeelant, dan eenig ander Schip van sijn Verdeelinge, vijf van haar met sulcken braven Resolutie ontfong, dat hy met haar 2 uren vocht, en was soo gelukkig dat hy een van haar onbequaam maakte, dat de rest genoeg te doen had, om die te salveeren; maar op haar weg zijnde, openbaarden het, dat hy in de brant was, veroorzaakt door sommige Vier-ballen, die in 't selve waren geschooten. Dees Edelman de Martel scheen uyt veele circumstantien een seer fraay Man, yverig voor sijn eygen eer, en de eer van sijn Natie, ende getrou tot het uyterste: Soo dat, gelijk hy hadde geobserveert het comportement van sijn eygen Admiraal den Graaf d'Estree by dese occasie, soo sont hy na 't Gevecht aan den Prince een Verhaal daar af in een particuliere relatie, het zijnde als hy zeyde, 't selve dat hy aan den Koning van Vrankrijk sijn Meester hadde gesonden, waar in hy de Graaf taxeert,

dat hy de Zeeuwen geleegenheit heeft gegeven, om te passeeren voorby het geheele Franse Esquadre, met haar beschadigde Schip, om die en haar selven te salveeren in het te ruggaan na haar Zeeuse Schepen; van 't welcke wanneer de Martel de Capt. van sijn Verdeelinge calengeerde, dat zy gemist hadden, hem te hulp te komen, zeyden zy, dat zy ordres hadden van Monsr. d'Estree, om geen van sijn actien gade te slaan, soo dat het scheen, dat de Graaf liever een poinct van sijn Eer had te avonturen, als van sijn eygen secreete achter-houding van intentie te wijcken. Dees actie over zijn le, retireerde sich de Martel, en vereenigde weder met 't geheele Esquadre van de Fransen; waar hy naarmaals niet meer soo voorbarig dorst wesen, maar hielt hem stil met de rest van de Linie: Van de welke hier na meer. By dit comportement van d'Estree is 'er gront genoeg, om op te vatten, dat de Ruyter en de Zeeuse Vice-admiraal te vooren wel versekert waren, dat de Fransen haar niet veel leet souden doen, 't welk veroorsaackte, dat de Zeeuwen alleenlijck die kleyne partye Oorlog-schepen sonden, om op de Martels voorbarigheyt te vallen; anders was 'er geen reden, waar om hy gepresumeert soude hebben de Fransen soo verre te versuymen, als sich te vereenigen, benevens al de rest van de Zeeuwen, met het Esquadre van de Ruyter, om te brengen al haar macht op sijn Hoogheyt. Het was omtrent 8 uren eer 't Gevecht begon, en eer 9 uren viel 'er een Nevel, met een kleyne Regen, welcke continueerde tot de middag; doen klaarden 't op, en de wint liep na 't zuyden, 't welck de Fransen, zijnde om hoog, te windewaarts van de Duytsen bracht: En doen de Bataillie weder vernieuwende, viel de geheele last en aanstoot van de Ruyter en Banckert (met de Oorlogschepen die de Martel bevochten, vereenigt zijnde) weder op sijn Hooghts. ende Sr. John Harmans Verdeelinge, wijl de Fransen in plaats van te wenden, en ook met den Vyant te engagéren (als van haar verwacht was) na 't Z. O. keerden, de Wint doen uyt den Z. Z. W. en bleven volle 2 uren weg, eer zy weder keerden, doende dit compliment tot het voorige, als zy de 8 Zeeusche Oorlog schepen van de Martel vrye passagie te rug gaven tot haar geselschap: Nu gelijk dit een groot encouragement aan den Vyant gaf, soo sou het ook verbaast gemaakt hebben yder een, minder couragieus dan de Prince, siende sich selven dus verlaten. Maar behalvens dit was 't vremt, dat Sr. Eduard Sprag, contrary de ordre en solemneele versekering, die hy sijn Hooght. in persoon den dag te vooren hadde gegeven, van niet te wijken van sijn zijde, soude maaken een separaat Gevecht met Tromp, soo verre in ly van al de rest. Noch was sijn Hoogheyts Schout by Nacht Sr. John Chicheley met sijn Verdeeling daar niet by, ter oorsake dat de Vyand sich metter haast tusschen hem en den Prince had gestelt: soo dat tusschen twaalven en eenen sijn Hooght. door de Duytsen geheelijk was om-cingelt, zijnde gepresseert by de Ruyter en sijn Esquadre te lywaart, een Admiraal met 2 andere Vlaggen aan sijn boven-zijde, en 't Zeeuws Esquadre aan sijn andere zijde te wintwaart: Dus employeerden zy al haar kracht, hebbende vast gestelt geen meerder acht op de Fransen te slaan, dan de Fransen op haar deden, of op sijn Hoogheyt: Hoewel zy gedurig de blaauwe Vlag in 't oog hadden geset op de Bezaans mast, 't welk was 't teycken om aan te vallen, expresselijk gestelt in de generale Instructien voor 't Gevecht, welcke sijn Hoogheyt te vooren aan den Grave d'Estree hadde gesonden; 't geen ook by Monsr. de Martel is getuygt geweest in sijn relatie, en dat de Prince deed geven 't Teyken hier voor gementioneert, met alle andere teykens, die d'Estree mochten op-wecken, om te komen tot sijn assistentie, hebbende een schoone wint tot dit voornemen; maar dat hy in plaats van dit de Wint behielt, sich vergenoegende sijn Schepen meer te geven dan de distantie van anderhalf Canon-schoot van den Vyant: En is vorder by de Martel verhaalt, dat hy selfs seer wel sag, hoe schandelijk dit was: maar zijnde nu onder commando, om niet te ondernemen eenig ding buyten ordre van de Graaf, en behalven dat, niet durvende vertrouwen de Cas. van sijn eygen party, dat hem souden volgen, welcke in de voorige Actie dien

dag

dag hem hadden verlaten, soo trock hy sijn Schouders op, en kon niet meer doen, als te verbieden eenige schooten van sijn Schip: En hy besluyt sijn relatie met dese woorden: *Dat indien de Graaf had willen in-vallen met de schoone Wint op de Ruyter en Banckert, na haar eerste Engagement, welcke verre de Prince in getal en kracht overtroffen, zy nootsakelijk mosten geslooten zijn geweest tusschen sijn Hoogheyt en d'Estrees, en soo sou'er een gants oprechte verwinninge van den Vyant geweest zijn.* Des niet te min sijn Hoogheyt vervolgden 't Gevecht, met een ongeveynsde sin, en droeg sich soo in alles, dat hy haar genoeg gaf, en forceerden haar soo tot dat zy ruymte gaven, dat hy haast gelegentheyt hadde om sich met Sr. John Chicheley te conjungéren: 't Welk gedaan zijnde, ontdeckte sijn Hooght. omtrent 2 uren Sr. Eduward Sprag met sijn blaau Esquadre op een groote distantie, omtrent 3 mijlen te lijwaart, leggende N. N. O. ende niet wetende in wat conditie dat Esquadre was, ook niet wel hoorende 't schieten van 't Canon, sette al sijn zeylen, die hy konde, na hem toe, om te conjungeeren, en hem onderstant te doen, indien het de gelegentheyt vereyste. Soo dra had de Ruyter dit desseyn van den Prince niet vernomen, of hy vierde, en nam de selve weg ook met sijn geheele Vloot, tot onderstant van Tromp, soo dat beyde Vlooten doen lagen zy aan zy, binnen de rang van een Canon-schoot, maar buyten de viering van yder zijde; en gelijck als wy doen zeylden, sagen wy veele van Sprags blaauw Esquadre, welcke wy oordeelden seer groote schade te windewaarts van sijn Esquadre ontfangen hadden, en sommige van 't roode van gelijcken: Aan het welcke sijn Hooght. een Canon-schoot dede, als een toe-roepinge om by hem te komen; 't welk zy des niet tegenstaande niet en deden; maar omtrent 4 uren begaven wy ons noch mede naar het blaauw Esquadre, waar wy Sr. Eduard Sprags Schip de Royale Prins geheel beschadigt vonden, sijn groote Mast, Besaans-mast waren weg geschooten, en verscheyde Schepen meer van sijn Esquadre onbequaam, de Vice-adm. van 't blaauwe leggende te wintwaarts van haar, verbeterende sijn zeyl en want; den Graaf d'Ossory, Schout by Nacht van 't blaauwe, lag aan 't roer van de Royale Prince, tusschen hem en de Vyant, aan-bindende sijn nieuwe Zeylen, en verbeterende sijn Want, en 2 Fregats by hem; waar op sijn Hooght. 2 Fregatten sont, om de Royale Prince in bewaringe te nemen. Nu lag Tromps Esquadre Oostwaarts van hem af, eenige van haar beschadigt, ook van haar Top-masten en Roers-partije van dit Esquadre, met sijn Vice-adm. en Schout by Nacht lagen Oostwaards dicht by de wint, met alle de zeylen die zy konden, om de selve te winnen, en soo wenden zy 't weder op de blaauwe Vlag: Ter welker tijt wy na haar toe quamen zijnde omtrent 4. uren; dan de Ruyter schoot een schoot, op de welcke Tromp wende, met dessein hem meester te maaken van onse lamme Schepen, te weten de Royale Prince ende andere; de Royale Prince wesende braaf gedefendeert by Sr. John Kempthorn en de Graaf d'Ossory, geassisteert by sommige van 't selve Esquadre; dit maakte ons by te leggen voor Sr. John Kempthorn, om onse Vloot in ordre te krijgen, en den Vyant weder te gaan attacquéren, en doen stelde sijn Hooght. de blaauwe Vlag op de Besaans mast, 't welk het gewoonlijk teken is, om alle Schepen te brengen in de génerale ordre en stant, en sont Kitsen, Sloepen en Boots na de Schepen die te windewaardts waren, om haar in te commandeeren: Waar op wy op-zeilden, en setten 't tusschen de Ruiter en onse lamme Schepen, doen le een Canon-schoot aan sommige van onse eygen Schepen te windewaart zijnde, om af te komen; maar niemant quam af, om sijn Hooght. te assistéren, behalven Sr. John Kempthorn en Mylord d'Ossory; soo dat wy reden hebben te gelooven, dat ten ware sijn Hooght. soo geluckelijk tot onderstant was gekomen, het blaau Esquadre totaliter sou verlooren zijn geweest, alsoo zy soo ontreddert waren, dat niet meer van haar als dese 2 Vlag-schepen alleen in conditie waren, om haar eenige hulp te geven in een verdere strijt met den Vyant. Omtrent 5 uren quam de Ruiter met al sijn Vlaggen en Vloot dicht zy aan zy met den Prince,

ce, so dat daar een seer scherp Engagement begon: Sijn Hoogt. hadde niemant benevens de Vice-adm. en Schout by Nacht van 't blaauw Esquadre, om hem te secondeeren, als Sr. John Harman, Cap. Davids in de Triumph, Cap. Stout in de Warspigt, ende sijn Hoogts. eigen Verdeeling, Sr. John Holmes in de Rupert, Cap. Legge in de Royale Catherine, Sr. John Berry in de Resolutie, Sr. John Earnly in de Henry, Sr. Roger Stricklant in de Mary, en Cap. Carter in de Croon, een Schip van de 4. rang: In alles niet boven 13 of 14 Schepen. 't Gevecht was seer scherp en dicht; omtren 7 uren bracht sijn Hoogheid den Vyandt in een seer groote disordre, en sondt doe 2. Branders onder haar, welcke dat vermeerderden; en indien de Fransen, welke in een bequame distantie nu weder te windewaart lagen, hadden willen obediëren het teycken van den Prince, en op de Vyant af gekomen waren, volgens haar plicht, wy souden hem gants in route geslagen, en in stucken verbrijselt hebben. Dit was de klaarste en grootste gelegentheyt, die oit ter zee is verloren. 't Gevegt duurde den gantsen dag, tot de Son onder ging; op welke tijt sijn Hooght. siende Mylord d'Ossory en Sr. John Kemthorn, beyde eeniger wijse ontramponeert, en geen andere verwachtende om hem te assisteeren, en een geheel ende van dese affairen te maken, soo was 't hoog tijd om onse beschadigde Schepen af te voeren; tot welck voornemen hy sich na haar wende met kleyn zeyl, ende de Duitsen leiden de hare na 't Oosten: Soo eyndigde de Bataillie. Als de nacht ons ende de Vyand had gescheiden, en niet meer was te doen, quam 'er een Bode van de Graaf d'Estree, Frans Admir. om ordres te eysschen, en te weten, wat men gemeent had met de blaauwe Vlag op de Besaans-mast, daar 't al de Engelsen weten, en erkenden 't ook sijn eigen Vice-adm. en de Instructien tot het Gevegt, welcke de Prince hem had gesonden, en andere van de Franse Caps. kunnen seggen, en al de Werelt, dat hy meerder reden had om dit te weten, en klaarder dan eenige van haar allen; hoewel het seer aardig by den Graaf d'Estree was gedaan, door een speciale bootschap te volmaken de geheele saack met een perfecte spotternye, na dat de Hollanders na haar eigen Kust waren geloopen. Gelijck tot de beschadinge van yder zijde groote executie was gedaan op de Takels en 't Want van beyde partyen, so waren-'er diversche Schepen beschadigt: Tromp eens van Schip, en Sr. Eduard Sprag tweemaal verandert: Soo dat wanneer de Royale Prince was ontreddert, daar af ging, ende sette sijn Vlag op in de St. George, dat soo reddeloos wiert, dat hy gedrongen was sijn Boot te nemen, en aan boort van de Royale Charles te gaan, en hy had geen 10 Boots-langte geroeyt, of een Kogel quam en verbrack sijn Boot: Sy keerden weder te rug, soo ras als zy konden, maar eer zy binnen 't bewerp van de Touwen konden komen, sonck de Boot, ende Sr. Eduard Sprag verdronck, hoewel, wanneer hy op-genomen wiert, sijn Hooft ende Schouders boven water wierden gevonden, sijn Armen hebbende genomen soodanigen doodtlijcken vastigheyd aan eenig deel van de Boot, dat men deselve daar niet van af kon krijgen. Verders wy, noch de Fransen verlooren niet een Oorlog-schip; alleenlijk was 't Jacht de Henriette aan de zijde van Mylord d'Ossory gesoncken. Van de dooden zijn te rekenen Cap. le Neve, Cap. Merryweather van de Hertog van Buckingams Regiment, zijnde Land officiers, en Mr. May, een Volontair. Van de Zee-commandeurs Sr. William Reeves (een persoon van groote uytmuntentheit, die van sijn Jeugt was op-gevoed by sijn Hooght. en die hem standvastelijck met hooge couragie en getrouwigheyt in al sijn fortuynen ter zee en land had by gestaan, so dat hy tot de kennisse was gekomen en goet maakte de Caracter van een braaf Commandeur) en Cap. Heyman (een braaf out Zee-man) beyde gestorven aan hare wonden; 't welcke alle die van conditie waren, zijn geweest, daar wy af hoorden. In sijn Hooghts. eygen Schip waren 60 dooden en dangereus gewonden. Wat de Vyant had verlooren, was swaarlijk te besluyten; maar 2 van haar groote Schepen van 70 en 60 st. zijn gebleven in ons gesicht, d'een sonck by Sr. John Kempthorn,

korn. Twee van de Duytse Vlag officiers, met eenige Caps. waren doot; en van Zee-volck een seer groot getal.

Nu hebbende over geloopen al de particulariteyten van dese Somers Actie, laat ons een weynig swijgen, ende bedenken het heroick comportement van den exellenten Prince, hoe glorieuselijk hy hem heeft gequéten in alle de deelen van een groot Generaal, en of het mogelijk was voor eenig Man, onder sulke circumstantien, meer te doen, dan hy gedaan heeft? in 't midden van soo veel intrigues en tegenwerpingen hier t'huys, soo meenige dilayen van sijn Commissie, soo weynig macht in de selve, sulcken schaars getal van zee-luy, soo weynig versekeringe van verscheyde Hooft-Commandeurs, sulken feyl van Provisien, soodanigen gebrek van Ammunitie, en alle andere nootsakelljckheden, sulcken bedrog van Zee-Officiers, soodanigen non-observantie van de Ordres ter Zee, tusschen sijn eygen Engelsen, en soo openbare gebreken van de Franssen, dat niet en is gestruyckelt in sijn Resolutie, noch geraakt buyten alle patientie en voorsichtigheyt in het doen, noch vermindert van sijn genegentheyt en yver voor de eer en dienst van sijn Maj. de bescherminge en intrest van de Religie en 't Koninkrijck, in een tijt als soo veel Paapse Voorwerpers een bedeckt Spel speelden: En boven dien sal dit zijn een eeuwigdurent Instrument van sijn Hoogts. waarde en renommé; en moet nootsakelijk wesen een sterke obligatie voor den Koning, het Parlement, en 't Volck van Engeland; die nu gelaten wert te oordeelen of het geen wonderlijke goede voorsienigheyt van Godt was, en een van de gedenckwaardigste stucken van dienst oyt ter Zee gedaan, te verwinnen al dese Swarigheden, en even de Nijt selfs; en na dit alles de Koninkl: Vloot van Engelant, buyten de schade van een Oorlog-schip te brengen behouden in sijn eygen Stranden, tot spijt van alle Vyanden, die anders ter Zee en Land voor hadden.

In dit bovenstaande Schrijven, gelijk ook in de drie voorgaande Engelsche Verhaalen, werden d'*Engelsen* voorgestelt, als of die, en niet de *Hollanders*, de VICTORIE hadden bevochten, ja als of sy die na hun Kusten gejaagt, en wel 7 à 8. van hun Oorlog-Schepen vernield hadden. Maar hoe recht weet al de Weereld contrary; Want het voor eens yders Oogen en Verstand baarblijkelijk is, en d'*Engelsen* selfs sich genoodzaakt vinden te belijden, dat niet alleen dese Zee-Slag soo dicht onder de Hollandsche Kust, en by het *Land van Petten*, of *Camper-duyn*, is geschied, dat men van daar alles gemakkelijk genoeg konde bekennen; Sulks dat 's Lands Vloot dan na haar eygen Kusten, geduurende dese *Battailje*, niet verder konde retireeren, of moest na 't *Zuyden*, of in *Texel*, of binnen 't *Vlie* geweken zijn; 't welk geensins is geschied: Want d'*Engelsen* en *Franssen*, des avonds de Vlucht kiesende, avanceerde 's Lands Vloot verder in Zee na 't *Noorden*, om den vluchtende Vyanden, die Noordwaars-aan retireerden, t'achterhaalen: Maar daar-en-booven ook, dat de *Nederlanders* geduurende dese DERDE BATTAILJE niet anders als met uyterste Desperaadheyd, meer dan ooyt, vochten. Ook zond de Heer *de* RUYTER

't Welk door veelerley Omstandén noch nader werd bevestigt.

des anderen daags na het Gevecht, twee Advijs-jachten uyt, om d'*Engelsen* op te soecken, en daar van dan weder aanstonds Advijs te brengen; Maar dese konden, hoewel al seer wijd Noordwaard-aan waren geweest, geen Engelsche noch Fransche Vyanden te zien krijgen. Waar door genoegzaam werd beweezen, dat dit trotsmoedig Roemen der *Engelsen* niet anders dan op Rook en Wind van valsche Voorgeevingen en verkeerde Uytduydingen is gegrond.

't Was zeldzaam, Dat, indien sy de Nederlandsche Vloot den eersten dag, (gelijk sy willen voorwenden) soo grootelijks beschaadigt, en deselve na haar Kusten gejaagt hadden, Sy des anderen daags niet weder quamen aanzetten, om deselve totaliter te ruïneeren, (gelijk sy met Hert en Sin niets lievers ter Weereld souden gewenscht hebben) wijl-se doemaals noch lag omtrent deselve Plaats, daar de Battailje was geschied. Alwaar nu ter contrary 's Lands Vloot alle mogelijke Vlijd aanwendde, om die van haar Vyanden aan te tasten, indien sy die maar had konnen aan te treffen bekomen. Maar sy *Engelsen* en *Franssen* hadden sich reeds den eersten dag soo wel van de *Hollanders* getroffen gevonden, dat geen nood hadden van met moedige Couragie soodanige verwoedende Leeuws Greepen noch andermaal af te wachten; dies het hen voor een sonderling Geluk stond te reekenen, dat sy onder 't Faveur van des Nachts Donckerheyd, bequaamlijk desselfs vuerige Bloed-klaauwen konden ontsnappen, om in de verschuyling van hun Zee-havens occasie te vinden, hun swaare Wonden en doodelijke Quetsuren aan Menschen en Schepen, soo veel mogelijk, te laaten heelen en genezen.

Dat sy willen seggen, de *Nederlanders* in dit Gevecht wel 7 à 8. Schepen van Oorlog souden verlooren hebben, is t'eenemaal onwaar; want het zeker is, dat, na 't Gevecht niet een eenig Oorlog-schip in 's Lands Vloot wierd vermist; dan maar alleen 4 à 5 Branders. Selfs vond men niet meer als 2. Schepen, van de Heer *Tromp*, en van *Jan de Jong* soodanig beschaadigt, dat genoodzaakt waren, na *Texel* in te loopen, om gerepareerd te worden. Dus is al dit Roemen der *Engelsen*, om sich ten onrecht de *Victorie* aan te maatigen, seer ydel. De grootheyd van haar Schaade kon men niet pertinentelijk te weten krijgen; dan is genoegsaam ten deelen hier uyt af te meten, dat sy kort na 't Gevecht in hun Havens liepen, en daar soo veel te herstellen

en

en te calefateren vonden, dat niet bequaam waren om dit geheele Sayſoen weder te voorſchijn te komen; hebbende meer dan 20. Stuks, ſoo Oorlog-ſchepen, als Branders, en ander kleyn Vaartuyg in de pékel laten zitten.

Soo dat, indien de beyde voorgaande *Zee-Battailjen* glorieus voor deſen *Staat* van *Nederland* zijn geweeſt, gelijk 't al de Weereld, die een redelijk en onpartijdig Oordeel heeft, genoegzaam bekent is, ſoo is voor-al deſe DERDE ZEE-SLAG niet minder tot Roem-rijke VICTORIE voor haar uytgevallen.

Na 't Gevecht hebben de Viſſchers van der *Schelling*, een helft van des Engelſchen Admiraal *Spraqs* groote Steng opgeviſcht, en lang bevonden 53. Voeten, derſelver Schijven van louter Metaal, waar van de twee 136. pont, en daar-en-boven noch meer als 400. pont aan Yſer woegen. Onder 't Gevecht quam een Pinas-Scheepje van *Curaſſauw*, midden door 's Lands en des Vyands Vlooten ſeer gelukkig in 't *Vlie* binnen. Daar tegens verviel het Ooſt-indiſch Schip *Papenburg*, een dag voor de Battailje, ſeer ongelukkig in der Vyanden Handen.

Koning van Engel: doet een *Collegie* fonderen, om goede ervaren Zee-luyden op te quéken.

De *Koning van Engeland*, om in het toekomende, ſoo veel mogelijk, hier in te beter te voorſien, dat voortaan ſich van beter ervaren Zee-volk, en gedreſſeerder Scheeps-Matrooſen ſoude mogen verzékeren, als wel gevoelende, wat groot nadeel, beſonderlijk aan ſijn Eer en Glorye, hy nu in verſcheyde Zee-Slagen tegens den *Nederlanders* had geleden; deed in *Chriſt Spittaal* een *Collegie* oprechten, waar in 40. van de vernuftigſte kinderen, door Meeſters daar toe geſteld, in de Zee-vaard wierden onderwéſen, om Schippers, Piloten, en goede Zee-vaarders daar van op te quéken; ten eynde ſich de KROON daar van ten allen tijde ſoude konnen bedienen. Tot Fondatie van dit *Collegie* gaf hy voor de Meeſters 1000. Ponden Sterl. 's jaars, voor eenige jaren, om die aan eenige Landerijen te beſteden.

Daar wierden noch meer andere Verhalen in *Engeland*, *Vrankrijk*, en tot *Ceulen* van deſe Zee-Slag, onder het Volk uytgegeven; maar men ſiet, dat ſy, niet tegenſtaande hun opgepronkte Verçieringen, en verſcheyde onrechte Voorgevingen, echter noch klaar genoeg doen verſtaan, dat d'Overhand by die van den VEREENIGDE STAAT bevochten en gebleeven zy. Waar toe ook de Heeren STAATEN GENERAAL, over deſe Derde glorieuſe VICTORIE ter Zee, op den 26. deſes, Uytſchrijving van een Algemeene Dank- Vaſt- en Bede-Dag alleſins onder

Hare Hoog Mog: doen, wegens de laatſte Zee-*Victorie*, een

algemeene, Dank- Vast- en Bede-dag uitschrijven.

haar Gebied hebben laten afzenden, om den 6. *Septemb.* naastvolgende, Godt Almachtig van gantscher Herten te loven en te danken, en nevens dien ook vierig te bidden en te smeeken, dat sijne Goddelijke Majesteyt doch verder de Waapenen van den STAAT geliefde voorspoedig en victorieus te maken, en tot dien eynde sijn *Hoogheyd* den *Prince van Orange* voor alle gevaar en Onheyl te beschermen, hem hoe langer hoe meer te begaven met den Geest van Wijsheyd, Voorsichtigheyd, Dapperheyd en Kloekmoedigheyd, ten Beste van ons algemeen *Lieve Vaderland*, Grootmaking van sijn Heylige Naam, Voortplanting van de Christelijke Gereformeerde *Religie*, Conservatie van onse soo duurgekochte Vryheyd; en onser aller Zielen Zaligheyd.

Een geestig Verstand heeft op dese drie groote Strijds Overwinningen dit Latijns Gedicht gemaakt:

De Classe Victa qui triumphavit bene,
Melius triumphat de fugatis Classibus.
Tace Vetustas: nemo Victorem semel,
Nos Herculem ter vidimus contra duos.

Of anders in onse Nederlandsche Taal vertaalt:

Die van gewonne Slag, wel had gezége-praalt,
Jaagt Vlooten uyt de Zee, dat grooter Lof behaalt.
Swijg Oudheyd, als gy seyt; Geen HERCULES kan winnen
Van Twee: Wy sien dien Roem, hier Driemaal slepen binnen.

Waakzamige Toerusting tegens de Landing der Engelsen.

's Lands Vloot nu van de Zeeusche Kust vertrokken, was men beducht, dat d'Engelsche Land-Militie, die, hoewel te *Jarmuyen* ontscheept, echter weder binnen korten tijd in Vaartuygen konde t'samen gebracht werden, in Afwésing van onse Zee-Macht, daar iets mocht ondernemen; Soo quam de Heer Veld-Marschalk *Wurts* met 9. Comp. Ruyters en 6. Comp. Voetvolk op *Walcheren*, werdende aanstonds op de Zee-kusten verdeeld, nevens nog 12. Comp. Burgers, soo van *Middelburg*, *Vlissingen*, *ter Tholen*, en *ter Goes*. En om hier van te zekerder Advijs te hebben, gingen 4. *Snaauwen* tusschen d'Engelsche en Zeeusche Kust gedurig kruyssen, om soo haast Onraad vernamen, die op *Walcheren* te waarschouwen. Ook maakten sich veel Kapers gereed, om een Maand lang voor die gaten te kruyssen, waar na sy dan weder vrijelijk hun Avantagies op de Vyanden mochten soecken.

Ter-

Terwijl de *Graaf van Schomberg* met d'Engelſche Land-volkeren veerdig lag, en Bericht uyt hun Vloot, wegens derſelver goede *Succeſſen* verwachtede, ontſtond 'er een groote Jalouſie onder d'Engelſchen Adel, over de Directie van gemelte Graaf; zijnde de *Hertog van Buckingham* niet wel vernoegt, om dat deſelve het *Commando* over de Krijgs-Macht te Lande had verkrégen, willende dieshalven het Opperſtal-Meeſterſchap des Konings, en ſijn Regiment quiteeren: doch ſijn Majeſteyt ſtelde hem weder te vreden, ſchenkende hem het Gouvernement van 't *Noorden*, 't welk noch niemand na de Doot des laatſten Konings bekleed hadde. Desgelijks was ook tuſſchen *Prins Robbert*, en meergemelte *Graaf van Schomberg*, Oneenigheyd over de voornoemde Oorzaak ontſtaan, al eer hare Vloot in Zee liep. d'Oorzaak deſes was, dat het Fregat, waarmede gemelte Graaf over varen ſoude, een Koninklijke Vlag van de groote Steng voerde; aangeſien de Qualiteyt van den Graaf, wegens ſijn *Opper-Commando* over de Land-Militie hem aanbevolen, ſulx vereyſchte. Doch *Prins Robbert*, als *Admiraal Generaal* ter Zee, kon dit niet wel inſchikken, te meer, alſoo deſe Vlag buyten ſijn kennis en weten was opgeſteld geworden; ſoo dat hy met ſcherp-geladen Geſchut op dit Fregat van *Graaf Schomberg* deed Vuur geven, om de Vlag te doen inhalen. Waar-op gemelte Graaf, een Edelman met ſonderlinge Complimenteering na *Prins Robbert* ſond; maar die wilde ſich daarmede niet laten vernoegen, doende in tegendeel, den Capiteyn van 't Fregat gevangen nemen, en hem aan handen en voeten vaſt-ſluyten, onder pretext, dat door deſe Actie, ſijn Authoriteyt was belédigt geworden.

Verſcheyde Oneenigheden onder de Grooten in *Engeland.*

Midler-tijd geraakte de Franſche *Natie*, ſoo wel by d'Engelſche Officieren, als gemeene Matrooſen en Soldaten van de Scheeps-Vloot, meer en meer in Haat en Verachting, gevende hen dagelijks hunne Lafhertigheyd, in de laatſte Zee-ſlag beweſen, genoegſaam opendlijk te verſtaan; ja men ſprak tot *Londen*, en door gants *Engeland*, onder het gemeene Volk ſeer ſmaadelijk van de *Franſſen*; want meer als 100. Brieven uyt de Vloot aan Land geſonden, klaagden alle eendragtelijk, hoe ſchandelijk ſy van de *Franſſen*, midden in 't Gevecht, waren verlaaten geworden, hebbende ſich in 't Hévigſte Treffen, boven de Wind leggende, ſonder eenige verrigting, geheel ſtil gehouden. In tegendeel wierden de *Franſſen*, onder de Hovelingen en Grooten, wegens hare Dapperheyd hooglijk geroemt; 't welk men ſeyde, alleenlijk met

Franſſen geraken by d'*Engelſen*, wegens Lafhertigheyt in Verachting.

dit Oogmerk te geschieden, ten eynde sijn *Koninkl: Majest: van Vrankrijk* in dit stuk niet mogt belédigt werden. Desgelijks hield men 't daar voor, dat de Brief van sijn *Hoogheyd Prins Robbert*, waar in dees *Derde Zee-Slag*, en derselver Voorvallen waren beschreven, wegens de veelvoudige Klagten over voornoemde *Natie*, niet met den Druk wierd gemeen gemaakt, gelijk wel van de 2. voorgaande Slagen was geschied: maar men sag in de plaats 3. andere Verhalen, van yder Esquadre in 't besonder, (soo hier voor zijn ingevoegt) onder het Volk uytstrooyen.

Verdere Voorsorge tegens d'Engelsche Landing.

In de *Nederlandsche Vereenigde Provincien* bleef men de gantsche Somer over, een waakzaam Oog op hare Oever-Stranden en Zee-kusten houden, en voornamendlijk op het Eyland *Walcheren*, en doorgaans voor *Zeeland*, in vreesachtige Verwagting, of d'*Engelsen* met hun Land-Militie noch t'eeniger tijd mochten onderstaan, aldaar een Landig te hasardeeren. Weshalven de Heer Veld-Marschalk *Wurts*, die eertijds de Vlaamsche Grensen, voor den Aanval der *Franssen* te Lande had beschermd, sich met de meeste Krijgs-volkeren aan dese Zee-gewesten bleef onthouden, na dat de *Franssen* van voornoemde Grensen waren afgewéken. Boven dien sond ook *Graaf de Monterey*, Gouverneur van de *Spaansche Nederlanden*, noch 2. Regimenten Ruytery, en 2. Regimenten Infantery, tot meerder versterking, op het Eyland *Cadsant*, om soo wel van die kant, als de Heer *Wurts* van 't Eyland *Walcheren*, met alle macht en vermogen het Landen der Engelsche Krijgs-macht te verhinderen, en het hooft te bieden.

't Is de Nieuwsgierige MERCUUR, die Ons, om Ons sijne *Nouvelles* deelachtig te maken, weder uyt der Zee te Lande-waard roept; weshalven wy Ons, tot onser meerder Curieusheyds voldoening, derwaards spoeden.

Oorlogs Toerusting in *Braband.*

In *Braband* en *Vlaanderen*, daar men veel verloopene *Franssen* naar hunne gewesten sag door passeeren, wierd alles bereyd en veerdig gemaakt, wat eenigsins tot een openbaren Oorlog had konnen dienstig zijn; de Vestingen en Schansen wierden allesins verbeetert, derselver Werken in volle Stand gebracht, en met alle noodwendigheden rijkelijk voorsien. Men deelde Patenten uyt, om noch ettelijke Regimenten Cavaillery en Dragonders te werven. De *Graaf d'Assentar*, *Maistre de Champ* van hare *Koninkl: Majesteyt van Spanjen*, in haar *Spaansche Nederlanden*, in plaats van den overleden *Graaf de Marcin*, quam tot *Brussel*, alwaar

alwaar seer vriendelijk wierd verwellekomt. Desgelijks arriveerde daar ook uyt 's GRAVENHAGE, *Don Bernardo de Salinas*, hare *Spaansche Majesteyts* Ambassadeur by de Heeren *Staaten Generaal*; berichtende sijn Exell. den *Graaf de Monterey*, al het gene wat tusschen sijn Hoogheyd Heere *Prince van Orange*, en hem, op den 12. *July* 1673. was voorgevallen; rakende den besonderen Vredens-Handel tusschen de *Kroon van Spanjen*, den *Koning van Engeland*, en de Heeren *Staaten Generaal*. Waar op *Don de Salinas* aanstonds weder na *Engeland* wierd afgevaardigt, om Hoog-gemelde Koning, met alle mogelijkheyd, tot VREDEN te bewégen; 't welk ook veel vroeger en beter sijn Voortgang kreeg, dan al het gewoel der Sweedsche *Mediateuren*, op den Ceulsche Vredens-Handel, uyterlijk heeft konnen te wege brengen. Gelijk alles breeder te sijner stede zal werden aangewésen.

D'Overste *Don Mario d'Orilla*, wiens Regiment *Italianen*, in de Belegering der Stad *Mastricht*, op 175. Man versmolten, en waar van maar 125. gesond binnen den *Bosch* waren gekomen, wierd nu van den *Graaf de Monterey*, met 530. Nieuw-aangekomene Volkeren vereert, om sijn Regiment te versterken. Te deser tijd stierf *Graaf de Warroux*, Hooft van 't Huys *Merode*, binnen *Mastricht*, aan sijn Wonde, in der selver Belegering ontfangen. Graaf *Warroux* sterft.

De Fransche Veld-Marschalk *Graaf de Montal*, bedreef met sijn kleyn Leger, dat in *Wals-Braband* lag, groote Moedwil op den Spaanschen Bodem, plunderende verscheyde Dorpen en Heerlijkheden, ja selfs de Kerken noch Godshuysen niet verschoonende, maar deed deselve van alle Cieraad en kostelijkheyd berooven. Boven dien dorst de *Graaf de Montal*, aan sijn Exell. *Graaf de Monterey* noch schriftelijk laten weten; Dat noch veel meer andere Dorpen sou doen uytplonderen, by aldien niet restoireeren wilde, de Schaade, die de *Hollanders* den *Franssen* hadden toegevoegt. Ondertusschen quam de Heer *van Beuningen*, op het Bevel van hare *Hoog Mogenden* tot *Brussel*, om met sijn Exellentie *Graaf de Monterey*, wegens gedachte *Vrede*, te spréken. *De Montal* gebruykt groote Moedwil op den Spaanschen Bodem.

d'Ordonnantie der *Staatsche Monstering*, waar van hier voortijds melding gedaan, begon men nu werkstellig te maken; soo dat de 2. Regimenten van *Jorman* en *Degevelt*, onder-een gestoken, en aan den Plats-Graaf *van Birckenvelt* gegeven, de voorsz: Collonels gecasseert wierden, om dat hare Regimenten

niet

niet compleet haddden gehouden. In tegendeel bequam *Graaf Koningsmark* Commissie, om noch 6. Compagnien te werven.

Holland-sche Partyen maaken by de *Franssen* goede Beuyt.

De *Majoor* en etlijke *Capiteyns* uyt TIEL, willende met een goede somme Gelds, onder het geleyde van 24. Fransche Soldaten, naar *Uytrecht* reysen, wierden onderweeg van een Party 30. Nederlandsche Krijgs-lieden, die sich by *Heukelen* in een Bosch hadden verborgen, geheel onverwacht overvallen; soo dat den Majoor, 2. Capts: en noch 3. anderen in 't voetsant geraakten, en de Rest, nevens den Beuyt tot *Gorkum* gevangen wierden gebracht. Waar door de Bezetting soo soet wierd aangelokt, dat noch een Party van 28. Man uytging, om Beuyt of Slagen te halen. Dese verborgen sich in een Bosch, om een Party van in de 30. *Franssen* neder te maken, die den *Marquis de Cavisson* na *Bommel* souden geleyden: Dese Beuyt voorby komende, vielen de *Hollanders* soo dapper daar op aan, dat sy het meestendeel der *Franssen* in d'eerste furie neder maakten, en den *Marquis* met 15. van de sijne gevangen namen; dewelke al t'samen door de helft der Hollandsche Party, nevens 18. Paarden en een Karos binnen *Gorcum* wierden gevoert. d'Andere helft meenende noch meer Beuyt te halen, quamen de Stad *Tiel* een weynig te na, waar door sy deerlijk in de klem geraakten: want de Gouverneur der Stad, door eenige ontvlodene *Franssen*, de voornoemde Nederlaag der sijnige verstaande, sond 500. Man uyt, om de *Staatschen* desen Beuyt weder afhandig te maken; maar quamen te laat: doch na lang heen en weder soecken, troffen sy dese resteerende *Gorkummers* aan, dewelke siende, den Vyand niet te konnen ontkomen, begaven sich op het Kerkhof te *Hemert*, dat met een Muur was omringt; alwaar sich soo dapper weerden, dat sy de *Franssen* twee-maal afsloegen. Waar op de deselve een Trompetter tot hen afsonden, met begeerte, dat sich souden overgeeven; 't welk sy deden, gaande met den Trompetter tot den Vyand over, als konnende geenerley Ontzetting tegemoet sien; maar ter contrary in perijkel zijnde, om t'aller oogenblik door soo groot Getal overrompelt te worden. De *Franssen* lieten wel 80. Dooden en 60. Gequetsten op de plaats blijven; en de Nederlandsche Soldaten wierden aanstonds door den *Graaf van Hoorn* gelost.

Verscheyde Schermutselen, en Partyloopingen.

Eenigen tijd daar na ging d'Overste *Lehnsdorp* met 30. *Polakken* uit *Muyden*, tot onder de Stad *Naarden*, alwaar hy de Patrol van 16. Paarden op den Dijk liet voor hem heen-rijden; en deselve

gepas-

gepasseert zijnde, gaf daar soodanig Vuur op, dat al te samen op de plaats doot bleeven, uitgenomen 2. Man, die tot *Muyden* gevankelijk wierden in gebragt. Ter selver tijd gingen onse Soldaten de Volmeulen in 't *Naarder-Meer* verbranden; waar over de *Franssen* uit *Naarden*, tot Weerwraak, meest al de huysen aan den *Muyder-Berg* in brand staken en vernielden.

Een party van 't Garnisoen uit *Heusden* en *Hemert*, omtrent 600. Man sterk, tot boven *Bommel* gekomen, verbergde sich daar in eenige Rijs-waarden, tot 'er tijd een Convoy van 150. Ruyter-Paarden daar voorby komende, sy hen openbaarden, en deselve met woedende Furie aanvallende, sloegen aanstonds 60. Man doot, die als bewaarders daar by waren. Waar over van die Stad drie Partijen gelijk uit trokken, om dese Staatsche Volkeren te bezetten, dewelke de twee eerste naderende Partijen geheel in route sloegen, een groot deel capot maakten, en wel 200. gevangen namen: de Derde Party sulx siende, namen seer confuselijk de vlucht, en konden door groote verbaastheyd naaulijks binnen de Poort geraken.

Omtrent 500. Man, soo te voet als te paard, waren van het Garnisoen tot *Sluys* en *Aardenburg* uytgeweest, om tot by *Veurne* te ravageeren, en hadden omtrent *Duynkerken* een groote Beuyt versamelt; maar wanneer sy, te graag tot de Plondering, sich te wijt van den anderen verspreyden, zijn die van *Duynkerken* daar op uytgekomen, en hebben de *Staatschen* geheelijk verslaagen: alwaar sy in Ordre gebleeven, volkomen magtig geweest souden zijn, hun Vyanden te verslaan; maar nu ter contrary wierd een goet getal van de *Staatschen* gevankelijk binnen *Duynkerken* gebracht, wel 13. doot geschooten, waar onder ook, die hen commandeerde van achteren wierd getroffen, en naderhand van sijn Quetsuur quam te sterven. Van de zijde der *Franssen* waren ook eenige doot gebleeven; en noch een goet getal *Staatschen* sich met de Vlucht salveerende, quamen tot *Sluys* binnen.

Na dat sijn Hoogheyd van 's Lands Vloot te besichtigen, in den *Haag* was aangekomen, vertrok korts daar aan na 't Leger te *Raamsdonk*; alwaar ondertusschen eenige kleyne Schermutselen met de Troupen van *Prins Condée*, in de *Meyery van den Bosch*, waren voorgevallen. Den 4. *Augusti* vertoonde sich 17 à 1800. Paarden omtrent *Capelle*, doch retireerden sich aanstonds op d'aankomst der *Nederlanders*, die een getal van 3000. sterk waren. Den 6. deses trok een party van 120. Paarden uyt sijn Hoog-

Sijn *Hoogheyt* begeeft sich na *Raamsdonk* in 't Leger.

heyds Leger, en rencontreerde tot *Oirschot* een Fransche Party van 100. Paarden, en 12. Musquettiers te voet, met hen voerende 5. karren met Beuyt, die sy wegens de Contributie hadden gekregen. De *Staatschen* vielen seer furieus daar op aan; maar wijl de *Franssen* op 't gerucht Secours bequamen, moesten d'onse in tijds retireeren, nemende noch een Party van den Beuyt, en de Plunje van 3. Officiers mede. Na *Prins Condé* uyt de *Meijery* was vertrokken, waren de *Staatschen* ook eens met 1500. Paarden voor de Stad *Graaf*; dan, moesten om de al te wijd door-dringende Kragt des Metaals, wel haast te rug deynsen, en sich na hun Gros vervoegen.

Aanslag op de Munstersche Officieren:

Wy zullen uyt *Vlaanderen* en *Braband* noch een kleyne Voyage na *Vriesland* en *Over-yssel* doen, alwaar den 19. *July*, des Avonds de *Stadhouder van Vriesland*, *Hendrick* CASIMIER, onder het losbranden van 't Kanon, op 't *Heere-veen* ingehaalt, *Prins Johan Maurits* last aan de gantsche Ruytery en Dragonders, benevens 200. Soldaten, gaf, om na *Steenwijk* uyt te trekken; gelijk dan ook geschiede, ten eynde aldaar de Bisschopsche Officiers, die gemeenlijk des Sondaags, om Hollands Bier te drinken, na buyten gingen, t'attrappeeren: dan desen Aanslag mislukte leelijk, door dien ons eygen Volck, te weten, de Dragonders en Soldaten, door een ongelukkig Misverstand op malkander chargeerden, waar door alles, soo wel in de Stad, als aan onse kant onder de Ruytery, in Alarm geraakten, zijnde dit Desseyn aangesteld, als volgt:

De Dragonders waren by 4 à 5. Troupen in den donkeren Nacht voor-uyt geschikt, om alles te bezetten, indien de Vyand al iets mogt gewaar worden; en het Voet-volk was in de Heggen gelegt, desgelijks ook de Ruytery heel fraay onder de Bosschen verborgen. Doch eenige Dragonders op de *Heere-weg*, ons Voet-volk in de Heggen voorby willende, riepen die in 't Frans toe, alsoo d'Officier een Fransman was; *Qui-va-la*? of, *Wie daar*? Waar op d'Officier van de Dragonders antwoorde; *Een Schelm, die sijn Heer en Meesters verloochend*; GOET PRINS. Waar op d'andere weder in 't Frans repliceerden; *Soo zijn wy een Volk*, 't Welk de Dragonders niet wel verstaande, schooten op malkander; waar door een Dragonder doot bleef, en 5. gequetst wierden, waar na sy van de Paarden stijgende, het Voet-volk verjaagden. Hoewel nu door dit chargeeren, de Stad in Alarm geraakte, dorsten echter die van binnen niet uytkomen. De Ruytery meenen-

Doch mislukt door ongelukkig Misverstand.

nende, dat de Vyand een Uitval dede, maakte ſich gereed, om d'Onſen te ſecondeeren; dan wierden door een Quartier-Meeſter gewaarſchouwd, het onder hun eigen Volk was.

In de ſelfde Nacht ſou noch een grooter Ongeluk geſchied zijn, indien God de Heer ſulks niet merkelijk had verhoed; want een Troup van omtrent 300. Ruyters op de weg verdwaalt, quamen daar door eerder ter beſtemde plaats, dan d'andere met den Lt. Generaal *Alua*, en den jongen *Vorſt van Naſſauw*, *Prins Mauritz* Broeders Soon; ſoo dat d'Onſen niet anders oordeelden, of het was Vyands Volk; weshalven ſy roepende; *daar af, daar af*, quam daar op de voorſz. Lt. Generaal en Vorſt met omtrent 16. Man voor-uit gereden; doch ten alle Geluk bekenden malkander eer ſy tot eenige effective Actie vervielen.

In den beginne van de Maand *Augusti* quam de *Biſſchop van Munſter* Perſoonlijk na *Swol*, om daar een tijd lang ſijn Reſidentie te nemen, gaande korts daar op na *Haſſelt* en *Swarte-Sluys*, om de Schanſchen derſelver plaatſen rondſom te beſichtigen; wijl daar aan tot meerder verſterking, dagelijks noch ſterk wierd ge-arbeyd. Ondertuſſchen ging de Biſſchop ſomwijlen ſijn Troupen beſichtigen, die ſich tuſſchen *Haſſelt* en *Swol*, tot een Leger van effective 7000. Man ſterk verſamelden. Biſſchop van Munſter ſtelt ſich in Poſtuur.

Den 3. deſer reden eenige Troupen Vrieſche Dragonders, van 't Regiment des Overſten *Brant*, na onder *Steenwijk*, alwaar des Vyands Brand-wacht, omtrent 18. Man ſterk, aantroffen, die ſy, na veel tegenſtribbeling, al te ſamen, nevens een goede Beuyt, gevankelijk op 't *Heere-Veen* bragten. Den 5. dito wierden noch 7. Ruyters met volle Montéring daar binnen gevoert. Den 17. des Nachts quamen etlijke hondert Vyands Ruyters, die uit *Weſtphalen* na de *Rendevous* marcheerden, aan de Schans *Bourtang*, daar ſy aan de Munſterſche kant, den Arm der Grens-ſcheyding afzaagden, en ſelfs ook de Poort van het Buiten-werk opbraken; maar de Schildwacht op de Walle ſulks in tijds gewaar werdende, en daar op een gerugt makende, zijn wel haaſt doorgegaan. Ter ſelver tijd wierd door de Kapers van 't *Swarte Water*, het Veerſchip van *Swol* op *Campen* aangehouden, en 3. Franſche Officieren nevens een goede Somme Geld met 8. Soldaten, en verſcheyde Marketenters daar uit gehaalt, en geſamentlijk tot *Blokzijl* gevankelijk binnen gebragt. Verſcheyde Schermutſelen.

De *Munſterſchen*, welke over den Nieuw opgeworpenen Dam, by de Veſting *Coeverden*, waar aan de Biſſchop dagelijks noch

 ſterk

sterk deed arbeyden, tot in de *Drenthe* quamen, en tot *Dalen* haar Leger-plaats hielden, maakten sich aanstonds uit het Veld, soo haast sy vernamen, dat de *Staatschen*, de *Lange-Akker-Schans* verovert en ingenomen hadden; soo dat sommige na *Gramsbergen*, en de Rest naar hun ordinary *Rendevous* marcheerden. Ondertusschen hadden de *Bisschopsen* ten platten Lande in *Over-Yssel* weder een nieuwe Schatting opgestelt, gaande alleen over de Gereformeerden; doch waarom sulx geschiede, of wat naam dese Schatting hadde, kon men niet te weten krijgen. De Gereformeerden in het Stedeken *Oldenzeel*, moesten 1400. Rijxd. opbrengen, tot *Otmarsen* 1000. Rijxd. tot *Goor* 1600. en d'andere Steden en Dorpen yder naar advenand dat 'er van de Religie binnen woonden; 't welk een ondraagelijke en onopbrengelijke Last was, te meer, wijl sy nu een geheel jaar lang met swaare Inquartiering, Lasten, Contributien, en Maand-schattingen waren beswaart geweest. Daar-en-boven wierden sy ook van hun Kerken berooft, en dagelijks met noch swaarder pressuren gedreygt; 't welk veele deed vertrekken, en elders naar een goet heen-komen omsien.

Bisschop legt den *Gereformeerden* ondraaglijke Schattingen op.

Prins CONDE' uit de geconquesteerde plaatsen, als *Nimwegen*, *Aarnhem*, *Zutphen* en *Utrecht*, 45. Cornetten Fransche Ruyters hebbende doen te samen komen, sond deselve onder het *Commando* van den Generaal *Morras* tot Secours aan den *Bisschop van Munster*, wiens Macht in 2000. Ruyters, en 70. Compagnien Voetvolk bestond, nevens ettelijke Veldstukken, Schuppen, Houwélen, en Spaden. De *Franssen* aldus op den 18. *Aug.* met de Bisschoplijke Volkeren sich by *Roveen* geconjungeert, trokken gesamentlijk na *Steenwijk*, daar sy in verscheyde Troupen verdeelt, de gantsche *Drenthe* door-liepen, en het platte Land allesints onveylig maakten: weshalven die van *Groeningen* 9. Standaarts Paarden, en 2. Compagnien Dragonders na *Zuytlaren* zonden, om de *Drenthe* voor dese stroopende Partijen te bevrijden. Dese nu aldus daar paraat, kregen bericht, dat sich een van 's Vyands Partijen omtrent *Oldermeulen* vertoonde; waarom aanstonds 4. Man uit yder Compagny onder den Cornet *Proest*, nevens een wel-bedreven Gidse, wierden gecommandeert, dese Munstersche Party te gaan opslaan: 't geen met goet Succes afliep; Want sy den 23. deser tusschen *Hohenklunk* en *Oldermeulen* gekomen, traden de Ruyters van hun Paarden, om sich te verfrissen, zettende onderwijlen iemand boven in een

Prins Condé send Secours aan den *Bisschop van Munster*:

Maken de *Drenthe* seer onveylig.

Boom

Boom op de wagt; dewelke des morgens vroeg eenig Paardevolk vernemende, sich na den Cornet begaf, en sulks aankundigde; die den Schildwacht niet willende gelooven, selfs daar na toe reed, en de Saak alsoo bevond. Waar op hy weder na sijn Troupen keerde, deselve aanstonds te paard liet stijgen, en op den Vyand deed aanzetten, beveelende elf Man, onder een Sergeant van de Dragonders, eerst op den Vyand los te gaan; 't welk met goede Ordre volvoert zijnde, vielen de Bisschopsen, onder een Lieutenant, gelijkelijk aan, en losten hun Carabijns; dan de Cornet drong daar op met groote Courage tot hen in; en wijl sy weinig Veld hadden, niet naar behooren konnende swenken, wierden op de Vlucht gedreeven, met verlies van 11. dooden en 19. Gevangens, die aanstonds uitgeschut, en nevens 22. Paarden, noch den 24. deses binnen *Greuningen* wierden gebragt. Van de *Staatschen* waren 3 à 4 gequetst, waar onder ook den Cornet *Proost*.

Waar van een Party door de *Staatschen* in route werd geslagen.

Den 25. trokken de *Bisschopsen* van *Steenwijk* na de kant van *Vriesland*, alwaar behalven het *Heere-veen*, noch eenige Forten verder na de *Drenthe* waren opgeworpen, als te *Meldam*, *Blesbrug*, *Bekaf*, *Donkerbroek*, *Makkinga*, *Wolvega*, en meer andere plaatsen, wel bequaam om de Huyslieden voor de Party-loopers te bevrijden, doch niet suffisant genoeg om een groote Macht te wederstaan. Op het Fort *Bles-brug*, quam d'Overste *Hautein* met 1000. Paarden, en 't Regiment Dragonders van *Ramsdorf*, eerst aan. De Fransche Coll. *Bellerose* op 't Fort *Bekaf*, daar de Coll. *Brand* Commandeerde; en Generaal *Mornas*, die het Bevel over dese Troupen hadde, door *Makkinga*, *Donkerbroek*, en *Nieberkoop*, op *Wolvega*, daar Generaal *Alua* lag, met 3. Regimenten Paarden, als *van Haren*, *Kingma*, en *Baron van Paltzerkamp*; en 2. Regim. te voet, als dat van *Alua*, en dat van *Prins Maurits van Nassau*, nevens nog een Regiment Dragonders. Doch alsoo *Prins Johan Mauritz* oordeelde, dat de Bisschopsen de Staatsche Militie in dese Forten sochten van 't *Heere-veen* af te separeeren, om die soo veel te gemakkelijker t'overvallen en te ruïneeren, aangesien sy daar toe, door seer sandige en eenigsins onder water staande wegen waren gepasseert; sond aanstonds Ordre aan den Gener. *Alua*, insgelijks aan de Commandeurs van d'andere Forten, sich met hun byhebbende Militie aan 't *Heere-veen* te begeeven: gelijk geschiede. Dan op de Heyde by *Maldam* viel een Rencontre voor tusschen 200. van onse

Munsterschen vallen op *Vriesland* in:

 Sol-

Dat onderweeg een Schermutsel van partijen geeft;

Soldaten uit het Holsteinsche Regiment, onder het Commando van *Graaf* DOHNA, en 150. Ruyters uit de Troupen van *Mornas*, waar onder de *Staatschen* soo dapper chargeerden, dat-'er 26. nevens een Ritmeester en Lieutenant op de plaats bleeven; welke Ritm. door den Graaf selfs met een Piek wierd doorstoken; 't gene de Lieut: willende revengeeren, ondertusschen ook ter neder wierd geschooten. De *Staatschen* bequamen hier goede Beuyt, en opgem. Graaf leyde hier groote Eere in. Soo haast de Militie nu gesamentlijk op 't *Heere-veen* was aangekomen, wierd daar van een Party na de *Jouwer* en *Gorre-dijk* gesonden, alwaar Coll. *Turk* commandeerende, Kundschap kreeg, dat de Vyand met 60. Man over de *Veenen* meende te komen: waar op aanstonds een Party van 50. Man, met een Boer tot Gidse, hen te gemoet sond; dewelke des middags met den Vyand in Actie geraakten, denselve, met achterlaating van 29. Gevangens, waar onder 4. Officieren, geheel te rug sloegen, en 14. op de plaats doot bleeven; zijnde de Gevangens van *Keur-Keuls* Volk. Van de *Staatschen* waren ook eenige weinige gesneuvelt. Doch hier tegens geraakte een Party *Staatschen*, 30. Man sterk, onder den Lt. *Telvoren*, van *Coeverden*, by de *Bisschopsen* geheel in de Pan; want sy deselve al t'samen gevangen kregen. Ook haalden sy eens onse geheele Brandwacht van 15. Dragonders, achter het fort *Bekaf* weg; dan 3. daar van ontspronngen noch den Dans. Maar,

Waar Graaf *Dohna* groote Eer in legt.

Munsterschen soecken *Vriesland* met gewelt 't overrompelen:

Wijl nu al dese buyten Posten, van onse Militie waren geabandonneert, en de Vyanden reets tot *Schooten* geavanceert, ook naar alle apparentie het *Heere-veen* souden soecken te forceeren, om dus *Vriesland* in te trekken, waar toe sy al verscheyde Wagens met Fascinen by sich hadden, om de Grachten te dempen, en dies te lichter toe te loopen; Soo wierd by de Gedeputeerde *Staaten van Vriesland* ge-ordonneert, dat de Manschap in die Provincie, aanstonds na 't *Heere-veen* soude marcheeren, volgens dit onderstaande Placcaat:

Alsoo de Vyand, *Fransche*, *Ceulsche*, *Munstersche*, over 8000. te voet, en by 100. Cornetten te Paard sterk, voorlede Nacht tot *Donkerbroek*, aan alle kanten door 't Water zijn doorgebroken, en men niet weten kan, waar sy zullen dienen te werden tegen gegaan, soo belasten wy u, Ampts-halven, daadelijk voor eerst soodanige Ordre in uwe Ampten te stellen, dat de Manschap, waar deselve gesteld zy, sonder een uur, ja sonder een

Mo-

Momentum versuym, na het *Heere-veen* komen te marcheeren; by gebreke van dien, protesteeren wy, ontschuldig te willen wesen van de Onheylen, die 't Land en de goede Ingezetenen mogten overkomen: ten anderen ook ongesuymt op 't geweer te stellen, die voordere Manschap van uwen Ampte (exempt de *Mennonisten*, die hun Gemoed sulx niet toelaat) haar een plaats te ordonneeren, waar sy in uw Ampt, by onverhoopte Noot mogen te samen komen; ten derden, de Volmachten van uw Ampt aan te manen, om sich in dese gevaarlijke Constitutie van tijd en saaken, des Nachts en Daags, herwaards te begeven, en op 's Lands Huis te vervoegen, met die andere Volmachten, soo in 't inlaten van 't Water en andere voorvallende Poincten, 's Lands Behoudenis conserveerende, te delibereeren en te resolveeren. Waar toe wy Ons, nevens U, soo Lief de Behoudenis van 't VADERLAND is, t'eenemaal verlaten. *Datum Leeuwaarden* den 25. *Aug.* 1673. N. St.

Was geteykent,

Uwe Goede Vrienden de Gedeputeerde Staaten *van* Vriesland etz.

Ter Ordonnantie van deselve,

Sabinus Wissema.

Z. Gerroltsma.

Dese Aankomst der Bisschopse Volkeren veroorzaakten een groot Vluchten uit alle Dorpen, daar men oordeelde, dat sy aan konde komen, na de vaste Steden, werwaards de Huyslieden hun beste Goederen, als in meer verzekerder Plaatsen, schikten; doch de Vyand kreeg noch omtrent *Olde-holtwolde* de Koets van Capt. *Tamminga*, desgelijks ook een Wagen met Bagagie van zeker Waard, die in de weg zat, en niet konde voort geraken. Echter niet veel meer ten beste vindende, begonden op sommige plaatsen te branden, en de Luyden seer quaalijk te tracteeren, hen beroovende van al haar Beesten, en van alles wat noch by sich hadden behouden: Daar-en-boven stelden sy noch dese Landen onder swaare Contributien. Midler-tijd quamen eenige kleyne Vyands Partijen soo nu en dan by de Vriesche Posten *Alarm* maken; dan wierden wel haast weg gejaagt. Drie Constapels, de *Breeberger-Schans* verlatende, wierden gerecht, als 2 geharquebuseert, en een gehangen.

't Welk groot vluchten onder de Land-lieden veroorzaakt:

Den

Waar na hun geheele Macht opbreekt, en na haar quartieren trekt.

Den 1. *Septemb.* brak des Vyands geheele Macht op, en retireerde weder na *Steenwijk*, als siende geen kans, om verder t'avanceeren. Van daar trokken sy yder weder na hun respective Quartieren, te weten, de *Franssen* na *Zutphen*, *Doesburg* en *Aarnhem*; en d'andere na *Swol* en de plaatsen daar omtrent, hebbende in dese Tocht wel over 600. Man verlooren, en niets anders uitgerecht, als d'arme Land-lieden, die geen Contributie konden betaalen, van 't hare berooft, en seer quaalijk getracteert.

En alles weder in vorige Stand werd gebragt.

De voornoemde Schansen en Fortressen door de Vyand neder geworpen, wierden aanstonds door de Vriesche Volkeren weder in volle Stand gebragt, en met Militie behoorlijk voorsien. Ondertusschen handelden des Vyands Soldaten seer grousaam met d'Inwoonderen ten platten Lande, gebruykende allerley wreede Tormenten en pijningen, om hen daar door het Geld af te perssen, het zy dat dees arme Lieden sulks hadden of niet.

Swaare Inquartiering der *Franssen* in Gelderland.

In *Gelderland*, en op de *Veluw*, daar het een tijd lang stil was geweest, wierd nu door de *Franssen* seer swaare Inquartieringen gelegt, soo wel in de vaste Steden, als opene Dorpen, en ten platten Lande, handelende nu nog veel erger, dan als eerst in 't Land quamen. In een Edelmans Huys, daar veel Goederen van de Huyslieden in gevlucht en geborgen waren, sloegen dese Roovers een Kamer open, braken Kisten, Koffers, en Kasten aan stukken, namen alles weg wat hen best aanstond. Maar in een andere Rencontre quamen sommige deser Roof-Vogels soo deerlijk te gast, dat niet alleen, in plaats van Roof, de Huyd vol Slaagen kregen; maar eyndelijk ook alle den Bek daar by moesten in-schieten. Want,

9 Fransche Roovers willende te groot Overlast gebruiken, raken alle capot,

In een wel-gelegen Herberg, daar dagelijks veel Reysigers logeerden, quamen op een Sondag 9. Moedwillige Fransche Ruyters, die sig met eten en drinken niet willende laten vernoegen, begonden alle, die in Huys waren, te dwingen, in de Kelder te gaan. De Weerd en Weerdin van den Huyse, hoewel al tamelijk bejaard, echter noch kloek en gesond, hebbende 2. Sonen, byna beyde volwassen, nevens 2. Huwbare Dochters, en een Schaaphoeder van 19. jaar; waar onder Niemand van allen sich in de Kelder wilde begeven, als denkende, daar niet veel goets t'ontmoeten. Een van de 9. Ruyters aan de Voor-deur blijvende schildwagt houden, ondertusschen d'andere sich bemoeyden, d'Inwoonders in de Kelder te drijven. Middlerwijl quamen 2. Landlieden,

lieden, die in de Kerk hadden geweest, d'achter Deur ingaan, en sagen met verwondering de gemonteerde Ruyters Paarden daar geplaatst; waar d'eene Dochter van 't Huis hen seer bedroefdelijk het Noodlijdend Geweld quam klaagen. Hier op d'eene met groote Couragie, in een raasende verwoedheid een Mistvurk of Hooygaffel in de Hand greep, om de Ruyters Wederstand te bieden; 't welk d'andere van den Huyse siende, grepen al t'samen moed, rukten de Ruyters Pistolen uit de Holsters van hun Paarden, en vielen gesamentlijk soo hévig op de Ruyters aan, dat-'er in korten tijt vier het opstaan vergaten, waar van een selfs door de Dochter van den Huyse met een Sabel wierd ter neder gehouwen. d'Overige Ruyters sich Mannelijk ter weer stellende, moest ook d'oudste Soon het Leven laten; gelijk dan dese Roof-Ruyters hem ook eindelijk al t'samen op dien voet volgden. Want de Schildwacht op het geschreeuw inkomende, om sijn Kameraden by te staan; en daar siende, dat 'er reeds al vier van ter aarden lag, begon het Hasepad te kiesen, in meening, sich in het naby-leggende Bosch te salveeren; dan wierd van de 2. inkomende Boeren, na sich op de Ruyters Paarden gestelt te hebben, soo kort op de hielen gevolgt, dat sy hem dicht voor het Bosch ter aarde velden. Dus was het hoog tijd, dese Helden- en Heldinnen-Daaden, indien mogelijk, geheel geheym te houden; soo dat sy den dooden Ruyter by het Bosch eerstelijk weg sleepten, en aan een verborgen hoek onder het Sant dolfden. De Lighamen binnen 's Huis, wierden in een Kamer gesloten, uitgetogen, en de Plundering, nevens alle Monteering der Paarden, onder hen uitgedeelt. Naderhand ging men binnen 't Bosch in d'eensaamste hoecken, diepe kuylen graven, alwaar dees lighamen des Nachts op een Wagen heen gevoert, en dus onder d'aarde gestopt wierden. Hun Paarden bracht men een goet stuk van daar, en lieten deselve loopen werwaards sy wilden; doch wierden wel haast van de Huyslieden daar omtrent, die van dese Actie geen kennis hadden, opgevangen: ook wierden noch eenige door de Hand-dadigers selfs weder aangegrepen, dewelke sich aanstelden als of nergens van geweten hadden. Naderhand wierd seer scherpe ondersoecking door den Franschen Overste aan alle plaatsen gedaan, waar men maar eenigsins vermoedde, dat sy mogten geweest zijn; doch de meeste Lieden wisten daar niet van, en die eenige kennis daar van hadden, wilden sulks niet wéten. Dus bleef dese Saak

Op een wonderlijke manier.

Selfs door behulp van jonge Dochters.

't Welk seer geheym werd gehouden,

En bekomen de Boeren, in plaats van de Ruyters, selfs goede Buyt.

geheel verborgen; want indien iemand van de bekende of omleggende Bueren daar van iets aan den dag had willen brengen, ſou het niet alleen ſijn eigen Leven, maar ook al de ſijne hun Goed en Bloed gekoſt hebben. Soo dat d'Overſte ſich ten laatſten inbeelde, dat ſy tot den *Hollanders* waren overgeloopen. Maar na der Vyanden Aftocht uit het Land, wierd dees Feyt aan 't Licht gebracht, en tot beroeming van hun kloekmoedig Bedrijf, de Ruyters Kolders en andere Monteering te voorſchijn getoont.

In 't *Stift Utrecht* leden d'Inwoonders door deſe Inquartiering grooten Overlaſt, en alleen binnen *Amersfoort* lagen 85. Compagnien *Franſſen*, die ſoo wel daar binnen als aan veel andere omleggende plaatſen, ſeer ongemakkelijk Huysden.

Franſche Officieren door den Dronk overladen, bedrijven grooteMoedwil binnen *Emmerik*.

De Franſche Officieren binnen *Emmerick*, den Intendant van *Wezel Monſr. Beaulieu* deftig tracteerende, wierden door hun *Santé*-drincken niet alleen ſoo wulps en overdaadig, dat ſy de Schotels met Spijs en Banket, als ook de Bekers en Glaſen, en alle voordere Toebehoor ter Venſteren uyt wierpen; maar ſich ook ſoo onſinnig en wreeddaadig aanſtelden, dat eyndelijk met hun bloote Dégens langs de ſtraat loopende, ſommige Huyſen met Geweld overvielen, verſcheyde Vrousperſonen deerlijk mishandelden, en ſulken ſchandelijke Moedwil en boosaardige Wulpsheyd bedreeven, dat het veel eer Bedrijven van woeſte Onſinnigen, dan van verſtandige Menſchen geleken.

En tot *Zudphen*.

Als d'Intendant *Louis Robbert* op d'eerſte dach deſes Jaars 1673. binnen *Zudphen* aanquam, om dit Graafſchap met nieuwe Contributien te beſwaaren, ſtelde *Monſr. Gaſſart* Commiſſariſſen over de *Finantien*, en richtede in deſe Stad, ter eeren van voornoemde *Intendant*, een groot Gaſtmaal aan, ten Huyſe van den Heer *Hacfort*; alwaar *Monſr. Montefranc*, die de Stad commandeerde, benevens veel andere Franſche Officieren, verſcheen; dewelke, door het overvloedig Wijn-drinken, ſoo dolſinnig en verhit wierden, dat byna alles wat in Huys was vernielden, en des Nachts ten 11. uren eenige Soldaaten ordre gaven, alle Vrousperſonen over ſtraat op te vangen, en met geweld in 't ſelve Huys te brengen. En juyſt ter ſelver tijd gebeurdent, dat de Heer Landſchrijver *Johan van Eſſen*, wegens een ſwaare Siekte van ſijn oudſte Dochter, genoodzaakt wierd, de Doctoren *Hekhaus* en *Bally* te doen halen; waar toe hy twee Dienſtmaagden met een Burgers Wees-dochter uyt ſond, dewelke door deſe moedwillige Soldaten op ſtraat aangerand, met geweld weg-gevoerd,

voerd, en door 't voornoemde dronken Geselschap seer diers mishandeld wierden.

Nu werd het hoog tijd, onse langduurige Land-Voyage ook eenmaal naar het Hoog-Duytsche Rijck voort te zetten, om te zien, of onse Krijgs-God MARS, daar ook als in ons Laage *Nederland*, sijn Bloedige Scepter heeft doen zwaayen.

In *Duytsland* sach men groote Toerusting ten Oorlog aanstellen, soo dat men niet anders oordeelde, dan dat het aangevangen Onheyl uit *Nederland* derwaards over soude trekken. Waar aan sijn *Keyserl: Majesteyt*, als Opper-Hooft van 't Hoogduytsche Rijk, sig grootelijks liet gelegen zijn, niets versuymende, om het Geweld der *Franssen*, met geweldiger Hand tegen te gaan; ten welken einde hy besloot, een Leger van 30000. Man te Formeeren, en nederwaards na den *Rijn* te zenden; waar over *Graaf Montecuculi* tot GENERALISSIMUS wierd gesteld, den *Hertog van Bournonville*, en *Graaf de Souches* tot Veldmarschalken; de *Prins van Lottharingen*, en *Generaal Sprock* souden de Ruytery commandeeren.

Duytsland rust sig ten Oorlog,

En brengt de *Keyser* een sterk Leger op de been;

Dese genomene Resolutie deed sijn *Keyserl: Majesteyt* den 6. *Juny* deses jaars 1672. aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* bekent maken, vermanende allen Standen en Fursten des Rijks, hare Krijgs-volkeren by de sijne te stooten, om gelijker-hand d'onrechtmatige Proceduren der *Franssen* tegen te gaan, en d'aanstaande Rampen en totale Verwoestingen, waar mede het *Roomsche Rijk* wierd gedreygd, te verhoeden en af te weeren.

Vermaand alle Rijks Fursten hem by te staan.

DUYTSLAND wel het grootste en machtigste Rijk van geheel EUROPA zijnde, soo was 't dat de *Franssen* aldaar geensins de minste vlijd aanwende, om niet alleen desselfs Opper-Hooft, den *Roomsche* KEYSER; maar ook alle de voornaamste Ceur-vorsten en Rijks-Standen aan hun zijde te krijgen. Want *Duytsland* werd nu noch ten huydigen dage soo groot en machtig gerekent, dat het binnen seer korten tijd, een Macht van omtrent Twee-maal hondert duysent Man, kan op de been brengen. En indien de Nood het vereyschte, segt men, dat het geheele *Duytsche Rijk*, mits derselver *Vorsten* en *Leden*, nevens den KEYSER, hun Opper-hooft, met eenigheid in goet Verstand leefden, wel een getal van Tienmaal Hondert Duysent Strijdbare Mannen, tegens den TURK, binnen korten tijd, sou weten in 't Veld te brengen, wanneer slechs yder Stad, kleyn en groot door malkander gerekent 5, (doch sommige seggen van 3.) en

Korte beschrijving van 't *Duytsche Rijk*.

yder Dorp maar 2. (Sommige derven 't rekenen op 1.) Man uitleverden. En ſou dan deſe Manſchap ook lichtelijk yder van ſijn eygen Plaats konnen onderhouden werden. Alleenlijk ſou het wat voeten op d'aarde hebben, om alle deſe Vorſten en Princen, ſoo eendrachtig tot een Verſtand te brengen.

't Welk geſchied zijnde, ſou zekerlijk de Macht van *Duytſland* ſoo groot zijn, dat geen *Keyſer* noch *Koning* op Aarden, den ſelve ſoude konnen wederſtaan. Maar door de groote Oneenigheid der Rijks-Standen, over de Drie-hondert in getal, (waar van yder in 't byſonder ſich het ſelve Recht en Authoriteyt in ſijn Diſtrict, als de *Keyſer*, hun aller Opper-Hooft, in het ſijne bezit, aanmaatigende, ſy d'een d'ander niet het geringſte willen toegeeven, noch iemand voor den anderen een ſtipje van ſijn Authoriteyt en Reputatie wijken,) Werd dit Rijk ſeer verſwakt, te meer; om dat vele derſelven, hunne Intreſten d'een tegens d'ander ſtrijdig zijn, en meeſt alle tegens het Intreſt van den *Keyſer*, hun Rijks-Hooft aan-loopen; gemerkt alle de Standen hier op be-oogen, dat het *Huys van Ooſtenrijk* niet te Groot ſou werden, uyt vreeſe van of het ſelve als-dan, te grooten Geſach of te machtigen Heerſchappy over hen mogt komen te voeren; niet tegenſtaande ſy deſſelfs Getrouwe en Vaderlijke Voorſorge, tot nu toe, met groote Nuttigheid hebben genooten.

Der ſelver Standen,

En yders Macht in 't byſonder.

De VORSTEN *van Duytſland* zijn in groot getal, doch die eenige biſondere Macht en Vermoogen hebben, zijn de volgende: te weten, het *Huys van Ooſtenrijk* als d'Opperſte en Voornaamſte, bezit alleen wel een Derden-Deel van 't geheele *Roomſche Rijk*, erffelijk. Hier na volgt d'aldermachtigſte *Ceurvorſt van Brandenburg*: doch tegen het *Huys Ooſten-rijk* te rekenen, zal hy omtrent een Derde-Part ſoo veel hebben, ſonder hier by te voegen, 't gene aan *Duytſland* niet behoord.

Voor de Derde, kan men rekenen, den *Ceurvorſt van Beyeren*; welken de *Ceurvoſt van Saxen* niet veel zal toegeven. d'Overige *Ceurvorſten* zijn niet ſoo magtig, uitgenomen dat *Ceur-Ceulen* tegenwoordig met het Stift *Luyck* en *Hildesheim* verſterkt zijnde, voor alle andere Aards-ſtiften, en Ceurvorſten ſich wel mag vertoonen.

Na den *Ceurvorſt van Ceulen* ſou men met goet fundament en reden, den *Biſſchop van Munſter*, voor den machtigſte Vorſt in 't *Roomſche Rijk* konnen noemen, wiens Land ſeer groot en neering-rijk is; doch de *Hertog van Wirtenberg* zal deſen ook niet veel

veel toegeven, uitgenomen dat sijn Land niet soo rijk is.

Na desen volgen de *Ceurvorsten Paltzgraaf*, de *Ceurvorst van Trier* en de *Hertog van Nieuwburg*, welkers Landen in grootte, en in vruchtbaarheid, soo van Wijn-gewas als anderssins, malkander geensins wijken.

Eindelijk komen de *Vorsten van Hessen*, en de *Lunenburgsche Heeren* in groote achting, niet soo seer wegens hun groote en rijke Landen, als wel wegens hunne dappere Onderdanen; nademaal d'eene de beste Voetknechten, en d'andere seer goede Ruyteren kan opbrengen.

Buyten dese voornoemde Vorsten en Standen werden geen soo machtig noch considerabel gevonden, dat deselve by de Macht eeniger Uitheemsche Koningen eenigsins souden konnen in consideratie getrokken werden. Want schoon *Zaltzburg*, *Bamberg*, en *Wurtzburg* machtig genoeg zijn, soo werden sy doch, als alleenlijk Geestelijken zijnde, niet soo hoog in estime getrokken, te meer; wijl sy aan soodanige kant, en soo wijd van der hand af gelegen zijn, daar sy *Vrankrijk* seer weinig, of gants geen Dienst konnen toevoegen; en selfs sich voor hare Naburen naaulijks derven reppen, wel verre van daar, dat sy iets tegens derselver *Interest* souden derven ondernemen, uit vreese, dat in sulk geval, het *Huys van Oosten-rijk*, den *Aards Bisschop van Saltzburg*; en *Wurtemburg*, nevens de *Markgraven van Bareyt*, en *Aanspach*, den *Frankische Bisschoppen* aanstonds op den hals souden vallen.

Buyten dese voorschreve Standen des Duytschen Rijks, quam *Ceur-Mentz* by desen Franschen MONARCH, LOUIS *de* XIV. ook insonderlinge consideratie; doch niet soo seer wegens de grootheid sijner Macht, als wel wegens sijn Wel-gelegentheid, aangesien hy sijn Landen aan den *Rhijn* en langs de *Mayn* heeft leggen: boven dien ook, wijl hy, als *Aards-Cantzelier* van 't Rijk, by de overige Standen van *Duytsland* groot pouvoir en credit heeft, en insonderlinge estime werd gehouden.

Die *Vrankrijk* met groote vlijd heeft soeken aan sijn zijde te trekken of tot stilzitten te bewegen,

Dus heeft *Vrankrijk* sich by de meeste voorgemelde Standen seer bemoeyt, om deselve, of geheelijk op sijn zijde te trekken, of haar te doen de Neutraliteyt en het stilsitten verkiesen. Doch heeft by weinige groot voordeel gedaan, en selfs niet by den gene, dien hy door Huwelijk en Bloedverwandschap, reeds aan hem had verbonden, als voorder zal blijken.

En hun Alliantie met den *Key-*

De *Franssen* hadden wel eerst alle mogelijke Vlijd aangewend, om sijn *Keyserl: Majesteyt* van sijn voorgenomen Resolutie af te wen-

ser eerst door list, en naderhand door geweld trachten te verhinderen.

wenden; maar vermerkende, dat met al hare subtile Arglistigheden niets op hem avanceeren konden, resolveerden eyndelijk t'onderstaan, om den selve, door middelen van Geweld, daar toe te dwingen; ten welken eynde de *Marschalk de Turenne*, volgens den Inhoud van het Vredens-Tractaat, met sijn *Ceurfurstel. Doorl. van Brandenburg* opgericht, alle sijn Landen en Steden quiteerden, en sich naar het Graafschap *Waldek* wendde; komende ook vele sijner Troupen in het Graafschap *Nassau* en *Solms*, gebruikende groote moedwil, en brachten de arme Onderdanen in het uiterste Verderf. Korts daar aan nam *Turenne* sijn Hooft-quartier tot *Wetzlar* aan de *Laan*, en breyde sijn Troupen uit, tot onder *Frankfoort* aan de *Mayn*, waar over vele van Meening wierden, als of hy 't op dese Stad had gemunt. Daar op sijn *Keyserl. Majesteyt* een Bevel aan de Magistraat deser Stad liet afgaan, dat sy te harer eigen Verzékering, een Krijgs-magt van 1200. Man souden in-nemen.

Turenne komt met sijn Volk tot onder *Frankfoort*.

Ceur-Trier begeeft sig op Keyserl: zijde.

Te deser tijd begaf sig de *Ceurvorst van Trier* geheelijk op des *Keysers* sijde, en nam binnen sijn vestingen *Ehrenbreitstein* en *Cobelents*, Keyserlijke Bezetting in, waar over de Vryheer *van Lyen*, die van sijn Hoogstgedagte *Keyserl. Majesteyt* tot Overste van 't Regiment des *Marquis de Grana* was gemaakt, het *Commando* voerde. Welke verandering, den *Franssen* niet wel aanstond, aangesien hen door dit Middel, den Pas op den *Rijn*, t'eenemaal konde werden afgesnéden; tot welkers verhindering sy dan alle Vlijd aanwendden, doch geheel te vergeefs. Want de *Ceurvorst van Trier* sig vast en bestandig aan sijner Keyserlijke Majesteyten en des Duytschen Rijks *Interesse* bleef houden, om door Hulp en Bystand van nog andere Rijks-Fursten, den *Franssen* daar uit te verdrijven; nademaal sy sich onderstonden, de Standen en Rijks-Fursten, met Inquartieringen en Schattingen te beswaaren, en aldaar naar hun eigen welgevallen te huysen, even als of hen sulks rechtmatig competeerden.

Waar tegen *Ceur-Beyeren*, en andere Fursten, den Keyser van sijn Besluyt soeken af te trekken.

Hier tegen sochten de *Ceurvorst van Beyeren*, de *Hertog van Nieuburg*, en andere Rijks-Fursten, sijn *Keyserl. Majesteyt* te bewégen, om sijn Armée van den *Rijn* te rug te houden: dog vonden geen gehoor. Ondertusschen ging de *Graaf van Windisgrats* na *Sweden*, en by de *Fursten van Braunswig* en *Lunenburg*, om hen te bewégen, hunne Krijgs-Magten by de Keyserlijke te conjungeeren. De Heer *Don Petro de Roquillo* maakte sich reys-veerdig, om sijn *Keyserl. Majesteyt*, in de Naam van sijn *Konınkl. Majesteyt van Spanjen*

te

te komen ſpreken, en d'Aankomſt des Keyſerlijken Heyr-legers ſoo veel te ſpoediger voort te zetten. Tot welken eynde dan ook der *Staaten Generaal* haren Afgeſand, de Heer *Heemskerke* ſich derwaards begaf. Midlerwijl bevond ſich ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* tot *Maryenheim* in *Steyermark*; alwaar na genieting des H. Avondmaals, met een opentlijk Gebed tot Godt, ſeer kragtig proteſteerde; deſen Oorlog tegens de *Franſſen*, geenſins door eenige ydele Glory of verwaande Roem-ſucht, om ſijn Staat of Heerſchappye te willen vergrooten, of om eenig ander tijdelijk Voordeel te verwerven, aan te vangen; maar alleenlijk als een Noodſchuldige Plicht, en als door ſijn Tegendeel, in onrechtmatigheid, tot duſdanige Defentie van hem en ſijns Rijks Onderdanen, ten hoogſten gedwongen en aangeperſt zijnde; gelijk hier voor, in onſe Verhandeling van der *Franſſen en Engelſen vlijtigheyd en Argliſtigheden, in 't Bevorderen harer Intereſſe by allen Chriſten Potentaten*, op F°. 57. van woorde te woorde beſchreven ſtaat.

De Keyſer betuygt voor God en Menſchen ſijn Onſchuld tot deſen Krijg.

Hare *Hoog Mog.* de Heeren STAATEN GENERAAL hun Afgeſand Heer *Heemskerke*, tot *Weenen* in *Ooſtenrijk* aangekomen, was daar ſijn voornaamſte Verrichting, van ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* te mogen vernemen, waarmede hare *Hoog Mogende* ſich ſouden mogen te vertrooſten hebben, en wat haar E. E. te verwachten ſtond, van de Verzékering, die de Keyſerlijke Ambaſſadeur in 's *Gravenhage*, aan de *Staaten Generaal* had voorgeſtelt; en dienvolgens t'onderſoeken, of daar op iets, of niet met-al ſoude vervolgen. Sijn *Keyſerlijke Majeſteyt* ontfing hem ſeer minnelijk ter *Audientie*, en gaf daar, nevens ſijn *Miniſter*, de volkomene Verzékering ſijner voorgeſtelde Reſolutie aan den Heer *Heemskerke*; die ſich daar op ſeer wel vernoegt weder na *Nederland* begaf; en binnen 's *Gravenhage* arriveerende, van ſijn Verrichting Rapport deed. Waar over de Heeren *Staaten Generaal* ſich geheel content bevonden, en haar *Miniſter* ook bedankten, van ſijn Reyſe in ſoo korten tijd volvoert, en wel verricht te hebben, zijnde niet meer als 4. weken op de heen en weder Reys geweeſt.

Nederlandſchen Afgeſand komt tot *Weenen*,

En krijgt goede Verzekering van 's Keyſers Gunſt.

Hier tegens de *Koning van Vrankrijk* ſijn *Confidente* en *Cher* AMI, *Prins Willem van Furſtenberg* na *Duytſlant* zond, om de *Ceurvorſten* van *Maynts* en *Trier*, door Voorſtellingen van groote en hoogwichtige Saaken, indien mogelijk, op Sijn zijde te trekken; en ook ſijn argliſtigſte Krijgs-Overſte *Duc de Turenne* aldaar ordonneerende, niet alleen veele Steden en Plaatſen geweldiger hand in bezit te nemen, maar ook alleſins de Landen te verwoeſten;

Waar tegens *Vrankrijk P.W. van Furſtenberg*, en *Turenne* na Duytſland zend.

liet

Keyserlijke Krijgs-Macht.

liet onderwijl sijn *Keyserlijke Majesteyt*, alle Krijgs-Macht in sijnen Dienst, overal door sijn gantsche Rijk monsteren, om daar uyt een aanzienlijke Armée neerwaards na den *Rijn* te zenden; en bevond deselve uyt te maken, een Heyrleger van 113100. Man. Daar van men de volgende Regimenten soude afzonderen:

Te Paard.	*Te Paard.*	
Het Regiment van *Montecuculi*,	Collonel *Zeyls*,	Gesamentlijk te Paard 12500. En te Voet 2000.
Collonel *Heyster*,	Collon. *Haram*,	
Hertog *van Lottharingen*,	Collonel *Gallas*,	
Generaal *Sporck*,	Oud *Holsteyn*	
Jonge Hertog *van Holstein*,	Coll. *Hartzhsi*,	
Generaal *Caprara*,	Collonel *Jagizi*,	
Collonel *Rabatta*,	Overste *Palsi*,	
Collonel *Dunnewald*,		

Te Voet.	*Te Voet.*	
Prins Pio,	Generaal *Portia*,	Te samen Voet-volk 18750. Man *Summa* 33250. Man.
Collonel *Leslé*,	Overste *Strasoldo*,	
Generaal *Grana*,	Collonel *Messome*,	
Collonel *Starrenberg*,	*Souches* sijn half Regim.	

Sijn *Keyserlijke Majesteyt*, in sijn voorgenomene Resolutie, om sulken considerabelen Leger te laten na den *Rijn-kant* af-gaan, blijvende volharden, niet tegenstaande verscheyde Vorsten van 't Rijk hem sulks poogden af te raden; waar in *Ceur-Beyeren*, en *Duc de Nieuwburg* wel de yverigste waren, als meenende door meenigvuldige middelen, den *Keyser* te induceeren, dat *Vrankrijk* sijn Armee onder *Turenne*, uit het Rijk soude te rug roepen, wanneer maar verzékert was, dat sijn *Keyserl: Majest:* stil soude zitten, en geen Troupen na beneden laten afgaan; liet echter de *Keyser* sich hier door niet eens bewégen, om d'afgeordineerde Marsch sijner Volkeren te rug te houden; maar sond selfs een Afgesand aan *Ceur-Beyeren*, om de passage sijner Armée, door sijn Landen toe te staan; gelijk ook na de *Kroon Sweden* en andere *Rijks-Vorsten*, noch andere Gesanten af-schikten, om die de suiverheid sijner *Intentie* te doen verstaan. Ondertusschen sond *Ceur-Beyeren* een *Memoriaal* aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg*, waar nevens hy presenteerde, sijne Krijgs-Volkeren,

ren, tot Ruſt des Duytſchen Rijks, en tot Hulpe des Keyſers, met de ſijnige te conjungeeren, by aldien de Franſche Krijgs-Macht, tegens gegeven PAROLE, noch in 't *Roomſche Rijk* ſoude verblijven, na dat de *Keyſer* ſijn Armée had doen te rug trekken.

Daar-en-boven ſochten de *Franſſen* eerſtelijk met veel goede Beloften, en naderhand door harde Dreygementen, ſonder de Bond-genooten, met den KEYSER apart van *Vreden* te handelen: gelijk ſy ook het *Vereenigde Nederland*, en de *Staaten Generaal*, door ſoodanige middelen en wegen ſochten om den Tuyn te leyden. Waar van men Exempelen aan den *Ceur-Furſt van Brandenburg* had geſien; doch deſe bleven malkander getrouw. Middeler-tijd deed ſijn *Keyſerl: Majeſt:* met wel geſundeerde Redenen op den Rijks-dag tot *Regensburg* vertoonen, al 't Geweld en Overlaſt der *Franſſen*, die ſy op vele Plaatſen van 't Rijk hadden bedreeven; ten einde de Rijks-ſtanden mogten reſolveeren, hare Troupen by de ſijne te voegen, om alſoo deſen geweldigen Overlaſt met Kragt van Wapenen af te weeren. 't Welk ook by vele wel-ge-intentioneerde wierd aangenomen. Boven dien liet ſijn *Keyſerl: Majeſt:* de Ceurfurſten van *Sakſen* en *Brandenburg* wéten, dat hy ſich in den beginne van *Aug.* na *Eger* in *Bohémen* ſoude begeven, als aldaar de *Rendevous* van des Keyſers geheele Krijgs-Magt beſtemt zijnde; en moeſten tegen den voornoemden beſtemden tijd, alle de Troupen daar ter plaatſe compleet zijn: weshalven ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* de Hoog-gemelte Heeren verſocht, ook aldaar te willen verſchijnen, om de Monſtering ſijner Armee by te woonen.

Franſſen ſoecken met den Keyſer te handelen,

Gelijk met den Brandenburger was geſchied.

Keyſer verſoekt Sakſen en Brandenb. de Monſtering ſijns Legers by te wonen.

Den 15. *July* St. V. wierd uit het Tuyg-Huis tot *Weenen* nog 36. Stukken grof Geſchut, (boven de gene die reeds in *Bohémen* veerdig ſtonden) nevens 4. Vuer-Mortieren, door 600. Paarden na de *Rendevous* gebragt. Sijn *Keyſerl: Majeſteyt* maakten ook tot *Generaal der Artillerye*, *Prins Herman van Baden*; tot Lt. Veld-Marſchalken den Graaf *Caprara*, en den Vryheer *Wertmuller*; de Graven *Portia* en *Leſlé* wierden ook tot Generalen over de Battailje geſtelt; doch het Opper-commando bleef den Graaf van *Montecuculy* toevertrouwd.

Vrankrijk nu ſiende, dat hem dit afkomende Leger meer Schade dan Voordeel ſoude toevoegen, ſocht ſulks door allerhande practijken te verhinderen; ſelfs ging men d' *Ongaarſche Rebellen* verſterken, en deſelve hoe langer hoe oproeriger maken; gelijk

Selfs maakt Vrankrijk d'Ongaarſche Rebellen oproerig;

Die sich met den Turk verbinden, om den Keyser hinderlijk te zijn.

lijk dan hare Afgesandten aan 't *Turksche Hoff* te kennen gaven, dat sy met den *Franssen* in een Verbintenis waren getreden, en daar toe 50000. Rijxd. van den Franschen Ambassadeur in *Turkyen* hadden ontfangen (schoon vele wilden seggen, dat sulks alleen de Resident aan 't Keyserl. Hoff tot *Weenen* soude voorgegeven hebben). Ondertusschen verstond men, hoe dat *Vrankrijk* selfs aan 't *Turksche Hoff* ook vlijtig arbeyde, om met d'*Ottomannische Porte* in goet verstand te blijven, ten eynde den *Keyser*, indien mogelijk, te beter naar sijn wil te krijgen: gelijk uit de volgende Credijt-brief blijkt:

N*A dat de Fransche Ambassadeur Monsr. de Nointel al toegestaan hadde, wat de Primo Vizir begeerde, wierd hy van den Chiaux Bassa ter Audientie by den Primo Vizir gehaalt, zijnde den 5. Juny deses Jaars, waar in hy den Primo Visir bedanckte, voor dat hy gewilt had, de Tractaten na 3. Jaar aanhouden te vernieuwen; de Vizir gaf hem een Brief aan sijn Koning, benevens d'ordinaris Presenten, en antwoorde, dat de uytstel van Vrankrijck was gekomen, en dewijl de Sultan hem de genade dede, het Tractaat toe te staan, soo stont het aan Vrankrijck, wel op te passen, dat de Fransche Roovers de Archipel niet meer en ontveyligden; d'Ambassadeur beloofde, dat te besorgen, niet tegenstaande de Fransche Natie binnen 10 Jaar meer als 4 millioenen Rijckxds. aan schade van de Turcksche Roovers hadden geleden: De Vizir seyde, gelijck de Fransen 't Tractaat souden onderhouden; sou de Ottomannise Porte van gelijken doen. D'Ambassadeur bad doen ook, om de Vryheyt van 2 Fransen, die wel 16 Jaar gevangen hadden geweest, maar kreeg tot antwoord, dat men sou laten examineeren, waar om zy gevangen geset waren: D'Ambassadeur vervolgende, zeyde, dat dit de geluckigsten dag van sijn leven was, wijl men hem de genade gedaan hadde, 't vernieuwde Tractaat over te geven: En soo als men hem volgens gewoonte de Coffy bracht om te drinken, zeyde hy, ick hoore, dat de Sultan na Poolen treckt, Godt geleyde hem, en geve hem Victorie; de Vizir begon te lagchen, en daar mede scheyde de Audientie.*

Midlerwijl begon men alles te ververdigen, wat eenigsins konde noodig en dienstig ge-acht werden tot des *Keysers* Reyse na *Eger*, die den 4. *Aug.* aanvang nemen soude. Ten selven dage des namiddags arriveerde de Spaansche Afgesand, *Don Petro de Requillo*, tot *Weenen*; waar op de Heer *Heemskerke* volgde, als komende voor de Tweede maal, door ordre van de Heeren

Staaten

Staaten Generaal derwaards, om gedurende de Voyage na *Eger*, ſijner Keyſerl: Majeſteyts Treyn by te woonen.

Gremonville werd verboden het Keyſerl. Hof na Eger te volgen.

Ter contrary wierd den Franſchen Afgeſand *Gremonville*, uitdrukkelijk verboden, dit-maal het Keyſerlijke Hof te volgen. De *Graaf van Koningſek*, die van den *Keyſer*, aan den *Ceur-furſt van Beyeren* was afgeveerdigt, om een Cathegoris Antwoord op ſijn Propoſitie te geven, quam weder tot *Weenen*, hebbende Hooggemelde Ceur-furſt tot *Landshut* geſproken, die ſijn Keyſerl: Majeſteyts Vrage, met de volgende Vraag-redenen beantwoord hadde; te weten: *Waarom ſijn* Keyſerl: Majeſteyt *hem ſoodanig aandrong, om Cathegoriſch op ſijn Voorſtelling te antwoorden*; en, *Waar toe hy vaſtgeſteld hadde, een ſoo groote Krijgs-Magt af te zenden, daar als noch geen Nevel of Damp tot nadeel van't Rijk voorhanden was; weshalven het ook tijds genoeg waar, om daar over een Cathegoriſch Antwoord te geven, wanneer ſulks quam t'openbaren.*

Ceur-Beyeren beantwoord de Keyſerl: Propoſitie.

De Keyſer begeeft ſich na Egra.

Sijn *Keyſerl: Majeſt:* vaſtelijk by ſich beſloten hebbende, wegens de Verdrukking veler Standen in 't Rijk, met een goet gedeelte ſijner op de been hebbende Krijgs-Macht, dieper in *Duytsland* te trekken, en ſelfs Perſoonlijk tot *Egra* te komen, om deſelve aldaar te beſichtigen, liet ſulks aan de getrouwe Keur-furſten en Standen des Rijks bekend maken: 't Welk geſchied, en alles tot de Reyſe veerdig zijnde, vertrok ſijn ged. *Keyſerl: Majeſteyt* den 4. *Aug.* van *Weenen*, vergeſelſchapt van de voornaamſte Heeren, als *Prins Lobkowitz*, *Graaf van Swartzenberg*; *Graaf van Lemberg*, Opperſte Kamer-Heer; *Graaf van Noſtitz*, Cantzelier van *Bohemen*, *Graaf van Montecuculi*; Preſident van de *Finantie*; *Graaf van Dietrichſtein*, Opperſte Stalmeeſter; *Graaf Frans Auguſtein van Wallenſtein*; *Graaf Maria Frobenius van Furſtenberg*; *Baron de Hoher*; *Graaf Willem van Ottingen*, Opper-jager meeſter; *Prins Pio*; *Graaf Preiner*; *Graaf van Weiſſenwol*; *Graaf van Cavaria*; *Graaf Coloredo*; *Graaf van Schomberg*; *Graaf Adam Maximiliaan van Wallenſtein*; *Graaf Mollert*; *Graaf Frans van Mansvelt*; *Graaf Erneſt van Scherffenberg*; *Graaf van Buquoy*; *Graaf St. Julian*; *Baron de Soie*, en meer andere, die alle een ſeer grooten Treyn uytmaakten, van meer als 50. *Princen* en *Graven*, nevens vele Vry-heeren, en alle den voornaamſten Adel. Den vreemde en uytlandſche Miniſters wierd aangekundigt, hun Verblijf te *Weenen* te houden, tot harer Majeſteyten Wederkomſt aldaar. Den 9. deſes trokken verſcheyde Wagens met 36. Tonnen vol Geld beladen, nevens den Generaal Veld-krijgs-Zadelmeeſter, na gedachte *Eger*, werwaards ſich ook des daags te vooren

Waar in hem een ſeer grooten Treyn vergeſelſchapt.

ren het Regiment te voet van den Heer *Generaal de Souches* uyt *Croatien* begeven hadde; doch de Heer Generaal moest selfs Persoonlijk aan 't Hoff te *Weenen* sijn Verblijf houden, om aldaar de Heeren Gedeputeerde Geheyme Raden by te woonen. Desgelijks nam weynig dagen te vooren, sijn Excell. de Heer *Graaf van Harrach* sijn Affscheyd, voort-zettende sijn Voyage, als Keyserlijke Ambassadeur by de *Kroon Spanjen*, tot aflossing van den *Graaf van Potting*.

Den 16. deses arriveerde sijn *Keyserl: Majesteyt* gelukkiglijk binnen *Eger*, alwaar deselve van de Magistraat seer wel wierd ontfangen, en onder een Hemel, door een opgerichte Triumph-poort, tot in 't Hooft-quartier, met een diepe Submissie geleyd; werdende ook tot driemalen alle de Stukken rontom van de Vesting los gebrand. Sondags den 20. als wanneer de *Ceurfurst van Saxen* soude komen, ging sijn *Keyserl: Majesteyt* met de gantsche Hof-staat, na dat sijn Middag-maal by de JESUÏTEN had gehouden, den selven in 't vlakke Veld te gemoed. Soo haast had sijn *Ceur-furstel: Doorluchtigheyd*, de *Keyserlijke Aankomst* van achteren een Berg, daar hy van daan quam, en dat de Keyserl: Hoogste Bedienten alle waren uytgestegen, niet vernomen, of steeg selfs ook uyt, omtrent 50. Schreden van de *Keyserl: Suite*, waar hy van den Overste Kamer-Heer, en een weynig daar na, van den Overste Hof-Meester, ontfangen, en aan sijn *Keyserl: Majesteyts* Wagen wierd geleyd; dewelke dan by d'aannadering van den *Ceurfurst* ook selfs uyt de Wagen steeg, den selven seer vriendelijk onfing, hem ook nevens den *Ceur-Prins* in sijn Wagen nam, en boven dien, de Voor-zitting presenteerde; doch dit excuseerde sijn *Ceurfurstel: Doorl:* seer beleefdelijk. *Hertog Maurits* met sijn Soon, wierden in des Hof-Meesters Wagen gesteld, en dus na de Stad gevoert; welke Intocht en Ordening in deser voegen geschieden:

En den Ceurv. van *Saxen* hem tot *Egra* komt besoeken,

Werdende seer treffelijk ingehaalt,

Eerstelijk 3. Compagnien Keyserlijke Curassiers met hun Harpaucken en Trompetten. 2. De Ceurfurstel: Lijf-Guarde. 3. De Ceur-saxische Inspanningen, Trompetten en Harpaucken. 4. De Ceur-furstelijke Bereyders en Edelknapen, met de daar op gevolgde Hand-paarden. 5. De Ceur-furstelijke Officiers en Edelluyden te Paard. 6. De Keyserlijke Cavaliers waar onder 50. met 6. Paarden. 7. De Keyserlijke Geheyme Raden in haar eygen Wagenen, waar in de Ceurfurstelijke Ministers mede wierden ingevoegt. 8. De Keyserl: Hof-Trompetters en

Harpauken. 9. De Keyserl: Overste Stalmeesters Wagen. 10. D'Overste Hof-meester met hare Furstel: Genade *van Lobkowitz*, benevens hare Ceur-furstel: beyde Heeren Gebroederen Hertog *Maurits* en Hertog *Christian*. 11. Hier op sijn *Keyserl: Majesteyt*, en *Ceur-furstel: Doorl*: met den *Ceur-Prins*. 12. De Keyserl. Guarde van Hooft-luyden te Paard. 13. De Overste Trompetten en Pauken met de Keyserl: Lijf-guarde. 14. Sijn Ceur-furstel: Doorl: Lijf-wagen. 15. Des Ceur-Prins sijn Lijf-wagen. 16. De Keyserl: Kamer-Heer in den Hof-wagen. 17. De Keyserl: Kamer-dienaars. 18. De Ceur-saxische Cavaliers haar eygen Wagenen met de Bedienden.

Onder dese Inkomst wierden de Stukken driemaal gelost, en den *Ceur-furst* magnificq van den *Keyser* getracteert; welkers Bedienden ook met een dagelijks Kost-geld wierden voorsien. Den 21. ging de *Ceur-furst* by den *Keyser* ter Audientie, daar hy seer wel wierd ontfangen. En den 22. wierd de generale Monstering van de geheele Armee gehouden, die aldus toeging: 's Morgens reed sijn Keyserl: Majesteyt met den Ceur-furst en 't gantsche Hoff na buyten, om d'Armée, die in een effen Veld stond, te besichtigen. Het Weder scheen ten selven dage een lieflijk Teyken des toekomstigen Gelucks te geven, behalven dat naderhand omtrent den avond, onder de *Salvoos* en Kanonnades, een dichten Regen, omtrent een quartier-uurs lang neder-viel, mogelijk tot een voorbeduydzel, van den dikken Nevel, die dese dappere Soldaten, hun aangeboren Duytsche Mannelijkheid na, en hun Vyanden voor oogen wilde maken. Sijn Exellentie de Lt. Generaal reed vroeg uit, en stelde alles in goede Ordening, deelende de gantsche Armée in 2. Deelen, 2. Rechter, en 2. Linker Vleugels achter den anderen, welke eerste Rechter, de Generaal *Sporck* en *Pio* commandeerden, den eerste Linker Vleugel, ***Lotharingen*** en *Leslé*, den achtersten Rechter, *Caprara* en *Wertmuller*; en den achterste Linker, nevens een ander, ***Portia***; staande de geheele Armée als-doen op de volgende wijse in Slag-Orden:

En gaan gesamentl. des Keysers Armee besichtigen:

Die seer treffelijk in Slag-Order werd gesteld.

De

De Keyserlijke Armée in Twee Treffingen op den 22. Augusti by EGRA *dusdanig in Battaillie gesteld.*

Het eerste Treffen onder Commando van *Duc de Bournonville*.

d'Eerste Vleugel van 't eerste Treffen onder Gen. *Spork.*			De Linker Vleugel onder sijn Doorl. van *Lottharingen.*
Cavallerye.		*Infanterye.*	*Cavallerye.*
Gortzise Dragonders. *Montecuculi.* *Sporck.* *Lottharingen.*	yder van 1000. Man.	*Pio.* *Knigge.* *Lesle.* *Portia.* yder van 1500 Man.	*Heyster.* *Oude Holstein.* *Caprara.* *Harrant.* yder van 1000. Man.

Het tweede Treffen onder Commando van den Gen. *Wertmuller.*

De Rechter Vleugel.		De Linker Vleugel.
Cavallerye.	*Infanterye.*	*Cavallerye.*
Zeys. *Rabato.* *Dunnewald.* yder 1000. Man.	*Starnbergh.* *De Grana.* *Stein.* *Serini.* yder 2500. Man.	*Jonge Holsteyn.* *Hallassise Regim:* *Beyde Curassiers.* yder 1000. Man.

En een schoon Leger uytgelesen Volk is.

Bestaande dese geheele Armée in 20000. Man te voet, 12000. te paart, en 1000. Dragonders; doch het Regiment van *Souches*, 2500. Man sterk, was hier nog niet by, zijnde dit een soo schoon Krijgs-Heyr, dat het een Lust om sien was, hebbende de Ruyters, behalven de Dragonders, alle Kolders en Harnassen aan, te weten, achter, en borst-stukken, Kasketten op 't hooft, treffelijk bereden, en wel versochte wakkere Karels, gelijk ook het Voetvolk niet minder wel ge-exerceert was. Voor dese alle stonden *Montecuculi* en *Bournonville:* De Heer *Mark-graaf van Baden* voerde d'*Artillerye.* Na soo goede aangestelde Ordening quamen ongevaar ten 9. uuren sijn *Keyserl. Majesteyt* met sijn *Ceurfurstel. Doorl. van Saxen*, *Ceur-Prins*, en *Hertog Maurits*, als ook de *Hertog Augustus van Halle*, en de gesamentlijke Hoff-Stoet, aan, om de volle *Bataillie* te sien. Hoog-ged. Ceur-Prins had 's Morgens vroeg met den Heer Lt. Generaal de gantsche Armée om-gereden, was daar na weder in de Stad, en als-doen ook met den *Keyser* weder uytge-

uitgekomen. In dese Uit-tocht wilde sijn *Keyserl. Majesteyt* dat de *Ceurvorst* wat nader aan sijn zijde soude rijden; maar na Hoffelijke ontschuldiging stelde sijn *Ceurvorstel. Doorluchtigheyt* sig in diervoegen aan, dat hy sijn *Keyserl: Majesteyt* volgde, en de *Ceur-Prins*, *Hertog Mauritz*, en *Hertog Augustus* met de Keyserlijke Bedienden in gesprek geraakten. Sy reden gesamentlijk met gedekten hoofde, sonder dat, schoon de *Keyser*, den Heer *Ceur-Furst* aansprak, de selve het Hooft ontbloote: gelijke Eere wedervoer ook den *Ceur-Prins* en d'andere Grooten. In dit Geselschap quam sijn *Keyserl: Majesteyt* by de Monster-plaats, alwaar deselve, door aanvoering van den Heer Lt. Generaal, die den *Keyser* alles noemde, alle Fronten en Gelederen, die sich wel een Mijle gaans uitspreyden, met naauwe Achtneming, voorby reed, en een besonder Vergenoegen liet bespeuren. Na dat sy ontrent 4. uren lang alles besigtigt hadden, geschiede 3. *Salvoos*, soo uit het Geschut, als van de Soldaten; gaande de *Salvo*; van de *Soldatesce* met soo goeden Ordre, als of den Donder van den Ochtend tot den Avond na malkander door de Wolken rolde. Daar onder bralden het Kanonneeren van 36. Kanons, nevens een continueerlijk gedreun van Trompetten, Herpauken, Trommels en Pijpen. Na 't welke sijn Keyserlijke Majesteyt met de geheele Hoff-Stoet weder na de Stad, en de gantsche Armée weder na haar Quartieren keerden.

Die wel gedresseert zijnde, seer heerlijk *Salvo* schieten.

Andere Vorsten, als, *van Bareith*, *Anspagh*, *Bambergh*, nevens den Spaanschen *Envoyé* besagen de Armée bysonder, en reden niet mede in de Stoet van den *Keyser*; Welke hier des Middags den *Ceurverst*, *Ceur-Prins*, en *Hertog Mauritz* aan een lange Tafel seer deftig tracteerde; Zijnde sijn *Keyserl: Majesteyt* aan d'opperste Spitse gezeten, en ontrent een paar schreden van daar, ter rechter zijde, de *Ceurvorst*; daar tegens over, de *Ceur-Prins*; en nevens Hoog-ged. *Ceurvorst*, *Hertog Mauritz*. Over de Maaltijd bracht sijn *Keyserl. Majesteyt* sijn *Ceurvorstel. Doorluchtigheid* een Gesont-dronk toe, die de *Ceur-Furst* niet alleenlijk staande aannam, terwijl sijn Keyserlijke Majesteyt gezeten bleef, maar sich ook soo lang staande hield, tot dese Gesondheid by beyde de Heeren omgegaan was. Hier op liet sijn Ceur-Furstelijke Doorluchtigheid ook een bysondere Roemer vullen, waar mede hy sijn Keyserlijke Majesteyt naderende, met gebogen hoofde, en een stille reden, den selve weder een geheyme Gesondheid toebracht; welke sijn *Keyserl: Majesteyt* van sijn Zetel sich wat oprechtende,

De Keyser tracteert den Ceurv. van Saxen, en meer andere Princen.

van

van beyde Armen onderſtut, met een gelijkſame ſtille Oratie ontfing, latende uit ſijn gebeerden een ſonderbaar Teyken van ſijne daar uit geſchepte Welgevallen blijken. En den Roemer weder gevult, bragt het aan den *Ceur-Prins*; die van ſijn plaats getreden, de Geſondheid ook in ſtilte, doch ietwes woordelijkert als voorheen, aannam, en voortbracht. Hier op hebben ſich alle ſeer vrolijk betuygt, onder 't geklank van Trompetten en Tafel-Muſijk. Waar na de Maaltijd geſcheyden, en yder na ſijn Logement gekeert is.

De *Keyſer* reyſt na *Praag*,

Na genomene Afſcheyd brak ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* den 26. *Aug.* op, en bevorderde ſijn Reys na *Praag*; ſijn Armee na *Franckenland*; en ſijn *Ceurfurſtel: Doorl*: nevens *Ceur-Prins* en andere Grooten begaven ſich na hun Reſidentie Stadt *Dresden*.

En roept alle Duytſche Volkeren in vreemden Dienſt, te rug.

Gedurende de *Keyſer* ſich tot *Egra* bevond, liet hy al de gene die onder het Duytſche Rijk behoorden, en echter in Dienſt van den *Koning van Frankrijk* waren, door een opendlijk *Mandaat* te rug roepen, als hier achter onder *Num.* II. geproduceert.

Turenne werd van dag te dag ſterker,

Hier voor hebben wy den *Marſchalk de* TURENNE in ſijn Quartier tot *Wetzlar* gelaten, alwaar hy ſedert van dag te dag ſterker wierd, niet alleen door Franſche, maar ook door Ceulſche Troupen, die ſich deſe Maand, 4000. ſterk, met hem conjungeerden, ſoo dat ſijn Leger in 't kort tot omtrent 30000. Man aangroeyde, om daar mede den *Keyſerſchen* het Hooft te bieden. Wijl nu voor al dit Volk ſeer veel Proviſie van nooden was, deed *Turenne* alle Voor-raad, die te krijgen was, opkoopen, en in een verzekerde plaats brengen. Ondertuſſchen was hy dikwils op 't Kaſteel van *Hanauw*.

Sijn Soldaten bedrijven groote Moedwil,

Maar ſijn Soldaten bedreeven overal groote Moedwil aan de Lieden ten platten Lande: onder anderen meenden een Party *Franſſen* eenig Beeſtiaal omtrent *Gieſſen* weg te nemen, doch eenige Cavalliers van ſijn Hoogheid uit *Darmſtad* ontzetten haar dit niet alleen, maar ſloegen nog een party daar van doot. Drie Regimenten Franſche Paarden, die omtrent *Frankfoort* lagen, beroofden en piljeerden de Huysliedden niet alleen van alles wat ſy hadden, maar ſchooten ook al het Beeſtiaal doot, dat ſy niet konden mede nemen: de Wijn, die ſy niet konden of wilden uit drinken, ſmeten ſy op d'aarde, bedrijvende nog duytſentderleye andere Moedwilligheden meer.

En begaan een ſchrikkelijke daad.

Een Predikants Vrouw, uit een Dorp, 3. mijlen van *Frankfoort*, wierd door hen in diervoegen verkragt, dat ſy 't beſtierf; brengende den Prekidant ſelfs in 't Boſch, om hem op te hangen.

Maar

Maar wijl hy ſonder ophouden om ſijn Leven bad, lieten hem eindelijk nog weg loopen, na dat wel hondert ſtokſlagen had gekregen.

Den 11. *Aug.* na dat 15. karren met Geld in 't Franſche Leger waren gekomen, ſtelde *Turenne* alles veerdig, om *Frankenland* in te trekken, en de Paſſagies voor den *Keyſerſchen*, die hem alle ſeer-wel bekent waren, te bezetten; hier toe deed hy eenige Kanons uit het Arſenaal van *Bon* komen, en een Brug over de *Mam* na *Selingeſtad* ſlaan, om met ſijn Troupen daar over te marcheeren. Soo haaſt die veerdig was, reed een Franſche party van 80. Man daar over; maar dat bequam hen ſoo qualijk, dat ſy aanſtonds al t'ſamen van de Boeren wierden doot geſlaagen; doch de *Franſſen* 3. van deſe Boeren attrappérende, hongen die aan Bomen op. Ondertuſſchen nam *Turenne* de Ceur-mainſiſche Stad *Aſſchaffenburg* in, en bezette deſelve met 2000. Man, om dus veylig de Proviand te bekomen. Na *Fridberg* ſond hy den *Marquis de Picreſit* met eenige Troupen, die de 60. *Keyſerſchen*, ſoo daar in lagen, uitdreeven, de plaats plonderden, en met eenig Volk bezetten. Dus nam hy al de paſſagies omtrent *Frankfort* in; 't geen in die Stad een groote Vrees verwekte, van overvallen te werden, wijl geen genoegſaam Krijgs-volk, nog ook geen Commandeur daar binnen was; doch de Lt. Coll. *Schaub* quam daar in, om 't Guarniſoen te commandeeren. In deſe Stad gebeurden 't, dat eenige *Franſſen*, op den vollen dag, ſtinkende Viſch en andere vileyne Materie in verſcheyde Born-putten hadden geworpen; en ſiende, dat men hen daar over wilde vaſt zetten, retireerden ſich in 't Logijs van *Duc de Loraine*, om hem daar door ſuſpect aan de Burgery te maken; die dan ook een aſſault op dit Logijs ſouden gedaan hebben, ten ware de Hertog deſe Booswigten had doen uit gaan; wanneer ſy ook aanſtonts gegrepen en gevangen gezet wierden.

Turenne Breekt met ſijn Leger op.

Veroverd de Stad *Aſſchafſenburg*,

En plundert *Fridberg*.

Hier voor hebbe aangeroerd, hoe ſijn *Koninkl: Majeſt: van Vrankrijk*, *Prins Wilhem van Furſtenberg*, na *Duytsland*, aan de Ceur-furſten van *Maynts* en *Trier*, had afgeveerdigt, om met deſelven over hoogwigtige Saken te handelen, en hen, indien mogelijk, op ſijn zijde te gewinnen. Wanneer hy nu daar was aangekomen, ſtelde den meer gedachte Ceur-vorſten eenige ondraaglijke Conditien te vooren; als eerſtelijk, begeerde hy van *Ceur-Maints*, dat deſelve 2. Steden en Paſſen over de *Main*, namentlijk, *Hochſt* en *Steinheim*, boven en beneden *Frankfort* gelegen,

Propoſitie van Prins W. V. *Furſtenberg*, aan Ceur-*Maints* en *Trier*.

legen, aan den *Koning van Vrankrijk* soude over-geven, nevens noch eenige andere onlijdelijke Puncten. Van den *Ceur-vorst van Trier* eyschte hy eenige Duysent Rijxd. en Quartieren voor een groote Party Militie. Doch beyde de Ceurvorsten antwoorden; dat hen van den *Keyser* en het *Rijk* niet konden separeeren; en hoewel de *Koning* voorgenomen hadde, anderins met hen seer hard te procedeeren, dat sy dan moesten gedenken, ook onder de geruïneerde *Princen* van *Vrankrijk* te zullen getelt werden.

Rochefort met sijn Troupen ruïneerd het *Triersland*:

De *Marquis de Rochefort* met sijn Troupen van des Konings Leger by *Mastricht* gescheyden, en over de *Maas* getrokken, marcheerde soo langsaam over 't Spaansche *Territorium* na *Triersland*, dat maar twee mijlen daags avanceerde, eensdeels ter oorzake van de quade Wegen, en ten anderen, om sijn Volck daar, als in een vette Weyde, wat te refrecheeren. Dus tot tusschen *Stavelo* en *Almedy* genadert, wierd bevonden, dese Troupen, door meer en meer bykomende Volkeren, aangegroeyt te zijn, tot een Leger van omtrent 14000. Man te voet, en 4000. te paard, by hen hebbende wel 4500. Karren en Wagens, beladen met allerhande Provisie, Ammunitie, en andere Krijgs- en Lijfs-behoeften, yder getrokken van 4. à 6. Paarden. Uytgesondert noch eenige andere Troupen, die onder 't Commando van den *Chevalier de Fourilles*, voor-af wierden gezonden na 't Ampt *Wittlich*; 't welk sy niet alleen totaliter ruïneerden, maar ook noch veel andere daar omheen leggende Plaatsen tot den gront vernielden. En,

Hoe erbarmelijk nu dit voornoemde Fransche Leger, desen geestelijken *Prelaat* de *Ceurvorst van Trier* aan sijn Land en Luyden, hoewel seer onschuldig en grootelijks ten onrecht, plaagden, is ten deelen hier voor op Pag: 61, etz. verhandelt geworden, en wy hier noch voorder zullen bevestigen, door zeker *Missive* van dien selven *Ceurvorst* daar over aan sijn *Keyserlijke Mayesteyt* geschreven, zijnde van desen Inhoud:

Gelijk dito Ceurv: selfs door een Brief aan den *Keyser* bericht.

Alderdoorluchtigste, Aldergenaadigste KEYSER *en* HEER,

UWe Keyzerl. Maj. geve verder wijt klagende onderdanigst te vernemen, welker gestalte de Fransche dadelijkheden in mijn Eertz-sticht, sich hoe langer hoe meer verargeren, sulckx dat als jongst de Marquis de la Trouse een Stedeken Meyen genaamt, eenigen tijt geblocqueert had gehouden, soo datter niemant in noch uyt konde komen, 't selve oock vervolgens formeel belegert heeft, en met Aprochien en Mijnen hart toe-geset, of wel

de

de Belegerden sich daar dapper tegens weerden, soo dat, eer daar ook eenig Secours was in-gebracht, hy 't niet licht soude in-gekregen hebben; nochtans liet ick toe, om verder besorgde Onheyl voor te komen, ende soodanige Belegeringe, nevens andere extremiteyten, te remedieren, dat met opgem. Marquis op de somme van 11000. *Rijckxds. welcke hy van* 3 *Ampten, als Munster, Meyen, en Bergsteg, pretendeerde, en waar van hy al eenige* 1000. *hadde afgeperst, mochte geaccordeert, en de rest van gem. Som hem na gedragen werden: Maar als ick wegens dit Accoort wilde, dat het de Marquis soude onderteekenen, om een schijn van den ontfang deser Gelden te hebben, soo wilde hy daar toe niet verstaan; en als ick derhalven de betalinge niet wilde toe laten, zijn de Franssen in mijn Eerts-stichtse Dorpen gevallen, daar van verscheyde aan de Moesel en in 't Land zijn in koolen geleyt, en veel andere, wanneer zy de Brantschatting niet met gelt, dat zy na haar lust vorderden, losten en afkochten, gelijcksaam gedreygt; ja selfs hebben zy voor mijn huydige Residentie-stadt een Dorp in de asch geleyt, welcke vyandlijke dadelijckheden ick nu verders meer en meer te ervaren hebbe, en wat oock hier over mijn Hooft-stadt Trier aan-gedreygt wert, geeft den ingeslooten meerder te vernemen. Met wijdere speculatien wil ick u verder niet molest zijn, dan met een woort, dat in mijnen Eerts-sticht soo gehuyst en aan-gegaan wert, als of 't selve hen ten prijse was gegeven, en met de Kroon Vrankrijck in openbare Vyandschap stond, daar ick my immers tot noch toe in een oprechte Neutraliteyt geconserveert, en daar toe de geringste bevoegde oorsaack niet gegeven hebbe, hoe verscheydentlijck my andere oock sincereeren; doch het contrarie sullen de Wercken uyt wijsen: Sulckx dat by dit vervolg en uytblijvende hulp my en mijn Eerts-sticht de uyterste ruine en desolatie onvermijdelijk voor-staan, benevens oock alle middelen tot mijn eygen defentie, en onderhoudinge der op de been hebbende Manschap, my ontgaan: Dus hoop ick dat Uwe Keyserl. Maj. en 't Rijck niet toe-laten sullen, dat so een voornaam Churvorstendom, op sulcken wijs, en sonder eenige schult, tegens den soo vast gehoudenen Rijckx-Vrede, van uytheemse Macht, gelijck dit een voorname compaciscens, en alsoo mede daar aan gebonden is, sal overhoop geworpen en vernietigt werden; soo wil ick oock niet twijffelen, of Uwe Maj. sal met het geheele Rijk sulcken besluyt aanvaiten, en nadruckelijck uyt-werken laten, 't geen noodig sal zijn, soo om dit te redden, als evenmatig het Rijck te preserveeren, dat daar in de Rust en Vrede werd onderhouden. Gegeven in mijn Vesting Ehrenbretsteyn, den* 27. *Augustij* 1673.

Uw Keyserl: Majs. alderonderdanigste en gehoorsaamste CAPLAN,

CARL. CASPAR, CHURFURST.

Die den selven Brief aan de Rijks-vergadering doet over-geven.

Dit schriftelijk Bericht deed sijn *Keyserl: Majest:* aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* vertoonen; daar nevens den *Standen* ernstelijk vermanende, desen Ceurvorst, tegen dit Geweld en Overlast der *Franssen*, te hulp te komen. Desgelijks deed gemelte *Ceurvorst* selfs door sijn Minister, over dese Fransche Geweld-daadigheden seer heftig aan de Rijks-Vergadering klaagen, en om Bystand aanhouden. Waar op dan eyndelijk de Rijks-vergadering beginnende te delibereeren, vele onder hen van dese Meening wierden gevonden, dat het beste en zekerste Middel zijn soude, de *Reparatie* en *Satisfactie* door Macht van Wapenen te verwerven, als wel indachtig zijnde, hoe weynig d'Af-zending des Graafs *van Windisgrats* aan 't *Hoff van Vrankrijk*, wegens de Herstelling van 't *Hertogdom Lotharingen*, hadde te wege gebracht. Doch andere hielden 't daar voor, dat een sachter Weg, het beste Middel zijn soude, om het Gemoed van sijn *Alderchristel: Koninkl: Majest*: te bewégen. Dese laatste Raadgevingen wierd voor best gehouden, en daar op geresolveert, een Schrijven aan sijn *Majest: van Vrankrijk*, in de Naam van 't gantsche *Duytsche Rijk* af te veerdigen, ten eynde den *Ceur-vorst van Trier* te doen *Satisfactie* bekomen, over het Geweld en d'Overlast, die sijn Soldaten in 't Aards-bisdom hadden gepleegt; en desgelijks ook alle d'andere Prinssen en Standen van 't Rijk, Herstelling en Vernoeging te doen, over alle Hostiliteyten door sijn Koninkl. Maj. Militie, tegens den Inhoud der Munstersche Vredens Tractaten. Welke *Resolutie* aanstonds sijn *Keyserl: Maj:* wierd te kennen gegeven.

Waar op de Fransche Afgesand, schriftelijk antwoord.

Hier tegen gaf de Fransche Afgezand *Gravelle*, op de Klagten van *Ceur-Trier* een *Memoriaal* aan de Rijks-vergadering tot *Regensburg* over, welkers Inhoud onder Num. XVII. werd geproduceert.

Maar sijn *Keyserl. Maj.* niet dan al te klaar siende, dat de *Franssen* hem tot nu toe, door hooge protestatien en schoone beloften, maar al te lang opgehouden en misleyd hadden, konde nog mogte niet gedoogen, dat de Duytsche Vryheyd, dus door Uytheemsche Natie, soude onder de voet getreden werden; weshalven sich genoodzaakt vond, om soodanig Geweld, door Kragt van Wapenen te wederstaan, hem, met andere Potentaten te verbinden; gelijk dan nevens den *Koning van Spanjen*, met de Heeren *Staaten Generaal*, op den 30. *Aug.* binnen 's *Gravenhage* een naauwere *Alliancie* maakte, waar van hier voor onder de besondere *Verhandeling van Ssaats-Saken* op F°. 168. &c. breeder is gemeld,

meld, en desſelven Inhoud onder Num. XIII. omſtandig kan geſien werden.

Eertijds hebben wy ſijn *Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk*, nevens desſelfs Gemalinne, na de Verovering der Stad *Maſtricht*, tot *Nancy*, de Hooft-Stad van 't Hertogdom *Lotharingen*, geconvoyeert en gelaten; alwaar ſijn Majeſteyt zedert, ſoo aan de Stad, als aan 't Slot ſeer yverig, door een macht van over de 1000. Man, deed arbeyden, om alles in effe te brengen, en daar van een ſterke Veſting te maken; waar toe niet alleen groot getal Arbeyders gebruykte, maar ſelfs ook d'Infantery van ſijn Armee, die geſamentlijk in 8000. Man te voet, en 2500. te paard beſtond. Ondertusſchen was ſijn *Koninklijke Majeſteyt* in bekommering, ſoo over het aannaderen der Keyſerlijke Armee, als ook dat d'Inwoonders daar te Lande, die dog niet goet *Frans* zijn, hen by desſelfs Aankomſt mochten opwerpen, *Vrankrijk* afvallen, en het met den *Keyſer* houden. Maar om hier in te voorſien, ordonneerde aan den *Ridder de Fourilles*, ſich met ſijn byhebbende Macht, na den *Marſchalk de Turenne* te begeven, ten eynde den *Keyſerſchen* ſoo veel te beter de Pasſagies te konnen bezetten. Den *Marquis de Vaubrun* wierd gelaſt, een byſonder *Corps* by *Filipsburg* te verſamelen, om daar op te pasſen, of *Duc de Turenne* eenig *Secours* mocht van nooden hebben, en den ſelve als dan te ſecoureeren.

De Koning van Vrankrijk laat Nancy fortificeeren,

En is wegens d'Afkomſt der Keyſerſche in gevaar.

Wijl nu ſijn *Koninkl: Majeſt:* ſijn Reſidentie te *Nancy* had genomen, quamen de Straadsburgſche Geſanten hem daar complimenteeren: Waar op hy deſelve den 3. *Aug.* Gehoor verleende, en met goede Expeditie depeſcheerde, hen verzékerende, van ſijn getrouwe Vriendſchap en goede Intentie, ſoo mondeling als by geſchrift. Waar na ſijn Majeſt: hen, door den *Marquis de Bellefonds*, ſeer magnificq deed tracteeren, en de Paarden van ſijn eygen Stal liet geven, om ſijn Armee, en de Fortificatie van *Nancy* daarmede te beſigtigen. Hier tegens quam de *Marquis de Louvois* (na dat van 's Konings wegen, de Stad *Briſach*, en die Quartieren had weſen beſien, of in goede ſtaat van Defencie waren) tot *Straatsburg*, met een *Eſcorte* van 100. Paarden, alwaar met 3. *Salvoos* van 12. Stukken Kanon, en 't geheele Garniſoen in Wapenen, als mede een party gewapende Burgers, deftig wierd ontfangen: vertrekkende des avonds wederom van daar na *Philipsburg*, om daar de noodige Ordres te ſtellen, by aldien de *Keyſerſchen* derwaards mochten afkomen. Dit alles verricht hebbende,

Straatsb. Geſanten by den Koning ter Audientie komende, werden treffelijk ontfangen.

bende, quam den 16. weder te *Nancy* by sijn *Majesteyt*; die den 6. deser Audientie gaf aan den Afgesand van *Ceur-Trier*, welke seer klaagde, over d'Insolentien, door de *Franssen* in het Ceur-vorstendom aangerecht. Doch de Koning wilde hem hier van naaulijks hooren spreken, voor dat de *Ceur-vorst* sijn Meester, de Keyserl: Troupen, die hy in sijn Land had laten komen, weder daar uyt dede vertrekken. Echter liet hy desen *Envoyé*, op sijn te rug-reyse, met sijn Pourtrait, en een Boot van Diamanten vereeren. De Spaansche Ambassadeur *Graaf de Molina* insgelijks te *Nancy* geweest, ontfing daar seer slecht Tractement van de *Franssen*, weshalven sich wel haast weder van daar retireerde.

Ceur-Triers Afgesand, heeft by Vrankrijk *Audientie*.

Na dat nu alle Preparatien tot sijn Hoogst-ged: *Majesteyts* Voyage na der *Elsas* veerdig waren, vertrok deselve den 24. deser van *Nancy*, quam den 25. te *Ruon*, den 26. te *St. Die*, en den 28. te *Ribauvilliers*, van waar hy een Brigade, onder *Duc dela Fueilliade*, na *Colmar* sond; ende een ander onder *Monsr. de Bloquemar* na *Sle-stad*, om die beyde Steden onder sijn Gehoorsaamheyt te brengen; gelijk ook geschiede. Doch dese 2. Steden souden sulks gemakkelijk hebben konnen tegen-houden, indien haar rechtschapen geweerd, en naar behooren den Vyand geresisteert hadden; maar gaven sig nu seer schandelijk daar aan over, meenende daar door veel sachter te zullen gehandelt werden: maar gevoelden naderhand genoegsaam, wat sy gedaan hadden. Want,

Koning vertrekt van *Nancy* na der *Elsas*:

Daar verscheyde Steden sich aan sijn *Majest*: onderwerpen.

De *Franssen* tot hun voordeel op alles met groote list waakende, heeft de Koning, door den *Hertog de la Feuilliade*, de Stad COLMAR doen berennen, deselve met soo harde en wreede Dreygementen laten opeyschen, dat gesegt wierd; *Indien sich wilden opposeeren, en een eenig Fransman quamen te quetsen, dat sijn* MAJESTEYT *geresolveerd was, hen alle ten Proye aan sijn Volk te geven, en den Kinderen in de Wieg niet te zullen verschoonen.* Waar over dese Inwoonderen, als van geen Krijgs-volk voorsien, soodanig ontsteld en verslagen wierden, dat sich sonder slag of stoot aan 't Ongenaadig Bestier der *Franssen*, op *Genaade des Konings* over gaven. De welke naderhand voor by *Brisack* trekkende, die van *Colmar* eenige Gedeputeerden, nevens eenige Geestelijken aan sijn *Majesteyt* sonden, om hem voor de Welstand en Behoudenis harer Stad te bidden; maar wilde hen niet aansien, veel min ter Audientie laten komen: soo dat dese Plaats t'eenemaal wierd gedemanteleerd.

Gelijk ook *Colmar* op harde Dreygementen sonder slag of stoot doet.

Werd geslecht,

De gantsche Burgery in 5000. Man bestaande, wierden ten uytersten

tersten uitgeput, ja soodanig, dat men geloofde, dese goede en neeringrijke Stad geen half jaar lang op sulken voet soude konnen subsisteeren, maar de Borgers, hoewel eertijds van groote Middelen, van gebrek moeten vergaan. De Arbeyds-lieden niets hebbende, als uit de Hand in de Mond, moesten yder 5. à 6. Soldaten logeeren, en die de Kost geven. 90. Stukken Canon, 400000. Pond Buskruyd, Wapenen en andere Ammunitie daar in gevonden, wierd al t'samen na *Brysack* gevoerd, gelijk ook al de Vruchten en Wijnen, mitsgaders al het Silverwerk dat in de Stad wierd gevonden; soo dat hunne elendige Toestand niet genoegsaam is uit te drukken. En d'Inwoonders seer geplaagt.

Ter selver tijd wierd de Rijks-Stad *Schlestadt*, mede aldaar door de *Franssen* seer sterk bezet, en met harde Straffen gedreygt; waar door haar ins-gelijks, sonder eenige wederstand te bieden, aan de Genaade des Konings hebben moeten onderwerpen: die dan ook, tot betuyging sijner groote Genaade, hunne Wallen deed nederwerpen, niet willende, dat daar omtrent eenige sterke Plaatsen, behalven *Brysack*, souden blijven. Daar-en-boven hebben sy nog de Steden *Rotenburg* en *Friburg* in-genomen; dog het Guarnisoen van de laatste Plaats had sig op het Kasteel geretireerd, waar sich wilden defendeeren, op hope dat 'er van 's *Keysers* wege Ontzet soude komen; maar te vergeefs. *Schlestad* insgelijks.

Van d'overige *Tien Steden* in der *Elsas*, wierden Gedeputeerden by den Koning tot *Brysack* ontboden; die dan de groote Macht des Konings ontziende, en 't wreeddaadig Geweld sijner woeste Soldaaten vreesende, hen al te maal aan de hooge Heerschappy sijner *Alderchristel: Majest:* submitteerden. Hoe d'overige Steden in der *Elsas* sich aan den Koning submitteeren.

Spiers wierd mede gelast, Frans Guarnisoen in te nemen; dan daar op is niets gevolgt. De Borgery wierd allesins ontwapend, en de Fortificatien gedemolieert. Maar het Huys *Brenburg*, op den *Ochenwal*, wilden 't noch staande houden; soo dat daar wel 200. Man voor bleeven, waar onder 20. Officiers, als mede een Neef van den *Marschalk de Turenne*.

Al dese Hostiliteyten en Geweld-daadigheden by den *Franssen* gepleegt, geschieden al te maal onder dit pretext, van dat sijn *Majest: van Vrankrijk* op dese Plaatsen recht hadde, als *Groot Baulliuw* van *Hagenau*; en dat sich hier van had verzekert, alleenlijk om den *Keyserschen* te beletten, hen van twee soo advantagieuse Posten, tot sijn Nadeel, Meester te maken.

Wanneer nu den *Koning van Sweden*, schoon hy der *Franssen* Inte-

Waar over *Sweden* sich seer misnoegt toont.

Interesse seer behertigden, en hen veel te wille deed, ter ooren quam, dat sy soodanig allesins in *Duytsland*, en voornamendlijk in der *Elsas*, den Meester speelden, tot groot nadeel en onderdrukking van de Rijks-vorsten; Toonde eenigsins van desen Handel gevoelijk te zijn, te meer, wijl sulx directelijk strijdig was tegens het Westphaalsche Vredens-Tractaat, dat de *Kroon Sweden* altoos had getracht te doen onderhouden en naarkomen, aangesien alle de wederzijds strijdende Partijen, sijn *Mediatie* tot de Bevordering der Algemeene VREDE, dankelijk hadden geaccepteerd. Weshalven dan selfs dese volgende Brief, aan sijn Minister *Bluhme*, tot *Regensburg* residerende, toe-schreef:

En klaaglijk aan haar Agent tot *Regensb.* schrijft.

WY zijn seer gevoelijk, dat d'Onnoosele Steden in der ELSAS, *soo ellendig door de Fransche Wapenen geruïneerd zijn; en wy zullen niet nalaten, aan 't* Hoff van den ALDER-CHRISTELYKSTE KONING *te doen sien, onse rechtveerdige Resentimenten, van soo een groot Attentaat, strekkende niet anders als directelijk tegens den* VREDE. *Gy zult ook aan* Monsr. Gravel *en andere doen verstaan, dat wy nooyt gelooft hadden, dat* VRANKRYK *soude geresolveert hebben, sich soodanig te stellen tegens de* Westphaalsche Vrede, *als het Tractaat tusschen ons gemaakt voor de Bevestiging van deselve* Vrede. *Wy zullen in 't* Hoff van Vrankrijk *deselve Klachten laten doen, ten eynde de gedachte Steden eenig soulagement, en Satisfactie konnen hebben.*

Buyten dit alles, souden de *Franssen* den *Duytsen* noch wel hebben willen diets maken, als of hun *Intentie* oprecht, en haar *Voornemen* seer goet sou zijn geweest, om de RUST des *Duytschen Rijks* te conserveeren, en al 't gene daar aan nog mocht ontbreeken, te restitueeren, &c. Daar sy doch alleen dese *Rust* hebben verstoort, tegens d'uytdrukkelijke Inhoud der *Westphaalsche*, *Pyreneësche* en *Aaksche Tractaten*.

Franssen handelen tegens de Westphaalsche Vrede.

Het *Westphaalsche Vredens-Besluyt* was niet machtig genoeg, de Steden in der *Elsas* by hare Privilegien te beschermen. Men heeft na dese tijd aan alle Hoven der Duytsche Vorsten, de *Fransche Envoyés* en *Residenten* gesien, om derselver Gemoederen te sondeeren, en hen door alle bedenkelijke Middelen, van hun aangenomene Partijen af te trekken, tot men eindelijk de Rijnsche *Ligue* daar uyt heeft gesmeed, die een rechte Kancker is, dewelke de *Duytsche* VRYHEYD, onder het Pretext van 't derde

Artij-

Artijkel des Munsterschen Vredens-Besluyt, als ongeneeslijk heeft gemaakt; gelijk of d'Uytlegging van 't selve Artijkel, van den *Franssen* dependeerde, en dat het *Roomsche Rijk*, die in een strijdigen Sin moest aannemen, en sich aan de Wetten der *Franssen* onderwerpen.

Als ook de Pyrenesche,

Wegens de *Pyreneesche Tractaten* heeft men geen Eed-sweeringen bedenken konnen, die krachtig genoeg waren, om daar door den *Franssen* tot derselver Ondergouding te verbinden: Want men heeft gesien, hoe sy door d'Invallen in de *Spaansche Nederlanden*, en in den *Burgondischen Kreys*, een Minderjarigen Koning berooft, een Koninklijke Weduwe onderdrukt, en derselver getrouwste Onderdanen in Dienstbaarheyd gebracht hebben, sonder eenige andere *Declaratie*, als dat sy in Bezitting namen, 't gene hun toequam; alwaar nochtans beyde, de *Koning* en de *Koningin van Vrankrijk*, uyt krachte van een solemnélen Eed, al hun Recht en Gerechtigheyd, die sy op gemelde Landen soude pretendeeren konnen, of na d'affsterving van *Koning Philippus* de Vierde, mochten te verwachten hebben, sich ontrokken en daar van geresigneert hebben.

En het Aaksche Vredens Tractaat.

Het *Aaksche Vredens-Tractaat* was niet soo haast geslooten, of de *Franssen* lieten duydelijk aan hun vermerken, dat dese Woorden in 't Eerste Artijkel: *Een goede, vaste en bestandige* VREDE; en dese Woorden: *Een eeuwige Verbintenis, Alliancie en Vriendschap*, en in het tweede Artijkel: *Een goede Vereeniging en Aflating van alle Oorlogs-handel en Vyandelijke Bedrijven*, hun onverzadelijke Begeerte tot de *Spaansche Nederlanden* niet konden uytdempen; nademaal sy boven die, in het vierde Artijkel, aangeroerde Steden, noch begeert hebben de Stad *Condé* in *Henegouwen*, de Vesting *Linck* in *Vlaanderen*, en andere Plaatsen meer. Diergelijke Stréken, souden alhier noch meer konnen aangevoert werden, indien wy niet de Kortheyd deses Werks bevlijtigden. Waarom wy dan voortgaan, tot kortelijk aan te merken.

Der Franssen begeeren, by de *Cantons*, werd afgeslagen.

Hoe de *Franssen* in *Switserland* woelden; daar sy in de Maand *July*, by de t'Samen-komst der 13. Switsersche Hoogst loffelijke CANTONS, hun uyterste best deden, om deselve te bewegen, sy harer Hoog Mogende de Heeren *Staaten Generaals* Afgezand den Heer *Malapert* souden hieten vertrekken; maar kregen tot antwoord, dat sulks hun absolute Regeering en volkomen Heerschappye soude nadeelig zijn, en tegen het Recht der Volkeren strijden; weshalven niet gesind waren, sulks te doen. Daar op deed wel-

ged: Heer *Malapert* den 17. *July*, in de Vergadering deser Switserfche *Cantons*, (gelijk in den beginne gemeld) een treffelijke *Oratie* in Latijnsche Spraak. Ter selver tijd wierden de Switserfche *Cantons* tot *Baden*, door de Ministers van 't *Huys Oostenrijk* seer aan-gesocht, om het geproponeerde Tractaat, rakende de Defencie van *Constans*, en de 4. Woud-Steden, met haar te sluyten; maar konden doemaals daar toe noch niet verstaan.

De *Ceurfurst van Brandenburg* deed aan deselve Vergadering ook bekend maken, sijn *Accommodement*, dat met *Vrankrijk* had ingegaan, onder Belofte, dat de Koning niets tegens het Rijck soude attenteeren; en dat ook met de *Hollanders* op redelijke Conditien soude VREDE maken.

De *Franssen* verzekeren deselve, hares Konings Vriendschap; Hier op quam ook de Fransche Ambassadeur, den *Switserfche Cantons*, wegens sijns Konings Vriendschap, verzeeckeren, na hy deselve, door alle sijne Instantien niet hadde konnen bewégen, harer Hoog Mogenden Afgezant van daar te zenden; daar noch byvoegende, dat sijn *Koning* op dit Rijck niets pretendeerde etz. maar dat, by aldien de KEYSER, *Vrankrijk* direct of indirect quame t'attacqueeren, de *Cantons* geobligeert waren, den *Koning* sijn Meester te assisteeren, soo veel hen mogelijk was: en op 't einde van sijn Discours verzekerde, dat-'er niet een eenige Switsers Soldaat in de geheele Armee van *Turenne* was.

En eindelijk staan de *Cantons* hem de Werving in haar Land toe, Eindelijk bracht het gedachte Ambassadeur naderhand by eenige *Cantons* soo verre, dat sy toestonden, hy eenige Recruten voor de Switserfche Troupen in Franschen Dienst mocht laten werven. Doch de Deputatie van eenige *Cantons* na *Brisach*, terwijl de *Koning van Vrankrijk* daar was, om denselve te complimenteeren, wierd van de meeste gedisavoueerd, meenende sommige, het een Cas van Conscientie te wesen, een triumphante Prins te laten complimenteeren, welke de ware Religie had uitgegebannen. Ter contrary sou de *Koning van Vrankrijk* gaarne hebben gesien, dat alle de *Cantons* hem gelijksaam hadden komen begroeten. Doch dit gelukte niet alsoo; dies schreef sijn *Koninkl: Majest:* een Brief aan den *Zenaat* van *Zurich*, vol van groote Vriendelijkheid en schoone Beloften, welkers Inhoud hier voor in de *Verhandeling van Staat-Saken*, op F°. 83. is gemeld geworden.

De *Koning* schrijft aan de Switserfche *Cantons*.

Dan sulks alles was van weinig kracht, en seer geringe operatie; want de verrassende Verovering der 3. Provintien in *Nederland*;

d'In-

d'Inval van 't Aards-Bisdom *Trier*; de Ruïne van *Colmar*, en meer andere Onbehoorlijkheden, vervulden den *Switsers* met groot Misvertrouwen; ſulks ſy veel eer bedacht waren, om ſich in goed Poſtuur te ſtellen, tegens alle vreemde Magt, die haar mogt komen attacqueeren, dan den *Franſſen* in hare Progreſſen te verſterken.

De *Koning van Vrankrijk* ſond ook een Edelman, *St. Aubin* genaamt, aan de Stad *Baſel*, met Brieven, behelſende het goet Contentement, 't welk ſijn *Majeſteyt* geſchept hadde, uit het weigeren van den Doortocht der Lottharingſche Troupen, na het *Franſche Comté*; nevens voorder Begeeren, dat doch in dit haar Voornemen wilden beſtandig blijven, en dus continuëren aan d'overige Lottharingſche, en anderen Troupen, die onder den Generaal *Caplieres* verſamelt wierden, om over hun Bodem na 't *Franſche Comté* te marcheeren, en *Vrankrijk* in te vallen. Waar op die van *Baſel* antwoorden, dat ſulks alle de *Cantons* van *Switſerland* in 't algemeen aanging, en dat ſy altoos geſamentlijk over ſoodanige ſaken delibereerden en reſolveerden; echter wilden ſy, de met *Vrankrijk* geſlotene Tractaten naaukeurig obſerveeren. Desgelijks aan de Stad *Baſel*.

De Tien Steden in der ELSAS; als *Hagenau*, *Colmar*, *Schleſtad*, *Landau*, *Kroonwittenburg*, *Oberny*, *Keyſersberg*, *Munſter*, *Rosheym*, en *Durkheym* wierden onder het Franſche Jock ſoo geplaagt en mishandelt, dat ook de nabuerige Steden en Landen, uit vreeſe van overvallen te werden, haar uiterſte vlijd aanwenden, om ſich in ſtaat van Defencie te ſtellen. d'Inwoonders der vier Woud-Steden, vluchten met al haar beſte goederen na *Switſerland*. Desgelijks was ook de *Swaabſche Kreys* niet weinig bekommert, van dat 'er een vreemde Armee in haar Landſchap komen ſoude; alwaar dan dit Onheyl noch by quam, dat de Catholijke en proteſterende Standen malkander niet konden verſtaan. De Steden in der *Elſas* werden van de *Franſſen* ſeer geplaagt.

De Stad *Straasburg*, uit vreeſe van verder Inbreuk te lijden, ſtelde haar ook in poſtuur van Defencie; doch ſijn *Koninkl: Majeſt: van Vrankrijk*, om deſelve in geruſtheid te ſtellen, ſond den 29. deſes een *Edelman Chatilly* aan d'Overigheid der Stad, om deſelve van ſijn *oprechte Intentie* te verzékeren, en dat ſy niets behoefden te vreeſen, ſchoon hy in *Colmar* en *Schleſtad* Bezetting had geſonden; aangeſien hy niets anders had gedaan, dan der *Elſas* voor de Keyſerlijke Troupen te beſchermen. Voorders ſeyde gedachte Edelman, hem aanbevolen te zijn, een tijd lang *Straasburg* ſteld ſich in goed Poſtuur.

tot *Straasburg* te verblijven, om den Moedwil der Fransche Soldaten in haar Gebied voor te komen.

Midlerwijl bedreeven de *Franssen* in *Triers-Land* groote Violentien, tot eindelijk de *Spaansen* eenig Volk te *Luxemburg* by malkander versamelden, om die binnen TRIER te zenden, en deselve Stad daarmede te defendeeren. Maar de *Franssen* hier van verwittigt, quamen 24. uren eerder dan de *Spaansen*, en bezetten alle Passen, soo dat de *Spaansen* daar niet konden binnen geraken. Dus quam Chevaillier *de Fourilles* met 5000. Paarden voor *Trier*, en berende de Stad, begeerende, 32000. Pistolen; by Foute van dien, dreygde, den Burgers met uiterste Rigeur te straffen; en quamen den 28. *Aug.* 3. Schepen met Buskruyd en allerhande Ammunitie by de Stad, voor de *Franssen*, die doen alles prepareerden om de Stad Formeel te belegeren: Waar toe den selven dag, de *Marquis de Rochefort* mede in 't Leger quam, en aan sijn Infantery te *Sirck*, 6000. Man sterk, ordre sond, om mede na *Trier* te komen; gelijk dan den 29. dito met 7. stukken Geschut daar aanquamen. Doch dit geschiede buyten 's *Konings Ordre*, aangesien deselve maar belast hadde, dat men dese Stad, gelijk de Steden in der *Elsas* soude sien in te krijgen; dan den aantocht der Spaansche Volkeren veroorzaakte, dat de *Franssen* dese korte expeditie by der hand namen.

De Stad *Trier* door de *Franssen* belegert,

Binnen de Stad was een Oud Collonel, *Sr. Grondeur* genaamt, die aldaar als *Commandant* regeerde, hebbende eertijds voor *Duc de Loraine*, Gouverneur in *Homburg* geweest; deselve had 300. Soldaten, 2000. Boeren, en 1600. Burgers by hem, die hen in den beginne seer wel defendeerden, na dat sy de Studenten, en andere, die onbequaam waren tot de Wapenen te voeren, hadden uitgesonden. Den 30. dito de Batteryen veerdig, begonden de *Franssen* daar mede de Stad te beschieten, en Fascinen aan te brengen, om de Grachten te vullen; en hoewel de *Ceurvorst van Trier* daar eenig Secours in sond, zetten echter de *Franssen* soodanig op de Stad toe, dat sy in 't kort onder de Wallen geraakten, niet tegenstaande sy door een steenachtige aarde moesten heen-graven, tot verwondering van alle die sulks aanmerkten. Ondertusschen wierd den *Marquis de Rochefort* aan sijn schouder en hals gequetst, nevens noch veel andere Fransche Officiers: waar onder ook den *Marquis de Cossé*, *Ayde de Champ* van den *Marquis de Rochefort*. Want de Belegerden schooten dapper met haar Canon op het Fransche Leger, soo dat

dat ook veel gemeene Soldaten daar door wierden vernield: ſy deden ook een Uitval van de Stad, waarmede veel *Franſſen* ſneuvelden. Maar de Belegeraards met ongemeene hévigheid van dag te dag meer aandringende, en binnen korten tijd de Grachten met Faſcinen beginnende te vullen, ſchoon meer dan 50. Gequetſten op een nacht, van onder de Stad in 't Leger wierden gebragt, begonden die van binnen, den Moed van genoegſame Defenſie, verlooren te géven, als te weinig Krijgs-volk inhebbende, om ſoo een Machtig Geweld te konnen afweeren. Derhalven na dat nu de *Franſſen* een Attaque hadden gedaan, gaven de Belegerden, den 8. *Septemb.* de Stad op *Diſcretie* over, trekkende de Soldaten met witte ſtokjes uit; de Borgers wierden ontwapend, en moeſten nog by den Koning gaen om *Gratie* bidden. Werdende boven dien ook ſeer geplaagt; want na het Rantſoen harer Klokken, voor 800. Rijxd. en de Plundéring der Stad, voor 3000. Rijxd. afgekocht te hebben, moeſten nog alle Maanden 2000. Rijxd. Schatting en Contributie opbrengen, en daar voor 2. Domheeren, en 2. van de voornaamſte Borgers tot Geyſelaars na *Metz* mede géven, gaande de principaalſte Officiers op 't Slot, en in 't *Probſt* en *Dekens-Huys* logeeren. Boven dit alles is 'er nog veel aan Schenkagien heen gevlogen, hoewel ook een groote Voor-raad van allerhande Levens-middelen in de Stad vonden, die de Boeren en Land-lieden, al vluchtende, daar in gebragt hadden. Daar wierden 5000. Ruyters, en 2000. Voetknegten tot Bezetting in de Stad gelaten, die de Borgers niet alleen Logijs, maar ook Onderhoud moeſten verſchaffen, en daar-en-boven yder Soldaat 5. ſtuyvers, en yder Ruyter 10. Stuivers daags aan Geld betalen. De *Franſſen* ſeyden, dat ſy in dit Beleg, 30. Officiers, en 200. Soldaten hadden verlooren; maar andere meenden wel van 800. ſoo gemeene Soldaten als Officiers. Na de Verovering der Stad *Trier* begaven ſich eenige Troupen der *Franſſen*, na 't Leger van *Duc de Turenne*, en de andere in *LotthaIringen* na den *Koning*.

Na rigoureuſe wederſtand ook verovert,

En beſwaren de Borgers ſeer.

Te deſer tijd gingen 500. Soldaten van 't Keyſerl: Regiment onder den *Marquis de Grana*, uyt *Keulen* na *Cobelens*; en dat onder pretext van na *Syburg* te gaan, en aldaar de Schans weder op te rechten, die den *Hertog van Nieuburg* had doen ſlechten. Ondertuſſchen geſchiede ſulks, om de bovengenoemde Stad tegens den *Franſſen* te verſterken; aangeſien de *Ceur-Vorſt van Trier* vaſtelijk preſumeerde, dat ſy *Cobelens* ſouden komen belegeren.

De Stad *Cobelens* werd met Keyſerl: Volkeren bezet.

Over dese Uyt-tocht beklaagde sich de *Ceur-Vorst van Ceulen* hooglijk aan de Magistraat deser Stad; seggende, dat sy, onaangesien hare Beloften en Declaratie, die sy gedaan hadden, van sich, gedurende desen Oorlog, *Neutraal* te houden, echter dese Troupen ten Dienste des *Ceur-Vorst van Trier* hadden laten uytgaan. Waar op de Magistraat, den *Ceur-Vorst* tot antwoord gaf; Dat dese Troupen buyten haar kennis en weten waren uytgetrokken, en dat sy hen sulks ook niet konden verhinderen, aangesien die niet hen, maar den *Keyser* toe-behoorden, die deselve altoos had onderhouden en betaalt.

De Koning tracht het geheele Aards-Stift en Bisdom *Trier* onder sijn geweld te brengen.

Als nu de *Koning van Vrankrijk* het geheele *Hertogdom Lottharingen*, de *Opper-* en *Neder-*ELSAS, nevens de Stad *Trier* ganschelijck vermeestert en onder sijn Geweld gebracht hadde, wende alle Middelen aan, om ook het geheele *Aards-Bisdom* onder sijne Heerschappye te krijgen; doch onder dit pretext, dat de Noodwendigheyd tot verzekering sijner Standen, en de Vergelding, van dat de *Ceurvorst*, Keyserlijke Bezetting in *Cobelens*, *Ehrenbreitstein*, en *Hermanstat* had gelegt, sulks vereyschten; ja de *Franssen* seyden opendlijk uyt, dat sy alles in 't Rijk souden trachten te veroveren en in te nemen, dat Keyserl: Volkeren tot Bezetting in hadde. Gelijk sy dan ook meest alle Steden, Sloten en Vestingen allesins door het geheele Aards-Bisdom weg genomen, en ten platten Lande alles onder Contributie gesteld hadden. Soo dat eyndelijk het geheele *Triers-Land*, onder de Macht en 't Geweld der *Franssen* wierd gebracht, uytgenomen de Stad *Cobelens* aan den *Rijn*, en aan de Mond van de *Moesel* gelegen, nevens d'onwinbare Kasteelen *Ehrenbreitstein* en *Hermanstein*, werwaards de *Ceur-Vorst* met sijn Hof-houding sich begaf, en naderhand op Keyserl: zijde bestandig bleef, willende geensins naar de harde Fransche Dreygementen noch der selver schoone Beloften luysteren, schoon de *Koning* hem presenteerde, met sijn geheele Leger en alle Krijgs-magt, uyt sijn Land te trekken, indien hem *Coblentz* en *Ehrenbreitstein* in handen wilde stellen, om dat na den Oorlog weder aan hem te restituëren.

Hy vertrekt uyt *Brysach* weder na *Nancy*,

Alwaar alles tot een wigtigen Aanslag doet prepareren.

Ondertusschen begaf sich de *Koning van Vrankrijk*, in den aanvang van *September*, uyt *Brysach* weder na *Nancy*, alwaar sich een tijd lang op hield, en aan verscheyde *Ambassadeurs* Audienty verleende. Den 14. deser deed *Reveue* van al sijn Troupen, waar by noch eenige, gelijk hier voor gemeld, uyt het Land van *Trier* quamen, prepareerende alles tot d'uytvoering van een wigtig Dessein.

Deſſein. Waar over verſcheyde ſpeculatien vielen, werwaards dit Deſſein gelden ſou: Eenige oordeelden, dat het op *Homburg* of *Bits* gemund was; te meer, om dat 'er vele Materialen tot *Nancy* wierden gebracht, om de Rotſen daar mede te breeken, en dat *Homburg* een Plaats was op Rotſen gelegen. Andere meenden, dat het *Straatsburg* of *Vryburg* in *Brisgaw* ſou gelden: en ook vele, het *Franſche Comté*; dewijl 'er wel 50000. ponden Buskruyt van *Verduyn*, en meenigte aarde Sakken van *Mets*, te *Nancy* waren gekomen. Tot dit ſelve Voornemen ſcheen ook wel de Komſt van *Duc d'Orleans* naar *Nancy* te ſtrekken, alwaar den 18. deſer aan quam, en van den *Koning* ſeer wel wierd onthaald; alſoo gereſolveerd was, hy, by ſijn *Majeſteyts* afweſen, aldaar het *Commando* ſoude voeren. Maar van dit voorgenomen Deſſein is in 't minſte niets gevolgt, verdwijnende allen toeſtel weder tot niet, het zy dat ſulks wierd verhindert door d'Avantage der *Keyſerſche Armée* op die van *Duc de Turenne* in het *Duytſche Rijk*; of dat eenige andere Oorzaken het ſelve heeft omverre geſtooten, ſulks bleef onbekent. Maar verdwijnd geheel tot Niet.

Wy keeren Ons weder na NEDERLAND, om, na ſijn *Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt* van daar na *Vrankrijk* geconvoyeert te hebben, te zien, wat zedert in ons *Vaderland* is voorgevallen.

Prins Condé ſich noch *in Vlaanderen* ophoudende, ſond Brieven aan ſijn *Koninklijke Majeſt:* met bericht, dat de *Spaanſen* ſich met *Vrankrijk* in Oorlog ſouden begeven, weshalven aan ſijn *Majeſteyt* verſocht, eenige oude Troupen Voet-volk te mogen erlangen, aangeſien ſijn nieuw-geworvene Volkeren, in val des Noods, geen behoorlijke Tegenweer ſouden konnen doen. Op deſe Tijding liet ſijn *Majeſteyt* aanſtonds ſijn voorgemelde Voornemen varen, reſolveerde ſijn Voet-volkeren aan *Prins Condé* te zenden, en ſelfs, op een wigtig Schrijven van *Monſr.* COLBERT, na PARIS te gaan; gelijk op den 20. deſer Maand *Septemb.* geſchiede, na een goede Bezetting binnen *Nancy* gelaten te hebben; arriveerende den 1. *Octob.* tot *St. Michiel*, alwaar onder 't geroep van, VIVE *le* ROY, blymoedig wierd ontfangen. Den 13. dito bevond ſich de *Koning* tot *Clichy*, daar de *Dauphin* en vele andere Grooten, ſijn *Majeſteyt* quamen begroeten en verwellekommen; waar na hy met deſelve noch dien eygen avond tot *Verſailles* arriveerde. Prins *Conde* verſoekt de *Koning* om Volk. De Koning komt tot *Verſailles*.

Midlerwijl was de Geld-kiſt in *Vrankrijk* ſeer gemindert, weshal-

In *Vrankrijk* is men op nieuwe Geldmiddelen bedagt.

halven men daar op allerley nieuwe Middelen was bedacht, om desselfs Vermeerdering weder te konnen uitvinden; waarom dan een Forme van gezegeld Papier op alle Acten van Justitie wierd gesteld, en door het Middel van wel 22. Nieuwe *Edicten*, allerhande practijken aangewend, om de Gemeenten het Geld af te persen, ten eynde de *Koning* sijnen aangevangen Oorlog tegen den *Vereenigde Staat* van *Nederland*, dies te beter mocht komen continuëren, gelijk hier voor in de Voortzetting der Fransche *Finantien* breeder is gemeld.

Tot *Montargis* ontstond ter selver tijd een Oproer, om dat men de Burgers met den Achste-penning te betalen, wilde belasten, daar sy tot noch toe daar van waren vry geweest; soo dat d'Inwoonders, de Pachters begonden doot te slaan; maar eindelijk wierden Soldaten derwaards gesonden, die d'Oproerigen gevangen namen, de Betaling deser achste Penning instelden, en alles weder in Stilte brachten.

Nu zullen ons uit *Vrankrijk* weder na *Holland* wenden, en daar bezien, wat sijn Hoogheid Heere *Prince van Orange* met sijn t'samen-vergadert Leger tot *Raamsdonck* voorder heeft geeffectueert.

Na *Prins Condé* met een tamelijk Leger van *Uitrecht* was opgebroken, en sich eerstelijk een tijd lang in de *Meyery van den Bosch* had opgehouden, is naderhand in de Quartieren van *Vlaanderen* gekomen; te welker tijd sijn Hoogheid *Prins van Orange* voor raadsaamst achte, iets Voordeeligs ten gemeene Beste van de *Nederlandsche Vereenigde Provincien*, tegens het Geweld der *Franssen* t'ondernemen; wijl sy nu geen suffisant Leger, tot Bescherming van hun Nederlandsche *Conquesten* by der hand hadden. Desen Aanslag en Resolutie was wel al over langen tijd vast gesteld; maar wijl d'Engelsche Vloot doemaals noch voor de Wal, en omtrent de Kusten van *Zeeland* lag, wierd sulks uitgesteld, tot'er tijd de Vlooten gesamentlijk Slaags souden geweest zijn; want men het Krijgs-volk aldaar by der hand moest houden, om de soo hart gedreygde Landing der *Engelsen*, waar van men soo seer geroepen en geroemt hadde, met aller Macht tegen te gaan en te verhinderen.

Sijn *Hoogheid* resolveert eenig notabel Dessein t'ondernemen;

Eindelijk dan de wederzijds Zee-Machten aan malkander geraakt, een seer wreeden Slag gelevert, en de VICTORIE soo glorieuslijk aan de zijde van den *Vereenigden Staat* gebleeven, dat de beyde Koninklijke Vlooten van *Vrankrijk* en *Engelland* uit de

Zee

Zee in hare Havenen wierden gejaagt, en daar op ook het Landings Desſein der *Engelſen* geheel in Rook was verdweenen; deelde ſijn Hoogheid Heer *Prince van Orange* Ordre uit, dat de Troupen langs de Zee-kuſten gelegen, ſich aanſtonds weder na het Gros des Legers tot *Raamsdonk* ſouden vervoegen; 't welk den 29. *Aug.* ſich ook begon te bewégen en op te bréken, werdende 7. Regimenten ingeſcheept, om door *Holland*, na de kuſt van *Vrieſland* overgevoert te werden, ten einde aldaar goede wacht, tegens den Inval der *Biſſchopſen* te houden; doch bequamen kort daar op een *Contra-patent*, om by *Amſterdam* en *Muyden* een nader beſcheyd af te wachten: dan eer deſe Ordre aanquam, waren deſe Volkeren reeds al uit geſcheept, en by *Amſterdam* op een Brugge van Vlotſchuyten, op den *Amſtel* gelegt; werdende voorders na de *Vecht* gevoert. Met het reſterende Gros van 't Leger quam ſijn Hoogheid van *Raamsdonk* door *Loon* op 't *Sandt*, en *Werkendam*, over de Brugge te *Hardinxvelt* en *Schoonhoven*, na *Alphen*; en van hier door *Ouderkerk* paſſeerende, wierd al dit Volk des Nachts op den 5. *Septemb.* in een ſchrikkelijk onweder, met ſchuyten over de *Vecht* in 't *Graveland* gezet; alwaar doen ter tijd 200. *Franſſen* ſich onthoudende, ſulks meenden te verhinderen; maar vonden ſich wel haaſt genootſaakt, het Haſe-pat te kieſen, en na een goet heen-komen te ſien, te meer, alſoo bevreeſt wierden, dat hen de Pas van elders mocht afgeſnéden werden, gelijk ſeer lichtelijk ſoude geſchied zijn, by aldien wat langer morgen-ſpraak gehouden hadden.

Waar toe verſcheyde Troupen na Holland afzend;

Sich met de Reſt van 't Leger, in 's Graveland begeeft,

Sijn Hoog-gemelde *Hoogheyd* dan, om ſijn Desſeyn te meer te ſecreteeren, en 't Oogwit van dien te beter uyt der Vyanden Gedachten te diverteeren, liet verſcheyde Uitleggers met Staatſche Volkeren op de *Maas* voor *Bommel* komen, dewelke dien ſelven Nacht ſoo hévig op de Stad ſchoten, dat 'er meer dan 40. Menſchen doot bleeven: desgelijks begaven ſich 1500. Staatſche Ruyters, dicht onder de Stad *Graaf*, om den *Franſſen* van die kant ook noch andere ſpeculatien in 't hooft te brengen.

En verſcheyde Krijgs liſten, tot diverteering der Franſſen doet gebruyken.

De *Hertog van Luxemburg* het Opbréken van ſijn Hoogheids Leger vernomen hebbende, quam aanſtonds met 5 à 6000. Man na *Tiel*, duchtende, dat het de *Graaf* of *Bommel* ſoude gelden, om daar mede gedachte Steden te ſecondeeren; maar ſedert vernemende, dat ſijn Hoogheids Leger ſich in 's *Graveland* had geposteert, quam weder na *Uitrecht*, daar hy groote Krijgs-Raad hield, die wel 2. uren lang duurde; waar na alle de Stukken

Gelijk dan Duc de Luxemb. ook opbrekende, 5 à 6000. Man na Tiel zend.

op de Wallen gebracht, en eenige hondert Man na *Breukelen* gesonden wierden. Dan eindelijk beducht, of het wel op *Naarden* mocht gemunt zijn, sond noch eenige Wagens met Provisie derwaards, doch wierden al t'samen door de Staatsche Volkeren opgevangen. Soo haast waren sijn Koninkl: Hoogheyd des *Princen van Oranjens* Voor-Troupen niet op 't harde Land, of de *Grave van Waldek* deed hen op 't Kerkhoff van *Loosdrecht*, *Anckeveen* en *Hilversum* posteeren. En sijn Hoog-gemelde Hoogheyd daar by gekomen, gaf den 6. *Septemb.* aan den Heer *Fariau* Ordre, met een Party Ruytery, de Stad *Naarden* te berennen; gelijk by den selve wierd ge-effectueert; waar op ook het geheele Gros van 't Leger volgde, 't welk met d'Auxiliare Troupen verseld, gesamentlijk in 25000. Man bestond. Ter selver tijd wierd allesins by opendlijk Placcaat, Vry-leger afgekundigt, ten eynde successivelijk notabele Quantiteyt van Vivres en andere Necessiteyten, soo tot onderhoud van de Militie, als voeragie voor de Paarden, sonder eenige Imposten te betalen, derwaards souden gevoert werden.

Sijn Hoogheyd doet *Naarden* Berennen.

Sijn Hoogheyd nam Quartier tot *Bussum*: en soo haast de Stad *Naarden* rontsom besloten was, wierden de *Circumvalatien* opgeworpen, de *Trencheen* en Loop-graven gemaakt, en de *Batteryen* verveerdigt, soo van de Water- als Land-zijde, waar toe het Geschut van *Amsterdam* wierd derwaards gebracht: zijnde de voornaamste Battery in 't Spaansche Quartier, op een plaats de *Galgenberg* genaamt; aan de Zee-kant waren twee Batterijen gesteld, die den 7. dito al hévig begonden te schieten.

Ook heftig beschieten,

Den 8. alle de Batteryen, door een byna ongelooflijke veerdigheyd, in volkomen perfectie gesteld, wierd seer hévig op de Stad gecanonneert met kogels van 18, 24, en 36. Pond yser; 't welk gedurende het Beleg, altoos nacht en dach continueerde; waar op die van binnen somtijds maar flaautjes antwoorden; wijl sy geen swaar Geschut, en maar 19. Stukken in getal daar binnen hadden, waar van noch verscheyde onbruykbaar waren; soo dat de Loopgraven van buyten dies te bequamer konden voortgezet werden. 't Guarnisoen daar binnen, bestond uyt 800. Switsers, 180. Paarden, 15. Compagnien van *Duc de Turennes* Regiment, 16. Comp. van *Navarre*, 16. Comp. van *Normandyen*, en 18. Comp. van *la Mothe*, t'samen 2930. Man sterk; dewelke sich van buyten soo furieus aangetast siende, sochten met Vuur en lichtende Lantaarnen van den Toorn, aan de hare van buyten, den Nood van binnen bekent te maken; maar dees Lantaarnen wierden tot

drie-

driemaal na malkander van boven-neder geschooten : soo dat al hun aangewende vlijt, hen geensins konde conserveeren. Want schoon de *Hertog van Luxemburg* uyt de geconquesteerde Steden, een Leger van over de 10000. Man sterk tot *Zeyst* by malkander vergaderde, in meening, de Stad *Naarden* daar mede te secoureeren of geheelijk t'ontzetten, na dat noch 4. Regimenten Paarden van den *Bisschop van Munster* daar by waren gekomen, te weten, dat van *Hel*, *Westerholt*, *Masbag*, en *Graaf Roys*, die in haar doortrekken, de Stad *Harderwijk* ten deelen uytplunderden, en een party Huysen in d'Assche leyden; Soo dorst echter gedachte *Hertog* niet wagen, een Proef van dese Ontzetting te doen, schoon soo hard gedreygt hadde, het Leger van sijn Hoogheyt te willen komen opslaan, dat selfs al den 7. deses omtrent de middag een gerugt in des Princen Leger quam, als of de Vyand ten dien eynde al in aantogt was. Waar op de Staatsche Ruyters sich seer veerdig te paard begevende, wierd 'er niets anders als een loosen Alarm vernomen, de *Franssen* niet dervende aankomen; maar vertoonde sich alleenlijk een Party van 1000. Ruyters, onder de Graven *Gassion* en *de Raire*, komende om sijn Hoogheydts Leger te recognosseeren: maar gewaar werdende, dat het selve soo wel op sijn Hoede, en des selfs Ruytery al te paard gezeten was, gingen wel haast door, en verborgen sich onder een Bosch in *Embuscade*.

Luxemburg raapt een Leger van over 10000. Man te samen, om *Naarden* t'ontzetten.

Maar derft niet aankomen.

Dus geviel 't, dat als den 9. deses *Baron de Trukses* met omtrent 300. Paarden van sijn Hoogheyds Leger was uytgereden, om te recognosseeren, hy een Party van omtrent 100. Vyandelijke Ruyters by *Amersfoort* aantrof, dien hy na eenige tegenweer, geheel in route sloeg: maar weder keerende, passeerde voorby dese Fransche *Embuscade*, waar uyt de *Franssen* sich doen aanstonds vertoonden, soo dat *Baron de Trukses* hier moest doorslaan, of gevangen blijven, alsoo hy door dese *Franssen* van alle kanten omcingelt was, en hévig overvallen wierd. Waar op dan met een dappere Manhaftigheyd resolveerde, door te bréken, slaande een goet gedeelte van dese Troup ter neer: maar de *Franssen* te sterk, krégen goet getal van d'onsen gevangen, en veel andere, die het met de Doot moesten betalen; waar onder ook den Ritmeester *Heemskerk* bleef; dat een wakker Soldaat gedurende sijn tijd was geweest: ook wierd den *Baron de Trukses* selfs mede gequetst. Echter sloeg noch een party van d'onsen daar door, brengende eenige Fransche Gevangenen in 't Leger,

Tusschen de *Franssen* en *Staatschen* vallen eenige Schermutselen voor.

 alwaar

alwaar de Ruytery aanſtonds te paard ſprong, om den Vyand te vervolgen; dan had ſich al door gemaakt.

De *Franſſen* doen een Uytval, maar van weynig effect.

Des Nachts tuſſchen den 9. en 10. deſes, deden de *Franſſen* uit *Naarden* een Uytval, doch was van kleyn effect; wijl d'Uytvallers ſoodanig wierden ontfangen, dat wel haaſt, met nalating van eenige Dooden, en goet getal Gevangenen, weder te rug deynsden, en ſich binnen begaven; werdende onder de Gevangenen ook gevonden een Ritmeeſter, die met het Geld van deſen STAAT, tot den *Vyand* was over geloopen, en gequetſt zijnde, wierd in Hechtenis naar *Amſterdam* geſonden. Den 10. dito waren de *Spaanſſen* met hun Approches reeds tot dicht aan de Gracht van t' Contreſcarp genadert, niet tegenſtaande de Belegerden dach en nacht geweldig chargeerden met musquetten, alſoo hun Kanon meeſt reddeloos was geſchooten. Aan d'ander zijde van de Stad wierden de Loopgraven, door de Staatſche Volkeren, met geen minder vlijt voortgezet, meenende deſelve ook tot aan de Contreſcarpen te brengen, om dies te bedekter te naderen, en ſoo te minder Volk te verlieſen: maar

d'*Agourto* vind raadſaam, het Contreſcarp, t'attacqueeren.

Don Franciſco d'Agourto, Lt. Generaal van de Spaanſche Cavaillery, (die de Troupen, ſoo ons door ſijn *Catholijke Majeſteyt*, volgens het Verbond tuſſchen deſelve en den *Vereenigde Staat* opgericht, waren te Hulp geſonden, commandeerde) was van gevoele, dat men geen tijd behoorde te verlieſen, en de Vyanden geen gelegendheyd te geven, om door Uytvallen onſe Werken te konnen verachteren; wijl men uyt het gedurig ſchieten met Musquetten wel kon ſien, dat ſeer ſterk daar binnen waren; en dat de Belegerden in dier voegen hunne Belegeraars ſlepen houdende, eyndelijk ontzet mogten werden door den *Hertog van Luxemburg*, die met een redelijk Leger, maar ontrent 3. Mijlen van hen aflag: willende dierhalven den Vyand geen occaſie gegeven hebben, om ſijn kragten te mogen beproeven; maar dat veel liever door een kloekmoedige Dapperheyd der Belegeraars, hem een ſchrik en vrees ſou aangejaagt werden: derhalven behoorde men de Plaats met alle Geweld te beſpringen; de Contreſcarpen, waar van ſy bedekt wierden, aan te taſten; en deſelve innemende, den Belegerden ſoodanig binnen in de Plaats te beſluyten, dat geen Middel mogten vinden, om eenige Uytvallen op de Belegeraars te doen. Schoon deſelve al ſoo dicht genadert, dat bequaam met die van binnen hadden konnen ſpreken, bleven echter de Belegerden ſich even hardnekkig defen-

De Belegerden defendéren ſich van den Tooren;

deeren ; en in plaats van op de Wallen te ſtaan , begaven ſich op den Tooren, waar uyt ſy geweldig met Musquetten ſchooten,en daar door ſommige Soldaten in de Loopgraven troffen. Dan deſe Toorn-wachters wierden wel haaſt onverwacht, door twee 36. Ponders , daar uyt gedreven , als werdende daar ſoodanig begroet , dat een groot gedeelte des Toorns van boven neder quam , daar onder een Vader en Soon wierden doot gepletterd.

Maar werden haaſt daar van gedreeven.

De voor verhaalde Redenen van *Don d'Agourto* , door den *Graaf van Waldek* geapprobeert , en ſijn Hoogheyd *Prince van Oranjen* voorgedragen , die deſelve wel overwegende , nevens d'andere Generaals Perſoonen reſolveerde, des Nachts daar aan, den 11. deſes, het *Contreſcarp* van twee zijden te beſpringen, en met eenen het *Ravelijn*, liggende voor de Huiſer-poort , te beſtormen ; te meer, alſoo men verwittigt was, dat ſy voorgenomen hadden , den anderen dach daar aan met 500. Man, onder 4. Capiteins en een Comp. Granadiers een Uytval te doen. Den avond dan gekomen, en alles tot d'Attaque verveerdigt, wierd den *Marquis de Wargnies*, die doenmaals de Wacht moeſt hebben , gecommandeert , met ſijn Regiment , deſe Aſſault , nevens den Heer *Rhijngraaf* , met het Regiment van *Coll. Palm* t'ondernemen. Den geſeyden *Marquis* dan gevolgt van den Heer *Graaf van Tilly*, ſijn *Lt. Collonel*, ſijn *Majoor*, en alle ſijn andere Capiteyns aan d'eene kant ; en de Heer *Coll. Palm* van d'ander ſijde, met de Compagnien van ſijn Regiment Mariniers , dien hy in 't Leger had ; gevolgt van al ſijn Officiers, en ondersteunt door het half Regiment van den heer Coll. *Wée* , vielen dus ontrent ten 11. uren des Nachts met groote hevigheyd, op het Contreſcarp aan, alwaar ſy dan een dichten Hagel van Musquet-kogels ontmoetende, echter daar op indrongen, de Paliſſaden afkapten , en goede Opening maakten , waar door ſeer kloekmoedig met den Dégen in de Vuyſt, voort-drongen, werdende dus eyndelijk , na drie urens dappere Wederſtand, daar van Meeſter, als ook van 't *Ravelijn* , zijnde de *Lt: Coll: Blanche*, Cap. *Spangen* , nevens noch 2. andere Capiteins onder de *Spaanſen*, eerſtelijk op 't *Contreſcarp* geraakt , en voorts van al de reſt gevolgt , die dan geſamentlijk met ſulken Furie avanceerden , dat de Belegerden ſich genootſaakt vonden , ſeer confuſelijk te retireeren : waar op de *Staatſchen* ſoo verwoedentlijk aan liepen , dat wel mede nevens den Vyand in de Stad ſouden geraakt hebben,

Men reſolveert het *Contreſcarp* te beſtormen:

't Welk dapper geeffectueert, en nevens een *Ravelin* vermeeſtert werd.

ben, indien hun al te groote Furie hen niet in disordere had gebracht; want de *Franſſen* deſen geheele Nacht ſlechte wacht op de Wal hielden. In deſe Attaque bleef Cap. *Ladder*; en Coll. *Palm*, nevens *Soutelande* wierden gequetſt, doch het getal dooden der gemeene Soldaten was aan de ſijde der Geattaqueerden grooter, dan aan die der Attaquanten. Maar de *Franſſen* eenige disordre onder die van buyten bemerkende, quamen met een meerder Macht daar op aanzetten, ſoo dat de Belegeraars ſich tot op het Contreſcarp moeſten retireeren, alwaar ſy voor 't aankomen van den dach, een Logement verveerdigt hadden.

Alles werd verveerdigt, om een algemeene Storm te doen:

De Belegerden hun Contreſcarp verlooren, en des morgens ſiende, dat die van buyten ſich daar op wel bedekt hadden, verſochten een *Stilſtand van Wapenen:* maar wijl ſulks alleen was, om hun Dooden weg te halen, wilde de Heer *d'Agourto* daar toe niet conſenteeren, maar liet noch geduurig van de Batterijen op de Wallen ſpeelen, gelijk tot noch toe onophoudelijk was geſchied; waar door de Wallen geweldig beſchaadigt waren. De Heer *Rhijngraaf* deed van d'ander ſijde even desgelijks; ſoo dat men de Borſt-weeringen van de Plaats geheel plat begon te ſchieten, om eenige uren daar na, den algemeenen Storm t'ondernemen; ten welken einde men ook veel Takkeboſſen en andere Gereedſchappen begon aan te brengen, en de Grachten te vullen: ondertuſſchen liet ſijn Hoogheid door het geheele Leger een Gebed doen, om God Almachtig een goet *Succes* tot deſen algemeenen Aanval af te bidden. 't Welk de Belegerden merkende, gaven het Teken van te willen parlementéren, latende hen alle ſonder Geweer bloot op de Wallen ſien; en verſochten, aan 't Quartier van den Heer *Marquis van Wargnies*, met den Heer d'*Agourto te ſpreken*; dewelke in de *Trencheen* zijnde, daar hy byna geduurende al den tijd der Belegering naaulijks was uitgewéken, vertoonde ſich aan die van de Stad; en verſtaande, dat ſy eyſchten te Capituleeren, heeft ſijn Hoogheid ſulks doen bekent maken.

Sijn Hoogheid door 't geheele Leger een Gebed tot God latende doen, preſenteeren de Belegerden t'accordeeren.

d'*Oſtagiers*, die wegens de Belegerden quamen, waren, de *Marquis de Laurier*, Veld-Marſchalk over de Ruytery; de Heer *dela Mothe*, Commandant over 't Regiment van *Navarre*, en de *Majoor* van 't ſelve Regiment, komende uit de Stad tot den Heer d' *Agourto:* De Heer *de Leau*, Coll. van een Regiment voet-volk onder ſijn Hoogheids Leger, nevens den *Graaf van Tilly*, Lt. Coll. van den Heer *Marquis de Wargnies*,

gnies, en de Heer *de Francq*, Cap. onder het selfde Regiment gingen binnen de Plaats. Waar op de Heer *d'Agourto* met sijn *Ostagiers* na sijn Hoogheid *Prins van Oranjen* ging, die haar met alle Vriendelijkheid ontfing; en na deselve aan-gehoort te hebben, wierden door den Heer *d'Agourto* in sijn Tent geleyd, daar hy hen met soo heerlijken Middagmaal onthaalde, als in soodanigen val hadden konnen wenschen. Het Verdrag gemaakt, bragt de *Majoor* van de Plaats het selve tegens den avond, door de Belegerden getékent, in 't Leger; en sijn Hoogheid het selve mede hebbende doen ondertékenen, gaf den Gouverneur in de Stad daar van bericht; die sulks ook geaccepteerd hebbende, nam de Heer *Marquis de Wargnies* daar op een Poort in bezetting; desgelijks ook de Heer *Rhijngraaf* een Bolwerck. Het Accoord werd gemaakt.

Aan die van de Stad was veraccordeert, dat met volle Bagagie en Wapenen, met vliegende Vaandelen, slaande Trommelen, brandende Lonten, volle Geweer, en 2. Stukken Geschut souden uittrekken; gelijk op den 13. deses geschiede, onder de Toesicht van den Heer *Rhijngraaf* en den Gouverneur *du Pas*; doch al vorens dede sijn Hoogheid de *Franssen* betalen, al het gene dat sy aan de Borgers schuldig waren; selfs een *Fransman*, met een Paard van sijn Weerd, meenende door te gaan, moest op aanklagte, het selve aanstonds weder geven. Des middags ten een uren geschiede d'Uittocht in deser voegen: En de Bezetting trekt uit.

Eerst quam een Spaansche Ketel-Trom, met 1. Compagny Spaansche Paarden, om de *Franssen* te convoyéren.

Toen volgden 50. Wagens met Bagagie. 30. Wagens met Siecken en Gequetsten.

2. Stukken Geschut, waar van d'een bleef leggen, alsoo d'Affuyt brak.

Eenige Vrouwen te paard.

Een Carmeliter Monnik te paard.

Een aardig overdekt Bedde, met een gequetst Officier, van 2. Muyl-Ezels gedragen.

Een Compagny Ruyters.

De Heer *du Pas*, gewesen *Gouverneur* van *Naarden*.

De *Commandant* van de *Switsers*.

4. Compagnien *Switsers*.

De Fransche Infantery, 2000. Man sterk.

2. Compagny Ruyters.

Dit Guarnisoen uittrekkende, heeft den weg na *Aarnhem* geno-

genomen, werdende door eenige van ſijn Hoogheids Ruytery geconvoyeert; zijnde ook geduurende dees Uittocht, het geheele Leger in Ordre op de been, en ider naar ſijn behoore gerangeert. *Monſr. du Pas, Gouverneur in Naarden* voor de *Franſſen* geweeſt, ſijn Hoogheid voorby paſſeerende, ſalueerde den ſelve ſeer civil; en men ſeyde, dat hy geſegt had, *dat beſondere Redenen gehad hadde, om de Plaats ſoo vroeg over te geven:* Want het ſcheen voor yder wonderlijk, dat ſoo een ſterke Plaats, met ſoo hooge aarde Wallen verſien, in ſoo korten tijd wierd overgegeven; wijl deſelve door de *Franſſen* geweldig was gefortificeert geworden, zijnde met een goede Circumvallatie en andere Sterkten ſoo wel verſterkt, dat naar advenand byna ſoo conſiderabel als de Stad *Maſtricht* kon gerekent werden, hebbende noch geen gebrek aan eenig ding, en zijnde wel omtrent 3000. Man tot Bezetting daar binnen; nadien wel 2700. Man geſond daar uit trok. En wijl ſoo ſterk daar binnen waren, hadden lichtelijk noch een Storm konnen uitſtaan; maar mogelijk heeft de Tweedracht tuſſchen den *Franſſen* en *Switſeren* een oorzaak geweeſt, van de Plaats ſoo haaſtelijk op te geven. In 't uittrekken was de Heer *Rhijngraaf* voor de Poort; en de Staatſche Officiers wetende, dat 'er vele van hunne Soldaten waren overgeloopen, die ſedert eenige Maanden by den Vyand hadden Dienſt genomen, ſloegen naau acht op alle die voorby trokken, en vonden ontrent 25. ſoodanige als Gequetſten onder de Siecken leggen, desgelijks noch 6 of 8 onder de Bagagie gepakt, die ſy na ſich namen, om deſelve naar merite te ſtraffen; gelijk dan naderhand eenige geharquebuſeert, en ſommige andere gepardonneert wierden.

De Belegerden hebben meer Volk, dan de Belegeraars verlooren.

In deſe Belegering waren van ſijn Hoogheids Volkeren, in 't geheel 100. Dooden, en omtrent 200. Gequetſten: Waar tegens de *Franſſen* een veel grooter getal hebben laten zitten. Echter is 't wonder, dat 'er in een Belegering meer van binnen, dan van buyten blijven. Behalvens de gequetſte Officiers in 't Contreſcarp, waar van hier voor geſeyt, waren noch aan de ſijde der Belegeraards gequetſt, *Don Barnardo de Sermiento*, den *Baron de Salins*, Lt. Coll. van *Vaudemonds* Regiment, 2. Soons van den Coll. *Palm*. en Cap. de *Wit*.

d'Officiers der Attaquanten hebben ſich byſonder wel gequéten.

Alle d'Officiers der Attaquanten hadden ſich in dit Beleg ſeer wel gequéten, voornamentlijk de Heer Coll. *Palm*, die ook in ſijn Schouder wierd gequetſt. Desgelijks kan de Dapperheid der

Spaanſen

Spaansen, in dese Attaque bewesen, niet loffelijk genoeg beroemt werden; en selfs had sijn Hoogheid sich overal begeven, soo in de Loopgraven, als Batteryen, en andersints, geenig gevaar ontsiende, sparende sich selven niet meer dan een der minste Krijgs-Lieden; om een yder door sijn dapper Exempel aan te moedigen. Voorts hebben in heel dit Beleg onsterflijke Eeren behaalt, de Heer *Graaf van Waldek*, en *Don Francisco d'Agourto*, door hun onvermoeijelijken arbeyd, en hoog wijs Beleyd. De Heer *Rhijngraaf* heeft sich selven nergens gespaart; gelijk mede niet de *Graaf van Styrum*, die 's morgens daar aan met sijn Regiment in de Stad is getrokken.

Den 14. sijn *Koninkl: Hoogheid* selfs binnen *Naarden* komende, wierd van de Magistraat en Borgery, met besonder bewijs van Blijdschap ontfangen. 's Anderen daags wierden de Spaansche Officieren, die sich seer loffelijk hadden gequéten, heerlijk in dese Stad getracteert; nevens welke den Coll. *Palm* bysonder wierd geroemt, die met sijn Regiment het Contrescarp eerst had overweldigt, en noch wel drie uren vocht, na dat sijn arm door een Granaad was gequetst geworden. Daar quamen eenige Gedeputeerden uit den *Haag*, en onder deselve de Heer *Raad-Pensionaris* FAGEL, om nevens andere Saken, sijn Hoogheid mede te congratuleren, over 't Veroveren deser Stad; wijl dese Verovering, van groote importantie voor den STAAT wierd gehouden; en om met den anderen te delibereren over het verder Employ van 't Leger, dat noch met eenige duysent Man stond versterkt te worden. De Land-lieden wierden rontom opontboden, om de gemaakte Wercken om *Naarden* te slechten, en de verbrokene Fortificatie der Stad te repareeren; 't gene terstond aangevangen, en met groote vaardigheid voltrokken wierd. Sijn Hoogheid voorts op alles goede Ordre stellende, beval den *Graaf Koningsmark* het Gouvernement, en Coll. *Stokheym* bleef als Commandeur. Den 16. dito wierd alle Ruyters en Soldaten gelast, sich voor eenige dagen te proviandéren, en tot den Marsch gereed te houden.

Sijn Hoogheid trekt in *Naarden*.

Steld op alles goede Ordre,

Maar wanneer men nu dacht, dat met 's Lands Leger iets verder op de *Velaw* sou uitgerecht werden, kregen de Spaansche Troupen ordre, sich weder na *Braband* te begeven; waar na toe ook een party Staatsche Volkeren trokken, om aldaar een Leger te formeeren: en sijn Hoogheit reysde na den *Haag*, alwaar een algemeene *Dank-dach*, over dese notabele Overwinnig wierd

En begeeft sich weder na den Haag,

uitgeschreven. Doch de *Franssen*, wegens dit Overgeven van *Naarden* seer t'onvreden, weeten de Schuld d'een d'ander; maar het meeste wierd den gewesen Gouverneur *du Pas* te last gelegt, die daar over ook in arrest wierd gehouden. Dan, heeft sich selven, door een uitgegeven *Memorie* van alle Lasteringen gesocht te suyveren; zijnde dit volgende, de Substantie van sijn *Relaas:*

Franschen Gouv. *du Pas* ontschuldigt sich, wegens d'ylige Overgeving van *Naarden*.

Na hy verhaalt heeft, dat van sijn 14. jaar af, in Dienst van de *Fransche Kroon* is geweest, en wat Tochten en Slagen al heeft uitgestaan, komt tot het Gouvernement van *Naarden*, waar in hy van de *Koning* was gesteld, na die Plaats soo klakkeloos verovert te hebben, en segt: Sijn *Majesteyt* leyde terstond daar binnen 19. Comp. uit het eerste Battaillion van *Turenne* en 6. Vaandels van des *Konings* Regiment. De Stad was in sulken slechten Toestand, dat hy *du Pas*, voor 't verloop van acht dagen, deselve moest doen versterken, om voor het aangrijpen der Vyanden te konnen bevrijd zijn. Alles was daar in dis-ordre, de Doornhage hier en daar gebroken, en de Wallen soodanig afgeworpen, dat aan veel plaatsen een Man te paard daar lichtelijk kon tegen op-rijden; de Borstwéring had geen dikte, zijnde soo laag dat naaulijks tot aan de middel quam; d'ingangen der Burgwallen en Grachten, die op de Stads Grachten uitquamen, waren sonder Ketenen of Boomen, zijnde niets om derselver ingang te verhinderen, soo dat *Naarden* genoegsaam een open Vlek was; weshalven *du Pas* sich had genoodzaakt gevonden, alles naar behooren te doen repareeren en Fortificeeren, te meer, alsoo *Duc de Rochefort*, die sich doemaals tot *Uitrecht* onthield, en het Gesach over d'omleggende Landen hadde, sulks seer dienstig achte. Voorders deed *du Pas* bericht, hoe de Buiten-werken, door den Ingenieur *Chasserac*, niet behoorlijker Forme waren ge-ordonneert; en als hy *du Pas* sich daar tegens opposeerde, en met veel Reden betoonde, dat het alles, tot bequame Defencie der Plaats, in een meerder securiteyt en grooter Force moest begrepen zijn; hem daar op ge-antwoord was, geen ander Ordre te hebben. In diervoegen het kennelijk was, dat voorn: *Ingenieur*, om plasdanken te behalen, het niet als op het Spaaren aangelegt, en daar door de Securiteyt van de Plaats verwaarloost hadde, etz.

Klagende dat niet behoorlijk gefortificeert was,

Verhaalt der selver Constitutie;

Komende tot de Beschrijving van de Plaats, segt hy: Dat deselve in een seer open Landsdouwe is gelegen, hebbende ter

rech-

rechter hand de *Zuyder-Zee*, daar omtrent 800. ſchreden van gelegen, en de Vlakte aan de ſlinker zijde. Men had rondſom veel Geboomt, Tuynen, en Speelhuyſen, die Heer *du Pas* genoodzaakt wierd, te doen af-werpen; gelijk ook alle Hoogtens, die te na mogten ſtaan. Hier op volgde het Beleg, waar van hy bericht aan *Duc de Luxemburg* doende, quam na 4. uren te voorſchijn: maar die, ſchoon den Vyand gepoſteert, en ſich verſterken ſach, ſou, na een weinig bedenkings geſegt hebben: *Over twee à drie dagen koom ik hier noch tijds genoeg.*

De *Prins van Oranjen* dan voor de ſtad gelegert, had wel 19. à 20000. Man Hollandſche Troupen onder ſich, waar by d'*Augourto* noch met 6000. *Spanjaarden* quam: en hoewel ſijn Hoogheid de ſwakheid van de Plaats wel kende, was echter, wegens de Naburigheid van *Uitrecht*, ſoo beducht, dat hy, uit vreeſe van te miſſen, deſelve met een Oorlogs-Macht van 25000. Man quam aantaſten, beginnende die aanſtonds met 40. Stukken Geſchut van 12 tot 48. ponders, op het hévigſte te beſchieten, ſelfs wel 2. dagen voor het openen der *Trencheen.* En het ruïneeren was ſoo groot, dat binnen weinig uren tijds de Poorten onder de voet, en groot gedeelten der Wallen tot ſtof had geſchoten. Ondertuſſchen wende de Gouverneur *du Pas* alle mogelijke vlijd aan, om het geruïneerde en 't omvergeſchotene weder te herſtellen; de Paliſſaden, die gedurig weg wierden geſchoten, weder te herplanten; de Breſſen te repareeren; en de Poorten, die door 't gedruys van 't ſwaar Kanon, byna geheel verplettert lagen, met Meſt op te vullen; doende voorts alles wat een vailjant Soldaat in ſijn Commande te doen ſtaat; hoewel niet meer dan 13 Stukken geſchut, waar van noch 3. onbruykbaar, binnen de Stad had, en al de reſt ook wel haaſt onbequaam, en door de Belegeraards omver geſchooten wierd.

Hoe machtig ſijn Hoogheid daar voor quam.

De Vyand dan des Nachts tuſſchen 8 en 9. *Sept.* ſijn *Trencheen* openende, waren den tweeden volgende nacht tot op 150. ſchreden aan den voet van 't *Glacis* geavanceert; waar op die van binnen 2. Uytvallen deden; gelijk hy *du Pas* noch meer andere had laten doen. Maar des nachts, alſoo men over dag nergens konde uytkomen, ſonder van de Vyanden ondekt te zijn, als hebbende hun Ruytery altoos aan 't eynde der *Trencheen*, waren altoos in ſtaat, om den Belegerden den Weg af te ſnijden; zijnde daar-en-boven d'*Aproches* van de *Hollanders* ſoodanig voor hun groote *Places d'Armes* verzékert, en hare Communicatie-Linien van

Wat Progreſſie de ſelve doet.

gelijke hoogten met de Stad, dat hun Geschut van buyten hooger, als dat van binnen lag, sonder noch te seggen, dat op den 2. dach, na 't openen der *Trencheen*, de *Barriere* van de Bedekte Weg, daar d'eenigste Poort om uyt te vallen was, door des Vyands Geschut geheel wierd weg genomen; soo dat men genoodzaakt was, daar een Dek-werk te maken, om de Poort van de Halve-Maan te dekken. Boven dien was de Gouverneur genoodzaakt, sijn Troupen te spaaren, sonder acht op sijn eygen Behoudenis te slaan. Des nachts tusschen den 11 en 12. waren de *Staatschen* noch wijd genoeg van den Bedekte-Weg af, om te doen gelooven, dat sy daar niet soo haast souden trachten in te zijn; echter vertoefden sy niet een oogenblik, na de Gouverneur daar was uytgegaan, een Aanval daar op te doen; brengende noch 200. Man tot versterking, boven de 400. die daar ordinary quamen, ter selver tijd als *du Pas* noodwendig sich in de Stad moest begeven, om te sien, of de Poort van de halve-Maan aan de Zee wel wierd gestopt; desgelijks ook d'Uytrechtsche Poort, als zijnde een hoogst-vereysche zaak, dat deselve gestopt wierden, wijl men over dach, door het gedurig Kanonneeren van den Vyand, daar aan niet werken konde.

En hoe groote Onsteltenis sulx onder de sijnen baart.

Op het Alarms gerucht, begaf sich na 't Bolwerk van 't Magazijn, en de halve-Maan aan de Zee; ordonneerende, dapper Vuur te geven: Vervolgens aan de valsche Poort komende, om na den Bedekte Weg te gaan, bevond die door sijn Soldaten schelmachtig verlaaten, zijnde een soodanige Schrick en Angst onder hen, dat sy hare Wapenen hadden weg-geworpen, sonder naar hunne Bevelhebbers te luysteren; soekende niet anders dan in groote Confusie weg te geraken. Hoewel nu de Gouverneur alle vlijd aanwende, om hen by malkander te krijgen, kon echter sulks niet te wege brengen, zijnde soo groote Verslagentheyd onder het Volk, dat hen door de Donkerheyd van de Nacht sochten te verbergen; hoorende, noch naar Bevel harer Oversten, noch naar het Alarm-luyden van de Klok. Den dach aanbrekende, vond men dese Verbaastheyd noch grooter, soo dat de Gouverneur daar over aan de Bevelhebberen klaagde, sendende een *Majoor*, en *d'Ayde-Majoor*, nevens eenige *Sergeanten*, om de Soldaaten te dwingen, weder te komen; 't welck niet spoedig genoeg na behooren ge-effectueert werdende, vond de Gouverneur sich gedwongen, de Vergadering te doen slaan, niet weynig t'onvreden over de quade Genegendheyd van sijn Volk;

Volk; als vindende onmogelijk, om weder na den Bedekte-Weg te keeren; Want hebbende geen 300. Man konnen te samen krijgen, was het tegen alle reden, sulks t'onderstaan, aangesien de Vyand daar reeds al gelogeert zijnde, het seer te vreesen stond, indien hy met soo weynig, en dus onwillig Volk, daar weder aanquam, met seer geringe moeyte weder te rug soude gedreven, of ellendig in de loop gebleven zijn, en mogelijck de Vyand met dese Confusie lichtelijk tot binnen de Stad mede ingedrongen hebben.

Ondertusschen had *Duc de Luxemburg* binnen *Vytrecht* Krijgsraad gehouden, daar men verscheyde Meeningen op het Tapijt bracht, zijnde *Graaf de Sault* van gevoelen, dat men de Plaats moest te hulp komen, hoe weynig hen ook daar aan gelegen was; wijl het sonder Bystand onmogelijk was, die te beschermen. Echter de Gouverneur geen Ontzet noch Secours vernemende, en sich door de Post, die de Vyanden op het Contrescarp gemaakt hadden, seer gedrukt vindende, in aanmerking dat sijn Volk weynig in getal, seer onwillig, en verzaagt waren, en dienvolgens onmogelijk niet veel Attacquen, noch algemeene Stormen uytharden konde, hebbende meer dan 700. Siecken, en 300. Dooden en Gequetsten, ook geen Musquetten en weynig Voorraad van Kruyt meer voorhanden; konnende boven dien, de Vyand lichtelijk de Grachten passeeren, als zijnde op veel plaatsen maar 2 à 3. voet Water daar in; konnende een Kanonschoot alles verbrijselen, wijl de Fortificatie op een zandige gront gevest lag; soo dat de Vyand door een gemeenen Aanval sich lichtelijk Meester van de Plaats konde maken; en noch andere diergelijke Beweeg-redenen meer; Dewelke al t'samen door de Gouverneur *du Pas*, en den geheelen *Krijgs-raad* wel overwogen zijnde, wierd absolut voor raadsaamst, en tot sijn *Majesteyts* meeste avantagie ge-oordeelt, dat men tot *Capitulatie* soude resolveeren, liever dan soo een ongelegen Plaats noch langer te willen met soo slecht Behulp verdedigen, tegens een soo groote Macht, om sijn *Majesteyts* Troupen, soo wel als de Plaats in uyterste gevaar te stellen. Waar op dan den 12. *September* de Capitulatie sijn Voortgang kreeg, en des anderen daags het Garnisoen uit trok. Dus gaan wy weder tot onse ordinary Verhandeling voort.

Waar op geen Ontzet noch Secours bekomende,

Resolveert tot de Capitulatie.

Terwijl sijn Hoogheyd NAARDEN had belegert, wierd uyt alle Hollandsche Steden de Burgers geordonneert, uyt te trek-

trekken, tot een getal van 8000. Man, die in de Frontieren souden geleyd, en de Soldaten daar uyt genomen werden, om het Leger daar mede te versterken; doch na de Verovering deser Plaats, zijn deselve Ordres ingetrokken, en de Borgers weder gedimitteert. En wijl 'er nu een nader ALLIANCIE tusschen *Spanjen* en desen *Staat* was geslooten, wierd een party van 't Staaten Leger na den Brabandschen Bodem gevoert, om sich daar met eenige Spaansche Troupen te conjungeeren, en gesamentlijk een merkelijk Desseyn t'ondernemen; bestaande dit Leger effectivelijk in 6000. Ruyters, 1500. Dragonders, en 2500. Voetknechten, over welke, als mede over d'andere Auxiliare Troupen, sijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, GENERALISSIMUS soude zijn. Onderwijl bleef *Graaf Waldek* met 6. Regimenten Paarden, en alle d'Infantery hier in *Holland*, om de Militaire Affaires waar te nemen; doch, wijl sijn Hoogheyd noch eenigen tijd in den *Haag* moest verblijven, vertrok gemelte Graaf eerst na *Vriesland*, om daar met *Prins Maurits*, en den Generaal *Rabenhooft* t'abouchceren; soo men meende, over *Couvorden*, 't geen door 't Water geweldig wierd geincommodeert. Om 't selve t'ontzetten, verstond men, dat de Heer *Rabenhooft* 47. Compagnien versamelde, waar by sich noch 4000. Man uyt *Vriesland*, en 8. Regimenten uyt *Holland* souden vervoegen. Na gehouden Conferentie deser 3. Generaals Persoonen, vertrok *Graaf van Waldek*, onder 't losbranden van 't Kanon, weder na *Holland*; doch had het Ongeluk, dat onder-weeg in 't water viel, waar door wat onpasselijk wierd; maar weder in 't korte tot voorige Gesondheyd geraakte.

In Braband werd een Leger van Spaanschen en Staatschen geformeert:

Na dat nu alle den Treyn en Bagagie van sijn Hoogheyd veerdig was, is den 29. *Septemb.* na *Rosendaal* vertrokken, in geselschap van den Heer *Rhijngraaf*, en veel andere voorname Heeren. En wierd nu sijn Hoog gemelde Hoogheyd van 't Huys *Oostenryk*, *Spanjen*, &c. met den Titul van *Son Altesse Royale*, of KONINKLYKE HOOGHEYD geadoreert.

Werwaards sijn Hoogheyd sich begeeft.

Tot *Naarden* begon sich alles te schikken, om de voorgaande fleur in 't kort daar weder te doen sien herleeven, werdende vlijtig gearbeyd om alles wat beschaadigt was, te repareeren, en voornamentlijk 't gene tot Verzékering der Stad diende. Na de Verovering deser Plaats vond men daar noch voor 6. Weken *Vivres*, namentlijk 172040. pont Meel, half Rogge en half Taruw, noch 20. Last Rogge, 5. Last Erweten, en andere Levens-

Hoe grooten Voorraat in *Naarden*, na dessels Verovering wierd gevonden.

vens-middelen meer; ook 17. Stukken Kanon, 16500. pont Buskruyd, 2000. pont Musquet-Kogels, en Kanon-Ballen naar advenand. Boven dien is de Stad noch van alles seer wel voorsien geworden. Onder het Kanon wierden 7. Metale Stukken gevonden, waar by een met dit Opschrift; *Thomas Both me fecit*, An°. 1578. zijnde het Laatgat, door het lang en veelvoudig gebruyk, wel driemaal soo groot geworden als 't behoorde; ook vond men dese Versen daar op gegraveert:

Des Aardrijks ronde Kloot, Heb ik eens in drie jaren;
Door des Zee's Golven groot, Met Olivier omvaren.

Niet min, dese soo Onverwachte, als Held-daadige Herwinning der Stad *Naarden*, en het Formidabel Post-vatten tot *Nieuwersluys*, als ook alle andere Waakzaamige in Postuur-stelling des *Vereenigden Staats*, rondsom aan alle hare Grensen en Frontieren; dit alles noch doorgaans verzelt met een Drievoudige glorieuse Overwinning der ***Hollanderen*** op de soo Ontsachelijke beyde Koninklijke Vlooten ter Zee; en gevolgt van een Drievoudig gemaakte en hernieuwde *Alliantie*, 1. Met den *Hertog van Lottharingen*; ten 2. met de *Kroon Spanjen*; en ten 3. met den *Roomschen Keyser*; Dit alles, seg ik, bracht den *Nederlands Vyanden* geen kleyne Ontsteltenisse, Schrik, en Vreese aan; ja soo verre, dat die in beduchting vervielen, of nu van die genen, dewelke sy noch soo onlangs met Dreyging van uyterste Ruïne, hadden getracht voorder t'overvallen, Selfs mochten aangetast en overvallen worden. Dit deed, na de voorheene Wegtocht van *Prince de Condé*, den *Hertog van Luxemburg* ook kort daar na resolveeren, sijn Volk uyt alle de swakste Plaatsen rondsom door 't geheele *Sticht Uytrecht* by malkander te trekken; d'overige Fransche Troupen, by *Zeyst* liggende, sich sterk te doen begraven; de Steden *Harderwijk*, *Wijk te Duerstede*, *Woerden*, en meer anderen t'eenemaal van Bezetting t'ontblooten; alle dese Volkeren t'saam te rukken, en binnen d'eenige Stad *Uytrecht* te plaatsen, even als of de *Franssen* sich in dese Plaats, als binnen hun *Oorlogs Zeetel*, onoverwinnelijk wilden versterken. Tot meerder Verzeekering deses lieten sy eenige Stukken grof Kanon, met een goet deel Volks na de *Vaart* trekken; en alle Timmerlieden binnen *Uytrecht* pressen, om tot ***Iutphaas*** aan een Schans en andere Werken te arbeyden; latende hun Ruytery tot *Doorn*, *Houten*, en op meer andere Dorpen daar omtrent verdee-

Hollands FORTUYN, door verscheyde achter een-volgende Progressen, draayt in 't korte soo wonderlijk om,

deelen, en alle Bruggen rondsom achter hen af-breeken, uyt vreese van door de *Staatschen* overvallen te worden. Voorwaar binnen kleynen Tijd een groote Verandering! En noch meer, wanneer sy noch kort daar na sich genootdrukt vonden, ook selfs de Stad *Uytrecht*, (daar sich soo vast genestelt hadden, als of nooyt voornemens waren, van daar te gaan,) nevens veel meer andere considerable Steden, en sterke Plaatsen te moeten verlaaten. Want maar weynig dagen daar na de *Hertog van Luxemburg*, alle andere groote Heeren en hooge Officieren hun Bagagie op Karren en Wagens begonden t'samen te pakken, om na *Nim-wegen* en de *Graaf* te vervoeren; doende twee Bruggen over den *Rhijn*, d'een tot *Wyck*, en d'ander tot *Schalkwyk* slaan; de Hertog selfs liet voor hem een Schoot-vry Waapen van den Hoofde tot den Voeten maken, nevens een paar ysere Handschoenen, waar aan dach en nacht wierd gearbeyd. Alle Blijken, van dat de *Franssen* niet alleen Rekening maakten, van haast tegen wil en dank te zullen moeten vertrekken, uyt een Land, dat sy seer gaarne voor altoos hadden willen blijven bezitten; Maar dat ook vol van allerley omzichtige Vreese waren, van of selfs door hare Overvallene mochten overvallen, en in de klem van uyterste Benaauwdheyd gebragt werden.

Dat haar Vyandelijke Overvallers selfs vreesen van haar overvallen te worden:

Het verdrietelijk Gevoelen van dit aanvangend Begin, en noch meer de pijnlijke Smert over het aannaaderend Insicht van 't voordere aanstaande Onheyl, (doch voor den laag verdrukte *Nederlanderen*, een soo groot als lang gewenscht Heyl,) deed den Vyanden tot een andere Extremiteyt van bittere Wraakzucht, en desperaadte Verwoedheyd vervallen; sich meer en meer tot plunderen en rooven, moorden en branden, schoffieren, en meer andere haatelijke Uytspoorigheden begevende.

't Welk den Vyand tot andere Extremiteyten van Wraak-lust doet vervallen.

Om nu sulks een weynig in Ordre, d'een Voorval na d'ander, te verhaalen, zullen hier met wat meerder Omstande, de Verbranding, Verwoesting, en Ruïneering der Plaatsen, Kasteelen, Heerlijkheden, Lust-hoven, en schoone Gebouwen, selfs ook van die gene melden, dewelke hier voor op pag: 328. en 329. ter loops maar alleen met de Naam en Plaats zijn aangeroerd geworden, als hebbende nu zedert daar van een soo klaarder, als veel omstandiger Bericht bekomen.

In 't DERDE DEEL is by de Heer *P. Valkenier* seer Ordentelijk en omstandig gemeld geworden, hoe het *Huys te Kroonenburg* by het Dorp *Loenen* aan de *Vecht*, eerst door de *Staatschen*

in

in Bezetting genomen, naderhand by den *Franssen* verovert, en het voormelde Dorp *Loenen* uytgeplondert is; waar op dien selfden dach het *Slot te Loendersloot* het bovengenoemde *Huys* volgde; insgelijks kort daar aan het *Huys te Jaarsveld*; waar na de Dorpen van *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel*, en *Benschop* deerlijk wierden uytgeplondert; maar noch veel erbarmelijker berooft, en op 't grouwelijkst mishandelt de Inwoonderen van de drie seer schoone Dorpen *Loosdrecht*, *Hilversom* en *Immenes*; welkers Verhaal soo schandelijk om hooren, als ergerlijk te leezen is; *Waverveen* en *Botshol* wierden wreedelijk getiranniseert en verbrant; Soo ook het schoone Dorp *Abkoude*, waar van binnen drie uren tijds meer dan Hondert Gebouwen in Kolen raakten; Desgelijks moest het heerlijke Dorp *Ameyden*, door der *Franssen* onmenschelijke Wreedheyd, tot in een smookende Puynhoop verandert, en derselver Inwoonderen op 't schandelijkst getiranniseert werden. Waar van d'Exempelen werden aangewézen; als, door

Hier op volgde noch eyndelijk tot eyndiging van *Nederlands* alder-droevigste neerdrukkende Jaar 1672. de schroomelijke Brandstichting, d'onmenschelijke Menschen-Bloet-storting, en de Nooyt-gehoorde Wreede Tyrannie der *Franssen* op de Dorpen *Bodegrave* en *Swammerdam*. Dit alles in de voorgaande *Volume* omstandig gemeld, zullen nu voorder met het Begin van 't Jaar 1673. de volgende Geschiedenissen der *Franssen* schroomelijke Vyandelijkheden verhaalen.

Nichtevechts Verbranding.

NICHTEVECHT, een schoon *Dorp* aan de Rivier de *Vecht*, niet verre van het Stedeken *Wesup* gelegen, moest ook den bittere Kelk der wreede Fransche Tyranny drincken: Want sy, na verscheyde-malen door loopende en stroopende Partyen, d'omleggende Plaatsen en Woningen, als ook d'Inwoonders van 't voornoemde Dorp selve, berooft en uytgeplondert, en sich eyndelijk tot voor den *Hinderdam* vertoont te hebben, quamen den 20. *February* met omtrent 600. Voetknechten en eenige Dragonders, onder 't *Commando* van den *Marquis de Bouffiers*, uyt de Stad *Utrecht* in het Dorp *Nichtevecht*, met expresse Last en Bevel, om *Alles tot den gront af te branden en te verwoesten*, het zy uyt Spijt van Geer-zucht, om dat d'Inwoonders niet tijdig en overtollig genoeg hun opgeleyde Schatting opbrachten, of wel uyt wreede Wraaklust, om dat de *Staatschen* eenige Watermolens daar omtrent langs de *Vecht*, uyt vreese, of de *Franssen* daar mede het onder-water leggende Land mogten droog malen,

hadden doen afbranden. *Nichtevechts Inwoonderen* van dit *Frans Voornemen* verwittigt, vloden met al hun Goederen, ſoo veel ſy konden, over 't Ys na *Weſup*; ondertuſſchen vielen de *Franſſen* verwoedentlijk in hare Huyſen; en van daar tot onder 't Geſchut van de Schans *Hinderdam* genaadert, ſtaaken daar eenige Huysmans Woningen in brant. Hier op deed *Capiteyn Domſelaar*, die dit Fort commandeerde, aanſtonds met Kanon eenige *Seyn-ſchooten*, tot waarſchouwing aan die van *Muyden*, *Weſup*, en *Vytermeer*: waar door alles in d'omleggende Garniſoenen in Alarm geraakten. De voornoemde *Commandant*, als naaſt daar aan gelegen, commandeerde, op Bericht, dat de Vyand niet ſterker was, omtrent een gelijke Party uyt: Maar deſe den Vyand veel ſterker, en hun ſelven veel te ſwak bevindende, ſochten op de bequaamſte wijſe t'ontkomen. Dan, eer ſy 't meenden, hen van alle kanten omzet ziende, poogden door te breeken, maar wierden ſoo gehaavent, dat verſcheyde van hen, nevens eenige Vyanden, op de plaats bleeven leggen, wel 60. gevangen wierden genomen, en de reſt ter naauwer Nood eſchappeerden. Als-doen ging het wreeddaadig woeden der woedende *Franſſen* aan; ſteekende Huys voor Huys in Brant, zettende het geheele *Dorp*, de ſchoone *Kerk*, de fraaye *Paſtory*, en het *Gerechts-Huys* in lichten Vlamme; daar-en-boven gingen ſy noch wel een Half-uur gaans in 't ronde alle Hofſteden en Land-woningen tot den grond verwoeſten, ſoo dat 'er in deſe geheele Land-ſtreek van omtrent een Uur weegs niet meer dan een eenig Huys bleef ſtaan. Uyt het Garniſoen van *Weſup* quam eyndelijk wel eenig Volk te hulp, maar te laat, als zijnde dees Franſche Brand-ſtichters al vertrokken, en de Huyſen meeſt geheel verbrant. Een *oud Man*, die, wegens ſijn veroude Swakheyd, het Geweld deſer Gewelddaadigen niet tijds genoeg had konnen ontvlieden, wierd des anderen daags, meeſt geheel verbrant, onder de Puynhoopen gevonden.

Desſelfs omleggende Land-ſtreeks Verwoeſting.

Deſe grouſame Verwoeſters, hun grouzaam Werk dus verricht, trokken ſoo vreugdig, en rijk met Roof geladen; als d'Ontvloodene ſmertelijk droevig, en arm berooft, een Schuylplaats ſochten; al Zeege-praalende na *Vytrecht*, om aldaar hun Rentemeeſter *Duc de Luxemburg*, Reekenſchap van hun Bedrijf te doen; onderwijl ſy langs den geheelen Weg, wel 6. Uren gaans, alle deſe *Elendig Gevangenen*, met allerhande barbariſche Wreedheden elendiglijk plaagden. Want ſommige ten deelen,

Derſelver Gevangenens Barbariſche Mishandeling,

en

en andere geheel moeder-naakt uytgeschut, wierden langs de scherpe en hobbelige Wegen, met Hagel, Ys, en Sneeuw bezet, van Paarden, al slaande, voortgedreeven; soo dat 'er veele van Elend in Onmacht heen-swijmende, onderweeg doot verstijfden. d'Overige op de wreedste wijse gehandelt, hun Bloed langs het Lighaam en de Beenen afdruppende, wierden schandelijk binnen *Uytrecht* gejaagt, daar sy eyndelijk uyt Medoogentheyd sommiger Borgeren weder met Kleederen gedekt, met Spijs en Drank gelaaft, en eyndelijk na langduurige Quijning tot Gezondheyd geraakten.

Ruïneering der Dorpen, Heerlijkheden, Slooten, en veel schoone Gebouwen.

Wel verre van daar, dat dese Bloed-dorstigen, door al dit voor-verhaalde Moord-daadig Bloed-vergieten, en Barbarisch Branden, sich souden laten verzaadigen, konden selfs de Dorpen en Heerlijkheden, onder hun eygen overheerde Steden sorteerende, niet ongeschonden laten: Want sy kort daar op het schoone *Huys Amerongen*, toebehoorende aan den Heer van die Naam, en in 't *Sticht* boven *Uytrecht* gelegen, in sijn Asch en Puyn-hoop begroeven, niet tegenstaande dese Heer doemaals als *Ambassadeur*, den *Staat* Buytens Lands diende.

Selfs diergenen, die onder den Vyanden overheerd Gebied behooren; Als onder anderen;

Den 23. en 24. *Augusti*, ses Compagnyen *Switsers*, en acht Comp. *Engelsen*, nevens een Regiment *Franssen*, alle tot Bezetting in *Harderwijk* gelegen, binnen *Uytrecht* aangekomen, en 's anderen daags van noch meer Ruytery en Voetvolk gevolgt, gingen in 't *Gooy*, by *Odijk*, en omtrent *Werkhoven*, veel Lusthoven, heerlijke Hoff-steden en schoone Gebouwen uyt-plonderen, verbranden en verwoesten. In de Maand *September* plunderde *d'Uytrechtsche Bezetting*, veele omleggende *Dorpen*, waar onder meenigte, die onder haar eygen Gebied behoorden, als, *Westbroek*, *Tienhoven*, *Martens-dijk* en andere; handelende op veele Plaatsen soo onmenschelijk met d'arme Huyslieden, dat ook de *Staaten van Uytrecht* sich genood-drukt vonden, daar over by den *Hertog van Luxemburg* hunne Klagten in te brengen. Soo mede ging het met veel meer andere schoone Gebouwen en deftige Heerlijkheden langs de *Vecht* en daar omtrent.

't Slot *Guntersteyn*.

Gelijk dan eyndelijk ook, nevens *Overmeer*, *Nieuwkerk*, *Barneveld*, het Huys van de Heer *vander Weerd*, *Rewiel*, *'t Huys ter* AA, en meer andere Plaatsen, het oude sterke *Steene Slot* tot *Breukelen*, genaamt GUNTERSTEYN, en wat voorder na *Maarsen* de schoone Heerlijkheyd het *Huys te* NYENRODE, daar de *Franssen* sich een lange wijl voor-heen op begraaven en sterk ge-

 posteert

posteert hadden, geheelijk wierden geruïneert. Want na dat de *Staatschen* (gelijk voormaals gesegt) aan *Nieuwersluys*, maar een kleyn half-uur gaans van daar gelegen, soo onverzettelijk hadden Post gegreepen, en sich daar meer en meer onwinbaar verschansten, gingen de *Franssen*, (eensdeels als nu geen kans ziende, om voorder op de *Provincie van* HOLLAND in te breeken, en ten anderen uyt vreese van door de *Hollanders* selfs in hare *Vytrechtsche Posten* overvallen te worden,) uyt Spijt en Weer-wraak hun eygen opgeworpene Sterktens tot *Breukelen*, op *Nyënrode*, te *Maarsen*, en voorder langs de *Vecht*, afbreeken en vernietigen.

De Heerlijkheyd *Nyenrode*,

Op de voornoemde *Heerlijkheyd* NYENRODE, ('t welk een uytnemend swaar Gebouw, en derselver Muuragie wel omtrent drie Voeten dick was, gelijk noch ten huydigen dage onder het veel Heerlijker Nieuw-opgebouwde Gebouw is te sien,) hadden de *Franssen* sich achter en tusschen die swaare Muuren, als mede daar voor op 't Neer-hoff, of desselfs Poort-Pleyn, met een Forme van Halve-Maan of kleyne Schans, seer sterk verschanscht. En dus uyt het voordeelig Genot, dat sy daar van genooten, den Eygenaaren of Inwoonderen belooft, deselve Plaats, op hun Vertrek, te zullen ongeruïneert laaten. Waar in sy ook getrouwelijk hun *Parole* hielden, tot soo lang de *Staatsche* Bezetting op 't Nieuw gefortificeerde FORT *Nieuwersluys*, hen daar soo geweldig benaauden, dat eyndelijk gedwongen wierden, van daar te wijken. Derhalven uyt vreese, of de *Staatschen* verder doorbreekende, sich van hunne Voordeelen, tot hun merkelijk Nadeel mochten bedienen; en ook om noch, soo veel sy konden, eenige *Revensie* op hun Vyanden te nemen, des anderen-daags eenige *Franssen* te Paard op hun gequiteerde Posten komende, lieten het bovengemelde sterke *Slot Guntersteyn*, en de voornoemde schoone *Heerlijkheyd Nyënrode* eerst voor 't meerendeel opspringen, voorts afbranden, en eyndelijk tot den gront verwoesten.

En 't Dorp *Breukelen*;

Gelijk ook het grootst gedeelte van 't cierlijke Dorp BREUKELEN; Na dat alle d'Inwoonderen daar langs-heen dese Rivier de *Vecht*, by-na een geheel rond Jaar met Inquartiering, Schatting, Contributie, gedurige verandering van Garnisoenen, en gestaadige heen- en weer-tochten van Partyen, onophoudelijk waren geplaagt, en als tot op het Gebeente uytgemergelt geworden. Want de *Franssen*, in tegenweer van de Staatsche Sterkte op *Nieuwersluys*, sich te *Breukelen* versterkende, wierpen twee Schantsen, d'een aan

d'Oost-

d'Oost- en d'ander aan de West-zijde van de *Vecht* op; waar toe sy de Boeren uyt *Gooyland*, om *Amersfoort*, en van meer andere omleggende Plaatsen presten; die sy niet alleen des daags met slaagen en geweld aan 't Werk dreeven, maar ook des Nachts, als Krijgs-gevangenen in de *Breukelse Kerk* op-slooten, om dat sy van dees gedwongen Arbeyd niet souden weg loopen. Dese Arbeyders den gantschen dach moede en mat gewerkt, en des avonds sich kout en nat sonder eenig Vuur by malkander opgeslooten vindende, staken de Stoelen en Banken van de Kerk, en al wat sy daar konden vinden, in de Brant, om sich uyt Nood te verwarmen. Waar na de *Franssen* in en om dit Dorp *Breukelen*, in forme van een Leger-plaats, hun Tenten opsloegen, en daar toe wel omtrent de Hondert Huysen afbraken, verbranden en ruïneerden, ondertusschen noch dat die arme Inwoonderen hen van alle Nooddruft moesten versorgen, ook Hooy en Haver voor hun Paarden verschaffen; daar-en-boven wierden sy noch van hun Vee, Koeyen, Paarden, Koren, en eyndelijk van alles berooft. Want naaulijks was d'een stroopende Party weg, of d'ander loopende Roof-vogels quamen weder, om weg te rooven het weynige dat de voorigen noch mochten nagelaten hebben, of door d'Eygenaren heymelijk versteeken zijn. Daar, voor der Staatsche Posteering op *Nieuwersluys*, een getal van omtrent 50 à 60. Soldaten op de Sloten en Sterkten hadden gelegen, wierden 'er nu wel soo veel Honderden geplaatst: en wanneer sommige deser Garnisoenen des Nachts eenig Exploit, het zy om te ravageeren, te rooven, te plunderen, of te branden, wilden ondernemen, quamen des avonds Partyen uyt *Vytrecht*, die hen trouwhertig in dit grouzaam Feyt assisteerden. En soo haast eenige der Inwoonderen sich in 't minste tegens sulk Geweld wilden opposeeren, alleen om hun Leeven en eygen Goederen te beschermen, wierden die aanstonds onder de voet geschooten. In diervoege dat de meeste Ingezetenen, om hun Leeven te salveeren, en dat in een wat sachter Elend te verslijten, alles verlieten, en weg-vlooden.

Welkers Inwoonderen nevens alle die langs de geheele *Vecht*, men schrikkelijk plaagt,

En tot den uyterste toe, uytmergelt.

In 's GRAVELAND by *Naarden* huysden de *Franssen* ook grouzaamlijk, en moest daar eyndelijk, nevens het *Slot te Jaarsveld*, en meer andere schoone Heerlijkheden, de seer Magnifijke Gebouwen van den *Wel-Edelen Heer Lt: Admiraal* TROMP, en die van sijn *Wel-Ed: Gemalinne*, dicht nevens malkander gelegen, ook het woedent Geweld der *Fransche Furie*, met een to-

Tromp, en sijn Gemalins Heerlijke Hofsteden schandelijk verwoest.

 tale

tale Renversie, en geheele Verandering in een Steen-en Puynhoop, besuuren. Want dese *Wel-Edelen Heer*, als met een Eedelmoedige Cordaatheyd, om te toonen, dat hy een oprecht trouw *Patriot* des *Vaderlands* was, sich nevens sijn *Gemalinne* geensins willende oppozeeren tegen 's Lands Placcaat, behelsende een algemeen strikt Verbod, dat niemand van d'Onderdaanen of Ingezetenen sou hebben t'onderstaan, eenige opgeleyde of gepretendeerde Taxen, Schattingen of Contributien aan den Vyand te betaalen; Soo wierden eyndelijk, na Sy daar toe veele aansoeckingen en toeschrijvingen hadden uytgestaan, harer beyde soo heerlijke Hofsteden, van den *Franssen*, tot den grond afgebroken en vernield. Daar sach men die çierlijk geplante Plantasien, de seer vruchtbare Boomgaarden, en raarlijk vermakelijke Tuynen in korten tijd geheel woest, en van alle Gewassen en Planten berooft; hier wederom, dese soo konstig, als kostelijk opgebouwde Gebouwen, in een vuyle Puynhoop verandert en omgekeert, na dat de konstiglijk gehouwene, en kostelijk gegotene *Beelden* afgenomen, de *Marmore Nissen*, en soodanige *Italiaanse Vloerzarken*, benevens andere kostelijke *Steenen* uytgebroken, en met alles wat sy daar binnen vonden, weg-gevoert, en alomme verkocht waren. De groote nieuwe en seer cierlijke *Houte Poort* en *Valbrugge* voor aan den Weg wierd afgebroken, en selfs met de *Wapenen*, en alles wat 'er aan dependeerde, aan de Stad *Naarden*, voor een derselver Stads Poorten gestelt. Maar 't geen hier in noch het ergerlijkste is, was, dat zeker Hollands Inwoonder van dese vyandelijk geplonderde, of liever schandelijk gestoolene Goederen ging opkoopen, selfs tegens den Inhoud van 't expresse *Staaten Placcaat*. Waar uyt noch namaals groote Processen zijn ontstaan. De Vyanden ziende, dat dit alles, noch het Gemoed van desen wel-gemelten Heer, dien dapperen Krijgs-Held *Tromp*, noch dat van sijn *Wel-Edele Gemalinne* niet konde bewégen, om hun quade Wil, tot verzaadiging van hun onverzaadiglijke Gierigheyd, in te willigen, begonden in al 't overige den Brant te steeken; waar door 't een en 't ander, met alle de noch daar aan en in zijnde Kostelijkheid, wel haast onder sijn eygen ASCH wierd begraaven! Sommige andere Onderdaanen 's *Lands* Bevel ongehoorzaamende, bleeven door middel van swaare Rantzoeneeringen, hun Hofsteden en Woningen behouden; Maar ook veele, na al, volgens der Vyanden vyandelijke Begeerten, d'opgeleyde Taxen afgedaan en betaalt te hebben,

moe-

moeften echter naderhand dit Ruïneerend Geweld, met Verlies van alles bekoopen.

d'All-vernielende Krijgs-handel in 't gemeen, en der Krijgslieden woeften Aard in 't byfonder aangemerkt, foo is 't niet te verwonderen, dat men Vyanden, vyandelijke Actien in hun Vyands Land, (hoewel by d'een met wat meerder barbarifche Wreedheyd als by d'ander) ziet pleegen; Maar 't is ten hoogften verfoeyelijk en ftrafbaar, dat men Soldaaten, in plaats van hun wettige Vyanden aan te randen, waar toe fy hun Soldye en Betaaling genieten, hun eygen Lands Ingezetenen, van wien fy gevoed en onderhouden werden, vyandelijk ziet plaagen, plunderen en berooven. Gelijk men (God beetert) geduurende defen Franfchen Oorlog niet dan te veel in ons *Vereenigd Nederland* is gewaar geworden; foo dat veele Inwoonderen over-al ten platten Lande over fulk onbehoorlijk Onheyl, veel meer dan over der openbare Vyanden Geweld-daadigheden, kermden en klaagden. Want,

Dat Vyanden, in Vyands Land, vyandelijke Actien pleegen, is niet soo feer te verwonderen,

Met heen en weder trekken der Krijgs-volkeren, foo voor als na de Verovering der Stad *Naarden*, bedreven de *Staatfche*, en infonderheyt de *Spaanfche Soldaaten* feer veel Moedwil, met plonderen, rooven, en allerley Geweld-dadigheden, ja foo wijt, dat fy ook de Schippers van de Trekfchuyten en ander Vaartuig dwongen, hen over te voeren ter plaatfe waar fy begeerden; alwaar fy dan half en heel naakt uitfprongen, door 't water liepen, en der Boeren Huyfen, die de Lieden ter oorzaak van 't overvloeyend Water gedwongen waren te quiteeren, geheelijk uitplunderden. Welke Moedwil meerendeels hier uit ontftond, dat de Officieren daar niet tegenwoordig, maar d'een na defe, en d'ander na gene plaatfen vertrokken waren; foo dat veele Huys-Lieden, en fommige Land-heeren felfs, daar omtrent, fulk moedwillig Geweld met goeder Oogen en groot Herten-leed moeften aanfien. Maar de STAAT *van den Lande* in dit onverdraaglijk Onheyl voor haar trouwe Onderdaanen willende voorzien, fach men eyndelijk uyt Laft en expres Bevel van hare Hoog Mog: een fcherp *Placcaat* aan den dag komen, tegens alle Ongebondendheden der *Militie*, foo te Voet als te Paard, werdende wel ftriktelijk op Lijf-Straffe verboden, niemand van den Inwoonderen ten platten Lande, noch in d'opene Dorpen, iets het geringfte Moleft aan te doen, of iets van hare Goederen t'ontvreemden. Soo dat hare Hoog Moog: de Heeren *Staaten Generaal*,

Als wel te ftraffen en te verfoeyen ftaat, dat eygen Soldaten, eygen Lands Ingezetenen plaagen.

Waar tegens hare Hoog Mog: een fcherp *Placcaat* laten uitgaan.

raal, en ſijn Hoogh: Heere *Prince van Orange*, ſoo veel mogelijk was, en de Nood vereyſchte, geduurig Waakſaam waren, om op alles goede Ordre te ſtellen, d'Onheylen en Rampen, ſoo veel doenlijk, voor te komen, en alle Moedwil en Overlaſt der Soldaten te weeren, tot bevrijding en zecuriteyt van hare Onderdanen, en 's Lands Ingezetenen.

Die van *Uitrecht* lijden extreme Gewelddadigheden van de *Franſſen.*

Maar in de, door den Vyand veroverde Landen en Steden ging het heel anders toe: Want hebbende nu een wijl van der Vyanden Handel rondſom door het *Sticht*, en desſelfs omleggende Contreyen gemeld, zullen nu ook eens examineeren, wat de *Franſſen* en andere Vyandelijke Volkeren, voorders binnen de *Stad Uytrecht* ſelfs hebben verricht, zijnde voor deſen gebleven aan de Grouſaamheden, die ſy daar aan de Goede Ingeſetenen op allerley manieren pleegden, ſoo door het afperſſen van ſwaare Contributien, Schattingen en andere Preſſuren, als met rooven, plunderen, en hare Huyſen en Luſt-hoven te ruïneeren, en meer andere Overlaſtingen aan hun tijdelijke Goederen.

Soo wel in 't Geeſtel. als Tijdelijke.

Wat nu de Geeſtelijke Middelen der Dom-Capittelen, en anderſins betreft, deſelve behielden (gelijk hier voor geſegt) geen meerder vryheyd, dan de Goederen der particuliere Burgeren, niet tegenſtaande *Monſieur de Louvois*, in den Naam van ſijn Alderchriſtel: Koning, expreſſelijk hadde belooft, dat deſe by hen in ſoodanigen ſtant en conditie ſouden gelaten werden, als waar in ſy die gevonden hadden; doch dit geſchiede maar mondeling, en hy wilde niets ſchriftelijks daar van uytgeven; om dat, volgens het gepretexeerde voorgéven, de *Paus* ſulks heel qualijk nemen ſoude; en mogelijk met intentie, om deſe gegeven *Parole* niet langer te preſtéren, dan volgens den Politijken Gront-regel der *Franſſen La Raiſon de Guerre*, ſulks permittéren ſoude.

Naderhand quam Lt. Coll. *Stoupa*, Broeder van den *Commandant* tot *Uytrecht*, uyt Ordre van den Heer *Prince van Condé*, aan de Predikanten deſer Stad, d'Ordre hares Konings voor-ſtellen, als dat het billijk waar, men mede voor de Welſtand van hun SOUVERAIN, Voorſpoed van desſelfs Wapenen, en bevordering van den VREDE ſoude bidden, waar toe hy dit navolgende *Concept* overleverde:

Ordre van *Vrankrijk* hoe de Predicanten in de Nederl: Conqueſten ſouden bidden.

*Voor d'*OPPERSTE KONING, *onſen Heer. Zégen ſijn Perſoon. Geef aan hem getrouwe Raadſlagen, en een gehoorſaam Volk. Neyg ſijn Hert tot* VREDE; *op dat, als d'Oorlog ge-ëyndigt is, dit Landſchap de Vruchten der Vrede mag genieten.*

Voor

Voor de Koningin, de Heer Dauphin, *de Heer Hertog en Hertogin* van Orleans.

Voor de Heer Prins, *die in dit Landschap d' Opperste Macht des Konings heeft.*

Voor de Heeren Princen van den Bloede.

Voor de Heeren Officiers van de KROON, *en voor alle die gene, die in dit Landschap, en in dese Staat Heerschappy over Ons hebben.*

Soo dat niet alleen Wereldlijker wijse aan hun tijdelijke Goederen, maar selfs ook Geestelijker wijse naar den Ziele beswaart en geplaagt wierden; 't welk van dag te dag meer en meer toenam. Boven dien wierd het geheele *Sticht*, met seer swaare Inquartiering belast, leggende binnen *Amersfoort* wel 85. Comp. *Franssen*, en in alle andere Plaatsen naar advenant; 't welk daar alomme een soo miserabelen Toestand maakte, dat het naaulijks te beschrijven is. Naderhand sond men veel Krijgs-volkeren van *Uytrecht* na *Campen*; waar door die seer bedrukte Burgeren een weynig verlichting bequamen.

Na dat *Madame Stoupa*, Gemalin des Gouverneurs, binnen *Uytrecht* was aangekomen, hebben de Heeren Magistraat aldaar, dese Mevrouwe met een Geschenk van 19000. Guld. komen vereeren; 't welk haar noch niet genoeg was, seggende, dat op meer bedacht had geweest. Ondertusschen had de Heer *Intendant Robbert*, eenigen tijd onder de Hand, en nu op den 2. en 3. *Octob.* aldaar weder een *Petitie* gedaan, waar in met sonderlinge ernst bleef voorderen een Somme van 62000. Rijxd. over de maanden *May*, *Juny* en *July*, doende ten dien einde dese navolgende drie voorslagen, als:

Madame Stoupa werd door die van *Uytrecht* met een Schenkagie van 19000. gl. vereert.

En werden noch om een Schatting van 62000. seer geprest:

Dat sijn Ed. om de voorsz. Somme te consequéren, selfs een Tax soude formeeren.

Of dat met hem daar over soude moeten werden geaccordeert.

Of eyndelijk, dat men in plaats van de Vordering der gemelte Somme, de Soldaten, by de Borgers, boven d' Inquartiering, in Kost en Drank sou laten onderhouden.

Waar op by de Vroedschap binnen *Uytrecht* wierd goet gevonden, sulks aan de respective Gebuurtens der Stad bekent te maken, om hare Consideratien en meeningen daar over in geschrift te stellen, en den 5. deses ter Secretarye van de Stad in te brengen, alsoo de Heer *Intendant* anders sins geresolveert was, selfs het een of het ander Besluyt te nemen. Hier op stelde de Borgery wederom haar Onvermogen voor; daar de gemeene Lieden,

Waar op d'Ingesetenen haar Onvermogen voortstellen.

den, Necessiteurs voor hunne Huysgesinnen, selfs qualijk langer konden bestaan, en de Rijke Lieden van hun Goederen en Landerijen gants geen Geld in-kregen, wijl alles bedorven was; dienvolgens baden sy, om van soo excessive Beswaarnissen te mogen bevrijden zijn. Doch *d'Intendant* seyde; *wel te weten, dat Stad en Land meest waren bedorven; maar dies niet tegenstaande, d'Ordre van 't Hoff soodanig lag, en dat het selve sulx begeerde. Soo dat hy op den Eysch deser Schatting, binnen* 24. *uren Antwoord wilde hebben,* of dreygde, d'een en d'ander 2. Capts: en 4. Knegts, of 4. Lts. en 6. Knegts, of 6. Sergeanten, of 8. Soldaten te zenden, die yder Burger de Kost sou moeten geven. Na quijtschelding of vermindering wilde hy niet hooren, hoewel door de Magistraat daar toe seer ernstig wierd versocht. Eyndelijk veraccordeerde men 74000. Rijxd. voor 't begin van *Mey* tot het eynde van *Decemb.* in drie Termijnen te betalen. Met d'Executie wierd ook allesins streng voortgegaan, soo dat al de gene die hun Schatting niet opbrachten, daar in geen verschooning vonden, selfs geen Magistraats Persoonen; gelijk dan sommige in Gijseling zijn gebracht, werdende yder met 4. Soldaten en een Sergeant bewaard, waar van sy den laatsten een Rijksd: en yder Soldaat een Gulden daags, boven de Kost, moesten geven.

Sulx gans niet helpende accorderen tot de Maand Decemb 74000. Rijxd. te betalen,

Den 1. *Octob.* geschiede binnen *Uitrecht* een generale Monstering aller Fransche *Militie*; gedurende welken tijd alle hoecken der straten met 5 à 6. *Switsers* wierden bezet, die de Burgers te rug hielden, om dat geen kennisse van de sterkte der Bezetting souden bekomen. Ter selver tijd verlieten vele Inwoonderen hare Huysen, en gingen op Kamers wonen, in hope van daar door, van d'Inquartiering te zullen bevrijd werden; maar daar quam wel haast andere Ordre. Ondertusschen sochten vele de Stad geheelijke te quiteeren, wijl de tijd begon te naderen, om een soo swaaren Somme Gelds te moeten opbrengen, waar door het meestendeel soodanig ontbloot en uitgeput wierden, dat geheel arm en elendig waren, als niets tot hun eigen Noods-behoefte meer overig hebbende.

Veel Borgers soecken *Uitrecht*, om de swaare pressuren der Franssen, te quiteeren;

Den 3. deser wierden alle Overheden der Burgery, en der selver Capits: van yder Wijk belast, binnen tweemaal 24. uren al de Namen harer onderhoorige Burgeren ter Secretarye in te leveren, nevens een pertinente Specificatie van eens iegelijks Handeling en Neering in 't besonder; met aanwijsing der genen die besondere Winsten geprocureerd hadden. Maar de Bor-

gers en Ingesenen malkander niet willende verraden, heeft men den 6. dito weder andere Billetten gepubliceert, waar in denselve Overheden en Officieren wierd aanbevolen, hare Naburen en Gebuurtens bekend te maken; 't welk in de Kerk-boeken most aangetekent worden, daar men in 't Secreet soodanige Biljetten of schriftelijke verklaringen soude ingeven, waar in vervat moest staan, de Conditie en Namen der genen, die hun bekend mogten zijn, dat goede Winsten gedaan, of geroofde Goederen ingekocht hadden; waar door d'Aanbrengers onbekent konden blijven. Op soodanigen wijse vermeende d'*Intendant*, dat de Taxatie der Borgeren gevoeglijker en bequamer sou te wege gebragt werden. Doch al sijn loose Listigheden, in desen regarde, deden weinig operatie. Te deser tijd trok de *Hertog van Luxemburg*, en de Commandant *Stoupa*, nevens sijn Gemaline, na *Amersfoort*, om aldaar de Monstering by te wonen, komende des avonds weder binnen *Uitrecht*.

Den 14. deser quam d'*Intendant* van *Nimwegen* weder te rug, hebbende aldaar 2. Burgers doen gevangen zetten, om dat hun Schatting volgens Taxatie niet tijdig genoeg in bragten. Den 16. en 17. deses wierden de Taxatie-Billetten van huys tot huys om-gebragt, waar toe de Winkeliers het meeste moesten contribueren; wijl sommige wel tot op 400. ja 500. guldens waren getaxeert. Dese Tax geschiede voor de 8. laatste Maanden deses jaars 1673. waar van de helft aanstonds sonder eenig protest of wederspreken, op straffe der Executie, moest contant betaald werden. 't Welk aan vele, niet sonder groote oorsaak, een groot Misnoegen baarde; te meer, alsoo dese Betaling, met dreyging der rigoureuste Executie, van dag te dag hoe langer hoe sterker wierd afgeperst. Want de Fransche Tyranny, en ondraaglijken Overlast tegens d'overwonnene *Nederlanderen*, nam soodanig d'overhand, dat selfs ook den armen Huysman ten platten Lande, en in de opene Dorpen sich niet langer konde generen, verlatende vele Boeren hunne Woningen en Landerijen; de Land-zaaten hun Hoven en Boomgaarden; de Burgers en Ingezetenen van Dorpen en Steden, quiteerden hare Huysen en Neeringen; en die in Regeering zaten, of eenige Ampten bekleedden, lieten hare Bedieningen en geheele Welvaren achter; willende liever in een geringe en armelijke stant, met Vrouw en Kinderen sich na *Holland* salveeren, dan in sulken jammerlijken Elend te blijven leeven, en dan noch dagelijks een

Wert den yder besonder getaxeert;

En seer wreedelijk geëxecuteert.

Soo dat vele sich kommerlijk op de vlucht begeven;

een getiranniseerde Doot van hen selven en de harige te gemoet te zien.

Maar elendiglijk geattrappeerd en wederom gevoert werden;

Maar ach laci! wanneer nu somtijds dese elendige Vluchtelingen van den *Franssen* weder wierden achterhaald, gelijk al aan veelen gebeurden, als-dan sach men met wat een jammerlijk Geschrey, met wat een deerlijk Huylen, en seer erbermelijk Weeklaagen sy dese wreed-aardige Achtervolgers om Vergiffenis en Genaade baden; dewelke, naar der woeste Krijgs-lieden aard, soo verhard van herten waren, dat in plaats van sich over dese jammerlijk nootlijdende Menschen t'erbermen, deselve noch veel wreeder dan ooyt voor-heen tracteerden, makende dese arm Elendige tot d'alder Elendigste. Op soodanigen wijse wierden somtijds geheele Troupen, die uit *Vurecht* en andere plaatsen, naar *Amsterdam* of *Leyden* vloden, op den Weg geattrappeerd, en weder te rug gehaalt; wanneer de Vrouwen en Maagden in 't opene Veld, geheel Diers wierden mishandelt; de Mannen en Jongelingen geheel Moeder naakt uit getrokken, en alsoo blond en blaau geslagen, en op ordre van *Duc de Luxemburg*, by klaaren middach in en door de Stad gejaagt, ja somtijds ook wel alle Straaten door geleyd!

Handelende selfs seer qualijk haar eygen Soldaten die Onroomsch zijn.

Wel wijt van daar, dat de *Franssen* eenige van de onder hun Geweld hebbende *Nederlanderen* met sachtigheyd souden tracteeren, daar sy selfs hun eygen Soldaten, alleenlijk om dat die van de *Lutheriaansche* of *Gereformeerde* RELIGIE waren, soodanig handelden, dat het verhaal van dien, een Grouwel om hooren sou zijn, voornamentlijk wanneer deselve krank of in staat van sterven zijnde, en alsdan het Nachtmaal, tegens hun Conscientie, niet naar der *Franssen* wijse en begeeren, wilden gebruyken. Ja men segt, dat sy tot *Aarnhem* een Soldaat, door quetsuren in den Strijd, of andere toevallige siekten, half doot zijnde, uyt het Vengster wierpen, en onder den mist-hoop staken, om dat hy van de *Gereformeerde Religie* was: En dat sy tot *Zutphen*, eenen in 't Gasthuys leggende Soldaat, daar hy door groote benaauwdheyd in sijn Siekten, als met de Doot worstelde, hem in een kuyl, omtrent een halve voet diep, met een Aschop onder d'aarde delfden, om dat hy op d'aanbieding van een Rooms Priester, het Sacrament des laatsten Olizels geweygert had t'ontfangen, wijl hy *Lutheriaans* was.

Seldsaam Voorval door een Kinderspel veroorsaakt.

't Gebeurde tot *Doesburg*, dat 'er eenige *Rooms-gesinde*, en eenige *Gereformeerde* Liedens Kinderen, alle van 10 à 12 jaren oud,

eenige

eenige Kinder-ſpelen aanrechtende, het Viſſchers Huysjen, dat achter het Stad-huys ſtaat, met Moſtaart-zaat- kruyt en diergelijke Groenten gingen behangen, en daar in, naar kinderlijke manier ſpeelden, klinckende en bellende ſomtijds met een Schaapsbelleken; 't welk eenige Yveraars onder de Roomsgeſinde Burgers, voor een Beſpotting harer Religie, en voor een ontheyliging hares Sacraments der H. *Miſſe*, opnamen en uytriepen, en het ſelve by den Franſchen Commiſſarius ſoo hoog aanbrachten, dat men tot beſtraffing van ſulken grouwelijken Zonde, ten minſten een of twee van deſe Kinderen moeſt verbranden.

Deſe *Commiſſaris*, meer acht op 't *Mammons Voordeel*, dan op *d'Eere Gods* ſlaande, dacht by deſe occaſie een goet pretext gevonden te hebben, waar door hy ſijn Beurs wat konde ſpekken; waarom dan een yder Magiſtraats-Perſoon, 4. Ruyters in 't huys zond, dewelke genoegſaam te verſtaan gaven, dat des Commiſſaris Intentie meer oogmerk op het *Geld*, dan op de *Religie* hadde; weshalven de Regenten en Magiſtraats Heeren ſich by den Commiſſaris vervoegden, en hem haar Onſchuld in deſen te kennen gaven, ſeggende, dat ſy gants geen kennis van dit Kinderſpel gehad hadden, en dienvolgens daar over niet konden aangeſproken werden. Met welke en diergelijke Redenen ſy eyndelijk ſoo veel verkrégen, dat de Ruyters gecontramendeert, en haar Regenten aanbevolen wierden, de gepaſſeerde Sake, naar rechte beſchapenheyd t'onderſoeken. Wanneer nu ſulks aanvingen, wilden de *Rooms-geſinden* haar Kinderen niet te voorſchijn brengen, om te mogen verhoort werden; maar wierden ſchaam-root, van d'onrechtmatigheyd deſes Werks ſelfs t'overwégen, nademaal al de wereld wel ſach, dat men uyt enkelen haat tegens de *Gereformeerden*, om een onnoozel Kinder-ſpel, een wreeddaadige Kinder-Moord had willen aanrichten.

Daar werd ook verhaalt, en ſelfs vind men 't door den druk gepubliceert, dat tot *Nimwegen*, de Franſche Soldaten, in de tegenwoordigheyd des Vaders, dat een Ley-dekker was, ſijn eygen Kind in 't Vuur wierpen, om dat hy ſijn opgeleyde Contributie niet had konnen opbrengen. **Wreeddaadigheyd der *Franſſen*.**

Ook ſou tot *Uytrecht* gebeurt zijn, dat zéker Weduwe, ter tijd als ſy over d'opgeleyde Contributie, ſich by den Franſchen *Commiſſaris* beklaagde, en haar Onmogelijkheyd van ſoo hoogen Tax te konnen opbrengen, voorſtelde, hem nevens dien haar Dochter, die vry goelijk van Aanſien, en daar tegenwoordig **Wed, preſenteert, haar Dochter ten beſten te geven, om van Schatting bevrijd te zijn,**

 was,

was, voor een tijd lang, tot ſijn dienſt ſou aangeboden hebben, by aldien hy haar, van d'opgeleyde Schatting wilde bevrijden. Welke onverwachte preſentatie, dees Commiſſaris ook voor de Genoegdoening der Schatting ſoude geprefereert hebben.

Veel meer andere grouwelijke, en diergelijke ſchandige Bedrijven wierden dagelijks onder dit rouwe onbedachtſame Krijgsvolk gepleegt, ſoo dat de Leeſing van 't Verhaal aller deſe Grouwelen, den teedere Gemoederen en eerbare Herten niet dan groote ontzetting en ſchaamachtige ergernis ſouden konnen aanbrengen, waar om dan deſelve zullen over-ſlaan, ſchoon die meenigmaal met luſt en vreugde door de Franſche verwoedheden wierden uitgevoert. Ook ſou 't verhaal, om alle ſoodanige Actien te particulariſéren, veel eer de vervulling van een groot Boek in *Folio*, dan de Beſchrijving eeniger Bladen deſes Tractaats, vereyſchen.

Hollanders werden met Gierigheid beſchuldigt; 't Is waar, dat men de *Hollanders* met *Gierigheid* beſchuldigt, en hen de Naam van *Gierigaards* toe-ëigent; welkers oorzaak ſchijnd te weſen, om dat de *Hollanders* meer dan eenige andere *Natien*, hun Middelen ſpaarſaam menageeren, geſtaadig hun oogmerk op den Koophandel richten, en geen Gevaar mijden, om met haar Scheepvaart overall door de gantſche Wereld hun Middelen te vermeerderen. Waar in ſy by Vredens Tijden, alle andere Volckeren overtreffen, ſoo dat ſy ſchijnen, den MERCURIUS of de Heydenſche Koopmans Goden, tot hun dienſt en wille gebracht, en de FORTUYN als gedwongen te hebben. Dit GELUCK werd door de NYD op de hielen gevolgt; en ſulks is d'oorzaak, dat men volgens de hedensdaagſche verkeerde Tijden, de Spaarſaamheid, *Gierigheid*; en de Vlijtige Beſorging, *Schandelijkheid* noemt. Alwaar nochtans alle Benijders, de Hollandſche Welvaard gaarne ſelfs genieten, maar niet gaarne met hen menageeren en waakzaam zijn ſouden; op dat ſy maar dies te vry-geviger en te ſorgelooſer mochten leeven. Alſoo vermerkt men, dat d'eigen Inwoonders, ja ſelfs ſommigen in eenige der geünieerde Nederlandſche Steden, den *Hollanders*, voor *Gierigaards* en *Geld-Duivels* uitmaken; en dusdoende door haar eigen Nijdigheid, hun Verſtand en Oogen ſoo verduyſteren, dat ſy op de Manier der Vledermuyſen en Nacht-uylen, het Licht der Hollandſche Welvaard niet aanſien, noch recht begrijpen konnen, om te vermerken dat hun *eygen Welvaren*, van 's *Hollands Voorſpoet* afhankelijk zy;

en

en dat ſy onmogelijk, ſonder *Holland*, als een vrije *Republijk*, niet ſouden konnen beſtaan; nadien ſy haar Goederen en Gewaſſen, nergens anders voor gereed Geld, en tot ſoo hoogen prijs ſouden verkoopen, noch hare Noodwendigheden beter koop inkoopen konnen, dan in *Holland*; En nademaal ook *Holland*, in d'algemeene Lands-Laſten, alleen meer opbrengen moet, dan al de Ses andere Provincien te ſamen. Alwaar ter contrary, wanneer *Holland* door ſorgvuldig Menageeren, en vlijtige Waakſaamheid niet Floreerde, de Goederen en Gewaſſen van d'andere Provincen, niet op het duurſte ſou betalen, noch ſulke overmatige Generaliteyts Laſten dragen konnen, tot ongemeen groot Voordeel der andere Provincien. 't Welk ſy moeſten derven, wanneer 't *Holland* aan Geluck en Welvaard ontbrak; ja ſouden gedwongen zijn, grootere *Contributien* voor hun *Quota*, aan de *Generaliteyt* te leveren: 't Geen hen als-dan veel onmogelijker, dan nu tegenwoordig, ſou zijn, ſchoon ſy nu noch dagelijks klaagen, dat men haar op al te groote *Contributien* heeft geſteld, en dat ſy die onmogelijk niet konnen opbrengen, ſoo dat ſommige Provincien, ider-maal aan behoorlijke Betaaling noch ſchuldig blijven.

Andere Volckeren, die de *Hollanders* voor *Gierigaards* uitſchelden, zijn ſoo weinig tot het ſpaarſaam menageeren geneygt, dat ſy veel liever, gedurende hun geheele Leven, al hunne Middelen in Vrolijkheid en Overdaad doorbrengen, dan hare Nakomelingen een goeden Voorraad en volle Beurs na te laaten. Waar van men ſeer veel Exempelen in *Engelland* en *Sweden*, doch voornamentlijk in *Vrankrijk* vind, alwaar de dagelijkſche Braſſerijen en prachtige Overdaadigheden, den Inwoonderen, en beſonderlijk de Staats-perſonen, en die van hoog Aanſien zijn, wel haaſt tot den Bedel-ſtaff ſou doen vervallen, indien niet veele *per fas & nefas*, door looſe grepen, valſche trokken, wreede preſſuren, en onrechte Rekeningen, ſoo wel tot nadeel van hun reſpective Koningen, als derſelver Onderdanen, ſich wiſten daar door te draaijen. **Maar ſulks vind men meer in andere Natien hunne Beſchuldigers;**

Van ſoodanige Geldzucht en looſe Stréken der *Franſſen*, konnen de Nederlandſche Provincien en Steden, dewelke onder de Heerſchappy en het ondraaglijk Jock deſer *Natie* geweeſt zijn, genoegſaame Getuigenis geven; ja ſoodanig, dat deſelve in 't Geldpreſſen (onder pretext van de genaadige Regeering hares *Konings*) onverzaadelijk en ſonder barmhertigheid zijn, en ook duiſentder- **En voornamentlijk in den *Franſſen*.**

derhande loose grépen weten te practiseeren, om hare *Finantien*, het zy met recht of onrecht, te doen vermeerderen.

Men segt, dat de Fransche *Intendant Louis Robbert*, die van den *Koning*, in de Nederlandsche *Conquesten*, tot *Financier Generaal* was gestelt, nagegeven werd, dat hy met deselfde Woorden, waar van *Duc de Luxemburg* sich ook sou bedient hebben, *Godt gedankt hadde, voor dat hy hem sonder Erbarming tegens de arme Lieden heeft laten geboren worden*; en hy sich niet schaamde, te seggen, *dat van d'Uytrechtsche Inwoonderen, sijn volle Schatting hebben wilde, al souden sy ook het Geld uyt de Steenen moeten bijten.*

Monsr. Gassart, Fransche *Commissarius* tot *Zudphen*, gebruykte gemeenlijk tot sijn Spreekwoord, dese Reden, als een vaste „Regul: *Nos non curamus personam, neque rationem, neque religio-* „*nem, sed saltem pecuniam.* Dat is: *Wy achten geen Persoon, noch* „*Billijkheyd, noch Relige; maar wel het Geld.* Ter tijd als *Gassart* „van een arme Weduwe, met t'saam-gevouwen Handen, seer „hertelijk, om vermindering van haar opgeleyde Schatting ge- „smeekt wierde, soo antwoorde hy haar met dese woorden: *Al* „*quam 'er ook een Engel uyt den Hemel, en bad voor u, soo soud ik u dog niet* „*verhooren.*

Den *Hertog van Luxemburg* (als nu *Montmorancy* genaamt) was soodanig van Geld-gierigheyd bezéten, dat hy nevens alle sijnen Roof en Beuyt, ook wel de Straat-steenen uyt de Nederlandsche Steden, ter tijd als hy die moest verlaten, soude hebben mede genomen, indien daar uyt eenig Voordeel had konnen trekken. Veele Dorpen, die door d'opbrenging harer swaare *Contributien*, in groote Armoede vervallen, en tot een jammerlijk Verzuchten geraakt waren, moesten noch tot Vergenoeging der *Franssen* onverzadelijke Geld-gierigheyd, lijden, dat sy tegens gegeven *Parole* en gedane Belesten des *Hertogs van Luxemburg*, uytgeplundert, miserabel mishandelt, en sonder Spijs of Kleeding, in d'uyterste Elend gelaten wierden. In sommige Kerken der Nederlandsche veroverde Steden, sach men d'elendigste Verwoesting, en het jammerlijkste *Spectakel* der Arme Land- en Stede-Lieden, uyt gebrek van haar Nooddruftig Onderhoud; 't welk hen, door der *Franssen* tirannysche Geld-gierigheyd, is afgenomen geworden.

Door dese onrechtmatige Uytmergeling, maakten de *Franssen* dat gene waar, 't welk in *Annalibus Franciæ* werd verhaald, te

„we-

„weten; Dat Koning *Ludovicus* de XII. ſoude geſegt hebben, „dat de Burgers en Boeren, Weeſen van de Tyrannen en Sol- „daten zijn; maar dat de Tyrannen en Soldaten, Weeſen des Duy- „vels waren.

Alle deſe en diergelijke grouſame Preſſuren der *Franſſen* hadden geen anderen Grond, dan alleen de Geld-gierigheyd der *Financieren*, en de Helſche Leer van *Machiavellus*, te weten; *dat men een nieuw veroverd Land, moet Arm maken, tot Verzékering der Nieuwe Regeering.*

Waar toe ſy geen ander grond, dan der *Financieren* Gierigheyd, en de Helſche Leer van *Machiavellus* hebben.

Het eerſte Fundament is voorheen genoeg aangewéſen; en van 't Tweede zullen wy alleenlijk dit aanmerken; Dat Keyſer *Galba*, en *Machiavellus* in deſe Meening zijn geweeſt, nadien ſy pleegden te ſeggen; Dat 'er niemand meerder te vreeſen was, dan die gene, welke ſich dagelijks moeſten bemoeijen, hun Broot te winnen. Maar hoedanig ſulks tegens d'Ervaring ſtrijdig is, leeren ons de Oude en Nieuwe Geſchiedeniſſen, waar door men ſiet, hoe ROMEN ſoo meenigmaal, wegens de hooge Schattingen en harde Geldpreſſuren, onder den Keyſeren *Vitellius*, *Appius Claudius*, en meer andere, gerebelleert heeft; en hoe *Vrankrijk* ſelfs van den Keyſer *Auguſto* is afgevallen, ter tijd als *Licinius* (die tot *Financier* over het veroverde *Vrankrijk* was geſteld) de Onderdanen met ſoo ſwaare Belaſtingen drukte, dat ſy ſich naderhand onder *Nero* en *Galienus*, wegens derſelver oorzake, van 't Roomſche Jock ontſloegen.

Ja het ſchijnt, dat de *Franſſen*, door hun verwoede Wreeddaadigheyd, en onverzadelijke Geld-Zucht, (waar van hier voor in de bevordering harer FINANCIEN, meerder aangeweſen) ſoo ſeer van verſtant waren verblind, dat ſy hun eygen Schaade en ſchandelijk Verderf niet konden inſien, ſoo ſy hen ſelven daar door quamen te veroorzaken: Want hun voornaamſte Intentie was, dat ſy *Holland* en d'overige Provincien des *Vereenigde Nederlands*, noch onder haar Jock brengen, en aan de *Monarchale* Heerſchappye hares Konings onderwerpen mogten: waar toe wel al hun uyterſte vlijd aanwendden, en alle by hen bedenkelijke Middelen op 't kragtigſte ſochten in 't werk te ſtellen; echter het voornaamſte verſuymden; te weten, de *ſachte Regeering over d'Overwonnenen*; aangeſien de *Nederlanders*, en voor al de *Hollandſche* NATIE, niet als een onſtuymig of moedwillig Paard met Spooren; maar als een ſachtmoedig en geboogſaam Volck, alleen door een Wenk, willen geregeerd zijn; waar van ſy genoeg-

Waar door ſy in hun Wreedheyd en Geldzugt ſoo verblind zijn, dat ſy haar eygen Voordeel verſuymen.

noegſame Preuven hebben betoont, ter tijd als noch aan de Spaanſche Regeering waren onderworpen.

Wederlegging van 't gene *d'Aubery* over de FranſcheRegeering ſchrijft;

Monſr. d'Aubery, Parlements Advocaat, en Koninkl: Raad te *Paris*, ſchrijft in 't 1. Cap. ſijns tweeden Boeks, *Des Juſtes Pretensions du Roy ſur l'Empire*, Dat de Regeering der *Franſche* MONARCHIE, ſoo ſoet en aangenaam is, dat ſelfs ook de vreemde *Natien*, wanneer ſy daar van overwonnen zijn, ſich ſeer gelukkig achten. Hoe weynig ſulks met de bevindelijke waarheyd over een komt, en hoe ſeer deſe gemelte Heer, ſijn Opperhooft en desſelfs Onderdanen flatteert, kan een yder, die maar eenige geheuchenis heeft, ſeer lichtelijk oordeelen, uyt het gene wy ten onſen tijde ſelfs beleeft, en in deſen Lande, nevens ſoo meenigte andere Plaatſen, ervaren hebben, gelijk hier voor ten deelen is gemeld geworden.

By aldien de *Franſſen*, de Reden van den gemelten Heer d'*Aubery*, als een nuttelijke Leering ge-obſerveert hadden, wat voor groot Voordeel ſouden ſy niet in hare voordere Aanſlagen en Progresſen genooten hebben? Aangeſien onder de *Nederlanders*, die ſich in 't jaar 1672. ten deelen vrywillig onder de Franſche Regeering ſubmitteerden, noch meenigte te vinden waren, die, als goet Franſch geſind, in den beginne der Franſche Regeering, een aangename ſmaak beſpeurden, dewelke daar na in een bittere Galle veranderde. Echter bevondmen, dat in de 4. noch behoudene *Provincien*, veel *Frans-geſinden*, en quaadwillige Menſchen verborgen waren, die noch liever *Franſch*, dan *Prinſch* willen zijn, en daarom de Franſche Regeering onder de hand roemden; en andere daar en tegen den bedroefden Toeſtand, waar in ſich bevonden, voor oogen ſtelden, met te ſeggen; Dat wy nu, als in een Pers of Vol-meulen van alle kanten beknépen, elendig geſolt, en door het Jock der Vyanden miſerabel gedrukt wierden; Dat men hier te Lande onmachtig was, om ſich uyt deſe beangſtige Nood te redden; Dat ons de Vyand, met ſoo groote Machten te Lande, en ſoo ſwaare Vlooten te Water ſoo naauw omcingelt hadde, dat niemand van buyten, Ons konde noch derſde te hulp komen; Dat onſe Landen door d'Overſtrooming des Zee-vloeds en ſouten Waters geheel verdorven; Dat de *Financien* verſmolten; Dat 'er niet dan een duuren Tijd en vergiftige Krankheyd te verwachten ſtont; Alle deſes Lands Oorlogs-Aanſlagen waren tot noch toe ongelukkig uytgevallen, en men voor het toekomende geen beter Uytkomſt te gemoed

Hoe men noch veel Frans-geſinden in Holland vond;

Die niet dan des Lands uyterſte Ruïne ſochten;

moed

moed ſach; Dat men dienvolgens niet anders dan den zékeren Ondergang en *totale Ruïne* te verwachten hadde, ja bereyds voor oogen ſag. Daar noch byvoegende; dat, wijl doch onſe *Republiquaire* Regeering eenmaal ſterven moeſt, het dan nu beter was, een ſpoedige, dan naderhand een langſame Dood te kieſen etz.

Waar door alle ſoodanige Quaalijk-Ge-intentioneerden, en vaddig Lafhertigen, den jammerlijk beangſtigde *Nederlanderen* niet anders dan noch meerder verdriet en grooter droefheyd ſochten aan te brengen, en indien mogelijk, tot een vertwijffelde Reſolutie te vervoeren, die de Franſche Aanſlagen, tot deſes Lands uyterſte Verderf, lichtelijk ſoude gefaciliteert hebben, by aldien *Duc de Luxemburg*, door 't Middel van veel wreeddaadige Grouwelen, de *Franſche Regeering*, als *Duc d'Alba*, de *Spaanſche Heerſchappy*, by den *Nederlanderen*, en alle andere redelijke *Natien*, niet tot een Schrick en Afkeer hadde gemaakt. Maar door d'oneindelijke Genaade en goede Gunſt des Hemels, heeft men zedert, de voordere Voorvallen, door der vroomen *Patriottens* getrouwe Verdediging des *Vaderlands*, geheel het Contrarie van alle die boven-gemelde Quaalijk-ge-intentioneerde Voorgevingen, bevonden. Dus keeren wy weder tot ons ordinary Verhaal der gepaſſeerde Geſchiedeniſſen.

Maar 't komt door gunſtige Hulp des Hemels en trouwe Verdediging der vrome Patriotten heel anders uyt te vallen.

De *Staatſche Beſetting* binnen het Princelijk herwonnen NAARDEN begoſt nu ook te toonen, dat ſy daar woonden; want een goede Party voor weinig dagen tot *St. Martensdijk* komende, hadden byna den *Hertog van Luxemburg* gevangen gekrégen; 't gene buiten twijffel wel ſoude aangegaan hebben, indien de Vangers weinig tijds eerder waren gekomen, alſoo hy maar kleyn getal Volk, met eenige Heeren en Officieren by ſich hadde; ſoo dat in tijds door de ſijne wierd gewaarſchouwd. Echter ſegt men, hem ſulks ſoodanige Ontiteltenis ſoude aangebracht hebben, dat ſich genoodzaakt vond, op ſtaande voet te doen laaten; reſolveerende, ſijn Perſoon en het geheele Hoff na *Aarnhem* te tranſporteeren. Gelijk dan ook verſcheyde Troupen, geſamentlijk wel 4 à 5000. ſterk, ſich derwaards begaven, in meening om daar een Leger te formeeren. Van *Nieuwerſluys* tot *Breukelen*, *Maarſſeveen*, en voorts tot op een half uur onder *Vytrecht* wierden geen *Franſſen* meer gevonden; maar het *Huys te Zuylen* hielden ſy noch met 40. Mannen bezet; doch deſe hadden d'Omwoonders aangekundigt, dat by aldien ſy hen

Duc de Luxemburg byna gevangen.

niet in tijds waarschouwden, wanneer de *Staatschen* aanquamen, sy als-dan het geheele Dorp souden in Brant stéken. Ook eyschten sy wederom van de Stad *Vianen* 3000. Rijxdaald. behalven noch 1500 Gulden, die sy alle maanden prompt wilden betaalt hebben, of wilden de Stad in Brand stéken: en dit sou een Vergelding voor hare *Neutraliteyt* zijn.

Predicant te *Velpe* schandelijk mishandelt

Selfs hebben sy *van Beuningen*, Predicant tot *Velpe*, in sijn eigen Huys aangetast, en tot het hemd toe uitgeschud; wanneer hy 't echter noch soo moeder naakt ontvluchte, door struyken en Grachten, daar sy hem te Paard niet konden volgen, en dieshalven uit een verwoede boosheid wel 20. Kogels na hem schooten: doch hy al dit Gevaar eschappeerende, is tot *Nimwegen* aangekomen, daar hem van de Borgers eenige Kleederen voor de Poort wierden toegebracht, om daar mede in de Stad te komen. Ondertusschen wierd sijn Huys berooft, en daar in alle Moedwil gepleegt. Selfs wierd het Land alomme opendlijk ten roof gegeven, en expresselijk bevolen, de *Betuwe* geheel uit te plonderen, op dat geen Vyanden sich daar souden konnen onthouden; wijl sy vreesden, dat in 't korten daar eenige Steden souden belegert worden. Invoege daar niets goets overig bleef, maar alles, soo Koorn-gewas als alle andere Dingen wierden t'eenemaal vernield. 't Welk een elendig Vluchten onder d'arme Huyslieden door de geheele *Betuwe*, om *Amersfoort*, en in de *Veluwe* veroorzaakte; welkers laatste Inwoonderen, alles wat sy weg konden krijgen, binnen de Stad *Naarden* in verzeekering bragten.

Betuwe door de Fransen geplundert.

Het was miserablel te zien, wat daar wierd geruïneerd en verdorven: want de Boeren in de *Betuwe*, om de kortste weg te kiesen, het beste dat sy hadden, op de Dorpen in de Kerken verbergende, wierd alles daar uit gehaalt en weg-gevoert; en 't gene sy niet konden mede nemen, traden sy met voeten, en vernielden alles wat sy maar konden krijgen. Langs den Weg ging men tot over de enkelen door het suiver Koren; en d'uitgeschudde Bedde-vederen vlogen overall als Sneeuw-vlokken door de Lucht. Insgelijks was 'er den 12. *Octob.* veel Volk van *Duc de Luxemburg*, en van den *Bisschop van Munster* boven *Mook*, te *Middelaar*, en door *Masewaal* versameld, die daar mede alles bedierven, de plaatsen *Barneveld*, *Lunteren*, en *Ede* geheelijk uit-plunderende; soo dat 'er niet een Mensch noch Beest meer kon blijven.

Ee-

Sommige Munsterſche Soldaten rebelleeren tegen hun eygen Overſten.

Eenige Ruytery van den *Biſſchop van Munſter*, van *Deventer* na *Aarnhem*, tot onderſtand der *Franſſen* uitgetogen, ontſtond onder deſelve tuſſchen *Loonen* en *Vrijenberg* een Oproer, waar over ſy het Dorp *Loonen* met de by-gelegene Huyſen begoſten te plunderen, ſchietende eenige van hun Commandanten onder de voet, verſcheurende verſcheyde Standaarden van de Stengen, en ſmeten deſelve aan ſtukken: waar na een yder ſijns weegs reed, als geen genegendheid hebbende, om langer den *Franſſen* te dienen.

Franſſen beginnen ſich in *Uytrecht* tot Vertrek te prepareeren.

Onderwijl begon de Franſche Krijgs-Macht binnen de Stad *Uitrecht* ſich al woelende en krioelende te beweegen, even als of ſy de angſte Dood-ſtuypen van hun onwillige Retraite op den Hals kreegen; Men monſterde en hermonſterde; makende de ſwakke Compagnyen, met andere, die noch ſwakker waren, weder ſterk en compleet; Men trok geduurig heen en weer, d'een uyt, d'ander weder in de Stad, ja veele, die des Morgens waren uytgetrokken, quamen des Avonds weder binnen, ſonder dat men van dit alles de grond en oorzaak konde ervaren. Mogelijk dat ſy ſelfs, die ſoo variabel van Sinnen en licht veranderlijk van Voornemens zijn, daar van geen rechte Redenen, indien men hen daarom gevraagt hadde, ſoude konnen gegeven hebben. Het ophangen en doot-ſchieten der Franſche en Switſerſche Soldaaten, wegens hun ſnoode Dievery en groote Moedwil, ook wel meeſt om dat ſy wilde deſerteeren en hun Dienſt onſnappen, ging alle dag weder van nieuws aan. Het zakken en pakken der geroofde Goederen, geplunderde Waaren, en Bagagie voor de Grooten, ging ongemeen yverig voort. Alle dach ſach men meenigte Goederen, ſoo te Water als te Lande weg voeren; 't welk dan ſomtijds wel weder quam, en ontladen of ontſcheept wierd, om aldaar noch voor een tijd te behouden, of weder elders anders te doen tranſporteeren. In dier voege ſy hunne Verhuyſing, ſchoon tegen wil en dank, ſelfs ſcheenen te verhaaſten. Waar van hier na, in de *Verlaating harer Nederlandſche Conqueſten*, breeder.

Nu lang, en moede genoeg te Lande gereyſt, werd het Tijd, Ons weder ter Zee te Scheep te begeeven.

Nederl: Vloot begeeft ſich na de 3. Zee-Slag weder na de Rivier van *Londen*;

Nederlands Oorlogs-vloot, die wy nu een wijl tijd hebben laten ruſten, om haar Schaade te repareeren, en ſich weder in volkomen Poſtuur te herſtellen, heeft zedert de laatſte Zee-Battaille tegens d'Engelſche en Franſche Koninklijke Vlooten,

 ſich

ſich in het diep der volle Zee voor 't Eyland *Texel* gehouden; en de Heeren Gecommitteerden van hare Hoog Mogende, *Cornelis Graaſland*, *Johan van Nieuburg*, *Bonifacius van Vrybergen*, *Gemmenik*, en *Eeck*, waren met een Advijs-jacht daar na toe gevaren, doende deſelve aanſtonds weder gereet maken, en met Ammunitie, Leeftocht, en alle andere Noodzakelijkheden behoorlijk verſorgen, om haar loflelijk verkregene VICTORIE noch voorder te vervolgen; zijnde midlerwijl veel Engels kleyn Vaartuyg en meer andere Schepen in 's Lands Vloot komen te vervallen; die dan van alles behoorlijk verſien, en voor 6. weken gerevictalieert, onder het *Commando* van den Heer *Lt. Admiraal Gen. de* RUYTER, op den 12. *Septmber* weder Zee-waard in, is 't Zeyl gegaan, ſich direct na de Rivier van *Londen* begevende; om al de Wereld te doen ſien, wie de ZEE had behouden, en gevolgelijk de VICTORIE bevochten.

Waarom d'Engelſche ſig de Rivier op, onder de Kaſteelen begeven.

Op welkers aankomſt, *d'Engelſchen* met hun *Oorlog-ſchepen* ſich heel hoog de Rivier op, tot dicht onder de Kaſteelen begaven. Echter derfden ſich beroemen, dat ſoo haaſt hun Schepen geprovideert en gerevictalieert ſouden zijn, de geheele Vloot ſich weder in Zee ſou begeeven: doch men gelooft, dat ſulks alleen wierd uytgeſtrooyt, om het Volk niet geheel den Moed te doen verlieſen.

Soo haaſt d'Engelſche Vloot binnen *Engeland* was ge-arriveert begaf ſich *Prins Robbert* na *Withal*, om ſijn *Majeſteyt* des Vloots Geſteltenisſe bekent te maken. Hy wierd van den *Koning* ſeer wel ontfangen, en men deed op ſijn Aankomſt binnen *Londen* de Klokken luyen. Sijn *Majeſt:* maakte in plaats van *Sr. Eduard Sprag*, *Sr. John Harman* tot Admiraal van de Blaauwe Vlag, doch quam korts daar na ſieck van de Vloot te huys, en wierd als-toen den *Lord d'Osſory* tot Vice-Adm. van de Roode, en den Ridder *John Holmes* tot Schout by Nacht van de Blaauwe Vlag verkooren.

De Koning van Engel. doet ſijn Vloot opleggen.

De *Koning* met *Prins Robbert* geaboucheert, reſolveerde, ſijn Vloot dit jaar op te leggen, en alleen een Esquadre van 30. Schepen te laten in Zee gaan, onder Commando van den *Lord d'Osſory*, hebbende tot ſijn Vice-Adm. *Sr. John Chicheley*, en tot Schout by Nacht *Sr. John Holmes*, ten eynde het Franſche Esquadre onder den Graaf *d'Eſtree* naar *Vrankrijk* te convoyeeren. De *Koning* ſond aan ged: Graaf, door *Sr. de Samborne*, een Begge, wel 2000. Stukken van achten waardig; aan *Monſr. de Martel*, een Pourtrait van 1000. gelijke Stukken, een ander aan *Monſr. des Ardans*

van

van 600. en een van 300. aan den Majoor van 't Fransche Esquadre, alle tot Vereering, voor dat hen in 's Konings Dienst soo deftig naar sijn behagen hadden gequéten.

De *Graaf van Schomberg* quam te deser tijd weder te *Londen*, wijl de Soldaten, dus lang by *Jarmuyen* te vergeefs gelegen, nu weder in hun Garnisoenen waren gesonden, aangesien 'er dit jaar geen Landings-Onderneming meer te verwachten was. Ook quam den Engelsen Ambassadeur de *Ridder William Lockaart* den 13. *October* uyt sijn Ambassade van *Vrankrijk* tot *Withal*, daar hy *d'Engelsche Koning*, wegens sijn Verrichting by sijn *Fransche Majesteyt*, Raport dede.

Om dan den dappere Krijgs-Helden een Nieuwen Moed in te prenten, en den Moedeloosen in 't toekomende te beter t'encourageeren, deed sijn *Majesteyt* alle behoorlijke Preparatien aanrichten, om den Manhaften *Zee-Ridder* EDUARD SPRAG op 't Heerlijkste ter Aarden te bestellen, ja met soo Hoog-staatige Eer-bewijsing als men aan dappere *Krijgs-Helden* soude mogen doen. Gelijk ook den *Hertog van Richemont*, door den *Koning van Deenmarken*, in een Schip met Rou-laken behangen, na *Engeland* gesonden, den 29. deser binnen *Londen* seer staatieuselijk wiert begraven.

De *Koning van Vrankrijk* versocht aan sijn *Majesteyt van Engeland* dat 5000. Man van sijn Troupen in Franschen Dienst mochten over-gaan; 't welk de *Koning van Engeland* gaarne consenteerende, wierden de Regimenten van *Petersburg*, *Vaugam* en noch een ander, nevens 2. Compagnien uyt yder van d'andere Regimenten, daar toe gecommandeert, en na *Calais* over-gescheept. *Vrankrijk* neemt eenige Troupen van *Engeland* in sijn Dienst over.

De Hartdrukkende Tegenspoeden, die d'*Engelsen* desen Somer, soo door der *Hollanderen* driemaal aan-malkander bevochtene VICTORIEN, als door de schaadelijke Rooveryen der Hollandsche en Zeeusche Kaapers, hadden moeten lijden, wierden nu eeniger-maaten versacht, door het onverwacht opvangen van Vier soo rijck-geladene Hollandsche Oost-indische Retour-schepen; Want Capiteyn *Monday*, met sijn Schip d'*Assistentie*, nevens 3. andere Oorlog-schepen, 1. Brander, en nog 5. andere Engelsche Schepen, omtrent het *Eyland St. Helena*, na het selve op 26. *May* deses Jaars by de *Hollanders* was herwonnen, kruysende, trof daar drie Holl: Oost-Ind: Retour-schepen aan, met namen, den *Olyphant*, *Europa*, en 't *Wapen van Campveer*; dewelke hy veroverde, en tot *Kingsale* in *Yrland* binnen bragt. Het vierde, Engelsen veroveren 4. Holl: Oost-Ind: Retour-schepen.

de, genaamt *Papenburg*, was, gelijk hier voor gesegt, voorheen in d'Engelsche Vloot omtrent het *Vlie*, vervallen. De *Nederlanders* hadden sich by dit Ongeluk alleen met een kleyn Geluk noch eenigsins te troosten, te weten, dat hunne Retouren van dit Jaar, in Waardye by d'ordinary voorgaande niet waren te vergelijken. Dit was noch het eerste en eenigste voordeel dat d'*Engelsen* in desen swaaren Oorlog hadden bekomen; 't welk hen doch luttel genoeg konde helpen, en den Nederlandsche machtige Oost-indische Compagny weinig schaaden aanbrengen; hebbende daar tegen in *Indiën* weder verscheyde Engelsche en Fransche Schepen genomen, als een gaande na *Japan*, een ander van *Bantam* na *Londen* willende, by *Batavia* door de *Staatschen* verovert, en meer andere: gelijk men noch Brieven van *Batavia*, in dato den 4. *Feb.* 1673. bequam, meldende, dat die van de Nederlandsche Compagny wel 11. soo Fransche als Engelsche Schepen hadden genomen, waar onder 2. van *Bengale*, seer rijk geladen, het eene *Hannibal* genaamt, dat seer Hoog wierd gewaardeerd, etz.

Maar lijden groote Schaade door de Nederl: Capers.

Over *Engeland* bequam men ook Tijding, van de Roemruchtige Bedrijven door den Heer Commandeur CORNELIS EVERTSEN uitgewrocht, die met sijn byhebbende Schepen in de *Virginien* had geweest, alwaar twee Convoyers met een goet deel Coopvaardy-schepen vond leggen, waar van de Convoyers eerst goede resistentie deden; maar ged. *Evertsen* 8. Schepen sterk, overmeesterde die *Engelschen*, verbrande 5. en nam 7. Schepen, waar onder een van 36. Stukken, van de welke 7. tot *Londen*, 4. tot Bristol en een tot *Pleymuyen* t'Huys hoorden; bekomende alhier wel 4 à 5000. vaten Tabak, behalven de Suyker, Indigo, Catoenen etz. soo dat hy de Vyanden groote Schaden toevoegde. Van daar was hy voorders onder de Fransche *Terneufsvaarders* gekomen, meer dan 65. Schepen van de selve veroverende en ruïneerende, soo dat 'er te naauwer noot alleen 2. eschappeerden. Naderhand arriveerde een Scheepje uit het Esquadre van gem: *Cornelis Evertsen* af-gesonden, en in 't Canaal van d'*Engelsen* genomen; het selve deed bericht, hoe dat Hy, na in de *Verginien* veel Schepen genomen en verbrand te hebben, na *Nieuw Nederland* was gegaan, daar hy den 9. *Augusti* aankomende, nog dien selven dag *Nieuw-Jorck* met kleyne resistentie in-nam, wijl de Gouverneur absent was, en vonden daar 40. stukken Canon; hebbende de Heer *Corn: Evertsen* toen ter tijd wel in

Voornamentl. door den RoemrugtigenZeeheld, *Cornelis Evertszen.*

de

de 20. Engelsche Prijsen by hem, en boven dien nog 4. Schepen met Engelsche Gevangers weg gesonden, alsoo daar mede belemmert was.

Hévig Gevecht tusschen een Schotse Caper en Hollands Coopvaarder.

In de maand *April* viel op de Kust van *Noorwegen* by 't lage *Land van Leest*, een scherpe Actie voor, tusschen een Schotse Kaper en Schipper *Abrah: Schepmoes*, van *Amsterd:* gemonteert met 10. gotelingen en 15. eters; de Kaper zijnde een Fleuytschip met 14. Stukken, leyde hem fluks aan boort, doch wierd driemaal met de geheele Laag en dubbeld Scherp beantwoord; soo dat noch geen volk konde over krijgen, maar raakte weder van malkander los. Dus quam hem de Kaper weder van d'ander kant aan boort, daar hy een half uur leggende, gedurig met 9. stukken schoot, en eindelijk met 40. Man enterde, die in een quartier uurs meester van de Bak wierden, soo dat het Volk daar uyt, als ook uyt de Hut weg vloot, blijvende maar alleen de Stuurman daar binnen; ondertusschen maakte de Schipper met het benedenste geschut, den Kaper soo bang, dat hy genootsaakt wierd, wederom af te wijken; maar quam hem toen voor de Boeg leggen: waar na de Schipper een Man tot secours van den Stuurman in de Hut kreeg, daar uit toen met schroot soo dapper in de Kaper schooten, dat geen Volk by sijn geschut kon houden; ondertusschen koegelden de Schotten seer sterk uit de Bak na de Hut, maar daar eyndelijk 2. stukken met dubbeld scherp gesteld, troffen soo wel, dat sy de wijk namen, nalatende 3. Snaphanen, 9. half-piecken, meer ander Geweer, en een Schotse Vlagge, die sy meenden op het Schip te planten, hebbende bereyds d'andere neder gesméten. Dus stelden 't de Kaper op 't loopen na *Ekersont*, daar hy te gronde ging, hebbende 15. Dooden, waar onder den Cap: en Lt. met 30. Gequetsten. Daar tegens had *Abr*: *Schepmoes* niet meer dan 2. lichte Gequetsten, doch al vry wat schaden aan sijn Schip, waar over hy tot *Bergen* in *Noorwegen*, om te calefateren, in-liep.

En tusschen 4 Fransche en 4 Vlaamsche Schepen.

Marquis d'Almeras, commanderende een Frans Esquadre in de Middellandsche Zee, was al in *October* tot *Toulon* aan-gekomen, hebbende 4. van sijn Schepen in 't naauw van *Gibralter* gelaten, onder 't Commando van *Sr. Gravier*, dewelke den 9. *Novemb.* na *Mallaga* over staken, daar 4. Vlaamsche Fregatten lagen, waar mede sy in een hart Gevecht geraakten, maar wierden soodanig onthaald, dat na 4. uren vechtens, en het verlies van een Schip, na *Toulon* moesten wijken; wanneer dese Vlaamsche Fregatten

haar Reys weder vervoorderden na *Cadix*; daar de Heer *Cornelis Evertsz.* dese maand uyt de *West-Indien* mede was aangekomen, met 8. Oorlog-schepen, een Brander en 10. Prijsen, geladen met Pelterijen, Indigo, Tabak, Catoen en Suyker, hebbende meer als 80. Engelsche en Fransche Schepen in die Gewesten geruïneerd, en boven *Nieuw Nederland*, *St. Ustacia* in-genomen, waar Cap. *Hansje Fockes*, door al te haastig marcheeren, van dorst was doot gebleeven.

Hoe groot getal prijsen door de Nederl. Capers veroverd.

De Nederlandsche Capers aan de Spaansche Kust, bragten in die Havens veel Prijsen op; Gelijk 7. Avanturiers van 14. soo uyt *Texel* geloopen waren, tot Cadix 7. Engelsche en Fransche Schepen, waar onder een *Turck*, opbragten. In de *Corunna* wierden 'er mede een goet getal op-gebragt. 't Schip de *Revenge*, Cap. *Pieter Harcksz.* na *Madera* zeylende, geraakte onderweeg 2. maal in 't Gevecht, eens met een Engels Fregat van 28. Stukken, en ten tweede maal met een van 48. en een van 16. Stukken; doch, quam daar nog gelukkig van, en vervoorderde sijn Reys. Daar tegens wierd het Fregat de *Pleymouth*, door 8. Duytsche Capers, op de Engelsche Kust in de gront geschooten. Diergelijke Actien daar omtrent dagelijks meer voorvallende, begonden d'Engelsche Kusten soodanig door de Nederlandsche Capers onveylig te worden, dat veel Kooplieden in *Engeland*, daar over groote Klagten aan 't Hoff inbragten; weshalven de Koning, de Fregatten, die tot bevrijding der Engelsche Havens gedestineert waren, deed Ordre geven, dat sy naau regard daar op moesten nemen. Soo dat de Schade, die de *Nederlanders* in het berooven van hare vier Oost-Indische Retour-schepen, door d'*Engelsen* hadden geleden, genoegsaam, ja overvloedig vergoed en in-gehaald wierd, door het groot getal Prijsen, en meenigte rijk geladen Schepen, die sy soo wel van de *Franssen* als *Engelsen* veroverden; gelijk daar van ook noch omstandiger hier voor op Pag: 393. is gemeld; en zedert wierden dagelijks in *Holland*, maar voornamentlijk in *Zeeland* noch groot getal Schepen op-gebracht, veel te lang om hier alle te melden: Want tegen den uytgang van *December* deses jaars, segt men, door naaukeurige Aanteykenaars berekent en bevonden te hebben, dat door de voorseyde Kapers, den *Engelsen* en *Franssen* reeds een getal van omtrent de Drie-Duysent, soo groote als kleyne Schepen, zijn ontweldigt geworden. Waar tegens van deses *Staats* Ingezetenen niet boven de 136. waren verlooren. En ter contrary, geduurende dit Jaars Zee-zaysoen, wel over de 200. soo *Noords-* als

En ter contrary hoe veel Schepen den *Nederl:* ontnomen zijn.

Oosters-

Oosters-Vaders gelukkig, midden door alle de Ongelukken, binnen gekomen. Dan of wel dit herhalen niet weder tot den rechten Heer quam, soo strekten 't dog al tot het gemeene Lands Best.

De *Fransche Oorlog-schepen* uyt *Engeland* namen Cours na *Duyns*, alwaar sy pas tijdelijk en sonder Schade geraakten; maar het naderhand naar *Vrankrijk* meenende over te zetten, wierden op den 22. *September* des nachts van een swaare Storm overvallen; soo dat al hun Anckers en Touwen moesten laten zitten, en genootdrukt wierden, sich aan 't Onstuymig Gevaar der woeste Zee-Golven ten besten te geven. Maar daar by soo weynig Discretie, of soo ongunstige Genaade vindende, als meenigmaal Nederlands overwonnene Ingezetenen, die sich genootdrukt vonden, aan de *Genaade hares Konings* te onderwerpen, by de woeste Fransche Krijgs-lieden, (ja somtijds tegen gemaakt *Accoord*, en gegeven *Parole*) vonden; Soo sach men kort daar na twee van hun Oorlog-Schepen ongelukkig stranden, een ander met 60. Stukken op de Sanden by *Duyns* te gronde gaan; en alle d'andere door 't slingerent gedruys des Winds, en 't opbruysent geweld des Waters soo ontreddert en beschaadigt worden; even als of sy nu alleen meer tegen 's Hemels Elementen hadden gestreeden, dan voorheen met Behulp van haar Engelsche Makkers, tegen hun Nederlandsche Vyanden vochten. Soo dat sich gedwongen vonden, van hun voorgenomen Cours te rug te wijken, en weder al vliedende hun Toevlucht in verscheyde Engelsche Havens te nemen. Van waar sy naderhand seer langsaamlijk, al hinckende, met groote Schaaden te Huys geraakten.

Fransche Vloot na Huys willende, lijd groote Schaade.

's *Lands Vloot* dan geenig Voordeel op haar Vyanden meer te doen vindende, als zijnde alle uyt Zee, en yder naar hunne Havens geweken, om voor dit jaar opgeleyd te worden, soo begaf sich ged: 's Lands Vloot mede na haare Kusten, te meer, alsoo het Saysoen deses tijds al verloopen was; en dus den 23. *September* op hare respective Havens en Plaatsen behouden gearriveert, quamen alle de respective *Admiralen* binnen 's *Gravenhage*, alwaar sy, om hare trouwe Diensten, en loffelijke Dapperheden, van veele Grooten seer wel wierden verwellekomt, en minnelijk onthaalt, resolverende ook hare Hoog Mog: de *Heeren Staaten*, om dese hare goede Diensten dankbaarlijk te beloonen, yder met een Obligatie te vereeren, gelijk hier voor, op pag. 182, onder de gunstige Vergelding aller dappere Helden des Vaderlands, omstandiger is gemeld.

Nederl. Vloot begeeft sich eyndel. ook binnen.

En werden d'Admiraals voor hare Trouwe Dienst dankbaarlijk beloont.

Tromp vereerd d'Engelse Adm. *Sprags* Vlag aan d'Amst: Admiraliteyt.

De Heer *Adm.* TROMP vereerde de Blaauwe Admiraals Vlag, van den Engelschen *Adm.* SPRAG, aan 't *Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt* tot *Amsterdam*; die het selve met alle Dankbaarheyd accepteerde. Sijn Hoogheyd maakte dees tijd, in plaats van den Heer *Sweers*, tot Vice-Adm: van *Amsterdam*, den Schout by Nacht *de Haan*; in wiens plaats *Joncker Engel de Ruyter* quam. Ook verkoor sijn Hoogheyd tot Adm: van 't Noorderquartier, den Heer *Willem Bastiaanse*, en een Broeder van Schout by Nacht *Vlug* wierd Vice-Admiraal.

Dus alle wederzijds Oorlogs-Vlooten uyt Zee, yder in hare respective Havens gebragt, stappen wy ook weder te Lande, om nu eyndelijk een Eynde van d'allerzijds Strijdende Partyens CAMPAGNE deses fatalen Jaars 1673. te maken.

Graaf *Monterey* begind sich in *Braband* tegens 't Geweld der *Franssen* t'opposeeren

Wijl men in VRANKRYK nu voor vast hield, dat 'er tusschen die *Kroon* en *Spanjen* eer lang een Oorlog soude ontstaan, waren daar vele van gedachten, dat de *Koning van Vrankrijk*, om sijn groote Glorye niet te verkleynen, deselve den *Spaansen* eerst soude declareeren; te meer, wijl *Graaf de Monterey* den 16. *September* tot *Brussel* met Trompetten deed publiceeren; Dat, wijl alle sijne Ordonnantien van den 20. *Juny*, 2, en 30. *October* des voorleden jaars, om alle schaadelijke disordres, confuse courssen en andersins, die geschied zijn, onder pretext van den Oorlog tusschen *Vrankrijk* en *Holland*, voor te komen, sonder effect waren geweest, hy, om de Onderdanen van den *Koning*, tegens alle voordere Schaaden en Verderf te verhoeden, had goet gevonden, t'ordonneeren, dat de Boeren de Wapenen souden aanveerden, hun stellen op de Passagies, Bruggen, en aan de Slagboomen, ende niet toe te laten, dat eenig vreemd Krijgsvolk iets soude ondernemen tegens de publijke Gerustigheyd; maar sich daar tegen stellen, en alle kragt van Wapenen gebruyken; en t'onsterk zijnde, de naastgelegen Steden t'advertéren: ordonneerende aan allen Gouverneurs, Commandanten, Officieren van Oorlog of andersins, de sterke Hand te verleenen, om d'Intentie van sijn Exell. te volbrengen. Onderwijlen preepareerde men in de *Spaansche Nederlanden* alles tot den Oorlog, men maakte Bagagie-Wagens, Tenten, en meer andere diergelijke Krijgs-Middelen: Ook wierd in de *Kuyp van Antwerpen* veel Volcks, soo te voet als te paard by malkander gebracht, om van daar, met de Troupen, die uyt *Holland* quamen, sich te conjungeeren.

Prins van Condée hebbende sijn Troupen, die rondsom verspreyd

ſpreyd lagen, beſtaande in 5000. Paarden en 7000. Voetknechten, weder by malkander doen komen, trok daar mede na 't *Land van Aalſt*, en poſteerde ſich aan de Burgt d'*Ename*, alwaar noch 10. Eſquadrons onder *Monſr. de Montelas* by hem quamen, beſtaande in 1200. paarden, die ſijn *Koninkl: Majeſt:* hem uyt *Lotthäringen* tot Secours ſond, met ſoodanige Ordre, dat by aldien de *Spaanſen* opbraken, hy met ſijn Leger tegens hen ageeren ſoude. In middels begingen de *Franſſen* ſeer veel Hoſtiliteyten op den Spaanſchen Bodem, met Rooven en Plonderen, waar onder eenige Dorpen, die *Prins Vaudemont* toequamen; 't welk een groote Vrees in d'omleggende Land-plaatsjes verwekte, van mede ſoo te zullen varen; weshalven overall een groot Land-vluchten na de vaſte Steden ontſtond.

Waar op niet anders dan Oorlog met *Vrankrijk* te vermoeden ſtaat.

Ondertuſſchen gebeurden 't, dat een Party Hollandſche Ruyters, om Beuyt uit-gegaan, over den Spaanſchen, op den Franſchen Bodem quamen, een Paſtoor en 2 à 3. rijke Pachters mede namen, en daarmede te rug trokken; doch den *Comte de Nancre* hier van gewaarſchouwd, ſond haar een party Ruyters na, welke de *Hollanders* by de verbrande Brugge op de *Vaart van Bruſſel* achterhaalden, en aangrepen; maar ſoo haaſt de *Hollanders* na weinig gevecht, den *Commandant* van de *Franſſen* hadden onder de voet geſchooten, en deſelve daar op de Vlugt genomen hadden, gingen ſy met de Buyt door, en quamen daar mede onverhindert ter behoorlijker Plaatſe binnen. De Militie in 't *Land van Luyk* in lang geen Geld hebbende ontfangen, begonden allesins de Landen en paſſages t'ontveyligen; dies ſtelde men tot *Luyk* een Impoſt op het Bier, om de Soldaten daar mede te betalen, werdende met eenen haar Gagie ook eenigſins vermindert.

Schermutſel tuſſchen Franſche en Holl. Soldaten.

Optocht des Duytſchen KEYSERS *Leger onder* Graaf Montecuculy, *tegens dat van d'* Alder-Chriſtel: KONING *onder* Duc de Turenne.

TOt hier toe hebben wy de Keyſerlijke Volkeren in ruſt gelaten, en hun tijd gegeven, om alles te verveerdigen en gereet te maken, 't geen tot hun Marſch en Optocht mocht van nooden zijn; nu zal men voorder voort varen met hun Weg na *Neu-*

renberg en andere omstandige Voorvallen daar omtrent aan te merken.

Keyser komt van Eger te Praag.

Na dat sijn *Keyserl: Majesteyt*, (gelijk hier voor op Pag: 465 gemeld) den 26. *Aug.* van *Eger* was opgebroken, en met desselfs geheele Hoff-staat sich op de Reys na *Weenen* had begeven, arriveerde den 2. *Septemb.* binnen *Praag* in *Bohemen*, alwaar met alle bedenkelijke Eer, onder het losbranden van 't Geschut wierd onfangen, werdende met meer dan 80. Stukken Kanon driemaal *Salvo* geschooten; en voor de Dom-kerk wierd sijn Hoogst-gemelde *Majest:* door sijn Hoog Vorstel: Genade, de Heeren Aards-Bisschoppen en Prelaten, nevens de gesamentlijke Heeren Land-Stenden, volgens het oud lossfelijk gebruyk, seer Heerlijk verwellekomt, onder een kostelijk Verhemeld in de Kerk geleyd, het TE DEUM LAUDAMUS gesongen, en in de t'Samenkomst, met een Geschenk van 20000. Rijxd. tot de Keyserl: Bruylofs-Feest vereerd.

Komt van Praag te Weenen.

Den 10. *Septemb.* brak sijn *Keyserl: Majest:* van *Praag* op, en begaf sich met desselfs gantsche Hoff-staat en heerlijke Treyn na sijn Residentie-Stad WEENEN, alwaar Hy den 19. deser gelukkig arriveerde, en seer magnificq wierd ontfangen. Maar voor al eer sijn *Majest:* van *Eger* vertrok, deed deselve, tot beter encouragement van sijn Leger, na gedane Monstering aldaar, 2. Maanden Gagie aan de Soldaten betalen, boven dien noch een *Ducaat* aan yder Soldaat, en aan d'Officiers een goude Ketting of *Medalie* vereeren. Al het welke maar alleen geschiede, om de Gemoederen dies te beter tot Kloekmoedige Dapperheid t'annimeeren. Waar na het gantsche Leger den 26. *Aug.* opbrak, marcheerende in 3. Vleugels door d'*Opper-paltz* tot in 't *Neurenburgsche* Gebied; d'eerste op de linker hand van *Eger* passeerde op *Waldsachsen*, *Turschenreu*, *Schonsee*, *Weyden*, *Mantel*, *Filizeck*, *Kolbreuth*, *Zigeruz*, *Esschenfeld*, *Essenbach*, *Herschbruk*, *Lauf* en NEURENBURG; de Middelste op *Waldsachsen*, *Mitteraich*, *Ehrendorf*, *Breset*, *Gravenwert*, *Zigeruz*, *Esschenfeld*, *Esschenbach*, *Herschbruk*, *Lauf* en NEURENBURG; de laatste ter rechter hand op *Schartingen*, *Tirschheim*, *Sternitz*, *Waldesdorf*, *Kemet*, *Auerbach*, *Biech*, *Snattau*, *Lauf* en NEURENBURG, daar sy weder gesamentlijk by een vergaderden.

Doet groote Vereering aan al sijn Militie:

Die gesamentl. opbreken;

Tot Neurenburg aankomen:

Hoewel nu sommige van gedachte waren, dat Ceur-Bayeren, den Marsch deser Volkeren door sijn Land, sou getracht hebben te verhinderen, als een party Volks te *Diet-Furt* daar toe

by

by malkander hebbende, viel echter daar niets van, alſoo deſe Keyſerlijke Macht veel te ſterk was. Soo haaſt nu deſe *Armee*, den 1. *Septemb.* de Stad *Neurenburg* was genadert, quamen veel Ingezetenen deſer Plaats deſelve beſien; waar tegen ook veel Soldaten ſich in de Stad begaven, om Lijftocht te koopen, wanneer dien ſelven nacht door Onvoorſichtigheid het Vleck *Wetzendorf*, waar 't *Rabatſch* Regiment geïnquartiert lag, in Brand geraakte, en wel 12. Gebouwen door het Vuur wierden geruïneerd, nevens al des Ritmeeſters Bagagie, die wel 5 à 6000. guldens waard was.

Den 7. des nachts braken ſy op, en namen hun Hooft-Quartiers te *Huth*, een Mijl van *Neurenburg*; den 8. was 't Hooft-Quartier te *Langezent*, en den 9. te *Markweyler*, 3. uren van *Kitzingen*, in 't Bisdom van *Wurtzburg*; waar van daan de Keyſerl: Armee ſich door *Rotenburg*, *Heylbron* en *Ochſenfurt* na *Miltenburg* begaf, daar de Marſchalk *de* TURENNE met ſijn geheele Macht naby lag, hebbende Coll. *Harrand* met ſijn Regiment al verſcheyde kleyne Reſcontres tegens de *Franſſen* gehad, en eenige daar van doot geſchooten en gevangen bekomen. Tot *Schweinfurt* en daar omtrent tuſſchen *Wurtzburg* en *Bamberg* waren 8. Regimenten *Keyſerſchen* voor af gekomen, beſtaande in *Croaten*, *Curaſſiers*, *Dragonders* en andere; waar op *Duc de Turenne* 180. Ruiters uit commandeerde, om de *Keyſerſen* tot *Schweinfurt* te recognoſceeren; maar werdende van 200. *Croaten* ontmoet, maakten die 60. *Franſſen* ter neder, namen 30. gevangen, en de reſt wierden op de Vlucht geſlagen.

En met des Keyſers geheele Macht na *Wurtzburg* marcheren.

Voor-al-eer nu voorder van de *Keyſerſen* handelen, zullen eerſt vernemen, wat *Duc de* TURENNE met ſijn Franſche Krijgsvolkeren ſedert uitgevoert heeft.

Ged: *Marſchalk de Turenne* van deſe Keyſerlijke Aftocht genoegſaam verkundſchapt, had alle Paſſagies op de *Meyn* bezet, en *Fridburg* ingenomen; ook trok hy, op vertrouwen dat de *Beyer-Vorſt* ſijn Troupen met de ſijne conjungeeren ſoude, den 9. *Septemb:* van *Aſchaffenburg* met ſijn geheele Macht op, en quam den 10. dito voor 't *Huys te Breuburg* in *Odenwaldt*, 't welk hy belegerde; maar wijl die van binnen haar wel defendeerden, moeſt hy afwijken, met Verlies van 170. Man, waar onder 20. Officiers. Hier van daan voorder optrekkende, paſſeerde door een groote omweg langs de Voet van een Berg, alwaar eindelijk een bequame Weg aan-trof, om met ſijn Infantery en

Turenne ſoekt de *Keyſerſchen* den Pas af te ſnijden,

Belegert *Odenwald*, maar moet weder afwijken;

Kanon

Kanon na *Rolinguen* en *Tauber-grund* by *Ochsenfurt* te trekken. Den 11. quam hy op een groote Vlakte, wanneer vernam, dat de *Keyserſen* na *Rotenburg* marcheerden, en eenige ſijner Voortroupen reeds met ſommige Keyſerſche Benden aan malkander waren geweeſt, doch met weynig geluk. Dus paſſeerde hy door 2. Calommen, en quam te *Dunkelhuyſen*, by *Wurtzburg* en *Ochſenfurt*, en den Berg tot ſijn voordeel nemende, ſtelde daar ſijn gantſche Armee in Bataille, de *Marquis de St. Arbre* commandeerde *d'Infantery* van d'eerſte *Linie*; *Sr. Foucault* de rechter Vleugel van de *Cavallery*; en *Graaf de Guiche* de Lincker-Vleugel; *Graaf de Lude* zijnde aan 't Hooft van de tweede *Linie*, die hy met *Comte de Pleſſis* commandeerde. Deſe preparatie liet ſich aanſien, als of *Turenne* den *Keyſerſen* een Slag wilde leveren; doch ſulks geſchiede maar, om deſelve daar op te houden, en hun te beletten over de *Meyn* te komen. De *Keyſerſen* ondertuſſchen tot *Breyt* by *Wurtzburg* en *Ochſenfurt* gekomen, ſonden gedurig Partyen uyt, om deſe Armee te recognoſceeren, doch ſy deſelve al te wel in hun Voordeel vindende, kon *Graaf Montecuculy* niet goet-vinden, deſelve daar aan te taſten, aangeſien ſulks niet dan met groot gevaar geſchieden, en maar 50. Man *en Front* op deſe paſſagie paſſeeren konde. Hy deed wel veel devoiren, om *Turenne* van dit voordeel uyt te lokken, en op 't vlakke Veld Slag te leveren; maar die wilde daar niet aan; dus achte *Montecuculy* beſt, hem alle Toevoer af te ſnijden, en door dat middel hem te dwingen, van den Berg af, tot een Battaille te komen.

Steld ſijn Armée in Slach-Ordre.

Dan *Hertog van Turenne* bevreeſt, of 't hem daar aan Voerage en Leef-tocht mocht ontbreken, had al voor-heen aan den *Biſſchop van Wurtzburg* daarom geſchreven; die hem dan, gedurende d'abſentie der Keyſerſen, altoos goede woorden had gegeven; maar deſelve nu genadert, liet hy aan *Montecuculi* toe, door ſijn Gebied na *Wertheim* te trekken, en daar de Franſche Proviand te ruïneeren: ſoo dat Coll. *Dunewald* met 1500. Ruyters en 300. Soldaaten onder Cap. *Georg* derwaards wierd gecommandeert. Deſe paſſeerden te *Wurtzburg* over de Brug na *Remlingen*, en van daar na *Wertheym*, waar 9. Schepen en 25. Karren met alderhande proviſie voor de *Franſſen* lagen. De *Keyſerſen* ſich voor *Franſſen* uytgevende, ſoo wiſten de Schippers niet anders, als dat *Duc de Turenne* hen dit Volk tot *Convoy* had geſonden; dieshalven ſy aan d'Overſte *Dunewald* verſochten, hen tot in 't Fran-

Keyſerſen krijgen behendiglijk, groote Beuit van de *Franſſen*,

't Fransche Leger te willen convoyeeren; 't gene hy gaarne toestond, latende ondertusschen de Schepen over de *Meyn*, na de zijde van *Wurtzburg* voeren; alwaar hy de Schippers onderweeg vroeg, hoe sterk het Convoy, en wat voor Volk het was, dat sy meenden tot Secours te zullen gekregen hebben? Waar op de Schippers antwoorden; twee hondert Man; dus commandeerde hy 'er soo veel tegen, die dese 200. *Franssen* aantreffende, geheel in route sloegen, 100. daar van gevangen namen, en 60. ter neder hakten. Ondertusschen liet d'Overste *Dunewald* al dese Schepen en Karren uyt-plonderen; waar door de Soldaaten een goeden Beuyt bequamen, en 't geen sy niet konde mede nemen, wierd in de *Mayn* geworpen, de Schepen verbrand, en de Karren aan stukken gesméten: waar na sy weder in hun Leger quamen.

Hakken 'er meenigte in de Pan.

Gedurende de beyde *Armeen* hier tegen malkander lagen, liepen de *Keyserse*n onophoudelijk Beuyt by de *Franssen* halen, brengende nu en dan veele Gevangenen mede; welkers getal eyndelijk soo seer aangroeyde, dat *Montecuculi* beval, sy 'er geen meer gevangen souden nemen; want in 't lossen van wederzijds Gevangenen, gaf hy 'er wel 35. tegens 25: selfs quamen 'er veel overloopen, die *Montecuculi* om Dienst baden. Soo dat *Duc de Turenne* siende, soo veel van sijn Volk quijt geraakte, en eyndelijk gebrek aan Lijftocht soude krijgen, ook dat *Ceur-Beyeren* hem geen Volk tot Assistentie sond, gelijk wel gemeend hadde, (want men seyde, dat by den *Keyserse*n sommige Brieven dies aangaande van sijn *Ceurvorstel: Doorl:* aan *Turenne* gezonden, waren onderschept geworden, en bevonden van desen Inhoud; *Dat hy onmogelijk hem geen Volk te hulp konde zenden, vermits alle Passagies te wel bezet waren*) Soo trachte hy sich van de Post tot *Ochsenfurt* te verzékeren. Waar af *Montecuculi* bericht, marcheerde aanstonds tot op een half mijl-weegs na hem toe, stellende *Duc de Bournonville* het geheele Leger in Battaille; waar na aanstonds een Party *Cavallery* wierd gecommandeert, om den *Franssen* te recognosceeren: daar door sy veel Gevangens bequamen, en een swaare Schermutsel tusschen de wederzijds Dragonders, by de Wijngaarden op de kant van de Rivier de *Mayn*, voor-viel. Het Keyserl: Kanon deed den *Franssen*, die wat te na quamen, met geheele *Esquadrons* verstuyven. Als nu de *Keyserse*n niet anders wenschten, noch ook anders meenden als gesamentlijk in *Battaillie* te komen, onder het geluyd van Trommelen en Trom-

En bekomen soo veel Gevangens, dat *Montecuculi* beveelt, geen meer te vangen.

Turenne tracht *Ochsenfort* onder sijn Geweld te hebben.

Swaare Schermutsel tusschen de Keys: en Frans: Troupen.

Trompetten geduurig roepende: *Lang Leeve den* KEYSER, soo wierden sy onverhoeds gewaar, dat de *Franssen* ter linker-hand aftrokken, om sich op een Hoogte te salveeren, en den *Slag* t'ontkomen. Dus passeerde dese gehcele Nacht met schermutseeren; versterkende de *Franssen* hun Dragonders, met 400. Soldaaten, onder 4. Caps: gecommandeert door eenen *Tilly*: dese schooten des morgens seer hévig op de Keyserfche Dragonders, in dier voegen, dat Cap. *Grotzki*, eenige Ordres gevende, doot wierd geschooten. *Graaf Montecuculi* hier van bericht, commandeerde aanstonds den *Graaf Starrenberg* met d'*Infantery*, om hen te verjagen, of te capotteeren. Waar op hy dese *Franssen* onder *Tilly* soodanig attacqueerde, dat 'er een groot deel in 't voetzant geraakte, waar onder 2 à 3. Caps: en hun *Commandant* gequetst zijnde, wierd gevangen genomen, en de Rest in hun Leger gedreeven, niet tegenstaande de *Marquis de Guise* met de *Cavallery* en Dragonders aan-quam, om hen t'assisteeren. De *Keyserfen* met een groote Couragie dese Fransche Assistenten aangrijpende, disperseerde deselve met verlies van veel Dooden en Gequetsten, waar onder selfs eenige Marquisen, men seyde ook, van *Duc de Bouillion*. Daar na retireerden de *Franssen* weder in hun Quartier, en dus wierd *Ochsenfurt* ontzet. De *Duytsen* echter bleven in hun Party-loopen continuëeren, waar door sy den *Franssen* geen kleyne Schaade toebrachten.

Ochsenfort werd ontzet.

Turenne breekt met sijn Armee op,

Turenne dan bemerkende, dat daar niet veel voordeel konde uytrechten, en gebrek aan Leeftocht begon te krijgen, resolveerde, den 19. deser langs den *Tauber* weder te rug te trekken, na sijn oud Quartier te *Mariendal*; stékende sijn Leger-plaats in brand. *Graaf Montecuculi* hier van verwittigt, sond Hem *Gen*: *Sporck* met eenige duysent Ruyters na, die in d'*Arrier-guarde* vielen; daar van omtrent 600. Man capoot maakten, en goede Beuyt krégen, waar onder wel 30. Wagens met Bagagie, en 2. met Contanten. d'Overste *Harrant* op Party uytgeweest, kreeg ook eenige Muyl-Ezels, waar onder 2. met Silver geladen.

De *Keyserfen* vallen hem in d'*Arrier-Guarde*,

Werd met 5 a 6000. Man by *Philipsb.* versterkt.

Duc de Turenne dan te *Mariendal* gekomen, en sig daar niet heel verzekerd achtende, trok heel onder *Wertheim*, daar hy met al sijn Macht te samen quam, stellende sich in Postuur, of misschien *Montecuculi* hem daar wilde komen attacqueeren; krijgende korts daar na noch een considerabel Renfort van sijn *Koning*, bestaande in 5 à 6000. Man: desgelijks ook *Montecuculi* van 's *Keysers* wegen, het *Sousische* Regiment, de *Cavallery* van *Lottharingen*, en eenige

Desgelijks ook de *Keyserfen*.

eenige *Schneydausche* Compagnien. Maar wijl *Turenne* nu geweken was, en *Montecuculi* de Handen ruym hadde, wende hy alle vlijd aan, om te *Lohr* een Schip-brug te laten slaan, en daar de *Meyn* te passeeren, om, of *Turenne* van achteren te bestoken, of hem alle Toevoer af te snijden; derhalven quamen partye Keyserlijke Troupen door *Wurtzburg* en *Franckenland* tot *Zellingen.*

Ondertusschen had de Sweedsche Afgezand, en Resident tot *Weenen*, by sijn *Keyserl: Majesteyt*, om een *Stilstand der Wapenen*; en dat deselve sijn *Armee* niet voorder het Rijck wilde laten intrekken, seer instantelijk aangehouden; en selfs den 20. *Septemb.* hier over een *Memorial* aan den *Keyser* ingegeven. Waar op sijn Keyserl: Majest: voor desselfs Vertrek na *Grats* heeft geantwoord, soo als 't een en 't ander, onder Num. X. kan gelesen werden.

Het Keyserlijke Leger door *Wurtzburg* gepasseert, en te *Zellingen* gekomen, wierd alle vlijd aangewend, om de Schipkrug te *Lohr* over de *Meyn* veerdig te hebben, en daar over dese Rivier te passeeren: Doch op dat ondertusschen *Frankenland* niet geheel ontbloot, en de *Franssen* ten Roof soude blijven, liet de Keyserl: Generaal *Montecuculi* daar 4. Regimenten, te weten, van *Harrant*, *Zerini*, *Zeys*, en noch een ander. Dese trokken weder na *Wurtzburg*, waar uit d'Overste *Harrant* korts daar aan na *Wertheym* trekkende, een half uur van die Plaats, een party Fransche *Fouragiers* aantrof, van de welke hy 'er 200. ter neder schoot, en 45. gevankelijk mede nam. Van hier weder vertrekkende, ontmoette 1000. *Franssen*, daar hy met een dappere couragie op invallende, wel 150. in 't gras deed bijten, ook veel Paarden, 5. Muyl-Ezels, en 51. Gevangenen mede na *Wurtzburg* bragt. Maar soo haast dese tijding in 't Fransche Leger quam, zaten de Ruyters daadelijk op, om dit Keysers Regiment t'achtervolgen; doch te vergeefs; want hier niemand van de *Keyserssen* was gebléven. Maar had d'overste *Harrant* een half uur eer aangekomen, sou hy den *Marschalk de Turenne*, nevens wel 100. andere *Marquisen* en groote Heeren aangetroffen, en naar alle apparentie gevangen gekregen hebben.

Coll. *Harrant* slaat een Fransche Party.

Turenne door dese Schaade vertoornt, en ook om dat de *Bisschop van Wurtzburg* het met de *Keyserssen* had gehouden, liet door sijn Soldaaten dit geheele *Bisdom* uitplunderen, nemende verscheyde kleyne Stedekens in, om bequamelijk de noodige *Vivres*

Franssen plunderen het Sticht *Wurtzburg* uit, en nemen veel kleine Steden in.

voor ſijn Armee te bekomen; want de Landlieden waren, wegens de groote Violentien, die ſy van de *Franſſen* moeſten lijden, meeſt alle ten platten Lande weg-gevlooden.

Keyſerl. trekken over den *Meyn.*

Montecuculi midlerwijl den 3. en 4. *October* te *Lohr* over den *Meyn* gepaſſeert, ſond 60. *Curaſſiers* met den *Marquis de Grana* na *Frankfoort*, men ſeyde, om de Paſſagie voor de Keyſerl: Armee, door die Stad te begeeren; dat aan *Turenne* niets ſoude geſurneerd werden; dat ſy Keyſerlijk Garniſoen ſouden innemen; en de Franſche Officiers doen vertrekken. Na *Hanauw* wierd ook den *Graaf van Hohenloo* met 1500. Man geſonden, om van dien Graaf te begeeren, dat hy deſelve tot Guarniſoen in die Stad ſoude in-nemen; 't gene aanſtonds aan *Prins Chriſtiaan van Birckenveld*, als Voogt van den jongen *Graaf van Hanauw*, door een van ſijn Raads-Heeren, wierd bekent gemaakt; doch de ſelve in Franſchen Dienſt zijnde, declineerde dit geheel. Waar na *Graaf Montecuculi* met ſijn geheele Armee na de Rijks-ſtad *Gelnhuyſen*, door 't groote *Speſſer-wald* avanceerde, daar hy den 10. deſer quam, zijnde den 2. deſer al 800. Dragonders van d'*Avantguarde* daar ge-arriveerd. Soo haaſt *Montecuculi* daar was gekomen, wierden deſelve naar de Brug te *Lamboy* op de *Kintz* geſonden, met ordre, die af te bréken, en alle paſſagies op deſe Rivier te bezetten. Welkers effect ſoodanige Conſternatie aan *Duc de Turenne* veroorzaakte, in beduchting of het *Aſſchaffenburg* ſoude gelden, dat aanſtonds van ſijn Leger, leggende te *Winkheym*, naby *Wertheym*, 6000. Man onder *Graaf de Guiche* na deſelve Plaats zond, om niet alleen de Stad, maar ook de Brug over de *Meyn* te bewaren; komende hy ook ſelfs van *Wertheym* nader onder *Aſſchaffenburg*, ſijn Leger in een ſlechten Toeſtand zijnde; gelijk ſulks een Officier van de Ceur-Ceulſche Troupen ſelfs aan een van ſijn Vrienden op volgende wijſe ſchreef:

Het Franſche Leger in ſlechten Toeſtand:

WY vonden ons den 2. deſer gedwongen, met het Leger by Ochſenfurt *op te bréken, by Foute van Voeragie; en onſe Paſſagie in der Nacht voorby* Wert-heym *te nemen*, quaſi Furum more, (by na als of wy doot waren.) *De* KEYSERSEN *continuëeren gedurig ons groote Schaaden te doen, hebbende wel 3000. Paarden gekregen, ſeer veel van d'onſe gevangen, en een groot getal gedoot. Sy geven geen Quartier aan* Duytſen, *die ſich in d'Armee van* Turenne *bevinden, gelijk van 't Koninkmarkſche Regiment geſmaakt hebben, als ook de*

Ma-

Majoor de St. Martin, *en een ander eerlijk Capiteyn. Onse Troupen van den* Ceur-vorst van Ceulen, *zijn met de* Fransſen *in een Miserabelen Staat; en met een woord; wy hebben geen Beuyt, Broot nog Geld; maar in tegendeel quantiteyt van Siecken, Ontwapenden, en Impotenten.*

d'*Armee* van *Duc de Turenne* dus in ſlechten Stand vervallen, hadden ſommige veel Speculatien, waarom *Graaf Montecuculi*, leggende den 11. *October* te *Orbe*, *Gelnhausen*, *Stalmunster*, en *Flammersbach*, en dienvolgens niet wijd van den *Marschalk de Turenne*, den ſelve niet aantaſtede, als meenende, dat 'er nu goede gelegendheid ſoude geweeſt zijn, dit Leger totaliter te ruïneeren. Maar deſe dachten niet, dat, ſchoon het ſelve ſoo ſlecht geſteld was, *Turenne* ſich echter in een ſoo voordeelige Plaats had gepoſteert, daar men hem niet als met hoogſte Gevaar had konnen opſlaan, gemerkt hy de Paſſagien met weinig Volk konde bezetten, hebbende boven dien de *Meyn*, de Heuvels en Boſſchen tot ſijn advantagie. Hierom dacht *Montecuculi*, als een ſeer ervare Krijgs-Overſte, raadſamer, alle de Paſſen te doen bezetten, en 't Franſche Leger, by foute van Vouragie, te doen verſmelten. Ondertuſſchen liepen de Partijen noch dagelijks tegens malkander op Beuyt, waar door dan ſomtijds eenige Reſcontres voorvielen, waar in de *Duytsen* veeltijds advantagie hadden.

Waarom men verwondert, dat de *Keyſerſen* hen niet overvallen en ruïneeren,

Maar leyt al te voordeelig gepoſteert.

Den 13. deſer quam de *Keyserl: Armee* te *Bisschopsheym*, anderhalf uur van *Frankfoort*, onder welkers Kanon een Schip-brug wierd geſlaagen, en quamen desgelijks veel *Keyserſen* binnen deſe Stad. Den 14. was *Duc de Loraine* by *Montecuculi*, maar quam den ſelven dach weder binnen *Frankfoort*; refricheerende de Keyſerl: Armee ſich noch eenigen tijd daar omtrent, byna op deſelve plaatſen als 't voorgaande jaar, om de ſwaare Marſch die ſy door 't *Spesser-Wald* hadden moeten uitſtaan. Den 15. des nachts ſond *Montecuculi* den *Markgraaf van Baden* met 4. Regimenten Curaſſiers, 4. Stukken Kanon, en 2. Mortiers na *Fridberg*, om deſe plaats te emporteeren. Gedachte *Markgraaf* den 16. daar komende, liet ſijn Volk met den blooten Degen in de hand, door alle ſtraaten rijden, nemende alle *Fransſen*, die uit de Burgt in de Stad waren, gevangen, en ſchooten ſommige doot. Waar na geſeyde *Markgraaf*, door een Trompetter, de *Burgt* opeyſchte. Maar de Franſche *Commandant Bandillet* met 150. Man

Keyſerl: Armee komt by *Frankfoort*;

En verovert *Friedberg* met het Slot.

daar

daar op leggende, ſtelde ſich dapper in Defenſie, waar over men dien dach ſeer hévig tegens malkander ſchoot; doch de *Franſſen* te ſwak, om lang tegen te houden, moeſten ſich des avonds op *Genaade* en *Ongenaade* overgéven. Waar op de *Keyſerſen* ten 9. uren introkken, en den 17. alle de *Franſſen* gevankelijk mede namen.

De *Marſchalk de Turenne* al deſe Actien van de *Keyſerſen* vernemende, en in vreeſe of hy ten laatſte noch mogt bezet werden, reſolveerde, van *Aſſchaffenberg* na *Philipsburg* te retireeren, en daar ſijn Leger van geledene Schaaden weder te herſtellen; wijl daar ook een Secours van 50. Compagnyen te voet, en 27. Cornetten te Paard, onder den *Marſchalk de Vaubrun* voor hem gereed ſtond, welke ſich niet hadden derven haſardeeren, door *Frankenland* by *Turenne* te komen, maar hielden by *Philipsburg* ſtil, hebbende *Marquis de Vaubrun* ſich ook verzékert van 't Stedeken *Graben*.

Daar hy Secours bekomt,

Turenne dan alles tot den opbreuk verveerdigt, vertrok den 20. deſer van de *Meyn* na *Ladenburg* en *Darmſtad*, om aldaar den *Nekker* te paſſeeren, zendende noch voor ſijn Vertrek Ordre aan den *Commandant* binnen *Aſſchaffenberg*, en aan alle Steden, daar hy Bezetting in gelegt hadde, hem te volgen: 't geen ſoo ſpoedig wierd ge-effectuëerd, dat voorn: *Commandant* ſich naaulijks ſoo veel tijds gaf, om ſijn Bagagie mede te nemen: echter dwong hy den Borgers van die Plaats noch 500. Rijxd. voor Brand-ſchatting af. *Turenne* den 22. deſer by *Darmſtad* gekomen, ſchreef aan een ſijner Vrienden, wegens den Toeſtand ſijns Legers, deſe volgende Brief, waar in desſelf waare geſchapenheyd genoegſaam gemenageerd werd:

En allesins de Bezettingen beveelt, hem te volgen.

Schrijft een Brief wegens den Toeſtant ſijns Legers.

DE Keyſerſen *hebben 't, ſedert ik u laatſt ſchreef, te Lohr over de Meyn geſet, en een korten weg door 't groote Walt Speſſert na Gelnhauſen, een kleyne Rijckxſtadt, genomen; van daar trokken zy naar Hanau en Frankfort; zy hadden eenige Grooten voor uyt geſonden, om van den Heer Graaf van Hanau te begeeren, dat hy Keyſerl. Guarniſoen in nemen, en van de Stadt Frankfort, dat zy de Keyſerl. Armee een vrye pas door die Stadt over haar ſteene Meyn-brug, geven ſouden, om ſoo door Sachſenhuyſen na onſe zijde, en lichtelijk van onder op te komen; maar 't is haar beyde af-geſlagen; doch Hanauw is een heerlijke Veſting, welcke in den voorigen Oorlog veel heeft te doen gegeven; ſoo is ook Sachſenhuyſen, de Frankfortſe Veſting, van de Darmſtadtſe zijde herwaards: Hier op hebben zy by Frankfort, recht van de Lant-*

zijde

zijde een Brug over de Meyn geslagen. Ick was met mijn Armee ter deser tijt aan den Tauber, ende liet daar een goede quantiteyt Levens-middelen te samen brengen, om die op den Marsch te gebruyken: waar na ik my dan ook na Berg-straat, 't welk een heerlijk Lant is, begaf; Soo ras de Keysersen sulckx vernamen, braken sy hun Schipbrug af, gingen aan de rechter zijde des Meyns na Ments, en lieten sich hare Schepen na brengen. Hier op liet sijn Churfurstel. Genade te Ments sijne daar over de Meyn leggende Schipbrug af-breken, en dede my weten, dat hy sulckx de Keysersen niet wel weygeren konde, wijl ick die tot Asschaffenburg bewaarde. Ick restitueerde de selve hem hier op weder, als by de versekering, die hy wegens de vaste onderhouding der Neutraliteyt gaf, en dat hy aan de Keysersen geen ingang in eenige sijner Plaatsen soude toe-laten. En wijl ick nu gants geen naricht van eenige zijde kan hebben, wanneer de Keysersen door Coblents passeeren sullen, als alleen door Philipsburg, soo sal ick my in soodanigen stant stellen, dat ick op de nootwendigheyd in 't overige van gants Duytsland kan marcheeren. Des Konings Armée is, sonder 't aansienlijke Corpus, 't welk den Marquis de Vaubrun met sich genomen had, na proportie der Keyserl. Armee niet geringer geworden, en heeft behalvens de 200 Paarden, die om Vouragie uyt-gegaan, en voor den Vyand niet seker waren, geen verlies geleden; wy hebben geen siecken achter gelaten. De Keysersen hebben 't Slot Fridberg, aan geen zijde de Meyn, waar in ick alleen 40 à 50 man tot bezetting hadde, en soo haast niet konde secondeeren, weg genomen. Hoe 't Accoort is, is my noch onbekent. Het is een slecht Slot, 't welk nergens anders toe dienstig was, als eenige Troupen, en geen Armee in de Wetterau op te houden.

Den 23. trok ged: Marschalk over de Brugge te *Laudenburg*, tusschen *Heydelberg* en *Manheym* over de *Nekker*, blijvende sich aldaar in 't Gebied van *Ceur-paltz* refricheeren. Maar de *Keysersen* sich door dit Vertrek van *Duc de Turenne*, in *Frankenland* niet meer benoodigt vindende, voegden sich aanstonds weder by de Hooft-Armee van *Montecuculi*, die sich den 21. deser tot *Wisbaden* in de *Ringauw* had gelogeert. Den 23. begaf *Montecuculi* met den *Markgraaf van Baden* sich naar den *Ceurvorst van Mentz*, met wien sy omtrent anderhalf uur geconfereert hebbende, weder na hun Leger keerden; werdende toen de Schip-brug, die by *Frankfoort* wierd gemaakt, tot dicht onder *Mentz* gebracht, wijl de *Ceurvorst* de sijne had laten afgebréken. Na dat nu het Keyserl: Leger sich daar omtrent eenige dagen gerefricheert had, hield *Montecuculi* den 28. deser groote Krijgs-Raad, en gaf,

Montecuculi houd groote Krijgs-Raad.

gaf, ten einde van dien, Ordre, dat de *Cavallery* tegen 's anderen daags gereet moest zijn, om te marcheeren: 't welk volbracht zijnde, nam deselve den 29. dito 's morgens ten 6. uren haar weg na *Coblentz*, aan dees zijde den *Rijn*; d'*Infantery* wierd al t'samen in 200. Schepen, die daar toe te *Mentz* by-een versamelt waren, geëmbarqueert, en dus mede na *Coblentz* gevoert, werwaards *Graaf Montecuculi* sich ook vervoegde.

Voor al eer wy ons nu uit het *Duytsche Rijk* begeven, en den voordere Verloop des Krijgs-handels tusschen de strijdende partyen melden, zullen het *Huwelijk* van den *Roomschen Keyser*, en wat daar omtrent gepasseert zy, hier by voegen.

De *Keyser* reyst na *Gratz*, om sijn Bruyd in te halen.

Sijn KEYSERL: MAJEST: den 27. *Aug.* met een heerlijke *Suite* van *Weenen* vertrocken, arriveerde den 2. *Sept:* te *Gratz*, alwaar hy seer Magnificq wierd antfangen, door de Burgers der Stad des Stads Sleutels gepresenteert, en met 3. *Salvoos* Kanon-schooten verwellekomt; sendende geduurig Couriers uit, om te vernemen, waar sijn BRUYD haar onthield, tot sy eindelijk te *Gratwien*, 2. Mijlen van *Gratz* aan-quam: 't welk sijn *Keyserl: Majest:* gerapporteerd zijnde, trok aanstonds derwaards, spijsigende des Middags te *Strasengs*, en arriveerde ten 3. uren tot *Gratwien*, daar de *Keyserlijke* BRUYD met haar Moeder het Middag-maal hadde gehouden.

Dese *Princesse* de toekomende KEYSERINNE was een Dochter van wijlen FERDINAND KAREL, *Aards-Hertog van Oostenrijk* en *Tirol*, etz. En van ANNA, Dochter van COSMUS *de Tweede*, *Groot-Hertog van Toscanen*, genaamt CLAUDIA FELICITAS, *Aards-Hertoginne van Oostenrijk*, *van Tirol*, *Inspruk*, etz. Sy is geboren op den 30. *Mey* Ano. 1653. Een Princesse van alle Deugden, soo des Lighaams als Gemoeds.

Dese *Princesse van Inspruk* dan, ontfing sijn KEYSERL: MAJEST: aan de benedenste Trap van de Deur aan 't Parochiaal-Huys, daar sy nederknielende, met Hand-gekus seer onderdanige en teedere Betuygingen dede. De *Keyser* haar aanstonds opheffende, en insgelijk de Hand kussende, geleyde haar in sijn Verblijf-plaats, vergeselschapt van de *Aards-hertoginne* haar *Moeder*. Na een quartier-uurs Conversatie, keerde sijn *Majest:* weder na *Gratz*; en de *Princesse* ging na *Eggenberg*, drie quartier-uurs van deselve Stad, daar dese *Princesse* een seer schoon Palais op een sterk Kasteel hadde. Den 14. quamen alle de GROOTEN van 't Hoff, en de *Staaten van Stirien*, de PRINCESSE tot *Eggen-*

genberg complimenteeren, keerende ten een ure weder na *Gratz*. Ten 4. uren ging ſijn *Keyſerl: Majeſt:* Perſoonlijk met een *Suite* van 60. Karoſſen yder met 6. Paarden derwaards, en quam des avonds ten 8. uren weder. Den 15. gingen alle de *Grooten* na *Eggenberg*, om de *Keyſerlijke Bruyd* na *Gratz* te geleyden. Welkers Inkomſt en verdere Solemniſatie op volgende wijſe geſchiede:

Onder de GROOTEN, die uitgereden waren, ſtaken beſonderlijk in koſtelijkheid boven d'anderen uit, de *Graaf de Halleweil*, de *Prins van Lobkowitz*, de Spaanſche en Venetiaanſche *Ambaſſadeur*, welke alle ſeer Heerlijke Kleederen, met Gout in-gewerkt hadden. Sijn *Keyſerl: Majeſt:* had deſen dag ſwarte Kleederen aan, die met veel Gout geborduurt, en met goude Rooſen verciert waren, ſoo dat men naaulijks de ſwartigheid van ſijn Rock konde ſien; de Knoopen met Diamanten, den Hoed met een witte Pluym, en de Vingers met Diamant-Steene-Ringen ſeer rijkelijk verſien. De *Keyſerl: Bruyd* had witte, met Silver geborduurde Kleederen aan, alleſins met Diamanten verçiert; welkers Sleep, door de *Wed. van den Graaf Trautſchon* wierd opgehouden. d'*Aards-Hertoginne Moeder* was bekleed ſonder eenige Verçiering als een Weduwe. Soo haaſt alle de *Grooten* by de *Keyſerl: Bruyd* naaderden, en dat alles tot de Voort-tocht verveerdigt was, reden ſy geſamentlijk na *Grats*, alwaar hare INTREDE aldus geſchiede:

Eerſtelijk quam d'Overſte Hofmeeſter met 3. Comp. Paarden van 't Smidiſche Regiment; als doen 68. Kaleſſen met veel Pagies en Lakkeijen; daar na de Keyſerl: Wagen; 2. Trompetters van d'Aards-Hertogin te Paard; 10. Keyſerl: Lijf-Trompetters met een Pauck of Ketel-Trom; des ouden van *Eggenbergs* Lijf-Wagen; 8. Hof-wagens met 12. Officiers te Paard; de *Keyſerl: Bruyd* met haar Doorl: *Vrouw-Moeder* in een koſtelijke Lijf-wagen; de Keyſerl: geheyme Raden, en de *Vorſt van Dietrichſtein*; veel Lakkeijen en Lijf-Trawanten; en voor 't laatſt 5. Kaleſſen met *Dames*. Dit Doorluchtige Geſelſchap reed tot aan de Kerck van de *Jeſuïten*, (onderwijl dat men gedurig *Salvo* ſchoot) waar binnen ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* was, die niet ſoo haaſt van ſijn BRUYDS Komſt verwittigt, of quam Haar aanſtonds aan de Poort ontfangen, daar op de *Princeſſe* weder neder-knielde, doch ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* hefte haar weder op, en ging doen met ſijn *Bruyd*, wiens eene Hand, de *Prins van Dietrichſtein* hield, in de Kerk, daar des PAUS *Nuncius*, met 4. *Biſſchoppen*, en 16. *Prelaaten*, in

De Keyſerl: Bruyd doet haar Intrede binnen *Gratz*,

Werd van ſijn Keyſerl. Maj: ontfangen,

haar Pontificaal gekleed, haare MAJESTEYTEN verwachten: welke op de geprepareerde plaatſen gezeten, gaf des *Paus Nuncius* het Kruys om te kuſſen, en 't Wij-water. Dus voor 't Groot Autaar, in 't midden van een groote menigte *Dames* gekomen, revereerden ſy 't *Sacrament*; wanneer na 't eyndigen van *Veni Sancte Spiritus*, de Ceremonie van 't Huwelijk wierd volbracht, en het *Te Deum Laudamus* geſongen, in tegenwoordigheid van voorn. 4. *Biſchoppen*, 16. *Prelaten*, en 40. *Prieſters*, alle in Choor-Rocken, werdende onderwijlen al het Kanon der Stad tweemalen geloſt. Hier op gingen hare MAJESTEYTEN met al dit *Heerlijk Geſelſchap* geaccompagneert, na het Paleys, daar het FESTIN geprepareerd was, werdende ondertuſſchen het Geſchut veelmalen losgebrand, en door de geheele Stad Fakkelen en Flambauwen opgeſtéken; 't welk drie Dagen lang duurde. En hebben hare *Majeſteyten* ſich naderhand op diverſche wijſen, yder om 't Heerlijkſt en Vermakelijkſt, gediverteert.

De Ceremonien des Huwelijks werden volbracht,

Omtrent 14. dagen daar na, vertrokken hare *Majeſteyten*, nevens de *Aards-Hertoginne van Inſpruk*, van *Grats* na *Pruk* aan der *Muer*; van waar de *Aards-Hertoginne* weder na *Inſpruk*, en de *Keyſer*, met ſijn Nieuwe *Keyſerinne* na *Nieuſtad* vertrokken; daar de *Oude Keyſerinne* LEONORA, met de *Aards-Hertogin* haar Dochter, hare KEYSERL: MAJESTEYTEN quamen begroeten. Dus trokken ſy al t'ſamen na *Weenen*, daar ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, met de *Keyſerinne*, op den 11. *Novemb:* ſijn *Intrede* aan de *Stubenpoort* dede; alwaar de Burgermeeſter, nevens des Stads Raad, hem met de gewoonlijke Plegtigheden, de Sleutelen deſer Keyſerl: Rijks-Stad overleverden. Van deſe Plaats tot op de Burg-plaats ſtond de gantſche Burgery in Wapenen, de Stukken wierden rontſom geloſt, het *Te Deum Laudamus* geſongen; en ſoo keerde ſijn *Keyſerl: Majeſt:* weder tot ſijn gewoonlijke Sorge. Zijnde het eerſte, een Beſluyt, van Patenten voor noch tien Regimenten Krijgsvolkeren, en twee van *Croaten* uit te geven.

En doen gemeentlijk te Weenen haar Intrede.

VRANKRYK nu ſiende, dat niet alleen haar grootſte Deſſeynen te Water t'eenemaal miſlukten; maar ſelfs ook al haar ondernemingen te Lande van verſcheyde Chriſten Potentaaten ſeer getraverſeert en verhindert wierden, ſoeckende echter naar uiterſte Vermogen, ſijn Voornemens te Lande te doen gelukken, heeft ſich niet ontſien, ten einde ſijn hooge Gedachten een gewenſcht eynde te doen bereyken, met den GROOTEN TURK ſijne Verbonden voort te zetten. Waar op dan tuſſchen deſe

Vrankrijk verbind ſich met den Turk, om ſijn Deſſeynen tegens de Chriſtenen te beter voort te zetten.

beyde

beyde Turksche en Christen *Monarchen* een Tractaat geslooten, en soodanige Puncten van d'*Ottomannische Porte* aan den *Franschen Ambassadeur* in dit Jaar 1673. toegestaan zijn, als onder N°. XVIII. te sien. Naderhand quam ook een Afgesand van den *Turkschen Keyser* aan 't *Fransche Hoff*, die sijn *Konínkl: Majesteyt* wilde verzékeren, dat de *Grooten Heer*, sijn Meester het naast-komende jaar, met een magtig Leger in *Hungaryen* soude vallen, om te beletten, dat de *Roomsche* KEYSER sijn Wapenen niet meer na den *Rhijn* soude zenden, nog tegens de *Franssen* konnen gebruyken.

Wijl wy hier nu door dit *Alder-Christelijkste* Onchristelijk Voorval eenigsins aan de *Turksche Gewesten* verrukt geworden zijn, zullen vervolgens aanmerken, 't gene daar omtrent, soo ten aansien van den *Muscoviter*, *Poolen*, en den *Turk*, als ook tusschen den *Duytschen Keyser* en d'*Ungarische Malcontenten*, sedert dit geheele jaar zy gepasseert, voor soo veel Ons daar van in vertrouwen is bericht, en wy naar waarheyd hebben ervaren konnen.

TURKSCHE OORLOG *tegens den* POOLEN *en* MUSCOVITER.

HEt *Poolsche Rijk* in 't voorgaande Jaar 1672. soo door 't Verlies der vaste Vesting *Kaminiec*, en de voordere Turksche Progressen, als door d'innerlijke *Factien* en wederzijds Verbittering van den *Adel*, in een aller uyterste Gevaar gebragt, resolveerde, om van twee Quaaden het minste te kiesen, een soo prejudiciable als deshonnorable VREDE met den *Turken* en andere *Barbaren* aan te gaan; gelijk derselver Artijculen in 't laatst van 't DERDE DEEL in d'*Eerste Volume* te zien zijn. *Poolen* verbreekt de nieulijks gemaakte Vrede met den *Turk*.

De *Poolen* in 't naast-volgende Jaar, door d'Aanbieding van verscheyder *Potentaten Hulpe*, op nieuws aangemoedigt, schepten groote Hoope van beter *Succes*, tot Herstelling in hunne voorheen geledene Affronten en Schaaden, van soo een algemeene Christen-Vyand aangedaan. Waarom sy met alle bedénkelijke Middelen bedacht waren, sich daar over te revengeeren. Te meer, als de *Walachische* en *Moldawische* HOSPODAARS den *Poolschen Koning* quamen aanbieden, dat indien hy een Krijgs-Arméé na hun Landen wilde zenden, sy sich van de Turksche Krijgs-Macht, die hen niet dan seer lastig viel, souden soecken t'ontlasten, en hem in alle sijn Desseynen tegens d'*Ottomannische Porte* favorizeeren.

Men ſtelde dan een Rijks-dach aan, gedurende welke den 21. *Maart*, des Kroons Officieren van 's Rijks Armee uyt *Vlasdouw* tot *Warzauw* arriveerende, aan den *Koning* Rapport van hun voorgaande Verrichtingen deden, en hunne Reverentie beleefdelijk by de *Koningin* aflēydden. Daar na binnen de *Senaat-Stoove* getreden, deden een Propoſitie van veele Punčten; dewelke meest in Gelds-Swaarigheden en Noot-klagten beſtaande, wiſt des Rijks-Raads *Orateur* hen ſeer beleefdelijk toe te voegen, de Deftigheyd der dappere Daaden van ſoodanige Veld-Heeren en Krijgs-Officieren, die ſich in voorvallende Occaſien Heerlijck hadden gequéten; deſelve ſeer loffelijk roemende; doch niet ſonder tuſſchenvloeyende Verachting dier genen, dewelke ſich laauhertiglijk achter-aan hadden gehouden, ſelfs ter tijd als den Strijd op 't Heetſt aanging; wetende hen daar over ſoo bedektelijk een Verſmaadelijk Verwijt, yder naar ſijn Lafhertigheyd toe te meeten dat het een yder, die 't aanging, genoeg in 't Hert drong.

Den Rijks-dach, na 14. Wéken en eenen dach geduurt te hebben, eyndelijk den 12. *April* gelukkiglijk eyndigende, was daar in beſlooten, dat in val des Noods, by deſe ongewiſſe Krijgs-conjunčturen, een Rijks-dach van twee Weeken ſoude werden uytgeſchreven; Dat men den Oorlog tegens de *Turken* weder op Nieuw met alle Macht ſou voortzetten, of ten ware ſy de Veſting *Kaminiec* weder rſtitueeren, en *Poolen* van den bedongen Tribuyt, en eenige andere Belaſtingen ontlaſten wilden; Boven dien waren ook eenige aanzienlijke Perſoonen, ſoo uyt des Rijks *Senatoren*, als des Kroons *Ridderſchap*, tot een gedurigen *Raad van Oorlog* gedeputeerd; mitsgaders ook ſoodanige geordonneert, die ſich ſteeds by den *Veld-Heer* ſouden houden. Tot een gewoonlijk Beſluyt van alle deſe Rijks-Raads Beſluyten, zeegende des Lands-Bodens *Marſchalk*, den gekroonden *Koning*, met deſe *Valet-Reden*:

De Rijks-dag eyndigt gelukkig.

Wy ſterven, op dat gy O! Koning leeft. Door Liefden-rijke Regeering bemind uwe Borgers en Onderdaanen; door 't Strijdende Swaard verwind uwe Vyanden, en door 't verloop der Jaaren, de Herten uwer Ingezétenen.

Hier op nam de *Ridderſchap*, met de gewoonlijke Hand-kus, van den *Koning* Afſcheyd: waar na alles in de Hoff-kapelle, met het Vreugdenrijk Lof-Gezang van TE DEUM LAUDAMUS wierd beſlooten.

Om nu den Krijgs-lieden voor het toekomende een beeteren

Moed in te drukken, wierd by den nieuwlijks geordonneerden *Krijgs-Raad*, op ernstig aansoeken van den Veld-Heer, derselver *Soldye* in 't gemeen verbeetert, en yder in 't bysonder naar advenant een Verhooging van Gagie toegeleyd. Men zond den Heer *Waywode Nowodworsky*, als Rijks Afgezand na 't *Hoff van Sweden*, om by die *Kroon*, gelijk by meer andere Christen Potentaaten, Assistentie tegens den *Turk* te versoeken.

Voorts bragt men alle mogelijke Middelen by der hand, om door nieuwe Wervingen een Armée van 60000. Man op de Been te brengen, die door den *Grooten* VELD-HEER soude gecommandeert werden; onderwijl de *Koning* met de *Pospoliter Russinie* selfs Persoonlijk soude op-zitten, om den *Turcken* soo veel Afbreuk te doen als moogelijk was: Hebbende sijn *Majesteyt* ook volle Macht, om Veld-slagen te léveren, Steden te beleegeren, Landen t'invadeeren, en voorts alles te doen 't geen hem tot Welstant van 't *Poolsche Rijk*, en verheerlijking van sijn *Kroon*, nut en noodig dacht. *Poolen rusten sich ten Oorlog.*

Het *Turksche Hoff* alle dese Poolsche Krijgs-rustingen verneemende, zond ten andermaalen een *Chiaus* na *Poolen*, met volle Verzeekering, dat sy *Turcken* den Nieuwlijks gemaakten *Vrede* getrouwelijk souden houden, indien maar de *Poolen* hunne Belosten, in geseyde Vredens-Artijkulen gestipuleerd, wilden voldoen, en de uytgeloofde Penningen, voor de Lossing der Belegering van *Lemburg* betaalen: Of dat sy *Turcken* anders den Oorlog tegens *Poolen* weder op nieuw noch sterker dan te vooren wilden voortzetten. Ondertusschen maakten de *Turken* alle Voorsorge binnen hun overweldigt *Kaminiec*, daar sy veel Volck tot Bezetting, en alderhande Krijgs- en Lijfs-Behoeften tot Verweering, in val van Belegering, in bragten. Waar tegens de *Turken* aanbieden, den *Vrede* t'onderhouden. Of anders met sterker Macht den Oorlog voort te zetten.

Als nu de *Muscovische Czaar* hoorde, dat *Poolen* soo seer van de *Turken* gedreygt, ondertusschen *Engeland*, *Vrankrijk* en *Nederland* onder malkander over hoop lagen, dacht hy, of mogelijk een diergelijke onstuymig Oorlogs Tempeest uyt het *Ottomannische* Gewest, op sijn *Muscovisch* Dack mogt komen aan te waaijen. En schoon de *Poolsche Kroon*, met alle desselfs *Land-Adel*, op hun laatst gehoudene Land-dach absolut besłooten, ja selfs ook met Eeden beswooren hadden, den *Turken* gelijker Hand met alle Magt tegen te gaan, kon echter sijn *Czaarsche Majesteyt* sich daarmede niet genoeg verzeekert achten; aangesien de *Zarazijnen* in *Podolien* kragtige Magazijnen, en groote Versameling van Consideratien van den *Muscovisen Czaar* over den Toestand van *Poolen* en *Europa*.

Wil aan alle Christen Vorsten sijn *Mediatie* laten aanbieden.

Krijgs-benden toestelden. Hierom beriep hy sijnen Raad, en daar wierd ge-oordeeld, dat men de MEDIATIE tusschen de strijdende Partijen in EUROPA moest laten aanbieden. Waar toe dan eenige Heeren wierden verkooren, om in *Holland*, *Duytsland*, *Sweden*, *Engeland*, *Vrankrijk*, en elders hare Presentatien te doen.

Doet een Turkse Bode neus en ooren afsnijden,

De *Czaar* bleef ondertusschen niet stil zitten; maar had gaarne gesien, dat *Poolen* sich wat beter tegens den *Turken* had gewapend, als werdende hy van die kant af-gevordert, eenige Steden langs de *Nieper* gelegen, aan de *Turken* over te geven, nevens nog een jaarlijks Tribuyt: Maar dese Vorst was soo verre van sulx in te willigen, dat hy desen Bode, voor sijn aangebragte Boodschap, Neus en Ooren liet afsnijden, en met dit Antwoord weg sond: *Dat hy aan een Heydenschen Hond geen Submissie wilde doen; en dat, schoon hy met den* SABEL *dreygde, hy hem egter met het* SWEERD *verhoopte te resisteeren.*

En send hem met een seer straf Antwoord te rug.

Schikt sijn Gezandten aan de *Staaten Generaal*,

Een deser voornoemde *Muscovische Afgezandten* binnen 's *Gravenhage* gearriveert, wierd van den STAAT, met gewoonlijke Ceremonien en behoorlijke Eer-betuygingen ingehaalt. Zijnde al sijn Aanbrengen, een ernstige Vermaaning tot algemeene *Vrede* door de gantsche *Christenheyd*; en een ootmoedelijk Versoek om Assistentie tegens d'algemeene Christen-Vyand den *Turk*. Maar dese *Nederlands Vereenigde Provincien* overvloedig genoeg met haar selven te assisteeren vindende, om haar eygen Land en Staat tegens de swaare Vyandelijke Aanvallen, der magtigste Christen-Koningen *Vrankrijk* en *Engeland*, behoorlijk te beschermen, konde nu onmogelijk niet veel haar gedachten laten gaan, om noch andere soo wijt afwezige *Potentaten* tegens den *Grooten Turk* t'assisteeren, depescheerden derhalven desen *Moscovische Gezand* alleen met een seer beleefdelijk, doch (voor soo veel het tweede punct belangde) een declineerend Bescheyd. Want het eerste Punct, van d'*algemeene* VREDE in de Christenheyd betreffende, was niet dan hares herten wensch; maar sulks stond niet alleen in haar vermoogen, om dat met genoegen te konnen procureeren.

Aan den Duytschen *Keyser*,

Een ander *Gezand* van de selve *Czaarsche Majest:* binnen *Weenen* aan 't Keyserlijke Hoff gearriveerd, wierd daar van sijn *Keyserl: Majest:* seer minnelijk ontfangen, en op sijn afreysen met een magnifijk Tractement, en verscheyde Presenten eerlijk vereert. Hy quam den *Keyser* uyt den Naam van sijn Heer en Meester verzee-

zeekeren, dat deselve sich met *Poolen* soude verbinden, om gesamentlijker Hand met alle Macht den *Turken* tegen te gaan, en die uyt het *Poolsche Rijk* te verdrijven; versoeckende derhalven daar toe Assistentie. Waar op tot volle genoegen Antwoord bekomende, trok van daar na *Romen*.

Daar hy in de Maand *September*, met de Karosse van den Kardinaal *Altieri*, by sijn *Pauselijke Heyligheyd* ter Audientie wierd geleyd. Voor wien hy, naar gewoonte, drie eerbiedige Reverentien dede; maar nederbuygende, des PAUS sijn Voet niet, maar wel den Boort van sijn Tabbert, kuste, seggende, dat Hy, als een goet Catholijk, bereyd was om den Voet Duysentmaal te kussen; doch nu dese gequalificeerde Occasie van *Czaarsche Minister* hem sulks niet toeliet. Sijn *Secretaris*, een geboren *Muscoviter*, deed noch 't een noch 't ander. Sijn *Oratie* in *Latijn*, bestond voornamentlijk in dese woorden; *Dat de* CZAAR *sijn Meester geresolveert was, den* Turcken *te beoorlogen, ten eynde hen te beletten,* Poolen *te invadeeren; Dat hy wenschte, alle* Christen Princen *van Sentiment waren, en gelijkelijk desen* Tyran *den Oorlog aandeden; gelijk hy dan ten dien eynde, en om hun Assistentie te versoecken, sijn Ministers overall door geheel* EUROPA *aan allen Potentaaten Hooven had gezonden; En waarom hy nu sijn* Heylight: *vermaande, sich tot* HOOFT *van soo een groote* Christen LIGUE *te willen maken, die soo avantagieus voor geheel* Europa *sou zijn.* De PAUS antwoorde hem hier op seer beleefdelijk in 't Italiaans, met betuyging van groote Inclinatie tot goet Succes van sulken gewichtigen Entreprinse.

Aan 't Roomsche Hoff.

Daar hy den PAUS *versoekt, sich tot Hooft, van een algemeene Christen-Ligue tegens den Turk te stellen;*

Voorder versocht hy sijn *Heylight: Dat, by-aldien de* Koning van Poolen, *die sich nu seer swak bevond, mocht komen t'overlijden, Hy daar toe mede geliefde te arbeyden, dat sijns* Czaars Soon, *desselfs na te latene* Throon *en* Kroon *mocht bekleeden, om dan door 't Middel van dien, dese twee Machtige Christen Rijken, onder eene Heerschappy, dies te sterker tegens de* Turcksche Macht *te doen ageeren.* Alle dese Voorstellingen quamen den *Roomschen Paus*, als Vader en Hooft van de Roomsche Kerk, niet vreemt te vooren; dan het stond alleen in dees *Heylige Vaders* Vermogen niet, om alle Christen Princen, als gehoorzame Kinderen, daar in te doen sijnen Wille gehoorzaamen. Buyten dien, stond ook dese *Muscovische Gezand* soo stipt op d'aansienlijke Glory en Qualificatie van sijn Heer en Meester, dat het daar door veroorzakende Geschil byna soo veel Misnoegen baarde, als sijn voorgaande Voorstellingen Genoegen aan

En hem tot de Poolsche Kroon te willen behulpelijk zijn;

Waar door Verschil over des Czaars Titul ontstaat.

't *Pau-*

'*t Pauselijke Hoff* hadden aangebragt; Want dese *Gezand* wilde, dat men sijn Meester den Titul van CZAAR soude geven. 't Welk dit Hoff, als oordeelende het selve soo veel als KEYSER te beteekenen, absolut refuseerde; vast stellende, dat de Naam van KEYSER, niemand anders in de Christenheyd, dan den *Roomschen Keyzer* toequam. Waar tegens dese *Muscovische Agent* weder andere Argumenten in bracht; doch konden op 't Gemoed van desen Vader niet soo veel bewerken, dat hy daar over volle contentement obtineerde.

De *Czaar* ontfangt een Gezand uyt *Turkyen*,

Tegen al dese *Muscovische Gezandschappen* door geheel de *Christenheyd*, kreeg nu dat selve Hoff weder een *Gezand* van den *Turkschen Keyser* terug, met uitdrukkelijke Last van dien *Grooten Heer*, aan sijn CZAAR te seggen; *Dat sich doch met Poolen niet soude verbinden, noch tot eenige Conjunctie derselver Wapenen resolveeren; Maar sich liever met* d'Ottomannische Porte *in goet Verstand houden, dan door den* Poolen *Bystand te bewijsen, alles te verliesen wat hy hadde.* Dan den *Muscovische Czaar* wierd door dese *Turksche Dreygementen* in 't minste niet afgeschrickt.

Bereyd sich ten Oorlog.

Ter contrary, om een Effect van sijn voorgaande Beloften en Voorstellingen, den Cristenen te betoonen, liet in der haast een swaar Heyr-leger toerusten, eenige gedetacheerde Troupen in den *Tartarischen Krim* vallen, en het gantsche Land daar alomme tot den grond ruïneeren; waar door dese *Tartaren*, die anders dach en nacht met Rooven en Stroopen op de Christen Grensen, den *Grooten Turk* groote Dienst bewijsen, soo considerable Schaade in korten tijd wierd aangebragt, dat de particularizatie van dien byna ongelooflijk schijnt. Daar-en-boven moedigden de *Muscoviters* den *Poolen* sterk tot d'Armeering aan, onder Beloften, van hen met alle Macht by te springen. Ten welken effecte sy kort daar aan niet alleen een Krijgs-Macht van 20000. Man na *Kiof* afschikten, maar ook wel 72000. *Russen* aan gene zijde den *Nieper* paraad hielden, om sich met de Poolsche Armée, soo haast die op d'aangestelde *Rendevous* sou aangekomen zijn, te conjungeeren. En onderwijl verstaande, dat de *Kroon Poolen* veele *Tartaren* had weten om te zetten, om tegens wil en dank van 't *Turksche Hoff* stil te zitten, schepte sijn *Czaarsche Majesteyt* daar uyt noch te meer Vernoegen, om dies te sterker voor *Poolen* tegens den *Turken* t'ageeren.

En belooft den *Poolen* met alle Macht by te springen.

De *Turksche* KEYSER dese Muscovische Aanslagen vermerkende, en daar toe des *Czaars* Schriftelijke Resolutie, in een trots-

trots moedig Bericht ontfangen hebbende, zond den Brenger deses met dit hier onder volgende Straf Beschcyd weder te rug: Turkse Keyser zend een straf Schrijven aan den Czaar.

Den Alder-Eerbaarsten onder alle CHRISTEN HOSPODAREN,

N*Evens vriendelijke groetenisse maken wy bekent, dat soo dra uwen Brief aan onse Doorluchtige, aldergenadigste en hoog-beroemste Keyserl. Maj. des gantschen Werelt, aan Macht en Geweld den Grooten Alexander gelijk, (Godt de alderhoogste wil onse macht en geweld krachtelijk versterken) geschreven, was ontfangen, is de selve aanstonts vertaalt en gelesen, daar uyt wy vernomen hebben, dat gy in hoope om uwe groote Vrienden en Naburen te helpen, aan ons veel onbedachte woorden, welke Koningen en Monarchen niet te lijden zijn, daar in gebruykt; alhoewel nu, door de bysondere voorsienigheydt Godts, onsen alderdoorlugtigste en aldermachtigste Keyserl: Huys boven al is verheven, ende soodanige harde, niet waardige en onbequame woorden ongewoon is, soo sult gy noch tot antwoord hebben, dat wy ons seer verwonderen, dat, daar gy in 't getal der Christel: Potentaten en Koningen niet de geringste plaats bekleet, het echter noch soo verre niet en hebt konnen brengen, dat men u in waarde haar gelijck heeft geächt; en daar nochtans de selve, om Vrede voor haar Onderdanen te houden, onse Majest: venereeren: Ja dat u ook onderwonden hebt met sulcke onbedachte woorden tegens ons uyt te varen, daar door gy niet alleen onse Maj: hebt beledigt, maar konde ook uwe heerschappye daarom afgenomen worden: Wat de Poolen belangt, soo is al 't geene dat ons te doen stont, reeds voltrokken, en hebben nevens de Goddel: voorsorge, welcke alles regeert, alles in goede stant gestelt, derhalven daar over niet meer te seggen is. Dat gy gewenst had, uwen Vriend en Nabuur den Koning van Poolen by te staan, sulckx had gy voor den Krijg konnen doen, en die met goeden Raad, als een Vriend by staan, ook tusschen hem en den Alderdoorluchtigste Ottomannische Porta een sorgvuldige en getrouwe Mediateur konnen zijn, daar over u niemand hadde konnen verdenken: Maar nu gy ons dreygt, dat uwe nabuurige Koningen onse Progressen niet en souden toe-staan, maar jaloers daar over worden; soo weet, dat wy dit weynig achten, alsoo wy verzekert zijn, dat haar onse gerechtige sake seer wel bekent zy, soo zijn wy ook haren Bedwinger, hebbende hen soo veel Provintien, Steden en vaste Plaatsen afgenomen: En terwijl het God alsoo voorsien heeft, dat het dien qualijk is gegaan, die het andere qualijk gewenst had, soo zijt versekert, dat soo haast wy daar van kennisse hebben, gy al soo met ons wilt handelen, dat het u treffen sal., goet voor goet, en quaat voor quaat vergolden te werden, &c.*

Die daar op een Gezand aan den Roomschen *Keyser* om Secours send.

Hier op zond sijn *Czaarsche Majesteyt* weder een *Gezand* na *Weenen* aan den *Roomsche* KEYSER, om by den selve op 't ernstigst om Secours tegens den *Turksche Keyser* aan te houden; Onderwijl sijn Krijgs-Heyr in d'*Ukraine* soo machtig aangroeyde, dat het selve een Macht van Hondert-Vijftig-Duysent Man uytmaakte, om sich aldaar met den *Poolen* te conjungeeren, en alle Turksche Desseynen soo veel moogelijk te traverseeren.

Poolen wel een Strijde genegen;

Dese dappere Moedschepping der *Muscoviteren* den *Poolen* ook niet weynig aanmoedigende, gebruykten alle Vlijd, om insgelijks met een aanzienlijke Krijgs-Macht te Velde te verschijnen. Maar schoon den Ordinary Rijks-dag, en ook de gewoonlijke Land-dagen in *Poolen* gelukkiglijk afliepen was echter de Misnoeging tusschen den *Koning* en *Malcontenten* noch soo niet weg genomen, of men vermerkte, dat door dese schaadelijke Verwerring van binnen, de hoog-noodige Defensie des *Vaderlands* tegens de Vyanden van buyten, geweldig vertraagde. De *Misnoegden* hadden sich tot hare Verzeekering na *Lowitz* begeeven, om van daar ter gelegener tijd hun Voorgenomen Oogwit tot hun genoegen te bereyken; tot eyndelijk eenige voorname Heeren, door een wederzijds minnelijke Bemiddeling, het soo wijt bragten, dat die van *Lowitz* de goediglijk aangebodene *Mediatie* van de *Koninginne* minnelijk aannamen. Waar op men eenige Verdrags Articulen ontwierp, en die na *Lowits* zond, met hope, dat die by de *Malcontenten* met contentement souden geaccepteert werden. 't Welk binnen korten soo goet effect sorteerde, dat hare *Majesteyt* de *Poolsche* KONINGINNE het Geluk troff, van dese ongelukkige Oneenigheden in 't *Poolsche Rijk*, die anders het selve als een geduurig invreetende Kancker tot den grond ruïneeren, voor 't meerendeel te beslechten en te vernietigen. En wijl dit meest door 't Middel van haar Wijs Bestier, en goet Beleyd was te wege gebragt geworden, betoonde hare *Majesteyt* te meer haar trouwhertigen Yver in dese Occasie; sich nevens den KONING haar *Gemaal* transporteerende in den vollen Vergaaderden *Raad*, daar de Gedeputeerden en den geheelen ADÈL van 't gantsche Rijk present waren. Hier harangeerde sy met soo kloekmoedigen Gelaat, en sulken kragt van Redenen, dat een yder, die 't sach en hoorde, sich genoegsaam verwonnen toonde, over haar Wijslijk Discours; te meer, alsoo sy cordaatelijk presenteerde, tot meerder encouragement in de behoorlijke Verdeediging des *Vaderlands*, selfs Persoonlijk met hen te willen participeeren aan alle

Maar werd door innerlijke Beroerten van de noodige Defensie des Rijks verhindert.

Die door de *Koningin* gelukkiglijk werden bygeleyt;

alle de Fatigues en Periculen van de *Campagne* tegens den *Turcken.*

De Krijg-ruftingen gingen echter feer langzaam voort; wijl foo wel de Contributien als Wervingen traaglijk by-quamen; waar door men befwaarlijk tot Formeering van een Formidabele Armée geraakte. Waar van men fuftineerde, het Geld-gebrek een der voornaamfte oorzaaken te zijn: Want de Duytfche Macht wilde niet optrekken, voor dat fy van haar Achterftalligheden foude voldaan zijn. En fchoon men haar 's *Rijks Kleynodiën* te Pande had gegeven, bevond men die veel minder in waarde te wezen, dan 't beloop van haar Achterwezen bedroeg. Dit Gebrek van Geld veroorzaakten ook, dat den *Turkfchen Chiaus*, die om den bedongene *Tribuyt* aanhield, vruchteloos afgewezen, en met dit Antwoord te rug gezonden wierd; *Dat de Republijk, de verfprokene* Tribuyt *niet konde betaalen, om dat men haar 't vruchtbaarfte Land had ontnoomen.* *En prefenteert te participeeren aan alle Fatigues van de Campagne.*

De Koning, om d'Armature van 't Rijk, en 't Formeeren van een confiderable Armee, te beter voortgang te doen hebben, liet opentlijk overall *Univerfalien* af-gaan, waar by alle Rijks-Standen en 's Lands Onderdaanen *Amore Patriæ* wierden vermaant, de aangeftelde Contributien t'faamen te brengen, en hen felfs paraad te maken, om binnen 14. dagen op te zitten. Ondertuffchen hield men te *Warzauw* dagelijks *Krijgs-Raad*, waar in dees navolgende Puncten wierden befloten: De Koning doet *Univerfalien* uytgaan,

1. Dat de *Veld-Heer* met den eerfte van *Warzauw* foude gaan, en de oude Regimenten met de nieuw-geworvene Troupen t'famen brengen en monfteren. En laat Krijgs Raad houden.

2. De *Rendevous-plaats* fou naar de inkomende Tijdingen van des Vyands Contenantie geaffigneert werden.

3. Is wegens het gefamentlijke Collegie befloten, dat de *Koning* fich niet moveeren foude; Waar tegens hy inbragt, dat het hem niet roemlijk fou zijn, t'huys te zitten, wanneer de gantfche Republijq in Wapenen was: Hierop antwoorde des *Kroons Veld-Heer*, dat indien 'er iets goets tegens den Vyand wierd uitgericht, men fulx fijn *Koninkl: Majefteyts* gelukkige Aufpiciis had toe te fchrijven: Indien hy echter noch Gevaar voor oogen fag, dat als-dan met de gefamentlijke *Ridderfchap*, die ondertuffchen konde vaardig ftaan, fich foude konnen opmaken. Wijl de *Koning* hier by noch niet wilde ruften, zijn eindelijk de Stemmen daar heen gegaan, dat de *Koning* fich om der

Renommees halven van *Warzauw* soude begeven, doch niet in d'Armée komen, maar de *Veld-Heer* bloot alleen daar mede laten ageeren.

4. Sou men den *Dorozensko* weder aan Poolsche zijde trachten te brengen; waar heen dan eenige afgeschickt souden werden, om met hem ten vollen te tracteeren.

Kroons Veld-Heer tragt de Duytsche Armée met 's Rijks Kleynodyen te vernoegen.

Voorder was des *Kroons Veld-Heer* dagelijks op 't vlijtigst besig, om de Duytsche Armée, met des *Rijks Kleynodiën* te vrede te stellen; en schoon sy in 't eerst difficulteerde, van deselve tot Betaling aan te nemen, als niet van genoegsame Waardye tot volle Voldoening harer Achterstalligheden, liet sich doch eyndelijk daar mede vergenoegen. 't Welk niet soo haast geëffectuëert, of gedachte *Veld-Heer* deed aanstonds alle Krijgs-Troupen na de bestemde *Rendevous*, onder *Rubiessouw*, marcheeren; werwaards hy sich ook, na vriendelijk genomene Afscheyd van den *Koning*, de *Koningin*, en alle *Grooten*, den 12. *Augusti* Persoonlijk transporteerde. En wierd sijn *Majesteyts* Reyse, met den geheelen *Hoff-Staat* derwaards, tegen den 26. deser mede vast gestelt. Dan, wégens desselfs Persoonlijke Indispositie is dees geheele Maand daar van niets geëffectuëert.

Gezand van den Czaar betuygt groote Affectie, om *Poolen* te helpen.

Midlerwijl quam een *Czaarsche Gezand* uyt *Muscovien* binnen *Warzauw*, die daar by den *Poolschen Koning* ter *Audientie* geweest, met een Antwoord van denselve aan sijnen CZAAR te rug wierd gezonden; behelsende desselfs voornaamsten Inhoud, een seer beleefde Bedancking voor sijn goede Affectie tot de *Poolsche* KROON; benevens hertelijk Versoek, dat Hy sijne *Armeen*, die aan gene zijde den *Nieper* paraad stonden, aan d'ander kant wilde laten over-komen, om sich alsoo met de Poolsche en Littausche *Armeen* te conjungeeren, en gezaamentlijk tegens den *Turcken* t'ageeren. Van wien men in *Poolen*, tot geen kleyne Ontsteltenisse aller Poolsche Ingezetenen, uytstrooyde, dat deselve seer sterk in *Podolyen* waren gekomen, in willens, om van daar te rukken voor *Rus-Lemburg*, en dese Stad, waar voor het bedongene Belégerings Los-Geld noch niet was voldaan, weder op nieuws aan te tasten; en by-aldien sy haar niet aanstonds gewillig over gaff, allede daar in zijnde Ingezétenen, met Stad en alles te *Vuur en te Swaard* te ruïneeren. Doch dit alles was soo breet niet, als de *Turcken* wel hadden voor-gegeven; gelijk men hier na uyt hunne Krijgs-rusting en Veld-tocht wel zal konnen afmeeten.

Sijn

Sijn *Poolsche Majesteyt* van sijn Indispositie weder wat gebeetert, nam den 2. *Septemb.* Couragie, met sijn *Hoff-Stoet* van *Warzau* na sijn *Leger* op te breken. De *Koninginne* sijn *Majesteyt* niet willende verlaaten, trok mede na *Kasimier*, daar hare *Majesteyten* den 11. deser gezamentlijk arriveerden. De *Koning*, na eenig verblijf, begaf sich na *Lublyn*, en van daar na *Rus-Lemburg*, om by sijn Leger te komen, dat tot by *Skwarzowo*, 2. Mijlen op geen zijde *Gliniani*, was opgetrokken, sterk by de Veertig 1000. Man, verwachtende daar d'*Infantery*, d'*Artillery*, en Littauwsche Armée, die in een Macht van Twaalf 1000. Man bestond. De *Koningin* van den *Koning* haar *Gemaal* Afscheyd genomen, reysde na *Czenstokowa*, om daar haar *Devotie* te pleegen. Des *Kroons Veld-Heer* te *Jaworouw* gebleeven, quam aanstonds op sijn *Majesteyts* Komste mede in 't Leger, waar van hy 3000. Paarden tot onder *Kaminiec* zond, om die Plaats te recognosceeren.

De Koning van sijn Indispositie gebeetert, trekt na 't Leger;

En neemt de Koningin haar Afscheyd.

De *Koning*, na voorheen aan den *Supdaferum Braclaviensem* tot *Rus-Lemburg* belast te hebben, het Poolsche Heyr in een bequame plaats tusschen *Gliniani* en *Bialakamien* ordentelijk te posteeren, als leggende toen ter tijd noch hier en daar by afgedeelde Troupen verspreyt, vertrok van *Rus-Lemburg* derwaards. Onderwijl quam de Poolsche *Infantery*, en Litausche *Armée* ook daar by. Sijn *Koninkl: Majest:* daar niet soo haast gearriveert, of liet een generaale *Krygs-Raad* houden, waar in men op 't Tapijt bragt:

1. *Wat men beyde de* HOSPODAREN *op hun Schrijven soude antwoorden:*

2. *Of de* Koning *Persoonlijk by d'Armée tegenwoordig sou zijn, of niet.*

3. *Werwaards sich de Veld-Heeren met hunne Armeen souden wenden.*

Werd Krijgsraad gehouden.

Sijn *Poolsche Majesteyt* weder onpasselijk werdende, trok niet mede, maar keerde weder na *Rus-Lemburg*; onderwijl sijn *Gemalinne*, van haar gepleegde *Devotie* tot *Czenstokowa*, sich weder na *Warzau* begaf, niet wetende van haar *Gemaals* laatste Indispositie, hoewel hem die soo hart trof, dat kort daar aan quam t'overlijden; gelijk hier na, naar Aanmerking der *Turksche Krygspreparatie*, breeder zal melden.

De HOSPODAREN van *Walachien* en *Moldavien* bleeven by den *Poolen* sterk aan-houden, dat die met hun *Armée* na *Walachien*

Walachers houden by den Poolen

steek om Secours aan.

lachien souden komen, om hen aldus van 't swaar-drukkende *Turksche Jock* te bevrijden; ten dien eynde door geheel *Poolen* divulgeerende, dat de *Turksche Macht* onder *Chocim*, niet meer als in 15000. Man bestond; en dat *Hussain Bassa*, om tijd te winnen, aan sijn *Poolsche Majesteyt*, door een *Chiaus*, wilde doen presenteeren, dat by-aldien deselve een aanzienlijke Gezandschap aan den *Turkschen* KEYSER wilde zenden, sulks wel bewerken soude, dat 'er eenige swaare Puncten van de laatst geslootene Vredens-Articulen wierden weg-genomen; en dus konden sy, buyten het ongewisse Lot der Waapenen, tot een gewenschte *Vrede* komen. Dan, dese Praatjes wierden by de *Poolen* weynig ge-acht, als wel inziende, dat de *Walachers* en *Moldavers* dusdanige *Feyntens* alleenlijk Fingeerden, om dus-doende van hun Last, op eens anders pericul en kosten, ontlast te werden.

Ordre van 's Rijks Armee, om ten Strijde te trekken.

Dies was 't den *Poolen* aangenamer, te verstaan, dat hun geheele *Armée* den 12. *Septemb*: te *Zlockzowo* by malkander gekomen, den 18. deser opbrak, sich verdeelende in Drie bysondere Legers; waar van het *Eerste*, onder des *Kroons Vendrig*, sich na eenige *Podolische* Plaatsjes begaf; het *Tweede*, onder den Heer *Starosta Dolinsky Danielowitz*, na de Stad *Jaslowik*, daar de *Turcken* weder Turks Guarnisoen hadden ingelegt; en het *Derde Leger*, onder des *Kroons Veld-Marschalk*, sou na de Rivier de *Niester* trekken, om daar over een Brugge te slaan; en dus den *Turcken* in *Podolien*, van *Walachien* af te snijden.

Turksche Consideratien.

De TURCKEN ziende; Dat de *Poolen* hun nieuwelijks geslootene VREDE, als hen te Naadeelig, niet wilden houden; Dat de *Muscoviter*, als 't *Poolsche Rijk* te na gelégen, niet willende gedoogen, het selve voorder onder de *Turksche Heerschappye* soude gebragt werden; derhalven onverzettelijk bleef, in sijne Krijgs-macht, met die der *Poolen* te conjungeeren, en dus gezamentlijk d'Ondernemingen en Aanslagen van d'*Ottomannische* PORTE tegen te gaan; en dat deselve noch daar-en-boven van een andere kant, door den *Persiaanschen* KONING, met eenige Rebellige *Bassaas*, omtrent BABILONIEN geweldig wierde gevexeert; waar dan noch by quam, dat de *Cosakken* onder *Dorozensko*, het *Turksche Hoff* lieten weeten, dat indien het selve hen niet in 't korte *Secours* zond, sy geheel andere Mesures souden moeten nemen; Alsoo resolveerden Sy, hen Inwendig door Macht van Krijgs-Wapenen in goet Postuur te stellen; sich voorder ten Strijde toe te rusten; en sich Uytwen-

Over Turkyens Verlegenheyd.

wendig by sommige *Christen-Princen* beeter te Verzeekeren. Want,

Gelijk de GROOTEN HEER, na sich eerst noch voorder met *Vrankrijk* in goet Verstand verzeekert te hebben, door expresse *Gezandten* by den *Muscovischen Czaar* op 't ernstelijkst had doen versoeken, Sich doch met de *Poolsche Wapenen* niet te willen conjungeeren; en by sijn *Poolsche Majesteyt* minnelijk laten presenteeren, dat by-aldien hy de gemaakte *Vrede*, in alle sijn Puncten en Articulen getrouwelijk wilde houden, hy deselve *Kroon* van sijne Vriendschap ten vollen verzeekeren soude; Alsoo ook zond deselve een Aansienlijke Gezandschap na 't *Keyserlijke Hoff* te *Weenen*, bestaande in een *Chiaus* met noch 12. andere *Turcken* tot sijn *Suite*; dewelke by den *Hoff-Krijgs-Raads Vice-President* den Heer *Generaal Hofmeester* ter *Audientie* geadmitteerd zijnde, daar sijn Geluk-wensings Compliment, wegens des *Keysers* nieulijks aangetredene *Huwelijks Staat*, af-leyde; en sich met eenen over de onlangs hart-stroopende Keyserlijke Volkeren beklaagde; benevens een alder-ernstigste Betuyging, als dat de *Grooten Heer* niet anders gezind was, dan den *Vrede* met den *Duytschen Keyser* getrouwelijk t'onderhouden. Maar hoe verre de rechte geschapenheyd deser Turksche Intentie ging, stond ten deelen af te méten, by d'Aanbieding van den *Turkschen Keyser*, soo onlangs te vooren, door sijn *Gezand*, aan 't *Fransche Hoff* gedaan, namentlijk; Dat hy in 't naastkomende Jaar 1674. met een soo magtig Leger in *Ongaryen* soude vallen, dat de *Roomsche Keyser* geen nood soude hebben, om sijne Wapenen voorder na den *Rijn* te zenden.

Turkse Keyser zent Gezandten na *Muscovien*, Na *Poolen*, En aan den Duytschen *Keyser*.

De *Turksche Toerusting* wierd wel met alle Macht en Vlijd voortgezet; maar wegens d'Opstand der *Persiaanen*, en de Rebellie van den *Bassa* van *Aleppo*, kon de GROOTEN HEER dit Jaar geen machtig Leger tegen *Poolen* zenden. Gelijk dan de Turksche Hooft-stad *Constantinopolen*, te dees tijd, door gewigtige *Advisen* uyt *Egypten*, geweldig wierd verschrikt, als die mede-bragten, hoe den rebelligen *Bassa* van *Belsera*, gevoegt met d'opgestane *Arabiers*, door 't Behulp van zekere *Mingrelli* en *Geogeani*, den Turkschen *Bassa* van *Azeron* totaliter hadden geslaagen, en hem selfs gevangen gekrégen. Waar op dese opstaande *Rebellen*, van den *Koning* uyt *Persien* geholpen, de groote Stad *Babilonien* hadden belégert, en bestormt; dewelke sy ook, alsoo maar kleyne Bezetting daar binnen lag, binnen korten tijd hoopten

Der *Turken* *Toerusting* kan, wegens d'Opstand der *Persiaanen* en Rebellie van *Egypten*, geen goede Voortgang tegens *Poolen* hebben.

Babilonien belegert.

ten te vermeesteren. Waar toe, en om den *Turken* noch verderen Afbreuk te doen, de *Persiaansche* KONING eenige aansienlijke *Gezandten* na *Poolen* en *Muscovien* zond, om by dese Christen-Potentaaten om Hulp aan te houden.

Sulks dat men aan de zijde der Christen-Grensen verstond, dat de *Turken* sich voor dees tijd alleenlijk beneerstigden, om hun veroverde Plaatsen wel te beschermen, en voorts meer Defensive, als Offensive t'ageeren; zullende de *Grooten Heer*, noch de *Primo Vizir* sich dit Jaar niet te Velde begéven, maar alleen de *Hussain* en *Caplan Bassa* met een tamelijk geringe Macht tegens de *Poolen* laten ageeren. Dus bragten de *Turken* alleen eenige Troupen binnen de Vesting *Kaminiec*, om die Plaats tegen een verrassent Overval te defendeeren.

Turken prepareeren sich meer om Defensive, als Offensive t'ageeren,

De Sterfte van voorlede Jaar was ook een der voornaamste oorzaken, waarom de *Ottomannen* dit Jaar soo weynig Volk konden te Velde brengen; zijnde hun voorgaande Heyr, soo door Siekten, en Hongers-Nood, als door de Poolsche Boeren, die 'er hier en daar in de Bosschen en woeste Plaatsen, meenigte neder-gemaakt hadden, byna t'eenemaal versmolten. En de gene die nu weder in, en om *Kaminiec* waren, dees Poolsche Lucht ongewoon zijnde, stierven noch in meenigten als Vee weg; alleen die van 't voorgaande Jaar over-gebleeven, en daar door deses Lands Aard wat meerder ingesogen, konden 't daar wat beter uytharden. Daar-en-booven vernam men, dat selfs ook in 't *Turksche Gebied* de *Pest* soo geweldig grasseerden, dat 'er naaulijks Volk konde gevonden werden, om den *Grooten* HEER tegens de *Poolsche* KROON te dienen. Derhalven was de *Primo Vizir* geresolveert, d'*Asiatische Volckeren* mede derwaards te schikken; doch die begeerden eerst te weten, waar sy *Proviand* souden krijgen; wijl sy verzeekert waren, dat in *Moldavien* geen genoegsame Voorraad daar van was, en dat hunne Volckeren in den laatsten Tocht, het meeste Gebrek hadden moeten lijden. De *Primo* VIZIR, om dese Misnoegde Bevreestheyd weg te nemen, stilde hen met schoone Beloften, en vaste Verzeekering, Dat by-aldien allesins, daar sy passeerden, geen genoegzame *Vivres* vonden, vryelijk weder te rug mogten trekken.

Wegens Hongers-Nood en Sterfte;

Ondertusschen waren d'*Ottomannen* met allerhande Listigheyt seer yverig bésig, om door SPIONS alle d'Aanslagen en Voornemens der *Poolen* en *Muscoviteren* te verspieden; waar naar sy dan exactelijk hunne Mesures wisten te nemen; daar in sy veele

le der *Christen-Krijgs-Lieden* overtreffen. Dan, hier in waren de *Poolen* hen ook te gaauw, dat die somtijds verscheyde Turksche *Spions*, hunne Verspieding ontdekkende, gevangen krégen, en deselve naar merite straften.

Den *Chrimischen* HAN wierd door den *Turkschen* VIZIR aanbevoolen, met sijn *Horden* na *Kaminiec* te komen, op Verlies van sijn Heerschappy. Maar gaf hier op weder tot Antwoord; *Dat hy sulks sonder naakte ontblooting van de* Krim *niet konde doen*; *en dat doende, hy als-dan verzeekert was, de* Cosakken *deselve overvallen, en t'eenemaal innemen souden.* 't Welk echter geschiede, niet tegenstaande hy met sijn *Horden* daar in bleef; door dien de *Cozakken* van den *Czaar* opgemaakt, onverhoeds de *Krim* overvielen, verscheyde Troupen daar in de Pan hakten, en 't gantsche Land als een wilde Woestijn verwoesten; loopende selfs meenigten tot aan de *Swarte Zee*, daar sy de *Turken* veel te doen gaven. Dit alles deed de *Walachische* en *Bulgarische* HOSPODAREN te meer by den *Poolen* om Secours aanhouden, en dat die een considerabel Leger na hunne Landschappen wilden zenden, om hen van 't Turksche Jock te bevrijden.

Den *Chrimisen Han* wierd belast, met sijn *Horden* na *Kaminiec* te trekken: Maar de *Cozakken* vallen hem in sijn Land, en verwoeste alles;

d'Overste SIERKO met sijn onderhebbende *Cozakken*, op aanhouden van den *Muscovischen* CZAAR, in de Maand *September* dus in de *Tartarische Krim* gevallen, trof daar niet alleen veel Duyzende *Tartaren* met Vrouwen en Kinderen aan, die naar ouder gewoonte, volgens hun Lands Wetten, de Graven harer Afgestorvenen waren wezen besoecken, van de welke hy'er, behalven de Doot-geslagene Mans-personen, wel Twintig Duyzent gevangen nam; Maar stak selfs wel 40. Tartarsche Dorpen in de Brant, en kreeg noch een ontallijke Meenigte Schaapen en ander Vêe tot Beuyt; komende selfs tot voor de Residentie-Stad van den HAN; 't welk daar, soo wel als by den *Turken*, geen kleyne Schrick en Vrees veroorzaakte.

Nemen wel 20000. Graf-Besoekers gevangen,

En steken meer dan 40. Dorpen in brant.

De *Turken* dan hun voornaamste Krijgs-Macht by-een verzaamelt hebbende, quam de *Hussain Bassa* alleen met een Heyr van 30000. Man, doch alle schoon uytgelezen Volck, by *Chocim*, om daar op de *Poolsche Armée* te passen; voor dewelke hy, (alsoo men hem verkundschapt hadde, dat 'er noch Sestig 1000. *Muscoviters*, nevens de Poolsche *Pospoliter Russinie*, die in Twintig 1000. *Eedelen* bestond, sich souden by vervoegen;) soo ontzachelijke Vreeze hadde, dat Hy door gheel *Podolien* beval; (na voor-heen selfs veel Volck en Provisie derwaards gezonden te

Turken komen met 30000. Man onder *Chocim*.

En zijn voor de Poolsche Macht soo geweldig bevreest,

hebben,) Dat alle d'Inwoonders, by aannaadering deser groote *Christen-Krijgs-Macht*, hunne Woningen op 't Land souden verbranden, en na *Walachien* retireeren, tot'er tijd de *Turksche* KEYSER met een machtig Heyr-Leger af quam, om den *Poolen* weder van daar te verjaagen. Dit wierd by dese woeste Landzaaten, en meer andere Ingezetenen, die doch buyten hun Lijfs Leeven niet veel te verliesen hadden, soo strickt geobserveert, dat aanstonds, soo haast sy vernamen, de *Poolsche Armée* hun Frontieren hoe langs hoe meer begon te naaderen, niet alleen de Woon-plaatzen ten platten Lande, maar selfs ook de Kleyne Stedekens *Jaworouw*, *Jagelnick*, *Medsibosch*, en meer andere abandonneerden, en sich voor 't meerendeel binnen de vaste Vesting *Kaminiec* salveerden. Door dit Turcks Vluchten geraakte *Kaminiec* vol *Turcken*, en deden geduurig 4000. Ruyters om de Stad patrouiljeeren, uyt vreeze van door de *Poolen* overvallen te worden.

Dat sy, op deselfs aannaadering, Landen en Steden abandonneeren.

Hier tegens trof *Poolen* het Ongeluk, dat de *Cozaksche Generaal* HANENKO, dese *Kroon* af, en den *Muscovischen* CZAAR toe-viel, stellende denselve eenige considerable Plaatsen in d'*Ukraine* ter hand.

Hanenko valt den Poolen af.

Voor-al-eer wy ons nu tot het Slaan der Poolsche en Turksche Veld-Slag begeeven, en der *Poolen* victorieuse Overwinning melden, zullen hier een weynig des *Poolschen* KONINGS Conditie, Siekte, en Dood aanmerken, als stervende d'eenen dach, wanneer sijn Onderdaanen den anderen dach, onder 't Beleyd van d'Opper-Rijks-Veld-Heer, de Turksche Vyanden totaliter versloegen.

Des Poolschen Konings Conditie, Siekte en Afsterven.

De *Poolsche Koning* MICHAEL WIEZNOWIZKI, vermits sijn *Indispositie*, het Poolsche Leger niet konnende by-blijven, en te *Lemburg* Bedlegerig geworden, wierd dagelijks hoe langer hoe erger; want hy loste *per Sputum & Urinam* gedurig Bloed. Welk bericht aan de Koningin te *Warzauw* gekomen, resolveerde daatelijk haar na *Lemburg* te vervoegen, om den *Koning* haar *Gemaal* in sijn Uyterste by te staan; hebbende sijn *Majesteyt* al dikwils na Haar gevraagt. Doch de *Koninginne* in dit haar goet-hertig Voornemen naaulijks ter halver-wege genaadert, vernam daar des Bodens droevige Boodschap, van dat haar Gemaal reeds was overleden, weshalven sy, op 't aanraden van d'Onder-Cancelier, dus droevig weder te rugge trok.

't Was dan den 10. *November* deses Jaars 1673. dat dese Jeugdige

dige KONING in 't 33. jaar ſijns Ouderdoms, ten 10: uren voor de middag tot *Rus-Lemburg*, (na dat maar omtrent over drie Maanden te vooren ſijn Onderdanen te *Warzau*, in 't by zijn van alle des Rijks *Grandes*, des Hoffs *Hovelingen* en *Dames*, benevens des PAUS *Nuncius*, ongemeene groote Vreugde over ſijn *Geboorte-Dach* hadden bedreven,) door den Weg des bitteren Doods, deſer Weereld bedroeflijk Afſcheyd nam. d'Oorzaak van ſijn Dood, werd verſcheydentlijk geſpargeert: ſommige meenen, dat vergéven is; doch andere, dat deſelve veroorzaakt wierd, vermits geen behoorlijke *Diët* hield, waar toe men ſeyde, hy ordinaris 5. à 6. maal des daags at, ſelfs meenigmaal ten 12. uren in der nacht, en dat ſeer harde Spijſen, waar van hy ſich nooyt, ſchoon Medicamenten in ſijn Siekte gebruykte, onthouden konde. Eenmaal gebeurden 't, dat de *Secretaris* van *Dantzich*, den *Koning* 1000. *Appelen China* bragt, die hem ſoo wel ſmaakten, dat hy deſelve in weynig tijds alle op at. Hy plagt de Wijn niet ſoo veel als 't Bier te drinken, waar in hy altijt Sout en Gengber ſtrooyde; 't geen een *putrefactio omnium viſcerum* veroorzaakte. Hier toe ſcheen wel te accordéren, dat des *Kroons Schat-Meeſter* tegens den *Koning* geſeyt ſoude hebben; *Hy had ſich voor geen ander Fenijn, dan ſijn eygen Drifts Luſten te wachten; aangeſien hy, door geen behoorlijke* DIET *te houden, ſijn Leven verkortte, &c.* Ook ſeyden eenige, dat des Konings Lijf-Medici, *Dr. Laurentio Braun*, een geboren *Sweed*; en *Laroſo*, van *Natie* een *Italiaan*, korts voor ſijn Dood, hem aldus ſouden hebben aangeſproken: *Perditio tua ex te:* dit is: *Uw Verderf is uyt uw ſelven.* Hem daar op voorhoudende, hoe hy door dit quaalijk onderhoud ſijner *Diët*, ſijn Geſontheyd en Leeven merkelijk quam te krencken, en dienvolgens niemand dan ſich ſelven de Schuld van ſijn vroeg Sterven had te wijten; wijl hy ſijne, en der andere getrouwe *Lijf-Artzens* Vermaningen niet had willen aannemen: Derhalven moeſt hy nu geduldiglijk verwachten, het gene God Almachtig hem ſou believen toe te zenden: en alſoo alle menſchelijke Hulpe nu ten eynde ſcheen, ſoude hy daar alleen op bedacht zijn, om ſich met God te verſoenen, en ſoo een Zaalig Afſcheyd te mogen bekomen. Hier op liet de *Koning* ſijn *Biechtvader* by hem komen, die hem geheelijk tot Sterven disponeerde; en overleed ſijn *Majeſteyt*, als geſeyd is, onder de *Miſſe*. Het Lijk wierd aanſtonds geprepareerd, om in de *Mogilij* te CRACAUT er Begraveniſſe gebracht te werden. En geſchiede daar

tot *Lemberg* den 19. deser de Uyttocht, tot groote Bedroeffenis aller Inwoonderen.

Sijn Held-dadige Qualiteyten.

Die zékerlijk, over dit Verlies, merkelijke Redenen van Droefheyd hadden, in aanmerking, dat dese Overleden Koning, een *Pools Inboorling*, een dapper Krijgs-Held, en seer bequaam om den *Koninklijken* Scepter te swaayen, in den besten Fleur sijner Jeugdige Jaren, met gemeene Toestemming tot den *Poolschen Throon* en *Koninklijke Waardigheyd*, hoewel tegens vermoeden en opinie van de gantsche weereld, wierd verkooren, midden in een soo deplorable Verwerring van 't *Rijk*, daar de Rijks-Armeen, door Middel van *Fransch Geld*, t'samen conjureerden; d'*Adeldom* en *Senatoren* in bittere Partyschappen raakten; de voorheen onderdrukte *Cozakken* nu by dese Occasie, onder d'Overste *Dorosensko*, den Turkschen *Sultan* tot hun Bescherm-Heer kosen; en dat alle omleggende *Natien* haare Hoofden opstaken, om te loeren op den vetten Beuyt van 't verwerde *Poolen*; soo dat *Throon*, *Scepter*, en *Kroon* waggelende, 't geheele *Rijck* in een uyterste Verderf stont te storten; Daar sach men egter, dat de vaillante Dapperheyd van desen Fieren *Koninklijken* Jongeling, binnen korten soo veel te wege bragt, dat de *Franssen*, die hem met allerhande listen en practijken weder sochten te doen *Ontkroonen*, in al hun Aanslagen getraverseert, en al hun Ondernemingen vruchteloos gemaakt wierden; ja ook het geheele Rijk tot een gewenschte Stilstand geraakte; nemende sijn *Majesteyt* een vaste Resolutie, van de Kroon niet als met de Dood af te leggen. In den Jare 1672. als wanneer het *Poolsche Rijk*, door de swaare *Turksche Aanvallen*; de subite Verovering der aller vaste Vesting *Kaminiec Podolski*, en de verdere Progressen der *Turcken*, wederom in een beklaaglijke Toestand, van den Top des uytersten Gevaars, in den Poel van een totale Renversie stond te vervallen; Daar sach men wederom dat desen *Koninklijken* Held, door sijne soo getrouwe, als onvermoeyde Vigilantie, het *Rijk* Poolen, als een Voormuur voor 't geheele *Christenrijk*, tegens den hart-gedreygden Ondergang der *Mahometaanen*, algemeene gesvwooren Vyanden van Christi Naam, Held-daadiglijk beschermde; doende eerstelijk, als een Christelijk Middel van Geestelijke Wapenen, door gants *Poolen* seer yverige Gebeden tot Godt uytstorten; en ten anderen, het moedig Krijgs-Geweer, den *Poolsche* Saabel selfs in de Vuyst grijpende, nevens den *Arriere-Ban*,

Sulx sijn Onderdaanen, over sijn Afsterven, Reden van Droefheyd hebben.

Ban, en *Pospoliter Russini*, Persoonlijk te Velde trok, en te *Zwolen* den *Weyssel* passeerde, om tot *Zeziekou* Post te vatten; onderwijl van een andere kant, op sijn Bevel, de *Kroons Opperste Veld-Heer* JOANNES SOBIETZKI, nu tegenwoordig *Regeerende Poolsche* KONING, met een Leger by *Zamos*, den Vyand groote Afbreuk deed; op den 9. *October* by *Kamarono* wel 15000. *Tartaren* totaliter versloeg, en meer dan Twintig-Duyzent gevangene *Christenen* verloste. In dier voegen het sijn *Koninklijke Majesteyt* eyndelijk soo wijd bragt, dat noch binnen 't selfde Jaar een VREDE met den *Turken* en *Tartaren* wierd getroffen. Maar, gelijk voormaals gesegt, dese *Vrede* den *Poolen* te naadeelig, daarom deselve weder verbreekende, en sijn *Majesteyt* ten ander malen met een seer considerabel Heyr-Leger in 't naast-volgende, en ons nu tegenwoordig meldende Jaar 1673. den *Turken* cordaatelijk tegen trekkende, is ylings door de naare Dood, op 't midden van den Weg, in dit yverig Voornemen gestuyt, en dus, volgens sijn voorheen genomene vast Besluyt, te gelijk van 't *Tydelijke* LEEVEN, en den *Poolsche* KROON berooft geworden, na dat hy die maar weynig Jaaren soo Loffelijk als gevaarlijk had gedragen.

Dan, 't geen den POOLEN weder seer Verblijdde, was, de Groote VICTORIE, die haar Heyr-Leger, door de deftige Dapperheyd, onder het wijslijk Bestier van den *Opperste Kroons* VELD-HEER *Sobietzki*, op der *Turken* Krijgs-Macht, dicht by *Chocim*, des anderen daags na des Konings Overlijden, glorieuslijk bevocht: gelijk wy hier onder komen te particularizeren. En een wonderlijk Gesicht daar boven in de Lucht.

Omtrent *Pinxter-dag* binnen de Stad POSEN, in 't voornaamste van *Groot-Poolen*, aan de Rivier *Warta* gelegen, een groote Brant in 't *Bernardiner Klooster* ontstaande, waar door niet alleen het selve, nevens de *St. Anna Kapel* en *Kerk*, maar ook verscheyde omstaande Huysen geruïneert, en onder hun eygen Asch en Puyn begraven wierden; Sach men weynig Maanden daar na den 3. *October* booven an den Hemel recht over dese Plaats, in 't Lumieren van den dach, twee tegens-malkander staande Heyr-Legers, waar by men ook een groot donderen des Geschuts-lossing, met een groot geschal en vervaarlijk geklank van strijdende Krijgs-Wapenen hoorde. Eindelijk was het, naar 't *Oosten* staande Krijgs-Heyr te rug geweken en geheel verdweenen. Ten laatsten had sich een vuerige Kogel boven de Stad *Posen*, om-hoog geheven, die in de Lucht van Een groote Brant in de Stad *Posen*,

malkander ſprong. Dit Wonder-Teyken wierd van veel Menſchen, ſoo wel binnen de Stad, als buyten op 't Land meer dan 8. Mijl weegs in de rondte gezien: en 't kan gevoeglijk geappliceert werden, op de groote VICTORY, die de Poolſche Armee, onder d'Aanvoering van den VELD-HEER *Sobietski*, ſoo lofrijk op de Turkſche Krijgs-Macht, van der Sonnen-Opgang uyt den *Ooſten* komende, maar acht dagen daar na, quam te bevechten; gelijk uyt het volgende Verhaal blijkt.

Het Heyr der *Poolen* trekt dwars door de *Nieſter-Stroom*,

Na dat nu beyde de Heyr-Legers, van het *Poolſche* en *Littauſche* Rijk, met malkander geconjungeert waren, ſond de Kroons Veld-Heer verſcheyde Partyen uit, om de kleyne Stedekens van *Podolien* in te nemen; 't geen by haar volvoert, en ſy weder by 't Gros van des Rijks Heyr aangekomen, deed bovengem: Veld-Heer, het geheele Leger dwers door de Rivier de *Nieſter* ſonder Brugge paſſeeren; 't welk doch niet ſoo gelukkig toeging, of daar wierden al eenige *Poolakken* en Bagagie door de kracht des Strooms weg gedreeven. Als nu eindelijk 't gantſche Heyr over was, kregen de *Poolen* van den *Walachiſchen* HOSPODAR bericht, hoe hy ſich heymelijk uit het Turkſche Heyr had geſalveerd, en in gevaar van ſijn Leven was geweeſt, vermits eenige aan den *Huſſain* BASSA hadden bekent gemaakt, dat hy met *Poolen* correſpondentie hield. Soo dat een ſpoedige Hulp verſocht, ſeggende; hy anders gewiſſelijk ſou moeten omkomen. Waar op des *Kroons Marſchalk* hem 6000. Man, onder 't Bevel van den Heer *Coricky* toe-zond; die ſich van de Hooft-Stad in *Walachien*, en al de kleyne Plaatſen verzekerde. Waar na het Poolſche Heyr voort marcherende, de *Cavallery* den 9. *November*, als door een onbegrijpelijke Macht des Hemels, op een wonderbaarlijke wijſe, ſonder eenige Bruggen of Vaartuyg, door verſcheyde groote Water-ſtroomen, moeyelijke Paſſagien, en veel Maraſſige plaatſen, tot op een Kanon-ſchoot aan der *Turken* Retrenchementen geraakt, doch d'*Infantery*, 't Geſchut en d'Amunitie konden ſoo ſpoedig niet volgen. Maar niet ſoo haaſt te ſamen vergadert, of reſolveerden aanſtonds den *Turken* in hun Leger t'attacqueeren. Waar toe dan de *Poolen*, met gedurig chargeeren en losbranden, veel tijds toebrachten, eer ſy de *Turken* uit hun Neſt konden lokken, en van onder 't Geſchut krijgen, ſelfs tot in den laten avond; doch de *Turken* bleven in 't chargeeren gedurig te kort.

Walachiſche Hospodar, ontſnapt den *Turken*,

En krijgt van de *Poolen* Secours.

Die ſeer wonderlijk tot aan 't Turkſche Heyr avanceeren.

Met

Met het aanbréken van de Nacht quamen de *Poolen* tot in d'oude Turkſche Leger-ſchanſing, die wel eertijds de Turkſche *Keyſer* OSMAN had laten opwerpen; daar ſy Poſt grijpende, als-doen niet meer dan een Muſquet-ſchoot ſtonden van 't Turkſche Heyr; 't geen in ſijn Voordeel ſtaande, niet dorſt uitkomen, dan alleen ſommige kleyne Partyen, die in kleyne ſchermutſelen met de *Poolen* vervielen, doch van deſelve wel haaſt binnen wierden gedreeven.

Hier op trokken de *Poolen* wel een halve Mijl te rug, daar ſy twee dagen in volle *Battaille* bleven ſtaan: maar wijl de *Turken* niet uit quamen, en de Poolſche Paarden door 't regen-weder ſeer afgemat wierden; ſulks deſelve ſonder Verquikking, de Vermoeydheyd niet langer konden uitſtaan, ſoo nam de Veld-Heer SOBIETZKI, met ongemeene Couragie, de Held-daadige Reſolutie, den *Ottomannen* in hun Neſt aan te taſten. Waar toe dan het geheele *Poolſche Heyr* in een geſchiktelijk gerangeerde Slag-Ording ſtelde; en wijl 't Volk in den Optocht wel geoeffend, en ten Strijde ſeer gedreſſeert was, konden ſich dies te beter in alle ſaaken en voorvallen ſchikken, en het Bevel hares *Veld-Heers* obediëren. 't Kanon wierd eerſt geplant, om op 't Quartier van den *Moldaviſchen Vorſt* te ſpeelen: waar op een wijl tijd gecanonneert, quam deſe Vorſt met 5000. ſijner Volkeren, tot de *Poolen* over; ſich in Dienſt van die Kroon begeevende. Dies men beſloot, de *Turken* van vijf zijden ſtormender-hand aan te grijpen. Des *Kroons Wacht-Meeſter* had Poſt aan de *Nieſter* van *Czeczora*; na hem des *Kroons Marſchalk* opwaards, en in 't midden d'Onder-Veld-Heer, nevens de *Waywode* van *Kiow*. Na een ſoo genereuſe als Kloekmoedige aanmoediging van d'OPPER-VELD-HEER, wekten de dappere *Littauwers* door een helder Trompetten-geklank, de vigilante Volontairen ten Strijde: Waar op 50. Stukken Geſchut gelijkelijk begonden te ſpeelen, gevolgt van Granaaden uit Mortieren, en andere Vuur-werken. Doch wijl alles ten eerſten in ſoo goede Poſtuur niet konde gebracht werden, als de Veld-Heer wel gewenſcht hadde, liep het dien avond ook niet geheel naar wenſch af, blijvende d'Overſte *Dennemark*, een dapper Cavailier, uit des Kroons Wacht-Meeſters Troup doot, nevens Cap. *Jarocki*, en veel andere Officiers, waar by de gemeene Gaſten ook niet waren verſchoond, hoewel de *Turken* hier by mede geen groot Voordeel genoten. Ondertuſſchen bleven der Chriſtenen Heyr-Legers den

De *Turken* niet uit hun Neſt willende, werden daar door de *Poolen* geattaqueert.

Dies 5000. *Moldavers* den *Poolen* byvallen:

Waar op ſy de *Turken* ſtormender hand aangrijpen;

Maar moeten de *Poolen* met verlies te rug wijken:

den gantſchen Nacht in 't opene Veld, een Musquet-ſchoot van onder 't Retrenchement der *Turken* ſtaan, houdende ſich gedurig in volle Strijd Poſtuur.

Die den Storm weder hervatten,

Den 11. des morgens vroeg ging de *Poolſche Veld-Heer* ſelfs te voet, des Vyands Beſchanſingen recognoſceeren, en alles ſeer naby beſichtigen. Deſelze genoegſaam facijl te beklimmen gevonden, en daar nevens conſidereerende, hoe in ſulken ſwaaren Heyr-Leger lichtelijk gebrek van Lijf-tocht en Voeragie konde komen t'ontſtaan, wierd in den Krijgs-Raad vaſt geſteld, een algemeene Storm te waagen; en ſchoon verſcheyde ſwakke Gemoederen, dus hooge Reſolutie liever af, dan aan wilden raaden, moedigde de *Groote Veld-Heer* hen dies te Kloekmoediger aan, verzékerende, de Retrenchementen der *Turken*, met Godes Hulpe, in een Quartier-uurs te bemachtigen. Hier op ordonneerde men aan alle Poſten egalijk te Kanonneeren, en de Retrenchementen gelijker-hand aan te vallen. Dus, de Hr. *Kroons* MARSCHALK te Voet van 't Paard geſtégen, den bloote *Saabel* in de Vuyſt vattende, met uytmuntende Couragie en onbevreeſt voor alle Gevaar, ſelfs Perſoonlijk het *Poolſche Heyr* tot aan 't Turkſche Retrenchement voerde, een yder aangenamelijk aanmanende, *voor Godt, en 't Vaderland, te vechten.* Niet ſoo haaſt de *Ruytery* hare Chargien gedaan, of ſteeg te Paard; waar op aanſtonds de Poolſche *Cavallery* met haar Paarden ſoo ſnel de Retrenchementen der *Turken* opklauterden, dat het een Wonder om ſien was, zijnde hier by niet min yverig, des *Kroons Vendrig* de H. *Posniſe* met ſijn geheel Regiment, en de Heer *Wacht-Meeſter*, dewelk beſonderlijk hun uyterſte Vlijd aanwendden.

Met een uitſtékende Couragie.

Turken doen ſoo dappere Wederſtand, dat d'Overwinning wederzijden twijffelachtig is:

Deſe *Turken*, als van 't beſte Krijgs-volk, dat de *Grooten Heer* toen ter tijd in Dienſt had, maakten 't de Poolſche Ruytery al vry twijffelachtig; wijl d'*Avant-guarde* van 't Poolſche Voetvolk, die hen aſſiſteeren ſoude, ſich te vroeg in 't Turkſche Heyr tot Plunderen begaf. Maar de *Huſſaren* mede inbrékende, ſchepten de *Poolen* dapper Moed, en ſloegen de *Turken* ſoodanig in confuſie, dat de *Huſſain Baſſa*, de Poolſche Macht niet langer konnende wederſtaan, ſich met eenige 1000. Man retireerden na *Czraczo*, daar de Hr. *Weywode Bleski*, en de Hr. *Weywode Kiowsky* met hun Onderhebbende, hem den Pas afſnéden, ſoo dat gedwongen was, weder te rug na ſijn vluchtend Heyr te keeren; daar hem des *Kroons Marſchalk* doen hévig aanviel.

Doch

Doch by aldien de *Hussaren* hem niet waren te hulp gekomen, souden de *Poolen* geheel in wan-order geraakt zijn; wijl de *Hussain Bassa*, op sijn wederkomst, sijn half vluchtend, en heel in confusie geslagen Heyr, aanstonds weder in goede Ordre herstelde, als zijnde alle sijn Makkers door sijn Wederkomst van nieuws aangemoedigt: Want den Vliedenden *Bassa* in sijn Vlucht gesteuyt, en daar door genoodzaakt, sich te moeten, of Overgeven, of Dood vechten, vocht soo desperaatelijk, dat Hy en al de Sijne scheenen, alles al teffens te willen vernielen, of selfs vernield worden. Sulks men hier van weder-zijden een ongemeene hardnekkige Dapperheid bespeurde; en het scheen, als of den Strijd nu eerst begon aan te gaan.

Eindelijk geliefden 't d'Almachtige Godt, den *Turken* soo een Schrick en Verzaagtheid te laten op den Hals komen, dat hen op de Vlucht begaven, en veel Duysenden achter lieten, vliedende in alle Verbaastheyd na booven tot op 't Opperste der naby gelegen *Rotzen*. Maar de *Poolen* hen te dicht van achteren op de Hielen gevolgt, storten 'er veele van de Steylte der Klippen met Paard en al van booven-neder. Doch de *Hussain Bassa* ontsprong den Dans; maar 2. andere Grooten, als *Heybeg Bassa*, en *Solyman Bassa* vonden de *Poolen* onder de Dooden. Daar tegens verlooren sy den Gen: Quartier-Meester *Starosta Wolbransky*, Hr. *Kzerzijcki*, Hr. *Rosmiatouwski*, en *Slawionouwski*, Kornetten van deselve *Hussaren*; en hadden ook niet weynig Dooden en Gequetsten. Doch de *Turken* gingen daar in, voor al niet mis; want haar Heyr in 30000. Man bestaande, waar onder 8000. *Janitsaren*, geraakten hier alle capoot, uitgenomen 4 à 5. Duysent onder den *Hussain Bassa*, die sich over de Brug na *Kaminieck* salveerden. Noch andere 5000. *Turken* 't selve meenende na te volgen, en van de *Poolen* te kort achtervolgt, verdronken alle in de Rivier de *Niester*. De Stal-meester van 't Groot-Hertogdom van *Littauwen* hield sich in dese Actie als een dapper *Cavalier*, maar wierd in den Hals geschooten. De Onder Veld-Heer *Prins Demetrius*, die het Veld-teyken van *Hussain Bassa* kreeg, betoonde sich in alles seer Manhaftig. De *Poolen* bequamen hier ook meest al de Tenten, Paarden, Muylen, Kameelen, nevens veel Silver en Gout. Een Pools Soldaat een *Turck* uitplunderende, vond in sijn Lighaam 30. Ducaten, weshalven de *Poolen* alle gebléven *Turken* den buyk opsnéden, om te sien of 'er mede geen Gout in was.

Moeten eindelijk de Vlucht kiesen.

En werden veel *Turken* opgesneden, om dat men in een 30. *Ducaten* vond.

Poolen bevechten eindelijk groote VICTORY.

Dese Actie ge-eindigt, namen de *Poolen* de Brug, en 't byſtaande Kaſteel in: Waar op de *Veld-Heer*, over deſe ſoo Lof-rijke als Onverwachte VICTORIE, daar in van den Hemel geholpen, in des *Huſſain Baſſas* Tent het Lof-geſang *Te Deum Laudamus* deed ſingen.

Des anderen daags, zijnde den 12. *Novemb:* belegerden de *Poolen* de Veſting *Chocim*, die ſy continuëel beſchooten, ſoo dat de *Turken* den 13. dito witte Vaandels uitſtaken, en parlementeerden. Den 14. trokken ſy uyt, en de *Poolen* daar in; desgelijks ook in 't Slodt *Swaniek*. Na welke VICTORIEN, de *Poolen* noch voorder in *Walachien* togen, om den *Kaplan Baſſa*, die den *Huſſain Baſſa* meende te hulp te komen, insgelijks t'overvallen. Naderhand verſtond men, dat *Hali Baſſa*, de 5000. *Turken*, die ſich met de vlucht na *Kaminieck* ſalveerden, daar niet had willen in-laten, dan alleen den *Huſſain Baſſa*: Waarom ſy reſolveerden, weder te rug te trekken, en door het Poolſche Heyr heen te ſlaan; maar wierden alle by *Chreptiowa* van de Boeren overvallen, en ter neder gehakt. In dier voegen, het geheele Turkſche Heyr, over 30000. Man ſterk, als Kap-moes in de Pan geraakte.

En noch 5000. overige Turken, werden alle door de Boeren neder gehakt.

De *Poolſche Armee*, na dees heerlijke *Victorie*, verder in *Walachien* getrokken, kon daar, vermits 't gebrek aan Leeftocht, niet ſubſiſteeren; weshalven de *Kroons Veld-Heer* deſelve weder in *Podolien* bracht, en in de vaſte Plaatſen rondſom *Kaminieck* logeerde, in hope, deſelve Stad daar door, alſoo ſy op-gepropt vol Volk lag, en weynig *Vivres* in had, ſich uit Hongers-Nood ſoude moeten overgéven. Maar dit ging buyten ſijn vermoeden; want de *Littauſche Armee* trok weder na haar Land; en de Siekte begon onder de *Poolen* ſoo ſterk te regneeren, dat 'er meenigte heen-ſtorven. Boven dien liepen 'er veel Soldaaten weg; ſoo dat des Rijks Armée wel op de helft verſmolt. Ondertuſſchen wende des *Kroons Veld-Heer* ſijn uiterſte Vlijd aan, om alles op de beſte voet te herſtellen, en ſchreef aan den Biſſchop van *Cracau*, die de Plaats van *Primas Regni* bediende, dat men ſich tot d'*Electie* van een *Nieuwe* KONING wat moeſt verhaaſten, om tegen 't aanſtaande Voorjaar vroeg te Velde te komen. 't Welk de *Grandes* ook in conſideratie namen, en beſlooten, dat de *Seymicken* na de Kers-dagen ſouden ingaan, en de *Convocatie* den 12. *January* aanvang nemen. d'*Univerſalien* wierden onder de Naam van den *Primas Regni*, aan alle *Waywoden* afgezonden, om den 29. deſer *Landdag* te houden, en hare Land-boden tegens den 14. *Jan.* ter-

Groote Sterfte onder de Poolſche Armee.

De Veld-Heer verſoekt, d'*Electie* eenes Nieuwen Konings te verhaaſten.

Con-

Convocatie te zenden, om aldaar de *Lemburgsche Commissie* af te handelen; op de Zekerheyd des Vaderlands, soo van binnen als van buyten, en op d'*Electie* eenes *Nieuwen Konings* bedacht te zijn. De Pruysische Land-dag wierd tegens den 5. *Jan.* bestemt.

Hare *Koninkl: Majest:* de nagelatene bedroefde Gemalinne, deed de gesamendlijke Veld-Heeren, voor hare roem- en prijswaardige Dapperheden seer hoffelijk bedanken, nevens hertelijke Zégens-wensching tot voordere Verstooring der Turksche Macht, en Behoudenis der Christenheyd. Ter selver tijd trok de Heer *Radziewki*, wegens het Rijk *Poolen*, na de Stad *Roomen*, om aldaar het veroverde Lijf-vaandel van den *Hussain Bassa*, aan sijn Pauselijke *Heyligheyd* te vereeren, zijnde van kostelijke groene Tarcinel, 3. ellen lang, en 2. ellen breet, in deselve een Kolomme vol Gout, met een daar over sweevende Son, Maan en Sterren, met ongeveer dit volgende Turksche Opschrift: *De Hoogste Mahomets Macht, onsen grooten Propheet, geef Kracht aan uwe Wapenen, alle Vyanden te dooden.*

Het veroverde Turksche Vaandel van den *Bassa*, werd aan den PAUS vereert.

Sommige begonden nu al de *Candidaten* te nomineeren, die apparentie tot de *Poolsche Kroon* hadden, als: *De Prins van Muscovien, de Hertog van Jorck, Prins George van Denemarken, de Heer Prince d'Orange, Ceur-Prins van Brandenburg, Prins Karel van Lotharingen, en Prins van Vaudemond.*

Candidaten die recht tot de Poolsche Kroon hebben.

Dat doorgaans de *Christenen* in 't algemeen, de *Turken* meer vreesen, en haar Macht hen ontsachlijker schijnt, dan die van eenige andere Christen- of On-christen-Potentaaten, schoon deselve soo groot niet is, noch hun Heerschappye sich in verre na soo wijd niet uytbreyd, als doorgaans het gemeen Begrijp daar van oordeelt; Sulx geschied eensdeels, ter oorzaake dat sy natuurlijk van aangeboren Aard al de gene Vyand zijn, die sich *Christenen* noemen: ten anderen ook, om dat de GROOTEN TURK veel snelder sijn Krijgs-volck kan t'samen rukken, en in korten tijd een grooter Macht op de been brengen, dan eenig Christen Potentaat in *Europa*; ter oorzake dat hy in sijn Land, als absolut *Souverain*, een onbepaalde Heerschappy voert, daar al sijn Onderdanen Lijf-Eygenen zijn, en het gantsche Land van geen Vorsten of Edellieden weet: waarom hy soo veel Mannen kan opbrengen, en soo groote Krijgs-Heyren t'samen rukken, als hy begeert. Boven dien moet men weten, dat wy van andere Onchristelijke Vorstens Legers, hier in dese Landen soo veel niet konnen te hooren krijgen, als wel van de *Turken*, die ons Naast ge-

Waarom de Christenen meer voor den *Turk* dan eenige andere Potentaten vreesen:

legen zijn, en wy dienvolgens ook meest met hen te doen hebben.

Schoon andere wel Machtiger, en in grooter getal zijn.

Ondertusschen brengen d'*Oostindische Koningen*, wanneer sy in Oorlog geraken, noch wel soo veel, indien niet meer Volck op de Been, dan ooyt de *Turken* gedaan hebben. Want in den voorigen *Chineschen Oorlog* omtrent het jaar 1640. gingen over de Dertien-maal Hondertduysent Mannen van weder-zijden op malkander los. De *Grooten* MOGOL trekt nooyt minder als met Driemaal Hondert-duysent Mannen te Velde; ja men segt, dat een van sijn Stadhouderen, als die van *Bengale*, die men den *Grooten* NABAD noemde, wanneer hy tegens de Koningen *Azo* en *Azam* optrok, een Leger van 800000. strijdbare Mannen voerde; daar hy echter van sijn Vyanden met een Heyrs-Macht van Tien-maal Hondert-Duysent Mannen wierd bejegend.

Alexander de Groote sijn Manier van Oorlogen.

Om nu weder tot ons voorgaande propoost te komen; de *Turken* zijn ons dieswegen ook verschrikkelijker, dan andere Volkeren, wijl wy veel van hen hooren, en weynig van haar te sien krijgen. Dus kan men van de meeste *Christenen* na 't Westen wel seggen, 't geen de *Grooten* ALEXANDER in een Gesprek tegens sijn Krijgs lieden seyde, wanneer sy hem de groote Macht, Aard, en Conditie der Volkeren van *Darius* voorstelden; namentlijk: dat hy velerhande *Natien* en vreemde Volckeren onder sich te Velde voerde, welke sijn Vyanden dies te verschrikkelijker voor-quamen, om dat sy nimmer van haar gehoort, deselve nooyt gesien, en veel min met hen gevochten hadden: Dierhalven is 't lichtelijk te gelooven, dat de *Hungaren*, *Polakken* of *Venetianen*, de *Turken* niet meerder, ja niet soo veel, als hun nabuurigen Vyand ontzien.

Hoe groot der Turken Heerschappy en Bezitting is.

Alsoo is dit de rechte oorzaak en reden, waarom doorgaans alle *Christenen*, de *Turken* meer, dan eenige andere *Potentaaten* vreesen, hoe machtig die ook mogen zijn. Ook sou men hier noch konnen byvoegen, dat de *Turken* doorgaans veel grousamer met haar Gevangenen omgaan, dan andere Volkeren. Doch het komt een verstandig Kenner seer ongerijmt en dwaaslijk voor, wanneer de gemeene Man dagelijks segt, dat de *Grooten* TURK wel het Derdendeel, andere noch meer extravagerende, seggen wel de Helft van de Wereld onder sich heeft; daar hy naaulijks het Vijftigste Deel daar van bezit. Maar andere, die sich laten voorstaan, sijn Macht en Heerschappy noch naaukeuriger afgemeten te hebben, seggen; dat indien men des geheele

Wee-

Weerelds Aardkloot, in 30. gelijke Deelen afdeelde, fouden de *Chriſtenen* daar van 6. de *Mahometanen* of *Turken* 5. en de *Heydenen* d'overige 19. Deelen in hebben.

'T Is ook ſeer remercabel, dat de TURKEN nooyt het *Chriſten-Rijk* beöorlogen, ter tijd als der ſelver Potentaaten oneenig, en met malkander in Oorlog zijn. Selfs ſach men nooyt, d'*Ottomanniſche* PORTE, den *Duytſchen* KEYSER bekrijgen, of ſijne Landen attaqueeren, wanneer hy met het *Roomſche Rijk* verſchillig is, of derſelver Vorſten tegens den anderen in Oorlogs-Strijdigheyd leven: 't geen nochtans tegens den grond van alle Politijke Reguls ſchijnt ſtrijdig te zijn; ondertuſſchen is 't een ſeer vaſte Reden van 't *Turkſche Intereſt*, als altoos beducht, dat by aldien ſy *Turken*, het *Chriſten-Rijk* of den *Roomſchen Keyſer* quamen t'attaqueeren, gedurende dat de Duytſche Vorſten of d'ander daar omtrent zijnde Chriſten-Potentaaten in Oorlog tegens den anderen ageerden; ſy als dan lichtelijk hare Wapenen voor dien tijd ſouden t'ſamen voegen, en daar mede de *Turken* of *Mahometanen*, als algemeene Erf-vyanden van de *Chriſtenheyd*, en alle die den NAME CHRISTI belijden, gelijkerhand op 't lijf ſouden vallen; 't geen ook ontwijffelbaar geſchieden ſoude, by aldien de *Chriſtenen* geſamentlijk, in Leeve, conform hun Leer, malkander oprechtelijk, of voor hun *Chriſtelijke Religie*, of voor hun eygen *algemeen Vaderland*, getrouw waren.

Turken beöorlogen nooyt den Chriſtenen, wanneer derſelver Potentaten malkanderen beöorlogen.

Dus kan men lichtelijk afméten, dat 'er *Chriſtenen* genoeg in de Weereld zijn, wanneer die gelijkerhand eendrachtig en trouwhertig te ſamen ſpanden, om de Macht der *Turken* te wederſtaan, ja al de *Mohometanen* ten onder te brengen. Maar dat ſy de *Turken* verjagen, en het *Heylige Land* weder geheel bemachtigen ſouden, daar toe is noch veel in de weg. Want eerſtelijk moet men weten, dat d'*Europeers* ſich in ſulke wijd-afgelegene Landen niet wel ſouden konnen ſchikken; wijl ſy daar als Muggen weg ſterven, ſoo haaſt ſich daar beginnen op te houden; om dat ſy derſelver Lucht, en Vruchten, als ook den Drank gants ongewoon zijn. Sulks heeft men ervaren in den laatſten Turkſchen Oorlog binnen *Candia*, alwaar van 20. naauwlijks een afquam, die den ſijne iets van den Oorlog konde na-vertellen. Soodanige Vreemdelingen verſlingeren ſich terſtond al te ſeer op de lekkere Vruchten en Wijnen, zijnde by ſulken Overvloed onbequaam, de Maatigheyd te onderhouden. Ten tweeden, ſouden ook d'Opper-Machten ſelfs hier over malkander niet wel konnen

Die de Chriſtenen genoegſaam konden wederſtaan, ja geheel vernielen, indien malkander getrouw waren.

verstaan, om, wie als dan de verkregene Landen sou beheerschen en bezitten. En schoon sy daar over noch al eendrachtig wierden; wat sou d'een of d'ander afgelegen *Koning*, met een Stuk Lands in 't *Oosten* gedient zijn, wanneer hy daar toe geen Scheeps-vaard had? De *Roomsche* KEYSER sou wel de bequaamste wesen, aan wien men de Heerschappy in 't *Oosten* mogt opdragen, als een gedeelte van sijn over-oud Erfdeel: Maar wie sou hem daar toe soo veel duysent Mannen willen verschaffen, om dat bequamelijk te konnen beheerschen? En voor sich selven is hy doch te swak, om de *Turken* te verjagen, maar heeft sich veel eer voor hen te hoeden.

Turk selfs toont sich jalours over de Fransche Grootsheyd en Voorspoet.

Men kreeg te deser Tijd in *Nederland* van goeder hand uyt *Turkyen* bericht, dat de Grooten *Visier*, over den grooten Voortgang der *Franssen* in dese Landen, voornamentlijk wegens het veroveren van *Mastricht*, groote Jalousie schepte, en sich selven wel genegen toonde, desen STAAT bystand te doen. Waar uyt te bespeuren is, dat het *Turksche Hoff*, soo wel als andere Vorsten, groot na-bedenken op de Fransche Grootheyt heeft.

Babarische Beroerten binnen *Tunis*.

In BARBARYEN was onder de *Barbaren* zedert eenigen tijd groote Beroerten ontstaan; maar de woestheyd deser *Natie*, en de wijde afwesigheyd hares *Gewest* lieten niet toe, dat men daar van pertinentelijk alle omstande konde te weten krijgen; derhalven ons moeten vernoegen met het weynige ons is ter handen gekomen. Na, binnen TRIPOLI, 'alle voorheen geresene Onlusten waren gestilt, trok *Amurat* BEY met een groote Heyrs-Macht van *Tripoli* na TUNIS; uyt welke Stad hem aanstonds eenige aanzienlijke Persoonen te gemoed quamen, met versoekent Bevel, dat *Amurat* met sijn Krijgs-Benden te *Zamoran* soude willen blijven: 't geen hy wel onderdaaniglijk gehoorzaamde; maar echter sijn Soon, met eenige Hondert Man, binnen *Tunis* zond, waar door, na acht dagen verblijfs, daar een deerlijke Revolte ontstond, en den *Taifa del Dey*, nevens *Cucchine Amurat* 'een Portugeesch *Renegaad*, met noch Seven andere van sijn Aanhang, wierden doot geslagen. *Mahomet*, Soon van *Amurat Bey* dese doodelijke Disordres aanmerkende, retireerde sich weder uyt de Stad by sijn Vader te *Zamoran*; aan wien den *Taifa* DEY, als *Gouverneur* of *Koning* deser Plaats, eenige sijner Manschap zond, om voornoemde Vader en Soon te doen binnen *Tunis* komen, ten eynde hen daar beyde te laten het Hooft afslaan. Dit Bevel niet dan de bittere Dood behelsende, vonden

den dat veel t'onſmaakelijk, om daar aan te gehoorzamen. Waar over *Taifa Dey* verſtoort, hunne Huyſen binnen *Tunis* tot de grond deed razeeren, verkieſende eenen nieuwen BEY. Maar *Amurat* conſiderabel Secours van *Celibi* bekomende, ging de Stad *Tunis*, met een Heyrs-Macht van 20. Duyſent Ruyteren, en 40. Duyſent Voetknechten belégeren, en de Plaats nacht en dach beſtormen. d'Inwoonders ſich dapper defendeerende, ondermijnden het Kaſteel, en namen vaſte Reſolutie, dat byaldien ſy 't te quaad mochten krijgen, en pericul loopen, van overmeeſtert te worden, de Stad als-dan in Brand te ſtéken. Dit niet tegenſtaande kreeg *Amurat Bey* de Plaats ſtormenderhand in, greep den Gouverneur *Taifa Dey* gevangen; en moeſt toen ſelfs, gelijk hy *Amurat* en ſijn *Soon* meende te doen, dit euvel Spel met het Verlies van ſijn Hooft betaalen. Onderwijl wierd de Stad geheel uytgeplundert, maar d'Inwoonders meeſt in 't Leven gelaten; dewelke toen met groote Erkenteniſſe van Dankbaarheyd, den *Amurat Bey* tot hun *Koning* uytriepen. Dus, in plaats van 't *Hooft* te verliezen, quam hy de *Koninklijke Kroon* te winnen.

Welke Plaats ſtormenderhand ingenomen, en desſelfs Koning onthooft werd.

In AFRICA lagen de *Mooren* noch dapper over hoop, zijnde yder om 't zeerſt geharnaſt. Dus na lange Strijd, en veel Bloedſtortens, *Geyland* maar even op den THROON geſteygert, trof het Geluk niet, om denſelve vreediglijk te bezitten; maar wierd daar in, door *Muley Iſmaël*, dapper beſtréden. Waarom ſich genoodzaakt vond, een Heyr-Leger op de Been te brengen, om ſich in ſijn Heerſchappy en Regeering vaſt te ſtellen. Hier mede op 't Krijgs-Heyr van *Muley Iſmaël*, gecommandeert door den *Alcaide Ben Aras*, los trekkende, geraakte daar mede in hévig Gevecht. Waar by men de bittere Verwoedheyd deſer *Barbaren* ſoo groot ſach, dat ſy weder-zijds van malkander een groote Meenigte capotteerden. Tot eyndelijk het Foruyn den *Gayland* de Neck toekeerde, en hem met al de Sijnen dwong, het Haaze-pad te kieſen, met nalaating van al hun Wapenen, Tenten, en Bagagie. Door deſe victorieuſe Overwinning, den *Muley Iſmaël* volkome Meeſter van 't Veld, benaaude *Gayland* in 't korte ſoo naau, dat byna ſoo ras van ſijn THROON wierd afgedrongen, als kort te voren daar was opgeklommen.

In *Africa* ſtrijden de Mooren wreedelijk tegens malkander.

't Zal nu tijd zijn, door het *Duytſche Rijk* weder nederwaards tot de *Vereenigde Nederlanden* over te reyſen, ten eynde daar in ons *Vaderland*, de Spaanſche Veranderingen, benevens de geconjun-

jungeerde Optocht der Keyserlijke, Princelijke, en Spaansche Machten, tegens 't Geweld der Fransche Heyren, tot voleyndiging deses Jaars *Campagne*, aan te merken.

Den 2. *Novemb:* wierd tot *Weenen* door aangeslagen Keyserl: *Placcaaten*, alle Fransche Manufacturen overal door de Keyserl: Erf-Landen verboden; waarop weinig tijd daar na de *Exequien*, wegens sijn *Majesteyt*, d'overleden *Koning* in *Poolen*, by de Paters *Augustinen* in de Hooft-Kerk aanvang namen, en wierd daar by, een niet min heerlijk, als seer kostelijk Eer-graf opgericht. De Turksche *Chiaus* een wijl tijds aan 't Hoff te *Weenen* sich opgehouden, hield te deser tijd by des Hoffs Krijgs-Raads *Vice-President* de Heer Generaal *Heystern*, sijn Afscheyds *Audientie*, en gaf in sijn Aanbrengen, wegens de vernomene Turksche Nederlaag, veel toe: echter wierd hy met de gewoonlijke Schencagien van Silver en Linwaat vereert; waar op den 14. deser sijn Reys na *Offen* weder voortzette.

Turksche Afgesand, heeft te *Weenen* sijn Afscheyds Audientie.

Aanmerking over d'Oorlogs Beroerten door geheel *Duytsland*,

De *Muscoviter* en *Pool*, met de *Turcken* en *Tartaren* in Oorlog; de Keyserlijke Armée onder *Montecuculy*, tegen het Fransche Leger onder *Turenne* in gedurige Optocht; het geheele *Triers-Land*, der *Elsas*, en meer andere Plaatsen door de *Franssen* grouwelijk geruïneert; *Ceur-Beyeren*, een der voornaamste Rijks-Vorsten, nevens meer andere Stenden van 't *Duytsche Rijk*, den *Franssen* veel meer dan den *Keyser* hun wettig Opper-Hooft toegedaan; waar tegens wederom *Ceur-Trier*, en andere *Rijks-Leden* sich aan Keyserlijke Zijde getrouwelijk houdende; Sach men de *Kroon Sweden*, hoewel als MEDIATEUR, tot beslissing en bevrediging aller Strijdigheden onder alle Strijdende *Potentaaten* in gants *Christenrijk*, verkoren, echter meer hellen na *Vrankrijks* zijde, uyt welkers onstuymig Gewest dit stormende Oorlogs-Tempeest voornamentlijk sijn Oorsprong nam. Dus liet het sich niet anders aanzien, dan of dit vlamment Vuur, als een al-verteerende Brand, uyt het laage *Nederland* na 't *Hoogduytsche Rijk* wilde over-waayen. Dies men alle derselver Vorsten en Stenden, yder vol beduchting, met een waakzaam Oog op hun Hoede sach wezen; en de *Switsersche Cantons*, als naast daar aan grensende, scheppen ook geen kleyne Vreese, als of aan dit schaadelijk Onweer souden moeten participeeren; waarom in alle vlijd op de Zeecuriteyd hares Lands en Staats, met alle Middelen van Voorsorge bedacht waren, en tot de uytrusting van een considerabel Leger resolveerden. Daar-en-boven wenden sy alle neerstigheyd

Als een onstuymig Tempeest uyt *Nederland* overgewaayd,

heyd aan, om voor het *Franche Compté*, of het *Vrye Graafschap* de *Neutraliteyt* te verwerven. Dan de *Franssen* sustineerende, alle dese Besluyten tegens hun *Interest* te loopen, poogden door alle Middelen en Wegen de *Switsers* op hun zijde te krijgen, soo met het betaalen van *Pensioenen*, het toeseggen van d'Achterstalligheden te voldoen, als meer andere Beloften van Goude Bergen: onderwijl men tusschen de Catholijke en Gereformeerde *Grisons* groote Onlusten sach ontstaan; waar van de Heer *Coll: van Zalis*, de Heeren *van Zurich* informeerende, een ernstelijk Versoek daar by-voegde; als, dat in gevalle daar uyt eenige Feytelijkheden mochten komen te resulteeren, en eenige Catholijke *Cantons* sich daar onder wilden mengen, of aan de Strijdigheden participeeren, sy doch deselve door alle conversable en kragtige Middelen daar van souden soecken te diverteeren. 't Welk ged: Heer *Coll:* insgelijks aan de Regeering van *Bern* recommandeerde. De *Spaansche Ambassadeur*, nevens de *Bisschop van Chur* deden alle mogelijke Devoiren, om dese schaadelijke Differenten in haar Geboorte te versmooren; en brachten 't ook eyndelijk soo wijd, dat de Heeren der Catholijke en Gereformeerde *Grisons* te vrede wierden, hunne onderlinge Geschillen te laten op den Voet, by sijn Exellentie de Spaansche Ambassadeur voorgeslagen, om alsoo verder in der Minne by-geleyd te werden.

De *Franssen*, soo lang sy den *Vereenigde Nederlanders* alleen beoorlogden, veelmalen, soo by sijn *Pausel*: *Heylight*: te *Roomen*, als by den *Roomschen Keyser* te *Weenen*, en by alle Catholijke Vorsten in de *Rijks-Vergadering* te *Regensburg*, voor-gevende, dat sy desen Bloedigen Oorlog niet dan uyt Yver en Voorstand van de *Roomsche Religie* hadden aangevangen, veroorzaakten hun selven een haatelijke *Adversie* door 't gantsche *Duytsche Rijk*, soo haast men sach, dat sy niet alleen dien geestelijken *Prælaat* de *Keur-vorst van Trier*, een vroom *Rooms Catholijk*, soo euvel tracteerden, maar ook geheel *Duytsland*, sonder eenig onderscheyd van *Roomsche* of *Onroomsche* Vorsten en Landen, in rep en roeren stelden, en d'een soo wel als d'ander met den al-vernielende Oorlogs-Brand sochten t'ontsteken. Soo dat selfs de Fransche *Minister Gravelle* sich daar alomme soo gehaat maakte, (alsoo hy sijnes *Konings Interesten* soo geweldig behertigde, dat sich gedrongen vond, ten dien eynde veele ongerijmde Expressien, der Waarheyd strijdig, te gebruyken;) dat van Onbekenden wierd

Door aandrijving der *Franssen.*

wierd gedreygt, te zullen door-ſchooten of door-ſtoken werden. 't Geen hem ook ſoodanige vrees verwekte, dat niet als met groot Geſelſchap over-ſtraat dorſt paſſeeren.

Niet tegenſtaande ſy daar van de Schult den *Keyſer* willen wijten.

Ceur-Beyeren echter bleef ſich ſoo ſterk aan de Franſche Party hechten, dat ſijn *Miniſter* te *Regensburg* ſich niet ontſach, den *Keyſerlijke Gezand* aldaar opentlijk te verwijten; Dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* d'eenigſte Oorzaak van alle d'Oorlogs Onheylen in 't *Duytſche Rijk* was. Dan, die wiſt hem weder aardiglijk daar op toe te voegen, dat geenſins ſijn Meeſter de *Keyſer*, maar wel het *Hoff van Vrankrijk*, nevens alle gedebaucheerde *Keur-Vorſten* en *Rijks-Stenden* d'eenigſte Oorzaak daar van waren; en dat derhalven ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* de Krijgs-wapenen niet eerder ſoude afleggen, voor dat de *Franſſen* overal uyt het *Rijk* gejaagt, d'Ongehoorzame Duytſche Leden geſtraft, en 't *Roomſche Rijk* in volle Ruſt herſteld hadde.

Waar tegens *Neerla:* een aangename Sonneſchijn van Ontlaſting gevoelt.

Onderwijl men *Duytſland* met dusdanige Oorlogs Beroerten, als met een algemeene Vloet, ſach overſtroomen, begon men in *Nederland* een aangename Sonne-ſchijn des ſoeten Ontlaſtings van 't lang hart-gedrukte Vyands Jock gewaar te worden. Want het ſich liet aanſien, als of d'Opper-Macht des Hemels ſelve, de Machtigſten der Aarden quam verdrijven, en den onderdruckt Bedroefden met We'er en Wind ſijn *Hulpe* bood. Gelijk dan byſonderlijk uyt het wonderlijk Ontzet van *Covorden*, en de daar op voordere Voorvallen klaarlijk is te beſpeuren. Dan,

Voor-al-eer tot dit Ontzet te treden, hebbe niet on-apropo gedacht, van de *Veſting Coverden*, wijl daar omtrent van al-oude tijden af, veel aanmerkelijke Voorvallen, en niet min zeldſaame Veranderingen zijn omgegaan, ſijn Eerſte Beginſel, voordere Op- en Ondergang tot desſelfs tegenwoordige Toeſtand, waar in meer dan Twintig Belegeringen, Veroveringen, en totale Omkeeringen, kortelijk te melden.

Oudheyds Beſchrijving van *Covorden*.

COVORDEN, een ſeer oud Geſticht, is by Inlandſche en Uytheemſche Hiſtory-Schrijvers bekent en vermaard, voornamendlijk ter oorzake van de meenigvuldige Oorlogen, en byſonder groote Veranderingen, die in en omtrent deſe Plaats zijn voorgevallen. Men vind geen Stad, geen Vleck, noch eenig Kaſteel of Sterkte in den geheelen Omkring van alle *Vereenigde Nederlanden*, die meer Belegeringen, Uytplunderingen, Innemingen, Verbrandingen, en Verwoeſtingen heeft uytgeſtaan, als *Covorden*; hebbende deſe Ruïneerings-Onheylen niet alleen met,

met, en zedert de Nederlandsche Troubelen geduurt, maar ook eenige hondert jaren voorheen, onder de *Bisschoppen* van *Uytrecht*, selfs ter tijd als alle andere omliggende Landen in Rust zaten, en met Vrede floreerden.

Covorden is een Poort van 't Landschap *Drenth*; een Sleutel van *Groningen*, en desselfs *Ommelanden*; een Deur van geheel *Vriesland*; en eeniger maten een Pas na *Over-yssel.* 't Welk buyten alle twijffel die gene wel geweten hebben, dewelke het Harnas, om *Covorden*, aantrekkende, daar voor soo swaare Oorlogen hebben onderstaan te voeren.

Gelijk dan desselfs Oudheyd en eerste Beginsel geheelijk uyt 's Menschen geheuchenis verdwenen, en derselver Opkomst en meenigvuldige seldsame Veranderingen byna onnoemelijk zijn, alsoo ook is de rechte Oorsprong des Naams *Covorden* on-navorschelijk, en werd daar van by verscheyde Schrijvers seer verscheydentlijk gesproken. Van d'oorspronk hares Naams.

Doch vermits de ROMEYNEN daar, en door de geheele *Drenth* eertijds lang gehuyst hebben, sustineert de Schrijver *J. Picardt*, Theologant en Doctor in *Medicine* binnen *Covorden*, in sijn Tractaat **de Vergetene en Verborgene Antiquiteyten** / dat het eygentlijk sijn Naam van de *Romeynen* soude hebben ontleent; Want, segt hy, (na een wijdloopig disput, over den rechten Oorsprong en Naam van *Covorden*) 't en sou mijns bedunkens niet vreemt zijn, te gelooven, dat dit *Covorden*, die seer oud vermaarde *Villa Cruptoricis* zy, waar van de Roomsche Schribent *Tacitus* schrijft, *Lib:* 5. *Annalium*, in welke Plaats 400. *Romeynen* van de *Vriesen* wierden doot geslagen, ter tijd als sy door deselve seer vergramt en gaande gemaakt waren, om den *Romeynen* het invorderen der wilde *Ossen-huyden* te hebben willen af-leeren: Want dit brak den *Romeynen* soo bitter op, dat 'er naderhand noch 900. van haar, door de *Vriesen*, wierden capot gemaakt. Hoe dese plaats van den Romeynen wierd beheerscht.

Het Kasteel van *Covorden*, door langduurigheyd des tijds meenigmaal vervallen, is ten allen tijden geheel uyt de gront weder van nieuws herbouwd geworden; zijnde dese tegenwoordige Burgt of Fortresse eertijds met een hooge Muur omcingelt, en met hooge en dikke Toorens versien geweest, die groote force hebben konnen uytstaan. De sterkte van 't oude Kasteel.

Aangaande de Stad *Covorden* selfs, die wierd by oude Schrijvers somtijds een *Stad*, somtijds een *Vleck* genaamt, ter oorzaake sy wel van ouds een Stad zy geweest, en Stads Privilegien De Oudheyd der Stad.

 heeft

heeft gehad; maar is dan verdestrucert, dan wederom Opgebouwd, en na dat Opbouwen, al wederom verdestrueert, verbrand en verheert geworden. En blijkt ook haar groote Oudheyd, en veelvoudige Verandering uyt de drie onderscheydentlijke, en boven malkander leggende Straaten. Want dese hedensdaagsche Straaten, hoewel niet seer oud, en noch na de laatste Fortificatie geleyd, vind men echter daar onder noch een tweede, en onder dese noch een derde Straating, zijnde zekerlijk ter oorzake haarer Oudheyd een merkelijk bewijs, van hare meenigvuldige verbrandingen en destructien.

Alwaar voor 't eerstmaal het Euangelium werd gepredikt.

Anno 730. na de Geboorte *Christi* heeft *Marcellinus*, voor al eer *S. Wilbordus*, Bisschop tot *Uytrecht* wierd, tot *Covorden* het *Euangelium Jesu Christi* gepredikt, schoon te dier tijd alle *Covorders* noch godloose *Heydens* waren, en den Duyvel met alle sijne werken dienden.

Anno 780. 90. &c. heeft *Carolus Magnus*, in qualiteyt als *Koning van Vrankrijk*, doch niet als *Roomsche Keyser*, alle Heydensche Superstitien alhier doen verbieden, en Predikers bevolen aan te nemen.

De *Koning van Deenmarken* doet Ao. 808. het geheele omleggende Land verwoesten.

Anno 808. heeft *Godefridus*, *Koning van Deenmarken*, sijnen Soon *Olaum* over Zee, met een ongemeene groote Scheeps-Armade herwaards gezonden; waar op hy gants *Vriesland* overheerde, de geheele *Drenth* verwoeste, de Stad *Groningen* verbrande, de *Hunso* verdestrueerde, en alles rondsom wijd en zijd in d'Assche leyde. 't Is buyten alle twijffel wel te gelooven, dat *Covorden* als-doen niet weynig sijn deel hier van heeft genoten, vermits deselve Stad doemaals een van de voornaamste Plaatsen deses Lands is geweest.

Covorden werd voor d'eerste maal belegert,

d'Eerste Belegering, waar van men eenig bericht heeft, die *Covorden* heeft uytgestaan, is omtrent den jare 1197. voorgevallen, als wanneer Bisschop *Balduwijn*, Broeder van de Graven van *Holland* en *Benthem*, de Stad *Covorden* vyandelijk aantaste, hevig bestormde, en eyndelijk geweldiger hand in-nam, alsoo dat Heer *Floris Burg-Graaf*, en sijn Soon *Volckardt*, genoodzaakt wierden, de vlucht te nemen.

Voor de tweede maal.

Weynig tijds daar na, desen Heer *Volckardt*, van de *Groningers* en *Drenthers* geassisteert, is weder op *Covorden* aangevallen, en heeft alsdoen binnen korten tijd d'overhand krijgende, tot een weer-wraak, alles verbrand en vernield wat den *Bisschop* toebehoorde. Hier mede noch niet vernoegt, heeft, door behulp van eenig dapper Krijgs-volk, het Kasteel geweldiger hand overrom-

rompelt, en de *Graafinne van Benthem*, als Gemalinne van de Heer *Otto*, Graaf van *Benthem*, Marschalk van *Drenth*, en Burg-Graaf van *Coverden*, gevangen genomen.

Korts daar na wierd den *Bisschop* met sijn gantsche Heyr, omtrent *Covorden*, van den Burg-Graaf van *Covorden*, met behulp der *Drenthers*, geheel in route geslagen, drie hondert Edellieden gevangen genomen, en wel 30. ter neder gemaakt. Doch hier op viel de *Bisschop* met sijn overige Volk in de *Veluwe*, verwoestende en verbrandende daar alles waar hy konde aankomen, ter oorzaake de *Graaf van Gelderen* tegens den *Bisschop* had opgetrokken, en sich tegens hem vyandig vertoont.

Ten 3. maal de Belegeraars in route geslagen:

Anno 1218. ontstont 'er weder een nieuwen hévigen Oorlog, tussen den *Bisschop Otto vander Lippe*, en de Heer *Rudolph van Covorden*, geassisteert met de *Drenthers*. De Bisschop een machtig Heyrleger voerende, en van veele en machtige Potentaten, soo geestelijke als weereldlijke vergeselschapt, by het Huys *Gramsbergen* gekomen, geraakt daar met al sijn Volk in de weeke Marassige Landen, als zijnde derselver natuur hen onbekent; waar over de Heer *Rudolph van Covorden*, met de *Drenthers* op hem invallende, slaat de *Bisschopsen* geheel in route, en maakt Hem selfs, nevens Vijfhondert sijner Krijgs-helden capot; soo dat men na eindiging van den Slag, den *Bisschop* in een Maras doot, en seer mishandelt vond, zijnde sijn hooft als met slagswaarden doorkurven, en als ten deelen van 't lighaam afgevild. De Graaf van *Gelderen*, met veel andere Groote Heeren, wierden gevankelijk binnen *Covorden* gebracht; en d'Overwinnaars kregen een groote Beuyt.

En ten 4. Maal in de Marassen gecapotteert.

De Heer *Wolbrand*, Graaf van *Oldenburg*, *Bisschop* tot *Uitrecht*, groot Onderstant van den *Keyser*, de *Paus*, en alle omliggende Potentaten verwervende, komt met een Formidabel Koninklijk Leger in *Drenth*, en niet tegenstaande hy hier en elders groote Resistentie vond, dringt echter in 't Land, en handelt daar seer onbarmhertig met allen Inwoonderen. In diervoegen de Heer *Rudolph van Covorden* sich gedwongen vond, te moeten desisteeren van alle sijn Digniteyten, en *Coverden* werd den *Bisschop* in-geruymt; waar na hy al sijn Volk licentieert.

Maar ten 5. maal weder door der *Bisschop* verovert.

Korts daar na komt Heer *Rudolph*, en krijgt met sonderlinge practijk het Kasteel weder in sijn macht; daar hy alles doot sloeg wat daar binnen vond. 't Welk den *Bisschop* uitermaten ontstelde; dies te meer, om dat hy, wegens sijn swaare Oorlogen, in groote schulden stak.

Ten 6. weder door sijn tegendeel.

Ten 7. werd de Belegering, door een subiten Dooy verhindert.

De Bisschop *Wolbrandt*, door behulp van den *Paus* en andere omliggende *Potentaten* in den Jare 1228. weder met een nieuwe Armade op de been geholpen, komt onder 't Faveur van een sterke Vorst, om niet weder met de sijne in 't Maras te verzincken, dicht onder *Covorden*, om de Plaats stormender-hand in te nemen. Doch den Hemel dese strengheid des Luchts subitelijk, door een stormwindige Ontroering, tot een sterken Dooy, en swaare Stort-regen veranderende, wierd den Bisschop met al sijn byhebbende Krijg-macht genoodzaakt, de Vlucht te nemen, of te moeten in de waterachtige Marassen verdrincken en omkomen. Maar dese hun tgenwoordig Leeven meer dan d'aanstaande Dood beminnende, trokken op 't loopen, en kiesen soo sterk het Hase-pad, dat sy al des Bisschops Ammunitie en Bagagie in de pékel lieten zitten. Waar over de dappere Heer *Rudolph*, en sijne victorieuse *Drenthers* weder groote Buyt bekomen.

Ten 8. de Gouvern: meenende met den Vyand t'acordéren, werd deerlijk omgebracht.

Dan de *Bisschop* noch weder een considerable Armée op de been krijgende, en tot op het Kasteel ten *Hardenberg* geavanceerd, om *Covorden* te bestormen, neemt de Heer *Rudolph* de resolutie, sich selfs in Persoon voor den *Bisschop* te presenteeren, om met den selve in aller minne te accordeeren. Maar dese goetmeenenden Heer niet soo haast by den *Bisschop* gekomen, of werd nevens sijn Raads-man, Heer *Hendrik van Graastorp*, by de kop gevat, grouwelijk gepijnigt, en daar na beyde levendig op Raderen gelegt. Dese dappere Cavallier had wel verdient, beter en eerlijker getracteerd te werden: Doch dese grousaam wreede Daad is naderhand den *Bisschop* bitterlijk opgebroken.

Ten 9. overweldigt de Bisschop wederom *Covorden*.

Anno 1231. de *Drenthers*, de Stad *Groningen* belegerende, rukt Bisschop *Wolbrandt* met sijn Heyr-leger voor *Covorden*, waar op hy seer verbittert was, dies valt hy de Stad met Stormen soo geweldig aan, dat hy deselve, nevens het Voorburg, in 't korten overweldigde: doch het Kasteel te sterk, kost dat niet vermeesteren; Maar slaat alles in de Stad doot, wat hy vond, soo wel Man als Vrouw, jonk en oud, selfs de teedere Kinderen in de Wieg, noch de Suygelingen aan 's Moeders Borsten niet verschoonende. Waar na hy de Stad en het Voorburg, met al 't gene daar binnen was, aan sijn Soldaaten ten prooije gaf.

En doet alles doot-slaan,

Verwoesten en verbranden.

Alles uitgeplondert en weg-gerooft, werd, op expres bevel van den *Bisschop*, allesins het Vuur in de Stad en Voor-burg geworpen,

pen, en d'een soo wel als d'ander soodanig in d'assche begraven, dat 'er niets dan alleen het Kasteel overbleef; 't welk hy, wegens sijn groote vastigheid, niet konde overweldigen noch verbranden. Echter wierd het noch kort daar na t'eenemaal geraseert en verdestrueert.

Na nu alles weder herbouwd, gefortificeert en bevestigt was, is Anno 1395. *Covorden*, door *Bisschop* Heer *Frederich van Blankenheim*, wegens zekere Oneenigheyd, tusschen den *Bisschop*, en Heer *Reynold van Covorden*, belegert geworden; maar soo haast men Geweld begon te gebruyken, en het Stormen sou aangaan, deed *Graaf Reynold* afstand, en verliet *Covorden*, mits van den *Bisschop* ontfangende twaalf-duysent goude Schilden aan contanten, en geduurende sijn Leven noch seshondert Schilden. Ten 10. maal by Accord overgegeven.

Doch indien het oude sterke Kasteel noch in esse was geweest, 't is wel te gelooven, dat Heer *Reynold* dese Stad niet soo licht sou gequiteert hebben; en dat 'er wederom een schrikkelijk Bloed-bad, door het weder-zijds ombrengen van veel arme elendige Zielen soude geweest zijn. Want het gene d'Ingezetenen van *Coverden*, ter oorzake van dit geweldsamig Kasteel, ten allen tijden hebben moeten uitstaan en lijden, is naaulijks met Tongen uit te spreken, noch met Pennen te beschrijven.

Anno 1522. komt *Karel*, Hertog *van Gelderen*, in absentie van den *Commandant*, *Covorden* onvoorsiens berennen, belegeren en bestormen. Doch de Commandant, Heer *van Twiklo*, met sonderlinge List in der haast binnen het Kasteel gerakende, send heymelijk eenige waag-halsen in de Stad, die door de *Gelderschen* reeds ingenomen, ondertusschen op des *Drosten* Bevel, in brand gestéken, en t'eenemaal in Kolen gezet wierd, soo dat 'er niet meer dan ses huysen bleven staan. Dit niet tegenstaande, bestormen en overweldigen noch de *Geldersen* het Kasteel, en nemen den Commandant *Twiklo* gevangen. Ten 11. door de *Geldersen* weder ingenomen. Maar van sijn eygen Bezetting in d'Assche geleyd.

De *Hertog van Gelderen* dus Heer en Meester van *Covorden*, heeft het Kasteel en de Stad weder merkelijk versterkt. De Burgery niet weinig blijde, dat nu eenmaal van de Heerschappy en Bestiering des *Bisschops*, als een geestelijk Heer, geheel ontslagen, en onder de Regeering van een weereldlijk Potentaat hersteld waren, die van groote Macht en bysonder Vermogen was, als zijnde Hertog van *Gelderen*, Graaf van *Zutphen*, Heer van *Groeningen*, *Ommelanden* en *Drenth*: En vertrouwende dat sy van denselve niet soo geduurige Overlast souden lijden, hebben met Werd weder gefortificeert, En geheel herbouwd.

groo-

grooten yver de Stad, die 't eenemaal verdestrueert lag, weder op-gebouwd, nieuwe Huysen getimmert, en een geheel *Nieuw Covorden* opgerecht, verhopende, in volgende tijden, met rust en vrede te leven. Maar ach lacy, geheel contrary. Want,

Ten 12. maal belegert, In den jare 1536. wierd *Covorden* al wederom door den Vry-Heer *Georg Schenk*, Stad-houder van *Vriesland*, uyt de Naam van *Carolus* de V. belegert, ter tijd als de Geldersche Drost, Heer *Johan van Selbach*, als Commandeur daar binnen lag. Die, hoewel nevens het Geldersche Guarnisoen sich dapper verweerde, is echter uyt gebrek van verscheyde behoeftigheden, genoodtzaakt geworden, *Covorden* in 't midden des Winters, in handen der Vyanden over te leveren, na dat de Stad door een swaare Belegering, en geweldige Forceering uytermaten was geschent en schadeloos geworden. Waar door *Covorden* wederom onder een ander Heer, en in nieuwe Heerschappy gerocht, zijnde doemaals de machtigste Potentaat van geheel *Christenrijk*.

En overmeestert.

Anno 1541. den 4. *Aug.* wierd binnen *Brussel*, uyt de naam en met last des *Keysers* CAROLUS de V. door openbare Placcaten, den Burgeren en Inwoonderen van *Covorden*, uyt consideratie van dat deselve uytstekend veel geleden hadden, en binnen weynig jaren wel driemaal afgebrand en verdestrueert waren, alle Stadts-Rechten en verscheyde voorname Privilegien vergunt.

Anno 1568. in de Maand *Julio*, quam *Duc d'Alba* binnen *Covorden*, die, na alles besichtigt, en op alle noodige saken Ordre gesteld te hebben, weder van daar na d'*Ommelanden* verreysde, en den Graaf *Ludwich van Nassauw* vervolgde.

Ten 13. geraakt onder de *Staaten* Generaal. Wanneer nu lang daar na, in den jare 1579. een Generale UNIE, onder eenige Provintien, tot *Uytrecht* wierd opgericht, is *Covorden*, tot een Twaalfde Verwisseling, gereduceert onder 't Gebied van hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL. Weshalven *Prins Wilhem van Nassauw*, aan d'Overste *Diderick Sonoy*, en Capiteyn *Cornput*, expresse last en commissie gaf, *Covorden* te fortificeeren.

Ten 14. werd sonder slag of stoot overmeestert. Heer Graaf *van Hohenlo* naderhand met al sijn Krijgs-Macht door *Marten Schenk* op de *Hardenberger Heyde* geslagen, en geen ander Garnisoen dan weynige Soldaten onder Capiteyn *Cornput* binnen *Covorden*, trekt *Schenk* met al sijn Krijgs-Macht daar voor: waar over d'Ingezetenen seer verbaast, loopt alles daar uyt wat 'er binnen was, soo wel Borgers als Soldaaten. Dies neemt *Schenk* de

de Stad, ſonder eenig ſlag of ſtoot, voor den *Koning van Spanjen* in.

Korts daar na werd *Covorden* wederom, door Graaf van *Hohenlo*, belegert en ingenomen; en alſoo weder onder het STAATEN GEBIED gebracht; zijnde in de Belegering, den Graaf *Wilhem L. van Naſſauw*, het been afgeſchooten. Ten 15. weder door de *Staatſen* ingenomen.

Maar Graaf *van Hohenlo*, de Veſting *Covorden* niet genoeg beſorgende, werd, door den Graaf *van Renneberg*, voor den *Koning van Spanjen* ingenomen. In ſomma, deſe Stad en Veſting *Covorden* is ten allen tijden groote Verandering en ontallijke Miſeryen onderworpen geweeſt, zijnde geduurig dan van d'een dan van d'ander in-genomen, overrompelt, en weder herwonnen geworden, op de manier van een Kaats-bal, die door verſcheyde Kaatſers geduurig van d'een hand op d'ander werd overen-weder geſlagen. Ten 16. aan Spaanſche zijde gebracht.

Te deſer tijd begon *Renneberg* een beginſel te maken, om de Stad *Covorden*, die nu weder byna als een Vlek geheel open lag, te Fortificeeren.

Anno 1592. Graaf *Frederick van den Berge*, de Stad *Covorden* commanderende, werd van ſijn Excell. *Prins Maurits van Oranjen*, met een notable Krijgs-Macht belegert. En hoewel de Stad en 't Guarniſoen van alles ſeer wel waren voorſien, gaat echter het Spaanſche Guarniſoen, (buyten twijffel uyt vreeſe van door de Staatſche Macht overweldigt te worden) de geheele Stad in vuur en Vlamme zetten, die nu onlangs, voor ſeventig jaren geheel Nieuw uyt de gront was opgebouwd, en ondertuſſchen ſoo veele ſwaare Belegerings en Overweldigings Stormen had uytgeſtaan. Niet tegenſtaande de Spaanſche Overſte *Verdugo* groote vlijd en moeyten aanwende, om *Covorden* t'ontzetten, was doch alles te vergeefs: want den 2. *September* in deſen jare 1592. gaf het ſich aan den voornoemden *Prins* over; zijnde zedert dien tijd nooyt weder aan Spaanſche zijde gekomen. Want, ſchoon in den jare 1593. de Spaanſche Generaal *Verdugo*, tot verwondering van alle menſchen, de Stad *Covorden* wederom met een groote Krijgs-Macht belegerde, en den geheele Winter in allerley ongemak en duyſentderhande moeijelijke Tegenheden daar voor bleef, heeft hy doch niets op deſe Veſting vermogt; maar ſijn meeſte Volk moeſt door den Regen, Koude, en Ongemak deerlijk in Elend vergaan; ſoo dat ſy d'een na d'ander als Sneeuw in Sonneſchijn verſmolten. De reſt, die noch in leven waren,

Ten 17. door de *Staatſche* weder belegert. Maar van de Belegerden in brand geſteken. En door de Belegeraars overweldigt.

Ten 18. door de *Spaanſen* belegert;

Maar van de Staatsen mannelijk ontzet.

ren, en echter met groote hardnekkigheyd daar voor bleven, wierden in de naast volgende Maand *April*, door het Staaten Leger, onder *Prins Maurits*, van daar gejaagt, soo dat *Verdugo* sich ylings op de Vlucht begaf, en de Stad volkomen wierd ontzet.

Werd weder gefortificeert:

In den jare 1597. wierd dit heerlijke Werck der Fortificatie van Stad en Kasteel met een grooten yver en seer excessive kosten voortgezet en opgemaakt; en al 't gene, tot volkomen Perfectie, daar aan noch ontbrak, wierd in den jare 1607. volkomentlijk voltrokken.

Anno 1605, wanneer *Spinola*, de Stad *Oldenzeel*, en meer andere Plaatsen overmeesterden, begaf sich *Prins Mauritz*, nevens sijn Generaal Graaf *Wilhelm*, met een notable Krijgs-Macht selfs binnen *Covorden*, om *Spinola* tot een Belegering of hevige Attaque af te wachten; maar wijl de Stad van alles wel voorsien, en meer dan twintig Compagnie strijdbare Mannen tot Bezetting daar binnen was, dorst *Spinola* den Dans niet wagen.

En daar ontstaat een swaare Pest.

Anno 1637. na dat dese Plaats nu een wijl van 't Geweld en Overlast der Vyanden was bevrijd geweest, overquam den Inwoonderen aldaar, weder een ander Onheyl, waar door sy niet van Menschen hande geslagen, maar als van den Hemel aangetast en gekastijd wierden; want daar ontstond schielijk een felle *Pest*, die binnen korten tijd een groot getal Menschen weg-rukte, alsoo d'Ingezetenen seer na op malkander woonden, en de Stad vol Volk gepropt was.

Werd tot een redoutabele Vesting gemaakt.

Covorden dan, zedert altoos meer en meer versterkt, is nu eyndelijk een van de redoutabelste Fortressen geworden, die men elders in eenig Land soude mogen vinden, soo wel ten aansien van desselfs vaste en sterke Fortificatie, als ook wegens sijn natuurlijke Situatie. Want schoon *Covorden* op een Zand-grond is gebouwd, legt echter de Stad rondsom met water-achtige Marassen omcingelt, en daar mede van nature seer sterk gefortificeert; aangesien dese Marassen sich Oostwaards van *Covorden* tot aan den *Dollart* uytstrekken, en West-waards diep in *Over-yssel* heen-loopen. En hoewel sommige deser Moeren boven op met eenige groenten bewassen, en haar selven van buyten hard genoeg doen schijnen, zijn sy doch onder week, seer bedriechelijk, geheel bol en los, en soo wel voor Menschen als Paarden t'eenemaal onpassabel. Boven dien moeten de Landeryen, om *Covorden* gelegen, ten allen tijden diversche Wateren en Rivieren

ren ontfangen, die uyt het Sticht *Munster*, uyt het Graafschap *Benthem*, en uyt de *Drenth* na *Covorden* vlieten, aldaar gelijk als in een Blaas te samen vloeyende, dese Plaats wonderlijk versterken, sonder sulks door eenig middel kan belet werden. Waar uyt het dan dikmaals gebeurt, dat alleen door een middelmatigen Regen, 't zy die omtrent *Covorden*, of in 't Sticht *Munster*, of elders in die geweesten nedervalt, dese Vesting niet anders dan een *Eyland* rondsom in 't Water ligt.

Voorts bestaat *Covorden* uyt een Stad en Kasteel of Burgt; Zijnde de STAD gefortificeert met seven swaare, hooge en vaste *Dwengers*, genaamt *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Vytrecht*, *Over-yssel*, *Vriesland* en *Groningen*; Voorts seven seer treffelijke Halvemanen, 7. Ravelinen, een deftige Fauchebray, en een seer hooge Contrescarp, seer wijde en diepe Grachten, die de ruymte van een uur gaans in 't ronde begrijpen. Van binnen is de Stad met een seer groot *Provyand-huys* voorsien, waar in men alle Voorraad van Proviand plag te bewaren. Insgelijks heeft men daar een machtig *Ammunitie-huys*, dat volgepropt van allerhande Krijgs-rustingen, Wapenen, en veel Oorlogs-instrumenten plag te wesen, geheel suffisant om een langduurige Belegering uyt te staan. Die van alles soo wel voorsien is.

Het KASTEEL is uytermaten sterk, en naar aller menschen oordeel, geheel Onwinbaar, gebouwd op d'oude *Rudera* en Ruïnen van de al-oude Burgt, die daar veel honderden jaren heeft gestaan. Zijnde seer hoog, en commandeert de gantsche Stad; is versien met vijf swaare en hooge Bolwerken, welkers eerste Fundament door den vermaarden Spaanschen Krijgs-Overste *Verdugo* is gelegt geworden; zijnde boven dien het Kasteel ook met sijn eygen *Provyand-huys* voorsien. Als ook het Kasteel.

In diervoegen de Stad *Covorden* van over lang by al de Weereld voor Onwinbaar, en by alle verstandige Ingenieurs voor een perfect *Model* van een volmaakte Fortresse is geächt geweest. Maar naderhand is dese Plaats, soo aan sijn naturelle, als artificiële Sterkte seer verswakt geworden; eerstelijk, door het opgraven, verhoogen en cultivéren der omleggende Landen, die eertijds geheel onbruykbaar en onpassabel waren, nu seer gebruykbaar en bebouwd zijn; en ten anderen, door het onachtsaamlijk laten vervallen der aarde Wallen, steene Muren, en alles wat tot de artificiële Sterkte behoord. Soo dat de *Bisschop van Munster*, nu onlangs in den jare 1672. dese soo heerlijke, en Dat voor een van d'alder Heerlijkste Fortressen werd gehouden. Ten 19. maal door de Bisschop van Munster veroverd:

 eertijds

eertijds geheel redoutable Fortreſſe, ſeer lichtelijk, met een tamelijke Macht, binnen korten tijd, tot groot nadeel van deſen VEREENIGDE STAAT, veroverde.

Maar ten 20. kort daar na. door de *Staatſchen* Stormenderhand overrompelt.

Doch is naderhand, noch aan 't eynde van 't ſelve jaar wederom door de Staadſche Krijgs-macht op een ſeer wonderlijke wijſe, door merkelijk Behulp des Hemels, en het gebruyken van een kleyne *Stratagema*, ſtormender hand overrompeld geworden, niet tegenſtaande het Guarniſoen der Geattaqueerde van binnen byna ſoo ſterk als de Macht der Attaquanten van buyten was.

Maar naderhand in den beginne deſes loopenden jaars 1673. deſe Plaats weder op nieuw, doch op een geheel andere wijſe, niet ſoo ſeer door groot geweld en macht van Volk, als wel door ſijn eygen ſelfs verſterkend Water, met ſonderlinge practijk der *Biſſchopſen*, grootelijks beängſtigt; en derſelver Inwoonderen in een Nood van uyterſte extremiteyt gebracht zijnde, zal hier omſtandig byvoegen, hoe het ſelve is toegegaan, en op wat wonderbaarlijke wijſe, d'Opperſte Macht des Hemels ſelfs, deſe Plaats ſeer ſubijt quam ontzetten, en desſelfs Inwoonderen, uyt alle bedroefde Druk en hoogſte Nood-Angſt verloſte; tot een beveſtiging van ons voorheen aangevangene Onderſtelling; als dat ten laatſten, Godt ſelfs, den Laag-verdrukte *Nederlanders*, in hunne hard onderdrukte STAAT, wonderlijk en boven-natuurlijker wijſe te Hulp quam.

Covorden door 't Water ſeer beängſtigt.

De Veſting *Covorden* had den geheele voorlede Somer niet weynig ongemak en verdriet moeten uytſtaan, wegens een geduurige Opſtouwing des Waters, dewijl de *Biſſchop van Munſter*, gelijk hier voor gemeld, met ongemeen groote Moeyten en exceſſive Koſten, een ſwaare Dam dwers door de *Vecht* had doen maken, in meening, die van *Covorden* daar door te doen verdrinken, of hen te dwingen, de Veſting over te geven: gelijk dan nu in de na-Somer het Water, door veelvoudige Regen, dagelijks ſoo geweldig accroiſſeerde, dat het ſelve reeds over de Contreſcarpen en Fauchebreen tot aan de Wallen, ja tot binnen de Stad op de ſtraaten vloeyde; ſoo dat naar alle apparentie niet anders konde te gemoet geſien werden, dan dat deſe ſchoone Veſting, met al desſelfs Beſetting en Inwoonderen, door den ſchrikkelen Vloed deſes Elemends, ſoude geruïneerd geworden zijn, of ſich tegen wil en dank, aan de Wreedheyd harer woeſte Vyanden hebben moeten onderwerpen. Want de Pompen, waarmede

de men 't Water tot nu toe noch had verdrijven, en sich bequamelijk redden konnen, wierden nu onbruykbaar; sulx alle Voorraad der Magazijnen op de Solders wierd gebracht, en de Soldaaten sich op de Wallen in Hutten moesten behelpen.

Schrijft om Hulp, alsoo den Bisschop ook in aantocht is:

Men schreef aan Heer *Rabenhaupt*, om Onderstand, te meer, alsoo men bericht kreeg, dat de *Bisschop van Munster* met ontrent 400. Schuyten, waar mede meer dan 3000. Man te gelijk konde overgevoerd werden, in aantocht was, om daarmede een algemeenen Aanval te water op *Covorden* te doen; waar toe hen niets had verhinderen konnen, dan alleenlijk de Palissaden, die lichtelijk konnende uytgetrokken werden, had de Vyand ongehindert tot aan de Stads Wallen van alle kanten konnen naderen.

Waar op besloten werd, den Dam met algeweld door te steken:

Om dit groot Onheyl dan voor te komen, en dese heerlijke, doch seer benaauwde Vesting t'ontzetten, had de Graaf *van Waldeck*, na de Verovering der Stad *Naarden*, in *Vriesland* en daar omtrent, op alles seer goede Ordre gesteld, en de Saak met *Prins Maurits* in 't Vriesche Quartier op 't *Heere-Veen*, nevens den Gen. Lt. *Rabenhaupt*, eyndelijk soo wijt gebracht, dat men het Desseyn, tot bevryding deser hoogst beängstigste Fortresse, wilde effectuëren, na desselfs Toestand en grooten Nood aan sijn Hoogheyd *Prince d'Orange* bekend gemaakt te hebben, en in den Secreten Raad in *Vriesland* geresolveerd was, den DAM, waar door *Covorden* geincommodeert wierd, met geweld op volgende manier door te stéken.

Door verscheyde Attaquen gelijkerhand:

De Heer *Rabenhaupt* sou alle Troupen in de *Provincie* van Stad en Lande gelegen, met omtrent 20. Stukken Kanon, by een brengen, en daar-mede over *Assen* na *Dalen* marcheeren, trachtende van die kant, des Vyands Forten te forceeren, en den Dijk door te stéken. De Commandeur der Fortresse *Covorden*, *Monsr. Eybergen* sou met de by hem hebbende Ponten, 14 à 15. in getal, met Kanon voorsien, nevens eenig ander kleyn Vaartuyg, in 't midden van den Dam, omtrent het Huys *Gramsbergen*, de daar leggende Schanssen trachten te vermeesteren, en den Dijk door te stéken. Sijn Vorstel: Genade *Prins Mauris van Nassau*, en Gener. Lt. *d'Aylua*, souden, soo te voet als te paard, soo veel t'samen brengen als mogelijk was, nevens een party licht Geschut, om over de Marassen te voeren, marcheerende langs de *Ommer-Schans*, om insgelijks van die kant, des Bisschops Werken te vermeesteren, en den meergem: Dijk of

Dam door te ſtéken: Al het welke, ſoo veel doenlijk, op een ſelve tijd en uur ſoude ge-effectueert werden. Doch de Ruytery onder *Prins Maurits* ſou ſich omtrent het *Huys te Ruynen* houden, alleenlijk om te verhinderen, dat ſijn Vorſtel: Genade, en de Heer *Aylua* van achteren door den Vyand niet wierden overvallen; buyten dien was 't ook onmogelijk, de Ruytery over 't Maras te brengen. Tot al de voorn: *Militie*, wierd ook uyt de Steden, en van den Lande van *Vrieſland*, noch een Uytſchot van omtrent 3000. wel geöeffende Mannen bygevoegt, nevens een goet gedeelte Proviſie, Ammunitie, en andere Krijgsmaterialen, tot bequamer uytvoering van deſe notabele *Entreprinſe*.

En werd een achter: hoede voor 's Vyands verhindering geſteld.

Te meer, alſoo ſijn Hoogheyd *Prince van Oranje* ſchreef, het Ontzet van *Covorden* ten hoogſte noodig te vinden, belaſtende, daar toe alle bedenkelijke Middelen aan te wenden, als een ſoodanige Saak zijnde, waar in den STAAT ſeer grootelijks geinteresſeerd was. Ten eynde dit hoog-loffelijk Desſeyn dies te zekerder mocht ondernomen werden, ſond men een goet deel Krijgs-volk uyt *Holland* weder na *Vrieſland*, te weten, het Regiment des *Hertogs van Holſteyn*, Coll. *Bamphield*, en Collon: *Turk*, nevens 2. Regimenten Cavallery, den Brigadier Graaf *van Witgenſteyn*, en den Coll. *Swartzenburg*. Dees Regimenten aldaar gearriveerd, en dus redelijk verſterkt, wierd den tijd deſer Attacque vaſt geſteld, zijnde reeds de Heer *Rabenhaupt* ten dien eynde binnen *Covorden* aangekomen.

Sijn Hoogheyd vind het Ontzet van *Covorden* ſeer noodig.

Doch, het heeft Godt Almachtig belieft, deſe Saak ſoodanig te dirigeeren, dat men oogſchijnlijk konde ſien, hy ſelfs den Uyvoerder van dit hoogſt-noodig Werk wilde zijn, tot vreugdige Verlosſing deſer ſoo ſeer beangſtigſte Ingezetenen. Want op Sondag Morgen, zijnde den 1. *October* deſes jaars, ontſtond 'er een harde Storm-wind uyt den *Ooſten*, die ſoodanige operatie op deſen Water-Dam dede, dat deſelve omtrent het *Huys te Gramsbergen*, daar-ſe het diepſte in de Rivier lag, een groote Leck kreeg; 't welk de *Biſſchopſen* wilden ſtoppen, maar te vergeefs; want deſe Storm-wind blijvende continuëeren, brak den Dijk op drie plaatſen te gelijk door: waar mede al de Moeyten, Onkoſten en Arbeyd, in een Oogenblik tijds wierd vernietigt, die de Biſſchoppelijke Vyanden den geheelen Somer met ongemeene vlijd hadden aangewend, in vaſt vertrouwen, daar door tot hun vyandelijk voorgenomen Oogmerk te geraken; Want deſen

Dog den Almachtigen ſelfs, heeft belieft, hier van d'Uytvoerder alleen te zijn:

ſen Dijk was wonderlijk ſterk, zijnde wel derde-half uur gaans lang, en onder aan de Voet wel 30. ſchreden breed; waar by de Vyand verſcheyde Redouten en Forten had opgeworpen, en in deſelve omtrent 60. ſoo groote als kleyne Stukken Canon geplant, om *Coverden* daar door te dwingen, en t'overmeeſteren. Maar d'Almachtige Regeerder, die Hemel en Aarde, en alle Elementen alleen in ſijn Macht en Geweld heeft, deed de Saak hier geheel anders, tot geen kleyne Naadeel voor hen ſelfs, en noch grooter Voordeel der Tegen-partye, gelukken: Want de Breuken in den Dijk ſoo wijd en groot zijnde, dat niet konden geſtopt werden, hoewel zeker Overſte, met 200. gepreſte Land-Luyden, ſulks meende te wege te brengen; dan men bevond des Morgens, dat ſy alle, nevens noch 4 à 500. Soldaten, die op deſe Munſterſche Moord-Dam de Wacht hielden, in plaats van 't Gat voor 't Water te ſtoppen, ſelfs met het Water door 't Gat zijn heen-geſpoelt, en alle miſerabel van den Vloed deſes Strooms zijn overſtolpt geworden.

Desgelijks d'Overſte *Horſtmar*, daar hy ter ſelver tijd, om Rijdens Recreatie, met eenige *Dames* in een Karos op deſen Dijk reed, wierd mede ſeer deerlijk van boven-neder geſpoeld, en is alſoo met alle die by hem waren, in ſijn droevig Vermaak verdronken. Veel Schuyten, die de Vyand, als hier voor geſegt, aldaar tot d'Inneming en Verovering van *Coverden* had gebracht, wierden door de ſterk ſtolpende Water-ſtroom, hol over bol tot by *Swol* gedreeven, waar onder ook 3. Vaartuygen, daar in meenigte Soldaaten ſich ſochten te ſalveeren; maar moeſten alle elendig om-komen. Soo dat de Meenigte deſer Geblevenen, die daar deerlijk verſmoorden in den ſelfde Kuyl, die ſy ſelfs voor anderen hadden gegraven, tot op een getal van omtrent 1400. Zielen wierd begroot.

Soodanig dat d'Attaquanten veel meer Schade door haren Aanſlag bekomen dan de geattacqueerde.

Want den Dam van ſelfs doorbrekende raken omtrent 1400. Biſſchopſen om den hals.

Want de *Biſſchopſen* eenig ſchieten uyt *Coverden* hoorende, wierden daar door geabuſeert, en meenden, dat de *Staatſchen* eenig Aanſlag op den Dijk hadden; ſoo dat al de Biſſchoppel: Troupen na hun Poſten op den *Dijk* quamen, ſonder eenig acht te geven, of deſelve door het harde Weer gevaar liep of niet; waar door 'er dan groote meenigten, ſelfs ook met Vrouw en Kinderen omquamen.

Des avonds was het Water wel anderhalf Mans lengte geſakt, 't welk geen kleyne Vreugde by die van *Coverden* verwekte, te meer, alſoo aanſtonds na dit ſoo gelukkig, en van den Hemel begun-

begunſtigt Ontzet, allerhande Proviſie van Noods-behoeften, uyt *Groningen*, daar binnen wierd gebracht. De door den Vyand gemaakte SCHANS, *genaamt*; *Spijt Coverden*, was mede, tot Spijt harer Maakers, door den Stroom weg geſpoeld; maar meeſt al d'andere Werken bleven ſtaan.

d'Overgeblevene *Munſterſchen* retireerden haar op 't *Huys te Gramsbergen*, daar ſy ſich verſterkten. Doch de *Staatſchen* verooverden kort daar na, het *Huys te Laar*, ſlechtende al de Werken, die de Vyand daar omtrent gemaakt hadde; 't welk ſeer ſpoedig op een konſtige manier geſchiede, zijnde wel 200. Korf kens aan een Koorde gehecht, die als een Molen, rondſom van buyten over de Gracht geſtaadig vol aarde wierden gewonden; dat met weynig Volck, en alleen door 2. Paarden wierd uytgevoerd.

Seer aardige Methode om Hoogten te ſlechten.

Dus wierd deſen Aanſlag, ſoo wel van d'een als d'ander kant, ſonder Slag of Stoot, ten eynde gebracht; waar op al 't Secours, dat uyt *Holland* was gekomen, weder derwaards trok; des gelijks de Heer *Rabenhaupt*, door *Vrieſland*, na *Groeningen*; en ſijn Hoog Vorſtel: Gen: *Prins Maurits van Naſſau*, na, op alles goede Ordre geſteld te hebben, begaf ſich na '*s Gravenhage*. In *Vrieſland* wierd alles geprepareerd, wijl het Saiſoen reeds verloopen was, om 't Leger in de Guarniſoenen te verdeelen; d'Uytgetrokken Borgers en Land-lieden wierden weder gelicentieert, en de Lt: Gen: *Aylua* prepareerde ſich, om eens na *Ooſt-Vrieſland* te trekken.

Graaf *van Dona* ſterft.

Ondertuſſchen overleed de Graaf *van Dohna* binnen '*s Gravenhage*, wegens ſijne ontfangene Wonde in de Belegering van *Maſtricht*; en wierd den 10. *October* gevolgt van den Heer Coll. *Soutelande*, die voor *Naarden* was gequetſt geworden. Te deſer tijd wierd den Heer *Graaf van Waldek*, met het Gouvernementſchap der Steden *Naarden*, *Weſup*, *Muyden*, en der omleggende *Schanſſen* vereerd; zijnde het Gouvernemt: van d'eerſte Plaats, tot nu toe, door Graaf *Koningsmark* bekleed geworden.

Coll. *Soutelande* insgelijks.

Hare Hoog Mog: reſolveerden den 9. *October*, den Uytvoer van allerhande Waren en Koopmanſchappen, langſt de *Waal*, *Rijn*, *Yſſel*, en 't *Swarte Water* weder open en vry te ſtellen, uytgenomen Contrabande Goederen, mits betalende dubbelde Convoyen en Licenten, nevens het Laſt en Veylgeld, mits van deſelve Laſten ge-eximeert bleven, de Goederen die voorby *Lillo*, het *Swin*, en 't *Sas van Gendt* paſſeerden: Doch ſulks

duurde

duurde niet lang, wijl de *Franssen* wel haast alle Schepen tot *Bommel* en op andere Plaatsen aanhielden, om hare Goederen daar mede te vervoeren, of Bruggen daar mede te maken; 't welk de Graaf *van Hoorn*, tot *Gorcum* zijnde, aanstonds aan hare *Hoog Mog:* bekend maakte; waar op dese Resolutie weder wierd ingetrokken.

Optocht van Sijn Hoogheyt Prince van Oranje, met het Leger van den STAAT, *naar het Keur-Keulsche Gebied.*

Sijn Koninkl: Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* uyt den *Hage* vertrokken, quam in 't laatst van *September* te *Roosendaal* by 't Leger, stelde op alles goede Ordre, en bleef daar *Graaf de Montery*, *Gouverneur Generaal van de Spaansche Nederlanden* verwachten, om met sijn Exell. over de *Directie* van dese Armee t'aboucheeren; ondertusschen quamen eenige Heeren, sijn Koninkl: Hoogheyd, wegens gedachte *Graaf de Montery* complimenteeren. Den 3. *October* vertrokken veel Bagagie-wagens uit *Antwerpen* na *Clamphoud*; den 4. dito volgde sijn Exell: *de Montery* selfs, met veel Heeren en Edelen, na *Putten* en *Clamphoud* waar de Heer *Prince van Oranje* sich mede vertoonde; en na eenige uren Conferentie wierd 'er vast gesteld, dat ged: Heer Graaf, by de Troupen van sijn Hoogheyd 4000. Paarden, 8000. *Spaansche*, *Italiaansche*, en *Walsche* Voetknegten, nevens 3000. *Duytsche* Soldaten soude voegen; waar na sijn Exell. weder na *Antwerpen* vertrok, daar sijn Hoogheyd sich mede vervoegen soude, om met den Heer *de Montery* over noch eenige gewichtige Poincten te delibereeren, na dat met den Heer *Graaf van Waldeck*, die daar toe expresselijk uyt den *Haag* na 't *Sas van Strijen* was beroepen, soude gesproken hebben. Midlerwijl deed sijn Exell. *de Montery*, de voorn: Troupen, onder den Marquis *d'Assentar* en Monsr. *de Louvigni* tot *Herenthals* te samen komen. Wanneer dien selven dag de Marquis *de Lussan*, wegens *Prince de Condé*, by sijn Exell. *de Montery* arriveerde, en aan den selve in sijn Audientie te kennen gaf; Hoe gemelte Heer *Prins* sijn Meester, verstaan hebbende, dat sijn Hoogheyd *Prince van Oranje* een Armée versamelde, om daar mede door 't Spaansche *Territorium* te trekken, hy Ordre van den *Koning* hadde, dat, by aldien sulx

Prins van Oranje komt in sijn Leger te *Roosendaal*,

Waar sijn Exell. *de Montery* met hem in Conferentie komt,

En een goet Secours toesegt,

Waar over *Prins Conde* hem met Oorlog laat dreygen,

geschiede, het selve voor een *Ruptur* te houden. Hier op antwoorde sijn Excell: Dat sulx onnoodig was; aangesien de Heer *Prince van Condé* selfs *van Vrankrijks* zijde de *Ruptur* had veroorzaakt, door *d'Invasie* in 't *Land van Aalst*; echter indien Hoogged: *Prins* soodanige Ordre van sijn *Koning* hadde, versocht hy deselve te mogen sien, willende als dan Positijf antwoorden, als *Gouverneur van Vlaanderen*. De gescyde *Marquis* voorder met sijn Excell. in Discours geraakende, vraagde; Waarom hy aan de *Hollanders*, tot Inneming der Stad *Naarden*, Secours had gezonden. Daar op *de Montery* Antwoorde; Dat hy de *Hollanders* had gesecondeert, gelijk *Vrankrijk*, *Portugal* had gedaan. Dus vertrok dese *Envoyé* niet wel vernoegt te rug.

Sijn Hoogh: na *Antw.* trekkende werd seer Heerlijk ingehaald.

Na dat nu sijn *Hoogheyd Heere Prince van Oranje*, met *Graaf van Waldek*, aan 't *Sas te Strijen* had geaboucheerd, trok hy van daar na *Antwerpen*. Sijn Exell: *de Montery* hier van verwittigt, reed den 7. des middags ten 2. uren met sijn Edeldom en Guarde, de *Rooy-poort* uyt, op de weg van *Marexem*; en sijn *Koninkl: Hoogheyd* daar gekomen, wierd met alle bedenkelijke Eere ontfangen, en in d'eyge Karosse van den Heer *Graaf de Montery* gezet, rijdende aldus door een dubbele Rang Burgery, zijnde tot dese Verwellekoming de geheele *Suite* van 't *Hoff van Brussel* naar *Antwerpen* gekomen; alle de Muylen van sijn Excll: behangen met kostelijke nieuw geborduurde Kleeden, daar op de Wapenen van sijn Exellentie, al de Hand-paarden, Bagagie-wagens, Palfreniers, Ketel-trommen, Trompetters, en geheel den Hoof-Dienst, al t'samen met nieuwe Livreijen bekleed: waar na ook volgde al de *Suite* en *Bagagie* van *Don de Villa Hermosa*, van *Prins Vaudemont*, *Graaf van Salar*, en meer andere. Omtrent ten 4. uren quam sijn Excll: met sijn Hoog-ged: *Hoogheyd* weder in *Antwerpen*, zittende in een Karos met 6. Paarden, met een groot getal ADEL daar om-heen te Paard, gevolgt van meenigte Karossen, waar achter de Guarde van sijn *Hoogheyd*, sterk omtrent 70. Man, alle met Blaauwe Mantels, daar Kroonen op geborduurt stonden. Sijn *Hoogheyd* aan de *Rooy-poort* komende, wierd met al het Kanon driemaal *Salvo* geschooten, en de Stukken van 't Kasteel alle met scherp gelost, tot een Koninklijke *Salvo*, alles sijn meergem: HOOGHEYD ter Eeren; zijnde allesins de Straaten soo vol Volk om desen Nederlandschen PRINS te zien, dat de Karossen naaulijks konden Passeeren. Van de Poort tot aan 't Logement van sijn meerged: *Hoogheyd*, waren al de

Bor-

Borgers van weder-zijden in Wapenen gerangeert, die alle op 't passeeren los-schooten. Naderhand trok de Princelijke Guarde de *Rooy-poort* weder uyt, alwaar gefouriert wierden; en sijn *Hoogheyds* Logement wierd aanstonds met een Comp: Spaansche Soldaaten bezet, als een Guarde. Dien selven avond quamen de *Heeren Magistraat*, sijn *Koninkl: Hoogheyd* congratuléren, en met de Heere-Wijn beschenken.

Den volgenden dag, omtrent de middag, quam sijn *Exell:* sijn *Hoogheyd* uyt desselfs Logement ophalen, rijdende gesamentlijk, onder 't geleyde van een groot getal Karossen, na het Kasteel, alwaar op hun Aankomst het Geschut dapper wierd losgebrand, blijvende daar eenige uren in Conferentie; en soo men seyde, om te beraadslagen, op wat manier men best ageeren soude; Of dese Armee een exploit op die van *Prins Condé* soude gaan wagen, of wel na den *Rijn* marcheeren, om aldaar met *Graaf Montecuculi* t'ageeren, die gedurig by sijn *Exell: de Montery* deed aanhouden, om *Vrankrijk* den Oorlog aan te doen, als daar toe genoegsame Reden hebbende; en dus een *Diversie* te maken, alsoo hy eerstdaags aan den *Rhijn-kant* meende te komen: derhalven seyde men, daar beslooten wierd, dat, wijl *Prins Condé* op soo voordeeligen Plaats geposteert lag, (hebbende sijn Legerplaats verandert op 't gerucht van desen Optocht) daar men hem naaulijks met 30000. Man soude konnen Forceeren, d'Armee na den *Rhijn* soude gaan, om sich met *Montecuculi* te conjungeeren: en voorder vastgesteld, dat *Spanje*, *Vrankrijk* den Oorlog soude declareeren. Na welk besluyt, eenige weder-zijds Deliberatien, over 't *Commando* deser Troupen nemende; wierdt door sijn Exell: dese Eer aan sijn Hoogheyd gedefereerd. Waar mede dese Conferentie ge-eyndigt, en alles op en om het Kasteel der Stad *Antwerpen* besichtigt te hebben, reden gesamentlijk weder af; wanneer sich het Kanon weder lustig liet hooren; en wierd sijn Hoogheyd in sijn Logement geleyd, daar men Hem seer magnifijq tracteerde, in 't bywesen van den Graaf *de Montery*, met alle de Heeren en Cavaliers. Den 8. *October* na de middag vertrok sijn Hoogheyd weder uyt *Antwerpen*, onder een dapper gedreun van *Salvo*-schooten der gewapende Burgery.

Houd weder Conferentie met sijn Exell. *de Montery*:

Werd geresolv: gesamentl: met de *Keyserschen* te conjungeeren:

En sijn Hoog: d'Eer van 't *Commando* opgedragen.

Sijn Koninkl: Hoogheyt weder te *Roosendaal* aangekomen, en de Troupen geconjungeert zijnde, brak den 12. en 13. met het geheele Leger van *Roosendaal*, *Woensdrecht*, *Ossendrecht* en d'omleggende Plaatsen op, na *Herenthals*, om met de Spaanschen

Die weder te *Roosendaal* in 't Leger komt, en daar mede opbreekt.

te conjungeeren: Den 14. passeerde hy over de Heyde, door *Mol* en *Baal*; en met de Spaansen tot *Herenthals* geconjungeert, marcheerde den 16. met de geheele Macht, bestaande in 25000. Man, zijnde voorheen tusschen *Venlo* en *Roermonde* een Brug over de *Maas* geslagen; dan, op vermoede dat de *Franssen* die souden soecken af te branden, wierd die heel dicht onder 't Geschut van *Venlo* gebracht; wijl de *Franssen* d'eerste by *Roermonde* reeds hadden getracht te ruïneeren; maar wierden door de Hollandsche en Spaansche Troupen soodanig aangetast, dat met verlies van 2 à 300. gedwongen wierden, de Vlucht te nemen; soo dat meer en meer beangstigt wierden; niet wetende waar 't hun soude gelden. Sijn Hoogheyd den 21. tot op een half uur aan *Venlo* genadert, quam *Prins de Isengien*, sijn Hoogheyd complimenteeren. Des anderen daags marcheerde d'Armee over de Brug, 't welk tot den avond duurde, logeerende ontrent anderhalf uur van de Stad; daar sijn Hoogheyd niet binnen quam, maar wel de Marquis *d'Assentar*, die met eenige Officiers, door ged: Graaf, seer splendibel wierd getracteert.

En met de *Spaansen* geconjungeert, in *Gulicker-Land* komt: De *Hertog van Nieuwburg* vernemende, dat sijn Hoogheyd de *Maas* passeerde, en vreesende, of 't leeger in 't *Land van Gulik* mogt komen, sond eenige Gedeputeerden aan sijn Hoogheyd, om te vragen, hoe veel Volks hy in 't *Land van Gulick* bragt, ten eynde hen van goede Inquartiering te voorsien? Waar op sijn Hoogheyd antwoorde, het onnoodig was, de *Hertog* daar voor sorgde: want soude sijn Volk soo wel weten te inquartieren, als voortijds de *Franssen* hadden gedaan.

Den 23. en 24. bleef sijn Hoogheyd te *Dalen* en *Kakerken*. Den 25. logeerde hy te *Caster*, op den Guliksen Bodem, daar de Soldaaten allesins volle Schueren vonden; en de *Spaansen* te *Bedbur* in 't Sticht *Keulen*, alwaar als in een Vyands Land, maar tamelijk wierd gehuyst, soo dat vele Land-lieden met hun beste Goederen sich na *Keulen* retireerden, daar 'er soo grooten meenigte aanquamen, dat niet alle konden gebergt werden, dies bleef het daar rondsom als een Leger Vluchtelingen leggen.

Mombas sich tot noch toe binnen *Keulen* hebbende onthouden, Naderhant in 't Sticht Keulen, meende toen uyt die Stad, met een Convoy van 12. Paarden te vertrekken; maar onderweeg hem een Party van 20. Hollandsche Ruyters te gemoed komende, was blijde, dat weder heels-huyts binnen *Keulen* geraakten. Den 27. brak sijn Hoogheyd van *Caster*

op,

op, en quam dien ſelven nacht noch in *d'Abdye van Brouwiler*, 2. uren van *Keulen*, alwaar onvoorſiens een Brand ontſtond, daar door 14. van ſijn Hoogheyds beſte Hand-paarden, en een Party Bagagie verbranden. Binnen *Brouwiler* wierden eenige Miniſters van den Keur-vorſt *van Keulen* gevangen genomen, en op Randſoen geſteld.

Baron d'Iſola ſond een ſijner Edellieden aan ſijn Hoogheyd, met verſoek; hy doch niet wilde toelaten, dat 'er in 't *Sticht* ſoude gebrand werden, en de gene die ſulks deden, ſtrenge Straffe mochten bekomen. Den 29. ontfing ſijn Hoogheyd de *Viſite* van de *Nederlandſche Ambaſſadeurs.* Den 30. dito brak ſijn Hoogheyd op, en logeerde te *Bruel*, de Reſidentie-plaats van den *Keur-vorſt van Ceulen*, waar de *Biſſchoppen* hun Raadſlagen tegens *Hollandt* hadden geſmeed. Op 't Slot te *Bruel* lagen eenige *Franſſen*, die ſich niet wilden ſubmitteeren: ſijn Hoogheyd, ſonder ſich daar mede te verletten, trok hooger op na *Bon*, hebbende al-voorens de Complimenten van de Burgermeeſters van *Keulen* ontfangen, die hem ook met 2. Stukken Wijn vereerden. Met Trommelſlag deed Hy door het geheele Leger verkondigen, dat ſich een yder wagten ſoude, ſonder expreſſe Ordre, voortaan eenig Overlaſt in 't *Stift Ceulen* aan te rechten. Ondertuſſchen was de Spaanſche Gener: de Heer *Louvigny*, na *Lechnitz* en *Kerpen* getrokken, om die ſterke Sloten in Bezetting te nemen, en dus alle Toevoer na *Bon* af te ſnijden. Binnen de Stad *Bruel.*

De *Keurvorſt* dit dreygende gevaar voor oogen ſiende, was den 28. deſer van *Bon* na *Keulen* gevlucht, van welke Stad hy Beſchermens Verzékering had ontfangen, retirerende ſich in 't Klooſter van *Panthaleon*, genoegſaam met tranen in d'oogen te kennen gevende, hoe de Biſſchop *van Straatsburg* een Oorzaak deſes verderflijken Oorlogs was; Soo dat 'er al vry wat misnoegen tuſſchen hem en den *Biſſchop van Straatsburg* was geweeſt. De *Keurvorſt* vlucht in *Keulen.*

Midlerwijl quam de *Graaf van Waldek*, die op het *Stryenſe Sas*, met ſijn Hoogheyd Prince *d'Oranje*, over wichtige Saken had geconfereerd, weder in den *Haag*, daar hy dagelijks met de Heeren Gecommitteerde Raden Conferentie hield, en veel Schuyten deed preſſen, tot een Leger te verſamelen, om daarmede d'Entreprinſe van *Duc de Luxemburg* voor te komen. Want meerged: *Hertog*, door d'Optocht van ſijn *Hoogheyd* aangewakkert, dacht, het van d'een of d'ander kant op ſijn kap ſoude aandraajen, liet derhalven in aller yl een Leger van 8000. Man te ſa- Graaf van Waldek komt in den Haag.

Luxemb: trekt met 8000. Man op, om sijn Hoogh: Desseynen t'observeren.

men komen; waar mede hy door de Stad *Nimwegen* trok, en sich op de *Mokerheyde* legerde; daar vernemende, hoe sijn Hoogheyd over de *Maas* was getrokken, aanstonds 2. besondere Partijen, d'eene van 200. en d'andere van 350. Paarden uyt zond, om sijn Hoogheyds Leger te recognosceeren. Dese Fransche Ruyters de Cour-landsche Volkeren aantreffende, raakten daar mede in Gevecht, en wierden de *Franssen* soo getroffen, dat meest alle in 't Voetzant geraakten, komende maar weynige daar van, om gem: *Hertog* de Tijding te brengen, waar hun Makkers gebléven waren. Hier op deed *Duc de Luxemburg*, uyt vreese van overvallen te werden, sijn Leger tot onder het Geschut van de Stad *Nimwegen* rukken, gevende het geheele Land, tusschen de *Maas* en *Waal*, aan sijn Soldaaten ten proye; die dan daar mede omsprongen, gelijk de Kat met de Muys doet.

Geeft de heele Landstreek tusschen *Maas* en *Waal* aan sijn Soldaten ten Proye.

Eyndelijk de *Franssen* vreesende, of *Luxemburg* met sijn Volkeren niet Mans genoeg mocht zijn, om *Prince d'Oranje*, in geval sijn Marsch daar-heen mocht vallen, behoorlijke Wederstand te doen; en ook geen bequame gelegendheyd siende, om hem Volks genoeg toe te senden, sochten door allerhande middelen sich t'ontlasten van eenige Plaatsen, die sy met Guarnisoen moesten bezet houden; Waarom dan den STAAT deden voorstellen, of die het *Sticht* en de *Stad Uytrecht Neutraal* wilden laten blijven. Hare Hoog Mog: wel vermerkende, waar sulks op aangesien was, sloegen dese Propositie af. Waar op men een algemeen gerucht hoorde, als of de *Franssen* het *Sticht Uytrecht*, aan den *Bisschop van Munster*, tegen de *Provincie* van *Over-yssel* wilden verwisselen; en by aldien sulks niet wilde aangaan, hem het selve voor niet souden overlaten. Waar toe ook tot confirmatie scheen te dienen, dat de *Graafinne van Solms* wierd aangekundigt haar bereyd te maken, om de Stad *Uytrecht* te quiteeren, alsoo men haar Logement voor den *Bisschop van Munster* moest prepareeren; waar over haar Exell: sich soodanig ontstelde, dat Siek wierd. Doch alle dese gemaakte Mijnen der *Franssen* waren van seer weynig gevolg.

En versoekt aan den *Staat* de Neutraliteyt voor *Uytrecht*.

Ondertusschen bleef het rooven en stroopen der *Franssen* ten platten Lande continueeren. In 't begin van *October* quamen 'er 2000. in 't *Goy* by *Naarden*, daar sy verscheyde Dorpen uytplunderden, en alomme groote Moedwil en Geweld-dadigheden bedreven. Daar tegens was de Ritmeester *Papekop* met een Party uyt *Naarden*, tot onder *Uytrecht* geweest, van waar met goede

Franssen stroopen en plunderen omtrent *Uytrecht* en *Holland*.

Beuyt

Beuyt weder te rug keerde. Maar by *Heusden* trof Coll: *Bisschop* een flinkse Rencontre; want zijnde by de *Franssen* gevangen, ontmoeten die een Hollandsche Party, dewelke hem voor Vyand aansiende, onder de voet schooten. Tot *Nimwegen* begonden sy van nieuwe Schattingen te spreken, en 't besorgen van Winter-behoeften voor de Soldaaten; 't welk de Borgeren onlijdelijck viel, te meer, alsoo daar met gedurige Inquartieringen soo swaarlijk wierden gedrukt, dat genoegsaam was, hen daar door een totale Ruïne toe te brengen, hebbende yder het Huys vol, sommige 5. 6, 7, 8, ja 9. Soldaaten. Ten platten Lande hielden sy deerlijk Huys, en de Dorpen daar omtrent als *Schelderwaard*, *Oosterbeek* en *Emaus* plunderden sy t'eenemaal ledig. Midler-tijd was *Prins Condé*, met sijn Leger, omtrent 10000. Man sterk, noch in 't *Land van Aalst* by *Audenaarde*, na al het Land daar omtrent geheelijk geruïneerd te hebben; van waar hy den 11. *October* is op gebroken, nemende den weg na *Doornik* en *Douay*, hebbende alle Inwoonders van de Frontieren, soo wel Edele als Onedele gelast hun Granen en Beestiaal van 't platte Land te voeren; gelijk *Graaf de Montery* aan sijn kant ook had laten doen, hebbende ten dien eynde alomme Couriers afgesonden, speciaal na *Camerik*, *St. Omer* en *Aire*.

Oorlogs Preparatien en Declaratien tusschen VRANKRYK *en* SPANJEN.

PRINS CONDE met sijn onderhebbende *Franssen*, door sijn Optocht uyt het *Staaten* Gebied, de *Spaansche Nederlanden* meer en meer naderende; begon men daar van *Spanjens* wege, d'Oorlogs Preparatien hoe langs hoe meer voort te zetten; ten welken eynde men dagelijks groote Remisen van Penningen uyt het *Spaansche* HOF derwaards zond. Waarom sijn Excll: *de Montery* al meerder Patenten deed uytdeelen, om Volk te werven, als wesende de nader Resolutie genomen tot Lichting van noch 12000. Man, daar onder 3000. Ruyters, en 1500. Dragonders souden zijn. De tijd dan nu ge-expireert, dat den Oorlog tusschen de *Kroon van Spanjen* en 't *Hoff van Vrankrijk* ontwijffelbaar moest volgen, eensdeels om dat de *Franssen*, niet tegenstaande Heer *Grave de Montery* alle vlijd had aangewend, om wegens den *Catholijken Koning*, den VREDE met *Vrankrijk* t'onderhouden,

In de *Spaansche Nederl:* prepareerd men sich tot Oorlog,

den, en derhalven in confideratie van *Ruſt* in 't *Chriſtenrijk*, veel van hem hadde verdragen, hoe langer hoe meerder Violentien op den Nederlandſchen Bodem bedreeven, voornamentlijk door de laatſte Ravagien in 't *Land van Aalſt*; en anderſins, door 't gemaakte Tractaat tuſſchen de *Kroon Spanjen* en de *Staaten Generaal*, ſoo reſolveerde eyndelijk ſijn Exellentie *Graaf de Montery*, met hen in een openbaren Oorlog te treden. Waar toe dan ook merkelijk contribueerde, het zeker Bericht, van dat de *Hollanders* nu tot Drie verſcheyde malen binnen dit eenige Somer-Zayſoen, met Glorie getriumpheerd hebben in d'Overwinning der Twee magtige *Koninklijke Vlooten*, ſoo dapperlijk ter Zee bevochten. Soo dat nu van 't Koninklijke *Hoff* te *Madrid* aan 't Gouverneurſche *Hoff* te *Bruſſel* Ordre was gekomen, om dusdanige *Publicatie van Oorlog* tegens de *Kroon Vrankrijk* te doen:

Die daar door de *Kroon Spanjen* aan *Vrankrijk* werd gedeclareert.

Don Joſeph de Villalpondo, Marquis &c.

Uyt Bevel van ſijn Exellentie.

A*Lſoo gereſolveert is, dat men de Subjecten van den* Alder-Chriſtelijkſten Koning *zal tractéren als gedeclareerde Vyanden van den* Koning *onſen* Heer, *en van ſijne* Koninkrijken, *en op dat men ſich dienen zal van alle ſoorten der Hoſtiliteyten en kracht van Wapenen tegens haar, ſonder te admittéren eenige Correſpondentie, Communicatie, Conſervatie, of eenige Negotie; ten eynde dat door alle Middelen mogen ondervinden de Rigeurs van den Oorlog; ſoo doet men dit weten aan allen, dat deſe Publicatie hier in 't* Kaſteel *van* Antwerpen *is geſchied, op den* 16. *October* 1673.

Waar op de *Magiſtraat* van *Antwerpen* haare Bedienders en Inwoonderen, door de voorléſing en het opendlijk aanplakken van een Biljet, in dato den 18. dito, ook bekent maakten, dat ſy ſonder eenig verſuym, alle Effecten en Goederen, die ſy in *Vrankrijk*, of in d'overgegevene Landen mochten hebben, ſouden doen intrekken. Desgelijks deed men den 20. *October* in alle Steden, een Waarſchouwing, in den Naam van ſijn Exellentie *Graaf Montery* publiceeren, dat alle natuurlijke en gebóorne *Franſſen*, binnen ſes dagen met Vrouw, Kinderen en 't geheele Huysgeſin, uyt het Gebied van ſijn *Majeſteyt van Spanjen* ſouden weg-

Alle *Franſſen* moeten uyt het Spaanſche Gebied ruymen:

wegruymen, op pœne, van in contrarien val, voor Krijgs-Gevangenen gehouden en opgesloten te werden.

Maar wijl dese Ses-daagsche tijd veel te kort was, om sich van daar te begeven, sijn Affairen te redden, en de Jurisdictie der *Spaansche Nederlanden* geheelijk te quiteeren, soo ontstonden daar door veelerley Ongelegendheden en Arresten; 't welk een oorzaak gaf, dat *Graaf de Montery* dese Ses-daagsche, in een 14. daagsche Tijd veranderde, door publiceering van een Placcaat, waar mede hy Vryheyd gaf, den *Franssen* Vyandelijk te tracteeren, en geenerley Correspondentie of eenige Communicatie met deselve te houden; roepende niet alleen alle Burgers en Koopluiden binnen den tijd van 15 dagen, als ook alle Militairen binnen een Maand tijds te rug, om sich onder de Beschutting hares *Konings* te begeven, by Straffe der *Confiscatie* van alle hun Goederen: Maar beval noch boven dien, dat alle beweeglijke en onbeweeglijke Goederen, den *Franssen* toebehoorende, en in de *Nederlanden* gelegen, ten proffijte van sijn *Catholijke Majesteyt* souden geconfisqueert werden, gelijk in het Placcaat onder *Num.* XIX. is te sien.

Hen werd alle Correspondentie verboden;

En al hun Goederen in de Spa: Neder: geconfisqueert.

Na dese Aankundiging trok sijn Exell. *de Montery*, met d'*Avant-guarde* van sijn Troupen, naar *Prince de Condé*, om denselve van den Spaanschen Bodem te doen delogeeren; maar die had sich al voor dese Aankomst door-gemaakt, zijnde van d'*Abdye* d'*Ename*, aan de *Pont d'Espiries* geretireerd, posteerende sich aldaar in een soo voordeelige Plaats, dat niet konde opgeslagen werden: Weshalven *Graaf de Montery* best oordeelde, eenige Detachementen te maken, en daar mede de Fransche Steden te waarschouwen. Gelijk dan *Prins van Vaudemont* met 1500. Paarden na *Aath* wierde gecommandeert, die den 16. deser noch voor de Poorten van *Aath* quam, daar hy verscheyde *Franssen*, tot onder de Stads Palissaden gevangen kreeg, en eenig Beestiaal weg nam; leggende *Prins Vaudemont* sich met eenig Volk in *Embuscade*, in hope dat de *Franssen* soude uytkomen, meenende dat 'er een groot Guarnisoen binnen lag: Maar *Graaf de Nancre*, Gouverneur binnen *Aath*, niet meer dan 300. Man in hebbende, deed niet anders dan continuëel Kanonneeren, zijnde in groote perplexiteyt van te zullen overvallen werden. Ged: *Prins Vaudemont* hier van onkundig, keerde des avonds met eenige onderschepte Brieven weder na *Brussel*. De *Cavallery* deed ter selver tijd d'*Oorlogs-Declaratie* aan den Franschen Gouverneur van *Charleroy*:

De Montery wil *Condé* van den Spaanschen Bodem afdrijven.

Prins Vaudemont met 1500. Paarden na *Aath*.

leroy: gelijk ook die van *Gent* en *Dendermonde*, aan *Oudenaarde*; welke laatste een Fransche Party ontmoetende, namen eenige daar van gevangen.

De Burgt de Guines werd door de Spaansen vermeesterd, maar raakt in de Brand.

De Guarnisoenen van *St. Omer* onder *Don Francisco Marcos de Velasko*, in 't *Beulonnois* uyt-gegaan, om Contributien in te vorderen, quamen by de *Burgt de Guines*, waar de *Keurlingen* van 't Land hen gesamentlijk op geretireerd hadden, en eenige Soldaaten van *Calais* op lagen, die aanstonds op de *Spaansen* Vuur gaven; 't geen deselve verplichte, desgelijks wederom te doen, waar door eenige Huysen in de Brand geraakten, en in d'Assche wierden geleyt; en de *Spaanse* daar op dese Plaats vermeesterden, veel *Franssen* ter neder schooten, een schoonen Beuyt kregen, en wel omtrent 200. Gevangenen mede te rug brachten; doch de Plaats is by Ongeluk t'eenemaal afgebrand, uytgenomen de *Kerck*.

Don Francisco d'Agourto met 34. Cornetten Paarden te *Kamerik* gekomen, meende van daar mede een Inval in *Vrankrijk* te doen; maar den *Ridder de Fourilles* met 4000. Paarden en 3000. Voetknechten, door den *Koning van Vrankrijk*, tot Hulp aan *Prins Condé* gezonden, bleef daar insgelijks aan die kant de Wacht houden; waar door dit voorn: Desseyn verydelde. 't Garnisoen van *Charlemont* op de *Franssen* uytgeweest, bragt daar een goede Beuyt mede. Insgelijks haalde de Bezetting van *Navaigne* veel Koopmanschappen en eenige Officiers aan, die van *Mastricht* na *Luyk* gingen.

Vrankrijk publiceert den Oorlog tegen Spanje,

Dese voor-heen gemelde *Oorlogs-Declaratie* van den 16. *October* was den 18. dito, door een Expresse, den *Koning van Vrankrijk tot Paris* niet soo haast bekent gemaakt, of deed aanstonds een *Contra-Manifest*, ten aansien van de *Spaansche Nederlanden*, ververdigen, en het selve den 19. dito aan alle hoekken der Stad PARIS uytroepen. Waarmede hy alle sijne Onderdanen, *Vasallen* en Dienaren beval, den *Spanjaarden* allesins te Water en te Lande aan te grijpen; verbiedende met eenen, by Levens-Straffe, met deselve eenige Communicatie te houden; gelijck onder Num. VIII. te sien is. En als hy naderhand ook vernam, dat de Goederen der Fransche Onderdanen, die op den Spaanschen Bodem lagen, door Ordere van den Graaf *Montery* geconfisqueert waren, soo liet hy alle Goederen der Spaansche Onderdanen, die in sijn Rijk bevonden wierden, ook desgelijks confisqueeren, door een Mandaat, soo als onder Num. XX. werd geproduceert.

En confisqueert al e Spaansche Goederen.

Den

Den Oorlog dus gedeclareerd, ontstond 'er een vervaarlijk Vluchten en groote Confusie onder de Huys-lieden ten platten Lande, eer de Contributien weder-zijden waren gereguleert. Eenige Brabandsche Huys-lieden quamen wel by de Fransche Gouverneurs, om daar over t'accordeeren, maar die wilden daar niet toe verstaan, seggende, noch geen Ordre tot sulx te hebben. Ondertusschen plunderden de *Spaansen* de *Castelcinie van Cortrijk* gants uyt. En de *Franssen* ins-gelijks de Dorpen van *Montigny*, *Lens*, *Cambron* en *St. Vicent*, brandende overal waar sy quamen de Huysen tot de gront af. De *Franssen* van *Audenaarden in Vlaanderen*, hebben ook ter selver tijd de Dorpen *Hondoye*, *Lichteveld*, en *Tarhout* t'eenemaal uytgeplundert; insgelijks noch 2. Dorpen omtrent *Enguien*. Dus begonnen de Partijen over-al wederzijds op malkander los te gaan, en de Spaansen maakten groote Beuyt op de *Franssen*. Het Guarnisoen van *Charlemont* op de *Maas*, had een Convoy, gaande na *Philippeville*, van een groot getal Wagens en Karren met Ammunitie bekomen: ook wierden veel Schepen, de *Maas* af, na *Mastricht* en andere Plaatsen gaande, aangehouden. Soo dat den Oorlog daar te Lande een hevigen aanvang begon te nemen.

Franssen en Spaansen branden en ruineren ten platten Lande geweldig.

En maken de laatste groote Beuyt op d'eerste.

Sijn *Exell: de Montery* sond een *Missive* aan *Monsr. de Louvois*, waar in hy versocht te weten, of men de Brieven tot *Paris* veylig op *Spanjen* soude laten passéren, of niet? Waar op *Monsr. de Louvois* weder van JA antwoorde, schrijvende daar en-boven aan den *Graaf van Taxis*, Post-Meester tot *Antwerpen*, noch een seer vriendelijken Brief, versoekende, dat de Brieven van beneden dan insgelijks veylig mochten passeeren: want de *Franssen* waren beducht, of de *Spaansen* de Brieven van *Uytrecht* hadden op-gehouden, wijl deselve een à 2. dagen later tot *Paris* aanquamen.

De Montery schrijft aan de Louvois wegens het vry passéren der Brieven.

Prins Condé, als hier voor gemeld, van d'*Abdye d'Ename* opgebroken, posteerde sich aan *Pont d'Espieries*, een seer bequame Plaats, daar hy aanstonds Krijgs-Raad hield, en besloot, met 200. Paarden na *Arras* of *Baupame* te trekken, meenende daar den *Koning* in sijn te rug-reyse noch aan te treffen; maar die had sich soo wijd op de Nederlandsche Frontieren niet derven hasardeeren, zijnde in aller spoed over een andere weg na *Paris* gereyst, weshalven *Prins Condé* weder na sijn voorige Quartier te *Pont d'Espieries* keerde; waar de Brand in sijn Logement komende, al sijn Papieren wierden geruïneerd, zijnde hy selfs te naauwer

Condé te Pont d'Espiers seer voordeelig gepolteert,

Waar de Brand in sijn Quartier komende, hy selfs in perikel is,

wer nood noch uytgedragen. Waar op vernemende, hoe de *Spaanſen* den *Franſſen* den Oorlog hadden gedeclareerd, liet den 18. *October* al de Spaanſche Goederen in de Vlaamſche Conqueſten confisqueeren: En apprehendeerende, dat ſijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* met een tamelijk ſwaar Leger in 't *Keuls-Landt* was getrokken, ſond den 26. deſer een Party Cavallery onder den *Marſchalk de Humieres* derwaards, om te recognoſſceeren, doch onder pretext van een Convoy na *Maſtricht* te doen.

Het *Land* *Luyk* ſeer geplaagt.

Het *Land van Luyk* wierd dagelijx noch deerlijk door het Garniſoen van *Maſtricht* geplaagt, over 't opbrengen van Contributien en Voeragie; by faute van 't welke, zy overal de Brand in ſtaken. Ondertuſſchen wilden 's Land Overigheyd niet, dat ſy iets ſouden betalen; waar uyt ſeer ſchrikkelijke Executien in die Contreyen zijn gevolgt.

En werd veel Vuur in de Lucht boven de Stad geſien.

Boven de *Stad Luyk* ſag men den 23. deſer veel Vuur in de Lucht, als groote Kogels, vliegende van d'eene kant tot d'andere; waar uyt men ſich daar niet veel goets inbeelde.

De *Franſſen* Voorſichtigheyd,

De *Franſſen*, by wien in deſe Eeuw, de *Politie* en *Krijgs-Kunſt* haar hoogſten Top hebben beklommen, waar van ſy d'Uytwerkingen allesins betoonen, Conſidereerende, dat alle overwonnene Volkeren altoos een hertelijk verlangen tot haar voorige Vryheyd dragen, en nooyt zullen nalaten, alle Middelen tot hun Voorneemen dienſtig, te practiſeeren, bevonden eyndelijk, dat 'er twee voornaamſte Middelen zijn, waar door men dit beſorglijk Quaad, in haar *Spaanſche Conqueſten* ſoude konnen voorkomen of verbéteren, te weten; door d'Ontwaping harer Overwonnenen, en derſelve Behouding by haar Oude Regeerings-Form.

Door een Ontwaping harer Onderdanen op den Spaanſchen Bodem,

Voor ſoo veel het *Eerſte Hulp-middel* betreft, ſach men te deſer tijd, wegens de *Ruptur* tuſſchen *Spanjen* en *Vrankrijk*, in alle Franſche *Conqueſten*, op den Spaanſchen Bodem, namentlijk tot *Ryſſel*, *Doornijk*, *Douay*, *Oudenaarde*, *Aath*, &c. een Koninklijk Mandaat publiceeren, waar in by alle Goederen- en hoogſte Levens-Straffe geboden wierd; Dat alle Burgers en Land-Lieden, al hun Geweer tot den Dégen *incluis*, op haar reſpective Stads-Huyſen ſouden brengen; nevens een ſcherp Verbod aan allen Swaard-veegers en Geweer-Verkoopers, dat ſy den Burgeren, ſonder expreſſe bewilliging, geenderley Geweer ſouden verkoopen. En met dit Geweer, dat men den Burgers en Inwoon-

woonderen had afgenomen, bewapende men de nieuw-geworvene Soldaten. Ook verbood men door een Placcaat, dat de vreemdelingen in de veroverde Steden, niet langer als 24. uren den Dégen mochten dragen.

Belangende het *Tweede Hulp-middel*, soo observeerden sy seer voorsichtig, dat alle dese *Conquesten* by hare oude Regeerings-Form verbleeven; flatteerende alsoo den Burgeren met een ydelen schijn van hun voorgaande Vryheyd en oude Privilégien; alwaar ondertusschen hen niet alleen het Bloed uyt de Aderen, maar ook het Merg uyt de beenen soogen, en tot op d'uyterste Armoede uytmergelden. En door derselver Behouding in haar oude Regeering,

By dese Practijken hebben ook de *Franssen*, gelijk d'Ervaring overvloedig leerde, wel in acht genomen, in alle, soo wel Cleefsche als Gelderlandsche, Uytrechtsche en Over-ysselsche Steden, door hare *Intendanten*, dagelijks allerhande arglistige Grepen, tot nieuwe Geld-Middelen te practiseeren. En op noch andere Manieren meer.

In *Spanjen* was men soo haast met d'*Oorlogs-Declaratie* tegens *Vrankrijk* niet veerdig, als in de *Spaansche Nederlanden*; wijl men naar ouder gewoonte, soo lang over dese Materie delibereerde, tot men eyndelijk den 6. *December* 1673, in *Madrid*, den Oorlog aan alle kanten publiceerde, met belofte, dat die gene dewelke eenige Fransche Goederen quamen t'ontdekken en aan te geven, daar van oprechtelijk het Derden-deel souden genieten. Dese Oorlogs-*Declaratie* verwekte in de meeste *Spanjaarden*, een soo groote Vreugde, dat sy deselve voor een aangename en vrolijke Saak opnamen, om sich daar door eenmaal op hun aangeboren Vyanden te Wreeken, en sich van den Overlast en Beschimping, die sy sedert eenige jaren lang, van der *Franssen* Arglistigheden hadden geleden, te bevrijden: Alwaar nochtans den Oorlog in sich selve niets anders dan een aller-ergst, Ruïneerend Quaad, en een Oorzaak aller Elend is. In *Spanjen* werd den Oorlog eerst tot *Madrid* gepubliceert.

Tot *Cadix* bequam men den 9. *December* door een Expresse, absolute Ordre van 't *Spaansche Hoff*, om daar ook desgelijks den Oorlog te declareeren, als men tot *Madrid* had gedaan. Waar op men aanstonds de Poorten toesloot, op dat geen *Franssen* den Dans souden ontspringen. Men nam eenige Fransche Saayken en Tartanen, nevens een Schip vol Bakeljau geladen, in verzékering, door de Sloepen van de Spaansche Schepen: des nachts visiteerde men meest alle de Huysen der *Franssen*, en maakte hen tot Krijgs-Gevangenen. Maar men kon 'er weynig aantreffen, alsoo Ook tot *Cadix*.

ſy hen in tijds hadden verſtéken. En dus wierd den volgenden dach, den Oorlog gepubliceert.

En desgelijks tot *Mallega*, Ten ſelven dage was men ook tot *Mallega*, met d'*Oorlogs-Declaratie*, op Ordre des *Konings*; en met d'Arreſtéring der Franſche Goederen, op Ordre van *Alcaldes*, ſeer yverig beſig. 't Welk 4. Franſche Oorlogs-Schepen, die *Monſr. d'Almeras*, Franſche *Vice-Admiraal*, aldaar buyten het Geſchut van 't Kaſteel had doen beladen, niet ſoo haaſt had vernomen, of grepen aanſtonds in een heete Furie vier Spaanſche Fregatten uyt de Spaanſche Vloot aan, die aldaar uyt des Princen *van Monteſarchios* Zee-Macht, op de Reede waren blijven leggen. Waar door een hévig, doch kort Gevecht ontſtond; want na maar anderhalf uur Slaags geweeſt te hebben, liepen de *Franſſen* Zee-waard in, met verlies van eenige wederzijds Dooden en Gequetſten.

Alwaar een Zee-Gevecht ontſtaat.

Op ſulken wijſe procedeerde men niet alleen door het geheele *Koninkrijk Spanjen*, met het ſequeſtreeren der Franſche Goederen; maar desgelijks ook in het *Neäpolitaanſche*, *Burgundiſche*, en *Siciliaanſche* Gebied, als ook in d'andere Spaanſche Eylanden, die in de Middelandſche Zee gelegen zijn. 't Welk veroorzaakte, dat de *Koning van Vrankrijk* ook in ſijn gantſche Koninkrijk desgelijks den Oorlog tegen *Spanjen* declareerde, en drie Herhaulten na de *Cataloniſche* Frontieren zand, om aldaar den Oorlog tegen *Spanjen* ſolemnélijk te publiceeren. Desgelijks deed hy door ſijn *Staats-Secretaris* de Heer *Pompone* den *Spaanſchen Ambaſſadeur* tot PARIS *Graaf de Molina*, aanſeggen, de Stad te moeten ruymen; en gaf ſijn *Ambaſſadeur* aan 't Spaanſche Hoff, de Markgraaf de *Villars*, uytdrukkelijk Bevel, ſich aanſtonds naar huys te wenden.

In *Vrankrijk* werd ook den Oorlog tegen *Spanjen* gedeclareert,

Den Spaanſche Ambaſſadeur bekomt noch een laatſte *Audientie*: *Graaf de Molina*, voor ſijn Afreyſe, bequam noch een *Audientie* by den *Koning van Vrankrijk*; waar in hy ſeer beleefdelijk, de tegenwoordige *Ruptur* tuſſchen beyde de KONINGEN beklaagde, met *Proteſteering*, dat de *Kroon Spanjen* ſich daar toe, tegens haar Wil en Meening, genootzaakt had bevonden, tot Afweering des algemeenen Gevaars, en Bevrijding der totale Verderving, ſoo deſe *Kroon* en de geheele *Christenheyd* boven 't Hooft ſweefde. Voorders bedankte hy den *Koning*; voor alle ontfangene Weldaaden en beleefde Onthalingen, ſeggende, dat ſijn leven lang deſelve gedenken, en aan alle Plaatſen in ſijn Hert een volkomen Eer en Reſpect tegens een ſoo groote en weldaadige *Koning* ſoude behouden; dies te meer, wanneer ſijn *Majeſteyt*

niet

niet alleen voor hem, maar ook voor de nagelatene Familie der afgeleefde Keyserinne, over *Milanen*, door *Languedoc* na *Spanjen*, de Paspoorten spoediglijck wilde doen verveerdigen.

Op al het welke de *Koning* seer beleefdelijk antwooorde, seggende; Dat hy *Ambassadeur*, den *Koning* sijnen Broeder, en de *Koninginne* sijn Swagerinne seer hertiglijk soude groeten, en hun verzékeren, dat de tegenwoordige *Ruptur*, de Vriendschap, waar door hy hen niet minder door *Affectie*, als door Natuur, vermaagschapt was, geensins verbréken, maar veel eer hem noch sterker aandringen soude, om hen te mogen behaaglijk zijn: en hy hoopte, de *Kroon Spanjen* hem noch eenmaal het Recht soude geven, om te gelooven, dat hy meer den *Vrede*, dan d'*Oorlog* beminde; en dat hy tot desen aangevangenen Oorlog was genootzaakt geworden, om d'Eere sijner Koninklijke Persoon, en de Welvaart sijner Onderdanen te beschutten. Waar op hem de *Koning* met een *Koninklijk Præsent* vereerde; en hy sijn Afscheyd nam.

Waar op de Koning seer beleefdelijk antwoord.

Wanneer de *Markgraaf de Villars*, Fransche *Ambassadeur* aan 't Spaansche Hoff, sijn Afscheyd nam, gaf hy te verstaan, dat dese *Ruptur* niet soude verhinderen, de goede Vriendschap en *Affectie*, die sijn *Koning* en *Heer*, wegens soo veele oorzaken, ten allen tijden tot de *Kroon Spanjen* gedragen hadde; en dat hy hoopte, alle hare Oneenigheden in korten tijd volkomentlijck souden gedecideert en bygelegt werden, om als-dan hare Troupen, tegens haar algemeene Vyanden, en Tegenstrevers der H. *Roomsche Kerk* te gebruyken. Waar op met een *Præsent* van 1500. Pistoletten wierd vereert, en na de Frontieren afreysde, alwaar hy den, van *Paris* komende Spaansche *Ambassadeur* ontmoette, soo dat hun beyderzijds Uytwisseling, aan de Grents-scheyding, op het Water *Bydasery* geschiede.

Desgelijks bekomt de Fransche Ambassadeur aan 't Spaansche Hoff ook een *Audientie.*

Na sulken *Oorlogs-Declaratie*, waren de *Franssen* op een Reglement bedacht, om in welker voegen, men de Contributien van de Spaansche Landen souden invorderen, te weten, niet door de Gouverneurs, maar door zekere *Intendanten*, die door hulpe der Gouverneuren, d'*Executie* souden doen, ter plaatse waar sy begeerden; waar voor de Gouverneurs van den *Koning* eenige Genade souden genieten: en dienvolgens wierd den *Intendanten* hun Residentie-Steden aangewesen, namentlijk tot *Duynkerken*, *St. Venant*, *Cortrijk*, *Audenaarde*, *Aath*, *Douay*, *Quesnoy*, *Philippeville*, *Charleroy*, *Mastricht* en *Thionville*. Ter selver tijd arre-

De *Franssen* stellen een Reglement op de Contributien der Spaansche Nederlanden.

steerde

ſteerde men ook alle Goederen, die de Spaanſche Onderdanen in *Vrankrijk* hadden leggen; waar van niemand vry bleef, dan maar alleen d'Inwoonderen van 't *Franche-Comté*, in wiens regarde, ſijn *Majeſt:* uyt gewiſſe oorzaken goet vond, de *Reſolutie* daar over te vertragen.

Speculatien over d'Exemtie van 't *Franche Comté.*

Over welke Declaratie verſcheyde Speculatien vielen, waarom die van 't *Franche-Comté* alleen geëxempteerd wierden. Dan men oordeelde, derſelver *Conſideratie* de volgende te weſen; ten eynde de *Koning* ſich ondertuſſchen konde beſig houden, om ſoo wel by de *Spanjaarden*, als by de *Switſers*, de *Neutraliteyt* voor dit *Franche-Comté* te wege te brengen; wijl hy ſich noch niet volkomentlijk van de *Switſers* verzékeren dorſt, uyt vreeſe, ſy de *Spanjaards* in 't gemelde *Comté* mochten byſtaan, en hem alsdan Vyandelijk helpen attaqueeren. Want men vernam naderhand, dat *Monſr. de St. Romain*, Ambaſſadeur van deſe *Kroon*, in *Switzerland* heeft voorgeſlagen een *Alliancie* met de CANTONS van *Zurich*, *Soleure*, *Baſel* en *Fryborg*, dat ſoo men deſe KROON onder haar wilde toelaten de Lichting van 12000. Man, dat men al de Achterſtallen ſoude voldoen, en 't *Franche-Comté* NEUTRAAL laten blijven, mits conditie, dat d'Inwoonders aldaar, ſich ook *Neutraal* ſouden houden; dat de *Cantons* het paſſeeren van eenige Troupen door hun Landen na het geſeyde *Comté*, ſouden beletten; en dat, terwijl men niet wiſt, wat *Succes* deſe Negotiatie ſoude hebben, men daarom ſoo lang opſchorte, daar over abſolut te reſolveeren. Ondertuſſchen was men op de Frontieren ſeer gealarmeerd over deſe nieuwe *Rupture.*

De Reſolutie van *Lottharingen* werd van den *Keyſer* verſocht;

De *Hertog van Lottharingen* hadde, ſedert de Maant *Aug.* 1670. als wanneer hy op een nooytgehoorde en gants onbeſchrijvelijke Manier, door de *Franſſen* uyt ſijn Erf-Landen verdreven, en deſelve geheelijk berooft geworden was, gedurig aangehouden, om de *Reſtitutie* ſijnes *Hertogdoms*, waar toe hem de *Franſſen* meenigmaal goede Vertrooſting hadden gegeven, ſchoon ſy hun Beloſten niet naquamen. Maar alſoo ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* ten deelen door de voorgaande Tractaten met den *Hertog van Lottharingen*, en ten deelen door de *Pretentien* en *Intereſſen* van 't *Duytſche Rijk*, ſich ſeer verplicht bevond, tot de Bevordering der *Reſtitutie* van deſen Hertog, liet ten dien eynde door ſijn *Miniſters*, den *Franſſen* meenigmaal daar toe vermaanen: waar op de beyde Franſche *Envoyées*, *Gremonville* aan 't Keyſerl: Hoff te

Wee-

Weenen, en *Gravel* by de Rijks-Vergadering te *Regensburg*, in hunne *Memorialen* verscheyde Presentatien deden, tot volkome *Satisfactie*, schoon deselve nooyt in 't werk wierden gesteld. Weshalven sijn *Keyserl: Majest:* door sijnen *Ambassadeur*, de *Graaf van Windisgrats*, den *Franssen* een Cathegorisch Antwoord afeyschte. 't Welk hy door een Fransche *Staat-Secretarius* sonder eenig vertoeven ontfing, met dese uytdrukkelijke woorden: „Dat men den *Hertog van Lottharingen* weder gerestitueert soude „sien, eer hy, Heer *Ambassadeur*, weder tot *Weenen* sou gear-„riveert zijn. Waar op nochtans niets ter Weereld volgde; soo dat sijn *Keyserl: Majesteyt* in sijn Voorstelling, wegens een algemeene VREDE, wederom over dese voornoemde *Restitutie* moest aanhouden. Waar toe sijne MEDIATIE aanbood, om daar over in der Minne te tracteeren. Doch de *Franssen*, na lang genoeg versuymig geweest te hebben, sloegen eyndelijk dit Versoek absolut af; willende alleenlijk niet eens na de Middelen luysteren, die de *Keyser*, door sijn *Minister*, tot een Verdrach wilde laten proponeeren, schoon daar door den Vredens-Handel, die men tot *Keulen* wilde aanvangen, niet het geringste Nadeel soude geschieden. Eyndelijk begeerde sijn Keyserlijke Majesteyt, dat de *Franssen*, aan den *Hertog van Lottharingen*, een Paspoort souden doen bekomen, op dat hy tot *Keulen*, of in Persoon, of door sijn *Minister*, den Vredens-Handel mocht bywoonen; Maar alles was te vergeefs. Hier tegens quam de *Baron de Serainchamps* met de *Ratificatie* van hare *Hoog Mogende de Heeren* STAATEN GENERAAL, wegens 't Nieulijks geslotene Tractaat met dien selven Heer *Hertog van Lattharingen*, binnen *Brussel*, ten eynde het selve aldaar insgelijks van sijn *Exellentie* te laten ratificeeren; en dan daar mede na sijn *Meester* te verreysen.

't Welk hem wel belooft;

Maar nooyt geëffectuëert werd.

Door de voorgemelde *Oorlogs-Declaratie* van *Spanjen* tegen *Vrankrijk*, en wederom die *Kroon* tegen 't *Spaansche Hoff*, benevens d'*Alliantie* soo van *Duc de Loraine*, als van sijn *Keyserlijke Majesteyt*, met de Heeren *Staaten Generaal*, het getal van VRANKRYKS Vyanden merkelijk aangroeyende, moest men ook in dat *Rijck* op machtiger Middelen van Tegenweer bedacht zijn; dies quam de *Marquis de Louvois* met uytdrukkelijke Last en Bevel van sijnen *Heer* en *Koning*, aan d'*Opperste Financier Monsr.* COLBERT binnen *Paris*, van Inhoud, dat d'Intentie en het Begeeren des *Konings* was, men sijne *Armeen* met een Macht van 30. Duysent Man

Vrankrijks Vyanden toenemende, doet ook sijn Krijgs-Macht vergrooten;

soude vermeerderen ; willende , dat voorn: *Colbert* daar toe de noodige Geld-Middelen soude uytvinden. Hier op soude , soo men seyde, *Monsieur Colbert* belooft hebben , een *Fonds* van 10 à 12. Millioenen te zullen verschaffen. Sijn *Majesteyt* daar op betrouwende, deed noch twee Regimenten Dragonders werven , stellende daar over den *Marquis de Hocquincourt* , en de *Sauvebeuf* tot *Collonellen*: En zond ter selver tijd Twee Millioenen *Contanten* over *Hamburg* na *Sweden*, ten eynde die *Kroon* ook te meer tot sijn Devotie te bewegen. Daar-en-boven wierd een Millioen Ponden gereed gemaakt voor de DOTE van de *Princesse van* MODENA.

En zend *Contanten* aan de Kroon *Sweden*.

Boven dese Beswaaring van swaarder Oorlogs-rustingen quam ter selver tijd noch binnen *Paris* de droevige Tijding, van d'Ongelukkige Overkomst der Fransche Oorlogs-Vloot, die midden onder de woeste Zee-golven, door een onstuymig Tempeest soo deerlijk was geslingert, dat men derselver Schaade aan Zeylen, Anckers, Touwen , en Masten , behalven de gebléveene Schepen, op meer dan Twintig-duysent *Escus* estimeerde: 't Welk geen kleyne Ontsteltenisse door geheel *Vrankrijk* causeerde.

Monsieur de Martel met geringe Estime van den Franschen *Admiraal d'Estrée* hebbende gesproken, wegens sijn vreemt-schijnende Conduite in 't laatste Zee-gevecht tegen de *Hollanders* , waar over d'Engelsche *Admiraal Prins Robbert* mede niet weynig had geklaagt, wierd daar over den 13. *Novemb:* uyt des *Konings* Last in de *Bastille* gezet.

Waar tegens de *Staaten Generaal* ook Nieuwe Wervingen aanstellen,

Hare *Hoog Mogende* de *Heeren Staaten Generaal*, om op dese Nieuwe Fransche Wervingen , hunne Krijgs-Macht , soo veel hen moogelijk was, met die van *Vrankrijk*, naar Proportie , in nieuwe Vermeerdering te ëgaleeren , bedienden sich sorgvuldelijk van dese Occasie , dat de *Keurvorst van Brandenburg* , als nu een Vredens Tractaat met *Vrankrijk* getroffen, veele sijner *Militie* afdankte ; die dan hare *Hoog Mogenden* weder meest alle in haar Dienst aannamen , en dagelijks over *Hamburg* in *Holland* aanquamen; daar die alle in hun behoorlijke Guarnisoenen wierden verdeeld.

En een uyterste Ordonnantie wegens de Monstering doen publiceeren,

De Heeren *Gecommitteerde Raaden* der *Staaten van Holland*, resolveerden den 17. *November*, op het Hoog-wijs Advijs van den Heere *Prince van Oranjen*, dat noch voor dese maal , sonder het selve oyt of oyt in consequentie souden mogen werden getrokken, van den 21. *October* af , tot den 25. *Marty* 1674. voor de

Mili-

Militie, Ordonnantien van compleete Compagnien souden werden geslagen; gelijk hier voor in *Nederlands Toerusting* op Pag: 145. breeder is gemeld.

Den 14. *November* sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranjen* van sijn Drie-en-twintigste Jaar nu Jaarig geworden, wierd daar over met veel Eer-Dichten begroet. Ondertusschen sach men de geprefte Wagens, Karren en Tocht-paarden in meenigte naar den Brabandschen Bodem voeren, tot versterking en onderhoud van 't nieuw-opgerichte Leger van 10000. Man, dat onder 't Commando van *Grave van Waldek*, by malkander wierd gebracht, om met noch een Corps *Spaansen* te conjungeeren: Waar toe te *Raamsdonk*, *Besoyen*, en die Plaatsen daar omtrent, Vry-Leger wierd gepubliceert.

Sijn Hoogheyds Geboorte in 't 23. jaar vermaand.

Werd noch een Leger van 10000. Man, onder Graaf *Waldek* geformeerd.

Wat d'Optocht en voordere Verrichting van dit nieuw opgerichte Leger betreft, zal men hier na in de *Fransche Verlaating der Nederlandsche Conquesten* melden, als *Duc de Luxemburg* met al sijne daar uytgetrokkene Guarnisoenen, uyt *Nederland* na *Vrankrijk* meent op te trekken.

In *November* gingen omtrent 2000. Man onder 't Commando van Coll: *Stokheym* te scheep na *Elburg*, om dat te emporteeren; doch wierden door de Nevel en contrary wind wel 3. dagen in de Zuyder-Zee op-gehouden, tot sy eyndelijk te *Harderwijk* aanquamen, en van daar na *Elburg* marcheerden; maar verstonden onderweeg, dat haar *Dessein* ontdekt, en een half-uur te vooren Secours gekomen was; weshalven sy na *Harderwijk* keerden, daar eenig Volk lieten, en met de rest onverrichter sake weder te rug trokken. Dese Geblevenen vernemende, dat 'er op het *Huys den Ouden Allert* 30. *Franssen* lagen, trokken daar na toe, schooten 12. doot, en verjoegen de rest.

Aanslag op *Elburg* mislukt.

D'Aanslag op de Stad *Bonn*, een beter Succes als die op *Elburg* neemende, keeren Ons tot de

Verdere Optocht van Sijn Keyserlijke MAJESTEYTS, *en sijn* Koninklijke HOOGHEYDS *Heyr-Leger.*

DE *Franssen* tot *Lints* en *Andernach* niet soo haast vernemende, dat Graaf *Montecuculi*, volgens het Raads-besluyt van den 29. *October*, de Keyserlijke Armee na *Coblents* had doen trekken, of, (bevangen van groote vreese,) verlieten deselve Plaatsen,

en retireerden ſich in *Bonn*, werwaards de Schip-brug, die tot *Andernach* had gelegen, mede wierd heen gevoerd. De Graaf *Vignory*, Franſche Commandant in *Trier*, niet minder voor dit afkomende Heyr beängſt, in beduchting of het Keyſerl: Desſeyn op die Stad lag, deed ſeer yverig dag en nacht aan derſelver Fortificatie arbeyden. Maar het was ergens anders gemunt, waar toe den 31. *October* 85. Overlandſche Schepen, vol Musquettiers, Krijgs-ruſting en Amunitie, den *Rijn* af, door de *Cobelentzer* Schipbrug voeren, gevolgt van noch 18. andere, waar van ſommige wel 1000. Man in hadden, alle met Voet-volk en Geſchut geladen, werdende by den *witten Tooren* aangezet. Graaf *Montecuculi* mede tot *Cobelentz* gekomen, wierd daar van den *Ceurvorſt van Trier*, die de vrije Paſſagie voorby die Stad had toegeſtaan, met ettelijke Generaals Perſoonen deftig ter Maaltijd getracteerd; vertrekkende den 2. *November* 's namiddags ten 4. uren, onder 't losbranden van 't Geſchut, na ſijn Armee; die des ochtens vroeg, met de jonge *Duc de Loraine* voor aan 't Hooft, voorder na beneden had beginnen te marcheeren.

Keyſerſen komen den Rijn af,

Een Party voor-uyt gezonden, advanceerde tegen-over *Keulen*, dicht by *Duytz*, waar in, nevens de *Biſſchop van Straatsburg*, eenige Comp: van *Keur-Keulen* lagen, dewelke niet ſoo haaſt de *Keyſerſen* gewaar wierden, of retireerden ſich op 't Stadhuys, daar ſy de Kettingen voor-ſpanden, waar door de *Keyſerſen* wierden verhindert, daar in te komen. Dus weder te rug trekkende, rencontreerde de Comp: Ruyters, van den Lt: Coll: *Schadé*, die den *Biſſchop van Straatsburg* meenden na *Arentsberg* te convoyéren; hier op invallende, kregen 85. gevangen, ſloegen eenige doot, en namen de Standaart mede; ſoo dat niet meer als vijf Man daar van eſchappeerden; en de *Keyſerſen* ſich weder na *Duyts* begevende, kregen dat in. De voorn: Coll: *Schadé* van 2. ſchooten en een ſteek gequetſt, is binnen *Ceulen* overleden, en ſouden ſijn laatſte Woorden geweeſt zijn: *Ik heb den* KEYSER, *mijnen* HEER, *lang getrouwelijk gedient; maar nu heb ik my laten verleyden, en heb mijn rechtveerdige Straf daar voor ontfangen.* Voorwaar een rechte Belijdenis van ſijn Mis-bedrijven, tot opmerking van andere Affvalligen.

Veroveren *Duyts*, en bekomen veel Gevangens.

Soo haaſt *Andernach* en *Lintz*, door de *Franſſen* gequiteerd, quamen eenige Heeren van d'eerſte Plaats, by den *Ceurvorſt van Trier*, aan wien ſy, nevens aanbieding harer Stad, om Genade en Zecuriteyt voor hun Burgerſchap baden; 't welk de Keurvorſt

Andernach ſubmitteerd ſich.

vorst consenteerde, en daar op aanstonds 600. Man derwaards zond, welke die van *Andernach* een Voeder Wijn, en de *Sleutelen* van hun Stad te gemoed brachten, en alsoo de Plaats aan ged: *Keurvorst* over gaven. Waar op de *Keyserſen* noch 800. Man tot Guarnisoen daar in bragten. Insgelijks wierd *Lintz* ook van deselve met een goede Bezeting voorsien. Maar de Stedekens *Braubach* en *Zecs*, 2. uren van *Cobelentz* gelegen, die den *Keyserſen* de Doortocht hadden geweygert, wierden uytgeplundert. Onderwijlen bleef de *Hertog van Lottharingen* met een goet deel van de Keyserlijke Armee aan de *Moesel*, om aldaar op de Desseynen van den Marschalk *de Turenne* te passen.

Maar *Braubach* en *Zees* werden uytgeplondert.

Sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* den 31. *October* van *Bruel* op-brekende, trok met het geheele Heyr voorby *Bon*, na *Andernach*, om daar met de *Keyserſen* te conjungeeren, maar den 2. *November* het Keuls Stedeken *Rhijnbach* passeerende, en 't selve sich niet gewilliglijk willende submitteeren, commandeerde sijn Hoogh: 2. Regimenten Dragonders, en 2. Regimenten Voet-knegten, om 't selve te bestormen; zijnde veel Boeren uyt *Keuls-land* daar in gevlucht, en een Burgermeester had hen soodanig op-gehitst, hoewel de Plaats niet seer sterk was, dat sy tot geen Overgeven wilden verstaan, schoon men haar seer goede Conditien presenteerde. Dus moest 'er met Geweld op geageerd werden, en 't selve, als voor geseyt, in 't werk gesteld, voerde de Heer *van Valkenburg* de Dragonders aan, die het Stedeken haast overweldigden, en alles in de eerste Furie neder maakten, wat sy in Wapenen vonden, selfs wierd voorn: Burgermeester, een Oud Man, die eertijds dat Ampt had bedient, en nu Wacht-meester was, tot Belooning van sijn ondienstige Dienst, aan een Boom opgehangen, met de Sleutels der Stad om den hals, en een dégen in de Vuyst, als zijnde, door sijn boosaardig op-hitsen des Volks, een oorzaak van al dese Bloedvergieting. Sijn Hoogh: gaf het Gouvernement van de Plaats, aan voorn: Heer *Valkenburg*, die, hoewel in d'Attacque een weynig gequetst, sich seer dapper had gequéten; insgelijks noch 3. andere brave Heeren van *Amsterdam*, met namen, *de Graaf*, *Reynst*, en *Heermans*, die als Volontairen, ter Liefde van 't Vaderland, sijn Koninkl: Hoogheyd, gesamentlijk met 24. Paarden over-al volgden.

Sijn Hoogh: doet *Rhijnbach* bestormen.

Werd overweldigt,

En al wat in de Wapenen was, te neder gehakt.

Den Heer *Valkenburg* werd het Gouvernemt. vereert.

Dese Actie verricht, en alles tot den verderen Optocht veerdig, trok sijn Hoogh: den 3. dito over de *Ahrstroom* na *Andernach*,

Sijn Hoogh. Conjungeert met de *Keyserl:* Armee.

nach, tusschen welke Plaats en *Bon*, hy met d'*Avant-guarde* van 't Keyserl: Heyr, onder den *Marquis de Grana* conjungeerde. Den 4. dito onder de Generaals-persoonen Krijgs-Raad houdende, wierd volgens het Raads-besluyt, den *Marquis d'Assentar* met een Party Troupen na *Bon* gezonden, die de Plaats berenden, en het Spaans Regiment van *Graaf Schellard* begon ten eerste na de Stad t'avanceeren. 's Anderen daags quam Graaf *Montecuculi* voor de Plaats, nemende sijn Quartier te *Godesberg*: de *Spaansen* onder den *Marquis d'Assentar* hielden sich tot *Kessening*: en sijn Hoogheyd den 7. voor *Bon* komende, logeerde te *Rhijndorf.* Ondertusschen wierd door 't geheele Leger met Trompetten uytgeblasen, dat een ider, die eenige *Vivres* daar wilde inbrengen, 't selve sonder verhindernis mogt doen; als mede, dat de *Sauvegarden* soo van d'een als d'ander gegeven, souden gerespecteert werden.

Bon werd door de *Keysersen* berent.

En door sijn Hoogheyd belegert.

Soo haast nu dit geheele Leger rondsom gecampeerd, en Generaal *Sporck* met de Keyserschc Cavallery door 't *Westerwald* aan d'ander zijde van de Stad gekomen was, begon men aanstonds de *Batterijen* op te werpen, de *Trencheen* te openen, en de Graafwerken voort te zetten. Binnen de Plaats lag de *Generaal Majoor Lantsberge*, als Gouverneur voor den *Keurvorst van Keulen*, hebbende tot Bezetting over de 2000. Man, waar onder het Fransche Regiment van *Vermandois*, gecommandeert door den *Marquis de Gasse-Matignon* en den Brigadier *Raveillon*, nevens 80. Stukken Geschut, met een overvloedige *Amunitie* en *Vivres.*

De Commandant met een bezetting van 2000. Man, defendt sich dapper.

Met dese Bezetting defendeerde sich de *Commandant* seer wel; want liet in 't opwerpen van de *Battarijen*, en 't openen der *Trencheen*, wel over 1000. Kanon-schooten uyt-vliegen, die echter weynig Schade toebrachten. Die van binnen deden op d'eerste aannadering der Belegeraars verscheyde Huysen en Kloosters buyten de Stad in brand steken, om te beter uytsicht te hebben; waarom selfs het schoone *Jonkvrouwen-Klooster* te *Dietkerken* niet wierd verschoont.

Den 7. deser, de *Graaf van Schellard*, met de Werken tot op 30. passen van des Stads Grachten geavanceerd, commandeerde sijn Hoogheyd den 8. deser sijn Regiment, om deselve af te lossen; 't welk in 't korte tot op de kant van de Gracht avanceerde, zijnde de *Keyserlsen* mede seer na gekomen; ondertusschen van weder-zijden continuëel seer sterk wierd gecanonneerd, wijl men sich prepareerde, om ten eersten te stormen.

De Loopgraven werden sterk voort-gezet.

Prins

Prins Condé dese Optocht van sijn Koninkl: Hoogheyd geapprehendeert hebbende, en in vreese, of deselve lichtelijk meerder Progressen in 't *Keuls-land* mogt doen, dan sijn *Koning* wel soude wenschen, en dat *Keur-Keulen* by dese, voor hem tegenspoedige, Verandering, lichtelijk mogt resolveeren, sijn *Alliantie* met de *Franssen* af te staan, en sich weder met den *Keyser* te bevrédigen; Soo detacheerde hy den 26. Passato, den *Marschalk d'Humieres* met 40. Esquadrons Paarden in 3. Brigaden na *Mastricht*, om van daar na *Keuls-land* met eenige Troupen van *Duc de Luxemburg* versterkt te werden, en alsoo dese machtige Heyren t'observeeren. d'Eerste Brigade van 16. Esquadrons wierd gecommandeert door *Sr. de Catheux*; de tweede van 17. Esq. door den *Marquis de Rabliere*; en de derde door den *Marquis de Sourdis*; in alles omtrent 7000. Man uytmakende. Met dit Detachement nam de *Marschalk* sijn Marsch na *Bergen in Henegouwen*, daar hy met den Ridder *de Fourilles*, tot op een Kanonschoot van de Stad gekomen, d'ordinary *Guarde* van 50. Paarden onder *Sr. de St. Pancrace Arnosini*, tot aan de Voorstad van *Nimi* deed avanceeren, om den Marsch deser Bende te dekken; doch 15. Spaansche Dragonders daar op de Wacht leggende, vochten lang met de *Franssen*, die haar noch eyndelijk deden retireeren, de Slag-boom afkapten, en eenige Huysen in *Nemi* aan brand staken. In dit Gevecht wierd den voorn: *Arnosini* gequetst, nevens *Sr. de Berna*, Cornet van 't Regiment van *Enguin*, maar 15. jaar oud, en den Lt. *Sr. de St. Calais* doot. Maar de *Hertog van Aarschot* in dese Stad het *Commando* voerende, deed aanstonds ettelijke Cavalliers opzitten, die wel 40. Gevangenen binnen brachten. Voorn: *Marschalk* deed daar na sijn Marsch langs de *Casseye* van *Charleroy* op *Mastricht*, daar hy den 31. Passato arriveerde, en rondsom op de Dorpen sijn Soldaaten liet logeeren. Den 1. *November* brak van onder dese Stad op, advanceerende den 2. dito 5. mijlen weegs, en quam den 3. tot *Gulick*; van waar hy den Fransche *Ambassadeurs* tot *Keulen* bericht zond. Dan, na dat noch eenig Volk van *Duc de Luxemburg* te hulp had gekregen, naderde tot dicht onder *Bon*. Dus gebeurden 't, dat als den 6. tot *Berchem* was gelogeert, hy 100. Dragonders onder *Monsr. de St. Silvestre* na *Bon* schikte, om daar binnen te komen: dese haar in een Bosje verstékende, den 8. deser tusschen 7 en 8. uren des morgens als de Wachten waren gelicht, en men geen Woord meer vraagde, onder pretext van

Condé tracht de Belegering van *Bon* te beletten,

Sijn Troupen komen voor *Nimi*,

By *Mastricht*.

En eyndelijk na by *Bon*.

1000. Dragonders Franssen komen met List binnen Bon:

Lorai-

Lorainoisen te wesen, door de Wijk van de *Keyserſen*, liſtelijk in de Stad quamen. Maaar nog andere 100. Paarden 't ſelve door de Wijck van ſijn Hoogheyd meenende na te volgen, hadden ſlimmer ontmoeting; want wierden meeſt alle doot geſlagen of gevangen genomen. Noch waren 500. andere Ruyters in een nagelegen Boſch gekomen; maar die ſulks verſtaande, keerden wel haaſt te rug: gelijk ook *d'Humieres* ſelfs na *Nuys* trok, als ſiende met ſoo weynig Volk daar niets uyt te rechten. Waarom ſich na *Vytrecht* begaf, om daar te commandeeren in plaats *van Luxemburg*, die nu een gedeelte van 't Leger, dat *d'Humieres* daar bragt, zijnde een party na 't *Land van Luyk* te rug geſonden, ſelfs ſoude commandeeren, nevens al het Volk, dat men uyt de geconqueſteerde Plaatſen trok: om dus met ſterker Macht, de Deſſeynen deſer geconjungeerde Heyrs-Machten t'obſerveeren.

Andere dat willende navolgen, raken alle Capoot.

Soo haaſt men in 't Leger voor *Bon*, d'aankomſt van *Humieres* had vernomen, wierd alles geprepareerd, om een Detachement onder den Gen: *Sporck* op hem af te zenden: Maar hy op 't gerucht te rug gewéken, begon men met allen yver te arbeyden, om de Belegering een korten uytgang te doen hebben. Den 8. deſer de Batterijen in ſtaat gebracht, ſpeelde men daar mede ten 6. uren 's avonds continuëel op de Stad; onderwijl die van binnen wel 3. Uytvallen deden, maar met weynig *ſucces*. Den 9. de *Granaden* in de Stad geworpen, deden groot quaat aan d'Ingezetenen; want de *St. Remichu Kerk*, nevens veel huyſen wierden geweldig geruïneerd. Ondertuſſchen meende een Keulſche Burger, eenige Brieven in een Wandel-ſtok, op de manier van een Reyſiger, binnen de belegerde Stad te brengen, maar wierd gevangen, en ſou voor de Stads Poort opgehangen geworden zijn, indien niet door eenige liſtigheyd was weg geraakt.

Bon werd hévig beſchoten,

De Granaten doen groot quaat in de Stad,

Keulſche Borger tragt in ſijn ſtok, Brieven over te brengen.

Den 11. deſer de werken byna tot op de Gragten geadvanceert, wierd beſlooten, een Attaque op de Halve-maan voor de Keulſche Poort te doen, na dat dien geheelen dag ſeer furieus was gecanonneert.

Dit beſluyt des avonds tuſſchen 10 en 11. Uren in effect geſtelt, deed het Regiment van *Graaf Schellard* den Aanval; met ſoodanige Furie, dat de *Franſſen*, die daar de Wacht hadden, na een hevige wederſtand, de Halve-Maan moeſten quiteeren; ſoo dat aan wederzijden veel Dooden en Gequetſten wierden gevon-

Werd een Halve-Maan verovert,

vonden. *Graaf van Koningsmark* ſelfs mede in d'Attaque preſent, trof het Ongeluk, dat omtrent ten een uren des nachts in de *Loop-graven* zijnde, ſoo als de Heer *Prince van Oranje* daar even was uytgetrokken, een *Valkonet*-kogel uyt de Stad geſchooten, in de opgeworpen aarde een ſteen ſoodanig raakte, dat in verſcheyde ſtukken ſprong, en een daar van, den opgem: *Graaf* ſoo ſterk aan 't Hooft trof, dat achter over viel, als wanneer meer ſteenen op hem ſtortende, ſoodanig wierd geſwakt, dat men hem uyt de Loop-graven moeſt brengen. Sijn Hoogheyd hier van verwittigt, quam hem aanſtonds viſiteeren; voor wien hy, als in ſijn laatſte Ure, proteſteerde over de Calangie, die men hem op den hals had geworpen, over 't verlaten van *Bodegrave*, ſeggende; Dat nooyt andere intentie had gehad, als getrouwelijk ſijn Dienſt te contribuëren voor de *Geunieerde Provinciën*; en dat alles wat men contrary van hem had gedivulgeert, in regard van 't verlaten van *Bodegrave*, vals was, zijnde bereyd, Godt daar van Rekenſchap te doen. Wenſchende voorder ſijn *Hoogheyd*, en ſijn *Vaderland* alle Welvaard en Voorſpoed, in Hope, Godt ſijn Gebeden, die hy voor 't ſelve dede, ſoude aanhooren. Dit geſeyt hebbende, nam deſer Weereld Afſcheyd. En waren ook in deſe Halve-Maans Verovering den jongen *Graaf van Schellard*, den Lt: Coll: *Kielmanig*, en Cap: *Guiſe* alle als braave Kavaliers geſneuvelt.

Daar Graaf *Koningsmark* blijft.

Na uyterl: geproteſt: te hebben, ſijn Onſchuld in 't verlaten van *Bodegrave*.

Na deſe *Attaque* wierd ſeer furieus op de Bolwerken gecanonneerd, ſoo dat 'er eenige geheel ſchadeloos geraakten; en wierden 3. Mijnen verveerdigt, om des anderen daags morgens te laten ſpringen. Maar *Graaf Montecuculi* liet die van binnen eerſt waarſchouwen, en ſeggen; Dat ſy de Stad ſouden overgeven, nademaal 'er nu doch geen aandere Uytkomſt voor-handen was, en dat ſy wel eenige Gedeputeerden uyt de Stad mochten zenden, om te beſichtigen de Mijnen, die gereed waren, om, indien ſy niet wilden capituleeren, aanſtonds te laten ſpringen, de Stad daar op te beſtormen, en al wat Wapenen voerde, ter neder te hakken.

Bolwerken werden door 't Kanon geruïneerd,

En de mijnen veerdig, werden de Belegerden, vermaand, te Capituleren.

Den Belegerden hier door den Moed ontvallende, ſloegen den 12. deſer des morgens de *Chamade*, en ſonden 2. Gedeputeerden aan den Keyſerl: Generaal, die 't Accoord in 't kort maakte, verſoekende met vliegende Vaandels, &c, en 2. Stukjes Kanon en Bagagie, naar Krijgs-gebruyk uyt te trekken: Maar moeſten met ſtille Trom, opgewonden Vaandels, uytgedoofde

De *Chamade* werd in *Bon* geſlagen,

Lonten voortmacheeren. Soo dat *Marquis de Grana* noch dien selven dag met een Keyserl: Regiment daar binnen trok; en de *Franssen* des anderen daags ten 10. uren, 1500. sterk, onder het Convoy van 500. Curassiers, daar uyt na *Nuyts* marcheerden. De *Duytzen* staken sich meest onder, hebbende de Belegeraars, gedurende de Belegering van 8. dagen, 400. Man voor de Stad verlooren. Wanneer de Bezetting uyt trok, reed de Gouverneur te Paard voor uyt, en in 't passeeren voor by sijn Hoogh: de Heer *Prince van Oranje*, steeg van sijn Paard, en deed met de Piek seerbeleefdelijk sijn Reverentie. Niet tegenstaande den *Franssen* geaccordeerd was, hun Bagagie mede te nemen, wierd echter deselve, door de Spaansche Dragonders geplundert, seggende, in het losmaken en afsnijden der Pakken, hen die in 't marcheeren maar hinderlijk souden zijn. De *Franssen* trokken na *Mastricht*, en de *Keulsen* wierden door 500. Keyserl: Ruyters na *Keulen* gebracht, ondertusschen vele sich in 's KEYSERS Dienst begaven.

Bezetting treckt uyt,

En de Gouvern. betoont sijn Hoogheyd groote Eerbiedigheyd.

Den selven dag als d'Uyt-tocht geschiede, quam een Keyserl: Party met eenige toegemaakte Schepen, langs den *Rhijn* af tot by *Keulen*, daar de *Keur-vorst* sijn Schipbrug, met sijn Standaart daar op geplant, had laten brengen: Maar de *Keyserser* maakten sich daar haast Meester van, en brachten de Standaart binnen *Bon*.

Soo haast *Marquis de Grana* binnen deselve Stad was gekomen, stelde sijn Volk in Slag-Ordening op de Markt, daar hy de Burgermeesters en Keur-Keulsche Ministers by hem ontbood, deselve met een goede Oratie bejegende, ten Dienst van sijn Keyserl: Majest: aanmaande, en hen beval, de Quartiering der Soldaaten, by de Burgers gelijkmaatig te schikken, op dat 'er geen klagten vielen; hen voor de Rest alles goets belovende, en dat hy in alles des Keurvorsten Persoon wilde venereeren, ook sijn Pallais ongetoucheerd laten, en op alles goede Ordre houden. Ged: *Marquis* nam sijn Residentie in 't Hoff van den *Bisschop van Straatsburg*; tracterende aldaar den 15. deser sijn *Hoogheyd*, en den *Graaf Montecuculi* op een heerlijk Festeyn.

Keyserl: trekken in *Bon*.

Daar sijn *Hoogheyd* door *Marquis de Grana* heerlijk getracteerd werd,

Sijn Hoogheyd begaf sich noch dien selfden dag weder na 't Leger, waar hare Hoog Mog: *Ambassadeurs* arriveerden, voor dewelke hy 't geheele Heyr in *Battaillie* vertoonde, en 48000. *Combattanten* sterk wierd bevonden; na 't welke ged: Heere *Ambassadeurs* dien Avond noch weder na *Keulen* keerden. Sijn Hoogheyd

En het heele Heyr voor hare Hoog Mog: Ambassadeurs in *Battaille* steld.

heyd met eenige Keyserlijke Benden onder Gen: *Sprok* verzeld, brak ook 's avonds van sijn Quartier te *Rhijndorf* op, campeerde te *Wesseling*, 2. Uren van *Keulen*, en den 17. dito tot *Brouwiler.*

Marquis de Grana hebbende te *Bon* een Brug over den *Rhijn* doen slaan, trok een Party *Keyserſen* daar over, om in *Berg ſland* hun Winterquartieren te nemen, wijl de Koude en 't quaat we'er niet toeliet, verdere Progressen van consideratie te doen.

Montecuculi trekt na *Weenen*, en sijn Volk in de Winterquartieren.

Graaf Montecuculi, schoon reeds soo wijt aan den *Rhijn* geadvanceert, doch als een oud Heer van groote Indispositie overvallen, resolveerde, het Keyserlijke Heyr, onder 't Bevel van *Duc de Bournonville* te laten, en selfs met 600. Ruyters tot Convoy, weder na *Weenen* te verreysen, om sich daar van de geleden Ongemakken, in 't passeeren van soo een langen Weg, te herstellen.

Sijn Hoogheyd na beneden,

Sijn Hoogheyd met sijn Armee nevens de *Keyserſen* voorder na beneden trekkende, zond van de laatste een Party na 't Kasteel *van Bruel*, bezet met 80. *Franſſen*: 't geen sy in-kregen. Van hier voor 't sterke Kasteel *Lehnig* komende, dat met 200. *Franſſen*, onder een Hoogduyts Commandant was bezet, eyschten dat op: Maar dit Volk hier na niet willende hooren, gebruykte de *Commandant* dese Stratagema; hy deed de *Franſſen* in 't Voorhoff gaan, onder pretext van 't selve te defendeeren, latende toen de Valbrug achter hen ophalen, waar door sy genoodsaakt wierden, het Kasteel den 21. deser over te geven. Dit Kasteel was in 't jaar 1632. van de geheele *Weymarſche* en *Heſſiſche* Armee, onder de Graaven van *Guebrians* en *Eberſtein* belegert, en wierd 6. weken lang grouwelijk beschooten; moesten echter in 't laatst nog afwijken,

Kasteel *Lechnig* wert met een Stratagema veroverd.

Waar eertijds een geheel Armee niet op vermogt.

Kerpen ingenomen.

Den 23. *November* namen de *Spaanſen* ook *Kerpen* in; het gene sy men eenig Volk bezette. Dus het geheele Heyr door 't *Land van Gulick* trekkende, emporteerde onderwijl *Duren*, en refrecheerden 't Volk eenige dagen tot *Blaatſem* en daar omtrent, tot eyndelijk sijn Hoogheyd den 28. met de *Spaanſen* tot *Rurmonde* over de *Maas* trok, en de *Keyſerſen* weder na *Bon* keerden. Gedurende desen Optocht was d'Overste *Joſeph* in sijn Hoogheyds Leger siek geworden, en van daar na *Keulen* gebragt, quam te overlijden, en wierd den 19. deser begraven.

Ook *Duren*.

Overste *Joſeph* sterft.

Ondertusschen liet de *Cardenaal van Baden* het Stedeken *Syburg* daar hy *Abt* van was, en door den *Vorſt van Nieuburg* gedemanteleert,

Syburg weder gefortificeert.

teleert, weder versterken, zijnde met eenig Geschut en Volck van de *Keyserse*n derwaards getrokken; willende, na alles weder hersteld sou zijn, de Rekening van d'Oncosten, aan *Paltz-Nieuburg* senden, om die goet te doen; wijl die Plaats van ouds altoos onder het *Rijk* had gestaan; en derhalven geen besonder Vorst vermogt, deselve af te werpen.

Turenne passeert den Rhijn, *Marschalk de Turenne* den *Nekker* gepasseert, trok den 29. passato te *Philipsburg* over den *Rhijn*, van waar hy *Monsr. de Vaubrun* met 1000. Dragonderen 1500. Ruyters en 1600. Voet-knechten na der *Elsas* zond, om Bezetting in *Mompelgard* te leggen. Met de Rest ging hy na *Nieuwstad* aan den *Haard*, en in 't *Spierse* Gebied, zijnde omtrent 12 à 13000. Man sterk, de Ruytery noch tamelijk gemonteerd, maar 't Voet-volk seer slecht; want sy *Sijn Leger in slechten staat,* meest door de Boeren gemassacreerd, en voorts verloopen waren, ja sommige Compagnien hadden maar 8, 10, 12, 15, 20, 25, en de hoogste 30. Man, behalven d'Officiers.

Ruïneerd het Gebied van Ceur-Paltz. *Turenne* hier nu in 't Gebied van *Keur-Palts* gekomen, bedorf die geheele Land-streek in den gront, ja soo barbarisch met d'Ingezetenen handelende, dat ook de Boeren malkander vraegden, *of de* TURKEN *wel soo Wreed-daadig plagten huys te houden*; want sijn Soldaaten goten de Wijn over Straat uyt; staken 2. Dorpen, als *Lachen* en den *Haard* in Brand; ruïneerden veel Heeren Huy- *Tot selfs ook de Kerken.* sen; stalden haar Paarden in de Roomsche Kerck; sloegen Stoelen en Banken aan stukken; Ja tot *Mayncam*, een *Spiers* Dorp, deden sy in de Kerk achter den *Authaar* hun Gevoeg; slaande verscheyde Boeren doot. Maar die spaarden hen ook geensins, soo haast sy maar elders eenige van kant konden krijgen, makende nu en dan meenig *Fransman* capoot, gelijk tusschen *Nieustad* en *St. Lamprecht* den *Marquis de Roussillion*, en veel andere meer, waar onder 2. Engelsche Graven, die tot *Nieustad* siek wierden ingebragt. Daar tegen maakten de *Franssen* een Aan- *Franschen Aanslag op Nieuwstad mislukt.* slag op gem: *Nieustad*; doch mislukte. Want hier toe 500. Paarden tot in de Voorstad genadert, om alsoo met List daar binnen te geraken; en de *Baron van Degenveld*, het *Commando* in dese Plaats hebbende, gebood hen, te vertrekken, met dese byvoeging, dat indien sy niet wilde, men aanstonds Vuur daar onder soude geven. Sy echter hardnekkelijk Stant houdende, begonden de Voor-stadt te plunderen: Maar soo haast gemelte *Baron* daar op deed los branden, gingen sy door.

Hier na plunderden sy verscheyde Dorpen, tegens gegeven *Sauve-*

Sauvegarde, handelende met Vrouwen-ſchenden, Maagden-ſchoffieren, Dorpen-plunderen, Huyſe-branden, en anderſins ſoo leelijk, dat het naaulijks kan uytgedrukt werden: Want bedreven ſoodanig Geweld en Overlaſt dat de *Ceurvorſt* ſelfs daar over deſe volgende Klagten aan den Franſchen Ambaſſadeur *Pompone* den 1. *Decemb.* uyt *Frederiksburg* ſchreef:

MYN HEER VAN BOIRLABE.

Noodklagte van Keur-Palts aan Pompone.

IK ben ten hoogſten aan mijn Heer de Pompone verplicht van wegen de Compaſſi, en 't Medelijden, dat hy aan My getoont heeft, en ik bedank hem grotelijks daar voor. Maar dit doet niets ter zaak, daar toe ik heden gelijk ik ſie, geen andere remedie en hulpmiddel heb, als geduldig te zijn. Dat men tot my ſegt, dat alle de Neutraliteyten deſe quaden onderworpen zijn, dit hangt af van de billikheyd der partyen, die oorlogen, en van de Veltoverſten, die over de Heyren gebieden. Ik heb in vier veldtochten in 't Heyr van mijn Heer de Prins van Oranje, Henrik Frederik, mijn Over-Oom, geweeſt, 't welk gemeenlijk uyt dartig duyſent mannen beſtond, en dikwils verplicht was, door Neutrale Landen, en die onder contributie ſtonden, te trekken, als het beſtond dat van de Vyanden te volgen: maar ik heb 'er altijt ſeer goede ordre ſien onderhouden, met overal, daar men ſich by de Boeren legerde, te betalen, met de genen, die de minſte inſolentie en moedwilligheyd bedreven, ſeer ſtrengelijk te ſtraffen, en met het geen, dat men gerooft had, weer over te doen geven: in voegen dat d' Edellieden, de Boeren, de Vrouwen en Kinderen in huys bleven, als men daar door trok. Doch het ſchijnt dat in dit land de Ruine en Verwoeſting van de Palts niet een dependentie en gevolg van de Neutraliteyt is, maar dat zy eerder hier uyt ſpruyt, dat men vergramt is om dat zy Neutraal is gebleven. Het voorbeelt, 't welk zy van het ſtrijdige, en van het tegendeel bybrengt, in de perſoon, en in de Staten, van mijn Heer de Keurvorſt van Keulen, toont dat men eerder achting heeft genomen op het Heyr van mijn Heer de Turenne, ten koſten van een Neutraal Vorſt, hoewel een Vriend van Vrankrijk, te doen ſubſiſteren en beſtaan, dan om een Vorſt, gantſchelijk in de party van deſe Kroon geëngageert, te ſecoureeren, en onderſtant aan hem te doen. Sijne Vyanden hebben hem gedwongen ſich uyt ſijn Lant te vertrekken, en ſijn Hoofdſtat ingenomen, ſonder echter daar erger te leven, dan het Franſche heyr te voren gedaan had. Men heeft niet te twijffelen of zijn Chriſtelijkſte Majeſteyt heeft krachten en wil genoeg om hem te herſtellen: maar 't affront, en de ſchaden, die deſe Keurvorſt, en ſijn Onderdanen hebben geleden, konnen niet door de machtigſte der Koningen ongedaan gemaakt worden; ja ſo weynig als de ongeregeltheden, roveryen, uytplonderingen, moorden, brantſtichtingen, n het ge-

welt van gewyde en ongewijde dingen in 't Hertogdom van den Berg, dat aan de Hertog van Nieuburg toebehoort, vergolden hebben konnen worden door een Abdy, die men aan zijn Zoon heeft gegeven. Indien ik een Theologant, of Predicant waar, ik sou veel over dese saak konnen spreken, 't welk my misschien niet sou baten. Ik send u alleenlijk hier beneffens de Copye van een Proces verbaal van de Prevoost Generaal, als een proefje van de treffelijke werken, die in de Palts sijn gebeurt. Ik bid u dat gy uw klachten aan de Christelijkste Koning doet, namentlijk hier over, dat mijn Heer d'Intendant heeft willen ageren tegen den Baron van Stein Callenfels, tegen het Recht der Volken, gelijk gy gesien hebt uyt het geen, dat verleden Saturdag aan u is vertoont; en met eenen dat gy van Sijne Majesteyt versoekt, dat daar over recht aan my gedaan word, gelijk ook over 't Ongelijk, dat men mijne Staaten en Onderzaten aangedaan heeft, en dat hy eyndelijk een eynde van dese Elenden, daar toe ick geen oorsaak gegeven heb, wil maken.

Turenne tracht Bon t'assisteeren. *Maar te vergeefs.* *Marschalk de Turenne*, na dese gepleegde Insolentien, van het Belegeren der Stad *Bon* verwittigt, trok seer schielijk van daar, langs den *Hondsruk* over de *No* na *Trier*, om te sien of de Belegerden op d'een of d'ander wijs soude konnen assisteeren; maar aanmerkende sijn kleyne Macht, en dat de *Hertog van Lotharingen* met een deel Keyserschc Troupen aan de *Moesel* lag, om sijn Desseynen t'observeeren, trok weder te rug na *Creutsnach*, en in 't Gebied van *Keur-Mentz*, even als of daar den *Rhijn* voor de *Keyserse*n wilde sluyten: hy vroeg onderweeg aan vele Heeren, daar hy by logeerde, hoe sterk de Bezetting in *Berncastel* was; en konde naaulijks gelooven, dat *Bon*, door sijn Hoogheyd de *Prince van Oranje* was belegert, wijl *Raveillion* hem bericht had gegeven, dat deselve daar voorby was getrokken. Maar *Turenne* had geen rechte kundschap van dese geconjungeerde Keyserschc, Spaansche, en Staatsche Machten; waar over naderhand ook seer klaagde. *Neemt den Muysen-Tooren in.* Dus den 8. *November* by *Ments* komende, nam den *Muysen Tooren* in bezetting, daar 30. Man op leggende, logeerde sijn Volk in de bygelegen Dorpen; daar sy 't mede op een plunderen aanstelden, hebbende het Hooft-quartier te *Wilisteyn*. Den 17. quam *Turenne* selfs voor de Poort van *Bingen*; *Ook de Stad Bingen.* waar van de Magistraat verkundschapt, hem aanstonds Gedeputeerden met Wijn te gemoed zond, die hy aannam; echter korts daar aan, die selve Stad Guarnisoen deed in-nemen. *Kort daar na verlaat d'eenen d'ander.* Doch op Protestatien van den *Keurvorst van Ments*, verliet hy niet alleen de Plaats, maar ook de *Muysen Tooren*; waar op toen de Keurvorst Guarnisoen leydde. Hier na zond *Turenne* den *Marquis de*

de Plessi Prassin met 4000. Paarden en 200. Voet-knegten na *Berncastel* op de *Moesel*; maar de vailliante Lt: Coll: *Court* daar binnen leggende; en dese *Marquis* noch daar-en-boven vernemende, dat de *Keyserſen* eenige Verſterking daar in hadden geſonden, dorſt de Plaats niet aan-doen, maar trok weder te rug na *d'Armee* van *Turenne*. In welke Op-tocht d'Overſte *Harrang* de Franſche Troupen overviel, en daar van wel omtrent 800. Man te neder maakte.

Meend *Berncastel* t'emporteren; maar mis:

Na dat nu de voorgem: gedetacheerde Troupen weder onverrichter Sake van *Berncastel* by *Turennens* Leger quamen, ſond hy den 24. *November* de by ſich hebbende *Keulſche* Troupen na het Stedeken *Ober-wesel*, aan den *Rhijn* gelegen, en den *Keurvorſt van Trier* toebehoorende: 't welk ſy in de nacht overvielen, en geheel uytplunderden. De Land-Graaf *Ernſt van Hessen* op ſijn Kaſteel tot *St. Goir*, anderhalf uur van daar, reſidérende, en hier van bericht bekomende, liet aanſtonds van 't ſelve Kaſteel 2. Stukken Kanon losſen; 't welk de Keulſche Troupen hoorende, in meening, dat 'er eenig Secours van *Keur-Trier* quam, retireerden aanſtonds weder naar den *Hondsruk*: van waar *Turenne* na *Sweybruggen*, en de *Saar* trok; ontfangende in 't begin deſer maand *Decemb*: tot *Vaudrevange*, des Konings Ordre, om het Leger in de Winterquartieren te leggen, en ſelfs na PARIS te komen; gelijk hy dede, zendende daar van een party in het *Aards-Bisdom Trier*, een Corps onder den *Marquis de Vaubrun* van 60. Cornetten, beſtaande in 8. Regimenten Paarden, als van den Generaal *Beauvise*, *Jojeuse*, *de Prouville*, *d'Armagnac*, *d'Harcourt*, *de Gringan*, *de Busanvalle*, en *de Peaupré*, nevens 3. Regimenten te voet, als van *Champagne*, *du Plessis*, en *la Ferte*, na de 10. Steden van der *Elsas*; een ander over *Thionville* na *Bourgogne*, om hen by *Duc de Navailles* te vervoegen; en de Keur-Keulſche Troupen na Huys; latende noch eenige aan de *Saar*, na dat ſommige dagen te vooren *Comte de Guiche* was overleden. *Duc de Turenne* quam met de reſt na *Metz*, van waar hy, na aldaar 1100. Sieken gelaten te hebben, over *Nancy* na *Paris* trok.

Overrompeld *Ober-wesel*.

Bekomt des Konings Ordre, het Leger in de Winterquartieren te leggen.

Latende tot *Metz* 1100. Sieken, komt in *Paris*.

Na de verovering der Keur-Keulſche Reſidentie Stad *Bon*, begaf ſich de *Keyserl*: Armee, nevens hare Bond-genoten weder op de Marſch, legerende 2. uren van *Duven*, alwaar ſy, wegens 't verloop van 't Saiſoen, en 't invallen des Winters, acht dagen moeſten ſtil blijven; doch om de meer en meer aannaderende Koude, in 't Veld niets notabels meer konnende werden

Keyſerlijke verdeelen ſich in de Winterquartieren.

onder

ondernomen, wierd het Keyserl: Heyr in de Winter-quartieren verdeeld, als 7. Regimenten Paarden in *Westphalen*, 3. in 't *Hertogdom van Berg*, en de rest in 't *boven-Sticht van Keulen*, d'Infantery wierd in de Steden en Kasteelen van 't gem: *Sticht* geleyt: Ondertusschen wierd dit *Aards-Bisdom* van d'een en d'ander Partyen, om de Contributien seer hard aangeperst.

Bisschop van Straadsburg in bedroefde Staat.

Midler-tijd had men nu in 't *Keuls-land*, met verwondering aan te merken, hoe groote Verandering daar in korten tijd was voorgevallen; soo dat die van de Fransche Factie selfs beleden, de *Schapen* sich in *Leeuwen* veranderden, wijl in die Quartieren 2. *Franssen* voor een geboren *Hollander* gingen loopen. De Heer *Bisschop van Staatsburg*, hebbende voor desen by den Oorlog sich roem-ruchtig verblijd, moest nu droevig zitten schuylen, uyt vreese van geattrappeerd te worden; en in plaats hy voorgenomen, of sich beroemd hadde, binnen 's *Gravenhage* vreugdelijk het *Te Deum Laudamus* te zullen singen, was nu wel gedrongen, deerlijk het *Meserere Meï* op de tanden te klepperen. Hy onthield sich tot *Keyserwaard*, hebbende een Brief na den *Haag*, aan de *Graaf van Waldek* gezonden, waar in hy betuygde, hertelijk den VREDE te wenschen, seggende; dat den Oorlog buytens hem was, met veel meer andere Excusen; hebbende insgelijks ook *Missive* aan sijn *Keyserlijke Majesteyt* en aan noch verscheyde andere Duytsche *Princen* en *Vorsten* geschreven, by dewelk sich seer excuseerde, van den Oorlog tegens het *Rijk* niet aangevoerd te hebben; maar alleenlijk gesocht, de *Hollanders*, als Wederstrevers van de *Roomsche Kerck*, te doen dempen.

Waar tegens men in *Holland* groote Vreugde bespeurt.

Hier tegens bespeurde men, contrary des *Bisschop van Straatsburgs* wensch en voor-geven, soo in 's *Gravenhage* als door geheel *Nederland* een ongemeene Vreugde en Blijdschap over dese Nieuwe Progressen; Soo dat, na sijn *Hoogheyd Prince d'Orange*, aanstonds na de gelukkige Verovering der Keur-keulsche Residentie Stad BONN, voor derselver Poorten, (als considereerende dit een Keyserlijke Stad te zijn, waarom alleen de *Keyserschen* daar binnen liet trekken, en de Possessie daar van nemen:) een Loffelijke Dank-Predicatie, door sijn gewoonlijke *Hoff-prediker D$_o$. de* ROY had laten doen; Haare *Hoog Mogende* den 17. derselver Maand, tegens d'aanstaande 6. *December* een Algemeene Dank-Vast- en Bede-dag lieten uytschrijven, om den Alderhoogste hert-grondelijk te danken, voor dat Hy de Wapenen der *Vereenigde Nederlanden* soo gelukkig en voorspoedig had gelieven te maken, en

En doen hare Hoog: Mog: een Dank-dag over de Verovering van *Bon* uytschrijven.

haar

haar den Zégen te verleenen, onder d'Aanvoering van ſijn Hoog-gemelde *Hoogheyd*, ſoo in de gedachte Verovering der Keurvorſtelijke Stad *Bon*, als meer andere Plaatſen in 't *Keuls-Land*. Door welkers Middel de ſoo langen tijd ſwaar gedrukte *Nederlanden*, haar Verloſſings Verlichting van d'ondraaglijke Vyands Laſt meer en meer begonden te gevoelen; nademaal de Vyand ſich hier door genoodzaakt bevond, alle ſijne hier te Lande veroverde Steden en Plaatſen te moeten quiteeren: gelijk hier na breeder werd aangeweſen.

Sijn Hoogheyd komt uit Keuls-land in den Haag.

Sijn Hoogheyd de Heere *Prince van Oranje* met het Leger uyt *Keuls-land*, de *Maas* gepaſſeert, quam alleen met een Guarde van 7 à 8. perſoonen door *Braband* den 8. *December* 's avonds ten 6. uren binnen 's *Gravenhage*. De *Magiſtraat* deſer Plaats had in de nabuerige Steden wel neerſtig laten op-paſſen, om te vernemen, wanneer ſijn *Hoogheyd* ſoude komen, en den ſelve als dan naar ſijn Verdienſten t'ontfangen; maar die quam hen nu gants onverwacht over; dan ſchoon de Borgery daarom haar Devoir dien avond niet had konnen afleggen, quam des anderen daags onder haar Coll: *Pieterſen*, 13. Vaandels ſterk, op 't Buyten-Hoff, ſeer Heerlijk in de Wapenen, rangeerde ſich in 6. Troupen. Omtrent den Middag begaven ſich de Coll: en Capiteyns by ſijn Hoog-gemelde *Hoogheyd*, wien ſy over ſijn glorieuſe Succeſſen en gelukkige Aankomſt congratuleerden. Waar na ſijn *Hoogheyd* op 't Buyten-hoff quam, aldaar de Borgery beſigtigde, en toen weder op ſijn Vertrek keerde, van waar ſich in 't Vengſter derwaards vertoonende, door alle de Borgery driemaal *Salvo* wierd geſchooten. En wierd noch dien ſelven dach van alle de Collegies begroet; beſoignérende korts daar aan met den *Raad van Staaten*, en verſcheen den 11. dito in hare *Hoog Mogende* Vergadering, gelijk ook den 14. in die van de Heeren *Staaten van Holland*: wanneer ſijn Hoogheyd na gedane Affaires, den 15. dito des morgens vroeg weder na *Aardſchot* verreysde, om daar by 't geconjungeerde Leger te komen. Zijnde, gedurende ſijn *Hoogheyds* Abſentie, en zedert ſich in 't *Keuls-Land* had onthouden, het Beſtier der Oorlogs- en Staats-Saaken, meeſt ſijn Exell: de *Graaf van Waldek* toevertrouwd geweeſt; dewelke dan in conformiteyt van dien, alle de daar toe benoodigde *Conferentien* by-woonde.

Daar hy deftig werd verwellekomt,

En weder na *Aardſchot* vertrekt.

Soo haaſt de *Marquis de Villars*, Franſchen *Ambaſſadeur* te *Madrid*, advertentie van de *Rupture* tuſſchen de 2. KROONEN

kreeg, gaf daar van bericht aan *Monsr. de Almeras*, op dat sich met sijn Esquadre van de Spaansche Havens soude retireeren. Korts daar aan quam ook een Courier van sijn Excll: *de Montery* tot *Madrid*, om de *Koninginne* hier van te notificeeren. Waar op datelijk alle der Fransche Koopliedens Effecten wierden geconfisqueerd: by eenige van de welke men wel 50000. goude Pistoletten vond.

Tot Madrid de Fransche Goederen geconfisqueert.

Onderwijl wierd den *Koning van Spanjen* van alle *Grooten* en uytheemsche Ministers gecongratuleerd, wijl den 6. *November* d'eerste Jaars-dach van sijn Dertiende Jaar in ging. De Stad *Madrid* considereerende, hoe dese nieuw aangevangene Oorlog tegens de machtigste *Kroon Vrankrijk*, niet sonder excessive Onkosten sou konnen voortgezet, en uytgevoerd werden, vereerde aan de *Koningin* een Schat van 700000. Kroonen, tot Ontlasting der swaare Oorlogs-Lasten: En men was daar met alle mogelijke Vlijd besig, om voordere Geldmiddelen tot het selve subject te fourneeren.

Koning van Spanje Jaarig.

Waar tegens de *Koning van Vrankrijk*, den *Marquis de Bellefonds* na *Vlaanderen* zond, om daar te commandeeren in plaats van *Prince de Condé*, die van sijn *Majestert*, vermits sijn Indispositie, verlof kreeg, weder na *Paris* te keeren. Onderwijl begon men groote Ontsteltenisse onder de *Franssen* te bespeuren, ter oorzaake de *Spaansen* tot heel in *Vrankrijk* quamen stroopen, en Contributie eyschen. Een deser Partyen uyt *Camerik* de *Bagagie* van *Duc de Chaunes*, Fransche *Plenipotentiaris* tot *Ceulen* in sijn Vojagie na *Vrankrijk* ontmoetende, spoeljeerde deselve, als een rijken Roof; maar niet soo haast had de Commandant in Camerik vernomen, dat het de Bagagie van *Duc de Chaunes* was, of deed alles restitueeren, en quam met alle civiliteyt by denselve sijn Excuse doen. Van een ander kant wierd *Vrankrijk* ook seer geinvesteert, door de *Spaansen* in 't *Franche Comté*, komende selfs Coll: *Massiette* met 500. Ruyters, en 2 à 300. Dragonders tot dicht onder *Dyon*, daar hy veel Dorpen uytplunderde, en een groote quantiteyt Beestiaal mede nam. Waar tegens de *Koning van Vrankrijk* het Kasteel d'*Orangie* deed belegeren, door het Regiment de Marine, gecommandeert door *Sr. de Gringan*.

Bellefonds in plaats van Condé na Vlaanderen.

Spaansen doen de *Franssen* veel afbreuk.

Kasteel d'*Orangie* belegert.

Ondertusschen beroemden sich de *Franssen* seer, over een Rencontre tusschen eenige van hun Troupen, en de *Spaansen* in *Roussillion*; 't geen sy aldus verhalen: De *Graaf de Bred*, aldaar commanderende, verstaande dat de *Spaansen* by *Lampourdan*, 4000.

Ruyters en Voet-knechten by-een bragten, om op 't Fransche *Territorium* te stroopen, commandeerde den 4. *November*, *Sr. dela Chaux*, met 800. Paarden na *Cerdane*, om sulx te verhinderen; en by aldien 't d'occasie toeliet, d'een of d'ander attacque t'ondernemen. *Comte de Bred* volgde met de rest na *Pertuis*, alvoorens *Sr. de Marais* met 100. Musquettairen affendende, om zekere Passagie in te nemen, waar 20. Spaansche Ruyters by de Burg *de Junquieres* lagen; dewelke, na eene Chargeering uytgestaan, de vlucht namen: waar van *Sr. de Marais* aan *Comte de Bred* bericht deed, en voorts de *Burg* in-nam, daar ged: Graaf hem noch 40. Ruyters te hulp zond. Waar mede in een Pleyn avanceerende, vernam daar veel Spaansche Esquadrons in *Battaille*, gereed om hem te ontfangen. Hier van den *Graaf* bericht gevende, sond die aanstonds *Sr. de Gast*, en een Esquadron van *Roussilion*, onder *Sr. Montfort de Vivier*, derwaards: Als wanneer daar een hévig Gevecht ontstond, waar in de *Spaansen* hen ongemeen dapper hielden, doch eyndelijk gedwongen, sich te retireeren tot aan de Poorten van de Stad *Figuéres*; campérende de *Franssen* te *Loustalnou*. Des Nachts daar aan kregen de *Spaansen* een notabel Seçours, waar mede sy den 6. dito na de *Franssen* avanceerden. Hier op trok *Graaf de Bred* aanstonds op hen aan, gevolgt van den *Baron d'Aussilion*; waar over men een ruwe Schermutsel hadde, tot 'er tijd *Sr. de Marais* met sijn Musquettairen avanceerde, dewelke eens gechargeert hebbende, dwongen den *Spaansen* te wijken tot aan een Engte bezijden een Gragt vol Water, van waar sy des avonds na hun Steden trokken, met verlies van 6. Ruyters, en eenige Officiers, onder welke ook wierd gevonden den *Baron de Linas*, die de Cavallerye commandeerde. *Comte de Bred* begaf sich na *Junquiéres*.

Franssen slaan een Notable Spaansche party.

Nu begon het eerst recht ernst onder de Spaansche en Fransche Partijen, met Stroopen, Rooven, Plunderen, sengen en branden, te worden, en aan alle Plaatsen, waar maar konden, groote Brandschattingen af te perssen. Waar over dan besonderlijk d'Inwoonders van 't Hertogdom *Vlaanderen* en *Braband*, in d'uyterste Nood en hoogste Ruïne geraakten. *Graaf de Namcre*, Gouverneur van *Aath*, door-liep met 4 à 5000. Ruyters het platte Land rondsom *Brussel*, alles onder Contributie brengende, en by foute van dien, de Dorpen plunderende en verbrandende, gelijk ook het Dorp *Assche*. Van d'andere zijde vielen de *Spaansen* in *Vrankrijk*, en zetten wel 200. Dorpen onder Contributie.

Vlaanderen en Braband door de strooperijen der Franssen geruïneerd.

Gelijk de *Spaanſen* in *Vrankrijk* doen, en 't Kaſteel *Waleyn* emporteeren.

In 't begin deſer maand *November* trokken 60. Man onder een Sergeant uyt *Valencyn* na de Rivier *d'Eſcarpe*, waar by 't Kaſteel *Waleyn*, bezet met 15. *Franſſen*, lag; 't geen ſy met een ſonderlinge *Stratagema* overweldigden, en aanſtonds ſoodanig verſterkten, dat men daar niet anders dan langs eene weg konde aankomen. Maar *Prins Condé* ſulx vernemende, en de gewichtigheyd der Plaats in conſideratie trekkende, quam 3. dagen daar na met 4000. Man en eenig Kanon voor 't ſelve Kaſteel; doch met ſchieten niets konnende uytwerken, liet 24. uren lang d'een *Aſſault* over d'ander doen; waar door een groot deel van ſijn Volk wierd vernield, tot eyndelijk de *Spaanſen* door groote vermoeydheyd gedwongen wierden, te capituleeren, trekkende op eerlijke Conditien uyt. Na 't welke *Prins Condé*, onder een geleyde van 4000. Man, gelijk hier voor gemeld, na *Parys* trok, hebbende al-voorens den *Marquis de Bellefonds*, doemaals daar aangekomen, het *Commando* over de *Vlaamſche Conqueſten* opgedragen.

Dat *Condé* met 4000. Man weder verovert.

Keyſerſen bemachtigen het Kaſteel *Rodemacheren*.

Den 7. *November* trokken 80. Voet-knegten uyt *Luxemburg* na het Caſteel van *Rodemacheren*, daar de *Franſſen* zedert het jaar 1667. gedurig Garniſoen op gehouden hadden: dit taſten ſy ſeer vigoureus aan, en kregen dat na een harde Tegenweer, met weynig verlies in.

Noch 15. Voet-knegten uyt het Regiment van *Prins van Bade*, onder den Exercitie-Meeſter, mede uyt *Luxemburg* getrokken, bedreven een ſtoute Daad; want verwittigt, dat de *Marquis de Clemery* op 't Kaſteel van *Cuevre*, omtrent 25. mijlen van die Stad was, reſolveerde, hem daar van daan te halen, niet tegenſtaande hy meer dan 60. Domeſtijken by hem had, en ſy voorby veel Franſche Kaſteelen moeſten paſſeeren, die ſterk Guarniſoen in hadden; echter wiſten ſulx te weeg te brengen, en hem behouden binnen de Stad *Luxemburg* te voeren.

Marquis de Clemery met geweld weg gevoerd.

Tongeren deerlijk mishandeld.

Hier tegens bedreeven de *Franſſen* binnen *Tongeren* een ſeer wreede *Actie*, ja byna ſoo ſchandelijk als tot *Bodegrave* en *Swammerdam* hadden gedaan; 't welk aldus toeging: De Franſche Troupen, die lang in 't *Land van Luyk* geravageerd hadden, keerden door *Tongeren* wederom na *Maſtricht*, met afſcheyd, dat ſy tegens den 20. deſer weder te rug ſouden komen. Ondertuſſchen gingen de Burgermeeſters van *Tongeren* na *Luyk*, om dit aan den Secreten Raad aldaar bekend te maken, met vriendelijk Verſoek, om tegens dien tijd een goet *Secours* te hebben;

't welk

't welk hen tot een getal van 600. Man wierd belooft: waar op de Burgermeesters van *Tongeren* antwoordende, het te weynig was, om soo een gedemanteleerde Stad te beschermen, en dat sy ten minste 1000. Man moesten hebben, wierd hen geconsenteert, die 's anderen daags te zenden. Doch daar quamen niet meer dan 300. onder Coll: *Jamar*. Waar op de *Franssen* uyt *Mastricht*, over de 3000. Man sterk, den 21. deser 's morgens vroeg voor de Poort van *Tongeren* quamen, om in de Stad te komen: Maar die van binnen hen niet willende in-laten, stelden sich in Defentie, en zonden na *Luyk* om meerder Secours.

De *Franssen* daar-en-tegen sochten sich Meester te maken van een Poort; dan wierd door die van binnen seer dapper gedefendeerd, terwijl een party Fransche Ruytery, aan d'ander zijde van de Stad, daar de Muur gedemanteleerd, en alleen met Palissaden bezet was, deselve af kapten, en alsoo in de Stad drongen. Waar door de Luyksche Soldaaten, na dat sich 4. uren lang als Leeuwen hadden geweerd, genoodzaakt wierden, de Vlucht te nemen, en hen met swemmen over de Grachten te salveeren. In dese gelegendheyd betoonde sich de Coll: *Jamar* niet als een Coll: maar als een dapper *Generaal*, in voege door sijn manhaftige Tegenweer, meer als 500. Fransche Soldaaten in de loop bleeven, behalven de Gequetsten, die een groot Getal uyt-maakten, nevens veel Officieren, waar onder, soo men seyde, den Soon van Graaf d'*Estrades* Gouverneur in *Mastricht*. Maar na dat de *Franssen* nu in de Stad waren gekomen, plonderden sy niet alleen der Borgers Huysen, maar ook de Kerk en Kloosters, selfs tot *Ciborien* en *Remonstrantien* inclus, bedrijvende drie dagen lang alle Grouwelijkheden, die men ooyt van verwoede Soldaaten sou konnen verwachten. Waar na sy eyndelijk, daar niets meer te plunderen vindende, de overgeblevene Muuren voorts demoliceerden, de Poorten verbranden, alle Roofs Voorraad, en geplunderde Plunderagie mede na *Mastricht* sleepten.

Waar Coll: *Jamar* sich als een dapper Gen: comporteert.

De *Spaansen* van 't Hertogdom *Gulik* noch Contributie vorderende, zond de *Hertog van Nieuwburg*, den Heer *Winkelhuysen* aan sijn Exell: *de Montery* na *Brussel*, om hier van d'oorzaak te vernemen. Die daar op den hoog-ged: *Graaf* geantwoord soude hebben: *Ik en uw Meester weten de Redenen wel; en laat u dat genoeg zijn.* Ondertusschen quam *Marquis de Bellefonds* met eenige duysent Paarden omtrent *Aalst* stroopen, bedervende rondom

Franssen stroopen in *Braband*:

de Boeren, en ruïneerende de Landen. Te *Ninove* quam een Party in volle Slag-ordre op de Markt, dewelke, na daar aldus eenige uren gestaan te hebben, hen selven in der Burgeren Huysen billetterden; Zendende ook 2 à 300. Paarden na *Aalst*, om te vernemen, of 't daar veylig was. Maar daar omtrent tot aan de gebroken Brug geavanceert, vonden daar eenige Spaansche Soldaaten en Boeren, die aanstonds op de *Franssen* chargeerden; 't geen haar deed retireeren. Dan quamen naderhand weder, wanneer sy de Burgers 400. Brooden, en soo veel bossen Hooy af-dwongen. Van de *Hen*, die van *Brussel* op *Antwerpen* voer, wilden sy 60000. gl: voor Contributie hebben, weshalven die stil lag, tot groote incommoditeyt der Passagiers.

Daar sich de *Spaansen* tegen kanten.

Door *Marquis de Bellefonds*, uyt sijn Vlaamsche Conquesten, eenige 1000. Ruyters na *Charleroy* gezonden, conjungeerde sich met het Corps van *Comte de Schomberg*, om te sien, of by *Duc de Luxemburg* konde komen, die onder *Mastricht*, in sijn Optocht na *Vrankryk*, (gelijk hier na aan 't eynde der *Verlaating van de Nederlandsche Conquesten*, breeder zal gemeld werden) door de *Keyserssen*, *Spaansen* en *Hollandsen* van alle kanten wierd bezet, zijnde in groote perijkel, van *totaliter* met sijn geheele Armeé geslagen en geruïneerd te werden. *Bellefonds* met *Schomberg*, *Duc de Luxemburg* soo vast beklemt siende, dorsten niet waagen tot hem te naaderen, weshalven sy bleven leggen; doch ten laatsten *Graaf de Montal* sulks hasardeerende, geraakte met hulp van de Luyker Boeren gelukkig daar door. 't Welk hen naderhand door de *Spaansen* wel wierd ingepépert. Als nu de geconjungeerde Heyren waren gescheyden, en om 't Zaysoens Verloop in de Winterquartieren getrokken, quam *Schomberg* met dit Corps by *Luxemburg*, trekkende sy doen gesamentlijk na VRANKRYK.

Bellefonds tracht *Luxemburg* t' ontzetten.

Midlerwijl was *Baron d'Isola* te *Luyk* gekomen, om daar aan 't Capittel van de *Cathedralen*, en den Secréten Raad, eenige Propositien uyt den Naam van sijn *Keyserl: Majesteyt* t'haren beiten, te doen. d'Ingesetenen schepten soo groot genoegen in sijn Komst, dat als hy op straat ging, geduurig riepen: *Vive l'Empereur*, als verhopende, dat sijn Negotiatie wel soude gelukken, en sy eens van de Baldadigheyd der moedwillige *Franssen* verlost werden, die hoe langs hoe meer het *Luykerland* swaare Contributien deden opbrengen. Hoog-ged: *Baron* deed den 29. *Decemb:* soo men seyde, dese Propositie aan 't Capittel, seggende: *Myn Heeren, ik koom hier niet alleen, om van u te begeeren, dat gy de*

Baron d'Isola tragt *Luyk* op Keyserl: zijde te brengen;

Protexie

Protexie van den Keyser mijn Meester wild aannemen; gelijk gy Hem door verscheyde Brieven, en ook My hebt versocht; maar ik koom hier ook van sijnen 't wege, om de Middelen uyt te vinden, waar door gy moogt verlost werden van de Fransche Tiranny. Waar op de Cantzelier antwoorde; dat eenige dagen tijd moest hebben, om sich hier over te bedenken: Maar de groote Provoost van een goeden yver gedreeven, stond op, en seyde; *Laten wy 't gaan teykenen, want het is tijd, ons Volk te soulageeren:* 't geen noch veel andere toestemden. Doch de Cantzelier kon hier toe niet verstaan, maar bleef by sijn gegeven Antwoord; 't welk de meesten niet aanstond.

Waar toe veele sich genegen toonen.

Te meer waren de *Luykenaars* misnoegt, over d'aankomst en het lang verblijf van *Duc de Luxemburg* met sijn Leger op hun *Territoir*, en soo dicht onder haar Wallen. De *Franssen* sich schamende te bekennen, dat in hun Optocht waren gestuyt geweest, pretexeerden, daar gebleven te zijn, om de *Neutraliteit* van *Luyk* te beschermen, tegens de voorslagen van de Keyserlijke *Ministers*. Waar van het contrarie blijkt, door dien daar al lang geweest zijn, eer eenige Voorslagen dies aangaande wierden gedaan; want het was den 30. *December* eer *Baron d'Isola*, geaccompagneert van den *Grave Schellard*, sijn Credentialen in den Raad overleverde. En soo haast de *Franssen* maar konden door geraken; zijn na hun eygen Land getrokken, ter tijd als dese Handeling binnen *Luyk* noch op 't kragtigst wierd voortgezet: Want op den 3. *Jan.* 1674. leverde Heer *de Carrieres* Fransche Resident tot *Luyk*, sijn Antwoord aan den Raad over, wegens het Verblijf van des *Konings* Troupen op den *Luyksen* Bodem, zijnde daar nog bygevoegt, d'Excuse, wegens het soo deerlijk mishandelen van *Tongeren*, als geschied zijnde by faute van malkander qualijk verstaan te hebben; protesteerende, dat sijn *Majesteyt* gesind was, haar *Neutraliteyt* volkomentlijk te maintineeren. Hier op wierd aan hem den 5. dito geantwoord, dat sy *Luykenaren* tot noch toe niet als den bloote Naam van *Neutraliteyt* hadden genooten, en ondertusschen als openbare Vyanden waren getracteerd geworden; 't selve vertoonende in vele Instantien met verscheyde repliquen op de Positien van *des Carrieres*. En *Duc de Luxemburg* was den 15. dito reeds tot *Charleroy* gearriveerd. Midlerwijl ging *Baron d'Isola* in sijn *Negotiatie* tot *Luyk* sterk voort, om dese Stad aan de Keyserl: Party te brengen; waar toe veele seer inclineerden, hebbende reeds soo veel

Luykenaren zijn misnoegt, dat het Fransche Leger dus lang op hun *Territoir* blijft.

Dat hares Agent, nevens de Mishandel van *Tongeren* komt excuseren.

Moed-

Moedwil en Extorsien der *Franssen* uytgestaan. Maar wierd van de Fransche Party, door veelvoudige schoone Beloften en harde Dreygementen, soo sterk gecontramineert, dat het Werck is blijven stéken, en de *Luykenaars* gelaten onder de schaduwe van een genaamde *Neutraliteyt*.

Dus liep het Fatale jaar 1673. ten eynde, waar mede ook het Verhaal der daar in gepasseerde Krijgs-Actien en alle Vyandelijke Bedrijven ëyndigde.

Doch, voor-al-eer wy nu tot onse DERDE AFDEELING over gaan, zullen hier tot Besluyt, een aanmerkelijk Voorval van *Portugaal* in voegen.

In Portugal werd een groote Verandering geprophetcert, om Driederley Oorzaken

Wat het *Koninkrijk* PORTUGAL belangt, aldaar wierd in den jare 1672. veel gepronosticeert van een effectivelijke Verandering, die binnen het selve Rijk in den jare 1673. sou komen voor te vallen. Al het welke nochtans, gelijk het met soodanige Prophetien meermalen pleeg te gebeuren, t'eenemaal tot Wind verdween, niet tegenstaande het scheen gegrond te zijn op een seer apparente vermoedende Ontmoeting, waar op sommige Portugeesen gesien, en daar uyt een geheele Omkeering van *Staat* en *Regeering* voorseyt hadden; om dese volgende Driederley Oorzaken:

1. Wegens der *Franssen* en *Engelsen* heevige Sollicitatien, om dese *Kroon* tegen *Spanjen* in Oorlog te verwikkelen.

2. Wegens de Conspiratie van sommige Quaad-gesinden, tegen de Koninklijke PRINS van *Portugal*. En ten

3. Wegens d'Aanbieding der *Jooden*, om tot *Lissabon* hun voorgaande Vryheyd te mogen weder erlangen.

1. Wegens der *Franssen* en *Engelsen* Sollicitatien.

d'Eerste Oorzaak, wegens de *Sollicitatien* der *Franssen* en *Engelsen*, daar van is hier voor op Pag: 85. gemeld.

2. Wegens een Conspiratie tegens den Prins van Portugal.

Wat de *Tweede Oorzaak*, te weten, de *Conspiratie* belangt; het schijnt, dat sommige *Favoriten* van *Koning Alphonsus* weynig liefde tot den regeerenden Prins droegen, maar sijn *Conduite* en Verrichtingen ten allen tijden verdacht hielden, en de voorgaande Regeering van *Alphonsus* ten hoogste beroemden, om den selve aan de Gemoederen der Inwoonderen t'insinueeren, en hem met 'er tijd weder op den THROON te stellen.

Dese *Favoriten* maakten een grooten Aanhang, brachten alle *Frans-gesinden* op haar zijde; en als sy sagen, dat men den regeerende Vorst tot de Fransche *Interessen* niet konde bewegen, om een Oorlog tegen *Spanjen* te declareeren, stelden een *Conspiratie*

tegens

tegens hem in 't werk: maar daar van, door den *Graaf d'Humanas*, Spaanſchen *Ambaſſadeur*, eenig naricht bekomende, deed na d'Eerſte Aanvangers, en na de rechte geſchapenheyd der Sake ſcherp onderſoeken; en bevond, dat voor *Caſcais*, een Portugeeſche *Caravelle* met Brieven na *Tercera* Zeylvaardig lag, dewelke hy deed aanhouden en viſiteeren, waar in men een voornaam *Advocaat*, *Diego de Lemos* genaamt, nevens noch eenige *Conſpiranten* vond, die tot beter uytvoering harer Verradery, de Hand en 't Zegel van den regeerende Vorſt hadden naargebotſt, en valſche Ordres verveerdigt, om die aan den Commandant der Portugeeſche Oorlogs-Schepen, die voor de Kuſten af en aan voeren, t'overleveren, ten eynde hy hen na *Tercera* convoyeeren ſoude, om den *Koning* ALPHONSUS van daar na *Liſſabon* over te voeren, en hem weder t'Inthrooniſeeren. Wanneer nu dit werk begon ruchtbaar te worden, verbergde ſich veele Mede-Verraaders; ſommige andere vlooden haaſtiglijk ter Stad uyt, en voeren over de Rivier; eenige wierden betrapt, en gevankelijk na 't Palleys gevoert, daar ſy hart gepijnigt, en ſeer ſcherp ge-examineert wierden, om van alles de rechte waarheyd t'ervaren. Daar na liet de regeerende Prins alle Straaten met Ruytery bezetten, en aan de voornaamſte Plaatſen, Galgen oprichten, om die gene daar aan te doen hangen, die maar het geringſte Tumult wilden aanvangen: en riep alle Rijks-Standen, door het volgende Placcaat te Hoof:

IK *de* PRINS, *groete U. Na dat op een verwonderlijke Manier, een* CONSPIRATIE *tegens onſe Koninklijke Perſoon, onſe Hoogheyd, als ook tegens de Vryheyd en d'Eere deſes Koninkrijks, is ontdekt geworden, die tot een totale Verwoeſting derſelven ſtrekte; en na dat daar over een ſcherpe Inquiſitie is gehouden geworden, tot Uytvinding der* Conſpiranten, *ſoo heb ik eenige doen gevangen ſetten, gelijk U bekent is; en ik bevlijtig my voorders, ſoo veel my in deſe wigtige Saak mogelijk zy. Doch dewijl ik oordeel, billijk te zijn, dat gene opendlijk voor te ſtellen, 't welk de Zekerheyd mijner Perſoon, en mijner Waardigheyd betreft, in de gemeyne Beſcherming der Eere, en der Vryheyd deſes Koninkrijks; Soo heb ik gereſolveert, de Standen in deſe Stad, tegens den toekomende* 1. December *te beroepen. Waarom ik U. ernſtig bidde, dat na den Ontfang deſes tegenwoordigen Briefs, gy U. gereed maakt, om aldaar te verſchijnen, gelijk gy ſchuldig en verplicht zijt: en by aldien gy eenige rechtmatige Verhinderingen mocht hebben, om niet*

te konnen compareeren, soo zult gy uwe Procuratien overleveren aan iemand anders, die een Stem in den Staat *heeft, om voor u te mogen tracteeren, sonder eenige* Restrictie *over de Materie, die geproponeerd zal werden, en besonderlijk op gewoonlijke Manier, onse lieve Dochter,* d'Infante Donna Isabella, *daar onder te rekenen. Dit zal ook daar toe dienen, dat de gewoonlijke Contributien van den* 1. January, *verder zullen gecontinueert werden, tot Onderhouding der Garnisoenen, by aldien de* Staaten *daar in niet anders voorsien, tot noodige Bescherming des Koningrijks.*

Gedaan tot *Lissabon* den 17. October.

DE PRINS.

De *Franssen*, die meenigmaal Preuven, van hun verkeerde Duydingen en contrarie Uytleggingen gegeven hebben, om te betoonen, hoe arglistelijk sy alle Saaken, door velerley loose strêken weten by der hand te vatten, en deselve tot hun Voordeel t'appliceeren; gaven den *Spanjaarden* de Schuld van dese CONSPIRATIE, seggende, dat by derselver goet *Succes*, een Huwelijk tusschen *Don Jean d'Austria*, en een natuurlijke Dochter van *Don Jean* de Vierde, soude gevolgt zijn, die haar in een Klooster tot *Carnido* ophield. Waar door sy meenden, den *Spanjaarden* verdachtig te maken, en de *Portugésen* tot een nieuwen Oorlog in te wikkelen. En op dat desen Aanslag dies te lichter mocht in 't werk gesteld werden, quam *Monsr. Almeras* met een *Esquadre* Fransche Oorlogschepen voor en op de Rivier van *Lissabon*; doch bracht daar niets meer te wege, dan sijn andere Lands-luyden hadden gedaan, die voor ditmaal, onverrichter Sake moesten vertrekken.

3. Wegens de Presentatie der *Joden*.

De *Derde Oorzaak*, van de Presentatie der Jooden, om te *Lissabon* weder tot hun voorgaande Vryheyd te geraaken, betreffende; zal by dese gelegendheyd niet alleen aangenaam, maar ook seer dienstig zijn, van den Joodschen Handel in *Portugal* een kort Bericht te doen, dies te meer, wijl deselve wonderlijk toegegaan, en van weynige bekent is.

Hoe de *Joden* uyt Portugal zijn verdreven.

Na dat *Koning* EMANUËL de I. (onder wiens Regeering, *Oost-Indiën* door *Vascus Gama* is ondekt geworden) veelvoudige *Deliberatien* had gehouden, om of men de *Jooden*, die door FERDINANDUS, en ELISABETH, uyt *Castilien* waren gebannen, en

en ſich in *Portugal* hadden nedergezet, ook ſoude verdrijven, gelijk ten tijde van *Koning* JOHANNIS wierd beſlooten; of dat men hen Vryheyd van Wooning ſoude vergunnen; Soo reſolveerde hy eyndelijk in 't jaar 1497. op toe-raading van den *Spaanſchen Koning*, alle Jooden uyt ſijn Rijk te verjagen. Waar toe dan zékeren Dach beſtemde, en drie Havenen, yder met haar beſondere Plaatſen deed aanwijſen, om als-dan van daar te konnen afvaren, werwaards ſy begeerden, door de gelegendheyd en Schepen, die de *Koning* daar toe ſou doen bereyd maken. Doch by ſoodanige Straffe, dat al de gene, die ſich na deſen beſtemden Dach noch op den Portugeeſchen Bodem lieten vinden, of *Chriſten* worden, en hun Goederen behouden, of tot *Slaaven* gemaakt, en hun Goederen verlieſen ſouden.

Op d'aannadering van den beſtemden Dach, begaven ſich de *Jooden* met Duyſenden na gemelte Havenen, alwaar hen alle Kinderen, van veertien jaren en daar onder, op Ordre des *Konings* afgenomen, en na onbekende Plaatſen weg-gevoert wierden, om deſelve in 't *Chriſtelijk Geloof* te laten onderwijſen. 't Welk waarlijk een meer *Barbariſche*, dan *Chriſtelijke* Saak was, en die ſonder groot Herts-Leed niet kon uytgevoerd werden, ſoo als men de teedere Suygelingen, uyt haar weenende Moeders armen weg-rukten; hoe men de Soonen, die hun Vaders om de Beenen vielen, weg-trock, en voor eeuwig hun Ouders beroofden; hoe dit hévig Geſchrey, en bitter Gekerm deſer elendige Menſchen, alle plaatſen en hoecken der Straaten vervulden; hoe erbermelijk dit droevig klaagen, en deerlijk kermen na den Hemel opſteeg; hoe ſommige te driftig door ſmertelijke Gevoelijkheyd deſes grouſamen Handels gedreeven, haar eygen Kinderen in Born-putten en Modder-poelen wierpen, en daar liever in 't verborgen lieten verſmooren, dan opentlijk te moeten aanzien, dat die elendiglijk voor haar Oogen, als in eeuwige Slaaverny wierden weg-gevoert; en hoe andere door jammerlijke Deſperatie hen ſelfs vermoordden! Welke afgrijſſelijke Elend men deſe droeflijk Elendigen noch dies te grooter maakte, door hen de Gelegentheyd om weg te varen, te weygeren; en dat men hen, in plaats van drie Havens, maar een eenige tot *Liſſabon* aanwees. Waar door 't deſe deerlijk Verdreevenen aan tijd en gelegentheyd begon t'ontbréken, van ſich na andere Plaatſen te konnen ſalveeren; ſoo dat ſy, door de Verlaating harer Oude *Religie* (naar hunne Bevatting) of hun Eeuwige Zaligheyd moeſten ver-

Dat een ſeer ſchrikkelijke Handeling was;

ſweeren, of wel, hun Vryheyd en Goederen abandonneeren, en al hun Leven lang tot Slaaven verblijven!

Wat ſwaarder en grouſamer Verkieſing kan 'er nooyt gevonden werden, dan deſe, waar in een yders Levens-Deel, ſwaarder en bitterder dan de Dood was? Hoe konnen de *Portugeeſen* ſich deſe ſoo afgrijſſelijke Saak ontſchuldigen, waar over ſy van hun eygen *Biſſchop* tot *Sylvas*, *Hieronimus Oſorius*, opendlijk in ſijn Schriften beſtraft en uytgeſcholden werden.

Waar door ſich veele laten dwingen haar Religie te veranderen.

Soo dat eyndelijk het meeſtendeel deſer Moedelooſe en Wanhoopige Lieden, liever, gelijk eertijds eenige *Jooden* onder den godlooſen KONING *Antiochus Epiphanes* deden, hun Wet-boeken verſcheurden, en haar Moyſaiſche Wetten verbranden, ſich lieten doopen, en een vreemde Gods-dienſt aannamen, die ſy voorheen nooyt gekent, noch geweten hadden; alleen om hun Vryheyd, Kinderen, en Goederen te mogen weder erlangen, dan anderſins hun Leeven in ſoo jammerlijken Elend te moeten eyndigen, of vrymoedig met den Schriftgeleerden *Eleazarus*, onder den *Koning Ptolomæus*, den bitteren Dood te lijden, op dat ſich niet tegens de Wet, met Spijſen verontreynigen, of hun Verbond ontheyligen ſouden!

Deſe *Jooden*, welke haar geheel Leven lang altoos een ſoodanige *Religie* waren toegedaan geweeſt, die direct tegens de Portugeeſche *Religie* ſtrijdig was; en men hen echter wilde dwingen, ſoodanige Dingen te gelooven, die ſy met al haar vermogen verachtte en beſpotte; wiens onbedwongen Wille men betoomen, en derſelver ongebondene Geeſten men bepaalen wilde; Bleeven heymelijk volharden in haar gewoonlijke *Religie*, waar in ſy waren gebooren en opgevoed; doende ondertuſſchen opendlijk een ſchijn-heylige en vals geveynsde Belijdenis van *Roomſche Godts-dienſt*, dewelke hen al te ſaamen in 't jaar 1506. lichtelijk een jammerlijke Dood ſoude veroorzaakt hebben. Want als den 19. *April* desſelven jaars, een groote Meenigte Volks tot *Liſſabon*, in *St. Dominicus Kerk*, in de Wonde van het Beeld eenes gekruyſten *Chriſtus*, een ſchimmerende Glants vermerkten, en ſulks voor een groot Wonder uytriepen, ſeggende, dat ſich de Hemelſche Godheyd in dit geſnéden Beeld veropenbaarde; vond men daar een van deſe geveynsde *Jooden* ſoo onvoorſichtig, dat hy opendlijk loochende, ſulks een Wonderwerk of Mirakel te zijn. En hoewel veel *Portugéſen* ſelfs, aan de waarheyd deſes Mirakels twijffelden, begon echter het gemeene Gepeupel

't Welk hen in een groot Gevaar ſtort.

Waar-door veele het Leven jammerlijk verlieſen.

peupel, als wat lichtſinnig, en door den uyterlijken Schijn der Godts-dienſt verblind, deſen *Joode* voor een Ongeloovige, en voor een Gods-verloochenaar uyt te ſchelden, hem aan te randen, en by den haire na de Markt te ſleepen, om hem daar te mishandelen, te verwurgen, en met Vuur tot Aſſche te verbranden. By deſe gelegendheyd bewoeg een *Dominicaner Monik* het Gepeupel tot noch verderen Oproer; en twee andere *Monikken* veroorzaakten, dat dit ruwe Canailje en 't gemeene Volk noch veel onſinniger wierd, loopende over ſtraat met een Kruys op de Schouder, en roepende over luyd: *Wraak, wraak over die ſnoode Ketters: Roey uyt, dat Godlooſe Geſlacht!*

Waar door een getal van meer dan 500. Menſchen, daar onder eenige Franſche Matrooſen, te ſamen liepen, als of 't grimmige Leeuwen en verſcheurende Tygers waren geweeſt, die deſe elendige Lieden jammerlijk overvielen, meenigte daar van doot-ſloegen, en veele half doot in 't Vuur wierpen, dat ſy daar toe aangeſtoken hadden, ter ſelver plaatſe daar den eerſte was verbrand geworden; waar toe de Slaaven, en het ruwe Rappailje van alle kanten hout toebrachten, op dat 'er doch geen Vuur mocht ontbrêken, om een ſoo Barbariſchen Grouwel te eyndigen. Waar door ſoo gruwelijk huylen en kermen der Vrouwen; ſoo ſuchtend bidden en wêeklagen der Mannen; ſoo bitter treuren en weenen der Onnooſele Kinderen, en ſoo deerlijk lamentéren in 't algemeen ontſtond, dat d'alder grouſaamſte Menſchen, ja de verſteenſte Herten, daar over tot Erberming en Mede-lijden hadden moeten bewogen werden; nochtans konden deſe onmenſchelijke, ofwel, onnatuurlijke Menſchen, daar door geenſins vermurwd noch beweeglijk gemaakt zijn; maar ter contrary voeren in hun wreede Tyrannigheden voort, ſonder eenig onderſcheyd van Geſlacht, Conditie, of Ouderdom; in dier voege, dat te deſer tijd meer dan vijf hondert Jooden ſoo deerlijk vermoord en verbrand wierden.

Den volgenden dag, na dat het Geruchț deſer *Maſſacre* aan alle Plaatſen wierd uytgebreyt, quamen daar op, meer dan Duyſent Bloetdorſtige Mannen van buyten in de Stad te ſamen, welke met de voorgaande Moordenaren, deſe droevige *Tragœdie* weder op nieuw aanvingen; alle Huyſen der *Jooden* met geweld opbraken; de Mannen, Vrouwen, Kinderen en al het overige Geſin ſeer erbermelijk uytrukten; de jonge Kinderen tegens de Mueren ſlingerden en aan de Wanden verpletterden, en dus

afgrijſſelijk alle levende, half ſtervende, en geheel gedoode of vermoorde menſchen geſamentlijk in 't Vuur wierpen. Deſe Tyrannige Grouwel onder d'overige *Jooden* een onverzettelijke Ontſteltenis baarende, maakte hun Herten ſoo verhart, en d'Oogen en Ooren ſoo verſtopt, dat ſy hun over groote Elend niet beweenen, noch hun rampſpoedig Onheyl beklaagen konden; maar ſchenen al levende doot te zijn; gelijk d'Egiptiſche KONING *Phammenitus*, wanneer hy door den Perſiaanſchen KONING *Cambyſes*, van ſijn *Kroon* berooft, en in 't Gevankenis geworpen wierd, en aldaar den Schimp en Spot, die men ſijn eygen Kinderen toevoegde, aanſchouwen moeſt, ſoo kon hy door over groote Droefheyd, niet weenen, ſeggende; dat ſulke droevige Smerten, die men ſoo verdrietelijk aan eygen Perſoon, aan Vrouw en Kinderen moeſt wedervaren, al te groot waren, om door Traanen te konnen verſacht of verlicht werden. Sommige die ſich verborgen hadden, derfden geen geluyt maken, wanneer de Kinderen hun Ouders, of d'Ouders haar Kinderen, en de Vrouwen haar Mannen, of d'een Vriend, d'ander ſach, of hoorde na het Vuur ſlepen, om verbrand te worden, uyt vreeſe van door haar gehuyl en gekerm te zullen verraden of ontdekt, en dan ſelfs even ſoo deerlijk omgebragt te worden. Anderen wierden ſonder eenig Inſicht van Gods-dienſt, midden in de Kercken gedoot en vermoord; ſommige wierden van daar geſleept, en levendig in 't Vuur geworpen, niet tegenſtaande deſe Miſerabelen hun uyterſte Toevlucht tot den *Authaar* namen, aldaar hun Handen en Armen om de *Beelden* en om de *Crucifixen* ſloegen, en om de *Liefde Chriſti*, verſchooning hares Leevens baden. Soo dat den hoop der Vermoorden deſen dach meer dan Duyſent was; 't welk op den derden dach noch meer vermeerdert zijnde, men geſamentlijk een getal van 2000. berekenen konde; die al t'ſamen binnen deſe Drie dagen, met ſulken wreede Grimmigheyd van dit raaſende Volck waren vermoord geworden, dat de *Magiſtraat* noch Macht noch Vermogen hadde, deſe grouſame Tyranny te wederſtaan.

En wel 2000. ellendig omgebracht werden.

Koning EMANUËL ſich wegens de *Peſt* op 't Land gereti-reerd hebbende, wierd door deſe droevige Tijding ſeer verſlagen, en ten hoogſte vertoornt; waarom ſijn Opperſte Gerichts-Dienaar met eenige Soldaaten na de Stad zond, op welkers aankomſt het Woeden van dit raaſende Volk begon te ſtillen, en de Franſche Matroosen ſich in hun Schepen ſalveerden, aan-

Welkers eerſte Aanvoerders ook naar Merite zijn geſtraft.

ſtonds

ſtonds in Zee ſtaken, en na hun Vaderland vlooden. Voornoemde Gerichts-Bedienders, op Ordre des Konings, de Saak geexamineerd hebbende, ſtraften de voornaamſte Aanvoerders met de Doot: Maar de *Monikken*, die het Kruys gedragen, en d'eerſte Oorzaak tot deſe booſe *Maſſacre* gegeven hadden, wierden naar ouder gewoonte met de Doot aldus geſtraft, dat ſy eerſt kaal geſchoren, daar na van hun Bedieningen afgezet, als-doen gewurgt, en eyndelijk verbrant wierden.

Niet tegenſtaande deſe wreede Handel den *Jooden* tot een merkelijke Waarſchouwing had behooren te verſtrekken, om ſich nooyt weder onder de Beſchutting der *Portugéſen* te begeven; ſcheen echter hun Hope, die ſy hadden, van tot *Liſſabon* met grooter gewin dan op eenig ander Plaats, hun Koophandel te konnen voortzetten, hen te bewégen, alle Swaarigheden op een ſijde te ſtellen: Soo dat de *Jooden* uyt de *Levant*, en van andere Plaatſen, eenige Perſoonen op hun Koſte, na't *Portugaalſche Hoff* zonden, om daar te preſenteeren, dat ſy Dertig Oorlogs-Fregatten op hun eygen Laſte ſouden doen bouwen; ten Dienſte der *Portugeeſche Kroon* in Zee laten brengen, en boven dien noch, tot Onderhouding deſer Vloot, twee Miljoenen wilden contribueëren, wanneer men hen maar alleenlijk een zekere Plaats *Villa Gallega*, ontrent *Liſſabon*, achter de Kerk *St. Vincent de Fora*, aan de Waterkant gelegen, wilde inruymen, op dat ſy daar in zékerheyd met vrede mochten woonen.

Omtrent deſelve tijd deden de Nieuwe *Chriſtenen*, die ſich tot *Liſſabon* ophielden, en meeſtendeel bekeerde *Jooden*, geweſene *Turken*, en van andere *Religies* Afgevallene Lieden waren, ook een Preſentatie aan den Regerende VORST *Don Pedro*, beſtaande in Vijf-Hondert-duyſent *Cruzaden*, eens voor all, ten eynde ſy op een zekere bepaalde Plaats omtrent *Liſſabon* mochten woonen, en eeniger maate van de ſcherpe Proceduren der *Inquiſitie* bevrijd zijn, waar onder ſy nu in geduurige Angſt en Vreeze moeſten leeven; nademaal deſelve tegens hen ſoo rigoureus en ſtraf wierd gedreeven, dat het tegens alle Reedelijke Wetten ſtreed. In diervoege *Don Pedro* wel genegen ſcheen, hen aldus te hulp te komen. Maar dusdanig Voornemen tegens den Sin der meeſte Inwoonderen ſtrijdig, ontſtond daar over een groote Alarm, ja ſelfs begonden ſommige den Vorſt te dreygen, dat ſy den *Koning Alphonſus* uyt ſijn Gevankenis van *Tercera* wouden te rug roepen, en den voornaamſte Hof-Bedienders, met de geheele Joodſche Natie, door Vuur en Vlam vernie-

Oproer, ter oorzake van een Preſentatie der *Jooden*.

nie-

nielen. Ondertusschen riepen sommige Anderen omtrent de Kerk *St. Rochi*, luyds keels langs de Straaten:

Viva, el Rey Don Alphonso, y muerono todos los Judeos, y Traydores:

Dat is;

Dat de Koning Don Alphonsus leeve; en de Jooden met alle Verraaders sterven!

Daar-en-booven vondmen aan 't Paleys, en aan sommige Kercken door de Stad scherpe Pasquillen aangeslaagen, die op den Regeerende Vorst seer schimpelijk waren gemaakt. Voorts bespeurde-men allesins soo veel Moedwil en Boosheyd, dat eyndelijk de *Koning* sich genoodzaakt vond, sijn Meening, ten gevalle van 't Gemeen, te moeten veranderen, en het Volk, wegens den Handel der *Inquisitie*, te wille te zijn.

Hier mede sluyten wy het Verhaal der Krijgs-Actien, in den Jare 1673. door geheel EUROPA voorgevallen; en gaan over tot het

DERDE PUNCT.

DERDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Vertoonende, hoe Wonderlijk de *Franssen*, soo door hun eigen quaade Bedrijven, als door de goede in postuur-stelling der *Staatschen*, zijn genoodzaakt geworden, hare in den VEREENIGDE NEDERLANDEN Veroverde Steden en Plaatsen te moeten quiteeren, en hen weder na hun eygen Land te begeeven, om dat te beschermen.

Ederlands Vereenigde STAAT, door drie achter-eenvolgende VICTORIEN in desen Somer Anno 1673. glorieuslijk ter Zee bevochten, eenigsins in haar voorgaande Couragie en al-oude Dapperheyd herstelt; met verscheyde kort daar op volgende uytheemsche ALLIANTIEN merkelijk gesterkt; en door eenige gelukkelijk succedeerende LAND-PROGRESSEN, als de Verovering van *Naarden* en andersins, niet weynig daar in bevestigt; Soo was 't dat de voordere Optocht van sijn *Hoogheyd de Heer Prince van Orange*, na 't *Keur-keuls-Land*, om sich met de *Keysersen* en *Spaansen* te conjungeeren, geen kleyne *Consternatie* onder den *Franssen* baarde. Waarom die dan aanstonds op alle Middelen en Wegen waren bedacht, waar door sy bequaamst, den voordere Voortgang van sijn Hoog-gem: *Hoogheyds* Desseynen, soo veel hen moogelijk was, souden mogen stuyten. Hier toe was Volk van nooden, en dat had *Vrankrijk* nu niet overvloedig, schoon de Lijsten van des Konings Heyr-Legeren, in 't begin der Campagne, wel 150000. weerbare Mannen hadden konnen opgeven, die men dagelijks door nieuwe Werving tot een getal van tweemaal Hondert-Duysent trachtte te vergrooten. In welkers Optocht, men segt, dat dit byna ongelooflijk groot Heyr, voor een Christen Prins, door *Pages*, *Lackeyen*, *Koetsiers*, *Pioniers*, *Jongens*, *Wijven*, *Trossen*, &c. tot een Meenigte van Drie-maal 100. Duysent Zielen was aangegroeyt: Maar men vond die nu,

Consternatie onder den Franssen, over sijn Hoogheyds Optocht.

Groote Macht der *Franssen* neemt seer af,

soo door het sneuvelen, wegloopen, als andersins, soodanig versmolten, dat de *Franssen* niet suffiçant waren, een machtig Leger te Velde te brengen, sonder groote ontblooting harer Guarnisoenen; 't welk niet goet ge-öordeelt, wierd raadsamer geächt, een Party van de Nederlandsche *Conquesten* te verlaaten, en 't Volk daar uyt te lichten, om dus een bequaam Leger te formeeren; liever, dan dese machtige geconjungeerde Heyren, van Keysersche, Spaansche, en Staatsche Troupen, sonder tegenstand, Meester van den *Rhijn*, *Maas*, en *Moesel* te laten werden. Waar door dan de *Franssen* in de *Nederlandsche Conquesten*, by aldien dese Saak soo wierd uytgevoerd, in sich selfs hadden moeten versmelten, sonder eenige Hulp van *Vrankrijk* te konnen genieten, of aan *Vrankrijk* te konnen toevoegen. Hier toe wierd dan Ordre van 't *Fransche Hoff*, aan *Duc de Luxemburg* gezonden, dat sich van d'onnoodigste Plaatsen soude ontslaan, en 't Volk daar uyt lichten. Welke Ordre *Duc de Luxemburg* aanstonds strikt naarvolgde, doch met swaare Oplegging en wreede Afpersing van Brand-schattingen, in de verlatene Plaatsen, over de bedorvene en geruïneerde Inwoonders; gelijk wy hier vervolgens zullen verhalen.

Waarom sy vele harer *Conquesten* moeten quitéren.

Maar sulx niet sonder oplegging van wreede Brand-schattingen effectueeren.

In de *Provincie* van HOLLAND hadden de *Franssen* in 't voorlede jaar 1672. twee gefortificeerde Steden in-genomen, te weten, *Naarden* en *Woerden*; doch de eerste wierd in 't jaar 1673. in de maand *September* (gelijk hier voor omstandig gemeld) door het Geweld der Staatsche Wapenen, onder 't Hoog-wijs Beleyd en Aanvoering van sijn Hooght: de Heer *Prince van Orange*, weder onder den *Vereenigde Staat* gebragt. De Tweede Stad belangende; wierd van de *Franssen* selfs verlaaten; en dat op volgende wijse:

Als; WOERDEN.

WOERDEN, een fraay en wel-bewoond Stedeken, versterkt met een Oud Kasteel, onder de *Provincie* van *Holland* sorteerende, en in 't Ooster-deel van desselfs Graafschap, en des Landschaps *Rhijnland*, niet verre van 't *Sticht*, en omtrent drie uren ten Westen de Stad *Uytrecht*, aan den *Ouden Rhijn* gelegen; nevens *Montfoort* en *Oudewater*, de Laatste Plaats zijnde, die de *Franssen* van 't *Vereenigd Nederland*, in den Jare 1672. binnen de Maand *Juny* veroverden, was nu ook in 't volgende Jaar 1673. de Eerste, die sy quiteerden: Waarom wy die ook tot een Aanvang onser *Fransche Verlaatings* Beschrijving nemen. Want,

MONTFOORT en OUDEWATER,

MONTFOORT en OUDEWATER des anderen-daags na

Woer-

Woerden, mede van de *Franssen* in bezitting genomen, wierden al kort daar na van hen weder verlaaten, ter tijd als de Engelsche Ambassadeurs de Hertog van *Bukingam* en de Graaf van *Arlington*, uyt den Naam hares *Konings*, by den *Koning van Vrankrijk* in sijn Leger tot *Zeyst*, sich quamen beklagen, over de al te groote Progresseering, die sijn *Majesteyt* op de *Vereenigde Provincien* maakte, als zijnde in het Tractaat, tusschen *Vrankrijk* en *Engeland*, tegens desen *Staat* gesloten, wel expresselijk geconditioneert; Dat de *Franssen*, de Provincie van *Holland*, die sy by hun onderlinge gemaakte *Repartitie* voor Hen hadden bedongen, niet eerder souden mogen incorporeeren, voor en al eer de Provincie van *Zeeland* soude zijn gestelt in handen en macht van *Engeland*, ten eynde deselve *Natie* daar door mochte verzeekert werden tegens de *Franssen*, die sy nooyt voor-heen veel toevertrouwd, maar derselver Conduite altoos gesuspecteert hadden. Derhalven wierden de *Franssen* genootzaakt, (soo door de Misnoeging van d'*Engelsche Kroon*, en derselver Dreyging, om in contrarie val, geheel andere Mesures te zullen moeten nemen; als mede door 't *Avancement* van *Sijn Hoogheyd*, die op den 9. *Juny* binnen 's *Gravenhage* den Eed wegens sijn *Stadhouderschap* over HOLLAND hadde afgeleyt,) des anderen daags met hun geheele Heyr-leger van de Hollandsche Frontieren op te breeken, en de drie voornoemde Steden, *Woerden*, *Montfoort*, en *Oudewater* te quiteeren, om elders verdere Progressen te doen. Dan,

Ter oorzake dat d'*Engelsen* over de al te groote Progressen der Franssen doleerden en protesteerden.

De Stad *Woerden* wierd weynig tijd daar na, als *Sijn Hoogheyd de Heer Prince van Orange* daar in meende Post te vatten, door *Duc de Luxemburg* weder in possessie genomen: door Sijn Hooggem: *Hoogheyd* op den 11. *October* in 't selve jaar 1672. weder belegert; maar twee dagen daar na door de *Franssen* uyt *Utrecht* ontzet zijnde, wierd van hen gefortificeert, en omtrent een Jaar lang in Bezit gehouden. Gedurende het welke sy derselver Inwoonderen niet weynig geplaagt en getirannizeert hebben, soo door swaare Inquartiering, het geduurig heen en weer, uyt en intrekken van Troupen en Party-loopers, het neder-werpen van Gebouwen, en 't afbranden harer Huysen soo binnen als buyten de Stad, als mede door ondraaglijke Taxatien, Contributien, en Brantschattingen af te persen. In 't laatst van Anno 1672. quamen soo groote meenigte Soldaaten daar binnen, dat yder Huys, tot omtrent Seven-hondert in getal, met 10, 12, en 15, à 20. Soldaaten wierd belast, behalven noch dat sommige

Hoe hart de *Franssen* met d'Inwoonders van *Woerden* omsprngen.

der voornaamſte Huyſen, vier Capiteyns of Luytenanten, met hun Knechts en verderen Treyn in hadden: Ja ſommige Woningen waren onder en boven ſoo vol gepropt, dat d'Inwoonders ſelfs geen plaats daar in vonden. Ter contrary joeg men hen ſomtijds naakt en bloot ter Deuren uyt, na dat noch blond en blaauw geſlagen, en van meeſt al het harige berooft waren. De Siecken en Qualijk-geſtelden trok men de Bedden van onder het Lijf weg; en ſoo liet men d'een van Koude en Ongemak vergaan, en d'ander van Honger en Dorſt verſmachten; welkers Stank en Vuyligheyd dan wederom de Lucht ſoo gevaarlijk infecteerde, dat daar door, met byvoeging van 't naar gedrang der byna ontallijke meenigten Menſchen, in ſoo een kleyn Begrijp, de Geſonden ook tot Quyning en Siekten vervielen, en hier en daar als 't Vee weg ſtierven, ſoo dat d'een Burger d'ander, by gebrek van noodige Hulp-middelen en genoegſame Menſchen-hulp, in witte Kiſten bloot op hun Schouderen, ſonder eenig Gevolg, na 't Graf droegen. Al deſen Elend wierd dagelijks noch vermeerdert, door het gedurig veranderen van Quartieren; want meeſt alle drie à 4. dagen wierden de Soldaaten van 't een Huys in 't ander over en weer geplaatſt en herplaatſt, ondertuſſchen ſy t'elkemaal op hun uyt-tocht meeſt alles, wat Nagel-los was, weg namen; en de nieuw-Inkomende veelmalen noch veel erger dan de Weg-getrokkene huysden; doende yder Militair wat hy begeerde, ſonder over eenige Overtréding of Misdaad geſtraft te worden. Het ſcheen als of de *Franſſen* deſe Stad tot hun Roof-neſt maakten; want brachten daar gedurig ſoo wel by nacht als by dach van alle d'omleggende Dorpen, Vlekken, en Landen, al hun geroofde en geplunderde Goederen binnen, in diervoegen men daar veeltijds een geheele Koe voor dertig Stuyvers of een weynig min of meerder kocht, ook veelerley Eet-waren naar advenand; ondertuſſchen deſe Roovers noch niet konden nalaaten, hun eygen Neſt te berooven.

Soodanig en op diergelijke wijſe was 't, dat de *Franſſen* binnen *Woerden* huysden, tot 'er tijd hun Beſcherm-Heer tot *Uytrecht*, *Duc de Luxemburg*, aan den Franſche Gouverneur van *Woerden* den 2. *November* Ordre zond, om, in plaats van de Wallen en andere Veſtings Werken voorder te verſterken, hy deſelve ſoude ſlechten, en al het gene wat iets van merite was, na *Uytrecht* doen voeren. 't Geen by hem ſeer ſpoedig wierd naar-

naargekomen; want het Geschut, Ammunitie, en alles wat hen aanstond, wierd in Schepen geladen, en na boven gevoerd. Waar na hy den 3. dito de Heeren op 't Kasteel ontbood, en deselve vertoonde: *Dat sijn Last strekte, om* 20000. *gl: voor Brandschatting te eysschen; en by aldien sy 't selve weygerden, hy Bevel van den* KONING, en *van* Duc de Luxemburg *had, de Stad te doen verbranden, en 't Kasteel en Poorten te laten springen.* De Heeren en Borgers hier over hun Onmacht toonende, nevens bewijs, wat al Violentien, Schaden en Beroovingen sy van de *Franssen* hadden moeten uytstaan; waar door 't hen onmogelijk was, dese Somme op te brengen; konden echter geen Barmhertigheyd verwerven, maar kregen van den *Commandant* tot antwoord: *Dat hy by faute van dien, de Stad soude moeten in Brant stéken.* Verklaarende vorders; *Alles aangewend te hebben, tot vermindering deser Somme; maar dat niets had konnen obtineeren, en sy selfs* (indien begeerden) *na Luxemburg konden reysen, om te sien wat Afslag sy souden konnen bekomen.* Daar byvoegende; *Dat voor hem selfs, van haar niets begeerde.* En deselve een swaare Brantschatting afperssen,

Hier op gingen eenige Heeren na *Uytrecht*, om dit aan *Luxemburg* te vertoonen; en bragten 't by hem soo verre, dat sy op 15000. Guldens accordeerden, nevens noch 1000. gl: voor de Pallissaden, mits de Poorten, de Wallen en 't Kasteel in stand souden blijven: waar mede sy den 5. dito weder binnen *Woerden* quamen. Onderwijl hadden de *Franssen* alles in Schuyten gesleept wat sy konden, en een Bolwerk, het Kasteel, en de Poorten ondermijnd, om die na hun Vertrek te laten springen. Doch soo haast van dit Verlaaten in den *Haag* aan de Regeering bericht quam, en dat de *Franssen* van meening waren, de Stad te verbranden, wierden terstond depesches aan de Heeren Burgermeesters van *Leyden* en *Oudewater* afgevaardigt, met versoek, sylieden op 't spoedigste soo veel Brand-gereedschap als missen konden, op d'Uyterste Posten aan die Stad wilden zenden, om by des Staats Troupen, die derwaards advanceerden, tot Blussing van den Brand te konnen gebruykt werden; gelijk dan by voornoemde Steden ook wierd ge-effectueerd. Ondertusschen trokken de *Franssen* den 7. deses 's morgens ten 11. uren met een groot geraas uyt de stad; de Magistraat en Predicanten aan 't Kasteel en de Poort, van den *Commandant* Afscheyd nemende, nam deselve 12. Burgers tot *Ostagiers*, voor de rest van de Brand-schatting méde, zijnde een Pay van 9000. gul: contant betaalt; Waar over sy op 15000. gl: accordéren, En 12. Ostagiers moeten laten volgen.

 en.

en quamen noch dien dag tot *Vytrecht.* De Heer *Fariaux*, die met 2. Regimenten, op 't gerucht van dit Verlaaten, door *Graaf van Waldek*, derwaards was gecommandeert, quam den 5. deses daar omtrent, waar hy met partye *Franssen*, voor den Uyt-tocht, eenige kleyne schermutsels hadde, en sommige daar van ter neder maakte. Maar soo haast nu was bericht, dat sy alle waren uytgetrokken, sond hy Cap: *Rijswijk* met 3. Comp: daar in, en volgde met de rest, als wanneer door eenige deserteerende *Franssen* en *Switsers* vernam, dat het Kasteel en een Bolwerk was ondermijnd; daar op eenige derwaards gingen, en de Lonten met het Boskruyt uyt de Mijnen haalden, zijnde de Lond onder 't Kasteel reeds tot op drie vingers-breet aan 't Kruyt verbrant. Naderhand wierd 'er Geschut en alle Noodwendigheyd in gebracht, en eenige Heeren gedeputeerd, om nevens den *Ingenieur Paan*, de Fortificatien te besigtigen, en alles weder op te maken. De *Franssen* hadden met de Stad *Woerden* ook te gelijk het *Huys te Harmelen* gequiteert; 't Welk met eenen door Staats Guarnisoen wierd bezet.

Staaten Volk in komende, vinden het Kasteel en Bolwerk ondermijnd.

VYANEN.

De Stad VYANEN, met een oud Slot voorsien, gelegen in 't Zuyd-Ooster-deel van 't Graafschap *Holland*, aan de Rivier de *Leck*, omtrent 2. uren ten Zuyden de Stad *Vytrecht*; by accordeering van de *Franssen* en *Staatsen*, tot een *Neutrale Plaats* gehouden, wierd nu, tot vergelding van hare *Neutraliteyt*, op 9. à tien-duysent Guldens van de *Franssen* gebrantschat; en na d'opbrenging deses, van hare verdere uyt- en in-tocht bevrijd.

HARDERWYK.

HARDERWYK, door de *Bisschopsen* geheel uyt gebrandschat, wierd mede t'eenemaal geslecht, en boven dien den Burgers noch 12000. Guldens Brandschatting afge-eyscht; maar konden niets obtineeren, vermits de voornaamste Inwoonders vertrokken, en de Stad seer verarmt was. Want na de *Franssen* hun Bezetting daar uyt gelicht, en binnen *Vytrecht* geplaatst hadden, quamen aanstonds 2. Regimenten Bisschoppelijke Ruyters daar binnen, eyschende een groot deel Haver en Hooy van de Magistraat; 't welk hen door de Borgers, soo veel die konden opbrengen, wierd gegeven: waar na sy weder Stroo voor hun Paarden begeerden; dat men hen ook gaf, soo veel men krijgen kon; Doch niet langer dan een vierendeel-uurs daar mede weg geweest, quamen wederom, en staken verscheyde Huysen in Brant; waar door een getal van over de twintig in d'Assche geraakten. Nader-

derhand quamen somtijds weder andere stroopende Partyen, die dan weder weg namen het weynige, dat de voorige hadden nagelaten. Dus eyndelijk de Weyde hier heel kaal, verlieten de Vyanden dese Plaats op den 4. *November.* Waar na de Borgers eenige Persoonen by Provisie als Regenten stelden, om ondertusschen de Stads Bedieningen waar te nemen, vermits al de oude Regeerders sich meest uyt de Stad geretireerd hadden.

Dese Stad *Harderwijk*, in 't Noorder-deel ten Westen van *Gelderland* op de *Veluwe* aan de *Zuyder-Zee* 2. Mijlen van *Elburg* gelegen, is soo lang in wesen geweest, dat men derselver Beginselen niet navorssen kan. Desselfs beschrijving,

De *Jesuït Strada* getuygt, dat in voorgaande Eeuwen, de geheele Wereld admireerde, den haastigen Opkomst deser machtige Republijk, alleen uyt weynige Visschers-Hutten ontsprooten. Doch gelijk de Voorspoedigste in hun Cours meenigmaal door ongelukkige Tegenspoed, het haastigste werden gestuyt, soo wierd dese Stad op den laatsten July 1503. binnen 3. uren tijds door een seer hévigen Brand, op 6. Huysen na, t'eenemaal onder sijn eygen Asch en Puyn begraven. Maar gelijk gemeenlijk d'afgebrande Stéden uyt haar gebrande Asch weder heerlijker verrijsen, dan ooyt voorheen waren, soo quam *Harderwijk* even als *Romen*, dat om dese oorzaak door den wreeden NERO wreedelijk wierd verbrand, weder splendider dan ooyt van te vooren het Hooft verheffen. Dese Stad leyt soo na aan de Zuyder-Zee, dat haar Muren by ordinary Vloet daar van werden bespoelt. Aan de Land-zijde, die hoog en droog is, leyt de Stad om-heen besloten met een oude hooge Muur, een swaare aarde Wal, met 5. Bolwerken, 3. Poorten en 2. Blokhuysen onder malkander boven aan de Water-kant; door welke Werken de Stad voortijds soo defensijf was, dat desselfs Inwoonders daar op secuur en stoudmoedig plagten te zijn, en hun Vyanden sonder schroom dorsten afwachten: gelijk in 't jaar 1629. bleek, wanneer *Graaf Hendrik van den Berg* dese Stad met sijn geheel Leger niet dersde aantasten, als hy het genereus Antwoord der wel-geresolveerde Burgery, door een Brief op sijne Op-eysching, vernam, te weten, dat sy gesworen hadden, Eer en Eed tot den laatsten Druppel hares Bloeds te willen betragten, ter Defensie van hare Stad, die hen toevertrouwd was. Heeft eertijds een geheel Leger afgekeerd.

Indien men nu in desen laatsten Oorlog sich ook soo trouwhertig, voor sijn eygen, en des algemeene Vaderlands Welvaren,

alle

allesins yder naar sijn vermogen, had gecomporteerd, al was 't maar in een oprechte absolute Resolutie geweest, buyten alle twijffel, dat de Vyand soo groote Progressen, tot onser aller Schand en Schade niet sou gedaan hebben. Gelijknu daar door dese soo heerlijke Vesting van haar overwinnende Vyand, tot een open Vleck wierd geslecht.

CREVECEUR. De *Schans* CREVECEUR, in 't Zuyd-oosterlijkste Deel van *Holland* aan de Land-scheyding van *Braband* en de Mayery van 's *Hertogenbosch*, daar 't Riviertje *Diese* in de *Maas* loopt, tegen-overde *Bommelerwaard* gelegen; Waar van de *Franssen* geen Brand-schatting konden eyschen, verbranden, ruïneerden, en slechteden sy geheel; maar presenteerden de Kerk en 't Commandeurs Huys te laten staan, by aldien die van den *Bosch* 3000. Pistolen voor Brandschatting willen geven: Maar in plaats van dien, had de Gouverneur, *Kirkpatrik* een Party Volks uyt dat Guarnisoen na *Empel* gecommandeert, om 't Kerkhof daar sterk te maken, en de *Franssen* den Uyt-tocht te beletten, onderwijl d'Uytleggers mede derwaards aan-naderden; maar een van deselve, daar Cap: *Haren* op commandeerde, geraakten op 't droog; waarom de *Franssen* die kregen, en den Dijk doorsnéden, waarmede sy veylig na de *Graaf* konden komen: soo dat dit gecommandeerd Volk weder onverrichter sake van *Empel* vertrok, en de *Franssen* ongehindert na de *Graaf* togen, stékende in haar door-trekken, de Kerk van dat Dorp in Brant. Dese voornoemde *Schans Creveceur*, na dat in 't jaar 1600. door *Prins Maurits H. L. M.* van de *Spaansen* was verovert, is vergroot en omtrokken met 7. Bolwerken, en een Breede Gragt, daar de Rivier de *Diese* aan weder-zijden om-heen loopt tot in de *Maas*, soo dat geheel een Eyland, en een *Hert-seer* of *Creveceur* geworden is voor de Stad 's *Hertogenbosch*, als die nog Spaans was, als zijnde haar Garnisoen hier door den weg afgesnéden, om verdere invasien en strooperijen in 't *Staaten* Gebied te doen. Doch dese heerlijke Fortresse door de *Franssen* voor 't meerendeel geruïneert, echter niet soodanig of men was noch beducht, dat de Vyand wel wederom d'een of d'ander tijd sich daar op mocht Posteeren, soo is by hare Hoog Mog: den 8. *December* geresolveert, deselve geheel te demoiljéren.

welkers Bezetting, die van den Bosch trachten te capotéren.

BOMMEL. BOMMEL, is een sterke Fortresse, ten Westen des Hertogdoms *Gelderland*, aan de Rivier de *Waal*, gelegen op een Eyland, naar dese Stad de *Bommeler-waard* genaamt, waar om-heen de *Maas* en *Waal* in malkander vloeyen. Aan deses Stads-Fortificatie heeft

de

de *Koning van Vrankrijk*, zedert deſelve in ſijn Macht gehad, wel 60000. gl: aan de Fortificatie te koſten gehangen, en kreeg nu het Geluk, dat mede wierd verlaaten, makende de *Franſſen* in 't begin deſer Maand alle preparatien, ſoo met vervoeren van Geſchut, Ammunitie, het ſlechten der Wallen, en het doen ſpringen van drie Poorten, als anderſins; zijnde wel 14. dagen beſig om deſe Plaats te ſlechten, en al desſelfs Fortificatien te ruïneeren; waar toe ſy noch ſelfs de Borgers dwongen, te moeten helpen. Al het yſer Geſchut, uytgenomen twee Stukken aan de *Redout*, lieten ſy ſpringen; maar de metale Stukken, 11. in getal, deden ſy ſcheep; doch een Schip, waar in het voornaamſte Geſchut en Ammunitie was, wierd door den Schipper, die ſy, om het ſelve weg te voeren, gepreſt hadden, in de grond geboort, ſalveerende ſich ſelven met de vlugt. Een ander met Meel en Proviand geladen, zijnde nevens andere gedwongen na *St. Andries* te varen, ſneed ſijn touwen af, en komt weder langs de Stroom af voorby *Bommel*; daar hy door de *Franſſen* wel met veel Musquet- en Kanon-ſcheuten na-gezet, doch niet geraakt wierd; maar ter contrary in 't loſſen van 't Kanon, een Stuk vervuylt zijnde, ſprong ſoodanig de Franſche Schieters ſelfs om d'Ooren, dat 'er vier het na-vertellen vergaten.

De Fortificatien ſeer geruïneerd, en alle Ammunitie en Proviand weg-gevoert, waar van een Schip in de gront geboort, en een ander eſchappeerd.

Wanneer nu de *Franſſen* uyt *Bommel* ſouden vertrekken, was daar toe een Kanon-ſchoot, haar Zeyn, welkers geluyd den Borgeren ſoo aangenaam in d'Ooren klonk, dat ſy daar door, als verrukt van Vreugde, en noch te meer door het ſpoedig daar op volgende Effect, wierden verblijd; want de *Franſſen* aanſtonds met een vliegende furie vertrokken, en als vliedende, ſich over de Beer, by het Bolwerk *Orangien*, door een Breſſe begaven, die ſy voorheen daar toe gemaakt hadden, om terſtont achter het Contreſcarp te weſen, en dus voor het geduurig ſchieten van de daar omtrent leggende Jachten en Uytleggers bevrijdt te zijn. Want,

De Franſſen trekken al vliedende uyt.

De Heer *Grave van* HOORN, op het bericht van dit Verlaaten, met eenig Volk in de *Bommelerwaard* tot *Zuylichem* gekomen, verwachte daar noch eenig Secours, om de *Franſſen* in deſe Stad aan te taſten, en hen *per Force* te doen deſlogeeren; waar toe de 3. Regimenten van *Palm*, *Weede*, en *Zobel* beneden *Gorcum* lagen, maar konden door contrary Wind niet voortkomen, weshalven die door 100. Groenlandſche Chaloupen derwaards wierden gebracht; maar toen hadden de *Franſſen* den 14.

En 't Staaten Volk trekt soo kort daar op in,

deser de Stad al gequiteerd, trekkende de *Graaf van Hoorn* den selven achtermiddag met eenig Volk daar binnen; die met seer groote Vreugde van de Burgers hertelijk verwellekomt zijnde, wierden doen alle de Fortificatien, met hulp van de Burgers weder opgemaakt, komende korts daar aan eenige Heeren Gecommitteerden met Ingenieurs derwaards, om deselve in haar volkomen perfectie te brengen.

Dat de Fransche Gouverneur en Majoor noch binnen waren.

In 't in-trekken waren de *Nederlanders*, den *Franssen* soo kort op de hielen gevolgt, dat hun Gouverneur noch in de Stad was, ter tijd als Capiteyn *Rademaker* met noch eenige *Staatschen* bereyds tot aan 't Bolwerk by den Beer advanceerden; en de Fransche *Majoor* Heer *Villers* stond om sijn Affscheyd van zeker *Mevrouwe* te nemen, ondertusschen hy van een Kind hoorde seggen, dat *Graaf van Hoorn* al binnen was; waar op aanstonds sijn Paard de sporen gevende, als een blixem weg vloog. Doch voor-al-eer sy hun Vertrek ondernamen, hadden d'Inwoonders soodanig met allerley Dreygementen van Brand-vernieling en uyterste Ruïne, geperst en gedwongen, dat deselve eyndelijk na veel stribbeling op 36000. gl: tot afkooping van haar Onheyl, met den Gouverneur waren veraccordeert; waar van de *Franssen* de helft contant ontfangende, voor de Rest, 12. der voornaamste Burgeren tot *Ostagiers* mede namen, dewelke aanstonds na 't Verdrag, gewapender hand op het Stadhuys, in een Kamer geslooten, en in den beginne, langen tijd sonder eten, met een sterke Wacht bewaakt wierden, zijnde niemand gepermitteerd, hen te mogen spreken, even als of groote Misdaaden begaan, en veelvoudig de Dood verdient hadden. Naderhand wierd hen, op Borgtocht van d'Heer *Loubonie*, gepermitteert, eenig refreschement in haar huysen te halen, mits binnen een uur ter bestemder plaatse weder present te zijn; daar sy den volgende Nacht nog sterker bewaakt, naderhand tusschen gewapende Soldaaten, na des Commissaris Huys gevoerd wierden, en dit met soo strikt Geweld, dat sy niet vermogten eenig mensch op straat toe te spreken. Dus deerlijk omtrent drie dagen met seer weynig, of byna sonder Spijs-genieting geweest, wierden soo laf en moedeloos weg gedreven, drie der voornaamste Heeren op een Wagen, maar de rest te voet voort moetende; wanneer men dese Deerlijke met sulke onmenschelijke wreed-daadigheden plaagde, dat de gene die maar de minste schrede uyt hun pas traden, al was 't maar om hun Gevoeg uyt dringende nood te doen, aanstonds te door-

Accorderen op 36000. gl: Brandschatting,

En d'Ostagiers werden seer euvel getracteerd.

schie-

ſchieten wierden gedreygd. Alſoo met veel kommer en vermoeydheyd, door *St. Andries*, tot *Thiel* gekomen, wierden daar door zeker voornaam Heer gewaarſchoud, dat hen van goede Borgtocht voor het Randſoen moeſten verſien, of anders hun Toeſtand ſeer ſlecht ſou uytvallen.

Eyndelijk na alle moeijelijke beſwaarniſſen zijn de Borger-Oſtagiers, door een byſondere loosheyd, met de vlucht ge-eſchappeert; 't welk d'overgeblevene Heeren *Gyſelaars* ook ſuur genoeg moeſten boeten, en niet eer dan in 't volgende jaar in de Maand *April* wierden gerandſoeneerd.

De *Franſſen*, voor al eer uyt *Bommel* trokken, met al hun booſen Handel nog niet vernoegt, hadden ook verſcheyde Mijnen, in en om de Stad gemaakt, om na hun vertrek te laaten opſpringen; doch ten allen geluk waren de drie voornaamſte niet aan gegaan, hoewel nog in een van dien, het brandende Lond wierd gevonden: 't geen nog de voordere Verwoeſting der Stad verhoede.

De Stad UYTRECHT, met desſelfs om-heen leggende *Sticht* een der *Seven Vereenigde Provintien*, tuſſchen *Holland*, de *Suyder-Zee* en *Gelderland*, aan den *Ouden Rhijn* gelegen; daar d'Inwoonders buyten gemeen waren geplaagt geworden, met ſwaare Schattingen op te brengen, onlijdelijke Taxatien uyt te ſtaan, en meenigte van Soldaaten t'onderhouden, die ſy gemeenlijk Koſt, Drank, en Geld onder de Tafelborden moeſten geven; was een Plaats, daar de *Franſſen* gedurig een Bezetting van ten minſten 6 à 7000. Man moeſten houden, en dieshalven voor haar ſeer ondienſtig; waarom ſy dan alle Preparatien aanſtelden, om deſe Stad mede te verlaaten; doende daar toe in 't begin deſer Maand alle Bagagie van de Opper-Officieren en voornaamſte Heeren pakken en ſakken, om na *Vrankrijk* te voeren, nevens al 't gene dat iets van merite was, ja ſouden de Steenen uyt de Straat wel mede weg gevoert hebben, indien eenig voordeel daar mede hadden konnen uytrichten, ſoo onverzadelijk toonden ſich ſommige Hoofden, en voornamentlijk de *Hertog van Luxemburg* in hunne Geerzucht te willen voldoen, waar toe ſy alle Wagens, Karren en Schepen, die te bekomen waren, preſten. UYTRECHT.

Den 3. *November* trok Coll: *Pypher* met ſijn Regiment *Switſers* na boven; daar tegens quamen 400. andere *Switſers* van d'omleggende Dorpen, als mede veel Goederen uyt *Woerden* weder binnen. Doch al voorens ſy uyt-trokken, moeſt *Monſr. du Pas*, gewe- *Du Pas* Franſche Gouverneur van *Naarden* ontfangt ſijn Straf,

gewesene Gouverneur van *Naarden*, sijn Straf lijden; want zijnde van *Aarnhem* na *Uytrecht* gebracht, wierd daar met 3. Punčten, wegens het Overgeven der Stad *Naarden*, beschuldigt; als:

1. *Waarom geen Uytvallen had gedaan, om des Vyands Werken te beletten?*

2. *Waarom hy had begeert te Capituleeren, voor al eer de Grachten waren gevult*; en ten

3. *Waarom het niet langer had uytgehouden?*

Waar op hy antwoorde; Dat des Vyand Cavallery te sterk zijnde, lichtelijk de wederkeering der Uytvallers sou hebben konnen beletten, hebbende geen Kanon om sulx te verhinderen; dat de Contrescarp al gewonnen was, waar door de Belegeraars de Gragten in 2 à 3. uren hadden konnen vullen; en hy eyndelijk gelooft had, beter te wesen, op eerlijke Conditien te verdragen, dan door enkele Obstinaadheyd soo veel braave Karels, als daar in 't Guarnisoen waren, door de punt van den Dégen te laten passeeren. Maar dese Verantwoording wierd van sijn Rechters niet goet noch suffiçant gevonden; dies sy hem ter Eeuwige Gevankenis, en den Dégen voor de voeten gebroken te werden, condemneerden; gelijk den 7. deser wierd geëxecuteerd, en meest al de Fransche Officiers, die daar in Guarnisoen hadden gelegen, van hun Bediening afgezet.

En d'Officiers van haar Bediening afgezet.

Den 9. dito vertrok het Regiment van de Koningin mede na boven, en den 15. volgden *Duc de Luxemburg*, met nog eenige andere Troupen. Den 11. deed de Gouverneur *Stoupa*, den Stad en Staaten aandienen, dat haar particulierlijk moest spreken: 't welk geschiedende, droeg hen voor; *Dat des Konings Ordre aan den Intendant lag, de Stad, om dat 'er veel quaatwilligen in waren, te doen verbranden:* presenterende daar nevens sijn Bemiddeling, om den *Intendant* hier over te spreken. Waar over de Heeren aanstonds Vergadering hielden, en daags daar aan by ged: *Stoupa* gingen, hem versoeckende, voor haar by den *Intendant* te Intercedéren: 't geen hy beloofde. Des Namiddags de Heeren weder komende, ontfingen een Briefje van den *Intendant*, behelsende een Eysch van 500000. Gl: voor Brandschatting, tot Onderhoud van des Konings Troupen, behalven noch de voorgaande Accordatie van 8. Maanden, zijnde 74000. Rijksdaalders, die sy nog schuldig waren: 't geen aanstonds by alle Gebuurten wierd aangekundigt, met byvoeging, dat een yder sijn Advijs des anderen daags ter Secretarye sou inléveren. Den 13. quam daar

Uytrecht gedreygt, door den Brand te ruïneeren,

Of 500000. Gl: tot afkoop te geven,

daar de Marſchal d'*Humieres* als Gouverneur, in plaats van *Stoupa*, en wierd van de Regenten gecomplimenteerd. Den 14. gingen de Heeren d'Onmoogclijkheyd van d'opbrenging deſer groote Schatting, aan den *Intendant* vertoonen; maar ſulx wierd niet geächt, ſeggende; dat by foute van dien, meer ſou pretendeeren, dreygende, de Huyſen vol Soldaaten te leggen, die de Borgers van Koſt en Drank ſouden moeten voorſien.

Stoupa deed wel ſijn tuſſchen-ſpraak, maar de Heeren konden niet minder als op 450000. Gulden accordeeren, zijnde de voorgaande Accordatie hier mede in begrepen; maar 100000. Rijxd: moeſten contant betaalt werden. Ondertuſſchen trok dagelijks meer Krijgs-volk na boven, met veel Schepen vol Graan, Meel en geroofde Goederen, door den krommen *Rhijn* na *Wijk*, wijl ſy 't, wegens de *Staatſchen*, langs de Vaart niet vertrouwden. Den 16. ſmorgens zond de Gouverneur *Stoupa* aan de Huyſen van de Heeren *Nieupoort*, Burgermeeſter *Boot*, en de *Goyer*, de Schepen de *Goyer*, de Predicanten *van Engelen* en *Lodeſteyn*, Profeſſer *de Roy*, Commiſſaris *Roſa*, de Heer *Spiering* en *Honthorſt*, Doctor *Waſſenaar*, Burgermeeſter *de Leeuw*, *Caſenbroot*, nog een Heer de *Goyer*, en de *Staate van Roſſum*, om alle by hem te komen; 't welk geſchiet, diende hen aan, dat ſy als *Gijſelaars* mede moeſten vertrekken, tot ſoo lang d'*Intendant* de beloofde Somme had ontfangen. Alſoo wierden ſy den 17. deſer nevens den Gouverneur van *Naarden*, *Monſieur du Pas*, onder 't Convoy van 300. Ruyters na boven gevoert, hebbende naaulijks ſoo veel tijds, dat door haar Dienaars ſchoon Linwaat van hun Huyſen konden doen halen.

Geaccordeert zijnde, moet 18. Oſtagiers laten volgen.

Wijl nu 100000. Rijksdaalders was geaccordeert, contant te betalen, wierd aan allen door geheel de Stad bekent gemaakt, hoe veel yder Borger by Leening ſou konnen geven, mits genietende 6. ten hondert om 't jaar: maar dit niet ras genoeg voortgaande, en weynig Geld inkomende, reſolveerde de Raad ſelfs door de Stad om te gaan, ten eynde door hare ontſachlijke Aanſpraak een yder tot deſe hooge Nood-dwang te bewegen; 't geen met ſoodanig ſucces geſchiede, dat ſy de vereyſchte Somme gereed kregen. Den 21. liet d'*Intendant* nog 8. *Oſtagiers* ophalen, als, Burgermeeſter *Hamel*, de Predicant *van Vlied*, Heer *de Wilhem*, Soon van den Heer *van Linſchoten*, Soon van den *Secretaris Houwert*, Heer *van Zuydoort*, *Byleveld*, *Koornkooper*, en *van Voorſt* Goudſmid, werdende des anderen daags den Heer

Nieupoort, en Predicant *van Engelen* vry gesteld, wijl 'er volgens 's Konings Ordre 2. te veel waren Dese laatste *Ostagiers* vertrokken den 22. na boven, onder 't Convoy van 't restérende *Stoupas* Regiment, werdende dien selven dag ook gepubliceert, dat yder, die iets van de *Franssen* moest hebben, sulx van haar eyschen soude, en dat, indien iemand weygerde, sy aan d'*Humieres* souden klagen.

Alle Inwoonders werden belast, op den dag der Uyttocht, haar huysen te sluyten,

Ook wierd gelast, een yder den aanstaanden dag sijn Huys gesslooten te houden; wanneer ook de 100000. Rijksdaalders aan den *Intendant* wierden betaalt. Den 23. na de *Franssen*, soo veel hen mogelijk was, al hun Goederen en Roof hadden weg gesonden, hoorde men 't aangenaam gedreun der Trommelen en 't lang gewenscht geluyd der Klokken van den Dom. 't Guarnisoen nu geheel veerdig, om uyt te trekken, reed de Gouverneur *Stoupa* na de *Witte Vrouwe-Poort*, daar de Heeren en Burger-Kapiteyns gereet stonden, trekkende daar al het Voet-volk, gevolgt van de Ruytery uyt. Dus alle gepasseert, gaf de Heer *Stoupa* de Sleutels van de Stad, aan de Heeren over, dien hy noch voor 't laatst met seer vriendelijke Woorden bejegende, seggende: 't *Is nu byna anderhalf Jaar geléden, dat Ik, uyt Last des Konings van Vrankrijk, u de Sleutels deser Stad afvorderde: Nu geef ik u, uyt Bevel van dien selven Koning, deselfde Sleutels weder aan U over. Gaat in Uw Kerk, dankt Godt voor uwe Verlossing, en bidt hem, dat wy nooyt weder komen.* Hier mede ging hy te voet de Poort uyt. Waar op de *Marschalk d'Humieres* voor 't laatst met sijn Lijf-wacht uyt trok, gerakende alsoo alle de *Franssen* dien dach uyt *Uytrecht*, behalvens de gene die sich hier en daar verborgen hadden, en naderhand te voorschijn quamen.

Bedrijven groote Vreugde over hare Vryheyd,

Soo haast de *Franssen* buyten waren, sloot men alle Poorten toe, nemende de Burgery aanstonds haar Geweer van 't Stadhuys, en bedreven groote Vreugde, zijnde alles voort in een geheel anderen Stant verandert; want daar men te vooren de Fransche Officiers met hun *Witte Cherpen* over straat had sien swaayen, sag men nu de Heeren met *Oranje Cherpen* door de Stad gaan, ja, de jongens deden *Oranje Linten* op hun Hoeden; men liet d'*Oranje Vlag* van den Dom-tooren waayen, en de Waterpoort, waar door men sijn Hoogheyd in-wagte, wierd met alles wat tot Cieraad konde dienen, heerlijk opgepronkt; want de Heeren hadden malkander op den 19. al ontslagen van den Eed, eertijds by hen gedaan, om sijn Hoogheyd niet tot *Stadhouder*

Dragen sijn Hoogheyd het Stadhouderschap op,

te

te kiesen; en de Heeren *Dijkveld*, *van Sandenberg*, en Burgermeester *van der Voort* na sijn Hoogheyd gesonden, om hem het *Stadhouderschap* over *Uytrecht* op te offeren, en sijn Bescherming daar over te versoeken. Ook waren eenige Heeren, wegens de *Staaten*, na den *Haag* gedeputeerd, om daar weder als voorheen, Sessie in hare Hoog Mog: Vergadering te nemen; maar sulx wierd hen by provisie afgeslagen, alsoo wegens dese Saak, by de gesamendlijke Leden ter Generaliteyt eerst moest overeen gekomen zijn.

Ondertusschen hadden de Jongens binnen *Uytrecht* uyt den Dom gehaald alle de Beelden, Autaren, en al 't geen na Roomsche Gods-diensts Instrumenten geleek; die sy al t'samen, nevens meenigte Schildwacht-huysjes, voor 't Stadhuys verbranden. Des namiddags wierd d'eerste Predicatie door *Do. Gentman* in de Dom-kerk gedaan; 't welk gewisselijk een groote Verandering veroorzaakte, zijnde noch daar des ochtens de *Misse* door de *Franssen* gehouden. Eenige *Roomsgesinden*, die sich in het spreken van sijn Hoogheyd wat te los van Tong hadden betoont, kregen de jongens ook in 't Oog; in dier voege het hen voor een Geluk mag gerekent werden, dat de Burgers, den jongens van hun Huysen weerden, wijl sy reeds de Glasen begonden in te smijten. Des morgens wierd in den Dom de Mis en 's namiddags een Gerefo: Predicatie gedaan,

Des avonds ten 5. uren quam de Heer *Fariaux* met 3. Regimenten van *Woerden* binnen *Uytrecht*, werdende van de Magistraat buyten de Poort ontfangen, ondertusschen het Volk een groot gejuyg maakte, met een gedurig geroep, *Lang leef de Prins van Oranjen.* Deselve *Fariaux* binnen gekomen, stelde op alles goede Ordre; waar na de Heeren des avonds in sijn Logement quamen, daar een Maaltijd was bereyd, hem versoeckende, aan hen den Eed af te leggen, om het WOORD van hen t'ontfangen, en de Sleutels aan haar te laten: 't Geen de Coll: refuseerde, als geen Ordre daar toe hebbende, zijnde hem alleenlijk bevolen, de Stad in Bewaring te nemen. Des anderen daags quamen meer Troupen onder *Graaf van Hoorn* in de stad, die als doen het Commando daar over exerceerde. Staatsche Bezetting trekt in.

Den 25. quamen de Heeren Raad-*Pensionaris Fagel* en de Heer *Geelvink*, wegens *Holland*; *de Krommom*, wegens *Zeeland*; de Heer *Gemmenich*, wegens *Vriesland*; de Heer *Gockinga*, wegens *Groeningen* binnen de Stad: waar op den 26. door opgemelte Heeren de Regeering wierd gesuspendeert, en van hare Bedienin- En de Regenten werden afgezet.

nin-

ningen ontseyt, tot de Saken der Generaliteyt souden afgedaan zijn, gelijk dan ook hare Hog Mog: selfs den 17. *December* daar toe een *Missive* aan de Regenten lieten afgaan. Doch op dat ondertusschen de Stad niet buyten forme van Regeering mogt blijven, wierd den Hooft-Officier *Ruysch*, Secretaris van de Politie *Jan Quint*, Secretaris van 't Gericht *Lichtenburg*, Secretaris der Staaten *van Beusichem*, en d'Ontfanger van de gemeene Middelen *de Leeuw*, by provisie weder in hun Ampten gesteld, om de Gelden in te vorderen, doch niet buyten Ordre van Hare Hoog Moog: iets uyt te geven. De *Grave van Hornes* stelde den 29. mede 8. Burger-Capiteyns, die des Stads Saken midlerwijl souden waarnemen, waar van hier na breeder in 't V. Deel.

AMERSFOORT, en verscheyde andere Steden door de *Franssen* verlaaten.

De *Franssen* nu siende, sy de kleyne Plaatsen in 't *Sticht van Utrecht*, na het verlaten, van derselver Hooft-Stad, niet souden konnen behouden, te meer, wijl sy hun Krijgs-volkeren elders wel beter benodigt waren, quiteerden korts daar na ook *Amersfoort*, *Rheenen*, *Wijk* en *Wageningen*, doch te *Wijk* verbleven sy noch eenigen tijd, om hun Schepen vol Goederen geladen, van *Uitrecht* na *Aarnhem* weg te krijgen, zijnde daar noch eenige blijven leggen, die sy wegens de droogte niet konden voort brengen; waar van de *Nederlanders* noch 2. attrappeerden, en binnen *Uitrecht* brachten.

Die meer bedagt zijn om den Key: en Spa: te wederstaan, dan vordere progres op *Holland* te doen.

Dus begon de Vyand sijne in den *Vereenigde Nederlanden* geconquesteerde Plaatsen, by na soo spoedig weder te verlaaten, als hy die in 't voorleden jaar 1672. door soo groote Macht van Volk had veroverd en ingenomen; ter oorzaak men nu aan 't Fransche Hof meer bedacht was, hoe men den *Keyser* en *Spanjen* Wederstand mocht doen, als hoe men verdere Voortgang in *Holland* sou maken, te meer, alsoo men wegens *Engeland*, waar het *Parlement* siende, dat den Aanslag op *Zeeland* was mislukt, geweldig op den VREDE drong, slechte verzekering van verdere Bystand had. Midlerwijl was de Heer *Colbert*, als des Konings *Finantie-Raad*, meest besorgt, tot soo wijt-uitsienden Oorlog behoorlijke Geld-middelen te verschaffen, aangesien in de geheele Wereld niets gevonden werd, dat meerder Geld verslind, en grooter Rijkdom wegneemt, dan den Geld-hongerigen en Bloed-dorstigen MARS; tot welkers Verzadiging de verkregene *Conquesten* niet weinig hebben moeten contribueëren, als werdende derselver Inwoonderen, tot voldoening van sijn orverzadelijke Geld-gierigheyd, soo geweldig aan geperst en onderdrukt,

dat

dat genoegſaam door groot Verdriet en veelvoudige Quelling, haar eigen Vlees en Bloed daar na volgde; want men door nauwe Rekeningen der Franſche *Intendanten* heeft bevonden, dat ſy uit de *Provintie* van *Uitrecht* alleen, ontfangen en getrokken hebben;

Hoe veel de Provintie *Uitrecht* aan de *Franſſen* heeft moeten contribueëren,

Eerſt aan ſuyver Geld uyt des Lands Schat-kiſt getrokken - - - - - - - - - - - - -	gl: 181929.
Twee Maanden daar na by ſtrikte Executie den Inwoonderen afgeperſt - - - - - - - - - -	gl: 394500.
Na verloop van de voordere 15. Maanden den Staaten van Uytrecht afge-eyſcht en doen opbrengen -	gl: 392500.
Van de Geretireerden over Redemtie van de Brand-ſchatting harer Goederen getrokken - -	gl: 250000.
Voor d'Uytkoop der Brand-ſchatting by 't verlaen der Provincie - - - - - - - - - -	gl: 450000.
Hebbende alſoo in alles getrokken	gl: 1668929.

Wijl nu dit alles alleen van deſe eenige Provincie heeft moeten opgebracht worden, ſoo ſtaat lichtelijk af te meten, hoe men alle d'andere Plaatſen, in de twee andere veroverde Provincien, yder naar advenant haar Bloed-aderen heeft weten te openen; gelijk dan ten deele uyt deſe weynige volgende Steden is blijkende. Want *Elburg* moeſt 12000. gl: uytſchieten; *Steenwijk* maakte Verdrag op 10. duyſent Gl: *Campen* kocht haar Plonderen en Branden af, voor 80000. Gl: De geringere Plaatſen yder naar advenant.

En ook d'andere veroverde Plaatſen.

In dier voegen het geen wonder is, dat by veel andere Europſche en uytheemſche Potentaaten, dit kleyn *Vereenigde Nederland*, by een goede wel-gevende *Melk-koe* werd vergeleken.

Soo dat men niet ſonder Reden ſich in *Holland* alleſins vrolijk verheugden, over het Vyands Verlaaten aller deſe Plaatſen; waar dan de Verovering van *Bon*, en voordere Progreſſen onder 't Beleyd van ſijn Hoogheyd de Heere *Prince van Oranje* nog by gevoegt, hare *Hoog Mog:* een algemeene Dank-Dag deden uytſchrijven, om ten ſelven dage, na God Almagtig ook vieriglijk ſijn voordere Zégening over *Staat* en *Landen* afgebeden te hebben, mede alle Vreugde-Tekenen na 't eyndigen der Predicatie, te bewijſen, ſoo door het luyden van Klokken, afſchieten van 't Kanon, 't branden van Vreugde-vueren, en 't aanſte-

Dank-dag en Vreugde over de Verlaating der Steden:

ken van Vuurwerken, als anderſins; 't welk door 't geheele Land wierd naargekomen. Gelijk dit Verlaaten der Plaatſen een ſeer gezegende Saak voor den *Vereenigde Staat* was, ſoo was 't ook een groote Afbreuk voor de *Vyandelijke Franſſen*, door dien nu veele *Frans-geſinden* klaarlijk ſagen, dat ſy nu ſoodanige groote Macht van Volk niet meer hadden, als in den beginne by hen wierd voor-gegeven, en dienvolgens niet capabel, om hen in cas van nood, te konnen beſchermen. Dus verwekten 't by veelen onder hen een ſonderlinge *Adverſie*, niet alleen tegens de *Franſſen*, maar ook tegens derſelver Geallieerden. Gelijk men dan nu hoorde, dat 'er eenige Perſoonen te *Deventer*, den Magiſtraat hadden voorgeſteld; *Of het niet goet ſou zijn, dat ſy de Keurvorſt van Keulen daar toe ſochten te diſponeeren, om die Stad inmediatelijk aan 't Rijk te hechten*; wijl ſy, wel apparentelijk dachten, dat *Vrankrijk*, by het verlaaten van al deſe Plaatſen, ſijn Geallieerden mede wel ſoude vergeten. Dog deſe Propoſitie was daar by velen niet aangenaam, als wel wetende, d'Onheylen, die hen by vreemde Regeeringen ſtonden over 't Hooft te hangen, en dienvolgens beter achtende, dat by aldien de Stad *Keulen* niet konde beſchermd werden, ſy weder onder de Regeering van de Heeren *Staaten Generaal* quamen: gelijk ſulx wel apparentelijk ſcheen; aangeſien de *Franſſen* met het verlaaten der voor-verhaalde Plaatſen niet vernoegt, in de Maand *December* noch eenige quiteerden; 't welk wy, als nu met deſen Handel beſig zijnde, hier vervolgens mede byvoegen.

Waar over veel Frans-geſinden een afkeer van die Natie krijgen.

ELBURG, in *Gelderland*, op de *Veluwe* aan de *Zuyder-Zee* gelegen, moeſt, na het verlaaten van 't *Sticht*, ook volgen, na ſy ook voorheen al het Kanon, en alles wat hen meer behaagden, hadden uytgevoert, waar na ſy de Burgery noch een Brandſchatting van 12000. gl: afperſten, 't welk in handen bekomende, vertrokken op den 2. *December*. Maar naderhand quam daar wederom een Party *Franſſen* uyt *Campen* voor, die van dit Stedeken zeker getal Wagens begeerden, om hun Bagagie uyt *Campen* te vervoeren. Dan die van binnen weſen haar af, en ſlooten de Poorten toe, ſoo dat onverrichter ſake moeſten vertrekken.

ELBURG door de *Franſſen* verlaaten.

CAMPEN, hoewel onder de *Provincie* van *Over-Yſſel* ſorteerende, echter in de *Veluwe* op *Gelderſen Bodem*, aan den *Yſſel-Stroom* gelegen, ſcheen 't Franſche Jock ook al lang genoeg verdragen te hebben, en het nu tijd wierd, mede bevrijd te werden; want de *Franſſen* hadden daar al vele dagen aan 't ſlechten

CAMPEN

der

der Fortificatien doende geweest, wanneer d'Intendant een Brandschatting van 100000. Gl: quam eyschen. De Burgery hun Onvermogen willende voor-stellen, konden niet nader als op 80000. gl: accordeeren, waar onder 20000. gl: achterstallige Schatting begrepen.

De *Bisschopsen* hadden wel getragt, d'Intendant te bewegen, dat sy de Stad in Bezetting mochten nemen, willende 500. Man van de hare tot versterking van 't Guarnisoen verschaffen; maar konden niets uytwerken; buyten twijffel uyt bedenking, dat de Burgery hem als-dan de Brandschatting niet soude hebben willen opbrengen; waar van nu een Verdrag was gemaakt, om de ged: 80000. gl: in drie Termijnen te verschaffen. Ondertusschen begonden sy de Fortificatien geweldig te ruïneeren, en de Stad grootelijks te beschadigen; want haalden den *Leeuwen-toorn*, de *Jan van Ens-Tooren*, de *Kalver-hekken-Tooren*, met noch een ander kleyn *Toorentje* tot op de Wallen onder de voet; de Wallen selfs wierden tot aan het Muur-getimmer geslecht; de Schans, voor de Brug over den *Yssel*, wierpen sy ter neder; maakten op verscheyde plaatsen in de Stads Muuren, Bressen van 2. Roeden breed, en 7. soodanige Openingen in het boven-Bolwerk, als ook 5. in de *Faulsebreen*, en 2. in 't Bolwerk aan den *Yssel*-kant, desgelijks noch een aan de *Kat*: de twee laatste Vakken van de Brugge deden sy afbranden; binnen de Stad waren tusschen 400. en 500. Huysen verwoest en geruïneerd, en al die buyten de *Hagen-poort* stonden, t'eenemaal onder de voet gesmeeten; soo dat dese Stad wel het grootste Geweld, en de meeste Mishandeling van al de Veroverde Plaatsen heeft moeten uytstaan; Niet tegenstaande de *Magistraat*, na lange deliberatie, op hope van voorkoming aller, of het meestendeel deser Onheylen, een Vereering van twee-hondert Goude Pistoletten in Spetie, aan den *Marschalk Magalotti* deden, die deselve ook op soodanigen conditie sonder de minste refus accepteerde. Maar in plaats van den *Campenaren* by den Franschen Gouverneur eenige Gunst, en tot Behoudenis harer Stad, eenig Voordeel te verwerven, deed noch dien selven dach omtrent den avond, de *Magistraats-persoonen*, op 't Stadhuys in den Raad vergadert, arresteeren, en noch andere der voornaamste Heeren uyt de Stad, tot gesamentlijk 16. in getal, door Muskettiers daar by halen; Maar d'*Onder-Majoor*, als Uytvoerder van dit Exploit, presenteerde, mits zekere Somme Gelds spendeerende, sommige weder in Vryheyd

Swaarlijk gebrantschat;

Werd seer geruïneerd,

En wel over de 400. Huysen verwoest;

heyd te laten, exemt de Heer Burgermeester *Ram*, en noch eenige sijner *Collegas*. Waar op, na eenige onderhandeling met voorn: *Majoor*, vier Heeren in vryheyd wierden gestelt; maar d'overige 12. moesten daar dien Nacht, en den volgende dach tot den 10. *December*, als Gevangenen in bewaring blijven. By welke occasie meergem: *Onder-Majoor* listelijk sijn Persoonagie socht te speelen; want d'eerste nacht by de Gearristeerden present blijvende, wende alle Vlijd en Middelen aan, om deselve te bewegen, hem met een Vereering van 100. Rijksdaalders of meer, te regaleeren, onder pretext, hy als-dan harer aller Ontslaging en Vryheyd wist te obtineeren: maar dese Heeren noch vers in de Beproeving, van hoe slechten Faveur hun Regaal van 200. goude Pistoletten by den *Marschalk de Magalotti*, door deses selven *Majoors* Bemiddeling, had bewerkt, dat sy niet alleen kort daar na in dese verdrietelijke Moeyelijkheyd (waar van hy nu voor-gaf, hen voor een veel geringer Som te willen verlossen) geraakten; maar ook hun Stad niet in 't alderminste van d'Ondermijning, Ruïneering, en Demoliëering, gelijk boven gemeld, wierd verschoont: Waarom dese Heeren nu gants geen lust hadden, om vordere Spendeering aan sulke ontrouwe Hulpers te wagen.

12 der voornaamste Inwoonderen tot Ostagiers na *Aarnhem* gevoerd;

Alsoo wierden sy des morgens vroeg op twee Wagens, onder 't Geleyde van 40. Ruyters, na de Stad *Aarnhem* gevoert, daar sy op het Stads-huys, van desen *Majoor*, in een *Cachot* of manier van *Corps de Guarde* wierden opgeslooten; waar in ook de *Ostagiers* van *Utrecht* gezeten, en men maar korts te vooren hen daar uyt gerelaxeert hadde; waar na men dit volgende *Vers*, met een Dyamant op een der Glas-ruyten in dit Gevangen-kot in 't Frans geschreven vond:

Werd ooyt een Eerlijk Man geslooten in dit Kott;
't Is Ons nu mee gebeurt, het is geweest mijn Lott.
Ik was daar in Misnoegt, als licht Gy wezen zult;
Maar die geen Meester is, en baat geen Ongedult.
Ik swеer, soo'k was geweest in voorige myne Kracht,
Geen Duyvel noch Soldaat, had my daar in gebracht.

Die seer qualijk getracteert werden.

Alhier moesten dees Heeren dien gantschen dach hun Verblijf houden, sonder hen eenigerhande Noodzakelijkheyd wierd toegevoegt, dan alleen dat zekere *Wed. Juffr. Muys* hen van buyten door

door de Tralien met Brood en Wijn quam laven, want niemand hen mocht komen ſpreken. Dan des namiddags quamen eenige Heeren en Borgers van *Aarnhem* op de Plaats met hen door de Tralien diſcoureeren; dewelke, na hun Ongemak en Verdriet verſtaan te hebben, het ſoo wijd brachten, dat deſe Heeren *Oſtagiers* noch dien ſelven Avond een beter Vertrek op het *Prinſen Hoff* krégen; daar verſcheyde eerlijke Lieden, uyt goethertig Mededoogen, hen van Bed en Bulſter, en van alle voordere Behoeftigheden behoorlijk verſorgden. Aldus moeſten ſy hier hun Verblijf houden, tot den laatſte Brantſchat-penning harer Stad was voldaan; 't welk eerſt den 6. Marty 1674. volbragt, zijn ſy des anderen-daags den 7. dito gerelaxeert, en na *Campen* vertrokken, na dat de Heeren *Uytrechtſche Oſtagiers* den 4. *February* na Huys waren verreyſt.

Onderwijl hadden de *Franſſen* binnen *Campen* alles tot hun Vertrek geprepareert; deden al het yſer Kanon, wel tot 60. Stuks in getal, aan ſtukken ſpringen; maar al het Metaal Geſchut, en voordere Amunitie voerden ſy na *Aarnhem*; ſoo ook hun Bagagie, en alle geroofde en geplunderde Goederen. Daar na trokken ſy den 24. *December* met goede Ordre de *Veen-poort* uyt, en de *Marquis Magalotti* gaf aan de Heeren *Magiſtraat* de Sleutels der Stad over. De *Franſſen* trekken uyt.

Soo haaſt nu de *Franſſen* buyten waren, wierden de Poorten geſlooten, en de Borgers ſeer verblijd, naaulijks wetende, wat Geluk hen over quam, in ſich ſoo ſpoedig van deſe ongemakkelijke Gaſten bevrijd en ontſlagen te ſien; maar alleen weynig uren daar na, quam weder een Party deſer Ongenoodigden van *Blokzijl* binnen, door een Breſſe by de *Hage-poort* aan *Jan van Ens Tooren*, zijnde al te maal Party-loopers, omtrent 80. Man ſterk, door een *Lieutenant* gecommandeert, die buyten bleef; Maar d'andere in de Stad geavanceert, kregen aanſtonds eenige quaatwillige Burgers aan den Hals, met dewelke ſy, onder een grouwelijk getier, na 't Stadhuys trokken, begeerende des Stads Sleutels te hebben. Ondertuſſchen raakte de goetwillige Burgery in 't Geweer, dat ſy nog hier en daar verborgen, te voorſchijn gehaald hadden, waar mede hen na 't Huys van den *Preſident* begaven, van hem de Sleutels ontfingen, en die op de Hooftwacht bragten. Waar door dit Tumult weder geſtild, en de Soldaaten aangeſegt wierd; Dat indien ſy quamen om de Stadt te beſchermen, ſy ſulks in goede Ordre, en met meerder getal Maar andere Party-loopers komen de Stad weder ontroeren.

moesten doen, of dat anders souden vertrekken, sonder soodanig Oproer onder de Borgers te veroorzaken. Eenige van de Schikkelijkste trokken uyt; maar de rest, die des Nachts binnen bleven, begonden des anderen daags weder nieuwe Ontroering te verwekken; doch wierden aanstonds door de Burgery bedwongen, soo dat sy mede weg-trokken. Naderhand is van *Staaten* wege, den Coll: *Golsteyn* met 1400. Man, als Gouverneur daar binnen gekomen, die met de Burgers de Stad weder begonden te fortificeeren, om voortaan voor alle Vyandelijke *Attentaten* bevrijd te wesen. Eenige Burger Capiteyns wierden gesteld, om by provisie de Regeering waar te nemen, tot'er tijd men daar in nader sou voorsien.

En ook HATTEM, door de *Franssen* geabandonneert.

HATTEM, een oud Stedeken in 't Noord-ooster-deel van *Gelderland* en 't Landschap de *Veluwe*, niet verre van de Rivier den *Yssel* gelegen; als van kleyn belang, wierd van de *Franssen* den 25. *December* mede verlaaten, na d'Inwoonders ook eenige Brandschatting afgeprangt, en de Fortificatien geraseert te hebben, trekkende het Guarnisoen gesamentlijk, met dat van *Campen*, na *Aarnhem*; zijnde dit de laatste Plaats, die de *Franssen* dit jaar hebben gequiteert: Doch al vorens sy daar uyt trokken, kennisse bekomende, hoe een Staatsche Party daar omtrent genadert, commandeerden aanstonds 200. Ruyters, die by *Inspeet* met deselve in actie geraakende, onstond 'er een furieuse Schermutsel; maar de *Staatschen* voorheen een party Volks in 't *Kreupel-bosch* hebbende verborgen, wierden daar door ongelijk sterker dan de *Franssen*, welke sy met dese Avantagie soodanig begroetten, dat 'er niet meer als 2. van overig bleven, om door 't middel van loose eschappade, hun Meester de tijding te brengen, waar de rest gebleven was, als zijnde alle in 't voetsand geraakt, of gevangen genomen; en wierd onder de Dooden gevonden een *Volontair*, *Monsr. Ronquart*, die om sijn Dapperheyd en Vigilantie seer wierd beklaagt.

Bisschop van Munster begind de Fransche Pellegrimagie, in 't verlaten harer Conquesten, na te volgen, als;

Het scheen, of den *Bisschop van Munster*, door dese Fransche Pellegrimage, waar van de *Franssen* soo groote ontlasting genoten, als hebbende hun Krijgs-Magt elders beter benoodigt, soo yverig tot gelijke manier van Devotie wierd bewogen, dat insgelijks eenige sijner veroverde Plaatsen begon te quiteeren, en het Genomene wederom te geven, doch op soodanigen wijse, dat daar mede langer geen Voordeel sach te doen, hebbende al voorens d'Inwoonders soodanig door allerhande Overlast en Geweld-dadig-

digheden uitgemergeld, dat 'er niets meer dan jammerlijk klagen, droevig Elend, en groote Armoede ten besten was. Want,

De Stad Steenwyk, een sterk Plaatsje ten westen van 't Landschap *Over-Yssel*, niet verre van de Grensen van *Vriesland*, aan 't Riviertje *Aa* gelegen, door Bisschoppelijke Volkeren bezet, scheen d'Onkosten van het Guarnisoen niet langer te konnen opbrengen, weshalven de Gouverneur *Baron van Wedderen*, hebbende eerst alles laten preparéren, als of de Stad wilde doen versterken, den 5. Novemb. de Boeren van rondsom ontbood, om de Fortificatie te slechten; ontbiedende daar nevens de Magistraat, aan wien hy voor-hield; *Dat de* Bsschop *gesind was, de Stad te doen rüineeren, en de Burgers te laten plunderen.* Dan wijl dit voorgeven niet anders was, dan om de Burgery een Somme Geld voor Brandschatting af te dringen, wierd den Raad hier over te samen geroepen, en daar in besloten, liever een Somme van 10000. gl: aan den *Bisschop* te brengen, als geplundert, en de Wallen gedemoilleerd te werden; 't welk by den Gouverneur dankelijk aangenomen, maakte alles veerdig om te vertrekken, vervoerende het Geschut, de Bagagie, en al wat mede konden slepen, doende ook de Borstweringen neder werpen, en de Poorten springen. Waar na de *Bisschopsen* den 6. *Novemb:* alle uit trokken, en verscheyde der voornaamste Inwoonders tot *Ostagiers* mede namen. Den 8. dito quamen eenige Staatsche Volkeren uit *Vriesland* daar binnen, om Guarnisoen in dese Plaats te houden, die dan ondertusschen met de Borgers d'afgeworpene Fortificatie weder begonden op te maken, om de Stad in sijn voorige Postuur te brengen.

Steenwyk. Werd met d'uiterste Ruine gedreygt, Maar met 10000. gl. afgekocht.

Meppelen, in *Over-Yssel* aan 't Zuyd-wester-deel des Landschaps *Drenthe*, by de Grensen van *Salland*, omtrent twee uren ten Noordwesten *Swarte-sluys* gelegen, een open Stedeken, en niet houbaar, wierd korts daar aan ook van de *Munsterschen* verlaaten, na sy de Burgery gedwongen hadden, hen noch eenig Geld te geven.

Meppelen.

Dese Plaats was wel wijd en groot in begrip, maar seer open als een Vlek, leggende in de *Dhrente* omtrent 2. uren gaans van *Swarte-Sluys.* Daar wierden ondertusschen noch meer andere kleine en vaste Stedekens op den *Gelderschen Bodem*, en in 't *Sticht Vitrecht* van de Vyanden verlaaten, daar sy met groote Moedwil en leelijke stank van scheydden, gelijk dan *Harderwijk*, hier voor gemeld, en *Doesburg* in 't Graafschap, *Zutphen*, aan den *Yssel-stroom* gelegen, de Grousaamheid van hun onmenschelijke Handeling voorleden Somer

niet

Franssen trekken al hun Guarnisoenen te samen, om *Holland* voorder te bespringen.

niet weinig hebben moeten uitstaan, werdende hare Vestingen en Fortificatien geruïneerd, seer barbarisch met derselver Ingezetenen gehandelt, en alles in een uiterste Verderf gebragt. Naderhand togen de Vyanden hun Volkeren uyt de voornoemde geconquesteerde Plaatsen te samen, in meening, daar mede noch verdere Progressen op *Holland* te maken, en daar alles al teffens t'overvallen: Maar 't heeft den Almachtigen God gelieft dese Saak soodanig te dirigeeren, dat kort daar na, hen selven gedwongen vonden, niet alleen van dit vyandelijk Voornemen te moeten afstaan, maar ook alle hunne Veroverde en ingenomene Plaatsen te quitéren; en voor eerst, gelijk hier in Ordre volgt, waar onder de weder veroverde Plaatsen mede ingerekent:

Lijste van al de veroverde en verlatene Steden, in 't jaar 1673.

In Groeningerland.

Winschoten, de *Oude Schans*, de *Booner Schans*, en de *Nieuwe Schans*.

In Oost- en West-Vriesland.

De *Eyler Schans*, en de *Kuynder Schans*.

In Gelderland.

Hattem, *Elburg*, *Harderwijk*, *Wageningen*, *Bommel*, en *Doesburg*

In Braband.

De *Fortresse Crevecœur*, de *Schans ter Engelen*, en *d'Orte-Schans*.

In Over-Yssel.

De Stad *Campen* met de *Schans*, *Geelmuyden*, *Vollenhoven*, *Blokzijl* en *Steenwijk*.

In de Dhrente.

Meppelen en *Coeverden*, seer admirabel door de *Staatschen* in 't laatst van 't jaar 1672. van den Vyand weder veroverd, en naderhand wonderlijk door Gods Bestier, van de Munstersche Aanslagen verlost.

In 't Sticht Uitrecht.

Rheene, *Wijk te Duurstede*, *Amersfoort*, *Uitrecht*, *Oudewater*, *Ysselstein*, en *Mondfoort*.

In

In HOLLAND.

Vianen, *Heukelom*, *Leerdam*, *Asperen*, *Woerden*, en *Naarden*.

De resterende Conquesten beginnen ook hope te Scheppen, van den Vyand bevrijd te werden.

Dus wierden alle dese Plaatsen, byna alsoo ras weder aan den *Vereenigden Staat*, soo door het eigen selfs verlaaten der Vyanden, als door 't Geweld der Staatsche Wapenen, onder het wijslijk Beleyd van sijn Hoogheid de Heer *Prince van Oranje*, toegevoegt, als de selve daar van waren ontvreemd geworden; In dier voege, dat soo verbaast en droevig als men te vooren was, over de schielijke Progressen der Vyanden, in het conquesteeren van soo veel considerabele Steden, men nu soo verwondert en verheugt mocht zijn, in hen te sien, soo veel voorname Plaatsen, na die met soo veel arbeyd en groote kosten versterkt te hebben, sonder nood-dwang, binnen soo korten tijd verlaaten, te weten, sonder andere nood-dwang, dan die sy hen selfs, door hun eigen Bedrijven veroorzaakt hebben, in te willen hen selven boven alle andere Machten en Hoogheden verheffen, met het oprechten van een *Universele Fransche* MONARCHIE over het meest gedeelte van EUROPA: Ondertusschen sy in d'attaquéring van 't kleynste Gedeelte derselve, doch niet het geringste in Macht en Aansien, soo veel hinderpalen, en soo kragtige Wederstand quamen t'ontmoeten, dat wel haast in hun soo wijt aangevangen Weg moesten te rug deynsen; en van hun Trots-moedig Voornemen t'eenemaal desisteeren; weshalven die groote en Sterke Steden over den *Yssel-Stroom* gelegen, als *Deventer* en *Swol*, die met *Keulsche* en *Munstersche* Volkeren waren bezet, ook groote hope van Verlossing begonden te scheppen. Want men klaarlijk voor oogen sach, dat de Fransche Krijgs-Macht, hoewel eertijds soo verschrikkelijk groot, en byna ongelooflijk in getal, sich nu soodanig versmolten, afgenomen en verkleynd bevond, dat niet Mans genoeg was, haar veroverde Conquesten behoorlijk te bewaren, veel minder die tegen soo magtige geconjungeerde Heyr-legers van Keysersche, Spaansche en Staatsche Volkeren, te defenderen en te behouden; waarom niet sonder reden d'overige noch resterende Plaatsen een ongetwijfelde Hope schepten, dat ook der Franschen Bond-genoten, als *Keur-Keulen*, en den *Bisschop van Munster*, noch minder machtig genoeg, hare ingenomene Steden te beschermen en te verdedigen, eindelijk ook dien selfden gang souden gaan; gelijk wy dan in 't begin van 't volgende *Vijfde Deel*, tot een *Vrucht der Engelsche* VREDE, verhandelen en aanwijsen zullen.

Dit

Dit was waarlijk een ſoo wonderlijke als groote Verandering, binnen ſoo weynig Maanden tijds, en wel direct ſtrijdig tegens den Meening en Gedachten der *Franſſen*, hen noch ſoo weynig tijds te vooren in 't Hooft geſmeed, voornamentlijk, wanneer de *Hertog van Luxemburg* in de Maand *December* des Jaar 1672. over het Ys by *Bodegrave*, op HOLLAND een Invall wilde doen, en hem deſen Aanſlag, door verſcheyde ſijner eygene Officieren, wegens het invallende Dooy-we'er, en 't gevaar van 't onſterke Ys, wierd afgeraden; Hy daar op tot Antwoord gaf, (gelijk eertijds de *Muſcowijdſche Generaal* dede, ter tijd als hy de ſterke Stad RIGA belegerde, en van den belegerde *Sweden* halſterrig wierd gedefendeert.) Namentlijk; *Dat hy binnen* HOLLAND *wilde komen, al was 't ook met Ketenen aan den* HEMEL *vaſtgeſchaakelt!* En,

In den Jare 1673. als *Prins van Condé* uyt *Vrankrijk* binnen *Vytrecht*, met volle Macht ſijnes Machtigen Konings quam, om (*coûte qui coûte*) HOLLAND te veroveren, op wat wijſe hy maar beſt konde; vond men onder den *Franſſen* zekere Penningen, met dit trotsmoedig Opſchrift: *Of* HOLLAND *gewonnen*, *of* VRANKRYK *verlooren*, *of nooyt* KONING *gebooren!*

Optocht van Duc de Luxemburg uit de Nederlanden *naar* Vrankrijk.

Luxemburg wil uit Nederl: na Vrankrijk trekken;

DE *Hertog van Luxemburg* hebbende ſoo veel Troupen, als de Nederlandſche Conqueſten konden miſſen, omtrent *Rhijnberk* t'ſamen gerukt, is in 't begin van *December* met ongeveer 18 à 19000. Man opgebroken, marcherende in 4. Brigades den 3. dito voorby *Meurs*, daar het Guarniſoen gedurende deſe voorby-tocht in de Wapenen ſtond. Dus hooger-op langs den *Rhyn* na *Nuyts* avanceerende, maakte de mijne, als of van voornemen was, door het *Stift Keulen*, in weerwil van de *Keyſerſen*, naar het *Bisdom Trier* te trekken. Waar op de *Hertog van Bournonville* terſtond meeſt al ſijn Troupen, ook die over den *Rhyn* lagen, te ſamen rukte, en ſich in poſtuur ſtelde, om de *Franſſen* daar de Doortocht te verhinderen; 't welk *Luxemburg* vernemende, is aanſtonds van den *Rhijn*, door *Gulikker-land*, naar de *Roer* gemarcheerd, en den 8. dito, *Linnig* gepaſſeert, verſpreijende ſijn Troupen in 't Land van 's *Hertogen-rade* te *Geelkerke*, *Nubag*, en

Werd door *Bournonville* verhindert.

en tot 2 à 3. mijlen van *Mastricht*, daar sy eenige dagen campeerden.

Wanneer nu sijn *Hoogheyd* in Optocht na *Bon* was, en *Duc de Luxemburg* een kleyn Leger op de *Mokerheyde* vergaderde, om sijn *Hoogheyds* Desseinen t'observeeren, wierd uyt last en bevel van hare *Hoog Moog:* noch een ander Leger van 10. à 12000. Man, onder 't Commando van den *Grave Waldek*, in de *Langstraat* te samen gebragt; waar by ook een party Cavallery uyt *Vriesland* sich vervoegde, om daarmede *Duc de Luxemburg* soodanig t'allermeeren, dat niet veel Macht uyt sijn Frontieren sou derven nemen, om sijn *Hoogheyds* Voornemens te konnen traverséren of hinderlijk zijn. Maar de *Keyserſen* met sijn Hooght: geconjungeert, wierd *Luxemburg* seer beducht, dat beslooten soude werden; daarom had hy, op d'eerste Ordre van 't Fransche Hoff, als hier voor gemeld, veel Conquesten geabandonneert, zijnde nu met dit uytgetrokken Volk by *Mastricht* gekomen. Dierhalven wierd het Leger, onder opgem: *Grave van Waldek*, ge-employeert, om soo haast met een Corps *Spaansen* geconjungeert, de *Franssen* hun Doortocht na *Vrankrijk* te verhinderen. Ten desen eynde was *Waldek* reeds den 19. *November*, na *Woerden* eerst besigtigt te hebben, derwaard vertrokken; en den 26. dito, het Leger opbrekende, is na *Braband* gemarcheerd, komende den 7. *December* te *Herenthals*, alwaar Sijn Exell: *de Montery* mede verscheen, benevens sijn *Hoogheyd* Heer *Prince van Oranje*, en de *Marquis d'Assentar*; houdende dese vier voorname Heeren hier eenigen tijd met malkander Conferentie, in 't verhandelen van gewigtige Saken, en 't delibereeren om d'aanstaande Desseynen wel aan te leggen: 't welk ge-eyndigt, is sijn Hoogheyd na den *Hage*, en Graaf *de Montery* na *Brussel* verreyst; daar hy aanstonds op sijn arrivement de noodige Ordres stelden tot de Marsch der gedestineerde Troupen na *Tillemont*, alwaar de *Rendevous* was aangestelt, bestaande in 110. Comp: *Cavallery*, en 20. Comp: Dragonders, nevens de Regimenten Infantery van *Duc de Montalte*, *Algieri*, *d'Espinosa*, *Waregnies* en *Westerloo*, noch 2. Walsche Regimenten, en dat van *Vaudemont*, als ook noch 8. Comp: van Beaumont. Dus alles tot de Marsch verveerdigt, trock sijn Exell: *de Montery* den 13. deses omtrent de middag van *Brussel*, in een uytmuntende Equipagie, verzeld met *Graaf van Egmond*, *Prins van Robeeq*, *Marquis de Risbourg*, *Graaf de Bassigni*, *Graaf de Boekhove*, *Marquis de Lede*, en veel andere Heeren, slapen-

Nieuw Staaten Leger onder *Waldek*.

Om *Luxemburg* omtrent sijn Conquesten t'alarmeeren.

En sijn Optocht na Vrankr: te beletten.

Conferentie van sijn Hooght: en Graaf de Montery.

Spaansche Macht,

Waar mede *Montery* van Brussel vertrekt.

de dien nacht tot *Erp*, ontrent 3. uren van *Brussel*, en den 14. voortmarcherende, quam 's avonds in *d'Abdye van Park*, daar hy dien nacht logeerde, en den 16. dito met den Heer *Grave van Waldek*, die met sijn Leger den 14. deses ook tot omtrent *Aarschot* geavanceert, aldaar nevens alle de Generaals Persoonen van dese twee *Spaanse* en *Staatse* Armeen, Krijgs-raad hield; en wierd daar besloten, Dat alle de Troupen gesamentlijk na *d'Abdye van Bonef* by *Namen* souden marcheeren: Zijnde *Graaf van Nassauw* met 6000. Paarden, den 14. al door *Aarschot* getrokken, den 15. in seer goede Ordre gevolgt van 8000. Voetknechten, en naderhand noch 7. Stukken Geschut, met 3. Regimenten Infantery, en eyndelijk sijn Exell: *de Montery* selfs met al sijn Treyn.

En met Graaf Waldek Krijgs raad houd.

Sijn *Hooghneyd* den 15. *December* weder uyt den *Haag* vertrokken, sliep dien nacht te *Breda*, en quam den 16. des middags, verseld van den *Rhijngraaf*, tot *Aarschot*, alwaar in 't Huys van desen *Hertog* logeerende, in desselfs Naam van den *Drossaart* en *Magistraat* wierd gecomplimenteerd. Waar op den 17. dito, na de *Rendevous* vertrok.

Sijn Hoogh: vertrekt na het Spaans geconjungeerde Heyr.

Duc de Luxemburg onderwijl met sijn Frans Leger tot onder *Mastricht* genadert, quam selfs persoonlijk daar binnen, en wierd van den Gouverneur d'*Estrades* seer magnificq getracteert. Sijn Armee eenige dagen omtrent *Mastricht*, en in *Gulikker-land* hebbende laten refrischeeren, als door het veelvoudig heen en weder marcheeren seer afgematterd, brak den 19. deser op, als wetende, dat sijn Volk meer in *Vrankrijk*, dan in *Nederland* benoodigt was; doch weynig apparentie siende, door *Mastricht* na *Charleroy* te geraken, van wegen de voorgem: geconjungeerde Legers, en nu alles daar omtrent geconsumeert, is schielijk voort gemarcheerd langs de *Maas* na *Luyk*, om door de *Conderos* en *Ardennes* na *Vrankrijk* te trekken. Maar het *Spaansche* en *Hollandsche* Heyr nu met malkander geconjungeert, en hier van verwittigt, passeerde den 20. deses in aller haast by *Huy* over de *Maas* na *Marche* en *Famines*, hebbende alle Bagagie te *Namen* achter gelaten, om dies te bequamer *Duc de Luxemburg* in sijn Marsch te verhinderen, welke reeds een Brug over 't *Swarte Water* had geslagen, daar een party van sijn Avantguarde over trekkende, dese Brugge instorte, en de rest der *Franssen* met kleyne schuytjes moesten overgevoerd werden: Maar die niet soo haast de *Spaanse* en *Hollandse* Heyren aan die kant vernemende, of trokken

Luxemburg tragt weder van *Mastricht* door te snappen.

Maar sijn Brug over 't Swarte-water instortende,

ken aanstonds te rug, na sy'er, door een aangevangen schermutsel, al eenige in de pékel hadden laten zitten. Dus *Luxemburg* wel siende, dat aan die kant voor hem geen goede kans was, om door te geraken, hielt sich eenige dagen aan 't *Swarte Water* gecampeerd; en ten eynde hy niet door *Stavelo* en 't Land *Luxemburg* na *Trier* en *Lorayne* mochte eschappeeren, zijn aanstonds de *Keyserſen* in 't *Land van Limburg* met 5000. Paarden gekomen, zullende van d'Infantery gevolgt werden, om den *Franssen* dien Pas ook af te snijden. Dus tot een Macht van 12000. aangewassen, hebben sich gesterkt van *Aken* tot heel na *Lutzenburg* heen; waar door dan eyndelijk de *Franssen* in 't laatst van *December* genootzaakt wierden, geheel tot onder de Wallen van *Mastricht* te retireeren, om sich daar, onder de Bescherming van 't Kanon, veylig voor allen Aanval te houden; van waar hy dan een Extraordinaris Courier na den Koning sond, met bericht; *Dat na met sijn Armee 5. Mijlen van Mastricht was gemarcheert, en met* 3000. *Wagens beladen, een Brug over een kleyne Rivier had laten slaan, daar hy in sijn Marsch na* Marzieres *over moest; en wanneer nu een party van sijn Troupen daar over passeerde, brak de Brug, 't geen den sijnen noodzaakte,* HALTE *te houden, en deselve weder te laten opmaken. Gedurende welke tijd hy bericht bequam, dat de Spaansche en Hollandsche Troupen, door sijn Hoog: Prince van Oranjen, en den Grave de Montery gecommandeert, sich by Namen hadden geposteert, van waar sijn Leger gemakkelijk in de Staart soude konnen slaan, als hebbende een seer swaaren weg door 't Bos van Ardennes te marcheeren. Dus had hy sijn Leger weder tot onder het Kanon van Mastricht doen campeeren, daar hy d'Ordre van sijn Majesteyt bleef afwachten, om, of recht op de Vyanden soude aangaan, ten eynde hen Slag te leveren, dan of te Mastricht soude verblijven; en of sijn Bagagie, die hem in de weg grootelijcks konde incommodeeren, daar soude laten; en dus tegens dank der Vyanden passeeren.*

Werd door sijn Hoogh: en de Montery te rug geslagen,

En aan d'ander kant door de Keyserſen de Pas afgesneden:

Doet sijn Nood door een Courier aan den Koning bekent maken.

Maar 't *Spaansche* en *Hollandsche* Heyr desen Marsch van *Duc de Luxemburg* na *Mastricht* vernemende, en beducht, of hy langs de groote *Casseye* van *Charleroy* na *Vrankrijk* mocht soecken door te snappen, terwijl dese geconjungeerde Heyren aan d'ander zijde van de *Maas* waren, passeerden aanstonds weder deselve Rivier, latende alleenlijk den *Prince van Vaudemont* met een party Cavallery aan die kant blijven, om op te passen, of *Luxemburg* na dit vertrek, langs deselve weg sou soecken door te geraken, als-dan 't selve te verhinderen, ten welken eynde noch 4000.

De Geconjungeerde soecken *Luxemburg* t'attacqueren,

Keyserſche Paarden , onder Commando van *Prins Pio* uyt *Keulsland* ſich daar by voegden. Deſe geconjungeerde Armeen weder op de groote *Caſſeye* van *Charleroy* gekomen , bleven de *Spaanſche* daar nog eenige dagen leggen, en de *Staatſche* Troupen by *Tongeren* en *Haſſelt* , wanneer Mine maakten , als wilden ſy in de Winterquartieren trekken, om *Duc de Luxemburg* te doen voor den dag komen; die deſe looſe Mine voor rechten Ernſt nemende, deed aanſtonds ſijn Leger weder opbréken, om te paſſeeren: Maar de geconjungeerde Heyrs hier van verwittigt , quamen aanſtonds derwaards, om hem Slag te leveren ; 't geen *Luxemburg* weder tot onder 't Kanon van *Maſtricht* deed retireeren. Wanneer eyndelijk ſonder Slag te leveren , niet ſiende door te geraken, ſijn Leger ging bréken, en de Troupen in *Maſtricht*, *Maſeyk*, en d'omleggende Plaatſen verdeelen, zendende een party Ruyters onder den *Grave de Choiſeul*, naar den *Rhijn*, om daar eenig Ontzet af te wachten. Weshalven ſijn *Hoogheyd* en *Grave de Montery* ſiende , dat , na ſoo vele temtatien en allerley aangewende vlijd , *Duc de Luxemburg* tot geen *Battaillie* konden animeeren, reſolveerden ook te ſcheyden , en de Troupen in de Winterquartieren te leggen, alſoo die door dit geſtadig heen en weder trekken vry afgemattert waren. *Graaf de Montery* nam den 4. *January* 1674. van ſijn *Hoogheyd* afſcheyd, en quam den 7. daar aan volgende binnen *Bruſſel*; en ſijn *Hoogheyd* den 9. dito met de *Graaf van Waldek*, *Prince van Courland*, *Rhijngrave*, *Jr. Bentum*, en andere Heeren, in den *Hage*.

En eerſt uyt ſijn Poſt te lokken,

Maar verdeelt ſijn Leger in de Steden,

Gelijk de Spaanſen en Hollandſen in de Winterquartieren.

Soo haaſt nu voornoemde Courier van *Duc de Luxemburg* tot *Paris* aanquam, en den *Koning*, de Nood van deſen *Duc*, die ſoodanig in ſijn Marſch geſtuyt, en van alle kanten bezett was, bericht hadde , ontſtond daar over-al geen kleyne Ontſteltenis, rakende alles in rep en roeren, om *Duc de Luxemburg* te mogen ontzetten. De *Koning* wilde Perſoonlijk ſelfs daar na toe ; doch liet ſich eyndelijk perſuadeeren , dat dit Exploict door *Prince van Condé*, als GENERALISSIMUS, en den *Hertog van Turenne* als GENERAAL , wel ſoude geſchieden. Waar op van ſtonden aan alle de Troupen van 't Hoff , die aan de *Zaar* gequartierd lagen, Ordre kregen, na *Charleroy* te marcheeren; en die in *Trier* en *Lottharingen*, ja ſelfs die in der *Elſas* lagen, wierden geordonneert, den 15. *Jan*: tot *Charleroy* op de gemeene *Rendevous* te zijn. *Montal*, Gouverneur van *Charleroy* was al met 80. Paarden van daar binnen *Maſtricht* getrokken; *Bellefonds* had al eenige duyſent Paar-

Vrankrijk over de benauwing van *Luxemburg* ſeer ontſteit,

Ordonneert al ſijn Militie hem t'ontzetten.

Paarden by-een; *Condé* was al van *Paris* verreyst; maar *Turenne* speelde den Politijke Siecke, om niet onder den *Prince* te dienen; alle de gecommandeerde Troupen waren al in 't bewegen, wanneer men daar vernam, dat het *Spaansche* en *Staadsche* Leger gescheyden, en na häre respective Winterquartieren waren vertrokken. Waar op ook alle desen Fransche Toestel, en ontroerende Alarm in stilte geraakte, en *Prins Condé* weder na *Paris* keerde. Echter quam *Luxemburg* met sijn Troupen, schoon tot *Mastricht* de *Maas* gepasseerd, niet opwaards na huys, voor hy den 20. *Jan:* door *Monsr. Schomberg* noch met 4000. Paarden van *Charleroy* geassisteert was, als wanneer hy, d'Infantery te seer afgemat, in *Mastricht*, en binnen d'andere Steden in 't *Land van Luyk* gelaten, sonder eenige Karren, of Bagagie-wagens, die meest verkocht, gebroken, of in de loop gebleven waren, met de Cavallery alleen, bestaande in 5000. Paarden, den 15. dito nevens den *Grave van Schomberg*, van *Gembloers* opgetrokken, den selven dach tot *Charleroy* gearriveert, en vervolgens tot *Paris* aangekomen is; zijnde hier mede een eynde van de geheele Velt-tocht deses jaars 1673. gemaakt.

Maar verstaande, dat de Spa. en Holla. in de Winter-Quartieren zijn, werd alles gestilt:

En Luxemb. geassisteert, komt eyndelijk in *Paris*.

Na soo veel heen en weder trekken, torssen en draven der *Franssen*, die het jaar te vooren soo voorspoedig avanceerden, en soo groote Progressen deden, zijnde in Glory en aansien opgestegen, als of geheel EUROPA onder hun Geweld en Heerschappy wilden brengen, hebben dese geheele Campagne en gantsche Soomer-tijd niets anders uytgerecht, dan de Steden, die sy reeds onder hun Geweld hadden, te ruïneeren, de Luyden wat te verarmen, en de Landen te verwoesten. De *Marschalk de Turenne* was van den *Rhijn* af, door het *Westerwald*, *Rinkauw*, en de *Wetterauw* heen, tot aan de *Mayn* getrokken, daar hy rondsom de Plaatsen, die eenige vastigheyd hadden, in bezetting nam, en het platte Land allesins tot in de gront ruïneerde. Dese sijne Optocht deed yder-een gelooven, dat het Afkomen den *Keysersen* ernst was, ondertusschen *Turenne* genoeg te kennen gaf, dat sijn Desseyn was, hen sulx te beletten; waar toe hy over de *Mayn* getrokken, sich tusschen den *Tauber* en de *Mayn* in *Frankenland* campeerde, daar de *Keysersen* moesten doorkomen; dewelke op hun *Rendevous* tot *Egra* in *Bohemen* gemonstert, in drie Vleugelen daar recht op aan quamen trekken, en sig dicht by de *Franssen* neder sloegen, schijnende geen van beyde Partijen seer haastig tot een Veldslag te zijn, voornamendlijk de *Franssen*, die

Kort begrip der geheele Veldtocht van 't jaar 1673. wegen al de Strijdende Partijen.

Keyserschc en Fransche Heyren naby malkander.

tot

tot verscheyde reysen daar toe genoegsame occasie wierd aangeboden; doch eyndelijk door 't afslaan van hun Convoyen, en 't verhinderen van Toevoer, genootzaakt wierden over den *Tauber* te retireeren, en alsoo tegen wil en dank den Pas door *Frankenland* liber en vry open te laten voor de *Keysersen*, die de *Mayn* gepasseert, *Rinkauw* en het *Westerwald* door, recht na den *Rhijn* trekkende, daar door selfs den weg hebben afgesneden voor de *Franssen*, die toen aanstonds van de *Mayn*, door de *Paltz*, over de *Necker*, na *Philipsburg* marcheerden, aldaar den *Rhijn* passeerden, en voorts langs het Gebergte de *Haart*, naar het *Hertogdom van Zimmeren* trokken, om door het selve, en het *Bisdom* van *Trier*, in 't *Stift Keulen* te komen, en sich tegens de Keyserſche Desseynen te kanten. Doch *Turenne* niet verre van de *Moesel* geavanceert, en daar, door den *Hertog van Lottharingen* alles wel bezet, als ook de Geallieerde Legers voor *Bon* geconjungeert vindende, is weder te rug gemarcheert, en dus sijn Troupen aan de *Zaar* geinquartiert, is selfs na *Paris* vertrokken.

Den Koning van Vrankr: werd door d'Optocht van sijn Hoogh: in sijn Desseinen getraverseert:

De *Koning* in *Lottharingen* leggende, had alle preparatien gemaakt, om het *Fransche Comté* t'overvallen, doch vernemende den Optocht van sijn *Hoogheyd*, om met de *Spaansche* Troupen te conjungeeren; en sich aan de kant van *Vlaanderen* te swak bevindende, heeft meest sijn byhebbende Militie onder *Sr: de Fourilles*, derwaards gezonden, en is selfs na huys getrokken.

Gelijk Luxemb. sijn Hoogh: tracht te doen:

Sijn *Hoogheid* met de *Spaansen* geconjungeert, trok over de *Maas*, en door *Gulikkerland* na *Bon*: Doch *Luxemburg* indachtig, hoe *Naarden*, onder den bestemden Optocht na den *Rhijn*, was weg genomen, wierd beducht, of ook eenige Entreprinse op *Nimwegen*, de *Graaf*, of eenige andere Plaatsen mogt ondernomen werden, rukte derhalven alles in der haast te samen, wat krijgen kon, en trok selfs daar mede na *Nimwegen*. Dog dese swaarigheid, door sijn *Hoogheids* Optocht na *Bon* gepasseert, en de *Rhijn-Steden* met meer Bezetting versorgt, keert na *Uitrecht*, vergadert alle de Krijgs-macht uit de verlatene Plaatsen, en formeert deselve tot een Leger. Ondertusschen de *Marschalk d'Humieres* door den Grave *de Choiseul* van beneden versterkt, komt in 't *Stift Keulen*, om eens te zien, hoe 't met *Bon* was gelegen; doch voor hem daar niets nuttelijks te doen vindende, zond sijn Troupen weder na *Mastricht*, en komt persoonlijk binnen *Uitrecht*, waar *Duc de Luxemburg* al van daan was getrokken,

Waar toe d'Humieres by Bon geen kans siende, weg trekt.

ken, om ſijn Leger by *Rhijnberk* te verſamelen, en het ſelve na *Vrankrijk* te voeren, om dat *Rijk* tegens alle *Invaſien* der geconjungeerde Machten van de Geallieerden, te dekken, aangeſien het deſelve miſſchien niet ſwaar geweeſt ſou zijn, onverhindert voor de Poorten van *Paris* te trekken. Doch, om den Optocht van *Luxemburg*, waar 't mogelijk, te verhinderen, en hem den geroofden Beuyt t'ontjagen, is ſijn *Hoogheid*, na dat alles in 't *Boven-Stift Keulen*, volgens ſijn intentie was verricht, weder met den *Grave de Montery* geconjungeerd, en *Duc de Luxemburg* van alle kanten ſoodanig benaauwd, dat, gelijk hier voor gemeld, genoodzaakt wierd, ſich geheel onder 't Geſchut van *Maſtricht* te retireeren, en ſijn Optocht niet alleen ſoo lang te ſtaken, tot de *Spaanſche* en *Staatſche* Geconjungeerden, na alle mogelijke aangewende devoiren, geen occaſie konnende vinden, hem aan te grijpen, of tot een *Battaillie* uit te lokken, hunne Troupen in de Winterquartieren hadden verdeelt; maar dorſt ſelfs ook ſijn t'huys Reys niet eer ondernemen, tot naderhand door den *Grave van Schomberg* met noch 4000. Paarden wierde geſecondeert, wanneer hy alſoo na *Charleroy* marcheerde, en van daar na *Paris* trok; waarmede de geheele Campagne dit jaar eindigde, en de *Franſſen* dus vetre hun Oorlogs-Rol, op het breede Schou-tooneel van *Nederland* en gants *Duytſland* hadden uitgeſpeeld; Zijnde dit alſoo een kort te ſamen getrokken Vertooning van den Marſch der *Keyſerſche*, *Franſche*, *Spaanſche*, en *Nederlandſche* of *Staatſche* Heyrlegeren deſes jaars 1673. voorgevallen.

Vrankrijk, Holland gequiteert, werd nog voor ſijn eigen Land bevreeſt.

Eindiging der Campagne van Anno 1673.

Al-vorens wy nu tot de IV. ALGEMEENE AFDEELING, van de *Generaale Vrede-Handeling tot Keulen*, over-gaan, zullen hier kortelijk het *Huwelijk* van den *Hertog van* YORCK, met de Doorluchtige *Princeſſe van* MODENA verhalen; nevens eenige gedenkwaardige Dingen, ſoo dit jaar zijn geſchied.

Gedurende ſijn *Koninkl: Majeſt: van Vrankrijk* ſich beſig hield, ſijne Nederlandſche *Conqueſten* te quiteeren, hield ſich de *Hertog van Yorck* in *Engeland* bereyd, om ſijn Bruyd, de Doorluchtige *Princeſſe van Modena* t'ontfangen; dewelke met hare Vrouw Moeder, en den *Prins Reinaldo d'Eſté* tot *Calais* in *Vrankrijk* aangekomen, en binnen *Paris* van ſijn *Majeſteyt* de *Koninginne*, en het geheele Hoff ſeer minnelijk wierd ontfangen en verwellekomt, in meening, van daar na *Engeland* over te ſchepen;

Huwelijk van den Hertog van Yorck, met de Princes van Modena.

maar verstaande, dat het *Parlement* aldaar sich tegens dit Huwelijk grootelijks opposeerde, resolveerde sy noch eenigen tijd te vertoeven, om een beter Uitslot der Sake af te wachten.

Ondertusschen wierd hare Doorluchtigheyd Indispoost, mogelijk ter oorzaak van de voornoemde Tegenspoed; want soo haast men bericht bequam, dat het boven-gem: *Parlement* geprorogeerd was, vertrok sy den 23. *Novemb:* des morgens in betere Dispositie van *Calais*, onder het losbranden van 't Kanon, soo van de Stad, van 't Kasteel, als van d'Engelsche Schepen en Jachten daar leggende, na *Douvres*, daar sy den 1. *December* gelukkig op de Reede arriveerde. De Hertog *van Yorck* den voorigen dag ter selver Plaatse aangekomen, deed aanstonds op haar Aankomst al 't Kanon afschieten, en ging sijn Bruyd tot op de Strand te gemoed, daar hy haar in 't uitgaan van de Bark, by de Hand nam, en na veel wederzijds complimenten, haar tot aan 't Logement, voor haar geprepareerd, geleyde: alwaar sy des avonds Maaltijd houdende, na eindiging van dien, door den *Bisschop van Oxfort* gesamentlijk wierden getrouwd. Den 4. dito vertrok dit geheele Geselschap met al den Treyn van *Douvres*, komende des anderen daags tot *Rochester*, en den 6. deser tot *Gravesend*, van waar sy in een Barke de *Teems* opvoeren, tusschen welke plaats en *Greenwich*, de *Koning van Engeland* hen tegen quam; en na veel Complimenten, na *Withal* conduiseerde, leydende de *Hertoginne* aanstonds na de *Koninginne*; die haar seer vriendelijk ontfing: des namiddags vergeselschapte de *Koning* sijns Heer Broeders Bruyd, met de *Hertoginne van Modena* haar Vrouw Moeder, en den *Prince Reynald d'Esté* na 't Palleys van *St. James*, als 't ordinaris Verblijf van *Duc de Yorck*, waar dese Nieuw Verhuwelijkte *Hertoginne* naderhand van veel GROOTEN wierd gecomplimenteerd.

Silesien wonderlijk met Wormen geplaagt.

In den beginne deses jaars wierd *Silesien* aangetast door een onnoemelijk getal van Wormen, groot en kleyn, en van allerhande couleuren. Wanneer sy dus onder een groote Sneeuw-buy, by *Neusol* tegen *Windisch Lapsch* waren neder-gevallen, leefden sy wel drie dagen, tot eyndelijk alle de geele Wormen van de swarten op-gegeten en vernield wierden. Waar over men verscheyde Beduydingen formeerde.

Schandelijke Moord, streng gestraft.

Op den 24. *Feb.* wierd binnen *Vlaardingen* een Soldaat van 't Regiment van den Overste *Polens* gejustitieert, die seer schandelijk sijn eygen Waardinne daar hy by ge-inquartierd was, had vermoord;

moord, meenende haar Geld en Goed weg te nemen, alwaar hy, na ſijn verdoemelijke Boosheyd uytgewerkt te hebben, niet meer dan 18. Duyten in de kas vond. Wijl nu deſe ſnoode Feyt van ſeer quaad gevolg was, wierd hy, volgens Sententie, anderen ten Exempel, eerſt de ſlinker Hand afgehouwen; toen ſoo levendig van onderen-op gerabraakt, de Kop afgekapt, deſelve op een Pen gezet, en het Lighaam op een Rad geſteld, met de Knippel, waar mede hy de Moord te weeg gebragt hadde, daar boven gehangen.

Omtrent deſe tijd binnen *Maſtricht* zeker Vrouw onvoorſigtig 2. Kinderen t'huys latende, trekt de Deur toe, en gaat uyt: Deſe kinderen met het Vuur ſpeelende, en aan het ſtroo van de Bedſtede komende, raakten 't Huys in Brand, waar door de 2. Kinderen wel haaſt verſtikten; dan de Brand wierd noch geleſcht.

2. Kinderen by ongeluk verbrant.

By *Vilvorden* wierd door den Provooſt en 2. van ſijn Gaſten, een Dief gevangen. Dan om dat het laat was, bragten ſy hem in een Huys aan de Weg; alwaar wat gezeten, na een Mes vraagde, om Tabak te kerven. Ondertuſſchen de Provooſt met ſijn Gaſten vermoeyd, vallen in ſlaap, en vergetende het Mes van den Dief wederom te eyſchen, valt op hen aan, en ſnijd-ſe alle drie den hals af; waar na hy weg liep.

Dief vermoord ſijn Vangers 3. in getal.

Weynig tijds geleden, gebeurde tot *Regensburg* een wonderlijke Saak, die wy, om des vreemdigheyds wille, hier ook zullen invoegen. In deſe Stad was onlangs gekomen een Perſoon van *Grenoble* geboortig, genaamt *Charles Bornovin*, zijnde in Wetenſchap der *Chirurgie* beroemt, waar nevens hy een Vuur-werk konde prepareeren, om op een geſpannen Zeyl leggende, van een Tooren of ander hoog Gebouw, te konnen in de Lucht vliegen. Welke Kunſt hem op verſcheyde Plaatſen wel was gelukt: Dies richt hy alles toe, om 't ſelve in de voorn: Stad mede in 't werk te ſtellen, verzékerende, dat daar gants geen Levens-gevaar in was. Hier toe wierd een hoogen Tooren gereed gemaakt, en alle preparatoria en Vuur-werken daar op gebragt, als wanneer hy den 15. *January* 's avonds ten 7. uren ſig daar op begaf. Alles nu gereed zijnde, ging hy op 't hoogſte van den Toorn, en leyde ſich, in 't aanſien van veel duyſende menſchen, op het Zeyl neder, met een nat Hemde en ander Linne Gewaat, tot verhoeding van de ſchade des Pulvers. Hier op liet hy de beſtelde Raquetten, die van Swavel, Salpeter, Kolen en an-

Konſtenaar brengt ſijn ſelven wonderlijk om den hals.

 dere

dere toebehoorige Materien waren bereyd, op sijn rug, handen en voeten binden, en sich tot sijn voorhebbende Vlucht bereyden: hy riep, dat sijn Volk, die dit Vuur-werk moesten aanstéken, goede achting op Hem souden geven, leggende sich voorts op het Zeyl in 't gewicht, seyde hy tegens sijn knegts; *Steek aan*: daar op wierden de Raquetten aangestéken, dewelke aan d'een zijde sterker als aan d'ander zijde afgaande, veroorsaakten, dat hy daar door uyt de Balans van 't Zeyl geraakte, en by sijn armen aan de kant bleef hangen, roepende: *O, Jesu, mijn Leven is verlooren!* Aldus bleef hy met d'eene hand hangen, houdende met d'andere, wegens den sterken stank des Pulvers, de Neus toe.

Maar wijl nu het Pulver en Vuur aan hem, te hevig brande, ook wegens het natte gewaat en de veelheyd van Raquetten, een groote swaarte aan sijn lijf hadde, kon sich niet meer op het Zeyl bedwingen, noch wegens den dikken Rook adem halen; dus een wijl gehangen hebbende, tot hy van den smook verstikte, moest eyndelijk gants Leveloos ter neder vallen. Waar na hy van het Volk wierd opgenomen, en by de *P. P. Capucynen* begraven.

Schandelijke Moorden binnen Paris.

Tot *Paris* quam zeker Schelm by den Genees-meester *Pilon*, en versocht hem alleen te spreken: waar op desen Guyt in-gelaten, eyschte 200. Pistolen van den *Medicus*: Maar die daar over gerugt makende, werd aanstonds van desen Dief doorstoken; en de Soon willende sijn Vader te hulp komen, wierd insgelijks vermoord; Maar desen Misdadiger wierd alsoo voort by de kop gevat, en voor de deur van den *Docter* gerabraakt.

Diergelijke voorval gebeurde mede aan een ander *Medicus*, doch soo bloedig niet; wanneer een Courtisane by hem komende, hem in sijn Kamer apart wilde spreken, alwaar niet soo haast ingelaten, of wierp haar op sijn Bedde, seggende, dat by aldien hy haar niet terstond 50. Kroonen gaf, te zullen roepen, dat hy haar wilde verkrachten; en om dese Schande te vermijden gaf de Medicus haar dit Geld.

d'Heer *Tellier* liet te deser tijd drie Ampt-Bedienders by de kop vatten, die des Konings Zegel naar geboots hebbende, de Kroon wel by de 40. Millioenen Schade toe-gebragt hadden; zijnde het Zegel soo net naar gemaakt, dat *Tellier*, selfs verklaarde, het selve uit sijn eygen naaulijks te kennen: maar de Valsheid bleek uit de Geschriften.

Te *Peronne* wierd dees tijd een Courier van den *Graaf de Montery*,

tery; soo als na *Spanjen* ging, door den Gouverneur derselver Plaats gearresteert, seer qualijk getracteert, en aan een Boom gebonden, volgens d'Ordre dien hy hadde; en indien 't niet in de Heylige dagen was geweest, men sou hem 24. uren daar aan gelaten hebben. De Pacquetten, dien hy van den *Graaf de Montery* hadde, wierden daar bewaard, om na 't Hoff te zenden; en desen Courier wierd dus gemartelifeert, in een Karos weder na *Brussel* gesonden, om aan ged: Graaf te seggen, dat men al sijn Couriers soodanig soude tracteeren, in vergelding van 't quaat Tractement, soo hy voor eenigen tijd had laten doen aan een *Sr. de Pontieu*, soo als door *Brussel* passeerde met eenige Depeches voor den *Koning*, tot hy daar over *Satisfactie* soude hebben gedaan: Doch dat men onderwijl alle Kooplieden Brieven, om de Commercie niet te interrumpéren, soude laten passeeren. Courier van de Graaf Montery seer mishandelt.

Te *Paris* wierd een Persoon gevangen gezet, die onder de Misse, in de Kerk van de Religieusen *de Mercy*, de Hostie uit des Priesters hand hadde gerukt, en in stukken gebroken. Waar op hy van den Lt. Crimineel ondervraagt zijnde, seyde; *Het hem hertelijk leed was, dat hy 't nu gedaan hadde, en dat sijn dessein was geweest, het selve op Sacraments-dach te volbrengen, als den Aards-Bisschop de Misse dede.* Hy wierd gecondemneert, om gehangen en verbrand te werden; dan het *Parlement* modereerde de Sententie, ende gebood alleen, dat hy aan de Handen soude geboeyt werden, en altoos gevangen blijven. Het Catholijke Sacrament mishandelt.

Eenige Voerlieden te *Romen*, die Hoy en Haver voerden, hen stellende om te rusten in de straat *della Longara*, soo quamen sommige Edellieden van de Sweedsche Koninginne, de Buffels voor de Wagens los maken; maar de Voerlieden sich daar tegen stellende, wierden dapper met stokken afgerost; onderwijl groeyden haar getal tot 17. Persoonen aan, wanneer sy dese Edellieden met vorken en stokken soodanig wederom begroetten, dat den *Graaf van Malespina* swaarlijk gewond, en de rest op de vlugt gedreven wierd; waar over den Heer *Falconieri*, hun Meester, aan de *Koningin* quam Satisfactie doen, seggende, al dese Boeren weg gejaagt te hebben; Maar hare *Majest:* antwoorde; dat hy veel eer, deselve had behooren Vergelding te doen, om hare Kloekheid, van hun Meesters Goed soo wel verdedigt en beschermt te hebben; en dat sy ter contrary uit haar Dienst wilde zetten, soodanige Edelen, die sich veel eer in een Klooster, dan in haar Palais behoorden te begeven. Gevecht te Romen tusschen Edellieden en Boeren.

 Ter

Een die de Galg wonderl: eschappeerd.

Ter selver tijd als sommige Officiers en Soldaaten, door het schandelijk comportement aan de Post van *Ameyden*, in hechtenis waren gesteld, wierden twee Bevelhebbers daar van geharquebuseert. Drie Ruyters by Loting op-gehangen, en de vierde sijn Briefje, daar de Galg op stond, looslijk op-etende, geraakte daar door vry.

Neerlag op een sonderlinge manier.

Den 15. *Aug:* des Nachts gebeurden 't tot *Antwerpen*, dat seker treffelijk gehuwd Man, uit een Herberg Fulminerende, met een Rapier in de hand, op straat quam, waar hem 2. Persoonen ontmoetende, vraagden, hoe hy soo verstoort was: Wild gy 'er u mede bemoeyen, vraagde hy? Ja wy, antwoorden dees twee, en namen hem het Rapier uit de vuyst; dus met malkander voortgaande, versocht hy haar, of sy hem wilden t'huys brengen, hy sou hen beschenken; 't geen sy toestonden, en gaven hem daar op het Rapier wederom. Doch aan sijn Deur komende, deed deselve open, en liet den eenen ingaan, maar den anderen gaf hy soodanigen vuyst-slag in 't aangesicht, dat denselve te rug stoof; hier op de Deur toe doende, bragt den andere, met sijn Rapier 5. stéken in 't lijf, waar door soodanig gewond, dat onder de voet viel; dies nam de Daader de vlucht.

Duël wreed aan-gevangen, maar vriendelijk ge-eindigt.

Den 15. *Novemb*: viel tot *Neurenburg* een Hand-gevecht voor, tusschen *Don Aqua Viva*, en *Don Caraffa*, zijnde d'eene 24. en d'andere 28. jaren oud, beyde Napelsche Edel-lieden: De Seconde van d'eerste, was de Heer *van Munster*; en die van den laatste, de *Baron Kresser*. Sy deden seven aanvallen op malkander, en *Caraffa* kreeg een wonde in den Arm: Als-doen wierden sy gescheyden, versoenden en omhelsden malkander; alle het welke in 't gesicht van eenige duysende menschen geschiede, die sich over dese Versoening seer verheugden.

Hiermede gaan wy over tot het

VIERDE PUNCT.

VIER-

VIERDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Behelſende een Vertoog van de Vruchteloose Keulſche Vrede-Handel.

IN den Aanvang deſes Tractaats, zijn de Sweedſche *Mediateurs* in *'s Gravenhage* gelaten, alwaar ſy in de Naam hares Konings en Heer, de Heeren *Staaten Generaal* verſcheyde Middelen tot VREDE proponeerden, en naderhand noch voordere Propoſitien deden. d'Eerſte Voorſtelling behelsde in ſubſtantie, *Een Vertoog van't groot Gevaar, en de Schadelijkheid van den tegenwoordigen Oorlog; een hévige Begeerte hares Konings tot Bevordering van den* VREDE, *met een Relaas van 't gene daar toe by Hem was aangewend; namentlijk, eerſt de* MEDIATIE *aan hare Hoog Moog: gepreſenteert, en ook by deſelve geaccepteerd; naderhand noch aan beyde de Koningen van* Vrankrijk *en* Engeland, *die ſich deſelve mede hadden laten welgevallen:* voorts, *verſoeckende, Commiſſariſſen, om met deſelve te Tracteeren, en het begonnen Werck tot volkomen Perfectie te bevorderen.* Na welkers eindiging de Heeren Sweedſche Afgezandten, door den Heer *Preſident*, een Antwoord in ſeer civile Termen verkregen, en hen boven dien ook tot *Commiſſariſſen*, om nader te Confereeren, wierden toegevoegt, de Heeren *Raad-Penſionaris Fagel*, de Heer *Hoogendorp*, *Kouwerve*, en *Kan.*

Sweedſche Mediatie in de Keulſche Vrede-Handel.

Den 12. *January* deden de Heeren Sweedſche *Mediateuren* hun tweede *Propoſitie*, waar in klaaglijker wijſe voorſtelden, dat ſy, wegens eenige toevallen en verſcheyde empeſchementen, in hun Voyage uit *Engeland*, veel tijds hadden moeten doorbrengen; doch echter ſeer vernoegt, dat ſy ſijn *Majeſt*: *van Engeland* ſoo bereydwillig tot den VREDE gevonden, en de ſelve ſoo goethertig hare *Sweedſche Mediatie* geaccepteerd, ja ook nevens dien een Handelplaats beraamd, en bereyds daar toe ſijn Afgezandten gekoſen hadde. En ten eynde men niet ſou konnen ſeggen, nog voorgeven, dat'er noch

Mediateurs doen haar tweede Propoſitie in den Haag.

Engeland doet een Stilstand van Wapenen aanbieden.

noch eenige obstaculen tegens den voortgang der VREDE mogten overgebleven zijn, soo verzekerde sijn *Koninkl: Majest: van Engeland*, dat hy selfs tot een *Stilstand der Wapenen* met de *Vereenigde Nederlanden* bewilligen wilde; waar over dan de besonderlijke Goetheyd deses grooten Konings, en desselfs Deugdsaam Edel Gemoed, ten hoogsten Roem-waardig was, en daar uit sijn Genegendheid tot de weder erlanging van *Vrede*, overvloedig konde bespeurd werden.

Wijders wierd voorgegeven, dat de *Koning van Vrankrijk* insgelijks gesind was, sich met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* tot een Vredens Handeling in te laten; weshalven sy dan ook aan de Goetwilligheid van Hare Hooge Mogenden geensins wilden twijffelen, wijl hun overvloedig bekend was, wat voor Elend, Jammer, en Ongemakken den woedende en Land en Luyden verdervende Oorlog plagt na sich te slepen. Waar op sy dan in Substantie, de navolgende Puncten schriftelijk overleverden, en daar op serieuselijk Antwoord versochten:

Mediatie punсten, waar op men hare Ho: Mo: antwoord begeert.

I. *Dewijl de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, d'oprechte* MEDIATIE *van sijn Koninkl: Maj: van Sweden hadden aangenomen, dat sy soo heerlijken Werk ook wilden bevorderen, en het voorder vereyschte tot de t'Samenkomst vaardig maken.*

II. *Alsoo de Stad Duynkerken by de Koningen van Vrankrijk en van Engeland, geoordeeld is, de bequaamste te zijn; of ook deselve aan de Zijde van hare Hoog Mogende zal werden voor aangenaam gekeurd, om met den eersten d'Ambassadeurs sich derwaards te begeven.*

III. *Dat de Gevolmachtigde Ambassadeurs Vrede-lievende mochten Zijn, en met soodanige Ordres geinstrueerd, waar door soo een Heylsaam en noodig Werk, op 't ligts bevordert wierde.*

IV. *Dat de Heeren Staaten, sich conformeerende met de Vredelievende gedachten der Koningen, ondertusschen mede niet beswaart mogen zijn, om in eenig Stilstand van Wapenen te bewilligen, tot dat men wegens den vollen* VREDE *breeder zal konnen overeen komen.*

Hier benevens vertoonden Sy Heeren *Sweedsche Ambassadeurs*, aan de Heeren Gedeputeerden van hare Hoog Mog: een wijdloopig Somier van Redenen, vervat in Negen-en-twintig Articulen, gelijk tot meerder voldoening des Curieusen Lesers onder *Num.* XIX. werd geproduceert.

Waar

Waar op na voorgaande Communicatie met de Heeren *Ministers* van ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, van den *Koning van Spanjen*, en van den Heer *Keurvorſt van Brandenburg*, gedelibereerd, en den 13. deſes gereſolveerd is, *De voorſz: Handel-plaats, en den Stilſtand van Wapenen te excuſéren.* Welke *Reſolutie* naderhand by hare Hoog Mogende gereſumeerd zijnde, wierd daar op, den 16. aan de Heeren *Ambaſſadeurs* tot Antwoord toe-geſonden: Dat hare *Hoog Mog:* wel gereſolveert bleven, een eerlijke, goede en zekere VREDE met Hoog-gem: *Koningen* aan te gaan; maar wijl ged: Koningen de voorſz. Handel-plaats, met onderling Concert hadden verkoſen, dat Hare *Hoog Mog:* insgelijks ſchuldig waren, ſoodanigen Reſpect aan hare *Hooge Geallieerden* te bewijſen; dewelke daar op hadden gelieven voor te ſlaan, de Steden *Oſnabrugge*, *Hamburg*, *Aken*, *Frankfoort*, *Brunſwijk*, *Keulen*, *Antwerpen* en *Dortmont*; Dat hare *Hoog Mogende*, haar dieshalven vaſtelijk perſuadeerden, indien gemelte Koningen ſoo genegen tot VREDE waren, als de Heeren *Ambaſſadeurs* geliefden vaſt te ſtellen, dat hare Majeſteyten geen difficulteyt ſouden maken, om een van de voorſz. Plaatſen aan te nemen. Dat ondertuſſchen het zenden van Gedeputeerden ontijdig was, ſoo lang de Handel-Plaats niet was vaſt geſteld. Dat hare *Hoog Mog:* mede wel wilden geinformeerd zijn, om wat Redenen de *Koning van Vrankrijk*, deſen *Staat* had gelieven den *Oorlog* aan te ſeggen; of immers op wat Gronden en Fundamenten den *Vrede* ſoude konnen gemaakt werden; wijl Hoog-ged: *Koning* in ſijn *Declaratie van Oorlog*, geen Redenen of Oorzaken heeft gelieven uit te drukken; en dat hare *Hoog Mog:* over ſulks aan haar Gedeputeerden, na de voorſz. Handel-Plaats te zenden, geen bequame Inſtructie of Laſt konden geven, voor daar van geinformeerd waren.

Staaten Generaal refuſéren de Stilſt: van Wapenen, en Duynkerken tot een Handel-plaats,

En ſtellen 8. andere Steden voor.

Verſoecken Reden, waarom *Vrankrijk* haar den Oorlog had aangedaan.

Waar op de Heeren Sweedſche *Ambaſſadeurs* niet nalieten, den 21. deſer Maand aan hare *Hoog Mog:* een *Memoriaal* over te geven, om haar voorgaande *Propoſitie* ſmaakelijk te maken. Ondertuſſchen ged: Heeren Ambaſſadeurs na *Vrankryk* en *Engeland* ſchreven, om die *Koningen*, tot het accepteeren van een der acht voormelde Plaatſen, te bewégen. Doch het Antwoord van hare *Hoog Mog:* aan de Heeren *Ambaſſadeurs*, veroorzaakte, dat ſy den 26. noch een ander *Memoriaal* overleverde, *ſich beſonderlijk qualijk genoegende, over de rejectie van den* Handel-plaats, *waar op, oordeelden, de Miniſters van de Geallieerden geen Influentie behoorden te hebben;*

Mediateurs trachten hare Propoſitie ſmakelijk te maken.

Geven een tweede Memoriaal aan hare Ho: Mo: over.

ben; maar dat het hare Hoog Mog: *als Principaalen vry ſtond; en wegens de* Wapenſchorting *beklaagden ſich, dat men iets, 't geen zy goet hadden gedacht voor te ſtellen, ruïneux voor deſen* Staat *achte; maar beloofden echter al hun devoir by de Koningen te zullen doen, byſonder aangaande den* Handel-plaats, *op dat de Begeerte van hare Hoog Mog: vernoegt mogt werden.*

Koningin van Sweden, draagt haar Soon de Rijks Heerſchappy op.

Den 28. deſer, deed de Heer *Appelboom*, Extraordinaris *Envoye* van de *Kroon Sweden*, het *Notificatie-Compliment* by ſijn Hoogheid den Heer *Prince van Oranjen*, als dat de *Koninginne* nu de Regeering had over gegeven, in handen van den Jongen *Koning* haar Soon, die deſelve ook had aangenomen. Waar nevens gemelte Heer Afgezand ook een *Miſſive* van den *Koning* ſijn Meeſter overleverde, beſtaande in betuyging van Vriendſchap en Toegenegendheid tot Welſtand van deſen *Staat* en *Landen.* 't Welk insgelijks door den ſelven Heer, ook by den Heer *Preſident* van hare *Hoog Moog:* wierd ge effectueerd. De Ceremonien van deſe Opdracht en Overgeving des Rijks Heerſchappye van de *Moeder* aan haar *Soon*, wierden den 8. *Jan.* met aller grootſte pracht in *Sweden* voltrekken, na dat de *Koninginne Regente*, door den *Graaf Oxenſtern*, als Groote *Chamberlan*, den *Senaat* hadde doen aanſeggen; *Dat ſy begeerig was, den Koning haar Soon, het Gouvernement van den Staat in handen te ſtellen.* Soo dat hare *Majeſteyten*, de *Senateurs*, en de *Staaten* op de Zaale van 't Kaſteel vergadert, daar over luyd wierd voorgeleſen het Geſchrift, waar by de *Koning* ſich verbond, *te bewaren de Wetten en Statuten van de* KROON. In gevolge van dien, namen raadſlag, om een Rijksdag binnen *Stokholm* te houden. Waar over alder-eerſt de Groote Cantzelier ſijn Mond opende, met een ſeer beleeft Diſcours, gevende daar in ſoo veel te verſtaan, als; *Dat de Koninginne over gaf, en remitteerde het Beleyd van alle Staats Saken, in handen van den Koning.* Sijn Majeſteyt hier preſent, betoonde reeds ſijn ſoo vroeg Verſtand en alle mogelijke Kennis, ſelfs over het Bedanken voor de Sorge, die deſe groote *Princeſſe*, gedurende ſijn Minderjarigheid had gelieven te dragen. Na 't welke de *Senateurs* of Raaden en Staaten, ſijn Majeſt: een gelukkige Regeering toewenſchten; en dus ſcheyden daar mede hunne By-een-komſt. Des avonds ſag men een groot Vuurwerk, verſeld met ontallijke Flambeaux; en noch 2. dagen daar na wierden alle bedenkelijke Vermakelijkheden bedreven.

Den 14. *Jan.* quam de *Graaf dela Guarde* Extraor: Ambaſſadeur

deur van *Sweden* tot *Regensburg* op den Rijksdag by avond, sonder eenige ceremonie, als ware sijn Equipage daar toe niet gereed: Hy deed opening van sijn Propositie, behelsende de *Mediatie* van den *Koning* sijn Meester, om te komen tot *Vreden* tusschen den *Koning van Vrankrijk*, die *van Engeland*, en hare *Geallieerden*: En den *Keyser*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, met de *Geconfœdereerde Princen.* 't Welk by de Vergadering met groote Vreugden opgenomen wierd, waar op men aanstonds resolveerde, alle de Rijks Stenden tot de Resolutie van een algemeene Wapenrusting te sondéren, maakende overslag, om een Fonds en Keyserl: Leger uit haar te vinden: behalven de Krijgs-Macht, die sy nog tot eigen bescherming binnen hielden; om by aldien den *Vrede* niet voort ging, sich daar van ten allen tijden te konnen bedienen.

Sweedsche Ambass. maakt de Mediatie sijnes Konings, wegens d'algemeene Vrede, aan de Rijks-verg: bekent.

De hoop van *Vrede* vermeerderde ondertusschen gants niet; want de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs* leverden den 13. *February* weder een *Memorie* ter Vergadering van hare *Hoog Mog*: over; waar by sy notificatie deden; *Dat sy hare Hoog Mog: Resolutie van den* 21. *Jan: aan de respective Koningen gecommuniceerd hebbende, gem: Koningen op het alder krachtigste getracht hadden te bewègen, tot het aannemen van een der voorgestelde Plaatsen; maar dat de Koning van Vrankrijk wel geen vaste hoop daar toe had gegeven, echter ook niet ten vollen geweygert: Doch dat de Koning van Engeland, dit afslaan van hare Hoog Mog: uit-leyde, als een teyken van een afkeerig Gemoed tot* VREDE; en de Heeren Mediateurs liet weeten; *dat hun Moeyte hem wel aangenaam was, maar wijl de voorgestelde Middelen tot den Vrede niet voldeden, was hy genoodzaakt, het verdere beloop van Saken, God en sijne Wapenen te bevelen.* Waar op de Heeren *Mediateurs* versochten, Dat hare Hoog Mog: hen Middelen wilden verleenen, tot bevordering van *Vrede*, op dat al hun aangewende Moeyten en Arbeyd niet mochten in Rook verdwijnen.

Mediateurs leveren weder een Memoriaal aan hare Ho: Mo: over.

Waar op hare *Hoog Mog*: hare *Exellentien* den 21. deser tot Antwoord hebben toegevoegt; *Dat hare Hoog Mog: gem: Heeren Ambassadeurs, voor hare aangenomene Moeyten, ten hoogsten bedankten: En hebben hare Hoog Mog: wijders verklaart, dat sy over den Inhoud van het voorsz. Memoriaal met de Heeren Ministers van hare Hooge Geallieerden hebbende gedaan confereeren, de selve Ministers eenpaarlijk hebben geobtesteert, dat de selve Hooge Geallieerden niet liever souden sien of wenschen, dan den ontstanen Oorlog in een goede Vrede verandert: maar dat de selve met eenen bevonden hebbende, dat Duin-*

Die daar op Antwoorden en een Stilstant van Wapenen presenteeren.

kerken geen bequame Plaats was om te handelen, en niet Neutraal, gelijk in ſulken gelegentheyd gebruykelijk is; daarom hadden ſy aan de hoogſt-gedachte Koningen de keure gelaten, van verſcheyde andere Neutrale Plaatſen, voor alle de ſtrijdende Partyen even bequaam; dies ſy dan geen rechtvaardige Reden hadden, om ſoo importanten Tractaat af te breken. De ſtilſtant van Wapenen hebben hare Hoog Mog. moeten van de hand wijſen, dewijl ſy hare rüine daar uyt ſekerlijk prævideeren; daar ſy dan alle de ſelve Onkoſten ſouden hebben moeten doen, die ſy in een openbaren Oorlog moeten ſupporteeren; dat ſy ſich niet hadden mogen bedienen van de hulp der Hoogſt-gedachte hare Geallieerden, die nu omtrent hare Frontieren waren genadert; en dat ſy aan den Koning van Vrankrijk, in 't hert van 't Land ingedrongen, occaſie ſouden hebben gegeven, om ſich aldaar noch meer te verſterkken, en ſijne Militie ten laſte en koſte van 't Land te vermeerderen. Doch indien het ſelve eenig aigreur in 't gemoed van den Hoogſt gedachten Koning van Groot-Brittannien ſou mogen verwekken, of aan ſijne Majeſteyt impreſſie geven, dat men de voorſz. Stilſtant ſou hebben gereſuſeert, om onderwyl door particuliere Commiſſie-vaarders ſijne Majeſteyts Onderdanen te beleedigen en te beſchadigen; Soo konnen hare Hoog Mog. wel verklaren van ſoodanige gedachten ſeer verre ge-eſloigneert te Zijn, maar alle ſijn raiſonable pretenſien wel te willen voldoen; en dat hare Hoog Mog. tot een teeken hier van, indien ſijne Majeſteyt van Groot-Brittannien ſulks aangenaam is, te vreden zijn van nu af voor den tijd van een jaar, of ſoo veel langer als ſijn Maieſteyt believen ſal, te maken een abſolute ſtilſtand van Wapenen te Water, ten eynde ſijne Majeſteyts Onderdanen, geduurende den tijd dat hare Hoog Mog. Ingeſetenen de alderdroevigſte effecten van den Oorlog te Lande gevoelen, geene incommoditeyten van dien te wachten mogen hebben, en haren Handel en Commercie in alle ſekerheyt en veyligheyt mogen drijven, niet twyffelende of de Heeren Extraordinaris Ambaſſadeurs ſullen uyt deſe hare Hoog Mog. conduite evidentelyk beſpeuren, dat deſelve aan hare Zijde alles by brengen, om tot een goede Vrede te geraken, 't gene de ſelvige eenigſints konnen doen, en hare Excellentien verſoekende, deſe hare Hoog Mog. goede meening door hare krachtige officien ten beſten te willen ſeconaeeren.

Doch gelijk den *Stilſtand der Wapenen*, voor Drie Maanden, by den *Koning van Engeland*, den *Vereenigde Nederlanden* aangeboden, hare *Hoog Mogenden* niet wel geviel, als hebbende *Engeland* gedurende dien tijd ſich te bequamer tot meerder voortzetting van

van den Oorlog konnen uytrusten; alsoo weynig behagen schepte de *Koning van Engeland*, in den *Stilstant der Wapenen*, by hare *Hoog Mog*: voor den tijd van een jaar of langer voorgesteld, te bewilligen; aangesien *Engeland* vermeende, met de Hulp van *Vrankrijk*, in dit loopende jaar 1673. het geheele *Vereenigde Nederland* gantschelijk te ruïneeren, en haren *Staat* uyt te roeyen, gelijk hier na klaar genoeg zal blijken, selfs in een *Oratie*, door den Engelschen *Cantzelier*, in 't *Parlement* uytgesproken, en naderhand door den Druk aan al de Wereld bekent gemaakt.

Ondertusschen wenden de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs* nog even grooten vlijd by de strijdende Partijen aan, om hen tot het verkiesen van een *Handel-Plaats* te bewegen, en gelijk by de KONINGEN van *Vrankrijk* en *Engeland* dapper aanhielden, om die tot het aannemen van een der 8. voorgestelde Plaatsen te disponeeren; Niet min deden sy by hare Hoog Mog: om die *Duynkerken* te doen amplecteeren: Waar toe sy den 3. als ook den 13. *Maart* twee lange *Memorialen* aan den *Staat* in-leverden, daar by door velerhande Redenen aandringende, tot het accepteeren van *Duynkerken* voor een Handel-plaats; voorders deduceerden sy wijd en breed de Redenen des *Konings van Engeland*, die noch by *Duynkerken* bleef persisteeren, als rakende sulks sijn Eer, sijn Commoditeyt, en Securiteyt der Ministers, daar uyt besluytende, dat het by den *Koning van Engeland* vast lag, geen afstand van *Duynkerken* te doen, en dat over sulx, hoe seer de *Koning van Vrankrijk* op een andere Plaats mogt aanhouden, evenwel ge-oordeeld kon werden, van wegens den onverbrekelijken Band der twee *Koningen*, hy geheel het Sentiment van *Engeland* sou byvallen. Dus hielden sy seer sterk aan, tot het accepteeren van *Duynkerken*; attribuërende het Gevaar van 't geheele Christendom, aan de weygering van dien; en daar nevens in bedenking gevende, dat indien d'Onderhandeling op dit weygeren quam achter te blijven, en den *Staat* eenig verder Onheyl mogt over komen, of sulx voor God en de Nakomelingen wel te verantwoorden sou zijn; met verdere betuyging, dat het hen ten uyterste leed sou wesen, dan vruchteloos te moeten vertrekken. Dus scheen naar apparentie, de *Vrede* noch seer wijd t'soek te zijn. Doch op den 22. deses, na het ontfangen van twee Brieven, een van den Secretaris *Arlington*, behelsende, dat de *Koning van Engeland*, op de Instantien van *Vrankrijk*, gedesisteert had van *Duynkerken*, en of *Keulen*, of *Aken* ter keure van *Vrankrijk*

Mediateurs houden sterk by de Partyen, om een Handel-plaats aan.

Engeland persisteerd hard op Duynkerken

Laat Vrankrijk de kiesing van *Keulen* of *Aken*.

rijk gelaten; d'andere Brief van den Grave *Tot*, met Bericht, dat de *Koning van Vrankrijk*, *Keulen* had verkooren, ſoo quamen de Heeren *Mediateurs* daar van aanſtonds *Notificatie* aan den *Staat* geven, met betuyging van hare Vreugde en Congratulatie; verſoeckende daar nevens; Dat hare Hoog Mog: ſonder uytſtel geliefden Ambaſſadeurs en Gevolmagtigden te kieſen, en deſelve met noodige Inſtructien te verſien, om ter beſtemder Plaatſe den Vrede te verhandelen. Op welke *Notificatie* hare Hoog Mog: ten ſelven dage, door Gedeputeerden, de Heeren *Mediateuren* hebben weſen bedanken, voor hare Vigilantie en Moeyten, met Toeſegging van alles te zullen toebrengen, wat den Vrede-Handeling ſou konnen faciliteeren, en aanſtonds Perſonen nomineeren, om derwaards te zenden; verſoekende, dat de Paspoorten en Saufconduiten voor hunne Perſoonen, Treyn en Bagagie mogten verſorgt werden.

Die Keulen kieſende, verſoeken hare Ho: Mo: paspoorten voor haar Afgezandten.

Dus wierden kort daar op by hare *Hoog Mog:* als betuygende een ernſtige Affectie tot de bevordering, voortgang en volkomen erlanging der *Vreden*, te dragen, de navolgende Heeren verkooren, om voor deſen *Staat* de VREDE-HANDEL, als *Ambaſſadeurs* en *Plenipotentiariſen* tot *Keulen* waar te nemen, namendlijk, wegens *Holland*, de Heeren *Beverning* en *Renſwoude*; wegens *Zeeland*, de Heer *van Odijk*; wegens *Vrieſland* de Heer *Hayren*, en wegens *Groeningen*, de Heer *Isbrands*. En op den 28. deſer de *Grave* TOT in een Audientie by den *Koning van Vrankrijk*, ſijn Maj: aangedient hebbende, Dat de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* met blijdſchap hadden verſtaan, de verkieſing van *Keulen* tot een *Vredens-Handel-Plaats*; ſoo verkoos de *Koning* noch dien ſelven avond ſijne *Gevolmagtigden* tot de Vrede-Handel, als *Duc de Chaunes*, *Monſr. Courtin* en *Barillon*; dewelke daar toe een ſeer prachtigen Treyn deden vervaardigen. Van wegens den *Koning van Engeland* wierden geſteld, de *Graven van Sunderland*, *Jenkins* en *Williamſon*.

Die genomineert werden.

Koning van Vrankr: kieſt ſijn Ambaſſadeurs.

Koning van Engel. insgelijks.

Maar op den 5. *April* quamen de Heeren *Sweedſche Ambaſſadeurs*, aan hare *Hoog Mog:* een *Memoriaal* overleveren, rakende de Redenen, die de *Koning van Vrankrijk* nu wederom gaf, om de Stad *Aken* voor *Keulen* tot een Plaats voor de Vrede-Handeling te verkieſen; en deſe Reden waren, om dat het Regiment van den *Marquis de Grana* nog in die Stad verbleef, voorgevende, dat by den *Hertog van Luxemburg* brieven ge-intercipieerd waren, mede-brengende, dat men daar op uyt was, om langs de Poort, daar deſe

Vrankrijk wil Aken voor Keulen hebben, om dat Keyſerſche daar binnen zijn.

dese *Marquis* de wacht sou hebben, nog 2000. Ruyters in die Stad te laten komen; waarom sijn *Majest: van Vrankrijk*, als ook de *Koning van Engeland*, hare *Ambassadeurs* in die Stad niet konden betrouwen, soo lang het Regiment van den *Marquis* aldaar sijn verblijf had; waar door die Plaats niet voor *Neutraal* konde werden aangesien. Weshalven de *Kroon Vrankrijk* verklaarde, dat soo lang de Stad *Keulen* niet wierd ontruymt van dit moeijelijke Guarnisoen, desselfs *Ambassadeurs* naar *Aken* sou zenden, als een Plaats, die aan allen Partyen niet minder sou konnen voldoen. Boven dien wierd ook den Heer *Rensiwoude*, door sijn *Maj: van Vrankrijk* gerefuseert, tot een *Plenipotentiaris*, wijl hy hem voor sijn Onderdaan achte, alsoo in *'t Sticht Uytrecht* geboren was; 't welk hare *Hoog Mog*: sich dan ook soo lieten gevallen, om door soo weynig importante dingen, van hare kant geen oorzaak te geven, dat een soo Heylsaam Werk, als d'*Algemeene Vrede* voor de Geheele *Christenheyd*, sou mogen verhindert werden, sijn gewenschte voortgang en eynde te bereyken.

En refuseert d'Heer *Rensiwoude*, voor Plenipot: t'accepteren.

Ondertusschen versochten de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs*, dat hare *Hoog Mog*: soo veel in haar vermogen was, het sy door haar selven, of door Middel van hare Geallieerden, de Saake soodanig te willen dirigeeren, dat de Stad *Keulen* van 't voorsz. Regiment mogt bevrijd werden; en midlerwijl om den minste tijd te verliesen, niet weygerig te zijn, van hare Gevolmagtigden mede naar *Aken* te verzenden; wijl met d'aanstaande Post, de vry-geleyds-Brieven van den *Koning van Vrankrijk* souden volgen.

Hier over wierd des namiddags een Conferentie gehouden tusschen de Keyserl: Spaansche en Brandenburgsche *Ministers*, en hare *Hoog Mog: Gedeputeerdens*; waar op dan de Heeren *Mediateurs* geen declineerend Andwoord wierd toegevoegt. En de Heeren *Plenipotentiarisen* hadden hare Commissien ontfangen, om wegens desen *Staat*, na de *Vrede-Handel-Plaats* te gaan, afwachtende alleen de Paspoorten en Saufconduits tot haar Vertrek.

Inmiddels was by den *Staat* een *Missive* gecoucheert, om met een Trompetter na den *Koning van Engeland* te laten afgaan, ten eynde sijn *Majest*: te bedanken, voor d'acceptatie van de Stad *Keulen* tot een *Handel-plaats*: En met eenen aan sijn Majest: aanbieding te doen, van een *Cessatie der Wapenen*: Maar gem: Trompetter wierd opgehouden op eenige Consideratien van de Heeren Sweedsche *Ambassadeurs*; meenende hare Exell: dat het af-

Hare Ho: Mo: meenende een Missive aan Engel. te zenden, werden door de Mediat. ontraden.

zenden deser *Missive*, al te grooten Jalousie aan den *Koning van Vrankrijk* soude geven, als of men daar door d'*Engelsche Kroon* soude soecken van hem af te trekken. Doch de Heeren *Ambassadeurs* schreven daar over aan den *Koning van Engeland*, met communicatie van hare *Hoog Mog*: Gelijk sy ook by den *Koning van Vrankrijk*, door de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs*, aan dat *Hoff*, daar toe yverig deden arbeyden. Waar op gem: Heeren Ambassadeurs op haar afgesondene Missive aan den *Koning van Engeland*, Antwoord bekomen hebbende, het selve door dit navolgende *Memoriaal* in Substantie, den 18. deser, hare *Hoog Moog*: notificeerden:

Die selfs aan Vran. en Engel. om een Stilst. schrijven,

En der selver Antw. aan hare Ho: Mo: notificeeren.

DAt de Heeren Ambassadeurs, op 't geen zy met communicatie van haar Ho: Mo: na Engeland hadden overgeschreven, van den Koning tot Antwoord hadden bekomen; Dat hy wel hadde gewenst, dat haar Ho: Mo: strackx na de aankomst der H. Ambassadeurs de voorgeslagen Cessatie van Wapenen hadden aan-genomen, maar dat nu oordeelde, deselve buytens tijds komt. Dat ook niet en bleek, dat soodanige Cessatie, aan sekere Conditien noch gebonden en gelimiteert, eenige kracht kon by-brengen tot bevorderinge der Handelinge van Vrede; dat ook de Conditien daar by vervat, niet aan-nemelijk waren, soo ten reguarde van de tijd als maniere, alsoo de tijd daar in sodanig werd gerestringeert dat den Stilstant by na sich soude komen te eyndigen al eer de Gevolmachtigden ter plaatse van de handeling souden konnen t'samen zijn gekomen; dat de distinctie die voorgestelt wierd, van waar de Stilstand ter Zee te doen beginnen en eyndigen, de Hollanders voordeelig, en de Engelse schadelijk sou wesen, en soo voorts. Waar over de H. Ambassadeurs niet weynig verzet, en bekommert, dat daar door de fundamenten van den Vrede mochten verydelt werden, ook vreesden, dat het overgroot gewelt der Legers en Scheeps-Vlooten dese Republijk souden overstelpen, al eer de Vrede-handeling sijn begin nam. Dieswegen zy siende geen bequamer middel, om 't pericul te vermijden, en op dat het Vrede werk geen dwarsgang kreeg, als een Stilstant van Wapenen, geen beter remedie wisten, als dat een van haar na Engeland eens soude overstappen, om den Koning op de beste manier te bewegen tot bewilliging van een onderlingen Stilstant; met aanschrijvens ondertusschen aan den Sweedsen Ambassadeur in 't Fransche Hof, om met gelijcken yver tot dien eynde te werken, niet twijffelende of den Koning van Engeland daar toe overtuygt zijnde, sal insgelijkx den Alderchristel: Koning tot 't selve weten te induceeren. Doch op dat zy zich souden mogen belooven van een gewenst succes, versochten zy, dat de conditien wat ruymer mochten wesen, als volgt, de welcke zy hoopten hare Ho: Mo: goet en billick souden oordeelen;

1. *Dat den tijt de 2 Maanden, gedestineert tot een Stilstant, sijn begin neme van den dag der Publicatie, en van die ure af gerekent werde.*

2. *Dat de limitatie ter Zee ten minste sal strecke tot de Caap van St. Vincent, of tot de engte van Gibraltar; en dat den tijd van Stilstand der Wapenen sijn begin neme in de respective plaatsen op sekere dagen of weken, van den dag der Publicatie af te rekenen, omtrent op soodanigen voet, of ook korter soo het doenlijk is, als by het Tractaat van Breda, na de distantie van yder plaatse vast gestelt is; dat die ook niet eyndige of expireere ten zy na verloop van 2 volle Maanden, gerekend van den tijt dat op yder plaatse den Stilstand effectivelijk sal wesen genotificeert, soo dat van den netten tijt af der Notificatie, de uytrekeninge*

tringe der 2 Maanden, na de diversiteyt van plaatsen precijs sal moeten vast staan, en de continuatie van dien sonder infractie geobserveert werden.

3. *By aldien het de Koningen mochte believen de tijd van de prolongatie des Stilstants te stellen aan het goetvinden der Mediateuren, invoegen dat hen na expiratie der voorsz. 2 Maanden, of wel soo wanneer die ten eynde beginnen te loopen, vry sal staan dien Stilstant so wijt te extendeeren als de bevorderinge van de Vrede-handeling sal schijnen te vereysschen, wenschen de H. Ambassadeurs te weten, of haar Ho: Mo: niet souden konnen goet-vinden voor uyt haar consent daar toe te verleenen?*

4. *Dat stracx na de notificatie van dat de Koningen eenparig sullen hebben bewilligt in de Stilstant van Wapenen, of wel den dag der Publicatie noch niet mochte wesen beraamt, de Commissie vaarders, die men Capers noemt, sullen werden belet, zeyl te maken en in zee te loopen: En sulckx op dat de veyligheyt van de Zee, geduyrende den Stilstant op alle mogelijke maniere werde bevordert.*

Op ontfang van dese verklaring verbonden sich de H. Ambassadeurs, dat zy alle vlijt souden aanwenden, om haar wensch te mogen machtig werden; vertrouwende dat haar yver haar Ho: Mog: niet onaangenaam sal zijn: Onder versoek, dat haar Ho: Mo: hun Resolutie daar over by geschrift de H. Ambassadeurs sonder vertoeven geliefden deelachtig te maken, op dat zy met Gods hulp hun aanleg spoedig tot een gewenst eynde mochten brengen.

Haar Ho: Mo: hebben haar dan den 19. deser daar op dit volgende in substantie tot Antwoord gegeven:

DAt haar Ho: Mo: met de Heer Cramprik, Keyserl. Resident, (de Extraords. Envoyees van den Koning van Spangie en Churfurst van Brandenburg absent wesende) geconfereert hebbende, de H. Ambassadeurs hooglijk bedankten voor haar continuele sorge, arbeyt en moeyte om desen Oorlog aan een zijde te leggen, en particulierlijk dat gem. Ambassadeurs de goetheyt wel wilden hebben, van een van haar E. een swaare en penible reyse na Engeland te laten doen; weshalven haar Ho: Mo: verklaarden, wel te vreden te zijn: Eerstelijck, dat den tijd van 2 Maanden tot de Stilstand gedestineert, aanvanck sal nemen van den dag van de Publicatie af, welke so haast doenlijk, immers binnen 14 dagen, na dat de voorsz. Stilstant was geaccordeert, sou moeten geschieden, en dat gedurende dien tijt geen Ingesetenen, noch Koopmanschappen of Waren uyt yders Landen in malkanders Gebied sonder Passeport souden mogen komen. Dat ook geen Schepen of Vlooten van Oorlog naar des anderens Kusten souden mogen verseylen, en dat niet alleen desen Staat, maar ook desselfs hooge Geallieerden hier in souden wesen gecomprehendeert. Ten anderen, dat de Limiten van de Stilstand ter Zee souden werden ge-extendeert tot de Kaap van St. Vincent, of de Straat van Gibraltar, ende dat de voorsz. Stilstand in de respective Plaatsen na haar gelegendheyt sal beginnen, als in 't Tractaat van Breda, en niet eer eyndigen dan na 't verloop van 2 volle Maanden, te beginnen van den dag af, in de welcke de voorsz. Stilstand in de respective Plaatsen heeft moeten aanvank nemen. Ten derden, dat soo haast bekent sou wesen, dat hooggem. Koningen de voorsz. Stilstand hadden geconsenteert, aan de Oorlogschepen en Commissie-vaarders soude verboden werden zee te nemen, schoon de dag van de Publicatie noch niet soude mogen vast gestelt wesen, mits dat het aan de zijde van opgem. Koningen mede geschiede. En wat belangt de voorslag by de H. Ambassadeurs gedaan, dat in gevalle de hoogst-ged. Koningen souden konnen goet vinden, den tijt van de prorogatie van de Stilstand aan haar Exell. te defereeren, soodanig, dat de selve na 't verloop der 2 Maanden, of so wanneer die souden mogen staan te extirpeeren, de selve souden mo-

gen prorogeeren tot ſoo veel langer tijd als 't ſucces der Tractaten ſoude ſchijnen te vereyſſchen, haar Ho: Mo: als dan van nu afdaar in ſouden willen conſenteeren, de ſelve daar op moeten verklaren, dat ſy 't voorſz. poinct aanſien als een ſake van importantie en waar op ſonder voorgaande kennis en reſolutie van de H. Staaten der reſpective Provintien, ook ſonder participatie en interventie van de Hooge Geallieerden van deſen Staat, niet finalijk kan werden gereſolveert, en dat dienvolgende de poſitive antwoort daar op te geven, moet zijn van meerder longueur. Dat haar Hog: Mog: niet te min meergem: H. Ambaſſadeurs verſekerden, dat deſen Staat aan haar zijde omtrent al 't gunt tot acheminement van een goede en verſekerde Vrede ſoude konnen dienen, geerne ſoo veel ſou contribuëren, als van haar in redelijkheyt gevergt, of van een Vredelievende Staat verwacht ſoude konnen werden, en daarom over 't voorſz. 3. poinct, nader ſouden ſchrijven aan de H. Staaten van de hooggem: Provintien, en met de H. Miniſters van hooggem. hare Geallieerden in conferentie treden, niet twijffelende of de meer hooggem. H. Staaten ſoo wanneer deſelve ſouden vernemen, dat de hoogſt-ged. Koningen daar toe inclinatie hadden, en dat van de voorſz. Vredehandelinge eenig goet ſucces te verwachten was, en dat de hooggem. hare Geallieerden daar toe mede quamen te collimeeren, aan haar kant haar daar op ſouden verklaren, dat de welgem: Heeren Ambaſſadeurs Mediateurs daar in genoegen ſouden vinden.

Doch van deſe voorgeſlagene *Stilſtant van Wapenen* is in 't minſte niets gevolgt; apparentelijk, om dat gemelde *Koningen* nu haar Heyl door de Wapenen wilden beproeven. Onderwijl maakten de Heeren *Sweedſche Ambaſſadeurs* ſich gereed, om met den eerſten na *Aken* te verreyſen, wanneer ſy de noodige Paſſeporten ſouden gekregen hebben. Gelijk dan ook de Heeren *Plenipotentiariſen* van den *Vereenigden Staat* ſich daar toe verveerdigden.

Mediateurs nemen by Hare Ho: Mo: Afſcheyds Audientie.

Den 2. May, na dat de Heeren *Ambaſſadeurs* hare vereyſchte Paſſeporten hadden bekomen, voor haar en ook voor de *Plenipotentiariſen* van den *Staat*, namen ter Vergadering van hare Hoog Mog: *Audientie van Afſcheyd*; zijnde daar toe op-gehaalt met de Koſtelijke Karoſſe van Staat, gevolgt van omtrent 30. andere, ſoo met 6, 4. als 2. Paarden, door de Conduite van de Heer *Cromom*, wegens *Zeeland*, en de Heer *Bootsma*, wegens *Vrieſland*. Sy deden hare *Propoſitie* in de *Sweedſche*, en overleverden die in de *Latijnſche* Taal: beſtaande in deſe woorden:

HOOG MOGENDE HEEREN,

HEt is nu omtrent de vijf Maanden geleden, dat wy van het Hof van den Doorluchtigſten Koning van Groot Brittannien herwaards over zijnde gekomen, in de Naam van ſijne Koninklijke Majeſteyt van Sweden onſen Allergenadigſten Koning en Heere, aan U Ho: Mo. ende deſen Staat hebben begonnen aan te bieden een oprechten en getrouwen vlijt van Mediatie ontrent de droevige conjuncturen van den tegenwoordigen Oorlog, ende

ende sulks ten eynde, daar mede wy de opgeresene Strijdigheden tusschen de respective Doorluchtigste Koningen van Vrankrijk ende van Engeland ter eere, ende van U Ho. Mo. als voorstanders van de Provintien der Vereenigde Nederlanden ter andere zijde, souden mogen vereffenen ende by-leggen. 't Welk op dat het vroeg sijn effect mochte gewinnen, heeft ons gedacht, dat voor een seer bequaam Toe-pad daar toe soude konnen strekken, soo wy voor uyt ende voor al eenen Treves of Stilstant van Wapenen quamen te proponeeren; met een bygevoegt ende van gelijken noodig begeeren, dat een plaatse tot t'Samenkomste en Handelinge, die aan alle partyen by den Vrede geinteresseert, egalijk commodieux mocht wesen, sonder vertoef ende met den aller eerste mochte vast gestelt werden.

Nu konnen wy wel niet voorby gaan, van te bekennen, dat ons eenige onverwachte difficulteyten van d'een en d'ander zijde zijn voorgekomen, die wy liever hadden gesien, dat nooyt te berde waren gebracht geweest, op dat straks in den beginne van onse aankomste ende van onsen arbeyt, onse propositien hun behoorlijke plaatse hadden mogen vinden; Maar hoe wel wy ook van het eerste noch onseker blijven, soo nochtans zijn wy daarom noch niet teenemaal ontbloot van het vertrouwen van een goet Succes, alsoo wy gantsch geene occasie sullen laten voorby gaan om wijders met al ons vermogen te drinken op onse hoope: Ondertusschen willen wy voor een gewenschte voorspellinge ende gelukkig teeken uytduyden, dat hoe swaar ook en ongebaant geweest is de difficulteyt van de plaatse ende van de t'samenkomste, datter evenwel reden is om blijde te wesen, dat het den Al-goeden ende Al-grooten Godt belieft heeft de herten der Partyen soodanig te disponeeren, dat die strijdigheyt heel weg is genomen, ende wy nu beyderzijds bereyt zijn ende gereet staan, ons te vervoegen na die plaatse, daar wy met Godts hulpe en bystant, verhoopen door onsen trouwen en schuldigen arbeyt, niet alleen een billik Tractaat van Trefves te sien sluyten, maar dat ook een Vrede selfs, die redelijk en eerlijk moge zijn, sal konnen voltrokken werden.

Wy bekennen evenwel dat dit een werk is niet minder in sich swaar, als voor al noodig voor de gantsche Christenheyd; ende vervolgens soodanig, als nauwelijks door menschelijken vlijt en verstant kan uytgewerkt worden, ten zy dat Hy, die een Heere des Vredes is, sich als Middelaar daar by voege, op dat mits-verleeninge van sijnen Hemelschen Zégen hem gelieve de Vrede-handelinge te kroonen met eenen goeden uytslag, ende onsen arbeyt, die daar henen is strekkende, soodanig te Zegenen ende na wensch te doen voortspoedigen, dat alles blijdelijk ende na wensch van de geheele Christenheyd moge uytvallen.

Wijders bedankken wy U Ho. Mo. besonderlijk, dat deselve niet en hebben over 't hooft gesien, de oprechte genegentheyt van sijn Koninklijke Majesteyt van Sweden onsen Allergenadigsten Koning en Heere, ende desselfs Liefde tot dese Republicque, als mede onsen welgemeenden vlijt en moeyte, te erkennen ende ter herten te nemen.

Wy belooven U Hog. Mog. noch verder onsen arbeyt, ende dat wy dien sonder ophouden sullen blijven aanwenden: verhoopende dat U Hog. Mog. hare Ambassadeurs ende Gevolmatigheden soodanig sullen instruëren, dat het werk, soo niet licht, ten minste niet onmogelijk, gestelt werde; ende dat

U Ho. Mog. ſoodanige Redenen en Vredens-middelen ſullen aan de hand geven, die ſy volgens hare voorſichtigheyd ſullen oordeelen meeſt te ſtrecken tot verlichtinge van het werk. Voorts bedancken wy U Ho. Mo. mede ten allerhoogſte, dat geduurende ons verblijf alhier ter Plaatſe deſelve ons hebben gelieven te betuygen alle civiliteyt; Wy erkennen ſulcks met behoorlijke Dankbaarheyt; en ſullen ook niet onderlaten aan Aller-hoogſt-gemelden Koning onſen Aller-genadigſten Heere daar van met behoorlijke onderdanigheyd bericht te geven.

Eyndelijk wenſchen wy uyt gront onſes herten aan U Ho. Mo., ende aan deſe beroemde Republique een geſtadig welwaren; een gelukigen uytſlag in al haar Voornemens ende Beraatſlagingen; ende ſoo binnen het diſtrict van deſen Staat als daar buyten, alle heyl en Zegen; die wy voor de reſt ons ernſtelijk recommandeeren in de gunſte en vriendſchap van U Ho. Mog.

P. Sparre, *Ed. Ehrenſteen.*

Werden voor hare Devoiren bedankt,

Deſe Propoſitie ge-eindigt, heeft de Heer *Ysbrands*, preſideerende ter Vergadering, deſelve Heeren Ambaſſadeurs bedankt, voor hare aangewende Devoyren omtrent de *Vrede-Handeling*, betuygende voorders, dat den STAAT ſulx ſoude erkennen. Waar na deſelve Heeren, met gelijke Ceremonien als op-gehaald waren, weder tot aan haar Logement gereconduiſeert zijn. Den 5. deſer namen ſy mede haar Afſcheyd van ſijn Hoogheid den Heer *Prince van Oranjen*, komende ten dien einde met 2. Karoſſen van 6. Paarden, en verſcheyde andere, ten Hove, alwaar ſijn Hoogheid haar aan de Deur van *d'Antichambre* ontfing: van waar ſy, na eenig verblijf, weder vertrokken. Na genomen Afſcheyd van veel andere Grooten, wierden ſy den 6. deſer door de Heeren *Nieuwburg* en *Eecken*, met de tweede Karoſſe van *Staat*, nevens 20. andere, uit haar Logement afgehaald, en geconduiſeert tot aan de *Hoornbrug*, alwaar ſy in hare Karoſſen tredende, hun weg namen na 't Huys te *Vyverſtein*, den Heer *Silverkroon* toebehoorende. Van hier trokken ſy, na eenige bekomene depeches uit *Vrankrijk* en *Engeland*, den 9. deſer na *Rotterdam*, daar ſy, onder 't losbranden van 't Geſchut, hen embarqueerden op een Staaten Jacht, dat haar tot *Heusden* bragt, nemende van daar hun weg over Land na *Aken*. Doch omtrent *Ooſterwijk* komende, wierden van 30. Franſche Ruyters aangerand; maar lieten haar weder vry paſſeeren, ſoo haaſt als hen kenden. Dan korts daar na ontmoeten ged: Ambaſſadeurs noch een Party van 200. Franſche Paarden, welkers Overſten hare Excells: aandiende, dat Ordre hadde, hen door *Stochem*, en niet door *Maſtricht* te laten trek-

Komen ook by ſijn Hoogh: Afſcheyd,

Gaan te Rotterdam ſcheep, op Heusden.

Werden door de Franſſen aangerand.

trekken. Waar op gemelte Ambassadeurs vragende, of sy dan Gevangenen waren? soo gaf dese Krijgs-Oversten hen tot antwoord, dat soodanige Ordre hadde, die sy hen wel moesten laten gevallen. Dus waren hare Exells. gedwongen, door *Stochem* na *Aken* te trekken, daar sy in 't midden deser Maand aan-quamen.

En gedwongen, niet door *Mastricht*, te passéren,

De Heeren *Plenipotentiarisen* van den *Vereenigden Staat*, na genomene Afscheyd, de Heeren Sweedsche *Mediateurs* na *Aken* volgende, wierden van 200. Fransche Ruyters onder *Sr. de Veins*, door ordre van den *Grave de Montal*, insgelijks verhindert *Mastricht* te passeeren, op pretext, dat binnen die Stad 25. karren met allerhande noodzakelijdheid meenden te brengen; soo dat dese *Sr. de Veins* hen dan versocht, dat wijl hy Ordre hadde, om niets ter Wereld in *Mastricht* te laten komen, of sy geliefden door *Maseyk* te trekken. De Heeren *Plenipotentiarisen* daar in geen genoegen scheppende, quam de *Graaf de Montal* selfs met 800. Ruyters derwaards, alsoo bevreest was, dat de Gouverneur van *Mastricht* Volk soude uitsenden, om sijn Dessein te verydelen. Wanneer nu bemerkte, dat ged: Heeren niet genegen waren, eenige Fransche Plaatsen te passeeren, deed hen door den meer-genoemde *Sr. de Veins* voorstellen, van door *Stochem* te gaan; 't welk sy tegen wil deden. Doch liet hen door een party sijner Ruyteren convoyeeren, ten eynde sy doch op d'een of d'ander manier niet binnen *Mastricht* souden geraken. Dus quamen Hoogst-ged: Heeren, twee dagen na 't Arrivement van de Heeren *Mediateurs* mede binnen *Aken*, alwaar sy met 11. Karossen, en veel voorname Heeren, nevens de Burgeren der Stad, die hen al t'saam tot aan *Wilbach* te gemoed trokken, treffelijk wierden ingehaald.

Gelijk ook hare Ho: Mo: Ambassadeurs.

Die tot Aken treffel. werden ingehaalt.

d'Engelsche Afgezandten ter Vredens-Handel verordineert, waren *Sir Lionel Jenkins* en *Joseph Williamson*; sy embarqueerden sich den 19. deser te *Greenwich*, om van daar met des Konings Jacht, na *Vlaanderen* over te schepen; maar na een weinig 't Scheep geweest zijnde, ontstond 'er soo harde contrary Wind, dat na *Quinsborg* moesten inloopen. Waar na den 26. sich weder 't Zeyl begaven, doch konden het Voor-land niet te boven komen, maar vonden sich genoodzaakt, na de *Swaluwe* te keeren, en van daar te Land na *Douvres* te reysen, van waar sy na *Calais* in *Vrankrijk* meenden over te schepen, en soo voorts te Land na *Luyck*, by den Graaf *van Sunderland* te geraken; maar

Engelsche Ambassads: begeven sich op de Reys,

Lijden veel Tegenspoed

 quamen

quamen tot *Nieupoort* in *Vlaanderen* aan, daar ſy bericht wierden; dat de Nederlandſche Oorlogs-Vloot in Zee was geloopen; 't geen ſy door een expreſſe aan hun *Koning* ſijn *Maj*: *van Engeland* deden bekend maken; daar ondertuſſchen in cognito verblijvende, tot nader Ordre van hun *Koning* hadden bekomen. Middelerwijl bleef het noch ongewis, waar de *Vredens-Handeling* ſijnen aanvang nemen ſoude: want ſchoon de *Keurvorſt van Keulen* deſelve wel gaarne in de Stad *Keulen* had behouden, en dat ſelfs ſijn *Maj: van Vrankrijk* daar toe ook wel inclineerde, echter het Keyſerl: Regiment onder *Marquis de Grana* ſtiet hen te geweldig tegen de Borſt; waarom dan ged: Keurvorſt ſijn uyterſte vlijd en arbeyd aanwenden om het ſelve uit de Stad te hebben; maar geheel te vergeefs. Want de Raad tot *Keulen*, die haar *Biſſchop* even ſoo veel als den *Koning van Vrankrijk* vertrouwden, en de Saak naar hunne meening beter in-ſagen, wilden daar toe niet conſenteeren; maar refuceerden 't ſelve ſeer beleefdelijk, met verzékering, van te zullen beſorgt zijn, dat 'er geen Offenſie aan de Franſche Partye wierd gedaan. Echter bragt de *Koning van Vrankrijk* ſoo veel te weeg, dat de *Marquis de Grana* na *Weenen* vertrok, en het gantſche Regiment den Eed aan de Stad dede. Waar op de *Biſſchop van Straatsburg* aanſtonds weder binnen *Keulen* quam. Op wiens, en des *Biſſchops van Keulens* verſoeck, ſijn *Maj: van Vrankrijk*, by de *Kroon van Engeland* ſoo veel uitwerkte, dat men reſolveerde, de Vrede-handeling tot *Keulen* te houden: 't Welk hare *Hoog Mog*: de Heeren *Staaten Generaal* ook inwilligden, en ſich insgelijks daar mede vergenoegden, als zijnde een der 8. voorgeſtelde Steden.

En berigten haren Koning dat de Staatſche Vloot in Zee is.

Keulen refuſeert het Regim: van *Grana* uit te zenden.

Werd weder tot de Handel-plaats verkoren.

Alle deſe voor-verhaalde Interventien, Verhinderingen, en opgeſochte Difficulteyten, by voorengem: *Majeſteyten* gemoveert, ſchenen nergens anders toe uytgevonden te zijn, dan om den rechten Voortgang der Vredens-Handeling te ſtuyten, als hebbende al te groote hope, en te vaſt vertrouwen op hun ſterke Krijgs-Macht te Water en te Lande geſteld, niet ſonder verſcheyderley gedachten, om daar mede geheel *Holland* en *Zeeland* al teffens t'overrompen, en desſelfs geheuchenis als een CARTHAGO te ſtellen. Waar toe het Oogwit van 't Vredens-Verbond tuſſchen *Vrankrijk* en *Keur-Brandenburg* ſich ook ſcheen heen te ſtrekken, nevens de Bevrediging en *Neutraal*-ſtelling der Vorſten in 't *Roomſche Rijk*, en andere Chriſten Potentaaten; (gelijk hier voor in de Verhandeling van d'Argliſtige Betragting der

Vyanden voor-hebbende, *Holland* en *Zeeland* t'overrompelen, baard weinig hoop tot Vrede.

Haar liſtige Aanſlagen, om alle *Potentaaten* op hun zijde te trekken,

Fran-

Franſche en Engelſche *Intereſſen* omſtandiglijk getoont) zijnde ſommige door de hope en toeſegging, van meer Landen en Luyden onder ſich te bekomen, en in grooter Heerſchappye te geraken, yverig daar toe aangemoedigt geworden; Andere, door hen met harde Dreygementen te verſchrikken, en een vreeſe aan te jagen; en noch andere, door hen met Geſchenken en *goude Louiſen* te bevredigen, en derſelver Affectie te gewinnen. Boven dien wierd niet weynig geärbeyd, om ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* van ſijn goet Voornemen, in den *Nederlandſchen Vereenigden* STAAT te willen ſecondeeren, af te trekken; ja wat meer is, men vernam, dat *Vrankrijk*, de *Kroon Spanjen* hadde aangeboden, een gedeelte van deſſelfs veroverde Plaatſen weder af te ſtaan, in geval *Spanjen* ſich met *Vrankrijk* had willen verbinden, om mede tegens de *Vereenigde Nederlanden*, dat kleyne hoekje des Werelds, t'oppoſeeren. Doch weynig wilden dit ſchoon *Serenen-geſang*, als een ordinary Voor-bode des aanſtaanden Onheyls, gehoor geven.

En den *Keyſer* van ſijn goet Voornemen af te wenden.

Gelijk ook de *Kroon Spanjen.*

Ter contrary, ſoo haaſt *Vrankrijk* begon te vermerken, dat verſcheyde Potentaaten geheel tegens ſijn vermoede, ſich als goede Inſtrumenten, tot Behulp der jammerlijk ſwaar gedrukte *Nederlanden* begonden te wenden, en ſich in trouwe met derſelver *Vereenigden Staat* te verbinden, ſoo wierd het Franſche *Compas* geheel omgedraayt, ja ſoo wijd, dat van die kant, de Heeren *Staaten Generaal* een *Off-* en *Defenſive Alliancie* wierd aangeboden, mits men de Stad *Maſtricht* voor eenig Geld afſtaan, en dat *Vrankrijk*, *Crevecœur* en *Schenkeſchans* behouden ſoude; met verder voorgeven, als dat *Prins Condé* binnen *Uytrecht* reeds genoegſame Volmacht, tot het aangaan van ſoodanige Verbintenis, was toegevoegt; en dat dienvolgens de Heeren *Staaten Generaal* maar een Generaals Perſoon, met gelijke Pouvoir verſien, hadden daar heen te zenden; waar op men dan aldaar binnen den tijd van 24. uren ſeer goede Conditien ſoude konnen bedingen.

Maar het Franſche Compas werd door contrary val, geheel verzet.

Waarom *Vrankrijk* veel Puncten ter Accommodemt: preſent:

Zeker, ſeer looſe Liſten en behendige aanſlagen, om den *Vereenigden Staat* van desſelfs Bond-genoten af te trekken, gelijk by deſe volgende Franſche voorgeſtelde Articulen baarblijkelijk kan beſpeurt werden:

I. Dat men *Spanjen* en deſſelfs Vrienden quitéren ſoude.

II. Dat *Vrankrijk*, *Engeland*, en den *Vereenigden Staat* geſamentlijk een Verbond ſouden oprechten.

III.

III. Dat men een *Offensive Alliancie* tusschen den *Keyser*, *Vrankrijk*, *Engeland*, *Poolen*, *Sweden*, *Italien*, en de *Staaten Generaal*, tegens de *Turken* aangaan soude.

IV. Dat alle Krijgs-volkeren van de Heeren *Staaten Generaal* aan den *Koning van Vrankrijk* souden over-gegeven werden, in geval *Spanjen* weygerig was, sich te bequaamen, de Spaansche Nederlanden voor andere Plaatsen of voor Geld af te staan.

V. Dat alle geboorne Spanjaarden uyt de Nederlanden souden moeten vertrekken.

VI. Dat *Vrankrijk* sijn gantsche Krijgs-Macht, voor den aanstaanden 24. Juny uyt al sijn Conquesten soude moeten weg doen, en dus aan de Heeren Staaten, alle veroverde Plaatsen weder inruymen.

VII. Dat in geval Vrankrijk sich de Spaansche Nederlanden, door de Macht sijner Wapenen, quam t'onderwerpen en te bemagtigen, (doch met bewilliging der beyde Koningen van *Engeland* en *Sweden*) soo sou men de Steden *Antwerpen*, *Mechelen*, *Brussel*, *Gent*, *Brugge*, *Oostende*, *Nieupoort* en *Duynkerken* aan den *Vereenigden Staat* overgeven, mits dat in deselve Plaatsen 12. of 15000. Switsers tot Bezetting lagen, die den *Koning van Vrankrijk* den Eed moesten afleggen, om niet te gedoogen, dat eenige vreemde Krijgs-volkeren, het zy van den *Vereenigden Staat*, *Engeland* of *Sweden*, daar door trokken, om tegens *Vrankrijk* of tegens den *Vereenigden Staat* gebruykt te werden.

VIII. Dat men *Vrankrijk* de Stad *Mastricht* met d'*Over-Maassche Landen*, nevens een goede Somme Geld, voor de *Meyery van 's Hertogenbosch* transporteeren soude.

IX. Dat men den *Koning van Engeland* drie Millioenen Geld soude betalen, met de jaarlijksche Voldoening eener Somme van 100000. Gulden, voor den Haring-vangst.

X. Dat men het Schip, de *Royale Charles* genaamt, in den Oorlog van 't jaar 1666. den Engelanderen afgenomen, wederom geven soude.

XI. Dat de *Franschen*, *Engelschen* en *Sweden* ongehindert in *Oost-Indien* en op de Genuësche Kusten souden mogen handelen, doch met betaling van 't Recht aan de Compagny. Waar tegens dan ook de Inwoonderen der *Vereenigde Nederlanden*, door gants *Europa* souden mogen liber en vry handelen, mits betalende de Rechten, soo door d'eygen Onderdanen en Ingezetenen der Landen, waar sy mogten komen handelen, betaalt wierden.

XII.. Dat *d'Engelsen*, alles wat door-hen, in de Brittaansche Zee, der *Vereenigde Nederlanden* is ontnomen geworden, souden restituëeren, en alle de Schaden vergoeden; 't welk de *Nederlanders* aan de jaarlijksche Somme van 100000. Gl. voor den Haring-vangst souden mogen afkorten.

XIII. Dat den Heer *Prins van Oranjen* uyt de voornoemde Somme ontfangen soude, 't gene hy van de *Koning van Engeland* te pretendeeren heeft.

Uyt al het welke seer lichtelijk kan werden afgeméten, dat *Vrankrijk* niet lang na dusdanig *Tractaat* met de *Staaten Generaal* gesloten te hebben, sijne krachten soude aanspannen, om de Spaansche Nederlanden aan sijn Gebied te doen submitteeren: doch hoe veel Wederstand derselver *Kroon*, daar tegen sou aangewend hebben, had ons alleen den tijd geleerd. Ook staat hier uyt aan te merken, hoe *Vrankrijk*, *Engeland*, en *Sweden* wel geinclineerd waren, allesins een vrijen Handel in de *Oost-Indische* en *Guineesche* Gewesten te mogen hebben; waar voor *Vrankrijk*, den *Vereenigde Nederlanden* weder een vrijen Handel door gants EUROPA, doch niet in de Fransche noch Engelsche West-indische Landen, permiteeren wilde, even als of dese groot-Machtige *Koning* reeds geheel *Europa* in sijn Dispositie, en daar over sijn lang gesochte *Monarchaalsche* Regeering verkregen hadde. Dan de *Vereenigde Staat*, naar hunne sin, maar al te veel van den last deses onsachten Joks gesmaakt, sochten naar alle vermogen, sich daar van, soo veel doenlijk, liever t'ontlasten, als hun Schouderen noch lager daar onder te buygen, uyt vreese, van na soo veel, onder dus rigoureuse Heerschappy gesubmitteerd te hebben, ten laatsten geheelijk te zullen ten ondergedrukt, ja verdrukt, of gants verplettert werden. Een groot Geluk, sijn Ongeluk voorheen te merken.

Waar door hy beoogt de Spaansche Nederl. onder sijn geweld te krijgen,

Soo dat deselve geensins geapprobeert, en veel min geaccepteerd werden.

De *Plenipotentiarisen* van *Vrankrijk* trokken ook de *Maas* af, na de Handel-plaats, na versocht te hebben, door *Mastricht* te passeeren, schoon voorheen de *Franssen* sulks niet alleen den Heeren *Sweedsche Mediateurs*, maar selfs ook den Heeren *Plenipotentiarisen* van den *Vereenigden Staat* expresselijk verhindert hadden, niet tegenstaande de voorn: Stad, toen ter tijd noch onder haar Gebied, en in eygendom toebehoorende was; Dus wierd hun Versoek, om gewichtige Redenen afgeslagen; weshalven sy hun Weg over *Luyck* en *Bruël* op *Keulen* namen, en in passant tot *Aken* de *Sweedsche Mediateurs* aanspraken, deselve versoeckende,

Plenipot: van Vrankrijk trekken ook na Keulen,

Werden op haar versoek geweygert, door Mastricht te trekken.

of haar mede na *Keulen* geliefden te begeven, zijnde de Grave *Tot*, voor eenige dagen van *Paris* mede tot *Aken* by de Heeren *Mediateurs* aangekomen, die hen gesamendlijk vervaardigden, om met de aldaar wesende *Ambassadeurs*, sich te begeven na *Keulen*, waar ondertusschen de Fransche Afgezandten, na tot *Bon* met den *Keurvorst van Keulen* gesproken te hebben, den 6. *Juny* arriveerden, en hare opendlijke Intrede namen; werdende twee dagen daar na van de Sweedsche Heeren gevolgt.

Die van Engel: werden tot Antwerpen verwellekomt;

d'Engelsche Gezandten quamen den 4. *Juny* binnen *Antwerpen*, daar sy van de voornaamste Engelsche Heeren verwellekomt, ook van de Magistraat der Stad begroet, en met de Hee-re-Wijn beschenkt wierden. Sy schenen een tegenspoedige of seer langsame Reyse gehad te hebben, doch mogelijk ter oorzake dat sy gaarne eerst d'uytkomst van d'aanstaande Zee-slag vernomen hadden, om volgens dien hare mesures te nemen: soo

En komen om reden onbekent binnen Keulen.

dat eerst den 11. *Juny* onbekent binnen *Keulen* quamen, doch indien de Zee-Slag, op den 7. deses gepasseert, t'haren voordeel was uytgevallen, souden dan buyten twijffel wel openbaar, en met groote triumph hun Intrede gehouden hebben. Kort hier na volgde d'Engelsche Graaf *van Sunderland*, die wegens sijn Indispositie, sich ook eenige dagen tot *Paris* had moeten ophouden.

Die van Spanjen,

Den selven dag verschenen ook de Heeren Afgezandten en Gevolmachtigden harer Hoog Mog: waar op den 16. dito *Don Emanuel de Lira*, en den Heer *van Oudenhoven*, wegens de *Kroon*

En ook van den Keyser volgen.

Spanjen volgden; en weynig tijds daar na de *Keyserl. Afgesanden* als den Graaf *van Koningseck*, en den Vryheer d'*Isola*, om sijn Keyserl: Majests: *Interesse* waar te nemen.

Verwellekommen en visiteeren malkander.

Ondertusschen wierden verscheyde dagen door-gebracht met malkander te verwellekommen, d'een d'ander de *Visites* en *Contra-Visites* te geven. Wanneer de Heeren *Sweedsche Mediateurs* den 8. *Juny* binnen *Keulen* arriveerden, wierden van de *Fransche Ambassadeurs* door een Besoeck verwellekomt. Korts na d'aankomst der *Engelsche Afgezandten*, wierden deselve besocht en verwellekomt door de *Fransche Ambassadeurs*, die daar op wederom de *Contra-Visite* ontfingen; en den 16. dito de *Plenipotentiarissen* van hare *Hoog Mog:* besochten en verwellekomden; gelijk ook de *Sweedsche* en *Engelsche* Heeren, nevens den *Bisschop van Straatsburg* deden; dewelke naderhand ook weder respectivelijk, door de Heeren *Nederlandsche Plenipotentiarissen* besocht en verwellekomt

wier-

wierden. *Don Emanuël de Lira* gaf ſijn eerſte *Viſite* aan de Heeren Gevolmachtigden van hare *Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, waar mede hy een lange Conferentie hield, en naderhand ſijn Aankomſt by alle de preſent zijnde Afgeſandten deed bekent maken.

Den 17. *Juny* arriveerde de Soon van den Vryheer *van Swerin*, des *Keurvorſt van Brandenburgs* Afgezand; werdende midlerwijl ook *Prins Wilhem van Furſtenberg*, Mede-broeder van den *Biſſchop van Straatsburg*, in den Naam des *Keurvorſt van Keulen*, aldaar verwacht, van dewelke men ſeyde, dat nevens ſijn Heer Broeder, veel meer geärbeyd hadde, om den Vrede te verhinderen, dan die te bevorderen. Ondertuſſchen gaven de Heeren *Sweedſche* MEDIATEURS, dagelijks *Viſite* aan yder van alle d'andere Heeren *Afgeſandten*, *Gevolmagtigden*, en *Ambaſſadeurs*; en wierd het *Carmeliter Klooſter*, recht tegen-over het Logement der Sweedſche Heeren gelegen, tot de Conferentie en Verhandeling-Plaats geördonneert.

De voordere Afgeſanten van Brandenb. en Keur-Keulen komen ook aan.

Na d'Aankomſt aller deſer Afgeſandten, ſchikten de Sweedſche *Mediateurs*, een van hun Edellieden aan den *Koning van Vrankrijk*, om ſijn *Maj*: het Arrivement van alle deſe Heeren Vrede-Makers te verwittigen. Waar op den 28. *Juny* d'eerſte Vergadering wierd gehouden, die van 10. uren 's morgens, tot 2. uren des namiddags continuëerde; en des anderen-daags van 4. tot 7. uren 's namiddags. Waar op den Sweedſchen Grave *Tott*, den 30. *Juny* ſelfs na den *Koning van Vrankrijk* in 't Leger voor *Maſtricht* trok, om by ſijn *Majeſteyt*, gedurende de Vredens-Handel, een *Stilſtand der Wapenen* te bevorderen; maar geheel te vergeefs; want de *Koning van Vrankrijk* gaf tot Antwoord, dat ſonder *Engeland* daar toe niet konde reſolveeren. Dus keerde gem: Grave TOTT onverrichter ſake weder na *Keulen*. Waar uit men lichtelijk ſou konnen beſluyten, dat *Engeland*, ſchoon tot tweemaal de Nederlaag tegens den *Vereenigden Staat* bevochten, en in de laatſte, door derſelver vigoureuſe Macht, geheelijk uit de Zee geſlaagen, echter voor de Derde-maal, de *Victorie* op de Staatſche Zee-Vloot hoopten t'erlangen, en als-dan door het Landen der Engelſche Krijgs-Macht, die ſich ſoo langen tijt daar toe paraat gehouden hadde, *Holland* en *Zeeland* te beſpringen, al teffens t'overrompelen, en met behulp van *Vrankrijk* geheelijk t'incorporeeren; gelijk men ook vernam, dat omtrent *Doornick* een groote Macht der *Franſſen* lag verſameld, die naar alle ap-

d'Aankomſt aller Afgeſanten, werd Vran. bekent gemaakt.

Die den Grave Tott het verſoek van Wapenſtilſt. refuſeerd.

Engel: 2. maal uit Zee geſlagen, hoopt egter de 3. maal *Victorye* te bevegten.

En Zeeland of Holland te beſpringen.

 paren-

Maar de 3. Overw: der Holl. ter Zee. verydeld al dese Aansla. gen.

parentie het oog schenen te hebben op de Zeeusche Frontieren van *Vlaanderen*, om aan die kant de Engelsche desseinen te Faciliteeren. Maar de derde glorieuse Overwinning der *Vereenigde Staat* ter Zee, heeft door Gods Genaade, alle dese quade Aanslagen vernietigt, en geheel in rook doen verdwijnen. De

Koning van *Sweden* schrijft aan Vran. en Engel. om een Wapen-stilst:

Jongen *Koning van Sweden*, gelijk hier voor gemeld, des Rijks Heerschappy en desselfs Regeering ge-aanveerd hebbende, schreef seer ernstige en hert-dringende Brieven aan beyde de *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engeland*, om hare Majesteyten tot het consenteeren van een *Stilstand der Wapenen*, gedurende den Vredens-Handel, te bewegen. Doch alles konde niets helpen, blijvende gedurig by haar vast gesteld Voornemen bestenstig.

STAAT van ENGELAND, *en* *Desselfs Bestier tot* OORLOG *en* VREDE.

Toestand van *Engeland*, werd beschreven.

WY zullen de VREDE-MAKERS een wijl tijd in rust tot *Keulen* laten Handelen, op dat sy in 't goet-aangevangen Dessein mogen voortvaren, terwijl wy Ons na *Engeland* wenden, om aldaar te vernemen, wat zedert den beginne deses jaars 1673. tusschen den *Koning* en sijn *Parlement* is voorgevallen: Waar uit getoont zal werden:

1. Hoedanig en op wat manier de *Koning van Engeland* tot VREDE was genegen.

2. Wat daar in Saken van *Religie*, en andersins is voorgevallen.

3. Hoe veel het *Parlement* tot voortzetting van den Oorlog aan den *Koning* heeft gefourneerd.

4. Hoe het selve eindelijk tot den VREDE inclineerde, en den *Koning* daar toe soo kragtig aanraadde, dat ten laatste tot goet effect quam.

Dat *Sijn* MAJESTEYT *van Groot Brittanje* te deser tijd nog wei-

weinig va *Vrede* wilde luysteren, is al de Wereld genoeg bekent; Nademaal deselve, onder geduurige voorgeeving van sonderlinge Inclinatie tot den *Vrede*, en veelvoudige Protestatien, van nooyt te willen gedoogen, dat door d'Opper-Macht van *Vrankrijk*, Nederlands *Vereenigde Staat* geheel sou onderdrukt en vernietigt werden; sich niet alleen onophoudelijk soo te Water als te Lande ten *Oorlog* rustede; Maar ook, na een seer machtige Scheeps-Vloot verveerdigt te hebben, allerley Vlijd heeft aangewend, om, na een getroffen *Zee-Victorie*, met een considerable Macht Land-militie, op de Zee-kusten van *Holland* of *Zeeland* te Landen, en alsoo door dat Middel (gelijk hier voor omstandiger gemeld) of een, of beyde dese gem: *Provincien* t'overrompelen, ten eynde een yder der beyde geällieerde *Kroonen* van *Vrankrijk* en *Engeland*., volgens haar onderling opgerichte *Repartitie*, haar bescheyden Deel mogten erlangen. Dan, weynig Engels Krijgs-volk tot onderneeming van soo gevaarlijken Krijgs-Actie Lust hebbende, schoon onder veelvoudige Aanmoedigings-Beloften, van grooten Beuyt te haalen, verliepen en verbergden sich in meenigten, moogelijk uyt vreese van Slaagen in de plaats t'erlangen. Waar om de *Koning van Engeland* resolveerde, hen door een opentlijk placcaat weder in te roepen, en alle Wederkomenden sijn Gunst en Genaade aan te bieden, mits hen weder in sijn Dienst begevende; Nevens opendlijke toesegging, dat alle Weduwen der genen, die hun Leven in 's Konings Dienst quamen te verliesen, met een jaarlijks Onderhoud souden versorgt werden.

Engel: onder voorgeeving van Inclinatie tot Vrede, rust sich sterk ten Oorlog.

Hier op begon men d'Oorlogs-Vloot met aller macht uit te rusten, ten einde daar mede vroeger dan de *Hollanders* in Zee te komen; en om daar in met meerder kracht te konnen voortvaren, wierd den *Ridder Spraag* na *Paris* gesonden, om te vernemen, of sijn Maj: *van Vrankrijk* tot meerder voortzetting van den Oorlog, en desselfs Toerusting, sou willen penningen schieten, na dat opgem: *Ridder*, de particuliere Toestand der Ensche Vloot, en de besondere Desseynen sijnes *Konings*, secretelijk aan den *Koning van Vrankrijk* had verklaard. Waar in sijn Majest: soodanig welgevallen heeft gelieven te scheppen, dat aanstonds daar na, wel Drie Millioenen Fransche Munt, na *Engeland* deed transporteeren.

Zend een Afgesand na Vrankr: om Assistentie van Geld.

Den 14. *Jan:* was den lang geprorogeerde tijd des *Parlements Sessie*, van 't voorleden jaar 1672. eerstelijk van de Maand *April* tot

't Parlement is seer misnoegt, om dat er soo

veel Militie om *Londen* leyt.

tot in *October*, en dan weder tot in dese Maand *Febr:* ge-expireerd: waar op de *Leden* dagelijks tot *Londen* aankomende, eenig misnoegen begonden te scheppen, en sommige ook klaagli ker wijse voor te stellen, dat het Krijgs-volk, 't welk de *Koning* rontsom de stad had gelegert, tegens de Vryheid des *Perlaments*, en 't Voor-recht harer Persoonen, strijdig was; dat men noch wel in geheuchenis had, wat de *Protector Kromwel* eertijds door soodanig middel had te wege gebracht; en dienvolgens hare Raadslagen geensins, veel min hare Personen konden verzekert zijn, etz. Ergo geen vry *Perlament* als voor desen: Dat men maar Geld socht te eyschen, de Gemeente te beswaaren, en des *Vereenigden Nederlands* Bond-genooten, ten gevalle van *Vrankrijk*, te beöorlogen, etz.

De Sitting des *Perlaments* nu aanvang nemende, wierd uit den Naam des *Konings*, door den *Lord Cantzelier*, de Heeren van 't *Lager-huys* aangekundigt, dat alsoo sijn *Majesteyt*, den voorgaanden Spreker *Sr: Eduard Turner*, tot *Lord Hooft-Baron* van de Thesaurie had gemaakt, nu een ander Persoon in sijn plaats wilde verkiesen; 't welk ge-ëffectueert zijnde, wilde sijn *Majest:* 's ander-daags by hen komen, wijl veel had te seggen. Waar op dan de Verkiesing van *Sr. Job Charleton* geschiede, dewelke men voorheen al hadde gedacht, dat van den Raad, daar toe soude verkooren werden; en ook van den *Koning*, wanneer des anderen-daags sich in 't *Hooger-Huys* vertoonde, in dese Bediening wierd bevestigt, zijnde gezeten op sijn THROON, seer magnificq met des Rijks *Kroon* op 't Hooft, en heerlijk met het Koninklijk Kleed omhangen, zijnde het *Lager-Huys* daar ook present, wanneer de nieuw verkoren Spreker, dese volgende Versoecken voorstellende, van den *Koning* wierden toe-gestaan:

1. Dat alle hare Persoonen, Dienaars en Goederen souden vry zijn van eenig Arrest of Molestatie.

2. De Vryheid in 't debatteeren en spreken.

3. Vry Acces tot des Konings Persoon; En ten.

4. Dat alle hare Proceduren wel geduyd mochten werden.

Waar op de *Koning* selfs dese volgende Aanspraak aan 't *Parlement* dede:

Mylords en Edelen.

Ik ben blijde u desen dag hier te sien; Ik soude u eerder te samen beroepen hebben, maar was gesint, uw en 't Land te ontlasten, tot datter een absolute

lute nootwendigheyd was: Sedert gy laatst hier zijt geweest, was ik gedrongen, tot een importante, nootwendige en kostelijke Oorlog; En ik twijffele niet, of gy sult my geven een behoorlijke en effectuële assistentie, om die te vervolgen. Ik referere u tot mijn Declaratie, wegens de oorsaaken en ware nootwendigheyd van desen Oorlog: En ik sal nu alleen seggen, dat ik soude mogen verset hebben de onwaardigheden aan mijn eygen Persoon, liever dan die tot dese extremiteyt te hebben gebracht, indien niet de Intrest so wel als de Eere van de gantse Natie in gevaar waar gestelt, en indien ik dese occasie hadde verworpen, misschien of die noyt weder soude hebben ontmoet met gelijke voordeel: Gy sult vinden dat het laatste Supplement, dat gy my gaaft, niet was, volgens de verwachtinge, tot die eynden, daar toe gy my die gaaft, de betalinge van mijn schulden, daar om moet die in de naaste plaatse weder recommanderen aan u speciale sorge. Eenige dagen voor ik den Oorlog verklaarde, gaf ik uyt mijne Declaratie van Indulgentie voor de discreperende (in Religie) en hebbe zedert daar van goet effect gevonden, met het verseekeren van Vrede van binnen, wanneer Oorlog van buyten had; daar is eene gedeelte in 't selve, dat misduyding is subject geweest, 't welk raakt de Papisten, als of aan haar meerder vryheyt was toe-gestaan als aan andere Recusanten, daar het klaar zy, datter minder is; voor d'andere zijn publijke plaatsen toegestaan; en ik hebbe noyt van intentie geweest, dat zy eenige souden hebben, maar alleen, dat zy de vrijheyt van haar Religie in hare Huysen souden hebben, sonder eenigen toeloop van andere, en ik kan haar niet minder toestaan als dit, daar ik soo veel meerder gratie aan andere hadde bewesen, hebbende de meeste van haar geweest getrou in mijnen dienst en in die van mijnen Vader; en in de gantse loop van dese indulgentie ben ik niet van intentie, dat ik in eeniger manieren sal prejudiceren de Kerke; maar ik wil haar rechten maintineeren, en dat in haar volle kracht: Hebbende dit geseyt, sal ik seer qualijk nemen eenige contradictie ontfangen in 't geen ik heb gedaan, en ik sou gantschelijk scheyden met uw; ik ben geresolveert te blijven by mijn Declaratie: Daar is noch meer malitieuselijk uytgestroyt, en is soo slecht en frivool, dat ik niet waardig dacht, daar van gewag te maken, ten waar het misschien mocht gelooft werden van eenig wel gesint Volk, en dat is, dat de Krijgs-machten, die ik in desen Oorlog heb gelicht, souden geschikt zijn, om de Wet en Eygendom tegens te gaan; ik wensche, dat ik de laatste Somer meer Krijgsmacht gehad hadde, maar 't gebrek van dien dringd my, dat ik meerder tegens de Lente moet lichten; en ik twijffele niet, of gy sult considereeren de beswaarnis van dien in uwe Supplimenten: Ik sal concludeeren met dese versekering aan u, dat ik wil volherden in de oprechte Gereform. Protestandse Religie en Kerk, als die nu is op-gestelt in dit Koninkrijk, en dat niemands eygendom of vrijheyd oyt sal werden geinvadeert.

De rest laat ik voor den Cancelier.

Waar op den Cancelier dees na-volgende Oratie dede:

Mijne

Mijne Heeren, en Ridders, Stedelingen en Burgers van 't Lager-huys.

DE Koning had soo volkomen, soo treflijk wel, en soo gelijk van zich selfs gesproken, dat gy niet veel van my te verwachten hebt. Daar is niet een Woort in sijne Reden, dat niet zijn volle gewicht heeft, en ik durf met versekering seggen, dat het by u ook zijn werking hebben moet. Sijn Koninckl: Maj: had u vroeger te samen beroepen, en zijn affairen vereysten dit, ware hy niet geresolveerd geweest, om u alle gemak en tijt te gunnen tot u bysondere handelingen, en den Volke soo veel ontlasting van betalingen en taxen, als der selver affairen, en des Volks preservatie wilden, toe te laten. Ende dan zijn 'er noch ('t welk ik hier niet voor by kan gaan) door listige invoeringen eeniger qualijk gesinde Persoonen uytgestroyt, vremde en vertwijffelde geruchten, 't welke uwe huydige t'Samenkomst beproeft, soo wel boosachtig als vals te zijn. Sijn Maj. heeft meer gesegt, dat hy nu geengageerd is in een wichtigen, seer kostelijken, absolut nootwendigen, en onvermijdelijken Oorlog: Hy heeft u gewesen tot zijn Declaratie, alwaar gy die personeele beschimpingen met Schilderyen, Medalien en andere opendlijke affronten sult vinden, die zijn Maj. van de Staten ontfangen heeft, gelijk ook hare brekinge der Tractaten, soo wel in Surinam als d'Oostindiche Handel: En ten lesten komen zy op den hoogsten graat van insolentie, dat zy de Eere en 't Recht van de Vlagge weigeren, 't welk een ongetwijffeld Juweel deser Kroon is, daar van zy nimmer moet scheyden, en ook besonderlijk is erkent geweest in 't laatste Tractaat van Breda, en ter geener tijt strijdig. En dewijl de Koning eerst lang verwachte, en daar na solemneelijk satisfactie begeerde, so bedisputeerden zy zijn Recht daar van in alle Christen Hoven, en deden groote aanbiedingen aan den Fransen Koning, so hy met haar tegens ons wilde staan, maar zijn Allerchristel. Maj. was noch wel gedachtig, wat zy te Munster gedaan hadden, contrary soo veel Tractaten, en solemnele Verbintenissen, en wat voor een gevaarlijke Nabuur zy voor alle gekroonde Hoofden zijn. Den Koning en zijn Ministers hebben hier een sware tijt, en leggen alle dagen onder nieuwe quaatsprekingen. Somtijds wierd haar voor gehouden, als of zy alles aan Vrankrijk om gelt verkochten, om desen Oorlog te voeren: Portsmout, Pleymouth en Hul waren tot onderpant in der Fransen handen gelevert. De naasten dag quam een Nieus, dat Vrankrijk en Holland vereenigd waren: Daar op die quaatspreking van Verradery in sottigheyd verkeerde: Nu waren de Ministers Sotten, die eenige dagen te vooren Schelmen hadden geweest. En in waarheyd kon men de Coffy-Huysen niet blameren van wegen haar laatste Concepten, want indien de vereeniging effect had genomen, was Engeland onder een veel slimmer geval geweest, als 't nu is, en den Oorlog waar op ons los gedraayd: Maar beyde Koningen haar Intresten wel verstaande, resolveerden sich te vereenigen tegens die, welke algemeene Vyanden van alle Monarchien waren: En ik mag met waarheyd segge, insonderheyd van ons, als haar eenige Tegenstrever in den handel en macht ter Zee, en wie alleenlijk haar in de weeg staat tot een algemeen Rijk, soo groot als Roomen. Dit verstonden de Staaten soo wel, en hebben het soo diep by sich laten inwortelen, dat onder al haar tegenwoordige elende en gevaar, sy met

soo

ſoo wijden eerſucht beſeten zijn, dat zy een Tractaat verwerpen, en een Stilſtant weygeren. Al dit ſaagt gy voor den laatſten Oorlog, maar onſe Alliancien konden doen ſoo wel niet gemaakt werden. Derhalven oordeeld gy recht, het koſte wat het koſte, DELENDA EST CARTHAGO: *Dat Gouvernement moet onder de voet gebracht werden.* En daarom mag de Koning wel tot u ſeggen, *Het is uwe Oorlog.* Hy ſteld ſijn ſaken aan uw, en na de gerechtigheyd, en hy verwacht een genoegſame hulpe tot ſoo een nootwendigen en koſtelijken handel, welke hy tot noch toe op ſijn eygen koſten heeft gevoert, en hy begeerde ook niet of uw te moleſteeren, of 't Land te beſwaaren, eer dat de ſaken tot een onvermijdelijken noot geraakten: En ſijn Maj. gebied my, u te ſeggen, dat by aldien het niet een gewiſſe en ſpoedig opgebragte ſomme is, ſoo kan deſelve by deſe gelegentheyd niet dienen. *Mijn Heeren en Edelen*, de Reputatie is 't grootſte ſtut des Krijgs ofte des Vredes. Deſen Oorlog waar noyt begonnen, noch de Staaten hadden den Koning oyt veracht, of hem geweygerd ſatisfactie te geven, ook den Krijg tot op deſen dag niet geduurd of geſubſiſteerd, waren de Staaten in haar voornemen niet bedrogen geweeſt, en het daar voor gehouden, dat zijn Maj. ſoo grooten gebrek aan geld hadde, dat hy alle affronten met gedult moſt verdragen, dat hy den Oorlog niet weer kon aanvangen, ofte voort-zetten: Ja tot op den huydigen dag houden de Staten ſich onder haar Volk met deſe valsheyd op, dat ſy verſekert zijn van Engelands ende des Parlaments genegentheyd, en dat gy den Koning in deſen Oorlog niet wild helpen, ook dat in gevalle zy het tot op uwe t'Zamenkomſt kunnen uyt-harden, zy een nieuw leven ſullen vinden, ende nieuwe aanſlagen mogen maken. Onlangs zijn twee van hare principale Agenten, met haar Credentialen en Inſtructien tot deſen eynde, gevangen genomen, welke nu in den Tour ſitten, en ſal tegens haar geprocedeert werden volgens de Wet der Natie: Maar den Koning is genoegſaam verſekert van zijn Volk: Hy kend u beter, en kan nimmer aan ſijn Parlement twijffelen. Dit ſou niet eens gedacht zijn, indien ik u niet hadde willen bekent maken, hoe veel daar aan gelegen is, dat de Hulp-gelden niet alleen met volkomen genoegen, maar ook met goethertigheyd en ter bequamer tijt gegeven werden. Ik mag wel ſeggen, de Koning heeft de Staten in die ſtant gebracht, dat uwe hertelijke vereeniging, om den Koning te helpen, veroorſaken zal, dat zy nimmermeer formidabel zijn, en Engeland in gevaar brengen. En ſo gy naderhand toe-laat, dat zy weder op-komen, ſoo laat u dit tot waarſchouwing weſen. De Staten van Holland zijn Engelands eeuwige Vyanden, ſoo wel van wegen Intreſt als toeneyging. Wat gy by de laatſte Seſſie gegeven hebt, verrichte niet na u eygen verwagting. Daar en boven een andere conſiderable Onderſtand, die gy voor zijn Majeſt. toe-geſchikt had, is ongelukkig in zijn Geboorte verlooren, ſoo dat genootſaakt wierde, ſijn ſaken ſeer tegen ſijn wil voort te zetten, om de betalingen uyt de Rentkamer in te houden. Hy ſiet die dringingen aan hem ſelfs, en die inconvenienten, welke aan zijn Volk toe-waſſen, door groote Intereſten, en het onderſcheyd tuſſchen gereed Geld en Ordres in ſijn gantſe handel. Dit dwong den Koning alſoo te procedeeren, dat hy zijn eygen Inkomſten aan-wenden moſt, welke ſoo groote werking in deſen Krijg gedaan heeft: Maar alhoewel hy den handel ende 't gewin der Banquiers daar mede geſtopt hadde, ſoo wilde hy deſelve doch in 't minſte niet ruïneeren, en ſoo veel Fa-

milien onderdrukken, welke dese schulden aangaan, daar boven sou dit een ongelijke last zijn voorveel zijner goede Onderdanen. Maar noch de Barquiers noch dese hebben oorsaak haar te beswaaren: Als gy nu voor haar sorgt, en haar betaald, wat 'er toekomt, zijnde de stopping doen geschat met 6 per cento van die tijt aan. Daar is seer veel aan des Konings Eer en Intrest gelegen, dat hy sie, dat dit gedaan werd: Maar hy begeert dit niet ter ongelegener tijt van u, dan dat dit alleenlijk de tweede Plaatse hebbe, ende dat gy voor eerst bestemt, wat voor intentie gy in de Hulp-gelden hebt. Sijn Maj. heeft soo volkomen gevindiceerd zijn Declaratie van de Papisten, dat geen redelijk Man daar tegens eenige vernuftige swarigheyd kan aan-wenden. Hy heeft het selve ten genoegen gerechtveerdigd in die tijt, daar in zy gepubliceert is, en met de effecten, die hy daar van genoot, welke meerder hadden mogen zijn, van wegen derselver accordatie met zijn eygen natuurlijke dispositie, welke geen goet Engelsman kan wenschen anders te zijn, als zy is. Hy lieft geen Bloet, of harde Proceduren, bysonder waar soete en vreedsame middelen by een wijs Prins konnen gebruykt werden, dat verkiest hy sekerlijk. De Engelsche Kerk en alle goede Protestanten hebben oorsaak, zich te verblijden over soo een Hooft en Beschermer. Sijn Maj. verklaard sijn sorg en conservatie voor de Kerk, en wil haar maintineren in alle hare Rechten en Privilegien, als yemand zijner Voorvaderen, indien niet beter. Hy is daar in gebooren en opgevoed. Dit was 't, daar voor sijn Vader storf. Wy weten alle, wat voor groote versoeken en aanbiedingen hy uyt het Land uyt-gestaan heeft, en hem zijn overkomen, doen hy in zijn nedrichste stant was, en hy acht dit de eene Eer van sijn Koninkrijk te zijn, dat hy is geweest de Oprechter der Kerken, de selve wil hy altijd beschermen, en hoopt die de posteriteyt na te laten in grooter luyster en op vaster gronden, als yemand onser Voor-vaders 't selve gesien heeft. Maar sijn Maj: is niet geconvinceerd, dat violente middelen 't Intrest van Religie of Kerck zijn. Daar is noch een saak die my bevoolen is, u voor te stellen, namentlijk 't misverstand, 't welk sotlijker wijse uytgestroyd werd, van de Macht des Konings, die hy in desen Oorlog heeft opgebracht, waar in de Koning zich self tot u vry openbaart, en bekend de schult op de andere zijde. Waren den voorleden Somer niet geweest wonderlijke stormen en onweder, daar door haar Oost-indische Vloot in sekerheyd quam, en hare See-kusten beschut wierden voor een Descente, soo had niet als de waarachtige oorsaak ('t gebreck van Geld) het defect in 't getal van onse Krijgsmacht justificeeren konnen. 't Selve voorsiet nu zijn Maj. tegens 't naaste Voor-Jaar, waar om hy dan heeft geordonneerd noch 7 of 8 andere Regimenten te Voet te werven, onder 't commando van Persoonen van de grootste fortuyn ende qualiteyt. En ik recommandeer u ernstelijk, dat gy in uwe Supplimenten wel overlegd dese nootsakelijke additie van kosten. Laat my na zijn Majs. Oratie besluyten, ja laat ons alle besluyten met zegeninge Godes en des Coninkx. Laat ons God zegenen dat hy ons soo een Koning gegeven heeft tot eenen Verbeteraar onser gebreken, soo in Kerk als Policye, en tot een Oprechter onser Voed-paden, om daar in te blijven: Dat midden in den Oorlog en elende, welke in onse nabuurige Landen woed, onse Koorn-Solders vol zijn, en daar is geen klagen op onse straten: Men kan swaarlijk merken,

dat

dat 'er een Oorlog is. Laat ons Godt zegenen, dat hy desen Koning gegeven heeft alle de herten zijns Volkx, en insonderheyt deses Parlements, welcke in affectie en redelijkheyd tegen haar Vorst, alle haar Predecesseurs overtroffen hebben. Een Parlement, met welk de Koning veel Jaren lang heeft geleeft in alle vriendelijkheyd eens geluckigen Huwelijkx. Heeft de Koning eenig Intrest gehad? gy hebt het opgenomen. Heeft de Koning hulpe van doen gehad? gy hebt hem daar mede vaardig, goethertig en genoegsaam voorsien. Gy hebt u verlaten op de gewisheyd en conduite van zijn Maj. in al zijn daden, soo dat gy noyt onderwonden hebt, te overschrijden uwe bepalingen, of op hem te setten: Dewijl de Koning aan de andere zijde u raatslagen heeft gebruykt, tot fondatie van alle sijn proceduren; en daar is soo wel met u omgegaan, dat hy op sijn eygen kosten en credit ondernomen heeft, ook uytlandse Oorlog te voeren, daar mede hy u niet te moeyelijk, en zijn Volk beswaarlijk vallen mocht. Laat my seggen, dat of wel dit Huwelijk is volgens Moses Wet, alwaar den Man een Scheyd-brief geven kan, zijn Vrou verstoten, en een ander nemen, soo kan ik u doch versekeren, dat het den Koning soo onmogelijk is van dit Parlement te scheyden, als het voor u onmogelijk is te scheyden van die trou, affectie en schuldige plicht, die gy Hem tot noch toe hebt bewesen. Laat ons den Koning zegenen, dat hy onse vreese heeft weg genomen, en geen ruymte voor jalousyen over laat: Voor de versekeringen en beloften, die hy ons gedaan heeft. Laat ons zegenen Godt en den Koning, dat onse Religie is behouden: Dat de Kerck van Engeland de sorge is van onsen Prins: Dat onse eygendommen en vryheden zijn behouden. Wat heeft een goet Engelsman meer te begeeren, als dat dese Koning lang mag regeeren, en dat dese Triple Alliantie des Koninks, Parlements, en Volk nimmermeer gebroken mag werden.

Hier op hield het *Parlement* den 17. deser tot op den middag Vergadering, alwaar geresolveerd wierd, den *Koning* een Secours van Penningen, voor 18. Maanden, yder Maand 70000. ponden Sterlings toe te staan. Maar den 25. dito, d'*Orateur Sr. Job Charleton*, met verscheyde Affairen van 't *Parlement* besig zijnde, wierd van soodanige Indispositie overvallen, dat het *Parlement* resolveerde, haar Sitting tot den 27. uyt te stellen; doch sijn Indispositie blijvende continuëeren, versocht den *Koning*, van sijn Ampt te mogen ontslagen werden. Waar op *Sijn Majesteyt* het Parlement permitteerde, een ander *Orateur* te kiesen; volgens 't welke sy met generale Stemmen, *Sr. Eduard Seymour* aanveerden; 't gene ook aanstonds sijn *Maj*: approbeerde. Dus trad het *Parlement* eyndelijk tot de publijke Saken, willende, dat men de Heyr-wegen, Bruggen, Veeren, en Hooft-havens soude repareeren; geen Lakens uytvoeren, en meer andere Dingen van diergelijke natuur.

't Parlement resolveert den Koning 18. maanden Geld te verschaffen.

Midlerwijl de *Hertog van Mommouth* in *Vrankrijk* geweest, quam

Werft Volk om in Holland of Zeeland te landen.

nu weder tot *Withal*, daar men seer yverig, tot voldoening en ten dienste van *Vrankrijk*, en om verscheyde Troupen na die gewesten over te zenden, besoigneerde; insgelijks ook om 8. Regimenten Voetvolk te werven, met intentie, om nu in 't voorjaar daarmede ergens in *Holland* of *Zeeland* te landen; waar over tot Colls: wierden gesteld, den *Hertog van Albemarle*, *Marquis van Worcester*, *Graaf van Mulgrave*, *Graaf van Carlisle*, *Graaf van Peterboroug*, *Graaf van Ogle*, *Milord Bellasis*, en *Milord Arlington*.

d'Oorlogs-vloot werd sterk geëquipeerd, schoon men genegen th: tot Vreede voorr.

Ondertusschen wierd continuëel aan de Zee-vloot dapper ge-ärbeyd, niet tegenstaande men van elders, en aan andere Potentaaten deed verstaan, den *Vrede* te willen bevorderen; daar men onderwijl hope schepte, door het tegendeel meerder avantage en grooter Glorie t'erlangen, schoon men d'Afgezandten en Gevolmagtigden, tot des Vredens bevordering al verkoren, en na *Keulen* afgeveerdigt hadde. 't Welk dan geen wonder was, dat dese Vrede-Handeling geen goede voortgang kreeg, noch ook sijn gewenscht eynde, tot Welvaart van d'algemeene Christenheyd bereykte, soo lang men sijn *Interest* by den woedende en ruïneerende Oorlog socht. 't Geen nochtans de *Staat der Vereenigde Nederlanden* geheel anders betrachten, gelijk genoegsaam uyt meest al haar proceduren wel is te bespeuren, en ook besonderlijk uyt een van haar *Missiven* aan sijn *Majest: van Engeland* geschreven, soo hier na te sijner tijd werd geproduceerd.

Brand tot Londen.

Tot *Londen* ontstond den 9. deser Maand *Febr:* een seer hevigen Brand, waar door meer dan 60. Huysen geruineerd en in d'assche gelegt wierden, ook vele Papieren en Geschriften van d'Admiraliteyts Heeren in Rook verdweenen, zijnde dit Vuur in *Leathings Laan* by de *Tour-Straat* eerst aangevangen, en ook aldaar het Admiraliteyts-Huys, nevens dat van den Heer *Richards* onder d'Assche begraven, echter noch den voorderen voortgang door het doen opspringen van verscheyde andere Huysen gestuyt, hoewel tot groot nadeel der selver Eygenaren en Inwoonderen. Eenen *Sr. Sas* en *Arton*, in de voorverhaalde *Oratie* des Cantzeliers aan 't *Parlement*, de Twee voornaamste *Agenten* van *Engeland* ge-intituleerd, uyt *Holland* in *Engeland* overgekomen, wierden voor Verspieders geächt, daar op in den *Tour* gezet, en ook ge-ëxamineerd, men seyde, om dat sy sonder Ordre des Konings waren te rug gekomen. Naderhand wierden weder van den *Tour* in *Gatehouse* by *Westmunster* gebracht, alwaar *Milord Lauderdale* en *Coventry*, als Commissarissen hen examineerden: ondertusschen

Twee Agenten als Verspieders beschuldigt en gevangen gezet.

strooy-

ſtrooyden daar eenige *Frans-geſinden* uyt, dat deſe Gevangenen daar waren gekomen, om *Seditie* te verwekken; met veel meer andere Frivoleuſe Voorwendzelen, om deſe Lieden te beſchuldigen, als of ſy *Engeland* van *Vrankrijk* tot een beſonder Tractaat ſochten af te trekken. Doch naar lange Examinatie kon men geen Schuld in deſe Lieden vinden, ſoo dat d'*Engelſen* met de Saak verlegen wierden, niet te min moeſten de geaccuſeerden ſoo lang in hechtenis blijven, tot 'er eyndelijk een *Vrede* tuſſchen deſe *Kroon* en den Nederlandſchen *Vereenigden Staat* wierd getroffen. Ook ſond men 80. Man van des Konings Lijf-Guarde na *Yrland*, om den *Lt. van Ludlou*, en andere Gevangens van daar te halen, die men (om dat ſy *Republicanen* waren) verdacht hield als of met de *Hollanders* een Entreprinſe op dat Koningrijk ſouden voor-gehad hebben.

Ondertuſſchen waren de gedachten der beyde *Parlements-Huyſen*, meer op de Puncten van *Religie*, als op de verſchaffing van *Geld* tot voortzetting des Oorlogs, geſpitſt, als genoegſaam indachtig, hoe de *Koning* in 't voorlede jaar den 15. *Maart*, weynig dagen voor de Declaratie van Oorlog, een *Declaratie* van *Indulgentie*, of Verklaring van vryheyd in *Religie* had doen publiceeren; 't welk voornamendlijk op die der *Roomſch-Geſinden* ſiende, ſtiet ſulks het meeſt gedeelte der Gemeynte, en het geheele *Lager-Huys* ſeer tegens de Borſt; en aangeſien de *Koning* nu tot volvoering des Oorlogs, ten hoogſten Geld benoodigt, en hem ſulks by proviſie ook toegeſegt was, dachten de Heeren des *Parlements*, dat ſy nu Reden, en ook occaſie hadden, ſijn *Majeſteyt* haar Ongenoegen wegens voorn: *Declaratie* voor te ſtellen; ſoo dat reſolveerden, den *Koning* ootmoedelijk te verſoecken, het ſelve Placcaat te willen intrekken. Waar toe ſich met ſoodanige *Supplicatie* na *Withal* geaddreſſeerd hebbende, de volgende *Oratie* door hun Spreker, aan den *Koning* lieten doen:

't Parlement is meer op Redres van Religie, dan op verſchaffing van Gelt bedagt,

Genaadigſte Souverain,

WY uwe Maj. getrouſte en wilvaardigſte Onderdanen, uwe Gemeente vergadert in 't Parlement, bedancken voor eerſt (als in alle ſchuldigheyt behoort) op 't alderootmoedigſte en onderdanigſte uw Maj. voor ſoo veel gunſtige beloften en verſekeringen, die ſijn Maj. op verſcheyde tijden, gedurende het tegenwoordige Parlement, ons heeft gegeven, dat uwe Maj. aan ons wilde verſekeren en maintineren de oprechte Proteſtantſe Religie, onſe Vryheden en Eygendommen; welke gratieuſe verſekeringen uw Maj. uyt uwe groote goetheyt belieft heeft ons noch particulierder te vernieuwen, in de

Doet daarover een Oratie aan den Koning.

 opening

opening van de Sessie van het tegenwoordige Parlement: En vorder bidden wy verlof, om te representeeren, dat wy met alle devoir expeditie in onse consideratie hebben genomen verscheyde saken van uw Majs. laatste Reden aan ons en voor al de Declaratie, daar in gementioneert, tot Indulgentie aan die discrepeeren (in 't Poinct van Religie) in dato den 15. Maart laatstleden; en wy vinden ons selven verplicht u Maj.te informeren, dat de penale Statuten in Kerkelijcke saken niet gesuspendeert konnen werden, als by Acte van 't Parlement: Wy derhalven, de Ridders, Stedelingen en Borgers van u Majs. Huys van de Gemeente, bidden alderootmoedigst u Maj. dat de geseyde Wetten kracht mogen houden, tot dat daar in anders sal voorsien zijn by een Acte van 't Parlement, en dat uwe Maj. gracieuslijk belieft soodanige ordres hier in te stellen, dat geene apprehentie of jalousye mag overblijven in de herten van uwe Majs. goede en getrouwe Onderdanen.

Is van differente gevoelens,

De KONING dese *Supplicatie* aanveerd hebbende, gaf daar op tot Antwoord, dat dit een Saak van *Consequentie* was; 't welk hy haar soude laten weten. Ondertusschen was voor de tweede en derde-maal het Biljet van 't Geld, dat aan den *Koning* was belooft, in 't *Parlement* gelesen; Maar dit wilde soo nog niet voort. Want na dit Geld-Secours aan sijn *Majesteyt* geconsenteert was, vielen nog verscheyde deliberatien voor, waar uyt men 't selve soude vinden. En wijl 't *Lager-Huys*, bestaande in 200. *Leden*, waar van men seyde, dat 70. tot het Hof, en de andere recht contrary inclineerden, wilden de eersten het selve tot last der Contreijen; d'andere daar en tegen op de inkomende Fransche *Manifacturen* en Waren brengen: ja eenige stelden voor, dat men 't selve eerst behoorden te gebruyken tot Betaling der oude Schulden van 't *Rijk*, tot restauratie van de KROON. Boven dien wilde beyde Huysen eerst geerne een Acte tegens de *Catholijken* hebben, waar by alle Priesters binnen 30. dagen wierden uytgebannen, voor al eer met de verschaffing van Geldt voort-gingen. 't Welk aan den *Koning* serieuselijk voorgesteldt, en ootmoedelijk versocht zijnde, gaf tot Antwoord, dat haar dese voorn: *Acte* toestond, uytgesondert die gene die op sijn Gemalinne paste, of die in dienst van vreemde *Ambassadeurs* waren. Doende in gevolge van dien, de hier onderstaande *Proclamatie* t'harer gerust-stelling publiceeren:

En willen voor verschaffing van Geld, eerst een Acte tegens de Roomsche hebben.

Charles Koning etz.

Proclamatie tegens de Rooms-gesinden.

ALsoo onse getrouwe Onderdanen, de Geestelijke en Wereltlijke Lords ende Gemeente, in het tegenwoordige Parlement vergadert, by hare ootmoedige petitie, aan ons hebben vertoont, hare vreese en apprehentien voor den aanwas en toeneming

van

van de Paapse Religie in dese ons Gebied, te samen met de oorsaaken daar van, als ook sood anige Remedien, als zy oordeelen de bequaamste te wesen, tot voorkoming van soodanige aanwassende qualen; welke petitie van haar, wy ernstelijk geconsidereert hebben, en met groot contentement en satisfactie accepteeren en approbeeren de groote sorge van onse gesf. Onderdanen, de Geestelijke en Wereltlijke Lords en Gemeente, in 't Parlement vergadert, tot de preservatie van de oprechte Religie, in dit Koninkrijck opgestelt: Tot het welke, gelijk als wy alsints tegen gegaan hebben allerhande versoekingen, wy voort employëren sullen onse meeste sorgen en suchten tot het maintinéren van dien: En derhalven beveelen en commandeeren wy strictelijk by dese onse Koningl. Proclamatie alle Jesuïten, en alle Engelse, Yrse en Schotse Priesters, en alle andere, die ordres ontfangen hebben van de Roomsche Stoel, of by de Authoriteyt of gepretendeerde Authoriteyt van dien, die niet en zijn in banden van gevangenisse, behalven als sulke, die, onse ingebooren Onderdanen niet wesende, geobligeert zijn te passen op de Persoon van onse liefste Gemalinne de Koninginne, en sulke, wesende mede niet onse ingeboorne Onderdanen, als by de Wetten der Natien, ten dienste zijn van de vreemde Ambassadeurs, dat zy voor den 13. van April naast (Oude stijl) wesende 30 dagen na den dato van dese onse Proclamatie, sullen hebben te vertrekken uyt dit ons Koninckrijk van Engeland en 't gebiet van Walles, op peene van gestraft te werden, volgens de Wetten en Statuten van dit Koningrijk, tegens haar gestatueert: En om te beter middel te hebben, om vervolgens te vertrecken, soo doen wy hier verklaren en publiceeren onse verdere wil en behagen, dat indien t'eenigen tijde, voor 't eynde van de gesf. 30 dagen, zy of eenige van de selve, komende in eenige Zeeplaats van ons gesf. Koninkrijk van Engeland, of het gebied van Walles, en hem aldaar sal bekent maken aan de Magistraat van de Stadt, of aan andere Officiers van eenige Haven, dat hy een Priester is, en dat hy daar gekomen is, om te Scheepe te gaan, en te vertrecken, dat zy hem gerustelijk sullen hebben te laten vertrecken, en scheep gaan te verreysen naar vremde Quartieren, en sullen hem helpen om te vertrecken: En ten eynde dat dese onse Proclamatie te beter mag geobserveert en gehoorsaamt werden, soo beveelen en commanderen wy hier by strictelijk alle onse Luytenanten, Depute Luytenanten, Commissarisen, Justiciers van de Vrede, Majors, Sherifs, Bailliuwen, en alle andere Officiers en Dienaars, wie 't zy, dat zy circumspect en vigilant zijn, een yder van haar in hare Ampten, van en na den gesf. 13. April naast, in 't na-soeken en ontdekken van alle soodanige Jesuïten en Priesters als boven geseyt is, als voorhebbende te blijven in dit ons Koninckrijk van Engeland, en 't gebiet van Walles, contrary onse Wetten, en ons Coninkl. believen en beveelen hier in verklaart, op dat soo de Wetten in behoorlijke Executie tegens haar mogen gebracht werden: En om te beter te ontdecken alle andere dat Paapse Recusanten zijn, of die te rechte werden gesuspecteert sodanige te zijn, soo begeeren, beveelen en commandeeren wy verders, dat alle onse Rechters, Barons van de Rechtbancken, Justiciers van de Vrede en Dienaars van de Justitie, in hare verscheyden Plaatsen niet alleen sullen hebben t'observeeren ons wil en begeeren, hier te vooren in dese geëxpresseert, in al en yder van 't voor-gestelde, maar dat ook andere onse Wetten in behoorlijke Executie sullen stellen tegens alle Paapse Recusanten, en sulke als suspect zijn soodanige te wesen, om haar spoedig te overtuygen: en begeeren dat de gesf. Wetten publijckelijk sullen geobserveert werden op alle Rechtdagen en Sessien, over saken van Justitie, en dat men doet ordre stellen, dat sulke Paapse Recusanten of suspecte Persoonen, spoedig mogen te recht gestelt, gehoort en overtuygt werden, volgens de Wet, en dat behoorlijck na de Wet geprocedeert mag werden van tijt tot tijt, over die overtuygt zijn. En alsoo eenige Priesters mochten gevangen zijn in ons Konikrijck, sonder onse kennis, soo willen en beveelen wy, dat alle Sherifs, Bailliuwen en Ci-

piers.

piers van gevangenissen binnen 20 dagen, na de Publicatie van dese onse Proclamatie, sullen hebben te adverteeren onse secreten Raad, of eenige van haar, de Naam van soodanige Priesters, die nu in bewaringe zijn; en by wie, en om wat oorsake sy gevangen zijn, ten eynde, dat wy ordre mogen stellen tot haar Transport, soo de saak sulx sal vereyschen. Gegeven in ons Hof te Withcal, den 13. dag van Maart, in 't 27. Jaar van onse Regeering.

Waar over d'Inwoonders veel Vreugde-teykenen bewijsen.

Na publiceering deses, begaf de *Koning* sich weder in '*t Parlement*, recommandeerende de *Leden* ernstelijk, het *Secours* van Geld, nademaal sich soo precijs op de Saken van *Religie* had geexpliceert. 't Geen de Burgers en Inwoonders van *Londen* ook soo wel behaagden, dat daar over des avonds veel Vreugde-vueren aanstaken, en allesins vele merkteykenen van Blijdschap betoonden; gaande selfs ook het Huys der Gemeynte na *Withal* den *Koning* hier over bedancken; en dronken verscheyde *Santeen* op desselfs Gesondheyd. Maar den selven avond het *Parlement* weder vergadert, besoigneerde men noch over puncten van *Religie*, zijnde sommige, met dese Uytbanning der Priesteren noch niet content, als willende, dat de Catholijke Officiers, en den Biechtvader van de *Koninginne* mede uyt het Rijck souden gesonden werden: 't welk deselve soo mishaagde, dat sy geleyt soude hebben, dat by aldien men haar de Catholijke Officiers ontnam, sy ins-gelijks alle de Protestantschen soude wegjagen.

Maar het Parlem. begeert nog voorder Redres in Religie.

Ondertusschen projecteerde het *Lager-Huys* ook een *Acte*, die aan 't *Hooger-Huys* wierd toegesonden, zullende daar by, sonder exceptie van eenige Persoonen, alle Subjecten des *Konings* verklaart werden, van haar Chargies vervallen, en hun Goederen geconfisqueert te zijn, indien den Eed van Getrouwigheyd en supremacie niet deden, noch 't *Communie* van *Paasschen* (of het *Nachtmaal*) hielden; en indien sy het selve al hielden, echter noch souden sweeren, geen *Transubstantiatie* in dat *Communie* of Nachtmaal te hebben. Waar op de *Cantzelier* haar recommandeerde, op de Acte van 't Geld acht te nemen: 't welk de *Koning* insgelijks hart voort dreef, doende daar over den laatsten *Marty* dese volgende *Oratie* voor 't *Parlement*, om haar het Gevaar, by retardement van dien, voor oogen te stellen:

Mylords en Edelen,

De Koning spreekt het Parlem. weder om Geld aan.

GY hebt my Gisteren over gegeven een Addres, als zijnde de bequaamste middel om te voldoen en te bevredigen de Gemoederen van mijn Ondersaten, welke ik vryelijck en promptelijck toe-gestaan hebbe, ende ick sal van ge-

gelijke sorge dragen, om 't selve te doen volbrengen: Ick hoope van de andere kant, dat Gylieden, Edelen van 't Lagerhuys, ook van uwen 't wegen sult wercken; en ick moet U L. de Memorie ververschen, dat nu by na 5 weken geleden is, dat ik begeerde een Supplement, en 't welk U L. toen stemden met eenparige Stemmen, gaf kracht aan mijn Saake binnen 't Rijck, en dede vreesen mijn Vyanden buyten 's Lands; maar het schijnende uytstel zedert heeft haar doen hervatten de Couragie, soo dat sy nu tegenwoordig (soo men segt) een Vloot voor de aanstaande Somer gereet hebben, grooter als zy oyt gehad hebben, invoegen dat ten zy het Secours spoediglijk gedepescheert werd, het alles sonder effecten sal zijn, en de Rusté, de Eere, en het Intrest van Engeland sal in gevaar gestelt werden; ick bidde, dat U L. dit druckt in uwe herten, en niet toe-late, dat de vreese en jalousye van sommige ons veroorsaken een onuytvluchtbare Ruïne. Mylords en Edelen, indien eenig scrupel by u mocht overgebleven zijn, rakende de opschortinge van de penale Wetten, soo beloove u volkomelijck, dat wat in sulkx particulier is geschiet, in het toekomende 't selve noyt in consequentie noch exempel sal werden getrocken: En alsoo dagelijkx van Uw verwachte een Bil tot mijn Supplement, soo versekere u, dat ick alsoo willig ontfangen en passeeren sal d'andere, die Gy my sult aanbieden, en dienen mogen, om u Satisfactie op uwe Gravamina te geven.

Echter bleef het *Parlement* noch al over het Poinct van *Religie* difficulteeren, begeerende selfs, dat eenige Heeren, die Catholijk waren, al mede souden weg gesonden werden. Tot eyndelijk de *Koning* siende, dat na al sijn groote Instantien, tot het expediëeren der Geld-Acte, niets vruchtbaarlijx wierd ge-ëffectueerd, het *Parlement* deed aanseggen, dat van intentie was, haar tegens den 6. *April* te doen scheyden, en tot aanstaande *October* te prorogeeren; dat sy dierhalven gem: Acte daar tegen souden vervaardigen. Ondertusschen strooyden de *Engelsen* door gants *Engeland* uyt, dat de *Hollanders* dapper ter Zee en te Land armeerden, sullende tegens de Somer in dienst hebben 76000. Man *Infantery*, omtrent 14000. *Cavallery*, en 2000. *Dragonders*, om daar mede de *Franssen* af te weeren: Dat sy nevens dien een soo machtige Vloot equipeerden, dat deselve veel swaarder en grooter sou zijn, dan ooyt in Zee hadden gebragt, en al binnen 14. dagen Zee sou kiesen, om de Conjunctie der *Engelsche* en *Fransche* Vlooten te beletten. Selfs gaven d'*Engelsen* een Lijst van 't *Amsterdamsche Esquadre* uyt, waar in sy geensins het minste voorstelden; apparent alles, om 't *Parlement* soo veel te eerder tot het afdoen van de Geld-Acte te bewégen. Ook quamen dagelijks te *Withal* groote klagten over de Kaapers van *Zeeland*, die naaulijks *Neutrale* Schepen lieten passeeren, hoewel somtijds ook

't Parlement werd uytgestelt.

Men maakt groot gerugt over de Holl. Krijgs-rusting, om de Gemeente tot Geld-verschaffing te bewegen.

ter lager Wal geraakten, door verscheyde Konings Fregatten, die tot beveyling der Kusten waren gedestineerd. Een Schip uyt *Cornwal*, 't geen uyt Curieusheyd op de hoogte van 60. Graden was geweest, en veel avontuur had uytgestaan, wierd mede weg genomen. Dus na ernstige Instantien des Konings, resolveerde 't *Parlement*, d'Expeditie der Geld-acte te bevorderen; gelijk deselve dan op den 5. *April* geheel ten effecte wierd gebragt. Waar na het *Parlement* moest scheyden.

Een der beschuldigde Agenten, doet sijn verantwoording seer wel.

Den 13 en 15. deser examineerden de gestelde Commissarisen *Monsr. Zas* in den *Tour*, op 5. *Interrogatoria*; waar in hy seer wel sijn Verantwoording in diverse Papieren over gaf, insgelijks op verscheyde Examinatien, daar hy beschuldigt wierd, sonder oorlof over-gekomen te zijn. Maar de Commissarisen verstaande, dat sijn Ordre suyver lag, hoewel *d'Engelsen* daar omtrent veel verdichtselen uytstrooyden, wierd echter de Saak in stilte gebragt. Ook wierd te deser tijd het Different tusschen *Engeland* en de Stad *Hamburg* afgedaan, wegens het verbranden der Schepen op *d'Elve*, zullende *Hamburg* daar voor aan *Engeland* een Somme van 35000. ponden Sterlings goet doen; 't welk omtrent 4. maal Hondert duysent guldens uyt maakt, op 4. Termijnen te betalen, behalven het gene dat de Richters, aan de Weduwe *Green*, voor haar geledene Schade souden toewijsen. Daar noch de *Hamburgers*, noch iemand ter wereld eenig nut voor dese groote Somme Penningen hadde genoten; ook was dit Feyt t'eenemaal tegen wil en dank van de *Hamburgers*, door twee Hollandsche Oorlog-Schepen, in den voorgaanden Engelschen Oorlog, Anno 1666. op den 3. *September* te wege gebragt, tot een *Retorsie* tegens het gene d'*Engelsen* eenigen tijd te vooren op den 20. *Aug:* in 't *Vlie* hadden gedaan, wanneer sy met 20. Stuks kleyn Vaartuyg, aldaar 2. Oorlog-schepen, (niet tegenstaande deselve sich dapper weerden) met over de 140. Koopvaardy-schepen in de Brand staaken, en alle tot de gront toe ruïneerden; werdende dese Schade op meer dan twaalf Millioenen geschat, alsoo alle vol Koopmanschap, en daar onder wel 27. seer rijk geladene *Muscovisch*-vaarders waren gereed om Zee te kiesen.

Het Different tusschen Engel. en Hamburg, over 't verbranden der Schepen op d'Elve, in 't jaar 1666. werd vereffend.

Zijnde een Retorsie van 't verbranden der Koopvaardy Vloot in 't Vlie.

Milord Peterbourg met volle Commisse uyt *Engeland* na *Weenen* getrokken, om aldaar het Huwelijk tusschen den *Hertog van Yorck* en de *Aards-Hertoginne van Inspruk* te bevorderen, bequam men weynig tijd daar na bericht uyt *Weenen*, dat men daar allesins van Droefheyt weenden, over 't Verlies van de *Keyserinne*, die den

De Keyserinne sterft.

den 11. deſes des nachts tuſſchen 3 en 4. uren deſer Wereld overleed; hebbende 8. dagen ſiek geweeſt door een Catarren op de Borſt, daar een continuële Koorts onder ſpeelde. Sy ſtorf met Affcheyd van den *Keyſer*, en het gantſche Hoff, als mede van haar eenige Dochter d'Aards-Hertoginne, alle de Hof-dames en Raads-Heeren, die haar in haar Teſtament hadden geaſſiſteert. Particulierlijk nam ſy *Adieu* van al haar Huys-genoten, die ſy een voor een tot de minſte toe wiſt te noemen. De Droefheyd over dit Afſterven was dies te grooter, wanneer men na haar doot het Corpus openende, bevond *Enceinte d'un Enfant Male, avancé dans le 5. Mois.*

Uyt dit Afſterven begon de *Hertog van Yorck* wel te vermoeden, dat ſijn voorgenomen Huwelijk met de Doorl: *Princeſſe van Inſpruk* geen voortgang ſoude krijgen, als zullende te ſijner tijd, ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, die voor ſich ſelfs begeeren, gelijk ook geſchiede, en *Duc de Yorck* genoodſaakt wierd, na een andere Bruyd om te ſien; als reeds hier voor aan d'eyndiging des Oorlogs Compagne gemeld, dat ſich op den 1. *December* deſes jaars, met de Doorluchtige *Princeſſe van Modena* te *Douvres* verhuwelijkte.

Waar door het Huwel. van Duc de York met de Prins van Inſpruk geheel afraakt.

d'Acte van 't *Parlement*, wegens vordere Redres in Saken van *Religie*, hoewel het Hoff ſeer onaangenaam, had echter ſoo veel te wege gebracht, dat al de gene die eenige Charges bedienden, naar d'Engelſche wijſe moeſten communiceeren; 't welk door *Prins Robbert*, den Hertog *van Mommouth*, en veel andere wierd volbracht. Maar anderen, die dit weygerden, wierden van hun Bedieningen afgezet, waar onder ook *Hamilton*, 's Konings Kamerling was, die naderhand door veele, in ſijn Exempel wierd nagevolgt, willende ſich abſolut by de Roomſche Religie blijven houden. Doch dit alles verachterde noch verflaaude des *Konings* Yver niet, tot het uytpreſſen ſijner Oorlogſchepen, om een groote Macht tegens de *Nederlanders* in Zee te brengen; maar ter contrary, deed dit Werk ſoo hevig voortzetten, dat *Prins Robbert* in plaats van *Duc de Yorck*, na dat wel 3. Coopvaarders Vlooten arriveerden, waar door men overvloet van Boots-volk bequam, den 12. *Mey* met de geheele Engelſche Vloot uyt de Bay van *Guntfleet* in Zee geraakte, daar ſy van een ſeer hevigen Storm wierd beſprongen. En hoewel men dus met aller macht den Oorlog van alle kanten, ſoo te Water als te Lande voortzette, gelieten ſich de *Franſſen* en *Engelſen* by andere Po-

Veel Heeren in Engel: werden om de Religie van haar Bediening geſet

De Vloot ſterk voortgezet geraakt in Zee.

rentaaten en uytlandsche Volkeren, als of den *Vreden-Handel* met allen ernst wilden bevorderen.

Dies wenden wy Ons, uyt dese bloedige Toerustingen van den Bloed-dorstigen MARS, tot de Vrede-lievende *Bemiddelaars* binnen *Keulen*, om te zien wat daar, sedert Ons afwesen, in den VREDE, waar na soo veele Miljoenen Menschen, door geheel EUROPA, hertelijk verlangden, moge uytgewerkt en gevordert zijn.

KEULSCHE VREDE-HANDEL.

Sweden arbeyd seer, om een Stilstand van Wapenen t'obtineeren.

HOewel de Grave *Tott*, uyt het Leger voor *Mastricht*, van den *Koning van Vrankrijk* weder te rug gekomen, binnen *Keulen* aan de Heeren Afgesandten berichte, dat wegens een *Stilstand van Wapenen* by voorn: *Maj:* niets had konnen uytwerken, als daar in, sonder *Engeland* niet konnende resolveeren; soo wierd doch door de Heeren Sweedsche *Mediateurs* alle bedenkelijke Middelen te werk gesteld, om een *Stilstand van Wapenen* t'obtineeren; ten welken eynde de *Koning van Sweden* selfs onderscheydelijke Brieven, aan beyde de *Koningen*, van *Vrankryk* en *Engeland* schreef; (waar van de voornaamste onder Num. XX. geproduceert) echter kon sulx de Herten deser Hoog-gem: *Majesteyten* tot het resolveeren van een *Wapenen-Stilstand*, niet beweegen.

Onderwijl wierden binnen KEULEN verscheyde *Conferentien* gehouden, daar voor eerst de *Sweedsche Gezandten*, als Algemeene MEDIATEURS, hunne *Propositie* in een hoog-draavende *Harangue* aldus voor-stelden:

PROPOSITIE Der SWEEDSCHE MEDIATEUREN.

Propositie der Sweedsche Mediateuren.

SOo groote Droefheyd als Sijn *Konink*: MAJESTEYT *van Sweden* uyt den Franschen-Nederlandschen Oorlog, ontsteeken tusschen twee eertijds soo naauw verbondene Volkeren, en die in hare schadelijk-uytbreydende Omkring, geheel EUROPA te gelijk schijnd in te wikkelen, heeft gevoelt; Soo grooten Yver heeft deselve ook opgevat, tot Aanbieding van den Dienst sijner *Mediatie*; en wijl die by de weder-zijds strijdende Partyen is aangenomen, ook niet minder Hope schept, dat de tegen-

genwoordige VREDE-HANDELING een gelukkige Voortgang zal nemen. Niet min om U E. Doorluchtigste en Uytmuntenste Heeren, Neerstigheyd, Voorsichtigheyd, en Yver in het versoenen en bevredigen der strijdende Partyens Gemoederen, en het besorgen van een heylsame VREDE; Als ook voornamentlijk om de sincére Intentie, gemaatigtheyd der Gemoederen, en de hertelijke Toegenegentheyd tot *Eendracht* der Aller-Doorluchtigste Heeren Principaalen selven; Nademaal sy soo goetwilliglijk onsen *Heer* en *Koning* voor MEDIATEUR aannemen, soo eendrachtelijk in de verkiesing van de By-een-komst-Plaats accordeeren, en daar soo tijdelijk, (selfs eer de gereetstaande Gewaapenden tegens malkander te Velde trekken) vergaderen. Om welke Redenen Wy Uwe E: Ed: en Hare Doorluchtigheyds *Principaalen*, groote Dankbaarheyd verschuldigt zijn.

't Gene dan tot Heyl en Voorspoet, en den geheele STAAT des *Christendoms* ten besten, gedye; Laat Ons, na 't aanroepen van de *Goddelijke* MAJESTEYT, en 't plegen van den gewoonlijken Gods-dienst, ons met allen Yver begeven tot eene Saak, die in haar selven niet alleen seer groot, maar ook seer gewichtig, en van een uytmuntent Gevolg is; Echter getermineert en afgedaan moet worden; Considereerende, dat niet alleen de Oogen van geheel *Europa*, maar ook d'Opmerking van de gantsche *Weereld* op Ons mikken; Dat het Heyl, en de Welvaart soo veeler Millioenen Menschen van onsen Raad en Besluyten is dependeerende; 't Geen onse *Koningen*, onse *Heeren*, en *Meesters* van Ons verwachtende zijn. Met een deftige Harangue uytgevoert,

Van d'eene kant heeft d'algemeene Erf-vyand de *Grooten Turk*, het *Poolsche Rijk*, onses Christen-rijks Voor-wal, byna geheel onder sijn Geweld en Slaaverny gebragt, immers van sijn voornaamste Kragt en Sterkte berooft; en gereet, om den *Christenen* voorder op den Hals te vallen, of hen voor 't meerendeel van alle Heyl en Welvaart t'ontblooten. Van d'andere kant is men sonderling binnen ons eygen Rijk allomme in Waapenen, en wett-men 't wreede *Swaard*, ten indruk van elkanders Ingewanden. Soo te Water als te Lande drincken wy Menschen-Bloet. Van alle kanten tracht men d'een d'anders Welvaren tot den gront te ruïneeren: En 't geen noch 't ergst is, de Haat en Verwoedheyd der Gemoederen, soo van d'Opper-hoofden als d'Onderdaanen, maakt derselver Verstanden, ja, by d'alder-schranderste, soo uytspoorig en verdwaast, dat men niet alleen onses

Naastens Heyl, schoon ons eygen Intrest daar van is dependeerende, veronachtsaamt t'onderstutten; maar ook yder sijn eygen Welstand verwaarloost. Laat Partyen eenmaal het woeden harer Gramschap vervult hebben; laat den Haat verre zijn van 't Koninklijk en 't Princelijk Gemoed; laat de hitte der Wraakzucht zijn uytgebluscht; laat Ons, terwijl bequame tijd noch voor handen is, en daar de Herten der strijdende Staaten noch door geen verwisseling van Krijgs-kranssen en troubleering der Veld-slagen verwoed zijn, een Eynde van desen Land-en Luyden-verdervenden Oorlog maken; en laat Ons door den Kus des Vredes, alle Vyandschappen te niet doen.

En met een kragtig Besluyt geëyndigt.

Geeft den woedende Wereld haar voorige *Rust* weder; den Landen, die ellendiglijk verwoest liggen, hun ouden Luyster; d'ontroerde, en als met Menschen-Bloed geverwden Oceäan, haar gewoonlijke Stilte en Bedaardheyd, op dat de Zee-vaart en Koop-handel, waar aan waarlijk aller Weerelds Welstand is gelegen, vry en onbekommert sijn ouden voortgang bekome. Daar is niemand van alle Tegenwoordigen, veel min van d'Afwézigen, of sy hebben, zedert de cessering der *Negotie*, yder in 't bysonder, des algemeenen *Staats* Druk en Schaade, smertelijk gevoelt. Geeft de Weereld, soo te Lande als te Water weder veylig te reysen; door alle Gangen en Wegen met zeekerheyd te passeeren; allesins hunne vriendelijke By-een-komsten, en d'onverhinderde t'Samenspraken van het eene Volk met het andere te genieten; en met een woord, waar in alles is vervat, herstelt hen in de EENDRACHT, op dat die, na dus lang verbannen te zijn, nu weder op nieuw herleeve. Maar dat deselve getrouw, en niet bedriechelijk Zy; niet om den anderen te belaagen; Niet met meening, om sijn Naasten, terwijl die op 't Vertrouwen van de nieuw-gemaakte VREDE, sich getrouwelijk in Rust houd, en hem met geen besorging van Waapenen bekommert, trouwloos t'overrompelen, en op 't Lijf te vallen. Dat-se Oprecht, en suyverlijk voortkomende zy uyt het innerlijkste Cabinet der cinceere Gemoederen, waar uyt allen Haat en Tweespalt zy weg genomen, ja ook d'oorzaken van alle Vyandschappen zijn afgesnéden; afleggende alle wraakzuchtige en bloed-dorstige Gramschap, niet alleen voor het tegenwoordige, en ondertusschen geveynsdelijk in sijnen Boesem een verborgen Haat dragende, welke dies te dieper en te meer gemomder verhoolen blijft, om namaals soo veel te heeviger met een

ver-

veraaderlijk Geweld, voor anderen geheel onverwacht, uyt te barsten. Dat boven dien, dese te makene RUST en VREDE, zy eeuwig-duurende, en niet eyndige voor 's Weerelds Eynde: Dat-se tot op ontelbaare Geslachten, hand over hand onder de Nakomelingen werde Voortgezet, soo lang 'er Tijd en Menschen zullen zijn.

Dat-se dan soodanig zal mogen wezen, belooft Ons uwe Wijsheyd, uwe Voorsichtigheyd, en uwe sorgvuldige Voorsorge, die de Swaarigheden, welken 'er moogelijk staan te rijsen, weet te gemoed te komen, of wel t'eenemaal te weeren, dat-se nooyt te voorschijn komen. Voorders verzeekert Ons, 't Gemoed der Doorluchtigste Koningen, en 't schrander Verstand der Hoogedele Heeren, ernstelijk by hen selven de Saak overweegende; Dat dese *Algemeene* VREDE, of Hen ten allerhoogsten dienstig, of ook ten uytersten noodzaaklijk zy; en dat Niemand door den voorleden all-vernielenden Oorlog, in sijn Rijk of Staat groot Voordeel heeft genooten.

't Zal derhalven, *Alder-doorluchtigste* en *Uytmuntenste* HEEREN, (Nademaal door dese onse Onderlinge Handeling, meest alle de *Koningen* en *Staaten* van geheel *Christenrijk*, handelen en spreeken,) Onse uyterste Plicht zijn, hier toe alle onse Sorgen aan te wenden, en alle vermoogens-Kragten in te spannen; en hebbende alle Hertstochten aan een kant gestelt, de Gerechtigheyd en Billijkheyd plaats gegeven; volgens het wézen der tegenwoordige Saaken, en de gesteltenisse van gants EUROPA, Alles soodanig te bestieren, dat d'Onderlinge Swaarigheden werden te voorschijn gebragt; van de voorstellende Eyschen iets werde afgenomen; by het Aangebodene iets werde bygevoegt; en alsoo het Harde verzacht, en 't Ruwe vereffent. Op dat eyndelijk door *Bemiddelings Middel*, den VREDE en EENDRAGT, die den Christen-Weereld soo nut en lief is, in haar vorige Staat werde herstelt.

EYSCH
der
FRANSCHE GEZANDTEN.

HOe beswaarlijk d'*Alder-Christelijkste* KONING, Onsen Genadigsten HEER, verciert met een zeldzame, doch recht waare, PRETENTIEN der *Franssen*.

re, en door d'Ervarentheyd onſer Tijden, een niet min beweezene, dan hoog-Glory-rijke *Eer-tijtul* van *Vrede-lievenden* VREDE-MAKER *der beyde Hoog- en Nederduytſche Landen*, en naderhand, *Van Geheel* EUROPA; Tot den Noot-dwang der Waapen-voering met het VEREENIGD NEDERLAND, gekomen zy, geeft al den vruchteloosſen Arbeyd, de vergeefſche Pogingen, ſchoon veel werks en groote Moeyten behelſende, om de geledene Ongelijken en d'aangedaane Schaden te voldoen, die ettelijke Jaren te PARIS, met d'onſes Tegen-Partys Gezand, onnuttelijk zijn doorgebragt, klaar genoeg te kennen. Of hy nu te goeder Trouwe heeft gehandelt, of niet, daar aan laat mijnen *Heer* en *Koning* ſich weynig gelegen zijn, geloovende den *Gevolmachtigde*.

Eerſt met een Verhaal, van hun groote Weldaad den *Nederlanderen* bewezen;

Hoe veel heeft Hy gedaan, om d'oude Vriendſchap, en 't geheugen der Voor-Ouderen, die hun Bloet, Leeven, en Ziele, in Bondgenootſchap met *Brittannien*, omtrent voor een geheele Eeuw, aan *Nederland* ſchijnen gegeven te hebben, te conſerveeren. Wat HENDRIK *de Groote*, wat LUDOWYK *de* XIII. (op dat wy niet van derſelver Voorzaaten ſpreken) te weeg gebragt hebben, om *Nederlands* Vryheyd, en derſelver Staat te handhaven, en hoe ſy die hebben behertigt, is al de Weereld kennelijk, en geſchied ter getuygeniſſe van den hoogen Hemel en klaarſchijnende Sonne. Met hoe groote Trouwe, ſuyvere Openhertigheyd, en cinceere Oprechtigheyd mijnen *Heer* en *Koning*, volgende de Voetſtappen ſijner Voor-Ouderen, de Heyligheyd des Verbonds heeft gehouden, blijkt daar uyt, om niet ontelbare Bewijs-Redenen voor den dach te haalen, dat Hy noch onlangs, toen Sy, te gelijk te Water en te Lande, in eenen ſwaaren Oorlog waren ingewikkelt, de Regimenten van ſijn eygen Lijfwacht, de Bloem des Franſchen Adels, (een zeldzaam en nooyt voor deſen gehoort Exempel,) behalven noch dat hy ſijn Krijgs-Vloot by de hare vervoegde, t'Haarer ſtut en onderſtant heeft gezonden. Waar na hy ook, door ſijn Bemiddeling, den *Vrede* tot *Breda* heeft geſlooten. En alſoo heeft VRANKRYK het VEREEND NEDERLAND, met Raad, met Krijgs-macht, met Geld, en ook met Geſach geholpen en geſtijft, ja, by-geſtaan met al het gene Sy geloofde, den *Nederlandſchen* STAAT te konnen te baat komen. Doch, terwijl Sy deſelve onder de groote Heerſchappyen en gelukkige Opkomſten, ſchielijk 't Hooft opbeurde, ſteunende op haar eygen Krag-

Kragten, tot een ſoo wonderlijke als ontſachlijke MOOGENTHEYD is opgewaſſen, ſoekt en bejaagt-ſe meer haar eygen Voordeel, als wel met de Gods-dienſtigheyd der Verbonden reegelmaatig over-een-komt. Waar uyt een opgehoopte Hoop van rechtmaatige Klagten zijn voortgekomen. Hier uyt is 't, dat voortijds een *Eeuwige Vrede* met *Spanjen* is geſlooten, ſonder toeſtaan, ja met afſlaan van *Vrankrijk*, dat men den Oorlog ſoude vervolgen. 't Geen nogtans blijkt, Haar alleen, uyt Kragt des Verbonds, niet is gepermitteert geweeſt. Van dier tijd af, zijn de Zeegepraalen mijnes *Konings* verdacht geweeſt; en desſelfs nabuerige *Moogentheyd*, door 't onderbrengen der *Spaanſche Nederlanden*, wierd ydelijk gevreeſt; en dat Sy dies te nader, gevolgelijk ook dies te ontſaglijker, en alſoo mede dies te beſwaarlijker vallen ſoude.

Hoe meenigmaal zijn naderhand in verſcheyde Zeen, en niet in eene Wereld alleen, door deſelve *Nederlanders*, de Zee-zaaken van *Vrankrijk*, den Koophandel en Scheepvaart, beroert en bekommert geworden. Soo dat 'er te vergeefs Remedie voor dit Onheyl, van de Jongſt gemaakte *Vrede-Handeling*, ſoude geſocht werden; Want, dat Sy ook ſoo meenigmaal deſelve heeft gegeſchonden, kan lichtelijk van ſtuk tot ſtuk werden bewézen. *Nederland* ſelfs zal niet weygeren te voldoen, ſchoon niet genoegzaam daar toe genegen zijnde. En 't zijn ſwakke Steunſelen, die alleen op Schriften en niet op 't Gemoed geveſtigt zijn. Inſonderheyd wanneer een *Natie* alleen, ſoo op haar eygen Voordeel, en alleen om ſich ſelven te verrijken, ſich beyvert, dat het ſich inbeelt en gelooft, als of ſijne Staat en Landen een algemeene Staapel der gantſche Wereld waren; en dat daar uyt alleen de Waaren, en Koopmanſchappen na 't overige des Werelds in alle andere Staaten en Landen behooren vervoert te werden.

Die dat ondankbaarlijk ten quaden vergeld den,

Voorwaar ſijn *Alder-Chriſtelijkſte* MAJESTEYT is ſeer misnoegt, dat Sy alleen aller-wegen ſijne Raadſlagen en Voornemens in den Weg zijn; nademaal Hy ſelve ook ſoekt ter Zee toe te nemen, en ſijnen Handel voort te zetten. 't Welk alleen *Vrankrijk* tot noch toe heeft ontbroken, onaangezien het, door 't aanſpoelen der beyde *Zeen* rondſom ſijnes Rijks Stranden, daar toe ſeer treffelijke Gelegentheyd heeft. Ja, werwaards heen de Desſeynen van *Vrankrijk*, zedert eenige Jaaren herwaards, mikten; Door wat konſtige Argliſtigheden en looſe Practijken, hebben niet de *Miniſters* der *Nederlandſche* STAATEN geärbeyd,

 beyd,

beyd, en fich bevlijtigt, (doch nu Hen ten Quaade) om derselver Raadslagen te niet, en vruchteloos te maaken; even als of Sy alleen de BALANCE en 't Even-gewicht in EUROPA mosten maaken? Ten welken eynde hen allesints in aller anderer Vorstens Saaken, schoon hen die gants niet aangingen, sich vermengende; Even als of een Nieuwe *Republijk* onderstont, sich aan te maatigen, het Bestier van d'*Oorlog* en *Vrede* der *Gekroonde* HOOFDEN. Waar door Sy haar selfs heeft op den Hals gehaalt den Haat en Naa-yvering veeler *Koningen* en *Princen*, die seer beswaarlijk een Jonge *Republicaire Staat* soo veel gesachs en opperheersching konden toelaaten. Waar uyt sy dan haar eygen Gebréken, de binnen hares Lands gedreygde Onheylen, en de van buiten haar over 't Hooft hangende Gevaaren, niet heeft gezien, of, 't geen veel erger is, die, al veynsende, niet heeft willen zien, en daarom de *Remedien* in tijds daar tegen te gebruyken, (welke nu den Overwinnaar vruchteloos moeten werden aangeboden,) schandelijk heeft verwaarloost. In voege dat Sy, met na de schitterende Schaduwe te vatten, 't wezentlijk Ligchaam selfs verlooren heeft.

Wat was 'er NEDERLAND aan-gelegen, dat VRANKRYK ondernam, SPANJEN, 't welk doch uyt sijn eygen Kragten machtig genoeg is, te be-oorlogen; daar dat Rijk met Haar, noch Geconfedereert, noch Bond-genood, noch Bevriend, maar eertijds seer Vyandig was; en dat het den wonder snellen Loop der overwinningen onses *Konings* in de *Spaansche Nederlanden*, daar Hy, met JULIUS CAESER, *is gekomen*, *heeft gezien*, en te gelijk ook *heeft overwonnen*, wilden verhinderen, door een weder-zijds *Triple Alliantie*, die van aanbeginne quaalijk was aangeleyt, nu beeter gebrooken, en om *Vrankrijks* Desseynen te traverseeren, was gemaakt.

By allen desen is eyndelijk gevoegt een Heyr-Leger op d'onderlinge Grensen der beyde *Nederlanden*, in schijn als om het Haare te beschermen, doch in der daad om *Spanjen*, dat nu aan 't wijken was, te hulp te komen, ten ware d'*Aaksche* VREDE daar tusschen gebragt, of onse Overwinningen verder gegaan waren. Laat ons nu swijgen, hoe dit *Nederland* voor twee Jaaren, ter tijd als de Stad *Keulen* met haaren *Bisschop* in Geschil was, *Vrankrijk* heeft beticht, ik weet niet over wat Raadslag, om Haar t'onder te brengen, en van daar verder door 't *Roomsche Rijk* haar Waapenen voort te zetten, als of 't quansuys, naar *Spanjen*, een *Vijfde* MONARCHIE wilde oprechten, of wel,

naar

naar de Heerſchappy van de geheele Weereld tragten. 't Is vergeefs, dat het hier, om het Recht harer Handelingen te verdeedigen, voorwende, de Vreeſe voor onſe al te dapper aangroeyende Moogentheyd; dat die derhalven, t'haarer verzeekering en geruſtheyd noodzaaklijk moeſte geſtuyt werden, als hen al te Nabuurig, en daar door een gemakkelijken Ingang op *Nederland* bereydende. Welke Vreeſe, behalven datſe geen rechtveerdige oorzaak van dusdanige Quaatwilligheyd zy, maar t'eenemaal ydel en verdicht is, als blijvende den *Spanjaarden* genoegſame Kragten overig, om het Sijne te konnen beſchermen; Soo heeft die ook haar oorſprong uyt een wroegent Geweete der quaade Dienſten, onſen KONING aangedaan; Wiens, en ſijner Voor-Ouderen ſtantvaſtige Goetwilligheyd, Liefde, en Trouwe t'henwaards, hen wel andere Gedachten had behooren te geven, en dus ydele Vreeſe weg te nemen.

Ook zijn de *Nederlanders* van die zijde veylig, als omheynt met byna onwinbare Sterktens, en omringt met Stroomen en Rivieren, waar niet dan ſeer beſwaarlijk is over te komen. En waarom meer Vertrouwen van ſtantvaſtige Vriendſchap op de *Spaanſche Nederlanden*, ſtaande onder de Gehoorzaamheyd van den *Spanjaard*, even machtig, en gelijke naa, als wel op *Vrankrijk*: Niet tegenſtaande hy verder van de Hand is, en door ſijne Landen geen Leger kan derwaards zenden. Nochtans door 't overzenden van Penningen daar na toe, en op 't aangrenzende *Duytsland*, werd lichtelijk Krijgsvolk verzamelt, op dat men niet ſegge, wat men gewoon is, te Scheep te doen. Daar-en-boven heeft d'Ervarentheyd geleert, dat de *Spanjaard* gelijke Getal, en evengroote Macht van Legers tegens *Vrankrijk* heeft te Velde gebragt; waar toe de *Keyſerlijke Arend* ſijn Swager en Bloed-vrind, wanneer hy in Gevaar was, ſomwijlen de Klaauwen heeft geleent; doch niet ſonder Misnoegen en Klagten onſes *Konings* by de Standen van *Duytsland*.

Nederl: meer op *Spanjen*, dan op *Vrankrijk* betrouwende;

Sijn Alder-Chriſtelijkſte MAJESTEYT derhalven ſoo meenigmaal en ſoo ſwaarlijk beledigt zijnde, wanneer Hem geen genoegſame Satisfactie wierd gegeven, ſchoon hy dikwils en ernſtig daar om aanhield, Heeft ſich eyndelijk gedrongen gevonden, de Waapenen aan te gorden, tot noch toe met ſoo grooten Geluk, dat Hy, ſnellijk als een Blixem voortgevloogen, meer Steden en ſeer ſterke Plaatſen heeft verovert, dan Hy dagen op 's Vyands Bodem heeft verkeert, begunſtigende Godt, de Recht-

Vind *Vrankrijk* ſich gedrongen, de Wapenen tegens *Nederland* op te vatten:

veerdigheyd ſijner Saake, en de Koninklijke Wraake, ſoo baarblijkelijk, dat 'er zedert de Schepping des Weerelds tot den dach van heden naulijks diergelijke Exempel is te vinden; en dit alles byna ſonder Bloedſtorting. Soo dat de Jaar-Boecken, de Beſchrijving deſer Geſchiedeniſſen behelſende, groot werk zullen hebben, om by den Nakomelingen geloof te vinden.

d'Oude Tijden ſchijnen weder-gekeert, in welke *Nederland*, door *Meroveus* onder de Gehoorzaamheyd van *Vrankrijk* gebragt, de Heerſchappye der LELYEN erkende, en van deſelve, onder de Regeering der *Pepinen*, haar Gouverneurs ontfing. Gelijk bekent is, dat daar na, voor Negenhondert Jaren, *Karolus Kalvus*, te gelijk KEYSER *van Romen*, en KONING *van Vrankrijk*, tot Eerſte *Graaf van Holland*, en daar aan gehecht een gedeelte van *Vrieſland*, heeft geſtelt DIDERIK *de Eerſte*, een PRINS geſprooten uyt Franſchen Bloede, wiens Nakomelingen de Heerſchappye, door 't overige der *Provintien*, een ruyme reeks van Jaaren hebben voortgezet, tot dat die Stam uytgeſtorven zijnde, de Beſtiering der Landen overgegaan is, eerſt op 't Huys van *Burgundien*, en daar na op dat van *Ooſtenrijk*, het zy met Recht, of Onrecht, geeft geen pas, hier te onderſoecken.

Hoe voorſpoedig het daar in, tot een uyterſtgedreygde Ondergang van Nederl: is geweeſt.

Nu is *Nederland* Drie *Provintien* minder; de Sleutelen des Landſchaps zijn ingenomen, en dienvolgens nu veel oopener; de ſterkſte Fortreſſen vermeeſtert of geſlecht, en daar door Weerloos; Zee en Stroomen zijn onveylig; de Hand-werken en Koophandel ſtaan ſtill; het Land en d'Inwoonderen door ſwaare Koſten en ondraaglijke Laſten uytgeput; en de Middelen tot Redres voortaan onmachtig; zijnde alleen met een geringe Macht ongeöeffende Soldaaten voorzien; konnende binnens Lands onder elkander niet wel over-een komen, noch d'een d'ander vrediglijk verſtaan; en van buyten, ſoo men de Saak ſonder Bedrog wil inzien, is 't van yder-een verlaaten, en by Allen in Verachting gekomen. Ondertuſſchen is 't met de beyde machtigſte Koninkrijken *Vrankrijk* en *Engeland* in eenen ſwaaren Oorlog te Water en te Lande verwikkelt; waar by van d'ander kant, de *Keurvorſt van Keulen* en *Biſſchop van Munſter* niet weynig het haarige contribueeren.

Hoe weynig is 't er dienvolgens van daan, of het ligt weder onder de Macht en Heerſchappy van *Vrankrijk*, of de *Fortuyn* heeft haar ronden Loop volvoert, en *Nederland* in ſijn voorigen Stand gebragt. Wy weten niet, hoe 't met het Overige van

Ne-

Nederland ſoude mogen afloopen, daar maar weynige Steden met Nieuwe en ſchielijk opgeworpene Werken zijn verſterkt; onderwijl een ſoo Tal-rijk, als Zeege-praalend Heyr-Leger, met groote Schréden daar op aan-nadert; 't welk de Wateren, die men over de Vlakke Landen, t'haarer Verdeediging heeft laaten loopen, naaulijks machtig zijn, om het te wederhouden; aangezien 'er voor een uytmuntende Macht, en een Floriſante Fortuyn niets ongebaant is, om derſelver Cours te konnen ſtutten. Indien maar de Waapenen wierden over-gebragt in *Vriesland,* dat, noch met Krijgsvolk vervult, noch van ſterke Steden verzien is, en niet ſoo bequaam, om met Water, tot verhoeding der Vyandelijke Aanvallen, te konnen overſtroomt werden. En,

Vrieſland verlooren, en daar door de Vaart over de *Zuyder-Zee* benoomen, is *Groeningen* van ſelfs van 't overige Lighaam afgeſnéden. Wat Hoope dan voor d'andere Overblijfſelen! Vergeefs is 't, dat gy uwe Gedachten ſlaat op de ſterke Grentsplaatſen van *Vlaanderen* en *Braband*; welke van haar Schat-kamer berooft, d'Inkoming en Verovering der overige reeds genoegzaam veroverde *Provintien*, ſonder Nederlaag en Bloedſtorting, gedwongen zullen werden, des winnende Overwinnaars FORTUYN te volgen.

Niet te min, hoewel Onſen *Alder-Chriſtelijkſte Koning* ſoo grooten Gelegentheyd heeft, om ſijn Heerſchappy tot aan d'Oevers van den *Oceaan*, en tot aan den Voet uwer *Zand-duynen* voort te zetten, echter wil Hy de Raadſlagen en Voorſtellingen van VREDE niet verwerpen, maar 't Effect van dien, door *Bemiddeling* van de *Sweedſche* KROON, aan 't *Vereenigd Nederland*, op rechtveerdige en billijke Conditien, ſchencken. Echter eyndelijk met een Beſluyt van *Vredens* Aanbieding eyndigende.

Daar zy dan een *Algemeene Amneſtie* en Vergeeting van alle voorgaande Beleedigingen; een onderlinge Goetwilligheyd en trouhertige Vriendſchap tuſſchen Onſen *Koning*, en den *Staaten van Nederland*; Sy beyde zullen d'een d'anders *Intereſt*, door alle Middelen, naar hun Vermoogen, ſoecken voort te zetten, en het ſelve noch directelijk, noch indirectelijk beroeren of beletten. En nademaal het *Recht der Volkeren* mede-brengt, Dat het gene door de Macht der Waapenen is ingenomen, onder een rechtveerdige Titul van *Heerſchappye*, werde behouden; En *Vrankrijk* ſteunende op dit Fundament, alle de Ingenomene en Veroverde Landen en Plaatſen ſoude konnen en mogen aan ſich behouden; Nochtans tot een Bewijs, van gemaatigtheyd des

Gemoeds, en van Koninklijke Goedaardigheyd, maakt het geen swaarigheyd, benevens de KROON *van Engeland* op volgende Conditien, met den STAATEN *van Nederland* te tracteeren, en een Tractaat van VREDEN te sluyten. Dan al-voorens deden de *Franssen* aan de *Hollandsche Plenipotentiarissen* weeten;

Pretentien der Franssen, seer exorbitant.

Dat sy met haar niet wilden tracteeren in Qualiteyt van Gesandten der Staaten van de Geunïeerde Provincien, *om dat* 3. *Leden daar van afgesneden, en onder sijn* Maj: van Vrankrijk *gebragt waren; maar wel als* Gedeputeerden van yder provincie in 't Particulier. *En dat hare Pretentien waren:*

1. *Dat sy aan sijn* Alderchristl: Maj. van Vrankrijk *souden cedeeren alle Plaatsen, behoorende onder de Generaliteyt* der 7. Vereenig-Provincien, *te weten, die van* Braband, *als zijnde het Recht van* de Koninginne van Vrankrijk, *en alle de Steden, die de* Staaten *in* Vlaanderen *besaten, benevens al 't gene sy hielden van de* Princen *in 't* Duytsche Rijk, *om deselve aan ged: Princen te restitueeren. Het* Graafschap Meurs, *den* Prins van Oranjen *toegekomen hebbende, daar voor souden de* Staaten *op een andere wijse hem vergoeden: maar het* Graafschap Lingen *sou hem weder gegeven werden.*

2. *Dat* sijn Majest: *boven dien,* 10. *Jaaren lang in* Schenken-Schans *besetting soude houden. En dat alle Sterkten in desen Oorlog neder geworpen, niet weder souden opgerecht werden.*

3. *Dat ged: Heeren* Staaten *aan den* Bisschop van Munster *souden cedeeren de geheele Provincie van* Vriesland.

4. *Dat de Exercitie van de* Roomsche Religie *alleen in de Stad en Provincie van* Uitrecht *soude geöeffend werden, na dat deselve gerestituëerd was; en dat de Magistraat* uyt Catholijken *Soude bestaan.*

5. *Dat de* Catholijken *publijke Kerken, en een vrije Exercitie harer* Religie *in alle Steden van* Holland, *en d'andere Provincien van den* Vereenigden Staat *souden hebben.*

6. *Dat de geseyde Heeren* Staaten *aan sijn* Alderchristel: Maj: *voor d'Onkosten deser Oorlog* 15. *Millioenen souden betalen, ende alle jaren een goude Medaillie, door dewelke sy bekennen, dat* sijn Maj: haar Genereuselijk *een groote party van hare Staaten hadde wedergegeven, na dat hy die geconquesteert hadde. Noch eenige andere Condition concernerende de Commercie in Faveur van* Vrankrijk, *en gelijk by 't Verdrag van* Paris *gereguleerd is.*

7. Nederland *sou sich in geenig Verbond in-laten, sonder* Vrankrijks *Toestemming; van de* Triple-Alliantie *uitdrukkelijk renunciëeren; en* Spanjen *geensins tegens* Vrankrijk *assisteeren.*

8. *Den*

8. *Den* Prince van Oranje *en alle andere* Graven, Heeren, *en* Edelen *ſouden hare Landen en Heerlijkheden, die ſy beſeten hebben, werden weder gegeven.*

9. *Ook ſou onder de* Nederlanders *een algemeene* Amneſtie *zijn; voor de gene die andere Partijen gevolgt hebben.*

Waar na de Koning *conſenteerde, al hare geconqueſteerde Plaatſen weder te geven, ſoo van Hem als ſijn Geallieerden, ende aan de* Princen *van 't* Rijk *die gene die hen toe-quamen. Mits men op de ſelve tijd aan den* Koning van Engeland *ſoude Satisfactie geven. Wiens Pretentien beſtonden in een Somme van* 10. *Millioenen aan Geld, voor d'Oncoſten van den Oorlog; de Verpanding van de Stad* Vliſſingen *voor* 10. *jaren, voor de zekerheid der Betalinge; en* 500000. *Ponden jaarlijkſe Tribuyt, voor de Vryheid van den* Haring-vangſt, *met al de Eere van de Vlagge.*

Deſe *Pretentien*, 't zy datſe in effect ſoo waren of niet, gaven de *Franſſen* uyt; doch 't is wel te gelooven, dat die niet veel minder geweeſt zijn; want de Demandes deſer beyde *Koningen* waren ſeer exorbitant. Waarom de Heeren *Beverning* en *Haren* 2. van des *Vereenigden Staats Plenipotentiariſen*, ſich na den *Hage* begaven, om nader Inſtructien te halen, als geen laſt hebbende, op ſoodanige Eyſſchen iets te antwoorden.

Waarom de Nederl: Ambaſſad. nader Ordre gaan halen.

Na voor-heen alle devoiren aangewend te hebben, om te mogen verneemen, de eygentlijke Redenen en Oorzaaken; Waarom *Vrankrijk*, Hare *Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal* den Oorlog had aangedaan. Maar de *Franſche Plenipotentiariſſen* wilden die nooyt particulierder ſpecificeeren, dan alleen dat Sy, na hun voorgemelde complimenteus Relaas, over de Vrede-lievendheid des *Konings van Vrankrijk*, bleven voor-ſtellen; Dat d'Oude Vriendſchap ſijner Voorzaaten omtrent den *Nederlanden* beweſen; ſijn Byſtand in haar gevaarlijkheden; en de *Vrede* door ſijne Bemiddeling tot *Breda* geſloten; als, alle ſeer groote Weldaaden, by haar niet als met Ondankbaarheden zijn beloont: haar te groote Baatſucht tegens ſijne meenigvuldige klagten gebléken, en dat ſy ſijne Raadſlagen alleſins getraverſeerd hebben; over al het welke ſijne *Alderchriſtelijkſte Majeſt:* ſeer misnoegt en beledigt, ſich eindelijk had gedrongen gevonden, de *Wapenen* tegens Haar aan te gorden, en dat, naar der *Franſſen* meening, met groot geluk, roemende ſijn groote Overwinning; en toonende, hoe lichtelijk hy noch al het overige tot aan d'uiterſte Zee-palen, ſich ſoude konnen onderwerpen.

Na voor-heen om d'eygentlijke Redenen van Vrankrijks Oorlogs Declaratie, geinſiſteert te hebben:

Die ſy naar hunne meening voor-ſtellen.

De

De Heer *Don Emanuël de Lira* toog mede na *Brussel*, om aan den Graaf *de Montery* van al het Verhandelde raport te doen. En de Heer *van Odijk* deed een Tour na *Aken*. Ondertusschen wierd te *Keulen* by d'aanwesende *Ambassadeurs* de tijd soo met *Visites*, *Comedien*, *Baletten* als anders over gebragt, waar in de *Bisschop van Straatsburg* uytmuntte; die nevens sijn Broeder *Prins Wilhem*, als *Plenipotentiarisen* van den *Keurvorst van Keulen*, (geloovende, dat de *Franssen* niet genoeg arbeyden, voor 't *Interest* van ged: *Keurvorst*, gelijk niet was gedaan voor den *Bisschop van Munster*, wanneer sy met *Brandenburg* VREDE maakten) de *Heeren Mediateurs* selfs gingen aanspreken, en die bekent maken, de *Pretentien* van ged: *Keurvorst*; hier in bestaande:

Pretentien van den Keurvorst van Keulen.

1. *Reparatie van de geledene Schade.*

2. *Rembourssement van des Oorlogs Onkosten.*

3. *Verzekering in 't toekomende tegens alle Insultes van de* STAATEN, *soo wel voor hem, als de naburige Princen in* 't Rijk, *te weten, de* Keurvorst van Brandenburg, Bisschop van Munster, *en* Prins van Oostvriesland.

Na dat de Heeren van *Beverning* en *Hayren* in 's *Gravenhage* aangekomen, en hare Hoog Mog: Raport gedaan hadden, van 't gene tot *Keulen* in de Vrede-handeling was voorgevallen, vertrok de Heer *Hayren* na *Vriesland*, de Heer *Morignault* na *Zeeland*, en de Heer *Gockinga* na *Groeningen*, ten eynde aan de *Staaten* van dese respective *Provincien* in het particulier mede bericht te doen, wegens de Verhandeling tot *Keulen*; gelijk ook de Heer *Beverning* aan de *Staaten van Holland* dede. Waar op by yder *Provincie* geresolveert zijnde, wierden derselver Advijsen ter *Generaliteyt* over-gebragt, en daar uyt de Heeren *Plenipotentiarisen* met nadere Instructien voorsien: waar mede sy den 10. *Aug*: uyt den *Haag* vertrokken, en den 14. dito tot *Keulen* arriveerden. Ondertusschen had de Heer *Don Emanuël de Lyra*, dikmaals met sijn Hoogheyd den *Prince van Oranjen*, over dese Saak in Conferentie geweest, en daar toe gearbeyd, dat de *Kroon Spanjen* niet buyten de *Tractaten* mogt gesloten werden; 't welk men vernam, dat hem door sijn Hoogheyd wierd toegestaan, vermits de groote obligatien, die desen *Staat* aan de *Spaansche Kroon* hadde. Soo dat ook de Heer *van Beuningen* na *Brussel* trok, om insgelijks met den *Grave de Montery* over dese Saak te spreken.

Nederl: Ambassadeurs bekomen nader Instructie van den Staat.

Spanjen insisteerd, en werd gepromitteerd niet buyten het Vredens-Tractaat gesloten te werden.

Gedu-

Gedurende d'absentie der voorn: Heeren, harer Hoog Mog: *Plenipotentiarisen*, was in de Vrede-handeling tot *Ceulen* weynig verricht, als dat in 't begin deser maand *Aug*: de *Fransche*, *Engelsche* en *Sweedsche Plenipotentiarisen* een Conferentie hadden gehouden, van welkers verhandeling sy aan den Heer *Ysbrands*, een van hare Hoog Mog: Gevolmagtigden, aanstonds kennisse gaven: die sulks ook met een expresse Courier na den *Haag* versond. Zedert was aldaar de Gesand *Smising*, van den *Bisschop van Munster*, en een Gesand van *Nieuburg* mede aangekomen, om harer Meesters Intressen op dese Vrede-Handeling waar te nemen.

Franschen, Engelschen en Sweedschen houden besondere Conferentie.

Gesandten van Munster en Nieuburg komen ook tot Keulen.

De Heeren *Beverning* en *Hayren*, den 14. deser weder tot *Keulen* aangekomen, gaven aan de Heeren Sweedsche *Mediateurs* op de *Fransche* PRETENTIEN, het Antwoord der Heeren *Staaten Generaal* in deser voegen over:

ANTWOORD en AANBIEDING der NEDERLANDSCHE GEZANDTEN.

WY hebben van U, *Doorluchtigste Heeren*, seer wel verstaan, de Genegentheyd en Wille van *Sijn Alder-christelijkste Koninklijke Majesteyt*, om met de *Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal*, onse Heeren *Principaalen* eenen VREDE te maaken, en met eenen de Articulen, op welke *Vrankrijk* soude willen, dat die wierde gesloten. Voorwaar, met hoe groote Sorge *Nederland* geärbeyd heeft, om desen Oorlog voor te komen, en op uwe *Pretentien*, voor soo veel die rechtveerdig en deugdelijk waren, te voldoen, geven niet dan al te klaar te kennen, de groote en breede Conditien, aangeboden, om te vergoeden alle de Schaaden, die voortgebragt wierden, den Arbeyd, die seer langen tijd, hoewel te vergeefs, door Nederlands Gezand te *Paris* is aangewend. Maar *Vrankrijk*, steunende op haar Kragten, en aangemoedigt door haar Voorspoet, heeft liever de Saak door de Waapenen willen volvoeren, als de Middelen van VREDE t'omhelsen. Dit is de Oorzaak, dat het sich met *Engeland* verbonden, de *Bisschoppen* van *Keulen* en *Munster* gewaapent, en geheel EUROPA tegens het *Vereenigd Nederland* alleen, gaande gemaakt heeft. In plaats van *Restitutie* over geledene Schaaden te soecken, heeft men den Ondergang van 't Volk gesogt.

Antwoord van de Staaten Generaal op de Fransche Pretentien.

Hoe *Vrankrijk* geheel *Europa* tegens Nederl: heeft geallarmeert.

De *Franssen* hebben niet door Geweld maar door List en Geld geoorlogt.

De FORTUYN heeft, wy bekennen 't, *Vrankrijk* gunstig geweest, en haar Voorspoet is, of door de Trouwloosheyd, of Laf hertigheyd van d'Onse, ongelooflijk groot. Wy zijn, niet door Geweld, maar door List overwonnen; en men heeft de Herten, soo der Krijgs- als Staats-lieden met een Gulden Reegen konstelijk weten te bevochtigen. 't Zy soo 't wil, de regtveerdigheyd der Saake kan uyt d'Uytkomst niet geschat werden. Schoon de Voorspoet sommige Ongerechtigheden zal doen Eerlijk schijnen, by de soodanige, die hun Aanslagen door List en Geweld voort-zetten, by welken geenerhande Middel, mits het maar dient, Ons t'overwinnen, Schandelijk werd gereekent, en sich niet schaamen den Naam van Zeege-Vorst, gehaalt op sulken wijse als hy kan, te draagen; houdende niets Oneerlijks, dat maar Voordeel geeft; achtende geen Prijs te duur, om te mogen Heerschen; en dat alle Dingen eerlijk en wel-voeglijk zijn, wanneer-se maar strekken om de Heerschappy en Moogentheyd uyt te breyden: Een ander Voorschrift echter geeft ons de gezonde *Reeden*, welke belast, te vergeeven, den genen, die gereed is, geledene Schaaden te vergoeden, en op geen Wraak te dringen. Doch wy zijn noch maar in 't Beginzel van den Oorlog; Zijnde door ons Ongeluk en Schaade, Voorsichtiger geworden: En noch niet, soo van Mannen, noch Kragten berooft, dat wy 't Overige niet souden konnen beschermen, sonder welke *Vrankrijk* d'Overheerde Plaatsen niet kan behouden. 't Is waar, Ons komen veel Ongemakken over; maar U geen minder noch geringer. Moogelijk zal ons Geluk en d'omdraaying des *Fortuyns* Ons meer Vrienden maaken, als U grooter Voorspoet.

Te vergeefs oordeelt men, uyt d'Uytkomst, van de Billijkheyd om te Oorlogen, gemerkt het Eynde noch niet werd gezien. 't Heeft *Nederland*, als een vrye *Republyk*, vry gestaan, Verbonden te maken met wien het ook begeerde; 't Welk alleen, ter oorzaake van onderlinge Bescherming, op d'*Algemeene* VREDE in EUROPA heeft gezien. Hier van-daan is 't, dat men te vergeefs, die al-om bekende TRIPLE ALLIANTIE op het algemeen Schouw-tooneel te voorschijn brengt, als of die alleen geen ander Insicht had, dan de Moogentheyd van *Vrankrijk*, die met soo groote en dappere Schreeden voortslaat, te willen stuyten, en als of alleen de *Nederlanders* de voornaamste *Autheuren* en Aanleyders derselve waren, welke, gelijk uyt d'Ar-

d'Articulen blijkt, getracht hebben, daar door de gemeene EENDRACHT onder de *Christenen* te behouden; Maar niet Sy alleen, of meer als Andere, en geensins hebben willen *Vrankrijk*, of ook eenig ander *Rijk* in 't bysonder, schaadelijk wezen. Nademaal 'er geen *Reeden* blijkt, waarom Sy *Vrankrijk* minder als *Spanjen* souden willen gunstig zijn, zijnde beyder Macht en Vermoogen gestelt in een gelijke Waag-schaal. Dese beyde Nabueren Machtig en Groot, en d'een soo wel als d'ander Vrienden, en *Vrankrijk* misschien meer, om dat nooyt Vyand is geweest; alwaar ter contrary *Spanjen* eertijds dat seer bitter was. Waarom men dan apparentelijk dese, vermits het geheugen der voorgaande ondraaglijke Heerschappy, minder soude mogen betrouwen. De weldaaden Ons door *Vrankrijk* bewezen, hebben wy altoos met Dankbaarheyd erkent. En schoon het ook selfs daar in sijn eygen Interest heeft be-öogt, hebben wy die nooyt verkleynt. Daarom past het niet, de *Majesteyt* van een vrye Staat te verminderen, of derselver Vryheyd t'onderdrukken.

Dat 'er geen Reden zijn, waarom *Nederl:* meer *Spanjen* als *Vrankrijk* souwillen gunstig zijn.

Met meerder waarheyd schijnt *Vrankrijk* sich met *Engeland* verbonden te hebben, en gezamentlijk te Water en te Lande den *Nederlanders* d'Oorlog aan te doen, om den spoedigen Loop der Nederlandsche Zee-vaart of te stuyten, of geheel te beletten; Als dat de *Nederlanders*, om de daaglijks al te veel aanwassende Moogentheyd van *Vrankrijk* tegen te gaan, sich met andere uytheemsche Vorsten in Verbond hebben ingelaaten. Nademaal soo wel *Vrankrijk*, als meer andere Christen en Onchristen *Potentaaten*, de vrye Vaart ter Zee genieten, soo vermag door niemand den *Hollanderen* dat selve Recht, sonder het grootste Onrecht, of ontnomen, of geweygert werden, indien immers de speciale Verbonden, of d'algemeene Rechten der Volkeren niet werden geschonden. Voor hun gewenschte Welvaard en geluk-kige Voorspoet, weeten sy Gods Goedertierentheyd, en den neerstigen Vlijd harer Ingezetenen dank: Sich niet met eens anders Saake bemoeyende, dan wanneer 't de Verbonds-Redenen vereyschen, of dat het betaamlijk zy, *Bemiddeling* aan te bieden. Sy gaan niemands Raadslagen traverseeren, dan wanneer sy daar door werden gedrongen, het hare te beschermen, en 't aanstaande Onheyl af te weeren. Maar *Vrankrijk* heeft een KONING, die in den bloeyensten Staat der geheele Weereld zit; overvloedig versien van Volk en Kragten, seer Rijk van Geld, groot van Daaden, en booven al Groot-moedig. Of Hy nu de Zuy-

Nadien 't een yder vry staat, d'openbare Zee-vaart te gebruyken, soo vermag niemand, dat selve Recht den *Hollanderen* t'ontnemen.

Hoe Louis de XIV. 't Exempel van Hendrik de IV. tragt naar te volgen.

len sijner Overwinningen zal vesten in den Hoek van *Nederland*. Hy, die nu den *Grooten* ALEXANDER, toen hy stierf, niet ongelijk van Jaaren is, weeten wy niet. Of dat hy liever, in naarvolging der *Merovees*, *Pipinen*, en *Karolus*, wil trachten, de Glory der Fransche Heerschappy te herstellen, de-selve tot haar vorige Paalen uytbreydende, en den Staat der *Christenen* in EUROPA te hervormen; of wel, dien grooten en geheymen Aanslag van sijn *Groot-Vader* HENDRIK *de Vierde* te volvoeren. Immers, men moet niets Gerings noch Middelmaatigs van soo Grooten *Koning* verwachten. Of schijnt het, dat om dese Saak uyt te werken, het bemachtigen van *Nederland* nootzaaklijk is, gelijk eertijds de *Romeynen* alles derwaards gereet hadden, zijnde de Heyr-Legers en Scheeps-Vlooten veerdig, om den Oorlog of in *Duytsland*, of in *Engeland* over te brengen; 't welk eenmaal overwonnen zijnde, dat God verhoede, in hoe grooten gevaar sou dan *Duytsland* en de *Spaansche Nederlanden* wezen, die men van d'een en d'ander kant, van booven en beneden, voor de Fransche Wapenen ten proye soude zien? *Engeland* zal niet langer veylig blijven, als 't *Vrankrijk* zal behagen. Maar, 't gene noch de *Roomsche Mogendheyd* heeft konnen doen, nog *Spanjen*, grooter als 't oude *Roomen*, (soo 't sig liet voorstaan) heeft konnen te wege brengen, sou *Vrankrijk* te vergeefs tragten uit te werken, schoon het velerley Vyanden tegens *Nederland* socht te verwekken. Dies sou *Vrankrijk* beter doen, het selve tot Vriend te houden, en het sich tot Bond-genoot te maaken; dewijl hun gemeene Saak soo naau vereenigt is, dat deselve, sonder Onheyl der beyde *Natien*, niet kan gescheyden noch verdeeld werden.

Dus was hun Antwoord;

Dat de voorgestelde *Conditien* hard, bitter, en heersch waren, als van een Grootsmoedig Overwinnaar voortgebracht, op welke sy echter uyt Vrede-lievendheyd, soo veel by haar Instructie geöorloft sou zijn, en de Vryheyd van *Nederland* kon lijden, souden inwilligen.

Presentatien tot Vrede, van de Staaten Generaal.

1. *Sy staan dan toe, een* Eeuwige Vergetelheyd *van alle voorige Beleedingen, en dat de* Eendracht *weder tusschen beyde de* STAATEN *soude bloeyen.*

2. *Dat de Natuur van de Provincie geen scheyding kan lijden.*

3. *Het behaagde haar niet, de drie Brabandsche Steden aan* Vrankrijk

rijk *in handen te leveren, waar door sy, van hare Vestingen op de Grensen ontbloot, voor 's Vyands wel-gevallen open souden leggen. Niets moet 'er lastig vallen, 't gene de gemeene Veyligheyd verzékert.*

4. *Plaatsen in een wettigen Oorlog gewonnen, wierden met recht wel gehouden; maar desen Oorlog konden sy soodanig niet gelooven: en wijl yder het sijne moet weder hebben, soo behoorden die* Provincien *weder gegeven te werden, niet in dien Staat soo als die tegenwoordig zijn, maar soo als die geweest waren.*

5. *De Steden aan den* Over-Rhijn, *toe-komende den* Keurvorst van Brandenburg, *door de Nederlandsche Wapenen, den* Spanjaarden, *doemaals Vyand, afgenomen, behoorden weder onder de Nederlandsche Bezetting te staan; dog om den* VREDE *te bevorderen, zijn sy te vreden, dat hem die werden weder-gegeven; andersins aan hen verbonden blijvende, waar over met dien Vorst willen verdraagen.*

6. Keur-Keulen *mag* Rijnberk *niet behouden, voor dat hy daar over met den* Nederlandschen Staat *vereffend is. En* Meurs *mag den* Prins van Oranjen *niet werden ontnomen.*

7. *Het schijnt de* Vryheid *en* Veyligheid *te lastig, dat de nedergeworpene Sterkten niet weder souden mogen opgemaakt worden.*

8. *De Roomsch-Catholijke Gods-dienst heeft groote* Vryheid *genoeg in* Nederland; *dan door de Grond-wetten der Regeering is 't niet geôorlooft, die allesins te gedoogen: niet te min, om den* VREDE *te bevorderen, konden sy inwilligen, dat in die Steden of Voorsteden waar het grootste getal daar van is, als in die Steden der drie* Provincien, *welke* Vrankrijk *nu bezit, de* Roomsche Gods-dienst *opendlijk ongestraft geleerd, de strengere Placcaaten versacht en vernietigt souden werden; soo dat ook de* Gereformeerden *in* Vrankrijk *niet, gelijk geschied is, door u onderdrukt, maar d'ontnomene en geslotene* Kerken *weder-gegeven en geopend werden.*

9. *De Zee-vaart volgens het Tractaat van* Paris, *en de Saken van* Indiën *te reguleeren, gevalt haar wel.*

10. *Geen Verbonden sonder toestemming van* Vrankrijk *te maken, strijd tegen de Vryheyd en Opper-macht, daar sy geensins souden konnen afwijken: Als ook de* Triple-Alliantie *met uytgedrukte Woorden niet afstaan.*

11. *Sy souden* Spanjen, *indien het* Vrankrijk *den Oorlog quam aan te doen, niet byspringen; noch ook andere* Vyanden *hulp doen: dies moest* Vrankrijk weder *renunciëeren van al het Recht op de Nederlandsche Steden in* Braband *en* Vlaanderen, *als mede de Vyanden tegens* Nederland *geen hulp noch bystand te doen.*

12. *De kosten der Oorlogen moeten gecompenseert werden, wanneer de rechtveerdigheyd der Sake niet gevonnist is: Wy hebben de grootste Schaden geleden.*

13. *Dat de Erflanden en Heerlijkheden aan den* Prince van Oranjen *werden weder-gegeven, vereyscht de Rechtveerdigheyd; en hadden ook behooren het Recht van* Neutraliteyt *te genieten, gelijk selfs in den Spaanschen Oorlog is ge-observeert geweest: Maar laat hem insonderheyd sijn* Prinsdom van Oranjen *werden weder-gegeven.*

14. *De* Fransſen *in onsen dienst, gelijk de* Nederlanders *in uwen dienst, zullen dese* VREDE *genieten; en daar in gesloten werden onse Geconfedereerde Bondgenooten en Vrienden.*

Indien dese Aanbiedingen u mogen behagen, zullen wy, Alder Doorluchtigste Heeren Gevolmagtigden, een eeuwige, trouwe en oprechte VREDE met u sluyten.

Sweedsche Mediateurs spreken haar gevoelen over de wederzijds Voorstellingen.

De *Sweedsche* MEDIATEURS, de *Fransche Pretentien*, en *Nederlandsche Presentatien* tegens malkander balanceerende, seyden, sich seer te verheugen, dat de Strijdende Partijen sich soo gematigt droegen. En wijl sy sochten alles voorts te bemiddelen, raadden sy, dat men wederzijds malkander wat meerder soude te gemoet komen, met de Spring-aders der Geschillen en Questien toe te stoppen; de Pretentien wat te verminderen, en de Presentatien wat te vermeerderen. Indien 'er nog eenige Swaarigheyd overig bleef, die den *Vrede* sou konnen hinderlijk zijn, dat sy die op het gevoeglijkste aan een kant souden schuyven, om dus weder tot de gelukkige en seer gewenschte VREDE te geraken, waar aan, nevens *Vrankrijk* en *Nederland*, geheel de Christen Wereld soo veel was gelegen. Sy bedankten beyde de Partyen, dat de Bemiddeling van hun *Koning*, soo veel vermogen by hen had gevonden; en hoopten, dat de voorgestelde Middelen in 't goede genomen zijnde, de Saak ten laatsten met een goet Succes soude eyndigen.

Gelijk als Vrankr: met Holla: apart socht te tracteeren, soo tragt Holl: met Engel: te doen.

Maar gelijk de *Fransſen* alle mogelijke Vlijd aangewend, en velerhande listige practijken in 't werk gesteld hadden, om de *Nederlandsche Plenipotentiarisen* te beweegen; buyte kennis en weten van haar Geconfedereerde Bondgenooten, met *Vrankrijk* apart te handelen, en dus gesamentlijk voor hen in 't particulier een Vredens-Verbond op te richten; Alsoo sochten hare Hoog Mog: de *Heeren Staaten Generaal* haar Gezandten, met de *Engelsche Ambassadeurs* apart buyten *Vrankrijk* te tracteeren, als wetende, dat

selfs

ſelſs in *Engeland* vele voorname Heeren, en de meeſte Kooplieden daar toe ſeer inclineerden, ja dat de geheele Gemeente een grooten afkeer van deſen Oorlog hadde, aangeſien ſy dagelijks niet anders dan groot nadeel en veel ſchaden daar door quamen te lijden, ſoo door den continuëlen Afbreuk der Hollandſche en Zeeuſche Capers, als door het grootelijks verminderen van den Vrijen Koophandel en opendlijke Zee-vaard, die door de Glorieuſe en victorieuſe Wederſtand van de Zee-Magt der *Nederlanderen* hoe langs hoe meer wierd gekrenkt. Ook konden de *Bonds-genoten* van hare Hoog-gem: Heeren *Staaten Generaal*, geen Nadeel noch ſchade in deſe beſonderlijke Vredens-handel met *Engeland* te verwachten hebben, als ſtaande met beyde in goeden *Vrede* en *Neutraliteyt*, en ſelfs wenſchende de volbrenging der ſelve te mogen zien. Waar na als-dan de *Nederlandſche Staat*, van d'Engelſche Oorlog geheel bevrijd zijnde, ſy dies te kragtiger haar Wapenen te ſamen geconjungeert, der *Franſſen* Aanſlagen ſouden traverſeeren en wederſtaan konnen. Alwaar ter contrary de *Franſſen*, na met den *Nederlandſchen Staat* een beſonder Vredens-Tractaat geſloten te hebben, ſy haar eygen Bondgenooten, als *Engeland*, de *Keulſche* en *Munſterſche* in de pékel ſouden hebben laten zitten. Insgelijks ſoude het aan de ſijde der *Nederlanderen* een groote Ontrouwigheyd zijn geweeſt, wanneer ſy met *Vrankrijk* apart, tot uytſtooting harer Bondgenooten den *Keyſer* en *Spanjen*, geſlooten hadden. Maar het was een geheel andere beſchapenheyd van Sake, dat *Nederland* met *Engeland* apart ſocht te tracteeren, als zijnde niet alleen nut en voordeelig voor deſe beyde *Staaten*, maar insgelijks ſeer favorabel voor haar Bondgenooten. Dies wierd *Don Bernado de Salinas*, *Spaanſche Miniſter* aan 't Hoff van hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten van Nederland*, op haar verſoek, na den ſelve met redelijke Conditien voorſien te hebben, den 15. *July* na *Londen* afgeveerdigt: Maar bevond aldaar de Grootſten des Rijks noch niet ſoodanig tot den *Vrede* ge-inclineerd, als men ſich wel geïmagineerd, en gewenſcht hadde; waarom ſich den 6. *Aug.* weder van *Londen* na *'s Gravenhage* begaf, en aldaar hare Hoog Mog: Raport van ſijn verrichting deed.

Dewijl hare Bond-genoten daar by geenig nadeel konnen lijden.

Maar wel ſeer veel, wanneer met Vrank: apart ſouden tracteren.

Spaanſche Afgezand gaat met Staadſche Volmagt na Engeland.

Ondertuſſchen kreeg men bericht uyt *Keulen*, dat de Handeling tuſſchen de *Engelſche* en *Nederlandſche Geſanten*, aldaar ſoude toe-gegaan zijn, op volgende manier.

Sweedsche Mediatie.

DE Sweedsche Gesanten, Bemiddelaars, vertoonden, hoe Sijne Koninklijke Majesteyt haar Meester, over desen Oorlog ten hoogsten verwondert, en hertelijk bedroeft was, oordeelende, dat alle de stoffe van geschillen en oneenigheden, door het Tractaat te Breda t'eenemaal was weg-genomen; en indien eenige artijkelen daar in duyster of twijffelachtig mogten zijn, of van d'een of d'ander niet wel nagekomen, sy waren de selve Mediateurs, die de saak in alle billigheyd souden tragten by te leggen: Versoekende, dat alle quade herts-togten en onmatige driften mogten ter zijden gestelt zijn: Dat men naauwkeurig mogt overwegen hoe weynig voordeel, en hoe groote nadeelen beyde Volkeren by desen Oorlog hadden bekomen. Betuygende, dat sy malkander in Mogentheyd gelijk waren; een selfde Gods-dienst hadden; de selfde zeden en gewoonten: en de Verbonden der Voor-Ouderen met een geduurige stantvastigheyd altoos heyliglijk hadden onderhouden; dies vermaanden haar, de vorige Vriendschappen te vernieuwen. Desen Oorlog niet bygeleyt, sou de heele Weereld tot een algemeene Wapening slepen; sonder dat een van beyden eenige vrucht daar uyt sou trekken, maar ongelooflijke onkosten en schaden wederzijds moeten uytstaan; en men kon daar in niet anders dan door Vrede ten eynde komen. Dierhalven baden sy Godt, dat hy haar den Geest des Vredes wilde ingeven, ten eynde sy soo grooten Werk, soo noodsakelijk voor hare Staaten, soo glorieus boven alle Lauwer-kranssen voor geheel Europa, vlijtig tot een gewenscht en gelukkig Eynde mogten brengen.

Den Eysch der Engelsche Gesanten wierd dusdanig voorgestelt. De Bemiddeling van Sweden was haar aangenaam. Sy seggen, dat de Koning van Engeland seer ongeern in den Oorlog gekomen is; en dat sijne begeerten gering en licht om te voldoen geweest hadden. Sy beschuldigden de Nederlanderen van halsterrigheyd en laatdunkentheyd, om niets te willen toegeven. Roemen op de gunsten en diensten van de Koningen van Engeland aan de Nederlanders bewesen; en dat die voormaals versocht hadden, sich t'eenemaal onder Engeland te begeven. Verwijten Nederlands Ondankbaarheden ontrent Karel den I. in sijne Tegenspoeden, en ontrent den tegenwoordigen Koning in sijne Ballingschap, als of sy met Cromwel tegen de trouwste harer Vrienden hadden aangespannen, alleen om de Koninklijke Familie t'onderdrukken, wanneer de jonge Prins van Oranjen sijn deel ook van de Verbittering heeft moeten dragen. Dat sy, als de Koning trachte sich aan de Moordenaars sijnes Vaders te wreeken, niet hadden willen overleveren die sich in Holland onthielden; maar selfs haar bescherming, eer-ampten, en rijkdommen aangeboden. Den handel der Engelschen hadden sy met listen belet en bedorven. De Bredasche Vrede was niet naauwkeurig nagekomen, en de gedempte onlusten waren, door nieuwe beleedingen en ongelijkken, weder levendig geworden. Tegen die artijkelen had haren Admiraal de Zeylen niet gestreeken; de Tribuyt voor den Haring bedongen was niet betaalt; en de Koopmanschap niet gereguleert als na haar eygen voordeel, &c. Evenwel waren sy op desen voet noch bereyd een geduurige, bestendige en onbedriegelijke Vrede te sluyten. De Oude Verbonden souden weder herleven, insonderheyd dat in 't jaar 1597. tusschen den Koning van Vrankrijk, de Koningin van Engeland, en de

Staa-

Staaten der Vereenigde Nederlanden gemaakt is. De Artijkelen van de Bredaasche Vrede souden naauwkeurig onderhouden worden, ten zy hier verstaan wierd, daar van af te wijken. d'Ongebondenheyd der tongen, schriften, en schilderyen, die den Koning ongelijk doen, sullen met strenge Placcaten ingebonden, met 'er daad gestraft, en daar benevens die schandelijke afteekening des Konings weg genomen worden. De al-oude Waardigheden en eer-ampten des Princen van Oranje, die sijne Voor-ouderen hebben bekleed, sullen door erf-recht successivelijk op sijne Nakomelingen af dalen, soo lang'er manlijk oir over sal zijn: en Hy sal voortaan den tijtel van Erf-Stadhouder vryelijk mogen gebruyken. De Koopmanschap en handel, sal in beyde de Indien, en vorders, gereguleert worden, volgens de Bredaasche Vrede-handeling; en de twijffelachtige puncten daar in verklaart zijn. De voor-rechten van Engeland op het Canaal, met de heerschappye des selfs, sullen ongeschend blijven. De Nederlanders sullen voor de Engelsche Konings-schepen de Zeylen strijken; en Nederland sal de versuymde gewoonten met een dragelijke somme van penningen boeten; en de Pretentien van Engeland op den Haring-vangst voldoen. En nademaal Nederland, aan het Victorieus Vrankrijk, eenige sterke Steden sal moeten overleveren, soo sal ook aan het overwinnend Engeland d'een of d'ander plaats gegeven worden: als Vlissingen, of den Briel. Om Engeland eenigsins de kosten van den Oorlog te vergoeden, sal Nederland uytkeeren niet minder dan vier Millioenen. De Nederlanders in Engelschen dienst, en vice versa, sullen hier begrepen en ingesloten worden. Het Door-luchtigste Huys van Oranjen sal den Staat ten hoogsten gerecommandeert zijn. Hier op wierd van de Doorluchtigste en Uytmuntenste Heeren Gevolmachtigden rondelijk verklaring geeyscht, of sy op sulken voet een eeuwige en opregte Vrede wilden sluyten.

De Heeren Nederlandsche Gesanten antwoorden: Dat het haar seer aangenaam was, te verstaan, dat de Koning van Engeland den Vrede wenschte. Desen Oorlog verdroot Nederland soo seer, als of door een wreed geweer hare eygene ingewanden wierden uytgedrukt. Sy hadden gelooft, dat door de Vredehandeling te Breda alle haat en misnoegen, met de oorsaken der selver in een eeuwige Vergetelheyd sou bedolven geweest zijn, en dachten niet, als elkander door alle plichten van Vriendschap t'overwinnen. Engeland heeft, door hoop en beloften van Vrankrijk aangezet, den Vrede, eer die naauwlijks behoorlijk bevestigt was, terstond verbroken. De doorsichtigste Politijken konnen niet naspeuren, wat intrest Engeland heeft, om nu weder te willen oorlogen. Het selve zijn geen genoegsame verzekeringen van voordeel gedaan, indien de successen hare dessyenen begunstigt hadden; daar het in tegendeel sekere en onvermijdelijke onheylen had konnen voorsien, die 't nu gewaar word. Het tracht noch na de heerschappye ter Zee, daar het naauwlijks 't gebruyk van overig heeft: de Koning vast blijvende aan een Oorlog, die by sijne Onderdanen gehaat en ongelukkig is, sie toe, dat hy niet in grooter Rampen ingewikkelt worde, als wel sijne Voorsaten zijn overgekomen. Wie sal toch de Wateren van Holland, de Zand-platen van Zeeland, de Maerassen en Sompen van Vriesland derven naderen, als die door ydele gedachten denkt,

den Hemel te beklimmen? Maar sonder die nochtans konnen de overige Provintien niet behouden worden. Daarom moet gy, of de genomene plaatsen verlaten, of de overige noch innemen, 't welk niet alleen moeyelijk, maar ook t'eenemaal onmogelijk is. Engeland had den geheelen Ondergang der Nederlanderen begrepen, en, de Landen met Vrankrijk gedeelt, en het na-yverend volk, dat haar in de weg is, uytgeroeyt zijnde, sich gelijk Romen met CARTHAGO, een eeuwigduurende Geluksaligheyt ingebeeld. Het doorgronde niet de Raadslagen der Fransen, die voor sich selve, en niet voor Engeland oorloogen; en verstont de gelegentheyt onses Lands niet, dat in 't minst geen verdeeling kan lijden: Maar de Luk-Godin schijnt door drie nederlagen ter Zee haar gestraft te hebben. Dat wy den Koning van Engeland oorsaak tot een rechtvaardigen Oorlog gegeven hebben, ontkennen wy rondelijk; maar hebben daar tegen ons altijt dankbaar voor de weldaden der Voorouderen, en getrouw volgens de Verbonden betoont. De redenen van Oorlog zijn, jeloersheyt en afgunst, die den voorspoedigen loop der Nederlandsche saken met scheele oogen aansiet. De gepretendeerde heerschappye van Engeland over de Zee, en het Brittannisch recht over 't Canaal, met soo veel bloeds bedisputeert, is van geen waardye: en dat wy Contracten overtreden hebben, word meer geseyt, dan bewesen. Het verbieden der Koninklijke Stam in onse Landen, heeft de Koning, in sijne Glory herstelt, voor nootdwang, waar in de Staat sich bevond, ten besten gehouden en vergeven. De Klacht, dat de Nederlandsche Admiraal de Zeylen niet heeft gestreken, lang bekrakeelt en ondersocht; is krachteloofer, dan datse behoorde den Oorloog voort te brengen, daar de saak in twijffel hangt. De Haring-vangst op uwe Kusten, ons voordeelig, u niet schadelijk, steunt op oude en nieuwe andermaal bekrachtigde over-een-koomsten, waar tegens wy niet hebben misdaan. Indien sulks wierd bewesen, sullen wy voor de Mediateurs, als Arbiters, geen swarigheyt maken, den misslag te vergoeden, 't welk voorheen al aangeboden, de rechtveerdigheyt van uwen Oorlog om-ver stoot. De Handel en Koopmanschap, soo dikwils door Verbonden gereguleert, schijnt buyten geschil gestelt te zijn; waar in de Engelsche veel eer als de Nederlanders hebben overtreden. Schuylplaats aan vremde Vluchtelingen te geven, word door geene wetten verboden, en is by de Engelsche selfs gedaan. De quade genegentheyt der Nederlanders tegen Engeland, word met soo veel waarheyt geloochent, als lichtvaardig staande gehouden. Wy zijn Vrede-lievend, en hebben meer vermaak in een matige heerschappye, dan in onse Landpalen door wapenen uyt te zetten: en hoe de Vrede verder uytgebreyd word, hoe die meer tot onsen voordeel strekt; ja een algemeene is onsen hoogsten wensch: en dus zijn wy gesint, Doorluchtigste Heeren Gevolmachtigden, den Vrede met u te bevestigen.

Alle ongelijken en onheylen sullen vergeten en vergeven zijn. De Tractaten voor desen met Engeland gemaakt, sullen in volle kracht blijven, insonderheyt de Vrede-handeling tot Breda gesloten, ten ware hier verstaan mogt worden, daar in iets te veranderen. d'Ongebondentheyd der tongen willen wy door Placcaten en straffen wel intoomen. De verdrevenen uyt Engeland, in onse Bescherming aangenomen, te verjagen, ware onmenschelijk, en oneerlijk; doch soo Engeland, door een bysonder verdrag, daar over met ons wil han-

handelen, wy vinden daar geen ſwarigheyt in. Den Prins van Oranjen beminnen wy innerlijk, dien wy alle eer-ampten en waardigheden ſijner Voorſaten hebben opgedragen. Sijne ingeboorne zedigheyt kon niet gedoogen, dat men hem meerder ſou opdragen; en dat hem meer opgedragen kan worden, als dat ſijne Waardigheyt erffelijk zy, weten wy niet. Dan het is overtollig, dat Uytheemſche Koningen daar op aandringen, dewijl Nederland, uyt eygen beweging, daar toe genegen is. Een geheele eeuw, van *Wilhem den Eerſten*, tot deſen den Derden van dien Naam, hebben wy gene andere Gouverneurs van onſe Provintien, noch Capiteyns Generaals van onſe Militie erkent dan de Princen van Oranje: noch ſullen geen andere erkennen, ſoo lang'er Mannelijk geſlacht ſal te vinden zijn. De Vrede-handeling van Breda, zy het richt-ſnoer van de Koophandel; en laten de geſchillen daar over weg-genomen worden. 't Gene naar het Tractaat van Breda in Ooſt-of-Weſt-Indien den anderen afgenomen is, ſal blijven by den Beſitter. Het gepretendeert recht van Engeland over 't Canaal, benevens het ſtrijken der zeylen, ſullen buyten geſchil zijn, als eertijts en by het voor-verhaalde Tractaat is beſloten. De ſaak van de Haring-vangſt moet hier wat breeder verhandelt en uytgeleyt worden, om nieuwe onluſten voor te komen. Wy verwonderen ons, dat Engeland, of Vliſſingen of den Briel, twee ſterke bolwerken van den Nederlandſchen Staat durft eyſſchen, daar het driemaal uyt Zee geſlagen, alleſins te kort ſchiet, en niets in Nederland heeft gewonnen. Millioenen gouts te eyſſchen, is ook ſeer ongerijmt; daar wy, met onrechtvaardigen Oorlog aangetaſt, hebben overwonnen: en met ſware onkoſten daar door beſwaart en beſchadigt, komen wy met recht de vergoeding der ſelver u afvorderen. Indien deſe antwoord, Doorluchtigſte en uytmuntenſte Heeren, u behaegt, ſullen wy, na d'oude wijſe, eenen Vrede vernieuwen, die niet eer dan met het eynde der eeuwen ſal eyndigen.

De Mediateurs van Sweden toonden, dat het haar ten hoogſten aangenaam was, te verſtaan, dat het werk van de Vrede-handeling tot hier toe ſoo gelukkigen voortgang had. Sy verhaalden, dat de Nederlanders eenige artijkelen in den eyſch voorgeſtelt, toe ſtonden, andere bepaalden, ſommige af-ſloegen, bereid zijnde te voldoen indien ſy overtuigt wierden. Sy bekenden, niet te konnen ſien, door wat recht Sijne Koninklijke Majeſteit mag begeeren, dat een voorname Stad der Nederlanden, hem overgelevert ſou worden, een ongewone en ongehoorde ſaek in Opperſte en abſolute Mogentheden, byſonder voor een, die in den Strijd te kort ſchied. Engeland eyſcht eenige millioenen Gouts: Nederland ſeyt, dat men ſchuldig is, die aan haar uyt te reyken? en miſſchien was het beter een vergelijking daar van te maken. De ſaak van den Haring-vangſt, eyſcht wat meerder Souts; gelijk ook de order op den handel en Koopmanſchap. Alles moet naauwkeuriger bepaalt en verſekert worden, in d'omſtandigheden van plaatſen, van Waren, van Wijſe en Tijd: en die daar in beleedigt is, moet genoeg gedaan worden. Ballingen te beſchermen, is door gene Verbonden verboden; doch de Nederlanders zijn bereyd daar over in onderhandeling te treden. Dat de Nederlanders den Doorluchtigſten Prins van Oranje, met ſoo groote genegentheden omhelſen, en in de Eer-ampten ſijner Voorſaten herſtelt hebben, die na deſen in ſijn bloed ſullen erffelijk zijn, ſal vele duyſtere nevelen verdrijven. Andere ſtellingen

van klachten en eysschen van minder gewicht, sullen den Vrede niet konnen verstooren, die sy niet voor een tijt, maar eeuwig-duurende wenschen. Men kon wel helder sien, dat de Vrede soo wel voor Nederland heylsaam, als voor Engeland noodsakelijk was. Om welke te bevorderen Sijne Koninklijke Majesteyt alle hulp, ja geheel sich selven aanbood, willende geern den last op sich nemen van die Vrede in haar geheel ongeschonden te helpen bewaren. Ondertusschen bedanken sy de Doorluchtigste en Uytmuntenste Heeren ten hoogsten, voor het erkennen van hare Mediatie, voor het toonen van de genegentheyt tot Vrede, en voor hare trouwe, oprechtigheyt en neerstigheyt.

Noch is door een andere hand ons bericht geworden, dat Vrankrijk pretendeerde, in plaats van de Steden, Vestingen, Schantsen, Dorpen, Land en Lieden, by hem sedert een jaer herwaerts verovert, niets daer van uytgesondert, dat daar aan *pleno jure* ingeruymt en afgestaen souden worden soodanige Conquesten, als de Heeren Staaten Generaal voor desen, geduurende den Spaanschen oorlog, op den Brabandschen bodem hadden gemaekt. Onder dese Steden souden begrepen zijn, de Stad van Mastricht, de Landen van Over-Mase, 's Hertogenbosch met de Meyerie, Breda, en Bergen op Zoom, met hare respective heerlijkheden en appartenentien; als ook Wilmstad, en Steenbergen. En dat aen de Keurvorst van Brandenburg weder gegeven souden worden sijne Steden aen den Rhijn; aen de Keurvorst van Keulen, Rhijnberk met het Graefschap van Meurs; aen de Bisschop van Munster, Brevoort, Grol, Borkeloo, en Swol. Die dan alle in den Vrede souden besloten zijn. De bysondere Pretensien van de Keurvorst van Keulen, en de Bisschop van Munster waren eerst; dat de Staat sou afstaen van Swol, het Drost-ampt van Zalland, Twente, Lochem, Grol, Borkeloo, Brevoort, Lichtevoorde: dat men de Vryheyt sou geven van de Roomsche Religie in alle de Provincien. Boven dese wierd noch geeyscht de Stad en het Graefschap Lingen, de Bourtang, Nieuwe-Schans, en andere Fortressen: 200000. Rijksdaalders Contanten: d'Evacuatie van Embden, Lieroort: Satisfactie aen Maltha en Nieuwburg: en de Kinderen van Benthem wederom te leveren.

Hier op souden de Staatsche Plenipotentiarissen hebben geantwoord: dat hare Hoog Mog: om een goede en versekerde Vrede te bekomen, uyt genegentheyt en begeerte tot de selve, geern eenige van hare onderhoorige Plaatsen wilden overgeven; als de Stad Mastricht, met de Landen van Over-Mase, Dalem, Valkenburg, 's Hertogenrade, mitsgaders Brevoort, Grol, en Borkeloo; doch soodanig dat de selvige tegen andere plaetsen met Spanjen souden worden verwisselt. Vorders dat hare Hoog Mog: uyt aensien van hoogst-gemelte Sijne Majesteyt, bereyd waren, aen den Heere Keurvorst van Brandenburg te restituëren de Steden op den Rhijn; mitsgaders aen den Keurvorst van Keulen, Rhijnberk; behoudens dat die Heeren, over 't gene sy diensthalven te pretendeeren hadden, met haer vereffening souden maken.

De Mediateurs drongen noch al sterk op een Generalen Stilstant van Wapenen, soo om het perijkel van desen Staat af te weeren, als ook om niet genoodsaakt te zijn in de Vrede-handeling iets te precipiteeren; en om voor te komen, dat het Vrede-werk niet weder te rug sou gaen. Maer geen van de

Hoogst-

Hoogst-strijdende Partyen waren daer toe genegen, en seyden, dat men eerder een Vrede, als een Stilstant van Wapenen kon maken; vermits niet blijkt, dat soodanige Cessatie van Wapenen eenige kracht kan by brengen tot bevordering van den Vrede.

De Franssen deden noch groote moeyten, om de Hollanders te bewegen, tot een Vrede bysonder met haer te willen sluyten, en haer van Spanjen en de Keyser af te trekken, haer vele groote en voordeelige aenbiedingen doende. Hier toe gaven sy voor, dat de Koning haer Meester aen Condé alleenig had ordre gesonden, om de Hollandsche Frontieren te verlaten, en aen den Staat de vrye handen te geven, om hare troupen aen de Zee-kusten tegen het landen der Engelschen te konnen gebruyken. Doch het wierd alleen daer voor gehouden, dat men het werk noch eenige dagen socht te slepen tot in de toekomende Maend, om eerst finale antwoord uyt Spanjen te hebben, of die Kroon tot de Rupture sou willen treden of niet. Den 17. Augusti was een Generale Conferentie gehouden: en men sag de Hollandsche Heeren Ambassadeurs met de Spaansche wel haest weder van daer scheyden; daer de andere noch wel een groot half uur by malkander bleven. En toen wierd geseyt, dat de Nederlandsche Plenipotentiarissen hare vaste Resolutie verklaert hadden, om van d'Alliantie met de Keyser en Spanjen niet af te wijken. Den 24. dito was daer noch een Conferentie geweest; en men hoorde, dat de Engelsche machtig verstoort waren, over een antwoord haer van de Hollanders gegeven, die sy niet hadden willen ontfangen. De Franssen en Engelsen, nevens den Bisschop van Straetsburg, hadden op den 28. dito weder t'samen geweest, men seyde, om een finale Resolutie te nemen, waer op sy een Categorische Antwoord van de Tegen-partye souden verwachten: en 's avonds daer aen waren sy, nevens vele andere Ambassadeurs, Ministers, en Dames by den Heer Bisschop vrolijk, tot 's morgens ten 4. uren.

De swakke Genegendheid der *Franssen* en *Engelsen* tot bevordering van d'Algemeene *Vrede*, bewoog den *Roomsche Keiser* en *Spaansche Koning* dies te sterker, om sich met den *Nederlandsche Vereenigde Staat* noch naauwer te verbinden; tot welken einde beyde Hoogstged: *Majesteyten* haar Afgesanten in *'s Gravenhage* Ordre lieten toekomen, om de voorgaande Verbonden en Tractaaten met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* niet alleen te vernieuwen en te bevestigen, maar boven dien, door nieuwe *Alliantien* en Verbintenissen noch krachtiger te versterken, als op Pag. 167, omstandiger verhandelt, en onder Num. XII. en XIII. by d'Autentijke Stukken geproduceerd werd. Soo dat ook *Graaf de Montery*, *Gouverneur* van de *Spaansche Nederlanden*, uit Insicht dat de *Franssen*, wegens het nader Verbond tusschen sijn Heer en Meester, de *Koning van Spanjen*, en den *Vereenigde Staaten Generaal*, en sijne daar op volgende *Declaratie* van Oorlog tegens *Vrankryk*, sulks voorheen mogten gewaar

De Keyser en Spanjen maken nader Verbintenis met de Staaten.

 wer-

werden, en dienvolgens hier of daar onverhoeds eenige ſijner Plaatſen overvallen en in-nemen, ſoo deed hoog-gem: Exel: op alles goede Ordre ſtellen.

Franſſen trachten een Derde Party in Duytſl. op te rechten,

Welke Verbintenis, den *Franſſen* geenſins behagende, en ſy boven dien ook vernemende, dat door al den Arbeyd van *Sweden*, by den *Keyſer*, tot het herroepen van ſijn Troupen uit het *Duitſche Rijk*, niets ter weereld naar hun ſin hadden konnen obtineeren, ſochten haar Net op d'ander zijde te ſpannen, door het oprechten van een DERDE PARTY in *Duytſland*, om daar mede de doorgedrongene Wapenen des *Keyſers* ſoodanig te balanceeren, dat deſelve niet magtig ſouden zijn, den *Nederlanden* eenige Aſſiſtentie te konnen toe-brengen. Waar toe ſy, als Fundamenten van deſe gepretendeerde Party, vaſt ſtelden, *Sweden*, *Beyeren*, *Keur-paltz*, *Nieuburg*, *Wirtemberg* en *Hanover*; waar onder ſy *Brandenburg*, waar 't mogelijk, ook wilden begrijpen. En om ſulks bequamer te weeg te brengen, deden de *Franſſen*, de *Kroon Sweden* aan dat Hoff ſeer yverig arbeyden: Maar *Deenmarken* hier over Jalours, poogde dit met alle vlijd te wederhouden, daar toe met gefondeerde Redenen bybrengende, dat dit de rechte Middelen niet waren, om *Duytſland* tot *Ruſt* en *Vrede* te brengen; gelijk *Sweden* voorgaf: maar wel om den *Oorlog* daar in te doen aanwakkeren. Het Brandenburgſche Hoff was ook ſoo gereed niet, om dusdanigen Accoord met *Sweden* aan te gaan; maar wel om een Beſchermend Verbond te ſluiten, om in cas van *Oorlog*, malkander met een zeker getal Volks te aſſiſteeren.

Wie ſy daar toe verkieſen;

Waar *Deenmarken* ſich tegen kant,

En *Keur-Saxen* niet toe bewilligen wil.

Keur-Saxen wierd wel mede aangeſocht, om in deſe *Alliancie* van DERDE PARTYE te treden; maar de *Keurfurſt* ſloeg dat af, als hebbende met den *Keyſer* een Verbond geſloten, om na ſijn Heyr in 't *Rijk*, een Magt van 3000. Man te ſenden; gelijk hy ook onder den *Keur-Prins*, in 't begin deſer Maand effectueerde.

Hare Ho: Mo: antw: op de Propoſitie van Keur-Keulen en Munſter.

Op de Propoſitie van den *Keurvorſt van Keulen*, gaven hare Hoog Mog: *Plenipotentiariſen* een ſeer redelijk Antwoord over. Maar op die van den *Biſſchop van Munſter*, gaven hare Hoog Mog: *Ambaſſadeurs* tot Antwoord; Het hem genoeg moeſt zijn, dat hare *Hoog Mog:* vergaten, hoe hy tot tweemaalen, ſonder eenige Reden, den *Vrede* had verbroken. En hoewel men vertroude, dat de *Franſſen* den *Vrede* wel ſouden ſoeken, wijl *Vrankrijk* ſeer uitgeput was van Geld, Soldaaten en Commercie, en dat 'er verſcheyde Potentaaten waren, die ſich in ſtaat

ſtel-

stelden, om des *Konings van Vrankrijks* Desseynen te traverseeren; soo viel echter daar niets van: want de *Franssen* meenden, dat de Antwoorden, by hare Hoog Mog: *Plenipotentiarisen* ingebragt, niet genoegsaam waren, om haar te voldoen, ja niet om de minste Satisfactie daar in te scheppen. Soo dat 'er in de Vrede-Handeling seer weinig of niets wierd gevordert; wijl het de *Franssen* niet naar hun sin was, dat hare Hoog Mog: *Plenipotentiarisen*, in hare Antwoorden, op der *Franssen* en harer Geallieerdens *Pretentien*, hadden verklaart, niet sonder 't *Huys van Oostenrijk* te konnen tracteeren, noch hunne Eyschen inwilligen: Echter, soo om dat sy den *Vrede* gaarne hadden bevordert gesien, als ook op 't aanraden van de Heeren Sweedsche *Mediateurs*, deden de *Fransche Plenipotentiarisen*, nevens de *Ministers van Keulen* en *Munster*, in de Conferentie van den 12. *Septemb.* een nieuwe Propositie; waar in sy haar Eyschen vry veel verminderden; want dese twee Bisschoppen waren apparent wel beducht, dat al den Last des Oorlogs, met het aannaderen der Keyserl: Armée, op haar Cap soude aandraaijen. Doch dese Propositie was voor hare Hoog Mog: *Plenipotentiarisen* noch onaannemelijk, wijl daar in noch veel onredelijke Conditien waren. Hierom arbeyden de Heeren *Mediateurs* by alle de Partyen, soo om d'eene te bewegen, tot iets van hare pretentien af te staan, en d'andere om iets toe te geven; In diervoegen sy voor sloegen, dat de *Nederlandsche Staat*, Behalvens *Mastricht* en de Landen van *Overmase*, de Stad en de *Meyery van 's Hertogenbosch*, enz. aan *Vrankrijk* cedeeren soude. Maar alsoo men aan hare Hoog Mog: zijde weynig genegendheid vermerkte, om aan *Vrankrijk* veel af te staan, als haar buyten Reden den Oorlog aangedaan hebbende, soo viel daar niet af. Onderwijl bracht men by verscheyde *Ambassadeurs* de tijd meest over met Baletten, Comedien, Festijns, of ter Jacht te gaan, alwaar de *Bisschoppe van Straatsburg* hem ordinary mede liet vinden.

Vrede-handel begint te verflaauwen.

De *Franssen* Verminderen hare pretentien seer,

En zijn egter voor de Nederl: nog on-aannemelijk.

Den 30. *September* deden de Heeren Sweedsche *Mediateurs*, op d'Instantien van de Fransche Heeren *Plenipotentiarisen*, weder een nieuwe Voorslag, tot een *Stilstand van Wapenen*; gelijk tot *Weenen* by sijn Keyserl: Majest: en tot *Regensburg* aan de Rijks-Vergadering mede (in faveur van *Vrankrijk*) was geschied. Doch daar op is niets gevolgt. En hare Hoog Mog: *Plenipotentiarisen* declareerden sich daar tegens den 9. *October* aan de Heeren *Mediateurs* by geschrift, op dese wijse:

Franssen doen sterk om een Stilstand van Wapenen aanhouden.

Mijne

MYne Heeren de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, in Hare Vergadering gedelibereert hebbende, over de excessive Pretensien, op welke de Koningen van Vrankrijk en Engeland, als ook de Bisschoppen van Keulen en Munster den vrede willen accordeeren, en considererende, dat men sich geensins op de Ultimatien, die uwe Exellentien ons in handen gegeven hebben, kan accommodeeren, sonder haren Staat aan de laatste Ruïne te exponeeren, hebben ons expresselijk belast, aen uwe Excellentien te vertoonen, dat aen Partien sullen gelieven te seggen, dat het hare Hoog Mog: leed is, te sien, dat gedachte Koningen, hare Geallieerden, haer sonder eenige wettige redenen geattacqueert hebbende, in desen Oorlog willen côntinuëren, om haren Staat ten gronde toe te ruïneeren; of daar van niet willen afstaan, als op soodanige conditien, die onvermijdelijk de Ruïne van hare Republijk, en een eeuwige slavernye voor des selfs Inwoonders na sich slepen: en dat sy in gevolg sich genoodsaakt vinden, dese affaires aan de Goddelijke protectie, en aan de gerechtigheyt van hare saek bevolen te laten, en dat sy ondertusschen in conscientie geobligeert zijnde, alles wat van hare diversie en macht dependeert, te contribueeren tot bescherming van hare Inwoonders tegen dese verdrukkingen, sy haer genoodsaakt bevonden hebben, toevlucht tot hare Vrienden te nemen, en haar naauwer met deselve te verbinden, om hare saken onder den Goddelijken zegen te herstellen; en hebben ons verder belast, Uwe Excellentien te communiceeren, dat sy, onder andere Hare Vrienden, gesamentlijk en onderling getracteert hebben met hare Keyserlijke en Catholijke Majesteyten, en met den Hertog van Lottheringen; en dat de Tractaten geratificeert, en de Ratificatien uytgewisselt zijn, en by gevolg de saken in soodanigen staet, dat sonder interventie van hare hoog-gemelte Geallieerden, en specialijk den Hertog van Lottheringen, den loop van dese Negotiatie geensins kan gecontinueert worden, ten zy de Ministers van gedachten Hertog daar mede ingelaten worden, en deshalven behoorlijke Paspoorten voor de selve te versoeken, gelijk aan de andere Ambassadeurs toegestaan is. Daarom addresseren wy ons by Uwe Excellentien, om deselve te versoeken, de moeyte te willen nemen, om gedachte Paspoorten met den eersten te procureeren. Verder zijn wy door Sijne Keyserlijke Majesteyt versocht, een verklaring te willen vorderen van de intentie van Sijne Alderchristelijkste Majesteyt, wegens de Mediatie die de Standen van 't Rijk voorgestelt hebben, op dat men Eens mag worden over de manier, die men sal moeten observeeren, om tot eene Generale Vrede te komen; waar op wy door middel van Uwe Excellentien spoedige Antwoort verwachten.

Dit

Dit aan Partijen over-geleverd, hebben daar in weynig vernoegen geschept, seggende, tijd van nooden te hebben, om sulks aan hare Principaalen te communiceeren, en nader Pouvoir daar op te verwachten. Doch men hoorde naderhand, dat de *Franssen* op dit subject, van gevoelen souden geweest zijn, dat dese By-een-komst gedestineerd was, om met de *Hollanders* te tracteeren, en hun geïntresseerden, rakende d'Affairen van den tegenwoordigen Oorlog, of die daar na mochten komen voor te vallen: En dat dienvolgens de Saak van den *Hertog van Lotthar ingen*, als voorheen gepasseert, daar niet in konde begrepen werden; behalvens noch, dat het *Munstersche Tractaat* mede bracht, dat d'Affairen van *Duc de Loraine* niet anders dan door amiabele Middelen van den *Keyser* en het *Rijk* mochten beslist werden.

Franssen willen de Saak van Lotharingen niet mede in den Handel gedoogen,

Op de *Mediatie* van 't *Roomsche Rijk*, die aan *Vrankrijk* en *Engeland* wierd geoffereerd, verstond men, dat de Fransche *Plenipotentiarissen* souden geantwoord hebben; Dat sulks niets anders raakten dan 't adjustement van de Differenten, die tusschen den *Keyser* en de Koning van *Vrankrijk* mogten zijn; en dat dese *Mediatie* Principalijk was van de *Keurvorsten van Ments*, *Beyeren*, *Palatin*, de *Princen van Lunenburg* en *Zell*.

Exceptiëren tegens de Keyserl. Mediatie,

Ondertusschen sprak men, als of de *Fransche* met de *Sweedsche Ambassadeurs*, den 18. deser, weder een nieuw Project hadden voortgebragt, meest bestaande, dat hare *Hoog Mog*: eenige Plaatsen aan de *Kroon Spanjen* sou verwisselen, waar voor de *Spaansen* aan de *Franssen* weder andere Plaatsen souden over geven. Maar,

Confereren met de Sweedschen apart,

De bevordering der algemeene *Vrede* in de Christenheyd, begon langs hoe meer te rug te deynsen; want schoon hare *Hoog Mog*: Gesandten nochmalen seer instantelijk aanhielden, om de Paspoorten voor d'Afgesandten van *Duc de Loraine* t'obtineeren, ten eynde sy in dese Vredens-Handel mede mogten werden ingelaten, kon echter sulks geen voortgang krijgen, als hebbende de Heeren *Fransche Ambassadeurs* daar toe nog geen Ordre van hun *Koning*, den welke, sy ook niet geloofden, sich soodanige Conditien soude laten voorschrijven, die hy in de *Munstersche* nog *Pyreneésche* Tractaaten niet had willen aannemen; en by al dien hare *Hoog Mog*: Afgesandten en Gevolmagtigden sich niet wilden laten vernoegen, dat hun Heer en Meester *d'Alderchristel: Koning* tot de Restitutie des *Hertogdoms Lotthar ingen* resolveerde, sonder sich met eenige Conferentien des Hertogs Gesandten (waar van men voorgaf, hun *Koning* daar door verscheyde malen

En willende geen Pasport voor de Lottha: Gesanten geven, deynst de Vrede handel te rug.

Waar van de *Franssen* ten onregt de schuld op de *Nederlanders* wijdten.

len was misleyt geweest) in te wikkelen; soo konden sy Heeren *Fransche Ambassadeuren* niet anders oordeelen, als dat men weynig genegendheyd tot *Vrede* hadde, en *Vrankrijk* tot continuatie des Oorlogs socht te dwingen, &c.

Dit alles schenen soodanige Verzékeringen te wesen, als sy tot *Regensburg* de Rijks-Stenden, wegens de te rug-roeping der Fransche Armee, uyt het *Roomsche Rijk*, hadden willen diets maken: Want by aldien sy den *Vrede* hadden begeert, en *Lottharingen* wilden herstellen, waarom dan niet met d'Afgesandten deses Hertogs daar van getracteert: En genomen, sy hadden eertijds ergens in *Vrankrijk* misleyt of beledigt, ('t geen swaarlijk te gelooven staat, aangesien dese *Koning* doemaals in Vrede, en Bezitter van *Lottharingen* zijnde, over soodanig Ongelijk, wel lichtelijk sijn resentiment had konnen toonen) soo is doch wel te begrijpen, dat sulks nu in soo een doorluchtig Geselschap van soo meenigte Heeren Afgesandten, daar men van een Algemeene *Vrede* handelde, niet hadde konnen geschieden.

Wijl hier nu oorzaak is, wegens de Saak van den *Hertog van Lottharingen*, eenige verklaring te doen, te meer, alsoo weynig menschen den oorsprong van sijn Geschil met den *Koning van Vrankrijk* bekent is, als ook waarom desen *Hertog* dus verstooten, buyten sijn Land moet swerven; zal ik hier in korte woorden het voornaamste dies aangaande seggen; Dat,

Oorzaken wegens het Verschil van den *Lottharingen* en *Vrankrijk*.

Schoon het gesëyde Over-oud Hertogdom het Recht, van niet hooger betrekkelijk of geheel sonder Appel in Justitie te zijn, als mede soodanige Vryheyd bezit, dat het Rijk gants geen Schattingen noch belastingen daar op kan leggen, echter van den *Keyser* en de Rijks-Standen t'aller tijd voor een Rijks-Leen is gehouden geworden: Maar als voor eenige jaren, *Hertog Karel van Lottharingen*, in voorigen Oorlog, door de *Spanjaarden* gevangen was, heeft hy met het beding sijner Vryheyd verkregen, dat hem de *Koning van Vrankrijk*, die doemaals al sijn Goederen en Landerien bezat, alles weder in-ruymde, mits de Wallen der Stad *Nancy* moesten afgeworpen en geslecht worden. Niet lang daar na, heeft dese selfde *Karel* sijn geheel Recht op dat *Hertogdom* overgegeven, onaangesien *Karel* de jonge, die de Soon was van *Franciscus*, *Karels* Broeder, sich seer hard daar tegen stelde; om dat hy jaarlijks een zeker somme Gelds daar voor soude mogen te genieten hebben, en dat de eenige Stad *Marsal* in sijn onderdanigheyd blijven, en eyndelijk, dat de *Hertogen van Lottharin-*

tharingen, onder de Fransche Vorsten van 't Bloed geteld werden souden. Doch, of een *Leen-Man* de magt heeft sijn *Leen*, tot nadeel van sijn regten Heer, en naaste Erven, over te doen, daar van mogen andere oordeelen.

Om nu weder tot ons voorgaande propoost, en aan 't eynde deser onvruchtbare Vrede-Handeling te geraken, waren veele van sentiment, dat de meeste difficulteyten en hinderpalen, tot beletting van de seer gewenschte Vredens-Stand t'erlangen, hier uyt ontstonden, dat *Vrankrijk* tot *Satisfactie* van de *Kroon Spanjen*, niet konde inwilligen op soodanigen manier als die wierd voor-gesteld. Niet tegenstaande men nu dusdoende seer kleyne hope tot erlanging der algemeene VREDE overig hield, schepte men echter dies te meer vertrouwen, om met des *Konings van Vrankrijks Bond-genooten* apart te handelen; waar toe d'Afgesandten van sijn *Keyserl: Maj:* den *Keurvorst van Keulen* alle redelijke Condities lieten aanbieden. Maar dese Keurvorst wierd door sijn Broeder, den *Bisschop van Straatsburg*, en *Prins Wilhem van Furstenburg*, als seer geaffectioneerde Instrumenten ten dienste van *Vrankrijk*, geweldig tegen gehouden; echter naderhand weder tot hem selven komende, wierd gespargeerd, dat hy sou te kennen gegeven hebben, op de volgende Condities te willen *Vrede* maken, ten eynde hy sijn Residentie-Plaats de Stad *Bon*, weder in vryheyd mogt bezitten; te weten:

De Hoop der Algemeene *Vrede* verflauwende, schept men moed, om een aparte *Vrede* met Vranks: Bond-gen: te sluyten.

1. Dat hy van sijn Verbintenis met *Vrankrijk* soude afstaan;

Waar toe Keur-Keulen sijn Propositie doet.

2. Den *Keyser* tot Securiteyt, verscheyde Steden, als *Nuys*, *Dorsten*, &c. soude inruymen, mits de Stad *Bon* van Keyserl: Bezetting soude bevrijd blijven, willende voorders een suportabele Inquartiering in sijn Landen gedoogen en bewilligen, tot 'er tijd desselfs onder het Rijk gehoorige Steden, als *Rhijnberk*, *Mastricht* en *Maseyk*, van Fransche Bezetting souden bevrijd zijn, waar toe *Vrankrijk* te bewegen, hy geenderleye vlijd nog moeyten soude spaaren; Ten

3. Wilde hy sijn Different met hare *Hoog Mog: de Staaten Generaal*, aan 't oordeel van Arbiters of Scheyds-Mannen stellen, &c.

't Welk de *Furstenbergers* tragten te verhinderen.

Hoewel nu dit Accoord meenigmaal op goeden voet stond, bemoeyden echter de *Furstenbergers* sich gedurig, om het selve weder om te stooten, en een stok in 't wiel te stéken, versierende altoos nieuwe vonden, om dit goet voornemen te traverseeren, en den Keurvorst altoos naauwer aan d'Intressen van *Vrankrijk*

te hechten. De Keyſerl: Afgeſandten deden ondertuſſchen ook veel inſtantien, om het Capittel der Stad *Keulen*, aan des *Keyſers* zijde te krijgen; maar dit werk wierd ook gedurig, door de looſe grepen, der voorn: *Furſtenbergers* verhindert; 't geen eyndelijk hunne Land-goederen duur genoeg moeſten betalen.

En veroorzaken veel Onheyl.

Deſe twee Gebroeders, *Prins Wilhem van Furſtenburg*, en de *Biſſchop van Straatsburg*, hoewel beyde Duytſche Vorſten, waren echter ſoo ſeer goet Franſch, dat ſich, ſelfs binnen *Keulen*, niet ontſagen, als openbare Vyanden tegens het *Duytſche Rijk* te woeden, allerhande looſe liſten te fingeeren, en veel ſlimme treeken aan te wenden, om het ſelve Rijk, haar eygen Vaderland, in een verderflijken Onruſt te ſtorten, en eyndelijk tot een ruïneerende Elend te doen vervallen, waar toe het reeds al aanvang had genomen. Volgens het eygen ſeggen, en dat noch op een roemſuchtige wijſe van *Prins Wilhem*, ſou hy wel 15. jaren lang geärbeyd hebben, om de geheele Chriſtenheyd in ſoodanigen Verwerring en Onruſt te brengen. Voorwaar een ſlegte roem, voor een Chriſten Potentaat!

Gelijk Keur-Keulen ſelfs met de Tranen op de wangen te kennen geeft.

De *Biſſchop van Straatsburg*, die den goeden *Keurvorſt van Keulen*, op het Kaſteel *Bruël*, (daar de liſtige Aanſlagen tegens *Holland* zijn geſmeed geworden) ook in der *Franſſen* Deſſeynen, tot ſijn eygen nadeel, had helpen inwikkelen, quam den 26. *October* binnen *Bon*, om ſijn Heer Broeder, den *Keurvorſt* te beſoeken, dewelke ter ſelver tijd noch beſig, om ſijn Reſidentie Stad te verſterken, hem niet met goeder Herte verwellekomde; want geſeyde *Keurvorſt* nu te laat met bedroefde oogen het Verderf en Ruïne ſijner Landen aanſiende, en boven dien geen middel konnende beſpeuren, om door Hulp der *Franſſen*, (ten wiens gevalle dit Onheyl was veroorzaakt) derſelver geheelen Ondergang voor te komen, voerde den gemelden *Biſſchop* met ſeer ernſtige en herts-bedroefde Redenen te gemoed, dat hy een Oorſaak van deſen verderflijken Land en Luyden verwoeſtenden Oorlog was. Met welken Groet, de *Biſſchop van Straatsburg* mogt heengaan, en bedenken, wat voor een ſchoon Werk hy had aangericht. Weynig tijds daar na, de *Keurvorſt van Keulen* ſich in ſijn eygen Reſidentie Stad *Bon* niet zeker genoeg achtende, begaf ſich na *Keulen*, alſoo hem de Magiſtraat aldaar Beſchutting en Beſcherming verzékerde; doch voor ſijn Vertrek nam eerſt, met de Tranen op de wangen, Afſcheyd van den meeſtendeel ſijner Officieren, Huysgenooten en Dienaaren, dewelke hem

Moetende uyt ſijn eygen Reſidentie Stad *Bon* vluchten.

ins-

insgelijks met ſoodanige Droefheyd en herten-leed *Adieu* ſeyden.

Eer wy nu een eynde van deſe ſlechte *Vredens-Handel* maken, ſoo dient hier aangemerkt, dat 'er veel Conferentien tot *Keulen* zijn aan-geſteld, welkers Verrichtingen ſoo ſecreet wierden gehouden, dat men zeer weynig, of niets zekers daar van te hooren kreeg, echter is daar van tamelijk veel geſchreven en aan 't licht gebragt geworden, hebbende ſommige ſpitsvinnige Geeſten daar van naar ſchijn der waarheyd, andere naar hunne Meening, en eenige met ſchijnbare Leugens daar van geſproken; nochtans heeft yder ſich ingebeeld, den Spijker op ſijn kop getroffen te hebben. Doch wy houden 't voor 't zékerſt, dat het een *vergeefſche en vruchteloofe Verhandeling* zy geweeſt; weshalven lichtelijk ſtaat af te méten, hoe hoog derſelver Conferentien en Beraadſlagingen t'eſtimeeren zijn. Want hoewel de *Sweedſche Mediateurs*, ſiende, dat al hare tot nu toe aangewende vlijd en arbeyd, niets ter gewenſchte Sake gevordert hadde, ſy eyndelijk door dit volgende *Project*, aan alle Partijen *Satisfactie* ſogten te geven, om tot een algemeen Verdrag te geraken, ſoo viel echter niets daar van; zijnde het ſelve in ſubſtantie:

Veel Confer: tot Keulen zijn ſoo ſecreet gebleven, dat men der ſelver verricht: niet wel te weten kreeg.

Mediateurs tragten eyndel: yder de maat vol te méten.

1. *Dat de Geld-vorderingen des* Konings van Vrankrijk, *en de Voldoening van den* Ridder van Malta, *aan Commiſſariſſen ſoude geſteld, en in de plaats van* Mevis, Fouquemont, *of een ander* æquivalent *gegeven werden.*

2. *De Satisfactie van den* Koning van Engeland, *aan 't Project van den 7. November te refereeren.*

3. *Dat de* Heeren Staaten, *aan den* Keurvorſt van Keulen, *de Stad* Rijnberk *nevens een ſomme van* 300. *duyſent Rijxd. ſouden geven; en de* Keurvorſt *daar tegen aan de* Staaten, *meeſt alle de van haar onder ſich hebbende Steden, reſtituëren.*

4. *Insgelijks ook* 300. *duyſent Rijxd. aan den* Biſſchop van Munſter, *mits ook alle de, van den* Staaten Generaal, *genomene Plaatſen te reſtituëren.*

5. *Tuſſchen den* Keyſer *en* Vrankrijk *ſou het Tractaat der Weſtphaalſche Vrede gevolgt, en de wederzijds genomene Plaatſen, met gelijke vergoeding der Schade, malkander ingeruymt werden.*

6. *Tuſſchen* Vrankrijk *en* Spanjen, *alles door een algemeen Verdrag, volgens het Aakſche Tractaat te reguleeren. Waar over ſy dan noch om een Generaale* Stilſtand der Wapenen *inſiſteerden.*

Maar Lotharinge niet in begrepen, kan Nederl: niet resolveeren.

Maar behalven dat den *Hertog van Lottheringen* hier geensins was in begrepen, konden doch dese Voorslagen by de Nederlandsche Gevolmachtigden en hare Bondgenooten weynig ingang vinden, alsoo de opgestelde Articulen, den *Vereenigden Staat* niet dan seer nadeelig waren, apparentelijk met overleg en voorweten der *Franssen* en *Engelsen*; want men geloofde, dat *Sweden* te seer met *Vrankrijk* ge-ëngageert, te veel desselfs *Interest* beoogde. Waarom men dan ook heeft gesien, dat de *Vrede* in 't volgende jaar 1674. met *Vrankrijks* Geconfœdereerden, als *Engeland*, *Keur-Keulen* en den *Bisschop van Munster* met de *Staaten Generaal* gesloten, volkomentlijk sonder eenige *Sweedsche Mediatie* is uytgewerkt en volbragt geworden.

Sweden te seer met Vrankr. geëngageert, werd ook de Vrede met Vranks: Bontgen: sonder desselfs Mediatie getroffen.

De *Vereenigde Staat* deed de Heeren *Sweedsche Mediateurs* wel versoeken, of deselve sich ter goede Bemiddeling geliefden te presenteeren; maar hebben sich noyt te voorschijn begeven, apparent uyt beduchting, van de KROON *Vrankrijk* t'offenseeren, die sich over de Separatie van dese drie voornoemde Partijen niet weynig altereerde. Dus liep dit Jaar 1673. met dese *Vruchteloose Keulsche Vrede-handeling* ten eynde, na dat *Sweden* voor sich in 't besonder eenige weken in 't *Keur-Brandenburgsche* Hoff, om aldaar de geprojecteerde Tractaaten af te handelen, gewerkt hebbende, een *Ligue de Guarantie* met desen Keurvorst had gesloten, gelijk onder Num. XXI. te sien. Zijnde al het gene, wat men van de gepretendeerde DERDE PARTYE in *Duytsland*, voor den dag sag komen, en waar op de *Franssen* soo cuvel geroemt hadden, als meenende daar door, den KEYSER soodanig te balanceeren, dat niet veel Magt tegens hen soude konnen gebruyken, om hen in hare Desseynen te verhinderen. Maar wijl meest al de Vorsten, tot dese geprojecteerde DERDE PARTYE opgesteld, *Neutraal* waren, had men voor deselve weynig te vreesen, alleenlijk sou *Sweden*, indien sich geheelijk tot het *Fransche Interest* had laten disponeeren, een groote Suspitie hebben konnen veroorzaken; maar men geloofde, dat d'Insicht van dese *Kroon* was, om *Duytsland* weder in sijn vorige *Rust* te herstellen, gelijk de *Koning van Sweden* aan den *Keyser* soude verzekert hebben, (wanneer die aan hem klaagde, dat desselfs *Ambassadeurs* aan sijn Hoff seer hooge Taal voerden; en versocht had, te mogen weten, wat hy dierhalven van de *Kroon Sweden* te verwagten hadde); seggende, dat sijn *Ambassadeurs* haar Ordre te buyten gingen, en dat hy 't *Fransche Interest* noyt

Sweden sluyt met Brandenb: een *Ligue de Guarantie*.

Waar door Vrankr. als een Derde Party, veel verhoopt; maar van weynig effect,

Dewijl *Sweden* de Rust van 't Duytsche Rijk tragt te herstellen.

meer-

meerder ge-ëmbrasseerd had, noch ook soude embrasseeren, dan een eerlijke *Vrede* in 't *Duytsche Rijk* te verwerven. Dus begon de hope der *Franssen* seer te verydelen; want de *Sweden* wilden volgens dese hare Verklaaring niet anders dan tot *Vrede* arbeyden, sonder sich op d'eens of d'anders zijde te begeven.

Echter nam de *Keulsche Vrede-Handeling*, in 't aanstaande Voorjaar 1674. geheel onvruchtbaar en seer schielijk een Eynde, besonderlijk ter oorzaak van twee seldsame onverwachte Voorvallen, waar van d'eerste den 16. *Febr:* des avonds ten 5. Uren geschiede, als wanneer *Prins Wilhem van Furstenberg* met geweld in sijn eygen Karos in de Stad *Keulen* aangerand, buyten de Poort gebragt, geheel na *Duytsland* gevoerd, en op 't bevel des *Keysers*, op zéker Kasteel gevangen gezet wierd; gelijk hier na te sijner tijd omstandig zal verhaald worden. En 12. dagen hier na, zijnde den 1. *Marty* gebeurde een tweede voorval, werdende een Karre met Vaten geladen, die men voor Brandewijn had aan-gegeven, en door de Poort van *Egelsteyn* na *Nuys* meende te voeren, door een Keyserl: Regiment, dat aldaar de Wacht hadde, aan-getast en vast-gehouden, die dese Vaten, in plaats vol Brandewijn, met Busch-kruyd en 12000. Kroonen aan Geld gevuld bevonden, zijnde door een Fransche Commissarius, die sich tot *Keulen* ophield, toegericht en afgeveerdigt; om eenige aan den *Rijn* leggende Bezetting daar mede te betalen. Doch de *Keyserse*n bragten deselve Beuyt aan 't Logement van den *Graaf van Kielmansek*, alwaar deselve tot nader Ordre in bewaring bleef. Dan dese Geschiedenissen onder het toekomende jaar gehoorende, zullen nu daar van af treden, t'sijner tijd die breeder melden, en nu maar alleen seggen, dat de *Franssen* hier over niet alleen grootelijks doleerden, aan alle Vorstelijke Hoven een grooten Alarm en dreygend Geweld maakten, seggende, dat de Stad *Keulen* als tot een *Vrije Handel-Plaats* gesteld en verkooren, hier door soodanig haar Vryheid verloren, en sijn *Majest: van Vrankrijk* beledigt hadde, dat derselver Inwoonderen wierd gedreygd; sulks op d'een of d'ander tijd aan de Stad, door geweld van Wapenen, te zullen doen wreeken; maar boven dien namen ook de *Franssen* hier uit oorzaak, de *Keulsche Vrede-handeling* t'eenemaal te doen cesseeren, willende hun *Afgezandten* voortaan geenige Conferentien noch eenige Verhandeling meer bywonen. Soo dat de *Nederlandsche Gesandten*, door de Heeren *Sweedsche Mediateurs* hen deden vragen, of sy gesind waren, d'aangevangene Tractaaten weder voort te

Keulsche Vrede-Handel eyndigt subitelijk.

door twee vreemde Voorvallen.

Waar over de Franssen niet alleen groote klagten en geweld maken,

Maar ook hare Gevolmagtigden thuys roepen.

zetten, of niet? Waar op ſy d'Ordre hares Konings, tot hun Vertrek ten toon ſtelden, en hun Paſpoorten van de Nederlandſche Afgeſandten afvorderden; dewelke bekomen hebbende, zijn den 16. *April* 1674. van daar na *Maſtricht* getrokken.

Engelſche en Nederla: Geſanten trekken ook yder haares weegs.

Waar op korts daar na, d'*Engelſche* en *Nederlandſche Gezandten* ook yder hares weegs gingen; maar de Sweedſche Heeren *Middelaars* moeſten daar noch een tijd lang op d'Ordre hares *Konings* wachten; waar mede deſe *Keulſche Vredens-handel*, die ſoo langen tijd geduurt, ſoo veel Geld gekoſt, en waar toe men ſoo grooten moeyte en arbeyd aangewend hadde, geheel vergeefs, ſonder eenig nut of voordeel, gants *Vruchteloos* ten einde wierd gebracht. Waarom wy nu onſe Pen met dit vruchtelooſe Werk niet langer willende ophouden, den ſelve wenden tot de,

VYFDE

VYFDE en LAATSTE AFDEELING deses IV. DEELS,

Zijnde een Vertoog van de Nuttelijke Vruchtbare Vredens-Handel harer Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal, met sijn Koninkl: Maj: van Engeland, den Keurvorst van Keulen, en Bisschop van Munster.

Ademaal men nu allesins by de Vyanden seer wijd en breed spargeerde, als of de *Vereenigde Staat van Nederland* geen VREDE focht, en dat haar Voorgeven in desen, niet in sincére Meening soude gegront zijn, soo deden hare *Hoog Mog:* om al de Wereld klaarlijk het Tegendeel te betoonen; en om dat tusschen desen *Staat* en *Spanjen*, absolut was besloten, dat aangesien den *Oorlog* tegens *Vrankrijk* was gedeclareerd, men door alle middelen sijn *Majest: van Groot Brittanjen* soude tragten Voldoening te geven, om daar door een VREDE tusschen Hoogstged: *Majest:* en hare *Hoog Mog:* met exclusie van *Vrankrijk* te bewerken, den 28. *October* Anno 1673. den navolgende Brief, door een Trompetter, na *Engeland* afgaan:

Staten Generaal, om haar ernst tot den VREDE te toonen, schrijven een beweegl: Brief aan den Koning van Engeland.

SIRE.

GElijk wy noyt iets meer ter herten hebben genomen, als te meriteeren de gunste van uwe Majesteit, ende te cultiveeren de vrindschap, dewelke eertijds hereditair is geweest tusschen des selfs Koninkrijken ende onse Republique, soo heeft het ons seer gesmert, als wy gesien hebben het groot misnoegen met welk uwe Majesteit tegens ons is ingenomen geweest, ende dat, door de artificien van qualijk-geintentioneerde Persoonen, uwe Majesteits Subjecten ende de onse geaccableert zijn geworden door de miserien, dewelke inseparabel zijn van den Oorlog, ende gebracht in staat, om te vergieten het Bloedt van die gene, 't welk altoos dierbaar aan d'eene en d'andere is geweest; De droevige experientie, die wy daar van ten wederzijden gehad hebben in den laatst voorgaanden Oorlog, hadde ons ook doen gelooven, na dat wy wederom te samen vereenigt waren, dat de Vrede soodanig was, datmen ons noyt van de selve soude hebben kunnen berooven; Ende wy waren daar van des te meer gepersuadeert, om dat de

Alliantien, in de welke wy op nieuws getreden waren, ons voor eeuwig scheenen te verbinden; Maar gelijk het de Goddelijke providentie, tot straffe van beide de Natien, niet toegelaten heeft, dat de saken lange souden blijven in dien gelukkigen staat, hebben wy, soo haast wy vernamen het misverstand, 't welk begoste te ontstaan, ons geobligeert gevonden, alle bedenkelijke devoiren aan te wenden, om den voortgang daar van te stuiten, ende niets te vergeten van alle 't gene dienen konde om voor te komen een soo groot quaad, als is dat van eene Rupture; Ten dien insigte, op de verseekeringe die men ons dede, van dat uwe Majesteit geoffenseert was over 't maken van een Medaille, daar van wy de verkoopinge niet anders en hadden toegelaten, als om datse ons van seer geringe importantie scheen te zijn, supprimeerden wy deselve aanstonds ende deden selfs de Stempels breeken, uit vreese van datter eenige in 't secreet mogten gemaakt werden: Ende om aan uwe Majesteit meer essentiële preuven te geven van de estime, die wy maaken van sijne Vrindschap, accordeerden wy alles 't geen hem geliefde te eyschen in faveur van de Inwoonders van Suriname, hoe prejudiciabel ook de saake voor ons was, en hoe groote reden wy hadden om daar inne niet te consenteeren; Wy sonden op die selve tijd aan uwe Majesteit de Heere van Beuningen, om, was 't mogelijk, weg te nemen de sinistre impressien, die men aan uwe Majesteit trachte te geven, ende om de laatste hand te leggen aan een reglement, by uwe Majesteits Ambassadeurs geproponeert, tusschen dessels Oost-Indische Compagnie ende die van dese Landen. Naderhand, al-hoe-wel het weinig succes van de Negotie van den gemelten Heer van Beuningen, ons reden genoeg gaf om te vreesen, van in 't toekomende beter te sullen reüssceren, soo haast wy vernamen, dat men uwe Majesteit persuadeeren wilde, soo wel tegens alle waarschijnelijkheid, als tegens de waarheid selfs, van dat wy onder de hand met Vrankrijk tracteerden tot prejuditie van uwe Majesteits interesten, gaven wy aanstonds ordre aan onsen Ambassadeur aldaar, om van onsent wegen aan uwe Majesteit te verklaren, dat wy (om te doen blijken de valsheid van de geruchten, die men tot ons nadeel dede spargeeren, ende om aan uwe Majesteit essentiële ende incontestable preuven te geven van onse sincere intentie) gereet waren, om met hem te treden in soodanige Alliantie, als het de selve soude believen, hoe naauw die ook mogte wesen, ende daar en boven noch veel meer toe te staan, als 't gene albereids by ons was gedaan, om de Ruste in Europa te stabileeren. Het point van de Vlagge volgde daar op, waar in wy geloven ons met alle imaginabel Respect ontrent uwe Majesteits Persoon gedragen te hebben: Ende hoe wel de antwoort, die wy daar op aan des selfs Ambassadeur gegeven hebben, soodanig zy, dat wy bereid zijn deselve t'allen tijden te stellen aan 't oordeel van de geheele Werelt, evenwel, om dat men klaagde, dat deselve antwoort duister ende insuffisant was, sonden wy aan uwe Majesteit een extraordinaris Ambassadeur, met authorisatie aan hem ende aan onsen ordinaris Ambassadeur, om klaar te stellen 't geen men soude mogen duister vinden, ende om daar by te voegen, 't geen noodsakelijk soude mogen zijn; Maar in plaatse van met haar te treden in gereguleerde conferentien, en haar te doen sien 't gene in onse voorsz. antwoort deficieerde, wierden sy genegligeert; ende men accor-

accordeerde haar geene conferentie op de tijd op de welke de differentien souden hebben kunnen werden getermineert, als een uur na dat de Declaratie van Oorlog van uwe Majesteit in sijnen Raad was gelesen ende geapprobeert.

Dit alles, SIRE, doet genoeg sien met wat applicatie ende yver wy gearbeid hebben, om aan Uwe Majesteit satisfactie te geven, ende om in sijn begin te blusschen een Vuur, 't welk apparent staat de gantsche Christenheid te verteeren; Ende gelijk wy niet anders in desen Oorlog zijn getreden, als door eene indispensable necessiteit tot defensie ende protectie van onse Onderdanen, soo hebben wy zedert de rupture niet opgehouden, soo veel in ons vermogen is geweest, te rechercheeren de vrindschap van uwe Majesteit, ende onvermoeit gebleven, om aan uwe Majesteit by alle occasien ouverture van Vrede te doen.

Tot dien einde sonden Wy aan deselve in de Maand van Junii des voorleden Jaars onse Extraordinaris Gedeputeerden, de welke tot Hamptoncourt geconfineert wierden, sonder aan haar Audientie te willen verleenen, ofte te hooren 't geen sy van Onsen t'wegen te proponeeren hadden; Een Minister van den Cheurfurst van Brandenburg vertrok mede om de selve reden naar Engeland, ende hadde op Ons versoek aangenomen om aan uwe Majesteit na behooren te representeeren de vierige begeerte, die Wy hadden, om deselve in een ander sentiment te sien, ende de dispositie, in de welke Wy waren, om alles te doen wat in ons vermogen was, om de eere van sijne vrindschap wederom te mogen erlangen: Naderhand, op de Propositie, dewelke door de Mediateurs gedaan wierd, van eene generale stilstant van Wapenen (om dat Wy volgens ons oordeel, daar inne niet en konden condescendeeren, sonder het welvaren van onsen Staat te hazardeeren) evenwel om te doen sien aan uwe Majesteit, hoe seer Wy wenschten, om aan hem te geven alle teekenen van respect, ende om te procureeren aan sijne Onderdanen alle de avantages, die sy uit een generalen Stilstand souden hebben konnen trekken, offereerden wy aan uwe Majesteit eene te Water voor den tijd van een Jaar, of voor soo veel langer tijd, als de selve soude goetvinden; geloovende in den staat, in de welke de saaken als doen waren, nooit meerder preuve te konnen geven van onse yverige genegentheid, de welke wy hadden om de weg tot een gelukkige reconciliatie te banen, als alle de Onderdanen van uwe Majesteit in staat te stellen omme te genieten alle de soetigheden van den Vrede, terwijle de onse souden lijden alle de incommoditeiten van den Oorlog.

De Ministers van den Koning van Spaigne van tijd tot tijd deselve saaken aan uwe Majesteit gerepresenteert, ende hare instantien seer dikwils aan de selve gereitereert, om Hem tot Vrede te bewegen; Maar boven alle dese avances, by ons in het publijcq gedaan, hebben wy ons gedient van de middelen, die wy de efficacieuste hebben geoordeelt; Ende den Heere Prins van Orange, soo wel door eigen inclinatie, als in consideratie van ons seer dikwils gereitereert versoek, heeft sich gedient van alle denkelijke wegen, om ons te doen erlangen de eere van uwe Majesteits Vrindschap, ende aan de selve te representeeren, de avantage ende de glorie, de welke uwe Majesteit daar uyt konde trekken, in 't herstellen van de ruste in de Christenheid, ende van ons den Vrede te gunnen, die wy verscheide malen ende soo

vieriglijk gedesireert hadden; maar hoewel wy seer groote reden hadden om te hopen, dat de instantien van een Prince, die de eere heeft van uwe Majesteit soo na in Bloede te bestaan, ende wiens personele merite soo bekent is, eindelijk by uwe Majesteit geprevaleert souden hebben tegens die geene, die ons qualijk geaffectionneert zijn, ende dat wy ook beswaarlijk konden gelooven, na dat Sijne Hoogheids interesten ende de Onse gemeen waren geworden, ende niet meer separaats hadden, dat uwe Majesteit soude willen continuëren in sijne eerste sentimenten, ende als noch trachten in onse Ruïne te enveloppeeren een van de Doorluchtigste Princen van sijn Bloed. Wy hebben niet te min met groote bedroeftheid gesien, dat alle dese redenen even swak zijn geweest, ende dat uwe Majesteit door geenderhande motiven heeft konnen werden bewoogen, om yets van sijn eerste rigueur te relascheeren; sulks dat men in plaatse van een favorabel antwoord op onse gedaane ouvertures ons tot Keulen verklaart heeft, datter geen Vrede te hoopen was, ten zy wy alleen niet aan uwe Majesteit ende den Koning van Vrankrijk, maar ook aan den Cheurfurst van Keulen ende aan den Bisschop van Munster, inwilligden Conditien, die men noyt aan een vry Volk heeft gevergt, ende die soo weinig tot Articulen van Vrede kunnen werden voorgestelt, datse niet anders mede brengen als een absolute conqueste van den Staat, ende de subversie van de Christelijke Gereformeerde Religie, daar van uwe Majesteit ende de Koningen des selfs Doorluchtigste Predecesseurs altijds geweest zijn de meeste stut ende Beschermers, ende die ook met eenen met sich sleepten niet alleen onse totale ruïne, maar ook die van de Spaansche Nederlanden.

Dit selve heeft ons geobligeert van onse zijde, na dat wy geresolveert hebben tot eene nootsakelijke Defensie, onse Vrinden aan te dringen, om met ons te treden in naauwer Alliantie; ende het heeft Godt de Heere belieft onse sorg, ende de middelen daar toe aan-gewent, soodanig te zegenen, dat het Alder-doorluchtigste Huis van Oostenrijk, sich voor ons verklaart heeft; ende den Koning van Spaigne in 't particulier met Ons gesloten heeft eene offensive ende defensive Ligue, uit krachte van de welke Sijne Majesteit albereyds den Oorlog aan den Koning van Vrankrijk heeft gedeclareert; De saaken dan in dien staat zijnde, SIRE, soo kan Uwe Majesteit seer licht gelooven, dat die van grooter gevolg sullen zijn; Maar alvooren het quaat sonder eenige remedie zy, hebben wy seer geerne een uitterste effort willen doen, ende Uwe Majesteit verseekeren, dat, hoedanig de verandering in de saaken van Europa ook is, ons respect ende deference voor Uwe Majesteit altijd de selve is, ende dat; hoe considerabel ende machtig onse Geallieerden zijn, wy even seer gedisponeert blijven om Uwe Majesteit te geven alle de satisfactie, die de selve in redelijkheid soude konnen pretendeeren, ende wy hebben dat geluk, dat onse Geallieerden met ons zijn in een ende het selve sentiment: Wy derven hopen, dat Uwe Majesteit aan onse Bede ende aan de intercessie van hoogst-gemelte onse Geallieerden niet sal refuseren, 't geen wy tot noch toe niet en hebben konnen obtineeren, ende dat Uwe Majesteit niet sal willen augmenteeren de Desolatie, die niet als al te universeel is.

Maar op dat wy niets en vergeten van 't gene Uwe Majesteit daar toe kan be-

bewegen, bidden wy, dat de ſelve gelieve reflectie te nemen op alle 't gene van 't begin van deſen Oorlog is gepaſſeert, ende daar nevens te conſidereeren, dat die van particulier is generaal geworden. Als Uwe Majeſteyt ſich in deſelve engageerde, waren wy de eenigſte Vyanden: tegenwoordig is een groot gedeelte van Europa daar inne niet minder geintereſſeert als wy; Ende Uwe Majeſteyt en kan deſen Oorlog, die alreede ſoo ruïneus is geweeſt, niet continuëren, ſonder de ſelve mede te declareeren aan die gene, die ſig met ons gevoegt hebben, ende ſonder te hazardeeren de behoudeniſſe van de Chriſtenheyd, by aldien de Wapenen van den Koning van Vrankrijk komen floriſant te zijn door het ſecours, 't welk Uwe Majeſteyt aan hem ſoude geven; Ook en kan uwe Majeſteyt niet meer qualijk op-nemen, dat wy niet en konnen toeſtaan, 't geen de ſelve ſoude mogen eyſſchen in faveur van Vrankrijk, dewijle wy het ſelve door eene indiſpenſable neceſſiteyt niet konnen doen ſonder concert van onſe Geallieerden; Ende alſoo het generaal Tractaat geaccompagneert is met veele difficulteyten, ende dat wy voorſien, dat dit het middel ſal zijn, om deſen ongelukkigen Oorlog te continuëren, die wy ſeer geerne wenſchten met uwe Majeſteyt promptelijk ter neder te leggen, ſoo ſouden wy ons voor al ſeer gelukkig achten, indien eenige van deſe conſideratien indruk in 't herte van uwe Majeſteyt konden geven, ende de ſelve diſponeeren, om weder te keeren in de ſentimenten, in de welke wy Hem voor deſen met vreugde geſien hebben? Als wanneer wy in gevolge van de reconciliatie, die wy ons belooven, niet en twijffelen, ofte de ſelve ſal duuren voor altoos. Ondertuſſchen bidden wy Godt Almachtig,

S I R E, &c.

In den Hage den 25 October 1673.

Deſe *Miſſive* van hare *Hoog Mog:* hoewel ſeer civil en amiabel ingeſtelt, wierd echter maar ſoo verre in *Engeland* gereſpecteerd, dat niet eer dan na het ſcheyden des *Parlements*, daar op wierd geantwoord. 't Welk den 30. *October* tot *Weſtmunſter* vergadert zijnde, hoopte men in *Nederland*, daar door eenige goede Verandering t'erlangen, tot bevordering van een beſtandige VREDE met dat *Rijk*; aangezien niemand recht begrijpen konde, wat *Intereſten* den *Koning van Engeland* dus ſtrikt met *Vrankrijk* verbonden hielden. Aan welkers beſtandigheyd de *Franſche Ambaſſadeur* ook twijffelende, quam aanſtonds op d'aannadering des *Parlements*, alle mogelijke devoiren aanwenden, om deſe KROON tot de Continuatie van Vriendſchap met den *Koning* ſijn *Meeſter* te verbinden. Maar wat effect ſulks heeft gehad, zal uyt het volgende haaſt blijken.

Goede hoop van Vrede met Engeland:

't Welk Vankr: naar uyterſte vermogen tragt te verhinderen.

Alle de Leden van 't *Parlement* dan, als boven geſegt, vergadert, verſochten den Spreker, ſijn Sitplaats of Preſidentiale Stoel te nemen; waar mede ſich niet te ſeer verhaaſte, en eynde-

't Parlemt: weder vergadert zijnde, delijk, als vertrouwende, dat'er Saken, niet seer aangenaam voor sijn Majest: den *Koning*, souden verhandelt worden, geen groote inclinatie daar toe toonende, wierd hem van wegen de Vergadering opendlijk toe-geroepen; *Dat hy, of sijn Stoel moest nemen, of den Tour kiesen.* Waar op hy antwoorde: *Indien na den Stoel moest, dat het best was, sich eerst tot het Gebed te begeven.* Daar op sy repliceerden; *Dat eerst begeerden te stemmen, en dat dan soo lang mocht bidden als 't hem beliefde.* Toen geschiede de Stemming eenparig, en wierd geresolveerd, eerst een Adres aan sijn *Majest*: te maken, door soodanige Leden van dat Huys, als van sijn Majesteyts Secreten Raad waren, om deselve ootmoediglijk te kennen te geven, hoe het d'onderdanigste begeerte deses Huys was, dat het voorgenomen Huwelijk van sijn Koninkl: Hooght: den *Hertog van York*, met de *Princesse van Modena*, geen voortgang soude hebben, en dat hy met geen Persoon mogt trouwen, dan die van de Protestantsche Religie sou zijn. Waar van sijn *Majesteyt* geadverteerd, heeft aanstonds het *Parlement* tot den 6. *November* doen prorogeeren.

Wend groote vlijd aan, om 't Huwelijk van York, met de Princes Modena te beletten.

De Spreker van 't Lager-Huys, die dese Boodschap seer noode had aangenomen, by sijn *Majest*: komende, had by forme van ootmoedige Supplicatie, het consentéren van verscheyde Poincten begeerd, en voornamentlijk, het annulleeren des Huwelijks van *Duc de York* met de *Princesse van Modena*, met byvoeging van alle swaarigheden, die het *Rijk* daar door stonden t'overkomen, voorslaande, in plaats van die, de *Gravinne van Northumberland*: Als mede het aangaan van den *Vrede* met de *Nederlanders*, op honorabele Conditien voor sijn *Majest*: en het *Rijk*. Op al het welke men seyde, dat sijn *Majest*: een satisfactoire Antwoord sou gegeven hebben, en wel voornamentlijk om de beyde Huysen een volkomen Satisfactie toe te voegen, omtrent het Poinct van de Conservatie der *Gereformeerde Religie*. Waar op het sijn *Majest*: uyt besondere Insichten had belieft, de Vergadering van 't Hoogen: *Parlement* voor 8. dagen uyt te stellen. Aangaande het *Huwelijk* van *Duc de York*, dat het selve al te wijd was gekomen, en wijl de Ceremonien daar van al waren geschied, moest het selve nu sijn voortgang hebben. Doch tegens den Aanwas der *Roomsche Geestelijkheyd* in *Engeland*, was dit Temparement gevonden, dat dese nieuwe *Hertogin van York* sich van de Capelle der *Koninginne* soude bedienen. Maar in allen kon het Lager-Huys geen Satisfactie scheppen.

't Welk al te wijd geadvanceerd, wil de Koning dat voltrokken werd.

Den

Den 6. *November* beyde de Huysen des *Parlements* volgens hare *Prorogatie* weder vergadert, en het Lager-Huys, door een Bode van de *Swarte Roede*, gelaſt zijnde, in 't Hooger-Huys te komen, is de *Koning* daar ſelfs verſcheenen, en heeft de *Parlements* Huyſen dus Genadigſt aangeſproken:

Aanſpraak des Konings tot het Parlement.

Mijn Heeren en Edelen.

IK had gedacht U. E. heden te verwellekommen met een eerlijke Vrede; Mijne toeſtellingen ten Oorlog, en inwilligingen tot het Tractaat, gaven My groote reden om ſulks te gelooven; edoch de Hollanders hebben My in mijne verwachting te leur geſtelt, en Mijne Ambaſſadeurs tot Keulen met de verſmaatheydt van Conqueſteurs bejegent, en niet gelijk men van luyden in haar ſtant te verwachten had.

Sy hebben andere gedachten dan tot Vrede.

Hier door vind' ik My verplicht om U. E. andermaal te perſuadeeren tot Subſidie, de behoudenis en eere der Natie ſulks noot'akelijk vereyſſchende; 't moet een ſubſidie zijn proportioneel met de gelegentheyd der ſake; en ik moet U. E. daar nevens ſeggen, dat, ſoo ikſe niet haaſtig krijge, het onheyl niet te vergoeden ſal zijn in mijne toeſtellingen tot het toekomende Voor-jaar; de groote ondervindinge die ik van U. E. Edelen van 't Huys der Gemeente gehad heb, en gedoogen niet dat ik geloove, dat de practijken onſer Vyanden U. E. eenigſins konnen diverteeren, van My deſe ſubſidie of onderſtant te doen, ofte dat U. E. in gebreeke kond blijven van de proportie des ſelfs t'adjuſteeren ofte af te paſſen.

Ik vertrou, dat ik niet veel beweeg-redenen behoef te gebruyken, die beſtendig ben in 't maintineeren, van alle de profeſſien en belaſten die ik gedaan heb nopende de Religie en eygendom: en ik ſal ſeer bereytwillig zijn om U. E. verſche blijken en exempelen te geven van mijn yver, tot onderhouding van de geſtabileerde Religie en Wetten, ſoo dikmaals als eenige occaſie ſulks ſal vereyſſchen.

Ten laatſten ben ik hooglijk geconcerneert om aan uwe conſideratie en ſorge te recommandeeren, de Schult die ik de Goutſmeeden ſchuldig ben, daar veel andere van mijne goede Onderdanen ingewikkelt zijn; van herten recommandeer ik U. E. hare conditie, met verſoek van U. E. byſtant tot hun onderſtant.

Daar zijn noch meer ſaken daar ik U. E. van geinformeert wilde hebben, waar in ik My aan den Cancelier refereere.

Alle welke Koninklijke Redenen, door den *Rijks Cantſelier*, met een welſprekende Cieraad, yder apart wijder uytgebreyd zijnde, wierd ſijn *Majeſteyt*, uyt den Naam van beyde Huyſen, een ſeer ſubmittibel Antwoord toegevoegt. Waar na de *Koning*, in ſoodanige Manier als ingekomen was, weder vertrok.

Waar op een ſubmittibel Antwoord bekomt.

Zedert hebben Hoog-gem: Huyſen haar Vergaaderingen verſcheyde-

ſcheyde-malen gecontinueert, en over diverſe Poincten tot des *Konings* genoegen geconcludeert. Waar van *Sijn Majeſteyt* den 10. deſes wierd Communicatie gedaan. Het Poinct, wegens 't *Huwelijk* van den *Hertog van York* met de *Princeſſe van Modena*, wierd volkomen afgedaan, op het daar toe voorgebragte Temperament, en de Kragt, die *Sijn Majeſteyt*, tot Conſervatie van de *Gereformeerde Religie* had gelieven te geven. Echter heeft men naderhand geordonneert, noch een nader *Adres*, rakende het voorgemelte getroffen *Huwelijk*, aan *Sijn Majeſteyt* te preſenteeren; werdende ten dien eynde *Gedeputeerden* gedachvaart, om een Acte ter algemeene *Ruſt* en *Zeekerheyd* te verveerdigen; en om een kennelijk Onderſcheyd tuſſchen *Proteſtanten* en *Rooms-gezinden* te maken; mits dat allen, die men weygerig mogt vinden, desſelfs Inhoud t'accepteeren, te verklaaren, incapabel te zijn, tot eenige Militaire of Civile Ampten te bekleeden, of in een van beyde *Parlements-Huyſen* Sitting te nemen, noch op vijf Mijlen na omtrent het Hoff te komen. Niet tegenſtaande de *Koning* ſoo wel als de *Rijks Cantzelier* in 't *Parlement* ſoo ongemeen hard tegens de HOLLANDERS hadden uytgevaren, hebben echter de Parlements-Heeren goet-gevonden, *Sijn Koninkl: Majeſteyt* te verſoeken, dat met deſelve, op reedelijke Conditien, een VREDE ſoude willen ſluyten.

Engelſen yveren ſeer tot voorſtant van de Proteſtantſche Religie.

In regarde van de ge-ëyſchte *Subſidien* heeft het *Lagerhuys* in deſer voegen geantwoord:

En konnen tot des Konings begeerde Subſidien niet wel reſolveeren.

Deſe Kamer hebbende overwogen, den tegenwoordigen Staat deſer Natie, *wil geen verder Debat of Deliberatie nemen op eenige Voorſlagen tot* Aſſiſtentie, *of Belaſting der Onderdaanen, alvoorens den tijd zal zijn ge-ëxpireert wegens de Betaling van* 18. *Maanden, geaccordeert, by zeker Acte van* 't Parlement, *om* Sijn Majeſteyt *te aſſiſteeren in ſijn extraordinaris Depences. Ten minſte dat men eerſt evidentelijk kan zien, of de Obſtinaatheyd der* Hollanders *daar toe noodzaakt; en niet eer voor dat dit* Koninkrijk *effectivelijk zal zijn verzeekert, tegens de Periculen des* Pausdoms, *mitsgaders allen Roomſche Raaden en Raadſlieden; ende dat men behoorlijke Ordre ſtelle op d'andere tegenwoordige Offenſien.*

Den 13. deſer het *Lager-Huys* weder vergadert, hoorde het Raport der Commiſſariſen, die by den *Koning* waren geweeſt; waar op de Leden reſolveerden, haar in 't *Hooger-Huys* te begeven, daar ſy het Requeſt, 't geen ſy geprojecteerd hadden, lieten

lieten lesen, om t'obtineeren het licentieeren van de Land-Macht, die sy seyden te wesen, tot last en onderdrukking der Gemeynte. Waar na ten 5. uren ter *Audientie* by den *Koning* komende, door hun *Orateur*, hun opgestelde Request aan *Sijn Majesteyt* overleverden; en kort daar na van denselve dit volgende Antwoord ontfingen:

Mijne HEEREN *en* EDELLIEDEN,

Ik behoef V. niet te seggen, dat te deser tijd de BY-EENKOMST *My geheel onaangenaam valt, nademaal'er tusschen My en V. Verschil schijnt te zijn. Welk Onheyl ik van mijne kant altoos zal tragten voor te komen, te meer, om dat sulx aan onse Vyanden meer Advantagie over Ons geeft, dan de Magt haarder Wapenen. Hierom Oordeele, best te wezen, V. een weynig Respijt te geeven, om yder na Huys gaande, t'overdenken; Of het niet raadsamer en beeter voor't Gemeene-Best waar, onse Vyanden tegen te gaan, (die onse eenigste Tegenpartijders zijn, om ons den Macht der Zee te betwisten) dan te gaan Arbeyden, om uyt te vinden eenige Beuselaryen binnen onsen Boesem. Het zal Uwer Schult zijn, indien de Wetten tegens de* Rooms-gesinden *niet vigoureuslijk werden ge-ëxecuteert. Ik verzeeker en betuyg V. voor mijn deel, dat Ik zal beïveren, hun Aanwas te beletten. Ik hoop iets anders tegens Uw naaste Vergaadering te doen, 't geen V. aangenaam zal zijn. Daarom, indien d'aanstaande* Sessie *niet gelukkig uytvalt, het zal mijn schult niet zijn.*

Waarom Sijn Majest: het Parlement doet scheyden.

Waar op de *Canzelier* vervolgde:

Sijn MAJESTEYT *prorogeert beyde de Huysen des Palements, tot op den* 17. *January naastkomende.*

Het Tractaat van *Alliantie* tusschen beyde KROONEN *Engeland* en *Vrankrijk*, tot noch toe seer secreet gehouden, en ondertusschen veele Leden des Parlements uyt derselver volgende effecten weynig vernoegen scheppende, versochten, voor haar Scheyding het selve te zien. Met eenen grootelijks protesteerende, tegens de Land-Militie, en groote Guardes des Konings, als mede tegens de Krijgsmacht, die daaglijks van daar na *Vrankrijk* wierd overgezonden; seggende, dat het altemaal maar onnutte Kosten waren, en men derhalven dese overtollige Krijgs-Macht, tot merkelijke ontlasting der Gemeente, behoorde te cassceren; Ja selfs, dat'er geen Oorlogs-Vloot van nooden was; aangezien men lichtelijk met de *Hollanders* konde VREDE maken, en d'*Alliantie* met *Vrankrijk* abandonneeren. Midlerwijl voor-

De Gemeente versoekt Cassatie van overtollige Militie.

Ccccc ne-

nemende, *Sijn Majesteyts* Redenen, als of de *Hollanders* geen *Vreden* begeerde, nader t'examineeren; en by-aldien sy die waar bevonden, als-dan *Sijn Majest:* in alles te assisteeren. Alsoo zijn de *Parlements-Heeren* in 't generaal met groot Misnoegen gescheyden, echter sonder na haar Huys te trekken.

In NEDERLAND stond yder verstelt, over de harde Termen, in d'Oratien aan 't *Parlement*, tegens desen *Staat* gebruykt; dan men hoopte, dat 'er noch soo veele Edele Gemoederen onder de Parlements-Leden souden werden gevonden, die wel souden konnen insien en gevoelen, dat men daar seer abusivelijk van *Nederlands Vereenigden* STAAT sprak; en dat 'er in der daad nooyt grooter Bewijs van Geneegentheyd tot VREDE was betoont, als van der *Hollanderen* zijde. Gelijk dan kort na de Scheyding van 't *Parlement* verscheyde Leden van 't *Lagerhuys*, aan den Spaanschen Ambassadeur binnen *Londen* de *Visite* gevende, van den selve ten hoogsten verzekert wierden, en daar op ook onderling in particuliere Huysen te saamen komende, nam hun Ongenoegen hoe langer hoe meer toe. Derhalven wierden dese, en meer andere *Parlements-Leden*, uyt expresse Ordre van *Syn Majesteyt*, nader en wel ernstig gelast, yder na sijn Huys te keeren, tot het gestelde *Reces* even na *Kersmis*. Echter bleven de meeste Leden van 't *Lagerhuys* sich noch binnen *Londen* ophouden; waarom men door particuliere Onderhandeling niet anders dan groote Veranderingen was verwachtende.

Hollanders toonen Geneegentheyd tot *Vrede*.

Kort daar na was het *Parlement* in *Schotland* mede vergaadert geweest, en is met de Resolutie van 't *Engels Parlement* seer wel overeen gekomen, als insgelijks weygerende, weder Nieuwe Gelden, tot langer continuatie van den Hollandschen Oorlog op te brengen; begeerende, dat men *Vrede* met de *Hollanders* soude maken, en de Oorlogs-Verbintenisse met *Vrankrijk* soude verbreeken; ook dat het *Huwelijk* van *Duc de Jork* met de *Princesse van Modena* geen voortgang mogt erlangen.

Koning, om de Gemeente te beeter t'abpaiseeren, laat een Proclamatie tegens de *Roomsen* publiceeren,

De KONING, om dese tegens sijn Sentiment strijdende Gevoelens uyt den Weg te ruimen, en de *Gemeente* een beter Genoegen in te prenten, door zekere Verzeekering, van dat Hy de *Paus-gezindery* binnen sijne Rijkken geen meerder Voortgang of Aangroeying wilde laten gewinnen, heeft goet-gevonden, dese onderstaande *Proclamatie* met den Druk alomme gemeen en openbaar te maken:

CHAR-

CHARLES REX.

OM, in gevolge van onse gratieuse versekeringen aan beide de Huysen des Parlements in de laatste Prorogatie, aan alle onse Onderdanen te laten sien, dat geene sorge grooter kan wesen, als d'onse in de effectuële suppressie van de Papery; soo vonden wy goet den 14. van dese Maand November in den Raad te bestellen ende te beveelen aan den Lord-Hofmeesteren en Lord Kamerling van onse Huishoudinge, alle Papisten of Pauselijke Recusanten, of die gehouden werden voor Papisten of Pauselijke Recusanten, te verhinderen, van te hebben eenig acces tot onse Presentie of tot ons Paleys, of de plaats daar ons Hof sal wesen, van en na den 18. dag van den tegenwoordigen Maant November, en deede doen insgelijks beveelen aan de Rechters van onse Hoven tot West-Munster te overleggen de meest effectuële middelen, om in exëcutie te stellen de Wetten tot voorkominge van den aanwas van het Pausdom, en spoediglijk daar van rapport te doen aan Ons. En nu, tot te beter effectuële suppressie van het Pausdom in alle Plaatsen van ons Koningrijk, en preservatie van de ware opgestelde Religie, soo verklaren wy hier by, en maken publijk onse verder wil en behagen; gelijk als wy strictelijk belasten en beveelen aan alle Rechters van onse Hoven tot West-Munster, Justiciers van de Vrëde, Majors, Sherifs, Bailjuwen en andere onse Officiers en Dienaars van de Justitie, hoedanige het souden mogen zijn, dat sy voort effectuële sorge sullen dragen tot de vervolginge van alle Papisten en Pauselijke Recusanten, volgens de Wetten en Statuten van dit Koninkrijk; en tot dien einde op hare verscheiden Recht-dagen de geseide Wetten sullen hebben te doen na te komen, en als dan mede sorge te dragen, dat soodanige Papisten en Pauselijke Recusanten, of Persoonen suspect van soodanige te zijn, in 't korte te recht gestelt, aan geklaagt en overwonnen mogen werden, volgens de Wetten, en dat van tijt tot tijt daar in behoorlijk werde geprocedeert,

Gegeven in ons Hof tot Whitehal den 20. dag van November 1673. in het 25. jaar van onse Regeeringe.

Om de Gemoederen der Gemeente noch meer te trekken, wierden eenige voorname *Heeren* by den *Koning* gedisgratieert, en onder anderen des *Koningins Kamerling*, den *Lord Assey Couper, Graaf van Shafsburi*, den *Rijks Cantzelier*, en *Groot Zegel-Bewaarder*, die ook wierd gecasseert, en van 't *Groot Zegel* berooft, zijnde dit de selfde *Cantzelier*, die in de laatste Sessien des Parlements sulke aanstootelijke Reedenen had uytgeworpen. En wierd *Sr. He-*

En verscheyde voorname Heeren disgratieeren.

neage Finch in ſijn Plaats tot *Groot Zegel-Bewaarder* geſtelt, gaande den 21. *November* ſijn Plaats van *Lord Cantzelier* nemen in *West-Munſters-Hal*, daar hy van een groote meenigte Karoſſen wierd gevolgt, zijnde naaulijks Perſoonen van Qualiteyt te vinden, die hem niet verzelden; in diervoegen men nooyt grooter Eerbewijſing omtrent ſoodanigen Voorval ſach afleggen.

Den Brief van haar *Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, (als hier voor op Pag: 747. te zien) door een Trompetter na *Engeland* gezonden, en by den *Koning* gelezen, wierd aanſtonds aan *Sijn Koninklijke Hoogheyd Duc de York* gezonden; waar na deſelve den *Secreeten Raad* gecommuniceert, wierd daar alleſins publijk gemaakt, en van veelen verkeerdelijk met den Naam van *Complimenteuſe Brief* gedoopt, die uyt Hoovaardigheyd des Gemoeds was gedicteert geworden. Maar de Rechtſinnige Verſtanden konden daar van een beeteren Sin opvatten. Eyndelijk na lange heen en weer debatteering wierd gereſolveert, den ſelve Trompetter met een Koninklijk Antwoord te rug te zenden, na dat het ſelve daar in *Engeland* overall door den Druk wierd gemeen-gemaakt, om aan al de weereld in te boeſemen, dat het aan de *Hollanders*, en niet aan *Sijn Koninkl: Majeſt: van Groot Brittanje* ſchortte, dat men noch geen VREDE had! Zijnde deſe Engelſche Miſſive van volgenden Inhoud:

Zend haar Ho: Mo: een Antwoord op haar Brief.

HOOG MOGENDE HEEREN,

HOewel dat U. E. Brief van den 15. October aangemerkt de tegenwoordige conjuncture van affairen, de materie dieſe behelſt, en de maniere van die te ſenden door een Trompetter (daar uwe Gedeputeerden tot Keulen, in veelvoudige conferentien aldaar waren met onſe Plenipotentiariſſen) den aart veel eer van een Manifeſt dan van een Brief uyt-drukke, en dat U. E. by gevolg ligtelijk daar geen antwoort op verwacht; niet te min ſoo tot verdedinge van onſe eere, als om dat deel der werelt te redden uyt het bedrog, 't welk daar door mocht verabuſeert worden, hebben wyſe niet willen laten beruſten ſonder daar op diſtinctelijk van ſtuk tot ſtuk t'antwoorden: ſoo alsſe vervat zijn in U. E. Miſſive (welke wy U. E. door den ſelfden hand die ons d'uwe toe-bracht, te rugge ſenden) en dat hier om te meer, alſoo 't mocht gebeurt zijn, dat door de groote revolutien onlangs in uwe affairen, en door de verandering van uwe Miniſters voor gevallen, U. E. ook ſelfs voor waarheyt mocht hebben aangenomen, het gene quaat-geaffectioneerde perſonen U. E. ſoo boosaardiglijk hebben in-geblaſen, om daar door uw eygen Volk, ſoo wel als het onſe te mis-leyden.

Men ſal niet veel bewijs-redenen behoeven op te halen om de werelt t'overtuygen, dat'er veel aanſtootelijke Medalien, Opſchriften en Paſquillen deſe jongſt-voorledene Jaren over al in uwe Provintien zijn uyt-geſtroyt, tot ver-

kor-

kortinge van onse eere, en die van de gantsche Engelsche Natie, nadien datse soo notorieus en universeel waren: doch tot op huydigen dage hebben wy, noch yemand anders geweten, dat U. E. eenig gedeelte daar van hebt gedisavoieert, tot dat uw' gemelde Brief ons de weet dee, dat op de klachten aan uwen Ambassadeur alhier, U. E. den stempel had doen breken, uyt vreese of 'er eenige nieuwe mochten heymelijk nagebootst worden, U. E. en maakt ook geen gewag van de minste straffe den handadigen daar voor aan gedaan.

Nopende de saak van Surinam; konden U. E. de wereld of ons volk doen geloven 't geen U. E. in dit Papier ofte Geschrift affirmeert, U. E. selve soud boven uwe Medalien uyt-gemunt hebben, en meer injurieus zijn dan de selve, in ons een klak aan te wrijven, die wy alsoo min hebben verdient, als U. E. hopen wy, geloof bekomen sult in de beschuldinge U. E. verhaalt toe-gestaan te hebben 't geen wy eyschten in faveur van onse Onderdanen, achter blijvende tot Surinam; hebben wy niet geduurig aan-gehouden en gedrongen om hunner ontslaginge, van de tijd af dat wy U. E. die plaats in handen over leverden, tot den aanvang deser tegenwoordige Oorlog? ende en is noch het meerder deel daar van niet na gebleven? Worden sy aldaar voor uwe Slaven gehouden op onse begeerte? Hebben wy onse Schepen derwaards gesonden slechts uyt een schijn, met een insicht om de selve noch verder, en om meerder welstaans halven uwe dwinglandy t'onderwerpen? en om daar van niet te verlossen? en wierd d'Officier derwaards gesonden, de Majoor Banister, voort op sijn aankomste aldaar vast geset, en niet toe gelaten sijne Lands-luyden toe te spreken, ofte bekent te maken de sorge die wy voor haar droegen? en protesteerde hy niet tegens den Gouverneur van de capitulatie in 18 besondere poincten overtreden te hebben? en wilt gy lieden seggen, dit alles volgens onse begeerte geschiet te zijn? indien U. E. soo tedere sorge droegt voor de bloetstortinge van beyde Natien als gy lieden in uwe Missive voorwend, U. E. en soud soo lang en met sulk een hertnekkigheyt niet gepersisteert hebben in het onderdrukken van onse Onderdanen, die U. E. den blaam hier van ons op den hals konden werpen, dat U. E. daar toe wel gesint sou zijn; all' het gene dan dat wy tot dese assertie konnen seggen, is, dat U. E. alles dat wy versoeken in der daat met woorden wel toe staat, maar dat wy noyt iets van U. E. met'er daat bekomen hebben.

't Geen daar aan volgt, was de gepretendeerde satisfactie die U. E. segt t'allen tijden aan-geboden hebt te doen, ten opsicht van de Negotie onser Onderdanen op Oost-Indiën. Het wierd solemneelijk belooft by het Tractaat van Breda, dat de saken souden geadjusteert zijn door Gecommitteerden herwaarts te senden, als daar toe meer tijdt en respijt was; doch U. E. weet wel, dat onse Ambassadeur die wy na gedachte onderhandeling sonden om by U E. te resideren, met alle sijne instantien in die saak niets konde op-doen, dat onse Compagnie eenigsins konde vernoegen; nochte heeft de Heer van Beuningen, die tot dien einde expres hier scheen gekomen te zijn, iet meer in alle sijne conferentien met onse Gecommitteerden op dat subject gepresenteert. 't Is sulks dat d'Ambassadeur Boreel hier een volkomen macht te voorschijn bracht, om over een offensive en defensive Ligue met Ons te handelen en te sluyten, maar Wy en konden de propositie niet aannemen, om dat des selfs conditien niet regtmatig genoeg waren, en dat hy, in plaats van ons op onse klachten satisfactie

te doen, niet eens wilde gedogen, dat men daar van reppen ſou; in 't tegendeel ſtrekte ſijn gantſche diſcoers nergens anders toe, dan om ons wijs te maken, dat de Staten Generaal ons deſe Ligue aanboden, tot een teeken van hun Vriendſchap en ſlechts tot onſe verſekertheyt, ſchijnende haar indifferent offe aan-genomen wiert of niet; en verheffende geduurig de grootheyt van uw Macht te Water en te Lande, als die tegens de formidabele Macht van Vrankrijk genoeg konde beſtaan: en ons dikmaals dreygende dat U. E. ſoodanige Ligue konde maken als het U. E. beliefde met Vrankrijk, en dat ſelfs tegen Ons, ſoo wy niet aan-namen 't geen ſijne Meeſters ons aan-boden. Het ſlot van deſe twee poinčten is, dat den Heer van Beuningen geliefde te diſcoureeren over de ſatisfaćtie by Ons gevordert, in 't ſtuk van den handel op Ooſt Indien; doch hy vertrok ſonder iets te preſenteeren; en de Heer Boreel preſenteerde Ons een offenſive en defenſive Ligue aan, ſonder Ons ſatisfaćtie te geven voor voorledene injurien, ofte ſecuriteit voor toekomende. En dit alles, ten einde dat d'injurien daar wy over geklaagt hadden, datſe tot dien tijt uwe particuliere daden waren, door een ſolemneel Traćtaat voor d'onſe mochten verklaart worden.

De naaſte ſaak van offenſie aan ons gegeven was (gelijk U. E. in uwe Miſſive wel aanmerkt) het affront in de Maand van Auguſtus 1671. begaan tegens het ſtrijken van de Vlag. Men heeft daar over aan uwen Ambaſſadeur alhier reſideerende geklaagt: en hy verſekerde Ons daar een billijke ſatisfaćtie op te ſullen bekomen: doch na 3 of 4 Maanden verloopen zijnde, ſonder dat U. E. ſulks in 't minſte gaade ſloegt, hielden wy ons verplicht om onſen Extraordinary Ambaſſadeur af te vaardigen, om van U. E. in ſerieuſer termen ſatisfaćtie af te vorderen, dan wy te vooren hadden gedaan. Waar op geen vernoegende Antwoort bekomende, kreeg hy order om weder te keeren; kort daar aan wierd hy door een Extraordinaire Ambaſſadeur van d'uwe gevolgt, dewelke verklaarde, geen macht te hebben om reparatie te doen van dit affront, ofte van eenige andere ſaken daar wy ſoo dikmaals klachtig over vielen; maar om t'accordeeren op termen van een reglement in 't toekomende, nopende het ſtrijken van de Vlag; doch ſeggende met eenen dat hy uyt ſich ſelven, en ſonder met u E. wederom te conſuleeren, dies aangaande niets op papier konde ſtellen. d'Aankomſte des gemelte extraordinaris Ambaſſadeurs was omtrent de tijt dat wy gereet ſtonden om een openbaren Oorlog tegens uwen Staat te declareeren; welke wy niet langer konden uitſtellen, om dat het Voor-jaar op handen was, en gemelte Ambaſſadeur perſiſteerde dat ſijne inſtrućtien hem niet toe lieten op onſen eyſch iets te doen; nochte en konde hy ook iets bybrengen tot juſtificatie van ſijn delai, dan dat hy ons preſenteerde aan ſijn Heeren Meeſters om ampeler macht en inſtrućtien te ſchrijven.

d'Oorlog hier op volgende, in deſſelfs hitte quamender van u E. drie Gedeputeerden ſonder eenige Paſpoort van Ons, ofte ons van haare aankomſte te verwittigen, volgens de conſtuimen in den oorlog gebruikelijk, waar op wy haar wel mochten in detentie gehouden hebben (gelijk u E. ſegt dat wy deden) maar hielden ons vernoegt, met hun te waarſchuwen, dat ſy in deſe onſe Stad niet en ſouden komen logeeren, in plaats hier van hun in ons Palais tot Hampton Court Logementen ordineerende, nevens alle andere gerieflijkheden hun Charaćter betamende; en diſſimulerende 't geen wy wiſten te paſſeeren tuſſchen haar en Perſoonen daar ſy op praćtiſeerden, om beroerten en diſorderen

in onse Stad te veroorsaken, ofte om den voortgang des Oorlogs te verstooren; des niet te min lieten wy niet na om aan haar te senden sommige van d'aansienlijkste Persoonen uyt onsen Raadt om met haar in conferentie te treden, en hun voorstel t'aanhooren: aan wien sy slechts tot antwoort gaven, en daar sy ook tot op hun vertrek in persisteerden, dat sy geen authoriteit nochte instructien hadden om eenige propositien te doen, maar genegen waren de gene die haar mochten voorgedragen worden gehoor te geven en aan hare Heeren en Meesters over te senden; hoopende dat terwijl wy over dese apparentie bedeest stonden de Gedeputeerden die u E. op dien selfden tijt aan den Alderchristelijksten Koning hadden afgevaardigt, een separaat Tractaat met hem mochten hebben gesloоten.

En kund gylieden u selven met dese opinie lief kosen, dat de Werelt dese manier van doen sou aansien voor een overtuigende bewijs uwer vieriger begeerten tot Vrede? heeft ooyt Prins of Staat een Ambassadeur gesonden met intentie om te bekomen het geen d'Ambassadeur niet toegemagtigt was, of om te sluyten, of te onderteekenen, en dat aan een Prins, daar sy mee in oorlog waren? Het is op meerder reden gefondeert te gelooven, dat 't geen u Ed. deed slechts was om tijdt te winnen, daar u Ed. socht in 't werk te stellen die dreygementen ten opsicht van Vrankrijk, die de Heer Boreel ons te vooren had gegeven.

De Minister van Brandenburg dee noyt eenige verklaringe, dat hy hier quam om eenige openingen van Vrede te doen; ofte dat hy eenige andere commissie had, dan om ons t'inclineeren tot de recommandatie van sijn Heer en Meester te willen gehoor geven in 't geen hy ons mocht voor-dragen. Hy quam hier toen d'Extraordinaire Ambassadeur van sijn Doorluchtigste Majesteyt den Koning van Sweden, aanquam, in order om ons de Mediatie van sijn Heer en Meester aan te bieden, die wy vrywillig omhelsden; gelijk ook een propositie ons door haar voor-gedragen tot stil-stant van Wapenen: doch kort daar aan, toen sy u E. het selfde voor-droegen, heeft het U. E. raadsaam geacht sulks volkomentlijk te verwerpen, en waar soo lang doende met het verkiesen van een plaats om van Vrede te handelen, dat 'er eenige Maanden mee deur gingen, sonder dat 'er iet anders te wege gebracht wierd dan om uw' poinct te bekomen van de Stad Keulen tot een by-een-komste te nomineeren: waar in eens zijnde, en onse Vloot vaardig om Zee te kiesen, U. E. ons de weet deed, een stil-stand van Wapenen ter Zee te willen aanneemen. Waar op wy ons verplicht hielden t'antwoorden dat de Vrede in veel minder tijt mochte worden gemaakt dan men over de termen van een partiale opschortinge ofte stil-stant van Wapenen mocht komen t'accordeeren, hoewel het ons een loose streek toe scheen te zijn, slechts geinventeert om de ooren van 't gemeene volk te betooveren, en ons onnuttelijk te doen verslijten all' onse toestel tot d'Equipagie van onse Vloot. Kortom, toen onse Koopluiden in der daad door een stil-stant van Wapenen voordeel mochten behalen, heeft het u Ed. volkomentlijk afgeslagen, en dan slechts ingewilligt toen u E. saagt, dat uwe Provintien by den voortgang des Oorlogs lichtelijk schade mochten lijden.

De Ministers van Spanjen hebben ons noyt eenige conditien aangeboden, noch eenige andere dienst gedaan, dan om ons in algemeene termen te doen inclineeren tot gedachten van Vrede, die wy altijt in der minne van hun aannamen.

men. Nochte heeft onse Neef de Prins van Oranjen Ons oyt eenige opening van Vrede gedaan. Wy moeten nootsakelijk avoiëren dat uw' comportement jegens hem tot op het voorleden Jaar toe, geen seer goed bewijs was om Ons te doen gelooven, dat uwe intentien van om met Ons in een goede correspondentie te leven, reël en sinceer waren: en hoewel wy ongewillig waren om ons' ressentiment van sijn publijke bejegening te doen blijken, om sijne Vyanden geen aanleyding te geven van aan hem meer quaat te doen; niet te min soo dra als de goede genegentheit van 't Volk prevalerende tegens de Louvesteynse party, hem opgedragen had die macht en authoriteyt in de Regeering, welke sijne Voorsaten soo wel hadden verdient, hebben wy ons met meerder yver en kragt geschikt om Vrede te maken; daar toe vorder aangeport door het onverwachte succes der Wapenen te lande van de Alderchristelijkste Koning. Wy sonden voort Ambassadeurs extraordinaire aan hem om het Tractaat by te woonen, het welk de Louvesteynse party wou gehandhaaft hebben, met uytsluytinge van Ons, by aldien dat de deugt en genereusheid van die Prins sulks hadden willen gedogen; doch soo dra als men onse Ambassadeurs aldaar ter plaatse gewaar wierd, vertrokken de Gedeputeerden sonder haar meer te laten sien; volgende dat fondamenteel Maxime, 't welk u E. met den aanvang deses Oorlogs had geleit, om ons door allerlei streken af te sonderen, om daar van uwe voordeel te maken.

Wat belangt u E. insinuatie onser meeninge om onsen Neef den Prins van Oranjen uit te roeien en te ruïneren, u E. is d'ongerechtigheid van die verwijting genoegsaam bekent; ende daar u E. tot Keulen opentlijk klaagt aan de Mediateurs, dat wy al te iverig zijn in 't bevorderen van sijne interesten, soud u E. onse Onderdanen willen doen geloven, dat wy hem geen goet herte toedragen; en om dit abuis goet te maken, voegt u E. daar by, sonder daar de minste reden van te geven of te hebben, dat onse eysch tot Keulen strekt tot omstootinge der Gereformeerde Religie en ruïne van onses Neefs Huys. Wy en konnen onse aanmerkingen op desen Brief ofte dit Manifest (by u E. geformeert, met intentie om u E. en ons Volk t'abuseeren, en gewentelt in termen van respect tot onse Persoon, en schoone woorden omtrent een Vrede) niet besluiten, sonder byvoeginge van 't geen de obstinaatste onder u E. behoorde t'overtuigen; op den selfden tijd wou u E. ons bewegen tot het breken van ons Woord en Trouw, gedaan aan onse Geallieerden van geen separaat Tractaat in te gaan; u E. stelt het voor een fondamenteel poinct dat u E. uw' Woort aan den uwen gegeven, niet en kond breken sonder u E. eere te krenken; als of uw' eere u E. altijt behoorde dierbaar te zijn, doch d'onse van weinig ofte geen waarde by Ons.

Ondertusschen doet u E. de handelinge van uwe Gedeputeerden tot Keulen, passeeren voor de schoonste en oprechtste die 'er mogen zijn; en die van onse Plenipotentiarissen reprocheerende voor ongemaniert en onoprecht, seggende, dat, niet tegenstaande all' uw' pogen, wy noit noch iets van onse eerste rigeur wilden laten vallen. Hier in beroepen wy ons op onse Mediateuren selfs, die in geen gebreke sullen blijven van ons recht te doen, met de werelt te laten weten, dat onse gemelde Plenipotentiarissen, ten minsten d'eene helft van hun eerste eysch hebben laten vallen, daar d'uwe haar geduurig verschoonden van antwoord te geven op eenige der selver, ten zy dat van de Vlagge, waar mee

ſy haar genegen toonden om ons in het toekomende te gratificeeren, doch in ſeer gelijknamige termen, en die geen acht ſullen nemen op eenig recht dat wy in voorlede tijt daar toe hadden: dit is het eenige, en waar in U. E. getoont hebt, de minſte genegentheit om ons toe te geven, gedurende de gantſche loop van deſe Negotiatie; en hebbende niet wijders gevordert in de openingen van Vrede, die U. E. ſegt ons voor-gedragen te hebben door onſen Neef den Prins van Oranjen, de Miniſters van Spanjen en Brandenburg, en door die van de Mediateuren ſelfs, daar van is dat U. E. in uw' gemelde Brief niet een woort van gewag maakt; handelende van de materie van Vrede in generale termen, om voor u ſelven de reputatie daar van te bekomen, en ons geen eene propoſitie doende dan om ons van onſe Geallieerden te ſcheyden: een daad die U. E. al te gering acht voor een Republijk, maar betaamlijk genoeg voor een Koning.

Begeert U. E. de Vrede met ernſt voort te ſetten, ſend in plaats van opgepronkte expreſſien, machten ſonder vorder uitſtel aan uwe Gedeputeerden tot Keulen, om rechtmatige en gelijke Artijkelen nevens d'onſe op papier te ſtellen: en de werelt ſal ſien hoe vaardig dat wy zijn om ons daar na te ſchikken, en te hervatten die reſentimenten van vriendſchap en eſtimatie, welke de Koningen, onſe Voorſaten, uwen Staat altijt hebben toe-gedragen; en aan U. E. te doen blijken dat wy oprecht zijn,

U E. goede vriend
CAROLUS REX.

Uyt White-Hall den 7. November, 1673.

De *Conſideratien* over d'Ongefundeertheyd veeler Perioden, en d'Aanwijſing der Ongerijmtheden van Reedenen in deſen *Brief* begreepen, te wijdloopig vallende, om hier alle te melden, ſegge alleenlijk; Dat, niet tegenſtaande dit *Antwoord-Schrijven* van *Sijn Koninklijke Majeſteyt*, aan de *Staaten Generaal*, ſeer kleyne Hoope tot VREDE ſcheen te geeven, *Haar Hoog Mogende* echter tot meerder Betuyging van oprechte Liefde tot deſelve; en tot Overtuyging van alle quade Impreſſien, die men *Sijn Hoogſt-ged: Majeſteyt* argliſtelijk had weten in te boeſemen, als of *Haar Hoog Mogendens* Conduite, ten deſen regarde, niet ſinceer noch oprecht ſou zijn; Deden wederom deſe onderſtaande *Miſſive* per Expreſſe aan *Sijn Konink: Majeſteyt van Groot Brittanjen* afgaan:

Die, om den Koning, van ſijn Quade Opvattingen te desabuzeeren, een tweede Schrijven zenden.

SIRE.

WAt eigentlijk de reden is, die uwe Majeſteit heeft bewogen, aan ons te ſchrijven ſulken Brief, als den Trompetter, die wy aan u hadden geſonden, ons heeft overgelevert wegens uwe Majeſteit, en gedateert is den 17. November, weten wy niet: echter vinden wy ons ſelven geobligeert uwe Majeſteit te bedanken voor de Eere, die de ſelve ons heeft believen te doen; En inſonderheit kunnen wy ook niet na laten aan uwe Majeſteit bekent te maken

ons leetwesen, wegens de selve te bevinden van soo disavantagieusen inhout voor ons, en dat de Ministers, op de welke Uwe Majesteit wel het meeste vertrouwen heeft gestelt, tot nu toe hare kennisse hebben gebruikt tot het brengen van de Saaken in dien stant, gelijk deselve nu zijn, persuadeerende Uwe Majesteit ook soo verre, dat zy deselve gesamentlijk wisten weder indachtig te maaken seer veel saaken, die sy-lieden vertrouwden dat Uwe Majesteit al t'eenemaal hadde vergeeten, en dewelke sy in Conscientie wel weten, verre buiten de waarheit te zijn.

Dese Consideratie, Sire, hindert ons van particulierlijk te beantwoorden de voornaamste poincten van den Brief, die Uwe Majesteit aan ons heeft geschreven, uit vreese van dat sulks mochte geven aan de geene, die Uwe Majesteyt albereits tot onse præjudicie hebben weten te disponeeren, occasie van de saaken noch slimmer te maken: Ende ons selven nu begevende tot dat gene waar toe wy genootsaakt zijn geweest te komen, met het instellen van ons Antwoort op het Manifest dat in Uwe Majesteits Naam is gepubliceert. Soo sullen wy dan ons selven hier mede vernoegen van aan Uwe Majesteit te declareren, dat, alsoo wy in onsen Brief, die wy de Eere hebben gehad aan uwe Majesteit te schrijven, de facto, niets hebben geset, als waar van wy bequaam zijn te geven autentijke ende baarblijkelijke bewijsen: wy ons derhalven altoos gereet sullen houden die aan uwe Majesteit te produceeren, wanneer het deselve maar sal gelieven ons eenige bequamer occasie daar toe te verleenen. Wijders, aangesien Uwe Majesteit (wesende van gevoelen, dat het gene Uwe Ministers deselve hebben weten diets te maaken, vry oprecht was,) in dessels Parlement heeft geklaagt wegens de overwinnelijke afkeerigheit die wy souden toonen tot de Vrede; En dat het Huis der Gemeente, volgens dessels gewoonlijke Wijsheit ende voorsichtigheit gelieft heeft haar jugement dien-aangaande te staken, ende daar door ons bequame gelegentheit aan de hand te geven, van onse onnoselheit dien-aangaande volkomen in 't licht te kunnen brengen, als mede des te publijkelijker aan all' de werelt te kunnen vertoonen de onwederspreekelijke sinceriteit van onse intentie. So hebben wy geoordeelt, onse schuldige plicht te wesen, dit naarvolgende hier noch by te doen, op dat uwe Majesteit, ende alle uwe Koninkrijken mogen bespeuren, dat wy niet genegen zijn, te spreken van een Vrede, sonder een ware intentie dien-aangaande te hebben, (gelijk wy echter daar mede werden beschuldigt:) Ende dat wy verre af zijn van ons selven te expresseeren in generale termen, sonder eygentlijk speciale openbaringe van onse goede intentie te willen doen. Wy zijn dan gereet, om met uwe Majesteyt te vernieuwen het Tractaat, dat met ons is gemaakt tot Breda, in den jare 1667. ende ook te doen een klaarder uitlegginge van het 19. Artikel van dien, spreekende wegens het Strijken van de Vlagge, en dat in sulker voegen, dat 'er voor het toekomende dien-aangaande geen dispuit meer overig sal wesen gebleven, ende het selve also te dresseren, om sonder eenige twijffelachtigheit te continuëren: Ende voor soo veel als dat Tractaat by uwe Majesteit gehouden is geweest te wesen soo rechtveerdig ende æquitabel, dat het in de volgende jaren uwe Majesteit occasie heeft gegeven, van aan ons te betoonen des te meerder teekenen van benevolentie ende goede inclinatie, en dat gy zedert met ons ook zijt getreden in een naauwer alliantie als oit te vooren: Soo proponeren wy nu dat selve Tractaat als een vast fondament van

een

een sterke ende durabele Vrede, ende hoopen wy ook, dat uwe Majesteit ons tegenwoordig dessels vriendschap niet en sal willen refuseeren, op die conditien dewelke by uw selver hier bevoorens zijn geapprobeert; te meer, dewijl het interest der Protestantsche Religie, ende veele andere gelegentheden respectivelijk relaterende tot de prosperiteit van beide de Natien, ons behooren aan weder-zijden te obligeeren van te eerder met den anderen weder te vereenigen. Wijders, siende dat sommige stark hebben getracht uwe Majesteit te persuadeeren, dat wy onse Tractaten hebben gevioleert, ende verscheyde onrechtveerdige saaken gecommitteerd, van de welke gy satisfactie begeert: Soo zijn wy ook bereit, sonder eenig uitstel Ambassadeurs aan uwe Majesteit te senden, om deselve van de waarheit te informeeren, met minder geveynstheit ofte bewimpelinge van saaken, als wel eygentlijk hier bevorens geschiet is by onse Vyanden, ende voor uwe Majesteit ook te treden in een examinatie van alle verbreekinge, daar wy mede geblameert werden; Belovende wijders solemnelijk ook te sullen repareeren alle verongelijkingen ende injurien, die uwe Majesteit ofte dessels Onderdanen van ons ofte onse Officiers, t'zedert het sluiten van het voorseide Tractaat van Breda, tot het begin van desen Oorlog souden mogen hebben ontfangen ofte geleden. Ende op dat de disputeeringe dien-aangaande niet en moge retardeeren het maaken van een Vrede, die wy soo vieriglijk wenschen, ende dewelke soo nootsaakelijk is voor het welvaren van het Christendom; Soo bieden Wy Uwe Majesteit hier mede tot des te meerder securiteit aan, de guarantie van onse Geallieerden, tot exacte en punctuële naarkominge der Beloften, die Wy by desen aan uwe Majesteit doen, ende het welke Wy ook consenteeren, dat moge werden gestelt ofte geinflueert in het Tractaat datter sal werden geslooten, om het selve soo veel te kragtiger te maken.

Eyndelijk, om aan uwe Majesteit volkomentlijk te doen blijken de sonderlinge estime die Wy hebben voor uwe vrientschap, soo presenteeren wy ook by desen de restitutie van Nieuw-Nederlant, ende van alle d'andere Plaatsen ende Colonien, die door onse Wapenen, gedurende den tegenwoordigen Oorlog, by ons gewonnen zijn; Vertrouwende vastelijk dat uwe Majesteit niet sal willen refuseeren sich reciproquelijk te engageeren tot de restitutie aan ons van sulke Landen en Forten als dessels Onderdanen van ons mogen hebben genomen.

Maar dewijle uwe Majesteit boven al schijnt te klagen, dat wy deselve hooglijk hebben geoffendeert in de propositie die wy doen van u te willen separeeren van dessels Geallieerden, aan dewelke gy belooft hebt niet sonder haarluyden te sullen tracteeren, te meer, vermits wy het ondertussen selver voor een fondamenteel poinct houden, dat wy, om onse eer niet te krenken, moeten achtervolgen het engagement 't welk wy met onse Geallieerden hebben gemaakt, even als of uwe Majesteit dessels eer minder als wy d'onse soude behooren te achten. Soo bidden wy uwe Majesteit te willen considereren, datter een groote differentie is tusschen uw ende Ons engagement, soo wel als in de conductie van die gene aan dewelke wy wederzijds geallieert zijn.

Ende uwe Majesteit mag soo wel met rechtvaardigheit als glorie, extingueren een vuur dat albereits verder is verspreit, als in 't eerst wel was gedacht: Daar wy ter contrarie onse Geallieerden niet konnen abandonneren sonder de

grootste ondankbaarheit ende ruïne van Europa, als mede by gevolg van ons eigen selven. En op die tijt toen Uwe Majesteit trad in een Verbondt met onse Vyanden, soo scheenen deselve geen ander oogmerk te hebben, als onse Republijk te willen verdestruëren, maar nu ter tijd is den Oorlog generaal, ende de Spaansche Nederlanden (tot preservatie van dewelke uwe Majesteit altoos soo veel ivers heeft getoont,) participeeren tegenwoordig daar aan ook niet minder als wy, even alsoo doet mede het grootste gedeelte van het Keyserrijk.

Aan de andere zijde heeft Uwe Majesteit ook des te minder reden om in uw voorige Alliantie te continuëren, vermits uwe Geallieerden eigentlijk zijn die gene, dewelke de nature van desen Oorlog hebben verandert, ende onse Vrienden bygevolge geëngageert, hun soo veel te eerder in ons faveur te verklaren, Sijne Keyserlijke Majesteit ende den doorluchtigsten Koning van Spanjen hebbende niet langer kunnen verdragen de hostiliteyten, dewelke de Franschen pleegden in alle de Nederlanden, ende in verscheide Provintien van het Keyserrijk, in het welke sy haar albereits Meester hadden gemaakt van een Electorale plaats, doch sonder te treden tot een naauwe ondersoekinge van dese saaken, ende het ook niet noodig oordeelende ons selven te behelpen met verscheide argumenten van die nature, dunckt ons, dat Uwe Majesteit niet als te veel redenen heeft om een Geallieerde te verlaten, die in desen Oorlog niet anders heeft gesocht als sijn eigen voordeel, en dewelke in saaken van seer groote importantie niet minder ter herten heeft genomen als het Interest van uwe Majesteit; ja dat wy maar niet slimmer seggen: ende indien uwe Majesteit, daar noch in het minste aan twijffelt, soo laat uwe Majesteit sich selven niet contenteeren met het geene de Fransch-gesinden uw eigentlijk diets maaken, maar laat dat gene wel werden geëxamineert, ofte geconsidereert het welcke voorleden Jaar tot Uytrecht is gepasseert tusschen de Fransche Ministers ende onse Gedeputeerdens, en dan sal uwe Majesteit wel kunnen bespeuren de sinceriteit der Proceduren van uwe Geallieerden; Het is seker genoeg, dat ghy sult werden geconvinceert, indien ghy maar gelieft te overlesen de Propositien die de Franschen toen ter tijt aan ons hebben gedaan, in de welcke gy niet een eenig woort sult vinden, dat uwe Majesteit raakt. Ende terwijl dat onse andere Gedeputeerden tot Hamptoncourt wierden opgehouden, sonder dat gy geliefde audientie aan deselve te verleenen, soo wilde men tot Uytrecht hebben, dat wy souden maaken ende sluiten een Tractaat, sonder inclusie van uwe Majesteit. Ende om ons des te meer daar toe te constringeeren, soo verklaarden sy aan ons, dat indien wy niet en accordeerden binnen den tijt van vijf dagen al dat sy doenmaals van ons eyschten, dat syluiden alsdan weder nieuwe pretensien souden maaken. Wy souden behalven desen noch wel verscheide andere ouvertures konnen produceeren, die aan ons zedert die tijd zijn gedaan, en waar in van uwe Majesteit immers alsoo weynig wert gementioneert; maar dewijl die manier van doen eigentlijk wel niet publicq gemaakt is geweest, en echter waar is, soo sullen wy hier op dan niet seer blijven staan, maar ons selven vergenoegen met het jongste blijk van obligatie, die uwe Majesteit heeft aan dessels Geallieerden, en als deselve maar gelieft te considereeren wat eigentlijk is gepasseert in de jongste Zee-battalies, van 't welke wy geen andere getuigenisse nochte ugement behoeven ofte begeeren, dan van die gene die eigent-

eigentlijk het Commandement over de Vlooten van uwe Majesteit hebben gehad, en voorts al de rest van de Officieren ende Soldaten; Doch wat ons aangaat, gelijk ons Geallieerden heel anders hebben gedaan, soo zijn wy derhalven eensdeels aan hun-luiden soodanig geobligeert, dat wy sulks niet genoeg konnen expresseeren, ende anderdeels zijn wy door een indispensable necessiteyt met haar-luiden ook getreden in een Verbont, dat insonderheid ook tot het welvaren van geheel Europa is streckende.

Ende ten laatsten, gelijk wy albereits geseit hebben, wy en kunnen ons van haar-luiden niet separeeren sonder onse destructie, ende het hazardeeren van het wel-wesen van 't Christenrijk; Uwe Majesteit behoort sich niet te verwonderen, dat wy niet konnen consenteeren tot het breeken van ons Woort, noch het qualijk te nemen, dat wy aan Uwe Majesteit proponeren de achtervolginge van desselfs ware Interest, ende het nemen van een Resolutie, die soo wel honorabel ende rechtvaardig, a's profijtabel voor u Koninkrijk ende desselfs Nabuuren zal zijn.

Hier zullen wy dan noch byvoegen, dat een particulier Tractaat soo veel te nootzaakelijker ende rechtvaardiger is, dewijl de Conferentien tot Ceulen absoluit stil staan, door de sterke opiniatre Refuseeringe van Vrankrijk, nu al eenige Maanden aan den anderen gedaan, eensdeels wegens het verleenen van de gerequireerde Pasporten voor de Ministers van den Hertog van Loraine, zijnde een van onse Geallieerden; ende anderdeels wegens het Consenteeren, dat deselve soude mogen werden aangenomen, als een Mede-geinteresseerde in het Tractaat van Vrede.

Dit is, SIRE, het gene wy dienstig geacht hebben aan Uwe Majesteit te representeren ende offereren tot beantwoordinge van het principaalste der inhoud van Uwe Missive: Ende hier mede hoopen wy, dat hoe weinig Reflectie Uwe Majesteit hier op ook zal gelieven te maken, deselve echter wel zal willen bekennen, datter met recht niets meer van ons kan werden geeyscht; en zijn wy ook gants niet genegen te geloven, dat uwe Majesteit sonder nootzakelijkheit ofte profijt zal willen continuëren in het favoriseeren van de Fransche Wapenen niet alleen tegens ons, maar ook tegens d'andere uwe oudtste Geallieerden, dewelke nu geobligeert zijn onse Partye te kiesen, of dat ghy noch langer wilt in gevaar stellen, de preservatie van Europa, ende de Protestantsche Religie. Wy sullen dan met groote impatientie verwachten uwe Majesteits Resolutie, aan dewelke de gerustheit ende voorspoet van soo veel Natien is dependeerende. Ende ondertusschen bidden wy Godt,

SIRE, &c.

Hage den 9 December 1673.

Sijn Excell: *Marquis de Fresne*, *Ambassadeur van Spanjen*, aan 't *Hoff van Engeland*, had mede Ordre van sijnen *Heer* en *Koning*, om sijn *Majest: van Groot Brittannie*, door alle mogelijke Middelen te persuadeeren, tot het maken van een *Vrede* met de *Geünieerde Provintien*, gelijk sijn Excell: den 20. *Decemb*: daar toe aan den *Koning* een *Memoriaal* over-gaf, waar in, uyt den naam van de Hee-

Spaansche Gesand, presenteerd den *Koning van Engel*: uyt hare Ho: Mo: naam, een propositie tot VREDE.

Heeren *Staaten Generaal*, hare Presentatie aldus in 3. Puncten waren vervat:

1. *Dat het Poinct van de Vlagge soude werden geadjusteert tot Satisfactie van sijn Majesteyt.*

2. *Een reciproque Restitutie van de Plaatsen en Prijsen, die gedurende desen Oorlog genomen zijn, of genomen mogten wesen, by d'een of d'ander* Natie *buyten* EUROPA.

3. *En ten laatsten, aan sijn* Majest: *te geven een Somme van* 800000. *Patacons, zijnde* 20. *Tonnen Gouts.*

Waar op des Konings Antwoord was:

Antwoord des Konings. Indien de Heeren *Staaten Generaal*, hare Pretentien van de Restitutie der Prijsen, wilden extingueren of afstaan, als een inpracticabel ding, en daar noyt, in eenig Tractaat van *Vrede*, op geinsisteerd was, soo voegde sijn Majest: by dese bovengementioneerde Aanbiedingen, dese volgende puncten; dewelke gesegt wierden, niet wel te konnen geweygert werden, te weten:

1. *Een egale en reciproque Reguleering van den Handel in* Oost-Indien, *gelijk als dikmaals is belooft, en particulierlijk in 't Tractaat van* Breda.

2. *Verlof voor alle sijn* Subjecten *tot noch toe opgehouden tot* Surinam, *om van daar te vertrekken met hare Slaven en Effecten, in gevolge van het geseyde Tractaat, en haar eygen gereïtereerde Beloften en Ordres.*

3. *En ten laatsten, dat de Onderdanen van de geseyde* STAATEN GENERAAL, *haar voor 't toekomende zullen onthouden van vissen op de Kusten en Banken van eenige onder sijn* Majesteyts *Gebied, sonder alvoorens verkregen Verlof en Paspoort.*

En soo de *Staaten Generaal* hier toe wilden resolveeren, sou sijn *Majesteyt* op 't alder spoedigste aan sijn *Plenipotentiarisen* tot *Keulen* Ordre zenden, om nevens de *Sweedsche Mediateurs*, met hare *Hoog Mog*: *Gesandten* te tracteeren.

Waar uyt men geen groote hope tot Vrede schept. Veele schenen uyt dit Antwoord geen groote hope tot *Vrede* te scheppen, wijl sijn *Majest*: de geheele Handeling na *Keulen* renvoyeerde. De Kooplieden in *Engeland* selfs stonden in groote vrees, dat dese Negotie, hun verhoopt succes, niet soude erlangen, en in sulk geval, een *Rupture* met *Spanjen* volgen: waarom

om ſy hun Coopvaardy Schepen op die Geweſten, ſonder groot Convoy niet dorſten zenden; gelijk dan daar toe een wierd gereed gemaakt. Maar korts daar aan zijn echter tot *Keulen*, by de *Plenipotentiariſen* van *Engeland*, en die van hare *Hoog Mog:* verſcheyde Conferentien over deſe Saak voorgevallen, waar in d'*Engelſen* inſiſteerden, over de Reguleering van den Handel tuſſchen wederzijds *Natien* in de *Ooſt-Indien*, daar toe een Propoſitie van 4. Articulen over-leverende, waar in ſy voorſtelden, op wat Voet het ſelve moeſt geſchieden, Engelſche en Hollandſche Geſandten houden verſcheyde Con. fer. over den Handel in *Indiën*.

Waar op hare *Hoog Mog: Plenipotentiariſen* aan de Heeren *Ambaſſadeurs* van *Engeland* tot Antwoord gaven; Dat deſe Queſtie, als van te langen arbeyd, meer tijds vereyſchte, en men die, na afgedane Handeling ten principale, binnen *Londen* voor wederzijds *Commiſſariſen* behoorde te vereffenen, dog op conditie, dat alles in min en Vriendſchap mogt toegaan.

Dus liep dit jaar 1673. noch vol Troebel en Verwerring, tuſſchen hoop van *Vrede*, en vrees voor erger *Oorlog* ten Eynde. Waarom wy Ons dan tot de volgende Geſchiedeniſſen wenden, in hope, van de ſoo lang gewenſchte VREDE te vinden in

Het jaar 1674.

Alwaar wy groote Veranderingen en veelerley Omwiſſelingen, van *Oorlog* en *Vrede*; het maken van nieuwe, en 't verbreken van oude Verbonden; felle en twijffelachtige Veldſlagen; korte, doch harde Belegeringen, en eyndelijk, Voorbeelden van allerhande Strijd en Bevrediging zullen gewaar werden. Dog alſoo wy het voorgaande jaar met groote Hope van *Vrede* ten eynde hebben gebracht, zullen voor eerſt aanmerken, wat voor Gunſt den Hemel ons dies aangaande heeft gelieven te laten toekomen, en voornamentlijk in de beſondere *Vredens-Handel* met ſijn *Majeſteyt van Groot Brittanje*, den *Keurvorſt van Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*; op dat wy dus Ordentelijk in onſe voorgeſtelde Regels-Afdeeling mogen voort varen. Inleyding van 't jaar 1674.

De Naauwere Verbintenis tuſſchen *Spanjen* en den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, op den 16. *Janu.* deſes jaars 1674. geratificeert, gaf geen kleyne Oorzaak en voordeel tot het voortzetten van een *Vredens-Tractaat* tuſſchen *Engeland* en *Holland*. Ook hielt de Spaanſche Ambaſſadeur *Marquis del Fresno* daar toe ſoo ſterk Spaanſche Geſand, doet aan 't Engelſche Hoff groote vlijd tot *Vrede*, voor hare Ho: Mog.

aan,

aan, by het *Hoff van Engeland*, dat hy opendlijk soude gesegt hebben; Dat by aldien men wilde weygeren, op redelijke Conditien, een *Vrede* met de *Vereenigde Nederlanden* te sluyten, de *Kroon Spanjen* genoodzaakt sou zijn, met *Engeland* te breken, gelijk met *Vrankrijk* had gedaan. Gelijk *Sijn Catholijke Majesteyt* ook selfs aan hare *Hoog Mog:* in sijn nader Verbond met deselve, sich verobligeerde, soodanige Verbréking binnen weynig weken t'effectuëren, in Cas *d'Engelsche Kroon*, den *Vrede* niet wilde accepteeren, volgens de billijke Presentatien van sijn *Exell: del Fresno.*

Wiens Gedeput, ook in den Haag met den Spa. Envoyé confereeren.

Waar op ook *Hare Hoog Mog: Gedeputeerden*, met den *Spaanschen Envoye Don Barnardo de Salinas* verscheyde Conferentien hielden, over het laatste Antwoord en de voorgestelde Vredens-Conditien van sijn *Majest: van Engeland* aan sijn *Exell. del Fresno*; waar in de Heeren Gedeputeerden souden geseyt hebben; Dat hare *Hoog Mog:* de Twee Millioenen, soo den *Koning van Spanjen*, uyt haar Naam, by sijn *Majest: van Engeland* had laten aanbieden, wel wilden geven; doch dat sulks niet moest genomen werden, als een Schadeloos-houding of Vergoeding van d'Oorlogs Onkosten; aangesien men van de zijde des *Vereenigden Staats* geen onrechtveerdige Saak in desen Oorlog vond te hebben.

En presentéren den Koning Satisfactie, wegens *Surinam*, en d'Indische Commercie, te geven.

Vorders souden de Heeren Gedeputeerden geseyt hebben; Dat de Sake van *Surinam*, ten genoege van sijn *Majest:* sou werden afgedaan: En voor soo veel de *Commercie* in d'*Indien* belangde, deselve sou soo billijk en rechtmatig gereguleert werden, dat sijn *Majest:* soude oorzaak hebben, vernoegt te zijn. Maar wat de Vryheyd der Visschery aanging, konde men niet verstaan, deselve te quiteeren, of eenige Recognitie daar voor te geven, wijl sijn *Majest:* noyt voorheen eenige Pretentie daar op hadde gemaaakt.

Koning spreekt het Parlement aan.

Na dat nu den 17. *Janu*, conform den bestemden tijd, de beyde *Parlements Huysen* in *Engeland* tot *Westmunster* waren vergadert, quam de *Koning* hen te water by, gehabitueert in sijn Koninklijke Kleederen, en des Rijks KROON op 't Hooft; Alwaar sijn *Majest:* in de Kamer van de Heeren, Sitplaats genomen hebbende, aanstonds om 't *Lager-Huys* sond; 't welck gekomen zijnde, deed de *Koning* voor haar, de volgende Reden:

Mij-

Mijne HEEREN *en* EDELEN,

ALs ik laatst van u scheyde, was het maar voor een korten tijd, en met een resolutie van haast wederom by een te komen. Dat alleen was genoeg om mijne Vrienden te voldoen, dat sy niet behoefden te vreesen, en mijne Vyanden dat sy niet konden verhoopen eenige breuken tusschen ons. Ik seyde u doen, dat de tijd van dit kort Reces soude besteed worden in het doen van dingen die u Genoegen vermeerderen mochten. Ik hoop dat ik mijn deel daar in gedaan heb. En sooder yets anders is, 't welk gy denken mocht te ontbreken tot versekering van de Religie of eygendom, soo isser niet 't welke gy redelijker wijse sult voorstellen, of ik sal bereyd zijn het aan te nemen. Ik verwachte nu dat gy het uwe doet, want onse vyanden maken vigoureuse preparatien ten Oorlog, en nochtans is haar voornaamste hoope, Oneenigheyd tusschen ons te verwekken; dat is haar gemeen discours, en daar stellen sy hun voornaamste vertrouwen op. Mijn Heeren en Edelen. *Het is my niet mogelijk t'eeniger tijd te twijffelen aan uwe affectie, veel min in sulken tijd als dese, waar in de betuygingen van uwe affectien soo noodig geworden zijn voor ons allen. Ik versoeke u te bedenken, dat, gelijk de oorlog niet wel gevoert kan worden sonder een Supplement, soo ook een goede vreede niet te bekomen is, sonder te zijn in postuur van oorlog. 't Is seer verre van my, dat ik den oorlog sou beminnen om des oorlogs wille, maar soo ik eenige apparentie van vreede sag, sonder disrespect van my selven, en schade voor u, soude ik die haast omhelsen. Maar tot noch toe zijn geen voorslagen van vreede gedaan, welke bedacht kunnen werden te zijn met de intentien om te sluyten, maar alleen om te misleyden. Daarom de weg tot een goede Vrede is een goede Vloote uyt te rusten, om welk krachtdadelijk te doen, wy tijds genoeg hebben, indien het supplement niet uytgestelt word. Indien hier na een vrede mocht volgen, soo sal het supplement echter wel gegeven zijn, want 't geen'er van overig is, ben ik willig dat besteed werde tot den aanbouw van meer schepen. Om te besluyten; een spoedige, een geproportioneerde, en boven al een blyde Gifte is nu noodiger dan oyt te vooren, en ik verlate my op u omtrent de selve. Eyndelijk breng ik u in gedachte mijne Schuld aan de Goud-smeden. Ik hoope dat 'er gelegene tijd sal wesen, om de selve in bedenking te nemen. Ik kan niet besluyten, sonder te betoonen dat innerlijk vertrouwen 't welk ik op u hebbe. Ik weet, dat gy veel gehoort hebt van mijn' alliantie met Vrankrijk, en ik geloove, dat die u seer vreemt en verkeert voorgedragen is, als offer sekere secrete articulen waren van gevaarlijken gevolge; maar ik wil geen swarigheyt maken van de Tractaten en alle derselver articulen, sonder eenige de minste reserve, te laten sien aan een kleyne committé van beyde de* Reden des Konings aan het selve.

Huysen, welke u verhaalen mag het ware oogmerk der selve. En ik versceker u, datter geen ander tractaat met Vrankrijk is, 't sy voor of na, noch niet gedrukt zijnde, 't welk niet bekent gemaakt sal worden; en hebbende u dien volkomelijk vertrout, twijffel ik niet, of gy sult sorge dragen voor mijn eere, en het welvaren des Koninkrijks.

De rest laat ik aan, mijn Heer, den Zegelbewaarder;

Waar van de Cantzel: een Repetitie met roem en meerder omstande doet,

Die daar op des Konings Aanspraak, in een seer eloquente manier, doch niet soo scherp als de voorige Cantzelier, hoewel hevig en hard genoeg tegen den *Vereenigden Staat*, van punct tot punct breeder expliceerde, en ten hoogsten laudeerde. Vorders ook den Vredens-handel voorstellende, in een Repetitie van meest al 't voornaamst daar in gepasseerde, met byvoeging van de Articuls Presentatie, door den *Spaanschen Ambassadeur*, de *Marquis del Fresno*. Waar over hy arangeerde,

1. Dat de Restitutie der genomene Prijsen inpracticabel was,

2. Dat'er, wegens het vergelijken der *Oost-Indischen* Handel,

3. Noch van *Suriname*,

4. Noch wegens de Visschery niets in de Vredens-Presentatie was gemeld. Dat wel nevens dien, de *Kroon Spanjen*, met een Oorlogs-verbréking deed dreygen; maar dat het niet te gelooven stond, dit Hoff, met soo wijse Raaden, en soo voorsichtige Raadslagen begaaft, dus licht daar toe resolveeren soude.

En hare Ho: Mog: meening verkeerdel: expliceert.

Pretexerende vorders, als of des Heeren *Staaten Generaals* laatste Antwoord aan den *Koning*, konde aangesien werden, als een oorzaak om Tweespald en Oneenigheyd te verwekken. Trachtende wijders door allerhande Beweeg-redenen, de Vergadering tot Continuatie des Oorlogs, en tot opbrenging eener seer notable Somme Gelds voor den *Koning*, aan te moedigen. Maar de Leden meer het algemeene Lands-Best, en desselfs Inwoonders Welvaren, dan de Glorye en Eer-zucht eeniger Bedienten, behertigende, hebben alle mogelijke Vlijd aangewend, hoe sy dese dus wijd-uytgebreyde en soo seer verderflijke Oorlogs Vlamme bequaamst souden mogen uytdempen; weshalven sy alle hare Verrichtingen soodanig ten eynde brachten, dat het niet weynig tot een *Vredens-Verdrag* is bevorderlijk geweest. Want, nog de Kooplieden van *Engeland*, noch de Schippers en Zee-vaarders, noch de Winkeliers, Burgers en alle Ingezetenen konden alleenlijk niet het minste voordeel by desen ruineerenden *Oorlog*

Het Parlement dringt op den VREDE.

vin-

vinden, maar moesten dagelijks hoe langs hoe meer daar door groote Schaden lijden, en swaare Lasten dragen.

Echter beliefden 't sijn *Majesteyt*, de Preparatie des Oorlogs, door d'Equipagie eener machtige Scheeps Vloot, tegens d'aanstaande Voor-tijd weder te doen voortzetten, werdende al bereyds onder anderen een Lijste van derselver Hooft-Officieren te voorschijn gebragt, om d'Engelsche Vloot in de naaste Campagne te commandeeren, te weten, den *Hertog van York*, als Admiraal van de Roode Vlag, den *Ridder Robbert Holmes*, Vice-Adm: en *Jan Holmes*, Schout by Nacht; *Prins Robbert*, Adm: van de Witte Vlag, *Kempthorn* Vice-Adm: en *Berry* Schout by Nacht: den *Graaf d'Ossory*, Adm: van de Blaauwe Vlag, *Jan Narbouroug* Vice-Adm: en *Cap: Legg*, Schout by Nacht. Maar de Koning prepareerd sich ten Oorlog.

Het *Parlement* dan, de voorgaande Reden des Konings, en de daar op volgende Oratie des Cantzeliers aan-gehoord, delibereerde aanstonds, of men sijn *Majest:* eerst over sijn Aanspraak soude bedanken, en de begeerde *Subsidien* toestaan; dan of sy eerst vernoeging over hare Gravaminas souden sien t'obtineeren. Waar toe het *Lager-Huys* meest inclineerde: Doch gedurende dese difficulteering wierd aan 't *Hooger-Huys*, door de Voogden van den jongen *Graaf van Schrewsbury*, een Request gepresenteert tegens den *Hertog van Buckingam*, (een der voornaamste Hovelingen) die daar door van veel schandelijke Dingen wierd beschuldigt, hier in onse Vredens-Handel geensins apropos te melden, zullende maar alleenlijk aanmerken, 't geen tot ons voorgenomen Desseyn kan dienstig zijn, gelijk men uyt vele andere Beschuldingen van *Staats Saken*, soo ten lasten van voorn: *Hertog*, als meer andere Grooten genoegsaam bespeuren kan. Het Parlement is van verschillend' sentimenten.

Soo haast de Leden van 't *Huys der Gemeente* vernamen, dat het verhinderen van D*uc de Yorks* Huwelijk met de *Princesse van Modena*, hoewel 't seer favoriseerend voor de *Roomsche Religie*, en dienvolgens ten hoogsten nadeelig aan 't gemeene Lands Welvaren ge-oordeeld wierd, geen plaats meer konde vinden, als zijnde het selve Huwelijk alsoo wijd geavanceert, dat het niet alleen door den *Koning* absolut geconsenteert, maar ook desselfs Ceremonie t'eenemaal ge-effectueert was; soo beraadslaagde men aanstonds, om het Hoff door een andere Middel te suyveren van al d'Instrumenten, die de voornaamste Oorsaak deses verderflijken Oorlogs, en des *Konings* meeste Aanraders tot der selver Continuatie waren. 't Gene maar kortelijk zal melden, als Het Huwelijk van *Duc de York*, met de Princes *Modena*, niet konnende omgestooten werden,

Is 't Parlemt op andere Middelen bedagt, om alle Onheyl te wéren.

zijnde d'omſtande van dien, meermalen en overvloedig aan dén dag geweeſt.

Na dat nu gem: *Buckingam* wel van 12. ſwaare Punčten tot nadeel van den *Staat*, en oorſaak des Oorlogs aangeklaagt en beſchuldigt was, heeft wel daar op ſijn verantwoording gedaan; maar grootelijks tot Accuſatie van den *Graaf Arlington*, en ſpetiaal ook den geweſen *Cantzelier*. Echter wierd gereſolveert, by *Addres* aan ſijn *Majeſt:* ſijn Deportement te verſoeken. En den 23. deſer, de Leden van 't *Lager-Huys* weder vergadert, deden de Beſchuldigingen tegens den *Graaf van Arlington* leſen, dewelke voornamentlijk hier in beſtonden:

Beſchuldigings puncten van Arlington.

I. *Dat hy altoos had geweeſt een conſtant en ſeer hevig Voortzetter van de* Papery *en Paapſche Raadſlagen.*

II. *Dat hy ſchuldig geweeſt is aan vele practijken tot bevordering van ſijn eygen grootheyd, en de Schatten deſer* Natie *ſeer heeft geëmbrouilleert en verquiſt.*

III. *Dat hy valſchelijk en verraderlijk verraden heeft het Vertrouwen 't welk ſijn* Majeſt: *in hem geſteld hadde, als een Raad-gever en voornaam Secretaris van Staat.*

Alle welke Articulen ider in 't beſonder noch door een meenigte verſcheydenderley Punčten wierden betuygt; het laatſte ſpecialijk wegens het groot engagement deſer *Kroon* met *Vrankrijk*, en het ſoodanig voortzetten des Oorlogs, ſoo te Water als te Lande, dat men 't ten hoogſte ſchadelijk, ja ruïneus voor hun eygen *Natie* bevond.

Doet ſijn Verantwoording,

Dan tot Verantwoording gekomen, wiſt deſe *Graaf* ſijn Ontſchuldiging beter voor den dag te brengen, dan men gemeend hadde; echter niet ſoodanig, of men verſchoof de Saak tot nader overleg. Ondertuſſchen trok men den *Hertog van Lauderdale* mede onder 't getal der Beſchuldigden; en na derſelver Aanklagte gehoort te hebben, wierd beſlooten, een Requeſt aan ſijn *Maj:* over te leveren, met ernſtige Bede, dat deſen Hertog dog van al ſijn Bedieningen mogt gedeporteerd, en uyt ſijn *Majeſteyts* Raad gebannen werden.

Waar over een Proces entſtaat,

Waar op de Saak van *Arlington* voor 't laatſt ter hand genomen, wierd na vele wederzijds Debatten gereſolveert; *Aan de Meerderheyd van Stemmen te ſtellen*, Of *men den* KONING *ſoude verſoeken, hem van alle ſijn Ampten en Staats-bedieningen af te zetten*; Of, *hem daar in te laten.* Maar na 't vergaderen derſelve, vond men wel 36. Stemmen meer tot ſijn voordeel. Weshalven het

Lager-

Lager-Huys besloot, eenige Commissarisen te stellen, tot nader examinatie van alle Beschuldings-puncten. En soo haast sy bevonden, een rechtmatige Saak voor te hebben, sijn Proces te doen inrichten voor het *Hooger-Huys.* Doch het selve overwégende, hoe dus veel van haar Leden, d'een voor, d'ander na by 't *Lager-Huys* wierden aangeklaagt, strekkende tot seer nadeelig Gevolg, wierd by hen, na ondersoek van hun Privilegien, geordonneert, dat voort-aan geen van haar Leden voor 't *Lager-Huys* souden verschijnen, of daar hunne Ontschuldingen zenden, noch door Advocaaten voor hen doen pleyten, over wat Accusatien het ook mogten zijn, op pœne van haar Ongenade. Ter selver tijd deden alle de *Heeren* den gewonelijken *Eed*, selfs ook de *Hertog van York*, en men ordonneerde, dat sy den volgenden dag, met het *Lager-Huys* by den *Koning* souden gaan, om den selve te versoeken, een algemeenen Bede-Dach over 't geheele Koningrijk te willen doen uytschrijven. 't Welk geconsenteerd, en naderhand ge-ëffectueerd wierd.

Duc de York en andere Heeren leggen den Eed af.

Terwijl nu het *Parlement* met dese en diergelijke Saaken, tot bevordering van des *Rijks Rust*, en verhindering van der *Roomsgesinden Aanwas*, sich besig hield, ontfing *Del Fresno Spaansche Ambassadeur* een nader *Missive* van *Haar Hoog Mog:* in dato den 24. *Jan:* behelsende, nevens de naakte Verklaaring haarer sinceere Intentie, en d'overtuygende Beweeg-redenen tot Betuyging haarer oprechte Genegentheyd tot VREDE, ook een Ontwerp des *Vredens-Verdrags*, als onder Num. XXII. te zien.

Hare Ho: Mo: schrijven ten 3. maal aan den *Koning*, om den *Vrede* te bevorderen.

Na dat nu de Spaansche Afgesand *Del Fresno* op den 1. *Febr:*, den *Koning* dese *Resolutie* en 't Vredens-Project van *Hare Hoog Mog:* voorgedragen, en daar op sijn *Majests:* Antwoord versogt hadde, om te mogen weten, of deselve genégen was, op dusdanige Conditien den VREDE met de *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden* aan te gaan? Soo heeft de *Koning*, eerst de Saak by hem selven overwegende, eyndelijk besloten, daar over het Oordeel en goet-vinden van 't *Parlement* te hooren; ten welken eynde hy sich in 't *Hooger-Huys* begaf, het *Lager-Huys* daar ontbood, en sich in den *Zetel van Staat* zettende, hen aldus aansprak:

Waar op *del Fresno* Antwoord versoekt,

Doch sijn Maj: wil eerst met het Parlement raadpleegen.

MILORDS *en* EDELEN.

IN 't begin van de laatste sitting seid' ik u, gelijk ik dachte daar toe reeden te hebben, dat de Staaten Generaal tot noch toe geen' propositien gedaan

De Koning versoekt het advijs van 't Parlement over de voorstellingen van vreede.

hadden, welke men sich kon inbeelden gedaan te sijn met oogmerk om te sluyten, maar eeniglijk om te misleyden; doch om deese beschuldiging te ontgaan, hebben sy nu een Brief aan my gesonden door den Spaanschen Ambassadeur, my eenige termen van Vreede opdraagende, op voorwaarden voor desen opgestelt, en in bequaamer stijl dan voorheen. En hier op begeer ik uw spoedig advijs, want vind ghy de termen soodanig datse mogen aangenomen werden, uw advijs sal by my zijn van grooten gewichte: en vind gy't gebrekkelijk; soo hoop ik echter op uw advijs en hulpe om beeter termen te krijgen. Ik twijffele niet of ghy sult allenthalven sorge dragen voor mijn Eer, de eere en verseekertheyt van 't Volk, dat soo diep daar in gewikkelt is, mits alles aan u afhangt.

Resolutie des Parlements, en advijs tot *Vrede*.

Schoon het *Hooger-Huys* hier op aanstonds niet stemde, soo trad doch het *Lager-Huys* tot Verhandeling, zijnde hun eerste ondersoek, of men dit Vredens-Verdrag, met of sonder *Vrankrijk* sou aangaan. Waar op men antwoorde; Dat het met uytsluyting van *Vrankrijk* sou geschieden, als zijnde door die Natie meenigmaal misleyt, en derselver *Alliancie* meer schadelijk dan voordeelig aan 't Rijk geweest. Waar op sy eenpariglijk stemden; *Dat men sijn* MAJ: *sou bedanken, voor sijn gunstige Aanspraak; in welkers Consideratie, en die der Aanbiedingen van de* STAATEN GENERAAL, *haar ootmoedig Advijs was; Dat het sijn* MAJESTEYT *mogt believen, met deselve* STAATEN *in Tractaat te treden, om een spoedige* VREDE *te verkrijgen.* Het *Huys der Gemeente* dus geresolveert, quam 't alleen op 't *Hooger-Huys* aan, welkers Leden groote sorge voor d'Eer en 't Credijt hares *Konings* schenen te willen dragen, begeerende daarom al voorens, het Tractaat tusschen *Engeland* en *Vrankrijk* gemaakt, te sien, eer sy yets konden besluyten, in schijn of sulks tot des Lands Heyl mocht strekken; maar apparent meer, om alleen haar Curieusheyd te voldoen; aangesien de *Marquis de Salisbury* hier op tot antwoort gaf, het genoeg sou zijn, dat men alleenlijk sijn Hoogheyd *Prins Robbert* eens versocht, om aan 't Huys een pertinent Verhaal te geven, van 't gene de *Franssen* den voorleden Somer ter Zee gedaan hadden, alsoo men geen andere Reden meer benoodigt was, om *Vrankrijk* te laten varen. Dus resolveerde eyndeljk het *Hooger-Huys* ook tot aanrading van *Vrede*, met dit expres beding, *mits een eerlijke en rechtveerdige.* Waar op beyde Huysen besslooten, sijn Maj: hare Advijsen tot den VREDE, te brengen.

Maar

Maar seer onbehaaglijk quam dese Onderhandeling, den *Sweedsche Mediateurs* tot *Keulen* te vooren, als werdende op expresse Ordre hares *Konings* daar gehouden tot het tracteeren van een Algemeene VREDE tusschen al de strijdende Partyen, waar mede men dus lang besig geweest zijnde, gingen nu twee Partyen sich van 't gemeen afscheyden, en met malkander een afgesondert Verdrag maken. Noch minder genoegen schepte hier in de Fransche Resident *Ruvigni*, die door aandringing sijner *Natie* alle mogelijke vlijd aanwendde, om dese Onderhandeling te stuyten, ten welken einde hy aan den *Koning van Engeland* een *Memoriaal* overreykte, waar in vervat; 1. een *Deductie* wegens de Verplichting, die *sijn Majesteyt van Groot Brittannie* was hebbende, tot observantie van sijn gemaakte strikte *Alliantie* met *sijn Alder-Christelijkste Majesteyt*, door een Tractaat den 12. *February* 1672. opgericht, *om den Hoogmoed en groote Macht der* HOLLANDERS *ter neder te werpen*, als zijnde (soo hy seyde) *Engeland* daar aan meer gelegen als *Vrankrijk*; 2. Hoe trouwhertig en naukeurig *Vrankrijk* dit voorn: onderlinge Verbond in allen deelen had naargekomen, en niet alleen *Engeland* groote Assistentie soo te Water als te Lande, ja meer dan verobligeert was, gedaan; maar ook meest alle de Lasten des Oorlogs, en de effective Betaling der Engelsche Troupen op sich had genomen; 3. Dat de *Hollanders*, door hunne onbehoorlijke manier van Vrede-handeling, niet alleen een Divisie tusschen beyde de *Koningrijken*, *Vrankrijk* en *Engeland*, maar ook tusschen *sijn Majest*: *van Groot Brittannien* en desselfs eygen Onderdanen sochten te maken; 4. Een hart aandringende *Repetitie* van des Konings eygen Redenen, waar by *sijn Majest*: sich opentlijk voor het *Parlement* had verklaart, dat, om sijn Eer en Reputatie te mayntineeren, noyt sou willen luysteren tot het aangaan van eenig Tractaat buyten *Vrankrijk*; welkers *Koning* hy geweldig excuseerde, van oyt eenige genegentheyd betoont te hebben, om buyten *Engeland* met *Holland* te willen tracteeren; 5. Een aanwijsing hoe het *Interest* van *Engeland* geheel anders lag, dan een *Vrede* met den *Hollanderen* aan te gaan, op soodanige Conditien als sy voorstelden; Met meer andere hart-dringende beweeg-redenen, om *sijn Majest: van Engeland* te doen getrouwelijk blijven bewaren het Tractaat van de strikte *Alliantie* met *Vrankrijk*, 't zy om in den *Oorlog* te volharden, soo als men 't voordeeligst voor de *Natie* soude oordeelen, of om den *Vrede* met onderling concert te maken, op sulke Conditien, als men sou konnen vereffenen met het advijs van 't *Parlement*, en die

Onderl: Handeling met Engel: mishaagt, de Sweedsche Mediat:

Maar nog meer de Fransche Natie.

Die alle Vlijd aanwenden, om deselve te verhinderen,

die men soude oordeelen het avantagieuste voor de beyde Kroonen te wezen.

Doch, hoe seer ged: *Envoyé*, door dese en meer andere middelen insisteerde, om de Handeling te beletten, was echter alles te vergeefs; want sijn *Majest: van Engeland* hem hier op tot antwoord gaf; Dat wanneer sich met *Vrankrijk* tegens *Holland* verbond, sulx niet was geschied, met Intentie, om den Oorlog tegens twee soo groote *Monarchen* te voeren, als den *Keyser*, en den *Koning van Spanjen*; en ter deser oorzake het Goet en Bloed sijner Onderdaanen op te offeren. Waarom niet ongelooffelijk schijnd, 't geen doenmaals wierd geseyt, dat *Vrankrijk*, tot verhindering van dit Werk, waar uit hy geloofde, niet dan Onheyl voor hem te verwachten stond, aan *Engeland* een over groote Somme Gelds, en de Stad *Duynkerken* soude aangeboden hebben, nevens noch een Esquadre Oorlog-Schepen, om tegens 't Voorjaar by d'Engelsche Vloot te vervoegen. Maar noch dese Aanbiedingen, noch iets anders hebben sijn *Koninkl: Maj:* konnen bewégen, dees aangevangen Vredens-handel, ten gevalle van *Vrankrijk*, af te bréken. Welke Natie, *Haare Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, wel insiende, dat geen vlijd noch moeyte soude spaaren, om indien mogelijk, te verhinderen een Tractaat, soo schadelijk voor hen, als Heylsaam voor desen *Staat*, wendden ter contrary alle middelen aan, om 't selve op het spoedigst te doen voltrekken: ten welken einde sy dan weder dese volgende *Missive* aan den *Koning van Engeland*, met presentatie van een *Stilstand der Waapenen*, lieten afgaan:

Echter wil *Engeland* selfs buyten *Vrankrijk* den Vrede voortzetten.

Waar toe ook de Staaten Generaal alle mogel: vlijd aanwenden,

SIRE;

IN die geene, die wy ons de eer gegeven hebben van te schrijven aan uwe Majesteyt, in dato den 24. Januarij, om te accompagneeren het project van van 't tractaat, het welk wy bereid zijn te sluiten met uwe Majesteit, hebben wy hem betuight, dat wy gelijkelijk gedisponeert waaren, om het te teikenen te London of te Keulen, alsoo het uwe Majesteit bequaam soude vinden; met die gedachten, dat de Plenipotentiarisen van uwe Majesteit geauthoriseert waren, om te tracteeren met onse Ministers, separatelijk van de Franssen, en dat alsoo in den staat, waar de saken in waren, de vrede gesloten kon wesen in weinig uuren. Maar alsoo wy vernemen door onse leste brieven van Keulen, dat de bovengenoemde Plenipotentiarisen noch niet hebben gekregen de noodsakelijke ordres, of het voornemen om eenig separaat tractaat te sluiten, en niet sochten als de negotiatie in longeur te houden, soo hebben wy noodsakelijk geoordeelt op nieuws te versoeken aan uwe Majesteit de Paspoorten en Saufconduits voor een of meer Ambassadeurs, die wy

En een Stilstand van Wapenen aanbieden.

wenschten

wenschten ten eersten aan uwe Majesteit te senden, om een prompt en gelukkig einde aan desen ongelukkigen oorlog te konnen maken, die te gelijkelijk ruïneus is aan onse Onderdanen, soo wel van d'een als d'ander. En hoewel dat de vorderingen, die wy gedaan hebben, soodanig zijn, dat'er bykans niet meer resteert dan de plaats tot de negotiatie, en dat het tractaat dat wy voorgeslagen hebben, kan gesloten werden sonder eenig dilay: om echter klaarder te doen sien de suiverheit van onse Intentien, en de vierige genegentheit, die wy hebben om de weg te vereffenen tot een Vrede, die soo noodsaakelijk is voor gantsch Europa, soo offereeren wy voor 't tegenwoordige een stilstant van wapenen aan uwe Majesteit, by aldien het hem behaagt in negotiatie met ons te treden. Wy hebben aan onsen Trompetter, brenger deeser brief, geordonneert, de ordres en 't antwoord van uwe Majesteit te verwachten: terwijl wy Godt bidden, &c. Sire, &c. *In 's Gravenhage den* 6. *Febr.* 1674.

Maar de *Koning* had door den yver van *Del Fresno* voorheen al tot Vredens Besluyt geresolveert.

Het Werk was onderwijl, door den ernstigen Yver van sijn Exell: *del Fresno*, soo wijd gevordert, dat, eer desen Brief den *Koning* ter hand quam, sijn *Maj*: op d'Advijsen van 't *Parlement*, waar voor hy 't selve bedankt hadde, reeds geresolveert was, den *Ridder Temple* na *Holland* te zenden, om het Tractaat ten vollen te sluyten. Waar van *Haare Hoog Mog:* niet soo haast verwittigt, of resolveerden aanstonds, om 't goede Werk dies te spoediger te doen effect forteeren, aan den Marquis *del Fresno*, wiens vlijd en yver sy dank wéten, een volle Macht te zenden, om desen begonnen Handel tot volkome Perfectie te brengen, als reeds de Eere genietende, van dit heylsaam Werk dus verre geavanceerd te hebben.

't Parlement arbeyd tot bevestiging der Protestantse *Religie.*

Den 3. *Febr.* wierd in 't *Hooger-Huys* gedelibereerd, op wat wijse men bequaamst de *Protestantsche Religie* in *Engeland* sou bevestigen. Waar op men besloot; *Sijn Majest:* ootmoedelijk te bidden, dat namaals niemand van de *Koninkl: Familie* soude mogen trouwen met een Catholijke *Princesse*; Dat *Sijn Majest*: de Kinderen van 't *Koninkl: Huys*, onder Protestandse Voogden soude laten opbrengen; Dat den *Catholijken* den Wapenen mogten ontnomen werden; en meer andere diergelijke Saaken. Waar mede d'Intentien van 't *Lager-Huis* over-een quamen, doende boven dien noch een Formulier van Belijdenis des Geloofs ontwerpen, tot onderscheyd der *Protestandsen* en *Catholijken*. Onderwijl wierd by 't *Lager-Huis* d'examinatie der beschuldigde Heeren noch soo yverig voort-gezet, dat de Leden haar Request tegens *Duc de Lauderdale*, by *Sijn Majest:* aanboden. Die hen daar op tot Antwoord gaf; dat sijn bedenken daar over soude laten gaan. Maar den *Vrede* midlerwijl soo verre geavanceerd, raakte dese Saak geheel in stilte.

 Sijn

Hare Ho: Mog: aan del Fresno volle macht hebbende gesonden.

Sijn Koninkl: Majest: ondertusschen verstaande, dat de *Spaansche Minister del Fresno*, van *Haar Hoog Mog:* Volle Macht had bekomen, om uit hun Naam den *Vrede* te sluyten, soo verkoos hy den *Groot Zegel-bewaarder Heneage Finch*, den *Groot Thesaurier Latimer*, *Duc de Mommouth*, *Duc d'Ormond*, den Secretaris *Arlington*, en *Coventry*, tot *Commissarisen*, om met sijn Exell: te handelen. Waar op *Arlington* hem uit 's *Konings* Naam deed wéten, dat sich den 17. des namiddags ten 3. uren op 't Palais sou laten vinden, om aldaar met de geordonneerde *Commissarisen*, een aanvang der Conferentien te maken; ten welken einde *Lord Arlington* met sijn eigen Karos, gemelten *Ambassadeur*, tegens den bestemden tijd deed ophalen; en dus voorby ged: *Arlingtons* Secretarye passeerende, quam de Koning met *Duc de York* daar uit, welke sijn Exell: na dat uit de Karos was gestapt, met besondere genegendheid omhelsden; wanneer sy alle Drie gelijkelijk na de Conferentie traden, die drie uren duurde. Waar in de *Vrede* wel geslooten, maar niet geteykent wierd; wijl d'Ambassadeur hier op sterk bleef aanhouden, dat'er in 't Tractaat mede begrepen sou werden, dat sijn *Maj: van Groot Brittanje* geen Secours noch onderstand aan de *Franssen* mogt doen. Dit voorstel causeerde nieuwen arbeyd, en 't geschil dies aangaande, maakte, dat het Tractaat niet tot perfectie quam, maar tot 's anderen daags wierd uitgesteld; wanneer Vier *Ministers* sijn Exell: quamen vinden, om hem tot d'Onderteykening van 't Tractaat te bewégen; dan, gaf tot antwoord, sulks niet te konnen doen, soo lang de *Koning* niet geteekend hadde, 't geen hy van sijn *Majest:* versocht. Soo dat desen dach noch verschillig over dit punct passeerde. Den 19. dito quam de *Ridder Temple* by den *Spaansschen Ambassadeur*, hem seggende, dat de *Koning* het Einde van desen Handel wenschte te zien, en hy derhalven des avonds ten 4 uren op het Palais soude geroepen werden. 't Welk geschied, wierd eindelijk na eenige Conferentien, het Tractaat by sijn Exell: des avonds ten 10. uren geteekent, en gevolgelijk ook by de Heeren Commissarissen op de begeerde Conditie tot wederzijds vernoegen, gelijk onder Num. XXIII werd geproduceerd.

Werd seer minnelijk van den *Koning* ontfangen,

En over 't Vredes-besluyt met hem gehandelt,

En geheel afgedaan.

Soo haast dit Werk was voltrokken, zond de *Marquis del Fresno* aanstonds sijn Secretaris met de *Vredens-Articulen* na *Holland*, om deselve aan de Heeren *Staaten Generaal* te behandigen. Maar wanneer met het Pacquet-boot van *Harwits* af-gestéken, en tusschen *Goeree* en de *Maas* gekomen was, quam daar een Fransche Kaper te gemoed, dewelke begeerde, dat sy souden strijken; 't geen sy om 't har-

't harde weer weygerden; en geraakten dus, na drie à 4 Musquet-schooten ontfangen te hebben, behouden binnen; komende ged: Secretaris den 24. deser 's avonds ten 9. uren in 's *Gravenhage*, waar aanstonds sijn *Commissie* af-leyde. Den 26. daar aan quam ook de *Ridder Silvius*, wegens sijn *Majest: van Groot Brittanjen*, met de *Vredens Ratificatie* in den *Hage*, met Bevel, om *Sijn Hoogheyd*, wegens het verkrijgen van 't Erf-Stadhouderschap, Geluck te wenschen, gelijk ook de Leden. Waar benevens hy noch dese volgende Brief van *Sijn Majesteyt*, aan *Haar Hoog Mog:* over-leverde:

De Ridder *Silvius* komt met de Ratificatie in den haag,

Ho: Mog: Heeren; Onse goede Vrienden, Geallieerden en Geconfœdereerden.

WY vertrouwen niet beter te konnen beantwoorden uwe twee Brieven van den 24 der voorleede maant, en van den sesden deeser, nieuwe stijl, den eenen inhoudende de conditien op welke gy u wel soud willen contenteeren de Vreede te maaken: den tweeden, versoekende paspoorten en vrygeleybrieven voor een of meer Ambassadeurs, die gy geneegen zijt tot ons te senden, dan u te seggen, dat de Marquis del Fresno, Extraordinaris Ambassadeur van sijne Katholijke Majesteyt, onsen goeden Broeder, ons heeft doen bekent maaken, dat hy in sijne handen hadde de volle macht om den vreede te maaken. Wy hebben sonder uytstel Commissarisen gestelt, om den selven met hem te sluyten: en is by gevolge de selve geslooten en geteekent gesien binnen seer weynige daagen, betuygende alsoo aan u en aan de gantsche wereldt, de sinceriteyt van onse intentie in dit regard: en wy sullen u ook niet dissimuleeren dat wy niet minder sijn gepersuadeert geweest van de uwe, als wy hebben gesien de resolutie die gy hebt genomen, van wederom hereditairement op te rechten, de charges van Stadthouder, Kapiteyn Generaal te waater en te lande, over het huys en de descendenten van onsen seer dierbaaren en seer beminden Neve den Heere Prince van Oranje, als een eeuwige guarantie van de vrede, die tusschen ons wiert gemaakt: en Godt de saaken soo wel geschikt hebbende, soo resteerde ons niet meer, als aan u te verseekeren, dat wy aan onse sijde sullen continuëren te doen, alles wat aan ons dependeert tot uwe aldergrootste verseekerheyt van onse vrientschap en alliantie: maar wy behooren ter selver tijd niet te mancqueren aan u te betuygen de satisfactie die wy hebben gehad in de voosichtige en wijse conduite van den voornoemden Heer Marquis del Fresno, van hem soo wel te hebben geacquiteert van de commissien die gy hem hebt gegeven, tot ons a'gemeen vergenoegen. Ten laatsten, wy bidden Godt, Ho: Mo: Heeren, onse goede vrienden, geallieerden en geconfedereerden, dat hy u neme in sijne heylige bescherminge. In ons Hof van Withal den 20 February, 1674.

Nevens een Brief van den Koning aan hare Hoog Mog:

U wel goede Vriend Was geteekent,

CAROLUS REX.

Die daar op 100. Pasp: aan den Koning vereeren; en die wederom aan hare Ho:Mo:

Haar *Hoog Mog*: sonden daar op aanstonds door den Secretaris van sijn Excll: *del Fresno*, hondert Paspoorten na *Engeland*, om die aan den Koning op te dragen, voor de Schepen, die binnen den gestelden tijd, eenige Kapers mochten ontmoeten: Welke Beleeftheyd van *Syn Majest*: door het zenden van hondert gelijke Paspoorten promtelijk wierd erkent. Dus verdween wel haast door dese *Vrede*, alle Oorlogs Preparatien en Toerustingen in *Engeland* aangevangen. En het *Parlement* bedankte den *Koning*, over het maken deser VREDE; waar op *Syn Maj*: na de Vergadering noch eenigen tijd over de Saaken van *Religie* gebesoigneerd hadde, deselve door dese Aanspraak deed scheyden:

Heeren en Edelen,

De Koning doet het parlemt: scheyden.

WAnneer ik u laastmaal aansprak, doe seyd ik u, dat de Vreede was gesloten, nu kom ik u seggen, dat deselve is geratificeert. Ik hoope, dat dit eene lange en gelukkige vrede tusschen de twee Natien sal wesen. En alsoo ik geloove, gemerkt de voortijd seer naadert, dat gy veel noodiger sult sijn in de plaatsen daar gy woont, dan hier; soo hebbe ik goet gevonden u derwaarts te laten vertrekken, zijnde veel bequamer om uwe affaires af te doen. Ondertusschen sal ik mijn best doen omme alle de werelt te vertoonen de vaste resolutie die ik hebbe, omme de protestantse religie te maintineren, gelijk als die hier vastgestelt is, en te conserveeren aan een yder van mijne Onderdanen hare regten: biddende, dat gy 't Volk in alle de Provintien van dit Koninkrijk daar van wilt versekeren. Ik hebbe u niet meer te seggen, als alleen, dat ik ordre hebbe gegeven aan mijn Zegelbewaarder, omme u te prorogueeren tot den 10 November naast komende.

Graaf de Montery laat de Staaten over den *Vrede* congratuleren.

Graaf de Montery, door een Expresse ook kennisse van dit Vredens-Verdrag gekregen hebbende, sond aanstonds den Capiteyn van sijn Lijf-wacht *Don Antonio de Havre* in den *Hage*, en den *Prince van Barbanson* na *Engeland*, om hier over de Geluk-wenschingen af te leggen. Ged: Capiteyn den 27. in den *Haag* gekomen, wierd noch dien middag door de Heeren *Vrybergen* en *Eck* ter Audientie op-gehaald, alwaar een korte en welsprekende Geluk-wensching over den getroffen *Vrede* dede; en na gedane verrichting weder wierd uytgeleyt. Waar op men aanstonds den Heer *Schaap* Edelman van sijn *Hoogheyd*, na *Brussel* sond, om by den *Graaf de Montery*, de contra-complimenten over den *Vrede* met *Engeland* af te leggen.

Dank-dag door geheel Holland,

Haar Hoog Mog: deden tegens den 14. *Maart* een solemnele Dank-dag door het geheele Land uitschrijven, om na, des morgens God Almachtig, over sijn groote Goetheid en Zegen in desen VRE-

DE gedankt te hebben, ook allerhande teikenen van Vreugden te bewijsen. 't Welk dan allesins, door het luyden van Klokken, lossen van Geschut, aanstéken van Vreugde-vuuren, het maken van velerley aardige Vuur-werken, en andersins wierd volbracht; doch boven al uitmuntend in den *Hage*: Want de Opper-machten, d'Ambassadeurs, en Gesandten van vele Vorsten en Potentaten, hun Verblijf daar houdende, hadden de gaauste Vernuften sich gespitst, om daar iets aardigs en uitmuntens tot vermeerdering van Vreugdens-verwondering toe te brengen. 't Geen dan in deser voegen geschieden:

over dese Vrede.

Na behoorlijke Devotie des morgens in de Kerken gepleegt te hebben, quamen de Regimenten Guardes, soo te voet als te paard, in de Wapenen, d'eerste op 't Buyten-Hoff, en d'andere op de Plaats, alle in nieuwe Kleederen, met Oranje Charpen en witte Franjen om 't lijff gemonteerd; 't geen seer çierlijk stond; en ten 5 uren van *Sijn Hoogheid*, die met de Lijf-Karosse op 't Buyten-Hoff quam, daar te voet gaande, wierden besigtigt, passeerende door alle de Gelederen. Waar na sijn *Hoogheid* te Paard stijgende, de Ruytery insgelijks besigtigde. En na 3. *Salvos* geschooten te hebben, trokken gelijkelijk weder weg. Daar wierd by na gedurig uit een getal van 78. Stukken, soo van de Wal, als Vyver-berg los gebrand. Korts daar na wierden de Pik-tonnen en Vreugde-vuuren in soo groote meenigten aan-gestéken, dat het scheen als of den geheelen *Haag* in brand stond. Ondertusschen wierd alles vervaardigt tot de Heerlijke Maaltijd, die *Haar Hoog Mog:* gaven; zijnde twee lange, met een dwars Tafel boven aan gevoegt, in hare Vergader-plaats. *Sijn Hoogheid* door eenige Heeren opgehaald, nam sijn Sit-plaats boven aan, in een groote Arm-stoel, waar recht tegen-over den *Ridder Silvius*, Afgesand uit *Engeland*, en vervolgens de Ridderschap, Generaals, en Admiraals-Persoonen aan weder zijden, en alle de Leden der Stemmende Steden, ider naar sijn Qualiteyt, nevens veel andere Heeren gerangeert, die wel 120. in getal wierden bevonden op dese Maaltijd, dewelke seer deftig met allerhande kostelijke Spijsen en delicaate Raarigheden was toe-gericht. Op yder Gesondheid wierd het Kanon gelost, onder 't geklank van Trompetten, en Ketel-trommels buyten; maar in de Zaal onder 't Gespeel van allerley *Instrumenten* door 10 à 12. Speellieden in getal; brandende eenige 100. Was-kaarsen in de Plaats. Seer prachtig en uitmuntend raar was het Vuur-werk, van hare Ed. Gro. Mog. in de

Die met groote Vreugde gesolemniseerd werd,

door veelvoudig schieten,

branden van ontallijke Piktonnen,

't aanrichten van een heerlijke Maaltijd,

Het aanstéken van seer rare Vuur werken,

voor de Staten en Overigheyd des Lands,

de Vyver geordonneert, ſtaande op 6. ſtellagies; aan yder zijde een *Piramide*, ontrent 20. voeten hoog, daar op een *Dubbelden Arend*, en op d'ander, het *Wapen van Spanjen*, uytbeeldende in klaar Vuur het Wapen van den *Keyſer* en *Koning van Spanjen*, die daar na ſchoone Vuur-werken van ſich gaven. Hier op quam een Triumph-wagen met *Mars* en *Pallas*, van twee Wolven voortgetrokken, die een meenigte van ſchoone Vuur-werken verſpreyden. Al het welke geſchiede onder de Maaltijd van haar Ed: Groot: Mog: die ter middernacht met groot genoegen eyndigde.

De Particuliere Heeren hadden mede verſcheyde Vuur-werken aangericht.

En voor de Groote Heeren,

De *Graaf van Waldek* repreſenteerde, na dat 2. uren te vooren, de Wijn uyt een Feſton had laten loopen, een *Arca Triumphaal*, met een Leeuw, waar onder geſchreven: *Dei nutu*, *Principis opera*, *Pax obtenta*; *Door Godes Wil*, *en Hulp des Princen*, *is de* VREDE *verkregen.* Waar nevens twee *Piramiden* met Oranje takken bewonden, en daar by noch twee diergelijke, waar in 300. witte Was-kaarſen brandden: Om de geſeyde *Piramiden* ſtonden nog 2. andere, met uytvarende vuuren, brandende raderen, en Lanteernen, die verſcheyde Kunſt-vuuren uytwierpen: over deſe Vuur-werken waren nevens groote meenigte flambeauwen, 3. groote vierkante Lantarens, een voor den *Staat*, waar op een ſtaande Leeuw in een Tuyn geſchildert, met deſe Letteren: *Sentio Vires*; *Ik gevoel kragt*: de tweede voor den *Koning van Engeland*, met een Roos, daar onder deſe woorden: *Tranquillitate Floreo*; *In ſtilte bloey ik*: de derde voor ſijn *Hoogheyd*, waar op ſtond: *Ex auguſtus ad auguſta*; *Vyt Benaudheyd tot Heerlijkheyd.* Daar by ſtonden nog 3. andere Lanteernen van gelijke fatſoen, zijnde in een der ſelven een Palmboom, met dit devijs: *Preſſa reſurgo*; *door gedrukt te worden*, *rijs ik*: op d'andere was de Fortuyn, met deſe woorden: *Conſilio & armis teneor*; *Door Raad en Wapenen*, *werd ik gehouden*: de derde vertoonde een Draak, waar voor een Man ſtond, preſenteerende met den Degen in de hand, dit volgende: *Nec temere*, *nec temide*; *Noch rukeloos*, *noch bloode.*

Met veel Sinſpreuken verciert,

En meer andere Vreugde-Teikenen.

De Heer *Grave van Naſſau*, *de Rhijngrave*, de *Heer van Ouwerkerk*, en andere *Heeren* meer, betoonden insgelijks hun Vreugde, ſoo met het aanſteken van Flambeauwen, en Vuur-werken, als 't ſchenken van allerhande Wijn, en anderſins. Des gelijks ook de *Miniſters* van den *Keyſer*, van de *Koningen Spanjen*, *Sweden*,

den, *Deenemarken* , en andere , die alle , nevens het aanstéken van meenigte Piktonnen, de Wijn mildelijk schonken. Dus vierde men een *Vrede* , die boven hope gelukkig getroffen was.

Insgelijks wierd ook in Engeland groote Vreugde over dese *Vrede* betoont.

In ENGELAND was de Vreugde niet minder over dese Vrede, gelijk sulks door 't groot gejuyg van 't Volk, het branden van ontallijke Piktonnen , het schieten met Stukken , en 't luyden van Klokken genoegsaam getuygde. Maar in NEDERLAND men nog met VRANKRYK in Oorlog blijvende, sag men hier en gins noch velerley Krijgs-actien en Oorlogs-schermutselen voorvallen.

Sijn Hoogheyd de Heer *Prince van Oranje* van de laatste Veldtocht weder in den Haag gekomen, wierd aanstonds het Leger van den *Staat*, 't geen door den langdurigen Marsch veel ongemaks had moeten uytstaan , op de Casselse Heyde gemonstert, en in de Winter-quartieren verdeelt, om het tegens de naaste Campagne weder uyt te rusten.

Midlerwijl vielen hier en daar verscheyde schermutselen en party-loopingen voor; waar van sommige Beuyt, en sommige Slagen kregen:

Stoute Daad van 3. Soldaaten, wonderlijk gelukt.

En 2. Soldaaten met een Sergeant uyt *Vytrecht*, onderstonden een Daad van wonderlijke stoutmoedigheyd omtrent *Aarnhem* ; want vernomen hebbende , dat daar verscheyde Schepen met Kanon aan de Kraan lagen, gingen op een van deselve, kapten vier touwen los, waar aan 't Schip gebonden was , zijnde de Schild-wacht, wegen het vallen van een swaare Sneeuw, in sijn wacht-huysje ; onder welk faveur hen van d'occasie bedienende, kapten ook het vijfde Touw af, 't welk het Schip doende omswaayen en afdrijven , brachten dat tot aan de Vaart van *Vytrecht*. Het was geladen met 19. Metale Stukken, vier groote Mortieren, een groote meenigte Bomben en Granaaten , gesamentlijk geschat op 150000. Gulden. Over welke brave actie *Sijn Hoogheyd* yder met een somme van 8000. gl: vereerde , en den eene met een Markt-schuyt van *Vytrecht* op *Amsterdam*, den andere met een op *Leyden* voorsag. Men bracht ook een Munstersche Standaard binnen *Vytrecht* , die 15. Staatsche Ruyters, in een gevecht met 20. Bisschopsche Ruyters hadden verovert, na sy de *Bisschopsen* al t'samen gecapotteert hadden.

Gepretexeerde Oorzaken, tot het Afbreken der Keulsche Vredehandel.

Belangende de *Keulsche Vrede-Handeling*, schoon hier voor , dies aangaande genoegsaam omstandig Relaas gedaan , is echter naderhand door wederzijds Partijen nog veel daar in voorgevallen; doch

doch wy zullen maar alleenlijk het voornaamste daar van melden, om daar uyt aan te merken, hoe slechtelijk dit Heylsaam Vredens Desseyn is gestuyt geworden, voornamentlijk door die gene, welke noch langen tijd daar na, maar al te veel door hare meenigvuldige Oorlogs Actien, aan al de wereld getoont hebben, dat seer weynig, of gants geen genegendheyd tot *Vrede* hadden, schoon de *Franssen*, om dit alles te verbloemen, hen selven t'ontschuldigen, en al de Schuld op andere te werpen, twee gepretexeerde Oorzaken gingen opvatten, die men yder een wilde doen gelooven, suffisant genoeg te zijn, om sulck heyliglijk Voornemen, als d'*Algemeene Vrede* der *Christenheyd*, na welkers Succes, soo veel duysent Millioenen van Menschen soo hertelijk verlangden, in 't midde van sijn voortgang te stuyten; soekende uyt twee bysondere accidentele Voorvallen, hunne oorsaken en redenen op te vatten, om hun Afgezandten t'huys te roepen.

I. De Gevangen-neming van *Prins W: v: Furstenberg.*

I. De Gevangen-neming van *Prins Willem van Furstenberg*: die den 14. *Febr:* binnen *Keulen*, de Gravinne *de la Mark* besocht, en des namiddags ten 4. uren van daar, door een eensame Straat, aan de zijde van *St. Mauritius Kerk* passeerende, om in 't Klooster by den *Keurvorst van Keulen* te komen, aldaar van eenige Keyserl: Officiers uyt het oude Regiment van *Grana* wierd aangerand, ten dien eynde expres 9 à 10. sterk van *Bon* gekomen, en wel 3 à 4. dagen tot *Keulen* daar toe opgepast hebbende, namen nu dese gelegendheyd in acht, grepen eerst de gareelen van de Koets-Paarden aan, waar door sy de Karos stil houdende, tegens den *Prins* riepen, *Dat hy een Keyserl: Gevangen was*; doch hy met een sijner Hovelingen, en de Gravinne *de la Marks* Stalmeester,

Werd van de Keyserl: soo Furieus aangetast,

nevens sijn Secretaris in de Karos gezéten, en met al sijn andere Dienaren, t'samen 11. sterk, onder de Kleederen gewapend zijnde, losten eerst met hun Pistolen op de *Keyserlsen*, en schooten den gene, die eerst het woord hadde gevoert, nevens een Cap: Lt: *Hauwitz* doot; 't welk de *Keyserlsen* mede deed vuur geven,

Dat meest al sijn geselschap gequetst en doot raakt,

nederschietende 2. Lakkeijen, en dangereuselijk quetsende al de gene die met den *Prins* in de Karosse waren, ondertusschen sy den Koetsier ook van sijn plaats stieten.

Waar op de *Gravinne de la Mark* mede uyt-komende, sterkelijk om hulp riep. De *Prins* onder dese confusie den Dans meenende t'ontspringen, begaf sich spoedelijk uyt de Karos; maar deselve tusschen twee muuren bezet, en de Keyserlsen voor en achter

ter ſtaande, wierd door een derſelven, met het Carabijn in de hand, gedwongen, weder in de Karos te treden, daar hem aanſtonds 2 à 3. andere met bloote Dégens in de Hand quamen vergeſelſchappen. Na nu alle des *Princen* Volk, of gedoot, of weg-gejaagt was, zijnde maar een Heyduk ongequetſt daar van gekomen, ging een van de *Keyſerſen*, des Koetſiers plaats bekleeden, waar nevens de *Graaf Franciſco Pedro Bagnaſco*, Neef van *Marquis de Grana*, met een blooten Dégen in de hand ſich voegde, rijdende alſoo na de *Hane-poort*, daar ſy nog 20. andere Soldaaten vonden, die hen voort buyten de Stad geleydden, waar nog eenige Ruyters en Soldaten ſtonden, die hem over den *Rhijn* tot *Mulheim* bragten, en van daar na *Duyts* voerden, alwaar des nachts geſlapen, wierd over *Siburg* na *Bon* gebragt, en aldaar in 't Logement van ſijn Broeder den *Biſſchop van Straatsburg*, by den *Marquis de Grana* gehuysveſt. Soo haaſt de Magiſtraat van *Keulen* hier van kennis kreeg, deed aanſtonds de Poorten ſluyten, en de Schildwacht, die hen had laten paſſeeren, gevangen zetten; ſtellende ook Wacht voor des *Princen* Logement, en lieten al de gene, ſoo levend als dood, die by deſen Aanſlag geweeſt waren, vaſt houden en opſluyten: dog niemand van hen in 't leven bevonden, dan alleen den *Marquis Obitzki*, die, hoewel aan 2. wonden ſwaarlijk gequetſt, ſich in een Klooſter had begeven, alwaar de Magiſtraat hem liet afvragen, door wiens Ordre dit Feyt was geſchied? Waar op antwoorde; Dat ſulx uyt laſt en bevel des *Keyſers* was verricht; en hoewel de Magiſtraat hem in 't klooſter verzékerde, eſchappeerde hy echter onder een Moniks-Cap. Maar de *Franſſche Ambaſſadeurs* dit werk niet ſoo haaſt vernemende, of verzékerden ſich van *Furſtenburgs* Papieren en Geſchriften, en maakten een groot geroep over deſe Saak, begeerende hier van Vergoeding en Herſtelling, als voorgevende, dat de *Prins van Furſtenburg* een Afgeſand en Gemachtigde van *Keur-Keulen* zijnde, daar mede het Recht, ſoo van de Geſandten, als der Volkeren, gevioleerd was; en dat de Stad belooft hadde, deſelve te guarandeeren. De Magiſtraat ſond wel Gedeputeerden na *Bon*; maar kregen alleenlijk tot Antwoord, dat ſulx uyt 's *Keyſers* Ordre was geſchied, (ſelfs de *Hertog van Bournonville* daar niets van geweten hebbende) en dat men derhalven moeſt afwachten, wat beſcheyd de *Grave Bagnaſco*, die na *Weenen* gereyſt was, om den *Keyſer* ſulx bekent te maken, van daar terug ſoude

En brengen hem in *Bon*.

Een van de Keyſerl: ſeer gequetſt, vlied in 't Klooſter.

Men wil de Stad Keulen dit Feyt te laſt leggen.

de brengen. Ondertusschen schreef de *Marquis de Grana* hier over aan een sijner Vrienden binnen *Keulen* aldus:

Brief van Grana over d'oorzaak van dit werk.

MONSIEUR,

SYn Keyserlijke Majesteyt hebbende goed gevonden, den Prince Willem van Furstenburg te doen arresteeren, en herwaarts te brengen, apparent om te eerder tot een algemeene Vrede te komen, aan welke, en de eenigheyt van Duytsland hy al over lang soo veel opstaclen heeft toegebracht, soo hebbe U E. moeten adverteeren, dat gisteren avond de sake is geëxecuteert, en dat, alhoewel men hoopte ten eynde te komen sonder eenige violentie, nochtans verscheyde luyden, die by hem waren, haar in een vigoureuse defensie hebbende gestelt, soo sijnder eenige van d'een en d'ander kant gequetst. Wegens den Prince selfs was 'er ordre, hem veel eer te quiteeren, als het alderminste leed te doen: ingevolge van 't welke hy sich op heden bevind binnen Bon, in volkomen gesontheyt, en ontfangt aldaar alle bedenkelijk goed tractement. Voor my, ik heb hier geen ander deel in, als die van de gehoorsaamheyt, en wilde uyt al mijn hert, hem wel dienst doen in al 't gene 't welk independent is voor mijn Meester. Voor de rest, &c. Bon den 15. February 1674.

't Welk de *Franssen* gants geen vernoeging geeft.

Doch al dese Redenen konden den *Franssen* in 't minste geen vernoeging geven, denkende, dat hares *Konings* Eer en Glorye hier door te veel gekrenkt, en hen dienvolgens dese zaak onverdraaglijk was: waarom de *Fransche Plenipotentiarisen* dreygden, de *Vrede-Handeling* af te bréken, ingeval hen geen Vernoeging wierd gegeven. Dan, zonden hier van eerst bericht aan hun *Koning*, om te mogen weten, hoe hen in dese saak gedragen souden. *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyt* dese groote Daad met geen minder hévigheyd verstaande, nam dat niet min seer qualijk op; en tot meerder betooning van sijn Onvernoegen, schreef daar over een straffe *Missive* aan sijn *Minister* den *Abt de Gravel*, tot *Regensburg*, aangevult met swaare Klagten, over het Ongelijk en Affront, hem in den Persoon van *Prins Willem van Furstenberg* aangedaan; beveelende sijn Afgezandten op de Vrede-Handeling tot *Keulen*, daar soo lang wel te verblijven, tot sy souden vernomen hebben, wat daar in des *Keysers* wil en meening mogte zijn; maar ook met eenen, dat sy in de Vrede-handeling niet verder souden voortvaren; wijl sijn Vyanden sulke ongehoorde middelen en wegen gebruykten, om deselve te verstoren, &c.

Dese Gevangen-neming van *Prins Wilhelm*, hoewel met weynig

nig commotie, in der stilte geschied, veroorsaakte niet te min seer veel gerucht en groot rumoer, voornamentlijk door de bewerking der Fransche en Sweedsche *Ambassadeurs* tot *Keulen*; insgelijks ook door den *Keulschen Keurvorst*, die sich mede niet weynig over dese saak ontstelde; maar boven al, de *Bisschop van Straatsburg*, die aan des *Paus Nuncius* versocht, sijn Broeders Voorspraak by den *Keyser* te willen zijn. Gelijk dan de *Sweedsche Afgesandten* mede een Expresse aan sijn *Keyserl*: *Maj*: afveerdigden, om d'ontslaging van den *Prins* te bevorderen; doch toonden sich wat moderater in desen Handel voor te dragen, als wel denkende, dat sijn *Keyserl*: *Maj*: sulks niet sonder rechtmatige oorzaken sou doen verricht hebben. Echter scheen dit een der voornaamste motiven te zijn, waarom de *Keulsche Vrede-Handeling* gestuyt, en de *Fransche Gevolmagtigden* eerstelijk te huys ontboden wierden, voornamentlijk wanneer daar nog dit tweede Ongeval by quam, te weten; Dese Gevangen neming baard groot rumoer. En voor Vrankr: een oorzaak, om de Vrede-Handel af te bréken.

II. Dat op den 1. *Marty* binnen *Keulen* eenige Tonnen met Frans Geld, door de *Keysersen* wierden aan-gehaald, na dat de *Franssen* die voor Brandewijn hadden aan-gegeven. Dit Geld een somme van 48000. Rijxd: uytmakende, wierd door *Baron d'Isola* met sijn eygen cachet verzegeld, en daar over na *Weenen* aan den *Keyser* geschreven. Maar de *Franssen* hier over ten hoogsten misnoegt, eyschten van de Stad *Keulen* Restitutie deser Penningen, dreygende, by faute van dien, daar over Represalien te gebruyken; zendende ondertusschen een Courier aan hun *Koning*, om *Sijn Majest*: hier van berigt te doen. 't Welk geschied, quam deselve met een *Missive* aan de Magistraat van *Keulen* weder te rug, waar by de *Koning* haar seer hard dreygde, soo over dese Saak, als het Attentaat van *Prins Wilhem*, seggende, dat het Affrond aan desen *Prins* gedaan, soo veel was als of 't aan sijn eygen Persoon was geschied; en dat in geval d'Expresse, die de *Sweedsche Mediateurs* na *Weenen* hadden gesonden, 't Voorwerp van sijn Commissie niet bereykte, sijn *Ambassadeurs* als-dan souden moeten t'huys komen, en de *Vrede-Handeling* laten varen, voegende hier nog by, dat aan sijn *Ambassadeurs* bevel had gegeven, gedurende het uytblijven van den Courier, geenige voortgang in de Tractaaten te doen. De *Magistraat* niet weynig over dese Saak ontsteld, wierd van sommige voorgeslagen, om 't Geld met Geweld weder te krijgen: maar andere noch verder gedachten voerende, stelden sich hier tegen; dies quam daar niets van ten effecte.

II. Vaten met Frans geld voor Brandew. aangegeven, werden van de Keysersen aangehaald.

't Welk de Franssen op de Magist: van Keulen willen herhalen.

fecte.

fecte. Immers presenteerde de Keyserl: Overste, het Geld den Magistraat wel te willen in handen stellen, by aldien sich wilde verobligeeren, het selve te restitueeren, wanneer sijn *Keyserl: Maj:* sulks soude begeeren. De Sweedsche Ambassadeur TOTT versocht insgelijks *Haar Hoog Mog: Gevolmagtigden*, om hun Tusschen-spraak by de Keyserl: Gesandten, ten eynde men geen swaarigheyd mogt maken, in het Geld wederom te geven. Maar de *Franssen* alleen de Stad *Keulen* hier van de oorzaak achtende, confisqueerden alle Goederen daar t'huys hoorende, en stelden zeker prœmie voor die een Keuls Burger by hen gevangen bragt.

Prins Willem werd op 's Keysers bevel na Weenen gevoert.

Graaf *Bagnasco*, wegens de saak van *Prins Wilhem van Furstenberg* na den Keyser vertrokken, quam in 't begin deser Maand *Maard* weder van *Weenen* tot *Bon*, met expres Bevel, dat desen *Prins* sonder eenig vertoeven, met een goet Convoy, na *Weenen* moest gevoerd werden; 't geen den 10. deser, onder een geleyde van 70. Paarden wierd volbragt; verdwijnende hier mede al de hoop der *Franssen*, van desen *Prins* ooyt te zullen los krijgen, en dat de gene die dese Actie gedaan hadden, hier over gestraft souden werden, te meer, om dat de *Marquis Obitski*, die in den Aanval gequetst, en in 't Klooster geretireerd, naderhand seer behendig ontsnapt was. Maar de Sweedsche *Mediateurs* in den beginne een expresse aan den Sweedschen Resident *Puffendorf* tot *Weenen* gesonden hebbende, gaf deselve aan sijn *Keyserl: Maj:* wegens dit Werk, een *Memoriaal* over; om de quaadaardigheyd van dit Feyt hart genoeg ten toon te stellen; seggende, Dat, dewijl d'aanvalling en vasthouding, van den Heer *Land-graaf van Furstenburg* als des *Keurvorst van Keulens* Gevolmachtigde, en gemeene Afgezand tot des Algemeenen *Vredens* Tractaaten, op vollen Straate binnen *Keulen* geschied, van seer groot en hoog gewicht was, en dat ook de geringste Werking daar uyt ontstaande, veroorzaken soude d'opschorting van den *Vrede-Handel* aldaar aangestelt; de Heeren *Sweedsche Mediateurs*, tot verhoeding deses, door een expresse Edelman tot *Bon* by den *Hertog van Bournonville*, alle Vlijd, hoewel te vergeefs, aangewend hebbende, hadden sy, (seyde hy Heer *Puffendorf*) geen expedienter middel weten uyt te vinden, als een Edelman uyt de hare per Post aan hem te zenden, ten eynde hy *Syn Keyserlijke Majest:* wegens dese grouwelijke Daad, waar van desselfs Officieren, uyt het Regiment van den *Marquis de Grana*, aangeklaagt,

Sweedsche Gesand arbeyd by den Keyser tot desselfs Verlossing.

klaagt, een ſchuldige Satisfactie met behoorlijke Eerbieding yverig verſoecken, en om een wel-verdiende Straffe over d'Autheurs, hun Helpers en Medegezellen van dien, op 't inſtandigſte bidden ſoude; Derhalven bad hy *Sijn Keyſerl: Maj:* uyt de Naam van ſijn Meeſter den *Koning van Sweeden*, en uyt kragt der gegevene Authoriteyt der ſtrijdende Partyen, niet alleen wegens deſe Miſdaad, om een ſchuldige en behoorlijke Vernoeging, en dat gem: *Prins Willem*, op bevel van *Sijn Keyſerl: Majeſt:* weder op de plaats, van waar hy geweldiger wijſe was weg-gevoert, waardiglijk, en ſijn Caracter betamende, ſoude gebragt werden; maar dat ook ſoodanige Officiers, hun Navolgers, en booſe Raadsluyden, als hebbende niet alleen den *Koning van Sweeden* in ſijn goed Voornemen grootelijks gehindert, d'Eer, de publijke Zecuriteyt, en 't Credijt der Chriſten Princen en Vorſten verbroken, ook de Neutraliteyt van een Plaats, tot ſoo hoogloffelijken, als d'algemeene Chriſtenheyds hoogſt heylſamen Werks, verkoren, merkelijk gekrenkt; maar ook de geheyligde Rechten der gekroonde Hoofdens en anderer Potentaatens Gezandten op 't groffelijkſt gevioleert; Op het ſtrengſt, tot een Exempel van de Poſteriteyt, mogten werden geſtraft.

Waar op *Sijn Keyſerl: Maj*: niet alleen omſtandelijk, maar ook met naakte Verklaring over *Prins Wilhems* Miſdaaden, en ſijn overvloedig gegevene Oorzaken tot ſulken Onderneeming op deſſelfs Perſoon, ſijn Antwoord uytende; wierd ſulks by de *Franſſen* t'eenemaal verworpen; gaande ſy ſelfs aan meeſt allen *Princen* en *Vorſten Hoven*, dit meergem: Feyt ſoo ſwart afſchilderen, als of'er ter Weereld niets ergers had konnen verricht werden. Maar die 't Beſtier der Duytſche Vorſten wat dieper inſagen, en van 't Intereſt des Duytſchen Rijks beeter ervarentheyd hadden, concipieerden hier van een geheel ander gevoelen, en luyſterden weynig na dit Sweeds en Franſch ſeggen. Gelijk men dan kort daar aan een heel omſtandige DEDUCTIE over des *Princen van Furſtenburgs* Handel ſach aan den Dach komen; waar in *Sijn Keyſerlijke Majeſteyts* Verantwoording, als groote Reeden en overvloedige Oorzaaken tot dit doen Gevangen-neemen, gehad te hebben, klaarlijk wierd ten toon geſteld: waar van wy hier onder kortelijk de voornaamſte Puncten zullen melden, na al voorens een daar in bygebrachte Exempel van *Kromwijls* Tijden verhaalt te hebben.

Waar op de Keyſer ſijn Verantwoording laat doen,

Als wanneer 't eens geviel, dat onder deſſelfs Regeering de Broeder van den *Portugeeſchen Gezand Don Pantaleon de Sa*, met noch

Met een diergelijke Exempel van

Kromwels Tijden,

twee andere Ridders op de Beurs te *Londen* wandelende, onder malkander zeker Gesprek, wegens den doemaligen Engelschen Toestant, hielden; 't geen van een Engels Overste *Heer Gerhard*, in de Portugesche Spraak ervaren, van verren aangehoort werdende, tot hen trad, met voorgeven, dat sy de Saak niet recht verstonden. Waar over dese Heeren sich geschocqueert vindende, hem gelijkelijk op 't Lijf vielen, en dapper quetsten. Doch hy, door den toevloed der Menschen, uyt hun handen gerukt, quamen verscheydemalen weder na hem, sonder sijn Persoon te konnen aantreffen; 't geen soo grooten Gramschap in hen verwekte, dat sy korts daar aan met 50. gewapende Persoonen, en een Koets vol Hand-granaten op deselve Beurs quamen, en daar verscheyde Moedwilligheden pleegden, onder anderen den *Edelman* met een Pistool doot-schietende, en den Overste *May* met seven doodelijke Wonden quetzende. Maar door een Troup Engelsche Ruyters, die op 't Rumoer indrongen, aangevallen, wierden alle gevangen genomen.

Op de Beurs te *Londen* geschied,

KROMWEL hier van verwittigt, was seer besorgt, hoe sich in dit Geval soude te dragen hebben. Van d'eene kant quam Hem 't onschuldig vergooten Bloed om Recht eyschen; en van d'ander kant quam Hem de Hoogwaardigheyd van een Gezand te vooren; want hy Brieven van sijnen *Koning* vertoonde, waar by deselve hem 't Gezandschap opdroeg, en sijn Broeder te huys ontbood. Maar *Kromwel*, na veel overwegens en rijpe deliberatie, de Misdaad van 't onnoozel Bloedvergieten door publijk moedwillig Geweld, swaarder achtende, dan de Hoogwaardigheyd eenes Koninklijken Gezands konde ophaalen, deed Hem, door de Heeren van den Gerechte, Verantwoording over sijn Misdaad afvorderen. 't Welk hy opiniaterlijk refuseerende, wierden hem Getuygen, wegens sijn Bedrijf, te vooren gestelt, alsoo ter Dood veroordeelt, en 't geöordeelde aan hem geëxecuteert.

By den Handel van *Prins Willem* te vergelijken.

Dit Voorbeeld wierd nu by den Handel van *Prins Wilhem* vergeleken; Dan sommige sustineerden, dat een Gezand van dien *Potentaat*, waar van hy gezonden was, niet tegenstaande sich in soodanige Saaken quam te vergrijpen, niet geöordeelt noch gestraft konde werden. Maar wie een naaukeurige Remarque op 't Leeven en de Daaden van *Prins Wilhem van Furstenburg* neemt, zal lichtelijk oordeelen, dat sulks niet dan een ydele Voorwending is. Want niemand is 't onbekent, dat Hy, nevens sijn Broeder den *Bisschop van Straatsburg*, soodanig ten Dienste van *Vrankrijk*,

te-

tegens ſijn natuurlijken en wettigen HEER den KEYSER, Opper-Hooft van 't *Duytſche Rijk*, waar af hy een Mede-lid was, is geweeſt, dat ſich niet ontſach, ſijn geeſtelijkheyds Biſſchoppelijke Staf af te leggen, en 't Krijgsmans Beſtier van een Frans Regiment aan te veerden; latende ſich ook met allen Yver gebruyken, om den *Keurvorſt van Mayntz* van ſijn wettig Opperhooft den *Keyſer* af, en op der *Franſſen*, des *Duytſchen Rijks* harde Vyandens zijde te trekken, &c. Waar in ſich ook tot ſoo verre heeft geavanceert gehad, dat hy de Keyſerlijke *Avocatoria*, ſchoon op Straffe van *Rebellye* uytgegeven, in den wind heeft geſlagen, en der *Franſſen* Intereſt heeft blijven bejaagen.

Men beſchuldigde hem ook; Dat den *Vrede-Handel* tot *Keulen*, in plaats van die te bevorderen, getragt heeft, af te breeken, en 't Vuur des Oorlogs hoe langs hoe meer in 't *Duytſche Rijk* te doen over drijven.

Wat nu ſijn Gezandſchaps Volmacht belangt, waar 't Werk van ſijn Ontſchulding, indien 'er ſtoffe was, meeſt op aan ſoude komen, die hebben de Keyſerlijke Gezandten nooyt geweten, noch gezien; en ſchoon ſich daar al had voor uytgegeven, ſouden ſy hem nooyt in die Qualiteyt erkent hebben.

En ſijn daar toe hebbende groote Redenen, ten toon te ſtellen.

Dat hy ook in de laatſte *Ongariſche Rebellye* had geparticipeerd, wierd mede voor vaſt geſtelt; niet tegenſtaande hy uyt Graaflijken Huyſe, en met den Titul van *Vorſt*, en *Leen-Heer*, van den *Huyſe van Ooſtenrijk* is begiftigt geweeſt. 't Geen hem had behooren te verplichten, met al ſijn capiſiteyt en vermoogen derſelver Onheyl en Ruïne te verhoeden; en ſoo veel in hem was, alle vreemd en vyandelijk Geweld, tot verſtooring van 't *Roomſche Rijk*, af te weeren. Alwaar ter contrary ſich daar tegens ſoo heevig oppozeerde, dat hy alle *Keurvorſten* en *Rijks-Standen*, die haar wettig Opperhooft den *Keyſer*, getrouw bleeven, voor Strafbaar erkende; bewerkende, dat ſy van *Vrankrijk*, ſonder voor-heene Declaratie van Oorlog, onverhoets wierden aangegreepen en overweldigt.

Of nu, in ſoodanigen geſtelteniſſe van Saaken, een Halſtarrig en wederſpannig *Leen-Man*, ſich tot een Vyandelijke Gezand, tegens ſijn wettig Heers *Intereſt* mag laten gebruyken, en om ſijn Vyandelijke Aanſlagen te volvoeren, de Vryheyd en 't Voorrecht van een wettig Gezand genieten; daar over ſou veel te diſputeeren vallen. Alleen, indien het Reedelijk Recht wel wierd overwogen, ſou men oordeelen; Dat ſulke Vrede-

verſtoorders, voornamentlijk in 't *Roomſche Rijk*, waar van hy een *Leen-Heer* is, behoorden opgeſocht en geſtraft te worden.

't Is wel waar, dat een Gezandt, (waar voor hy doch nooyt by den *Keyſerſen* is erkent geweeſt) meer Privilegie en Vryheyd dan een ander Perſoon heeft; maar nooyt ſoodanige, die tegens de *Rechten der Volkeren* ſtrijden, als Doodſlagingen, Oproeren, t'Samen-ſweeringen, Verraderyen, en diergelijke ten hoogſten Strafwaardige Misdaaden. Waarom dan een Gezand, in ſulk Geval, met de qualiteyt van ſijn *Caracter* hem niet kan beſchutten; Want Vorſten en Heeren ſouden ſich, met ſoo groote Quaaden ongeſtraft te laten, voor te grooten Gevaar bloot ſtellen. Ook werd het Credijt noch de Trouwe van den ſoodanigen, die aan een Gezand ſoo grooten Misdaad komen te ſtraffen, daar door nooyt gekrenkt. Nademaal men nimmer, ſoodanigen Voorrecht en Zecuriteyt aan een Gezand geeft, dat den Gever daar door ſelfs in Gevaar ſou geſtelt werden.

Dit by den *Duytſen* als een genoegſaam klaare DEDUCTIE voor den KEYZER, ten reguarde van *Prins Wilhems* Gevangen-neeming, aan 't Licht gebragt, ſtelde duydelijk genoeg voor Oogen, hoe groote Reeden en Oorzaaken *Sijn Keyſerl: Majeſt:* tot d'onderneming en doen uytvoering van dit Werk hadde. Soo dat de *Biſſchop van Straatsburg*, gemeend hebbende, het de *Keyſer* maar alleen te doen waar geweeſt, om *Prins Wilhem* buyten den Raad van den *Keurvorſt van Keulen* te houden, nu hier over ſeer verſteld ſtond, te meer, wijl hy op ſijn verſoek van *Paſport*, om tot *Keulen* te mogen komen, van de Keyſerſche Miniſters, ſoo men ſeyde, ten antwoord ſoude bekomen hebben, dat het geven van ſoodanig Paſport, in haar vermogen niet ſtond, nog volgens haar Inſtructie was; maar wel, om na *Bon* te gaan, en de Kamer van ſijn Broeder in te nemen.

Biſſchop van Straatsburg werd Paſpoort geweigert.

Alſoo wierd 'er in de *Vrede-Handeling* niet verricht, wijl de *Franſche Ambaſſadeurs* geen magt daar toe hadden. 't Welk *Haar Hoog Mog: Gevolmagtigden* ſeer verdroot; en echter willende betoonen, het van hare kant niet ſchortte, om den algemeene VREDE te doen een goeden voortgang erlangen, gaven nogmalen een Geſchrift, ten dien eynde, aan de *Heeren* MEDIATEURS over; Waar in Sy verklaarden, wel verzeekert te zijn, dat *Hare Exellentien* altijd indachtig waren den Inhoud haares *Memoriaals*, den 9. *October* des voorleden Jaars overgereykt; niet twijffelende, of ſouden Haar dit Recht doen, van hun Getuygen te we-

Nederl: Geſandten geven eindelijk noch een Propoſitie tot algemene Vrede.

wezen, dat Sy sonder ophouden nieuwe Instantien hadden gedaan, tot erlanging van de Volbrenging deses soo loffelijken als gewenschten Werks; voornamentlijk door de overgeeving der Vry-geley-brieven, die Sy gesamentlijk met de Heeren *Ministers* voor *Sijn Hoogh*: den *Hertog van Lottharingen* hadden begeert; sonder dewelke, sy protesteerden, hen in geenerhande Handeling te konnen inlaaten. Voorders klaagende, dat 'er vijf geheele Maanden waren verloopen, na d'eerste Ouverture, door hen aan *Haare Exellentien* de Heeren *Mediateuren* gedaan, hen sinceerlijk verklaarende op alle de Voorstellingen, door Haare Exell: geproponeert: Dat Sy, door het weygeren van de Vrygeley-brieven voor Haar Geallieerden, wierden gehouden buyten Staat, om in hunne Tracteering te konnen persisteeren; En wijl den Tijd, die soo kostelijk en kort was, vast quam te verloopen, vonden sy hen, door expresse Beveelen van hun Heeren en Meesters de *Staaten Generaal*, en *Haare Keyserlijke* en *Catholijke Majesteyten*, verobligeert, aan *Haare Exellentien* te verklaaren, dat Sy niet langer konden blijven in soodanige Suspensie, die tot noch toe het eenigste Beletzel in dese Vrede-handeling was geweest: Derhalven baden Sy de Heeren *Sweedsche Mediateurs*, hun uyterste Devoir met hun gewoonlijken Yver te willen aanwenden, om een vaardige Resolutie t'obtineeren. En indien Sy het Ongeluk troffen, dat de Heeren *Mediateurs* niet ten goeden Effect konden reüssceren, vonden Sy Heeren *Plenipotentiarissen* hen genootdrukt, nochmalen hooglijk te verklaaren, gelijk Sy reeds voorheen hadden gedaan, Dat het niet van haare kant, noch door hun Schuld toequam, dat de *Vrede-Handeling* soo vruchteloos bleef steeken; maar alleen door *Vrankrijks* refuzeeren, van in een rechtveerdige Begeerte te consenteeren. Daar-en-boven serieuselijk protesteerende, geen deel te willen hebben van de Inconvenientien en Onheylen, die de persisteering des Oorlogs soude komen na sich te sleepen, en die onvermijdelijk stonden te spruyten, uyt de Nood-dwang, waar in men sich sou komen te bevinden, om andere Mesures te moeten nemen.

Waar in sy betuygen, het haar Schuld niet is, dat de Vrede-Handel werd afgebroken,

Hier op vertoonden de *Sweedsche Gesandten*, dat de *Fransche Plenipotentiarisen* geseyt hadden, niet te konnen van *Vrede* handelen, voor dat *Prins Wilhem* hersteld was; en baden derhalven, dat de Heeren *Haarer Hoog Mog: Gesandten* doch hun uyterste vlijd daar toe wilden aanwenden. Doch deselve gaven tot antwoord; Dat sulks als noch, niet konden doen, maar wel, wanneer men

hen, door het toestaan der Vrygeley-brieven, voor de Ministers van *Lottharingen*, plaats gaf, om de begonnen Handeling te konnen voltrekken. Doch wanneer dese Schriftelijke Voorstelling, door de Sweedsche *Mediateurs*, aan de Fransche *Heeren* wierd overgeleverd, weigerden sy het selve te lesen; echter sonden 't de *Mediateurs* aan 't *Fransche Hoff*, als een Geschrift, niet van Gesandten, maar als van Particuliere Persoonen komende. Midlerwijl stelden de Sweedsche, aan de Fransche *Heeren* voor, hoe hen dacht, het kortste expedient, en het veyligste Middel te wesen, om den *Prins* te mogen hersteld zien, dat men yverig met de *Vrede-handeling* voortging, en desselfs gewenscht Eynde socht te bereyken. Maar noch dese Propositie, noch geen van alle andere Voorstellingen konden eenigsins den *Franssen* bevredigen of het minste vernoegen aanbrengen.

Maar de Franssen weigeren deselve te lesen.

Het geheele Werk dan gants onbevordert blijvende hangen, sochten echter de Heeren *Mediateurs* van d'ander kant een meerder Voortgang hier in te verwekken, en sonden dierhalven weder een nieuw Schrijven aan sijn *Keyserl: Maj*: na *Weenen*; waar in niet alleen sterkelijk op de Bevordering van *Vrede* drongen, maar besonderlijk ook, op de Loslating en Herstelling van *Prins Willem van Furstenberg*, als ook tot Restitutie der aangehaalde 48000. Rijxd: Dan, alvorens het hier volgende *Keyserlijke Antwoord* aan den dach quam, had *Sijn Koninklijke Maj*: *van Vrankrijk*, als sich verzekert houdende, dat dese streek aan *Prins Wilhem*, uit last des *Keysers* was geschied, sijn Gesandten van de *Vrede-handeling* t'huys ontboden, doende tot verdediging deses, een schriftelijke Verklaaring in 't licht komen, als onder Num. XXIV. te zien. Waar in al de Schuld van d'Afbréking, en het niet voortgaan der *Algemene Vrede-handeling*, t'eenemaal den *Keyser* werd te last geleyt; en men deed ook dese Declaratie den 5. *April*, aan *Haar Hoog Mog*: *Gesandten* behandigen, met versoek, sy aan hun Meesters, om Paspoorten voor de *Fransche Heeren Ambassadeurs* wilden schrijven: dewelke ondertusschen niet weinig op de Stad *Keulen*, wegens de berooving van 't Geld verbittert waren, dreygende, dat hun *Koning* met een magtig Leger sich sou komen wreeken, over dese geledene Schaade en Ongelijken. Dan hier tegen bood sijn *Keyserl*: *Maj*: de Stad alle Hulp en verzékering aan, en selfs om eenige Regimenten Krijgs-volk daar binnen te leggen, wanneer sy 't begeerde.

Sweedsche Mediateurs schrijven aan den Keyser om verlossing van *Prins Wilhem*.

Fransche Gesandten werden t'huys ontboden,

En dreygen op de Stad Keulen te wreeken al het Onheyl haar Natie daar aangedaan.

De *Heeren Middelaars* van sijn Maj: van *Sweden*, wendden alle vlijd

vlijd aan, om de Fransche Afgesandten in dese hevige Drift te gemoed te komen, en hen door allerhande voorstellingen en beweeg-redenen te bevredigen, ten einde men nog geen Scheyding van een soo goet begonnen Werk maken soude, seggende, dat sy hare Propositien na *Weenen* aan den *Keyser*, en ook na *Paris* aan den *Koning* hadden gesonden, vastelijk vertrouwende, dat sijn *Keyserl: Maj:* den *Prins Willem* soude relaxeeren; en sijn *Konink!: Maj:* de Vrygeley-brieven voor de *Ministers van Lottharingen* geven. Maar alles was te vergeefs: Sy vertrokken den 16. deser van *Keulen*, onder het Geley van omtrent 60. Paarden. En dus wierd dese vermaarde Handeling soo flechtelijk afgebroken, daar de geheele Christenheid soo grooten Heyl, als *d'Algemeene Rust* en *Vreden* is, dus lang van verwacht hadde; loopende alle dese aangewende Moeyte en Arbeyd niet alleen *Vruchteloos* ten einde; maar het scheen, als of men door dese Handeling tot *Vrede*, selfs een wreede bitterheid tot swaarder Oorlog had gesmeed, trachtende ondertusschen sich elk van de Schuld te bevrijden, en hen selven te rechtveerdigen. Ten welken einde dan besonderlijk *Haar Hoog Mog: Gesandten* een schriftelijke Verklaaring aan de Heeren Sweedsche *Middelaren* over-reykten, zijnde onder Num. XXV. te vinden.

Keulsche Vrede-Handel werd afgebroken.

Waar van hare Ho: Mo: Gesandten toonen geen oorsaak te zijn.

't Ontbrak den *Franssen* ook aan geen Redenen, waar mede sy de hatelijkheid deses Werks van hun halsen, op die van de Bondgenooten sochten te schuiven.

Men heeft noch meerder Verklaringen en Schriften hier van sien aan den dach komen, maar vreesende, of tegen voornemen, ons Werk te wijdloopig mogt vallen, hebben dese, en meer andere twist-achtige Disputen over-geslagen, te meer, alsoo gesind zijn, alleen de voornaamste en meest gedenkwaardigste Saken voor Oogen te stellen, en dat soo kort als eenigsins d'oprechte Deductie en klare Verstaanlijkheid der gepasseerde Voorvallen willen lijden: Want alle extremiteyten doen een Saak, schoon in sich selven noch soo goet, quaat schijnen, en de buytensporigheden doen d'alderbeste Dingen verderven; hierom is in alles, de Middelmatigheid altoos best.

Dewijl wy dan noch eenige Materye van nuttelijke *Vrede-Handeling*, als die met de *Bisschoppen* van *Keulen* en *Munster* te verhandelen hebben, wenden Ons van 't Onvruchtbare Werk, tot het Vruchtbare Effect.

Selfs nog gedurende al *d'Afgesandten* binnen *Keulen* waren, socht

Men tracht met Keur-

Keulen en Munster apart te handeleu.

socht men een bisondere Handeling tot *Vrede* met den *Keurvorst van Keulen* en *Bisschop van Munster* aan te gaan; wijl de Fransche Afgesandten weygerden, iets meerder in *d'Algemeene Vrede-handel* te vorderen. Men had te meer hope tot dese bisondere *Vrede* te sluiten, om dat men reeds soo een considerabel particulier Vredens-Tractaat tusschen sijn *Koninkl: Maj: van Groot Brittanjen*, en de *Heeren Staaten Generaal*, seer gelukkig had geslooten.

Munster doet een Presentatie tot Veede.

De *Bisschop van Munster* geen groote voortgang, en noch veel minder voordeel in sijn Oorlogs-Aanslagen konnende vinden, deed door sijn Gesand aan de Keyserlijke *Ministers* tot *Keulen*, een Voorslag van Accommodement met de *Staaten Generaal* proponeeren; aanbiedende alle gedurende desen Oorlog geoccupeerde en geconquesteerde Plaatsen, te restituëren, uitgenomen *Borculo* en *Lingen*. Hier tegen kon men van d'ander zijde niet verstaan, dat de *Bisschop* van eenige Plaatsen, *Haar Hoog Mog:* toebehoorende, soude profiteeren; maar wierd ter contrary ge-oordeelt, dat meergem: *Bisschop* niet alleen alle ge-occupeerde en genomene Plaatsen moest weder geven, maar boven dien nog een goede somme Gelds behoorden te furneeren, om den *Vrede* te mogen genieten. Dan sijn *Keyserl: Majesteyt* zond hier over, soo men seyde, een *Missive* van *Intercessie* aan *Haar Hoog Mog:* om Hen daar toe te bewégen.

Maar Holl: kan sulx niet inwilligen.

Keur-Keulen wel tot Vrede geneygt, maar Straatsburg is daar in seer hinderlijk.

Met de *Keurvorst van Keulen* wierd mede wel gehandelt, maar de *Bisschop van Straatsburg*, als het meeste Bewind over dese Saak hebbende, bragt t'elkemaal verhinderingen in de weg; selfs wilde men seggen, dat somtijds de Brieven van sijn *Keysèrl: Maj:* aan Hoog-gem: *Keurvorst*, sou geintercipieert hebben. Ook spaarden de *Franssen* geenderley moeyte nog arbeyd, om dit goede Werk sijn voortgang te beletten: dies zullen wy eerst, voor al eer tot een slot van *Vrede* komen, een weinig d'Oorlogs Actien melden, die onderwijl zijn voorgevallen.

Bisschop van Munster tragt op Vriesland in te vallen.

De *Bisschop van Munster*, van wien men verwachtte, dat sich met den *Keyser* verdragen, en *Haar Hoog Mog:* al hare afgenomene Steden en Plaatsen wederom geven soude, scheen in den beginne deses jaars daar toe nog weinig lust te hebben, waarom dan een goede Party Volks by-een vergaderde, om daar mede (mogelijk noch voor 't laatste) een goede Buyt uit *Nederland* te halen; waar toe hy een getal van 4000. Paarden te samen bragt, en d'occasie van een felle Vorst waar-nemende, over de Marassen na *Groeninger Land* trok, om de Land-lieden daar omtrent uit te plunderen:

gelijk

gelijk dan reeds, met behulp van ettelijke gepreste Boeren, by 't Klooster ter *Appel* invallende, *Windschoten* en d'omleggende Vlekken uitroofden, handelende seer hard en schandelijk met d'Inwoonderen, en begaven sich daar op aanstonds met den geroofden Buyt na het Graafschap *Benthem*.

Sijn Exellentie *Rabenhaupt* niet soo haast desen handel ter ooren komende, of begaf sich met de Groeninger en Vriessche Troupen derwaards, nemende sijn weg door *Coeverden*, (waar 't Regiment van *Burmania* by hem quam) na 't Graafschap *Benthem*; alwaar aanstonds de Stad *Noordhorn* vermeesterde, en die met 16. Vriesche Comp: te paard, en 6. te voet, onder den Oversten *Kingma*, deed bezetten: en na noch eenige Plaatsjes in de *Twent* ingekregen, en met Volk behoorlijk bezet te hebben, begaf sich van daar na *Nyenhuys*, om insgelijks de *Bisschopsen* van daar te jagen; dan den 4. *April* kreeg van meerged: Overste *Kingma* berigt, dat de *Bisschopsen* met 3000. Paarden en Voetvolk op *Noordhorn* waren komen aanvallen, sijn Voor-wachten ingejaagt, en de plaats rondsom bezet hadden, begeerende dieshalven Secours. Waar op sijn *Exell: Rabenhooft* sich met 7. Comp: Paarden, en 4. Regimenten Voet-volk derwaards begaf, en den 5. deser de *Bisschopsen*, onder 't faveur van donker en mistig we'er aantastte: doch niet soo sterk als de Vyand zijnde, doet het Voetvolk voor-aan marcheeren, tusschen eenige lange Wagens bezet; 't welk een nieuwe Inventie is, van verscheyde Wagens, door lange houten aan malkander gehecht, formeerende een Vack van 28. voet vierkant, waar in 100. Man sich bequamelijk defendeeren, en in 't midden van 't voetvolk noch 2. stukjes Geschut gebruyken konnen. De Ruytery volgde hier achter, zijnde geördonneert, dat als de Vyand aan-quam, hen alle plat neder op de Paarden te leggen, om niet gesien te worden. Waar op de Vyand met groote Moedigheid aanvallende, eerst uit de Stukjes geschut soodanig wierden begroet, dat aanstonds den Moed lieten sinken, en dus van de Kerk en 't Kerkhof, waar op hen geposteerd hadden, afwijkende, retireerden altoos meer en meer, schoon men haar wel tot 3. verscheydemalen de Battaillie presenteerde. Waar door midlerwijl Coll: *Kingma* gelegendheid kreeg, sich met sijn 16. Cornetten Paarden by sijn Exell: te vervoegen; maar wijl de Bisschopsen gedurig te rug deynsden, kon d'Infantery niet wel met hen in actie komen, dan alleen de rechter Vleugel Musquettiers van sijn Exells: Regiment, die over de *Heusper-brugge* (hoewel by de *Munsterschen* afgebroken, doch

Daar Rabenhaupt sich tegen stellende,

Nordhorn veroverd.

't Welk de Munster: weder bezetten.

Maar werden door de Staadschen op de vlucht geslagen.

En laten veel Dooden en Gevangen na.

door de *Staadsen* weder opgemaakt) voortmarcheerende, seer furieus op den Vyand chargeerden, waar door sy ontrent de 60. Dooden en 50. Gevangenen achter lieten, en de Vlucht na *Brandlicht* namen. Aan Staatsche zijde was gedurende al den tijd dat de *Bisschopsen* dese Plaats met 4. Veld-stukken en 2. Mortieren hadden beschooten, niet meer als den Ritmeester *Mello Jacob Broersma*, en 2. Soldaaten in *Noordhorn* gebleven. Na eyndiging van 't Gevegt, begaf het Staaten Voet-Volk sich weder na hun oud Quartier te *Veldhuysen*, en de Ruytery logeerde te *Ulsen*.

Rabenhaupt verovert *Nyenhuyse* stormenderhand.

's Anderen daags den 7. *April N. St*: maakte *Sijn Exell: Rabenhaupt* Aanslag, om *Nyenhuyse* te bestormen; resolveerende de Plaats, van vijf zijden te gelijk, onder 't Bestier der vijf Collonels te voet, *vive Force* aan te tasten, onderwijl noch van drie andere zijden loose Alarmen wierden gemaakt: uyt vreese van anders (wijl 't Zaysoen veel verloopen, en de Wateren daar omtrent hoog gerezen waren) door des Vyands Ruytery gesurpreneert te worden. En ten eynde yder sijn uyterste Devoir te beter mogt aanwenden, deed *Sijn Exell:* d'Attaque niet by Nacht, maar in 't kriecken van den Dach ondernemen, na dat des nachts de Regimenten op hun geordonneerde Posten waren geplaatst, tot den dag begon aan te bréken, als wanneer men het Teyken tot den Aanval met twee Schooten uyt Granaads-Mortieren gaf. De geattaqueerden d'Attaquanten ziende aannaderen, begosten hun Geweer te lossen; waar op de *Staatschen*, het Regiment van *Sijn Exell:* de Voortocht hebbende, al chargeerende tot aan de Gragten avanceerden, by hen hebbende wel Sestien Biesbruggen, om de Gragten te passeeren. Het Aanvallens-Lot was soo gevallen, dat de beyde Regimenten van *Sijn Exell:* en van Collonel *Eybergen* tusschen de *Veldhuyser-*, *Watermolens-*, en *Frenswegers-Poorten*; *Gockinga* tusschen d'*Ulsser-poort*; en de beyde Vriesche Regimenten van de Colls: *Swartsenburg* en *Bourmania* aan weder-zijden van de *Prince-Poort* aanvielen. Op de Posten van de drie Groeninger Regimenten, te weten, van *Sijn Exell*: *Gockinga*, en *Eybergen*, de scherpste Attaque zijnde, vond men daar ook de hévigste Tegenstant; aangezien de Hooft-wacht sich aanstonds tegen *Rabenhaupts* en *Eybergens* Regimenten posteerde, en tegens de Vriesche Regimenten, 's Vyands Ruytery te voet. Aldus duurde dit Gevecht hardnekkelijk ontrent drie Quartieruurs; waar na de Geattaqueerden hen op 't Kasteel, dat een sterk Huys rondsom met Wallen voorsien is, retireerden: Maar

de

de *Staatschen*, niet tegenstaande de *Munsterschen* twee Stukken Kanon gebruykten, met volle furie als Overwinnaars aandrongen, en soo wel het Slott als de Stad stormender-hand emporteerden, en alles gevangen namen, zijnde daar binnen bevonden 320. Man Voetvolk, behalven noch al d'Officieren, en 290. soo Ruyters als Dragonders, mede buyten d'Officieren, die alle d'een soo wel als d'ander om Quartier baden. De *Staatschen* kregen ook drie Standaarden en een Vaandel, en d'overige drie Vaandels kreeg de *Graaf van Benthem* op sijn *Huys* tot *Benthem*. *Sijn Exell*: *Rabenhaupt* liet drie Compagnyen te voet in de Plaats tot bezetting; en vond, om dessels goede gelegentheyd, raadsaam, een *Magazijn* daar binnen op te regten. Voorts trok hy met al de Gevangenen na 't Gros des Legers by *Veldhuysen*.

Na dese gelukkige Rencontre quamen de *Bisschopsen* verscheydemaal de *Staadschen* bestoken, meenende hen onverwagt t'overvallen; maar soo haast sich in postuur stelden, om de *Bisschopsen* t'ontfangen, gingen die altoos door. De Staadsche Volkeren na dus eenige dagen in en omtrent de *Twente* gelegen te hebben, kreeg sijn Exell: van sijn *Hoogheyd* bevel, om weder van daar op te breken, en de Krijgs-magt na hun Respective Quartieren te laten trekken. Waar op aan den Coll: *Eybergen* beval, soo lang met 9. Comp: te voet, en 5. te Paard in *Nyenhuys* te blijven tot dese Plaats geslecht was. Maar den Munstersche *Gener: Nagel* hier van verwittigt, quam den 19. deses, soo haast sijn Exell: *Rabenhaupt* met d'overige Volkeren vertrokken was, voor *Nyenhuys*, en deed door een Trompetter, de Plaats op-ëyschen, willende, dat sich op *Discretie* souden overgeven. Dan die van binnen tot Antwoord gevende, *Dat sich tot den laatsten druppel Bloed wilden defendeeren*, quamen de *Bisschopsen* des anderen daags met een groote furie, sterk 36. Standaarden en 2. Regimenten te voet, op de Plaats aan-vallen; en niet tegenstande de groote Tegenweer en seer dappere Defensie van binnen, overweldigden sy deselve stormender hand; nemende den Coll: *Eybergen* en eenige mindere Bevelhebberen gevangen; ook kregen de *Bisschopsen* eenige Vaandels, slaande een groot deel Soldaaten doot, welke met de Gevangenen te samen tot een getal van omtrent 500. berekent wierden: doch waren door de seer manhaftige Verdediging der geattaqueerden ook een goet getal van Munstersche zijde gesneuveld.

Staadsche Volkeren trekken in de Quartieren.

Waar op de Bissch: Nyenhuys weder attaqueeren,

En stormender hand emporteeren.

Maar de *Bisschop* vermerkende, dat de *Franssen*, die allesins door het verlaten harer *Conquesten*, genoegsaam te kennen gaven, dat

gebrek

De Keyserſen den Biſſchop in ſijn Land vallende, gebrek van Volk kregen, eindelijk te ſwak ſouden werden, om hem tegens de Keyſerlijke Macht te beſchermen, te meer, alſoo deſelve bereyds al in ſijn Land waren gevallen, doende hem daar van d'uitwerkingen genoegſaam gevoelen, door het uitplonderen en ruïneeren van verſcheyde Plaatſen; bond ſich dieshalven niet langer aan de Beloften der *Franſſen*, maar deed door ſijn Geſandten tot *Keulen* ſeer yverig by de *Keyſerl: Miniſters*, tot een Verdrag aanhouden, in voege eyndelijk den 22. *April*, tuſſchen ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, *Haar Hoog Mog: de Staaten Generaal*, en Hem, een Vredens-Verdrag wierd getroffen, als onder Num: XXVI. te zien.

Maakt *Vrede*

De wederzijds *Ratificatien* wierden kort daar aan tot *Keulen* uitgewiſſelt, en de *Vrede* op de gewoonlijke wijſe afgekundigt.

Met den *Keurvorſt van Keulen* was men ook al een wijl tijd in Onderhandeling geweeſt; maar die kon nog niet tot des *Keyſers* Voorſtelling reſolveeren, als werdende gedurig door d'intrigues van den *Biſſchop van Straatsburg* daar in verhindert; doch conſidereerende, hoe de *Franſſen* meer en meer, door gebrek van genoegſame Krijgs-Magt, genoodzaakt wierden, meer beſorgt te zijn om haar Selfs wel te defendeeren, dan om hare *Bondgenooten* behoorlijk te beſchermen, daar ondertuſſchen hun Vyanden altoos magtiger wierden; en dat boven dien Haar Hoog Mog: nu niet alleen met *Engeland*, maar ook met den *Biſſchop van Munſter* waren verdragen, reſolveerde, voor eerſt ſijn Bezetting uit *Over-yſſel* te nemen; gelijk dan den 2. *Mey* deſelve onder *Graaf van der Lip*, de Stad *Deventer* quiteerde, na dat die de Stads Sleutels aan den Heer *Steenbergen*, Preſident Burgermeeſter had over-geleverd.

Keur-Keulen trekt ſijn Bezetting uyt *Over-Yſſel*,

Maar voorheen pretendeerden ſy eerſt een groote Somme Geld voor Brandſchatting, voor Bevrijding der Fortificatien, en het Rantſoen der ſtukken Kanon 48. in getal. Waar over dan eyndelijk op een ſomme van 42000. Rijxd: Eenig wierden, waar van aanſtonds tuſſchen de 30, en 40000. gl: in contante Penningen moeſten betaald werden, mits ſy 7. der voornaamſte Inwoonderen tot *Oſtagiers*, in verzékering van d'overige Somme, mede namen, en de Stad met al deſſelfs Werken en toebehooren in vollen eſſe lieten.

Maar neemt een groote Brandſch: van *Deventer*

Den 20. deſer trok ook de Keulſche Bezetting uyt *Swol*, na dat insgelijks eenige Brandſchatting hadde geëiſcht: waar toe de Stad geenſins willende bewilligen, namen 2. Burgermeeſters en 2. Overluyden tot *Gyſelaars* mede, die ſy in *Maſtricht* bragten.

En verlaat ook *Swol*:

Wey-

Weynig tijds hier na, de *Graaf van der Lip*, dese twee voornoemde Bezettingen met andere Keulsche Troupen t'saam-vergadert hebbende, conjungeerde dese Volkeren met de Fransche Macht onder den *Marschalk de Bellefonds* by *Rhijnberg*, campeerende des nachts boven *Keyserswaard*, alwaar des anderen-daags de *Bisschop van Straatsburg*, met de *Keur-Keulsche* Bezetting uyt deselve Plaats, sich ook tot dese geconjungeerde Volkeren vervoegde, en dus gesamentlijk hooger op marcheerden.

In desen Toestand vond de *Keurvorst* sich seer weynig verzeekert, en binnen de Stad *Keulen* genoegsaam beslooten; weshalven hy voor raadsaamst vond, met meerder Yver tot de Vrede-handel te treden, echter oordeelde, des *Keysers* Voorslagen, voor hem te accepteeren, wat te hard te zijn; als eerstelijk, **Beswaarnissen waarom KeurKeulen nog niet tot Verdrag resolveert.**

Dat sijn *Majesteyt* wilde bedingen, sijn Guarnisoen nevens dat van den Keurvorst, in de Stad *Bon* te houden. En gevraagt hebbende, hoe lang des Keysers Guarnisoen daar binnen soude blijven, wierd geantwoord; Soo lang als 't sijn *Keyserl: Majest:* beliefde. Waar over de Keurvorst sich vry wat ontzette.

Ten tweede, soo wilden de *Staaten Generaal* hem ook seer weynig of niets van sijn Pretentien toe-erkennen, geloovende, haar den Oorlog, door bewéging der Fransche Maximen, ten onrecht aangedaan te zijn. Dies kon de Keurvorst noch geen Resolutie vatten, om het geprojecteerde Tractaat te teekenen; want hy begeerde, om *Vrede* met *Haar Hoog Mog:* te maken, dat men hem het Graafschap *Meurs*, de Stad *Rhijnberk*, en 400000. Escus, voor d'Oorlogs Onkosten geven soude; en dat boven dien, de *Catholijken* in *Over-yssel* vrije Exercitie van *Religie* souden hebben. Maar de Heeren *Hollandsche Plenipotentiarisen* verklaarden aan de *Keysersche Gevolmagtigden*, dat geensins het een noch 't ander souden consenteeren, uytgenomen alleen het Recht op 't Garnisoen van *Rhijnberk*, mits de *Keurvorst* daar en tegen al sijn pretentien op 't *Graafschap Meurs* soude afstaan; versoekende daar nevens, dat de Heeren *Keysersche Gesandten*, aan den Keurvorst geliefden te seggen, dat sy binnen korten na *Holland* moesten vertrekken. Waar nevens de *Keysersche Gesandten* nog byvoegden, dat de *Hollanders* in geenige harer Plaatsen de vrije Oeffening der Catholijke Gods-dienst wilden toestemmen. De *Keurvorst* wel insiende, dat voor hem geen nader Middel van uytkomst was te vinden, dan een Vredens Besluyt aan te gaan, resolveerde derhalven al sijn Pretentien te laten vallen, uytgenomen die op **Sijn Pretentien.** **Dien hy seer vermindert.**

Rhijnberk; ſtaande eyndelijk ook toe, dat het Keyſerl: Guarniſoen in de Stad *Bon* ſoude blijven, mits aan hem mede den Eed doende, en dat hy een Lijf-wagt van 70. à 80. koppen mogt hebben. Echter nog eenige verſchillen open blijvende, ging dit Werk maar langſaam voort; en *Baron d'Iſola* vertrok weder na *Bon*: ſoo dat de *Keurvorſt* vermerkende, Hy doch eyndelijk ſoude moeten den *Vrede* kieſen, en dieshalven genoodzaakt zijn over eenige ſwarigheden heen te ſtappen, of anders, ſijn geheele Land en alle Vermogen voor de Vyanden bloot te ſtellen, ſond aanſtonds na 't Vertrek van den *Biſſchop van Straatsburg* eenige Gedeputeerden na *Bon*, om de Saak voort ten eynde te brengen. Maar deſelve by den *Baron d'Iſola* komende, ſeyde die; Dat den tijd van den *Keyſer* beſtemd, nu al verſtreken was, en derhalven niet wiſt, of ſijn *Majeſteyt* een Verdrag, 't geen na ſijn beſtemden Termijn geſlooten wierd, ſoude willen bekragtigen; dog zond hier over een Courier na *Weenen*. Evenwel drong de *Keurvorſt* dit Werk ſoo vierig aan, dat den 11. *May*, in 't Logement van de Heer *Fiſcher*, het Verdrag geſlooten, en van alle de Geintereſſeerde Geſandten getekent wierd, uytgenomen van den Heer *Baron d'Iſola*, die tot *Bon* was; waarom aanſtonds een Courier derwaards wierd geſonden, om hem dit mede te laten tekenen. Als onder Num: XXVII. te zien.

En Gedeput: na *Bon* ſend, om t'accordeeren.

Werd byna weder omgeſtooten.

Doch dit goede Werk waar by-na weder t'eenemaal geſteurt geworden, nadien men onderwijl bericht kreeg, dat de *Biſſchop van Straatsburg*, 3. van de beſte Keur-Keulſche Regimenten, by de Franſche Armee onder *Belleſonds* had gevoegt; weshalven *Baron d'Iſola* in den beginne ſeer difficulteerde, om 't Verdrag te tekenen; 't welk ſijn Exeli: echter ten laatſten noch reſolveerde te doen, onder Belofte, dat de *Keurvorſt* deſe Regimenten ſou doen weder geven, of drie andere ſoo goet in de plaats doen werven, om by de Keyſerl: Armee gevoegt te werden; en dat hy *Satisfactie* ſoude geven van 't gene deſe Volkeren t'*Erkelens* hadden bedreven. Ook was 'er nog eenig Different wegens het *Graafſchap Lingen* geweeſt; want de Courier van *Weenen* weder te rug komende, gaf berigt, dat het Tractaat wel geratificeerd was, maar op voorwaarde, dat nevens noch andere conditien, de *Keyſer* begeerde, dat de *Biſſchop van Munſter*, het voorn: *Graafſchap* aan 't *Rijk* ſoude hegten, hebbende daar over aan *Hare Hoog Mog: Geſandten* een Verklaring doen ter hande ſtellen. Maar ſijn *Keyſerl: Majeſt*: verſtaande, dat den *Vrede* was geſlooten, liet alles

be-

berusten, en wierd het selve Graafschap aan sijn *Hoogheyd den Prince van Oranje*, die dat toebehoorde, gerestitueert.

Waar mede dese *Vrede* geslooten, en nu tot *Keulen* alles afgedaan zijnde, vertrokken *Hare Hoog Mog*: *Gesandten* den 14. deser na *'s Gravenhage*; zijnde de *Spaansche Gesandten* al voorheen verreyst. Waar op de Heeren *Sweedsche* MEDIATEURS resolveerden, dat de Grave *Tott* na sijn *Koninkl*: *Maj*: *van Vrankrijk*; en de Heer *Ehrensteyn* na *Haar Hoog Mog*: *de Staaten Generaal* souden trekken, om daar de verdere *Vrede* op nieuws met hoogste vlijd te recommandeeren, terwijl de Heer *Spar*, die in de Maand *April* in *Engeland* was gekomen, aan dat Hoff ernstig soude arbeyden, om alles toe te brengen wat eenigsins tot Vereeniging der nog strijdende Partijen mogt dienen konnen. Hare Ho: Mo: Gesandten vertrekken uyt Keulen.

Waarom dan ook de *Nederlandsche Extraordinaris Ambassadeurs* sich derwaards begaven, en den 28. deses ter behoorlijke Plaatse aanquamen.

Ondertusschen waren de *Magistraat* en d'Inwoonderen van *Keulen* niet weinig bevreest, of de daar omtrent komende Fransche Armee derwaards aan mogt naderen, en door eenige *Spions* of secrete *Correspondentie* van binnen, de Stad soeken t'overrompelen, tot *Revengie* van 't Affront en Ongelijk, dat *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyt van Vrankrijk* oordeelde, Hem binnen die Plaats, geduurende d'*Algemeene Vrede-Handeling* aangedaan te zijn. Waarom men daar binnen verscheyde *Franssen* in Verzeekering nam; in diervoege de Fransche Resident *De* PRE' selfs sich heel verleegen vond, als beducht, of men Hem ook, nevens andere sijner *Natie*, mogt vast houden: Dies sig by den *Keyserlijke Overste*, en ook by de *Magistraat* der Stad ging aangeven, met ootmoedelijk Versoek, om Zeekerheyt voor sijn Persoon; maar kreeg soo wel van d'een als d'ander een slegten Troost.

d'Overste *Wagenheym*, ten Dienste van *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, omtrent *Keulen* een Regiment Volkeren wervende, wierd door die van de Stad mede versogt, om sich, in geval van Nood, tot haar Bescherming te laten gebruyken: 't Geen hy ook gewilliglijk consenteerde, mits *Sijn* HOOGHEYD *de Heere* PRINCE *van* ORANJE daar in bewilligde. Maar,

Alsoo de *Franssen* in plaats van op *Keulen*, naar *Navaigne* vertrokken, wierd midlerwijl de *Keyserlijke Armée* aan den *Rhijn*, in 't *Sticht Keulen* by-een verzamelt; daar de *Generaal Sporck* met sijn Volc-

keren uyt *Westphalen* mede by quam; invoegen dit Heyr tot een Macht van omtrent 25000. Man sterk aangroeyde, en sich gezamentlijk op de *Rendevous-Plaats* tot *Lechnich* begaven. Van welkers verderen Optogt, en wijders voorvallende Verrigtingen, men hier na in 't VYFDE DEEL, te sijner tijd en plaatse, omstandiger zal Handelen.

Dus achtende alle onse voorgenomene *Vijf Afdeelings-Punten*, in dit VIERDE DEEL begrepen, naar vereysch der Materye van voorgevallene Saaken, volkomen afgehandelt, en de gedenkwaardigste Geschiedenissen van dien gegenoegsaam, dog soo onpartijdig als mogelijk is, voor oogen gesteld te hebben, sullen hier mede met het sluyten der Drie onderscheydelijke separate *Vredens-Tractaaten*, als die van de *Kroon Engeland*, de *Keurvorst van Keulen*, en *Bisschop van Munster*, met *Haar Hoog Mogenden* den Heeren *Staaten Generaal*,

DIT VIERDE DEEL

des

VERWERDEN EUROPÆ

besluyten;

En over gaan tot het

VYF-

VYFDE DEEL

van 't

VERWERD EUROPA.

I. Behelsende een Vertoog der Driederleye Vrugten van de verkregene VREDE, tusschen den *Koning van Engeland*, den *Keurvorst van Keulen*, en *Bisschop van Munster*, met *Haar Hoog Mog:* de *Heeren Staaten Generaal* der VEREENIGDE NEDERLANDEN.

II. De Toerustingen des Oorlogs, soo te Water als te Lande, nevens alle de voornaamste Krijgs-actien tusschen de noch strijdende Partijen, in den jare 1674. voor-gevallen.

MEn vind in de geheele geschapene Natuur of sichtbare Weereld, die in Vier tegens-malkander strijdende Oorspronklijkheden bestaat, steeds soo vele Veranderingen, dat men deselve met regt een gedurige Onduursaamheyd, en een gestaadige Ongestaadigheyd noemen mag; waar toe besonderlijk d'OORLOG de meeste stoffe van Verandering verschaft. Sy doet niet alleen schoon gebouwde Steden, cierlijk opgerichte Palaisen, en wel gecultiveerde Landen tot den gront verwoesten, en haastelijk in een geheel verkeerden Staat stellen; maar maakt ook dat in korten tijd geheele Staaten, groote Koningrijken, ja gantsche *Monarchien* omkeeren en t'eenemaal van aard en heerschappy veranderen; boven dien vernield dit verderflijk Oorlogs-Vuur nog ook het opperste en volmaakste Schepsel van al 't Geschapene, en dat veeltijds met een soo snelle geswindigheyd, dat de *Mensch* selfs, die 't overkomt, naaulijks sijn grootste Verandering, van 't Leven ter Doot, gewaar werd. Exempelen hier van, is de Wereld van aanbeginne vol geweest. Doch om alleen ons voorgenomen Oogwit te bereyken, zullen enkelijk aanmerken, hoe groote Materye van seldsame, schielijke, en wonderlijke VER-

De Werelt is een gestadige Ongestadigheyd.

Oorlog baard de grootste Verandering.

ANDERINGEN wy nu ten onſen tijde alleen in dit eenige Jaar 1674. ontmoeten; alwaar deſe all-vernielende Oorlogs-Vlamme tuſſchen weynige, ja in een Stad of Land, en wie weet, mogelijk door de Fantaſye van een Eenige ontſtaan, in korten tijd de geheele Christen-Weereld heeft ontſtéken, en alles in rep en roeren gebragt. Want ſchoon dit vertérende en ruïneerende Vuur op ſommige Plaatſen, door een koele vochtigheyd des gewenſchten Vredens, begon uytgebluſcht te werden, ſcheen 't echter als of daar onder noch eenige Olyachtige ſtoffe van Haat en Verbittering was gebleven, die de hitte deſes Krijgs-vlamme na andere Geweſten weder dies te heviger opdreef.

Koning van Vrankrijk is een ſeer magtig potentaat:

Nooyt ſag men VRANKRYK met een bequamer Opperhooft begaaft, om niet alleen groote Saaken t'ondernemen, maar ook met ſoo goede Succeſſen te doen uytvoeren: Nooyt iemand met ſoo meenigte Geld-middelen, en ſoo groote Gunſt ſijner Onderdanen verſien; ja ſelden of nooyt vond men eenig Chriſten *Potentaat* magtiger, dan deſe *Alder-chriſtelijkſte Koning* LUDOVICUS *de Veertiende.* Echter heeft men met hoogſte Verwondering geſien, dat Hy in den meeſten fleur ſijner wel ſucedeerende Entreprinſen, door kleyne en geringe tuſſchen-komingen is geſtuyt, en in ſijn opperſte Voornemen wonderlijk verhindert, ja in al ſijn Aanſlagen kragtig is getraverſeert geworden. Soo dat het kleyn, dog rijk en magtig VEREENIGD NEDERLAND, 't welk door ſijn Waapenen als overſtelpt, ja byna daar van in-geſwolgen ſcheen, in korten tijd, door het verkrijgen van eenige uytheemſche Gunſt, daar van ſoodanig ontlaſt en herſteld wierd, dat het wel haaſt ſijn alder-grootſt gevreeſde Vyand, onbeſchroomt dorſt onder d'oogen ſien. Want de *Roomſche* KEYSER, met ſijn groote Magt, den *Vereenigden* STAAT by-gevallen, wierd daar in wel haaſt, van de KROON *Spanjen*, met opendlijke *Declaratie* van Oorlog tegens *Vrankrijk* gevolgt. Weynig tijds daar na ging deſſelfs eygen Bond-genood, de KONING *van Groot Brittanje*, ſich met dit *Vereenigd Nederland* vereenigen. Waar op ook aanſtonds de noch Twee overige Partyen, als *Keur-Keulen* en *Munſter*, haar Opper-Meeſter den *Fransman* af-gingen, en ſich met deſſelfs tegendeel bevreedigden.

Werd egter in ſijn grootſte Magt wederſtaan.

En in ſijn hoogſte Voornemens geſtuyt.

Dus begon VRANKRYK niet alleen geheel eenig op ſich ſelfs te ſtaan, maar daar en tegen ook groote en machtige Vyanden te krijgen. Dies had het laag verdrukte *Nederland* ſich hooglijk

lijk over dese *Vredens-Vruchten* te verheugen; wijl *Vrankrijk* niet alleen geen verdere voortgang tot erlanging van sijn lang gesochte *Monarchale Heerschappy* konde te wege brengen, maar sich ook genootdrukt vond, veele derselver aangeveerde Beginselen te moeten quitéren; voornamentlijk bestaande in de Verlaating sijner, in den *Nederlanden* geoccupeerde Conquesten. 't Geen wel uyt eygen bewéging der *Franssen* geschieden; maar echter al de Wereld overvloedig bekent, hoe sulx tegens haar wil en dank wierd uytgevoert. 't Was niet te vergeefs, dat sy veel van de by hen geoccupeerde Nederlandsche Frontier-steden soo sterk sortificeerden, en met meerder buyten-werken versterkten; sommige aanstonds na derselver verovering, eenige na die al lang geoccupeert te hebben, of ook seer weynig tijds voor de Verlaating, en besonderlijk de Steden *Aarnhem* en *Nimwegen*, die sy den eenen dag nog met aller magt versterkten, wanneer sy den anderen dag preparatie tot Vertrek begonden te maken, na soo lang gedebatteert en beraadslaagt te hebben, of die wilden quitéren of behouden.

Soo dat selfs sijn Conquesten weder quitéren moet.

Buyten twijffel sou het den *Franssen* ook niet soo seer tegens de borst gestooten hebben, dat sijn *Hoogheyd Prince van Oranje* de Stad *Naarden*, door 't Geweld der Staatsche Wapenen, weder aan desselfs Wettigen Heer, den *Vereenigden Staat* bragt, en waarom de *Franssen* hun Gouverneur van die Plaats soo gehaat en gestraft hebben, schoon sijn Overgeving in genoegsame hoogdringende nood gedaan hadde, indien sy niet waren gesind geweest, sich in deselve soodanig te versterken, dat daar door met 'er tijd de meerder in-landige Plaatsen soo eng souden benaaud, en tot Overgave soeken te dwingen hebben, dat sy eyndelijk het geheele *Nederland* hadden mogen incorporeeren. 't Welk buyten twijffel *Engeland* selfs ook vreesde, maar al te vroeg tot haar nadeel sou geschied hebben, wanneer 't sich soo hévig opposeerde ter tijd als *Vrankrijk* de *Provincie* van *Holland* begon met ernst aan te tasten, en daar van bereyds al 3. Steden, als *Naarden*, *Woerden*, en *Oudewater* had vermeestert, direct strijdig tegen het Verbond tusschen *Vrankrijk* en *Engeland*, waar in expresselijk by hare gemaakte Repartie was bedongen, dat *Vrankrijk* niet eerder de *Provincie* van *Holland* sou mogen incorporeeren, voor en al eer de *Provincie* van *Zeeland* sou gestelt zijn in handen en macht van d'*Engelse Kroon*; dewelke derhalven sijne beyde Ambassadeurs op 't spoedigste na den *Koning van Vrankrijk* sond, om niet alleen den selve te beletten, verdere Progressen

op

op *Holland* t'ondernemen, maar hem nevens dien ook te persuaderen, dese 3. voorn: Steden weder t'abandonneeren; gelijk dan ook geschiede, zijnde breeder van de Verlating deser, en meer anderer Steden in het DERDE DEEL op pag: 659. gehandelt.

Ook schijnd seer te bevestigen, dat de Quiteringe der Nederlandsche Conquesten geweldig tegens der *Franssen* wil en meening is geschied, wanneer haar *Koninklijk Hoff* sich soo onverduldig en misnoegt betoonde, over het spoedig verlaaten veler voorname Steden, door den Marquis *de Bellefonds* geschied, dat men segt, hy om dese oorzaak by *Sijn Majest:* in sulken Ongenade is geraakt, dat deselve hem in 't Dolhuys te zetten, of met de Dood gedreygt hadde, om dat hy de Stad *Nimwegen* met 60. Stukken Geschut, alle met des Konings Wapen verçierd, den *Hollanders* in handen had gestelt. Schoon men naderhand heeft willen voorgeven, dat dese swaare Inval, en soo wreede Aantasting op het *Vereenigd Nederland*, alleenlijk maar met dit Insicht soude geschied zijn; om desselfs *Staat* en Ingesetenen van hun grooten Hoogmoed wat laager neder te drukken, en meerder onder *Sijn Majesteyts* hoogste Glorie te verootmoedigen; Is 't niet veel eer te gelooven, dat soo een gewichtige Onderneming, waarom men geheel *Europa* allarmeerde, en alle Vorsten, Princen, en Potentaaten door gants *Christenrijk*, op hope van te beter Succes tot bereyking van 't voorgestelde Oogmerk, op sijn Sijde sogt te trekken, was aangevangen, om daar door met 'er tijd sijn eygen al te heerschzuchtigen *Hoogmoed*, in d'uytbreyding van een onbepaalde *Heerschappy*, booven alle Machten der Aarden te verheffen, tot onderdrukking en vernieling van alle die Hem daar in mogten hinderlijk zijn?

Dese Verlaating der Nederlandsche veroverde Steden zy geschied op soodanigen manier als het wil; 't is altoos zeker, dat alle desselfs Ingezetenen ten hoogsten Dankbaarheyd aan den Oppersten Almachtigen Bestierder Alles Goets verschuldigt zijn; aangesien het buyten dien, naar alle apparentie, seer slecht met hen sou geschapen geweest zijn; en dienvolgens soo rekenen wy dat hier te Lande, voor een seer gewenschte en heylsame *Vrugt des Vredes*, bysonderlijk voor soo veel daar in, na het sluyten van den *Vrede* met *Engeland*, *Keur-Keulen*, en *Munster*, is voorgevallen. 't Geen dan hier vervolgens voor een eerste *Vredens-Vrucht* zullen melden; verdeelende derselver Aard en Conditie, in drie verscheyderley Soorten.

EERSTE VREDENS-VRUCHT,

Bestaande in de wonderbare Verlaating der Fransche Conquesten.

DE FRANSSEN in d'Overheerde *Provincien* somtijds bereydschap makende, om van daar te vertrekken, en dan weder om te blijven, schenen in de Maand *April* het eerste vast te stellen; want na voorheen het geheele *Sticht* en de Stad *Uytrecht* verlaaten te hebben, trok niet alleen de Marschal d'*Humieres*, met het meesten deel der Bezettingen na *Vrankrijk*, maar quam ook naderhand de Marschal de *Bellefonds* uyt *Mastricht* weder in sijn plaats, zijnde den 2. *April*, onder het Geley van 1000. Ruyters nederwaards gekomen, om alle de noch overige Krijgs-bezettingen uyt de vordere Nederlandsche Steden en Vestingen te lichten, deselve by malkander te vergaderen, en daar heen te voeren waar *Sijn Majest:* dese Krijgs-Magt beter, en voordeeliger benodigt te zijn, oordeelde.

Soo dat aanstonds na d'aankomst van de *Marschal de Bellefonds* binnen *Aarnhem*, de Fransche Bezetting binnen ZUTPHEN, preparatie maakte om te vertrekken, en dese Stad te quiteeren, voerende alle Ammunitie en Proviand te scheep weg; en na dat op een somme van 27000. gl: voor Brandschatting waren geaccordeerd, begonden de *Franssen* de Fortificatien t'ondermijnen; waar op aanstonds eenige Commissarisen derwaards aan den *Intendant* wierden gesonden, om dit af te koopen; die, schoon met een Eysch van 100000. gl: te rug quamen, men echter nog het Accoord, tot behoudenis deser schoone Werken, op 70000. gl: sloot; tot welkers voldoening, de *Franssen* 12. *Ostagiers* in verzekering mede na *Aarnhem* namen; en boven dien nog verscheyde Land-lieden, wegens 80000. gl: Brandschatting voor 't geheele Graafschap. De Franssen verlaaten ZUTPHEN.

De Stad AARNHEM noch onder 't Geweld der *Franssen*, die deselve niet gaarne wilden quiteeren, deed de *Marschal d'Humieres* den Krijgs-Raad vergaderen, om Besluyt te neemen, wat men met deselve soude aanvangen. Waar op men resolveerde, de Stad te behouden, en te versterken; werdende raadzaam geächt, tusschen den *Rhijn*- en *St. Jans-Poort* twee *Halve-Maanen* te

Aarnhem, werd gefortificeert,

leggen: 't welk den Soldaaten te beurt viel; Dan, het gebrek van Palissaden-Hout; 't welk, ter oorzaake de *Franssen* allesins het Platte Land geruïneerd hadden, op veele Mijlen weegs in 't ronde niet was te bekomen, heeft den Voortgang deser Fransche Fortificeering geweldig gehindert. De Bezetting, die in 2000. Man bestond, was verzien met grooten Overvloed van Levens-Middelen, Geschut, en andere Krijgs-Behoeften; want men uyt alle andere voor-heen gequiteerde Conquesten hier alles als binnen een Spaar-kist te zamen voerde. Waarom sy niet gaarne wilden resolveeren, dese Plaats te verlaaten. Als blijkt, Dat wanneer sy binnen ZUTPHEN sig tot hun vertrek, en het verlaten der Stad prepareerden, tot *Aarnhem* nog yverig met derselver Fortificatie voortgingen, om dese Plaats meer en meer te versterken, als of de *Franssen* geinclineert waren geweest, daar eeuwig te blijven, en tabernakelen van groote Desseynen op te richten; en hoewel bereyds den 4. *April*, al 25. Schepen derwaards waren gekomen, om de Levens-middelen, Ammunitie, en 't Geschut van daar te voeren, hielden echter de *Franssen* niet eer dan den 7. dito met de Bevestiging der Stad op; genoegsaam te kennen gevende, dat sy uyt dit, voor hun wel toebereyde Nest, niet gaarne wilden verhuysen. Dan dien selven dag daar nog verscheyde Schepen, tot wegvoering der *Vivres* en Treyn der Gouverneurs aankomende, wierd door den *Staat*, met den *Intendant*, een Accoord, wegens de Brandschatting voor de Stad en de *Veluwe*, op 170000. gl: getroffen, zijnde omtrent 10000. gl: aan Vereeringen hier mede in begrepen. Waar boven de Stad nog verbonden was, 4000. Malder Graan en Meel tot in de *Graaf* te brengen. Ook wilden de *Franssen* eyndelijk nog iets wegens de *Religie* bedingen, dan hier in accordeerde men, dat die van *Zutphen* en *Aarnhem* sig daar in conform d'andere Steden souden gedragen: Waar na sy 11. van de voornaamste Inwoonders tot Gyselaars mede namen.

Men seyde, dat als'er over het Punct van *Religie*, 't geen de *Franssen* pretendeerden, wat te lang naar hun sin wierd gedebatteerd, de Gouverneur, door een Briefje, de Commissarisen in de handel-plaats op 't Stadhuys, sou hebben laten aanseggen, dat binnen de tijd van een half-uur absolut moesten Resolutie trekken, of dat hy d'eerste Voorwaarde ook sou verwerpen, en Ordre aan de Soldaaten geven, om de Stad te plonderen, en aan vier hoeken in brand te steken; in dier voegen'er aanstonds,

ſtonds, als boven gemeld, verdragen wierd. Dus trok de Bezetting den laaſten *April*, en des anderen daags, ſoo vroeg en ſpoedig uyt, dat 'er, tot groote Vreugde der Inwoonderen, ten 7. uren voor-middag niet een Fransman meer in de Stad was te vinden. En verlaten.

TIEL, met de *Franſſen* op 20000. gl: voor Brandſchatting, en 2000. gl: tot behoudenis harer Wallen en Veſtingen geaccordeerd, wierd ook eyndelijk van dit ſwaare verdrietige Vyands Jock ontſlagen, na dat d'Ingezetenen, ter oorzaak van de ſlaphertigheden der Gouverneurs omtrent de Krijgs Diſcipline, ongemeen veel Miſerijen en moeyelijke Quellingen hadden uytgeſtaan. En hoewel zedert den meeſten tijd harer Verovering, een ſwakke Bezetting in gehad hebben, moeſten dies te meer van de door-trekkende Partijen lijden, die d'een tijd na boven, en d'ander tijd na beneden door de Stad trokken; zijnde de Burgery gedwongen, koſt en drank aan de Soldaaten te verſchaffen, echter wierden nu en dan noch veel van hun Huyſen onder de voet geworpen. En niet tegenſtaande d'Inwoonders, gelijk hier boven geſegt, voor de Brandſchatting en het raſéren der Fortificatien waren geaccordeerdt, wierpen echter de *Franſſen* voor haar Uyt-tocht, (die op *Paasdach*, Oude ſt: of 29. April geſchiede) alle de Borſtweeringen van des Stad Muren ter neder, en hadden beſlooten, de Stad geheel te demoliëren, hebbende reeds daar toe wel 70. Mijnen gegraven en met Kruyt gevult; 't welk noch ten allen geluk, ter oorzaak van de ſubite verandering, geen voortgang kreeg. Soo haaſt deſe ongemakkelijke Gaſten waren uytgetrokken, lieten de Burgers, tot vreugde-tekenen van hare Verloſſing, eenige Oranje Vaandels van de Toorens en Stads Poorten waayen, en deden des namiddags een Dank-ſegging in de Kerken. TIEL,

Deſe Bezettings-volkeren conjungeerden ſich met die van KUYLENBURG en BUEREN, trekkende geſamentlijk na *Nimwegen*, om van daar noch hooger op te marchéren. Onderwijl nu de *Franſſen* uyt de Steden, aan d'*Yſſel-Stroom*, den *Rhijn*, en *Waal* gelegen, langs de *Maas* op, voorby de Schans ST. ANDREAS, na de *Graaf* voerden al 't gene ſy hare Vyanden niet wilde laten behouden, begaf ſich de Bezetting uyt gemelde *Schans* ook derwaards. KUYLENBURG en BUEREN,

De Schans VOORN hadden ſy voor-heen al gequiteerd, en t'eenemaal gedemolieërd. In haar Uyt-tocht van *St. Andreas* ver- De *Schans* VOORN, en St. ANDREAS.

brande ſy alle daar zijnde Barakken of Soldaate Wooningen, en ſouden noch tot meerder Verwoeſting voortgevaren hebben, indien niet ettelijke Nederlandſche Uytleggers daar omtrent, met gedurig losbranden en canonnéren, hen den tijd ſoo kort gemaakt hadden, dat niet wiſten hoe haaſtig genoeg deſen Hagelbuy ſouden ontloopen.

Schenkeschans, SCHENKESCHANS, een heerlijke en ſeer beroemde Veſting, ſoude ook verlaaten, en den *Keurvorſt van Brandenburg* over-gelevert werden, in diervoege men alle Bagagie en Leeftocht wegvoerde, maar een goet getal Stukken Geſchut en behoorlijke Ammunitie daar binnen liet, brengende de reſt na *Nimwegen*; onderwijl de Gouverneur reeds den 5. *April* met een gedeelte van de Bezetting uyttrok. Doch ſoo haaſt ſulks eenige Spaanſche Volkeren uyt de Stad *Gelderen* wierd bericht, trokken den 18. deſer des nachts uyt het *Kalcarſche* gat met twee Schepen derwaards, in meening *Schenkeſchans* onvoorſiens t'overrompelen; maar deſe Land-Soldaaten, als ſeer onbedreven Matrooſen te Water, regeerden het achterſte van hun Schepen ſoo onbeſuyſt, dat met het voorſte, een Schip met Rhijnſche Wijn, voor de Stad *Emmerik* leggende, en na *Holland* willende, op het lijf liepen; waar door deſſelfs Schipper, ſiende dat het *Nederlanders* waren, hen berichtede hoe aan d'ander kant des *Rhijns* wel 6 à 7. Schepen vol Franſche Soldaaten lagen, die ſy, naar ſijn meening, ſeer lichtelijk ſouden konnen vermeeſteren. Waar op ſich nevens dit Wijn-ſchip, aanſtonds derwaards wenden; en dus recht op de *Franſſen* aanzettende, veroverden verſcheyde derſelven; maar eenige hun Anker-touwen ſnellijk kappende, dreven tot voor *Schenkeſchans*, waar door hier alles in Alarm geraakte, en den Aanſlag der *Spaanſen* t'eenemaal miſlukte, ſonder dat de noch overige Bezetting in voorn: *Schans* eenigſins de Saak recht bewuſt was. Doch ſy niets goets vermoedende, maakten ſich tot d'Uyt-tocht gereed, gingen den eerſten *May* uyt *Schenkeſchans*, en na ſich met de Bezetting uyt *Nimwegen* geconjungeert te hebben, trokken na het *Tolhuys* over den *Rhijn*.

Nimwegen, NIMWEGEN, alwaar men tot nu toe alle Artillery, Ammunitie, Levens-middelen, en allerhande Oorlogs-toeruſtingen ſoo meenigvuldig heen gevoerd hadde; dat ſich niet anders liet aanſien, of deſe Plaats ſou den Nederlandſchen Oorlog-Setel gebleven zijn; want gedurende dat allesins op d'een plaats voor en d'ander na, groote preparatien tot Vertrek der Militie en Verla-

lating der Steden gemaakt, en ook effectivelijk uytgevoert wierd, was men hier ſeer yverig beſig in ſich altoos meer en meer te verzeekeren, arbeydende dagelijks met wel 3000. Man aan de Fortificatien deſer Stad, en noch 2000. buyten deſelve, om aldaar een Leger-plaats, tot ſecure Beſluyting eener notable Armée, op te richten, ten eynde deſelve t'aller uren weder in 't Hert des Lands ſoude intrekken, en d'een Attacque over d'ander ondernemen konnen. Maar op den 9. *April* verſtont men, dat de Gouverneur Ordre tot Verlating had bekomen; waar op aanſtonds al d'arbeyders op-ontboden en beloont wierden: en de tijd hen te kort vallende, om alle Krijgs-behoeften weg te voeren, wierpen de *Franſſen* een geheele Scheeps-lading Pieken, Muſquetten, en andere ſlechte Krijgs-ruſting in de *Waal-Stroom*; de Kruywagens, Schuppen, Spaden en andere lumperijen, verkochten ſy aan de Burgers voor een kleyne penning; een groot Metaal Geſchut, niet konnende mede voeren, liet de Gouverneur ſpringen; maar alle overige goederen, na de Stad *Graaf* voeren.

Den 23. wierd een Accoord van 82000. Rijxd: voor Brandſchatting van de Stad en de *Betuwe* geſloten, en den 30. dito, 8. van de voornaamſte Ingeſetenen tot *Oſtagiers*, nevens alle die van d'andere Plaatſen hier in gebrachte, na de Stad *Graaf* gevoert; waar op den Eerſte *May* des morgens vroeg na Trommelſlag, en voorheen uytgevoerde Bagagie, eerſt *d'Italianen*, toen de *Switzers*, en naderhand de *Franſſen* uyt-trokken, ſoo dat voor de klok 9. uren alle Vyanden uyt de Stad waren; zijnde deſe Uyt-tocht door de goede Directie, en vlijtige, ja roemwaardige Voorſorge des Gen: Lts: *Magalotti*, en *du Roy*, nevens Monſr. l'*Ecretiere*, reſpective Gouverneurs en Commandanten, in ſeer goede Ordre en Tucht toegegaan. De laatſtgemelde gaf met een beleefd Afſcheyd, de Sleutels in handen van de Magiſtraat. Waar na dit geheele Guarniſoen ſich met dat van *Schenkeſchans* geconjungeerd hebbende, ſich over den *Rijn* na het *Tolhuys* begaven, om hen by het opgerichte Franſche Leger te vervoegen.

Aldus hielden de *Franſſen* in NEDERLAND Mey-avond, doende een goede en gelukkige Verhuyſing voor alle Eygenaren, van waar ſy uyt-trokken; wijl deſe ongemakkelijke Huurlingen niet alleen hun Woonplaatſen ſeer ſlecht toegericht, maar ook in plaats van Huur te geven, hun Huys-heeren een goede

Hoe de *Franſſen* in Nederland, *Mey-avond* houden,

somme Gelds van alle kanten uyt de Beurs geklopt hadden. Den 29. *April* verlieten sy de Stad *Tiel*, en de Schans *St. Andreas*; den 30. de Stad *Zutphen*, en den eersten *May* des morgens vroeg *Nimwegen*, *Aarnhem*, en *Schenkeschans*, van waar sy al t'samen, met de Bezetting uyt *Rees*, na *Wesel* gingen, daar *Monsr. de Bellefonds* nevens de Gouverneur derselver Plaats, de *Graaf de Lorge*, en meer andere Hooge Officieren, al dese Volkeren over den *Rhijn* voerden, en by *Rhijnberk* lieten campéren; ondertusschen het Guarnisoen uyt *Wesel* den 6. *May*; van *Rhijnberk* den 7. en uyt de Stad *Nuyts* den 8. deses uyt trekkende, sich daar by vervoegden.

En nevens alle voorgem: Plaatsen, uyt de Steden *Rees*, *Wezel*, *Rijnberk*, *Nuyts*, en andere, verhuysen.

Den 8. deser monsterde de *Marquis de Bellefonds* al dese Volkeren, en bevond deselve 3000. Paarden, en 25000. Voet-knechten sterk, zijnde de Keur-Keulsche Troupen, onder *Graaf van der Lip*, uyt d'*Over-ysselsche* Steden getrokken, mede in-gerekent. Hier op trok gem: *Marquis* met een swaare Tros, en eenige Stukken Geschut na de *Rohr*, latende het overige Leger, den geheelen Treyn, seer veel Geschut, een groot Magazijn met Ammunitie en Levens-middelen overvloedig voorsien, nevens een grooten Roof en meenigte Bagagie, in de Stad *Graaf* staan, ondertusschen dat die Plaats met 5000. Man onder den *Graaf de Chamilly*, gewesene Gouverneur van *Nuyts*, bezet bleef, ongetwijffelt in meening, om alles ter bequamer tijd van daar te voeren. Waar van hier na, nevens den voorderen Marsch van *Bellefonds*, breeder zal gehandelt werden. Onderwijl de *Bisschop van Straatsburg*, uyt vreese van eyndelijk ook, als sijn Broeder *Prins Wilhem* te varen, sig mede by dese Armée vervoegde, wijl hy sich in *Keyserswaard* niet al te zéker bevond.

De *Munstersen* verlaten insgelijks hare Plaatsen.

De *Munstersche* Volkeren moesten, volgens het geslooten Vredens-Tractaat, te deser tijd insgelijks hare veroverde Steden en Plaatsen, aan de Heeren *Staaten Generaal* inruymen: En hoewel de *Bisschop* den 3. *May* binnen *Swol* een Stilstand van Wapenen liet afkundigen, drongen echter sijne Volkeren, d'Inwoonderen seer hard, om hen d'achterstallige Schattingen te geven. Te *Vollenhove* en in verscheyde andere Steden dwongen sy d'Ingezetenen, door swaaren overlast van Soldaaten, het uyterste af: Op andere Plaatsen jaagden sy d'Edel-lieden, Burgers en Boeren, gewapender hand uyt het Bedde, bragten deselve als Gyselaars na *Hasselt* en *Swol*, en dwongen hen door velerley mishandelingen, het begeerde Geld te geven.

Den

Den 16. *May* trok de Munsterſche Bezetting uyt *Haſſelt* en *Swarte-ſluys*, en den 20. dito uyt *Swol*, na dat ſy ten platten Lande, onder eenige ydele Pretexten, velerley moedwil hadden gepleegt. Selfs wilden de *Catholijken* tot *Ootmarſchen*, den *Gereformeerden*, de Kerken niet inruymen, waar uyt eenige moeyten ontſtond, doch wel haaſt weder wierd geſtilt. Na Verlaating deſer voornoemde Plaatſen, hebben de *Biſſchopſen* eyndelijk op den 24. en 25. deſes, geheel *Over-yſſel* en de gantſche *Twent* gequiteerd, en alles wat ſy van den *Vereenigden Staat*, gedurende al deſen Oorlog genomen en geoccupeerd hadden, t'eenemaal verlaaten.

Dus begon men het geheele *Corpus* van den *Nederlandſchen Staat*, in ſijn voorgaande Vryheyd herſteld, en van het ſware Jock harer Vyanden verloſt te ſien. Voorwaar een ſpoedige, ſeldſame, en wonderbaarlijke VERANDERING in deſe *Nederlandſche* Geweſten, wiens natuurlijke Inwoonderen men anders voor een der gepoſeerſte, en minſt uytvliegenſte *Natie* houd, als zijnde altoos haar *Intereſt* en voordeel meer, dat ſy het kleyn, doch machtig en ſeer wel gecultiveerd Begrip, 't geen ſy bezitten, wel ſoeken te bewaren, dan hare Vleugelen wijder uyt te breyden, om een grooter Beſlag onder haar Heerſchappy te krijgen.

Seer wonderlijke Verandering in Nederland,

't Was maar weynig Maanden geleden, dat ſy noch in vrees van Uyterſte Ruine zaten, voornamentlijk korts voor den laatſten Zee-ſlag, in voorlede Somer geſchied, als wanneer de Franſche Wapenen aan d'eene kant, drie ſevende-parten van hare gantſche Heerſchappy geheelijk ingeſwolgen, en aan de vierde party al een goeden aanvang gemaakt hadden, ondertuſſchen ſy niet alleen te Water in een hoogſte perijkel ſtonden, van door twee ſoo magtige Konings Oorlogs-vlooten, als die van *Engeland* en *Vrankrijk*, in hun Opperſte Geweld, gants ten onder gedrukt, en uyt de vlakke ruymte van den grooten OCEAAN weg-geſlagen te werden; maar ook in uyterſte extremiteyt van Nood, om van d'andere kant, door deſe twee voornoemde Konings Land-Machten, langs hare Zee-kuſten teffens overrompeld, en tot in den gront verdelgt te werden; 't geen naar alle apparentie te gelooven is, aan de wil en begeerte harer Vyanden niet heeft gemanqueert, dat ſulks effectivelijk naar 't voorbeeld van een CARTHAGO wierd volbracht: Alwaar ſy nu geheel in tegendeel, (niet ſonder een ſeer genaadige en byſonder gunſtige Beſtiering des Almachtigen) hare ſoo veel machtiger

Door de glorieuſe overwinning der Hollanderen ter Zee.

ger Vyanden, te Water selfs op de vlucht dreeven; waar door met eenen ook al hare Landings-en overrompelende Vernielings Desseynen, t'eenemaal in Rook van ydele Roemsucht verdweenen; werdende daar-en-boven in seer korten tijd, door eenige nieuwe Verbonden en nader Alliantien met andere Uytheemsche Potentaten, soo Machtig, dat het weynig scheelde, of hun grootste Vyand sou alsoo bevreest voor hen geworden zijn, als sy noch weynig tijds te voren voor Hem selfs geweest hadden!

Zéker seer seldsame Geschiedenissen, en niet min wonderbaarlijke Veranderingen, die buyten alle twijffel onse Nazaaten, wegens derselver vreemde en weynig of nooyt gehoorde Extremiteyten, geheel ongelooflijk zullen schijnen; en dienvolgens van Ons, als seer gedenkwaardige Saken, ten hoogsten waardig zijn, geadmireerd, en wel sorgvuldig geannoteerd te werden: Zijnde dit het voornaamste Oogwit, 't welk my, nevens d'Aanrading van verscheyde Liefhebberen, tot Beschrijving deser aanmerkelijke Geschiedenissen Onses Tijds, bewogen heeft.

Het wonderlijk wegtrekken der *Franssen* uyt Nederland,

Selfs is 't speculatijf en seer gedenkwaardig, dat de Vyanden uyt dit *Vereenigt Nederland*, niet alleen op eenerley wijse, en door de selfde Wegen en Paden weder weg gingen, soo als, en waar langs sy in-gekomen waren; Maar ook door die selfde Middelen, in haar hoogste Voornemens gestuyt, en den Moed ontnomen wierden, waar door sy deselve eerst soo trotsmoedig aangevangen hadden; verlatende veel voorname Steden op een tijd, ja verscheyde Plaatsen op een selve dach; waar uyt sy doorgaans met al soo hévigen drift, en angstige bevreestheyd uytliepen, als maar omtrent een jaar te vooren, met heete furie, in volle vreugden-lust, daar op waren ingevallen; soo dat men ter desen aansien, hen seer rechtmatig dit gemeen Spreekwoord sou mogen toe passen, *Soo gewonnen, soo ontronnen*!

d'AANKOMST harer Armeen was van *Charleroy* na 't Land van *Luyk*; van waar sy over de *Maas* en *Rohr* na den *Rhyn* marcheerden; en aldaar na verovering der wederzijds gelegene Steden, verdeelder wijse over een machtige Schip-brug trokken, en sich weder aan den *Neder-Rhyn* conjungeerden; waar na sich ter rechter en ter slinkerhand uytbreyden, om den *Yssel*-en *Waal-Stroom* onder hun geweld te brengen: waar op van *Aarnhem* de *Veluwe* afliepen, het geheele *Sticht* met de Stad *Uytrecht* als een vloed overstroomden, en verscheyde Hollandsche Posten veroverden.

Alsoo

Alſoo was ook haar UYT-TOCHT, eerſt van de Hollandſche Grendſen; waar op *Uytrecht* en de *Veluwe* aanſtonds volgden. Van den *Yſſel* en de *Waal* vergaderden ſy hare Bezettings Volkeren aan den *Neder-Rhijn*; van daar trok het Leger na *Weſel*, paſſeerende langs de Schip-brug den *Rhijn*; en na dat al haar genomene en overweldigde plaatſen weder verlaten en ontvloden waren, trokken ſy over de *Rohr* en *Maas*, door het Land van *Luyk* na *Charleroy*.

Gaande, even ſoodanig, als ſy waren gekomen.

't Gene *Vrankrijk* tot Onderneming van ſoo grooten Werk deed reſolvéren, was, de Verbintenis met die te Water en te Lande ſoo machtige *Kroon van Engeland*, en den gekochten Byſtand des *Keur-vorſt van Keulen*, en *Biſſchop van Munſter*; die dan ook naderhand weder een Oorzaak, en het ſelfde Middel waren, waar door hy in ſijn opperſte Gedachten wierd verhindert, en den Moed, tot uytvoering van ſijn ſoo vaſt voorgenomene Deſſeynen, t'eenemaal liet ſinken; wijl *Vrankrijk* ſach, dat *Engeland* ſich met *Nederland* tot *Vrede* neygde, en d'andere Bondgenooten ſich dienvolgens genootzaakt vonden, om hun eigen Verderf en geheelen Ondergang t'ontgaan, dien ſelfden Weg te kieſen, en een Verdrag met *Vrankrijks* Tegendeel te maken.

En door de ſelfde Middelen, in al hare Voornemens verhindert, waar mede eerſte ſoo kragtig hadden aangevangen; als: Het afvallen van Vrankrijks gealieerden,

NEDERLANDS innerlijke *Oneenigheden* baanden hem een breeder Weg, om langs *Weſel*, nederwaards in haar Land te ſakken. Haar *Vereeniging*, heeft hem de Paaden geſlooten, om niet voorder te konnen naderen, maar weder te rug na *Weſel* te wijken.

De Vereeniging der Nederlanders,

Sijn Aannadering en Verovering geſchiede meer door kracht van Geld, als Wapenen Geweld: Even ſoodanig ook ſijn Uyttocht en Verlaating; die de *Franſſen* (gelijk uyt de voorgaande Verhalen harer Inval en Uyt-tocht overvloedig blijkt) nergens ſonder harde Geld-afperſing, en ſwaare Brant-ſchattingen af te vorderen, hebben weten t'effectuëren.

Een NIMWEGEN alleen, deed hen, op hun Aankomſt; eenig kloekmoedig Wederſtand: en een NAARDEN alleen heeft men hen kort voor hun Uyt-tocht, door macht van Wapenen moediglijk af handig gemaakt.

Na al des *Franſchen Konings* Overwinning op NEDERLANDS Landen, heeft de ſterke Stad MASTRICHT, *Hollands* uyterſte Grents-plaats, met al haar rigoureuſe Defenſie, ſijn geweldig Stormen en wreedig Aanvallen niet konnen uytharden. Soo ook na al ſijn Verlies, is hem de ſeer diffenſive, en ſoo wel ge-

En meer andere wonderlijke Voorvallen.

guar-

guarnisoende Frontier-Vesting de GRAAF, door d'een Storm over d'ander ontweldigt. Een genoegsame Boete voor sijn Gewin; dat alleen meestendeel in eenige verkregene Vaandelen bestaat, die soo seer met het duurbare Bloed van veele sijner hoogste Adelen, en groote Meenigten sijner braafste Krijgs-Helden geverruwd, en tot *Nostre Dame*, als een ellendig *Triumph Teyken* opgehangen zijn.

't Is waar, Hy mocht in sijnen soo seer voorspoedigen Aanvang, en wonderlijk snellen Voortgang sijner *Nederlandsche Progressen*, met recht wel seggen: VENI, VIDI, VICI. *Ik ben Gekomen*; *Heb Gezien*; *en Overwonnen*. Maar waarlijk mocht Hy naderhand, naaulijks een Jaar daar na, daar noch wel by-gevoegt hebben: UT VIDI, UT PERII. *Soo haast Ik Sag, was Ik Verlooren.*

Hy quam met een (voor een *Christen Potentaat)* nooyt gehoorde Macht, van meer dan Twee-maal Hondert-Duyzent Krijgs-Mannen, op 't Kleyn VEREENIGD NEDERLAND afzakken; om als een Vloed alles t'over-stroomen wat Hem voor quam: Maar, wel meer dan Hondert-Duyzent *Franssen* in getal, die doemaals met hun *Koninklijk* OPPER-HOOFT uyt *Vrankrijk* na *Nederland* trokken, hebben daar, geduurende desen *Oorlog*, het Hooft soo laag moeten neder-bukken, dat sy voor altoos het Op-staan, en 't weder na *Vrankrijk* keeren vergaten.

Wat had Hy hier mede doch anders gewonnen, als sijne onwaardeerlijke Schatten uytgeput: Sijns *Koningrijks* ontelbare Inwoonderen, en sijns Onderdaanens waarde Middelen berooft? Sijner Edel-liedens tegens Hem Hert-dragende Liefde als uytgeblust: d'Ouders van hun Kinderen, en den Kinderen hun Ouders ontbloot: Der Koopliedens Handel en Wandel, en der Handwerk-Liedens dagelijksche Neeringen verdorven? Des Lantmans Ploeg; des Wijnbergs Bouwer; en des Zees en Waters Scheepvaart t'eenemaal onbruykbaar gemaakt? Alwaar Hy noch aan d'andere kant, buyten sijn eygen *Rijk*, in anderens Landen, overall waar sijn gepeupuleerde Heyr-Legers aanquamen, aanstonds alles wat Lieffelijk en Aangenaam was, liet verwoesten en verstooren.

Men sach in korten tijd, ja binnen weynig Dagen, geheele Landschappen verheeren; gantsche *Provintien* veroveren; en verscheyde Plaatsen op eenen Dach, ja binnen weynig Uren inneemen. Kort daar na, vond men veele oude floreerende Steden

den woest; ontelbare Dorpen, Vlekken, en Gehuchten tot den grond afgebrant. Des kommerlijken Land-mans Woningen, en des armen Huysmans Huysen sach men te gelijk, nevens hun kleyne Armoede, onder d'Asch en Puyn-hoop begraaven leggen!

Waarlijk niet anders dan een Schouwburg vol allerley *Treur-Toonneelen* opgericht; welkers TRAGEDYE noch lange Jaaren en dagen daar na, met Bloedige Traanen is beweent geworden!

Wat Glorye doch, kon nu een soo schandelijken, als afschuwelijken Werk, aan een in sich Selfs soo Gloryeuschlijk *Gekroont Hooft* toe-brengen? Wijl, soo Trotsmoedig en Glory-rijk als sijn Aankomst was; ook soo Schandelijk, en vol Verfoeying, sijner Krijgs-liedens Aftocht en Weg-gaan is geweest; sonderling als men sich maar eenigsins hun verfoeyende Grouwelijkheyd van *Bodegrave* en *Swammerdam* indagtig maakt?

Sou men, na dit alles, niet moeten seggen; Dat de HEMEL selfs, den waren Sin, en rechte Meening, direct strijdig tegens hunne Meening, van dit haar Trotsmoedig *Sinnebeeld*; EVEXI, SED DISCUTIAM: *Ik heb-se hoog verheeven*; *Maar sal-se laag ter needer werpen*, heeft verklaart; Soo haast men maar hun Aankomst en Aftocht komt tegens malkander te balanceeren? Aangemerkt *d'Opperste Moogentheyd*, als met een onverzettelijken *Arm*, door sijn *Sonne der Gerechtigheyd*, alle swarte Wolken der geharnaschte Krijgs-Machten deses soo groot-machtigen *Konings*, (die als een *Deluvie*, geheel *Nederland* dreygden, in te swelgen, en tot den grond te verdelgen,) byna alsoo spoedig heeft doen om-drijven, en al haar woedende Furie, door een klaare Sonne-Straaling des aangenamen Ontlastings aller deser Oorlogs-Onheylen, heeft doen verdwijnen; Als die eerst in raasende Heevigheyd, gelijk een onstuymig Krijgs-Tempeest waren komen aanzetten?

Soo is dit dan met recht een *Eerste* seer Smaakelijke *Vrucht des Vreedes*. Dies keeren wy Ons tot de

TWEEDE VREDENS-VRUCHT:

Dewelke bestaat, in de Weder-vereeniging van den Jammerlijk Ont-eenigden STAAT: *Nevens de Herstelling en Bevestiging der geheel Ontstelde Regeering in d'eertijds Afgescheydene* PROVINTIEN.

Groote Vreugde der nederlanders over d'ontslaging hares Vyands.

O Nuytsprékelijk was de Vreugde en Blijdschap aan alle kanten, soo haast men d'afgescheurde *Provintien*, van al hare Vyanden bevrijd, en van desselfs swaar-drukkende Jock ontslagen sag. Uyterlijk deed men, naar alle vermogen, groote Vreugde-teykenen bespeuren, soo door het uytsteeken der Oranje Vaandels van Toorens en andere Hoogtens; door het luyden van Klokken; afschieten van Geschut en Musquetten; en door het Dank-seggen in de Kerken, als andersins. Voor al eer men aanstonds gelegendheyd kreeg, om alle verlatene Plaatsen met Nederlandsche Krijgs-volkeren te bezetten, grepen de Burgers en Inwoonderen selfs de Wapenen tot harer Bescherming by der hand. De Steden van den Kleefschen Bodem, nevens de Vesting *Schenkeschans*, heeft sijn *Keurvorstel: Doorl: van Brandenburg* in bezetting genomen, en den Gener: *Spaan* tot Gouverneur gesteld. De Heer *Graaf van Stirum* wierd uyt last en bevel van sijn *Hoogheyd* tot Gouverneur over *Gelderland* geordonneert, om gedurende desselfs Afwesendheyd daar op alles goede Ordre te stellen, en alle Steden, nevens die van *Over-yssel*, met behoorlijk Guarnisoen te voorsien.

Herstelling van den Raat en Overheyd in *Over-yssel.*

De POLITIE betreffende, daar in heeft men vervaren als eertijds in de *Provintie* van *Vytrecht*, en op meer andere Plaatsen is gebruykelijk geweest, te weten; men heeft door Gedeputeerden van den STAAT, alle Regeering sonder onderscheyd gedemitteert, en eenige uyt de voornaamste Burgeren gekosen, die *pro interim* de Directie der *Staats Saken* allesins moesten waarnemen. Ten welken eynde sijn *Hoogheyd Prince van Oranje* sijn eygen Raads-Heeren *Wevelinkhoven* en *Wierts* als Commissarisen na *Over-yssel* sond, om aldaar de Regeering, ten besten Dienste des Land, te veranderen. Gelijk dan uyt sijn *Hoogheyds* Naam, den 26. *May*, tot *Campen*, na voorheen de Magistraat der Stad ver-

verkoren te hebben, tot Provisionele waarneming der *Provinciale* Regeering aanstelden en be-eedigden, de Heeren *Hendrik van Bentink* tot *Werkeren*, en *Rodolf Steenbergen*, Burgermeesters der Stad *Deventer*; *Everhard Ram*, Burgermeester der Stad *Campen*; *Harmen Meussen*, Burgermeester van *Swol*; en *Rutger van Breda*, Secretaris van *Campen*, tot Griffier.

Aangaande de Regeering soo wel des Land-schaps *Over-yssel*, als het Hertogdom *Gelderland*, in desselfs Steden en *Staats Collegien*, nevens alle andere Bedieningen, heeft sijn *Hoogheyd* op een vasten Voet, conform de Manier van 't *Sticht Uytrecht* gesteld; waarom wy deselve alhier een weynig omstandig zullen verklaren, ten eynde men daar uyt seer lichtelijk al het overige kan oordeelen en afmeeten.

Wanneer de *Provintie* van *Uytrecht*, nevens die van *Gelderland* en *Over-yssel*, geheelijk onder de Macht des *Konings van Vrankrijk* waren vervallen, hebben de Heeren *Staaten van Holland*, den 4. *Aug.* 1672. na rijpe Overweging, met gesamendlijke deliberatie, en Bewilliging van sijn Koninkl: Hoogh: de *Prince van Oranje*, besloten, voortaan de Generaliteyts Saken soodanig te derigeeren, dat de Gedeputeerden der *Provintien*, onder 't Gebied en Heerschappy des Vyands geraakt, Provisionélijk op de civielste en bescheydenste manier, van haar *Sessie* in de Generaliteyts *Collegien*, harer Dienst souden gedemitteert werden, ten eynde de Sake onder de hand, indien mogelijk, soodanig mogt werden bestierd, dat gem: Heeren Gedeputeerden, sonder de Resolutie der Bond-genooten af te wachten, sich van de Generaliteyts Collegien, en *Hare Hoog Mog:* Vergaderingen wilden absentéren. Hier op versochten de Gedeputeerden van *Gelderland* wel, dat met hare Ed: Gro: Mog: Gecommitteerden mochten in Conferentie komen: Maar wijl men raadsaamst vond, dat haar, voor dese tijd, de Conferentien wierden geweygerd, is men by de genomene Resolutie van den 4. deses gebleven; en hebben ook namaals, volgens dien, alle dese Gedeputeerden, sich van de *Generaliteyts Collegien* en Vergaderingen geabsenteert. Maar,

Gedeputeerden der overheerde Provintien werden van hare Generaliteyts *Sessie* gedemitteerd.

Na nu de *Franssen*, den 13. *Novemb*: 1673. het *Sticht Uytrecht* hadden verlaten, en naar alle apparentie ook kortelijk de andere veroverde *Provintien* souden quiteeren, of reeds daar toe aanvang begonden te maken, soo hebben aanstonds de Gedeputeerden uyt de andere noch overgeblevene *Provintien*, als *J. Geelvink*, *Caspar Fagel*, *Wilh: van Grommon*, *B. Gommenik*, en *Scata Gackinga*

De Regenten in 't Sticht *Uytrecht*, werden by provisie uyt haar Ampt gestelt.

 sich

ſich na *Vytrecht* begeven, en aldaar alle Heeren, ſoo wel van den *Staat*, als Stads-Regeering, *de Facto*, van hun Bedieningen ontſlagen, en alle afweſenden, ſulks door een *Miſſive* bekent gemaakt, tot ſoo lang *Hare Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal*, en ſijn *Hoogh: de Prince van Oranje*, daar over nader ſouden diſponeeren.

Beraatſlaging over 't herſtellen van *Vytrecht* in de Unie.

Midlerwijl bleef de Regeering proviſionélijk, eenige der voornaamſte Burgeren, daar toe expres verkoren, ernſtelijk aanbevolen; ondertuſſchen d'andere reſpective *Provintien* geſamentlijk raad-pleegden, op wat Voet, *Vytrecht*, nevens d'andere onder des Vyands Heerſchappy geweſene Landen, weder in de UNIE aangenomen, en op wat manier en wijſe de Regeering aldaar beveſtigt ſoude werden. Waar van d'ingebrachte adviſen en differente Sentimenten der Generaliteyts Leden, de *Terminatie* en Benaming langen tijd ophielden, voornamentlijk wegens de *Provincien van Groeningen* en *Vrieſland*, welke van over lang, met die van *Vytrecht*, over het Punct van *Rang*, in de Generaliteyt, verſchillig zijn geweeſt; ſoo dat eyndelijk *Hare Hoog Mog*: een goet getal Gedeputeerden uyt de reſpective *Provintien* koſen, om nevens ſijn *Hoogheyd*, alle mogelijke vlijd, tot bylegging harer Geſchillen, aan te wenden, en ten dien eynde een *Verſoenings-Concept* t'ontwerpen.

Doch voor al eer de Heeren *Staaten van Holland*, wegens den *Rang* tuſſchen *Vytrecht* en *Vrieſland*, tot een volkomen Beſluyt quamen, veerdigden ſy den Heer *Raad-Penſionaris Fagel*, nevens eenige andere Heeren Gedeputeerden, in Name der *Generaaliteyt*, aan *Sijn Hoogh:* den *Prince van Oranjen* af, om deſſelfs Advijs en Goedvinden in deſe Saak te vernemen.

Alwaar dan gedelibereerd en beraadſlaagt wierd:

I. *Of men* UYTRECHT *weder ſoude aannemen tot de* UNIE.

II. *Of men ook een gedeelte van 't Stichtſe Land, aan Holland ſoude trekken.*

III. *In wat Rang men deſe* PROVINTIE *weder ſou aannémen.*

Sijn Hoogheyds Advis daar op.

Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyd* dan aandachtig overwogen hebbende, 't gene in den Jare 1672. met de Vyanden van deſen *Staat* was gepaſſeert, oordeelde; Datmen conſidereeren moeſte, hoe het *Godt de Heere Almachtig* had gelieft, in denſelve Jare 1672. deſe Landen ſeer ſwaar te beſoeken, toelatende, dat de *Koningen*

gen van *Vrankrijk* en *Groot-Brittannien*, ſonder eenige rechtvaardige Redenen, den *Vereenigden Staat* met een ſeer heevigen Oorlog te Water en te Lande aan-greepen; en voorts ſoodanige generale *Conſternatie* over 't geheele Land te zenden, dat hooggedachte *Koning van Vrankrijk*, en *Sijn Majeſteyts* Geällieerden, daar door binnen ſeer korten tijd Meeſter wierden van veele der conſiderabelſte Frontieren van deſen *Staat*, en vervolgens van Drie geheele *Provintien.* Dat d'*Almachtige Beſtierder alles Goeds* de Wapenen van den *Staat*, en van deſſelfs *Hoog-Geallieerden* wederom ſoodanig heeft gezeegent, dat de *Provintie van Uytrecht* in 't geheel, als ook een goet gedeelte van de andere beyde *Provintien Gelderland* en *Over-yſſel*, weder waren gekomen onder de Macht van deſen *Staat*:

I. Het nu een ſeer harde Saak ſoude wezen, die hoog-gemelte *Provintien* uyt de UNIE te willen ſecludeeren, om dat Godt Almachtig deſelve Provintien het Geſach en 't Gebied van een Uytheemſch Heer had doen proeven; en d'andere *Provintien* daar van genaadelijk verſchoont. Daar de UNIE wel expreſſelijk mede bragt, *Dat de Geunieerde Provintien voor malkanders Conſervatie, Goed en Bloed moeſten opzetten.*

II. Dat het ook ſeer hard ſoude vallen, de Plaatſen, die voor deſen onder de hoog-gemelte *Provintien* hadden behoort, haar te willen benemen, of ſich toe te eygenen, alleen om dat die aan eenige van de andere Provintien niet qualijk voegen, ofte dienen ſouden; ende dat, indien men tegens die gene, die een en het ſelve *Ligchaam van Staat*, met die overgeblevene Provintien hadden gemaakt; in diervoegen procedeerde, alleen om dat het voorſchreve Ongeluk haar hadde getroffen, en dat de andere Provintien daar van waren verſchoont gebleeven, het geweldig ſoude juſtificeeren de Wapenen des Vyands; die den Oorlog tegens den *Staat*, uyt geen andere Redenen hadden aangevangen, als om dat die aan hen ſeer wel ſoude paſſen, en daar-en-boven den Zeegen van *Godt Almachtig* miſſchien wederhouden. En dat die Forten waren gelegen, eenige ten deele in de *Provintie van Holland en West-Vrieſland*, en ten deele in de *Provintie van Uytrecht*, ook eenige geheelijk in deſe laatſt-gemelte *Provintie.* Hebbende Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* mede geconſidereert,

III. Dat de Heeren *Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland* waren genoodzaakt geweeſt, eenige Forten tot Beſcherming van deſelve *Provintie* te doen maken: Dat mede by ervarentheyd was be-

bevonden, dat deſelve laatſt-gem: Provintie tegens den Aanval der Vyanden, door het inundeeren der Landen, niet konde werden beſchermt, 't zy de voorſz. inundatie ook over de Landen van Hoog-gem: Provintie wierde in 't werk geſtelt; Soo was Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* van *Advijs*;

Dat de *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders de *Provintien van Gelderland* en *Over-yſſel*, ſoo haaſt die ook insgelijks onder de Macht van den *Staat* ſouden gekomen zijn, wederom in de UNIE ſouden behooren te werden geadmitteert, en aan haar vergunt deſelve *Seſſie* en *Rang*, die de Hoog-gemelte *Provintien* voor dato van de voorſz. Calamiteyten en Diſaſtres hadden gehad. Dat aan de *Provintien* van *Gelderland*, *Uytrecht*, en *Over-yſſel* ook wederom ſoude behooren te volgen de Landen en Plaatſen, die voor deſen onder deſelve Provintien hadden behoort, uytgenomen alleen, Dat 's *Lands Souverainiteyt*, met allen gevolgen en aankleven van dien, niets uytgezondert over het Land, of de Plaatſen, op dewelke by de *Provintie van Holland*, &c.

Waar mede de *Staaten van Holland* hun Gevoelen conformeeren;

Haar Ed: Groot Mogenden de *Heeren Staaten van Holland ende West-Vriesland*, na gedane *Reſumtie*, en daar op gevolgde *Deliberatie*, over 't bovenſtaande ADVIS van Hoog-gemelte *Sijn* HOOGHEYD, avoueerden het ſelve in diervoege, dat ſy hun Gevoelen, in een by hen op den 2. *February* deſes Jaars 1674. genomene *Reſolutie*, daar mede voorders, in deſer maniere conformeerden;

Dat 's *Lands Souverainiteyt*, op 't welke by de *Provintie van Holland* en *West-vriesland*, eenige Forten ofte Fortificatien waren geleyt, ſoude blijven aan deſelve *Provintie*, voor ſoo veel aanging 't gene in de Wallen, Gragten, en Fortificatien was beſlooten; behoudelijk, dat de *Provintie van Uytrecht* binnen de 100. Roeden van deſelve Fortificatien niet ſoude vermogen eenige Huyſen of anders te laten bouwen, of iets te laten vermaken; 't welk de *Provintie van Holland* anderſints uyt eygener Authoriteyt ſoude mogen demolieeren en vernietigen: Dat ook hoog-ged: *Provintie van Holland* een vrye Toegang tot ende uyt de voorſz. Forten over den Bodem van *Uytrecht* ſoude hebben: Dat insgelijks de *Provincie van Holland*, ſoo wanneer haar Beſcherming ſulks ſoude mogen vereyſchen, ſonder eenige tegenſpraak, ſoo wel de Landen van *Gelderland* ende *Uytrecht*, als die van *Holland* ſoude mogen inundeeren. Dat voorts de Landen,

Pol-

Polders, Dijkgraaf- of Waterſchappen, die met of over *Holland* uytwaterden, of noch mochten uytwateren, gelijk van ouds alles, concerneerende het Dijk- of Heem-recht, niets uytgezondert, ſouden moeten geventileert werden voor Dijkgraaf en Heemraden, of by gebreke of provocatie van deſelve, voor den *Hove van Holland*, ſoo wel wanneer 't Different tuſſchen Stichtſche Dorpen, Polders, of Ingezetenen, onder of tegens den anderen was, ſoo in 't verweeren als eyſſchen. Dat den *Hinderdam* van de *Vecht*, voor deſen in de *Provincie van Uytrecht* gelegen, nu geamolieërt, door die van de *Provincie van Uytrecht* nooyt wederom, waar het ook ſoude mogen zijn, directelijk ofte indirectelijk, ſoude mogen werden gemaakt ofte geleyt. En dat de *Provincie van Holland* van alles 't gunt voorſz: is, van de *Provincie van Gelderland*, ende *Uytrecht* behoorlijke Acte bekomen hebbende, aan de *Provintie van Uytrecht* zal laten de Plaatſen, die althans onder de *Provincie van Holland* zijn gebragt. Werdende wijders vaſt-geſtelt, dat deſe *Haar Ed: Groot Mog: Reſolutie* ter *Generaliteyt* in de beſte en kragtigſte Forme behoorlijk ter Executie ſoude werden geſtelt.

Hier op wierd voorder by *Haar Ed: Groot Mogenden* de *Heeren Staaten van Holland en West-vrieſland*, wegens de *Forme van Regeering*, en 't Herſtellen van dien, in de meergemelte weder onder 't Lighaam van den *Staat* gebragte *Provintien*, op 't yverigſt gedelibereert; en eyndelijk, omtrent deſſelfs *Delatie* aan *Sijn Hoogheyd*, by *Haar Ed: Gro: Mog:* des anderen-daags den 3. *February* gereſolveert;

Dat het van nooden was, dat gediſponeerd ſoude mogen werden, van, en over de gene, die in de Regeering aldaar hadden geconſtitueert, en noch ſouden mogen conſtitueeren; Alſoo 't evident en Klaar was, dat verſcheyde Perſoonen in de hooggem: *Provintien* wierden beſchuldigt, van Hen ſoodanig in haar Charges niet te hebben gecomporteert, als den *Staat* van goede en getrouwe Bondgenoten had konnen en moeten verwachten; het dienvolgens niet alleen veel Opſpraak cauſeeren, maar ook Onverantwoordelijk zijn ſoude, indien men indiſtinctelijk alle die gene, die de *Regeering* aldaar hadden helpen conſtitueeren, daar inne ſimpelijk wederom herſtelde; Dat 'er weynig correctie of verbeetering te hoopen ſoude wezen, indien men 't ſelve ſimpelijk den genen liet aanbevolen zijn, die de *Regeering* voor deſen hadden geconſtitueert; en dat daar uyt zeekerlijk in deſelve

En wijders over de Herſtelling der *Regeering* delibereeren en reſolveeren.

Provintie Murmuratie en Diffidentie of Wantrouwigheyd by d'Ingezetenen ſoude ontſtaan ; *nademaal veele notable Burgeren en Ingezetenen van de hoog-gem: Provintie, over verſcheyde van de voorſz. Regenten reeds ſeer hadden geklaagt :* En is derhalven in bedenken geſtelt, of niet van wegen haar *Ed: Groot Mog:* de Saake ter GENERALITEYT daar heenen ſoude behooren te werden gedirigeert, ten eynde by *Haar Hoog Mogenden* aan den *Heere Prince van Oranje* ſoude werden gedefereert, de Macht en Authoriteyt, omme naar genomene *Informatie* van nu af, in de hooggem: *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders in de Steden en Plaatſen van *Gelderland* en *Over-yſſel*, voor ſoo wijd die reeds, en ſoo haaſt die voorders weder onder de Macht van deſen *Staat* waren gebracht; Den genen, die in deſelve de *Regeering* hadden gecomposeert, of eenige Ampten, 't zy van *Politie*, *Juſtitie*, of andere, hadden geëxerceert ofte bekleet, in de Functie van de voorſz. haar Ampten te continuëeren, te herſtellen, of ook daar van te verlaaten, en ſoodanige anderen in haar plaatſen, of anderſins in de vacante of deficeerende plaatſen te ſtellen, als *Sijn* HOOGHEYD zoude oordeelen, daar toe bequaamſt, en den Lande meeſt geäffectioneert te wezen; Behoudelijk, dat die gene, die alſoo van de voorſz. Bedieningen of Ampten ſouden mogen werden verlaten, daar door aan d'eene zijde niet ſouden werden gequetſt of benaadeelt in haar goede Naam en Faam; en dat ook aan d'ander zijde, die gene, die bevonden ſouden mogen werden, hen niet naar behooren te hebben gecomporteert, door de voorſz. verlating niet ſouden mogen pretendeeren, geëximeert te zijn van de Straffen, die derſelver competente Rechters, naar Rechte, en conform het Placcaat van den Lande, ſoude mogen oordeelen, &c.

Waar op wijders gedelibereert, en by de H. H. Gedeputeerden der Stad *Amſterdam* Copye van 't voorſz. geproponeerde verſocht zijnde, omme d'*Intentie* van de Heeren Haare *Principalen* daar op te mogen verſtaan, is de *Finale Reſolutie*, dienthalven te nemen, tot nader *Deliberatie* uytgeſtelt.

Dan, naderhand wierd deſe geſeyde RESOLUTIE van *Haar Ed: Groot Mogenden* de *Staaten van Holland*, over 't beramen van bequame Ordre in de *Regeering van Uytrecht*, in een abſolut BESLUYT van *Haar Hoog Mogenden de Staaten Generaal* verandert; alleen met dit onderſcheyd, dat de Woorden, hier boven in *Curſijf-Letteren* geſtelt, wierden uytgelaten. En wierd als-doen

't Welk by de *Staaten Generaal* werd geconfirmeert.

deſe

dese *Resolutie* by noch een andere van *Haar Hoog Mogenden* op den 20. *April* genomen, mede aangevoegt; als hier na breeder zullen melden.

Dan, alvorens wierd by *Sijn Hoogheyd* de *Heere Prince van Oranje*, en de *Heeren Gedeputeerden* van *Haar Hoog Mog*: de *Heeren Staaten Generaal*, soo over de Herstelling derselver *Provintien*, als wegens den Twist van *Rang* tusschen de *Provintie van Uytrecht*, en de *Staaten van Vriesland*, van over lang ontstaan, opgestelt een (hier voor gementioneerd) *Advijs* CONCILIATOIR. 't Welk den 16. *Maart* deses Jaars aan *Haar Ed: Mog*: de *Heeren Staaten van Vriesland* wierd toegezonden, nevens zeker *Missive* van *Haar Hoog Mog*: de *Heeren Staaten Generaal*; Waar by deselve *Haar Ed*: *Mogenden* serieuselijk versochten, hen doch in diervoegen, en soo als 't meer-gem: *Advijs Conciliatoir* was ter neder gestelt, souden willen invoegen en schikken; en het selve sonder eenig het minste uytstel amplecteeren, om alsoo een eynde te maken aan de Ruïnen en Desastres, die in de voorgemelte *Provintie van Uytrecht*, door het voorsz. Defect van *Regeering*, hoe langer hoe grooter stonden te werden, en die in der daad, niet als met de alder-uyterste Ontsteltenisse en Droefheyd moesten werden aangemerkt: voornamentlijk, wijl by dit lang-wijlig Uytstel van een *Herstelde Regeering* in de voorsz. *Provintie*, noch dese Swaarigheden quamen, dat deselve daar door, indien niet voor altoos, ten minste voor langen tijd, onbequaam gemaakt en gehouden wierde, om, nevens de Voorsiening van haare particuliere en domestique *Interesten*, te versorgen het generale *Interest* van de gemeene UNIE, die sonderling door het Defect van de voorsz. *Regeering* stond te zullen lijden, en in langen niet soude konnen komen te participeeren aan 't genot van 't gene de voorgem: *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders Steden en Plaatsen, tot Soulagement van de swaare Lasten, met welke de respective *Provintien*, voor desen swaaren Oorlog soo Jammerlijk wierden gedrukt, in reedelijkheyd soude geoordeelt werden, te moeten contribueeren: Want behalven de voorsz. Provintie, desselfs Steden en Plaatsen van nu af aan, daar, soo door 't generaal Verval, soo in de Steden, als ten platten Lande, genoegsaam onbequaam wierden gemaakt, als ook in 't herstellen van Huysen, en in 't cultiveeren en bouwen der Landen, geen lust nog resolutie konden scheppen, vermits het gebrek van een goede en wel-gereeguleerde *Justitie* en *Politie*, d'Ingezetenen in Onzeeker-

ADVYS CONCILIATOIR by sijn Hooght. wegens 't Geschil van Rang tusschen Uytrecht en Vriesland.

Door Haar Ho: Mo: aan de Staaten van Vriesland gezonden.

kerheyd wierden gehouden, of daar van iets souden konnen profiteeren; Soo wierd, door het langer continueeren van dit *Inter-regnum*, d'Ongebondentheyd, Myzerie, en Verwoesting ten platten Lande, en in de vaste Steden, daar geen Respect noch Ontsach was, van dag te dag des te grooter, ja soodanig, dat by langer continuatie, het capabel soude zijn, om binnen korten, de Ruïne en totalen Ondergang van die *Provintie*, Steden, en Plaatzen te veroorzaaken, &c. Soo was 't, Dat *Haar Hoog Mogenden* op 't alder-serieuselijkst aan *Haar Ed: Groot Mog*: versochten, dat deselve derhalven liever aan Haar Gesustineerde wat wilden toe-geven, als door langer Deliberatie, op sich te laden, de Smerten en Droefheyd van soo veel Duysenden Zielen; welkers Verderf met geen Pen te beschrijven, en niet als te gelijk door een spoedige *Herstelling van Regeering*, en miraculeuse toevloed van Godes genaadigen Zeegen, te heelen, en te repareeren soude zijn. Waarom dan *Haar Hoog Mogenden* in dese hoop en verwachting bleeven, dat *Haar Ed: Groot Mog:* volgens hare gewoonlijke Justitie en Equiëteyt, sich omtrent het voorsz. *Project Conciliatoir*, soo wel spoediglijk, als satisfactoir souden gelieven te verklaaren; sonderling, wijl sy het selve van soo veel Billijkheyd waren achtende, dat de respective *Provintien*, naar Reedelijkheyd, hun Genoegen daar in konden, en behoorden te vinden, &c.

Met byvoeging van kragtige Beweeg-reedenen, om hen dat te doen amplecteeren.

De groote Billijkheyd en wel-gefundeertheyd van 't voorsz. PROJECT, volgens 't *Advijs* en Goet-vinden van *Sijn Hoogheyd* geconcipieert, benevens de hart-aandringende Beweeg-redenen in bovengeseyde *Haarer Hoog Mogenden* MISSIVE vervat, zijn van soo veel gevolg en goet effect geweest, dat na veele weder-zijds Debatten en Disputen, de Saake der *Drie Overheerde Provintien* by *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal* eenpaariglijk op den 20. *April*, in een by hen genomene *Resolutie*, soo wijd wierde afgedaan, en op soodanigen Voet en Reglement gestelt, als hier in substantie volgt; namentlijk:

't Welk van soo goet Gevolg is, dat Haar Hoog Mog: het Geschil aan Sijn Hoogh. en den Stadhouder van Vriesla: defereeren;

Dat de *Provintie van Utrecht*, mitsgaders *Gelderland* en *Overyssel*, soo ras die weder onder de Macht van den *Staat* quamen, weder in de UNIE geadmitteert, en deselve *Sessie* en *Rang*, als te vooren vergunt soude werden. Dan, nademaal al van over veel Jaaren, en genoegsaam met het Begin van de Regeering, een particuliere Questie tusschen de *Provintien* van *Utrecht* en *Vriesland*, over 't houden van den *Rang*, in de *Unie*, en onder

de *Bondgenoten*, was ontſtaan, en in ſwang geweeſt; Dat het ſelve Geſchil ſoude geſubmitteert werden, aan 't Oordeel van *Sijn Hoogheyd* den *Heer Prince van Oranje*, en den *Heer Henrik Caſemier*, *Vorſt van Naſſau*, en *Stadhouder van Vrieſland*; die de voorſz. Queſtie ſoodanig ſouden decideeren, als ſy naar Rechten ſouden bevinden te behooren. Naar wiens Deciſie Hoogſt-gem: *Provintien* hun ſouden moeten reguleeren. Dat deſelve ten dien eynde binnen 4. Maanden aan Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, en den H^r. *Stadhouder van Vrieſland*, wederzijds ſouden moeten overreyken alle ſoodanige Actens en Stukken, waarmede ſy hun *Recht* meenden te konnen juſtificeeren; van dewelke d'een en d'ander Copye ſoude vermogen te lichten; Dat ſy ook 2. Maanden daar na een *Deductie van Rechten* daar by ſouden mogen voegen, tot adſtructie van haar reſpective vermeeten; ende dat *Sijn Hoogheyd* en de *Stadhouder van Vrieſland* binnen 2. Maanden deſe Queſtie ſouden moeten decideeren, en binnen den tijd van 8. Maanden doen geheel getermineert zijn, &c.

Dat voorts de Drie hoog-gem: *Provintien*, de UNIE van nieuws moeſten beſweeren; en ook belooven, de Belaſtingen op de Goederen en Koopmanſchappen te doen ceſſeeren, ſoo in 't Inkomen, en Uytgaan, als by Conſumptie, wanneer die hooger waren belaſt, dan in de Provintie, daar die wierden gemaakt; en dat ſoodanige Belaſtingen in 't toekomende niet meer ſouden geſchieden. Gelijk ook de Vier andere Provintien ſoodanige Belaſtingen niet meer mogten doen, ſoo ten opſicht van elkander, als deſe Drie overheerd geweeſt zijnde Provintien; en indien die gedaan waren, deſelve insgelijks ſouden afſtellen.

Wijders op alles, de weder ind' *Unie* aanneming der overheerde Provintien, een vaſten Voet, en Reglemt: beraamen;

Dat aan hoog-gem: drie Provintien haar Landen en Plaatſen weder ſouden volgen, uytgenomen, dat de *Souverainiteyt* over de Landen, waar op by *Holland* en *Vrieſland* eenige Forten waren geleyt, aan deſelve Provintie ſou blijven; ende dat het in de Macht van de *Provintie* van *Vrieſland*, en die van de *Stad Groeningen* en deſſelfs *Omlanden*, ſoude ſtaan, om, tot koſte derſelver Provintien een Fort by *Roveen* te leggen, en dat de *Souverainiteyt* over 't Land, daar 't Fort op lag, gelijk ook over de *Ommerſchans*, ſou komen aan deſe twee Provintien, mits dat het Onderhouden deſer Forten tot laſt der reſpective Provintien ſoude komen, die de *Souverayniteyt* van dien bezaten, dewelke echter ſich niet verder ſoude extendeeren, als over de Wallen en Fortificatien, &c. als hier voor op Pag: 826. in de *Reſolutie* van

Haar Ed: Groot Mog: op 2. *February* genomen , omstandiger is te zien.

En nademaal in *Holland* verscheyde Penningen waren genegotieert, voor de Onkosten, tot Behouding van eenige Waarden, en namentlijk by de *Krimpenderwaard*, tot last van de *Lopickerwaard*, dat over sulx deselve, noch eenige andere Waarden, eerder onder 't Gesach van *Vytrecht* of *Gelderland* gestelt souden werden, voor dat dese Penningen aan deselve Collegien waren gerembourseert.

Dat ook het Octroy, by de *Heeren Staaten van Holland* op den 23. *January* deses Jaars verleent, aan die van de *Ronde Veenen*, ten deele in *Holland*, en ten deele onder *Vytrecht* leggende, stant soude grijpen, sonder dat daar toe eenige *Approbatie* van de *Provintie van Vytrecht* wierde gerequireert.

Dat de *Provintien Gelderland* en *Over-yssel*, de *Provintie van Holland* gerust souden stellen, ten eynde derselver Ingezetenen ongeturbeert wierden gelaaten in de Visschery op de *Zuyder-Zee* en 't *Swarte Water*, en dat alle Hinder, denselve zedert eenigen tijd aangedaan, soude moeten cesseeren.

Dat voorts de Drie Provintien nooyt souden mogen ophouden iets, selfs niet het minste, 't geen by de Vier andere Provintien, eenige van dien in 't bysonder, of den *Raad van Staaten*, geoordeelt soude werden te dienen tot Verdieping der *Neder-Rhijn* en *Yssel*, of 't onder-water-zetten en houden, der Moeren, gelegen aan of omtrent *Over-yssel*, of om deselve inpassabel te maken voor den Vyand; dat dienvolgens de *Raad van Staaten* zal executeeren alles, 't geen by die, als vooren, dienstig geächt zal werden, sonder dat de voorsz. Drie Provintien 't selve soude mogen beletten. En om dit te beeter ten effecte te brengen, souden Jaarlijks eenige *Gedeputeerden* uyt den *Raad van Staaten*, wegens de *Vier Provintien* werden gecommitteerd, om hier van Inspectie te nemen. Welkers constitutie sy gehouden souden zijn, *Haar Hoog Mogenden* in een pertinent Verbaal over te brengen, en dat t'elkens de twee laatste Verbalen gestelt souden moeten werden in handen van de Heeren, die 't volgende Jaar hier toe gecommitteert souden werden; welke gehouden souden zijn in haar Persoon en Goederen te verantwoorden, 't gunt sy hier over in hare Verbalen ter neder hadden gestelt.

Dat binnen 't Jaar, na 't eyndigen deser Oorlog, de *Heeren Staaten* van de *Seven Provintien* aan elkander souden overgeven

een pertinente gelegentheyd van hun FINANTIEN, namentlijk, wat haar Inkomen was geweest, en uyt wat Schattingen die bestont, ende met wat Lasten sy beswaart zijn geweest, alles met de authentijke Stukken, en Eede, dat Sy niets achterhielden; dewelke dan in een half Jaar voorts souden reguleeren, hoe veel elk voor sijn Quote behoorde te geven. En in gevalle deselve Hen binnen Ses Maanden, over dese Saak, niet souden konnen verstaan, dat als-dan de Begrooting by *Sijn Hoogheyd* soude werden gedaan in 6. gelijke Maanden; na 't welke de Quotes dan souden gereguleert werden, sonder eenige Oppositie.

Dat de Pachters, pachtende de Middelen van de respective Provintien, 't Landschap *Drenthe*, of eenige Plaatsen aan de Grensen, t'allen tijden Acces souden hebben, en Copye 't sijnen kosten gegeven werden, van de Collecten of andere Boeken, daar dees Middelen opgeheeven wierden; Dat de *Provintien* ook elkander de Hand souden bieden, om alle Frauden dien aangaande te weeren. En nademaal de *Drie Provintien* noch veel schuldig waren aan d'*Admiraliteyts Collegien* van *Holland* en *Zeeland*, tot de Lasten der Zee, voor desen Oorlog gedragen, dat derhalven aan *Sijn Hoogheyd* gelaten soude werden, 't stellen van Termijnen, in dewelke dit Achter wezen moest voldaan zijn.

Dat in Consideratie van de goede Diensten, by de *Heeren Staaten van Stad en Landen* bewezen, aan deselve wierd toegestaan, een Tweede Plaats in den *Raad van Staaten*, mits dat aan *Gelderland*, Twee Plaatsen aldaar gehad hebbende, maar een gelaten soude werden.

Wijders hebben *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal*, aan *Sijn Hoogheyd* de *Heer Prince van Oranje* gedefereert, de Magt en Authoriteyt, omme, na ingenomene *Informatie*, van nu af, in de hoog-gem: *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders in de Steden en Plaatsen van *Gelderland* en *Over-yssel*, reeds onder de Macht van d'UNIE zijnde, en die naderhand daar noch weder onder mochten komen; die gene, die aldaar de *Regeering* hadden gecomposeert, ofte eenige Ampten, 't zy van *Politie*, *Justitie* ofte andersins hadden geëxerceert ofte bekleet, in de Functie van de voorsz. haar Ampten te continueeren, te herstellen, ofte ook daar van te verlaten, ende soodanige anderen in haar plaatsen, of andersins in de vacante of deficieerende plaatsen te committeeren; en de *Regeering* in deselve *Provintien* soodanig te ordonneeren en te bestellen, als Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* soude oordee-

En aan Sijn Hooght: de Macht geven, om overal de Regeering te herstellen.

deelen, beſt, bequaamſt, endevoor den Lande het zeekerſt te wezen; behoudelijk, dat die gene alſoo van hun Ampten of Bedieningen ſoude mogen werden verlaten, daar door aan d'eene zijde niet zullen werden gequetſt of benaadeelt in haar goede Naam en Faam; en dat ook aan d'ander zijde, die bevonden wierden, hen niet naar behooren gecomporteert te hebben, door deſe Verlating niet vry ſouden zijn van de Straffen, die hun competente Rechters oordeelen ſouden, tegens hen te moeten werden geëxecuteert. Ende dat al 't ſelve ſoude geſchieden voor deſe reys, ſonder eenige præjuditie of conſequentie voor 't toekomende; en ſulks ſonder eenig nadeel van de Privilégien, Vryheden, en Geregtigheden der *Provintien* in 't gemeen, of de Leden en Steden van dien in 't byſonder.

In gevolge van deſe *Haar Hoog Mogenden* RESOLUTIE, is *Sijn Hoogheyd de Heer Prince van Oranjen*, geaccompagneert van veele *Grooten*, den 23. dito 's morgens ten 5. Uren uyt den *Haag* na *Vytrecht* vertrokken, werdende op ſijn Aankomſt te gemoed gereeden, en Ingeleyd, door Haar *Hoog Mog: Gedeputeerden*, ſeer magnifijk paſſeerende midden door de gewaapende en in twee Linien gerangeerde *Borgery*: de *Militie* te Voet ſeer ordentelijk yder Troup Regiments-wijſe op verſcheyde plaatſen gepoſteert; te weten, de Regimenten van de Heeren *Graaven van Waldek*, *van Hornes*, en *van Solms*, nevens die van de Heeren *Erbach*, *Berkenveld*, *Polens*, en *Turk*: De Ruytery, Dragonders, en Polen te Paard ſtonden buyten de Stad wederzijds den *Rhijn* gerangeert.

Op het Inkomen van *Hoog-gem: Sijn Hoogheyd* geſchieden allerhande Demonſtratien van uytmuntende Vreugden, hertelijke Verwellekomingen, en ſeer vriendelijke Begroetingen van alle de *Collegien*. Des anderen-daags beſtede *Sijn Hoogheyd* den tijd in het gunſtig *Audientie* verleenen aan yder, die ſulks begeerde, terwijl alle behoorlijke Toeſtel wierd geprepareerd, om den volgenden Dag over de *Regeering*, en het herſtellen van den *Staat* te diſponeeren, latende daar van berigt doen aan allen, die daar aan ſouden participeeren.

't Welk by Hem, binnen *Uytrecht*,

Sijn Hoogheyd den 25. deſes in d'Ordinari Vergaader-plaats van de *Heeren Staaten des Lands Vytrecht* vergaadert, na aldaar waren beſcheyden, de *Heeren*, die Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd*, volgens d'Authoriſatie van *Haar Hoog Mogenden* van den 20. deſer, hadde aangeſtelt, om te bekleeden de Chargien van den

Staats-

Staats- en *Stads-Regeering*; heeft *Sijn Hoogheyd* in yder *Lith* en *Rang* verklaard, en aangesteld, soodanige Persoonen, als deselve voor den Lande het zeekerst, best, en bequaamst oordeelde.

Waar in, soo de Heeren *Raaden des Lands*, en de *Magistraat der Stad*, als de gemeene Ingezetenen soo groot contentement schepten, dat sommige der voornaamste Borgeren van *Uytrecht*, *Sijn Hoogheyd* op 't vriendelijkst quamen versoeken, Hy doch soude willen arresteeren en instellen een REGLEMENT, waar naar de *Regeering des Lands van Uytrecht* soude werden beleyt. 't Welk Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd* aandachtelijk overwogen hebbende, heeft een soodanige Ordre en *Reglement* beraamt, als Hy oordeelde, dat naast en meest over-een quam met de gewoonlijke *Regeering* deser *Provintie*. Echter 't selve niet willende vast stellen, voor en al-eer de Consideratie der daar present zijnde *Heeren*, en derselver Goet-vinden, en Approbatie, dien aangaande, verstaan te hebben; is wijders by meer-gemelte *Sijn Hoogheyd* in deliberatie geleyt, het arresteeren en vast stellen van een *Formulier* van EED, voor die gene, die in de Vergaadering der *Heeren Staaten van Uytrecht* souden verschijnen: gelijk d'een en d'ander onder Num. XXVIII. is te zien.

Den 26. *April*, de Leden der *Raaden* van yder *Rang*, over 't boovenstaande, gedelibereert hebbende, verklaarden eenpariglijk, Hen het selve wel te laten gevallen; en is in conformiteyt van dien, ter Vergaadering het een en 't ander gearresteert en vast gestelt. Waar op vervolgens den Eed, by alle de Heeren, uytgenomen eenige absenten, wierd afgeleyt.

Den 28. trok *Sijn Hoogheyd* na *Amersfoort* en *Wijk te Duurstede*, om aldaar insgelijks de vereyschte Ordres te beramen, en de *Regeering* derselver Steden te bestellen. Gelijk vervolgens by *Sijn Hoogheyd* door 't geheele *Sticht* wierd geëffectueert. Tot *Amersfoort* en te *Wijk te Duurstede*;

Waar na deselve den 30. dito des morgens onder alle bedenkelijke Solemniteyten en Eer-betuygingen van *Uytrecht* is vertrokken; des Middags tot *Leyden* van de Magistraat deftig getracteert, en des avonds binnen 's *Gravenhage* weder gearriveert. Hebbende alsoo alles in de *Provintie van Uytrecht* gebragt in Staat van weder-*Adem-haaling*; en aldaar gelegt, den *Grond-Regul* tot het Bestel der *Staats Saaken* in de *Provintien* van *Gelderland* en *Over-yssel*. Voorts door 't geheele *Stigt*;

Dewelke dan naderhand op dien selven Voet, als in de *Provintie van Uytrecht* was geschied, herstelt, gereguleert, en vast- En naderhand in Over-yssel en Gelderl: werd geeffectueert.

gestelt geworden zijnde, zullen het voorder Verhaal van dien, als maar alleen een Herhaal van 't voorgaande zijnde, hier over stappen, en Ons vernoegen, met voor-eerst soo wijd de *Eerste* en *Tweede* seer smaakelijke en aangename VREEDENS-VRUCHTEN, gesmaakt te hebben; Om nu voort te gaan, tot de

DERDE VREDENS-VRUCHT:

Zijnde de Aanneming en Bevestiging van SYN HOOGHEYD *de* HEER PRINCE *van* ORANJE *tot het Erf-Stadhouderschap, en de Qualiteyt van Capiteyn Generaal, en Admiraal der Vereenigde Nederlanden: Benevens de Verkiesing en Krooning van Sijn Poolsche* MAJESTEYT.

Voorstelling aan die van *Uytrecht*, om sijn Hoogh: het Stadhouderschap op te dragen:

NA nu *Sijn Hoogheyd*, al het gene wat tot Herstelling en Bevestiging der Regeering in de voorn: *Provintie van Uytrecht* wiert vereyscht, gelukkig ten eynde hadde gebracht, heeft daar op de Heer van *Renswoude*, *Haar Ed: Mog*: de *Heeren Staaten van Uytrecht* in bedenken gestelt; Of het niet voor den Lande dienstig en noodig soude wesen, dat het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-schap Generaal* van dese *Provintie* wierde gedefereert aan den Heere PRINCE *van* ORANJE, en aan *Sijn Hoogheyds* Mannelijke wettige *Decendenten*, in wettigen Huwelijk te verwekken. Waar op gedelibereert zijnde, hebben *Haar Ed: Mogenden*, om verscheyde aandringende Redenen, eendrachtelijk gedefereert aan gemelte *Sijn Hoogheyd*, en desselfs wettige Mannelijke Descendenten, het Stadhouder-, Capiteyn- ende Admiraal-Generaalschap, in de breedste forme, met alle Regt van *Successie* en *Devollutie*.

't Geen sy approbéren, en effectueeren.

Is wijders geresolveert, dat *Sijn Hoogheyd* in de voorschreve Qualiteyt van *Stadhouder* zal werden geintroduceert en geinstalleert in den gemelten Hove; en dat van dese Resolutien aan den Volke kennisse zal werden gegeven, door den Heere van *Renswoude*, President van de *Staaten des Lands van Uytrecht*, den Heer van *Amerongen* wegens de *Ridderschap*, en den presiderende Burgermeester *Nellesteyn* wegens de Stad *Uytrecht*, met *Haar Ed: Mog:*

Se-

Secretaris aan de trappen van *Haar Ed: Mog:* Vergader-Plaats. En is eyndelijk geresolveert, dat van wegen *Haar Ed: Mog:* de Saake ter GENERALITEYT op't kragtigste daar-heen soude werden gedirigeert, ten eynde by *Hare* HOOG MOG: het *Stadhouder-, Capiteyn-* en *Admiraal-Generaalschap* der *Vereenigde Nederlanden*, op *Sijn Hoogheyd* en desselfs Mannelijke wettige Descendenten erffelijk soude werden geconfereert en opgedraagen; en de Brieven daar van in Forme werden gedepescheert.

Waar op *Sijn Hoogheyd* den 27. *April*, den EED als *Erf-Stadhouder der Provintie* van *Uytrecht*, ter Vergadering van *Haar Ed: Mog:* heeft afgeleyt; en is in die Qualiteyt geintroduceert in 't *Hof van Justitie*, alwaar by Appointement *Criminel*, Vonnis heeft gewesen, prefereerende Graatie voor Rigeur van *Justitie*; en daar na is gereden na de Vaart, hebbende al-voorens nog gedisponeert van verscheyde vacante Chargien. Zijnde tot ordinaris Raads-heeren aangesteld, de Heeren *Panhuysen*, *de Gruyter*, *Parmentier*, *Warmvliet*, *Booth*, *Servaas*, *Hengst*, *van Royen*, *van Bergen*; *Pesser* tot Griffier; *Hussen* Onder-Griffier; en zijn gelicentieert de Heeren *Eewijk*, *van Dam*, en *Berk* Griffier. Tot Extraordinaris Raaden ten Hove zijn verkoren d'Heer *Paulus Voet* en *Nypoort*.

En veel Heeren ter nieuwe Regeering kiest.

Admiraliteyts-Heeren in *Vriesland*, d'Heer van *Dinteren*, in plaats van d'Heer *Spiering*. Tot *Amsterdam*, d'Heer *Marcelis*, in plaats van d'Heer van *Juchem*. In *Zeeland*, d'Heer van *Panhuysen*, in plaats van d'Heer van *Dinteren*. Tot *Rotterdam*, d'Heer *Martens*, in plaats van d'Heer *Borre van Amerongen*.

Bewindhebberen der Oost-indische Compagny, d'Heer *Benthem*, in plaats van d'Heer *Schagen* tot *Wijk*; en Secretaris van de *Politie*, d'Heer *Johan Quint*, in plaats van d'Heer *Nyuwstad*, en soo sommige meer verandert, en weder sommige in haar voorige Bedieningen gecontinueert.

Al-voorens dit bovenstaande was gepasseert, hebben die van *Haarlem* reeds op den 23. *Jan:* deses jaars, in de Vergadering der *Heeren Staaten van Holland*, eerst-maal in bedenken gegeven; Of het voor den *Lande* niet oorbaar en raadsaamst was, het *Erf-Stadhouderschap* aan *Sijn Hoogheyd* op te dragen; in dier voegen, dat het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-Generaalschap* van *Holland en West-Vriesland*, nevens het *Capiteyn-* en *Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden*, na de Dood van *Sijn Hoogheyd*, soude erven op sijn Mannelijke wettige Nakomelingen. Hier over hadden

Haarlem proponeert het Stadhouderschap aan sijn Hoogh: en desselfs Nakomelingen Erffelijk te defereeren.

den die van *Haarlem* in hare Vroedschap beraadslaagt, en eenparig beslooten, dese Saak ter Vergadering der *Heeren Staaten* voor te dragen; bekleedende de nuttigheyd en noodzakelijkheyd van dien, met een meenigte Redenen, als:

Met veel hard dringende redenen.

1. Seer omstandig verhalende, d'ongerustheden en groote gevaren, waar in desen *Staat* zedert het jaar 1650. tot noch toe was geweest:

2. De swaare Oorlogen, die men met *Engeland* had moeten voeren, en hoe grooten Verlies men daar in hadde geleden:

3. Dat men de voorgaande Regeering, die eertijds onder de *Princen van Oranjen* geweest was, verandert hadde:

4. Wat schaade in desen laatsten Oorlog was ontstaan, uyt den Twist der Leden, over 't verkiesen van *Sijn Hoogheyd* tot *Capiteyn Generaal*; 't geen het *Vaderland* op 't punct van uyterste Ruïne gebragt hebbende, leed desen STAAT, hares bedunkens, geen andere Regeering:

5. Het voorbeeld van andere *Republijken* raadde sulks aan; gelijk men dan *Venetien* en *Genua*, hen selven een *Hertog* sach verkiesen.

6. En dat *Engeland*, na 't ombrengen van haar *Koning*, echter een PROTECTOR hadden van nooden gehad: Waar by eyndelijk nog voegden, de Oorlogen waar in men met *Sweden*, *Deenmarken*, en *Portugaal* was vervallen, zedert het verlaten der Stadhouderlijke Regeering.

Haar Ed: Groot-Mogenden, de *Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland* in opmerking nemende, *Sijn Hoogheyds* trouwe Diensten, en uytmuntende vlijtige Voorsorgen ten besten des algemeenen lieven *Vaderlands*, reeds soo veelvoudig bewézen; en daar benevens de Nuttigheyd, en doemaals hoogst-vereyschte Noodzaaklijkheyd der STADHOUDERLYKE REGEERING; Hebben beslooten: op Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* het *Stadhouder- Kapiteyn-* en *Admiraal- Generaal-schap*, ERFFELYK te bevestigen; en benevens alle *Digniteyten*, *Preëminentien*, *Prærogativen*, *Gerechtigheden*, &c. daar aan dependeerende, soo als deselve by sijne *Doorluchtige* en *Hoog L: M: Voor-Ouderen* zijn bezeten geweest, nu voor tegenwoordig by deselve *Sijn Hoogheyd* bekleed en bezeten te laaten worden, en op sijn Mannelijke Nakomelingen te doen devolveeren.

Den tweeden der aanvolgende Maand *February*, *Haar Ed: Groot-Mogenden* voor d'eerste-maal weder compleet vergaadert, wierd

wierd by Haar, met gemeene Toestemming, het Poinct der bewuste *Survivantie*, ten vollen afgedaan; en in een by Hen doemaals genomene *Resolutie*, volkomentlijk vast-gestelt; Dat van nu af voortaan de Mannelijke Nakomelingen van *Sijn Koninglijke Hoogheyd*, Erffelijk als *Stadhouders* over dese *Provintien* zullen succedeeren: Als in *Haar* Ed: Gro: Mo: *Resolutie* onder *Num.* XXIX. breeder te zien.

Waar op aanstonds door een *Deputatie* van *Haar Ed: Groot-Mogenden*, aan Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, dese haar genomene *Resolutie* wierd bekent gemaakt; nevens de daar over Eerbiedige *Congratulatie*. Die veelgemelte *Sijn Hoogheyd* sich wel liet gevallen, en dankelijk accepteerde. Gaande, tot meerder Betuyging van Erkentenisse, alle de Steden van *Holland*, yder in 't bysonder aan haar Logementen d'Eere aandoen, van daar over te bedanken.

Waar over *Sijn Hoogheyd* Haar bedankt.

Ten selven dage wierd insgelijks by de *Heeren Staaten van Zeeland* daar over een *Resolutie* genomen. Na rijpe Overweeging; Hoe daar niets schaadelijker en gevaarlijker is, als de Fundamenten, Grondvesten, en Maximen van *Staat*, waar op een welgestelde REPUBLYK is gebouwd, wankelbaar en willkeurig te maken; gelijk de bedroefde Ervaring in desen Lande smertelijk heeft doen gevoelen. Als wanneer men heeft begonnen het daar voor te houden; Dat desen STAAT, tot Hooge Directie haarer *Politye*, *Justitie*, en *Militie*, geen *Doorluchtig* PERSOON benoodigt was: Alwaar doch ter contrary dese *Republijk* het niet alleen soo gewoon was; maar ook daar door is Opgekomen, en Groot gemaakt geworden.

Welke Nieuwigheden, door het ontijdig afsterven van *Sijn Hoogheyd* de *Heer Princ Wilhem van Oranje*, Hoog Loffelijker en Onsterflijker Gedachtenisse, in den Jaare 1650. zijn veroorzaakt geworden. Gelijk'er doemaals meer diergelijke Onheylen ontstonden, ter oorzaake dat 'er geen *Successeur* van Jaren, uyt het *Doorluchtige Huys van Oranje* voor handen was, en dat de tegenwoordige *Heer Prince van Oranje* geen *Successie* of Recht van Overleevering bezat. Waar over eerstelijk onder de *Bondgenooten* veele Tweedragten, en naderhand groote Verwarringen, Simulatien, en Partyschappen ontstonden; ter oorzaake sich eenige aan de oude en grondige Maximen der Regeering, en aan 't *Doorluchtige Huys van Oranje*, 't welk den *Staat deser Lande* soo hooge en onvergelijkelijke Diensten had beweezen, en daar van

in 't toekomende geen mindere te verwachten ſtonden, hielden: Andere daar-en-tegen het ſelve met Ondankbaarheyd verlieten, en ſich van d'eene gevaarlijke Nieuwigheyd tot d'andere, die nooyt onſe Voor-Vaderen gekent of gezien hadden, keerden.

Sulks heeft ſoo lang in 't *Ligchaam deſes Staats* gewoelt, en als een verteerende Kancker ingevreeten, tot eyndelijk daar op, (na dat zedert het opgemelte Jaar 1650. den *Staat deſer Landen* ſoo veel andere Ongelukken en Oorlogs-Rampen zijn op den Hals gevallen, daar onder ſich ſommige van een totale Uytſluyting ſulker *Opper-Regeering* of *Staats-Beſtiering* wilden bedienen; niet tegenſtaande deſelve een Eygenſchap van de Natuur der *Regeering deſer Landen*, en die in aller Herten als opgeſlooten was) ſoodanige Extremiteyten, Beroerten, en Verdeeltheden opreezen; als de Ervaring heeft betuygt; Dat de Banden, waar mede men de goede Bewegingen en Gedachten heeft willen bedwingen, ten laatſten aan-ſtukken ſprongen, en vernietigt geworden zijn.

Al het welke buyten twijffel nooyt ware geſchied, indien de tegenwoordige *Heer Prince van Oranje*, by afſterven van den *Prince*, *Sijner Hoogheyds Heer Vader*, Onſterflijker Gedachtenis, tot *Succeſſie* van deſſelfs nagelatene Hooge *Digniteyten* gerechtigt, of daar toe verkoren was geweeſt. Gelijk dan ook den Uytlandſche Machten daar door geen gelegentheyd ſoude gegeven geworden zijn, eerſtelijk tot binnen de Woning des Staats in te dringen, die voor alle Uytheemſche Potentaaten ſorgvuldig moeſt geſlooten gehouden geworden zijn; en daar na deſe Landen in diervoegen te drukken, dat deſelve daar door in ſtaat van uyterſte Gevaar wierden geſtelt; Nademaal ſulks den *Hooge Regeering* verhindert en te rug houd, alle goede Ordres in tijds te ſtellen, waar door ſulke en diergelijke Extremiteyten mogen verhoed, en de duurbare *Vryheyd*, heylige *Religie*, en de rechtmatige *Regeering* deſer Landen, die niet weynig in Gevaar geſtaan hebben, in goede Zeekerheyd geſtelt werden.

En werd deſe Opdragt van *Succeſſie* ook by die van *Zeeland* gevolgt.

Derhalven hebben alle de Leden eenmoediglijk geöordeelt; Dat ſulks niet beeter ende gewiſſer was te wege te brengen, dan door *Succeſſie* te beveſtigen, dat gene, 't welk andere, tegens de eygenſchap en natuur der *Regeering* hebben willen twijffelachtig en los ſtellen, ja t'eenemaal willen omſtooten: ten eynde ten allen tijden een Hooge *Doorluchtige Perſoon* uyt den *Huyſe van*

Oranje

Oranje mochte voor-handen zijn, om dese hooge en eminente Bedieningen van *Stadhouder-*, *Gouverneur-*, *Kapiteyn-*, en *Admiraal-Generaal-schap* te bekleeden. Waar van den *Staat deser Landen* soo overgroote en getrouwe Diensten heeft ontfangen, noch daaglijks geniet, en noch veel meer in 't toekomende te verwachten heeft.

Op al het welke de *Heeren Staaten van Zeeland*, na ernstige Reflectie, en wijse Beraadslaging, uyt haar rechte Weetenschap, volkomene Macht en Authoriteyt, goet-gevonden en verstaan hebben; Dat de bovengemelte eminente *Digniteyten des Lands*, en der *Graaflijkheyd Zeeland*, als ook der *Landen van Voorne* ende den *Briel*, benevens den *Staat* en *Waardigheyd* van EERSTE EDELE deser *Provintie*, ende het *Kapiteyn-Generaal-* en *Admiraal-schap* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, na 't Af-sterven van Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, (den welke, *Haar Ed: Groot-Mogenden* wenschen en bidden, dat *Godt Almachtig* veel jaren gelukkig bewaren en zeegenen wil) op de Mannelijke wettige *Descendenten*, die *Sijn Hoogheyd* in echten Huwelijk mogt komen te verwekken, Erffelijk zullen vallen, succedeeren, en devolveeren, &c.

Dan alsoo sommige Leden in den *Raad van Holland* oordeelden, dat in hare voor-heen gementioneerde *Resolutie* eenige Woorden duyster stonden, waar door 't ongewis bleef, of door de *Descendenten* van *Sijn Hoogheyd* alleen die van d'eerste Generatie, of wel ook de verdere Nakomelingen wierd verstaan; soo wierd daar over een nader Verklaring, en noch vaster Besluyt aan 't Licht gegeven, waar in met duydelijke en uytdrukkelijke Woorden stont: Dat het *Stadhouder-*, *Kapiteyn-Generaal-* en *Admiraal-schap der Provintie van Holland en-West-Vriesland*, aan veelgemelte *Sijn* HOOGHEYD, en dessels Mannelijke Kinderen, Kinds-Kinderen, Descendenten, en verdere Nakomelingen, by denselve, en sijner Mannelijke Kinds-Kinderen, en verdere Nakomelingen in wettigen Huwelijk te verwekken, wierde opgedragen, &c.

Dese RESOLUTIEN, soo van de *Heeren Staaten van Holland*, als van *Zeeland*, en den *Lande van Uytrecht*, wierden naderhand op dien Voet, by de *Heeren Staaten* der beyde *Provintien* van *Gelderland* en *Over-yssel* gevolgt, en bevestigt. Insgelijks by die van *Gelderl*: en *Over-yssel*.

In de volgende Maand *Marty* wierd ter Vergadering harer *Ed*: *Groot Mog*: aan de *Heeren* EDELEN voorgesteld; Dat, nademaal *Sijn Hoogheyd* werd door de Staats-ver-

gadering ten Huwelijk geraaden: demaal de Leden der Ed: Vergadering, het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-schap Generaal* met eenparige Stemmen aan *Sijn Hoogheyd* hadden gedefereert voor sijn Nakomelingschap; 't welk geen effect konde sorteeren, ten ware *Sijn Hoogheyd* quame te trouwen; en nadien sy gaarne sagen, dat alle occasien van Tweedragt in 't toekomende mogten geweerd werden, soo gaven sy ook de Vergadering op 't ernstigst in bedenken, of 't niet dienstig ware, dat men *Sijn Hoogheyd* socht te bewegen, tot het aangaan van een *Huwelijk.* Waar op na vordere Deliberatie is goet gevonden, 't selve door eenige Gedeputeerden te wege te brengen.

Ten selven eynde diende ook, 't gene weynig dagen daar na, by die van *Amsterdam*, ter selver Vergadering wierd voorgeslagen, te weten; Of men ook, tot bewijs van Dankbaarheyd aan *Sijn Hoogheyd*, wegens sijn goede Diensten, en om deselve dies te meer tot het Trouwen aan te moedigen, Hem niet behoorde t'ontheffen van twee Millioenen Schulden, by overstelling derselve tot last van de *Provintie van Holland.* Hier op betuygden d'EDELEN een hertelijke Dankbaarheyd, en conformeerden sich daar mede in allen deelen. Sommige andere Steden stonden dese Propositie toe, andere difficulteerden daar over; de derde waren geresolveert, hen te schikken, indien 't met eenparigheyd van Stemmen konde geschieden.

En van 2. Miljoenen Schulden ontheft.

Dus verre van de VERKIESING sijner *Hoogheyd* den *Prince van Oranje* gementioneerd, aangaande hoe deselve tot de Eer-Ampten en Digniteyten sijner Hoog-loffelijke Voorvaderen is geaccepteerd en bevestigt geworden.

Nu dunkt ons niet ongerijmt, hier op kortelijk te vervolgen, 't geen by de VERKIESING des *Konings in Poolen*, aanmerkelijks en gedenkwaardigs is voorgevallen, als nu even te deser tijd geschied zijnde. Niet alleen om dat eenige remercabele en ook leersame Omstandigheden daar by staan aan te merken; maar ook, wijl de Saak selfs niet geheel buyten ons Voornemen, maar eenigsins conform onser voorgestelde *Afdeelings-Puncten*, kan geconsidereerd werden. Eens-deels, alsoo de Armen der *Gekroonde Hoofden* wijd konnende reyken, de geheele *Christenheyd* daar by geintresseerd is, op wat wijse een Vorst komt te heerschen over een soo considerabel gedeelte van 't *Christenrijk*; 't geen tot een beschermings Voorburg voor geheel EUROPA, tegens den Barbarischen Erf-vyand, moet dienen. En ten anderen, wijl ook by

Voorvallen omtrent de verkiesing en Krooning des Poolschen Konings.

by der *Staaten Generaal* haar Bondgenooten, seer ge-yverd wierd, om yemand van harent wegen op den *Throon* te krijgen: en dat daar nevens ook *Sijn* HOOGHEYD de *Heer Prince van Oranje* insgelijks onder den Rang der *Koninklijke* CANDIDAATEN werd gereekent.

Wanneer den *Czaar* van *Muscovien*, de Doot des *Konings* van *Poolen* wierd aangekundigt, versuchte hy swaarlijk tot diversche malen, als te kennen gevende sijn resentiment over 't verlies van een soo goeden Nabuur; en niet wetende, wie op de naaste Verkiesing, de KROON sou mogen toevallen. Waarom dan alle Middelen gebruykte, om die op het *Hooft* van sijn *Muscovischen* PRINS te trekken, en die de *Koninklijke Waardigheyd* te doen waardig maken. Den *Primas Regni* te *Rawa* van sijn oude quelling overvallen, bleef de *Convocatie* noch achter, tot den 16. *January*, wanneer des Kroons Swaard-drager *Bielinski* tot *Marschalk* wierd verkoren, voerende als doen de oudste Landbode uyt het Sandomirsche *Weywoodschap* de Staf, en hoorde de Stemmen.

Den CZAAR seer ontstelt over des *Konings* doot, tragt sijn *Prins* op den *Throon* te dringen.

Daar ontstonden veel Differentien, Oneenigheyd en Strijdigheden omtrent de *Koninklijke Verkiesing*. Men bragt voor eerst op Tapijt, of den ouden Regul, *dat den Koning Rooms Catholijk moest wesen*, stand sou grijpen; en of het niet even veel was, *dat den toekomende* KONING *Fundamenteel Catholijk was of niet, wanneer maar slegs Geld hadde, en een goet Krijgs-held was.* Waar toe men exempelen van *Jagellonis* en *Stephanus* by-bragt. Doch andere seyden hier tegen, dat men den boven genoemden Regul onverbrékelijk moest observeeren en naarkomen. Maar den 17. dito, de meeste Landboden en de *Primas Regni* aangekomen, en in der *Senatoren* Stove vergadert zijnde, deed gen: *Primas Regni* de Propositie; doch vermits sijn Indispositie, in korte termen sijn Meening voorstellende, met sonderlinge vermaaning; *Dat sich dog tot Eenigheyd souden schicken, en alle Solemniteyten verkorten.* Eyndelijk bad hy hen, *dat sy naar beste vermogen, de Securiteyt des Rijks souden bevestigen.*

Ontstaan veel Strijdigheden over 't vast stellen der Qualiteyten, die de te verkiesene *Koning* behoort te bezitten.

Wegens den tijd der ELECTIE konden de Heeren *Senatoren* malkander niet verstaan; willende eenige die aanstonds hebben, en andere dat uytgestelt soude werden. Den 23. deses wierd beslooten, dat zeker Geschrift, 't geen in faveur van *Hertog Carel van Lottharingen* tegens *Vrankrijk* en andere Potentaaten in druk was uytgegeven, verboden en gecasseert soude werden,

Geschrift in faveur van *Lottharingen* tegens *Vrankrijk*, verboden.

en dat ſich in 't toekomende niemand ſoude onderſtaan, op ſtraffe van Infamie, diergelijke Schriften uyt te geven.

Hoe yder ſijn byſondere Favoriten ſockt.

d'Aanſtaande *Koninglijke Elexie* naderende, begon yder *Favorijt* ſijn Heer en Meeſter op 't yverigſt te recommandeeren. Veele ſochten de *Koninginne Weduwe*; andere de *Weywoden* en *Senatoren*, of *Rijks Raaden* te vriend te houden. Sommige trachtten der *Littauwers* Gunſt; en ſommige der *Cracouwers* Tuſſchen-ſpraak te verwerven. Verſcheyde andere keerden ſich tot de *Kroons Veld-Heer*, om diens Bemiddeling op hun zijde te trekken. Maar deſe laatſten vonden ſich het alder ſlechtſt geadreſſeert; wijl Hy ſelfs voor hadde, des *Rijks* KROON te doen op ſijn eygen, en niet op eens anders Hooft, afdaalen. Gelijk dan hier in Ordre uyt de volgende *Sollicitatien* is aan te merken.

Prins van Lottharingen werd door de *Littauwers*,

De *Poolſche Land-dagen*, inſonderheyd die tot *Sendomirs* in *Groot Poolen* gelukkig eyndigende, vernam men van daar ook yders Geneegentheyd, om elk den ſijne tot de KROON te recommandeeren. Onder anderen was 't *Cracauſche Weywoodſchap* den *Hertog van Lottharingen* niet ongunſtig. Gelijk ook de *Littauwers*, die aan de *Koninginne Weduwe* een ſeer ootmoedig *Submiſſions-Schrijven* afveerdigden, waar in ſy *Haare* MAJESTEYT hun ſchuldige Dienſtbaarheyd preſenteerden. Onderwijl wendde de *Lottharingſche Gezand* de *Ridder Belchamp* veele Devoiren aan, om ten voordeele ſijnes PRINS in Gunſt en Aanzien by de KROONS VELD-HEER te komen. *Sijn Pauſelijke* HEYLIGHEYD deed gedagte *Prins* by den *Poolen* insgelijks ſterk aanprijſen, met ſeer ernſtige Vermaaning, de *Verkieſing* op 't ſpoedigſte voort te zetten.

Door ſijn eygen *Gezand*, En door den *Paus* gerecommandeert.

Prins Condé door de *Franſſen*.

Maar behalven dat de *Franſſen*, die naar alle vermoogen en uyterſte vlijd, den *Prince van* CONDE' ſochten te bevorderen, *Lottharings* Onmacht en Onbequaamheyd ten breedſten uytmaaten; ſtelden eenige *Poolen* ſelfs ſich ſeer heftig tegens den *Lottharinger*; onder pretext, dat deſſelfs Recommandatie meeſt te *Weenen* aan 't *Keyzerlijke Hoff* was geſmeed, en derhalven tegens de *Vrye Verkiezing* ſtrijdig. Andere daar-en-tegen ſochten hem weder in allen ernſt te dragen.

Die ſich heevig tegens *Lottharingen* ſtellen.

De Weywoden inclineeren tot Brandenb: of Nieub: *Prins*.

d'Andere *Weywoden* en *Rijks-Raaden* der *Poolſche Land-dagen*, om hunne Geneegentheyd tot de *Koninginne* te beeter te betoonen, inclineerden meeſt tot den *Brandenburgſchen* of *Nieuburgſchen* PRINS.

De *Vorſt* ABAFTI, quam ſich mede onder de CANDIDAATEN aan-

aangeven, niet alleen met aanbieding van ſijn geheel *Landſchap*; maar daar-en-boven noch Twintig Miljoenen voor de DOTE. Vorſt Abaſci preſenteert ſijn geheel Land en 20. Miljoenen voor de KROON.

In de Maand *Maart* quam zeker *Deens Ridder*, ſonder *Titul*, uyt *Deenmarken* in *Warzauw*, om voor ſijns *Konings Broeder*, *Prins George*, te ſoliciteeren; ten welken eynde Hy alle devoiren aanwendde, om des *Kroons Veld-Heers*, en veeler *Grootens* Gunſt te verwerven. En men wilde, dat hy uyt laſt ſijns Meeſters den *Deenſchen Prins*, indien men Hem tot de KONINKLYKE WAARDIGHEYD wilde verheffen, een Somme van Drie Miljoenen voor de KROON had geboden, en noch daar-en-boven 6000. Man op ſijn eygen Middelen in 't Veld t'onderhouden. *Prins George* van Deenmarken bied Drie Miljoenen, en altoos 6000. Man op ſijn eygen Middelen t'onderhouden.

De *Littauwers* bleeven by hun oude *Reſolutie* perſiſteeren, om geen *Inboorling* tot de KROON te kiezen, met voorgeeving, liever hun UNIE met den *Poolen* te zullen verbreeken, dan daar toe te bewilligen; houdende voor Eerloos allen die het tegendeel ſuſtineerden. Maar die ter contrary achten 't daar voor, dat de *Littauwers* maar voor hadden, door ſulk Middel, het *Rijk Poolen* een uytwiſſchelijke Smaad aan te wrijven. Niet tegenſtaande ſtelde de *Littauſche Land-boden* voor, dat d'Excluſie der *Candidaaten* mogt vernieuwd werden; daar nevens op 't ernſtigſt inſiſteerende, dat alle *Inboorlingen*, by de *Convocatie*, door een onverbreekelijke Wet mogten uytgeſlooten werden; ſoo men geloofde, om den *Kroons Veld-Heer* allen Hoope te beneemen, van ooyt tot de *Kroon* te komen. Maar men gaf hen tot Antwoord; Dat ſulks op geenderleye wijſe konde geſchieden, ten ware tot bittere Smaad en groote Beſchimping voor d'Overleden *Koning*, als of die, een *Inboorling* zijnde, door ſijn euvele *Regeering* en quaad Beleyd, hier toe oorzaak had gegeven; Of dat men aan de gantſche Weereld, tot Spott van 't *Poolſche Koningrijk* wilde kenbaar maaken, dat 'er niemand in dit *Rijk* capabel was te vinden, om ſoodanigen *Regeering* te beſtieren. Dus wierd deſe Littauſche Propoſitie niet alleen als ongerijmt verworpen; maar men vond ook goet, gants geen *Candidaaten*, ſelfs geen *Piaſten* uyt te ſluyten. In diervoegen 'er over dit Geſchil, en wegens de voordere *Verkiezing* veele Twiſten en groote Moeyelijkheden ontſtonden, die de *Rijks Marſchalk* te vergeefs ſocht by te leggen; want hy wel een week lang met deſe Diſputen wierd ſleepende gehouden. *Littauwers* perſiſteeren ſterk, om geen *Inboorling* tot de *Kroon* te kieſen. In meening, om 's *Kroons Veld-heer* dat Faveur te beneemen. Waar in ſy ſeer euvel reüſſieren.

Midlerwijl de *Convocations-Dach* avanceerende, zond de *Koninginne Weduwe*, den geeſtelijken *Referendarius* aan den dapperen

De Veld-Heer versoekt, den Tijd der *Elextie* te verhaasten,

Kroons VELD-HEER, op dat Hy die Persoonlijk soude bywoonen. Die daar op van 't *Kasteel Zamosce*, (daar hy sich ontthield, om ter tijd van d'*Elextie* binnen *Warzauw* te verschijnen,) door een Geschrift aan de *Republijk* te kennen gaf, dat men sich met den tijd der *Elextie* doch wilde verhaasten; om dat Hy met de kleyne Macht van 't *Poolsche Rijk*, de groote Macht der *Turken* niet soude konnen wederstaan, by-aldien de *Republijk* in haare Raadslagen en Krijgs-Macht, tegens 't Voorjaar niet vereenigt was. Want de GROOTEN HEER der *Ottomannische Porte*, eenigen tijd geleden, den *Poolen* met kragt van Wapenen seer furieus had gedreygt, seggende;

Om tegens 't voorjaar vroeg te konnen te Velde trekken, tegens den *Turk*.

Dat hy had verstaan, de Polen *Hem weygerden, den* Tribuyt, *gestipuleerd by de laatste Tractaaten, te betaalen.* Vragende vorders, *Of 't den Koning van Polen geöorloft was, binnen soo korten tijd den Nieulijks gemaakte* Vrede *te verbreeken; en wie denselve had bewogen,* Hem, *den* Grootste Monarch des Weerelds *te vergrammen. Beveelende den* Polen, Hem *den Tribuyt, en d'onlangs beloofde Gifte toe te zenden, indien sy begeerden, dat d'Oude Tractaaten souden werden onderhouden.* Seggende: *Zend de Giften, restitueert de Kasteelen, vergoet de Schaaden, en doet dit Genoegzaam, soo gy niet begeert door mijn Wapenen daar toe gedwongen te werden. Indien gy dit vergeet, zal Ik (by Gods Hulpe) met ontelbare Wapenen geheel* POOLEN, *met haar Steden en Kasteelen investeeren ende vernielen. Zijt derhalven bereyd tot den Oorlog! Dese Vermaan-Brief zenden Wy uyt ons Hoff door den* HUSSEYN, *die wy om Sijn Bejaardheyd en Grijze Hairen te dezer oorzaak aan U. zenden.*

Die Poolen hart dreygt.

Waar op de *Poolen* een Antwoord aan den *Primo Vizir* afveerdigen.

Desen Turksche *Gezand* wierd van den Poolschen *Primas Regni*, weder met een Brief gedimitteert aan den *Primo Vizir*, met dese Ontschuldiging; *Dat men desen Gezand, wijl hy na des Konings Dood was aangekomen, niet had konnen afveerdigen, voor dat de Standen des Rijks, gelijk ten tijde van 't* INTER-REGNUM *gebruykelijk was, te samen waren gekomen, en daar over hadden gedelibereert.* Versoekende, *sulks niet quaalijk te willen nemen.*

Den 6. *April*, den *Warzausche Land-dag* eyndigende, was op denselve beslooten, 50. *Land-Boden* op d'ELEXTIE te zenden, en te beyveren, dat soodanigen KONING mocht verkosen werden, die de KROON waardig, het *Rijk* nuttelijk, en d'Ingezetenen verdraagelijk was; en dat men in dien regarde besonderlijk voor de *Koninginne Wedawe* soude besorgt zijn.

De Krijgs-gedeputeer-

De *Gedeputeerden* van 't *Poolsche Heyr*, ter oorzake van wanbe-

betaling, het Land hun Dienſt ontzeggende, wilden op d'aanſtaande *Verkiezing* niet als *Krijgs-lieden*, maar als *Borgers* verſchijnen; met voorgeeving, hun Stemmen aan niemand dan aan den *Kroons* VELD-HEER te zullen geven. den willen den *Kroons Veldheer* tot KONING hebben.

Sommige wilden hebben, dat men al de vreemde *Miniſters* ſou doen vertrekken. Andere ter contrary ſtelden ſich daar tegen. Waar over men eyndelijk d'accoord wierd, dat men gedachte *Miniſters* ſoude afvraagen: *Of Sy aan den Koning, of aan de Republijk waren gezonden?* Die alle hier op antwoordden, dat reeds Nieuwe *Commiſſien* van haar *Principalen* aan de *Republijk* hadden bekomen. Dus wierd hen geöorlooft, daar te verblijven, mits hun Aanbrengen te kennen gevende.

De *Koninglijke Verkiezings-Dach* tegens den 20. *April* vaſt geſtelt, met expres beding, dat die niet langer dan Drie Weken mogt duuren, ſach men daaglijks het getal der CANDIDAATEN tot de KROON aangroeyen. In diervoege men daar van, en wegens de Stemmen, die yder daar toe hadde, een Lijſt formeerde, die men aldus in 't licht bragt:

De *Prins van Lotthoringen*, 2. *Prins van Condé*, 8. *Keur-prins van Brandenburg*, 6. *Prins van Nieuwburg*, 4. *Prins van Muſcovien*, 9. *Hertog van York*, 5. *Prins van Oranje*, 7. *Don Jean van Ooſtenrijk*, 1. *Vorſt van Sevenbergen*, 11. *Vorſt van Ragotsky*, 10. *Hertog Maximiliaan in Beyeren*, 3. *Prins Radzivil*, 12. De *Kroons* VELD-HEER *Sobietzky*, 13. Daar-en-boven waren daar noch de *Prins George van Deenmarken*, en eenige anderen, die de *Koninglijke* KROON met Geld ſochten te koopen. Lijſt der *Candidaaten.*

d'Aangeſtelde *Elextie-Dach* dan genadert, begon men, na d'Aankomſt der *Littauſche* HEEREN 't Werk by der hand te vatten. Men koos d'Onder-kantzelier *Sapiha* tot *Rijks Marſchalk*: daar op de *Rijks-Raaden*, *Biſſchoppen*, *Weywoden*, en alle *Kroons-Bedienten*, den EED, die gemelte *Marſchalk* had af te leggen, vaſt ſtelden; en in deſe Woorden beſtond:

Ik ſweere voor Godt, in een Drie-Eenigheyd; Dat Ik in deſe mijne Bediening, aan de Republijk Getrouw zal zijn; en geen Authentijk Inſtrument van de Oude Verkiezing aan de toekomende verkoorne Koning *overgeven zal, dan alleen met Toeſtemming van alle de Staaten.* Nieuwe Rijks Marſchalk does den Eed.

Men beſloot, van al 't gene ſou werden voorgeſlagen, en wat Stemmen yder tot de *Kroon* kreeg, door den geeſtelijken *Poplantzki* aan de *Koninginne* Kenniſſe te geven. Men proponeerde, ſpoedig met de *Verkiezing* voort te gaan, ten eynde de

Ridderschap, die nu alles door haar *Gezandten* liet af-hakken, niet moogelijk selfs mogt gaan opzitten, en een *Koning* naar haar Sin verkiezen.

Ondertusschen wierd door geheel *Poolen* een Latijns Schrift verspreyt; 't geen met de Naam van *Apostrophe ad Serenissimos Poloniæ Candidatos* wierd gedoopt: Waar in de Schrijver den gantschen Staat van 't *Poolsche Rijk* aan hen klaarlijk vertoonde, en door veelerhande Beweeg-redenen socht in te prenten; *Dat het van soo grooten Voordeel niet was, daar* Koning *te wezen, als Sy hen lichtelijk wel inbeelden*, etz.

Veld-Heer verschijnt op d'*Elextie.*

De *Poolsche* GROOTEN quamen in groote meenigten na *Warzauw* afzakken. Den 6. *May* quam daar ook de *Grooten* VELD-HEER met eenig Krijgs-Volk, dat rondsom op de Dorpen wierd geinquartiert; waar na aanstonds sijn Intrede binnen de Stad dede, onder 't geleyde van 't Regiment van *Donhof.* Des *Rijks* en *Republijks Senaaden* in groot getal vergaadert, verleende men allen vreemde Gezandten Gehoor. Waar onder den 4. deses des PAUS *Nuncius* d'eerste in Rang was, en uyt sijns Meesters Naam voor-stelde; *Dat de Republijk doch een onverdacht Catholijk* Koning *wilde verkiezen; en dan den Turkschen Oorlog, waar aan de Catholijke Kerk soo veel was gelegen, op 't yverigste voort zetten.* Hen daar tegens verzeekerende, van *Sijn Pausel: Heyligheyds* Benedictie; en de noodige Geld-Middelen, die den *Poolen*, voornaamelijk in dien Nood, waar in sy hen nu bevonden, een veel gevoelijker *Zeegening* was, dan alle des *Paus* sijn andere Geestelijke Wijingen en Benedictien.

Vreemde Gezandten werden ter *Audientie* gepermitteert.

's Anderen daags wierd den *Keyserlijke Gezand Schafgotz* ter *Audientie* opgehaalt; recommandeerende uyt *Sijn Keyserl: Majesteyts* Naam; *Dat Sy een soodanig Persoon tot* Koning *wilden verkiezen, die tot de Roomsche Gods-dienst geneegen was; daar in de Republijk een Welgevallen mocht scheppen, en die insgelijks met sijn Keyserl: Majest: in goede Vriendschap wilde leeven.* Daar-en-boven versoekende, datse des *Konings Interest* in allen wilden observeeren.

Fransche Gezand recommandeert *Nieuburg* in 't openbaar.

De Fransche Gezand, *Bisschop van Marseille*, die nu even te *Warzauw* was aangekomen, wierd insgelijks een pragtige *Audientie* verleent; waar in Hy versocht, *Dat Sy geen Prins, die Vrankrijks Vyand was, tot* Koning *wilden verkiezen.* Ten welken eynde hy den *Prince van Nieuburg* recommandeerde, met presentatie, van als-dan Volk en Geld te zullen verschaffen. Eyndelijk daar by-voegende, dat de *Prins van Lottharingen* tot de *Regeering* niet be-

bestant was. De *Bisschop van Kracau*, die de Plaats van den *Primas Regni*, vermits die siek was, bekleedde, gaf den Franschen Gezand tot Antwoord; Dat de *Republijk* geneegen was, soodanigen Koning te verkiesen, die niet alleen *Vrankrijks Vriend* was, maar ook by *Vrankrijks Koning Louïs* de XIV. was te vergelijken.

Niet tegenstaande dese Fransche Gezand, dus in 't openbaar den *Prins van Nieuburg* recommandeerde, geloofde men echter, dat hy in 't heymelijk alle Devoiren voor *Prins van Condé* dede: En by aldien de *Poolen* tot een INBOORLING inclineerden, dat het dan doch de *Kroons Veld-Heer Sobietzki* mocht wezen. Maar in 't heymelijk tragt hy *Condé* op den Throon te dringen.

Vervolgens kregen de Brandenburgsche, Lottharingsche, en Nieuburgsche Gezandten Gehoor: die wel yder om 't meest haars Meesters *Interest* behertigden; Maar de *Poolen* en *Littauwers* niet wel konnende over-een komen, was men bedugt, dat de *Verkiezing*, of een quaaden Uytgang mocht erlangen, of seer groote Swaarigheden na sig sleepen.

Om der *Koninginne Weduwe* haar Gunst te verwerven, bleeven de *Lithauwers* den *Prins van Lottharingen* geneegen. Waar in sy ook van de *Keyserlijke* en *Spaansche Ministers* wierden geholpen.

De POOLEN daar-en-tegen inclineerde meer tot een *Inboorling*. Welke occasie de Fransche Gezand seer wel tot sijn Voordeel wist in acht te nemen; want als hy vermerkte, dat het met *Nieuburg* in 't openbaar, noch in 't verborgen niet gelukken wilde, wendde hy al sijn Vlijd aan, om den VELD-HEER in diervoege te doen voorstellen, dat het hem ten derden-male niet mislukken soude. En soo die niet gelukt, den *Veld-heer*.

Den Tijd der *Verkiezing* den 19. deser verloopende, wierden eenige *Bisschoppen* 's Morgens vroeg na de *Koninginne* gezonden, om haar *Majesteyts* uyterste Meening te vernemen. Dan die gaf daar op tot Antwoord; *Dat Sy onder de Bescherming van de* Republijk *stond, aan wien Sy Haar vertrouwde. En, voor soo veel het Besluyt der* Verkiesing *mogt aangaan, verhoopte Sy, van haar Vrienden niet verlaaten te zullen werden.* Men vraagt de Koningin om haar Advijs:

Men vroeg ook den *Littauwers* om haar Besluyt; dan die gaven tot Antwoord; Dat, wijl de KROON van niemand door *Gezandten* wierd versocht, als voor de *Princen* van *Lottharingen* en *Nieuburg*, men de andere soude laten varen. Daar op sy hen rond-uyt voor den *Prins van Lottharingen* verklaarden; met bygevoegde Dreyging, van anders uyt de *Kollo*, of *Rijks Raad-Kamer* Ook de *Littauwers*; Die sich voor *Lottharingen* verklaren.

te

te gaan. Dit Bericht des *Kroons Veld-Heer* gerapporteert, ſprak daar op, tot de Heeren, die by hem waren, met een blymoedig gelaat: *Ende Wy, gy Heeren, willen in de* Kollo *gaan.* Waar op hy den Franſchen Gezand by der Hand grijpende, tot hem met vroolijken gebeerde ſeyde: *Mijn Heer Gezand, verlaat u op My, alles zal wel gaan.*

De Veld-Heer binnen de *Kollo* komende, werd ter *Verkiezing* voorgeſtelt;

Soo haaſt nu *Sijn Exellentie* in de *Kollo* of *Koninglijke Zaal* trad, ſtelde *Weywode Ruski*, met korte woorden, en ſonder yemand anders te noemen, den *Grooten* VELD-HEER *Sobietzki* voor; die ook aanſtonds van de meeſte *Weywoden*, als of daar toe geinſpireert waren, toegeſtemt, aangenomen, en uytgeroepen wierd. Maar aangezien noch twee à drie *Weywoodſchappen* hier tegen opposeerden, en dat de *Littauwers* uyt de *Kollo* waren gegaan, wierd de volle *Proclamatie* tot 's anderen daags den 20. *May* uytgeſtelt. Waar by noch een andere Swaarigheyd ontſtond, maar wierd door tuſſchenkoming van des *Kroons Stalmeeſter*, en den *Kracauſchen Weywode* in tijds bygeleyd.

De *Littauwers*, die altoos de heevigſte Oppoſeerders waren geweeſt, van deſe genoegzaam abſolute Verkiezing verwittigt, en nu geenerley kans ziende, hun Begeerte te doen ſtand grijpen, begonden (gelijk men gemeenlijk ſegt) den Huyk naar den Wind te hangen, en zonden ter ſelver tijd den *Wilniſchen Biſſchop* aan de *Raads-Vergaadering*; met ernſtig Verſoek; *Dat de Koninglijke Proclamatie tot 's anderendaags mocht uytgeſtelt werden, ten eynde de* Verkiezing *met gemeene* Stemming, *ſoo van de* Republijk, *als de* Haare, *mogt geſchieden*; *Als wanneer ſich Alles wel ſoude ſchikken.*

Met den Naam van *Majeſteyt* begroet;

Hier op wierd den *Nieuwen* KONING van den meeſten *Adel* des *Rijks* na 't Koninklijk Palais geconduiſeert, en daar, van deſelve, en van ſijn *Gemalinne* met den Naam van MAJESTEYT begroet. Des anderendaags den 20. deſer 's Morgens ten 8. uren ſach men wederom alle de *Heeren* des *Rijks Senatooren*, en de geheele *Ridderſchap*, met geen kleynder Pracht en Pomp, als groot Gevolg, na 't *Koninklijk Palais* treeden, om den Nieuw Verkorenen *Koning* na de *Kollo* te geleyden. Waar by de *Kracauſche Biſſchop*, die de *Verkiezings* Uytroep ſoude doen, ſich vervoegde. Gelijk insgelijks de *Littauwſche* Oppozeerders, nevens hun *Cantzelier*, deſen Treyn, hoewel nu als gewillige Submitteerders, ook verzelden, en d'uyterſte Ceremonien bywoonden: komende *Sijn* MAJESTEYT alſoo met dit groot aanzienlijk Geſel-

ſchap

ſchap na de KOLLO, daar toen de *Littauwers*, ſoo haaſt de *Poolen* gedaan hadden, ſig conformelijk verklaarden.

De KONING daar-en-tegen, om ſijn aangeboorne Eedel-moedige Genereusheyd te betoonen, ſtelde den *Kracauſchen Biſſchop* voor;

Dat, by-aldien daar nog een eenig Eedelman *teegens deſe* Verkiezing *was, Hy de* KROON *niet wilde aanveerden.* Invoege deſelve *Biſſchop* tot vier onderſcheydelijke malen aan yder *Heer* in de *Kollo* vraagde; *Of men des Kroons Veld-Heer, en Grooten Marſchalk tot* KONING *wilde hebben?*

Waar op met eenpaarige Stemmen luyds-keels wierd geroepen: *Lang Leef* KONING JOHANNES SOBIETZKI, de III. *Van dien Naam!* En voor KONING geproclameert.

Dit blijmoedig Geroep, wierd met een vroolijk Gezang van *Te Deum Laudamus* verzelt, onder het bulderent los-branden van 't Geſchut, en het drie-maal *Salvo*-ſchieten aller Krijgsliedens Musketten.

Deſe *Nieuw Verkooren* KONING was ter tijd ſijner *Verkiezing* tot den Ouder van L I. Jaaren geklommen. Een Perſoon ſeer Heerlijk van Wézen; met ſulken deftige Ontſachlijkheyd verzeld, en niet te min aangenaam Vriendelijk, als of Hem de *Majeſteyt* ſcheen aangebooren te zijn. Groot, en wel geproportioneert van Poſtuur; verzeld met treffelijke Gebeerden: uytmuntent Lieftallig van Geeſt. Sijn Gang en Tred ſoo volmaakt als men aan een *Gekroond Hooft* ſou konnen wenſchen. Sijn Minnelijke Beleeftheyd, ter oorzaake Hy ſich ſoo wel van Gemeene, als Hooge Stands Perſoonen laat aanſpreeken, ſteekt uyt; waar door yder tot Hem inclineerde, om Hem tot *Opper-Hooft* en *Koning* te hebben. Daar-en-boven is Hy van der Jeuget op, een dapper Krijgs-Held, en Genereus Eedelman geweeſt. Sijn Kennis en Geleerdheyd werd by Ervarentheyd in alle voorvallende Saaken beſpeurt. Maar 't geene dit deftig *Gekroonde Hooft* van Veele, tot eenigſins verdooving van den glantſerigen Luyſter aller ſoodanige Heerlijke Deugden en Volmaaktheden (moogelijk ten Onrecht) werd aangewreeven, ſoude een al te groote *Geld-zucht* zijn, die meenigmaal den *Raad des Rijks*, ja het Beſtier der grootſte Saaken, en 't Beleyd der gewigtigſte Aanſlagen komt te bedwelmen en t'embroeiljeeren. Wegens de *Religie*, hoewel *Rooms-gezind*, betoont *Sijn* MAJESTEYT ſich ſeer moderaat en onpartijdig; en werd geſegt, in ſijn Gods-dienſt

Beſchrijving ſijner Perſoon en Qualiteyten.

uytneement yverig te wezen. De Cordaadheyd sijner Ondernemingen, en de Dapperheyd sijner uytvoerende Daaden, trokken de Herten van yder tot Hem. En schoon tot soo goeden Ouder geävanceert, is soo veerdig ter Gang, soo lustig, rustig, en rad van Leden, dat men segt; Op zéker tijd, als *Sijn Majesteyt* uyt vermaak ter Jacht ging rijden, en Hy ten dien eynde op sijn gereet-staande gezaadelt Paard sou springen, een voornaam Hollands *Edelman* omtrent Hem ziende staan, van wien men *Sijn Majesteyt* bericht hadde, dat sijn Meester, een der voornaamste Krijgs-Overstens van *Nederland*, (op zeker voorval, daar men van Oorlogs Actien discoureerde, en yemand onder anderen des *Koning van Poolens* Dapperheden, en vigilante Veerdigheyd in 't Strijden, seer Roemlijk laudeerende,) vraagens-wijse soude gesegt hebben; *Wat sou doch de Koning van Poolen doen, daar Hy soo een Oud Man is?* *Sijn Majesteyt* nu by dese occasie, (gelijk Hy anders *per Divertissement* meermalen had gedaan,) een Gouden Appel op sijn rechter Voet leydde, waar na den linker Voet in den Stijgbeugel sijnes Paards Zadel gestelt hebbende, wierp met den regter Voet, dien daar op leggende Gouden Appel, in 't bestijgen van sijn Paard, soo hoog en recht in de Lucht, dat de *Koning*, voor-al-eer dien Appel of Bal weder neder quam, behoorlijk in sijn Zadel op 't Paard was gezeten, en als-doen den selven Appel recht in sijn Hand wist te vangen. Waar op (men segt) *Sijn Majesteyt* met Hoed-*saluätie* tegens voornoemden *Edelman* soude gesegt hebben: *Segt Uw Meester; Dat heeft dien Oude Man, de Koning van Poolen gedaan!*

Betoont selfs sijn ongemeene Veerdigheyd door een konstige Actie.

Sijn *Majesteyts Gemalinne* is van Franschen Bloede, en LUDOVICE MARIA genaamt.

Sijn Gemalinne van Franschen Bloede.

Na *Sijn Majesteyt* nu tot *Poolsch* KONING was geproclameert, wierd deselve met een groot Gevolg van Rijks Raaden, 's Lands Edelen, des Kroons Bedienten, en meer andere Grooten, weder na sijn *Koninklijk* PALAIS geconduiseert, onder een onophoudelijk gejuyg en geroep des Volks. Des Avonds tracteerde Hy alle de *Senatoren*, met derselver Gemalinnen, op een heerlijk Festijn. En ging den 24. deser na de Cathedraale- of Hooft-kerk in Processie, wanneer de Borgery van *Warzauw* in de Waapenen stond, en een getal van 66. Vaanen, (in den Strijd des Konings tegens de *Turcken* onder *Chocim*, in 't voorgaande Jaar verovert,) tot een Triumph-Teyken, aan beyde zijden der Kerk geplaatst. Zijnde in dien Slach wel over de 400. Vaanen van d'*Ottomannen* by

De Koning wert Triumphelijk in Processie gevoert.

by den *Poolen* vermeestert geworden; maar dese Ses-en-sestig alleen in de Macht des *Grooten Veld-Heers*, nu *Regeerende Koning*, behouden gebleeven; ter oorzaake men alle de andere aan de dapperste Cavaliers, en die hen het deftigst in den Strijd hadden gequeeten, had vereert, tot een Vergeldings Teyken van hun losbare Dapperheyd.

Aldus wierd des *Kroons Grooten* VELD-HEER en 's *Rijks Opper-Marschalk* tot KONING *van* POOLEN verkoren. En staat hier in met verwondering aan te merken, dat, daar de *Verkiezing* in den beginne, ter oorzaake van de groote Strijdigheden en veele Geschillen, geen goede Uytkomst beloofde, deselve echter op 't uyterste met soo goeden Harmonye, soo grooten Vernoeging, en vredige Vereeniging wierd ge-ëyndigt en geslooten.

Niet tegenstaande waren echter noch eenige Misnoegens en Oneenigheden nagebleeven, die weynig tijds daar na begonden uyt te barsten. Sommige wilden niet gedoogen, dat de *Koning* het Veld-Heerschap voor Hem sou behouden: Andere wilden, dat Hy den *Eed* soude afleggen, en 't Poolsche Leger verdeelder-wijse betaalen. Invoegen men eyndelijk der *Land-boden Marschalk* beval, de *Articulos Pactorum conventorum* op te maken: 't geen niet soo haast geschied, of *Sijn Majesteyt* resolveerde, den *Eed* af te leggen, in presentie van des PAUS *Nuncius* en aller vreemde Gezandten, op den 4. *Juni* in *St: Johannes Kerk.* En wierd daar by bestemt, dat op den 25. der volgende Maand, de KROONING binnen *Kracauw* soude geschieden. Dog, by-aldien 't Gevaar voor de Turksche Krijgs-Macht grooter wiert, alsoo die *Barbaren* den *Poolen* geweldig dreygden, dan sou men die op den Eersten Dag van 't aanstaande Jaar 1675. soeken te voltrekken.

Ontstaan nieuwe Misnoegens in 't Rijk.

Bestemming tot des *Konings* Krooning.

Gelijk veele, soo inlandsche als uytheemsche *Grooten*, ter tijd der *Koninglijke Verkiezing*, des *Koninginne Weduwes* Interest te betragten, op 't hoogste hadden gerecommandeert, wierd *Hare Majesteyt* nu Jaarlijks, wegens de KROON, Twee-hondert-duyzent Guldens toegeleyt; waar by de *Koning*, uyt sijn eygen Inkoomsten noch 25000. Gl: soude voegen. Hier op verkoor sy de Stad *Toorn* tot haar Verblijf-Plaats, en begaf Haar in de Maand *July* derwaards.

De Koninginne Wed: werd een Jaarlijx Pensioen toegeleyt.

Den 8. *Juny* verscheen *Sijn Majesteyt* Persoonlijk in 't *Consilio post comitiale*, en deed daar een seer Heerlijke *Oratie* in 't *Latijn*; die, om derselver çierlijkheyd van Taal, en deftig gereedeneerde Welsprekentheyd, hier wel meriteerde ingevoegt; echter om de Wijdloo-

pigheyd, ſoo veel mogelijk ſchuwen, zal overgeſlagen werden.

Der Poolen Vreugde over hun verkregen Koning werd door de Droefheyd van der Turken Aanval ſeer getempereert,

Kort daar na hield de *Koning* met alle voornaamſte Krijgs-Overſten Krijgs-Raad, om te beraamen, op wat Voet men den Oorlog tegens de *Turken*, tot meeſte Welſtand en Zecuriteyt van 't *Poolſche Rijk*, ſoude voortzetten. Want maar weynig tijds na dat de *Poolen* ſoo groote Vreugde over 't Verkiezen van ſulken Krijgsmoedigen *Koning* hadden genooten, overviel hen geen minder Droefheyd en Ontſteltenisſe; ter oorzaake de Poolſche Afgezand *Zikierzijnſki* van 't Turkſche Hoff den 7. *July* weder te rug quam, met een Brief van den *Grooten Vizier*, die den *Poolen* voorwierp; *Dat ſy een eerſte Oorzaak van deſe Vreede-breuk waren; en daarom met een groote Heyrs-Kracht op* Poolen *meende in te vallen.* Gelijk dan kort daar aan d'*Ottomanniſche* SULTAN ſelfs met ongemeene Heyrs-Magten tot over den *Donauw* quam afzakken.

Den Oorlog der *Turken* tegens *Poolen* hoe langs hoe meer aangroeyende, wierd de KROONING eyndelijk tot op den 2. *February* 1676. uytgeſtelt, vaſt beſtemt, en ook op dien Dach binnen *Kracauw*, aan *Haare* beyde MAJESTEYTEN, de *Koning* en *Koningin*, met alle vereyſchte Solemniteyten behoorlijk voltrokken.

De Koning en Koningin werden gekroont.

De pragtige Treyn, die Hen verzelde, was dies te grooter, en te heerlijker van Aanzien; wijl ter ſelver tijd als deſe publijke Beklimming van den *Poolſchen Koninklijken* THROON, en de magnifijke KROONING harer beyde MAJESTEYTEN geſchiede; Ook de beyde voorgaande overledene *Poolſche* KONINGEN, *Caſimir* en *Michaël*, na ſoo meenigte Jaaren binnen *Warzauw* in *St: Floriaans Kerk* by-geſtaan te hebben, met uytmuntende Staatie van alle behoorlijke Lijk-plichten, binnen de *Palais Kerk* ter Aarden wierden beſtelt.

En de beyde vorige Overledene Koningen begraaven,

Soo klimt d'Een *op, als d'*Ander *onder daalt*;
Daar d'Eens Ondergang, *d'Anders* Opkomſt *haalt!*

Overgang tot de Tweede Afdeeling.

De Bloet-dorſtige Krijgs-God MARS, Ons, door ſijn Trommel en Trompetten Geluyd, van dit ſoo heylzaame, als ſeer gewenſchte Werk des *Vredes*, en desſelfs aangenaame *Vruchten* afroepende, tot ſijn woedent Schouw-Toonneel des *Oorlogs*; vinden Ons, wegens verloop des Tijds, en verandering der Saaken, genoodzaakt, derwaards te keeren; om vervolgens aan te merken, wat wy daar, geduurende dit zeldzaame Jaar 1674. t'ontmoeten hebben, in 't ordentelijk achtervolgen van onſe

TWEE-

TWEEDE
ALGEMEENE AFDEELING,

Wegens d'Oorlogs-Toeruſtingen van alle Strijdende Partijen, en derſelver Krijgs-Actien ſoo te Water als te Lande, in verſcheyde Zee- en Land-tochten, Belegeringen, Veroveringen, en Veld-Slagen beſtaande.

M het welke ordentelijkſt te verhalen, zullen eerſtelijk de Toeruſtingen der Strijdende Partyen ſoo verre ten toon ſtellen, dat yder ſijne Krijgs-Heyren en Oorlogs-Vlooten in volle Poſtuur heeft. Ten

2. Hare Zee- en Veld-tochten ſoo wijd avanceeren, tot ſy alle op het punct van treffen, en om malkander t'attaqueeren, gereed ſtaan: En dan ten

3. Yder ſijn Zee-Coers en Veld-tocht ſoo wijd vervolgen, tot het Jaar ten einde loopt, ſy haar ider beſonder in de Winterquartieren en na huis begeven, en deſe *Campagne* geheel ten einde geraakt.

Ziende VRANKRYK met ſoo groote Oorlogs-Toeruſtingen, en dus hévige Krijgs-preparatien voortgaan, heeft men, naar alle apparentie, ſich dit jaar 1674. ſeer weynig met hope van VREDE tuſſchen dat Rijk en deſſelfs Tegen-partyen te trooſten. De Geld-middelen als een eerſte fundament, en de voornaamſte Kracht tot voortzetting des Oorlogs zijnde, ſoo was 't dat d'*Alderchriſtelijkſte Koning*, tot uitvoering ſijner Voornemens, daar aldereerſt voor ſorg droeg; want ſijn Onderdaanen al in 't laatſte van 't voorgaande jaar, met groote roemzucht voorgaven, dat hun *Koning*, tot preparatie tegens d'aanſtaande *Campagne*, een Fonds van 130. Millioenen in ſijn Schadt-Koffers ſoude krijgen, om de Krijgs-Ongelden te betalen; wijl hy een Macht van omtrent 200000. Man, ſoo te voet als te paard, te Velde wilde brengen, en deſelve in Drie beſondere Hooft-Armeen, en verſcheyde vliegende Legers verdeelen.

Krijgs preparatien van *Vrankrijk.*

Ten dien einde deed ſijn *Majeſt*: verſcheide nieuwe Ampts-bedieningen inſtellen, om door de verkooping derſelve, de

ſwaare Krijgs-laſten te verlichten. Daar men voortijds niet meer dan 72. Requeſt-Meeſters had, wierd nu dit getal tot 80. vergroot, en ſouden de Bedienders jaarlijks 4000. gl: tot Tractement genieten, wanneer ſy deſe Ampten voorheen met betaling van Hondert-duyſent Ponden aan de Koninkl: Schat-kamer ſouden gekocht hebben; alwaar doch eertijds d'oude Bedieningen niet over 50000. Kroonen gekoſt hadden. Noch andere Ampten en Heerſchappyen, of Digniteyten, wierden ingeſteld, waar van yder voor 40000. Rijxdaalders moeſt verkocht werden. *Sijn Majeſt:* herſtelde den *Graaf de la Mark*, en den *Marquis de Genlis* weder in hun oude Bedieningen van *Marſchal de Camp.* Hy verwiſſelde de twee Comp: van ſijn groote Musquettaires haar Officiers, gevende die aan den Onder *Lt. de Jouvalle*, waar voor de Cap: Lut: *Monſr. de Mombron* 60000. Eſcus genoot; de *Graaf de Marſan* een verbetering van 2000. Eſcus tot Penſioen, en de Marquis de *Florenſac* een Regim: Cavallery.

Sijn Majeſt: deed ſijn' 30. Compagnien Franſche Guardes, yder van 50. Soldaaten completeeren, en de Vendrigs tot *Onder-Lts:* maken, mogende de Caps: weder nieuwe Vendrigs kieſen, waar uit men de Onkoſten van deſe nieuwe Lichtingen ſoude halen. Alle Comp: Infantery wierden mede yder met 10. Man meerder gerecruteert. *Sijn Majeſt:* maakte een nieuwe Compagny Duytſche Wapen-luyden, onder de Troupen van ſijn Huys, die gecommandeert ſoude werden door den jongen *Graaf de Marcin.* De nieuwe Wervingen zette men insgelijks door gants *Vrankrijk* dapper voort.

Aanmerkingen over des Konings van Vrankrijks voornemen,

Dus ſcheen 't als of men al de Vyanden van *Vrankrijk* gelijkelijk wilde ten onder brengen. De KONING ſeyde ook; *Het wel waar was, dat de* KEYSERSEN *in de laatſte Campagne den* FRANSEN *hadden doen Koude lijden; maar dat hy haar tot verwiſſeling van dien, in d'aanſtaande Veld-tocht, wel van Hette ſou doen ſweeten.* 't Geen wel Roemzuchtig op ſijn groote Krijgs-Macht ſcheen te ſien. Maar eenige verre ſienden van *Paris*, hadden daar by noch andere dingen in 't hooft, te weten, dat *Vrankrijk*, mits de Dood van den *Koning* in *Poolen*, den Veld-Heer *Sobietzky*, door ſijn verkregene *Victorie*, in groot Geſach was geraakt, op ſijn zijde ſoude ſoeken te winnen, om alſoo een Franſch PRINS op den Poolſchen THROON te doen ſteygeren. Welke dan *Vrede* met de *Turken* makende, d'*Ottomanniſche* Troupen in *Onga-*

garyen soude soeken te trekken, ten einde den *Keyser*, in faveur van *Vrankrijk*, Diversie te geven.

Men maakte in VRANKRYK staat op een Somme van 44. Millioenen voor d'Onkosten van d'aanstaande Veld-tocht; want de *Koning* wilde met dese Middelen, niet alleen, gelijk hier voor gesegt, Drie Armeen, bestaande te samen in 100000. Man in 't Veld houden, maar boven dien noch verscheyde Vliegende Legers, behalven al de Guarnisoenen, bestellen. Over welke eerste Heyrs-Machten de volgende Hoofden wierden gestelt, te weten, Verdeeling sijner Krijgs-Machten,

Het I. sou de KONING selfs commanderen:

Het II. de *Prins van Condé*; en

Het III. de *Marschal de Turenne*.

Boven dien souden noch Ses vliegende Legers in verscheide Gewesten werden verdeelt, als een van 15000. koppen onder 't Commando van *Duc de Navailles*, om in 't *Franche Comté* te gebruyken; En deselfs Ordre om t'ageeren.

Het 2. van gelijke getal, onder den *Marquis de Vaubrun*, in der *Elsas*;

Het 3. onder *Sr. de Montal*, van even soo grooten Macht, om in *Nederland* t'agéren, en de noch daar hebbende Conquesten te beschermen;

Het 4. onder 't Beleyd van *Sr. de Gadagne*, omtrent *Rochel*;

Het 5. onder Directie van *Sr. le Bred*, in *Roussilion*; en

Het 6. onder 't Bestier en Commando van *Monsr. Magolotti*, al te samen yder van een gelijke getal en macht van 15000. Man.

De Armée onder den *Prince van* CONDE' sou in *Vlaanderen* tegens de *Spaansen* en *Hollanders* agéren. Die van *Duc de* TURENNE, in *Duytsland* tegens de *Keysersen*. En het Heyr, waar over *Sijn* MAJESTEYT selfs het Commando voerde, sou tusschen beyde blijven leggen, om d'een of d'ander, in val van Nood, aanstonds by te springen. De vliegende Legers souden meest dienen, om van alle kanten d'Aanvallen harer Vyanden te stuyten, besonderlijk tot Bescherming van de Zee-kusten, en *Roussilion*, waar de *Spaansen* veel Volk t'samen rukten, om dat Graafschap aan te tasten.

De *Koning* sond den *Marquis de Bethune* te deser tijd na *Heydelberg*, in Qualiteit van extraordinaris *Envoyé*, soo de *Franssen* voor gaven, om een naauwer *Alliantie* met den *Keurvost Palatijn* te maken, en hem eenige vergoeding voor de Schaade, die 't Le- Vrankrijk soekt een naauwer Verbond met Ceur paltz op te zechten.

ger

ger van *Turenne* in 't doortrekken over sijn Land gedaan hadde, aan te bieden. De *Ridder de Fourilles* ging uit 's *Koning* Bevel, alle Fransche Frontier-plaatsen besichtigen, om daar een *Reveue* van alle de lichte Cavallery te doen, als zijnde algemeen Leger-Meester, ten einde deselve in goede Ordre, en compleet te houden; zijnde met sodanige Macht voorsien, om de Ritmeesters, die hier in gebrekig wierden bevonden, te casséren.

d'Oorlogs-Toerusting van *Spanjen*.

Ondertusschen was men in *Spanjen* aan 't *Hof* te *Madrid* dagelijks seer besig, om Geld-Middelen te Fournéren, die de Zenuwen en t'samen-houdende-Kracht des Oorlogs zijn: waarom men in dit Rijk daar op yverig bedacht was; want het sich liet aansien, dat dese *Kroon* nu voortaan sich hévig met alle macht tegens 't Geweld der *Franssen* wilde aankanten, als hebbende naar haar sin, maar al te veel van hunne Geweld-dadigheden en moedwilligen Overlast verdragen, selfs ter tijd als noch met *Vrankrijk* onder de naam van VREDE leefde.

In 't besorgen van Geld-middelen.

Daar quam zeker Heer, het *Spaansche Hoff* een Somme van 600000. Kroonen offereeren, om die in *Vlaanderen* voor *Sijn Majest*: te betalen, mits hy *Cacao* alleenig soude mogen verkoopen tegen 14. reälen Koper Geld het pont. Eenen *Lopes Pereira* presenteerde ook, indien hy de Pacht van de *Tabak* mocht hebben, 850000. Kroonen yder jaar, en aan *Hare Majesteyt* een Vereering van 800000. Kroonen. Van d'Officien wierd ook veel Gelds getrokken. De Secretaris *Quinones* gaf 32000. Stukken van Achten voor die van *Algouasil*, *Majoor* van den Raad van *Arragon*: en men maakte meer als 2. Milloenen van verscheide andere Ampten. Van welk Geld aanstonds 300000. Kroonen na *Vlaanderen*, en 200000. Kroonen na den *Keyser* wierden gesonden.

De *Koninginne van Spanjen* verboot by Placcaat, het inkomen en consumeeren van alle Fransche *Manufacturen*; gevende echter aan al de gene, die deselve Waaren hadden, respijt tot den 1. *Marty* toekomende, om daar van te mogen disponeeren.

Verkiesen der Opper-Officieren en Bevelhebberen,

Ook wierd daar veel gesproken, van zeker Reglement dat de *Koninginne* voor hadde, te stellen op de grootheid der Drachten, Karossen en Lakkeyen, die de *Grooten* soo overvloedig gebruykten. *Hare Majesteit* maakte nu tot Cap: Gen: van d'Armade, *Don Melchior de la Cueva Henriquez*, Broeder van den *Hertog van Alburkerke*; Sy verkoor *Don Anthonio d'Avelde* tot Algemeen Leger-meester in de *Nederlanden*; den Hertog van *Villahermosa* tot Opper-hooft van de Ruytery; den *Prins van Vaudemont* tot sijn

Ste-

Stedehouder, en den Marquis de *Borgemanero* tot Overste der Battaillie. Men worf ook door geheel *Spanjen* 16. Regimenten Voetvolks, met een goeden toeloop, om na *Catalonien* gezonden te werden.

Sijn Exellentie Graaf de Montery was dagelijks seer besig, om alles te versorgen, 't geen tot Bescherming der *Spaanse Nederlanden* dienstig kon zijn. Hy zond den *Marquis d' Assentar* na *Vlaanderen*, om te besichtigen, of daar alle de Plaatsen in goede staat van Defentie waren. Deed het Fort *Margriet*, op 't punct van de *Schelde* seer versterken, en 't Tolhuys daar omtrent, nevens het Fort op den Dam slechten. Om te meer Volk op de been te brengen, liet hy de Spaansche Bezetting uyt *Venloo* en *Roermond*, na *Braband* trekken; en weder Keyserlijke Volkeren van den *Rhijn* in d'ontledigde Plaatsen komen. Te *Brussel* aan de Kouwenbergsche Poort, deed hy noch een swaare Muur voor de andere leggen, en de daar tusschen zijnde spatie, met aarden en gruys op-vullen, om soo veel te sterker te zijn; waar aan soo wel Geestelijke als Wereldlijke moesten arbeyden; en wierd den *Marquis de Louvigni* aldaar tot Gebieder gesteld.

Dendermonde, *Leuven*, *Thienen*, *Leeuwe*, *Mechelen*, en al d'andere Plaatsen wierden vol Volks gepropt. Te *Brugge* en in de *Vlaamse Vestingen*, wierden de Hollandsche Hulp-benden geleyt. *Namen* en *Bergen in Henegouwen* wierden met swaare Bezettingen voorsien, wijl men meende, dat de *Franssen* op die Plaatsen, of op *Brugge* of *Brussel* het oog gericht hadden; maar alsoo men meest voor *Valencijn* vreesde, wierd die Plaats uytermaten met Volk versorcht.

Al de gene die Zedert 20. Jaren in Spaanschen Dienst waren geweest, wierden op-ontboden; want *Sijn Exell*: wilde niet alleen gedurende den Veld-tocht, sijn Steden met genoegsaam Guarnisoen bezet laten, maar ook een aansienlijk Leger op de been brengen, om daarmede de *Franssen* te konnen stuyten. Waar toe men dan een Lijst sag aan den dag komen, van de Krijgs-Macht, die dit jaar in de *Spaanse Nederlanden* wierd gebruykt, bestaande uyt 36000. Man te Voet, en 11000. te Paard, die in d'ondervolgende Regimenten waren verdeelt:

En in 't oprechten van een swaar Leger.

Cavallery.	Infantery.
Sijn Exell. de Graaf *de Montery*, Gouvern: en Cap: Generaal.	*Carolo Campi*, Generaal Wachtmeester te voet.
Hertog van *Villaharmosa*, Gener: te Paard.	Prins van *Robeek*, idem.
Don Agourto, Lt: Gen: te Paard.	Comte de *Megen*, idem.
Don Francisco Marco Velasco, Lt. G. te Paard.	*Maurique*, Spanjaard, Colonel.
Graaf van *Nappe*, Gener: Major.	*Spinosa*, idem.
Prins van *Steenhuisen*, idem.	*Aldado*, idem.
Don Malliego, idem.	*Cæsaro d'Agira*, idem.
Prins van *Barbançon*, idem.	*Acosta*, idem.
Monsr. Lovigni, idem.	*Sarmiento*, idem.
Marquis de *Risbourg*, idem.	Duc de *Havre Croy*, Colonel der Walen.
Marquis de *Conflans*, idem.	Graaf van *Schellart*, Duytser, Colonel.
Prins van *Vaudemont*, Coll:	Mark graaf van *Baden*, idem.
Prins van *Solms*, idem.	Graaf van *Egmond*, idem.
Hertog van *Holstein*, idem.	Markgraaf van *Warique*, idem.
Baron de Horsbeke, idem.	Markgraaf van *Bournelle*, idem.
Waldenbourg, idem.	*Baron de Jonge*, idem.
Marquis de *Moerbeek*, idem.	
Comte d'*Egmont*, idem.	

4. Nieuwe Regimenten wierden nog geworven, waar van de Oversten waren:

Mornik.	*Georg Ernst.*
Jacob Martin van Frosten.	*Graaf Reusz. van Planen.*

Oorlogs-rusting van den Vereenigden Staat.

In het equipéren van een machtige Krijgs-Vloot.

Door de besorging der Land-Militie op d'Oorlogs-Vloot,

De Vereenigde Staat van Nederland, bleef ondertusschen niet stil zitten, maar be-yverde haar Toerusting soo te Water als te Lande met ongemeene Dapperheyd, zullende haar Oorlogs-vloot bestaan uyt een getal van 90. kloecke Krijgs-Schepen, nevens noch de Branders, Advijs-jachten, en alle ander Vaartuyg naar behooren; dewelke men seyde, dat voor Onderhouding van 6. Maanden soude kosten 7000000. florinen. Waarmede soo spoedig en yverig wierd voortgevaren, dat men staat maakte, noch voor de Maand van *Mey*, daar mede te zullen Zee kiesen, werdende geproviandeert voor 6. Maanden. Om dese Oorlogs-Vloot dies te eerder uytgerust, en met behoorlijk Zee-Volk en Matroosen ten vollen gemonteert te hebben, wierd

wierd door Ordre van *Hare Hoog Mog*: en het Wijslijk Beleyd van *Sijn Hoogheyd*, met het doen publiceeren van verscheyde Placcaten, daar omtrent alle bedenkelijke Sorge gedragen; als 1. door het verbieden aan alle Zee-Volk en Boots-gesellen, sig in eenige vreemde Dienst te begeven; en het revocéren van de gene die reeds sulx mogten gedaan hebben: 2. Door het verbieden van alle Coopvaardy-vaart; de groote en kleyne Visschery; de Walvisch-vangst, en Commissie-vaart of Caap-vaardy; nevens het Inroepen van alle Commissie-vaarders die reeds mogten uyt zijn, tegens den 1. *Marty.* Door welke Middelen men binnen korten tijd groote Meenigte Boots-volk, en goede bevaren Zee-Maats by der hand kreeg; en daarby gevoegt een goet getal Fluyt-Schepen, om onder het Commando van den *Grave van Hornes* 9 à 10000. Man te embarquéren, zullende bestaan in de volgende Regimenten:

De Grave van *Hornes* 12. Comp.	Lut. Coll. *Steclet* - - - 5. Comp.
Collonel *Hakkert* 12. Comp.	't Regiment Hollandse *Marines* - - - - - - - 18. Comp.
Coll. *Frens* - - - 12. Comp.	Zeeusche - - - - - 10. Comp.
Coll. *Glin* - - - 12. Comp.	Vriesche - - - - - 4. Comp.
Coll. *Bremt* - - - 12. Comp.	Nieu geligte Troupen 30. Comp.
Coll. *Dare* - - - 8. Comp.	Gesamentlijk 142. Compagnyen.
Lt. Coll. *Kiddumont* - - 7. Comp.	

De Nieuwe Wervingen te Lande, soo wel als de Recrutes der staande Militie, wierden geordonneert op den 15. *April* compleet te zijn, als wanneer den dag der generale Monstering was aangesteld; zullende *Sijn Hoogheyd* buyten de Bezetting der Guarnisoenen, in het Veld brengen een Leger van 28000. Man te Voet, en 10000. te Paard. Want *Haar Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, op den Extraordinaris *Staat van Oorlog*, vast gesteld hadden, dit aanvangende jaar, in dienst te hebben, 900. Compagnien Voet-knegten, 148. Compagnien Cavallery, en 25. Comp: Dragonders, welkers Onderhouds-kosten, alle Maanden een somme van 1472303. Florinen beloopen soude; ten welken eynde dan benoodzaakt waren, haar *Finantien* krachtig voort te zetten. Dies tot verval deser swaare Oorlogs-Lasten, *Hare Ed. Groot Mog:* de Heeren *Staaten van Holland*, buyten d'ordinaris Taxatien, het heffen van den 200sten Penning, Recreatie-, Schoen- en Familie-Geld, den 27. *Marty* gearresteerd hebben,

Het Forméren van een swaar Leger en hoe veel dat yder Maand van Onderhoud kom: te kosten.

De bevordering der Geld Middelen.

een Lichting van vier-maal den 200. ſten-Penning, by forme van Capitale Leening: En hebben voor *Haar Hoog Mogenden* de Heeren *Staaten Generaal*, met concurentie der *Spaanſche Nederlanden*, vernieuwd de Placcaaten tegens den Invoer en Conſumtie der Franſche koele Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien; mitsgaders tegens de Franſche Brandewijnen en Manufacturen. Gelijk ook verboden wierd den invoer en conſumtie der Manufacturen gemaakt in de plaatſen onder de Gehoorſaamheyd der *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter*.

En het betrachten van nieuwe Alliantien met andere uytheemſche Potentaten.

Niet alleen ſocht de VEREENIGDE STAAT haar Securiteyt in het bevorderen der Armatures ſoo te Water als te Lande, maar wenden ook ſonderlinge vlijd aan in het Werk der *Alliantien* met andere Uytheemſche Potentaaten: ten welken eynde de Heer Secretaris *Schaap* na 't *Hoff van Sweden* wierd gezonden, om aldaar de Intereſten van deſen *Staat* te bevorderen. De Heer van *Werkendam* continueerde ſijn *Negetiatie* in *Deenmarken*. De Heer van *Achtienhoven* was na *Berlijn* gezonden, om met ſijn *Keurvoſtel: Doorluchtigh: van Brandenburg* te tractéren, zijnde denſelve, de Heeren van *Swerin*, *Sonnigh*, en *Blaspyl* tot Commiſſariſen toegevoegt. Tot *Zel* was men beſig met de Heeren *Vorſten van Lunenburg* een Tractaat te formeeren, waar by deſelve een notabele Macht, tot voorſtant der gemeene Saken, ſouden op de been brengen.

Beſorging der Grenſen en Frontier-ſteden,

Binnen 's Lands wierd ook allerley voorſorgen aangewend, tegens alle Aanvallen, die de Vyanden mogten komen te ondernemen. De gecommitteerde Heeren tot *Uytrecht* waren met een groot Convoy getrokken na de *Grebbe*, om inſpectie te nemen, of met het doorſtéken van de *Grebbe-dyk*, de *Provintie van Uytrecht* ſoude konnen beſchermt werden; doch deſe reſolutie wierd weder verandert; en men delibereerde over een *Concept*, om een Trenchement uyt de *Leck*, dicht voorby *Uytrecht* heen, te brengen tot in de *Vecht* by den *Hinderdam*, om deſe Plaats ſoo veel diffenſiver te máken.

Ondertuſſchen wierd d'Equipagie ter Zee dapper voortgezet, niet tegenſtaande de groote koude en langdurige Winter ſulks een tijd lang had verhindert; want den 23. *Marty* reed men noch met Sleeden, van de *Vrieſſche* tot de *Noordhollandſche* Kuſten over de *Zuyder-Zee*, ſoo ſterk lag toen het ys noch in 't Water.

Het opzechten van

Tot *Amſterdam* wierd dit volgende Eſquadre Schepen uytgeruſt,

geruſt, om onder 't Commando van den kloekmoedigen Zee-Held de Heer *Adm:* TROMP, ſoo haaſt mogelijk, Zee te kieſen: een uitſtekende groote Zee-Macht.

Namen.	*Schepen.*	*Stukken.*
Lt. Adm. TROMP,	Hollandia - - - - - -	82.
Vice-Adm. *de Haan*,	Gouda - - - - - - - -	76.
S. by N. Jonker *Engel de Ruyter*,	De Spiegel - - - - - -	70.
C. *vanden Heuvel*,	Steenbergen - - - - -	74.
Schey de Oude,	Woerden - - - - - - -	72.
Verſchuur,	't Wapen van Uitrecht -	68.
Elzevier,	Zeeland - - - - - -	68.
Thomas Tobias,	't Geloof - - - - - -	66.
Middelland,	Ooſterwijk - - - - -	66.
Berkhout,	Kruiningen - - - - -	60.
De Wit,	Prov. van Uitrecht - -	58.
Tyloos,	d'Agato. - - - - - -	58.
Brouwer,	Eſſen - - - - - - - -	56.
Zitter,	Beſchermer - - - - -	56.
Jan de Jong,	De Leeuw - - - - - -	52.
Van Lier,	Harderwijk - - - - -	44.
Munnik,	Middelburg - - - - -	40.
Dekker,	Edam - - - - - - - -	40.
Graaf *van Stirum*,	Tijtverdrijf - - - - -	40.
Megang,	Kaſpel. - - - - - - -	36.
Vander Saan.	De Star - - - - - - -	36.

Insgelijks wierd ook een Eſquadre ſeer kloeke Oorlogs-Schepen, onder 't Commando van den Heer *Lt. Adm: Generaal de* RUYTER, met alle ſpoet uitgeruſt. Vervolgens ook voor de Provintie van *Zeeland.* Mede wende men alle bedenkelijke vlijd aan, om op 't ſpoedigſte niet alleen een Macht van 9. à 10000. Man Land-Militie t'ſamen te voegen, ten eynde onder het Commando van den *Grave van Hoorn*, op de Scheeps-Vloot te leggen, en daar mede de Landings Deſſeinen te Water t'obſervéren; maar ook om met den eerſten een formidabel Leger te Velde te brengen, waar toe vele Schuyten en Wagens wierden gepreſt, om een meenigte Krijgs-Inſtrumenten, en alle voordere Noodzakelijkheden na den Brabanſchen Bodem te voeren. En wijl de Marquis *d'Aſſentar*, wegens ſijn *Exell: de Montery* te deſer tijd En de nodige Preparatien tot de Veld-tocht.

 in

in den *Haag* quam, om aan *Haar Hoog Mog*: en *Sijn Hoogheit Assistentie* te versoecken, wierd den *Rhijngraaf* met eenige Regimenten na *Vlaanderen* en *Braband* gesonden, om aldaar tot bescherming der Steden gebruykt te werden.

By de *Staaten van Vriesland* wierd den 8. *April* een Resolutie genomen, behelsende een nieuw Middel, om een goede Somme contante Penningen tot voortzetting der Krijgs-rustingen uit te vinden; te weten, door een Opschot van Penningen by Politijke en Militaire Amptdragende Personen, yder volgens sijn Qualiteyt en Bediening, tegens den 1. *May* aanstaande, den Lande tegens vijf ten hondert op Interesse te doen. Doch naderhand wierd hier op nader geresolveert, dat dese Penningen souden mogen betaalt werden in twee termijnen; d'eene helft op den 1. *May*, en d'ander op den 1. *Novemb*: daar aan volgende, blijvende voorts de verdere Inhoud der selver Resolutie in haar geheel.

Krijgs-rusting in *Duytsland*,

Tot REGENSBURG in de *Rijksvergadering* veel malen gedelibereerd, hoedanig men sich met de Uitrusting en t'Samenvoeging der Rijks-Armée gedragen soude, wierden eindelijk de navolgende Persoonen tot Bevelhebberen van 't Leger verkooren.

Markgraaf van Baden Durlach, tot Veld-Marschalk.

Ernst Landgraaf van Hessen, Lt: Generaal.

Hertog Maximiliaan van Beyeren tot Generaal te Paard.

Hertog van Wurtenberg, Gener: te voet.

Hertog Christiaan Ernst van Brandenburg.

Bareyth, Gen: WachtMeester te voet.

Baron van Andrimont.

Graaf Enno van der Leeuwen.

Baron van Kielmansek.

Baron van Haussen.

De Krijgs-raden van de Catholijke zijde waren:

Generaal Lt: *Heyster*.

Gener: Lt: *Capliers*.

Gener: Wachtmeester, Vryheer *van Puch*.

Van de zijde der Ausburgsche Confessie.

De *Graaf van Solms*.

Lt: Generaal *Ulffen*.

Den Oversten *Herleben*.

Beraadslaging tot Zecuriteyt van 't Rijk,

Wegens de grootheid der Besolding, sulks wierd aan des *Keysers* goet vinden gesteld; die de Vergadering seer ernstig had doen vermanen, dat sich met het formeeren van dit Leger doch wilde haa-

haaften; en nevens dien een goet Befluyt voor den *Keurvorft van Palatijn* en andere verdrukte *Rijks-Standen*, nemen. Waar op de drie *Collegien*, fijn *Keyferl: Maj:* eerftelijk deden bedanken, voor fijn Vaderlijke forge, die defelve tot behoudenis van 't *Rijk* en bevordering der *Vrede* droeg. Voorts achten fy billijk, en feer wel met de gefteltenifie des Rijks overeen te komen, dat men niet alleen den *Keurvorft*, maar ook alle verdrukte Steden des Rijks behulpelijke Byftand fou doen; ten einde fy hen ook naderhand gefamentlijk over de verkregene Rust fouden mogen verheugen. Waar toe men oordeelde, dat 'er een Finaal Befluyt ter algemeene Securiteyt moeft genomen werden; en de Rijks-Circulen haar Troupen lichtende, defelve t'famen te voegen. Wijders wierd alle vlijd aangewend, om een naauwer vereeniging tuffchen het Hooft en de Leden des Rijks te bewerken.

Den 25. *April* wierd noch fterker op d'algemeene Securiteyt gedrongen; doch defe Saak van lang gevolg, en 't Gevaar der Vyanden ondertuffchen aangroeijende, wierd noodigft geächt, de bereyts geformeerde Macht van 't Ryk, by die des *Keyfers* te ftooten; nevens ootmoedig Verfoek, dat *Sijn Keyferl: Maj:* alle devoiren wilde doen aanwenden, dat alle die hun Troupen gereed hadden, ter behoorlijke *Rendevous* te vervoegen; en dat d'overige Stenden en Leden fich ook fouden fpoeden, om hun Volkeren tot befcherming van den *Paltz* en *Trier* op te brengen, ten einde daar door den Vrede in de naburige Plaatfen te herftellen. Zullende alle de Troepen fich ftiptelijk, conform de Rijks Conftitutie, en het Munfterfche Tractaat, comporteeren.

En de befcherming der verdrukte Vorften,

Over defe Befluyten zond de *Keurvorft van Heydelberg* een Brief aan de Vergadering, om defelve daar over te bedanken, met verfoek, dat d'Uitwerking defer goede *Refolutie* haaft mogt volgen, ten einde fijn Landen, door het lang om Hulp wachten, niet geheelijk mochten geruineerd, en hy dienvolgens tot noodig onderhoud der Hulp-benden, onmachtig werden; en dat men hem doch, wijl fijn Magafijnen van behoorlijke Voorraat waren ontbloot, de nodige Penningen tot d'Oorlogs Onkoften wilde beforgen, niet alleen voor de gene die te Velde trokken, maar ook voor de Bezetting in de Grendsplaatfen. Recommandeerende vorders, de Rijks-Circulen, die haar Troupen noch niet paraad hadden, te vermanen, fy yder hun Contingent in Geld fouden byfchaffen. Hy bad hen ook, *Sijn Keyferl: Maj:* aan te

Waar toe Ceur-Heydelberg met veel kragtige Redenen geweldig aandringt.

por-

porren, om de Fransche Wapenen een *Diversie* te geven; wijl de *Koning* bereyts na 't *Franche Compté* in aantocht zijnde, men onzeker van d'uitslag was. Want indien alles naar sijn wensch gelukte, kon deselve sijn Macht by die van *Turenne* en *Vaubrun* voegen, om d'*Opper-Rhijn* aan te tasten, waar men geen genoegsaam Volk tot wederstand hadde; te meer, wijl de *Franssen* selfs uit eenige Rijks-Steden veel Voorraad kregen, tot groot nadeel van 't Rijk; 't welk hy versocht, dat uit de Naam van 't gantsche Rijk mocht verboden werden, niet twijffelende, dat, wijl des gantschen Rijks Heyl daar aan dependent was, men daar over de noodige Resolutie soude nemen.

De *Keyser* doet sijn klagten, aan 't Sweedsche Hoff inbrengen.

Op 't versoek van *Sijn Keyserl: Maj:* beval men den Fransche Minister *Gravelle*, uit *Regensburg* te vertrekken; ondertusschen *Sijn Maj:* den *Graaf van Starrenberg*, sijn Gezand aan 't *Sweedsche Hoff*, Ordre zond, om aan den *Koning* te klaagen, over verscheyde Schriften, die wegens Hem, aan de Vergadering te *Regensburg* wierden overgegeven, tot oppositie tegens den Optocht der Keyserl: Benden; en tot betuiging van Eenzijdigheid der *Sweden*, in faveur van *Vrankrijk*. Daar 't nochtans zéker was, dat sijn *Keyserl: Maj:* met dese Krijgs-troupen geen ander voornemen had, dan sich alleenlijk te kanten tegens d'Ontroerders, Verwoesters en Vyanden des *Rijks*. Waar op desen Gezand tot Antwoord kreeg, dat sulks t'eenemaal tegen 't Bevel en d'intentie van 't *Sweedsche Hof* streed, als hebbende nooyt soodanig Oogmerk gehad, gelijk op andere plaatsen uitgestrooyt, en nu door de *Franssen* selfs, beroemder wijse, voorgegeven wierd.

Krijgs-rusting van den *Keyser* in Oosten-rijk.

Te WEENEN was den Toestel tot de naaste Campagne ook seer considerabel; de Recruten en nieuwe Wervingen gingen voorbaarig, en was de *Rendevous* der Troupen, die men in de Keyserl: Erflanden versamelde, tegen den 1. *May* tot *Egra* in *Bohemen* aangesteld; zijnde in den Hoogen Krijgs-Raad be-yvert d'Expeditien van den Generaal *de Souches*, als hebbende Commissie ontfangen, om in plaats van de *Graaf Montecuculi*, de Keyserl: Armée in *Nederland* als CHEF te commandeeren, zullende de *Hertog van Bournonville*, die *pro interim* dit Commando waar nam, het Keyserl: Leger in *Duytsland* gebieden. Ten welken einde *Sijn Keyserl: Maj:* by *Missive* aan de Rijks-vergadering tot *Regensburg* schreef; *Dat de* Rijks-Stenden *sich doch wilden indachtig maken, hoe de* Rijks-Constitutien, *soo wel als sijne jongst-verkondigde* Keyzerlijke Advocatoria *met sich bragten, dat men de* Vyanden

soo

soo van 't Huys Oostenrijk, *als* 't Duytsche Rijk, *op geenerley wijse eenige Hulp, maar ter contrary alle Afbreuk moest aandoen. En wijl* Sijn Majesteyt *was bericht geworden, dat de* Schipbrug *te* Philipsburg *swaarlijk konde onderhouden werden, indien niet van* 't Rijk, *of door de Rijks-Stad* Straatsburg *het Schiptuyg en voordere Behoeften daar toe wierden derwaards gezonden; Soo was 't, dat* Sijn Majesteyt, *sulks t'effectueeren, de Rijks-Vergadering op 't hoogste recommandeerde.* Nevens strikt Bevel, dat sich voortaan niemand in 't *Rijk* soude onderstaan, den *Franssen* eenige diergelijke, of andere Toevoer, tot des *Keyzers* of des *Rijks* Nadeel, te doen.

Soo seer als men tot *Weenen* de Krijgs-preparatien be-yverde, wierden ook tot *Regensburg* de heylsame Resolutien behertigt; en in gevolge van 't vigoureus besluyt op den 30. *Marty*, in faveur van *Keur-paltz* genomen, wierd aldaar den 10. *April* ook vast gesteld, den *Keurvorst van Trier* met alle macht by te springen; en sterker geärbeyd aan de Guarantie voor alle de *Princen* van 't Rijk, die sich by de Keysersche Party souden vervoegen; als mede om de *Spaansche Nederlanden* daar in te besluyten. Zijnde ook in consideratie getrokken de Requesten van de *Graafinne van Nassau Saarbruk*, ten regarde van haar Gemaal, die noch tot *Metz*, door de *Franssen* in Detentie wierd gehouden. In diervoegen men alles daar heen dirigeerde, om het *Rijk*, soo veel mogelijk, van de Fransche Oppressien te bevrijden. Ten welken eynde men dese volgende Troupen in de Keyserl: Erflanden had t'samen getrokken, om te doen na beneden marcheeren:

Resolutie te Regensburg, tot bescherming der Rijks-Vorsten.

Macht des Keysers om na beneden te marcheeren.

Regimenten te Paard.	
Coll. *Schmitz* - - -	1000.
Graaf *Caraffa* - - -	1000.
Maquis *Bareith* - - - -	1000.
Coll. *Reiffenberg* - - - -	1000.
Coll. *Suetz* - - -	1000.
Coll. *Metternik* - -	1000.
Dragonders.	
Coll. *Schaak* - - -	1000.
Coll. *Wopping* - - -	1000.
Croaten.	
Coll. *Palfi* - - - -	1000.
Coll. *Caroldi.* - - -	1000.
Paarden -	10000.

Regimenten te Voet.	
Coll. *Wopping* - -	2500.
Coll. *Spar.* - - -	2500.
Coll. *Laport.* - - -	2500.
Coll. *Massini.* - - -	2500.
Coll. *Helberstein.* - -	2500.
Coll. *Strahalt.* - -	2500.
Coll. *Sprankau.* - -	2500.
Coll. *Schuts.* - - -	2500.
Coll. *Krey.* - - -	2500.
Coll. *Reäsch.* - - -	2500.
Voet-volk	25000.

De *Graaf de Souches* uyt ſijn Gouvernement van *Waradijn* tot *Weenen* gekomen, kreeg aanſtonds Ordre, om voor-af, door *Bohemen* na beneden te trekken; waar op den 25. *May*, met een Convoy door *Frankenland* na *Coblens* paſſeerde, alwaar met den *Keurvorſt van Trier* geaboucheert hebbende, is den 27. dito tot *Bon* aangekomen, van waar terſtond vertrok naar 't Keyſerl: Leger, dat als-doen tuſſchen *Limburg* en *Verviers* gecampeerd lag, zijnde tot ſoo verre door den *Hertog van Bournonville* geleyd geworden, ter tijd als de *Franſſen* uyt de verlatene Nederlandſche Conqueſten, onder den *Marchal de Bellefonds*, omtrent *Rhijnberk* vergaderden, om deſelve in hare bewegingen t'obſervéren of te ſtuyten. Onderwijl verſorgden ſich de *Keyſerſen* aan den *Rhijn* van alles, wat tot haar voordeel eenigſins kon dienſtig zijn, ſlaande 2. Schipbruggen over deſe Rivier, om gedurige Communicatie te hebben; en verſterkten de Veſting *Duyts* met alle vlijd. *Sijn Keyſerl: Maj:* reſolveerde, boven de Recruten en nieuwe Wervingen, noch een Regiment Paarden, en 4. Regimenten te Voet te doen werven, als zullende boven alle de voornoemde Machten noch een Corps van 15 à 16000. Man ſterk, op d'Ooſtenrijkſche en Beyërſche Grenſen verſamelt werden, om, in val des Noods, altoos te konnen derwaards marcheeren, waar men die nut en dienſtig achten ſoude.

Krijgsruſting van *Deenmarken*:

De KONING *van* DEENMARKEN insgelijks met een ſchoone Armée op de been komende, quam daar mede den 24. *May* te *Geluk ſtad*; alwaar de Hamburgſche Geſandten hem quamen begroeten, en eenige Geſchenken aanbieden: maar wierden van *Sijn Majeſt*: gerefuſeert. Daar vielen velerhande ſpeculatien, op de Deſſeynen, die de *Koning* met deſe Krijgs-Macht mocht voorhebben; zijnde ſommige over de Stad *Hamburg* beducht, of 't die op haar kap mocht afdruppen. Andere, doch met weynig waarſchijnlijkheyd, hielden ſtaande, als of de *Koning* ſoude voor gehad hebben, daar mede ſijn Heer Broeder, *Prins George* aan de *Poolſe* KROON te helpen. Noch andere ſuſtineerden, dat hy met dit Heyr, den *Keurvorſt van Palatijn* of *Heydelberg*, wiens Land en Inwoonderen, door de *Franſſen* onder *Duc de Turenne* ſoo ſeer verwoeſt en onderdrukt wierden, ſoude te hulp komen. Vallende dus alle deſe verſcheydene Speculatien, ter oorſaake men niet wiſt, dat deſe *Koning* yemand tot openbaar Vyand hadde; en buyten dien ſijn Deſſeynen ſeer ſecreteerde. In welk geval men het gemeene Spreekwoord waar bevond; *Dat Groote*

Waar over verſcheyde Speculatien vallen.

Heeren

Heeren Boecken, voor den Gemeenen Man, duyster te lesen zijn.

Doch het Voorhebben deses *Konings* met sijn Krijgs-Macht, heeft naderhand door desselfs uytwerkingen genoegsaam gebléken; gelijk wy ook te sijner tijd, in 't Vervolg van dese VERWERDE EUROPAAS Tragedie, wel zullen zien.

Ondertusschen bestond dese Deensche Macht, in de volgende Regimenten: Deensche Heyrs-Magt.

RUYTERY.

Het Regiment *Lijfguarde.*
De Gereformeerde Officiers te Paard.
Het halve *Zeelandsche* Regiment.
Overste *Rantzous* Regiment.
Overste *Santburgs* Regiment.
Half Regiment van *Funise.*
Overste *Zee-stads* Regiment.
Graaf *Rantzaus* Regiment.
Zijnde hier by 20. Stukken Kanon, en alle noodige Provisie.

VOETVOLK.

Halve *Lijf*-Regiment.
Halve *Holkens* Regiment.
Halve *Zeelandsche* Regiment.
Jochim Schakken sijn Regiment.
Gener: Lt. *Arensdorfs* Regim:
Funises Regiment.
Half Reg: van d'Overste *Wilmakken.*
Half *Velt-heers* Regiment.
Half Gen: *Weyers* Regiment.
Overste *Rosenkrans* Regiment.

Dese voornaame Hoofden lieten sich ook daar by vinden.

De Veldheer *Schak.*
Gener: *Weyher.*
Gen: Lt: *Arentsdorf.*
Gen: Major *Arentsdorf.*
Gen: Major *Holk.*
Gen: Major *Rosenkrans.*
Gen: Major *Baudissin.*
Met nog meer andere Officieren.

Wegens de Krijgs-Machten der noch overige Christen Potentaaten, als; de *Kroon Sweden*, sijn *Keurvorstel: Doorl: van Brandenburg*, de *Hertogen van Lunenburg*, *Bisschop van Munster*, en meer andere, zullen hier na gementioneerd werden, na de voornoemde Legers te Velde gebracht, en derselver Actien ten deelen aangemerkt te hebben; terwijl deselve veel later dan dese, op de been gekomen zijn.

Hebbende voor eerst d'over-groote Krijgs-Macht van *Sijn Alderchristel: Majesteyt* de *Koning van Vrankrijk*, in drie Hooft-Armeen, en 6. besondere vliegende Legers, eenigsins in Postuur gevoegt.

Ten 2. De Macht en Toerusting van de *Kroon Spanjen*, soo in des-

desselfs *Rijk*, als in de *Spaansche Nederlanden*, onder Sijn Excell: *de Montery*, gemeld.

Ten 3. De Toerusting en Macht van *Haar Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal*, soo te Water als te Lande; zullende hier na ook haar considerable Armée, onder de Directie van *Sijn Hoogheyd* den *Prince van Oranje*, in volle Postuur den Marsch sien vervolgen.

Ten 4. hebben wy de Toerusting en Krijgs-Macht van sijn *Keyserl: Majest:* en die van 't *Duytsche Rijk* beginnen aan te merken; en daar op,

Ten 5. sijn *Koninkl: Maj: van Deenmarken* met sijn Armée te Velde gebracht. Nu werd het tijd, derselver Bewegingen, Ondernemingen, en Uytwerkingen te gaan zien. Dus zullen wy yder van dese Legers in haar Marsch vervolgen; en met de FRANSSEN, die, als eerste Verstoorders van d'Algemeene *Rust*, en *Ontroerders* van gants *Europa*, eerst aangevangen hebben, een Begin maken.

De KONING van VRANKRYK, voor al eer iemand te Velde komt, zend 11000. Man na 't FRANCHE COMTE' of het GRAAFSCHAP BURGUNDIE.

Situatie van *Bourgogne*, en 't *Franche Comté*.

BOURGOGNE of anders *Burgundie*, alsoo genaamt naar een Plaats in 't Land van *Langres*; is een groot Landschap, gelegen in 't Ooster-deel van VRANKRYK; werd in een *Hertogdom* en *Graafschap* verdeelt, het eerste de Naam van *Bourgogne*, en 't laatste de Naam van *Franche Comté* of 't *Vrye Graafschap* voerende. Het HERTOGDOM is gelegen tusschen de Landschappen *Bresse*, *Beauiolois*, *Forez*, *Bourbonnois*, *Nivernois*, *Gastinois*, *Champaigne*, en 't *Graafschap Burgundie*. Het GRAAFSCHAP of 't *Franche Comté*, ligt tusschen de Landschappen *Lotharingen*, der *Elsas*, *Switserland*, *Savoyen*, *Bresse*, en *Champaigne*; werdende ten Oosten van 't *Hertogdom Bourgogne*, door de Rivier de *Rhosne* afgesneden. Beyde gehoorende onder 't *Parlement* van DYON, de Naam der Hooft-stad deses Landschaps, byna op de Frontieren van *Vrankrijk*, over de Rivier *Ousche* gelegen.

Alvoorens nu dese voorgem: Heyrlegers te Velde, en aan 't be-

't bewégen waren, had *Duc de Navailles* by *Aussone* of *Auxone* (ten Oosten in 't Hertogdom *Burgundie*, aan de Rivier *Saone*, by de Grensen van 't *Franche Comté*) een Macht van 11000. Man te samen gebracht, waar mede hy den 12. *February* na 't *Franche Comté*, of het *Vrye Graafschap* trok, niet tegenstaande door de quade wegen en 't hooge water seer wierd verhindert, te meer, alsoo het Water *d'Ougnon*, waar geen Brug over lag, passeeren moest. Waarom veerdiglijk sijn Volkeren daar door deed swemmen, en aanstonds recht op 't Kasteel van *Pesme* aan trok; 't welk met 6. Stukken Kanon beginnende te beschieten, wierd den Commandant den 14. dito des avonds tusschen 6 en 7. uren genoodzaakt, het selve over te geven, na de FRANSSEN, door sijn Wederstant 3. Caps: en eenige Soldaaten hadden verlooren.

Daar de *Franssen* in trekken, en veel voorname plaatsen veroveren.

Als: 1. 't Kasteel van *Pesme*.

Korts daar na veroverden sy ook de Stad en 't Kasteel ARNAY, een wel bewoonde en vermakelijke Plaats, binnen 't Hertogdom *Burgundie*, ten Noord-oosten de Stad *Autun*, by den Oorspronk van 't Riviertje *Arrouz* gelegen.

2. De Stad *Arnay*:

En ten eynde d'Inwoonderen des Lands den *Franssen* in dese Tocht behulpelijk souden zijn, deden die verscheyde Brieven door het geheele Land strooyen, om haar tot Oproer te verwekken. Doch dit niet wel willende gelukken, trok de *Hertog van Navaillies* weder van *Pesme* na GRAY, een wel-bewoonde Stad met een Kasteel, op een Heuvel, in 't Noord-wester Deel van 't *Franche Comté*, aan de Rivier *Saône* gelegen; eertijds een sterke Plaats; maar Anno 1668. door de *Koning van Vrankrijk* ingenomen, wierden de Wallen en 't Kasteel gedemolieert, en is zedert alleen met een *Contrescarp* hersteld geworden. De *Spanjaarden* sich dese Plaats weder aangematigt hebbende, lag nu een Bezetting van 400. *Switsers*, 200. *Italianen*, het Regiment van *Maras*, en 5. Comp: Land-Luyden daar binnen; dewelke, soo haast sy d'aankomst deser *Fransche* Macht vernamen, hun Voorsteden begonden af te branden: doch wierden wel haast daar in verhindert. Want *Navaillies* sich dien selven dag daar voor campeerende, ging 's avonds met het Regiment Curassiers de Plaats recognosséren; waar op die van binnen een Uytval met eenige Cavallery doende, quetsten eenige Fransche Officiers, selfs kreeg *Duc de Navaillies* drie schooten door den Hoet, waar van de laatste sijn geheele Paruyk weg nam, werdende 2. van sijn byhebbend Geselschap aan sijn zijde doot-geschooten.

3. De Stad GRAY.

Des nachts tusschen den 25. en 26. wierden de *Trencheen*, door

het Battaillon van de Guardes geöpent, en voorderde de *Franſſen* ſoodanig, dat tuſſchen den 27. en 28. het Regiment van *Lion* ſijn Logement op 't Contreſcarp maakte. Waar op ſy 5. valſche en een ware Attaque ordonneerden. Doch de Coll: *Maſſiette*, die de Bezetting commandeerde, wel inſiende, dat tegens een algemeene Storm niet beſtant ſoude weſen, accordeerde den 28. deſer des Middags met *Duc de Navailles*, op Conditie, dat het Guarniſoen ſonder Wapenen of Bagagie, daar uyt na *Luxemburg* ſoude trekken, en geſeyde Coll: *Maſſiette* binnen 6. Maanden tegens *Vrankrijk* niet mogen dienen, noch in 't *Franche Comté* komen. Doch ged: *Hertog* uyt genereusheyd vergunde noch aan de Soldaaten haar Bagagie, en aan de *Switſers* verlof, met de Wapenen na hun Makkers te trekken; maar de Ruytery wierd heel gedemonteerd, hebbende de *Franſſen* in deſe Belegering verſcheyde Officiers, en een goet deel Soldaaten verlooren. Waar op ſy deſe Plaats in Bezetting namen.

Duc de Navaillies ſijn Troupen wat hebbende laten ruſten, en *Sr. dela Feuille* tot Gouverneur geſteld, marcheerde met ſijn meeſte Volk weder uyt dit *Vrye Graafſchap* na DYON, de Hooft-ſtad van 't Hartogdom *Bourgogne*.

Handeling over de *Neutraliteyt* van 't *Franche Comté*.

Midlerwijl de *Switſers* door 5. Gedeputeerden beſig zijnde, om de *Neutraliteyt* voor 't *Graafſchap* van *Bourgundie* te bewerken, gingen de *Franſſen* dapper voort met het fortificeeren van GRAY, het zy, om dat ſelfs niet geſind waren deſe *Neutraliteyt* te acceptéren, of dat ſy dachten, deſelve door de *Spaanſen* niet ſouden werden aangenomen.

Den 24. *Marty* arriveerden de Switſerſche Gedeputeerden tot *Beſançon*; doch ſchenen daar niet de grootſte inclinatie tot de *Neutraliteyt* te vinden, wijl de *Spaanſſen* verhoopten, door het Secours dat ſy verwachten, ſich daar weder Meeſter te maken: echter ſtonden ſy een *Stilſtand van Wapenen* toe; en de Gedeputeerden van 't Onthaal des Gouverneurs *Don Franciſco d'Alvedo* wel vernoegt, trokken den 28. dito van daar na *Auſſone*, om met den *Hertog van Navaillies* te confereeren; die den *Stilſtand van Wapenen* voor een Maand conſenteerde, ſonder ondertuſſchen d'een of d'ander eenig Secours ſou mogen krijgen, maar alles in den doemaligen ſtand blijven. 't Welk den *Spanjaarden* geen genoegen gevende, zijn de Gedeputeerden geheel onverrichter ſaake weder na huys getrokken. Terwijl den ſelfden dag daar arriveerde de *Prince van Vaudemont*, die met kleyn gevolg incognito

nito te Post over *Basel*, door seer veel omwegen, periculen en meenigerley lagen der Vyanden, daar was aangekomen. Want hy van Sijn Exell: *de Montery* afgezonden, vertrok den 15. *Marty* met 20. Paarden van *Frankfoort* boven *Rotwiel* na *Studgard*.

Voyagie van *Prins Vaudemont* derwaards, gelukt wonderlijk midden door alle Gevaren;

De *Franssen* van sijn Voyagie bericht, hadden hem op veel passen lagen geleyd, als by *Studgard*, *Wirtenberg*, *Brisgauw*, en op meer andere plaatsen, met sterke Partyen op hem loerende. Hy niet slings, liet sijn Bagie en alle omslag tot *Studgard* blijven, nemende, alleenlijk met noch 3. andere in geselschap, sijn weg op *Bazel*, allesins hen voor 4. Italiaansche Reysigers doende passeeren, en dit soo wel gesingeert, dat de *Franssen* selfs, by sonderling voorval in de Herberg, hen aansprekende, te verstaan gaven, hoe sy een voornaamen Aanslag hadden op een hoog Personagie, die na *Bourgogne* trok. 't Geen hem dies te voorsichtiger maakte, om sich selven, soo veel mogelijk, onbekent te houden. Dus sijn weg over *Philipsburg* nemende, wierd hem aldaar door den Gouverneur bericht, de Saak soodanig gesteld te zijn, dat niet geloofde, dese *Prins* al die gevaarlijke Strikken soude ontsnappen: soo dat van daar na *Rhijnvelde* vertrekkende, de *Franssen* eenig achterdocht begosten te krijgen, en hem met 35. Ruyters vervolgden, maar konden dees *Prins* op geen 6. uren na onderhalen. Alsoo geraakte hy door *Switzerland* na *Bourgogne*, alwaar met alle Eer wierd ontfangen, trachtende door sijn tegenwoordigheyd en goede Directie alles te versorgen wat tot verzékering en herstelling deser *Provincie* mogt dienen, ondertusschen hy sijn Vader den *Hertog van Lottharingen* met een goet Secours voor de *Spaanssen* daar verwachtte.

Wijl de *Franssen* op meest alle Passen, hem allerley Lagen leggen.

2 à 3. dagen na sijn Arrivement, zijnde den 1. *April*, heeft sich dese *Prins* te Velde begeven, en de *Franssen* de Belegering van *Arboys* doen quitéren, na dat verscheyde dooden en 2. Stukken Geschut achter lieten. Zijnde dit Stedeken byna in 't midden van 't *Franche Comté*, aan 't Riviertje *Laustine* gelegen. Waar na *Prins Vaudemont* den 5. dito na *Dole* ging, om met den *Marquis de St: Martin*, Gouverneur aldaar, te confereeren. En hebbende hier en daar noch eenige favorabele Rencontres gehad, bysonder door *Monsr. Maisons*, die het Regiment Paarden van *Duc de St: Aignan*, Guarnisoen houdende in *Orgelet*, geheel geruïneerd had; stelde op alles soodanige Ordre, dat met het verwachte Secours, goede apparentie was, dese *Provintie* niet alleen te zullen konnen beschermen, maar geheel van de *Franssen*

Hy gelukkig arriveerende stelt, tot nadeel der *Franssen*, op alles goede Ordre.

te

te suyveren. 't Welk de *Hertog van Navaillies* apprehendeerende, is selfs Persoonlijk na *Paris* getrokken, om daar den *Koning* de toestant deser Saake te remonstreeren.

Waar over de Koning van Vrankrijk een groote Krijgs-raad aan-stelt,

Waar op de *Koning van Vrankrijk*, sijn groote Krijgs-raad, in 't bywesen van de voornaamste Generaals Persoonen, deed te samen komen, om daar de Ordres tot de naaste *Campagne* te beramen. Ondertusschen van de Voornemens der *Geällieerden* verwittigt, wierd beslooten, maar alleenlijk *Defensijf* t'agéren, en soo veel doenlijk, der *Geällieerdens* Desseynen, door 't verduuren, te verydelen. Om op de *Hollandsche* Zee-Macht te passen, sou een Leger van 30000. Man op de Zee-kusten gelegt, en de Landzaaten daar by gevoegt werden. De *Prins van Condé* soude met 25000. Man na *Vlaanderen* gaan, en sich aldaar conjungéren met de Troupen, die den *Marchal de Bellefonds* uyt de Hollandsche Conquesten had opgevoert. De *Marchal de Turenne* sou met eenig Volk na de *Paltz* trekken, en de Troupen, die in *Lottharingen* en in der *Elsas* lagen, by sich voegen. De *Hertog van Navaillies* sou in *Bourgogne* die saken waarnemen. Waar toe dan al het Krijgs-volk naar hun respective *Rendevous*-plaatsen begon te marchéren, werdende de tegenwoordige Macht, in Dienst des *Konings van Vrankrijk*, begroot, op meer dan Drie-maal Hondert-Duysent Soldaaten; en weder, als in de twee voorgaande Jaaren, verzelt met een seer grooten toestel van *Treyn* en Artillery. Waar op *Marchal de Turenne* den 5. *April* van *Paris* na de kant van *Lottharingen* vertrok: maar *Prins van Condé* wierd noch door de hévigheyd van sijn Jicht-quaal opgehouden.

De Veld-togten doet ordonneeren;

En sijn Krijgs-Magten in 300000. Man bestaande, doet te Velde trekken,

Ondertusschen quam *Duc de Navaillies* den toestand van *Bourgondien*, en het aldaar verwachte Secours berichten. Dies de *Koning* aan *Turenne* Ordre zond, met alle vlijd den *Hertog van Lottharingen*, den Doortocht door der *Elsas* of *Switserland* na *Bourgogne* te verhinderen. En besloot *Sijn Majest*:, met de Troupen van sijn *Huys*, en eenige die onder *Condé*, na *Nederland* waren gedestineerd, selfs in Persoon derwaards te trekken, en dat Graafschap te vermeesteren.

Midlertijd was *Prins Vaudemont* daar noch seer bésig, en trok den 16. *April* met 5. Veld-stukken na *Poligny*, om die Plaats te attacquéren. Alvoorens eenige minder Plaatsen ge-ëmporteerd hebbende, heeft, ter oorzake van d'aannadering der Fransche Macht, sommige weder gequiteerd, om de notabelste Vastigheden dies te beter te beschermen, bevélende het Gouvernement van

van *Dole*, aan den *Marquis de Borgamaue*; van *Salins* aan den Gouverneur van de Provintie *d'Alvedo*; trekkende hy ſelfs binnen de Stad *Beſançon*; doch buyten meening, van daar te zullen belegert zijn. 't Welk niet ſoo haaſt begon gewaar te werden, of wende alle vlijd aan, om uyt te geraken, en door te bréken, maar alles te vergeefs.

Waar op de Koning met ſijn gantſche Hoff ook volgt,

Ondertuſſchen marcheerden de Troupen van 's *Konings Huys* en ſommige andere onder den Hertog van *Anguin* met een geproportioneerde Artillery na *Bourgogne*, waar na *Sijn Alderchriſtel: Maj:* met de *Koninginne* en het gantſche *Hoff* ook volgden, brekende den 20. *April* van *Paris* op, en nam nacht-ruſt tot *Fontaine Bleu*, trekkende voorts door *Pont ſur Yonne*, *Sens*, *Villeneuve le Roy*; ſliep den 22. dito tot *Joigny*, alwaar den volgenden dach verbleef, en van daar over *Auxerre*, *Noyers*, en *Montbard*; den 27. dito arriveerde tot *Le-Fils du Liſt*, daar de *Koninginne* en de *Dauphin* hun weg na *Dyon* en *Auxone* namen; en de *Koning* na *Gray*, konnende om de quade wegen en ſwaaren regen het Geſchut ſoo ſpoedig niet aangevoert werden; waarom *Sijn Majeſt*: de Stad *Beſançon* voorheen door den *Hertog van Anguin* deed berennen; zendende den *Hertog van Luxemburg* en *Marquis de Liſtenois* met omtrent 4000. Man na verſcheyde andere Poſten; van waar ſy na weynig dagen aan *Sijn Maj:* advijs zonden, dat *Pontaliers*, *Chaſteauvieux*, en de Kaſteelen *Ornan* en *Scey* vermeeſterd hadden, en nu gereed ſtonden, om *Salins* te berennen.

En Sijn Leger op *Burgundie* doet invallen;

Daar Hy *Beſançon* eerſt doet aantaſten,

BESANÇON, of anders *Bezanzon*, een groote treffelijke, doch ſoo oud gebouwde Stad, dat men derſelver Oorſprong en Begin naulijks weet naar te vorſſen; leyt in 't *Franche Comté*, ten deele op 't af hangen van 't Gebergte, en de reſt beneden aan de Rivier *Doux*, waar van ſy met twee Armen, in forme van een Houf-yzer, werd omvangen. 't Is een ſeer ſterke Plaats, rondſom met een ſteene Muur omringt, en 't Kaſteel booven op een ſteyle Heuvel gelegen.

Na Hy ſelfs in der Nacht de Veſting met groot Gevaar heeft beſichtigt.

Na nu den 25. *April*, op Ordre des *Konings van Vrankrijk*, door *Duc d'Enguin*, de Stad *Beſançon* was berend; en dat *Sijn Majeſteyt* den 2. *May* over *Gray* noch dien ſelven Avond Perſoonlijk daar voor was gekomen, ging tegens de Nacht omtrent 9. uren, voor al eer ſich te ruſten wilde begeven, de Plaats rondſom beſichtigen, wel in manier van een ſlecht Soldaat gekleed, maar zékerlijk als een dapper onverzaagd Krijgs-Overſte ſich comporteerende; doch niet ſonder groot gevaar, aangeſien maar 5. paſ-

 ſen

ſen van hem, een Officier wierd doot geſchooten. Des anderen daags den 3. dito had *Sijn Maj:* den *Marquis de Genlis* met 4 à 500. Man na 't Kaſteel van *Vaux* gezonden, om dat t'overmeeſteren, alſoo 60. Soldaaten, die daar op lagen, de voeragie ſeer verhinderden. Doende ondertuſſchen deſe volgende *Declaratie* als een *Manifeſt* door de geheele Provintie verſpreijen:

De genegendheyd, die Wy hebben tot de Volkeren van 't Graafſchap Bourgundien, dewelke wy aanſien als onſe natuurlijke Onderdanen, ons gevoelijk makende aan hare Quaalen: Soo konnen wy de Verdrukking, die deſelve door de Spanjaarden lijden, niet hooren melden, ſonder de Reſolutie te nemen, hen daar van te verloſſen: Daarom is 't, dat Wy in de gemelte Provincie trekken, met een Leger van 30000. *Man; hopende dat de Beſcherming des Hemels, &c.*

Welke Stad belegert zijnde, werden de Trencheen ge-opend,

Den ſelven dach quam 't Geſchut in 't Heyr, waar op *Sijn Majeſt:* aanſtonds drie Batteryen deed ververdigen, en dien nagt de *Trencheen* liet openen, door 2. Battallions Franſche Guardes, onder *Duc dela Feuillade*; haar Coll: en eerſte Lt: Gener: den *Chevalier de Lorraine*, Veldmarchal, en *Marquis d'Arcy*, *Aide de Camp*, zijnde *Duc d'Anguin* daar tegenwoordig, en avanceerden dien nacht 200. paſſen. Den 7. *May* wierd de Stad van 4. Batteryen ſeer hévig beſchooten, en des avonds de Wacht afgeloſt, door 2. Battalions van 't Regiment *Lionnois*, onder den *Grave de Lude*, Lt: Gener: de *Marquis de Genlis*, Veldmarchal, en den *Chevalier de Nogent*, *Aide de Camp*; werdende gedurig d'Approches ter rechter en ter ſlinker gecontinuëert. Den 8. dito quam in de Loop-graven 2. Battalions van des *Dauphins* Regiment, onder den *Marquis de Rochefort*, *Marquis de Renel*, en *Grave de Chiverny*; werdende dien nacht, niet tegenſtaande een ſterken Regen, aan de rechter *Linie* veel geavanceert; maar wegens de rotſachtigheyd weynig aan de linker *Linie*. Doch de *Koning* ſeer genegen, om het Werk kort ten eynde te zien, beval den 9. dito, ook by daag te approcheeren, onder de beſchutting van Schans-korven, ſoo dat ſy in 't korte tot aan de Rivier geraakten; werdende des avonds afgeloſt, door het Regiment van *Cruſſol*, en een Battalion van *Anjou*, geleyd door den *Grave de St. Geran*, onder 't Commando van den *Marquis de Fourilles*, Ridder de *Hautefeuille* en *Grave van Ayen*, en naderden tot binnen 150. paſſen voor de Halve-Maan van de Nieuwe Stad. Den 10. dito wierden noch 3. nieuwe Batteryen opgeworpen, die veel effect deden, als wanneer de Belegerden ten 2. uren een dappe-

De Belegerden doen een dappere Uytval,

ren

ren Uytval deden, ter plaatſe waar ſich den *Grave van St. Geran* onthield, daar veel *Franſſen* ſneuvelden, en hy ſelfs doodelijk wierd gequetſt. Tegen d'aanſtaande nacht was voorgenomen, de Rivier de *Doux* te paſſeeren, waarom een meerder getal Troupen in de *Trencheen* ging, onder *Duc de la Feuillade*, *Chevalier de Lorraine*, en *Grave van Marſan*: Maar de harde Reegen, en 't onſtuymig We'er verhinderde ditmaal hun Voornemen.

De KONING betoonde ſich, geduurende deſe Belegering ſeer dapper en vigilant, zittende meeſt altoos te Paard, om overall heen te konnen zien; en kreeg *Sijn Majeſteyt* te dees tijd Bericht, dat de *Hertog van Luxemburg* ſich had verzékert van *Pontarlier*, een Stedeken niet wijd van daar, op de Grenſen van *Switſerland*, aan een kleyn *Meertje*, daar de Rivier *Doux* uytvloeyd, ten weſten de *Neuwenburger-Zee* gelegen; hebbende daar-en-boven ook vermeeſtert, de Kaſteelen van *Ornan*, *Sée*, en *Chaſteauvieux*; alle Plaatſen ſeer wel gelegen, om Lijf-tocht te bekomen, die men in 't Franſche Leger nu merkelijk gebrek had.

De Koning toont ſich in dit Beleg ſeer vigilant,

En bekomt tijding van de Progreſſen onder *Duc de Luxemb*:

Den 11. deſer wierden de *Trencheen* weder afgeloſt; men arbeyde met alle vlijd, om de Werken door een *Communicatie-Linie* in een te brengen; en deed de *Ridder de Moncaut* booven de *Loop-graven* noch een Logement aan den Voet des Bergs maken, om van daar na den *Bedekte-Weg* tuſſchen des Riviers Oever, en des Stads Muuren, t'avanceeren. Waar over de Belegerden des anderen daags een furieuſe Uytval op de *Trenché* aan de Linker-zijde deden, en tot aan 't Hooft van 's Vyands Werk door-drongen, daar ſy de Aard-ſakken, Schans-korven, en alle der *Franſſen* voorderen Toeſtel ter neder ſmeeten, *Sr*: *Carron*, Cap: van 't *Lyonſe* Regiment doot ſchooten, en ook de daar liggende Battery meenden te vermeeſteren; maar wierden toen binnen gedreeven.

Belegeraars avanceeren hun Werken geweldig.

En doen de Belegerden een hévigen Uytval.

De *Franſſen* daar-en-tegen deſen Dach alles tot den Storm ververdigt hebbende, ontſtont 'er ſulken Onwe'er, met Hagel, Donder, en Blixem vermengt, dat ſich genoodzaakt vonden, dit Deſſeyn tot des anderen-daags te ſtaaken: en quamen dien Nacht 2. Battaillions van den *Dauphin*, onder den *Marquis van Beringen*, de *Marquiſen de Rochefort* en *d'Angeau* in de *Trenchéen* afloſſen. De *Koning*, om ſijn Volk in den Storm te beter te ſparen, deed dien ſelven Nacht noch een groot *Logiment*, als een Wapen-plaats, ter linker-zijde in 't Werk maken; en noch een

 ſwaare

ſwaare Battery van 8. Stukken Geſchut oprechten, om de Halve-Maan, dicht voor de Stad, te beſchieten.

In 't afloſſen der Trencheen, blijven verſcheide brave Officiers.

Den 13. het voormelde Logement voltoyt, wierd 's avonds de *Trenchéen* afgeloſt, door 't Regim: van *Cruſſol*, en 't eerſte Battaillon van *Anjou*, gecommandeert door *Duc de Cruſſol*, en *Comte de St. Geran*; de *Marquis de Fourilles*, en *Hauteſuelhe* daar dien dag zijnde, met den *Ridder Nogent*, in plaats van de *Marquis de Termes*, die gequetſt was; gelijk den *Graaf de St. Geran* in 't uytgaan ook een ſwaare Wonde kreeg, den *Marquis de Beringen* doot wierd geſchooten, en den *Marquis de Bellingam* te voren ſoo ſwaar gequetſt, dat nu ook overleed. Deſen Nacht alles in ſtaat, om 't *Contreſcarp* te beſpringen, voerde *Duc de Cruſſol* ſijn Regim: als 't oudſte, ter midder-nacht ten een uren, daar op aan; en kreeg 't, na groote Tegenſtant wederſtaan te hebben, in ſijn Magt, maakende daar een groot Logement: Maar moeſt dit gewin, met een groot verlies van ſijn Volk, bekoopen.

Franſſen vermeeſteren het Contreſcarp.

Prepareeren alles tot den Storm.

Den 14. wierden de *Trencheen* weder afgeloſt, door 2. Battaillons van de Lijf-wacht, en 2. Battaillons van *Anjou*. Wanneer *Duc de la Fueillade* daar uyt komende, alles deed prepareeren om des Stads Halve-Maan, en voorder de Plaats ſelfs te beſtormen. Dan de Belegerden ſulks vermerkende, en daar tegens inziende, dat de Plaats voor hen, tegens 't Geweld van ſoo grooten Koninklijke Macht, daar 't Koninklijke Opper-Hooft ſelfs ſig tegenwoordig hield, niet houbaar was, zonden eenige Gedeputeerden uyt de *Borgery* en *Militie* aan *Sijn Majeſteyt* in 't Leger. Waar op het Accoord getroffen, en des anderen-daags den 15. d'Articulen op volgende wijſe gedreſſeert, en weder-zijds geteekent wierden; te weten:

De Belegerden ſich niet beſtant achtende, reſolveeren, tot Capitulatie.

Dat de Borgers hun vorige Privilegien behielden; d'Eedelen na haar Woningen wierden gedemitteerd; en 't Garniſoen Priſoniers de Guerre ſoude werden gehouden, tot de geheele Provintie onder de Magt van den Franſchen Koning *ſoude gekomen zijn.*

Maar Prins *Vaudemont* en andere brave Officiers, geen Krijgs Geva: willende zijn retireeren op 't Kaſteel.

Prins Vaudemont, en eenige andere dappere *Spaanſche Officiers*, al te genereus van Gemoed, om ſich, op 's *Konings Genaade*, tot Krijgs-Gevangenen te laten verklaren, namen reſolutie, hen met de meeſte *Militie* op 't Kaſteel of *Citadelle* te retireeren, en daar liever, of hen alle doot te vechten, of eerlijker Conditien te bedingen: gelijk dan reeds in hun Retirade, van d'aannaderende *Franſſen*, die nu de Stad in Bezetting namen, den *Marquis de Rouvroy* en den *Ridder de Sale* doodden. Den 17. quam *d'Aards-*

Biſſchop

Bisschop van *Besançon* den *Koning van Vrankrijk* verwellekommen. Den 19. wierden de Loopgraven en Batteryen, die men tegens de Stad had gebruykt, geslecht, en voorts alles geprepareert, om de CITADELLE *Vive Force* aan te tasten. Maar deselve, alsoo op hooge steyle Rotzen is gebouwd, geheel onaankomelijk zijnde, kon niet anders dan van verre door Kanonneeren gedwongen werden; waarom de *Koning* wel Vijf Batteryen vol Geschut, boven op de daar rondsom-heen liggende Bergen deed planten, en daarmede in diervoege continuëel op dit *Fort* donderen, dat derselver Fortificatie in korten soo plat onder de voet geraakte, en het in de *Citadelle* selfs soo onvry wierd, dat 'er niet een schoot meer miste, want daar reeds tusschen de vier à 500. Soldaaten in 't voet-zand lagen. Soo veel nu, dit swaar Verlies, der Gebleevene, en 't groot Gevaar voor de nog Overige, den Geattakeerden den Moed deed ontvallen; soo veel te meer Couragie verwekte dat in d'aannaaderende Attakanten, die noch daar-en-boven door haares *Konings* Tegenwoordigheyd gestijft, resolveerde men eenparig tot den Storm. Waar toe *Duc de la Fueillade*, met het Regiment Lijf-wachten, en den *Ridder de Lorraine*, met des *Konings* Muskettiers wierden gecommandeert: die alle met den Dégen in de Vuyst, omtrent den Middag ten 11. uren den Aanval ondernamen. Maar de Rotzen soo steyl, dat naulijks voor een Persoon sonder Geweer waren te beklimmen, souden byna den Moed hebben laaten zinken, ten ware de *Koning*, die al dit Werk van boven een Hoogte aansach, met al de Batteryen van alle kanten te gelijk op de *Citadelle* had doen kanonneeren; waar door die van binnen verslaauwende, en ter contrary die van buyten nieuwen Moed grijpende, drongen onder dat Faveur na booven, en tasten met soo groot Geweld het daar aan leggende FORT *St: Steven*, en desselfs Buyten-werken aan, dat sy die na groote Tegenweer in-kreegen, en den Belegerden dwongen, binnen de *Sitadelle* te wijken. Van welk Avans den *Koning* niet soo haast bericht, of zand daatelijk meer Secours, om dese Winst te verzeekeren; latende onderwijl noch een Battery heel naby toestellen, om de *Citadelle* plat te schieten.

Dat de Koning *vive Force* doet aantasten.

En tegen-op de Steylte der Rotzen laat bestormen.

De GOUVERNEUR *Caron de Soye*, geen kans ziende, om dit machtig Geweld langer te resisteeren, liet den 22. deser de *Chamade* slaan, en drie Officiers tot den Koning gaan, om te capituleeren. 't Welk in deser voegen geschiede:

Waar op die van binnen de *Chamade* slaan;

Dat den Gouverneur met de Spaansche en Duytsche Volkeren na Luxemburg,

Eerlijke Conditien bedingen; *burg, en d'Italianen, met volle Wapenen en Bagagie, na Milaan souden werden geconduizeert; maar 's Lands Ingezetenen moesten Krijgs-Gevangenen blijven, tot'er tijd de* Koning *de geheele Provintie soude in hebben, en sy Hem dan den Eed van Getrouwigheyd deden.*

Prince van Vaudemont, hoewel in 't Accoord niet gespecificeert, wierd echter van *Sijn Konink: Majest:*, om sijn uytmuntende Dapperheyd, geduurende dit Beleg beweezen, gepermitteerd, met een *Eedelman* vry uyt te trekken, waar 't hem geliefde. En ter oorzake dat sijn Paard onder hem, binnen 't Kasteel, door des Konings Volk was doot geschooten, vereerde *Sijn Majesteyt* hem een ander uyt sijn eygen Stal. Dies dese *Prins* den *Koning* alle Eer en Dankbaarheyd bewees: die daar tegen, om sijn groote Genereusheyd, en bysondere Affectie tot deftige Krijgs-Helden te meer te doen uytmunten, den *Prince* versocht, het Middag-Maal met Hem te doen: gelijk geschiede; en des Avonds met *Duc d'Orleans*, na dat de *Koning* den *Prins van Vaudemont* had geraden, wegens het pericul en de moeyelijkheyd van de Reys, niet na sijn *Heer Vader*, den *Hertog van Lottharingen* te trekken, maar sijn Weg over *Paris* na *Vlaanderen* te nemen. 't Welk hy erkennelijk observeerde, en *Sijn Majesteyt* voor alle Siviliteyt en Vriendschap bedankte.

En werd *Vaudemont* om sijn Dapperheyd, deftig onthaalt by den Koning.

Ondertusschen waren de *Franssen* noch den selven Dach van 't Accoord, binnen 't Kasteel, en de *Spaansen* des anderen daags den 23. *May* daar uyt getrokken; wanneer de *Gouverneur de Soye*, *Sijn Majesteyt* tot op 30. Schreden passeerende, denselve alle behoorlijke Reverentie bewees; die eenige dagen daar na, uyt curieusheyd, het gedevalizeert Kasteel ging besichtigen. Het *Gouvernement* deser Plaats, een der deftigste Vestingen van geheel *Bourgogne*, en ook het *Bestier* over de gantsche *Provincie*, soo haast die over soude zijn, gaf de *Koning* aan den *Hertog van Duras*: en liet alle Werken, tot het Beleg der Stad en 't Kasteel gebruykt, slechten. Zendende het meeste Gros sijns Heyrs na Dole, om die Stad te berennen; werwaards *Sijn Majesteyt* sich den 25. deser ook begaf, en den 27. daar arriveerde.

Die het Gouvern: van dese Plaats en de geheele *Provintie* aan *Duras* geeft.

En de Stad Dole doet belegeren.

Dole, eertijds een seer sterke Plaats, in 't Wester-deel van 't *Franche Comté*, naby de Grensen van 't *Hertogdom Burgundie*, aan 't Riviertje *Doux* gelegen, is ook een der considerabelste Vestingen van dit Landschap. Soo haast de *Koning* hier voor quam, ging de Plaats rondsom besichtigen, en gaf de noodige Ordres, om 't Beleg te formeeren. Onderwijl hadden de Belegerden al ver-

verscheyde Uytvallen, op d'eerst aannaderende *Franssen*, met goet Succes gedaan; kanonneerende continuëel soo sterk, dat de *Franssen* selfs seyden, sy hier binnen dese weynig dagen al meer Volk, dan voor de sterke Stad *Besançon*, geduurende het geheele Beleg, hadden verloren.

Die van binnen doen dappere Wederstant.

Den 28. deses wierden de Loop-graven, onder den Hertog *de la Feuillade* geopend; en den 29. des Nachts, door den Graaf *de Lude*, Marquis *de Gentis*, en den Ridder *de Nogent* afgelost. Waar na *Syn Majest:* goet vond, het *Contrescarp* aan te tasten, en tot meerder Faciliteering deses 2. Logementen in den bedekte Weg, een na het Bolwerk aan de rechter, en een na een gepallissadeert Buytenwerk aan de linker zijde te maaken, waar toe 650. Arbeyders commandeerde; en 't Koninkl: Regiment, om den Aanval te doen. Die van binnen haar meeste Volk gesteld hebbende ter plaatse waar d'Attaque moest geschieden, maakten de *Franssen* haar Logementen veyliglijk in den Bedekten Weg, niet tegenstaande door het dapper losbranden der Belegerden, veel dooden en gequetsten bequamen: En wegens de vastigheyd der aarde kon dien avond de *Linie van Gemeenschap* niet aan malkander gehecht werden; onderwijl de Belegerden soo sterken Uytval deden, dat sy de *Franssen* weder uyt de Logementen dreeven, en tot in de Loop-graven vervolgden, alwaar dapper wierd gevochten: maar moesten eyndelijk op d'aankomst der Ruytery weder binnen wijken; wanneer de *Franssen* hun Logementen weder innamen.

Vallen seer hévig uyt.

Den 30. 's namiddags ten 2. uren deden die van binnen weder een Uytval op 't Logement aan de rechter zijde, daar 60. Soldaaten van 't Koninkl: Regiment in lagen; waar onder 30. uytvallende Granadiers soo sterk met Granaden wierpen, dat de *Franssen* sich weder op de vlucht souden begeven hebben, indien niet het eerste Battailjon van 't Regiment hen uyt de Loop-graven te hulp was gekomen. Waar op d'Uytvallers weder na binnen weeken.

En wijl d'Attaquanten gedurig met nieuw Volk wierden gesecondeert, oordeelden die van binnen, dat sy voor hadden, hun Werken te bestormen; waar over de Belegerden soo dapper Vuur op de *Franssen* gaven, dat geen Attaque voor ditmaal derfden ondernemen, seggende, nooyt Furieuser uyt een Belegerde Stad te hebben sien schieten. Den *Graaf de Lude* wierd door sijn hoet getroffen, *Duc de Crussol* in de Maag en Nieren geschooten,

den

den *Graaf de Nogent* door een Steen worp gequetst, en 9 à 10. Capiteyns van 't *Lionse* Regiment, nevens een groot getal gemeene Soldaaten bleven doot.

De *Koning* het getier en geschreeuw deser Attaque hoorende, quam met de sijne aanstonds daar by, om d'Attaquanten t'assisteeren. Waar na hy den Gouverneur, *Marquis de St. Martin*, deed sommeeren, om de Plaats op te geven, en denselve klaagswijse deed vragen; *Waarom hy Sijn Majest: had bedrogen, als hebbende van hem een Pasport versocht, om na Milaan te reysen; daar by, na sulks verkregen te hebben, sich direct tegen Sijn Majesteyts Bevel binnen de Stad* DOLE *had gaan begeven?* Waar op tot sijn Verschooning ten antwoord gaf; *Dat eerst het Commandement van* DOLE *op sijn weg-reysen na Italien had gekregen.*

De Koning doet de Stad op-eysschen.

Den 1. *Juny* opende de *Franssen* hun Gallerye; den 2. dito maakten sy noch een Battery, alleenlijk om daar mede een Battery in de Stad te ruïneeren, wijl hen daar door veel schade wierd toegevoegt. Den 3. dito ordonneerde *Sijn Majest:* noch meer Geschut van *Besançon* derwaards te voeren, en de Werken met meerder vlijd te vorderen. Den 4 en 5. deses wierden noch verscheyde Batterijen in de Gracht gesteld, om de Mineerders te dekken; gaande *Sijn Majest:* ten selven dage na 't Kasteel *Athley*, 2. uren van de Stad, de *Koninginne* en den *Dauphijn* ontfangen. Den volgende nacht begon men d'Aanvallen met een nieuwen yver voort te zetten, doch wierd van weederzijden niet soo vehement als voormaals geschooten. Maar de *Franssen* aan d'ander kant seer furieus, om de Mijnen en andere Werken een spoedigen voortgang te doen hebben, spaarden daar geen Musquetschooten noch Granaaden. De Belegerden, op hope van Behoudenis, noch hittiger dan alle der *Franssen* Vuur-werken, spaarden geen moeyten noch arbeyd om die te wederstaan; maar de *Franssen* machtiger in getal, en gedurig door frissche Hulp gesterkt, avanceerden soodanig, dat den 6. deser een Mine lieten springen, en een ander paraad hadden, om daar door een geheel Bolwerk te doen in de Lucht vliegen: waarom de Belegerden, ziende de Stad niet langer houbaar, des namiddags de *Chamade*, om t'accordeeren, sloegen. Waar van *Sijn Majest:* door den *Marquis de Chiverny*, aanstonds aan de *Koninginne* de Nouvelles liet brengen. Onderwijl wierd het Accoord getroffen, en aan die van binnen toegestaan, *Dat sy met Wapenen en Bagagie na Navarre, in 't Hertogdom van Milanen souden trekken.*

Waar toe de Belegerden eyndelijk, na ongemeene Wederstand resolveeren.

Men

Men achtte het in *Vrankrijk* voor een byſonder Geluk, dat de *Dauphijn* juyſt op die tijd als de Belegerden accordeerden, voor de Stad quam; geloovende het ſelve als een Voorbeduydzel van ſonderlinge Voorſpoed in deſen jongen *Prins* ſoude zijn; wijl ſijn Heer Vader, nu voor ſoo een dapper Krijgsman vermaard, in ſijn jonkheyd mede voor *Bellegarde*, (een ſterk Stedeken, in 't Ooſter-deel van dit ſelve *Hertogdom*, naby de Grenſen van 't *Franche Comté*, aan de *Saone* gelegen) was gekomen, ter tijd als de Plaats begon te capituleeren.

Na deſe Verovering gaf *Sijn Majeſt:* het Gouvernement van *Dole*, aan den Marquis *de la Feuillie*, zendende aanſtonds *de la Feuillade* met de meeſte Macht voor *Salins*, om die Stad mede te vermeeſteren, na dat voor-heen, ſoo haaſt *Beſançon* over ging, door eenige Benden, onder *Duc de Luxemburg*, op laſt des *Konings*, was berend geworden. Daar tegens wierd *Duc de Luxemburg* na *Vlaanderen* gezonden, om daar onder *Prins Condé* te dienen. En den *Marquis de Rochefort* met 15. Cornetten Ruytery na *LotthaTringen*.

SALINS, een wel-bewoont, en tamelijk ſterk Stedeken, ten Zuyden het *Franche Comté*, omtrent 6. Duytſche Mijlen midden in 't ronde van de Steden *Dole*, *Rochefort*, *Beſançon*, *St. Claude*, en *Clervaux*, aan 't Riviertje *Forica* gelegen; heeft twee ſterke *Forten*, waar van het eene *St. Andreäs* genaamt, die de Stad meer, als ſy haar ſelfs, beſchermen; in diervoege dat ſoo haaſt deſe beyde *Forten* vermeeſtert zijn, de Stad genoodzaakt werd, ſich over te geeven. Het Beleg dan, in tegenwoordigheyd des *Konings* beſtelt, wierd den 14. *July* de Loop-graven ge-öopend; waar op die van binnen geweldig ſchooten. Den 16. taſte de *Hertog van Cruſſol* 't Fort *St. Andreäs* aan, avanceerende ſoodanig dat een Logement op de Contreſcarp maakte. Den 18. dito vorderde hy de Werken tot op de voet van een Bolwerk, niet tegenſtaande het gedurig ſchieten der Belegerden, waar door meenigte der Belegeraars wierden ter neder geveld. Den 21. quamen noch meer *Franſche* Benden voor de Stad; waar mede een Storm op 't Fort *St. Andries* gereſolveert, vond ſich de Gouverneur niet beſtand, om dien Aanval volkomen af te wijſen, deed derhalven de *Chamade* ſlaan, en accordeerde; *Met Wapenen en Bagagie, na Luxemburg te trekken.*

Salins door de Franſſen belegerd,

En in-genomen.

Na deſe verovering deed *Duc de la Feuillade* alle toeſtel prepareeren, om 't andere Fort, 't geen de Belegerden noch in haar

geweld hadden, te bespringen; waar toe *Sr. Ferrand* wierd gecommandeerd, die na een harde Tegenstand, dit Fort en al de Buyten-werken inkreeg, blijvende veel Fransche Officieren en Soldaaten doot. In-voege de Belegerden als-doen de Stad selfs niet langer siende te beschermen, den 22. deser de *Chamade* sloegen, en accordeerden, op deselve Conditie als de Stad *Dole*.

De Koning vermeestert het geheele Graaffschap Burgundie binnen 2. Maanden.

Nu resteerde aan de Verovering van 't geheele FRANCHE COMTE' niet meer dan de beyde Kasteelen *Joux* en *St. Anne*. Het eerste seer sterk, op den kruyn van een steyle Steen-klip gelegen, ten Zuyden dit *Graaffschap van Burgundie*, op de Grensen van *Switserland*, niet verre van 't Stedeken *Pontarlier*. Het laatste Kasteel *St. Anne*, niet wijd van daar gelegen, en niet min sterk en vast, om een furieuse Attaque af te wijsen; had hier op de Spaansche Gouverneur d'*Alvelde* sich geretireerd, in meening, om daar, door een Spaansche Stantvastigheyd, de variable Fransche Furie te verduuren; te meer, alsoo 't Zaysoen nu soo begon te verloopen, dat de *Koning van Vrankrijk* sijn Krijgs-Macht wel elders of in 't *Duytsche Rijk*, of omtrent de *Spaansche* en *Vereenigde Nederlanden*, of wel by sijn eygen Frontieren, soude benoodigt zijn. Maar dit alles niet tegenstaande hebben de *Franssen* binnen weynig dagen ook dese beyde sterke Kasteelen, na eenige kloeke Resistentie, verovert.

Alsoo wierd *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyt*, binnen den Tijd van twee Maanden, Meester van een geheele *Christen Provintie*. Waar aan hem buyten twijffel veel lag geleegen. En was dese *Entreprinse* geheelijk verricht, eer nog de *Campagne* van dit jaar 1674. recht aanging, en sonder daar toe eenig apart Leger gebruykt te hebben. Echter mogt het Voordeel, 't geen de *Franssen* uyt dese Winst genooten, de Eer der Overwinning rijkelijk op-haalen; wijl dit Gewest, rondsom aan *Vrankrijks* Grensen, of die den *Switseren* naburig, niet, als met over-groot Gevaar, van de *Spaanssen* konde gemaintineerd werden. Weshalven dit Land, als te swak, om met desselfs inhebbende Militie behoorlijk te konnen verdeedigt werden, sich onder 't Fransche Jok moest buygen.

d'Onderstand die den Ouden *Hertog van Lottharingen* daar in poogde te brengen, had mogelijk aan de Fransche Wapenen wel een groot belet konnen geven; maar wijl dese arglistige *Natie*, by de *Switsersche Cantons*, soo door schoone Beloften, als harde Dreygementen, soo veel had weten uyt te werken, dat den

Lottha-

Lotharinger de Doortocht wierd geweygert, liep dit Werk hier voor de *Franſſen* ſoo voorbaarig, en deed hun Wapenen met dies te meerder Securiteyt, veel Zeeghaftiger werden. Meeſt alle de Troupen van dit Exploit wierden den *Prince de Condé*, en *Duc de Turenne* toegezonden. De *Koning* met het geheele *Hoff* trokken na *Vrankryk*, alwaar ſy den 29. *Juny* te *St. Germain* arriveerden.

Aan dit Werk van *Bourgogne* is annex den Marſch van den *Hertog van Lotharingen*, die op d'eerſte bewegingen van *Duc de Navaillies* in 't *Franche Comté*, met een Secours van 6 à 7000. Man ſich derwaards meende te begeven, zendende ſijn Soon *Prince van Vaudemont* voor af, en hebbende tot *Bon* met den *Hertog van Bournonville*, Generaal van de Keyſerlijke Armée, geconfereerd, quam den 10. *April* met 7. Regimenten te paard tot *Frankfort*, waar by gevoegt 3. Regimenten *Keyſerſen*, paſſeerde daar den 18. dito de *Main*, om door de *Paltz* en 't *Hertogdom van Wirtenberg*, naar 't *Franche Comté* te marcheeren, zullende ten dien eynde tot *Rhijnfelde* den *Rhijn* paſſeeren. Maar daar de bewégingen van den *Marchal de Turenne* vernemende, om hem den Doortocht te bediſputeeren, is met een langſame Marſch door *Brisgouw*, tot dicht onder *Baſel* getrokken, komende den 10. *May* te *Rhijnfelde*, alwaar 2000. Paarden over den *Rhijn* zond, om *Turennes* Leger te recognoſceeren; 't welk daar ſoodanig geposteert vonden, dat het voor *Lorraine* ſeer ſwaar gevallen ſoude zijn, om door te bréken. Waar op dan noch korts daar aan bericht kreeg, hoe de *Koning van Vrankryk* ſelfs in Perſoon met ſijn Armée in *Bourgogne* gevallen, en die *Provintie* reeds ſoo goet als verlooren was. Waarom in 't eynde van *May*, met ſijn byhebbende Troupen, van daar weder te rug trok, om ſich met de Geallieerden in de *Paltz* te conjungeeren: Soo dat den 1. *Juny* tot *Oberkirche*, 2 à 3. Mijlen van *Straatsburg* aanquam.

De Marſch van den *Lotharinger*, om 't *Franche Comté* t'aſſiſteeren.

De *Spaanſche* Gezand mede het Verlies ſijnes *Konings* in dat Geweſt verſtaande, klaagde ſeer over de Catholijke Switzerſche *Cantons*, ſeggende, dat ſy oorzaak van 't verlies van 't *Franche Comte* waren, om dat geen Aſſiſtentie hadden gezonden, en boven dien de Door-tocht aan den *Hertog van Lotharingen* geweygert; achtende, dat ſy, uyt kracht van zeker Verdrag, tot het een en 't ander verobligeert waren. Doch men gaf den *Spaanſſen* Geſand hier op tot antwoord; Dat hy, wegens 't Verlies van dat Land, niet over hen, maar over d'Onvoorſichtigheyd der Inwoonderen had

De Spaanſen klagen ſeer over de Catholijke *Cantons*.

te klaagen, als hebbende ſy d'eerſte Aanvallers geweeſt, en haar *Neutraliteyt* verwaarlooſt. Voor de reſt wiſten ſy niet, dat eenigſins verbonden waren, om dat Volk onderſtand te doen, 't welk buyten haar weten, ja tegens hun raad en goetvinden, Vyandſchap hadden gaan aanvangen, tegens een KROON, die ſoo naau met hen verbonden was.

Aftocht van PRINS CONDÉ na de NEDERLANDEN.

Prins Condé trekt na Nederland.

PRINCE de CONDE' ten deele van ſijn Jicht gebetert, trok den 3. *April*, in geſelſchap van *Duc de Navailles*, die uyt *Burgundien* gekomen, nu onder deſen *Prins* in *Nederland* ſou dienen, van *Chantilly*, nemende hun weg over *Peronne*, daar een Leger van omtrent 20000. Man vergaderde, waarmede *Condé* na *Doornik* marcheerde, en aldaar den 12 *May* een Reveue ſijner Troupen deed; naderhand voort marcheerde, en dien nacht rondſom *Leuſe* campeerde: den 13. by *d'Abdye van Chambron*; den 14. tot *St. Denys* en *Thionne*; den 15. by *Pieton*, en den 16. dito omtrent *Goſſeliers*, *Melle* en d'omleggende plaatſen, met een Artillery van 30. Stukken Kanon, en wel 500. Karren met Oorlogs Ammunitie; werdende het Leger alhier verſterkt met de Troupen, die omtrent *Charleroy*, *Maſieres* en *Rocroy* waren vergadert; alwaar ook *Monſieur de Montal* in 't Leger quam, die den 18. deſes door *Prins Condé* met 3000. Paarden was voor-af gezonden, om ſich te conjungeeren met den *Marſchal de Bellefonds*, die na het vermeeſteren van *Argenteau* en *Navagne*, tot *Maſtricht* den 13. *May* de *Maas* paſſeerde, en ſijn Troupen by des *Princen* Leger voegde.

Bellefonds trekt met het Garniſoen uyt de Nederl: verlatene Conqueſten na boven.

De *Marſchal de Bellefonds*, de Troupen uyt de Nederlandſche Conqueſten, (gelijk hier voor, tot een *Eerſte* VRUCHT *des* VREDES aangeweſen) t'ſamen getrokken, en omtrent *Weſel* gebracht hebbende, deed deſelve den 4. *May* by *Burik* over een Scheeps-brugge den *Rhijn* paſſeeren, volgende hy ſelfs des anderen daags, verzeld van de *Graven de Lorge*, *Magalotti*, *Montauban*, nevens alle de Gouverneurs en Commandeurs der verlatene Plaatſen, met het Guarniſoen van *Weſel*, campeerende dien nacht en volgenden dag om *Rhijnberk*; van waar het Heyr den 7. dito opbrak, het Guarniſoen uyt deſelve Stad ſich daar by voegde, en dien nacht tegen-over *Keyſerswaart* campeerde, daar de *Graaf van der*

Lip

Lip sich den 8. dito met de Keulsche Troupen uyt *Deventer*, en den volgenden dag de *Bisschop van Straatsburg* uyt *Keyserswaard* met sijn: Lijf-wacht, het Regiment van *Furstenberg*, en dat van *Saxen* byvoegden, marcheerende noch dien selven dach met 6. Stukken Geschut, en een groote Tros tot by *Linnig*, en quamen den 10. dito tot *Gelekirchen*, daar sy een dag stil lagen.

Die van *Keulen* noch vers in geheuchenis, hoe maar weynig tijds geleden, de *Koning van Vrankrijk* hen hart had gedreygt, dat, ter oorzaake van sijn resentiment over 't Ongelijk, soo in de Persoon van *Prins Wilhem van Furstenberg*, als wegens d'aanranding van een Wagen met 14000. Rijxd: Frans Geld, hem aangedaan, sich met een machtig Leger op hun Stad wilde komen revengeeren, waren nu, soo haast sy d'aantogt van dese considerable Fransche Armée vernamen, niet weynig in bedugting, of 't nu op hun Kap mogt afdrayen; te meer, wijl hun *Keurvorst*, die eerst met *Vrankrijk* soo vast geallieërd, nu die *Kroon* was afgevallen, en sich met den *Keyser*, en den *Staaten Generaal*, in een Vredens Verbond had ingelaten.

Die van *Keulen* zijn bevreest, of dese Fransche furie op haar kap mogt afdrayen.

Dan, de vordere Marsch deser Krijgs-Macht gaf wel haast te kennen, dat de Desseynen der *Franssen* ditmaal noch yets anders beöogden. Want deselve nu een dach tot *Gelekirchen* hebbende uytgerust, om ondertusschen de Bagagie en Artillery over de *Roer* te brengen, wierden des morgens met het kricken van den dag 6. Regimenten Paarden en 500. Voetknegten, meest Keulsche Volkeren, onder den *Grave van der Lip*, *Marquis de Bourlemont*, en *Monsr. de St. Marie*, met 2. stukken Kanon gedetacheert naar het Stedeken *Erkelens*, de *Kroon Spanjen* toebehoorende, en bezet met 200. Man nieuw geworven Volk, noch niet in Compagnien verdeeld. Dit plaatsje met sijn onderhoorige Jurisdictie ligt in *Duytsland* in 't Noorder gedeelte van 't Hertogdom *Gulik* by de Grensen van 't *Aards-Bisdom Keulen*; dan behoord onder 't Opper-quartier van *Gelderland*, en dienvolgens onder des *Koning van Spanjens* Gebied. Daar dese furieuse *Franssen* met soo veel furie op aanvielen, dat die van binnen wel haast genoodzaakt wierden te capituleeren, terwijl *Graaf van der Lip*, door een loosen Alarm, op een Post daar niemand was, schielijk binnen geraakte, en het Guarnisoen tot Krijgs-gevangenen moest blijven. d'Overwinnaren vonden daar binnen een groote Beuyt en veel Roofs, die sy met omtrent 60. harer Krijgs-liedens Levens betaalden.

Maar de *Franssen* willen den *Spaanssen* nog voorder te lijf,

En veroveren 't Stedeken *Erkelens*,

Na het emporteeren en uytplonderen van *Erkelens*, is de geheele Armée den 12. *May* weder opgebroken, en den 14. dito gekomen by *Mastricht* in 't Land van *Valkenburg* en *Dalem*, van waar den 15. gerukt zijn voor het Kasteel *Arkenteel* of *Arkenteau*, tusschen *Luyk* en *Mastricht*, een sterk Slot, in 't Wester-deel van 't Graafschap *Valkenburg*, op een hooge Steenrotz, aan de *Maas*, dicht by het Stedeken *Viset* gelegen; zijnde maar 40. Man daar binnen. Men begon aanstonds met 2. stukken Geschut en een Mortier hévig daar op los te branden, waarom die van binnen sig genoodzaakt vonden, den 17. dito haar op te geven. Waar na *de Bellefonds* terstont trok voor *Navaigne*, een Kasteel niet min sterk en redoutabel als 't voorgaande; latende noch eenig Geschut en Mortieren uyt *Mastricht* in sijn Leger brengen, en sonder eenig tijd-verlies de Loop-graven openen, spoedende daarmede soo veel mogelijk was, wegens d'Aantogt der *Keyserssen*, onder den *Hertog van Bournonville*, die nu niet wijd van de *Roer* stonden, gereed om sich te conjungeeren met het *Hollandsche* en *Spaansche* Leger, 't geen omtrent *Brussel* lag: Waar van te sijner tijd den Marsch zullen vervolgen.

Ook het Kasteel *Arkenteel*,

Den 19. *May* hadden de *Franssen* al 2. Batteryen veerdig, waar van met 15. Stukken Kanon en een Mortier sterk op het Kasteel wierd geschooten, ondertusschen het Guarnisoen in 300. Man bestaande, sig dapper defendeerde, egter niet konde beletten, dat de *Franssen* hun Approches sterk avanceerden, soo dat die van binnen seer afgemattert, en byna de helft doot en gequetst, den 22. dito op eerlijke Conditien sig hebben overgegeven; waar toe nog te eerder resolveerden, om dat sy *Prince de Condé* met het geheele Gros des Legers sagen op hun afkomen. Het Guarnisoen trok met 2. stukken Kanon, volle Wagens, en al hun Bagagie uyt, werdende geconvoyeerd na *Leuven*.

En het sterke Fort *Navaigne*.

Over dese beyde Forten waren de *Franssen* lang in twijffel, of die wilden behouden, of demoliëren, zijnde al tot verscheyde malen de Land-volkeren op-ontboden, om die te raseeren, en dan wierd weder aan derselver Fortificatie tot meerder versterking geärbeyd, tot sy eyndelijk in 't midden van *Juny*, *Argenteau*, of *Arkenteel*, geheel ondermijnden, en door de kragt van 't Buschkruyt deden opvliegen; 't welk op sommige plaatsen, door de hardigheyd der Rotsen niet als te wel naar hun sin succedeerde, egter soo veel, dat de Fortificatie van 't Kasteel tot eenige defensie geheel incapabel en onbruykelijk was; onderwijl sy gedurig yverden om

Laten de fortificatie van *Arkenteel* springen,

Na-

Navaigne nog meerder te versterken, op dat sy van daar te veyliger hun Excursien mogten doen. Dan wierden naderhand weder van opinie, hen sulks hinderlijk voor *Mastricht* konde zijn; en by aldien eens weder hernomen wierd; alle hunne communicatie met *Luyk* te beletten, hebben derhalven weder geresolveerd, het selve te demoliëren, gelijk sulks in de Maanden *July* en *Augusti* met veel moeyten en groote kosten te wege bragten, dese heerlijke Vesting in een vuyle Puynhoop omkeerende; waar mede sy ook soo veel Krijgs-volk menageerden, als anders tot derselver Defensie van nooden soude geweest zijn.

En demolieren *Navaigne.*

Na nu de *Marschal de Bellefonds*, de sterke Kasteelen van *Argenteau* en *Navagne* had vermeesterd, en *Prins Condé* tot digt aan deselve met sijn Armée geavanceert was, is gemelte *Marschalk* den 23. *May* door *Mastricht* getrokken, omtrent welke tijd seven Cornetten Keur-Keulse Ruyteren, bemerkende dat den Marsch na de Fransche Frontieren ging, en misnoegt over der *Franssen* wan-betaling, zijn tegen wil en dank van hun Officieren door gegaan; en omtrent den *Rhijn* komende, ontfingen weynig beter Troost van hun *Keurvorst*. In diervoegen sy de Standaarden verbrekende, elk om een goet heen-komen sochten, en naderhand nog van eenige andere Keulse Troupen wierden gevolgt, die daar soo vetten Weyde als in *Holland* niet vindende, weynig lust hadden, den *Franssen* te dienen, sonder daar voor Betaling te krijgen.

7. Cornetten Keur-Keulse Ruytery ontloopen den Franssen.

Zijnde nu het gantsche Leger aan die zijde van de *Maas* geconjungeert, onder *Prins Condé*, die den 26. *May* omtrent *Tongeren* gecampeerd lag, en van daar den volgenden dag langs den weg naar *Namen* optrok, staande met sijn Armée, sterk tusschen de 40 en 50000. Man, den 30. dito tusschen *Perwees* en *Gembloers*, niet sonder bedenken, of yets op *Namen* soude willen ondernemen; zijnde onder de volgende Regimenten verdeelt:

De Fransche Macht onder Prins Condé.

VOETVOLK.	dito van *Stoupa* - - 12. Vaandels
't Regiment Switsers van *Pypher* 12. Vaandels	dito van *Solis* - - 12. Vaandels
's *Konings* Switserse Lijfwachten 12. Vaandels	Yder Vaandel 200. Man, doen t'samen 12000. Koppen.
't Regiment Switsers van *Erlag* 12. Vaandels	2. Vaand: Switsers 15. Slag-Ord.
	Furstenburgs Regim: 3. Slag-Ord.
	't Engels Regiment 2. Slag-Ord.

't Ita-

'tItaliaansRegim: 3. Slag-Ord.
'tKoninkl: Franse Regiment 4. Slag-Ord.
Een Regiment Lijf-wagten 3. Slag-Ord.
'tRegim: van *Sons* - -
van de *Feuseliers*. 3. Slag-Ord.
van *Naarden* - 3. Slag-Ord.
van de *Marine* - 3. Slag-Ord.
van *Ronssillion* 3. Slag-Ord.

RUYTERY.

Marquis de Trousse 11. Slag-Ord.
Carte - - 11. Slag-Ord.
Calvie - - 11. Slag-Ord.
St. Clar - - 20. Slag-Ord.
Tilladet - - 20. Slag-Ord.
Lancon - - 10. Slag-Ord.
Sonredie - - 13. Slag-Ord.

Makende te samen 96. Slag-Ordeningen *Cavallery*.

Die mine maak: als of *Bergen* wilde belegeren.

Maar alsoo de *Keyserſen* aan d'ander zijde van de *Maas* sterk in aantogt waren, is *Prins Condé* van daar opgetrokken, nemende sijn Hooft-Quartier te *Hautein* boven *Nivelle*, van waar sig in 't Land tusschen de *Sambre* en *Maas* heeft neergeslagen, zijnde den 7. *Juny* weder opgebroken na *Bings* en *Bergen in Henegouwen*, alwaar de mijne maakte, als of die Plaats wilde belegeren; wijl van *Doornik* eenig Geschut deed komen, meenigte Takkebossen liet bereyden, en de Passen rondsom met sijn Krijgs-volk ging bezetten, zendende ter selver tijd 2000. Paarden van daar na de kant van *Vlaanderen*, om de *Spaanssen* te recognosseeren; dewelke tot *Waterloo* gekomen, 400. tot dicht onder *Brussel* af-zonden, komende 30. van deselve tot aan de Contrescarpen deser Stad, daar sy verscheyde Paarden en ander Vee weg namen, dog van stonden aan weder retireerden, en sig by 't Leger van *Condé* vervoegden; 't welk nog met meer Troupen, uyt *Vrankryk* komende, wierd versterkt. Niet te min soo haast dese *Prins*, den Marsch der *Keyserſen*, onder den *Generaal de Souches*, voorby *Namen* hooger op na *Ardennes*; en d'Aantocht van *Sijn Hoogheyd Prince van Orange* naar het *Land van Luyk*, vernam; is hy den 13. *July* schielijk van *Brugelet* opgebroken, passeerende voorby *Bergen* na *Charleroy*, nemende sijn Quartier in *d'Abdie* van *Bonesperance*, by de *Sambre*, van waar 7 à 8000. Man detacheerde, om *Rocroy* en andere Plaatsen van behoorlijk Guarnisoen te voorsien; en zond den *Hertog van Luxemburg* omtrent *Philippeville*, om de *Keyserſen*, die sig nu reeds Meester van *Dinant* hadden gemaakt, te observeeren. Dan, zijnde by de *Geallieerden* besslooten, de Legers omtrent *Namen* te conjungeeren, en dienvolgens den Generaal de *Souches*, van *Dinant* weder lager langs de *Maas* getrokken, heeft

Maar vernemende d'aannadering der *Keyserſen* en *Staadſen*,

trekt na *Charleroy*.

heeft *Condé* de ſijne weder te ſamen gerukt, en ſig aan de Rivier *Pieton* neder geſlagen, alwaar niet alleen van deſe Rivier en de *Sambre* gedekt, maar door het opwerpen van Trenchementen, ſijn Leger tegens allen Aanval geſterkt heeft; ſchijnende hier uyt van meeninge te zijn, niet anders dan ſijner Vyanden bewegingen te willen obſerveeren, verſpreyende ſijn Troupen, om dies te beter te beſtaan, tot *Anderlech* en *Liaerne*, *Fonteyne l'Eveſque*, en ſelfs tot heel na *Philippeville*, ſoodanig dat t'aller oogenblik deſelve weder konde t'ſamen voegen, hebbende 6. Bruggen over de *Sambre* geſlagen; alwaar ſig dus ook heeft gepoſteert gehouden, tot den Aantogt der *Geallieerden*, hem ſijn Retrenchementen heeft doen quiteeren.

Gaat ſig aan de *Sambre* begraven.

Voor al-eer den Marſch en Krijgs-actien der *Franſſen* onder *Condé*, en der Geallieerde Legers in *Nederland* voorder melde, zullen eerſt aanmerken, wat de *Keyſerſen* en het Franſe Leger onder *Turenne*, in *Duytſland*, zedert uytgerecht hebben, als zijnde eerder dan die in *Nederland* te Velde, en in Marſch begrepen geweeſt.

De Marſch der *Keyſerſen*, onder BOURNONVILLE: en die der *Franſſen* onder TURENNE; nevens hun VELD-SLAG.

DE *Hertog van Bournonville* ſig den 15. *May* beginnende te bewegen, ter plaatſe daar, gelijk hier voortijds gemeld, de Franſche Troupen, die door den Marchal de *Bellefonds*, uyt de Nederlandſche Conqueſten waren getrokken, meenden te ſtuyten, en hen de paſſage na *Vrankrijk* te bediſputeeren; heeft den 18. dito ſijn *Rendevous* tot *Lechening* gehouden, van waar, omtrent 20000. Man ſterk, door 't Land van *Cornelis Munſter* naar *Limburg* marcheerde, en de Generaal *Spork* met 6000. Paarden voor af-trok; de Reſt met een Artillery van 26. Stukken Kanon paſſeerde door *Staalburg*, en campeerde den 21. dito tot *Capel*; daar nog het *Haranſe* Regiment Curaſſiers, nevens eenige andere Ruyteren ſig by dit Duytſche Heyr vervoegden; het geheele Gros tuſſchen *Limburg* en *Verviers* campeerde; en den 30. dito van daar voorby de Stad *Aken* na *Dueren* marcheerde, nemende den 1. *Juny* het Hooft-quartier tot *Eſwyler*, en den volgenden dag tot *Legenerdorp*; daar dien dag de Generaal *de Souches* met 4000.

Bournonville trekt met het Keyſerl: Leger op.

 Man

Man in d'Armée quam. Waar op des anderen-daags binnen *Dueren* groote Krijgs-raad gehouden, en het Commando van dien, aan den *Grave de Souches* overgegeven wierd; waar na het Leger gemonſtert, en noch eenige dagen omtrent *Dueren* gebleeven is.

Ondertuſſchen trok de *Hertog van Bournonville* met 2. Regimenten te Paard, en een te Voet van daar na *Bon*, om als Generaal van de Keyſerlijke Troupen in de *Paltz* te dienen; ſoo dat den 8. *Juny*, nevens den *Grave Portia*, die uyt *Bon* met 300. Paarden, 600. Voetknegten, en 6. Stukken Kanon ſig by hem vervoegde, den Marſch na *Frank fort* heeft voortgezet, arriverende daar Perſoonlijk den 13. deſes, en ſijn Troupen den volgenden dag, om de *Mayn* te paſſeeren, en ſig met de Volkeren onder *Duc de Lorraine* in de *Paltz* te conjungeeren.

Conjungeeren ſig met nog andere Duytſche Volkeren by de *Paltz*.

Terwijl de *Hertog van Bournonville* van beneden in Optogt na de *Paltz* was, ſou voor-heen de Generaal *Caprara* ſijne, en de *Saxiſche* Auxiliare Troupen, die in de *Paltz* lagen, by die onder *Duc de Lorraine* vervoegen; tot welkers beraadſlaging de *Keurvorſt van Heydelberg*, *Keur-Prins*, en de *Graaf Caprara* den 25. *May* binnen *Heydelberg* quamen, werdende aldaar beſlooten, de gemelde Troupen te *Ladenburg* den *Nekker* te doen paſſeeren: waar in ſy van de *Frankiſche* Kreyts-volkeren gevolgt, in 't eynde van *May* tot *Wiſſellogh* by *Philipsburg* aanquamen, en ſig daar begonden te verſchanſſen, om die van *Philipsburg* alle Invaſien van deſe kant te verhinderen. Hier van daan trok het geheele Gros naderhand weder hooger op tot by *Straatsburg*, conjungeerende ſig daar den 4. *Juny* met de Troupen van *Duc de Lorraine*. Waar op aanſtonds deſe *Hertog* met den *Grave Caprara* binnen *Straatsburg* ging, om van de Magiſtraat, de Paſſagie over haar Rhijnbrugge, te verſoeken. Dan, deſelve, wegens de *Neutraliteyt*, zulks excuſeerende, zijn den 10. *Juny* van daar opgebroken, en langs den *Rhijn* naar de *Paltz* getrokken, om ſig daar met de Troupen van *Keur-Heydelberg* en den *Hertog van Bournonville* te conjungeeren, en tot *Manheym* den *Rhijn* te paſſeeren.

Weshalven *Turenne* ook met ſijn Magt opbreekt.

Soo lang de *Hertog van Lottharingen* of *Lorraine* aan de zijde van *Straatsburg* had gecampeerd gelegen, was *Turenne* aan d'ander zijde, doende geſtadig arbeyden aan de Fortificatie van *Zabern*; en ſijn Troupen, om dies te bequamer te voerageeren, verſpreyd hebbende, is, ſoo dra hy den Marſch van *Lorraine* had vernomen, den 12. *Juny* van omtrent *Straatsburg* uyt ſijn Quartier tot *Hoog-feld*,

feld, met sijn Leger opgebroken, latende den *Marquis de Vaubrun* aan de Post tot *Hagenauw*, zijnde met 6000. Paarden en 5000. Voetknegten in aller yl na *Philipsburg* gemarcheert, alwaar den 14. dito arriveerde, dog sonder Infantery, die niet magtig was, hem soo spoedig te volgen. In welkers Plaats hy den Veldmarschalk *Mouvlerier Colbert*, met verscheyde Battalions Infantery, en sommige Dragonders van 't Vliegent Leger, dat sig daar omtrent onthield, by sig vervoegde, waar mede van stonden aan met eenige stukken Kanon, over een Scheeps-brugge den *Rhijn* passeerde. Want *Turenne* Ordre van den *Koning* ontfangende, ter tijd als die nog in *Burgundien* was, dat dog naar uyterste vermogen, de Doortogt aan *Duc de Lorraine* na 't *Franche Comté* soude verhinderen, en ook alle vlijd aanwenden, dat sig niet met de Keyserſche Troupen in de *Paltz* conjungeerde, sogt *Turenne* hier in d'Ordre sijnes *Konings* met aller magt t'observeeren: Soo dat hy den weg na *Hokkenheym* nemende, sijn Troupen na 5. uren marcheerens deed stil houden, by een Brugge niet wijd van *Heydelberg* gelegen, waar de Keyserſche en Duytsche Volkeren, indien haar genomene Weg continueerden, noodwendig passeeren moesten. Onderwijl de Fransche Posten eenige Keyserſche Voetvolkeren aan gene zijde de Brug vernemende, die in der stilte achter de Heggen heen trokken, en sig in 't Fort *Broekhuysen*, aan *Keurpaltz* behoorende, begaven, deden daar van bericht aan *Turenne*, die aanstonds daar op den Marquis *dela Forte* beval, de Plaats met de Granadiers van sijn Regiment, nevens eenige andere Volkeren, aan te tasten. 't Geen soo wel wierd geëffectueert, dat sy binnen korten d'een poort van dit Fort overweldigden; maar d'ander te seer met balken en sware houten van binnen gestut, konden daar niet inbréken: waarom sy de Brand daar in staken, en onderwijl aan een hooge muur met de *Duytsen* schermutseerden, klimmende de *Franssen* langs Karren en groote Houten daar over, gedurende welke tijd veel van hun wierden ter neder gemaakt; dog deselve met meerder geweld, en met den Dégen in de vuyst, aanvallende, overweldigden de Plaats, en namen van dese 200. *Duytschen*, die sig hier in begeven hadden, omtrent 150. gevangen, zijnde de rest alle gesneuvelt. En van de *Franssen* omtrent 25. Soldaaten, nevens eenige Officiers doot en gequetst. Waar na voort de Brand in 't Huys staken, en alles door 't Geweld des Vuurs ruïneerden.

Eenige *Keyserſen* sig op het Fort Broekhuysen begevende, werden door de *Franssen* daar uyt gebrandt.

Gedurende dese kleyne Attaque quamen nog 150. Ruyters uyt

Schermutsel tusschen de Keyser'sen en Fransen.

het Regiment van *Prins Bareuth*, die met dit selfde Voet-volk, soo sig in 't voornoemde Huys besloten, waren afgekomen, het zy om de *Franssen* te slaan, die sy meenden maar eenige kleyne Troupen uyt *Philipsburg* te zijn, of om te komen besigtigen hoe sterk hun Vyand hier lag. Alsoo vielen sy kloekmoedig op de Voortogt van *Turenne* aan, daar deselve tusschen een Bosch en een kleyne valleye passeerde. Maar de *Graaf van Auvergne* hen ook aanvallende, en aanstonds op de Duytsche Ruytery chargeerende, wéken deselve, na met een charge geantwoord te hebben, aanstonds te rug, latende eenige dooden en weynig gevangens achter.

Keyserſen houden Krijgs-raad, om de Franſſen aan te ſalten.

Dien selven dag trok *Turenne* voor *Wisselog*, daar een sterke Bezetting in lag. Dog vernemende, dat de *Duytsen* hun Coers na *Heylbron* wenden, staakte hy sijn Toeleg op dese Plaats, en quam des anderen daags den 16. *Juny* by *Sintzheym*. Den *Hertog van Lottharingen*, door den *Keurvorst van Palatijn* van dese Optogt bericht, en door sijn groote Krijgs-ervarendheyd genoegsaam insiende, werwaards *Turenne* sijn Marsch vorder op aanzetten soude, toog een weynig meer na de rechter zijde, tot hy 's nagts tusschen den 15 en 16. deses te *Etlingen* quam, wanneer de Generaal *Caprara* van den *Keurvorst* weder bericht kreeg, dat de *Franssen* tot by *Wisselloch* waren. Waar op men aanstonds Krijgsraad hield, daar in *Duc de Lorraine* van sentiment was, dat men eerst met de Duytsche Bende van *Bournonville* moest geconjungeert zijn, en dan den Strijd aantasten. Maar de Generaal *Caprara* ter contrary tot slaan genegen, te meer, alsoo de *Keurvorst* daar toe aandrong, en hem had doen berichten, dat *Turenne* niet meer dan 2000. Ruyters en 2000. Voetknegten sterk was. Welken yver van *Caprara*, en 't begeeren des *Keurvorst*, de *Hertog van Lottharingen* niet willende wederstaan, wierd het aangaan van den Strijd geresolveerd, schoon sijn geheele Armée maar 7000. Man sterk was, waar onder het Regiment van *Strein*, dat in 1000. Koppen bestond; in diervoege *Graaf Caprara* sig met de Voortogt op een Hoogte in Slag-ording stelde, en *Duc de Lorraine* sig met d'Agter-hoede, daar agter by voegde, terwijl het Regiment Voet-volk van *Strein* ook op een voordeelige plaats aan een Brug by *Sintzheym* wierd gepoſteerd.

Waar toe ſig in Slag-Ording ſtellen.

Turenne midler-tijd tot by *Sintzheym* gevordert, achte noodig, dese Plaats den *Keyserſen* eerſt af handig te maken, soo dat hy dien selven morgen sijn Heyr voor dit Stedeken in Slag-ording stelde,

de, en 2. Bruggen van Fascinen deed maken, welke niet soo haast voltooyd, of deed sijn Voet-volk daar over trekken, en de Plaats aantasten: maar wierd soo hévig begroet, dat *Turenne* genoodzaakt wierd, meer Volk derwaards te zenden, 't welk half door 't water swemmende, en half over de brug trekkende, tot digt onder de Muur avanceerden, en alsdoen soo furieus aanvielen, dat binnen een uur daar van meester wierden, en 200. Voetknegten gevangen kregen.

En *Turenne* eerst het Stedeke *Sintzheym* vermeestert.

Dit Stedeken SINTZHEYM hoort aan de *Paltz*, leggende in 't Oosterdeel van *Duytsland*, ten Zuyden der *Neder-* of *Rhijn-Paltz*, byna even wijd van de *Nekker* en den *Rhijn*, omtrent 3 à 4. Duytsche Mijlen van *Heydelberg*, *Heylbron*, *Philipsburg* en *Spier*, aan een Riviertje d'*Elsats*, vloeyende aan de regter en slinker zijde langs een groot Veld, dat aan de Noord-zijde van eenige hoogtens werd beheerscht, en nu door de *Keyserscn*, als een voordeelige Post, was ingenomen; zijnde benevens dien de gront laag en vlak, allenxkens af hellende na de Bosschen, die dit ruym, groot genoeg om een tamelijk Leger in slag-Ordening te stellen, van agteren besluyten.

Dus had *Turenne* hier een bequame Weg gebaant, om by de *Keyserscn* te komen, wijl 'er geen andere Doortogt was, dan over de Steene Brug van dit Stedeken; in voege soo haast hy eenig Veld over dese Brug had bereykt, aanstonds 50 à 60. Dragonders agter een Heuvel stelde, die van een gelijke getal, aan den Oever van 't water staande, souden gesecondeerd werden.

Soo haast de *Keyserscn* dit sagen, vielen terstond met 3. Slag-Ordeningen op d'eerste Dragonders aan, en dreven die tot de tweede te rug, waar op *Turenne* een deel van sijn Voet-volk, die hy in een holle weg ter regter hand had gesteld, sijn Dragonders deed te Hulp trekken, latende het overige van sijn Voetvolk ook toe-naderen, en aan weder zijden achter de Heggen gaan leggen; doende ondertusschen ook sijn Ruytery 2 en 2. over de Brugge marcheeren, en op 't Veld in Slag-Ordening stellen.

Waar op het Treffen weder-zijden aangaat.

Midlerwijl hadden de *Keyserscn* een deel Frans Voet-volk soodanig aangetast, dat die tot voor de poort van *Sintzheym* waren gevlugt. Maar soo haast *Turennes* Ruytery sig op 't Veld in postuur van een regter en linker Vleugel had geformeerd, deed sijn Geschut planten; waar door 't Regiment Voet-volk van *Streyn* soo veel schade wierd toegevoegt, dat de *Hertog van Lot-*

tharingen het ſelve weder in ſijn Leger-plaats liet trekken, en ſijn Ruytery op die van *Turenne* ſoo furieus deed aanvallen, dat deſelve geheel in disordre geraakte; maar het Franſche Voet-volk gaf ſoo dapper vuur, dat het de Keyſerſche Ruytery ſoo lang diverteerde, tot de Franſche Ruytery weder in volle poſtuur geraakte, wanneer deſelve ſoo hévig op de *Keyſerſen* aan-viel, dat ſy die tot op de hoogte pouſſeerde, en ſelfs ook tot boven avanceerde: 't welk *Lottharingen* gewaar werdende, reſolveerde, haar ſelfs op nieuw aan te vallen, en deed den *Graaf Caprara*, en den Overſte *Dunewald* voor-heen op den Vyand indringen, als wanneer de *Keyſerſen* ſoo deftig vogten, dat ſy de Franſche Linker-Vleugel geheel te rug dreeven, en haar Geſchut vermeeſterden: maar de Franſche regter Vleugel bleef pal ſtaan, in voege de *Hertog van Lottharingen* met de reſt van de Ruytery by *Caprara* quam, om deſe Vleugel van vooren te chargeeren: waarom *Turenne* de reſt van ſijn Voet-volk daar mede by zond, en ſijn Ruytery op de regter hand liet ſtellen; begevende ſig ſelfs mede daar onder, om de ſijne tot Dapperheyd aan te moedigen. Gelijk dan de *Hertog van Lottharingen* en de *Graaf Caprara* van hunne kant geen minder vlijd aanwenden. Soo dat hier van weder-zijden een ſeer hévig en furieus Gevegt ontſtond, gerakende ſomtijds d'een ſoo wel als d'ander in ſoodanige Disordre, dat ſy onder malkander vermengden, en ſomwijlen yder ſijn eygen Volk niet wel kende, te meer, wijl de grond heel ſandig en droog, het ſtof door 't gedurig ſpringen der Paarden ſoo dik opvloog, dat ſy dikwijls malkander naaulijks konden zien. In diervoege d'Uytkomſt meenigmaal ſoo twijffelagtig ſcheen, dat *Turenne* ſelfs ſomtijds daar over verſtelt ſtont, hoewel ſijn Volk in ongelijk meerder Getal, en verſcheyde voordeelen boven de *Keyſerſen* hadde, gelijk hier na zullen melden.

En ſeer hévig Gevegt ontſtaat,

't Welk aan weder-zijden twijffelagtig zijnde.

Eyndelijk de Franſche Voet-knegten ſeer voordeelig agter de Heggen, en tuſſchen Wijngaarden gepoſteert; de *Keyſerſen* ter contrary niet als Ruytery hebbende, kreeg 't de Linker-Vleugel van den *Hertog van Lottharingen* te quaat, na dat die 4 à 5. maal met de *Franſſen* had gechargeerd. Dus geviel 't, dat ſy genoodzaakt wierd, ſig agter een Heuvel te retireeren, waar door de *Franſſen* hun Geſchut weder kreegen; daar ſy toen de *Keyſerſen* nog veel erger mede tracteerden, en ſoo grootelijks beſchadigden, dat de *Hertog van Lottharingen* deſen indruk van 't Kanon, en 't voordeelig chargeeren der Franſche Voet-volkeren,

voor

voor de Sijne al te swaar vindende, Resolutie nam, na *Wimphen* te wijken; zijnde des avonds omtrent ten 7. uren, na het Gevegt van des middags ten een uren had geduurt.

Moeten eyndelijk de Keyserſen retireeren.

En hoewel de *Hertog van Lottharingen*, door de groote voordeelen en het over-machtig Geweld sijner Vyanden, sig genoodzaakt vond te retireeren, geschiede echter dese Aftocht by hem met soo goede Ordre, dat *Turenne* hem niet dorst vervolgen, om vorder t'attaqueeren; maar bleef dien geheelen Nacht op de Strijd-Plaats staan.

Verlies aan weder-zijden.

't Verlies van 't Volk aan weder-zijden, wierd differentelijk opgegeven: eenige willen, dat de *Keyserſen*, en andere dat de *Franſſen* het meeste Volk souden verlooren hebben, wijl het Gevecht somtijds seer confuselijk, en met verscheyde hervatte furien van weder-zijden toeging. Doch het zekerste werd gehouden, dat aan de Keyſersche kant omtrent 1500. en aan de Fransche zijde ongeveer 2000. Man souden gebleeven zijn. Onder de Keyſersche geblevenen en gequetsten wierden verscheyde dappere Cavaliers getelt. Maar de *Franſſen* hadden, volgens haar eygen seggen, bysonder veel Officiers en Edelen van Estime verloren. Al het Reys-tuyg brachten de *Keyserſen* noch in verzékering, en hadden 14. Standaarden van de *Franſſen* bekomen: daar tegen 3 à 4. Standaarden en 2. Vaandels van 't Regiment van *Streyn* verlooren.

Hoe dapper sig d'Opperhoofden wederzijds gedroegen.

De *Hertog van Lottharingen* wierd bysonder geroemt, dat sich in desen Strijd uytnemend Heldhaftig had gedragen, en selfs wel 2 à 3. maal in 't dikste van 't Gevecht geweest. Den *Graaf Caprara* en d'andere Keyſersche Bevelhebberen verdienden geen minder Lof. *Duc de Turenne* aan d'ander zijde betoonde ook, wat een ervaren *Veld-Heer* vermag, benevens verscheyde Fransche Bevelhebbers en Vrijwilligen.

Hun ongelijk getal; en wat Voordeelen de *Franſſen* boven de *Keyserſen* hadden.

Maar zeeker de kans was te ongelijk tusschen dese twee Krijgs-Machten; bestaande de *Keyserſen* ruym in 7000. en de *Franſſen* in over de 12000. Man. Ook geschieden de Strijd op soodanigen Plaats, waar 't Voet-volk meest van nooden was; en waar van de *Keyserſen* seer weynig, maar de *Franſſen* vry beter waren voorsien, die boven dit alles noch 't Voordeel van 't Geschut genoten: daar de *Keyserſen* gants geen Kanon by sich hadden. En ofwel de *Franſſen* sich over soo grooten *Victorie* beroemden, die sy voorgaven, in desen Strijd bevochten te hebben, strekten echter deselve hun tot geen hooger Voordeel, dan alleen dat sy 't Veld

had-

hadden behouden, en toen alles naar hun ſin in de *Paltz* konden ruïneeren en verderven.

Harde Schermutzelen, die door de Voortroupen geschiede,

In 't begin van 't Gevecht, eer d'Armeen bequamelijk aan malkander konden geraken, geschiede een kleyne Schermutsel van de Voor-troupen, zijnde omtrent 30. Keyſerſche Ruyters bezijden af, aan den Ingang der Heggen. Waar op de *Franſſen* een gelijke getal daar tegen ſtelden, daar onder *Duc de Rochefort* ſich vrywillig vervoegende, de *Keyſerſen* in confuſie van alle kanten ſoo furieus op hen aanvielen, dat de *Franſſen* haaſtelijk te rug deynsden. Dan *Rochefort*, verzelt met een Edelman, willende onwankelbaar ſtand houden, geraakte heel onder de *Keyſerſen*, wierd daar met een Musquet-kogel in de Nieren getroffen, en kort daar na met een Sabel het Hooft gekklooft dat doot ter aarden viel. Deſe Actie geſchiede in 't geſicht van 't geheele Franſche Leger, ſoo dat ook *Saint Abre* ſijn Heer Vader, ſijn eygen Soon *de Rochefort*, dien hy ſeer beminde, dus droevig het Leeven ſach verlieſen. 't Welk naar rechtſchapen Krijgs-mans gebruyk wel haaſt, ſoo veel mogelijk, in 't vergeet ſocht te ſtellen; dan wierd eylaas! kort daar na, ſoo haaſt de Hooft-Armeen aan malkander waren, ſelfs ſwaarlijk gequetſt; 't welk na weynig tijd, ſoo als ſijn Soon had gedaan, met de Dood beſuurde, werdende daar in van *Monſr. Beauveze*, *Coulange*, en veel andere braave Heeren gevolgt.

Waar *Rochefort*, en kort daar na ſijn Vader nevens andere deftigeCavaliers deerlijk omkomen.

Onder de *Keyſerſen* leed het *Streiniſche* Regiment groote Schaade, want het ſelve 1100. Man ſterk geweeſt, naaulijks 400. ontkomen zijn. Van de Lottharingſche Dragonders, 200. ſterk, waren omtrent 50. over-gebleeven. Alle de namen der wederzijds Geblevene Officiers, die in groot getal zijn, achte onnoodig hier alle te ſpecificeeren, om de wijdloopigheyd te ſchuwen, te meer, wijl deſe en meer andere ſoodanige Lijſten reeds overvloedig aan 't Licht geweeſt zijn.

Korts na deſen Strijd zond de *Marſchalk de Turenne* een Courier met Brieven na ſijn *Koning*, welke van de *Paltſche Snaphanen* onderſchept, wierden in dit Pacquet verſcheyde *Miſſiven* van importantie gevonden, en onder anderen een, die onder duyſtere termen ſcheen te verſtaan te geven, dat hy ook een Aanſlag op *Frankendaal* voor had: waarom deſe Plaats beter voorſien, en met ſwaarder Bezetting verſterkt wierd. *Turenne* in plaats van ſijn ſoo genoemde, en by de Sijnen hoog beroemde *Victorie* te vervolgen, trok daags na den Strijd, na *Philipsburg*, en verſamel-

melde daar soo veel Troupen by malkander, als eenigsins konde, om als-dan met dese Volkeren, daar sijn voordere Desseynen uyt te voeren.

Na eyndiging deser *Battaillie* heeft *Turenne* sich te *Heynigerlestad* gecampeerd, en daar den volgenden dach gebléven, zettende rondtom de *Neder-paltz* onder Contributie; en trok den 19. *Juny* weder na *Philipsburg*, alwaar den volgenden dach beneden *Germersheim* den *Rhijn* passeerde, om sich daar met de Troupen, dien hy in der *Elsas*, en omtrent *Zabern* had gelaten, te conjungeeren. De *Keysersen* tot *Heylbron* de *Nekker* gepasseert, trokken voorby *Heydelberg* naar *Ladenburg*, om tot *Manheym* de Troupen, onder *Duc de Bournonville*, af te wachten.

TURENNE sich in dese Voorval, naar der Fransen sin, wonder wel gequeeten hebbende, begon overall in *Vrankrijk* seer beroemt te worden, en groote Eer in te leggen; 't Welk by de Lief-hebbers van 's *Konings* Lof en Glory, een speculeerende aanleyding gaf, te overweegen, wien van beyde sijner Opperste Veldheeren, in hun Entreprinsen en Uytvoeringen, meest te estimeeren was, als zijnde *Prince de* CONDE' en *Duc de* TURENNE van de beroemste Krijgs-Helden in geheel *Christenrijk*, die hun Vaderland een onwaardeerlijke Nuttigheyd toebrachten; en dit beyde in soo hoogen graad van Loofwaardigheyd, dat 'er veele disputen en twistgeschillen onder hun Lands-Lieden ontstonden, om wie van hen beyde de Preferentie moest hebben, en den hoogsten Roem genieten. Waar over men aldus argumenteerde:

Lofbare vergelijking van *Prins* CONDE en *Duc de* TURENNE.

In PRINCE *de* CONDE' *was ten allen tijden de Grootheyd van sijn Geluk, als een glantsig Ligt te sien; 't geen met een uytnemende Moed, sonder verhindering, hem gestadig by bleef.*

DUC *de* TURENNE *was soo hévig niet, maar sijn Bequaamheyd en Ervarenis stelden hem een vaste en verzekerde Waarde by.*

CONDE' *sijn Sorgvuldigheyd en Vlijd ging verder dan de Noodzakelijkheyd vereyschte, om nooyt te vergeten 't geen dienstig konde zijn.*

TURENNE *was in Sorgvuldigheyd niet minder; maar wijl hy de Voorvallen des Oorlogs veeltijds wijt voorheen insag, deed hy niets overtolligs; om sijn Benden niet te verstroyen, nog deselve onnoodig door moeyelijkheden af te slooven.*

CONDE' *was in 't Gebieden, soo gevreest, als ge-ächt.*

TURENNE *aangenamer in sijn Directie, echter niet min ge-ächt;*

gevende andere meer Genoegen; maar voor sig selfs minder Achtbaarheyd behoudende.

Geen Verzekertheden waren zéker voor d'Aanvallen van den Eersten; ja de zekerste Plaatsen waren ten sijnen regarde de swakste.

De Andere vond over al sijn eygen zekerheyd; en wist sig te hoeden selfs in de schijnbaarste Gevaaren.

Onder 't Strijden, was 't Bevel van den eene, soo wel als van den andere, byna van gelijke kracht.

PRINS CONDE' *wist sijn Avantagies in acht te nemen, en sijn Onheylen te herstellen, brengende soo veel Volks te samen als hy kon, en begaf sich met alle Macht in den Strijd; beslooten hebbende, of te winnen, of sijn Ongeluk niet t'overleven.*

TURENNE *vergat niet van 't geen d'Overwinning kon doen erlangen: Viel hem 't Geluk toe, hy trok uyt alles nut, en behield al wat hy kon. Maar viel 't Geluk hem tegen, echter had hy altoos Middelen by der hand, om sich te sparen tot een beeter Geval: ontfangende allerley toevallen in eenerley gelaat; 't zy ter oorzaak van de gematigtheyd sijner aard, of door de lange Ervarendheyd en d'Ondervinding van vele voorspoedige en tegenspoedige Successen.*

CONDE' *was meer gevoelig van Ongunst, dan* TURENNE: *doch sijn Deugd door Tegenspoed opgewekt, was kragtig genoeg om die t'overwinnen.*

In 't kort, de Franssen *hielden* PRINS CONDE', *voor den Bequaamste ter wereld, tot een* VELD-SLAG. TURENNE *tot een* VELD-TOCHT. *Zijnde het den eene meer eygen, een Entreprinse loffelijk uyt te voeren: den andere een Oorlog met voordeel ten eynde te brengen.*

CONDE' *Oorloogde met meer Luyster voor eygen Achting;* TURENNE *met grooter Nut voor 't Interest van de Party, die hy droeg.*

De Waarheyd van welk Oordeel, aan de voorledene, en toekomende Geschiedenissen te toetsen staat.

Turenne gaat de Keyserſen weder opsoeken:

De *Marschalk de Turenne* sich niet alleen met de Troupen uyt der *Elsas* en daar omtrent, maar ook met 2. Regimenten te voet en 6. te paard, van *de Navailles* uyt *Bourgundien* gekomen, versterkt hebbende, is den 30. *Juny* te *Philipsburg* weder den *Rhijn* gepasseert, trekkende voorts met 22. Stukken Kanon, en by de 20000. Man na de *Nekker*.

De Geconfedereerden naaulijks 12000. Man sterk, leggende ge-

gecampeerd tot *Lampartsheym* by *Worms*, zijn hier op van ſtonden aan na *Ladenburg* getrokken, om die Pas over den *Nekker* te beſchermen. Maar bevindende deſe Rivier, door het lage Water, op veel plaatſen paſſabel, en ſy niet ſuffiſant, ſoo grooten Macht te wederſtaan, reſolveerden, hun Artillery en meeſte Infantery tot *Heydelberg* en *Manheym* te laten, en met de Cavallery te retireeren. Ten welken eynde ſy hun Bagagie vooraf zonden, en den 4. *July* van daar langs de *Berg ſtraat* na *Frankfort* trokken, om daar de verwachte Secourſſen t'ontfangen. In welke Tocht Coll: *Dunewald*, volgens eyge verſoek, d'Achterhoede commandeerde, blijvende met 500. Paarden in de Legerplaats ſtaan, latende de reſt van 't Leger omtrent vier uren voor uyt trekken. 't Welk naderhand tuſſchen 3 en 4 uren volgende, het ſelve by *Swingenberg*, daar ſich ververſten, weder achterhaalde.

Maar die te ſwak retireeren na Frankfoort:

TURENNE, wegens de droogte van de *Nekker*, deſe Rivier lichtelijk paſſeerende, had *Ladenburg* ſonder de minſte Tegenſtand vermeeſterd; zijnde een kleyn Stedeken, in de *Neder-Paltz*, aan de voornoemde Rivier omtrent in 't midden tuſſchen *Heydelberg* en *Manheym* by de *Berg-ſtraat* gelegen. Alwaar *Turenne* het Vertrek der Geallieerden vernemende, heeft aanſtonds 1500. Ruyters derwaards gecommandeerd, om hen in de Staart te ſlaan. Sy, op hope van een goede Beuyt of andere Avantagie, niet veel tijds verſuymende, zijn, ſoo kort na Generaal *Dunewald* te *Zwingenburg* gekomen, dat deſe Heer Generaal naaulijks met *Bournonville* in geſprek was geraakt, of men hoorde, *Alarm* roepen.

Turenne, *Ladenburg* veroverende doet de Keyſerſen in de Staart ſlaan,

Dies hy ſnellijk van den *Hertog* afſcheyd nam, en ter plaatſe van 't Gevecht komende, ſach, dat de Vyand gedurig op de ſijnen avanceerde: Derhalven deed hy 't voornaamſte Gros, onder *Bournonville*, voort marcheeren, en Cours vervolgen, onderwijl hy den Vyand met de ſijne lang genoeg ſoude ophouden: gelijk wel geſchiede, doch niet ſonder uyterſte Gevaar; want de *Franſſen* met 6. Battaillions voor hem getrokken, en de reſt achter hem gebleven, ſtond in 't midden des Vyands, die ruym twee-maal ſoo ſterk als hy was. Niet te min beſloot, met kloeken moede, de voorſte eerſt aan te vallen: 't geen met ſoo goet ſucces geſchiede, dat hy die in 't korte op de Vlucht dreef: waar op van ſtonden aan door d'achterſte heen brak, die door het dik opvliegen der Stof, alle in confuſie geraakten, en in 't Stede-

Dog ſy drijven de *Franſſen* met groot gewelt te rug.

 ken

ken *Zwingenburg* wéken. Dus trok dese Overste met besloote Benden voet voor voet in 't gesicht der gantsche *Fransche* Ruytery en Dragonders, die seer sterk in de Heggen voor dit Stedeken lagen; marchérende na *Darmstad*, by de rest van 't Keyserlijke Leger; hebbende 3. dooden en 5 à 6. gequetsten in dit Gevecht gekregen. Alwaar in tegendeel de schade des Vyands op meer dan 100. dooden, 150. gequetsten en 4. gevangenen wierd begroot. Den 6. *July* quam *Duc de Lorraine* met den *Hertog van Bournonville* des morgens vroeg binnen *Frankfort*, alwaar hunne Troupen de *Mayn* hebbende doen passeeren, deselve tusschen *Frankfort* en *Hoest* campeerden.

De Keyserfen trekken de Franssen tégen.

Turenne ondertusschen Meester van *Ladenburg*, heeft sich, na het veroveren van *Winsheym*, en eenige andere daar omtrent leggende Plaatsjes, aan de *Nekker* neder geslagen, de mine makende, als of nu *Heydelberg*, dan *Manheym*, dan *Frankendaal* wilde belegeren: Maar sijn voornaamste werk was, het Land rondsom te verwoesten, en den *Keurvorst van Heydelberg* door allerley persuasien en aanbiedingen, tot het verlaten van de Keyserlijke Party te persuadeeren. Waar na hy, sijn Leger-plaats by *Ladenburg* quitérende, den 22. *July* weder na *Philipsburg* week, en eyndelijk daar over den *Rhijn* trok. Als wanneer het Leger der Geallieerden, door velerley Hulp-benden versterkt, weder begon op te bréken, en hem tegen te trekken. Gelijk wy hier na zullen vervolgen, na eerst de Veld-tochten der *Spaansen* en *Nederlandsen* nevens die van *Condé*, soo wijt gebracht te hebben, dat sy tegens malkander staande, op 't Punct van Slag te leveren zijn. Doch voor al zullen kortelijk melden, het gene tusschen de *Spaansen* en *Franssen* in *Roussillon* in aanvang deser Somer is gepasseert.

De *Spaanssen* trekken in 't *Graafschap* ROUSSILLON.

De Spaansen in Roussillon komende.

ROUSSILLON, eertijds gehoorende onder de *Spaansche Monarchie*; dan is, zedert Anno 1659. door de Pyreneesche Vrede, het Zuyder Deel van *Vrankrijk* geworden: zijnde een Landschap met een Graafschaps Titul verciert. Leyt ten Noord-Oosten van 't Landschap *Catalonie*, tusschen *Langedoc*, de *Middellandsche-Zee*, en 't Landschap *Cerdanna*.

De *Hertog van St. Germain*, Spaansche *Onder-koning van* CATALONIE een Leger van 8000. Man, waar onder 2000. Paarden,

den, by malkander verſameld hebbende, hield in 't begin van *May* Wapen-plaats by *Figuéras*, daar hy door de hooge wateren tot den 17. wierd opgehouden, wanneer met d'algemeene Legermeeſter en 't Opper-hooft der Ruytery, het *Col del Portel* ging beſichtigen, daar 300. Gravers door ſijn bevel arbeyden, om een Weg door de *Pyreneen* te maken, en ſijn Geſchut daar door gemakkelijker voort te krijgen: Al het welke gepaſſeert, trok met ſijn gantſche Macht in 't Graafſchap *Rouſſillon*, en quam voor de Stad *Mourillas*, zijnde d'eerſte aan den Voet van 't gedachte *Col del Portel* gelegen; en wijl 't noodzakelijk was, deſe Plaats te vermeeſteren, ten eynde des Vyands Bezetting, den Optocht niet ſoude beletten, en om de Vryheyd der Doortocht als ook de gemeenſchap van *Lampourdan* en *Rouſſillon* te behouden, wierd eenig Voet-volk derwaards gezonden, om dit Deſſeyn uyt te voeren. Waar tegens die van binnen ſich te weer ſtellende, verſcheyde *Spaanſen* doot ſchooten en quetſten.

Belégeren, en veroveren *Mourillas*.

Den *Hertog* hier van verwittigt, deed terſtont de Stad op-ëyſchen; maar kreeg van den Franſche Gouverneur tot antwoord; Dat hy die wilde verdeedigen, en onder de Gehoorſaamheyd van den *Franſchen Koning* beſchermen, waar toe wel 1000. Man binnen had. De *Hertog* wel wetende, dat de *Franſſen* maar 50. ſterk, en d'overige niet dan Land-luyden waren, zond hen wederom een Trompetter, om te kennen te geven, dat *Sijn Maj: van Spanjen*, de Land-luyden, als ſijn goede Onderdanen, ſoude ontfangen: maar by-aldien ſy de ſtoutheyd hadden, om ſich ter weer te ſtellen, en hun Wapenen tegens ſijn Leger te gebruyken, hy de voornaamſte ſou doen ophangen: en indien de *Franſſen* ſich niet daatelijk overgaven, ſoude hy tegens haar alle de Straffen des Oorlogs gebruyken. Hier op riepen d'eerſte, dat ſy niet wilden vechten; en de *Franſſen* 42. Man ſterk, gaven ſich over; die de *Hertog*, over de weg van *Tortoſe*, na *Vrankrijk* zond.

Ter ſelver tijd had *Graaf de Bret* het Bevel over de Franſche Wapenen in die Geweſten, en bracht een Macht van 9000. Voet-knechten, en 2000. Paarden by malkander; verwachtende noch 4000. Land-luyden uyt *Languedocq*. Na 't veroveren van *Mourillas* ging de *Hertog van St. Germain* met de voornaamſte Officiers een Gracht beſichtigen, waar voor eenige aarde was opgeworpen, en waar achter de *Franſſen* hun Wapen-plaats hadden, die aanſtonds met 4. Slag-Ordingen Ruyters en Voet-volk uytquamen, en ſich van eenige opgegraven aarde bedienden,

Gaan de Franſſen in hun Leger-plaats beſoeken,

om haar te dekken. Waar op de *Hertog* besloot, sijn Ruytery met eenig Voet-volk de Gracht te doen passeeren, beveelende den *Marquis de Lumiares*, Opper-Hooft van de Ruytery, en *Don Joseph Daza*, algemeen Stedehouder op te trekken.

Naaulijks waren 2. Slag-Ordingen *Spaansen* door het Water gesobbert, of men sach snellijk 4. Fransche Slag-Ordingen van achter hun aarde Schutsel te voorschijn komen; dewelke oordeelende, lichtelijker dese kleyne Party te konnen tegen gaan, dan de geheele Ruytery der *Spaansen* af te wachten, trokken in volle furie, daar op los. Dan, wierden met soo furieusen Wederstant verwellekomt, dat sich genoodzaakt vonden, weder in hun Wapen-plaats te wijken. Ondertusschen het Spaansche Voet-volk van een andere kant mede door 't water daar by komende, wierden de *Franssen* t'eenemaal op de vlucht gedreven, ja soodanig dat 'er naaulijks een van soude ge-eschappeerd hebben, indien niet soo naby hun Hooft-Leger-plaats waren geweest; want den *Markgraaf Montauban*, Opperhooft van de Fransche Ruytery wierd selfs gevangen, benevens den *Markgraaf de Chaux*, en eenige Soldaaten, behalvens de dooden en gequetsten. Graaf *de Bret*, die mede in dit Gevecht was geweest, kreeg een schoot aan 't Hooft, doch eschappeerde noch nevens d'andere Vluchtelingen.

En drijven deselve op de vlucht:

Den 20 en 21. was 't Spaansche Heyr besig, om den nieuwen weg van 't *Col del Portel* te voltrekken, terwijl sy ook het kleyn Stedeken *St: Jean de Pages* vermeesterden, daar een Fransche Hopman met 40. Soldaaten in lag. Den 22. trok het Heyr voorder in 't Pleyn van *Roussillon*, avanceerende na de Stad CERET, een kleyn, doch seer vermakelijk, en tamelijk wel-bewoont Stedeken, ten Noord-Oosten van *Catalonie*, in 't Graafschap *Roussillon*, aan de Rivier *Tech*, omtrent vier Spaansche Mijlen ten Zuydwesten de Stad *Perpignan*. In welk Plaatsje meer als 300. Krijgslieden, 6. Hoplieden, 6. Lts: 7. Vendragers, 3. hooge Persoonen, zijnde *Volontairen*, 5. Soutwachten, en 600. Land-lieden in waren: en hoewel sy hen in 't eerste gelieten, als of sich wilden verdeedigen, nochtans hen van Drie kanten te gelijk aangetast, hun Voorsteden ingenomen, en selfs een Battery van 9. Stukken Kanon in staat ziende, om hen te beschieten, deden 's morgens een Teken des Verdrags; doch genoodzaakt, al te maal *Oorlogsgevangenen* te blijven; en wierden dus na *Barcelona* gevoert. Waar op aanstonds 100. Spaansen binnen dese Plaats tot bezetting trokken,

Veroveren de Stad Ceret;

ken; en quamen toen al de rondsom leggende Dorpen, ja selfs eenige bemuurde Burgten, haar onder de Spaansche Bescherming stellen.

Waar op veel andere Plaatsjes sich aan de Spaansen onderwerpen,

Den 28. dito commandeerde de *Hertog* het Regiment van 's Konings Lijfwachten, nevens verscheyde andere Troupen, sich voor het Fort *Belgarde* te stellen, onder 't Commando van *Don Francisco de Velasco*; gevende yder *Natie* in dit Beleg, een ongemeene preuve van Dapperheyd. Den 2. *Juny* 's morgens vroeg deden de Belegerden een Uytval op de Loopgraven, daar 't Regiment Lijfwachten lach; en hebbende den Schildwacht bekropen, drongen in der stilte sonder eenig alarm gerucht door, soo dat sy den Hopman met sijn Soldaaten, die daar de wacht hadden, onvoorsiens op 't lijf vielen; waar door in den beginne eenig voordeel krijgende, echter door de *Spaansen* met den Dégen in de vuyst in diervoegen wierden aangetast, dat sy d'Uytvallers tot aan den Bedekten Weg, en by de Stormpalen repousseerden; werdende aan Spaansche zijde 2. Hoplieden gedoot, en eenige Soldaaten gequetst. Waar op de Belegerden weder met meerder furie aangetast, gaven hen 's anderen daags op een eerlijk Accoord over.

Die ook het Fort *Bellegarde* veroveren,

Hier na deed de *Hertog* het Fort *Bains*, of de *Los Banos* omzetten, om hen alle Onderstand te verhinderen. De *Franssen* daar tegen den 15. *Juny* aan de sijde van 't Gebergte, dat na *Constants* strekt, een party Volks daar binnen meenende te brengen, zond de Hertog d'algemeene Leger-Meester met 500. Man derwaards om de Posten te versterken. Daags daar aan quamen de *Franssen* met 4000. Voet-knechten en eenige Slag-Ordeningen Ruytery haar in 't gesicht van 't Kasteel leggen, maar siende de Belegeraars wel gemoed, om haar t'ontfangen, dorsten niet afkomen. Dus resolveerde de *Hertog van Schomberg*, Bevelhebber van 't Fransche Leger, met al sijn Macht af te komen, om de Sterkte *Bains* t'ontzetten; ten welken eynde sijn Troupen gemonstert hebbende, die 17000. Man sterk bevond, waar van den 26. *Juny* 4000. Man uyt de beste Benden voor-af zond, om dit sijn voornemen t'effectuëren. Maar wierden soodanig van de *Spaansen* begroet, dat met verlies van 300. Man gedwongen waren, na hun overige Armée te wijken. Dien selven dag wierd *Don Jean Baptista Pignatello* Leger-Meester, door een Kanon-schoot uyt de Fortresse, 't been afgeschooten.

De Los Banos belegeren.

Den 27. dito, de *Hertog van Schomberg* vast voor genomen heb-

't Welk de Franssen trachten t'ontzetten; hebbende, *couste qui couste*, de Belegerden t'ontzetten, resolveerde, de Rivier de *Tech* door te waden, om soo in 't Pleyn te komen. Den Hertog van *St: Germain* hier van verwittigt, liet de Posten rondsom 't Kasteel wel bezetten, en hield sich als of wilde vertrekken, maar vertoonde hem wel haast weder voor 't gesicht der Ontzetters. Als nu 14. Fransche Slag-Ordingen aan de zijde der Linker-Vleugel gepasseert, daar *Graaf de Luminares*, Opperhooft van de Ruytery, met den *Hertog van Monteleon* was, deed de *Hertog van St: Germain* deselve door 8. van sijn Slag-Ordingen aanvallen, die de *Franssen*, niet tegenstaande haar ongelijk getal, met sulken Moed aangreepen, dat sy die op de vlugt dreeven, een deel capotteerden, en veel *Franssen* van Qualiteyt, waar onder den *Marquis de la Rabliere*, Opperhooft van de Ruytery, gevangen kregen. De *Hertog van Schomberg* overal in desen Strijd present, en geloovende, beter avantagie op de *Spaansche* rechter-Vleugel te krijgen, begaf sich met al de Benden, die by sich hadde, derwaards. *Don Joseph Daza*, algemeen Stede-houden, ziende de Vyand met soodanig Geweld op hem af komen, liet terstond den *Hertog van St: Germain* hier van verwittigen, en de noodige Hulp versoecken; onderwijl beval die aan den *Marquis de Lumiares*, van d'ander zijde te passeeren; 't geen hy promptelijk observeerde, komende noch tot hun versterking het Re-

Maar werden met groot verlies te rug geslagen. giment van 's Konings Lijfwachten; 't welk soo wel te pas quam, dat de Vyand, die met soo hevigen furie op de *Spaansen* was afgekomen, sich nu selfs daar door van alle kanten omzet bevond, en daar van met soodanige dapperheyd wierd besprongen, dat sy de Fransche Ontzetters geheel verstrooyden, en in de Rivier dreeven, dewelke dese twee Marquisen te voet passeerende, gedurig voort-gingen met de *Franssen* in confusie te brengen. Soo dat die, geenig voordeel te doen vindende, sich al vluchtende weder na hun Leger-plaats begaven, onderwijl de *Spaanssen* 5. Stukken Geschut van hen veroverden, doch deselve niet konnende wegvoeren, wierden vernageld.

Men heeft Reden, om te gelooven, dat op soodanigen wijse als 't Opperhooft van de Ruytery, en de Marquisen *d'Aytone* en *Leganec*, de *Franssen* angreepen, sy het geheele Fransche Leger t'eenemaal in route souden geslagen, en gantschelijk geruïneerd hebben, indien haar niet een groot pleyn vol water op de weg was ontmoet, benevens 3. Slag-Ordingen Ruyters, die de *Spaanssen* ophielden, aan wien de *Hertog* ordre zond, weder over de

Rivier

Rivier te komen. Desen Strijd duurde van 's morgens ten 6. uren, tot 's avonds ten 10. uren. Volgens 't bericht van 40. *Franssen*, die den 26 en 27. deser in 't Spaansche Leger waren komen overloopen, souden de *Franssen* in dese Twee Gevechten, een getal van 2000. Man, soo doot, gequetst, als gedurende het Gevecht wegloopende, verlooren hebben: doch andere maakten 't Verlies veel grooter; immers de *Spaanssen* kregen meer dan 400. Gevangenen, soo Bevelhebbers als Soldaaten, maar meestendeel Ruytery. En volgens 't bericht der *Fransche* Gevangens, hadden sy een groot getal Dooden onder de hare gesien.

De gene die sich aan Spaansche zijde, door Moed en Dapperheyd, hebben doen uytmunten, zijn geweest de Marquis *de Lumiares*, Opperhooft van de Spaansche Ruytery; *Don Joseph Daza*, Stede-houder; *Don Carlos Tasso*, Algemeen Gemachtigde, en de Marquisen *de Leganez* en *d'Aytone*, die sich in de Rivier wierpen, om de *Franssen* te vervolgen, stijgende van hun paarden, met de Piek in de Hand sich midden onder de *Franssen* begevende, benevens *Don Francisco Mauriquez*, Leger-Meester van de *Barcellonische* Benden, *Don Domingo Pignatello*, en *Don Thomas Pallavicino*, Legermeesters der *Italianen*: Eyndelijk yder had grooten Roem en Lof in desen Strijd behaalt: 't geen al eenige Afgunst causeerden by d'anderen, die geen deel in dit Gevecht hadden konnen krijgen. Welke Officieren sich aan de Spaansche Zijde dapper gequeeten hebben.

De *Spaansen* verlooren hier *Don Joseph Cortez*, Cap: van de Ruytery, en verscheyde andere Officieren gewond; beloopende te samen de dooden en gequetsten niet tot een getal van 40. de gemeene Soldaaten daar onder gereekent.

Na dese Actien viel hier eenige Maanden lang niet sonderlings voor, als dat Capt: *Trincheria* met 20. Man, een Frans Convoy met Geld, 60. Man sterk, geheel in route sloeg, en het Geld tot Beuyt maakte; 't welk ook de *Hertog van St: Germain*, aan voorn: Capt: tot belooning sijner kloekmoedige Dapperheyd vereerde. En de *Franssen* straften eenige Persoonen tot *Perpignan*, met de doot, op pretext, dat sy dese Plaats aan de *Spaansen* hadden willen overgeven.

't Zal nu tijd zijn, eens aan te merken, wat de *Keysersche*, *Spaansche*, en *Nederlandsche*, met de *Fransche Krijgs-Machten* in NEDERLAND gedenkwaardigs hebben verricht; na voorheen eenige bysondere Voor-vallen van Staats- en Oorlogs-Saken gemeld te hebben.

Veld-tocht en Krijgs-Actien van de *Keyserſche*, *Spaanſche*, en *Staadſche*, tegens de *Franſche* Krijgs-Machten in Nederland.

VOor d'Afkomſt en Aantocht der Geallieerdee, ſtroopten de *Franſſen* door geheel *Vlaanderen* en *Braband*, ja ſelfs tot voor de poorten van *Bruſſel.* Sy noch niet vernoegt, met de Luyden allesins van 't harige berooft te hebben, ſtaken noch hare Huyſen in brand, ſoo dat ſy meeſt alles ruïneerden waar maar omtrent quamen; 't geen door al de Gevluchte, die binnen *Bruſſel* quamen, ſomtijds eenig Alarm veroorzaakte. Maar dit noch meer, als men daar dees tijd een Verraad op 't Fort *Montery*, buyten *Bruſſel*, en op 't Kaſteel van *Antwerpen*, ontdekte.

Frans Verraad, op 't Fort Montery en 't Kaſteel van Antwerpen,

De FRANSSEN, die van allen tijden voor een Gewoonte gehad hebben, meer door looſe Liſt, en met verraaderlijk Bedrog, dan door openbaar Gewelt, en met kracht van Wapenen hun Vyanden, of Nabuerige Landen te beöorlogen; gelijk in den Jaare 1672. en 73. als ſy de *Vereenigde Nederlanden*, met Aanſpanning der *Engelſen*, ſochten te vermeeſteren, niet weynig heeft gebleeken; waar door nu ſoo in Macht als Hulp verminderende, en ter contrary hun Vyanden daaglijks toeneemende; Scheenen deſe *Functie* nu meer dan ooyt benoodigt te hebben. Dies ſy aan de *Spaanſen*, hun nieuwlijks gedeclareerde Vyanden, deſe oude Practijk op 't nieuw ſochten in 't werk te ſtellen: waar toe ſy door groote Schencagien en een Maandelijks Onderhoud hadden gediſponeert, zeker *François Ho.* Deſe een natuurlijk Onderdaan van de *Kroon Spanjen*, en Borger binnen *Bruſſel*; dan naderhand, nevens ſijn Huysvrouw, Domeſtijk van *Sr. de Cottenes*, en Agent ſijner Affairen, te zamen met die van *Sr. de Longatre*, onder 't Gebied van *Vrankrijk* wonende, is zedert de Oorlogs Declaratie tuſſchen deſe beyde KROONEN *Spanjen* en *Vrankrijk*, op de publicatie van Indaaging aller natuurlijke Onderdaanen van *Sijn Catholijke Majeſteyt*, weder binnen de Stad *Bruſſel* gekomen, uyt kracht van een *inſuffiſant Paſpoort*, en aanneeming van een *Valſche Qualiteyt*, op ingeving van bovengem: *Sr. de Longatre*, ſich addreſſeerende aan eenige *Franſche Miniſters.* Onder welk pretext hy met deſelve heymelijk tracteerde, om Informatien en Notitien van den tegenwoordigen Staat en Conſtitutien der

Krijgs-

Krijgs-Machten, Finantien, en Politijke Affairen der *Spaansche Nederlanden* te nemen. 't Welk reeds soo verre ten effecte was gebragt, dat desen *François Ho*, een generale Instructie, distinctelijk in Grieksche Caracteren daar op gedresseert, van eenen *N. de Voerden* had ontfangen; en daar-en-boven met de voornoemde *Ministers van Vrankrijk* specialijk getracteert, en geaccordeert, over het Overleeveren en Inneemen van 't *Kasteel van Antwerpen*, en 't *Fort de Montery* van *Brussel*. Waar op reeds dese pernicieuse Desseynen aan 't voornoemde *Fort*, door middel van den Inkoop van 20. Stukken *Rhijnse Wijnen*, en de voordere geconcerteerde Dispositien, had beginnen soo wijd in 't werk te stellen, dat de Vyandelijke Troupen ten dien eynde al aan 't marcheeren waren, en hy *F: Ho*, de Persoonen, tot dit Exploict gedestineert, onder valschelijk verbloemde Naamen en Beteekeningen aan de meergemelte *Ministers* hadde overgegeven. Waar over hy sonderlinge Erkentenisse van Dankbaarheyd, en schriftelijke Toesegging van groot Avancement, van deselve *Ministers* binnen *Brussel* daaglijks by Brieven ontfing, selfs met een Pensioen van 100. Kroonen ter Maand, geduurende den tijd van vijf achter-een-volgende Maanden, om noch meer andere Onderdaanen van *Sijn Catholijke Majesteyt*, ten dienste van *d'Alder-Christelijk ste Kroon*, door groote Beloften van Goude Bergen, verraaderlijk te corrumpeeren. Door welke wijdloopige Omstandigheyd, dese valsche Ontrouwheyd by eenige Trouwhertige ontdekt werdende, heeft men den *Verraader* by de Kopgevat, na nader examinatie ter Torture gestelt, en als-doen soo mondelijk als schriftelijk van hem vernomen, dat niet alleen al het vooren Verhaalde waarachtig was, maar ook noch veel meer diergelijke Schelmstukken in den Sin, en ook reeds ondernomen hadde. Waar op, na voorheen gehoudene Proces, die van den E. E. Gerichte, hem *François de Ho*, den 30. *Maart* verklaart en overtuygt hebben van *Crime Lesæ Majestatis* in den hoogsten Graat; hem dienvolgens condemneerende, om door de uyterste Straffe van de Koord geëxecuteert te werden, dat 'er de Doot navolgde, en sijn Ligchaam te hangen aan een Galge by 't geseyde *Fort de Montery* binnen *Brussel*: Gelijk geschiede. Zeekerlijk een seer slegten Loon, voor soo gevaarlijken en angstelijken Arbeyd; doch te gelijk ook seer regtveerdige Vergelding voor sulken schandelijk Ongerechtigen Bedrijf.

In 't werk gestelt;

Ontdekt en misl ukt,

En den Verraader met de Doot gestraft.

De SPANJAARDEN daar-en-tegen hun Fransche Vyanden

den met een genereuser Gemoed cordaatelijk willende tegen gaan, namen allerley Oorlogs-wettige middelen by der hand, om deselven, soo veel hen moogelijk was, openbaarlijke te belédigen. Het *Fort Navaigne*, na, by den *Franssen* verovert, en ten meerendeelen gedemolieert, sy weder vermeestert hebbende, deden dagelijks van daar verscheyde Excursien; waar in somtijds met Beuyt, en somtijds met Slagen te huys quamen. Den daar op leggende Spaansche Gouverneur bericht werdende, hoe een Convoy met 18. Karren van *Luyk* naar *Mastricht* wilde, zand 32. Voet-knegten, die de *Maas* passeerende, sich omtrent het Dorp *Telleboye* in een Embuscade leyden, om 't voorsz. Convoy af te wachten: 't welk niet soo haast passeerende, of zijn soo driftig daar op aangevallen, hoewel 't door 70. Man wierd geconduiseert, dat de *Franssen*, hier van geheel onverdacht, genoodzaakt wierden, dese Schat te quiteeren, latende alles ten proye voor de *Spaansen*, die den Beuyt op 25. Paarden stouwden, en deselve nevens 6. Gevangens, den 1. *April* binnen *Navaigne* brachten: Welk Guarnisoen ook kort daar op, de Schuyt van *Jupille*, komende van *Luyk*, genomen heeft: waar over de Magistraat en Burgermeesters van *Luyk*, in arest hebben doen nemen verscheyde Voerlieden, die met 25. Paarden van *Brussel* daar quamen, om het *Sout*, dat by sich hadden, na 't *Land van Limburg* te brengen. Daar op die van *Limburg* weder eenige Karren met Koopmanschappen, na *Duytsland* willende, en aan verscheyde *Luykse* Koopliedeṅ toebehoorende, vast hielden. 't Geen naar alle apparentie tot meerder verwijdering soude uytgeborsten hebben, indien dese Questie niet in tijds was bygeleyd geworden: waar op dan wederzijds alle gezayseerde Goederen by de *Spaansen* en *Luykenaars* ontslagen zijn.

Spaansen slaan een Frans Convoy.

d'Engelsche Ambassadeurs dees tijd van *Keulen* vertrekkende, om over *Holland* weder na *Engeland* te reysen, en omtrent *Nimwegen* met haar Jacht komende, liepen groot pericul van om te komen; want eenige *Franssen* tusschen *Nimwegen* en de *Graaf*, meenende, het een Jacht was, 't geen sonder aanleggen wilde passeeren, schooten met haar Musquetten daar op los, sonder eenigsins de Engelsche Vlag t'ontsien; soo dat sy een van d'Ambassadeurs aan de Kleederen, den Secretaris aan sijn Neus, en 2. Dienaars doodelijk troffen: waar over yemand na Land zendende, om haar Beklag aan de Fransche Officiers, hier over te doen, presenteerden die, hen de Soldaaten te léveren. Daar op d'Am-

Engelsche Ambassadeurs, door misverstand, in groot gevaar,

d'Ambassadeurs seyden, sy waren geen Richters, om die te straffen. Hare Exells: kort daar na in den *Haag* komende, vertrokken, na genomen afscheyd van *Sijn Hoogheyd*, met een Jacht uyt de *Maas*, na *Engeland.*

Haar Hoog Mog: Gezandten mede reysvaardig, vertrokken insgelijks in 't begin deser Maand, uyt de *Maas* derwaards. Dan het Jacht van de Heeren Engelsche Gezandten daar ontmoetende, schoot derselver Capiteyn drie schooten met Scherp na 't *Staaten* Jacht. Waar over Haar Hoog Mog: Gesandten aan d'Engelsche klagende, ontschuldigden sy haar, en seyden, dat sulks t'eenemaal buyten haar wil en weten geschied, en den Cap: die 't gedaan hadde, alleen de Schuld te geven was. In diervoegen het daar by bleef; en arriveerden sy den 22. deser te *Londen*, zijnde d'Engelsche 2. dagen te vooren daar aan gekomen. Als ook die van Haar Hoog Mog:

Haar Hoog Mogenden de Heeren STAATEN GENERAAL, hoewel nu, door nieuwe Alliantien, met uytheemsche Hulp tamelijk gesterkt, echter uyt consideratie, dat de *Franssen* soo groote Oorlogs-Rustingen prepareerden, sochten haar Strengen Buytens Lands by andere Vorsten en Potentaaten hoe langer hoe vaster te maken; nu niet meer als voortijds op hun eygen Magt en Aanzien, trotsmoediglijk sich willende verlaaten. Ten welken eynde Sy, in den beginne van *May*, den Heer *vander Hooge* na de Keyserlijke Armée in 't *Duytsche Rijk* zonden, om daar deses *Staats* Interesten, soo veel mogelijk, t'observeeren. *Vereenigde Staat* tragt sig soo wel buyten als binnens Land in redoutabel Postuur te stellen;

De Heer *Schaap*, Secretaris der Stad *Amsterdam*, uyt Last van *Haar Hoog Mogenden*, na de KROON *Sweden* gezonden, en sijn *Commissie* daar verricht hebbende, wierd in desselfs plaats, om als *Resident* van desen STAAT, die Negotiatie daar verder te continuëeren, de Heer *Secretaris Rompf* gezonden. Zenden Secretaris *Rompf* na Sweden,

De Heer van *Werkendam*, als Afgezand van *Haar Ho: Mog:* aan 't *Deensche Hoff*, binnen *Koppenhagen* geresideert hebbende, is den 5. *Juny* weder van daar binnen 's *Gravenhage* gekomen, aan den *Vereenigden Raad van Staaten*, wegens sijn Verrichting, en in wat Staat hy die in *Deenmarken* gelaten hadde, behoorlijk Rapport doende. *Werkendam* komt uyt Deenmarken,

Secretaris Wolffen, die sich wegens desen *Staat* eenigen tijd als Afgezand aan 't *Sweedsche Hoff* had gehouden, wierd van *Haar Hoog Mogenden*, als *Resident* na de *Kroon Portugaal* gezonden, om daar de meeste Welstand des *Vereenigden Staats* te bevorderen. *Wolffen* na Portugaal,

Rheede, van Beuningen, en Haren na Engeland,

Haar Hoog Mogenden Extraordinaris Gezandten de Heeren *Baron van Rheede*, *van Beuningen*, en *Haren*, in 't laatst van *May* binnen *Engeland* gearriveert, deden den 28. dito hun publijke Intrede binnen *Londen*; werdende door den *Ridder de Cotterel* tot *Greenwich* in des *Konings* Bark ontfangen, en by den *Tour* te *Londen* aan Land gebragt; daar sy door den Heer *George Berkeley*, onder 't losbranden van 't Geschut, met alle beleefde Ceremonien, wierden verwellekomt, en in des *Konings* Lijf-Karosse gestelt, die van wel 50. andere, nevens een seer kostelijken Treyn wierd gevolgt, en door den voormelten *Ridder* geconduiseert tot in 't Palais van *Westmunster*, daar men, in Name des *Konings van Groot Brittanje*, de Vreemde Gezandten ontfangt. Van waar naderhand *Haar Exellentien*, door den *Graaf d'Arran*, en den *Ridder Cotterel*, ter *Audientie* by den *Koning*, op sijn Koninglijk Pallais van *Withal*, met groote Staatie wierden opgehaalt. Van daar weder by de *Koninginne*; en voorts by *Haare Koninklijke Hoogheden*: werdende allesins uytmuntende minnelijk, met alle Beleeftheyd onthaalt. Waar na *Sijn Majesteyt* in de volgende Maand, *Gemachtigden*, om met hen te tracteeren, verkoos. Gelijk korts daar op ook *Haar Hoog Mogenden*, hun *Gemachtigden*, tot het oprichten van een Ordre en Reglement der *Negotie* tusschen de KROON *van Engeland*, en den *Vereenigden* STAAT, verkooren; met Naamen, de *Heeren Johan Korver*, en *Gillis Sautijn*, Oud-Schepenen der Stad *Amsterdam*; *Samuël Beyer*, Pensionaris van *Rotterdam*; *Andries van Vosse*, Pensionaris van *Enkhuysen*; *Pieter Duyvelaar*, Oud-Burgermeester van *Middelburg*, en *Michiel Michielz.* Schepen van *Vlissingen*.

Daar sy seer Magnifijk werden ontfangen.

Volgen noch andere Gemagtigden uyt verschei-de Provintie derwaards,

Waar tegens Ridder Temple van daar in den Haag komt.

Hier tegens quam *Sijn Majesteyt van Groot-Brittanjens* Extraordinaris Gezand, de *Ridder Temple* binnen 's *Gravenhage*, om by desen *Staat* en *Sijn Hoogheyd*, de MEDIATIE sijnes *Heer* en *Konings* tusschen alle de noch strijdende Partyen, aan te bieden; gelijk ook by alle geintereseerde *Potentaaten* had laten doen.

Strikt Bevel tegen alle Toevoer na de Graaf.

De *Heeren Staaten Generaal* wendden binnen 's Lands geen minder vlijd aan, om tegen alle Vyandelijke Macht, soo te Water als te Lande, in redoutabel Postuur te zijn; en voortaan soo wel *Offensivé* als *Defensivé* t'ageeren. In de Maand *Juny* deden Sy een strikt Bevel publiceeren, waar by een yder op hoogste Ongenaade wierd verboden, eenige Eetwaren, Levens-Middelen, Ververssingen, of Krijgs-Behoeften binnen de Stad *Graaf*, die de *Franssen* noch sterk bezet hielden, te brengen, selfs op Pœne van

van de Dood. Daar nevens verboden ſy op gelijke Lijf-ſtraffe, Dat niemand, wie 't ook mocht zijn, eenige Overloopers uyt deſelve Plaats ſou mogen ophouden, verbergen, of daar weder binnen leveren. 't Welk ſich liet aanzien, als of men eenig Toeleg op deſe Plaats maakte: gelijk ook hier na zal gemeld werden. Ondertuſſchen ſchreeven de *Franſſen* uyt deſe Stad *Graaf* verſcheide Brand-Brieven na *Cuylenburg* en *Buren*, om d'achterweſige Sommen harer Contributien te komen betalen. Maar *Haar Hoog Mog:* deden in tijds daar in ſoo wel voorzien, dat de *Franſſen* minder als niets kregen; aangemerkt ſy door hun hoog wijs Beleyd, en de kracht der Wapenen van *Sijn Hoogheyd*, de *Franſſen* niet alleen, gants geen Contributie gedoogden toe te laten komen, doende aanſtonds door Coll: *Hoenderbeek* en *Wagenheym*, met 1600. Man, *Raveſteyn* in Bezetting nemen, om het ſtroopen der *Franſſen* daar rondſom te verhinderen; en hun naderhand de voornoemde Stad *Graaf* ontweldigden; Maar boven dien hen ook al den genomene Schat, en geroofden Roof afhandig maakten, die ſy gedurende ſoo langen tijd, met ſoo veel moeyten en arbeyd daar binnen geſleept hadden.

Hare *Hoog Mog:* beletten den *Franſſen* hun Schatting en Contributie in te vorderen.

In 't Graafſchap *Lingen* maakten de *Catholijken* te deſer tijd groote Ontroering, door dien ſy weygerden, de Kerken aan de *Gereformeerden* weder in te ruymen; ſoo dat *Haar Hoog Mog*: ſig genoodzaakt vonden, den Overſte *Lutzou* met eenig Volk uyt *Swol*, derwaards te zenden; waar door dan alles bevredigt en in ruſt geſtelt wierd.

De Catholijken te *Lingen*, willen de Kerken aan de Gereformeerden niet inruymen.

De *Gyſelaars* van *Deventer* en *Swol*, die binnen *Maſtricht* gevangen gehouden, en ſeer qualijk getracteert wierden, verſochten nu *Haar Hoog Mog*: dat doch met den eerſten, volgens 't Verdrag met *Keur-Keulen* opgericht, mogten vrygeſteld werden. Om 't welk *Haar Hoog Mog*: ſoo by den Keurvorſt ſelfs, als by de Keyſerl. Miniſters aanhoudende, oordeelden 't deſelve *Miniſters* raadſaamſt, om te eerder ged: *Gyſelaars* te verloſſen, dat de *Keurvorſt* hun Losgeld ſoude betalen. Maar dit ſoo ras niet willende gelukken, baden gem: *Gyſelaars* nochmalen by *Miſſive* van 13. deſer; Dat 'er toch op 't ſpoedigſte in deſe ſaak mocht werden voorſien; wijl *Monſr. de Louvois* tot *Maſtricht*, Bevel had gegeven, dat ſy uyt het *Bergader Klooſter*, daar tot die tijd in gehouden waren, op *St. Pieters* Poort ſouden gebracht werden, zijnde een Plaats daar men d'alder-ſlimſte Misdaadigers gevanlelijk opſluyt, en van waar dien ſelven dach noch een Misdaadiger

Gyſelaars uit *Swol* en *Deventer* werden onder de Franſſen ſeer hart om de Schatting geplaagt.

diger na de Galg was gebracht. Voorder met omſtandige rede-nen vertoonende, Hoe ſy, by langer uytſtel van Betaling, vermits den tijd was verſtréken, noch ſlimmer handeling te verwachten hadden; en dat hen gewaarſchoud was, ſy, by verder verloop, in Banden ſouden geſlooten werden. Waar over dan *Haar Hoog Mog:* een *Miſſive* aan den Gouverneur van *Maſtricht* zonden, met verſoek, hy de Gyſelaars beter ſoude laten handelen, of dat ſy 't anders aan de Keur-Keulſche Onderdanen ſouden herhalen. Waar op wel eenige Verlichting, maar noch geen Verloſſing volgde.

Hoe Heer *Wurtz* ontſlaging van ſijn Dienſt verſoekt.

De Heer Veldmarſchalk *Wurtz* met verlof van de Heeren *Staaten Generaal*, in de maand *April*, om ſijn particuliere affairen na *Hamburg* vertrokken, wierd daar van intentie, ſijn Krijgs-Ampt te quiteeren, en Ontſlaging van ſijn Dienſt, aan den *Prince van Oranje* te verſoeken; 't geen hem van *Sijn Hoogheyd*, volgens begeerte, wierd geconſenteert;

En naderhand by Hare Hoog Mog: den 18. dito door een *Miſſive* in ſeer civile termen van Dankbaarheyd, voor ſijne trouwe Dienſten, den Lande ſoo lang beweſen, gunſtelijk geconfirmeert; doch met betuyging van Leedweſen, over het afleggen ſijner Charge. Waar over Hy, ſoo aan *Haar Hoog Mogenden*, als aan *Sijn Hoogheyd* alle Eer en Dankbaarheyd betuygde.

Verſcheyde Conferentie over d'aanſtaande Veltocht der Geallieerden in *Nederl:*

Tot d'aangeſtelde Recruyten en nieuwe Wervingen, was den dach van Monſtering tegens den 15. *April* beſtemt, waar toe veel Officieren in den beginne deſes Maands ſich reeds vaardig toonden; en na eenige gehoudene Conferentien, waar in den Marquis d'*Aſſentar*, en *Don Barnardo de Salines* ook aſſiſteerden, is den Grave van *Waldek* den 12. *April* na *Bruſſel* vertrokken, om aan dat Hoff te helpen adjuſteeren, de Ordres tot de Conjunctie en Subſiſtentie van de Legers der Geallieerden aan die kant; om dat de meeſte Macht der *Franſſen* ſcheen te zullen daar op toezetten.

Den 13. dito wierd weder een Conferentie gehouden tuſſchen de Keyſerſche en Spaanſche Miniſters, met *Haar Hoog Mog*: Gedeputeerden. En wierd ondertuſſchen veel Militie na *Braband* en *Vlaanderen* gezonden; waar van den 14. dito al 2000. tot *Schipdaal* by *Brugge* arriveerden, en ontrent die tijd wel 7 à 8 hondert Schepen voorby *Antwerpen* met Soldaaten, allerley Noodſakelijkheden, en Ammunitie naar *Mechelen* trokken; werdende voorder alles tot een vroege Veld-tocht vervaardigt. Om dewelke met

met te meerder Luyster, en grooter hoope van goet Succes aan te gaan, hebben *Haar Hoog Mog:* op den Persoon van *Sijn Hoogheyd* den *Prins van Orange* geconfereert het Erf-Capiteyn-, en 't Admiraal-Generaalschap *der Vereenigde Nederlanden*, om successivelijk te devolvéren op sijne Mannelijke wettige *Decendenten*, in die Forme als het Stadhouderschap van *Holland* hem was opgedragen; gelijk d'een en d'ander hier voor in de Verhandeling der VREDENS-VRUCHTEN, omstandig is gemeld geworden.

Sijn Hoogheyd dan allesins de Complimenten van ADIEU ontfangende, is den 11. *May* van 's *Gravenhage* vertrokken na *Rosendaal*, daar het Gros van 't *Staaten* Leger versamelde, en hooggemelde *Prince* den 13. dito arriveerde, werdende van alle hooge en lage Militaire Officieren gevolgt. Waar na een *Reveue* doende van de Troupen, die in 8000. Ruyters, en 16000. Voetknegten, alle seer schoon Volk, bestonden, is den 15. dito opgebroken, en Persoonlijk met het Regiment Guardes naar *Mechelen* getrokken, werdende van 't geheele Leger gevolgt; en daar den 17. dito aangekomen, nam het Hooft-quartier tot *Duffel*, en *Grave van Waldek* het sijne tot *Heffen*, zijnde de Militie tot *Mechelen* en daar omtrent op de Dorpen geinquartierd. Waar op *Sijn Exell: de Montery* den 18. dito van *Brussel* naar *Mechelen*, om *Sijn Hoogheyd* te complimenteeren. Gelijk ook den 20. dito, de *Hertog van Villa Hermosa*, *Marquis de Montare*, *Monsr. de Louvigny*, en andere Hooge Officieren van 't Spaansche Leger, d'een d'ander met alle bedenkelijke Eerbiedigheden en Vriendschap verwellekomden. Den 22. trok *Sijn Hoogheyd* selve met beyde de Veldmarschalken en Generaals Persoonen na *Brussel*, daar Hy van Sijn Exell. de *Grave de Montery*, en al de Grandes, tot *Vilvoorden* ontmoet, met veel Staatie en groote Solemniteyten na binnen wierd geconduiseert; alwaar, na een generaale groote *Krijgs-Raad* gehouden te hebben, met een Heerlijk Festijn ten Hove is geregaleert geworden. Waar na *Sijn Hoogheyd* noch dien selven avond weder na 't Leger te *Duffel* vertrok, werdende met de selfste Magnificentie weder uyt geleyd, als ontfangen had geweest. Onderwijl quamen in 't Leger eenige honderden Hollandsche Bagagie-Karren en Koets-wagens; gelijk ook tot *Mechelen* een groot getal Schepen met Artillery en veel Voeragie arriveerden. Soo dat alle Preparatien wierden verveerdigt, om in 't korte te marcheeren, en de Troupen van den *Staat*, soo die reeds daar

Sijn Hoogheyd in 't Leger komende, doet het selve optrekken,

Werd van veel Spaanse Heeren verwellekomt:

En alles tot de Marsch gereet gemaakt.

 waren,

waren, als die noch dagelijks aanquamen, gerangeert wierden in de Forme en Ordre van een considerabele Armée waar van de Lijste hier by voege:

KRYGS-MACHT van *Haar* HOOG MOG: de *Heeren* STAATEN GENERAAL, te Lande; onder de Directie van Sijn Hoogheyd de Heere PRINCE *van* ORANGE.

De RECHTER-VLEUGEL, *gecommandeert door* VORST MAURITS, VELD-MARSCHALK.

Grave van Nassau, als *Generaal* van de RUYTERY; en de *Marquis Mompoulian*, als Commissaris Generaal, dese *Cavallery* van de *Regter-Vleugel* commandeerende.

Gemelte *Grave van Nassau* aan 't Hooft van d'EERSTE LINIE der RUYTERY van de RECHTER VLEUGEL.

De LYF-GARDE, gecommandeert door den Heer *van Ouwerkerk*.

't Regiment van de *Garde*, gecommandt: door Collonel de Heer *Benting*.

EERSTE BRIGADE, gecommandt: door den Heer *van Ginkel*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van de *Grave van Nassau*.
2. Van den Heer *Ginkel*.
3. Van *Langerak*.
4. Van *Obdam*.
5. Van de *Prince van Koerland*.
6. Van de *Grave Flodorp*.

De TWEEDE LINIE van de RECHTER-VLEUGEL: De *Marquis van Mompoulian* aan 't Hooft.

TWEEDE BRIGADE, gecommandeert door den Heer *Van der Lek*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van de Heer *van Mompoulian*.
2. Van de Heer *van der Lek*.
3. Van de Heer *van Schravemoer*.
4. Van *Hoorenbeek*.
5. Van *Kroonenburg*.

De RECHTER-VLEUGEL van d'INFANTERY, gecommandeert door den Heer *Aylua*, *Lut: Generaal* van d'INFANTERY; en de Heer *Fariaux Generaal Majoor*.

EERSTE BRIGADE, gecom-

commandeert door den *Grave van Solms*, *Brigadier* der EERSTE LINIE.

1. 't Regiment van de *Garde*.
2. Van *Vorst Mauritz*.
3. Van den *Grave van Stirum*.
4. Van den *Grave van Solms*.
5. Van de Heer *dela Vailumaire*.
6. Van de Jonge *Prince Maurits*.
7. Van de Heer *Stokheym*.
8. Van *Prins Berkeveld*.
9. Van de Heer *Tork*.

TWEEDE BRIGADE; gecommandeert door den Heer *Wee*, *Brigadier* der TWEEDE LINIE.

1. 't Regimt: van de Heer *Aylua*.
2. Van de Heer *Fariaux*.
3. Van de Heer *Weé*.
4. Van de *Marquis Touars*.
5. Van *Ammena*.
6. Van *Swartzenburg*.
7. Van *Mornout*.
8. Van *Cassiopijn*.

De LINKER VLEUGEL, gecommandeert door den Grave van Waldek, Veldmarschalk.

RUYTERY van de LINKER VLEUGEL, gecommandt: door den Heer *Steenhuyse*, *Generaal Lut*.

d'EERSTE LINIE, d'Heer *Steenhuyse* aan 't Hooft;

DERDE BRIGADE gecommandeert door den Heer *Weynon*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den Grave *van Waldek*.
2. Van de Heer *Steenhuyse*.
3. Van de Heer *Weybnon*.
4. Van *Sander van Welle*.
5. Van de Heer *Eppe*.
6. Van de Heer *van Brederoode*.

TWEEDE LINIE van de RUYTERY aan de LINKER VLEUGEL, De VIERDE BRIGADE, gecommdt: door den *Grave van Witgensteyn*, *Brigadier*.

1. 't Regiment van den *Prince van Vriesland*; de Heer *van Palsterkamp* Collonel.
2. Van de *Grave van Witgensteyn*.
3. Van *Prins Frids van Nassau*.
4. Van de Heer *Kingma*.
5. Van de *Grave van Schellart*.

LINKER'-VLEUGEL van *d'Infantery*, gecommdt: door den *Rhijngaaf*, als *Gener*: *Lieut*: en de Heer *Vaane*, als *Gener*: *Majoor*.

EERTE LINIE, *Derde Brigade*, gecommandt: door den Heer *van Heeswijk*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den *Grave van Waldek*.
2. Van de Heer *van Heeswijk*.
3. Van *Sedlenitzky*.
4. Van *Mario*.
5. Van *Brantswart*.
6. Van *Burmannia*.
7. Van *Prince van Holsteyn*.
8. Van Heer *Palm*.
9. Van Heer *Polents*.

TWEEDE LINIE, *Vierde Brigade*, gecommandeert door den *Grave van Erpag*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den *Grave van Erpag*.
2. Van de Heer *Eybergen*.
3. Van *Gokkinga*.
4. Van *Leendorf*.
5. Van *Veersse*.
6. Van *Outspar*.
7. Van *Laverné*.
8. Van de Heer *Coruaal*.

Waar de Spaansche Macht sig by voegende, trekken hooger op.

DUs tot den Optocht alles vervaardigt, quam den 5. *Juny* den Marquis d'*Assentar* weder in 't *Staaten* Leger, alwaar een Krijgs-raad gehouden, ging geseyde *Marquis*, nevens *Grave van Waldek*, om te confereeren met den Generaal *de Souches*, die nog tot *Dueren* gecampeerd lag. Op welkers te rug-komst en gedane rapport, *Sijn Hooght:* de *Prince van Oranje*, en *Sijn Exell:* de *Grave de Montery*, malkander dien selven dach, aan de Fonteyn tot *Vilvoorden* zijn ontmoet, geassisteerd van de wederzijds Generaals Persoonen; alwaar geadjusteert wierden, de Ordres tot den Optocht. In gevolge van dien het Spaansche Leger sich heeft beginnen hooger op na de kant van *Leuven* te begeven; doch dit niet anders dan een verwisseling der Quartieren zijnde, heeft *Sijn Hoogheyd* het sijne van *Duffel*, tot *Zemps* verplaatst, de Troupen op de Dorpen tusschen *Mechelen* en *Brussel* gelogeert, en selfs ook de 2. Regimenten Marines, die de Buyten-werken van de laatste Stad bewaarden, alwaar hen alle Nooddruft in overvloed kon toegevoegt werden.

De Keyserlijke Macht komt ook affakken.

Ondertusschen de *Generaal de Souches*, op d'Aankomst van den *Grave van Waldek*, en den Marquis *de Louvigny*, met sijne Hooft-Officieren tot *Dueren* Krijgs-raad gehouden hebbende, heeft ook alles verveerdigt, om van daar sijn Leger op te bréken, en den weg naar *Namen* te marcheeren, nemende den 5. *Juny* sijn Hooft-Quartier tot *Eswiler* en *Aldenhove*, zijnde het Leger gerangeert in de Rechter-Vleugel, die door 't Land van 's *Hertogenrade*; de Linker-Vleugel, die door 't Land van *Cornelis Munster*, en de Battalie, die door 't Rijk van *Aken* soude trekken, om in 't Land van *Limburg* tot *Herve*, op de generale *Rendevous*, weder te vereenigen. In welker voegen dese Keyserlijke Armée den 21. en 22. deses tot *Luyk* is aangekomen; alwaar sich van veel Provisie en alle Nooddruft voorsien, en den Marsch door de *Condros* hooger op na *Namen* genomen hebbende, wierd omtrent *Chinay* een Brugge over het *Swarte-Water* geslagen, daar den 24. dito

dito d'Avantguarde, en den volgenden dach het geheele Leger over trok; houdende *Halte* omtrent *Hooy*, van waar eenige Expressen aan *Sijn Hoogheyd*, en aan *Sijn Exellentie* afveerdigde; daar op de Ordres tot een Conferentie tusschen de Drie Generaalen van de Keyserlijke, Spaansche, en Staadsche Legers aangestelt zijn. Waar toe een gedeelte van de Keyserlijke Troupen over de *Maas* quamen; den 2. *Juny* tot *Hanuyt* de *Prince van Orange*, de *Grave de Souches*, en *Sijn Exell: de Montery* malkander rencontreerden, en na vele wederzijds Clomplimenten van vriendelijke Verwellekommingen, een Krijgs-raad in 't open Veld hielden, om alles te beramen en t'adjusteeren, 't geen tot de t'Samenvoeging deser Drie Armeen noodzakelijk was.

Sijn Hooght. de Keyserl. en Spaansche Generaals t'samen komende,

Houden Krijgs-raad in 't open Veld.

Na gehouden Raad, gepleegde Festijn, en eenige rijke Presenten, door *Duc de Montery*, aan den *Generaal de Souches* geregaleert te hebben, trok elk weder na sijn Quartier. De Keyserlijke Generaal liet de Brugge, die reeds over de *Maas* was geslagen, wegbréken, en sijn Armée weder hooger op voorby *Namen* door *Ardennes* voeren, als of tot *Ginet* de *Maas* wilde passeeren, en aan die kant den *Prince van Condé* ontmoeten. Doch sonder sulx ten effect te brengen, zijn de Troupen weder te rug getrokken, sich neder slaande by *Dinant*, daar hun geweygert wierd, het begeerde Brood te verschaffen; waarom eenige huysen buyten die Plaats in brand staken. Dan eyndelijk dit Geschil bevredigt zijnde, is Generaal *de Souches* met de voornaamste Hooft-Officieren, en een deel Soldaaten daar binnen getrokken, logeerende hy Generaal by de P. P. *Jesuiten*, en de anderen elders. Alwaar hy den Gouverneur van 't Kasteel, en eenige regeerende Heeren ter Maaltijd noodigde; waar na *de Souches* den geseyden Gouverneur en 2. Burgermeesteren in zeker apartement apart verklaarde, dat het den Dienst van *Sijn Keyserlijke Majesteyt* vereyschte, het Slot en dese Stad in sijn handen over te geven. Dese Gouverneur, niet tegenstaande hem dit laatste Na-gerigt, als een seer onsmaakelijk Banket te voren quam, echter geen ander uytkomst ziende, heeft daar in moeten bewilligen, en aanstonds het Slot aan de Keysersen overléveren. 't Welk Graaf *de Souches* met genoegsaam Guarnisoen voorsiende, weder langs de *Maas* naar *Namen* trok, doende door een Courier aan Sijn Exell: *de Montery*, sijn Expeditie en voordere Desseynen notificeeren. Des *Sijn Exellentie* den 14. *July* met *Sijn Hoogheyd Prince van Orange* ging confereeren; en als toen, den *Rhijngraaf* naar 't Keyser-

De Keysersen voor *Dinant* komende, nemen dese Plaats door sonderlinge List in.

lijke Leger afzond, met advijs, van 'tgeresolveerde; zijnde bestemd, met alle de Troupen naar *Namen* op te trekken, in Ordre tot de generale Conjunctie.

Sijn Hooght: trekt op, om sig met de Keyserſen te conjungeeren.

Het Heyr van *Sijn Hoogheyd* begon den 16. *July* te marcheeren, nemende dien nacht quartier tot *Kamperhout*, en den volgende in 't Klooster *Betlehem* by *Leuven*, leggende sijn Volk tusschen dat Klooster en de Stad op een Berg gecampeert, alwaar sich den volgenden dach by 't Leger voegde, nevens de Regimenten Marinen, die in de Buyten-werken van *Brussel* hadden gelegen.

Sijn Hoogheyd daar op een generale *Reveue* doende, heeft sijn Armée bevonden te bestaan, in 32. Regimenten te Voet, 2000. Dragonders, en 26. Regimenten te Paard, t'samen uytmakende over de 30000. Man. Waar mede hooger op voorby *Leuven* trok, camperende omtrent *d'Abdye* van *Park*, terwijl de *Spaanssen* met 10 à 12000. Man onder den *Marquis d'Assentar*, *Duc de Ville Hermosa*, en *Prins Vaudemont*, sich ook naar de kant van *Leuven* beweegden. Van waar *Sijn Hoogheyd* met de gantsche Armée, en den voorderen Treyn, in 't lumieren van den dag is opgetrokken naar *Namen*, gevolgt van *Prins Vaudemont*, met de Spaansche Troupen; en zijn aldus den 24. deses gesamentlijk geconjungeert, met 6000. Paarden van de Keyserlijke Armée, en den volgenden dach met desselfs Infantery, uytgenomen die Troupen, welke den Keyserlijken Generaal, wegens den slechten Toestand in de *Paltz*, onder *Marquis van Baden*, tot Secours van de Geallieerden, derwaards had gezonden.

De Keyserlijke, Spaansche en Staadsche Krijgs-Magten geconjungeerd, werd Sijn Hooghd. als GENERALISSIMUS geconsidereerd.

Dit geconjungeerde Heyr, waar van *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* als GENERALISSIMUS wierd erkent, nam den 28. *July* Marsch naar *Gembloers*, om te trekken tegen het Fransche Leger onder *Prince Condé*, die nu al verschanst, en sterk begraven lag by de Rivier *Pieton*, die by *Charleroy* in de *Sambre* valt.

Graaf de Montery had de Voortocht, met de Spaansche Cavallery, en eenige Duytsche Infantery: *Sijn Hoogheyd* voerde de Battaillie; en *Grave de Souches* d'Arrier-garde. Waar op ook aanstonds wierd vereffent alle verschillen, die omtrent den RANG soude mogen ontstaan, en wierd den Tocht na *Nivelle* voortgezet, alwaar nu beyde de Vyandelijke Machten soo na by den anderen waren, dat 'er onvermijdelijk een Hooft-treffen uyt moest volgen.

Doch

Doch voor al eer daar in voorder voort gaan, moeten eerst noch eenige andere Troupen zien te voorschijn komen; maar van geheel andere natuur, als formérende een waarlijk vliegend Leger, dat sijn Cours en Tocht door de ruymte van den grooten *Oceaan* voortzet.

d'OORLOGS-VLOOT van den VEREENIGDEN STAAT, loopt in Zee.

GRaaf *Willem van Hornes*, Generaal van d'Artillery, zijnde het Commando over de Land-Militie op 's Lands Vloot, door den *Vereenigden Staat*, aanbevolen, had nu alles verveerdigt, 't geen tot bestier en maintenu van soodanigen Leger werd vereyscht, als beginnende sich in den aanvang van *May* te prepareeren, om ge-ëmbarqueert te werden. De Oorlogs-vloot van al het noodige voorsien, was ook gereed, om uyt te loopen: gelijk dan de Schepen uyt *Texel*, onder den Lt: Adm: *Tromp*, den 17. *May* met het lumieren van den dach in Zee staken; insgelijks ook den Admiraal *de Ruyter*, met sijn Esquadre, den 19. dito uyt de *Maas*; loopende beyde na de generale *Rendevous* voor *Vlissingen*, om aldaār met de Seeuwsche Schepen te conjungeeren. Van waar den 24. dito dit vliegend Leger, onder het Opper-bestier van dien grooten Admiraal den Lt: Generaal *de* RUYTER, in Zee is gestéken, om door deszelfs geswindheyd, de Fransche Kusten overal t'alarmeeren, en door kracht van gewapende, den Vyand alle mogelijke afbreuk te doen; gelijk namaals zal blijken, hoe door een weynig Volk, Hondert-duysent in alarm gehouden, en daar door notabele Diversien gemaakt zijn. Nederlands Oologs Vloot in Zee.

Ten eynde desen Aanslag dies te beter effect mogt sorteeren, gaf d'Admiraal *de Ruyter*, soo haast met sijn onder-hebbende Schepen, den 18. deses van *Goerée* uyt-liep, een strikte Ordre, en wel gereguleert Reglement uyt.

De Vloot den 24. *May* uyt de *Wielingen* geloopen, quam den volgenden dach op de hoogte van *Duynkerken*, alwaar na gehouden Krijgs-raad, d'Oorlogs-Schepen en 't ander Vaartuyg, in 3. Esquadres wierden verdeeld, en daar van 15. Schepen gedetacheerd, die noch den selven avond het Canaal opliepen; bekomende het Gros van de Vloot, den 26. dito *Calis*, en de Kust Alarmeert de Fransche Kust.

van *Bollonien* in 't gesicht, alwaar sich alles in alarm vertoonden; en wierd de Coers van daar geset na d'Engelsche Kust, na dat men weder Krijgs-raad had gehouden.

Waar op den 27. dito voor *Douvres* ten anker quamen, daar de wederzijds groetenissen behoorlijk verricht zijnde, veel Engelsche Grandes de Vloot quamen besigtigen, en met alle beleefdelijke Onthaling sig verlustigden.

Van daar is dese Zee-Macht voor de Cingels, vervolgens in *Wicht*, eyndelijk in *Tourbay* ten anker gekomen, en na gehoudene Krijgs-raad, deselve in twee Esquadres verdeelt, waar van het eene onder den Adm. *de Ruyter*, hebbende den Heer *Evertsz.* van *Zeeland*, tot Vice-Adm. en *Jonker Engel de Ruyter* van *Amsterdam*, tot Schout by Nacht, den 8. *Juny* uyt *Tourbay* is geloopen, nemende Cours naar de *West*, zijnde aldaar de meeste Land-Militie ge-ëmbarqueert, en de Vloot sterk 20. Oorlogsscheepen, 48. Fluyten, Galjoots, Branders en Snauwen; waar mede wy hen dees genome Cours zullen laten vervolgen.

Verdeelt haar in 2. Esquadres:

Den Lt. Adm. *Tromp*, op wiens Schip de *Graaf van Hoorn* was overgestapt, bleef noch een wijl tijd in *Tourbay* leggen, sterk 36. Oorlogs-schepen, en ontrent 60. stuks allerhande minder Vaartuyg, werdende daar gedurig Consultatien beleyd, over het dienstigst Employ van dese Zee-Macht, die den 18. *Juny* met een voorspoedige wind uyt *Tourbay* na de Fransche Kust liep, en den 23. dito in 't gesicht van 't Eyland *Belle Isle* of *Bouleyn* quam, alwaar na gehouden Krijgs-raad, en allerley ernstige Deliberatien, een Landing is besloten, die wy hier na te sijner tijd zullen vervolgen.

Waar van dat onder *Tromp* besluyt een Landing t'onderne-men.

Door alle welke sterk-uytgeruste Veld-Tochten, en dapper gemonteerde Zee-Armaden, wy nu geheel EUROPA in volle Oorlogs-Kragt op het schroomelijk **Krijgs-Tooneel** aanschouwen; als staande de Keysersen en Geallieerden in volle postuur boven by den *Nekker*, recht tegens de Spitse van *Duc de Turenne*. De Keysersche, Spaansche en Nederlandsche Arméen gereet, om de Fransche Macht onder *Prins Condé*, daar hy aan de *Pieton* begraven lag, aan te tasten; *Tromp* gaat van alle kanten de Fransche Zee-Kust bestooken; en d'Admiraal de *Ruyter*, haar geheel *West-Indien* in Roer stellen.

Gants EUROPA op het Krijgs Tooneel gestelt.

Doch

Doch voor al eer wy derselver Generale Verrichtingen melden, konnen niet nalaten voorheen eenige particuliere, gedenkwaardige Rencontres, den Curieusen LESER, voor oogen te stellen. Terwijl *Duc de Turenne* onder *Philipsburg* gecampeerd lag, was de Stad *Croonweissenburg* met tamelijke Bezetting voorsien, waar van de meeste Ruytery in 't begin van *April*, op zeker Desseyn uyt-trokken; 't welk ter kennisse van die tot *Keyserslautere* gekomen, heeft Cornet *Dalek*, met 43. Man sich na *Croonweissenburg* begeven, alwaar de Bezetting seer swak vindende, overviel de Plaats soo schielijk, dat den Fransche Cornet, met eenige van de sijne, die daar binnen waren gebleven, geheel onder de voet geraakten, en alles geruïneerd wierd; soo dat de *Keyserse*n 6. Standaarden, 2. Ketel-Trommels, 50. schoone Paarden, en eenige rijk-geladen Muylen tot Beuyt bequamen; latende in desen Tocht niet meer dan 2. dooden agter.

Terwijl die van *Croonweissenburg* op eenig Desseyn uyt zijn werd haar Stad overrompelt.

Ter tijd als de *Spaansen* in *Nederland* sich veerdig maakten, om met het Leger van *Sijn Hoogheyd*, en de Keyserlijke Armée te conjungeeren, is den *Hertog van Holstein*, met een Brigade te Paard gedetacheert, om de constitutie van de Fransche Macht, onder *Prins Condé*, te recognosseeren; wanneer een party daar van rencontreerende, soo moedig daar op aanviel, dat de *Franssen* gedwongen wierden, de Vlucht te kiesen, en 150. Ruyters, met een goeden Beuyt agter te laten, die de Hertog met sig in 't Leger voerde.

Verscheyde Krijgs Actie die tot Voordeel der *Spaansen*, en tot Nadeel der *Franssen* uytvallen.

Gelijk ook den 29. *May* tot *Brussel* 41. *Franssen* wierden binnen gebracht, die door de *Spaansen* in het *Sonienbosch* waren geattrapeerd. En ter selver tijd 13. Spaansche Ruyters van den *Baron du Feu*'s Regiment, 15. *Franssen* ontmoetende, deselve soodanig overmeesterden, dat aanstonds eenige neder maakten, de rest gevangen namen, en een goeden Beuyt binnen *Brussel* bragten. Alwaar ook den 22. *Juny* den Coll: *Masjette*, op party geweest hebbende, met 25. Fransche Ruyters binnen quam; welkers Beuyt, Monture en Paarden des anderen daags wierden verkocht.

In 't begin van *Juny* reden uyt *Valencijn* 55. Dragonders, die een Frans Convoy, bestaande in 18. Wagens, na *Doornik* willende, niet verre van daar aantroffen; en hoewel dit Convoy met 100. Man was verseld, echter het selve soo kloekmoedig aangrepen, dat de *Franssen* eyndelijk, na hévige wederstand, sig genoodzaakt vonden, te wijken, de Wagens met verlies van 10 à 12.

dooden en 10. Gevangens achter te laten, en hun ſelfs in groote confuſie in 't *Kreupelboſch* te ſalveeren; werdende alleenlijk een Spaans Dragonder doorſchooten, en de reſt quam met een rijken Beuyt, van veel pakken Kleederen, en 5 à 6000. Rijxd. aan Contanten nevens 10. Gevangenen, en over de 50. Paarden weder binnen.

Een ander Party van daar uyt gaande, en verkundſchapt, hoe eenige *Franſſen* met 300. Oſſen en Koebeeſten, langs zeker weg ſouden paſſeeren, leyden ſich daar beſijden in een Boſch, en ſoo haaſt den Beuyt voorby quam, vielen met raaſende furie daar op aan, verjaagden de *Franſſen*, en namen de Beeſten weg, die ſy ook alle behouden binnen bragten.

Omtrent welke tijd ook een Convoy van 400. Franſche Ruyters, en ſoo veel Voet-volk, met 12. Schepen Steen van *Bethune* naar *Rijſſel* willende, om aldaar de Citadelle op te bouwen; gerencontreerd wierd van 300. *Spaanſen* uyt *Arien*, en 600. van *Yperen*, die hen geſamentlijk na *Verlangien* hadden begeven, als wetende, dat dit Convoy daar moeſt paſſeeren. 't Welk ſy dan den 1. *July* met ſulken dapperen Moed overvielen, dat de *Franſſen*, met verlies van veel Volk, ſeer confuſelijk het Haaſe-pad kozen; waar na de *Spaanſen* 3. Schepen in de gront boorden, en alſoo de Vaart, voor anderen onbruykbaar maakten; ſoo dat haar de reſt tot goeden prijs wierd geranſoeneerd.

Gelijk dan ook den Lt: Gener: *d'Agourto*, den 11. dito met 1500. Paarden by *Vitry*, een Frans Convoy van verſcheyde Schepen met Wijn en Meel, dat van *Aath* naar *Douay* wilde, aangetroffen, overvallen en geſlagen; en ſeer goeden Beuyt daar van t'huys gebracht heeft.

Een aanmerkelijk Gevecht, op Ordre van den *Gener: Lieut:* RABENHOOFT, tuſſchen *Majoor Wilhelm* BOOTH en *Graaf* CHAMILLY Franſche Gouverneur van de Stad *Graaf*, op zeker Eyland in de Rivier de MAAS, voorgevallen: en alles van d'eygen Hand eener Officier, die d'Actie ſelfs heeft by-gewoont, pertinentelijk aangeteykent vindende, zal het ſelve hier alſoo, mits alleen naar mijn gewoonlijke Stijl geſchikt, melden.

Aanmerkelijk Gevegt op zeker Eyland in de *Maas.*

Des avonds op 13. *July* 1674. commandeerde *Gener: Lieut: Rabenhooft* den *Majoor W.* BOOTH, Poſt te vatten op zeker Eyland, gelegen in de *Maas* tegen-over *Mook* aan de Luykſche kant; daar van afgeſcheyden door een omvattende Arm deſer Rivier, omtrent Vijftig voeten breed. Waar op gemelte *Ma-*

joor

joor des anderen daags in aanbréking des Lichts met 180. ſtrijdbare Mannen uyt verſcheyde Compagnien onder 3. Capits: 3. Lieuts: en 3. Vendrigs tot *Mook* voorſz. aanquam, en aanſtonds ſijn Volk deed overſchépen in de weynige Sloepjes, aldaar vindende; waar door, (als geen ander Hulpmiddel by der hand,) veel tijds wierd geſpilt. Dit geſchied, commandeerde *Majoor Booth*, een ſijner drie Capiteynen met 40. Man, te marcheeren na 't boven-eynde van 't geſeyde Eyland, om aldaar een waakent Oog te houden; aan d'overige Manſchap ordre gevende, een Borſtweering aan 't beneden-eynde op te werpen, alſoo 't Eyland daar ſonder eenige ſteylte heel vlak was. Dan naaulijks een uur met dit Bevrijdings Werk beſig geweeſt, of de *Franſſen* van alle naaſt omleggende Dorpen rukten te ſamen, en verbergden ſig in, en achter de Huyſen van de Luykſche kant op den Dijk, dicht tegen-over de ingenomene Plaats; van waar ſy de *Staatſchen*, om hunne Begraving te verhinderen, hévig met Musketten beſchooten. Onderwijl quam de *Graaf Chamilly*, Frans Gouverneur van de Stad *Graaf* ſich vertoonen met een groote Troup Ruytery, die ſich achter gemelte Huyſen op den Dijk poſteerde, in verwachting van ſijn Voetvolk, hem uyt *Graaf* nagevolgt. Als nu deſe Gouverneur verſtont, dat de voor hem liggende *Maas-Arm*, tuſſchen het gemelte Eyland en den Dijk, niet boven de vier voeten diep was, reſolveerde, ſijn Voetvolk te doen daar door marcheeren, en alſoo de *Onſen* op 't Eyland te beſpringen: gelijk aanſtonds in 't werk wierd geſtelt, komende de *Franſſen*, na al voorens hun Musketten geloſt te hebben, met den Dégen in de Vuyſt, onder een groot geſchreeuw, midden door het Water, op d'Onſen aanvallen. Die haar met couragie afwachteden, en met hun Musket en Dégen ſoodanig ontfingen, dat den Vyand, na een langduurig, en ſeer ſcherp Gevecht, genoodzaakt wierd, af te deynſen, en weder door 't Water te rug te trekken.

Graaf Chamilly, na met ſijn Officieren geraadpleegt, ordonneerde ſijn Ruytery, de *Staatſchen* ten tweedemaal aan te taſten; en ten eynde ſijn Onderneming nu een beter effect mocht bereyken, voegde ſich Perſoonlijk tuſſchen d'Officieren voor-aan ſijn Volk, en alſoo door het Water, eerſt met hun Snaphanen en Piſtolen, en daar na met den blooten Degen, op de *Staatſchen* invallende, geraakte men weder-zijds in heevig Gevecht. Dan alhier de Kant van 't gem: Eyland eenigſins ſteyl, en ook

hier en daar met Rijs-ſtruyken bewaſſen, konden de *Franſſen* met hun Paarden ſeer beſwaarlijk opkomen; dus wierden ſy met der *Staatſchen* Musket-kolven ſoo onſacht begroet, dat meenigte het wederom-komen vergaten; en d'overigen, na alle aangewende Vlijd, om d'Onſen te doen den Oever quiteeren, in meening om hen dan op 't Eyland t'overvallen, eyndelijk in diſordre gebragt, moeſten weder afwijken; doch niet ſoo haaſt op den Dijk gekomen, of rallieerden ſich, en zetten 't al weder door 't Water op d'Onſen aan; die hen dan als vooren, defendeerden en nogmalen dapperlijk repouſſeerden, als hebbende des Vyands Ruytery nu ten tweedemaal veel minder couragie. Echter liet het Franſche Voet-volk niet na, van in, en achter de Huyſen op den Dijk geduurig met hun Musketten op de *Staatſchen* los te branden, waarmede ſy deſelve geen kleyne Schaade toebragten, wijl voor allen Aanval geheel bloot ſtonden, ſoo dat ſelfs de *Majoor Booth* een Musket-ſchoot dwers door den linker Schouder, tuſſchen het Sleutel-been en Schouder-blad ontfing.

Graaf Chamilly, na langen tijd Krijgs-raad gehouden te hebben, reſolveerde, ten vierde-maal, met ſijn Ruytery en Voet-volk te gelijk, de Onſen op 't Eyland aan te grijpen; ten welken eynde hy het Voet-volk voor-af, en de Ruytery van achterenna, op de *Staatſchen* deed aantrekken. Dan alſoo deſelve in ongelijk minder getal, en door het langduurig en veelmalen hervat Vechten ſeer afgemattert, ook hun Kogels meeſt verſchooten waren, in diervoege dat by gebrek van dien, al veele de Knoopen van hun Rokken getrokken, en daarmede op den Vyand geſchooten hadden; die dan ook door hun veel grooter getal, onder een Yſſelijk Geſchreeuw voor 't laatſte-maal aanvallende, den *Staatſchen* eenige Schrik aanbragten; derhalven om Quartier wilden roepen. De *Majoor* BOOTH daar op met een deftige Kloekmoedigheyd ſijn Volk encourageerende, om veel-eer met Eer en Glory op de Plaats te ſterven, dan die moeddeloos verlaatende, met Schande in 't Leven te blijven. Dus greep een yder Moed, en volkomen gereſolveert, of eerlijk te leeven, of glorieus te ſterven; ſloegen alſoo hun Vyanden, die in meenigte reeds op 't Eyland waren, na een ſeer hartnekkig Gevecht, ten vierdemaal kloekmoedig op de Vlucht. De *Franſſen* in hare Retirade hadden 't ditmaal ſeer quaat; alſoo het geduurig-af-vlietende Water, door de groote meenigte van Menſchen en Paarden,

Waar de *Franſſen* ten vierde maal door de Staatſchen wierden afgeſlagen.

die

die heen en weer daar door ſwurven, eenigſins opgeſtopt werdende, ſoo hoog ſwol, dat het boven over der Ruyteren Paarden begonde heen te loopen, waar door veele Voetknechten verdronken.

De *Majoor Booth* kreeg onderwijl nog een Musket-ſchoot door de rechter-hand, ſulx ſijn Dégen niet konde gebruyken; echter bleef volharden ſijn Volk met alle vlijd, ſoo veel moogelijk, aan te moedigen, om hun Poſt niet te verlaaten; te meer, wijl de Vyand ſich niet meer op den Dijk vertoonde; maar alleen in, en achter gemelte Huyſen bedektelijk op d'Onſen chargeerende, en deſelve veel ſchaaden toevoegende, de *Staatſchen* eyndelijk ſeer vermoeyt, wijl dit Gevecht meer als drie Uuren lang geduurd hadde, en 't getal daar door ſeer afgenomen was, alſoo behalven de Dooden ook veel Gequetſten wierden gevonden; het lang-verwachte Secours ook niet aannaderende; en daar-en-boven de *Majoor Booth* onmachtig om langer ſijn Functie waar te nemen, reſolveerde, den Capit: die met 40. Man aan 't boveneynde van 't Eyland lag, by hem t'ontbieden, hem belaſtende, ſijn Poſt te bewaren; dan niet meer als 12. Man over behouden, de reſt gedoot of verloopen, wilde hem niet laten bewégen, op 't Eyland te blijven. Dus moeſt men dan ten laatſte reſolveeren, het ſelve in goede Ordre te quiteeren; zijnde van 10. Officieren 7. doot of gequetſt; waar onder Capit: *Itterſum* ſeer pijnlijk door de Knie geſchooten; Capit: *Eck*, Lieut: *Hol*, en Vendrich *de Meyer* alle gequetſt, en gevangen gebleven, de laatſte aan ſijn Quetſuur binnen de *Graaf* overlijdende. Zijnde aan 's Vyands kant dicht by de 200. (en daar onder veel Officieren) geſneuvelt, 2. Capiteyns, 4. Lieutenanten, en een Vendrich by de *Staatſchen* gevangen genomen: en ſchreef een der *Oſtagiers* van *Aarnhem*, doemaals binnen de *Graaf* aan een ſijner Vrienden, dat wel in de Dertig Karren met Gequetſten daar binnen komende, ſelfs had getelt.

Dan eyndelijk ſig in Ordre retireeren.

Op Woensdag den 17. dito arriveerde voor de Stad *Nimwegen* een Vyands Trompetter, gevolgt van des *Intendants Monneaus* Karoſſe, getrokken van 6. Paarden, om te komen loſſen en afhalen de 7. gevangen Franſche Officieren; ondertuſſchen dat in deſelve Karoſſe waren gezeten de Capit: *Eck*, en Lieut: *Hol*, die beyde niet genoeg wiſten te verhalen wegens de deftige Genereusheyd van Graaf *Chamilly*, die hen aanſtonds, na gevangen gekregen te hebben, deed zetten op twee van ſijn eygen

Deftige Genereusheyt in eenige Franſe Officieren.

Hand-paarden, en nevens hem liet rijden na de *Graaf*; sprekende met sonderlinge Lof van de *Hollanders* in dese Rencontre; en deed derhalven verbieden, hen iets het geringste t'ontnemen, of ergens in te belédigen, selfs niet willende gedoogen, dat men hunne Escharpen of Degen soude aanroeren; seggende, dat Eerlijke Lieden hoog estimeerde. Selfs vereerde gemelte *Intendant* aan den Lieut: *Hol* sijn eygen Silvere Dégen, en kostelijke Draagband met Silver beslaagen, soo als hy stont om weg te rijden, om dat hem de sijne was ontnomen. De *Graaf van Chamilly* defroyeerde hen ook van alles, en tracteerde hen op hun Vertrek met een heerlijk Ontbijt.

De *Spaanschen* hadden ook omtrent *Mastricht* een avantagieuse Rencontre, wanneer sy den 18. *July*, 60. Ruyters en 30. Dragonders sterk, in de *Haysbane* aan de weg van *Tongeren*, den Soon van *Monsieur d'Estrades*, Gouverneur van *Mastricht*, aantroffen, daar hy met 40. Paarden, 3. Muyl-Ezels, en een rijk geladen Karre van *Charleroy* naar *Mastricht* wilde; waar op de Spaansen soo graatig aanvielen, dat de *Fransen* geen tijd vonden, sig te konnen weeren, maar yder naar een goet heen-komen socht, nemende de *Marquis d'Estrades* met sommige, de Vlucht na *Tongeren*, alwaar van eenige tot in de Stad, ja selfs tot in de Kerk wierden vervolgd, waar door ondertusschen een deel *Franssen* eschappeerden, en een goet deel ter neder wierd gemaakt, blijvende al de Bagagie den *Spanjaarden* tot Beuyt.

Diergelijke Voorval gebeurde te deser tijd ook in de *Paltz*, alwaar een uytgesondene Party van *Frankendaal*, 36. Karren met allerhande Voorraad, geconvoyeert van 200. Paarden, omtrent de *Neustad* aangetroffen, den Beuyt verovert, en meest al de *Franssen* ter neder gemaakt heeft.

Geen slimmer Rencontre hadden de *Spanjaarden* van *Charlemont*, alwaar, op 't advijs, dat de *Franssen* tot *Rocroy* een Convoy van 400. Wagens verveerdigde, om met Wijn, Brandewijn, Meel en andere Provisie, naar 't Leger van *Prins Condé* te voeren, den 20. *Augusti* den Sergeant Major *Bressy* met 80. Paarden en 200. Voetknechten uyt trok, posteerende sich op een avantagieuse Plaats, omtrent een uur van *Rocroy*, daar den 21. dito 's morgens vroeg het Convoy, geleyd van den Marquis *de Hilaire* aankomende, door de *Spaansen* soo onverhoeds wierd overvallen, dat de *Franssen* veel dooden en gequetsten, waar onder den genoemden Marquis, en een Collonel achter latende, geheel in

route

route geslagen zijn, en de meeste Proviand, die de *Spaansen* niet konde mede voeren, aldaar gedestrueerd wierd.

Aardiger was de Voorval den 29. dito omtrent *Maubeuge*, van waar *Prins Condé* met sijn Leger willende opbréken, *Monsieur du St. Clar*, Brigadier met 500. Ruyters voor-uyt zand, om de Geallieerden te recognosseeren, en waar 't mogelijk te belemmeren of t'alarmeeren; weshalven sy hen daar omtrent in Embuscade leggende, op een enge Weg van een Party *Franssen* van *Quesnoy* wierden gerencontreerd, dewelke vermoedende, dat het Vyand was, aanstonds op die van *Condé* hévig losbranden, soo dat gedachte *Monsr. du St. Clar* met 3. Musquet-kogels gewond, aanstonds van 't Paard ter aarden vallende, van de sijne, en al de rest wierd verlaten, niet beter wetende, of was van een Spaansche Party bejegent geweest. Waar na van de *Spaansen* gevonden, en in 't Kasteel van *Vosien* gebracht wierd, om daar van sijn Wonden gecureert te werden, zijnde hem niet als een wijl daar na bekent geworden, het deerlijk Abuys van dese beyde rencontrerende Partyen; waar door weder-zijds een goet getal gesneuvelt zijn.

Vreemd Voorval, daar de Franssen, door Misverstant, malkander doorslaan.

De *Spanjaarden* uyt *Luxemburg* deden te deser tijd een Roof over de *Maas*, op de Fransche Onderdanen, die sich op eenige Forten en Redouten betrouwende, tot noch toe geen Contributie betaalt hadden; waarom *Prince van Chimay*, Gouverneur van die Provintie, den *Baron van Orsbek*, met 200. Paarden derwaards commandeerde, nevens den Heer van *Melsenhausen*, Majoor over *Prins van Badens* Regiment, met 120. Voet-knechten; die gesaamentlijk desen Aanslag, hoewel byna onmogelijk scheen, dapperlijk uytvoerden. Want sy by de *Maas* komende, daar een passagie sochten, om over te geraken; 't welk seer beswaarlijk was, wijl de Boeren overal den Oever van de Rivier steyl verhoogt hadden; doch een Dragonder met sijn Paard sich in de *Maas* begevende, en gelukkig overkomende, wierd van sijn Capt: en gantsche Compagny, en vervolgens van al d'Infantery en Ruytery gevolgt. Soo haast de Dragonders over waren, hebben verscheyde Plaatjes als *Ville Franche*, *Samoury*, *Sussay*, en andere in brand gestéken, sonder eenige van de hare te verliesen, hoewel uyt de Forten, en selfs door 't Kanon van *Stenay* sterk op hen wierd geschooten. De Fransche Gouverneur van dese Plaats, een Embuscade tegens de *Spaansen* meenende te beleggen, heeft 300. Man onder *Monsr. David*, Majoor van de Citadelle, in 't naast gelegen Bosch geplaatst, om hen in 't weder-

Spaanssen doen een considerable Roof op de Franse Onderdanen.

derkeeren te verrassen. Maar de *Spaansen* in tijds daar van verwittigt, en ter oorzake van hun meerder getal, gedachte Majoor, nevens den Luytenant van sijn Compagny, en 16 à 17. Soldaaten daar gesneuvelt zijnde, heeft sig de rest in 't dichtste van 't Bosch geretireerd, en zijn de *Spaansen* den 20. *September* met een goede Beuyt, en kleyn Verlies van Volk, weder thuys gekomen.

Noch zijn den 23. dito 4. Compagnien Croaten, nevens een Comp: Dragonders, en een Compagny van de Wachters der Licenten, van *Givet* naar *Auviller* gemarcheert, 2. uren boven *Rocroy*, daar een groote Jaarmarkt was, alwaar soo verwoedentlijk zijn ingevallen, dat niet tegenstaande de kloeke Tegenweer der Inwoonderen, sy deselve geheelijk geplondert, en 40. huyssen verbrand hebben, ter oorzake sy haar Contributie niet wilden betalen. Keerende aldus met een grooten Roof, veel Paarden, en een meenigte Hoorn-beesten, naar huys.

Gelijk nu alle dese voor verhaalde Rencontres gesuccedeert zijn tot meeste voordeel der *Geallieerden*, soo hebben ook de *Franssen* eenige gehad, waar in sy avantagie kregen; doch soo inconsiderabel, dat deselve niet meriteeren hier gemeld te werden, te meer, alsoo hun meeste Voordeel alleen bestaat, in met groote Partyen op den Landman te stroopen, en de arme Boeren hun kleyne Armoede, door overheerschend Geweld af te kneevelen.

Krijgs-Actien tusschen de KEYSERSEN en DUC *de* TURENNE in de PALTZ.

Ordre hoe de Veld- en Zee-Togten van Anno 1674. agtervolgt werden.

DUs keeren wy Ons van de Particuliere Voorvallen, weder tot ons Generaal Voorwerp der voorname Hooft-sakens HISTORIE, daar in Ons besonderlijk, als de eerste Veld-Tocht-Voerders voorkomen, de Keyserlijke Troupen, versterkt met verscheyde Rijks-Volkeren boven in de *Paltz*; die sich daar gesamentlijk, met de Fransche Krijgs-Macht, onder 't bestier van *Duc de Turenne*, engageeren. Daar na zien wy de *Geallieerden*, en hun geconjungeerde Heyr-Legers, tegens de Fransche Armée onder *Prince de Condé* ageeren. En ten derden de machtige Oorlogs-vlooten ter Zee, hun Zee-Coers, soo binnen als buyten EUROPA, vervolgen. Alle welkers Bedrijven wy nu in Ordre,

d'een

d'een na d'ander tot den eynde toe zullen achtervolgen; om, na yder Party in haar Winter-quartieren geconvoyeert te hebben, daar mede de geheele CAMPAGNE van dit zeldzame Jaar 1674. te besluyten; met achter-aan-voeging, 't gene ondertusschen door eenige Nieuw-Strijdende Partyen noch mocht op het Oorlogs-Tooneel gebracht, en actuëel uytgevoert werden.

DUC *de* TURENNE hebben wy voor-heen, ja vroeg in den beginne deses Somers, boven in de PALTZ zien den Meester speelen, hebbende daar alles soodanig verwoest, geruïneerd en verdorven, dat selfs dien *Keurvorst* na vele droevige Klagten aan vele Christen Hoven gedaan te hebben, daar over ook by den *Koning van Engeland* sich ging beklaagen; soo dat ook de *Koning van Vrankrijk* den 13. *July* een omstandige Declaratie dies aangaande, tot Excusie en verschooning heeft laten uytgaan, om waar 't mogelijk, dien *Prins* daar door noch te diverteeren. Gelijk wy derselver Inhoud hier na omstandiger zullen by-voegen. Maar dese *Prins*, niet tegenstaande alle Declaratien van *Vrankrijk*, en alle d'Instantien van *Duc de Turenne*, sich standvastig aan 't *Interest* van den *Keyser* en het *Rijk* bleef houden; te meer, wijl hy dagelijks met ervarendheyd bevond, dat sich geensins op der *Franssen* Beloften, noch al haar schoone Voorgevingen had te betrouwen, latende veeltijds de Werken contrary hun Woorden te voorschijn komen. Want schoon de *Franssen* Hem soo dikwils hun Vriendschap en Alliantie, ja Vergoeding der voor-heen geledene Schaaden hadden aangeboden, moest doch dese *Keurvorst* met groot Hertenleed zien, dat sijn Landen, Goederen en Onderdanen meer en meer verarmt, geruïneerd en verwoest wierden. Ten desen Exempel zullen, voor al eer met de Hooft-Historie der Duytsche en Fransche *Campagne* voort-varen, een weynig in 't korten hier t'samen voegen, 't geen tusschen desen *Keurvorst van* PALATIN, en de *Fransche* NATIE zedert dit loopende jaar is gepasseert, ten eynde den LESER een klaarder Begrijp van dese Queste, en de Ruïne van dat Land, voor Oogen mag hebben.

Vrankrijk wil den elendigen Handel sijner Soldaaten, in de *Paltz*, verschoonen,

Maar t'eenemaal te vergeefs.

Niet tegenstaande de *Keurvorst van Palatin* in 't voorleden jaar 1673. met de *Kroon Vrankrijk*, uyt consideratie van desselfs groote Macht en geweldige Heerschappy, altoos in Vriendschap en goet Verstand socht te leven, echter, soo door de Fransche Bezetting uyt *Philipsburg*, als ook de dagelijks passeerende Troupen deser *Natie*, sijn Onderdaanen soodanig geplaagt, en sijn Lan-

Keur-Paltz seer jammerlijk door de *Franssen* mishandelt,

den geruïneerd wierden, dat op ſijn Klagten van Ongelijk, en Verklaring van Onſchuld, niet alleen de *Koning van Sweden* ſelfs, nevens noch andere Chriſten-potentaaten, daar over groote Gevoelijkheyd betuygden, en dieshalven aan *Sijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt*, om Vergoeding en Herſtelling voor deſen *Keurvorſt* aanhielden; Maar dat, na ſulks alles niet konnende helpen, noch de *Franſſen* tot aflaaten van hare Geweld-daadigheden, veel minder tot Vergoeding van geledene Schade beweegen; ſoo vond deſe *Prins* ſich ten hoogſten genoodzaakt, ſoo wel de Mede-Leden des *Rijks*, als deſſelfs Opperhooft, *Sijn Keyſerlijke Majeſteyt* om Hulp en Byſtand te verſoeken, ten eynde voortaan, indien mogelijk, ſoodanig overvallend Geweld, door Geweld van Hulp te wederſtaan en af te weeren.

Soekt heul en hulp by den *Keyſer* en 't *Duytſche Rijk.*

Maar eylacy! Schoon hem deſe Hulp en Aſſiſtentie ſoo wel van 't Hooft als deſſelfs Rijks Leden naar wenſch en begeeren wierd toegeſtaan, ſoo is de Tegen-party maar dies te meer verbitterd geworden, achtende hem nu als een gedeclareerde Vyand. Dan, naderhand ziende, dat van alle kanten het getal ſijner Vyanden aangroeyde; wijl niet alleen de *Keyzer* en de *Kroon Spanjen*, maar ook verſcheyde Duytſche Vorſten ſich hoe langs hoe meer tegens *Vrankrijk* oppozeerden, heeft haar *Koning* alle Middelen aangewend, om, nevens noch andere Potentaaten, deſen *Keurvorſt* weder in Gunſt en Vriendſchap te hebben. Waarom *Sijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt* ſoo haaſt hy vernam, hoe deſe *Prins*, na ſich met den *Keyſer* bevriend en verbonden te hebben, met den *Keurvorſt van Mentz*, over een Erfdeeling, wegens het afſterven van den *Paltz-graaf van Simmeren*, in groote Strijdigheyd verviel, ſijn Ambaſſadeur, den Marquis *de Bethune*, aan hem in de *Paltz* zond, om niet alleen te preſenteeren, dit Strijdig Geſchil in der minne te bemiddelen; maar hem ook Vergoeding voor geledene Schaaden aan te bieden. Deſe Franſche Gezand den *Marquis de Bethune* in 't laatſt van *February* Anno 1674. by den *Keurvorſt Palatin* gekomen, verſocht aanſtonds *Audientie*; 't welk verkrijgende, preſenteerde aan den *Keurvorſt*, in preſentie van deſſelfs geheymen Raad, de *Mediatie* ſijnes Konings, over het Different, wegens de Succeſſie van *Boeckelheym*, tuſſchen *Keur-Mentz* en *Sijn Keurvorſtel: Hoogheyd* ontſtaan; verzekerende den *Keurvorſt*, van de Vriendſchap ſijnes *Konings*; hem boven dien aanbiedende, Satisfactie te geven voor de Deſtructie, die de Franſche Wapenen waren genoodzaakt geweeſt te doen, in het paſ-

Maar te vergeefs en tot ſijn nadeel.

Doch *Vrankrijk* ziende het getal en magt ſijner Vyanden toenemen, verandert geheel van taal,

Zend den Marquis *de Bethune* na den Keurvorſt, om alle Geſchillen by te leggen:

passeeren der Landen van den *Keurvorst*, tot groot ongenoegen en leed-wesen van *Sijn Majesteyt*.

Maar als de Keurvorst quam te spreken van 't Effect deser aangebodene Satisfactie, reële Reparatie van Schaden, die by na onrepareerlijk waren, stelde dese Afgezand niets anders voor, dan dat sijn Meester, wanneer met de *Heeren Staaten Generaal* Vrede maakte, sijn best soude doen, om *Haar Hoog Mog*: te verbinden, den *Keurvorst* schadeloos te houden, van den Hinder en 't Nadeel, door de Fransche Wapenen in sijn Land veroorzaakt, en al 't Verlies dat hy daar door had geleden. Seggende voorders; Dat *Sijn Alder-Christel: Majest:* geinformeert was, hoe de Keurvorst sig met den *Keyser* en andere Rijks Stenden meende te verbinden, willende derselver Volkeren te hulp roepen, en in sijn Plaatsen leggen: 't geen niet anders dan *Sijn Koning* grootelijks konde mishagen, en geweldige Umbrages veroorzaaken. Met byvoeging, dat de Keurvorst *Neutraal* behoorde te blijven, en geen vreemde Hulp te versoeken; maar sich alleenlijk vertrouwen op de Vriendschap, het Woord, en de Guarantie van sijn *Koning*, die machtig genoeg was, hem tegens alle Insultes te beschermen.

Maar alles schijnd alleen in schoone woorden en groote Beloften, sonder daad, te bestaen:

Sijn Keurvorstel: Doorl: bedankte desen Gezand, voor de Verzekering, van de Vriendschap sijnes *Konings*; als deselve van oneyndelijke Waarde achtende. Maar met dese byvoeging; Dat hy geen gelijkformigheyd van dese Protestatien en Verzeekeringen, met d'effectuële Bedrijven vond; aangemerkt sijne Landen geheel geruïneerd waren, door den laatsten Marsch der Fransche Armée, die deselve op soodanigen manier had getracteert, dat gedeclareerde Vyanden het niet slimmer konden maaken; Dat hy hier over dikwils aan 't *Fransche Hoff* had geklaagt, maar men hem naaulijks had willen hooren; wel verre van Herstelling en Vernoeging te geven; Dat het ongerijmd, ja belaggelijk scheen, sulks te willen verschuyven op de Heeren *Staaten van Holland*; wijl het t'eenemaal onzéker was, wanneer, en op wat voet sy VREDE met *Vrankrijk* souden maken, en of Sy hem de minste Satisfactie souden toestaan; Dat hy altijd *Neutraal* gehouden, en nooyt direct noch indirect in den *Hollandschen* Oorlog, geëngageert geweest was; Dat hy niets anders socht, dan de RUST van 't *Rijk*, de *Welstand* sijner eygen Landen, en de *Vrede* onder sijn Nabueren; Weshalven hy nu niets anders begeerde, dan eenige Vergoeding van een Onvergoedelijke Schaade, die men hem had

't Welk den Keurvorst aan den Franssen Gezand, door veel kragtige Redenen, opendlijk doet verstaan.

verooorzaakt; en eenige vaste verzeekering, dat men in 't toekomende niet meer soodanig met hem handelen soude, nog voor soo violente Proceduuren behoeven bloot te staan, alleen op het betrouwen der Discretie van *Vrankrijks* Troupen, en desselfs Bevelhebberen, soo in *Philipsburg* als elders, die hem tot noch toe soo Ongenaadig hadden gehandelt. Verklaarende wijders; Hoe hy als een *Lidt* en getrouw *Prins* van 't *Rijk*, Hulp aan den *Keyser*, als sijn Opperhooft, had gesocht, aan wien hy by Eede was verbonden, en sich niet konde noch behoorde van 't *Rijk* t'ontrekken; Dat het dienvolgens *Vrankrijk* niet quaalijk behoorde te nemen, en noch minder daar over geumbrageert te zijn, om dat Hy, tegens Uytheemsch Geweld, en Onverdraaglijken Overlast, soulageerende Hulp had gaan soeken; te meer, wijl sy in 't Munsters Vredens-Tractaat hadden belooft, de *Constitutien, die tot* RUST *van 't Rijk waren gemaakt, te guarandeeren.*

Waar op de *Franssen* sijn voornaamste Stad *Germershheim* overvallen,

Na dese Audientie vertrok de Franschen Afgezand *de Bethune*, beveelende aanstonds den Marquis *de Vaubrun*, dat hy sijne ontfangene Ordres met sijn by-hebbende Krijgs-Macht slechts soude in 't werk stellen. Waar op die, met den *Marquis de Rochefort*, en de Troupen die sy uyt der *Elsas* en *Lotthàringen* hadden konnen t'samen schrapen, sonder vertoeving, den 26. *April* voor de Paltzische Stad *Germersheim* quamen, deselve geheel onvoorsiens met ook het Slot overvielen, als zijnde met een swakke bezetting voorsien, wijl de Keurvorst geenerley gedachte van soo Vyandelijke Aanvallen hadde; soo dat de *Franssen* alles overweldigden. En niet tegenstaande de Brigadier *Beauvisé* beloofde, aan d'Inwoonders geen overlast te doen, geschieden daar echter wel hondert-derhande Actien en Moedwilligheden.

Dit alles op pretext, dat de *Keurvorst* een Tractaat met den *Keyser* had gemaakt; 't geen sy oordeelden, tot prejuditie van *Vrankrijk* te strekken.

Geheel strijdig tegens de schoone Beloften van hun Afgezand,

Den Keurvorst tot *Fredriksburg* dese Geweld-dadigheyd ter ooren komende, stond t'eenemaal verstelt, niet wétende, wat van soodanige Actien soude denken; te meer, wijl men hem maar even te vooren, de Vriendschap van den *Koning* had komen aanbieden, en met velerley protestatien daar van had willen verzékeren! Invoegen hy aanstonds een Trompetter aan dese twee *Marquisen*, des *Konings* Krijgs-Overstens, en aan den Gezand *Bethune* zond, om hier van de Redenen te mogen weeten.

Vaubrun verwaardigde sich niet, hier op te antwoorden: maar

Roche-

Rochefort deed ſulks ſeer arrogant, en ſchreef; *Dat hy d'Eer had, een geboren Fransman te weſen, en Onderdaan van den* GROOTSTEN KONING *der* AARDE, *aan wien alleen hy Rekenſchap van ſijne bedrijven had te geven.*

Bethune gaf hondertderhande Complimenten, om hem te betuygen, het Ongenoegen dat hy hadde, van dat ſulx na ſijn vertrek was geſchied; en veel blaauwe excuſen, van ſulx niet geweeten te hebben, en als of alles buyten ſijn kennis was geſchied; verklaarende, het hem leed te zijn, dat *Sijn Majeſt*: ſoodanige Ordres naderhand aan de beyde *Marquiſen* mogt geſonden hebben; om welkers oorzaak te mogen weeten, hy een Courier na *Sijn Majeſt*: ſoude afzenden. Die alles tragt te verſchoonen en t'ontkennen;

Maar hoe ſeer *Bethune* ſich ſocht t'ontſchuldigen, hier van niet geweten te hebben, ſoo vernam men echter, dat de Franſche Gemachtigde *Courtin*, tot *Keulen* aan de Sweedſche *Mediateurs* had bekend gemaakt, dat de *Koning* dit alles voor-heen ſoo had ge-ordonneerd, ter oorzaake van verſtaan te hebben, dat de *Keurvorſt Palatijn* den 14. *Jan.* met den *Keyſer* een Tractaat had geſlooten, waar by ſich verbond, met *Vrankrijk* te breeken, en dat *Rijk* vyandelijk aan te taſten, waar men ſou begeeren; zullende daar voor een ſomme van 50000. Rijxd: genieten, mits hy de Stad *Germersheym* in des *Keyſers* handen ſoude ſtellen, en een zéker getal Troupen onderhouden. Waarom *Sijn Majeſt*: den *Marquis de Bethune* na den Keurvorſt had gezonden, om ſulks voor te komen, met aanbieding van Vergoeding voor 't gepaſſeerde, en Verzékering voor 't toekomende te geven; en dat in geval hy hem daar toe niet gediſponeerd vond, als dan de beyde Lten: Gens: *Rochefort* en *Vaubrun* daar van ſoude notificeeren, op dat ſy de Ordres, hen ten dien eynde gegeven, ſouden executeeren, te weten, ſich te verzékeren van *Germersheym*, eer het aan den Keyſer gelevert was; hebbende den geſeyden *Bethune* ook Ordre gehad, de Copie van 't voornoemde Tractaat, den Keurvorſt te vertoonen. Maar alles blijkt contrary,

't Welk *Bethune* in ſijn tweede Audientie dede, daar hy den Keurvorſt ſeyde, hem dit (gepretendeerde) Tractaat in 't Latijn te konnen toonen, getekent door 2. van de principaalſte Miniſters van den *Keyſer* en den Secreraris van den *Keurvorſt*. Op 't welke *Sijn Doorluchtigheyd*, met Verklaaring op ſijn Vorſtelijke PAROLE, hem antwoorde, het ſelve Tractaat nooyt geſien, veel min geratificeert te hebben; en dat niet anders met *Sijn* Gelijk de Keurvorſt ſelfs betoont,

 Key-

Keyserl: *Majest*: had getracteerd, als 't gene men uyt sijn Brief van den 28. *December* 1673. kon zien; waar door niet anders versocht, dan 't geene een Keurvorst tot sijn Behoudenis kon obligeeren; protesteerende, nooyt van intentie geweest te hebben, noch ook tegenwoordig niet te zijn, dese Plaats in handen van *Sijn Keyserl*: *Majest*: te stellen. Daar noch byvoegende, dat by aldien 't schoon soodanig was, gelijk 't echter niet, men suls nogtans niet als quaat in hem behoorden op te nemen, Hy als *Keurvorst* van 't *Rijk*, en geintereisseert wesende tot sijn eygen Behoudenis; Dat men hem ten minsten had moeten hooren, voor al eer soo wreede Proceduuren, simpelijk gefondeert op valsche Raporten, tegens hem uyt te voeren.

Voorders deed de *Keurvorst* aan den Afgezand *de Bethune* verstaan, dat hy 't Kasteel en de Stad *Germersheym*, weder in voorgaande staat moest doen herstellen, de Vryheyd voor sijn gevangene Officiers versorgen, de Franse Troupen uyt sijn Gebied en Landen doen vertrekken, en deselve beletten, dat geen meer Hostiliteyten daar in bedreeven.

Bethune gaf tot Antwoord; Dat sulks van hem niet dependeerde, maar hier over de beyde Lten: Geners: sou gaan spreken: gelijk ook geschiede. Maar in plaats van tot des Keurvorsten faveur, gingen sy *Germersheym* voor hen selfs versterken, en daar-en-boven noch 2. andere kleyne Steden, als *Selts* en *Haguenbach* inneemen; dwingende rondsom de Land-luyden, Contributie aan hen te brengen.

En alle bedenkelijke Vlijd aanwend, om sijn Onschult te doen zien.

Ondertusschen wende de Keurvorst alle mogelijke vlijd aan, om sich van soodanige valsche Raporten te suyveren, die men tot sijn groot Nadeel, den *Koning van Vrankrijk*, had aangebragt: schrijvende derhalven verscheyde Brieven, soo aan *Bethune*, als aan den *Hertog van Orleans*, aan wien hy demonstreerde: Wat een waardig Werk *Sijn Hoogheyd* soude verrichten, indien aan sijn Heer *Broeder*, *d'Alder-Christelijkste* MAJESTEYT, hem quam te offereeren, met vertooning, hoe sijn Keurvorstelijke Landen, haar *Rust* en *Zeekerheyd*, alleen in de *Rust* en *Zecuriteyt* van 't *Roomsche Rijk* hadden; en by-aldien *Sijn Hoogheyd*, sijn *Broeder* den KONING, soodanigen Begeerte wist te inspireeren, om in 't gemelde *Rijk* een generaale en verzeekerde VREDE te stabileeren, soude hy geen minder *Tropheën*, of Zeegepraals-Teykenen verdienen, als des *Konings* Conquesten selfs; en daar mede meerder Herten winnen, als Hy Steden had gewonnen, &c.

Maar

Maar dit alles niet mogende helpen, en den Keurvorst besorgt, of de *Franssen* in dese onrechtmatige Proceduuren noch verder mochten voortvaren, ging middelerwijl dit Geweld duurde, by *Sijn Keyserl: Majest*: en de rondsom-leggende Rijks-Kreytzen, Hulp en Bystand versoecken. 't Geen hem van *Sijn Keyserl: Majest*: ten vollen toegestemd werdende, wierden de *Saxische* Volkeren, die by *Frankfort* lagen, naar de *Paltz* gecommandeert, gelijk ook uyt het Keyserl: Leger 3. Regimenten Ruyters, en uyt yder Regiment Voet-volk eenige Compagnien, onder den Generaal *Caprara*, die alle in de Maand *Maart* daar aanquamen, en in de Paltzische Steden verdeeld wierden. Waar op *Keur-paltz* een Vorstelijk MANDAAT deed publiceeren, van desen Inhoud:

Versoeckende met eenen Hulp by den *Keyser* en 't *Rijk.*

WY KAREL LODEWYK, van Godes Genaade, *Paltz-Graaf aan den Rhijn*, &c. Doen hier mede weeten; Nademaal het genoeg bekent is, Dat, vermits de *Fransche Koninklijke Troupen*, die sig zedert langen tijd in 't H. *Roomsche Rijk* hebben onthouden, en hen noch in onse Nabuurschap bevinden, benevens de Guarnisoenen van *Philipsburg*, soo tegens gedachte Keur-Palts, en desselfs Landen, als tegens meer andere nabuerige Standen des R. *Rijks*, soo wel contrary het *Instrumentum Pacis*, en alle Heylzame *Rijks* Wetten, als tegens de soo dikmalen gedane Protestatien en Verzeekeringen van *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyts* Vriendschap en Trouwe, Allerhande Krijgs-Actien en Vyandelijkheden gepleegt, de voornoemde Staaten en Landen met Geweld vermeestert; sich daar geïnquartiert; de Plaatsen ingenomen en bezet; hooge- en lage-Stands-Persoonen, Bedienden en Onderdaanen gevankelijk weg-gevoert; met uytschrijving van Contributien, Brandschattingen, en andere Exactien, *Plunderen*, *Rooven*, *Moorden*, *Branden*, *Schoffieren*, alderhande Insolentien, en veelvoudige Vyandelijkheden begaan te hebben; En wy sulks alles, volgens Onse *Schuldige Plicht*, waar mede wy aan *Sijn Keyserlijke Majesteyt*, het H. *Roomsche Rijk*, en onse eygen natuurlijke *Onderdaanen* toe-gedaan, en verbonden zijn; Geensins konnen gedoogen; Maar in tegendeel, tot Bescherming en Verzeekering onser Landen, Onderdaanen, en aanhoorige Nabueren, soodanige Feytelijkheden, soo veel moogelijk, gehouden zijn te verhinderen en af te weeren: SOO WERD hier mede aan allen, en yder van hooge en lage Beämpten, ook aan de Commandanten van onse Vestingen en Plaatsen, en verdere

Declaratie van Keur-paltz tegens Vrankrijk.

hooge

hooge en minder Krijgs-Officieren, van onſe Geworvene, en Land-volkeren, te Voet en te Paard, mitsgaders aan allen Bevelhebberen van d'Auxiliaire Troupen, ſoo door *Sijn Keyſerl: Majeſt:* als *Keur-Saxen*, en aan de Benabuurde *Kreytzen*, tot Defenſie van Onſe, en d'omliggende Landen gezonden; Verſocht, en ernſtelijk bevolen; Dat ſy alle diergelijke ſtroopende *Franſſen*, en andere Partyen, die niet van onſe eygene, of bovengemelte Auxiliaire Volkeren zijn, deſelve niet te laten paſſeeren, maar aan te houden; en in gevalle ſich te weer ſtellen, naar Krijgs gebruyk met hen te handelen, en byſonderlijk de Roof-partyen en Moeskoppen, wanneer die op Friſſche Daad, en plunderende bevonden werden, onder de voet te ſchieten; en Ons van 't gepaſſeerde te verwittigen. Het ſelve insgelijks te betragten, ook aan alle nabuerige Keur-vorſten en Rijks-Standen te verſoeken, &c.

Schermutſel tuſſchen de Duytſchen en Franſſen.

De FRANSSEN hier op niet nalaatig, om ſoo veel hen mooglijk was, ſich hier tegens te wapenen, bragten veel Volk, Ammunitie, en Proviand in deſe Geweſten: waar door den 23. *Maart*, tuſſchen haare, en de Keyſerſche en Saxiſche Troupen een Rencontre omtrent het Dorp *Wemingenheim*, een uur van de Keurvorſtel: Reſidentie-plaats *Manheym*, ontſtont. Want de *Generaal Caprara*, volgens ſijn eygen Schrijven aan de *Hertog van Bournonville*, op ordre van den *Keurvorſt Palatijn*, op voorn: Dorp gearriveert, en aldaar ſoo wel de Keyſerlijke, als Keur-Saxiſche Volkeren in de naaſt-gelegen Dorpen gepoſteert te hebben; is de Franſche *Generaal Majoor Beauviſé*, met 600. Man, behalven d'Officieren, onvoorſiens in der nacht tot op een Quartier-uurs aan gem: *Generaal Caprara* ſijn Quartier geävanceert, na voorheen de Duytſche Dragonders, op de Pas *Schipperſtad* de Wacht houdende, verjaagt te hebben. Waarom wel haaſt te *Wemingenheym* Allarm ontſtond; daar op *Caprara* met 5. Comp: van 't Lotharingſche, en 5. van ſijn Regiment buyten in 't open Veld trok, onderwijl de voordere Auxiliaire Troupen commandeerende, hem te volgen; dan alvoorens d'Overſte *Dunewald* met deſe Volkeren tot onderſtand quam, is *Caprara* op de *Franſſen* aangevallen, en na een Charge van hen uytgeſtaan te hebben, drong ſoo furieus in, dat ſy in confuſie, wel 200. in 't Voetzand, en over 80. gevangen geraakten, behalven dat meer als 100. Gequetſten onder de Vluchtende wierden gevonden; beveelende den Overſte *Dunewald*, ſoo haaſt die aanquam, met

400. Paar-

400. Paarden den Vyand t'achtervolgen ; maar die ſoo ſnellijk vluchtende, is ſonder te konnen inhaalen, onverrichter zaake te rug gekomen. Korts na dees Actie was geſchied, quam de Keurvorſt ſelfs op de Strijd-plaats, den hoop der Verſlaagenen beſigtigen ; alwaar van *Duytſen* zijde ſoo weynig waren gebleeven, dat het te verwonderen was.

Na nu de laatſte Battaillie, die wy hier voorgemeld hebben, in de *Paltz* was voorgevallen, bleef *Turenne* daar geheel Meeſter; wijl de *Keyſerſen*, hun verwacht Secours noch niet bekomende, ſich geenſins Mans genoeg vonden, om de groote Macht der *Franſſen*, onder *Duc de Turenne*, te wederſtaan; waarom ſich dan na *Frank fort* retireerden, om daar het beloofde Secours af te wachten. Onderwijl graſeerden de *Franſſen* in de *Paltz*, naar hun eygen welgevallen ; want *Turenne* met ſijn Heyr by *Ladenburg* ſtaande, deed na 't vertrek der *Keyſerſen*, niets als de omleggende Plaatſen en Dorpen, of brandſchatten, of in de brand ſtéken, of geheel ruïneeren en verwoeſten, namentlijk, *Bebingen*, *Offtersheym*, *Neuburg*, *Weyher*, *Hochenheym*, *Seldtz*, *Broekhuyſen*, *Hendſchusheim*, *Groſſaſſen*, *Walſtadt*, *Doſſenheym*, *Lutzel-ſaſſen*, en *Reddesheim*; deſe Plaatzen waren alle tot de gront afgebrant, en onder haar eygen Aſch- en Puynhoopen begraven geworden. In de volgende waren ettelijke Huyſen verwoeſt, als in *Wiblingen*, *Leiterhuyſen*, *Edisheim*, *Schriesheim*, *Rohrbach* en *Weingarten*. Grouſame Handel der *Franſſen* in de Paltz,

De Burgers van de Stad *Weinheim* deſe ſchroomelijke Exempelen aanmerkende, en bevreeſt, 't ſelve te zullen wedervaren, zonden aan *Turenne* een Wagen met Wijn en Victualie, en maakten met Hem een Verdrag, dat mits hem te betalen een ſomme van 600. gl: hun Stad van dit Geweld verſchoont ſoude werden. Maar als weynig tijds daar na, op den 17 *July*, het geheele Leger daar voorby marcheerde, quam *Turenne* des avonds ten 5. uren met 50. Ruyters ſelfs in de Stad, en hielt *Halte* op de Markt, daar hem de Burgers en de Boeren in 't geweer verwagten, tegens dewelke hy ſeyde: *Gy Boeren hebt kortelijk veel van mijn Volk doot geſchooten, legt uw Geweer neder, en gaat heen.* En voornamentlijk met d'Inwoonders van *Weinheim*,

Reed alſoo weder ter Stad uyt na ſijn Leger, waar mede Hy, in plaats van deſe Inwoonderen, volgens gemaakte Accoord, voor alle Onheyl te bevrijden, hun Stad rondſom deed bezetten ; latende daar binnen een Bevel afkundigen ; Dat een yder, op Levens Straffe, ſijn Geweer in 't Raadhuys moeſt brengen : 't geen alſoo geſchied zijnde, namen de *Franſſen* het beſte daar Na dat ſy met Turenne voor 600. gl: v. raccordeert waren,

uyt, de rest vernielende. Hier mede was 't niet genoeg; maar de Moedwilligheyd nam soodanig d'overhand, dat sy alle de Land-Vruchten en Levens-Middelen aangrepen, en in 't Leger voerden; waar na ook al de Wijn weg bragten; en 't geen niet konden mede nemen, wierd in de Kelders, en langs de Straaten op de gront gesmeeten, de vaten verbroken, en alles in diervoegé geruïneerd, dat men tot over de knien in den Wijn ging. In Heer *Rabenhoofts* Kelder, daar wel 130. Voeders in was, bleef niets over, werdende alles uyt de Stad, na 't Leger gevoert, ja wel tot 2000. Voeder-vaten Rhijnsche Wijn.

Na nu den Drank al te maal weg was, moesten op de Markt gebracht werden al de Paarden, waar uyt de Fransche Officiers de beste voor hen namen, en de overige voor hun Karren en Wagens spanden.

Hier na moest al het Vêe aanhouden, 't welk insgelijks weg wierd gevoerd. En als daar nu niets meer van Geweer, Wijn, Paarden, Ossen, Koeyen, Schapen of andere Eetwaren overig was, vielen de Soldaaten in de Huysen, stroopten en roofden alles; schudden de Luyden naakt uyt, sloegen kisten en kasten op, en vernielden Deuren en Vengsters, soo dat ook de Huysen woest lagen.

Toen tapten sy het water uyt alle Putten, om te sien of daar geen verborgen schatten in waren.

Verschoonende selfs de Kerk, nog desselfs Gods-dienstige toebehooringen niet.

Ten laatsten plonderden sy ook de Kerk en het Raadhuys, sloegen het Orgel en de Banken aan stukken, en namen de Klokken mede.

Als 'er nu niets meer overig was, dan alleen Armoede, Jammer, en Elend, met bitter Klaagen der naakt beroofde Ingezetenen; trokken sy van daar, en lieten dese Elendigen, van alles berooft, in hun Elend zitten.

Alle welke Grouwelen, de *Franssen* nog willen verschoonen.

Met alle dusdanige Wreedheden en onmenschelijke Handelingen voeren sy over al in de *Paltz* voort; en noch dacht *Turenne*, sijne bedrijven te verschoonen, met te verklaaren, dat hy Koninglijk Bevel hadde, om daar noch veel slimmer te handelen, dan hy nu dede. Boven dit alles meende hy noch den *Keurvorst*, met een beleefde *Missive*, tot Accommodement met sijn *Koning* te beweegen. Maar die gaf hem tot antwoord; *Hy reeds soo veel Schaden had geleden, dat tot Vergoeding, van den Koning van Vrankrijk, weynig hope had, en, om 't weynige soo hem noch was overgebleven, te behouden, sijn Woord aan sijn Keyserl: Maj: en desselfs Bondgenooten gegeven, niet konde wederroepen.*

Sul-

Sulke en diergelijke Wreede Handelingen een langen tijd na malkander gepleegt, noodzaakten den *Keurvorst van Palatin*, sijn Toevlucht klaagender wijse aan verscheyde Christen Hoven te nemen, en besonderlijk by de KROON *van Engeland*, als vertrouwende, dat de selve wel het meeste Pouvoir soude hebben, om 't gemoed van *Vrankrijk* soodanig met Medogendheyd over Hem te bewegen, dat die *Majesteyt* hem eenige Herstelling van sijn jammerlijk geleden Ongelijk, sou willen laten toekomen, als zijnde al sijn Schade en Verdriet, hem door de Wapenen van *Vrankrijk* veroorzaakt.

Maar de Keurvorst gaat sig aan veel Christen Hoven beklagen.

Maar dat Hof, in plaats van soodanigen Resolutie te nemen, deed een Verklaaring van Onschuld, verzeld met allerhande Excusen, en Redeneringen van Leedwesen over 't gepasseerde, aan den dag komen; die omtrent van desen Inhoud waren:

De KONING zedert langen tijd met Ongenoegen ziende, alsoo sijn Wensch seer sinceer was, om met alle Kragten de Westphaalsche Tractaaten te doen maintineeren, en op dat Fundament, ('t geen seer heylig en hoogwaardig by 't geheele Roomsche Rijk moest zijn) den VREDE en *Rust* van *Duytsland* te herstellen; Dat de KEYZER, en sommige andere *Princen* van 't selve *Rijk*, sich hebben gestelt in staat, tegens d'Obligatien van derselver Tractaaten, en die *Sijn Majesteyt* in 't particulier met den *Keyzer* hadde; Secours te geven aan *Vrankrijks* Vyanden; Wat rechtveerdige oorzaaken *Sijn Majesteyt* heeft gehad, om hem te stellen tegens de Wapenen, die tegens sijn KROON en *Rijk* wierden opgenomen; Echter had deselve nooyt verlooren d'*Intentie* van te contribuëeren, soo veel Hem moogelijk was, tot d'algemeene *Rust* van 't *Duytsche Rijk*.

Waar tegens de *Koning* selfs een Manifest tot sijn Defensie aan 't Licht geeft.

Voorders verklaarende; Dat *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyts* Voornemen nooyt was geweest, sijn Limiten aldaar verder uyt te breyden; Dat alle desselfs aangewende Devoiren, en verscheyde Declaratien op den Rijxdag te *Regensburg*, niet anders waren geschied, dan om den *Keyzer* te disponeeren, gemakkelijk tot den VREDE te brengen, waar toe *Sijn Majest*: altoos gereed was geweest, het Sijne te contribuëeren; en tot conformiteyt van dien, Dat, wat voor Plaatsen sijn Wapenen in *Duytsland* geöccupeert, of wat Progressen in dat *Rijk* gedaan hadden, Hy dese sijne Wapenen weder van daar te rug in sijn *Koningrijk* soude doen roepen, soo haast als de *Princen*, in 't *Duytsche Rijk* tegens Hem gewapent, hun Troupen souden hebben te

rug geroepen in hun eygen Staaten; een vast Besluyt genomen tot d'Onderhouding der Munstersche Tractaaten, en in diervoegen hadden doen cesseeren de Troubelen, die sy hadden verwekt.

't Geen *Sijn Majest*: in verscheyde Occasien, wegens den *Keurvorst Palatijn*, had betuygt, protesteerde en verklaarde Hy nog, ter tijd als sich geconstringeert vond, voor te komen de quaade Gevolgen der Mesures, die gemelte *Keurvorst*, met de *Keyzer*, tegens Hem hadden genomen: Niet willende veronachtsamen, desen Vorst te diverteeren van een Voorneemen, 't welk soo strijdig was tegens de Vriendschap en Alliantie, die *Sijn Majesteyt* sich met recht van hem beloofde.

Ter selver tijd als de *Koning van Vrankrijk* sich verobligeert had gevonden, hem te verzeekeren van 't Kasteel *Germersheym*, verklaarde hy opentlijk, gereed te zijn, Sijn Vriendschap aan dien *Prins* weder te geven, en dese Plaats tot Verzeekering te stellen in handen van eenig *Prins* in 't *Duytsche Rijk*, ten allen tijde wanneer *Sijn Majesteyt* sich mogt verzeekert zien, dat veelgem: *Keurvorst* met Hem wilde observeeren, een sinceere en waarachtige *Neutraliteyt*, &c. En hoewel Hy *Sijn Majesteyt* stelde, in een indispensable Obligatie, om den Oorlog te voeren in des Keur-Palts sijne Landen, vermits een Declaratie van *Rupture*, tegens *Sijn Majest:* gedaan, en de Vyandschappen, dien Hy tegens derselver Onderdaanen ging ondernemen, na daar toe *Vrankrijks* Vyanden te hulp geroepen te hebben; Echter bleef deselve *Majesteyt van Vrankrijk* by dessels voorgaande Voornemen, van geen occasien te verliezen, dewelke tot generale *Rust* van 't *Rijk* en particulier Accommodement met gedagte Heer *Keurvorst* souden konnen contribueeren.

Aanbiedende, alles te herstellen, indien Keurpaltz en andere Vorsten sig Neutraal willen houden.

Daar-en-boven wilde de *Koning*, dat de favorable Successen sijner Wapenen, in de considerable Battailje by *Sintzheym*, niets souden changeeren van sijn eerste *Moderatie*; zijnde als nog bereyd, te herstellen, tot welstand der *Vrede*, op voortijds voorgeslagene Condition, 't geen sijn Krijgs-wapenen, geduurende desen Oorlog, in 't Rijk hadden geoccupeert, en al sijn Troupen te trekken uyt de Staaten van den *Keurvorst Palatijn*, van die uur af, dat hy hem sou willen *Neutraal* houden, en weder in *Sijn Alder-Christel: Majesteyts* Gratie treden.

Voorders met veel meer omstande van Redenen betuygende, dat *Sijn Majest:* na soo gelukkig in sijne Entreprinsen gereüsseert, en

en 't meerendeel van de *Paltz*, nevens veel meer andere Plaatſen in 't *Rijk* vermeeſtert, en in Bezit genomen te hebben, nog bleef perſiſteeren by ſijne voorheen gedane Preſentatien, van niet alleen het geheele *Duytſche Rijk* in 't algemeen te doen jouïſſeeren derſelver oude *Ruſt* en Zecuriteyt; maar ook in 't byſonder den veelgemelten *Keurvorſt* vrediglijk te herſtellen in de volle Poſſeſſie aller ſijner Landen en Plaatſen, mits hy alleenlijk, nevens alle de andere daar by geintereſſeerde *Duytſche Vorſten*, voor ſoo veel yder voor ſich in 't byſonder het aanging, ſich, ten behagen van *Vrankrijk* ſtelde in een ſtaat van ware Onzijdigheyd, renuncieerende van de *Tractaaten* en *Ligues*, waar in ſy, (ſchoon tot hun eygen Welſtand, en eenig Behoud) met andere Potentaaten waren getreden; en ſoo voorts. Willende als-dan op dien Voet, ſijn Krijgs-Benden, ſoo uyt de Paltſche Landen, als van den geheelen Rijks-Bodem te rug over den *Rhijn* in ſijn *Koninkrijk* trekken.

Niet tegenſtaande alle deſe Franſche Verſchooningen over 't elendig Gepaſſeerde, en veel ſchoone Toeſeggingen wegens het Toekomende, bleef echter hun groote Krijgs-Macht noch ſteeds in en omtrent de *Paltz*, ruïneerende en graſſeerende meeſt alles tot de gront waar ſy aan quamen. Soo dat de *Keurvorſt van Heydelberg* ſich ſtandvaſtig aan d'Intereſten van *Sijn Keyſerl: Maj*: en die des algemeenen Duytſchen Rijks bleef vaſt houden, verſoekende hare voordere Hulp en Byſtand. 't Geen ſy ook naar uyterſte vermogen deden. En tot meerder beveſtiging van dien, de Rijks-Stenden tot *Regensburg* op de Rijks-Vergadering, in den beginne van *Juny*, de laatſte hand aan de publijke Zecuriteyt ſtelden; en om de Armaturen tegens *Vrankrijk*, naar uyterſte vermogen voort te zetten; verſoekende aan *Sijn Keyſerl: Majeſt*: dat die de Rijks-Kreytzen, door een ernſtelijk *Mandaat*, tot opbrenging harer Volkeren, wilde beweegen, voornamentlijk de ſoodanige, van de welke men ſeer gedifficulteerd hadde, daar mede wel te zullen veerdig weſen. Boven dien ſuſtineerden ſy, dat de Kreytſen, die wijdſt van *Vrankrijk* lagen, haar Quota eerſt behoorden op te brengen, en dan by de haare te voegen; wijl ſy anders, indienſe eerſt in de voorbaat waren, lichtelijk door de Franſche Wapenen konden geruïneerd werden.

De Keyſerſen overwegen, hoe men bequaamſt de Macht en 't Geweld der Franſſen zal tegen gaan,

Middelerwijl beraadſlaagde men aan 't *Keyſerl*: *Hof* te *Weenen*, met wat Middelen men het Heyr onder den Hertog *van Bournonville* in de *Paltz*, ſoodanig ſoude verſterken, dat het niet alleen te-

tegens de Fransche Macht onder *Duc de Turenne* bestand sou zijn; maar ook bequaam, om selfs daar iets gewichtigs te konnen ondernemen en uytwerken. Waar toe men eyndelijk overeen quam; Dat, behalvens de Regimenten van den *Keyser*, die van boven, nevens de Munstersche Volkeren derwaards trokken; men ook den *Keurvorst van Brandenburg*, en de *Vorsten* van *Braunswijk* en *Lunenburg* soude soeken te bewegen, om hare Volkeren, uyt kracht van de Verbonden, derwaards te willen zenden, en die met het Heyr van den Hertog *van Bournonville* te laten conjungeeren.

Naderhand beraadslaagde men op den Rijks-dag te *Regensburg*, hoedanig men de Lijf-tocht en 't Geschut voor de Rijks-Armée best soude opbrengen. Dies wierd, na eenige deliberatie, daar over aan de Kreytzen geschreven. Ondertusschen stond de *Keurvorst van* BEYEREN nu mede sijn Deel tot de Rijks-Armée toe; gevende daar-en-boven noch Doortocht door sijn Landen, aan de Troupen van den *Bisschop van Saltzburg*, die ook tot onderstand derselver Armée trokken.

Beginnen sig daar toe in aantocht te begeven,

Duc de Lorraine, en den *Hertog van Bournonville*, met het Leger der Geallieerden aan de *Meyn* leggende, bleven tot *Flersheym*, de verscheyde Troupen, die in aantocht waren, in groot verlangen afwachten, om sich daar mede te conjungeeren. Waar toe den *Marquis van Baden*, met 5000. Munsterschen, van den *Generaal de Souches*, gedetacheerd zijnde, heeft den 30. *July* door *Munster-Eyfel* den Marsch na de *Paltz* genomen, zijnde ter selver tijd ook het Regiment van den *Grave van Vheele*, nevens de *Cellische*, en andere Volkeren opgebroken, om derwaards te marcheeren.

De *Marchal de Turenne* tot *Philipsburg* den *Rhijn* gepasseert, de *Nieustad* met noch eenige andere Plaatsen in de *Paltz* bezet, en verscheyde andere daar verbrand hebbende, heeft sijn Hooftquartier tot *Landouw* genomen, terwijl *Duc de Bournonville*, tot *Flersheym* een Brug over de *Meyn* sloeg, waar over den Oversten *Dunewald*, met 2000. soo Ruyters als Dragonders, den 2. *Aug:* voor af na *Manheym* detacheerde, en is den 5. dito het geheele Geällieerde Heyr aldaar de *Meyn* gepasseert, nemende het Hooft-quartier tot groot *Herauw* in het *Darmstadsche* Gebied,

En slaan een Fransche Party.

om van daar voorder op *Manheym* te trekken; Van waar d'Overste *Dunewald*, met een Troup Ruyters, Dragonders, en eenige Croäten van *Duc de Bournonville*, getrokken is tegen 500.

Fran-

Fransche Ruyters en Dragonders, die op *Masten-heyms-hof* waren gekomen, om daar te plunderen: doch soodanig van den *Baron de Marsie*, de Voortocht der *Keyserſen* hebbende, bejegent wierden, dat wel 100. van de *Franssen* op de plaats doot bleeven, en 40. gevangen wierden, salveerende sich de rest met de Vlugt; waar door eenige Karren met Proviand en Beuyt geladen, den Keyserſen ten deel viel.

Terwijl *Duc de Turenne* by *Landauw* gepoſteert lag, en ſig daar fortificeerde, was de *Hertog van Bournonville* tot groot *Herauw* blijven leggen, afwachtende noch eenige auxiliare Troupen. Dan in plaats om van daar na *Manheym* in de *Paltz* te trekken, is ſchielijk weder te rug gekomen, en den 28. *Aug:* tot *Flersheym* over de *Meyn* getrokken, nemende den weg na *Mentz*, alwaar het geheele Keyſerl: Heyr onder *Bournonville*, en de *Munſterſen* onder den *Markgraaf van Baden*, op voorgeving, van alleen het Reys-tuyg te doen paſſeeren, dien ſelven dach, en den 19. dito daar aan volgende, al t'ſamen over de Brugge getrokken zijn, terwijl de *Keurvorſt van Palatin* ter ſelver tijd ook daar aan quam; maar ſonder ſich lang op te houden, een uur van daar op een Dorp begaf, waar de *Hertog van Lottharingen* ſiek lag; met wien eenigen tijd, en naderhand in 't Hooft-Leger-Plaats tot *Coſtheym*, met *Duc de Bournonville*, over den Toeſtand deſer Krijgs-Saaken, geſprek gehouden hebbende, verſtond men, dat de *Keurvorſt* gaarne geſien hadde, men *Philipsburg* ſou aangetaſt hebben: Maar den *Hertog van Lottharingen* in tegendeel ſuſtineerde, dat men in *Lottharingen* meerder voordeel ſou konnen te weeg brengen. Immers, men beſloot, eerſt op *Turenne* los te gaan, en dan te zien, in hoedanigen geſtalte ſich de Saak vertoonde.

Voordere Marſch der Keyſerſen en Duytſen na de Paltz,

Waar op dan *Keur-paltz* weder door *Mentz* ſijns weegs trok, na in die Plaats een vriendelijk geſprek met deſen *Keurvorſt* gehouden te hebben. De Bondgenooten begaven ſich den 2. *Septemb*: door *Oppenheym* na *Worms*, hebbende de *Lunenburgſche* de Voortocht, de *Keyſerſche* de Middel-Ordening, en de *Munſterſche* d'Achterhoede; conjungeerende ſich alhier met de *Keur-paltzſiſche*, *Keur-Saxiſche*, en *Frankiſche* Troupen uyt *Frankendaal* en *Manheym*, met 18. Stukken Kanon; logeerende dit Geallieerde Heyr den 5. dito tot *Moderſtad* by *Manheym*, terwijl *Duc de Bournonville*, wegens ſijn Indiſpoſitie aan de Roo Loop, te *Wormbs* bleef, trekkende het Heyr der Bondgenooten voort na

Spier,

Door den Graaf *Caprara* het Franse Leger onder *Turenne* doen recognosseeren.

Spier, daar omtrent sy den 7. dito aanquamen, en te *Dudenhove* haar Hooft-quartier hielden; wanneer *Grave Caprara* met 2000. Paarden wierd afgeveerdigt, om 't Fransche Leger te besichtigen: 't geen hy by *Zabern* tusschen *Weyssenburg* en *Lutgersburg* soodanig geposteerd vond, dat geen kans sach, om met voordeel te konnen aankomen; hebbende *Turenne* hier toe de voordeeligste Post uytgekosen; want hy lag in dese Plaats van d'eene kant met het *Bunerwald*, en aan d'ander kant met een Moeras en verscheyde Bosschen bezet; en noch korts te vooren van *Hagenauw*, *Zabern*, *Trier* en *Maseyk* een groot Onderstand van Volk gekreegen, soo dat men hem effective in de 20000. Man sterk mogt achten. Maar de troup, die onder 't bevel van den Brigadier *Labarré* van *Maseyk* quam, en uyt 1200. Man bestond, wierd by *Witlich* van 90. *Keysersen* en *Keur-Triersen*, die daar in embuscade verborgen lagen, soodanig in de Staart geklopt, dat indien de *Keysersen* maar meerder getal waren geweest, het met de *Franssen* slim sou afgeloopen hebben, wijl deselve hen aanstonds op d'eerste aanval, schichtiglijk op de Vlucht begaven.

De Macht des Keyserlijken Legers.

Het Keyserlijke Heyr by *Spier*, door verscheyde Kreyts-volkeren, en de Benden van den *Keurvorst Palatin* versterkt, bestont uyt volgende Krijgs-luyden:

VOETVOLK.

De Keyserl: Regimenten van *Portia*, *Knigge*, *Serin*, *Streyn*, en *Wahl* zijn sterk	5000.
Die van *Keur-paltz* - -	2000.
De *Munstersche* - -	2000.
De *Lunenburgsche* en *Braunsw:*	6000.
De *Frankische* en *Overrhijnse*	2000.
Somma	17000. Man.

RUYTERY.

De *Keyserl*: en die van de twee *Kreytsen*, *Lottharingsche*, *Croaten* en *Triersche* - -	7500.
De *Lunenb*: en *Braunsw:*	7000.
Die van *Keur-paltz* - -	500.
Die van *Munster* - -	2500.
Somma	17500. Man.

Maken t'samen 34500. Man.

De *Keysersen* geen kans siende, om *Turenne* uyt sijn Begraving op te slaan,

Doch wijl de *Marschalk de Turenne* met de Fransche Macht soo voordeelig geplaatst lag, dat men hem niet wist op te slaan, waren de Hoofden der Bondgenooten op andere Middelen bedacht, en zonden den *Grave van Hohenlo* na de Stad *Straatsburg*, om daar de Doortocht over haar Brugge, en genoegsame Voorraad voor 't Leger te versoeken: 't welk hem geconsenteert

zijn-

zijnde, is *Bournonville*, na weder tot voorige gesondheyd hersteld, in 't Leger gekomen; en wierd toen, door d'Opperhoofden beslooten, by *Spier* over den *Rhijn* na *Straatsburg* te trekken; eensdeels, wijl geen kans vonden, *Turenne* op te slaan; en ten anderen, om dat gebrek aan Voorraad begonden te krijgen: soo dat *Keur-Paltz*, die 't Gebied over 't Heyr gehad hadde, met sijn Volkeren weder na *Manheym* keerde, op dat onderwijl sijn eygen Vestingen niet voor *Turenne* souden bloot leggen.

Trekken na *Straatsburg*.

Soo haast was dese Duytsche Macht niet weder den *Rhijn* gepasseert, (welke Overtocht langs 2. vliegende Bruggen, en nog een Schipbrug uyt de *Paltz* derwaards gezonden, van 's morgens te 6. uren tot 's middags te 12. uren duurde, als hebbende wel over de 60. Stukken Geschut by hen) of *Turenne* deed aanstonds 1600. Man na *Spier* naderen, meenende de Bondgenooten in de Staart te slaan; maar die den *Rhijn* al gepasseert, keerden de *Franssen*, onverrichter sake te rug.

Turenne derhalven beducht, de Bondgenooten hem omtrent *Straatsburg*, geweldig hinderlijk souden zijn, brak van sijn oude Leger-plaats op, en zond den *Marquis de Vaubrun* met 5000. Man na *Wanzenauw*, om die van *Straatsburg* te bewegen, geen Doortocht aan de *Keyserse*n over haar Brugge te vergunnen.

Vaubrun den 24. deses met dese 500. Man en 8. Stukken Geschut by de Stad gekomen, schreef aan d'Overigheyd een seer beleefde Brief, met versoek, den *Keyserse*n geen Door-tocht toe te laten, maar sich in Staat van *Neutraliteyt* te houden, daar by sy geenig gevaar konden ontmoeten.

Maar de *Franssen* tragten naar uyterste vermogen te beletten, dat sy aldaar den *Rhijn* souden passeeren,

Terwijl den Raad van Dertiene, over dese Saak delibereerden, quam gedachte *Marquis de Vaubrun*, geconduiseert door eenige Boeren, in een Eyland, 't geen de Brugge bezijden de Stad beschermt, en met een Vloed omringt is, die aan beyde kanten weder in den *Rhijn* spoelt, en de *Ruprechts-auw* genaamt werd; 't geen hy geheel deed uyt-plonderen. 't Welk d'Overigheyd niet soo haast gewaar wierd, of deed aanstonds de Burgery der Stad in Wapenen komen, de Brand-klok trekken, en selfs de Roode Vaan aan de Vesten opstéken; 't geen daar by geen menschen gedenken was geschied.

Selfs door middelen van Geweld.

De *Franssen* ondertusschen meer en meer toenaderende, waren de *Straatsburgers* beducht, of sy souden trachten de *Rhijnschans* t'overweldigen; waarom d'Overigheyd alomme reden by de Burgers, die rondsom in Wapenen stonden, hen ernstelijk vra-

gende, wat ſy by ſoodanigen gelegendheyd gezind waren te doen? Waar op deſelve al t'ſamen eenpaariglijk antwoorden; *Dat ſy liever haar Lijf, Leeven, Goed en Bloed wilden opzetten, dan in te willigen, dat aan Turenne de Rhijnſchans ſoude ingeruymt werden, onaangeſien de Verzékering die Sijn Maj: van Vrankrijk liet doen, om deſelve naderhand weder over te geven.* Soo dat d'Overigheyd insgelijks beloofde, de Burgery getrouwelijk by te ſtaan: en bedugt, of de *Franſſen* de Schans mochten belegeren, wierden al de Gebouwen, rondſom de Stad, in brand geſtéken.

Maar die van *Straatsburg* zijn gereſolveert, ſich volkomentl: daar tegen te kanten.

In ſoo verre, dat ſy haar eygen Neutraliteyt verbreken, en op de Franſſen los branden.

De Graaf *Hohenlo*, van 's *Keyſers* wegen noch in de Stad zijnde, deed door ſijn tegenwoordigheyd geen kleyne vrucht voor 't *Duytſche Rijk*; want op ſijn Belofte, van Keyſerl: Byſtand te doen, reſolveerden d'Ingeſetenen van *Straatsburg*, haar *Neutraliteytſchap* te verbréken, te meer, alſoo op haar verſoek om Hulp, by de *Keyſerſen* in 't Leger geantwoord was, dat ſy de Stad, tegen 't Geweld der *Franſſen*, wilden aſſiſteeren, indien ſy 't maar tot den avond konden vaſt houden; waar op die van de Stad, de *Franſſen* deden aanſeggen, dat ſich uyt het bereyk van 't Geſchut ſouden retireeren, indien niet met Geweld van daar wilden gedreeven zijn, beginnende kort daar aan op de *Franſſen* los te branden; en ſegt men, dat *Graaf van Hohenlo*, het eerſte Stuk van de Stad ſou afgeſtoken hebben.

Men zond ook datelijk na 't Keyſerl: Heyr, om Aſſiſtentie; 't welk door den *Graaf Caprara*, met 1000. Dragonders op den 25. *Septemb*: wierd ge-effectueert, ſtellende aanſtonds 300. daar van in de *Sternſchans*; en dien ſelven avond quamen d'Afgeſondenen der Stad, uyt het Keyſerlijke Heyr, met 500. uytgeleſen Ruyters ook te rug, werdende deſe Cavallery in de Contreſcarpen der Stad, voor de *Spitteltoorn* gelegt, ten eynde ſy de Schans, indien deſelve door de *Franſſen* wierd aangetaſt, konden aſſiſteeren.

Maar wijl de *Franſſen* ſich met graven in de *Ruprechts-auw* begonden te verſterken, ſchootmen van de Stad ſeer hévig met Geſchut derwaards, waar door hun Leger-plaats quiteerden, en met nalating van eenige Stukken Kanon, doorgingen; wanneer echter noch 1500. *Keyſerſen* binnen *Straatsburg* komende, de Burgery, die al 48. uren aan malkander in Wapenen had geſtaan, vry wierden gelaten, naar huys te gaan, op conditie, van in val des Noods, aanſtonds weder te verſchijnen. De Franſche Reſident, die binnen de Stad was, wierd gedurende dit

Ru-

Rumoer, daar uyt gelaten, als voor hem geen zekerheyd daar meer te vinden, geraakende met groot gevaar by den *Marquis de Vaubrun*, terwijl die noch op 't Eyland lag. Dus quam *Straatsburg* op *Keysers* zijde. 't Geen desselfs Geallieerde Armée geen kleyn Voordeel; maar ter contrary den *Franssen* groot Nadeel toebragt, wijl de *Keyserse* continuëel daar een vrye Doortocht over den *Rhijn* en allerhande Voorraad voor hun Leger hadden.

Soo dat dese Stad geheel op 's Keysers zijde geraakt.

De geheele Keyserlijke Armée, nevens alle der Bondgenooten Troupen gesamentlijk over de Brugge van *Straatsburg*, den 1. *October* den *Rhijn* gepasseert, legerde dien avond te *Ilkerk*, een half uur van de Stad, blijvende daar tot den 3. dito gecampeerd, als wanneer sy voorder na *Dachtheym* trokken, om den *Franssen* de Doortocht na *d'Opper-Elsas* te verhinderen, invoege sy den 4. te *Ensheym* quamen. Hoewel het Keyserlijke Heyr noch niet ten vollen van 't beloofde en lang verwachte Secours versien was, waren echter de gesamentlijke Bondgenooten, met de Krijgs-Macht, die sy reeds by den anderen versamelt hadden, volkomentlijk geresolveerd, den *Franssen* alle mogelijke Afbreuk toe te voegen, en hun uyterste vlijd aan te wenden, om den Vyand, der *Elsas* en alles daar omtrent, te doen quiteeren, zijnde tot noch toe met geen andere Hulp-benden versterkt geworden, als de *Munsterschen* onder den *Marquis van Baden*, een Regiment *Keyserse* uyt *Manheym*, een Regiment *Saxische*, en dat van den *Frankischen Kreyts*. Hier tegens was *Keur-paltz* met sijne Volkeren weder na sijn eygen Land getrokken, ten eynde het selve voor allen voorderen Overlast en Geweld des Vyands, soo veel mogelijk, te beschermen.

De *Keyserse* hoewel noch niet van hun verwacht Secours versien, zijn geresolveert de *Franssen* Slag te leveren.

Niet te min stelden de Geallieerden sich in Postuur, om *Turenne* alle mogelijken Afbreuk te doen, houdende ondertusschen by d'overige Bondgenooten sterk aan, om den Marsch haarer Troupen te doen verhaasten; gelijk de *Munsterse* onder het Leger van den Generaal *de Souches*, den 1. *Aug.* van *Chinay*, na sy die Plaats meest uytgeplundert hadden, door het Land van *Limburg* na de *Paltz* waren opgetrokken, levende doorgaans seer ruyg met de Volkeren, daar haar Doortocht viël; en na den 25. dito, te *Flersheym* gepasseert zijnde, hebben sich des anderen daags met het Leger onder *Duc de Bournonville* geconjungeert, en voorts daar mede den Marsch vervolgt.

In den beginne van *Aug*: begonnen sich de *Lunenburgsche* ook derwaards te begeven, bestaande in 5. Regimenten Cavallery, een

De Lunenb: en Braunsw: begeven sig na de Keiserl: Armée.

een Regim: Dragonders, en 5. Regim: Infantery, yder van 10. Comp: elk van 120. Koppen, met een wel-geproportioneerde Artillery nevens 62. Ammunitie Wagens, komende al t'samen den 22. dito naby *Frankfort*, geleyd door den *Hertog van Pleun*, die dese Troupen als Veld-Marschalk commandeerde, en den Lt: generaal *Chavet*, die deselve den 25. dito de *Meyn* deed passeeren, te weten, de Dragonders door *Frankfort*, en de Cavallery met d'Infantery beneden de Stad, nemende hun Hooft-quartier niet verre van het Leger der Geallieerden; waar mede echter sich niet conjungeerde, voor dat het selve wel omtrent een Maand daar na eerst onder *Straatsburg* was getrokken.

Dese Optocht der *Lunenburgsche* en *Braunswijksche* geschieden uyt kracht van zeker Verbond, tusschen den *Keyser*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, en hare *Doorluchtigheden*, in de Maand *July* voltrokken.

Als ook de Keur-brandenburgsen.

De *Keurvorst van Brandenburg* stond ook in den beginne deser Maand gereed, met een Armée van over de 12000. Man, en een schoone Artillery van 26. Stukken Kanon, waar over de Veldmarschalk *Dorfling* commandeeren soude, om na de *Paltz* te trekken, passeerende den 8. *Aug:* d'*Elve* na 't *Stift Hildesheym*, bestaande dit Leger in 500. wel gemonteerde Voetknechten uyt *Frankfort* aan den *Oder*, en ettelijke Compagnien Paarden, 500. Man uyt *Custrin*, 300. uyt *Stargart*, 500. uyt *Colberg*, 200. uyt *Landsberg*, soo veel uyt *Furstenwald*, en insgelijks 200. uyt *Storkou*, die sich op de *Rendevous* tot *Halberstad* conjungeerden, met 5. Regimenten te voet, waar sich noch 8. Regimenten uytgelesen Ruytery uyt *Pruyssen* by voegden, die gesamentlijk den 22. dito tot *Maagdenburg* aanquamen, van waar *Sijn Keurvorstel: Doorl*: met het Leger door *Turinge* en *Fulda* marcheerde, en den 27. *Septemb:* tot *Hailbron* arriveerde, werdende gevolgt van d'overige *Zellische* en *Neder-Saxische* Troupen, sterk 3000. Man, nevens den Hertog selfs, die den 28. dito te *Frankfort* quam, alwaar sijne Troupen de *Meyn* liet passeeren, om de Geallieerden te volgen, ontfangende ondertusschen een Courier van den *Paltzgraaf*, om de Conferentie tot *Hailbron* aan te stellen, die den 4. *October* tusschen de *Keurvorsten* van *Brandenburg* en *Heydelberg*, den *Hertog van Zel*, en andere Generaals Persoonen aldaar wierd gehouden, over het gene, tegens den gemeenen Vyand verder te ondernemen stond, en het beramen van d'Ordres omtrent de Conjunctie van soo veel verscheyde Troupen

pen

pen te obſerveeren. Waar op dan aanſtonds den Marſch na *Straatsburg* wierd voortgezet.

BATTAILLIE tuſſchen de *Geällieerden* en de *Franſſen*, onder *Duc de Turenne.*

ONderwijl men dus tot *Hailbron* in Raadspleeging beſig was, is onder *Straatsburg*, tuſſchen de *Geallieerden*, en de *Franſſen*, onder *Turenne*, een BATTAILLIE voor gevallen. Want na de Geallieerden, gelijk hier voor geſegt, den *Rhijn* gepaſſeert, en tot *Ensheym* aan-gekomen waren, is *Turenne*, eer ſy noch in Ordere waren, met ſijn Heyr, dat nu tot over de 25000. Man verſterkt was, op hun aangetrokken, komende den 3. *October* des avonds ten 4. uren op de Heuvelen van *Molsheym*, daar hy 't Leger der Geconfedereerden beſcheydentlijk kon ontdekken, leggende omtrent een kleyn uurtje gaans van hem af, tuſſchen 2. Riviertjes, *de Il* en *Preutz*, waar op *Turenne* terſtond de Bruggen en Paſſen over die beyde, voor hem deed verzékeren, paſſeerende deſelve des morgens vroeg, en ſtelde ſich in Slag-Order aan de Rivier *Preutz*, tuſſchen *Holtzheym* en *Enſenheym*, hebbende 24. Stukken Geſchut; maar ſijn Bagagie, om niet belemmert te zijn, achter gelaten; en eerſt Krijgs-raad houdende, wierd vaſt geſteld, den Vyand aan te taſten; waar op hy ſeer ernſtig al ſijn Bevelhebberen vermaande, hem trouwelijk by te ſtaan, en haar Eer en Eed wel te betrachten; avanceerende dus naar een Boſch omtrent 1000. Paſſen lang, 't welk aan ſijn rechter zijde lag. Boven dien ſocht ſich te verzékeren van het Dorp *Ensheym*; maar was door de Geallieerden al in Poſſeſſie genomen, ondertuſſchen die alle vlijd aanwendden, om ſich in Poſtuur van Defenſie te ſtellen, poſteerende hun rechter-Vleugel op een Hoogte bezijden het voornoemde Dorp, daar veel Heggen en Slooten omheen waren; en de ſlinker-Vleugel aan d'ander zijde van 't Dorp, by het voorgenoemde Boſch, 't welk *Turenne* oordeelende, avantagieus voor hem te zijn, deed aanſtonds ſijn Kanon derwaards brengen, en 2. Regimenten Dragonders van ſijn rechter-Vleugel voor-af marcheeren, om ſich daar van te verzékeren; waar tegens de linker-Vleugel der Geallieerden, onder 't Commando van den *Hertog van Holſteyn*, 3. Battalions Voet-knechten in 't ſelve Boſch zonden, om ſich

De Keyserſen en Franſſen geraken aan malkander; t'engageeren met *Turennes* Dragonders, die terſtond door meerder *Franſſen* wierden geſecondeert; waar door daar weder-zijds een hévig Gevecht ontſtond, werdende die van 's *Keyſers* zijde in 't Boſch, 't welk *Lunenburgſchen* waren, door eenige *Lottharingſche* en *Munſterſche* Troupen geſecondeerd, gelijk ook wederom de *Franſſen* van haar kant, onder den *Marquis de Vaubrun*, duurende dit Gevecht van 's morgens ten acht, tot 's namiddags ten 4. uren, doende de *Franſſen* eenigſins de *Geallieerden* te rug deynſen, en vermeeſterden 2. van haar Stukken. Doch de rechter-Vleugel der *Geallieerden* ſoo ſeer met Slooten en Heggen omçingelt, baanden ondertuſſchen een Weg, en trokken met 18. Esquadrons Paarden op de Franſche linker-Vleugel aan; maar deſelve ſich avantagieus gepoſteerd houdende, engageerde ſich niet. Het ander deel der Geallieerde rechter-Vleugel, beſtaande in 1500. *Keyſerſche Kuraſſiers*, en ſommige Troupen te Paard, attaqueerden eenige Franſche Esquadrons, die verbroken waren; d'Eerſte beginnen te wijken; maar ſich wel haaſt weder rangeerden. Waar op *Graaf de Lorgé*, de Sijne met eenige Esquadrons quam ſecondeeren, die als doen de *Keyſerſen* heel in confuſie brachten, in diervoegen deſelve weder naar hun voorige Poſt retireerden. Dus zond de *Hertog van Bournonville* 6. Esquadronnen tot Aſſiſtentie van de linker-Vleugel, om hun verloren Geſchut in 't Boſch, waar 't mogelijk, te herwinnen; dan de wederzijds Partyen waren daar ſoodanig afgemat, dat maar ruym een Piſtool-ſchoot van den anderen bléven leggen, loſſende alleenlijk met Kanon op malkander; 't geen ſoo veelvoudig geſchiede, dat men ſegt, nooyt in eenig Maar 'ſy den Strijd hervattende, ſchooten grouſaam met Kanon op den anderen los. Veld-ſlag het Geſchut ſoodanig te hebben hooren donderen; want men wil, dat alleen aan der *Geallieerden* zijde, meer dan 4000. Kanonſchooten op deſen dach gedaan zijn, 't geen ſoo lang continueerde tot des Nachts Donkerheyd hun ſcheydde, en een eynde van deſen Strijd maakte, retireerende de *Franſſen* weder over beyde de Riviertjes in hun voorige Quartier tot *Scheltzheym*; en de *Geallieerden* na 't hare tot *Ilkirchen* en *Gravenſtad*, zijnde weynig avantagie van d'een of d'ander zijde, doch niet de minſte geſneuvelt onder de *Franſſen*, die onverhoeds de En eyndigt dit Gevecht met een weder-zijds groot verlies. *Keyſerſen* hadden trachten t'overvallen; maar ſonder voordeel weder naar hun Quartier moeſten keeren, hebbende weder-zijds een groot getal Dooden en Gequetſten; waar onder verſcheyde brave Officiers van de *Geallieerden*, als den *Grave van Grammont*, Spaanſchen *Envoyé*, *Sr. de Pigny* Collonel, meeſt al de Lunenburg-

burgsche Officiers doot of gequetst, en andere meer. Van de *Franssen* was ook een groot getal Officiers en Opper-Bevelhebberen gebléven, zijnde *Duc de Turenne* een Paard onder hem ter neder geschooten, *Monsieur de Vaubrun* 2. Den Graaf *de Lorge* 3. *Milord Duras* een, en 2. gequetst, den *Chevallier de Gassion* 5. en den Marquis een, nevens meenigte andere Opperhoofden en Officieren selfs doot en gequetst, in diervoegen het Verlies van weder zijden in 't geheel wel op een getal van 7 à 8. duysent wierd begroot.

Dese *Battaillie* dus ge-ëyndigt, wéken de *Franssen* verder af na de kant van *Zabern*: De *Geallieerden* versamelden sich by *Gravestad*, om daar af te wachten de Troupen, die nu van *Heylbron*, na *Straatsburg* in aantocht waren; gelijk daar op den 13. *October* d'Infantery en Artillery van *Keur-Brandenburg*, by *Schagge-Molen* den *Rhijn* passeerden, en den volgenden dag de Cavallery over de Brugge te *Straatsburg*, werdende gevolgt van den *Hertog van Zel*, met sijn Troupen: gelijk ook den *Keurvorst Palatin* den 17. dito met de Sijne over den *Rhijn* trok.

De Keyserse eyndel: haar lang gewagt Secours t'samen krijgende willen weder op *Turenne* los:

Welke gesamentlijke Troupen, nevens een schoone Artillery van 47. Stukken, een seer considerabel Leger uytmakende, hebben allerley devoiren aangewend, om den Vyand tot een andere *Battaillie* te noodigen; weshalven den *Keurvorst van Brandenburg* alle dese Heyr-krachten in Slag-Ordening stelde, om weder op *Turenne* los te gaan. Maar die hier van bericht, versterkte sich soodanig in sijn oude Leger-plaats by *Marlenheym* aan 't Gebergte, dat niet wel konde overvallen noch opgeslagen werden; hebbende ondertusschen het Slot *Wasselheym*, die van *Straatsburg* toebehoorende, doen in bezetting nemen, wijl veel Voorraad daar in was. Waar op *Turenne* een Trompetter aan sijn *Keurvorstel: Doorl: van Brandenburg* zond, soo men geloofde, om een *Stilstand van Wapenen* te versoeken; dan daar na wierd geensins geluystert; maar ter contrary trokken al dese Magten over den *Ill*, om *Turenne* Slag te leveren.

Maar die fulks vernemende, maakt sich in der nacht door,

Den 18. dito quamen sy dicht by sijn Leger-plaats, met vaste resolutie, om hem, hoe sterk hy ook mocht begraven leggen, van daar op te slaan; ten welken eynde de Generaal *Dorfling*, van de *Brandenburgsen* met 5000. Paarden wierd voor-af gezonden, om den toestand sijns Legers te besichtigen; maar vond niemand buyten de Beschansing, houdende sich geheel verborgen. En niet tegenstaande hy eenige Onderstand had bekomen,

dorst

dorst echter den *Bondgenooten* geen Slag leveren: want hy bericht, dat deselve beslooten hadden, het koste wat het wil, hem aan te tasten, week hy des nachts uyt sijn beschanst Leger-plaats na *Deswijler* en *Wilsen* over de Rivier de *Sor*, waar langs sig campeerde, en vast begroef, zijnde daar, door de bedekking deser Rivier, veylig genoeg tegen den Overval der *Geällieerden*, die alleen in sijn Retirade slechs eenige geladen Muyl-Ezels en Bagagie-wagens achterhaalden, hem volgende tot dicht onder sijne Quartieren, het geheele Heyr nederslaande tot *Duyselheym*, bestaande doemaals gesamentlijk in een dappere Krijgs-Magt van omtrent de 50000. Man.

En gaat sig soo vast verschanssen dat de *Keyserschen* hem niet konnen aan boort komen: Dese Heyrs-Machten dus na by malkander gecampeerd, hebben doch de *Geällieerden*, hoe seer daar toe genégen, den *Franssen* tot geen *Battaillie* konnen aanmoedigen, noch hem binnen hare Begravingen konnen overvallen, wijl sy al te vast beschanst, en te voordeelig geposteert lagen, latende voorts de geheele *Elsas* voor de *Bondgenooten* open. Dus wierd beraadslaagt, wat men, na dese Retraite van *Turenne*, voordeeligst met dese groote Magt soude ondernemen. Waar op dan wierd beslooten, voor eerst het Slot *Wasselheym*, 't geen de *Franssen* soo kort te vooren overmeestert, en met 200. Man bezet gelaten hadden, weder aan te tasten: 't Welk in diervoegen geschiede, dat de Brandenburgsche Lt: Generaal *Goltze* het selve met 3000. Ruyters berend hebbende, men aanstonds 2. Batteryen oprichtte, waar van soodanig gecanonneerd wierd, dat in 't korte 2. Toorens, en de Muuren ter neder wierden geschooten. Waar na de Lt: Gen: *Goltzen*, in presentie van de beyde Keurvorsten *Brandenburg* en *Palatijn*, met den Dégen in de vuyst, uyt de Loop-graven sprong, en sijn Volk onder dese Toorens plaatste. Dies de *Franssen* met schieten, en het werpen van Hand-Granaden wel een groote Tegenweer boden, maar eyndelijk de Mueren moesten quiteeren, en de Plaats na een Beleg van 3. dagen, den 25. *October*, op *Discretie* overgéven; en sy noch 120. Dragonders en eenig voetvolk sterk, tot Krijgs-gevangenen blijven. Boven 't welke de Brandenburgschen een goede Quantiteyt *Provisie* daar binnen vonden.

Waarom sy het Slot *Wasselheym* attaqueeren, En op Discretie innemen.

Groote Krijgs-raad der Geallieerde, om de *Franssen* op te slaan. Het Geconfedereerde Heyr nu soo na aan den Vyand, is tot *Kogersberg*, waar 't Keyserische Hooft-quartier was, den 27. *October* een grooten Krijgs-raad gehouden, daar sijn *Keurvorstel: Doorl: van Brandenburg* als GENERALISSIMUS van 't gantsche Heyr, de

de *Keurvorst van Heydelberg*, de *Hertog van Lunenburg Zel*, *Duc de Bournonville*, de Lt: Generaal *Caprara*, de Markgraaf *Harman van Baden*, de *Hertog van Holsteyn Pleun*, de Veld-Marschalk *Dorflinger*, en *Monsieur Chavet*, present waren, zijnde de *Hertog van Lottharingen* met eenige sijner gedetacheerde Troupen op eenig Exploit uyt.

Dus wierd in desen hoogen Krijgs-raad gedelibereerd, of men niet bequaamlijk de Rivier de *Sor* sou konnen passeeren, en den Vyand binnen sijn Trencheen aantasten; doch men konde alsdoen daar in niet over-een komen, als schijnende voor sommige sulken *Entreprinse* te swaar, vermits de *Franssen* soo voordeelig lagen gecampeerd, omringt met Bergen, Rivieren en Marassen. Waar op den 29. dito noch een andere Krijgs-Raad is gehouden, komende in deliberatie, dat soo grooten Leger, wegens de Schaarsheyd van *Provisie*, daar niet langer konnende subsisteeren, men de Troupen in de Winter-quartieren soude verdeelen, zijnde voor hen nu meest de *Opper-Elsas* en *Suntgou*, tot onder *Brysack* open; en quam ter selver tijd de Markgraaf *Frederik van Baden Duerlag* met Keyserlijke Commissie tot *Straatsburg*, om yets met de Generaliteyt te verhandelen: waar op den volgenden dach *Keurbrandenburg* en de *Vorst van Lunenburg* daar ook arriveerden, en na gehoudene Conferentie weder naar 't Leger keerden.

Hertog van Lottharingen slaat den Ban en Arrier Ban der Franssen,

Duc de Lorraine met eenige Troupen van 't Leger afgetrokken na de Gebergten van *Vauge*, op de Frontieren van *Lottharingen*, onder pretext van na Winterquartieren te soeken, kreeg daar naricht, dat de *Ban* en *Arrier-Ban* uyt *Languedock*, *Anjou*, *Brittagne* en *Barois*, in omtrent 700. Edelen bestaande, die yder 2, 3, à 4. Knechts by sich hadden, in aantocht waren na 't Leger van *Turenne*; 't welk dagelijks door soodanige en andere Troupen wierd versterkt. Dies gemelte *Duc de Lorraine*, *Monsr. Mercy* met 4. Regimenten commandeerde, om aan gene zijde van 't Gebergte op hen te passen. Waar door hy 't Geluk kreeg, deselve in 't Dorp *Menamenil*, niet verre van *Nancy*, aan te treffen, vallende de groote Wacht soo hévig aan, dat alle die in 't Dorp waren, geen tijd vonden, om te Paard te stijgen. Dan een getal van 200. *Franssen* sich op het Kerkhof retireerende, verdeedigden sich daar omtrent 2. uren lang seer Manhaftig, onderwijl d'overige *Lottharingers* de Huysen inbraken, en een Beschansing in-namen, waar achter sy gelegert waren, en die seer qualijk te vermeesteren was.

Hier op quamen d'overige Volkeren van *Monsr. Mercy*, die sich door 't geheele Dorp verspreyende, hier en daar in de Huysen drongen, daar den ADEL sich met meenigte in sochten te beschutten, terwijl d'andere *Lottharingers* van hun Paarden gesprongen, de 200. *Franssen* op 't Kerkhof in diervoegen forceerden, dat genoodzaakt vonden, sich tot Krijgs-gevangenen over te geven.

Doende het geheele Dorp, daar sy geretireerd waren, in brand stéken,

d'Andere *Lottharingers* niet tijds genoeg naar hun sin in sommige Huysen konnende inbréken, en by eenige andere te veel resistentie vindende, staken soo veel Woningen in Brand, dat binnen korten het geheele Dorp, uytgenomen alleen de Kerk, door 't Vuur verteerd, en in d'Assche ter neder geleyt wierd, in dier-voegen men desen geheelen *Adeldom*, met al haar Dienaren in weynig tijds soodanig ont-aadelt, geruïneerd, en vernield sach, dat een groot gedeelte gedoot, meenigte verbrand, en de rest gevangen wierd, zijnde van dese geheele Adelijke Bende niet een eenige ontkomen, dan alleen 17. Edellieden, die hier niet by, maar voorheen na *Nancy* getrokken waren.

Soo dat meest alle den *Adel* capot geraakt.

Het getal der Gevangenen was 150. Edellieden, waar onder verscheyde van hoog aansien, hebbende desen Strijd van 's morgens ten 9. tot 's middags ten een uren geduurt, werdende van wederzijden seer fel gevochten; d'een om desen grooten Beuyt te bekomen, d'ander om die te behouden, ondertusschen meer dan 600. Paarden en Muylen, met omtrent 200. Wagens vol Meel, daar van door den Brand vernield, en de rest door de *Lottharingers* veroverd zijn, bestaande in 400. schoone Paarden, 20. Muylen, sonder de gene die sommige Ruyters voor hun behielden, voorts noch een meenigte Silver-werk, Contante Penningen, Kostelijke Kleederen, en andere Raarigheden, nevens noch eenige 100. Wagens met Meel, al t'samen, volgens verklaaring der Gevangenen, meer dan vier 100. duysent Ponden waardig. Waar tegens de *Lottharingers* 14. Bevelhebbers en 40. Ruyters soo gedoot als gequetst, verlooren hadden, zijnde selfs den *Vryheer de Mercy* wel met 7. Wonden gequetst, en eenige andere van Qualiteyt gedoot.

Waar door de Lottharingers grooten Beuyt bekomen:

Dese soo glorieuse *Victorie* wierd noch gevolgt van een andere avantagieuse Rencontre, die d'Overste Lt: *Henning*, met een Brandenburgsche Party, den 11. *Novemb*: omtrent *Saberne* kreeg, als hy daar de Bagagie van *Duc de Crequi*, Gener: Commandant van den Franschen *Ban* en *Arrier-Ban* aantrof, daar deselve met

En ook noch een rijk geladen Convoy slaan.

een

een Convoy na 't Leger van *Turenne* trok. Welk Convoy door de *Brandenburgers* ſoo wierd aangetaſt, dat ſy 't meerendeel verſloegen, de reſt gevangen namen, en 11. Muyl-Ezels geladen met Geld, Silver-Servies, en andere koſtelijkheden van dien *Hertog*, tot Beuyt, na 't Leger voerden. Alwaar deſe Franſche Gevangens verklaarden, dat 'er ſoo groote Sterfte onder de Paarden in *Turennes* Leger was, dat hy ſijn Ruytery verre van Malkander moeſt verdeelen, om dit Onheyl voor te komen; en om ondertuſſchen door den Vyand niet overvallen te werden, ſich met 3. Borſtweeringen had verſchanſt, die hy met weinig Volk konde bewaren.

Soo dat *Turenne* noch in ſijn Begraving aan de Rivier de *Sor*, en 't Heyr der *Geallieerden*, omtrent *Clogensberg* bleef leggen, ſonder van de laatſte iets op d'eerſte getenteerd wierd; mogelijk meer ter oorzaak van d'Oneenigheid der Generaals Perſoonen, als om de Vaſtigheid van *Turennes* Retrenchementen. Eindelijk heeft het gebrek van Toevoer, den laatſten *November* de Franſche Armée uit haar ſoo wel verſchanſte Poſten doen opbreeken, marcheerende dien ſelven dach 13. Regimenten te Paard, door het Gebergte over *Lutzelſtein* na de *Zaar*, en den volgenden dach de meeſte Infantery, blijvende eenige Compagnien binnen *Zabern* en *Hagenauw*, tot verſterking derſelver Guarniſoenen. Waar op den 2. *Novemb*: den Marchal *de Turenne* met d'Arrier-guarde ook derwaards na de *Zaar* volgde: Zijnde ſijn Leger wel byna tot op 16000. Man geſmolten, waar van naaulijks 9000. fris en geſond waren. De Bondgenooten zonden wel een ſterke Troup uit, om hem van achteren in de Staart te ſlaan; maar konden hem niet achterhalen.

Turennes Leger geweldig verſwakt en afgeſmolten.

Ondertuſſchen zonden de *Geconfedereerden* verſcheide conſiderabele Troupen in d'*Opper-Elſas*, die daar de voornaamſte Plaatſen emporteerden, en ſich van deſe Landſtreek geheel Meeſter maakten, byſonderlijk door het veroveren der Stad en 't Kaſteel *Thuyn*, zijnde een Plaats van groot belang, openende de Paſſagie door *Lotthaÿringen* na *Bourgundien*. Waar op de *Geallieerden* in de Winterquartieren trokken, te weten; de *Lunenburgſchen* in de *Neder-Elſas*, houdende hun Hooft-quartier tot *Sleedſtad*; de *Brandenburgſchen* in d'*Opper-Elſas* tot *Colmar*; de *Keyſerſchen* in *Suntgau*, en de *Lorrainoiſen* van *St. Hippolite* door de Valleyen tot na *Lotthaÿringen*, zijnde het Regiment van *Schudenauw* den *Rhijn* gepaſſeert, om aan d'ander zijde in *Britsgau*, de Stad *Briſak* te blokkeeren; en

Geallieerden maken ſich Meeſter in d'*Opper-Elſas*,

En begeven ſich in de Winter-quartieren.

Keur-paltz is den 25. *Novemb:* met de *Kreyts-volkeren* naar de *Paltz* getrokken, om *Philipsburg* te berennen, ter oorsak derselver Guarnisoen gedurig haar ravagien en strooperyen in de *Paltz* pleegden, en alles waar maar omtrent konden komen, tot den grond ruïneerden: gelijk noch den 24. deses, 800. Man met 4. Stukken Geschut uit *Philipsburg*, sich by *Altzy* vertoonden, en van die plaats Contributie eyschten; dewelke geweygert zijnde, sy het Klooster *St. Jan*, en 3. Molens voor deselve Stad in Brand staaken, ruïneerende verscheide Dorpen door het Vuur, overweldigende en uitplonderende het Stedeken *Franheym*, en brachten een grooten Roof binnen *Philipsburg*.

Waarom de *Paltz-graaf*, uit kracht van sijn geobtineerde Guarantie van 't Rijk, sijn Klagte by *Memorie*, aan de Rijks-vergadering heeft gedaan. Die daar op besloot, door den *Marquis van Baden*, met de Kreyts-volkeren, de Stad *Philipsburg* te doen blokkeeren, om alsoo haar voordere Insolentien te verhinderen; gelijk aanstonds volgens gegeven Ordre geschiede.

De Lottharingers veroveren verscheyde Plaatsen.

De Troupen der *Geallieerden* dus in haar Winterquartieren verdeelt, bleeven besig om sich van der *Elsas* t'eenemaal te verzeekeren; terwijl de *Lottharingers S. Dammami*, en 't Kasteel *St. Lambert* vermeesterden, een Fransche Party van 100. Man ontmoetten, deselve geheel in route sloegen, den Graaf *de Seaulx* nevens verscheyde andere gevangen namen, en een deel ter neder maakten.

Brysack door de Duytsen geblocqueert.

De *KeyserSen* vermeesterden *Henningen* by *Basel*; *Prins Herman van Baden*, Generaal der Keyserl: Artillery, trok met de Munstersche Troupen van *Betforth*; en den Generaal *Wert-Muller* voor *Landskroon*, de laatste Plaatsen, die de *Franssen* noch in *Suntgou* in bezetting hadden, zijnde het voornaamste Desseyn, om *Brysack* alle Toevoer te benemen. Dan naderhand kennisse bekomende, dat dese Plaats van alle Nood-druft en Guarnisoen maar soberlijk voorsien was, wenden alle vlijd aan, om d'Inwoonderen, door een sterke Blokkade, tot Overgave te dwingen, leggende de *Keyserssen*, *Keurbrandenburgsen*, en *Luneburgsen*, aan de *Suntgause* zijde; en de Keyserl: Generaal *Schuts* uit *Fryburg*, aan de *Brisgausche* kant.

Die ondertusschen de Gunst der loffelijke Cantons tragten t'obtineeren.

Tot meerder bevordering van dit Desseyn, zond de *Keurvorst van Brandenburg* den 4. *Decemb:* den Hofmeester van de Keurvorstinne na *Basel*, om de loffelijke *Cantons* alle bekommering te benemen, wegens d'aannadering der Geallieerde Troupen; haar te-

te openen de Redenen en Oorzaken van het voeren der Keyſerlijke Wapenen tegens *Vrankrijk*; haar alle trouwe Vriendſchap, en alle goede Nabuurſchap aan te bieden, en in *Switſerland* tegens de Franſche Werving te arbeyden. Waar op de voorgeſeyde Hofmeeſter den 8. dito na *Groot-Arrau* vertrok, daar de *Gedeputeerden* van de Dertien *Cantons* vergaderden; En aan deſelve ſoodanige Propoſitie gedaan hebbende, heeft daar op een favorabel Antwoord bekomen.

Terwijl nu de *Geconfedereerden* in d'*Opper-Elſas* dus doende waren, had d'oude *Duc de Lorraine* noch een Tocht in ſijn eigen Hertogdom voor, weshalven hy in den beginne van Decemb: ſeer ſubitelijk na de *Moeſel* trok, daar aanſtonds *Eſpinal* en *Remiremont* bemachtigde, en daar binnen eenige bezetting gelaten, is met toevloeijng van eenige honderden ſijner eigen gewapende Land-zaaten, na *St. Nicolas* en *Nancy* getrokken: en om dit Deſſeyn te faciliteeren, heeft *Grave Caprara* met eenige *Keyſerſen*, en de *Hertog van Holſtein* met ſommige Brandenburgſche Troupen geſamentlijk 8000. Man ſterk, ſich na de kant van *Burgundien* begeven.

De Hertog van Lotharingen bemachtigd verſcheyde Plaatſen in ſijn eygen Hertogdom.

Maar *Turenne* langs de Revier de *Zaar* gecampeerd, door de ſubite Invaſien in der *Elſas* en daar omtrent; door de Belegering van *Bedfort* en *Landskroon*; en de ſcherpe Blokkade van *Bryſack*, opgewekt, heeft van ſtonden aan, alles wat by een konde krijgen, t'ſamen geſchraapt, om 't een en 't ander te verhinderen, en het koſte wat het wilde, *Bryſack* t'ontzetten, terwijl Generaal *Schuts* aan de *Fryburgſche* kant ſijn Bomben en Granaden begon in te werpen, de *Prince van Homberg* aan d'ander zijde reeds tot onder 't Kanon avanceerde, en ſich geſamentlijk tegens de Stad verſchanſten, ten einde geenderley Toevoer noch Aſſiſtentie daar binnen te laten komen.

Tegen al het welke *Turenne* ſich hévig komt aankanten.

Duc de Turenne niet ſoo haaſt de ſijne te ſamen gerukt, of begon ſich te beweegen, en af te komen; waar op de nieuwelijks ingekomene Duytſche bezetting van *Remiremont* en *Eſpinal*, als geen tijd hebbende, ſich daar te fortificeeren, terſtond weder na der *Elſas* week: en *Duc de Lorraine* ſelfs, vernemende de groote aannaderende Macht van *Turenne*, verſterkt met het geheele Leger van den Marſchal *de Crequi*, die reeds voor de Poort van *St. Nicolaas* ſtond, getrokken is na *Bourgondien*. Dies *Turenne* een Troup van 300. Ruyters en 400. Voet-knegten onder de *Graaf de Bourlemont* voor af zond, om een preuve te doen, of in *Bryſack*

Maar werd van ſijn Troupen geheel in route geſlagen.

konden geraken: maar dese door den Generaal *Chauvet* met een Lunenburgsche Troup ontmoed, hebben de *Franssen* soodanig in route geslagen, dat by anderhalf hondert op de Plaats doot bleeven, omtrent 50. Officiers en gemeene Soldaaten gequetst, en een goet deel gevangen genomen wierden; zijnde van de *Lunenburgers* geen 20. Man gebleeven.

Turenne tracht Brysak met geweld t'ontzetten;

Soo dat *Turenne* selfs den 23. *Decemb:* sich van *Remiremont* na *Bourgondien* begaf, doende daar de Passagien soo wel bezetten, dat het den *Geällieerden* t'eenemaal verhindert wierd, verderen Intocht na dat Graafschap te doen. Maar sy boven dien bericht, dat *Turenne* noch een nader Ondersoek tot Ontzetting van *Brysack* wilde doen, wierden door behulp eeniger Troupen uyt de Winterquartieren, de Passen by *Bedfort*, *Than*, en *Markirch* sterk bezet, en veel Geschut uyt *Sledstad* derwaards gebracht. Ondertusschen de *Franssen* echter met groote Macht meer en meer aannaderden, om *Brysack* van sijn Blokkade geheel te bevrijden. In dier voegen de *Geällieerden* resolveerden, alle Troupen weder uyt de Winterquartieren te lichten, benaauwende midlerwijl *Brysack* hoe langs hoe meer, ten welken eynde, de *Hertog van Holsteyn*, na, van sijn Bourgondische Tocht te rug gekomen, daar omtrent al de wegen deed toehakken, werdende die van de Stad ook den *Eysenberg* ontweldigt, en met het Kanon der *Geallieerden* soo furieus op haar Vesting gedondert, dat men 't geduurig geluyd daar van, meer dan 9. mijlen in 't ronde hoorde.

Dies begeven sich de Keysersen weder uyt hare Winterquartieren:

Turenne terwijl meerder Onderstand bekomende, trok door 't Graafschap *Mompelgard* na de kant van *Betford*, en zond een Troup van 6000. Man na de Pas van *Dan*; en soo haast de Post van *Bedford* gepasseerd waren, detacheerden weder een Party van 2000. Ruyters en Dragonders, onder den Marquis *de Montauban* om in *Brysack* te komen.

Ondertusschen dat de Franssen, eenige Keyserse Posten opslaan.

De 3. Regimenten van *Dunewald*, *Ladron*, en *Portia* by *Dan* en *Brunstad* de Wacht hebbende, wierden onvoorsiens overvallen van dese Fransche Party, die soodanig op haar losbrande, dat geheel in confusie al vluchtende na *Mulhuysen* geraakten, en wel 6. Standaarden met 2. Keteltrommen, nevens eenige Gevangenen, den *Franssen* ten Proye lieten. Dan een party Lunenburgsche en Lottharingsche 3 à 400. lichte Paarden sterk, onder 't geleyde van *Monsr. d'Alamont*, van desen Kamp onbewust, quamen recht te pas, en vielen de *Franssen* van achteren aan,

floegen de felve op de vlucht, en met weder herneeming der genomene Standaarden, haar tot *Dan* vervolgden. Waar op de gevlodene *Keyſerſen* van *Mulhuyſen* ſich ook weder wendden, met deſe Lunenburgſche Party conjungeerden, en de *Franſſen* ſoo dapper overvielen, dat ruym 300. daar van neder maakten, en 150. gevangen krégen, waar onder den *Marquis de Montauban* ſelfs.

Maar werden door de Keyſerſen met wederzijds Verlies, weder te rug geſlagen.

Van de *Keyſerſen* waren ook wel over de 200. geſneuvelt, daar onder Coll: *Reyffenberg*, en d'Overſte Wachtmeeſter van *Dunewald*. Van de *Lottharingers*, den Graaf van *Aſpremont*, nevens veel brave Bevelhebbers en Ruyters. De *Munſterſen* hadden niet willen vechten, om dat in 8. Maanden geen Geld hadden ontfangen.

Na deſen Strijd quam 't Heyr van *Turenne* tuſſchen *Brunſtad* en *Mulhuyſen*; en de *Keyſerſen* met de *Bondgenooten* om *Calmar*. Den 4. *January* 1675. plaatſte *Turenne* ſich langs 't Gebergte tegens *Enſisheym*. De rechter-Vleugel van de *Keyſerſen* wierd aan 't *Turkheymer* Dal geſteld, en de linker-Vleugel, daar *Keur-Brandenburg* over commandeerde, aan *Colmar*. Den 5. dito trok *Turenne* uyt het Gebergte, en zond 150. Man voor uyt, die het Kerkhof en Steene Moolen te *Turkheym* in-namen, rakende dus met ſijn overige Volkeren des namiddags ten 2. uren tegens de *Keyſerſen* in 't Gevecht; zijnde d'Indruk ſeer vinnig, en de Tegenweer niet min, in voegen deſen Strijd ſeer hévig tot des avonds ten 6. uren duurde, en dat met ſulken afgrijſſelijken gedonder van wederzijds Kanonneeren, en ſoo ſchrikkelijken geſchaater van 't gedurig losbranden der meenigte Musquetten, dat het naaulijks met Tongen uyt te ſpreken nog met Pennen te beſchrijven is.

De Keyſerſen en Franſſen geraken weder aan malkander.

De *Keurvorſt van Brandenburg* zond in den aanvang het Dorflings Regiment Dragonders tot onderſtand; dewelke ook binnen korten, de *Franſſen* het Kerkhof te *Turkheym*, met den Dégen in de Vuyſt, ontweldigden, en daar Poſt hielden. Waar op *Turenne* niet ſuymachtig, ſoo voort 8. Slag-Ordeningen derwaards zond; en de *Bondgenooten* weder van d'ander kant 2. Keyſerſche Regimenten, 1. Munſterſche, 1. Lunenburgſche, en 2. Brandenburgſche, nevens de Keyſerſche Ruytery en 4. Stukken Geſchut; maar ter oorzaak van d'engte der plaats, kon de Ruytery niet recht in den Strijd komen, ondertuſſchen het Voet-volk ſoo hitzig op malkander indrongen, dat d'een d'ander met de Musketten in

Maar d'eerſte nemen de wijk.

't ge-

't gesicht stieten, en met de Kolven doot-sloegen, sonder d'een Party groot voordeel op d'ander kreeg, dan alleen dat omtrent den avond, de *Keyserssen* de Wijk namen, en de *Franssen* een Party Gevangenen nalieten, werdende in dese Rencontre den Keyserlijken Generaal *Caprara* den Arm gebroken; doch sy kreegen ook sommige Gevangens van de *Franssen*, waar onder *Monsr. Sanquin*: Zijnde in dit Gevecht wederzijds wel over de 3000. Man gebleeven. *Turenne* den volgenden dach vernemende, dat eenige Bagagie in zeker Dorp, door 800. Man van 't Regiment *Portia* wierd bewaard, heeft een Party Dragonders daar heen gezonden, die dat Dorp in Brand staaken; doch na het Kasteel en desselfs Pleyn, met een breede Gracht omzet, wierd ook eenige Infantery met 4. Stukken Kanon geschikt, die 't selve soodanig Forceerden, dat de Bezetting sich op Discretie moest overgeeven, en als *Prisonniers de Guerre* na *Bedfort* laten gevangen voeren, ondertusschen al de Bagagie tot Roof en Beuyt der *Franssen* bleef.

En de Franssen bekomen groote Buyt.

In 't voornoemde Hooft-treffen, daar de *Keyserssen* eyndelijk de Wijk namen, bleef *Keur-Brandenburg* noch sijn Post bewaren; maar soo haast hy vernam, het groot Misslag dat'er, mogelijk door oneenigheyd der Commandanten, was voorgevallen, des anderen daags 's morgens vroeg is opgetrokken, nadien de *Franssen* nu by *Ruflag* doorgebroken, voorby *Colmar* konden marcheeren, en hem den Pas en Toevoer van *Sledstad* en *Straatsburg* afsnijden; waarom de *Geallieerden* noch dien selven nacht, al vry confuselijk van *Colmar* na *Sledstad* zijn opgebroken, latende selfs noch eenig Volk, Tros, en Bagagie achter, onderwijl sy haar Kanon en 't overige Reys-tuyg heel na *Straatsburg* voerden; werdende hen in den aftocht, *Monsieur de Monclar* met 2. Brigaden na gezonden, om hun beweegingen t'observeeren.

Nemen weder verscheyde Plaatsen in.

Den 8. *January* detacheerde *Turennne* den *Grave Roye* na *Rusfach*, welke plaats sich terstond aan 't Fransche Jock onderwierp: waar na hun *Armée* na *Colmar trok*; 't geen sy ook terstond emporteerden, al 't gene de *Geconfedereerden* daar binnen gelaten hadden, tot Beuyt maakten, en de Militie voor Krijgs-gevangenen hielden. In dese geheele Expeditie zijn tusschen de twee en 3. duysent, door de *Franssen*, van de *Geallieerden* gevangen genomen; waar tegens sy ook weder eenige *Franssen* bekomen hebben; doch het getal der Verslagenen, zal van weder-zijden d'een d'ander niet veel te boven gaan. Maar om recht onpartijdig te oor-

Behouden de Victorie

oordeelen, sou men moeten seggen, dat het gewonne Veld, en d'opgehangen veroverde Vaandels, genoegsaam betuygden, dat de VICTORIE voor 't laatst aan de zijde der *Franssen* blijft, die den 9. dito tot *Sledstad* komende, daar van ook possessie namen, terwijl sy de *Geallieerden* tot *Straatsburg*, over hare begane missla-gen en dissensien met malkander lieten disputeeren. Waar op aanstonds de *Munstersen* gelicencieert wierden, en al den 11. dito by *Straatsburg* den *Rhijn* passeerden, werdende van de rest der Geallieerde Troupen gevolgt, om hare Winter-quartieren in *Brisgou*, en in 't *Overmark-Graafschap* te bereyden.

over de Geallieerden, Die sig meest in de Winter-quartieren begeven,

Keur-Brandenburg nam sijn Marsch na *Heylbron*, om van daar na Huys te trekken; werdende alleenlijk een sterk Guarnisoen van de *Keysersen* in *Dagstein* gelaten, die sich van alles soo wel versorgden, dat suffisant waren, om een Belegering uyt te staan. Boven dien bleef nog een Corps leggen by de *Straatsburgsche* Rijn-brug-Schans, tot derselver Defensie.

Duc de Turenne nam sijn Hooft-quartier tot *Gemar*, 'tusschen *Colmar* en *Sledstad*, van waar weder sijn Troupen, om de schaars-heyd van *Vivres*, na *Lotthäringen* zond, en selfs in Persoon den 22. *January* van daar na *Paris* trok, latende de Sterkte *Dagstein* geblokkeert, door de sijne, onder *Monsieur de Vaubrun*, die nu al het Water van de Stad had doen aftappen, en selfs de Bele-gering met alle vlijd soodanig doen voortzetten, dat den 29. dito onder 't faveur van 8. halve Kartouwen, die maar omtrent een Pistool-schoot van de Wal geplant waren, een dappere Storm heeft onderstaan; doch wierd van de Belegerden alsoo dapper ge-resisteert en afgeweesen. Waar op den volgende Nacht de Storm van buyten hervat, wierd weder - zijden hardnekkig gevog-ten, en moesten sich de Belegerden byna als in een open Veld defendeeren, ter oorzaak de *Franssen* voorheen soo groote Bressen in de Wallen hadden geschooten, dat byna alles vlak open lag; soo dat hier meenigte van Bloed wierd gespilt; waar onder de Commandant Heer *Howitz* selfs, eenige Granaden in de beneden Stad werpende, om die in brant te steken, deerlijk wierd door-schooten, niet sonder vermoede van den *Grave Contarini* selve, of door sijn Ordre, wegens eenige jalousie ten regarde van sijn Ge-malinne, en wegens het Commando van den gemelten Heer *Howitz*. Waar op het Volk sich met groote alteratie seer confu-selijk in 't Kasteel retireerde, daar de *Franssen* vervolgens hun Geschut op plantten: 't geen den Belegerden, waar over nu

En Turenne na Paris. Ondertusschen de Franssen, Dagstein geblocqueert houden, Het selve grousaam attaqueeren, En eyndelijk emporteeren:

Fffff *Grave*

Grave Contarini commandeerde, ſulken conſternatie aanbracht, dat na geenderley Defenſie meer wildenluyſteren, maar de Plaats opgaven, moetende alle Soldaaten tot Krijgs-gevangenen blijven, doch de Officiers wierden vry gelaten, die met 8. Bagagie-wagens, en 't Lijk van *Monſieur Howitz* den 30. dito uyt-trokken na *Straatsburg*; daar gemelte *Contarini* al ſijn Papieren verbrand hebbende, ſich des nachts in ſijn Bedde, met een Piſtool door-ſchoot, en naderhand door den Beul op de Crimineele Plaats wierd begraven, werdende ſijn Dienaars, en alle andere Officiers, die de Capitulatie getékend hadden, in Arreſt genomen en gevankelijk na *Fryburg* gevoert.

Waar over de Commandant ſig ſelfs vermoord.

Confideratien over de Krijgs-actien omtrent de *Paltz* en in der *Elſas* voorgevallen.

Dus eyndigde deſe CAMPAGNE van 't wonderlijk variäble Jaar 1674. tuſſchen de *Keyſerſen*, met hare *Geallieerden*, tegens de *Franſſen*, onder 't Commando van *Duc de Turenne* in *Duytſland*, welkers voornaamſte Krijgs-Actien en verſcheyde Veld-ſlagen, in en omtrent de *Paltz* waren voor-gevallen, en ook beſonderlijk in der *Elſas*, alwaar, na eerſt de *Franſſen* daar een wijl tijd t'eenemaal de Meeſter geſpeelt hadden, wy de geſamentlijke *Geallieerden* ſoodanig hebben ſien d'Overhand krijgen, dat na de *Franſſen* weder geheel uytgedreeven, en alles onder haar Geweld gebracht te hebben, ſy hare Winter-quartieren niet alleen bereyd, maar ook reeds in-genomen en geoccupeerd hadden; echter naderhand noch wederom door de *Franſſen* van alle kanten ſoodanig aangetaſt, geforceert, en vermeeſtert geworden zijn, dat die noch tot een laatſte Beſluyt deſer *Campagne*, weder alles daar omtrent veroverden, en de Heerſchappy over deſe geheele Contreye voerden, niet tegenſtaande de *Geallieerden* in Getal en Macht, hun Vyand niet behoefden te wijken, maar merkelijk konden overtreffen; ſchuyvende daar van den eene de Schult op de Schouderen van d'andere.

Sommige oordeelden, d'oorzaak deſes Verlies der *Bondgenooten*, d'Onvoorſichtigheyd harer Opper-Officieren en Bevelhebberen geweeſt te zijn; andere achten 't, derſelver oneenigheden en tweedragt geweeſt te hebben, willende d'eene de Saak ſus, en d'andere ſoo drijven; begeerende deſe, den Vyand op ſulken wijſe aan te taſten, en d'andere weder op een andere manier. En is dit laatſte Oordeel, wel het waarſchijnlijkſte: Want ſeer zelden ſach men groote Legers, uyt verſcheyderley aard Volkeren beſtaande, en van onderſcheydentlijke Bevelhebberen en Opperhoofden beſtierd, welke malkander in Geſach en Vermogen

Vergeléken by algemeene Voorvallen,

gen gelijk zijn; Groote Aanslagen, met goede Uytkomsten ondernemen; voornamentlijk, als men soodanige *Natien* daar onder vond, die soo Heersch- en Roem-zuchtig zijn, dat sy meer hun eygen Achting en bysondere Glory, in alleen hier of daar den Voor-rang en 't hoogste Gesach te hebben, betragten, dan 't gemeene Best, en de goede Uytkomst der voorvallende en nood-vereyschende Saaken.

Want, om sulks wel te betrachten, wierd 'er altoos Eendragtigheyd, en een onderling goet Verstand vereyscht, ten eynde d'Uytvoering van het algemeen Desseyn, alle gelijkerhand met eenderley Oogmerk uyt te voeren, als zijnde het gemeen Spreekwoord seer waaractig, dat EENDRAGT, MAAKT MAGT. Anders ware het beter, minder in getal, en van eenderleye Meening te zijn: aangesien het grootst getal en 't meerder aansien in den Strijd, niet altoos een oorzaak van triumpheerende Overwinning geeft: maar wel ter contrary heeft men meerder Exempelen van den Aanvang des Weerelds tot heden toe, van het Tegendeel gesien. En dat met goede en gesonde naatuurlijke Redenen; wijl het de menschelijke natuur seer eygen, en als erffelijk aan-geboren is, sich selven altoos te willen boven andere achten, en voornamentlijk als men door een meerder getal, of hooger aansien, sijn Tegendeel schijnt te overtreffen; als wanneer dese eygen Estime ten allen tijden, een Kleyn-achting sijns Vyands baard. En dese Kleyn-achting of verachting van sijn Tegendeel, zal gemeenlijk het Hert van den meest Aansienlijke, door verwaande Eer-zucht soodanig opblaasen, dat hy sijn Verstand meer besig houd, met vast-stellingen, en sterke Imaginatien, van sijn Vyand te zullen over-Meesteren, dan met ernstige Voorsichtigheyd en Wijslijk Beleyd te trachten, hoe men al de Beweegingen, d'Intentien en Ondernemingen sijnes Vyands zal tegen gaan; die zékerlijk alsoo wel als hy weet, dat het om sijn Leven en geheele Welvaren zal te doen zijn; en daarom geensins nalaten zal, al sijn uyterste krachten in te spannen, om sich wel te verdeedigen, en het swaar gedreygde Onheyl van sijn Hals, soo veel mogelijk af te weeren.

En betoont, hoe men meer Exempelen vind, van dat den mindere den meerdere heeft overwonnen, dan anderfins.

En indien hem dat wel gelukt, zal hy zékerlijk met dies te meerder kracht, in soo veel heeter furie, sijn Moed wreeken op den genen, die hem soo schandelijk veracht, en absolut t'onderdrukken, ja tot den grond te vernielen, voorgenomen hadde. Want zékerlijk d'al te groot-achting sijns Selfs, zal altoos een

al te kleyn-achting ſijns Vyands baren: Waar uyt dan onfeylbaar een groote Onvoorſichtigheyd volgende, doet het Noodige veronachtſamen, en meenig goede occaſie verwaarloosſen. Dies zal men zékerlijk, (indien men de voornaamſte, ſoo algemeene als byſondere Voorvallen, ſoo wel van den Al-ouden als tegenwoordigen tijd, naaukeurig wilde onderſoeken,) veel meer Exempelen vinden, van dat de Mindere den Meerdere, en de Kleynſte den Grootſte heeft overwonnen, en in den Strijd is te boven gegaan.

Maar noch erger Nederlaag heeft ſoodanige Party te vreeſen, die in grooter Getal, en hooger Aanſien zijnde, nevens dien ook van diverſe ſoort Volkeren is te ſamen gevoegt, en van verſcheyde Opperhoofden werd beſtierd; gelijk hier onder de *Bondgenooten* geſchiede, die, hoewel in ongelijk meerder getal, en waarlijk van veel grooter Macht, en hooger Aanſien dan haar Vyand, echter van denſelve deerlijk zijn geſlagen geworden, niet tegenſtaande ſy overvloedig genoegſaam ge-experimenteerde Officieren, en de braafſte Soldaaten van 't Land, onder hen hadden.

Gelijk ook door den Miſſlag der Geallieerden blijkt.

Den Hoop was hier wel veel, en de Krachten groot; maar de Hoofden, die 't all moeſten beſtieren, vond men oneenig en verdeelt. De Liefde tot bevordering van d'algemeene Saak, voegde hen wel te ſamen; maar de Afgunſt om 't hoogſt Geſag, en de begeerte tot eygen Roem, ſcheurden de Herten van malkander. 't Was een Lighaam met veel Hoofden, welkers Verſtanden tegens malkander ſtrijdende, onmogelijk geen eenderley Oogmerk konden behertigen; dies ſy niet konnende overwinnen, noodwendig moeſten overwonnen werden.

Dit baarde een leelijke Misdragt van de goede Vrucht, die men uyt deſe groote Macht verhoopte; en zékerlijk ook lichtelijk ſoude konnen gevolgt hebben, indien d'oprechte Eendragt, als de Macht; en het Oogmerk ſoo egaal, als het getal veelvoudig, was geweeſt. Maar de Tijd en Gelegendheyd eenmaal voorby zijnde, is nooyt weder te herhaalen. Waar van de *Bondgenooten* ditmaal by ervarendheyd het gevoele genoeg ſmaakten, voornamentlijk als men naderhand noch verſtond, dat ſelfs

Byſonder geſprek van *Condé* en *Turenne* over dit Voorval.

Prince de CONDE' en de *Hertog van* TURENNE, deſe volgende Redenen, in hun onderling geſprek, ſouden gevoert hebben; te weten, d'eerſte tegens den laatſte ſeggende:

„ *Dat niet tegenſtaande het groot Vertrouwen, 't geen* Vrankrijk

„ op

„ *op sijn wijs en goet Beleyd hadde, en 't welk hem ook tegens allerley*
„ *quaade toevallen, genoegsaam verzékeren konde; echter veele in groote*
„ *Bekommering, over Sijn geheele Krijgs-Macht in Duytsland waren ge-*
„ *weest.*

„ Waar op *Turenne* wederom antwoorde; *Dat soodanige Bekom-*
„ *mering en Vreese, niet sonder grond van Redenen was geweest; aan-*
„ *gesien* Vrankrijk, *alleen door eenig bysonder goet Toeval, ditmaal uyt*
„ *een groot Onheyls Gevaar sonderling was gered geworden; Want desselfs*
„ *Krijgs-Heyr sich in dusdanigen periculeusen Toestand bevond, dat het*
„ *de Vyandelijke Stad Straatsburg, voor sich; een veel grooter Macht*
„ *dan de sijne, achter sich; en niet boven drie dagen Leef-tocht tot sijn*
„ *Onderhoud hadde, sonder eenig Middel in te sien, om in 't korten iets*
„ *meerders of wat beters te konnen bekomen.*

De dappere Wakkerheyd, en lang ervarene Krijgs-Kunde van *Duc de Turenne*, heeft bysonderlijk gebléken in dit laatste Gevegt, deses Jaars 1674. Want men was in *Vrankrijk* gevoelig over de Wapenen van *Brandenburg*, en dienvolgens niet weyniger beducht, over sijne, en der gesamentlijke *Bondgenootens* groote Macht.

De sonderlinge Vigilantie en Kloekmoedige Dapperheyd van Turenne.

Turenne dit alles niet onbewust, en 't Gevaar van alle kanten lang genoeg voorheen inziende, stelde alle krachten sijns Verstands te werk, om dit gedreygde Onheyl, naar uyterste vermogen, af te weeren; en al sijn aanslagen soodanig te bestieren, dat hy dit onstuyming Tempeest in tijds gelukkig voor hem en sijn Vaderland mocht doen voorby drijven. Dies was hy seer waaksaam op alle beweegingen sijner Vyanden: hy wende sijn uyterste vlijd aan, om hare Voornemens t'ontdekken, en stelde sijn hoogste vermogen en alle krachten in 't werk, om hare Uytvoeringen tegen te gaan; niet soo seer door 't Geweld der Wapenen, als wel door een wijslijk Beleyd, om de Macht en 't Geweld sijnes Vyands voorsichtelijk t'ontgaan, tot soo lang hy gewaar werdende, het selve met fatsoen en reputatie niet langer te konnen ontwijken, sig seer dapperlijk in een onvermoeyde Disperaadheyd daar tegens heeft gekant.

Echter met dese voorsichtige Krijgs-list, dat hy t'elkens, als den Strijd op 't felste scheen, sijn Volk deed te rug deynsen, om dan aanstonds daar op, weder met een noch veel héviger Indruk, aan te vallen, en sijn slach, yder maal, dies te gewisser te nemen. Dus begon men van d'ander kant, sijn Terug-deynsen alsoo seer als sijn Aanvallen te vreesen.

Door alle welke liſtige Aanſlagen, *Turenne* eyndelijk groot Voordeel op ſijn veel machtiger Vyand bekomende, wierd 'er noch wijd-afweſigheyd, noch onbequaamheyd der Plaatſen en wégen, noch eenige andere verhinderniſſen, eenigſings capabel gevonden, om hem te konnen beletten; het gewonnen Voordeel op ſijn Tegendeel, altoos ſterker voort te zetten. Selfs wanneer ſijn Vyanden ſich lieten voorſtaan, al in ſtille Ruſt te zijn, en ſich verwaandelijk beroemden, reeds in veylige Quartieren te woonen, ſoo quam hy hen noch ſoodanig ontroeren, dat hy haar met alſoo grooten Voordeel voor de ſijne, als Nadeel voor de *Bondgenooten*, overviel; nemende haar al het Gewonnene weder af; ſoo dat hy haar wel vroeg in de Winter, en lang voor *May*, uyt hare Winter-quartieren deed verhuyſen: Gelijk genoegſaam uyt ons voorgaande Hiſtoriaals Verhaal blijkt.

Want als *Turenne* vermerkte, dat de *Bondgenooten* eenig aanſlag op het Hertogdom van *Lottharingen* maakten, deed hy, met het geduurig heen en weder trekken ſijns Legers, genoegſaam zien, dat hy het ſelve, voor dit gedreygde Onheyl ſocht te dekken; en de volgende werken nevens de voor hem ſoo voordeelige Uytkomſt, deden genoeg blijken, dat hy niet uyt Bloodaardigheyd, nog vreeſe, ſijns Vyands Macht dus lang was ontwéken; maar alleen om hem dies te bequamer een Voordeel af te zien, dat hy ſoo hoog in waarde mocht achten, als de Sterkte ſijns Tegendeels, ſijn eygen Macht ſcheen t'overtreffen; en dat hy als-dan ſijn Trotzeerenden Vyand genoegſaam dorſt onder d'oogen gaan: gelijk dan te zijner tijd heeft gebleeken.

Hy trok door verſcheyde Omwegen, over hooge Bergen, en rompelige Rotzen, om dus den Toeſtant der Geallieerde Magten, onverhoeds ontdekkende, haar ſchielijk op het onvoorſienſt t'overvallen, en dat in een diep verhoolen en gants ongebaanden Weg, daar hy ſoo plotzelijk op hare Quartieren quam inſtorten, dat ſy hun Vyand op den hals hadden, al-eer denſelve recht gewaar wierden; brékende tot *Kolmar* en *Sledſtad* door, en dwong de *Bondgenooten* in groote wan-order, en met verſwakte Gelederen, al vliedende over den *Rhijn* te trekken: waar door haar grooten Moed, die ſy te vooren ſoo hoog hadden opgehéven, dat ſy hun Vyand byna ſoo kleyn als **Niet**/ achtende, geweldig wierd vernedert en gekrenkt.

Doch bleeven de Troupen van den *Hertog van Lottharingen* in ſonderlinge Dapperheyd uytmunten; want deſelve by geval op dusda-

dusdanigen plaats van 't Gevecht komende, waar de *Bondgenooten* even aan 't wijken waren, vielen daar den Vyand met een ongemeene wakkerheyd aan, waar door sy denselve eenige Vaandels, reeds van de *Geallieerden* verovert, weder ontweldigden.

Hier mede zullen wy dese *Geallieerden* in hare nieuwe Winter-quartieren; *Turenne* selfs na *Paris*; 'en sijn Leger verdeelt laten; ondertusschen wy, volgens ons voorgenomen Desseyn, na *Nederland* keeren, om te bezien, wat aldaar de *Keysersche*, *Spaansche*, en *Staadsche* Heyren, tegens de *Fransche Macht* onder *Prince van Condé*, zedert al dien tijd te wege gebracht hebben.

De Marsch, en Bloedige VELD-SLAG by SILNEF, tusschen de *Keyserſen*, *Spaanſſen*, en *Staadſen*, tegens de *Franſſen*, onder PRINCE *de* CONDE' voorgevallen.

IN den beginne van *Augustus* was het Heyr der *Bondgenooten* omtrent *Niville*, terwijl *Prince van Condé* met de Fransche Macht, achter de Rivier *Pieton*, die by *Charleroy* in de *Sambre* valt, begraven lag; hebbende sijn *Hoogheyd* de *Prince van Oranjen*, het Quartier tot *Geruval*, de *Grave de Souches* by *Oharem*, en sijn Exellentie *de Montery* by *Waveren*, waar omtrent de Geallieerde Legers eenigen tijd gecampeert lagen, in verwachting, dat de Vyand, die daar geen 2. uren van daan lag, uyt sijn Begraving soude komen, om een Veldslag te wagen. Doch het zy wat voor vlijd en middelen de *Geällieerden* daar toe aanwenden, was doch alles te vergeefs, willende *Prins Condé* sich geensins uyt sijn Verschantsing in 't Veld vertoonen, om een Slag te leveren, het zy, om d'Ordre sijnes Konings te pareeren, of dat hy, die onder sijn Natie, voor soo een uytnemend Ervaren Krijgs-Oversten vermaard is, sulks te dier tijd, *selon la Raison de Guere*, niet goet oordeelde, zullen wy daar laten.

De Keyserse, Spaanse en Staadse als gesamentl: Bondgenooten, konnen *Condé* tot geen Veld-Slag krijgen.

Dus wierd na rijpe deliberatie by den Raad der *Geällieerden*, goet gevonden en beslooten, den Marsch met alle dese 3. geconjungeerde Heyrs, voor-by den Vyand heen, na *Bings* te zetten, om hem van die kant den Toevoer af te snijden, of uyt sijn Trencheen te dwingen: ten welken eynde het gantsche Leger den 9. deser opbrak, en sich by het Dorp *Silnef* posteerde, zijnde

de de rechter-Vleugel gestrekt naar het Bosch van *Busseray*, en de Linker naar *Arken*, hebbende voor hen leggen het Dorp *Silnef*, 't welk tusschen *Nivelle* en *Mariemont* geplaatst is; alwaar dese Heyren den 10. dito gecampeerd bleven. Maar des anderen daags vroeg voor dach opbrekende, om hooger aan te trekken, met intentie, sich tusschen *Mariemont* en *Bings* neder te slaan, hebbende de *Keyserschen* d'*Avantgarde*, de *Staadsen* de *Battaillie*, en de *Spaansen* d'*Arriergarde*, zijnde een Troup met 4000. Keyserfche, Spaansche, en Hollandsche Ruyteren met sommige Dragonders gedetacheert, onder den *Prince van Vaudemont*, om de Heyr-Legers na de kant des Vyands te dekken, aangesien dese Heyren, ter oorzaake van de moeyelijke en niet genoegsaam breede wegen, genoodzaakt waren, sich in den Marsch eenigsins te separeeren, onderwijl *Vaudemont* sijn Detachement, voor het gemelte Dorp *Silnef*, in Slag-order geposteert hadde, aan een weg, die de *Franssen* moesten passeeren, om tot de *Geâllieerden* te komen.

Dies marcheeren de Bondgenooten hooger op.

Maar *Prins Condé* van den Optocht der Geallieerde Legers bericht, en wetende, dat deselve, wegens d'onbequaamheid der wegen, niet *en Corps*, maar eenigsins verdeelt, of gesepareerd moesten trekken, is als-doen niet suymachtig in sijne Retrenchementen gebleeven, maar heeft sich aanstonds, na, door sijn Kundschappers, van den toestand der *Geallieerden* Marsch genoegsaam verwittigt, met *Duc d'Anguin*, *Navailes* en *Luxemburg*, nevens den *Marquis de Rochefort*, en den *Ridder de Fourilles*, op een Hoogte begeven, van waar hy d'Ordening van den Marsch der *Bondgenooten* kon besichtigen. Waar op terstond de Garde deed voort-trekken, tot een plaats, van waar sy hun Vyand bequamelijk konden ontdekken, en volgens dien hare mesures nemen; doende insgelijks ook de Battaillions van *Navarre*, van de *Koninginne*, en van *La Ferre*, nevens de Brigade van *Tilladet*, de Rivier *Pieton*, aan een deurwading beneden *Gouy* passeeren, om de voorheen gemarcheerde Guarde t'onderstutten; commandeerende boven dien noch een Troup *Fuzilliers* of Vier-roers, met vier Stukken Geschut, de Lijf-guarde, de Wapen-luyden, de Lichte Paarden van de Guarde, de Curassiers, en eenige Troupen van Reserve, die dicht by *Gouy* waren geplaatst geweest; rangeerende deselve op een vlak beslooten Veld, daar sy niet konden gesien werden. Waar op *Condé* ook aan 't overige van sijn Leger Ordre gaf, sich in de Wapenen paraad te houden, wijl hy *Monsieur de Choiseul* aan de Linker zijde, na zeker Hoogte deed

't Welk *Condé* gewaar werdende, breekt op, en stelt de sijne in volle Slag-Ording,

Trekt de Bondgenooten na,

deed trekken, om het voorſte van den Marſch der *Geallieerden* te beſchouwen; gaande ſelfs aan de Rechter zijde affpéculeeren, hoe wijd ſich hare Achter-hoede ſtrekte, latende *Duc de Navailles* op ſijn Poſt blijven; ondertuſſchen *Duc de Luxemburg*, en de *Ridder de Fourilles*, met 100. Ruyters avanceerden tot zeker Hoogte, genaamt *Reneſart*, van waar ſy het Detachement der *Geallieerden* gepoſteert ſagen op twee Hoogtens, tuſſchen welke en de Poſt der *Franſſen*, een maraſſige Valleije lag, die men alleen door twee wegen konde paſſeeren, waar langs, *Prins Condé*, de Dragonders, onder 't Beleyd van den *Marquis de Rannes*, en den *Ridder Tilladet*, op hen deed aan-trekken, doende ter ſelver tijd de Regimenten van *Navarre*, van de Konninginne, en van *la Ferre*, onder 't Beſtier van de Veld-marſchalken *de Montal*, en *de Mouſſie*, ſoo haaſt mogelijk, approcheeren. En valt hen van agteren in de Staart.

Soo ras *Prins Vaudemont*, die het Geallieerde Detachement van 4000. Ruyters commandeerde, den Aantocht der Franſche Dragonders vernam, liet ſijn Hoogheyd den *Prince van Oranjen* bekent maken, hoe de Vyand niet alleen ſich vertoonde, maar reeds met ſijn Dragonders begon te ſchermutſeeren, verſoekende, 2. Battaillions Voet-volk tot onderſtant, wijl de Engte van de plaats, en het gebroken Land, ſijn Ruytery verhinderde naar vereyſch te ageeren. Alſoo voort wierd hem, in plaats van 2. Slag-Orden, de Regimenten van *Prins Maurits*, en van den jongen *Prins* ſijn Neef, die geſamentlijk 3. Slag-Ordens uytmaakten, toegezonden, onder 't Commando van deſen jongen *Prins*, die deſelve in een Boſch tegen over de gedetacheerde Ruytery plaatſten, aan d'over zijde van een Riviertje, dat by *Silnef* heen loopt. Dus achtte men noodig, het Detachement onder *Vaudemont* te doen retireeren over de Brug, en de 3. Battaillions uyt het Boſch, aan deſe Brug, tot deſſelfs zecuriteyt te poſteeren; zijnde al-voorens in de gepaſſeerde Schermutſel, *Montal* ſijn been gebroken.

Terwijl nu deſe 3. Battaillions, de Brugge van *Silnef* bewaarden, en de Ruytery van het Detachement in een enge Vlakte achter het Dorp was gepoſteert, deed *Prince de Condé*, den *Ridder de Fourilles* met de Ruytery van de linker-Vleugel, de Poſt aan de Brug forceeren: Maar hier ſoo dappere Reſiſtentie vindende, dat geen kans ſach, door te breeken, retireerde ſich, en paſſeerde hooger op de Rivier, om van daar het Detachement, 't welk in de Laagte achter *Silnef* ſtond, t'attaqueeren. Waar Waar de Bontgenoten ſig tegen kantende, valt een Bloedig Gevegt voor;

op aanſtonds de 3. Battaillions Ordre kregen, het ſelve t'aſſiſteeren; 't geen niet ſoo haaſt geſchieden konde, of de Vyand drong met alle hévigheyd daar op in, ſoo dat een meenigte derſelven geſlagen wierd, en andere ſich in de Huyſen van *Silnef* retireerden, die of gevangen, of capot geraakten. De Vyand ondertuſſchen tot boven het geheele Detachement avanceerende, wilde het ſelve op de *Franſſen*, eer die noch in poſtuur quamen, chargeeren; maar wierd onmogelijk gevonden, ter oorzaak van een diepe holle Weg, die *Prins Vaudemont* moetende paſſeeren, geen tijd noch plaats konde vinden, om ſoo haaſt de 3. Esquadrons, dien hy, onder de Colls: *Holſteyn* en *Langerak* aanvoerde, behoorlijkſte wenden, wegens het furieus aandringen des Vyands; 't welk by gevolg noch veel minder konde geſchieden, door de noch 4. achter-aan-volgende Esquadrons; in diervoegen het geheele Detachement Ruytery in confuſie geraakte, veele gedoot en gevangen wierden. En wat moeyte de *Prince van Vaudemont* ook aanwende, kon hy echter niet weeren, dat de Reſt ſich op de vlucht begaf, tot die by eenige Spaanſche Cavallery, onder 't Commando van *Villa Hermoſa*, geſtut en herſteld wierd, zijnde deſen Spaanſchen Hertog gepoſteert beneden een kleynen Berg, die tuſſchen hem en het Dorp *Fay* lag. d'Infantery van de 3. Battaillions, die eerſt in het Boſch, en naderhand by de Brugge van *Silnef* geſtaan hadde, herſtelde ſich weder by eenige Infantery, die op den voornoemden Berg geplaatſt was, zijnde de Regimenten van *Aylua* en *Swartſenburg*, en een Battaillion van *Thouars*. Alwaar terſtond de *Franſſen* met volle Macht quamen op toezetten, zijnde *Prins Condé*, *Duc d'Anguin*, en *Navailles* aan de rechter, en *Luxemburg* aan de ſlinker zijde, ſchermutzeerende van alle kanten even furieus. Midlerwijl de Spaanſche Ruytery, op 't verſoek van den *Marquis d'Aſſentar*, door de 4. voornoemde Battaillions Infantery, die boven op den Berg ſtonden, onderſtut werdende, daar wederom van den Vyand quamen op aanzetten de *Grave de Sault*, de *Marquiſen* van *Villeroy*, *Mouſſi*, en *Rannes*, met de Dragonders, de Regimenten van *Navarre*, van de *Koninginne*, van *la Fere*, en een troup *Fuzilliers*, avanceerende tot aan d'Attaque; *le Sault* aan de rechter, en *Villeroy* aan de ſlinker zijde, komende meeſt door Slooten en Heggen marcheeren.

De meeſte Ruytery der Bontgenoten geraakt in confuſie.

Hier wierd nu ter eerſter inſtantie wel dapper gevochten, en een kloekmoedige Wederſtand, van de zijde der *Geallieerden* gedaan;

daan; maar hun Cavallery geraakte haast in Disordre, niet tegenstaande de Graaf *d'Assentar* alle mogelijke vlijd, om sulks te verhinderen aanwende, en hem, tot encourageering sijner Navolgeren, soo wijd hazardeerde, dat eyndelijk het Leeven daar by in-schoot. d'Infantery insgelijks hield sich dapper in den beginne, maar soo haast de Cavallery in soo groote confusie geraakte, begon deselve daar door mede bewogen te werden, sig op de Vlucht te begeven. Als-doen moest de Brigade van *Weede*, en de *Grave van Waldek*, die met 3. Battaillions op den Berg stonden, den aanstoot lijden, doende *Prins Condé* aanstonds het eerste bevechten, terwijl hy selfs sich na het tweede begaf, en *Duc d'Anguin* het derde observeerde. Doch sy defendeerden sich soo dapper, dat de plaats weder herwonnen, die de Vyand eerst had gewonnen.

Graaf *d'Assentar* blijft.

De *Grave van Waldek* betoonde in dese Rencontre een uytnemende Dapperheyd, doende niet alleen Extraordinarie vlijd en moeyte, om alle Disordre te herstellen, en die in 't toekomende, soo veel mogelijk, voor te komen, maar trachte ook met al sijn vermogen, die bereyds verkregene Avantagie op den Vyand, verder te pousseeren, en denselve in de *Flank* te chargeeren; waar toe hy een Esquadre van de weder gerangeerde Cavallery tot sich nam, en daar mede seer furieus op den Vyand aandrong: doch niet getrouwelijk van d'andere gesecondeert nog gevolgt, moest sig dus alleen onder al 't Geweld der Vyanden bevinden. Die als-doen van alle kanten soo hitzig op hem aanvielen, dat binnen korten op 3 à 4. plaatsen swaarlijk wierd gewond. Maar dese dappere Held echter sijn glorieuse Moed tot den eynde willende doen stand houden, maakte noch 2. van sijn Achtervolgers, die hem wilden aangrijpen, ter neder, en eschappeerde, (niet tegenstaande soo seer bebloed en gewond, dat sig naaulijks op 't Paard konde houden,) soodanig des Vyands Geweld, dat nog in sijn eygen Quartier, en by sijn *Hoogheyd* aan quam.

Graaf *Waldek* houd sig seer dapper.

Dan hoewel de Lt: Generaal *Aylua*, met noch verscheyde andere Bevelhebberen, en Officieren sich seer dapper betoonden, geraakte doch ten laatsten, na seer groot Gevecht, alles in Disordre. Welke Rampspoedigheyd nog van dit Onheyl wierd verseld, dat gedurende dese Avantagie des Vyands, sommige van de hare, de Hollandsche Bagagie hadden weten aan te randen, en een goet Deel daar van weg roovende, wierden de Voerlieden met soo schandelijken bevreestheyd bevangen, dat, in plaats van

De Bondgenoten geraken t'eenemaal in Wanordening.

 haar

haar Meesters Goederen getrouwelijk naar behooren te beschermen, sy de Paarden van de Strengen los snéden', en daar mede na *Brussel*, en andere omleggende Plaatsen sig versoeyelijk op de vlucht begaven, en daar tot hun verschooning, of liever tot vermeerdering van hun snoode Feyt, allesins uytstrooyden, dat de *Geällieerden* t'eenemaal geslagen, en gantschelijk geruïneerd waren.

Indien de *Grave van Waldek*, ter tijd sijner Aanval op den Vyand, getrouwelijk was gesecondeert geworden, naar alle apparentie souden de *Geällieerden* doemaals groot Avantagie op den Vyand behaalt hebben. Maar nu viel de Saak contrary uyt, soo dat alles voor de *Franssen* open bleef, tot aan het Dorp *Fay*, daar de meeste gewekene Troupen stand hielden, en sich posteerden, staande de rest van 't Leger, 't geen het *Corps de Battaillie* onder 't Commando van sijn *Hoogheyd* formeerde, by een Berg achter dit voornoemde Dorp, daar de *Keyserśen*, die d'*Avantguarde* maakte, nu ook van hun Voor-uyt-tocht, weder aangekomen, ontstond hier een swaar Gevecht, ongelijk vehementer dan al 't voorgaande. Want dit Dorp *Fay*, aan d'eene kant met breed Maras, aan d'ander kant met veel dikke Hage-doornen omzet, vonden de *Geällieerden* daar groote bequaamheyd, om sich in postuur van Defensie te stellen, voegende sijn *Hoogheyd* de *Prince van Oranje*, de *Keyserśen* en *Spaansen* op een voordeelige Post aan de linker zijde, terwijl de sijne, de rechter-Vleugel formeerden.

Het Gevegt werd met noch grooter Ernst hervat.

Dus quam *Condé* omtrent de Middag met al sijn Macht op dit wel geposteerde Heyr aanzetten, na het selve voorheen, door *Duc de Luxemburg* te hebben doen recognosseeren, willende selfs het Dorp in volle furie attaqueeren, ten welken eynde *Lamothé* met de Regimenten van *Condé*, van *Enguin*, *Conti*; en *Avergne* het selve aan de linker zijde besprongen; en *Montal* met het Regiment Fransche Guardes, nevens de Switsersche Regimenten van *Stoupa*, *Erlag*, *Pheyser*, en *Salis*, deden d'Attaque aan de rechter zijde; 't welk een Bloedige Slag causeerde, die wel byna vijf uren duurde, en waar in weder-zijds een groot getal, doch meest by de *Franssen* sneuvelden; want men streed om *Eer* en *Glorie*, uyt grooten Haat, met bittere Verwoedheyd, in *Victorische* Hoop, met Levens Disperaadheyd, trachtende weder-zijds na opperste Overwinning. Waar aan somtijds dan d'een dan d'ander schijnende te wanhopen, soo wilde yder liever de Dood sterven, dan leevendig overwonnen te werden. Ondertusschen wierd

byna

byna het geheele Regiment Fransche Guardes geruïneerd, wel 7. derselver Capiteyns gedoot en gequetst, en insgelijks van d'andere Officieren en Bevelhebberen naar advenant. Doch *Lamothé* aan de linker zijde kreeg het eerste Voordeel, waar uyt eenige confusie ontstond, aangesien de Post op de rechter zijde ook begon last te lijden. Dan het Voet-volk der *Geällieerden* retireerde sich uyt het Dorp naar 't Gros van 't Leger, op een Hoogte achter *Fay* geposteert, zijnde tusschen dit Dorp en de gemelde hoogte, de Bagagie geplaatst, daar *Duc de Luxemburg*, en de *Marquis de Villeroy*, twee van de confuse Battaillions op de Vlucht dreeven, die den Weg na *Brussel* kosen, en sich uyt het Stof maakten, onderwijl het Regiment van *Fariaux* ook eenigsins in disordre viel. Dan het geällieerde Gros sig van boven den Berg beweegende, keerde weder naar het Dorp, als wanneer de BATTAILLIE eerst recht begon aan te gaan, zijnde aldaar d'Infantery van den *Staat*, die in de Brigade van *Heeswijk*, *Erpagh* en *Lavillomyre* bestont, daar *Prins Mauritz*, de *Rhijngraaf*, en de Majoor Gener: *Fahne* sich bevonden, en haar nu met de *Keyserſen* conjungeerden. 't Geen de Hittigheyd van den Strijd, een meerder Vlam van Bloedig Kampen deed uytbraaken, vegtende dese beyde Heyr-Krachten met een gedesespereerde Verwoedheyd tot in den laten Avond. Want *Duc de Luxemburg* weder in het Dorp *Fay* gekeert, wilde eenige Troupen op zy bespringen, dewijl hy vernam, dat *Prins Condé* daar tegens hévig in actie was, en weder-zijds dapper wierd geschooten. Maar *Luxemburg* daar toe naderende, bevond sich wel haast in een Bosch, daar een goet deel van des Geallieerdens Voet-volk was geplaatst, die seer vinnig op hem losbranden. Hy echter door deselve heen brékende, geraakte in een open Vlakte, alwaar door *Duc de Navailles*, met de Ruytery van de rechter-Vleugel, en meer andere Infantery wierd versterkt, onderwijl de *Geallieerden* daar omtrent, aan zeker Riviertje geposteert, achter het Bosch heen marcheerden, met intentie, den Vyand van achteren den weg af te snijden. Dan wierden door *Luxemburg* en *Choiseul*, met een Brigade te Paard, aldaar gestuyt. Waar op de Vyand aan de linker Hand socht om te trekken, daar *Monsr. de Chaveignak* met een Gros van Keyserlijke Ruytery stond geposteerd, terwijl noch eenige Battaillions derwaards wierden gedetacheerd; en als-doen gezamentlijk soo sterk op den Vyand aanvielen, dat hem geheelijk repousseerden, en boven dien met 4. stukken Kanon groote Scha-

de toevoegden: weshalven *Duc de Navailles* aan de rechter zijde meenende om te trekken, deed daar groote force om door te bréken, doch met geen beter Succes als het voorgaande, hoewel de *Franssen* ter eerster Instantie drie Esquadrons van de *Geallieerden* te rug dreeven; onderwijl van weder-zijden seer fel wierd gevochten. Dan omtrent den Avond door den *Marquis de Moussi*, met twee Battaillions Voet-volk, die in de voornoemde Vlakte waren, soodanig te rug gedreeven, dat deselve ook met eenen in hun onbésuysde Retraite, d'Esquadrons, die haar ondersteunden, seer bottelijk overliepen: maar wierden aanstonds door den *Graaf van Nassau* gestuyt. Waar op dan de *Geällieerden* gesamentlijk met de meenigte harer Troupen, van alle kanten soo hévige Resistentie boden, en den *Franssen* een wijl tijd soo veel te doen gaven, dat sy niet langer konden stand houden, zijnde haar Volk vermoeyd, en de Reserve van *Montauban*, en den Graaf *Bordi Magallotti* niet opgekomen; waar door gedwongen wierden, de Bagagie, die sy ten deelen overmeesterd hadden, weder te quiteeren, na voorheen een gedeelte daar van geplondert te hebben, waar in selfs ook eenige Spaansche Troupen de behulpelijke Hand hadden geleend.

Dees bloedige Slag eyndigt met een weder zijds groot Verlies.

Dus nam dese soo vehemente, en byna den geheelen dag gecontinueerde *Battaillie*, in den laten Avond omtrent ten 10. uren een eynde, door d'Afdeynsing der *Franssen*, dewelke in den beginne, volgens hun natuurlijke gewoonte, soo furieus hun verhitsende Krachten inspanden, dat sich soodanig afgematterd vindende, den Boog niet langer konden gespannen houden, maar sich te rug-waards na hun voorige Leger-plaats begaven, latende de Geallieerde Heyren het Veld behouden. Hoewel echter de *Franssen* ook niet sonder Voordeel, en Roem van dapper gestréden te hebben, afgetrokken zijn, met een groot getal Gevangenen, hebbende voorheen een gedeelte der Geallieerden Bagagie, gelijk hier boven gesegt, geplundert. Waar tegens sy geensins het minste getal der Dooden nalieten, die weder-zijds een groote meenigten uytmaakten. Want men segt, dat van der *Franssen* zijde alleen, meer dan een getal van 7000. gesneuvelt zijn; en dat aan de zijde der *Bondgenooten*, het Getal der Dooden, Gequetsten, Gevangenen en Weg-geloopenen al te samen omtrent soo veel uyt-maakten.

Al dit Gevechts-Verhaal werd, door een eygen-handige *Missive* van *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* aan den STAAT, in

in dato den 18. *Augusti* 1674. beveſtigt; zijnde voor het meerendeel daar uyt, en uyt meer andere particuliere Berichten getrokken.

Weder-zijds Aanmerking over d'Uytkomſt van dit Gevegt.

Na alle weder-zijds Circumſtantien aangemerkt te hebben, wil men hier te Lande, dat *d'Opper*-VICTORIE aan de Zijde der *Geallieerden* ſoude gebleeven zijn; wijl de *Franſſen*, na het Gevecht tot in den donkere Nacht geduurt hadde, ſich eerſt retireerden, en dat veel verder als hun voorige Leger-plaats; laatende alſoo de *Geallieerden* het Veld behouden, ter tijd als men, wegens de Donkerheyd, niet langer konde Vechten; die dan echter noch twee uren lang op de Strijd-plaats bleeven ſtant houden. Hier tegens wilden de *Franſſen* met kragt, hun eygen *Natie* de *Victorie* toe-eygenen, als hebbende in der daad in den Beginne ſeer Voordeelig op de Geällieerde Heyrs-Machten gevochten, ter tijd als die Verdeelder-wijſe door verſcheyde moeyelijke Wégen en onpaſſable Paſſagies moeſten paſſeeren, wanneer de *Franſſen* veel Gevangenen, en een groot gedeelte van de Staatſche Bagagie tot Beuyt kregen, ook een goet getal Vaandels en Standaarden veroverden. Dan, dat naderhand de *Geallieerden*, als die in volle Slag-Order herſteld waren, ſich ſeer Manhaftig, en niet min Hardnekkig Defendeerden, ſchijnd genoegſaam uyt der *Franſſen* eygen Confeſſie te blijken, als men ſegt, dat zeker *Brief* van *Prince de Condé*, aan den KONING *van Vrankrijk* geſchreeven, by den *Geallieerden* onderſchept zijnde, onder andere Redenen daar in ſoude hebben laten vloeyen; *Dat hy* Condé, *na een Algemeene Monſtering van ſijn Armée, na den* Strijd, *deſelve in ſeer ſlechte Geſtalte bevond; wijl ſijn beſte Voet-volk, en een groot deel van ſijn voornaamſte Ruytery in den Strijd geſneuvelt waren: Waarom ſich niet bequaam vond, om een nader Gevecht met den Vyand te hazardeeren; nademaal hy in deſe Geweſten des Konings Plaatzen, om niet van de Geallieerde Machten overrompelt te worden, met genoegzaam Guarniſoen moeſt verſorgt laaten*, &c.

Niet tegenſtaande wierd by den *Franſſen* een omſtandiger Verhaal van 't Gevecht door den Druk gemeen gemaakt, waar by ſy hen volkomentlijk de VICTORIE toeſchreeven, ſeer ſterk ſich beroemende, over hun groote Avantagie in den Beginne op de *Geallieerden* bevochten; dat ſy het meeſtendeel harer *Infantery* ſouden geruïneert, en ook veele Troupen *Cavallery* in Wanorder gebragt hebben; met byvoeging, dat ſy ook, hoewel de *Geallieerden* (ſeggen ſy) in 't laatſte, ſoo wel als ſy, ſeer vėhement-

ment tot haar Behoud, Streeden, echter het Veld ook eyndelijk hadden blijven behouden. Selfs vond men den *Brief*, van 't *Parische Hoff*, op Ordre van *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyt*, aan den *Provoost* der Kooplieden afgeveerdigt, met Extravagantien vervult. Maar de kort daar op volgende Beroeping van den *Ban*, en *Arrier-Ban* door geheel *Vrankrijk*, deed een andere Gestelteniſſe der Saake vertoonen: een genoegzame Getuygenis, dat de *Franſſen*, door hun geringe Victorieuſe Voorſpoet van Buyten, ſoodanig van Binnen in Benaaudheyd waren, dat niet alleen in die Beduchting leefden, of ſy door de Geällieerde Magten in hun eygen *Rijk* mochten beſprongen werden; maar hen ook, uyt Vreeſe van dien, ſich niet beſtant genoeg, tot behoorlijke Wederſtant vindende, alle den ADEL door 't geheele *Rijk* moeſten te hulp beroepen; 't welk daar nooyt als by uyterſte Nood geſchiet.

Des Autheurs Gevoelen daar over.

Wat eyndelijk in 't geheel van deſe *Bloedige* VELD-SLAG aan te nemen ſtaat; is, mijns bedunkens, als men recht Onpartijdig zal oordeelen, uyt alle ſoo Mondelijke als Schriftelijke Raporten, heel wel af te meeten; Dat, daar 'er weder-zijds ſoo grooten Meenigte geſneuvelt zijn, en het zeeker is, dat beyde Partyen tot in den laten Nacht hardnekkelijk hebben ſtant gehouden, niet als door de Donkerheyd geſcheyden werdende; Sy ſoo wel van d'een als d'ander kant niet veel oorzaak noch reeden konnen vinden, hen over merkelijke avantagieuſe *Victorie* te beroemen; te meer, wijl de Beſlootenheyd van de Plaats, de verſcheydenheyd der Wegen, en onbequaamheyd der Boſſchen, Struyken, Heuvels, Daalen, Maraſſen, Slooten, &c. niet toelieten, dat ſy generaale Aanvallen op den anderen ſouden gedaan, en dienvolgens algemeene Overwinningen konden behaalt hebben; zijnde dan d'een Party hier, dan d'ander Deel daar, verdeelder wijſe in 't Gevecht: en ſoo haaſt men 't aan deſe of gene kant te quaat kreeg, vond men t'elkemaal occaſie, om naby t'eſchappeeren, en ſich in Ordre te herſtellen; 't welk dan geduurig Nieuwe Aanvallen, en veelvoudig hervatte Gevechten, in verſcheyde Troupen verdeelt, cauſeerde. Derhalven zullen wy deſe *Silneſſe Battailje* niet anders als een ſeer Bloedig, en niet min weder-zijds ſchaadelijk Gevecht, aanmerken; 't welk niet door des Eens of des Anders Macht, Victorieuſlijk geeyndigt, maar van een hooger Moogentheyd, door Middel van des Nachts Donkerheyd, afgeſneeden is geworden.

Hoe

Hoe grooten Roem en Lof ook de ſoodanige waardig zijn, die ſich Dapper en Manhaftig in ſulken furieuſen *Battaillie* hebben gequéten; echter zijn deſe noch meerder te verfoeyen, en ten hoogſten ſtraf-waardig, die ſich daar in tot *Poultrons* en Schelmen maken, door hun ſnoode Lafhertigheyd en verraderlijke Trouwlooſheden; gelijk de *Majoor* van *Sijn Hoogheyds* Regiment-Guarde te Voet, *Eerig Dieurklouw*, duſdanigen Laſter en Straffe ſig op den Hals heeft geladen; want ter tijd als het geſeyde Regiment eerſt in confuſie was geretireerd, het ſelve op Ordre en expres Bevel van andere Opper-Officieren niet weder aan den Vyand was te krijgen, ſchoon men met veelerley Inſtantien daarom tegens hem aan-hield; Ja eyndelijk in plaats van ſich derwaards te begeven, ſich daar van afwendde, en hem agter de Heggen ging verbergen, dienende aldus den ſijnen, en allen anderen tot een Exempel van *Lacheté.* Waar over hy by den Hoogen Krijgs-raad, in 't Hooft-quartier tot *Quarignam*, ter Doot veroordeelt en ge-executeert wierd.

Eerig Dieurklou om ſijn lafhertige Ontrouw ter Doot géſtraft.

Aanſtonds na de *Battaillie* heeft het Geällieerde Leger, door *Quarignam*, ſijn Marſch voortgezet naar *Bergen in Henegouwen*, daar 't den 13. *Aug:* aanquam, en eenige dagen gecampeert bleef, tot door nieuwe Convoyen van *Bruſſel* weder van allerhande Noodzakelijkheden was verſorgt, zijnde *Sijn Exell:* de *Grave de Montery* ſeer yverig béſig, om alles t'ſamen te doen voeren wat tot een forméle Belegering behoort, alſoo de *Prince van Condé* noch in ſijn oude Poſten leggen bleef, en niet anders dan door een abſolute Attaque, daar uyt ſcheen te konnen gelockt werden. Weshalven het Leger der *Geallieerden* ſich hooger op na *St. Giſlain* begaf; wanneer *Prins Condé* quam campeeren op de *Sambre*, tuſſchen *Gelie* en *Chaſtelneau*, onderwijl *Grave de Montery*, met een Convoy van 3000. Spaanſche Paarden, onder *Prins Vaudemont*, ſich uyt het Leger na *Bruſſel* begaf, en den 26. dito daar arriveerde. Wanneer ter ſelver tijd de Secretaris *Beaumont*, daar ook aanquam, met een conſiderable Somme Penningen voor het Leger van *Sijn Hoogheyd*, en 4 à 5000. Man Hollandſche Infantery, uyt verſcheyde Plaatſen te ſamen getrokken, die alle met een groot getal Wagens vol Proviſie, nevens eenige Duyſent *Pioniers*, onder 't Convoy van *Prins Vaudemont*, naar 't Leger trokken, 't welk onderwijl van *St. Giſlain* hooger op voorby de Stad *Condé* avanceerde, campeerende tuſſchen *Quarignam* en *Valenciennes.*

De wederzijds Krijgs-Machten trekken yder haars weegs.

Prins Condé, om de beweegingen der Geällieerde Heyr-Magten t'obſerveeren, was over de *Sambre*, en met ſijn *Avantgarde* tot by *Philipeille* gekomen, zijnde den 31. *Aug:* het groot Convoy, onder *Prins Vaudemont* en den Majoor Generaal d'Heer *Fariaux*, ter behoorlijker plaatſe gelukkig gearriveert. Daar op dit Heyr ſich weder begon te beweegen, om recht op *Aath* aan te trekken, en deſe Stad te belegeren. Waar toe de *Keyſerſen*, formeerende de Linker-Vleugel, onder *Prince de Lorraine*, reeds de *Heyne* gepaſſeert, en het gantſche Heyr in Aantocht begrepen was. Dan weder gecontramandeert werdende, begaf ſich in ſijn voorige Poſten, alſoo men gewis berigt ontfing, dat de Marchal d'*Humieres* een ſterk Renfort binnen *Aath* had gebragt, en de *Franſſen*, om die Stad te meer zecuur te houden, de Stedekens *Chevres*, *Leſſines* en veel andere Dorpen in brand geſtéken, en onder d'Aſſche geleyt hadden, om geen Schuyl-hoeken voor de Belegeraards te laten.

Den 14. *Septemb*: trok weder een ſterk *Convoy* van *Bruſſel* na 't Leger, onder 't *Commando* van den *Marquis* d'*Oſſerad*, beſtaande in 3. Spaanſche Regimenten, en over 3000. *Pioniers* of Schans-gravers, verdeelt in 6. Battailions, met 400. Wagens vol allerhande Krijgs-gereedſchap, noodig tot een formele Belegering, waar by ſig nog verſcheyde Regimenten omtrent *Aalſt* ſouden conjungeeren, en ondertuſſchen de Bruggen van *Deynſe* en *Harlebeke*, op de Rivier de *Leye* afbréken, gelijk geſchiede. Waar op, na gehoudene Krijgs-raad, *Sijn Hoogheyd* met het geheele Heyr weder begon te marcheeren, met deſſeyn, om *Oudenaarde* t'attacqueeren, na al-voorens den 15. door de *Spaanſen* berend, en des anderen daags van 't geheele Leger beſlooten was, nemende *Sijn Hoogheyd* ſijn Wijk in d'*Abdye* van *Ename*; de *Graaf de Souches* het ſijne over de Rivier te *Leupeveren* en tot *Moregem*: Zijnde binnen de Stad een Bezetting van 2000. Duytſche, Switſerſche en Franſche Voetknechten, nevens 400. Ruyters.

Sijn Hoogheyd belegert Oudenaarde,

Sr. Roſpaire de Plaats-voogt, liet aanſtonds op d'aankomſt der *Geällieerden*, met 300. Paarden en 400. Voetknegten, na de zijde van *Beveren*, een Uytval doen: maar wierden met verlies van 93. Dooden, die op de plaats bleeven, weder binnen gedreeven.

Van *Gendt* bracht men 50. Stukken Geſchut, meeſt halve Kartouwen, en begon den 16. deſes de Batteryen te verveerdigen; dien ſelven dach op de Stad te Kanonneeren, en d'Approches

proches t'avanceeren. Den 17. wierden de Loopgraven geöpend. Den 18. schoot men seer hévig uyt alle Wijken van 't Leger op de Stad, zijnde in de Keyserſche Wijk 3. Batteryen, in *Sijn Hoogheyds* wijk 2. en in de Spaanſche wijk 1. opgerecht. Den ſelven avond alles in ſtaat zijnde, om de Contreſcarpen te beſtormen, wierd dien nacht een Aanval gedaan, waar op weder-zijden een furieus gevecht ontſtont, doch bleeven de Belegeraars eyndelijk d'Overhand behouden: waar na ſy des anderen daags den 19. dito ſeer ſterk met het Kanon op de Stad donderden, om een algemeene Storm te doen.

Soo haaſt nu *Prins Condé* van deſen Optocht bericht kreeg, brak met ſijn Heyr van voor de *Sambre* op, en paſſeerde den 15. dito by *Queſnoy*, nemende van daar ſijn weg naar de *Schelde*, en quam den 17. dito met ſijn geheele Magt omtrent *Doornick*, alwaar de Volkeren, die den Marſchal *d'Humieres*, uyt de naaſtgelegene Bezettingen t'ſamen gerukt hadde, by hem quamen, en hem duſdoende over de 40000. Man ſterk maakten. Den 20. dito, ſijn Volk wat uytgeruſt en gerefriſcheerd, hield tot *Doornik* Krijgs-raad, alwaar *Duc d'Anguin* en ſijn Soon, d'*Humieres*, *Duc de Luxemburg*, en *Navailles* ſig preſent bevonden, en *Prins Condé* hen met vele Beweeg-redenen vertoonde, wat een heerlijke Dienſt ſy den *Koning*, 't geheele Rijk, en hem ſouden doen, by aldien ſy dapperlijk de Stad *Oudenaarde* poogden t'ontzetten. Dies wierd gereſolveerd, een Veld-Slag te wagen, indien men de Belegerden niet konde te hulp komen; zullende *Condé*, het Quartier der *Keyſerſen*; *Navaillies*, dat der *Spaanſen*, en *d'Humieres*, *Sijn Hoogheyds* Heyr beſpringen. In conformiteyt van dien, trok de geſamentlijke Franſche Macht in beſlooten Gelederen door *Doornick* over de *Schelde*, na 't Heyr der *Bondgenooten*.

'T Welk *Condé* niet ſoo haaſt vernam of komt met alle Macht daar op aanzetten.

't Welk, gelijk boven geſegt, groote vlijd aanwende, om de Stad te vermeeſteren: 't geen ook naar alle apparentie binnen korte ſoude geſchiet zijn; want hadden bereyds een Redout verovert, en ſoo ſterk op de Stad gecanonneert, dat den 20. dito al veel Breſſen geſchooten, en de *Hollanders* tot dicht aan de Contreſcarp geavanceerd waren, zijnde *Sijn Hoogheyd* van meening, den 21. dito de Stad te beſtormen. Wanneer juyſt dien ſelven dag op d'aankomſt van *Prins Condé* met ſijn Leger, deſe Belegering opbrak. Waar van de Blahme op de *Keyſerſen* wierd gelegt: want den voorgaanden dag, zijnde den 20. *September*, wierd op het bericht van den ſterken Aantocht der *Franſſen*, een groote Krijgs-

Waarom de Bontgenoten haar Beleg opbréken.

Sijn Hoogheid is geresolveert, Condé tegen te trekken, en op te slaan:

raad gehouden, alwaar *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* voorstelde, dat men de naasten morgen heel vroeg, den *Prince van Condé*, schoon hy alles wat konde, te samen getrokken, en een groote Macht by-een gebracht hadde, tegen te gaan, en hem Slach te léveren, terwijl sijn Volck, van soo haastigen Marsch noch vermoeyt zoude zijn.

Maar de *Keyserſen*, misnoegt, trekken een andere weg:

Maar wanneer den volgenden morge de *Prince van Orange* sijn Armée (die den gantschen nacht, met het toegraven der Contravallatie gearbeyd had, om de Paarden een vryen Uit-tocht te doen hebben) in Order had gestelt, en de *Keyserſen* bleef verwachten, om sich by Hem te vervoegen; soo waren die, naar lang vertoeven, een anderen weg ingeslagen, en lieten *Sijn Hoogheyd* weten, dat die plaats niet bequaam was om te vechten.

Dies trekt Sijn Hoogheid na *Gendt*,

Welke vreemde proceduren *Sijn Hoogheid* niet begrijpende, en ondertusschen den Vyand met alle macht in groote Schréden aannaderende, heeft terstont sijn Kanon gescheept, en te water na *Gend* gezonden, zijnde de Bagagie, om daar mede in 't slaan niet belemmert te zijn, al des avonds te vooren derwaards geschikt. En willende *Sijn Hoogheid*, dus alleen geabandonneert, sijn Leger daar niet in Gevaar laten, trock mede van voor de Stad, vervoegende sich omtrent een mijl weegs van daar, des namiddags ten 4. uren, weder by de *Keyserſen*; daar sy dus gezamentlijk tot in den laten avond, in 't gesicht des Vyands, in volle Bataillie bleven

Die aldaar in den Krijgs-raad sijn Beklag over de Keyserschen doet,

staan. Doch wegens zeker holle gront tusschen beyden, niet in 't Gevecht geraakten, reretreerende des anderen daags tot dicht onder *Gendt*; daar *Sijn Hoogheyd* in den Krijgs-raad verklaarde, sijn Misnoegen over 't Bestier van den Keyserlche Generaal *de Souches*, als zijnde een oorzaak, dat men den Vyand niet vroeg in den morgen had aangetroffen. Dies *Sijn Hoogheyd* resolveerde, van 't Leger af te gaan; wel insiende, dat op soodanigen manier niets goets daar

En van 't Leger aftrekt.

mede was uit te rechten. Waar op dan in der yl, het *Commando* der Troupen, aan den *Grave van Waldek* beveelende, met een Guarde van 50. Paarden, uit *Gend* na *Dendermonde* vertrock, om naar huis te keeren.

Maar Sijn Exell: *de Montery* hier van verwittigt, heeft sich terstond te post derwaards begeven, om *Sijn Hoogheid* te disponeeren, dat sich weder na d'Armée begaf. Den selve aantreffende, vond hem ten hoogsten misnoegt over soodanige Conduite: Des niet tegenstaande, liet sich op d'ernstige Instantien van *Sijn Exéllentie de Montery*, schoon geen verwachting van beeter Ontmoeting hadde, persua-

suadeeren, weder derwaards te keeren. Maar in 't Leger gekomen, en daar de Conduiten van den Generaal *de Souches*, in diergelijke termen als te vooren, prejudicieus voor 't gemeene Best, en nadeelig aan de Glory van *Sijn Hoogheyd* vindende, oordeelde, dat sijn Presentie dienstiger in de Belegering van de Stad GRAVE zoude zijn.

Dan, Sijn Exell: *de Montery*, houd soo lang by hem aan, dat wederom keert;

Waarom aanstonds den Coll: *Wee* met 3000. Man te Voet, en den Grave *van Nassau*, met 8. Regimenten te Paard, derwaards zond, latende de rest, onder den *Grave van Waldek*, aan de *Dender* gecampeerd; daar omtrent de *Keyserse* en *Spaansen* mede lagen, en trok *Sijn Hoogheyd* selfs in Persoon na 't Beleg van de *Graaf*, hebbende al-voorens door den Grave *de Montery*, een Courier na 't Keyserlijke Hoff afgevaardigt, met Advijs aan den daar zijnde Spaanschen *Ambassadeur*, om aan *Sijn Keyserl: Maj*: voor te dragen, de schadelijke Conduite van den Generaal *de Souches*; en een omstandig Relaas te doen, van 't gene in de Belegering en Retraite van *Oudenaarde* was voorgevallen.

Maar *de Souches* nog in voorige gestelteniss' vindende,

Begeeft sig na 't Beleg van de *Graaf*.

Waar op de *Keyser* in 't generaal sijn Misnoege betoonde, en den *Grave de Souches* naar *Weenen* ontbood, om sich daar te verantwoorden; latende midlerwijl het Commando van de Keyserlijke Armée, aan den Generaal *Spork*. Wiens voordere Verrigting, en die van 't overige *Staaten* Leger, met de Spaansche Trouppen, wy voorder vervolgen zullen, na de Belegering van de Stad *Graaf* eerst aangemerkt te hebben.

Ondertusschen wierd door de Ministers van den STAAT *des Vereenigden Nederlands*, Audientie by *Sijn Keyserl: Maj*: ge-obtineert, alwaar deselve niet alleenlijk de Misslagen en vreemde Conduiten van *Souches* vertoonden, maar ook om Remedie te bekomen, seer ernstelijk insisteerden, ten eynde diergelijke Onheylen in het toekomende mochten voorgekomen zijn; niet nalatende met eenen op 't kragtigste voor te stellen, met welke Cordaatheyd *Haar Hoog Mog*: de goede Intentie van *Sijn Keyserl: Maj*: geduurende dese *Campagne*, tot sulke excessive kosten, directelijk ten voordeele van den *Huyse van Oostenrijk*, buyten bestemde obligatie noch verband, hadden gesecondeert. Echter daar byvoegende, dat *Haar Hoog Mog*: sulks niet klaaglijker wijse ophaalden, om te kennen te geven, als of voortaan daar van wilden afstaan; maar alleenlijk om te betoonen, hoe grooten oorsaak en reden sy hadden, om sich over den genen te beklagen, die

Haar Ho: Mo: Ministers vertoonen den Keyser, de vreemde Conduite van *de Souches*.

desen grooten Toestel, van 't verwachte en vastelijk verhoopte *Succes*, had gefrustreert; zijnde volkomentlijk genégen, volstandiglijk by de Tractaaten, met *Sijn Keyserl: Maj:* en desselfs *Gealieerden* opgericht, stiptelijk te verblijven, en desselfs Inhoud promtelijk van hare kant naar te komen.

Antwoord des *Keysers* aan Haar Ho: Mo: Ministers.

Waar op *Sijn Majesteyt* antwoorde; Dat, aangaande den *Grave de Souches*, hy met desselfs Persoon op t'ontbieden, meende voldaan te hebben, het gene daar in voor eerst te doen stont, niet zullende nalaten, voorder op Middelen bedacht te zijn, om op 't bequaamst alle diergelijke inconvenientien, tegen het toekomende, voor te komen. Vorders bedankte *Sijn Keyserl: Majest*: ***Haar Hoog Mog:*** voor den yver en vigilantie, waarmede sy de gemeene Saak behertigden; beloovende nevens dien, van sijne kant niet te zullen manqueeren, ten selven eynde alles te contribueeren, 't geen deselve voordeelig, en *Sijn Maj:* doenlijk soude zijn.

Pertinente Beschrijving van de BELEGERING der Stad GRAVE.

DE gedenkwaardige Belegering der Stad GRAVE, meriteert een volmaakte Beschrijving, soo wegens haar Wel-gelegenheyd, voorname Fortificatie, sterk Guarnisoen, en groote overvloed van allerhande Oorlogs- en Levens Voor-raad, als ten aansien van alle de remerkable Voorvallen, in der selver hévige Attaquen van Buyten, kloekmoedige Defensie van Binnen, en eyndelijk in hare victorieuse Verovering, gepasseert; als zijnde een soo notabel Beleg, dat alle wel ervaren Geesten sich verplicht zullen vinden, te moeten oordeelen, dat in meenigte jaren van diergelijke niet is gehoort geworden.

Gelegenheyd en Sterkte der Stad *Grave*,

De Stad GRAVE, is, wegens hare goede Situatie en heerlijke Fortificatie, naast de wijd beroemde Stad *Mastricht*, een der voornaamste onder alle de Fortressen van den *Vereenigden* STAAT; zijnde gelegen aan de Rivier de *Maas*, in 't Noord-Ooster deel van *Braband*, by de Grensen van 't Land van *Ravesteyn*, en *Gelderland*; in sulken lagen Land-Streek, dat aan d'eene zijde lichtelijk onder water kan geset werden; En behalven dat Sy met swaare Wallen, een Borst-weering van 18. voet breet, met 7. groote Bolwerken, die alle op malkander correspondee-

deeren, 6. Ravelinen, 4. Hoorn-werken, en met breede diepe Grachten omtrokken, met Storm-palen en Palissaden seer vast bezet, als ook met een gepallissadeert Contrescarp omcingelt was; soo is dese Plaats naderhand door de *Franssen* noch seer versterkt, derselver Fortificatien op vele Plaatsen verswaart, en met noch eenige hooge en swaare Batteryen vermeerdert geworden. Ook hebben de *Franssen* noch verscheyde Buyten-werken, en een bedekte Weg rondsom de Stads Wallen gemaakt, de Grachten noch meer gediept, verscheyde Hoorn-werken ondermijnd, en deselve met ingeheyde Palissaden en Affnijdingen verdeelt; op andere plaatsen nieuwe Retrenchementen opgerecht, de Contrescarpen noch swaarder gepalissadeert, de Grachten van de buyten-kant met Paalwerk beheyd, en met uytstékende Graafpunten voorsien; de *Maasdijk* aan de Stad, met veele Staketsels en Afscheydingen besorgt, en in alles rondsom de Fortificatien wel 26. Mijnen toegestelt; de Wallen met dubbelde Schanskorven bezet; drie en een halve roede hoog, met Mijn-Kamers onder-keldert; hare Buyten-werken met Palen doorboord, om de Belegeraars d'Inlogeering te beletten; deselve dubbelt gestaaketzelt en ondermijnd, en meer diergelijke ongemeene versterkingen; in diervoegen dat sy dese Plaats als geheel onwinbaar, ja ontoegankelijk sochten te maken; zijnde in allen deelen een seer redoutable Vesting; want haar *Magazijn* was soodanig versien, en de Stad met sulken sterken Guarnisoen bezet, dat absolut tegens een harde Belegering, van een swaar en formidabel Leger, voor langen tijd bestant waren.

Aangaande het *Magazijn*, 't selve was soo wel van allerhande Oorlogs-Behoeften en Levens-Middelen besorgt, dat de geheele Stad niet dan een Magazijn en Oorlogs-Zetel der *Franssen* Nederlandschen Krijg was. Want ter tijd als de *Franssen* al hare geconquesteerde Plaatsen, d'een na d'ander begonden te verlaaten, voerden sy al de voornaamste Oorlogs-Instrumenten, de schoonste Artillery, en beste Ammunitie, met meest al de Levens-Middelen, uyt de verlaatene Steden, in dese Stad GRAVE; met intentie, die als een *Refuge* te blijven behouden; alwaar sy ten allen tijden hun Toevlucht nemende, van daar, by bequame occasien, weder ergens tot in het Hert van *Holland* souden mogen indringen, of ten minsten het geheele Land, door dit middel, in gedurigen Alarm houden.

Het overvloedig opgevult *Magazijn*.

Sy hadden meer dan 450. Stukken Geschut binnen de Stad,

d'Uytnemende schoone Artillery, waar onder de meeste van Metaal, en stonden over de 140. Stuks van 't swaarste Kanon, op Batteryen en rontsom de Stads Wallen geplant; en soo grooten abondantie van Busch-kruyt en allerley andere Oorlogs-behoeften, dat men selfs na eyndiging van een meer dan 3. Maandsche Belegering, noch wel 125000. pont Bus-kruyt, 460000. pont Musquet-kogels, 320000. pont Lond, 1000. pont Salpeter, 70. tonnen met Spijkers, 40000. gevulde Hand-granaden, een meenigte groote Granaden om van de Wallen te rollen, swaare Bomben van verscheyde soorten, een groot getal Vuur-flessen, Vuur-ballen, Water-vuur-ballen, Brand-korven, Vuur-tonnen, lange Vuur-kogels, Petarden, en 25000. Pek-kranssen, nevens vele Duysenden Kanon-kogels van allerhande calibre, met een groote meenigte Graaf- en Storm-gereedschap, en allerhande Oorlogs-Instrumenten, daar binnen heeft gevonden.

Groote meenigte van allerhande Ammunitie,

En Levens-Voorraad.

En boven al haren overvloed van Eed-waren en Levens-provisie, haalden de *Franssen*, weynig dagen voor de Belegering, wanneer sy begonden te merken, dat het haar gelden sou, nog een getal van wel 600. Koebeesten, tot hun onderhoud, binnen de Stad, die sy allesins ten platten Lande, den arme Boeren ontroofden.

Oorzaak waarom dese Stad soo rijkelijk van alles wierd voorsien.

Een der voornaamste oorzaken, dat de *Franssen* dese Stad, soo vol allerhande Voorraad opgepropt hadden, was, dat ten tijde van hun Optocht en 't Verlaaten harer *Conquesten*, *Sijn Hooghd*: de *Prince van Orange*, met het Leger van den *Staat*, als ook de *Keysersen* en *Spaansen*, met hare Krijgs-Machten te Velde waren, en hen van alle kanten verhinderen konden, eenige Convoyen op te voeren; in diervoegen sy al hun Treyn, Bagagie, Beuyt en Roof in dese Stad *Grave*, als in een algemeen Magazijn, hadden opgesloten, en gelaten onder de Bewaring van den *Marquis de Chamilly*, als Gouverneur.

De groote Krijgs-Magt binnen de Stad.

Het Guarnisoen bestond in 71. Vaandelen Voet-volk, en 9. Standaarden Ruytery, waar van 6. onder 't Gebied van den Leger-Meester *Sr. Louis*, en 3. onder 't bevel van *Carcador*. Het Voet-volk bestont uyt de Regimenten van *Normandyen*, *Bourgondien*, *Languedock*, *Vendosme* en *Dampiere*, makende gesamentlijk een Macht van tusschen de 4 en 5000. Man. De Legermeester *Sr. Louis*, een braaf, oud ervaren Krijgs-Man, commandeerde de Cavallery; de Marquis *de Chamilly* was Plaats-Voogt, mede een dapper Krijgs-Man, die noch 2. Luts: *du Roy* onder sich hadde,

hadde, met namen *Messieurs de Betouche* en *St. Just*, alle beyde insgelijks brave Soldaaten.

In diervoegen, dese Plaats, by den STAAT deses *Vereenigden Nederlands*, niet anders konde aangemerkt werden, dan als een scherp-steekende Doorn in haar Voet, en een groote Verhindering tegens de Rust en 't Welvaren van dit Land. Waarom men dan, in consideratie, dat deselve nu, niet wel van den Vyand konde geassisteert werden, als daar toe te wijd afwésig, en andere Schutselen van Heyr-krachten tusschen beyde, alle bedenkele Middelen in 't werk stelden, om indien eenigsins mogelijk, dese Plaats weder onder de Magt en 't Gebied van den *Vereenigden Staat* te brengen.

Waarom die, als een scherpen Doorn, voor desen Staat, wierd aangemerkt:

Hier toe wierd voor eerst een vaste Resolutie beraamt, om deselve met een Formidabele Krijgs-Macht te belegeren; ten welken eynde op den 3. *Juny* by Placcaat van de *Staaten Generaal*, op pœne des Doods wierd verboden, eenigerhande Eet-waren, Levens-Middelen, of Ververssingen, het zy van wat aard of natuur die ook zijn mogten, daar in te voeren, of door yemand anders, of door eenigerley middelen directe of indirecte, daar in te laten brengen.

Dies men alle bedenkelijke Middelen in 't werk steld om den Franssen deselve weder afhandig te maken,

Hier tegens deed de *Graaf Chamilly*, Fransche Gouverneur der Stad *Grave*, by geschrift, de Stedekens *Cuylenburg* en *Buren* sommeeren, om binnen weynig dagen hare achterstallige Contributien te komen opbrengen, of dat hy die te Vuur en te Swaard sou komen halen; waar op de *Magistraat* deser 2. Steden, eenige Gedeputeerden na *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* zonden, om den selven hier van te verwittigen. Doch hen wierd wel expresselijk bevolen, geen betaling aan de *Franssen* te doen: gelijk ook niet geschiede, wijl men aanstonds daar in deed voorsien. Want weynig dagen daar na quam *Sijn Exellentie* de Gener: Lieutenant *Rabenhaupt* uyt het Leger, met expresse last en ordre van Sijn Hoog-gem: *Hoogheyd*, alle de Guarnisoenen van de Steden, soo omtrent de *Grave*, als elders, buyten d'aanvallende Nood des Vyands gelegen, voor 't meest gedeelte uyt te lichten, en daar van een Corps, in en om de Stad *Nimwegen* te vergaderen, en alle de Posten om de Stad *Grave*, met suffiçante Macht te bezetten, om dusdoende tot een formeel Beleg te geraken.

Waar toe Sijn Hoogh: ordonneert, deselve te belegeren,

Ten welken eynde de Collonellen *Hoenderbeek* en *Wagenheym*, den 22. *Juny* uyt 's *Hertogenbosch* vertrokken, om de Fortresse

Ravesteyn, maar 2. uren van de *Grave*, aan de Rivier de *Maas* gelegen, in bezetting te nemen. Waar van die binnen de *Grave* verkundschapt, aanstonds een macht van 400. Ruyters derwaards zonden, om dit Stedeken t'overrompelen; maar de *Staadschen* bereyds voorheen daar binnen gekomen, hebben dese ongenoode Gasten soo wel verwellekomt, dat sich genoodzaakt vonden, met groot verlies, seer confuselijk te retireeren.

En valt daarom een har de Schermutzel voor.

De *Franssen* trachten *Ravesteyn*, door Verraad, t'overrompelen,

Den *Franssen* dit alsoo mislukt, en echter niet soo sterk van Guarnisoen, om dese Plaats geweldigerhand te konnen emporteeren, hebben sulks door List en Verraad soeken te wege te brengen, gebruykende daar toe eenige Ontrouwe, die wel 20. in getal, tot Overloopers souden dienen; en onder dusdanigen Dekmantel hun Verraderlijk Feyt trachten uyt te voeren. Dese dan onder sulk pretext binnen *Ravesteyn* komende, versochten Dienst te hebben. Waar op sy ook wierden aangenomen: Maar weynig tijds daar na, door verscheyde omstandigheden, wel 7 à 8. gesuspecteert zijnde, van yets quaats in den sin te hebben, wierden vast gezet. 't Geen d'overige niet soo haast gewaar wierden, of sprongen van de Wal af na buyten, en eschappeerden seer kommerlijk: onderwijl de Gevangenen beléden, Voornemens geweest te zijn, sich 2. Poorten te bemachtigen, Brand in de Stad te stichten, en die van de *Grave*, door eenig Kenteyken, binnen te laaten, om alsoo het Guarnisoen te massacreeren, en Meester van de Plaats te werden. Om welk schelmagtig boos Voornemen, dese Aanleggers met de Galg wierden gestraft.

Maar 't Verraad ontdekt en de Verraders gestraft.

Tot onderstand van 't Leger, onder Sijn Exell: *Rabenhaupt*, om 't Beleg van de Stad *Grave* dies te bequamer voort te zetten, wierd daar omtrent vry Leger uytgeroepen, ten eynde een yegelijk, die begeerde, met allerhande *Vivres*, Proviant, &c. vry en liber binnen *Nimwegen* en *Ravesteyn* sou mogen komen venten.

Rabenhaupt begind het Beleg aan te vangen,

Den 8. *July* vertrok de Heer *Rabenhaupt*, in geselschap van den *Raad-Pensionaris*, uyt den *Haag*, over *Uytrecht*, na *Nimwegen*, alwaar den 13. dito wel gearriveert, heeft van stonden aan, dien selven nacht, alsoo reeds een groote meenigte Militie in die Gewesten vergadert stond, 600. Man te voet, en 2. Compagnien te paard, uyt *Nimwegen*, na de voornaamste Posten omtrent de *Grave* gecommandeert, die daar op, volgens hun Ordre, *Duykenburg* en *Wichem* in bezetting namen; onderwijl de *Spaansen* uyt *Gelder*, het Huys te *Boxmeer*, en die van *Venlo*, 't Huys te *Sparenberg* bezet hielden.

Met verscheyde notable Posten te doen bezetten.

Des

Des anderen daags trokken noch 6. Compagnien te voet, en 3. te paard uit *Nimwegen*, onder 't Commando van den Overſten *du Til*, met 2. ſtukken Kanon, 8. Wagens met Ammunitie, en andere Oorlogs-Behoeften, nemende het ſterke Huys te *Gennep* in; gelegen naby het Quartier van *Nimwegen*, daar 't Riviertje *Niers* in de *Maas* loopt: om alſoo den *Franſſen* allen Toevoer aan de *Maas* te beletten, en allenke de Stad te benaauwen, tot 'er tijd alles tot een Formeel Beleg ſou paraat zijn.

Den 15. dito commandeerde Sijn Exell: den Overſte Wachtmeeſter *Boos*, van 't Holſteynſche Regiment, met 3. Caps: en eenige minder Officieren, nevens een getal van 200. Soldaaten, meeſt Musquettiers, om het *Eylandeken Middelweert*, dicht voor de *Graaf*, by *Mook* leggende, te bezetten, en ſich daar op te retrencheeren, om den *Franſſen* van die kant de communicatie te beletten. Deſe op de plaats gekomen, ſtaken terſtond ſchup en ſpade in d'aarde, om haar voor het ſchieten van de Stad te beſchutten. Maar naaulijks anderhalf uur daar gelogeert, of ſagen van de Stad, op 't Commando van den Gouverneur *Chamilly*, 300. Ruyters, en 300. Voetknechten op hen komen aanzetten, die noch van den Lt: Coll: *Provomſiere*, met ontrent 400. Man wierden gevolgt; dewelke meenende, dat de *Maas* ſeer ondiep was, vielen in heete Furie gelijkelijk te water, gelijk d'Eenden in een Bijd nederſtorten, ſoo dat ſich te ſwemmen moeſten begeeven. Maar tot de *Staadſchen* beginnende te naderen, wierden tot drie verſcheyde malen, met groot verlies, dapperlijk gerepouſſeert en afgeſlagen. Waar op het meeſtendeel der *Franſſen* ſich te land in de Huyſen begaven, die aan d'overzijde van de *Maas*, en recht over dit *Eylandeken* ſtonden, waar uit ſy ſoo hévig op de *Staadſchen* chargeerden, dat die, ziende ter ſelver tijd het *Venloos* Marktſchip van verre aankomen, preſumeerden, of de *Franſſen* haar te water en te lande gelijk quamen overvallen, waarom ſich in aller ſpoed met haar byhebbend Vaartuig, en al ſwemmende, retireerden; hebbende hen naar gelegenheid van zaken, ſeer mannelijk gequeeten, hoewel door het gedurig chargeeren der *Franſſen*, niet een Officier ongequetſt weder quam, blijvende Capt: *Eek* en den Lt: *Hol*, met eenige Soldaaten gequetſt nevens 26. dooden op de plaats leggen; waar tegens ſy wel 8. *Franſche* Officiers met eenige ſlechte Soldaaten gevangen mede brachten. En was van die kant, wel meer dan 100. Man geſneuvelt, en een groot deel gequetſt, ſelfs den Coll: *Vendoſme* ſeer dangereus.

De Staadſen willende het Eylandeken *Middelweert* in bezetting nemen,

Werden door de *Franſſen* ſoo begroet, dat weder te rug moeten wijken.

Ondertusschen wierd tot *Nimwegen* allerley preparatien ter Belegering gemaakt; veel Kanon, Mortieren, Spits-wagens, en meenigte andere Oorlogs-instrumenten daar heen gevoert; alle de Boeren rondsom geordonneerd, een groot getal Wagens met Paarden daar te verschaffen; gelijk sy seer gehoorsaamlijk naarquamen. Den 24. dito wierd uit de Vesting *Ravesteyn*, een Zeyn van 3. Kanon-schooten gedaan; 't geen terstond door die van 's *Hertogenbosch*, en *Breda* insgelijks wierd beantwoord: Waar op alle die Guarnisoenen meest uit marcheerden, en sich gelijkelijk voor de *Graaf* neder floegen, onderwijl noch 6. Regimenten te voet, en 8. Compagnien te paard sich daar by voegden.

De *Franssen* willende de *Maasdijk* afgraven, werden gedurig door de *Staadsen* daar in verhindert.

De *Franssen* nu vermerkende hun misslag, van den *Maasdijk* ongeraseert gelaten te hebben, sochten als-doen wel met 1500. Man te gelijk, die af te graaven en te slechten, om een vrye uitsicht, en beter Flancquade voor haar Kanon aan die kant te hebben: maar wierden t'elkemaal door de *Staadschen* daar in verhindert, voornamentlijk den 24. deses, als wanneer sijn Exell: *Rabenhaupt*, den Coll: *Hundebek* met 3. Regimenten Voet-volk, en 3. Troupen Paarden, nevens eenige Stukken Geschut, een groot getal Wagens, met Schuppen, Spaden en andere gereedschappen derwaards commandeerde: die ook niet alleen dese boven geseyde Dijk-raseerders, met achterlating eeniger Dooden, Gequetsten en Gevangenen, dwongen binnen te wijken, maar gingen sich terstond achter dien Dijk in diervoege begraven, dat voor de Kanonnade der Stad konden bevrijd zijn.

De Belegerden beginnen hévig op de Belegeraards te schieten,

Die van binnen sulks vermerkende, begonden haar Kanon den 25. dito soo hévig te roeren, (alsoo seer rijkelijk daar van, en van Bus-Kruyt voorsien waren) dat sy dien dach meer dan 400. schooten na de Belegeraars uit de Stad lieten vliegen; maar deselve reeds door den Dijk beschut, leden daar door weinig schade.

Den 26. het Quartier van *Hundebek* een Battery van 6. Stukken veerdig hebbende, begon voor d'eerste maal de Stad te beschieten; 't geen door die van binnen met een gedonder van wel 700. Kanon-schooten, wierd beantwoord. Ondertusschen was *Syn Exell:* selfs met d'andere Krijgs-macht ook meer genadert: waar op de *Franssen*, feinte maakten, als of een Uitval wilden doen, maar dersden ditmaal noch niet uitkomen, als wel insiende, dat de Belegeraards te seer in actie, en op hun hoede waren.

Des nachts daar aan zetten 't de *Staadschen* met een goede party

ty over de *Maas*, en vermeesterden daar een Sluys, weynig boven de Stad leggende, die de *Franssen* meenden door te stéken, om van die kant, daar het laagste Land leyt, de *Graaf* onder water te zetten, en de Stad daar door ontoegankelijk te maken; maar sulx wierd hen nu, door de vigilantie en goede voorsichtigheyd van den Heer *Rabenhaupt*, belet. Waar op die van de Stad des anderen daags seer furieuslijk met hun Kanon los-brandde, doch weynig schade aan de Belegeraars toevoegden, wijl deselve haar gedurig meerder begroeven, en hun Loopgraven, soo onder den Dijk, als van elders uyt d'andere Quartieren dapper avanceerden; dan 2. Ruyters wierden te gelijk van hun Paarden geschooten; drie Soldaaten by malkander staande, met eene Kogel ter doot getroffen; een Joode in 't Leger Limoenen omdragende, en sich rukeloos op den Dijk begevende, wierd het Hooft van 't Lijf, en een Soetelaarster den Arm van de sijde weg genomen: ook liepen desen dag verscheyde van 't Leger, tot die in de Stad over, meenende daar in beter bescherming te zullen zijn; gelijk gedurende de Belegering noch meermalen gebeurde.

Die ondertusschen een Sluys by de Stad vermeesteren,

Verscheyde in 't Leger, werden door 's Stads Kanon ter neer geveld.

Den 28. dito quamen een Party Spaansche Ruyters, en een goede Troup Brandenburgsche Volkeren in 't Leger, die sich met noch 3. Regimenten van Sijn Exell: *Rabenhaupt*, over de *Maas* gezonden, conjungeerden, onderwijl de *Franssen* verscheyde Uytvallen van weynig effect deden, als werdende t'elkemaal met verlies weder binnen gedreeven; en wierd een Sergeant, Deserteur zijnde, in 't Leger opgehangen. Ondertusschen schooten die van de Stad on-ophoudelijk met haar Kanon, als hebbende Kruyt en de Kogels goede koop; hadden ook eenige Haken op de Stads Tooren gebragt, waar mede sy van boven in het Leger schooten, en de Belegeraars groot hinder deden.

Spaans en Brandenb: Secours komt in 't Leger.

Den 29. *July* deden de *Franssen*, met 300. Voetknegten en 200. Paarden, langs de *Veluwse* Poort, een sterke Uytval, om de Belegeraars aan de zijde van *Velp*, daar den Coll: *Hundebek* sijn Quartier hadde, op te slaan, na sy onderwijl, een Lutenant met 20. Soldaaten, in de *Velpse* Kerk tot Brand-wacht leggende door hun over groot getal, overweldigt, den Lt: gequetst, eenige Soldaaten gedoot, en de rest gevangen genomen hadden. Waar van Sijn Exell. *Rabenhaupt* verwittigt, selfs te paard steeg, en sijn Regiment, nevens dat van Coll: *Golsteyn*, na den *Nederasseldsen* Dijk liet marcheeren, gevolgt van 't *Langische* Regiment,

De Belegerden doen een sterken Uytval,

en den Lt: Coll: *Verken*, met sijn Battaillion te voet, die in aller spoet met Sloepen de *Maas* over, na *Velp* toezetten, onderwijl aan d'over-zijde d'Overste *Hundebek* met 3. Regimenten te voet, uyt sijn Quartier, als daar beneden 't selve Dorp geposteert, tegens de *Franssen* avanceerde, en deselve dapper in de flank chargeerde, in dier voegen een gedeelte *Franssen* sich meester van de Kerk gemaakt, hen aldaar willende posteeren, door de Staadschen, van haar Gros wierden afgesnéden, terwijl het selve sich confuselijk met groot verlies na de Stad retireerde, en van den Coll: *Beaumont* seer hévig tot aan de Stads Poort wierd vervolgt: Onderwijl door d'andere met 300. Man de Kerk tot *Velp* wierd omcingeld, aanbiedende, de *Franssen*, die over 50. daar in waren, goet Quartier te geven; 't geen sy niet willen aannemen, maar boven in den Tooren vliedende, schooten hévig van alle kanten door de Klok-gaten, en begonden ook een Zeyn, om Hulp, boven uyt te stéken; 't welk de *Staadschen* ziende, staken de Brand in de Kerk, soo dat deselve binnen korten in Assche veranderde. Soo haast nu de *Franssen* door den smook en vlamme begonden beangstigt te werden, sprongen sommige door haar schiet-gaten van boven neder, en braken armen en beenen aanstukken, eenige verbranden in de Kerk, en de rest om quartier roepende, wierden gevangen genomen.

Waar door een seldsame Actie in de *Velper* Kerk gebeurt,

Ondertusschen Kanonneerden die van de Stad soo hévig op de Staadsche vervolgers, die hun groote Party ingedreeven hadden, dat de voncken van haar Kanon vloogen in eenig Kruyt, 't welk dicht onder de Koren-molen, op dat selfde Bolwerk stond, van waar sy gedurig met een Battery van 12. Stukken, op de Belegeraars, verwoedendlijk losbrande. Dit Ongeluk verspreyde sig in diervoege, dat 'er wel 30. tonnekens met Busch-kruyt en Granaden in de Brand geraakten, waar door niet alleen de geheele Koren-molen, en een gedeelte van 't Bolwerk opvloog, maar ook meenigte Huysen beschadigt, veel Burgers, Soldaaten, en eenige Juffers, gesamentlijk by de 200. in getal gequetst en gedoot wierden, als zijnde uyt nieuwsgierigheyd daar gekomen, om 't succes van voorgenoemde Uytval te mogen van wijden aansien.

En een groot Ongeluk in de Stad Ontstaat.

Den 30. dito, en de voorige dagen wierd seer sterk in 't Leger aan 't opregten van 3. nieuwe Batteryen en 2. Bombe-kelders, om Mortieren in te planten, gearbeyd, en d'Approches onder

De Belegeraars regten Batteryen op en zetten hare werken dapper voort.

onder den *Velper-dijk* soodanig voortgeset, dat bereyds al voor 't Kanon van de Stad bevrijd waren: en wierd een Tamboer binnen de Stad gesonden, met aansegging, dat sy doch niet souden onderstaan, eenige van hun inhebbende *Ostagiers* in 't minsten te belédigen of qualijk te tracteeren, want men in sulk geval, met al haar Gevangenen mede soodanig handelen soude.

Den 31. *July* was in 't Leger, aan d'overzijde van de *Maas* een Battery van 4. Stukken opgerecht, waar mede men sterk op de Stad begon te schieten, en van elders ook eenige Bomben daar binnen te werpen: waar op die van de Stad met haar Kanon geensins schuldig bléven, maar schooten nagt en dag soo furieus dat het ysselijk om hooren was.

Den 1. *Augustus* met het lumieren van den dag, quamen 4. Capiteyns uyt de Stad, willende overvaren na het *Ravelijn* aan d'overzijde van de *Maas*; maar sy met haar Boot, door de sterke stroom misdrijvende, wierden van de *Staadschen* doot geschooten, wijl sy te lang wachten om Quartier te roepen; en deselve opgevischt hebbende, vonden tot goede beuyt, een Somme contanten by haar.

Den 2. deses arriveerden in 't Leger by Sijn Exell: *Rabenhaupt*, den Raad-Pensionaris *Fagel*, de Brandenburgsche Heeren, de Gen: Majoor *Spaan*, de Cantzelier *Romswinkel*, en de Heer *Blaspijl*, om wegens d'Assistentie der Brandenb: Troupen te confereeren; en wierd als-doen by Sijn Exell: *Rabenhaupt* geresolveert, alle Fransche Officieren, soo reeds gevangen waren, en in 't toekomende noch mogten gevangen worden, gedurende de gantsche Belegering, niet los te laten; om daar door te betoonen, de strikte Ordre van den Marquis de *Louvois*, aan den *Intendant* gegeven, om d'*Ostagiers*, die sy uyt de verlatene Steden binnen de *Graaf* hadden, seer slecht Tractement te geven; ten eynde dese onverzadelijke begeerigaars, dies te eerder van hun opgedrongene Brandschattingen mochten voldaan werden. Dies gemelte *Intendant*, d'*Ostagiers* liet aanseggen, dat sy haar uyt *Nimwegen* of elders, van Levens-middelen en verversing mogten doen provideeren, alsoo niemand binnen de *Graaf* yets aan hunlieden mogt verkoopen. Dies versochten de Heeren van *Nimwegen* aan Sijn Exell: *Rabenhaupt*, permissie, om 2. Karren met allerhande Provisie, door 't Leger in de *Graaf* te voeren; gelijk geschiede.

Fagel en verscheyde Brandenb: Heeren komen in 't Leger.

Onder-

Onderwijl ter ſelver tijd 2. Burgers van *Thiel*, in 't Leger, by de kop wierden gevat, als hebbende eenigen tijd lang, met ſonderlinge liſtigheid, uit en in de Stad *Graaf* gegaan, om verraadelijk alles aan den Vyand over te brieven, wat ſy van buyten in 't Leger verſpieden. Hier over wierd den eene, op wiens Lijf 600. gl: was geſteld, aan de Galg gehangen, en den andere daar onder geſtelt.

2. Verraders in 't Leger geſtraft.

Den 3. dito, na gehoudene Conferentie, vertrokken de Brandenb: Heeren na *Cleef*, en de Heer *Fagel* na *Nimwegen*; arriveerden hier tegens wederom tot verſterking van 't Leger, de Spaanſche *Maiſtre del Camp*, *di Plentel*, met 200. paarden. Waar op den Majoor *Wenge*, ſich met 3. Groeninger Regimenten over de *Maas*, na 's *Hertogenboſch* begaf, om 't Heyr van *Sijn Hoogheid*, tegens *Condé* te ſecondeeren; Maar op desſelfs *Miſſive* aan d'Heer *Rabenhaupt*, wierd weder te rug, voor de *Graaf* ontboden. En arriveerde des anderen daags des *Prins van Koerlands* Regiment te voet: een Schipbrug van *Balgoyen* wierd dicht onder de Stad, over de *Maas* geſlagen, en d'Approches in 't Quartier van Coll: *Hundebek* geopend, zijnde ſoo na onder de Stad gebracht, dat malkander met Musquet-ſchooten bereyken konden.

De Belegerden uitvallende, werden met verlies binnen gejaagt.

Onderwijl wierden ſomtijds eenige kleyne Uitvallen gedaan, maar van weinig effect, en uit de Stad gedurig met Kanon geſpeelt, tot den 7. dito, wanneer de *Franſſen* met eenige Cavallery en Voet-volk, ſich na 't Quartier van den Coll: *Hundebek* begaven, om de [illegible]ne uit de Trencheen te ſlaan, en den *Velpſen-Dijk* te ſlechten; maar wierden met verlies gerepouſeert, en binnen de Poort gejaagt.

De Staadſen ſchieten den Tooren met al het daar op leggende Franſe Geſchut, van boven neder,

Den achtſten dito deed Sijn Excll: een getal van 4000. Landluyden uit alle omleggende plaatſen op-ontbieden, om aan de *Circumvallatie-Linie* te arbeyden; en hebbende nu een Battery van 6. halve Cartouwen veerdig, die 34. en 36. pont yſer ſchooten, wierd daar mede ſoo fel op de Stads Toorn gedondert, dat deſelve des anderen daags, met al de *Franſche* Haken, die daar op ſtonden, ſelfs tot aan de Kerk, van boven-neder ſtorte, ter oorzaak dat die van binnen niet alleen met de daar op-geſtelde Haken, groote ſchade aan 't Leger toebrachten, maar ſich ook gedurig van deſen Toorn bedienden, om alles van boven in 't Leger af te ſien, en den toeſtand van hare Werken te verſpieden, volgens 't welke ſy dan van binnen hare Conſtapels en Kanon-

nonniers instrueerden, om hun Geschut ten meesten afbreuk van de Belegeraars te richten; waar door deselve veel hinder en schade wierd toegevoegt.

Sijn Exell: door eenige Gevangenen bericht, dat de *Franssen* in de Kerck, en voornamentlijk boven onder 't Dack, een groote meenigte Sakken Meel in-gestuwd hadden, beval insgelijks de Kerk te beschieten, om dese hare Voor-raad te ruïneeren, en daar door de Belegeraars dies te eerder tot Overgave te dwingen; waar toe men dese swaare Battery niet alleen soo dienstig bevond, dat die de geheele Kerck binnen korten tijd t'eenemaal doorluchtig Flanqueerde, maar ook soo voordeelig geplaatst, dat deselve ongehindert, in continuéle Actie, konde gehouden werden, sonder dat die van de Stad deselve met haar Kanon bereykten.

En ruïneeren de Kerk geweldig.

Den 10. dito quam den Heer Gen: *Spaan* met 3000. Brandenburgschen te voet en te paard in 't Leger, nemende tot *Overasselt* en daar omtrent haar Quartier, ten einde van die kant insgelijks de Stad te benaauwen, en ging dien selven avond, in meerder conformiteyt van dien, den Heer *Wijnbergen* met 800. Man, over de *Maas*, dicht by de Stad Post vatten, alwaar de *Franssen* tot noch toe Schild-wacht gehouden hadden; en dus 400. Man terstond met de Schop en Spa in d'aarde, hadden sich, eer den dach aanbrak, soodanig begraven, dat suffiçant voor allen overval waren; te meer, alsoo 5. Stukken grof Kanon, en 4. Veld-stukken by sich hadden.

De Belegeraars zetten veel naderop de Stad aan.

Ondertusschen wierd den tijd met wederzijds Kanonneeren doorgebracht; tot volvoering der nieuwe Batterijen in 't Leger seer yverig gearbeyd, en de Loop-'t graven soodanig voortgezet, dat die uit het Quartier van Sijn Exell: bereyds tot aan 't Huis te *Vegesack* geavanceert was: En quam des avonds een Alarm gerucht, als dat uit *Mastricht* en *Maseyk*, 800. Fransche Paarden in aantocht waren, met intentie om 't een of 't ander Quartier op te slaan: waar op de Gener: *Spaan*, den geheele Nacht met 1200. Paarden sich in wapenen hield, en de rest van de sijne, alle op hun Posten paraad, om de *Franssen* af te wachten; maar die, of hier van verwittigt, of niet willende sich in een geheel Leger hasardeeren, sonder genoegsaem van desselfs gelegendheid verzekert te zijn, derfden niet afkomen, maar namen een ander cours.

Een groot Alarm in 't Leger.

Den 14. *Augusti* deden de *Franssen* des nachts, met 250. Man

De Belegerden doen een voordeeligen Uytval.

een Uytval op d'Approches van Coll: *Hundebek*, onder 't Faveur van een ſwaaren Régen, waar door de Belegeraars wat ongereed, en niet als te wel op hun hoede, wierden ſoo overvallen, dat de vlugt namen, en eenige dooden en gequetſten nalieten: Dan Coll: *Litzau* aldaar de Wacht hebbende, rangeerde ſich terſtond nevens de Loop-grave, en repouſeerde den Vyand tot binnen de Poort, onderwijl die eenige Gevangenen mede nam, latende inſgelijks eenige gevangens en dooden na.

Schoon de Stad ſeer naau bezet, voeren die van binnen nog een Wagen vol Oſtagiers ongehindert uyt.

Des anderen daags vond men, door den continuëlen ongemeenen Stort-régen, de Loop-graven ſoo vol water, dat d'Approcheerders tot aan de knien door de modder ſwabberden; om welke incommoditeyt te remedieeren, men eenige bedding van planken, op ingeſlagen paal-werk, daar binnen maakten. En hoewel de Stad van alle kanten nu genoegſaam beſlooten, en alle poſten wel bezet waren, wiſten echter die van binnen ſoodanige behendigheyd te gebruyken, dat ſy, vermits de groote wijdte der *Circumvalatie*, noch den 16. deſes in den avond-ſtond, een Wagen met 6. *Oſtagiers* naar *Maſtricht* uyt de *Graaf* voerden, en daar tegens een party Geld, tot betaling van 't Guarniſoen, weder over namen.

Deſe Actie niet ſoo haaſt in 't Leger verkundſchapt, of eenige Brandenburgers zetten d'Oſtagiers wel na, maar te laat.

Een Uytval,

Den 17. dito des Nachts deden de *Franſſen*, met by de 500. Man weder een ſterken Uytval op 't Quartier van Coll: *Hundebek*, om de ſijne uyt de Loopgraven te ſlaan; dan wierden ditmaal ſoodanig ontfangen, dat met groot verlies van dooden, gevangenen en gequetſten moeſten binnen vlieden.

En wederzijds hardnekkig Gevecht;

Des anderen daags den 18. de Lt: Coll: *Verken*, de wacht aan d'een zijde van de *Maas* in d'Approches hebbende, zijn de *Franſſen* alleenlijk 5. Man ſterk, uyt het daar leggende Ravelijn, onder faveur van zeker hoogte, met Hand-granaden, recht op d'Approches aan-gekomen, om de *Staadſchen* te doen van daar delogeeren; waar tegens gemelte Coll: 10. Man uyt commandeerde; 't geen de Vyand niet ſoo haaſt ziende, of zond de ſijne een veel ſterker ſecours, gelijk ook terſtond de *Staadſchen*; waar door wederzijds een hardnekkig Gevecht ontſtont, werpende van d'een en d'ander kant ſeer fel met Hand-granaden, tot eyndelijk Coll: *Clooſter*, de *Staadſchen* met noch 200. Man te hulp quam; wanneer den Vyand wierd genoodzaakt, ſig met groot verlies en confuſie na binnen te retireeren, hebbende een

groot

groot getal Dooden op de plaats gelaten, waar onder verschey- de Officieren, 4. Capiteyns, en den bekenden *Monsr. du Pas*, gewesenen Gouverneur der *Franssen* binnen *Naarden*; dewelke alhier, naar uyterste vermogen, sijn eertijds verlorene Eer, en behaalde Disreputatie willende repareeren, vocht seer dapper, en naderde onbeschroomt; maar moest, tot sijn Ongeluk, dus jammerlijk sijn Leven eyndigen; dog sneuvelden ook niet weynig van d'ander kant, in diervoegen men weder-zijds eenige uren stilstand accordeerden, om met het lumieren van den dach, yder sijn Dooden af te halen, en onder d'aarde te verbergen.

Maar ten laatsten moeten de *Franssen* met groot Verlies weder bitten.

En gebeurden 't ter selver tijd, dat d'Overste Wachtmeester van Coll: *Wagenheyms* Regiment, 't welk in d'Approches van Coll: *Hundebek* de wacht hadde, sich met een Volontair tot aan des Stads Palissaden naderde, om met eenige *Fransche* Officieren, op haar versoek, t'aboucheeren; maar onderwijl den bestemden tijd des Stilstands expireerende, riepen de *Franssen* van de Wal; *Retirez vous*, of; *Wijkt weg:* waar op gemelte Majoor sich wel terstond na d'Approches retireerde, maar voor al eer daar binnen konde geraken, van de Stad met een musquet-kogel achter in de Rug soo wierd getroffen, dat doot bleef; 't geen t'eenemaal buyten redelijk Krijgs-gebruyk zijnde, wierd by Sijn Exell: *Rabenhaupt* seer qualijk opgenomen.

Een overste Wagtmeester komt jammerlijk om.

De Stad noch aan een zijde niet wel beslooten, wierd daar met 3. Regimenten Infantery bezet, en door 8. Compagny Paarden, onder Coll: *Swartsenburg* van achteren gestut; waar door seer onverwacht, een Bode van *Mastricht*, in Bedelaars gewaad, wierd opgevangen; de welke voor hadde, eenige Brieven uyt het Fransche Leger van *Prins Condé*, en van noch een ander Officier, in de Stad *Grave* te brengen; doch van kleyn belang, en meest gevult van ydelen Roem over hare gewaande *Victorie*, naar hunne duyding, tegens den *Prince van Oranje*, in de *Battaillie* voor SILNEF bevochten.

Werd een Franse Briefdrager opgevangen.

Onderwijl wierd den tijd met Graven, Versterken, en wederzijds Kanonneeren doorgebracht, tot den 21. *Augustus*, wanneer de Belegeraars voor d'eerste maal Bomben in de Stad begonden te werpen, den 24. dito deselve met gloeyende Kogels te beschieten, en den 26. groote Steenen en Vuur-potten, uyt Mortieren daar binnen te voeren, waar door den Belegerden groot afbreuk en veel hinder toegevoegt werdende, lieten somtijds

De Staadsen beginnen Bomben te werpen, en met Gloeyende Kogels te schieten.

tijds een ysselijk geschreeuw en jammerlijk gekerm van sich hooren; want binnen weinig dagen de Stad, door dese Vuur-werken, soodanig wierd toegericht, dat het den Ingezetenen naaulijks langer mogelijk bleef, in de Huysen te konnen logeeren en bevrijd te blijven; wijl de swaare, en uit de Mortieren seer hoog-vliegende Bomben, de Gebouwen schroomelijk beschadigden, zijnde reeds meenigte Huysen ingestort, en wel 15. tot de gront geplettert, soo dat de Lieden in lage plaatsen en in Kelders sich onthielden: een Gast-huis vol Siecke en Gequetsten wierd door verscheyde Bomben geruïneerd. In diervoegen een Trompetter uit het Leger in de Stad gezonden, om Gevangens te wisselen, niet mocht in gelaten werden, maar wierd bevolen, sich onder de Wal t'onthouden, tot sijn Saak verricht was; een zeker teyken, dat hun Kraam van binnen soo deerlijk was toegesteld, dat selfs geen Geblinde daar binnen wilden laten, als aparentelijk beducht, dat in sommige Straaten boven over de Huysen passeerende, haar Desolatie, door 't gevoel en gehoor genoegsaam sou afméten konnen.

Waar door de Belegerden schrikkelijk geincommodeert werden.

Ondertusschen avanceerden die uit de Heer *Rabenhaupts* Quartier met haar Approche tot dicht onder het Ravelijn of Halve-maan, die over de Stad, aan d'ander zijde van de *Maas* leyt, en liet Sijn Exell: ten selven dage al het Kanon en Musquetten in 't Leger, tot 3. maal los branden, tot een Vreugde-teyken van de Victorieuse Overwinning, by Sijn Hoogh: de *Prince van Orange*, in de Veld-Slach voor SILNEF, tegens de Fransche Macht, onder *Prins Condé*, bevochten, alsoo hy deselve, des avonds aan 't einde des Strijds, op de Vlucht dreef, en 't Veld bleef behouden; hoewel de Fransche Gouverneur *Monsr. de Louvois*, insgelijks den 18. deses, al het Kanon en Musquetten in de Stad, en rondsom van de Wallen 3. maal had doen los branden, tot een verwaand Vreugde-teyken, als of d'Overwinnende *Victorie* aan haar kant was gebleeven.

De Belegeraars schieten 3. Maal *Salvo*, tot Vreugde-teyken van d'Overwinning by *Silnef*.

't Welk ook insgelijks de Belegerden doen,

Den 30. dito deden de *Franssen* met 300. Ruyters, en yder noch een Voet-knecht achter op, een Fellen uitval aan de zijde van *Velp*, op d'Approches van Coll. *Hundebek*, daar de Compagnijen van *Rademaker*, *Campen* en *Niterwijk* de wacht hadden, waar in de *Franssen* soo wel succedeerden, dat deselve in der yl met haar Ruytery omcingelden, en soodanig van alle kanten op de *Staadschen* chargeerden, dat sy 2. Compagnijen voor 't meerendeel ruïneerden, wel 70. daar van gevangen namen, veele

En een furieusen Uitval ondernemen.

quet-

quetsten, en 20. doot schooten, soo dat ook de beyde Caps: *Campen* en *Niterwijk* dangereus gequetst zijnde, het binnen weinig dagen besturven: maar d'Overste *Spaan* met sijn Ruyters in der yl op dese Uitvallers aanzettende, dreeven deselve weder binnen; latende van 120. *Staadschen*, niet meer dan 19. na blijven.

Over de Boeren, die op ordre van *Haar Hoog Mog*: uit d'omleggende Dorpen op-ontbonden waren, om aan de *Circumvalatie* te arbeyden, had sijn Exell: eenen *Quirijn van Lobregt*, tot Ingenieur en Quartier-meester gesteld; maar de selve sijn Eer, sijn Eed-plicht, en alle Redelijkheyd vergetende, heeft die van *Oldebroek*, en meer andere, voor een somme Gelds ontslagen, en ook heymelijk Passen verleent; om te mogen yder naar hun huysen trekken; soo dat wanneer het Werk volgens ordre en bestek sou aangevangen werden, daar gansch geen, of seer weynig Manschap voor handen was; waar door het vals Bedrog van desen *Lobregt* ontdekt, en hy gevangen wierd; maar wanneer men na gehouden Proces, het Vonnis tot sijn lasten prononciëren, en ter executie stellen soude, is den Misdadige door slofheyd en conniventie van den Gener: *Provoost*, den 31. deses ge-eschappeert, en denselven in sijn plaats in hechtenis gesteld. Een schandelijke Feyt van zéker Ingenieur.

Den 1. *September*, na dat de *Staadschen* het *Ravelijn*, tegenover de Stad, aan d'ander zijde van de *Maas*, met haar Kanon seer hévig hadden beschooten, maakten de *Sappen* en alle andere toestel tot den Storm gereed; 't geen de *Franssen* vermerkende, en geen kans ziende om 't selve te konnen behouden, heeft hun Plaats-voogt *Chamilly*, ordre gezonden, aan den Capt. *Sr. Sulpice*, die daar binnen lag, 't selve te quiteeren, en voor de *Staadschen* ten besten te geven. Doch voor al eer dese *Franssen* sich daar uit, met Ponten over de *Maas* na de Stad begaven, lieten sy de daar in zijnde Mijne aanstéken, om daar mede de *Staadschen*, die gereed stonden om dese Sterkte stormender hand t'overweldigen, te doen in de lucht springen; maar deselve daar op wel verdacht, en 't voornemen der *Franssen* bemerkende, traden te rug, en deden een omtour, tot 'er tijd de Mine gesprongen was, die selfs aan 't werk weinig schade toebracht, en alleenlijk 7 à 8. Man weg nam, die sich te voorbarig daar binnen begaven. De Staadsen vermeesteren het Ravelijn over de Maas. 't Welk de Franssen quiteerende, laten een mijne springen.

De *Staadschen* dus meester van dese Post, hebben sich terstond daar met continueel graven vast beschanst, om hen voor 't Kanon van de Stad te dekken, 't geen sy soo veel te eerder vol-

Maar meer tot voordeel dan schade der Attaquanten.

tooyt hadden, om dat de aarde, door 't opspringen van de Mine, soodanig was nedergestort, dat die natuurlijk hen tot een Borstweering verstrekte; dus wierd daar seer spoedig een Battery van 6. halve Cartouwen, en 2. Vuur-Mortieren correspondabel over de *Maas-poort* geplant, om deselve daar door te ruïneeren, en recht de Stad in te schieten; gelijk seer wel succedeerde.

Waar tegens die van de Stad met sulken hévigen Verwoedheid uit haar Kanon continueel op dese plaats los-branden, als of alles in vuur en vlam stond; om de *Staadschen* weder van daar te drijven; maar in plaats van dat, avanceerde gestadig meer Volk derwaards, en wierden alle Quartieren verandert, en meest aan dese zijde der Stad verdeeld, wijl men die daar geheel open, en nu de handen aan dese kant vry hadde.

Het Leger werd seer versterkt.

Het Leger wierd dagelijks versterkt, soo door nieuwe troupen in *Engeland* gewurven, als met de Regimenten van *Kirkpatrik* uit den *Bosch*, *Tamminga* uit *Groeningen*, nevens die van *Boetselaar* en *Leeuwen*, te samen een Macht van omtrent de 3000. Man uitmakende; ondertusschen wierd met grooten yver aan d'Approches uit alle Quartieren gearbeyd, ja dach en nacht deselve even sterk voortgezet. Ook wierd ongemeene vlijd aangewend, om de Rivier *Ram*, na de Stad afloopende, te stoppen, en door een nieuwe waterlosing, achter het Leger om, in de *Maas* af te leyden; maar dagelijks een ongemeen swaare Stortregen vallende, heeft allesins de Gravers groot hinder aan-gebragt.

Veel Batteryen geraken in postuur:

In 't Quartier van Coll. *Hundebek* waren 2. swaare Batterijen opgerecht; en had men in d'andere Quartieren de nieuwe Batterijen, tot 10. in getal nu ook vaardig; waarmede men de Stad nu soo Furieus begon te beschieten, dat men niet dan een geduurig Donderen van 't Kanon hoorde, een gestadigen Blixem van opvliegende Kruyt sag, en van alle kanten een continuëlen Hagel van Kogels gewaar wierd, te meer, om dat die van binnen, haar Kruyt en Loot abondant hebbende, dach en nacht onophoudelijk met sulken verwoedheid vuur en vlam uit haar veelvoudig Geschut braakten, dat vele oude ervaren Krijgslieden beleden, nooyt dusdanig Schieten in een Belegering gesien te hebben.

Dog die van binnen schieten uytnemend sterk.

Een Schuyt of Pond waar mede een getal van 100. *Franssen*, uit het verlaten *Ravelijn* over de *Maas* na de Stad vloden, was

100

ſoo rank en ſwaar geladen, dat te gronde ging, en ſy alle op 2. na verdroncken.

De Loop-grave van Coll. *Hundebek*, buitens Dijks, langs de *Maas* nu al tot op 15 à 16. Roeden aan 't Contreſcarp geavanceerd, wierden de Facinen, en alle andere noodwendigheden tot een Storm geprepareerd.

Engels Col: uyt Nieuwsgierigheyd het Leger komende beſien, komt jammerlijk om.

Dus den tijd niet ledig, tot den 11. deſes doorgebracht, quam ten ſelven dage d'Engelſche Coll: *Balentijn* uit 's *Hertogenboſch* in 't Leger, alleen uit curieusheid om dat te beſichtigen; en willende onder anderen de Werken aan 't verlaten *Ravelijn* wat naau beſpeuren, daar 't uitermaten heet voor 't Stads Kanon was, wierd door een derſelver kogels van 24. pont, hem het Hooft met d'eene Schouder weg genomen, 't Lighaam alſoo weder na den Boſch gezonden, en daar begraven.

Men eet reeds Paarde-Vleys in de Stad.

Allerley Voor-raad van ſpijs en drank was ongemeen goede koop in 't Leger, en in overvloed te bekomen; ondertuſſchen het in de Stad ſoo ſchaars begon te worden, dat men den 15. deſes daar al Paarden ſlachteden, om tot onderhoud van 't Guarniſoen te dienen, en deed men nu in 't Leger een generaal *Pardon* voor alle Overloopers verkundigen, die in een getal van 400. gedurende de Belegering ſich uit het Leger in de Stad hadden begeven.

Ondertuſſchen was de Battery van 6. halve Cartouwen, in 't verlaten *Ravelijn* over de *Maas*, in volle ſtand gebracht, ſchietende 3, ſtukken yder 48. pont, en d'ander 3. yder 36. pont yſer, waar mede ſy gedurig op het *Rondeel* van de Stad, aan de *Maas* gelegen, ſoo vehement beukten, dat alles wat daar ontrent was, ſcheen te zullen geruïneerd werden; ſoo dat de *Franſſen* bevreeſt, of het geheele Rondeel, met al het daar op ſtaande Kanon, teffens in de *Maas* mogt neder ſtorten, al hun Geſchut daar af voerden.

De Staadſen werpen vreeſſelijke ſwaare Bomben in de Stad.

Boven dien was ſeer ſchrikkelijk om ſien, het vliegen van ſoo meenigte Granaden, en dus ſwaare Bomben, die men door Vuur-mortieren, van ſeer hoog, in de Stad neder voerden, waar van ſommige een ſwaarte van 300, 400, 470, en 500. pont haalden, dewelke dagelijks in meenigte binnen de Stad nederſtortende, hoorde men daar over ſulken yſſelijken geſchreeuw en erbarmelijk gelamenteer der Ingezetenen, dat het ſchroomlijk om hooren was: want daar wierden binnen den tijd van 24. uren, wel 54. Bomben in-geworpen, zijnde de huyſen in ſoo

groo-

grooten meenigte geruïneert en ter neder gestort, dat de straaten op vele plaatsen onbruykbaar waren, en moest men, om voort te raken, boven over de huysen heen klauteren, die als een Kegel-spel, d'een na d'ander omver gesmeten lagen; en de Kerken soo doorschooten, dat die van alle kanten doorluchtig waren; 't geen meenig inwoonder dagelijks met de Doot moest betalen, als zijnde nergens meer zeker in hun Huysen; en wierd der *Franssen* besten Ingenieur, door een Kanon-kogel, het hooft afgeschooten, waar over men by den Gouverneur en andere Grooten een bysondere Droefheyd bespeurde.

De Belegeraars overvallen de Fransche Wacht.

Den 20. *September*, de Loop-graven tot aan de voor-gracht van 't Contrescarp genadert, wierd 100. Man onder Capt: *Verschoor* gecommandeeert, de Fransche Wacht uyt het naast-gelegen *Hoorn-werk* op te slaan; 't geen by hen seer cordaat ondernomen, en ook dapperlijk volvoert wierd; want van dese Fransche Wacht, 125. sterk, wierd 40. Soldaaten met eenige Officiers ter neder gemaakt, 6. Man met een Lt: gevangen genomen, en de rest soo gesond als gewond, binnen gejaagt; doch wierd door hen in den eersten aanvang, den Capiteyn *Verschoor* met 2. Kogels in de buyk, ter doot getroffen, en noch verscheyde andere Officieren en Soldaaten gequetst, waar onder den Lt: *Deutekom* sijn beyde vingers van de hand quijt.

Komen Brieven van *Sijn Hoogheyt* in 't Leger:

Onderwijl quamen Brieven van *Sijn Hoogheyd* in 't Leger, aan sijn Excell: *Rabenhaupt*, met expresse Ordre en Versoek, dat hy de Belegering doch op het spoedigste met aller macht soude voortzetten. Waar op aanstonds de noch resterende Batteryen wierden volveerdigt, de Loop-graven van alle kanten tot aan de Stads Grachten genadert, de Rivier de *Ram* gestopt en geheel buyten-om geleyd, en boven dien by openbare Trommelslag aan alle kanten bekent gemaakt; *Dat, by aldien yemand bekwaamheyd en lust hadde, om met een Galdery de Grachten te passeeren, en het selve voor een stuk Geld aan te nemen, die konde sich hoe eer hoe liever in 't Hooft-quartier voor de* GRAAF *aangeeven, en sich by Sijn Exell: adresseeren; zullende hem alle de daar toe benoodigde materialen en behoeften verschaft, en hy voor sijn moeyten en arbeyd rijkelijk beloond werden.*

Waar op alles met sterker yver werd voortgezet.

In diervoegen, dat nu door de Schriftelijke Ordre van *Sijn Hoogheyd*, de dappere Vigilantie van d'Heer *Rabenhaupt*, en de Persoonlijke Presentie van den Heer *Raad-pensionaris* FAGEL, de geheele Saak een gans ander aansien kreeg.

Voorders wierd dagelijks exstreem sterk van weder-zijden geca-

canonneert, en die van binnen voor al niet het minste, onderwijl de Belegeraars hen seer mildelijk, met het inworpen van afgrijsselijk groote Bomben, Vuur-kogels, Stink-potten, en ander Brand-schut recompenseerden; waar op die van binnen ook met Steenen begonden te schieten, tot den 28. deses, wanneer de *Franssen* met 60. Ruyters, en eenige Voet-knegten, een uytval op de Loop-grave van den Coll: *Nieuwland* deden, dan wierden aanstonds met eenig verlies weder binnen gedreeven.

Den 29. dito, den Coll: *Hundebek* met sijn Approches gevoordert tot aan d'Afsnijding, die de *Franssen* op de *Maas-dijk* hadden, en alles tot den Storm verveerdigt, gaf sijn Exell: *Rabenhaupt* ordre aan de Regimenten van *Hundebek*, *Wagenheym* en *Tamminga*, om dese Afsijding te bespringen: doch soo als sy daar toe gereed stonden, wierd Coll: *Wagenheym*, 's middags ten 12. uren met een Kanon-kogel het Hooft verplettert; waarom d'Attaque tot des avonds ten 5. uren wierd uytgesteld, wanneer de voornoemde Regimenten, onder 't faveur van 't Kanon en Musquetten, der gener die aan d'over zijde, in een Approche langs de *Maas* gerangeert lagen, tot drie verscheyde reysen weder op nieuw aanvielen, in diervoegen de *Staadschen* de Post tot 3. maal herwonnen en verloren, tot eyndelijk die van d'over zijde soo hévig op de *Franssen*, tusschen en achter d'Afsnijdingen der Palissaden, chargeerden, dat die genoodzaakt wierden, sich na de Stad achter de Storm-palen te retireeren; in welk faveur de *Staadschen* haar avantage tot over de derde Palissading pouseerden; maar de *Franssen* weder met vers Volk onderstut, dreeven de *Staadschen* weder in volle furie te rugge, wijl de donkerheyd des nachts verhinderde, dat sy met al het kanonneeren en musquetteeren van die aan d'over zijde niet konden te rug gehouden werden: doch eyndelijk het Staadsche Volk met een uytnemende kloekmoedigheyd, op 't Fransche Voet-volk van *Bourgondien*, die daar de Wacht hadden, aangevallen en verjaagt hebbende, lieten de *Franssen* 3. Mijnen springen, waar door verscheyde van de *Staadschen* opvlogen, en de rest in wanordening gerakende, wierden met verlies van over de 100. dooden te rug gedreeven; maar waren van de *Franssen* weynig min gesneuvelt, alsoo men van weder zijden hardnekkig gevochten, en desen Strijd wel van 5, tot 8. uren geduurt hadde. Waar op ook des morgens met het aanbreeken van den dag een Stilstand van Wapenen wierd gehouden, om weder-zijds de Dooden te begraven.

Coll: *Wagenheym* wert door geschoten,

d'Attaquanten bestormen de Werken,

Maar de Franssen drijven haar, door het springen van 3. Mijnen, weder te rug.

Den 1. *October* ondernamen de *Staadſchen* wel weder een nieuwen Aanval op de ſelve Poſt, maar die alſdoen ſoo wel van de *Franſſen* voorſien, dreeven haar aanſtonds met achterlating van 30. dooden te rug: waarom de *Staadſchen* den Dijk voor deſe afſnijdings-werken, doorſnéden, en het Water uyt de Contreſcarps Gracht aftapten, om alles tot een generaalen Storm te verveerdigen, onderwijl men van alle Batteryen uyt het Leger, ongemeen hévig op de Stad canonneerde, en alle Loop-graven ſoo veel mogelijk avanceerden, hoewel den harden Regen daar in groot hinder deed.

En ſchooten die van de Stad ſeer furieus in de Loop-graven, waar door ſy 'er veel ter neder maakten, en onder anderen met eene kogel 7. Mannen op een rijg quetſten, werdende 4. yder een been af, 2. d'een arm, en den 7. de beyde beenen af-geſchooten. Omtrent ten 9. uren wierd d'Heer Majoor *Finden*, met een kogel in de Borſt ter doot getroffen; en ten 11. uren deed het Regiment van *Beaumont*, een ſterken Aanval op een Buyten-werk; maar moeſten met verlies van eenige dooden en gequetſten weder afwijken.

7. Mannen door een Kogel ſwaarlijk gequetſt,

En Majoor *Finden* doot geſchooten.

Voorts bleef men van wederzijden ſterk ſchieten, tot den 6. dito, wanneer wel 8. Schepen met Bus-poeder en ander Ammunitie, nevens 2. Schepen met Kanon, van den *Briel* in 't Leger arriveerden; weshalven men weder 2. nieuwe Batteryen ging oprichten, door een Franſch *Ingenieur*, die uyt de Stad tot de *Staadſchen* was komen overloopen.

Den 7. dito ſchooten die van binnen wederom al haar Kanon en Musquetten tot 3. maal los, tot Vreugde-teyken over 't Ontzet van *Oudenaarden*.

Maar noch grooter Vreugden wierd den 9 *October* in 't Leger beſpeurt, over d'aankomſt van *Sijn Koninkl: Hoogh:* de Heere *Prince van Orange*, aldaar in eygen Perſoon, verſeld van den Heer Stadhouder *van Vrieſland*, en verſcheyde andere Opper-Officiers, in alles 17. hoog gequalificeerde Perſoonen, en gevolgt van 60. Standaarden Cavallery, nevens eenige Infantery, hebbende met ſoo ongemeene ſpoed gemarcheert, dat dien dach wel 17. Mijlen weegs quamen overzetten; en wierd terſtond het Huys te *Wichem*, tot *Sijn Hooghheyds* Verblijf geprepareerd, ondertuſſchen Sijn Excell: *Rabenhaupt* denſelve alle de Poſten en Quartieren van 't Leger aanwees, 't welk door verſcheyde Troupen, ſoo uyt de Frontieren als elders, en met de komſt van Sijn Hoog-gem:

Sijn Hoogheyd komt in 't Leger.

Hoog-

Hoogheyd, ſoodanig wierd verſterkt, dat men 't ſelve binnen weynig dagen, met een Macht van over de 10000. Man vermeerdert ſach.

Den 10. dito des nachts ten een uur deden de Belegerden een Uytval in de Loop-graven aan den *Raveſteynſen Dijk*, daar ſy 2. Bevelhebbers met eenige Soldaaten ter neder maakten; waar na met eenig verlies weder binnen wierden gejaagt. Een Uytval.

Den 11 en 12. wierd van weder-zijden ſoo fel met het Kanon op malkander los gebrant, dat men binnen deſe 2. dagen wel 2. duyſent Kanon-ſchooten telde. Werd wederſeer fel gecanonneert,

Dan al-vorens had *Sijn Hoogheyd* alle de Werken rontſom de Stad weſen beſigtigen, doende het meeſte Gros van 't Leger, in een laagte, voor hem in Battaillie vertoonen: Hy ſtelde op alles goede Ordre; deed de *Circumvalatie*-linie merkelijk verſwaaren, en wierd een grooten Krijgs-raad gehouden, waar in men beſloot, de Stad van alle kanten met Force aan te taſten; waar toe men alles tot een generaale Storm verveerdigde. Sijn Hooght ſteld op alles ſeer goede Ordre,

Deſe goede Ordre, en Perſoonlijke Preſentie van *Sijn Hoogheyd* gaf alle Krijgs-helden, ſoo hooge als laage Officiers, en gemeene Soldaaten tot den minſte toe, ſulken moed en couragie, dat alles ſcheen een nieuw Leeven te krijgen: En wierd op Bevel van *Sijn Hoogheyd*, den 12. deſes, verſcheyde Bomben in de Stad geworpen; waar door men die van binnen aan alle kanten Alarmeerden. Daar na men ter midder nacht uyt het Quartier van *Goldſteyn*, d'Attaque aanving met 200. Man, die van andere 200. onderſtut, en naderhand van noch 2. Regimenten gevolgt wierden. Deſe vielen met ſoo wakkeren Couragie aan, dat ſy in 't korte, de *Franſſen* uyt hun Werken dreeven, vallende de *Staadſen* in de Doorſnijding, die de *Franſſen* op den Dijk voor de Brug-poort gemaakt hadden, alwaar 't Gevecht ſoo klemde, dat de Franſche Wacht genoodzaakt wierd, te wijken, te meer, alſoo de *Staadſen* hen met Granaden en Bus-kruyt-ſakken groot hinder deden. De Plaats-voogt *Chamilly* het Gevaar der ſijnigen vermerkende, herſtelde haar met den Dégen in de vuyſt, doende 2. Regimenten tot hun onderſtand aannaderen, onderwijl hy gedurende het Gevecht, wel 5 à 6. Mijnen liet aanſtéken, waar van eenige meer ſchaden aan de *Franſſen*, dan aan de *Staadſen* deden, werdende ondertuſſchen uyt verſcheyde Quartieren eenige looſe Alarmen gemaakt; waar mede de *Staadſen* hen van alle kanten in Actie hielden. De *Franſſen* met een groote Macht En doet de Stad met Geweld aantaſten,

Soo dat een Stilstand werd gehouden, om de wederzijds Dooden te begraven.

versterkt, deden haar weder uyt de Werken retireeren, met verlies van over de 200. Dooden, en een party Gevangenen, daar de *Franssen* mede binnen liepen, schoon sy ook van 't verlies niet vry waren, soo door 't springen van haar eygen Mijnen, als door 't Gevecht. Waarom men des morgens weder een uur Stilstand hield, om yder sijn Dooden ter aarden te bèstellen.

De Franssen genoodzaakt een Werk te verlaten, doen wel 4. Mijnen springen.

Den 13. dito, deden die van 't *Golsteynse* Quartier een seer couragieuse Attaque, op een Werk aan den Dijk voor de *Velpse* Poort, tegen-over 't Hoorn-werk, 't geen met Haspels, Stormpalen, en Palissaden seer hecht was voorsien. De *Franssen*, na een harde Resistentie, genoodzaakt, het selve te verlaten, lieten wel 4. Mijnen springen, waar door weder meer dan 100. van 't *Staadsche* Volk in de loop bléven, daar onder 8 à 9. Officiers.

Sijn Hooght: doet het Contrescarp van 4. kanten bestormen,

Ten 11. uren des nachts deed *Sijn Hoogheyd* het Contrescarp met alle Furie van vier kanten gelijk bestormen, te weten aan de Brugsche Poort, aan de Bosch-Poort, tegens over het Bolwerk van *Prins Mauritz*, en aan den *Ravesteynsen* Dijk, werdende het Aanvals Zeyn, door 't lossen van 2. Stukken geschut gegeven. Soo haast d'Attaque aanving, wierd seer verwoedentlijk met Kanon en Musquetten op de Stad gedondert, ondertusschen wierd aan 't *Princen Bolwerk* weder-zijden hardnekkig gevochten, wanneer 2. Battaillions met de Bies-bruggen over de Contrescarps-gracht, vier in 't Gelid passeerende, sich op het *Glacis* in Battaillie stelden, daar de Fransche Wacht, maar weynig in getal, de wijk namen. Dies terstond 2. Capiteyns, van 48. Soldaaten gevolgt, over de Palissaden, in de Bedekte Weg sprongen. Maar de Plaats-voogt *Chamilly*, 8. Ruyters uyt yder Compagny, en het Battaillion van *Normandyen* derwaards detacheerende, vielen deselve, na eerst twee Chargien van de *Nederlanders* uytgestaan te hebben, met lossen Toom, à *corps perdu*, soodanig daar op in, dat na een uytsinnig Gevecht, de Belegeraars gedwongen wierden, de wijk te kiesen, met achterlating van wel 500. soo dooden, en gequetsten, als gevangenen, waar van 'er verscheyde, alsoo 't seer donker was, in de Contrescarps Gracht verdronken. De *Franssen* gingen hier ook niet mis; maar verlooren een getal van 3 à 400. Man.

Maar moeten met groot Verlies te rug wijken.

Seer kloek Bedrijf van een Fransche Ritmeester,

Men verhaalt, hoe zéker Fransche *Ritmeester*, in dese Attaque een kloek Bedrijf uytwerkte: want hy in den Beginne des Aanvals aan sijn Duym swaarlijk gequetst, haastelijk na de Stad liep,

om

om die te laten genésen; maar de Wonde al te swaar, deed sijn Duym af kappen, en keerde met groote Dapperheyd weder na den Strijd.

Van d'ander zijde trok de Fransche Slag-ordening van *Normandye* uit de Bedekte weg, en rangeerde sich achter op *'t Glacis*, wanneer de *Staadsen*, na 20. Ruyters, en een groot getal Voet-knechten ter neder gemaakt te hebben, weder uyt de Bedekte weg moesten wijken, sneuvelende groot getal van hun Soldaaten, en veel brave Bevel-hebberen; en namen de *Franssen* in den Bedekte weg 2. Caps: met een Vaandrig gevangen. Terwijl wierd aan d'ander twee zijden niet min véhement gevochten, doch moesten de *Staadsen* daar insgelijks Retraite kiesen. *Sijn Hoogheyd* met den Raad-Pensionaris *Fagel* bléven, gedurende het Gevecht, alle Actien af-sien: en wil men, dat *Sijn Hoogheyd* selfs mede sou hebben Facinen helpen aandragen.

Den 14. 's middags ten 4. uren deden de Belegeraars weder een Aanval aan de Brug-poort, daar weder-zijds hardnekkig wierd gevochten. Maar 't Fransche Regiment van *Languedok* bood soo dapper Tegenweer, dat de *Staadsen* ditmaal weder genoodzaakt wierden, te retireeren. Zijnde aan beyde zijden soo veel in de loop gebleeven, dat men des anderen daags met het aanbreken des lichts, weder eenige uren Stilstand moest houden, om de Dooden af te halen. En wierd dien dach, zijnde den 15. dito, weder een Attaque, uyt het Quartier van *Golsteyn*, aan de Brug-poort, ondernomen, wanneer de *Staadsen*, na groote Wederstand, en weder-zijds hard Gevecht, Meester van der *Franssen* Doorsnijding wierden, soo dat sich daar op, en op 't *Glacis* sterk posteerden. Waar die uyt het Quartier van *Hundebek* des middags ten 3. uren, weder een Aanval pouseerden op de Doorsnijding aan den *Ravesteynsen Dijk*, en deselve na een ruwe Schermutsel, met beyder tamelijk verlies, ook emporteerden. Als-doen de Gracht voor de Bedekte weg, met Facinen en andersins gevult hebbende, trokken d'Attaquanten soo sterk daar over, tusschen het Hoorn- en Bolwerk van *Prins Mauritz*, dat sy haar Avantagie zedert merkelijk pouseerden: En eyndelijk 45. Fransche Ruyters, die de wacht op het *Glacis* hielden, ontmoetende, wierden van de *Staadsen* soo begroet, dat maar 15. met hun Bevelhebber al vluchtende sich in de Stad begaven, om te seggen, het de Rest nooyt na vertellen soude. Van de Belegeraars waren mede niet weynig gesneuvelt.

De *Staadsen* doen een nieuwen Aanval.

Die van binnen een Stilstand, tot begraving harer Doode versoekende werd geweygert.

Die van binnen versochten weder een Stilstand, om hun dooden te begraven; maar wierd by *Sijn Hoogheyd* afgeslagen, als geloovende, het by hen maar een gesochte Feynte te zijn, om de Werken der geavanceerde Belegeraars te verspieden. *Sijn Hoogheyd* liet het Tractement der Granadiers merkelijk verhoogen, presenteerende yder, die sich vrywillig daar toe begaf, 8. stuyvers daags, wanneer sy lédig, en 9. Gulden daags, als sy in actie waren: daar sy te vooren, in actie zijnde, maar 10 à 12. stuyvers genooten; in dier-voegen 'er binnen korten, soo veel quam aanbieden, dat 'er by yder Comp: wel 10 à 12. wierd gevonden.

De Belegeraars attaquéren weder een nieuwe Post.

Den 16. *October* 's morgens ten 5. uren uyt het Quartier van *Hundebek* d'Approches dwers door de gewonnen Afsnijding, tot aan de Wapen-plaats voort-gezet, deden van die kant soo furieusen Aanval, meer dan ooyt. Dan de Belegerden daar omtrent 2. Stukken met Schroot geplant, brachten d'Aanvallers groot hinder by; maar echter drongen die soo vinnig in, dat sy de Wapen-plaats absolut souden overweldigt hebben, indien niet de *Franssen* verscheyde van hun Mijnen hadden doen springen, waar door den Belegeraaren niet alleen tamelijk verlies, maar ook groote confusie wierd veroorzaakt. Dan kort daar na weder in Ordre gerangeert, vielen noch furieuser dan te vooren aan, en stréden met ongemeene verwoedheyd op het *Glacis*, waar sig des voorigen daags geposteert, en sterk begraven hadden. Sy attaqueerden ook het Contrescarp, maar tot aan hun Approches gerepouseert, verlooren, en herwonnen sy tot 4. onderscheydelijke malen d'Afsnijdingen op het *Glacis*. In welk Gevegt weder-zijden veel Volk bleef, meenigte gequetst, en eenige gevangen wierden. En lieten de *Franssen* dien nacht niet meer dan 100. Man in de Bedekte weg, met expresse ordre, dat indien sterk geättaqueert wierden, dese Post te verlaten.

Coll: *Lindauw* het Hooft afgeschooten.

Den 17. dito waren de Belegeraars met hun Trencheen of Loop-graven door het *Glacis*, en de Storm-palen van de Bedekte Weg, na de Brug-poort, en *Ravesteynsen Dijk* genadert, logeerende op drie plaatsen in de Contrescarp tegen de Palissaden, en de *Franssen* aan d'ander zijde tusschen de Stad: en wierd alsdoen den Lt: Coll: *Lindauw*, met een Kanon-kogel in d'Approche het hooft afgeschooten. De Plaats-voogt ziende, in wat Gevaar de Stad nu stond, veerdigde desen nacht een expresse na *Maseyk*, om daar den Nood bekend te maken, en Secours te versoeken.

ken. Onderwijl lieten de *Franssen* weder ettelijke Mijnen springen, waar door, hoewel de Belegeraars het meeste, sy mede groote schade leden: en wierd door hun veelvoudige Mijnen, weder-zijds een groote macht Volks gespilt; want de *Franssen* al hun Werken rondsom de Stad vol Mijnen hadden gegraven, waar van sy 'er t'elkemaal lieten springen, soo haast geen kans meer sagen, om de geattaqueerde Posten te behouden; te meer, wijl haar alle hope van Ontzet, of gesecondeert te worden, wierd benomen, als zijnde het Leger rondsom van alle kanten seer vast getrencheert. En aan de zijde daar hun Secours van daan moest komen, was al het Land onder Water gezet, door het opstoppen van de Rivier de *Ram.* Echter deden de *Franssen* desen nacht een furieusen Uytval, op een Buyten-werk, waar 't Regiment van Sijn Exell: *Rabenhaupt* geplaatst lag: Dan wierden soodanig ontfangen, dat met bloedige Koppen al vluchtende in de Stad Tijding van hun Onthaal brachten, met bericht, waar de Rest geineuvelt was; zijnde aan de Belegeraars zijde eenige Bevelhebberen gequetst, en sommige Soldaaten gebleeven. De doode Lighamen lagen tusschen de Werken, in meenigten op malkander gehoopt, wijl *Sijn Hoogheyd* continueel d'een Storm op d'ander liet doen.

De Franssen laten seer veel Mijnen springen,

Sy doen een hévigen Uytval.

De Moeder van een Fransche Lt: in de Stad, wetende, dat het Lighaam van haar Soon mede buyten onder de Dooden lag, presenteerde 30. Ducaaten aan yemand, die 't selve wilde afhalen: 't welk een genereuse Waag-hals willende onderstaan, wierd door die van buyten, soo haast ter plaatse quam, het Been afgeschooten; soo dat hy, in plaats van den Doode weg te halen, selfs ook onder de Dooden leggen bleef.

Sonderling voorval.

Den 18. dito deden, de *Franssen*, met een macht van 200. Voet-knechten, en 60 à 70. Paarden, een sterke Uytval op een nieuwe Battery in 't Quartier van *Golsteyn*: Maar de *Staadsen*, door een Overlooper, voorheen gewaarschouwd, hadden sich soo wel in postuur gesteld, dat de *Franssen* vroeg in 't lumieren van den dach aankomende, soo wel voor een Morgen-groet wierden onthaald, dat veele het weder-komen vergaten.

De Franssen doen weder een sterken Uytval.

Onder anderen een Frans *Majoor* gevangen werdende, vond men een Notitie van de laatste Monstering by hem, waar op in alles, soo kranken als gesonden, het Guarnisoen geen 2000. sterk, gespesificeerd stond; daar sy in den beginnen, een Magt van tusschen de 4. en 5000. Combattanten waren geweest.

Belegeraars bresseeren tot den algemeenen Storm.

De Belegeraars nu weder een nieuwe Battery, wel van 15. Stukken Geschut veerdig hebbende, Kanonneerden seer vinnig op de Stad, en op 't Hoorn-werk buyten de Brug-poort; om Bressen tot een algemeene Storm te maken. Gelijk ook ter selver tijd aan de zijde van *Ravesteyn* daar toe groote vlijd wierd aangewend.

Den 19. *October*, wierd ongemeen sterk van weder-zijden met Geschut op malkander losgebrand, onderwijl de Belegeraars seer yverig begonden te contramineeren, om niet alleen daar door des Vyands Mijnen van de Stad in de Contrescarp t'ontdekken; maar ook haar Volk te doen in de naaste Werken logeeren, met, bevrijd voor 't Kanon, onder door te passeeren. Waar by de *Staadsen* wel 3. Mijnen ontdekten, yder met 16 à 17. Tonnen Kruyt voorsien, die sy aanstonds uythaalden, en door 't Kanon weder na de Stad zonden; alwaar de Lijf-tocht seer duur begon te worden, aangesien men voor yder Hoen 2. Ducatons, voor een Kan Fransche Wijn, een Ducaton, een Pont Botter 8. Schell. en een Ey 8. stuyvers betaalde. Hier tegen was alles abondant in 't Leger, daar men *Syn Hoogheyd* quam aanseggen, dat tot *Aarnhem* en *Nimwegen* wel 36. Voerluyden met wagens vol Buskruyt, van *Uytrecht* waren aangekomen, en sich daar soo wederspannig betoonden, dat geensins wilden voorder rijden, voor al eer tot hun contentement Beloond wierden. Als men nu hen betalen soude, deed *Syn Hoogheyd* de Penningen in-houden, en de Voerlieden met gebonden handen by den Geweldiger brengen, met aansegging, dat 4. harer voornaamste Meuyt-makers souden werden opgehangen. Maar wierden gepardonneert, mits sy al de Gequetsten uyt het Leger af-voerden, en noch eenige Vragten van *Uytrecht* haalden, terwijl hun Makkers in Hegtenis bleeven.

En ontdekken wel 3. van 's Vyands Mijnen.

Eenige Voerluyden, om hun Wederspannigheyt gestraft.

't Was wonder, dat dese Lieden nu in hun kleyne, en maar onlangs genotene Vryheyd, dus hardnekkig en wederspannig waren: daar sy weynig tijds voorheen, sulks wel nacht en dach voor de Vyandelijke *Franssen* hadden moeten doen. Dan wierden nu getemt.

Den 20. dito, des morgens ten 2 à 3. uren avanceerden die uyt het Quartier van den Coll: *Hundebek*, met meenigte Takkebossen en Sakken vol aarde, na de Doorsnijding, die de *Franssen* op den Dijk, dicht onder de Stad hadden gemaakt, om daar een Logement op te rechten. Ondertusschen schoot men

van

van binnen seer sterk met Kanon op de gene die nog onbedekt lagen; en vielen ook 30. Granadiers op hen uyt, na dat voorheen twee swaare Bomben van boven langs de Wal daar onder heen hadden doen rollen; welkers opspringen, den Belegeraars groote schaade deed, soo dat met verlies van 80. Man moesten afwijken: zijnde 20. *Franssen* gesneuvelt, en de Broeder van den *Graaf Guiscard* dangereus gewond.

Den 21. dito ontdekten de *Staadschen* een Fransche Mijne, die sy deden springen, om namaals buyten pericul te zyn. De Belegeraars nu seer sterk met hun Approches dach en nacht tot dicht onder de Stad naderende, schooten die van binnen met een rasende verwoedheid sonder ophouden. Hier tegens quamen uit *Nimwegen* in 't Leger veel Werk-meesters, waar onder veel Smids en Timmerlieden, met meenigte Sakken, Korven en Vaten, om met aarden te vullen; nevens veel Balken, een grooten hoop Rijs-werk, en meer andere Materialen, om alles tot een algemeene Storm te prepareeren; wyl de Belegeraars soodanig met hun Loop-graven avanceerden, dat sy den 22. deses aan de Brug-poort, tusschen de *Maas* en het *Hoorn-werk*, tot op den Dam quamen, die het Water in de Grachten hield.

Alles werd tot den algemeenen Storm veerdigt.

Den 23. tusschen 4 en 5. uren 's morgens, het Keurbrandenb: Regiment van den Overste *Spaan*, in d'Approches van *Golsteyn*, aan de Brug-poort, de Wacht hebbende, brachten Takkebossen aan, om de Gracht van 't Hoorn-werk te vullen. 't Welk de Belegerden niet soo haast vermerkten, of vielen met een rasende furie daar op aan, en drongen soo sterk op de *Staadschen* in, dat die met verlies van sommigen, en nalating van meest al hun Facinen, de wyk moesten kiesen. Daar op de *Franssen*, al de geattrapeerde Facinen in brand staken. Zijnde in dese Attaque weder-zyds een goet deel, soo gemeene Soldaaten, als Officiers gebleeven.

De Belegeraars alles gereet hebbende, om een algemeene Storm op de Stad te doen, wierd uit het Leger ten 9. en 10. uuren van alle Bateryen ongemeen sterk gecanonneert, om Bressen te krijgen. Waar op die van de Stad geensins schuldig blijvende, schooten soo vinnig, als 't Geschut naaulijks uitharden kon.

Den 24. *October* quam de *Grave van Waldeck*, de *Rhijn-Gaaf*, en de *Prins van Lotthairingen* in 't Leger voor de Stad, waar binnen men desen dach, by gebrek van Wijn en Bier, Water begon te drin-

Men begind in de Stad, Water, in plaats van Wyn en Bier, te drinken.

drinken; en quam des avonds by donker, de Bode, die door den Gouverneur, den 17. deses, na *Maseyck* was gezonden, voor sonderlinge listigheid weder in de Stad, met Brieven, volgens het seggen der Franssen, van soodanigen Inhoud, dat *Syn Majesteyt van Vrankryk* expresselijk soude bevolen hebben; *Dat by aldien Syn Hoogheid de Prince van Oranje Persoonlyk voor de Stad was, deselve aan Hem over te geven.* En bracht de Bode ook een Wild-braad van 8. Sneppen, voor den Heer *Chamilly* mede.

De Staadse, een Fransche Myne ontdekkende, bedienen sich daar van soodanig, tot hun voordeel,

Den 25. dito ontdekten de *Staadsen*, des morgens ontrent 5. uuren, een Myne van de *Franssen*, waar van sy hen ten voordeel willende bedienen, een slaauwe storm deden, op de daar by zijnde Fransche Wacht, die van dit onverwacht Onheyl gants onbewust, seer verwoedentlyk op d'Attaquanten aandrong, even als of die al teffens had willen vernielen. Waar op deselve, al wederstreevende, soetelijk te rug deynsden, tot soo lang sy de Myne gepasseert, en de *Franssen* even daar boven, of seer naby waren, wanneer deselve aangesteken, omtrent 250. van de Belegerden deed in de Lucht vliegen. De *Staadsen*, terstond hun voordeel verder pouseerende, vielen op d'overige *Franssen*, die in groote verbaastheid en verwerring stonden, soo dapper aan, dat sy deselve meest alle in de Pan hakten, en met Musquet-kogels in 't voetzant stieten, soo dat haarer wel tusschen 3 à 400. op de plaats doot bleeven.

Noch grooter Voordeel voor de Belegeraars causeerde dese Myne, daar derzelver opspringende vonken, in groote meenigte gevulde Granaden vlogen, die de *Franssen* tot hun defensie daar naby gestelt hadden. Want deselve alle aan-gaande, sprongen veele hun eigen Meesters om d'Ooren, doodden eenige, en quetsten meer dan 20. Krygs-lieden. Boven dien maakte het opspringen deser Mine, een groote Opening in de Bedekte Weg naast den Dam.

[illegible] Bele-[illegible], het [illegible]om te [illegible]ente-steken,

Waar op men ten 9 uren een Stilstand accordeerende, liet de *Marquis de Chamilly* het Zeyn, om te Parlementeeren, opstéken, wijl hy, als geen Ontzet noch Secours voor handen, beducht was, dat d'algemeene Storm, waar toe de *Staadsen* gereed stonden, die dien selven dach t'ondernemen, niet sou konnen met sijn zeer gesmolte Macht van binnen afweeren; wijl de voornoemde ontdekte Mine niet alleen groote schaade by hen, maar ook een seer wijde Opening, ten voordeele van de Stormers, gemaakt hadde.

Doch

Doch andere willen, dat hy 't alleenlijk dede, om d'Ordre sijnes Konings te pareeren. d'Eygentlijke oorzaak deses zy zoo 't wil, het Werk selfs wierd ten begeeren van de Belegeraars voortgezet, en zonden den Heer van *'s Gravemoer*, den Overste *Lindeboom*, en den Heer *de Laquette*, uit last van *Sijn Hoogheid*, als *Gijselaars* binnen; waar tegens de Legermeester *St. Louïs*, en den Heer *la Motte*, Majoor van *Normandyen*, wegens den Commandeur of Plaats-voogt, in 't Leger by *Sijn Konink: Hoogheid* quamen; dewelke desselfs meening over d'opgestelde Puncten van den *Marquis de Chamilly* verstaan hebbende, weder in de Stad keerden, om het Antwoord van *Sijn Hoogheid*, aan den Plaats-voogt te rapporteeren: duurende dit over en weder gaan, tot des anderen daags.

Den 26. 's morgens ten 8. uren, wierd eindelijk het Accoord getroffen, na de Gouverneur of Plaats-voogt eerstelijk als een Pretentie had opgestelt, de volgende Puncten: Waar op *Sijn Hoogheid* het onderstaande by yder Artijkel deed byvoegen: En het Accoord gesloten werd.

1. *Dat de Bezetting met volle Geweer, vliegende Vaandels, &c. soude uyttrekken.*

Dit stont *Sijn Hoogheid* toe.

2. *Dat sy al 't Geschut met de Fransche Wapenen soude mede nemen.*

Hier van stont *Sijn Hoogheyd* de helft, te weten 24 Stukken, toe.

3. *Dat genoegzaam Geley van Holla: Troupen, na Charleroy, sou werden gegeeven; ook Vry-geley-Brieven van de Keyzersen en Spaansen; en dat de Plaats-Voogt Chamilly de Wegen soude ordonneeren.*

Toegestaan; doch *Sijn Hoogheid* sou de Wegen ordonneeren.

4. *Dat'er Wagens en Karren voor de Overvoering der Siecken en Gewonden soude werden gegeeven.*

Voor de Siecken en Gewonden stont men Schepen toe, om dat die te Lande niet zoo wel konden vervoert werden.

5. *Dat de Siecken en Gewonden, die niet wel konden vervoert werden, daar tot hun Geneezing souden verblijven, en dan Vry-geley-Brieven werden gegeven, om te vertrekken, daar 't hen geliefde.*

Dat sy so lang op hun kosten mochten blyven; en de rest *Fiat.*

6. *Dat d'Overloopers niet weer ge-ëyscht souden werden.*

Toegestaan alleen voor de Fransche Overloopers.

7. *Dat aan de Burgers, en Fransche Inwoonders, die wilden vertrekken, twee Maanden tijd soude vergunt werden, om hen daar toe te prepareeren.*

Toegestaan, voor de Fransche Burgers, die zedert het Fransche Bezit daar waren ingekomen.

8. *Dat de Paarden of andere Goederen; voor of in de Belegering gekregen, niet weder souden ge-eyscht werden.*

Toegestaan.

9. *Dat de Plaats-Voogt binnen* 24. *uren aan de Burgers, 't geen sy van de Franssen moesten hebben, sou doen betaalen.*

Toegestaan.

10. *Dat alle Gevangens van weder-zijden, sonder Los-geld, souden in Vryheyd gestelt werden.*

Toegestaan.

11. *Dat aan de Bezetting, geduurende d'Uyttocht, Lijftocht sou werden gegeeven.*

Toegestaan.

12. *Dat men Vry-Geley-Brieven zou geeven, om de Fransche Redouten, Pontons, Schepen, en kopere Schuytjes na* Maastrigt *te voeren.*

Alleen voor de Kopere Schuytjes toegestaan.

13. *Dat de* Gyzelaars *van* Gelderland, *welkers Losgeld noch niet betaalt was, na* Charleroy *souden geconvoyeert werden.*

Kon *Sijn Hoogheyd* niet toestaan, dat de *Gyzelaars* mede genomen wierden: voor de rest, sich daar mede niet bemoeyende.

14. *Dat de twee Commisen van de Lijftocht, die tot* Nimwegen *vast wierden gehouden, souden vry gestelt werden, met het Geld, 't geen sy wegens de Verkoop van 's Konings Koren moesten hebben.*

Dat sy reeds in Vryheyd waren, of gestelt souden werden; maar 't Geld belangende, dat raakte *Sijn Hoogheid* niet.

15. *Dat aan een yder Amnestie soude werden gegeeven.*

Toegestaan.

16. *Dat*

16. *Dat de Kapiteyn van de Bruggen, met ſijn Schippers meds ſoude uyttrekken.*

Toegeſtaan.

17. *Dat de dach van d'Uyttocht aan* Sijn Hoogheyd *wierd geſtelt.*

Dat ſy op den 28. deſer ſouden uyttrekken.

18. *Dat* Sijn Hoogheyd, *ſoo haaſt het Verdrag was geteeckent, een der Stads Poorten, dien hy begeerde, konde doen innemen.*

Dat *Sijn Hoogheyd* de Brug-Poort ſou doen in-nemen.

Dit Verdrag weder-zijden behoorlijk geteykent, zyn dien ſelven dach des middags ten een uren de Regimenten van den *Prince van Courland*, van de Heeren *du Tel*, *van Leeuwen*, *van Wijnbergen*, en *van 's Gravemoer* daar in-getrokken. Den 27. prepareerden *de Franſſen* alles tot hun Uit-tocht; en zond *Sijn Hoogheid* een mandeke met Limoenen, Oranje-Appelen, en meer andere Ververſſingen tot een Refriſchement voor den *Marquis de Chamilly*, die dat ook beleefdelijk in dank aanveerde. Het Staadſche Volk trekt in de Stadt,

Den 28. zijnde Sondach, deed *Sijn Hoogheid* des morgens vroeg het geheele Leger in Slach-Ordre ſtellen: waar op de *Franſſen* ten 8. uren begonden uit te trekken, in volgende Ordre:

Eerſtelijk reed een Standaart Ruyters, gevolgt van ontrent 200. Wagens met Bagagie, Siecken en Gequetſten, en eenige koopere Schuytjes: als-doen quam het Voet-volk, 1600. Man ſterk, en daar na 4. metale Stukken Geſchut, yder van 6. Paarden getrokken: hier op volgde d'overige Ruytery 400. ſterk: eyndelijk vertoonde ſich de Franſche Gouverneur *Chamilly*, nevens d'Intendant *Madrid*, met verſcheide Edellieden, en Bevelhebberen. En de Franſſen daar uit,

Hy zat op een ſchoon bruyn Paard, en dus omtrent een quartier-uurs van de Stad gekomen, daar *Sijn Hoogheyd*, met Graaf *van Waldek*, Heer *Rabenhaupt*, *Prins van Courland*, en andere voorname Heeren, den Uit-tocht aanſach; trad van ſijn Paard, en nam met een beleefde hoflijkheid, van *Sijn Hoogheid* Afſcheyd, dewelke ſich op ſijn Paard wat buygende, hem een goede Reyſe toewenſchte. Die in 't voorby marcheren, Sijn Hoogheid groote Eer bewyſen.

d'Intendant Madrid bewees *Sijn Hoogheid* ook groote Eer, en al de Krijghslieden lieten haar Vendels, Muſquetten, en Spieſſen ne-

neder-dalen, gelijk ook de Ruyters haar Carabijnen, en Degens: Volgende onder den Rang eenige Karossen met Heeren en Dames, nevens 2. Capucinen. Alsoo geraakten de *Franssen* voor 12. uren des middags uit de Stad.

Sijn Hoogheyt trekt binnen de *Graaf*. En Do. *de Roy* doet een heerlyke *Dank-predicatie*.

Sijn Hoogheid trok aanstonds, na der *Franßen* Uyttocht, daar binnen, en reed alsoo voort na de *Kerck*, daar Hy sijn *Hoff-Prediker*, Do. HENRICUS de ROY, vraagde; Of wel soo voort een DANK-PREDICATIE sou konnen doen. Die daar op JA, antwoordende; sprak *Sijn Hoogheyd* wederom: *Laat ons dan voort in de Kerk gaan, en alder eerst* GODT *dancken: Dan zullen wy daar na voorders op alle andere Dingen Ordre stellen.* Hier op deed *Sijn Hoogheyd* het geheele Hoff en alle Officieren toenaderen; die alle, soo als sy van buyten uyt het Leger quamen binnen rijden, voor de Kerk-deur van hun Paarden stegen; en voorgemelten Do. *Sijn Hoogheyds Hoff-Prediker* selfs, als met een Godvruchtigen yver bevangen, trad soo gelaarst en gespoort in de Kerk; maar tot aan den *Predik-Stoel* genadert, deed sijn Ry-gewaad voor de Trap af; en maakte een soo heerlijke, als wel-stichtelijke *Dank Prediking*, over de Woorden, uyt 1 *Samuël* 7. *vers* 12. *Tot hier toe heeft Ons de* HEERE *geholpen.*

Sijn Hoogheid was recht over den Predicant in een fluweele Stoel gezeten; en het Volk, by gebrek van Banken, op Meelzakken.

Daar wierd groote Voor-raad van allerhande Ammunitie en Oorlogs-instrumenten in de Stad gevonden, selfs ook meenigte Rockken, Hoeden, ja allerley Kleeding en Linne voor de Soldaaten; en, gelijk hier voor gezegt, omtrent de vyf-de-half-hondert Stukken Geschut van allerhande *Calibre*.

Het groote verlies van weder-zyden, gedurende de geheele Belegering.

In dit Beleg zyn veel deftige Krygs-lieden, en meenig braaf Soldaat gesneuvelt, hebbende die van binnen meer dan 2000. Man, soo Dooden als Gequetsten verlooren, waar onder wel 36. Capiteyns, en 134. Officiers. De *Staadschen* van buyten, segt men, dat meer dan 5000. Man voor dese Plaats hebben laten zitten, waar onder men rekent, dat 7. Collonellen, 140. Capiteyns, en 153. mindere Officieren geweest zijn: soo dat in alles van weder-zijden, gedurende dit Beleg, een Macht van omtrent 8000. Man is gesneuvelt. 't Geen niet seer te verwonderen staat, aangemerkt het een soo langduurige Belegering van omtrent 4. Maanden is geweest, daar niet alleen continueel

seer

ſeer heevig wierd geſtormt, meenigvuldige furieuſe Uitvallen gedaan, en in alle Attaquen weder-zijden ſeer hardnekkig gevochten; d'een om de Plaats met alle geweld te vermeeſteren, en d'ander om die naar uiterſte vermogen ter Behouding te defendeeren; maar wierd ook meeſt al den tyd, ja ſomtijds dach en nacht onophoudelijk van weder-zijden ſoo vehement uit ſulken grooten getal ſwaar Kanon op malkander losgebrandt en gedondert, dat voor waarheid werd geſegt, daar meer dan hondert-duyſent Kanon-ſchooten, gedurende dit Beleg, van beyder-zijden gedaan zyn, en boven dien, meer dan 3000. Vuur-potten en Bomben in de Stad geworpen, die daar de meeſte huyſen beſchaadigt, groot getal ſeer verdurven, en ſommige t'eenemaal geruineerd hadden.

Na deſe glorieuſe Verovering gaf *Sijn Hoogheid* aan den Heer *Rabenhaupt* Bevel; om met de Vrieſſche en Groeninger Krygslieden weder na die Geweſten te trekken, ten einde hen aldaar, van de moeyelijkheden deſer ſwaare Belegering, wat uit te ruſten en te verquikken. *Sijn Hoogheid*, verſeld van den *Grave van Waldek* en andere voorname Perſoonen, trokken na 't Heyr van den *Staat* des Lands; 't geen de *Keyſerſen* tot aan de *Maas* convoyeerden, keerende *Sijn Hoogheid*, na aldaar goede Ordre geſtelt, en den Heer *Fariaux* met eenige Troupen na Keuls-Land gezonden te hebben, weder van daar na *Holland.* Sijn Hoogheid begeeft ſich weder na 't Leger.

Soo haaſt *Haar Hoog Mog.* de Heeren *Staaten Generaal*, van deſe victorieuſe Overwinning bericht kregen, hebben expreſſelijk by *Miſſive*, *Sijn* HOOGHEID daar over gecongratuleert en bedankt, als ook voor alle deſſelfs groote Voorſorge, onverdrietigen Arbeyd, uitmuntende Couragie, en meenigvuldige Devoiren, niet ſonder lijf en levens gevaar, geduurende de ſes-jarige *Campagne*, en nu beſonderlijk in de herwinning van deſe Stad *Grave* betoont, &c. En deden *Haar Hoog Mog:* nevens dien ook een algemeene DANK-DACH door het gantſche Land, tegens den 7. *Novemb.* uitſchrijven, *Om* GODT *de* HEERE *beſonderlijk over deſe favorable Overwinning te dancken, en nevens dien ook naar ouder gewoonte, allerley Vreugde-teykenen, met Vuuren, als anderſins te bewijſen.* Boven dien deden *Hare Hoog Mog:* de ſoo heerlijke Overwinning deſer notabele Veſting de *Grave*, niet alleen door Expreſſen, aan den Spaanſchen Gouverneur, ſijn Exell. *de Montery* bekent maken; maar ſelfs ook aan verſcheyde andere voorname Potentaaten Hoven. En werd by een Miſſive van hare Ho: Mo: gecongratuleert en bedankt. Die ook een algemeene Dank-dag doen uitſchryven.

Overal

Overal door geheel *Holland*, en voornamentlijk in den *Haag*, wierd in den beginne van *November*, groote Vreugde-teykenen over dese heerlijke en glorieuse Overwinning betoont; aangesien het een seer groote blijdschap door geheel *Nederland* baarde, dat de Stad *Grave* weder onder 't Gebied van desen STAAT, en als een bequaam Lidt, tot sijn behoorlijk Lighaam was geraakt. In den *Haag* had men op den Vyverberg 6. Stukken Geschut geplant, die geduurig wierden los-gebrant; maar wijl ter selver tijd een sterken wind waayde, wierden meenigte Vuurwerken niet aangestéken; 't welk de Vreugde-teykenen soo door geheel *Holland*, als *Gelderland* seer verdoofden. De Spaansche Gezand Vierde alder sterkst onder de uytheemsche Ministers, hebbende al sijn Pek-tonnen doen Wit, Blaauw, en Oranje verwen. De Brandenburgsche Minister vertoonden voor de Glasen, een Rooden Arent, 't welk *Duytsland* beteekende; hebbende op een ander plaats, de Keurvorstelijke Wapenen aan d'eene, die van *Sijn Hoogheid* de *Prince van Oranje*, aan d'andere zyde, en de Stad GRAVE in 't midden gestelt.

Groote vreugde in Holland en Gelderland wegens de Overwinning van de Graaf.

Den 9. deses, zijnde 2. dagen na dese Vreugde-viering, arriveerde *Sijn Hoogheid*, met den *Prince van Vriesland*, en verscheyde Edelen, van *Soesdijk* in den *Haag*. Waar op de 12. Vaandelen der Burgery sich in de Wapenen rangeerden, en de Magistraat deser Plaats, nevens al de Burgers Capiteyns sich na boven begaven, om *Sijn Hoogheid* seer blymoedelijk te verwelkommen. Waar na Sijn hooggem: Hoogheid, ter Vergadering van *hare Hoog Mog*: raport doende, wegens de Verrichting der laatste *Campagne*, wierd door den Heer *van Viersen*, ter Vergadering presideerende, over sijn goede Conduiten, vlijtige Voorsorgen, onverdrietigen Arbeyd en Moeyte, tot bevordering van 's Lands Dienst en Welvaren, seer solemnelijk Bedankt. En beslooten voorder *Haar Hoog Mog*: in hunne Vergadering, al het Geschut, 't welk met de Wapenen van *Vrankrijk* geteekent, in de Stad GRAVE wierd gevonden, den *Prince van Orange*, als een Vereering aan te bieden, tot dankbaarlijke Erkentenis van sijn wyslijk Beleyd, en deftige Dapperheid, in de Belegering van de *Graaf* betoont.

En presenteeren *Haar Hoog Mog*: al het Fransche Geschut van *Sijn Hoogheid* te vereeren.

De *Raad-Pensionaris Fagel* insgelyks ter Vergadering van de *Staaten van Holland* Raport van 't Beleg der Stad *Grave* doende, prees ongemeen de groote Vigilantie en Manhaftige Dapperheid,

door

door hooggem: *Sijn Hoogheid* aldaar betoont; verhalende, hoe in den beginne de Stad met geen genoegſame Wakkerheid was aangetaſt geworden; maar men in tegendeel, van een Blokkade had beginnen te ſpreken. Doch ſoo *Syn Hoogheids* Preſentie ſich daar vertoonde, was alles met een dubbelden yver, als of yder een nieuw Leven krijgende, voortgezet en aangedreven geworden; 't welk *Sijn Hoogheid* ſelfs met groot Gevaar ſijns Levens had beſtierd. Dan vele waren van gevoelen, dat men de ſlappe Voortgang der Belegering, in den aanvang beſpeurt, niet aan d'Onachtſaamheid der Bevel-hebberen, maar aan 't Gebrek van genoegſaam Volk had te wyten.

Voordere VELD-TOCHT, en Eindiging der CAMPAGNE van de Bond-genooten, en d'overige Franſche Krygs-Macht.

DE Keyſerlijke Troupen, onder den Generaal *de Souches*, leggende nu tot *Bernighem* in *Luykerland*, waren gereed om hooger op te marcheeren, na dat Generaal *Spork* den 30. *October*, het Commando deſer Volkeren, van den *Grave van Souches* had overgenomen, en aanſtonds met *Sijn Hoogheid* de *Prince van Oranje* geconfereerd, over het verder employ deſer Krijgs-Magt; als wanneer men volkomentlijk had beſtemt, dat eenige Troupen, ſoo van deſe *Keyſerſche* als *Spaanſche* en *Staadſche* Volkeren ſouden gedetacheerd werden na de Stad TRIER, om deſe Plaats nog voor de Winter te belegeren, waar toe de ſelve Keurvorſt reeds allerhande voor-bereydſelen gemaakt, en al eenige Troupen op de been gebragt hadde.

De Bondgenoten reſolveeren Trier te belegeren:

Welk voornemen den *Franſſen* niet ſoo haaſt ter ooren gekomen, of hebben aanſtonds een conſiderabel *Secours* derwaards gezonden; ſelfs begaf ſich de *Marſchal de Crequi* uit het Leger van *Turenne*, met eenige Troupen na *Metz*, om by alle voorval deſe Stad naar uyterſte vermogen te ſecundeeren. Waar op dit ondernomene Deſſeyn, hoewel tot groot misnoegen van hooggem: *Keurvorſt*, raadſaamſt, moeſt verandert werden. En ging men toen ſijn Oogmerk ſtellen, om ſich van eenige Plaatſen in het *Biſdom van Luyk* te verzekeren, byſonderlijk wegens het gene ſich den 18. *October* tot *Dynand* had toegedragen, zynde aldaar

Maar de Franſſen daar tegen voorziende, verydelt den Aanſlag.

door eenige Fransche Intriges, en loose strêken, den Burgeren diets gemaakt, dat in de plaats van 't Keyserlijke Guarnisoen, 't welk *Graaf de Souches* in de Voor-Somer daar had gelaten, de *Spaanssen* op het Kasteel souden gebracht werden. Om 't welk tegens soodanig ongeval te verzekeren, men een meerder getal Burgers daar op had laten komen; welke eindelyk sterker dan de Keyserlijke Bezetting geworden, deselve vermeesterden en daar uit sloegen, nemende daar tegen tot meerder verzekering, een macht van 6 à 700. Franssen binnen: 't welk den *Generaal Spork* occasie gaf, om derwaards te trekken. Dies hy van *Beeringen* opbrekende, sijn Marsch na *Hoye* nam, alwaar alleen op het Kasteel een weynig Bezetting was gelaten, echter bleef de Commandant daar weygeren, dese Plaats sonder ordre van de *Staaten van Luyk*, over te geven; waarom *Generaal Spork* alleenlijk eenige Bezetting, onder 't Commando van den *Grave van Chaviniack*, in de Stad liet, ondertusschen het Kasteel noch onder de macht der *Luykenaren* bleef; en de *Generaal Spork* sich direct na *Dinand* begaf; zynde een sterk Stedeken, met een vast Kasteel boven op een Berg verzien; gelegen in 't *Graafschap*, en ten Zuyden de Stad *Namur*; hebbende een Steene Brug over de *Maas*, en resorteert onder 't *Bisdom* van *Luyk*. Derselver Inwoonderen zonden aanstonds op 'gemelt Keyserlijke *Generaal* sijn aantocht, eenige Gedeputeerden te gemoed, doch te vergeefs. Dies die van binnen een vast Besluyt trokken, sich tegens de *Keyserssen* te weer te stellen, en namen een goet getal Boeren tot hun Assistentie binnen.

Waarom de *Keyserssen* sich na *Luykerland* begeeven.

Daar sy *Dinand* beleegeren,

Doch *Generaal Spork* den 19. *November* voor de Stad komende, deed aanstonds eenige Batteryen daar tegen opwerpen, en deselve met 20. Stukken Kanon, uit *Namen* en *Charlemont* beplanten. Echter bleven die van binnen soo wel geresolveert, om de *Keyserssen* het Hooft te bieden, dat selfs hun Vrouwen en Kinderen daar op uit zonden. Maar den Strijd door een felle Kanonnade van buyten aangaande, en gants geen apparentie van eenig Secours of Ontzet te gemoet siende, hebben hun hoogen Moed haast soo laag laten zinken, dat reeds den 21. dito resolveerden, sich by Capitulatie over te geven, eerst de Stad, en naderhand ook het Kasteel, werdende de Fransche Soldaaten vry gelaten, met hun Bagagie uit te trekken, doch de *Luykenaars*, en bysonderlyk den Gouverneur van 't Kasteel, als Krygs-gevangenen mede genomen, luydende hare Capitulatie als volgt:

En in-neemen.

CA-

CAPITULATIE, gemaakt den 21. November, tusschen sijn Exellentie den *Grave Spork*, Generaal en Commandant van 't Keyzerlijke Leger, en *Johan Crahan*, en *Johan Cresseigne*, geseyt *Thosse*, Gedeputeerden van de Stad *Dynant*.

Capitulatie tusschen de Stad en de Keyzersen.

G*Ezien de gedane Submißien door de voornoemde Gedeputeerden, aan* Sijn Keyserlijke Majesteyt, *en Sijn gemelte* Excellentie, *in Name van hen geheele Gemeente, accepteeren deselve in Name van Sijn Hoog-gemelte* Majesteyt, *en prefereerende uyt een particuliere Goetheyd, de Clementie aan de Rigeur; heeft gegeven en gepardonneert aan de voornoemde Stad en desselfs Inwoonderen, Onderdaanen van* Sijn Majesteyt, *alle Prevaricatie, dewelke souden mogen begaan hebben tegen haar Devoir en getrouwe Onderdaanen van deselve, soo aan de Stad als Kasteel, tot prejuditie van de Ordres van* Sijne Majesteyt *en desselfs Garnisoen, op Conditie, dat de Borgers en Inwoonders van de Stad, en desselfs Appendentien zullen renouvelleeren den Eed van Getrouwigheyd en Gehoorzaamheyd aan* Sijne Majesteyt *in Handen van Sijn* Exellentie, *en die gene, die* Sijn Exellentie *daar toe gelieven zal te committeeren; gelijk ook te herstellen de Fortresse met de Wapens en Ammunitie in handen van den Commandant, die aldaar zal gestelt zijn van* Sijn Keyserlijke Majesteyt, *en dat de Borgers promtelijk in handen van* Sijn Exellentie *zullen stellen de Poorten der Stad van* St. Nicolaes *tot Pand van haar goede Trouwe, mitsdien dat* Sijn Exellentie *belooft in de Naam van haar* Keyserlijke Majest: *hen te laten Lyber, en in de vreedsame Possesie van haar Goederen, roerende ende onroerende, en haar te conserveeren in de Privilegien, van dewelke sy gaudeerden hier voorens als Litmaten van 't* Ryk *en 't Land van* Luyk, *verzeekerende, het Garnisoen, dat daar binnen zal werden gelaten, zal leeven met zeekerhaid, goede Ordre, en Discipline, en dat tot haar Subsistentie niet meer zullen contribuëeren, als bedraagt haar Portie met de Generaliteyt van 't* Land van Luyk. *Gedaan in 't Keyzerlijke Leger voor de Stad van* Dinand, *op dach en jare als boven.*

Was onderteykent

Johan Grave Spork, Johan de Crahan, Jean de Cresseigne, gezeyt *Thoße.*

De Keyserlijke Generaal dan een genoegsame Bezetting in *Dinand* gelaten, is met het Gros van 't Leger weder na *Hoye* afgezakt, alwaar te vooren sich alleen met een vrye Pas over de *Maas* vernoegt hebbende, nu op den 25. *November* ook het Kasteel deed sommeeren: Dan de *Grave van Merode*, als een wakker Soldaat, daar het Commando voerende, heeft sich in postuur van Defensie gesteld. Waar op de *Keyserse*n het Kasteel den 28. dito tot den eersten *December* soo hevig beschooten, dat sy 't selve als-doen vermeesterden op *Discretie*, die sy niet grooter betoonden, dan soo haast als 't Garnisoen uit trok, sy dat met alle Man plunderden.

Met noch verscheyde andere Plaatsjes.

Waar na de Generaal *Spork* de Kasteelen van *Clocquien*, *Egremont*, en meer andere daar omtrent, ook bemagtigt en in bezetting genomen hebbende, om het geheele *Land van Luyk* in Contributie te houden, is den 6. *December* met het Gros van 't Keyserlijke Leger te *Chinai*, over het swarte Water getrokken, en door het Ryk van *Aken*, na *Bon* gemarcheerd, om daar de Keyserlijke *Generaliteyt* by te woonen, na tot *Luyk*, *Aken*, *Spa*, *Verviers*, en meer andere Plaatsen, een goede Contributie, om van Inquartiering bevrijd te zyn, bedongen te hebben.

Waar na de *Geällieerden* hen in de Winter-quartieren begeeven.

Waar mede wy de verrichtingen der Keyserlijke Troupen, en haar Veld-tocht deses jaars 1674. zien ten einde loopen. Gelijk men ook de *Spaanssen* door *Gelderland*, *Limburg*, *Henegouwen*, *Braband*, *Vlaanderen*, en *Luxemburg* reeds in de Winter-quartieren verdeelt vond; wijl daar toe het Zaysoen verre genoeg was geavanceert. Dies ook de *Grave van Waldeck* het Staaten Leger had afgevoert, en de Volkeren in Zekerheid gebragt; soo dat maar alleen den Majoor Generaal *Fariaux*, met eenige Troupen naar het *Sticht Keulen* was gedetacheerd, met expresse Ordre, tot d'Expeditie van *Trier*. Doch dit Voornemen, om Redenen hier voor gemeld, gestaakt zynde, heeft sich in dat Aards-sticht geinquartiert; en by den *Bisschop van Keulen* ernstig aan-gehouden, tot d'ontslaging der *Ostagiers* van *Deventer* en *Swol*, die den *Bisschop van Straatsburg*, met sich naar *Maastricht*, had gevoerd, en by Accoord van Vrede, met desen *Bisschop*, wel uitdrukkelyk bedongen was, deselve op vrye voeten souden gestelt werden. Echter dese Nederlandsche Generaal, dies aangaande niets konnende obtineeren, heeft sijn Troupen lager na *Orsoy* afgevoert, en daar in de Winter-quartieren gelegt, om aldus door Militaire

Exe-

Executie, de uitgeloofde Rantſoen-penningen, en achterſtallige Contributien, den *Lande van Luyk* af te vorderen. Zynde midlerwyl de *Franſſen* onder *Prince van Condé*, na het Ontzet van *Oudenaarden*, ook in de Winter-quartieren getrokken, als hebbende ſich in de Spaanſche Conqueſten verdeelt, ondertuſſchen gemelte *Prins*, ſich perſoonlijk den 12. *October* na *Paris* begaf, latende het Commando der *Militie* en der Conqueſten aan *Duc de Navaillies*; ſoo was hier mede ronds-om door ganſch EUROPA de geheele CAMPAGNE van dit jaar 1674. ten eynde gebracht. Dies wy Ons, van d'Eyndiging deſer Land-tochten, tot het Vervolg der Oorlogs-courſen ter Zee begeeven.

Verrichtingen van 's Lands OORLOGS-VLOOT ter ZEE.

HIer voor op pag. 922. hebben wy 's Lands Vloot gelaten in *Tourbay*, nemende d'Admiraal *de* RUYTER, met het meeſte Gros der Schepen, en het meeſte deel der Land-militie ſijn Cours na de *Weſt*, onderwijl d'Admiraal TROMP en de *Graaf van Hoorn*, met ruym 2000 Land-volkeren, noch eenigen tyd daar bleven leggen.

Al-voorens het Vertrek van den Heer *Lt: Admiraal Generaal de* RUYTER, op deſſelfs Convocatie, den 26. *May* een generale *Krygs-Raad* gehouden, en daar in het Noodige tot de wederzyds verſcheyde Onderneemingen beraamt en vaſt-geſtelt, heeft wel-gemelte *Admiraal de Ruyter* daar ook gepreſenteert; Dat, nademaal hem van *Sijn Hoogheyd de Heere Prince van Oranje* by Inſtructie van den 6. deſes, was geinjungeert, ſich, omtrent het ſaluëeren van d'Engelſche Konings Schepen, punctuëelijk te reguleeren naar 't 4. Artikel van 't *Vreedens-Tractaat*, tuſſchen den *Koning van Groot Brittannien, en Haar Hoog Moogenden* den 19. *February* laatſt leden geſlooten, *Sijn Ed:* 't ſelve Sentiment requireerde van den ſelven *Krygs-Raad*, nopende de Forme en Maniere, die in de gezeyde *Saluätie* diende gehouden en geobſerveert te worden. Waar over rijpelyk gedelibereert zynde, is, met genoegſaam eenparig Advys van alle de preſente Leden, beraamd en gereſolveerd, dat, wanneer men mocht komen te bejegenen eenig Engels *Konings* Schip, Schepen of Vaartuygen, 't zy daar op Vlaggen van *Commandement* waayen, of geen, het Opper-hooft van 's Lands Vloote, en vervolgens alle Hooft-Officieren, in goede

De *Ruyter*, volgens Inſtructie van *Sijn Hoogheyd*, ſtelt Ordre op het Saluëeren voor d'Engelſen.

goede Ordre zullen saluëeren, met het strijken van hun Vlaggen en schieten 11, 9, 7, en 5. Kanon-schooten, en de Vlaggen soo lang gestreeken by de stok te laten hangen, tot men buytens schoots is gekomen van die men heeft gesaluëert, sonder dat eenige particuliere Kapiteyns of Commandeurs hebben te schieten, maar alleen hun Top-zeylen mede te laten vallen; ten ware dat verre van 't Gros van de Vloot verscheyden, of op de Brand-, of Wachten waren gezonden, en aldaar diergelijke Ontmoetingen hadden; in welk geval sy al hun Top-zeils zullen laten vallen, en de Commandeur 5, en yder Kapiteyn 3. Schooten tot Saluätie doen. Dan, in cas, door eenig Engelsch *Konings* Officier wierd gepretenteerd, dat 's Lands Hooft-Officieren hun Vlaggen van Commandement soo lang gestreeken souden moeten laten blijven, als sy Hem in 't Gesicht waren, of daar mede eene Coers zeylden, en daar van ten tweede-maal tot Strijken wierden gesommeert, gelijk daar van Exempelen konden werden geällegeert, dat men sulks voor die tyd, en bevooren hy een Schoot schiet, promt zal doen; maar terstond daar op bequame Persoonen aan sijn Boort zenden, en in civile Termen versoecken, te weten, de Naamen van hem en sijn Schip, en serieuselijk doen afvragen, of sulke maniere van procedeeren, omtrent de geseyde Saluätie, de begeerte van *Sijn Majest: van Groot Brittannien* is, en Hy daar toe expresselijk gelast heeft; relateerende sijn Antwoord en Wedervaren op dat Subject pertinent aan de Vlagge; die dan daar van zal communicatie geven aan den *Staat* en *Sijn Hoogheyd*, en daar op versoecken derselver Hoog-wijse Dispositie, en nader Ordre.

Hier op des anderen daags dicht onder *Douvres* binnen schoots komende, wierd het daar leggende Kasteel behoorlyk gegroet; 't welk wederom volgens gebruyk antwoorde. Waar na veele Engelsche Grandes en andere curieuse Liefhebberen de Nederlandsche Vloot quamen besichtigen; betoonende aan den Heer Admiraal de *Ruyter* en den Heer *Grave van Hornes* groot contentement, over de Begroeting en Eere aan des Konings Vlagge op 't Kasteel beweezen; en na wederzyds Lands Overigheyds Santeen gedronken, en met den anderen wel Vrolijk geweest te hebben, trokken weer na Land. Des avonds arriveerden noch 6. Schepen by de Vloot, waar onder dat van den *Lt. Admiraal Bankert*, die onderwyl op een ander Schip was over geweest. Den 28. zeyl-

Engelsche Heeren komen de Hollandsche Vloot bezichtigen.

zeylden langs d'Engelsche Wal, en quamen dwars door *Rommeny* op 8. Vadem Water ten Anker. 's Middags Krygs-raad houdende, gingen 's avonds onder Seyl. Den 29. het *Vuer-Baak* van de *Cingels* dwers van hun hebbende, quamen 's avonds daar onder ten anker. Den 30. dito raakten door contrary Wind weder onder *Douvres*, na de Heer *de Ruyter* des morgens had geördonneert, dat, indien eenige Schepen door Storm van 't Gros mochten komen af te dwaalen, sy onder de *Cingels*, daar de *Rendevous* sou zyn, soo lang men be-oosten *Wicht* was, souden komen; maar bewesten zynde, en *Poortland* niet konnende bezeylen, tot *St. Helena*; doch anders onder 't selve: of indien 's Lands Vloot verder west-waards was, in *Tourbay*. En 's Lands Vloot op d'een of d'ander plaats niet vindende, souden naar *Goudstaart* avanceeren, daar expressselijk een Schip sou blyven leggen, om hen aan te wysen, werwaards d'afgedwaalden weder by de Vlag souden konnen komen.

De *Ruyter* steld Ordre, hoe de Schepen den anderen weder konnen vinden, in geval door Storm van den anderen quamen te geraken.

Den 31. dito quam een Engels Konings Jacht in de Vloot, 't welk daar volgens 't nieuw bedongen Recht, en 't oud Gebruyk, wierd begroet. Den 1. *Juny* weder onder Seyl gaande, quam een Vries Oorlog-Schip uyt het *Vaderland* in de Vloot; die, na een wyl heen en weer sukkelens, den 8. deser voor *Tourbay* ten Anker quam; gaande als toen de Heer *Grave van Hornes*, uyt de Heer *de Ruyters* Schip, op dat van de Heer *Tromp* over. Des nachts ging de Heer *Lt. Admiraal Generaal de Ruyter* met sijn onderhebbende *Esquadre*, als booven gesegt, naar de *West-Indiës*; blyvende het Regiment van voormelte *Grave van Hornes* op het Amsterdamsche Esquadre, onder den Heer *Lt: Admiraal Tromp* verdeelt.

De *Ruyter* dus sijn Cours met een spoedige voor-wind achtervolgende, is den 19. *July* tot in 't gesicht van *Martenique* gekomen; waar op terstond den Krygs-raad aan sijn Boort deed t'samen komen, om te overleggen en te beramen de Ordres, die daar in de Landing dienden ge-observeerd te werden.

Dese Vloot gesamentlijk 48. Zeylen sterk, waar onder 20. kloecke Schepen van Oorlog, hebbende d'Admiraal *de Ruyter* tot sijn Vice-Admiraal, *Cornelis Evertse* van *Zeeland*; en tot Schout by Nacht, sijn Soon Jonker *Engel de Ruyter*; quamen alsoo den 20. *July*, met stil weer, voor de *Baay* van *Martenique*, genaamt *Kuylsack*, wyl deselve sich in forme van een *Sack* opdoet, en bequaam

De RUYTER komt voor de Baay van *Martenique*.

quaam is, om de daar in-loopende Schepen, voor de ſchroomelijke Orcanen, en onſtuymige Tempeeſten, daar in dat Geweſt veel vallende, te beſchutten. De *Staatſen* wierden hier wel elf Franſche Schepen gewaar, waar onder een Konings Fregat met 46. Stukken, genaamt *le Jeux*, daar Capiteyn *Amblimont* op commandeerde, leggende alle dicht op-gekort onder het Kaſteel, voor de Baay. Dan de *Staatſen* meer te Lande-waard naderende, ſagen daar eenig Krygs-Volk onder een wit Vaandel marcheeren; waar op een *Snaauw* dicht onder de Wal, daar onder losbrande; dies koſen de *Franſſen* de wijk, na eenige Huyſen in Brand geſtoken te hebben, die ſy geloofden, hen nadeelig tot haar Defenſie te zyn.

Daar hy ſijn Volk doet Landen:

Kort na de middag deed Adm: *de Ruyter* het Zeyn tot de Landing geven, zynde al-voorens de Militie, onder 't Opper-commando van den Colonel *Uytenhove*, in 3. *Brigades* verdeelt, en elk met 20. Granadiers verſien, die alle op het *Zeyn* van eene Kanon-ſchoot, in de Sloupen en Booten geſprongen, vol moed en couragie, naar het Land roeyden, niet tegenſtaande al het hevig Kanonneeren der *Franſſen*, van hun Schepen, die in de *Baay* lagen. En wierden boven dien, ſoo haaſt ſy wat dichter onder 't Land quamen, ook dapper met Muſquet-kogels uit de Boſſen begroet; byſonderlijk van zéker Hoogte, die de *Franſſen*, om deſe Landing te beletten, daar dicht aan de Wal hadden opgeworpen. Dan wierd wel haaſt van de *Staatſen*, die met volle furie daar op aan-drongen, vermeeſtert. Dies de *Franßen* ſich aanſtonds na de Hoogte van haar Fortreſſe retireerden, tetwijl *de Ruyter* noch een Macht van 1500. Boodsgeſellen te Lande zond. Waar uyt daar een wederzyds hevig Gevecht voor viel, doch met eenige disavantagie voor de *Staatſen*, ter oorzake de *Franßen*, achter des Lands hoogten, van hare Scheeps Marſen, als mede van een hoog gelegen, ſeer wel verſterkte, en uitmuntend vaſt gepaliſadeerde Baterye, op de Staatſen, die beneden op het vlakke, voor hen bloot ſtonden, gemakkelyk konden flankeeren, ſonder dat het Kanon der Staatſche Schepen, eenige force op hen konde doen, als naaulijks toereykende.

En hoewel d'Aanvoerders en Bevelhebbers ſich in deſen Aanval uitnemend dapper, ja, lof- en roem-waardig gedroegen, als ſich alleſins onverzaagdelyk voor aan voegende, ja ſelfs tot aan de Middel in 't Water ſpringende, om hun Navolgers meer met

goede

goede Daaden, dan met ſchoone Woorden, die ſomtyds niet veel ter zake doen, dapperlijk voor te gaan; ſoo gelukte egter de Saak niet naar wenſch, noch ſonder Ongeval, als werdende in den eerſten Aanval, den Colonel *Uitenhove*, aan ſijn Borſt en Armen gequetſt. Doch de voornoemde 1500. Boots-geſellen, op ordre van den *Admiraal de Ruyter* ook aan Land komende, greep yder weer Nieuwe Moed. Maar de *Franſſen* op de Hoogten geretireert, waar de *Staatſen* ſich van onderen opwaards moeſten begeven, wierpen geduurig met Key-ſteenen van booven op haar neder: Dit voordeel verzelt met het faveur van hare voornoemde ſwaare Battery, die bequaam was, om een geheel aanvallend Leger, af te wijſen, vonden de *Nederlanders* hier een dappere Wederſtand.

Die daar ſoo dappere Wederſtand van de *Franſſen* vinden.

Echter drongen verder in, en trokken door der *Franſſen* Werken heen, tot diep in een Kreupel-Boſch: maar in 't ſelve een wyde opening, ſoo door 't branden, als met het ſchieten, geraakt, wierden veele van de *Nederlanders* ter neder geſchooten, wyl ſy overal voor des Vyands Geweer en Geſchut bloot ſtonden. Doch eindelijk door dit Kreupel-Boſch heen geſlagen, bevonden ſich op een vlak open Veld, 't welk dicht met Suyker, andere Vrucht-boomen, en hoog Riet rond om beplant zynde, hadden daar gelegendheid, ſich in volle Slag-ordre te rangeeren. Waar na ſeer vinnig op de *Franſſen* in-vielen: die het dusdoende wel in den aanvang te quaat kregen, maar echter door hun Overſte t'elkemaal herſteld, en op nieuw aangemoedigt, bleef dit Gevecht ſeer hardnekkig tot in den laten avond continuëren, doch ſonder veel ſucces; wyl de *Franſſen*, der Plaatſe kundig, ſich geduurig in hun Voordeelen wiſten te verbergen; van waar ſy dan meenigte der aankomende *Hollanders* capotteerden. Dies men aan alle omſtande genoegſaam bemerkte, dat de *Franſen* lang genoeg voorheen gewaarſchouwd, en wel op hun hoede zynde, wierd op den avond, Ordre tot d'Aftocht, aan Land gezonden, alſoo men geen kans ſag, om de *Franſen* uit ſoo voordeelige Sterkten, ſoo haaſt te konnen verdrijven; en was het ook te periculeus, daar lang te blyven leggen, wegens de gewoonlijke Orcanen, die ſich omtrent die tyd, daar komen verheffen. Dan, deſen Aanval ſeer dapper, en de Wederſtand des Vyands niet min, wierd, na eyndiging van 't Gevecht, aan der *Hollanderen* zyde, 159. Dooden, en 380. Gequetſten gevonden.

Dat gedwongen werden, met Verlies af te trekken.

Des anderen daags, zynde den 21. *July*, deed *d'Admiraal* de groote Krygs-raad aan Boord roepen, waar in, om veelvoudige redenen, (als zijnde de Vyanden ſoo wel op hun hoede, om meer dan een Maand te vooren gewaarſchouwd geweeſt te zyn, dat ſchoon al het Staatſe Land-volk op de been was geweeſt, men egter niets had konnen uitrechten, zynde de meeſte Hooft Officieren gequetſt; men vond manquement van Water op de Vloot; gebrek van Lont en Loot, eenige ſoort Kogels, en andere noodwendige behoeftigheden) goetgevonden en abſolut beſlooten wierd, noch daar, noch op eenige andere Eylanden, iets verders t'ondernemen; als konnende ſelfs de Winſt van dit geheele Eyland *Martenique*, niet ophalen de Schade, die men daar had geleden, nevens het groot gevaar dat de *Staatſen*, met ſulken notabelen Krygs-Vloot ſouden hebben moeten uitſtaan.

Gaan tot St. *Dominica* ſich ververſſen.

Dies men voornam, den Cours recht naar *St. Dominica*, te nemen, om daar te ververſſen, en Water te halen; komende daar den volgenden dach in 't geſicht, ſoo dat ſy van den 23. tot den 26. dito, Water haalden, en ſich ſoo veel, als 's Lands gelegendheid verſchafte, tamelyk wel ververſchten.

Waar na, op de *Rendevous*, en andere voorvallen, ſoo veel mogelijk, Ordre geſtelt zynde, Capiteyn *Midland*, met noch 4. Schepen gelaſt wierd, daar te Kruyſſen op de *Victualy*-Schepen, die noch uit het Vaderland wierden verwacht; en dus de Vloot t'Zeyl gegaan, quam den 28. dito voor *Nives*, alwaar tuſſchen 's Lands Schepen, en die des Konings van *Engeland*, de wederzyds groetenis gepaſſeert, d'Engelſche Gouverneur van 't Eyland, S^r^. *William Stapelton*, aan des L^t^. Adm: Gener: *de Ruyters* Boord quam; en die wederom met hem aan Land gegaan, malkander op 't heerlykſt tracteerden. Waar op den volgenden dach de Vloot van daar na 't *Vaderland* vertrok; en omtrent de *Barmudeſſe Eylanden* gekomen, heeft de L: *Admiraal de Ruyter*, Capiteyn *Thomas Tobias*, met den Heere *Grave van Hornes* voor-af gezonden, die den 8. *September* in 't *Vaderland* arriveerende, een omſtandig Verhaal van al hun Verrichtingen deden, werdende in 't laatſte der ſelver Maand van de geheele Vloot gevolgt, uitgenomen de 5. bovengemelde Schepen, die omtrent het Eyland *Mattenico*, 6. Weken lang bleeven kruyſſen, en daar een ſeer ſwaaren Orkaan, wel 14. lang hadden moeten uytſtaan. Doch eyndelyk in 't laatſt van *October* mede behouden in 't *Vaderland* gearriveert.

Komen voor *Nives* by *d'Engelſchen*.

Eyndelyk in 't Vaderland binnen.

Wy

Wy keeren ons weder na *Tourbay*, om te obſerveeren, wat de Lut: *Adm: Tromp*, met ſijn onderhebbende Schepen, nevens den Heer *Grave van Hoorn*, met ſijn twee Duyſent Man Land-Volkeren, ſoo te Water als te Lande mogen ondernomen, en ten Dienſte van 't *Vaderland* uytgevoert hebben. Soo haaſt eenige van de noch verwachte Schepen by dit voornoemde Gros waren gearriveerd, wierd het ſelve op volgende wijſe in drie byſondere *Eſquadres* verdeelt, te weten: Tromp verdeelt 's Lands Vloot in 3. Eſquadres.

Onder den *Lt: Adm: Tromp*, 12. Schepen van Oorlog, voerende van 82. tot 44. Stukken, 3. Branders, 2. Snaauwen, en 2. Galjooten. Het *tweede Eſquadre* onder den *Lt: Admiraal Bankert*, 12. Oorlog-Schepen, voerende van 70. tot 26. Stukken, 3. Branders, 3. Snaauwen, en 3. Galjoots. En het *derde* onder den *Lt. Adm: van Nes*, 12. Oorlog Schepen, voerende van 70. tot 34. Stukken, 3. Branders, 2. Snaauwen, 3. Galjoots. Waar na deſe Vloot daar tot den 17. *Juny*, op d'andere reſteerende Fluyt-Schepen bleef wachten; die daar dien dach 4. in getal, nevens 12. Pink-ſcheepjens, 8. Galjoots, en 't Oorlog-Schip *Delft*, met Kapiteyn *Jan van Brakel* arriveerden; keerende hun Convoyer Kapiteyn *van de Voorde* weder na 't *Vaderland*.

Den 18. gingen onder *Seyl*, kregen 's avonds *Goudſtaart* in 't geſicht, en wierd Kapiteyn *Elſevier*, met een Fluyt na *St: Sebaſtiaan* gezonden. Den 22. des Middags ſagen ſy het Vuuren der Vyanden op *Weſt-penmarkes*. Want d'Inwoonders aldaar, op het vernemen van 's Lands Vloots aankomſt, ſich geweldig Allarmeerden, vuurden niet alleen langs de gantſche Kuſt, maar deden ook van diſtantie tot diſtantie verſcheide Sein-ſchooten. Gaat daar mede t'Zeyl.

Den 23. wierd alles tot het Landen geprepareert; en een particuliere Ordre en Inſtructie ſchriftelyk beraamt, nevens noch dit volgende algemeen Bevel:

1. *Alle* CHEFS *Bataillons zullen exactelijk hun ontſangene Ordres doen obſerveeren, en ſorge dragen dat hun Bataillons, haar Diſtantie, links en rechts, en van vooren en van achteren, preciſelijk obſerveeren.* Ordre en Bevel, om op de Franſche Kuſt te Landen.

2. *Wierd aan alle Soldaaten en Matrooſen verboden, buyten hun Gelid te marcheeren, of te gaan, ſonder Permiſſie van d'Officier, commandeerende het Bataillon, op Pæne van aanſtonds met de Dood geſtraft te worden; authoriſeerende ten dien eynde den Kapiteyn Geweldige, den Scherp-Rechter aanſtonds, ſonder verdere Procedure, de Executie te doen.*

3. *Wierd mede wel expreſſelijk bevoolen, dat geene Soldaaten of Matrooſen,*

buyten de Buyten-wachten van 't Quartier zullen gaan, op Pane van insgelijks met de Dood gestraft te worden.

4. *Alle de gene, die buyten Ordre der Opper-bevel-hebberen, eenige Plondering, Overlast, Violentie, of Brand-stichting aan den Vyand quam t'onderneemen, dat die aanstonds, sonder eenige Verschooning, met de Dood sou gestraft werden.*

Graaf van *Hoorn* zend een Trompetter op 't Kasteel van *Bel-Isle*, om dat op te eyschen.

Den 23. *Juny* des avonds quam de geheele Vloot dicht onder 't Land *Bel-Isle* (of *Schoon Eyland*) ten Anker, sagen het Volk aan Land, en lieten d'Ankers tot op een Gotelings-Schoot van de Wal vallen. Onderwijl quam een Engelsche Kitz uyt *Tourbay*, een Fransche Loots, voor de Rivier de *Loire*, in 's Lands Vloot brengen; waar uyt men de Gelegentheid en den Toestand deses Eylands vernam. Den 24. wierd vast gestelt, des anderen daags te Landen; waar na des Middags aan d'ander zyde, onder 't Kasteel *St: Paul* ten Anker quamen. Den 25. ging een Trompetter van den *Grave van Hornes* aan Land, om den Gouverneur, uyt sijnen, en des Admiraals Naam te sommeeren, dat het Eyland sou hebben op te geven; maar die deed den Trompetter seggen;

Maar krygt trots Bescheyt.

Dat niet als Kruyt en Loot ten besten had. Hier op gingen des anderen daags de *Lt: Admiraal Tromp*, de *Graaf van Hoorn*, de Heer *van Sommersdijk*, Colonel *Stek*, *Monsieur d'Aigremont*, eertyds *Ingenieur* van dit Kasteel, de Heer *Johan Berg*, en andere, in de Boot, om de gelegenheid van 't Land, en de bequaamheyd om te Landen, te ondersoecken. Sy bevonden, dat de lichte Fregatten, op 4. Vadem waters, en maar een groot Musket-schoot van de Wal konden komen te leggen; en dat onder 't faveur van derselver Geschut, het Volk veylig konde Landen. De Boot van Kapiteyn *Brakel* dichter onder Land geweest, had een gequetste bekomen, en daar tegen een Fransman ter neer geschooten. 's Avonds quam een Gailjoot, welkers Volk op de Cardinaals Eylanden was te Land geweest, met veel Plundering en goede Beuyt in de Vloot. Toen wierd gepitsjaard, en bevoolen, dat sich yder tot de Landing tegen des anderen daags soude prepareeren.

Dies men de Landing onderneemt.

Des morgens den 27. met het Kriecken van den dach, wierd *Seyn* tot de Landing gegeeven. Waar op aanstonds de Soldaaten, en daar na de Matroosen hen in de Chaloupen begaven. Dan al voorens waren twee Fregatten, *'t Wapen van Dort*, en *Edam*, onder de Kapiteinen *Panhuysen* en *Dekker*, geordonneert, een Musket-schoot van malkander, soo dicht aan Land te gaan leggen,

gen, als doenlyk was. De Heer *Johan Berg* ſtapte mede, nevens d'andere, in de Boot, om te Landen.

De Vyanden hadden op 't Hooge, twee *Retrenchementen* boven malkander opgeworpen, van achter welke ſy ſomwylen na de Staadſche Landigers ſchooten; maar de beyde Fregatten geſtadig met Kanon daar tegen ſpeelende, konden met hun Musketten weynig uytrichten. Een ſich te ſtoutmoedig bloot-gevende, wierd met een Geſchut-Kogel de beyde Beenen onder 't Lijf weg geſchooten; waar over de *Staatſen* een hart geſchreeuw makende, beving den Vyanden ſoodanig de Schrik, dat het Haaze-pat koſen. De *Staatſen* daar door aangemoedigt, ſprongen uyt de Booten tot den Middel in 't water; en voort te Lande de Strand inneemende, vermeeſterden des Vyands Werken, ſonder een Man te verliezen.

Dat wel gelukt.

Waar na hen in Ordre gerangeert, marcheerden Land-waard in. De Spits-wagens, zijnde kleyne Slag-Boomen, of Balkjes vol yzere Pinnen, dewelke een vierkant Vak vol Muskettiers beſluytende, op Raderen voort-rollen werwaards men wil, om indien Ruytery ontmoeten, die daar mede te ſtutten, en van binnen veylig, buyten op haar te chargeeren: deſe volgden de voor-uyt-trekkende Infantery. Daar na de Veld-ſtukken en Granadiers; alles in geſchikte Ordre marcheerende, tot dicht voor 't Kaſteel, daar men *Halte* hield. Dit Fort bevond men ſeer ſterk, ja byna Onwinbaar; gelégen op een ſteyle Steenrotz, onmogelyk om van buyten onder-mijnd te worden. Waar toe men uyt den voorgemelden INGENIEUR *Monſr. Aigremont* noch had verſtaan, dat daar op wel 200. Stukken Geſchut lagen, waar onder 80. uyt *Engeland*, en 60. expres uyt *Holland* ontboden. Daar-en-boven was het ſelve continueel voor Ses Maanden geprovyandeert, en met een geproportioneerde *Militie* bezet. *Monſieur Fouquet* had het ſelve tot ſijn Retirade doen bouwen; echter konde 't hem van 's *Konings* Ongenaade niet bevrijden.

En voorts te Landewaard in marcheerd.

Het Kaſteel werd Onwinbaar bevonden.

Het *Eyland* is wel met veel Dorpen bezaayt, maar deſſelfs Inwoonders zijn arm, en van kleyn vermoogen: doch de Grond is Vruchtbaar van Kooren-gewas en Veês-voort-teeling. Naar giſſing van Sijn *Graafſlijke Excell:* was omtrent 3000. Man Vyandelijk Volk op 't Eyland in Wapenen.

Gelegenheyd des Lands.

Den 28. het Staaten Land-Leger geen kans ziende, om dat hoog-liggende Kaſteel, van onderen tegens die ſteene Steylte

te bemachtigen, trok weder van daar te Land-waart in, na daar voor den geheelen Nacht in volle Slag-Order, ſonder eenig Beſchudzel, op het Vlakke gepaſſeert te hebben; want daar weynig of geen Boom-gewas ontrent zijnde, vond men 't des Nachts ſoo kout, als 't des daags heel heet was. Een Soldaat op Brandſtichting geattrappeert, wierd aanſtonds geharquebuzeert. 's Avonds hield het Leger wederom in een groote Vlakte dicht aan de Zee-kant by een Dorp *Soiſen*, *Halte*. Den 29. beval de *Graaf van Hoorn*, dat men alle de Paarden, die 't Volk daar genomen hadden, by-een ſou vergaderen, om een Compagny *Dragonders* te formeeren: maar 't quam tot geen effect. Want *Sijn Excellentie* conſidereerende, hoe het Kaſteel, op gevaar van meeſt al 't Volk te verliezen, genoegzaam Onverwinnelijk, en het Land maar vol arme Inwoonders was, deed d'Aftocht blaaſen. In diervoege dien ſelven avond noch verſcheyde Compagnyen Matrooſen, met veel Koe-beeſten, en *Syn Exel.* des anderen daags middag met de Reſt *Militie*, aan Boort quamen, en aanſtonds weder 't Seyl gingen.

De verdere Onderneeming onprofijtig oordeelende, trekken de Staadſen af.

Den 1. *July* hield men Krijgs-raad, over eenige Gevangens, die de *Staadſen* van 't Kaſteel hadden weder gekreegen, en wierden twee Soldaaten opgehangen. Den 3. dito omtrent de Middag quamen voor *Narmoutiers* ten Anker; daar men, met gemeen goetvinden, weder beſloot, te Landen. Den 4. 's morgens met het lumieren van den dach, wierden twee Kanon-ſchooten, tot Landings-*Seyn* geloſt. Daar op viel een yder in 't kleyn Vaartuyg, en was ten 5. uren al de *Militie* geëmbarkeert; zynde wederom alvoorens twee Fregatten omtrent een Musketſchoot van 't Land geplaatſt, om onder deſſelfs faveur te konnen Landen. De *Graaf van Hoorn* ſich de laatſtemaal in de Chaloup wel bevonden, trad *Sijn Exell*: nu weder in ſoo een kleyn Vaartuyg, ordonneerende een Kapiteyn met 40. Muskettiers in de Boot, daar ſich de Heer *Johan Berg* mede by bevond. Terwijl nu de beyde voornoemde Fregatten geduurig kanonneerden op den Vyand, die ſich, tuſſchen Seven en 800. Man ſterk, achter een Borſtweering verbergde, deden de *Staatſen* alle Vlyd om aan Land te komen. Kolonel *Stek* de Voor-tocht hebbende, raakte, ſoo haaſt al de Chaloupen in goede Ordre waren gerangeert, op de grond, en tot ſijn Ongeluk op een ſeer quade plaats

Komen voor Narmoutiers.

Daar ſy Landen.

vol

vol Klippen, ſoo dat hy, mits het vallen van 't Water, heel vaſt bleef. De Soldaaten alle moedig over boort ſpringende, ſtortteden veele van de ongelijke gladde gronden der onder-water liggende Steen-klippen, met Geweer en al, voorwaards-over in Zee; 't welk geen kleyne Ontſteltenisse onder alle de navolgende Aanſchouwers veroorzaakte. Kolonel *Stek* onderwyl met ſommige andere Chaloupen geland, kon daar ſoo haaſt, wegens de voorſz. Verhindering, niet onderſtut werden, dies de Vyand met alle furie op hen los-brandde, ſoo dat den *Lt: Kolonel Heyde*, en *Majoor Schoonhoven* in 't Aengeſicht wierden gewond. Dan de *Staatſen* van d'ander kant heevig in-vallende, en Chaloupen krygende, daar de Reſt nader mede aan Land konde komen, wierden die Meeſter van 't Strand, en korts daar aan van 's Vyands Begraving, mits 8 à 10. Dooden, en in de 40. Gequetſten krygende.

'T Welk in den beginne wat tegenſpoedig toegaat.

Indien de Vyand de Couragie had genomen, om ter tijd als de Chaloupen op de Steen-klippige Gronden waren, van achter hun Voordeel op de *Staadſen* uyt te komen, ſouden 't de Landigers vry wat ſwaarder om te Landen gehad hebben. Dan nu gelukten 't hen ſoo wel, niet tegenſtaande ſoo ongelukkig in d'eerſten aanvang, dat *Sijn Exell:* reeds ten 7. uren met ſijn gantſche Leger Land-waard in aan 't marcheeren was; eerſt recht op de naaſt-bygelegen Molen, van waar men kort daar na de *Prince Vlag* ſach wayen; en des namiddags twee Matrooſe Vaandels van 't Kaſteel, daar men ook verſcheyde Victory-ſchooten hoorde ſchieten. Terwijl wierd des middags met waſſend Water al het kleyn Vaartuyg, de Dreggen t'Zee-waard in, om niet op 't droog te raaken, geplaatſt voor de Molen, die Kapitein *H. Brouwer* had ingenomen. Voorts het Leger verder te Lande marcheerende, beval de Heer *Tromp* des avonds al het Vaartuig in de Vloot aan Boord te brengen, om daar mede des anderen daags, na gegevene Seyn, al het voordere Scheeps-Volk aan Land te zetten, en ſich by 't Leger te vervoegen, belaſtende allen Hoofden en Kapiteynen van de Vloot, voor hun Volk, terwijl ſy aan Land waren, ſich voor drie dagen Victuailje te verſorgen. Gelyk dan gemelte Heer *Tromp* in 't lumieren van den dach ſich insgelijks nevens het Volk derwaards begaf, en des avonds daar mede weder in de Vloot arriveerde. De *Grave van Hoorn* vermeeſterde, ſoo op het Kaſteel, als op de Batte-

Maar naderhand dies te voordeeliger werd voortgezet.

Tromp trekt met het voordereZee-Volk ook te Land:

Veroveren veel Geschut en Schepen.

teryen voor de Molen, en langs het Strand 17. Stukken Kanon, waar onder 8. van Metaal, en 9. van Yzer, benevens 19. Schepen, die op het droog zaten, en derhalven niet weg konden. Dit voorn: Geschut wierd, op Ordre van de Heer *Lt: Adm: Tromp*, door de Heer *J. Berg*, aan Boord gebragt. De Gevangens, die men in dese Rencontre kreeg, berichteden, dat 'er wel 5000. Man Militie van 't Vaste Land op 't Eyland stond te komen, en daar reeds 500. waren gepasseert. 't Welk *Sijn Exellentie* den Marsch deed verhaasten, om, indien mogelijk, deselve op de Passagie te rencontreeren; laatende Kapiteyn *Brakel* met drie Compagnyen *Matroosen*, en 70. *Muskettiers* tot Bezetting van 't Kasteel, en Kapiteyn *Hardenbroek* met de Comp: *Matroosen* van d'*Adm: Tromp* in zeeker veroverde *Abdye*. Dan tegens den Avond omtrent de Passagie komende, verstond *Sijn Exell*: dat alles weder na 't Vaste Land was geretireerd; daar sy ook een groote quantiteyt Volk, soo te Voet als te Paard sagen marcheeren. Het manquement van 't vers Water, obligeerde het Leger, een goet Uur gaans van daar te campeeren, blijvende de Heer *van Somersdijk* met 400. Man tot bezetting van die post.

Somersdyk vermeestert gelukkig 70: Matroosen, en twee Bregantyns.

Den 5. dito 's Morgens quamen daar twee *Bregantijns*, gemaakt op de manier van *Galeyen*, dewelke die van *Rochel* hadden gezonden, om de Hollandsche Vloot te observeeren, elk gemonteert met 3. Stukjes Kanon, en 35. Matroosen, wel gewaapent. Dese niet wetende, dat de *Staatsen* geland waren, naderden het Strand; daar de Heer *van Somersdijk* 60. Muskettiers achter een Heuveltje verborgen had; en terwijl hy hen amuzeerde, met sich te gelaaten, als of een *Fransman* was, viel hen soo schielyk met de sijnen op het Lijf, dat sich alsoo voort overgaaven.

Uytgesondene Fregatten komen met voordeelige Tijding in de Vloot.

Den 8. dito des namiddags arriveerde in de Vloot 2. Fregatten en 8. Branders, die den eersten deses, om voorder langs de Fransche Kust te kruyssen, waren uytgezonden; rapporterende, tot onder het Eiland *St. Marten* geweest, en daar een Frans Fregat met 14 Stukken tegens 't Strand gejaagt te hebben; 't welk door sijn eygen Kruyt ten deelen opgesprongen, en de rest door den Brand verdestrueert was: en dat op den 2. deser van een Zeeuwsche Kaper hadden verstaan, hoe 7. Turksche Roovers omtrent *Heylant* kruysten: waar na den 4. dito by een *Engelsman* geweest, dewelke hen bericht hadde, dat d'Inwoonders van 't voorn. Eyland niet hadden konnen gelooven, dat

's Lands

's Lands Vloot voor 't Eyland *Boelyn* konde zyn, en daarom 't gem: Fregat, om te recognosseeren, hadden uytgezonden.

Dien selven dach stuurde de Heer *Adm: Tromp* een Fregat met 9. andere soo Fluyt-als Galliot-Schepen, met ledige Vaten na *St. Andrée*, om Water te haalen, stellende op yder der veroverde Fransche *Bregantins* dertig Man, dien, benevens noch twee Snaauwen, geordineert wierden, langs de Kust van *Brittanje*, tot omtrent *Brest*, den tyd van 12. of 13. dagen te kruyssen, om alle Fransche Vaartuygen en Visschers, soo veel mogelijk, te vermeesteren en ruïneeren. Insgelijks wierden den 9. dito, twee Fregatten, 2. Snaauwen, en 2. Branders afgeveerdigt, om op de selfde manier omtrent het Eyland *St: Martin*, en tot voor de Rivier van *Bordeaux* t'ageeren. Den 10. dito rapporteerde de Kapiteynen *Dekker* en *M'gang*, op den 6. deses uytgezonden, hoe sy voor 't Eyland *Heys* komende, en te swak van Volk, om eenige Landings Desseynen t'ondernemen, verscheyde Kanon-schooten op de Huyzen hadden gedaan, waar door de geheele Plaats in allarm geraakte, en veel Volk van 't vaste Land was overgezonden, hebbende een groot getal swaare Stukken van 12. en 18. ponden Bals langs de Zee-kant geplant.

Werden weder, afgezonden tot Afbreuk des Vyands.

Noch andere komen weder van hun Verrichting in de Vloot.

Voorder passeerde weynig, als dat door de voornoemde Kruyssers hier en daar een Frans Koopvaardy-Schip genomen, ander Vaartuyg aan Strand gejaagt, en sommige geruïneerd wierden, tot den 23. dito, wanneer de Heer *Lt: Admiraal Tromp* een Brief uyt het Leger ontfing, die daar op aanstonds alle Zee-hoofden en Kapiteynen belasten, hun Boots-Chaloupen, en ander Vaartuyg na 't Strand te zenden, om de *Matroozen* en *Land-Militie* af te haalen; en naar de Vloot te brengen; gelijk dien selven dag alles wierd ge-ëffectueert, komende *Syn Exell*: met de rest van 't Gros, nevens 4 a 5. Ostagiers, en eenige Gevangenen, tot verzeekering wegens Betaaling van 14000. Ryxd: by de *Staatsen* voor Brant-schtating bedongen, omtrent den Avond aan Boord. Sy hadden in dese Landings Attaque 135. soo Dooden als Gequetsten bekomen, daar onder den Lt: *Kolon: de Heyden*, en *Majoor Schoonhoven* van *Syn Exells*: Regiment, nevens meer andere Officieren gequetst.

Meest alle dit voorgaande Verhaal uyt d'eyge *Missiven* van den Heer *Lt: Adm: Tromp*, in dato den 26. *July* 1674. en van den Heer *Grave van Hoorn*, *Gener:* der Land-militie op 's Lands Vloot, den

Meest al dit Landings Bericht uyt d'eygen Brieven van

Tromp en *van Hoorn* getrokken.

den 27. dito beyde aan *Haar Hoog Mog*: de *Heeren* STAATEN GENERAAL geschreeven, getrocken, zullen voorts tot verder Verhaal van het te Lande gepasseerde, met het eygen Berigt van *Sijn Exell: van Hoorn*, in deser voege vervolgen:

Graaf van *Hoorn* beschryft de Situatie en gelegentheden vad *Narmontiers*.

„ Dit *Eyland* heeft, na gissing, omtrent twee-Duyzent Huy-„ zen, en is byna 50. Roeden van 't Vaste Land geseparcert, „ soo dat wy de Vyand, die aan d'ander zijde van 't Water voor „ ons geçampeert lag, gemakkelijk met Musketten konden „ beschieten. Met laag Water liep de Grond tusschen *Bouïn* „ en *Beauvoir*, zijnde het vaste Land van *Poictou*, en dit *Ey-„ land*, soo droog, dat men met soo veel Volk in Front, als „ men begeerde, van 't een tot het ander droog-Voets konde pas-„ seeren. Welke Passagie maar een uur gaans, kon twee uuren „ voor, en twee uuren na Laag Water geschieden.

„ De Vyand liet een gerucht loopen, als of Ordre van den „ KONING had, om met de gantsche Macht soo te Voet als te „ Paard over te komen, om ons die Post te doen quiteeren. On-„ dertusschen staken sy selfs alle Sout-pannen omtrent *Bouïn* en „ *Beauvoir* in brandt; een notoire betuyging, dat sy meer be-„ vreest waren, Wy tot hen souden over-komen, als dat sy van „ intentie waren, Ons te willen komen attacqueeren.

„ Na wy nu aldaar drie Weken hadden gelegen, (U. *Hoog Mog*: „ Dienst My belettende, eerder van daar te gaan:) hebben Ons „ weder ge-embarkeert, na al-voorens een gedeelte van 't Ka-„ steel te hebben doen springen, hun Werken langs het Strand „ geslecht, hun Huyzen geledigt, al hun Vêe, seer groot in „ getal, geconsumeert, en voorts na Boort gezonden 't geen „ ons dienstig was.

De *Franssen* hebben by de hondert 1200 Man, langs hun Zee-kust in Wapenen.

„ Uyt onse Gevangens hebben wy verstaan, dat *Duc de* „ *Chaulnes* met 4000. alle Edellieden, sich tusschen *Croisel* en „ *St. Lazare* onthoud, byna ses uren van hier. *Duc de Retz* met „ omtrent 1200. Eedelen, en 5000. Ingezetenen tusschen „ *Bourneuf* en *Marchoe*, een uur van hier. *Duc de Vieuville* met 2000. „ van Adel te Paard, en 8000. Ingezetenen, in ons Gesicht te-„ gen over Ons sich verspreyende tot *Bouïn* en *Beauvoir*; kon-„ nende de twee laatste sich altoos in 't korte conjungeeren. *Duc* „ *de Gadaigne* commandeert te *Rochelle*, 't *Oberon*, en op *l'Isle de Rhee*, „ in welke Plaats sy hun meeste Volk by een hadden getrokken, „ soupçonneerende, of het Desseyn derwaaads mocht leggen.

Dit

Dit Rapport van verscheyde Gevangens, wierd door d'Engel- "
sche en Hamburgsche Schepen, daar van daan komende, ge- "
confirmeert, en ook, dat alleen binnen het Eyland van *Rhee* "
sich bevonden 10. Duyzent Man te Voet, en 1000. te "
Paard in Wapenen, waar onder 5000. Ingezetenen: Dat "
zedert 6. weken aldaar waren ingekomen de Regimenten te "
Voet van *Gadaigne*, *Neuville*, *Louvigny*, en een Battailjon *Marine*, "
benevens andere gedetacheerde Compagnyen: Insgelijks de "
Regimenten Paarden van *Coursselle* en *Belleguarde*, &c. "

Van *Oleron* hebben wy geen andere particulariteyten, als "
dat het daar ook vol Volks te voet en te paard was. De Gouver- "
neur van *St. Sebastiaan* schreef my, dat hy des Vyands Macht "
langs de Kusten naukeurig had doen ondersoecken, en be- "
vonden, dat die over de 80. Duyzent Man te voet, en 6000. "
te paard van *la Rochelle*, *Bourdeaux* en *Bajonen* in Wapenen "
hadde. En dat de Marschalken van *Grammont* en *Obret*, ne- "
vens de Graven *de la Serre* en *Louvigny*, het opper-Opsicht had- "
den van de Kusten tusschen *Bourdeaux* en *Bajone*. De Gevange- "
nen, en alle die daar van daan quamen, gaven eenparig te ver- "
staan, dat daar een groote Miserie langs die Kust was; die "
t'eenemaal wierd geruïneerd, door de Ruytery, en Adels Op- "
bot, ja soodanig als een Vyandelijk Leger sou konnen te we- "
ge brengen; in diervoegen daar niets meer resteerde, als de "
bloote Huyzen, en kaale Gronden. "

Die het Land meer ruïneeren, als een Vyands Leger sou doen.

Zéker, een zoo gedenk-waardige, als aanmerkens- en verwonderens-waardige Saak; Dat, daar, na soo weynig tyd geleden, de *Nederlanders* in Gevaar van uyterste Ruïne, en voor hun *Fransche* VYAND ten hoogsten bevreest en ontziende waren, sy nu hem Selfs in sijn eygen *Rijk* soodanig quamen ontrustigen en benaauwen, dat wel Hondert-Duyzent Man, soo van sijns Ryks Adel, als eygen Lands Ingezetenen, en andere Militie, sich genoodzaakt vonden, in Waapenen paraat te houden; ondertusschen die al te maal wierden Geällarmeert en Verschrikt voor een Hand vol Volks, van 4000. Man *Nederlanders*, in vergelyking van hare onvergelijkelijke Fransche Machten. Dewelke dit weynig Bemande Vliegent Zee-leger zulken bevreesden Ontsach toedroegen, dat sy daar van hun eygen *Konings* Landen, voor 't Gesicht harer Oogen lieten vermeesteren, overweldigen, en berooven, sonder te derven on-

Werden wonderbaarlyker wyse door 4000. Man geallarmeert.

derstaan, daar op af te komen! Wat groote *Veranderingen* de Krygs-gevallen ons daaglijks voor Oogen stellen! Een soo grooten, en uytmuntend Heersch-zuchtigen *Aards*-MONARCH, die de geheele Weereld voor Hem Ontsachlyk heeft gemaakt, en veele Jaaren lang de gantsche *Christenheyd* door geheel *Europa*, voor sijn Beweegingen deed zidderen en vreezen; Is hier nu, met sijn geheele *Rijk*, bevreest en ontstelt, voor een kleyn gedeelte van de Zee-Macht van 't kleynste *Christen*-Land! Zeekere Bewijsen, van een hooger Bestiering, des aller Oppersten Machts, die alle Menschelyke Moogentheden op Aarden verre overtreft, en de Macht, de Heerschappy, de Rijken en Landen geeft aan wien Hy wil, en aan dien Hy 't best en dienstigst oordeelt!

Monarch, die geheel *Europa* in Vreese en Ontsteltenis brengt, werd door 4000. Man bevreest en ontstelt.

Den 26. ging 's Lands Vloot weder, om een ander Exploit t'ondernemen, onder Zeyl. Den 27. des avonds viel de Fransche Piloot, die door een Stratagema van d'Engelsche Kitz was gekregen, over boort: in Zee leggende, maakte de mine, van sich te willen verdrinken: Maar weer gevischt, ontstont onder 't Volk een groot Allarm, meenende, of daar iets quaats onder schuylde, en hy dus-doende het Schip socht in de Lucht te doen vliegen. Dan voor de Mast gestelt, verklaarde, het selve door Frenesye geschiet te zyn. Den 30. *July* wierd Coers gezet na *St. Sebastiaan*; waar des anderen daags tot voor 't Kasteel genadert, wierd de Vlag gestreeken, en 7. Kanon-schooten ter Groetenisse gedaan; 't geen van 't Kasteel op gelijke wyse wierd beantwoord. Des middags quam de Hollandsche *Consul* aan Boord, om den Heer *Lt. Adm: Tromp*, en den Heer *Grave van Hoorn* te begroeten. Waar op korts daar na de voorsz. Opper-Hoofden, nevens meer andere Heeren, met gemelte *Consul* in een Pinkje na Land gingen. In de Haven komende, saluëerde het Fregat, 't welk den Heer *Don Bernardo de Salinas*, Spaansche Gezand, daar had gebragt, met al sijn Geschut. Die ook selfs in Persoon, nevens veel andere, soo geestelyke als weereldlijke Heeren, aan de Trap van de *Mooillie*, Haar voorn. E. Ed: met singuliere Congratulatie, quamen ontfangen; wierden voorders geconduizeert na 't Huys van den Heer *Gouverneur*, met een ontelbare toeloop van Menschen; daar ter plaatse weder op nieuw verwellekomt, en seer Heerlyk getracteert: onderwyl eenige Gedeputeerden van de *Regeering* Haar Ed: daar quamen begroeten; waar na des Avonds weder met een deftig Tractement wierden onthaalt.

Fransche Piloot tragt sich selven uyt Desperaatheyd te verdrenken.

De Vloot komt voor *St. Sebastiaan*.

Daar de Heer *Tromp* en Graaf *van Hoorn* deftig werden ontfangen.

Tot

Tot den 6. *Augstuus* was'er niets considerabels gepasseert. *Sijn Graaflijke Exell: van Hoorn* resolveerde met den Heer *Don Bernardo de Salinas*, na MADRID te vertrekken, om met de Regeerende KONINGINNE *van Spanjen* te beraamen, wat men voortaan met dese Krijgs-Macht tot het gemeene Best sou aanvangen. Na dit Besluyt, ging de Heer *Lt: Admiraal Tromp*, met al de Sijnen, aan Boord; en nam den 8. dito met het Amsterdamsche Esquadre Coers na KADIX, om de voornoemde Heeren na *Spanjen* te convoyeeren. De twee andere Esquadres onder *Bankert*, en *Van Nes* bleeven in d'Oceaan, met een Schriftelijke Last en Ordre van den *Heer Tromp*, om hen in alle vermoedende Voorvallen, naar tijds Gelegentheyd, te comporteeren.

Die met het Amsterdamsche Esquadre, nevens den Spaanschen Afgezand, na *Spanjen* zeylen.

Den 10. het Amsterdamsche Esquadre langs de Kust van *Biscaye* drijvende, quam den 11. op de Hoogte van *St. Anthony*, wanneer aan allen Kapiteynen een beslooten Commissie wierd gegeeven, om deselve 15 à 16. Mijlen bezuyden de *Kaap de Finis Terre* te openen. Daar op wierd deze Vloot in een geheel andre Ordre gerangeert. Dies den 12. dito de *Lt: Adm: Willem Bastiaansz.* de Wimpel van de Voor-steng, en een enkelde *Prince Vlagge* van booven liet waayen. Den 13. wierd de Heer *Tromp* te raade, dat, wyl dese Zee-Tocht noch lang konde duuren, en de Leef-tocht schaars begon te werden, men in plaats van 5. pond Brood, en een pond Kaas, voortaan ter week maar 4. pond Brood, en 3. vierde pond Kaas voor yder uyt-deelen soude. Den 14. quamen onder 't Gebergte van *Rio de Sella*. Den 16. by de *Kaap Oortegal*. Den 18. by de *Korrunna*. Den 19. by de *Kaap Finis Terra*. Den 21. by de *Barlinges*, daar het Volk, volgens gewoonte, wierd gedoopt. Den 22. 's Middags kregen *Kaap Roxent* op zy. Den 24. passeerden *St: Vincent*. Den 25. sagen de *Kaap Marie*, en den 29. quamen voor KADIX ten Anker; daar, op d'Inkomst, de gewoonlijke Eer-schooten 63. in getal wierden gedaan. Waar na veele Spaansche *Grandes*, den *Grave van Hoorn*, en *d'Admiraal Tromp* aan Boord quamen congratuleeren, en met alle Vriendschap ontfangen. Tracteerden malkander deftig; en wierd den Heer *Tromp*, met al sijn by-hebbende Krijgs-Hoofden tot *Kadix* magnifijk ingehaalt; komende de Spaansche Gouverneur deser Plaats, selfs te Voet voor-uyt, sijn kostelijke Koets achter hem; en na den Hollandschen Admiraal met admireerende Vreugden verwellekomt en ontfangen te hebben,

Alle Kapiteynen ontfangen beslooten Commissie, om omtrent *Finis Terre* te oopenen.

Komen voor *Kadix*.

Daar *Tromp*, met alle Zee-Hoofden heerlyk werden onthaalt.

ben, reden gezamentlijk na des Gouverneurs Kasteel, daar men lustig Gastereerde. Van waar in 't Logement van den Hollandschen *Consul* ook deftig onthaalt zijnde, trock de Heer *Tromp* noch dien selven Avond weder na Boord.

En werd, soo in de Vloot als aan Land, VICTORIE gebrant, over d Overwinningh van *Sijn Hooght:* by Silnef.

Den 5. *September* brandde men daar veel Vreugde-Vueren, over *Sijn Hoogheyd* des *Princen van Oranjens* VICTORIE by *Silnef* bevochten; insgelijks ook in de Vloot, met Kanon-schieten, en meenigte Lantarens op te steken; daar de Heer *Don Bernardo de Salinas* met groote Vreugde present was: en des anderen-daags de *Smirnaasche Vloot*, die Anno 1671. uyt het *Vaderland* was t'Zeyl gegaan, seer gelukkig, sonder eenig Convoy, arriveerde.

Den 7. wierd het Anker gelicht, men ging t'Zeyl, en passeerde des Nachts de *Straat*. Den 19. dito wierd Krijgs-raad gehouden. Den 21. passeerden, het op een hooge Steen-rotz gelegen Kasteel *Apullo*, 't geen met drie Kanon-schooten begroetende, wierd met 5. uyt de Vloot beantwoord. Daar quamen drie Persoonen aan Boord, met bericht, dat de Spaansche Vloot

Tromp komt voor *Barcelona*.

van voor *Barcelona* na *Messina* was gezeylt, en de *Franssen* na *Toulon*. Den 24. kregen *Barcelona* in 't gesicht, en quamen des middags met de gantsche Vloot in goede Ordre voor de Stad. Tegens den avond voer de Heer *Grave van Hoorn*, en des anderen daags de Heer *Lt: Adm: Tromp* aan Land. Den 27. des Avonds ging men weder onder Zeyl, nevens 17. Spaansche Galeyen, die na *Roses* wilden. Den 30. dito quamen onder de Wal van *Lorette* ten Anker.

Den 1. *October* kregen voornoemde Galeyen van *Roses* te rug komende, weder in 't gesicht. Des anderen-daags arriveerden in

In de *Bay* van *Roses*.

de *Bay* van *Roses*, daar men, na gewoonlijke Zee-Saluätie, het Anker liet vallen. Dan kregen 's Nachts een harde Storm, met Blixem en Regen; waar door de *Vice-Adm: de Haan*, het Schip van de Heer *Tromp* byna op zy had gedreeven; doch alles liep noch met geluk ten besten af. Den 3. dito quam de Hollandsche *Consul*

Krygs-Raad, tot een Landing, in faveur van *Spanjen* gehouden.

van *Barcelona* met een groot Pacquet Brieven in de Vloot: waar op alle de Zee- en Krijgs-Hoofden aan des *Admiraals* Boord wierden gezeynt. En quam ook de Gouverneur van *Roses*, *Don Joseppo di Tapia* aan Boord. Na men nu verscheide Onderhandelingen met den Heer *Don Bernando de Salinas*, over sijns *Konigins* goetvinden, en de Spaansche Ondernemingen, had gehouden, trad de

de *Grave van Hornes* aan Land, na men beslooten had, ten dienste van de *Spaansche* KROON, 16. Compagnien, yder van 70. Koppen, met den aankleeven van dien, onder 't Commando van Kolonel *Stek*, den 7. dezer hier aan Land te zetten, tot Ontzet en Onderstand van dese Plaats, die de *Fransen*, van de Land-zijde sochten te attacqueeren. Ten welken eynde de *Schout by Nacht Allemonde*, met sijn Esquadre, zijnde van yder Collegie twee, te weten, uyt de *Maas*, van *Amsterdam*, en voor *Noord-Holland*, in dese *Bay* van *Roses* bleeven wachten, tot de aan Land gestapte *Militie* weder soude embarkeeren, om dan met deselve gezamentlijk na 't *Patria* te zeylen.

En het Besluyt in 't werk gestelt.

Voorts wierd 's Lands Vloot, onder den *Lt. Adm. Tromp*, in noch 4. verscheyde andere *Esquadres* verdeelt. Waar na gemelte Heer *Admiraal* den *Lt. Adm. Willem Bastiaansz.* met sijn onderhebbende Esquadre, op 't spoedigste na 't *Vaderland* zond; dies de Heer *Grave van Hoorn* sich met sijn Domestyken op desselfs Schip begaf, om alsoo voor de komst der Soldaaten het noodige in *Texel* te besorgen. Wierd ook goet-gevonden, dat insgelyks de Heer *Adr. Tromp* met sijn Esquadre sich op 't spoedigste naar Huys soude begeeven, doch in passant, waar 't moogelyk, *Alikanten*, *Mallaga*, en *Kadix* aan-doen. Voorts souden de Kapiteynen de Oude en Jonge *Schey*, nevens *Verschoor*, blyven passen op de Transport-Fluyten, Branders, Galjoots, en Snaauwen, om die alle na 't *Vaderland* te convoyeeren. Den 9. kreeg de Heer *Tromp* met sijn Esquadre *Barcelona* weder op zy, en prayden een Genuees Schip, dat van de *Turken* was nagejaagt; waar uyt men verstond, dat de Spaansche Silver-Vloot noch niet was gearriveert. Den 29. dito quamen voor *Kadix* ten Anker. Den 31. wierd geresolveert, dat de *Vice-Adm. de Haan*, en Kapiteyn *van den Heuvel*, daar noch 14. dagen souden blijven, om op de Silvere Vloot te passen.

De Vloot werd in 5. Esquadres verdeelt.

De Graaf van *Hoorn* na 't Vaderland.

Tromp komt weder voor *Kadix*.

De Heer *Adm: Tromp* midlerwijl na 't *Vaderland* zeylende, quam den 4. *December* met 18. Zeylen gelukkig binnen *Texel*.

Eindelyk met met 18. Zeylen gelukkig binnen Texel.

ROSES, een seer sterk Stedeken, in 't Koningrijk van *Spanjen*, is gelegen in 't Ooster-deel ten Noorden des Landschaps *Catalonie*, in 't Land *Ampurdam*, hebbende een groote Haven aan de *Middelandsche Zee*, ten Westen *Capo de Creutz*.

Gelegentheyd van Roses.

De 6. andere Schepen, die onder *Schout by Nacht Allemonde*, voor dese Plaats waren gelaten, hebben daar hun Land-Volk,

hoe-

hoewel wat onwillig, aan Land gezet. Waar op de *Hertog van St. Germain* deselve besiende, sich over haar kleyn getal grootelijks verwonderde, als hebbende een vry meerder party verwacht. Dies sich weynig door de e Volkeren versterkt vindende, heeft geen groot voordeel konnen maken, uit de schielijke Retirade der *Franssen*, alleen geschied, op de bloote Geruchten, van d'aannadering deser Auxiliare Troupen; even als of 'er een geheel Heyr-leger in aantocht was geweest. Weshalven dese *Hertog*, sijn Leger in de Winter-quartieren verdeelende, selfs na *Barcelona* trok, latende aen den Oversten STEK Ordre, om sijn Volk weder t'Scheep te brengen: gelyk dan den tweeden dach na de Landing geschiede. Waar na dese Schepen aanstonts, onder 't Commando van *Allemonde*, haar Ankers lichteden, en Cours na 't *Patria* stellende, den 10. *November* te *Kadix* zijn aangekomen, alwaar sy den Heer *de Haan*, uit Ordre van de Heer Tromp, daar gebleven, noch aantroffen. Die d'Aankomst van *Allemonde* niet soo haast vernam, of porde hem, om aanstonds sonder vertoeven, voordere Cours na 't *Vaderland* te zetten, ja soo spoedig, dat niet alleen geen tijd gunde, om de Silver-Vloot, of eenige andere Koopvaardy-schepen af te wachten, maar selfs niet, om hen op nieuw te victailjeeren. Dies yder sijn Anker lichtende, t'Zeyl gingen; dan wierden kort daar na van een hévige Storm soodanig overvallen, dat *Berkhout* van de rest afdwaalende, sijn Galioen en Stuur verloor, en dus een wijl tijd op *Gods Genaaden* heen dreef, buyten hope van ergens op een behoude Ree te geraken, tot eyndelijk door *Jonker Jan van Lier* gerencontreerd, van hem binnen de *Garrunnes* wierd gesleept; alwaar herstelt, eindelijk al t'zamen in PATRIA behouden zijn aangekomen, en daar mede een Eynde, soo van de Land-Verrichting, en Zee-tocht, als van dit seldzaame jaar 1674. hebben gemaakt, om mede, nevens de andere Land-Militie, in de Winter-quartieren gelegt te werden.

Daar de gelande Volkeren weder embarkeeren.

En gelykelyk Cours na 't Patria stellen.

Maar werden op weg van een harde storm overvallen.

De *Moscovische Vloot* geraakten ook gelukkig binnen, doch met verlies van een Schip, dat onderwegen was gesoncken. Omtrent dese tijd quamen ook de Graven *Arlington* en d'*Ossery* binnen *Amsterdam*, na dat sy in de Maand *November*, met den Heer *van Odyk*, uit *Londen* in den *Haag* waren gearriveert, en daar verscheyde Conferentien met *Syn Hoogheid* hadden gehouden. Sy quamen voornamentlijk in *Amsterdam*, om de Stad, dessels heerlijke

Engelsche Gesanten komen in den Haag, en gaan Amsterdam besichtigen.

jke Gebouwen, en 't gene daar meer aanmerkens-waardig is, te besichtigen. Waar na sich weder in den *Haag* begaven, wachtende na een bequame wind, om weder na *Engeland* over te schepen.

De Soon van den *Hertog van Nieuwburg* mede in *Holland* gekomen, quam ook met dese intentie, om de Steden en Plaatsen, uit curieusheid te besichtigen; 't welk tot sijn genoegen gedaan, trok met een Admiraliteyts Jacht van *Rotterdam* na *Antwerpen*, om de *Spaanse Nederlanden* te zien. Van waar sich na *Engeland*, *Vrankrijk* en *Italien* begaf.

De Hertog van *Nieuburg* komt insgelyks de Hollandsche Steden besichtigen.

Den 21. *December* wierd in de Vergadering der *Staaten van Holland* voor-gedragen, dat de Heer *Paats*, Extraordinaris Gezand aan 't *Spaanse Hoff*, versocht, na 't VADERLAND te mogen keeren; en wat men voorders daar op had te beramen. Waar op wierd geresolveerd, hem te permitteeren, sijn Reyse tegens aanstaande *May*, herwaards aan te mogen nemen.

Paats werd gepermitteert, uyt *Spanjen* te huys te komen.

Den Heer *van der Hooge*, wierd, wegens desen STAAT, na den *Hertog van Hanover* afgezonden, om de saken des *Vereenigden Nederlands*, aan dat Hoff te verrichten.

Van Hooge na *Hanover* gezonden.

Hare Hoog Mogenden Commissarisen, eertyds na *Londen* in *Engeland* gesonden, om de Saaken, wegens den Koophandel, tusschen dien *Koning* en desen *Staat*, tot een vereffening, en wederzyds vernoegend Reglement te brengen, versochten te deser tyd, een Oorlog-schip, om van daar in *Holland* overgevoert te werden, als hebbende nu hare Verrichtingen soo wijd ten einde gebragt, dat sy den 11. deses, in tegenwoordigheid van *Sijn Konink!: Majesteyt van Groot Brittagnien*, met desselfs Gemachtigden, een *Tractaat* van *Marine* of Zee-Verdrag hadden gesloten. Waar van hier na voorder in ons volgende VI. DEEL, of Derde *Volume*.

Haar Hoog Mog: Commissarissen, een Tractaat van *Marine* met d'Engelsche KROON opgericht, versoeken, te huys te komen.

Tot Eyndigings-Besluyt dezes geheelen VERWERDEN EUROPAS

VERVOLG,

Zullen hier een kort Verhaal van 't Schrikkelyk Tempeest, dezen Zoomer, byna door geheel EUROPA, maar voornaamentlyk in de *Nederlandsche Gewesten* ontstaan, by-voegen;

Nevens eenige schroomelyke AARD-BEEVINGEN *op veele Plaatzen.*

Schrikkelyke Aard-Beevingen op veele plaatzen.

ANno 1668. in de Maanden van *July* en *Augustus*, ontstond in 't Koninkrijk *Persien*, een zoo Verschikkelijke AARD-BEEVING, dat'er meenigte Gebouwen, geheele Steden, Plaatzen, Menschen, en allerhande Kostelijkheden, wierden vernielt. De Stad *Angori*, wierd met schroomelijk Gedonder van onder d'Aarde, en door vreeschelijke Dwarl-Winden van booven in de Lugt, zoo geweldig geschud en bewoogen, dat, nevens het hoog op een Berg liggende Slot, meest alle derzelver Gebouwen beschaadigt, en veele ten gronde geruïneerd wierden. De Inwoonderen, door het langzaam beginnent Onderaards Gedruys, lang genoeg voor heen gewaarschouwd, hadden zig in tyds ter Stad uyt, op het laage vlakke Veld begeeven, zoo dat maar weynige omquaamen, niet tegenstaande dit Vernielent Geweld veele dagen continueerde. De Rotzen spleeten van malkander; de effene Grond schudde en beefde; de Bergen stortteden van booven-needer; de Daalen en Poelen wierden gevult; en het Aardryk zig van onderen met een afgryssELyk getier oopenende, wierp blaauwe en sulfferagtige Zwaavel-Vlammen op, die een onverdraaglijke Stank van zig gaaven, waar voor de Menschen op Klippen, Rotzen, en Bergen moesten vlieden.

In *Persien*.

In Pontus. In *Bolla*, Hooft-stad van 't Koninkryk *Pontus*, daar 't Hof van *Mithridates* is geweest, vond men over de 1800. Dooden, onder de Puyn-hoopen versmoort. *Castommen*, aan de *Zwarte Zee*, wierd,

met

met de Dood van meenigte Menschen, en het instorten der Gebouwen, geheel geruïneert. Een groot Dorp tusschen *Bayzazar* en *Amias*, wierd geheel ingezwolgen. Veel andere Plaatzen, of neergezonken, of geheel overstort. Daar in gezaamentlyk meer dan 6000. Dooden bleeven. Een Dag-reyzen van daar, wierd de Stad *Nabuzzio* of anders *Nanzze*, tusschen twee Bergen liggende, met Asschen en Puyn geheel overdekt. By het Gebergte *Taurus*, ging een Stad, waar in een *Armenische* PATRIARG sijn Verblijf hield, met 4 à 5. omliggende Dorpen, geheel te gronde. Duurende deze *Aard-Beeving* van den 3. *July* tot den 13. *September*.

In 't volgende jaar 1669. begon de wyd vermaarde Berg ÆTNA, op 't Eyland *Sicilie* gelegen, na voor-heen van een Aard-beeving beroert te zyn, eenige Maanden lang, zoo vervaarlyk te branden, en met een afgryslelyk Kanon-geschaater, en donderent Gebulder door de Lugt, zoo schrikkelyk groote Steenen op te werpen, en geheele Stroomen van brandende Gloeden uyt te spougen, dat dezelve niet alleen de breedte van meer dan Ses Italiaansche Mylen weegs het Land, al brandende overvloeyden, maar ook tot meer dan een Myl weegs in lengte en breedte, digt neevens de voornaame Stad *Catanea* heen, (die daar door schrikkelyk wierd beschaadigt) over drie à 4 Vadem diep in Zee stortede, en twee Vadem booven Water stroomde, en zoo booven als onder waater, al gloeyent brandende, voortvloot; neemende in haar door-togt, geheele Rotzen, Bergen, Palleyzen, Dorpen, Huyzen, en kleyne Stedekens, met alles wat deze Vuur-Stroom ontmoette, tot diep in den Grond weg. Waar door een ongelooflyke Schaade, en een onbeschryvelyke Elend wierd veroorzaakt.

Berg ÆTNA, werpt brandende Vloeden uyt.

Onderwyl wierd het Graafschap *Tyrol*, drie Mylen van *Insprük*, tusschen *Zwaben*, *Beyeren*, *Saltzburg*, *Carinthie*, *Italien*, &c. met een zwaar Onwe'er, vermengt met Donder, Blixem, en Aardschuddingen aangetast; zoo dat de daar door-heen loopende Stroom, in sijn ysselijk overvloeyen, meer dan 30. Huyzen, en wel 200. Menschen vernielde: Na dat vier dagen te vooren de Stad *Zaltzburg*, van den daar dicht aan gelegen Berg, tot ongemeene Ruïneering wierd overvallen, als hangende met sijn hooge Steene Rotz-Toppen, voor een goet gedeelte daar booven overheen. Onder anderen wierden 22. Monikken, met hunne

In *Tyrol*.

Tot *Zaltzburg*.

Kloosters verplettert, en meenigte Menschen in hun Kelders en andersins leevendig onder gedolven en gesmoort.

In *Saxen*. Weynig tyds daar na, in de Maand *Augustus*, in *Saxen*, by *Smitsborg*, heeft d'Aarde insgelyks haar zeldzaame Wonderen uytgebraakt. Zelfs zag men van onderen uyt het Water, midden in een modderige *Moeras*, vlamment Vuur, gebrande Assche, Koolen, en Steenen opbarsten; uytspreyende een vileyne Zwaavel-Stank, en zeer dikke Rook-dampen. Waar door het omliggende Land, voornaamentlijk na *Wittenberg*, tot den grond wierd verdorven.

In *Yerland*. In *Yerland*, door d'over-groote Zoomer-droogte, geraakte een geheele Land-streek in volle Brant; daar van meenigte Huyzen onder hun Asch en Puyn wierden begraaven. 't Welk mede in *Holland* op veel plaatzen in de Veenagtige *Veluwe* gebeurde: Wyl 't dezen Soomer soo schrikkelyk Droogde, dat veel groote Stroomen onbevaarbaar, en de kleyne t'eenemaal uytgedroogt wierden.

In *Duytsland*. In 't volgende Jaar 1670. wierd men op den 17. *Juny*, byna door geheel DUYTSLAND, een zeer zwaare Aard-Beeving gewaar, die op zommige Plaatzen wel 14. dagen lang continuëerde. Van *Augsburg* tot *Bamberg*, en te *Donaweert* schudde het geheele Aardryk als een wiggelende Wieg; zoo dat'er (gelyk men schreef) de Klokken in de Toorens van luydden. Tot *Inspruk* liep alles ter Stad uyt, wat'er in was, wyl niet alleen des Stads Mueren en Poorten, maar ook meer andere Gebouwen omverre storteden. Weshalven de Borgeren zig genoodzaakt vonden, hen wel 14. dagen lang buyten in 't open Veld onder den Blaauwen Hemel te onthouden; uyt Vreeze van anders door 't Aardryk ingezwolgen, of van de Mueren, Toorens, en Gebouwen doodelyk overstelpt te worden.

In *Rusland*. In 't zelve Jaar, op de Grensen van *Russia*, verzonk een zeer hoogen Berg; die na sijn grondige Ondergang, niets anders dan een ongrondelijke Water-Poel naaliet.

Anno 1672. byna op gelijke wyze, als geheel *Hoog-* en *Neder-Duytsland*, met Troubelen van OORLOG wierd beroert, gevoelde ter zelver tyd in de Maand *Mey*, het Landschap *Italien* zig met verschrikkelyke AARD-BEEVINGEN aangetast, inzonderheyd in en omtrent de Stad *Rimini*. Alwaar de Bisschop vermerkende, dat'er by Nacht en Ontyden, onder pretext van

In *Italien*.

der

der Afgestorvene Graven te bezoecken, en zommige Godsdienstige Oeffeningen te pleegen, zeer veele Grouwelen en Onbetaamlijkheden wierden bedreeven; striktelijk beval, de Kerken en Kloosters tegen den Avond te sluyten, om dezelve niet langer tot infaame *Bordeelen* te doen dienen. Waar op 't gebeurde, dat als het Volk, op *Witten-Donderdag*, in meenigte Devoitelyk binnen de Kerken en Kappellen was vergaadert, dezelve meest alle, nevens veel schoone Gebouwen, kostelyke Palleyzen, en 't meerendeel der Stad, door een soo schielyke, als schrikkelyk vervaarlijke *Aard-Schudding*, wierden te gronde gesmeeten; waar door niet alleen meest alle de Woningen, maar wel over de 700. Inwoonderen, jong en oud, van allerley Staat en Conditie, wierden vernielt; en nog grooter getal zwaarlyk gewond, gekneust, en gequetst; 't welk naderhand nog veele met de Dood moesten bezuuren; en meest van de gene die hen Devoit-schynent in de Kerken hielden. *Fano*, wierd mede, maar niet zoo zwaar aangetast. Egter zag men daar, door d'In- en Om-storting van twee Kerken, 7. Edellieden, 9. Pellegrims, en 26. andere Persoonen verplettert. De Plaatzen en Steden *Pesaro*, *Sinaglia*, *Raguza*, *Lezena*, *Urbino*, *Ravenna*, *Loretto*, en meer andere leden ook het schaadelyk Gevoele daar van, geduurende den tyd van meer dan drie dagen.

Nog veel schrikkelijker Ongeval overviel te dezer tyd het Eyland *Stanchio*, in de Griekfche ARCHIPELAGO gelegen, en wel Sestig Mijlen in 't ronde, groot. Zynde een zeer vrugtbaar Land, van Oly, Corenten, Wyn, en meenigderhande Aard- en Boom-gewassen. Ook met schoone Zee-haavens voorzien. Dit zoo vrugtbaar en wel bewoont *Eyland*, dan, wierd eerst door een afgrijsselijke Beeving geschut, en daar door alles omverre en over-hoop geslingert; beevende over al de geheele Grond zoo geweldig, dat zig niemand op de Beenen konde houden, om elders, op hope van meerder Verzeekering, heen te vlieden: maar vond zig een yder gedwongen, met de grouwelykste Verwagting, hoopeloos te blyven liggen, daar hy was. Waar na d'aarde op verscheyde plaatzen te gelyk oopenbarstende, braakte eerst zulken afgryslelyken Rook-damp uyt, en naderhand zoo vreeschelyke Vuur-vlammen, als of daar den MOND des *Helschen Afgronds* zig had oopengespalkt. Deze Uitbraaking van Vuur, Vlam, Steenen, en Smook, een wyl geduurt hebbende, wierd

In d'Archipelago.

Daar een Eyland van 60. Mylen groot, verzinkt.

alles, door een schielyke van onderen opborrelende Water-Gulp, uytgesmoort. 't Welk insgelyks op veele plaatzen teffens gebeurende, wierd daar door wel haast het gantsche Land, meer dan 60. Mijlen in 't ronde, ooverstroomt, en allenke zoo diep neerwaards in de Grond geweld, dat men weynig dagen daar na, niets anders dan de Spits van den hoogste Tooren zag booven Zee uytsteeken. Onderwyl alle d'Inwoonderen dezes Lands, te gelyk met al hun Goederen, en geheele Land, bynaals eertyds *Sodoma* en *Gomorra*, al smeulent brandende, en te gronde zinkende, waaren vergaan. Deze eerst-aanvangende Schudding was zoo hart, dat meest alle de *Eylanden*, door de gantsche *Archipelago*, daar van het Gevoele, en een merkelijke Schaade leeden; voornaamentlyk te *Tenedos*, daar meest al de Huyzen, Kerken, Toorens, en Gebouwen plat te gronde storteden.

In *Murcia*. In 't Koninkryk *Murçia*, ontstonden te dezer tyd ook geweldig zwaare AARD-BEEVINGEN, verzelt met een lang aanhoudende *Orcaan*; waar door, nevens een onwaardeerlyke Schaade, aan Boomen, Vrugten, Aard-gewassen, en Veld-vrugten, zeer veel Menschen, Vêe, en Beesten wierden versmoort, verplettert, en gequetst. Ook binnen de Stad *Origuela*, verscheyde Kerken, Toorens en Huyzen neer-gestort en geruïneerd.

Van een andere kant scheen, door deze zelfde schuddende Beweeging, het zelve Koninkrijk in sijn geledene Schaade, met d'ontdekking van een Onder-aards Voordeel, eenigzins vergoed te worden. Wyl, omtrent 20. Mylen van *Sivilien*, tusschen *Gibralter* en *Ronda*, een nieuwe ZILVER-MYNE zig veropenbaarde. Waar van de Preuve genoomen, had een *Quintal Mineraal* wel 62. Oncen zuyver *Zilver* uytgeleevert; en derhalven wel twee-derden beeter, als dat van *Rio de la Plata*, en *Indiën*.

Nieuwe Silver-Myn ontdekt.

Schrikkelijk *Tempeest* over geheel *Holland*, en de voornaamste Plaatzen in EUROPA.

Na, in den beginne van *February* deses jaars 1674. op het Eyland CORFU, in de *Middelandsche Zee*, by de Engte van de *Venetiaansche Golf*, op de wester Kust van *Griekenland*, een zwaare Aardbeeving had gewoed, die meer dan 400. Huyzen te gronde wierp, en onder derzelver Puyn-hoopen te gelijk over de 200. Menschen doodelyk begroef, Ontstond op den eersten dag van *Augustus*, voornaamentlyk over geheel *Nederland*, en d'omleggende Contreyen, een zoo vervaarlijk *Tempeest* of Onwe'ers *Orkaan*, dat geen Menschelijke Geheuchenis iets verschrikkelijkers te gedenken weet. Een Voorval, zoo zeer aanmerkens- als gedenkens-waar-

waardig, die, wegens alle deszelfs wonderbaarlijke omstandige Byzonderheden, indien hier ons voorgenomen Oogwit, Werk, en Tijd, niet reeds genoegzaam sijn Eynde had bereykt, een geheele byzondere Verhandeling zoude Vereyschen.

Op een *Bede-dag*, het begin van d' *Oegst-maand*, na men omtrent drie Maanden te vooren, een drievoudige VREEDE met *Engelland*, *Keulen*, en *Munster* had getroffen, in hope, van daar uit voortaan deszelfs zeer aangenaame en lang gewenste *Vreedens-Vrugten* overvloedig in te oegsten, wierd men, na eyndiging van des Bede-dags Gebedt, des avonds omtrent agt uren, over *Hollands* Hooft-Stad AMSTERDAM, seer schielyk zulken onstuymig ONWE'ER gewaar, verzelt met *Donder*, *Blixem*, *Hagel*, en *Reegen*, dat het niet anders scheen, of alles wilde het onderste boven keeren. In min dan drie Quartier-uurs; wel kort, maar geweldig fel; had men een jammerlijk Elend, en schrikkelijk groote Schaade over-all door de Stad. Het yslelijk geslinger des Winds, scheurde de Daken van de Huyzen, en smeet de Gevels, Schoorsteenen, en Hoogtens omverre. De harde Haagel, vermengt met Slag-reegen, sloeg allesins de Glaazen in; en d'een en d'ander door malkander verwoedentlijk om-zwierende, beschaadigden meest alle Gebouwen. De Schepen voor de Stads-Paalen liggende, wierden zoo geweldig geslingert, dat niet alleen meesten-deel Vlot, en van Ankers, en Touwen af, maar ook zommige geheel 't onderste-booven gesmeeten, en wel Negen in getal te gronde geraakten. d'Omverre-geslagene Boomen, waar onder van uytneemende Grootte, zoo langs de Gragten als elders door de Stad, waren byna ontelbaar, en zommige geheel uyt d'aarde verwonderlijk wijd van haar plaats gedreeven. Buyten rond-om de Stad zag men een getal van omtrent dertig Molens omverre gesmeeten, en d'overige zeer beschaadigt.

Over de Stad *Amsterdam.*

Booven all dit Rampspoedig Onheyl, waar van naulyks een Huys of Kerk-Gebouw bevrijd bleef, en aan Geboomte, Schépen, en andere Goederen, quaamen ook veele Menschen deerlyk om 't Leeven. Want, dit droevig Ongevall, voorvallende juyst op een algemeene *Boet-* en *Bede-dag*, wanneer groote meenigte Menschen, in plaats van zig stil by Huys, aandagtelijk in 't Gebedt tot *Godt*, bezig te houden, om de genaadige Gunst des *Almachtigen*, tot Verhoeding aller verdere Oorlogs-Rampen en andere droevige Onheylen, in zoo dangereuze conjuncturen

Juist op een *Bede-dag.*

van Tijden, ootmoedelijk af te bidden, gelijk zulke *Boete-* en *Bede-dagen* daar toe van de hooge *Overheyd* expresselijk werden ingestelt, Zich ter contrary, met Speel-jagten, Plaizier-Schuytjes en Wagens, om aardsche Lust, en ydel Vermaak te pleegen, hadden Buyten begeeven; Waren daar onder veele, die van hun Plaizier-plaatzen nooyt weder keerden, nog immer naa vertelden, waar sy geweest waren; maar in plaats van eenig genoeglijk Vermaak te genieten, ellendiglijk het Leeven verlooren. 't Hek voor d'Ingang van de *Haarlemmer-poort*, wierd zo snel uitgerukt en omverre geslagen, dat zommige van de plaizierlijk uitgegaane Inkoomers, daar onder deerlijk Doot bleeven.

In *Water-land.*

Verscheide andere Landen en Plaatzen in *Nederland*, wierden ook niet weinig den vernederden Indruk van dezen opperſten GODS TOORN gewaar. Want, van d'opper-Hooft-Stad *Amsterdam*, dreef dit Orkaans-Onweder dwers over in *Water-land*;

Over *Noord-Holland.*

en voorts over geheel *Noord-Holland*; daar het hier en daar geheele Ryen Huyzen omsmeet en verpletterde, en allesins groote Schade veroorzaakte. Tot *Purmerent* sloeg den geheelen Toorn te gronde. Niet minder Schaade genoot de *Beemster*, en *Purmer*.

In *Texel.*

Van daar tot *Hoorn* en *Enkhuyzen*. Zelfs tot aan 't Eyland *Texel*, van waar men tijding kreeg, dat wel zeventien Scheepen op het Droog gesmeeten, andere heel beschaadigt, en zommige te gronde gestooten waren.

Te *Gornichem*, en ter *Goude.*

Tot *Gornichem*, deed dit grouzame, en hier te Lande nooit gehoorde *Tempeest*, ook vry veel schaade. Insgelijks ter *Goude*, daar de kostelijk geschilderde Kerk-Glaazen van d'onstuymigheid des Haagels en Winds, te morzelen wierden geslagen.

In *Gelderland.*

Voorts vloog dit snel-vliegend *Onweder* tot hoog in *Gelderland*, daar het ook hier en daar sijn schroomelijk Onheyl deed gevoelen, en kragtige Merkteikens van sijn droevige doortocht naliet.

En voornamentlijk over *Uitrecht.*

Maar noch quam dit alles niet te pas, by de schrikkelijke Schaade, en groote Ruïne, tot *Uitrecht*, en in d'omleggende Dorpen, door dit vreeselijk TEMPEEST veroorzaakt; zijnde daar omtrent ten half achten aangevangen, en na half negen geëindigt. Het aldervéhemenste duurde ontrent een quartier-uurs. Aanstonds na half achten sach men de *Dom kerk* tot aan't Koor, met al haar Pilaren tot een Puynhoop, onder de voet leggen, sonder den *Dom-tooren* eenigsins was beschadigt. De hooge Spits en het kostelijk Speel-werk, van *St. Jacobs-Kerk*, wierd tot aan

't Uurwerk van boven neder geslagen, stortende alsoo schuins tusschen de Huyzen en de Kerk ter neder, sonder de huyzen veel te beschadigen. Beyde de Toorens van *St. Pieters Kerk*, stortteden geheel van boven neder in de Kerk. De Tooren van *St. Nicolaas Kerk* voer even soodanig. Het geheele Dak van de *Buur-Kerk*, en dat van 't Duitsche Huis wierden aan flarden geslagen. De Toorens van *Agniete Klooster* en *Magdalene Kerkje*, nevens een groote menigte toppen van Gevels, ontallijke Daken, en seer veel Schoorsteenen, sloegen te gronde. Al 't welke in sijn snelle omslingering, neder-valling, omver-slaging, en instorting, zulken afgrijsselijken geschaater, en horibel getier maakte, dat het niet anders scheen, dan of *Hemel* en *Aarde* te gelyk verging; meenende veele, dat den *Jongsten Dach* op handen, en des *Algemeenen Oordeels* aanvang verscheenen was. Want dit ruïneerend woedden des Luchts, soodanig over en in dese Stadt, en dwers heen door alle desselfs Gebouwen slingerende en scheurende voort-dreef, dat 'er naaulyks huysen onbeschadigt bleven. Langs den *Rhijn* bleven niet meer dan 2. Zaag-moolens staan. Meest alle de Boomen op *St. Jans* Kerkhof, wierden met wortel en al, uit d'aarde gerukt; en een groot Schip buiten de Tolsteeg-poort, in de gront geslagen. Vijf Wagens van *Aarnhem* komende, wierden omgesmeeten, en verscheide van de Reysigers gequetst. Al-omme zach men het Koorn-Graan en de Aard-Gewassen van 't Veld vernielt. Hier bleef een Mensch, door 't omslaan van een Molen doot; daar door het nederstorten van een Gevel of Schoorsteen; ginder weder door iets anders, te lang, om hier alle d'omstandigheden deser jammerlyke Myserien en droevige Elenden te beschrijven.

Daar men, door 't afgrysselijk geschaater der nederstortende Toorens, en Gebouwen, meent, dat de *Jongsten Dach* op handen was.

Soo haast dit woedent TEMPEEST een weynig bedaart, en tot ophouden gekomen was, liep het Volk in meenigte na de Wallen, om te sien, hoe 't van buyten, en rondsom by hunne Naburen mogt geschaapen staan; daar men allesins d'omleggende Dorpen niet dan in Vuur en Vlam sag blaaken, onder 't geluyt van een ysselyk gekerm en naar getier aller Inwoonderen, die daar door van al hun Wel-varen quamen te geraken. Des anderen daags sach men meest alle Toorens van de Dorpen weg, of de hooge Spitsen tot laage Stompen verandert, of geheel tot de gront geruïneert, als die van *Vleuten*, *Jutphaas*, *Houten*, en meer andere.

Kort daar na, wierd van *Brussel* geschreven, dat het aldaar seer swaar

Tot *Brussel* insgelyks.

ſwaar gehaagelt hadde, zynde yder Hagel-ſteen als een Knikker, en ſommige noch veel grooter; dat'er meenigte Boomen waren uit d'aarde gerukt; veel Gevels en Schoorſteenen van huyſen omgeſlagen; en meenigte Daken, Glaſen en anders aan ſtukken geſcheurt, en alleſins de dingen, ſoo in de Stadt, als op het Landt beſchaadigt.

Ook tot *Antwerpen.*

Tot *Antwerpen* wierd de groote *Brug*, die over de Rivier de *Schelde* lag, door onſtuimigheid des Winds, en het vreeſſelijk opbruiſſen des Waters, geheel aan ſtukken geſlagen; de Schepen geweldig beſchadigt, en hier en daar van haar Ankers en Touwen weg gerukt.

Van veel andere Plaatſen door geheel *Europa* ſchreef men, dat 'er ſchroomelyke *Aardbévingen* waren gevoelt geworden. 't Geen echter al dit ſelfde ONWEDER was geweeſt.

Mede in *Vrankrijk.*

Uit *Vrankrijk* liet men weten, dat het ſich daar ſeer verſchrikkelyk, en byna ongelooflijk had opgedaan, voornamentlyk in de Provintien van *Gaſtinois*, *Brie* en *Beauce*, wel 25. mijlen weegs in de lengte, en ſeven mijlen gaans in de breedte; alwaar de Blixem op veele Plaatſen de *Huyſen* tot de grond had verplettert; een ſchroomelijken Haagel, met een vreeſſelijk bulderende Wind vermengt, de *Boomen* uit d'aarde geſlingert, ja ſelfs d'alder grootſte, met haar Wortelen van de plaats weg gerukt; geheele *Kerken* en *Huyſen* ter neder gevelt; de Vruchten en Landgewaſſen als met een Zeyſſen of Maaijer, van 't Veld weg-geſlaagen; ja de Regen was als een geheele Vloet van den Hemel op der Aarde komen nederſtorten, ſoo dat de Huyſen daar van vol ſwalpten, de Muren omſloegen, en geheele Gebouwen doorſwelligden; al het Kooren van 't Veld verdorven; meenigte van Menſchen geſneuvelt; zommige door het omſtorten van gebouwen, en andere door het nedervallen van Steenen en andere ſwaarten plat geplettert; andere willende ſich te landewaard onder de Boomen ſchuylen, waren door derſelver omſlaging, jammerlijk om 't Leven gekomen; de reſt in d'open Lucht, wierden doot en te morzelen geſlaagen, door den Haagel, die men uitſtekend groot bevond, ſommige van een, twee, drie, en eenige van ſeven pont ſwaar. In een Dorp waren meer dan 28. Menſchen, alleen door dit byna nooyt gehoorde ſchroomelijk Onweder geſneuvelt. Andere gewond, geplettert en gequetſt, wenſchten, als door Miſtrooſtigheid, van meeſt al hun Goederen dus geruineerd te ſien, liever

Daar meenigte Menſchen omkomen, door een Stort-Hagel van 1. 2. 3. en ſommige yder van 7. pond ſwaar.

ver de Doot te ſterven, dan geneſende noch weder by 't Leven te blijven.

Niet alleen in deze voornoemde Franſche Geweſten, maar ook op veel andere Plaatzen in VRANKRYK, had dit woeddent ONWEDER, ſijn deerlyk Onheyls-Roll, tot droevig Spectakel der Inwoonderen geſpeelt.

Binnen *Hamburg*, en langs *d'Elve*, had men mede geen kleyn Gevoele daar van. Hooger op in *Duytsland*; door 't *Lunenburgſche Gebied*, omtrent *Maagdenburg*, *Zweerin*, en op meer andere Plaatzen, had men al dit zelve Onheyl op een zelve Tijd gewaar geworden; en d'een min, d'ander meer hinder en ſchaade daar van geleden. Te *Hamburg* en aan *d Elve*. In *Duytsland*.

Uyt *Straatsburg* ſchreef men, dat het daar, onder een raazenden Storm, zoo vreeſchelyk had gehaagelt, dat men Haagel-ſteenen zoo groot als Kinder-hoofden had zien neder-ſtorten; waar door een ongelooflijke Schaade was veroorzarkt. Te *Straatsburg*.

In dit zelfde Jaar, viel in OOST-INDIEN, op 't Eyland *Amboina*, en daar omtrent, een wonder zeldzaame *Aard-beevings-Beroerte* voor; welkers Verhaal, om deszelfs verwonderlijk aanmerkenswaardige Operatien, wel meriteert, hier tot een laatſte Eyndens-Beſluyt, het nog reſteerende Wit Papier, ter eeuwige Geheuchenis, te bekleeden. Dit Land, hoewel niet zeer groot, egter heel vrugtbaar, en ryk van Speceryen, is gelegen in 't Zuyd-Ooſter deel van *Ooſt-Indiën*, ten Zuyden 't Eyland *Ceram*, en be-Weſten d'Eylanden *Banda*, door de Portugezen Anno 1515. ontdekt. In den Jaare 1671. tuſſchen den 17. en 18. *October*, wierd op 't Eyland *Uliaßers*, anders *Honimoa*, niet alleen de ſteyle Steen-rotzen van de *Redout* op *Hatuane*, door een ſterke *Aard-beeving* omverre en te gronde geſlingert, maar ook de redoutable Fortreſſe *Sorri Sorry* geheel weerloos gemaakt; het hooge Gebergte, en 't vlakke Land, door derzelver groote ſtukkens en brokkens neer-ſtorting, ongelooflijk beſchaadigt. De geheele Hatuaanſche Strand, en 't Rif voor de *Negory Paperoe*, was daar door, om te viſſchen, ombequaam geworden, en zommige Menſchen van 't Leeven geraakt. Zeedert dien dag bleef dit Eyland een gantſche Maand ſchudden en beeven; en voorts by wijlen een geheel Jaar lang. Ter zelver tyd wierd men deze ſchuddende Beeving ook op 't Eyland *Oma*, de *Pas Bagual*, en op 't vaſte Kaſteel *Victoria* gewaar, voornamentlijk ten laatſten op den 12 *July* 1673. wanneer door 't yſſelyk getier van ſchrikkelijke Donder-ſlaagen en brandende Blixem-ſtraalen, Zeldzaame *Aard-Beevingen* in OOST-INDIEN.

verscheyde zware Mueren omver geworpen, en de daar ter Reede leggende Schepen in brant gesteeken wierden.

Dan, dit alles was geenzins te vergelijken, by de schroomelyke AARD-BEEVING, die op den 17. *February* dezes Jaars 1674. den Landen van *Leytimor*, *Hitoe*, *Massatello*, *Ceram*, *Boero*, *Manipa*, *Amblau*, *Kelang*, *Bonoa*, *Honimoa*, *Nussaland*, *Oma*, en meer andere daar omleggende Plaatzen, doch voornamentlijk de twee Eersten, overviel, met zulken afgryssselijken Schudding, dat veele niet anders dagten, of den grooten Dag des algemeenen uytersten Oordeels, tot verschijning van den OPPERSTEN RIGTER, was gekoomen. Vallende de zidderende Beweeging zoo zwaar, dat de Klokken op 't Kasteel *Victoria* van zelfs begonden te luyen, en de Lieden by malkander staande, d'een over d'ander ter aarde slingerden. 75. Chineesche Woningen stortteden te gronde; waar onder wel 80. Menschen omquaamen, en 35. doodelyk gewond wierden. De Zee ronds-om als een ziedende Pot opbruyschende, zwol schielijk booven over 't Land; dan vlood in een oogenblik tyds weder weg. Veele hooge Bergen, en steyle Steen-Klippen op 't Eyland *Hitu*, van malkander splytende, en aan stukken berstende, en d'een over d'ander te gronde stortende, gaf zulken naar geschaater, en bulderent Geluyd door de Lucht, dat het scheen, als of men het los-branden van 't een swaar Kanon op 't ander hoorde; onderwyl der zelver nederstortende stukken meenigte Menschen en Wooningen in d'aarde delfden. Egter wierd, in 't kort daar na opgraven, nog een *Sinees Kind* aan sijns versmoorde Moeders Borsten, nevens een Papoesche *Jongen*, en meer andere levendig bevonden, wijl onder de grootste afgevallene Brokken, nog hier en daar opene Holligheden waaren gebleven. Veel steene Gebouwen spleeten, reeten, en scheurden van malkander, en de Malleydsche Kerk wierd geweldig beschadigt; des niet tegenstaande bleeven op deze Plaats heel weinig Menschen doot. Op *Nacou*, in 't Latimorsche Gebergte geraakten 7. Huyzen onder de voet. Onder anderen wierd een *Clappus-Boom*, tusschen Man en Vrouw, daar sy op 't Veld zaten eetende, ter neder geslaagen, zonder andere Schade, dan al hun opgedischte Spijs te vermorsselen. Op *Oma* stortten twee Heuvels van een hooge Steen-klip in Zee; en een Steen, zoo als naauwlyks zeven Man konden om-armen, wierd opgeheeven, en van sijn plaats verzet. De Weg tusschen *Ema* en *Soya* scheur-

op

op 23. plaatsen open; en 't Zee-water aan 't Strand, sprong door een opgeborsten Gat zoo hoog in de Lucht, dat de Toppen van de Marssen der Schepen, daar ter Reede leggende, booven tegen-malkander stieten. 't Geschut met sijn Roo-paarden wierd van den Overloop opgeheeven, en weder neder gezet.

In d'aanvang dezer *Aard-beving*, quam ter Kust van *Hitol*, een verschrikkelyk hooge *Zee-berg*, met ongemeen hart gedruys van onderen uyt de Grond steyl opborrelen; zig in drie van-een splytende Deelen verspreyende, waar van een 't Zee-waard in, en d'andere twee over 't Land zwalpten, die in haar spoedige te rug togt, alle Boomen, Gewassen, Huyzen, en Menschen weg-rukten. Zoo dat door deze groote *Aard-bevingen* en zwaare *Zee-swellingen*, wel 2322. Menschen, daar onder 31. *Europianen*, omquaamen en vergingen. Dit in 't algemeen. Maar de byzondere Voorvallen op yder Eyland apart aan te merken, geeven zeldzaame Geschiedenissen te verstaan, volgens schriftelyk Berigt aan de *Compagny* van daar gekoomen.

Op *Jaricque*, *Nussatella*, en *Orien*, liep 't Water zoo over-hoog op 't Land, dat het daar, in sijn wonder-snelle te rug loop, alles met zig weg-rukte; en onder anderen een *Vrouw* met haar *Kindt* van vier Maanden, dewelke door d'onstuimige wederomswalping der Baaren, weder gevischt, verhaalde, Dat, als zy met d'afstrooming in Zee wierd gesleept, onder-weeg een Balk vast greep, waar op des Middernagts zig een Slang begaf, die met een slingerende draay, haar en haar Kind omving. Sy den zelve, uyt verdere verschrikking, eenige malen van haar afweerende, slingerde zig eyndelyk in sijn tegenworsteling, ook om den Balk, en bleef daar aan zoo lang vast houden, tot Sy en haar Kindt, van de Opvissers wierden gebergt. Op de *Negory Lima*, berste het Water van onderen met groot geweld op, en nam verscheide Menschen in *Zee* weg. Dan, eener Slavinnen *Kind*, van een half jaar oud, wierd, na d'ophouding des Zee-vloeds, nog onbeschaadigt, op 't Strand, schreyende gevonden. Op 't *Ceyt*, steygerde het Water tot aan des Redouts Vengsters, en nam de *Negorien Ceyt*, *Lebelehu*, en *Wassela* geheel weg; zoo ook van *Leyn*, ses Huyzen. Waar na des Nagts weder een geweldig zwaare AARD-BEEVING volgde, vermengt met een yselyk naar Gehuyl, omtrent de Schilder-huyzen, als van onderen het Gebergte en Steen-rotzen opgalmende. 't Welk men oordeelde, uyt onder-aardsche Dam-

 pen,

pen, die geen genoegzame Opening konden vinden, dus luydſchaaterende voortſproot. Een *Kind*, uyt de *Negory Waſſela*, wierd drie dagen na de *Aard-beving*, in een *Sagou-boom* nog leevend gevonden. Op *Hila*, daar de *Aard-ſchudding* heeviger als op andere Plaatzen was geweeſt, klom het Water tot booven aan de Gallery van de fortreſſe *Amſterdam*, en nam al de *Negorijen*, en ongemeen veel Menſchen weg. Verſcheyde Soldaten aan 't Wagthuys en op Schiltwagt ſtaande, en d'opbruyſſende Zee-berg ziende aankomen, ſloegen Armen en Beenen om 't Kanon, en lieten zoo de Golven over haar heen loopen; waar door ſy, na de weder-afvlieting, behouden bleeven. Op *Hitoelamma*, *Thiel*, en *Mamala*, nam 't Water veele Huyzen, doch weynig Menſchen weg. Op 't Land van *Hitoe*, ſteygerde de Zee tot boven aan de Toppen der hoogſte Bergen, wel 50. a 60. vademen diep. Waar door dit Land onbeſchrijvelyk wierd beſchaadigt, en de Land-hoecken en ſteene Zee-ſtranden geheel weg-ſpoelden. All het Geboomte tuſſchen *Hila* en *Lima*, waar onder veel jonge Nagel-booms Boſſchen, wierd vernielt, en veel Kalk-Ovens weg-geſpoelt. Het Land van oud *Lebelehu* verzonk meer dan een Muskets-ſchoot in de Breedte langs heen weg. Zoo ook veel meer andere Plaatzen daar omtrent gelegen. Meeſt al het *Zeewater*, dat deze Landen zoo onſtuymig had overſtroomt, was zo vuyl ſtinkent, en dik getroubleert, dat de *Menſchen*, die daar van overzwalpt waren geweeſt, uyt drabbige Modder ſcheenen gehaalt te zyn. Zijnde daar-en-boven van zulken ſcherpen feninigen kragt, dat alle dien het maar tot aan de Knien, of hooger had belqopen, het Leeven daar by moeſten inſchieten. Ook liep het wel 2 à 3. maal op en af, met zoo ſnelle veerdigheyd, dat men'er geen Oog op konde houden. d'Opbruyſing van d'eerſte Zee-Baar, quam zagtjes aan-zetten, tot booven op 't Land; de tweede ſmeet alles omverre wat ſy in haar Weg ontmoetede; maar de derde en laatſte ſleepte al het voorheen om-verre geſmeetene, en 't nog over-eynde ſtaande, al teffens met haare te rug-vlieting weg. De meeſte Vaartuygen ſloegen aan ſtukken, of ſtieten te gronde, of ſlingerden in Zee weg. En onder al dit bulderent Zeegebruyſch, huylden al-om de *Viſſchen*, als of 't een naar geſchreeuw van in Ongeluk zijnde Menſchen waar geweeſt. 't Geen men geloofde, door de *Kaymans*, die zig daar in meenigten onthielden, geſchied te zijn. De *Viſſchen*, die met het opſlaan der

Zee-

Zee-golven, aan Land waren gesmeeten, vond men gants smakeloos; waarom weder weg moesten geworpen worden, als tot nuttigen heel onbequaam. d'Inlanders daar te Lande waren, door deze nooyt meer vernomene Ontmoeting, zoo verbaast en bevreest geworden, dat in meenigte na 't Gebergte vlooden; en meerendeel zoo verarmt, dat sy des COMPAGNYS bedorven, en in Zee gesmeeten Rijs, om tot hun Nooddruft te nuttigen, opvischten. Dan dit niet zoo haast by *Neerlands* GOUVERNEUR vernoomen, liet die goede Rijs, aan den Behoeftige Land-lieden uytdeelen.

De Rivier by 't fort *Amsterdam* op 't *Keyt*, was, door 't afvallen van Bergen, en 't instorten van Rotzen, t'eenemaal onbruykbaar geworden. En de twee hooge Bergen van *Wawani* en *Manusa* hadden zulke stukken afgeworpen, dat den Loop der Rivier daar door gestopt, en der zelver overzwalpent Water, een Binnen-Meer had gemaakt. Op klein *Ceram*, had de kragt van 't Water, de Zee-Strand, van Steen-Klip, in Zant-Gruys vermorzelt; en een groot stuk van den hoeck *Waay Poeti* doen verzincken. Het *Moortsche Negorijtje* op *Loehoe*, wierd met al de Praauwen weg genomen; en den hoek *Cahoela* van al sijn Geboomte berooft. De Huyzen van d'Oppassers in des COMPAGNYS *Sagou-bosch*, wierden dryvent opgenoomen; in de Boef *Tonoena* een geheele *Christen-Kerk*, en de helft van een *Negorije* weg-gerukt; doch geen Menschen verslonden.

Op de Landen *Boero*, *Aublau*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, *Oma*, *Honimoa*, en *Nassataut*, wierd deze AARD-BEEVING mede zeer hart gevoelt; en 't Water liep daar ook schrikkelyk hoog op. Hebbende tot *Manipa* 40. Huyzen mede genoomen. Op de *Pas Baguale* en *Banda* gevoelde men 't zelfde; doch zonder Schaade. In diervoege dat het hier alomme door geheel deze PROVINTIE, zeer slegt geschaapen stond, en den geheelen staat des Lands een droevig Aansien had. Te meer, om dat dit deerlijk Ongeval hier mede nog niet eyndigde; maar op den 6. daaraan-volgende *Mey!* weder twee zwaare *Schuddingen* voor vielen.

Waar op zig des Avonds, onder een groote Slag-reegen, een groot Vuur in 't midden des Lugts vertoonde, 't welk onder smal, en booven breed zijnde, t'elkens na den Reegen verdween, en met dezelve altijd weder verscheen. Vier dagen daar *Vuur-gezigten in de Logt.*

na

na op den 10. *Mey*, zagen 5 à 6. Soldaaten na 't Oosten in de Lugt, eerst een kleyne, daar na een zeer groote Streek, als bleek *Vuur*; een gedaante van *Roeden* hebbende. Daar ter plaatze alleen was 't Firmament des Hemels heel klaar; maar voorts over-all met dunne Reegen-wolken overspreyt.

Voor den aanvang dezer schrikkelijke *Aard-bevingen*, had men verscheyde *Vuuren* uyt de *Lugt* zien vallen, hebbende zeer afschuwelyke Gedaantens, byna als brandende *Vuur-Draaken*, met een fatzoen van Menschen-Hoofden. Andere als brandende Fackels, nemende haar loop uyt den Oosten na 't Noorden. Behalven nog alle deze *Aard-schuddingen*, *Tempeesten*, en *Water-vloeden*, rigneerden daar ook zeer dol-raazende Koortzen, die den Menschen zoo deden schudden en beeven, dat'er ontallijke het Leeven by inschooten.

Kort na alle dese Elenden, soo haast men sich, door het ophouden van dien, in Rust, een weinig meenden te vertroosten, kreeg men wederom dees harde Tyding, van dien *Bloedigen Veldslach* voor *Silnef*, tusschen *Sijn Hoogheyd* den Heere *Prince van Oranje*, de *Geällieerden*, en den *Prince van Condé*. Die de Gemoederen van verscheyde persoonen seer verscheydentlyk ontroerde; oordeelende sommige, deselve tot groot voordeel van den VEREENIGDEN STAAT uitgevallen te zijn, en daarom daar over als een glorieuse VICTORIE roemden. Andere hielden 't daar voor, dat men meer Schaade, dan Voordeel had bevochten; en den *Franssen* den Beuyt behouden, doch sy den *Geallieerden* het Veld moeten laaten. In somma, het was te deser tyd een staat van meenigte Elenden en veel Jammers op veele Plaatsen.

Waar op de Tijding van de Bloedige *Veld-Slach* voor *Silnef* komt.

Egter hoorde men doorgaans onder al dit woedent Geraas van den Bloed-dorstigen MARS, noch meenigmaal het seer aangenaam Geluyd des Vreden-Basuyns; wyl de KROON *Sweden*, noch ten allen tyden haar MEDIATIE tot d'Algemeene RUST en VREDE aanbood, en het Werk, t'haarer Eer en Glorye, met ernst en Yver scheen te willen voortzetten. Waar door dan somtyds, de swaare Krygs-geruchten, en droevige Oorlogs-Voorvallen, weder een weynig met blymoedige Vredens-Hoope, getempert en bematigt wierden. Van welkers Uitkomst en Passeering, wy hier na omstandiger denken te handelen; Maakende ondertusschen hier een

Hier tegens komt men somtijds het aangenaam Geluyd des *Vreedens* Basuyns te hooren.

EYNDE

van dit VERVOLG van 't VERWERD EUROPA.

COPYE VAN MEMORIALEN,

Brieven, Resolutien, Placcaten, Ordonnantien, Declaratien, Alliantien, Vredens-Tractaten, &c. in 't VERVOLG van 't VERWERD EUROPA geallegeert.

Num. I.

Memoriaal van den Koning van Vrankrijk, aan den Abt de Gravel, Fransche Envoyé te Regensburg, den 18. Juny 1673. in 't Leger voor Maastricht geschreven.

Behoorende op Pag. 49.

Uyt het Hoogduyts vertaalt.

A dat de KONING in alle sijne Verrichtingen, zedert den aanvang der laatste Troubelen, in *Duytsland* ontstaan, genoegzaam heeft te verstaan gegeven, hoe oprechtelijk sijn Intentie is geweest, de *Rust des Roomschen Rijks* te willen onderhouden, en die wederom in den vorigen stand te herstellen: Heeft *Sijn Majesteyt* ook effectivelijk bekragtigt, die *Declaratie*, waar by deselve reeds over langen tijd had bekent gemaakt, Dat hy niets het geringste, van 't gene sijne Armeen in des *Keurvorst van Brandenburgs* Land hadden verovert, heeft willen blijven behouden; maar dat Hy, na den *Vrede*, die met *Sijn Keurv: Doorlugtigheyd* meende te sluyten, geneegen zijnde, sijn Volkeren van den *Rijks-Bodem* te voeren, daar in, door de Krijgs-rustingen, die men te *Weenen* maakte, om een considerabel Leger na den *Rhijn* af te zenden, is verhindert geworden. Dit niet tegenstaande heeft *Sijn Majesteyt*, naar uyterste vermogen, des *Keyzers* Voornemen getracht te verhinderen, door weg-neeming van 't Pre-

text, daar van de *Keyser* sich had mogen bedienen, als of hy tot de onderhouding sijner Armée, om daar mede alle Bewegingen te observeeren, genootzaakt was.

Dit is dan des *Konings* Voornemen, 't welk Hy, door sijn Minister, het Rijks-Collegie tot *Regensburg* heeft bekent gemaakt, Dat Hy niets meer begeert als des *Keysers* PAROLE, van dat deselve den *Nederlanden* geen Hulpe soude toezenden, noch sijn *Koninglijke Majesteyt*, en dessels Geconfedereerden willen attaqueeren: maar dat Hy sijn Krijgs-volkeren van den *Rijks-Bodem* wilde laten aftrekken; en dat de *Rijks-Standen* dese *Parole* souden guarandeeren.

En om te meer den *Vrede des Roomschen Rijks* te faciliteren, heeft *Sijn Majest:* door sijn *Minister*, de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* doen voordragen, Dat by-aldien de *Keyser* nalaatig was, of difficulteerde, dese *Parole* te geven, de *Koning* als-dan te vreden was, wanneer de voornaamste *Keur-* en *Rijks-Vorsten*, welkers Gedeputeerden nu in de Rijks-vergadering present waren, hem wilden belooven, sich tegens de *Keyser* te zullen opposeeren, als Hy sijn Armée na den *Rhijn* deed marcheeren, en op sulken wijse *d'Onrust* quam vernieuwen, die de *Koning* in *Duytsland* had soeken te dempen. Wijl echter de *Koning* gezint is, het kortste en lichste Middel te gebruyken, tot weder-oprichting der *Algemeene Rust des Duytschen Rijks*; en nademaal hy het *Roomsche Rijk* op 't spoedigste soekt te bevrijden, van d'Inquartiering, die sijn Armee gedwongener wijse in 't selve heeft moeten maken, soo heeft Hy sich van een kort Middel willen bedienen, tegen dat gene 't welk de *Keyser* tegens hem en sijn Geallieerden heeft willen onderneemen. En alsoo hy apprehendeert, dat men sijn begeerde *Parole* te *Weenen* lichtelijk langen tijd soude differeeren, en dat men ook mogelijk in de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* veel tijds soude doorbrengen met dese *Guarantie* te bewilligen: Soo heeft hy geächt, het de minste moeyte te zijn, als een kleyn getal der Keuren Rijks-Vorsten, die tot de *Rust des Rijks* niet ongenegen waren, sich vereenigden, om hem te belooven, dat sich tegens den *Keyser* souden aankanten, by aldien die voort voer, sijn Armee aan dese zijde van *Bohemen*, of tegens *Sijn Koninkl: Majest:* en derselver Bondgenoten, of wel ten dienste van den *Nederlandschen Staat*, te laten avanceeren; dat in sulken val *Sijn Majesteyt* sijn Armée, alleen op dese bloote Verzeekering, op 't spoedigste aan dees zijde des *Rhijns* soude te rug trekken.

Die Vorsten, van welkers Gunst *Sijn Majest:* sich voor anderen vermeent te verzeekeren, om soodanige gunstige *Resolutie* voor dessels Party te nemen, zijn, behalven de *Koning van Sweden*, de *Keurvorsten* van *Mayntz*, *Keulen*, *Beyeren*, *Brandenburg*, de *Hertog van Hanover*, de *Bisschop van Munster*, en de *Hertog van Nieuburg*. De goede genegentheyd, welke *Sijn Majest:* in gemelte Vorsten, tot de *Rust* en *Welvaard* des *Duytschen Rijks* bespeurt, zal veroorzaaken, dat *Sijn Majest:* zich gaarne zal bevredigen met hun PAROLE, wanneer sy belooven, sich tegens den *Keyzer* te zullen oppozeeren, als die iets tegens *d'Algemeene Rust* wilde onderneemen. En soo haast *Sijn Majest:* dese Verzeekering der Hoogstged: *Keur-* en *Rijks-Vorsten* zal hebben bekomen, belooft Hy, sijn Armée, sonder eenig versuym, weder over den *Rhijn* te doen marcheeren.

Dit is het gene, dat de *Koning*, den *Abt van Gravel* beveelt, in sijnen

Naam,

Naam, den *Keurvorst van Mayntz* t'overreyken, tot een onfeylbaar teyken van *Sijn Koninkl: Majesteyts* oprechte *Intentie.* Niets is'er te vinden dat *Sijn Majest:* grooter Vernoeging sou konnen geven, wegens het onbillijk Klaagen, soo des Konings Vyanden door konstige Treeken in 't Rijk weten te practizeeren, over den Marsch van *Duc de Turenne* na de *Wetterau*, veroorzaakt, door de rechtmaatige *Reflectie*, soo *Sijn Majest:* heeft moeten neeme op de openbare Aanslagen des *Keysers.* De Fransche Volkeren zullen den Rijks-Bodem Verlaten, soo haast *Sijn Majesteyt* zal zien, dat Hy niet meer noodig heeft, aldaar te vigileeren; en als gemelte *Keur-* en *Rijks-Vorsten* gezamentlijk met *Sijn Majest:* alles zullen contribueëeren, 't gene tot bevordering des *Roomschen Rijks Rust* strekken kan, voornamentlijk te deser tijd; nademaal de Vrede met den *Keurvorst van Brandenburg* niet de geringste oorzaak van Misvertrouwen, of Oorlog, laat overblijven. En gelijk de *Koning* van Hoostged: *Keur-* en *Rijks-Vorsten* niets anders als alleen eene Saak begeert, die volkomentlijk met het Westphaalsche Vredens-Besluit overeen komt, en haärer eygen *Interest* soo vorderlijk is; Alsoo heeft *Sijn Majest:* het vast vertrouwen, dat d'*Abt van Gravel*, den Heer *Keurvorst van Mayntz* seer lichtelijk zal bewegen, Hem mede te begeven in de LIGUE die de *Koning* hier voor-stelt; en hem met sulke vaardigheyd sijn *Parole* zal geven, als gelijk hy dat van Hem begeert: En soo haast hem de *Parole* van Hoogstgem: Vorsten zal gegeven zijn, dat Hy dan ook aanstonds sijn Volkeren wil laten aftrekken. Ja, by-aldien de *Keyser* buyten sodanige *generale Parole*, alleen een *Stilstant der Wapenen* ten aansien des *Roomschen Rijks*, presenteerde, om sijn Volkeren dit Jaar niet uyt sijn Erf-landen te laten marcheeren, Soo wil *Sijn Majesteyt*, tot een teyken van sijn groote Affectie tot d'*Algemeene Rust des Duytschen Rijks*, wel te vreden zijn, en sijn Volkeren niet over den *Rhijn* laten passeeren. Gedaan in 't Veld voor *Mastricht* den 18. *Juny* 1673.

En was geteykent, LOUIS

Lager stont, ÆRNAULT.

Num. II.

Manifest, vertoonende de Reedenen en Oorzaaken, waar door Sijn Keyzerlijke Majest: is bewogen en genoodzaakt geworden, om sijne Wapenen tegens de Franssen by der hand te grijpen, en sijn Krijgs-Volkeren in 't H. Roomsche Rijk af te zenden.

Behoorende op Pag. 57.

DE Volmachtigde Raden, Afgevaardigden en Gezanten van de Keurvosten en Standen des H. Roomschen Rijks, in deze tegenwoordige Rijksdag, hier vergadert, zullen, gelijk wy vertrouwen, noch goede geheugenis van 't geen hebben, dat de Hoogwaardigste Vorst en Heer, Heer Marquard,

Biſſchop en Vorſt van 't H. Roomſche Ryk tot Eiſtat, &c. uyt de naam van zijn Roomſche Keyzerlyke Majeſteyt, onze aldergenadigſte Heer, als zijn voornaamſte Commiſſarius, aan hen heeft vertoont en voorgeſtelt wegens het blykelyk gevaar, dat de Duytſche Volken meer en meer nadert, gelyk op die tyd in de Ryksvergadering vertoont is, en inzonderheyd wat noch onlangs Granvel, Volmachtigde van de Koningh van Vrankryk, in zijn wel overwegens-waardige Memorien, heeft ten toon geſtelt en voor gedragen. Dewyl dan, hoog-loffelyke gedagte Standen, uyt zich zelf is bekent, en niet tegen-geſproken kan worden, met hoe groote en getrouwe vaderlyke zorgvuldigheyt en begeerte zijn Hoogſt-gedachte Keyzerlyke Majeſteyt, volgens het alder-roemrykſte voorbeeldt van zyn Heer Vader, Keyzer Ferdinand de III. van roem-ryke geheugenis, (in den Heere moet hy ruſten) zedert de tyd van d'Intree in zyn Keyzerlyke regering, de behoudenis van deze diergekochte Duytſche Vrede ter herten heeft laten gaan, en zich met het geen laten vernoegen, dat hy van Godt, van d'eendrachtige Keyzerlyke verkiezing, en van de natuurlyke Erffeniſſe heeft verkregen, en niet getracht heeft het zelfde een voetſtap uit te breyden, en als'er eenige verſchillen voorgevallen zyn, gepoogt heeft de zelfde, door wegen en middelen van Scheydsmannen en Middelaars, by te leggen en te beſlechten; zoo is ook zyn hoogſte wenſch en begeerte, dat men doorgaans zoodanige vredelievende meyningen des gemoets heeft doen blyken, (daar door het H. Roomſche Ryk, en zyn Naburen niet in deze tegenwoordige bedroefde ſtant waar geraakt, en vervallen, by de welken vaſt in alle plaatzen de vyandelyke wapenen, gelyk ook op de Ryks-bodem, zich wyt en breet vertoonen) tot beſchutting en bevryding van 't Ryk, en van deze getrouwe Keurvorſten en Standen, en ook tot weering van onbillyk gewelt, 't welk een groot deel van de geenen van 't Ryk, door de Heyren, die op de been zijn, op de hals ſtaat te komen.

En gelyk zyn Keyzerlyke Majeſteyt om geen andere oorzaak bewogen is geworden, dit beſluyt aan te nemen, als om alle onruſt, vyandlyke aanſlagen en beſtormingen van 't Vaderlandt af te wenden, en des zelfs geruſtheyt onverhindert te behouden:

Soo heeft hy ook op het vriendelykſte aanbevolen aan de loffelyke Ryksvergadering, beneffens het geen, dat aan haar, van wegen de Keyzerlyke Commiſſie verthoont word, niet minder de redenen en oorzaaken voor te ſtellen, die hem tot zulken aantocht aangeport hebben; En voor eerſt op wat wyze de Kroon van Vrankryk, van d'aanvang dezer, tegen de Generale Staten der Vereenigde Nederlanden, in d'oorlog, tegen hem voorgenomen, een groote menigte van Kryghs-volken op de Ryks-bodem, zonder bewilliging van zyne Keyzerlyke Majeſteyt, en van 't Ryk in 't gemeen gevoert, en zedert daar uyt de voorgedachte Generale Staten heeft beoorlooght, verſcheyde Plaatſen, tot het Ryk behoorende, met Krygsmacht aangetaſt en verovert, de zelfde met hun Kryghs-volken bezet, ten deel van hun veſtingen ontbloot, en ten deel noch meer verſterkt; Gelyk de zelfde Kroon ook, naar zyn welgevallen, de pas en weder pas heeft genomen: 't welk volgens het ſluyten van de Vrede, in Weſtphalen gemaakt, geenzints aan de Kroon van Vrankryk behoorde, vermits zulks niet over-een komt met de geſteltheden van 't Ryk, die door het ſluyten van

de

de voorgedachte Vrede, met bewilliging der beyde Kroonen, die de Vrede gemaakt hebben, goet gekeurt zyn, en hoewel hier in uytdrukkelyk is voorzien, dat men daar in geen vreemde wervingen en monster-plaatsen, zonder voorweten en toestemming des Keyzers, zou toestellen, en echter, zonder acht hier op te nemen: zoo veel de tweede zaak aangaat, zich noch heden een groot getal van Koninglyke Fransche Krijghs-volken op de Ryks-bodem onthout, en zich daar, naar hun eyge believen in-leegeren, verscheyde Standen van 't Ryk, en hun onderdanen met zwaare heffingen van penningen en parsingen beledigen, en noch, behalven dit alles, andere Standen onverdragelyke schade en nadeelen toevoegen, gelyk zulks onder andere de handel en 't bedryf van 't Fransche Guarnizoen uyt Bryzach, en 't afbranden der Ryn-brugge, wegens Straatsburg betoont, genoegsaam betuygen. Ten derden, dewijl de Keurvorsten en Standen zich op het Memoriaal, van Keur-Trier ingekomen, weten te erinneren op welke wyze de overvallende Fransche Krygs-volken zich wederom in het zelfde Aarts-bisdom hebben begeven, en behalven de voorgaande overlasten, en verwoestingen, die veel hondert duyzent guldens bedragen, zonder eenige oorzaak daar toe gegeven te hebben, daar in wyt en breedt, met rooven en plonderen, als in der vyanden landen, met ongeschroomt openbaar gewelt, roof en brandt, en in diervoegen daar in hebben gehandelt en omgegaan, dat de gedachte Heer Keurvorst van Trier met recht oorzaak heeft gehad, om wegens de gepleegde Vyandlyke handel, en die noch wyders te bezorgen staat, by zyn Keyzerlyke Majesteyt, en gezamentlyk by 't Ryk, vaardige hulp, onderstant en bevryding te verzoeken; En dewyl, ten vierde, klaarblykelyk is, en van niemand geloochent kan worden, hoe grouwelijk de Fransche Heyren over weinig maanden, niet alleenlyk tegen de klare inhout van de Vrede, te Aken gemaakt, in de Spaansche Nederlanden hebben gehuys-meestert; maar ook, ten vyfde, hoe de Kroon van Vrankryk, in 't naast voorgaande jaar, een zeer machtigh heyr in en door het Roomsche Ryk, zonder toe-stemming van zyn Keyzerlyke Majesteyt, en van 't Ryk, en tegen d'inhout van de Munstersche Vrede heeft gevoert, en in 't zelve Ryk veel voorname plaatsen verovert, en veel voortreffelyke Vestingen in 't Landt van Kleef gelegen, als Wezel, Rees, Orsoy, Emmerik en Gennip met gewelt ingenomen, verscheyde Vastigheden, in 't Keurvorstendom van Keulen, en in 't gewest van Ruttig gelegen, met hun krygs-lieden bezet, en ook eenige plaatzen geslecht, en de zelfden niet aan 't Ryk, en aan zyn toebehooren herstelt, maar zich onderwonden op eenige van zyn Keyzerlyke Majesteyt en de gezamentlyke Ryks-vorderlyke verbonden, gewaande oorzaak te nemen; dieshalven, dewijl ook ten zesten, gants niets is te verantwoorden, dat aan eenige Staat van 't Ryk, ja zelfs aan de Roomsche Keyzer, volgens d'inhoud van 't Vrede-verdrach, veroorloft zou zyn eenige offensive oorlogh tegen een Potentaat of Macht van buyten, aan te vangen; en dewijl echter zoo wel de Heer Keurvorst van Keulen, als de Heer Bisschop van Munster, en deze leste noch tegen d'uytgedrukte inhout van de Vrede in 't Jaar 1666. te Kleef gemaakt, de Generale Staten der Vereenigde Nederlanden met een offensive oorlog, zonder de voorgedachte toestemmingh, met verachting der afmaning, door gedachte Keyzerlyke Majesteyt hier toe afgezonden, en tegen gedane hoop-geving en verklaring, hebben aangetast, en daar in tot aan deze tegenwoordige tydt

zyn voortgevaren; daar, ten zevenden, noch by komt, dat de Kroon van Vrankryk, schoon de zelfde aangenomen heeft de gedachte Kleefsche Vreden te maintineren en te verdedigen, aan hen beyde, tot voortsetting van deze onbluffelyke oorlog, alle onderstandt en hulp heeft bewezen, hoewel zy, volgens d'inhoudt van 't opgerechte Vrede-verdrach, van zelve wel konden bevroeden, dat zy geen reden om die aan te vangen hadden; te meer, dewyl men, uyt kracht van 't verdrach, met zyn hooghst-gedachte Keyzerlyke Majesteyt, op d'eerste van November, in 't Jaar 1671. getroffen, voor recht en billik heeft erkent, dat hy de zelfde voorgedachte Kleefsche Vrede zou garandeeren, invoegen dat met uitgedrukte woorden is bedongen, dat d'inhoudt van de Vrede, van zyn Keyzerlyke Majesteyt te Kleef gemaakt, voor het geen, 't welk van wegen de Generale Staten vertoont wiert, op het verzoek en 't bidden van den Heer Bisschop van Munster, niet nadeelig zou zyn.

Ten achtsten, in tegendeel, hier op is gevolcht, dat, doen zyn Keyzerlyke Majesteyt, met en neffens Keur-Brandenburgh, deze Heeren Bisschoppen wilde aandringen tot de Westphaalsche en Kleefsche Vrede te onderhouden, de Kroon Vrankryk met zyn volken hen te hulp is gekomen, en niet alleenlyk de voornemens van zyn Keyzerlyke Majesteyt heeft gehindert, maar ook in de Landen van zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheyd, onder 't Keyzerryk behorende, aan deze en gene zyde van den Ryn, op verscheyde plaatsen, alderhande vyandtschap heeft bewezen; ja ten negenden, aangevangen door de Memorien, te Regensburgh in de Ryks-vergadering gebracht, zyn Keyzerlyke Majesteyt t'overreden, dat hy zich by verklaring zou verbinden, niet alleenlyk gantsch geen hulp aan de Generale Staten te bewyzen; maar ook niets tegen de genen, die met de Kroon van Vrankryk verbonden zyn, aan te vangen, met deze byvoeging, dat zoo langh zijn Koninglyke Majesteyt hier af niet verzekert was, hy zyn Krijghsvolken niet van den Ryks-bodem wilde afvoeren: Hoewel men met recht of welvoechelykheyd niet van zyn Keyzerlyke Majesteyt konde eysschen dat hy zyn Keyzerlijk Woord, en schriftelyke verbintenis, die hy in 't Jaar 1666. tot de voorgedachte Garantie gegeven had, met der daat zou wederroepen, en daar van af gaan, vermits hy uyt kracht van de meer-verhaalde Westphaalsche Vrede daar toe bevoegt is, en 't verdrach van het Jaar 1671. voor recht en billyk erkent, wat zyn Koninglyke Majesteyt ook daar toe bybrengt, en zich uitdrukkelyk aan het zelfde wil houden. Ten thienden, is zyn Keyzerlyke Majesteyt noch veel vreemder voorgekomen dat men hem aangebracht heeft, dat, indien hy zich niet in rust wilde houden, maar zyn Kryghs-volk over Eger wilde doen trekken, de Koningh van Vrankryk met dertig duyzent Mannen, in des zelfs Erfkoninkryk en Erf-landen zou invallen, en zich dieshalven alree op d'aantocht had begeven. Niet minder zal, ten elfden, aan de loffelyke Standen des Ryks wel bekent zyn, hoe willigh de Kroon van Vrankryk is, om door zich zelfs, en door anderen, die van zyn aanhang zyn, verscheyde Keurvorsten en Standen des Ryks van zyn Keyzerlyke Majesteyt afwendig te maken, en de zelfde zoo verre van 't rechte spoor af te leyden, dat zy de wapenen tegen de geen, die hen van Godt tot hun opperste Overhooft gestelt is, zouden aantasten, en met eendrachtige handt hem tegen staan: Gelyk dat, ten twaalfden, genoegzamelyk

lyk is getuycht, zo in de Hildesheymsche Votum, in de leste Neder-Saxische Kreyts-dach, tot Brunswyk gehouden, als door d'aanbrengingen van verscheyde Standen door d'Envoyé Vergius, daar zelf verscheenen, is voor gestelt, namentlyk hoe verre uytziende raadslagen en voornemens tegens zyn hoogst-gedachte Keyzerlijke Majesteyt voor handen zyn geweest; en daar beneffens, ten dertiende, de Declaratie, die Vrankryk by Engelant verzocht en verkregen heeft; als of de Kroon van Spangien, door het voorgenomen bestaan op Charleroy, van de Generale Staten daar op voorgenomen, de Vrede van Aken ('t welk echter geen gemeenschap daar mee heeft) had gebroken, daar door Vrankryk genoegh te kennen geeft, dat het voorgenomen heeft ook de Kroon van Spangien, en de Borgondische Ryks-kreyts met Oorlogh aan te tasten, gelyk dan ook, ten veertienden, Vrankryk aanbiedt, als of de zelfde Kroon zyn Kryghsvolken over den Rhyn weder te rugh wilde doen trekken, zoo zyn Keyzerlyke Majesteyt zich wilde verbinden, dat hy geen onderstant aan de Generale Staten zou doen, doch met zulk een verbintenis, daar in eenige zekerheydt is te vinden, en daar door de contraventie, tot hier toe gepleeght, gerepareert zou worden, of de billijke voldoeninge die hy van zijn zyde zou begeeren, waar bevestight; hoewel een groot deel van zoodanige contraventien gebeurt waren, eer en voor dat zijn Keyzerlijke Majesteyt met de meer-gemeldte Generale Staten eenigh verbondt, tot handthaving van de Westphaalsche en Kleefsche Vrede, had getroffen, en zy ook in het voorgedachte Verdrach van 't Jaar 1671. uitdrukkelijk hun vryheydt, zelfs met bewillinging van Vrankrijk, hadden behouden, tot mainteneering van de voorgedachte Westphaalsche Vrede, en defensie van hun Erf-landen, en om met yder Potentaat en Republycq, zelfs ook die van de Ryks-standen, op te rechten: Gelijk het ook van een Roomsche Keyzer in de capitulatie, of in de constitutien van 't Ryk, niet verboden is, tot behoudenis van de Keyzerlijke authoriteit, en redding der Ryks-Standen, die in nood zijn, alle mogelijke hulp te gebruiken.

Zijn hooghst-gemelde Keyzerlijke Majesteyt stelt dierhalven buyten alle twijffel, dat de gedachte hooghloffelijke Keurvorsten en Standen van 't Ryk niet alleenlijk bemerkt zullen hebben, zijn vredevaardig Gemoed uyt alle de werken, die hy tot noch toe aangevangen heeft, en voornamentlijk uyt het geen, dat hy in 't stuk van de bemiddeling van stilstant van Wapenen, en van een algemeene Vrede aan deze Ryks-vergadering heeft doen voorstellen, maar dat zy ook genoegzamelijk waargenomen zullen hebben, dat men de Mediatie, te vooren door besluit van 't Ryk gesloten, niet daadeljk heeft willen aannemen, noch zich met billijke voorwaarden wegens de Generale Staten, vernoegen, en aan de waarde Christenheyt een zekere en bestandige algemeeene Rust vergunnen. Hy vertrouwt dit aan hen, als aan de genen, die 't uyterste gevaar, en de verwoesting van 't Ryk, die voor handen is, als getrouwe Liefhebbers van 't Vaderlandt, tydiglijk behartigen, die zich dadelijk met het Heyr van 't Ryk, tot des zelfs redding en verlossing vaardigh staande, vervoegen, en die zich op alle wijzen en middelen, die best dienen, met raadt en daadt tot de algemeene verdeding vereenigen, en ook anderzins, met aanvangen en voltrekken, in 't geen te helpen, dat het besluyt van de meer-gedachte Ryks-dag, dies aangaande, met zich brengt, en de behoudenis van het Heylige Roomsche Ryk, de vryheyt der Duitse

Volken, en daar beneffens yders eygen welstandt en voordeel bevordert. Alle 't welk de voorname Gemachtigden der hoogst-aanzienelijke Keyzerlijke Majesteyt, de tegenwoordige voortreffelijke Raden, afgevaardigden en Gezanten der Hoogst-vorstelijke Genadige Keurvorsten en Standen, volgens het ontfangen Keyzerlijk Bevel, gelieven te vertoonen, en t'openbaren.

Tot de welken de zelfden daar benevens, altydt wel genegen en dienstvaardig verblijven, tot betuyg van vriendschap, en van een goede en gunstige wil.

Te Regensburgh, den 28 *Augustii*, 1673.

Getekent,

MARQUARD.

(*L. S.*)

Num. III.

Missive van den Keurvorst van Beyeren, aan Sijn Keyserl: Majest: om den selve te bewegen, sijn Armée uyt het Duytsche Rijk te rug te roepen, en den Hollanderen geen Assistentie te doen. Benevens ook het daar op volgende Antwoord van den Keyser.

Behoorende op Pag. 68.

Aldergenaadigste HEER COZYN, &c.

t GEen Uwe *Keyserlijke Majesteyt*, op mijne onderdanige Erinnering, nevens de overal ruchtbare Afzending sijner Krijgs-volkeren in 't *Duytsche Rijk* op den 20. deser aan *Sijn Majesteyt* gedaan, My heeft gelieven te antwoorden, desselfs Inhoud heb wel overwogen; biddende voorts d'*Almachtige Godt*, Hy *Sijn Keyserl: Majesteyts* nochmalige betuygde Begeerte, tot erlanging van d'*Algemeene Rust*, met het Effect wil zeegenen. 't Welk *Sijn Keyserl: Majest*: in handen heeft, om het selve met weynig woorden, tot sijn onsterffelijken Roem, aan 't gantsche *Roomsche Rijk* te konnen toevoegen: Nademaal de *Koning van Vrankrijk* niet alleen noch stantvastelijk blijft aanbieden, sijn Volkeren uyt het *Rijk* over den *Rhijn* te rug te willen trekken, soo haast *Sijn Keyserl: Majest*: desselfs *Keyserlijk* WOORD en Verklaaring zal hebben gegeven, om den *Hollanders* tegens den hoog-gem: *Koning* noch desselfs Geallieerden geen vordere Assistentie te doen; Maar hem zedert noch soo wijd heeft verklaart, dat by-aldien *Sijn K: Maj*: sijn gemelte *Generale Parole* niet wilde van sich geven, dat Hy dan tot kragtige Betuyging van sijn groote geneegentheyd tot de *Rust des Rijks*, hem daar mede wilde laten vernoegen, en sijn Troupen weder over den *Rhijn* doen passeeren, wanneer

neer *Sijn Keyserl: Maj*: maar alleenlijk aanbood, door een *Stilstand van Wapenen*, wegens het *Duytsche Rijk*, sijn Krijgs-volkeren gedurende den noch resteerende Somer-tijd, niet uyt sijn Erflanden te laten trekken. Is nu *Sijn Keyserl: Majesteyts* voornaamste Intentie, om door d'afzending sijner Armée in 't *Rijk*, (gelijk ik uyt het Schrijven niet anders heb konnen vermerken) vremde Krijgs-volkeren van den *Rijks-bodem* af te houden, gelijk *Sijn K: Maj*: sich daar toe, door 't 13, Articul van de Verkiesings Capitulatie, verbonden acht; Soo geef ik Hem dan nochmalen te erkennen, of het niet beschuldelijk, en wel verantwoordelijk sou zijn, dat men iets met d'onzekere Uytkomst der Krijgs-wapenen, in gevaar der onschuldige Rijks-Standen en Onderdaanen, ja ook de Verderving sijner eygene Erf-Landen, zoude ondernemen; 't geen men met weynige Woorden, en door soodanige Verklaring kan te wege brengen, dien ik niet anders als met het Vredens-Tractaat, en Uwe *K: Majest*: Verkiezings-Capitulatie, over-een-komende bevinde. Doch ik late wel onaangeroert, hoe wijd *Sijn K: Maj*: tot de Guarantie van de Kleefsche- en Aaksche-Vrede is verbonden: want voor soo veel de Conservatie des Westphaalschen Vreden betreft, daar toe zijn alle getrouwe Keurvorsten en Rijks-Standen verobligeert, en zullen ook daar toe gewilliglijk het haarige doen; Maar ik heb tot noch toe niet konnen vernemen, dat iemand eenige der gemelde Vredens-Tractaaten voor verbroken heeft gehouden, selfs onder die van de daar by geintresseerde Partyen, waarom men noodig zou geacht hebben, derselver Guarantie op te soeken; uitgenomen wat van elders door de Heeren *Staaten Generaal* mocht zijn geschied. Om dewelke, gelijk ik nieulijks heb aangetrokken, 't geen noch *Sijn K: Maj:* noch het *Duytsche Rijk* niet heeft verdient, het selve in een bloedigen Oorlog is ingewikkelt geworden, &c.

Gelijk ik 't dan ook daar voor houde, dat *Uwe K: Maj*: sich tot guarantie van een vreemden Handel, waar uyt voor 't *Rijk* soo groote ongelegentheyd konde ontstaan, niet verobligeert heeft, noch sich tegens sijn Verkiesings-Capitulatie souden willen verobligeeren. En is lichtelijk te denken, dat, wanneer *Sijn K: Majesteyts* Volkeren soo lang in 't *Rijk* souden verblijven, tot'er in de geheele *Christenheyd* geen Oorlog meer soude zijn, dat het dan met het *Rijk* gedaan soude wezen. Wil *Sijn K: Majest*. door 't Middel van minnelijke Tractaaten, den VREDE met *Holland* helpen bevorderen, waar toe ik ook presenteere, al mijn Krachten in te spannen, soo zal 't hem tot een eeuwigduurende Loff gedyen. Maar dit kan ik by my niet vinden, dat d'Expeditie van *Sijn Majesteyts* Wapenen in 't *Rijk*, tot bevordering van gemelte *Vrede* oorzaak soude gegeven werden; maar veel meer, gelijk men ach lacy! reeds voor Oogen ziet, het tegendeel, en daar uyt volgen zal, dat onderwyl men 't Vuur in vreemde Landen wil uytblusschen, men 't selve in sijn eygen doet opbranden; en in plaats van een algemeene *Vrede* in de gantsche *Christenheyd* te soeken, men sijn eygen *Vrede* in 't *Roomsche Rijk* komt te verliezen, &c.

Het dunkt my een seer geringe Gewisheid te zijn, dat men meer oorzaak neemt, om een vreemde Handel, het *Rijk* niet rakende, her selve in een soo baarblijkelijk en onfeylbaar Gevaar des bloedigen Oorlogs, gaat storten, en om d'onverdiende *Staaten van Holland*, het voorheen verwaarloosde

Armistitium de novo weder te procureeren. Niet te vergeefs heeft de *Koning van Vrankrijk* sich voorheen verklaart, sijn Volkeren uyt het *Rijk* te willen te rug roepen, soo haast *Sijn K: Maj:* de sijne binnen sijn Erf-landen, en de *Keurv: van Brandenburg* de sijne over de *Wezer* soude getrokken hebben, &c.

Ondertusschen ziet men *Sijn Keyserl. Maj.* noch in sijn voorgaande Voornemen onveranderlijk blijven volharden. Ik bidde derhalven *Uwe K. Majesteyt* nochmalen uyt het binnenste van een getrouw Hert, dat deselve doch die Elend, soo uyt sijn gevatte *Resolutie*, om sijn Volkeren in 't *Rijk* te zenden, onvermijdelijk My, en andere Naburigen, ook eyndelijk *Sijn Majesteyts* eygen Erf-landen, staan t'ontmoeten, wil tragten voor te komen, met sijn gedachten te richten, tot verkrijging van een *Algemeene Vrede*, of wel een *Generale Armistitium*, in de bevestiging der Kleefsche en Aaksche Vredens, veel eer op het Middel der minnelijke Tractaten, als op d'onzeekere Uytkomst der Krijgs-wapenen, en alsoo aan de *Kroon Vrankrijk*, door een generale of spetiale Verklaaring *Satisfactie* te geven. Sulks dan, tot Vergelding van gemeldte *Kroon Vrankrijks* voorgestelde, en noch continuëerende veelvoudige Siceriteyten, Uwe Volkeren uyt het *Rijk* te rug te voeren, en daar door het Misvertrouwen, by *Sijn Keyserl. Maj.* aangegroeyt, weg te nemen; Soo zal *Uwe Keyserl. Majest.* van sijn getrouwe *Keurvorsten* en *Rijks-standen*, tot bevordering sijner *Intentie*, dies te meer Byval vinden; waar onder ik niet de laatste zal zijn, die tot Redding des lieven *Vaderlands*, het Mijnige met alle Kragten zal by-zetten. Alwaar 't ter contrary niemand te verdenken staat, die tot afweering eener soo *Onnoodigen Oorlog*, en de daar uyt te ontstaane quaade Gevolgen, sijnen *Raad* in diervoegen dirigeert, ten eynde de *Waarde Vrede* ongekrenkt in 't *Rijk* mag blijven; waar van ik my dan in sulk geval ook niet kan onthouden.

Indien *Sijn Keyzerl. Majest.* begeert, dat Ik, tot verdere opening mijner Gemoeds Meening, soo ik uyt oprechten Herte niet wil verborgen houden, met den eersten iemand persoonlijk aan *Sijn Hoff* afveerdige, ten eynde die *Uwe Maj.* mijne trouwe Sorgvuldigheyd omstandiger by Monde voor-draage, en daar nevens de *Spetialia* ter handen stelle; Soo vermeene ik, dat dit Werk met aller-zijds *Reputatie* en *Satisfactie* zal uytgevoert werden, &c. Gegeven tot *Schleisheim* den 24. *Juny* 1673.

Antwoord van Sijn Keyzerlijke Majesteyt, aan den Keurvorst van Beyeren.

DOORLUCHTIGSTE, &c.

UYt Uw Schrijven van 29. *Juny* laatstleden heb wel vernomen, 't gene gy My op mijn Antwoord van 20. dito, wegens aanstaande Expeditie mijner Volkeren in het *Rijk*, hebt doen ter handen stellen; en wat voor oorzaken gy daar tegens in brengt, voornamentlijk de Voorstelling van des *Konings van Vrankrijks* Presentatie, om sijn Volkeren nyt het *Rijk* over

den

den *Rijn* te rug te voeren, tegen de daar tegen nochmalen gemelte Condi-tien; met vordere Byvoeging; Dat het in contrarien Val niemand te verden-ken ſtaat, die tot afweering van ſulken *Onnodigen Oorlog*, en de daar uyt te ontſtane quaade Gevolgen, ſijnen *Raad* in diervoegen dirigeert, dat de waarde Vrede in 't *Rijk* ongekrenkt werde geconſerveert; Dat gy U. dan derhalven daar van niet ſoud konnen onthouden; en ſoo voorts.

Hier op refereere ik my aan mijn voorgaande Schrijven van 20. *Juny*, en die daar in bygebragte Beweeg-redenen, Waarom het hoogſt-noodig is, tot afweering voorderen Onheyls, ook tot conſervatie van mijn Keyzerlijke *Authoriteyt*, en Duytſche Vryheyd, een behoorlijke *Reſolutie* te vatten, en het overige den *Almachtigen Godt* te beveelen. Waarom ik wel gewenſcht hadde, dat gy uwe geprætendeerde Gemoeds-Meening My daar over wat eygentlijker had willen toevertrouwen, en deſelve niet had gaan betrek-ken, op of de *Hollanders* wegens het *Roomſche Rijk* onverdient zijn; Nade-maal het hier de Vraag niet is, of gedachte *Hollanders* dit, of dat verdie-nen; Maar alleen, of My bevoegt is, Dat ik niet alleen, tot die aan My, en het gantſche Rijk toegevoegde ſwaare *Præjuditie*, ſoo voor het tegen-woordige, als in het toekomende, Maar ook ten beſte aan de *Kroon Vrank-rijk*, My ſoude gaan verbinden tot ſoodanige Dingen, waar toe ik *Nullo jure adſtringeert* ben; en dat gene, 't welk de Weſtphaalſche Vrede ver-eyſcht, en de op den *Eerſten Novemb.* 1671. geſlotene *Conventie* vermag, te gaan renuntieeren, tot verkleyning van mijn gegeven *Keyzerlijke* WOORD: en My van Vreemden, even als of Ik, en het *Roomſche Rijk* reeds over-wonnen waren, als van woord tot woord Wetten, Maaten, en Regulen laten te vooren ſchrijven, wat ik als *Roomſche Keyſer* in 't *Rijk* ſou te doen heb-ben: En daar tegens gedoogen, dat ſoodanige Vreemden en andere met hun Geconfedereerden, in 't *Roomſche Rijk* naar hun welgevallen ſouden mo-gen huyſen; en Ik alſo op alles, en tegens eenen ygelijken ſtil ſwijgen, en ſtil zitten, tot ſoo lang d'een en d'ander nabuerig *Potentaat* overwel-digt was, en dat als-dan den rechten tijd en gelegentheyd mogten gebo-ren zijn, om dat gene in 't werk te ſtellen, wat tegens My, en mijn ge-heele Aards-Huys, als voorheen tegen het *Roomſche Rijk*, en deſſelfs Duytſche Vryheyd, door ſoo veel verbodene en ontoelatige ſchadelijke Verbinteniſſen, ſou mogen naadeelig zijn. Ik heb U L. in mijn gem: voor-gaande Schrijven tijdelijk genoeg voor-geſtelt, waarom Ik, wegens ge-melte *Staaten Generaal*, des *Konings van Vrankrijks* vordere *Declaratie* heb begeert; niet, dat Ik aandringende oorzaken hebbe, om daar in te blijven volharden, dat deſelve *Koning*, ſonder verdere Uytſtel, ſijne, tegens alle betaamlijkheyd in 't *Roomſche Rijk* gevoerde Volkeren, niet alleen over den *Rhijn*; maar ook geheelijk van den *Rijks-Bodem* af te voe-ren, en de daar in, in bezit hebbende *Paltz* weder af te ſtaan, verſchuldigt is Van het welke, al het gene dat U L. My, in faveur van ged: *Kroon Vrankrijk* bybrengt, My niet afleyden kan.

Maar, *Godt Almachtig*, als een Doorgronder aller Herten, en een Getrouwe Helper voor den genen die met Onrecht onderdrukt worden, zal zeekerlijk te ſijner tijd den eenen en den anderen weten Recht te doen. En Ik laat U L. als een voornaam, en ſoo verſtandig *Keurvorſt*, die My

 ook

ook ſoo na Vermaagſchapt , en een ſoo lieven *Coſijn* is , ſelfs bedenken, of ik dan niet Oorzaken over Oorzaken hebbe , tot Behoudenis Mijnes, en mijnes geheelen Aards-Huyſes Welſtand , tot behoudenis van Mijn, my van Godt, door de eenmoedige Keurvorſtelijke Verkiezing , verleende *Keyſerdom* , tot Behoudenis van 't *Roomſche Rijk*, en deſſelfs Vryheyd, als ook het *Inſtrumenti Pacis* , eygener *Capitulatie*, en alle anderer *Rijks-Conſtitutien*, ja ook daar-en-boven tot te Hulp-koming ſoo veeler bedroefde Standen , My ſoo veel mogelijk in de beſte Poſtuur ſtelle, en tot dien eynde mijne Volkeren op het ſpoedigſt doe na *Eger* marcheeren ; daar Ik niet alleen uytdrukkelijk door de Franſche Miniſters, maar ook van andere ſijner Mede-geconfedereerden , op d'opentlijke Rijks en Kreyts-dagen, onder een gants ongefundeert Pretext, werd gedreygt, My met den eerſten in mijne Erf-Landen t'overvallen, ja van U L. ſelfs, het naaſte Gevaar mijner Erf-Landen, ſoo meenigmaal werd wederhaalt ; En of men dan ſulks een *Onnodigen Oorlog* behoord te noemen , als Iemand , die men ſoo meenigmaal heeft beledigt, en die ſoo veele Tegenheden tot nu toe met gedult heeft verdragen , tot Afweering van ſijn totalen Ondergang , ſich in ſoodanig gedwongene Tegenweer ſtelt? en of men my met geſond Oordeel, het uyt der Natuur, en aller Volkeren geoorloofden *Jus Defenſivum* , kan beletten ; en dat Ik ter contrary , het, tegens de Verkieſings-Capitulatie , tegens het *Inſtrumentum Pacis* , andere Rijks-Conſtitutien en Vredens-Beſluyten ſtrijdende *Jus Offenſivum*, van anderen , die , gelijk geſegt , daar toe geenſins bevoegt zijn , ſonder eenige beweging of wederſtand ſou moeten toelaten? En gelijk U L. komt te melden , Dat ik met weynig Woorden den *Vrede* noch langer kan behouden; Alſoo geloof ik ook, dat ſy inſgelijks den ſelve met Woorden konnen beveſtigen, wanneer ſy hen maar verklaaren, My te willen Byſtand doen, en tot Behoud van 't *Roomſche Rijk*, en deſſelfs Duytſche Vryheyd alle krachtige Aſſiſtentie te doen ; gelijk ik dan vaſtelijk wil vertrouwen , dat U L. ſich door geenerley Raad zal laten van My wenden, &c.

Wat My belangt, ik herhaal nochmalen wederom , mijn tot een *Generale Vrede* geneegen-dragende Gemoed ; blijvende als noch daar by , dat Ik uyt voorheen bygebragte , en U L. ook genoegſaam bekende Oorzaken, My verplicht bevinde, ten hier boven omſtandig gemelten Eynde, My in tijds in alle mogelijke Poſtuur te ſtellen , en voor het *Roomſche Rijk* , en deſſelfs Duytſche Vryheyd , al het mijnige getrouwelijk by te zetten, &c.

Num. IV.

ORDRE van den Krijgs-Raad tot Amſterdam, behelſende XII. Articulen van vlijtige Voorſorge tegens alle voorvaliende Allarmen.

Behoorende op Pag. 134.

Is te vinden in d'Eerſte *Volume* onder Num. 73. en daarom onnodig geächt hier weder te repeteeren.

Num. V.

Num. V.

ORDONNANTIE van Haar Ed: Groot Mog: de Staaten van Holland, wegens de Monstering.

Behoorende op Pag. 145.

DE Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*, Alzoo Wy dagelijks zoo langs zoo meer in ervaringe komen, dat de ordre en punctuele voorzieninge die eertijdts met groote zorghvuldigheyt gestelt is op het stuk van de Monsteringe, zeer weynig werd betracht, en naar gekomen, tot merkelijke prejudicie en naadeel van den Lande. ZOO IST, Dat wy daar tegen willende voorzien, naar rijpe deliberatie van rade, en hier op gehoort en ingenomen hebbende de consideratien van den Heer Prince van Orange, conform Sijn Hoogheydts advis, geordonneert en gestatueert hebben, ordonneeren en statueeren midts dezen; Dat de Militie op deze Provincie gerepartieert, door Gecommitteerden van Ons, of Onze Gecommitteerde Raden, of ook door Commissarissen van de Monsteringe, ten minsten eens, en voor het uytgaan van yder Heere Maandt, is 't doenlijk, generalijk op een en de zelve tijdt zal moeten werden gemonstert, zoodanigh als best, bequaamst en onkostelijkst zal werden geoordeelt, naar de gelegentheyt der Guarnizoen-plaatzen.

Dat de zelve Monsteringe ook zal moeten geschieden in conformité van het Placcaat van de Monsteringe den 23 Augustii, 1623. geëmaneert, en zulks zoo wel in de andere Provincien en Plaatzen, als onder het ressort van de Generaliteyt, over alle Compagnien aldaar respectivelijk Garnizoen houdende, zonder onderscheydt van repartitie, volgens het negende Articul van het zelve Placcaat, voor zoo veel en voor zoo verre een of meer Compagnien op deze Provincie gerepartieert, aldaar Garnizoen houden.

Dat boven en behalven de voorsz. Monsteringe, den Collonel van yder Regiment, t'onzen laste gerepartieert, ten minsten eens ter Heere-maandt, zal moeten doen, of by indispositie of ongelegentheyt, door een bequaam en dies vertrouwende Persoon, laten doen, een Reveue van alle de Compagnien, zijn Commando als Collonel aanbevoolen, hem wil imformeerende of doende informeeren van de constitutie van yder van dien van de Manschap, Wapeninge, en betalinge, en de zelve Rolle, met de gerequereerde informatie aan Ons, of onze Gecommitteerde Raden over zenden, of te doen over zenden, om Ons daar af te mogen bedienen, zoo als Wy of de gemelte Onze Gecommitteerde Raden zullen oordeelen te behooren.

Dat door de Commissarissen, of andere daar toe gedeputeert, nauw reguard genomen zal moeten werden op de Mortepayen, of Passevolanten, volgens het 5, 6, en 7 Articul van het meer gemelte Placcaat; en dat de Capiteyns en Luytenants ten dien eynde aan de Gedeputeerden, of Commissarissen van de Monstering zullen moeten aanwijzen, alle die gene die zy binnen 14 dagen, te rekenen voorwaarts van de Monsteringe, nieuwelijks aangenomen hebben,

om daar op zoodanige reflexie te maken, als bevonden zal worden te behooren.

Dat de zelve Commissarissen, eenige fraude ontdekt hebbende, daar van op haar Eedt en Eer, en privatie van haar Officie, gehouden zullen zijn zoo ras het doenlijk is, uytterlijk binnen 8 dagen, schriftelijk raport te doen aan de gemelte Onze Gecommitteerde Raden, om jegens de zelve zonder uytstel geprocedeert te werden, in conformiteyt van het voorsz. Placcaat en Articulbrief respective.

Dat een Compagnie te Voet, sterk bevonden in Ryen en Gelederen 70 Koppen, als compleet, en zulks jegens 89 Hoofden zal werden getracteert, wel verstaande nochtans, dat de Officiers en andere ordinaris buyten Ryen en Gelederen gestelt werdende, midtsgaders de Jongens van de voorsz. Officieren, niet onder het voorsz. getal van 70 Hoofden gerekent zullen mogen werden, maar boven het voorsz. getal van 70 Hoofden by de Compagnie zullen moeten zijn.

Dat voor een Compagnie te Paerdt, sterk bevonden 57 effective Ruyters, en voorts het vereyschte aantal van Paerden, een compleete Ordonnantie jegens 80 Paerden zal werden gepasseert, afgetogen werdende van de voorsz. nombre de Officieren; Des dat de Officieren en haar Jongens, en andere, buyten Ryen en Gelederen zijnde, onder de voorsz. 57 effective Ruyteren niet gerekent zullen werden, maar boven het voorsz. getal van 57 Ruyteren by de Compagnie zullen moeten zijn.

Dat onder het voorsz. getal zullen werden gerekent en goedt gedaen die gene van de Ruyters of Soldaten die met behoorlijk verlof volgens het 19 en 20 Articul van het hier vooren gementionneerde Placcaat uytgegaan, en met suffisant bewijs van haar alibi binnen den geprefigeerden tijdt weder in 't Garnizoen zijn gekomen; Des dat die gene die met zoodanig verlof van de Compagnie hebben geabsenteert, op de naaste Monsteringe present bevonden werdende, de Ritmeesteren en Capiteynen zal werden afgekort 't gunt over de voorgaande tijdt haar dienthalven goedt gedaan zoude mogen zijn.

Dat onder de voorsz. nombre zullen werden gecomprehendeert die Sieken, de welke by vertrek van de Compagnie, of dat'er in 't Garnizoen geen gelegentheyt voor de zelve is, by wettelijke Attestatie zullen werden bewezen, ten tijde van de Monsteringe ziek te zijn geweest, midts dat de zoodanige in de volgende Monsteringe niet present bevonden werdende, de respective Ritmeesteren en Capiteynen zal werden afgekort 't gunt ter dier oorzake haar op de Ordonnantie is gepasseert, ten ware de zelve de als noch duurende zieke of sterf-dagh volkomentlijk kost doceeren.

Dat de Compagnien te Paardt en te Voet, die minder als het voorsz. getal zouden mogen komen uyt te brengen, niet alleen niet hooger zullen werden betaalt als naar het juste beloop der gemonteerde Paerden en Koppen, maar dat ook daar en boven by aldien de zelve 50 Ruyters, en 60 Man te Voet beloopen, der Ritmeesters en Capiteyns Tractement voor de eerste reys zoo veel zal werden vermindert, als de Soldyen van de absente naar proportie van een complete Compagnie komen te monteeren.

Dat het voorsz. defect op de naaste Monsteringe niet wezende gesuppleert, jegens zoodanige Ritmeesteren of Capiteynen zal werden geprocedeert, als naar

exigentie van zaken bevonden zal werden te behooren 't zy by cassatie, suspensatie of ondertekinge van de Capiteynen, ten ware zy suffisantelijk konden bewijzen, dat zoodanige zwakheyt buyten haar toedoen door verloop, versterf, of desastre was veroorzaakt, in welk geval de voorgemelte Peyne geen plaats zal hebben.

Dat by aldien eenige Ruyters of Soldaten mochten werden gezeght te zijn gestorven, doodt gebleven, of wech geloopen; en by suffisante Attestatie van den Gouverneur en Commissarissen van de Monsteringe *in loco*, of in absentie van dien, van den Collonel, of den Officier het Regiment leydende, klaarlijk consteerde, dat zoodanigh versterf of verloop binnen 10 dagen voorwaarts van de Monsteringe voorgevallen, en de plaatze van de zoodanige verstorvene of verloopene binnen gelijken tijdt van 10 dagen, naar date van de Monsteringe, met goede Manschap ware gesuppleert, en die op volgende Monsteringe present zijnde, de zelve Compagnie zoo veel sterker wierde bevonden, in zoodanigen geval en anders niet, de zelve Ruyters en Soldaten op de Monster-rollen zullen werden geappliceert; Des dat het Aanrits-geldt ten reguarde van die gene, die in de plaats van anderen die in attacque tegens den Vyandt gebleven zijn, aangenomen zullen werden, van wegen het Landt, aan de Capiteyns zal werden goedt gedaan.

Dat de Ritmeesteren en Capiteynen, des goedt gevonden werdende, de hoofdelijke betalinge, zullen hebben te gedoogen, uyt krachte van het 18 Articul van het voorgedachte Placcaat.

En ten eynde niemandt hier van ignorantie en pretendeere, ne maar alle en een yegelijk weten moge waar na hy hem hebbe te reguleeren, Lasten Wy dat deze zal werden gepubliceert en geaffigeert alomme daar het behoort, in gelijke zake te geschieden gebruykelijk is. Gedaan in den Hage onder Onzen grooten Zegel, op den 19 Julii des Jaars onzes Heeren en Salighmakers Jesu Christi. 1675. *Onder stont*:

Ter Oordonnantie van de Staaten, *En was getekent*,

HERBT. van BEAUMONT.

Num. VI.

REGLEMENT of INSTRUCTIE, voor de Directeurs, over de Betaling van 's Lands Militie.

Behoorende op Pag. 146.

I. EErstelijk zal de bedieninge van de voornoemde Directeurs aanvang nemen met den 1 Januarii, 1673.

II. En zal der zelver Bedieninge gedaan werden by 10 Perzoonen, die daar toe van behoorlijke Commissien zullen worden voorzien, te weten, acht by de Heeren Gecommitteerde Raden in het Zuyder, en twee by de Heeren Gecommitteerde Raden in het Noorder-quartier, ook daar nevens speciale Acte werden verleent, uyt krachte van de welke de zelve zijn geauthoriseert, om yeder een tweede, de gemelte Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecom-

committeerde Raden respectivelijk aangenaam, tot haar te mogen associeren in 't zelve employ, onder zoodanige limitatien als zy-luyden best zullen oordeelen.

III. Dat ook de Ampten van de zelve Directeurs zullen succedeeren op der zelver Kinderen in den eersten Graat, indien die daar toe bequaam zijn, of op die gene die een yeder van haar, by mancquement van Kinderen, zullen verkiezen; behoudelijk dat de voorsz. Perzoon by haar te verkiezen, daar toe mede bequaam zal moeten wezen, in voegen dat de voorsz. Directeurs of hare Erfgenamen, een onbequaam Perzoon voorgestelt hebbende, de voosz. onbequame Perzoon niet geadmitteert, maar een ander in des zelfs plaatze by de voornoemde Directeurs of hare Erfgenamen, voorgestelt zal moeten werden, en dit alles ten eynde de voorsz. Directeurs en hare Erfgenamen hier door hare descharges en vereffeninge mogen bekomen; des zoo zullen zoo wel die gene die de voosz. Perzoon komen voor te stellen, alle te zamen als de voorsz. voorgestelde Perzoon met Eede solemneel moeten verklaren, dat zy ter zake van de voorsz. voorstellinge of overdoeninge, niets belooft, gegeven of ontfangen hebben, beloven, of geven, ontfangen zullen, directelijk of in directelijk, in eeniger manieren.

IV. En zoo wanneer naar dezen yemant komt te succedeeren, in plaatze van yemant van de jegenwoordige Directeurs, geen Kindt van den overleden zijnde, of naar overlijden van een Kindt van haar, of de gekozene in plaatze van dien, zoo zal den voorsz. Successeur specialijk verbonden en geobligeert zijn de geheele verantwoordinge van zijnen Prædecesseur tot zijnen laste te nemen, en binnen den tijdt van 6 Weken, naar den aanvang van zijne Bedieninge, aan de Erfgenamen hare descharges te behandigen, nevens alle de restanten in baren Gelde, die de zelve Erfgenamen, zoo van 't gemeene Landt, als de Ritmeesters en Capiteynen zouden mogen competeeren, tot welken eynde de Boeken van den Prædecesseur, gemunieert met behoorlijke Documenten, volkomen geloof zal werden gegeven.

V. Dat mede de geheele Militie te Lande, zoo van Ruyteren, Dragonders als Voetknechten, zal worden verdeelt in 10 Klassen of gedeelten, de welke zoo veel mogelijk zullen werden ge-egaleert, uyt de voornoemde drie specien, en dat de zelve Directeurs haar in allen manieren zoo veel doenelijke zullen benaarstigen, om yder zijn gedeelte of Klasse promptelijk en spoedigh te betalen, zoo baast als haar de noodige Documenten zullen ter handen komen.

VI. En zal de zelve betaling punctuëlijk moeten werden gedaan, niet by Compagnien, maar by geheele Regimenten te gelijk, zonder yemant daar in 't minste te favoriseeren, of de eene Compagnie voor d'ander eenigh furnissement te doen.

VII. De voorsz. Directeurs zullen gehouden wezen, de Ritmeesteren en Capiteynen te bedienen, en hare affaires te verrichten, buyten kosten en lasten van de voorsz. Ritmeesteren en Capiteynen, ook gehouden zijn te bezorgen dat de Penningen aan de voorsz. Ritmeesteren en Capiteynen mogen toekomen, 't zy by Wissel of anderzints, zonder dat de voornoemde Directeurs eenighzins gehouden zullen zijn eenige verdere verantwoordinge te doen, als alleenlijk met de Quitantien die haar door de Ritmeesters en Capiteynen voor de penningen zullen zijn behandight.

VIII.

VIII. En zullen de voornoemde Directeurs alle jaren hare respective rekeningen, gemunïeert met de noodige verificatoire Documenten daar toe gerequireert, overleveren onder recepisse ter Reken-kamer van haar Edele Groot-Mog: te weten aan die in het Zuyder-quartier, voor zoo veel belangt de Militie op 't zelve Quartier staande, en in het Noorder-quartier zoo veel de Militie van het zelve Quartier belangt, zonder voor haar of hare Erfgenamen in eenigh recollement geobligeert te zijn, als alleenlijk binnen den tijdt van 6 weken naar expiratie van elk Jaar, en anders niet, behoudens dat na verloop van zoodanigen tijdt, niemant onder beneficie van relief, tot eenigh recollement zal mogen werden geadmitteert; en zullen mede de voorsz. Directeurs noyt geobligeert zijn eenige Rekeningen of openinge van de zelve te doen aan eenige subalterne Officieren, Ruyters of Soldaten, maar volkomentlijk en absolutelijk mogen volstaan met hare gedane betalingen aan de Ritmeesteren en Capiteynen.

IX. En zullen voortaan gene kortingen op de Ordonnantien worden geaccordeert, ten laste van de Ritmeesters en Capiteynen, of der zelver subalterne Officieren, ten profijte van eenige particuliere Persoonen, het zy Koopluyden, Winkeliers, of andere, behoudens dat alle kortingen ten profijte van den Lande op de Ordonnantien haren cours zullen hebben als voor dezen, ten ware de voorsz. Ritmeesteren en Capiteynen credit hadden afgesproken voor de Logementen, Eet, en Drink-waren van haar en die van haar Compagnien, ter plaatze daar de zelve Compagnien logeeren of Garnizoen houden, en nergens anders, welken aangaande de voorsz. kortinge mede toegestaan zal worden.

X. Dat alle questien en dispuyten zoo tusschen Ritmeesters en Capiteynen, onder den anderen, als tegens der zelver Solliciteurs of Directeurs, als mede de questien en disputen der Directeurs, zoo onder malkanderen als tegens Ritmeesteren en Capiteynen, of der zelver subalterne Officieren, zullen werden gedecideert door twee Boekhouders van de Finantie van de respective Quartieren, en drie der vornoemde Directeurs, die in de zake in questie niet en zullen wezen geinteresseert.

XI. De Ritmeesters en Capiteynen zullen zijn geobligeert, op hare kosten binnen den tijd van 14 dagen na date van yder Monsteringe, aan den Directeur van haar Compagnie over te zenden de Monster-rolle, gemunieert met de noodige Documenten tot de zuyveringe van dien gerequireert, op pœne van een maant des Ritmeesters of Capiteyns Gagie te verbeuren, de welke aen de eerste maant Solts, ten behoeve van den Lande zullen werden gekort.

XII. En zullen de voornoemde Directeurs verbonden zijn, 6 dagen naar date van den ontfang van de voornoemde Monster-rollen en behoorlijke Documenten, de zelve over te leveren aan de Commis van de Finantie, voor zoo veel het Zuyder-quartier aangaat, en aan de Secretaris Fooreest, voor zoo veel het Noorder-quartier belangt, op pœne van een maandt Gagie, van des Directeurs Gagie der Compagnie, daar van zulks voor valt, ten behoeve van 't Landt, dat mede aan de eerste Ordonnatien zal worden gekort.

XIII. En zal den Commis van de Finantie in het Zuyder, mitsgaders den Secretaris in het Noorder-quartier, specialijk zijn verbonden 8 dagen na date van de voornoemde exhibitie der Documenten, tot de voorsz. zuyveringe

noodig, de Rollen effectivelijk te zuyveren en te Boek te brengen, zonder dat den voornoemden Commis of Secretaris respective daar van in gebreken blijvende, onder geen-derhande prætexten, het zy van incomplete Monsteringe, of mancquement van zuyveringe van dien, de expeditie der Ordonnantie zal mogen ophouden.

XIV. Ook zullen de voornoemde Directeurs op haren Eedt zijn geobligeert, oprechtelijken en ter goeder trouwen, haar te informeeren op de betalinge, die by de Officieren aan de Militie haar Beleyde aanbevoolen, werdt gedaan, te examineeren de Monster-rollen, en te ontdekken het bedrog, dat zoo in de Monsteringe, als zuyveringe van Rollen, tot hare kennisse zoude mogen komen, op pœne als vooren, zonder daar over directelijk of indirectelijk met de Ritmeesteren of Capiteynen, of der zelver subalterne Officieren of Soldaten, te mogen correspondeeren; of eenige communicatie houden tot nadeel van den Lande, niet alleen op pœne van infamie en privatie vaar haar Ampt, en pecuniele boete, maar ook op arbitrale correctie, en Lijfstraffe, ook zelfs tot de doodt incluys, zoo als naar gelegentheyt van zaken bevonden zal worden te behooren.

XV. En om met effecte zoodanige of diergelijke ontdekkinge te konnen doen, zoo zullen de zelve Directeurs zijn verbonden en geauthoriseert (zoo wanneer zy eenige informatien, of ook suspicie mochten hebben van de maleversatien der Ritmeesteren en Capiteynen, of ook zoo wanner haar zulks by de Heere Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren, of Commissarissen, van haar Edele Groot-Mog. daar toe geauthoriseert, zal worden aanbevoolen) in de Garnizoenen zelfs de penningen te moeten brengen, en aan de Officieren, Ruyteren en Soldaten, Hooft voor Hooft te betalen, tot dien eynde by Monsteringe de zelve Garnizoenen in Wapenen doen komen, om daar van pertinent rapport te konnen doen aan gemelte Heeren Gecommitteerde Raden.

XVI. Ook zullen de voornoemde Directeurs specialijk zijn geobligeert op hare Eere, Eedt, Vromigheyt en Trouwe, te ontdekken alle abuyzen die in 't depescheeren ter Ordonnantien, en de calculatie van dien, met alle het gene daar toe specteerende, en daar van dependeerende is, oprechtelijk aan den Commis van de Finantie, en den voorsz. Secretaris, of des noodts aan het Collegie van de Edele Mog. Heeren Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren bekent te maken, misgaders de noodige remedien van diergelijke erreure in toekomende, des mogelijk, aan te wijzen.

XVII. Tot welken eynde, en op dat de voornoemde Directeurs met des te meerder faciliteyt hun functie zullen kunnen exerceeren, zoo zullen de zelve dagelijks vry acces en toegang hebben, tot alle de Registers, Boeken, Monster-rollen en Documenten in de Finantie berustende, en gehouden werdende, de Militie rakende, en de Klercquen geobligeert zijn, haar daar in alle hulpe, assistentie en bericht te doen.

XVIII. En zullen ook de voornoemde Directeurs vryen toegang hebben by den Commis van de Finantie, en ook in zijn kamer mogen komen een uure des daags.

XIX. En zullen alle Ordonnantien van Soldy voortaan werden gedepe-

ſcheert by anticipatie voor den vervaldag, om preçijs uytgegeven te werden, niet te min onder reſerve (in cas van eenig defect van dien) van op de naaſt volgende maandt gedreſſeert te werden na behooren.

XX. En zal aan de voornoemde Directeurs te zamen, en yder na proportie van de Compagnien onder hare directie, ter hand geſtelt werden tot een beginzel van hare bedieninge, een ſomme van 100000 guldens, om ge-employeert te werden, ten eynde als vooren, en vervolgens van tijdt tot tijdt alle noodige furniſſement, zoo veele als de middelen daar toe geaffecteert, zullen komen op te brengen, zonder dat de zelve middelen in eenigerhande manieren, of onder eenige pretexten, tot eenig ander employ of uytgifte zullen werden gediverteert.

XXI. Behoudens dat de voornoemde Directeurs haar in allen manieren zullen bevlijtigen, en alle doenlijke middelen allezints aanwenden, om in cas van noodt zoo veel Penningen als haar mogelijk zal zijn te verſchaffen, en aan de Militie te verſtrekken, het zy door engagement en credit van haar en hare Vrienden, of op der zelver verbinteniſſe van hare effecten, mitſgaders alle het gene zy-lieden daar toe te kort zouden mogen komen.

XXII. En of het mochte komen te gebeuren, dat geene Penningen op Intereſſe konnen werden bekomen, als door engagement en verbinteniſſen van Ordonnantien of Obligatien zoo zullen de voornoemde Directeurs, zoodanige en zoo veele Ordonnantien of Obligatien ten laſte van 't Landt ter handen werden geſtelt, (onder hare Recipiſſen) als daar toe noodig zullen hebben.

XXIII. Voor welke verſchot de voornoemde Directeurs Intereſſen zullen genieten en profiteeren tegen 16 ſtuyvers van yder 100 guldens ter Heere-maandt van 42 dagen, mitſgaders tot belooninge voor hare Bedieninge een Schrijvers paye van yder Compagnie by haar bedient; te weten van een Compagnie Ruyteren 28 guldens, van een Compagnie Dragonders 25 guldens, en van een Compagnie Voet-knechten 12 guldens ter voornoemde Maandt van 42 dagen, vry gelt, welke Intereſſen en Schrijvers paeyen, by haar Directeurs van de Penningen van yder Compagnie Maandtlijk zal werden afgehouden.

En dit alles by proviſie, en zoo lange by haar Edele Groot-Mog: gene nadere ordere zal wezen geſtelt op de betalinge van de voorſz. Militie.

Aldus gedaan en gearreſteert ter vergaderinge van hare Edele Groot-Mog: op den 17 Maart, 1673.

ORDONNANTIE wegens den Op-Bod der Landzaaten en Borgeren.

WILHEM HENRIK, by der gratie Gods, Prince van Orange en Naſſau, &c. Erf-Marſchalk van Holland; Gouverneur en Stadhouder van Hollandt, Zeelandt en Weſt-Vrieſlandt; Capiteyn en Admiraal Generaal der vereenigde Nederlanden; allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten.*

Alsoo Ons in den optocht van de Landtzaaten dezer Provintie , t'elkens als de zelve by onse opene Brieven van Patenten is uytgeschreven geweest, veele difficulteyten en disputen zijn voorgekomen, daar door den voorsz. optocht verhindert , immers met de gerequireerde spoedigheyt niet ge-executeert is geworden ; en dat de Zecuriteyt van den Lande daar aan ten hoogsten gelegen is, dat de occasie van dese difficulteyten tijdelijk weggenomen , en een goede en eenparige voet by alle de Officieren en Landtsaten deser Provintie geobserveert mogen werden: Zoo hebben Wy goedt gevonden en geordonneert , gelijk Wy als noch goed vinden en ordonneeren mits dezen, dat alle Landtsaten , Opgesetene of Inwoonderen van het platte Landt (Vlaardingen en Nieupoort voor dese tijdt daar onder begrepen) het opbodt subject , en tot den uyttocht gehouden sullen zijn, uytgenomen alleen de Menno-gesinden, die daar van, volgens haar Ed: Groot-Mog: Resolutie van den 11 Januarii voorleden, om haar Gemoeds wille verschoont, en in plaatse van dien tot het oeffenen van eenige werken van charitate aangemaant, en ge-encourageert zullen werden , ook die gene die noch geen 18 Jaren en meer als 65 Jaren bereykt sullen hebben, die, na dat zy daar van aan den Colonel behoorlijk zullen hebben gedoceert , van de optocht zullen werden verschoont , zonder dat het in de macht zal zijn van Schout en gerechten van de Dorpen, nochte van den Colonellen van de respective Regimenten , veel min van eenige Subalterne Officieren , of yemand anders , wie hy ook soude mogen zijn , om buyten de voorsz. oorsaken , van den optocht , of het lot , daar over te doen, by conniventie, of andersints te dispenseeren, behoudens nochtans, dat alleen de Colonellen om merkelijke indispositie , yemandt voor een korten tijdt zullen vermogen te verschoonen.

Dat de Colonellen zullen werden geconjungeert in soodanige Classen, als breeder ge-expresseert staan in de Missive by Onse Gedeputeerden de voornoemde Colonellen op den 14 deser toegesonden, en dat in de voorsz. Classen zullen werden vast gestelt , of by het lot gedetermineert de beurten van optocht, die yder Colonel in de selve Classe sal hebben te verwachten, sonder aanschouw te nemen, dat d'eene Classe uyt meer Regimenten als wel d'andere is gecomposeert.

Dat de Capiteynen , Officieren en gemeene Landtsaten alomme mede dese forme van lootinge zullen moeten observeeren.

Dat Schout en Gerechten van de Dorpen , daar eenige Landtsaten zijn, die in de voorgaande expeditie hare Wapenen hebben verlooren , zullen moeten inkoopen soodanig een aantal van Wapenen , als van nooden zullen zijn, om de alsoo ontwapende Landtsaten op dat het lot op de selve komende te vallen, sy-luyden bequaam mogen zijn den dienst van 't Landt te betrachten; met dien verstande nochtans, dat de genen die by 't lot tot den optocht sullen werden genecessiteert, alleen van Wapenen sullen werden voorsien, maar geensints die gene, die den optocht by substitutie sullen komen waar te nemen; willende dat de selve met hare eygene Wapenen uyttrekken, of de selve van die gene, in welkers plaats sy sullen komen te succedeeren, sullen ontfangen ; des soo zullen de voorsz. Wapenen , den optocht ge-eyndigt zijnde , weder behoorlijk geconditioneert,

aan Schout en Gerechten moeten werden overgelevert, om in een Dorphuys, of elders bewaart te konnen worden.

Dat het lot gevallen wesende op een Persoon, die in het eerste opteykenen van de Landtsaten op een Piek gestelt sal zijn, en sich op de selve soorte van Wapen tot desen tijdt toe gehouden sal hebben, den Colonel van 't Regiment, midtsgaders, Schout en Gerechten van de Dorpen, daar uyt het selve Regiment is gecomposeert, van de t'huys blijvende Landtsaten 't zy by inductie, lootinge, of wel ook by interpositie van hare authoriteyt, zoo veel Musquetten, Snaphanen of Vuur-roers, midtsgaders Bandeliers en ander Gereetschap daar toe gehoorig, zullen soeken, en ook moeten bekomen, als van nooden sal wesen, om de voorsz. uyttrekkende Piekeniers te voorsien, ten ware den Colonel van 't Regiment notoirlijk quame te blijken, dat soodanig een Piekenier door onervarentheydt, of andersints tot het gebruyk van een Musquet, Vuurroer of Snaphaan geheel, en al zoude wezen onbequaam, in welken gevalle zoodanig een Landtsaat zijn ordinaris Wapen zal mogen blijven behouden.

Dat de Colonellen, Capiteynen, Officieren en Landsaten malkanderen zullen aflossen, zoo wanneer de uytgetogene volle drie weken in optocht geweest zullen zijn, en dat na die ordre en voet, mitsgaders met alsulke beurten, als ten respecte van de Colonellen by de voorsz. Missive van den 14 deses is gestatueert; des dat het opgetogene Volk haar Posten niet eer verlaten, of haar wederkomsten ondernemen zal, voor en aleer de andere aangekomen, en zy daar door ordentlijk afgelost zullen zijn, en dat de onkosten van deze aflossinge gedragen sullen moeten werden by de Gerechten van die Dorpen, daar uyt de Regimenten respectivelijk zijn gecomposeert.

En indien het zoude mogen komen te gebeuren, dat yemandt om andere reden, als die wegens indispositie, defect en oudtheyt van Jaren, midtsgaders die van de Menno-gesinden, hier vooren zijn geallegeert, zich van den voorsz. optocht zouden willen excuseeren, dat hy 't selve zal vermogen te doen, des dat hy alvoorens met kennisse van den Capiteyn, een bequaam Persoon, wesende van de selve rang, en militeerende onder 't selve Regiment, sal moeten in sijn plaatse stellen; wel expresselijk verbiedende, dat niemand buyten dese voet sijne Tochten aan andere sal mogen besteden, op pœne van 100 guldens, te verbeuren, soo wel by die gene, die een ander onwettelijk gesubstitueert, als die de voorsz. substitutie of surrogatie aangenomen sal hebben; en indien albereydts andere substitutie of surrogatie gedaan zoude mogen zijn, verklaren de zelve nul, krachteloos en van onwaarde.

Dat voorts de Colonellen, Capiteynen, en andere Officieren behoorlijk zullen moeten werden gerespecteert, en in alle hare beveelen en ordres punctuelijk gehoorsaamt, zonder dat de selve tegen gesproken, of met woorden of werken irreverentelijk bejegent sullen mogen werden.

Willende, en begeerende dat ydereen sich hier na punctuelijk sal hebben te reguleeren, op pœne, dat die gene die daar jegens sullen komen te doen, of met t'samenrottinge, comploicterye, aanstotelijke discoursen, of door

eenige andere wegen en middelen de voorſz. optochten, voor zoo veel in haar is, ſoeken infructueus te maken, of andere daar van af te manen, of ook de beveelen en ordres van de Colonellen en andere Officieren niet ſtrictelijk en reſpectueuſelijk komen te achtervolgen, als onnutte en ſchadelijke Ingeſetenen van den Lande ten eeuwigen dage uyt deſe Provintie verbannen, en ook aan Lijf en Goederen na exigentie van ſaken geſtraft ſullen werden. Gelaſtende die van den Krijgs-Raadt van de voorſz. Landtſaten, haar in 't judiceeren over der ſelver ongehoorſaamheyt of wederſpannigheyt daar na punctuelijk te reguleeren.

Aldus gedaan in 's Gravenhage, den 15 May, 1673.

Was geteekent,

G. H. PRINCE d'ORANGE.

Onder ſtondt,

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyd,

Gecontraſigneert, C. HUYGENS.

ORDRE van Sijn Hoogheyd tegens alle Ongebondenheyt en Moedwil der Krijgs-lieden.

WILHEM HENRIK, by der gratien Godts, *Prince van Orangien*, en *Naſſau &c.* Allen den genen die dezen jegenwoordigen zullen zien, of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*; Alzoo bevonden word, dat by de Militie, alhier vergadert, albereydts werden gepleegt, verſcheyde disordres, foules, en ongeregeltheden, contrarie alle goede order en Diſcipline, en tot overgroote ſchade en overlaſt van de Huys-luyden, Ingezetenen van dezen Staat. SOO IS 'T, Dat wy, willende 't zelve voor het toekomende verhoeden en prevenieeren, hebben gelaſt, en geordonneert, laſten en ordonneeren midts dezen, alle gemeene Ruyteren en Soldaten, zoo wel van de Auxiliare Troupen van Sijn Koninglijke Majeſteyt van Spanjen, als van die gene de welke zijn in dienſt van dezen Staat, zich te onthouden in hunne reſpective quartieren, van alle plunderinge, of rantſoeneringe, van eenige Huyzen, Schepen, Wagens of Karren; ſteelen van Paarden of Beeſten, affnijden of verderven van Koorn, en andere gezaayde, fourageeren aan plaatzen, de welke hun niet en zullen wezen geaſſigneert, afbreken van Huyzen en getimmeren, qualijk tracteeren van de Huys-luyden, en generalijk van alle foules, overlaſt, en geweldt, hoedanig het zoude mogen wezen, op pœne voor de Contraventeurs van daar over, zonder conniventie, aan den Lyve geſtraft te werden, naar exigentie van zaken. Laſtende Sijne Hoogheyt, alle Officieren van de voorſz. Troupen, zoo hooge, als mindere, deze zijne ordre, punctueelijk te doen naarkomen, en achtervolgen: En authoriſeerende daar benevens, den Provooſt Generaal van 't Leger, omme allenthalven de quartieren

ren te visiteeren, en scherp onderzoek te doen, van alle bovengenoemde desordres en excessen, de schuldige te doen apprehendeeren, en die gene, die hy op de daadt zal bevinden, zonder eenig forme van Proces, met de Koorde te doen straffen, zonder dat hem daar in yemand, wie het zy, zal hebben te verhinderen, op pœne van gelijke straffe: Maar ter contrarie, alle Officieren gehouden zijn, hem (des versocht zijnde) tot maintinue van Justitie, te assisteeren, en de sterke handt te bieden. En ten eynde hier van niemant zoude mogen pretendeeren cause van ignorantie, ordonneert Sijne Hoogheydt, dat deze in alle respective quartieren, by Trommel-slag en Trompetten, zal werden gepubliceert, en ter plaatze, daar het zal behooren, werden geaffigeert.

Aldus gedaan in 't Leger, tot Raamsdonk, den 21 Julii, 1673.

Getekent,

G: H: PRINCE d'ORANGE,

Onder stondt,

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt,

Gecontrasigneert, C. HUYGENS.

Num. VII.

ORDONNANTIE van Sijn Hoogheyd, tot beetere observatie van de Krijgs-discipline in 's Lands Vlooten: Mitsgaders tot Meerder Asseurantie van de dappere Helden, en tot Af-schrik van alle Kleyn-moedigen.

Behoorende op Pag. 148.

I. DEn Admiraal, of de geene die t'eenigen tijde de Vloote van desen Staat en CHEF sal commandeeren, midtsgaders ook alle andere Hoofden, Capiteynen, Bevelhebberen en Officieren, sullen met alle schuldige gehoorsaamheyt en promptitude punctuelijk naarkomen en executeeren, ook door andere, onder haar bevel staande, doen naarkomen en executeeren, al het gene henluyden by Ons, ofte van Onsen t'wegen belast ende bevolen sal werden, alles naar hun uytterste vermogen, sonder van des te blijven in gebreeke, op pœne dat de gene die t'eenigen tijde sich wetens en willens soodanige last en bevel mochte komen te vergrijpen, daar over gestraft sal worden metter doodt, edoch by versuym, inadvertentie, of andersints buyten opset, soodanige last of bevel overtredende, daar over arbitralijk naar exigentie van saaken gecorrigeert sal worden.

II. Den voorsz. Admiraal, en alle andere Hoofden, Capiteynen, Bevelhebberen en Officieren, sullen haar altijds bereyt en willig houden tot alle

alle tochten, entreprinsen, en anders, hoedanig die souden mogen wessen, sonder daar inne nalaatig te zijn, ofte uyt den dienst te mogen scheyden, om wat oorsake dat het zy, sonder behoorlijk Passepoort, op pœne van gestraft te werden aan lijf en goet, naar den eysch van de misdaat, sonder genade.

III. Alle de Hoofden van de Esquadres, Commandeurs, Capiteynen, Bevelhebberen ende Officieren, sullen met gelijke gehoorsaamheydt en promptitude punctuelijk naarkomen en executeeren, ook door anderen doen naarkomen en executeeren, het geene henluyden belast of bevolen sal worden, door den Admiraal, of die geene die de Vloote als boven en CHEF commandeeren sal; Gelijk ook alle Vice-Admiralen, Schouten by Nacht, en particuliere Capiteynen onder de respective Esquadres ressorterende, aan den Admiraal van haarluyder Esquadre, en voorts alle Officieren, Matrosen en Soldaten op yeder Schip aan haren bestelden Capiteyn ofte Commandeur mede gelijke gehoorsaamheyt bewijsen, en presteeren sullen, op pœne als in 't bovenstaande eerste Articul, in 't geval aldaar vermelt, met behoorlijk onderscheyt, breeder uytgedrukt staat.

IV, Soo wanneer de Vloote, of eenig gedeelte van de selve, tegens den Vyandt in actie werdt gebracht, sullen alle Subalterne Hoofden, en gemeene Capiteynen, Bevelhebberen ofte Commandeurs, haar ten uyttersten evertuëren, om den Vyandt alle mogelijke afbreuk te doen, alles nochtans volgens d'ordre by den Admiraal of 't Opper-hooft van de Vloote 't zy door hem selfs, 't zy door de Admiraals van de respective Esquaders of andersints gegeven, op pœne dat de gene die bevonden sullen werden eenigsints in haar devoir te hebben gemancqueert, daar over sonder eenige genaade metter Doodt gestraft sullen worden.

V. Alle de Capiteynen en Commandeurs van particuliere Schepen, sullen haar onder hare verordonneerde Esquadres hebben te houden, op pœne dat de gene die haar sonder ordre daar buyten sullen hebben begeven, ende niet en konnen bewijsen, dat haar eene absolute noodtsakelijkheyt daar toe heeft gedwongen, daar over sulks geschiet zy, in ofte ontrent eene Bataille, metter Doodt en andersints met deportement, of ook wel swaarder naar gelegentheyt van saken gestraft sullen worden. Des sal het Opper-Hooft van de Vloote, ende ook de Admiraals van de respective Esquadres verdacht wesen, niet meer Zeyls te maken als d'occasie en noodt vereysschen sal, en op d'onbezeylste Schepen gillinge maken, om by malkanderen te konnen blijven; Maar ook sullen de particuliere Capiteynen, ordre stellen, by hun Officieren die de wacht hebben, dat sonder reguard te nemen op de Zeylen die by 't Opper-hooft, Admiraals, ofte andere wel-bezeylde Schepen worden gevoert op hun onder-hebbende Schepen respectivelijk, soo veel Zeylen by gemaakt en gehouden worden, datse by en onder haar Esquadre sullen konnen blijven, ende sal in sulken geval den Officier die de wacht heeft, de faulte ofte nalatigheyt ook hebben te verantwoorden.

VI. Alle de gene die in 't Gevecht van den vyandt afwijken, of afdeynsen, sonder te konnen bewijsen daar toe door eenige schooten onder water, door extraordinaris beschadigtheyt aan Masten, Zeylen, &c. of

andere

andere ſware rampen genootdrukt te weſen, ſullen daar over, als notoirlijk in haar devoir mancquerende, geſtraft werden metter Doodt, ſonder eenige verſchooninge.

VII. En ſoo wanneer yemandt door ſware rampen als boven, genootſaakt werd, wat van den vyandt af te houden, tot blijk van 't welke een ſpeciaal Zeyn of Teeken beraamt en gebruykt ſal worden, ſullen de gene die haar daar ontrent bevinden, haar uytterſte vermogen bevlijtigen om de ſelve te vervangen, en haar tot dien eynde tuſſchen hem ende den vyandt vervoegen, op pœne van daar inne wetens en willens, buyten nood, nalatig blijvende, inſgelijks, als groffelijk in haar devoir mancquerende, metter Doodt geſtraft te werden.

VIII. De gene die haar van den Vyandt af-keeren, en op de vlucht begeven, voor en al-eer ſylieden daar van door den Admiraal van haar-lieder Eſquadre ordentelijk afgeleydt worden, alwaar 't ſchoon ſoo dat eenige of veele Schepen haar albereyts op de vlucht begeven hadden, ſullen daar over met de Koorde geſtraft worden datter de Doodt na volgt, ſonder dat het exempel van anderen, die al voor haar als boven in de ſelve poltronnerye mochten weſen vervallen, haar daar van eenigſints ſal excuſeren ofte verſchoonen; En of 't gebeurde dat des Admiraals Schip eenige ongelegentheyt over quame, ſulks dat het ſelve op ſijn poſt niet ſoude konnen blijven, ſullen de Vice-Admeraals, ofte in cas de ſelve ook in gelijke ongelegentheyt mochten weſen vervallen, de Schouten by Nacht, die plaatſen waar nemen, ende de particuliere Capiteynen hun daar by moeten voegen ende houden, op pœne als vooren, ten ware den Admiraal het geheele Eſquadre zoude willen verplaatſen, in welken gevalle daar toe een byſonder, en wel kennelijk Zeyn ſal worden geordonneert en gedaan.

IX. Als de Vloote, of eenig gedeelte van de ſelve, met den vyandt in gevecht komende, mochte weſen of geraken in ly benedens wints van den vyandt, ſal eenen yegelijk, ſchoon binnen ſchoots van den vyand weſende, echter noch al blijven continuëren alle mogelijke devoiren aan te wenden om hooger en hooger op te zeylen, en den vyandt te naderen, ſoo veel ſulks ſonder confuſie en verbreekinge van de beraamde ordre ſal konnen geſchieden, op pœne van daar inne naalatig blijvende, naar de mate van ſijne begane miſdaat ofte faulte, 't zy metter Doodt, 't zy met deportement, banniſſement, of ook anderſints arbitralijk naar exigentie van ſaken geſtraft, en gecorrigeert te worden.

X. De gene die in 't voorſz. cas ſoo verre in ly zijn geraakt, dat ſy den vyandt niet konnen beſchiete, ſullen alle mogelijke vlijt, en effort hebben aan te wenden, om by den vyandt op te komen, en tot dien eynde by te maken alle zeylen die goedt doen konnen, op pœne van daar inne naalatig blijvende, als mede notoirlijk in haar devoir manquerende, inſgelijks metter Doodt geſtraft worden.

XI. In gevalle de Vloote van deſen Staat, of eenig gedeelte van de ſelve, met den vyandt in actie komende, d'avantagie mochte hebben van de Windt, ſal een yegelijk ſijn devoir doen om eenige van 's vyandts Schepen te aborderen, en enteren, en te veroveren, alles nochtans met goede ordre,

dre, en volgens den last die by den Admiraal dienthalven sal wesen gegeven; en soo yemand daar inne nalatig blijft, sonder eenige redenen van onmogelijkheit te konnen allegeren en bewijsen, sal de selve daar over mede, als notoirlijk in den hoogsten grade gemanqueert hebbende in sijn devoir, metter Doodt, sonder eenige verschooninge gestraft werden.

XII. Ende op dat al 't gene voorsz. is, met 't gunt den tijdt en de toevallen nader souden mogen komen te vereysschen, onder Godes zegen ordentelijk ende buyten confusie ge-effectueert ende in 't werk gestelt moge werden, dat derhalven de respective Esquadres haar altijts sullen houden wel en behoorlijk van den anderen gesepareert, ook de Schepen van yder Esquadre niet dicht in den andere getropt, om t'allen tijde by den vyandt komende, wel en behoorlijk gerengeert jegens de selve te konnen aangaan, en elkanderen de Windt niet te benemen, noch ook d'een d'andere te beletten om den Vyandt bequamelijk te konnen beschieten, als mede om den vyandt in 't gesicht bekomende, en d'avantagie van de Windt moeten gedisputeert worden, des te beter boven de Windt te konnen blijven ofte geraaken, ten ware nochtans by den Admiraal of 't Opper-hooft van 's Landts Vloote desen aangaande t'eenigen tijde andere ordre mochte wesen gegeven.

XIII. Soo wanneer eenig Hooft-Officier naar eenig Schip ofte Schepen van sijn Esquadre, of ook naar eenig ander Schip of Schepen van 's Landts Vloote die haar ontrent hem soude mogen bevinden, een of meer schooten doet om de selve Schepen te doen op- of af-komen, of ook wel hem inwachten, en dat de Capiteynen of Commandeurs van soodanige Schepen daar aan niet promptelijk en pareeren, en sulks aanstonts naarkomen, in cas sy geene suffisante redenen van dien konnen allegueren en bewijsen, sal 't seve mede voor een tastelijk wan-devoir werden opgenomen, en sullen sy lieden mitsdien daar over metter Doodt gestraft worden.

XIV. Alle de geene die eenig Oorlog-schip van den Staat aan den vyanden komen over te geven. 't zy Hoofden, gemeene Capiteynen, of andere Officieren die by overlijden of andere ongelegentheyt van de selve Capiteynen 't Commandement over 't Schip aanbevoolen is, sullen daar over by den Scheeps-Krijgs-raat ende alle andere Rechteren gestraft werden *metter doodt* sonder eenige genade ofte verschooninge.

XV. Ende ten eynde alle transgressien tegens 't geene voorsz. staat, conform den innehoude van de bovenstaande Articulen, mitsgaders ook alle andere wandevoiren in desen niet specialijk uytgedrukt, naar exigentie van saken promptelijk ende exemplaarlijk gestraft mogen werden, sal den Admiraal ofte de gene die de Vloote *en Chef* zal commanderen, op de Comportementen van eenen yegelijk goet ende naauw reguard hebben te doen nemen, stellende ofte authoriserende ten dien fine voor 't aangaan van de Bataille eenige ervarene Persoonen op de Schepen, Jachten, Branders, Gallejoots of ander vaartuyg by de Vloote wesende, om alle particulariteyten curieuselijk te observeeren, ende van alles op haren Eedt te mogen geven goede getuygenisse: Ende sal den selve Admiraal of *Chef* van de Vloote by eenig mancquement of wandevoir den Krijgs-Raat daar over hebben te spannen, ende aanstonts in Zee, volgens desen je-

gen-

genwoordigen Iuſtrumente, ende andere onſe Ordonnantien ofte diſpoſitien albereydts gearreſteert ende gedaan, of noch te arreſteren ende te doen, vonniſſe wijſen, ook 't ſelve aanſtonts executeren ende doen executeren, ſonder om eenigerhande oorſaak, ſulks te dilayeren of uyt te ſtellen tot ſijne wederkomſte hier te Lande, op pœne van ſelfs daar over arbitralijk gecorrigeert te worden; Edoch in gevalle t'eenigen tijde door 't een of 't ander incident de voorſz. ſtraffe in Zee niet gedecreteert ende ge-executeert mochte weſen, ſal den gemelten Admiraal of *Chef* van de Vloote aanſtondts naar 't arrivement van de Vloote binnens Duyns, de verdiende ſtraffe ſoo haaſt het eenigſints mogelijk is decreteeren ende doen executeeren, ſonder van des te doen eenigſints in gebreeke te blijven, op pœne als vooren.

XVI. Soo eenige Schepen van 's Landts Vloote, gedurende het gevecht Maſteloos quamen te geraaken, of in eenige andere ongelegentheyt te vallen, dat ſy niet konnen voortzeylen, in ſulken cas ſullen de wel-geſtelde Schepen die daar naaſt by zijn, al ſulke beſchadigde Schepen een Touw toewerpen ofte brengen, ende haar van den vyandt af-ſlepen is 't mogelijk, ten welken eynde eenen yegelijk altijts eenige Kabel-touwen ende Paardelynen voor de handt ſal hebben te houden: Doch by ſoo verre ſulks niet doenlijk mochte weſen, ende de voorſz. Schepen by faulte van andere voorſieninge notoirlijk in handen van den vyandt ſoude komen te geraken, ſullen in dien gevalle de voorſz. naaſte Schepen het volk van ſoodanige reddeloose Schepen bergen, ende de Schepen ſelve, in den brandt ſteeken, of in de gront helpen, op dat den vyandt die niet en kome te veroveren t'ſijner verſterkinge, ende tot verſwakkinge van deſen Staat.

XVII. De Commandeurs van de Branders, ſullen ſoo wanneer de Vloote van deſen Staat met den vyandt in gevecht komt, haar laten vinden by de Schepen van Oorlogen van deſen Staat, die dicht aan den vyandt in 't gevecht ſullen weſen, ende ſullen de Hoofden, Capiteynen of Commandeurs van al ſulke Schepen van Oorloge gehouden zijn, ſoo wanneer ſich eenige favorable occaſie preſenteert, de ſelve Branders te eſcorceren, ende te geleyden dicht aan 't boort van den vyandt, om niet alleen de voorſz. Branders, onder 't faveur van de kracht, ende van den rook van 't Kanon aan 's vyandts boort te helpen, maar ook om de behoorlijke executie gedaan zijnde, de Chaloupe met het volk van den Brander getrouwelijk te bergen, alles op arbitrale correctie naar exigentie van ſaaken.

XVIII. Alle Capiteynen ende Commandeurs ſullen hebben te beſorgen, dat voor het volk op 's Landts Schepen van Oorloge diende, wel ende behoorlijk volgens 's Landts ordre werde geſchaft ende dat hare Schepen wel van Water geprovideert blijven, op dat alle klachten en ongelegentheden uyt het gebrek van dien ontſtaande, mogen werden vermijdt ende voorgekomen, op pœne dat die geene die bevonden ſullen worden contrarie gedaan te hebben, door de reſpective Collegien ter Admiraliteyt, daar onder ſy reſorteeren, daar over arbitralijk ſullen worden geſtraft ende gecorrigeert, ten ware daar over albereydts by den Scheeps-Krijgs-Raadt behoorlijke correctie ware geſchiedt.

D 2 XIX.

XIX. De Schepen voor Zee zeylvaardig leggende, ſullen geen Officieren of Capiteynen aan Landt mogen vernachten, ſullen ook by dage aan boort van hare Schepen hebben te verblijven, immers daar niet af te gaan, met den minſten ondienſt ofte met eenig verſuym van de ſaken van 't Landt, op arbitrale correctie.

XX. Sullen het volk op de Schepen dienende, dagelijks ſoo in Scheepswerk als in 't manieeren van 't Kanon, ende 't gebruyk van 't Handt geweer oeffenen, om 't ſelve alſoo meer ende meer bequaam te maken om den gewenſten dienſt by occaſie daar van te konnen trekken, op pœne dat die geene die daar inne gebreekig blijven, daar over arbitralijk gecorrigeert ſullen worden.

XXI. Alle Chalouppen ſullen voor Sonnen-ondergang aan boort van 't Lands Schepen moeten werden gebracht, ook na Sonnen onder-gang geen Chaulouppen van het eene Schip na het ander mogen varen, ende in cas van by-een-komſte ſullen de Hooft-Officieren ende Capiteynen alle exceſſen in drank moeten vermijden, ook in Zee den anderen niet mogen vergaſten, op pœne van daar over door 't Opper-hooft ende den Krijgs-raat naar exigentie van ſaken gecorrigeert te werden.

XXII. Sullen mede tot behoorlijke meſnagie van 's Landts Kruyt, ende om 't ſelve niet onnuttelijke te verquiſten, geen eer-ſchooten mogen werden gedaan, als uyt het Schip van het Opper-hooft, onder wat pretext ſulks ſoude mogen zijn, ſelfs ook niet onder den titul van het Kanon af te moeten blaſen, op pœne van d'eerſte reys over yeder ſchoot xxv guldens te verbeuren, de tweede reys dubbelt, ende voor de derde reys effective gedeporteert te worden van hare functien ende bedieningen.

XXIII. Sullen ook geen Kaydrayen aan boordt dulden, maar de ſelve echter tegens ordre aan boort komende aan de Matroſen tot prijs geven, al 't gene daar in ſal worden gevonden. Sullen ook geene Vaartuygen ongeviſiteert van boort laten varen, om de Matrooſen en Soldaten door ſnoode practijcquen van hare plungne, of een gedeelte van dien niet te doen ontblooten, ende de ſelve plungne by ſulke Kaydrayen ofte andere Vaartuygen vindende, die haar weder afnemen, en reſtitueren aan ſoodanige Matrooſen en Soldaten als de ſelve afgenomen zijn, tot welken eynde geene Kagen ofte Vaartuygen van ontrent de Vloote ongeviſiteert ſullen vermogen af te varen. Sullende voorts tegens de voorſz. Kaydrayen preciſelijk ter executie werden geleydt de particuliere Ordonnantien op 't ſelve ſubject gedaan emaneeren.

XXIV. Sal door niemandt wie het zy, verlof tot het opvaren van eenig volk gegeven mogen werden, als met kenniſſe ende by goetvinden van het Opper-hooft, op arbitrale correctie.

XXV. Sullen het Volk dagelijks inſcherpen de toegeleyde beloonninge, indien ſy haar vaillantelijk in occaſien jegens den Vyandt komen te quijten, ende ter contrarie aanzeggen, wat ſtraffen ſy hebben te verwachten, ſoo ſy haar qualijk komen te comporteren, of haar in den dienſt van den Lande nalatig te toonen volgens deſe jegenwoordige Articulen, ende de publicatie dien aangaande by Ons huyden gearreſteert.

XXVI. Ende op dat van alle meſuſen ende wan-debvoir des te beter ken-

kenniſſe mogen werden bekomen, ſullen de Schouten by Nacht van de reſpective Eſquadres reguard hebben te nemen op de comportementen der Capiteynen, in 't obſerveren van de ordres onder yeder Eſquadres geſtelt, op 't ſtuk van Soldaat en Zeemanſchap, ende ſpecialijk ook in occaſie van reſcontre ſoo veel de gelegentheydt ende hun eygen devoir toelaten ſal.

XXVII. Sullen mede beſorgen ende doen beſorgen, dat de Sieken ofte Gequetſten op 's Landts Vloote wel mogen werden getracteert, gecureert, ende van alles ſoo veel mogelijk beſorgt, tot welken eynde yeder Capiteyn hem op ſijn onderhebbende Schip ſal hebben te verſien van ſoo veel oude reyne Slaap-laakens, als ſijn onderhebbende Schip ſtukken Kanon is voerende, ſonder daar van eenigſints te mogen blijven in gebreeke, ende ſal hun daar van vergoedinge gedaan worden voor ſoo veel bevonden ſal zijn effective in 's Landts dienſt geconſumeert te weſen, op arbitrale correctie.

XXVIII. Het Opper-Hooft van de Vloote ſal de Chirurgijns op de Schepen houden ende doen houden tot haar debvoir, ende door de Doctor ende Chirurgijn Generaal van de Vloote t'elkens ende als de gelegentheyt ſulks vereyſcht, doen viſiteren haar Chirurgijns Kiſten, of de ſelve wel ende na behooren zijn verſien, ende in ordre werden gehouden.

XXIX. De Capiteynen ende Commandeurs op de Schepen ſullen op den Vyandt niet hebben te doen ſchieten, voor ende al eer dat ſy na by gekomen zijn, en dat ſy ſulks met vrucht, en tot nadeel ende deſtructie van den ſelven konnen doen, op pœne dat de gene die haar in deſen komen te vergrijpen, daar over, naar gelegentheydt ende de circumſtantien van haar begane wandevoir, met caſſatie, banniſſement, of ook wel metter doodt geſtraft ſullen werden.

XXX. Bejegenende eenige Oorlog-ſchepen van eenige Koningen, Princen, Potentaten of Republijcquen, met deſen Staat in Alliantie of Neutraliteyt zijnde, ſullen de ſelve betoonen alle courtoiſie ende vrundtſchap, ſonder nochtans yetwes van de ſelve te gedoogen, dat tot kleynachtinge ofte ſchade van deſen Staat ſoude mogen ſtrekken.

XXXI. In gevalle eenige Schepen der voor-gemelte Officieren, Vice-Admiraals, ofte Schouten by Nacht van de reſpective Eſquadres in de reſcontre ſulks mochten werden getroffen, datſe tot verderen dienſt onbequaam ende onnut waren den train te volgen, ſullen de voornoemde Hooft-Officieren op 't een ofte 't ander capabel Schip van haar onderhebbende Eſquadre over gaan t'haarder keure ende optie, naar gelegentheyt van ſaaken, daarſe met behoorlijk reſpect ontfangen, ende by de Commanderende en minder Officieren gehoorzaamt ſullen werden.

XXXII. De Officieren en Capiteynen van 's Lands Vloote ſullen goet reguard hebben te nemen op de comportementen ende debvoiren van der ſelver Scheeps-volk, ende alle wandebvoir, moetwil ende ongehoorſaamheyt doen ſtraffen, ſonder daar van eenigſints te blijven in gebreken, op pœne ſoo daar in nalatig werden bevonden, dat ſulks haar en hare Scheeps-Officieren ſal werden toegereekent, daar van ſy ſullen hebben te verantwoorden.

XXXIII. Ende op dat onſe goede meyninge in deſen vervat des te beter ge-effectueert ſal konnen werden, ſullen de Hooft-Officieren ende Capiteynen hare Luytenanten in behoorlijk reſpect hebben te houden en doen houden, voor en ontrent het Scheeps-volk, op dat het ſelve Scheeps-volk haar des te beter kome te gehoorſamen, ende ook van deſe, ende alle andere ordres die hun naar deſen gegeven ſullen worden, geen ſecreteſſe vereyſſchende, aan hare Luytenanten van tijd tot tijd geven communicatie, ſonder daar van te blijven in gebreke, op arbitrale correctie. Des ſullen ook de voornoemde Luytenants de voorſz. ordres in goede achtinge hebben te nemen, ſonder deſelve onder het volk, ofte aan anderen bekent te maken; Ook verplicht weſen, in cas daar ontrent by hare Capiteynen yets wierde verſuymt ofte naargelaten, de ſelve daar op de gevoegelijkſte wijſe, ende met behoorlijk reſpect te waarſchouwen, 't welk haar ten beſten, ende als een poinct van devoir ſal worden toe-gereekent, gelijk ter contrarie in cas van naalatigheydt, ſyluyden ook 't ſelve ſullen hebben te verantwoorden.

Aldus gedaan ende geordonneert by *Sijne Hoogheyd*. In 's Gravenhage den vier-en-twintigſten April 1673.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Onder ſtondt,

Ter Ordonnantie van Sijne Hoogheyd.

Gecontraſigneert, C. Huygens.

Num. VIII.

PLACCAAT van Sijn Hoogheyd, op het verbranden en in de grond booren van veroverde Schepen, en dubbele *Præmium* daar voor te verdienen; Mitſgaders Straffen en Pœnen tegens die gene die met hare Prijſen ontijdig, en ſtaande het Gevecht, uyt 's Lands Vloote loopen.

Behoorende op Pag. 150.

WILHEM HENRIK, by der Gratie Gods, *Prince van Oranje*, &c.

D*Oen te weten*, Dat wy, na voorgaande rijpe deliberate, goed gevonden hebben, &c.

Dat de Hooft- en Minder-Officieren, mitſgaders Capiteynen en Comman-

mandeurs op de Schepen van Oorlog, onder 't Lands Vloot resorteerende, Soo wanneer men met den Vyand in Gevecht komt, en door Gods Zegen in 't begin van de Bataille eenige Schepen wierden verovert, gelijk men verhoopt, 't Volk daar op dienende, die hen op belofte van Quartier hebben overgegeven, sonder het minste Tijd-verlies, nochtans soo veel doenlijk, salveerende, soodanige veroverde Schepen aanstonds zullen hebben aan brant te steeken op diversche Plaatsen, en insonderheyd in de Constapels Kamer, en datse tot dien eynde tijdelijk eenige Teer-kranssen, Swavel, Harpuys, Teer-tonnen, en ander Brand-tuyg zullen hebben gereed te doen maken, en gereed te houden om 't Casus voorvallende, daatelijk gebruykt te werden; alles op dat den Veroveraar dies te bequamer mag zijn, en blijven, om sonder tijd-verzuym den Vyand alle verdere Afbreuk te doen, en daar door het Oogmerk van den *Staat* te betragten, en te bereyken; Des dat den Veroveraar, voor 't alsoo in brand-gesteeken Schip, zal genieten noch soodanigen Somme Penningen, als Wy tot *Præmium* in Ons Placcaat huyden gearresteert, hebben gestelt, en mits dien in plaatse van een Enkelt, een Dubbelt *Præmium*. Wel verstaande, dat soo wanneer den Vyand t'eenemaal soude mogen verstroyt en in confusie gebragt zijn, de veroverde Schepen als-dan zullen mogen behouden en in 't *Vaderland* voor Prijs opgebragt werden, en dat in sulken gevalle de Veroveraars zullen werden getracteert in conformité van 't voorsz. Ons Placcat. Dan in cas t'eenigen tijd soude mogen bevonden werden, dat de Hooft-Officieren, Capiteynen of andere Commandeurs van de Schepen van 's Lands Vloote, conform de bovenstaande Dispositie, haar veroverde Schepen niet zullen hebben in brand gesteeken, of wel in de Grond gehakt, maar daar mede ontijdig, en 't Gevecht noch duurende, komen uyt de Vloot te loopen, niet alleen versteeken zullen zijn van hun Portie in 't *Præmium*, en Waardye van 't veroverde Schip, met den gevolge en aankleven van dien, &c. Maar dat sy noch booven dien gemuliteert zullen werden in een Boete van gelijke Somme; als de voorsz. hun Portie in 't een en 't ander zal komen te bedragen, en dat ook soodanige andere Officieren, Matroozen, en Soldaaten, als bevonden zullen werden aan soodanige Contraventie schuldig te wezen, insgelijks mede in plaats van hun aanpart in 't selve *Præmie* in de Waardye van 't Schip, uyt hun Beurze, of te goet hebbende Gagie, gecondemneert zullen werden in een Amende van gelijke Somme, &c.

Num. IX.

Alliantie tusschen Sijn Konikl: Majest: van Deenmarken, en Haar Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal.

Behoorende op Pag. 161.

NA rijpe overweging van Saaken, en verscheyde gehoudene *Conferentien* en t' Samenkomsten, is van Wederzijden bedongen, verdragen, en over-een gekomen de navolgende Puncten: I.

I.

Zal tusschen *Sijn Konink!: Majesteyt van Deenmarken*, en de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, zijn, en blijven een bestandige Vriendschap en getrouwe Correspondentie in diervoegen dat d'een den ander oprechtelijk zal geneegen zijn, en niet alleen soo meenigmaal het de Nood zal vereyschen, malkander in tijds voor Schaden en Onheyl waarschouwen; Maar ook van alle Gevaar en Ongelegentheyd, volgens den Inhoud der volgende Articulen, effectivelijk en inder daad helpen bevrijden.

II.

In geval *Sijn Koninkl: Maj: van Deenmarken*, van iemand, hy zy wie hy wil, Vyandelijk aangetast en overvallen wierde, het zy sulks opentlijk met Wapenen, of andersins door andere Geweld-daadigheden en Overlast, in *sijn Koninkl: Majests:* binnen en buytens *Europa* toebehoorende Landen, en op sijn Kusten, mogten komen t'ontstaan, tot welkers *Recuperatie* ende Verweering, *Sijn Kon: Majest:* mocht genoodzaakt werden, soodanige Middelen by der hand te grijpen, als in diergelijke Voorvallen, soo wel het Goddelijke, als 't Naturelijke, en aller Volken-Recht vergunnen; Als-dan belooven opgem: *Heeren Staaten Generaal*, *Sijn K: Maj*: op dessels behooren, en gegevene Bericht, binnen den Tijd van Twee Maanden, of noch eerder, indien 't konde geschieden, noch booven de Ses Duyzent Man in de voorgaande Tractaaten van den Jare 1649, 1657, en 1666. versproken, op hun eygen Kosten, te Hulp te zenden, een soodanige Macht te Water en te Lande, aan Schepen en Volk, te Paard en te Voet, als naar de beschapenheyd en toestand der Saaken zal van nooden zijn, om den Vyand, en dessels Geweld af te drijven; Of by aldien de *Heeren Generaale Staaten* soo veel Volks te Paard en te Voet niet soo haast op de Been konden krijgen, zullen sy als-dan ten deele met Volk, en ten deele met gereede Gelde tot voldoening der vereyschte Manschap, en tot Onderhoud derselven by-brengen, en daar in soo lang continueeren als d'Oorlog zal duuren: Maar by aldien het gemelte *Secours*, tot Afweering des Vyands, niet genoeg mogte zijn, het zy dat *Sijn K: Maj*: of met een anderen *Koning*, of met eenen soodanigen *Staat*, die van een anderen *Koning* mochte geholpen werden, in een Oorlog ingewikkelt wierde; Als-dan zullen de *Heeren Generaale Staaten* schuldig zijn, noch booven het gem: *Secours*, *Sijn Kon: Maj*: op hun eygen Kosten, met hun gantsche Macht te Water en te Lande te assisteeren, en *Sijn Majests*: Vyanden, met allen Krachten op 't uytersten aangrijpen, den selve alle mogelijke Afbreuk doen, ende met hen in eene opentlijke Vyandschap, en *Rupture* treden, niet anders dan als of Sy selfs beledigt en aangegrepen wierden; zullende ook daar in soo lange continueeren, tot *Vrede* weder gemaakt, en *Sijn Majesteyt* voor geledene Schaade, genoegzame *Satisfactie* zal toegevoegt zijn, soo dat het *Haar Hoog Mogenden* niet zal bevoegt zijn, wegens soodanige Ordinare en Extraordinare Assistentie te Water ende te Lande, ooyt of ooyt eenige Resti-

Restitutie, Vergelding of Recompens te pretendeeren of te eyschen, onder wat Pretext sulks ook soude mogen geschieden.

III.

Desgelijks, in geval de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, van iemand, wie hy ook mogt zijn, niemand uytgezondert, binnen *Europa*, Vyandelijk aangetast en overvallen wierden, het zy sulks opentlijk met Wapenen, of andersins door quade Greepen en Verrassingen geschiede, in *Haar Hoog Mog*: Landen, en op derselver Kusten, soo binnen als buyten *Europa* gelegen, indiervoegen dat Hoog-gem: *Heeren Generaale Staaten* selfs genootzaakt wierden, soodanige Middelen ter hand te nemen, als soo wel het Goddelijke, als 't Natuurlijke, en aller Volkeren Recht, in diergelijke Voorvallen vergunt; In sulken Geval belooft *Sijn Konink!: Maj:* den *Heeren Generaale Staaten*, op hun Begeeren, en gegevene Bericht, binnen den tijd van twee Maanden, of noch vroeger, indien 't kan geschieden, te Hulpe te komen met een Armade van 40. goede Oorlog-schepen, met Volk, en allen andere Nooddruftigheden verzien, doch in regarde van soodanige *Subsidien*, en op sulke Conditien als in 't voorgaande Tractaat van den 11. *February* 1666. is veraccordeert geworden; in diervoegen dat *Sijn Koninklijke Majest*: sich verplicht, dit volle getal van Veertig Oorlogschepen te equipeeren, en vorders dat geene, wat in 't volgende 8ste. Artijkel, wegens de Conjunctie is aangevoert geworden, in 't werk te stellen; Ook daar nevens *Haar Hoog Mog*: in plaats van 6000. Man, gelijk in 't voorgaande Tractaat is toegestaan, waar aan de *Heeren Generaale Staaten*, als ook derselver Pretentie, kragt deses geheelijk renuncieeren, te Lande met een Armée van 10000. Man te assisteeren, teweten, met 4000. te Paard, in acht Regimenten, en 6000. te Voet, in Ses Regimenten, als ook eene daar by geproportioneerde Artillery, volgens 't getal der gemelte Volkeren, om met deselve tegens der *Generaale Staaten* haar Vyanden te ageeren, soo lange den Oorlog zal duuren. Voor welke Assistentie te Lande, de *Heeren Generaale Staaten* aan *Sijn Koningl*: *Maj:* de Helft der Werf-gelden tot de 10000. Man zullen betalen, namentlijk 40. Rijxdaalders voor een Ruyter, en 10. Rijxd: voor een Soldaat te Voet, makende te samen 110000. Rijxd: en volgens dien tot Maandelijk Onderhoud van dit Halve Deel, op een Regiment te Paarde 4760. Rijxd: 30. Stuiv: en op een Regiment te Voet 4104. Rijxd: 4. Stuiv: noch boven dien op yder Regiments Staf, des Maands 210. Rijxd: maar op de Generaals Staf, als ook wegens d'Artillerye en derselver Dependentien, des Maands 7420. Rijxdaalders. Welke Onderhoudings-Gelden des Maands gezamentlijk 40245. Rijxdaalders uytmaken. En wil daar tegen *Sijn Koninglijke Majesteyt*, den gemelten *Heeren Generaale Staaten*, wegens d'Onderhouding en Onkosten, soo wel ten aansien der Scheeps-vloot, al der Soldaaten te Lande, vry en los spreken. Maar by-aldien geseyde Hulpe niet suffisant genoeg mogt zijn, tot Afweering des Vyands, en dat ook de *Heeren Staaten Generaal*, met eenen *Koning*, of met soodanigen *Staat*, die van een anderen *Koning* geassisteert wierde, hen in Oorlog inlieten; Soo zal *Sijn Koninglijke Majest:*

jest: het gemelte *Secours*, op 20000. verdubbelen, namentlijk tot 8000. te Paard, en 12000, te Voet; en zullen ook de *Heeren Generaale Staaten* daar tegen insgelijks de *Subsidien* verdubbelen, en nevens d'Onderhouding, die als-dan Maandelijk 80490. Rijxdaalders zal uytmaken, tot dese voorgen: Werf-Gelden schuldig zijn uyt te leggen 720000. Rijxdaalders. Boven noch dit gemelte *Secours* zal *Sijn Majest:* gehouden zijn, *Haar Hoog Mog*: met sijn gantsche Macht te Water en te Lande te assisteeren, en derselver Vyanden op 't uyterste en naar allen Kragten en Vermogen aan te grijpen, den selve alle mooglijke Afbreuk te doen ende met hen in eene openbare Vyandschap, Oorlog, en *Rupture* in te laten, niet anders als of *Sijn Konink*: *Majest*: selfs Overlast en Geweld wierd aangedaan; zullende ook daar in continueeren, soo lang tot den *Vrede* wederom verkregen, en *Haar Hoog Mogenden* wegens den geledene en toegevoegde Schaade een genoegsame *Satisfactie* toegevoegt zy.

IV.

Waar by dan uytdrukkelijk is bedongen; dat de Betaling der gemelte gesamentlijke *Subsidie-Gelden*, binnen *Hamburg* in *Banco* precijs en onfeylbaar, gelijk by Wissel werd geobserveert, zal geschieden; Dat de Helfte van 600000. Rijxd: die tot uytrusting der Vloot is versproken, teweten 300000. Rijksdaalders, te vooren, of wanneer d'eerste Termijn der Werf-gelden tot gedachte Armée te Lande, zullen betaalt werden, soo haast het *Secours* zal begeert werden; maar den Tweede, wegens de Vloot, teweten 150000. Rijxd: drie Maanden daar na; en na 't verloop van drie andere daaraan volgende Maanden, de Derde en laatste Termijn, teweten de overige 150000. Rijxd. Dan wat de *Subsidie-Gelden*, tot onderhouding van d'Armée te Lande belangt, deselve zullen wel voor de drie eerste Maanden ook binnen *Hamburg* in *Banco*, of by verzeekerde Koopluyden paraat leggen, maar d'eerste Maand alleen half gereekent, en de Betaling voor een geheele Maand verstrekken zal, eerstelijk na 4. Weken, na dat de Werf-gelden zullen betaalt zijn, en voor de overige anderhalve Maand, ter tijd van d'eerste Monstering: Maar na verloop deser Drie eerste Maanden, zullen voor de volgende Vier Maanden, de *Subsidie-Gelden* tot Onderhouding, aanstonds in den aanvang derselver Maanden, soo vorders soo lang den Oorlog zal duuren, in den aanvang van yder Maand, van de *Heeren Staaten Generaal*, aan *Sijn Konink*: *Majests*: Commissarissen binnen *Hamburg* betaalt werden.

V.

En niet tegenstaande de Onderhouding, als korts te vooren gesegt, by *Haar Hoog Mog*: niet meer, als yder maal, voor een Maand zal betaalt werden; Zullen echter de *Subsidie-Gelden*, geduurende den Oorlog, van vier Maanden tot vier Maanden continueeren, soo en in diervoege, dat, Schoon den *Vrede* in d'eerste, tweede, of derde Maand geslooten en geratificeert wierde, zullen echter de *Subsidie-Gelden*, voor de vier volle Maanden, moeten betaalt werden: Maar by-aldien den *Vrede* in de vierde en laatste Maand, nevens derselver *Ratificatie* volgde, en de Volkeren

ren van d'een of d'ander Geällieerde, gevoeglijk en sonder gevaar mogten konnen afgedankt werden; Als-dan zullen de *Heeren Staaten Generaal* schuldig zijn, niet alleen de *Subsidie-Gelden* voor vier volle Maanden, maar ook noch een Maand daar over te betaalen. Doch wat de continuatie der *Subsidie-Gelden*, wegens de Vloot aangaat, sulks blijft by het gene wat in het Tractaat van den Jare 1666. veraccordeert en vergeleken is.

VI.

En nademaal *Haar Hoog Mogende* sich op geseyde wijse verplichten, *Sijn Konink: Majesteyt*, voor sijn beloofde Hulpe, met *Subsidie-Gelden* onder d'Armée de Hand aan te slaan, Soo zullen ook dese Volkeren, wanneer die geworven, en op de *Rendevous* by malkander verscheenen zijn, in tegenwoordigheyd *Haarer Hoog Mog: Commissarisen*, gemonstert werden, op dat men mag zien, of deselve ook compleet zijn, en sich conform het veraccordeerde Getal bevinden; Voorders ook soo haast mogelijk tot *Haar Ho: Mog:* Hulpe aangevoert, en effectivelijk gebruykt werden. Naderhand zal de Monstering alle Drie Maanden, of wel meermalen, indien het *Sijn Koninklijke Majesteyt* en *Haar Hoog Mogenden*, of derselver *Commissarisen*, noodig en dienstig zullen achten, geschieden; en zal de bevondene Afgang of Vermindering der Soldaaten, by aldien die op Duysent Man beloopt, en de Officieren zullen bewijsen konnen, dat soodanige Afgang of Vermindering niet door hun versuym is geschied, noch uyt eenig ander practijk is ontstaan, maar dat soodanige Soldaaten, of in den Oorlog doot geschooten, of verloopen, of anders gestorven zijn, van den *Heeren Staaten Generaal* de Helft goet-gedaan, en de noodige *Recruten-Gelden* daar toe uytgeschooten werden.

VII.

De Regimenten te Paarde, als ook de *Dragonders* (drie Dragonders tegen twee Ruyters, en een Soldaat te Voet te reekenen) Waar van yder Regiment, uyt vijf Hondert Man zal bestaan, zullen in Ses Compagnien; maar die te Voet, yder van Duysent Man, in Tien Compagnien afgedeelt werden. Doch zal het *Sijn Majesteyt* vry staan, die gemelte Regimenten in 't gemeen, of wel yder bysonder, naar sijn welgevallen en gelegentheyd te fourneeren, wanneer maar het veraccordeerde Getal der gemelte Volkeren sich t'elkemaal zal bevinden; en zullen *Haar Hoog Mogenden*, wegens deselve, over gedachte *Subsidie-Gelden*, met geen verdere Onkosten en Uytgave belast werden.

VIII.

Ten aanzien der *Krijgs-Actien*, en hoe die tot gemeene Best zullen gevoert werden, is veraccordeert geworden, dat daar over t'elkemaal een *Conferentie* zal aangestelt worden, tusschen *Sijn Konink: Majest:* of den genen, die het *Opper-Commando* over sijn Armée zullen voeren, ende tusschen *Haarer Hoog Mog:* Gevolmatigden, dewelke ten dien eynde by alle Krijgs-beraadslagingen zullen geadmitteert werden; en by-aldien'er eenige

Actie ſtaat te verrichten, die tot Beſcherming van *Haar Ho: Mo: Landen* en *Staaten*, of tot Verdeediging van ſoodanige Plaatſen mogt ſtrekken, die met Haar Guarniſoen zijn bezet, of ook tot weder-Verovering der genen, die van den Vyand met Geweld zijn ingenomen geworden; Alsdan zal in de Beraadſlaging, den Meening *Haarer Hoog Mog*: Gevolmagtigden, voor ſoo wijd *La Raiſon de Guerre* ſulks zal toelaten, prævaleeren, en ingevolgt werden: Maar by-aldien ſoodanige Krijgs-verrichtingen, *Sijn Koninklijke Majeſt*: en de Beſcherming, en het *Intereſt* ſijnes Rijks mogte aangaan, in ſulken val, zal het Goet-dunken en de Meening van *Sijn Kon: Majeſteyt*, of derſelver Gevolmachtigden, gepræfereert, en ſoo wijd *La Raiſon de Guerre* ſulks toelaten zal, werkſtellig gemaakt werden; en zullen daar benevens wederzijds Gevolmachtigden en Generaalen daar van geinformeert, ende hen aanbevolen werden, ſich naar den Inhoud deſes Tractaats, ſoo wijd het den *Krijgs-Actien* is betreffende, in alles reciproce reguleeren, het zy als *Sijn Koninkl: Maj*: aan *Haar Hoog Mog*: of deſelve aan *Sijn Kon: Maj*: Byſtand doen. Wat nu de Scheeps-Vloot belangt, blijft het in deſen Vall daar by, ſoo als 't in het Tractaat Anno 1666. opgericht, is veraccordeert geworden; alleen dat *Sijn Majeſteyt* zal gehouden zijn, als 't den Nood mocht vereyſchen, en dat deſelve in ſijne Landen en Koninkrijken geenerley Gevaar heeft te vreezen, op *Haar Hoog Mog*: begeeren, een gedeelte ſijner Krijgs-Schepen, tot Twintig in getal, met *Haar Hoog Mog*: Hooft-Vloot, by *Flekkerou*, of by *Neus* in *Noorwegen*, te laten conjungeeren.

IX.

By-aldien ook de Hulp-Troupen, geduurende gemelte *Krijgs-Actien*, Gelegentheyd mochten bekomen om eenige Landen, den Vyand toebehoorende onder Contributie te zetten, zullen in ſulk geval, de erlangde Contributien den beyden Hooge Geconfedereerden, gelijkelijk yder de Helft toebehooren; Doch hier onder is niet begreepen 't geen de Soldaaten daar ſelfs in hun Quartieren mogten komen te genieten, en zal dienvolgens ſulks ook *Sijn Majeſt*: aan den verſprokene *Subſidie-Gelden* niet afgekort werden. Maar by-aldien *Sijn Maj*: of deſſelfs Onderdaanen aan der *Heeren Staaten Generaals* Soldaaten, of dat *Haar Hoog Mog*: of derſelver Onderdaanen aan des *Konings* Volkeren eenige Levens-Middelen, of andere Nooddruftigheden mochten Komen te verſchaffen, als-dan zal de gene, wien ſoodanige Hulp of Onderſtand werd gedaan, ſchuldig zijn, deſelve met gereeden Gelde te betaalen.

X.

Het Gerichts-Beſtier, ſoo wel by de Lands-Armée, als op de Scheeps-Vloot, zal by een yder der Confœdereerde, of deſſelfs Volkeren en Schepen verblijven, ſoo dat die daar in van Niemand verhindert of verkort zal werden.

XI.

Na dat het *Secours* van d'een of d'ander Party eenmaal zal toegevoegt

zijn, zal 't geen van beyden vry ſtaan, ſich in eenig Accoord met den Vyand in te laten, veel weyniger in eenige Vredens-handel, ſonder voorheene Communicatie en Bewilliging ſijns Bondgenoods, te treden. Maar in geval iets diergelijks van de Tegen-Party, of wel door den *Mediateuren* mogt werden aangeboden, als-dan zal die Geallieerde, aan wien ſoodanige Propoſitie mogt werden gedaan, ſijn Geconfædereerde, ſonder eenig tijd-verlies, daar van Naricht geven, en deſſelfs Meening daar over afwachten; en by-aldien deſelve bewilligt, dat men ſich in een Accoord inlaate, zal d'andere echter het ſelve niet mogen aangaan, voor en aleer hy voor ſijn Geconfœdereerde de noodige Verzeekering, en 't Opper-Beſtier zal hebben verkreegen, ten eynde Hy ſijn Miniſters mede aan de Handel-plaats mag afveerdigen; gelijk dan ook d'een Geconfœdereerde in de Handeling ſelfs niet zal vermogen voort te varen, veel weyniger iets te ſluyten, ſonder Bewilliging en Genieting van d'andere; maar alles zal met gemeene Goetvinden en Toeſtemming geſchieden, en het *Intereſt* der beyde Geconfœdereerden, *pari paſſu* voortgezet werden: Ook zal by den eene niet het geringſte werden geſlooten, het zy dat den andere daar mede werde ingeſlooten; en dienvolgens, wanneer Hy 't mogt komen te begeeren, ook in ſoodanige Landen, Rechten, Vryheden, en Gerechtigheden, als Hy voor den Oorlog gehad en genooten heeft, volkomene Reſtitutie heeft verkreegen; en zal voor Hem ſoodanige Rechten en Vryheden, op gelijke wijſe werden bedongen, als ſijn Geconfœdereerde voor ſich ſelfs zal komen te bedingen en genieten.

XII.

Maar wijl reeds de *Heeren Staaten Generaal* tegenwoordig met de Koningen van *Vrankrijk* en *Engeland*, als ook met den *Keurvorſt van Keulen* en *Biſſchop van Munſter*, in openbaren Oorlog zijn begreepen, en niet ſonder oorzaaken te duchten ſtaat, dat in het toekomende noch d'een of d'ander *Staat* in deſen Oorlog ſich mede mogt inwikkelen, en inſgelijks der *Heeren Staaten Generaals* Vyanden aſſiſteeren, waar door deſelve nevens haare Geconfœdereerden, in hunne geſeyde Oorlogs-Actien ſouden konnen verhindert en verrukt werden; Soo is, om ſoodanige beſorgelijke Onheylen in tijds, met behoorlijke Defenſive-Middelen tegen te gaan, tuſſchen beyde Hooge Geconfœdereerden veraccordeert, Dat wel *Sijn Koninkl: Majeſteyt* het getal van 40. Oorlog-Schepen, waar van in 't Derde Articul is gemeld, ter Equipagie zal veerdig houden, ook daar nevens de 20000. Man te Lande, als inſgelijks in 't Derde Articul geſpetificeert, op de Been zal brengen; Maar wijl voor het Tegenwoordige *Sijn Majeſt:* het daar voor houd, dat het voor 't gemeene Beſt niet oorbaarlijk zy, hy ſich nu mede in deſen Oorlog ſoude vermengen, niet meer als Twintig Oorlogs-Schepen ten beſte des Koophandels, en tot mogelijkſte Bevrijding ſijner Havenen en Stroomen voor allen Geweld, te equipeeren, en te Lande 12000. Man te Paard en te Voet, nevens een daar toe geproportioneerde *Artillery*, in ſijne naaſtgelegene en bequaamſte Landen, te ſamen te brengen, en te doen campeeren. Tot welke Uytruſting de *Heeren Staaten Generaal* zullen betaalen den daar toe behoorende Helft der

Subsidie-Gelden, die anders voor Veertig Oorlogs-Schepen, en voor 20000. Man te Lande zijn versproken geworden, namentlijk Driemaal Hondert-Duyzent Rijxd: voor de Scheeps-Vloot, tot de Werf- en Aanrits-Gelden, op yder Ruyter 40. Rijxd: en op yder Voetknecht 10. Rijxd: te samen 110000. Rijxdaalders, en tot de Maandelijke Onderhouding 40245. Rijxd: en Schuldig zijn, daar in te continueeren soo lang den Oorlog tusschen Hoogstgem: *Koningen* en *Vorsten*, en tusschen den *Heeren Staaten Generaal* zal komen te duuren, en dat'er geen ander *Staat*, die tegenwoordig in desen Oorlog niet mede ingewikkelt is, sich daar in kome te vermengen en *Haarer Hoog Mog*: Vyanden kome te assisteeren. En zullen daar-en-tegen de *Heeren Staaten Generaal*, *Syn Konink*: *Majest*: in d'oprechting eenes Tractaats, indien het, gelijk men hoopt, tot een *Vrede* mogt geraken, onder anderen derselver Geconfœdereerden, *nominatum* ook mede daar in besluyten, gelijk buyten twijffel de *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engeland* sulks ook zullen te wege brengen.

XIII.

Maar by-aldien eenig Nabuurig *Staat* sijn Wapenen met die der *Heeren Staatens* Vyanden conjungeerde, en sich insgelijks met desen Oorlog quame in te wikkelen, of indien deselve met Geweld wilde verhinderen, dat *Haar Hoog Mogenden* souden gesecondeert werden; Als-dan zal *Sijn Konink*: *Majesteyt* gehouden zijn, den genen, die tegens *Haar Hoog Mogenden*, en derselver Geconfœdereerden iets Vyandelijks komen te ondernemen, sich effectivelijk op *Haar Hoog Mog*: versoek, daar tegen te stellen, en tegens deselve Vyandelijk t'ageeren; of ook anders, indien ten beste van 't gemeene *Interest* geoordeelt wierde, dat *Haar Hoog Mog*: in sulken Vall souden schuldig zijn, Hoogstged: *Konink*: *Majest*: den resteerende Helft Werf-Gelden, en de volle *Subsidien* te verschaffen, gezamentlijk op soodanige wijse en conditie, als in d'Articulen deser *Alliantie* omstandig is gemeld geworden, te ageeren. Waar tegens *Sijn Kon*: *Maj*: verschuldigt zal zijn, soo wel sijn Vloot van 40. Schepen ten vollen te equipeeren, als ook sijn Armée te Lande tot op 20000. Man te vermeeren, en deselve nevens *Haarer Hoog Mog*: tegenwoordige Geconfedereerden, tegens derselver Vyanden effectivelijk te laten ageeren; in welken Val die voorgaande Articulen deses Tractaats, applicabel zullen zijn.

XIV.

Maar nademaal de *Heeren Staaten Generaal*, *Sijn Konink*: *Majesteyt* omstandig hebben doen remonstreeren, Dat het hen nu tegenwoordig t'eenemaal onmogelijk is, de versprokene *Subsidien*, tot gemelte *Armaturen*, als in 't Twaalfde Articul gemeld, in contante Penningen op te brengen, en derhalven begeert, dat het *Sijn Kon*: *Majest*: mocht gevallen, in de plaats Obligatien aan te neemen; Alsoo heeft *Sijn Majesteyt* uyt goede Genegentheyd, soo deselve den *Staat der Vereenigde Nederlanden* is toedragende, hier in bewilligt, ende wil sich met goede en geldige Obligatien vergenoegen, soo lang Hy sich in geen effective Hulpe komt in te laten; Doch met dit uytdrukkelijke Beding, Dat *Haar Hoog Mogenden* den eer-

eerste Termijn tot de Krijgs-Vloot, namentlijk 150000. Rijxdaalders in allerhande Scheeps-Materialen, naar den Loop des Markts, als ook de Obligatien tot Onderhoud der voormelte Volkeren ende Schepen, *anticipando*, te zamen voor drie Maanden, præcijs verschaffen zullen; Welke Obligatien van *Sijn Majesteyts* Gevolmatigden voor soo hoogen Waarde, als mogelijk zal zijn, met *Communicatie* van *Haar Hoog Mog*: verkocht zullen werden. Maar wijl gemelte Obligatien voor de gespetificeerde Somme, by tegenwoordigen Tijd niet konnen verhandelt werden, of ten ware men daar by wilde verliesen; Soo zullen *Haar Hoog Mog*: verplicht zijn, soodanig Verlies met andere Obligatien te vervullen en goedt te maken. Welke Obligatien *Sijn Koninkl*: *Majest*: soo als 't hem best zal gelegen komen, of wel na den *Vrede*, met Voorweeten en Communicatie van de *Heeren Staaten Generaal*, als gesegt, vryelijk mogen verkoopen; en zullen *Haar Hoog Mog*: tot vergoeding van 't Verlies, soo tot voldoening der gemelte Obligatien, by den Verkoop mogt vereyschen, verplicht zijn, te voldoen. Maar by-aldien *Sijn Kon*: *Maj*: uyt krachte des Dertienden Articuls, mogt genoodzaakt werden, effective te ageeren, en alsdan de behoorlijke en versprokene *Subsidien*, wegens d'Obligatien, niet mochten by te brengen zijn, in sulken Val zullen *Haar Hoog Mog*: schuldig zijn, in plaats van deselve, Gereede Penningen te Schieten.

XV.

En ten eynde de Scheepvaart op *Sijn Majests*: Stroomen te zeekerder zy, en d'Inwoonders der *Nederlandsche Provintien*, ten allen tijden met dies te geringer Gevaar, deselve mogen voortzetten; Zal ook *Sijn Kon*: *Majest*: in Vredens-Tijden, zeeker Getal sijner Oorlogs-Schepen uytrusten, ende met deselve den gemelte Stroomen van allen Vyandelijkheden suyveren en bevrijden, en zullen over het gemelte Getal Spetificatie, en de Groote der Oorlogs-Schepen, soo Jaarlijks zullen geëquipeert werden, als ook over de daar toe gehoorige Proportie der *Subsidien*, met den eersten wijders gehandelt en veraccordeert werden.

XVI

Hier benevens verplichten sich ook *Haar Hoog Mog*: de resteerende *Subsidien*, van den Jare 1666. en 1667. soo haast mogelijk zy, en ten langsten binnen Twee Jaren, onfeilbaar in contante Penningen te betaalen en af te doen.

XVII.

Insgelijks is men ook wederzijds over-een gekomen, Dat, wijl men wegens d'*Arbitragie* (waar in *Sijn Koninkl*: *Majest*: van het door den *Koning van Vrankrijk* uytgesproken Vonnis, niet heeft willen afwijken) niets gewisses heeft konnen accordeeren, nademaal de Heeren Extraordinaris Ambassadeurs en Gedeputeerden hier van geen Instructie hebben gehad, soo wel ten aanzien deser Saake, als ook wegens de Prolongatie der Jaren, soo wegens het tot *Christianopel* getermineerden Toll-Tractaat, en wegens de Executie van 't *Compromis*, tusschen den Koninklijke Gelukstadsche Affri-

Affricaansche, en der Hollandsche *Westindische Compagnye*, is gemaakt geworden; Alsoo zal, soo haast mogelijk, hier over in 't bysonder gehandelt werden, ende gemelte Pretentien en Toll-Saaken, naar wederzijds Rechten, soo de Hooge *Geconfœdereerden* daar aan hebben, als ook naar alle Billikheyd by-geleyd werden; Doch zal geseyde Handeling, als ook dat gene, 't welk in 't 15. Articul, ten aanzien van de *Negotiatie* over de *Spetificatie* der *Subsidien* in Vredens-Tijden, is gemeld, den Inhoud van dit Tractaat niet verhinderen, noch desselfs Executie ophouden.

XVIII.

Eyndelijk is veraccordeert, Dat soo haast by d'Uytwisseling der Wederzijds *Ratificatie* over dit Traactaat, van *Haar Hoog Mog*: de beloofde 50000. Rijxd: tot *Sijn Konink*l: *Majests*: Vloot, in contante Penningen betaalt, en de Scheeps-Materialen voor Tien-Duyzent Rijxdaalders uytgereykt, als ook de obligatien voor den eersten Termijn der *Subsidien*, wegens de *Land-Armée*, over-gelevert worden, ten eynde voor de bovengem: Obligatien van *Sijn Kon*: *Majesteyts* Gevolmachtigden, de Noodige Gelden mogen verhandelt worden; En eyndelijk, Dat de Uytwisseling der gedachte *Ratificatie* binnen den tijd van vier weken, in behoorlijker forme, na d'onderstaande *Datum*, of noch vroeger, by-aldien het mogelijk is, in den *Hage* zal geschieden.

Welke boovenstaande Articulen gezamentlijk, en yder van dien in 't besonder, by de Hooge *Geallieerden*, getrouwelijk ende onverbreekelijk te onderhouden zullen schuldig zijn; en zijn, tot meerder Bekragtiging derselven, hier van twee gelijk-luydende *Instrumenten* opgericht, en van de *Koninkl*: *Ministers*, aan d'eene, en van de *Heeren Staaten Generaal* haar *Extraordinaris Ambassadeurs* en *Gedeputeerden* aan d'andere zijde, op *Approbatie* en *Ratificatie*, met Hand en Zeegel bevestigt geworden. Geschied binnen *Koppenhage* den 18/28. *May* 1673. Was geteykent,

U. F. Gulden-Leeuw. (*L. S.*)
P. Reetz. (*L. S.*)
J. C. Van Corbitz. (*L. S.*)
G. Greiffenveld. (*L. S.*)
P. Van Klingenberg. (*L. S.*)
C. Bierman. (*L. S.*)

Daniel van Wijngaarden. (*L. S.*)
Simon van Beaumont. (*L. S.*)
(*L. S.*)

Num. X.

Num. X.

MEMORIAAL van den Sweedſchen Reſident aan 't Keyſerl: Hoff te Weenen gepreſenteert; om Sijn Majeſteyt te bewégen tot Reſolutie van een Stilſtand van Wapenen, en ſijn Armée niet neerwaards in 't Rijk te laten marcheeren.

Behoorende op Pag. 162.

GElijk Uwe *Keyſerlijke Majeſt*: van alle Vrede-lievende met recht den hoogſten Dank werd bewezen, dat Hy in ſijn gegeven Antwoord op het ingeleverde *Memoriaal* tot *Eger* van den 26. paſſato, een nieuw bewijs van ſijn *Vrede-vaardig* Gemoed heeft laten blijken, en met duydelijke woorden verklaart, dat, ſchoon hy wel, wegens veelerhande Gevaaren, rechtmatige Oorzaak hadde, een algemeene *Stilſtand van Wapenen* te ver werpen, hy echter gezind was, deſelve tot op den huydigen dach niet af te ſlaan, by aldien de *Koning van Vrankrijk* ſijn Volkeren, ſoo haaſt mogelijk was, gants uyt het Rijk te rug trok, en de Heeren *Sweedſche Mediateurs* ſulks mede by Anderen, welke de Saak aangaat, konden uytwerken: Dus was de vreugde des *Konings van Sweden* gants volkomen geweeſt, indien *Sijn Keyſerl:Majeſt*: ook dit had bewilligt, dat Hy alleen ettelijke weynig dagen, welkers getal Hy ſelfs konde noemen, om ſijn Armée op te houden, en daar door Mijn Heer den *Koning* een genoegzame tijd had vergunt, om de Bewilliging ſijner Bondgenoten *Koningen* hier over t'erlangen, &c.

Wanneer men de Saak te recht wil overwegen, ſoo konnen de Klagten, waarmede men *Vrankrijk* beſchuldigt, in 2. Stukken gebragt werden. Dat Uwe *Keyſerl: Majeſts*: Krijgs-tocht ook op geen ander Oogwit is aangeſtelt, als dat de *Koning van Vrankrijk* ſijn Krijgs-volkeren uyt het *Rijk* ſou te rug trekken, en de Schaade, die Hy d'onſchuldige Standen daar in heeft veroorzaakt, kome te vergoede; was onder 't gene door deſe *Stilſtand van Wapenen*, en de deſwegen aan te ſtellene Vrede-handeling verlangt, 't ſelve nochtans in 't volgende Vredens Verdrag kan opgemaakt en verordonneert worden. Derhalven verſoek ik, Uwe *Keyſerl: Majeſt.* in den Naam mijnes Aldergenadigſten Konings, in alle Onderdanigheyd, dat deſelve niet alleen een *Stilſtand van Wapenen*, als 't eenigſte Middel, tot verdelging deſes grouſamen Oorlogs, ſchijnende te wezen, wil bewilligen; Maar ook ſijne nu tot *Keulen* zijnde Miniſters beveelen, dat ſy met de daar zijnde Vereenigde Koninglijke Gevolmachtigden, wegens deſes *Stilſtands* Punćten, ſoo haaſt mogelijk is, traćteeren, en dit Werk mogen ten gewenſchten Eynde brengen, &c.

Antwoord van den Keyser, aan den Koning van Sweden, op den 26. Septemb: den dach voor sijn Vertrek na *Gratz*, aan den Sweedschen Resident doen overgeven.

Syn *Keyserl*: *Majesteyt* heeft uyt het overgegeven *Memoriaal* van den 20. deser, dat hem op bevel van den *Koning van Sweden* te *Eger*, wegens het gegeven Besluyt van den 25. der voorleden Maand *Augusti* is overgelevert geworden, omstandiger verstaan, wat'er, soo wel wegens d'Opschorting des Oorlogs, en een *Wapenen Stilstand*, op nieuws is voortgebragt, &c.

't Zal buyten twijffel den Heer *Resident* noch Wel indachtig zijn, dat soo wel mondelijk, als in 't gedachte Egersche Besluyt omstandiger is vertoont, hoe kragtiglijk *Sijn Keyserl*: *Maj*: een algemeene Eerbare, zeekere en bestandige Vrede heeft begeert, en nog begeert, en tot verkrijging desselfs tot noch toe niets heeft nagelaten, &c.

Maar hoe wijd des *Konings van Vrankrijks* Sin en Meening van dese begeerte is vervreemt geweest, en nog is, betuygen sijne, en sijnes Bondgenotens Handelingen tegens 't Kleefsche en Aaksche Vredens-verdrag, meer als te veel; gelijk sulks den Heer Resident dikmaals, en insonderheyd in 't meerged: *Egersche Besluyt* wijdloopig is vertoont. Ondertusschen is Hy met sijn Vyandelijkheden voortgegaan, hebbende niet alleen de Keurvorstelijke Triersche Residentie Stad met Geweld ingenomen, de Rijks-Steden *Kolmar* en *Sledstad* tot d'inneming van Volkeren gedwongen, en soo weerloos gemaakt, ook van veel andere Steden, onder de Landvoogdy van *Hagenauw* begrepen, de Muren geslecht en neder geworpen; Maar ook sijn Krijks-volkeren geweldiger-hand in 't Rijk gevoert, en 't Keyserlijke Krijgs-Heyr, 't geen tot bescherming van 't *H. Roomsche Rijk* was afgezonden, Vyandelijk aangegrepen. Welke, en veel andere Saaken meer, alsoo beschapen zijn, dat *Sijn Keyserl*: *Majest*: dringende Oorzaken heeft, tegens soo veelvuldige Beledingen en Onbillijkheden, t'eenemaal Voldoening van alles te soeken; en kan Hy by soodanige Saaken, sonder 't hoogste Gevaar des geheelen Rijks, sijne Volkeren niet te rug roepen. Echter verklaart sich Hoogstged: *Keyserl*: *Majest*: hier mede, Dat Hy in sijn voorige Vrede-lievende Meeningen volhart, ook geen bestandige, zeekere, eerbare, en algemeene Vreede af-slaan, maar alle Kragten aanwenden zal, om die op het spoedigste te bevorderen. Gelijk Hy dan al voor lang sijn aanwezende Gezanten tot Keulen heeft Bevel gegeven, en sulks op 't versoek van den Heer *Resident* nochmale vernieuwd, &c.

Soo dat niet alleen bovengem: *Konink*: *Majest*: dat gene wat tot noch toe van *Sijn Keyserl*: *Majest*: is aangedaan, billijk oordeelen zal, maar ook tot Bescherming des *Rijks*, en tot des te haastiger bevordering eenes algemee-

nen,

nen, zeekeren, eerbaren, en bestandigen VREDE, op sijn Zijde treden, en Hem, de Bewaring des Westphaalschen *Vredes*, als een compacisceerende *Mede-Lidt* van 't selve, williglijk overgeven; &c.

Num. XI.

Alliantie, geslooten tusschen den Keyzer, Koning van Spanjen, en de Staaten Generaal, ter eenre; en den Hertog van Lottharingen, ter andere zijde.

Behoorende op Pag. 163.

I. DAt zijn Hoogheyt den *Hertog van Lottharingen* voor hem, en voor zijne navolgers, zoo uyt kracht van sijne oude Verbonden, als door het jegenwoordig Tractaat, van nu af aan, en voor het toekomende, zal vereenigt en verbonden zijn aan *Sijne Keyserlijke* en *Catholijke Majesteyteyt*, als ook aan de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*; en dat-'er een nauwe Vereeniging vast gestelt zal zijn tusschen haar, om wederzijds voor elkanderen alle Voordeelen, Verzekering en nuttigheden te verzorgen, en alle schaaden, soo veel moogelijk is, te beletten en af te wenden.

II. Dat men *Sijn Hoogheyd van Lotharingen*, om hem beter middel te geven tot uytvoering van zijn goede wil, en om hem te bequaamen tot de gemeene saken, zal bystaan, om een Leger van 18000. Mannen op de been te brengen, te weten 8000. Ruyters, en 10000. Voet-knechten; en tot dien eynde zal zijn gemelde Hoogheyd voor sijn deel 3000. Ruyters, die hy nu op de been heeft, verschaffen, en daar en boven, op sijn eygen kosten, noch 2000. Ruyters, en 3000. Voet-knechten aannemen. *Sijn Keyserlijke Majesteyt* belooft insgelijks voor sijn deel 1000. Mannen te Paarden, en 3000. te Voet, te leveren; en sijne *Catholijke Majesteyt* verbindt zich ook, om 1000. Ruyters en 4000. Voet-knechten toe te brengen: Wat belangt de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, nademaal sy nu den grootsten last des Oorlogs moeten dragen, en datse hun Krijgs-volk noodig tot hare bescherming, niet konnen missen, soo zullen sy niets meer dan 1000. Ruyters verschaffen.

III. En om te eerder de begeerde uytwerkinge, die men van de gesey-de Krijgs-macht te verwachten heeft, te genieten, soo verbindt sich sijn welgemelde Hoogheyt, om 4000. Ruyters, en 2000. Voet-knechten op de been te brengen in den tijdt van 4. weken, na den dag, dat dit Tractaat geratificeert of goet gekent zal wezen; en daar by te voegen boven 't voorsz. noch 1000. Mannen te Paarde, en 2000. te Voet, in twee Maanden na gestelde tijdt van 4. weken. Sijne Keyserlijke Majesteyt, en sijne Catholijke Majesteyt, als ook de meergemelte Staten Generaal, beloven daar by te voegen haar aandeel hier boven uytgedrukt, binnen de

selve tijdt als sijn Hoogheyt van Lotharingen sijne voorverhaalde eerste Troupen zal op de been gebracht hebben ; ook zullen Commissarissen van wederzijden gestelt en gemagtigt worden , om alle de gemelde Troupen te monsteren , om mede wel acht te slaan , ofte die , volgens dit jegenwoordig Tractaat, hun behoorlijk getal hebben : Ook zal men de gemelde monstering moeten vernieuwen, soo menigmaal, als een van de hooggemelde Partyen dat zal begeeren.

IV. En wanneer *Sijn Hoogheyt van Lotharingen* in der daat zal beginnen te ageeren, tot vorderinge der gemeene saken; Soo zal men tot onderhoud van sijn Krijgsvolk, soo wel 't geene , dat hy alrede op de been heeft, als dat hy op nieuw zal aannemen, en tot de noodige onkosten van 't Geschut , en andere Oorlogs-behoeften aan hem , yder Maandt gedurende den Oorlog, de somme van negen-duyzent Patacons of Rijxdaalders, betalen : welke somme tusschen sijne Keyserlijke en Catholijke Majesteyten , en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden gelijkelijk zal verdeelt worden, te weten , een derde deel voor yder. Maar indien het in de tegenwoordige gestaltenisse der saaken , onmogelijk zoude wezen voor de gemelte Heeren Staaten, hun derde deel in gereet Gelt te betalen, soo zal het hun vry staan, het selve in Obligatien of Verbant-brieven op de Provintien van Hollandt en West-Vrieslandt, Zeelandt, Vrieslandt, Groeningen en Ommelanden, volgens de Verdeeling tusschen hen gebruykelijk, met belofte van soodanigen Iterest, als sy aan andere , die Obligatien van hun hebben , gewoon zijn te betalen: wel verstaande , dat de Contributien of Brandtschattingen, die men in de Vyandtlijke Landen door de gemelde Troupen zal konnen invorderen ; door Commissarissen , met gemeene toestemming der Partyen, hier toe verordent , zullen ontfangen en bedient worden, om tot de noodige onkosten, onderhoudt en versterkinge van 't gemelde Leger, en des selfs volmaking, en andere Krijgsbehoeften, gebruykt te worden.

V. Dat sijn gemelte Hoogheydt van Lottharingen zal verplicht wezen, met het voorsz. Leger in der daat te ageeren tegens de openbare Vyanden van de Staaten der Vereenigde Nederlanden , en ten besten van de gemeene saaken , volgens d'over-een-komst der gesamentlijke Geallieerden of Bondtgenooten; en gelijk sy met gemeen toestaan, of de meeste Stemmen, het beste en bequaamste zullen oordeelen, 't zy om hem by de Wapenen van Sijn Keyserlijke Majesteyt , of die van sijn Catholijke Majesteyt, of die van de Vereenigde Nederlanden te voegen , wanneer de saken sulks mochten komen te eysschen; 't zy om te gaan by wege van diversie, of afkeyding in de Vyandtlijke Landen , of door soodanige andere werkinge, als de redenen van den Oorlog zullen vereysschen.

VI. En indien , door de gemelde werkingen of andersints , de saken tot een openbaren en gemeenen Oorlog, tusschen de gemelte Geallieerden, en de tegenwoordige of toekomende Vyanden der voorsz. Staaten Generaal , mochten komen ; zoo beloven de hoog-gemelde Keyserlijke en Catholijke Majesteyten , en de Heeren Staaten gesamentlijk (behalven 't gene zy alreede door haar voorgaande onderling Tactaat hebben vast gestelt , aangaande de Vredens-Tractaten) en met gemeen toestaan aan

Sijn

Sijn Hoogheyt van Lotharingen, dat by voorval van Onderhandeling van Vrede, of Bestant voor eenige Jaren, sy die niet zullen beginnen, zonder hem die deelachtig te maken, en sonder voor hem, soo haast als voor hun selven, te bezorgen de vereyschte en noodige Macht en zekerheyt, om sijne Gedeputeerden ook ter plaatse, daar men handelen zal, te zenden: Insgelijks ook niet, sonder hem van tijdt tot tijdt alles, wat daar omgaan zal, in de gemelde Onderhandeling, mede te deelen en bekent te maken: En sullen ook niet komen tot een Besluyt van een Vrede of Bestant, sonder hem daar in te begrijpen, en hem te doen herstellen (indien hy sulks begeert) in de bezitting van de Landen, Plaatsen en Heerlijkheden, en 't gebruyk der Rechten, Vryheden en Voordeelen, die hy, voor den laatsten inval der Franschen in sijne Hertogdommen heeft gehad en bezeten: Ook niet, zonder voor hem de selve Vryheden, Verzekeringen en Voordeelen, als voor hen selven te bedingen en te verwerven: Behoudelijk nochtans, dat hare Keyserlijke en Catholijke Majesteyten zich tot de selve saken aan de Staaten verplichten, aangaande het wedergeven der plaatsen en Landen, die hen zijn benomen, of noch konden ontnomen worden; en tot het herstellen, en 't gebruyk der Rechten, die haar in desen Oorlog zijn, of noch konnen afhandig gemaakt worden: gelijk ook Sijn Hoogheyt van Lottharingen belooft, en sich wederzijds van nu af aan verplicht, dat hy in geen Onderhandeling of Tractaat, om van Vreede ende Bestant te spreken, zal treden, sonder weten, kennisse en mededeeling van Sijne Keyserlijke en Catholijke Majesteyt, en de Heeren Staaten Generaal, en niet te komen tot eenig Besluyt, dan met een gemeene Toestemming, en zonder aan zijn Geallieerde een volkome herstelling van al het gene haar in dezen Oorlog is benomen, of noch benomen mocht worden, te bezorgen, en voor hen de selve verzekeringen en voordeelen, als voor hem selven te bedingen, 't en ware dat men daar na, met gemeene toestemming, anders over een quam.

VII. Dit Verbondt zal soo lang duuren, als dat van Sijne Keyserlijke Majesteyt, met de Staaten der Vereenigde Nederlanden, te weten, voor den tijd van Tien Jaaren, te rekenen van den 22. September, des Jaars 1672. En indien de Vrede ondertusschen gesloten wort, soo zullen alle de gemelde Bontgenoten t'samen verbonden blijven door een wederzijdse Guarantie en Verzekering van elkander te helpen tegen alle verbrekers der voorseyde Vrede, met voorbehouding, van de gemelde tijd van Tien Jaren, als men met gemeen toestaan zal over-een-stemmen, te prolongeeren of te verlangen.

Num. XII.

Nader Alliantie tusschen sijn Catholijke Majest: van Spanje, ter eenre; en de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter andere zijde.

Behoorende op Pag. 168.

I. DAt'er tusschen den Koning, en de Catholijke Koningen sijne Navolgers, en sijne Koningrijken, ter eener, en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, hunne Landen en Onderdanen, ter andere zijde, zal wezen een vaste, oprechte en eeuwigduurende vriendschap, en goet verstand, en onderhandeling, zoo ter Zee als te Lande, en in alle plaatsen soo binnen als buyten Europa.

II. Voorts zal tusschen sijne hoog-gemelde Majesteyt, en de Koningen sijne Navolgers, en hare Kroonen, en de welgemelte Heeren Staaten Generaal, haare Staaten en Landen, wezen een nauwe verbintenis en getrouwe vereeniging, om wederzijds d'een den ander te handhaven en behouden in de bezitting van alle de Staaten, Steden, Plaatsen, en Landen, die hen toebehooren, en in 't gebruyk van alle Rechten en Vryheheden van Schipvaart en Koophandel, van welken nature die konnen zijn, soo ter Zee als te Lande, of de Vryheden die sy alreede hebben verkregen, of die sy mochten verkrijgen, voor het toekomende door Tractaten of onderhandelingen van Vrede, Vriendschap of Neutraliteyt, die alreede hier te vooren zijn gemaakt, of die sy hier na gesamentlijk en door gemeene toestemming met andere Koningen, Republijken, Vorsten, Steden en Staaten binnen Europa alleen, mochten maken.

III. Zy verplichten sich insgelijks, om wederzijdts d'een d'ander te bevrijden en te verzekeren van de Tractaten die Sijne Majesteyt en de Staaten Generaal alreede gemaakt hebben met andere Koningen, Republijken, Vorsten en Staaten, welke sy elkanderen van wederzijden zullen bekent en gemeen maken voor de wisselingen der Ratificatie, of bekrachtiging van dit Verdrag; als ook alle de gene die sy in 't toekomende gesamentlijk mochten maken, om sich wederzijds te beschermen, te helpen en te behouden in 't besit der Staaten, Steden, Plaatsen en Landen, die hen tegenwoordig, of hier namaals mochten toebehooren, soo aan sijne Majesteyt en aan de Koningen sijne navolgers, als aan de Staaten Generaal, 't zy door de boven-gemelde Tractaten, of eenige andere wijse dat het mochte zijn, en in wat deel van Europa dat de gemelde Staaten, Steden, Plaatsen en Landen zijn gelegen: Invoegen, dat, indien sijne hoog-gemelde Majesteyt of de Koningen sijne navolgers, of de wel-gemelde Heeren Staaten Generaal, mochten aangetast ofte ontrust worden, op wat wijze het zoude mogen zijn, in de bezitting of 't genieten der voor-

voorseyde Staaten, Steden, Plaatsen, Landen, Rechten en Vryheden van Scheep-vaart en Koophandel, of eenige andere Rechten, soo ter Zee als te Lande, die Sijne Majesteyt en de voorseyde Staaten bezitten, of die sy genieten door de Tractaten alreede gemaakt, of die sy noch mochten maken, gelijk boven gesegt is: Sijne Majesteyt en de wel-gemelde Staaten Generaal, na bekentmaking en voorgaande onderzoek ten wederzijden, zullen alle mogelijke middelen aanwenden, om soodanige onrusten en Vyandtschappen te doen ophouden, en alle ongelijken en schaaden, die aan d'een of d'ander der Bondgenooten mochten zijn gedaan, te herstellen en te doen vergoeden.

IV. En in geval dat de gemelde aantasting of onrusting van eenen openbaren Oorlog wierd gevolgt, die van de twee Bondgenooten die niet is aangetast, zal verplicht zijn t'oorlogen tegen den Besprinnger, drie Maanden na dat hy daar toe van den genen die den Oorlog word aangedaan, is versocht; en geduurende dien tijdt zal hy door sijn Ambassadeurs of Gezanten, of andere Staat-bedienaars, alle sijn vermogen besteden om een rechtmatige vereeniging tusschen den Bespringer, en den genen die aangetast is, uyt te vinden en te bevorderen; en evenwel ondertusschen verplicht zijn een hulpe van 8000. Mannen te Voet, bestaande uyt Regimenten en Compagnien onder hunne Colonellen en andere Officieren, als hy best zal vinden, toe te zenden: En ook gehouden zijn, de gemelde Hulp-troupen te zenden, en op sijne kosten t'onderhouden, ten dienste van den Bondgenoot die aangetast is, welke het vry staan zal het geseyde secours of hulpe in Oorlogs-lieden of in Gelt t'ontfangen, of ten deel in Volk, Gelt, Schepen, Wapenen, Oorlogs-gereetschap of andere Krijgs-voorraat: Invoegen dat 1000. Soldaaten zullen geschat worden op 10000. guldens ter Maandt, volgens den cours of loop van de wissel t'Amsterdam en tot 12. Maanden in 't Jaar gerekent. De betaling zal ook ter Maandt met gelijke deelen gedaan worden, en zal men die t'Antwerpen, of t'Amsterdam respectivelijk over-maken. Evenwel in geval dat de voorseyde hulpe mochte gegeven worden, in 't geheel of ten deel in Oorlogs-tuyg, Schepen, of andere saken dienstig tot den Oorlog, soo zal den geenen die geholpen word, verplicht zijn, alle de gemelde saken te gaan ontfangen in 't Landt van de gene die de hulpe zal verschaffen: welverstaande, indien hy, die geholpen zal worden, een deel in Ruyterye of Dragonders begeert, soo zal yder Ruyter of Dragonder voor drie Soldaaten te Voet, ten getale van 8000. Mannen, die men verschaffen moet, gerekent worden. En als men de gemelde hulpe in Krijgs-volk zal besorgen, soo zullen die hulpbenden gehoorsamen en ordre ontfangen van den Bondtgenoot, aan wien het word gesonden, welke zich daar van vermag te dienen in 't Veldt, in Belegeringen, of tot bezetting en bewaring van sijn Plaatsen, en overal waar de noodsakelijkheyt of nuttigheyt van sijn saken het mochte vereysschen. Doch evenwel met dese uytsondering, dat de Compagnien of Benden niet geheel van elkander mogen gescheyden worden, noch in minder getal dan 2 of 3000 Mannen van yder Regiment, en niet sonder hare Vaandels, te samen blijven. Maar indien de noodsakelijkheyd der voorvallen eyschte, dat het boven-gemelde beloofde en toegestane Secours of

hulpe

hulpe moste vermeerdert worden: Zoo konnen Sijne Majesteyt en de Heeren Staaten Generaal daar in gesamentlijk over een komen. Het zal ook in de keure blijven van de Bondgenoot die beoorlogt word, om sich vorder te dienen van die hulpe, die hem na 't eyndigen der drie Maanden zal toegezonden worden, in geval dat de toestand des tijds of de omstandigheyt der saken hem liever de continuatie van de meer-gemelde hulpe, dan het verklaren van een openbaren Oorlog, doet verkiezen.

V. Dat wederzijdtsche guarantie of verzekering zy op dese wijse vast gestelt: Wanneer een van de beyde Bondgenooten wordt besprongen of ontrust, en genoodtsaakt tot een openbaren Oorlog te komen, soo zal de andere Bondgenoot gehouden zijn insgelijks den Oorlog aan den Bespringer te verklaren, en alle sijne krachten en vermogen ter Zee en te Lande te gebruyken, en die te voegen by den genen die aangetast wordt, om den gemeenen Vyandt tot een eerlijk, verzekert, billik en rechtmatig Verdrag te brengen.

VI. En in dit geval zullen de krachten van Sijne Majesteyt en de Staaten Generaal, of gesamentlijk of affonderlijk, volgens de besondere toestemming of over-een-komst, die daar van in die tijdt tusschen sijn hooggemelde Majesteyt en de wel-gemelde Staaten Generaal zal gemaakt worden, welke t'samen zullen beraadtslagen en besluyten over de beste Middelen, om den gemeenen Vyandt, 't zy door diversie of afleyding of anders ins te beschadigen; en hem daar door, gelijk gesegt is, ten spoedigsten tot een eerlijk verdrag te brengen.

VII. En hoewel door 't gene, dat in 't laatste van de tweede Artijkel van het tegenwoordig Tractaat of Verdrag, is gesegt, de gantsche uytwerking van deze vereeniging sich binnen de palen van Europa besluyt, soo moet dat evenwel verstaan worden, dat indien sijne Catholijke Majesteyt sich hier na bevint aangetast of ontrust, op welke wijse dat het zoude mogen wezen, in de bezittingen en 't gebruyk der Staaten, Steden, Plaatsen, Landen, Rechten en Vryheden van Schip vaart, Koophandel, of andere hoedanig die mochten wezen, soo ter Zee als te Lande, die sijne Majesteyt of de gemelde Staaten Generaal besitten, of die zy genieten, of daar toe zy recht hebben om te besitten buyten Europa, of in welk Deel der werelt dat het zoude mogen wezen, 't zy door 't gemeene recht der Volkeren, 't zy door Tractaten alreede gemaakt, of die noch in 't toekomende gemaakt mochten worden, gelijk alreede boven is gesegt: Soo zullen sijne Majesteyt en de voornoemde Staaten Generaal, na datse te vooren daar toe van elkander zijn versocht en vermaant, gesamentlijk bybrengen alles wat in hen is, om de Onrust of Vyandtschap te doen ophouden, en de ongelijken en schaden, die aan d'een der Bondgenooten is gedaan, te herstellen en te vergoeden. Doch indiense dat oogmerk in de tijdt van 4 Maanden door minnelijke wegen niet konnen bereyken, en die gene van de Bondtgenooten, die besprongen of ontrust is geworden, op deze wijse buyten Europa, of in wat deel der Werelt het zy, sich verbindende genoodtsaakt de Wapenen in Europa, tegen den bespringer of ontruster, om hem tot Vrede te brengen, te gebruyken, dan zal de gene van de twee Bondtgenooten, die

niet

niet aangetast of ontrust is, aan d'andere de hulpe hier boven gemelt, verschaffen, en verklaren een openbaren Oorlog aan den Bespringer, of verstoorder der gemeene Ruste, op de selve wijze als of d'aantasting of ontrusting binnen de palen van Europa was gedaan.

VIII. Wanneer de hoog-gemelde Bondtgenooten gesamentlijk in een openbaaren Oorlog, volgens de verplichtingen van het jegenwoordig Tractaat, zijn getreden: Zoo zal noch d'een noch d'ander der voorseyde Bondtgenooten eenige stilstand van Wapenen met de Vyanden mogen maken, dan met gemeene over-een-komste en toestemming.

IX. Of het ook gebeurde, dat men in eene onderhandeling quam, het zy om Vrede of een Bestandt voor eenige Jaren te maken: Zoo zal de geseyde onderhandeling door d'een van de Bondtgenooten niet mogen begonnen worden, sonder die aan d'andere deelachtig te maken, en sonder hem ter selver tijd te besorgen de vereyschte en noodige vryheyt en zeekerheyt, als voor hem self, om sijne Gezanten en Staat-bedienaars op de plaatse van d'onderhandeling te senden: Insgelijks ook niet zonder hem van tijd tot tijd zeekere en oprechte kennis te geven van alles wat'er in de selve onderhandelinge werd verricht: Zal ook niemandt van hen tot een conclusie of besluyt van de gemelde Vrede of Bestant mogen komen, sonder sijne Bondtgenoot daar in te begrijpen, en sonder hem te doen herstellen, indien hy het begeert, in de bezitting der Staaten, Landen, en Plaatsen, en 't genieten der Rechten en Vryheden die hy voor den Oorlog heeft genooten: Als ook sonder te verstaan, dat den gemeenen Vyandt aan sijne Bondtgenoot niet zou toestaan de selve Rechten, Vryheden, Ontlastingen en voordeelen, die hy voor sich self zal verkrijgen; ten minsten dat sijne Bondtgenoot eerst op een andere wijze zy overgekomen.

X. En op dat d'oprechte meeninge, die daar is, soo aan de zijde van Sijn Majesteyt, als aan die van de Heeren Staaten Generaal, om tusschen Hen, haare Staaten en Onderdanen, door het jegenwoordig Tractaat, een seer nauwe vriendtschap en vereeniging vast te stellen, tot wederzijdse rust en welstandt; en dat hun voornemen is, geen sorge na te laten om te verhinderen datse door eenige gelegentheyt of voorval zoude verandert worden: Zoo is niet alleen over-een gekomen, dat Sijne Catholijke Majesteyt en de gemelde Staaten sich in het toekomende in eenige verbintenis, die strijdig met het jegenwoordig mochte wezen, zullen in laten, maar selfs ook datse geen verdrag, sonder elkander daar in van wederzijden te begrijpen, indien zy het begeeren, zullen maken, en sonder 't selve tijdelijk genoeg d'een aan d'ander bekent te maken, op datse sich konnen verklaren, of zy daar in willen zijn begrepen.

XI. En op dat het jegenwoordig Verbond (welks voornaamste eynde en oogmerk in de herstelling en behoudenis van de gemeene Rust bestaat) te meer kracht en uytwerking zoude konnen hebben, soo zullen den Keyzer, en alle andere Koningen, Vorsten en Staaten, die men met gemeene toestemming zal dienstig oordeelen, genoodigt worden, om sich daar in te begeven: Ook zal men besonderlijk van wederzijden arbeyden, om in sijne volle kracht te bewaren, soo haast den jegenwoordigen Oorlog met

Sijne Majesteyt van Groot Brittanje zal geëndigt wezen, de Triple Alliantie of drievoudig Verbondt van guarantie of verzeekering, gemaakt tot onderhouding van het Vrede-verdrag van Aken, ter gunste van Sijne Catholijke Majesteyt.

XII. Het Tractaat van Vrede tusschen de Kroon Spanje en de Staaten Generaal, in 't Jaar 1648. te Munster geslooten; dat van de Marine of Zee-saaken, den 17 December, 1650. getekent, de Guarantie of verzeekering van de Vrede te Aken gemaakt, door de Heeren Staaten Generaal belooft, en alle andere Tractaten daar na gesloote, zullen in alle haar punten en Artijkelen onderhouden worden, en Sijne Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal, en hare Onderdanen ten wederzijden zullen respectivelijk alle 't gene, dat in voorseyde Tractaten is beslooten en vast gestelt, genieten, soo wel aangaande de gemeene als de besondere saaken.

XIII. En nademaal de Heeren Staaten Generaal sich tegenwoordig bevinden in eenen grooten en gevaarlijken Oorlog met de Christelijkste Koning, en de Koning van Groot Brittanje, als ook met den Keurvorst van Keulen, en den Bisschop van Munster, en dat de Plenipotentiarissen of Gevolmachtigden van alle de partyen te Keulen zijn vergadert; om daar, indien het mogelijk is, een Tractaat van Vrede te besluyten, welke de voorige Rust van Europa mochte herstellen, en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden van de Verdrukking, waar in sy sich bevinden, bevrijden; soo belooft sijne Catholijke Majesteyt, (om aan de Staaten Generaal d'uyterste betuygingen van sijne Koninglijke edelmoedigheyt te geven, van de genegentheyt waar mede hy hen eert, en van de sorge die hy draagt voor hare behoudenis,) en verbindt sich, om alles wat in sijn vermogen is aan te wenden, tot het sluyten van de Vrede, zonder langer uyt te stellen de voorwaarden die men sal oordeelen dat hy voor 't gemeene beste sal konnen toestaan, en om uyt het gevaar en de verwoestingen, waar in sy sich bevinden, te komen. Doch in geval dat de goede meeninge der Staaten, tot het treffen en sluyten van de Vrede, het begeerde en gewenschte gevolg niet konde hebben; soo sal sijne Catholijke Majesteyt gesamentlijk met sijne Keyserlijke Majesteyt in een openbaren Oorlog treden, soo haast als het eerste versoek daar van door de gemelde Staaten aan den Heer Gouverneur Generaal van Sijne Majesteyt van de Nederlanden en het Graafschap van Bourgondien sal zijn gedaan; en om terstont tot het gemeene beste en verquikking der verdrukte Staaten t'arbeyden, soo sal de gemelde Gouverneur Generaal, of algemeen Landtvoogt, by provisie alle sijn vermogen en krachten tegen de Christelijkste Koning te werk stellen; gelijk ook sijne Catholijke Majesteyt in d'andere deelen van Europa, ter Zee en te Lande den Oorlog zal beginnen, als hier boven is gezegt; en de gemelde Gouverneur Generaal sal selfs aanvangen t'Oorlogen eer de Ratificatie of bekrachting van dit Tractaat uit Spanje sal zijn gekomen, en dan sal men hem sonder uytstel die van de gemelde Staaten Generaal ter handt stellen.

XIV. Den Oorlog wordende gevoert op dese wijse tusschen Sijne Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal ter eener, en de Koning van Vrankrijk

rijk ter andere zijde, ſoo verbinden ſich Sijne Majeſteyt en de gemelde Staaten Generaal geen ſtilſtandt van Wapenen, ſonder een gemeene toeſtemming te maken, en niet te volharden in de Vergadering, die tegenwoordig te Keulen is verſamelt, en hier na op nieuw in eenige onderhandeling van Vrede, of Beſtand van eenige Jaren, te treden, dan met een nauwkeurige onderhouding van alle 't gene dat hier boven in 't 9 Artijkel is beſlooten, en over een gekomen.

XV. En nademaal daar veele Steden, Plaatſen, en Landen, ſtaande onder de Heeren Staaten, hen zijn afgenomen; ſoo verbindt ſich Sijne Majeſteyt geen Vrede te maken, 't en zy de welgemelte Staaten eerſt herſtelt zijn en weder bekomen alle de voorſeyde Steden, Plaatſen, en Landen, die hen afgenomen zijn; of die noch geduurende deſen Oorlog op hen gewonnen mochten werden, 't ware dat'er anderſints, ten beſte van de Vrede, wierd over een gekomen en goedt gevonden.

XVI. De gemelde Heeren Staaten Generaal, tot erkentenis van deſe gunſte Sijner Majeſteyt en van ſoodanigen groote en aanmerkelijke hulpe, die ſy van hem in deſen jegenwoordigen Oorlog, en in hunne groote noodtſakelijkheden hebben ontfangen, verbinden ſich, met den Chriſtelijkſte Koning geen Vrede te mogen maken, voor dat ſijne Catholijke Majeſteyt herſtelt zy in de beſitting van alle de Steden, Plaatſen, en Landen, die hem door den Chriſtelijkſten Koning, zedert het Vrede-verdrag van de Pyreneen, in 't Jaar 1660. gemaakt, zijn afgenomen; 't en ware dat, tot bevordering van de Vrede, op een andere wijſe hier van wierd geſchikt en verordent.

XVII. Wat belangt d'andere partyen of deelgenooten, die ſich als dan in Oorlog tegen ſijne Majeſteyt en de Staaten Generaal zullen bevinden, men zal daar mede aangaande de ſaken van Vrede, handelen, gelijk hier boven in 't negende Artijkel is over-een-gekomen en beſlooten.

XVIII. De Hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal belovende daar-en-boven, af te ſtaan en te geven aan Sijne Catholijke Majeſteyt de Stadt van Maaſtricht met het Graafſchap van Vroonhoven, alles wat hen toebehoort in 't Landt van Over-Maaze, en alle de pretenſien of eyſſchen die ſy mogen hebben op de Dorpen van bevrijding, ſonder eenige te behouden: In geval evenwel, ſoo door het aandeel dat Sijne Majeſteyt in deſen Oorlog neemt, en door 't gevolg der gemeene Wapenen, of op eenige andere wijſe dat het zoude mogen wezen, de ſaken in ſulk een ſtaat geraken, dat de Staaten Generaal ſich niet verplicht bevinden, tot bevorderinge van den Vrede, met een gemeen toeſtemmen, te bewaarheden en toe te ſtaan, of de gemelde Stadt van Maaſtricht, of eenige andere van haren Staat, die ſy alreede hebben verlooren, of geduurende deſen Oorlog noch mochten verlieſen.

XIX. Het jegenwoordige Tractaat of verdrag zal duuren den tijdt van 20 Jaren, en voor dat die zijn geëyndigt zal men over-een komen wegens den tijdt die men, ten beſte van 't gemeen, daar in zal continueeren en volharden. De Ratificatien of bekrachtigingen zal men twee Maanden, na dat dit Tractaat van wederzijden zal getekent zijn, verſchaffen; wel verſtaande nochtans, indien geduurende deſe tijdt de gemelde Staaten Gene

neraal genieten de hulpe van den Oorlog die Sijne Majesteyt tot hare gunste en beste heeft belooft te verklaren, indien sy geen Vrede als gesegt is, konnen verwerven; soo zullen de wel gemelde Staaten, sonder te wachten na de Ratificatie van sijne Catholijke Majesteyt, de hare overleveren.

Gedaan in den Hage, desen 30 van Augustus, 1673.

En was ondertekent:

Don Francisco Emanuël de Lyra. Van Beuningen, Gasper Fagel, Joan de Maurignault, Ysbrand van Fierzen, Schako Gokkinga.

Num. XIII.

TRACTAAT tusschen Sijn Keyserl: Majest: en de Heeren Staaten Generaal.

Behoorende op Pag. 170.

I. DAt Sijn Keyserlijke Majesteyt niet tegenstaande het gevolgde particulier Tractaat van den Doorluchtigen Keurvorst van Brandenburg met den Koning van Vrankrijk, echter vast en stantvastig zal blijven by de gemeene sake, en de selve manhaftig, en met alle bedenkelijke middelen vervolgen en voortzetten, tot ter tijdt toe, dat de Vrede, op eerlijke Voorwaarden, door de gesamentlijke rechtvaardige Wapenen, weder, gelijk hier na breeder, herstelt zy.

II. Ten dien eynde, sal Sijn Keyserlijke Majesteyt een Leger van 30000 Mannen, te weten 10000 te Paardt, en 20000 te Voet, met alderhande nooddruft, soo van geschut als anders, daar toe vereyscht, tegen den 16 des tegenwoordigen Maands Augustii, by de Stad Egra, op de Grensen van Bohemen gereed hebben, en aanstondts, sonder uytstel, naar dat de reden van den gemeenen Oorlog, en de noodt of mogelijkheyt sal vereysschen en toelaten, wel meest by en over den Rijn, (soo het mogelijk is) voor de gemeene sake, tot het laatste van den Oorlog, en om het gesseyde eynde te bereyken, met openbaar gewelt en Oorlog, sijn uyterste debvoir doen. En het sal de geseyde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden vry staan, Commissarisen te zenden, omme het geseyde Volk by Egra, dat daar gemonstert sal werden, te sien, en haar getal op te nemen, gelijk ook by alle de volgende Monsteringen, die alle 3 Maanden geschieden sullen, sy tegenwoordig sullen mogen zijn, en de selve nasien.

III. En dewijl door desen toestant van saken, Sijn Keyserlijke Majesteyt een swaarder last op komt dan voor henen, soo is verstaan, dat ten reguarde van de nieuwe onkosten, om het getal der Militie, door nieuwe Wervingen en Recruyten te vermeeren, en andere dingen te presteeren, die noodig zijn tot het gemeene welvaren, de gemelte Heeren Staaten, tot verlichtinge van dese onkosten maandelijks, en sulks in den beginne van yder Maandt, sullen betalen aan Sijn Keyserlijke Majesteyt tot Frankfort,

soo

soo de betalinge daar geschieden kan, of tot Hamburg, 45000 Rijxdaalders in gereden gelde in de Bank, welke betaal-dag zijn aanvang sal nemen den eersten Augusti deses Jaars, en begonnen zijnde sal by vervolg duuren tot het eynde van desen tegenwoordigen Oorlog.

IV. En soo tot dienst van den Oorlog, met gemeen consent goet gevonden werdt, de Troupen te vermeerderen, of tegen nieuwe Vyanden, die Sijn Keyserlijke Majesteyt door dit tegenwoordig Contract zouden mogen verwekt werden, ofte om eenige andere redenen, soo zullen na proportie de geseyde Subsidie-penningen vermeerdert werden, na 't getal der Soldaaten, welke Sijn Keyserlijke Majesteyt soo tot sijn selfs, als des gemeenen saaks behoeven gehouden sal zijn te lichten.

V. En dewijle het noodsakelijk is tot het marcheeren van het Leger, dat daar gereedt Gelt zy, tot verscheyde Oorlogs-behoeften, belooven de geseyde H. H. Staaten, dat sy op rekening van de geseyde Subsidie-gelden, voor-af, soo dra de Ratificatie hier in den Haag is, en van wegen Sijn Keyserlijke Majesteyt door den Heere Krampricht over-gelevert sal zijn, en het Leger, ten voorseyden eynde, sich buyten de Erf-landen sal bewegen, tot Frankfort, soo het kan zijn, of Hamborg, 100000. Rijxdaalders in gereden gelde sullen betalen.

VI. Edoch soo het mochte komen te gebeuren, dat terwijlen de Keyserlijke wapenen voor de gemeene saake besig zijn, dat hy door inval der Turken in sijn heylsaam voornemen wierdt belet: In dit geval sal het Sijn Keyserlijke Majesteyt geoorloft zijn, soo veel van sijn Volk, als hy noodig heeft tot sijn eygen bescherming, te rugge te roepen, soo nochtans, dat na proportie van de te rug ontbodene Troupen ook de Subsidie-penningen vermindert worden.

VII. Daar sal sorge gedragen werden door de H. H. Staaten Generaal te gelijk met Sijn Keyserlijke Majesteyt, dat, op billijke conditien, in dit gemeen Bontgenootschap in-getrokken werden andere Koningen, Keurvorsten en Princen, welkers hulp en yver tot de gemeene ruste en vrede weder te herstellen dienstig soude konnen zijn: En soo eenige Koningen, Princen, of Republijquen, in dit gemeen Verbondt willen treden, sulks sal met gemeene toestemminge mogen geschieden op die voorwaarden gelijk met haar verdragen sal worden: En men sal ten hoogsten arbeyden, dat het Tractaat met den Doorluchtigsten Hertog van Lottharingen begonnen, met gemeyn consent ten eynde gebracht werde, welk Tractaat, soo het gesloten werdt, een gedeelte van dit Verbondt, en in 't selve in alle manieren begrepen, gehouden sal werden.

VIII. Sijn Koninklijke Catholijke Majesteyt voor sich selven en sijne Nakomelingen, Koninkrijken en Provintien, sal in dit Verdrag, als daar in mede deelachtig, en een Lidt ingesloten blijven, op die Conditien de welke tusschen Sijn Keyserlijke Majesteyt en Sijn Catholijke Majesteyt, gelijk ook de geseyde Staaten Generaal verdragen sullen werden, welke Artikulen nochtas met dit tegenwoordige Instrument, een en het selve lichaam sullen maken, gelijk of sy in het selve van woorde tot woorde gestelt waren.

IX. Voorts is verdragen, dat de H. H. Staaten Generaal hare Wapenen

en Leger, ſoo groot ſy konnen, en ten minſten uyt 1400 Soldaten te vermeeren, na gelegentheyt van haare ſaken, en ſoo het kan geſchieden, tot 20000 Man, volgens het derde Articul van het Tractaat van voorleden Jaar, en ook meerder, gereed ſullen houden: En aanſtonts en ſoo dra het Keyſerlijke Leger van Egra in 't Rijk ſal komen, of met de Keyſerſen ſich voegen, of afſonderlijk tegen den Vyandt of Vyanden aangaan, die te weten, de welke tegens de Weſtphaalſe, Akenſe of Kleefſe Vrede de Wapenen voeren, of voeren zullen, of het guarandeeren van de ſelve beletten, en dat by verdeeling, of op alzulke manieren als de Reden des Oorlogs, door gemeene toeſtemminge van beyde partyen en der ſelver Veldt-Overſten ſal vereyſſchen. Het ſal ook Sijn Keyſerlijke Majeſteyt vry ſtaan, Commiſſariſſen te zenden, omme by de Monſteringe van het geſeyde Nederlandts Leger tegenwoordig te zijn, en derſelver getal op te nemen.

X. Voorts alle de Articulen, vervat in het voorgaande Tractaat den 17 Octover, 1673. gemaakt, en deſen niet tegen ſtrijdende, en inſonderheyt het 3, 4, 5, en 6 Articul, gelijk ook de ſeparate Articulen, zullen in haar volle kracht en vigeur blijven, nochte ſy zullen door dit nieuwe Inſtrument niet vermindert zijn.

Dit Verbondt zal duuren, gelijk het voorgaande, den tijd van 10. Jaren, na den dag van de Ratificatie, de welke ten wederzijden binnen 3 weken zal over-gelevert werden. Aldus gedaan in 't Gravenhage den 30 Auguſtii, 1673.

(*L. S.*) J. KRAMPRICH.

Num. XIV.

MANDEMENT tegens ſommige van Overyſſul, die geinſimuleerd wierden van Verraad, en het trouwloos Verkoopen van hunne Steden.

Behoorende op Pag: 172.

WILHEM HENRIK, by de Gratie Gods, *Prince van Oranje*, &c.

MItſgaders den *Preſident* ende *Raaden* over *Holland*; Den eerſt geſwooren Exploiteur hier op verſocht, *Salut.* Alſoo de *Procureur Generaal* van *Holland* en *Weſt-Vrieſland* ons heeft vertoont, Hoe op het te kennen geven van eenige particuliere Perſoonen aan *Sijn Hoogheyd* den Heer *Prince van Oranje*, dat hen kennelijk was, wie de Verraders waren, die de Steden van *Swol*, *Deventer*, *Campen*, en andere trouloosliјk aan den Vyand hadden verkocht en overgegeven, en waar ſy hun Goederen en effecten in

in dese Provincie hadden gezonden en gebergt, Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd* deselve Requiranten heeft geauthoriseert, omme alle de Goederen, Gelden, en Effecten in *Noord-Holland* en elders versteeken, ende toebehoorende den voorsz. Verraders, en Overgevers, als-mede de Persoonen selfs aan te halen, in goede Bewaaring nemen, en deselve te verzeekeren onder den Gerechte van de respective Plaatsen, daar die gevonden souden werden, &c.

In gevolge van 't welke de voorsz. Requiranten verscheyde Koffers, Pakmanden, en Kisten, toebehoorende de Persoonen aan 't voorsz. verkoopen en Overgeven der gem: en andere Steden schuldig, tot *Medenblik*, *Enkhuysen*, *Hoorn*, *Amsterdam*, en op andere Plaatsen hebben aangehaalt, en aan Hooggem: *Sijn Hooght*: geremonstreert, deselve goet gevonden heeft, Dat ten overstaan van een Heer *Commissaris* van desen Hove, de reeds aangehaalde en gesaiseerde Effecten en Goederen, en die als noch van gelijke natuur te voorschijn souden mogen komen, souden werden geinventarizeert, en gebracht in een verzekerde Plaats, ter Discretie van den *Hove*. Waar op desen Hove in *Novemb*: laatstleden den Heer *Gool* ten voorsz. *fine* hebben gecommitteert, Sijn *Edelheyd* alle deselve Goederen en Effecten, door den *Secretaris* van den gem: Hove sommaris laten inventariseeren en cachetteeren, en vervolgens alhier doen overbrengen en verzekeren onder denselven Hove; Ende alsoo onder deselve Goederen, Geldt en Effecten zijn, die toebehooren *Aalbert Aalbertsen*, *N. Brouwer*, *Wilhem van Brakel*, *Warrenaard Crans*, *Herman Meeuwisz. Gysbert van Dedem*, *N. de Royer*, en *Aalberd Nieuland*, alle Burgermeesters tot *Swol*; *Dirk Roelius*, *Criffier van de Provintie* van *Over-yssel*, *Willem Evertsz. Lakenkoper* tot *Swol*; *Claas Kok*, *Factoor* tot *Swol*; *Arend van Hardenberg*, *Daniel van Santen*, *Reyndert Tengnagel*, *N. Kerkwijk*, en *Gerrit van Blankevoort*, alle Burgermeesteren van *Kampen*; *Hendrik Dapper*, Burgermeester tot *Deventer*; En alle de voorsz. Goederen, Gelden, en Effecten, toekomende den voorn: Persoonen, niet alleen om Redenen voorsz. Maar ook om dat sich by de Vyanden van desen Staat onthouden, zijn verbeurt ende vervallen ten behoeven ende profijte van *d'Ed*: *Gro*: *Mog*: Heeren *Staaten van Holland* ende *West-Vriesland*. Soo is Hy Vertoonder Amptshalven genoodzaakt, Hem te keeren aan desen Hove, alsoo hy seyt, versoekende daaromme onse Provisie.

Soo is 't, Dat Wy U committeeren ende authorizeeren mits desen, van wegens de hooge Overigheyd, te houden in Arrest alle de voorsz. Goederen, Actien, Gelden, en Effecten, als de voorsz. Persoonen toebehooren ofte aangaan, ende onder desen Hove, ofte elders verzeekert; ende alle de voorsz. Persoonen ende andere, die de voorsz. Goederen en Effecten souden mogen aangaan, te Dagvaarden by openbaren Edicte ende Klokken-geslag ende Insinuatie, te komen tegens Dingsdag toekomende Drie Weken, voor de Heeren ende Meesters, &c.

Num. XV.

Num. XV.

Conditien en Articulen van het Quartier Generaal, aangaande het Wisselen en rantzoeneeren der Gevangens.

Behoorende op Pag: 278.

Is overvloedig in alle andere Boeken te vinden.

Num. XVI.

Capitulatie tusschen den Koning van Vrankrijk, en de Stad Maastricht.

Behoorende op Pag: 313.

Sijn Alderchristelijkste Majesteyt is van wegen de Magistraat der Stadt Maastricht, ootmoedelijk gebeden, by sijne sonderlinge gunste, haar te accordeeren de naarvolgende Articulen.

DAt alle offensien en injurien, gedaan, zoo by de Kerkelijke, Geestelijke, als particuliere Persoonen, niet alleen voor, maar ook geduurende de Belegeringe zijn en blijven t'eenemaal vergeten. *Toegestaan.*

Dat van nu voortaan in dese Stad publijk en onverhindert sal continueren het preken, en de exercitien van de Gereformeerde Religie, in de ordinaris Nederduytsche en Fransche Kerken, en dat insgelijks de Luytersche Kerk mach geleden werden.

De vrye exercitie van de Gereformeerde Religie zal in de Stad mogen geexecuteert worden in de Kerken die haar van allen tijden hebben toebehoort, en soo daar geen en zijn, zal haar geoorloft zijn die te mogen bouwen, of ter plaatse die haar sal aangewesen werden van den Gouverneur, en op dat geduurende die tijdt de vrye Exercitie van de voorsz. Religie mach continueeren, sal haar gelaten worden, geduurende den tijd van drie Maanden, een van de Roomsche Catholijke Kerken die ze tegenwoordig gebruyken.

Dat de Schoolen van de Gereformeerde Religie mogen blijven in de selve staat, waar van het onderhoudt, als mede dat van de Gereformeerde Predikanten sullen moeten versien werden, uyt de middelen daarse tot nu toe van onderhouden zijn, of uyt een *aequivalent* dat haar sal werden aangewezen.

De Fondatie gedaan by die van de Religie sullen bestaan en blijven aan haar dispositie, en soo die niet suffisant en zijn tot onderhoudt van de Predi-

kan-

kanten, sal toegelaten zijn aan die van haar Religie, omme te doen een Impositie op haar selven, om te konnen bestaan.

Dat de Goederen van de Gereformeerde Armen en Weezen blijven geadministreert door haar Kerkelijke Consistorien.

Toegestaan, soo die zijn gefondeert by die van haar Religie.

Dat de Predicanten en Schoolmeesters van de Gereformeerde Religie sullen behouden alle haar Vryigheden, Emuniteyten, Voorrechten, en Exemptien, soo als die tot noch toe hebben genoten. *Toegestaan.*

Dat de Heeren Hoog-Schouten, de twee Heeren Deekens en Capittelen met haar Suppoosten; De 4 Pastoors, de Colleges van de Societeyt, de Kloosters, en de Persoonen, van wat staat, digniteyt, qualiteyt, ordre, of fonctie, dat het wezen mochte, geen uytgesondert, sullen blijven gemaintineert, en zijn in vreedtzamige possessie van alle hare Goederen, Renten, Inkomen, Digniteyten, Privilegien, Vryigheden, Liberteyten, Exemptien, Heerlijkheden Jurisdictien, vergevingen van Probenden, Beneficien, Officien, Fonctien, Administratien, Gebruyken, welke het ook zoude mogen wezen, soo buyten als binnen de Stad, sonder exceptien, en gelijk alle en yder-een de selve hebben hier te vooren, en tot noch toe beseten en gebruykt, sonder dat aan yemand in de zelve gedaan worden eenige obstaculen, schade of verhinderingen. *Toegestaan.*

Dat alle Persoonen en Familien, sonder onderscheyt van Religien, blijven gemaintineert in haar Rechten van Privilegien, Octroyen, Exemptien, Liberteyten, Gilden, soo binnen als buyten de Stadt, te Water en te Land, gelijk men ook doen sal ten reguarde van de Gasthuysen van de groote Armen van den Heyligen Geest, en diergelijke Fondatien gelegen, soo binnen als buyten de Stad, in haar districten.

De Fondatien sullen zijn geadministreert door die gene diese hebben gemaakt, en van 't overige yder een gemaintineert in de Privilegien die haar toekomen, en van de welke sy hebben gejouïseert tot noch toe.

Dat ook die gene die professie doen van de Gereformeerde Religie, sullen werden geadmitteert tot de Magistrature. *Toegestaan.*

Dat de goede willen van sijn Majesteyt zy t'ondernemen binnen Mastricht, of in hare Jurisdictien, anders niet als het gene dat heeft behoort aan den Koning van Spanjen, in qualiteyt als Hertogen van Braband, en naderhandt bezeten by de Heeren Staaten Generaal, volgens de Chartres daar van zijnde, die sullen werden ge-exhibeert, en de welke naderhand zullen werden bewaart in de Griffie van de voorsz. Stadt, gelijk van oudts.

De Koning heeft een Tractaat gemaakt met den Prince van Luyk, over de conservatie van dese Rechten, het welke punctuëlijk sal zijn geobserveert.

Dat aan de Heere Bisschoppen en Princen van Luyk, sal blijven onverdeelt de Jurisdictien, als ook sijn Domeynen in 't geheel, gelijk die van oudts tot noch toe geweest zijn- *Toegestaan.*

Dat sijn Majesteyt zal gouverneeren, met den Prince van Luyk te samen, de Stadt en de dependentien van dien, gelijk als een Stadt en Provintie gescheyde van de andere Provintien, van yder van de voorsz. Heerlijkheden, gelijk als voor desen de Bisschoppen en den Koning van

Spanjen, en daar na de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden hebben geregeert, soo in 't staan van Justitie resort, als in Finantien en allen andere Policy. *Toegestaan.*

Dat de publicatie van Placcaten en Edicten, mitsgaders de toelatinge van alderhande zoorte van Munten, in de voorseyde Stad sal blijven, gelijk in den tijd als den Koning van Spangien, en de voorsz. Heeren Staaten die hebben bezeten. *Toegestaan.*

Dat de hooge Officieren, hebbende hare Commissie, het zy van Sijn Hoogheyt den Prince van Luyk, of van de Heeren Staaten, of wel van de regeerende Magistraat van dese Stad 't Graafschap Vroenhof, waar van datse zijn in bedieninge, mogen verblijven, geduurende haar leven in haar Ampten, of wel dat de voorsz. Officiers de selve mogen resigneren aan Persoonen, capabel en aangenaam aan de respective Princen, of aan de Magistraat van de welke sy dependeeren.

Volgens de conditie diese sullen houden tusschen dit en 6 Maanden, zal sijne Majesteyt Resolutie nemen.

Dat alle Geestelijke, Officieren, Burgers, sal vry staan van sich te retireeren naar haar goederen en Familien buyten de Stad, en altijd te konnen komen, als het haar goet dunkt, om te verkoopen haar andere goederen en erffenissen, sonder in die macht eenigsints te zijn belast. *Toegestaan.*

Sijn Majesteyt wordt onderdaniglijk gebeden; van toe te staan aan alle de Inwoonders van de Stadt, van te mogen gaan, en frequentéren aan alle de Steden, onder de gehoorsaamheyt van de Heeren Staaten, geduurende den tijdt van twee Jaren naastkomende, omme hare affaires te verrichten, adverterende nochtans den Gouverneur van 't selve, en onder middelen dat niet zullen ondernemen het gene eenigsints zoude mogen strekken tot ondienst van sijn Majesteyt; Gelijk ook toegelaten sal zijn aan alle Vremdelingen, om hier te mogen komen, om haar goederen te administreeren, te verkopen en te veraliëren.

Toegestaan alleen voor ses Maanden.

Dat geen nieuwe Imposten sullen gestelt worden op de Stadt van Maastricht of op de Burgers van dien, sonder communicatie van de Gemeente, advijs van Sijn Majesteyt, en van de Heer Prince van Luyk.

Hier van sal geuseert werden als voor desen.

Dat de Stadt en de Regeering van dien niet en sullen belast worden met nieuwe Fortificatie, maar gehouden sullen zijn te onderhouden hare Poorten, Valbruggens en Muuren tot kosten van de Stad.

Haar sal niet gevergt werden in dat regard buyten haar macht.

Het Garnizoen, soo te voet als te Paard, 't welk sal geleyt worden binnen de Stad, met haar Wagens, Bagagie, en treyn van Artillerye, sal zijn gelogeert door authoriteyt van de Magistraat, gelijk als hier vooren is gepractiseert geweest, of andersints by gelegentheyt van saken met de Magistraat sal accorderen.

Men sal hier van useren als in Vrankrijk.

Dat alle de Rekeningen van de Stad publijkelijk voor desen gedaan en gesloten, zullen blijven in hare geheel en wel gedaan, zonder eenige onderzoek subject te zijn. *Toegestaan.*

Alle

Alle Schulden, Renten, de welke geduurende de Belegeringe en van te vooren, of op de naam van dese Stadt zijn gecontracteert, ſullen gehouden werden voor wettelijk, wel gedaan en wel opgenomen, en de opgelichte capitalen en ſchulden gemaakt en gecontracteert op de naam en tot profijt van de Heeren Staaten Generaal, tot heden toe ſullen werden betaalt uyt het inkomen (albereydts verſcheenen en haar ſchuldig) uyt het Landt van Over-Maze uyt de Domeynen van 't Vroen-hof.

Toegeſtaan juſtificeerende 't Employ.

De Koning heeft den Gouverneur, en 't Garnizoen geaccordeert, uyt te trekken met haar Bagagie, Item twee ſtukken Kanon, en een Mortier, vliegende Vaandels, ſlaande Trommels, en voorts behoorlijke Ammunitie van Oorloge; nevens 16 Schuyten tot Tranſport van de gequetſte; als mede meer andere Karren, goenoegſaam tot haren dienſt.

Gedaan in 't Leger voor Maaſtricht, den eerſten dag van Julii, 1673.

Was getekent,

LOUIS.

CONDITIEN voor 't Garnizoen van *Maaſtricht.*

1. TEn eerſten, ſal de Bruſſelſe Poort en die van Almanje binnen 4 uuren overgegeven werden, om bewaart te zijn door de Troupen van ſijn Majeſteyt, ſonder dat yemand, wie 't zy, ſal mogen in komen, voor dat het Guarnizoen is uyt getrokken.

2. De Gouverneur en 't Guarnizoen ſullen op Sondag van 2 Julii uyttrekken, ten 8 uuren 's Morgens, met Wapenen, Bagagie, ſlaande Trommels, vliegende Vaandels, brandende Lonten, en Kogels in de mondt: de Cavallerie met de Wapenen om hoog, blaſende Tompetten, en generalijk met alle tekenen van eer, en nootſakelijke Vivres voor haar reyſe, tot de Plaatſe, waarſe geleyt ſulen werden.

3. Zullen 2 van de beſte ſtukken Kanon, met haar noodtzakelijcke Ammunitie, en een Mortier, mede genomen werden.

4. Zal men de Bagagie niet viſiteeren, onder wat pretext het ſoude mogen wezen, noch geen Perſoonen, ſoo ſich onder het Guarnizoen zullen bevinden.

5. Zullen de Gevangene van wederzijden, geduurende de Belegering gemaakt, weder gegeven werden.

6. Zullen de Gequetſte en Siekken, die de marſch niet lijden konnen, binnen de plaatſe blijven, tot haar geneſinge, en door de Magiſtraat onderhouden werden: En na haar geneſinge zal 't hen toe gelaten zijn, met noodtzakelijke Paſpoorten na de ſelve Plaats te vertrekken, werwaarts 't Guarnizoen is gekomen.

7. Zal men voor 't gedachte Guarnizoen, de noodige Wagens, Karren en Schepen verſchaffen, tot Tranſport van de Bagagie, Gequetſten en Siekken, die vervoert konnen worden.

8. Zal den Gouverneur met 't geheele Guarnizoen op koſten van den Koning na 's Hertogenboſch of Breda geleyd werden, door de regtſte en kortſte weg, ſonder eenig delay, in 5 dagen tijds, een dag min of meer, ſoo 't de gelegentheyt vereyſt.

9. Zal haar een ſuffiſant Geley, om hen in veyligheyt te conduiſeeren, gegeven werden.

10. Zijn Majeſteyt accordeert aan den Gouverneur, na dat hy 't Guarnizoen geleyt ſal hebben, een Paſpoort voor 3 Weken, om na den Hage te gaan, en in veyligheyt weder te keeren, met 6 Domeſtijken, ſoo te Voet als te Paard, en 10 Cavaliers tot geley, om rekening van ſijn daaden te geven.

11. Zijn Majeſteyt accordeert aan de Gedeputeerden van de Clergé, de Magiſtraat, de Gereformeerde Religie, en de drie Landen van Overmaaſe, hen te maintineren in haar Religie, op de conditien, die hen toegeſtaan zijn, door mijn Heeren de Staaten der Geunieerde Provintie, op 't overgaan der Stadt.

12. Twee Officiers ſullen van wederzijden in Oſtagie gezonden werden, voor de zekerheyt en volbrenginge van dit Tractaat.

Gedaan in 't Leger voor Maaſtricht, den 30 Junii, 1673. en getekent

Num. XVII.

Memoriaal van den Franſche Reſident *Gravelle*, tegens de Klagten van den *Keurvorſt* van *Trier*, den 18. *Septemb:* aan de Rijks-vergadering tot Regensburg overgegeven.

Behoorende op Pag. 470.

Des H. Roomſche Rijx-Keurvorſten en Standen, Hoogwaardigſte, Hoogvoortreffelijkſte en hoog-aanzienlijke Heeren Gezandten, Raden, en Afgezandten: Mijne ge-eerſte Heeren.

Nadien ſijn Alderchriſtelijkſte Koninklijke Majeſteyt, mijn aldergenadigſte Heere, naricht heeft gekregen, van alle de Memorialen, ſoo van de zijde van ſijne Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Trier, deſe loflijke vergadering zijn overgegeven geworden, en daar uyt gezien, de al te veel gezochte verhooginge der klachten, ſoo heeft hy aldergenadigſt my bevel gegeven in ſijn Naam alhier de hoogdringende en gerechte oorſaken, door welke ſijn Majeſteyt bewogen is geworden, een gedeelte ſijner Heyr, in 't Trierſche Aardsbiſdom af te ſchikken, en voor te komen die onderwindinge, ſoo daar tegens hem ſelfs, en ten beſte ſijner Vyanden aangevat wierden.

Men houdt deſwegen voor onnodig, alhier van nieus te verhalen 't geen al veelvoudig gedacht is, ſoo wel op deſen opentlijken Rijksdag, als aan meer

meer andere Oorden wegens de oprechtigheyt der Koninklijke meyningen, tot behouding der Vrede in Duytslandt, en tot afwendinge eeniger onrust, in de welke het nu noch veel meer gesien werdt, wat al voor lang in sijn Koninklijke Majesteyts naam voor gestelt is. Het is yder bekent, wat voor verklaringen op sijn Koninklijke Majesteyts bevel zijn ingebracht geworden, hoe veel vaste bejagingen, en hoe veel Koninklijke bemiddelingen zijn ingekomen, van sijn Krijgsvolk niet in Duytslandt te zenden, en die geen weder te rug te roepen, welke hy tegens sijn wil en gedwongen, daar heen hadde moeten laten gaan, wanneer den Roomschen Keyzer het hadde belieft te verhoeden, dat de Vyanden van Vrankrijk geene hulp gedaan wierdt, en dan tot beslissing aller verhindernissen en swarigheden, hoogst-gedachte sijne Koninklijke Majesteyt vergenoegt was met de guarantie van ettelijke der Rijks-Keurvorsten, dat sijn Keyserlijke Majesteyt ten besten der Koninklijke Vyanden niet voor hadde (gelijk zy voor sich volgens den Westphaalsen Vredehandelingen gehouden zijn) of indien hy anders dede, gedachte Keurvorsten sich daar tegens stelden, en sijn Heyr geen pas toe stonden, soo tegens mijn Koning of sijn Bondtgenooten, onder wat schijn of pretext sulks ook geschieden, gevoert zoude werden.

Het is derhalven lichtelijk te verstaan geweest, dat alsulke verklaringen, beduydingen en aanbiedingen voor onmatig zijn gehouden, ja dat de selve van Sijn Keyzerlijke Majesteyt niet eenmaal in bedenken zijn getogen, ook niet geacht, maar veel meer veracht, en verworpen alle de diensten, die ettelijke Rijks-Keurvorsten seer heldenmoedig, en met een noyt genoeg geprezen begin, daar tegens aangeleyt hebben, door welk sy Sijn Keyzerlijke Majesteyt tot sulks aangenaam te houden, disponeeren, en te gelijk het Rijk door een zoo lichten en voordeeligen weg, en door soo sekeren middel van den eenigen Krijg, bevrijden wilden, daar in het nu eenig en alleen tot nut en geval van uytheemse Volkeren geraakt: Derhalven is door geenerley wijse en wegen der billikheyt mijn Alderchristelijkste Koning te verdenken, dat hy in 't aansien der tegens hem en sijn Bondtgenooten oogenschijnlijken gerusteden Krijg, daar by bedacht is geweest, soo wel by den aanvang als voortgang, sijner Vyanden aanslagen, met tegen aanslagen te bejegenen, macht tegen macht, en moedt tegens moedt te setten, ook niet na te laten wat hier toe dienstelijk schijnen mocht, te gelijk ook op gevoeglijke middel sich te bedenken door welke hy sulks voorkomen en tegengaan konde: Dus sal 't niemand wonder dunken, dat Sijne Koninglijke Majesteyt uyt dese oorsaken schuldig geweest, en noch is, soo veel aan hem staat, te verhinderen, dat niet het Keyzerse of eenig ander Krijgs-heyr tot het best zijner Vyanden, de plaatsen en passen, in 't Aarts-bisdom Trier innam, waar toe selfs soo goeden ordening gevonden werdt, gelijk sulks uyt het geen, wat Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt wegens de weder-invoeringe der Keyzerlijke besetting in de Stadt Coblents, en 't Slot Ehrenbretsteyn, onder pretext, als of sy hem om gelt dienden, voor hadden, duydelijk blijkt; Gelijk wy derhalven eerst gedachte Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt niet tegens konnen zijn, dat de selve ter sulker tijd, als hy zulken meeninge had,

gants geen nootwendigheyt gedrongen heeft, maar Sijn Koninglijke Majesteyt had Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt veelvoudig verzekert, hy wilde tegens de selve in bestandige en ongebroken vriendtschap volharden, waar tegens desen Vorst gantsch tegenstrijdende saken tegens dese Konings verklaringen ingegaan heeft: Zoo had hoogstgedachte Sijne Koninglijke Majesteyt niet anders konnen doen dan dat hy ettelijke Regimenten, die hy alleen aan de Moezel in de nabuurschap van Thionville wilde laten blijven, in dit Aarts-bisdom af-schikte, dewijl hy niet meer en twijffelde aan 't Keyzerlijk voornemen van sijn Wapenen, die sich doenmaals in Bohemen onthielden, tegens hem en sijn Bondtgenooten te gebruyken, waar van de voltoying nu aan den dag is, tegens de lang voor heen vervatte en van outs vereenigde aanslagen; hier uyt is lichtelijk te besluyten, dat sulke Krijgs-macht niet opgebroken is om hoogst-gedachte Keurvorst van *Trier* te helpen, maar de Plaatsen die aan hem gehooren in te nemen, daar mede Vrankrijks Vyanden met geringe moeyte by gesprongen, sijne Bondtgenooten schade toegebracht, en met weynig gevaar onderdrukt mochte werden; gelijk dan sulks niet te onderlaten, en dat men sulks noch soekt van de Keyzerlijke zijde, onlangs is verklaart geworden; selfs die declaratie, die in den naam van Sijn Keyzerlijke Majesteyt op desen Rijksdag is gepubliceert geworden, voor de rechtvaardiging des in 't Rijk voorgenomene Krijgs-tocht, en tot bekrachtiging van 't voornemen, dat soo lang vast gestelt was, wegens de Volkeren, soo tegens Sijn Koninklijke Majesteyt en sijn Bondtgenooten zouden gebruykt werden, is een genoegsaam teyken der onvermydelijke noodtwendigheyt, door welke deselve aangedreven wierd, op alle beste wijse en wegen, die de Krijg aan de handt geeft, soo wel sijne als zijn Bondtgenooten zekerheyt te betrachten.

Zoo wierd ook Sijn Koninglijke Majesteyt van andere oorsaken, van niet geringer aansien en nadruk daar heen gedreven, wegens den ontfangen naricht, welkers gestalte de Kroon Spangien sich ook ontruste, en voorhebbens was, den Oorlog aan te kundigen, en den Vrede met vlijt, en te gelijk met den Keyzer, waar mede sy sich met de Hollanders vereenigen mochte, opentlijk te breken: Sijn Majesteyt is verder bericht geworden, dat de Spanjaards by soodanige saken ettelijke Regimenten van hare Volkekeren in 't Hertogdom Luxenburg zonden, met bevel Trier in te nemen, en dat het selve, indien men haar niet 24 uuren te vooren was gekomen, gelukkig zouden aangegaan hebben.

Den diethalven van Sijn Majesteyt gevatten aanslag, om haar voor te komen, werdt wegens de gelegentheyt en bequamelijkheyt van dien Oort, in soo verwarde saken, genoegsaam verdedigt, dewijl sy de Spaanse Soldaaten, om sich met de Hollanders en Keyzersen te conjungeeren, gelijk daar een Poort zoude geopent hebben, de Koninklijke Volkeren, door hulp van beyde Oorten Coblents en Ehrenbretsteyn, den pas beset, en sijn Bondtgenooten Landen een onvermijdelijke verwoestinge toegevoegt hebben; des niet te min wijkt hoogst-gedachte Sijn Koninglijke Majesteyt gantsch niet van sijn meening, welke hy vast houdt, de door krijg of nootwendigheyt ingenomen Oorten des Rijks niet te behouden

maar,

maar ſtaat beſtandig op ſijn voornemen, alle de ſelve door een billik geſlooten Vrede, waar toe hy garen wil helpen, weder in te ruymen, by aldien ſijn Vyanden nu gelijke meyninge en toeneyging hebben.

Derhalven durft men niet twijffelen aan de grootmoedigheyt en de goedtwilligheyt, welke Sijn Majeſteyt in den ingegane Vrede met ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg, door weder inruyming van al ſijn veroverde plaatſen betuygt heeft, waar in hy klaarlijk bewijſt, ſijn dragende gemoedts-neyging tegens 't Roomſche Rijk, en hoe veel hem gelegen zy, tot de behouding van al 't geen tot het Rijk behoort.

Wat de exceſſen van den Keurvorſt van Trier, 't welk de Koninglijke Soldaaten toegemeten werdt, belangt, is gewis, dat 't ſelve van Sijn Majeſteyt gantſch niet voor goedt gehouden, maar ten uytterſten verboden werdt, en ook ettelijke Krijgs-Overſten daarom, dewijl in deſen geval op het Koninglijk bevel geen achting hebben gegeven, of daar van afgeweken zijn, van hare Ampten zijn ontſet of des Konings ongenade met ſware ſtraffing ervaren hebben: Het is yder bekent, dat men de Soldaaten altijd ſoo niet betoomen, noch in ſoo ingetogen tucht gebonden houden kan, dat die Landen, in welke ſy ſich ophouden, geen onbillijkheden, beſwaarniſſen en ſchaaden lijden zouden.

Maar alſulken onheyl ſal men niet van den Alder-chriſtelijkſte Koning, welke geen zorge, om 't ſelve van 't Rijk af te wenden, heeft na gelaten, maar andere, door welkers aandrijvinge, alle en yder Verdrag, tot eenen vriendelijken vergelijk, ook na de Weſtphaalſche Vrede, verworpen is, met recht toe-meten. Sijn Majeſteyt heeft my te gelijk belaſt, dat ik deſe hoog-loffelijke Vergaderinge voor oogen ſtellen zoude, de beweegde oorſaken van de omwerping der Wallen van beyden de Steden Colmar en Sledſtadt, wijl het de nootwendigheyt niet anders vereyſte, als met gevaar, die hy ſich onderwierp, indien hy de ſelve in de ſtant liet, in welke ſy het voornemen des Keyzers en Vrankrijks Vyanden bevorderlijk konden zijn, dewijl Sijn Majeſteyt vernam, dat ſy bereyt waren Keyzerlijke Bezetting in te nemen, 't welk ook een van de voornaamſte oorſaken is geweeſt, dat de Brug te Straatsburg, tot gelijk effect aangeſien, van de Briſachſe Beſetting, is verbrant geworden.

Verder is Sijn Majeſteyt, als hy van Maaſtricht na Lottharinge wilde reyſen, bericht geworden, dat in het nieuwe Tractaat, dat tot Weenen met den Penſionaris van Amſterdam geſlooten was, onder andere Articulen (van welke op ſijn plaats geſproken ſal werden) ook deſe zy: *Dat de Hertog van Lottharingen, met ſijn Volkeren, en die gene, welke den Keyzer in Swaben en Brisgauw had, Elſas ſoude aanvallen, door Rijnfelden Beſetting in Colmar en Sledſtad brengen, en van daar in 't Hertogdom Borgondien breken.*

Welke oorſaken de nootwendigheyt van de demolitie genoegſaam bekrachtigen: En had Sijn Majeſteyt derhalven voorgenomen een talbare Beſetting in deſe twee Steden te leggen, en voor ſich te ſien, tegens haar tegenſtrevende ſin, ſoo ſy altijd hebben beweſen, ſonder achting der verplichting, welke haar tot onderhouding des Munſterſen Vrede obli-

geerde

geerde, om welkers wille ſy den Koning voor haar hoogſten Schutsheer te erkennen, verbonden zijn. Het zoude ook ettelijke wijze gedachte Steden weynig beſwaarlijker zijn, indien ſy van die belaſting eener zulken Bezetting vry blijven, welke niet als ſterk had moeten ingelaten werden; daar onder dit hare zekerheyt ongekreukt blijft, gelijk ook niet minder hare Privilegien onverſtoort, onder de protectie des Konings.

Voor de reſt voortreffelijke en hoog-ge-eerde Heeren, ſal een yder der ſaken billijke Scheytsman, ſoo alle Aanſlagen, die zedert op Sijn Koninglijke Majeſteyts zijde voorgenomen zijn, en daar tegens de aangevangen Aanſlagen van Sijn Keyzerlijke Majeſteyt, wel overwogen werden, lichtelijk oordeelen, welk deel de ſchuld van d'Onruſt, die nu in 't Rijk beſpeurt werd, toe te meten is, en welk deel tegens de Weſtphaalſe, en in de Maandt November, 1671. ingegane Tractaten gehandelt heeft; van welke ſaken de waarheyt in de antwoord des Alder-chriſtelijke Konings, mijn genadigſte Heer, op het Decreet, ſoo in den naam van Sijn Keyzerlijke Majeſteyt deſe loffelijke Vergaderinge is over-gereykt geworden, wijder ſal beweſen werden. Gegeven te Regensburg, den 18 September, 1673.

Uwer Hoogwaardigſte tot alle dienſt bereydtwilligſte.

ROBERT de GRAVELL.

Des Alder-chriſtelijkſte Konings Gevolmachtigde.

Num. XVIII.

ARTICULEN van den *Turkſchen* KEYZER, aan den *Alder-Chriſtelijkſten* KONING, tot onderlinge nader Verbinteniſſe, toegeſtaan.

Behoorende op Pag. 541.

I. DE Biſſchoppen die aan Vrankrijk hangen, en andere vrye Geeſtelijke van wat Natie het zy, ſullen in de plaatſen blijven die van alle tijden onder ons Gebied geſtaan, ſonder dat iemand hen daar in ſal konnen beletten noch moeyelijk vallen.

II. Sy ſullen blijven beſitten de plaatſe van Pellegrimagie, welke de vrye Geeſtelijke tegenwoordig hebben, gelijk dat van alle tijden geweeſt is binnen en buyten Jeruſalem, en de Kerk van Caman, daar Bethlehem was, die ſy tegenwoordiglijk bewoonen, ſonder dat iemand haar kon ontruſten, of moeyelijk vallen, met eenige Schatting; en eenige twiſtſaken of geſchillen voor-komende, indien ſy op die plaatſen niet beſliſt zijn, ſullen aan de Poort zijn geſonden.

III. Niemand ſal verhindering konnen brengen aan de Franſſen, noch aan de gene die onder haar hooren, van wat Natie ſy mogen weſen, in 't gaan naar, of komen van Jeruſalem.

IV. De

IV. De Kerken van Galaten, die volkomentlijk beseten geweest zijn van de Jesuiten en Capucijnen, Fransse Geestelijken, sullen blijven in haar volle en vrye besitting; en om dat eenige van de selven verbrandt zijn, soo sullen die herstelt worden in den staat als sy waren, en aan de Capucijnen gegeven zijn, met wettige toelating, gelijk die van te vooren geweest hebben, sonder eenige verhindering.

V. Insgelijks salmen in geener voegen mogen ontrusten de Geestelijke tot Smyrna, Sayd, Alexandrien, en andere Plaatsen waar sich de Fransse Natie onthoud, insonderheyt sal men haar niet mogen moeyen, noch geldt afeyschen, onder wat voorgeven het wesen zou.

VI. Wanneer sy het Euangelie sullen lesen in de Gasthuysen, die tot Galaten zijn, binnen hare palen blijvende, sal niemand haar mogen moeyelijk vallen.

VII. De Fransse Kooplieden, die van outs tot nu toe de Douane betaalt hebben, soo van inkomen als van uytgaan, voor hare Koopmanschappen na vijf ten hondert, zijnde van d'oude Vrienden der Hoogste Poort, hebben om Hare gunst gebeden, ten eynde by de gelukkige Verdingens, die sy van nieuws in hare huysen hebben, noch by-gevoegt worden, alleenig te betalen tegen drie ten hondert, 't geen wy haar toestaan, sonder dat iemandt iets meer mag eysschen, noch haar verhindering brengen.

VIII. De Douane betalende, sullen de Tol-meesters gehouden zijn, het gangbaar geld aan te nemen, op de wijse als de Keyserlijke Schatkamer die aanneemt; sonder tegenspreken, noch yets meerder te eysschen.

IX. De Portugesen, Sicilianen, Cataloniers, Messinesers, Anconesers en andere vremde Natien, die geen Ambassadeurs, Consuls, en Residenten hebben aan dese gelukkige Poort, en gewillig sullen komen, gelijk van outs plag te geschieden, onder de Vlagge des Franschen Keysers, wanneer sy slechs in hare plichten sullen blijven, en dat van hare zijde niets bedreven word strijdig tegen de Vrede, en het onderling goet verstand, sullen de Douane betalen gelijk de Fransen, sonder dat iemandt haar sal mogen verhinderen.

X. Sy sullen de markt betalen, even gelijk de Engelsche Kooplieden die sullen betalen, sonder dat men haar iets meerder mag afvorderen.

XI. Wanneer de Tol-meesters, om grooter Douane te hebben, de Koopmanschappen boven hare waarde sullen willen schatten, soo sullen sy gehouden zijn, daar van te nemen, tot den prijs van hare schatting, voor de betaling van hare rechten, in plaats van geld, sonders dat te mogen weygeren.

XII. De Sijden en Indiaansche stoffen, die eens de Douane sullen betaalt hebben, sullen geen nieuwe gerechtigheyt meer betalen.

XIII. De Tol-meesters sullen gehouden zijn, quitancie te geven, als sy de geregtigheden ontfangen, en sullen daar van geen nieuwe konnen nemen, wanneer men de Koopmanschappen van het een Pakhuys na 't ander sal vervoeren.

XIV. De Consuls, en die onder haar hooren, namentlijk Geestelijke,

Kooplieden, en Arbeyders, ſullen mogen Wijn maken in hare huyſen, en dien uitbrengen, na gewoonte, ſoo veel ſy van nooden hebben, voor haar gebruyk, ſonder dat iemand haar ſulks doende mag ontruſten.

XV. Hare Twiſt-ſaken of geſchillen, die boven vier duyſend Aſpers ſullen loopen, ſullen nergens gehoort en betwiſt worden, dan in de Gehoor-kamer, dat is te ſeggen, in den Divan.

XVI. Eenige Moord geſchiedende in de Plaatſen waar de Franſſen woonen, indien men tegens haar niets kan bewijſen door middel van het Recht, ſoo ſal men haar geen ongelijk mogen doen, onder dekmantel of voorgeven van breuk of ſtraffe.

XVII. De Arbeyders die de Franſſen dienen, ſullen de ſelfde voorrechten als ſy genieten.

Num. XIX.

SOMMIER van REEDENEN, door de Heeren *Sweedſche* MEDIATEURS, aan Haar Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL, tot bevordering van d'Algemeene VREEDE, den 12. *Jan:* 1673. vertoont.

Behoorende op Pag: 674.

DEze Keulſche *Vrede-Handel*, ter *Mediatie* van de *Kroon Sweden*, t'eenemaal Vruchteloos afgeloopen, heeft men onnoodig geägt, hier het Papier met ſulken omſtandigen Verhaal, van 29. Articulen groot, te bekleeden. Te meer, om dat het voor den gene, wien de Curieusheyd zoo verre drijft, om 't zelve in al ſijn Omſtande t'onderzoeken, in 't *Ontroerde Nederland*, op Pag: 7. kan gezien werden.

Num. XX.

BRIEF, van den *Koning* van *Sweden*, aan de beyde *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engelland*, om een *Stilſtand van Wapenen* t'obtineeren.

Behoorende op Pag. 710.

DEze verzogte *Wapenen Stilſtand* gants geen effect ſorteerende, heeft men ondienſtig geägt, d'Omſtandigheyd dezer Brief, hier in te voegen: te meer, om dat in den *Mercurius* van Anno 1673. op Pag: 119. en in 't *Ontroerde Nederland* op Pag: 584. is te vinden.

Num. XXI.

LIGUE de GUARANTIE tusſchen de *Kroon Sweden*, en 't Hoff van *Keur-Brandenburg.*

Behoorende op Pag: 744.

DAt een nader Vriendſchap en defenſif Verbondt tusſchen den Koning van Sweden en den Keurvorſt van Brandenburg ſal zijn.

2. Confirmatie van de Oſnabrugſe en Munſterſe Vrede, mitſgaders de Tractaten tot Stetijn en in der Olijf.

3. Dat indien eenige Landen van een van beyde werden geinvadeert of overlaſt aangedaan, dat die van de andere ſal werden geaſſiſteert.

4. Dat alle de middelen zullen aanwenden, omme de ſtrijdende Partyen te bevreedigen, eerſt met aanmaningen, en zoo 't zelve niet en wil helpen, op zoodanige wijzen, als dan zullen goet vinden.

5. Werden uyt-gedrukt, over wat Landen van de Kroon Sweden de Guarantie zoude gaan.

6. Over welke van den Hr. Keurvorſt.

7. Van de Landen in 't Keyzerrijk gelegen.

8. Dat als des Konings van Sweden Landen van yemant Vyandlijk aangetaſt wierden, den Hr. Keurvorſt, die na 2 maanden bekentmaking, met 2000 Man te Voet, en 500 te Paarde zoude aſſiſteren.

9. En den Koning van Sweden, wanneer de Keurvoſtel: Landen zulks gedaan werd, met 2600 te Voet en 800 te Paarde.

10. Zal dit getal van Krijgsvolk vermeerdert werden, zoo de nootwendigheyt meer vereyſt.

11. Dat geene troupen t'huys geroepen zullen werden, zoo lang de Krijg noch duurt.

12. Dat die geaſſiſteert werd, d'abſolute Commando over de Troupen zal hebben; maar dat de Krijgsraat van beyde de kanten zal werden verkooren.

13. Dat Stukken en Artillery gelevert zullen werden by die, welken in zijn Landt geattacqueert wert, of anders, indien daar buyten geageert werd, zal 't zelve moeten verſchaft werden van die daar naaſt by is.

14. Dat niet ge-examineert zal mogen werden, waarom d'een of d'anders Landen Vyandlijk werden aangetaſt; maar dat, wanneer het zelve maar blijkt, d'Aſſiſtentie voorts ook zal moeten geſchieden.

15. Dat die aſſiſteert, echter vry zal ſtaan, door Ambaſſaden of Miſſiven, die geene, welke Vyandtſchap doet, af te manen van zoodanigen doen.

16. Dat die de troupen tot Aſſiſtentie heeft verſocht, de ſelve ook vry geleyde zal moeten verſchaffen.

17. Dat de Auxiliare troupen als d'andere zullen werden getracteert.

18. Dat men geene Tractaten met de Vyanden zal aangaan, dan gelijke, en met gemeene kenniſſe.

19. Dat indien aan Poolen eenige aſſiſtentie wert gedaan, 't zelve gezamentlijk zal geſchieden.

20. Dat men, omme dit Verbondt te beter te onderhouden, alomme goede correſpondentie zoude onderhouden; en ſpecialijk de Miniſters tot Regensburg den ander de handt bieden tot al 't geene de Vrede zoude mogen voortzetten.

21. Dat, die Aſſiſtentie doet, geene plaatzen, onder d'een of d'ander pretext, van onkoſten of diergelijke, zal mogen behouden, maar alles moeten reſtituëren.

22. Dat in dit defenſif Tractaat wederzijds ingeſlooten werden, den Roomſche Keyzer, Koningen, Keurvorſten, Princen, Republijken en Staaten, die nu of na dezen Vrienden en Geconfedereerden van een van beyde zullen zijn, en dit Tractaat niet tegen.

23. Dan dat die echter met gemeen toeſtaan zullen werden geſtelt, die met namen uytgedrukt zullen werden.

24. Dat dit Tractaat 10 Jaren zal duuren.

25. En eyndeling, dat de Wiſſeling van de Ratificatien van deze Tractaat binnen 3 Maanden zal moeten gedaan werden.

Num. XXII.

Derde BRIEF van Haar *Hoog Mog*: de Heeren *Staaten Generaal*, aan Sijn *Koninklijke Majeſteyt* van *Groot Brittannie*.

Behoorende op Pag: 775.

SIRE.

GEmerkt hebbende, dat uw Majeſteyt in uwe aanſprake, onlangs aan het Parlament gedaan, (die door ordre van uwe Majeſteyt gedrukt is geweeſt) noch ſchijnt te twijffelen aan de ſinceriteyt van onſe Intentien, en ons beſchuldigt, uw Majeſteyt eenige voorſlagen van Vrede gedaan te hebben, alleenlijk om tijdt te winnen, ſonder voornemen, om daar op te komen tot eenig beſluyt; vinden wy ons ſelve verbonden, aan uwe Majeſteyt noch eens te verhalen de preſentatien, die onſe Plenipotentiariſen te Keulen, gelijk wy vertrouwen, gedaan hebben in onſen Naam, aan die van uwe Majeſteyt, en u te ſenden een project van 't tractaat, 't welk wy bereyt ſijn te teykenen, ſonder eenige verdere conferentien, of langer uit te ſtellen het beſluyten van een Vrede, welke wy altoos ſoo ernſtig hebben begeert.

En om dat uwe Majeſteyt te beter mach verſtaan, hoe verre U E. reden hebt, te vreden te zijn, met de voorſlagen die wy doen, en met wat groote reden wy onſelven belooven een gelukkige uytkomſte, bidden wy uwe

uwe Majesteit voor eerst te considereren, dat de vernieuwinge van 't tractaat tot Breda, welke wy aanbieden, is het aldervaste fondament van een bondige en durable vriendtschap, gelyk wy alreets hebben in onsen brief van den 19 December, en dat wy uit de selve consideratie daar noch by brengen het tractaat van de Marine, geslooten in den Hage in 't jaar 1668.

Maar bemerkende, dat het 19. artikel van 't geseide tractaat tot Breda, verscheidentlijk geduit is geweest, en dat uw Majesteit, tegens 't geene wy altoos geoordeelt hebben, pretendeert, dat, uit kracht van dit artikel, onse geheele vlooten, soo wel als enkele scheepen, geobligeert sijn hun vlaggen en topseilen te stryken, ontmoetende 't minste schip van oorlog van uwe Majesteit, hebben wy gedacht, dat wy aan uwe Majesteit geen grooter bewijs konnen doen, van het Respect, 't welk wy hebben voor uw Koninklijke persoon, en van onse ernstige begeerte, om op nieuws de eere van uw genegentheid te moogen verkrygen, als door het toestaan aan uwe Majesteit in de Brittannise Zeën, wat gy van ons in dese saak geëyscht hebt, en door het reguleeren van de ceremonien van de Vlagge, volgens het project, 't welk uw Majesteits Plenipotentiarisen selfs aan ons gesonden hebben uit het Franse leger, op sulk een tydt, als onse Republijk gebracht was in de grootste ongelegentheden.

Het tweede artikel, door 't welke wy toestemmen, om, binnen drie maanden na het sluiten van een vrede, Commissarissen te noemen tot het reguleeren van den handel in de Indiën, en andere plaatsen, is insgelyks volgens het bovengenoemde project, 't welk ons uit het Franse leger gesonden was, en conform den voorslag, aan ons gedaan, door de Mediateuren tot Keulen den 19 July laatst, met kennisse van uwe Majesteits Plenipotentiarisen.

Wat Surinam belangt, daar van hebben wy een artikel gemaakt, alleenlijk tot uw Majesteits bysondere satisfactie, zijnde sonder eenige nieuwe verbintenissen, gelijk wy tot noch toe geweest hebben, en altoos wesen sullen, seer bereit om aan d'Engelse inwoonders tot Surinam, vryheit te geeven, om sich elders te transporteeren, wanneer sy ook sulks begeeren sullen.

Het vierde artikel, hoewel in reciproque termen, geeft genoegsaam en duidelijk te kennen, tot wat een hoogen trap wy begeerig zijn uwe Majesteits affectie te verdienen; aangesien wy uw Majesteit aanbieden de restitutie van een soo considerabel conquest als Nieuw Nederlandt is, sonder hoope van yets daar voor in wisselinge te ontfangen.

En het laatste artikel, by het welke wy confirmeeren de aanbiedinge van den Ambassadeur van den Serenissime Koning van Spangien, in gevolge van het tractaat tusschen Spangien en ons, in Augusto laatst geslooten, aan uwe Majesteit, is een klaar bewijs, dat onse begeerte, om den vrede te bevorderen, alle andere consideratien te boven gaat, aangesien wy toegestaan hebben, te geeven soo considerabele sommen geldts, daar wy met recht niet konnen beschuldigt werden, van de minste contraventien tegen de tractaten tusschen uwe Majesteit en ons.

En om uw Majesteit te laten sien, hoe verre wy verseekert zijn van onse onschuldt in desen aansien, soo verklaaren wy tegenwoordig wederom aan uwe Majesteit, gelijk wy reets te vooren gedaan hebben in onse opgemelde

miſſive, dat wy bereit zijn onder een examinatie te treden voor uwe Majeſteit, ontrent alle d'infractien, waarmede wy beſchuldigt werden, met ſolemneele belofte van reparatie te ſullen doen van alle het leet en ongelijk, 't welk uw Majeſteit en uwe onderdanen, ſonder ons weten, mochten geleden hebben, van ons of onſe officieren, van het tractaat van Breda af, tot het begin van deſen oorlog, aanbiedende verder de guarantie van onſe Geallieerden, tot volvoeringe van deſe belofte, en toeſtaande, dat ſulks ingelijft worde in het tractaat, om het te authentijker te maaken.

De bovengemelde vyf artikelen bevatten, op de alderklaarſte en beſte wijſe, alles wat uwe Majeſteit geëyſt heeft in uw antwoort op het memoriaal van den *Marquis del Freſno*, uitgeſondert alleen 't geen de viſcherye raakt; waar op wy geobligeert ſijn uw Majeſteit te ſeggen, dat wy niet gelooven konnen, dat na alle die advancen, welke wy gedaan hebben om uw Majeſteit alle mogelijke ſatisfactie te geven, en na het offereren 't welk wy gedaan hebben van een ſoo honorabele vrede, en ſoo voordeelig voor uwe Majeſteit en uw Koninkrijken, gy ſluiten ſoud het ſluiten der ſelve uit een conſideratie van deeſe natuur, en ons ſoude obligeeren toe te ſtaan, 't geen uw Majeſteits Voorſaaten geſtipuleert hebben in eenig tractaat, dat geſlooten is geweeſt tuſſchen hen en onſe Republique, en waar van uw' Majeſteit ſelve niet het minſte gewag gemaakt heeft in het tractaat van 1662. noch in dat van 1667. En aangeſien ook dit artikel nooit een deel was van uw Majeſteits klachte, dat het niets in ſich heeft van relatien tot den oorlog, die uw Majeſteit tegens ons verklaart heeft, en ten laatſten, dat wy alleen in dit particuliere begeeren, 't gene onſe inwoonderen ſonder interruptie eenige eeuwen lang genooten hebben, ſonder dat daar uit ooit eenige differentie gereeſen is, welke de vriendtſchap en goede correſpondentie tuſſchen beide de natien verandert heeft.

De ſaake ſoodanig ſijnde, blijft 'er niet overig als het voltrekken van een werk ſoo verre geavanceert, en of het uw Majeſteits begeerte is, dat tot Londen gedaan werde, of tot Keulen. De heele negotiatie, indien 't uw Majeſteit believt, ſal alleen daar in beſtaan, dat het project, 't welk wy uwe Majeſteit ſenden, gedreſſeert wordt in ſomma van een tractaat, hoopende dat uwe Majeſteit niet lyden ſal, dat de ruſte van uw volk, en het goed van uw Koninkrijk, ſoude dependeeren aan het particuliere intreſt van de Franſe kroon, 't welk noch voortgaat geheel en al te ſluiten de conferentien tot Keulen, door het weigeren van paſpoorten te geven aan de Miniſters van den Hertog van Loraine, en hem in te laaten in de negotiatie van vrede, (waar hy uit kracht van de tractaten geſlooten tuſſchen ſijn Keiſerlyke Majeſteit, de Sereniſſime Koning van Spangien en ons, noodtſaakelijk geadmitteert moet werden) ſonder eenig ander oogmerk, als uwe Majeſteit dieper en dieper te engageeren in deeſen droevigen oorlog, ſoo ruïneus voor geheel Europa, welkers voortgang van ſoo quaden gevolg kan ſijn. En gelijk de aanbiedingen die wy hier aan uwe Majeſteit doen, waarlijk ſinceer ſijn, ſoo ſijn wy ook bereit de ſelve *bona fide*, te voldoen, indien uwe Majeſteit gelieven ſal een tractaat van vrede met ons te ſluiten, ſonder dependentie op een anders intreſt, 't welk alleen deeſe negotiatie kan vruchteloos maken.

Ter goeder Trouwe.

Wy

Wy hebben veele dingen hier by te doen, tot Antwoort op de ongefondeerde klachten, die de Heer Zeegelbewaarder tegens ons doet in ſijne aanſpraake, en op de onrechtvaardige interpretatien, die hy doet over onſe conduiten; maar gelijk als wy willig ſijn te gelooven, en ons met die hope te flatteeren, dat het geene wy hier uwe Majeſteit offereeren, een volkomene ſatisfactie aan u geeven ſal, en een einde maken van onſe ongelukkige differenten; ſoo gelooven wy, dat het beeter is te vergeeten, en voorby te gaan alle animeusheit en ſcherpigheit, als langer open te houden de wonde, die wy wenſchen te geneeſen. Ondertuſſchen in verwachtinge van uwe Majeſteits antwoorde, bidden wy Godt, &c. *Hage den* 24 *January* 1674.

Num. XXIII.

VREDENS TRACTAAT tuſſchen *Engeland*, en *Holland*.

Behoorende op Pag: 780.

NAdemaal niet alleen 't geſucht van byna 't geheele Chriſtenrijk grootelyks heeft verlangt, om den droevigen Oorlog tuſſchen den Doorluchtigen en Grootmachtigſten Prince en Heere Karolus den Tweede, Koning van Groot Brittannien, Vrankrijk en Yrlandt, Beſchermer des Geloofs, &c. En de Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, onlangs ontſtaan, en als noch duurende, te ſien uit deweg gelegt, nemaar dat wel voornamentlijk de Doorluchtige Vrouwe Koninginne Regente van Hiſpanien, ten opſicht van de oude verbinteniſſe en vriendtſchap, de welke t'allen tyden tuſſchen de reſpective Kroonen van Groot Brittannien en Hiſpanien heeft geweeſt, hare vlyt en ſorgvuldigheit daar heenen heeft laten gaan, ten einde alle misverſtanden tuſſchen het ryk van Groot Brittannien en de Provintien der Vereenigde Nederlanden gantſchelijk wech genomen ſijnde, en komende op te houden, de vrede des te ſpoediger mocht werden herſtelt: dewyl ook de voorgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den meergedachten Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien, ſoo door haar brieven als anderſins tot meermalen toe hebben getracht te beweegen, om het oor en 't herte tot de gemelde aanbiedinge van Vreede te willen neigen: en op dat de handelinge van vrede des te lichter en gelukkiger tot een gewenſt einde mocht werden gebracht, hebben haar Ho: Mo: aan ſijn Excellentie den Heer Peter Fernandez de Jouar en Velaſco, Marquis de Freſno, geheimen Kamerheer van ſijn' Katholyke Majeſteit, en Ambaſſadeur Extraordinaris van den Doorluchtigen en Grootmachtigen Prince, Heer Karel den Tweeden, Koning van Hiſpanien, &c. aan 't Hof van den ſelven Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien, &c. volkomen macht gegeven, om uit haren name en van harent weegen met den opgemelden Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien van Vreede te handelen, en de ſelve te ſluiten. Soo heeft de meerhoogſtgemelde Heer Koning van Groot Bri-

Punten van de vrede, tuſſchen Engelandt en den Staat geſlooten.

Brittannien, hebbende deese Oorlog uyt geen andere insichten eerstelijk aangevangen, als om daar door een vaste en onverbreekelijke Vreede te stichten, de gemelde interpositie van de Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hispanien soo hoog geacht, dat de selve het versoek en begeerte van de opgemelde Staaten Generaal in desen deele geerne heeft willen te gemoet geven, mitsgaders tot het aanvangen en voltrekken der Vredens-Tractaten tusschen sijn' Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal, als sijne Commissarisen, Gedeputeerden en Procurateurs met des selfs volle macht ten dien einde zijnde voorsien, genomineert en geconstitueert zijnen lieven, getrouwen en geheimen Raadt Heneagium Baron Finch van Daventry, Groot Zegelbewaarder van Engelandt; sijne lieve getrouwe Bloedtverwanten en geheime Raden, Thomas Viscomte Latimet, Grooten Thesaurier van Engelandt, Jakob, Hertog van Monmouth, Kapiteyn over een Compagnie te peerde van de Lijf-guarde van sijn' Koninklijke Majesteit; Jakob, Hertog van Ormont, sijn' Majesteyts Hofmarschalk; Henrik, Grave van Arlington, een der eerste Secretarisen van sijn' Majesteyt, en sijn lieven, getrouwen, geheimen Raad Henrik Conventry, Schiltknaap, de tweede der eerste Secretarisen: alle welke Commissarisen en Gedeputeerden, en de opgemelde Heer Marquis de Fresno, hebbende gelijke volmacht en procuratie van de opgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, na dat de selve tot de handelinge waren by een gekomen, met malkanderen zijn besproken en eindelijk onderlinge verdragen, en eenpariglijk veraccordeert over de punten en artikelen, hierna volgende, te weten:

1. Voor eerst is beslooten en verdragen, dat van desen dag af sal wesen een oprechte, vaste en onverbreekelijke vreede, vereeniginge en vriendtschap tusschen den Doorluchtigen en Grootmachtigen Heere Konink van Groot Brittannien, en de Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als mede tusschen der selver respective Onderdanen, soo binnen al buiten Europa, in alle Landen, Heerschappyen en plaatsen van wederzijds gebied.

2. En, op dat dese oprechte vereeniging tusschen den opgemelden Doorluchtigsten Heer Konink van Groot Brittannien, en de gemelde Heeren Staaten Generaal, des te eerder haar volkomen effect geniete; soo is by de selve verdragen en beslooten, dat immediatelijk na de publicatie van dit Tractaat van vreede, aanstonds sullen komen op te houden, en verbonden sijn alle acten van hostiliteit ten wederzijden: ende sullen geene acten, commissien of instructien heimelijk nochte openbaarlijk, directelijk of indirectelijk by een van beiden werden gegeven, toegestaan, of in eeniger maniere geleden, om te vernielen, beschadigen, aan te tasten, te bevechten, of te spolieeren des anders goederen, landen, of de ingesetenen van dien; maar ter contrarie sullen d'ingesetenen van beide de Natien werden gelast, en hun aanbevoolen, dat de selve haar allenthalven vreedsaam en minnelijk onderling sullen hebben te bejegenen en te gedragen.

3. Edoch, de afgelegentheyt en distantie der plaatsen veelerleye zijn, in diervoegen, dat daaromme de ordres en beveelen van de respective Hee-

ren en Meesters aan alle hare onderdanen op een en de selve tijdt niet konnen ter bestemder plaatse over komen; soo is goed gevonden, ten aansien van de vyandschap of 't geweldt, 't welk van d'een of van d'ander kant mochte komen te werden ondernomen, dese navolgende termijnen en limiten te stellen: namentlijk, dat na 't verloop van 12 naastvolgende dagen van de verkonding deses, geene hostiliteit sal werden onderstaan in het district van het Westen van 't Brittannische Kanaal, in 't gemeen genoemd the Soundings, tot aan 't andere district of geweft, genaamd Nas, of ter Neus in Noorwegen; nochte ook niet na 't eynde van ses weeken van het geweft the Soundings, tot aan de strandt Tanger; noch na 10. weeken in de Middelandtsche Zee, of elders tusschen de stadt Tanger en de Linie; noch na 8 Maanden in eenig gedeelte des weerelts. En hoedanige actien van hostiliteit, na 't verloop van de voorsz. tijdt uyt krachte der voorgaande commissien, brieven van Represalien, of diergelijke pretexten souden mogen werden gecommitteert, sullen de selve hostiliteiten gehouden werden voor onwettig, en de daaders gedwongen tot vergoeding en satisfactie der schaade, ook naar behooren gestraft worden, als verbreekers van de publijke Rust.

4. De voorgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, na behooren aan hare zijde erkennende het recht van den opgemelden Doorluchtigen Heer Konink van Groot Brittannien, op dat aan des selfs vlagge, in de Zeen hier na te benoemen, eerbiedigheid werde beweesen; sullen verklaren en toestaan, gelijk sy mits desen zijn verklarende en toestaande, dat alle de scheepen of vaartuigen, toebehoorende de gemelde Vereenigde Provintien, 't zy scheepen van oorlog of andere, 't zy bysonderlijk of in Esquadres verdeelt, in eenige zeën van de Kaap Finis Terræ genaamt, tot aan 't midden van 't punt, geseyd 't Staaten Landt, in Noorwegen, alle de Scheepen en Vaartuigen, soo veele den Doorluchtigen Heere Koning van Groot Brittannien zoude mogen aangaan, ontmoetende, 't zy de selve zijn alleen of in meerder getal, soo wanneer de selve voeren hooggedachte sijn Majesteits wimpel of het zeil, geseid jak, dat in sulken geval de Scheepen of Vaartuygen der opgemelde Vereenigde Nederlanden, hare top-wimpel van de groote Mast nemen, en het top-zeil sullen laten vallen, in dier voegen en met gelijke eerteiken, als ooit ter eeniger tijdt in eenige plaatsen hier bevoorens jegens eenige Scheepen van sijn' Majesteyt van Groot Brittannien, of van des selfs voorsaten ten reguarde van eenige Scheepen van de Staaten Generaal, of van der selver voorsaten soude mogen zijn gebruikelijk geweest.

5. Nademaal de Colonie, gezeid Surinam, en d'Articulen ten aansien van des selfs overgaan in den Jare 1667. tusschen Wilhelm Biam, doemaals Gouverneur van de selve Colonie, voor den Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien ter eener, en Abraham Quirijnsz. van wegen d'opgemelde Heeren Staaten Generaal ter andere zijde, geslooten, veel occasien van disputen en oneenigheden hebben veroorsaakt, omtrent het nakomen der selver; mitsgaders niet weinig hebben gecontribueert tot de quade intelligentie, tusschen sijn' Majesteyt van Groot Brittannien en d'opgemelde Staaten onlangs ontstaan; op dat voor het toekomende alle

oorsake van misverstanden t'eenemaal moge werden wechgenomen: Soo staan de opgemelde Staaten Generaal by desen toe, en zijn verdragen met den boven-gemelde Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien; dat de voorsz. Artikelen niet alleen volkomentlijk nagekomen sullen werden sonder tergiversatie of æquivocatie, nemaar ook dat sijn' Majesteyt van Groot Brittannien sal vermoogen een of meer persoonen derwaards te zenden, dewelke den toestandt van sijn onderdanen, aldaar noch gebleven zijnde, sal of sullen mogen ondersoeken, en met de selve over den tijdt van haar vertrek sich verdragen: dat ook sijn' Majesteyt sal vermogen, een, twee of drie Scheepen op eenmaal derwaards te zenden; die des selfs onderdanen, met en benevens haar saken, goederen en knechten sullen innemen, en daar van daan vervoeren: dat mede de Gouverneur van wegen de Staaten Generaal, te dier tijdt aldaar zijnde, geene wet sal vermogen te stellen of ondernemen, waar door de koop of verkoopinge van Landen, betalinge van schulden, mitsgaders vermangelinge van goederen, ten aanzien van d'Engelse Natie op een ander maniere werden gepleegt, als ten reguarde van alle andere inwoonders der selve Colonie voor desen is gebruykelijk geweest, of als dan gebruykelijk zoude moogen zijn; maar dat gemelde Engelsen, soo lang der selver verblijf aldaar zal wezen, de selve Rechten en Privilegien nevens andere zullen genieten, om actien te mogen intenteren wegens haar uytstaande schulden, ook omme te betalen 't geene sy luyden schuldig zouden mogen zijn, mitsgaders om accoorden, stipulatien en contracten in te gaan, op den selven voet, en soo als alle inwoonders gewoon zijn te genieten; dat meede soo wanneer sijn' Majesteyt van Groot Brittannien authentique, en na 't vereysch der saken ernstige brieven van de Staaten Generaal, aan den Gouverneur van de selve Colonie zoude mogen afvorderen, soo ten aansien om de gemelde Engelsen van daar te doen vertrekken, als om de Scheepen (gelijk hier vooren is gemeldt) derwaarts staande te werden gezonden, aldaar vryen toegang te geven: soo zullen d'opgemelde Staaten Generaal, binnen den tijdt van 15 dagen naar 't selve versoek, aan sodanigen persoon als by sijn' Majesteyt van Groot Brittannien, ten dien eynde gedeputeert mochte werden, genoegsame en behoorlijke brieven en instructien aan den Gouverneur van die Colonie geven, in diervoegen, dat hy de selve Scheepen niet alleen vryelijk sal hebben te laten inkomen, maar ook in de selve te laten overgaan, soodanige sijner Majesteyts onderdanen, die sich genegen zouden mogen betoonen, om van daar te vertrekken met haare Goederen en Dienstbooden, en de selve na soodanigen plaatse daar van daan te vervoeren, als sijne Majesteyt zal koomen te ordonneeren.

6. Is beslooten en verdragen, dat alle Landen, Eylanden, Steeden, Havenen, Kasteelen en Fortressen, welke door de eene partye van de andere zijn, of zullen werden genomen, gedurende den tijdt in de welke dese jongst ongelukkige Oorlog is ontstaan, 't zy de selve buyten Europa of elders, en sulks voor de expiratien van de termijnen, hier vooren gedesigneert, rakende 't wederzijds ophouden van hostiliteyten zouden mogen genomen zijn, aan den eersten Heer en Proprietaris sullen worden

ge-

gerestitueert, in den selve toestandt, soo als die geweest zullen zijn, te dier tijdt als deese vreede wierde gepubliceert: na welke tijdt geene expilatie, uytplunderinge of wegvoeringe der ingesetenen, geen demolitie der Forten, noch vervoeringe van geschut, buspoeder, of eenig gereetschap van Oorlog, geoorloft sal zijn, 't welk tot eenige der Kasteelen of Fortressen behoorde ter dier tijdt, als de selve zouden mogen zijn vermeestert of ingenoomen.

7. Dat het Tractaat tot Breda geslooten, in den Jare 1667, gelijk mede alle de andere voorige Tractaten door dit tegenwoordig Tractaat geconfirmeert zijnde, zullen mits deesen werden gerenoveert en blijven in volkomen kracht en vigeur, voor soo veel de selve het tegenwoordige Tractaat niet contradiceeren, noch tegen gaan.

8. Dat het Tractaat van Marine, binnen 't Gravenhage in den Jare 1668. tusschen partyen wederzijdts geslooten, zal werden gecontinueert voor den tijdt van 9 Maanden na de publicatie van dit tegenwoordig Tractaat, by aldien door 't volgende Tractaat daar in niet anders zal werden voorsien; maar ondertusschen zullen de consideratien tot een nieuw Tractaat des aangaande aan de selve Commissarisen werden gesteldt, aan welke 't reglement der commercien in de Oost-indiës in 't naastvolgende artikel aangeroert, sal werden gedefereert: Edoch, by aldien gemelde Commissarisen binnen den tijd van 3. Maanden, na den aanvang harer vergaderinge, tot het opstellen van 't gemelde nieuwe Tractaat van Marine, na wensch niet konden over een koomen: soo sal die saken gebragt werden ter arbitragie en ter dispositie van de Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hispanjen, in dier voegen, dat het reglement omtrent de Oostindische commercie, volkomen sal verblijven aan de arbitragie van hare Majesteyt, gelijk in 't gemelde hier naastvolgende artikel neder werd vermeldt.

9. Dewijl aan de vryheyt van de onderlinge ongetroubleerde koophandel en Scheepvaart, het welvaren van beyde de Natien, soo ten reguarde van neeringe en van rijkdommen, als van vreede grootelijks is verknocht; soo behoort mede wederzijdts niet meerder ter herten te werden genomen, als het opstellen van een rechtmatig en billijk reglement van commercie, en dat voornamentlijk rakende de Oostindiës; Edoch overmits dit is een saak van seer grooten gewichte, en datter geen kleyne tijdt sal vereischt werden tot het beramen van bestendige en durabele artikelen, tot vergenoegen en securiteyt van wederzijts onderdanen; vermits ondertusschen de afgematterde en byna te ondergebrachte toestandt van 't meerendeel der Landen van Europa, niet minder als de twee partyen in desen Oorlog geimpliceert, trachtende is na 't spoedig voltrekken van 't selve Tractaat: soo heeft het den opgemelden Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien belieft, het verzoek en verlangen der gemelde Staaten Generaal te gemoet te komen, sulks dat des selfs consideratie aan een gelijke getal van Commissarissen, wederzijdts te nomineeren, sal werden gebracht, beloovende de selve Staaten Generaal, dat de geene, de welke by haar staan te nomineeren, na London zullen werden gezonden, om aldaar te tracteeren

met die geene die ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien van gelijken aan ſijner zijde daar toe ſal deputeeren, en ſulks binnen den tijdt van drie Maanden na de publicatie van dit Tractaat: 't Getal van de Commiſſariſen van de een en d'ander zijde daar toe te nomineeren, zal beſtaan in ſes perſoonen, doch ſoo wanneer na 't verloop van drie Maanden na haare by-een-komſte tot het bydeṙhandt nemen der conferentien, de ſaake ſoodanigen gelukkigen uytſlag niet mochte komen te erlangen, dat het gemelde Tractaat door haar luyden wierde voltrokken: ſoo zullen de poincten in queſtie-zijnde, werden gebracht en gelaten ter arbitragie van de Doorluchtige Vrouwe Koninginne Regente van Hiſpanjen, de welke elf Commiſſariſen daar toe zal aanſtellen, en 't geen 't grootſte gedeelte van dien daar in zal beraamen, ter ſaake van de differenten, bevoorens niet afgedaan noch by geleyt, zal ſulks beyde Partyen verbinden en verplichten tot het aannemen van dien: voorbehoudens nochtans, dat ſy Commiſſariſen haar ſentiment en verklaring komen te uytten binnen den tijdt van 6 Maanden, van dien dag af, dat ſy voor de eerſtemaal zullen zijn vergadert geweeſt, 't welk meede alſoo zal werden gehouden binnen den tijdt van drie Maanden, na dat de Doorluchtige Vrouwe Koninginne van Spangien, de voorſz. arbitragie zal hebben aangenoomen.

10. De hooggemelde Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hiſpanjen, ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien hebbende verſeekert, dat de voorgemelde Staaten Generaal, na dat de Vreede zal weeſen geſlooten, aan ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien ſullen betalen 800000 Rijxsdaalders; ſoo belooven en verbinden haar de ſelve Staaten Generaal de gemelde ſomme van 800000 Rijxsdaalders te zullen voldoen op de volgende maniere, te weten, het vierde gedeelte van dien aanſtonds na dat de ratificatie van dit Tractaat onderling zal zijn uytgewiſſelt: Edoch het reſteerende binnen den tijdt van drie Jaren daar naaſt aanvolgende, en ſulks by gelijke portien des Jaars.

11. Dat hoogſtgedachte Doorluchtige Heer Koning van Groot Brittannien en de opgemelde Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, alle de punten, en yder der ſelver in 't byſonder, in dit tegenwoordig Tractaat bedongen en beveſtigt, ſinceerlijk en ter goeder trouwen ſullen nakomen, mitsgaders wederzijds door haar reſpective onderdanen en ingeſetenen doen nakomen, ſonder daar tegen directelijk of indirectelijk yets te onderneemen, noch te gedoogen, dat door gemelde hare onderdanen en ingeſetenen daar tegens yets werde ondernoomen: ook alle de punten, en yder der ſelver, hier vooren verdragen, door opene brieven, met hare handen ondergeſchreven, en met hare groote zegelen wederzijds gezegelt, als meede op de bequaamſte en krachtigſte wijze ingeſtelt, ratificeeren en beveſtigen. En zullen de ſelve wederzijds binnen den tijdt van vier Weeken na dato deſes, (of wel eerder is het doenlijk) reëlijk en effectivelijk overleveren of doen overleveren, alles ter goeder trouwe.

12. Eyndelijk, ſoo wanneer de gemelde Ratificatien onderling vertoont, en ten wederzijden behoorlijk zullen zijn uytgewiſſelt, zal aanſtonds

ſtondts de gemelde Vrede binnen 's Gravenhage werden gepubliceert, en ſulks binnen den tijdt van 24 uuren naa dat het overleveren en 't verwiſſelen der Ratificatien aldaar ter plaatſe ſal zijn geſchiedt.

Gedaan tot Weſtmunſter den 19. February in den jare 1674.

Was geteekent en gezegelt,

(L. S.) *H. Finch, C. S.* El Marquis de Freſno.
(L. S.) *Latimer.* (*L. S.*)
(L. S.) *Ormont.*
(L. S.) *Arlington.*
(L. S.) *H. Coventry.*

Num. XXIV.

VERKLAARING van Sijn *Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt* van *Vrankrijk*, waarom Hy den *Vrede-handeling* af-breekt, en ſijn Gezandten te Huys roept.

Behoorende op Pag. 796.

HOewel het attentaat of d'aantaſting, gedaan aan de perſoon van den Prince Willem van Furſtenberg, Plenipotentiaris van den Keurvorſt van Keulen, in de plaats ſelf van de vredehandeling, uitgevoert is door Officieren en Soldaten van 't Regiment van den Marquis de Grana, ſoo wilde nochtans de Koning in 't eerſt den Keiſer niet aanſien, als de ſtichter van ſoodanig een hatelijken aanſlag. Sijne Majeſteit, die by ſich ſelf gevoelt, dat niets ſoo onverbrekelijk aan alle Koningen moet ſijn als 't nakomen van hun Woordt, geloofde, dat hy den Keiſer te veel ſoude verongelijken, indien hy gedacht hadde, dat die door deſen aanſlag ſou verbroken hebben de belofte, aan geheel Europa ſoo wel als aan 't geheele Keyſerrijk, in de Vergadering te Regensburg, gegeeven, voor de ſekerheit en neutraliteit van een Stadt, van welke de Chriſtenheit hare ruſt verwachtte. Ten deſen aanſien nam ſijne Majeſteit uitſtel in 't misnoegen dat hy had konnen toonen over de daad, op dat hy den Keiſer tijdt wilde geven, om bekent te maken, dat het ſonder ſijne ordre was geſchiedt, en dat het hem aangenaam mochte weſen, dat hy, door de ſtraffe van de genen die dat werk uitgevoert hadden, mochte uitwiſſchen de ſmette die ſy aan ſijne reputatie hadden gedaan. Ook was het om de volgende reden, dat de Keiſer tijdt ſoude hebben, om te betuigen, dat ſijn voornemen niet was, door deſe daadt de vredehandeling af te breken; derhalven vondt de Koning goedt, ſijne Ambaſſadeurs niet van Keulen te laten vertrekken, hoewel dat de Neutraliteit van deſe Stadt, die nu daar door gequetſt was, hem wettige oorſaak gaf, om voor hen te vreeſen. Dat ſijne Majeſteit reden had om voor haar beducht te zijn, is in 't vervolg niet dan al te waar bevonden. De ſelve ſekerheit, die verbroken was in de perſoon van een Staatsdienaar eens Vorſten, geallieert en Bontgenoot van ſijne Majeſteit, heeft het geweeſt

De Franſſen krygen laſt, om te vertrekken.

ten aansien van sijne Ambassadeurs of Gesanten; hunne livreyen en haare trein sijn ook te Keulen, door de selfde troupen van den Keiser aangehouden; het geldt van sijne Majesteit op een van hare wagens geladen, is aangetast door ordre van een Commandant van de Granes Regiment, in een Stadt waarin de vryheidt aan een yder gemeen is om yets uit te voeren; een Kourier of Post-boode aan haar gesonden van den Graaf van Chamilly, is aangehouden en berooft. Eindelijk Keulen, geschikt en verordent tot de gemeene zekerheit, is geworden, door een vreemde verandering, een bloedig Tooneel, waar op de Troupen, daar gelegt om de neutraliteit te bewaren, na den eedt daar toe aan den Magistraat gedaan, ongestraft te werk stellen de geweldtdaden die de gierigheit en de wraak hun inblasen. Sijne Majesteit heeft sich, soo veel hy kon, gewacht van eenige deser actien aan de beveelen van den Keiser toe te schryven, en trachtte, door 't belang dat hy noch in sijn glorie neemt, sich selven t'overreden, datse tegen sijne meininge sijn ondernomen. Maar nu dat sijne antwoordt, gegeven aan d'Afgesant des Konings van Sweden te Weenen, niet dan al te veel bekent maakt, dat het wegvoeren van Prins Willem is een uitwerking van 't Keiserlijk bevel, soo kan sijne Majesteit niet langer twijffelen, dat het gene tegens sijn Ambassadeurs is onderstaan, niets anders is dan een gevolg van de selve beveelen. Hy is verplicht aan sich selve, en aan de sekerheit van de Ambassadeurs, hen niet langer bloot te stellen voor diergelijke daden, die sonder twyffel het misnoegen van geheel Europa sullen ontsteeken. Dit beweegt sijne Majesteit om hun t'ordonneeren aan de Ambassadeurs van Sweden, die Mediateurs sijn van den Koning hunnen Meester, gedurende dese vergaderinge door sijne sorge t'samen geroepen, bekent te maken 't besluit dat hy genomen heeft om hen weder t'huis te roepen. Sy sijn getuigen geweest van de genegentheit die sijne Majesteit heeft toegebracht, om de vredehandel voorspoedig te maken: sy sijn 't ook geweest van de geweldige middelen die de Keiser heeft gebruikt, om den voortgang daar van te verhinderen: sy sullen 't ook wesen van de gerechtige redenen die sijne Majesteit verplichten, om door de wapenen wrake te nemen van de verachting, gedaan aan het gene het heiligste is in het recht der volkeren, en sijne vyanden door den oorlog te dwingen tot een vrede, die sy door soodanige wegen trachten te verwyderen. Indien 't geheele Keiserrijk acht neemt op dit beleit van den Keiser, soo sal het lichtelijk gewaar werden, dat het gedachten verbergt seer nadeelig voor sijne vryheit. Niets kan beter 't onrecht en de grootheit van een voorneemen ontdekken, dan de hatelijke middelen die men gebruikt om het te doen gelukken. Indien de Keiser had een ander belang, dan te beletten dat de vergadering te Keulen den Vrede soude voortbrengen, soo soude hy geen toevlucht genomen hebben tot een daadt, die de heiligste banden van de menschelijke maatschappy verbreekt: hy had de neutraliteit niet overtreden van de plaats der vergadering in de persoonen der Ambassadeurs, of Gesanten van Vrankrijk, en niet geleden, dat sijne Officiers in een vrye Stadt de handen durfden slaan aan 't gelt dat sijne Majesteit toebehoort. Hy sou op een edeler wijse te werk gaan in den oorlog, die hy aan sijne Majesteit heeft verklaart, indien hy minder gevreest had die te sien eindigen. Soo lang d'onderhandelingen duurden, en hoe meer de Mediateurs arbei-

arbeiden, om de geïnteresseerde partyen naader te brengen, soo sag sich de Keiser in te meerder gevaar, om door de vrede ontwapent te werden. Hy sou de macht verlooren hebben, die hy sedert het voorleden jaar aangenomen heeft, om sonder onderscheit quartieren te nemen, of volk te zenden in de landen der Ryksvorsten, en sijne troupen op hunne kosten te versterken; op ydele voorwendingen, de tractaten van Westphalen opentlijk te overtreden, en weer op te rechten; een vermogen dat t'anderen tijden soo verschrikkelijk voor de Duitse vryheidt is geweest, welke niet dan door lange en bloedige oorlogen in hare wettige bepalingen is herstelt. Eindelijk hy vreesde voor 't gevolg van d'onderhandeling te Keulen, wanneer het einde van een vreemt geschil voor 't Rijk had belet, het voornemen, dat hy tegen 't Rijk self heeft genomen. De Koning twijffelt niet, of niet alleen de Koning van Sweeden, die sich soo merkelijk vindt ingewikkelt in het niet volbrengen der woorden, die by hem als Mediateur berusten; maar ook alle Princen, die begeerte tot vrede hebben, sullen alleen op den Keiser schuiven het afbreken van een vergadering, die bequaam was, om die weldaat de Christenheit te besorgen. 't Geheele Duitsche Ryk kan gedenken, dat de Rust haar overlang waar gegeven geweest, indien de Keiser de selve genegentheit had getoont tot d'onderhouding van de tractaten in Westphalen, als sijne Majesteit, en indien hy had willen belooven, geen hulpe te geven aan de vyanden van Vrankryk, gelijk sijne Majesteit sich verbondt sijn krygsvolk uit Duitslandt te laten trekken, soo haast hy dese versekering had bekomen. Sijne Majesteit behoudt altijdt het selve gevoelen. De rechtvaardigheit die hem tot den oorlog heeft bewogen, vermindert niets van sijne eerste genegentheit tot de rust van 't Ryk; en met wat voorspoedt dat Godt, gelijk hy hoopt, sijne wapenen gelieve te zegenen, soo sal hy die niet gelukkiger oordeelen, als wanneer die sijne vyanden sullen dwingen tot de Vrede.

Gedaan te Versailles, den 27 Maart 1674.

Geteekent Louis.

En noch lager, Arnauld.

Num. XXV.

DEDUCTIE van Haar *Hoog Mog:* de Heeren *Staaten Generaal*, tot Verklaaring van haar Onschuld, in het Vruchteloos afbreeken van den *Vrede-Handel* tot *Keulen.*

Behoorende op Pag. 797.

OP 't bericht, 't geen wy aan de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Provintien, onse Meesters, gegeven hebben van de verklaringe, die uw Excellentien ons gedaan hebben, aangaande de beveelen, die de Geschrift van de Hollandtsche Gesanten aan de Bemiddelaars.

de Heeren Franſe Geſanten hadden ontfangen, om te vertrekken van deſe vergaderinge, op de voorwendingen, gelijk 't geſchrift inhoudt, 't geen uw Excellentien belieft heeft ons mede te deelen, hebben ſy ons uitdrukkelijk bevoolen, om ten eerſten met de Heeren Staatsbedienaars van onſe Bondtgenooten te beraatſlagen over ſoo een gewichtige ſtoffe, en vervolgens aan uwe Excellentien onſe gemeene gevoelens te laten weten. Invoegen wy ons verbonden vinden, door uitdrukkelijk bevel van onſe Meeſters, en de gemeene meeningen onſer Bondtgenooten, haar te ſeggen, dat wy boven maten overvallen zijn geweeſt van ſoo een verhaaſt beſluit, ſoo weinig gegrondveſt, en ſoo tegens de verwachtinge van geheel Europa, en nut der Chriſtenheit, en noch daarom te meer, om dat de Heeren Staaten, onſe Meeſters, rechtelijk of onrechtelijk geenig deel hebben gehad in 't werk van Prins Willem van Furſtenberg, en dat ſy, noch 't gemeen tot noch toe onderricht kunnen werden van alle de redenen, die ſijn' Keiſerlijke Majeſteit heeft gehad, om ſich van deſen Prins te verſeekeren. Maar dat in 't beſonder latende, gelijk ook de andere redenen, die 't geſchrift inhoudt, als ſaaken die ons geenſints raken, en welke wy niet twyffelen, of ſullen van ſijn' Keiſerlijke Majeſteit wel krachtig beantwoordt werden, konnen wy niet begrijpen, of Vrankrijk heeft weinig reden, om uit ſijn eigen en eenige beweging een Vergadering te breeken, die niet opgerecht is, als door gemeene toeſtemming van alle de geene die 't raakt, ſoo van haar als onſe ſijde: en dewijl ſy in de geſchriften, dieſe in 't openbaar hier toe hebben uitgegeven, de ontroeringe van deſen Prins voor een gemeene ſaak aan de geheele vergaderinge willen doen doorgaan, ſoo is het niet rechtvaardig, dat ſy haar ſelfs ſcheitsluiden maken, om hier door gelegentheit te nemen van die te breken, niet tegenſtaande de naarſtigheden, die uwe Excellentien hebben gedaan, om hun hier van af te trekken; en ſelfs tegens 't gevoelen en de gedurige gebeden van haar eigen Bondtgenooten, byſonderlijk van ſijn' Keurvorſtelijke Doorluchtigheit van Keulen, hoewel die meerder voorwendingen had als Vrankrijk, om ſich in de ſaak van deſen Prins te wikkelen. Wy hebben ook geſien, dat, wat pogingen ſy ook gedaan hebben, om te beletten of op te houden de bekrachtiging en uitvoering van ons Verdrag met de Kroon van Engelandt, ſijn' Majeſteit niet geoordeelt heeft, dat het rechtvaardig of overeenkomende was, om over een byſonder belang een ſoo gewichtige handelinge voor 't gemeene Beſt, op te houden; en de Heer Biſſchop van Munſter heeft hierom niet nagelaten ſijn Vrede-verdrag met ons te vervolgen en te ſluiten, en eindelijk heeft de Doorluchtige Koning van Sweden niet geoordeelt, dat hy om dit nieuw toeval van ſijn bemiddelinge moſt afſtaan; hy heeft ſelfs aan uwe Excellentien naderhandt bevolen, hierom niet van de plaats der handelinge te vertrekken. Sulks dat Vrankrijk niet alleen in de geheele vergaderinge, in 't gemeen overwogen, maar ſelfs in 't byſonder, buiten ſijn eigen Bondtgenooten, ſich alleen in ſijn gevoelen bevint; en dat het ook alleen door hem is, om een beſtaan, dat hem niet als onrechtelijk kan raken, dat deſe handelinge is verbrooken. Wy gelooven niet, dat uw Excellentien of eenige perſoonen van goedt gevoelen, ooit voor goedt kunnen houden, dat ſy, om haar ver-

mogentheit

mogentheit alleen, op soo swakke redenen den loop van een handeling hebben belet, aan de welke de gemeene Rust hangt, en datse daar door onnut maaken al de sorgen en moeiten, die uw Excellentien na soo veel tijdts hebben aangewent, tot een gelukkige uitgang van de Vrede. Maar indien uw' Excellentien de moeite nemen, om op al 't voorgevallene te letten, sullen sy lichtelijk oordeelen, door al 't beleit, 't geen Vrankrijk heeft gehouden, dat sy nooit waare gedachten tot een algemeene Vrede hebben gehad, en datse alle mogelijke middelen gesocht hebben, om te vermijden van tot een oprecht en vast verdrag te komen, en de belangens onser Bondtgenooten van d'onse te verdeelen; datse gedurig verwesen hebben de voleyndinge der gewichtigste stoffen aan besondere verdragen of oordeelen der Scheyts-luyden, en dat voor 't geen dat in 't besonder haar Hoog Mog; raakt, hare eysschen gedurig soodanig zijn geweest, datse de geheele omkeering van haar Staat na sich sleepten. Wy hebben wel bemerkt, en wy willen hoopen, dat de geheele werelt 't selve sal gedaan hebben, dat sy sedert veel maanden geen andere voornemens gehadt hebben, als dese vergaderinge te breken. Maar gelijk het hun niet dienstig dacht, de eerste vinders hier van te wesen, hebben sy al haar krachten gebruikt, om ons te noodtsaken die eerst te breken, en door dees middel op ons den openbaren haat te werpen. 't Is in dit voornemen, datse door alle middelen getracht hebben onse en onser Bondtgegooten lijdtsaamheit te vermoeyen, soo door hare onmatige eysschen, als ongewoone middelen, diese voorgestelt hebben; en voornamelijk door de lankheden, diese bygebracht hebben, om ons een antwoort te geven op de verscheide aanhoudingen, die uwe Excellentien haar van onse sijde gedaan hebben, rakende de noodige Vrygeley-brieven voor de Gesanten van sijn' Hoogheit van Lottharingen, alhoewel sy wel willen door onse dikwils erhaalde verklaringen, dat wy en onse Bondtgenooten met eer, gewisse sekerheit, en eenig fatsoen niet verder in dese stoffe konden voort treden, sonder dat wy van te vooren wegens soo een wesentlijk en rechtvaardig punct waren vernoegt. 't Geen ook in 't algemeen van de geheele werelt en selfs van den Doorluchtigen Koning van Sweeden is mispresen in de antwoordt, die hy den buiten gewoonen Gesant van Vrankrijk den lesten December van 't voorleden jaar gaf. Maar noch de onvermoeyelijke sorgen van uwe Excellentien, noch onse rechtvaardige begeerte, noch de overwegingen van 't gemeene best, sijn bequaam geweest, haar uit dese diepe stilswijgentheit te trekken, door de welke sy, naa den 9 October van het voorleden jaar, tot nu toe, de handelinge van Vrede in twijffel hebben gehouden, wel wetende, dat sy de geseide Vrygeley-brieven niet konden weigeren, sonder een algemeene lasteringe op haar te trekken, noch die toestemmen, sonder tegens haar eigen voornemens te handelen, als gevende dan opening tot een algemeen verdrag. En alhoewel dit beleit, 't geen bequaam was om de stantvastigste lijdtsaamheit te verstooten, ons rechtvaardige redenen gaf, hier niet lang vergeefs te blijven, en dat het ons klaarlijk dede weten, dat van haar sijde niets goedts te hoopen was, hebben wy echter lieverbemint, al deese lankheden te verdragen, en een manier van handelen, soo weinig over-een-komende, te

 lijden,

lijden, als eenige reeden te geeven, om te gelooven, dat wy door onlijdtsaamheit of verhaastinge de minste verhinderinge of verachtinge der Vrede by gebracht hadden. Waarom wy hoopen, dat uwe Excellentien als billijke en onpartijdige Middelaars, reeden sullen hebben, de gerechtigheit en middelmatigheit van alle onse voortgangen te prijsen, en dat al de geenen, die een ware kennisse der saaken hebben, sullen toestaan, dat, gedurende den loop deser Handelinge, wy en onse Bondtgenooten soo veel lichtigheden en oprechte voornemens tot de vorderinge der Vrede hebben bygebracht, als Vrankrijk beletselen en verhinderingen daarin heeft geworpen; en dat het nu eindelijk door dit leste besluit laat blijken 't voornemen, 't geen sy lang voor gehad hebben, om deese vergaderinge te scheiden; en dat het ons niet weinig door haar handel hebbende bedwongen om die eerst te breeken, sy bedwongen geweest zijn, sich van dese voorwending te dienen, diese nu genomen hebben, om te volbrengen, datse alreede langen tijdt te vooren hadden voor-dacht. Hierom is 't, dat wy ons verbonden vinden, voor uwe Excellentien en de geheele Christenheit te betuigen, soo uit den naam van Haar Hoog-Mog: als onse Bondgenooten, dat het nooit aan ons gehouden heeft, noch tegenwoordig aan ons houdt, dat men de begonnen Handelinge niet vervolgt; die op weinig voleynd soude wesen voor de gevangenis van Prins Willem, soo Vrankrijk de loop niet had weerhouden, door de hier boven geseide wegen; dewijl dit niet geschiedde als op den 14 February laatst, en de Vrygeley-brieven voor de Gesanten van sijn' Hoogheit van Lottharingen zijn begeert en versocht geweest na den 9 October van 't voorleden jaar. Hier vorder by voegende, dat wy noch bereit zijn, om te volharden, met al de kracht, als men kan wenschen, soo dikwils als wy de noodige genegentheit van d'andere sijde vinden; terwijl wy ons blijven ontlasten voor God en de Menschen van al de ongelukken en doodelijke gevolgen, die de verbrekinge deser Vergaderinge, en de volhardinge deser Oorlog konnen voortbrengen. Verders hebben wy ook bevel, om aan uwe Excellentien te seggen, dat wat daaruit voortkome, de Heeren onse Meesters altijdt seer verbonden sijn aan de moeiten, die sy voor de gemeene Rust, en besonder voor haar Staat, hebben willen nemen; en dat wy gedurig oprechtelijk sullen zijn,

Mijn Heeren,

Uw Excellenties ootmoedigste en
onderdanigste Dienaaren,

Te Keulen den 26 April, 1674.

H. de Beverning. *J. Ysbrants.*

Num. XXVI.

VREDENS-TRACTAAT tusschen den *Keizer*, en de *Staaten Generaal*, met den *Bisschop* van *Munster*.

Behoorende op Pag: 802.

In den Name des Heeren en de heylige onveranderlijke Dryeenigheydt.

SY kennelijk by desen: Nademaal de Oorlog, jongst ontstaan tusschen den Alder-Christelijksten Koning van Vrankrijk en des selfs Geallieerden ter eenre, en de Hoog-Mog; Staaten der Vereenigde Nederlanden en der selver Geallieerden ter andere zijde, soo verre is gegaan, dat de selve eindelijk zijne Keizerlyke Majesteyt en het gantsche Roomsche Ryk daar in heeft gewikkelt, en dat hoogst-gedachte zijne Keizerlijke Majesteyt door des selfs Ministers, den Hoogwaardigsten en Doorluchtigsten Heere Bisschop en Prince van Munster, de welke, als Geallieerde van zijne Christelijkste Koninklijke Majesteyt in den voorsz. Oorlog tegens de voorsz. Nederlanden mede was getreden, heeft doen waarschouwen en vermanen omme de Alliantie met Vrankrijk af te gaan, en voor het gemeene beste van 't gantsche Ryk en die Republijcque de Vrede met de gemelde Heeren Staaten aan te gaan; aan welke vermaninge dienvolgens de gemelde Heer Bisschop, sich bereit heeft getoont om daar aan te defereeren, en in onderdanigste respect van zijne Keizerlijke Majesteit te verlaten d'Alliantie, met den hoogstgemelden Christelijksten Koning hier bevoorens gemaakt en opgerecht, en uit kracht en macht van zijne vryheyt, in d'Alliantie selfs bedongen en gereserveert, daar van af te wyken, en behoorlijk daar aan te renuntiëren, mitsgaders voor al te houden en blyven by de jongste recessen en resolutien op den Ryksdag tot Regensburg genomen, ten reguarde van de Guarantie, aan de gegraveerde en verdrukte Stenden des Ryks te presteeren, en sich daar mede te conformeeren, ook tot dien einde te concurreeren met de behoorlijke quote, mitsgaders ook tot bevorderinge van het gemeene beste, met de gemelde Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden de Vrede aan te gaan. Dat vervolgens ter interpositie van de Ministers van zijne Keizerlijke Majesteyt, namentlijk, de hoog geborene en excellente Heeren Franciscus, Vryheer van Lisola, zijne Keizerlijke Majesteyts Hof-raadt, en Johan Fischer, Kamer raadt van Opper-Oostenrijk, Ambassadeurs en Plenipotentarissen tot de generale Vreedehandelinge tusschen wederzijts Plenipotentarissen, hier toe gedeputeert: van wegen de Hooggemelde Heeren Staten Generaal, de hoog Edele en Excellente Heeren Hieronimus van Beverning, Oud-Burgermeester der Stadt Gouda, gewesene Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden, en Johan Ysbrants, Hoveling in Hoogkerke, en Raatsheer der Stadt Groeningen, Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal: en van wegen de opgemelde

Vreede met den Bisschop van Munster gesloten.

Heer Bisschop, den hoogwaardigen, hooggeborenen en seer aansienelyken, mitsgaders den Edelen en hooggeleerden, d'Heeren Frederik, Vryheer van Schimsing, Ridder van d'Ordre van St. Joan van Jerusalem, en Kommandeur in Frankfort, en Warner ter Meulen, der Rechten Doctor, is overeen gekomen en verdragen over de punten en artikelen hier na volgende:

Punten van 't verdrag.

1. SAl wesen een vaste en gedurige Vreede tusschen d'opgemelde Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden en den Heere Bisschop en Prince van Munster, de welke soodanig sal werden onderhouden en nagekomen, dat sy malkanders onderlinge voordeelen sullen bevorderen, ook alle tekenen en officien van genegentheit en goede nabuurschap bewijsen, en sal niemant voortaan ietwes doen of gedogen gedaan te werden, tegens des anders ondersaten met arresten en represalien, noch te beletten de executien in gedecideerde en gewesene saaken.

2. Sal ten wederzijden wesen een amnestie, eeuwig stilswygen en vergetentheit van alle 't geene na de Kleefse Vreede, mitsgaders van den beginne van desen Oorlog af tot nu toe, waar en op wat wijse sulks ook ten wederzijden Vyantlijk mochte zijn gedaan en bedreven, soo dat noch ter sake van dien, nochte onder eenig ander pretext, hier namaals yemand eenige hostiliteyt, Vyandtschap, verdriet of ongemak, soo aangaande persoonen, als goederen, van selfs, of door andere, heimelijk of openbaar, directelijk of indirectelijk, na schijn van rechten of geweltdadiger wijse, ietwes sal vermogen te doen, ondernemen of gedogen gedaan of ondernomen te werden, maar sullen alle en yegelijken injurien, wreetheden, schaden, onkosten, over en weder, soo voor als in den Oorlog, met woorden, werken of geschriften gepleegt, sonder aansien der persoonen en saken, gants en t'eenemaal sijn vergeeten: soodanig dat 't geene uit dien hoofde d'een tegens d'ander soude mogen of konnen pretenderen, sal sijn en blyven gedoodt en vergeeten, met een eeuwig stilswygen: tot de Judicatie nochtans van 't welk verdragen is, dat van dese Amnestie sullen sijn geëxcipieert alle die geene de welke sullen schuldig sijn of verdagt gehouden werden van verraat of Crimen læsæ Majestatis, soo nochtans, dat hun ten wederzijden de weg van Justitie sal open staan, ook haare goederen voor de Vrouwen, Kinderen en hunne Erfgenamen blijven in 't geheel, volgende den inhoudt van 't tweede artijkel van 't Kleefse Tractaat.

3. Dit fundament van een universeele en ongelimiteerde amnestie vast gestelt sijnde, sal de Heere Bisschop datelijk en terstont na de ratificatie restitueren aan de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden alle de plaatsen, waar die ook mogen sijn gelegen, geene uitgesondert, de welke hy, gedurende desen Oorlog, heeft ingenomen en geoccupeert, en de welke ten tijde van dit Verdrag onder sijne macht sullen werden bevonden, en sulks alles in dien staat als de selve tegenwoordig zijn: sullende sorge dragen, datter niets daar van werde bedorven of slechter gemaakt, dan als het nu is, namentlijk, de Steden, Slooten en Kasteelen van Lingen, Lichtenfort en Borculo, &c. Voorbehoudens nochtans in alles en door alles de rechten en constitutien van 't Rijk, en van de Westfaalsche

Vreede,

Vreede, op dat door dese restitutien aan de selve niet werde benomen, gederogueert, of in prejuditie van dien geinnoveert.

4. Van gelijken zal hy restituëeren aan alle Edelen, Leenmannen en ondersaten van de Heeren Staaten, van wat qualiteyt en conditie die ook souden mogen zijn, alle en yegelijke hare Landen, Heerlijkheden, Jurisdictien, wooningen en vaste goederen, waar die gelegen zijn, de welke hy, gedurende desen Oorlog heeft geoccupeert of doen occuperen, en specialijk sal hy evacuëren en van sijne Militie ontlasten 't Kasteel, Stadt en heerlijkheyt van Weert, en restituëren aan den Heere George Frederik, Grave van Waldek; voorbehoudens nochtans expressselijk, soo voor den gemelden Heer Bisschop, des selfs successeuren en de Kerk, als voor den Heere Grave, alle toebehoorende rechten, pretensien en actien omme voor den competenten Rechter te worden gedecideert: gelijk ook de Heeren Staaten sullen besorgen, dat van gelijken mogen werden gerestitueert aan de Vassalen en Munsterse onderdanen alle haar onroerende goederen waar die ook gelegen, en gedurende desen Oorlog ingenomen en geoccupeert zijn. Ook zullen wederzijds gevangenen, van wat conditie, staat of professie die mogen wesen, vry werden gestelt en gerelaxeert.

5. Het Kleefse Tractaat, den 18 April, nieuwe stijl, 1666. geslooten, zal zijn en blijven in volkomene kracht en vigeur, voor soo veel het selve dit Tractaat niet en is contradiceerende.

6. In dese Vrede en Amnestie zal mede werden begrepen 't huys en familie der Graven van Benthem, des selfs Ministers, Vasallen en ondersaten, en 't geene hem by desen Oorlog is ontnomen, sal werden gerestitueert. De opgemelde Heer Grave zal, sonder eenige verhinderinge of belet, gelijk andre Stenden van 't Rijk, genieten en gebruyken sijne rechten en regalien, en zal gerustelijk werden gelaten onder de protectie van sijne Keyzerlijke Majesteyt en van 't Rijk: en na ratificatie van dese Tractaten zullen wederzijds partyen by sijn' Keyzerlijke Majesteyt daar toe arbeyden, dat de Vreede, Zecuriteyt, en voornamentlijk de Echtbywoninge onder deselve familie werden herstelt en bevestigt; blijvende nochtans t'allen tijden voorbehouden en bedongen de Keyzerlijke jurisdictie:

7. Tot meerder vastigheyt en versekertheyt van 't geene voorsz. is, zullen sijne Keyzerlijke Majesteyt en de Doorluchtige Koning van Spangien behoorlijk werden versocht, ten eynde de selve de guarantie van dit Tractaat in solemnele en de beste forme willen presteeren.

8. De Ratificatien van dit Tractaat zullen ten wederzijden van wegen de contrahenten werden overgegeven in de handen van de Heeren Ambassadeurs van sijn' Keyzerlijke Majesteyt, en uytgewisselt binnen den tijdt van 15 dagen, te rekenen van den dag der ondertekeninge van dit instrument, of eerder, is 't doenlijk: maar de acten van hostiliteyt zullen komen op te houden, soo haast als de Ratificatie van den Doorluchtigen Heer Bisschop tot Keulen zal wezen aangekomen, en ter handen gestelt van de gemelde Heeren Keyzerlijke Ambassadeurs. Tot meerder vastigheyt van dien, zijn hier van twee gelijkluydende instrumenten

vervaardigt, ondertekent en gezegelt, ſoo by de Heeren Keyzerlijke Ambaſſadeurs, als by wederzijds Plenipotentiariſſen en Gedeputeerden. Gedaan tot Keulen aan den Rhijn, den 22. April. 1674. Onder ſtont aldus:

(*L. S.*) *H. van Beverning.* (*L. S.*) *Schmiſingh.*
(*L. S.*) *J. Ysbrants.* (*L. S.*) *W. Zur Muhlen.*

Ten oirkonde en nakoming van al 't gene voorſz. ſtaat, hebben d'ondergeſchreven Heeren Mediateurs dit inſtrument met hare ondertekeninge en zegels bekrachtigt, ten dage en plaatſe als vooren.

(*L. S.*) *F. de Liſola.* (*L. S.*) *Joannes Fiſcher.*

Tranſlaat uyt het Latijn.

DEwijle de Heeren Ambaſſadeurs en Plenipotentiariſſen van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden verklaaren, dat ſy by de gemelde Heeren hare Principalen waren geinſtrueert, geen Vrede met den Heer Biſſchop en Prince van Munſter aan te gaan of te maken, ten ſy alvoorens aan den Heer Grave van Flodorf werden gereſtitueert 't Huys en Kaſteel Darveldt, in 't Stift Munſter gelegen; en dat daar tegens de Heeren Plenipotentiariſſen en Gedeputeerden van Munſter vaſtelijk ſuſtineeren, dat dit is een caſus van particuliere en *meræ juſtitiæ*, niet gemeen hebbende met het Tractaat van Vrede, ſulks dat ſy dien aangaande by hare Principalen niet en waren geinſtrueert, nochte ook niet en konden werden geinſtrueert. Evenwel niet geraden gevonden zijnde de Vredens concluſie, om deſe eenige oorſake willel, tot groote ongelegentheyt en nadeel van de gemeene ſake, langer uyt te ſtellen: Soo is goet gevonden en verſtaan, dat het Tractaat van Vrede ten wederzijden zal werden ondergeſchreven en getekent, en dat het voorſz. *caſus reſtitutionis* van 't Kaſteel van Darvelt zal werden gelaten en uytgeſtelt tot de Ratificatie en executie van dien; offererende ondertuſſchen de Heeren Ambaſſadeurs en Plenipotentiariſſen van ſijne Keyzerlijke Majeſteyts Partyen contrahenten te diſponeeren, dat deſe queſtie ter tijdt van de voorſz. executie door redelijke en bequame middelen wierde bygeleyt. Aldus gedaan tot Keulen op den Rhijn den 22. April des Jaars 1674. Geteſtent.

(*L. S.*) *H. van Beverningh.* (*L. S.*) *W. de Schmiſingh.*
(*L. S.*) *J. Ysbrants.* (*L. S.*) *W. Zur Muhlen.*

Tot nakominge van 't gene voorſz. is, hebben de ondergeſchreven Heeren Mediateurs dit inſtrument met hare onderteekening en Zegels bekrachtigt, ten dage en plaatſe als boven.

(*L. S.*) *F. de Liſola.* (*L. S.*) *Joannes Fiſcher.*

Num. XXVII.

Num. XXVII.

VREDENS-TRACTAAT tusschen den *Keyser*, de *Staaten Generaal*, en de voordere *Geïnteresseerden*, met den *Keurvorst* van *Keulen*.

Behoorende op Pag. 804.

In den name des Heeren en heilige onveranderlijke Drie-eenigheyt.

KEnnelijk zy een yegelijk: Nademaal de Oorlog, jongst ontstaan tusschen den Alderchristelijkkten Koning van Vrankrijk, en des zelfs Geallieerden ter eenre, en de Hoog-Mogende Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en derselver Geallieerden, ter andere zijde, soo verre is gegaan, dat deselve eyndelijk sijn' Keyzerlijke Majesteyt en 't gantsche Roomsche Rijk daar in heeft gewikkelt, en dat hoogstgedachte sijn Keyserlijke Majesteyt door dessels Ministers den Doorluchtigen Prince en Keurvorst van Keulen, dewelke als Geallieerde van sijn Christelijke Koninglijke Majesteyt, in den voorsz. Oorlog tegens de Vereenigde Nederlanden mede was getreden, heeft doen vermanen, om ten besten van 't gantsche Rijk en die Repulijk de Vreede met de gemelde Heeren Staaten aan te gaan: Aan welke vermaninge sijn' Keurvorstelijke Hoogheyt sich bereyt heeft getoont plaats te geven, en in onderdanig respect van sijn Keyserlijke Majesteyt niet belet, door eenige Tractaten, als de macht daar in aan sich selfs behouden hebbende, met de geseyde Heeren Staaten Generaal, tot bevorderinge van het gemeene best, de Vreede aan te gaan. Dat vervolgens ter interpositie van de Keyzerlijke Ministers, namentlijk, de hoog-gebooren en excellente Heeren Franciscus, Vryheer van Lisola, sijn Keyzerlijke Majesteyts Hof-raadt, en Joan Fischer, Kamer-raadt van Opper-Oostenrijk, Ambassadeurs en Plenipotentiarissen tot de generale Vreedehandelinge tusschen wederzijds Plenipotentiarissen, hier toe gedeputeert: Van wegen de hooggedachte Heeren Staaten Generaal, de hoogeedele en excellente Heeren Hieronimus van Beverning, out Burgermeester der Stadt Gouda, gewesene Raadt en Thesaurie Generaal der Vereenigde Nederlanden, en Johannes Ysbrants, Hoveling in Hoogkerke, en Raadsheer der Stadt Groeningen, Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal: en van wegen den hooggemelden Heer Keurvorst, de hoogwaardige, doorluchtige en aansienlijke Heeren, Thomas Quentel, Franciscus, Vryheer van en in Frentz en Kendenich, en Ignatius Wittman, geheyme Raaden van sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, en Kapittel-heeren van de Stadt Keulen, van de respective Collegien van St. Severijn en Andries, is over-een-gekomen en verdragen over de Poincten en Articulen hier na volgende:

Ten

Punten van de Vreede.

TEn eersten, dat de gesloten Vreede tusschen haar Hoog-Mog: en sijn' Keurvorstelijke Doorluchtigheyt bestandig zal blijven, en alduuren, sonder dat partyen tegen wederzijds Onderdanen, eenige arresten of represailien sal mogen geven; in tegendeel zal de vriendschap en goede nabuurschap van wederzijden in alles onderhouden werden; sonder nochtans, dat de particuliere Questien en Recht-saken, die voor desen onder de Rechters gehangen hebben, daar onder sullen werden begrepen.

2. Sullen alle vyandlijke actien, die sedert het begin van den Oorlog tot deser uure toe gepasseert en voorgevallen sijn, vergeten en vergeven blijven, sonder dat yemandt van wederzijds Onderdanen daar op yets sal mogen pretendeeren, onder hoedanig pretext sulks ook soude mogen of konnen geschieden: behoudens nochtans, dat die geene die aan het feit van gequetste Majesteyt by verraat schuldig bevonden werden, hier buyten sullen gesloten zijn.

3. Sal sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheyt gehouden zijn aanstonts na de Ratificatie van dit Tractaat aan de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden over te geven en te restitueeren alle de plaatsen, waar deselve ook zoude mogen gelegen zijn, geene uytgesondert, die, geduurende den gepasseerden Oorlog, ingenomen heeft, en dat in die selve standt gelijk die haar tegenwoordig bevinden, sonder yets aan deselve te mogen veranderen of demolieren, en sonder dat de Guarnizoenen en Gouverneurs van gemelde plaatsen eenige gelden of brantschatting van de inwoonders of Magistraat der selver sullen mogen bedingen: soodanig nochtans, dat de penningen die bereyts betaalt zijn, niet weder zullen behoeven te restitueeren; doch de gyselaars, die tot cautie van deselve zijn mede genomen, sullen aanstondts werden ontslagen en in vryheyt gestelt, sonder eenig rantzoen,

4. Sullen alle de goederen, heerlijkheden en leenen, aan eenige Edelen, Vassalen of andere onderdanen, waar de selve ook soude gelegen zijn, en by den voorgaanden Oorlog door de Keurvorstelijke Troupen zijn vermeestert, gerestitueert werden.

5. In tegendeel sullen de voorsz. Heeren Staaten Generaal renunciëren en afstaan van alle de rechten en pretensien die sy op de Stadt Rhijnberk souden mogen hebben, soo wegens de Fortificatien als anders, en verdere vaste goederen, die gedurende desen Oorlog van de Keulse onderdanen mochten ontweldigt zijn, restituëeren. Ook sullen de gevangens, van wat staat of conditie deselve mogen zijn, van wederzijden werden ontslagen.

6. De betaling van de contributien en rantzoenen, die noch niet voldaan zijn, sullen van wederzijds Gedeputeerde Commissarissen gereguleert werden.

7. Sal tot meerder verseekering van het gecontracteerde, sijn' Keyzerlijke en Catholijke Majesteyt behoorlijk versocht werden om als Guarandeurs en Borgen daar van te willen blijven.

8. Sullen de Ratificatien van het voorsz. Tractaat gelevert werden in handen van de Heeren Ambassadeurs van sijn' Keyserlijke Majesteyt, en

sullen

ſullen de ſelve binnen 15 dagen na de onderteekening van 't ſelve, of eerder ſoo 't mogelijk is, uytgewiſſelt worden; doch de Vyantlijkheden ſullen ophouden, ſoo dra als de gedachte Ratificatie van een van beyde partyen in handen der voorſz. Heeren Keyzerlijke Ambaſſadeurs ſal gelevert zijn. Tot welkers beveſtinge twee Inſtrumenten van den ſelven inhoud als hier boven geſloten is, ſoo van de Heeren Keyzerlijke Geſanten als Gevolmachtigden en Gedeputeerden van beide ſijden, onderteekent en gezegelt zijn.

Num. XXVIII.

RESOLUTIE en REGLEMENT, van Haar *Hoog Mog:* wegens de *Herſtelling* der *Overheerde Provintien*, in de *Unie*: en de *Vernieuwing* van der zelver *Regeeringen*.

Behoorende op Pag: 835.

UYt conſideratie, van een veel beeter algemeene Toeſtand des Staats, en een gelykluydender Over-eenſtemming van alle de *Nederlandſche Provintien*, wierden eyndelijk de Staats- en Regeerings-Zaaken, der Drie, van den Vyand overheert gewezene Provincien in 't byzonder, by *Haar Hoog Mog*: de Heeren STAATEN GENERAAL, na veele wederzijds Debatten, op den 20. *April* 1674. geheelijk afgedaan, en op den volgende Voet vaſt geſtelt:

Dat de *Provincie* van *Uytregt*, mitsgaders *Gelderland* en *Over-yſſel*, zoo haaſt die weder onder de Magt van den Staat quamen, weder in de *Unie*. geadmitteert, en dezelve *Seſſie* en *Rang* als van te vooren verzgunt zoude werden. Dan nademaal reeds van over veel jaaren, en genoegzaam met het begin der Regeering, een particuliere QUESTIE tuſſchen *Uytregt* en *Vrieſland*, over 't houden der RANG, was geweeſt, dat het zelve geſubmitteert zoude werden aan 't Oordeel van *Syn Hoogheyd* den Heer *Prince van Oranje*, en den Heer *Hendrik Caſimir*, Furſt tot *Naſſau*, en Stadhouder van Vrieſland, die de voorſz. *Queſtie* zoodanig zouden decideeren, als ſy naar Regten zouden vinden te behooren: Naar wiens Deciſie of Uytſpraak Hoogſt-gem: Provintien hen zouden moeten reguleeren. Dat dezelve binnen vier Maanden ten dien eynde aan *Syn Hoogheyd* en den Heer *Stadhouder* van *Vrieſland*, weder-zijds zouden moeten overleveren alle zoodanige Stukken, waar mede ſy haar Regt meenden te konnen juſtificeeren, van dewelke d'een en d'ander Copye zoude vermogen te ligten: Dat ſy ook twee Maanden daar na, een *Deductie* van Regten daar by zouden mogen voegen, tot adſtructie van haar reſpective vermeeten, en dat Sijn Hoogheid, en den Stadhouder van Vrieſland, binnen twee Maanden deze *Queſtie* zouden moeten decideeren, en geheel binnen agt Maanden getermineert zijn. Geduurende welke tijd de twee Provincien van *Uytregt* en *Vrieſland*, van 4. weken tot 4. weken by beurten zouden voor-zitten, en dat door 't Lot zou werden gedefineert, wie eerſt voor zitten zoude; doch dat de gene die ſijn Stukken in de geſtelde Tijd niet exhibeerde, ſijn Toe-beurte, en die 't geduurende den tijd tot de Definitie van de Queſtie niet en dede, ſijn Voor-rang zoude verliezen. Dat

M voorts

voorts de 3. Hoog-gem: *Provintien* de *Unie* van nieuws zouden moeten bezweeren, en ook belooven, de Belasting op de Goederen en Koopmanschappen te doen cesseeren, in 't Inkomen, Uytgaan, of Consumptie, als die hooger belast zijn dan in de *Provincie* daar-ze gemaakt werden, en dat zulken belasting voor 't toekomende niet meer zal geschieden: Gelijk ook de vier andere *Provincien* zoodanige meerder Belasting niet zouden mogen doen, zoo ten opzigt van elkander, als deze drie Provincien; en indien die gedaan was, dezelve zouden af-stellen. Dat aan de Hoog-gem: 3. Provincien haare Landen en Plaatzen weder zouden volgen, uytgenomen, dat de *Souverainiteyt* over de Landen, waar op by *Holland* en *Vriesland* eenige Forten waren geleyt, aan de zelve *Provincie* zoude blyven, ende dat het in de Magt van de *Provintie* van *Vriesland* en *Stad* en *Landen* zou staan, tot koste van dezelve Provintien, een Fort by *Roveen* te leggen, en dat de *Souverainiteyt* over 't Land, daar 't Fort op lag, gelijk ook over de Ommerschans, zou komen aan deze twee Provintien, mits dat het onderhouden dezer Forten tot last van de respective Provintien zoude komen, die de *Souverainiteyt* bezaten, dewelke egter niet verder als over de Wallen en Fortificatien zoude gaan, behoudelijk dat de voorsz. Provintien *Uytregt* en *Over-yssel* tot op hondert Roeden na, daar aan iets zouden mogen bouwen of veranderen, 't geen de respective Provintien oordeelen zouden haar schaadelijk te wezen, en 't welk sy dan uyt eygener authoriteyt vermogen te demolieeren. Dat ook aan de respective Provintien een vryen Toegang in en uyt de Forten gegeven zoude werden. Dat mede de Provintie van *Holland*, als 't de Nood vereyschte, zonder eenige tegenspraak, zoo wel de Landen van *Gelderland* en *Uytregt*, als de hare, zouden mogen inundeeren. Dat voorts de Landen, Polderen, Dykgraaf, of Waterschappen, die met *Holland* uytwateren, gelijk van ouds alle Questien, enz. niets uytgezondert, voor Dykgraaf of Heemraaden geventileert zou moeten werden, of by gebreke van dien, voor den *Hove* van *Holland*, zoo wel wanneer 't Different ontstaat tusschen Dorpen, Polders, en Ingezetenen, als Hollandsche en Stigtsche, zoo in 't verweeren als eyschen. Dat den *Hinderdam*, in wiens plaats de Sluys te *Muyden* geleyd is, nu van de Vegt geamoveert, altoos zou moeten blyven geamoveert, en dat de Provintie van *Uytregt* dezelve nergens zal mogen vermaken. Ende nadien by eenige Collegien in *Holland* verscheyde Penningen genegotiëert waren, voor de Onkosten tot Behouding van eenige Waarden, en namelijk by de *Crimpenderwaard*, tot last van de *Lopickerwaard*, dat over zulks dezelve, nog eenige andere Waarden eerder onder 't Gezag van *Uytregt* of *Gelderland* gestelt zouden werden, voor dat deze Penningen aan dezelve Collegien gerembourseert waren. Dat ook 't Octroy, by de Heeren *Staaten* van *Holland*, en ten deele in *Uytregt* leggende, stant zou grypen, zonder dat daar toe eenige approbatie van de Provintie *Uytregt* gerequireert wierd. Dat de Provintien *Gelderland* en *Over-yssel*, de Provintie van *Holland* gerust zoude stellen, dat haar Ingezetenen ongeturbeert zullen gelaten werden in de Visserye op de *Zuyderzee* en 't *Zwarte-water*, en dat alle hinder, dezelve zedert eenigen tijd gedaan, zoude moeten cesseeren. Dat voorts de drie Provintien nooyt zou-

zouden mogen ophouden, yets, zelfs niet het minste, 't geen by de vier andere Provintien, eenige van dien in 't byzonder, of den Raad van Staaten, geoordeelt zoude werden, te dienen tot verdieping der *Neder-Rhijn* en *Yssel*, of 't onder-Water zetten en houden der *Moeren*, gelegen aan of omtrent *Over-yssel*, of om de zelve impassabel en onbequaam te maken tot de Passagie der Vyanden; Dat dienvolgende de Raad van Staaten zal executeeren alles, 't geen by die als vooren, dienstig geägt zal werden, zonder dat de voorsz. drie Provintien 't zelve zouden mogen beletten. En om dit te beeter ten effecte te brengen, zouden jaarlijks eenige Gedeputeerden uyt den *Raad* van *Staaten*, wegens de vier Provintien gecommitteert werden, om hier van Inspectie te nemen. Welkers Constitutien sy gehouden zouden zijn, Haar *Hoog Mog*. in een pertinent Verbaal over te brengen, en dat t'elkens de twee laatste Verbalen gestelt zouden moeten werden in handen van de Heeren, die 't volgende Jaar hier toe gecommitteert zouden werden; welke gehouden zouden zijn, in haar Persoonen en Goederen te verantwoorden, 't geen sy hier over in haare Verbalen ter neder gestelt hadden. Dat binnen 't Jaar, na 't eyndigen dezer Oorlog, de Heeren *Staaten* van de 7. Provintien aan elkander zouden overgeeven een pertinente Gelegentheyd van hun Finantien; namentlijk, wat haar Inkoomen was geweest, en uyt wat Schattingen die bestont, ende met wat lasten sy bezwaart zijn geweest, alles met de Autentijke Stukken, en Eede, dat sy niet agter-houden: dewelke dan in een half jaar voorts zouden reguleeren, hoe veel elk voor sijn *Quote* behoorde te geeven. En in gevalle dezelve hen binnen 6. Maanden over deze Zaak niet zouden konnen verstaan, dat als-dan de Begrooting by *Sijn Hoogheyd* gedaan zou werden in ses gelijke Maanden; na 't welke de *Quotes* dan gereguleert zouden werden, zonder eenige Oppositie. Dat de Pagters, pagtende de Middelen van de respective Provintien, 't Landschap *Drenthe*, of eenige Plaatzen aan de Grenzen t'allen tijden Acces zouden hebben, en coppye t'sijnen kosten gegeven werden, van de Collecte of andere Boecken, daar dees Middelen opgeheeven wierden: Dat de *Provintien* elkander ook de Hand zouden bieden, om alle de frauden, dit aangaande, te weeren. En wijl de drie Provintien nog veel schuldig waren aan de Admiraliteyts Collegien in *Holland* en *Zeeland*, tot de Lasten van de Zee, voor dezen Oorlog gedragen, dat dieshalven aan *Sijn Hoogheyd* gelaten zoude werden, het stellen van Termijnen, in dewelke dit Agterwezen voldaan moest zijn. Dat in consideratie van de goede Diensten van de Heeren *Staaten* van *Stad* en *Landen*, aan hen toegestaan wierd een tweede Plaats in den *Raad* van *Staaten*, mits dat aan *Gelderland*, twee Plaatzen gehad hebbende, maar een gelaaten zou werden. Wyders gaven Haar *Hoog Mog*: Magt aan *Sijn Hoogheyd*, en van toen aan, na genomene Informatie de Regeering of die eenige Ampten bekleeden, in de drie Provintien, reeds onder de Magt van de *Unie* zijnde, en die naderhand daar weder onder mogten komen, in dezelve te continuëeren, te herstellen, of ook daar van te verlaaten, en zoodanige in hun plaatzen; ook de Regeering zoo te stellen, als hem best, bequaamst, en voor de Landen zeekers dunken zou; des dat de gene die alzoo van hun Ampten wierden verlaten, van

d'een zyde in haar goede Naam niet benaadeelt zouden werden, en dat ook aan d'andere zijde, die bevonden wierden, hen niet naar behooren gecomporteert te hebben, door deze Verlaating niet vry zouden zijn van de Straffen, die hun competenten Regters zouden oordeelen, tegens haar te moeten werden ge-executeert: En dat al 't zelve zoude geschieden voor deze Reys, zonder eenige Consequentie voor het toekomende; en zulks zonder eenig Nadeel van de Privilegien, Vry-en Geregtigheden der Provintien in 't gemeen, of de Leden en Steden van dien in 't byzonder, &c.

Reglement, over de *Regeering* der *Provincie* van *Uytregt*.

SYn *Hoogheyd* de Heer Prince van Orange, op het ernstig Verzoek van de voornaamste Burgeren binnen *Uytregt*, een *Regeerings-Reglement*, geconcipiëert, en zoodanig opgestelt hebbende, als hy oordeelde, naast en best met deszelven Lands aard en maniere van Regeering over-een te komen; heeft alvoorens dat volkomentlijk te willen doen effect sorteeren, het goetvinden en approbatie, der daar doenmaals prezent zijnde Regeerings-Leden, daar over verzocht. Gelijk die dan, na rijpe deliberatien, eenpaariglijk verklaarden, het zelve hen t'eenemaal wel geviel. Waar op 't voorsz. *Regeerings-Reglement*, in dezer voege in substantie wierd gearresteert en vast-gestelt:

DAt de *Regeering* dezer Provintie, als van ouds, zou blijven bestaan in drie Leden; de *Geëligeerde Raaden*, de *Eedelen* en *Ridderschappen*, mitsgaders *Stadt* en *Steden*. Dat de Ge-ëligeerde Raaden, nu by *Sijn Hoogheyd* aangestelt, en die in 't toekomende aangestelt wierden, haar Bediening drie agter-een-volgende Jaaren zouden bekleeden; en dat die gene, wiens Bediening quam te expireeren, drie Maanden voor d'Expiratie daar van kennisse aan den *Stadhouder* in der tijd zou moeten geven. Alle de welke of eenige van dien hy dan zoude mogen continuëeren voor gelijke drie Jaaren, of ook andere in hun plaatze stellen, of die geduurende dees tijd aflijvig mogten werden, verkiezen, uyt het geheele Lighaam der *Proosten*, *Dekens*, en *Kanonikken* der 5. Capittelen, zonder eenige Nominatie of Contradictie van yemand, behoudelijk dat de Persoonen, die hier toe wierden verkooren, ten vollen 25. Jaar oud moesten zijn, en publijke Professie van de *Christelijke Religie* doen; Dat ook de ge-ëlegeerde Raaden, uyt vier Eedellieden en vier Burgers zouden moeten bestaan. Dat de continuatie of nieuwe Verkiezing in manier als vooren alle drie Jaaren van den *Stadhouder* verzogt en gedaan zoude moeten werden. Dat de *Stadhouder* zou hebben de Begeeving van de *Proostdyen*, als die vaceerden, zonder eenige Nominatie of contradictie: Dat hy ook de Vrye *Dispositie* van alle *Canonesyen* zoude hebben, die in de ses Staaten-Maanden vaceerden. Dat de *Decanyen* en *Canonesyen* der 5. Capittelen niet verhandelt zouden mogen werden, dan met goetvinden van den *Stadhouder*. Dat de *Stadhouder* een vrye Dispositie over de Inkoomsten van alle de *Vicaryen*

zou-

zoude hebben, dependeerende van de *Proosten, Dekens*, en 5. *Capittelen*, zoo haast die vaceerden: Dewelke dan hier over een *Rentmeester* stellen zoude, om deze Inkoomsten uyt te keeren aan arme Predikanten, haare Weduwen, of diergelijke pieuse zaaken, in de Provintie. Dat tot voorkoming van alle Questien omtrent de Beschrijving der *Edelen*, vastgestelt wierd, dat de *Stadhouder*, als Hy goet vond, de *Ridderschap* door Beschryving te vermeerderen, of dat iemand, daar in zijnde, quam te overlijden, daar inne absolut zou mogen beschrijven de gene, die hy alderbequaamst oordeelde, mits datze in haar Geboorte, Jaaren, en Goederen hier toe gequalificeert waren, volgens de Reglementen hier toe reeds gemaakt ende nog te maken; dat ook dezelve, Professie van de ware *Religie* zouden moeten doen. Dat de Heeren, in de *Ridderschap* beschreeven, haar Leeven lang daar in blijven zouden. Dat de *Magistraat*, nu by *Sijn Hoogheyd* binnen *Uytregt* aangestelt, of nog aan te stellen, daar in zoude continuëeren tot *Remigium* of den 1. *October* 1675. en in d'andere Steden tot den Dag, als de nieuwe Verkiezing in 't Jaar 1675. moest geschieden. Dat 8. dagen voor de Verkiezing, by de *Magistraat* der Stad en respective Steden, *Nominatie* van een dubbelt getal zou werden gedaan, en aan den *Stadhouder* gezonden, om by den zelven daar uyt *Burgermeesteren* en *Schepenen* verkooren te werden. Dat die gene die hier toe genomineert en verkooren zouden werden, Professie van de waare *Gereformeerde Religie* zouden moeten doen, en gequalificeert volgens de Privilegien der Steden. Dat niemand langer dan 2. Jaar Burgermeester of Scheepen zou mogen zijn, en dan een Jaar moeten stil staan, doch na dat Jaar weder nominabel en eligibel zijn. Dat den Raad of Vroedschap van dezelve Stad en Steden, alle Jaaren gecontinuëert of verandert zou mogen werden, gelijk zulks van ouds tot het Jaar 1610. onveranderlijk was geobserveert, invoegen de *Stadhouder*, *Electie* van de *Magistraat* gedaan hebbende, de Raad der Stad en respective Steden, in 't geheel of ten deele, zou mogen continuëeren, ofte in haare Plaatzen andere verkiezen; mitsgaders op 't overlyden van een *Burgermeester* of *Schepen*, zoo als hy oordeelen zal het bequaamste te wezen, zonder eenige Nominatie of contradictie; doch dat die gene, die tot *Raaden* wierden aangestelt, van de waare *Gereformeerde Religie* moesten zijn, en gequalificeert volgens de Privilegien. Dat de *Stadhouder*, zonder eenige nominatie de *Schouten*, *Hooft-Officieren* van de respective Steden, en *Marschalken* der respective Quartieren zal kiezen, mits mede Professie van de waare *Gereformeerde Religie* doende, en gequalificeert volgens de Privilegien. Dat hy mede zonder nominatie of contradictie, den *Secretaris* der Provintie zoude aanstellen, zoo dikwils als 't vacant viel, mits gequalificeert als vooren. Dat hy zonder nominatie of contradictie de Begeeving der Militaire Chargies zou hebben, 't zy die in 't Veld of daar buyten quamen te vaceeren. Dat, ten aanzien van de Deputatie in de Vergaadering van de Heeren *Staaten Generaal*, de *Raad* van *Staaten*, *Collegien* ter *Admiraliteyt*, *Generaliteyts Reken-Kamer*, of andere Collegien of Societeyten van de GENERALITEYT, onder de Leden van de Provintie geobserveert zullen werden de Tour-beurten voor Ses Jaaren. En dat het Lidt, wiens Tour-beurt het is, de Persoon, daar

toe te committeeren, aan den *Stadhouder* zoude moeten presenteeren, die het dan vry zoude staan, te verklaaren, of dezelven hem aangenaam of on-aangenaam is, zonder dat daar van Reeden behoefde te geeven. En dat het voorsz. Lidt, indien den Persoon, on-aangenaam wierd verklaart, gehouden zou zijn, t'elkens een ander Persoon te committeeren. En wanneer eenige Plaatzen van de presideerende *Raaden*, *Advocaat Fiscaal*, *Procureur Generaal*, of *Griffier* in den *Hove* der Provincie vacant vielen, dat dan de Heeren *Staaten*, zonder onderscheyd van Leden en Tour beurte, een tripel getal Persoonen daar toe zouden nomineeren, en aan den *Stadhouder* presenteeren, uyt dewelke hy een tot dese Plaats zoude verkiezen: Dat dezelve ook Professie van de waare *Gereformeerde Religie* zouden moeten doen. Dat aan den *Stadhouder*, de dispositie over het Overschot van de Inkoomsten der Goederen van de Conventen van *Oostbroek*, *St. Paulus*, *St. Catharinen* en andere (voor zoo veel die niet specialijk tot eenige publijke Saaken geaffecteert waren) voor dezen by de Heeren *Staaten* gebruykt zijnde, om d'een en d'ander Familie te benificeeren, gedefereert zou werden; die dan een *Rentmeester* daar over zoude stellen. Dat ook, wanneer 't quam te gebeuren, dat tusschen de Leden der Provincie eenige verschillen ontstonden, dezelve, hoedanig die waren, aan de Decisie van den *Stadhouder* verbleeven zonden werden: En dat al de Leden zouden moeten nakomen en volbrengen al 't geen hier over by den *Stadhouder* zal uytgesprooken wezen, zonder iemands contradictie, &c.

Vervolgens wierd ook een *Formulier* van EED gearresteert, op't welke al de presente Heeren den *Eed afleydden.*

Num. XXIX.

RESOLUTIE van Haar *Ed: Groot Mog*: de Heeren *Staaten* van *Holland*, waar by deselve Sijn HOOGHEYD den Heer PRINCE van ORANJE opdragen en begiftigen met het *Erf-Stadhouderschap*, *Capiteyn-* ende *Admiraal-Generaalschap*, over Haare Provincie.

Behoorende op Pag. 839.

Vrydag, den tweeden Frebruarii 1674.

BY resumptie gedelibereert zijnde, op 't geen de Heeren Gedeputeerden der Stadt Haarlem, den 23der voorleeden Maandt Januarii deses loopenden Jaars 1674. ter vergaderinge hebben geproponeert, of namentlijk by de Regeeringe niet zoude behooren te werden vast gestelt, dat het Stadhouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal van Holland en West-Vriesland, mitsgaders het Capiteyn- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, na het overlijden ven den Heer Prince van Orangie, soude serven, succedeeren en devolveeren op de mannelijke wettige Dissendenten, by sijn'. Hoogheyt in wettigen huwelijke te procreeren, onder de notulen van den selven date breeder gemeldt, hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective

ſpective Steden, in den name en van wegen Burgermeeſteren en Vroedtſchappen van de ſelve Steden, eendrachtelijk verklaart, gelijk by haar Ed: Gr: Mog: verklaart werd by deſen, dat de ſelve aandachtelijk hebbende geconſidereert den ſtaat en de conſtitutie van de regeeringe deſer Landen, ſoo als die in voorleden tijden door Godes zegen onder de Doorluchtige Heeren Princen van Orangie was geweeſt; en particulierlijk mede 't gunt ſedert 23 of 24 Jaren herwaarts daar inne gepaſſeert en voorgevallen was, geſien en ondervonden hadden, dat deſen Staat, zedert het droevig en ongelukkig Jaar van 1650, met ſeer veele calamiteyten ſoo van buyten als van binnen geworſtelt hadde, dat voor ſoo veel de ſaken van buyten aangingen, men by na nooit ſonder Oorlog, of vreeſe van Oorlog was geweeſt &c. . . . . Dat voor ſoo veel belangt de ſaken van binnen, den Republijke met innerlijke diſſentien en oneenigheden ſeer was gequelt geweeſt: Dat van den Jare 1650. af tot den Jare 1660. toe ſeer veele leden t'eenemaal hadden afgeſien van den jegenwoordigen Heere Prince van Orangien, eenigen nagelaten Mans-oir van dat doorluchtig Huys; en dat eenig andere Leden met grooten yver hadde geſuſtineert, dat men de handen van ſijn' Hoogheyt niet behoorde af te trekken: Dat den Koning van Groot Brittannien in den Jare 1660. door het Parlament aldaar, tot het Koninkrijk genoodigt, en ſijn reyſe derwaarts door deſe Landen voortgeſet hebbende, de Staat ſoo aan ſijn' Majeſteyt, als aan de vrouwe Princeſſen Rojale en Douariere van Orangie, hadde betuygt, ſorge te ſullen dragen voor de intreſten en educatie van hooggemelde ſijne Hoogheyt, de ſelve ook genoegſaam deſigneerende tot de Digniteyten by des ſelfs Dooluchtige Voor-ouderen hier te Lande bekleedt: Dan dat men na het overlijden van hoogſtgedachte Princeſſe Rojale daar inne wederom was verſlaaut, en die ſake van de handt geweſen hadde: dat men naderhandt de voorſz. Educatie wederom op ſich hadde genomen, en eyndelijk in 't laatſte van den Jare 1671, en het begin van den Jare 1672, met den anderen gevallen in ſeer groote differenten, over het eligeeren van meer hoogſt-gemelde ſijne Hoogheyt tot Capiteyn Generaal over de Militie deſer Landen; dat de droevige experientie hadde geleert, dat de voorſz. nnerlijke diſſentien oorſaak en aanleidinge aan de vyanden van den Staat hadden gegeven, om daar op t'elkens van nieuws te inſulteeren, wetende dat die de ſelve onbequaam maakten, omme met een gewenſchte eendracht, by de voorouders tot een fondament van deſe Republijke geleyt, en van Godt de Heer Almachtig ſoo genadelijk gezeegent, haar defenſie en beſchermingе te betrachten, en dat de differenten die ontrent het eligeeren en verkieſen van een Chef over de Militie deſer Landen, t'elkens ontſtonden, en de diffidentie die men daar inne van den anderen hadde, retardeerden en wederhielden de deliberatien en reſolutien die nootwendig genomen moeſten werden, om het uytheems geweldt af te keeren, en met diſputen onnuttelijk deden verloopen den tijdt, die boven al in achtinge te nemen was, dat die ſelve diſcrepantien oorſaak waren geweeſt: dat men in het laatſte van den voorſz. Jaren 1671, ſoo wanneer de Koning van Vrankrijk genoegzaam openbaar betuigde, dat hy deſe Landen met den Oorlog aangrijpen wilde, Maanden had geconſumeert en doorgebracht

bracht met deliberatien over de Electie van een Capiteyn Generaal, en de Persoon van sijn' Hoogheyt, die men hadde behooren te besteeden tot het aannemen van Krijgsvolk, en het by-een versamelen van de middelen tot defensie van den Lande gerequireert: en dat daar door toegekomen was, dat soo wanneer de Koning van Vrankrijk, in den voorsz. Jare 1672, den Staat met de wapenen aantastte, de selve in het uyterste gevaar en perijkel van haar totale Ondergang en ruïne gekomen was: Dat hooggemelde haar Ed: Gr: Mo: daar op eenpariglijk hadden gemeynt, dat niets heylsamer te denken of te hoopen was, dat aan d'eene zijde het gunt occasie tot de voorsz. discrepantien gegeven hadde, t'eenemaal in de grondt weggenomen en geamoveert mochte werden, op dat men daar door niet wederom mochte vervallen in soo swaare ongelegentheden als men jegenwoordig hadde uytgestaan; en dat aan d'andre zijde erkent mochten werden de groote diensten die het Doorluchtig Huys van Orangie tot erectie en conservatie van den Staat hadde gedaan: En hebben vervolgens de meergemelde Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steden, in den name en van wegen Burgermeesteren en Vroedtschappen van de selve Steden, eendrachtelijk gedefereert, gelijk haar Ed: Gr: Mo: defereeren by desen aan meer hooggemelde sijne Hoogheyt, en de wettige mannelijke Descendenten, die hoogstgedachte sijn' Hoogheyt in wettigen Huwelijk sal komen te procreëren, het Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal, van en over de hooggemelde Provintien van Hollandt en West-Vrieslandt, met alle de digniteyten, præeminentien, prærogativen, gerechtigheeden en waardigheeden, daar toe eenigsints specteerende, niets uytgesondert, soo en in sulker voegen als het selve Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie, jegenwoordig by hooggemelde sijn' Hoogheyt wordt bekleet: en dat dienvolgende na het overlijden van meer hooggemelde sijn' Hoogheyt (die haar Ed: Groot Mog: wenschen en bidden, dat Godt de Heere Almachtig seer veele Jaren voorspoedelijk wil bewaren en zegenen) het gemelde Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt met alle de voorsz. digniteyten, præeminentien, prærogativen, gerechtigheden en waardigheden daar toe specteerende, niets uitgesondert, soo en in sulker voegen als het selve Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie, jegenwoordig by hooggemelde sijn' Hoogheyt werdt bekleet, sal erven, succedeeren en devolveeren op de mannelijke wettige Descendenten, by hooggemelde sijn' Hoogheyt in wettigen Huwelijke te procreëeren: &c.

Op den zelven dag, hadden die van Zeeland, dezelve Digniteyten en hooge-Waardigheden, op dien zelven Voet, aan Sijn Hoogheyd opgedraagen.

E Y N D E.

REGIS-

REGISTER

Deses

VERVOLGS.

B.

I.

K.

L.

Be-

Kasteel

M-

Sijn

Hen

T.

V.

Ver.

W.

EYNDE.